РУССКО-БАШКИРСКИЙ СЛОВАРЬ

в 2 томах

УРЫҪСА-БАШҠОРТСА ҺҮҘЛЕК

2 томда

РОССИЙСКАЯ АКАДЕМИЯ НАУК
УФИМСКИЙ НАУЧНЫЙ ЦЕНТР

АКАДЕМИЯ НАУК РЕСПУБЛИКИ БАШКОРТОСТАН

ИНСТИТУТ ИСТОРИИ, ЯЗЫКА И ЛИТЕРАТУРЫ

РУССКО-БАШКИРСКИЙ СЛОВАРЬ

Под редакцией
академика Академии наук Республики Башкортостан
З.Г. Ураксина

Том I

А — О

НАУЧНОЕ ИЗДАТЕЛЬСТВО
“БАШКИРСКАЯ ЭНЦИКЛОПЕДИЯ”
УФА—2005

РӘСӘЙ ФӘНДӘР АКАДЕМИЯҺЫ
ӨФӨ ФӘННИ ҮҘӘГЕ

БАШҠОРТОСТАН РЕСПУБЛИКАҺЫ ФӘНДӘР АКАДЕМИЯҺЫ

ТАРИХ, ТЕЛ ҺӘМ ӘҘӘБИӘТ ИНСТИТУТЫ

УРЫҪСА-БАШҠОРТСА ҺҮҘЛЕК

Башҡортостан Республикаһы фәндәр академияһының
академигы З.Ғ. Ураҡсин редакцияһында

I том

А — О

"БАШҠОРТ ЭНЦИКЛОПЕДИЯҺЫ"
ҒИЛМИ НӘШРИӘТЕ
ӨФӨ – 2005

УДК 811.512.141
ББК 81.2 Баш-4
Р89

Издание осуществлено в рамках Государственной программы по сохранению, изучению и развитию языков народов РБ

Составители:
И.М. Агишев, А.Ф. Гиндуллина, Г.Д. Зайнуллина, З.К. Ишмухаметов, С.Ф. Миржанова, Ш.В. Нафиков, З.А. Сиразетдинов, Н.Ф. Суфьянова, З.Г. Уразбаева, З.Г. Ураксин, Р.Н. Хадыева

Төҙөүселәр:
И.М. Агишев, Ә.Ф. Ғиндуллина, Г.Д. Зәйнуллина, З.Ҡ. Ишмөхәмәтов, С.Ф. Миржанова, Ш.В. Нафиҡов, З.Ә. Сиразетдинов, Н.Ф. Суфьянова, З.Ғ. Уразбаева, З.Ғ. Ураҡсин, Р.Н. Һаҙыева

Русско-башкирский словарь: В 2 т. / Под редакцией З.Г. Ураксина.
Р89 Уфа: Башкирская энциклопедия, 2005.
Т. 1. А—О. — 2005. — 808 с.

ISBN 5-88185-039-4

Настоящий русско-башкирский словарь содержит более 60 тысяч слов современного русского литературного языка. Основную часть словаря составляют наиболее употребительные слова; включена также разговорная и просторечная лексика, фразеологические выражения и активная часть научной терминологии.

Словарь предназначен для широкого круга читателей. Он может служить практическим пособием для переводчиков, работников средств массовой информации, а также для лиц, самостоятельно изучающих русский и башкирский языки.

УДК 811.512.141
ББК 81.2 Баш-4

ISBN 5-88185-039-4

©Институт истории, языка и литературы УНЦ РАН
©Научное издательство “Башкирская энциклопедия”, 2005

ПРЕДИСЛОВИЕ

Башкирский язык является родным языком для более чем одного миллиона 400 тыс. человек, основная часть которых проживает в Республике Башкортостан, прилегающих к ней областях Российской Федерации и на территории стран СНГ. Башкирский литературный язык обслуживает сферы образования и культуры, средств массовой информации, государственного управления, законотворчества, отчасти народного хозяйства, транспорта, торговли и др.

В феврале 1999 г. принят закон РБ “О языках народов Республики Башкортостан”, в котором башкирский и русский языки определены в качестве государственных. В декабре того же года Кабинетом Министров РБ одобрена Государственная программа по сохранению, изучению и развитию языков народов РБ на 2000–2005 гг. Конституция РБ и Закон о языках обеспечивают правовую базу и создают реальные условия для функционирования и развития башкирского языка и языков других народов республики.

Интерес к башкирскому языку возрастает из года в год. Расширяется и углубляется его изучение через систему образования. Возрастает и число людей, овладевающих башкирским языком путём самостоятельного изучения, через живое общение и уроки по радио и телевидению. В связи с этим резко увеличился спрос на лексикографические издания.

Первый толковый словарь башкирского языка[1], вышедший в свет в 1993–94 гг., стал событием в культурной жизни Республики Башкортостан, сыграл важную роль в развитии лексического состава башкирского языка, в разработке семантики слов, установлении литературных норм. Однако он предназначен для тех, кто уже владеет башкирским языком.

Составление двуязычных русско-башкирских словарей началось во второй половине XVII в., когда впервые были разработаны списки наиболее употребительных слов с переводом их на башкирский язык. За два с лишним века было издано более двух десятков двуязычных словарей разного типа, объёма и назначения[2]. В 1964 г. увидел свет русско-башкирский словарь, включающий 46 тыс. слов[3]. С тех пор произошли значительные изменения в словарном составе и семантике обоих языков: появились новые понятия, изменились нормы словоупотребления и т.п. В последние годы башкирское языкознание обогатилось новыми типами словарей: увидели свет двуязычные учебные словари[4], многоязычные (иностранно-русско-башкирские) лексикографические пособия[5], новые терминологические словари по отраслям науки, культуры и народного хозяйства[6], а также первые частотные словари, созданные на основе произведений башкирских писателей[7].

Настоящий двуязычный словарь составлен с учётом изменений, произошедших в русском и башкирском языках в последние десятилетия. Он содержит более 60 тыс. слов и фразеологических выражений, наиболее активно употребляемых в современном русском литературном языке. Основой русской части словника явился четырёхтомный академический словарь русского языка[8].

---

[1] Башҡорт теленең һүҙлеге /Ред. Ә.Ғ. Бишев, З.К. Ишмөхәмәтов, З.Ғ. Ураҡсин һ.б. 2 томда. М., 1993–1994.

[2] Подробный обзор истории башкирской лексикографии см. в предисловии к “Башкирско-русскому словарю” (М., 1996).

[3] Русско-башкирский словарь /Под ред. К.З. Ахмерова, Т.М. Гарипова, З.К. Ишмухаметова и др. М., 1964.

[4] Аҙнағолов Р.Ғ. Башҡортса-русса мәктәп һүҙлеге. Өфө, 1993; Русско-башкирский учебный словарь /Под ред. Л.Г. Саяховой и З.Г. Ураксина. Уфа, 1997; Саяхова Л.Г., Ураксин З.Г., Хасанова Д.Г. Русско-башкирский иллюстрированный тематический словарь. Уфа, 1999 и др.

[5] Зәйнуллина Г.Д. Төрөксә-башҡортса, башҡортса-төрөксә һүҙлек. Өфө, 1997; Гарипов Т.М., Басырова Ф.А. Четырёхъязычный словарь-минимум (англо-башкирско-русско-татарский). Уфа, 1997; Хасанов М.А., Хасанов А.М. Англо-башкирско-русский словарь. Уфа, 1997; Гарипов Т.М. Семиречие Башкортостана: Семиязычный словарь (русско-башкирско-татарско-турецко-арабско-персидско-венгерский). Уфа, 1998 и др.

[6] Башкирско-русский словарь юридических терминов /Сост. Р.Г. Азнагулов. Уфа, 1996; Словарь музыкальных терминов на русском и башкирском языках /Сост. Б.О. Абдулбанеев, пер. на баш. яз. Л.К. Аралбаевой. Уфа, 1997; Мурзакаев Ф.С. Русско-башкирский словарь сельскохозяйственных терминов. 2-е изд., доп. Уфа, 2001; Русско-башкирский словарь общественно-политических терминов /Сост. Г.К. Кунафина, Т.Д. Ишкина. Уфа, 2001; Русско-башкирский юридический словарь /Сост. Г.З. Хасанов, Г.К. Кунафина, Т.Д. Ишкина и др. Уфа, 2003 и др.

[7] Сиразетдинов З.Ә. Дауыт Юлтый әҫәрҙәренең йышлыҡ һүҙлеге. Өфө, 1995; шул уҡ. Башҡорт теленең йышлыҡ һүҙлеге (фәнни әҙәбиәт буйынса). 1-се т. Өфө, 1997 и др.

[8] Словарь русского языка. В 4 т. /Под ред. А.П. Евгеньевой. 2-е изд., испр. и доп. М., 1981–1984.

Русско-башкирский словарь подготовлен сотрудниками отдела языка Института истории, языка и литературы Уфимского научного центра Российской академии наук: И.М. Агишевым (буква А), Л.Р. Бикбаевой (О: от **о** до **ожо́г**), А.Ф. Гиндуллиной (М, Н), Г.Д. Зайнуллиной (Б, Е, С: от **с** до **сопра́но**), З.К. Ишмухаметовым (Г, П: от **па** до **потолсте́ть**), С.Ф. Миржановой (Д, С: от **стать** до **стреми́ться**), Ш.В. Нафиковым (Л, Т, П: от **потолсте́ть** до **прожи́ть**, С: от **стреми́ться** до **существо́**, Х, Ю, Я), З.А. Сиразетдиновым (К), Н.Ф. Суфьяновой (И, Р, С: от **сопра́но** до **списа́ть** и от **существо́** до **сям**), З.Г. Ураксиным (З, П: от **прожи́ть** до **пя́тью**, С: от **списа́ть** до **стать**), З.Г. Уразбаевой (В, О: от **ожо́г** до **оя́ловеть**, Ф, Ц, Ч, Ш, Щ), Р.Н. Хадыевой (Э), У.М. Яруллиной (Ж). Научное руководство подготовкой словаря осуществлено академиком АН РБ З.Г. Ураксиным. Часть работы по технической подготовке словаря проведена И.Ш. Кубагушевой.

Авторский коллектив будет благодарен за предложения и замечания по улучшению словаря. Просим обращаться по адресу:

450054, г. Уфа, проспект Октября, 71,
Институт истории, языка и литературы УНЦ РАН.

СТРУКТУРА СЛОВАРНЫХ СТАТЕЙ

Заглавные слова

1. Заглавные слова, открывающие словарную статью, располагаются в алфавитном порядке.

2. Слова, не различающиеся по значению и употреблению, но являющиеся фонетическими или морфологическими вариантами, приводятся в одной словарной статье, например:

БЕЗЛИ́СТЫЙ и **БЕЗЛИ́СТНЫЙ,** -ая, -ое...

СМОРО́ДИННЫЙ и **СМОРО́ДИНОВЫЙ,** -ая, -ое...

Если варианты отличаются друг от друга частотой употребления и оттенками значения, перевод даётся при наиболее употребительном; менее употребительный вариант располагается на своём месте по алфавиту с отсылкой к первому, например:

КАРАСЁВЫЙ, -ая, -ое табан балыҡ ...ы...

КАРАСИ́НЫЙ, -ая, -ое *см.* **карасёвый**

3. Русские слова, кроме содержащих букву “ё”, односложных и данных курсивом, указываются с ударением. Знаменательные слова могут даваться без ударения, если оно переходит на находящиеся при них служебные слова, например:

за́ руку, **на́ пол**, **по́д ноги**

Варианты ударения даются в одной словарной статье (на первом месте наиболее употребительный) и при необходимости сопровождаются пометами, например:

ЖМЫХИ́ и **ЖМЫ́ХИ**...

НАЗЛО́ и *разг.* **НА́ЗЛО**...

Слова, данные курсивом, указываются с ударением только в тех случаях, когда оно выполняет смыслоразличительную функцию.

4. Омонимы даются отдельными словарными статьями и обозначаются римскими цифрами, например:

КОСА́ I *ж* толом...

КОСА́ II *ж* салғы...

КОСА́ III *ж* **1.** ҡомайыл...

5. Наиболее употребительные сложносокращённые слова и аббревиатуры даются на своём алфавитном месте, в скобках обычно указываются их полные формы на русском и башкирском языках, например:

ВУЗ *м* (*высшее учебное заведение*) вуз (*юғары уҡыу йорто*)

ПРОФСОЮ́З *м* (*профессиональный союз*) профсоюз (*профессиональ союз*)

6. Если заглавное слово употребляется главным образом в составе фразеологического оборота, то после этого слова через двоеточие даётся само выражение, которое и переводится, например:

БАКЛУ́ШИ: бить баклу́ши *разг.* ...

ЗГИ: (ни) зги не ви́дно...

Грамматическая и стилистическая характеристика заглавных слов

7. Имена существительные, как правило, даются в форме именительного падежа единственного числа с указанием родовой принадлежности. При существительных общего рода даётся грамматическая помета *м* и *ж*, например:

СИРОТА́ *м* и *ж*...

При несклоняемых существительных ставится помета *нескл.*, например:

ПАЛЬТО́ *с нескл.* ...

Существительные с собирательным значением снабжаются пометой *собир.*, например:

ПОСУ́ДА *ж* **1.** *собир.* һауыт-һаба...

Если существительное употребляется только во множественном числе, при нём ставится помета *только мн.*, например:

НО́ЖНИЦЫ *только мн.* ...

При употреблении существительного преимущественно во множественном числе заглавное слово даётся в форме множественного числа, а форма единственного числа указывается в скобках, например:

ТУ́ФЛИ *мн.* (*ед.* **ту́фля** *ж*)...

Если существительное в одном из своих значений употребляется только или чаще во множественном числе, к этому значению даются пометы *мн.* или *обычно мн.*, например:

КАМЫ́Ш *м* **1.** ҡамыш... **2.** *обычно мн.* **камыши́** (*за́росли*) ҡамышлыҡ

Если отдельные значения существительного имеют разные формы множественного числа, они указываются при каждом значении, например:

ЛИСТ *м* **1.** (*мн.* **ли́стья**) япраҡ... **2.** (*мн.* **листы́**) ҡағыҙ... **3.** (*мн.* **листы́**) бит, табаҡ...

8. Уменьшительные формы имён существительных приводятся в словаре со ссылкой на производящее слово, кроме случаев, когда эти формы приобретают самостоятельное значение и имеют другой перевод, например:

ОСТРОВО́К *м*; *уменьш. от* **о́стров**...

РУ́ЧКА *ж* **1.** *уменьш.-ласк. от* **рука́** 1; **2.** тотҡа, һап...

9. Названия народов и народностей даются в форме множественного числа, формы единственного числа указываются полужирным шрифтом за знаком //, например:

АЛБА́НЦЫ *мн.* албандар, албан халҡы // *ед.* **алба́нец** *м* албан ир-аты; **алба́нка** *ж* албан ҡатын-ҡыҙы

10. Отглагольные существительные в большинстве случаев даются со ссылкой на статью о производящем глаголе или на отдельные его значения, например:

УКАЗА́НИЕ *с* **1.** *см.* **указа́ть**...

МОЧЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **мочи́ть** 2, 3...

11. Имена прилагательные даются в форме именительного падежа единственного числа мужского рода с указанием окончаний форм женского и среднего рода, например:

ЗЕЛЁНЫЙ, -ая, -ое...

Субстантивированные прилагательные даются отдельным значением с пометой *в знач. сущ.*, например:

БОЛЬНО́Й, -ая, -ое... **2.** *в знач. сущ.* **больно́й** *м* и **больна́я** *ж* ауырыу, сырхау, сирле (кеше)...

12. При переводе относительных прилагательных может использоваться форма 3-го лица притяжательности башкирского языка, например:

АЛЮМИ́НИЕВЫЙ, -ая, -ое **1.** алюминий ...ы; **алюми́ниевая промы́шленность** алюминий сәнәғәте **2.** (*содержащий алюминий*) алюминлы...

КАДЕ́ТСКИЙ I, -ая, -ое *уст.* кадет ...ы; **каде́тский мунди́р** кадет мундиры...

13. Степени сравнения прилагательных и наречий даются отдельными статьями, если имеют самостоятельное значение, например:

БО́ЛЬШЕ 1. *сравн. ст. от* **большо́й** и **вели́кий** 1, 2 ҙурыраҡ, дәүерәк... **2.** *сравн. ст. от* **мно́го** күберәк, артығыраҡ...

14. Глаголы приводятся в неопределённой форме. Разработка значений и перевод глагола даются, как правило, при форме совершенного вида; при форме несовершенного вида даётся отсылка к парному глаголу совершенного вида. Словарная статья с переводом глагола несовершенного вида даётся в случае, если глагол не имеет соотносительного глагола совершенного вида, например:

ВЫХОДИ́ТЬ *несов.* **1.** *см.* **вы́йти**...

ЗАБО́ТИТЬСЯ *несов. о ком-чём* **1.** (*проявлять заботу*) хәстәрлек күреү...

При личных и возвратных глаголах указывается управление путём постановки падежных вопросов, например:

ВЫ́ТАЩИТЬ *сов.* **1.** *кого-что* һөйрәп сығарыу...

КОПА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *в чём* ҡаҙыныу...

15. Глаголы страдательного залога даются с отсылкой к глаголу действительного залога при помощи пометы *страд. от*, например:

НАВЯ́ЛИВАТЬСЯ *несов. страд. от* **навя́ливать**

16. Если глагол на "-ся" имеет несколько значений, то страдательный залог указывается под отдельной цифрой в качестве одного из значений, например:

ВЫКЛЮЧА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **вы́ключиться 2.** *страд. от* **выключа́ть**

17. Безличные глаголы даются с пометой *безл.* или *обычно безл.* При помощи этих помет указывается и возможность употребления личного глагола в безличной форме, например:

МОРО́ЗИТЬ *несов.* **1.** *что* туңдырыу (*һаҡлау маҡсаты менән*)... **4.** *безл.* һыуытыу, һалҡынайтыу...

ДУТЬ *несов.* **1.** өрөү, иҫеү... **здесь ду́ет** *безл.* бында ел өрә...

18. Причастные формы выделяются в отдельное значение с указанием грамматической пометы *прич.*, омонимичные прилагательные даются в этой же статье с пометой *прил.*, например:

ЗАВЕРША́ЮЩИЙ, -ая, -ее **1.** *прич. от* **заверша́ть 2.** *прил.* һуңғы, аҙырғы; **заверша́ющий эта́п** һуңғы этап

19. Употребление причастия в значении существительного показывается отдельным значением с соответствующими пометами, например:

ОСУЖДЁННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **осуди́ть 2.** *в знач. сущ.* **осуждённый** *м* и **осуждённая** *ж* хөкөм ителеүсе, хөкөм ителгән (кеше)

20. В качестве заглавных слов приводятся числительные: а) количественные: от 1 до 20, круглые десятки и сотни, **ты́сяча**, **миллио́н**, **миллиа́рд** и т.д.; б) порядковые: от 1 до 20, от десятков и сотен, **ты́сячный**, **миллио́нный**, **миллиа́рдный** и т.д.; в) собирательные: **дво́е**, **тро́е**, **о́ба** и т.д.

Имена числительные приводятся с пометой *числ.* без указания разряда (кроме собирательных), например:

ПЯТЬ *числ.* биш...

ПЯ́ТЕРО *числ. собир.* бишәү, биш...

ПЯ́ТЫЙ, -ая, -ое **1.** *числ.* бишенсе...

21. Местоимения приводятся с пометой *мест.* без указания разряда. При личных местоимениях в скобках указываются формы косвенных падежей, например:

Я (меня, мне, меня, мной и мною, обо мне) *мест.* ...

Местоимения, изменяющиеся по родам (кроме оканчивающихся на "-ый", "-ий", например, **кото́рый**), даются в именительном падеже всех трёх родов и во множественном числе на своём алфавитном месте со ссылкой на местоимение мужского рода, при котором имеется перевод, например:

МОЁ *с мест. см.* **мой**

МОИ́ *мн. мест. см.* **мой**

МОЙ *м* (моя *ж*, моё *с*) *мест.* **1.** минең...

МОЯ́ *ж мест. см.* **мой**

22. Наречия даются с грамматической пометой *нареч.* Употребление наречий в функции других частей речи показывается отдельным значением с соответствующими пометами, например:

ЗА́ВТРА 1. *нареч.* иртәгә... **2.** *в знач. сущ.* **за́втра** *с нескл.* иртәгә...

23. При союзах и частицах даются пометы, указывающие на часть речи и особенности употребления, например:

ДА II *союз* **1.** *соед.* (*для соединения однородных членов предложения и предложений; соответствует союзу* "*и*") һәм, да/дә...

24. Предлоги даются с указанием части речи, падежного управления и пояснением значения, например:

БЕЗ и **БЕЗО** *предлог с род. п.* **1.** (*при указании на недостаток, отсутствие кого-чего-л.*) -һыҙ/-һеҙ... **2.** (*в отсутствие кого-л.*) -дан/-дән башҡа...

Варианты предлогов даются на своём алфавитном месте с отсылкой на основной вариант, например:

БЕЗО *предлог см.* **без**

25. При наличии нескольких фономорфологических вариантов переводов лексических значений союзов, частиц, предлогов (-ға/-гә, -ҡа/-ҡә, -да/-дә, -ҙа/-ҙә, -ла/-лә и др.) даётся только один из вариантов (сингармоническая параллель), например: -ға/-гә, -дан/-дән, -да/-дә.

26. Междометия даются самостоятельными словарными статьями, например:

А III *межд.* а) *выражает припоминание, догадку, удивление* ә, ә-ә-ә...

ХЛОП *межд. в знач. сказ.*; *разг.* ...

27. Варианты приставок даются на своём алфавитном месте с отсылкой на основной вариант, например:

ВЗ... (взо..., взъ..., вс...) *приставка...* **взлете́ть** юғарыға ҡарай осоу... **взорва́ть** шартлатыу...

ВЗО... *приставка см.* **вз...**

ВЗЪ... *приставка см.* **вз...**

ВС... *приставка см.* **вз...**

28. Стилистические пометы, указывающие на сферу функционирования слов, ставятся после определения грамматических значений и отделяются от грамматических помет точкой с запятой, например:

ВА́ЖНИЧАТЬ *несов.*; *разг.* эреләнеү...

ДЕ́КА *ж*; *муз.* дека...

МЫС *м*; *геогр.* морон...
ША́БРИТЬ *несов.* *что*; *тех.* шабер менән эшкәртеү...

Определение значений слова и перевод

29. Перевод осуществляется, как правило, подбором башкирских эквивалентов. При невозможности приведения эквивалента перевод производится описательным путём.

30. Разные значения многозначного слова внутри словарной статьи выделяются полужирными арабскими цифрами с точкой. После цифры могут быть даны краткие пояснения на русском языке (в скобках курсивом), после перевода — на башкирском языке, например:

КОЛЕЯ́ *ж* **1.** тәгәрмәс эҙе... **2.** *ж.-д.* юл, тимер юл...

ИЗВОРО́ТЛИВЫЙ, -ая, -ое **1.** (*увёртливый*) йылғыр, өлгөр... **2.** (*находчивый, ловкий*) тапҡыр, зирәк...

КАРП *м* һаҙан... (*балыҡ*)

Если возможен перевод разных значений русского слова одним башкирским словом (или синонимами), то перевод может осуществляться двумя способами:

а) перед переводом ставятся пометы *в разн. знач.* или *прям., перен.* (если слово употребляется в прямом и переносном значениях), например:

ЗВЕЗДА́ *ж*; *в разн. знач.* йондоҙ; **Поля́рная звезда́** Тимерғаҙыҡ йондоҙо... **пятиконе́чная звезда́** биш ҡырлы йондоҙ...

МО́РЕ *с*; *прям., перен.* диңгеҙ...

б) после перевода даётся толкование на башкирском языке (в скобках курсивом). Этот способ применяется по отношению к заимствованным словам и многозначным терминам, например:

ГРА́ДУС *м* градус (**1.** *түңәрәктең 360-тан бер өлөшөнә тигеҙ мөйөш йәки дуға үлсәү берәмеге* **2.** *температураны үлсәү берәмеге* **3.** *спирттың процентын күрһәткән берәмек*)...

31. Синонимы в башкирской части словарной статьи отделяются запятыми, например:

ЖАЛЕ́ТЬ *несов.* **1.** *кого-что* аяу, йәлләү, ҡыҙғаныу... **2.** *о ком-чём* и *с союзом "что"* (*сожалеть*) үкенеү, ҡайғырыу...

Синонимичные слова в переводах, представляющих собой словосочетания, указываются в круглых скобках, например:

ДВА́ЖДЫ *нареч.* **1.** ике рәт (мәртәбә, тапҡыр, ҡат); **сказа́ть два́жды** ике мәртәбә әйтеү...

ДЫША́ТЬ *несов.* **1.** тын (һулыш) алыу...

Подача фразеологических единиц

32. Все фразеологические единицы даются после знака ♦. Фразеологические единицы приводятся в словарных статьях на все слова (кроме служебных), но перевод фразеологизмов обычно даётся под тем словом, которое в данном выражении является наиболее значимым. Во всех других статьях даётся отсылка к словарной статье, где фразеологизм переведён, например:

КРОВЬ *ж* **1.** ҡан... ♦ ...**кровь с молоко́м** сиртһәң, ҡаны сығыр...

МОЛОКО́ *с* һөт... ♦ ...**кровь с молоко́м** *см.* **кровь**

33. При передаче значений фразеологических единиц на башкирский язык применяются различные способы перевода: подбор соответствия, раскрытие значения описательным путём, дословный перевод и др.

ДОЛГ *м* **1.** бурыс... ♦ ...**долг платежо́м кра́сен** байрам ашы ҡара-ҡаршы...

Значения многозначных фразеологических единиц обозначены светлыми арабскими цифрами со скобкой, например:

ПЯТА́ *ж*... **по пята́м (ходи́ть, гна́ться и т.п.)** *кого*: 1) бер аҙым (*ҡалмау*); 2) эҙенә, үксәһенә (*баҫып барыу*)

Факультативные компоненты фразеологизмов и в русской, и в башкирской частях словарных статей помещаются в скобках, например:

БА́БУШКА *ж*... ♦ **ба́бушка (ещё) на́двое сказа́ла** булыр-булмаҫы билдәһеҙ, икеле-микеле, боҙға яҙған

Иллюстративный материал

34. После перевода через точку с запятой даются словосочетания на русском языке, иллюстрирующие особенности функционирования заглавного слова, с переводом на башкирский язык:

ГО́ЛОС *м* **1.** *в разн. знач.* тауыш; **высо́кий го́лос** нәҙек тауыш; **ни́зкий го́лос** ҡалын тауыш... **повы́сить го́лос** тауыш күтәреү...

35. Ввиду ограниченного объёма словаря некоторые категории слов и их значения не иллюстрируются (термины, названия приборов, инструментов, устройств, некоторые категории производных слов и т.п.).

УСЛОВНЫЕ СОКРАЩЕНИЯ

Русские

ав. — авиация
анат. — анатомия
антроп. — антропология
археол. — археология
архит. — архитектура
астр. — астрономия
без доп. — без дополнения
безл. — безличное
биол. — биология
биохим. — биохимия
бот. — ботаника
бран. — бранное
буд. — будущее время
бухг. — бухгалтерский термин
в. (*вв.*) — век (века)
вводн. сл. — вводное слово
вет. — ветеринария
в знач. — в значении
вин. — винительный (падеж)
воен. — военный термин
возвр. — возвратный
вопр. — вопросительный
вр. — время
в разн. знач. — в разных значениях
в сочет. — в сочетании
высок. — высокое
г. (*гг.*) — год (годы), город (города)
геогр. — география
геод. — геодезия
геол. — геология
геом. — геометрия
гидр. — гидрология
гидротех. — гидротехника
гл. — глагол
горн. — горное дело
грам. — грамматика
груб. — грубое
дат. — дательный (падеж)
деепр. — деепричастие
дел. — деловой
дет. — детское
дип. — дипломатия
доп. — дополнение
др. — другой
ед. — единственное (число)
ж — женский род
ж.-д. — железнодорожный термин
жив. — живопись
звукоподр. — звукоподражательное
знач. — значение
зоол. — зоология
изъяснит. — изъяснительный
им. — именительный (падеж)
ирон. — ироническое
иск. — искусство
ист. — история
канц. — канцелярское
карт. — термин карточной игры
кино. — кинематография
книжн. — книжное
кратк. ф. — краткая форма
кул. — кулинария
л. — лицо
-л. — -либо
ласк. — ласкательное
лес. — лесоводство
лингв. — лингвистика
лит. — литература, литературоведение
личн. — личный
лог. — логика
м — мужской род
мат. — математика
мед. — медицина
межд. — междометие
мест. — местоимение
метеор. — метеорология
мех. — механика
мин. — минералогия
миф. — мифология
мн. — множественное (число)
мор. — морской термин
муз. — музыка
-н. — -нибудь
накл. — наклонение
напр. — например
нареч. — наречие
наст. — настоящее время
неодобр. — неодобрительное
неопр. — неопределённый, неопределённая форма глагола
нескл. — несклоняемое
несов. — несовершенный вид
обл. — областное
огранич. — ограничительный
опред. — определительный
опт. — оптика
относит. — относительный
отриц. — отрицательный
офиц. — официальное
охот. — охотничий термин
п. — падеж
палеонт. — палеонтология
перен. — переносное значение
перечисл. — перечислительный
побудит. — побудительный
повел. — повелительное наклонение
полигр. — полиграфия
полит. — политический термин
полн. ф. — полная форма
портн. — портняжный термин
поэт. — поэтическое
поясн. — пояснительный
превосх. ст. — превосходная степень
предл. — предложный (падеж)
презр. — презрительное
пренебр. — пренебрежительное
прил. — прилагательное
присоед. — присоединительный
прич. — причастие
прост. — просторечное
противит. — противительный
прош. — прошедшее время
прям. — прямое значение
псих. — психология
пчел. — пчеловодство
р. — род
радио. — радиотехника
разг. — разговорное
разд. — разделительный
разн. — разный
рел. — религия
род. — родительный (падеж)
рыб. — рыболовство, рыбоводство
с — средний род
сад. — садоводство
сказ. — сказуемое

скл. — склонение
см. — смотри
собир. — собирательное
сов. — совершенный вид
соед. — соединительный
сопоставит. — сопоставительный
сосл. — сослагательное наклонение
сочет. — сочетание
спец. — специальный термин
спорт. — спортивное
сравн. ст. — сравнительная степень
страд. — страдательный залог
сущ. — существительное
т.д. — так далее
т.п. — тому подобное
с.-х. — сельское хозяйство
твор. — творительный (падеж)
театр. — театральный термин
текст. — текстильный
тех. — техника
типогр. — типографский термин
топ. — топография
торг. — торговля
трад. — традиционный
указ. — указательный
уменьш. — уменьшительное
уничиж. — уничижительное
усил. — усилительный
условн. — условный
уст. — устарелое
уступ. — уступительный
утверд. — утвердительный
ф. — форма
фарм. — фармакология, фармация
физ. — физика
физиол. — физиология
филолог. — филология
филос. — философия
фин. — финансовый термин
фольк. — фольклор
фото. — фотография
хим. — химия
хир. — хирургия
церк. — церковное
ч. — число
числ. — имя числительное
шахм. — шахматный термин
шутл. — шутливое
эк. — экономика
эл. — электротехника
этн. — этнография
юр. — юридический термин

Башкирские

ав. — авиация
анат. — анатомия
антроп. — антропология
археол. — археология
архит. — архитектура
астр. — астрономия
а.-х. — ауыл хужалығы
биол. — биология
биохим. — биохимия
бот. — ботаника
б. (*бб.*) — быуат (быуаттар)
геогр. — география
геод. — геодезия
геол. — геология
геом. — геометрия
гидр. — гидрология
гидротех. — гидротехника
грам. — грамматика
дин. — дин
диңг. — диңгеҙ термины
зоол. — зоология
ижт. — ижтимағи термин
иҡт. — иҡтисад
иçк. — иçкергән һүҙ
й. (*йй.*) — йыл (йылдар)
кино. — кинематография
кит. — китап һүҙе
кул. — кулинария
күсм. — күсмә мәғәнә
лингв. — лингвистика
лог. — логика
мат. — математика
махс. — махсус термин
мед. — медицина
межд. — междометие
мест. — местоимение
метеор. — метеорология
мех. — механика
мин. — минералогия
миф. — мифология
муз. — музыка
мәç. — мәçәлән
нәшр. — нәшриәт термины
опт. — оптика
палеонт. — палеонтология
полигр. — полиграфия
псих. — психология
радио. — радиотехника
рәсм. — рәсми
сәйәс. — сәйәси термин
сәнғ. — сәнғәт
тар. — тарих
тау. — тау сәнәғәте
театр. — театр термины
текст. — текстиль
тех. — техника
типогр. — типография термины
топ. — топография
т. юл. — тимер юл термины
төрк. — төрки һүҙ
т.һ. — тупаç һүҙ
умарт. — умартасылыҡ
фарм. — фармакология, фармация
физ. — физика
физиол. — физиология
филолог. — филология
фольк. — фольклор
фото. — фотография
фәлс., *филос.* — фәлсәфә, философия
хим. — химия
хир. — хирургия
хәрб. — хәрби термин
һ.б. — һәм башҡалар
һөйл. — һөйләшеү стиле
һунар. — һунарсылыҡ
шахм. — шахмат термины
әҙ. — әҙәбиәт, әҙәбиәт ғилеме
этн. — этнография
юғар. — юғары стиль
юр. — юридик термин
ярҙ. — ярҙамлыҡ функцияһы

РУССКИЙ АЛФАВИТ
УРЫҪ АЛФАВИТЫ

Аа	Ёё	Лл	Сс	Чч	Ээ
Бб	Жж	Мм	Тт	Шш	Юю
Вв	Зз	Нн	Уу	Щщ	Яя
Гг	Ии	Оо	Фф	Ъъ	
Дд	Йй	Пп	Хх	Ыы	
Ее	Кк	Рр	Цц	Ьь	

БАШКИРСКИЙ АЛФАВИТ
БАШҠОРТ АЛФАВИТЫ

Аа	Ее	Ҡҡ	Пп	Фф	Ъъ
Бб	Ёё	Лл	Рр	Хх	Ыы
Вв	Жж	Мм	Сс	Һһ	Ьь
Гг	Зз	Нн	Ҫҫ	Цц	Ээ
Ғғ	Ии	Ңң	Тт	Чч	Әә
Дд	Йй	Оо	Уу	Шш	Юю
Ҙҙ	Кк	Өө	Үү	Щщ	Яя

А

А I *союз* **1.** *противит.* а) *употребляется для соединения противопоставляемых предложений или членов предложения* ә, киреһенсә; **я вернулся домой, а он остался** мин өйгә ҡайттым, ә ул ҡалды; **я зайду к вам не сегодня, а завтра** мин һеҙгә бөгөн түгел, ә иртәгә инеп сығырмын; б) *служит противопоставлению однородных членов предложения или предложений так, что один из них исключается другим* ә, ләкин, әммә-ләкин, -ға/-гә ҡарамаҫтан (ҡарамай, ҡарамайынса); **до начала сеанса осталось пять минут, а людей в зал не пускают** сеанс башланырға биш минут ҡалған, ләкин халыҡты залға индермәйҙәр; в) *в сочетаниях "а между тем", "а в то же время", "а вот", "а ведь"* ә шулай ҙа, ә шул уҡ ваҡытта, ә бына, ә бит; **он учится в вузе, а вот ты не сумел** ул юғары уҡыу йортонда уҡый, ә бына һин булдыра алманың; **он человек простой, а ведь имеет вес в обществе** ул ябай кеше, ә шулай ҙа йәмғиәттә абруйы бар

2. *противит.-уступ.*; *указывает на уступительный характер противопоставления предложений или их членов* (ә) шулай булһа ла, (ә) шулай ҙа, тик, барыбер, да/дә; **можете остаться при своём мнении, а всё-таки я прав** үҙ фекерегеҙҙә ҡалығыҙ, ә мин барыбер хаҡлымын

3. *сопоставит.* а) *соединяя предложения, служит сопоставлению их главных или второстепенных членов* ә, шул ваҡытта, шул саҡта, -ға/-гә килгәндә; **отец ушёл, а сын продолжал стоять** атаһы китеп барҙы, ә улы тора бирҙе; б) *служит сопоставлению одновременных событий и действий* ә, шул (ике) арала; **отец развёл костёр, а дети пошли за ягодами** аталары ут яғып ебәрҙе, ә балалар еләккә китте

4. *присоед.* а) *употребляется для присоединения предложений или членов предложений при последовательном изложении, описании ряда предметов или явлений* ә; **вдоль плетня в один ряд посажена смородина, а далее растёт какое-то дерево** ситән буйлап бер рәт ҡарағат ултыртылған, ә унан ары ниндәйҙер ағас үҫеп ултыра; б) *присоединяет предложения и члены предложения, связанные друг с другом временной последовательностью (обычно с наречиями времени или словами, обозначающими время)* ә; **сначала мы посетили выставку, а затем музей** башта күргәҙмәлә, ә һуңынан музейҙа булдыҡ; в) *в сочетании со словами "значит", "потому", "следовательно", "стало быть" и т.п. присоединяет предложения или члены предложения, в которых содержится вывод, заключение из сказанного ранее* шуға күрә, тимәк, шунлыҡтан; **его пока никто толком не знает, а потому о нём ничего не говорят** уны әлегә бер кем йүнләп белмәй, шуға күрә уның тураһында бер нәмә әйтмәйҙәр ҙә; г) *в сочетании с местоимением "всё" присоединяет предложения или члены предложения, указывающие на причину высказанного ранее* ә барыһы (бөтәһе, һәммәһе); **откололся я от своих друзей, а всё из-за тебя** дуҫтарымдан айырылдым мин, ә барыһы һинең арҡала; д) *в речи одного лица или в диалоге* ә; **как хороша жизнь, а ты отчего так печальна?** тормош ниндәй матур, ә һин ниңә улай ҡайғылыһың?; е) *в сочетании со словами "кстати", "впрочем" и т.п. употребляется для передачи внезапности изменения мысли* әйткәндәй, ә шулай ҙа; **он ещё не приехал. А кстати, ты не забыл прихватить с собой документы?** ул әле ҡайтып етмәне. Әйткәндәй, һин үҙең менән документтарыңды алырға онотманыңмы?

5. *присоед.-усил.* а) *употребляется в начале вопросительных и восклицательных предложений для усиления выразительности (часто в сочетании с местоимениями и наречиями "как", "какой", "сколько")* ә; **а сколько я терпел — уму непостижимо!** ә мин күпме түҙҙем — аҡылға һыймаслыҡ!; **а как ты туда попал?** ә һин нисек унда барып эләктең?; б) *в начале ответов на вопросы придаёт бо́льшую выразительность ответу, выделяя то или иное слово* ә, (йә) булмаһа, юғиһә, юҡһа; **как ты сказал? — а никак!** нимә тинең? — ә бер нисек тә!; **а не то сходил бы в магазин** булмаһа, магазинға барыр инең; **спеши, а то опоздаешь** ашығыңҡыра, юҡһа һуңлярһың; **сходите туда сами, а то пошлите кого-нибудь** унда һеҙ үҙегеҙ барығыҙ, йә булмаһа берәйһен ебәрегеҙ; в) *в соединении с вопросительными местоимениями или местоимёнными наречиями "конечно", "безусловно так"* әлбиттә, фәҡәт шулай; **и пришёл?! — А то как же!** килгәнме?! — Әлбиттә! ♦ **а (не) то** юғиһә, бүтәнсә булһа; **иди своей дорогой, а не то получишь от меня** юлыңда бул, юғиһә кәрәгеңде алырһың

А II *частица* **1.** *вопр.* а) *как отклик на обращение или при переспрашивании нерасслышанного* ә; **а? Ничего ведь не слышу, говори отчётливей** ә? Бер нәмә лә ишетмәйем бит, асығыраҡ һөйлә; б) *после предложений, требующих ответа, подтверждения и т.п., выражает побуждение к ответу или к действию* ә, эйеме; **что ты натворил, а?** нимә эшләнең һин, ә?; в) *в вопросах и восклицаниях выражает сильное удивление, восхищение или возмущение* ә; **вот парень, а!** егете лә егете бит, ә!; **кого осрамили ведь, а?!** кемде хур иттеләр бит, ә?!

2. *побудит.*; *употребляется при повторном обращении к кому-л. для привлечения внимания* ә; **смотри́-ка, что он де́лает, а?** ҡара әле, нимә эшләй ул, ә?

А III *межд.* а) *выражает припоминание, догадку, удивление* ә, ә-ә; **а-а, э́то ты?** ә-ә, был һинме ни?; **а, вот как!** ә, бына нисек!; б) *выражает узнавание* (*при встрече с кем-л.*) ә, ә-ә, әһә; **а, вот куда́ вы спря́тались!** әһә, бына ҡайҙа йәшенгәнһегеҙ икән!; в) *выражает удовольствие, радость* (*при виде кого-чего-*л.) ә, уй; **а, ма́мочка! Как я рад тебя́ ви́деть!** уй, әсәкәйем! Һине күреүемә шундай шатмын!; г) *выражает досаду, негодование, угрозу, злорадство* ә, әһә; **а, вы ещё сопротивля́етесь!** әһә, һеҙ ҡаршылашаһығыҙмы әле!; д) *выражает решимость* эй; **а! Была не была** эй! Булды ни ҙә, булманы ни; е) *выражает ужас, отчаяние, боль и т.п.* уй; **а-а-а, не тро́гайте меня́, ра́ди бо́га!** уй, алла хаҡы өсөн, миңә теймәгеҙ!

АБАЖУ́Р *м* абажур, шәм ҡалпағы; **ла́мпа с абажу́ром** абажурлы шәм; **стекля́нный абажу́р** быяла абажур

АБАЗИ́НСКИЙ, -ая, -ое абазин …ы; **абази́нский наро́д** абазин халҡы; **абази́нская культу́ра** абазин мәҙәниәте; **абази́нский язы́к** абазин теле

АБАЗИ́НЫ *мн.* абазиндар, абазин халҡы // *ед.* **абази́н** и **абази́нец** *м* абазин ир-аты; **абази́нка** *ж* абазин ҡатын-ҡыҙы

АББА́Т *м* аббат (**1.** *католиктарҙа ирҙәр монастырының башлығы* **2.** *Францияла католиктар руханийы*)

АББАТИ́СА *ж* аббатиса (*католиктарҙа ҡатын-ҡыҙҙар монастырының башлығы*)

АББА́ТСТВО *с* аббатлыҡ (*биләмәләре менән католиктар монастыры*)

АББРЕВИАТУ́РА *ж* аббревиатура, ҡыҫҡартма (**1.** *төрлө юл менән ҡыҫҡартып яһалған ҡушма һүҙ, мәҫ., БДУ — Башҡорт дәүләт университеты* **2.** *яҙыуҙа шартлы рәүештә ҡыҫҡартып алынған һүҙҙәр, мәҫ., һ.б. — һәм башҡалар*)

АББРЕВИАТУ́РНЫЙ, -ая, -ое аббревиатур; **аббревиату́рное образова́ние** аббревиатур яһалыш

АБЕРРАЦИО́ННЫЙ, -ая, -ое аберрацион …ы, аберрация …ы; **аберрацио́нное явле́ние** аберрация күренеше

АБЕРРА́ЦИЯ *ж* аберрация, тайпылыш (**1.** *физ. оптик прибор аша ҡарағанда, нәмәләрҙең үҙгәреп йәки тоноҡ булып күренеүе* **2.** *астр. Ерҙең үҙ күсәрендә һәм Ҡояш тирәләп әйләнеү һөҙөмтәһендә йондоҙҙарҙың күсәренән ауышҡан кеүек булып күренеүе* **3.** *күсм., кит. дөрөҫ юлдан яҙлығыу, аҙашыу*)

АБЗА́Ц *м* **1.** яңы юл, ҡыҙыл юл; **писа́ть с абза́ца** яңы юлдан яҙыу **2.** абзац (*ике яңы юл араһындағы текст*); **чита́ть с тре́тьего абза́ца** өсөнсө абзацтан уҡыу; **вы́учить после́дний абза́ц** һуңғы абзацты ятларға

АБИССА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое *спец.* абиссаль …ы, тәрән, тәрән һыулы; **абисса́льная зо́на океа́на** океандың абиссаль зонаһы (*тәрән урыны*); **абисса́льные отложе́ния** абиссаль ултырмалар (*тәрән һыу аҫты ултырмалары*)

АБИССИ́НСКИЙ, -ая, -ое абиссин …ы; **абисси́нская культу́ра** абиссин мәҙәниәте; **абисси́нский наро́д** абиссин халҡы

АБИССИ́НЦЫ *мн.*; *уст.* абиссиндар, абиссин халҡы (*Эфиопия халҡының боронғо атамаһы*) // *ед.* **абисси́нец** *м* абиссин ир-аты; **абисси́нка** *ж* абиссин ҡатын-ҡыҙы; *см.* **эфио́пы**

АБИТУРИЕ́НТ *м* абитуриент (*юғары уҡыу йортона имтихандар биреп йөрөгән кеше*); **приём абитурие́нтов** абитуриенттар ҡабул итеү; **стать абитурие́нтом** абитуриент булыу

АБЛАКТИ́РОВАТЬ *сов., несов. что*; *бот.* (ағас) ботағын ашлау (ялғау)

АБЛАКТИРО́ВКА *ж см.* **аблакти́ровать**

АБОЛИ́ЦИЯ *ж* аболиция (**1.** *ниндәйҙер законды, ҡарарҙы юҡҡа сығарыу* **2.** *вазифалы урынды ябыу, бөтөрөү* **3.** *енәйәт эшен, ғәйеп асылмаҫ борон уҡ, туҡтатыу* **4.** *намыҫты аҡлау, ҡайтарыу*; *ялған ғәйепте рәсми рәүештә кире ҡағыу*); **пра́во аболи́ции** аболиция хоҡуғы

АБОНЕМЕ́НТ *м* абонемент, абуна; **межбиблиоте́чный абонеме́нт** китапхана-ара абонемент; **сто́имость абонеме́нта** абуна хаҡы

АБОНЕМЕ́НТНЫЙ, -ая, -ое абонемент …ы; **абонеме́нтный биле́т** абонемент билеты; **абонеме́нтный тало́н** абонемент талоны; **абонеме́нтная пла́та** абонемент хаҡы

АБОНЕ́НТ *м* абонент, абунасы; **абоне́нт телефо́нной се́ти** телефон селтәре абоненты

АБОНЕ́НТНЫЙ, -ая, -ое абонент …ы; **абоне́нтный отде́л** абоненттар бүлеге

АБОНИ́РОВАТЬ *сов., несов. что*; *уст.* абонент буйынса алыу; **абони́ровать ло́жу в теа́тре** абонент буйынса театрҙа ложа алыу

АБОНИ́РОВАТЬСЯ *сов., несов. на что*; *уст.* абонент алыу

АБОРДА́Ж *м*; *воен.-мор.* абордаж (*дошман карабына яҡын килеп, ҡул һуғышы асыу маҡсатында ҡулланылған диңгеҙ алышының боронғо бер ысулы*) ♦ **брать на аборда́ж** дошман карабы менән ҡул һуғышы асыу

АБОРДА́ЖНЫЙ, -ая, -ое абордаж …ы; **аборда́жный бой** абордаж һуғышы

АБОРИГЕ́ННЫЙ, -ая, -ое *разг.* абориген …ы; **абориге́нные племена́** абориген ҡәбиләләр

АБОРИГЕ́НЫ *мн.* аборигендар, ерле халыҡ // *ед.* **абориге́н** *м* и **абориге́нка** *ж* абориген; **абориге́ны А́фрики** Африканың ерле халҡы

АБО́РТ *м*; *мед.* аборт, бала төшөрөү (төшөртөү); **де́лать або́рт** аборт яһау

АБОРТИ́ВНЫЙ, -ая, -ое **1.** *мед.* абортив (*ауырыу барышын, ниндәйҙер процестың үҫешен киҫкен үҙгәрткән*); **аборти́вное лече́ние** дауалауҙың абортив юлы **2.** *биол.* етлекмәгән; **аборти́вные о́рганы расте́ний** үҫемлектәрҙең етлекмәгән органдары

АБРАЗИ́ВЫ *мн.* (*ед.* **абрази́в** *м*) абразивтар (*металл, иретмә, быяла һ.б. йөҙлөгөн шымартыу, үткерләү өсөн ҡулланылған үтә ҡаты нәмә*)

АБРАЗИ́ВНЫЙ, -ая, -ое абразив; **абрази́вный инструме́нт** абразив ҡорал; **абрази́вный материа́л** абразив материал; **абрази́вная промы́шленность** абразив сәнәғәт

АБРАКАДА́БРА *ж* абракадабра (*мәғәнәһеҙ һүҙҙәр*)

АБРИКО́С *м* абрикос, өрөк (**1.** *көньяҡта үҫкән емеш ағасы* **2.** *шул ағастың емеше*)

АБРИКО́СОВЫЙ, -ая, -ое абрикос ...ы; **абрико́совое варе́нье** абрикос ҡайнатмаһы; **абрико́совое де́рево** абрикос ағасы

АБРИКОТИ́Н *м* абрикотин (*өрөк ликеры*)

А́БРИС *м* абрис (*контур, һыҙма, рәсемдең ҡараламаһы*)

АБСЕНТЕИ́ЗМ *м*; *полит.* абсентеизм (*демократияға ҡаршы һайлау хоҡуғына ризаһыҙлыҡ белдереп, һайлауҙа ҡатнашыуҙан баш тартыу, шулай уҡ коллегиаль орган ағзаларының системалы рәүештә ултырыштарҙа булмауы*)

АБСОЛЮ́Т *м* абсолют (**1.** *фәлсәфәлә бар тереклектең мәңге үҙгәрмәҫ башланғыс нигеҙе — рух, идея, тәңре, алла тип таныу* **2.** *үҙенсә айырым әһәмиәтле, ҡиммәтле нәмә*)

АБСОЛЮТИЗИ́РОВАТЬ *сов., несов. что* абсолютлаштырыу, абсолютҡа әйләндереү

АБСОЛЮТИЗИ́РОВАТЬСЯ *несов. страд. от* **абсолютизи́ровать**

АБСОЛЮТИ́ЗМ *м*; *полит.* абсолютизм (*юғары хакимлыҡтың тулыһынса бер ҡулда тупланған идара формаһы*; *сикләнмәгән монархия, самодержавие*); **ниспроверже́ние абсолюти́зма** абсолютизмды ҡолатыу

АБСОЛЮТИ́СТ *м*; *полит.* абсолютист (*абсолютизм яҡлы кеше*)

АБСОЛЮТИ́СТСКИЙ, -ая, -ое абсолютизм ...ы, абсолютист; **абсолюти́стская фо́рма вла́сти** хакимлыҡтың абсолютизм формаһы

АБСОЛЮ́ТНО *нареч.* бөтөнләй, тамам, һис тә, бер ҙә; **абсолю́тно ве́рно** бөтөнләйе менән дөрөҫ; **абсолю́тно непра́в** һис тә хаҡлы түгел

АБСОЛЮ́ТНОСТЬ *ж* абсолютлыҡ; **абсолю́тность величины́** дәүмәл абсолютлығы

АБСОЛЮ́ТНЫЙ, -ая, -ое **1.** *книжн.* абсолют; **абсолю́тная и́стина** абсолют хәҡиҡәт **2.** (*совершенный, полный*) тулы; **абсолю́тный поко́й** тулы тыныслыҡ; **абсолю́тная тишина́** тулы тынлыҡ ♦ **абсолю́тное большинство́** абсолют күпселек; **абсолю́тная величина́** *мат.* абсолют дәүмәл; **абсолю́тная мона́рхия** *полит.* сикләнмәгән монархия; **абсолю́тный нуль** *физ.* абсолют нуль; **абсолю́тная приба́вочная сто́имость** *эк.* абсолют өҫтәмә хаҡ; **абсолю́тный слух** абсолют ишетеү һәләте; **абсолю́тная температу́ра** абсолют температура; **абсолю́тный чемпио́н** абсолют чемпион

АБСОРБИ́РОВАТЬ *сов., несов. что*; *физ., хим.* абсорбирлау, йотоу, һеңдереү, һурыу

АБСОРБИ́РОВАТЬСЯ 1. *сов., несов.*; *физ., хим.* абсорбирланыу, йотолоу, һеңеү, һурылыу **2.** *несов. страд. от* **абсорби́ровать**

АБСОРБЦИО́ННЫЙ, -ая, -ое *физ., хим.* абсорбция ...ы; **абсорбцио́нный проце́сс** абсорбция процесы; **явле́ние абсорбцио́нное** абсорбция күренеше

АБСО́РБЦИЯ *ж*; *физ., хим.* абсорбция, йотоу, йотолоу, һеңдереү, һеңеү, һеңдерелеү, һурыу, һурылыу; **абсо́рбция зву́ка** тауыш йотолоуы; **абсо́рбция све́та** яҡтылыҡ йотолоуы; **явле́ние абсо́рбции** абсорбция күренеше

АБСТРАГИ́РОВАНИЕ *с см.* **абстраги́ровать** и **абстраги́роваться**

АБСТРАГИ́РОВАТЬ *сов., несов. что* абстрактлаштырыу; **абстраги́ровать поня́тия** төшөнсәләрҙе абстрактлаштырыу

АБСТРАГИ́РОВАТЬСЯ 1. *сов., несов. от чего* абстрактлашыу; **уме́ть абстраги́роваться** абстрактлаша алыу (белеү) **2.** *несов. страд. от* **абстраги́ровать**

АБСТРА́КТНО *нареч.* абстракт; **мы́слить абстра́ктно** абстракт фекерләү

АБСТРА́КТНОСТЬ *ж* абстрактлыҡ; **абстра́ктность поня́тий** төшөнсәләрҙең абстрактлығы

АБСТРА́КТНЫЙ, -ая, -ое абстракт; **абстра́ктное мышле́ние** абстракт фекер йөрөтөү; **абстра́ктные поня́тия** абстракт төшөнсәләр ♦ **абстра́ктное иску́сство** абстракт сәнғәт

АБСТРАКЦИОНИ́ЗМ *м* абстракционизм (*XX б. сәнғәтендә ысынбарлыҡты унан алыҫ торған формалар һәм төҫлө таптар рәүешендә һүрәтләүсе үтә формалистик ағым*)

АБСТРАКЦИОНИ́СТ *м* абстракционист (*абстракционизм ағымына эйәреүсе*)

АБСТРАКЦИОНИ́СТСКИЙ, -ая, -ое абстракцион(истик); **абстракциони́стская карти́на** абстракционистик һүрәт

АБСТРА́КЦИЯ *ж*; *филос.* абстракция (**1.** *предметты уның үҙенсәлектәренән йәки бәйләнештәренән айырып һүрәтләү* **2.** *конкрет булмаған төшөнсә*); **нау́чная абстра́кция** ғилми абстракция

АБСУ́РД *м* абсурд, мәғәнәһеҙлек, мәғәнәһеҙ һүҙ (эш, ҡылыҡ), аҡылға һыймаҫ нәмә; **довести́ до абсу́рда** мәғәнәһеҙлеккә еткереү

АБСУ́РДНОСТЬ *ж* абсурдлыҡ, мәғәнәһеҙлек; **абсу́рдность его́ рассужде́ний** фекер йөрөтөүенең мәғәнәһеҙлеге

АБСУ́РДНЫЙ, -ая, -ое мәғәнәһеҙ, аҡылға һыймаҫлыҡ (һүҙ, эш); **абсу́рдный вы́вод** мәғәнәһеҙ һығымта; **абсу́рдное мне́ние** мәғәнәһеҙ фекер

АБСЦЕ́СС *м*; *мед*. абсцесс, эренле шеш; **абсце́сс лёгкого** үпкә абсцесы

АБСЦИ́ССА *ж*; *мат*. абсцисса (*ниндәйҙер нөктәнең арауыҡтағы торошон билдәләгән өс координаттың береһе*); **ось абсци́ссы** абсцисса күсәре

АБХА́ЗСКИЙ, -ая, -ое абхаз ...ы, Абхазия ...ы; **абха́зский наро́д** абхаз халҡы; **абха́зский язы́к** абхаз теле

АБХА́ЗЦЫ *мн*. абхаздар, абхаз халҡы // *ед*. **абха́зец** *м* абхаз ир-аты; **абха́зка** *ж* абхаз ҡатын-ҡыҙы

АВАНГА́РД *м* **1.** *воен*. авангард, алғы отряд; **аванга́рд ко́нницы** атлылар авангарды **2.** *перен*. авангард; **профсою́зы — аванга́рд рабо́чего кла́сса** профсоюздар — эшселәр синыфының авангарды

АВАНГАРДИ́ЗМ *м* авангардизм (**1.** *ниндәйҙер ижтимағи төркөмдөң өҫтөнлөк алырға ынтылышы* **2.** *XX б. сәнғәтендә, ысынбарлыҡтан ситләшеп, яңы һүрәтләү саралары һәм формаларын эҙләү хас булған ҡайһы бер йүнәлештәрҙең дөйөм атамаһы*)

АВАНГАРДИ́СТ *м* авангардсы

АВАНГАРДИ́СТСКИЙ, -ая, -ое авангардистар ...ы, авангардист ...ы; **авангарди́стское тече́ние** авангардистар ағымы

АВАНГА́РДНЫЙ, -ая, -ое **1.** *воен*. авангард; **аванга́рдный бой** авангард һуғыш **2.** *перен*. алдынғы

АВАНПО́РТ *м*; *мор*. аванпорт (*порттың карапарҙы бушатыу һәм тейәү өсөн ҡулайлаштырылған алғы өлөшө*)

АВАНПО́СТ *м*; *воен*. аванпост (*дошмандың һиҙҙермәҫтән һөжүм итеүен булдырмаҫ өсөн алға ҡуйылған һаҡ*); **вы́ставить аванпо́ст** аванпост ҡуйыу

АВА́НС *м* аванс; **вы́дать ава́нс** аванс биреү; **получи́ть ава́нс** аванс алыу ♦ **де́лать ава́нсы** *кому* алдан үҙ яғына ауҙарырға тырышыу, яҡшы мөнәсәбәт менән башҡаларҙы ылыҡтырыу

АВАНСИ́РОВАНИЕ *с см*. **аванси́ровать**

АВАНСИ́РОВАТЬ *сов*., *несов*. *кого-что* аванслау, аванс биреү, аванс итеп биреү; **аванси́ровать прое́кт** проектты аванслау

АВАНСИ́РОВАТЬСЯ 1. *сов*., *несов*. авансланыу, аванс алыу **2.** *несов*. *страд*. *от* **аванси́ровать**

АВА́НСОВЫЙ, -ая, -ое аванс ...ы; **ава́нсовый отчёт** аванс отчеты

АВА́НСОМ *нареч*. **1.** аванс итеп, аванс рәүешендә; **плати́ть ава́нсом** аванс итеп түләү **2.** *перен*., *разг*. (*заранее*) алдан алып, алдан уҡ; **сказа́ть спаси́бо ава́нсом** алдан уҡ рәхмәт әйтеү

АВАНСЦЕ́НА *ж* авансцена, сәхнә алды; **вы́йти на авансце́ну** сәхнә алдына сығыу; **вы́ступить с авансце́ны** сәхнә алдынан тороп һөйләү

АВАНТЮ́РА *ж* авантюра; **вое́нная авантю́ра** хәрби авантюра; **полити́ческая авантю́ра** сәйәси авантюра

АВАНТЮРИ́ЗМ *м* авантюризм, авантюраға әүәҫлек; **поли́тика авантюри́зма** авантюризм сәйәсәте

АВАНТЮРИ́СТ *м* и **АВАНТЮРИ́СТКА** *ж* авантюрист, авантюра менән шөғөлләнгән кеше

АВАНТЮРИСТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое авантюристик, авантюраға ҡоролған; **авантюристи́ческая поли́тика** авантюристик сәйәсәт

АВАНТЮРИ́СТСКИЙ, -ая, -ое *см*. **авантюристи́ческий**; **авантюри́стские пла́ны** авантюристик пландар

АВАНТЮ́РНЫЙ, -ая, -ое **1.** авантюр(алы), хәтәр; **авантю́рное предприя́тие** хәтәр эш **2.** (*приключенческий*) авантюр, мажаралы, мауыҡтырғыс; **авантю́рный рома́н** мажаралы роман

АВАРИ́ЙНОСТЬ *ж* авария хәле; **борьба́ с авари́йностью** аварияға ҡаршы көрәш

АВАРИ́ЙНЫЙ, -ая, -ое авария ...ы, аварияiлы; **авари́йная брига́да** авария бригадаһы; **авари́йный сигна́л** авария сигналы; **авари́йный фонд** авария фонды

АВА́РИЯ *ж* авария; **попа́сть в ава́рию** аварияға эләгеү; **потерпе́ть ава́рию** аварияға осрау (юлығыу)

АВА́РСКИЙ, -ая, -ое авар ...ы; **ава́рский наро́д** авар халҡы; **ава́рский язы́к** авар теле

АВА́РЦЫ *мн*. аварҙар, авар халҡы (*Дағстанда йәшәгән халыҡ*) // *ед*. **ава́рец** *м* авар ир-аты; **ава́рка** *ж* авар ҡатын-ҡыҙы

АВА́РЫ *мн*. аварлылар (*VI б. Дунай буйҙарын баҫып алып, VIII б. тиклем айырым дәүләт булып йәшәгән төрки ҡәбиләләр*)

А́ВГУСТ *м* август, август айы

А́ВГУСТОВСКИЙ, -ая, -ое август ...ы; **а́вгустовские дни** август көндәре

АВИА... *ҡушма һүҙҙәрҙең "авиация" мәғәнәһен аңлатҡан беренсе өлөшө*

АВИАБА́ЗА *ж* авиабаза

АВИАБИЛЕ́Т *м* авиабилет

АВИАДЕСА́НТ *м* авиадесант; **вы́садка авиадеса́нта** авиадесант төшөрөү

АВИАДЕСА́НТНИК *м* авиадесантсы; **шко́ла авиадеса́нтников** авиадесантсылар мәктәбе

АВИАЗАВО́Д *м* авиазавод, авиация заводы

АВИАКОНСТРУ́КТОР *м* авиаконструктор, авиация конструкторы; **подгото́вка авиаконстру́кторов** авиаконструкторҙар әҙерләү

АВИАКЛУ́Б *м* авиаклуб, авиация клубы; **член авиаклу́ба** авиаклуб ағзаһы

АВИАЛИ́НИЯ *ж* авиалиния, һауа юлы

АВИАМОДЕЛИ́ЗМ *м* авиамоделизм

АВИАМОДЕЛИ́СТ *м* авиамоделсе

АВИАМОДЕ́ЛЬ *ж* авиамодель, авиация моделе; **но́вая авиамоде́ль** яңы авиамодель

АВИАМОДЕ́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое авиамодель ...ы; **авиамоде́льный кружо́к** авиамоделселәр түңәрәге

АВИАНО́СЕЦ *м*; *мор.* авианосец; **служи́ть на авиано́сце** авианосецта хеҙмәт итеү

АВИАПА́РК *м* авиапарк, авиация паркы

АВИАПО́ЧТА *ж* авиапочта; **отпра́вить авиапо́чтой** авиапочта менән ебәреү

АВИАПРОМЫ́ШЛЕННОСТЬ *ж* авиасәнәғәт, авиация сәнәғәте

АВИАРАЗВЕ́ДКА *ж* авиаразведка, авиация разведкаһы; **да́нные авиаразве́дки** авиаразведка мәғлүмәттәре; **проводи́ть авиаразве́дку** авиаразведка үткәреү

АВИАСПО́РТ *м* авиаспорт, авиация спорты

АВИАСПОРТИ́ВНЫЙ, -ая, -ое авиаспорт ...ы, авиаспортсылар ...ы; **авиаспорти́вный клуб** авиаспортсылар клубы; **авиаспорти́вная шко́ла** авиаспорт мәктәбе

АВИАСПОРТСМЕ́Н *м* авиаспортсмен; **высококла́ссный авиаспортсме́н** юғары класлы авиаспортсы

АВИА́ТОР *м* авиатор, осоусы

АВИАЦИО́ННЫЙ, -ая, -ое авиация ...ы; **авиацио́нный заво́д** авиация заводы; **авиацио́нный мото́р** авиация моторы; **авиацио́нная промы́шленность** авиация сәнәғәте; **авиацио́нный спорт** авиация спорты

АВИА́ЦИЯ *ж* авиация; **вое́нная авиа́ция** хәрби авиация; **санита́рная авиа́ция** санитар авиация; **сельскохозя́йственная авиа́ция** ауыл хужалығы авиацияһы

АВИАЧА́СТЬ *ж* авиачасть, авиация часы

АВИАШКО́ЛА *ж* авиация мәктәбе; **курса́нт авиашко́лы** авиация мәктәбе курсанты

АВИТАМИНО́З *м*; *мед.* авитаминоз, витамин етешмәү; **страда́ть авитамино́зом** витамин етешмәүҙән яфаланыу

АВО́СЬ *частица*; *разг.* бәлки, ихтимал; **аво́сь, он придёт** бәлки, ул килер ♦ **на аво́сь** булһа булыр, булмаһа юҡ тип, уйлап тормай

АВРА́Л *м* аврал (**1.** *диңг. карапта бөтә команда менән эшләнгән эш* **2.** *күсм., һөйл. ҡапыл килеп сыҡҡан йәки ваҡытында үтәлмәгән эште башҡарыу өсөн бөтә көстө туплау, йәлеп итеү*)

АВРА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое аврал ...ы; **авра́льная кома́нда** аврал командаһы; **авра́льные рабо́ты** аврал эштәр

АВСТРАЛИ́ЙЦЫ *мн.* австралийҙар, Австралия халҡы // *ед.* **австрали́ец** *м* австралий ир-аты; **австрали́йка** *ж* австралий ҡатын-ҡыҙы

АВСТРАЛИ́ЙСКИЙ, -ая, -ое Австралия ...ы; **австрали́йские языки́** Австралия телдәре ♦ **австрали́йская соба́ка** австралия эте

АВСТРИ́ЙСКИЙ, -ая, -ое австрий...ы, Австрия ...ы; **австри́йский наро́д** Австрия халҡы

АВСТРИ́ЙЦЫ *мн.* австриялылар, австрийҙар, австрий халҡы // *ед.* **австри́ец** *м* австрий ир-аты; **австри́йка** *ж* австрий ҡатын-ҡыҙы

АВТАРКИ́Я *ж*; *полит.* автаркия (*империалистик дәүләттәрҙең милли хужалығын айырырға ынтылған иҡтисади сәйәсәт*)

АВТО... I *ҡушма һүҙҙәрҙә "үҙ", "үҙе", "үҙенеке" мәғәнәләрен аңлатҡан беренсе өлөш, мәҫ.*, **автобиогра́фия** автобиография

АВТО... II *ҡушма һүҙҙәрҙә "автомобиль" мәғәнәһен аңлатҡан беренсе өлөш, мәҫ.*, **автозаво́д** автозавод

АВТО... III *ҡушма һүҙҙәрҙә "үҙе йөрөй торған" мәғәнәһен аңлатҡан беренсе өлөш, мәҫ.*, **автодрези́на** автодрезина

АВТО... IV *ҡушма һүҙҙәрҙә "автоматик" мәғәнәһен аңлатҡан беренсе өлөш, мәҫ.*, **автоблокиро́вка** автоблокировка

АВТОБА́ЗА *ж* автобаза, автомобиль базаһы; **диспе́тчер автоба́зы** автобаза диспетчеры; **центра́льная автоба́за** үҙәк автобаза

АВТОБИОГРАФИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое автобиографик; **автобиографи́ческая по́весть** автобиографик повесть; **автобиографи́ческий рома́н** автобиографик роман

АВТОБИОГРАФИ́ЧНЫЙ, -ая, -ое автобиографик, автобиография характерындағы, автобиография, (үҙ тәжрибәһе, күргәндәре) менән бәйле; **автобиографи́чное описа́ние** автобиография характерындағы һүрәтләмә

АВТОБИОГРА́ФИЯ *ж* автобиография; **автобиогра́фия писа́теля** яҙыусының автобиографияһы; **писа́ть автобиогра́фию** автобиография яҙыу

АВТОБЛОКИРО́ВКА *ж*; *ж.-д.* автоблокировка (*поездар хәрәкәтен көйләүсе автоматик сигнализация системаһы*)

АВТОБЛОКИРО́ВОЧНЫЙ, -ая, -ое автоблокировкалы; **автоблокиро́вочное устро́йство** автоблокировкалы ҡоролма

АВТО́БУС *м* автобус; **маршру́тный авто́бус** маршрут автобусы; **междугоро́дний авто́бус** ҡала-ара автобус; **остано́вка авто́буса** автобус туҡталышы

АВТО́БУСНЫЙ, -ая, -ое автобус ...ы; **авто́бусное движе́ние** автобустар хәрәкәте; **авто́бусный парк** автобустар паркы

АВТОВОКЗА́Л *м* автовокзал, автобус вокзалы; **ка́сса автовокза́ла** автовокзал кассаһы; **перро́н автовокза́ла** автовокзал перроны

АВТОГАРА́Ж *м* автогараж; **подзе́мный автогара́ж** ер аҫты автогаражы

АВТОГАРА́ЖНЫЙ, -ая, -ое автогараж ...ы, **автогара́жный кооперати́в** автогараж кооперативы

АВТОГЕ́ННЫЙ, -ая, -ое *тех.* автоген менән; **автоге́нная ре́зка** автоген менән ҡырҡыу; **автоге́нная сва́рка** автоген менән иретеп йәбештереү

АВТОГО́НКИ *мн.* автоуҙыш

АВТО́ГРАФ *м*; *в разн. знач.* автограф; **авто́граф рома́на** романдың автографы; **дава́ть авто́граф** автограф биреү

АВТОГРЕ́ЙДЕР *м*; *тех.* автогрейдер (*уҙ йөрөшлө ер ҡаҙыу машинаһы*); **разровня́ть доро́гу автогре́йдером** автогрейдер менән юл тигеҙләү

АВТОДОРО́ЖНЫЙ, -ая, -ое автоюлдар ...ы; **автодоро́жный те́хникум** автоюлдар техникумы; **автодоро́жное де́ло** автоюлдар төҙөү эше

АВТОДРЕЗИ́НА *ж*; *ж.-д.* автодрезина; **дви́гатель автодрези́ны** автодрезина двигателе

АВТОДРО́М *м* автодром (*автомобилдәрҙе һынау, ярыштар үткәреү өсөн йыһазландырылған урын*)

АВТОЗАВО́Д *м* автозавод, автомобиль заводы

АВТОЗАВОДСКО́Й, -ая, -ое автозавод ...ы; **автозаводска́я проду́кция** автозавод продукцияһы; **автозаводско́й цех** автозавод цехы

АВТОИНСПЕ́КТОР *м* автоинспектор; **госуда́рственный автоинспе́ктор** дәүләт автоинспекторы; **обще́ственный автоинспе́ктор** йәмәғәт автоинспекторы

АВТОИНСПЕ́КЦИЯ *ж* автоинспекция; **госуда́рственная автоинспе́кция** дәүләт автоинспекцияһы

АВТОКА́Р *м*; *тех.* автокар; **перевози́ть автока́ром** автокар менән ташыу

АВТОКЛА́В *м*; *физ.*, *хим.* автоклав (*нимәнеләр юғары баҫым аҫтында йылытыу өсөн ҡулланыла торған ныҡ итеп томаланған ҡалын стеналы һауыт*); **прогрева́ть в автокла́ве** автоклавта йылытыу

АВТОКОЛО́ННА *ж* автоколонна, автомобилдәр колоннаһы; **нача́льник автоколо́нны** автоколонна начальнигы (башлығы); **движе́ние автоколо́нны** автоколонна хәрәкәте

АВТОКРА́Н *м*; *тех.* автокран; **подня́ть автокра́ном** автокран менән күтәреү

АВТОКРА́Т *м*; *книжн.* автократ (*сикләнмәгән юғары хакимлыҡҡа эйә булған кеше, батша*)

АВТОКРАТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое автократик; **автократи́ческое правле́ние** автократик идара итеү

АВТОКРА́ТИЯ *ж*; *книжн.* автократия (*автократик идара итеү формаһы*); *см.* **самодержа́вие**, **абсолюти́зм**

АВТОКРУЖО́К *м* автотүңәрәк; **организова́ть автокружо́к** автотүңәрәк ойоштороу

АВТО́Л *м* автол; **запра́вить дви́гатель авто́лом** двигателгә автол ҡойоу

АВТОЛА́ВКА *ж* автолавка; **автола́вка райпо́** райпо автолавкаһы

АВТОЛИТОГРА́ФИЯ *ж* автолитография (*авторҙың үҙе тарафынан ташҡа эшләнгән һүрәттән алынған литография*)

АВТОЛЮБИ́ТЕЛЬ *м* автоһәүәҫкәр

АВТОМАГИСТРА́ЛЬ *ж* автомагистраль; **протяжённость автомагистра́ли** автомагистралдең оҙонлоғо

АВТОМА́Т *м*; *в разн. знач.* автомат; **стреля́ть из автома́та** автоматтан атыу; **рабо́тать как автома́т** автомат һымаҡ эшләү

АВТОМАТИЗА́ЦИЯ *ж* автоматизация, автоматлаштырыу, автоматлашыу; **автоматиза́ция произво́дства** производствоны автоматлаштырыу; **автоматиза́ция проце́сса рабо́ты** эш процесын автоматлаштырыу

АВТОМАТИЗИ́РОВАННЫЙ, -ая, -ое *прич. от* **автоматизи́ровать**; **автоматизи́рованное произво́дство** автоматлаштырылған производство

АВТОМАТИЗИ́РОВАТЬ *сов.*, *несов. что* автоматлаштырыу; **автоматизи́ровать произво́дство** производствоны автоматлаштырыу; **автоматизи́ровать проце́сс обрабо́тки мета́лла** металл эшкәртеү процесын автоматлаштырыу

АВТОМАТИЗИ́РОВАТЬСЯ 1. *сов.*, *несов.* автоматлашыу **2.** *несов. страд. от* **автоматизи́ровать**; **произво́дство автоматизи́руется** производство автоматлаштырыла

АВТОМАТИ́ЗМ *м* автоматизм (*эш-хәрәкәттең автоматик рәүештә эшләнеүе*)

АВТОМА́ТИКА *ж* автоматика (**1.** *хеҙмәт процесын автоматлаштырыу сараларын һәм юлдарын өйрәнгән фән һәм техника тармағы* **2.** *автоматик рәүештә эшләгән механизмдар һәм ҡоралдар*); **иссле́дования в о́бласти автома́тики** автоматика өлкәһендә тикшеренеүҙәр; **примене́ние автома́тики** автоматика ҡулланыу

АВТОМАТИ́ЧЕСКИ *нареч.* автоматик рәүештә; **стреля́ть автомати́чески** автоматик рәүештә атыу

АВТОМАТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое **1.** *тех.* автоматик, үҙенән-үҙе эшләй торған; **автомати́ческая винто́вка** автоматик винтовка; **автомати́ческая систе́ма управле́ния (АСУ)** автоматик идара системаһы (АИС); **автомати́ческая телефо́нная ста́нция (АТС)** автоматик телефон станцияһы (АТС); **автомати́ческий контро́ль** автоматик контроль (күҙәткес); **автомати́ческий стано́к** үҙенән-үҙе эшләй торған станок **2.** (*механический, бессознательный, непроизвольный*) уйлап тормай (ирекһеҙ) эшләгән, автоматик рәүештә, автоматик; **автомати́ческие движе́ния** автоматик рәүештә эшләнгән хәрәкәттәр

АВТОМАТИ́ЧНЫЙ, -ая, -ое *см.* **автомати́ческий** 2

АВТОМА́ТНЫЙ, -ая, -ое автомат ...ы, **автома́тная о́чередь** автомат тыҡылдауы

АВТОМА́ТЧИК *м* автоматсы (**1.** *автомат станокта һ.б. эшләгән кеше* **2.** *хәрб. автомат менән ҡоралланған һуғышсы*); **брига́да автома́тчиков** автоматсылар бригадаһы; **ро́та автома́тчиков** автоматсылар ротаһы

АВТОМА́ТЧИЦА *ж* автоматсы ҡатын-ҡыҙ

АВТОМАШИ́НА *ж* автомашина

АВТОМЕХА́НИК *м* автомеханик; **колхо́зный автомеха́ник** колхоз автомеханигы

АВТОМОБИЛЕСТРОЕ́НИЕ *с* автомобилдәр төҙөү (*сәнәғәт тармағы*)

АВТОМОБИЛИ́ЗМ *м* автомобилизм (*автомобилдәр менән эш итеү, автомобиль спорты*)

АВТОМОБИЛИ́СТ *м* автомобилсе; **высококла́ссный автомобили́ст** юғары класлы автомобилсе

АВТОМОБИ́ЛЬ *м* автомобиль; **грузово́й автомоби́ль** йөк автомобиле; **легково́й автомоби́ль** еңел автомобиль

АВТОМОБИ́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое автомобиль …ы; **автомоби́льная доро́га** автомобиль юлы, машина юлы; **автомоби́льная промы́шленность** автомобиль сәнәғәте; **автомоби́льный заво́д** автомобиль заводы; **автомоби́льный парк** автомобиль паркы; **автомоби́льный тра́нспорт** автомобиль транспорты

АВТОМОТОКЛУ́Б *м* автомотоклуб (*автомобилистар һәм мотоциклистар клубы*); **автомотоклу́б ДОСААФ** ДОСААФ-тың автомотоклубы

АВТОМОТОКРО́СС *м* автомотокросс; **весе́нний автомотокро́сс** яҙғы автомотокросс; **уча́стие в автомотокро́ссе** автомотокроста ҡатнашыу

АВТОНАСО́С *м* **1.** автоөрҙөргөс; **накача́ть ши́ну автонасо́сом** автоөрҙөргөс менән шинды тултырыу (өрөп тултырыу) **2.** автоһурҙырғыс; **кача́ть во́ду автонасо́сом** һыуҙы автоһурҙырғыс менән сығарыу

АВТОНАСО́СНЫЙ, -ая, -ое автоһурҙырғыс …ы; **автонасо́сная ста́нция** автоһурҙырғыс станцияһы

АВТОНО́МИЯ *ж* автономия, үҙ идара (*эске закондар сығарыу һәм идара итеү эштәрен үҙ аллы хәл итеү хоҡуғы*); **культу́рно-национа́льная автоно́мия** милли-мәҙәни автономия, мәҙәни-милләт автономияһы; **территориа́льная автоно́мия** территориаль автономия; **дава́ть автоно́мию** автономия биреү; **получи́ть автоно́мию** автономия алыу

АВТОНО́МНОСТЬ *ж* автономлыҡ; **пра́во на автоно́мность** автономлыҡҡа хоҡуҡ

АВТОНОМИ́СТ *м* автономиясы

АВТОНО́МНЫЙ, -ая, -ое автономиялы; **автоно́мная о́бласть** автономиялы өлкә; **автоно́мное пра́во** автономия хоҡуғы; **Башки́рская Автоно́мная Сове́тская Социалисти́ческая Респу́блика (БАССР)** Башҡорт Автономиялы Совет Социалистик Республикаһы (БАССР)

АВТОПА́РК *м* автопарк, автомобилдәр паркы

АВТОПИЛО́Т *м* автопилот (*осоусы аппарат менән автоматик рәүештә идара иткән механизм*)

АВТОПЛУ́Г *м* автоһабан (*эске яныу газ двигателе менән эшләгән үҙ йөрөшлө һабан*); **пятиле́мешный автоплу́г** биш төрәнле автоһабан

АВТОПОГРУ́ЗЧИК *м* автотейәгес

АВТОПО́ЕЗД *м* автопоезд; **многоприце́пный автопо́езд** күп тағылмалы автопоезд

АВТОПОИ́ЛКА *ж*; *спец.* (*устройство*) автоэсергес; **устана́вливать на фе́рме автопои́лку** фермала автоэсергес ҡуйыу

АВТОПОИ́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое автоэсергесле; **автопои́льный агрега́т** автоэсергесле агрегат

АВТОПОРТРЕ́Т *м* автоһүрәт (*рәссамдың, скульпторҙың үҙен-үҙе төшөргән һүрәте*); **писа́ть автопортре́т** автоһүрәт төшөрөү

А́ВТОР *м* автор; **а́втор кни́ги** китап авторы; **а́втор пе́сни** йыр авторы; **а́втор прое́кта** проект авторы

АВТОРЕМО́НТ *м* авторемонт; **производи́ть авторемо́нт** авторемонт яһау

АВТОРЕМО́НТНЫЙ, -ая, -ое авторемонт …ы; **авторемо́нтная мастерска́я** авторемонт оҫтаханаһы; **авторемо́нтные рабо́ты** авторемонт эштәре; **авторемо́нтный заво́д** авторемонт заводы

АВТОРЕФЕРА́Т *м* автореферат; **автореферат диссерта́ции** диссертацияның авторефераты

АВТОРИЗА́ЦИЯ *ж* авторлаштырыу; **авториза́ция те́кста** тексты авторлаштырыу

АВТОРИЗО́ВАННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **авторизова́ть 2.** *прил.* авторлаштырылған; **авторизо́ванная ко́пия карти́ны** картинаның авторлаштырылған күсермәһе; **авторизо́ванный перево́д** авторлаштырылған тәржемә

АВТОРИЗОВА́ТЬ *сов., несов. что* авторлаштырыу

АВТОРИТА́РНЫЙ, -ая, -ое *книжн.* авторитар (**1.** *власҡа, авторитетҡа өнһөҙ буйһоноуға нигеҙләнгән* **2.** *үҙенең абруйын нығытырға ынтылған*); **авторита́рный строй** авторитар ҡоролош

АВТОРИТЕ́Т *м* **1.** авторитет, абруй, дәрәжә; **завоева́ть авторите́т** авторитет яулау (яҙаныу); **подня́ть авторите́т** абруй күтәреү; **подорва́ть авторите́т** абруйҙы төшөрөү (ҡаҡшатыу); **по́льзоваться авторите́том** абруйлы булыу; **теря́ть авторите́т** абруй юғалтыу **2.** авторитет, танылған, дәрәжәле кеше; **авторите́т в нау́ке** фәндә танылған кеше; **быть авторите́том** *для кого-л. кем өсөндөр* авторитет булыу

АВТОРИТЕ́ТНОСТЬ *ж* авторитетлыҡ, абруйлылыҡ, дәрәжәлелек; **авторите́тность заявле́ния** белдереүҙең авторитетлығы; **авторите́тность роди́телей** ата-әсәнең абруйлылығы; **авторите́тность ста́рших** өлкәндәрҙең абруйлылығы

АВТОРИТЕ́ТНЫЙ, -ая, -ое **1.** авторитетлы, абруйлы, дәрәжәле; **авторите́тный руководи́тель** авторитетлы етәксе; **авторите́тный челове́к** абруйлы кеше **2.** ышаныслы, танылған; **авторите́тный журна́л** танылған журнал; **авторите́тное мне́ние** ышаныслы фекер **3.** авторитетлы, талапсан; **авторите́тный тон** талапсан тон

А́ВТОРСКИЙ, -ая, -ое автор ...ы; **а́вторский за́мысел** авторҙың төп фекере; **а́вторский коллекти́в** авторҙар коллективы; **а́вторский лист** автор табағы ♦ **а́вторское пра́во** авторлыҡ хоҡуғы; **а́вторское свиде́тельство** авторлыҡ таныҡлығы

А́ВТОРСТВО *с* авторлыҡ; **отста́ивать пра́во на а́вторство** авторлыҡ хоҡуғын даулау; **претенде́нт на а́вторство** авторлыҡҡа дәғүә итеүсе

АВТОРУ́ЧКА *ж* авторучка; **черни́ла для автору́чки** авторучка ҡараһы; **ша́риковая автору́чка** шариклы авторучка

АВТОСАМОСВА́Л *м* ауҙармалы машина; **заво́д автосамосва́лов** ауҙармалы машиналар заводы

АВТОСВА́РКА *ж* автосварка

АВТОСВА́РОЧНЫЙ, -ая, -ое автосварка ...ы; **автосва́рочный аппара́т** автосварка аппараты

АВТОСТО́П *м*; *ж.-д.* автотуҡтатҡыс; **нажа́ть на автосто́п** автотуҡтатҡысҡа баҫыу

АВТОСТРА́ДА *ж* автострада (*автомобилдәр хәрәкәтен еңеләйтеү һәм тиҙләтеү өсөн эшләнгән махсус юл*); **автостра́да Москва́—Берли́н** Мәскәү—Берлин автострадаһы

АВТОСЦЕ́ПКА *ж* автоэләктергес; **автосце́пка ваго́нов** вагон автоэләктергесе

АВТОТИ́ПИЯ *ж*; *полигр.* автотипия (*фотомеханик юл менән ярым тонлы һүрәттәрҙе баҫыу ысулы һәм шул юл менән баҫылған һүрәт*)

АВТОТО́РМОЗ *м*; *ж.-д.* автотормоз (*поезд туҡтатыу өсөн автоматик рәүештә эшкә ҡушылған тормоз*)

АВТОТОРМОЗНО́Й, -ая, -ое автотормоз ...ы; **автотормозна́я систе́ма** автотормоз системаһы

АВТОТРА́КТОРНЫЙ, -ая, -ое автотрактор ...ы; **автотра́кторный парк** автотрактор паркы; **автотра́кторная промы́шленность** автотрактор сәнәғәте

АВТОТРА́НСПОРТ *м* автотранспорт; **по́льзоваться автотра́нспортом** автотранспортты файҙаланыу

АВТОТРА́НСПОРТНЫЙ, -ая, -ое автотранспорт ...ы; **автотра́нспортная ба́за** автотранспорт базаһы; **автотра́нспортное управле́ние** автотранспорт идаралығы; **автотра́нспортное хозя́йство** автотранспорт хужалығы

АВТОТРА́ССА *ж* автотрасса; **е́хать по автотра́ссе** автотрассанан барыу

АВТОТУРИ́ЗМ *м* автотуризм; **занима́ться автотури́змом** автотуризм менән шөғөлләнеү

АВТОХОЗЯ́ЙСТВО *с* автохужалыҡ; **городско́е автохозя́йство** ҡала автохужалығы

АВТОХТО́НЫ *мн.* автохтондар, ерле халыҡ

АВТОШИ́НА *ж* автошин; **автоши́на для грузово́й маши́ны** йөк машинаһы автошины; **купи́ть автоши́ну** автошин һатып алыу

АВТОШИ́ННЫЙ, -ая, -ое автошин ...ы; **автоши́нный заво́д** автошиндар заводы

АГА́ I *межд.* әһә; **ага́, попа́лся!** әһә, эләктеңме!

АГА́ II *частица*; *прост.* эйе; **ты по́мнишь его́? — Ага́!** һин уны хәтерләйһеңме? — Эйе!

АГА́ВА *ж* агава; **цвето́к ага́вы** агава сәскәһе; **сок ага́вы** агава һуты

АГА́Т *м* аҡыҡ

АГА́ТОВЫЙ, -ая, -ое аҡыҡ; **ага́товая ва́за** аҡыҡ ваза ♦ **ага́товые глаза́** сөм-ҡара ялтыр күҙ

АГГЛЮТИНАТИ́ВНОСТЬ *ж*; *лингв.* агглютинативлыҡ; **показа́тель агглютинати́вности** агглютинативлыҡ күрһәткесе

АГГЛЮТИНАТИ́ВНЫЙ, -ая, -ое *лингв.* агглютинатив; **агглютинати́вные языки́** агглютинатив телдәр

АГГЛЮТИНА́ЦИЯ *ж* агглютинация (**1.** *лингв. тамыры үҙгәрмәйенсә, ялғауҙар, аффикстар ялғанып, яңы һүҙ, формалар яһалыу юлы* **2.** *биол. бактерияларҙың бергә уҡмашып йәбешеүе*); **биологи́ческая агглютина́ция** биологик агглютинация; **лингвисти́ческая агглютина́ция** лингвистик агглютинация; **явле́ние агглютина́ции** агглютинация күренеше

АГЕ́НТ I *м* **1.** агент; **аге́нт по снабже́нию** тәьминәт агенты **2.** (*шпион*) агент, шымсы; **аге́нт контрразве́дки** контрразведка агенты

АГЕ́НТ II *м*; *книжн.* агент, сәбәпсе (*тәбиғәттә теге йәки был күренештәрҙе тыуҙырған сәбәп*); **атмосфе́рные аге́нты** атмосфера агенттары

АГЕ́НТСКИЙ, -ая, -ое агент ...ы

АГЕ́НТСТВО *с* агентлыҡ; **аге́нтство Аэрофло́та** Аэрофлот агентлығы; **телегра́фное аге́нтство** телеграф агентлығы

АГЕНТУ́РА *ж* агентура; **вра́жеская агенту́ра** дошман агентураһы; **све́дения агенту́ры** агентура мәғлүмәттәре

АГЕНТУ́РНЫЙ, -ая, -ое агентура ...ы; **агенту́рные све́дения** агентура мәғлүмәттәре; **агенту́рная разве́дка** агентура разведкаһы

АГИТ... *ҡушма һүҙҙәрҙең "агитация", "агитацион" мәғәнәләрен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.*, **агитпу́нкт** агитпункт

АГИТА́ТОР *м* агитатор; **рабо́та агита́тора** агитатор эше; **семина́р агита́торов** агитаторҙар семинары

АГИТА́ТОРСКИЙ, -ая, -ое агитатор(ҙар) ...ы, агитаторлыҡ ...ы; **агита́торские обя́занности** агитаторлыҡ бурыстары

АГИТАЦИО́ННЫЙ, -ая, -ое агитацион, агитация ...ы; **агитацио́нная рабо́та** агитацион эш; **агитацио́нный материа́л** агитация материалы

АГИТА́ЦИЯ *ж* агитация; **нагля́дная агита́ция** күргәҙмә агитация; **та́йная агита́ция** йәшерен агитация

АГИТБРИГА́ДА *ж* агитбригада, агитация бригадаһы; **выступле́ние агитбрига́ды** агитбригада сығышы; **коллекти́в агитбрига́ды** агитбригада коллективы

АГИТИ́РОВАНИЕ *с см.* **агити́ровать**

АГИТИ́РОВАТЬ *несов.* **1.** *за кого-что* и *без доп.*, өндәү, өгөтләү; **агити́ровать наро́д** халыҡты өндәү **2.** өгөтләү, димләү; **агити́ровать их нет смы́сла** уларҙы өгөтләүҙән файҙа юҡ

АГИ́ТКА *ж*; *разг.* агитка (*агитация маҡсатын күҙҙә тотоп яҙылған әҙәби әҫәр*); **вы́пустить аги́тку** агитка сығарыу

АГИТКАМПА́НИЯ *ж* агитация кампанияһы; **вести́ агиткампа́нию** агитация кампанияһы алып барыу, агиткампания алып барыу

АГИТКОЛЛЕКТИ́В *м* агитколлектив, агитаторҙар коллективы; **агитколлекти́в избира́тельного уча́стка** һайлау участкаһының агитаторҙар коллективы

АГИТМА́ССОВЫЙ, -ая, -ое агитмасса; **агитма́ссовая рабо́та** агитмасса эше

АГИТПЛАКА́Т *м* агитплакат, агитация плакаты; **печа́тать агитплака́ты** агитплакаттар баҫыу

АГИТПО́ЕЗД *м* агитпоезд, агитация поезы

АГИТПУ́НКТ *м* агитпункт, агитация пункты; **проводи́ть бесе́ду в агитпу́нкте** агитпунктта әңгәмә үткәреү

АГЛОМЕРА́Т *м* агломерат (**1.** *геол. барлыҡҡа килгән төрлө минералдарҙың көпшәк тупланмаһы* **2.** *тех. иретеп уҡмаштырылған киҫәк-киҫәк мәғдән*)

АГЛОМЕРА́ЦИЯ *ж*; *тех.* агломерация (*йомшаҡ ваҡ мәғдәнде, туҙан һымаҡ материалды ҡыҙҙырып, ҙур-ҙур киҫәктәргә уҡмаштырыу*)

АГЛОМЕРАЦИО́ННЫЙ, -ая, -ое агломерацион, агломерация ...ы; **агломерацио́нная маши́на** агломерация машинаһы

А́ГНЕЦ *м*; *книжн.*, *уст.* **1.** бәрәс **2.** *перен.* йыуаш, баҫымсаҡ кеше

АГНО́СТИК *м*; *филос.* агностик (*агностицизм яҡлы кеше*)

АГНОСТИЦИ́ЗМ *м*; *филос.* агностицизм (*ысынбарлыҡты һәм уның законлыҡтарын өйрәнеү мөмкинлеген кире ҡаҡҡан идеалистик фәлсәфә тәғлимәте*)

АГНОСТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое агностик; **агности́ческое уче́ние** агностик тәғлимәт

АГОНИЗИ́РОВАТЬ *несов.* агонияға талыу, үлем ғазабында булыу

АГО́НИЯ *ж* агония, үлем алды ғазабы

АГРА́РИЙ *м*; *книжн.* аграрий (*эре ер биләүсе*)

АГРА́РНИК *м*; *разг.* аграрсы (*аграр мәсьәлә буйынса белгес*)

АГРА́РНЫЙ, -ая, -ое аграр; **агра́рная поли́тика** аграр сәйәсәт; **агра́рная рефо́рма** аграр реформа; **агра́рный вопро́с** аграр мәсьәлә

АГРЕГА́Т *м* агрегат (**1.** *тех. бер дөйөм эште башҡарыу өсөн бергә беркетелгән төрлө типтағы бер нисә машина, ҡоролма* **2.** *тех. ҡатмарлы машиналарҙа билдәле бер операцияны башҡарыу өсөн ҡулайлаштырылған деталдәр* **3.** *мин. тау тоҡомон барлыҡҡа килтергән минералдар йыйылмаһы*); **электродои́льный агрега́т** электр менән һауыу агрегаты

АГРЕГА́ТНЫЙ, -ая, -ое агрега́т, агрегат ...ы ♦ **агрега́тное состоя́ние вещества́** матдәнең агрегат хәле

АГРЕССИ́ВНОСТЬ *ж* агрессивлыҡ, баҫҡынсылыҡ, дошмансылыҡ; **агресси́вность госуда́рственной поли́тики** дәүләт сәйәсәтенең дошмансылығы

АГРЕССИ́ВНЫЙ, -ая, -ое агрессив, баҫҡынсыл; **агресси́вная поли́тика** баҫҡынсылыҡ сәйәсәте; **агресси́вные си́лы** агрессив көстәр

АГРЕ́ССИЯ *ж* агрессия, баҫып алыу, баҫымта; **иностра́нная агре́ссия** сит илдәрҙең баҫып алыуы; **результа́т агре́ссии** баҫымта һөҙөмтәһе

АГРЕ́ССОР *м* агрессор, баҫҡынсы; **обузда́ть агре́ссора** баҫҡынсыны ауыҙлыҡлау

АГРО... *ҡушма һүҙҙәрҙең "агрономик", "агрономия" мәғәнәләрен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.*, **агроте́хника** агротехника

АГРОБИОЛОГИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое агробиологик; **агробиологи́ческая нау́ка** агробиологик фән; **агробиологи́ческие усло́вия** агробиологик шарттар

АГРОБИОЛО́ГИЯ *ж* агробиология (*игенселек, малсылыҡ һәм үҫемлектәр үҫтереү эшендәге дөйөм биологик ҡанундар тураһындағы фән*)

АГРОКУЛЬТУ́РА *ж* агрокультура (*баҫыусылыҡ, игенселек культураһын яҡшыртыуға йүнәлтелгән саралар йыйылмаһы*)

АГРОКУЛЬТУ́РНЫЙ, -ая, -ое агрокультура ...ы; **агрокульту́рные мероприя́тия** агрокультура саралары

АГРОЛЕСОМЕЛИОРА́ЦИЯ *ж* агроурманмелиорация (*юғары уңыш алыу өсөн климат һәм тупраҡ шарттарын яҡшыртыу буйынса эшләнгән саралар системаһы*)

АГРОМЕРОПРИЯ́ТИЕ *с* агросара; **систе́ма агромероприя́тий** агросаралар системаһы

АГРОМЕТЕОРОЛОГИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое агрометеорологик; **агрометеорологи́ческие наблюде́ния** агрометеорологик күҙәтеүҙәр; **агрометеорологи́ческий пункт** агрометеорология пункты

АГРОМЕТЕОРОЛО́ГИЯ *ж* агрометеорология (*ауыл хужалығы өсөн әһәмиәтле метеоро-*

логик, гидрологик шарттарҙы һәм климатты өйрәнгән ярҙамсы метеорология фәне)

АГРОНО́М *м* агроном, агрономия белгесе; **гла́вный агроно́м** баш агроном

АГРОНОМИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое **1.** агрономик; **агрономи́ческие мероприя́тия** агрономик саралар **2.** агрономия ...ы; **агрономи́ческая лаборато́рия** агрономия лабораторияһы; **агрономи́ческий факульте́т** агрономия факультеты **3.** агрономлыҡ; **агрономи́ческая специа́льность** агрономлыҡ белгеслеге; **агрономи́ческое образова́ние** агрономлыҡ белеме

АГРОНО́МИЯ *ж* агрономия (*ауыл хужалығы культураларын эшкәртеү тураһындағы фәндәр комплексы)*

АГРОТЕ́ХНИК *м* агротехник, агротехника белгесе

АГРОТЕ́ХНИКА *ж* агротехника (*ауыл хужалығы культураларын үҫтереү, ҡарау юлдары системаһы*); **после́дние достиже́ния агроте́хники** агротехниканың һуңғы ҡаҙаныштары

АГРОТЕХНИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое **1.** агротехник; **агротехни́ческая учёба** агротехник уҡыуҙар; **агротехни́ческие мероприя́тия** агротехник саралар **2.** агротехника ...ы; **агротехни́ческий факульте́т** агротехника факультеты

АГРОХИ́МИК *м* агрохимик, агрохимия белгесе

АГРОХИМИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое **1.** агрохимик; **агрохими́ческие мероприя́тия** агрохимик саралар **2.** агрохимия ...ы; **агрохими́ческие рабо́ты** агрохимия эштәре

АГРОХИ́МИЯ *ж* агрохимия (*юғары тоторо̄ҡло уңыш алыу маҡсатында үҫемлектәрҙе аҙыҡландырыу, ашламалар һәм үҫемлектәрҙе химик юл менән һаҡлауҙы ҡулланыу тураһындағы фән)*

АГУ́ЛЫ *мн.* агулдар, агул халҡы (*Дағстанда йәшәгән халыҡ) // ед.* **агу́л** и **агу́лец** *м* агул ир-аты; **агу́лка** *ж* агул ҡатын-ҡыҙы

АГУ́ЛЬСКИЙ, -ая, -ое агул ...ы; **агу́льский язы́к** агул теле

АД *м* **1.** *рел.* тамуҡ, йәһәннәм; **попа́сть в ад** тамуҡҡа инеү; **горе́ть в аду́** тамуҡта яныу **2.** *перен.* ауырлыҡ, михнәт, ғазап; **ад войны́** һуғыш михнәте ♦ **исча́дие а́да** тамуҡ киҫәүе; **кроме́шный ад** ҡот осҡос хәл, сыҙамаҫлыҡ хәл

АДА́ЖИО *муз.* **1.** *нареч.* адажио, һалмаҡ, яй (*музыка әҫәрҙәренең башҡарылыу темпына ҡарата)* **2.** *с нескл.* адажио (*яй темпта башҡарылған музыка әҫәре йәки уның бер өлөшө)*

АДА́МОВ: ада́мово я́блоко *анат.* күмәгәй

АДАМСИ́Т *м* адамсит (*тын юлына тәьҫир итә торған ағыулы матдә)*

АДАМСИ́ТОВЫЙ, -ая, -ое адамсит ...ы; **адамси́товый за́пах** адамсит еҫе

АДАПТА́ЦИЯ *ж* **1.** адаптация, яраҡлашыу (*тереклектең, тойоу ағзаларының йәшәгән шарттарға яраҡлашыуы, яйлашыуы*); **адапта́ция органи́зма** организмдың адаптацияһы (яраҡлашыуы) **2.** ябайлаштырыу, еңеләштереү (*сит телде өйрәнә башлаусылар өсөн тексты еңеләштереү*); **адапта́ция те́кста** тексты еңеләштереү

АДА́ПТЕР *м* адаптер (*яҙылған тауышты көсәйткес аша яңынан ишеттерә торған прибор)*

АДАПТИ́РОВАНИЕ *с см.* **адапта́ция** 2, **адапти́ровать**

АДАПТИ́РОВАТЬ *сов., несов. что* ябайлаштырыу, еңеләштереү; **адапти́ровать текст** тексты ябайлаштырыу

АДАПТИ́РОВАТЬСЯ *несов.* яраҡлашыу; **органи́зм адапти́ровался** организм яраҡлашҡан

АДВЕРБИАЛИЗА́ЦИЯ *ж*; *лингв.* адвербиализация, рәүешләшеү, рәүешкә күсеү; **адвербиализа́ция прилага́тельных** сифаттарҙың рәүешләшеүе

АДВОКА́Т *м* адвокат; **колле́гия адвока́тов** адвокаттар коллегияһы

АДВОКА́ТСКИЙ, -ая, -ое адвокат ...ы; **адвока́тская де́ятельность** адвокат эшмәкәрлеге

АДВОКАТУ́РА *ж собир.* адвокаттар

АДЕКВА́ТНОСТЬ *ж* адекватлыҡ, берҙәйлек; **адеква́тность поня́тий** төшөнсәләрҙең адекватлығы, берҙәйлеге, тап килеүе

АДЕКВА́ТНЫЙ, -ая, -ое адекват, тап килгән, берҙәй, тиңдәш; **адеква́тные поня́тия** адекват (бер төрлө) төшөнсәләр; **адеква́тное явле́ние** адекват күренеш, тап килгән күренеш

АДЕНО́ИДЫ *мн.* (*ед.* **адено́ид** *м*); *мед.* аденоид (*тамаҡ биҙенең шешеп ҙурайыуы)*

АДЖА́РСКИЙ, -ая, -ое аджар ...ы, Аджария ...ы; **аджа́рский наро́д** аджар халҡы; **аджа́рский язы́к** аджар теле

АДЖА́РЦЫ *мн.* аджарҙар, аджар халҡы (*Аджарстандың төп халҡы) // ед.* **аджа́рец** *м* аджар ир-аты; **аджа́рка** *ж* аджар ҡатын-ҡыҙы

АДМИНИСТРАТИ́ВНО-ТЕРРИТОРИА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое административ-территориаль; **администрати́вно-территориа́льное деле́ние Респу́блики Башкортоста́н** Башҡортостан Республикаһының административ-территориаль бүленеше

АДМИНИСТРАТИ́ВНЫЙ, -ая, -ое **1.** административ; **администрати́вная до́лжность** административ вазифа; **администрати́вные ме́ры** административ саралар; **в администрати́вном поря́дке** административ тәртиптә **2.** администрация ...ы; **администрати́вный отде́л** администрация бүлеге

АДМИНИСТРА́ТОР *м* администратор (**1.** *нимә менәндер идара итеүсе вазифалы кеше* **2.** *яуаплы башҡарыусы, етәксе)*

АДМИНИСТРА́ТОРСКИЙ, -ая, -ое администратор, администраторлыҡ ...ы; **админист-**

ра́торские спосо́бности администраторлыҡ һәләте

АДМИНИСТРА́ЦИЯ *ж* **1.** администрация (**1.** *ойошманың, предприятиеның етәксе органы* **2.** *ойошмала, предприятиела идара итеү эшен алып барыусы вазифалы кешеләр*); **администра́ция заво́да**; **заводска́я администра́ция** завод администрацияһы **2.** хакимиәт; **администра́ция го́рода** ҡала хакимиәте

АДМИНИСТРИ́РОВАНИЕ *с см.* **администри́ровать**

АДМИНИСТРИ́РОВАТЬ *несов.* етәкселек итеү (*бойороҡтар биреп кенә, бюрократтарса етәкселек итеү*)

АДМИРА́Л *м* адмирал; **адмира́л фло́та** флот адмиралы; **зва́ние адмира́ла** адмирал дәрәжәһе

АДМИРАЛТЕ́ЙСТВО *с* адмиралтейство (**1.** *иҫк. хәрби караптар төҙөү, ремонтлау һәм кәрәк-яраҡ менән тәьмин итеү урыны* **2.** *Рәсәйҙә һәм Англияла флот менән идара итеү органы* **3.** *Санкт-Петербургта элекке хәрби флоттың баш идара йорто*); **зда́ние Адмиралте́йства** Адмиралтейство йорто

АДМИРА́ЛЬСКИЙ, -ая, -ое адмирал ...ы; **адмира́льское зва́ние** адмирал званиеһы; **адмира́льский кора́бль** адмирал карабы

АДМИРА́ЛЬША *ж*; *разг.* адмирал ҡатыны

АДО́НИС *м* атрасман, һары умырзая, адонис (*дарыу үләне*)

А́ДРЕС *м* **1.** адрес; **дома́шний а́дрес** йорт адресы; **дать а́дрес** адрес биреү; **смени́ть а́дрес** адрес үҙгәртеү; **доста́вить письмо́ по а́дресу** хатты адрес буйынса тапшырыу; **писа́ть а́дрес** адрес яҙыу **2.** ҡотлау яҙыуы; **вручи́ть а́дрес** ҡотлау яҙыуы биреү **3.** *тех.* адрес, код ♦ **не по а́дресу** тейешле урынға түгел, кәрәк кешегә түгел; **по а́дресу** *чьему кемгәлер* ҡарата; **в а́дрес** *кого-чего кемдеңдер* исеменә

АДРЕСА́НТ *м* адресант (*хатты, посылканы һ.б. кемгәлер тәғәйенләп ебәргән кеше*)

АДРЕСА́Т *м* адресат (*хатты һ.б. алған кеше йәки учреждение*); **адреса́т письма́** хатты алған кеше

А́ДРЕСНЫЙ, -ая, -ое адрестар ...ы; **а́дресное бюро́** адрестар бюроһы; **а́дресная кни́га** адрестар кенәгәһе; **а́дресный стол** адрестар өҫтәле

АДРЕСОВА́ТЬ *сов., несов. что, кому-чему* **1.** адреслау; **адресова́ть письмо́** хатты адреслау **2.** *перен.* ебәреү, йүнәлтеү; **адресова́ть вопро́с прези́диуму** һорауҙы президиумға ебәреү

АДРЕСОВА́ТЬСЯ **1.** *сов., несов. куда, к кому-чему* мөрәжәғәт итеү **2.** *несов. страд. от* **адресова́ть**

А́ДСКИЙ, -ая, -ое **1.** тамуҡ, йәһәннәм ...ы; **а́дская бе́здна** йәһәннәм (төпкөлө) соҡоро, тамуҡ **2.** (*ужасный*) ҡот осҡос, ифрат ҡыйын; **а́дская доро́га** ҡот осҡос юл **3.** (*злобный, коварный*) уҫал, яуыз; **а́дский за́мысел** яуыз ниәт **4.** (*чрезмерный*) үтә ныҡ, сыҙай алмаҫлыҡ; **а́дский хо́лод** үтә ныҡ, сыҙай алмаҫлыҡ һыуыҡ ♦ **а́дский ка́мень** *уст.* тамуҡ ташы (*азот әсемәле көмөш, көмөш нитраты*)

АДСОРБИ́РОВАТЬ *сов., несов. что* и *без доп.*; *физ., хим.* адсорбциялау

АДСОРБИ́РОВАТЬСЯ *несов. страд. от* **адсорби́ровать**

АДСОРБЦИО́ННЫЙ, -ая, -ое адсорбция ...ы; **адсорбцио́нный проце́сс** адсорбция процесы

АДСО́РБЦИЯ *ж*; *физ., хим.* адсорбция (*шыйыҡлыҡ йәки ҡаты есемдең өҫкө ҡатлауы тарафынан иретмә йәки газ матдәнең үҙләштерелеүе*)

АДЪЮ́НКТ *м* адъюнкт (**1.** *юғары хәрби уҡыу йорттарының аспиранты* **2.** *батша Рәсәйендә һәм Көнбайыш Европала ҡайһы бер ғилми учреждениеларҙағы кесе ғилми вазифа һәм шул вазифаны башҡарыусы*)

АДЪЮНКТУ́РА *ж* адъюнктура (*юғары хәрби уҡыу йорттарының аспирантураһы*)

АДЪЮТА́НТ *м* адъютант (*хеҙмәт буйынса йомоштарҙы йәки штаб эштәрен үтәү өсөн хәрби начальник эргәһенә ҡуйылған офицер*); **адъюта́нт команди́ра диви́зии** дивизия командирының адъютанты

АДЪЮТА́НТСКИЙ, -ая, -ое адъютант, адъютантлыҡ ...ы; **адъюта́нтские обя́занности** адъютантлыҡ бурыстары

АДЫГЕ́ЙСКИЙ, -ая, -ое адыгей ...ы, Адыгея ...ы; **адыге́йский наро́д** адыгей халҡы; **адыге́йский язы́к** адыгей теле

АДЫГЕ́ЙЦЫ *мн.* адыгейҙар, адыгей халҡы // *ед.* **адыге́ец** *м* адыгей ир-аты; **адыге́йка** *ж* адыгей ҡатын-ҡыҙы

АЖ *частица* и *союз*; *прост.* **1.** *усил. частица* (*даже*) хатта; **аж и гла́зом не моргну́л** хатта күҙен дә йомманы **2.** *союз* (*так что, что даже*; *употребляется при придаточных предложениях следствия*) хатта; **на у́лице тепло́, аж та́ет под нога́ми** урамда йылы, хатта аяҡ аҫты ирей ята

АЖИОТА́Ж *м* **1.** ажиотаж (*табыш алыу маҡсатында биржа ҡағыҙы йәки тауар хаҡы курсының яһалма спекуляция юлы менән күтәрелеүе йәки төшөүе*) **2.** *перен.* ығы-зығы, шау-шыу; **вы́звать ажиота́ж** ығы-зығы ҡуптарыу

АЖУ́Р I *нареч.*; *бухг.* көндөкөн-көнгә, шул уҡ көндө ♦ **в ажу́ре** бик шәп, тейешле кимәлдә (*эшкә ҡарата*)

АЖУ́Р II *м*; *уст.* ажур, селтәр; **вышива́ть ажу́ром** ажур менән сигеү

АЖУ́РНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*прозрачный*) үтә күренмәле, селтәрләп эшләнгән; **ажу́рные перча́тки** селтәрләп бәйләнгән бирсәткә **2.** *перен.* (*искусно и тонко сделанный*) оҫта эшләнгән; **ажу́рная рабо́та** оҫта эшләнгән эш

АЗ *м* **1.** аз (*урыҫ алфавитындағы "а" хәрефенең боронғо атамаһы*) **2.** *мн.* **азы́**; *перен.*

ниҙеҙдер башы, башланғыс мәғлүмәттәр; **нача́ть с азо́в** баштан башлау, яңынан башлау ♦ **ни аза́ (в глаза́) не знать**; **ни аза́ не знать (не понима́ть, не смы́слить)** элепте таяҡ тип белмәү

АЗА́ЛИЯ *ж* азалия (*төрлө төҫтәге эре сәскә атҡан көньяҡ ҡыуағы*)

АЗА́РТ *м* ҡомар, ҡомарлыҡ, ныҡ бирелеү, мауығыу, ҡыҙып китеү; **войти́ в аза́рт** ҡомар асылыу, ныҡ бирелеү; **игра́ть с аза́ртом** ҡыҙып китеп, ныҡ бирелеп уйнау; **спорти́вный аза́рт** спорт ҡомары

АЗА́РТНИЧАТЬ *несов.*; *разг.* ҡомарланыу, ныҡ мауығыу, ҡыҙып китеү; **аза́ртничать в игре́** уйында ҡомарланыу, ныҡ мауығып уйнау

АЗА́РТНОСТЬ *ж* ҡомарлыҡ; **аза́ртность игры́** уйындың ҡомарлығы

АЗА́РТНЫЙ, -ая, -ое ҡомар, мауығыусан; **аза́ртный челове́к** ҡомар кеше ♦ **аза́ртная игра́** ҡомарлы уйын

А́ЗБУКА *ж* **1.** *см.* **алфави́т** **2.** (*букварь*) әлифба; **взять в ру́ки а́збуку** әлифбаны ҡулға алыу; **чита́ть а́збуку** әлифба уҡыу **3.** *перен.* нигеҙ, башланғыс, әлифба; **а́збука нау́ки** фән нигеҙҙәре ♦ **а́збука Мо́рзе** Морзе азбукаһы

А́ЗБУЧНЫЙ, -ая, -ое **1.** әлифба …ы; **а́збучный материа́л** әлифба материалы **2.** алфавит …ы; **а́збучный поря́док** алфавит тәртибе ♦ **а́збучная и́стина** һәр кемгә билдәле, нигеҙ (төп) хәҡиҡәт

АЗЕРБАЙДЖА́НСКИЙ, -ая, -ое әзербайжан …ы, Әзербайжан …ы; **азербайджа́нский наро́д** әзербайжан халҡы; **азербайджа́нский язы́к** әзербайжан теле

АЗЕРБАЙДЖА́НЦЫ *мн.* әзербайжандар, әзербайжан халҡы // *ед.* **азербайджа́нец** *м* әзербайжан ир-аты; **азербайджа́нка** *ж* әзербайжан ҡатын-ҡыҙы

АЗИА́ТСКИЙ, -ая, -ое Азия …ы; **азиа́тские стра́ны** Азия илдәре

АЗИА́ТЧИНА *ж*; *уст.* ҡырағайлыҡ, томаналыҡ

АЗИА́ТЫ *мн* **1.** Азия кешеләре, Азиянан сыҡҡан кешеләр // *ед.* **азиа́т** Азия ир-аты; **азиа́тка** Азия ҡатын-ҡыҙы **2.** *уст.*, *бран.* азиат, наҙан, томана, ҡырағай (*кеше*)

А́ЗИМУТ *м* азимут (**1.** *астр.*, *геол.* күҙәтеүсе торған яҫылыҡ менән билдәле нөктә һәм ниндәйҙер күк йөҙөндәге яҡтыртҡыс аша үткән вертикаль яҫылыҡ араһындағы мөйөш **2.** *хәрб.* бирелгән хәрәкәт йүнәлеше менән төньяҡ йүнәлеш араһында барлыҡҡа килгән мөйөш **3.** *ер өҫтөнән туранан-тураға хәрәкәт итеү өсөн карта һәм компас менән билдәләнгән йүнәлеш*); **определе́ние а́зимута** азимутты билдәләү; **идти́ по а́зимуту** азимут буйынса (барыу), хәрәкәт итеү

АЗИМУТА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое *спец.* азимуталь; **азимута́льное кольцо́** азимуталь дүңгәләк; **азимута́льный круг ко́мпаса** компастың азимуталь дүңгәләге

А́ЗИМУТНЫЙ, -ая, -ое азимут …ы; **а́зимутное отклоне́ние** азимут тайпылышы

АЗО́Т *м* азот (*химик элемент, газ*); **свобо́дный азо́т** ирекле азот; **ввести́ в по́чву азо́т** тупраҡҡа азот индереү

АЗОТИ́РОВАНИЕ *с см.* **азоти́ровать**; **азоти́рование ста́ли** ҡоросто азотлау

АЗОТИ́РОВАТЬ *сов.*, *несов.* *что* азотлау; **азоти́ровать по́чву** тупраҡты азотлау; **азоти́ровать сталь** ҡоросто азотлау

АЗОТИ́РОВАТЬСЯ *несов. страд. от* **азоти́ровать**

АЗО́ТИСТЫЙ, -ая, -ое азотлы; **азо́тистая кислота́** азотлы кислота; **азо́тистое желе́зо** азотлы тимер; **азо́тистые удобре́ния** азотлы ашламалар

АЗО́ТНЫЙ, -ая, -ое азот …ы; **азо́тная кислота́** азот кислотаһы

АЗОТОБА́КТЕР *м* азотобактер (*һауалағы азотты үҙләштерә алған тупраҡ бактерияһы*)

АИ́Р *м* ҡылыс үлән, ер тамыры

А́ИСТ *м* ҡауҙы; **гнездо́ а́иста** ҡауҙы ояһы

АИСТЁНОК *м* ҡауҙы балаһы

А́ИСТНИК *м* ҡауҙы үләне

АЙ I *межд.* **1.** (*выражает боль, испуг*) уй, абау; **ай, ай, бо́льно!** уй, уй, ауырта!; **ай, ай, что же э́то тако́е!** абау, нимә һуң был! **2.** (*выражает упрёк, порицание, сожаление и т.п.*) әй, әй-әй; **ай, как нехорошо́** әй-әй, яҡшы түгел дә **3.** (*выражает удивление, восхищение, одобрение*) их, һай; **ай ребя́та, ай молодцы́!** һай егеттәр, һай шәптәр! ♦ **ай да** бына, бына нисек; **ай да весе́лье** бына нисек күңел асыу

АЙ II *союз*; *разг.* әллә; **ай заду́мал что́-то недо́брое?** әллә берәй хөсөт уйланыңмы?

АЙВА́ *ж* айва; **цвето́к айвы́** айва сәскәһе

АЙВО́ВЫЙ, -ая, -ое айва …ы; **айво́вое варе́нье** айва ҡайнатмаһы; **айво́вое де́рево** айва ағасы

АЙДА́ *межд.*; *прост.* әйҙә, киттек, ҡуҙғалдыҡ; **айда́ за гриба́ми** киттек бәшмәккә; **айда́ во двор** әйҙә тышҡа сығайыҡ

А́ЙКАТЬ *несов.*; *разг.* айбайлау; **кто́-то гро́мко а́йкает** кемдер көслө айбайлай

АЙМА́К *м* аймаҡ (**1.** *Бүрәт Республикаһында, Алтай Республикаһында — административ район* **2.** *Монгол Халыҡ Республикаһында эре административ-территориаль берәмек* **3.** *тар. төньяҡ-көнсығыш Башҡортостанда боронғо этник бүленеш; көтөүлектәрҙе бергә файҙаланыу нигеҙендә ойошҡан территориаль берләшмә*)

АЙМА́ЧНЫЙ, -ая, -ое аймаҡ …ы; **айма́чное управле́ние** аймаҡ идаралығы; **айма́чный сове́т** аймаҡ ҡоро

АЙРА́Н *м* айран; **де́лать айра́н** айран яһау; **пить айра́н** айран эсеү

А́ЙСБЕРГ *м* айсберг (*диңгеҙҙә йөҙөп йөрөгән боҙ тауы*); **верши́на а́йсберга** айсберг түбәһе

АЙСО́РЫ *мн.*; *уст.* айсорҙар // *ед.* **айсо́р** *м* айсор ир-аты; **айсо́рка** *ж* айсор ҡатын-ҡыҙы; *см.* **ассири́йцы** 1

АКАДЕМИ́ЗМ *м* академизм (**1.** *ғилми эштә һәм уҡыу дәрестәрендә фәҡәт теорияға таянған йүнәлеш* **2.** *һынлы сәнғәттә классик үрнәктәргә эйәргән традицияларҙы алған, яңы ағымдарға ҡаршы көрәшкән йүнәлеш*)

АКАДЕ́МИК *м* академик; **избира́ться акаде́миком** академик булып һайланыу

АКАДЕМИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое **1.** академик, академия ...ы; **академи́ческий уста́в** академия уставы **2.** (*учебный*) академик; **академи́ческий год** академик йыл **3.** (*изданный академией*) академик; **академи́ческое изда́ние** академик баҫма; **академи́ческий слова́рь** академик һүҙлек **4.** (*следующий принципам академизма*) академизм ...ы; **академи́ческая жи́вопись** академизм һынлы сәнғәте **5.** *перен.* (*чисто теоретический*) саф теоретик, академик; **академи́ческий спор** саф теоретик бәхәс ♦ **академи́ческий теа́тр** академия театры

АКАДЕМИ́ЧНОСТЬ *ж* **1.** академиклыҡ; **академи́чность изображе́ния** һүрәтләүҙәге академиклыҡ **2.** *перен.* тормоштан айырылғанлыҡ, академиклылыҡ; **академи́чность сужде́ния** фекерләүҙең тормоштан айырылған булыуы

АКАДЕМИ́ЧНЫЙ, -ая, -ое *см.* **академи́ческий** 4, 5

АКАДЕ́МИЯ *ж* академия; **акаде́мия медици́нских нау́к** медицина фәндәре академияһы; **акаде́мия сельскохозя́йственных нау́к** ауыл хужалығы фәндәре академияһы; **Росси́йская акаде́мия нау́к** Рәсәй фәндәр академияһы; **акаде́мия худо́жеств** һынлы сәнғәт академияһы (*һынлы сәнғәт өлкәһендәге юғары мәктәп һәм юғары ғилми ойошма*)

АКА́НТ *м* акант (**1.** *бергәрәк йыйылып, ҡабарып торған эре һырлы япраҡлы декоратив үҫемлек* **2.** *архит. ошо үләндең япрағы һымаҡ итеп биҙәлгән кәрниз һ.б.*)

А́КАНЬЕ *с см.* **а́кать**

А́КАТЬ *несов.* “а”лаштырыу (*урыҫ телендә баҫымһыҙ ижектәрҙә “о” өнөн “а” өнөнә тартым итеп әйтеү*)

АКА́ЦИЕВЫЙ, -ая, -ое акация ...ы, сәрүәр ...ы; **ака́циевые лепестки́** акация (аҡ сәрүәр) сәскәһенең таж япрағы

АКА́ЦИЯ *ж* акация, сәрүәр ♦ **бе́лая ака́ция** аҡ сәрүәр; **жёлтая ака́ция** һары сәрүәр ағасы

А́КАЮЩИЙ, -ая, -ее “а”лашҡан; **а́кающий го́вор** “а”лашҡан һөйләш

АКВАЛА́НГ *м* акваланг (*һыу аҫтында тын алыу өсөн махсус аппарат*); **надева́ть аквала́нг** акваланг кейеү

АКВАЛАНГИ́СТ *м* аквалангист

АКВАМАРИ́Н *м* аквамарин (*минерал, күкһел-йәшел йәки зәңгәр төҫтәге ҡиммәтле таш, берилдың бер төрө*)

АКВАМАРИ́НОВЫЙ, -ая, -ое *в разн. знач.* аквамарин; **аквамари́новые се́рьги** аквамарин алҡа; **аквамари́новый цвет** аквамарин төҫө

АКВАНА́ВТ *м* акванавт (*һыу аҫтында күҙәтеүҙәр алып барған диңгеҙ тикшеренеүсеһе*)

АКВАНА́ВТИКА *ж* акванавтика (*кешенең диңгеҙ аҫтында эшләй алыу мөмкинлеген тикшергән фән*)

АКВАРЕЛИ́СТ *м* акварелсе (*акварель менән һүрәт төшөрөүсе рәссам*)

АКВАРЕ́ЛЬ *ж* акварель (*һыуҙа иҙелә торған буяу һәм шул буяу менән төшөрөлгән һүрәт*); **писа́ть акваре́лью** акварель менән һүрәт төшөрөү

АКВАРЕ́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое акварель ...ы, акварель менән яһалған; **акваре́льная вы́ставка** акварель күргәҙмәһе; **акваре́льная те́хника** акварель техникаһы; **акваре́льный рису́нок** акварель менән яһалған һүрәт

АКВА́РИУМ *м* аквариум; **содержа́ть в аква́риуме** аквариумда тотоу

АКВА́РИУМНЫЙ, -ая, -ое аквариум ...ы; **аква́риумная ры́ба** аквариум балығы; **аква́риумное расте́ние** аквариум үҫемлеге

АКВАТОРИА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое акваториаль; **акваториа́льные во́ды** акваториаль һыуҙар; **акваториа́льные измере́ния** акваториаль үлсәүҙәр

АКВАТО́РИЯ *ж* акватория (*билдәле сик эсенә ингән һыу өҫтө, һыу ятыу майҙаны*); **аквато́рия гидроаэропо́рта** гидроаэропорт акваторияһы; **аквато́рия Ти́хого океа́на** Тымыҡ океан акваторияһы

АКВЕДУ́К *м* акведук (*һыу торбаларын, һуғарыу һәм һыу энергетикаһы каналдарын тәрән соҡорҙар, йылғалар, юлдар аша үткәреү өсөн яһалған күпергә оҡшаш ҡоролма*)

АКВИЛО́Н *м*; *трад.-поэт.* төньяҡ еле; **гро́зный аквило́н** дәһшәтле төньяҡ еле

АККЛИМАТИЗАЦИО́ННЫЙ, -ая, -ое акклиматизация ...ы; **акклиматизацио́нный проце́сс** акклиматизация процесы

АККЛИМАТИЗА́ЦИЯ *ж* ерегеү, климатлашыу, яраҡлаштырыу, яраҡлашыу; **акклиматиза́ция расте́ний** үҫемлектәрҙең ерегеүе; **рабо́ты по акклиматиза́ции** климатҡа яраҡлаштырыу эштәре

АККЛИМАТИЗИ́РОВАТЬ *сов.*, *несов.* *кого-что* климатлаштырыу, яраҡлаштырыу, еректереү; **акклиматизи́ровать расте́ния** үҫемлектәрҙе климатлаштырыу

АККЛИМАТИЗИ́РОВАТЬСЯ **1.** *сов.*, *несов.* климатлашыу, ерегеү, яраҡлашыу; **ры́бы акклиматизи́ровались** балыҡтар климатлашты **2.** *сов.*, *несов.*; *перен.* эйәләшеү, үҙләшеү, ерегеү, яңыға күнегеү **3.** *несов. страд. от* **акклиматизи́ровать**

АККОМОДАЦИО́ННЫЙ, -ая, -ое аккомодация ...ы

АККОМОДА́ЦИЯ *ж*; *спец.* аккомодация, яраҡлашыу; **аккомода́ция гла́за** күҙҙең яраҡлашыуы (*күҙҙең төрлө алыҫлыҡтағы нәмәне ҡарауға яйлашыу һәләтлеге*)

АККОМОДИ́РОВАТЬ *сов.*, *несов. кого-что*; *спец.* яраҡлаштырыу

АККОМОДИ́РОВАТЬСЯ *несов. страд. от* **аккомоди́ровать**

АККОМПАНЕМЕ́НТ *м*; *муз.* аккомпанемент, ҡушылып уйнау; **петь под аккомпанеме́нт** ҡушылып йырлау; **написа́ть аккомпанеме́нт** аккомпанемент яҙыу

АККОМПАНИА́ТОР *м* аккомпаниатор, ҡушылып уйнаусы

АККОМПАНИ́РОВАНИЕ *с см.* **аккомпани́ровать**

АККОМПАНИ́РОВАТЬ *несов.* ҡушылып уйнау, ҡушылыу; **аккомпани́ровать на ба́яне** баянда ҡушылып уйнау; **аккомпани́ровать певи́це** йырсыға ҡушылыу

АККО́РД I *м*; *муз.* аккорд (*бер тауыш һымаҡ ҡабул ителгән төрлө юғарылыҡтағы музыкаль тауыштарҙың бергә яңғырауы*); **дава́ть акко́рд** аккорд биреү ♦ **акко́рд струн** ҡылдар аккорды (*һыҙма йәки сиртмә музыка ҡоралдары өсөн ҡылдар йыйылмаһы*); **заключи́тельный акко́рд** һуңғы аккорд, нәтижә

АККО́РД II *м*; *уст.* аккорд, килешеү (*билдәле бер эш өсөн түләү шарты*)

АККОРДЕО́Н *м* аккордеон; **игра́ть на аккордео́не** аккордеонда уйнау

АККОРДЕОНИ́СТ *м* аккордеонсы, аккордеонда уйнаусы

АККО́РДНО *нареч.* аккорд буйынса, аккордлы; **рабо́тать акко́рдно** аккордлы эшләү

АККО́РДНЫЙ, -ая, -ое аккордлы; **акко́рдный наря́д** аккордлы наряд; **акко́рдная опла́та** аккордлы түләү; **акко́рдная рабо́та** аккордлы эш

АККО́РДОВЫЙ, -ая, -ое аккордлы; **акко́рдовая му́зыка** аккордлы музыка

АККРЕДИТИ́В *м*; *фин.* аккредитив (*бер кредит ойошмаһының — банкының, һаҡлыҡ кассаһының — икенсеһенә билдәле күләмдәге аҡсаны кемгәлер түләргә бойорған документы*); **дава́ть аккредити́в** аккредитив биреү

АККРЕДИТИ́ВНЫЙ, -ая, -ое *фин.* **1.** аккредитив ...ы; **аккредити́вное поруче́ние** аккредитив поручениеһы **2.** аккредитивлы; **аккредити́вная фо́рма расчётов** иҫәп-хисаптың аккредитивлы формаһы

АККРЕДИТОВА́ТЬ *сов.*, *несов. кого-что* **1.** *фин.* аккредитлау, вәкил итеп билдәләү (*аҡса алыуға, сауҙа эштәре башҡарыуға*) **2.** *дип.* (вәкил итеп) тәғәйенләү; **аккредитова́ть полномо́чным посло́м** тулы хоҡуҡлы илсе итеп тәғәйенләү

АККРЕДИТОВА́ТЬСЯ *несов. страд. от* **аккредитова́ть**

АККУМУЛИ́РОВАНИЕ *с см.* **аккумули́ровать**

АККУМУЛИ́РОВАТЬ *сов.*, *несов. что*; *спец.* аккумуляция яһау, йыйыу, туплау; **аккумули́ровать эне́ргию** энергия туплау

АККУМУЛИ́РОВАТЬСЯ 1. *сов.*, *несов.*; *спец.* йыйылыу, тупланыу **2.** *несов. страд. от* **аккумули́ровать**

АККУМУЛЯ́ТОР *м*; *тех.* аккумулятор; **заря́дка аккумуля́тора** аккумуляторҙы зарядлау

АККУМУЛЯ́ТОРНЫЙ, -ая, -ое аккумулятор ...ы; **аккумуля́торная батаре́я** аккумулятор батареяһы

АККУМУЛЯ́ЦИЯ *ж*; *спец.* аккумуляция, йыйылма, тупланма; **аккумуля́ция эне́ргии** энергия тупланмаһы

АККУРА́Т *нареч.*; *прост.* тап, нәҡ; **аккура́т у до́ма останови́лся** тап өй эргәһендә туҡтаны ♦ **в аккура́т:** 1) тап; **в аккура́т пе́ред сном** тап йоҡлар алдынан; 2) тап-таман; **пла́тье в аккура́т** тап-таман күлдәк; **в аккура́те** тейешенсә, ҡушылғанса

АККУРА́ТНО *нареч.* **1.** тәртип менән, ыҫпай, бөхтә, йыйнаҡ, ыҡсым итеп; **заверну́ть аккура́тно** ыҡсым итеп төрөү; **одева́ться аккура́тно** ыҫпай кейенеү **2.** һаҡ, һаҡланып, һаҡлыҡ менән, иплэп; **есть аккура́тно** иплэп кенә ашау **3.** *разг.* теүәл, ваҡытында, мәлендә; **аккура́тно отсыла́ть де́ньги** аҡсаны ваҡытында ебәреү; **аккура́тно плати́ть взно́сы** взносты ваҡытында түләп барыу

АККУРА́ТНОСТЬ *ж* **1.** ыҫпайлыҡ, бөхтәлек, йыйнаҡлыҡ, ыҡсымлыҡ; **прояви́ть аккура́тность** йыйнаҡлыҡ күрһәтеү **2.** һаҡлыҡ, иплелек **3.** теүәллек; **аккура́тность в рабо́те** эштәге теүәллек

АККУРА́ТНЫЙ, -ая, -ое **1.** ыҫпай, бөхтә, йыйнаҡ, ыҡсым; **аккура́тный челове́к** ыҫпай кеше; **аккура́тная оде́жда** ыҡсым кейем; **быть аккура́тным** йыйнаҡ булыу **2.** иплe, тәртипле; **аккура́тный в обраще́нии** мөғәмәләһе иплe **3.** теүәл, ваҡытлы; **аккура́тный в рабо́те** эштә теүәл

АКМЕИ́ЗМ *м*; *лит.* акмеизм (*урыҫ шиғриәтендә 20 б. башында барлыҡҡа килеп, "сәнғәт сәнғәт өсөн" теорияһын алға һөргән, индивидуализмға өндәгән ағым*)

АКМЕИ́СТ *м* акмеизм яҡлы шағир

АКОНИ́Т *м* айыутабан (*һары, зәңгәр, зәңгәркүк сәскә атҡан дарыу үләне*)

АКР *м* акр (*Америкала, Англияла 4047 кв. метрға тиң булған ер үлсәү берәмеге*)

АКРИХИ́Н *м*; *фарм.* акрихин (*хининды алмаштырған малярияға ҡаршы синтетик препарат*)

АКРИХИ́НОВЫЙ, -ая, -ое акрихин ...ы; **акрихи́новый порошо́к** акрихин онтағы

АКРОБА́Т *м* и **АКРОБА́ТКА** *ж* акробат; **выступле́ние акроба́тов** акробаттар сығышы

АКРОБАТИ́ЗМ *м* акробатизм (*гимнастик номерҙарҙы башҡарғандағы таһыллыҡ, камиллыҡ*)

АКРОБА́ТИКА *ж* акробатика (*гимнастика һәм цирк сәнғәте төрө*)

АКРОБАТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое **1.** акробатика ...ы; **акробати́ческая шко́ла** акробатика мәктәбе **2.** акробатик; **акробати́ческий но́мер** акробатик номер; **акробати́ческое упражне́ние** акробатик күнекмә

АКРО́ПОЛЬ *м* акрополь (*ғәҙәттә, ҡалҡыулыкта урынлашҡан боронғо грек ҡалаһының нығытмалы үҙәк өлөшө; ҡәлғә*)

АКРОСТИ́Х *м*; *лит.* акростих (*һәр юлдың баш хәрефенән йәки бер нисә хәрефенән берәй һүҙ йәки фраза килтереп сығарып яҙылған шиғыр*)

АКСАМИ́Т *м* аксамит (*беше итеп һуғылған биҙәкле боронғо бәрхәт төрө*)

АКСАКА́Л *м* аҡһаҡал, ил ҡарты; **сове́т аксака́лов** аҡһаҡалдар йыйыны

АКСЕЛЕРА́Т *м* акселерат (*кәүҙәгә үҙ йәшенә ҡарағанда шәберәк үҫкән үҫмер*)

АКСЕЛЕРА́ТОР *м*; *тех.* акселератор (*әйләнеш һанын үҙгәртер өсөн эске яныу газ двигателе цилиндрҙарына яғыулыҡ ағымын көйләп тороусы механизм*)

АКСЕЛЬБА́НТ *м* аксельбант (**1.** *хәрб. революцияға тиклемге урыҫ армияһында һәм ҡайһы бер сит ил армияларында форманың иңбашына һалына торған остары, металл суҡ* **2.** *иҫк. лакейҙар кейеменең яурынына тегелгән туҡыма*); **сюрту́к с аксельба́нтами** аксельбантлы сюртук

АКСЕССУА́Р *м* аксессуар (**1.** *төрлө кәрәк-яраҡ нәмә* **2.** *нимәгәлер өҫтәмә булған, төп нәмә өсөн фон йәки ниндәйҙер шарт тыуҙырған икенсе дәрәжәләге күренеш, деталь* **3.** *театрҙа сәхнә йыһазы*); **аксессуа́ры романти́ческого Средневеко́вья** Урта быуаттың романтик аксессуарҙары; **аксессуа́ры карти́ны** һүрәттәге аксессуарҙар

АКСИО́МА *ж*; *мат.*, *филос.* аксиома (*иҫбатлауһыҙ ҡабул ителгән хәҡиҡәт һәм башҡа тәғлимәттәрҙең дөрөҫлөгөн иҫбатларға нигеҙ булып торған сығанаҡ*); **аксио́мы геоме́трии** геометрияның аксиомалары

АКСИОМА́ТИКА *ж* аксиоматика (*теге йәки был фән нигеҙендә ятҡан аксиомалар*)

АКТ *м* **1.** (*действие, событие*) эш, хәрәкәт; **акт тво́рчества** ижад эше **2.** (*указ, постановление*) акт; **акт на ве́чное по́льзование землёй** ер менән мәңге файҙаланыу хоҡуғын раҫлаған акт **3.** (*документ*) акт; **акт о переда́че иму́щества** мөлкәтте тапшырыу тураһындағы акт; **обвини́тельный акт** ғәйепләү акты; **соста́вить акт** акт төҙөү **4.** *театр.* бүлек, пәрҙә, шаршау; **коме́дия в трёх а́ктах** өс шаршаулы комедия ♦ **а́кты гражда́нского состоя́ния** гражданлыҡ хәле акттары (*махсус дәүләт органдары тарафынан тыуыу, үлеү, никах, айырылышыу һ.б. фактарҙы теркәү*)

АКТЁР *м* **1.** актёр; **выступле́ние актёра** актёр сығышы **2.** *перен.*, *разг.* (*притворщик*) ҡылансыҡ

АКТЁРСКИЙ, -ая, -ое актёр ...ы; **актёрская ко́мната** актёрҙар бүлмәһе; **актёрское мастерство́** актёрлыҡ оҫталығы; **актёрская те́хника** актёрлыҡ техникаһы

АКТЁРСТВО *с* **1.** актёрлыҡ **2.** *перен.*, *разг.* ҡыланыш, ҡылансыҡлыҡ

АКТИ́В I *м* актив; **акти́в кла́сса** синыф активы; **собра́ние акти́ва** актив йыйылышы

АКТИ́В II *м* **1.** *фин.* актив (*предприятиеның бөтә булған мал-мөлкәт ҡиммәте*); **акти́в бала́нсового счёта** баланс иҫәбенең активы; **записа́ть в акти́в** активҡа яҙыу **2.** *перен.* уңыштар, ҡаҙаныштар, өҫтөнлөктәр; **записа́ть что́-либо себе́ в акти́в** нимәнелер үҙ ҡаҙанышың иҫәбенә индереү

АКТИВА́ЦИЯ *ж* активация (*хәрәкәтһеҙ хәлдән хәрәкәткә килтереү, эшмәкәрлекте көсәйтеү*); **актива́ция моле́кул** молекулалар активацияһы; **актива́ция ферме́нтов** ферменттар активацияһы

АКТИВИЗА́ЦИЯ *ж см.* **активизи́ровать, активизи́роваться**

АКТИВИЗИ́РОВАТЬ *сов.*, *несов. кого-что* йәнләндереү, активлаштырыу, активлығын арттырыу; **активизи́ровать наро́д** халыҡты йәнләндереү

АКТИВИЗИ́РОВАТЬСЯ **1.** *сов.*, *несов.* активлашыу, ҡыҙыу, дәррәүләнеү; **борьба́ активизи́ровалась** көрәш ҡыҙҙы; **рабо́та активизи́руется** эш ҡыҙа **2.** *несов. страд. от* **активизи́ровать**

АКТИВИ́РОВАТЬ *сов.*, *несов. что* активациялау

АКТИВИ́РОВАТЬСЯ *несов. страд. от* **активи́ровать**

АКТИВИ́СТ *м* активист, әүҙем кеше; **активи́стка** *ж* актив ҡатын-ҡыҙ, активистка

АКТИ́ВНОСТЬ *ж* активлыҡ, әүҙемлек; **подня́ть акти́вность** активлыҡты күтәреү; **проявля́ть акти́вность** активлыҡ күрһәтеү; **акти́вность со́лнца** ҡояш активлығы; **тво́рческая акти́вность** ижади әүҙемлек

АКТИ́ВНЫЙ I, -ая, -ое **1.** *см.* **актив** I; **акти́вная си́ла** актив көс; **акти́вный рабо́чий** актив эшсе; **акти́вный член кружка́** түңәрәктең актив ағзаһы **2.** көслө, тиҙ; **акти́вная хими́ческая реа́кция** көслө химик реакция; **акти́вная оборо́на** көслө оборона ♦ **акти́вное избира́тельное пра́во** актив һайлау хоҡуғы

АКТИ́ВНЫЙ II, -ая, -ое *см.* **акти́в** II; **акти́вное иму́щество** актив мөлкәте; **акти́вный бала́нс** актив балансы

АКТИ́НИЙ *м* актиний (*радиоактив химик элемент*)

АКТИ́НИЯ *ж* актиния (*ҡыуыш эсләләр класына ингән һәрмәүесле диңгеҙ хайуаны*)

АКТИ́РОВАНИЕ *с см.* **акти́ровать**

АКТИ́РОВАТЬ *сов., несов. что* акт төҙөү; **акти́ровать иму́щество** мөлкәткә акт төҙөү

АКТИ́РОВАТЬСЯ *несов. страд. от* **акти́ровать**

...А́КТНЫЙ, -ая, -ое *урыҫ телендәге ҡушма һүҙҙәрҙең "нисә пәрҙәнән (шаршауҙан) торған" мәғәнәһен аңлатҡан икенсе өлөшө, мәҫ.,* **двуха́ктная пье́са** ике шаршаулы пьеса

А́КТОВЫЙ, -ая, -ое **1.** акт(тар) ...ы; **а́ктовая бума́га** акттар ҡағыҙы (*төрлө ҡағыҙҙар, килешеүҙәр һ.б. яҙыла торған герблы ҡағыҙ*) **2.** акт(тар) ...ы; **а́ктовый зал** йыйылыштар (тантаналар) залы

АКТРИ́СА *ж* актёр ҡатын-ҡыҙ, актриса

АКТУА́ЛЬНОСТЬ *ж* актуаллек; **актуа́льность те́мы** теманың актуаллеге; **теря́ть актуа́льность** актуаллекте юғалтыу

АКТУА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*современный*) актуа́ль; **актуа́льный вопро́с** актуаль мәсьәлә **2.** *спец.* (*существующий*) актуаль

АКУ́ЛА *ж* акула; **бе́лая аку́ла** аҡ акула; **голуба́я аку́ла** зәңгәр акула

АКУ́ЛИЙ, -ья, -ье акула ...ы; **аку́льи зу́бы** акула тештәре; **аку́льи плавники́** акула йөҙгөстәре

АКУ́ЛОВЫЕ *мн.*; *зоол.* акула һымаҡтар

АКУ́СТИК *м* акустик (*акустика өлкәһендәге белгес*)

АКУ́СТИКА *ж* акустика (**1.** *физиканың тауыштарҙы өйрәнә торған бүлеге* **2.** *бүлмәлә тауыштың ишетелеү шарты*); **аку́стика конце́ртного за́ла** концерт залының акустикаһы; **зако́ны аку́стики** акустика ҡанундары; **плоха́я аку́стика** насар акустика; **хоро́шая аку́стика** яҡшы акустика

АКУСТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое акустика ...ы; **акусти́ческие усло́вия за́ла** залдың акустика шарттары **2.** акустик; **акусти́ческий аппара́т** акустик аппарат

АКУШЕ́Р *м* акушер (*акушерлыҡ буйынса белгес, табип*)

АКУШЕ́РКА *ж* акушерка (*бала тапҡанда үҙ аллы ярҙам итергә хоҡуғы булған урта медицина белеменә эйә ҡатын-ҡыҙ*)

АКУШЕ́РСКИЙ, -ая, -ое **1.** акушерҙар ...ы; **акуше́рские ку́рсы** акушерҙар курсы **2.** акушерлыҡ ...ы; **акуше́рская пра́ктика** акушерлыҡ практикаһы

АКУШЕ́РСТВО *с* акушерлыҡ (**1.** *медицинаның йөклө ҡатындарға һәм бала тапҡандарға табип ярҙамы күрһәтә торған бүлеге* **2.** *акушер эшмәкәрлеге*)

АКЦЕ́НТ *м* акцент (**1.** *лингв. һүҙгә төшкән баҫым, баҫым билдәһе* **2.** *икенсе телде ирекһеҙҙән боҙоп әйтеү* **3.** *ниндәйҙер телгә хас үҙенә бер төрлө һөйләү характеры*); **говори́ть с акце́нтом** акцент менән һөйләү; **произноси́ть слова́ с акце́нтом** һүҙҙәрҙе акцент яһап әйтеү ♦ **де́лать акце́нт** *на чём ниндәйҙер* фекергә баҫым яһау, *нимәгәләр* айырым иғтибар биреү

АКЦЕНТИ́РОВАТЬ *сов., несов. что* и *без доп.* **1.** *лингв.* акцент билдәһе ҡуйыу **2.** *перен.* фекергә баҫым яһау, айырым иғтибар биреү

АКЦЕНТИ́РОВАТЬСЯ *несов. страд. от* **акценти́ровать**

АКЦЕ́НТНЫЙ, -ая, -ое **1.** *см.* **акце́нт** 1; **акце́нтный знак** акцент билдәһе **2.** акцентлы; **акце́нтное произноше́ние** акцентлы һөйләү ♦ **акце́нтный стих** *лит.* акцентлы шиғыр (*баҫымһыҙ һәм баҫымлы ижектәрҙең сиратлашыуының ирекле булыуы, ритм нигеҙенә баҫымлы ижектәр һанының яҡынса тигеҙлеге һалынған саф тоник шиғыр формаһы*)

АКЦЕНТОВА́ТЬ *сов., несов. см.* **акценти́ровать**

АКЦЕНТОЛО́ГИЯ *ж* **1.** акцентология (*лингв. баҫымдар тураһындағы тәғлимәт, тел ғилемендә баҫымдар системаһын, уларҙың үҫешен йәки билдәле тарихи осорҙағы торошон өйрәнеүсе бүлек*) **2.** *см.* **акцентуа́ция**

АКЦЕНТУА́ЦИЯ *ж*; *лингв.* баҫымдар системаһы; **акцентуа́ция башки́рского языка́** башҡорт теленең баҫымдар системаһы; **акцентуа́ция произведе́ния** әҫәрҙең баҫымдар системаһы

АКЦЕ́ПТ *м* акцепт (**1.** *юр. тәҡдим ителгән шартта килешеү төҙөүгә ризалыҡ* **2.** *фин. хужалыҡ ойошмалары араһындағы ҡул аҡсаһыҙ иҫәп формаһы, шулай уҡ аҡса документтарын — счёттарҙы, векселдәрҙе һ.б. — түләүгә ризалыҡ*)

АКЦЕ́ПТНЫЙ, -ая, -ое акцепт ...ы; **акце́птная фо́рма расчётов** иҫәпләшеүҙең акцепт формаһы

АКЦЕПТОВА́ТЬ *сов., несов. что*; *фин.* акцептлау (*документтар буйынса аҡса түләүҙе раҫлау*); **акцептова́ть счёт** счётты акцептлау

АКЦЕПТОВА́ТЬСЯ *несов. страд. от* **акцептова́ть**

АКЦИ́З *м* акциз (**1.** *фин. киң ҡулланыу тауарҙарына ситләтелгән һалым* **2.** *иҫк. революцияға тиклемге Рәсәйҙә шул һалымды йыйған идаралыҡ, ойошма*); **обложи́ть акци́зом** акциз һалыу; **служи́ть в акци́зе** акцизда хеҙмәт итеү

АКЦИ́ЗНЫЙ, -ая, -ое акциз ...ы; **акци́зный инспе́ктор** акциз инспекторы; **акци́зный сбор** акциз йыйымы **2.** *в знач. сущ.* **акци́зный** *м*; *уст., разг.* акциз чиновнигы

АКЦИОНЕ́Р *м* акционер (*акциялар хужаһы, акционерҙар предприятиеһында ҡатнашыусы кеше*)

АКЦИОНЕ́РНЫЙ, -ая, -ое акционер(ҙар) ...ы; **акционе́рная компа́ния** акционерҙар компанияһы; **акционе́рное о́бщество** акционерҙар йәмғиәте; **акционе́рный капита́л** акционерҙар капиталы

А́КЦИЯ I *ж* акция (*предприятиеға өлөш индергәнде белдергән, уның эшендә һәм табышында ҡатнашырға хоҡуҡ биргән ҡиммәтле ҡағыҙ*); **дохо́дная а́кция** керемле акция; **приобрета́ть а́кции** акция һатып алыу; ♦ **а́кции повыша́ются** *чьи* әһәмиәте (дәрәжәһе) күтәрелә; **а́кции па́дают** *чьи* әһәмиәте (йоғонтоһо) кәмей (төшә)

А́КЦИЯ II *ж*; *книжн.* акция, сығыш (*ниндәйҙер маҡсатҡа ирешеү өсөн башҡарылған эш*); **вое́нная а́кция** һуғыш акцияһы; **дипломати́ческая а́кция** дипломатик акция

АКЫ́Н *м* аҡын; **тво́рчество акы́нов** аҡындар ижады

АЛБА́НСКИЙ, -ая, -ое албан ...ы, Албания...ы; **алба́нский наро́д** албан халҡы; **алба́нский язы́к** албан теле

АЛБА́НЦЫ *мн.* албандар, албан халҡы // *ед.* **алба́нец** *м* албан, албан ир-аты; **алба́нка** *ж* албан ҡатын-ҡыҙы

А́ЛГЕБРА *ж* алгебра; **уро́к а́лгебры** алгебра дәресе

АЛГЕБРАИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое **1.** алгебраик; **алгебраи́ческое выраже́ние** алгебраик аңлатма; **алгебраи́ческое число́** алгебраик һан **2.** алгебра ...ы; **алгебраи́ческие уравне́ния** алгебра тигеҙләмәләре

АЛГОРИ́ТМ *м*; *мат.* алгоритм; **алгори́тм извлече́ния ко́рня из числа́** һандан тамыр алыу алгоритмы

АЛЕБА́РДА *ж* алебарда (*осо һөңгө менән барып бөткән оҙон һаплы айбалта, боронғо ҡорал*)

АЛЕБА́СТР *м* алебастр; **произво́дство алеба́стра** алебастр етештереү

АЛЕБА́СТРОВЫЙ, -ая, -ое алебастр ...ы; **алеба́стровый заво́д** алебастр заводы

АЛЕКСАНДРИ́ЙСКИЙ: александри́йский стих *лит.* александрия шиғыры (*өсөнсө стопанан һуң пауза (цезура) яһалған ун ике йәки ун өс ижектән торған алты стопалы ямб шиғыры*)

АЛЕКСАНДРИ́Т *м* александрит (*көн яҡтыһында ҡуйы зөбәржәт йәшел төҫтәге, яһалма яҡтылыҡта ҡара ҡыҙыл төҫкә ингән ҡиммәтле таш*)

АЛЕ́ТЬ *несов.* **1.** (*выделяться алым цветом*) алһыуланып тороу (күренеү); **вдали́ але́ют ма́ки** алыҫта мәктәр алланып күренә **2.** (*становиться алым*) алланыу, алһыуланыу, ал төҫкә инеү; **горизо́нт але́ет** офоҡ алһыулана

АЛЕУ́ТСКИЙ, -ая, -ое алеут ...ы; **алеу́тский наро́д** алеут халҡы; **алеу́тский язы́к** алеут теле

АЛЕУ́ТЫ *мн.* алеуттар, алеут халҡы (*Алеут һәм Командор утрауҙарының төп халҡы*) // *ед.* **алеу́т** *м* алеут ир-аты; **алеу́тка** *ж* алеут ҡатын-ҡыҙы

АЛЖИ́РЦЫ *мн.* алжирҙар, алжир халҡы // *ед.* **алжи́рец** *м* алжир ир-аты; **алжи́рка** *ж* алжир ҡатын-ҡыҙы

А́ЛИ и **АЛЬ** *союз*; *уст. см.* **и́ли**

А́ЛИБИ *с нескл.*; *юр.* алиби (*енәйәт эшләнгән ваҡытта гәйепләнеүсенең енәйәт ҡылынған урында булмауы*); **доказа́ть своё а́либи** үҙенең алибийын иҫбатлау; **приводи́ть а́либи в своё оправда́ние** үҙеңде аҡлап алиби килтереү

АЛИЗАРИ́Н *м*; *хим.* ализарин (*марена тамырынан йәки яһалма юл менән алынған буяусы матдә*)

АЛИЗАРИ́НОВЫЙ, -ая, -ое ализарин; **ализари́новая кра́ска** ализарин буяу

АЛИМЕ́НТНЫЙ, -ая, -ое алимент ...ы; **алиме́нтные дела́ в суде́** судтағы алимент юллау эштәре

АЛИМЕ́НТЩИК *м* и **АЛИМЕ́НТЩИЦА** *ж* алимент түләүсе

АЛИМЕ́НТЫ *мн.* алимент; **плати́ть алиме́нты** алимент түләү; **получа́ть алиме́нты** алимент алыу

АЛКАЛО́ИД *м*; *хим.* алкалоид (*көслө физиологик тәьҫирле һелте характерындағы азотлы органик матдә*)

АЛКАЛО́ИДНЫЙ, -ая, -ое алкалоид ...ы; **алкало́идный раство́р** алкалоид иретмәһе

АЛКА́ТЬ *несов.*; *книжн.*, *уст.* **1.** асығыу **2.** *чего* и *с неопр.* бик ныҡ теләү

АЛКОГОЛИ́ЗМ *м* алкоголизм, эскеселек, эскелек; **борьба́ про́тив алкоголи́зма** алкоголизмға ҡаршы көрәш, эскелеккә ҡаршы көрәш; **лечи́ться от алкоголи́зма** алкоголизмдан дауаланыу

АЛКОГО́ЛИК *м* и **АЛКОГОЛИ́ЧКА** *ж* алкоголик эскесе

АЛКОГО́ЛЬ *м* **1.** алкоголь, иҫерткес эсемлек(тәр); **де́йствие алкого́ля** иҫерткес эсемлек тәьҫире, алкоголь тәьҫире **2.** *мн.* **алкого́ли** *хим.* алкоголдәр (*кислород менән водород төркөмдәренән торған органик берләшмәләр*)

АЛКОГО́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** спиртлы, алкоголле, иҫерткес; **алкого́льные напи́тки** алкоголле эсемлектәр, спиртлы эсемлектәр **2.** алкоголь ...ы; **алкого́льная промы́шленность** алкоголь сәнәғәте; **алкого́льное возде́йствие** алкоголь тәьҫире **3.** алкоголь тыуҙырған, алкоголдән булған; **алкого́льное отравле́ние** алкоголдән ағыуланыу

АЛЛА́Х *м* Алла ♦ **алла́х зна́ет (ве́дает)** алла белә, бер кемгә билдәһеҙ; **одному́ алла́ху изве́стно** алла үҙе генә белә, бер кем дә белмәй

АЛЛЕГОРИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое аллегорик, кинәйәле, ситләтеп әйтелгән; **аллегори́ческий жанр** аллегорик жанр; **аллегори́ческий о́браз** аллегорик образ; **аллегори́ческий приём** аллегорик алым

АЛЛЕГОРИ́ЧНЫЙ, -ая -ое *см.* **аллегори́ческий**; **аллегори́чное выска́зывание** аллегорик һүҙ (хәбәр), кинәйәле (ситләтеп) һөйләү

АЛЛЕГО́РИЯ *ж* аллегория (*абстракт төшөнсәне һын менән әйтеп биреү алымы*); ситләтеп әйтелгән, кинәйәле һүҙ

АЛЛЕГРЕ́ТТО *муз.* аллегретто (**1.** *урта тиҙлектә музыка әҫәрен башҡарыу темпы* **2.** *уртаса темпта башҡарыла торған музыка әҫәре йәки уның бер өлөшө*)

АЛЛЕ́ГРИ *с нескл.*; *уст.* аллегри (*отошо шунда уҡ түләнә торған лотерея*)

АЛЛЕ́ГРО *муз.* **1.** *нареч.* тиҙ, йәнле (*музыка әҫәрен башҡарыу темпы тураһында*) **2.** *с нескл.* аллегро (*шәп темпта башҡарыла торған музыка әҫәре йәки уның бер өлөшө*)

АЛЛЕРГЕ́Н *м* аллерген (*аллергия тыуҙырыусы матдә*)

АЛЛЕРГИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое аллергия …ы, аллергик; **аллерги́ческое заболева́ние** аллергик ауырыу

АЛЛЕРГИ́Я *ж* аллергия (*ярһытҡыстарҙың тәьҫиренә организмдың нормаль булмаған реакцияһы*)

АЛЛЕРГО́ЛОГ *м* аллерголог, аллергология белгесе

АЛЛЕРГОЛО́ГИЯ *ж* аллергология (*медицинаның бер тармағы*)

АЛЛЕ́Я *ж* аллея; **алле́я ака́ций** сәрүәр аллеяһы; **берёзовая алле́я** ҡайын аллеяһы; **гуля́ть по алле́е** аллея буйлап йөрөү

АЛЛИГА́ТОР *м* аллигатор (*Америкала һәм Көньяҡ Ҡытайҙа осраған крокодил төрө*)

АЛЛИТЕРА́ЦИЯ *ж*; *лит.* аллитерация (*нәфис телмәрҙең тәьҫирен көсәйтеү өсөн һүҙҙәрҙә бер төрлө тартынҡыларҙы билдәле тәртиптә туплап биреү алымы*); **явле́ние аллитера́ции в стихотворе́нии** шиғырҙағы аллитерация күренеше

АЛЛО́ *межд.* алло; **алло́, вы слу́шаете меня́?** алло, һеҙ мине тыңлайһығыҙмы?

АЛЛОПА́Т *м* аллопат (*аллопатия ысулдарын ҡулланыусы табип*)

АЛЛОПА́ТИЯ *ж*; *мед.* аллопатия (*гомеопатияға ҡапма-ҡаршы булған, ғәҙәти дауалау системаһы*)

АЛЛОТРОПИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое аллотропик; **аллотропи́ческие видоизмене́ния** аллотропик төр үҙгәртеүҙәр

АЛЛОТРО́ПИЯ *ж*; *хим.* аллотропия (*бер үк элементтың төрлө ябай матдәләр барлыҡҡа килтерә алыу үҙенсәлеге*)

АЛЛЮВИА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое аллювиаль; **аллювиа́льные отложе́ния** аллювиаль ҡатламдар

АЛЛЮ́ВИЙ *м*; *геол.* аллювий (*ағар һыуҙар йөгөнтөһөндә барлыҡҡа килгән ҡатламдар — һарыҡташтар, ҡомдар, ҡырсынташтар һ.б.*)

АЛЛЮ́Р *м* аллюр (*аттың хәрәкәт рәүеше, йөрөшө: атлау, юртыу, һикертеү, сабыу һ.б.*); **разнови́дности аллю́ра** аттың хәрәкәт төрҙәре, аллюр төрҙәре

АЛМА́З *м*; *мин.* алмас; **добыва́ть алма́зы** алмас табыу ♦ **алма́з ре́жут то́лько алма́зом** алмасты алмас менән ҡырҡалар

АЛМА́ЗНЫЙ, -ая, -ое **1.** алмас …ы; **алма́зное месторожде́ние** алмас ятҡылығы; **2.** алмас; **алма́зный стеклоре́з** алмас быяла ҡырҡҡыс; **алма́зное ожере́лье** бриллиант (гәүһәр) муйынсаҡ

АЛМАЗОДОБЫВА́ЮЩИЙ, -ая, -ее алмас сығарыу; **алмазодобыва́ющая промы́шленность** алмас сығарыу сәнәғәте

АЛМАЗОНО́СНЫЙ, -ая, -ое алмаслы; **алмазоно́сный пласт** алмаслы ҡатлам

АЛОГИ́ЗМ *м* алогизм, логикаһыҙлыҡ (*логик эҙмә-эҙлелеге булмаған, ҡапма-ҡаршылыҡлы фекер һәм телмәр*)

АЛОГИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое *книжн.* эҙмә-эҙлекһеҙ, логикаһыҙ

АЛОГИ́ЧНОСТЬ *ж*; *книжн.* эҙмә-эҙлекһеҙлек, логикаһыҙлыҡ

АЛОГИ́ЧНЫЙ, -ая, -ое *см.* **алоги́ческий**

АЛО́ЙНЫЙ, -ая, -ое алоэ …ы; **ало́йный сок** алой һуты; **ало́йный лист** алой япрағы

А́ЛО-РО́ЗОВЫЙ, -ая, -ое аллы-гөллө

АЛО́Э *с нескл.* алой, йөҙйәшәр

АЛТА́ЙСКИЙ, -ая, -ое алтай, Алтай …ы; **алта́йская поро́да ове́ц** алтай тоҡомло һарыҡ; **алта́йский язы́к** алтай теле; **алта́йские языки́** алтай телдәре

АЛТА́ЙЦЫ *мн.* алтайҙар, алтай халҡы (*Алтай Республикаһының төп халҡы*) // *ед.* **алта́ец** *м* алтай ир-аты; **алта́йка** *ж* алтай ҡатын-ҡыҙы

АЛТА́РЬ *м* алтарь, миһрап (**1.** *тәңтормош халыҡтарында ҡорбан сала торған урын* **2.** *сиркәүҙә төп залдың түре*) ♦ **возложи́ть (принести́) на алта́рь оте́чества (иску́сства, нау́ки, любви́ и т.п.)** *что* ватан (сәнғәт, фән, мөхәббәт һ.б.) өсөн ҡорбан итеү

АЛТЕ́Й *м* бесәй тырнағы (борсағы), һиҙәп үләне

АЛТЕ́ЙКА *ж*; *разг.* бесәй борсағы төнәтмәһе

АЛТЫ́Н *м*; *уст.* барнау (*боронғо Рәсәйҙәге өс тинлек баҡыр аҡса*)

АЛФАВИ́Т *м* алфавит; **ара́бский алфави́т** ғәрәп алфавиты; **расположи́ть по алфави́ту** алфавит тәртибендә урынлаштырыу, алфавит буйынса урынлаштырыу

АЛФАВИ́ТНЫЙ, ая, -ое **1.** алфавит …ы; **писа́ть в алфави́тном поря́дке** алфавит тәртибендә

яҙыу; **2.** алфавитлы; **алфави́тный спи́сок** алфавитлы исемлек; **алфави́тный указа́тель** алфавитлы күрһәткес

АЛХИ́МИК *м* алхимик (*алхимия менән шөғөлләнгән кеше*)

АЛХИ́МИЯ *ж* алхимия (*урта быуаттарҙа ғилми химияға тиклем йәшәгән, ябай металдан алтын — “философия ташы” алыу юлдарын эҙләгән мистик тәғлимәт*)

А́ЛЧНОСТЬ *ж* ҡомһоҙлоҡ, ҡомағайлыҡ, хиреслек; **а́лчность к деньга́м** аҡсаға ҡомһоҙлоҡ

А́ЛЧНЫЙ, -ая, -ое ҡомһоҙ, ҡомағай, хирес; **а́лчный челове́к** ҡомһоҙ кеше

А́ЛЫЙ, -ая, -ое ал, аҡһыл-ҡыҙыл, алһыу; **а́лая заря́** алһыу таң; **а́лый флаг** ал флаг; **станови́ться а́лым** алһыуланыу

АЛЫЧА́ *ж* алса (*ағасы һәм емеше*)

АЛЫЧО́ВЫЙ, -ая, -ое алса ...ы; **алычо́вое варе́нье** алса ҡайнатмаһы

АЛЬБАТРО́С *м* альбатрос (*оҙонса суҡышлы, оҙон тар ҡанатлы ҙур диңгеҙ ҡошо*); **белосне́жный альбатро́с** аҡ һыртлы альбатрос; **темноспи́нный альбатро́с** ҡуңыр һыртлы альбатрос

АЛЬБИНИ́ЗМ *м* альбинизм (*тәнгә төҫ биргән меланик пигменттың тыумыштан булмауы*); **альбини́зм живо́тных** хайуандарҙағы альбинизм

АЛЬБИНО́С *м* альбинос (*альбинизм хас булған үҫемлек йәки йән эйәһе*)

АЛЬБО́М *м* альбом; **альбо́м фотосни́мков** фотолар альбомы; **чертёжный альбо́м** һыҙмалар альбомы; **писа́ть в альбо́м** альбомға яҙыу

АЛЬБО́МНЫЙ, -ая, -ое альбом ...ы; **альбо́мный лист** альбом бите

АЛЬБУМИ́НЫ *мн.*; *биохим.* аҡһымдар, альбуминдар (*һыуҙа иреүсән ябай тәбиғи аҡһымдар төркөмө*)

АЛЬВЕО́ЛЫ *мн.*; *анат.* **1.** үпкә ҡыуыҡсаһы **2.** теш соҡоро

АЛЬКО́В *м* стеналағы ҡыуышлыҡ (*карауат ҡуйыр өсөн стенаға инә бирелеп эшләнгән урын*)

АЛЬМАНА́Х *м* альманах (*төрлө яҙыусыларҙың әҫәрҙәренән тупланған әҙәби йыйынтыҡ*); **литерату́рный альмана́х** әҙәби альманах; **выпуска́ть альмана́х** альманах сығарыу

АЛЬПЕНШТО́К *м* альпеншток (*бейек тауҙарға, боҙлоҡтарға менгәндә ҡулланыла торған башы осло тимерле оҙон таяҡ*)

АЛЬПИ́ЙСКИЙ, -ая, -ое (*высокогорный*) бейек тау ...ы; **альпи́йская расти́тельность** бейек тау үҫемлектәре; **альпи́йские луга́** бейек тау туғайлыҡтары; **альпи́йские па́стбища** бейек тау көтөүлектәре

АЛЬПИНА́РИЙ *м* альпинарий (*баҡсаның йәки парктың бейек тау үҫемлектәре үҫкән ташлы тау һымаҡ өлөшө*)

АЛЬПИНИА́ДА *ж* альпиниада (*альпинистарҙың күмәк походы*)

АЛЬПИНИ́ЗМ *м* тау туризмы, альпинизм; **занима́ться альпини́змом** альпинизм менән шөғөлләнеү

АЛЬПИНИ́СТ *м* и **АЛЬПИНИ́СТКА** *ж* альпинист, тау турисы

АЛЬПИНИ́СТСКИЙ, -ая, -ое альпинистар ...ы; **альпини́стский ла́герь** альпинистар лагеры; **альпини́стский клуб** альпинистар клубы

АЛЬТ *м*; *муз.* альт (**1.** *балаларҙың ҡалын тауышы* **2.** *хорҙа балаларҙың йәки ҡатын-ҡыҙҙың ҡалын тауышы менән башҡарылған партия* **3.** *түбән регистрлы ҡыллы йәки тынлы музыка ҡоралы*)

АЛЬТЕРА́ЦИЯ *ж*; *муз.* альтерация (*тауыштың ярты йәки бер тонға күтәрелеүе йәки төшөүе*)

АЛЬТЕРНАТИ́ВА *ж* альтернатива (**1.** *бер-береһенә ҡаршы торған ике йәки бер нисә мөмкинселек араһынан береһен һайлап алыу хәжәте* **2.** *шундай хәжәттең һәр береһе*); **име́ть альтернати́ву** альтернативалы булыу

АЛЬТЕРНАТИ́ВНЫЙ, -ая, -ое **1.** альтернатив; **альтернати́вная кандидату́ра на вы́борах** һайлауҙа күрһәтелгән альтернатив кандидатура; **альтернати́вная постано́вка вопро́са** мәсьәләнең альтернатив ҡуйылышы **2.** альтернативалы; **альтернати́вное обяза́тельство** альтернативалы йөкләмә

АЛЬТИМЕ́ТР *м*; *ав.* альтиметр (*осоу бейеклеген билдәләй торған самолёт приборы*)

АЛЬТИ́СТ *м* и **АЛЬТИ́СТКА** *ж* альтсы (*альтта уйнаусы музыкант*)

АЛЬТО́ВЫЙ, -ая, -ое альт ...ы; **альто́вый тон** альт тоны, ҡалын тауыш

АЛЬТРУИ́ЗМ *м* альтруизм (*башҡалар тураһында эскерһеҙ хәстәрлек һәм үҙеңдең шәхси мәнфәғәтеңде ҡорбан итергә әҙерлек*)

АЛЬТРУИ́СТ *м* и **АЛЬТРУИ́СТКА** *ж* альтруист (*үҙенең эшендә альтруизм принциптарына таянған кеше*)

АЛЬТРУИСТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое альтруистик; **альтруисти́ческий посту́пок** альтруистик ҡылыҡ

АЛЬТРУИСТИ́ЧНОСТЬ *ж* альтруислыҡ

АЛЬТРУИСТИ́ЧНЫЙ, -ая, -ое *см.* **альтруисти́ческий**

А́ЛЬФА *ж* альфа (*грек алфавитындағы беренсе хәрефтең атамаһы*) ♦ **а́льфа и оме́га** *чего* *нимәнең* башы һәм ахыры; **от а́льфы до оме́ги** башынан аҙағына тиклем

А́ЛЬФА-ЛУЧИ́ *мн.*; *физ.* альфа-нурҙар (*ҡайһы бер радиоактив матдәләр тарҡалғанда барлыҡҡа килгән ыңғай зарядлы альфа-өлөшсәләр — гелий атомы ядроларының ағымы*); **пото́к а́льфа-луче́й** альфа-нурҙар ағымы

А́ЛЬФА-РАСПА́Д *м*; *физ.* альфа-тарҡалыш (*үҙенән-үҙе барлыҡҡа килгән радиоактив тар-*

ҡалыш ваҡытында атом ядроларының альфа-өлөшсәләр таратыуы)

А́ЛЬФА-ЧАСТИ́ЦА *ж*; *физ.* альфа-өлөшсә (*ике протондан һәм ике нейтрондан торған гелий атомы ядроһы*)

АЛЬЯ́НС *м* альянс, союз (*килешеү йөкләмәһе нигеҙендә барлыҡҡа килгән берекмә*)

АЛЮМИ́НИЕВЫЙ, -ая, -ое **1.** алюминий ...ы; **алюми́ниевая промы́шленность** алюминий сәнәғәте **2.** (*содержащий алюминий*) алюминлы; **алюми́ниевые спла́вы** алюминлы иретмәләр **3.** (*сделанный из алюминия*) алюмин; **алюми́ниевая ло́жка** алюмин ҡалаҡ

АЛЮМИ́НИЙ *м* алюмин (*химик элемент, металл*); **гидри́д алюми́ния** алюмин гидриды; **нитра́т алюми́ния** алюмин нитраты; **сульфа́т алюми́ния** алюмин сульфаты; **о́кись алюми́ния** алюмин әсемәһе

АЛЯПОВА́ТОСТЬ *ж* тупаҫлыҡ, йәмһеҙлек

АЛЯПОВА́ТЫЙ, -ая, -ое **1.** (*грубо, безвкусно сделанный*) тупаҫ (йәмһеҙ) эшләнгән; **аляпова́тые карти́нки** йәмһеҙ эшләнгән һүрәттәр **2.** (*грубый, некрасивый*) тупаҫ, йәмһеҙ; **аляпова́тое лицо́** йәмһеҙ йөҙ

АМАЗО́НКА *ж* амазонка (**1.** *махсус кейем кейгән һыбай ҡатын-ҡыҙ* **2.** *уст. һыбай йөрөү өсөн махсус өлгө менән тегелгән оҙон ҡатын-ҡыҙ күлдәге*)

АМАЗО́НКИ *мн.*; *миф.* амазонкалар (*боронғо грек мифологияһында ҡатын-ҡыҙҙарҙан ғына ойошҡан ҡәбилә*)

АМАЛЬГА́МА *ж* **1.** амальгама (*ниндәйҙер металдың терегөмөш менән ҡушылмаһы йәки металдың терегөмөштәге иҙмәһе*); **ци́нковая амальга́ма** цинклы амальгама **2.** *перен.* (*запутанность, неразбериха*) буталсыҡ, сыуалсыҡ; **амальга́ма жи́зни** тормош буталсығы (сыуалсығы) **3.** *перен.* (*разногласие, разброд*) үҙ-ара ҡаршылыҡ, тарҡаулыҡ; **амальга́ма иде́й** идеялар тарҡаулығы

АМАЛЬГАМА́ЦИЯ *ж* амальгамация (*ҡайһы бер металдарҙың амальгама биреү үҙенсәлегенә нигеҙләнеп, терегөмөш ярҙамында мәғдәндән саф металл алыу ысулы*)

АМАЛЬГАМИ́РОВАНИЕ *с см.* **амальгами́ровать**

АМАЛЬГАМИ́РОВАТЬ *сов., несов. что* **1.** амальгама яһау, металды терегөмөштә иретеү **2.** (*покрыть слоем амальгамы*) амальгамалау, амальгама һөртөү (яғыу); **амальгами́ровать зе́ркало** көҙгөнө амальгамалау, көҙгөгә амальгама яғыу

АМАЛЬГАМИ́РОВАТЬСЯ *несов. страд. от* **амальгами́ровать**

АМАЛЬГА́МНЫЙ, -ая, -ое **1.** амальгамалы; **амальга́мные соедине́ния** амальгамалы берләшмәләр **2.** амальгама ...ы; **амальга́мная пло́мба** амальгама пломбаһы

АМАРИ́ЛЛИС *м* ҡамыш гөлө; **цвето́к амари́ллиса** ҡамыш гөлө сәскәһе

АМАРИ́ЛЛИСОВЫЕ *мн.*; *бот.* ҡамыш гөлдәр ғаиләһе

АМБА́Р *м* оҙон келәт, амбар; **хле́бный амба́р** иген келәте

АМБА́РНЫЙ, -ая, -ое амбар ...ы; **амба́рная дверь** келәт ишеге; **амба́рный замо́к** келәт йоҙағы; **амба́рная кни́га** амбар кенәгәһе (*мал-мөлкәтте теркәй торған дәфтәр*)

АМБИЦИО́ЗНЫЙ, -ая, -ое амбициялы; **амбицио́зный челове́к** амбициялы кеше

АМБИ́ЦИЯ *ж* амбиция, мин-минлек, тәкәбберлек, эрелек; **челове́к с амби́циями** тәкәббер кеше ♦ **вломи́ться (уда́риться) в амби́цию** бик ныҡ үпкәләү, сәмләнеп, тулап китеү

А́МБРА *ж* **1.** ғәмбәр **2.** *уст.* (*духи, аромат*) хушбуй, хуш еҫ

АМБРАЗУ́РА *ж* **1.** *воен.* амбразура (*төрлө хәрби нығытмаларҙа, бронялы башняларҙағы орудиенан, миномёттан, пулемёттан һ.б. атыу өсөн яһалған тишек*); **амбразу́ра дзо́та** дзот амбразураһы; **амбразу́ра та́нка** танк амбразураһы; **стреля́ть из амбразу́ры** амбразуранан атыу **2.** *архит.* ишек, тәҙрә уйымы

АМБРО́ЗИЯ *ж* амброзия (*боронғо грек мифологияһында аллаға мәңгелек йәшлек, матурлыҡ биргән хуш еҫле аш*)

АМБУЛАТО́РИЯ *ж* амбулатория (*мөрәжәғәт итеүсе ауырыуҙарға һәм өйҙә медицина ярҙамы күрһәтеүсе дауалау учреждениеһы*); **объединённая амбулато́рия** берләштерелгән амбулатория

АМБУЛАТО́РНЫЙ, -ая, -ое **1.** амбулатор; **амбулато́рное лече́ние** амбулатор дауаланыу; **амбулато́рный больно́й** амбулатор ауырыу; **амбулато́рный приём** амбулатор ҡабул итеү; **2.** амбулатория ...ы; **амбулато́рный врач** амбулатория табибы (врачы)

АМВО́Н *м* амвон, мөнбәр

АМЁБА *ж* амёба (*бер күҙәнәкле иң ябай йән эйәһе*); **го́лые амёбы** яланғас амёбалар; **дизентери́йная амёба** дизентерия амёбаһы

АМЕРИКАНИЗА́ЦИЯ *ж* американлаштырыу, американлашыу

АМЕРИКА́НСКИЙ, -ая, -ое американ, Америка ...ы; **америка́нский матери́к** Америка материгы; **америка́нский клён** америка сағаны

АМЕРИКА́НЦЫ *мн.* американдар, америкалылар, Америка халҡы // *ед.* **америка́нец** *м* американ; **америка́нка** *ж* американ ҡатын-ҡыҙ

АМЕТИ́СТ *м* аметист (*зәңгәр, күк йәки көрән төҫтәге аҫыл таш, кварцтың бер төрө*)

АМЕТИ́СТОВЫЙ, -ая, -ое аметист ...ы; **амети́стовый при́иск** аметист приискыһы **2.** аметист, аметистан яһалған; **амети́стовые се́рьги** аметист алҡа

АМИ́НЬ *частица утверд.*; *рел.* амин, аллаһы әкбәр

АММИА́К *м*; *хим.* аммиак (*азот менән водородтың берләшмәһенән торған еҫле төҫһөҙ газ*); **газообра́зный аммиа́к** газ һымаҡ аммиак; **жи́дкий аммиа́к** шыйыҡ аммиак; **твёрдый аммиа́к** ҡаты аммиак; **конденса́ция аммиа́ка** аммиак конденсацияһы

АММИА́ЧНЫЙ, -ая, -ое аммиак ...ы, аммиаклы; **аммиа́чная сели́тра** аммиак селитраһы; **аммиа́чная вода́** аммиаклы һыу; **аммиа́чный заво́д** аммиак заводы

АММОНА́Л *м* аммонал (*шартлатҡыс матдә*)

АММО́НИЙ *м*; *хим.* аммоний (**1.** *күп тоҙҙар составына инеп, техникала һәм ауыл хужалығында киң ҡулланылған азот менән водород атомдары төркөмө* **2.** *әсетке урынына ҡулланылған онтаҡ*); **со́ли аммо́ния** аммоний тоҙҙары; **сульфа́т аммо́ния** аммоний сульфаты; **хло́ристый аммо́ний** хлорлы аммоний

АММОНИ́ЙНЫЙ, -ая, -ое аммоний ...ы; **аммони́йные со́ли** аммоний тоҙҙары

АМНИСТИ́РОВАНИЕ *с см.* **амнисти́ровать**

АМНИСТИ́РОВАТЬ *сов., несов. кого* амнистияға эләктереү, амнистия буйынса ҡотҡарыу (ирекка ебәреү)

АМНИСТИ́РОВАТЬСЯ *несов.* амнистияға эләгеү, амнистия буйынса ҡотолоу (ирекка сығыу)

АМНИ́СТИЯ *ж* амнистия (*суд ҡарары менән хөкөм ителгән кешенең юғары власть органдары тарафынан ирекка тулыһынса йәки өлөшләтә сығарылыуы*); **о́бщая амни́стия** дөйөм амнистия; **части́чная амни́стия** өлөшләтә амнистия; **попа́сть под амни́стию** амнистияға эләгеү

АМОРАЛИ́ЗМ *м* боҙоҡлоҡ, тәртипһеҙлек (*әхлаҡ нормаларының инҡар ителеше*)

АМОРА́ЛЬНОСТЬ *ж* әхлаҡһыҙлыҡ, әҙәпһеҙлек, боҙоҡлоҡ, тәртипһеҙлек; **амора́льность поведе́ния** холоҡ әҙәпһеҙлеге

АМОРА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое әхлаҡһыҙ, амораль, әҙәпһеҙ; **амора́льный челове́к** әхлаҡһыҙ кеше; **амора́льный посту́пок** әҙәпһеҙ ҡылыҡ

АМОРТИЗА́ТОР *м*; *тех.* амортизатор (*төрлө машиналар һәм аппараттарҙа бәрелепһуғылыуҙы кәметеү өсөн ҡулайлама*); **пружи́нный амортиза́тор** пружиналы амортизатор

АМОРТИЗАЦИО́ННЫЙ, -ая, -ое амортизация ...ы; амортизацион; **амортизацио́нные сро́ки** амортизация мөҙҙәте; **амортизацио́нные расхо́ды** амортизация сығымдары; **амортизацио́нные устро́йства** амортизация ҡоролмалары

АМОРТИЗА́ЦИЯ *ж* амортизация (**1.** *икт. туҙыу арҡаһында төп фондтарҙың — машинаның, йорттоң һ.б. — хаҡы төшә барыуы* **2.** *фин. машина, йорт һ.б. ҡиммәтенең эшләп сығарылған продукция хаҡына күсерелеүе* **3.** *тех. махсус ҡорамалдар ярҙамында техниканың бәрелеү-һуғылыу көсөнөң йомшартылыуы*); **отчисле́ние на амортиза́цию** амортизацияға бирелгән аҡса

АМОРТИЗИ́РОВАТЬ *сов., несов. что* амортизациялау, амортизация яһау

АМОРТИЗИ́РОВАТЬСЯ *несов.* амортизацияланыу, амортизация яһалыу

АМО́РФНОСТЬ *ж*; *книжн.* аморфлыҡ, формаһыҙлыҡ

АМО́РФНЫЙ, -ая, -ое **1.** *мин., хим.* аморф, кристалл төҙөлөшлө булмаған (кристаллашмаған); **амо́рфное вещество́** аморф матдә; **амо́рфный углеро́д** аморф углерод **2.** *книжн.* формаһыҙ, тарҡау; **амо́рфное произведе́ние** формаһыҙ әҫәр ♦ **амо́рфные языки́** аморф телдәр (*һүҙҙәрендә үҙгәртеүсе формалар булмаған телдәр*)

АМПЕ́Р *м*; *физ.* ампер (*электр тоғының көсөн үлсәү берәмеге*); **абсолю́тный ампе́р** абсолют ампер; **междунаро́дный ампе́р** халыҡ-ара ампер

АМПЕРМЕ́ТР *м*; *физ., тех.* амперметр (*электр тоғының көсөн үлсәй торған прибор*)

АМПИ́Р *м*; *иск.* ампир (*XIX б. башында Францияла антик үрнәктәр нигеҙендә барлыҡҡа килгән сәнғәт стиле; һуңғы классицизм*)

АМПЛИТУ́ДА *ж*; *физ.* амплитуда, хәрәкәт, тирбәлеш аралығы; **амплиту́да колеба́ния** тирбәлеш амплитудаһы; **амплиту́да рассе́ивания** таралыу (сәселеү) амплитудаһы; **годова́я амплиту́да температу́ры** температураның йыллыҡ амплитудаһы

АМПЛУА́ *с нескл.* **1.** амплуа (*артистың башҡарыу һәләтенә тап килгән билдәле рол- дәр*) **2.** *перен.* (*круг занятий, положение*) эш даирәһе, тотҡан урын

А́МПУЛА *ж*; *мед.* ампула (*дарыу һаҡлау өсөн герметик рәүештә ямалған быяла көпшә*); **лека́рство в а́мпулах** ампулала сығарылған дарыу

АМПУТАЦИО́ННЫЙ, -ая, -ое ампутация ...ы, киҫелгән, ҡырҡылған

АМПУТА́ЦИЯ *ж*; *мед.* ампутация(лау), киҫеү, ҡырҡып ташлау (*тән өлөшөнөң хирургик юл менән ҡырҡып алыныуы*); **ампута́ция ноги́** аяҡты киҫеү

АМПУТИ́РОВАТЬ *сов., несов. что* ампутациялау, ампутация яһау, киҫеү; **ампути́ровать ру́ку** ҡулға ампутация яһау, ҡулды ампутациялау

АМУЛЕ́Т *м* бетеү, тылсым; **пове́сить амуле́т** бетеү тағыу

АМУНИ́ЦИЯ *ж*; *уст.* **1.** амуниция, ғәскәри кәрәк-яраҡ (*хәрбиҙәрҙең ҡорал менән кейемһалымдан тыш үҙе менән йөрөтөргә тейешле кәрәк-ярағы*); **амуни́ция военнослу́жащего** хәрбиҙәр амуницияһы (кәрәк-ярағы) **2.** ғәскәри ҡамыт-дуға; **ко́нская амуни́ция** хәрби аттың ҡамыт-дуғаһы

2 зак. 2.0084.05

АМУ́Р *м*; *миф*. **1.** мөхәббәт аллаһы, амур (*антик мифологияла*: *гәҙәттә, уҡ-ян тотҡан ҡанатлы малай рәүешендә һүрәтләнгән мөхәббәт аллаһы*) **2.** *мн*. **аму́ры** *прост*., *уст*. мөхәббәт мажаралары

АМУ́РНИЧАТЬ *несов*.; *уст*., *прост*. мөхәббәт бәйләнештәре менән сыуалыу

АМУ́РНЫЙ, -ая, -ое *уст*., *прост*. мөхәббәт ...ы; **аму́рная исто́рия** мөхәббәт мажараһы; **аму́рные дела́** мөхәббәт эштәре

АМФИ́БИЯ *ж* амфибия (**1.** *зоол*. **амфи́бии** *мн*. *ер-һыу хайуандары класы* **2.** *бот*. **амфи́бии** *мн*. *ер-һыу үҫемлектәре* **3.** *ерҙән дә, һыуҙан да күтәрелеп китә һәм ергә төшә лә алған самолёт, ерҙә һәм һыуҙа йөрөй алған танк һәм машина*)

АМФИБРА́ХИЙ *м*; *лит*. амфибрахий (*силлабо-тоник шиғыр төҙөлөшөндә баҫымы икенсе ижегенә төшкән өс ижекле стопа*)

АМФИБРАХИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое амфибрахий ...ы, амфибрахик; **амфибрахи́ческий разме́р** амфибрахик үлсәм

АМФИТЕА́ТР *м* амфитеатр (**1.** *Боронғо Грецияла һәм Римда*: *баҫҡыс-баҫҡыс итеп эшләнгән ярым түңәрәк тамаша урыны* **2.** *театр. тамаша залының партеры артындағы баҫҡыс-баҫҡыс булып күтәрелгән ултырғыстар рәте һәм залдың шул ултырғыстар торған ярым түңәрәк өлөшө*)

АНАБИО́З *м*; *биол*. анабиоз (*ҡайһы бер йән эйәләренең, уларҙың ағзаларының эшмәкәрлеге туҡталып, уңайлы шарттарҙа яңынан терелеп китеү күренеше*); **анабио́з микроорганизмов** микроорганизмдар анабиозы; **впада́ть в анабио́з** анабиозға төшөү

АНАГРА́ММА *ж*; *лит*. анаграмма (*яңы һүҙ яһау өсөн һүҙҙәге хәрефтәрҙе алмаштырыу, мәҫ.*, *"кат" — "так", "кас" — "сак" һ.б.*); **составля́ть анагра́ммы** анаграммалар төҙөү

АНАКО́НДА *ж* анаконда (*иң эре быуар йылан*)

АНАКРЕОНТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое *лит*. анакреонтик; **анакреонти́ческая о́да** анакреонтик ода; **анакреонти́ческая поэ́зия** анакреонтик шиғриәт

АНА́ЛИЗ *м* анализ, тикшереү; **ана́лиз кро́ви** ҡан анализы; **ана́лиз по́чвы** тупраҡ анализы; **диагности́ческий ана́лиз** диагностик анализ; **математи́ческий ана́лиз** математик анализ; **логи́ческий ана́лиз** логик анализ; **хими́ческий ана́лиз** химик анализ; **брать ана́лиз** анализ алыу

АНАЛИЗА́ТОР *м* анализатор (**1.** *тех*. *матдәләрҙе, күренештәрҙе анализлай торған төрлө приборҙар* **2.** *физиол*. *кеше һәм хайуан организмдарында тышҡы һәм эске мөхиттән ҡабул иткән ҡуҙғытҡыстарға анализ яһаған нервылар — тойоу органдары һәм уға тап килгән мейе участогы, уларҙы бәйләгән нервы юлдары*); **анализа́тор га́зов** газ анализаторы; **анализа́тор зре́ния** күҙ анализаторы

АНАЛИЗИ́РОВАНИЕ *с см*. **анализи́ровать**

АНАЛИЗИ́РОВАТЬ *сов*., *несов*. *что* анализлау, анализ яһау, тикшереү, өйрәнеү; **анализи́ровать кровь** ҡанды анализлау; **анализи́ровать уро́к** дәресте анализлау, дәрескә анализ яһау

АНАЛИЗИ́РОВАТЬСЯ *несов*. *страд*. *от* **анализи́ровать**

АНАЛИ́ТИК *м* аналитик (**1.** *төрлө-төрлө анализдар яһау менән шөғөлләнгән белгес* **2.** *бөтә тирә-яҡты, уҙенең кисерештәрен, ҡылығын һ.б. анализларға һәләтле кеше*)

АНАЛИТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое **1.** (*основанный на анализе*) анализ ...ы; **аналити́ческий ме́тод** анализ ысулы **2.** (*способный к анализу*) анализлаусы, аналитик; **аналити́ческий ум** аналитик аҡыл **3.** (*служащий для анализа*) аналитик; **аналити́ческие весы́** анализлаусы үлсәү ♦ **аналити́ческая геоме́трия** аналитик геометрия; **аналити́ческая хи́мия** аналитик химия; **аналити́ческие языки́** аналитик телдәр

АНА́ЛОГ *м*; *книжн*. аналог, оҡшашлыҡ; **не имеющий ана́лога** аналогы булмаған

АНАЛОГИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое (*основанный на аналогии*) аналогик, оҡшаш; **аналоги́ческий ме́тод** аналогик (оҡшаш) ысул

АНАЛОГИ́ЧНО *нареч*. оҡшаш; **аналоги́чно пе́рвому** тәүгеһенә оҡшаш

АНАЛОГИ́ЧНОСТЬ *ж* оҡшашлыҡ, берҙәйлек

АНАЛОГИ́ЧНЫЙ, -ая, -ое (*сходный, подобный*) аналогик (оҡшаш); **аналоги́чное явле́ние** аналогик күренеш, оҡшаш күренеш; **аналоги́чный слу́чай** оҡшаш хәл; **аналоги́чные усло́вия** оҡшаш шарттар

АНАЛО́ГИЯ *ж* оҡшашлыҡ, аналогия; **истори́ческая анало́гия** тарихи аналогия, тарихи оҡшашлыҡ; **по́лная анало́гия** тулы аналогия; **части́чная анало́гия** өлөшләтә аналогия, өлөшләтә оҡшашлыҡ

АНАЛЬГИ́Н *м*; *мед*. анальгин (*ауыртыуҙы баҫа, температураны төшөрә һәм шеште бөтөрә торған дарыу*)

АНА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое *анат*. артҡы; **ана́льное отве́рстие** артҡы тишек

АНА́МНЕЗ *м*; *мед*. анамнез (*ауырыуға килтергән шарттар*; *ауырыу кешенең тормошо, ауырыуы һ.б. хаҡында алынған мәғлүмәттәр*); **ана́мнез насле́дственный** нәҫел анамнезы

АНАНА́С *м* ананас (*тропик үҫемлек һәм уның емеше*); **ли́стья анана́са** ананас япрағы

АНАНА́СНЫЙ, -ая, -ое ананас ...ы; **анана́сное варе́нье** ананас ҡайнатмаһы; **анана́сные консе́рвы** ананас консерваһы

АНАНА́СОВЫЙ, -ая, -ое *см*. **анана́сный**; **анана́совый сок** ананас һуты

АНА́ПЕСТ *м*; *лит.* анапест (*силлабо-тоник шиғыр төҙөлөшөндә баҫымы өсөнсө ижеккә төшкән өс ижекле стопа*)

АНАРХИ́ЗМ *м* анархизм (*дәүләт власын инкар итеү, уға ҡаршы сығыу, башбаштаҡлыҡҡа саҡырыу*); **идео́логия анархи́зма** анархизм идеологияһы; **сторо́нник анархи́зма** анархизм яҡлы кеше

АНАРХИ́СТ *м* анархист; **выступле́ние анархи́стов** анархистар сығышы

АНАРХИ́СТСКИЙ, -ая, -ое анархистар ...ы; **анархи́стская организа́ция** анархистар ойошмаһы; **анархи́стские взгля́ды** анархистар ҡарашы

АНАРХИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое **1.** анархик; **анархи́ческое тече́ние** анархик ағым **2.** анархизм ...ы; **анархи́ческая идеоло́гия** анархизм идеологияһы

АНАРХИ́ЧНОСТЬ *ж* **1.** анархислыҡ; **анархи́чность взгля́дов** анархислыҡ ҡараштары **2.** тәртипһеҙлек, башбаштаҡлыҡ

АНАРХИ́ЧНЫЙ, -ая, -ое **1.** *см.* **анархи́ческий 2.** тәртипһеҙ, башбаштаҡ; **анархи́чный посту́пок** тәртипһеҙ ҡылыҡ

АНА́РХИЯ *ж*; *полит.* власһыҙлыҡ, анархия (**1.** *йәмғиәттең дәүләт хакимиәте, ҡанундары, мәжбүри тәртип ҡағиҙәләре булмаған торошо* **2.** *анархизмға хас дәүләтте, ҡанундарҙы танымау* **3.** *тәртипһеҙлек, башбаштаҡлыҡ*); **ана́рхия произво́дства** сәнәғәт анархияһы; **госпо́дство ана́рхии** анархия хакимлығы

АНА́РХО-СИНДИКАЛИ́ЗМ *м*; *полит.* анархо-синдикализм (*халыҡ-ара эшселәр хәрәкәтендә анархизмдың идеологик һәм сәйәси йүнәлештәге ағым*)

АНА́РХО-СИНДИКАЛИ́СТСКИЙ, -ая, -ое **1.** анархо-синдикалистик; **ана́рхо-синдикали́стская тео́рия** анархо-синдикализм теорияһы **2.** анархо-синдикалист ...ы; **ана́рхо-синдикали́стская гру́ппа** анархо-синдикалистик төркөм

АНА́ТОМ *м* анатом, анатомия белгесе

АНАТОМИ́РОВАНИЕ *с см.* **анатоми́ровать**

АНАТОМИ́РОВАТЬ *сов., несов. кого-что* мәйет ярыу

АНАТОМИ́РОВАТЬСЯ *несов. страд. от* **анатоми́ровать**

АНАТОМИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое **1.** анатомия ...ы; **анатоми́ческий а́тлас** анатомия атласы **2.** анатомик; **анатоми́ческие иссле́дования** анатомик тикшеренеүҙәр ♦ **анатоми́ческий теа́тр** анатомия театры (*ғилми-уҡыу учреждениеһында мәйетте ярыу һәм препараттар яһау өсөн махсус йыһазландырылған бина*)

АНАТОМИ́ЧКА *ж*; *разг. см.* **анатоми́ческий теа́тр**

АНАТО́МИЯ *ж* **1.** анатомия (*тере организмдың формаһын һәм төҙөлөшөн өйрәнгән фән*); **анато́мия живо́тных** хайуандар анатомияһы; **анато́мия челове́ка** кеше анатомияһы; **анато́мия расте́ний** үҫемлектәр анатомияһы **2.** тән төҙөлөшө; **анато́мия гла́за** күҙ төҙөлөшө

АНА́ФЕМА *ж* **1.** *церк.* диндән һөрөү, ҡыуыу **2.** *бран.* (*проклятие*) динһеҙ, ләғин, мәлғүн ♦ **преда́ть ана́феме** хурлыҡ тамғаһы һуғыу (ғәйепләнеү)

АНА́ФОРА *ж*; *лит.* анафора (*йәнәш торған юлда, строфала оҡшаш юл, строфа, һөйләм ҡабатланыу алымы*)

АНАХРОНИ́ЗМ *м* анахронизм (**1.** *тәбиғи хронологияны боҙоп, бер осор ваҡиға, күренештәрен икенсе осорға күсереп күрһәтеү* **2.** *иҫкелек ҡалдығы*)

АНАХРОНИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое анахроник; **анахрони́ческое явле́ние** анахроник күренеш

АНАХРОНИ́ЧНОСТЬ *ж* анахрониклыҡ; **анахрони́чность изложе́ния** һөйләү (яҙыу) анахрониклығы

АНАХРОНИ́ЧНЫЙ, -ая, -ое анахроник; **анахрони́чный взгляд** анахроник ҡараш

АНАЭРО́БНЫЙ, -ая, -ое *биол.* **1.** (*являющийся анаэробом*) анаэроб; **анаэро́бные бакте́рии** анаэроб бактериялар **2.** (*вызываемый анаэробами*) анаэроблы; **анаэро́бная инфе́кция** анаэроблы инфекция

АНАЭРО́БЫ *мн.*; *биол.* анаэробтар (*ирекле кислород булмаған шарттарҙа йәшәй һәм үрсей алған организмдар*); **стро́гие анаэро́бы** төҙөк анаэробтар; **усло́вные анаэро́бы** шартлы анаэробтар

АНГАЖЕМЕ́НТ *м*; *уст.*, *театр.* ангажемент (*артистарҙы килешеү буйынса билдәле ваҡытҡа эшкә саҡырыу*); **име́ть ангажеме́нт** ангажементлы булыу

АНГАЖИ́РОВАТЬ *сов., несов. кого*; *уст.* **1.** ангажемент тәҡдим итеү **2.** бейеүгә саҡырыу

АНГАЖИ́РОВАТЬСЯ *уст.* **1.** *сов., несов.* ангажемент ҡабул итеү, алыу; **ангажи́роваться на гастро́ли** гастролдәргә ангажемент алыу **2.** *несов. страд. от* **ангажи́ровать**; **ангажи́роваться на вальс** вальс бейергә саҡырылыу

АНГА́Р *м* ангар (*самолёт һаҡлана һәм ремонт яһала торған махсус бина*)

АНГА́РНЫЙ, -ая, -ое ангар ...ы; **анга́рная пло́щадь** ангар майҙаны; **анга́рное иму́щество** ангар милке

А́НГЕЛ *м* **1.** *рел.* фәрештә **2.** *перен.* иң яҡшы өлгө, идеал; **а́нгел доброты́** изгелек өлгөһө; **а́нгел красоты́** матурлыҡ өлгөһө **3.** *перен.*, *ласк.* һөйөклө кеше (*ғәҙәттә, ҡатын-ҡыҙ*); **а́нгел мой** һөйөклөм ♦ **пра́вое крыло́ а́нгела** фәрештәнең уң ҡанаты (*яҡшы кеше тураһында*)

АНГЕЛО́ЧЕК *м*; *уст.*, *разг.*, *ласк. от* **а́нгел** 1, 3; **ангело́чек на не́бе** күктәге фәрештә

А́НГЕЛЬСКИЙ, -ая, -ое **1.** фәрештә ...ы; **а́нгельское терпе́ние** фәрештә түҙемлеге **2.** *перен.* һөйкөмлө, мөләйем, яғымлы; нәфис;

а́нгельская улы́бка мөләйем йылмайыу; **а́нгельский го́лос** нәфис тауыш

АНГИДРИ́Д *м*; *хим.* ангидрид (*һыу менән ҡушҡанда кислота барлыҡҡа килтерә торған әсемә*); **се́рный ангидри́д** көкөрт ангидриды

АНГИДРИ́Т *м*; *мин.* ангидрит (**1.** *һыу менән ҡушҡанда гипс барлыҡҡа килтереүсе минерал, көкөрт әсемәле кальций* **2.** *төрлө нәмәләр яһай торған зәңгәрһыу йәки һарғылт төҫтәге таш*); **месторожде́ние ангидри́та** ангидрит ятҡылығы

АНГИ́НА *ж*; *мед.* ангина (*тамаҡ ауырыуы*); **фолликуля́рная анги́на** фолликуляр ангина

АНГЛИ́ЙСКИЙ, -ая, -ое инглиз ...ы, Англия...ы; **англи́йский язы́к** инглиз теле

АНГЛИКА́НСКИЙ, -ая, -ое англикан; **англика́нская це́рковь** англикан сиркәүе

АНГЛИЦИ́ЗМ *м* англицизм (*инглиз теленән үҙләштерелгән һүҙ йәки әйтем*)

АНГЛИЧА́НЕ *мн.* инглиздәр, инглиз халҡы // *ед.* **англича́нин** *м* инглиз ир-аты; **англича́нка** *ж* инглиз ҡатын-ҡыҙы

АНГЛОМА́Н *м* англоман (*инглизсә булған бөтә нәмә менән мауыҡҡан кеше*)

АНГЛОМА́НИЯ *ж* англоманлыҡ

АНГЛОФИ́Л *м* англофил (*инглиз милләтен, мәҙәниәтен һөйөүсе кеше*)

АНГЛОФИ́ЛЬСТВО *с* англофиллыҡ (*инглиз милләтенә, мәҙәниәтенә баш әйеү*)

АНГЛОФО́Б *м* англофоб (*инглиз милләтен, мәҙәниәтен яратмаған кеше*)

АНГЛОФО́БСТВО *с* англофоблыҡ (*инглиз милләтен, мәҙәниәтен яратмау*)

АНГО́РСКИЙ, -ая, -ое ангор ...ы; **анго́рская коза́** ангор кәзәһе; **анго́рская ко́шка** ангор бесәйе

АНДА́НТЕ *муз.* **1.** *нареч.* уртаса темптағы, һалмаҡ, талғын (*музыка әҫәрен башҡарыу тиҙлегенә ҡарата*) **2.** *с нескл.* анданте (*уртаса тиҙлектә уйнала торған музыка әҫәре йәки уның бер өлөшө*)

АНЕВРИ́ЗМ *м* и **АНЕВРИ́ЗМА** *ж*; *мед.* аневризм (*ситтәре үҙгәреү йәки зыянланыу һөҙөмтәһендә аорта эсендә бер урында барлыҡҡа килгән киң өлөш*)

АНЕКДО́Т *м* **1.** анекдот, көләмәс **2.** (*необычный случай*) мәҙәк, мәрәкә; **анекдо́т с ним случи́лся** уның менән мәҙәк хәл булды

АНЕКДОТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое **1.** көлкөлө; **анекдоти́ческий расска́з** көлкөлө хикәйә, көләмәс **2.** (*маловероятный, небывалый*) мәҙәк, кеше ышанмаҫлыҡ; **анекдоти́ческая жизнь** мәҙәк тормош

АНЕКДОТИ́ЧНОСТЬ *ж* мәҙәклек, мәрәкә, ҡыҙыҡ хәл

АНЕКДОТИ́ЧНЫЙ, -ая, -ое *см.* **анекдоти́ческий** 2

АНЕМИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое *мед.* аҙ ҡанлы; **анеми́ческое состоя́ние** аҙ ҡанлылыҡ

АНЕМИ́ЧНЫЙ, -ая, -ое **1.** *см.* **анеми́ческий** **2.** *перен.* хәлһеҙ, бәлтерәк, быуынһыҙ **3.** *перен.* төҫһөҙ, ҡобараһы осҡан, төҫө ҡасҡан

АНЕМИ́Я *ж*; *мед.* аҙ ҡанлылыҡ, анемия; **насле́дственная анеми́я** нәҫелдән килгән аҙ ҡанлылыҡ; **симпто́мы анеми́и** анемия симптомдары (билдәләре)

АНЕМО́МЕТР *м* анемометр (*һауаның хәрәкәт тиҙлеген, көсөн үлсәй торған прибор*); **анемо́метр ручно́й** ҡул анемометры; **кры́льчатый анемо́метр** ҡанатлы анемометр

АНЕМО́Н *м* и **АНЕМО́НА** *ж* елбәҙәк үлән

АНЕРО́ИД *м*; *метеор.* анероид (*атмосфера баҫымын үлсәй торған барометр*)

АНЕСТЕЗИО́ЛОГ *м* анестезиолог, анестезия белгесе

АНЕСТЕЗИ́РОВАТЬ *сов., несов. кого*; *мед.* ауыртыуҙы бөтөрөү (кәметеү)

АНЕСТЕЗИ́РОВАТЬСЯ *несов. страд. от* **анестези́ровать**

АНЕСТЕЗИ́РУЮЩИЙ, -ая, -ее **1.** *прич. от* **анестези́ровать** **2.** *прил.* ауыртыуҙы бөтөрөүсе (кәметеүсе); **анестези́рующее вещество́** ауыртыуҙы бөтөрөүсе матдә

АНЕСТЕЗИ́Я *ж*; *мед.* **1.** анестезия, тышҡы ҡуҙғытҡыстарҙы (ауыртыуҙы) һиҙмәү (тоймау); **по́лная анестези́я** тулы анестезия; **части́чная анестези́я** өлөшләтә һиҙмәү **2.** анестезия, ауыртыуҙы һиҙмәҫлек итеү (туңдырыу); **о́бщая анестези́я** дөйөм анестезия; **ме́стная анестези́я** айырым ағзаны “туңдырыу”; сикләнгән анестезия

АНИЛИ́Н *м*; *хим.* анилин (*буяуҙар, дарыуҙар, шартлатҡыс матдәләр һ.б. әҙерләгәндә ҡулланылған майлы, төҫһөҙ ағыулы шыйыҡлыҡ*)

АНИЛИ́НОВЫЙ, -ая, -ое **1.** анилин ...ы; **анили́новая кислота́** анилин кислотаһы; **анили́новая соль** анилин тоҙо **2.** (*приготовленный из анилина*) анилинлы; **анили́новые краси́тели** анилинлы буяуҙар

АНИМАЛИ́СТ *м*; *иск.* анималист (*башлыса, хайуандарҙы төшөргән рәссам йәки һынсы*)

АНИМИ́ЗМ *м* анимизм (*һәр нәмәнең йәне бар тип иҫәпләгән тәүтормош кешеләренә хас ҡараш*)

АНИМИСТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое анимистик; **анимисти́ческие представле́ния** анимистик фараз итеү (ҡараш)

АНИ́С *м* **1.** (*растение*) әнис **2.** (*сорт яблок*) әнис алмаһы

АНИ́СОВКА *ж*; *разг.* **1.** *бот.* (*сорт яблок*) әнис алмаһы **2.** (*водка*) әнис араҡыһы

АНИ́СОВЫЙ, -ая, -ое әнис, баҙыян ...ы; **ани́совое де́рево** әнис (баҙыян) ағасы; **ани́совое ма́сло** әнис (баҙыян) майы; **ани́совая во́дка** әнис араҡыһы

А́НКЕР *м* анкер (**1.** *сәғәт теленең хәрәкәтен көйләгән өлөшө* **2.** *ҡоролманың өлөштәрен бергә тоташтырған тимер деталь*)

А́НКЕРНЫЙ, -ая, -ое анкерлы; **а́нкерный болт** анкерлы болт; **часы́ на а́нкерном ходу́** анкерлы сәғәт

АНКЕ́ТА *ж* анкета; **заполня́ть анке́ту** анкета тултырыу; **распространя́ть анке́ту** анкета таратыу

АНКЕТИ́РОВАНИЕ *с* анкета тултырыу (үткәреү); **проводи́ть анкети́рование** анкета тултыртыу (үткәреү)

АНКЕ́ТНЫЙ, -ая, -ое анкета ...ы; **анке́тные да́нные** анкета мәғлүмәттәре

АННА́ЛЫ *мн.* (*летопись*) анналдар, йылъяҙмалар ♦ **в анна́лах исто́рии** тарих биттәрендә

АННЕКСИОНИ́СТ *м* аннексия яҡлы кеше

АННЕКСИОНИ́СТСКИЙ, -ая, -ое аннексия ...ы; **аннексиони́стская поли́тика** аннексия сәйәсәте

АННЕКСИО́ННЫЙ, -ая, -ое аннексия ...ы; **аннексио́нный акт** аннексия акты

АННЕКСИ́РОВАНИЕ *с см.* **аннекси́ровать**

АННЕКСИ́РОВАТЬ *сов., несов. что*, аннексия яһау, аннексиялау; **аннекси́ровать террито́рию** территорияны аннексиялау

АННЕ́КСИЯ *ж*; *полит.* аннексия (*бер дәүләттең икенсе бер дәүләтте көсләп үҙенә ҡушыуы*); **скры́тая анне́ксия** йәшерен аннексия

АННОТА́ЦИЯ *ж* аннотация, ҡыҫҡаса йөкмәтке; **о́бщая аннота́ция** дөйөм аннотация; **специализи́рованная аннота́ция** махсус аннотация; **составля́ть (писа́ть) аннота́цию** аннотация төҙөү (яҙыу)

АННОТИ́РОВАНИЕ *с см.* **аннoти́ровать**

АННОТИ́РОВАТЬ *сов., несов. что* аннотация яһау, аннотациялау; **аннoти́ровать кни́гу** китапҡа аннотация яҙыу, китапты аннотациялау

АННОТИ́РОВАТЬСЯ *несов. страд. от* **аннoти́ровать**

АННУЛИ́РОВАНИЕ *с см.* **аннули́ровать**

АННУЛИ́РОВАТЬ *сов., несов. что* бөтөрөү, юҡҡа сығарыу, ғәмәлдән (көсөнән) сығарыу; **аннули́ровать догово́р** килешеүҙе ғәмәлдән сығарыу; **аннули́ровать постановле́ние** ҡарарҙы юҡҡа сығарыу

АННУЛИ́РОВАТЬСЯ *несов. страд. от* **аннули́ровать**

АННУЛЯ́ЦИЯ *ж*; *книжн.* юҡҡа сығарыу, ғәмәлдән сыҡҡан тип табыу (*ҡанунды, ҡарарҙы, килешеүҙе һ.б.*)

АНО́Д *м*; *физ.* анод (*ыңғай зарядлы электрод*)

АНО́ДНЫЙ, -ая, -ое анод ...ы; **ано́дная батаре́я** анод батареяһы; **ано́дный ток** анод тогы

АНОМА́ЛИЯ *ж* аномалия, тайпылыш; **анома́лия в ро́сте** буй-һын аномалияһы; **магни́тная анома́лия** магнит тайпылышы

АНОМА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое аномаль, тайпылышлы; **анома́льное разви́тие** аномаль (тайпылышлы) үҫеш; **анома́льное состоя́ние** аномаль хәл; **анома́льное явле́ние** аномаль күренеш

АНОНИ́М *м* аноним (**1.** *әҫәрендә, хатында үҙенең исемен йәшергән автор* **2.** *автор исеме ҡуйылмаған хат йәки әҫәр*)

АНОНИ́МКА *ж*; *разг.* **1.** имзаһы, ҡултамғаһы ҡуйылмаған хат **2.** авторы билдәһеҙ хат

АНОНИ́МНЫЙ, -ая, -ое **1.** аноним, ҡултамғаһыҙ, имзаһыҙ; **анони́мный доно́с** ҡултамғаһыҙ ошаҡ; **анони́мное письмо́** аноним хат **2.** исеме билдәһеҙ, ҡул ҡуйылмаған; **анони́мный а́втор** исеме билдәһеҙ автор, ҡултамғаһын ҡуймаған автор

АНОНИ́МЩИК *м* анонимсы

АНО́НС *м* анонс (*буласаҡ гастролдәр, спектаклдәр, концерттар һ.б. тураһында алдан яһалған белдереү*); **афи́ша с ано́нсом** анонслы афиша

АНОНСИ́РОВАТЬ *сов., несов. что, о чём* алдан белдереү, иғлан итеү

АНОНСИ́РОВАТЬСЯ *несов. страд. от* **анонси́ровать**

АНОРМА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое *книжн.* анормаль, нормаль булмаған, нормаль түгел; **анорма́льное явле́ние** нормаль булмаған күренеш

АНО́ФЕЛЕС *м* тапма серәкәйе

АНСА́МБЛЕВЫЙ, -ая, -ое ансамбль ...ы, ансамбль менән; **анса́мблевое пе́ние** ансамбль менән йырлау; **анса́мблевые пье́сы** ансамбль пьесаһы

АНСА́МБЛЬ *м*; *в разн. знач.* ансамбль; **анса́мбль пе́сни и пля́ски** йыр һәм бейеү ансамбле; **архитекту́рный анса́мбль** архитектура ансамбле; **стру́нный анса́мбль** ҡыллы ансамбль

АНТАГОНИ́ЗМ *м* ҡапма-ҡаршылыҡ, антагонизм; **кла́ссовый антагони́зм** синфи ҡапма-ҡаршылыҡ; **антагони́зм в биоло́гии** биологиялағы антагонизм; **антагони́зм в о́бществе** йәмғиәттәге ҡапма-ҡаршылыҡ

АНТАГОНИ́СТ *м* антагонист (**1.** *нимә менәндер килешмәгән, ҡапма-ҡаршы фекерҙә торған кеше* **2.** *мн.* **антагони́сты** *биол. функциялары йәки тәьҫир итешеце менән ҡапма-ҡаршы булған ағзалар йәки матдәләр*)

АНТАГОНИСТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое **1.** (*непримиримо враждебный*) килешә алмаҫлыҡ синыфтар, бер-береһенә ҡаршы торған синыфтар **2.** (*полный антагонизма*) антагонистик; **антагонисти́ческие противоре́чия** антагонистик ҡаршылыҡтар

АНТАГОНИСТИ́ЧНЫЙ, -ая, -ое *см.* **антагонисти́ческий**

АНТА́РКТИКА *ж* Антарктика (*Ер шарының көньяҡ поляр өлкәһе*)

АНТАРКТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое **1.** Антарктика ...ы; **антаркти́ческий матери́к** Антарктика материгы; **антаркти́ческая о́бласть** Антарктика өлкәһе **2.** (*свойственный Антарктике*) антарктик; **антаркти́ческий кли́мат** антарктик климат; **антаркти́ческий по́яс** антарктик бүлкәт **3.** (*находящийся в Антарктике*) антарктик;

антаркти́ческая экспеди́ция антарктик экспедиция; **антаркти́ческая ста́нция** антарктик станция

АНТЕ́ННА *ж* антенна; **приёмная анте́нна** ҡабул итеү антеннаһы; **передаю́щая анте́нна** тапшырыусы антенна; **телевизио́нная анте́нна** телевизион йәки телевизор антеннаһы

АНТЕ́ННЫЙ, -ая, -ое антенна ...ы; **анте́нное обору́дование** антенна ҡорамалдары

АНТИ... (*нимәгәлер ҡаршы йәки дошман булғанлыҡты белдергән приставка*)

АНТИАЛКОГО́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** алкоголгә ҡаршы; **антиалкого́льное сре́дство** алкоголгә ҡаршы сара **2.** алкоголизмға ҡаршы; **антиалкого́льный зако́н** алкоголизмға ҡаршы закон (ҡанун)

АНТИБИО́ТИКИ *мн.* (*ед.* **антибио́тик** *м*); *биол.*, *мед.* антибиотиктар (*микроорганизмдарҙан барлыҡҡа килгән бактерия*; *микробтарҙың үсешен туҡтатҡан йәки уларҙы үлтерергә һәләтле химик матдәләр*)

АНТИВОЕ́ННЫЙ, -ая, -ое һуғышҡа ҡаршы; **антивое́нная демонстра́ция** һуғышҡа ҡаршы демонстрация

АНТИГОСУДА́РСТВЕННЫЙ, -ая, -ое дәүләткә ҡаршы

АНТИДЕМОКРАТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое демократияға ҡаршы, антидемократик; **антидемократи́ческая поли́тика** демократияға ҡаршы сәйәсәт; **антидемократи́ческие избира́тельные зако́ны** антидемократик һайлау ҡанундары

АНТИДИАЛЕКТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое диалектик ҡанундарҙан тыш, диалектикаға ҡаршы; **антидиалекти́ческая оце́нка истори́ческих собы́тий** тарихи ваҡиғаларҙы диалектика ҡанундарынан тыш баһалау

АНТИИМПЕРИАЛИСТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое антиимпериалистик, империализмға ҡаршы; **антиимпериалисти́ческое движе́ние** антиимпериалистик хәрәкәт, империализмға ҡаршы хәрәкәт; **междунаро́дный антиимпериалисти́ческий ла́герь** империализмға ҡаршы халыҡ-ара лагерь

АНТИИСТОРИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое тарихилыҡҡа ҡаршы, тарихи булмаған; **антиистори́ческий подхо́д** тарихилыҡҡа ҡаршы мөнәсәбәт

АНТИКВА́Р *м* антиквар (**1.** *боронғо нәмәләрҙе, китаптарҙы һ.б. һатыусы* **2.** *иҫк. боронғо сәнғәт әҫәрҙәрен, иҫке, һирәк осрай торған китаптарҙы һ.б. йыйған, шуның менән мауыҡҡан кеше*)

АНТИКВАРИА́Т *м* антиквариат (*боронғо ҡиммәтле китаптар, һүрәттәр, нәмәләр менән һатыу итеү эше*)

АНТИКВА́РНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*старинный и ценный*) антиквар, боронғо ҡиммәтле; **антиква́рные кни́ги** антиквар китаптар; **антиква́рные ве́щи** боронғо ҡиммәтле нәмәләр **2.** боронғо ҡиммәтле нәмәләр менән; **антиква́рный магази́н** боронғо ҡиммәтле нәмәләр менән һатыу иткән магазин

АНТИКОЛОНИА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое антиколониаль, колониализмға ҡаршы; **антиколониа́льная борьба́** колониализмға ҡаршы көрәш; **антиколониа́льная поли́тика** антиколониаль сәйәсәт

АНТИКОММУНИ́ЗМ *м* антикоммунизм (*коммунизмға ҡаршы идеология һәм сәйәсәт*); **вои́нственный антикоммуни́зм** һуғышсан антикоммунизм; **ло́зунги антикоммуни́зма** коммунизмға ҡаршы лозунгылар

АНТИКОММУНИСТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое антикоммунистик, коммунизмға ҡаршы

АНТИЛО́ПА *ж* антилопа (*көйшәүсе һөтимәр хайуан*)

АНТИМАРКСИ́СТСКИЙ, -ая, -ое антимарксистик, марксизмға ҡаршы; **антимаркси́стская тео́рия** марксизмға ҡаршы теория

АНТИМАТЕРИАЛИСТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое антиматериалистик, материализмға ҡаршы; **антиматериалисти́ческие воззре́ния** материализмға ҡаршы ҡараштар

АНТИМИЛИТАРИ́ЗМ *м* антимилитаризм (*милитаризм һәм империалистик һуғыш сәйәсәтенә ҡаршы халыҡ-ара хәрәкәт*)

АНТИМИЛИТАРИ́СТ *м* антимилитаризм яҡлы кеше, антимилитарист

АНТИМИЛИТАРИСТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое антимилитаристик, милитаризмға ҡаршы; **антимилитаристи́ческая кампа́ния** антимилитаристик кампания, милитаризмға ҡаршы кампания

АНТИМИЛИТАРИ́СТСКИЙ, -ая, -ое *см.* **антимилитаристи́ческий**

АНТИМО́НИЯ: разводи́ть антимо́нии *разг.* юҡ-бар һөйләү, ләстит һатыу

АНТИНАРО́ДНЫЙ, -ая, -ое халыҡ мәнфәғәтенә ҡаршы, халыҡҡа ҡаршы

АНТИНАУ́ЧНЫЙ, -ая, -ое фәнни булмаған, фәнгә ҡаршы; **антинау́чные реакцио́нные тео́рии** фәнни булмаған реакцион теориялар

АНТИНО́МИЯ *ж*; *филос.*, *лог.* антиномия (*дөрөҫ тип ҡаралған, ләкин бер-береһенә ҡапма-ҡаршы булған ике төп фекер араһындағы ҡаршылыҡ*)

АНТИОБЩЕ́СТВЕННЫЙ, -ая, -ое йәмғиәткә зарарлы, йәмәғәтселеккә ҡаршы; **антиобще́ственный посту́пок** йәмғиәткә зарарлы эш; **антиобще́ственное поведе́ние** йәмәғәтселеккә ҡаршы ҡылыҡ (холоҡ)

АНТИПАРТИ́ЙНЫЙ, -ая, -ое партия принциптарына ҡаршы килгән, партияға ҡаршы; **антиparти́йный блок** партияға ҡаршы блок; **антипарти́йная вы́ходка** партияға ҡаршы эш

АНТИПАТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое **1.** (*отвращающий*) ерәнгес, сирҡаныс; **антипати́ческое чу́вство** ерәнгес тойғо **2.** (*отталкивающий*) биҙ-

ҙергес, һөйкөмһөҙ; **антипати́ческий вид** һөйкөмһөҙ ҡиәфәт

АНТИПА́ТИЯ *ж* антипатия, яратмау тойғоһо, кире тойғо; **внуши́ть антипа́тию** кире тойғо уятыу

АНТИПО́Д *м* **1.** *геогр. мн.* **антипо́ды** антиподтар (*Ер шарының ҡапма-ҡаршы ике яғында йәшәгән кешеләр*) **2.** *перен.* кире ҡарашлы кеше, антипод

АНТИРЕЛИГИО́ЗНЫЙ, -ая, -ое дингә ҡаршы; **антирелигио́зная пропага́нда** дингә ҡаршы пропаганда

АНТИСАНИТА́РНЫЙ, -ая, -ое санитария талаптарына тап килмәгән, санитарияға ҡаршы; **антисанита́рные усло́вия** санитария талаптарына тап килмәгән шарттар

АНТИСЕМИ́Т *м* и **АНТИСЕМИ́ТКА** *ж* антисемит (*йәһүдтәрҙе дошман күреүсе*)

АНТИСЕМИТИ́ЗМ *м* антисемитизм (*синфи һәм сәйәси маҡсаттан сығып, йәһүдтәргә ҡаршы тоҡандырылған күрә алмаусанлыҡ*)

АНТИСЕМИ́ТСКИЙ, -ая, -ое йәһүдтәргә ҡаршы кешеләргә, антисемиттарға хас; **антисеми́тские настрое́ния** антисемиттарға хас ҡылыҡ (кәйеф)

АНТИСЕ́ПТИКА *ж*; *мед.* антисептика (**1.** *микробтарҙы үлтерә торған химик матдәләр ярҙамында йәрәхәтте таҙартыу һәм ағыуланыуҙан һаҡлау* **2.** *собир. йоғошһоҙландырыусы саралар, антисептиктар, дарыуҙар*)

АНТИСЕПТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое *мед.* йоғошһоҙландырыусы, антисептик; **антисепти́ческие сре́дства** йоғошһоҙландырыусы дарыуҙар

АНТИСОВЕТИ́ЗМ *м* антисоветизм (*Советтар Союзына, уның ҡоролошона дошман идеология һәм сәйәсәт*)

АНТИСОВЕ́ТСКИЙ, -ая, -ое совет власына ҡаршы, советтарға ҡаршы; **антисове́тская пропага́нда** совет власына ҡаршы пропаганда

АНТИТЕ́ЗА *ж* **1.** *лит.* ҡаршы ҡуйып сағыштырыу, антитеза (*стилистик алым*) **2.** ҡапма-ҡаршылыҡ; **рассма́тривать как антите́зу** ҡапма-ҡаршылыҡ рәүешендә ҡарау

АНТИТЕ́ЗИС *м*; *филос., лог.* антитезис (*тезистағы фекергә ҡаршы фекер*)

АНТИТЕЛА́ *мн.*; *биол., хим.* антиматдәләр (*организмға сит аҡһымдар, бактериялар, уларҙың ағыуын һ.б. индергәндә, унда барлыҡҡа килгән матдәләр*)

АНТИТОКСИ́НЫ *мн.* (*ед.* **антитокси́н** *м*); *мед.* антитоксиндар (*токсин тәьҫирендә организм эшләп сығарған һәм шул токсиндарҙан организмды һаҡлай торған матдәләр*)

АНТИТОКСИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое зарарһыҙландырыуға һәләтле, ағыуланыуҙан һаҡлаусы; **антитокси́ческая сы́воротка** ағыуланыуҙан һаҡлай торған сыворотка

АНТИФАШИ́СТ *м* антифашист, фашизмға ҡаршы кеше;

АНТИФАШИ́СТСКИЙ, -ая, -ое фашизмға ҡаршы; **антифаши́стский комите́т молодёжи** йәштәрҙең фашизмға ҡаршы комитеты; **антифаши́стское движе́ние** фашизмға ҡаршы хәрәкәт

АНТИФРИ́З *м*; *спец.* антифриз (**1.** *һыуҙың туңыу температураһын кәметә торған матдә* **2.** *ошо матдәнең түбән температурала туңмай торған һыуҙағы иретмәһе*)

АНТИ́ХРИСТ *м* **1.** *рел.* антихрист, дәжжәл (*христиан динендә: Христостың ахыр заман алдынан һуңғы көрәш өсөн килергә тейеш булған төп дошманы*) **2.** *уст., прост.* хыянатсы, мөртәт (*христиандар мосолмандарға ҡарата*)

АНТИЦИКЛО́Н *м*; *метеор.* антициклон (*циклондар араһында урынлашҡан атмосфера баҫымы юғары өлкә*); **центр антицикло́на** антициклон үҙәге

АНТИЦИПА́ЦИЯ *ж*; *книжн.* **1.** алдан күреү (белеү) һәләте **2.** алдан килеү (*ваҡиға, күренештәргә ҡарата*)

АНТИЦИПИ́РОВАТЬ *сов., несов. что*; *книжн.* алдан күреү (белеү)

АНТИЧАСТИ́ЦЫ *мн.* (*ед.* **античасти́ца** *ж*) ҡаршы өлөшсәләр

АНТИ́ЧНОСТЬ *ж* **1.** антиклыҡ (*Боронғо Греция, Рим донъяһы һәм уның мәҙәниәте*) **2.** боронғо күркәмлек, һомғоллоҡ, матурлыҡ өлгөһө (*йөҙ, бит, буй-һынға ҡарата*)

АНТИ́ЧНЫЙ, -ая, -ое **1.** антик, боронғо; **анти́чная филосо́фия** антик фәлсәфә; **анти́чное иску́сство** антик (боронғо) сәнғәт; **анти́чный мир** боронғо донъя; **анти́чный теа́тр** антик театр **2.** (*классически правильный, красивый*) боронғоса күркәм (*һомғол, матур*); **анти́чные черты́ лица́** боронғоса матур йөҙ

АНТОЛО́ГИЯ *ж*; *лит.* антология (*төрлө авторҙарҙың һайланма әҫәрҙәренән торған йыйынтыҡ*); **антоло́гия башки́рской поэ́зии** башҡорт поэзияһы антологияһы

АНТО́НИМ *м*; *лингв.* антоним (*ҡапма-ҡаршы мәғәнәле һүҙҙәр, мәҫ., "аҡ" — "ҡара", "төн" — "көн" һ.б.*); **слова́рь анто́нимов** антонимдар һүҙлеге

АНТОНИМИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое антонимлыҡ ...ы, ҡапма-ҡаршы; **антоними́ческие отноше́ния** антонимлыҡ мөнәсәбәттәре (ҡапма-ҡаршылыҡ)

АНТОНИМИ́ЧНОСТЬ *ж* антонимлыҡ; **антоними́чность слов** һүҙҙәрҙең антонимлығы

АНТО́НОВ: анто́нов ого́нь *прост.* ҡан ағыуланыуы, гангрена

АНТО́НОВКА *ж* антоновка (*алма сорты*)

АНТО́НОВСКИЙ: анто́новские я́блоки *см.* **анто́новка**

АНТРА́КТ *м* антракт (**1.** *спектакль, концерт өлөштәре араһында яһалған тәнәфес* **2.** *тукталыш, өҙөк* **3.** *муз. опера йәки драма спектаклдәре өлөштәре араһында башҡарылған музыка әҫәре*)

АНТРАЦИ́Т *м*; *мин.* антрацит (*иң яҡшы таш күмер*)

АНТРАЦИ́ТНЫЙ, -ая, -ое антрацит ...ы; **антраци́тные за́лежи** антрацит ятҡылыҡтары; **антраци́тные пласты́** антрацит ҡатламдары

АНТРАЦИ́ТОВЫЙ, -ая, -ое *см.* **антраци́тный**

АНТРАША́ *с*; *нескл.* антраша (*балетта бейеүсенең һикергәндә аяҡтары бер-береһенә тиҙ-тиҙ генә тейеп алған күренеш*) ♦ **выки́дывать (выде́лывать) антраша́** аяҡтар менән хикмәтле хәрәкәттәр яһау

АНТРЕКО́Т *м*; *кул.* антрекот (**1.** *һыйырҙың ҡабырға ите* **2.** *шул иттән ҡыҙҙырылған ашамлыҡ* **3.** *һыйыр ите котлеты*)

АНТРЕПРЕНЁР *м*; *театр.* антрепренёр (*шәхси театр тотҡан кеше*)

АНТРЕПРИ́ЗА *ж* антреприза (*шәхси театр*)

АНТРЕСО́ЛИ *мн.* (*ед.* **антресо́ль** *ж*) антресоль (**1.** *өйҙөң өҫкө тәпәш ҡаты* **2.** *бейек бүлмәләге галерея формаһындағы рәшәткәле ярым ҡат*)

АНТРОПО́ЛОГ *м* антрополог, антропология белгесе

АНТРОПОЛОГИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое **1.** антропологик; **антропологи́ческие да́нные** антропологик мәғлүмәттәр; **антропологи́ческие рабо́ты** антропологик эштәр; **антропологи́ческий при́знак** антропологик билге; **антропологи́ческий при́нцип** антропологик принцип **2.** антропология ...ы; **антропологи́ческий музе́й** антропология музейы

АНТРОПОЛО́ГИЯ *ж* антропология (*кешенең биологик тәбиғәтен өйрәнгән фән*); **кабине́т антрополо́гии** антропология кабинеты; **музе́й антрополо́гии** антропология музейы

АНТРОПОМЕТРИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое антропометрик; **антропометри́ческие да́нные** антропометрик мәғлүмәттәр

АНТРОПОМЕ́ТРИЯ *ж* антропометрия (*антропологик тикшеренеүҙәрҙең кеше тәнен һәм уның өлөштәрен үлсәү менән шөғөлләнгән бер алымы*)

АНТРОПОМОРФИ́ЗМ *м* антропоморфизм, кәүҙәләнеш (**1.** *кешегә хас психик үҙенсәлектәрҙе тәбиғәт күренештәренә, үҫемлектәргә һәм айырым нәмәләргә күсереп йәнләндереү* **2.** *алланы кеше сүрәтендә күҙ алдына килтергән күп диндәргә хас ҡараш*)

АНТРОПОМОРФИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое антропоморфик; **антропоморфи́ческое мировоззре́ние** донъяға антропоморфик ҡараш

АНТРОПОМО́РФНЫЙ, -ая, -ое кешегә оҡшаш, антропоморф; **антропомо́рфные обезья́ны** кешегә оҡшаш (антропоморф) маймылдар

АНТРОПОФА́Г *м*; *книжн.* кеше ашаусы кеше

АНТРОПОФА́ГИЯ *ж*; *книжн.* кеше ашау ғәҙәте

АНТУРА́Ж *м* әйләнә-тирәләге хәл, тормош шарттары, уратылышы; **созда́ть необходи́мый антура́ж** әйләнә-тирәлә тейешле шарттар булдырыу

А́НТЫ *мн.* ант халҡы (*Днестр менән Днепр араһында IV—VI бб. йәшәгән көнсығыш славян ҡәбиләләренең атамаһы*)

АНФА́С *нареч.* йөҙ менән алға ҡарап; **сфотографи́роваться анфа́с** фотоға йөҙ менән алға ҡарап төшөү

АНФИЛА́ДА *ж* анфилада (*береһенән икенсеһенә тураға үтеп йөрөмәле итеп эшләнгән бүлмәләр теҙеме*)

АНЧА́Р *м* анчар (*һуты һөт һымаҡ, үҙе ағыулы тропик үҫемлек*)

АНШЛА́Г *м*; *театр.* аншлаг (*театр, кинолар*ҙа *һ.б. билеттарҙың һатып бөтөрөлөүе хаҡындағы иғлан*); **вы́весить аншла́г** аншлаг элеү ♦ **пройти́ с аншла́гом** ҙур уңыш менән барыу (*театр һ.б. тамашалар хаҡында*)

АНЮ́ТИН: аню́тины гла́зки *бот.* ала миләүшә

АО́РИСТ *м*; *лингв.* аорист (*грек, иҫке славян һәм ҡайһы бер башҡа телдәрҙә ҡылымдың үткән заман формаларының береһе*)

АО́РТА *ж*; *анат.* аорта (*тәндең үпкәнән башҡа бөтә ағзаларына артерия ҡаныны таратҡан, йөрәктең һул муҡсаһынан сыҡҡан иң йыуан артерия*); **дуга́ ао́рты** аорта дуғаһы

АПАРТАМЕ́НТЫ и **АПАРТА́МЕНТЫ** *мн.* (*ед.* **апартаме́нт** и **апарта́мент** *м*) апартаменттар (*бай йыһазлы өй, бүлмә*)

АПАТИ́Т *м*; *мин.* апатит; **за́лежи апати́тов** апатит ятҡылығы

АПАТИ́ТОВЫЙ, -ая, -ое апатит ...ы; **апати́товая руда́** апатит мәғдәне; **апати́товое месторожде́ние** апатит ятҡылығы

АПАТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое **1.** төшөнкө; **апати́ческое состоя́ние** төшөнкө хәл **2.** дәртһеҙ, һүлпән; **апати́ческий взгляд** дәртһеҙ ҡараш, һүлпән ҡараш

АПАТИ́ЧНОСТЬ *ж* **1.** төшөнкөлөк; **апати́чность настрое́ния** күңел төшөнкөлөгө **2.** дәртһеҙлек, һүлпәнлек; **апати́чность движе́ния** дәртһеҙ (һүлпән) хәрәкәт (*хәрәкәт һүлпәнлеге*)

АПАТИ́ЧНЫЙ, -ая, -ое **1.** *см.* **апати́ческий** **2.** (*равнодушный*) һалҡын, вайымһыҙ

АПА́ТИЯ *ж* **1.** апатия, төшөнкө, төшөнкөлөк; **впасть в апа́тию** төшөнкөлөккә бирелеү; **вы́звать апа́тию** апатия тыуҙырыу **2.** дәртһеҙ, һүлпән хәл

АПЕЛЛИ́РОВАТЬ *сов., несов.* **1.** *юр.* апелляция биреү, шикәйәт яҙыу; **2.** *к кому-чему* кәңәш, ярҙам йәки яҡлау һорап мөрәжәғәт итеү (*мәҫ.,*

халыкҡа); **апелли́ровать к ма́ссам** халыкҡа ярҙам һорап мөрәжәғәт итеү; **апелли́ровать к обще́ственному мне́нию** ярҙам һорап, халыҡ фекеренә мөрәжәғәт итеү

АПЕЛЛЯЦИО́ННЫЙ, -ая, -ое апелляция ...ы; **апелляцио́нная жа́лоба** апелляция ялыуы; **апелляцио́нный суд** апелляция суды; **апелляцио́нный срок** апелляция срогы

АПЕЛЛЯ́ЦИЯ *ж* **1.** *юр.* (*обжалование*) апелляция; **пода́ть апелля́цию на реше́ние суда́** суд ҡарарына апелляция биреү **2.** *к кому-чему* (*обращение за поддержкой*) мөрәжәғәт итеү (кәңәш, ярҙам һорап)

АПЕЛЬСИ́Н *м* әфлисун (*ағасы һәм емеше*)

АПЕЛЬСИ́ННЫЙ, -ая, -ое **1.** әфлисун ...ы; **апельси́нное варе́нье** әфлисун ҡайнатмаһы **2.** әфлисун ...ы; **апельси́нное де́рево** әфлисун ағасы; **апельси́нные до́льки** әфлисун бүлкәләре

АПЕЛЬСИ́НОВЫЙ, -ая, -ое *см.* **апельси́нный**

АПЛОДИ́РОВАТЬ *несов.* ҡул сабыу, алҡышлау, хуплау; **аплоди́ровать певцу́** йырсыны алҡышлау

АПЛОДИСМЕ́НТЫ *только мн.* алҡыш, ҡул сабыу; **приве́тствовать гро́мом аплодисме́нтов** гөрләтеп ҡул сабып ҡотлау; **бу́рные аплодисме́нты** көслө алҡыштар

АПЛО́МБ *м* үҙ көсөңә (артыҡ) ышаныу, шапырыныу; **говори́ть с апло́мбом** артыҡ шапырынып һөйләү

АПОГЕ́Й *м* **1.** *астр.* апогей (*Ай орбитаһының Ергә иң алыҫ өлөшө*) **2.** *перен.* юғары нөктә, кимәл, дәрәжә; **в апоге́е сла́вы** дандың юғары нөктәһе; **дости́чь своего́ апоге́я** үҙеңдең иң юғары дәрәжәңә ирешеү

АПОКА́ЛИПСИС *м* Апокалипсис (*Инжилдың ахыры заман тураһында күрәҙәлек иткән китабы*)

АПОКРИФИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое *лит.* апокрифик; **апокрифи́ческая литерату́ра** апокрифик әҙәбиәт

АПО́КРИФЫ *мн.* (*ед.* **апо́криф** *м*); *лит.* апокриф (*рәсми дини тәғлимәттән айырылған, шунлыктан сиркәү кире ҡаҡҡан боронғо библия сюжетлы әҫәрҙәр*)

АПОЛИТИ́ЗМ *м см.* **аполити́чность**

АПОЛИТИ́ЧНОСТЬ *ж* сәйәси тормоштан ситләшеү, сәйәсәткә битараф булыу

АПОЛИТИ́ЧНЫЙ, -ая, -ое сәйәсәттән ситтә торған (уға ҡатнашмаған); **аполити́чная литерату́ра** сәйәсәттән ситтә торған әҙәбиәт; **аполити́чный челове́к** сәйәсәткә ҡатнашмаған кеше

АПОЛО́Г *м*; *лит.* аполог (*хайуандар тормошон һүрәтләп, асыктан-асыҡ әҙәплелеккә өйрәткән, мәсәлдәрҙе башлап ебәргән ҡыҫҡа ғына кинәйәле хикәйәләү*)

АПОЛОГЕ́Т *м* апологет (*ниндәйҙер фекерҙе, тәғлимәтте һ.б. яҡлаған, аҡлаған йәки маҡтаған кеше*); **апологе́ты капитали́зма** капитализм апологеттары; **апологе́ты рели́гии** дин апологеттары

АПОЛОГЕ́ТИКА *ж* **1.** апологетика (*христиан дине ҡанундарын яҡлаусы дини тәғлимәт тармағы*) **2.** *перен.* урынһыҙ маҡтау (яҡлау)

АПОЛОГЕТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое **1.** апологетик **2.** *перен.* маҡтауға (яҡлауға) ҡоролған

АПОЛО́ГИЯ *ж*; *книжн.* маҡтау, яҡлау, аҡлау (*телдән йәки яҙып*)

АПОПЛЕ́КСИЯ и **АПОПЛЕКСИ́Я** *ж*; *мед.* апоплексия (*мейегә ҡан һауыу йәки мейе тамырына ҡан тығылыуҙан килгән ауырыу*) мейе фалижы, инсульт

АПО́РТ *м* апорт (*эре алма сорты*)

АПОСТЕРИО́РИ *нареч.*; *филос.*, *лог.* апостериори, тәжрибә, мәғлүмәттәр нигеҙендә

АПОСТЕРИО́РНЫЙ, -ая, -ое *филос.*, *лог.* апостериор, мәғлүмәттәргә нигеҙләнгән; **апостерио́рное сужде́ние** апостериор фекерләү

АПО́СТОЛ *м* **1.** *рел.* апостол (*Инжил китабында Христостың үҙ тәғлимәтен таратыу өсөн ебәргән ун ике шәкертенең һәр береһе*) **2.** *чего*; *перен.*, *книжн.* идеяны (тәғлимәтте) ихлас тотоусы һәм таратыусы; **апо́стол незави́симости** бойондороҡһоҙлоҡ идеяһын ихлас таратыусы (ышаныусы) **3.** (*церковная книга об апостолах, напр.*, “*Деяния святых апостолов*”) Апостол

АПО́СТОЛЬСКИЙ, -ая, -ое апостолдар ...ы; **апо́стольские дея́ния** апостолдар эше

АПОСТРО́Ф *м* апостроф (*хәреф өҫтөнә өтөр һымаҡ итеп ҡуйылған билдә*); **знак апостро́фа** апостроф билдәһе; **поста́вить апостро́ф** апостроф ҡуйыу

АПОФЕО́З *м* апофеоз (**1.** *Боронғо Римда, Грецияла батырҙы, императорҙы һ.б. аллалаштырыу йолаһы* **2.** *ниндәйҙер кешене, күренеште, ваҡиғаны маҡтау, ололау ғәҙәте* **3.** *театр. сәхнәлә халыкты, батырҙарҙы, ижтимағи ваҡиғаларҙы һ.б. данлаусы тантаналы һуңғы тамаша*)

АППАРА́Т *м* **1.** *тех.* аппарат (*билдәле бер эш башҡарған механик ҡорал*); **телефо́нный аппара́т** телефон аппараты; **фотографи́ческий аппара́т** фотография аппараты **2.** *физиол.* аппарат (*организмда билдәле бер функция башҡарған ағзалар*); **дыха́тельный аппара́т** һулыш аппараты **3.** аппарат (*идаралыктың йәки хужалыктың бер тармағын хеҙмәтләндергән ойошма һәм унда эшләүселәр*); **госуда́рственный аппара́т** дәүләт аппараты; **торго́вый аппара́т** сауҙа аппараты ♦ **нау́чный аппара́т** ғилми аппарат (*ғилми эштең авторы файҙаланған материалдар, төрлө әсбаптар, күрһәткестәр, һүҙлектәр, аңлатмалар, библиография һ.б.*); **крити́ческий аппара́т** тәнҡит аппараты (*әҙәби йәки*

тарихи текстың ғилми баҫмалағы төрҙәре һәм иҫкәрмәләре)

АППАРА́ТНАЯ *ж* аппарат бүлмәһе

АППАРАТУ́РА *ж собир.*; *тех.* **1.** ҡорал-ҡорамал, төрлө-төрлө аппарат; **киносъёмочная аппарату́ра** кино төшөрөү аппараттары; **хими́ческая аппарату́ра** химик аппараттар; **заво́д низково́льтной электри́ческой аппарату́ры** түбән вольтлы электр аппараттары заводы **2.** (*оборудование*) йыһаз, ҡорамал; **лаборато́рная аппарату́ра** лаборатория йыһазы; **цехова́я аппарату́ра** цех йыһазы (цех ҡорамалы)

АППАРА́ТЧИК *м* и **АППАРА́ТЧИЦА** *ж* аппаратсы; **рабо́тать аппара́тчиком** аппаратсы булып эшләү

АППЕ́НДИКС *м* **1.** *анат.* һуҡыр эсәк үсентеһе; **вы́резать аппе́ндикс** һуҡыр эсәк үсентеһен алып ташлау **2.** *тех.* аппендикс (*һауа шары ҡабының аҫҡы өлөшөндә газ һурыу һәм сығарыу өсөн ҡуйылған ҡыҫҡа шланг йәки торба*)

АППЕНДИЦИ́Т *м*; *мед.* аппендицит (*һуҡыр эсәктең тулышып шешеүе*)

АППЕРЦЕ́ПЦИЯ *ж*; *псих.* апперцепция (*үҙләштереүҙең алынған тәжрибәгә, элекке белемгә, белем байлығына бәйле булыуы*)

АППЕРЦИПИ́РОВАТЬ *сов., несов. что*; *псих.* апперцепциялау; булған тәжрибә нигеҙендә үҙләштереү

АППЕРЦИПИ́РОВАТЬСЯ *несов. страд. от* **апперципи́ровать**

АППЕТИ́Т *м* **1.** аппетит, ашағы килеү; **хоро́ший аппети́т** яҡшы аппетит; **возбужде́ние аппети́та** аппетитты ҡуҙғытыу; **наруше́ние аппети́та** аппетит боҙолоу; **нормализа́ция аппети́та** аппетиттың нормалашыуы; **поте́ря аппети́та** аппетитты юғалтыу; **есть с аппети́том** аппетит менән ашау **2.** *перен.* нәфсе, талым; **аппети́т к деньга́м** аҡсаға нәфсе тыуыу ♦ **во́лчий аппети́т** көслө аппетит, бик ныҡ ашағы килеү; **прия́тного аппети́та** ашың тәмле булһын; **испо́ртить аппети́т**: 1) аштың тәмен ебәреү; 2) эштән күңел ҡайтыу

АППЕТИ́ТНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*вкусный*) аппетитлы, тәмле, ымһындырғыс; **аппети́тная колбаса́** тәмле тултырма; **аппети́тная пи́ща** ымһындырғыс аш **2.** *перен., прост.* (*привлекательный, соблазнительный*) һөйкөмлө, яғымлы, мөләйем (*ғәҙәттә, ҡатын-ҡыҙ*)

АППЛИКА́ЦИЯ *ж* аппликация, ҡорама һымаҡ ҡорау (**1.** *төрлө төҫтәге тауар, ҡағыҙ киҫәктәрен нимәгәлер йәбештереү йәки тегеү юлы менән һүрәт төшөрөү* **2.** *шул юл менән эшләнгән һүрәт*)

АППРЕТИ́РОВАНИЕ *с см.* **аппрети́ровать**

АППРЕТИ́РОВАТЬ *сов., несов. что*; *тех.* матурлау, биҙәкләү (*туҡыма, тире һ.б. эшкәрткәндән һуң*)

АППРЕТИ́РОВАТЬСЯ *несов. страд. от* **аппрети́ровать**

АППРЕТУ́РА *ж*; *тех.* аппретура (*биҙәү өсөн туҡыманы, тирене махсус матдә менән эшкәртеү*)

АПРЕ́ЛЬ *м* апрель (*календарь йылының дүртенсе айы*); **коне́ц апре́ля** апрель аҙағы

АПРЕ́ЛЬСКИЙ, -ая, -ое апрель …ы; **апре́льское у́тро** апрель иртәһе

АПРИО́РИ *нареч.* **1.** *филос., лог.* априори, тәжрибәнән тыш (башҡа) **2.** *перен., книжн.* алдан ҡарамайынса, тикшермәйенсә, өҫтән-мөҫтән

АПРИОРИСТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое *см.* **априо́рный**

АПРИО́РНОСТЬ *ж*; *филос., лог.* априорлыҡ, априор булыу; **априо́рность утвержде́ния** раҫлауҙың априор булыуы

АПРИО́РНЫЙ, -ая, -ое *филос., лог.* априор, өҫтән-мөҫтән, тикшереп тормай, тәжрибәгә нигеҙләнмәгән, таянмаған; **априо́рное утвержде́ние** тикшереп тормай раҫлау, априор раҫлау

АПРОБА́ЦИЯ *ж* апробация (**1.** *кит. һынау, тикшереү нигеҙендә сығарылған рәсми хуплау* **2.** *а.-х. яҡшыларын орлоҡҡа айырып алыу өсөн ауыл хужалығы баҫыуының сорт сифатын баһалау*); **провести́ апроба́цию** апробация үткәреү

АПРОБИ́РОВАТЬ *сов., несов. что* **1.** *книжн.* апробация биреү, рәсми хуплау **2.** *с.-х.* апробация үткәреү; **апроби́ровать посе́вы сельскохозя́йственных культу́р** ауыл хужалығы культураларын сәсеүлектәренә апробация үткәреү

АПРОБИ́РОВАТЬСЯ *несов. страд. от* **апроби́ровать**

АПТЕ́КА *ж* аптека, дарыухана; **идти́ в апте́ку** аптекаға (дарыуханаға) барыу ♦ **как в апте́ке** *шутл.* теп-теүәл, аныҡ

АПТЕ́КАРСКИЙ, -ая, -ое **1.** аптека …ы; **апте́карские весы́** аптека үлсәүе; **апте́карский склад** аптека (дарыухана) склады **2.** аптекасы (дарыуханасы) …ы; **апте́карский помо́щник** аптекасы ярҙамсыһы

АПТЕ́КАРША *ж*; *прост.* **1.** (*женщина-аптекарь*) аптекасы, дарыуханасы ҡатын-ҡыҙ **2.** (*жена аптекаря*) аптекасы (дарыуханасы) ҡатыны

АПТЕ́КАРЬ *м* **1.** *уст., прост.* аптекасы (дарыуханасы), аптекала (дарыуханала) дарыу яһаусы; фармацевт **2.** *уст.* аптека хужаһы

АПТЕ́ЧКА *ж* аптечка; **ли́чная апте́чка** шәхси аптечка; **доро́жная апте́чка** юл аптечкаһы; **дома́шняя апте́чка** өй аптечкаһы

АПТЕ́ЧНЫЙ, -ая, -ое аптека …ы; **апте́чное управле́ние** аптекалар (дарыуханалар) идаралығы; **апте́чный склад** аптекалар склады; **апте́чный шкаф** аптека шкафы

АР *м* ар (*гектарҙың йөҙҙән бер өлөшөнә йәки йөҙ кв. метрға тиң ер үлсәүе*); **уча́сток земли́ в оди́н ар** бер ар ер

АРАБЕ́СКИ *мн.* (*ед.* **арабе́ск** *м* и **арабе́ска** *ж*) арабеска (**1.** *геометрик фигураларҙан, стилләштерелгән япраҡтар һәм сәскәләрҙән торған, башта тик ғәрәп ҡомартҡыларында осраған ҡатмарлы орнамент* **2.** *классик бейеүҙә балет позаһы* **3.** *нәфис мелодик һүрәтләнешле инструменталь пьеса жанры*)

АРАБИ́ЗМ *м* ғәрәпсә, ғәрәпкә мөнәсәбәтле

АРАБИ́СТ *м* ғәрәп теле (мәҙәниәте) белгесе (ғалимы)

АРАБИ́СТИКА *ж* ғәрәп фәне (*ғәрәп телен, яҙмаһын, мәҙәниәтен һәм тарихын өйрәнгән фән*)

АРА́БСКИЙ, -ая, -ое ғәрәп …ы; **ара́бский язы́к** ғәрәп теле; **ара́бское иску́сство** ғәрәп сәнғәте ♦ **ара́бская ло́шадь** ғәрәп аты (*яҡшы тоҡомло менге ат*); **ара́бские ци́фры** ғәрәп һандары; **ара́бские бу́квы** ғәрәп хәрефтәре

АРА́БЫ *мн.* ғәрәптәр, ғәрәп халҡы // *ед.* **ара́б** *м* ғәрәп ир-аты; **ара́бка** *ж* ғәрәп ҡатын-ҡыҙы

АРАКЧЕ́ЕВСКИЙ, -ая, -ое Аракчеев …ы; **аракче́евский режи́м** Аракчеев режимы; **аракче́евские нра́вы** Аракчеев урынлаштырған тәртип

АРАКЧЕ́ЕВЩИНА *ж* аракчеевсылыҡ (**1.** *Рәсәйҙә XIX б. башында урынлашҡан сикләнмәгән полиция режимы, хәрбиҙәр башбаштаҡлығы һәм халыҡты көсләү режимы* **2.** *күсм. ниндәйҙер ижтимағи өлкәлә бәләкәй генә бер төркөм халыҡтың башбаштаҡ рәүештә, үҙ белдеге менән хужа булыу хәле*)

АРА́ЛИЯ *ж* аралия (*эре япраҡлы, һепертке һымаҡ йыйнаҡ сәскәле ҡыуаҡ*)

АРАНЖИ́РОВАТЬ *сов., несов. что; муз.* аранжировкалау; **аранжи́ровать пе́сню для фортепья́но** йырҙы фортепьяно өсөн аранжировкалау

АРАНЖИ́РОВАТЬСЯ *несов. страд. от* **аранжи́ровать**

АРАНЖИРО́ВКА *ж; муз.* аранжировка (*бер төрлө ҡоралға йәки тауышҡа яҙылған музыка әҫәрен икенсе төрлө ҡоралға ярашлы итеп һалыу эше*)

АРА́П I *м; уст.* негр; **ара́пка** *ж; уст.* негр ҡатын-ҡыҙы

АРА́П II *м; прост.* алдаҡсы, йылмаяҡ

АРА́ПНИК *м* ҡайыш ҡамсы (*һунар эте өсөн*)

АРА́Т *м* арат (*Монголия Халыҡ Республикаһында һәм Тыва Республикаһында малсылыҡ менән көн итеүсе*)

АРА́ТСКИЙ, -ая, -ое арат …ы; **ара́тское хозя́йство** арат хужалығы

АРА́ХИС *м* арахис, ҡытай сәтләүеге (*май үҫемлеге һәм уның емеше*); **ара́хис культу́рный** культуралы ҡытай сәтләүеге; **ара́хис обыкнове́нный** ябай ҡытай сәтләүеге; **ара́хис азиа́тский** Азия (ҡытай) сәтләүеге

АРА́ХИСОВЫЙ, -ая, -ое ҡытай сәтләүегенән эшләнгән; ҡытай сәтләүеге …ы; **ара́хисовое ма́сло** ҡытай сәтләүеге майы; **ара́хисовая халва́** ҡытай сәтләүеге хәлүәһе

АРБАЛЕ́Т *м* арбалет (*камиллаштырылған уҡ; атыу ҡоралы*)

АРБИ́ТР *м; юр.* арбитр (*суд ҡарамағында булмаған бәхәстәрҙе, ярыштарҙы хөкөм иткән белгес, судья*); **госуда́рственный арби́тр** дәүләт арбитры; **арби́тр соревнова́ний** ярыш арбитры

АРБИТРА́Ж *м; юр.* арбитраж (*арбитр хәл иткән мәсьәлә, эш*) ♦ **ве́домственный арбитра́ж** ведомство арбитражы; **внешнеторго́вый арбитра́ж** тышҡы сауҙа арбитражы; **госуда́рственный арбитра́ж** дәүләт арбитражы; **междунаро́дный арбитра́ж** халыҡ-ара арбитраж

АРБИТРА́ЖНЫЙ, -ая, -ое арбитраж …ы; **арбитра́жная коми́ссия** арбитраж комиссияһы

АРБУ́З *м* ҡарбуз; **есть арбу́з** ҡарбуз ашау; **посади́ть арбу́з** ҡарбуз сәсеү (ултыртыу)

АРБУ́ЗНЫЙ, -ая, -ое **1.** ҡарбуз …ы; **арбу́зная ко́рка** ҡарбуз ҡабығы; **арбу́зные семена́** ҡарбуз орлоғо **2.** ҡарбуздан эшләнгән, ҡарбуз …ы; **арбу́зное вино́** ҡарбуздан эшләнгән шарап; **арбу́зный мёд** ҡарбуздан эшләнгән бал, ҡарбуз балы

АРГЕНТИ́НСКИЙ, -ая, -ое аргентин …ы, Аргентина …ы; **аргенти́нский наро́д** Аргентина халҡы; **аргенти́нский диале́кт испа́нского языка́** испан теленең аргентин диалекты

АРГЕНТИ́НЦЫ *мн.* аргентин халҡы, аргентиндар // *ед.* **аргенти́нец** *м* аргентин ир-аты; **аргенти́нка** *ж* аргентин ҡатын-ҡыҙы

АРГО́ *с нескл.; лингв.* арго, шартлы тел (*айырым бер төркөм, профессия кешеләре өсөн генә хас булған һөйләшеү теле*); **воровско́е арго́** бурҙар аргоһы (теле)

АРГО́Н *м* аргон (*химик элемент; һауа составына ингән еҫһеҙ, төҫһөҙ газ; электр лампаларын тултырыу өсөн һәм яҡтыртҡыс реклама приборҙарында ҡулланыла*); **арго́н атмосфе́рный** атмосфера аргоны; **арго́н промы́шленный** сәнәғәт аргоны

АРГО́НОВЫЙ, -ая, -ое аргон …ы

АРГОТИ́ЗМ *м; лингв.* арготизм (*ниндәйҙер аргонан әҙәби телгә алынған һүҙ*)

АРГОТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое арго …ы, арготизм …ы

АРГУМЕ́НТ *м* **1.** дәлил, нигеҙ, фекер; **логи́ческий аргуме́нт** логик фекер; **находи́ть аргуме́нты** дәлил табыу **2.** *мат.* аргумент; **аргуме́нт компле́ксного числа́** йыйылма һандар аргументы

АРГУМЕНТА́ЦИЯ *ж см.* **аргументи́ровать**

АРГУМЕНТИ́РОВАНИЕ *с см.* **аргументи́ровать**

АРГУМЕНТИ́РОВАННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **аргументи́ровать** **2.** *прил.* нигеҙле, дәлилле; **аргументи́рованный отве́т** нигеҙле яуап; **аргументи́рованное доказа́тельство** дәлилле иҫбатлау

АРГУМЕНТИ́РОВАТЬ *сов., несов. что* дәлилдәр килтереү, дәлилләү, нигеҙләү

АРГУМЕНТИ́РОВАТЬСЯ *несов. страд. от* **аргументи́ровать**

АРЕА́Л *м*; *зоол.*, *бот.* ареал, таралыу өлкәһе; **ареа́л европео́идной ра́сы** европеоид раса таралған урын (өлкә); **сплошно́й ареа́л** тотош таралған өлкә; **ка́рта ареа́лов** ареалдар картаһы

АРЕА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое ареал ...ы; **ареа́льная ка́рта** ареалдар картаһы ♦ **ареа́льная лингви́стика** билдәле бер өлкә (урын) лингвистикаһы, тел ғилеме

А́РЕДОВ: а́редовы ве́ки жить оҙон-оҙаҡ йәшәү, оҙон ғүмер һөрөү

АРЕ́НА *ж* **1.** майҙан, арена; **циркова́я аре́на** цирк майҙаны; **спорти́вная аре́на** спорт аренаһы; **2.** урын; **аре́на борьбы́** көрәш урыны **3.** *перен.* арена, даирә, эш өлкәһе; **мирова́я аре́на** донъя аренаһы; **полити́ческая аре́на** сәйәси даирә

АРЕ́НДА *ж* ҡуртым, аренда; **аре́нда земли́** ер ҡуртымы; **брать (получа́ть) в аре́нду** ҡуртымға алыу; **отдава́ть в аре́нду** ҡуртымға биреү

АРЕНДА́ТОР *м* ҡуртымсы, арендалаусы

АРЕНДА́ТОРСКИЙ, -ая, -ое ҡуртымсы ...ы, арендасы ...ы; **арендáторское пра́во** ҡуртымсы (арендасы) хоҡуғы

АРЕ́НДНЫЙ, -ая, -ое ҡуртым ...ы, аренда ...ы; **аре́ндная пла́та** ҡуртым түләүе; **аре́ндная цена́** ҡуртым хаҡы; **аре́ндный догово́р** аренда килешеүе

АРЕНДОВА́ТЬ *сов.*, *несов. что* ҡуртымлау, арендалау; **арендова́ть зе́млю** ерҙе ҡуртымлау; **арендова́ть стадио́н** стадионды ҡуртымлау

АРЕНДОВА́ТЬСЯ *несов. страд. от* **арендова́ть**

АРЕО́МЕТР *м*; *физ.* ареометр (*шыйыҡ матдәнең ҡуйылығын билдәләй торған ҡорамал*)

АРЕ́СТ *м* **1.** арест, ҡулға алыу; **реше́ние об аре́сте** ҡулға алыу тураһындағы ҡарар; **дисципли́нарный аре́ст** холоҡ төҙәтеү өсөн ҡулға алыу; **взять под аре́ст** ҡулға алыу; **держа́ть под аре́стом** һаҡ аҫтында тотоу **2.** арест, тыйыу; **аре́ст иму́щества** мөлкәттән файҙаланыуҙы тыйыу; **наложи́ть аре́ст** арест һалыу

АРЕСТА́НТ *м* и **АРЕСТА́НТКА** *ж* ; *уст.* арестант, ҡулға алынған кеше, тотҡон

АРЕСТА́НТСКИЙ, -ая, -ое *уст.* **1.** тотҡондар ..ы, ҡулға алынғандар ...ы; **аре́ста́нтские ка́меры** тотҡондар камераһы; **аре́ста́нтский хала́т** тотҡондар халаты **2.** *в знач. сущ.* **аре́ста́нтская** *ж* тотҡондар бүлмәһе

АРЕСТО́ВАННЫЙ, -ая, -ое **1.** ҡулға алынған; **аресто́ванный челове́к** ҡулға алынған кеше **2.** *в знач. сущ.* **аресто́ванный** *м* и **аресто́ванная** *ж* ҡулға алынған кеше, тотҡон

АРЕСТОВА́ТЬ *сов.*, *несов. кого-что* **1.** ҡулға алыу, тотҡон итеү **2.** тыйыу, тартып алыу; **арестова́ть иму́щество** мөлкәтте тартып алыу (*мөлкәттән файҙаланыуҙы тыйыу*)

АРЕСТОВА́ТЬСЯ *несов. страд. от* **арестова́ть**

АРЕСТО́ВЫВАТЬ *несов. от* **арестова́ть**

АРЕСТО́ВЫВАТЬСЯ *несов. страд. от* **аресто́вывать**

АРИ́ЙЦЫ *мн.*; *уст.* арийҙар, арий халҡы // *ед.* **ари́ец** *м* арий ир-аты; **ари́йка** *ж* арий ҡатын-ҡыҙы

АРИО́ЗО *с нескл.*; *муз.* ариозо (*көйләп һөйләүгә ҡоролған иректе ҡыҫҡа ария*); ** арио́зо Ле́нского из о́перы "Евге́ний Оне́гин"** "Евгений Онегин" операһынан Ленский ариозоһы

АРИСТОКРА́Т *м* и **АРИСТОКРА́ТКА** *ж* аристократ, аҡһөйәк

АРИСТОКРАТИ́ЗМ *м* аристократизм; **порази́ть аристократи́змом** аристократизмы менән һоҡландырыу

АРИСТОКРАТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое **1.** аристократтар, аристократия ...ы; **аристократи́ческое о́бщество** аристократия йәмғиәте, аристократтар йәмғиәте; **аристократи́ческие сало́ны** аристократтар салоны **2.** (*изысканный*, *утончённый*) аристократтарға хас, аристократик; **аристократи́ческие привы́чки** аристократик ғәҙәттәр **3.** (*принадлежащий к аристократии*) аристократияға ҡараған; **аристократи́ческая просло́йка** аристократияға ҡараған ҡатлам (аристократия ҡатламы); **аристократи́ческая семья́** аристократия ғаиләһе

АРИСТОКРАТИ́ЧНОСТЬ *ж* аристократлыҡ

АРИСТОКРАТИ́ЧНЫЙ, -ая, -ое (*изысканный*, *утончённый*) аристократтарға хас, аристократик; **аристократи́чный подхо́д** аристократик мөнәсәбәт

АРИСТОКРА́ТИЯ *ж* аристократия (**1.** *синфи йәмғиәттә юғары ҡатлам, хаким синыфтың өҫтөнлөклө ҡатламы, ырыу башлыҡтары* **2.** *синыфтың йәки ниндәйҙер ижтимағи төркөмдөң юғары ҡатламы* **3.** *тар. бер төркөм иң юғары ҡатлам кешеләре торған идара формаһы*)

АРИТМИ́ЧНОСТЬ *ж* ритмһыҙлыҡ

АРИТМИ́ЧНЫЙ, -ая, -ое ритмһыҙ, ритмы боҙолған

АРИТМИ́Я *ж*; *мед.* аритмия, ритм боҙолоуы; **аритми́я се́рдца** йөрәк аритмияһы; **дыха́тельная аритми́я** тын алыу ритмының боҙолоуы

АРИФМЕ́ТИКА *ж* арифметика, хисап; **теорети́ческая арифме́тика** теоретик арифметика; **уро́к арифме́тики** хисап дәресе; **учё́бник по арифме́тике** хисап дәреслеге

АРИФМЕТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое арифметик; **арифмети́ческая прогре́ссия** арифметик прогрессия; **арифмети́ческая зада́ча** арифметик мәсьәлә; **арифмети́ческое вычисле́ние** арифметик юл менән иҫәпләү; **арифмети́ческое де́йствие** арифметик ғәмәл; **сре́днее арифмети́ческое** арифметик урта (дәүмәл)

АРИФМО́ГРАФ *м* арифмограф (*арифметик ғәмәлдәрҙе ябай юл менән башҡара торған автоматик яҙмалы иҫәп машинаһы*)

АРИФМО́МЕТР *м* арифмометр (*арифметик дүрт ғәмәлде механик юл менән башҡарыусы иҫәпләү машинкаһы*); **моде́ли арифмо́метра** арифмометр моделдәре

А́РИЯ *ж* ария; **а́рия Салава́та** Салауат арияһы; **разнови́дности а́рии** ария төрҙәре

А́РКА *ж*; *архит.* арка (**1.** *стеналағы уйымдың дуғаланып торған япмаһы йәки тауу араһы* **2.** *ҡапҡа аша үтмәле юл формаһында өҫтө көмбәҙләнеп бөткән декоратив ҡоролма*); **сде́лать а́рку** арка эшләү

АРКА́ДА *ж*; *архит.* аркада (*бер төр аркалар теҙмәһе*)

АРКА́Н *м* арҡан; **дли́нный арка́н** оҙон арҡан; **коро́ткий арка́н** ҡыҫҡа арҡан

АРКА́НИТЬ *несов. что* арҡанлау, арҡан менән тотоу, боғаллау, боғал менән тотоу

А́РКТИКА *ж* (*северная полярная область земного шара*) Арктика; **материко́вая А́рктика** материкка ҡараған Арктика; **геологи́ческое строе́ние А́рктики** Арктиканың геологик төҙөлөшө; **фа́уна и фло́ра А́рктики** Арктиканың фаунаһы һәм флораһы

АРКТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое арктик, Арктика …ы; **аркти́ческая ту́ндра** арктик тундра; **аркти́ческие льды** арктик боҙҙар; **аркти́ческий антицикло́н** Арктика антициклоны; **аркти́ческая фа́уна** Арктика фаунаһы; **аркти́ческие возду́шные ма́ссы** Арктика һауа массалары ♦ **Аркти́ческий бассе́йн** Арктик бассейн

АРЛЕКИ́Н *м*; *театр.* Арлекин (*Италияның "Битлектәр комедияһындағы" традицион персонаж — төрлө төҫтәге ҡорама костюм, ҡара ярым битлек кейгән, тапҡыр фекерле, ҡыйын хәлдәрҙән оҫта сыға белгән мәҙәк хеҙмәтсе*)

АРЛЕКИНА́ДА *ж* арлекинада (*төп ролде арлекин башҡарған пьеса*)

АРМА́ДА *ж* армада (*бер тәртиптә хәрәкәт иткән ҙур караптар, самолёттар йәки танкылар төркөмө*)

АРМАТУ́РА *ж* арматура (**1.** *тех. ниндәйҙер аппарат, машина, конструкция өсөн тәғәйенләнгән приборҙар, механизмдар* **2.** *эл. электр яҡтылығын булдырыу өсөн тәғәйенләнгән ҡорамалдар комплекты* **3.** *тех. тимер-бетон ҡоролманың, шулай уҡ ниндәйҙер материалдың, ҡоролманың ныҡлығын арттырыу өсөн индерелгән ҡорос һөлдә* **4.** *иҫк. төрлө хәрби ҡорал һ.б.* **5.** *сәнғ. төрлө хәрби ҡоралдарҙы кәүҙәләндергән һын йәки һүрәт*)

АРМАТУ́РНЫЙ, -ая, -ое арматура …ы; **армату́рное желе́зо** арматура тимере; **армату́рные рабо́ты** арматура эштәре

АРМАТУ́РЩИК *м* арматурасы

АРМЕ́ЕЦ *м* армеец (*Рәсәйҙә хәрби хеҙмәткәр*)

АРМЕ́ЙСКИЙ, -ая, -ое ғәскәри; **арме́йская слу́жба** хәрби хеҙмәт; **арме́йский полк** ғәскәри полк

АРМИ́РОВАТЬ *сов., несов. что*; *тех.* арматуралау; **арми́ровать бето́н** бетон арматуралау

АРМИ́РОВАТЬСЯ *несов. страд. от* **арми́ровать**

А́РМИЯ *ж* **1.** ғәскәр, армия (*дәүләттең ҡоро ер, диңгеҙ, һауа ғәскәрҙәре*); **освободи́тельная а́рмия** азатлыҡ ғәскәре; **Росси́йская а́рмия** Рәсәй ғәскәрҙәре; **призыва́ть в а́рмию** ғәскәри хеҙмәткә саҡырыу, армияға алыу **2.** ҡоро ер ғәскәре (*хәрби-диңгеҙ һәм хәрби-һауа көстәренән айырмалы рәүештә*) **3.** (*соединение*) армия; **деса́нтная а́рмия** десант армияһы; **ко́нная а́рмия** атлы армия; **та́нковая а́рмия** танк армияһы **4.** *ист.* әрме; **перевести́ из гва́рдии в а́рмию** гвардиянан әрмегә күсерергә **5.** *кого-чего*; *перен.* (*множество людей*) армия; **а́рмия учителе́й** уҡытыусылар армияһы ♦ **де́йствующая а́рмия** *см.* **де́йствующий**

АРМЯ́К *м* сәкмән; **во́йлочный армя́к** тула сәкмән; **суко́нный армя́к** буҫтау сәкмән; **армя́к с галуна́ми** уҡалы сәкмән; **армя́к из сукна́ вы́сшего ка́чества** соға сәкмән; **армя́к из гру́бого просто́го сукна́** мәклә сәкмән

АРМЯ́НЕ *мн.* әрмәндәр, әрмән халҡы // *ед.* **армяни́н** *м* әрмән ир-аты; **армя́нка** *ж* әрмән ҡатын-ҡыҙ

АРМЯ́НСКИЙ, -ая, -ое әрмән …ы, Армения…ы; **армя́нский язы́к** әрмән теле; **армя́нский наро́д** әрмән халҡы

А́РНИКА *ж* үгеҙ күҙе (*үлән*)

АРОМА́Т *м* **1.** хуш еҫ, тәмле еҫ; **придава́ть арома́т** хуш еҫ биреү **2.** *перен.* һулыш; **арома́т ю́ности** йәшлек һулышы; **арома́т и́скренности** сафлыҡ һулышы **3.** *уст.* аңҡып торған матдә

АРОМАТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое *см.* **арома́тный** ♦ **аромати́ческие соедине́ния** хуш еҫле берләшмәләр

АРОМАТИ́ЧНЫЙ, -ая, -ое *см.* **арома́тный**; **аромати́чное вещество́** хуш еҫле матдә

АРОМА́ТНЫЙ, -ая, -ое хуш еҫле, тәмле еҫле; **арома́тные цветы́** хуш еҫле сәскәләр; **арома́тный чай** хуш еҫле сәй

А́РОЧНЫЙ, -ая, -ое аркалы; **а́рочный мост** аркалы күпер

АРПЕ́ДЖИО *муз.* арпеджио (**1.** *түбәндән юғарыға сиратлап алынған тондарҙан төҙөлгән аккорд менән башҡарыу* **2.** *шул ысул менән башҡарылған аккордтың үҙе*)

АРСЕНА́Л *м* арсенал (**1.** *ҡорал һәм хәрби кәрәк-яраҡ келәте* **2.** *күсм. ниндәйҙер күп нәмә, һаҡ* **3.** *иҫк. ҡорал һәм хәрби кәрәк-яраҡ эшләгән, ремонтлаған урын*); **городско́й арсена́л** ҡала арсеналы; **экономи́ческий арсена́л** иҡтисади арсенал

АРСЕНА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое арсенал ...ы; **арсена́льный сто́рож** арсенал һаҡсыһы

АРТА́ЧИТЬСЯ *несов.* **1.** (*о лошади*) сығынсылау, ҡарышыу; **ло́шадь арта́чится** ат сығынсылай **2.** (*о человеке*) *разг.* үҙһүҙләнеү, киреләнеү, тиҫкәреләнеү; **дово́льно тебе́ арта́читься** етер һиңә тиҫкәреләнергә

АРТЕЗИА́НСКИЙ, -ая, -ое артезиан ...ы; **артезиа́нская вода́** артезиан һыуы ♦ **артезиа́нский коло́дец** артезиан ҡоҙоғо (*бырауланған ерҙән һыуы бәреп сыҡҡан ҡоҙоҡ*)

АРТЕ́ЛЬ *ж* артель; **уста́в арте́ли** артель уставы; **хозя́йство арте́ли** артель хужалығы; **арте́ль инвали́дов** ғәриптәр артеле; **вступа́ть в арте́ль** артелгә инеү; **сельскохозя́йственная арте́ль** ауыл хужалығы артеле; **объединя́ться в арте́ль** артелләшеү

АРТЕ́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** артель ...ы; **арте́льное хозя́йство** артель хужалығы; **арте́льный уста́в** артель уставы **2.** *прост.* дөйөм, күмәк, коллектив; **арте́льная рабо́та** күмәк эш **3.** *перен.*, *прост.* (*общительный*) ҡатнашып, аралашып барыусан; **арте́льный челове́к** аралашып барыусан кеше

АРТЕ́ЛЬЩИК *м*; *уст.* артелсе, артель ағзаһы

АРТЕРИА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое *анат.* **1.** артерия ...ы; **артериа́льная кровь** артерия ҡаны **2.** артериаль; **артериа́льное давле́ние** артериаль баҫым

АРТЕРИОСКЛЕРО́З *м*; *мед.* артериосклероз (*стеналары ҡатып, ҡалынайып торған хроник артерия ауырыуы*)

АРТЕ́РИЯ *ж* **1.** артерия (*ҡанды йөрәктән тәнгә тарата торған ҡан тамыры*); **со́нная арте́рия** йоҡо артерияһы; **лёгочная арте́рия** үпкә артерияһы **2.** *перен.* артерия (*ҡуберәк һыу юлы тураһында*); **гла́вная во́дная арте́рия страны́** илдең төп һыу артерияһы

АРТИ́КЛЬ *м*; *грам.* артикль; **определённый арти́кль** билдәлелек артикле; **неопределённый арти́кль** билдәһеҙлек артикле

АРТИ́КУЛ *м* артикул (**1.** *кит.*, *иҫк. законда* (*ҡанунда*), *бойоroҡта, килешеүҙә һ.б. рәсми акттарҙа айырым мәҡәлә, бүлек йәки параграф* **2.** *тауар тибы*)

АРТИКУЛИ́РОВАТЬ *несов.*; *лингв.* артикуляция яһау

АРТИКУЛЯЦИО́ННЫЙ, -ая, -ое артикуляцион; **артикуляцио́нное измене́ние зву́ков** өндәрҙең артикуляцион үҙгәреше

АРТИКУЛЯ́ЦИЯ *ж*; *лингв.* артикуляция (*теге йәки был өндө әйткәндә телмәр ағзаларының торошо*); **ме́сто артикуля́ции зву́ков** өндөң артикуляция урыны; **артикуля́ция зву́ков** өндәр артикуляцияһы; **артикуля́ция согла́сных** тартынҡылар артикуляцияһы; **артикуля́ция гла́сных** һуҙынҡылар артикуляцияһы

АРТИЛЛЕРИ́ЙСКИЙ, -ая, -ое артиллерия ...ы; **артиллери́йский полк** артиллерия полкы; **артиллери́йский снаря́д** артиллерия снаряды

АРТИЛЛЕРИ́СТ *м* **1.** артиллерист; **служи́ть артиллери́стом** артеллерист булып хеҙмәт итеү **2.** *ист.* тупсы; **ста́рый артиллери́ст** ҡарт тупсы

АРТИЛЛЕ́РИЯ *ж* **1.** артиллерия (*төрлө калибрҙағы һәм конструкциялағы орудие*); **зени́тная артилле́рия** зенит артиллерияһы; **самохо́дная артилле́рия** үҙйөрөшлө артиллерия; **тяжёлая артилле́рия** ауыр артиллерия **2.** (*род войск*) артиллерия (*орудие менән ҡоралланған ғәскәр төрө*); **служи́ть в артилле́рии** артиллерияла хеҙмәт итеү

АРТИ́СТ *м* и **АРТИ́СТКА** *ж* **1.** артист (*актёр, йырсы, музыкант һ.б. тураһында*); **заслу́женный арти́ст** атҡаҙанған артист; **популя́рный арти́ст** танылған артист; **о́перный арти́ст** опера артисы; **эстра́дный арти́ст** эстрада артисы **2.** *перен.*, *разг.* оҫта башҡарыусы; **арти́ст в своём де́ле** үҙ эшенең оҫтаһы, эшен оҫта башҡарыусы, маһир

АРТИСТИ́ЗМ *м* артистизм, башҡарыу оҫталығы (маһирлығы); **врождённый, приро́дный артисти́зм** тәбиғи, тыумыштан килгән артистизм; **оце́нка за артисти́зм** башҡарыу оҫталығы өсөн баһа

АРТИСТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое **1.** артист ...ы; **артисти́ческая нату́ра** артист булмышы **2.** артистарса оҫта; **артисти́ческое исполне́ние** артистарса оҫта башҡарыу; **артисти́ческое мастерство́** артистарса оҫталыҡ

АРТИСТИ́ЧНОСТЬ *ж* юғары оҫталыҡ; **артисти́чность исполне́ния** юғары башҡарыу оҫталығы

АРТИСТИ́ЧНЫЙ, -ая, -ое бик оҫта, һөнәрен камил үтәгән

АРТИШО́К *м* хәшәф үләне

АРТРИ́Т *м*; *мед.* быуын шеше; **ревмати́ческий артри́т** ревматизм быуын шеше

А́РФА *ж*; *муз.* арфа (*ҡыллы музыка ҡоралы*) ♦ **эо́лова а́рфа** *см.* **эо́лов**

АРФИ́СТ *м* арфасы, арфала уйнаусы ир-ат; **арфи́стка** *ж* арфасы ҡатын-ҡыҙ

АРХАИЗА́ЦИЯ *ж см.* **архаизи́ровать**

АРХАИЗИ́РОВАТЬ *сов.*, *несов. что*; *лит.*, *иск.* боронғолаштырыу, иҫкегә ҡайтарыу

АРХАИЗИ́РОВАТЬСЯ *несов. страд. от* **архаизи́ровать**

АРХАИ́ЗМ *м* **1.** боронғолоҡ, иҫкелек **2.** *лингв.* архаизм (*иҫкереп, дөйөм ҡулланылыштан төшөп ҡалған һүҙбәйләнеш йәки грамматик форма*)

АРХА́ИКА *ж* боронғолоҡ, иҫкелек һәм уларҙың айырым һыҙаттары

АРХАИ́СТ *м* архаизм яҡлы кеше

АРХАИСТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое боронғоға, иҫкегә тартҡан (*әҙәби әҫәр йәки сәнғәт әҫәре*); **архаисти́ческое иску́сство** боронғо сәнғәт; **архаисти́ческая литерату́ра** боронғо әҙәбиәт

АРХАИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое **1.** архаик, боронғоға, иҫкегә хас, боронғоға ҡараған; **архаи́ческая эпо́ха** боронғоға ҡараған (архаик) дәүер **2.** иҫкергән, ҡулланыуҙан сыҡҡан; **архаи́ческое выраже́ние** боронғо әйтем

АРХАИ́ЧНОСТЬ *ж* боронғолоҡ, иҫкелек

АРХАИ́ЧНЫЙ, -ая, -ое боронғо, иҫке; **архаи́чный стиль** боронғо стиль; **архаи́чное сло́во** иҫкергән һүҙ; **архаи́чная фо́рма** иҫкергән форма

АРХА́НГЕЛ *м* архангел (*христиан динендә юғары дәрәжәләге фәрештә*)

АРХА́Р *м* архар, ҡырағай тәкә

АРХА́РОВЕЦ *м*; *прост.* **1.** *уст.* полиция хеҙмәткәре **2.** янъялсы, боласы, йолҡош, өтөк, берәҙәк

АРХЕ́ЙСКИЙ: архе́йская э́ра *геол.* архей эраһы (азой) (*Ер шарының иң боронғо эраһы*)

АРХЕО́ГРАФ *м* археограф

АРХЕОГРАФИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое археографик, археография ...ы; **археографи́ческая рабо́та** археографик эш; **археографи́ческая коми́ссия** археографик комиссия; **археографи́ческий па́мятник** археография ҡомартҡыһы

АРХЕОГРА́ФИЯ *ж* археография (*боронғо яҙма ҡомартҡыларҙы йыйыу, өйрәнеү һәм баҫырға әҙерләүҙе маҡсат итеп ҡуйған ярҙамсы тарих фәне*); **полева́я археогра́фия** ялан археографияһы

АРХЕО́ЛОГ *м* археолог

АРХЕОЛОГИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое **1.** археология ...ы; **археологи́ческий музе́й** археология музейы **2.** археологик; **археологи́ческий па́мятник** археологик ҡомартҡы; **археологи́ческая экспеди́ция** археологик экспедиция

АРХЕОЛО́ГИЯ *ж* археология (*һаҡланып ҡалған матди ҡомартҡылар буйынса боронғо халыҡтарҙың тарихын, мәҙәниәтен өйрәнгән фән*)

АРХИ́В *м* архив (**1.** *үткәндең яҙма һәм график ҡомартҡыларын махсус һаҡлау, системалаштырыу һәм һүрәтләү менән шөғөлләнгән учреждение* **2.** *ойошманың иҫке документтарҙы, ябылған эштәрҙе һ.б. һаҡлаған бүлеге* **3.** *ниндәйҙер ойошма йәки айырым кешенең эшмәкәрлегенә ҡараған хаттар, ҡулъяҙмалар, фотографиялар һ.б. йыйылмаһы*); **нау́чный архи́в** ғилми архив; **госуда́рственный архи́в** дәүләт архивы

АРХИВА́РИУС *м* архивариус (*архив һаҡлаусы йәки архивта эшләүсе кеше*)

АРХИ́ВНЫЙ, -ая, -ое архив ...ы, **архи́вный материа́л** архив материалы; **архи́вные дела́** архив эш ҡағыҙҙары

АРХИВИ́СТ *м* архивсы

АРХИЕПИ́СКОП *м* архиепископ (*епископ менән митрополит араһындағы рухани дәрәжә һәм шул дәрәжәгә эйә кеше*)

АРХИЕРЕ́Й *м* архиерей (*православие дине башлыҡтары — епископ, архиепископ, митрополит кеүек юғары дәрәжә руханиҙары өсөн дөйөм атама*)

АРХИМАНДРИ́Т *м* архимандрит (*монахтар өсөн юғары рухани дәрәжә, монастырь настоятеле титулы, шулай уҡ ошо дәрәжәләргә эйә кеше*)

АРХИПА́СТЫРЬ *м* архипастырь (*юғары дәрәжәле руханиҙарҙы — епископты, митрополитты, патриархты ололап әйтелгән боронғо атама*; *өлкән пастырь*)

АРХИПЕЛА́Г *м* архипелаг (*бер-берећенә яҡын ятҡан утрауҙар төркөмө*); **Гре́ческий архипела́г** Грек архипелагы

АРХИТЕКТО́НИКА *ж* архитектоника (**1.** *архит. өлөштәрҙең бер сама тигеҙ урынлашыуы, уларҙың бер бөтөн гармониялы ҡушылыуы* **2.** *сәнғ. әҫәрҙең художество бөтөнлөгө, композицияһы, төҙөлөшө.* **3.** *геол. геологик төҙөлөштөң, теге йәки был урын тау тоҡомдарының ятыу йәки урынлашыу үҙенсәлектәре*)

АРХИТЕКТОНИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое архитектоник; **архитектони́ческое разли́чие** архитектоник айырма; **архитектони́ческая фо́рма** архитектоник форма

АРХИТЕ́КТОР *м* архитектор; **гла́вный архите́ктор го́рода** ҡаланың баш архитекторы; **архите́ктор прое́кта** проект(тың) архитекторы

АРХИТЕ́КТОРСКИЙ, -ая, -ое архитектура ...ы; **архите́кторские ка́дры** архитектура кадрҙары

АРХИТЕКТУ́РА *ж* архитектура (**1.** *төҙөлөштө проектлау, башҡарыу һәм биҙәү сәнғәте, оҫталығы* **2.** *төҙөлөштөң характеры, стиле*); **готи́ческая архитекту́ра** готика архитектураһы; **рома́нская архитекту́ра** роман архитектураһы; **институ́т архитекту́ры** архитектура институты

АРХИТЕКТУ́РНЫЙ, -ая, -ое архитектура ...ы; **архитекту́рный институ́т** архитектура институты; **архитекту́рные па́мятники** архитектура ҡомартҡылары

АРШИ́Н *м* аршын (**1.** *метрик системаны индергәнгә тиклем ҡулланылған 0,711 метрға тиң урыҫ оҙонлоҡ үлсәү берәмеге* **2.** *шул оҙонлоҡтағы вершоктарға һәм сиректәргә бүлгеләнгән һыҙыҡтары булған линейка*); **дели́ть на арши́ны** аршынлап бүлеү; **ме́рить арши́нами** аршын менән үлсәү; **ме́рою в оди́н арши́н** бер аршынлы ♦ **ме́рить на свой арши́н** үҙ бизмәненә һалыу; **ме́рить обыкнове́нным (о́бщим) арши́ном** дөйөм талаптан сығып ҡарау, ғәҙәти күренеш тип һанау; **как (сло́вно, бу́дто) арши́н проглоти́л** уҡлау йотҡанмы ни (*кәүҙәһен яһалма төҙ тотҡан кешегә ҡарата*)

АРШИ́ННИК *м*; *уст.*, *прост.* аршын ҡоло (*сауҙагәрҙәрҙән көлөп әйтелгән һүҙ*)

АРШИ́ННЫЙ, -ая, -ое аршынлы

АРЫ́К *м* арыҡ

АРЫ́ЧНЫЙ, -ая, -ое арыҡ ...ы; **ары́чное ороше́ние** арыҡ һуғарыуы, арыҡ менән һуғарыу

АРЬЕРГА́РД *м* арьергард, сардауыл (*походта барғанда төп көстәрҙең артында тыл хәүефһеҙлеген тәьмин иткән ғәскәр йәки флот часы*); **находи́ться в арьерга́рде** сардауылда барыу (булыу, тороу)

АРЬЕРГА́РДНЫЙ, -ая, -ое арьергард ...ы; **арьерга́рдные ча́сти** арьергард частары; **арьерга́рдные бои́** арьергард һуғыштары

АС *м* **1.** ас, иң оҫта, батыр (*осоу һәм һуғышыу оҫталығы менән танылған һөжүм итеүсе осоусы, һауа һуғышы оҫтаһы*); **возду́шный ас** иң оҫта, батыр осоусы **2.** *перен.* үҙ эшенең оҫтаһы

АСБЕ́СТ *м* асбест (*утҡа һәм кислотаға сыҙамлы сүсле минерал*)

АСБЕ́СТОВЫЙ, -ая, -ое асбест ...ы, асбест; **асбе́стовый заво́д** асбест заводы; **асбе́стовый рудни́к** асбест руднигы; **сде́ланный из асбе́ста** асбестан эшләнгән; **асбе́стовая ткань** асбест туҡыма

АСЕ́ПТИКА *ж*; *мед.* асептика (*яраны зарарһыҙландырып, ауырыу йоғоуҙан һаҡлау саралары*)

АСЕПТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое асептик; **асепти́ческая повя́зка** асептик бәйләмес

АСЕ́ССОР *м* асессор (*Боронғо Римда, урта быуат Европаһында, Рәсәйҙә XVIII б. башы — XIX б. икенсе яртыһынан судта вазифалы кеше*; *заседатель*) ♦ **колле́жский асе́ссор** *уст.* коллегия асессоры

АСИММЕТРИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое *см.* **асимметри́чный**

АСИММЕТРИ́ЧНЫЙ, -ая, -ое асимметриялы, симметрияһыҙ

АСИММЕТРИ́Я *ж* асимметрия, симметрияһыҙлыҡ; **явле́ние асимметри́и** асимметрия күренеше

АСКАРИ́ДЫ *мн.*; *зоол.* (*ед.* **аскари́да** *ж*) аскарида (*һөтимәрҙәрҙең һәм кешенең эсәктәрендә туҡланып йәшәгән йомро селәүсен*)

АСКЕ́Т *м* аскет, дәрүиш

АСКЕТИ́ЗМ *м* **1.** аскетлыҡ, дәрүишлек (*донъя рәхәтенән ваз кисеү*); **пропове́довать аскети́зм** дәрүишлеккә өндәү **2.** аскетизм (*дини этик тәғлимәт*)

АСКЕТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое аскетлыҡ ...ы, дәрүишлек; **аскети́ческая жизнь** дәрүиштәрсә көн итеү

АСКОРБИ́НОВЫЙ: аскорби́новая кислота́ аскорбин кислотаһы

АСПЕ́КТ *м* аспект, ҡараш; **филосо́фский аспе́кт** фәлсәфәүи ҡараш

А́СПИД I *м* **1.** *зоол.* аспид (*тропик һәм субтропик илдәрҙә осраған ағыулы йылан төрө*) **2.** *перен.*, *бран.* ҡара йылан (*яуыз кешегә ҡарата*)

А́СПИД II *м*; *уст. см.* **а́спидный сла́нец**

А́СПИДНЫЙ, -ая, -ое аспид, аспидтан эшләнгән; **а́спидная доска́** аспид таҡта ♦ **а́спидный сла́нец** аспид, һәүерташ

АСПИРА́НТ *м* и **АСПИРА́НТКА** *ж* аспирант

АСПИРА́НТСКИЙ, -ая, -ое аспирант ...ы; **аспира́нтская стипе́ндия** аспирант стипендияһы

АСПИРАНТУ́РА *ж* аспирантура; **целева́я аспиранту́ра** маҡсатлы аспирантура; **поступи́ть в аспиранту́ру** аспирантураға инеү

АСПИРА́ТОР *м* аспиратор (*һауаның, газдың химик составын, саң, һ.б. булыу-булмауын тикшереү өсөн ҡулланылған прибор*)

АСПИРИ́Н *м*; *фарм.* аспирин; **табле́тки аспири́на** аспирин таблеткалары; **принима́ть аспири́н** аспирин эсеү

АССАМБЛЕ́Я *ж* ассамблея (**1.** *халыҡ-ара ойошма ағзаларының дөйөм йыйылышы* **2.** *Пётр I заманындағы бал, йәмәғәтселек йыйылышы*) ♦ **Генера́льная Ассамбле́я Организа́ции Объединённых На́ций** Берләшкән Милләттәр Ойошмаһының Генераль Ассамблеяһы

АССЕНИЗА́ТОР *м* ассенизатор, сүп-сар таҙартыусы

АССЕНИЗА́ТОРСКИЙ, -ая, -ое ассенизация ...ы; **ассениза́торская рабо́та** таҙалау хеҙмәте

АССЕНИЗАЦИО́ННЫЙ, -ая, -ое ассенизация ...ы; **ассенизацио́нная маши́на** ассенизация машинаһы

АССЕНИЗА́ЦИЯ *ж* сүп-сарҙан таҙалау хеҙмәте; **проводи́ть ассениза́цию** ассенизация үткәреү, сүп-сар таҙартыу

АССИГНА́ЦИЯ *ж* ассигнация (*Рәсәйҙә 1769—1843 йй. ғәмәлдә булған ҡағыҙ аҡса*)

АССИГНАЦИО́ННЫЙ, -ая, -ое ассигнация ...ы; **госуда́рственный ассигнацио́нный банк** дәүләт ассигнация банкыһы

АССИГНОВА́НИЕ *с* **1.** *см.* **ассигнова́ть 2.** бүленгән аҡса; **бюдже́тное ассигнова́ние** бюджеттан бүленгән аҡса; **дополни́тельное ассигнова́ние** өҫтәмә рәүештә бүленгән аҡса; **ассигнова́ние на здравоохране́ние** һаулыҡ һаҡлау эшенә бүленгән аҡса

АССИГНОВА́ТЬ *сов.*, *несов.* *что* ассигнациялау, ассигнация бүлеү

АССИГНОВА́ТЬСЯ *несов. страд. от* **ассигнова́ть**

АССИГНО́ВКА *ж*; *уст.*, *фин.* ассигновка (*кредит хужаһының банкыға ассигнация суммаһын түләр йәки күсерер өсөн хоҡуҡ биргән һәм банкыға адресланған документы*); **получа́ть де́ньги по ассигно́вкам** ассигновка менән аҡса алыу

АССИГНО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **ассигнова́ть**

АССИГНО́ВЫВАТЬСЯ *несов. страд. от* **ассигно́вывать**

АССИМИЛИ́РОВАТЬ *сов., несов. кого-что* **1.** ассимиляцияға дусар итеү, үҙенә яраштырыу; **переселе́нцы ассимили́ровали абориге́нов** килгән халыҡ аборигендарҙы ассимиляцияға дусар итте **2.** *биол.* үҙләштереү, һеңдереү; **ассимили́ровать кислоро́д во́здуха** һауаның кислородын үҙләштереү

АССИМИЛИ́РОВАТЬСЯ *сов., несов.* **1.** ассимиляцияға бирелеү, кемгәлер (нимәгәлер) оҡшау **2.** *биол.* үҙләштерелеү, һеңеү

АССИМИЛЯТИ́ВНЫЙ, -ая, -ое ассимилятив; **ассимиляти́вные явле́ния** ассимилятив күренештәр

АССИМИЛЯ́ТОР *м* ассимиляция яһаусы

АССИМИЛЯ́ТОРСТВО *с* ассимиляторлыҡ, көсләп тағыу; **поли́тика ассимиля́торства** ассимиляторлыҡ сәйәсәте

АССИМИЛЯ́ЦИЯ *ж* **1.** ассимиляция, оҡшашыу; **языкова́я ассимиля́ция** телдәр ассимиляцияһы; **ассимиля́ция зву́ков** телмәр өндәренең ҡайһы бер сифаттарының оҡшашыуы, өндәр ассимиляцияһы **2.** *биол.* үҙләштереү, һеңдереү

АССИРИ́ЙЦЫ *мн.* **1.** ассирий кешеһе (*Ираҡта, БДБ илдәрендә, Грузияла, Төркиәлә һ.б. ҡайһы бер илдәрҙә йәшәйҙәр*) **2.** Ассирия халҡы (*Боронғо Ассирия дәүләтенең халҡы*) // *ед.* **ассири́ец** *м* ассирий ир-аты; **ассири́йка** *ж* ассирий ҡатын-ҡыҙы

АССИСТЕ́НТ *м* ассистент, ғилми ярҙамсы; **ассисте́нт ка́федры матема́тики** математика кафедраһы ассистенты; **ассисте́нт врача́** врач (табип) ярҙамсыһы

АССИСТЕ́НТСКИЙ, -ая, -ое **1.** ассистент ...ы; **ассисте́нтская до́лжность** ассистент вазифаһы **2.** ассистентлыҡ ...ы; **ассисте́нтские обя́занности** ассистентлыҡ бурыстары

АССИСТИ́РОВАТЬ *несов. кому* и *без доп.* ассистентлыҡ эшен башҡарыу, ассистентлыҡ итеү; **ассисти́ровать профе́ссору** профессорға ассистентлыҡ итеү

АССОНА́НС *м*; *лит.* ассонанс (**1.** *шиғырҙа оҡшаш һуҙынҡы өндәрҙең ҡабатланыуы* **2.** *баҫымлы һуҙынҡылар тап килеүгә генә ҡоролған рифма*)

АССОНА́НСНЫЙ, -ая, -ое ассонанс, ассонанслы; **ассона́нсная ри́фма** ассонанслы рифма; **ассона́нсные стро́ки** ассонанс юлдар

АССОРТИ́ *с нескл.*, ассорти; **ассорти́ из фру́ктов** емештәрҙән ассорти

АССОРТИМЕ́НТ *м* ассортимент (**1.** *тауарҙың төрлө-төрлө сорттары* **2.** *бер өлкәлә етештерелгән йәки һатылған тауарҙарҙың төрҙәр йыйылмаһы*); **ассортиме́нт проду́ктов** аҙыҡ ассортименты; **расши́рить ассортиме́нт** ассортиментты киңәйтеү; **разнообра́зить ассортиме́нт** ассортимент төрләндереү

АССОРТИМЕ́НТНЫЙ, -ая, -ое ассортимент ...ы; **ассортиме́нтный ми́нимум** ассортимент минимумы

АССОЦИАТИ́ВНОСТЬ *ж* ассоциативлыҡ

АССОЦИАТИ́ВНЫЙ, -ая, -ое *псих.* **1.** ассоциатив; **ассоциати́вная связь** ассоциатив бәйләнеш **2.** ассоциация ...ы; **ассоциати́вный проце́сс** ассоциация процесы

АССОЦИА́ЦИЯ *ж* **1.** (*объединение*) берекмә, ассоциация; **ассоциа́ция нау́чных рабо́тников** ғилми хеҙмәткәрҙәр берекмәһе; **краеве́дческая ассоциа́ция** тыуған яҡты өйрәнеүселәр берекмәһе **2.** (*группа, соединение чего-л.*) төркөм, берләшмә, ҡушылма; **ассоциа́ция моле́кул** молекулалар төркөмө; **звёздная ассоциа́ция** йондоҙҙар төркөмө; **ассоциа́ция расте́ний** үҫемлектәр ҡушылмаһы **3.** *псих.* ассоциация, сәбәпле бәйләнеш; **ассоциа́ция по схо́дству** оҡшашлыҡ буйынса ассоциация; **возникнове́ние ассоциа́ции** ассоциация барлыҡҡа килеү

АССОЦИИ́РОВАНИЕ *с см.* **ассоции́ровать**

АССОЦИИ́РОВАТЬ *сов., несов.*; *псих.* ассоциация тыуҙырыу, ассоциациялаштырыу

АССОЦИИ́РОВАТЬСЯ **1.** *сов., несов.* ассоциацияға инеү, ассоциациялашыу **2.** *сов., несов.* төркөмдәргә берләшеү, ҡушылыу **3.** *только несов. страд. от* **ассоции́ровать**

АСТЕ́НИК *м*; *разг.* астения менән ауырыу кеше

АСТЕНИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое *мед.* астеник, хәлһеҙ

АСТЕНИ́Я *ж*; *мед.* астения, хәлһеҙлек (*организмдың дөйөм хәлһеҙлеге*)

АСТЕРО́ИДЫ *мн.* (*ед.* **астеро́ид** *м*); *астр.* астероидтар; **орби́та астеро́идов** астероидтар орбитаһы

АСТИГМАТИ́ЗМ *м*; *опт.* астигматизм (*күҙҙең оптик сағылдырыуы йәки һындырып сағылтыу һәләтенең кәмселеге; бер нөктәнән сыҡҡан нурҙарҙың киренән бер фокуста йыйылмауы һәм шул арҡала һүрәттәрҙең сыбарланыуы, томанланыуы*)

АСТИГМАТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое *опт.* астигматик

А́СТМА *ж*; *мед.* быума, тын ҡыҫылыуы, астма; **бронхиа́льная а́стма** ҡурылдай астмаһы (бронхиаль астма); **серде́чная а́стма** йөрәк астмаһы

АСТМА́ТИК *м*; *разг.* астматик, астма менән ауырыусы

АСТМАТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое **1.** астма ...ы; **астмати́ческий при́ступ** астма өйәнәге **2.** астматик; **астмати́ческое явле́ние** астматик күренеш

А́СТРА *ж* йондоҙ сәскә, астра; **альпи́йская а́стра** альп астраһы, альп йондоҙ сәскәһе; **а́стра махро́вая** йөнтәҫ йондоҙ сәскә

АСТРА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое йондоҙ ...ы; **астра́льный свет** йондоҙ яҡтыһы; **астра́льные ку́льты дре́внего ми́ра** боронғо донъяның йондоҙ культтары

АСТРОБОТА́НИКА *ж* астроботаника (*астрономияла планеталарҙың үҫемлектәр үҫкән ҡатламын өйрәнгән бүлеге*)

АСТРО́ЛОГ *м* астролог, астрология белгесе

АСТРОЛОГИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое астрологик; **астрологи́ческое предсказа́ние** астрологик күрәҙәлек

АСТРОЛО́ГИЯ *ж* астрология (*борон заман барлыҡҡа килгән, күк йөҙөндәге яҡтыртҡыс есемдәрҙең ерҙәге хәл-ваҡиғаларға һәм кеше тормошона йоғонто яһауы тураһындағы тәғлимәт; күк есемдәренең урынлашыуына ҡарап киләсәкте алдан билдәләү менән шөғөлләнә*)

АСТРОЛЯ́БИЯ *ж* астролябия (*элекке оҙонлоҡ үлсәү ҡулланмаһы*)

АСТРОМЕ́ТРИЯ *ж* астрометрия (*астрономияның бер бүлеге*)

АСТРОНА́ВТ *м* астронавт (**1.** *астронавтика белгесе* **2.** *космонавт*)

АСТРОНА́ВТИКА *ж* астронавтика (*оҫҡос аппараттарҙың ғаләм арауығында осоуын өйрәнгән фән*)

АСТРОНО́М *м* астроном, астрономия белгесе

АСТРОНОМИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое **1.** астрономия ...ы; **астрономи́ческая обсервато́рия** астрономия обсерваторияһы **2.** астрономик; **астрономи́ческое откры́тие** астрономик асыш; **астрономи́ческие наблюде́ния** астрономик күҙәтеүҙәр; **астрономи́ческие инструме́нты** астрономик ҡорамалдар ♦ **астрономи́ческие чи́сла (ци́фры)** үтә ҙур дәүмәлле һандар

АСТРОНО́МИЯ *ж* астрономия; **занима́ться астроно́мией** астрономия менән шөғөлләнеү

АСТРОФИ́ЗИКА *ж* астрофизика (*астрономияның бер бүлеге*)

АСФА́ЛЬТ *м* асфальт; **покрыва́ть асфа́льтом** асфальт түшәү (йәйеү); **мо́крый асфа́льт** еүеш асфальт; **идти́ по асфа́льту** асфальттан барыу

АСФАЛЬТИ́РОВАНИЕ *с см.* **асфальти́ровать**; **асфальти́рование у́лиц и площаде́й** урамдарҙы һәм майҙандарҙы асфальтлау

АСФАЛЬТИ́РОВАННЫЙ, -ая, -ое асфальтлы, асфальт түшәлгән; **асфальти́рованная у́лица** асфальтлы урам; **асфальти́рованный тротуа́р** асфальтлы тротуар; **доро́га асфальти́рована** юл асфальтланған, асфальт түшәлгән юл

АСФАЛЬТИ́РОВАТЬ *сов., несов. что* асфальт түшәү (йәйеү), асфальтлау; **асфальти́ровать пло́щадь** майҙанға асфальт түшәү; **асфальти́ровать у́лицу** урам асфальтлау

АСФАЛЬТИ́РОВАТЬСЯ *несов. страд. от* **асфальти́ровать**

АСФАЛЬТОБЕТО́Н *м* асфальтлы бетон

АСФА́ЛЬТОВЫЙ, -ая, -ое **1.** асфальт ...ы; **асфа́льтовое произво́дство** асфальт етештереү **2.** асфальт(лы), асфальт түшәлгән; **асфа́льтовые тротуа́ры** асфальтлы тротуарҙар

АСЬ *межд.*; *прост.* ә, нимә

АТАВИ́ЗМ *м* атавизм (*алыҫ ата-бабала булған билдәләрҙең ошо көндә йәшәгән кешелә, хайуандарҙа, үҫемлектәрҙә осраҡлы рәүештә барлыҡҡа килеүе*)

АТАВИСТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое атавизм ...ы; **атависти́ческие явле́ния** атавизм күренештәре

АТА́КА *ж* **1.** һөжүм, атака; **психи́ческая ата́ка** психик һөжүм; **штыкова́я ата́ка** штык менән һөжүм итеү; **броса́ться в ата́ку** һөжүмгә ташланыу; **отрази́ть (отби́ть) ата́ку** һөжүмде кире ҡағыу; **идти́ в ата́ку** һөжүмгә күтәрелеү **2.** атакалау; **ата́ка вра́жеских пози́ций** дошман позицияларына һөжүм итеү **3.** (*нападение конницы*) сабауыл

АТАКОВА́ТЬ *сов., несов. кого-что* һөжүм итеү, атакалау; **атакова́ть врага́** дошманға һөжүм итеү

АТАКОВА́ТЬСЯ *несов. страд. от* **атакова́ть**

АТАКО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **атакова́ть**

АТАКО́ВЫВАТЬСЯ *несов. страд. от* **атако́вывать**

АТАМА́Н *м* атаман; **войсково́й атама́н** ғәскәри атаман; **атама́н разбо́йников** юлбаҫарҙар атаманы

АТАМА́НИТЬ *несов.*; *разг., уст. см.* **атама́нствовать**

АТАМА́НСКИЙ, -ая, -ое атаман ...ы; **атама́нские обя́занности** атаман бурыстары

АТАМА́НСТВО *с* атаманлыҡ (*дәрәжә һәм вазифа*)

АТАМА́НСТВОВАТЬ *несов.* атаманлыҡ итеү, атаман булыу

АТЕИ́ЗМ *м* атеизм, аллаһыҙлыҡ, динһеҙлек, дәһрилек

АТЕИ́СТ *м* атеист, аллаһыҙ, динһеҙ кеше, дәһри

АТЕИСТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое атеистик, дәһри; **атеисти́ческая литерату́ра** атеистик әҙәбиәт; **атеисти́ческая пропага́нда** атеистик пропаганда

АТЕЛЬЕ́ *с нескл.* ателье, оҫтахана (**1.** *рәссам, скульптор, фотограф оҫтаханаһы* **2.** *өҫ кейеме һәм аяҡ кейемдәре тегеү оҫтаханаһы*); **ателье́ мод** мода ательеһы; **ателье́ прока́та** прокат (ҡуртым) ательеһы; **шве́йное ателье́** тегеү ательеһы; **телевизио́нное ателье́** телевизорҙар ательеһы

АТЕРОСКЛЕРО́З *м*; *мед.* атеросклероз

АТЛА́НТЫ *мн.* (*ед.* **атла́нт** *м*); *архит.* атланттар (*ҡыйыҡты, түшәмде тотоп торған ҡеүәтле ир-ат ҡиәфәтендәге таяуҙар*)

А́ТЛАС *м* атлас (*географик карталар йыйынтығы*); **а́тлас автомоби́льных доро́г** автомо-

биль юлдары атласы; **а́тлас ми́ра** донъя атласы; **железнодоро́жный а́тлас** тимер юл(дар) атласы

АТЛА́С *м* (*ткань*) атлас

АТЛА́СИСТЫЙ, -ая, -ое *см.* **атла́сный** 2

АТЛА́СНЫЙ, -ая, -ое **1.** атлас; **атла́сная ткань** атлас туҡыма; **атла́сное одея́ло** атлас юрған **2.** *перен.* шыма, ялтыр, атлас һымаҡ

АТЛЕ́Т *м* атлет (**1.** *ҙур көс талап итә торған күнегеүҙәр менән шөғөлләнгән цирк артисы йәки спортсы* **2.** *мыҡты кәүҙәле, ҙур физик көскә эйә кеше* **3.** *атлетика менән шөғөлләнгән спортсы*)

АТЛЕ́ТИКА *ж* атлетика; **лёгкая атле́тика** еңел атлетика; **тяжёлая атле́тика** ауыр атлетика

АТЛЕТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое **1.** атлетик; **атлети́ческие упражне́ния** атлетик күнекмәләр **2.** атлеттарға хас, атлеттар һымаҡ; **атлети́ческая си́ла** атлеттарға хас көс; **атлети́ческое телосложе́ние** атлеттар һымаҡ мыҡты кәүҙәле

АТМОСФЕ́РА *ж* **1.** атмосфера; **атмосфе́ра Земли́** Ерҙең атмосфераһы **2.** *перен.* мөхит, солғаныш; **тво́рческая атмосфе́ра** ижади мөхит; **хоро́шая атмосфе́ра** яҡшы мөхит **3.** *физ.*, *тех.* атмосфера (*баҫымды үлсәү берәмеге*)

АТМОСФЕРИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое *см.* **атмосфе́рный**

АТМОСФЕ́РНЫЙ, -ая, -ое атмосфера ...ы; **атмосфе́рный кислоро́д** атмосфера кислороды; **атмосфе́рное давле́ние** атмосфера баҫымы

А́ТОМ *м* атом; **разлага́ть а́томы** атомдарҙы тарҡатыу ♦ **ме́ченый а́том** тамғалы атом, инәүле атом

АТОМА́РНЫЙ, -ая, -ое атомар; **атома́рный кислоро́д** атомар кислород

АТОМИ́ЗМ *м см.* **атоми́стика**

АТОМИ́СТИКА *ж* атомистика (*материяның айырым, үтә бәләкәй киҫәксәләрҙән — атомдарҙан торғанын раҫлаған, уның төҙөлөшө тураһындағы тәғлимәт*)

АТОМИСТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое **1.** атомистик; **атомисти́ческая тео́рия** атомистик теория **2.** атомизм ...ы

А́ТОМНИК *м*; *разг.* атомсы (*белгес*)

А́ТОМНЫЙ, -ая, -ое атом ...ы; **а́томная бо́мба** атом бомбаһы; **а́томная электри́ческая ста́нция** атом электр станцияһы; **а́томное ору́жие** атом ҡоралы; **а́томное строе́ние** атом төҙөлөшө

АТОМОХО́Д *м* атомоход (*атом энергияһын ҡулланыусы карап*)

А́ТОМЩИК *м*; *разг.* **1.** *см.* **а́томник** **2.** атом ҡулланыу яҡлы кеше

АТОНИ́Я *ж*; *мед.* атония (*тән туҡымаһының һәм мускулдарҙың һүлпәнлеге, хәлһеҙлеге, һығылмалылығы кәмеүе*)

АТРИБУ́Т *м* **1.** *филос.* атрибут (*нәмәнең йәки күренештең даими, мөһим, айырылғыһыҙ билдәһе*); **движе́ние — атрибу́т мате́рии** хәрәкәт — материяның атрибуты **2.** хас билдә, атрибут; **пионе́рские атрибу́ты** пионерҙарға хас билдә, пионер атрибуттары **3.** *грам.* атрибут, күрһәткес, билдә

АТРИБУТИ́ВНОСТЬ *ж*; *грам.* аныҡлау һәләте, аныҡлау мөмкинлеге

АТРИБУТИ́ВНЫЙ, -ая, -ое *грам.* аныҡлаусы, күрһәтеүсе, билдәләүсе; **атрибути́вные отноше́ния** аныҡлаусы мөнәсәбәттәр

АТРОПИ́Н *м*; *мед.* атропин (*спазмаларҙы яҙылдырыу өсөн, шулай уҡ күҙ алмаһын тикшереү маҡсатында ҡулланылған алкалоидлы матдә, дарыу*); **применя́ть атропи́н** атропин ҡулланыу

АТРОФИ́РОВАННЫЙ, -ая, -ое ҡороған, һулыған, эштән сыҡҡан

АТРОФИ́РОВАТЬСЯ *сов.*, *несов.* ҡороу, һулыу, эштән сығыу

АТРОФИ́Я *ж*; *биол.*, *мед.* **1.** ҡороу, һулыу, атрофия; бәләкәсәйеү (*ағза-туҡыманың ауырыу йәки эшһеҙлек һөҙөмтәһендә күләм яғынан кәмеүе*); **атрофи́я руки́** ҡул ҡороу **2.** *перен.* юғалыу, бөтөү, тупаҫланыу; **атрофи́я во́ли** ихтыяр юғалыу

АТТАШЕ́ *м нескл.*; *дип.* атташе (*вәкәләтлектә вазифалы белгес, консультант*); **вое́нный атташе́** хәрби атташе; **торго́вый атташе́** сауҙа атташеһы

АТТЕСТА́Т *м* аттестат (**1.** *белем тураһында таныҡлыҡ* **2.** *хәрбиҙәргә бирелгән ҡағыҙ* **3.** *элекке эш урынынан танытма*); **аттеста́т профе́ссора** профессор аттестаты; **де́нежный аттеста́т** аҡса аттестаты; **продово́льственный аттеста́т** аҙыҡ-түлек аттестаты; **получи́ть аттеста́т о сре́днем образова́нии** урта белем тураһында аттестат алыу

АТТЕСТАЦИО́ННЫЙ, -ая, -ое аттестация ...ы; **аттестацио́нная коми́ссия** аттестация комиссияһы; **аттестацио́нное свиде́тельство** аттестация таныҡлығы

АТТЕСТА́ЦИЯ *ж* аттестация (*кемгәләр рәсми рәүештә бирелгән баһа, характеристика*); **проводи́ть аттеста́цию** аттестация үткәреү; **пройти́ аттеста́цию** аттестация үтеү

АТТЕСТОВА́ТЬ *сов.*, *несов. кого-что* **1.** аттестациялау, аттестация үткәреү, баһа биреү; **аттестова́ть учителе́й** уҡытыусыларҙы аттестациялау **2.** дәрәжә биреү; **аттестова́ть ста́ршим сержа́нтом** өлкән сержант дәрәжәһе биреү **3.** белемен баһалау, билдә ҡуйыу; **аттестова́ть ученико́в** уҡыусыларҙың белемен баһалау ♦ **аттестова́ть себя́** үҙеңде күрһәтеү, кем икәнеңде танытыу

АТТЕСТОВА́ТЬСЯ *несов. страд. от* **аттестова́ть**

АТТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое Аттика ...ы ♦ **атти́ческий диале́кт** аттика диалекты; **атти́ческая соль** *книжн.* әсе көләү, мыҫҡыл итеү

АТТРАКЦИО́Н *м*; *театр.* аттракцион (**1.** *цирк йәки эстрада программаһының ҡыҙыҡлы номеры* **2.** *йәмәғәтселек күңел асҡан урындарҙа бәүелсәктәр, атыш урыны, каруселдәр һ.б.*); **цирково́й аттракцио́н** цирк аттракционы

АТУ́ *межд.*; *охот.* һөс, һөс-сөй! (*һунарға этте һөскөртөү һүҙе*)

АУ́ *межд.* ау, ау-ау! (*урманда йәки башҡа урында бер-береңә тауыш биргәндә әйтелә*)

АУДИЕ́НЦИЯ *ж* аудиенция (*дәүләттә юғары урында эшләгән кешенең рәсми рәүештә ҡабул итеүе*); **ждать аудие́нции** аудиенция көтөү

АУДИТО́РИЯ *ж* аудитория; **аудито́рия институ́та** институт аудиторияһы; **заинтересова́ть аудито́рию** аудиторияны ҡыҙыҡһындырыу

АУ́КАНЬЕ *с*; *разг.* ауылдау

АУ́КАТЬ *несов.*; *разг.* ауылдау, ауылдап ҡысҡырыу

АУ́КАТЬСЯ *несов.*; *разг.* ауылдашыу, ау-ау тип ҡысҡырышыу

АУ́КНУТЬ *сов. см.* **ау́кать**

АУ́КНУТЬСЯ *сов. см.* **ау́каться** ♦ **как ау́кнется, так и откли́кнется** байрам ашы — ҡара-ҡаршы

АУКЦИО́Н *м* аукцион (*берәй мөлкәтте йәки нәмәне халыҡ алдында хаҡты күберәк бирәүсегә һатыу*); **междунаро́дный аукцио́н** халыҡ-ара аукцион; **продава́ть на аукцио́не** аукционда һатыу

АУКЦИОНИ́СТ *м* аукционсы, аукционда һатыусы

АУКЦИО́ННЫЙ, -ая, -ое аукцион ...ы; **аукцио́нный торг** аукцион сауҙаһы

АУ́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое ауыл ...ы; **ау́льный сове́т** ауыл советы (шураһы)

А́УТ *м* аут (*туптың, шайбаның уйын майҙанында һыҙыҡтан ситкә сығыуы*)

АУТЕНТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое *см.* **аутентичный**

АУТЕНТИ́ЧНОСТЬ *ж*; *книжн.* төп нөсхә булыу, ысын булыу; **аутенти́чность докуме́нта** документтың төп нөсхә булыуы

АУТЕНТИ́ЧНЫЙ, -ая, -ое *книжн.* **1.** дөрөҫ, төп; **аутенти́чный текст** төп текст **2.** төп сығанаҡтан сыҡҡан, төп нөсхәгә тап килгән; **аутенти́чное толкова́ние зако́на** законды (ҡанунды) төп сығанаҡҡа таянып аңлатыу

АУТОДАФЕ́ *с нескл.* аутодафе (*урта быуаттарҙа инквизиция хөкөмө менән еретиктарҙы, уларҙың яҙмаларын халыҡ алдында яндырыу*)

АФГА́НСКИЙ, -ая, -ое афған ...ы, Афғанстан ...ы; **афга́нский наро́д** афған халҡы; **афга́нский язы́к** афған теле

АФГА́НЦЫ *мн.* афғандар, афған халҡы // *ед.* **афга́нец** *м* афған ир-аты; **афга́нка** *ж* афған ҡатын-ҡыҙы

АФЕ́РА *ж* афера, намыҫһыҙ (бысраҡ) эш; **вовле́чь в афе́ру** бысраҡ эшкә ылыҡтырыу

АФЕРИ́СТ *м* и **АФЕРИ́СТКА** *ж* аферист, хәтәр эш менән шөғөлләнгән кеше

АФИ́ША *ж* афиша, иғлан; **театра́льная афи́ша** театр афишаһы

АФИШИ́РОВАТЬ *сов., несов. что* **1.** афиша менән белдереү, иғлан итеү **2.** асып һалыу, белдереү; **афиши́ровать свои́ отноше́ния** *с кем-л.* *кем менәндер* мөнәсәбәтеңде асып һалыу

АФИШИ́РОВАТЬСЯ *несов. страд. от* **афиши́ровать**

АФОРИ́ЗМ *м* афоризм (*тәрән мәғәнәле ыҡсым һүҙбәйләнеш, һөйләм, мәҡәл*); **употребля́ть в ре́чи афори́змы** телмәрҙә афоризмдар ҡулланыу

АФОРИСТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое афористик; **афористи́ческий жанр** афористик жанр; **афористи́ческий стих** афористик шиғыр

АФОРИСТИ́ЧНОСТЬ *ж* афористиклыҡ, тапҡырлыҡ; **афористи́чность ре́чи** телмәрҙең тапҡырлығы (*мәғәнә яғынан*)

АФОРИСТИ́ЧНЫЙ, -ая, -ое афоризмлы; **афористи́чное выска́зывание** афоризмлы һүҙ

АФРИКА́НСКИЙ, -ая, -ое Африка ...ы; **африка́нские языки́** Африка телдәре; **африка́нские пусты́ни** Африка сүллектәре

АФРИКА́НЦЫ *мн.* африкандар, Африка халҡы // *ед.* **африка́нец** *м* африкан, Африка ир-аты; **африка́нка** *ж* Африка ҡатын-ҡыҙы

АФФЕ́КТ *м* аффект, ярһыу, ҡыҙыу

АФФЕКТА́ЦИЯ *ж* ҡылансыҡлыҡ, шашыныу, үҙеңде яһалма тотоу

АФФЕКТИ́ВНЫЙ, -ая, -ое көслө тойғоло, аффектив; **аффекти́вная речь** көслө тойғоло телмәр

АФФЕКТИ́РОВАННЫЙ, -ая, -ое ҡабартылған, яһалма арттырылған

АФФЕКТИ́РОВАТЬ *сов., несов. что* артыҡ ярһыу, шашып китеү, тәьҫирле, ярһып һөйләү

А́ФФИКС *м* аффикс, ялғау; **словообразова́тельные а́ффиксы** һүҙ яһаусы ялғауҙар

АФФРИКА́ТА *ж*; *лингв.* аффриката; **произноше́ние аффрика́т** аффрикаталарҙың әйтелеше

АХ *межд.* **1.** ай; **ах, упадёт же** ай, ҡолай бит **2.** эй; **ах, я забы́л вас предупреди́ть** эй, һеҙгә әйтергә онотҡанмын **3.** уй; **ах, не му́чьте меня́** уй, яфаламағыҙсы мине **4.** их; **ах ты, моё го́ре** их һин, ҡайғым минең ♦ **ах да** уй алла (*онотолған нәмә ҡапыл иҫкә төшкәндә ҡулланыла*)

А́ХАНЬЕ *с*; *разг.* ах итеү

А́ХАТЬ *несов. от* **а́хнуть**

АХИЛЛЕ́СОВ: ахилле́сова пята́ *кого, чья* йомшаҡ урын, йән ер

АХИНЕ́Я *ж*; *разг.* мәғәнәһеҙ һүҙ, юҡ-бар нәмә, сафсата; **нести́ ахине́ю** юҡ-бар һөйләү

А́ХНУТЬ *сов.* **1.** ахылдап ҡуйыу, ах итеү; **а́хнуть от восто́рга** һоҡланып, ах итеп ҡысҡырып ебәреү **2.** *прост.* гөрһөлдәү; **пу́шки а́хнули** туптар гөрһөлдәп ҡуйҙы **3.** *прост.* сәпәү; **а́хнуть по скуле́** биткә сәпәү

А́ХОВЫЙ, -ая, -ое *прост.* **1.** насар, яман, эшәке; **а́ховая жизнь** насар тормош **2.** шуҡ, дыуамал; **наро́д а́ховый** халыҡ бик дыуамал; **3.** иҫ киткес, ғәжәп; **а́ховые наря́ды** ғәжәп кейемдәр

АХРОМАТИ́ЗМ *м*; *опт.* ахроматизм (*оптик быяланың яҡтылыҡ нурҙарын төҫтәргә таркатмай һындырыу үҙенсәлеге*)

АХРОМАТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое *опт.* ахроматик; **ахромати́ческая ли́нза** ахроматик линза; **ахромати́ческие стёкла** ахроматик быялалар

АХТИ́ *межд.*; *уст.* уй алла; **ахти́, ребя́та, пропа́ли** уй алла, егеттәр, һәләк булдыҡ ♦ **не ахти́ како́й** *прост.* әллә ни түгел, әллә ҡайҙа китмәгән; **не ахти́ как** *прост.* насар, яҡшы түгел

АЦЕТИЛЕ́Н *м*; *хим.* ацетилен (*углерод менән водородтан торған яныусан төҫһеҙ газ*)

АЦЕТИЛЕ́НОВЫЙ, -ая, -ое ацетилен ...ы; **ацетиле́новый за́пах** ацетилен еҫе; **ацетиле́новый цех** ацетилен цехы

АЦЕТО́Н *м*; *хим.* ацетон

АЦЕТО́НОВЫЙ, -ая, -ое ацетон ...ы; **ацето́новая смесь** ацетон ҡушылмаһы; **ацето́новый за́пах** ацетон еҫе

АЦИДОФИЛИ́Н *м* ацидофилин (*махсус бактериялар ярҙамында әсетелгән һөт*)

АЦТЕ́КИ *мн.* (*ед.* **ацте́к** *м*) ацтектар (*Мексикалағы индеецтар*)

АШУ́Г *м* ашуғ (*Кавказ халыҡтарында халыҡ шағиры йәки йырсыһы*)

АЭРА́РИЙ *м* аэрарий (*һауа ваннаһы алыу өсөн яраҡлаштырылған майҙан*)

АЭРО́БНЫЙ, -ая, -ое аэроб; **аэро́бные бакте́рии** аэроб бактериялар

АЭРО́БЫ *мн.* (*ед.* **аэроб** *м*); *биол.* аэробтар (*ирекле кислород булған шарттарҙа ғына тереклек итә алған организмдар*)

АЭРОВОКЗА́Л *м* аэропорт вокзалы, аэровокзал; **зда́ние аэровокза́ла** аэровокзал бинаһы

АЭРОДИНА́МИКА *ж* аэродинамика (*һауаның, газдарҙың хәрәкәте, шулай уҡ газдарҙың үҙ тирәһендәге есемдәргә тәьҫире тураһындағы фән*)

АЭРОДИНАМИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое **1.** аэродинамик; **аэродинами́ческая труба́** аэродинамик торба **2.** аэродинамика ...ы; **аэродинами́ческая лаборато́рия** аэродинамика лабораторияһы

АЭРОДРО́М *м* аэродром; **вое́нный аэродро́м** хәрби аэродром; **стро́ить аэродро́м** аэродром төҙөү

АЭРОДРО́МНЫЙ, -ая, -ое аэродром ...ы; **аэродро́мная площа́дка** аэродром майҙаны

АЭРОЗО́ЛЬ *м*; *спец.* аэрозоль (*газ средаһында ваҡ ҡына ҡаты һәм шыйыҡ өлөшсәләрҙән торған дисперслы система*)

АЭРОЗО́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое аэрозоль ...ы, аэрозолле; **аэрозо́льная устано́вка** аэрозоль етештереү ҡоролмаһы; **аэрозо́льные распыли́тели** аэрозолле һиптергестәр

АЭРОЛИ́Т *м*; *астр.* аэролит (*йыһан киңлегенән Ергә төшкән таш масса*; *таш метеорит*)

АЭРОКЛУ́Б *м* аэроклуб (*авиаспорт менән шөғөлләнеүселәрҙе берләштереүсе ойошма*)

АЭРО́ЛОГ *м* аэролог (*аэрология буйынса белгес*)

АЭРОЛОГИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое **1.** аэрологик; **аэрологи́ческие наблюде́ния** аэрологик күҙәтеүҙәр **2.** аэрология ...ы; **аэрологи́ческая ста́нция** аэрология станцияһы

АЭРОЛО́ГИЯ *ж* аэрология (*атмосфераның юғары ҡатламдарының физик, химик һ.б. үҙенсәлектәрен өйрәнгән фән*)

АЭРОМЕХА́НИКА *ж* аэромеханика (*газға оҡшаш мөхиттә тигеҙлек һәм хәрәкәт ҡанундарын, был мөхиттең ундағы ҡаты есемдәргә механик тәьҫирен өйрәнгән тармаҡ*)

АЭРОНАВИГАЦИО́ННЫЙ, -ая, -ое аэронавигация ...ы; **аэронавигацио́нное обору́дование** аэронавигация ҡорамалдары

АЭРОНАВИГА́ЦИЯ *ж* аэронавигация (*осоусы аппараттарҙы билдәле юлдан йөрөтөү тураһындағы фән*), һауа навигацияһы

АЭРОНА́ВТ *м*; *книжн.* һауала осоусы, аэронавт

АЭРОНА́ВТИКА *ж* һауала осоу эше, аэронавтика

АЭРОПЛА́Н *м* осҡос, аэроплан

АЭРОПО́РТ *м* аэропорт; **аэропо́рт Уфы́** Өфө аэропорты

АЭРОСА́НИ *только мн.* аэросана

АЭРОСТА́Т *м* аэростат, осоусы шар

АЭРОСТА́ТИКА *ж* аэростатика (*газдарҙағы тигеҙлек ҡануны тураһындағы тәғлимәт*)

АЭРОСТАТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое аэростатик; **аэростати́ческие наблюде́ния** аэростатик күҙәтеүҙәр

АЭРОСТА́ТНЫЙ, -ая, -ое аэростат ...ы; **аэроста́тные стро́пы** аэростат арҡандары

АЭРОСЪЁМКА *ж см.* **аэрофотосъёмка**

АЭРОФОТОГРА́ФИЯ *ж* аэрофотография (*фотографияның осоусы аппаратурала фотоға төшөрөп алыу теорияһын һәм практикаһын эсенә алған бүлеге*)

АЭРОФОТОСЪЁМКА *ж* аэрофотосъёмка (*урынды һауанан фотоға төшөрөү*)

АЭРОФОТОТОПОГРА́ФИЯ *ж* аэрофототопография (*урынды һауанан фотоға төшөргән материалдар буйынса топографик карталар эшләү юлдарын өйрәнгән фән*)

Б

Б *частица см.* **бы**

БА *межд.*; *разг.* бәй, абау, бәрәкәт, атаҡ; **ба, как глубоко́!** атаҡ, ҡайһылай тәрән!; **ба, кого́ я ви́жу!** бәй, кемде күрәм мин!

БА́БА I *ж* **1.** *уст.* крәҫтиән ҡатыны, ауыл ҡатыны **2.** *прост.* (*жена*) ҡатын, бисә **3.** *прост.* (*женщина*) ҡатын, ҡатын кеше **4.** *разг.*, *презр.* (*о слабом, нерешительном мужчине*) бисәкәй **5.** *разг.* (*старуха, бабушка*) әбей; **жи́ли-бы́ли дед да ба́ба** *фольк.* борон-борон заманда бер бабай менән әбей йәшәгән, ти ♦ **ка́менная ба́ба** *археол.* тораташ; **сне́жная ба́ба** ҡар бабай

БА́БА II *ж*; *спец.* свай туҡмағы, свай ҡаҡҡыс; **чугу́нная ба́ба** суйын свай туҡмағы

БА́БА III *ж* аҡ күмәс ♦ **ро́мовая ба́ба** ромлы күмәс

БАБА́Х *межд.* шарт-шорт, шарт та шорт, гөрҫ

БАБА́ХАТЬ *несов. см.* **баба́хнуть**

БАБА́ХНУТЬ *сов.*; *разг.* **1.** (*издать сильный звук*) шарт (гөрҫ) итеп ҡалыу; (атыу) гөрһөлдәү; **баба́хнуть из пу́шки** пушканан гөрҫ итеп атып ебәреү **2.** *кого-что* (*с силой ударить*) ныҡ итеп (ҡаты итеп) һуғыу (тондороу, ҡундырыу); **баба́хнуть по спине́** *кого-нибудь кемдеңдер* арҡаһына бик ныҡ итеп һуғыу

БАБА́ХНУТЬСЯ *сов.*; *разг.* шап итеп (гөрҫ итеп) барып төшөү

БАБА́ШКА *ж*; *типогр.* бабашка (*хәреф йыйғанда буш урындарҙы тултыра торған шаҡмаҡ*)

БА́БА-ЯГА́ *ж*; *фольк.* убырлы ҡарсыҡ, мәскәй әбей

БАББИ́Т *м*; *тех.* баббит (*подшипниктар эсенә ҡойола торған ҡурғаш, баҡыр һәм һөрмә иретмәһе*)

БАББИ́ТНЫЙ, -ая, -ое баббит …ы; **баббитный заво́д** баббит заводы

БАББИ́ТОВЫЙ, -ая, -ое **1.** баббит; **баббитовое произво́дство** баббит етештереү **2.** баббиттан яһалған; **баббитовый подши́пник** баббиттан яһалған подшипник

БА́БИЙ, -ья, -ье бисәләр …ы; **ба́бий плато́к** бисәләр яулығы ♦ **ба́бье ле́то** әбейҙәр сыуағы; **ба́бьи ска́зки** *презр.* буш һүҙ, уйҙырма

БА́БКА I *ж* **1.** (*бабушка*) ҡартәсәй, өләсәй **2.** *прост.* (*старая женщина*) әбей, инәй **3.** *уст.* (*повивальная бабка*) кендек инәһе (әбейе), кендәкәй

БА́БКА II *ж* **1.** *анат.* (*надкопытный сустав ноги у животных*) бәкәл, йәкәл, бәкәл (йәкәл) һөйәге **2.** (*кость для игры*) ашыҡ, йәкәл, өнтәй; **игра́ть в ба́бки** ашыҡ уйнау

БА́БКА III *ж*; *уст.* һоҫлан, шәпкә, ҡырлыҡ; **ба́бка льна** етен һоҫланы; **ста́вить снопы́ в ба́бки** көлтәләрҙе һоҫланға ҡуйыу

БА́БКА IV *ж* (*название узла некоторых металлорежущих или деревообрабатывающих станков*) ҡыҫҡыс

БА́БНИК *м*; *разг.*, *презр.* йөрөмтәл (аҙғын) ир-ат

БА́БНИЧАТЬ *несов.* **1.** *прост.* йомшаҡлыҡ күрһәтеү **2.** *прост.* йөрөмтәл булыу, бисәләр артынан сабыу **3.** *уст.* кендек инәһе булып йөрөү

БА́БОЧКА *ж* **1.** күбәләк; **ночны́е ба́бочки** төнгө күбәләктәр **2.** *разг.*, *перен.* (*галстук в виде банта*) күбәләк; **носи́ть ба́бочку** күбәләк тағыу

БА́БУШКА *ж* **1.** (*мать отца, матери*) ҡартәсәй, өләсәй **2.** (*старая женщина*) әбей, инәй ♦ **ба́бушка (ещё) на́двое сказа́ла** булыр-булмаҫы билдәһеҙ, икеле-микеле, боҙға яҙған

БАГА́Ж *м* **1.** багаж, йөк; **ручно́й бага́ж** ҡул багажы, ҡул йөгө; **сдать в бага́ж** багажға тапшырыу; **отпра́вить багажо́м** багаж менән ебәреү **2.** *перен.* (*запас сведений, знаний*) белем, белем байлығы (хазинаһы)

БАГА́ЖНИК *м* багажник; **бага́жник велосипе́да** велосипед багажнигы; **положи́ть чемода́н в бага́жник автомоби́ля** сумаҙанды автомобиль багажнигына һалыу

БАГА́ЖНЫЙ, -ая, -ое багаж …ы; **бага́жный ваго́н** багаж вагоны; **бага́жная квита́нция** багаж квитанцияһы

БАГЕ́Т *м* багет (*кәрниз һәм рамдар яһау өсөн ҡулланылған биҙәкле йәки һырлы, тар йоҡа таҡта*)

БАГЕ́ТНЫЙ, -ая, -ое **1.** багет …ы; **баге́тная мастерска́я** багет оҫтаханаһы **2.** багет, багеттан яһалған; **баге́тная ра́ма** багеттан яһалған рам

БАГЕ́ТОВЫЙ, -ая, -ое *см.* **баге́тный**

БАГО́Р *м* багор (*оҙон һаплы осло ырғаҡ*); **рыболо́вный баго́р** балыҡ тота торған багор; **пожа́рный баго́р** янғын (ут) һүндерә торған багор; **зацепи́ть ло́дку багро́м** кәмәне багор менән эләктереп алыу **2.** һалдау (*балыҡ тотоу ҡулайламаһы*)

БАГО́РНЫЙ, -ая, -ое багор …ы; **баго́рный крюк** багор ырғағы

БА́ГРИТЬ *несов. кого-что* **1.** багор менән сығарыу; **ба́грить ло́дку из воды́** кәмәне багор менән һыуҙан сығарыу **2.** (*ловить рыбу багром*) һалдаулау, һалдау (багор) менән балыҡ тотоу

БАГРОВЕ́ТЬ *несов.* ҡыҙарыу, бурлат ҡыҙыл төҫкә инеү; (*о солнце при закате*) байрау; (*о человеке*) ҡыҙара бүртеү; **не́бо багрове́ет** күк йөҙө ҡыҙара; **багрове́ть от гне́ва** асыуҙан ҡыҙара бүртеү

БАГРО́ВЫЙ, -ая, -ое сем ҡыҙыл, ҡып-ҡыҙыл, ҡуйы ҡыҙыл; **багро́вое лицо́** ҡып-ҡыҙыл йөҙ; **багро́вое пла́мя** ҡуйы ҡыҙыл ялҡын

БАГРЯНЕ́ТЬ *несов.*; *книжн.* **1.** (*виднеться — о чём-л. багряном*) ҡыҙарып тороу (күренеү), алһыуланып күренеү (тороу); **на заре́ не́бо багряне́ет** таң атҡанда күк йөҙө алһыуланып күренә **2.** (*становиться багряным*) ҡыҙарыу, ҡыҙылайыу, алһыуланыу, ҡыҙғылт төҫкә инеү; **оси́нник на́чал багряне́ть** уҫаҡ урманы ҡыҙғылт төҫкә инә башланы

БАГРЯ́НЕЦ *м* ҡуйы ҡыҙыл (бурлат ҡыҙыл) төҫ; **клён на́чал покрыва́ться багря́нцем** саған бурлат ҡыҙыл төҫкә инә башланы

БАГРЯ́НИТЬ и **БАГРЯНИ́ТЬ** *несов. что* ҡуйы ҡыҙыл төҫкә буяу (мансыу); **лучи́ со́лнца багря́нят верши́ны гор** ҡояш нурҙары тау баштарын ҡыҙыл төҫкә мансый

БАГРЯ́НЫЙ, -ая, -ое *см.* **багро́вый**

БАГУ́ЛЬНИК *м* һаҙанаҡ (*дарыу үҫемлеге*); **насто́й багу́льника** һаҙанаҡ төнәтмәһе

БАДА́Н *м* бадан, монгол сәйе

БАДМИНТО́Н *м*; *спорт.* бадминтон; **игра́ть в бадминто́н** бадминтон уйнау

БАДМИНТОНИ́СТ *м* бадминтонсы; **кома́нда бадминтони́стов** бадминтонсылар командаһы

БАДЬЯ́ *ж* ағас күнәк, ҡоҙоҡ күнәге, шахта күнәге; **чугу́нная бадья́** ҡорос күнәк

БА́ЗА *ж* **1.** *архит.* нигеҙ, ҡоролма нигеҙе; **ба́за коло́нны** колонна нигеҙе **2.** (*основа, основание чего-л.*) база, нигеҙ, ерлек; **материа́льная ба́за** матди ерлек; **социа́льная ба́за** социаль нигеҙ; **экономи́ческая ба́за** иҡтисади ерлек; **сырьева́я ба́за** сеймал базаһы; **кормова́я ба́за животново́дства** малсылыҡтың аҙыҡ базаһы **3.** (*склад, опорный пункт*) база; **това́рная ба́за** тауар базаһы; **авиацио́нная ба́за** авиация базаһы; **вое́нно-морска́я ба́за** хәрби-диңгеҙ базаһы; **тури́стская ба́за** туристар базаһы

БАЗА́ЛЬТ *м*; *геол.* базальт (*вулканик тау тоҡомо*)

БАЗА́ЛЬТОВЫЙ, -ая, -ое **1.** базальт ...ы; **база́льтовые за́лежи** базальт ятҡылыҡтары; **база́льтовые ска́лы** базальт ҡаялар **2.** базальт, базальттан яһалған; **база́льтовая осно́ва коло́нны** колоннаның базальттан яһалған нигеҙе

БАЗА́Р *м* **1.** баҙар; **колхо́зный база́р** колхоз баҙары; **кни́жный база́р** китап баҙары; **шко́льный база́р** мәктәп баҙары **2.** *перен.*, *разг.* (*шум, крик*) ығы-зығы, шау-шыу, баҙар; **устро́ить база́р** баҙар ҡороу

БАЗА́РНЫЙ, -ая, -ое **1.** баҙар ...ы; **база́рный день** баҙар көнө; **база́рная пло́щадь** баҙар майҙаны **2.** *перен.*, *разг.* әҙәпһеҙ, тупаҫ; **база́рная ру́гань** әҙәпһеҙ һүгенеү

БАЗИЛИ́КА и **БАЗИ́ЛИКА** *ж*; *архит.* базилика (*урта быуаттағы төҙөлөш тибы*)

БАЗИ́РОВАТЬ *несов. что*, *на чём* нигеҙләү; **бази́ровать промы́шленность на ме́стном сырье́** сәнәғәтте урындағы сеймалға нигеҙләү

БАЗИ́РОВАТЬСЯ *несов.* **1.** *на чём* нигеҙләнеү, таяныу; **бази́роваться на факти́ческих материа́лах** фактик материалдарға таяныу **2.** (*размещаться, располагаться*) урынлашыу; **самолёты бази́ровались на но́вом аэродро́ме** самолёттар яңы аэродромда урынлашты

БА́ЗИС *м* **1.** *архит.* базис, нигеҙ; **ба́зис коло́нны** колоннаның нигеҙе **2.** *см.* **ба́за** 2; **3.** базис (*билдәле бер йәмғиәттең үҫенә ярашлы сәйәси, хоҡуҡи, әхлаҡи һ.б. ҡануңдары булған етештереү мөнәсәбәттәре*)

БА́ЗИСНЫЙ, -ая, -ое базис ...ы; **ба́зисные явле́ния** базис күренештәре

БА́ЗОВЫЙ, -ая, -ое база ...ы; **ба́зовое иму́щество** база мөлкәте

БАИ́Т и **БЕЙТ** *м*; *лит.* бәйет

БА́Й *м* бай

БАЙ-БА́Й и **БА́Ю-БА́Й** *межд.* бәү-бәү, бәлли-бәү, әүәй-әүәй; **пора́ бай-ба́й** бәү-бәү итергә ваҡыт

БАЙБА́К *м* **1.** (*вид сурка*) һыуыр **2.** *перен.*, *разг.* (*лентяй*) ялҡау, ата ялҡау, нәкәҫ

БАЙБА́ЧИЙ, -ья, -ье һыуыр ...ы; **байба́чья нора́** һыуыр өңө

БАЙДА́РКА *ж* байдарка (*бер кешелек кәмә*)

БАЙДА́РОЧНЫЙ, -ая, -ое байдарка ...ы; **байда́рочное весло́** байдарка ишкәге

БА́ЙКА I *ж* байка (*йоҡа кизе-мамыҡ туҡыма*); **бе́лая ба́йка** аҡ байка

БА́ЙКА II *ж* лаҡап, мәҙәк; **расска́зывать ба́йки** мәҙәк һөйләү

БА́ЙКОВЫЙ, -ая, -ое **1.** байка ...ы; **ба́йковое произво́дство** байка етештереү **2.** байка, байканан тегелгән; **ба́йковое одея́ло** байка одеял; **ба́йковый хала́т** байка халат, байканан тегелгән халат

БА́ЙСКИЙ, -ая, -ое бай ...ы; **ба́йские зе́мли** байҙың ерҙәре

БА́ЙХОВЫЙ: ба́йховый чай бөртөк(лө) сәй

БАК I *м* (*сосуд*) бак; **нефтяны́е ба́ки** нефть бактары; **бак для воды́** һыу бағы

БАК II *м*; *мор.* бак (*пароход палубаһының алғы өлөшө*)

БАКАЛА́ВР *м* бакалавр (**1.** *Көнбайыш Европа илдәрендә беренсе ғилми дәрәжә* **2.** *хәҙерге Францияла урта мәктәпте тамамлаған һәм университетҡа инергә хоҡуғы булған уҡыусы*)

БАКАЛЕ́ЙНЫЙ, -ая, -ое бакалея ...ы; **бакале́йный това́р** бакалея тауары; **бакале́йный магази́н** бакалея магазины

БАКАЛЕ́Я *ж собир.* бакалея (*сәй, шәкәр, кофе, ярма, он кеүек аҙыҡ-түлек*)

БАКЕЛИ́Т *м*; *хим.* бакелит (*синтетик ыҫмала*)

БА́КЕН *м* бакен (*һыуҙа һай йәки хәүефле урындарҙы күрһәтеп йөҙөп йөрөмәле билге*); **зажига́ть ба́кены** бакендарға ут тоҡандырыу

БАКЕНБА́РДЫ *мн.* сикә һаҡалы

БА́КЕНЩИК *м* бакенсы, бакен һаҡсыһы

БАКЛА́ГА *ж* баклага (*бормаслы ҡалай йәки ағас һауыт*)

БАКЛАЖА́Н *м* баклажан (*йәшелсә*)

БАКЛАЖА́ННЫЙ, -ая, -ое баклажан ...ы; **баклажа́нная икра́** баклажан икраһы

БАКЛА́Н *м* баклан (*һыу ҡошо*)

БАКЛА́НИЙ, -ья, -ье баклан ...ы; **бакла́нье гнездо́** баклан ояһы; **бакла́нье яйцо́** баклан йомортҡаһы

БАКЛУ́ШИ: бить баклу́ши *разг.* эт һуғарыу, ел ҡыуыу, йөн тибеү

БАКТЕРИА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** бактерия ...ы; **бактериа́льная кле́тка** бактерия күҙәнәге **2.** бактериялы, бактериаль; **бактериа́льные удобре́ния** бактериялы ашламалар

БАКТЕРИЗОВА́ТЬ *несов.* бактериялау; **бактеризова́ть торф** торфты бактериялау; **бактеризова́ть по́чву** тупраҡты бактериялау

БАКТЕРИЗОВА́ТЬСЯ *несов.* бактерияланыу

БАКТЕРИ́ЙНЫЙ, -ая, -ое бактерия ...ы, бактериаль, бактериялы; **бактери́йные препара́ты** бактериялы препараттар

БАКТЕРИО́З *м* бактериоз (*үҫемлектәрҙәге йоғошло ауырыу*)

БАКТЕРИО́ЛОГ *м* бактериолог (*бактериология белгесе*)

БАКТЕРИОЛОГИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое **1.** бактериология ...ы; **бактериологи́ческая лаборато́рия** бактериология лабораторияһы **2.** бактериологик; **бактериологи́ческое ору́жие** бактериологик ҡорал; **бактериологи́ческая война́** бактериологик һуғыш

БАКТЕРИОЛО́ГИЯ *ж* бактериология (*микробиологияның бактерияларҙы өйрәнә торған бүлеге*)

БАКТЕРИОФА́Г *м* бактериофаг (*бактерияларҙы иретә һәм юҡҡа сығара торған матдә*)

БАКТЕРИЦИ́ДНОСТЬ *ж* бактерицидлыҡ (*микробтарҙы юҡ итеү һәләте*)

БАКТЕРИЦИ́ДНЫЙ, -ая, -ое бактерицид (*микробтарҙы юҡ итергә һәләтле*); **бактерици́дные сы́воротки** бактерицид һыуҙар

БАКТЕ́РИЯ *ж* бактерия (*бик бәләкәй бер күҙәнәкле организм*), микроб; **болезнетво́рные бакте́рии** ауырыу тыуҙырыусы бактериялар; **гни́лостные бакте́рии** сереткес бактериялар

БАЛ *м* бал (*бейеүҙәр менән үткәрелгән ҙур байрам кисәһе*); **новогоднний бал** Яңы йыл балы ♦ **ко́нчен бал** бөттө-китте, вәссәләм

БАЛАБА́Н *м* балабан (*ҡайһы бер Төньяҡ Кавказ халыҡтарында тынлы музыка ҡоралы*)

БАЛАБО́ЛКА *разг.* **1.** *ж* (*украшение в виде висящей кисточки, подвеска*) суҡ, сәсәк **2.** *м* и *ж*; *перен.* (*болтун, болтунья*) лығырҙаҡ, лапылдаҡ, тел бисҭәһе, ләстит һатыусы

БАЛАБО́НИТЬ *несов.*; *прост.* ләстит һатыу, лаҡылдау

БАЛАГА́Н *м* **1.** *уст.* балаган, таҡта аласыҡ; **я́рмарочные балага́ны** йәрминкә балагандары **2.** уйын, тамаша, кәмит (*йәрминкәләрҙә күрһәтелгән*) **3.** *перен.* кәмит, көлкө, мәрәкә; **преврати́ть мероприя́тие в балага́н** сараны кәмиткә әйләндереү

БАЛАГА́ННЫЙ, -ая, -ое **1.** балаган ...ы; **балага́нное представле́ние** балаган тамашаһы; **балага́нный шут** балаган мәҙәксеһе **2.** *перен.* тупаҫ

БАЛАГУ́Р *м*; *разг.* мәрәкәсе, йор һүҙле (кеше), шырмый

БАЛАГУ́РИТЬ *несов.*; *разг.* мәрәкәләү, мәрәкә һөйләү; **он весь ве́чер балагу́рил** ул кис буйына мәрәкә һөйләне

БАЛАЛА́ЕЧНИК *м* балалайкасы, балалайкала уйнаусы

БАЛАЛА́ЕЧНЫЙ, -ая, -ое балалайка ...ы; **балала́ечная струна́** балалайка ҡылы; **балала́ечный орке́стр** балалайка оркестры

БАЛАЛА́ЙКА *ж* балалайка; **игра́ть на балала́йке** балалайкала уйнау ♦ **бесстру́нная балала́йка** ярыҡ барабан (*сер тота белмәгән, шаран-яра кеше*)

БАЛАМУ́Т *м*; *разг.* баламут, донъя бутаусы, ҡотҡо һалыусы, ҡотҡосо

БАЛАМУ́ТИТЬ *несов.*; *разг.* **1.** *что* болғатыу, буръяҡлау, болғансыҡлау; **баламу́тить во́ду** һыуҙы болғансыҡлау **2.** *кого-что*; *перен.* ҡотортоу, донъя бутау; **баламу́тить ребя́т** бала-сағаны ҡотортоу

БАЛА́НДА *ж*; *прост.* өйрә; **вари́ть бала́нду** өйрә бешереү

БАЛА́НС I *м* **1.** (*равновесие*) баланс, тигеҙлек **2.** *фин.* баланс; **годово́й бала́нс** йыллыҡ баланс; **акти́вный бала́нс** актив баланс; **насси́вный бала́нс** пассив баланс; **торго́вый бала́нс** сауҙа балансы; **бала́нс наро́дного хозя́йства** халыҡ хужалығы балансы; **свести́ бала́нс** баланс сығарыу

БАЛА́НС II *м собир.*; *спец.* (*брёвна*) баланс, түмәрсә (*целлюлоза заводтары өсөн әҙерләнгән ҡыҫҡа бүрәнәләр*)

БАЛАНСИ́Р *м* балансир (**1.** *цирк. канат өҫтөндә йөрөүсе акробаттың тигеҙлек һаҡлау ҡолғаһы* **2.** *тех. рычагтың бер төрө* **3.** *сәғәттәрҙә маятник хеҙмәтен үтәгән төп регулятор*)

БАЛА́НСОВЫЙ I, -ая, -ое *фин.* баланс ...ы; **бала́нсовый отчёт** баланс отчёты

БАЛА́НСОВЫЙ II, -ая, -ое *спец.* баланс; **бала́нсовая древеси́на** баланс ағас

БАЛАХО́Н *м*; *разг.* балахон (*килешһеҙ тегелгән, киң оҙон кейем*)

БАЛБЕ́С *м*; *разг.*, *презр.* аңра, миңрәү, тинтәк, һиңмай

БАЛДА́ **1.** *ж*; *уст.* (*большой тяжёлый молот*) балға; **разбива́ть ка́мень желе́зной балдо́й** тимер балға менән таш ватыу **2.** *м* и *ж*; *прост.*, *бран.* алйот, аңра

БАЛДАХИ́Н *м* балдахин (*түбәләп эшләнгән сәсәкле сымылдыҡ*)

БАЛЕРИ́НА *ж* балерина, балетта бейеүсе ҡатын-ҡыҙ

БАЛЕ́Т *м* балет; **башки́рский бале́т** башҡорт балеты; **класси́ческий бале́т** классик балет; **арти́ст бале́та** балет артисы

БАЛЕТМЕ́ЙСТЕР *м* балетмейстер

БАЛЕ́ТНЫЙ, -ая, -ое балет ...ы; **бале́тное иску́сство** балет сәнғәте; **бале́тная шко́ла** балет мәктәбе

БАЛЕТОМА́Н *м* балетоман (*балет яратыусы*)

БАЛЕТОМА́НИЯ *ж* балетомания (*балет менән мауығыу*)

БА́ЛКА I *ж* (*брус*) урҙа, өрләк, матса, бағана; **желе́зная ба́лка** тимер урҙа

БА́ЛКА II *ж* (*овраг*) һыҙа, үҙән, тар күл; **лесна́я ба́лка** урман һыҙаһы

БАЛКАНИ́СТ *м* балканист (*Балҡан ярымутрауында йәшәгән халыҡтарҙы өйрәнеүсе; шулар буйынса белгес*)

БАЛКА́РСКИЙ, -ая, -ое балҡар ...ы; **балка́рская литерату́ра** балҡар әҙәбиәте

БАЛКА́РЦЫ и **БАЛКА́РЫ** *мн.* балҡарҙар, балҡар халҡы // *ед.* **балка́рец** и **балка́р** *м* балҡар ир-аты; **балка́рка** *ж* балҡар ҡатын-ҡыҙы

БАЛКО́Н *м* балкон; **украша́ть балко́н цвета́ми** балконды сәскәләр менән биҙәү; **пе́рвый ряд балко́на** *театр.* балкондың беренсе рәте

БАЛКО́ННЫЙ, -ая, -ое балкон ...ы; **балко́нная дверь** балкон ишеге

БАЛЛ *м* **1.** (*единица измерения силы каких-л. явлений*) балл; **си́ла ве́тра в шесть ба́ллов** елдең көсө алты балл; **землетрясе́ние в пять ба́ллов** биш баллыҡ ер тетрәү **2.** (*оценка в школе, в спорте*) балл, билдә; **ко́нкурсный балл** конкурс балы; **не набра́ть ба́ллов** балл йыя алмау

БАЛЛА́ДА *ж* баллада (**1.** *легенда йәки әкиәт сюжетына яҙылған шиғри әҫәр* **2.** *музыкаль әҫәр*)

БАЛЛА́ДНЫЙ, -ая, -ое баллада ...ы

БАЛЛА́СТ *м* **1.** балласт, ауырлыҡ, йөк (*тейешле тәрәнлеккә төшөрөү өсөн карапҡа, осоу бейеклеген һаҡлау өсөн аэростатҡа һалынған йөк*) **2.** *ж.-д.* балласт (*өҫтөнә шпал һалыу өсөн ергә түшәлгән ҡырсын таш йәки ҡом*) **3.** *перен.* кәрәкмәгән артыҡ нәмә, артыҡ йөк

БАЛЛАСТИ́РОВАТЬ *несов.*; *ж.-д.* балласт түшәү

БАЛЛА́СТНЫЙ, -ая, -ое балласт ...ы; **балла́стная систе́ма корабля́** карараптың балласт системаһы; **балла́стный по́езд** балласт поезы

БАЛЛА́СТОВЫЙ, -ая, -ое балласт ...ы

БАЛЛИ́СТИК *м* баллистика белгесе, баллистик

БАЛЛИ́СТИКА *ж*; *воен.* баллистика (*артиллерия тубы, йәҙрәһе, мина, авиабомба һ.б. хәрәкәте тураһындағы фән*); **вну́тренняя балли́стика** эске баллистика; **вне́шняя балли́стика** тышҡы баллистика

БАЛЛИСТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое баллистик; **баллисти́ческая ракéта** баллистик ракета

БА́ЛЛОВЫЙ, -ая, -ое балл менән баһаланған (иҫәпләнгән, үлсәнгән); **ба́лловая характери́стика ве́тра** елдең балл менән иҫәпләнгән көсө

БАЛЛО́Н *м*; *в разн. знач.* баллон; **балло́н с кислоро́дом** кислород баллоны; **балло́н аэроста́та** аэростат баллоны

БАЛЛОТИ́РОВАТЬ *несов. кого-что* һайлау, тауыш биреү, тауышҡа ҡуйыу; **баллоти́ровать предложе́ние** тәкдимде тауышҡа ҡуйыу

БАЛЛОТИ́РОВАТЬСЯ *несов.* һайланыу, тауышҡа ҡуйылыу; **баллоти́роваться в депута́ты** депутатлыҡҡа һайланыу

БАЛЛОТИРО́ВОЧНЫЙ, -ая, -ое һайлау ...ы; **баллотиро́вочный бюллете́нь** һайлау бюллетене

БА́ЛЛЬНЫЙ, -ая, -ое балл ...ы; **ба́лльная систе́ма** балл системаһы

...БА́ЛЛЬНЫЙ, -ая, -ое *урыҫ телендә беренсе яртыһы һан менән килгән ҡушма һүҙҙәрҙең "баллы" мәғәнәһен аңлатҡан икенсе өлөшө, мәҫ.,* **пятиба́лльная систе́ма оце́нки зна́ний** белем кимәлен баһалауҙа биш баллы система

БАЛО́ВАННЫЙ, -ая, -ое иркә, иркәләп боҙолған; **бало́ванный ребёнок** ныҡ иркәләүҙән боҙолған бала

БАЛОВА́ТЬ *несов.* **1.** *кого-что* иркәләтеү, иркәләтеп боҙоу, ҡотортоу, яман өйрәтеү, шаштырыу, уҙындырыу; **балова́ть дете́й** балаларҙы иркәләтеп боҙоу **2.** *прост.* шаярыу; **ребёнок балу́ет** бала шаяра

БАЛОВА́ТЬСЯ *несов.* **1.** (*играть*) шаярыу, ҡотороу; **ребёнок балу́ется** бала шаяра; **не балу́йся** шаярма **2.** *чем* (*заниматься ради удовольствия*) шаярыу, шаярып эшләү, уйнау; **балу́юсь табако́м** тәмәке тартҡылайым; **балова́ться с огнём** ут менән уйнау

БА́ЛОВЕНЬ *м*; *разг.* **1.** (*любимчик*) иркә **2.** (*шутник*) шаян, шуҡ ♦ **ба́ловень судьбы́** яҙмышы бәхетле

БАЛОВЛИ́ВЫЙ, -ая, -ое *прост.* шуҡ, шаян; **баловли́вый ма́льчик** шаян малай

БАЛОВНИ́К *м* и **БАЛОВНИ́ЦА** *ж*; *разг.* шаян, шуҡ

БАЛОВНО́Й, -ая, -ое *прост.* шаян, шуҡ; **баловно́й ребёнок** шуҡ бала

БАЛОВСТВО́ *с*; *разг.* **1.** (*потворство*) артыҡ иркәләү, уҙындырыу, шаштырыу **2.** (*шалость*) шаянлыҡ, шуҡлыҡ

БАЛЫ́К *м* ҡыҙыл балыҡ (*ҡаҡланған ҡыҙыл балыҡтың һырт ите*)

БАЛЬЗА́КОВСКИЙ: бальза́ковский во́зраст Бальзак йәше (*ҡатын-ҡыҙҙың утыҙ менән ҡырҡ араһындағы йәше*)

БАЛЬЗА́М *м* **1.** бәлзәм (*ыҫмала, эфир майҙары булған үҫемлек һуты һәм дарыу үләндәре төнәтмәһе йәки майы*) **2.** *перен.* (*средство утешения*) йыуаныс, күңел аҙығы

БАЛЬЗАМИ́Н *м* бохар ҡынаһы, ҡына гөлө

БАЛЬЗАМИ́РОВАТЬ *несов. кого-что* бәлзәмләү, бәлзәм менән эшкәртеү

БАЛЬЗАМИ́РОВАТЬСЯ *несов. страд. от* **бальзами́ровать**

БАЛЬЗАМИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое бәлзәм бирә торған, бәлзәмле; **бальзами́ческая пи́хта** бәлзәм бирә торған аҡ шыршы; **бальзами́ческие вещества́** бәлзәмле матдәләр

БАЛЬЗА́МНЫЙ, -ая, -ое бәлзәм ...ы; **бальза́мное де́рево** бәлзәм ағасы

БАЛЬНЕО́ЛОГ *м* бальнеолог, бальнеология белгесе

БАЛЬНЕОЛОГИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое бальнеология ...ы, бальнеологик; **бальнеологи́ческий куро́рт** бальнеология курорты

БАЛЬНЕОЛО́ГИЯ *ж* бальнеология (*минераль һыуҙарҙың сығышын, физик һәм химик составын тикшереп, улар менән дауаланыу ысулдарын өйрәнә торған фән*)

БА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое *см.* **бал**; **ба́льный костю́м** бал костюмы

БАЛЮСТРА́ДА *ж* балюстрада (*балкон йәки баҫҡыс яндауырындағы фигуралап яһалған рәшәткә*)

БАЛЯ́СИНА *ж* балясина (*баҫҡыс яндауырындағы йәки ҡоймалағы фигуралап яһалған текмә*)

БАЛЯ́СНИК I *м* балясник (*төҙөлөш материалы*)

БАЛЯ́СНИК II *м*; *прост.* мәҙәксе, мәрәкәсе

БАЛЯ́СНИЧАТЬ *несов.*; *прост.* шаярып һөйләшеү, мәрәкәләү, хәбәр һатыу

БАЛЯ́СЫ: баля́сыточи́ть ләстит һатыу

БАМБУ́К *м* бамбук

БАМБУ́КОВЫЙ, -ая, -ое бамбук ...ы; **бамбу́ковая трость** бамбук таяғы; **бамбу́ковые за́росли** бамбук урманлығы ♦ **бамбу́ковое положе́ние** *прост., шутл.* ауыр (ҡыйын, уңайһыҙ) хәл

БА́МПЕР *м* бампер (*автомобилдәрҙә бәрелеү көсөн кәметә торған махсус ҡулайлама*)

БАНА́ЛЬНОСТЬ *ж* күп сәйнәлгән (тапалған) һүҙ, иҫкергән фекер

БАНА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое күп сәйнәлгән, тапалған, иҫкергән; **бана́льный сюже́т** тапалған сюжет

БАНА́Н *м* банан (*тропик үҫемлек һәм уның емеше*)

БАНА́НОВЫЙ, -ая, -ое банан ...ы; **бана́новый лист** банан япрағы; **бана́новая ро́ща** банан урманы

БА́НДА *ж* банда, шайка; **диверсио́нная ба́нда** диверсия бандаһы; **ба́нда граби́телей** талаусылар (юлбаҫарҙар) бандаһы

БАНДА́Ж *м* бандаж (**1.** *эсте күтәртеү йәки берәй ағзаны нормаль хәлдә тотоу өсөн кейелә торған махсус яҫы билбау* **2.** *тех. машина частарына, вагон тәгәрмәстәренә һ.б. кейҙерелә торған металл туғын, шин*)

БАНДА́ЖНЫЙ, -ая, -ое бандаж ...ы; **банда́жная мастерска́я** бандаж оҫтаханаһы

БАНДЕРО́ЛЬ *ж* бандероль; **отпра́вить бандеро́ль** бандероль ебәреү

БАНДЕРО́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое бандероль; **бандеро́льное отправле́ние** бандероль менән ебәреү

БА́НДЖО *с нескл.* банджо (*Америка негрҙарының сиртеп уйнай торған музыка ҡоралы*)

БАНДИ́Т *м* бандит, ҡоралл юлбаҫар, башкиҫәр

БАНДИТИ́ЗМ *м* бандитизм, бандитлыҡ, юлбаҫарлыҡ

БАНДИ́ТСКИЙ, -ая, -ое бандит ...ы; **банди́тская ша́йка** бандит шайкаһы

БАНДУ́РА *ж* бандура (*украиндарҙың сиртеп уйнай торған ҡыллы музыка ҡоралы*)

БАНДУРИ́СТ *м* бандурасы; **капе́лла бандури́стов** бандурасыларҙың капеллаһы

БАНК *м* **1.** банк; **госуда́рственный банк** дәүләт банкы(һы) **2.** банк (*кәрт уйынының бер төрө*; *кәрт уйынында уртаға һала торған аҡса*)

БА́НКА I *ж* **1.** банка; **консе́рвная ба́нка** консерва банкаһы; **ба́нка для варе́нья** ҡайнатма өсөн банка **2.** *обычно мн.* **ба́нки**; *мед.* банка һалыу (ултыртыу)

БА́НКА II *ж*; *мор.* һайлыҡ, һай урын

БАНКЕ́Т I *м* банкет, тантаналы мәжлес; **устро́ить банке́т** банкет яһау (ойоштороу)

БАНКЕ́Т II *м*; *тех.* банкет (*берәй ҡоролманы емерелеүҙән һаҡлау өсөн һалынған тупраҡ йәки таш өйөмө*)

БАНКЕ́ТКА *ж* банкетка (*артһыҙ йомшаҡ диван*)

БАНКЕ́ТНЫЙ, -ая, -ое банкет ...ы; **банке́тный зал** банкет залы

БАНКИ́Р *м* банкир, банк хужаһы

БАНКИ́РСКИЙ, -ая, -ое банкир ...ы; **банки́рская конто́ра** банкир контораһы

БАНКНО́ТЫ *мн.* (*ед.* **банкно́т** *м* и **банкно́та** *ж*); *фин.* банкнот (**1.** *дәүләт банкыһы тарафынан сығарылып, аҡса урынына йөрөй торған билет* **2.** *эмиссион банкылар тарафынан сығарылған ҡағыҙ аҡса*)

БА́НКОВСКИЙ, -ая, -ое банк ...ы; **ба́нковский слу́жащий** банк хеҙмәткәре; **ба́нковская систе́ма** банк системаһы

БА́НКОВЫЙ, -ая, -ое банк ...ы; **ба́нковое де́ло** банк эше

БАНКРО́Т *м* банкрот (**1.** *бурысҡа батып, бөлгән кеше* **2.** *күсм. шәхси тормошонда, хеҙмәтендә бәхетһеҙлеккә дусар булған кеше*)

БАНКРО́ТСТВО *с*; *прям., перен.* банкротлыҡ, бөлгөнлөк; **полити́ческое банкро́тство** сәйәси банкротлыҡ

БА́ННЫЙ, -ая, -ое мунса …ы; **ба́нный день** мунса көнө; **ба́нное полоте́нце** мунса таҫтамалы ♦ **как ба́нный лист (приста́ть)** һағыҙаҡ кеүек йәбешеү, йәнгә тейеү, теңкәгә тейеү

БАНТ *м* бант; **приколо́ть бант** бант тағыу; **завяза́ть бант** бант тағыу

БА́НТУ *мн. нескл.* **1.** (*группа народов*) банту, бантуҙар **2.** (*семья языков*) банту (*Көньяҡ һәм Урта Африка халыҡтарының телдәр ғаиләһе*)

БА́НЩИК *м* и **БА́НЩИЦА** *ж* мунсасы, мунса хеҙмәткәре

БА́НЯ *ж* мунса; **коммуна́льная ба́ня** коммуналь мунса; **мы́ться в ба́не** мунсала йыуыныу ♦ **бе́лая ба́ня** аҡ мунса; **чёрная ба́ня** ҡара мунса; **зада́ть ба́ню** *кому* кәрәген биреү, бик ҡаты әрләү, ҡыҙҙырыу

БАОБА́Б *м* баобаб (*тропик ағас*)

БАПТИ́ЗМ *м* баптизм (*христиан диненең айырым бер сектаһы*)

БАПТИ́СТ *м* и **БАПТИ́СТКА** *ж* баптист

БАПТИ́СТСКИЙ, -ая, -ое баптист …ы, баптистар …ы; **бапти́стская общи́на** баптистар йәмғиәте

БАР I *м* бар (*ҙур булмаған ресторан*)

БАР II *м*; *метеор.* бар (*атмосфера баҫымын үлсәү берәмеге*)

БАР III *м*; *мор.* бар (*йылға йәки диңгеҙ яр буйындағы һайлыҡ*)

БАР IV *м*; *горн.* бар (*тау комбайнының бер өлөшө*)

БАРАБА́Н *м* **1.** барабан; **оркестро́вый бараба́н** оркестр барабаны; **пионе́рский бараба́н** пионер барабаны; **боево́й бараба́н** хәрби барабан; **бить в бараба́н** барабан һуғыу (ҡағыу) **2.** барабан (*төрлө машина һәм механизмдарҙа эсе ҡыуыш цилиндр*); **бараба́н молоти́лки** ашлыҡ һуҡҡыстың барабаны; **бараба́н револьве́ра** револьвер барабаны

БАРАБА́НИТЬ *несов.* **1.** барабан ҡағыу (һуғыу) **2.** (*дробно стучать*) тыҡ-тыҡ иттереү, тыҡылдатыу; **бараба́нить по стеклу́** тәҙрә тыҡылдатыу **3.** *что* и *без доп.*; *разг.* насар уйнау, дыңғырлатыу; **бараба́нить на роя́ле** рояль дыңғырлатыу

БАРАБА́ННЫЙ, -ая, -ое барабан …ы; **бараба́нные па́лочки** барабан таяҡсалары; **бараба́нный бой** барабан тауышы ♦ **бараба́нная перепо́нка** *анат.* ҡолаҡ ярыһы

БАРАБА́НЩИК *м* и **БАРАБА́НЩИЦА** *ж* барабансы, барабан ҡағыусы

БАРА́К *м* барак; **рабо́чий бара́к** эшселәр бараҡы

БАРА́Н *м* **1.** тәкә, һарыҡ тәкәһе; **годова́лый бара́н** бер йәшлек тәкә; **племенно́й бара́н** тоҡомло һарыҡ тәкәһе; **холощёный баран** бестерелгән (көйҙөрөлгән) тәкә **2.** ҡырағай һарыҡ, ҡырағай һарыҡ тәкәһе ♦ **как бара́н на но́вые воро́та (уста́виться)** бер ни аңламай, мәғәнәһеҙ текләп тороу (ҡарау); ябалаҡ кеүек ҡарау

БАРА́НИЙ, -ья, -ье **1.** тәкә …ы; **бара́ньи рога́** тәкә мөгөҙө **2.** һарыҡ тиреһенән тегелгән; **бара́ний тулу́п** һарыҡ тиреһенән тегелгән толоп ♦ **в бара́ний рог согну́ть (скрути́ть)** *кого кемделер* бөгөп алыу, баш эйҙереү

БАРА́НИНА *ж* һарыҡ (ҡуй) ите; **жа́реная бара́нина** ҡыҙҙырылған һарыҡ (ҡуй) ите

БАРА́НКА *ж* **1.** керәндил; **све́жая бара́нка** яңы бешкән керәндил **2.** *перен.*, *прост.* баранка (*автомобиль руле*); **сесть за бара́нку** баранка артына ултырыу; **крути́ть бара́нку** баранка әйләндереү

БАРАХЛИ́ТЬ *несов.*; *прост.* насар эшләү; **мото́р барахли́т** мотор насар эшләй

БАРАХЛО́ *с собир.*; *прост.* иҫке-моҫҡо, алам-һалам, яраҡһыҙ ваҡ-төйәк

БАРАХО́ЛКА *ж*; *прост.* барахолка (*иҫке-моҫҡо, алам-һалам һатҡан урын*)

БАРА́ХТАТЬСЯ *несов.*; *разг.* тыбырсыныу, тулау, шаптырлау; **бара́хтаться в воде́** һыуҙа шаптырлау

БАРА́ЧНЫЙ, -ая, -ое барак тибындағы, барак …ы; **бара́чная постро́йка** барак тибындағы төҙөлөш

БАРА́ШЕК *м* **1.** *уменьш.-ласк.* *от* **бара́н** һарыҡ бәрәсе (бәрәне) **2.** (*выделанная баранья шкурка*) бәрәс (бәрән) тиреһе, илтер; **ша́пка из бара́шка** илтер бүрек **3.** *мн.* **бара́шки** (*волны*) тулҡын ялы (күбеге) **4.** *мн.* **бара́шки** (*облака*) шекәрә болоттар **5.** (*гайка*) ике тотҡалы гайка

БАРА́ШКОВЫЙ, -ая, -ое илтер, бәрәс тиреһенән тегелгән; **бара́шковый воротни́к** илтер яға

БАРБАРИ́С *м* барбарис (*ҡыуағы һәм емеше*)

БАРБАРИ́СОВЫЙ, -ая, -ое барбарис …ы; **барбари́совый куст** барбарис ҡыуағы; **барбари́совое варе́нье** барбарис ҡайнатмаһы

БАРБО́С *м* барбос (*йорт эте*)

БАРД *м* **1.** бард (*боронғо кельттарҙа йырсы-шағир*) **2.** *уст.* шағир

БАРДА́ *ж* төпрә (*шарап, һыра һ.б. ҡойоу өсөн ҡулланылып, аҫаҡ төбөнә ултырған ҡалдыҡ*)

БАРЕ́Ж *м*; *уст.* бареж (*үтә күренмәле еңел туҡыма*); **бе́лый баре́ж** аҡ бареж

БАРЕ́ЖЕВЫЙ, -ая, -ое; *уст.* бареж; **баре́жевое пла́тье** бареж күлдәк

БАРЕЛЬЕ́Ф *м* барельеф (*ҡабартып төшөрөлгән скульптура һүрәте*)

БАРЕЛЬЕ́ФНЫЙ, -ая, -ое барельеф …ы, барельефлы; **барелье́фное изображе́ние** барельеф һүрәт

БАРЕ́ТКИ *мн.* (*ед.* **баре́тка** *ж*); *прост.* баретка (*сепрәктән тегелгән еңел аяҡ кейеме*); **бе́лая баре́тка** аҡ баретка

БАРЕ́ТТЕР *м* бареттер (*электр приборы*)

БА́РЖА и **БАРЖА́** *ж* баржа; **грузи́ть зерно́ на ба́ржу** баржаға иген тейәү

БА́РЖЕВЫЙ и **БАРЖЕВО́Й,** -ая, -ое баржа(лар) …ы; **ба́ржевый кана́т** баржа канаты; **ба́ржевый карава́н** баржалар каруаны

БА́РИЕВЫЙ, -ая, -ое барий …ы, барийлы

БА́РИЙ *м* барий (*химик элемент, металл*)

БА́РИН *м*; *уст.* барин, алпауыт (**1.** *помещик, дворян, баяр* **2.** *әфәнде, хужа* **3.** *күсм. эшләргә яратмаған кеше, аҡһөйәк*) ♦ **сиде́ть ба́рином** ҡул ҡаушырып ултырыу (*дөйөм эшкә ҡатнашмау*)

БАРИ́Т *м* барит (*буяу, резина, ҡағыҙ етештереүҙә һ.б. сәнәғәттә киң ҡулланылған минерал*)

БАРИТО́Н *м* баритон (**1.** *бас менән тенор араһындағы ирҙәр тауышы; шундай тауыш менән йырлаған кеше* **2.** *тынлы музыка ҡоралының бер төрө*)

БАРИТОНА́ЛЬНЫЙ и **БАРИТО́ННЫЙ,** -ая, -ое баритональ, баритонға яҡын; **баритона́льный бас** баритональ бас; **барито́нная па́ртия** баритон партияһы

БА́РИЧ *м*; *уст., разг.* барин малайы, байбетсә

БАРИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое *метеор.* бар …ы; **бари́ческий (барометри́ческий) градие́нт** бар (барометрик) градиент(ы), баҫым градиенты

БАРК *м*; *мор.* барк (*елкәнле судноның бер төрө*)

БА́РКА *ж* барка (*ағас баржа*)

БАРКАРО́ЛА *ж*; *муз.* баркарола (*Венеция кәмәселәренең йыры һәм шул стилдә яҙылған музыкаль әҫәр*)

БАРКА́С *м* баркас (**1.** *күп ишкәкле ҙур кәмә* **2.** *портта йөк ташый торған үҙе йөрөмәле кәмә*)

БАРКА́СНЫЙ, -ая, -ое баркас …ы

БА́РМЫ *мн.* барм (*батша кейеме*)

БАРО́ГРАФ *м* барограф (*атмосфера баҫымының үҙгәрешен яҙып бара торған прибор*)

БАРОКА́МЕРА *ж* барокамера (*яһалма рәүештә юғары йәки түбән барометрик баҫым барлыҡҡа килтерә торған герметик камера*)

БАРО́ККО *с нескл.* барокко (*XVI–XVIII бб. Көнбайыш Европа архитектураһында һәм скульптураһында булған ныҡ семәрле декоратив стиль*)

БАРО́МЕТР *м* барометр (**1.** *атмосфера баҫымын үлсәй торған прибор* **2.** *күсм. эшхәлдең барышын сағылдырған күрһәткес*)

БАРОМЕТРИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое барометрик; **барометри́ческие да́нные** барометрик мәғлүмәттәр

БАРО́Н *м* барон (*Көнбайыш Европала графтан түбән дворянлыҡ титулы һәм шул титулды йөрөткән кеше*)

БАРОНЕ́ССА *ж* барондың ҡатыны, барондың ҡыҙы

БАРОНЕ́Т *м* баронет (*Англияла дворян титулы һәм шул титулды йөрөткән кеше*)

БАРО́НСКИЙ, -ая, -ое барон; **баро́нский ти́тул** барон титулы

БАРО́НСТВО *с* баронлыҡ, барон булыу

БА́РОЧНЫЙ, -ая, -ое барка …ы; **ба́рочный тёс** барка таҡтаһы; **ба́рочный я́корь** барка якоры

БАРО́ЧНЫЙ, -ая, -ое барокко …ы; **баро́чный стиль** барокко стиле; **баро́чная жи́вопись** барокко стилендәге живопись

БАРРА́Ж *м*; *ав.* барраж (*ҡорос тростар менән беркетелгән аэростаттарҙан торған һауалағы тотҡарлыҡ*)

БАРРАЖИ́РОВАТЬ *несов.*; *ав.* һауанан патруль яһау (*һауаны дошман авиацияһынан самолёттар ярҙамында һаҡлау*)

БАРРИКА́ДА *ж* баррикада; **сража́ться на баррика́дах** баррикадаларҙа һуғышыу

БАРРИКАДИ́РОВАТЬ *несов. что* баррикадалау, баррикада ҡороу; **баррикади́ровать у́лицу** урамға баррикада ҡороу

БАРРИКА́ДНЫЙ, -ая, -ое баррикада …ы; **баррика́дные бои́** баррикада һуғыштары

БАРС *м* барыҫ, ҡаплан

БА́РСКИЙ, -ая, -ое барин …ы, байҙарса; **ба́рская уса́дьба** бай (йорто) усадьбаһы; **ба́рские зама́шки** байҙарса ҡыланыш

БА́РСОВЫЙ, -ая, -ое ҡаплан …ы; **ба́рсовая шку́ра** ҡаплан тиреһе

БА́РСТВЕННЫЙ, -ая, -ое бариндарға хас, бариндарса, бариндарса эре (һауалы, тәкәббер); **ба́рственный тон** бариндарға хас тон ♦ **ба́рственное отноше́ние к де́лу** эшкә илке-һалҡы мөнәсәбәт, эшкә ғәмһеҙ булыу

БА́РСТВО *с* **1.** *собир.* баярҙар, алпауыттар **2.** (*высокомерие*) һауалыҡ, эрелек, тәкәбберлек **3.** (*изнеженность*) наҙлылыҡ, иркәлек, наҙланып (ҡотороп) китеү

БА́РСТВОВАТЬ *несов.* эшһеҙ (ғәмһеҙ) йәшәү, бариндар һымаҡ йәшәү

БАРСУ́К *м* бурһыҡ; **барсучи́ха** *ж*; *разг.* инә бурһыҡ

БАРСУ́ЧИЙ, -ья, -ье бурһыҡ …ы; **барсу́чий жир** бурһыҡ майы; **барсу́чья нора́** бурһыҡ өңө

БАРХА́НЫ *мн.* (*ед.* **барха́н** *м*) бархан, ҡом тауы (*сүлдәрҙә*)

БА́РХАТ *м* бәрхәт, хәтфә; **зелёный ба́рхат** йәшел бәрхәт

БАРХАТИ́СТЫЙ, -ая, -ое **1.** бәрхәт һымаҡ йомшаҡ; **бархати́стая ко́жа** бәрхәт һымаҡ йомшаҡ тире **2.** *перен.* (*о голосе, звуке*) йомшаҡ, яғымлы; **бархати́стый го́лос** яғымлы тауыш

БА́РХАТКА и *разг.* **БАРХО́ТКА** *ж* бәрхәт таҫма

БА́РХАТНЫЙ, -ая, -ое **1.** бәрхәт; **ба́рхатное пла́тье** бәрхәт күлдәк **2.** *перен. см.* **бархати́стый**

♦ **ба́рхатный сезо́н** бәрхәт сезоны (*көньякта көҙгө айҙар*)

БА́РХАТЦЫ *мн.* (*ед.* **ба́рхатец** *м*) бәрхәт үлән

БАРЧО́НОК и **БАРЧУ́К** *м*; *уст.* баяр (помещик) балаһы, барин улы

БА́РЩИНА *ж* барщина (*крепостнойлыҡ дәүерендә крәҫтиәндәрҙең помещикка мәжбүри эшләүе*)

БА́РЩИННЫЙ, -ая, -ое барщина ...ы; **ба́рщинный труд** барщина хеҙмәте

БА́РЫНЯ *ж* **1.** барин ҡатыны, байбисә, бикә **2.** (*песня и пляска*) барыня; **плясать ба́рыню** барыня бейеү

БАРЫ́Ш *м*; *разг.* табыш, файҙа

БАРЫ́ШНИК *м* **1.** *уст.* (*перекупщик*) алыпһатар **2.** (*торговец лошадьми*) ат сауҙагәре

БАРЫ́ШНИЧАТЬ *несов.*; *уст.* алып-һатыу менән көн күреү, шөғөлләнеү

БАРЫ́ШНИЧЕСТВО *с*; *уст.* алып-һатыу кәсебе

БА́РЫШНЯ *ж*; *уст.* **1.** барин ҡыҙы **2.** (*при обращении*) туташ

БАРЬЕ́Р *м* **1.** барьер (*сабышта, йүгереүҙә ырғып сығыу өсөн ҡуйылған кәртә*); **ло́шадь легко́ взяла́ барье́р** ат барьер аша еңел һикереп сыҡты **2.** (*перегородка*) тәпәш ҡойма, барьер **3.** *перен.* тотҡарлыҡ, ҡаршылыҡ; **тамо́женные барье́ры** таможня тотҡарлыҡтары

БАРЬЕ́РНЫЙ, -ая, -ое барьер; **барье́рный бег** барьер аша йүгереү

БАС *м* бас (**1.** *иң ҡалын ирҙәр тауышы* **2.** *шундай тауыш менән йырлаусы* **3.** *түбән регистрҙағы ҡыллы йәки тынлы музыка ҡоралы*)

БА́СЕННЫЙ, -ая, -ое мәҫәл ...ы; **ба́сенный стиль** мәҫәл стиле

БАСИ́СТЫЙ, -ая, -ое ҡалын тауышлы

БАСИ́ТЬ *несов.* ҡалын тауыш менән һөйләү (йырлау)

БАСКА́К *м*; *ист.* баҫҡаҡ (*бойондороҡло ил халҡынан яһаҡ йыйыусылар башлығы*)

БАСКЕТБО́Л *м* баскетбол; **игра́ть в баскетбо́л** баскетбол уйнау

БАСКЕТБОЛИ́СТ *м* и **БАСКЕТБОЛИ́СТКА** *ж* баскетболсы

БАСКЕТБО́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое баскетбол ...ы; **баскетбо́льная кома́нда** баскетбол командаһы

БА́СМА *ж* басма (*сәс буяуы*)

БАТАЛИ́СТ *м* баталист (*һуғыш күренештәрен төшөрөүсе рәссам*)

БАТА́ЛИЯ *ж* **1.** *уст.* һуғыш, бәрелеш, баталия **2.** *разг.*, *ирон.* ыҙғыш, талаш, ҡыҫҡырыш

БАТА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое баталия ...ы, һуғыш күренештәрен һүрәтләү ...ы; **бата́льный эпизо́д** баталия эпизоды; **бата́льная жи́вопись** һуғыш күренештәрен һүрәтләүсе һынлы сәнғәт

БАТАЛЬО́Н *м* батальон; **та́нковый батальо́н** танк батальоны

БАТАЛЬО́ННЫЙ, -ая, -ое батальон ...ы; **батальо́нный команди́р** батальон командиры

БАТАРЕ́ЙКА *ж* батарейка (*көсөргәнеште арттырыу йәки энергия биреү өсөн тәғәйенләнгән бәләкәй аккумулятор*); **батаре́йка для карма́нного фонаря́** кеҫә фонары батарейкаһы

БАТАРЕ́ЙНЫЙ, -ая, -ое батарея ...ы; **батаре́йное ору́дие** батарея орудиеһы

БАТАРЕ́Я *ж*; *в разн. знач.* батарея; **миномётная батаре́я** миномёт батареяһы; **зени́тная батаре́я** зенит батареяһы; **батаре́я парово́го отопле́ния** пар менән йылытыу батареяһы

БАТА́Т *м* батат, татлы картуф (*йылы яҡ үҫемлеге*)

БА́ТЕНЬКА *м*; *разг.* (*при обращении*) туғанҡай, ағаҡай

БАТИПЛА́Н *м* батиплан (*диңгеҙ тәрәнлектәрен өйрәнеү өсөн тәғәйенләнгән махсус камера*)

БАТИСКА́Ф *м* батискаф (*һыу аҫтында тикшеренеүҙәр алып барыу өсөн махсус йыһазландырылған үҙйөрөшлө камера*)

БАТИ́СТ *м* батист (*туҡыма*); **бе́лый бати́ст** аҡ батист

БАТИ́СТОВЫЙ, -ая, -ое батист ...ы, батистан тегелгән; **бати́стовый плато́к** батист яулыҡ

БАТИСФЕ́РА *ж* батисфера (*тәрән һыу аҫтын тикшереү өсөн махсус йыһазландырылған шар формаһындағы ҡорос камера*)

БАТО́Г *м*; *уст.* **1.** таяҡ, таяныу таяғы **2.** *мн.* **батоги́** яза биреү (һуҡтырыу) таяғы

БАТО́Н *м* батон (**1.** *оҙонса ҡалас* **2.** *оҙонса пәрәник, шоколад*)

БАТРА́К *м* и **БАТРА́ЧКА** *ж* батрак, ялсы

БАТРА́ЦКИЙ и **БАТРА́ЧЕСКИЙ,** -ая, -ое батрак(тар) ...ы, ялсы(лар) ...ы; **батра́цкий труд** батрактар хеҙмәте

БАТРА́ЧЕСТВО *с* **1.** батраклыҡ, ялсылыҡ **2.** *собир.* батрактар, ялсылар

БАТРА́ЧИТЬ *несов.* батраклыҡ итеү, батраклыҡта йөрөү, ялсы (батрак) булып эшләү

БАТТЕРФЛЯ́Й *м*; *спорт.* баттерфляй (*йөҙөүҙең бер төрө*)

БАТУ́Т и **БАТУ́Д** *м* батут, батуд (*циркта, спортта горизонталь хәлдә нығытып ҡуйылған капрон йәки металл сетка*)

БА́ТЬКА *м*; *прост. см.* **ба́тюшка** 1

БА́ТЮШКА *м* **1.** *уст.* (*отец*) атай **2.** *разг.* (*обращение к собеседнику*) туғанҡай **3.** (*священник*) батюшка, поп ♦ **ба́тюшки (мои́)!** *в знач. межд.* атаҡ, атаҡай!

БАУ́Л *м* баул, юл һандығы (төйөнсөгө)

БАХ *межд.* шап, доңҡ, гөрҫ

БА́ХАТЬ *несов. см.* **ба́хнуть**

БА́ХАТЬСЯ *несов. см.* **ба́хнуться**

БАХВА́Л *м*; *прост.* маҡтансыҡ, ҡупыр

БАХВА́ЛИТЬСЯ *несов.*; *прост.* маҡтаныу, ҡупырайыу, шапырыныу

БАХВА́ЛЬСТВО *с*; *разг.* маҡтансыҡлыҡ, ҡупырлыҡ, шапырыныу

БАХИ́ЛЫ *мн.* (*ед.* **бахи́ла** *ж*) һунар итеге

БА́ХНУТЬ *сов.*; *разг.* **1.** шарт (доңҡ) итеү, гөрһөлдәп ҡуйыу; **ору́дие ба́хнуло** орудие гөрһөлдәп ҡуйҙы **2.** *кого-что* (*стукнуть*) тондороу, ҡундырыу, атып бәреү, шап итеп һуғыу; **ба́хнуть по голове́** башына ҡундырыу **3.** әйтеп ҡуйыу (ташлау)

БА́ХНУТЬСЯ *сов.*; *разг.* (*удариться*) шап (лап) итеп барып төшөү, гөрһөлдәп йығылыу

БАХРОМА́ *ж* суҡ, сәсәк (сасаҡ), суҡлы таҫма; **занаве́ска с бахромо́й** сәсәкле шаршау

БАХРО́МЧАТЫЙ, -ая, -ое **1.** (*с бахромой*) суҡлы, сәсәкле; **бахро́мчатый шарф** сәсәкле шарф **2.** (*похожий на бахрому*) сәсәккә оҡшаған; **бахро́мчатый и́ней** сәсәккә оҡшаған бәҫ

БАХТАРМА́ *ж*; *спец.* күк ит, итләү (*тиренең эске яғы*)

БАХЧА́ *ж* баҡса (*ҡарбуз, ҡауын, ҡабаҡ баҡсаһы*)

БАХЧЕВО́Д *м* баҡсасы, баҡсасылыҡ белгесе

БАХЧЕВО́ДСТВО *с* баҡсасылыҡ

БАХЧЕВО́Й, -ая, -ое баҡса ...ы ♦ **бахчевы́е культу́ры** баҡса культуралары (*ҡарбуз, ҡауын, ҡабаҡ һ.б.*)

БАЦ *межд.* шалт, салт, шап; **бац его́ по спине́** арҡаһына шап иттереү (*һуғыу*)

БАЦИ́ЛЛА *ж* бацилла (*таяҡса рәүешендәге бактерия*); **туберкулёзная баци́лла** туберкулёз бациллаһы

БА́ЦНУТЬСЯ *сов.*; *прост.* доңҡ (шап, гөрҫ) итеп барып (ҡолап, килеп) төшөү (ҡолау, бәрелеү); **ба́цнуться о зе́млю** ергә гөрҫ итеп килеп төшөү

БАЧО́К *м*; *уменьш. от* **бак** I

БАШ: баш на баш *прост.* башма-баш, башына-баш

БА́ШЕНКА *ж*; *уменьш. от* **ба́шня**

БА́ШЕННЫЙ, -ая, -ое башня ...ы; **ба́шенные часы́** башня сәғәте; **ба́шенное ору́дие** башня орудиеһы

БАШИБУЗУ́К *м* башыбоҙоҡ (**1.** *XVIII–XIX бб. Төркиәлә регуляр булмаған ғәскәр һалдаты* **2.** *иҫк. башкиҫәр, юлбаҫар*)

БАШКА́ *ж*; *прост.* баш

БАШКИ́РСКИЙ, -ая, -ое башҡорт(тар) ...ы; **башки́рский наро́д** башҡорт халҡы; **башки́рский язы́к** башҡорт теле; **башки́рский мёд** башҡорт балы; **башки́рская ло́шадь** башҡорт аты

БАШКИ́РЫ *мн.* башҡорттар, башҡорт халҡы // *ед.* **башки́р** *м* башҡорт ир-аты; **башки́рка** *ж* башҡорт ҡатын-ҡыҙы

БАШКОВИ́ТЫЙ, -ая, -ое *прост.* башлы, аҡыллы, зирәк, отҡор; **башкови́тый учени́к** башлы уҡыусы

БАШЛЫ́К *м* башлыҡ (*буҫтауҙан йәки туланан тегелгән баш кейеме*)

БАШМАКИ́ *мн.* (*ед.* **башма́к** *м*) башмаҡ (**1.** *аяҡ кейеме* **2.** *тех. ҡоралды һаҡлау өсөн уға кейҙереп ҡуйыла торған ҡулайлама* **3.** *т. юл. вагондарҙы туҡтатыу өсөн рельс өҫтөнә һалына торған ҡулайлама*) ♦ **быть (находи́ться) под башмако́м** *у кого кемдеңдер* йоғонтоһо аҫтында булыу

БАШМА́ЧНИК *м* **1.** *уст.* башмаҡсы, башмаҡ тегеүсе, итексе **2.** башмаҡсы (*тимер юл эшсеһе*)

БАШМА́ЧНЫЙ, -ая, -ое башмаҡ ...ы; **башма́чная коло́дка** башмаҡ ҡалыбы

БА́ШНЯ *ж*; *в разн. знач.* башня; **кремлёвские ба́шни** кремль башнялары; **телевизио́нная ба́шня** телевизион башня; **си́лосная ба́шня** силос башняһы; **ба́шня та́нка** танк башняһы

БА́Ю-БА́ЮШКИ-БАЮ́ *межд.* әлли-бәлли, бәү-бәү, бәлли-бәү

БАЮ́КАНЬЕ *с см.* **баю́кать**

БАЮ́КАТЬ *несов. кого* бәү-бәү иттереү, көйләп бәүетеү

БАЯ́Н *м*; *муз.* баян; **игра́ть на бая́не** баянда уйнау

БАЯНИ́СТ *м* баянсы, баянда уйнаусы; **выступле́ния баяни́стов** баянсылар сығышы

БДЕ́НИЕ *с см.* **бдеть**

БДЕТЬ *несов.*; *книжн.*, *уст.* **1.** (*не спать*) йоҡламау, уяу булыу **2.** (*неустанно следить за кем-чем-л.*) бер туҡтауһыҙ күҙәтеү, күҙәтеп тороу

БДИ́ТЕЛЬНОСТЬ *ж* уяулыҡ, һиҙгерлек, һаҡлыҡ; **прояви́ть бди́тельность** һиҙгерлек күрһәтеү

БДИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое уяу, һиҙгер, һаҡ; **бди́тельный челове́к** уяу кеше

БЕГ *м* **1.** *см.* **бе́гать** 1, 2; **на бегу́** йүгереп барышлай; **бег на сто ме́тров** йөҙ метрға йүгереү **2.** *мн.* **бега́** (*гонки, скачки*) бәйге, сабыш, юртаҡтар сабышы, ат сабышы; **пойти́ на бега́** бәйгегә барыу; **соба́чьи бега́** эт сабышы ♦ **в бега́х** эш артынан сабыу

БЕ́ГАТЬ *несов.* **1.** (*бежать в различных направлениях*) йүгереү, йүгерешеп йөрөү; **де́ти бе́гают на у́лице** балалар урамда йүгерешеп йөрөй **2.** (*заниматься бегом как спортом*) йүгереү; **бе́гать на дли́нные диста́нции** алыҫ араға йүгереү **3.** (*избегать кого-чего-л.*) ҡасыу, ҡасып йөрөү; **от де́ла не бе́гай** эштән ҡасма **4.** (*о быстром движении*) уйнаҡлап (йүгереп) тороу; **его́ па́льцы бе́гают по кла́вишам** бармаҡтары клавишала йүгереп тора **5.** (*ухаживать*) *за кем*; *прост.* йөрөү, артынан йөрөү; **бе́гать за де́вушками** ҡыҙҙар артынан йөрөү ♦ **мура́шки по спине́ (по те́лу, по ко́же) бе́гают** тән сымырлай, төктәр өрпәйә (*ҡурҡыуҙан, тулҡынланыуҙан*)

БЕГЕМО́Т *м* (*самец*) һыу үгеҙе; (*самка*) һыу һыйыры

БЕГЛЕ́Ц *м* и **БЕГЛЯ́НКА** *ж* ҡаҫҡын, ҡасаҡ

БЕ́ГЛОСТЬ *ж* тиҙлек, йәһәтлек, йүгереклек, йылдамлыҡ (*уҡыуҙа, музыка ҡоралында уйнағанда*); **бе́глость чте́ния** йүгерек уҡыу

БЕ́ГЛЫЙ, -ая, -ое **1.** *в знач. сущ.* **бе́глый** *м* и **бе́глая** *ж* (*совершивший побег откуда-л.*) ҡасҡын, ҡасаҡ, ҡасып киткән; **поймка бе́глых** ҡасҡындарҙы тотоу **2.** (*мимолётный, быстрый*) йүгерек; **бе́глый взгляд** йүгерек ҡараш **3.** (*не затруднённый, свободный*) тиҙ, етеҙ, йүгерек, иркен (*уҡыуҙа, музыка ҡоралында*); **бе́глая игра́ на пиани́но** пианинола иркен уйнау **4.** өҫтән-мөҫтән генә, иғтибарһыҙ эшләнгән; **бе́глый обзо́р газе́ты** гәзиткә өҫтән-мөҫтән генә яһалған күҙәтеү ♦ **бе́глые гла́сные** *лингв.* төшөп ҡалыусан һуҙынҡылар; **бе́глый ого́нь** тиҙ-тиҙ (тоҫҡамай) атыу

БЕГОВО́Й, -ая, -ое **1.** (*служащий для быстрой езды, бега, бегов; пригодный для них*) сапҡыр, бәйге, сабыш, йүгерешеү, уҙышыу, сабышыу ...ы; **беговы́е ло́шади** бәйге (сабыш) аттары; **бегова́я доро́жка** йүгерешеү (уҙышыу, сабышыу) юлы **2.** (*относящийся к бегам*) йүгереү, сабышыу ...ы; **бегова́я програ́мма** йүгереү программаһы

БЕГО́М *нареч.* йүгереп, йүгертеп, тиҙ генә; **бежа́ть бего́м** йүгереп барыу

БЕГО́НИЯ *ж* бегония, әҙрәс гөл (*декоратив үҫемлек*)

БЕГОТНЯ́ *ж* **1.** тегендә-бында йүгерешеү (сабышыу), йүгереш, сабыш; **де́ти по́дняли беготню́** балалар тегендә-бында йүгерешә башланы **2.** *перен.* (*хлопоты, требующие спешки*) ығы-зығы; **весь день прошёл в беготне́** көн ығы-зығы менән үтте

БЕ́ГСТВО *с* **1.** (*быстрое беспорядочное отступление*) ҡасыу, сигенеү; **пани́ческое бе́гство** паникаға бирелеп ҡасыу **2.** (*самовольный, тайный уход, побег*) ҡасыу, ҡасып китеү; **бе́гство из пле́на** әсирлектән ҡасыу; **спасти́сь бе́гством** ҡасып ҡотолоу

БЕГУ́Н *м* **1.** йүгереүсе, йүгерек; **бегу́н на коро́ткие диста́нции** яҡын араға йүгереүсе; **соревнова́ние бегуно́в** йүгеректәр ярышы **2.** *уст.* (*быстрая на ходу лошадь*) шәп сабыусан, йүгерек, сапҡыр **3.** *мн.* **бегуны́** бегун (*нәмәләрҙе онтау йәки бутау өсөн ике таш тәгәрмәстән эшләнгән ҡулайлама*); **ме́льничные бегуны́** тирмән бегуны

БЕГУ́ЧИЙ, -ая, -ее ағын, йор, йүгерек, йылдам, етеҙ (*ағым һыу хаҡында*); **бегу́чий руче́й** йүгерек шишмә

БЕДА́ *ж* **1.** бәлә, ҡаза, бәлә-ҡаза; **попа́сть в беду́** бәләгә ҡалыу (тарыу); **вы́ручить из беды́** бәләнән ҡотҡарыу (*сығарыу*) **2.** *в знач. сказ.* бик ҡыйын (ауыр); **беда́ мне с ним** уның менән миңә бик ҡыйын **3.** *в знач. сказ.*; *прост.* бик күп, ифрат күп, иҫ киткес күп; **люде́й там — беда́** кешеләр унда иҫ киткес күп ♦ **беда́ как** бик; **не велика́ беда́** артыҡ зыян юҡ, бошонорлоҡ түгел; **на беду́** бәхетһеҙлеккә ҡаршы, бәләгә ҡаршы; **про́сто беда́** аптыраш

БЕДЛА́М *м обычно в знач. сказ.*; *разг.* тәртипһеҙлек, ығы-зығы, шау-шыу

БЕДНЕ́ТЬ *несов.* ярлыланыу, фәҡирләнеү

БЕ́ДНОСТЬ *ж* **1.** (*нужда*) ярлылыҡ, фәҡирлек, хәйерселек, юҡсыллыҡ, мохтажлыҡ; **жить в бе́дности** хәйерселектә йәшәү **2.** (*недостаточность чего-л., скудость в чём-л.*) һайлыҡ, ярлылыҡ; **бе́дность мы́сли** фекер һайлығы

БЕДНОТА́ *ж* **1.** *собир.* (*неимущие люди*) ярлы-ябағай, ярлылар, фәҡир-фоҡара **2.** *разг. см.* **бе́дность** 1

БЕ́ДНЫЙ, -ая, -ое **1.** ярлы, фәҡир; **бе́дный челове́к** фәҡир кеше **2.** (*имеющий недостаток в чём-л., скудный*) ярлы; **бе́дная приро́да** ярлы тәбиғәт; **бе́дная фанта́зия** ярлы хыял, фантазияға ярлы **3.** (*несчастный*) ҡыҙғаныс, бахыр, меҫкен; **бе́дный, он так бо́лен** меҫкен, ул шул тиклем ныҡ ауырый

БЕДНЯ́ГА *м* и *ж*; *разг.* бахыр, меҫкен, бисара, байғош

БЕДНЯ́ЖКА *м* и *ж*; *разг.* бахырҡай, меҫкенкәй, бисара

БЕДНЯ́К *м* **1.** ярлы (фәҡир) кеше **2.** ярлы крәҫтиән, ауыл ярлыһы

БЕДНЯ́ЦКИЙ, -ая, -ое ярлы, фәҡир; **бедня́цкие ма́ссы** ярлылар массаһы

БЕДОВА́ТЬ *несов.*; *прост.* ярлылыҡта (хәйерселектә, фәҡирлектә) йәшәү

БЕДО́ВЫЙ, -ая, -ое шуҡ, ҡыйыу, үткер; **бедо́вый ма́льчик** шуҡ малай

БЕДОКУ́Р *м*; *разг.* шуҡ, тиктормаҫ кеше

БЕДОКУ́РИТЬ *несов.*; *разг.* бәлә тыуҙырыу (килтереү), зыян эшләү

БЕДОЛА́ГА *м* и *ж*; *прост. см.* **бедня́га**

БЕ́ДРЕННЫЙ, -ая, -ое бот ...ы; **бе́дренная кость** бот һөйәге

БЕДРО́ *с* **1.** (*часть ноги*) бот **2.** (*наружная сторона верхней части ноги*) янбаш; **с широ́кими бёдрами** киң янбашлы

БЕ́ДСТВЕННЫЙ, -ая, -ое ауыр, ҡыйын, бәләле, бәлә-ҡазалы; **бе́дственное положе́ние** ауыр хәл

БЕ́ДСТВИЕ *с* бәлә-ҡаза, афәт, һәләкәт, ҙур бәхетһеҙлек; **стихи́йное бе́дствие** афәт, стихиялы бәлә-ҡаза; **терпе́ть бе́дствие** бәлә-ҡаза күреү

БЕ́ДСТВОВАТЬ *несов.* мохтажлыҡта (фәҡирлектә, хәйерселектә) йәшәү, ауыр көн күреү (итеү)

БЕДУИ́Н *м* бәҙүән (*күсмә ғәрәп*)

БЕЖ *прил. неизм.* аҡһыл көрән; **ту́фли цве́та беж** аҡһыл көрән төҫтәге туфли

БЕЖА́ТЬ *несов.* **1.** йүгереү; **бежа́ть изо всех сил** бөтә көскә йүгереү; **бежа́ть наперегонки́** кем уҙарҙан йүгереү; **бежа́ть с эстафе́той** эстафетала йүгереү; **бежа́ть на пятьсо́т ме́тров** биш йөҙ метрға йүгереү **2.** *перен.* (*быстро передвигаться — о средствах передвижения*) елеү, елдереү, сабыу; **по́езд бежи́т** поезд елдерә; **по шоссе́ бе-**

гу́т маши́ны шоссе буйлап машиналар елә **3.** (*быстро перемещаться, нестись* (*о дымке, облаках и т.д.*) ағылыу; **облака́ бегу́т на се́вер** болоттар төньяҡҡа ағыла **4.** *сов., несов.* (*спастись бегством*) ҡасыу, ҡасып ҡотолоу; **бежа́ть из окруже́ния** ҡамауҙан ҡасыу; **бежа́ть из пле́на** плендан ҡасыу **5.** (*быстро проходить, протекать — о времени*) үтеү, уҙыу; **дни бегу́т** көндәр үтә; **вре́мя бежи́т** ваҡыт уҙа; **го́ды бегу́т** йылдар уҙа **6.** (*течь, литься*) ағыу, һарҡыу; **река́ бежи́т** йылға аға; **вода́ бежи́т из кра́на** крандан (һеҙмәктән) һыу аға; **слёзы бегу́т** күҙ йәштәре аға; **кровь из ра́ны бежи́т** яранан (йәрәхәттән) ҡан һарҡа (аға) **7.** *разг.* (*при кипячении*) ташыу; **самова́р бежи́т** самауыр таша; **молоко́ бежи́т** һөт таша **8.** *разг.* (*идти вперёд, спешить — о часах*) алға китеү; **мои́ часы́ бегу́т** сәғәтем алға китә

БЕ́ЖЕВЫЙ, -ая, -ое *разг. см.* **беж**; **бе́жевое пла́тье** аҡһыл көрән күлдәк; **бе́жевые сапоги́** аҡһыл көрән итек

БЕ́ЖЕНЕЦ *м* и **БЕ́ЖЕНКА** *ж* ҡасаҡ

БЕ́ЖЕНСКИЙ, -ая, -ое ҡасаҡ(тар) ...ы; **бе́женский обо́з** ҡасаҡтар ылауы

БЕЗ и **БЕЗО** *предлог с род. п.* **1.** (*при указании на недостаток, отсутствие кого-чего-л.*) -һыҙ/-һеҙ; **расти́ без отца́** атайһыҙ үҫеү; **чай без молока́** һөтһөҙ сәй; **сиде́ть без огня́** утһыҙ ултырыу; **жить без друзе́й** дуҫ-ишһеҙ йәшәү; **рабо́тать без о́тдыха** ялһыҙ эшләү; **бе́з вести пропа́л** хәбәрһеҙ юғалды

2. (*в отсутствие кого-л.*) -дан/-дән башҡа, юғында, юҡ саҡта; **без нас не ходи́** беҙҙән башҡа барма (йөрөмә); **это сде́лано без ва́шей по́мощи** был һеҙҙең ярҙамдан башҡа эшләнде

3. (*при словах, обозначающих количество или меру, указывает на недостающее до полной меры количество*) -дан/-дән; **ребёнку год без трёх дней** балаға өс көндән бер йәш була; **без пяти́ мину́т де́вять** биш минуттан туғыҙ ♦ **без исключе́ния** береһе лә ҡалмай, тулыһынса, бөтөнләй; **без ма́лого** әҙ тигәндә; **без сомне́ния** һис шикһеҙ; **без огля́дки** артына ҡарамайынса, алдын-артын ҡарамай; **без у́стали** арымай-талмай; **без у́молку** туҡтауһыҙ, туҡтамайынса, өҙлөкһөҙ; **не без по́льзы** файҙаһыҙ түгел; **не без того́ (что́бы)** унһыҙ булмаҫ

БЕЗ... (**безъ..., бес...**) *приставка* **1.** (*исемдән яһалған сифаттарҙа берәй нәмәнең булмауын аңлата*) -һыҙ/-һеҙ; **безно́гий** аяҡһыҙ; **безрабо́тный** эшһеҙ; **бесшу́мный** тауышһыҙ; **безлоша́дный** атһыҙ; **бездо́мный** өйһөҙ, йортһоҙ; **безъязы́кий** телһеҙ; **безысхо́дный** ҡотолғоһоҙ **2.** (*"-ие", "-ье", "-ица", "-ость" ялғауҙары менән яһалған исемдәрҙә берәй нәмәнең булмауын йәки кәм булыуын белдерә*) -һыҙлыҡ/-һеҙлек; **безу́мие** башһыҙлыҡ, аҡылһыҙлыҡ; **безво́дье** һыуһыҙлыҡ; **безве́трие** елһеҙлек; **бездоро́жье** юлһыҙлыҡ; **бессерде́чие** шәфҡәтһеҙлек; **безвку́сица** зауыҡһыҙлыҡ; **безыде́йность** идеяһыҙлыҡ; **безызве́стность** билдәһеҙлек

БЕЗАВАРИ́ЙНЫЙ, -ая, -ое аварияһыҙ, бәләҡазаһыҙ; **безавари́йное движе́ние** аварияһыҙ хәрәкәт; **безавари́йная рабо́та** аварияһыҙ эш

БЕЗАЛА́БЕРНОСТЬ *ж* тәртипһеҙлек, рәтһеҙлек, йыйнаҡһыҙлыҡ

БЕЗАЛА́БЕРНЫЙ, -ая, -ое тәртипһеҙ, рәтһеҙ, йүнһеҙ, арамъя, шалҡы; **безала́берный челове́к** шалҡы кеше; **безала́берная рабо́та** тәртипһеҙ эш

БЕЗАЛА́БЕРЩИНА *ж*; *разг.* тәртипһеҙлек, бола, буталсыҡлыҡ; **безала́берщина в до́ме** өйҙәге тәртипһеҙлек

БЕЗАЛКОГО́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое алкоголһеҙ, иҫертмәй торған; **безалкого́льные напи́тки** алкоголһеҙ эсемлектәр

БЕЗАПЕЛЛЯЦИО́ННЫЙ, -ая, -ое **1.** *юр.* апелляцияһыҙ, апелляцияға бирелмәй торған; **безапелляцио́нный пригово́р** апелляцияға бирелмәй торған хөкөм **2.** ҡаты, ҡырҡа, ҡәтғи; **безапелляцио́нное реше́ние** ҡәтғи ҡарар

БЕЗБЕ́ДНЫЙ, -ая, -ое мул, етеш, мохтажлыҡһыҙ; **безбе́дная жизнь** мул тормош

БЕЗБИЛЕ́ТНИК *м* и **БЕЗБИЛЕ́ТНИЦА** *ж* *разг.* билетһыҙ пассажир (тамашасы)

БЕЗБИЛЕ́ТНЫЙ, -ая, -ое билетһыҙ, билеты булмаған; **безбиле́тный пассажи́р** билетһыҙ пассажир

БЕЗБО́ЖИЕ *с* аллаһыҙлыҡ, динһеҙлек, дәһрилек, аллаға ышанмау

БЕЗБО́ЖНИК *м* и **БЕЗБО́ЖНИЦА** *ж* **1.** аллаһыҙ, динһеҙ, дәһри (*кеше*) **2.** *уст., бран.* оятһыҙ, выжданһыҙ, намыҫһыҙ (*әҙәм*)

БЕЗБО́ЖНЫЙ, -ая, -ое **1.** *уст.* алланы (диндә) танымаған, аллаға (дингә) ышанмаған **2.** *разг.* оятһыҙ, выжданһыҙ, намыҫһыҙ; **безбо́жная клевета́** оятһыҙ ғәйбәт

БЕЗБОЛЕ́ЗНЕННЫЙ, -ая, -ое ауыртыуһыҙ, ауырттырыуһыҙ; **безболе́зненная опера́ция** ауырттырыуһыҙ үткәрелгән операция

БЕЗБОРО́ДЫЙ, -ая, -ое һаҡалһыҙ, күҫә; **безборо́дый мужчи́на** һаҡалһыҙ ир, күҫә ир

БЕЗБОЯ́ЗНЕННОСТЬ *ж* ҡыйыулыҡ, ҡурҡыуһыҙлыҡ, ҡурҡмағанлыҡ; **безбоя́зненность мы́слей** фекерҙәр ҡыйыулығы

БЕЗБОЯ́ЗНЕННЫЙ, -ая, -ое ҡыйыу, ҡурҡыуһыҙ, ҡурҡыу белмәгән; **безбоя́зненный челове́к** ҡурҡыу белмәгән кеше

БЕЗБРА́ЧИЕ *с* буйҙаҡлыҡ, өйләнмәү, өйләнмәй (яңғыҙ) йәшәү (*ирҙәргә ҡарата*); кейәүгә сыҡмау, кейәүгә сыҡмай йәшәү (*ҡатын-ҡыҙҙарға ҡарата*)

БЕЗБРА́ЧНЫЙ, -ая, -ое өйләнмәгән, кейәүгә сыҡмаған, никахһыҙ

БЕЗБРЕ́ЖНОСТЬ *ж* икһеҙ-сикһеҙлек, осһоҙ-ҡырыйһыҙлыҡ; **безбре́жность океа́на** океандың икһеҙ-сикһеҙлеге

БЕЗБРЕ́ЖНЫЙ, -ая, -ое икһеҙ-сикһеҙ, осһоҙ-ҡырыйһыҙ, бик ҙур, бик киң; **безбре́жное мо́ре** икһеҙ-сикһеҙ диңгеҙ; **безбре́жная степь** осһоҙ-ҡырыйһыҙ ялан

БЕЗБРО́ВЫЙ, -ая, -ое ҡашһыҙ, һирәк ҡашлы; **безбро́вый ребёнок** һирәк ҡашлы бала

БЕЗВЕ́РИЕ *с* аллаға ышанмау, аллаға ышанмаусылыҡ

БЕЗВЕ́РХИЙ, -ая, -ое түбәһе булмаған, осһоҙ; **безве́рхая берёза** осһоҙ (осо ҡырҡылған) ҡайын

БЕЗВЕ́СТНОСТЬ *ж* **1.** (*неизвестность*) билдәһеҙлек, танылмағанлыҡ; **жить в безве́стности** билдәһеҙлектә йәшәү **2.** (*отсутствие вестей, сведений о ком-чём-л.*) хәбәрһеҙлек, хәбәрхәтерһеҙ булыу

БЕЗВЕ́СТНЫЙ, -ая, -ое **1.** билдәһеҙ, таныш булмаған; **безве́стный солда́т** билдәһеҙ һалдат **2.** танылмаған, таныҡһыҙ, данлыҡһыҙ; **безве́стный челове́к** билдәһеҙ кеше

БЕЗВЕ́ТРЕННЫЙ, -ая, -ое елһеҙ, тымыҡ; **безве́тренный день** елһеҙ көн

БЕЗВЕ́ТРИЕ *с* елһеҙлек, тынлыҡ, һиллек

БЕЗВИ́ННОСТЬ *ж* ғәйепһеҙлек, гөнаһһыҙлыҡ

БЕЗВИ́ННЫЙ, -ая, -ое ғәйепһеҙ, гөнаһһыҙ; **безви́нный челове́к** ғәйепһеҙ кеше

БЕЗВКУ́СИЕ *с* зауыҡһыҙлыҡ, тәм (йәм) белмәү, матурлыҡты (күркәмлекте, нәфислекте) тоя белмәү, килешһеҙлек

БЕЗВКУ́СИЦА *ж*; *разг. см.* **безвку́сие**

БЕЗВКУ́СНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*о пище*) тәмһеҙ, сөсө; **безвку́сная еда́** тәмһеҙ аш **2.** (*лишённый изящества*) йәмһеҙ, килешһеҙ, шыҡһыҙ, ятышһыҙ; **безвку́сный костю́м** килешһеҙ (тегелгән) костюм **3.** (*о человеке, не обладающем хорошим вкусом*) зауыҡһыҙ, матурлыҡты (күркәмлекте, нәфислекте) тоя белмәгән; **безвку́сный челове́к** зауыҡһыҙ кеше

БЕЗВЛА́СТИЕ *с* власһыҙлыҡ, власть (башлыҡ) булмау; **цари́т безвла́стие** власһыҙлыҡ хөкөм һөрә

БЕЗВЛА́СТНЫЙ, -ая, -ое власһыҙ, йомшаҡ; **безвла́стный челове́к** йомшаҡ кеше

БЕЗВО́ДНЫЙ, -ая, -ое **1.** һыуһыҙ, һыуға (дымға) ярлы; **безво́дная пусты́ня** һыуһыҙ сүл **2.** *хим.* һыуһыҙ, һыуы булмаған, һыу ҡушылмаған; **безво́дная кислота́** һыу ҡушылмаған кислота

БЕЗВО́ДЬЕ *с* һыуһыҙлыҡ, һыу булмау, һыу аҙлыҡ; **страда́ть от безво́дья** һыуһыҙлыҡтан йонсоу

БЕЗВОЗВРА́ТНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*утраченный навсегда*) мәңгегә юғалған, кире ҡайтмай торған; **безвозвра́тное про́шлое** кире ҡайтмай торған ваҡыт **2.** (*не подлежащий возврату*) кире ҡайтарылмай торған, ҡайтарыуһыҙ; **безвозвра́тная ссу́да** кире ҡайтарылмай торған ссуда

БЕЗВОЗДУ́ШНЫЙ, -ая, -ое һауаһыҙ; **безвозду́шное простра́нство** һауаһыҙ бушлыҡ

БЕЗВОЗМЕ́ЗДНЫЙ, -ая, -ое түләүһеҙ, бушлай; **безвозме́здная услу́га** түләүһеҙ ярҙам

БЕЗВО́ЛИЕ *с* ихтыярһыҙлыҡ, ебегәнлек, йомшаҡлыҡ

БЕЗВОЛО́СЫЙ, -ая, -ое сәсһеҙ, сәс үҫмәгән; **безволо́сый челове́к** сәсһеҙ кеше

БЕЗВО́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое ихтыярһыҙ, ебегән, йомшаҡ; **безво́льный челове́к** ихтыярһыҙ кеше; **безво́льный хара́ктер** йомшаҡ холоҡ

БЕЗВРЕ́ДНОСТЬ *ж* зарарһыҙлыҡ, зыянһыҙлыҡ, зарарһыҙ (зыянһыҙ) булыу; **безвре́дность произво́дства** производствоның зарарһыҙлығы

БЕЗВРЕ́ДНЫЙ, -ая, -ое зарарһыҙ, зыянһыҙ; **безвре́дное сре́дство** зыянһыҙ сара

БЕЗВРЕ́МЕННОСТЬ *ж* ваҡытһыҙлыҡ, ваҡытынан элек (алда) булыу

БЕЗВРЕ́МЕННЫЙ, -ая, -ое ваҡытһыҙ, ваҡытынан элек (алда); **безвре́менная конч́ина** ваҡытһыҙ үлем

БЕЗВРЕ́МЕНЬЕ *с* (*тяжёлое время*) ауыр ваҡыт, ауыр заман; торғонлоҡ

БЕЗВЫ́ЕЗДНЫЙ, -ая, -ое (*о пребывании где-л.*) бер ергә лә (бер ҡайҙа ла) китмәйенсә (сыҡмайынса); **безвы́ездное житьё** бер ергә лә китмәйенсә йәшәү

БЕЗВЫ́ЛАЗНЫЙ, -ая, -ое *разг.* (*о пребывании где-л.*) бер ергә лә (бер ҡайҙа ла) китмәйенсә (сыҡмайынса)

БЕЗВЫ́ХОДНОСТЬ *ж* ҡотолғоһоҙлоҡ, сараһыҙлыҡ, ҡотолғоһоҙ булыу

БЕЗВЫ́ХОДНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*без отлучек куда-л.*) бер ҡайҙа ла (бер ергә лә) сыҡмайынса (бармайынса); **безвы́ходное сиде́нье до́ма** бер ҡайҙа ла сыҡмайынса өйҙә ултырыу **2.** (*безысходный — о положении, состоянии*) ҡотолғоһоҙ, сараһыҙ; **безвы́ходное положе́ние** ҡотолғоһоҙ хәл

БЕЗГЛА́ЗЫЙ, -ая, -ое күҙһеҙ, күҙ(ҙәр)е һуҡырайған

БЕЗГЛА́СНЫЙ, -ая, -ое **1.** *уст.* (*лишённый речи*) телһеҙ **2.** (*не выражающий своего мнения*) ҡыйыуһыҙ, йыуаш, һүҙһеҙ, тауыш-тынһыҙ; **безгла́сный челове́к** тауыш-тынһыҙ (йыуаш) кеше

БЕЗГОЛО́ВЫЙ, -ая, -ое **1.** (*лишённый головы*) башһыҙ, башы киҫелгән; **безголо́вая ту́ша** башһыҙ түшкә **2.** *перен., разг.* (*глупый*) аңра, аңыш, миңрәү, башһыҙ; **безголо́вый челове́к** аңра кеше **3.** *перен., разг.* (*забывчивый*) тиҙ онотоусан, һыу мейе, башһыҙ, хәтерһеҙ

БЕЗГОЛО́СИЦА *ж*; *разг.* тауыш бөтөү, тауыштан яҙыу (ҡалыу)

БЕЗГОЛО́СЫЙ, -ая, -ое **1.** тауышы булмаған, тауышһыҙ; **безголо́сый челове́к**

3 зак. 2.0084.05

тауышһыҙ кеше **2.** (*с плохим, слабым голосом*) тауышһыҙ, насар тауышлы; **безголо́сый пев́ец** насар тауышлы йырсы

БЕЗГРА́МОТНОСТЬ *ж* **1.** (*неграмотность*) уҡый-яҙа белмәү, наҙанлыҡ, грамотаһыҙлыҡ; **борьба́ с безгра́мотностью** грамотаһыҙлыҡ менән көрәш **2.** *перен.* (*невежественность в какой-л. области*) наҙанлыҡ, наҙан булыу; белемһеҙлек; **техни́ческая безгра́мотность** техника буйынса (яғынан) наҙан булыу

БЕЗГРА́МОТНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*неграмотный*) уҡый-яҙа белмәгән, белемһеҙ, грамотаһыҙ, наҙан, ноҡот; **безгра́мотный челове́к** грамотаһыҙ кеше **2.** (*содержащий много ошибок*) хаталы; **безгра́мотный дикта́нт** хаталы диктант **3.** *перен.* (*невежественный в какой-л. области*) мәғлүмәтһеҙ, наҙан; **техни́чески безгра́мотный челове́к** техник яҡтан наҙан кеше

БЕЗГРАНИ́ЧНОСТЬ *ж* икһеҙ-сикһеҙлек, осһоҙ-ҡырыйһыҙлыҡ, иге-сиге булмау, сикһеҙлек; **безграни́чность пусты́ни** сүлдең икһеҙ-сикһеҙлеге

БЕЗГРАНИ́ЧНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*бесконечный*) икһеҙ-сикһеҙ, осһоҙ-ҡырыйһыҙ, сикһеҙ-ҡырыйһыҙ, иге-сиге булмаған, сикһеҙ; **безграни́чная степь** икһеҙ-сикһеҙ дала; **безграни́чные просто́ры** осһоҙ-ҡырыйһыҙ киңлектәр **2.** *перен.* сикһеҙ, сиктән тыш ҙур; **безграни́чная ра́дость** сикһеҙ ҙур шатлыҡ; **безграни́чная скорбь** сиктән тыш ҙур ҡайғы

БЕЗГРЕ́ШНОСТЬ *ж* гөнаһһыҙлыҡ, ғәйепһеҙлек

БЕЗГРЕ́ШНЫЙ, -ая, -ое **1.** гөнаһһыҙ, ғәйепһеҙ, гонаһы булмаған; **безгре́шный челове́к** гөнаһһыҙ кеше **2.** (*невинный, чистый*) таҙа, саф, ғәйепкә алырлыҡ булмаған

БЕЗДА́РНОСТЬ *ж* **1.** (*отсутствие таланта, одарённости*) йүне юҡлыҡ, һәләтһеҙ эшләнеш; **безда́рность произведе́ния** әҫәрҙең һәләтһеҙ эшләнеше **2.** (*о бездарном человеке*) талантһыҙлыҡ, һәләтһеҙлек, булдыҡһыҙлыҡ

БЕЗДА́РНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*лишённый таланта, одарённости*) булдыҡһыҙ, һәләтһеҙ, эшлекһеҙ, талантһыҙ; **безда́рный поэт** талантһыҙ шағир; **безда́рный челове́к** талантһыҙ кеше **2.** (*выполненный неталантливо*) насар (һәләтһеҙ) эшләнгән, сейле-бешле; **безда́рный стих** сейле-бешле шиғыр; **безда́рная карти́на** һәләтһеҙ эшләнгән картина

БЕ́ЗДАРЬ и *уст.* **БЕЗДА́РЬ** *ж*; *разг.* талантһыҙ, һәләтһеҙ, булдыҡһыҙ

БЕЗДЕ́ЙСТВЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** (*не проявляющий деятельности, пассивный*) эшлекһеҙ, һүлпән, вайымһыҙ, ғәмһеҙ, бошмаҫ; **безде́йственный челове́к** вайымһыҙ кеше **2.** (*не заполненный деятельностью, не связанный с каким-л. занятием*) тик торған, тик ултырған, эшһеҙ, хәрәкәтһеҙ, ҡул ҡаушырып; **безде́йственное сиде́ние** ҡул ҡаушырып ултырыу

БЕЗДЕ́ЙСТВИЕ *с* тик (буш) тороу, ғәмһеҙлек

БЕЗДЕ́ЙСТВОВАТЬ *несов.* **1.** (*о человеке*) тик (буш, хәрәкәтһеҙ) тороу, бер нәмә лә эшләмәү **2.** (*о машинах, предприятиях и т.д.*) эшләмәү, туҡтап тороу; **тра́ктор безде́йствует** трактор эшләмәй

БЕЗДЕ́ЛИЦА *ж*; *разг.* ваҡ-төйәк, юҡ-бар нәмә

БЕЗДЕЛУ́ШКА *ж* ваҡ-төйәк биҙәнеү әйберҙәре (нәмәләре); **же́нские безделу́шки** ҡатын-ҡыҙҙың биҙәнеү әйберҙәре

БЕЗДЕ́ЛЬЕ *с* эшһеҙлек, тик йөрөү; **томи́ться от безде́лья** эшһеҙлектән интегеү

БЕЗДЕ́ЛЬНИК *м* и **БЕЗДЕ́ЛЬНИЦА** *ж*; *разг.* **1.** ялҡау, эшлекһеҙ кеше **2.** *бран.* (*о пустом и бессовестном человеке*) йүнһеҙ кеше

БЕЗДЕ́ЛЬНИЧАТЬ *несов.* эшһеҙ йөрөү, тик йөрөү, эт һуғарыу

БЕЗДЕ́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** *разг.* эшһеҙ; **безде́льные дни** эшһеҙ көндәр **2.** *уст.* юҡ-бар, ваҡ-төйәк, бик бәләкәй, әһәмиәтһеҙ; **безде́льный воро́с** юҡ-бар мәсьәлә (һорау)

БЕЗДЕ́НЕЖНЫЙ, -ая, -ое **1.** *фин.* (*производимый без денег, на основе обмена взаимных расчётов*) аҡсаһыҙ, аҡса түләмәйенсә башҡарыла торған, ҡул аҡсаһыҙ; **безде́нежный расчёт** ҡул аҡсаһыҙ иҫәп **2.** *разг.* (*нуждающийся в деньгах*) аҡсаһыҙ, аҡсаға мохтаж; **безде́нежный челове́к** аҡсаһыҙ кеше

БЕЗДЕ́НЕЖЬЕ *с* аҡсаһыҙлыҡ, аҡсаға ҡытлыҡ, аҡсаға мохтажлыҡ, аҡса юҡлыҡ

БЕЗДЕ́ТНОСТЬ *ж* балаһыҙлыҡ, балаһы юҡлыҡ, балаһыҙ булыу

БЕЗДЕ́ТНЫЙ, -ая, -ое балаһыҙ, балаһы булмаған, балаһы юҡ; **безде́тная семья́** балаһыҙ ғаилә

БЕЗДЕФИЦИ́ТНОСТЬ *ж* дефицитһыҙлыҡ, етеш булыу

БЕЗДЕФИЦИ́ТНЫЙ, -ая, -ое дефицитһыҙ, **бездефици́тный бюдже́т** дефицитһыҙ бюджет

БЕЗДЕ́ЯТЕЛЬНОСТЬ *ж* эшлекһеҙлек, эштә һүлпәнлек, эшкә һалҡын ҡараш

БЕЗДЕ́ЯТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое эшлекһеҙ, эшкә һүлпән; **безде́ятельный челове́к** эшлекһеҙ кеше

БЕ́ЗДНА *ж* **1.** төпһөҙ, упҡын, тәрән; **морска́я бе́здна** диңгеҙ упҡыны **2.** *разг.* (*множество*) бик күп, сикһеҙ күп, икһеҙ-сикһеҙ, иҫәпһеҙ-хисапһыҙ; **бе́здна наро́ду** бик күп халыҡ

БЕЗДО́ЖДЬЕ *с* ҡоролоҡ, ямғыр юҡлыҡ, ямғырһыҙлыҡ

БЕЗДОКАЗА́ТЕЛЬНОСТЬ *ж* дәлилһеҙлек, нигеҙһеҙ булыу, иҫбат ителмәү; **бездоказа́тельность обвине́ния** ғәйепләүҙең нигеҙһеҙ булыуы

БЕЗДОКАЗА́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое дәлилһеҙ, нигеҙһеҙ, иҫбат ителмәгән; **бездоказа́тельная мысль** нигеҙһеҙ фекер

БЕЗДО́ЛЬЕ *с*; *прост.* михнәт, бәхетһеҙлек, ҡайғы-хәсрәт

БЕЗДО́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое *прост.* михнәтле, бәхетһеҙ, ҡайғы-хәсрәтле; **бездо́льная жизнь** бәхетһеҙ тормош

БЕЗДО́МНЫЙ, -ая, -ое **1.** йорт-ере булмаған, йортһоҙ, төйәкһеҙ, эйәһеҙ; **бездо́мная соба́ка** эйәһеҙ эт **2.** *уст.* ғаиләһе булмаған, ғаиләһеҙ, яңғыҙ; **бездо́мный челове́к** ғаиләһеҙ кеше

БЕЗДО́ННЫЙ, -ая, -ое **1.** (*не имеющий дна*) төбө булмаған, төпһөҙ; **бездо́нное ведро́** төпһөҙ биҙрә **2.** *перен.* (*чрезвычайно глубокий*) бик тәрән, төпһөҙ; **бездо́нный о́мут** төпһөҙ соңғол (ятыу); **бездо́нная про́пасть** бик тәрән упҡын **3.** *перен.* (*очень глубокий и вместительный*) төпһөҙ; **бездо́нный карма́н** төпһөҙ кеҫә; **бездо́нный мешо́к** төпһөҙ тоҡ ♦ **бездо́нная бо́чка** *шутл.*: 1) (*о человеке, который может много выпить, не хмелея*) араҡы мискәһе; 2) (*о чём-л., требующем неоднократных и неокупающихся затрат*) төпһөҙ мискә

БЕЗДОРО́ЖНЫЙ, -ая, -ое юлһыҙ; **бездоро́жное вре́мя** юлһыҙ саҡ

БЕЗДОРО́ЖЬЕ *с* **1.** (*отсутствие дорог, а также плохое состояние дороги*) юлһыҙлыҡ, юлдың насарлығы **2.** (*распутица*) юл өҙөлөү, өҙәрем; **осе́ннее бездоро́жье** көҙгө өҙәрем

БЕЗДОХО́ДНЫЙ, -ая, -ое килемһеҙ, төшөмһөҙ; **бездохо́дное хозя́йство** килемһеҙ хужалыҡ

БЕЗДУ́МНЫЙ, -ая, -ое уйлап-нитеп тормаған, уйһыҙ, ғәмһеҙ, вайымһыҙ; **безду́мное отноше́ние** ғәмһеҙ мөнәсәбәт

БЕЗДУ́МЬЕ *с* ғәмһеҙлек, вайымһыҙлыҡ

БЕЗДУ́ШИЕ *с* ҡаты күңеллелек, рәхимһеҙлек, шәфҡәтһеҙлек, миһырбанһыҙлыҡ; **прояви́ть безду́шие** шәфҡәтһеҙлек күрһәтеү

БЕЗДУ́ШНОСТЬ *ж* ҡаты күңеллелек, рәхимһеҙлек, шәфҡәтһеҙлек, миһырбанһыҙлыҡ

БЕЗДУ́ШНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*лишённый чуткости, бессердечный*) ҡаты күңелле, миһырбанһыҙ (*кеше*) **2.** (*не выражающий живого чувства, холодный*) һалҡын, дәртһеҙ; **безду́шная игра́ актёров** актёрҙарҙың дәртһеҙ уйнауы **3.** *уст.* йәнһеҙ, үле; **безду́шное те́ло** үле кәүҙә

БЕЗДЫ́МНЫЙ, -ая, -ое төтөнһөҙ, төтөн сығармай торған; **безды́мный по́рох** төтөнһөҙ дары

БЕЗДЫХА́ННЫЙ, -ая, -ое йәнһеҙ, үле; **бездыха́нный конь** үле ат

БЕЗЕ́ *с нескл.* безе (*купертелгән йомортҡа ағы менән шәкәрҙән бешерелгән тәм-том*)

БЕЗЖА́ЛОСТНО *нареч.* аяуһыҙ (рәүештә), йәлләмәй, ҡыҙғанмай; **безжа́лостно бить** йәлләмәй һуғыу (туҡмау)

БЕЗЖА́ЛОСТНОСТЬ *ж* аяуһыҙлыҡ, рәхимһеҙлек, шәфҡәтһеҙлек, миһырбанһыҙлыҡ, ҡанһыҙлыҡ; **прояви́ть безжа́лостность** рәхимһеҙлек күрһәтеү

БЕЗЖА́ЛОСТНЫЙ, -ая, -ое аяуһыҙ, рәхимһеҙ, шәфҡәтһеҙ, миһырбанһыҙ, ҡанһыҙ, ҡаты; **безжа́лостный челове́к** рәхимһеҙ кеше

БЕЗЖИ́ЗНЕННОСТЬ *ж* йәнһеҙлек, йәнһеҙ (үле) булыу; **безжи́зненность взгля́да** ҡараштың йәнһеҙ булыуы

БЕЗЖИ́ЗНЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** (*мёртвый*) йәнһеҙ, үле, үлгән; **безжи́зненное те́ло** үле кәүҙә **2.** (*пустынный, без признаков жизни*) йән эйәһе булмаған, йәнһеҙ, буш; **безжи́зненная степь** йән эйәһе булмаған дала **3.** (*невыразительный*) һүнгән, дәртһеҙ; **безжи́зненный взгляд** һүнгән ҡараш

БЕЗЗАБО́ТНОСТЬ *ж* **1.** (*беспечность*) ғәмһеҙлек, вайымһыҙлыҡ **2.** (*отсутствие забот*) мәшәҡәтһеҙлек, мәшәҡәт булмау, хәстәрһеҙлек

БЕЗЗАБО́ТНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*беспечный*) ғәмһеҙ, вайымһыҙ, хәстәрһеҙ, ҡайғыһыҙ; **беззабо́тный челове́к** ғәмһеҙ кеше **2.** (*свободный от забот*) мәшәҡәтһеҙ, борсоуһыҙ, ҡайғыһыҙ; **беззабо́тная жизнь** мәшәҡәтһеҙ тормош

БЕЗЗАВЕ́ТНОСТЬ *ж* фиҙаҡәрлек, үҙен-үҙе аямау

БЕЗЗАВЕ́ТНЫЙ, -ая, -ое йәнен ҡыҙғанмаған, үҙ-үҙен аямай торған, фиҙаҡәр; **беззаве́тная хра́брость** фиҙаҡәр батырлыҡ

БЕЗЗАКО́НИЕ *с* **1.** (*отсутствие законности*) законһыҙлыҡ; **борьба́ с беззако́нием** законһыҙлыҡ менән көрәш **2.** (*незаконный поступок*) законға ҡаршы эш итеү, законға ҡаршы эш, законһыҙ эш; **соверша́ть беззако́ния** законға ҡаршы эш ҡылыу

БЕЗЗАКО́ННИЧАТЬ *несов.*; *разг.* законһыҙ эш итеү (ҡылыу)

БЕЗЗАКО́ННОСТЬ *ж* законһыҙлыҡ, законһыҙ эш; **беззако́нность де́йствия** эштең законһыҙлығы

БЕЗЗАКО́ННЫЙ, -ая, -ое законһыҙ, законға ҡаршы, законға һыймаған; **беззако́нный посту́пок** законға ҡаршы эш

БЕЗЗАСТЕ́НЧИВОСТЬ *ж* әрһеҙлек, оятһыҙлыҡ, битһеҙлек

БЕЗЗАСТЕ́НЧИВЫЙ, -ая, -ое әрһеҙ, оятһыҙ, битһеҙ; **беззасте́нчивый лгун** оятһыҙ алдаҡсы

БЕЗЗАЩИ́ТНОСТЬ *ж* үҙен-үҙе яҡлай алмау, ярҙамһыҙ (яҡлаусыһыҙ) булыу

БЕЗЗАЩИ́ТНЫЙ, -ая, -ое үҙен-үҙе яҡлай алмаған, таянысы (терәге) булмаған, яҡлаусыһыҙ; **беззащи́тный челове́к** ярҙамһыҙ (яҡлаусыһыҙ) кеше

БЕЗЗВЁЗДНЫЙ, -ая, -ое йондоҙһоҙ; **беззвёздное не́бо** йондоҙһоҙ күк

БЕЗЗВУ́ЧНОСТЬ *ж* тауыш-тынһыҙ булыу, тауышһыҙлыҡ, өнһөҙлөк

БЕЗЗВУ́ЧНЫЙ, -ая, -ое тауыш-тынһыҙ, тауышһыҙ, тынһыҙ, өнһөҙ; **беззву́чный плач** тауышһыҙ илау

БЕЗЗЕМЕ́ЛЬЕ *с* ерһеҙлек, ергә мохтажлыҡ, ер аҙлыҡ

БЕЗЗЕМЕ́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое ерһеҙ, ергә мохтаж; **безземе́льные крестья́не** ерһеҙ крәҫтиәндәр

БЕЗЗЛО́БИЕ *с* йомшаҡ күңеллелек, асыулы булмау

БЕЗЗЛО́БНЫЙ, -ая, -ое йомшаҡ күңелле, асыуһыҙ, асыу йөрөтмәгән (тотмаған); **беззло́бный смех** асыуһыҙ көлөү

БЕЗЗУ́БЫЙ, -ая, -ое **1.** тешһеҙ, аҙ тешле; **беззу́бая стару́ха** тешһеҙ ҡарсыҡ **2.** *перен.* (*лишённый остроты, слабый*) йомшаҡ, көсһөҙ; **беззу́бая кри́тика** йомшаҡ тәнҡит

БЕЗЛЕ́СНЫЙ, -ая, -ое урманһыҙ, урманға ярлы; **безле́сная степь** урманһыҙ дала

БЕЗЛЕ́СЬЕ *с* урманға ярлылыҡ, урманһыҙ ерҙәр

БЕЗЛИ́КИЙ, -ая, -ое үҙенсәлекһеҙ, төҫһөҙ, бер төрлө; **безли́кие дома́** бер төрлө үҙенсәлекһеҙ йорттар; **безли́кое произведе́ние** төҫһөҙ әҫәр

БЕЗЛИ́СТВЕННЫЙ, -ая, -ое япраҡһыҙ, япрағы ҡойолған, шәрә; **безли́ственный лес** япраҡһыҙ урман

БЕЗЛИ́СТНЫЙ и **БЕЗЛИ́СТЫЙ,** -ая, -ое япраҡһыҙ, япрағы ҡойолған, ялантас, шәрә; **безли́стное де́рево** япрағы ҡойолған ағас

БЕЗЛИ́ЧИЕ *с* үҙенсәлекһеҙ булыу, шәхси һыҙаттар юҡлығы

БЕЗЛИ́ЧНЫЙ, -ая, -ое **1.** бер кемгә лә ҡағылмаған, үҙенсәлеге булмаған, шәхсиәтһеҙ; **безли́чная кри́тика** бер кемгә лә ҡағылмаған тәнҡит **2.** *грам.* эйәһеҙ; **безли́чное предложе́ние** эйәһеҙ һөйләм

БЕЗЛОША́ДНЫЙ, -ая, -ое атһыҙ; **безлоша́дное хозя́йство** атһыҙ хужалыҡ

БЕЗЛУ́НИЕ *с* айҙың (ай яҡтыһының) булмауы

БЕЗЛУ́ННЫЙ, -ая, -ое айһыҙ; **безлу́нная ночь** айһыҙ төн

БЕЗЛЮ́ДНОСТЬ *ж* кешеләр юҡлыҡ, кеше булмау

БЕЗЛЮ́ДЬЕ *с* кеше юҡлыҡ, кешеләр булмау

БЕЗЛЮ́ДНЫЙ, -ая, -ое **1.** кешеһеҙ, халыҡ аҙ йәшәй торған, кеше йәшәмәгән (тормаған); **безлю́дный о́стров** кеше йәшәмәгән утрау **2.** (*пустынный*) аулаҡ, кешеһеҙ, кеше йөрөмәй торған; **безлю́дная у́лица** аулаҡ урам

БЕЗМЕ́Н *м* бизмән

БЕЗМЕ́РНО *нареч.* самаһыҙ, саманан тыш, үтә (бик) ныҡ; **безме́рно уста́л** бик ныҡ арыны; **безме́рно сча́стлив** бик ныҡ бәхетле

БЕЗМЕ́РНОСТЬ *ж* самаһыҙ (сикһеҙ) булыу, самаһыҙлыҡ, сикһеҙлек

БЕЗМЕ́РНЫЙ, -ая, -ое сикһеҙ, самаһыҙ, саманан тыш ҙур (көслө), сиктән тыш ҙур (көслө); **безме́рная ра́дость** сикһеҙ ҙур шатлыҡ; **безме́рный гнев** сиктән тыш көслө асыу

БЕЗМО́ЗГЛОСТЬ *ж*; *разг.* мейеһеҙлек, аңралыҡ, миңрәүлек, маҡаулыҡ

БЕЗМО́ЗГЛЫЙ, -ая, -ое *разг.* мейеһеҙ, аңра, миңрәү, маҡау; **безмо́зглый челове́к** аңра кеше

БЕЗМО́ЛВИЕ *с* **1.** (*молчание*) өндәшмәү **2.** (*тишина*) тынлыҡ, һиллек, тауыш-тын булмау; **нару́шить безмо́лвие** тынлыҡты боҙоу

БЕЗМО́ЛВНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*молчаливый*) өндәшмәҫ, һөйләшмәҫ, һүҙһеҙ, өнһөҙ, өнһөҙ-тынһыҙ; **безмо́лвный челове́к** өнһөҙ-тынһыҙ кеше **2.** (*не сопровождаемый словами*) тауыш-тынһыҙ, һүҙһеҙ-ниһеҙ, өнһөҙ; **безмо́лвный вопро́с** өнһөҙ һорау; **безмо́лвный покло́н** һүҙһеҙ-ниһеҙ баш эйеү **3.** (*спокойный, тихий*) тын, һил, тып-тын; **безмо́лвная степь** тып-тын дала; **безмо́лвный лес** тып-тын урман

БЕЗМО́ЛВСТВОВАТЬ *несов.* **1.** (*молчать*) өндәшмәү, бер һүҙ ҙә әйтмәү, һүҙ ҡатмау, һүҙһеҙ (телһеҙ) ҡалыу; **ба́бушка безмо́лвствовала** әбей бер һүҙ ҙә өндәшмәне **2.** (*быть тихим*) тауыш-тынһыҙ булыу, шып-шым (тып-тын) булыу; **приро́да безмо́лвствовала** тәбиғәт тып-тын ине

БЕЗМОТО́РНЫЙ, -ая, -ое моторһыҙ; **безмото́рная ло́дка** моторһыҙ кәмә

БЕЗМУ́ЖНЯЯ, -ее *прост.* ирһеҙ ҡалған, тол; **безму́жняя же́нщина** ирһеҙ ҡалған ҡатын

БЕЗМЯТЕ́ЖНОСТЬ *ж* тыныслыҡ, тыныс хәл, борсолмау

БЕЗМЯТЕ́ЖНЫЙ, -ая, -ое борсолоуһыҙ, тып-тыныс, тыныс, ҡайғы-хәсрәтһеҙ; **безмяте́жный сон** тыныс йоҡо; **безмяте́жная жизнь** ҡайғы-хәсрәтһеҙ тормош

БЕЗНАДЁЖНОСТЬ *ж* өмөтһөҙлөк, ышаныс-һыҙлыҡ; **безнадёжность положе́ния** хәлдең өмөтһөҙлөгө

БЕЗНАДЁЖНЫЙ, -ая, -ое өмөтһөҙ, ышаныс-һыҙ; **безнадёжный больно́й** өмөтһөҙ ауырыу; **безнадёжный взгляд** өмөтһөҙ ҡараш

БЕЗНАДЗО́РНОСТЬ *ж* ҡараусыһыҙ (күҙәтеүсеһеҙ) булыу, бағыуһыҙлыҡ; **безнадзо́рность дете́й** балаларҙың ҡараусыһыҙ булыуы

БЕЗНАДЗО́РНЫЙ, -ая, -ое ҡараусыһыҙ, күҙәтеүсеһеҙ; **безнадзо́рный ребёнок** ҡараусыһыҙ бала

БЕЗНАКА́ЗАННОСТЬ *ж* язаһыҙлык, язаһыҙ ҡалдырылыу; **безнака́занность просту́пка** енәйәттең язаһыҙ ҡалдырылыуы

БЕЗНАКА́ЗАННЫЙ, -ая, -ое язаһыҙ, язаһыҙ ҡалдырылған; **безнака́занное преступле́ние** язаһыҙ ҡалдырылған енәйәт

БЕЗНАЛИ́ЧНЫЙ, -ая, -ое ҡул аҡсаһыҙ, аҡсаһыҙ; **безнали́чный расчёт** ҡул аҡсаһыҙ иҫәпләшеү

БЕЗНАЧА́ЛИЕ *с* етәксеһеҙ булыу, власһыҙлыҡ, власть юҡлыҡ

БЕЗНО́ГИЙ, -ая, -ое **1.** аяҡһыҙ, аяғы өҙөлгән, аяҡһыҙ ҡалған; **безно́гий челове́к** аяҡһыҙ кеше **2.** *разг.* аяҡһыҙ, аяғы һынған, тояҡһыҙ, тояғы һынған; **безно́гий стол** тояҡһыҙ өҫтәл; **безно́гий дива́н** тояғы һынған диван

БЕЗНО́СЫЙ, -ая, -ое **1.** танауһыҙ, танауһыҙ ҡалған **2.** *разг.* һеләге (мороно) булмаған, һемәкһеҙ, моронһоҙ; **безно́сый ча́йник** моронһоҙ сәйгүн (сәйнүк)

БЕЗНРА́ВСТВЕННОСТЬ *ж* әхлаҡһыҙлыҡ, әҙәпһеҙлек, оятһыҙлыҡ; **проявля́ть безнра́вственность** әҙәпһеҙлек күрһәтеү

БЕЗНРА́ВСТВЕННЫЙ, -ая, -ое әхлаҡһыҙ, әҙәпһеҙ; **безнра́вственный челове́к** әхлаҡһыҙ кеше; **безнра́вственный посту́пок** әҙәпһеҙ ҡылыҡ

БЕЗО *предлог см.* **без**

БЕЗОБИ́ДНОСТЬ *ж* хәтер ҡалдырмаҫлыҡ (ҡалмаҫлыҡ) булыу, зарарһыҙ (зыянһыҙ) булыу; **безоби́дность шу́тки** шаярыуҙың хәтер ҡалдырмаҫлыҡ булыуы

БЕЗОБИ́ДНЫЙ, -ая, -ое хәтер ҡалдырмаҫлыҡ (ҡалмаҫлыҡ), зыянһыҙ; **безоби́дная кри́тика** хәтер ҡалдырмаҫлыҡ тәнҡит; **безоби́дный челове́к** зыянһыҙ кеше

БЕЗО́БЛАЧНОСТЬ *ж* **1.** болотһоҙ, аяҙ булыу, аяҙлыҡ, асыҡлыҡ; **безо́блачность не́ба** күктең аяҙлығы **2.** *перен.* ҡайғы-хәсрәтһеҙ (хәүеф-хәтәрһеҙ) булыу, тыныс; **безо́блачность жи́зни** тормоштоң ҡайғы-хәсрәтһеҙ булыуы

БЕЗО́БЛАЧНЫЙ, -ая, -ое **1.** болотһоҙ, аяҙ, асыҡ; **безо́блачный день** аяҙ көн; **безо́блачное не́бо** болотһоҙ күк **2.** *перен.* ҡайғы-хәсрәтһеҙ, хәүеф-хәтәрһеҙ, яҡты, бәхетле; **безо́блачная жизнь** яҡты тормош

БЕЗОБРА́ЗИЕ *с* **1.** (*уродство*) йәмһеҙлек, шөкәтһеҙлек, килбәтһеҙлек **2.** (*отвратительное явление*) әшәкелек, насар ҡылыҡ, тәртипһеҙлек, ҡәбәхәтлек; **соверши́ть безобра́зие** әшәкелек эшләү; **что́ за безобра́зие!** был ниндәй тәртипһеҙлек!

БЕЗОБРА́ЗИТЬ *несов.* **1.** *кого-что* (*искажать, делать некрасивым*) йәмһеҙләү, шөкәтһеҙ (килбәтһеҙ) итеп күрһәтеү; **пла́тье безобра́зит фигу́ру** күлдәк кәүҙәне килбәтһеҙ итеп күрһәтә **2.** *прост. см.* **безобра́зничать**

БЕЗОБРА́ЗНИК *м* и **БЕЗОБРА́ЗНИЦА** *ж*; *разг.* тыйнаҡһыҙ, тәртипһеҙ, әшәке

БЕЗОБРА́ЗНИЧАТЬ *несов.*; *разг.* тыйнаҡһыҙланыу, тәртипһеҙләнеү, тәртипһеҙ (хаяһыҙ) ҡыланыу, тәртипһеҙлек ҡылыу (эшләү)

БЕЗОБРА́ЗНОСТЬ *ж* тәртипһеҙлек, әшәкелек, тыйнаҡһыҙлыҡ; **безобра́зность поведе́ния** ҡылыҡтың әшәкелеге

БЕЗО́БРАЗНЫЙ, -ая, -ое *книжн.* (*не имеющий чёткого облика, расплывчатый*) тарҡау; **безо́бразные мы́сли** тарҡау фекерҙәр

БЕЗОБРА́ЗНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*уродливый*) йәмһеҙ, шөкәтһеҙ, шыҡһыҙ; **безобра́зная вне́шность** шөкәтһеҙ ҡиәфәт **2.** (*возмутительный, отвратительный*) тәртипһеҙ, әшәке, насар; **безобра́зный посту́пок** әшәке ҡылыныш

БЕЗОГЛЯ́ДНЫЙ, -ая, -ое *уст.* **1.** (*необозримый*) күҙ күреме етмәгән, икһеҙ-сикһеҙ, иге-сиге булмаған; **безогля́дное простра́нство** икһеҙ-сикһеҙ киңлек **2.** (*совершаемый без оглядки, без раздумий, рассуждений*) дыуамал, алдын-артын уйламай эшләнгән; **безогля́дная сме́лость** дыуамал ҡыйыулыҡ

БЕЗОГОВО́РОЧНОСТЬ *ж* бер һүҙһеҙ (ҡаршылыҡһыҙ) булыу

БЕЗОГОВО́РОЧНЫЙ, -ая, -ое бер һүҙһеҙ, бер ниндәй ҙә шарт ҡуйылмайынса; **безогово́рочное согла́сие** бер һүҙһеҙ риза булыу; **безогово́рочная капитуля́ция** бер һүҙһеҙ капитуляция яһау

БЕЗОПА́СНОСТЬ *ж* хәүеф-хәтәрһеҙлек, именлек; **междунаро́дная безопа́сность** халыҡ-ара именлек; **охра́на госуда́рственной безопа́сности** дәүләт именлеген һаҡлау; **те́хника безопа́сности** хәүефһеҙлек техникаһы; **безопа́сность у́личного движе́ния** урам хәрәкәтенең хәүефһеҙлеге

БЕЗОПА́СНЫЙ, -ая, -ое **1.** ҡурҡынысһыҙ, хәүеф-хәтәрһеҙ; **безопа́сное ме́сто** хәүеф-хәтәрһеҙ урын **2.** зарарһыҙ, зыянһыҙ; **безопа́сный препара́т** зыянһыҙ препарат **3.** *уст.* (*находящийся вне опасности*) имен, тыныс

БЕЗОРУ́ЖНЫЙ, -ая, -ое **1.** ҡоралһыҙ, ҡоралланмаған; **безору́жный челове́к** ҡоралһыҙ кеше **2.** *перен.* көсһөҙ, дарманһыҙ; **в э́том спо́ре он оказа́лся безору́жным** был бәхәстә ул көсһөҙ булып сыҡты

БЕЗОСНОВА́ТЕЛЬНОСТЬ *ж* нигеҙһеҙлек, төпһөҙлөк

БЕЗОСНОВА́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое нигеҙһеҙ, төпһөҙ; **безоснова́тельное се́тование** нигеҙһеҙ һуҡраныу

БЕЗОСТАНО́ВОЧНЫЙ, -ая, -ое туҡтауһыҙ, өҙлөкһөҙ; **безостано́вочное движе́ние** өҙлөкһөҙ хәрәкәт

БЕЗО́СТЫЙ, -ая, -ое (*о злаках*) ҡылсыҡһыҙ; **безо́стая пшени́ца** ҡылсыҡһыҙ бойҙай

БЕЗОТВЕ́ТНОСТЬ *ж* (*кротость, покорность*) баҫалҡылыҡ, баҫымсаҡлыҡ, үтә йыуашлыҡ; **безотве́тность хара́ктера** холоҡтоң баҫалҡылығы

БЕЗОТВЕ́ТНЫЙ, -ая, -ое **1.** яуапһыҙ, яуапһыҙ ҡалдырылған; **безотве́тная любо́вь** яуапһыҙ мөхәббәт **2.** (*кроткий, покорный*) баҫалҡы, баҫымсаҡ, тауышһыҙ-тынһыҙ, йыуаш; **безотве́тный челове́к** йыуаш кеше

БЕЗОТВЕ́ТСТВЕННОСТЬ *ж* яуапһыҙлыҡ; **прояви́ть безотве́тственность** яуапһыҙлыҡ күрһәтеү

БЕЗОТВЕ́ТСТВЕННЫЙ, -ая, -ое яуапһыҙ; **безотве́тственное отноше́ние к де́лу** эшкә яуапһыҙ мөнәсәбәт

БЕЗОТВЯ́ЗНЫЙ, -ая, -ое *разг.* (*неотвязный*) баштан (уйҙан, күңелдән) сыҡмаған, бәйләнсек; **безотвя́зная мело́дия** баштан сыҡмаған көй; **безотвя́зные мы́сли** бәйләнсек уйҙар

БЕЗОТГОВО́РОЧНЫЙ, -ая, -ое *разг.* ҡаршылыҡһыҙ, бәхәсһеҙ, тотҡарлыҡһыҙ, бер һүҙһеҙ; **де́ло тре́бует безотгово́рочного исполне́ния** эш бер һүҙһеҙ үтәүҙе талап итә

БЕЗОТКА́ЗНЫЙ, -ая, -ое *разг.* **1.** (*никогда не отказывающийся от поручения, выполнения просьбы*) тыңлаулы, тыңлаусан, күндәм, ҡарыуһыҙ; **безотка́зный челове́к** тыңлаусан кеше **2.** (*происходящий без перебоев, остановок*) бер тотҡарлыҡһыҙ, өҙлөкһөҙ, бер туҡтауһыҙ, өҙлөкһөҙ (бер туҡтауһыҙ) эшләгән (эшләй торған); **безотка́зный механи́зм** өҙлөкһөҙ эшләй торған механизм

БЕЗОТЛАГА́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое кисектергеһеҙ, кисектереүһеҙ, ашығыс; **безотлага́тельные ме́ры** кисектергеһеҙ саралар

БЕЗОТЛУ́ЧНЫЙ, -ая, -ое урынынан китмәгән, урынында булған; **безотлу́чный сто́рож** һәр ваҡыт урынында торған ҡарауылсы

БЕЗОТНОСИ́ТЕЛЬНО *нареч.* сағыштырғыһыҙ, бер нәмәгә лә бәйләмәй, иҫәпкә алмаған, ҡарамаҫтан

БЕЗОТРА́ДНОСТЬ *ж* ҡыуанысһыҙ (шатлыҡһыҙ) булыу; **безотра́дность существова́ния** ҡыуанысһыҙ йәшәү

БЕЗОТРА́ДНЫЙ, -ая, -ое ҡыуанысһыҙ, шатлыҡһыҙ, күңелһеҙ; **безотра́дная жизнь** ҡыуанысһыҙ тормош

БЕЗОТРЫ́ВНЫЙ, -ая, -ое өҙлөкһөҙ, туҡтауһыҙ; **безотры́вное обуче́ние** өҙлөкһөҙ уҡыу

БЕЗОТЦО́ВЩИНА *ж* атайһыҙлыҡ, атаһыҙ үҫеү

БЕЗОТЧЁТНОСТЬ *ж* **1.** (*бессознательность*) аңһыҙлыҡ, ихтыярһыҙлыҡ; **безотчётность чувств** хистәрҙең ихтыярһыҙлығы **2.** (*отсутствие контроля*) контролһеҙлек, яуапһыҙ булыу; **безотчётность в рабо́те** эштә яуапһыҙ булыу

БЕЗОТЧЁТНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*бессознательный, невольный*) ихтыярһыҙ (аңһыҙлыҡ менән) эшләгән, сәбәпһеҙ, сәбәпһеҙ-ниһеҙ, үҙенән-үҙе барлыҡҡа килгән, ирекһеҙҙән, сараһыҙҙан; **безотчётный смех** сәбәпһеҙ көлөү; **безотчётная трево́га** сәбәпһеҙ-ниһеҙ шомланыу **2.** (*бесконтрольный*) отчётһыҙ, күҙәткеһеҙ, контролһеҙ; **безотчётное распределе́ние де́нег** аҡсаны отчётһыҙ бүлеү

БЕЗОШИ́БОЧНОСТЬ *ж* дөрөҫлөк, хатаһыҙ булыу, хатаһыҙлыҡ; **безоши́бочность вы́водов** һығымталарҙың дөрөҫлөгө

БЕЗОШИ́БОЧНЫЙ, -ая, -ое дөрөҫ, хатаһыҙ; **безоши́бочный расчёт** дөрөҫ иҫәпләшеү (иҫәпләү)

БЕЗРАБО́ТИЦА *ж* эшһеҙлек, эш юҡлыҡ, эш булмау

БЕЗРАБО́ТНЫЙ, -ая, -ое эшһеҙ, эшһеҙ ҡалған; **безрабо́тный челове́к** эшһеҙ кеше

БЕЗРА́ДОСТНОСТЬ *ж* шатлыҡһыҙ (ҡыуанысһыҙ, күңелһеҙ, эс бошорлоҡ) булыуы; **безра́достность жи́зни** тормоштоң күңелһеҙ булыуы

БЕЗРА́ДОСТНЫЙ, -ая, -ое бер шатлыҡһыҙ, ҡыуанысһыҙ, күңелһеҙ; **безра́достная жизнь** ҡыуанысһыҙ тормош

БЕЗРАЗДЕ́ЛЬНОСТЬ *ж* бөтөн көйө (тулы) булыу, бүленмәү, бүленә алмау; **безразде́льность иму́щества** мөлкәттең бүленмәүе

БЕЗРАЗДЕ́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое бүленмәй торған, бүленмәҫ, тулы; **безразде́льное иму́щество** бүленмәй торған мөлкәт; **безразде́льная власть** тулы хакимлыҡ

БЕЗРАЗЛИ́ЧИЕ *с* ғәмһеҙлек, барыбер булыу, иҫ китмәү, ҡыҙыҡһынмау, битарафлыҡ, һалҡын ҡараш, вайымһыҙлыҡ; **безразли́чие ко всему́** һәр нәмәгә лә вайымһыҙлыҡ

БЕЗРАЗЛИ́ЧНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*равнодушный*) вайымһыҙ, ғәмһеҙ; **безразли́чный челове́к** вайымһыҙ кеше **2.** *разг.* (*несущественный*) иҫе китмәгән, ҡыҙыҡһынмаған, барыбер булған, әһәмиәтһеҙ; **он безразли́чен к спо́рту** уның спортҡа иҫе китмәй

БЕЗРАЗМЕ́РНЫЙ, -ая, -ое *разг.* билдәле генә үлсәме булмаған, үлсәмһеҙ; **безразме́рные чулки́** үлсәмһеҙ ойоҡ; **безразме́рные носки́** үлсәмһеҙ ойоҡбаш

БЕЗРАССУ́ДОЧНОСТЬ *ж* аҡылһыҙлыҡ, алабарманлыҡ, дыуамаллыҡ; **безрассу́дочность поведе́ния** ҡылыҡтағы алабарманлыҡ

БЕЗРАССУ́ДНЫЙ, -ая, -ое уйламай (дыуамаллыҡ менән) эшләнгән (ҡылынған), дыуамал, аҡылһыҙ; **безрассу́дный посту́пок** уйламай ҡылынған эш; **безрассу́дная хра́брость** дыуамал батырлыҡ

БЕЗРАССУ́ДСТВО *с* аҡылһыҙлыҡ, дыуамаллыҡ, алабарманлыҡ

БЕЗРАСЧЁТНЫЙ, -ая, -ое иҫәпһеҙ; **безрасчётная тра́та де́нег** аҡсаны иҫәпһеҙ тотоу

БЕЗРЕЗУЛЬТА́ТНОСТЬ *ж* нәтижәһеҙлек, һөҙөмтәһеҙ булыу, уңышһыҙлыҡ; **безрезульта́тность о́пыта** тәжрибәнең һөҙөмтәһеҙ булыуы

БЕЗРЕЗУЛЬТА́ТНЫЙ, -ая, -ое нәтижәһеҙ, һөҙөмтәһеҙ, уңышһыҙ; **безрезульта́тные по́иски** һөҙөмтәһеҙ эҙләнеүҙәр

БЕЗРЕ́ЛЬСОВЫЙ, -ая, -ое (*о транспорте*) рельсһыҙ, рельсһыҙ йөрөй торған; (*о дорогах*) рельс һалынмаған

БЕЗРО́ГИЙ, -ая, -ое тупал, мөгөҙһөҙ, мүклә; **безро́гая коро́ва** тупал һыйыр

БЕЗРО́ДНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*не имеющий родственников*) ҡәрҙәш-ырыуһыҙ, туған-тыумасаһыҙ; **безро́дный челове́к** туған-тыумасаһыҙ кеше **2.** *устар.* (*неродовитый*) заты (нәҫеле) данлыҡлы булмаған, затһыҙ; **безро́дный дворяни́н** затһыҙ дворянин

БЕЗРО́ПОТНОСТЬ *ж* күндәмлек, зарланмау, тыңлаусанлыҡ; буйһоноусанлыҡ

БЕЗРО́ПОТНЫЙ, -ая, -ое күндәм, зарланмаған, буйһоноусан, тыңлаусан; **безро́потный челове́к** тыңлаусан кеше

БЕЗРУКА́ВКА *ж* еңһеҙ кейем; **трикота́жная безрука́вка** бәйләнгән еңһеҙ кофта

БЕЗРУКА́ВНЫЙ, -ая, -ое еңһеҙ

БЕЗРУ́КИЙ, -ая, -ое ҡулһыҙ, сулаҡ; **безру́кий челове́к** ҡулһыҙ кеше **2.** *перен.*, *разг.* (*неловкий, неумелый в работе*) ҡулабаш, белдекһеҙ, һәләтһеҙ; **безру́кий руководи́тель** һәләтһеҙ етәксе

БЕЗРЫ́БЬЕ *с* балыҡ юҡлығы, балыҡ етмәү ♦ **на безры́бье и рак ры́ба** ит булмағанда үпкә лә аш

БЕЗУБЫ́ТОЧНОСТЬ *ж* зыянһыҙ, зыян күрмәү, сығымдар артмау

БЕЗУБЫ́ТОЧНЫЙ, -ая, -ое зыянлыҡһыҙ, зарар (зыян) килтермәгән (килтермәй торған); **безубы́точное предприя́тие** зыянлыҡһыҙ предприятие

БЕЗУДА́РНЫЙ, -ая, -ое *лингв.* баҫымһыҙ; **безуда́рные гла́сные** баҫымһыҙ һуҙынҡылар; **безуда́рный слог** баҫымһыҙ ижек

БЕЗУ́ДЕРЖНЫЙ и *уст.* **БЕЗУДЕ́РЖНЫЙ,** -ая, -ое тыйылғыһыҙ (тыйып алғыһыҙ), тотонаҡһыҙ, ярһыу; **безу́держный смех** тыйылғыһыҙ көлөү; **безу́держная горя́чность** ярһыу дыуамаллыҡ

БЕЗУКОРИ́ЗНЕННОСТЬ *ж* кәмселекһеҙ, тел (һүҙ) тейҙермәҫлек булыу, яҡшы (һәйбәт) булыу, яҡшылыҡ, һәйбәтлек; **безукори́зненность хара́ктера** холоҡтоң яҡшылығы; **безукори́зненность рабо́ты** эштең һәйбәтлеге

БЕЗУКОРИ́ЗНЕННЫЙ, -ая, -ое кәмселеге булмаған, кәмселекһеҙ, тел (һүҙ) тейҙергеһеҙ, яҡшы, һәйбәт; **безукори́зненное поведе́ние** яҡшы тәртип; **безукори́зненная рабо́та** тел тейҙергеһеҙ, һәйбәт эш

БЕЗУ́МЕЦ *м* **1.** *уст.* (*сумасшедший*) тиле, диуана, аҡылдан яҙған, иҫәр **2.** (*безрассудный человек*) дыуамал, башһыҙ кеше, аҡылһыҙ

БЕЗУ́МИЕ *с* **1.** *уст.* (*сумасшествие*) диуаналыҡ, иҫәрлек **2.** (*крайнее безрассудство*) дыуамаллыҡ, башһыҙлыҡ, аҡылһыҙлыҡ ♦ **до безу́мия (люби́ть)** үлеп, шашып (яратыу)

БЕЗУ́МНЫЙ, -ая, -ое **1.** *уст.* (*сумасшедший*) тиле, диуана, аҡылдан яҙған (*кеше*) **2.** (*крайне безрассудный*) уйламай эшләгән, дыуамал, башһыҙ, аҡылһыҙ, ахмаҡ; **безу́мная отва́га** дыуамал батырлыҡ **3.** *разг.* (*очень сильный*) саманан (сиктән) тыш, иҫ киткес ныҡ (көслө); **безу́мная уста́лость** саманан тыш арыу

БЕЗУМО́ЛЧНЫЙ, -ая, -ое өҙлөкһөҙ, туҡтауһыҙ, тынмаҫ; **безумо́лчный шум** тынмаҫ шау-шыу

БЕЗУ́МСТВО *с см.* **безу́мие**

БЕЗУ́МСТВОВАТЬ *несов.* аҡылдан шашыу, аҡылды юғалтыу, ҡотороноу, дыуамалланыу, дыу килеү

БЕЗУПРЕ́ЧНОСТЬ *ж* тел (һүҙ) тейҙермәҫлек булыу, һәйбәт (яҡшы) булыу; **безупре́чность поведе́ния** тәртиптең тел тейҙермәҫлек булыуы

БЕЗУПРЕ́ЧНЫЙ, -ая, -ое тел (һүҙ) тейҙермәҫлек, бик яҡшы, һәйбәт, маҡтауға лайыҡ; **безупре́чная рабо́та** бик яҡшы эш; **безупре́чное поведе́ние** тел тейҙермәҫлек тәртип

БЕЗУСЛО́ВНО 1. *нареч.* һис шикһеҙ, бер һүҙһеҙ; **он безусло́вно хоро́ший руководи́тель** ул һис шикһеҙ һәйбәт етәксе **2.** *в знач. вводн. сл.* әлбиттә, һис шикһеҙ; **безусло́вно, он пришёл пе́рвым** әлбиттә, ул беренсе булып килде

БЕЗУСЛО́ВНОСТЬ *ж* шарттар менән сикләнмәгән булыу, шарт ҡуйылмаған булыу

БЕЗУСЛО́ВНЫЙ, -ая, -ое һис (бер) һүҙһеҙ, тулы, шартһыҙ; **безусло́вное повинове́ние** бер һүҙһеҙ буйһоноу; **безусло́вное дове́рие** тулы ышаныс ♦ **безусло́вные рефле́ксы** шартһыҙ рефлекстар

БЕЗУСПЕ́ШНОСТЬ *ж* нәтижәһеҙлек, уңышһыҙлыҡ, һөҙөмтәһеҙлек; **безуспе́шность о́пыта** тәжрибәнең уңышһыҙлығы

БЕЗУСПЕ́ШНЫЙ, -ая, -ое нәтижәһеҙ, уңышһыҙ, һөҙөмтәһеҙ; **безуспе́шное путеше́ствие** уңышһыҙ сәйәхәт

БЕЗУСТА́ННЫЙ, -ая, -ое өҙлөкһөҙ, арыу-талыуһыҙ, бер туҡтауһыҙ; **безуста́нная рабо́та** өҙлөкһөҙ эш

БЕЗУ́СЫЙ, -ая, -ое **1.** мыйыҡһыҙ, мыйыҡ (ғы) сыҡмаған; **безу́сый солда́т** мыйыҡһыҙ һалдат **2.** *перен.* бик йәш

БЕЗУТЕ́ШНЫЙ, -ая, -ое **1.** ҡара ҡайғылы, йыуатҡыһыҙ (*кеше*); **безуте́шная мать** ҡара ҡайғылы әсә; **быть безуте́шным** ҡайғынан арына алмау **2.** йыуатып булмай торған; **безуте́шное го́ре** йыуатып булмай торған ҡайғы

БЕЗУ́ХИЙ, -ая, -ое ҡолаҡһыҙ

БЕЗУЧА́СТИЕ *с* вайымһыҙлыҡ, вайымһыҙ (күңел һалмай) ҡарау, иҫ китмәү

БЕЗУЧА́СТНЫЙ, -ая, -ое вайымһыҙ, күңел бирмәгән, иҫе китмәгән; **безуча́стное отноше́ние** вайымһыҙ мөнәсәбәт; **безуча́стный взгляд** вайымһыҙ ҡараш

БЕЗЪ... *приставка см.* **без...**

БЕЗЪЯ́ДЕРНЫЙ: безъя́дерная зо́на ядро ҡоралһыҙ зона (*атом ҡоралы эшләү, һаҡлау һәм ҡулланыу тыйылған зона*)

БЕЗЪЯЗЫ́КИЙ и **БЕЗЪЯЗЫ́ЧНЫЙ,** -ая, -ое телһеҙ, теле юҡ

БЕЗЫДЕ́ЙНОСТЬ *ж* идеяһыҙлыҡ, фекерһеҙлек

БЕЗЫДЕ́ЙНЫЙ, -ая, -ое идеяһыҙ, фекерһеҙ; **безыде́йное произведе́ние** идеяһыҙ әҫәр

БЕЗЫЗВЕ́СТНОСТЬ *ж* **1.** *уст.* (*неизвестность*) билдәһеҙлек **2.** (*отсутствие сведений*) хәбәр булмау, хәбәрһеҙлек

БЕЗЫЗВЕ́СТНЫЙ, -ая, -ое билдәһеҙ, таныш булмаған

БЕЗЫМЯ́ННЫЙ и **БЕЗЫМЁННЫЙ,** -ая, -ое **1.** исемһеҙ, исем ҡушылмаған, исеме билдәһеҙ, исеме булмаған; **безымя́нная ре́чка** исемһеҙ йылға **2.** (*не сохранивший имени творца, автора*) авторҙың исеме һаҡланмаған, авторһыҙ, аноним; **безымённое произведе́ние** авторһыҙ (аноним) әҫәр ♦ **безымя́нная моги́ла** билдәһеҙ ҡәбер; **безымя́нный па́лец** сығанаҡ бармаҡ

БЕЗЫНИЦИАТИ́ВНОСТЬ *ж* инициативаһыҙлыҡ, инициативаһы булмау

БЕЗЫНИЦИАТИ́ВНЫЙ, -ая, -ое инициативаһыҙ, инициативаһы булмаған; **безынициати́вный рабо́тник** инициативаһыҙ хеҙмәткәр

БЕЗЫНТЕРЕ́СНЫЙ, -ая, -ое ҡыҙыҡ (ҡыҙығы) булмаған; **безынтере́сная рабо́та** ҡыҙығы булмаған эш

БЕЗЫСКУ́ССТВЕННОСТЬ *ж* ябайлыҡ, тәбиғилек; **безыску́сственность ре́чи** телмәр ябайлығы

БЕЗЫСКУ́ССТВЕННЫЙ, -ая, -ое тәбиғи, яһалма түгел; **безыску́сственная красота́** тәбиғи матурлыҡ

БЕЗЫСХО́ДНОСТЬ *ж* ҡотолғоһоҙ (төҙәлгеһеҙ) булыу, ҡотолғоһоҙлоҡ, сараһыҙлыҡ; **безысхо́дность положе́ния** хәлдең ҡотолғоһоҙ булыуы

БЕЗЫСХО́ДНЫЙ, -ая, -ое ҡотолғоһоҙ, бөтмәҫ, йырып сыҡҡыһыҙ; **безысхо́дная тоска́** ҡотолғоһоҙ һағыш; **безысхо́дное го́ре** бөтмәҫ ҡайғы

БЕЙ *м* (*титул мелких феодальных правителей в странах Ближнего и Среднего Востока*) бей

БЕ́ЙКА *ж*; *разг.* әҙеп; **вы́пустить бе́йку** әҙебен ебәреү (оҙайтыу); **наши́ть бе́йку** әҙеп һалыу

БЕК I *м см.* **бей**

БЕК II *м*; *спорт. см.* **защи́тник** 3

БЕКА́Р *м*; *муз.* бекар (*нота билдәһе*)

БЕКА́С *м* һаралйын (*һаҙ ҡошо*)

БЕКАСИ́ННИК *м*; *охот.* дороп (*ваҡ ҡошҡорт атыу өсөн*)

БЕКАСИ́НЫЙ, -ая, -ое һаралйын ...ы; **бекаси́ное гнездо́** һаралйын ояһы; **бекаси́ный вы́водок** бер оя һаралйын себештәре

БЕКЕ́ША *ж* бекеш (*бөрмә билле ирҙәр пальтоһы*)

БЕКО́Н *м* бекон (*ыҫлап ҡаҡланған йәки аҙ ғына тоҙланған сусҡа ите*)

БЕКО́ННЫЙ, -ая, -ое бекон ...ы

БЕЛЁК *м* тюлень балаһы

БЕЛЕНА́ *ж* тилебәрән ♦ **белены́ объе́лся** *груб.*, *прост.* тилебәрән орлоғо ашаныңмы, аҡылдан шаштыңмы

БЕЛЕННО́Й, -ая, -ое тилебәрән ...ы; **беленно́е се́мя** тилебәрән орлоғо; **беленно́е ма́сло** тилебәрән майы

БЕЛЁНЫЙ, -ая, -ое ағартылған, аҡҡа буялған, аҡланған; **белёная стена́** ағартылған стена; **белёный холст** ағартылған киндер

БЕЛЁСЫЙ, -ая, -ое аҡһыл, һорғолт аҡ, тоноҡ аҡ; **белёсые бро́ви** аҡһыл ҡаш; **белёсый тума́н** аҡһыл томан

БЕЛЕ́ТЬ *несов.* **1.** (*виднеться — о чём-л. белом*) ағарып күренеү, ағарып тороу (ятыу); **вдали́ беле́ет па́рус** алыҫта елкән ағарып күренә **2.** (*становиться белым*) ағарыу, аҡ төҫкә инеү; **лицо́ на́чало беле́ть** бите (йөҙө) ағара башланы

БЕЛЕ́ТЬСЯ *несов.*; *разг.* ағарып күренеү; **че́й-то плато́к беле́лся в темноте́** ҡараңғыла кемдеңдер яулығы ағарып күренде

БЕ́ЛИ *мн.*; *мед.* аҡ килеү (*ҡатын-ҡыҙҙың енси ауырыуы*)

БЕЛИБЕРДА́ *ж*; *разг.* юҡ-бар һүҙ, туҙға яҙмаған хәбәр, сафсата, һүҙ бутҡаһы

БЕЛИЗНА́ *ж* аҡлыҡ; **белизна́ сне́га** ҡарҙың аҡлығы; **белизна́ зубо́в** тештәрҙең аҡлығы

БЕЛИ́ЛА *мн.* **1.** аҡ буяу; **свинцо́вые бели́ла** ҡурғашлы аҡ буяу; **ци́нковые бели́ла** цинкылы аҡ буяу **2.** кершән; **покры́ть лицо́ бели́лами** биткә кершән яғыу

БЕЛИ́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое ағарта торған, ағартыу өсөн ҡулланылған; **бели́льный раство́р** ағарта торған иҙмә

БЕЛИ́ЛЬНЯ *ж* ағартыу урыны (*цех йәки бүлмә*)

БЕЛИ́ТЬ *несов. что* **1.** ағартыу, аҡлау; **бели́ть избу́** өй аҡлау; **бели́ть потоло́к** түшәм ағартыу **2.** һөртөү; **бели́ть лицо́** биткә кершән һөртөү **3.** аҡ төҫкә индереү, ағартыу (*епте, туҡыманы*); **бели́ть холсты́** киндер ағартыу

БЕЛИ́ТЬСЯ *несов.* **1.** кершән һөртөнөү **2.** *страд. от* **бели́ть**

БЕ́ЛИЧИЙ, -ья, -ье **1.** тейен ...ы; **бе́личья шку́рка** тейен тиреһе; **бе́личье гнездо́** тейен ояһы **2.** (*сделанный из меха белки*) тейен, тейен тиреһенән тегелгән; **бе́личий воротни́к** тейен яға; **бе́личья шу́ба** тейен тун

БЕ́ЛКА *ж* тейен ♦ **как бе́лка в колесе́ верте́ться (кружи́ться, крути́ться)** орсоҡ кеүек әйләнеү, туҡтауһыҙ эш, мәшәҡәт менән сабыулау, өтәләнеп йөрөү, көн-төн йүгереү

БЕЛКО́ВЫЙ, -ая, -ое *биол.*, *хим.* **1.** аҡһым ...ы; **белко́вое вещество́** аҡһым матдә **2.** аҡһымлы; **белко́вые корма́** аҡһымлы аҙыҡтар

БЕЛЛАДО́ННА *ж* **1.** *бот.* эт еләге **2.** (*лекарство*) белладонна

БЕЛЛЕТРИ́СТ *м* беллетрист (*яҙыусы*)

БЕЛЛЕТРИ́СТИКА *ж* беллетристика, матур (нәфис) әҙәбиәт (*проза менән яҙылған әҙәбиәт*)

БЕЛЛЕТРИСТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое беллетристик; **беллетристи́ческое произведе́ние** беллетристик әҫәр

БЕЛОБИЛЕ́ТНИК *м*; *разг.* аҡ билеты булған, аҡ билетлы (*хәрби хеҙмәткә яраҡһыҙ тип табылған кеше*)

БЕЛОБО́КИЙ, -ая, -ое ҡабырғаһы аҡ булған, аҡ ҡабырғалы; **белобо́кая соро́ка** аҡ ҡабырғалы һайыҫҡан

БЕЛОБОРО́ДЫЙ, -ая, -ое аҡ (сал) һаҡаллы; **белоборо́дый стари́к** аҡ һаҡаллы ҡарт

БЕЛОБРЫ́СЫЙ, -ая, -ое *разг.* аҡшар; **белобры́сый ма́льчик** аҡшар малай

БЕЛОВИ́К *м* аҡлама, аҡҡа (яҙылған) күсерелгән ҡулъяҙма

БЕЛОВО́Й, -ая, -ое аҡҡа (яҙылған) күсерелгән; **белово́й экземпля́р ру́кописи** ҡулъяҙманың аҡҡа күсерелгән нөсхәһе

БЕЛОГВАРДЕЕ́Ц *м* аҡ гвардеец, аҡ гвардиясы

БЕЛОГВАРДЕ́ЙСКИЙ, -ая, -ое аҡ гвардеецтар ...ы, аҡ гвардиясылар ...ы; **белогварде́йский отря́д** аҡ гвардиясылар отряды

БЕЛОГЛА́ЗКА *ж* **1.** (*птица*) аҡҡаш турғай **2.** (*рыба*) сәгер балыҡ

БЕЛОГОЛО́ВЫЙ, -ая, -ое аҡ сәсле, аҡ башлы; **белоголо́вый мальчи́шка** аҡ сәсле малай

БЕЛОДЕРЕ́ВЕЦ *м* ағас оҫтаһы, столяр

БЕЛОДЕРЕ́ВЩИК *м см.* **белодере́вец**

БЕЛОЗО́Р *м* йондоҙ үлән

БЕЛО́К *м* **1.** (*прозрачная часть яйца*) аҡ; **взбить бело́к** йомортҡа ағын күпертеү **2.** (*непрозрачная, белая оболочка глаза*) аҡ; **белки́ глаз** күҙ ағы **3.** *биол., хим.* аҡһым

БЕЛОКА́МЕННЫЙ, -ая, -ое аҡ ташлы, аҡ таштан һалынған; **белока́менные пала́ты** аҡ таштан һалынған һарайҙар

БЕЛОКРО́ВИЕ *с*; *мед.* аҡ ҡанлылыҡ, лейкоз, лейкемия (*ҡан күҙәнәктәрен барлыҡҡа килтереүсе туҡыманы һ.б. ағзаларҙы зарарлаусы етди ауырыу*)

БЕЛОКУ́РЫЙ, -ая, -ое аҡһыл һары (һарғылт, етен) сәсле; **белоку́рая де́вочка** етен сәсле ҡыҙыҡай

БЕЛОЛИ́ЦЫЙ, -ая, -ое аҡ йөҙлө (битле); **белоли́цый мальчуга́н** аҡ йөҙлө малай

БЕЛОЛО́БЫЙ, -ая, -ое ҡашҡа; **белоло́бый щено́к** ҡашҡа көсөк; **белоло́бый бара́н** ҡашҡа тәкә

БЕЛОРУ́ССКИЙ, -ая, -ое белорус ...ы, Беларусь...ы; **белору́сский язы́к** белорус теле; **белору́сская литерату́ра** белорус әҙәбиәте

БЕЛОРУ́СЫ *мн.* белорустар, белорус халҡы // *ед.* **белору́с** *м* белорус ир-аты; **белору́ска** *ж* белорус ҡатын-ҡыҙы

БЕЛОРУ́ЧКА *м* и *ж*; *разг.* аҡһөйәк, эш һөймәүсе (һөймәҫ) кеше

БЕЛОРЫ́БИЦА *ж* аҡбалыҡ

БЕЛОСНЕ́ЖНЫЙ, -ая, -ое ап-аҡ, ҡарҙай аҡ; **белосне́жная ска́терть** ап-аҡ ашъяулыҡ

БЕЛОТЕ́ЛЫЙ, -ая, -ое аҡ тәнле; **белоте́лый ребёнок** аҡ тәнле бала

БЕЛОУ́С *ж* аҡмыйыҡ (*үлән*)

БЕ́ЛОЧКА *ж*; *уменьш.-ласк. от* **бе́лка**

БЕЛОШВЕ́ЙКА *ж* эске кейем тегеүсе (*ҡатын-ҡыҙ*)

БЕЛОШВЕ́ЙНЫЙ, -ая, -ое эске кейем тегеү ...ы; **белошве́йный цех** эске кейем тегеү цехы

БЕЛОЭМИГРА́НТ *м* аҡ эмигрант

БЕЛОЭМИГРА́НТСКИЙ, -ая, -ое аҡ эмигранттар ...ы; **белоэмигра́нтское о́бщество** аҡ эмигранттар йәмғиәте

БЕЛУ́ГА *ж* ҡырпа (*балыҡ*) ♦ **реве́ть белу́гой** ер йыртып ҡысҡырыу, үкереп илау

БЕЛУ́ЖИЙ, -ья, -ье ҡырпа ...ы; **белу́жья икра́** ҡырпа ыуылдырығы

БЕЛУ́ЖИНА *ж* ҡырпа ите; **солёная белу́жина** тоҙло ҡырпа ите

БЕЛУ́ХА *ж* белуха (*поляр дельфин; олоһононң ҡорһаҡ аҫты аҡ була*)

БЕ́ЛЫЙ, -ая, -ое **1.** аҡ; **бе́лый снег** аҡ ҡар; **бе́лая бума́га** аҡ ҡағыҙ; **бе́лые облака́** аҡ болоттар; **бе́лый хала́т** аҡ халат; **покра́сить в бе́лый цвет** аҡҡа буяу **2.** (*очень светлый*) аҡ, аҡһыл һары, етен төҫлө, аҡ тәнле; **бе́лые во́лосы** етен төҫлө сәс; **бе́лая ра́са** аҡ тәнле раса; **бе́лый хлеб** аҡ икмәк **3.** (*контрреволюционный*) аҡ; **бе́лый офице́р** аҡ офицер; **бе́лый терро́р** актар терроры; **Бе́лая а́рмия** Аҡ армия **4.** *в знач. сущ.* **бе́лые** *мн.* (*шашки, шахматные фигуры светлого цвета в отличие от чёрных*) аҡтар; **игра́ть бе́лыми** аҡтар менән уйнау **5.** (*как составная часть некоторых зоологических и ботанических названий*) аҡ; **бе́лый медве́дь** аҡ айыу; **бе́лый гриб** аҡ бәшмәк; **полеви́ца бе́лая** аҡ ҡондораҡ; **кувши́нка бе́лая** аҡ томбойоҡ; **то́поль бе́лый** аҡ тирәк; **марь бе́лая** аҡ алабута; **ака́ция бе́лая** аҡ сәрүәр; **до́нник бе́лый** аҡ ҡандала үләне ♦ **бе́лая воро́на** ала ҡарға (*башҡаларҙан берәй яғы менән айырылып торған кешегә ҡарата*); **бе́лый биле́т** аҡ билет (*сәләмәтлеге насар булыу сәбәпле, хәрби хеҙмәттән азат ителеү хаҡындағы документ*); **бе́лая горя́чка** аҡ биҙгәк (*алкоголиктарҙа була торған психик ауырыу*); **бе́лая ба́ня** аҡ мунса; **бе́лая кость** *ирон.* аҡһөйәк (*юғары ҡатлам кешеһе*); **Бе́лая олимпиа́да** Аҡ олимпиада; **бе́лое зо́лото** аҡ алтын (*мамыҡ*); **бе́лое мя́со** аҡ ит (*быҙау йәки тауыҡ, күркә ите*); **бе́лый у́голь** аҡ күмер (*һыу көсө тураһында*); **бе́лые пя́тна** аҡ таптар (*бер ҙә тикшерелмәгән йәки аҙ тикшерелгән районддар*); **бе́лые стихи́** аҡ шиғырҙар (*рифмаһыҙ шиғырҙар*); **бе́лый свет** яҡты донъя; **среди́ (средь) бе́ла дня** көпә-көндөҙ; **доводи́ть до бе́лого кале́ния** ҡанға тоҙ һалыу, ҡанды ҡыҙ-

ҙырыу, шартлар хәлгә еткереү; **принима́ть бе́лое за чёрное** аҡты ҡара тиеү, аҡты ҡара итеп күреү

БЕЛЫ́М-БЕЛО́ *нареч.* ап-аҡ

БЕЛЬВЕДЕ́Р *м*; *архит.* бельведер (*тирә-яҡты күҙәтергә мөмкинлек биреп, йорт тиңенән өҫкә ҡалҡып торған ҡоролма*); **деревя́нный бельведе́р** ағас бельведер

БЕЛЬГИ́ЙСКИЙ, -ая, -ое Бельгия ...ы; **бельги́йский наро́д** Бельгия халҡы

БЕЛЬГИ́ЙЦЫ *мн.* бельгиялылар, Бельгия халҡы // *ед.* **бельги́ец** *м* Бельгия ир-аты; **бельги́йка** *ж* Бельгия ҡатын-ҡыҙы

БЕЛЬЁ *с собир.* **1.** кер; **сти́рка белья́** кер йыуыу **2.** кейем; **ни́жнее бельё** эске кейем, күлдәкыштан **3.** ҡаралды; **посте́льное бельё** урын-ер ҡаралдыһы (*мендәр тышы, юрған тышы һәм түшәкябыуы*) **4.** (*столовое бельё*) аш-һыу таҫтамалдары, ашъяулыҡ, майлыҡтар ♦ **ры́ться (копа́ться) в гря́зном белье́** ғәйбәт һөйләү, ләстит һатыу

БЕЛЬЕВО́Й, -ая, -ое **1.** урын-ер ҡаралдыһы ...ы, кер ...ы; **бельево́й шкаф** урын-ер ҡаралдыһы шкафы; **бельева́я корзи́на** кер кәрзине **2.** *в знач. сущ.* **бельева́я** *ж* урын-ер ҡаралдыһы бүлмәһе, кер бүлмәһе

БЕЛЬМЕ́С: ни бельме́са не знать (не понима́ть, не смы́слить) *прост.* әлепте таяҡ тип тә белмәү, бер нәмә лә белмәү (аңламау)

БЕЛЬМО́ *с* күҙгә төшкән аҡ, ҡылау, аҡ ♦ **как бельмо́ на глазу́** күҙгә төшкән сүп (аҡ) кеүек, күҙ көйөгө (йән көйөгө) булып

БЕЛЬЧО́НОК *м* тейен балаһы

БЕЛЬЭТА́Ж *м* бельэтаж (**1.** *өйҙөң икенсе ҡаты* **2.** *театрҙа партерҙан юғары ярус*)

БЕЛЯ́К *м* аҡ ҡуян

БЕЛЯШИ́ *мн.* (*ед.* **беля́ш** *м*) ваҡ бәлеш

БЕМО́ЛЬ *м*; *муз.* бемоль

БЕМО́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое *муз.* бемоль

БЕНГА́ЛЬСКИЙ, -ая, -ое бенгал ...ы ♦ **бенга́льский ого́нь** бенгал уты (*сағыу аҡ йәки төрлө төҫ биреп балҡыған фейерверк уты*)

БЕНГА́ЛЬЦЫ *мн.* бенгалдар, бенгал халҡы // *ед.* **бенга́лец** *м* бенгал ир-аты; **бенга́лка** *ж* бенгал ҡатын-ҡыҙы

БЕНЕДИКТИ́Н *м* бенедиктин (*ликёр төрө*)

БЕНЕФИ́С *м* бенефис (*артистың талантын хөрмәтләү йөҙөнән уның исеменә ҡуйылған тамаша*)

БЕНЕФИ́СНЫЙ, -ая, -ое бенефис ...ы; **бенефи́сный спекта́кль** бенефис спектакле

БЕНЗИ́Н *м* бензин; **авиацио́нный бензи́н** авиация бензины

БЕНЗИ́ННЫЙ, -ая, -ое бензин ...ы; **бензи́нный дым** бензин төтөнө

БЕНЗИ́НОВЫЙ, -ая, -ое **1.** бензин ...ы; **бензи́новый за́пах** бензин еҫе **2.** бензин өсөн тәғәйенләнгән, бензин ...ы; **бензи́новый бак** бензин багы **3.** бензин менән эшләгән; **бензи́новый мото́р** бензин менән эшләгән мотор

БЕНЗОБА́К *м* бензобак

БЕНЗОВО́З *м* бензовоз (*бензин ташыусы автоцистерна*)

БЕНЗОЗАПРА́ВОЧНЫЙ: бензозапра́вочная коло́нка машинаға бензин һәм башҡа шыйыҡ яғыулыҡтар ҡоя торған колонка

БЕНЗОЗАПРА́ВЩИК *м* бензин ҡойғос (*самолёттарға, танкыларға һ.б. шыйыҡ яғыулыҡ ҡойоу өсөн махсус ҡулайлаштырылған автоцистерна*)

БЕНЗОКОЛО́НКА *ж* бензоколонка

БЕНЗО́Л *м* бензол (*төрлө химик буяуҙар, шартлатыу матдәләре, дарыуҙар яһауҙа ҡулланыла торған шыйыҡлыҡ*)

БЕНЗОХРАНИ́ЛИЩЕ *с* бензин һаҡлағыс

БЕНУА́Р *м*; *театр.* бенуар (*ложаларҙың партер кимәлендәге ярусы*); **ло́жа бенуа́ра** бенуар ложаһы

БЕРБЕ́РСКИЙ, -ая, -ое бербер ...ы; **бербе́рский язы́к** бербер теле

БЕРБЕ́РЫ *мн.* бербер халҡы, берберҙар (*Төньяҡ Африка илдәрендә йәшәгән халыҡ*) // *ед.* **бербе́р** *м* бербер ир-аты; **бербе́рка** *ж* бербер ҡатын-ҡыҙы

БЕРГАМО́Т *м* бергамот (**1.** *емешенең ҡабығында эфир майы күп булған цитрус ағасы* **2.** *грушаның бер сорты*)

БЕРГАМО́ТНЫЙ и **БЕРГАМО́ТОВЫЙ,** -ая, -ое бергамот ...ы; **бергамо́товое ма́сло** бергамот майы

БЕРДА́НКА *ж* берданка (*бер яһаулы боронғо хәрби мылтыҡ*)

БЁРДО *с* ҡылыс, тараҡ (*туҡыу станогының өлөшө*)

БЕРДЫ́Ш *м* айбалта (*боронғо һуғыш ҡоралы*)

БЕ́РЕГ *м* **1.** яр; **бе́рег реки́** йылға яры; **круто́й бе́рег** текә яр **2.** (*суша*) (һыу) буйы, яр (һыу) сите; **жить на берегу́** һыу буйында йәшәү

БЕРЕГОВО́Й, -ая, -ое яр ...ы, ярҙағы, яр (һыу) буйы, яр (һыу) буйындағы; **берегово́й ве́тер** һыу буйы еле; **берегова́я ли́ния** яр һыҙығы; **берегова́я артилле́рия** яр буйы артиллерияһы; **берегова́я охра́на** йылға буйы һағы

БЕРЕДИ́ТЬ *несов. что* **1.** ауырттырыу, ярһытыу, ҡуҙғытыу (*ауыртҡан ергә тейеп*); **береди́ть ра́ну** яраға тейеп ауырттырыу **2.** *перен.* әрнетеү, ярһытыу, ҡуҙғытыу; **не береди́ мою́ ду́шу** йөрәгемде әрнетмә, күңелемде ярһытма; **береди́ть серде́чные ра́ны** күңел яраларын ҡуҙғытыу

БЕРЕЖЛИ́ВОСТЬ *ж* һаҡсыллыҡ, һаҡлыҡ менән (иҫәпләп) тотоноу; **прояви́ть бережли́вость** һаҡсыллыҡ күрһәтеү

БЕРЕЖЛИ́ВЫЙ, -ая, -ое **1.** һаҡсыл, һаҡлыҡ менән тотоноусан; **бережли́вый челове́к** һаҡсыл кеше **2.** *см.* **бе́режный**

БЕ́РЕЖНОСТЬ *ж* **1.** (*осторожность*) һаҡлыҡ, һаҡсыллыҡ **2.** (*заботливость*) ҡайғыртыусанлыҡ, иғтибарлылыҡ

БЕ́РЕЖНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*осторожный*) һаҡ, һаҡсыл **2.** (*заботливый*) ҡайғыртыусан, иғтибарлы

БЕРЁЗА *ж* ҡайын; **бе́лая берёза** аҡ ҡайын; **берёза ка́рликовая** кәрлә ҡайын; **берёза пуши́стая** тәлгәш ҡайын; **берёза призе́мистая** тәпәш ҡайын; **одино́кая берёза** яңғыҙ ҡайын

БЕРЕЗНЯ́К *м* ҡайынлыҡ, сауҡалыҡ, ҡайын урманы

БЕРЁЗОВИК *м* ҡайын бәшмәге (*ҡайынлыҡта үҫкән ашарға яраҡлы бәшмәк*)

БЕРЁЗОВЫЙ, -ая, -ое **1.** ҡайын ...ы; **берёзовый лист** ҡайын япрағы; **берёзовый сок** ҡайын һуты; **берёзовая ро́ща** ҡайын урманы, ҡайынлыҡ, сауҡалыҡ **2.** ҡайын ...ы, ҡайындан яһалған; **берёзовая шкату́лка** ҡайын ҡумта; **берёзовые дрова́** ҡайын утын ♦ **берёзовая ка́ша** һыйғыр сыбығ (*һуҡтырыу өсөн*)

БЕРЕ́ЙТОР *м* берейтор, ат өйрәтеүсе (*менге аттарҙы һыбай йөрөргә өйрәтеүсе*)

БЕРЕ́МЕНЕТЬ *несов.* буйға (ҡорһаҡҡа, ауырға, балаға) ҡалыу, йөккә уҙыу

БЕРЕ́МЕННАЯ 1. йөклө, ауырлы, ауыр аяҡлы, гөманлы **2.** *в знач. сущ.* **бере́менная** *ж* йөклө (ауырлы, ауыр аяҡлы, гөманлы) ҡатын

БЕРЕ́МЕННОСТЬ *ж* буйында булыу, йөклө (ауырлы, ҡорһаҡлы, гөманлы) булыу

БЕРЕСКЛЕ́Т *м* зелпе, осҡат

БЕРЁСТА и **БЕРЕСТА́** *ж* туҙ, ҡайын туҙы

БЕРЁСТОВЫЙ и **БЕРЕСТЯНО́Й,** -ая, -ое туҙ, ҡайын туҙынан; **берестяны́е изде́лия** ҡайын туҙынан яһалған әйберҙәр; **берестяно́е ведро́** туҙ күнәк; **берёстовый кузово́к** туҙ тырыз ♦ **берестяны́е гра́моты** туҙға яҙылған яҙмалар, яҙма ҡомартҡылар

БЕРЕ́Т *м* берет (*тирәсеҙ түңәрәк баш кейеме*); **кра́сный бере́т** ҡыҙыл берет; **де́тский бере́т** балалар береты; **наде́ть бере́т** берет кейеү

БЕРЕ́ЧЬ *несов.* **1.** *что* (*хранить*) һаҡлау, һаҡлап (ҡәҙерләп) тотоу; **берегу́ ве́щи отца́** атайымдың нәмәләрен һаҡлап тотам **2.** (*расчётливо тратить*) һаҡлау, һаҡ (иҫәп менән) тотоноу; **бере́чь се́но к весне́** бесәнде яҙға һаҡлау; **бере́чь ка́ждую копе́йку** һәр тинде иҫәпләп тотоноу **3.** *кого-что* (*заботливо оберегать*) һаҡлау; **бере́чь своё здоро́вье** һаулығыңды һаҡлау ♦ **бере́чь как зени́цу о́ка** күҙ ҡараһы кеүек һаҡлау

БЕРЕ́ЧЬСЯ *несов.* **1.** *кого-чего* (*остерегаться*) һаҡланыу, һаҡ (абай) булыу; **бере́чься просту́ды** һалҡын тейеүҙән һаҡланыу; **береги́сь злой соба́ки** уҫал эттән һаҡ бул **2.** *страд. от* **бере́чь**

БЕ́РИ-БЕ́РИ *ж нескл.*; *мед.* бери-бери (B_1 *витамины етешмәгәнлектән килгән ауырыу*; *авитаминоз*)

БЕРИ́ЛЛ *м* берилл (*затлы минерал*)

БЕРИ́ЛЛИЙ *м* бериллий (*химик элемент, көмөш төҫлө ҡаты еңел металл*)

БЕ́РКОВЕЦ *м* берковец (*ун ботҡа торошло боронғо урыҫ үлсәү берәмеге*)

БЕ́РКУТ *м* бөркөт; **степно́й бе́ркут** дала бөркөтө; **го́рный бе́ркут** тау бөркөтө

БЕРЛО́ГА *ж* өң, айыу өңө

БЕРТОЛЕ́ТОВ: бертоле́това соль бертолет тоҙо (*органик матдәләр менән берлектә шартлатҡыс ҡатышма барлыҡҡа килтерә торған аҡ төҫтәге кристаллик онтаҡ*)

БЕРЦО́ВЫЙ: берцо́вые ко́сти енсек (ашыҡ) һөйәктәре (*хайуандарҙа*); сираҡ (енсек) һөйәктәре (*кешелә*)

БЕС... *приставка см.* **без...**

БЕС *м* ен, шайтан ♦ **бес попу́тал** шайтан ҡоторттҡан; **ме́лким бе́сом рассыпа́ться** *перед кем* ҡойроҡ болғау, табан ялау, тәрилкә тотоу

БЕСЕ́ДА *ж* **1.** (*разговор*) әңгәмә, һөйләшеү; **вести́ оживлённую бесе́ду** ҡыҙыу әңгәмә алып барыу; **за дру́жеской бесе́дой** дуҫтарса һөйләшеп ултырғанда **2.** (*собеседование*) әңгәмә, һөйләшеү, фекер алышыу; **провести́ бесе́ду со студе́нтами** студенттар менән әңгәмә үткәреү

БЕСЕ́ДКА *ж* беседка (**1.** *паркта, баҡсала, өй эргәһендә ял итеп ултыра торған өҫтө ҡыйыҡлы урын* **2.** *махс. бейек биналарҙы буяғанда эшселәр өсөн яһалған аҫылмалы күтәрмә*)

БЕСЕ́ДОВАТЬ *несов.* әңгәмәләшеү, һөйләшеү, әңгәмә үткәреү; **бесе́довать с уча́щимися** уҡыусылар менән әңгәмә үткәреү

БЕСЁНОК *м*; *разг.* **1.** *уменьш. от* **бес** ен (шайтан) балаһы **2.** (*о шалуне*) шаян, шуҡ, тиктормаҫ, шайтан ботағы ♦ **бесеня́та в глаза́х** *у кого* или *чьих* күҙҙәге шаян осҡондар, күҙ уйнау

БЕСИ́ТЬ *несов. кого* енләндереү, асыуын ҡабартыу (килтереү), шаштырыу, ҡоторондороу

БЕСИ́ТЬСЯ *несов.* **1.** (*заболевать бешенством — о животных*) ҡотороу **2.** (*неистовствовать*) шашыныу, ҡотороноу, енләнеү **3.** *перен.*, *прост.* (*резвиться, шалить*) пыр туҙып шаярыу, шашыныу, тилереү ♦ **с жи́ру беси́ться** *прост.* майына сыҙай алмау, һимереп (туйып) һикереү, рәхәтлеккә сыҙаша алмау

БЕСКЛА́ССОВЫЙ, -ая, -ое синыфһыҙ, синыфтарға бүленмәгән; **бескла́ссовое о́бщество** синыфһыҙ йәмғиәт

БЕСКОЗЫ́РКА *ж* бескозырка; **матро́сская бескозы́рка** матрос бескозыркаһы

БЕСКОМПРОМИ́ССНЫЙ, -ая, -ое компромисһыҙ, килешеүһеҙ, килешеп эшләнмәгән

БЕСКОНЕ́ЧНОСТЬ *ж* **1.** сикһеҙлек, осһоҙҡырыйһыҙлыҡ, икһеҙ-сикһеҙлек; **бесконе́чность простра́нства и вре́мени** арауыҡ һәм ваҡыттың сикһеҙлеге **2.** *мат.* сикһеҙлек ♦ **до бесконе́чности** бик оҙаҡ, сикһеҙ

БЕСКОНЕ́ЧНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*беспредельный*) икһеҙ-сикһеҙ, осһоҙ-ҡырыйһыҙ, сикһеҙ,

бөткөһөҙ; **вре́мя и простра́нство бесконе́чны** ваҡыт һәм арауыҡ сикһеҙ **2.** (*продолжительный, очень длинный*) бик оҙаҡ, бик оҙон, оҙайлы, бөтмәҫ-төкәнмәҫ; **бесконе́чная доро́га** бик оҙон юл; **бесконе́чные разгово́ры** бөтмәҫ-төкәнмәҫ һөйләшеүҙәр **3.** (*чрезвычайный по силе проявления*) ҙур, оло, сикһеҙ; **бесконе́чное удово́льствие** сикһеҙ ҡәнәғәтлек ♦ **бесконе́чная дробь** *мат.* сикһеҙ кәсер

БЕСКОНТРО́ЛЬНОСТЬ *ж* контролһеҙлек, контроль юҡлыҡ; **бесконтро́льность де́йствия** эштең контролһеҙлеге

БЕСКОНТРО́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое контролһеҙ, тикшереүһеҙ; **бесконтро́льное расхо́дование де́нег** аҡсаның контролһеҙ тотолоуы

БЕСКОНФЛИ́КТНОСТЬ *ж* конфликтһыҙлыҡ, низағһыҙлыҡ, дәғүәһеҙлек

БЕСКОНФЛИ́КТНЫЙ, -ая, -ое конфликтһыҙ, дәғүәһеҙ; **бесконфли́ктная ситуа́ция** конфликтһыҙ хәл

БЕСКО́РМИЦА *ж* мал аҙығына ҡытлыҡ, мал аҙығы етмәү

БЕСКОРЫ́СТИЕ *с* эскерһеҙлек, тынғы-һыҙлыҡ

БЕСКОРЫ́СТНОСТЬ *ж см.* **бескоры́стный**

БЕСКОРЫ́СТНЫЙ, -ая, -ое эскерһеҙ, тынғыһыҙ; **бескоры́стная по́мощь** эскерһеҙ ярҙам

БЕСКО́СТНЫЙ, -ая, -ое һөйәкһеҙ, ҡылсыҡһыҙ (*балыҡҡа ҡарата*)

БЕСКРА́ЙНИЙ, -яя, -ее и **БЕСКРА́ЙНЫЙ,** -ая, -ое сикһеҙ, икһеҙ-сикһеҙ, осһоҙ-ҡырыйһыҙ; **бескра́йний просто́р** икһеҙ-сикһеҙ киңлек; **бескра́йнее мо́ре** сикһеҙ диңгеҙ

БЕСКРА́ЙНОСТЬ *ж* сикһеҙлек, икһеҙ-сикһеҙлек, осһоҙ-ҡырыйһыҙ булыу; **бескра́йность степе́й** далаларҙың икһеҙ-сикһеҙлеге

БЕСКРИ́ЗИСНЫЙ, -ая, -ое кризисһыҙ, тотороҡло; **бескри́зисная эконо́мика** тотороҡло иҡтисад

БЕСКРО́ВНЫЙ I, -ая, -ое **1.** ҡанһыҙ, аҙ ҡанлы, ағарынған; **бескро́вное лицо́** ағарынған йөҙ **2.** ҡан ҡойошһоҙ; **бескро́вная побе́да** ҡан ҡойошһоҙ еңеү

БЕСКРО́ВНЫЙ II, -ая, -ое *уст.* (*не имеющий крова*) йорт-ерһеҙ, йәшәр урынһыҙ, төлөкһөҙ, (баш осонда) ҡыйыҡһыҙ; **бескро́вные лю́ди** йәшәр урынһыҙ кешеләр

БЕСКРЫ́ЛЫЙ, -ая, -ое **1.** ҡанатһыҙ; **бескры́лые насеко́мые** ҡанатһыҙ бөжәктәр **2.** *перен.* төшөнкө, моңһоу, ҡанатһыҙ; **бескры́лая мечта́** ҡанатһыҙ хыял; **бескры́лая пе́сня** моңһоу йыр

БЕСКУЛЬТУ́РЬЕ *с*; *разг.* культураһыҙлыҡ, мәҙәниәтһеҙлек; **борьба́ с бескульту́рьем** культураһыҙлыҡ менән көрәш; **проявля́ть бескульту́рье** культураһыҙлыҡ күрһәтеү

БЕСНОВА́ТЫЙ, -ая, -ое *уст.* енле, ен алыштырған; **бесновáтый челове́к** енле кеше

БЕСНОВА́ТЬСЯ *несов. см.* **беси́ться** 2, 3

БЕСО́ВКА *ж*; *прост.*, *бран.* (*о злой, вздорной женщине*) ен ботағы, албаҫты

БЕСО́ВСКИЙ, -ая, -ое ен ...ы, шайтан ...ы; **бесо́вское наважде́ние** шайтан ҡотҡоһо

БЕСПА́ЛУБНЫЙ, -ая, -ое палубаһыҙ, палубаһы булмаған; **беспа́лубное су́дно** палубаһыҙ судно

БЕСПА́ЛЫЙ, -ая, -ое бармаҡһыҙ, бармаҡтары өҙөлгән

БЕСПА́МЯТНОСТЬ *ж*; *уст.* хәтер (иҫ) юҡлыҡ, хәтерһеҙлек, онотоусанлыҡ

БЕСПА́МЯТНЫЙ, -ая, -ое хәтерһеҙ, иҫһеҙ, онотоусан, зиһенһеҙ; **беспа́мятный челове́к** хәтерһеҙ (онотоусан) кеше

БЕСПА́МЯТСТВО *с* **1.** (*обморочное состояние*) һушһыҙ (иҫһеҙ) булыу, һуштан (иҫтән) яҙыу **2.** *уст.* хәтер (иҫ) юҡлыҡ, хәтерһеҙлек, онотоусанлыҡ

БЕСПАРДО́ННОСТЬ *ж*; *разг.* оятһыҙлыҡ, әҙәпһеҙлек, тыйнаҡһыҙлыҡ; **проявля́ть беспардо́нность** әҙәпһеҙлек күрһәтеү

БЕСПАРДО́ННЫЙ, -ая, -ое *разг.* оятһыҙ, әҙәпһеҙ, тыйнаҡһыҙ, тартына белмәгән; **беспардо́нный челове́к** әҙәпһеҙ кеше

БЕСПАРТИ́ЙНОСТЬ *ж* партияһыҙ булыу, партияһыҙлыҡ, фирҡәһеҙлек

БЕСПА́СПОРТНЫЙ, -ая, -ое паспорты булмаған, паспортһыҙ; **беспа́спортный челове́к** паспортһыҙ кеше

БЕСПЕРЕБО́ЙНОСТЬ *ж* туҡтауһыҙ, тотҡарһыҙлыҡ, өҙлөкһөҙ булыу; **бесперебо́йность свя́зи** бәйләнештең өҙлөкһөҙ булыуы; **бесперебо́йность рабо́ты** эштең тотҡарһыҙлығы

БЕСПЕРЕБО́ЙНЫЙ, -ая, -ое туҡтауһыҙ, тотҡарһыҙ, өҙлөкһөҙ; **бесперебо́йная рабо́та заво́да** заводтың туҡтауһыҙ эшләүе

БЕСПЕРЕСА́ДОЧНЫЙ, -ая, -ое күсеп ултырмай торған, тура; **беспереса́дочный маршру́т** тура маршрут

БЕСПЕРСПЕКТИ́ВНОСТЬ *ж* перспектива (киләсәге) булмау, перспективаһыҙлыҡ; **бесперспекти́вность нау́чных изыска́ний** ғилми тикшеренеүҙәрҙең киләсәге булмау

БЕСПЕРСПЕКТИ́ВНЫЙ, -ая, -ое перспективаһы булмаған, перспективаһыҙ, киләсәге өмөтһөҙ булған; **бесперспекти́вная рабо́та** перспективаһыҙ эш

БЕСПЕЧА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое ҡайғыһыҙ, борсолмаҫ, хәсрәтһеҙ; **беспеча́льное де́тство** ҡайғыһыҙ бала саҡ

БЕСПЕ́ЧНОСТЬ *ж* ғәмһеҙлек, моңһоҙлоҡ, вайымһыҙлыҡ, хәстәрһеҙлек, ҡайғыһыҙлыҡ; **де́тская беспе́чность** балаларға хас вайымһыҙлыҡ

БЕСПЕ́ЧНЫЙ, -ая, -ое ғәмһеҙ, моңһоҙ, вайымһыҙ, бошмаҫ; **беспе́чный челове́к** вайымһыҙ кеше; **беспе́чная жизнь** ғәмһеҙ тормош

БЕСПИЛО́ТНЫЙ, -ая, -ое пилотһыҙ; **беспило́тный косми́ческий кора́бль** пилотһыҙ йыһан карабы

БЕСПИ́СЬМЕННЫЙ, -ая, -ое яҙыуһыҙ, яҙыуы (алфавиты) булмаған; **беспи́сьменные наро́дности** яҙыуы булмаған халыҡтар; **беспи́сьменные языки́** яҙыуы булмаған телдәр

БЕСПЛА́НОВОСТЬ *ж* планһыҙлыҡ, план юҡлыҡ; **беспла́новость хозя́йства** хужалыҡтың планһыҙлығы

БЕСПЛА́НОВЫЙ, -ая, -ое планһыҙ; **беспла́новая рабо́та** планһыҙ эш

БЕСПЛА́ТНЫЙ, -ая, -ое хаҡ (аҡса) түләмәгән, түләүһеҙ, буш(ҡа); **беспла́тная медици́нская по́мощь** түләүһеҙ медицина ярҙамы; **беспла́тное обуче́ние** түләүһеҙ уҡытыу; **беспла́тное пита́ние** бушҡа ашау

БЕСПЛАЦКА́РТНЫЙ, -ая, -ое плацкартһыҙ; **бесплацка́ртный ваго́н** плацкартһыҙ вагон

БЕСПЛО́ДИЕ *с* **1.** (*неспособность производить потомство*) түлһеҙлек, биҙәүлек, түлһеҙ булыу, биҙәү булыу **2.** (*неплодородие, неплодородность — о почве*) уңдырышһыҙлыҡ, уңдырышһыҙ булыу

БЕСПЛО́ДНОСТЬ *ж* **1.** *см.* **беспло́дие**; **беспло́дность земли́** ерҙең уңдырышһыҙлығы **2.** (*безрезультатность*) һөҙөмтәһеҙлек, һөҙөмтәһеҙ булыу, уңышһыҙлыҡ, уңышһыҙ булыу; **беспло́дность рабо́ты** эштең һөҙөмтәһеҙ булыуы

БЕСПЛО́ДНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*неспособный производить потомство*) үрсемһеҙ, емешһеҙ (*үҫемлектәр хаҡында*); түлһеҙ, биҙәү (*ҡатындар хаҡында*); ҡыҫыр (*хайуандар хаҡында*) **2.** (*неплодородный*) уңдырышһыҙ; **беспло́дная земля́** уңдырышһыҙ ер **3.** (*бесполезный, напрасный*) файҙаһыҙ, һөҙөмтәһеҙ, буш; **беспло́дная попы́тка** һөҙөмтәһеҙ маташыу, файҙаһыҙға тырышыу; **беспло́дное ожида́ние** бушҡа көтөү

БЕСПЛО́ТНЫЙ, -ая, -ое тәнһеҙ, кәүҙәһеҙ; **беспло́тный дух** тәнһеҙ йән (*күҙгә күренмәй торған йән*)

БЕСПОВОРО́ТНЫЙ, -ая, -ое ҡырҡа, ҡәтғи, тайпылышһыҙ; **бесповоро́тное реше́ние** ҡәтғи ҡарар

БЕСПОДО́БНЫЙ, -ая, -ое *разг.* сағыштырғыһыҙ, тиңдәшһеҙ, тиңе (оҡшашы) булмаған, иҫ киткес; **бесподо́бный го́лос** иҫ киткес тауыш

БЕСПОЗВОНО́ЧНЫЙ, -ая, -ое **1.** умыртҡаһыҙ, умыртҡа һөйәкһеҙ; **беспозвоно́чные живо́тные** умыртҡаһыҙ хайуандар **2.** *в знач. сущ.* **беспозвоно́чные** *мн.*; *зоол.* умыртҡаһыҙҙар

БЕСПОКО́ИТЬ *несов. кого-что* **1.** (*нарушать покой*) мәшәҡәтләү, борсоу, ҡамасаулау, бимазалау, маҙаһыҙлау, тынысһыҙлау; **беспоко́ить сосе́дей** күршеләрҙе бимазалау **2.** (*причинять боль*) һыҙлап (ауыртып) борсоу, тынысһыҙлау, һыҙлау, ауыртыу, маҙаға тейеү; **меня́ беспоко́ит нога́** мине аяғым тынысһыҙлай; **его́ беспоко́ит се́рдце** уның йөрәге ауырта; **у́личный шум беспоко́ит больно́го** урам шау-шыуы ауырыуҙың маҙаһына тейә **3.** (*волновать*) хәүефләндереү, борсоу, тынғы бирмәү; **меня́ беспоко́ит отсу́тствие сы́на** улымдың юҡлығы мине борсой

БЕСПОКО́ИТЬСЯ *несов.* **1.** (*тревожиться*) борсолоу, тынысһыҙланыу, хәүефләнеү, хафаланыу; **беспоко́иться о де́тях** балалар хаҡында борсолоу **2.** (*утруждать себя*) мәшәҡәтләнеү, борсолоу, ҡайғыртыу; **не беспоко́йтесь, я сам понесу́ ве́щи** мәшәҡәтләнмәгеҙ, әйберҙәрҙе үҙем алып барырмын

БЕСПОКО́ЙНЫЙ, -ая, -ое **1.** тынғыһыҙ, мәшәҡәтле; **беспоко́йная доро́га** мәшәҡәтле юл; **беспоко́йная рабо́та** тынғыһыҙ эш **2.** тынысһыҙ; тынғы белмәгән; **беспоко́йный челове́к** тынысһыҙ кеше **3.** борсоулы; **беспоко́йный взгляд** борсоулы ҡараш **4.** тынысһыҙ; **беспоко́йное мо́ре** тынысһыҙ диңгеҙ

БЕСПОКО́ЙСТВО *с* **1.** борсолоу, тынысһыҙлыҡ, тулҡынланыу, хафа, тынғыһыҙлыҡ; **испы́тывать беспоко́йство** тынғыһыҙлыҡ кисереү **2.** тынысһыҙлау, мәшәҡәт, бимаза; **причиня́ть беспоко́йство** мәшәҡәт яһау (тыуҙырыу)

БЕСПОЛЕ́ЗНОСТЬ *ж* файҙаһыҙ булыу, файҙаһыҙлыҡ; **бесполе́зность рабо́ты** эштең файҙаһыҙ булыуы

БЕСПОЛЕ́ЗНЫЙ, -ая, -ое файҙаһыҙға, бушҡа; **бесполе́зная тра́та вре́мени** бушҡа ваҡыт әрәм итеү

БЕСПО́ЛЫЙ, -ая, -ое енесһеҙ ♦ **беспо́лое размноже́ние** *биол.* енесһеҙ үрсеү (*бүленеү юлы менән үрсеү*)

БЕСПО́МОЩНОСТЬ *ж* ярҙамсыһыҙ булыу, кеше көнөнә ҡалыу, кеше көнлө булыу, ярҙамға мохтажлыҡ, көсһөҙлөк; **беспо́мощность ребёнка** сабыйҙың кеше көнлө булыуы

БЕСПО́МОЩНЫЙ, -ая, -ое ярҙамсыһыҙ, кеше көнлө, ярҙамға мохтаж, көсһөҙ; **беспо́мощный челове́к** ярҙамға мохтаж кеше; **быть в беспо́мощном положе́нии** кеше көнлө булыу

БЕСПОРО́ДНЫЙ, -ая, -ое тоҡомһоҙ, сортһыҙ; **беспоро́дный скот** тоҡомһоҙ мал; **беспоро́дное зерно́** сортһыҙ иген

БЕСПОРО́ЧНОСТЬ *ж* намыҫлылыҡ, сафлыҡ, керһеҙлек; **беспоро́чность поведе́ния** тәртиптең сафлығы

БЕСПОРО́ЧНЫЙ, -ая, -ое намыҫлы, саф, керһеҙ; **беспоро́чная слу́жба** намыҫлы хеҙмәт

БЕСПОРЯ́ДОК *м* **1.** тәртипһеҙлек, тәртип юҡлыҡ; **в ко́мнате беспоря́док** бүлмәлә тәртипһеҙлек **2.** *мн.* **беспоря́дки** сыуалыш, бола; **студе́нческие беспоря́дки** студенттар сыуалышы

БЕСПОРЯ́ДОЧНОСТЬ *ж* тәртипһеҙлек, тарҡаулыҡ, буталсыҡлыҡ; **беспоря́дочность мы́слей** фекерҙәр буталсыҡлығы; **беспоря́дочность сюже́та** сюжет тарҡаулығы

БЕСПОРЯ́ДОЧНЫЙ, -ая, -ое **1.** тәртипһеҙ, рәтһеҙ, рәте-сираты булмаған, буталсыҡ, тарҡау;

беспоря́дочная жизнь буталсыҡ тормош **2.** əҙмə-əҙлекһеҙ, системаһыҙ; **беспоря́дочный расска́з** системаһыҙ һөйләү **3.** (*не соблюдающий порядок, должной последовательности — о человеке*) тарҡау, тәртип белмәгән, алабарман; **беспоря́дочный челове́к** алабарман кеше

БЕСПОСА́ДОЧНЫЙ, -ая, -ое туҡталышһыҙ; **беспоса́дочный перелёт** туҡталышһыҙ осош

БЕСПО́ЧВЕННОСТЬ *ж* нигеҙһеҙлек, дәлилһеҙлек; **беспо́чвенность сужде́ния** фекерҙең дәлилһеҙлеге; **беспо́чвенность подозре́ний** шикләнеүҙәрҙең нигеҙһеҙлеге

БЕСПО́ЧВЕННЫЙ, -ая, -ое нигеҙһеҙ, дәлилһеҙ; **беспо́чвенное обвине́ние** нигеҙһеҙ ғәйепләү

БЕСПО́ШЛИННЫЙ, -ая, -ое пошлинаһыҙ; **беспо́шлинный ввоз това́ров** тауарҙарҙы пошлинаһыҙ индереү

БЕСПОЩА́ДНО *нареч.* аяуһыҙ, аяуһыҙлыҡ менән, рәхимһеҙ рәүештә; **беспоща́дно громи́ть врага́** дошманды аяуһыҙ ҡыйратыу

БЕСПОЩА́ДНОСТЬ *ж* аяуһыҙлыҡ, рәхимһеҙлек, шәфҡәтһеҙлек, мәрхәмәтһеҙлек, аяуһыҙ (рәхимһеҙ, шәфҡәтһеҙ, мәрхәмәтһеҙ) булыу, ҡаты бәғерлелек; **беспоща́дность к врага́м** дошмандарға аяуһыҙлыҡ; **беспоща́дность сати́ры** сатираның рәхимһеҙ булыуы; **проявля́ть беспоща́дность** шәфҡәтһеҙлек күрһәтеү

БЕСПОЩА́ДНЫЙ, -ая, -ое аяуһыҙ, рәхимһеҙ, шәфҡәтһеҙ, мәрхәмәтһеҙ, ҡаты бәғерле; **беспоща́дная война́** рәхимһеҙ һуғыш

БЕСПРА́ВИЕ *с* и **БЕСПРА́ВНОСТЬ** *ж* **1.** (*беззаконие*) законһыҙлыҡ **2.** (*отсутствие прав у кого-л.*) хоҡуҡһыҙлыҡ; **бесправие рабо́в** ҡолдарҙың хоҡуҡһыҙлығы

БЕСПРА́ВНЫЙ, -ая, -ое хоҡуҡһыҙ, хоҡуҡтан мәхрүм ителгән; **беспра́вные лю́ди** хоҡуҡтан мәхрүм ителгән кешеләр

БЕСПРЕДЕ́ЛЬНОСТЬ *ж* икһеҙ-сикһеҙ (осһоҙ-ҡырыйһыҙ) булыу, иркенлек, икһеҙ-сикһеҙлек, осһоҙ-ҡырыйһыҙлыҡ, сикһеҙлек, иге-сиге (осо-ҡырыйы) булмау; **беспреде́льность степе́й** далаларҙың икһеҙ-сикһеҙ булыуы

БЕСПРЕДЕ́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*безграничный*) икһеҙ-сикһеҙ, осһоҙ-ҡырыйһыҙ, иге-сиге (осо-ҡырыйы) булмаған; **беспреде́льные просто́ры** икһеҙ-сикһеҙ киңлек **2.** (*чрезмерный*) сикһеҙ, бик көслө, бик ныҡ; **беспреде́льная любо́вь к ро́дине** ватанға булған сикһеҙ мөхәббәт; **беспреде́льная уста́лость** бик ныҡ арыу

БЕСПРЕДМЕ́ТНОСТЬ *ж* йөкмәткеһеҙ (маҡсатһыҙ, нигеҙһеҙ) булыу, йөкмәткеһе (маҡсаты) булмау, йөкмәткеһеҙлек, маҡсатһыҙлыҡ; **беспредме́тность спо́ра** бәхәстең маҡсатһыҙлығы

БЕСПРЕДМЕ́ТНЫЙ, -ая, -ое йөкмәткеһеҙ, маҡсатһыҙ, ерлекһеҙ; **беспредме́тная кри́тика** ерлекһеҙ тәнҡит; **беспредме́тный спор** маҡсатһыҙ бәхәс

БЕСПРЕКОСЛО́ВНОСТЬ *ж* ҡаршылыҡһыҙ (бәхәсһеҙ, ҡарыуһыҙ) булыу; **беспрекосло́вность соблюде́ния режи́ма** ҡаршылыҡһыҙ (бәхәсһеҙ) режим һаҡлау

БЕСПРЕКОСЛО́ВНЫЙ, -ая, -ое ҡаршылыҡһыҙ, бәхәсһеҙ, һис шикһеҙ, һис һүҙһеҙ; **беспрекосло́вное исполне́ние** ҡаршылыҡһыҙ үтәлеш; **беспрекосло́вное подчине́ние** ҡаршылыҡһыҙ буйһоноу

БЕСПРЕПЯ́ТСТВЕННОСТЬ *ж* тотҡарһыҙ (тотҡарлыҡһыҙ, ҡаршылыҡһыҙ) булыу

БЕСПРЕПЯ́ТСТВЕННЫЙ, -ая, -ое (*свободный*) тотҡарһыҙ, тотҡарлыҡһыҙ, ҡаршылыҡһыҙ, иркен; **беспрепя́тственный въезд** ҡаршылыҡһыҙ барып инеү

БЕСПРЕРЫ́ВНОСТЬ *ж* өҙлөкһөҙлөк, тоташ (туҡтауһыҙ) булыу, туҡталып (бүленеп) тормау; **беспреры́вность трудово́го ста́жа** хеҙмәт стажының өҙлөкһөҙлөгө

БЕСПРЕРЫ́ВНЫЙ, -ая, -ое өҙлөкһөҙ, туҡтауһыҙ, туҡталып (бүленеп) тормаған; **беспреры́вный дождь** өҙлөкһөҙ ямғыр

БЕСПРЕСТА́ННЫЙ, -ая, -ое (*постоянный, непрекращающийся*) бер туҡтауһыҙ, өҙлөкһөҙ; **беспреста́нный плач ребёнка** баланың бер туҡтауһыҙ илауы; **беспреста́нные напа́дки** өҙлөкһөҙ бәйләнеү

БЕСПРЕЦЕДЕ́НТНЫЙ, -ая, -ое ғүмерҙә (бығаса) булмаған (күрелмәгән), оҡшашы (тиңдәше) булмаған; **беспрецеде́нтный слу́чай** ғүмерҙә булмаған хәл

БЕСПРИ́БЫЛЬНЫЙ, -ая, -ое файҙа (табыш) килтермәй торған, файҙаһыҙ, табышһыҙ, килемһеҙ; **беспри́быльная торго́вля** файҙаһыҙ сауҙа

БЕСПРИДА́ННИЦА *ж* бирнәһеҙ (игәһеҙ) ҡыҙ

БЕСПРИЗО́РНИК *м* и **БЕСПРИЗО́РНИЦА** *ж* ҡарауһыҙ, бағыуһыҙ бала, урам балаһы

БЕСПРИЗО́РНОСТЬ *ж* ҡараусыһыҙ (тәрбиәсеһеҙ) булыу, ҡарауһыҙлыҡ, бағымһыҙлыҡ; **борьба́ с де́тской беспризо́рностью** балаларҙың ҡарауһыҙлығына ҡаршы көрәш

БЕСПРИЗО́РНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*лишённый присмотра, надзора*) ҡарауһыҙ, эйәһеҙ, хужаһыҙ; **беспризо́рное хозя́йство** ҡарауһыҙ хужалыҡ **2.** (*бездомный, никем не воспитываемый*) ҡараусыһыҙ, тәрбиәсеһеҙ, бағыусыһы (тәрбиәсеһе) булмаған, ҡарауһыҙ; **беспризо́рный ма́льчик** ҡарауһыҙ малай **3.** *в знач. сущ.* **беспризо́рный** *м* и **беспризо́рная** *ж* ҡараусыһыҙ, тәрбиәсеһеҙ (*бала, үҫмер*)

БЕСПРИМЕ́РНЫЙ, -ая, -ое оҡшашы (тиңе) булмаған, тиңдәшһеҙ, иҫ киткес; **бесприме́рный герои́зм** тиңе булмаған батырлыҡ

БЕСПРИНЦИ́ПНОСТЬ *ж* принципһыҙлыҡ, аумаҡайлыҡ, тотанаҡһыҙлыҡ; **беспринци́пность поведе́ния** тәртибендәге аумаҡайлыҡ; **бесприн-**

ци́пность в теорети́ческих вопро́сах теоретик мәсьәләләрҙәге принципһыҙлыҡ

БЕСПРИНЦИ́ПНЫЙ, -ая, -ое принципһыҙ, аумаҡай, тотанаҡһыҙ; **беспринци́пный челове́к** аумаҡай кеше; **беспринци́пное реше́ние** принципһыҙ ҡарар

БЕСПРИСТРА́СТИЕ *с* ғәҙел ҡараш, ғәҙел (дөрөҫ) булыу

БЕСПРИСТРА́СТНОСТЬ *ж см.* **беспристра́стие**

БЕСПРИСТРА́СТНЫЙ, -ая, -ое ғәҙел, дөрөҫ; **беспристра́стный пригово́р** ғәҙел хөкөм; **беспристра́стное реше́ние** дөрөҫ ҡарар

БЕСПРИЧИ́ННОСТЬ *ж* сәбәпһеҙ, сәбәп (һылтау) юҡлығы, һылтауһыҙлыҡ

БЕСПРИЧИ́ННЫЙ, -ая, -ое сәбәпһеҙ, һылтауһыҙ, буштан-бушҡа, тиктомалға булған; **беспричи́нная грусть** сәбәпһеҙ һағыш; **беспричи́нный смех** сәбәпһеҙ көлкө

БЕСПРИЮ́ТНОСТЬ *ж* йорт-ерһеҙ (төлөкһөҙ, төйәкһеҙ) булыу

БЕСПРИЮ́ТНЫЙ, -ая, -ое йорт-ерһеҙ, төлөкһөҙ, төйәкһеҙ; **бесприю́тные лю́ди** йорт-ерһеҙ кешеләр

БЕСПРОБУ́ДНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*о сне*) уянмаҫ, бик ҡаты; **беспробу́дный сон** бик ҡаты йоҡо **2.** *разг.* (*о пьянстве, пьянице*) тыйылғыһыҙ (тыйып алғыһыҙ), иҫһеҙ, айыҡмаҫ, айыҡмай торған

БЕСПРО́ИГРЫШНЫЙ, -ая, -ое отторошһоҙ; **беспро́игрышная лотере́я** отторошһоҙ лотерея

БЕСПРОСВЕ́ТНОСТЬ *ж* **1.** (*темнота*) ҡараңғылыҡ, ҡараңғы булыу **2.** *перен.* (*безрадостность*) өмөтһөҙлөк, өмөтһөҙ (шатлыҡһыҙ, ҡыуанысһыҙ, йыуанысһыҙ) булыу; **беспросве́тность одино́чества** яңғыҙлыҡтың өмөтһөҙлөгө

БЕСПРОСВЕ́ТНЫЙ, -ая, -ое **1.** дөм-ҡараңғы, ҡап-ҡараңғы; **беспросве́тная ночь** дөм-ҡараңғы төн **2.** *перен.* өмөтһөҙ, шатлыҡһыҙ, күңелһеҙ, ҡараңғы; **беспросве́тная жизнь** шатлыҡһыҙ тормош

БЕСПРОСЫ́ПНЫЙ, -ая, -ое *разг. см.* **беспробу́дный**

БЕСПРОЦЕ́НТНЫЙ, -ая, -ое процентһыҙ; **беспроце́нтная ссу́да** процентһыҙ ссуда; **беспроце́нтный заём** процентһыҙ заём

БЕСПУ́ТИЦА *ж*; *прост.* юлһыҙлыҡ, юл өҙөклөгө

БЕСПУ́ТНИК *м* и **БЕСПУ́ТНИЦА** *ж*; *разг.* юлдан яҙған (аҙғын, боҙоҡ) кеше

БЕСПУ́ТНИЧАТЬ *несов.*; *разг.* юлдан яҙыу, аҙып-туҙып йөрөү, боҙоҡлоҡҡа бирелеү

БЕСПУ́ТНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*бестолковый*) мәғәнәһеҙ **2.** (*развратный*) юлдан яҙған, аҙғын, бәйелһеҙ, боҙоҡ; **беспу́тный челове́к** боҙоҡ кеше

БЕСПУ́ТСТВО *с* аҙғынлыҡ, аҙғын тормош

БЕСПУ́ТСТВОВАТЬ *несов.* аҙып-туҙып йөрөү, боҙоҡлоҡҡа бирелеү, бәйелһеҙләнеү

БЕССВЯ́ЗНОСТЬ *ж* бәйләнешһеҙлек, бәйләнеш юҡлыҡ, бәйләнешһеҙ булыу; **бессвя́зность сочине́ния** иншаның бәйләнешһеҙ булыуы

БЕССВЯ́ЗНЫЙ, -ая, -ое бәйләнешһеҙ, өҙөк-өҙөк; **бессвя́зный расска́з** бәйләнешһеҙ хикәйә; **бессвя́зная речь** бәйләнешһеҙ телмәр

БЕССЕМЕ́ЙНЫЙ, -ая, -ое ғаиләһеҙ, яңғыҙ; **бессеме́йный челове́к** яңғыҙ кеше

БЕССЕМЕРОВА́НИЕ и **БЕССЕМЕ́РОВАНИЕ** *с*; *тех.* бессемерлау (*һауа менән ҡыуҙырып, суйындан ҡорос алыу ысулы*)

БЕССЕМЕ́РОВСКИЙ, -ая, -ое *тех.* бессемер ...ы; **бессеме́ровский проце́сс** бессемер процесы; **бессеме́ровская сталь** бессемер ҡоросо

БЕССЕМЯ́ННЫЙ, -ая, -ое орлоҡһоҙ; **бессемя́нные плоды́** орлоҡһоҙ емештәр

БЕССЕРДЕ́ЧИЕ *с* и **БЕССЕРДЕ́ЧНОСТЬ** *ж* ҡаты бәғерлелек, ҡаты күңеллелек, шәфҡәтһеҙлек, рәхимһеҙлек, миһырбанһыҙлыҡ; **проявля́ть бессерде́чие** шәфҡәтһеҙлек күрһәтеү

БЕССЕРДЕ́ЧНЫЙ, -ая, -ое ҡаты бәғерле, ҡаты күңелле, шәфҡәтһеҙ, рәхимһеҙ, миһырбанһыҙ; **бессерде́чный челове́к** рәхимһеҙ кеше; **бессерде́чное отноше́ние к лю́дям** кешеләргә рәхимһеҙ мөнәсәбәт

БЕССИ́ЛИЕ *с* **1.** көсһөҙлөк, хәлһеҙлек, кәрһеҙлек; **ста́рческое беси́лие** ҡартлыҡ көсһөҙлөгө **2.** көстән (хәлдән) килмәү, көсһөҙлөк, кеше көнлө булыу; **бесси́лие медици́ны** медицинаның көсһөҙлөгө

БЕССИ́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*слабый*) көсһөҙ, хәлһеҙ, ҡарауһыҙ; **бесси́льные ру́ки** көсһөҙ ҡулдар **2.** (*беспомощный*) көсөнән (хәленән) килмәгән, кеше көнлө, көсһөҙ, дарманһыҙ, кәрһеҙ; **лю́ди бесси́льны пе́ред не́которыми боле́знями** ҡайһы бер ауырыуға ҡаршы кешеләр көсһөҙ

БЕССИСТЕ́МНОСТЬ *ж* системаһыҙлыҡ, тәртипһеҙлек; **бессисте́мность в рабо́те** эштәге системаһыҙлыҡ

БЕССИСТЕ́МНЫЙ, -ая, -ое системаһыҙ, тәртипһеҙ; **бессисте́мное чте́ние** системаһыҙ уҡыу

БЕССЛА́ВИЕ *с* хурлыҡ, яманат, данһыҙлыҡ, ҡәҙерһеҙлек; **навле́чь бессла́вие** яманат (исем) һатыу

БЕССЛА́ВИТЬ *несов. что* яманатын һатыу (сығарыу), абруйын төшөрөү

БЕССЛА́ВНОСТЬ *ж* данһыҙлыҡ, ҡәҙерһеҙлек, хурлыҡ

БЕССЛА́ВНЫЙ, -ая, -ое хурлыҡлы, данлыҡһыҙ, ҡәҙерһеҙ; **бессла́вный коне́ц** хурлыҡлы тамамланыш

БЕССЛЕ́ДНЫЙ, -ая, -ое эҙһеҙ, хәбәрһеҙ, эҙһеҙ-хәбәрһеҙ, өнһөҙ-тынһыҙ; **бессле́дное исчезнове́ние** эҙһеҙ-хәбәрһеҙ юғалыу

БЕССЛОВЕ́СНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*лишённый способности речи*) телһеҙ, һөйләшеүҙән

(телдән) мәхрүм; **бессловéсное живóтное** телһеҙ хайуан **2.** (*не сопровождающийся словами*) һүҙһеҙ; **бессловéсная роль** һүҙһеҙ роль **3.** (*молчаливый, безропотный*) өндәшмәç, һөйләшмәç, өнһөҙ-тынһыҙ, һүҙһеҙ, өнһөҙ; **бессловéсный человéк** өнһөҙ-тынһыҙ кеше

БЕССМÉННОСТЬ *ж* алмашһыҙ (сменаһыҙ) булыу; **бессмéнность рабóты** эштең сменаһыҙ булыуы

БЕССМÉННЫЙ, -ая, -ое алмашһыҙ, сменаһыҙ, даими; **бессмéнный председáтель** алмашһыҙ рәйес

БЕССМÉРТИЕ *с* **1.** (*вечное существование*) мәңгелек, мәңге йәшәү; **бессмéртие прирóды** тәбиғәттең мәңге йәшәүе **2.** *высок.* (*вечная слава*) мәңгелек дан, үлемһеҙлек; **стяжáть себé бессмéртие** үҙеңә мәңгелек дан ҡаҙаныу

БЕССМÉРТНИК *м* шиңмәçгөл

БЕССМÉРТНОСТЬ *ж* мәңгелек, үлемһеҙлек

БЕССМÉРТНЫЙ, -ая, -ое **1.** үлемһеҙ, үлмәç; **нарóд бессмéртен** халыҡ үлемһеҙ **2.** *высок.* мәңгелек, мәңге үлмәç (онотолмаç); **бессмéртный пóдвиг** мәңге онотолмаç батырлыҡ

БЕССМЫ́СЛЕННОСТЬ *ж* мәғәнә-һеҙлек; **бессмы́сленность постýпка** ҡылыҡтың мәғәнәһеҙлеге

БЕССМЫ́СЛЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** (*лишённый смысла, содержания*) мәғәнәһеҙ, аңлайышһыҙ, буталсыҡ; **бессмы́сленный набóр слов** мәғәнәһеҙ һүҙҙәр теҙмәһе **2.** (*нелепый, бесцельный*) мәғәнәһеҙ, аҡылһыҙ, ахмаҡ; **бессмы́сленный смех** мәғәнәһеҙ көлөү; **бессмы́сленный постýпок** ахмаҡ ҡыланыш **3.** (*неразумный, ничего не понимающий*) аҡылһыҙ, аҡыл ултырмаған; **бессмы́сленный ребёнок** аҡыл ултырмаған бала

БЕССМЫ́СЛИЕ *с* **1.** мәғәнәһеҙ булыу, мәғәнәһеҙлек **2.** фекерһеҙ булыу, фекерһеҙлек

БЕССМЫ́СЛИЦА *ж*; *разг.* мәғәнәһеҙ (буш) һүҙҙәр, сафсата, мәғәнәһеҙлек, ахмаҡлыҡ; **говори́ть бессмы́слицу** сафсата һатыу

БЕССНÉЖНЫЙ, -ая, -ое ҡарһыҙ, ҡар ятмаған, аҙ ҡарлы; **бесснéжная зимá** ҡарһыҙ ҡыш; **бесснéжное пóле** ҡар ятмаған баçыу

БЕССÓВЕСТНОСТЬ *ж* намыçһыҙлыҡ, оятһыҙлыҡ, битһеҙлек, хаяһыҙлыҡ

БЕССÓВЕСТНЫЙ, -ая, -ое намыçһыҙ, оятһыҙ, битһеҙ, хаяһыҙ; **бессóвестный человéк** намыçһыҙ кеше; **бессóвестный обмáн** оятһыҙ ялған

БЕССОДЕРЖÁТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое йөкмәткеһеҙ, эстәлекһеҙ, мәғәнәһеҙ, буш; **бессодержáтельная кни́га** эстәлекһеҙ китап; **бессодержáтельный человéк** буш кеше

БЕССОЗНÁТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*сопровождаемый потерей сознания*) иçһеҙ хәлдә, һушһыҙ; **быть в бессознáтельном состоя́нии** иçһеҙ булыу **2.** (*безотчётный, невольный*) аңһыҙ рәүештә (аңғармаçтан, ирекһеҙҙән) эшләнгән; **бессознáтельный жест** аңғармаçтан эшләнгән ишара

БЕССÓЛНЕЧНЫЙ, -ая, -ое ҡояшһыҙ, болотло; **бессóлнечный день** ҡояшһыҙ көн

БЕССÓННИЦА *ж* йоҡоһоҙлоҡ, йоҡлай алмау, йоҡо ҡасыу, йоҡо алмау; **страдáть бессóнницей** йоҡоһоҙлоҡ менән яфаланыу

БЕССÓННЫЙ, -ая, -ое **1.** йоҡоһоҙ үткәргән; **бессóнные нóчи** йоҡоһоҙ үткәргән төндәр **2.** (*не спящий, бодрствующий*) йоҡламаған, уяу; **бессóнные пти́цы** уяу ҡоштар

БЕССОЮ́ЗНЫЙ, -ая, -ое *грам.* теркәүесһеҙ; **бессоюзная связь** теркәүесһеҙ бәйләнеш; **бессою́зное слóжное предложéние** теркәүесһеҙ ҡушма һөйләм

БЕССПÓРНО 1. *нареч.* бәхәсһеҙ, шикһеҙ, һис шикһеҙ; **казáться бесспóрно ýмной** һис шикһеҙ аҡыллы булып күренеү **2.** *в знач. вводн. сл.* әлбиттә, һис шикһеҙ; **бесспóрно, он талáнтливый поэ́т** һис шикһеҙ, ул талантлы шағир

БЕССПÓРНОСТЬ *ж* бәхәсһеҙ (шикһеҙ, шөбһәһеҙ) булыу; **бесспóрность доказáтельства** дәлилдең бәхәсһеҙ булыуы

БЕССПÓРНЫЙ, -ая, -ое бәхәсһеҙ, шикһеҙ, шөбһәһеҙ, асыҡтан-асыҡ; **бесспóрная и́стина** бәхәсһеҙ хәҡиҡәт

БЕССРÉБРЕНИК *м* эскерһеҙ (бер ҡатлы) кеше

БЕССРÓЧНЫЙ, -ая, -ое срокһыҙ, срогы сикләнмәгән, мөҙҙәтһеҙ; **бессрóчный пáспорт** срогы сикләнмәгән паспорт

БЕССТÓЧНЫЙ, -ая, -ое (*не имеющий стока*) аҡмаған, аҡмай торған, тымыҡ; **бесстóчное óзеро** тымыҡ күл

БЕССТРÁСТИЕ *с* дәртһеҙлек, һалҡынлыҡ, вайымһыҙлыҡ

БЕССТРÁСТНЫЙ, -ая -ое дәртһеҙ, һалҡын, бошмаç, вайымһыҙ; **бесстрáстный человéк** дәртһеҙ кеше; **бесстрáстный взгляд** һалҡын ҡараш

БЕССТРÁШИЕ *с* ҡурҡыуһыҙлыҡ, ҡурҡыу(ҙы) белмәү, ҡыйыулыҡ, батырлыҡ, йөрәклелек

БЕССТРÁШНЫЙ, -ая, -ое ҡурҡыуһыҙ, ҡурҡыу(ҙы) белмәгән, ҡыйыу, батыр, батыр йөрәкле; **бесстрáшный вóин** батыр һуғышсы; **бесстрáшный путешéственник** ҡыйыу сәйәхәтсе

БЕССТРÝННЫЙ, -ая, -ое ҡылһыҙ, ҡылы булмаған ♦ **бесстрýнная балалáйка** ярыҡ барабан (*сер тота белмәгән кешегә ҡарата*)

БЕССТЫ́ДНИК *м*; *разг.* оятһыҙ (әҙәпһеҙ, тәртипһеҙ, инсафһыҙ, хаяһыҙ, битһеҙ) ир-ат; **бессты́дница** *ж*; *разг.* оятһыҙ (әҙәпһеҙ, тәртипһеҙ, инсафһыҙ, хаяһыҙ, битһеҙ) ҡатын-ҡыҙ

БЕССТЫ́ДНИЧАТЬ *несов.*; *разг.* оятһыҙланыу, хаяһыҙланыу

БЕССТЫ́ДНОСТЬ *ж* оятһыҙлыҡ, әҙәпһеҙлек, тәртипһеҙлек, инсафһыҙлыҡ, хаяһыҙлыҡ, битһеҙлек

БЕССТЫ́ДНЫЙ, -ая, -ое оятһыҙ, әҙәпһеҙ, тәртипһеҙ, инсафһыҙ, хаяһыҙ, битһеҙ; **бес-**

сты́дный челове́к оятһыҙ кеше; **бессты́дный посту́пок** әҙәпһеҙ ҡыланыш

БЕССТЫ́ДСТВО *с* оятһыҙлыҡ, әҙәпһеҙлек, тәртипһеҙлек, инсафһыҙлыҡ, битһеҙлек

БЕССЧА́СТНЫЙ, -ая, -ое *прост.* бәхетһеҙ; **бессча́стный челове́к** бәхетһеҙ кеше

БЕССЧЁТНЫЙ, -ая, -ое һанһыҙ, иҫәпһеҙ, иҫәпһеҙ-хисапһыҙ, бик күп; **бессчётное числó раз** бик күп тапҡыр

БЕССЮЖЕ́ТНЫЙ, -ая, -ое сюжетһыҙ; **бессюже́тный рома́н** сюжетһыҙ роман

БЕСТА́КТНОСТЬ *ж* **1.** (*отсутствие такта, чуткости*) әҙәпһеҙлек, тактһыҙлыҡ, тупһыҙлыҡ, тотанаҡһыҙлыҡ, һөмһөҙлөк; **беста́ктность поведе́ния** тәртиптә тотанаҡһыҙлыҡ **2.** (*бестактный поступок*) килешһеҙлек, урынһыҙлыҡ

БЕСТА́КТНЫЙ, -ая, -ое **1.** әҙәпһеҙ, тактһыҙ, тотанаҡһыҙ, тупһыҙ; **беста́ктный челове́к** әҙәпһеҙ кеше **2.** урынһыҙ, килешһеҙ (*һүҙ йәки ҡылған эш хаҡында*); **беста́ктный вопрóс** урынһыҙ һорау

БЕСТАЛА́ННОСТЬ I *ж* талантһыҙ (һәләтһеҙ, булдыҡһыҙ) булыу, талантһыҙлыҡ, һәләтһеҙлек, булдыҡһыҙлыҡ

БЕСТАЛА́ННОСТЬ II *ж*; *уст.* бәхетһеҙлек, бисаралыҡ, меҫкенлек

БЕСТАЛА́ННЫЙ I, -ая, -ое талантһыҙ, һәләтһеҙ, булдыҡһыҙ; **бестала́нный поэ́т** талантһыҙ шағир

БЕСТАЛА́ННЫЙ II, -ая, -ое *уст.* бәхетһеҙ, бисара, меҫкен, хәйерһеҙ; **бестала́нная голóвушка** бәхетһеҙ баш; **бестала́нный час** хәйерһеҙ сәғәт

БЕСТАРИ́ФНЫЙ, -ая, -ое тарифһыҙ

БЕСТЕЛЕ́СНЫЙ, -ая, -ое есемһеҙ, кәүҙәһеҙ

БЕСТЕНЕВО́Й, -ая, -ое күләгәһе булмаған (төшмәгән), күләгәһеҙ; **бестенева́я ла́мпа** күләгәһеҙ лампа (*күләгә бирмәй торған махсус төҙөлөшлө электр лампаһы*)

БЕ́СТИЯ *ж*; *разг.* йылмаяҡ, алдаҡсы, хәйләкәр; ♦ **продувна́я бе́стия** үтә алдаҡсы кеше

БЕСТОЛКО́ВОСТЬ *ж* **1.** (*непонятливость, несообразительность*) маҡаулыҡ, аңралыҡ, миңрәүлек; **ста́рческая бестолкóвость** ҡарттарға хас миңрәүлек **2.** (*невразумительность, несвязность*) бәйләнешһеҙлек, аңлайышһыҙлыҡ, буталсыҡлыҡ, мәғәнәһеҙлек; **бестолкóвость перевóда** тәржемәлә буталсыҡлыҡ; **обнару́жить бестолкóвость** мәғәнәһеҙлекте асыу (табыу)

БЕСТОЛКО́ВЩИНА *ж*; *разг.*, *неодобр.* буталсыҡлыҡ, тәртипһеҙлек

БЕСТОЛКО́ВЫЙ, -ая, -ое **1.** (*непонятливый, несообразительный*) маҡау, миңрәү, аңра, аңыш, белекһеҙ; **бестолкóвый челове́к** белекһеҙ кеше **2.** (*невразумительный, несвязный*) бер-береһенә бәйләнмәгән, бәйләнешһеҙ, аңлайышһыҙ, мәғәнәһеҙ, буталсыҡ; **бестолкóвый перевóд** буталсыҡ тәржемә; **бестолкóвое письмó** мәғәнәһеҙ хат **3.** (*беспорядочный, совершаемый без определённой цели, без толку*) аңлайышһыҙ, рәтесираты булмаған, рәтһеҙ, тәртипһеҙ; **начала́сь бестолкóвая сумя́тица** аңлайышһыҙ ығы-зығы башланды

БЕ́СТОЛОЧЬ *ж*; *разг.*, *неодобр.* **1.** буталсыҡлыҡ, тәртипһеҙлек **2.** (*о бестолковом человеке*) маҡау, миңрәү, аңра (*кеше*); **быть бе́столочью** миңрәү булыу

БЕСТРЕ́ПЕТНЫЙ, -ая, -ое *высок.* ҡурҡыу белмәгән, ҡыйыу, батыр, ҡурҡыуһыҙ, батыр йөрәкле, айбарлы; **бестре́петный партиза́н** батыр йөрәкле партизан

БЕСФО́РМЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** формаһыҙ; **бесфóрменная ма́сса** формаһыҙ масса **2.** буталсыҡ, тоноҡ; **бесфóрменные мечты́** буталсыҡ хыялдар

БЕСХАРА́КТЕРНОСТЬ *ж*; характерһыҙлыҡ; **при́знаки бесхара́ктерности** характерһыҙлыҡ билдәләре

БЕСХАРА́КТЕРНЫЙ, -ая, -ое характерһыҙ; **бесхара́ктерный челове́к** характерһыҙ кеше

БЕСХВО́СТЫЙ, -ая, -ое ҡойроҡһоҙ; **бесхвóстый пету́х** ҡойроҡһоҙ әтәс

БЕСХИ́ТРОСТНОСТЬ *ж* хәйләһеҙлек, бер ҡатлылыҡ, эскерһеҙлек, мәкерһеҙлек; **де́тская бесхи́тростность** балаларға хас бер ҡатлылыҡ

БЕСХИ́ТРОСТНЫЙ, -ая, -ое **1.** хәйләһеҙ, бер ҡатлы, эскерһеҙ, мәкерһеҙ; **бесхи́тростный ребёнок** хәйләһеҙ бала **2.** (*простой, незамысловатый*) ябай, хикмәтһеҙ; **бесхи́тростный расска́з** ябай хикәйә

БЕСХЛЕ́БИЦА *ж*; *прост.* икмәк (иген) етешмәү, икмәк (иген) юҡлыҡ, икмәккә (игенгә) ҡытлыҡ; **послевое́нная бесхле́бица** һуғыштан һуң икмәккә ҡытлыҡ

БЕСХО́ЗНЫЙ, -ая, -ое *разг.* эйәһеҙ, хужаһыҙ; **бесхóзное иму́щество** эйәһеҙ мөлкәт

БЕЗХОЗЯ́ЙНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*не имеющий собственника или неизвестно кому принадлежащий*) эйәһе (хужаһы) булмаған, эйәһеҙ, хужаһыҙ; **бесхозя́йный огорóд** хужаһыҙ баҡса **2.** (*не имеющий своего хозяйства*) үҙ хужалығы булмаған, хужалыҡһыҙ; **бесхозя́йный крестья́нин** хужалыҡһыҙ крәҫтиән

БЕСХОЗЯ́ЙСТВЕННОСТЬ *ж* **1.** хужаһыҙлыҡ; **борьба́ прóтив бесхозя́йственности** хужаһыҙлыҡҡа ҡаршы көрәш **2.** тотона белмәү, бәрәшәнлек, хужаһыҙлыҡ; **бесхозя́йственность руководи́теля** етәксенең хужаһыҙлығы

БЕСХОЗЯ́ЙСТВЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** (*не умеющий вести хозяйство, не заботящийся о хозяйстве*) хужаһыҙлыҡ, хужалығы булмаған; хужаларса ҡарамаған; **бесхозя́йственная жена́** хужаларса ҡарамаған ҡатын **2.** (*неэкономный*) тотона (алып бара) белмәгән, бәрәшән, һаҡлыҡһыҙ; **бесхозя́йственное веде́ние дел** хужаларса эш алып бара белмәү

БЕСХРЕБЕ́ТНОСТЬ *ж*; *разг.* (*отсутствие твёрдости в характере, во взглядах*) йомшаҡ-

лыҡ, аумаҡайлыҡ; **бесхребе́тность не украша́ет челове́ка** йомшаҡлыҡ кешене биҙәмәй

БЕСХРЕБЕ́ТНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*без хребта*) үркәсһеҙ (*тауҙар*) **2.** *перен.*, *разг.* (*беспринципный*) йомшаҡ, аумаҡай; **бесхребе́тный челове́к** аумаҡай кеше

БЕСЦВЕ́ТНЫЙ, -ая, -ое **1.** төҫһөҙ, буяуһыҙ, төҫө (буяуы) булмаған; **бесцве́тный газ** төҫһөҙ газ; **бесцве́тная жи́дкость** төҫһөҙ шыйыҡлыҡ **2.** асыҡ (сағыу, баҙыҡ) булмаған, тоноҡ, төҫһөҙ; **бесцве́тная ткань** баҙыҡ булмаған туҡыма; **бесцве́тные глаза́** төҫһөҙ күҙҙәр **3.** *перен.* (*невыразительный*) баҙыҡ булмаған, төҫһөҙ, күрмәлекһеҙ; **бесцве́тный расска́з** төҫһөҙ хикәйә

БЕСЦЕ́ЛЬНОСТЬ *ж* маҡсатһыҙ (файҙаһыҙ, буш) булыу, маҡсатһыҙлыҡ, бушлыҡ; **бесце́льность существова́ния** йәшәүҙең маҡсатһыҙ булыуы

БЕСЦЕ́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое маҡсатһыҙ, буш; **бесце́льное путеше́ствие** маҡсатһыҙ сәйәхәт; **бесце́льный спор** буш бәхәс

БЕСЦЕНЗУ́РНОСТЬ *ж* цензура тарафынан ҡаралмау, цензураһыҙлыҡ; **бесцензу́рность печа́ти** матбуғаттың цензураһыҙлығы

БЕСЦЕНЗУ́РНЫЙ, -ая, -ое цензуранан үтмәгән, цензураһыҙ

БЕСЦЕ́ННЫЙ, -ая, -ое **1.** (*неоценимый*) баһалап бөтөргөһөҙ (бик) ҡиммәтле; **бесце́нный пода́рок** баһалап бөтөргөһөҙ бүләк; **бесце́нные сокро́вища** бик ҡиммәтле хазиналар **2.** *перен.*, *уст.* (*дорогой*, *милый*) һөйөклө, ҡәҙерле; **бесце́нный друг** ҡәҙерле дуҫ **3.** *уст.* (*неценный*, *малоценный*) хаҡы булмаған, осһоҙ

БЕСЦЕ́НОК: за бесце́нок (бик) арзанға, юҡ хаҡҡа, (бик) осһоҙға, бушлай тиерлек; **купи́ть за бесце́нок** бик осһоҙға һатып алыу; **прода́ть за бесце́нок** бик арзанға һатыу

БЕСЦЕРЕМО́ННОСТЬ *ж* тупһыҙлыҡ, тыйнаҡһыҙлыҡ, һөмһөҙлөк, оятһыҙлыҡ, әрһеҙлек; **прояви́ть бесцеремо́нность** тупһыҙлыҡ күрһәтеү

БЕСЦЕРЕМО́ННЫЙ, -ая, -ое тупһыҙ, тыйнаҡһыҙ, тәртипһеҙ, тупаҫ, әрһеҙ, һөмһөҙ, оятһыҙ; **бесцеремо́нный челове́к** һөмһөҙ кеше; **бесцеремо́нное обраще́ние** тупаҫ мөғәмәлә

БЕСЧЕЛОВЕ́ЧНОСТЬ *ж* кешелекһеҙлек, рәхимһеҙлек, шәфҡәтһеҙлек, миһырбанһыҙлыҡ, аяуһыҙлыҡ, ҡанһыҙлыҡ, ҡаты бәғерлелек; **прояви́ть бесчелове́чность** кешелекһеҙлек күрһәтеү

БЕСЧЕЛОВЕ́ЧНЫЙ, -ая, -ое кешелекһеҙ, рәхимһеҙ, шәфҡәтһеҙ, аяуһыҙ, ҡанһыҙ, ҡаты бәғерле; **бесчелове́чный посту́пок** рәхимһеҙ ҡылыҡ; **бесчелове́чное обраще́ние с приро́дой** тәбиғәт менән аяуһыҙ мөғәмәлә итеү

БЕСЧЕ́СТИТЬ *несов. кого-что* мәсхәрә (хур) итеү, яманатын һатыу, оятлы итеү, хурлыҡҡа төшөрөү; **бесче́стить свои́м посту́пком** *кого-л.* *кемделер* ҡылығың менән хур итеү

БЕСЧЕ́СТНОСТЬ *ж* намыҫһыҙлыҡ, выждан-һыҙлыҡ, инсафһыҙлыҡ, намыҫһыҙ (выжданһыҙ, инсафһыҙ) булыу; **показа́ть свою́ бесче́стность** үҙеңдең намыҫһыҙлығыңды күрһәтеү

БЕСЧЕ́СТНЫЙ, -ая, -ое намыҫһыҙ, выжданһыҙ, инсафһыҙ; **бесче́стный посту́пок** намыҫһыҙ ҡылыҡ

БЕСЧЕ́СТЬЕ *с* мәсхәрәлек, хурлыҡ, намыҫһыҙлыҡ, мәсхәрәле (хурлыҡлы, намыҫһыҙ) булыу, намыҫҡа тейеү; **нанести́ бесче́стье** *кому-л.* *кемдеңдер* намыҫына тейеү

БЕСЧИ́ННЫЙ, -ая, -ое *уст.* әҙәпһеҙ, килешмәгән, килешһеҙ; **бесчи́нный посту́пок** әҙәпһеҙ ҡыланыш

БЕСЧИ́НСТВО *с* тәртип боҙоу, тәртипһеҙлек, башбаштаҡлыҡ, янъял, ғауға; **соверши́ть бесчи́нство** янъял ҡуптарыу (сығарыу)

БЕСЧИ́НСТВОВАТЬ *несов.* башбаштаҡланыу, тәртип боҙоу, тәртипһеҙләнеү, тәртипһеҙлек ҡылыу, янъял ҡуптарыу, ғауға сығарыу

БЕСЧИ́СЛЕННОСТЬ *ж* иҫәпһеҙ (иҫәпһеҙ-хисапһыҙ, һанап бөтөргөһөҙ, бик күп) булыу; **бесчи́сленность дома́шних птиц** ҡош-ҡорттоң иҫәпһеҙ күп булыуы

БЕСЧИ́СЛЕННЫЙ, -ая, -ое иҫәпһеҙ, иҫәпһеҙ-хисапһыҙ, иҫәп-хисабы булмаған, һанап бөтөргөһөҙ; **бесчи́сленное мно́жество** һанап бөтөргөһөҙ күп; **бесчи́сленные то́лпы** иҫәпһеҙ-хисапһыҙ төркөм; **бесчи́сленные звёзды** иҫәпһеҙ йондоҙҙар

БЕСЧУ́ВСТВЕННОСТЬ *ж* **1.** иҫ белмәү (тоймау), иҫһеҙ булыу; **бесчу́вственность те́ла** тәндең иҫ белмәүе **2.** рәхимһеҙлек, шәфҡәтһеҙлек, ҡаты бәғерлелек (күңеллелек); **бесчу́вственность врага́** дошмандың ҡаты бәғерлелеге **3.** (*равнодушие*) вайымһыҙлыҡ, вайымһыҙ булыу; **проявля́ть бесчу́вственность** вайымһыҙлыҡ күрһәтеү

БЕСЧУ́ВСТВЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** иҫһеҙ, иҫ белмәгән (тоймаған); **бесчу́вственный о́рган** иҫ белмәгән ағза **2.** (*бессердечный*) ҡаты күңелле (бәғерле), рәхимһеҙ, шәфҡәтһеҙ; **бесчу́вственный челове́к** ҡаты бәғерле кеше **3.** (*равнодушный*) вайымһыҙ, иҫе китмәгән; **бесчу́вственный взгляд** вайымһыҙ ҡараш

БЕСЧУ́ВСТВИЕ *с* **1.** (*потеря сознания*) һушһыҙ, аңды (иҫте, һушты) юғалтыу, иҫтән (һуштан) яҙыу; **лежа́ть в бесчу́вствии** һушһыҙ ятыу **2.** (*равнодушие*) вайымһыҙлыҡ, һалҡын ҡанлылыҡ, мәғәнәһеҙлек, вайымһыҙ (бошмаҫ, һалҡын ҡанлы, тыныс күңелле) булыу; **бесчу́вствие к окружа́ющей приро́де** тирә-йүндәге тәбиғәткә (мөхиткә) вайымһыҙ булыу

БЕСШАБА́ШНОСТЬ *ж*; *разг.* **1.** (*беспечность*) ғәмһеҙлек, моңһоҙлоҡ, вайымһыҙлыҡ; **проявля́ть бесшаба́шность** ғәмһеҙлек күрһәтеү **2.** (*безрассудство*) саялыҡ, дыуамаллыҡ, алабарманлыҡ; **бесшаба́шность молоды́х люде́й** йәштәрҙең дыуамаллығы

БЕСШАБА́ШНЫЙ, -ая, -ое *разг.* **1.** ғәмһеҙ, моңһоҙ, вайымһыҙ; **бесшаба́шный челове́к** вайымһыҙ кеше **2.** (*залихватский*) дәртле, ялҡынлы, тотанаҡһыҙ; **бесшаба́шная пе́сня** тотанаҡһыҙ йыр **3.** (*безрассудный*) сая, дыуамал; **бесшаба́шный посту́пок** дыуамал ҡылыҡ

БЕСШО́ВНЫЙ, -ая, -ое йөйө булмаған, йөйһөҙ; **бесшо́вная труба́** йөйһөҙ торба

БЕСШУ́МНЫЙ, -ая, -ое тауышһыҙ, тауыштынһыҙ, шау-шыуһыҙ; **бесшу́мный мото́р** тауышһыҙ мотор

БЕ́ТА *ж* бета (*грек алфавитында икенсе хәреф атамаһы*)

БЕ́ТА-ЛУЧИ́ *мн.*; *физ.* бета-нурҙар (*радиоактив матдәләр тарҡалғанда, атом ядроһынан айырылып сыҡҡан электрондар йәки позитрондар ағымы*)

БЕ́ТА-РАСПА́Д *м*; *физ.* бета-тарҡалыш (*атом ядроларының радиоактив әҙерелештәре, был процеста ядролар, электрондар һәм антинейтрино йәки позитрондар һәм нейтрино айырылып сыға*)

БЕ́ТА-ЧАСТИ́ЦЫ *мн.* (*ед.* **бе́та-части́ца** *ж*); *физ.* бета-киҫәксәләр (*бета-тарҡалыш ваҡытында хасил булған электрондар һәм позитрондар*)

БЕ́ТЕЛЬ *м* бетель (*үрмәләп үҫә торған тропик үҫемлек*)

БЕТО́Н *м* бетон; **загото́вить бето́н** бетон әҙерләү

БЕТОНИ́РОВАНИЕ *с* бетонлау; **бетони́рование фунда́мента** нигеҙҙе бетонлау

БЕТОНИ́РОВАТЬ *сов.*, *несов. что* бетонлау, бетон түшәү (йәйеү, ҡойоу); **бетони́ровать доро́гу** юл бетонлау

БЕТОНИ́РОВАТЬСЯ *несов. страд. от* **бетони́ровать**

БЕТО́ННЫЙ, -ая, -ое **1.** бетон ...ы; **бето́нный заво́д** бетон заводы; **бето́нная ма́сса** бетон массаһы **2.** бетон, бетондан яһалған; **бето́нный пол** бетон иҙән

БЕТОНОМЕША́ЛКА *ж* бетон иҙгес (болғауыс)

БЕТО́НЩИК *м* бетонсы, бетон ҡойоусы (түшәүсе, йәйеүсе)

БЕФСТРО́ГАНОВ *м* бефстроганов (*ҡаймаҡ соусында әҙерләнгән һыйыр ите*)

БЕЧЕВА́ *ж* арҡан, ишелгән бау

БЕЧЁВКА *ж* бау, еп; **завяза́ть бечёвкой** еп менән бәйләү

БЕ́ШЕНСТВО *с* **1.** (*болезнь*) ҡотороу, ҡотороу ауырыуы, ҡотороҡ, ҡотороҡ ауырыуы; **заболе́ть бе́шенством** ҡотороҡ менән ауырыу; **приви́вка про́тив бе́шенства** ҡотороуға ҡаршы прививка **2.** *перен.* (*неистовство, ярость*) шашыу, ҡотороноу, ярһыу, шашыныу, ҡаты асыуланыу; **прийти́ в бе́шенство** ҡотороноу

БЕ́ШЕНСТВОВАТЬ *несов.* (*неистовствовать*) ҡотороноу, ярһыу, шашыу; **боле́льщики бе́шенствовали на стадио́не** стадионда көйәрмәндәр ярһыны

БЕ́ШЕНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*больной*) ҡоторған; **бе́шеный волк** ҡоторған бүре **2.** (*неистовый*) ярһыу, үтә ҡыҙыу, ҡотороноҡ, шашҡан; **бе́шеный хара́ктер** үтә ҡыҙыу холоҡ **3.** (*яростный*) *перен.* сиктән тыш көслө (ҙур), ғәҙәттән тыш; **бе́шеная ско́рость** сиктән тыш ҙур тиҙлек ♦ **бе́шеные де́ньги** сиктән тыш күп аҡса; **бе́шеные це́ны** *разг.* сиктән тыш хаҡ

БЕШМЕ́Т *м* бишмәт

БИАТЛО́Н *м*; *спорт.* биатлон (*саңғыла ярышыуҙан һәм винтовка менән сәпкә атыуҙан торған ҡышҡы ярыш төрө*)

БИАТЛОНИ́СТ *м* и **БИАТЛОНИ́СТКА** *ж* биатлонсы; **соревнова́ние биатлони́стов** биатлонсылар ярышы

БИБАБО́ *ж нескл.* бибабо (*кәмит ҡурсаҡ*)

БИБЛЕ́ЙСКИЙ, -ая, -ое тәүрат ...ы; **библе́йский текст** тәүрат тексы

БИБЛИО́ГРАФ *м* библиограф

БИБЛИОГРАФИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое **1.** библиографик; **библиографи́ческий спра́вочник** библиографик белешмә; **библиографи́ческий указа́тель** библиографик күрһәткес **2.** библиография ...ы; **библиографи́ческий отде́л журна́ла** журналдың библиография бүлеге ♦ **библиографи́ческая ре́дкость** һирәк осрай торған китап

БИБЛИОГРА́ФИЯ *ж* библиография; **библиогра́фия изда́ний А.С.Пу́шкина** А.С.Пушкин баҫмаларының библиографияһы; **библиогра́фия по исто́рии башки́рской литерату́ры** башҡорт әҙәбиәте тарихы буйынса библиография; **соста́вить библиогра́фию** библиография төҙөү

БИБЛИОТЕ́КА *ж* китапхана; **де́тская библиоте́ка** балалар китапханаһы; **передвижна́я библиоте́ка** күсмә китапхана; **библиоте́ка учёного** ғалим китапханаһы

БИБЛИОТЕ́КАРЬ *м* и *разг.* **БИБЛИОТЕ́КАРША** *ж* китапханасы

БИБЛИОТЕКОВЕ́ДЕНИЕ *с* китапханасылыҡ белеме (*китапхана эшен ойоштороу тураһындағы фән*)

БИБЛИОТЕ́ЧНЫЙ, -ая, -ое китапхана ...ы; **библиоте́чный катало́г** китапхана каталогы

БИБЛИОФИ́Л *м* библиофил, китап һөйөүсе (*һирәк осрай торған һәм ҡиммәтле китаптар йыйыуға әүәҫ кеше*)

БИБЛИОФИ́ЛЬСКИЙ, -ая, -ое библиофил ...ы

БИБЛИОФИ́ЛЬСТВО *с* библиофиллыҡ (*һирәк осрай торған һәм ҡиммәтле китаптар йыйыу шөғөлө*)

БИ́БЛИЯ *ж* Библия, Тәүрат (*йәһүд һәм христиан диненең төп китабы*)

БИВА́К и **БИВУА́К** *м* бивуак (*ғәскәрҙәрҙең һәм сәйәхәтселәрҙең асыҡ һауала ҡуныу йәки ял итеү өсөн туҡталған урыны*) ♦ **жить (как) на бивуа́ках** теләһә ҡайһылай йәшәү

БИВА́ЧНЫЙ и **БИВУА́ЧНЫЙ,** -ая, -ое бивуак ...ы, бивуакта; **бивуа́чные пала́тки** бивуак сатырҙары; **бивуа́чная жизнь** бивуак тормошо, бивуакта йәшәү

БИ́ВНИ *мн.* (*ед.* **би́вень** *м*) һуғар (һуҡҡы) тештәр; **би́вни слона́** филдең һуҡҡы тештәре

БИГУДИ́ *мн. нескл.* бигуди; **электри́ческие бигуди́** электр бигудийы; **пластма́ссовые бигуди́** пластмасса бигуди

БИДО́Н *м* бидон; **алюми́ниевый бидо́н** алюмин бидон; **бидо́н для молока́** һөт бидоны

БИЕ́НИЕ *с см.* **би́ться**; **бие́ние се́рдца** йөрәк тибеше; **бие́ние пу́льса** пульс һуғыуы

БИЖУТЕ́РИЯ *ж* бижутерия (*затлы таштарҙан, металдан яһалған ҡатын-ҡыҙ биҙәүестәре*)

БИ́ЗНЕС *м* бизнес, табышлы кәсеп; **де́лать би́знес** бизнес яһау (эшләү); **занима́ться би́знесом** бизнес менән шөғөлләнеү

БИЗНЕСМЕ́Н *м* бизнесмен (*бизнес менән шөғөлләнгән кеше*)

БИЗО́Н *м* бизон (*Төньяҡ Америкала йәшәгән ҡырағай үгеҙ*)

БИКВАДРА́ТНЫЙ: биквадра́тное уравне́ние *мат.* биквадрат тигеҙләмәһе

БИКФО́РДОВ: бикфо́рдов шнур *уст.* бикфорд бауы (*шартлатҡыс матдәгә ут ебәреү өсөн тәғәйенләнгән, үҙәгенә дары тултырылған бау*)

БИЛЕ́Т *м*; *в разн. знач.* билет; **проездно́й биле́т** (транспортта) йөрөү өсөн алынған билет, юл билеты; **биле́т на конце́рт** концерт билеты; **лотере́йный биле́т** лотерея билеты; **вое́нный биле́т** хәрби билет; **казначе́йский биле́т** казначейство билеты; **студе́нческий биле́т** студент билеты; **экзаменацио́нный биле́т** имтихан билеты ♦ **бе́лый биле́т** *уст.* аҡ билет (*хеҙмәткә яраҡһыҙлыҡты белдергән танытма*); **жёлтый биле́т** һары билет (*революцияға тиклем Рәсәйҙә фәхишәләргә бирелә торған махсус паспорт*); **зелёный биле́т** *уст.* йәшел билет (*хәрби хеҙмәттән ваҡытлыса ҡалдырылғанлыҡты белдергән танытма*); **во́лчий биле́т** *уст.* бүре билеты (*сәйәси ышанысһыҙлыҡ тураһында документ*); **пригласи́тельный биле́т** саҡырыу билеты

БИЛЕТЁР *м* и *разг.* **БИЛЕТЁРША** *ж* билет ҡараусы (тикшереүсе); **рабо́тать билетёром** билет тикшереүсе булып эшләү

БИЛЕ́ТНЫЙ, -ая, -ое билет ...ы; **биле́тная ка́сса** билет кассаһы

БИЛИНГВИ́ЗМ *м см.* **двуязы́чие**

БИЛЛИО́Н *м* биллион (*мең миллион, миллиард*)

БИЛЛИО́ННЫЙ, -ая, -ое биллион

БИЛЛО́Н *м*; *спец.* биллон (**1.** *йыйн. эшләү өсөн тотолған металл хаҡы үҙенә ҡарағанда ҡимматерәк булған ваҡ тимер аҡса* **2.** *ваҡ аҡса һуғыуға китә торған арзанлы көмөш һ.б. металдар*)

БИЛЛО́ННЫЙ, -ая, -ое биллон

БИЛЛЬ *м* билль (*АҠШ-та, Бөйөк Британияла парламентта ҡарала торған закон проекты*)

БИ́ЛО *с* **1.** (*металлическая доска, в которую бьют для подачи различных сигналов*) саң, шаңғы; **бить в би́ло** саң ҡағыу **2.** (*ударная часть разных приспособлений и машин*) ҡаҡҡыс, һуҡҡыс; **би́ло маслобо́йки** май яҙғыстың ҡаҡҡысы; **би́ло трепа́льной маши́ны** талҡыу машинаһының һуҡҡысы

БИЛЬЯ́РД *м* бильярд; **игра́ть в билья́рд** бильярд уйнау

БИЛЬЯ́РДНЫЙ, -ая, -ое **1.** бильярд ...ы; **билья́рдный шар** бильярд шары; **билья́рдный кий** бильярд таяғы **2.** *в знач. сущ.* **билья́рдная** *ж* бильярд бүлмәһе, бильярдхана

БИМЕТАЛЛИ́ЗМ *м* биметаллизм (*ике металды, мәҫ., алтын менән көмөштө аҡса берәмегенең нигеҙе итеп йөрөтөү системаһы*)

БИМЕТАЛЛИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое **1.** биметалл; **биметалли́ческий про́вод** биметалл сым (*провод*) **2.** биметаллик, биметаллизм; **биметалли́ческая систе́ма** биметаллик система

БИМЕТА́ЛЛЫ *мн.* (*ед.* **бимета́лл** *м*) биметалдар (*ике төрлө металл ҡатлаған йәки ретмәнән торған материал*)

БИНО́КЛЬ *м* бинокль; **театра́льный бино́кль** театр бинокле; **полево́й бино́кль** хәрби бинокль

БИНОКУЛЯ́РНЫЙ: бинокуля́рное зре́ние бинокуляр күреү (*ике күҙҙең дә берҙәй күреүе*); **бинокуля́рный микроско́п** бинокуляр микроскоп (*ике окулярлы микроскоп*)

БИНО́М *м*; *мат.* бином, ике быуын

БИНТ *м* бинт, бәйләүес; **перевяза́ть ра́ну бинто́м** яраны бинт менән бәйләү

БИНТОВА́ТЬ *несов. кого-что* бинтлау, бинт менән бәйләү (урау); **бинтова́ть го́лову** башты бинт менән бәйләү

БИНТОВА́ТЬСЯ *несов. страд. от* **бинтова́ть**

БИО... *ҡушма һүҙҙәрҙең "тормошҡа ҡараған", "тормош" һәм "биология" мәғәнәләрен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.,* **биосфе́ра** биосфера; **биоста́нция** биология станцияһы

БИОГЕОГРА́ФИЯ *ж* биогеография (*хайуандарҙың, үҫемлектәрҙең һәм микроорганизмдарҙың донъя буйлап таралыу закондары тураһындағы фән*)

БИО́ГРАФ *м* биограф (*биография төҙөүсе*); **био́граф В.И.Чапа́ева** В.И.Чапаев биографы

БИОГРАФИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое биография ...ы, биографик; **биографи́ческий о́черк** биографик очерк

БИОГРА́ФИЯ *ж* биография (*кемдең дә булһа тормош юлын һүрәтләү*); **биогра́фия Ш.Ба́бича** Ш.Бабич биографияһы

БИО́ЛОГ *м* биолог, биология белгесе

БИОЛОГИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое биология ...ы, биологик; **биологи́ческая ста́нция** биология станцияһы

БИОЛО́ГИЯ *ж* биология (*йәнле тәбиғәт тураһындағы фән*)

БИО́НИКА *ж* бионика (*кибернетиканың инженерлыҡ мәсьәләләрен сисеүҙә биологик процестарҙы файҙаланыуҙы өйрәнә торған бүлеге*)

БИОПСИ́Я *ж*; *мед.* биопсия (*сирҙең төрөн билдәләү маҡсатында микроскоп ярҙамында тикшереү өсөн ауырыу ағзанан туҡыма ҡырҡып алыу*)

БИОСФЕ́РА *ж* биосфера (*Ер шарында тереклек таралған өлөш*)

БИОТО́КИ *мн.* (*ед.* **биото́к** *м*) биотоктар (*кешенең һәм юғары төҙөлөшлө хайуандарҙың мейеһендә электромагнит тирбәлеүе*)

БИОФИ́ЗИКА *ж* биофизика (*тере организмда барған физик һәм физик-химик процестарҙы өйрәнә торған фән*)

БИОХИМИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое биохимия ...ы, биохимик; **биохими́ческая нау́ка** биохимия ғилеме

БИОХИ́МИЯ *ж* биохимия (*тере материяға хас булған химик процестарҙы өйрәнә торған фән*)

БИПЛА́Н *м* биплан (*ҡушар ҡанатлы самолёт*)

БИ́РЖА *ж* биржа (*эре сауҙа һәм финанс эштәре буйынса бәйләнеш булдырыу учреждениеһы*); **фо́ндовая би́ржа** фонд биржаһы; **това́рная би́ржа** тауар биржаһы; **хле́бная би́ржа** икмәк (иген) биржаһы; **лесна́я би́ржа** урман биржаһы ♦ **би́ржа труда́** хеҙмәт биржаһы (*эш көсөн яллағанда эшсе менән йүнсел араһында бәйләнеш алып барыусы учреждение*)

БИРЖЕВИ́К *м* биржасы (*биржа эше менән шөғөлләнгән кеше*)

БИРЖЕВО́Й, -ая, -ое биржа ...ы; **биржево́й ма́клер** биржа маклеры (*аралашлыҡ итеүсе, килештереүсе*)

БИ́РКА *ж* бирка (*номерлы йәки яҙыулы ҡалай, таҡта*); **привя́зать к чемода́ну би́рку** сумаҙанға бирка тағыу

БИРМА́НСКИЙ, -ая, -ое бирман ...ы; **бирма́нский язы́к** бирман теле

БИРМА́НЦЫ *мн.* бирмандар, бирман халҡы // *ед.* **бирма́нец** *м* бирман ир-аты; **бирма́нка** *ж* бирман ҡатын-ҡыҙы

БИРЮЗА́ *ж* фирүзә (*биҙәү әйбере эшләү өсөн ҡулланылған зәңгәр йәки йәшкелт төҫтәге аҫыл таш*)

БИРЮЗО́ВЫЙ, -ая, -ое **1.** фирүзә, фирүзә ...ы, фирүзәнән яһалған; **пе́рстень с бирюзо́вым ка́мнем**; **бирюзо́вый пе́рстень** фирүзә ҡашлы йөҙөк **2.** (*о цвете*) фирүзә төҫлө, зәңгәр (төҫтәге), йәшел-зәңгәр; **бирюзо́вое мо́ре** зәңгәр диңгеҙ; **бирюзо́вое пла́тье** йәшел-зәңгәр күлдәк

БИРЮ́К *м*; *разг.* ҡырыҫ (төйтөк, томһа) кеше ♦ **смотре́ть бирюко́м** сырайын һытыу, ҡараңғы сырай күрһәтеү, бүре һымаҡ (төйтәйеп, ҡаш аҫтынан) ҡарау

БИРЮ́ЛЬКИ: игра́ть в бирю́льки юҡты бушҡа бушатыу, юҡ-бар нәмә менән шөғөлләнеү

БИС *межд.* бис (*"ҡабатла", "тағы бер ҡабат" мәғәнәһендә тамашасылар тарафынан әйтелгән һүҙ*); **крича́ть бис** бис ҡысҡырыу

БИ́СЕР *м собир.* сәйлән (*бик ваҡ быяла мәрйен*); **бе́лый би́сер** аҡ сәйлән; **украша́ть би́сером** сәйлән менән биҙәү ♦ **мета́ть би́сер пе́ред сви́ньями** аҡылһыҙға аҡыл һатыу

БИ́СЕРИНА *ж*; *разг.* сәйлән бөртөгө

БИ́СЕРНЫЙ, -ая, -ое сәйләндән эшләнгән, сәйлән менән биҙәлгән; **би́серный кисе́т** сәйлән менән биҙәлгән янсыҡ ♦ **би́серный по́черк** ваҡ ҡына һәм тигеҙ генә итеп яҙыу

БИСИ́РОВАТЬ *сов.*, *несов. что* и *без доп.* бисҡа сығыу (*тамашасыларҙың һорауы буйынса ҡабатлап башҡарыу*); **курайст биси́ровал три ра́за** ҡурайсы өс тапҡыр бисҡа сыҡты

БИСКВИ́Т *м* бисквит (*йомортҡа, һөт-май, шәкәр ҡушып бешерелгән йомшаҡ, татлы печенье төрө*); **вани́льный бискви́т** ванилле бисквит

БИСКВИ́ТНЫЙ, -ая, -ое бисквит; **бискви́тное пиро́жное** бисквит пирожный

БИССЕКТРИ́СА *ж*; *мат.* биссектриса (*мөйөштө урталай бүлеүсе тура һыҙыҡ*)

БИТА́ *ж*; *разг.* (*при игре в бабки*) һаҡа; (*при игре в городки*) бура таяғы; (*в разных играх*) атҡы, атҡый, атабай, таяҡ

БИ́ТВА *ж* алыш, ҡаты (хәл иткес) һуғыш; **Кулико́вская би́тва** Куликово һуғышы; **би́тва за Москву́** Мәскәү өсөн ҡаты һуғыш

БИТКИ́ *мн.* (*ед.* **бито́к** *м*) тапалған (туралған) ит котлеты

БИТКО́М: битко́м наби́т тыңҡыслап (төйгөсләп) тултырылған, туп-тулы, төйөп тултырған кеүек

БИТУ́МНЫЙ и **БИ́ТУМНЫЙ,** -ая, -ое битум ...ы, битум

БИТУ́МЫ и **БИ́ТУМЫ** *мн.* (*ед.* **биту́м** и **би́тум** *м*) битум; **нефтяны́е би́тумы** нефть битумдары

БИ́ТЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **бить 2.** *прич.* (*убитый*) һуйылған, атып алынған; **би́тая охо́тником пти́ца** һунарсы тарафынан һуйылған (атып төшөрөлгән) ҡош **3.** *прил.* ярыҡ, ватыҡ, онтаҡ; **би́тая посу́да** ватыҡ һауыт-һаба ♦ **би́тый час** бер нисә сәғәт буйы, сәғәт буйына, бик оҙаҡ, әллә күпме (*бушҡа үткәрелгән ваҡыт тураһында*)

БИТЬ *несов.* **1.** *кого* һуғыу, туҡмау; (*ногами*) тибеү, типкесләү; **бить кулако́м** йоҙроҡлап туҡмау; **бить нога́ми** типкесләү **2.** *кого-что, чем* һуғыу, бәреү, сапсыу; **бить цепо́м** шыбағас менән һуғыу; **конь бьёт копы́тами по земле́** ат тояҡтары менән ерҙе сапсый **3.** *во что, обо что, по чему* бәреү, ҡағыу, һуғыу; **ве́тер бьёт в лицо́** ел биткә бәрә; **волна́ бьёт о бе́рег** тулҡын ярға ҡаға; **дождь бьёт в окно́** ямғыр тәҙрәгә бәрә **4.** *во что*; *перен.* (*с особой силой действовать на ощущения, чувства и т.д. — о свете, запахе, звуке и т.д.*) бәреп (ярып) инеү, бәреп тороу; **за́пах переки́сшего те́ста бил в нос** артаған ҡамыр еҫе танауҙы ярып инде **5.** *кого-что* туҡмау, еңеү, тар-мар итеү, ҡыйратыу; **бить врага́** дошманды ҡыйратыу **6.** *кого*; *перен.* атып (һуғып) алыу, һунар итеү; **бить у́ток** өйрәктәргә һунар итеү **7.** *обычно по кому-чему* (*стрелять*) атыу, ут асыу; **бить по врагу́** дошманға ут асыу **8.** *кого-что* атыу, атып төшөрөү; **он бьёт пти́цу на лету́** ул ҡошто осоп барған еренән атып төшөрә **9.** *по кому-чему*; *перен.* (*бичевать*) фаш итеү, ҡаты тәнҡитләү, туҡмау, ҡамсылау; **бить по недоста́ткам** кәмселектәрҙе фаш итеү; **бить по бюрократи́зму** бюрократизмды ҡаты тәнҡитләү **10.** (*дробить на мелкие части, размельчать*) ваҡлау, ватыу, онтау; **бить ка́мень** таш ваҡлау **11.** (*разбивать, раскладывать*) онтау, ватыу; **бить посу́ду** һауыт-һаба ватыу **12.** (*стремительно вытекать*) бәреп тороу (сығыу), урғылып (саптырып) тороу (сығыу), атылыу; **бить фонта́ном** фонтан булып бәреп тороу; **из ра́ны бьёт кровь** яранан ҡан саптырып аға **13.** *во что* (*ударами производить звуки*) ҡағыу, һуғыу; **бить в ко́локол** саң (ҡыңғырау) ҡағыу; **бить в бараба́н** барабан ҡағыу **14.** (*в некоторых ремёслах: изготовлять, делать что-л. особым образом*) туҡыу, һуғыу, тетеү; **бить ма́сло**: 1) май туҡыу (яҙыу, бешеү, төшөрөү); 2) май һығыу; **бить шерсть** йөн тетеү; **бить моне́ту** аҡса һуғыу **15.** *без доп.* (*издавать звуки, отбивать удары*) һуғыу; **часы́ бьют по́лдень** сәғәт ун икене һуға **16.** (*трясти, вызывать дрожь*) биҙгәк тотоу; **меня́ бьёт лихора́дка** мине биҙгәк тота ♦ **бить баклу́ши** *разг.* эт һуғарыу, ел ҡыуыу, йөн тибеү; **бить в глаза́** күҙгә бәрелеп тороу, күҙгә ташланыу; **бить ка́рту** кәртте ябыу; **бить в наба́т** оран һалыу, яу һалыу; **бить трево́гу** оран һалыу; **бить в (одну́) то́чку** бер нөктәгә һуғыу (*бер йүнәлештә генә эшләү*); **бить ключо́м** ҡайнап тороу (*эш, тормош, көс-кеүәт һ.б. тураһында*); **бить по карма́ну** кеҫәгә һуғыу, зыян килтереү; **бить ми́мо це́ли** маҡсаттан ситкә китеү, маҡсатҡа ирешмәү; **бить наверняка́** уңышҡа ышанып эш итеү; **бить чело́м** баш эйеү, үтенеү, үтенеп һорау, ялбарыу

БИТЬЁ *с* **1.** *разг. см.* **бить** 1; **2.** *см.* **бить** 10; **битьё посу́ды** һауыт-һаба ватыу

БИ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *с кем-чем* алышыу, һуғышыу, көрәшеү; **би́ться с враго́м** дошман менән алышыу; **би́ться на шпа́гах** шпага менән алышыу **2.** (*ударяться, колотиться обо что-л.*) һуғылыу, бәрелеү, ҡағылыу, һуғыу, бәреү; **во́лны би́лись о бе́рег** тулҡындар ярға ҡағыла ине; **би́ться голово́й об сте́ну** баш менән стенаға бәрелеү **3.** (*метаться, трепаться*) һуғылыу, үрһәләнеү, тулау; **би́ться в бреду́** һаташып үрһәләнеү **4.** *над чем, с кем-чем* и *без доп.*; *перен.* (*прилагать все усилия*) тырышлыҡ күрһәтеү, тырышыу, ыҙаланыу; **би́ться над реше́нием зада́чи** мәсьәләне сисергә тырышыу **5.** (*пульсировать*) тибеү, ҡағыу; **се́рдце бьётся** йөрәк тибә **6.** (*разбиваться — о посуде, стекле*) ватылыу, ыуалыу, онталыу; **би́ться вдре́безги** селпәрәмә килеп ватылыу **7.** *страд. от* **бить** ♦ **би́ться как ры́ба об лёд** ергә (ҡороға) ташланған балыҡ кеүек тулау (тыпырсыныу), ҡыйын хәлдән сығырға тарышыу; **би́ться об закла́д** малға (аҡсаға) бәхәсләшеү, еңешеү; **хоть голово́й об сте́ну бе́йся** башыңды ташҡа орһаң да (*цтәй алмаçлыҡ эш, ауыр хәл тураһында*)

БИТЮ́Г *м* ҙур кәүҙәле йөк аты

БИФШТЕ́КС *м* бифштекс (*ҡурылған һыйыр ите*)

БИ́ЦЕПС *м* бицепс (*беләк мускулы*)

БИЧ *м* **1.** оҙон ҡамсы, сыбыртҡы; **хло́пать бичо́м** сыбыртҡы шартлатыу **2.** *кого-чего*; *перен.* (*острое обличение чего-л.*) ут, ялҡын; **бич сати́ры** сатира уты (ялҡыны) **3.** *кого-чего*; *перен.* (*бедствие, несчастье*) бәлә, афәт; **брак — бич произво́дства** брак — производствоның бәләһе

БИЧЕВА́ТЬ *несов.* **1.** *кого-что* (*сечь, хлестать плетью, кнутом*) һыҙырыу, ярыу, ҡамсылау, сыбыртҡылау **2.** *кого*; *перен.* фаш итеү, ҡаты тәнҡитләү, туҡмау; **бичева́ть бюрокра́тизм** бюрократизмды ҡаты тәнҡитләү

БИЧЕВА́ТЬСЯ *несов. страд. от* **бичева́ть**

БЛА́ГО I *с* **1.** (*благополучие, счастье, добро*) бәхет, именлек, мәнфәғәт; **труди́ться на бла́го Ро́дины** Тыуған ил мәнфәғәте өсөн хеҙмәт итеү **2.** *обычно мн.* **бла́га** *чего* или *какие* байлыҡтар, рәхәтлектәр, муллыҡтар; **земны́е бла́га** тормош рәхәтлектәре; **материа́льные бла́га** матди байлыҡтар; **наслажда́ться бла́гами жи́зни** тормош рәхәтлектәренән кинәнеү ♦ **всех благ!** иң изге теләктәр!; **ни за каки́е бла́га!** һис тә, һис бер хәлдә лә!

БЛА́ГО II *союз*; *разг.* да/дә, ҙа/ҙә, ла/лә, -ғас/-гәс, -ҡас/-кәс, икән, ярай инде; **бери́, бла́го даю́т** бирәләр икән, ал

БЛАГОВЕ́РНЫЙ *м*; *разг.*, *шутл.* хәләл ефет, ир; **благове́рная** *ж*; *разг.*, *шутл.* хәләл ефет, йәмәғәт, бисә, ҡатын

БЛАГОВИ́ДНЫЙ, -ая, -ое **1.** *уст.* (*приятный с виду*) ҡарар күҙгә арыу ғына (матур ғына, һәйбәт кенә); **благови́дная же́нщина** ҡарар күҙгә

матур ғына ҡатын **2.** (*приличный, пристойный*) уңайлы, яйлы; **благови́дный предло́г** яйлы сәбәп, уңайлы һылтау; **оста́ться до́ма под благови́дным предло́гом** уңайлы һылтау табып өйҙә ҡалыу

БЛАГОВОЛЕ́НИЕ *с* мәрхәмәт, илтифат; **по́льзоваться благоволе́нием** *чьим-л. кемдеңдер* мәрхәмәтенән файҙаланыу

БЛАГОВОЛИ́ТЬ *несов. к кому* яҡшы мөнәсәбәттә тороу, илтифат итеү, теләктәшлек күрһәтеү

БЛАГОВО́НИЕ *с* **1.** *книжн.* (*приятный запах, аромат*) хуш еҫ **2.** *мн.* **благово́ния**; *уст.* хуш еҫле нәмәләр

БЛАГОВО́ННЫЙ, -ая, -ое хуш еҫле; **благово́нный за́пах черёмухи** муйыл сәскәһенең хуш еҫе

БЛАГОВОСПИ́ТАННОСТЬ *ж* әҙәплелек, тәрбиәлелек, инсафлылыҡ, әҙәпле (тәртипле, инсафлы, һапалы) булыу; **проявля́ть благовоспи́танность** әҙәплелек күрһәтеү

БЛАГОВОСПИ́ТАННЫЙ, -ая, -ое әҙәпле, тәрбиәле, инсафлы, тәүфиҡлы; **благовоспи́танный челове́к** әҙәпле кеше; **благовоспи́танный ребёнок** тәүфиҡлы бала

БЛАГОГОВЕ́ЙНЫЙ, -ая, -ое *книжн.* (ысын) хөрмәт менән һуғарылған, ихтирамлы, хөрмәтле, түбәнселекле

БЛАГОГОВЕ́НИЕ *с*; *книжн.* оло ихтирам, хөрмәт, ололау

БЛАГОГОВЕ́ТЬ *несов. перед кем-чем*; *книжн.* (берәй кешегә) оло ихтирам күрһәтеү, баш эйеү, хөрмәт итеү; **благогове́ть пе́ред ветера́нами войны́** һуғыш ветерандарына оло ихтирам күрһәтеү

БЛАГОДАРИ́ТЬ *несов. кого-что* рәхмәт белдереү (әйтеү); **благодарю́ тебя́** һиңә рәхмәт; **благодари́м вас** һеҙгә рәхмәт

БЛАГОДА́РНОСТЬ *ж* рәхмәт, рәхмәт белдереү; **выража́ть благода́рность** рәхмәт белдереү; **получи́ть благода́рность** рәхмәт алыу; **слова́ благода́рности** рәхмәт һүҙҙәре

БЛАГОДА́РНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*признательный кому-л.*) рәхмәтле, яҡшылыҡтың ҡәҙерен белгән; **благода́рный челове́к** яҡшылыҡтың ҡәҙерен белгән кеше; **я вам о́чень благода́рен** һеҙгә рәхмәтем бик ҙур **2.** *перен.* һөҙөмтәле, уңышлы; **благода́рный труд** һөҙөмтәле хеҙмәт

БЛАГОДА́РСТВЕННЫЙ, -ая, -ое *уст.* рәхмәт ...ы; **благода́рственное письмо́** рәхмәт хаты; **благода́рственные слова́** рәхмәт һүҙҙәре

БЛАГОДАРЯ́ 1. *деепр. от* **благодари́ть** **2.** *предлог с дат. п.* арҡала, арҡаһында, сәбәпле, -лыҡтан/-лектән, -ға/-гә күрә; **благодаря́ тебе́ он вы́учился** һинең арҡала ул уҡып сыҡты; **благодаря́ ва́шим забо́там** һеҙҙең ҡайғыртыуығыҙ арҡаһында ♦ **благодаря́ тому́ что** *союз* -ға/-гә күрә

БЛАГОДА́ТНЫЙ, -ая, -ое бай, мул, рәхәт, хозур, шифалы; **благода́тный край** бай төбәк; **благода́тный дождь** шифалы ямғыр; **благода́тная тишина́** хозур тыныслыҡ (тынлыҡ)

БЛАГОДА́ТЬ *ж* **1.** байлыҡ, муллыҡ, бәрәкәт; **вся э́та благода́ть на́ша** бөтә был байлыҡ беҙҙеке **2.** иркенлек, хозурлыҡ; **вот где благода́ть!** бына ҡайҙа ул хозурлыҡ! ♦ **тишь да гладь да бо́жья благода́ть** тып-тыныс тормош

БЛАГОДЕ́НСТВИЕ *с* именлек, хозурлыҡ, иркен, хозур тормош; **благоде́нствие страны́** илдең именлеге

БЛАГОДЕ́НСТВОВАТЬ *несов.* рәхәт (иркен, имен) йәшәү; **их семья́ благоде́нствовала** уларҙың ғаиләһе рәхәтлектә йәшәне

БЛАГОДЕ́ТЕЛЬ *м* и **БЛАГОДЕ́ТЕЛЬНИЦА** *ж* яҡшылыҡ (шәфҡәт, ярҙам) итеүсе, игелек күрһәтеүсе, яҡлаусы

БЛАГОДЕ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*благотворный*) шифалы, файҙалы; **благоде́тельное влия́ние кли́мата** климаттың шифалы тәьҫире; **благоде́тельный сове́т** файҙалы кәңәш **2.** *уст.* (*добрый*) ярҙамсыл, изгелекле, шәфҡәтле; **благоде́тельный челове́к** изгелекле кеше

БЛАГОДЕ́ТЕЛЬСТВОВАТЬ *несов. кому-чему*; *уст.* яҡшылыҡ (ярҙам) итеү, изгелек (миһырбанлыҡ) күрһәтеү

БЛАГОДЕЯ́НИЕ *с*; *высок.* яҡшылыҡ, изгелек, миһырбанлыҡ, яҡшы (изге) эш; **оказа́ть благодея́ние** изгелек күрһәтеү

БЛАГОДУ́ШЕСТВОВАТЬ *несов.* ғәмһеҙ (ҡайғыһыҙ, тыныс, бошмай) йәшәү

БЛАГОДУ́ШИЕ *с* (*добродушие*) яҡшы (киң) күңеллелек, рәхимлелек, миһырбанлыҡ, шәфҡәт; **проявля́ть благоду́шие** шәфҡәт күрһәтеү

БЛАГОДУ́ШНЫЙ, -ая, -ое яҡшы (киң) күңелле, миһырбанлы, шәфҡәтле; **благоду́шный челове́к** киң күңелле кеше

БЛАГОЖЕЛА́ТЕЛЬ *м* и **БЛАГОЖЕЛА́ТЕЛЬНИЦА** *ж* яҡшылыҡ (изгелек) теләүсе

БЛАГОЖЕЛА́ТЕЛЬНОСТЬ *ж* яҡшылыҡ, изгелек, киң күңеллелек; **проявля́ть благожела́тельность** киң күңеллелек күрһәтеү

БЛАГОЖЕЛА́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое изгелекле, киң күңелле, яҡшылыҡ теләгән; **благожела́тельный челове́к** изгелекле кеше

БЛАГОЖЕЛА́ТЕЛЬСТВОВАТЬ *несов.* яҡшылыҡ (изгелек) теләү

БЛАГОЗВУ́ЧИЕ *с* и **БЛАГОЗВУ́ЧНОСТЬ** *ж* аһәңлек, ҡолаҡҡа яғымлы булыу, матур яңғыраш; **благозву́чие куба́йра** ҡобайырҙың аһәңлеге

БЛАГОЗВУ́ЧНЫЙ, -ая, -ое аһәңле, матур яңғырашлы, ҡолаҡҡа яғымлы; **благозву́чный стих** матур яңғырашлы шиғыр

БЛАГО́Й I, -ая -ое *уст.* (*хороший, добрый*) изге, яҡшы; **благо́е наме́рение** изге ниәт

БЛАГО́Й II, -ая, -ое (*сумасбродный, взбалмошный*) дыуамал, килделе-киттеле; **благо́й челове́к** дыуамал кеше ♦ **благи́м ма́том крича́ть** яр һалып ҡысҡырыу, һөрән һалыу, ер ярып ҡысҡырыу

БЛАГОЛЕ́ПИЕ *с*; *уст.* (*величественная красота*) мөһабәтлек, күркәмлек, матурлыҡ; **благоле́пие приро́ды** тәбиғәт матурлығы

БЛАГОЛЕ́ПНЫЙ, -ая, -ое *уст.* мөһабәт, күркәм, матур; **благоле́пный собо́р** мөһабәт собор

БЛАГОМЫ́СЛЯЩИЙ, -ая, -ее *уст.* (*разумный, здравомыслящий*) аҡыллы (дөрөҫ) фекер йөрөткән; **благомы́слящий челове́к** дөрөҫ фекер йөрөткән кеше

БЛАГОНАДЁЖНОСТЬ *ж*; *уст.* инабатлы (ышаныслы) булыу, инабатлылыҡ, ышаныслылыҡ; **проявля́ть благонадёжность** ышаныслылыҡ күрһәтеү

БЛАГОНАДЁЖНЫЙ, -ая, -ое *уст.* инабатлы, ышаныслы; **благонадёжный челове́к** инабатлы кеше

БЛАГОНАМЕ́РЕННОСТЬ *ж*; *уст.* изге ниәт (теләк), яҡшы (изге) уй

БЛАГОНАМЕ́РЕННЫЙ, -ая, -ое *уст.* изге ниәтле (теләкле), яҡшы (изге) уйлы

БЛАГОНРА́ВИЕ *с*; *уст.* инсафлылыҡ, тәртиплелек, әҙәплелек, тәрбиәлелек; **благонра́вие ребёнка** баланың инсафлылығы

БЛАГОНРА́ВНЫЙ, -ая, -ое *уст.* инсафлы, тәртипле, әҙәпле, тәрбиәле; **благонра́вный челове́к** инсафлы кеше; **благонра́вное поведе́ние** тәртипле ҡылыҡ

БЛАГООБРА́ЗИЕ *с* күркәмлек, күркәм (һөйкөмлө, күркле), күркәм ҡиәфәтле; **благообра́зие челове́ка** кешенең күркәм ҡиәфәте

БЛАГОПОЛУ́ЧИЕ *с* **1.** (*спокойная жизнь*) именлек, тыныслыҡ; **благополу́чие семьи́** ғаилә именлеге **2.** (*обеспеченность, довольство*) байлыҡ, муллыҡ **3.** *уст.* (*счастье*) бәхет, уңышлыҡ; **жела́ть благополу́чия** бәхет теләү

БЛАГОПОЛУ́ЧНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*удачный, успешный*) уңышлы; **благополу́чный исхо́д опера́ции** операцияның уңышлы тамамланыуы **2.** (*спокойный, без неприятностей*) тыныс, имен, ҡайғы-хәсрәтһеҙ; **благополу́чная жизнь** тыныс тормош

БЛАГОПРИОБРЕТЁННЫЙ и **БЛАГОПРИОБРЕ́ТЕННЫЙ,** -ая, -ое (*приобретённый лично, не наследственный*) үҙ көсө (тырышлығы) менән тапҡан; **благоприобретённые драгоце́нности** үҙ көсө менән тапҡан затлы нәмәләр

БЛАГОПРИСТО́ЙНОСТЬ *ж* әҙәплелек, әхлаҡлылыҡ, инсафлылыҡ, тәртиплелек, тәрбиәлелек, бәҫлек; **соблюда́ть благопристо́йность** әҙәплелек һаҡлау

БЛАГОПРИСТО́ЙНЫЙ, -ая, -ое әҙәпле, әхлаҡлы, инсафлы, тәртипле, тәрбиәле; **благопристо́йное поведе́ние** әҙәпле ҡылыҡ

БЛАГОПРИЯ́ТНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*способствующий чему-л., удобный для чего-л.*) уңайлы, яйлы, ҡулайлы; **благоприя́тные усло́вия** уңайлы шарттар; **благоприя́тный слу́чай** яйлы осраҡ **2.** (*хороший, одобрительный*) яҡшы тип табылған, хуп күрелгән, ыңғай; **благоприя́тный о́тзыв о по́вести** повесть хаҡында ыңғай баһа

БЛАГОПРИЯ́ТСТВОВАТЬ *несов. кому-чему* яйы (уңайы) килеп тороу, уңайлы (яйлы) булыу, булышлыҡ (ярҙам) итеү; **пого́да благоприя́тствовала убо́рке урожа́я** һауа шарттары уңыш йыйыу өсөн яйлы булды

БЛАГОРАЗУ́МИЕ *с* уйлап (аҡыл менән) эш итеү, аҡыл, аҡыллылыҡ; **потеря́ть благоразу́мие** аҡылһыҙланыу, аҡылды юғалтыу

БЛАГОРАЗУ́МНОСТЬ *ж см.* **благоразу́мие**

БЛАГОРАЗУ́МНЫЙ, -ая, -ое аҡыллы, төплө, ныҡлы, уйлап (аҡыл менән) эш итеүсән; **благоразу́мный челове́к** төплө кеше; **благоразу́мный сове́т** аҡыллы кәңәш

БЛАГОРО́ДИЕ: ва́ше (его́, их) благоро́дие ғали йәнәптәре, бөйөк әфәнде (*революцияға тиклемге Рәсәйҙә юғары ҡатлам кешеләрен, дәрәжәһенә ҡарап, айырып өндәшеү һүҙе*)

БЛАГОРО́ДНЫЙ, -ая, -ое **1.** оло йөрәкле, юғары намыҫлы, выжданлы; **благоро́дный челове́к** юғары намыҫлы кеше **2.** (*возвышенный*) бөйөк, юғары, изге; **благоро́дное де́ло** изге эш; **благоро́дная цель** бөйөк маҡсат **3.** (*обладающий изяществом*) күркәм, гүзәл, матур, нәзәкәтле; **благоро́дная красота́** гүзәл матурлыҡ **4.** *уст.* (*дворянского происхождения*) затлы, затлы нәҫел, аҫыл һөйәк; ♦ **благоро́дные мета́ллы** аҫыл металдар (*алтын, көмөш, платина*)

БЛАГОРО́ДСТВО *с* **1.** (*величие, возвышенность*) юғары намыҫлылыҡ, юғары выжданлылыҡ; **благоро́дство души́** күңелдең юғары выжданлылығы **2.** (*высокое достоинство, изящество, красота*) дәрәжәлелек, нәзәкәтлек, бәҫлек, гүзәллек, күркәмлек, матурлыҡ; **благоро́дство сти́ля** стиль матурлығы; **благоро́дство оса́нки** буй-һын нәзәкәтлеге

БЛАГОСКЛО́ННОСТЬ *ж* күңел ятышы, илтифатлыҡ, яҡшы мөнәсәбәт; **проявля́ть благоскло́нность** яҡшы мөнәсәбәт күрһәтеү, яҡшы мөнәсәбәттә булыу

БЛАГОСКЛО́ННЫЙ, -ая, -ое яҡшы (изге) теләкле, илтифатлы, яҡшы мөнәсәбәттә булған, күңелгә ятышлы (ятҡан); **благоскло́нный челове́к** изге теләкле кеше; **благоскло́нное отноше́ние** илтифатлы мөнәсәбәт

БЛАГОСЛОВЕ́НИЕ *с* **1.** *уст.* фатиха, доға; **получи́ть благослове́ние** фатиха алыу **2.** *разг., шутл.* (*одобрение*) ризалыҡ биреү, хуплау, яҡшы теләк

БЛАГОСЛОВЕ́ННЫЙ, -ая, -ое **1.** *уст.* фатиха (ризалыҡ, доға) алған; **благослове́нный день** фатиха алған көн **2.** *высок.* бәхетле, имен; **благослове́нная страна́** бәхетле ил

БЛАГОСЛОВИ́ТЬ *сов. кого-что* **1.** (*перекрестить*) фатиха биреү, доға ҡылыу; **благослови́ть дете́й** балаларға фатиха биреү **2.** (*одобрить*) ризалыҡ биреү, хуплау; **благослови́ть мне́ние** *кого-л. кемдеңдер* фекерен хуплау **3.** (*возблагодарить*) шөкөр итеү, рәхмәт уҡыу; **благослови́ть судьбу́** яҙмышҡа шөкөр итеү

БЛАГОСОСТОЯ́НИЕ *с* иркен (мул) тормош, байлыҡ, муллыҡ, етешлек; **ли́чное благосостоя́ние** шәхси байлыҡ

БЛА́ГОСТНЫЙ, -ая, -ое *книжн.* шифалы, бәхет (байлыҡ, ҡот) килтергән, күңелле, рәхәт; **бла́гостный дождь** шифалы ямғыр; **бла́гостные дни** күңелле көндәр

БЛАГОТВОРИ́ТЕЛЬ *м* и **БЛАГОТВОРИ́ТЕЛЬНИЦА** *ж* шәфҡәт (изгелек, игелек, яҡшылыҡ, ярҙам) күрһәтеүсе, ярҙам итеүсе

БЛАГОТВОРИ́ТЕЛЬНОСТЬ *ж* шәфҡәт (изгелек, яҡшылыҡ, ярҙам) күрһәтеү, шәфҡәтлелек, изгелек итеү

БЛАГОТВОРИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое шәфҡәтлек (изгелек, яҡшылыҡ, ярҙам) ...ы, хәйриә; **благотвори́тельный конце́рт** шәфҡәтлек концерты; **благотвори́тельное о́бщество** хәйриә йәмғиәте

БЛАГОТВОРИ́ТЕЛЬСТВОВАТЬ *несов.* шәфҡәт (изгелек, яҡшылыҡ, ярҙам) күрһәтеү, хәйер биреү

БЛАГОТВОРИ́ТЬ *несов.*; *книжн.*, *уст.* шәфҡәтлек күрһәтеү

БЛАГОТВО́РНОСТЬ *ж* яҡшы (шифалы, файҙалы) булыу; **благотво́рность лече́ния** дауаланыуҙың шифалы булыуы

БЛАГОТВО́РНЫЙ, -ая, -ое яҡшы, шифалы, файҙалы; **благотво́рный кли́мат** шифалы климат

БЛАГОУСТРА́ИВАТЬ *несов. см.* **благоустро́ить**

БЛАГОУСТРО́ЕННОСТЬ *ж* уңайлы (яйлы, төҙөк, етеш) булыу, төҙөклөк, етешлек; **благоустро́енность села́** ауылдың төҙөклөгө

БЛАГОУСТРО́ЕННЫЙ, -ая, -ое уңайлы, яйлы, төҙөк, етеш, уңайлы яҡтары (шарттары) булған; **благоустро́енная кварти́ра** уңайлы шарттары булған фатир

БЛАГОУСТРО́ИТЬ *сов. что* төҙөкләндереү, яйға һалыу; **благоустро́ить у́лицу** урамды төҙөкләндереү

БЛАГОУСТРО́ЙСТВО *с* төҙөкләндереү, яйға (тәртипкә) килтереү, етештереү; **благоустро́йство де́тских площа́док** балалар майҙансыҡтарын төҙөкләндереү

БЛАГОУХА́НИЕ *с* хуш еҫ; **благоуха́ние цвето́в** сәскәләрҙең хуш еҫе

БЛАГОУХА́ННЫЙ, -ая, -ое хуш еҫле; **благоуха́нные цветы́** хуш еҫле сәскәләр

БЛАГОУХА́ТЬ *несов.* хуш еҫ аңҡытыу (бөркөү), хуш еҫ сығарыу (таратыу); **ро́зы благоуха́ют** розалар хуш еҫ аңҡыта

БЛАГОЧЕСТИ́ВЫЙ, -ая, -ое *уст.* диндар, дин тотҡан, тәҡүә; **благочести́вый челове́к** диндар кеше

БЛАГОЧЕ́СТИЕ *с*; *уст.* диндарлыҡ, дин тотоу, динле булыу, тәҡүәлек

БЛАЖЕ́ННЫЙ, -ая, -ое **1.** (*счастливый, благополучный*) бәхетле, шат(лыҡлы), хозур; **блаже́нная улы́бка** шат йылмайыу **2.** *в знач. сущ.* **блаже́нный** *м* и **блаже́нная** *ж*; *рел.* (*юродивый*) дәрүиш, байғош **3.** *разг.* (*чудной*) аҡылға һай, йүләр, диуана

БЛАЖЕ́НСТВО *с* **1.** оло (ҙур) бәхет **2.** хозурлыҡ, рәхәтлек, ләззәт ♦ **на верху́ блаже́нства** рәхәтлектең сигенә сығыу, хозурлыҡ кисереү

БЛАЖЕ́НСТВОВАТЬ *несов.* рәхәтләнеү, ләззәтләнеү, хозурланыу

БЛАЖИ́ТЬ *несов.*; *прост.* алйотланыу, ҡоторою, йүләрләнеү, тилереү; **переста́нь блажи́ть!** алйотланма!

БЛАЖНО́Й, -ая, -ое *прост.* алйот, йүләр, дыуамал, тинтәк, диуана, килделе-киттеле; **блажно́й челове́к** тинтәк кеше

БЛАЖЬ *ж*; *разг.* дыуамаллыҡ, тинтәклек, диуаналыҡ, алйотлоҡ, йүләрлек; **вы́кинь блажь из головы́!** башыңдан сығарып ташла шул дыуамаллыҡты!

БЛАНК *м* бланк; **телегра́фный бланк** телеграф бланкыһы; **заполня́ть бланк** бланк(ыны) тултырыу

БЛА́НКОВЫЙ, -ая, -ое бланк ...ы; **бла́нковый листо́к** бланк ҡағыҙы

БЛАНМАНЖЕ́ *с нескл.*; *кул.* бланманже (*ҡаймаҡтан йәки миндаль һөтөнән яһалған желе*)

БЛАНШИРОВА́ТЬ *несов. что*; *кул.* бешекләү, бешекләп алыу; **бланширова́ть грибы́** бәшмәктәрҙе бешекләп алыу; **бланширова́ть помидо́ры** помидорҙарҙы бешекләп алыу

БЛАТ *м* **1.** йәшерен (шартлы) тел **2.** *прост.* танышлыҡ, белешлек, таныш-тоношлоҡ, эшнәлек; **получи́ть по бла́ту** таныш-тоношлоҡ менән алыу

БЛЕДНЕ́ТЬ *несов.* **1.** төҫ китеү (ҡасыу), төҫһөҙ булыу, ҡобараһы осоу, ҡомһарыу, ағарыу, ағарыныу; **бледне́ть от стра́ха** ҡурҡыуҙан ағарыныу; **не́бо бледне́ет** күк йөҙө ағара **2.** *перен.* тоноҡланыу, көсөн (әһәмиәтен) кәметеү, төҫһөҙләнеү

БЛЕДНОЛИ́ЦЫЙ, -ая, -ее ағарынған йөҙлө, төҫө ҡасҡан, көл төҫлө, нурһыҙ йөҙлө; **бледноли́цый ребёнок** нурһыҙ йөҙлө бала

БЛЕ́ДНОСТЬ *ж* **1.** төҫө ҡасҡан (киткән) булыу, көлһыу төҫ, йөҙөндә нуры булмау,

ағарынғанлыҡ, нурһыҙлыҡ; **бле́дность лица́** төҫ ҡасҡанлыҡ **2.** асыҡ (сағыу) булмау, тоноҡлоҡ; **бле́дность кра́сок** буяуҙар тоноҡлоғо **3.** *перен.* баҙыҡһыҙлыҡ, көсһөҙ (тасуирһыҙ, ярлы) булыу; **бле́дность изложе́ния** хикәйәләүҙең тасуирһыҙ булыуы

БЛЕ́ДНЫЙ, -ая, -ое **1.** төҫө ҡасҡан (киткән), ағарынған, нурһыҙ, көлһыу; **бле́дное лицо́** нурһыҙ йөҙ **2.** тоноҡ, төҫһөҙ; **бле́дный узо́р** төҫһөҙ биҙәк; **бле́дная луна́** тоноҡ ай; **бле́дный цвет** тоноҡ төҫ **3.** *перен.* (*невыразительный, лишённый яркости — о языке, стиле и т.д.*) көсһөҙ, баҙыҡ булмаған, төҫһөҙ; **бле́дный расска́з** төҫһөҙ хикәйә

БЛЁКЛОСТЬ *ж* төҫ уңған булыу, тоноҡлоҡ, һулығанлыҡ; **блёклость кра́сок** буяуҙар(ҙың) тоноҡлоғо; **блёклость цвето́в** төҫтәрҙең уңған булыуы

БЛЁКЛЫЙ, -ая, -ое **1.** шиңгән, һулыған; **блёклая трава́** һулыған үлән; **блёклые цветы́** шиңгән сәскәләр **2.** (*лишённый яркости окраски*) төҫөн юғалтҡан, тоноҡ, уңған; **блёклый тон** тоноҡ төҫ; **блёклые кра́ски** төҫөн юғалтҡан буяуҙар

БЛЁКНУТЬ *несов.* **1.** шиңеү, һулыу, ҡороу; **цветы́ блёкнут** сәскәләр шиңә(ләр) **2.** төҫөн юғалтыу, тоноҡланыу, уңыу; **пе́ред рассве́том звёзды блёкнут** таң алдынан йондоҙҙар тоноҡлана(лар)

БЛЕСК *м* **1.** ялтырауыҡ, ялтырау, ялтыр; **блеск со́лнца** ҡояш ялтырауы; **блеск мо́лнии** йәшен ялтырауы; **блеск самова́ра потускне́л** самауырҙың ялтыры бөткән; **придава́ть блеск** ялтыр итеү, ялтыратыу **2.** *перен.* (*пышность, великолепие*) ҡупшылыҡ, күркәмлек, гүзәллек; **блеск наря́да** кейемдең ҡупшылығы **3.** *чего; перен.* (*яркое проявление каких-л. достоинств, способностей*) сағылыш; **блеск тала́нта** талант(тың) сағылышы; **блеск ума́** аҡыл(дың) сағылышы ♦ **во всём бле́ске** матурлығы (күркәмлеге) менән балҡып торған; **с бле́ском** иҫ киткес шәп, ғәжәп яҡшы

БЛЕСНА́ *ж* ялтырауыҡ, ялтамбый, алдатҡыс, йылтырма (*ҡармаҡ төбөнә ҡуйылған алдатҡыс йылтыр ҡалай*); **у́дочка с блесно́й** йылтырмалы ҡармаҡ

БЛЕСНИ́ТЬ *несов. что* и *без доп.*; *рыб.* йылтырмаға ҡаптырыу (*балыҡты*)

БЛЕСНУ́ТЬ *сов.* **1.** йылтырап (йылтлап) китеү, йылт итеп ҡуйыу (ҡалыу), ялтлау; **блесну́ла мо́лния** йәшен ялтланы **2.** *перен.* келт итеп иҫкә төшөү, ҡапыл башҡа килеү (төшөү), ҡабыныу, сағылып китеү; **у меня́ блесну́ла мысль** башыма ҡапыл бер уй килде; **блесну́ла наде́жда** ҡапыл өмөт ҡабынды

БЛЕСТЕ́ТЬ *несов.* **1.** *чем* и *без доп.* йылтырау, ялтырау, йылҡ-йылҡ итеү, йылҡылдау, йылмылдау, ялт (ялт-йолт) итеү, йым-йым итеү, йымылдау йылтылдау; **на не́бе бле́щут звёзды** күктә йондоҙҙар йым-йым итә; **роса́ блести́т на со́лнце** ҡояшта ысыҡ ялтырай **2.** йылтырау, ялтырау; **во́лосы блестя́т** сәсе йылтырап тора **3.** мызлау, йызлау, ялтырау, йылтырау; **у него́ глаза́ блестя́т** уның күҙҙәре мызлап тора **4.** *чем; перен.* айырылып тороу (*берәй сифаты менән*), иҫ китереү, таң ҡалдырыу; **он бле́щет тала́нтом** ул һәләте менән айырылып тора; **она́ бле́щет красото́й** ул матурлығы менән таң ҡалдыра

БЛЁСТКИ *мн.* (*ед.* **блёстка** *ж*) **1.** (*украшение*) елбәҙәк, йылтыр-йышыр, йылтылдаҡ; **вы́шитое блёстками пла́тье** елбәҙәк менән (елбәҙәкләп) сигелгән күлдәк **2.** *чего; перен.* (*отдельные яркие проявления каких-л. способностей, дарований*) сатҡылар, осҡондар; **блёстки тала́нта** һәләтлек сатҡылары; **блёстки поэ́зии** шиғриәт сатҡылары

БЛЕСТЯ́ЩИЙ, -ая, -ее **1.** *прич. от* **блесте́ть** **2.** *прил.* (*яркий, сверкающий*) ялтырап (йылтырап, мызлап) торған, ем-ем итеп (емелдәп) торған; **блестя́щие звёзды** емелдәп торған йондоҙҙар; **блестя́щие глаза́** мызлап торған күҙҙәр **3.** *прил.* (*великолепный, роскошный*) ҡупшы, күркәм, гүзәл, бик матур; **блестя́щий ве́чер** (бик) матур кисә; **блестя́щий наря́д** бик ҡупшы кейем **4.** *прил.; перен.* (*замечательный, превосходный*) бик яҡшы (шәп, һәйбәт), иҫ киткес, һоҡландырғыс, быуа тигән; **получи́ть блестя́щее образова́ние** бик яҡшы белем алыу; **блестя́щий арти́ст** быуа тигән артист; **блестя́щие успе́хи** бик шәп уңыштар

БЛЕФ *м* уйҙырма, буш ҡыуыҡ

БЛЕ́ЯНИЕ *с см.* **бле́ять**

БЛЕ́ЯТЬ *несов.* мәәлдәү, бәәлдәү, баҡырыу (*һарыҡ, кәзә тураһында*)

БЛИЖА́ЙШИЙ, -ая, -ее **1.** *превосх. ст. от* **бли́зкий** иң яҡын, иң яҡындағы; **ближа́йшее почто́вое отделе́ние** иң яҡындағы почта бүлексәһе **2.** (*первоочередной*) беренсе сираттағы, яҡындағы; **ближа́йшая зада́ча** беренсе сираттағы бурыс **3.** (*непосредственный, прямой*) туранан-тура, туп-тура, төп, яҡындан; **при ближа́йшем его́ уча́стии** уның туранан-тура ҡатнашлығы менән

БЛИ́ЖНИЙ, -яя, -ее **1.** яҡын, яҡындағы, яҡын ятҡан; **бли́жние сёла** яҡындағы ауылдар **2.** (*кратчайший, недальний*) тура, урау булмаған, ҡыҫҡа; **е́хать бли́жней доро́гой** тура юл менән барыу **3.** *уст.* (*находящийся в кровном родстве*) ҡан-ҡәрҙәш, (бик) яҡын; **бли́жний ро́дственник** яҡын туған **4.** *в знач. сущ.* **бли́жний** *м* (*о человеке*) яҡын кеше; **забо́титься о бли́жнем** яҡын кеше(ң) тураһында хәстәрлек күреү

БЛИЗ *предлог с род. п.* эргәһендә, янында, яҡынында; **близ до́ма** өй эргәһендә; **близ го́рода** ҡала янында

БЛИ́ЗИТЬСЯ *несов.* яҡынайыу, яҡынлашыу, яҡынлау; **бли́зится ту́ча** болот яҡынлай; **ле́то бли́зится** йәй яҡынлаша

БЛИ́ЗКИЙ, -ая, -ое **1.** (*недалёкий*) яҡын, яҡындағы; **бли́зкое расстоя́ние** яҡын ара; **бли́зкий лес** яҡындағы урман **2.** (*короткий*); *разг.* оҙон түгел, ҡыҫҡа; **бли́зкая доро́га** ҡыҫҡа юл **3.** (*о времени*) яҡын, яҡында буласаҡ; **бли́зкое бу́дущее** яҡын киләсәк **4.** (*о родстве*) яҡын; **бли́зкий ро́дственник** яҡын туған, бауырҙаш **5.** *в знач. сущ.* **бли́зкие** *мн.* туғандар, яҡындар, ҡәрҙәштәр **6.** (*об отношениях* дуҫлыҡ, әшнәлек мөнәсәбәтендә булған, яҡын дуҫ, әшнә (кеше); **бли́зкий друг** яҡын дуҫ; **бли́зкий челове́к** дуҫ кеше; **бли́зкая подру́га** яҡын әхирәт **7.** *в чём, чему, по чему, к чему* и *без доп.* (*сходный, похожий*) яҡын, оҡшаш; **бли́зкий к оригина́лу перево́д** оригиналға яҡын тәржемә

БЛИ́ЗКО 1. *нареч.* яҡындан; **бли́зко познако́миться** яҡындан танышыу **2.** *нареч.* яҡын; **бли́зко подойти́** яҡын барыу **3.** *в знач. сказ.* яҡын; **бли́зко до го́рода** ҡалаға яҡын; **ночь бли́зко** төн яҡын

БЛИЗЛЕЖА́ЩИЙ, -ая, -ее яҡындағы, йәнәштәге, яҡын-тирәләге, эргәләге, яҡында (эргәлә) урынлашҡан, яҡында (эргәлә) ятҡан; **близлежа́щий го́род** яҡында ятҡан, (урынлашҡан) ҡала; **близлежа́щие райо́ны** яҡынтирәләге районд ар

БЛИЗНЕЦЫ́ *мн.* (*ед.* **близне́ц** *м*) **1.** игеҙәктәр, игеҙ балалар **2.** *астр.* Игеҙәктәр (*йондоҙлоҡ*)

БЛИЗОРУ́КИЙ, -ая, -ое **1.** күрәш, күрәғарау; **близору́кие глаза́** күрәш күҙҙәр **2.** *перен.* (*непроницательный*) һуҡыр, алдан күрә белмәгән; **близору́кая поли́тика** һуҡыр сәйәсәт

БЛИЗОРУ́КОСТЬ *ж* **1.** күрәшлек **2.** *перен.* (*непроницательность*) һуҡырлыҡ, алдан күрә белмәү; **полити́ческая близору́кость** сәйәси һуҡырлыҡ

БЛИ́ЗОСТЬ *ж* **1.** (*близкий*) яҡынлыҡ; **бли́зость го́рода** ҡаланың яҡынлығы **2.** (*тесная дружеская связь*) яҡын мөнәсәбәт; **бли́зость отноше́ний** мөнәсәбәттәр яҡынлығы **3.** (*интимные отношения*) бәйләнеш, яҡынлыҡ; **физи́ческая бли́зость** енси бәйләнеш

БЛИЗЬ *ж* яҡын ара, яҡын ер

БЛИК *м* нур шәлкеме, яҡты шәүлә; **блик от со́лнца** ҡояштан төшкән нур шәлкеме; **блик от костра́** усаҡтан төшкән яҡты шәүлә

БЛИН *м* ҡоймаҡ; **горя́чие блины́** эҫе ҡоймаҡ; **печь блины́** ҡоймаҡ ҡойоу ♦ **пе́рвый блин ко́мом** тәү эш кәүеш

БЛИНДА́Ж *м*; *воен.* блиндаж; **постро́ить блинда́ж** блиндаж ҡороу

БЛИНДА́ЖНЫЙ, -ая, -ое *воен.* блиндаж …ы; **блинда́жные ба́лки** блиндаж урҙалар(ы); **блинда́жный лаз** блиндаж ауыҙы

БЛИ́ННЫЙ, -ая, -ое **1.** ҡоймаҡ …ы; **бли́нная мука́** ҡоймаҡ оно **2.** *в знач. сущ.* **бли́нная** *ж* ҡоймаҡхана

БЛИНТ *м*; *типогр.* блинт (*китап тышлығына буяуһыҙ биҙәк, яҙыу баҫыу*)

БЛИ́НЧАТЫЙ, -ая, -ое ҡоймаҡтан ҡатлама; **бли́нчатый пиро́г** ҡоймаҡтан ҡатлама бәлеш

БЛИ́НЧИКИ *мн.* (*ед.* **бли́нчик** *м*) (*небольшие тонкие блины, обычно с начинкой*) ҡоймаҡ; **бли́нчики с тво́рогом** эремсек төрөлгән ҡоймаҡ

БЛИСТА́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое *см.* **блестя́щий** 2—4

БЛИСТА́ТЬ *несов. см.* **блесте́ть**

БЛИЦ *м* блиц (*фото төшөргәндә ҡапыл ғына көслө яҡтылыҡ бирә торған лампа, ҡыуыҡса*)

БЛОК I *м* блок, сығыр; **подня́ть бло́ком** сығыр менән күтәреү

БЛОК II *м* блок (**1.** *бер нисә дәүләт, фирҡә йәки ойошманың бергә эш итеү маҡсатында берләшеүе* **2.** *тех. бер нисә өлөштән торған ҡоролманың береһе, секция* **3.** *тех. бетон ҡушылмаһынан ҡойолған төҙөлөш материалы*)

БЛОКА́ДА *ж* **1.** блокада, ҡамау, ҡамалыш; **оста́ться в кольце́ блока́ды** ҡамау ҡулсаһында ҡалыу, ҡамауҙа ҡалыу **2.** *перен.* блокада; **полити́ческая блока́да** сәйәси блокада; **экономи́ческая блока́да** иҡтисади блокада; **фина́нсовая блока́да** финанс блокадаһы **3.** *физиол.* (*выключение функций какого-л. органа или системы*) блокада яһау, блокадалау; блокадаһы; **новокаи́новая блока́да** новокаин менән блокада яһау, новокаин блокадаһы

БЛОКА́ДНЫЙ, -ая, -ое блокада …ы, ҡамалыш; **блока́дное кольцо́** блокада ҡулсаһы; **блока́дные дни** блокада көндәре, ҡамалыш көндәре

БЛОКГА́УЗ *м*; *воен.* блокгауз (*хәрби оборона нығытмаһы*)

БЛОКИ́РОВАТЬ *сов., несов.* **1.** блокадалау, блокада яһау, блокадаға алыу, ҡамау, ҡамап алыу, ҡамауҙа тотоу; **блоки́ровать порт** портты ҡамап алыу **2.** *перен.* ҡамасау яһау, ҡамасаулау; **блоки́ровать игрока́** уйынсыға ҡамасау яһау (*көсөн, хәлен алыу маҡсатында*) **3.** *ж.-д.* юлды ябыу; **блоки́ровать желе́зную доро́гу** тимер юлды ябыу

БЛОКИ́РОВАТЬСЯ I *сов., несов. см.* **блок** II 1 блокка инеү, берләшеү

БЛОКИ́РОВАТЬСЯ II *несов. страд. от* **блоки́ровать**

БЛОКИРО́ВКА *ж* **1.** *см.* **блоки́ровать**, **блоки́роваться** I; **2.** *ж.-д.* блокировка (*поездар йөрөшөн механик рәүештә яйға, рәткә һала торған сигналдар системаһы*)

БЛОКИРО́ВОЧНЫЙ, -ая, -ое *ж.-д.* блокировка …ы; **блокиро́вочная систе́ма** блокировка системаһы; **блокиро́вочный сигна́л** блокировка сигналы

БЛОКНО́Т *м* блокнот, ҡуйын (кеҫә) дәфтәре

БЛОКНО́ТНЫЙ, -ая, -ое блокнот …ы; **блокно́тный лист** блокнот бите

БЛОНДИ́Н *м* блондин, һары сәсле ир-ат; **блонди́нка** *ж* блондинка, һары сәсле ҡатын-ҡыҙ

БЛОХА́ *ж* бөрсә ♦ **земляна́я блоха́** ер бөрсәһе (*үҫемлек ҡортҡосо*); **лови́ть (вы́искивать) блох** *прост.* ваҡ-төйәк етешһеҙлек эҙләү, соҡоноу

БЛО́ЧНЫЙ I, -ая, -ое сығыр ...ы; **бло́чный кана́т** сығыр арҡаны

БЛО́ЧНЫЙ II, -ая, -ое *см.* **блок** II 2, 3

БЛОШИ́НЫЙ, -ая, -ое бөрсә ...ы; **блоши́ный уку́с** бөрсә тешләүе

БЛУД *м*; *уст.* уйнаш, зина, фәхеш, енси аҙғынлыҡ, аҙманлыҡ

БЛУДИ́ТЬ I *несов.*; *прост.* **1.** уйнаш итеү, зина (фәхеш) ҡылыу, аҙып-туҙып йөрөү **2.** урлашыу, урлау, ташыу (*бесәй тураһында*)

БЛУДИ́ТЬ II *несов.*; *прост.* аҙашыу; **блуди́ть по ле́су** урманда аҙашыу

БЛУДЛИ́ВОСТЬ *ж*; *прост.* уйнаш, зина, фәхишәлек, енси аҙғынлыҡ, йөрөмтәл булыу

БЛУДЛИ́ВЫЙ, -ая, -ое *прост.* **1.** (*распутный*) аҙғын, боҙоҡ, зина (фәхеш) ҡылған, йөрөмтәл **2.** (*проказливый, вороватый*) аҙғын, аҙымтыҡ, тиләҫкәү; **блудли́вая ко́шка** аҙғын бесәй; **блудли́вая коро́ва** тиләҫкәү һыйыр

БЛУДНИ́ЦА *ж*; *прост.* уйнашсы ҡатын-ҡыҙ

БЛУ́ДНЫЙ: блу́дный сын *уст.* юлдан яҙған бала (малай)

БЛУ́ДНЯ *м* и *ж*; *прост. см.* **блуди́ть** I 2; **ко́шка-блу́дня** уғры бесәй

БЛУЖДА́НИЕ *с см.* **блужда́ть**; **блужда́ние в потёмках** ҡараңғылыҡта аҙашып йөрөү; **блужда́ние мы́слей** фекерҙәр сыуалыуы

БЛУЖДА́ТЬ *несов.* **1.** (*бродить, скитаться*) гиҙеп йөрөү, ҡыҙырыу, ҡыҙырыныу; **блужда́ть по у́лице** урам ҡыҙырыу; **блужда́ть по го́роду** ҡала буйлап ҡыҙырыныу **2.** (*бродить, плутать*) аҙашыу, аҙашып йөрөү; **блужда́ть по ле́су** урманда аҙашып йөрөү **3.** *чем* и *без доп.*; *перен.* (*о взгляде, глазах*) йүгереп (уйнап) тороу; (*о мыслях*) буталсыҡ хәлгә килеү, буталыу, сыуалыу

БЛУЖДА́ЮЩИЙ, -ая, -ее **1.** *прич. от* **блужда́ть 2.** *прил.* йүгерек, йылғыр; **блужда́ющий взгляд** йүгерек ҡараш; **блужда́ющие глаза́** йүгерек күҙҙәр ♦ **блужда́ющий нерв** *анат.* гиҙеүсе нерв; **блужда́ющая по́чка** *мед.* гиҙеүсе бөйөр; **блужда́ющие огни́** убыр уты (*төнөн яҡтырып күренгән фосфор газы*)

БЛУ́ЗА *ж* блуза (**1.** *киң ирҙәр күлдәге* **2.** *ҡатын-ҡыҙҙар итәк өҫтөнән кейә торған кофта*); **шёлковая блу́за** ебәк блуза; **наде́ть блу́зу** блуза кейеү

БЛУ́ЗКА *ж* блузка; **си́тцевая блу́зка** ситса блузка; **наде́ть блу́зку** блузка кейеү

БЛЮ́ДО *с* **1.** (*посуда*) табаҡ, таштабаҡ, ҙур тәрилкә **2.** (*кушанье*) ашамлыҡ, блюдо; **вку́сное блю́до** тәмле ашамлыҡ; **обе́д из трёх блюд** өс блюдолы төшкө аш ♦ **как на блю́де** ус төбөндәге кеүек күренеү

БЛЮДОЛИ́З *м*; *уст.* әрәмтамаҡ

БЛЮ́ДЦЕ *с* сынаяҡ аҫты, йәйкә; **фарфо́ровое блю́дце** фарфор йәйкә

БЛЮ́МИНГ *м*; *тех.* блюминг (*ҙур прокат станы*)

БЛЮСТИ́ *несов. что* һаҡлау, күҙәтеү; **блюсти́ наро́дные интере́сы** халыҡ мәнфәғәтен һаҡлау; **блюсти́ дисципли́ну труда́** хеҙмәт тәртибен һаҡлау

БЛЮСТИ́ТЕЛЬ *м* и **БЛЮСТИ́ТЕЛЬНИЦА** *ж чего*; *уст., теперь ирон.* һаҡлаусы, күҙәтеүсе, тотоусы; **блюсти́тель поря́дка** тәртип һаҡлаусы; **блюсти́тель зако́на** закондың (ҡанундың) үтәлешен күҙәтеүсе

БЛЯ́ХА *ж* **1.** айыл, айыл башы, айылса, таралғы, еҙ тәңкә; **ме́дная бля́ха** еҙ айыл; **застегну́ть бля́ху** айылды ҡаптырыу **2.** *уст.* (*металлическая пластина с надписью или номером*) бляха, номерлы ҡалай; **бля́ха сто́рожа** ҡарауылсы бляхаһы

БОА́ *нескл.* **1.** *м* боа (*быуар йыландарҙың иң ҙуры*) **2.** *с*; *уст.* боа (*ҡауырһын мамығынан һ.б. бәйләнгән йәки затлы тиренән тегелгән ҡатын-ҡыҙ шарфы*); **боа́ из кру́жев** шау селтәр боа

БОБ *м* **1.** ноҡот, ноҡот борсағы **2.** *мн.* **бобы́** баҡса борсағы ♦ **гада́ть на боба́х** буш фараз менән булыу, хыял итеү; **оста́ться (сиде́ть) на боба́х** төп башына ултырып ҡалыу, һемәйеп (алданып) ҡалыу, алданыу, төпһөҙ санаға ултырыу, тишек кәмәгә (шүмәнгә) ултыртыу

БОБЁР *м* **1.** ҡондоҙ тиреһе **2.** *прост. см.* **бобр**

БОБИ́НА *ж* бобина, ҙур кәтүк; **магнитофо́нная боби́на** магнитофон бобинаһы

БОБО́ВЫЙ, -ая, -ое **1.** ноҡот ...ы, ноҡот борсағы ...ы; **бобо́вый стручо́к** ноҡот борсағы ҡуҙағы **2.** *в знач. сущ.* **бобо́вые** *мн.*; *бот.* ҡуҙаҡлылар

БОБР *м* ҡондоҙ; **бобри́ха** *ж*; *разг.* инә ҡондоҙ; **бобр боло́тный** һаҙ ҡондоҙо; **бобр речно́й** йылға ҡондоҙо; **охо́та на бобра́** ҡондоҙға һунар, ҡондоҙ аулау

БОБРЁНОК *м* ҡондоҙ балаһы, бала ҡондоҙ

БО́БРИК *м* **1.** бобрик, йөнтәҫ буҫтау; **пальто́ из бо́брика** йөнтәҫ буҫтау пальто **2.** *в знач. нареч.* **бо́бриком** ҡыҫҡа итеп, тырпайтып (*сәс алыу тураһында*); **во́лосы подстри́жены бо́бриком** сәсе ҡыҫҡа итеп тырпайтып алынған

БО́БРИКОВЫЙ, -ая, -ое бобрик; **бо́бриковое пальто́** бобрик пальто

БОБРО́ВЫЙ, -ая, -ое **1.** ҡондоҙ(ҙар) ...ы; **бобро́вый запове́дник** ҡондоҙҙар ҡурсаулығы **2.** ҡондоҙ тиреһенән тегелгән, ҡондоҙ; **бобро́вый воротни́к** ҡондоҙ яға

БОБСЛЕ́Й *м*; *спорт.* бобслей (*рулле санала текә тауҙан шыуыу*)

БОБЫ́ЛЬ *м* **1.** *уст.* ерһеҙ ярлы крәҫтиән **2.** *разг.* яңғыҙ (япа-яңғыҙ, яңғыҙаҡ) кеше, һаҙаған ир (ҡатын); **жить бобылём** яңғыҙ йәшәү

БОГ *м* Алла, Хоҙай; **поклоня́ться Бо́гу** Аллаға табыныу; **ве́рить в Бо́га** Аллаға ышаныу ♦ **бог весть (зна́ет)** алла (хоҙай) белһен (белә); **бо́же!**; **бо́же мой!**; **бог мой!** йә хоҙай!; **дай бог** алла ярҙам бирһен; **как бог на́ душу поло́жит** нисек етте шулай; **не да́й бог (бо́же)**; **не приведи́ бог (бо́же)** хоҙай ҡушмаһын (күрһәтмәһен, һаҡлаһын); **не бог весть что (како́й)** иҫ китерлек түгел; **одному́ бо́гу изве́стно** бер алла белә, билдәһеҙ; **ра́ди бо́га** алла (хоҙай) хаҡына, алла (хоҙай) хаҡы өсөн; **сла́ва бо́гу**: 1) аллаға (хоҙайға) шөкөр; 2) бәхеткә күрә; **упаси́ (изба́ви, сохрани́) бог** алла (хоҙай) һаҡлаһын; **на бо́га наде́йся, а сам не плоша́й** аллаға тапшыр, дилбегәнде үҙең тот

БОГАДЕ́ЛЬНЯ *ж* **1.** ҡарт-ҡоролар (ғәриптәр) йорто (*революцияға тиклем Рәсәйҙә*) **2.** *разг.*, *ирон.* эшлекһеҙҙәр ояһы (*булдыҡһыҙ, эшлекһеҙ хеҙмәткәрҙәре күп булған ойошма*)

БОГАРА́ *ж собир.*; *с.-х.* боғара (*Урта Азияла һуғарылмай торған сәсеүлектәр*)

БОГА́РНЫЙ, -ая, -ое боғара; **бога́рное земледе́лие** боғара игенселеге

БОГАТЕ́Й *м*; *прост.* бай, бай кеше

БОГАТЕ́ТЬ *несов.* байыу, байығыу; **бы́стро богате́ть** тиҙ байығыу

БОГА́ТСТВО *с* **1.** байлыҡ, бол, мал, дәүләт; **копи́ть бога́тство** бол йыйыу; **расточа́ть бога́тство** байлыҡты эрәм-шәрәм итеү; **накопи́ть бога́тство** байлыҡ туплау; **бере́чь наро́дное бога́тство** халыҡ байлығын һаҡлау **2.** ҡупшылыҡ, зиннәтлек, күркәмлек, гүзәллек; **бога́тство ю́жной приро́ды** көньяҡ тәбиғәтенең гүзәллеге; **бога́тство обстано́вки** йыһаздың күркәмлеге; **бога́тство наря́да** кейемдең ҡупшылығы **3.** *обычно мн.* **бога́тства** байлыҡтар, хазиналар; **приро́дные бога́тства** тәбиғи байлыҡтар; **духо́вные бога́тства** рухи хазиналар **4.** *чего* (*многообразие*) муллыҡ, төрлөлөк, күп төрлөлөк; **бога́тство урожа́я** уңыш муллығы; **бога́тство кра́сок** буяуҙар төрлөлөгө ♦ **здоро́вье доро́же бога́тства** һаулыҡ — ҙур байлыҡ

БОГА́ТЫЙ, -ая, -ое **1.** бай; **бога́тая респу́блика** бай республика; **бога́тая приро́да** бай тәбиғәт; **бога́тая семья́** бай ғаилә **2.** *в знач. сущ.* **бога́тый** *м* бай **3.** (*роскошный*) ҡупшы, күркәм, матур, гүзәл; **бога́тый наря́д** ҡупшы кейем **4.** (*великолепный*) бик шәп (матур), бай; **бога́тый го́лос** бик шәп тауыш **5.** (*обильный*) мул, бай; **бога́тый урожа́й** мул уңыш; **бога́тые за́лежи** бай ятҡылыҡтар ♦ **чем бога́ты, тем и ра́ды** таҡта сәйем, яҡты сырайым; бары менән байрам; **бога́тый говори́т про своё бога́тство, бе́дный — про своё го́ре** бай — малын, ярлы зарын һөйләр

БОГАТЫ́РСКИЙ, -ая, -ое **1.** баһадир(ҙар), батыр(ҙар) ...ы, баһадирҙар (батырҙар) тураһында; **богаты́рские ска́зки** батырҙар тураһында әкиәттәр **2.** (*могучий, сильный*) баһадир(ҙар), батыр(ҙар) ...ы, бик көслө; **богаты́рского телосложе́ния** баһадир кәүҙәле, алпамыша кеүек ♦ **богаты́рский сон** *шутл.* ҡаты йоҡо

БОГАТЫ́РЬ *м* **1.** *уст.* батыр, алпамыша, алп; **ру́сские богатыри́** урыҫ батырҙары **2.** *перен.* бәһлеүән, баһадир, ир арыҫланы, батыр ул; **могу́чий богаты́рь** ғәйрәтле баһадир; **богатыри́ Ура́ла** Уралдың батыр улдары

БОГА́Ч *м* и *разг.* **БОГА́ЧКА** *ж* бай, бай кеше

БОГДЫХА́Н *м*; *уст.* богдыхан (*Ҡытай императоры*)

БОГЕ́МА *ж* **1.** *собир.* богема (*матди яҡтан тәьмин ителмәгән һәм торор урыны булмаған ғәмһеҙ тормошло зыялылар: актерҙар, музыканттар, яҙыусылар*) **2.** *разг.* богемасылыҡ (*шуларҙың тәртипһеҙ тормошо*)

БОГЕ́МНЫЙ, -ая, -ое *разг.* богема ...ы, богемасылыҡ ...ы; **боге́мная жизнь** богема тормошо

БОГИ́НЯ *ж* **1.** алиһә **2.** *уст.* фәрештә (*һөйгән ҡатынға ҡарата*)

БОГОМА́З *м*; *разг.* тәре төшөрөүсе

БОГОМА́ТЕРЬ *ж см.* **Богоро́дица**

БОГОМО́Л *м* **1.** аллаға табыныусы, ғибәҙәт ҡылыусы **2.** (*паломник*) хажи **3.** *мн.* **богомо́лы** *зоол.* суфый сиңерткәләр (*көньяҡта йәшәгән йыртҡыс бөжәктәр отрядының атамаһы*)

БОГОМО́ЛЕЦ *м см.* **богомо́л** 1, 2

БОГОМО́ЛЬЕ *с*; *уст.* ғибәҙәт ҡылыу, ғибәҙәткә йөрөү

БОГОМО́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое диндар, динсел; **богомо́льная стару́шка** динсел әбей

БОГООТСТУ́ПНИК *м*; *уст.* динһеҙ, диндән (алланан) баш тартыусы; дәһри

БОГОРО́ДИЦА *ж* Ғайса пәйғәмбәрҙең әсәһе (*христиан динендә*)

БОГОСЛО́В *м* **1.** (*специалист по богословию*) дин белгесе **2.** (*ученик духовной семинарии*) дини семинарияла уҡыған шәкерт

БОГОСЛО́ВИЕ *с* дини тәғлимәт

БОГОСЛО́ВСКИЙ, -ая, -ое дини; **богосло́вский факульте́т** дини факультет

БОГОСЛУЖЕ́НИЕ *с* ғибәҙәт, ғибәҙәт ҡылыу

БОГОСТРОИ́ТЕЛЬСТВО *с* аллагөруһсылыҡ (*XX б. тәүге ун йыллығында марксист әҙәбиәтселәр араһында тыуып, кешелектең эшмәкәрлеген дингә хеҙмәт итеү тип һанаған этик ағым*)

БОГОТВОРИ́ТЬ *несов.* *кого-что* **1.** (*преклоняться, обожать*) өҙөлөп (бик ныҡ) яратыу, табыныу, алла кеүек күреү **2.** (*обожествлять*) алла тип таныу, аллалаштырыу

БОГОХУ́ЛЬНИК *м*; *уст.* алланы яманлаусы (хурлаусы), көфөр һүҙҙәр һөйләүсе

БОГОХУ́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое *уст.* алланы яманлаған (хурлаған); **богоху́льные ре́чи** алланы яманлаған һүҙҙәр

БОГОХУ́ЛЬСТВО *с*; *уст.* алланы яманлау (хурлау), көфөрлөк

БОГОХУ́ЛЬСТВОВАТЬ *несов.*; *уст.* алланы яманлау (хурлау)

БОДА́ТЬ *несов. кого-что см.* **бодну́ть**

БОДА́ТЬСЯ *несов.* **1.** (*быть бодливым*) һөҙөшөү, һөҙгәк (һөҙөшкәк) булыу; **на́ша коро́ва бода́ется** беҙҙең һыйыр һөҙөшә **2.** (*бодать друг друга*) һөҙөшөү, төкөшөү; **ко́зы бода́ются** кәзәләр төкөшә

БОДЛИ́ВЫЙ, -ая, -ое һөҙгәк, һөҙгәк; **бодли́вый бык** һөҙгәк үгеҙ

БОДНУ́ТЬ *сов. кого-что* һөҙөп (төкөп) ебәреү

БОДРИ́ТЬ *несов. кого-что* күңелде (кәйефте) күтәреү, дәртләндереү, дәрт биреү, көс биреү; **моро́зный во́здух бодри́т** һалҡын һауа кәйефте күтәрә

БОДРИ́ТЬСЯ *несов.* дәртләнеү, дәртте һүндермәҫкә (кәйефте төшөрмәҫкә) тырышыу, батырланыу, йөрәкләнеү, ҡыйыуланыу

БО́ДРОСТЬ *ж* дәрт, дәртлелек, күңел (кәйеф) күтәренкелеге, күңел көрлөгө, рухи күтәренкелек; **бо́дрость ду́ха** рух күтәренкелеге

БО́ДРСТВОВАНИЕ *с см.* **бо́дрствовать**

БО́ДРСТВОВАТЬ *несов.* йоҡламау, уяу булыу; **бо́дрствовать всю ночь** төн буйына йоҡламай сығыу

БО́ДРЫЙ, -ая, -ое **1.** дәртле, таҙа, ныҡ, теремек; **бо́дрый стари́к** теремек ҡарт **2.** (*весёлый, оживлённый*) шат, күтәренке (көр) күңелле; **бо́дрое настрое́ние** күтәренке кәйеф

БОДРЯ́ЩИЙ, -ая, -ее **1.** *прич. от* **бодри́ть** **2.** *прил.* (*вызывающий чувство бодрости*) күңел (кәйеф) күтәрә торған; **бодря́щий напи́ток** кәйеф күтәрә торған эсемлек

БОДЯ́К *м* билсән (*ҡый үләне*)

БОЕВИ́К *м* боевик (**1.** *1905—1907 йй. күтәрелештәрҙә ҡатнашҡан эшселәр дружинаһы ағзаһы* **2.** *ҡоралды бәрелештәр, һуғыш-талаш, үлтереште сағылдырған фильм* **3.** *йәмғиәттең ниндәйҙәр бер ҡатламының мәнфәғәтен яҡлаусы ҡоралды төркөм ағзаһы*)

БОЕВИ́ТОСТЬ *ж* ҡыйыулыҡ, тәүәккәллек, баҙнатлыҡ, эшлеклелек; **боеви́тость молодёжи** йәштәрҙең тәүәккәллеге

БОЕВИ́ТЫЙ, -ая, -ое *разг.* ҡыйыу, тәүәккәл, баҙнатлы, эшлекле; **боеви́тый вид** тәүәккәл ҡиәфәт

БОЕВО́Й, -ая, -ое **1.** һуғыш ...ы, яу ...ы, хәрби; **боево́е зада́ние** хәрби задание; **боева́я подгото́вка** хәрби әҙерлек; **боево́й конь** һуғыш аты; **боево́й уста́в** хәрби устав **2.** (*воинствующий*) һуғышсан; **боево́й дух** һуғышсан рух **3.** (*смелый, решительный*) ҡыйыу, сая, тәүәккәл, үткер; **боево́й па́рень** үткер егет **4.** (*особо важный*) бик мөһим, беренсе сираттағы; **боева́я те́ма** мөһим тема ♦ **боево́й листо́к** боевой листок

БОЕГОЛО́ВКА *ж* боеголовка (*ракетаның, снарядтың шартлатҡыс механизм ҡуйылған алғы өлөшө, башы*)

БОЁК *м* **1.** (*в оружии*) боёк, саҡма һуҡҡыс **2.** (*у парового молота*) боёк, һуҡҡыс **3.** тәпәс (*оҙон һапҡа тағылған, тукмаҡ һымаҡ ашлыҡ һуҡҡыс, элекке ҡорал*); **молоти́ть хлеб бойко́м** ашлыҡты тәпәс менән һуғыу

БОЕКОМПЛЕ́КТ *м*; *воен.* һуғыш комплекты (*кәрәкле күләмдәге һуғыш кәрәк-яраҡтары*)

БОЕПИТА́НИЕ *с*; *воен.* һуғыш кәрәк-яраҡтары менән тәьмин итеү; **слу́жба боепита́ния** һуғыш кәрәк-яраҡтары менән тәьмин итеү хеҙмәте

БОЕПРИПА́СЫ *мн.*; *воен.* һуғыш припастары, һуғыш кәрәк-яраҡтары (*снарядтар, патрондар, миналар һ.б.*)

БОЕСПОСО́БНОСТЬ *ж* һуғышҡа (көрәшкә) һәләтлек; **боеспосо́бность а́рмии** армияның һуғышҡа һәләтлеге

БОЕСПОСО́БНЫЙ, -ая, -ое һуғышҡа (көрәшкә) һәләтле; **боеспосо́бные ча́сти** һуғышҡа һәләтле частар

БОЕ́Ц *м* **1.** (*участник боёв, воин*) яугир, һуғышсы; **бойцы́ Вели́кой Оте́чественной войны́** Бөйөк Ватан һуғышы яугирҙары **2.** *перен.* (*тот, кто борется за что-л.*) көрәшеүсе, көрәшсе; **бойцы́ за свобо́ду** азатлыҡ өсөн көрәшселәр **3.** (*рядовой воин, солдат*) һалдат; **бойцы́ партиза́нского отря́да** партизан отряды һалдаттары **4.** (*в кулачном бою*) көрәшсе, ярышсы

БО́ЖЕ *см.* **Бог**

БО́ЖЕСКИЙ, -ая, -ое **1.** *уст.* алла ...ы, хоҙай ...ы **2.** *разг.* (*подходящий, приемлемый*) яраҡлы, ярарлыҡ, килешерлек, йәтеш; **бо́жеские усло́вия** ярарлыҡ шарттар; **бо́жеская цена́** ярарлыҡ хаҡ

БОЖЕ́СТВЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** *книжн.* алла ...ы, хоҙай ...ы; **боже́ственный глаго́л** хоҙай һүҙе **2.** (*относящийся к религии, церковный*) дини, илаһи; **боже́ственные кни́ги** дини китаптар **3.** *разг.* (*прекрасный, дивный*) гүзәл, һоҡландырғыс, ғәжәп матур, иҫ киткес; **боже́ственный го́лос** иҫ киткес матур тауыш

БОЖЕСТВО́ *с* алла, хоҙай

БО́ЖИЙ, -ья, -ье алла ...ы, хоҙай ...ы; **бо́жья во́ля** хоҙай ирке; **бо́жий суд** алла хөкөмө ♦ **бо́жья коро́вка**: 1) *зоол.* сыбар һыйыр, ҡамҡа, сыуаҡ апай, ҡояш апай; 2) *ирон.* алла бәндәһе (*үтә йыуаш кеше*); **раб бо́жий** алла бәндәһе; **ка́ждый бо́жий день** һәр көн, көн һайын, алланың бирмеш көнө; **я́сно как бо́жий день** көн кеүек асыҡ, ап-асыҡ

БОЖИ́ТЬСЯ *несов.* ант итеү; **не божи́тесь, я ве́рю вам** ант итмәгеҙ, мин һеҙгә ышанам

БОЖО́К *м* **1.** *уменьш. от* **бог** **2.** бот, алла һыны **3.** (*о человеке, вызывающем обожание, преклонение*) ҡәҙерле (хөрмәтле) кеше, кумир

БОЙ *м* **1.** (*битва, сражение*) һуғыш, көрәш, яу; **наступа́тельный бой** һөжүм һуғышы; **оборони́тельный бой** ҡурғауыл һуғышы; **возду́шный бой** һауа һуғышы; **рукопа́шный бой** ҡул һуғышы; **по́ле бо́я** яу ҡыры; **вести́ бой** һуғыш алып барыу **2.** *прост.* (*драка, побои*) һуғышыу, туҡмау, уҫмаҡ; **бить сме́ртным бо́ем** үлтергәнсе туҡмау **3.** (*борьба, состязание*) ярыш, ярышыу, көрәш, көрәшеү; **приёмы бо́я** көрәш ысулдары; **уча́ствовать в больши́х боя́х** ҙур көрәштәрҙә (ярыштарҙа) ҡатнашыу **4.** *собир.* (*разбитые стеклянные и другие предметы*) ярсыҡ, ватыҡ, сарпы; **кирпи́чный бой** кирбес ватығы **5.** һуйыу, салыу; **бой скота́** мал һуйыу **6.** (*бить*) һуғыу, ҡағыу; **бараба́нный бой** барабан ҡағыу; **бой часо́в** сәғәт һуғыуы **7.** атыу, атыу көсө; **прове́рить бой автома́та** автоматтың атыу көсөн тикшереү ♦ **брать (взять) с бо́ю** һуғышып алыу; **объяви́ть бой** *чему́* көрәш иғлан итеү

БОЙ-...: бой-ба́ба *разг.* ут бисә

БО́ЙКИЙ, -ая, -ое **1.** (*решительный, находчивый, смелый*) ҡыйыу, үткер, сая, оҫҡор, тәүәккәл, баҙнатлы; **бо́йкий ма́льчик** ҡыйыу малай; **бо́йкий челове́к** тәүәккәл кеше; **бо́йкая же́нщина** сая ҡатын **2.** (*живой, быстрый*) етеҙ, өлгөр, теремек, тилбер, йылдам; **бо́йкий ум** етеҙ аҡыл; **бо́йкий отве́т** үткер яуап **3.** (*оживлённый*) халыҡ ҡайнап торған, йәнле; **бо́йкая у́лица** халыҡ ҡайнап торған урам ♦ **бо́йкое перо́** *у кого* үткер ҡәләм; **бо́йкий на язы́к** телгә оҫта, үткер телле

БО́ЙКОСТЬ *ж* ҡыйыулыҡ, үткерлек, саялыҡ; **бо́йкость хара́ктера** холоҡ саялығы

БОЙКО́Т *м* бойкот; **объяви́ть бойко́т** бойкот белдереү

БОЙКОТИ́РОВАТЬ *несов. кого-что* бойкот яһау (белдереү)

БО́ЙЛЕР *м* бойлер (*һыу йылытыу системаһындағы йайланма*)

БО́ЙЛЕРНАЯ *ж* бойлер бинаһы

БОЙНИ́ЦА *ж* бойница (*нығытмаларҙан дошманға атыу өсөн ҡалдырылған тишек*)

БО́ЙНЯ *ж* **1.** бойня, мал һуйыу (салыу) урыны **2.** (*резня, побоище*) ҡан ҡойош, һуйыш-ҡырылыш, үлеш-ҡырылыш, һуйыш, ҡырылыш; **крова́вая бо́йня** ҡанлы һуйыш-ҡырылыш

БОЙСКА́УТ *м* бойскаут (*скауттар ойошмаһының ағзаһы*)

БОК *м* **1.** яҡ, ян, ҡабырға, эргә; **лечь на пра́вый бок** уң яҡҡа ятыу; **ко́лет в боку́** ҡабырғам сәнсә **2.** (*сторона какого-л. предмета*) яҡ, ҡыр, сит; **бок стола́** өҫтәл сите ♦ **бок о́ бок** бер-береһенә терәлеп, йәнәш, иңгә-иң терәп; **взять (брать) за бока́** *кого* яғаһынан алыу, ҡыҫырыҡлау; **лежа́ть на боку́** ҡырын ятыу, эшһеҙ ятыу; **намя́ть бока́** *кому*; *прост.* ҡабырғаһын һанау; **под бо́ком** яҡында (эргәлә) генә, бик яҡын, яп-яҡын

БОКА́Л *м* бокал; **хруста́льный бока́л** гәлсәр бокал ♦ **подня́ть бока́л** *за кого-что* бокал күтәреү, тост әйтеү

БОКОВИ́НА *ж*; *прост.*, *спец.* ҡабырға, яндауыр; **бокови́на дива́на** диван яндауыры

БОКОВО́Й, -ая, -ое эргә (ҡабырға) яҡтағы, эргәләге, ҡабырғалағы, ситтәге; **бокова́я ко́мната** эргә яҡтағы бүлмә; **боково́е окно́** ҡабырға яҡтағы тәҙрә ♦ **отпра́виться на бокову́ю** йоҡларға ятыу

БО́КОМ *нареч.* **1.** (*плечом вперёд*) ҡабырға (ян) менән; **стоя́ть бо́ком** ҡабырға менән тороу **2.** *разг.* (*не прямо, искоса*) ситләтеп, ҡырын, ҡырын-мырын, күҙ сите менән; **погля́дывать бо́ком** ҡырын-мырын ҡарап алыу ♦ **вы́йти бо́ком** *кому*; *прост.* насар (киреһенсә) килеп сығыу

БОКС I *м*; *спорт.* бокс; **занима́ться бо́ксом** бокс менән шөғөлләнеү

БОКС II *м* (*мужская стрижка*) бокс; **стричь под бокс** сәсте бокс итеп алыу

БОКС III (*изолятор*) бокс; **положи́ть больно́го в бокс** ауырыуҙы боксҡа һалыу

БОКСЁР I *м* боксёр (спортсы); **боксёр сре́днего ве́са** урта ауырлыҡтағы боксёр; **боксёр тяжёлого ве́са** ауыр ауырлыҡтағы боксёр

БОКСЁР II *м* боксёр (*эт тоҡомо*)

БОКСЁРСКИЙ, -ая, -ое боксёрҙар ...ы, боксёрҙарға хас; **боксёрское состяза́ние** боксёрҙар ярышы; **боксёрские перча́тки** боксёрҙар бирсәткәһе; **боксёрский приём** боксёрҙарға хас алым

БОКСИ́РОВАТЬ *несов.* бокс менән шөғөлләнеү, боксҡа алышыу, уҫмаҡлау

БОКСИ́Т *м* боксит (*иң яҡшы алюмин мәғдәне*)

БОКСИ́ТОВЫЙ, -ая, -ое боксит ...ы; **бокси́товая руда́** боксит мәғдәне; **бокси́товое месторожде́ние** боксит ятҡылығы

БОЛВА́Н *м* **1.** *прост.* бүкән, түмәр **2.** (*деревянная, картонная и т.п. форма, на которую натягивают головные уборы, парики*) ҡалып; **шля́пный болва́н** эшләпә ҡалыбы **3.** *бран.* (*о бестолковом, глупом человеке*) маҡау, аңра, белекһеҙ, күҙле бүкән **4.** *уст.* (*идол*) бот

БОЛВА́НКА *ж* **1.** *тех.* болванка **2.** болванка (*ниҙер яһау өсөн әҙерләнгән тимер, ағас һ.б. киҫәге*) **3.** *см.* **болван** 2

БОЛГА́РСКИЙ, -ая, -ое болгар(ҙар) ...ы, Болгария ...ы; **болга́рский язы́к** болгар теле; **болга́рский наро́д** Болгария (болгар) халҡы; **болга́рская пе́сня** болгар йыры

БОЛГА́РЫ *мн.* болгарҙар, болгар халҡы // *ед.* **болга́рин** *м* болгар ир-аты; **болга́рка** *ж* болгар ҡатын-ҡыҙы

БОЛЕВО́Й, -ая, -ое ауыртыу; **болево́е ощуще́ние** ауыртыу һиҙеү; **болева́я то́чка** ауыртҡан урын

БО́ЛЕЕ 1. *см.* **бо́льше 2.** *в сочетании с нареч. и прил. образует сравн. ст.* -раҡ/-рәк, -ыраҡ/-ерәк; **бо́лее краси́вый цвето́к** матурыраҡ сәскә; **бо́лее кре́пкий чай** ҡатыраҡ сәй ♦ **бо́лее или ме́нее** аҙмы-күпме, күпмелер, бер аҙ, бер ни тиклем; **не бо́лее и не ме́нее как** артыҡ та, кәм дә түгел; теп-теүәл генә; **бо́лее чем** бик, сиктән тыш, һуң дәрәжәлә, бигерәк тә, бөтөнләй; **бо́лее того́** улай ғына түгел, унан да бигерәк; **да́лее — бо́лее** барған (торған) һайын

БОЛЕ́ЗНЕННОСТЬ *ж* **1.** ауырыусан (сирләшкә) булыу, сәләмәтлек насар булыу, сырхаулыҡ; **боле́зненность ребёнка** баланың сирләшкә булыуы **2.** ауыртынып (әрнеп) тороу; **боле́зненность ра́ны** йәрәхәттең ауыртып тороуы

БОЛЕ́ЗНЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** (*часто болеющий*) ауырыусан, сирләүсән, сирләшкә, сырхау; **боле́зненный ребёнок** сирләшкә бала **2.** ауырыуҙы (сирҙе, сырхауҙы) белдергән, ауырыу (сир, сырхау) билдәһе булған; **боле́зненный румя́нец** сырхау ҡыҙыллыгы; **боле́зненный вид** сырхау ҡиәфәт; **боле́зненная полнота́** ауырыуҙан булған йыуанлыҡ (һимеҙлек) **3.** *перен.* сиктән (саманан) тыш, үтә көслө (ауыр); **боле́зненное восприя́тие** үтә ауыр ҡабул итеү; **боле́зненное самолю́бие** саманан тыш үҙен яратыу **4.** (*причиняющий нравственную боль*) ауырттыра (әрнетә) торған, йөрәк әрнеткес, йөрәкте әрнетә (рәнйетә) торған; **боле́зненное воспомина́ние** йөрәкте әрнетә торған хәтирә **5.** (*вызывающий боль*) ғазаплы, әрнеүле; **боле́зненный стон** ғазаплы ыңғырашыу; **боле́зненный уко́л** ауырттыра торған укол

БОЛЕЗНЕТВО́РНЫЙ, -ая, -ое ауырыу (сир) тыуҙырыусы, ауырыу (сир) таратыусы, ауырыу (сир) тыуҙыра торған, ауырыуға (сиргә) сәбәп булған; **болезнетво́рные микро́бы** ауырыу тыуҙырыусы микробтар

БОЛЕЗНЕУСТО́ЙЧИВЫЙ, -ая, -ое ауырыуға (сиргә) бирешмәй торған; **болезнеусто́йчивый сорт виногра́да** йөҙөмдөң ауырыуға бирешмәй торған сорты

БОЛЕ́ЗНЬ *ж* ауырыу, сир, хәстә, сырхау; **зара́зная боле́знь** йоғошло ауырыу; **глазны́е боле́зни** күҙ ауырыуҙары; **де́тские боле́зни** балалар ауырыуы; **тяжёлая боле́знь** ҡаты ауырыу

БОЛЕ́ЛЬЩИК *м* и **БОЛЕ́ЛЬЩИЦА** *ж*; *разг.* **1.** борсолған, ҡайғырҡан, хәстәрлек (ярҙам) күрһәткән кеше **2.** *спорт.* көйәрмән; **боле́льщики кома́нды "Салава́т Юла́ев"** "Салауат Юлаев" командаһы көйәрмәндәре

БОЛЕРО́ *с нескл.* болеро (*испандарҙың милли бейеүе һәм музыкаһы*); **танцева́ть болеро́** болеро бейеү

БОЛЕ́ТЬ I *несов.* **1.** *чем* ауырыу, сирләү, сырхап тороу; **боле́ть ти́фом** тиф менән ауырыу **2.** *за кого-что, о ком-чём*; *перен.* борсолоу, ҡайғырыу, әрнеү; **боле́ть за коллекти́в** коллектив өсөн борсолоу; **боле́ть за де́ло** эш өсөн ҡайғырыу **3.** *за кого-что*; *перен., разг.* яныу, көйөү, көйөнөү; **боле́ть за люби́мую кома́нду** яратҡан командаң өсөн көйөү ♦ **боле́ть душо́й (се́рдцем)** *за кого-что, о ком-чём* и *без доп.* ныҡ борсолоу, көйөү, ҡайғырыу, йән әсеү, йөрәк һыҙлау

БОЛЕ́ТЬ II *несов.* ауыртыу, һыҙлау, зеңкеү; **голова́ боли́т** баш ауырта; **зу́бы боля́т** теш(тәр) һыҙлай ♦ **душа́ (се́рдце) боли́т** йөрәк һыҙлай, күңел әрней, йөрәк һыҡрай, йән әсей

БОЛЕУТОЛЯ́ЮЩИЙ, -ая, -ее ауыртыуҙы (һыҙлауҙы) баҫа торған; **болеутоля́ющие сре́дства** ауыртыуҙы баҫа торған саралар

БОЛИВИ́ЙСКИЙ, -ая, -ое боливий ...ы, Боливия ...ы; **боливи́йский наро́д** Боливия халҡы

БОЛИВИ́ЙЦЫ *мн.* боливийҙар, боливий халҡы // *ед.* **боливи́ец** *м* боливий ир-аты; **боливи́йка** *ж* боливий ҡатын-ҡыҙы

БОЛИ́Д *м*; *астр.* болид (*баҙыҡ метеор*)

БОЛО́НКА *ж* болонка (*оҙон йомшаҡ йөнлө өй эте*)

БОЛО́НЬЯ *ж* болонья (*капрон туҡыма*)

БОЛО́ТИНА *ж*; *прост.* һаҙлауыҡ урын

БОЛО́ТИСТЫЙ, -ая, -ое **1.** һаҙмат, һаҙамыҡ, һаҙлауыҡ; **боло́тистое ме́сто** һаҙмат урын; **боло́тистый луг** һаҙамыҡ болон **2.** (*топкий*) батҡыл; **боло́тистый бе́рег** батҡыл яр; **боло́тистая ме́стность** батҡыл ер (урын)

БОЛО́ТНЫЙ, -ая, -ое **1.** һаҙ ...ы, һаҙлыҡ ...ы; **боло́тная пти́ца** һаҙ ҡошо; **боло́тная трава́** һаҙ үләне; **боло́тные сапоги́** һаҙ итеге; **боло́тный газ** һаҙ газы **2.** (*о цвете*) йәшкелт-һоро; **боло́тный цвет** йәшкелт-һоро төҫ

БОЛО́ТО *с* **1.** һаҙ, һаҙлыҡ; **торфяно́е боло́то** торф һаҙлығы; **осуши́ть боло́то** һаҙлыҡты киптереү **2.** *чего, какое*; *перен.* һаҙлыҡ, торғонлоҡ; **обыва́тельское боло́то** обывателлек һаҙлығы

БОЛТ *м* **1.** болт (*бер осо ҡалпаҡлы, икенсеһе гайка бороп индерә торған һырлы металл стержень*) **2.** (*железный прут*) арҡыры тимер; **запира́ть дверь на болт** ишеккә арҡыры тимер һалып бикләү

БОЛТА́НКА *ж*; *разг.* һауа упҡыны; **самолёт попа́л в болта́нку** самолёт һауа упҡынына эләкте

БОЛТА́ТЬ I *несов.* **1.** *что* (*взболтать*) болғатыу, бутау; **болта́ть лека́рство** дарыуҙы бутау **2.** *чем* һелкеү, һелкетеү; **болта́ть нога́ми** аяҡтарҙы һелкетеү **3.** *кого-что безл.*; *разг.* (*покачивать из стороны в сторону*) сайҡау, сайҡатыу, бәүетеү

БОЛТА́ТЬ II *несов.*; *разг.* **1.** *что* и *без доп.* юҡ-бар һөйләү, гәп (сафсата, ләстит) һатыу, лаҡылдау, ләпелдәү, таҡылдау; **болта́ть вздор** юҡ-бар һөйләү; **болта́ть без у́молку** бер туҡтауһыҙ таҡылдау **2.** (*проговариваться*) әйтеп һалыу, яңылыш әйтеп (һөйләп) ташлау, ыҫҡындырып ебәреү; **болта́ть о свои́х наме́рениях** үҙ уйҙарыңды һөйләп ташлау **3.** (*бегло говорить на каком-л. иностранном языке*) һөйләшеү, һөйләшә алыу (белеү); **болта́ть по-францу́зски** французса һөйләшеү

БОЛТА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *разг.* һалпылдау, һалбырау, һәлберәү, һалпылдап (һалбырап, аҫылынып) тороу; **коне́ц по́яса болта́ется** билбау осо һалбырап тора **2.** *на ком-чём*; *разг.* (*свободно свисать, двигаться, не прилегая*) киң (бушаҡ) булыу, һалынып (эсендә уйнап, һалбырап) тороу; **пиджа́к болта́лся на нём** (уның) пинжәге үҙенә киң **3.** *прост.* (*ходить без дела*) һәптәнләп (буталып) йөрөү; **болта́ться по у́лицам** урам буйлап һәптәнләп йөрөү

БОЛТЛИ́ВОСТЬ *ж* **1.** һөйләнсәк; **мне не нра́вится его́ болтли́вость** миңә уның һөйләнсәклеге оҡшамай **2.** (*неумение хранить тайну*) һүҙ (сер) тотмау (һаҡламау), асыҡ ауыҙлыҡ

БОЛТЛИ́ВЫЙ, -ая, -ое **1.** күп һөйләүсән (һөйләнеүсән), һөйләнсәк, һүҙгә әүәҫ (оҫта), телдәр; **болтли́вый собесе́дник** һүҙгә әүәҫ әңгәмәсе **2.** һүҙ (сер) тотмаҫ (һаҡламаҫ), асыҡ ауыҙ; **болтли́вая девчо́нка** сер тотмаҫ ҡыҙыҡай

БОЛТНУ́ТЬ *сов. разг.* әйтеп һалыу, әйтеп ыҫҡындырыу

БОЛТОВНЯ́ *ж*; *разг.* **1.** (*бессодержательные разговоры*) ләстит, буш (юҡ) һүҙ, һүҙ бутҡаһы, сафсата; **бесполе́зная болтовня́** файҙаһыҙ һүҙ бутҡаһы **2.** (*сплетня*) ғәйбәт, уйҙырма; **занима́ться болтовнёй** ғәйбәт һатыу

БОЛТОВО́Й, -ая, -ое болт ...ы; **болтова́я га́йка** болт гайкаһы

БОЛТУ́Н I *м* и **БОЛТУ́НЬЯ** *ж*; *разг.* ләстит һатыусы, тел бицтәһе

БОЛТУ́Н II *м* (*насиженное яйцо без зародыша*) серетке

БОЛТУ́ШКА I *м* и *ж*; *разг.*, *ласк. от* **болту́н** I

БОЛТУ́ШКА II *ж*; *разг.* **1.** (*жидкая пища*) боламыҡ, апара, ашлы һыу; **де́лать болту́шку** боламыҡ яһау **2.** *разг.* (*яичница на молоке*) тәбейә, йомортҡа тәбейәһе; **гото́вить болту́шку** тәбейә бешереү **3.** (*орудие для взбалтывания*) туҡығыс; **разме́шивать болту́шкой** туҡығыс менән туҡыу

БОЛЬ *ж* ауыртыу, әрнеү, һыҙлау; **головна́я боль** баш ауыртыуы; **зубна́я боль** теш һыҙлауы; **боль ути́хла** һыҙлау баҫылды; **душе́вная боль** күңел әрнеүе

БОЛЬНИ́ЦА *ж* хәстәхана, больница; **де́тская больни́ца** балалар хәстәханаһы; **положи́ть в больни́цу** хәстәханаға һалыу; **вы́писаться из больни́цы** хәстәхананан сығыу

БОЛЬНИ́ЧНЫЙ, -ая, -ое хәстәхана (больница) ...ы; **больни́чный режи́м** хәстәхана режимы; **больни́чный хала́т** хәстәхана халаты ♦ **больни́чный лист** больничный лист, ауырығанлыҡ ҡағыҙы

БО́ЛЬНО I 1. *нареч.* ауырттырып, ауырттырғансы; **бо́льно уда́рить** ауырттырғансы һуғыу **2.** *кому в знач. сказ.*, *безл.* ауырта, һыҙлай, ауыр, ҡыйын; **уша́м бо́льно** ҡолаҡ ауырта; **бо́льно слы́шать э́ту весть** был хәбәрҙе ишетеүе ауыр; **мне бо́льно дыша́ть** миңә тын алыуы ҡыйын ♦ **сде́лать бо́льно** *кому* рәнйетеү

БО́ЛЬНО II *нареч.*; *прост.* бик, бик ныҡ, үтә, артыҡ; **бо́льно мно́го** бик күп; **бо́льно хитёр** үтә хәйләкәр

БОЛЬНО́Й, -ая, -ое **1.** ауырыу, сирле, сырхау; **больно́й ребёнок** ауырыу бала; **больно́е се́рдце** сирле йөрәк **2.** *в знач. сущ.* **больно́й** *м* и **больна́я** *ж* ауырыу, сырхау, сирле (кеше); **приём больны́х** ауырыуҙар ҡабул итеү; **больна́я вста́ла на́ ноги** ауырыу (ҡатын-ҡыҙ) аяҡҡа баҫты **3.** *перен.* (*неестественный, ненормальный*) тейешле йөкмәткеһе (сифаты) булмаған, һуҡыр, буш, ҡыҫыр; **больно́е воображе́ние** буш хыял; **люби́ть больно́й любо́вью** һуҡыр мөхәббәт менән яратыу ♦ **больно́й вопро́с** ҡыйын (ҡатмарлы, сетерекле) мәсьәлә; **больно́е ме́сто** ауыртҡан урын, йомшаҡ ер; **(вали́ть) с больно́й головы́ на здоро́вую** аҡ эт бәләһе — ҡара эткә; үҙ ғәйебен башҡа кешегә ауҙарыу

БОЛЬША́К *м*; *разг.* оло юл

БО́ЛЬШЕ 1. *сравн. ст. от* **большо́й** и **вели́кий** 1, 2 ҙурыраҡ, дәүерәк, өлкәнерәк; **дом де́да большо́й, а наш ещё бо́льше** олатайҙың өйө ҙур, ә беҙҙеке унан да ҙурыраҡ **2.** *сравн. ст. от* **мно́го** күберәк, артығыраҡ; **прошло́ бо́льше двух ме́сяцев** ике айҙан артығыраҡ ваҡыт үтте **3.** *нареч.* (*далее, впредь, уже*) бынан кире (һуң, ары, былай), бүтән, инде, башҡа; **бо́льше туда́ не пойду́** бүтән унда бармайым; **бо́льше так не бу́ду** бынан һуң улай эшләмәм; **бо́льше не могу́** башҡа булдыра алмайым ♦ **бо́льше того́** улай ғына ла түгел

БОЛЬШЕВИЗА́ЦИЯ *ж* большевиклаштырыу, большевизм рухында тәрбиәләү

БОЛЬШЕВИ́ЗМ *м* большевизм (*XX б. башында Рәсәйҙә барлыҡҡа килгән марксистик-революцион ағым*)

БОЛЬШЕВИ́К *м* и **БОЛЬШЕВИ́ЧКА** *ж* большевик

БОЛЬШЕВИ́СТСКИЙ, -ая, -ое **1.** большевиктар ...ы; **большеви́стская па́ртия** большевиктар фиркәһе **2.** большевистик, большевиктарса; **большеви́стская та́ктика** большевистик тактика

4 зак. 2.0084.05

БОЛЬШЕГОЛО́ВЫЙ, -ая, -ое ҙур (оло) башлы; **большеголо́вый, тонконо́гий жеребёнок** ҙур башлы, нәҙек тояҡлы ҡолон

БОЛЬШЕГРУ́ЗНЫЙ, -ая, -ое ауыр йөклө, ауыр йөк ташый торған; **большегру́зный ваго́н** ауыр йөклө вагон

БО́ЛЬШИЙ, -ая, -ее *сравн. ст. от* **большо́й** и **вели́кий** 1, 2 ҙурыраҡ, ҙурырағы, күберәк, артыҡ, артығырағы ♦ **бо́льшей ча́стью**; **по бо́льшей ча́сти** күпселектә; **са́мое бо́льшее** иң күбеһе, күп тигәндә

БОЛЬШИНСТВО́ *с* күпселек; **большинство́ голосо́в** күпселек тауыш; **подавля́ющее большинство́** иң ҙур күпселек ♦ **в большинстве́ слу́чаев** күпселектә, күпселек осраҡта

БОЛЬШО́Й, -ая, -ое **1.** ҙур, эре, дәү; **больши́е глаза́** ҙур күҙҙәр; **большо́е хозя́йство** эре хужалыҡ; **большо́й го́род** ҙур ҡала; **большо́й зал** ҙур зал; **большо́й пёс** дәү эт; **большо́й расска́з** ҙур хикәйә; **больша́я ско́рость** ҙур тиҙлек **2.** ҙур, күп, ишле; **больша́я семья́** ишле ғаилә; **больши́е де́ньги** күп аҡса **3.** бик күп, мул; **больша́я нефть** мул нефть **4.** оҙайлы, оҙон, ҙур; **большо́й срок** ҙур срок; **больша́я переме́на** оҙон тәнәфес **5.** ҙур, оло, әһәмиәтле, мөһим; **больша́я побе́да** оло еңеү; **большо́й успе́х** ҙур уңыш; **большо́й пра́здник** оло байрам; **большо́е собы́тие** оло ваҡиға; **больша́я ра́дость** оло ҡыуаныс **6.** (*выдающийся*) күренекле, ҙур; **большо́й писа́тель** күренекле яҙыусы; **большо́й челове́к** ҙур кеше **7.** *разг.* (*взрослый*) ҙур, үҫкән; **большо́й ма́льчик** ҙур малай **8.** *в знач. сущ.* **больши́е** *мн.* өлкәндәр, ололар, ҙурҙар; **больши́е не пла́чут** өлкәндәр иламай; **слу́шаться больши́х** ололарҙы тыңлау ♦ **больша́я бу́ква** баш (ҙур) хәреф; **больша́я доро́га** оло юл; **Больша́я Медве́дица** *астр.* Етегән йондоҙ; **большо́й па́лец** баш бармаҡ

БОЛЯ́ЧКА *ж*; *разг.* һыҙлауыҡ, сиҡан, ҡутыр; **появле́ние боля́чек** (*на теле*) һыҙлауыҡ сығыу

БО́МБА *ж* бомба; **зажига́тельная бо́мба** яндырғыс бомба; **фуга́сная бо́мба** фугас бомба; **а́томная бо́мба** атом бомбаһы ♦ **влете́ть бо́мбой (как бо́мба)** уҡтай атылып килеп инеү

БОМБАРДИ́Р *м* **1.** бомбардир (*иҫк. Рәсәй армияһында һәм флотында тупсы һалдат*) **2.** *разг.* һөжүм итеүсе, уйынсы (*футболда, хоккейҙа һ.б.*) **3.** ҡуңыҙ

БОМБАРДИРОВА́ТЬ *несов. кого-что* **1.** бомбаға (тупҡа, утҡа) тотоу; **бомбардирова́ть го́род** ҡаланы утҡа тотоу **2.** *чем*; *перен.*, *ирон.*, *разг.* йөҙәтеү, теңкәгә тейеү, аптыратып (йөҙәтеп) бөтөрөү; **бомбардирова́ть пи́сьмами** хаттар яҙып йөҙәтеп бөтөрөү

БОМБАРДИРО́ВКА *ж см.* **бомбардирова́ть**

БОМБАРДИРО́ВОЧНЫЙ, -ая, -ое бомбардировка ...ы, бомбаға (тупҡа, утҡа) тота торған; **бомбардиро́вочная авиа́ция** бомбардировка авиацияһы

БОМБАРДИРО́ВЩИК *м* **1.** бомбардировщик, бомбаға (тупҡа, утҡа) тотоусы; **тяжёлый бомбардиро́вщик** ауыр бомбардировщик **2.** *разг.* лётчик (*бомбаға тотоусы авиация осоусыһы*)

БОМБАРДИ́РСКИЙ, -ая, -ое *см.* **бомбарди́р** 1 бомбардир(ҙар) ...ы; **бомбарди́рская ро́та** бомбардирҙар ротаһы

БОМБЁЖКА *ж*; *разг. см.* **бомби́ть**

БОМБИ́ТЬ *несов. что*; *разг.* бомбаға (тупҡа, утҡа) тотоу, бомба ташлау; **бомби́ть мост** күперҙе бомбаға тотоу

БОМБОВО́З *м см.* **бомбардиро́вщик**

БО́МБОВЫЙ, -ая, -ое бомба(лар) ...ы; **бо́мбовое вооруже́ние** бомба менән ҡоралланыу

БОМБОДЕРЖА́ТЕЛЬ *м*; *ав.* бомба эләктергес (*самолётта бомба төшөрөү өсөн*)

БОМБОМЕТА́НИЕ *с* бомба ташлау (ырғытыу); **тео́рия бомбомета́ния** бомба ташлау теорияһы

БОМБОУБЕ́ЖИЩЕ *с* бомбоубежище (*бомбанан һаҡланыу урыны*)

БОНАПАРТИ́ЗМ *м* бонапартизм (*сәйәси көрсөктән файҙаланып, ҡапма-ҡаршы тороусы көстәрҙең ике араһында йөрөп, диктатура тотоу формаһы*)

БОНАПАРТИ́СТ *м* бонапартист

БОНАПАРТИ́СТСКИЙ, -ая, -ое бонапартизм, бонапартист(тар) ...ы

БОНДА́РНЫЙ, -ая, -ое мискә (сапсаҡ, көбө, батман, тәпән) яһау, ҡоршау ...ы; **бонда́рное произво́дство** мискә яһау, ҡоршау кәсебе

БО́НДАРЬ и **БОНДА́РЬ** *м* мискәсе (күнәксе, көбөсө, батмансы, тәпәнсе), мискә (сапсаҡ, көбө, батман, тәпән) яһаусы

БО́НЗА *м* (*буддийский священник, монах в странах Азии*) бонза

БОНИТЕ́Т *м*; *лес.* бонитет (*урмандың сифатына һәм продуктлылығына ҡарата махсус күрһәткес*); **бонитет ле́са** урман бонитеты

БОНИТИРО́ВКА *ж*; *с.-х.* бонитировка (*сифат яғынан баһалау*)

БО́ННА *ж* тәрбиәсе (*дворян ғаиләһендә балалар тәрбиәсеһе*)

БО́НЫ I *мн.* (*ед.* **бо́на** *ж*); *фин.* бона (*ваҡ аҡса урынына ваҡытлыса ҡулланылған кредит ҡағыҙы*)

БО́НЫ II *мн.* (*ед.* **бон** *м*) йөҙмә ҡойма (*ағас тотоу йәки караптарҙы үткәрмәү өсөн йөҙөп йөрөүсе кәртә*)

БОР I *м* ҡарағай урманы, ҡарағайлыҡ ♦ **с бо́ру да с со́сенки** осраҡлы рәүештә, унан-бынан, теләһә ҡайҙан; **сыр-бо́р разгоре́лся (загоре́лся, гори́т)** *из-за чего* ғауға ҡупты, ығы-зығы башланды

БОР II *м* бор (*химик элемент*)

БОР III *м* бор (*корос, алмас йәки карборонд баш беркетелгән стержень*)

БОРА́ и **БО́РА** *ж* тау еле (*бейек ярҙан диңгеҙгә ҡарай иҫә торған һалҡын ел*)

БО́РГЕС *м*; *типогр.* боргес (*гәзит тексын йыйыуҙа ҡулланылған шрифт үлсәменең атамаһы*)

БОРДО́ I *с нескл.* бордо (*шарап төрө*)

БОРДО́ II *прил. неизм.* бурлат, ҡуйы ҡыҙыл, сейә көрән; **пла́тье цве́та бордо́** сейә көрән күлдәк; **шля́па бордо́** ҡуйы ҡыҙыл эшләпә

БОРДО́ВЫЙ, -ая, -ое *разг. см.* **бордо́** II; **бордо́вая ко́фта** ҡуйы ҡыҙыл кофта

БОРДЮ́Р *м* **1.** ҡайма, әҙеп; **бордю́р к обо́ям** обой ҡаймаһы **2.** (*ограждение*) бордюр; **бордю́р вдоль тротуа́ра** тротуар бордюры

БОРЕ́Ц I *м* **1.** көрәшсе, көрәшеүсе; **борцы́ за мир** тыныслыҡ өсөн көрәшеүселәр **2.** *спорт.* көрәшсе; **борцы́ лёгкого ве́са** еңел ауырлыҡтағы көрәшселәр

БОРЕ́Ц II *м* мүктәк, айыутабан; *см.* **акони́т**

БОРЗО́Й, -ая -ое *ж* **1.** бурҙай; **борза́я су́ка** бурҙай кәнтәй; **борзо́й кобе́ль** бурҙай арлан **2.** *в знач. сущ.* **борза́я** *ж* бурҙай; **охо́та с борзы́ми** бурҙайҙар менән һунар

БОРЗОПИ́СЕЦ *м*; *ирон.* яҙыусы шәрәмәте (киҫәге, йораты)

БО́РЗЫЙ, -ая, -ое *уст.* етеҙ, йылғыр, йүгерек; **бо́рзый конь** йүгерек ат

БОРЗЯ́ТНИК *м* **1.** *охот.* һунар эттәрен ҡараусы **2.** *уст.* (*любитель охоты с борзыми*) бурҙай менән һунар иткән кеше

БОРМАШИ́НА *ж*; *спец.* бормашина

БОРМОТА́НЬЕ *с см.* **бормота́ть**

БОРМОТА́ТЬ *несов. что* и *без доп.* мығырлау, лығырлау, мығыр-мығыр килеү

БОРМОТУ́Н *м* и **БОРМОРТУ́НЬЯ** *ж*; *разг.* мығырлаҡ, лығырлаҡ

БО́РНЫЙ, -ая, -ое бор ...ы; **бо́рная кислота́** бор кислотаһы

БО́РОВ *м* **1.** (*мн.* **бо́ровы**) бестерелгән сусҡа **2.** (*мн.* **бо́ровы**) *прост.* нәкәҫ (ауыр һөйәкле, төпөш) кеше **3.** (*мн.* **борова́**) юллыҡ, төтөн юллығы

БОРОВИ́К *м* аҡ бәшмәк, топош

БОРОВИ́НКА *ж* боровинка (*алма сорты*)

БОРОВО́Й, -ая, -ое ҡарағайлыҡ, ҡарағай урманы ...ы; **боровы́е места́** ҡарағайлыҡ (урын ер); **борова́я дичь** ҡарағай урманы кейектәре

БОРОДА́ *ж* һаҡал; **дли́нная борода́** оҙон һаҡал; **окла́дистая борода́** көрәк һаҡал; **отпусти́ть бо́роду** һаҡал үҫтереү (ебәреү); **сбрить бо́роду** һаҡалды ҡырып ташлау

БОРОДА́ВКА *ж* сөйәл, һөйәл

БОРОДА́ВЧАТЫЙ, -ая, -ое сөйәлле, сөйәл менән ҡапланған

БОРОДА́ТЫЙ, -ая, -ое һаҡаллы, һаҡал үҫтергән; **борода́тый стари́к** һаҡаллы ҡарт

БОРОДА́Ч *м*; *разг.* һаҡаллы кеше, һаҡалбай, һаҡалтай

БОРО́ДКА *ж* **1.** *уменьш. от* **борода́** **2.** (*выступ на конце ключа*) асҡыс теле (балтаһы); **боро́дка ключа́** асҡыс теле

БОРОЗДА́ *ж* **1.** бураҙна; **глубо́кая борозда́** тәрән бураҙна; **проложи́ть пе́рвую борозду́** беренсе бураҙнаны һалыу **2.** *перен.* йыйырсыҡ, сырыш, һыр

БОРОЗДИ́ТЬ *несов. что* **1.** бураҙна ярыу (һалыу), бураҙналау; **борозди́ть зе́млю** ерҙе бураҙналау **2.** ярып үтеү (барыу), эҙ ҡалдырып үтеү (барыу); **корабли́ бороздя́т океа́н** караптар океанды ярып үтә **3.** (*пересекать*) йырғыслау, ярып үтеү, телгеләү; **мо́лнии борозди́ли не́бо** йәшен күк йөҙөн телгеләне

БОРОЗДИ́ТЬСЯ *несов. страд. от* **борозди́ть**

БОРО́ЗДКА *ж* **1.** *уменьш. от* **борозда́** **2.** йыйырсыҡ, ярыҡ; **боро́здка на лбу** маңлайҙағы йыйырсыҡ

БОРОЗДОВО́Й, -ая, -ое бураҙна ...ы, бураҙналап; **бороздово́й посе́в** бураҙналап сәсеү

БОРО́ЗДЧАТЫЙ, -ая, -ое бураҙналы, бураҙналанған; **боро́здчатое по́ле** бураҙналанған ялан

БОРОНА́ *ж* тырма; **зубова́я борона́** тешле тырма; **ди́сковая борона́** дискылы тырма; **зу́бья бороны́** тырма тештәре; **рыхли́ть зе́млю бороно́й** ерҙе тырма менән йомшартыу

БОРОНИ́ТЬ *несов. что* тырматыу, тырмалау; **борони́ть по́ле** баҫыуҙы тырматыу

БОРОНОВА́НИЕ *с см.* **борони́ть**; **попере́чно-продо́льное боронова́ние** арҡыры-буй(ға) тырматыу

БОРОНОВА́ТЬ *несов. см.* **борони́ть**

БОРО́ТЬ *несов.* еңеү, еңеп сығыу; **сон бо́рет** йоҡо еңә

БОРО́ТЬСЯ *несов.* **1.** *с кем-чем* көрәшеү, алышыу; **боро́ться с чемпио́ном респу́блики** республика чемпионы менән көрәшеү; **боро́ться с враго́м** дошман менән алышыу **2.** *за что* көрәшеү, көс һалыу; **боро́ться за высо́кий урожа́й** ҙур уңыш өсөн көрәшеү; **боро́ться за ка́чество** сифат өсөн көрәшеү; **боро́ться за справедли́вость** хаҡлыҡ өсөн көрәшеү; **боро́ться за мир** тыныслыҡ өсөн көрәшеү **3.** *с чем*, *против чего* ҡаршы көрәшеү; **боро́ться про́тив пья́нства** эскелеккә ҡаршы көрәшеү; **боро́ться про́тив войны́** һуғышҡа ҡаршы көрәшеү

БОРТ *м* **1.** *в разн. знач.* борт; **ле́вый борт корабля́** караптың һул яҡ борты; **на борту́ самолёта** самолёт бортында; **отки́нуть борт автомоби́ля** автомобилдең бортын асыу **2.** (*левый или правый край одежды*) борт, ҡаушырма, ҡаптырма; **борт пальто́** пальто ҡаушырмаһы ♦ **борт о́ борт** йәнәш; **вы́кинуть за́ борт** *кого-что* сығарып ташлау; **оста́ться за борто́м** төшөп ҡалыу, кәрәкһеҙгә әйләнеү

БОРТЕВО́Й, -ая, -ое *уст.* солоҡ ...ы; **бортево́й топо́рик** солоҡ балтаһы

4*

БОРТЖУРНА́Л *м* бортжурнал, борт журналы

БОРТИНЖЕНЕ́Р *м* бортинженер, борт инженеры

БОРТМЕХА́НИК *м* бортмеханик, борт механигы

БО́РТНИК *м*; *уст.* солоҡсо; **изве́стный бо́ртник** билдәле солоҡсо

БО́РТНИЧАТЬ *несов.*; *уст.* солоҡсолоҡ менән шөғөлләнеү (*ҡырағай бал ҡорттарынан бал алыу шөғөлө*)

БО́РТНИЧЕСТВО *с*; *уст.* солоҡсолоҡ; **занима́ться бо́ртничеством** солоҡсолоҡ менән шөғөлләнеү

БОРТО́ВКА *ж*; *спец.* бортовка (*беше киндер туҡыма*)

БОРТОВО́Й, -ая, -ое **1.** борт ...ы; **бортовы́е огни́** борт уттары; **бортово́й журна́л** борт журналы; **бортово́е обору́дование** борт ҡорамалдары **2.** иҙеүлек (*кейемдәге*); **бортова́я ткань** иҙеүлек туҡыма ♦ **бортова́я ка́чка** ян-яҡҡа сайҡалыу (*карапта*)

БОРТОВЩИ́К *м* бортовщик (*юл төҙөү эшсеһе*)

БОРТПРОВОДНИ́К *м* бортпроводник (*самолётта*); **бортпроводни́ца** *ж* бортпроводник ҡатын-ҡыҙ, стюардесса

БОРТЬ *ж*; *уст.* солоҡ, түмәр умарта; **ста́вить бо́рти** солоҡ ҡуйыу

БОРЦО́ВКИ *мн.* (*ед.* **борцо́вка** *ж*) борцовка (*көрәшселәр өсөн махсус аяҡ кейеме*); **наде́ть на́ ноги борцо́вки** аяҡҡа борцовка кейеү

БОРЦО́ВСКИЙ, -ая, -ое көрәшсе ...ы, көрәшселәр ...ы, көрәшсе(ләр)гә хас; **борцо́вская зака́лка** көрәшселәргә хас сыныҡҡанлыҡ; **борцо́вская сме́лость** көрәшсегә хас ҡыйыулыҡ

БОРЦО́ВЫЙ, -ая, -ое көрәш ...ы, көрәшеү ...ы, көрәшеү өсөн тәғәйенләнгән; **борцо́вый зал** көрәш залы

БО́РЩ *м* борщ (*кәбеҫтә менән сөгөлдөр ашы*); **украи́нский борщ** украин борщы; **вари́ть борщ** борщ бешереү

БОРЬБА́ *ж*; *в разн. знач.* көрәш, алыш; **во́льная борьба́** ирекле көрәш; **класси́ческая борьба́** классик көрәш; **кла́ссовая борьба́** синфи көрәш; **борьба́ за мир и справедли́вость** тыныслыҡ һәм ғәҙеллек өсөн көрәш; **национа́льно-освободи́тельная борьба́** милли-азатлыҡ көрәше; **борьба́ за повыше́ние ка́чества проду́кции** продукцияның сифатын күтәреү өсөн көрәш; **душе́вная борьба́** рухи көрәш

БОСИКО́М *нареч.*; *разг.* ялан аяҡ, яланғас аяҡ; **ходи́ть босико́м** ялан аяҡ йөрөү

БОСНИ́ЙСКИЙ, -ая, -ое босний ...ы, Босния ...ы; **босни́йский наро́д** Босния халҡы

БОСНИ́ЙЦЫ *мн.* боснийҙар, босний халҡы // *ед.* **босни́ец** *м* босний ир-аты; **босни́йка** *ж* босний ҡатын-ҡыҙы

БОСО́Й, -ая, -ое ялан аяҡ, ялан аяҡлы; **боса́я де́вочка** ялан аяҡлы ҡыҙыҡай ♦ **на бо́су но́гу** ҡуңалтаҡ, ялан аяҡ

БОСОНО́ГИЙ, -ая, -ое *см.* **босо́й**; **босоно́гие мальчи́шки** ялан аяҡлы малайҙар

БОСОНО́ЖКА *ж* **1.** ялан аяҡлы ҡатын-ҡыҙ **2.** *обычно мн.* **босоно́жки** босоножка (*йәйге еңел аяҡ кейеме*); **ко́жаные босоно́жки** күн босоножка; **наде́ть босоно́жки** босоножка кейеү

БОСС *м* босс (**1.** *предприятие йәки учреждениеның хужаһы, етәксеһе* **2.** *АҠШ-та фирҡә йәки профсоюз ойошмаһы етәксеһе*)

БОСТО́Н *м* **1.** (*высококачественная шерстяная ткань*) бостон, бостондан; **чёрный босто́н** ҡара бостон; **костю́м из босто́на** бостондан тегелгән костюм **2.** (*род карточной игры*) бостон; **игра́ть в босто́н** бостон уйнау **3.** (*парный танец*) бостон; **танцева́ть босто́н** бостон бейеү

БОСТО́НОВЫЙ, -ая, -ое *разг.* (*сделанный из бостона*) бостон, бостондан тегелгән; **босто́новый костю́м** бостон костюм

БОСЯ́К *м* (*оборванец*) һуҡбай, йолҡош, берәҙәк

БОСЯ́ЦКИЙ, -ая, -ое һуҡбай(ҙар) ...ы, йолҡош(тар) ...ы, берәҙәк(тәр) ...ы; **босяцкая жизнь** һуҡбайҙар тормошо

БОСЯ́ЧЕСТВО *с* **1.** һуҡбайлыҡ, йолҡошлоҡ, берәҙәклек **2.** *собир.* һуҡбайҙар, йолҡоштар, берәҙәктәр

БОТ I *м* бот (*ҙур булмаған судно*); **мото́рный бот** моторлы бот; **па́русный бот** елкәнле бот; **гребно́й бот** ишкәкле бот

БОТ II *м см.* **бо́ты**

БО́ТАЛО *с*; *рыб.* дөмбөр, гөмбөр; **загоня́ть ры́бу бо́талом** дөмбөр менән балыҡ ҡыуыу

БОТА́НИК *м* ботаник, ботаника белгесе

БОТА́НИКА *ж* ботаника; **уче́бник бота́ники** ботаника дәреслеге; **уро́к бота́ники** ботаника дәресе; **изуча́ть бота́нику** ботаниканы өйрәнеү

БОТАНИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое ботаника ...ы; **ботани́ческий сад** ботаника баҡсаһы

БО́ТАТЬ *несов. что* и *без доп.*; *рыб.* дөмбөр менән ҡыуыу (*балыҡты*)

БОТВА́ *ж* һабаҡ, һабаҡ-япраҡ; **ботва́ карто́феля** картуф (бәрәңге) һабағы

БОТВИ́НЬЯ *ж* ботвинья (*кеҙәҫ, бешкән йәшелсә һәм балыҡтан әҙерләнгән һалҡын аш*)

БО́ТИК I *м*; *уменьш. от* **бот** I

БО́ТИК II *м см.* **бо́тики**

БО́ТИКИ *мн.* (*ед.* **бо́тик** *м*) *см.* **бо́ты**

БОТИ́НКИ *мн.* (*ед.* **боти́нок** *м*) ботинка; **ко́жаные боти́нки** күн ботинка; **мужски́е боти́нки** ирҙәр ботинкаһы; **наде́ть боти́нки** ботинка кейеү; **снять боти́нки** ботинканы сисеү (һалыу)

БОТУЛИ́ЗМ *м* ботулизм (*аҙыҡ менән ағыуланыу*)

БОТФО́РТЫ *мн.* (*ед.* **ботфо́рт** *м*) ботфорт (*оҙон һәм киң ҡуныслы күтәрмәле итек*); **лаки-**

ро́ванные высо́кие ботфо́рты лаклы оҙон ботфорт; **наде́ть ботфо́рты** ботфорт кейеү

БО́ТЫ *мн.* (*ед.* **бот** *м*) бутый (*аяҡ кейеме*); **рези́новые бо́ты** резина бутый; **суко́нные бо́ты** тула бутый; **де́тские бо́ты** балалар бутыйы; **наде́ть бо́ты** бутый кейеү

БО́ЦМАН *м* боцман (*карапта хужалыҡ эштәре алып барыусы кесе командир*)

БО́ЦМАНСКИЙ, -ая, -ое боцман ...ы; **бо́цманский свисто́к** боцман һыҙғыртҡысы

БОЧА́Р *м см.* **бо́ндарь**

БОЧА́РНЫЙ, -ая, -ое *см.* **бонда́рный**

БОЧА́РНЯ *ж* мискә ҡоршау оҫтаханаһы

БО́ЧЕЧНЫЙ, -ая, -ое **1.** мискә ...ы, сапсаҡ ...ы; **бо́чечный о́бруч** мискә ҡоршауы **2.** (*содержимый в бочках*) мискәле; **бо́чечное пи́во** мискәле һыра; **бо́чечное ма́сло** мискәле май

БО́ЧКА *ж* **1.** мискә, сапсаҡ; **деревя́нная бо́чка** ағас мискә; **водово́зная бо́чка** һыу ташый торған мискә; **напо́лнить бо́чку водо́й** мискәне һыу менән тултырыу; **бо́чка кероси́на** бер мискә кәрәсин **2.** *ав.* бочка (*юғары пилотаж фигураларының береһе*) ♦ **бездо́нная бо́чка**: 1) араҡы мискәһе, эскесе; 2) төпһөҙ мискә, убыр; **как се́льди в бо́чке** шығырым тулы, энә төртөр урын юҡ

БО́ЧКОВЫЙ, -ая, -ое *см.* **бо́чечный**

БОЧО́НОК *м* бәләкәй мискә (сапсаҡ); **бочо́нок с водо́й** һыулы бәләкәй мискә

БОЯЗЛИ́ВОСТЬ *ж* ҡурҡаҡлыҡ, өркәклек, ҡурҡаҡ (өркәк) булыу; **боязли́вость ребёнка** баланың ҡурҡаҡлығы

БОЯЗЛИ́ВЫЙ, -ая, -ое **1.** ҡурҡаҡ, ҡурҡыусан, өркәк, өркөүсән; **боязли́вый зверёк** өркәк йәнлек **2.** ҡыйыуһыҙ, баҙнатһыҙ; **боязли́вый взгляд** ҡыйыуһыҙ ҡараш

БО́ЯЗНО *в знач. сказ., безл.*; *прост.* ҡурҡыныс, ҡурҡыу; **мне бо́язно** мин ҡурҡам; **но́чью в лесу́ бо́язно** төнөн урманда ҡурҡыныс

БОЯ́ЗНЬ *ж* ҡурҡыу, өркөү, шөрләү; **боя́знь одино́чества** яңғыҙлыҡтан ҡурҡыу; **боя́знь ста́рости** ҡартлыҡтан ҡурҡыу

БОЯ́РИН *м*; *ист.* баяр

БОЯ́РСКИЙ, -ая, -ое; *ист.* баяр(ҙар) ...ы; **Боя́рская ду́ма** Баярҙар думаһы; **боя́рские зе́мли** баяр ерҙәре

БОЯ́РСТВО *с собир.*; *ист.* баярҙар; **моско́вское боя́рство** Мәскәү баярҙары

БОЯ́РЫНЯ *ж*; *ист.* баяр ҡатыны

БОЯ́РЫШНИК *м* энәлек, еҙәй, ҡамыраш, дунала; **куст боя́рышника** энәлек ҡыуағы

БОЯ́РЫШНИЦА *ж* энәлек (дунала, еҙәй) күбәләге

БОЯ́РЫШНЯ *ж*; *ист.* баяр ҡыҙы

БОЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** ҡурҡыу, шөрләү, өркөү; **боя́ться волко́в** бүренән ҡурҡыу; **боя́ться темноты́** ҡараңғынан ҡурҡыу; **боя́ться простуди́ться** һыуыҡ тейеүҙән ҡурҡыу **2.** (*опасаться чего-л., беспокоиться, тревожиться*) борсолоу, тынысһыҙланыу, хафаланыу; **боя́ться за дете́й** балалар өсөн борсолоу **3.** *чего* (*портиться от чего-л., не переносить чего-л.*) сыҙамау, түҙмәү, боҙолоу, оҡшатмау, яратмау; **расте́ния боя́тся темноты́** үҫемлектәр ҡараңғыны яратмай; **фане́рные изде́лия боя́тся сы́рости** фанерҙан яһалған әйберҙәр еүешкә сыҙамай ♦ **бою́сь сказа́ть (назва́ть)** белмәйем, әйтә алмайым

БРА *с нескл.* бра, стена шәмдәле; **хруста́льное бра** гәлсәр бра

БРАВА́ДА *ж* яһалма ҡыйыулыҡ, кәпәренеү, осоноу, маҡтаныу, маһайыу

БРАВИ́РОВАНИЕ *с см.* **брави́ровать**

БРАВИ́РОВАТЬ *несов. чем* и *без доп.* осоноу, кәпәренеү, маһайыу, ҡыйыу (шәп) булып ҡыланыу; **брави́ровать свои́ми успе́хами** үҙеңдең уңыштарың менән маһайыу

БРАВИ́ССИМО *межд. см.* **бра́во**

БРА́ВО *межд.* афарин, йәшә, шәп (*оҫта башҡарыусы артистарҙы маҡтау һүҙе*)

БРАВУ́РНОСТЬ *ж* дәрт, күңел күтәренкелеге, күтәренке кәйеф

БРАВУ́РНЫЙ, -ая, -ое **1.** дәртләндерә торған, дәртле, йәнле, күңелде (кәйефте) күтәрә торған, күтәренке; **браву́рный марш** дәртле марш **2.** (юғары) оҫталыҡ талап иткән, ҡатмарлы; **браву́рная а́рия** оҫталыҡ талап иткән ария

БРА́ВЫЙ, -ая, -ое ғәййәр, (күрер күҙгә) егеттәр һымаҡ, булдыҡлы, йылғыр; **бра́вый мо́лодец** ғәййәр егет; **бра́вый солда́т** йылғыр һалдат

БРА́ГА *ж* бал (*балдан йәки шәкәрҙән әсетелгән иҫерткес эсемлек*); **медо́вая бра́га** бал балы; **свари́ть бра́гу** бал ҡойоу

БРАДОБРЕ́Й *м*; *уст.* сәс алыусы, парикмахер

БРА́ЖКА *ж*; *ласк. от* **бра́га**

БРА́ЖНИК *м*; *уст.* эскесе, иҫерекбаш, сәрхуш

БРА́ЖНИЧАТЬ *несов.*; *уст.* эскелеккә (эскегә) һалышыу, эсеп йөрөү, эсеү

БРА́ЖНИЧЕСТВО *с*; *уст.* эске мәжлестәре, эскелек

БРАЗДА́ *ж*; *трад.-поэт.* бураҙна

БРАЗДЫ́ *мн. нескл.*; *книжн., уст.* ауыҙлыҡ, йүгән ♦ **бразды́ правле́ния** *высок.* идара итеү, власть башында тороу

БРАЗИ́ЛЬСКИЙ, -ая, -ое бразил ...ы, Бразилия ...ы; **брази́льский ко́фе** Бразилия ҡәһүәһе

БРАЗИ́ЛЬЦЫ *мн.* бразилиялылар, бразил халҡы // *ед.* **брази́лец** *м* бразил ир-аты; **бразилья́нка** *ж* бразил ҡатын-ҡыҙы

БРАК I *м* никах, өйләнешеү; **вступи́ть в брак** никахҡа инеү, өйләнеү (*о мужчине*); тормошҡа (иргә) сығыу (*о женщине*); **состоя́ть в бра́ке** никахта тороу; **расто́ргнуть брак** айырылышыу; **свиде́тельство о бра́ке** никах тураһында таныҡлыҡ, никах ҡағыҙы

БРАК II *м* брак, етешһеҙлек, кәмселек; (эшкә) яраҡһыҙ, түбән сифатлы булыу, (боҙоҡ) яраҡһыҙ булыу; **чуло́к с бра́ком** етешһеҙлеге булған ойоҡ

БРАКЁР *м* бракер (*тауарҙың сифатын билдәләүсе*)

БРАКЕРА́Ж *м* бракераж (*тауарҙың сифатын һәм заказ шарттарына яуап биреүен билдәләү*)

БРАКОВА́НИЕ *с см.* **бракова́ть**

БРАКО́ВАННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **бракова́ть**; **брако́ванные изде́лия** бракка сығарылған изделиелар **2.** *прил.* браклы, боҙоҡ, яраҡһыҙ, кәмселекле, эшкинмәгән; **брако́ванные часы́** браклы сәғәт

БРАКОВА́ТЬ *несов.* **1.** *кого-что* бракка (яраҡһыҙға) сығарыу, боҙоҡ (яраҡһыҙ) тип табыу; **бракова́ть нару́чные часы́** ҡул сәғәтен яраҡһыҙ тип табыу **2.** (*отвергать*) насар тип табыу, кире ҡағыу; **бракова́ть сбо́рник стихо́в** шиғырҙар йыйынтығын кире ҡағыу; **бракова́ть диссерта́цию** диссертацияны насар тип табыу **3.** (*определять сорт по качеству*) сифатын билдәләү, сортҡа айырыу; **бракова́ть гото́вые изде́лия** изделиеларҙы сортҡа айырыу

БРАКОВА́ТЬСЯ *несов. страд. от* **бракова́ть**

БРАКО́ВКА *ж см.* **бракова́ть**

БРАКО́ВЩИК *м* и **БРАКО́ВЩИЦА** *ж* бракка сығарыусы, браклаусы

БРАКОДЕ́Л *м* брак яһаусы (эшләүсе)

БРАКОНЬЕ́Р *м* браконьер (*һунарсылыҡ, балыҡ тотоу ҡағиҙәләрен боҙған кеше*)

БРАКОНЬЕ́РСТВО *с* браконьерлыҡ; **боро́ться про́тив браконье́рства** браконьерлыҡҡа ҡаршы көрәшеү

БРАКОРАЗВО́ДНЫЙ, -ая, -ое айырылышыу ...ы; **бракоразво́дный проце́сс** айырылышыу процесы

БРАКОСОЧЕТА́ВШИЙСЯ, -аяся *офиц.* **1.** (*новобрачный*) яңы өйләнгән (никахлашҡан) **2.** *в знач. сущ.* **бракосочета́вшийся** *м* никахлашҡан егет; **бракосочета́вшаяся** *ж* никахҡа ингән ҡыҙ

БРАКОСОЧЕТА́НИЕ *с*; *офиц.* никах, никахлашыу; **Дворе́ц бракосочета́ний** Никах һарайы

БРАМА́Н и **БРАМИ́Н** *м*; *уст. см.* **брахма́н**

БРАМАНИ́ЗМ *м см.* **брахмани́зм**

БРА́МСЕЛЬ *м*; *мор.* брамсель (*иң өҫкө парус*)

БРАНДВА́ХТА *ж*; *мор.* брандвахта (*порттағы һаҡсы судно*)

БРА́НДЕР *м*; *мор.* брандер (**1.** *дошман караптарын яндырыу өсөн шартлатҡыс матдә тейәлгән судно* **2.** *бухта йәки гавань алдында юлды ябыу өсөн батырыла торған судно*)

БРАНДМАЙО́Р *м*; *уст.* брандмайор (*ҡаланың янғын һүндереү командаһы башлығы*)

БРАНДМА́УЭР *м* брандмауэр (*ике бина араһына һалынған утҡа сыҙамлы стена*)

БРАНДМЕ́ЙСТЕР *м*; *уст.* брандмейстер (*янғын һүндереү командаһы башлығы*)

БРАНДСПО́ЙТ *м* брандспойт (**1.** *янғын һүндереү насосы эсәгененең башы* **2.** *янғын һүндереү нососы*)

БРАНИ́ТЬ *несов. кого-что* әрләү, орошоу, тиргәү, шелтәләү; **брани́ть ма́льчика за ша́лости** шуҡлыҡтары өсөн малайҙы орошоу

БРАНИ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *с кем-чем* (*ссориться*) һүҙгә килешеү, ирешеү, тиргәшеү, ыҙғышыу, әрләшеү; **мы никогда́ не брани́лись с сосе́дями** күршеләр менән һис ҡасан да һүҙгә килешкәнебеҙ булманы **2.** (*ругаться*) һүгенеү, тиргәшеү; **стари́к брани́лся** ҡарт тиргәшә ине

БРА́ННЫЙ I, -ая, -ое (*ругательный*) тиргәү ...ы, һүгенеү ...ы, оятһыҙ; **бра́нные слова́** һүгенеү һүҙҙәре; **бра́нные выраже́ния** оятһыҙ һүҙҙәр

БРА́ННЫЙ II, -ая, -ое *высок.* хәрби, һуғыш ...ы; **бра́нное по́ле** һуғыш майҙаны (ҡыры, яланы); **бра́нная сла́ва** хәрби дан

БРАНЬ I *ж* һүгенеү, оятһыҙ (алама) һүҙҙәр, һүгенеү һүҙҙәре

БРАНЬ II *ж*; *высок.* һуғыш, көрәш ♦ **на по́ле бра́ни** һуғыш яланында

БРАСЛЕ́Т *м* беләҙек; **серебряный брасле́т** көмөш беләҙек; **янта́рный брасле́т** гәрәбә беләҙек; **носи́ть брасле́т** беләҙек кейеү (йөрөтөү)

БРАСС *м*; *спорт.* брасс (*йөҙөүҙең махсус бер стиле*)

БРАТ *м* **1.** ағай, ир туған, эне, ҡусты; **ста́рший брат** ағай; **мла́дший брат** эне, ҡусты; **двоюро́дный брат** ике туған ағай; **троюро́дный брат** өс туған ағай; **моло́чный брат** имсәктәш ағай (ҡусты); **сво́дный брат** үгәй туған **2.** (*при обращении*) туған; **ты, брат, со мной не шути́** һин, туған, минең менән шаярма **3.** (*единомышленник*) фекерҙәш, теләктәш; **мы — бра́тья по убежде́ниям** беҙ — фекерҙәштәрбеҙ ♦ **ваш брат** һеҙҙең кеше(ләр), һеҙҙең халыҡ; **наш брат** беҙҙең кеше(ләр), беҙҙең халыҡ; **на бра́та** кеше (әҙәм) башына; **свой брат** үҙ кеше

БРАТА́НИЕ *с см.* **брата́ться**

БРАТА́ТЬСЯ *несов.* **1.** (*вступать в дружеские отношения*) туғанлашыу, дуҫлашыу **2.** (*прекращать военные действия*) татыулашыу, килешеү, ярашыу

БРА́ТЕЦ *м*; *ласк. от* **брат** 1, 2

БРА́ТИК *м*; *ласк. от* **брат** 1

БРА́ТИНА *ж* ҙур туҫтаҡ (*элек ашау, эсеү өсөн ҡулланылған*)

БРАТИ́ШКА *м*; *разг.* **1.** *уничиж.* и *ласк. от* **брат** 1; **2.** (*маленький брат*) ҡусты, эне, мырҙа

БРА́ТИЯ *ж собир.* **1.** (*монашеская община*) бер монастырға ҡараған монахтар, бер монастырь монахтары **2.** *шутл.* (*люди одной профессии*) халҡы; **актёрская бра́тия** артистар халҡы; **пи́шущая бра́тия** яҙыусылар халҡы

БРАТО́К *м*; *прост.*, *уничиж.* и *ласк. от* **брат** 1, 2 (*обычно в обращении*) туғанҡай, ҡусты кеше, энекәш

БРАТОУБИ́ЙСТВЕННЫЙ: братоуби́йственная война́ туған-ара үлтерешеү һуғышы

БРАТОУБИ́ЙСТВО *с* туған-ара үлтерешеү

БРАТОУБИ́ЙЦА *м* и *ж* туғанын үлтереүсе

БРА́ТСКИЙ, -ая, -ое **1.** (*родственный*) туғанлыҡ ...ы, ҡәрҙәшлек ...ы; **бра́тские чу́вства** туғанлыҡ хистәре **2.** (*близкий по духу*) туғандаш; **бра́тские респу́блики** туғандаш республикалар ♦ **бра́тская моги́ла**; **бра́тское кла́дбище** туғандар ҡәберлеге

БРА́ТСТВО *с* **1.** *высок.* дуҫлыҡ, туғанлыҡ, берҙәмлек; **бра́тство наро́дов** халыҡтар берҙәмлеге **2.** *уст.* дини йәмғиәт

БРАТЬ *несов.* **1.** *кого-что* алыу; **брать кни́гу со стола́** өҫтәлдән китап алыу; **брать лопа́ту** көрәк алыу **2.** *перен.* алыу; **брать те́му для диссерта́ции** диссертация өсөн тема алыу; **брать уро́ки** дәрес алыу **3.** *без доп.* (*клевать — о рыбе*) ҡабыу, сиртеү; **на у́дочку ры́ба берёт хорошо́** ҡармаҡҡа балыҡ яҡшы ҡаба **4.** (*собирать*) йыйыу, тиреү; **брать сморо́дину** ҡарағат тиреү **5.** *кого-что* (*уносить с собой*) алыу; **брать в доро́гу чемода́н** юлға сумаҙан алыу; **брать с собо́й дете́й** үҙең менән бергә балаларҙы алыу; **брать рабо́ту на́ дом** өйгә эш алыу **6.** *чем* (*добиваться*) алдырыу, ирешеү; **он берёт не си́лой, а ло́вкостью** ул көс менән түгел, ә таһыллыҡ менән алдыра; **он берёт умо́м** ул аҡыл менән алдыра **7.** (*получать в своё обладание*, *пользование*, *распоряжение*) алыу; **брать зе́млю в аре́нду** ерҙе ҡуртымға алыу; **брать де́ньги в долг** аҡсаны бурысҡа алыу; **брать маши́ну напрока́т** машинаны ҡуртымға алыу **8.** (*нанимать*) яллау; **брать такси́** такси яллау; **брать ня́ню** бала ҡараусы яллау **9.** (*снимать*) ваҡытлыса алыу, алып тороу; **брать кварти́ру** фатир алып тороу **10.** (*покупать*, *приобретать*) һатып алыу; **брать биле́ты в теа́тр** театрға билеттар алыу **11.** (*держаться какого-л. направления пути*) тотоу, юл тотоу, алыу; **бери́ вле́во** һулға тот; **брать вы́ше** юғарыраҡ алыу **12.** *охот.* (*ловить*, *травить*) эләктереп (тибеп) алыу, тотоу; **я́стреб берёт ди́ких гусе́й** ҡарсыға ҡырағай өйрәктәрҙе тибеп ала; **соба́ки не бра́ли кабано́в** эттәр ҡабандарҙы тотманы **13.** *без доп.* (*достигать*, *попадать — об оружии*) тейҙереү, алдырыу, алыу; **винто́вка берёт на три́ста ме́тров** винтовка өс йөҙ метрҙы алдыра ♦ **брать быка́ за рога́** туранан-тура төп эшкә күсеү, үгеҙҙе мөгөҙөнән алыу; **брать высоту́** юғарыға күтәрелеү; **брать (взять) верх** еңеү, өҫтөнлөк алыу, өҫкә сығыу; **брать (взять) в оборо́т** *кого* ҡыҫымға алыу, яғаһына йәбешеү, яғаһынан алыу, арт һабағын уҡытыу; **брать курс (направле́ние)** юл тотоу, йүнәлеш алыу; **брать за го́рло** яғаһынан (боғаҙынан) алыу, боғаҙға йәбешеү; **брать (взять) в ру́ки** *кого* ҡулға алыу; **брать (взять) в (свои́) ру́ки** *что* етәкселекте (идараны) үҙ ҡулыңа алыу; **брать за́ душу (за́ сердце)** йөрәккә үтеү, йөрәктән алыу, йөрәккә төшөү; **брать (взять) на букси́р** *кого-что* артҡа ҡалғанға ярҙам итеү, буксирға алыу; **брать (взять) на пу́шку** *кого*; *прост.* алдыҡ юл менән теләккә, маҡсатҡа ирешеү; **брать (взять) на себя́** *что* үҙ өҫтөнә алыу; **брать (взять) под (своё) кры́лышко** *кого* үҙ (ҡарамағыңа) хәстәреңә алыу, ҡанат аҫтына алыу; **брать (взять) приме́р** *с кого* үрнәк (өлгө) алыу; **брать (взять) своё** үҙеңдекен итеү, маҡсатҡа ирешеү; **брать (взять) (свои́) слова́ обра́тно (наза́д)** һүҙҙән кире ҡайтыу, һүҙҙе кире алыу; **брать (взять) себя́ в ру́ки** үҙеңде ҡулға алыу **брать (взять) сло́во**: 1) һүҙ алыу (*йыйылышта һөйләү өсөн*); 2) һүҙ (вәғәҙә) алыу (*кемдән*); **брать (взять) с потолка́** *что* һауанан алып һөйләү, үҙең уйлап сығарыу, яһап һөйләү; **брать (взять) сто́рону** *кого*, *чью кемдеңдер* фекеренә ҡушылыу, яҡлы булып китеү; **брать по́д руку** ҡултыҡлап алыу; **брать нача́ло** башланыу, башланып китеү; **брать прице́л** төбәү, тоҫҡау; **жизнь берёт своё** тормош үҙенекен итә; **тоска́ берёт** эс боша; **меня́ берёт сомне́ние** мин икеләнәм (шикләнәм)

БРА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *за кого-что* тотоноу; **бра́ться за ру́чку две́ри** ишек тотҡаһына тотоноу; **бра́ться за пери́ла ле́стницы** баҫҡыс яндауырына тотоноу **2.** *за что* (*приниматься*) башлау, керешеү, тотоноу; **бра́ться за рабо́ту** эшләргә (эшкә) тотоноу; **бра́ться за кни́гу** уҡырға (китапҡа) тотоноу; **бра́ться за перо́** яҙа башлау, яҙырға тотоноу **3.** (*появляться*, *возникать*) килеү, барлыҡҡа килеү, хасил булыу; **отку́да тако́й голосо́к берётся?** ҡайҙан бындай тауыш хасил була?; **отку́да беру́тся у него́ таки́е де́ньги?** ҡайҙан килә уға шул тиклем аҡса? **4.** *страд. от* **брать** ♦ **бра́ться за ум** аҡылға ултырыу

БРА́УНИНГ *м* браунинг (*автоматик пистолет*)

БРАХМА́Н *м* брахман (*Һиндостанда юғары каста кешеһе*; *башта жрецтар кастаһына ҡараған*)

БРАХМАНИ́ЗМ и *уст.* **БРАМАНИ́ЗМ** *м* брахманизм (*һиндтарҙың беҙҙең эраға тиклем IX—VIII бб. барлыҡҡа килгән дине*)

БРА́ЧНЫЙ, -ая, -ое **1.** никах ...ы, өйләнешеү ...ы; **бра́чное свиде́тельство** никах таныҡлығы **2.** (*относящийся к периоду спаривания животных*) ҡушылыу ...ы, ҡарығыу ...ы; **бра́чный пери́од** ҡарығыу осоро

БРА́ШПИЛЬ *м*; *мор.* брашпиль (*караптарҙа якорҙы күтәрә торған сығыр*)

БРЕВЕ́НЧАТЫЙ, -ая, -ое бүрәнәнән төҙөлгән, бүрәнә; **бреве́нчатый дом** бүрәнә йорт

БРЕВНО́ *с* **1.** бүрәнә; **сосно́вое бревно́** ҡарағай бүрәнә; **вози́ть брёвна** бүрәнә ташыу **2.** *пренебр.* (*о тупом, глупом человеке*) күҙле бүкән, түңгәк **3.** *спорт.* (*брус на стойках для упражнений в равновесии*) бүрәнә; **упражне́ния на бревне́** бүрәнә өҫтөндә(ге) күнекмәләр

БРЕД *м* **1.** һаташыу, һаташып һөйләнеү; **больно́й в бреду́** ауырыу һаташа **2.** *разг.* (*о чём-л. несуразном, бессмысленном*) мәғәнәһеҙлек, туҙға яҙмаған һүҙ; **рассужде́ния его́ — бред** уның улай һөйләүе — мәғәнәһеҙлек

БРЕ́ДЕНЬ *м* йылым; **лови́ть ры́бу бре́днем** балыкты йылым менән тотоу

БРЕ́ДИТЬ *несов.* **1.** һаташыу, һаташып һөйләнеү; **бре́дить в беспа́мятстве** аңһыҙ хәлдә һаташыу **2.** *кем-чем*; *перен.* һаташыу, хыялланыу, ныҡ мауығыу; **бре́дить му́зыкой** музыка менән мауығыу; **бре́дить теа́тром** театр менән һаташыу

БРЕ́ДИТЬСЯ *несов. безл.* (*мерещиться*) күргән (белгән) шикелле тойолоу, күҙалланыу, һаташыу

БРЕ́ДНИ *мн.*; *разг.*, *пренебр.* юҡ-бар (туҙға яҙмаған) һүҙ, буш уй (һүҙ, хыял), уйҙырма, сафсата, һаташыу; **пусты́е бре́дни** буш хыял; **ста́рческие бре́дни** ҡартлыҡ һаташыуы

БРЕДО́ВЫЙ, -ая, -ое **1.** һаташыу ...ы; **бредо́вое состоя́ние** һаташыу хәле **2.** (*нелепый, фантастический*) аҡылға һыймаған, туҙға яҙмаған, хыялый; **бредо́вый план** хыялый план

БРЕ́ЗГАТЬ и **БРЕ́ЗГОВАТЬ** *несов.* ерәнеү, сирҡаныу, сикәнеү, ытырғаныу; **он ни́чем не бре́згует** ул бер нәмәнән дә сикәнмәй; **бре́згать пить из чужо́го стака́на** кеше стаканынан эсергә ерәнеү

БРЕЗГЛИ́ВОСТЬ *ж* **1.** ерәнеү, сирҡаныс, сикәнеүсәнлек; **показа́ть брезгли́вость** ерәнеүҙе күрһәтеү **2.** (*чувство отвращения*) күңел (тән) тартмау, ытырғаныу тойғоһо

БРЕЗГЛИ́ВЫЙ, -ая, -ое **1.** ерәнсек, сикәнсек сирҡансыҡ; **брезгли́вый челове́к** ерәнгән кеше **2.** (*выражающий отвращение*) ытырғаныу тойғоһо уятҡан, ытырғаныслы; **брезгли́вый взгляд** ытырғаныслы ҡараш

БРЕ́ЗГОВАТЬ *несов. см.* **бре́згать**

БРЕЗЕ́НТ *м* брезент; **зелёный брезе́нт** йәшел брезент

БРЕЗЕ́НТОВЫЙ, -ая, -ое **1.** брезент ...ы; **брезе́нтовое произво́дство** брезент етештереү **2.** брезент, брезенттан эшләнгән; **брезе́нтовый плащ** брезент плащ

БРЕ́ЗЖИТЬ *несов.* **1.** (*слабо светиться*) йылтырап (емелдәп) күренеү, емелдәү, ем-ем итеү; **в степи́ бре́зжит огонёк** яланда ут емелдәп күренә **2.** *безл.* (*светать*) таң беленеү (һыҙылыу), яҡтыра башлау, яҡтырып килеү; **чуть бре́зжит** таң яҡтырып килә

БРЕ́ЗЖИТЬСЯ *несов. см.* **бре́зжить**

БРЕЛО́К *м* брелок, сылтыраҡ (*кеҫә сәғәтенә, беләҙеккә һ.б. тағыла торған биҙәүес*)

БРЕ́МЯ *с* **1.** ауырлыҡ, йөк **2.** *обычно чего* или *какое*; *перен.* ауырлыҡ, ҡыйынлыҡ, имгәк, ғазап; **взять на себя́ непоси́льное бре́мя** үҙеңә көс еткеһеҙ ауырлыҡ алыу ♦ **разреши́ться от бре́мени** *уст.* бәпесләү, бала табыу, бушаныу

БРЕ́ННЫЙ, -ая, -ое *книжн.* фани, серей (бөтә) торған; **бре́нный мир** фани донъя

БРЕНЧА́НИЕ *с см.* **бренча́ть**

БРЕНЧА́ТЬ *несов.* **1.** (*звенеть, звякать*) сылтырау, шылтырау, сылтыратыу, сыңлау, шылтыратыу, сылтыр-сылтыр итеү (килеү); **стака́ны бренча́т** стакандар сылтырай; **моне́ты бренча́т в карма́не** кеҫәлә тәңкәләр сылтыр-сылтыр килә; **бренча́ть ключа́ми** асҡыстарҙы сылтыратыу **2.** *на чём*; *разг.* (*неискусно играть на чём-л.*) дыңғырлатыу; **бренча́ть на балала́йке** балалайка дыңғырлатыу

БРЕСТИ́ *несов.* әкрен генә (һөйрәлеп кенә) атлау, көс-хәл менән генә атлап барыу (килеү); **брести́ по гря́зи** батҡаҡтан көс-хәл менән генә атлап барыу

БРЕТЕ́ЛИ *мн.* (*ед.* **брете́ль** *ж*) бретель, бау (*күлдәкте, лифчикты һ.б. тотоп тороу өсөн ҡулбаш аша уткәреп тегелгән таҫма*); **брете́ли соро́чки** эске күлдәк бауы

БРЕТЁР *м*; *уст.* бретёр, сәкәләй, бәйләнсек (*яньял, һуғыш, талаш сығарырға әүәҫ кеше*)

БРЁХ *м* **1.** *прост.* (*собачий лай*) эт өрөүе **2.** *груб.*, *прост.*, *пренебр. см.* **брехня́**

БРЕХА́ТЬ *несов.*; *прост.* **1.** (*лаять*) өрөү, ләңкелдәү; **соба́ки бре́шут** эттәр өрә **2.** (*врать, говорить вздор*) ялғанлау, алдау

БРЕХНЯ́ *ж*; *прост.*, *пренебр.* ялған, алдыҡ, буш һүҙ, сафсата, уйҙырма

БРЕХУ́Н *м* и **БРЕХУ́НЬЯ** *ж*; *прост.*, *пренебр.* ялғансы, алдаҡсы

БРЕШЬ *ж* **1.** (*пролом*) тишек, емерек урын (*стенала, карап ҡабырғаһында һ.б.*); **брешь от снаря́да** туп тишкән урын **2.** *перен.* өҙөк (өҙөлгән) урын; **брешь в оборо́не** обороналағы өҙөк урын **3.** *перен.* (*недостача, ущерб*) етмәү, кәм сығыу, өҫкә сығыу; **брешь в бюдже́те** бюджетта етмәү ♦ **проби́ть брешь** зыян килтереү

БРЕ́ЮЩИЙ, -ая, -ее *прич. от* **брить** ♦ **бре́ющий полёт** түбән (аҫтан, ҡыйып) осоу (*самолёт*)

БРИГ *м*; *мор.* бриг (*ике мачталы елкәнле судно*)

БРИГА́ДА *ж*; *в разн. знач.* бригада; **та́нковая брига́да** танк бригадаһы; **тра́кторная брига́да** тракторсылар бригадаһы; **огоро́дная брига́да** йәшелсәселәр бригадаһы; **поездна́я брига́да** поезд бригадаһы

БРИГАДИ́Р I *м* бригадир; **бригади́р полево́дческий брига́ды** баҫыусылыҡ бригадаһы бригадиры; **бригади́р слесаре́й** слесарҙар бригадиры

БРИГАДИ́Р II *м*; *ист.* бригадир; **Салава́т — бригади́р Пугачёва** Салауат — Пугачёвтың бригадиры

БРИГАДИ́РСКИЙ I, -ая, -ое бригадир(ҙар) ...ы; **бригади́рские обя́занности** бригадирҙың бурыстары

БРИГАДИ́РСКИЙ II, -ая, -ое бригадир(ҙар) ...ы; **бригади́рский чин** бригадир чины

БРИГАДИ́РСТВО *с* бригадирлыҡ; **вести́ бригади́рство** бригадирлыҡты алып барыу

БРИГАДИ́РСТВОВАТЬ *несов.*; *разг.* бригадир булып эшләү, бригадир булыу, бригадирлыҡ итеү

БРИГАДИ́РША *ж*; *прост.* **1.** *см.* **бригади́р** I; **2.** (*жена бригадира*) бригадирҙың ҡатыны

БРИГА́ДНИК *м*; *разг.* бригада ағзаһы

БРИГА́ДНЫЙ, -ая, -ое бригада ...ы; **брига́дный меха́ник** бригада механигы; **брига́дный подря́д** бригада подряды

БРИГАНТИ́НА *ж*; *мор.* бригантина (*елкәнле еңел судно*)

БРИДЖ *м* бридж (*кәрт уйыны*)

БРИ́ДЖИ *мн.* бриджи (**1.** *балаҡтарын ҡунысҡа тығып кейә торған салбар* **2.** *ҡыҫҡа балаҡлы спорт салбары*)

БРИЗ *м*; *мор.* бриз (*көндөҙ диңгеҙҙән йылыраҡ ярға, төнөн ярҙан йылыраҡ диңгеҙгә табан иҫә торған әкрен ел*)

БРИЗА́НТНЫЙ, -ая -ое *спец.* (*разрывной*) бризант, шартлай (ярыла) торған; **бриза́нтные вещества́** шартлай торған матдәләр; **бриза́нтный снаря́д** бризант снаряд

БРИКЕ́Т *м* брикет; **у́гольный брике́т** күмер брикеты; **кормовы́е брике́ты** мал аҙығы брикеттары

БРИКЕТИ́РОВАТЬ *сов.*, *несов.* *что* брикетлау, брикет яһау (һуғыу); **брикети́ровать торф** торфты брикетлау

БРИКЕТИ́РОВАТЬСЯ *несов.* *страд.* *от* **брикети́ровать**

БРИКЕ́ТНЫЙ, -ая, -ое брикет; **брике́тное то́пливо** брикет яғыулыҡ

БРИЛЛИА́НТ и **БРИЛЬЯ́НТ** *м* бриллиант, гәүһәр

БРИЛЛИА́НТОВЫЙ и **БРИЛЬЯ́НТОВЫЙ,** -ая, -ое **1.** бриллиант ...ы, гәүһәр ...ы; **бриллиа́нтовая грань** гәүһәр ҡыры **2.** бриллиант, гәүһәр, бриллиант (гәүһәр) менән биҙәлгән, бриллиант (гәүһәр) ҡашлы; **бриллиа́нтовое ожере́лье** бриллиант муйынсаҡ; **бриллиа́нтовый пе́рстень** гәүһәр ҡашлы йөҙөк ♦ **бриллиа́нтовый зелёный** *фарм.* үләндән әҙерләнгән антисептик дарыу

БРИТА́НСКИЙ, -ая, -ое Британия ...ы; **Брита́нские острова́** Британия утрауҙары

БРИТА́НЦЫ *мн.* (*ед.* **брита́нец** *м*); *книжн.* *см.* **англича́не**

БРИ́ТВА *ж* бритва, ҡырыныу (сәс) бәкеһе; **электри́ческая бри́тва** электр бритваһы; **бри́ться бри́твой** сәс бәкеһе менән ҡырыныу

БРИ́ТВЕННЫЙ, -ая, -ое ҡырыныу ...ы; **бри́твенный прибо́р** ҡырыныу приборы

БРИТОГОЛО́ВЫЙ, -ая, -ое сәсе ҡырылған (алынған), таҡыр (тайыҙ) баш; **бритоголо́вый челове́к** сәсе ҡырылған (таҡыр башлы) кеше

БРИ́ТТЫ *мн.* (*ед.* **бритт** *м*) бриттар (*беҙҙең эраға тиклем VIII б. яңы эраның V б. Британияның төп халҡын тәшкил иткән кельт ҡәбиләләре*)

БРИ́ТЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич.* *от* **брить 2.** *прил.* сәсе (һаҡал-мыйығы) ҡырылған (ҡырып алынған); **бри́тая голова́** (сәсе) ҡырылған баш

БРИТЬ *несов.* *кого-что* сәсте (һаҡал-мыйыҡты) ҡырыу (ҡырып алыу); **брить бо́роду** һаҡал(ды) ҡырыу; **брить электри́ческой бри́твой** электр бритваһы менән ҡырыу

БРИТЬЁ *с* *см.* **брить**, **бри́ться**; **бритьё бороды́** һаҡал ҡырыу

БРИ́ТЬСЯ *несов.* **1.** ҡырыныу; **бри́ться ка́ждое у́тро** һәр иртә ҡырыныу **2.** ҡырынып йөрөү, һаҡал-мыйыҡ йөрөтмәү

БРИ́ЧКА *ж* бричка (*еңел арба*); **рессо́рная бри́чка** сиртмәле бричка

БРОВА́СТЫЙ, -ая, -ое *прост.* ҡуйы ҡалын ҡашлы; **брова́стый челове́к** ҡуйы ҡалын ҡашлы кеше

БРО́ВНЫЙ, -ая, -ое ҡаш ...ы; **бро́вные ду́ги** ҡаш ҡыйғасы

БРОВЬ *ж* ҡаш; **чёрные бро́ви** ҡара ҡаш; **бро́ви дуго́й** ҡыйғас ҡаш; **води́ть бровя́ми** ҡаш һикертеү ♦ **и (да́же) бро́вью не пове́сти (не вести́, не шевельну́ть)** ыжламау ҙа, иғтибар итмәү, әйләнеп тә (боролоп та) ҡарамау, бар тип тә белмәү; **не в бровь, а (пря́мо) в глаз** тап өҫтөнә баҫыу (*урынлы әйтелгән һүҙ тураһында*)

БРОД *м* кисеү; **ме́лкий брод** һай кисеү; **идти́ бро́дом** кисеүҙән атлау ♦ **не зна́я бро́ду, не су́йся в во́ду** кисеү күрмәй, аяҡ сисмә

БРОДИ́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** әсеү ...ы, асыу ...ы; **броди́льный проце́сс** әсеү процесы **2.** әсетеү ...ы, асытыу ...ы; **броди́льный чан** әсетеү киҫмәге

БРОДИ́ТЬ I *несов.* **1.** һәптәнләп (мөстәнләп) йөрөү, ҡыҙырыу, һәптәнләү, мөстәнләү; **броди́ть по у́лице** урам ҡыҙырыу **2.** *перен.* күренеп (сағылып) ҡалыу, сыуалыу (*уй-фекер, йылмайыу билдәләре хаҡында*); **мы́сли бро́дят** уйҙар сыуала

БРОДИ́ТЬ II *несов.* әсеү (бызырлау); **пи́во бро́дит** һыра әсеп ултыра

БРОДЯ́ГА *м* и *ж* **1.** берәҙәк, ҡыҙырас, мысыр хәйерсеһе (*илһеҙ-ерһеҙ кеше*) **2.** *разг.*, *неодобр.* һуҡбай, йолҡош

БРОДЯ́ЖИЙ, -ья, -ье берәҙәк(тәр) ...ы, ҡыҙырас(тар) ...ы, һуҡбай(ҙар)...ы, йолҡош-

(тар) ...ы; **бродя́жья жизнь** ҡыҙырас тормошо; **бродя́жьи привы́чки** һуҡбайҙар ғәҙәте

БРОДЯ́ЖИТЬ *несов.*; *разг. см.* **бродя́жничать**

БРОДЯ́ЖНИЧАТЬ *несов.* **1.** берәҙәклек итеү, берәҙәк (ҡыҙырас) булып йөрөү **2.** *разг.* (*странствовать без определённой цели*) ҡыҙырып йөрөү, ил гиҙеү

БРОДЯ́ЖНИЧЕСКИЙ, -ая, -ое берәҙәклек ...ы, һуҡбайлыҡ ...ы; **бродя́жническая жизнь** берәҙәклек тормошо

БРОДЯ́ЖНИЧЕСТВО *с*; *разг.* берәҙәклек, һуҡбайлыҡ

БРОДЯ́ЧИЙ, -ая, -ее күсеп йөрөгән, күсмә, илгиҙәр; **бродя́чие арти́сты** күсеп йөрөгән артистар; **бродя́чая жизнь** күсмә тормош

БРОЖЕ́НИЕ *с* **1.** әсеү, әсешеү; **у́ксусное броже́ние** һеркә әсеүе **2.** *перен.* сыуалыш, буталыш, бола, ығы-зығы; **броже́ние среди́ рабо́чих** эшселәр араһындағы сыуалыш

БРО́ЙЛЕР *м* **1.** (*цыплёнок, выращиваемый на мясо*) бройлер; **мя́со бро́йлера** бройлер ите **2.** (*помещение для выращивания таких цыплят*) бройлер бинаһы

БРОМ *м* бром (**1.** *химик элемент* **2.** *нерв системаһын тынысландыра торған дарыу*)

БРО́МИСТЫЙ, -ая, -ое *хим.* бромлы; **бро́мистый ка́лий** бромлы калий

БРОНЕ... *ҡушма һүҙҙәрҙең "бронялы", "броня менән ҡапланған" мәғәнәһендәге беренсе өлөшө, мәç.*, **бронеба́шня** бронялы башня; **бронедрези́на** бронялы дрезина

БРОНЕАВТОМОБИ́ЛЬ *м* бронеавтомобиль, бронялы автомобиль, броневик

БРОНЕБО́ЙНЫЙ, -ая, -ое броняны тишә торған, броня тишкес; **бронебо́йный снаря́д** броня тишә торған снаряд; **бронебо́йное ору́жие** броня тишкес ҡорал

БРОНЕБО́ЙЩИК *м* бронебойщик (*броняны тишә торған ҡоралдан атыусы*)

БРОНЕВИ́К *м* броневик (*бронялы автомобиль*)

БРОНЕВО́Й, -ая, -ое **1.** бронялы, броня менән ҡапланған; **бронева́я маши́на** бронялы машина **2.** (*служащий для брони, являющийся бронёй*) броня, броня ...ы; **броневы́е пли́ты** броня плиталар

БРОНЕКА́ТЕР *м* бронялы катер, бронекатер

БРОНЕМАШИ́НА *ж* бронялы машина, бронемашина

БРОНЕНО́СЕЦ *м* **1.** броненосец (*броня менән ҡапланған ҡеүәтле хәрби карап*) **2.** *зоол.* ҡалҡанлы(лар) (*ҡаты ҡалҡан тиреле һөтимәр хайуан*); **семе́йство броненосцев** ҡалҡанлылар ғаиләһе

БРОНЕНО́СНЫЙ, -ая, -ое бронялы, броня менән ҡапланған; **броненосный кре́йсер** бронялы крейсер

БРОНЕПО́ЕЗД *м* бронялы поезд, бронепоезд

БРОНЕТРАНСПОРТЁР *м* бронетранспортёр

БРО́НЗА *ж* **1.** бронза, ҡула (*аҡ ҡурғаш ҡушылған баҡыр иретмәһе*) **2.** *собир.* ҡула нәмәләр

БРОНЗИРОВА́ТЬ и **БРОНЗИ́РОВАТЬ** *сов., несов. что* бронзалау, бронза яғыу (йүгертеү); **бронзирова́ть дверну́ю ру́чку** ишек тотҡаһын бронзалау

БРОНЗИРОВА́ТЬСЯ и **БРОНЗИ́РОВАТЬСЯ** *несов. страд. от* **бронзирова́ть**

БРОНЗИРО́ВКА *ж см.* **бронзирова́ть**

БРО́НЗОВЫЙ, -ая, -ое **1.** бронза, бронзанан яһалған; **бро́нзовая статуэ́тка** бронза һын **2.** һарғылт-ҡуңыр, бронза төҫлө ♦ **бро́нзовый век** *археол.* бронза быуаты (дәүере) (*коралҡорамал яһау өсөн бронза ҡулланылған боронғо дәүер*)

БРОНИ́РОВАННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **брони́ровать** **2.** *прил.* алдан уҡ бүлеп (тәғәйенләп) ҡалдырылған, беркетеп (тәғәйенләп) ҡуйылған, бронле; **брони́рованное ме́сто** бронле (тәғәйенле) урын

БРОНИРО́ВАННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **бронирова́ть** **2.** *прил.* бронялы, броня менән ҡапланған; **брониро́ванный по́езд** бронялы поезд

БРОНИ́РОВАТЬ *несов. что* алдан уҡ бүлеп (тәғәйенләп) ҡалдырыу, беркетеп (тәғәйенләп) ҡуйыу, бронләү; **брони́ровать ме́сто в гости́нице** ҡунаҡханала урын бронләү; **брони́ровать жилу́ю пло́щадь** торлаҡ майҙанды бронләү

БРОНИРОВА́ТЬ *сов., несов. что* бронялау, броня менән ҡаплау (көпләү); **бронирова́ть маши́ну** машинаны бронялау

БРОНТОЗА́ВР *м* бронтозавр (*һөйрәлеүселәрҙең үлеп бөткән төрө*)

БРО́НХИ *мн.* (*ед.* **бронх** *м*) ҡурылдай (*үпкә көпшәһе*)

БРОНХИА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое ҡурылдай ...ы; **бронхиа́льные же́лезы** ҡурылдай биҙҙәре; **бронхиа́льная а́стма** ҡурылдай астмаһы; бронхиаль астма

БРОНХИ́Т *м* бронхит; **о́стрый бронхи́т** көслө бронхит; **хрони́ческий бронхи́т** хроник бронхит; **астмати́ческий бронхи́т** астматик бронхит

БРО́НЯ и **БРОНЬ** *ж* бронь (*ниҙеләр алдан уҡ кемгәләр тәғәйенләп, уға беркетеп ҡуйғанды раҫлаған документ*); **бро́ня на железнодоро́жный биле́т** тимер юл билетына бронь; **предоставля́ть бронь** бронь биреү

БРОНЯ́ *ж* **1.** (*металлическая одежда воина*) ҡояҡ, тимер (ҡорос) күлдәк **2.** (*защитная облицовка*) броня (*ҡорос көп — танк, машина һ.б. өсөн*); **то́лстая броня́** ҡалын броня; **покры́ть бронёй** броня менән көпләү

БРОСА́НИЕ *с см.* **броса́ть**, **броса́ться**

БРОСА́ТЬ *несов.* **1.** *что, чем* ташлау, ырғытыу, бәреү; **броса́ть грана́ту** граната ырғытыу, **броса́ть ка́мень** таш ташлау **2.** *кого-что* (*перемещать, направлять куда-л.*) (тиҙ генә) күсереү, сығарыу, индереү, йүнәлтеү; **броса́ть войска́ в бой** һуғышҡа ғәскәр индереү; **броса́ть това́ры на ры́нок** баҙарға тауар сығарыу; **броса́ть дополни́тельные сре́дства на строи́тельство** төҙөлөшкә өҫтәмә аҡса күсереү **3.** *перен.* (*распространять, направлять — о свете, тени*) сәсеү, һибеү, таратыу, ташлау; **со́лнце броса́ет лучи́** ҡояш нурҙарын һибә; **броса́ть взгляд** ҡараш ташлау **4.** *кого-что* (*класть небрежно, не на своё место*) теләһә нисек ташлау, атып бәреү, быrғау, бырғытыу, быраҡтырыу; **броса́ть игру́шки как попа́ло** уйынсыҡтарҙы тегендә-бында атып бәреү **5.** *кого-что* (*оставлять, покидать*) (бәйләнеште, мөнәсәбәтте) өҙөү, ташлау, ҡалдырыу, ташлап (ҡалдырып) китеү; **броса́ть семью́** ғаиләне ташлап китеү; **броса́ть друзе́й** дуҫиштәрҙе ташлау; **броса́ть пози́ции** позицияны ҡалдырып китеү **6.** *что* и *с неопр.* (*прекращать что-л. делать*) эш-ҡылыкты өҙөү, ҡалдырыу, ташлау; **броса́ть кури́ть** тәмәкене (тартыуҙы) ташлау; **броса́ть рабо́ту** эште ҡалдырыу; **броса́ть учёбу** уҡыуҙы ташлау **7.** *перен.* (*быстро, небрежно произносить — о слове, реплике*) киҫкен генә әйтеү, әйтеп (ташлау); **броса́ть ре́плику** (урындан) һүҙ ташлау ♦ **броса́ть де́ньги на ве́тер** аҡса туҙҙырыу, аҡсаны әрәм-шәрәм итеү, аҡсаны елгә осороу; **броса́ть за решётку** *кого* төрмәгә ябыу, **броса́ть ка́мень (ка́мнем)** *в кого* берәйһенә бысраҡ ташлау; **броса́ть ка́мешки в огоро́д** *чей, кого* һүҙ ебәреү; баҡсаһына таш ташлау; **броса́ть на произво́л судьбы́** яҙмышты үҙ ағышына тапшырыу; **броса́ть слова́ на ве́тер** файҙаһыҙға һөйләнеү, һүҙҙе елгә осороу (ташлау); **броса́ть тень** *на кого-что* шик һалыу (ташлау), тап төшөрөү, ҡара яғыу; **броса́ть ору́жие** ҡорал ташлау, бирелеү; **броса́ть перча́тку** *кому*: 1) дуэлгә саҡырыу; 2) берәйһе менән алышыу (көрәшеү); **броса́ть свет** *на что* асыҡлау

БРОСА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *чем* ырғытышыу, бәрешеү, ташлашыу; **броса́ться снежка́ми** ҡар бәрешеү **2.** *кем-чем*; *перен.* һанға һуҡмау, иҫәпкә алмау, иғтибар итмәү, ҡәҙерен белмәү, баһалап еткермәү **3.** (*прыгать*) һикереү, ырғыу, ташланыу; **броса́ться в во́ду** һыуға һикереү **4.** *на кого-что* (*нападать, кидаться*) ташланыу; **броса́ться на врага́** дошманға ташланыу **5.** (*устремляться куда-л.*) тиҙ генә башлау (тотоноу, керешеү); **броса́ться на по́мощь** тиҙ генә ярҙам итә башлау **6.** (*в порыве чувства устремляться к кому-л.*) ташланыу, аҫылыныу; **броса́ться в объя́тия** ҡосаҡҡа ташланыу; **броса́ться на ше́ю** муйынға аҫылыныу ♦ **броса́ться деньга́ми** аҡсаның ҡәҙерен белмәү; **броса́ться в глаза́** күҙгә салыныу (ташланыу); **броса́ться слова́ми** яуапһыҙ һүҙ ташлау, ауыҙы ни һөйләгәнде ҡолағы ишетмәү; **броса́ться со всех ног** алды-артты ҡарамай, йән-фарман сабыу (йүгереү); **кровь бро́силась ему́ в го́лову** башына ҡан йүгерҙе (*асыуҙан, ярһыуҙан*)

БРО́СИТЬ *сов. что* **1.** *см.* **броса́ть** **2.** *повел.* **бро́сь(те)**; *прост.* (*в знач.* “*перестань*(*те*)”, “*оставь*(*те*)”, “*не надо*”) ҡуй (әле), кәрәкмәй, ташла; **брось говори́ть глу́пости** ҡуй әле, юҡ-барҙы һөйләмә ♦ **жре́бий бро́шен** ни булһа ла шул булыр, булыры булған, буяуы һеңгән (уңған); **хоть брось** бер нәмәгә лә ярарлыҡ түгел, бик насар

БРО́СИТЬСЯ *сов. см.* **броса́ться**

БРО́СКИЙ, -ая, -ое *разг.* күҙгә бәрелеп (ташланып, сағылып) торған, баҙыҡ, бик асыҡ; **бро́ский цвет** баҙыҡ төҫ; **бро́ская красота́** күҙгә бәрелеп торған матурлыҡ

БРО́СКОСТЬ *ж*; *разг.* күҙгә бәрелеп (ташланып, сағылып) тороу, баҙыҡ (бик асыҡ) булыу, баҙыҡлыҡ; **плака́тная бро́скость** плакат кеүек баҙыҡлыҡ

БРО́СОВЫЙ, -ая, -ое *прост.* яраҡһыҙ, насар сифатлы, алама, насар; **бро́совый това́р** алама тауар ♦ **бро́совые зе́мли** ташландыҡ ерҙәр

БРОСО́К *м* **1.** *см.* **броса́ть** 1 и **броса́ться** 1, 4; **2.** (*стремительное движение*) (киҫкен) ынтылыш; **бросо́к вперёд** алға ынтылыш

БРО́ШКА *ж см.* **брошь**

БРОШЬ *ж* брошка, төйрәмес; **стари́нная бирюзо́вая брошь** боронғо фирүзә ҡашлы төйрәмес; **приколо́ть брошь к воротнику́** яғаға брошка ҡаҙау

БРОШЮ́РА *ж* брошюра; **популя́рная брошю́ра** популяр брошюра; **чита́ть брошю́ру** брошюра уҡыу

БРОШЮРОВА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое брошюралау ...ы; **брошюрова́льный стано́к** брошюралау станогы; **брошюрова́льная маши́на** брошюралау машинаһы

БРОШЮРОВА́НИЕ *с см.* **брошюрова́ть**

БРОШЮРОВА́ТЬ *несов. что* брошюралау, брошюровкалау; **брошюрова́ть кни́гу** китап брошюралау

БРОШЮРО́ВКА *ж см.* **брошюрова́ть**

БРОШЮРО́ВОЧНЫЙ, -ая, -ое брошюралау ...ы; **брошюро́вочная рабо́та** брошюралау эше

БРОШЮРО́ВЩИК *м* и **БРОШЮРО́ВЩИЦА** *ж* брошюралаусы

БРУ́ДЕР *м*; *с.-х.* брудер (*инкубатор себештәрен йылыта торған прибор*)

БРУДЕРША́ФТ: пить на брудерша́фт брудершафт эсеү (*дуҫлашыу хөрмәтенә айырым бер төрлө сәкәшеп эсеү*)

БРУС *м* **1.** бурса (*дүрт ҡырлы итеп яһалған ағас, таш, металл*); **мра́морный брус** мәрмәр бурса; **ка́менный брус** таш бурса **2.** *см.* **брусок** 3;

3. *мн.* **бру́сья** *спорт.* брусья (*махсус гимнастика королмаһы*)

БРУСКО́ВЫЙ, -ая, -ое дүрт ҡырлы, киҫәкле; **бруско́вое мы́ло** киҫәкле һабын

БРУСНИ́КА *ж* ҡыҙыл көртмәле

БРУСНИ́ЧНИК *м* ҡыҙыл көртмәлелек

БРУСНИ́ЧНЫЙ, -ая, -ое ҡыҙыл көртмәле ...ы; **брусни́чное варе́нье** ҡыҙыл көртмәле ҡайнатмаһы

БРУСО́К *м* **1.** *уменьш. от* **брус** **2.** *чего* киҫәк (*дүрт ҡырлы*); **брусо́к мы́ла** бер киҫәк һабын; **брусо́к ма́сла** бер киҫәк май **3.** ҡайраҡ, беләү, яныуыс; **точи́ть нож на бруске́** бысаҡты ҡайраҡ менән ҡайрау

БРУСО́ЧНЫЙ, -ая, -ое **1.** бурса ...ы; **брусо́чное произво́дство** бурса етештереү **2.** (*имеющий форму бруска*) киҫәкле; **брусо́чное мы́ло** киҫәкле һабын

БРУ́СТВЕР *м*; *воен.* бруствер (*дошмандан һаҡланыу өсөн окоп алдына өйөлгән тупраҡ*); **бру́ствер око́па** окоп брустверы; **укры́ться за бру́ствером** брустверға ышыҡланыу

БРУСЧА́ТКА *ж* брусчатка (**1.** *шаҡмаҡлап ваҡланған таш* **2.** *таш түшәлгән урам*)

БРУСЧА́ТЫЙ, -ая, -ое **1.** бурса, бурсанан яһалған; **брусча́тый дом** бурса йорт **2.** брусчатка түшәлгән, брусчаткалы; **брусча́тая у́лица** брусчатка түшәлгән урам

БРУ́ТТО *прил.* и *нареч. неизм.*; *спец.* брутто (*тауарҙың төргәге менән ауырлығы*); **вес бру́тто** брутто ауырлығы

БРУЦЕЛЛЁЗ *м*; *вет.* бруцеллёз (*йоғошло мал ауырыуы*); **боле́ть бруцеллёзом** бруцеллёз менән ауырыу; **зарази́ться бруцеллёзом** бруцеллёз йоҡтороу

БРУЦЕЛЛЁЗНЫЙ, -ая, -ое бруцеллёз ...ы; **бруцеллёзная па́лочка** бруцеллёз таяҡсаһы

БРЫЖЕ́ЙКА *ж*; *анат.* эс ярыһы, йыйырса, ҡатлы шекәрә (*корһаҡта эсәктәрҙе тотоп торған яры*)

БРЫ́ЗГАТЬ *несов.* **1.** *чем* сәсрәтеү, сәсеү; **бры́згать водо́й** һыу сәсрәтеү; **бры́згать слюно́й** (*при разговоре*) төкөрөк сәсеү **2.** *перен.* (тирә-яҡҡа) осороу, сәсрәтеү; **и́скры бры́зжут** осҡондар сәсрәй **3.** *что* и *без доп.* һибеү, бөркөү, һиптереү; **бры́згать бельё** кергә һыу бөркөү; **бры́згать лицо́ водо́й** биткә һыу бөркөү **4.** *перен.* (*наст.* **бры́зжет**) аңҡып (бәреп, бөркөп) тороу, урғылып (тышҡа сығып) тороу; **лицо́ его́ бры́зжет ра́достью** йөҙө шатлыҡ бөркөп тора; **бры́зжет мо́лодостью** йәшлек аңҡып тора

БРЫ́ЗГАТЬСЯ *несов.* **1.** *чем см.* **бры́згать** 1, 2, 3; **ма́сло бры́згалось** май сәсрәй ине **2.** (*брызгать друг на друга*) сәсрәтешеү, һибешеү, бөркөшөү; **де́ти бры́згались водо́й** балалар һыу һибеште

БРЫ́ЗГИ *только мн.* **1.** сәсрәмә, сәсрәгән (бөркөлгән) тамсылар; **бры́зги воды́** һыу сәсрәмәһе **2.** *чего* сәсрәгән ярсыҡтар, киҫәксәләр; **бры́зги оско́лков** сәсрәгән ярсыҡтар

БРЫ́ЗНУТЬ *сов.* **1.** сәсрәп (һибелеп) китеү, сәсрәтеп (тамыҙып) ебәреү; **бры́знуть ма́слом на пла́тье** күлдәккә май сәсрәтеп ебәреү **2.** (*вдруг политься*) атылып (бәрелеп) сығыу; **бры́знули слёзы** күҙ йәштәре атылып сыҡты **3.** яуа (һибәләй, ҡоя) башлау; **бры́знул дождь** ямғыр һибәләй башланы **4.** *перен.* (*внезапно появиться, показаться — о лучах солнца и т.д.*) балҡыу, балҡып китеү; **бры́знули лучи́ весе́ннего со́лнца** яҙғы ҡояш нурҙары балҡып китте

БРЫКА́ТЬ *несов.* **1.** тибеү; **ло́шадь брыка́ет** ат тибешә **2.** (*дрыгать*) тыпырсыныу, тулау; **ребёнок брыка́ет но́жками** бала тыпырсына

БРЫКА́ТЬСЯ *несов.* **1.** тибенеү, тибешеү; **осторо́жно, э́та ло́шадь брыка́ется** һаҡ бул, был ат тибешә **2.** (*брыкать друг друга*) тибешеү

БРЫКЛИ́ВЫЙ, -ая, -ое тибешкәк, тибешә торған; **брыкли́вый конь** тибешкәк ат

БРЫЛА́СТЫЙ, -ая, -ое һалбыр, һалынып торған томшоҡло (*этккә ҡарата*); **брыла́стая соба́ка** һалбыр томшоҡло эт

БРЫЛЫ́ *мн.* (*ед.* **брыла́** *ж*) ҡалын (һалынып торған) томшоҡ

БРЫ́НЗА *ж* брынза (*һарыҡ һөтөнән яһалған сыр*); **приготовле́ние бры́нзы** брынза яһау

БРЫСЬ *межд.* брес (*бесәйҙе ҡыуа торған һүҙ*)

БРЮЗГА́ *м* и *ж* мығырлаҡ (мыжыҡ) кеше, ыжыҡа

БРЮЗГЛИ́ВОСТЬ *ж* мығырлаҡ (мыжыҡ) булыу, мыжыҡлыҡ

БРЮЗГЛИ́ВЫЙ, -ая, -ое мығырлаҡ, мыжыҡ; **брюзгли́вый стари́к** мыжыҡ ҡарт

БРЮ́ЗГНУТЬ *несов.* (*болезненно полнеть, отекать*) ауырып йыуанайыу, шешенеү

БРЮЗЖА́НИЕ *с см.* **брюзжа́ть**; **ста́рческое брюзжа́ние** ҡартлыҡ мыжыҡлығы

БРЮЗЖА́ТЬ *несов.* мығырлау, мыжыу, һуҡраныу

БРЮ́КВА *ж* аңра шалҡан, гәрәнкә; **сажа́ть брю́кву** аңра шалҡан сәсеү

БРЮ́КВЕННЫЙ, -ая, -ое аңра шалҡан, гәрәнкә ...ы, гәрәнкәнән яһалған; **брю́квенная ботва́** гәрәнкә һабағы; **брю́квенный со́ус** гәрәнкә соусы

БРЮ́КИ *только мн.* салбар; **же́нские брю́ки** ҡатын-ҡыҙ салбары; **спорти́вные брю́ки** спорт салбары; **наде́ть брю́ки** салбар кейеү

БРЮНЕ́Т *м* брюнет, ҡара сәсле ир; **брюне́тка** *ж* брюнетка, ҡара сәсле ҡатын-ҡыҙ

БРЮХА́СТЫЙ, -ая, -ое *прост.* йыуан ҡорһаҡлы, ҙур эсле

БРЮ́ХО *с* **1.** ҡорһаҡ, бауыр, эс (*хайуандарға ҡарата*); **ло́шадь провали́лась по брю́хо** ат бауырына тиклем батты **2.** ҡорһаҡ, эс (*кешегә ҡарата*); **то́лстое брю́хо** йыуан ҡорһаҡ ♦

по́лзать на брю́хе *перед кем*; *прост.* табанын ялау, ярамһаҡланыу

БРЮХОВИ́НА *ж*; *анат.* ашҡаҙан, ҡорһаҡ эсе (*көйөшлө малға ҡарата*)

БРЮ́ЧНЫЙ, -ая, -ое **1.** салбар ...ы, салбар тегеү ...ы; **брю́чный цех** салбар тегеү цехы **2.** (*предназначенный для брюк*) салбарлыҡ; **брю́чный материа́л** салбарлыҡ тауар; **брю́чная пу́говица** салбар төймәһе ♦ **брю́чный костю́м** салбарлы костюм (*ҡатын-ҡыҙ кейеме*)

БРЮШИ́НА *ж*; *анат.* ҡорһаҡ ярыһы; **воспале́ние брюши́ны** ҡорһаҡ ярыһының шешеүе

БРЮ́ШКО и **БРЮШКО́** *с* **1.** *уменьш.-ласк. от* **брю́хо** **2.** *разг.*, *шутл.* күпкән (йыуан) ҡорһаҡ **3.** (*у маленьких животных и птиц*) ҡорһаҡ, түш, бауыр; **котёнок с бе́лым брюшко́м** аҡ ҡорһаҡлы бесәй балаһы **4.** (*задний отдел членистоногих*) эс, ҡорһаҡ; **брюшко́ ба́бочки** күбәләк ҡорһағы **5.** *обычно мн.* **брюшки́** (*мех с брюшной части животных*) ҡорһаҡ тиреһе; **шу́ба из брюшко́в бе́лки** тейендең ҡорһаҡ тиреһенән тегелгән тун

БРЮШНО́Й, -ая, -ое ҡорһаҡ ...ы, эс ...ы; **брюшна́я по́лость** ҡорһаҡ ҡыуышлығы ♦ **брюшно́й тиф** ҡорһаҡ тифы

БРЯК *межд. в знач. сказ.*; *разг.* шап итеп бәрелеү (һуғылыу, йығылыу); **бряк в окно́** тәҙрәгә шап иттереп һуҡты; **кни́га бряк на́ пол** китап иҙәнгә шап итеп килеп төштө

БРЯ́КАНЬЕ *с см.* **бря́кать**

БРЯ́КАТЬ *несов. см.* **бря́кнуть**

БРЯ́КАТЬСЯ *несов. см.* **бря́кнуться**

БРЯ́КНУТЬ *сов.*; *разг.* **1.** *чем* сылтырап (шалтырап) китеү, сылтыратыу, шалтыратыу, сылтыратып (шалтыратып) ҡуйыу; **бря́кнуть посу́дой** һауыт-һаба шалтыратыу **2.** *кого-что* (*с силой бросить, уронить*) шап иттереп төшөрөү, төшөрөп ебәреү, атып бәреү (ебәреү); **он бря́кнул на стол ключи́** ул асҡысты өҫтәлгә атып бәрҙе **3.** *перен. что* и *без доп.* (*необдуманно сказать*) һүҙ ысҡындырыу, (уйламай-нитмәй) әйтеп ебәреү (һалыу); **бря́кнул некста́ти** урынһыҙ әйтеп һалыу

БРЯ́КНУТЬСЯ *сов.*; *разг.* лап (шап) итеп барып (йығылып) төшөү, дөп итеп ҡалыу; **бря́кнуться на́ пол** иҙәнгә шап итеп барып төшөү

БРЯЦА́НИЕ *с см.* **бряца́ть**; **бряца́ние бубе́нчика** шөңгөр зыңғырлауы

БРЯЦА́ТЬ *несов.*; *книжн.* **1.** шылтырау, сыңғырлау, зыңлау, зыңғырлау, сыңлау; **бряца́ли са́бли** ҡылыстар зыңланы **2.** *чем* (*бренчать*) шылтыратыу, зыңғырлатыу, сыңғырлатыу; **бряца́ть шпо́рами** тибенге сыңғырлатыу ♦ **бряца́ть ору́жием** һуғыш менән ҡурҡытыу (янау)

БУ́БЕН *м* и **БУ́БНЫ** *мн.* шөңгөр, дөңгөр (*уйын ҡоралы*); **бить в бу́бен** дөңгөр ҡағыу

БУБЕНЕ́Ц *м* шөңгөр (*бәләкәй генә йоморсаҡ ҡыңғырау*); **звеня́т бубенцы́** шөңгөрҙәр сыңлай

БУ́БЛИК *м* бублик, керәндил; **угоща́ть бу́бликами** керәндил менән һыйлау

БУБНИ́ТЬ *несов. что* и *без доп.*; *разг.* мығырлау, лығырлау, һуҡраныу; **бубни́ть себе́ под нос** танау аҫтынан мығырлау

БУБНО́ВЫЙ, -ая, -ое *см.* **бу́бны** I; **бубно́вый вале́т** бубий валет; **бубно́вая деся́тка** бубий унлыҡ

БУ́БНЫ I *мн.* (*ед.* **бу́бна** *ж*; *прост.*) бубий (*ҡыҙыл ромбиклы кәрттәр*)

БУ́БНЫ II *мн. см.* **бу́бен**

БУБО́Н *м*; *мед.* бубон (*лимфатик биҙҙәр шешеүе*)

БУГА́Й *м*; *прост.* боға, үгеҙ

БУ́ГЕЛЬ *м*; *тех.* **1.** бугель (*мачта, свайҙарҙы нығытыу өсөн ҡулланылған тимер ҡуласа*) **2.** дуға; **бу́гель трамва́я** трамвай дуғаһы

БУГО́Р *м* **1.** түбә, түмәләс; **подня́ться на буго́р** түмәләскә менеү **2.** (*небольшое возвышение на чём-л.*) ҡалҡыулыҡ, суҡаҡ, соңҡа; **ло́бный бугор** маңлай суҡағы; **бугор заты́лочной ко́сти** соңҡа

БУГОРО́К *м* **1.** түмһәләк; **бугоро́к ве́рхней губы́** өҫкө ирен түмһәләге; **суставно́й бугоро́к** быуын түмһәләге **2.** *мед.* төйөрсөк (*туберкулёз менән ауырығанда үпкәләге ҡаты төйөрҙәр*) **3.** *уменьш. от* **бугор**

БУГО́РЧАТЫЙ, -ая, -ое ҡытырмаҡлы, төйөрсөклө, суғырмаҡлы; **бугорчатая пове́рхность** ҡытырмаҡлы йөҙ

БУГРИ́СТЫЙ, -ая, -ое **1.** түмәләсле; **бугри́стая ме́стность** түмәләсле урын **2.** суғырмаҡлы, түңгәкле, ҡытыршы; **бугри́стая доро́га** суғырмаҡлы юл

БУГРИ́ТЬСЯ *несов.* түмәләсле, суғырмаҡлы булыу, суғырмаҡланыу, түңгәкләнеү; **па́шня бугри́тся смёрзшимися комка́ми** баҫыу туң кәҫтәр менән суғырмаҡланып бөткән

БУДА́РА *ж* буҙар (*йөк кәмәһе*)

БУДДИ́ЗМ *м* буддизм, Будда дине (*яңы эраға тиклемге VI б. аҙағында Төньяҡ Һиндостанда барлыҡҡа килеп, Тибет, Монголия, Һинд Ҡытайы, Ҡытай, Мьянма* (*Бирма*), *Япония һәм башҡа ҡайһы бер Көнсығыш илдәрҙә таралған дин*)

БУДДИ́ЙСКИЙ, -ая, -ое Будда ...ы, буддизм ...ы; **будди́йское уче́ние** буддизм тәғлимәте; **будди́йская рели́гия** Будда дине

БУДДИ́СТ *м* и **БУДДИ́СТКА** *ж* буддист (*Будда динен тотоусы*)

БУДЁНОВЕЦ *м* будёновсы (*Граждандар һуғышында С.М.Будённый командалығында хеҙмәт иткән яугир*)

БУДЁНОВКА *ж* будёновка (*ҡыҙылармеецтарҙың баш кейеме*)

БУДИ́ЛЬНИК *м* будильник; **завести́ буди́льник** будильникты бороп ҡуйыу; **буди́льник зазвене́л** будильник шылтыраны

БУДИ́ТЬ *несов.* **1.** *кого-что* уятыу; **буди́ть ребёнка** баланы уятыу **2.** *что*; *перен.* уятыу, ҡуҙғатыу, тыуҙырыу; **буди́ть любо́вь к родно́му языку́** әсә теленә һөйөү уятыу

БУ́ДКА *ж* будка; **сторожева́я бу́дка** ҡарауылсы будкаһы; **железнодоро́жная бу́дка** тимер юл будкаһы ♦ **суфлёрская бу́дка** суфлёр будкаһы

БУ́ДНИ *мн.* (*ед.* **бу́день** *м*; *уст.*, *прост.*) **1.** эш (хеҙмәт) көнө, ғәҙәти (ҡәҙимге, ябай) көн; **трудовы́е бу́дни** ғәҙәти хеҙмәт көндәре **2.** *перен.* көндәлек (ғәҙәти, ҡәҙимге) тормош **3.** *перен.* (*безрадостная жизнь*) күңелһеҙ, эс бошорғос (бер төрлө) тормош

БУ́ДНИЙ, -яя, -ее ғәҙәти, ҡәҙимге; **бу́дний день** ғәҙәти көн

БУ́ДНИЧНЫЙ, -ая, -ое и *разг.* **БУ́ДНИШНИЙ,** -яя, -ее **1.** эш …ы, хеҙмәт …ы, ғәҙәти, ҡәҙимге; **бу́дничный день** эш көнө **2.** (*предназначенный для будней*) эш …ы, эшкә (әрһеҙгә) кейә торған; **бу́дничное пла́тье** эш кейеме, эш күлдәге **3.** *перен.* (*повседневный*) көндәлек, көн дә була торған; **бу́дничная рабо́та** көндәлек эш **4.** *перен.* (*однообразный, безрадостный*) күңелһеҙ, эс бошорғос, бер төрлө; **бу́днишняя жизнь** эс бошорғос (бер төрлө) тормош

БУДОРА́ЖИТЬ *несов. кого-что*; *разг.* (*приводить в беспорядок*) туҙҙырыу, ығы-зығы килтереү, ҡуҙғытыу, ярһытыу; **будора́жить наро́д** халыҡты ҡуҙғытыу

БУДОРА́ЖИТЬСЯ *несов.*; *разг.* ығы-зығы килеү, ярһыу, ҡуҙғыу, тынысһыҙланыу

БУ́ДОЧНИК *м*; *разг.* ҡарауылсы (*будкала ҡарауылда тороусы*)

БУ́ДТО *союз* и *частица* **1.** *союз сравн.* (*как, словно*) кеүек, һымаҡ, шикелле, әйтерһең, гүйә; -дай/-дәй; **мерца́ет, бу́дто звезда́** йондоҙ кеүек (йондоҙҙай) емелдәй

2. *союз изъяснит.* (*что*) тип, икән (имеш) тип; **говоря́т, бу́дто ты ско́ро защища́ешь диссерта́цию** һине тиҙҙән диссертация яҡлай, имеш, тиҙәр

3. *частица вопр.*; *разг.* (*разве, неужели, так ли*) шулаймы ни, -мы/-ме ни; **уж бу́дто ты так спеши́шь домо́й?** һин шулай өйгә ашығаһыңмы ни?

4. *частица*; *разг.* (*кажется*) әйтерһең дә, гүйә, шикелле, кеүек, һымаҡ, әйтерһең (дә инде), йәнәһе; **ты мне бу́дто э́того не говори́л** һин миңә быны әйтмәгән инең шикелле

БУДУА́Р *м* будуар (*бай ҡатындарҙың кейенеү-яһаныу һәм яҡын ҡунаҡтар ҡабул итеү бүлмәһе*)

БУ́ДУЩИЙ, -ая, -ее **1.** (*предстоящий*) киләсәк, буласаҡ, алдағы, киләсәктәге; **бу́дущее поколе́ние** киләсәк быуын; **бу́дущая неве́стка** буласаҡ килен **2.** (*следующий*) киләһе; **бу́дущей весно́й** киләһе яҙ; **на бу́дущий год** киләһе йылға, йәрингә **3.** *в знач. сущ.* **бу́дущее** *с* киләсәк; **счастли́вое бу́дущее** бәхетле киләсәк; **в недалёком бу́дущем** яҡын киләсәк(тәге) ♦ **бу́дущее вре́мя** *грам.* киләсәк заман

БУ́ДУЩНОСТЬ *ж* **1.** (*состояние*) *кого-чего-л.* киләсәк, киләсәк көн; **бу́дущность респу́блики** республиканың киләсәге; **неизве́стная бу́дущность** билдәһеҙ киләсәк **2.** (*судьба, успех*) яҡшы киләсәк, бәхетле яҙмыш (тәҡдир)

БУЁК *м* буй, ҡалҡҡы, ҡалҡма, ҡалҡыуыс (*ау һалған урынды һ.б. һыу төбөндәге нәмәләрҙең тәңгәлен күрһәтеү өсөн йөҙҙөрөп ҡуйылған билдә*)

БУ́ЕР *м* буер, елкәнле сана

БУЕРА́К *м*; *обл.* йырғанаҡ, йырҙа, йырын, гөрләүек

БУЕРА́ЧНЫЙ, -ая, -ое *обл.* йырғанаҡлы, йырғанаҡтар менән телгеләнгән; **буера́чная ме́стность** йырғанаҡлы урын

БУЕРИ́СТ *м* буерсы (*буер ярышында ҡатнашыусы*); **соревнова́ние буери́стов** буерсылар ярышы

БУ́ЕРНЫЙ, -ая, -ое буер …ы; **бу́ерный спорт** буер спорты

БУЖ *м* буж (*көпшә формаһындағы ағзаларҙы тикшереү һәм киңәйтеү өсөн инструмент*); **буж уретра́льный** уретра (һейеү каналы) бужы

БУЖЕНИ́НА *ж* буженина (*махсус ысул менән бешерелгән суҡа ите*)

БУЗА́ I *ж*; *этн.* буҙа (*һоло, арпа йәки бойҙай ярмаһынан ҡайнатып әсеткән эсемлек*); **изготовле́ние бузы́** буҙа ҡойоу; **угоща́ть бузо́й** буҙа менән һыйлау

БУЗА́ II *ж*; *прост.* дау, ғауға, янъял, шаушыу, бола, ығы-зығы, тәртипһеҙлек, ыҙғыш; **зава́ривать бузу́** шау-шыу күтәреү

БУЗИ́ЛА *м* и *ж*; *прост.* дау ҡуптарыусы, ғауғасы, янъялсы, боласы

БУЗИНА́ *ж* өсҡат, бүре емеше, мәрүәр; **кра́сная бузина́** ҡыҙыл мәрүәр; **чёрная бузина́** ҡара мәрүәр

БУЗИ́ННИК *м* өсҡат (мәрүәр, бүре емеше) ҡыуаҡлығы

БУЗИ́НОВЫЙ, -ая, -ое өсҡат …ы, бүре емеше …ы, мәрүәр …ы, **бузи́новый куст** өсҡат (мәрүәр, бүре емеше) ҡыуағы

БУЗИ́ТЬ *несов.*; *прост.* шау-шыу күтәреү, дау ҡуптарыу, бола сығарыу

БУЗОТЁР *м* и **БУЗОТЁРКА** *ж*; *прост.*, *неодобр.* боласы, янъялсы, ғауғасы, даусы

БУЙ *м* ҡалҡыуыс (*һыу төбөндәге нәмәнең тәңгәлен, һай урынды, ау һалған ерҙе һәм башҡаларҙың урынын күрһәтеү өсөн йөҙҙөрөп ҡуйылған билдә*)

БУ́ЙВОЛ *м* буйвол, һыу һыйыры; **бу́йволица** *ж* инә буйвол, инә һыу һыйыры (*эре көйөшлө мал, йорт хайуаны итеп аҫрала*)

БУЙВОЛИ́НЫЙ, -ая, -ое буйвол ...ы, һыу һыйыры ...ы; **буйволи́ное копы́то** буйвол тояғы

БУ́ЙВОЛОВЫЙ, -ая, -ое буйвол ...ы, һыу һыйыры ...ы; **бу́йволовые рога́** буйвол (һыу һыйыры) мөгөҙө; **бу́йволовая шку́ра** буйвол (һыу һыйыры) тиреһе

БУ́ЙНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*необузданный*) ғауғасыл, ҡотороҡ, һуғышсан; **бу́йный челове́к** ғауғасыл кеше **2.** *трад.-поэт.* (*удалой, смелый*) тәүәккәл, сая, үткер, батыр, ҡыйыу; **бу́йный мо́лодец** батыр егет **3.** *трад.-поэт.* (*порывистый*) көслө, ҡеүәтле, ҡаты; **бу́йный ве́тер** көслө ел **4.** *перен.* (*пылкий, страстный*) янып торған, дәртле, ҡайнар; **бу́йное жела́ние** ҡайнар теләк **5.** (*пышный — о растительности*) шәп (ҡотороп) үҫкән, ҡуйы; **бу́йные тра́вы** ҡотороп үҫкән үлән ♦ **бу́йная голо́вушка** баш бирмәҫ

БУ́ЙСТВО *с* **1.** *см.* **бу́йный** 1; **2.** (*бесчинство*) янъял ҡуптарыу, тәртипһеҙлек

БУ́ЙСТВОВАТЬ *несов.* ҡотороноу, башбаштаҡлыҡ (тәртипһеҙлек) ҡылыу, дау (янъял, бола) ҡуптарыу

БУК *м* бук (*ағас*)

БУ́КА *м* и *ж*; *разг.* **1.** (*фантастическое существо, которым пугают детей*) бапаҡ, боҡай; **не плачь, бу́ка тебя́ унесёт** илама, юғиһә бапаҡ алып китер **2.** (*угрюмый человек*) ҡырыҫ, төйтөк, ҡараңғы сырайлы кеше ♦ **смотре́ть бу́кой (бу́ка-бу́кой)** ҡараңғы сырай күрһәтеү, ҡырыҫлыҡ күрһәтеү

БУКА́ШКА *ж* ваҡ бөжәк-мөжәк

БУ́КВА *ж* **1.** (*знак*) хәреф; **прописна́я бу́ква** баш хәреф; **стро́чная бу́ква** бәләкәй хәреф **2.** *чего*; *перен.* (*формальная сторона чего-л.*) хәреф, формаль яҡ; **соблюда́ть бу́кву зако́на** законды формаль яҡтан үтәү ♦ **бу́ква в бу́кву** һүҙмә-һүҙ

БУКВА́ЛЬНО *нареч.* **1.** һүҙмә-һүҙ; **переводи́ть буква́льно** һүҙмә-һүҙ тәржемә итеү **2.** *разг.* ысынлап та, һис тә; **у меня́ нет буква́льно ни одного́ свобо́дного дня** минең ысынлап та бер генә лә буш көнөм юҡ

БУКВА́ЛЬНОСТЬ *ж* **1.** һүҙмә-һүҙ (үҙгәрешһеҙ) булыу; **буква́льность перево́да** тәржемәнең һүҙмә-һүҙ булыуы **2.** (*точность*) теүәллек, дөрөҫлөк, тура мәғәнә

БУКВА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** һүҙмә-һүҙ; **буква́льный перево́д** һүҙмә-һүҙ тәржемә **2.** (*точный*) тура, дөрөҫ; **в буква́льном смы́сле** тура мәғәнәһендә

БУКВА́РНЫЙ, -ая, -ое (*производимый по букварю*) әлифба ...ы, әлифба буйынса өйрәтеү ...ы; **буква́рный пери́од обуче́ния гра́моте** уҡырға-яҙырға өйрәтеүҙең әлифба осоро

БУКВА́РЬ *м* әлифба, әлифба китабы; **учи́ться по букварю́** әлифбанан уҡыу

БУ́КВЕННЫЙ, -ая, -ое хәрефле, хәреф(тәр) менән; **бу́квенное обозначе́ние** хәрефтәр менән билдәләү; **бу́квенное уравне́ние** хәрефле тигеҙләмә

БУКВОЕ́Д *м*; *ирон.* (*формалист*) ваҡсыл (темтек) кеше, хәреф ҡоло

БУКВОЕ́ДСТВО *с*; *ирон.* ваҡсыл (темтек, хәреф ҡоло) булыу

БУКЕ́Т *м* **1.** букет, гөлләмә; **буке́т роз** роза гөлләмәһе; **подари́ть буке́т цвето́в** сәскә гөлләмәһе бүләк итеү **2.** (*ароматические свойства*) үҙенә бер төрлө хуш еҫ, тәмле тат; **буке́т ча́я** сәйҙең үҙенә бер төрлө хуш еҫе

БУКЕТИРО́ВКА *ж*; *с.-х.* букетлау (*үҫемлектәр рәтен һирәкләтеү ысулы*); **букетиро́вка са́харной свёклы** шәкәр сөгөлдөрөн букетлау

БУКИНИ́СТ *м* букинист (*иҫке китаптар йыйып һатыусы*)

БУКИНИСТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое букинистика ...ы, букинистик; **букинисти́ческий магази́н** букинистика магазины; **букинисти́ческая кни́га** букинистик китап (*һирәк осрай торған китап*)

БУКЛЕ́Т *м* буклет; **рекла́мный букле́т** реклама буклеты; **букле́т с ви́дами го́рода** ҡала күренештәре төшөрөлгән буклет

БУ́КОВЫЙ, -ая, -ое **1.** бук ...ы; **бу́ковое де́рево** бук ағасы; **бу́ковые оре́хи** бук сәтләүеге **2.** бук, бук ағасынан яһалған; **бу́ковая ме́бель** бук ағасынан яһалған мебель **3.** *в знач. сущ.* **бу́ковые** *мн.*; *бот.* бук һымаҡтар ғаиләһе (*имән, бук, каштан һәм башҡалар инә*)

БУКО́ЛИКА *ж*; *лит.* буколика (*көтөүселәр тормошон идеаллаштырып һүрәтләгән әҙәбиәт*)

БУКОЛИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое *лит.* буколика ...ы, буколик; **буколи́ческая поэ́зия** буколик шиғриәт

БУ́КСА *ж* букса (*паровоз, вагон баҫымын тәгәрмәс күсәренә бирә торған подшипниклы металл ҡумта*)

БУКСИ́Р *м* буксир (*тартып йәки этеп йөк йөрөтә торған карап, трактор, машина һәм уның канаты*); **букси́р тяну́л ба́ржу** буксир баржаны тарта ине ♦ **брать (взять) на букси́р** *кого* буксирға алыу (*ярҙам ҡулы һуҙыу*)

БУКСИ́РНЫЙ, -ая, -ое буксир ...ы; **букси́рный парохо́д** буксир пароходы

БУКСИ́РОВАНИЕ *с см.* **букси́ровать**

БУКСИ́РОВАТЬ *несов. что* канатҡа тағыу, һөйрәп (этеп тартып) барыу, буксирлау; **парохо́д букси́рует ба́ржу** карап баржаны һөйрәп бара

БУКСИРО́ВКА *ж см.* **букси́ровать**; **буксиро́вка корабля́** карапты буксирлау

БУКСОВА́ТЬ *несов.* буксовать итеү (*тайғаҡ, батҡаҡ һ.б. урында батып, китә алмай тороу — тәгәрмәскә ҡарата*)

БУЛАВА́ *ж* **1.** суҡмар (*боронғо һуғыш ҡоралы*); **уда́рить булаво́й** суҡмар менән һуғыу **2.** булава, таяҡ (*түрәлек һәм дәрәжә билдәһе булған йомро башлы ҡул таяғы*); **ге́тманская булава́** гетман таяғы **3.** *спорт.* булава (*гимнастика ҡоралы*); **упражне́ние с булава́ми** булавалар менән күнекмә

БУЛА́ВКА *ж* **1.** булавка, төйрәүес; **приколо́ть була́вку** төйрәүес ҡаҙау **2.** булавка (биҙәүес); **була́вка для га́лстука** галстук булавкаһы ♦ **на була́вки** (*о деньгах*) *уст.* ҡулаҡса, кеҫә аҡсаһы

БУЛА́ВОЧНЫЙ, -ая, -ое төйрәүес ...ы, булавка ...ы; **була́вочная голо́вка** төйрәүес (булавка) башы ♦ **с була́вочную голо́вку** энә осондай ғына, бик бәләкәй генә

БУЛА́НЫЙ, -ая, -ое (*о масти лошади*) ҡола (*кәүҙәһе ҡыҙғылт-һары, ҡойроҡ-ялы ҡара ат*); **була́ная кобы́ла** ҡола бейә

БУЛА́Т *м* **1.** булат, ҡорос (*ҡорал өсөн ҡойолған боронғо ҡорос*) **2.** *уст.*, *трад.-поэт.* ҡорос ҡылыс, хәнйәр; **точи́ть була́т** хәнйәр үткерләү

БУЛА́ТНЫЙ, -ая, -ое булат, булаттан яһалған; **була́тный клино́к** булат ҡылыс (хәнйәр)

БУ́ЛКА *ж* булка, күмәс; **сдо́бная бу́лка** аҡ күмәс; **бу́лка с изю́мом** йөҙөмлө күмәс

БУ́ЛЛА *ж* булла (*Рим Папаһының грамотаһы, яҙма мөрәжәғәте*)

БУ́ЛОЧНАЯ *ж* күмәсхана

БУ́ЛОЧНИК *м* и **БУ́ЛОЧНИЦА** *ж* **1.** күмәс (булка) бешереүсе **2.** күмәс (булка) һатыусы; **рабо́тать бу́лочником** күмәс һатыусы булып эшләү

БУ́ЛОЧНЫЙ, -ая, -ое булка, күмәс, икмәк; **бу́лочные изде́лия** һәр төрлө ваҡ икмәк (күмәс, булка)

БУЛТЫ́Х *межд. в знач. сказ.*; *разг.* шабыр, шабыр-шобор, гөмбөр, гөмбөр-гөмбөр; **он булты́х в во́ду** ул һыуға гөмбөр (итте)

БУЛТЫХА́ТЬ *несов. что*; *разг.* **1.** шомбор итеп ырғытыу (*һыуға*) **2.** *без доп. см.* **бултыха́ться** 1; **3.** болғатыу; **бултыха́ть лека́рство** дарыуҙы болғатыу

БУЛТЫХА́ТЬСЯ *несов.*; *разг.* **1.** шомбор (сумбыр, супыр, супыр-супыр) итеп төшөп китеү (*һыуға*) **2.** ҡарпыу; **в реке́ бултыха́ется ры́ба** йылғала балыҡ ҡарпый **3.** сайпылыу, сайҡалып түгелеү; **вода́ бултыха́ется в бо́чке** мискәлә һыу сайпыла

БУЛТЫ́ХНУТЬ и **БУЛТЫХНУ́ТЬ** *сов. см.* **бултыха́ть**

БУЛЫ́ГА *ж собир. см.* **булы́жник**

БУЛЫ́ЖНИК *м* и **БУЛЫ́ГА** *ж* суйырташ; **вы́мощенная булы́жником у́лица** суйырташ түшәлгән урам

БУЛЫ́ЖНЫЙ, -ая, -ое суйырташлы, суйырташ түшәлгән; **булы́жная мостова́я** суйырташ түшәлгән урам

БУЛЬ-БУ́ЛЬ *межд.* бүлк, бүлк-бүлк, бутыр-бутыр

БУЛЬВА́Р *м* бульвар; **идти́ по бульва́ру** бульвар буйлап барыу

БУЛЬВА́РНЫЙ, -ая, -ое **1.** бульвар ...ы; **бульва́рная алле́я** бульвар аллеяһы **2.** *перен.* бульвар; **бульва́рный рома́н** бульвар романы (*бик үк юғары булмаған зауыҡҡа иҫәп тотоп яҙылған роман*)

БУЛЬДО́Г *м* бульдог (*эт тоҡомо*)

БУЛЬДО́ЖИЙ, -ья, -ье бульдог ...ы; **бульдо́жья мо́рда** бульдог томшоғо

БУЛЬДО́ЗЕР *м* бульдозер; **чи́стить доро́гу бульдо́зером** юлды бульдозер менән таҙартыу

БУЛЬДОЗЕРИ́СТ *м* бульдозерсы; **рабо́тать бульдозери́стом** бульдозерсы булып эшләү

БУ́ЛЬКАНЬЕ *с см.* **бу́лькать**; **бу́льканье воды́** һыуҙың бүлк-бүлк итеүе

БУ́ЛЬКАТЬ *несов.* бүлк-бүлк (бутыр-бутыр) килеү (итеү), бүлкелдәү, сылтыр-сылтыр килеү (итеү), сылтырау; **где́-то бу́лькает родни́к** ҡайҙалыр шишмә сылтыр-сылтыр килә

БУ́ЛЬКНУТЬ *сов.* **1.** *см.* **бу́лькать** **2.** *разг.* бүлк итеп килеп төшөү (*һыуға*)

БУЛЬО́Н *м* һурпа; **кури́ный бульо́н** тауыҡ һурпаһы; **мясно́й бульо́н** ит һурпаһы

БУМ I *межд.* даң-доң; **где́-то уда́рили в ко́локол — бум, бум, бум** ҡайҙалыр даң-доң итеп саң ҡаҡтылар ♦ **ни бум-бу́м** *прост.* бер ни белмәү (аңламау)

БУМ II *м* **1.** бум (*сәнәғәттең һәм ауҙаның спекуляция нигеҙендә ваҡытлыса үҫеше*) **2.** *перен.*, *разг.* бум, яһалма шау-шыу, шаҡ ҡатырғыс хәбәр; **газе́тный бум** гәзиттә яҙылған шаҡ ҡатырғыс хәбәр

БУМ III *м* бум (*спорт ҡорамалы*); **ходи́ть по бу́му** бум буйлап атлау

БУМА́ГА I *ж* **1.** ҡағыҙ; **бе́лая бума́га** аҡ ҡағыҙ; **бума́га в лине́йку** юллы (буйлы) ҡағыҙ; **бума́га в кле́тку** шаҡмаҡлы ҡағыҙ; **газе́тная бума́га** гәзит ҡағыҙы; **пи́счая бума́га** яҙыу ҡағыҙы; **цветна́я бума́га** төҫлө ҡағыҙ; **заверну́ть в бума́гу** ҡағыҙға төрөү **2.** рәсми ҡағыҙ, документ (*һәр төрлө*); **предъяви́ть бума́гу** документ күрһәтеү **3.** *мн.* **бума́ги** ҡульяҙмалар; **посмотре́ть бума́ги поэ́та** шағирҙың ҡульяҙмаларын ҡарау ♦ **на бума́ге (быть, остава́ться)** ҡағыҙҙа ғына ҡалыу, тормошҡа ашмау; **це́нные бума́ги** ҡиммәтле ҡағыҙҙар (*векселдәр, облигациялар*)

БУМА́ГА II *ж* кизе-мамыҡ (*мамыҡ һәм унан туҡылған туҡымалар*)

БУМАГОМАРА́НИЕ *с*; *разг.*, *ирон.* ҡағыҙ бысратыу (*кәрәкмәгән юҡ-бар нәмә яҙыу*)

БУМАГОМАРА́ТЕЛЬ *м*; *разг.*, *ирон.* ҡағыҙ бысратыусы (*кәрәкмәгән юҡ-бар нәмә яҙған кеше*)

БУМАГОПРЯДЕ́НИЕ *с*; *уст.* кизе-мамыҡ иләү

БУМАГОПРЯДИ́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое *уст.* кизе-мамыҡ иләү ...ы; **бумагопряди́льная фа́брика** кизе-мамыҡ иләү фабрикаһы

БУМА́ЖКА *ж* **1.** *уменьш. от* **бума́га** I ҡағыҙ киҫәге (остоғо) **2.** рәсми ҡағыҙ, документ **3.** *разг.* ҡағыҙ аҡса; **бума́жки в три и в пять рубле́й** өслөк һәм бишлек ҡағыҙ аҡса

БУМА́ЖНИК I *м* бумажник (*аҡса, документ һалып, кеҫәлә йөрөтә торған янсыҡ*); **ко́жаный бума́жник** күн бумажник (янсыҡ)

БУМА́ЖНИК II *м* ҡағыҙсы (*ҡағыҙ сәнәғәтендә эшләүсе*)

БУМА́ЖНЫЙ I, -ая, -ое **1.** ҡағыҙ ...ы; **бума́жная фа́брика** ҡағыҙ фабрикаһы; **бума́жное произво́дство** ҡағыҙ етештереү **2.** (*сделанный из бумаги*) ҡағыҙҙан яһалған, ҡағыҙ; **бума́жная салфе́тка** ҡағыҙ майлыҡ (салфетка) **3.** (*канцелярско-бюрократический*) ҡағыҙ эше; **бума́жная волоки́та** ҡағыҙ эше мәшәкәте ♦ **бума́жные де́ньги** ҡағыҙ аҡса; **бума́жная душа́** ҡағыҙ ҡоло, ҡағыҙ ҡорто

БУМА́ЖНЫЙ II, -ая, -ое **1.** кизе-мамыҡ; **бума́жная ткань** кизе-мамыҡ туҡыма **2.** кизе-мамыҡтан тегелгән, кизе-мамыҡ; **бума́жное пла́тье** кизе-мамыҡтан тегелгән күлдәк

БУМАЗЕ́ЙНЫЙ, -ая, -ое **1.** бумазый ...ы; **бумазе́йное произво́дство** бумазый етештереү **2.** бумазый, бумазыйҙан тегелгән; **бумазе́йное пла́тье** бумазый күлдәк

БУМАЗЕ́Я *ж* бумазый (*бер яғы өбөрөлө мамыҡ туҡыма*); **бе́лая бумазе́я** аҡ бумазый; **пла́тье из бумазе́и** бумазыйҙан тегелгән күлдәк

БУМЕРА́НГ *м* бумеранг (*ырғытҡандан һуң кире әйләнеп ҡайта торған кәкре суҡмар рәүешендәге ҡорал*)

БУНДЕСВЕ́Р *м* бундесвер (*Германия ҡораллы көстәренең исеме*)

БУНДЕСРА́Т *м* бундесрат (*Германияның ер вәкиллеге органы*)

БУНДЕСТА́Г *м* бундестаг (*Германияның юғары вәкәләтле органы*)

БУ́НКЕР *м* бункер (**1.** *иген, күмер кеүек нәмәләрҙе һалып ҡуя торған үҙе бушатылмалы һауыт* **2.** *диңг. караптың рейсҡа етерлек ҡаты яғыулыҡ һаҡлай торған махсус бүлеге* **3.** *ер аҫтына эшләнгән һаҡланыу, ҡасыу урыны*)

БУ́НКЕРНЫЙ, -ая, -ое бункер ...ы

БУНКЕРОВА́ТЬ *несов. что*; *спец.* бункерға һалыу (тултырыу); **бункерова́ть зерно́** игенде бункерға тултырыу; **бункерова́ть у́голь** күмерҙе бункерға һалыу

БУНКЕРОВА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *спец.* яғыулыҡ запасы тултыртыу (*караптарҙа, паровоздарҙа*) **2.** *страд. от* **бункерова́ть**

БУНКЕРО́ВКА *ж*; *спец. см.* **бункерова́ть**

БУНКЕРО́ВОЧНЫЙ, -ая, -ое *спец.* бункерға һалыусы (тултырыусы) ...ы; **плаву́чая бункеро́вочная ба́за** бункер тултырыусы йөҙмә база

БУНТ I *м* (*мятеж*) бола, сыуалыш, фетнә; **вы́звать бунт** бола ҡуптарыу

БУНТ II *м* **1.** (*связка, кипа*) төргәк, бәйләм; **бунт про́волоки** бер бәйләм тимер сыбыҡ **2.** өйөм, өймә; **бунты́ хло́пка** мамыҡ өйөмдәре

БУНТА́РСКИЙ, -ая, -ое боласыл; **бунта́рские ре́чи** боласыл сығыштар

БУНТА́РСТВО *с* фетнәселек, боласылыҡ

БУНТА́РЬ *м* боласы, фетнәсе

БУНТОВА́ТЬ *несов.* **1.** (*участвовать в бунте*) бола сығарыу, сыуалышта ҡатнашыу **2.** (*подстрекать*) сыуалышҡа саҡырыу, болаға ҡотортоу; **бунтова́ть наро́д** халыҡты болаға ҡотортоу **3.** *перен., разг.* ҡаршы сығыу, ҡотороноу, дыу килеү; **стари́к бунту́ет** ҡарт дыу килә

БУНТОВО́Й, -ая, -ое (*о товаре*) төргәкле, бәйләмле, ҡаплы; **бунтово́й това́р** төргәкле тауар

БУНТОВСКО́Й, -ая, -ое фетнәсел, боласыл; **бунтовско́й хара́ктер** фетнәсел холоҡ

БУНТОВЩИ́К *м* и **БУНТОВЩИ́ЦА** *ж* боласы, бола сығарыусы, фетнәсе

БУНЧУ́ЖНЫЙ *м* бунчужный (*ғәскәри дәрәжә*)

БУНЧУ́К *м* бунчук (**1.** *украин, поляк гетмандарының, казак атамандарының һәм төрөк пашаларының хакимлыҡ билгеһен белдергән ат ҡойроғона тағылған таяҡ* **2.** *хәрби оркестрҙа музыка ҡоралы*)

БУР I *м* ер бырауы, бур (*ер бырауылай торған ҡорамал*)

БУР II *м см.* **бу́ры**

БУРА́ *ж* бура (*натрий тоҙо*)

БУРА́В *м* бырау

БУРА́ВИТЬ *несов. что* бырауылау, бырауылап тишеү

БУРА́ВЧИК *м*; *уменьш. от* **бура́в** бәләкәй бырау

БУРА́К *м*; *обл.* сөгөлдөр

БУРА́Н *м* буран; **сне́жный бура́н** ҡар бураны; **весе́нний бура́н** яҙғы буран; **подня́лся бура́н** буран сыҡты

БУРА́ННЫЙ, -ая, -ое буранлы; **бура́нная зима́** буранлы ҡыш

БУРГОМИ́СТР *м* бургомистр (*ҡайһы бер Европа илдәрендә һәм элекке Рәсәйҙә ҡала идаралығы башлығы*)

БУРДА́ *ж*; *разг.* боламыҡ (*тәмһеҙ итеп әҙерләнгән аш йәки эсемлек*)

БУРДЮ́К *м*; *этн.* һаба, турһыҡ, муртай (*ыҫланған мал тиреһенән тар ауыҙлы, ялпаҡ итеп тегелгән һауыт*); **налива́ть кумы́с в бурдю́к** турһыҡҡа ҡымыҙ ҡойоу; **прикрепи́ть бурдю́к к седлу́** муртайҙы эйәргә тағыу

БУРДЮ́ЧНЫЙ, -ая, -ое һаба ...ы, турһыҡ ...ы, муртай ...ы; **бурдю́чный кумы́с** турһыҡта бешелгән ҡымыҙ

БУРЕВЕ́СТНИК *м* дауыл ҡошо, дауыл хәбәрсеһе, дауылғош

БУРЕВО́Й, -ая, -ое дауыл ...ы; **бурева́я ту́ча** дауыл болото

БУРЕЛО́М *с собир.* ələгет, ҡумырыҡ (*елдауыл ауҙарған ағас*); **бурело́м загроможда́л доро́гу** ҡумырыҡ юлды ҡаплаған

БУРЕ́НИЕ *с см.* **бури́ть**

БУРЁНКА *ж*; *разг.* ҡуңыр һыйыр

БУРЕ́ТЬ *несов.* ҡыҙғылт көрән (һоро) төҫкә инеү

БУРЖУА́ *м нескл.* буржуа (*буржуазия синыфы вәкиле*)

БУРЖУАЗИ́Я *ж* буржуазия; **ме́лкая буржуази́я** ваҡ буржуазия

БУРЖУА́ЗНЫЙ, -ая, -ое буржуаз; **буржуа́зная идеоло́гия** буржуаз идеология; **буржуа́зная па́ртия** буржуаз партия; **буржуа́зная респу́блика** буржуаз республика

БУРЖУ́Й *м*; *разг.*, *презр.* буржуй (*буржуазия синыфы вәкиле*)

БУРЖУ́ЙКА *ж* **1.** *разг.*, *презр.* буржуй ҡатын-ҡыҙ **2.** *разг.* буржуйка, тимер мейес

БУРИ́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое быраулау ...ы; **бури́льная маши́на** быраулау машинаһы; **бури́льный стано́к** быраулау станогы

БУРИ́ЛЬЩИК *м* быраулаусы (*эшсе*)

БУРИМЕ́ *с нескл.* буриме (*алдан бирелгән рифмалар буйынса көлкөлө шиғыр яҙыуҙан торған әҙәби уйын*)

БУРИ́ТЬ *несов.* *что* быраулау, ер быраулау; **бури́ть нефтяну́ю сква́жину** нефть скважинаһын быраулау

БУ́РКА I *ж* бурка (*Кавказ халҡының, тула һымаҡ итеп, кәзә йөнөнән баҫылған ябынсаһы*)

БУ́РКА II *см.* **бу́рки**

БУ́РКАТЬ *несов.*; *разг. от* **бу́ркнуть**

БУ́РКИ *мн.* (*ед.* **бу́рка** *ж*) бурка (*кейеҙ йәки фетрҙан тегелгән күн табанлы итек*); **бе́лые бу́рки** аҡ бурка

БУ́РКНУТЬ *сов.* *что* и *без доп.*; *разг.* мығырлау, мығырлап ҡуйыу

БУРЛА́К *м* бурлак (*элек карап-баржаны йылға үренә арҡан менән һөйрәүсе эшсе*)

БУРЛА́ЦКИЙ, -ая, -ое бурлак(тар) ...ы; **бурла́цкая жизнь** бурлактар тормошо; **бурла́цкие пе́сни** бурлак йырҙары

БУРЛА́ЧЕСТВО *с* бурлаклыҡ; **занима́ться бурла́чеством** бурлаклыҡ менән шөғөлләнеү

БУРЛА́ЧИТЬ *несов.* бурлак булып йөрөү, бурлаклыҡ итеү; **бурла́чить на Во́лге** Волгала бурлак булып йөрөү

БУРЛИ́ВЫЙ, -ая, -ое **1.** урғылып (шарлап) аға торған, урғылып (шарлап) аҡҡан; **бурли́вая река́** шарлап аҡҡан йылға; **бурли́вый пото́к** урғылып аға торған ташҡын **2.** *перен.*, *разг.* тынғы белмәгән, тынғыһыҙ, шау-шыу килгән, шаулы; **бурли́вая толпа́** шау-шыу килгән төркөм

БУРЛИ́ТЬ *несов.* **1.** урғылыу, урғылып (шарлап) ағыу (ҡайнау); **в самова́ре бурли́т вода́** самауырҙа һыу урғылып ҡайнай **2.** *перен.*, *разг.* шау-гөр килеү, ҡайнап тороу, ҡайнашыу; **на пло́щади бурли́т толпа́** майҙанда халыҡ ҡайнай

БУРМИ́СТР *м* бурмистр (*крепостной хоҡуҡ заманында помещик биләмәһе менән идара иткән староста*)

БУ́РНЫЙ, -ая, -ое **1.** дауыллы, елле-дауыллы; **бу́рная пого́да** елле-дауыллы көн **2.** ҡоторонған, ярһыу; **бу́рное мо́ре** ҡоторонған диңгеҙ **3.** *перен.* шау-гөр килгән, ҡайнап торған, шаушыулы, дауыллы; **бу́рная жизнь** ҡайнап торған тормош; **бу́рные го́ды** дауыллы йылдар **4.** *перен.* ҡайнар, ярһыулы, бик көслө; **бу́рные аплодисме́нты** көслө алҡыштар **5.** (*стремительно развивающийся*) ҡыҙыу, йылдам, етеҙ, тиҙ; **бу́рное разви́тие промы́шленности** сәнәғәттең йылдам үҫеше

БУРОВИ́К *м* быраулаусы, быраулау белгесе

БУРОВО́Й, -ая, -ое быраулау ...ы; **бурова́я сква́жина** быраулау скважинаһы; **бурово́й ма́стер** быраулау мастеры

БУРОЗЁМ *м* һоро тупраҡ

БУ́РСА *ж* бурса (*XVIII—XIX бб. дини мәктәп һәм уның дөйөм ятағы*)

БУРСА́К *м* бурса уҡыусыһы

БУРСА́ЦКИЙ, -ая, -ое бурса(лар) ...ы; **бурса́цкая жизнь** бурсалар тормошо

БУРТ *м* бурт; **бурты́ карто́феля** картуф бурты

БУРТОВА́НИЕ *с* буртҡа һалыу; **буртова́ние свёклы** сөгөлдөрҙө буртҡа һалыу

БУРУ́Н *м* бурун (*һыуҙың һай ерендә күбекләнеп ятҡан тулҡын*)

БУРУНДУ́К *м* әлгәнйәк (*кимереүсе бәләкәй урман йәнлеге*)

БУРЧА́ТЬ *несов.*; *разг.* **1.** *что* и *без доп.* мөңгөрләү, мығырлау, мыжыу; **бурча́ть себе́ под нос** танау аҫтынан мығырлау **2.** *безл.* бығыр-бығыр (көтөр-көтөр) килеү, бығырлау, көтөрләү (*эскә ҡарата*); **в животе́ бурчи́т** эс көтөрләй

БУ́РЫ *мн.* (*ед.* **бур** *м*) бурҙар (*Көньяҡ Африкаға барып урынлашҡан Европа колонистары тоҡомо*)

БУ́РЫЙ, -ая, -ое ҡуңыр, көрән, һоро; **бу́рый конь** көрән ат ♦ **бу́рый медве́дь** һоро айыу; **бу́рый у́голь** һоро күмер

БУРЬЯ́Н *м собир.* ҡарағура (*эре-торо ҡаты сүп үләне*)

БУ́РЯ *ж* **1.** дауыл, ғәрәсәт, ел-дауыл, буран; **разрази́лась бу́ря** дауыл ҡупты; **бу́рей повали́ло дере́вья** дауыл ағастарҙы йығып бөткән **2.** *перен.* оло бола (тауыш), шау-шыу; **поднима́ть бу́рю** оло бола ҡуптарыу **3.** *чего*; *перен.* (*сильное проявление чего-л.*) көслө; **бу́ря рукоплеска́ний** көслө алҡыштар ♦ **бу́ря в стака́не воды́** юҡбарға шау-шыу ҡуптарыу; бушҡа ҡабыҡ туҡмау; **магни́тная бу́ря** магнит дауылы

БУРЯ́ТСКИЙ, -ая, -ое бүрәт(тәр) ...ы, Бурятия ...ы; **буря́тский язы́к** бүрәт теле; **буря́тский наро́д** бүрәт халҡы

БУРЯ́ТЫ *мн.* бүрәттәр, бүрәт халҡы // *ед.* **буря́т** *м* бүрәт ир-аты; **буря́тка** *ж* бүрәт ҡатын-ҡыҙы

БУ́СИНА и **БУ́СИНКА** *ж* бөртөк, бер бөртөк (*мәрйен, муйынсаҡ*); **рассы́пать бу́сины** муйынсаҡ бөртөктәрен сәсеп ебәреү; **бу́синки росы́** ысыҡ бөртөгө (тамсыһы)

БУССО́ЛЬ *ж* буссоль (*мөйөш үлсәгес ҡорал*)

БУ́СЫ *мн.* муйынсаҡ, муйынса, мәрйен; **кора́лловые бу́сы** ҡыҙыл мәрйен; **янта́рные бу́сы** гәрәбә муйынсаҡ

БУТ *м* бут, бут ташы (*төҙөлөштә ҡулланыла торған аҡ таш*)

БУТАФО́Р *м* бутафор, бутафор әҙерләүсе

БУТАФО́РИЯ *ж*; *в разн. знач.* бутафория (*сәхнәлә йәки магазин күргәҙмәһендә ысын әйберҙәр урынында ҡулланылған яһалма йыһаздар һәм әйберҙәр*)

БУТАФО́РНЫЙ, -ая, -ое бутафория ...ы

БУТАФО́РСКИЙ, -ая, -ое **1.** бутафория ...ы; **бутафо́рские предме́ты** бутафория нәмәләре (әйберҙәре) **2.** *перен.* яһалма, яһап алынған, ысын түгел

БУТЕРБРО́Д *м* бутерброд; **бутербро́д с сы́ром** сырлы бутерброд; **бутербро́д с ма́слом** майлы бутерброд

БУТИРО́МЕТР *м* бутирометр (*һөттөң ҡуйылығын билдәләй торған прибор*)

БУТИ́ТЬ *несов. что* и *без доп.* бут түшәү (һалыу); **бути́ть котлова́н** котлованға бут түшәү

БУ́ТОВЫЙ, -ая, -ое бут түшәлгән (һалынған)

БУТО́Н *м* сәскә бөрөһө (төймәһе); **буто́н ро́зы** роза бөрөһө

БУ́ТСЫ *мн.* (*ед.* **бу́тса** *ж*); *спорт.* бутсы (*футбол уйнағанда кейелгән махсус ботинка*)

БУТУ́З *м*; *разг.* бүкән, лупыш (*балаға ҡарата*)

БУТЫ́ЛКА *ж* бутылка, шешә; **буты́лка молока́** бер шешә һөт

БУТЫ́ЛОЧНЫЙ, -ая, -ое **1.** бутылка ...ы, шешә ...ы; **буты́лочное стекло́** бутылка быялаһы **2.** бутылкалы, шешәле; **буты́лочное молоко́** шешәле һөт ♦ **буты́лочный цвет** ҡара йәшел төҫ

БУТЫ́ЛЬ *ж* ҙур шешә

БУ́ФЕР *м* буфер (*бәрелеү көсөн йомшартыу өсөн махсус ҡоролма*); **ваго́нный бу́фер** вагон буферы; **служи́ть бу́фером** *перен.* буфер хеҙмәтен башҡарыу

БУ́ФЕРНЫЙ, -ая, -ое **1.** буфер ...ы; **бу́ферный брус** буфер бурсаһы **2.** *перен.* буфер; **бу́ферное госуда́рство** буфер дәүләт (*дошман яҡтарҙың бәрелешен айырып, уртала ятҡан дәүләт*)

БУФЕ́Т *м* буфет (**1.** *һауыт-һаба, эсемлек ҡуя торған шкаф* **2.** *ваҡ-төйәк ашамлыҡ, эсемлек һата торған урын*)

БУФЕ́ТНЫЙ, -ая, -ое буфет ...ы; **буфе́тный стол** буфет өҫтәле

БУФЕ́ТЧИК *м* и **БУФЕ́ТЧИЦА** *ж* буфетсы

БУФФ *прил. неизм.* көлкө, мәрәкә, комик; **теа́тр-буфф** комик театр

БУФФО́Н *м* буффон (*оперетталарҙа, водевилдәрҙә көлкөлө ролдәр башҡарған актёр*)

БУФФОНА́ДА *ж* буффонада (*көлкөлө тамаша*)

БУФФО́НСТВО *с* мәрәкәселлек, кәмитселек

БУ́ФЫ *мн.* буф (*ҡатын-ҡыҙ күлдәгендә матурлыҡ өсөн ҡабартып тегелгән бөрмәләр*); **пла́тье с бу́фами на плеча́х** ҡулбашына буф тотолған күлдәк

БУХ *межд. в знач. сказ.* дөп, шап, шарт, шаҡ, гөрҫ, дөңк; **он бух в во́ду** ул һыуға шап (итеп барып төштө)

БУХА́НКА *ж* буханка (*икмәк*); **буха́нка хле́ба** бер буханка икмәк

БУ́ХАТЬ *несов. см.* **бу́хнуть** I

БУ́ХАТЬСЯ *несов. см.* **бу́хнуться**

БУХГА́ЛТЕР *м* бухгалтер; **гла́вный бухга́лтер** баш бухгалтер; **рабо́тать бухга́лтером** бухгалтер булып эшләү

БУХГАЛТЕ́РИЯ *ж* бухгалтерия

БУХГА́ЛТЕРСКИЙ, -ая, -ое **1.** бухгалтер ...ы; **бухга́лтерская до́лжность** бухгалтер вазифаһы **2.** бухгалтерия ...ы; **бухга́лтерский учёт** бухгалтерия иҫәбе

БУ́ХНУТЬ I *сов.*; *разг.* **1.** дөпөлдәү, гөрҫөлдәү, дөңкөлдәү, дөп (гөрҫ, дөңк) итеп ҡалыу; **пу́шка бу́хнула** туп гөрҫ итеп ҡалды **2.** *что* и *без доп.* шап иттереп бәреү (һуғыу, ырғытыу); **бу́хнуть на́ пол вяза́нку дров** бер ҡосаҡ утынды шап иттереп иҙәнгә ырғытыу **3.** *что* и *без доп.*; *перен.* ҡәтғи итеп (бәреп) әйтеү; **бу́хнуть в лицо́** йөҙөнә бәреп әйтеү

БУ́ХНУТЬ II *несов.* бүртеү, бүртенеү, шешенеү; **доска́ бу́хнет от сы́рости** таҡта дымға шешенә

БУ́ХНУТЬСЯ *сов.*; *разг.* шап (лап, гөрҫ, дөңк) итеп барып төшөү; **он бу́хнулся в во́ду** ул һыуға шап итеп барып төштө

БУ́ХТА I *ж* бухта (*ел-дауылдан ышыҡланған диңгеҙ ҡултығы*)

БУ́ХТА II *ж* бухта (*уралған канат түңәрәге*)

БУ́ХТЫ-БАРА́ХТЫ: с бу́хты-бара́хты *прост.* айышына төшөнмәй, уны-быны уйлап тормай, уйлап-нитеп тормаҫтан

БУ́ЧА *ж*; *прост.* ыҙғыш-талаш, бола, тауыш, шау-шыу, ғауға; **подня́ть бу́чу** шау-шыу ҡуптарыу

БУ́ЧЕНИЕ *с см.* **бу́чить**

БУ́ЧИТЬ *несов. что* **1.** һелтегә һалып ҡайнатыу; **бу́чить бельё** керҙе ҡайнатыу **2.** ирәкләү (*иләү алдынан тирене махсус әҙерләнгән шыйыҡсаға һалып әсетеү*); **бу́чить ко́жу** тирене ирәкләү

БУШЕВА́ТЬ *несов.* **1.** ҡотороу, ҡотороноу; **мо́ре бушу́ет** диңгеҙ ҡоторона **2.** *перен.*, *разг.* ярһыу, ташып барыу (тороу); **в нём бушева́ла ра́дость** унын шатлығы ташып тора ине **3.** *разг.* ҡотороноу, шашыу, дыу (тауыш, ғауға) ҡуптарыу

БУ́ШЕЛЬ *м* бушель (*бөртөклө нәмәләрҙе үлсәү берәмеге — Англияла 36,368 л, АҠШ-та 35,238 л*); **бу́шель пшени́цы** бер бушель бойҙай

БУШЛА́Т *м* бушлат; **матро́сский бушла́т** матрос бушлаты

БУЯ́Н *м* янъял (бола) сығарыусы, дау (тауыш, ғауға) ҡуптарыусы, янъялсы, боласы, ғауғасы, һуғыш суҡмары

БУЯ́НИТЬ *несов.* янъял (бола) сығарыу, дау (тауыш, ғауға) ҡуптарыу

БЫ и **Б** *частица* **1.** (*в знач. предположительной возможности*) булһа, -ар/-әр ине, -р ине; **жил бы он, не зна́я забо́ты** ул бер ҡайғыһыҙ йәшәр ине; **я бы пое́хал** мин булһам, барыр инем **2.** (*в знач. пожелания*) -һаң/-һәң ине, -рға/-рғә ине; **почита́ть бы немно́го** әҙ генә уҡып алырға ине; **одни́м бы глазко́м погляде́ть** бер генә күреп ҡалырға ине **3.** (*в знач. просьбы*) -һаңсы/-һәңсе, -һағыҙсы/-һәгеҙсе, инегеҙ; **сходи́ть бы тебе́ к врачу́** врачҡа барып килер инең; **отдохну́ли бы вы немно́го** әҙерәк ял итеп алыр инегеҙ ♦ **бу́дто бы** әйтерһең дә, гүйә

БЫВА́ЛО *частица в знач. вводн. сл.* торғайны, була торғайны, булған саҡтар бар ине, булғылай ине, -р ине; **в мо́лодости, быва́ло, мы с ним пе́ли** йәшлектә беҙ унын менән бергә йырлай торғайныҡ; **ся́дет, быва́ло, и начина́ет что́-нибудь расска́зывать** ултырыр ҙа берәй нәмә һөйләй башлар ине

БЫВА́ЛЫЙ, -ая, -ое *разг.* күпте күргән (белгән), донъя күргән, тәжрибәле, шымарған; **он челове́к быва́лый** ул күпте күргән кеше

БЫВА́ТЬ *несов.* **1.** *в разн. знач.* булыу; **роди́тельское собра́ние быва́ет раз в ме́сяц** ата-әсәләр йыйылышы айына бер тапҡыр була; **мы ча́сто быва́ем в теа́тре** беҙ театрҙа йыш ҡына булабыҙ **2.** булғылау; **быва́ют стра́нные слу́чаи** ғәжәп хәлдәр булғылай ♦ **как не быва́ло** әҫәре лә (эҙе лә) ҡалманы, булмаған (да) кеүек; **как ни в чём не быва́ло** бер нәмә лә булмаған кеүек (шикелле), бер нәмә лә булмағандай, һис тә иҫ китмәй генә

БЫ́ВШИЙ, -ая, -ее **1.** *прич. от* **быть 2.** *прил.* элекке; **бы́вший президе́нт** элекке президент

БЫК *м* үгеҙ; **племенно́й бык** тоҡом үгеҙе ♦ **брать быка́ за рога́** үгеҙҙе мөгөҙөнән алыу; **здоро́в как бык** үгеҙ кеүек таҙа; **упёрся как бык** үгеҙ кеүек үсекте (киреләнде)

БЫКИ́ *мн.* (*ед.* **бык** *м*) күпер бағаналары

БЫЛИ́НА *ж* былина (*батырҙар тураһында урыҫ халҡының эпик йыры*)

БЫЛИ́НКА *ж* үлән һабағы

БЫЛИ́ННЫЙ, -ая, -ое былина ...ы; **были́нный сюже́т** былина сюжеты

БЫЛИ́НЩИК *м* былина йырлаусы

БЫЛО *частица* -ған/-гән ине, ғына/генә тигәндә, -ғас/-гәс; **я было совсе́м собра́лся идти́, да разду́мал** мин барырға йыйынып бөткәс, кире уйланым; **он чу́ть было не упа́л** ул саҡ ҡолап китмәне

БЫЛО́Й, -ая, -ое **1.** үткән, булған, элекке, бороңғо; **в былы́е го́ды** үткән йылдарҙа **2.** *в знач. сущ.* **было́е** *с* үткән; **вспо́мнить было́е** үткәнде иҫкә төшөрөү

БЫЛЬ *ж* **1.** булған хәл, эш, ваҡиға, үткән хәл, эш, ваҡиға; **он лю́бит вспомина́ть бы́ли пре́жних лет** ул үткән хәл-ваҡиғаларҙы иҫкә төшөрөргә ярата **2.** *лит.* хикәйә, (*ысын ваҡиға тураһындағы ҙур булмаған әҫәр*)

БЫЛЬЁ *с собир.*; *уст.* үлән ♦ **быльём поросло́** булған да бөткән; мәңгегә (күптән) онотолған, булыры булған, буяуы уңған

БЫСТРИНА́ *ж* шаршы, һеүән; **ло́дка вы́шла на быстрину́** кәмә шаршыға килеп сыҡты

БЫСТРОГЛА́ЗЫЙ, -ая, -ое йылғыр (йүгерек) күҙле; **быстрогла́зый челове́к** йүгерек күҙле кеше

БЫСТРОНО́ГИЙ, -ая, -ое йүгерек, елаяҡ, шәп юртҡан, юртаҡ (*атҡа ҡарата*); **быстроно́гий конь** юртаҡ ат; **быстроно́гий ма́льчик** йүгерек малай

БЫСТРОРАСТВОРИ́МЫЙ, -ая, -ое тиҙ иреүсән, тиҙ ирей торған; **быстрораствори́мый са́хар** тиҙ ирей торған шәкәр; **быстрораствори́мый ко́фе** тиҙ ирей торған ҡәһүә

БЫСТРОТА́ *ж* тиҙлек, шәплек, ҡыҙыулыҡ, йылдамлыҡ, етеҙлек; **с быстрото́й мо́лнии** йәшен тиҙлегендә; **мча́ться с необыча́йной быстрото́й** ғәжәп ҙур тиҙлектә елеү

БЫСТРОТЕ́ЧНЫЙ, -ая, -ое (һиҙҙермәй) тиҙ генә үткән; **быстроте́чное вре́мя** һиҙҙермәй үткән ваҡыт

БЫСТРОХО́ДНЫЙ, -ая, -ое тиҙ (шәп) йөрөшлө, тиҙ (шәп) йөрөй торған; **быстрохо́дный комба́йн** тиҙ йөрөшлө комбайн

БЫ́СТРЫЙ, -ая, -ое **1.** шәп, тиҙ, йор; **бы́стрый шаг** шәп аҙым; **бы́страя река́** йор йылға **2.** етеҙ, ҡыйғыр, елгер, йылдам, оҫҡор, ҡыйғыр, сос; **бы́стрый конь** оҫҡор ат; **бы́стрый со́кол** ҡыйғыр ыласын; **бы́стрые кры́лья** елгер ҡанат **3.** бик тиҙ, йылдам; **бы́стрый рост се́льского хозя́йства** ауыл хужалығының йылдам үҫеүе **4.** (*беглый*) еңел, тиҙ, йүгерек; **бы́стрый взгляд** йүгерек ҡараш; **бы́строе чте́ние** тиҙ уҡыу

БЫТ *м* тормош, көндәлек тормош, көнкүреш; **дома́шний быт** йорттағы көнкүреш

БЫТИЕ́ *с* **1.** *филос.* ысынбарлыҡ, йәшәү рәүеше, йәшәйеш; **бытие́ определя́ет созна́ние** йәшәйеш аңды билдәләй **2.** (*жизнь*) тормош, көнкүреш, йәшәү

БЫ́ТНОСТЬ: **в бы́тность** сағында, булған ваҡытта; **в бы́тность мою́ студе́нтом** студент булған сағымда, мин студент булған ваҡытта

БЫТОВА́НИЕ *с см.* **бытова́ть**; **бытова́ние стари́нных пе́сен** боронғо йырҙарҙың йәшәп килеүе

БЫТОВА́ТЬ *несов.* йәшәү, йәшәп килеү, булыу, бар булыу; **посло́вицы быту́ют в наро́де** мәҡәлдәр халыҡ араһында йәшәп килә

БЫТОВИ́ЗМ *м* көнкүреште һүрәтләү

БЫТОВИ́К *м*; *разг.* **1.** *см.* **бытописа́тель** 2; **2.** көнкүреш хеҙмәте хеҙмәткәре

БЫТОВО́Й, -ая, -ое тормош ...ы, көндәлек тормош ...ы, көнкүреш ...ы; **бытовы́е усло́вия** көнкүреш шарттары

БЫТОПИСА́НИЕ *с*; *уст.* көнкүреште һүрәтләү

БЫТОПИСА́ТЕЛЬ *м* **1.** көнкүреште (көндәлек тормошто) һүрәтләгән яҙыусы, рәссам **2.** *уст.* тарихсы, тауарихсы

БЫТЬ *несов.* **1.** (*существовать, иметься*) булыу, бар булыу; **у него́ был сын** уның улы бар ине; **малыши́ бы́ли в де́тском саду́** сабыйҙар балалар баҡсаһында ине **2.** (*находиться, присутствовать*) булыу; **днём я бу́ду на рабо́те** көндөҙ мин эштә булам **3.** (*происходить, случаться*) булыу; **вчера́ был си́льный урага́н** кисә көслө дауыл булды **4.** (*приходить, приезжать*) килеү, килеп етеү, булыу; **он и сам ско́ро бу́дет** ул үҙе лә тиҙҙән килеп етер **5.** *в знач. вспомогательного гл.*: а) (*в значении связки между подлежащим и сказуемым*) булыу, ине; **оте́ц был учи́телем** атаһы уҡытыусы ине; **моя́ ма́ма была́ врачо́м** әсәйем врач булған; б) (*для образования сложных форм страдательного залога*) булған, ине; **сад был поса́жен шко́льниками** баҡса уҡыусылар тарафынан ултыртылған булған; в) (*для образования глагола будущего времени изъявительного наклонения*) -ыр/-ер, -асаҡ/-әсәк; **он бу́дет игра́ть на скри́пке** ул скрипкала уйнаясаҡ ♦ **будь что бу́дет** ни булһа ла булыр; ни булһа, шул булыр; **была́ не была́** булһа — булыр, булмаһа — юҡ; бөткән баш бөткән; **быть заодно́** *с кем* бер һүҙҙә булыу; **как быть?** ни эшләргә?, нисек итергә инде?; **так и быть** ярай улай булғас; әйҙә, шулай булһын; ярар, шулай булһын (*килешеүҙе белдергәндә*)

БЫТЬЁ *с* көнкүреш, көндәлек тормош

БЫЧА́ТИНА *ж* үгеҙ ите

БЫЧА́ЧИЙ и **БЫ́ЧИЙ,** -ья, -ье үгеҙ ...ы; **бы́чья ко́жа** үгеҙ тиреһе; **бы́чий рог** үгеҙ мөгөҙө

БЫЧИ́НА *ж* үгеҙ тиреһе

БЫЧО́К I *м*; *уменьш.-ласк. от* **бык**; үгеҙ быҙау, йәш үгеҙ

БЫЧО́К II *м* (*рыба*) ташбаш, үгеҙбалыҡ

БЬЕФ *м*; *гидротех.* бьеф (*йылғаның йәки каналдың плотинанан, шлюздан өҫкө* (*аҫҡы*) *участогы*)

БЮВА́Р *м* бювар (*конверт һәм башҡа ҡағыҙҙар һалып йөрөтөлә торған папка*); **положи́ть бума́ги в бюва́р** ҡағыҙҙарҙы бюварға һалыу

БЮВА́РНЫЙ, -ая, -ое бювар(ҙағы), бювар ...ы; **бюва́рная бума́га** бювар ҡағыҙы

БЮДЖЕ́Т *м* бюджет; **госуда́рственный бюдже́т** дәүләт бюджеты; **годово́й бюдже́т** йыллыҡ бюджет; **ли́чный бюдже́т** шәхси бюджет ♦ **вы́йти из бюдже́та** тейешенән артыҡ тотоноу (*аҡсаны*)

БЮДЖЕ́ТНЫЙ, -ая, -ое бюджет ...ы; **бюдже́тный год** бюджет йылы; **бюдже́тная коми́ссия** бюджет комиссияһы

БЮЛЛЕТЕ́НЬ *м* бюллетень (**1.** *ижтимағи әһәмиәткә эйә булған төрлө эш, мәсьәлә тураһында ҡыҫҡаса рәсми белдереү* **2.** *берәй ойошма сығарған ваҡытлы баҫманың исеме* **3.** *депутатлыҡҡа кандидат кешенең исеме күрһәтелгән һайлау ҡағыҙы* **4.** *ауырыу кешенең ваҡытлыса эштән бушатылыуы тураһында ҡағыҙ*)

БЮРО́ I *с нескл.* бюро (**1.** *ҡайһы бер ойошмаларҙың етәкселек итеү йәки күрһәтмә биреү бүлеге һәм шул бүлектең ултырышы* **2.** *ҡайһы бер ойошманың йәки бүлектең исеме*)

БЮРО́ II *с нескл.* бюро (*яҙыу өҫтәленең бер төрө*); **укра́шенное резьбо́й бюро́** семәрләп биҙәлгән бюро

БЮРОКРА́Т *м* бюрократ (*хеҙмәт вазифаһын, асылына төшмәй, формаль рәүештә генә башҡара торған кеше*)

БЮРОКРАТИЗА́ЦИЯ *ж см.* **бюрократизи́ровать**

БЮРОКРАТИЗИ́РОВАТЬ *сов., несов. что* бюрократлаштырыу; **бюрократизи́ровать госуда́рственный аппара́т** дәүләт аппаратын бюрократлаштырыу

БЮРОКРАТИ́ЗМ *м* бюрократлыҡ (**1.** *халыҡ мәнфәғәтен иҫәпкә алмай, иҙеүселәр синыфы ихтыяжын ғына күҙәткән дәүләт идараһы* **2.** *мәсьәләнең асылына инмәй, формаль яғын ғына өҫтөн ҡуйып эшләү ысулы*)

БЮРОКРАТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое бюрократик; **бюрократи́ческий строй** бюрократик ҡоролош; **бюрократи́ческое отноше́ние к де́лу** эшкә бюрократтарса мөнәсәбәт (ҡараш)

БЮРОКРА́ТИЯ *ж* **1.** бюрократлыҡ; **громи́ть бюрокра́тию** бюрократлыҡты ҡыйратыу **2.** *собир.* бюрократтар, чиновниктар

БЮСТ *м* **1.** бюст (*кеше кәүҙәһенең билдән йәки күкрәктән юғары өлөшөн генә һүрәтләгән скульптура*); **бюст Салава́та Юла́ева** Салауат Юлаев бюсы **2.** бюст, күкрәк (*ҡатын-ҡыҙға ҡарата*)

БЮСТГА́ЛЬТЕР *м* бюстгальтер, күкрәксә (*ҡатын-ҡыҙҙың түшен йыйнаҡ итеп тота торған махсус эске кейем*); **атла́сный бюстга́льтер** атлас бюстгальтер

БЯ́ЗЕВЫЙ, -ая, -ое бәз, бәздән тегелгән; **бя́зевая руба́шка** бәз күлдәк

БЯЗЬ *ж* бәз (*арзанлы йоҡа кизе-мамыҡ туҡыма*); **бе́лая бязь** аҡ бәз

БЯ́КА *ж*; *разг., дет.* кәкәй, бысраҡ (насар) нәмә

В

В и **ВО** *предлог* **1.** *с вин. п.* (*при обозначении направления и места*) -ға/-гә; **войти́ в дом** өйгә инеү; **е́хать в го́род** ҡалаға барыу; **положи́ть в стол** өҫтәл тартмаһына һалыу

2. *с вин. п.* (*при обозначении какой-л. группы, разряда лиц, предметов, в состав которых кто-что-л. включается*) -ға/-гә, -лыҡҡа/-леккә; **пойти́ в агроно́мы** агрономлыҡҡа уҡырға барыу; **кандида́т в депута́ты** депутатлыҡҡа кандидат

3. *с вин. п.* (*при обозначении занятия, состояния, в которые кто-л. вовлекается*) -ға/-гә, менән; **углуби́ться в чте́ние** уҡыуға бирелеү, уҡыу менән мауығыу; **погрузи́ться в размышле́ния** уйға батыу; **уйти́ в рабо́ту** эшкә сумыу

4. *с вин. п.* (*при обозначении предмета, через который совершается действие*) -дан/-дән (аша); **смотре́ть в бино́кль** бинокль аша ҡарау; **смотре́ть в окно́** тәҙрәнән ҡарау

5. *с вин. п.* (*при обозначении предмета, в который что-л. заключается, облекается*) -ға/-гә; **заку́таться в пухо́вый плато́к** дебет шәлгә ураныу; **заверну́ть в бума́гу** ҡағыҙға төрөү

6. *с вин. п.* (*при обозначении предмета, места и т.п., на поверхность которого направлено действие*) -ға/-гә, -дан/-дән; **стук в дверь** ишек шаҡыу; **уда́рить в спи́ну** арҡаға һуғыу; **целова́ть в гу́бы** ирендән үбеү

7. *с вин. п.* (*при обозначении изменения вида, состояния*) -ға/-гә; **преврати́ть в пар** парға (быуға) әйләндереү; **изорва́ть в кло́чья** киҫәктәргә өҙгөләү; **разверну́ться в цепь** *воен.* цепҡа таралыу; **сжа́ться в комо́к** йомарланыу, йомғаҡҡа әүерелеү

8. *с вин. п.* (*при указании цели действия; соответствует предлогам "ради", "для" и предложным сочетаниям "в качестве", "в виде"*) өсөн, хаҡына, -ға/-гә, -ып/-еп йөҙөнән; **сказа́ть в шу́тку** шаяртып әйтеү; **взять в приме́р** миҫалға алыу, миҫал өсөн; **привести́ в доказа́тельство** иҫбатлау өсөн (йөҙөнән) килтереү, иҫбатлап

9. *с вин. п.* (*при указании на сходство*) оҡшаш, тап, тас; **хара́ктером в отца́** холҡо менән тас атаһы, холҡо менән атаһы, атас; **де́вочка вся в мать** ҡыҙ тас әсәһе, ҡыҙ әсәһенә оҡшаш, инәс

10. *с вин. п.* (*при указании на кратность соотношений*) тапҡыр, ҡабат, мәртәбә; **в де́сять раз бо́льше** ун тапҡыр ҙурыраҡ; **в два ра́за длинне́е** ике мәртәбә оҙонораҡ

11. *с вин. п.* (*при обозначении внешнего признака, свойства, качества и количественного признака*) -лы/-ле, -лыҡ/-лек; **тетра́дь в кле́тку** шаҡмаҡлы дәфтәр; **ко́мната в два́дцать квадра́тных ме́тров** егерме квадрат метрлы бүлмә; **ве́сом в одну́ то́нну** бер тонналы, бер тонналыҡ; **ценой в три рубля́** хаҡы өс һумлыҡ

12. *с предл. п.* (*при обозначении местонахождения*) -да/-дә, -ла/-лә, -ҙа/-ҙә, -та/-тә; **жить в Уфе́** Өфөлә йәшәү; **учи́ться в шко́ле** мәктәптә уҡыу; **кни́ги лежа́т в шкафу́** китаптар шкафта ята; **стоя́ть в снегу́** ҡарҙа баҫып тороу

13. *с предл. п.* (*при обозначении лица, предмета, явления и т.п., в котором содержится, обнаруживается или отсутствует что-л.*) -да/-дә; **в рома́не три ча́сти** романда өс бүлек; **в году́ 365 дней** бер йылда 365 көн

14. *с предл. п.* (*при обозначении предмета, который находится на ком-чём-л.*) -лы/-ле, менән; **ме́бель в чехла́х** көплө мебель; **челове́к в очка́х** күҙлекле кеше; **в бе́лом шёлковом пла́тье** аҡ ебәк күлдәктән, аҡ ебәк күлдәктә; **ру́ки в кра́ске** ҡулдары буяулы; **ходи́ть в сапога́х** итек менән йөрөү, итек кейеп йөрөү

15. *с предл. п.* (*при указании состояния, в котором кто-что-л. находится, а также состояния, которое сопровождает или вызывает какое-л. действие, движение*) -да/-дә хәлдә булыу; **быть в у́жасе** ҡот оскос (ҡурҡыныс) хәлдә булыу; **ви́шня вся в цвету́** сейә шау сәскәлә ултыра

16. *с предл. п.* (*при указании на вид и форму предмета*) -ған/-гән, -дағы/-дәге, менән; **зо́лото в сли́тках** ҡойолма (ҡойолған) алтын; **во́лосы в завитка́х** бөҙрәләнгән сәс; **костю́м в англи́йском сти́ле** инглиз стилендәге костюм

17. *с предл. п.* (*при обозначении расстояния*) алыҫлыҡта, тирәһе, ерҙә; **в пяти́ киломе́трах от дере́вни** ауылдан биш километр алыҫлыҡта; **в двух шага́х** ике аҙым тирәһе

18. *с вин.* и *предл. п.* (*при обозначении времени*) -да/-дә; **прийти́ в пя́тницу** йомаға (йома көндө) килергә; **заня́тия начина́ются в де́вять часо́в** дәрестәр сәғәт туғыҙҙа башлана; **в про́шлом году́** үткән йылда; **в сре́ду** шаршамбыла; **в мо́лодости** йәшлектә ♦ **в ка́честве** сифатында; **в конце́ концо́в** һуңғы (аҙаҡҡы) сиктә; **в насме́шку** көлкө өсөн, ҡыҙыҡ өсөн; **в слу́чае, е́сли** әгәр; әгәр була ҡалһа; **в том числе́** шул иҫәптән; **в тече́ние** эсендә, ваҡыт эсендә; **сло́во в сло́во** һүҙмә-һүҙ

В... (**во...**, **въ...**) *приставка* (*ҡылым яһағанда ҡулланылып, түбәндәге мәғәнәләрҙе аңлата*: 1) *эш-хәрәкәттең эскә ҡарай йүнәлгәнен, мәҫ.*, **вбежа́ть** йүгереп килеп инеү; **влете́ть** осоп килеп инеү; **вбить** һуғып (ҡағып) индереү; 2) *эш-*

хәрәкәттең башҡарыусы тарафынан эскә йүнәлтелгәнен: **вдохну́ть** тынды эскә тартыу, эскә алыу; **всоса́ть** һурыу; **впита́ть** һеңдереү, үҙенә тартыу (һурыу); 3) *“на” предлогы менән эш-хәрәкәттең юғарыға табан йүнәлгәнен*: **вбежа́ть на** йүгереп меneү; 4) *эш-хәрәкәттең тәрәнлеген, тәьҫирлеген*: **вду́маться** ентекләп (төптән) уйлау, төбөнә (айышына) төшөнөү; **всмотре́ться** текләү, төбәлеп ҡарау)

ВА-БА́НК *нареч.* ва-банк, тотош аҡса (*кәрт уйынындағы банкыла тотолған бөтә аҡса*); **игра́ть ва-ба́нк** тотош аҡсаға уйнау ♦ **идти́ ва-ба́нк** тәүәккәл (ҡыйыу) эш итеү, тәүәккәлләү

ВА́БИК *м*; *охот.* вабик (*ҡоштарҙы алдап саҡырыу өсөн ҡулланылған махсус һыҙғыртҡыс йәки шаҡылдауыҡ*)

ВА́БИЛЬЩИК *м*; *охот.* вабильщик (*коштарҙы алдатҡыс менән саҡырыусы*)

ВА́БИТЬ *несов. кого*; *охот.* һыҙғыртҡыс менән саҡырыу (*ҡоштарҙы һыҙғыртҡыс, шаҡылдауыҡ менән алдап саҡырыу*)

ВАВИЛО́НСКИЙ: вавило́нское столпотворе́ние мәхшәр, ҡиәмәт көнө

ВА́ГА *ж* **1.** *тех.*, *уст.* вага, ҙур үлсәү (*бик ҙур, ауыр нәмәне үлсәй торған ҡорамал*) **2.** һалмауыр (*ауыр нәмәләрҙе күтәртеү өсөн ҡулланыла*)

ВАГО́Н *м* **1.** вагон; **бага́жный ваго́н** багаж вагоны; **жёсткий ваго́н** ҡаты вагон; **мя́гкий ваго́н** йомшаҡ вагон **2.** (*количество груза*) вагон (*миҡдар берәмеге, йәғни вагондың һыйҙырышлығы*); **ваго́н угля́** бер вагон күмер **3.** *перен.*, *прост.* бик күп (һүҙ); **ваго́н новосте́й** бик күп хәбәр

ВАГОНЕ́ТКА *ж* вагонетка, вагонсыҡ (*тар рельс буйлап йөк ташый торған асыҡ бәләкәй вагон-арба*); **ша́хтная вагоне́тка** шахта вагонеткаһы

ВАГОНЕ́ТОЧНЫЙ, -ая, -ое вагонеткалы; **вагоне́точный соста́в** вагонеткалы состав

ВАГОНЕ́ТЧИК *м* вагонетка йөрөтөүсе

ВАГО́ННИК *м* вагонсы (*вагон эшләү заводының йәки вагон паркының эшсеһе*)

ВАГО́ННЫЙ, -ая, -ое вагон(дар) ...ы; **ваго́нные о́кна** вагон тәҙрәләре

ВАГОНОВОЖА́ТЫЙ *м* и **ВАГОНОВОЖА́ТАЯ** *ж* трамвай йөрөтөүсе, трамвайсы

ВАГОНООПРОКИ́ДЫВАТЕЛЬ *м* вагон бушатҡыс

ВАГОНОРЕМО́НТНЫЙ, -ая, -ое вагон йүнәтеү ...ы, вагондар йүнәтә торған; **вагоноремо́нтные мастерски́е** вагон йүнәтеү оҫтаханаһы

ВАГОНОСТРОИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое вагон(дар) ...ы, вагондар эшләү ...ы, вагон(дар) эшләй торған; **вагоностро́ительный заво́д** вагондар эшләү заводы

ВАГО́НЧИК *м* **1.** *уменьш. от* **ваго́н 2.** вагонсыҡ, ялан вагоны (*яланда эшләүселәргә тәғәйенләнгән күсмә вагон-өй*)

ВАГРА́НКА *ж*; *тех.* вагранка (*суйын һәм төҫлө металдар иретеү, шулай уҡ төрлө материалдар яндыра торған шахта мейесе*)

ВАГРА́НЩИК *м* вагранкасы (*вагранканы хеҙмәтләндереүсе эшсе*)

ВА́ЖНИЧАТЬ *несов.*; *разг.* эреләнеү, эре ҡыланыу, кәпәренеү, ҡуҡрайыу; **ва́жничать пе́ред друзья́ми** дуҫтар алдында эре ҡыланыу

ВА́ЖНО 1. *нареч.* эре, ҡупым; **ва́жно держа́ть себя́** үҙеңде эре тотоу **2.** *в знач. сказ.* мөһим, әһәмиәтле, кәрәк; **э́то о́чень ва́жно** был бик мөһим; **э́то ва́жно бы́ло знать** быны белеү кәрәк ине

ВА́ЖНОСТЬ *ж* **1.** (*значительность, значимость*) мөһимлек, әһәмиәтлелек, әһәмиәт; **ва́жность вопро́са** мәсьәләнең мөһимлеге; **дела́ госуда́рственной ва́жности** дәүләт әһәмиәтендәге эштәр **2.** (*надменность*) тәкәбберлек, эрелек, тәкәббер, эре; **напуска́ть на себя́ ва́жность** тәкәббер төҫ алыу ♦ **велика́ ва́жность**; **э́ка ва́жность**; **не велика́ ва́жность** бик иҫ китерлек түгел, иҫең киткән икән иҫке сәкмәнгә

ВА́ЖНЫЙ, -ая, -ое **1.** мөһим, әһәмиәтле, кәрәкле; **ва́жный вопро́с** мөһим мәсьәлә; **ва́жное откры́тие** әһәмиәтле асыш **2.** *разг.* ҙур, ҙур дәрәжәле; **ва́жная персо́на** ҙур дәрәжәле кеше; **ва́жное лицо́** ҙур кеше **3.** эре, тәкәббер, ғорур; **ва́жный вид** эре ҡиәфәт **4.** *прост.* (*хороший по качеству, отличный*) яҡшы, һәйбәт, яҡшы сифатлы

ВА́ЗА *ж* ваза, һауыт; **ва́за для цвето́в** сәскә вазаһы

ВАЗЕЛИ́Н *м* вазелин; **техни́ческий вазели́н** техник вазелин

ВАЗЕЛИ́НОВЫЙ, -ая, -ое вазелин, вазелин ...ы, вазелинлы, вазелин ҡушылған; **вазели́новое произво́дство** вазелин етештереү; **вазели́новое мы́ло** вазелинлы һабын

ВАЗО́Н *м* вазон, гөл һауыты

ВА́ЗОЧКА *ж*; *уменьш. от* **ва́за**

ВА́ЙЯ *ж*; *бот.* вайя (*абаға япрағы*)

ВАКА́НСИЯ *ж* вакансия, буш урын (*учреждение штатындағы, уҡыу йортондағы һ.б. буш урын*); **у нас есть вака́нсия** беҙҙә вакансия бар

ВАКА́НТНЫЙ, -ая, -ое вакант(лы), буш; **вака́нтное ме́сто** буш урын; **вака́нтная до́лжность** вакантлы вазифа

ВА́КСА *ж* вакса (*аяҡ кейеме кремы*)

ВА́КСИТЬ *несов. что*; *разг.* ваксалау, майлау; **ва́ксить сапоги́** итектәрҙе ваксалау

ВАКУО́ЛИ *мн.* (*ед.* **вакуо́ля** *ж*); *физиол.* вакуоли (*хайуан һәм үҫемлек күҙәнәктәрендә кескәй шар формаһындағы аш һеңдереү һәм бүлеп сығарыу ҡыуыҡсаһы*)

ВА́КУУМ *м*; *физ.*, *тех.* вакуум, бушлыҡ (*бөтәш һауыт эсендәге баҫымы һауаныҡынан түбән газ*)

ВАКУУММЕ́ТР *м* вакуум үлсәгес

ВА́КУУМ-НАСО́С *м* вакуум-насос (*вакуум барлыҡҡа килтереү өсөн газ ҡыуҙырыу ҡорамалы*)

ВА́КУУМНЫЙ, -ая, -ое *физ.*, *тех.* вакуум ...ы, вакуумлы; **ва́куумная ла́мпа** вакуумлы лампа; **ва́куумная те́хника** вакуум техникаһы

ВАКФ и **ВАКУ́Ф** *м* ваҡыф (*дин буйынса хөкүмәт йәки айырым кешеләр тарафынан диндарҙарға, ярлыларға ярҙам күрһәтеү өсөн йыйылған милек*)

ВАКХАНА́ЛИЯ *ж* **1.** *ист.* вакханалия (*Боронғо Римда шарап һәм күңел асыу аллаһы Вакх хөрмәтенә эске, кәйеф-сафа ҡороу менән үткәрелгән байрам*) **2.** *перен.* (*оргия*) эскелек, эсеп типтереү

ВАКХА́НКА *ж* **1.** вакханка (*Вакх аллаһына бирелгән, вакханалия байрамында ҡатнашыусы ҡатын-ҡыҙ*) **2.** *уст.* фәхишә ҡатын

ВАКЦИ́НА *ж*; *мед.* вакцина, һаҡлаусы им (*йоғошло ауырыуҙарға ҡаршы тороу, шулай уҡ дауалау өсөн ҡулланылған препараттар*); **противотифо́зная вакци́на** тифҡа ҡаршы вакцина

ВАКЦИНА́ЦИЯ *ж*; *мед.* вакцинация (*йоғошло ауырыуҙарҙан һаҡланыу өсөн алдан яһала торған прививка*)

ВАКЦИНИ́РОВАТЬ *сов.*, *несов.* *кого-что*; *мед.* вакцинация яһау, вакцинациялау

ВАЛ I *м* **1.** (*насыпь*) вал, ур; **крепостно́й вал** ҡәлғә уры **2.** (*волна*) ҙур тулҡын ♦ **огнево́й вал** *воен.* ут өйөрмәһе (*артиллерияның атаҡаға барыусы ғәскәр алдынан көсә барған утҡа тотоу һыҙығы*)

ВАЛ II *м*; *тех.* вал, үҙәк, күсәр (*һәр төрлө механизмдарҙағы әйләнеп тороусы үҙәк, ҡулса, цилиндр*); **коле́нчатый вал** бөгөмлө вал; **вал сцепле́ния** тоташтырыу үҙәге

ВАЛ III: по ва́лу *эк.* вал, вал буйынса (*күләме буйынса халыҡ хужалығында етештерелгән продукция*)

ВАЛА́НДАТЬСЯ *несов.*; *прост.* **1.** һуҙмайлау, һуҙмаҡайлау **2.** ваҡыт уҙғарыу, эшнәләшеп йөрөү (*берәйһе менән*)

ВАЛЕ́ЖНИК *м собир.* лапы, киҫкә, ятыҡ; **гора́ вале́жника** лапы өйөмө

ВАЛЁК *м* **1.** валёк (*түңәрәк ағас йәки металл бурса*); **ката́ть на валька́х** валёктар өҫтөнән тәгәрләтеү **2.** ишкәк һабы **3.** (*в упряжи*) вәлүк, тейәк **4.** (*бельевой*) сәпәмә, бәләк, кер туҡмағы, кер тәгәрәткес

ВА́ЛЕНКИ *мн.* (*ед.* **ва́ленок** *м*) быйма; **наде́ть ва́ленки** быйма кейеү

ВАЛЕ́НТНОСТЬ *ж*; *хим.* валентлыҡ (*атомдың башҡа атомдарҙағы билдәле бер һаны менән берләшеү үҙенсәлеге*); **постоя́нная вале́нтность** даими валентлыҡ; **переме́нная вале́нтность** алмаш валентлыҡ

ВАЛЕРЬЯ́НА и **ВАЛЕРИА́НА** *ж* валерьян, бесәй үләне (*дарыу үләне*)

ВАЛЕРЬЯ́НКА *ж*; *разг.* валерьянка, валерьян дарыуы

ВАЛЕРЬЯ́НОВЫЙ и **ВАЛЕРИА́НОВЫЙ,** -ая, -ое валерьян ...ы, бесәй үләне ...ы; **валерья́новые ка́пли** валерьян тамсыһы; **валерья́новый ко́рень** бесәй үләне тамыры

ВАЛЕ́Т *м*; *карт.* валет; **бубно́вый вале́т** шаҡмаҡ валет

ВА́ЛИК *м* **1.** *уменьш. от* **вал** II; **2.** валик (*тахта йәки дивандың ике яҡ башындағы йомро мендәр*)

ВАЛИ́ТЬ I *несов.* **1.** *кого-что* йығыу, ҡолатыу, ауҙарыу, тәгәрәтеү, тәкмәстереү; **ве́тер вали́л телегра́фные столбы́** ел телеграф бағаналарын ауҙарҙы; **вали́ть с ног** *кого-л.* *кемделер* аяҡтан йығыу **2.** *что* ҡырҡыу, йығыу, ҡолатыу, ауҙарыу; **вали́ть дере́вья** ағас ҡырҡыу (йығыу) **3.** *кого-что*; *перен.*, *прост.* үлтереү, юҡ итеү, һәләк итеү, ҡырыу, ҡырып бөтөрөү; **сиби́рская я́зва ста́ла вали́ть скот** себер язваһы малдарҙы ҡыра башланы **4.** *что*; *разг.* тырым-тырағай ташлау, быраҡтырыу; **вали́ть кни́ги в я́щик** китаптарҙы йәшниккә быраҡтырыу **5.** *что*, *на кого-что*; *перен.* һылтау, ауҙарыу, япһарыу; **вали́ть вину́** *на кого-л.* *кемгәлер* ғәйепте япһарыу ♦ **вали́ть всё в одну́ ку́чу** бөтәһен бер ергә өйөү; **вали́ть с больно́й головы́ на здоро́вую** аҡ эттең бәләһе ҡара эткә; **вали́ть че́рез пень коло́ду** илке-һалҡы ғына эшләү

ВАЛИ́ТЬ II *несов.*; *разг.* **1.** ағылыу, ағылып килеү, ағылып барыу; **наро́д вали́л на пло́щадь** халыҡ майҙанға ағылды **2.** (*о дыме, паре, снеге и т.д.*) бөрҡорап сығыу, ҡойоп (баҫып) яуыу; **из трубы́ вали́л дым** торбанан бөрҡорап төтөн сыҡты; **снег вали́л хло́пьями** ҡар (ябалаҡлап) баҫып яуҙы **3.** *повел.* **вали́(те)** *прост.* (*побуждение к действию*) әйҙә, йүгер, әйт, һөйлә, эшлә; **вали́ до до́му** йүгер өйгә тиклем; **что молчи́шь, вали́ скоре́й** нишләп өңдәшмәйһең, әйт (һөйлә) тиҙерәк ♦ **вало́м вали́ть** *см.* **вало́м**

ВАЛИ́ТЬСЯ I *несов.* **1.** ҡойолоу, төшөп ҡалыу, яуыу; **из теле́ги вали́лось се́но** арбанан бесән ҡойолоп ҡалды; **ша́пка ва́лится с его́ головы́** башынан бүреге төшә; **снег хло́пьями вали́лся** ҡар ябалаҡлап яуҙы **2.** ауыу, ишелеү, емерелеү; **с тре́ском вали́лись дере́вья** шартлап ағастар ауҙы; **ста́рый за́мок ва́лится** иҫке замок емерелә **3.** (*крениться*) ҡыйшайыу, ҡырынайыу; **кора́бль ва́лится на борт** карап бортҡа ҡырыная ♦ **вали́ться с ног** аяҡтан яҙыу, арып йығылыу; **ва́лится из рук**: 1) ҡулдан килмәү; 2) ҡулға эш бармау

ВАЛИ́ТЬСЯ II *несов.* *см.* **вали́ть** II

ВА́ЛКА I *ж* *см.* **вали́ть** I 1, 2; **ва́лка ле́са** урман ҡырҡыу

ВА́ЛКА II *ж см.* **валя́ть** 4; **ва́лка сукна́** буҫтау баҫыу

ВАЛКИ́ *мн.* (*ед.* **вало́к** *м*); *тех.* валдар; **валки́ прока́тного ста́на** прокат станының валдары

ВА́ЛКИЙ, -ая, -ое (*неустойчивый*) тотороҡһоҙ, ауыусан, аунаҡ; **ва́лкая ло́дка** тотороҡһоҙ кәмә ♦ **ни ша́тко, ни ва́лко** яҡшы ла түгел, насар ҙа түгел

ВА́ЛКОСТЬ *ж см.* **ва́лкий**; аунаҡлыҡ, тотороҡһоҙлоҡ; **ва́лкость су́дна** судноның аунаҡлығы

ВАЛОВО́Й, -ая, -ое **1.** тулай, тулайым, барлыҡ, бөтөнөһө, бөтә; **валова́я проду́кция** тулайым продукция; **валово́й дохо́д** барлыҡ керем **2.** *охот.* бергәләп, күмәкләшеп; **начался́ валово́й пролёт птиц** ҡоштарҙың күмәкләшеп осар ваҡыты башланды

ВАЛО́К I *м* (*куча, гряда скошенной травы*) өйөм, теҙем, яҫма; **суши́ть рожь в валка́х** арышты яҫмала киптереү

ВАЛО́К II *м см.* **валки́**

ВАЛО́М: вало́м вали́ть: 1) ағылып (ябырылып, эркелеп) килеү (барыу); **наро́д вало́м вали́л** халыҡ ябырылып барҙы; 2) нисек етте шулай (*һибеҫ, ҡойоу, түгеҫ*)

ВАЛТО́РНА *ж*; *муз.* валторна (*һыбыҙғыға йәки һорнайға оҡшаш еҙ музыка ҡоралы*)

ВАЛТОРНИ́СТ *м* волторнасы, волторнала уйнаусы

ВАЛУ́Й *м* валуй (*бәшмәк төрө*)

ВАЛУ́Н *м* һарыҡташ

ВАЛУ́Х и **ВА́ЛУХ** *м*; *прост.* бестерелгән һарыҡ тәкәһе

ВА́ЛЬДШНЕП *м* ҡурпысыҡ (*ҡош*); **крик ва́льдшнепа** ҡурпысыҡ тауышы

ВАЛЬС *м* вальс (*талғын ғына парлы бейеү һәм шул бейеүҙең музыкаһы*); **кружи́ться в ва́льсе** вальста әйләнеү

ВАЛЬСИ́РОВАТЬ и *уст.* **ВАЛЬСИРОВА́ТЬ** *несов.* вальс бейеү

ВАЛЬЦЕВА́ТЬ *несов. что*; *тех.* вальцовкалау, вальцевать итеү (*валецтар менән йәнсеү, онтау, яҫмаҡлау*); **вальцева́ть желе́зный лист** ҡалай вальцовкалау

ВАЛЬЦЕВА́ТЬСЯ *несов. страд. от* **вальцева́ть** вальцовкаланыу, вальцевать ителеү

ВАЛЬЦО́ВКА *ж*; *тех.* **1.** *см.* **вальцева́ть**; **вальцо́вка ко́жи** тирене вальцевать итеү **2.** (*машина*) вальцовка **3.** *перен.*, *разг.* вальцовка (*юғары сортлы он*)

ВАЛЬЦО́ВОЧНЫЙ, -ая, -ое *тех.* вальцовкалау ...ы, вальцовка ...ы; **вальцо́вочный цех** вальцовкалау цехы

ВАЛЬЦО́ВЩИК *м* вальцовкалаусы

ВАЛЬЦЫ́ *мн.*; *тех.* валецтар; **дроби́льные вальцы́** сүкеү валецтары

ВАЛЬЯ́ЖНОСТЬ *ж*; *уст.* мөһабәтлек, күренеклелек

ВАЛЬЯ́ЖНЫЙ, -ая, -ое *уст.* мөһабәт, күренекле; **валья́жный вид** мөһабәт ҡиәфәт

ВАЛЮ́ТА *ж* **1.** (*денежная единица*) валюта; **твёрдая валю́та** тотороҡло валюта; **па́дающая валю́та** кәмеүсе валюта **2.** валюта, сит ил аҡсаһы; **купи́ть на валю́ту** сит ил аҡсаһына һатып алыу

ВАЛЮ́ТНЫЙ, -ая, -ое валюта ...ы; **валю́тный кри́зис** валюта кризисы ♦ **валю́тный курс** валюта курсы (*төрлө валюталар араһындағы мөнәсәбәт*; *хисаплашыуҙа берәй илдең сит ил аҡса берәмеген ҡулланыуы*)

ВАЛЮ́ТЧИК *м*; *разг.* валютасы

ВАЛЯ́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** быйма (кейеҙ) баҫыу ...ы; **валя́льное произво́дство** быйма баҫыу производствоһы **2.** (*служащий для валяния*) быйма (кейеҙ) баҫыу ...ы; **валя́льная маши́на** быйма баҫыу машинаһы

ВАЛЯ́ЛЬЩИК *м* быйма (кейеҙ) баҫыусы

ВА́ЛЯНЫЙ, -ая, -ое (йөндән) баҫылған, кейеҙ ...ы; **ва́ляная о́бувь** баҫылған аяҡ кейеме; **ва́ляные сапоги́** кейеҙ итектәр

ВАЛЯ́ТЬ *несов.* **1.** *кого-что* әүәләү, аунатыу; **валя́ть по сне́гу** ҡарҙа аунатыу; **валя́ть котле́ты в муке́** котлеттарҙы онда әүәләү **2.** *безл.* (*о сильной качке*) бәүелдереү, сайҡалдырыу, тирбәлдереү; **парохо́д валя́ло с бо́ку на́ бок** пароходты ян-яҡҡа сайҡалдырҙы **3.** *что* (*скатывать*) тәгәрәтеү, тумалаҡлау; **валя́ть сне́жный ком** ҡар тәгәрәтеү **4.** *что* (*сбивать из шерсти, пуха и т.д.*) баҫыу; **валя́ть во́йлок** кейеҙ баҫыу **5.** *повел.* **валя́й(те)** *прост.* әйҙә (йүгер, әйт, һөйлә, эшлә) ♦ **валя́ть дурака́**: 1) (*бездельничать*) бушты-бушҡа ауҙарыу, бер ни ҙә эшләмәү, йөн тибеү; 2) (*дурачиться*) ахмаҡ булып ҡыланыу, ахмаҡҡа һалышыу

ВАЛЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** аунау, аунаҡлау; **валя́ться на траве́** үләндә аунау **2.** *разг.* тик ятыу, бер ни эшләмәү; **он це́лыми дня́ми валя́ется на дива́не** ул көндәр буйы диванда тик ята **3.** *разг.* (*лежать в беспорядке — о вещах*) аунап ятыу, туҙып ятыу; **бума́га валя́ется на полу́** ҡағыҙ иҙәндә туҙып ята **4.** *страд. от* **валя́ть** 1, 3, 4 ♦ **валя́ться в нога́х** аяҡҡа йығылып үтенеү, ялбарыу; **на доро́ге (на у́лице, на полу́) не валя́ется** *что* юлда аунап ятмай (*бер нәмә лә бушҡа ғына бирелмәй*)

ВАМПИ́Р *м* **1.** *миф.* убыр (*әкиәттәрҙә ҡәберҙән сығып кеше ҡанын һурыусы зат*) **2.** *зоол.* вампир, ҙур ярғанат

ВАНА́ДИЕВЫЙ, -ая, -ое ванадийлы; **вана́диевая сталь** ванадийлы ҡорос

ВАНА́ДИЙ *м* ванадий (*химик элемент, аҡһыл-көлһыу төҫтәге ҡаты металл*)

ВАНДА́Л *м* **1.** *мн.* **ванда́лы** вандал (*Рим империяһының бер өлөшөн баҫып алып, тар-мар итеүсе боронғо герман ҡәбиләһе*) **2.** вандал, вәхиш (*мәҙәниәт ҡиммәттәрен емереүсе*) **3.** тупаҫ, әҙәпһеҙ, наҙан кеше

ВАНДАЛИ́ЗМ *м* вандализм (*мәҙәниәт һәм сәнғәт ҡомартҡыларын аяуһыҙ емерең һәм юҡ итең*)

ВАНИЛИ́Н *м* ванилин (*кондитер изделиеларында ҡулланылған хуш еҫле тәмләткес*)

ВАНИЛИ́НОВЫЙ, -ая, -ое ванилинлы

ВАНИ́ЛЬ *ж* ваниль (*тропик үҫемлек һәм уның аш-һыу, хушбуйҙар әҙерләүҙә ҡулланылған еҫле емеше*)

ВАНИ́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** ваниль …ы; **вани́льный порошо́к** ваниль онтаҡ **2.** ванилле; **вани́льные сухари́** ванилле сохарый

ВА́ННА *ж* **1.** (*сосуд для купания*) ванна, ҡорна; **де́тская ва́нна** балалар ҡорнаһы **2.** (*процесс мытья*) ванна; **приня́ть ва́нну** ванна ҡабул итеү, ванна инеү **3.** (*лечение, укрепление организма воздействием на него солнца, воздуха*) ванна; **со́лнечные ва́нны** ҡояш ваннаһы (*ҡыҙыныу*)

ВА́ННАЯ *ж* ванна (ҡорна) бүлмәһе

ВА́ННЫЙ, -ая, -ое ванна …ы, ванналы; **ва́нная ко́мната** ванна бүлмәһе

ВА́НТЫ *мн.* (*ед.* **ва́нта** *ж*); *мор.* ванталар (*мачтаны борт менән беркетеп торған йыуан тимер арҡан*)

ВАР *м* ыуар (*ҡайнатылған ыҫмала*) ♦ **как (сло́вно, то́чно) ва́ром обда́ть** *прост.* тән эҫеләһыуыҡлы булып китеү

ВАРА́КУШКА *ж* көйәҙ һандуғас (*асыҡ төҫтәге йырсы ҡош, башҡа ҡоштарға оҡшатып йырлауы менән айырылып тора*)

ВАРА́Н *м* варан (*көньяҡ кеҫәрткеләренең бер төрө*)

ВА́РВАР *м* **1.** *ист.* варвар (*боронғо гректарҙа һәм римляндарҙа сит ил кешеһе*) **2.** *перен.* наҙан кеше **3.** *перен.* тупаҫ, вәхши, ҡанһыҙ, шәфҡәтһеҙ (*кеше*)

ВАРВАРИ́ЗМ *м*; *лингв.* варваризм (*әҙәби тел нормаларын боҙа торған сит тел һүҙе йәки һүҙбәйләнештәр*)

ВА́РВАРСКИ *нареч.* **1.** тупаҫ, ҡырағайҙарса; **ва́рварски относи́ться** тупаҫ мөнәсәбәт күрһәтеү **2.** ҡанһыҙ, шәфҡәтһеҙ, вәхшиҙәрсә

ВА́РВАРСКИЙ, -ая, -ое **1.** *ист.* варвар(ҙар) …ы, варвар …ы; **ва́рварские племена́** варвар ҡәбиләләре **2.** варварҙарса, вәхшиҙәрсә; **ва́рварское отноше́ние к культу́рным це́нностям** мәҙәни байлыҡтарға вәхшиҙәрсә мөнәсәбәт **3.** тупаҫ, ҡырағай, кешелекһеҙ, рәхимһеҙ, ҡанһыҙ; **ва́рварский спо́соб** тупаҫ ысул

ВА́РВАРСТВО *с* **1.** вәхшилек, варварлыҡ; **дойти́ до преде́ла ва́рварства** вәхшилектең сигенә етеү **2.** (*жестокость, грубость*) ҡанһыҙлыҡ, кешелекһеҙлек; **прояви́ть ва́рварство** ҡанһыҙлыҡ күрһәтеү

ВА́РЕВО *с*; *прост.* өйрә, шыйыҡ аш; **кипе́ли котлы́ с ва́ревом** ҡаҙандарҙа өйрә ҡайнаны

ВА́РЕЖКИ *мн.* (*ед.* **ва́режка** *ж*) бейәләй; **то́лстые ва́режки** ҡалын бейәләй; **наде́ть ва́режки** бейәләй кейеү

ВАРЕНЕ́Ц *м* ҡатыҡ

ВАРЕ́НИЕ *с см.* **вари́ть**

…ВАРЕ́НИЕ *с* (*урыҫ телендәге ҡушма һүҙҙәрҙең икенсе өлөшө беренсе һүҙ белдергән нәмәне әҙерләүҙе* (“*ҡойоу*”, “*ҡайнатыу*”, “*бешереү*”) *аңлата*); **сталеваре́ние** ҡорос ҡойоу; **пивоваре́ние** һыра ҡайнатыу

ВАРЕ́НИКИ *мн.* (*ед.* **варе́ник** *м*) эремсек билмәне, сүсбәрә, кәкре, ҡаҙан ҡолағы (бөккәне)

ВАРЁНЫЙ, -ая, -ое **1.** бешкән; **варёное мя́со** бешкән ит **2.** *спец.* бешерелгән, ҡайнатылған; **варёный клей** ҡайнатылған елем **3.** *перен.* (*вялый*) хәлһеҙ, бәлтерәгән

ВАРЕ́НЬЕ *с* ҡайнатма, варенье; **вишнёвое варе́нье** сейә ҡайнатмаһы

ВАРИА́НТ *м* **1.** вариант, төр; **вариа́нты прое́кта** проекттың варианттары **2.** *лит., муз.* вариант (*әҙәби һәм музыка әҫәрҙәренең төп тексынан айырмалы башҡа бер төрө*); **вариа́нты рома́на** романдың варианттары

ВАРИАЦИО́ННЫЙ, -ая, -ое вариацион, вариациялы; **вариацио́нная фо́рма в му́зыке** музыкала вариацион форма ♦ **вариацио́нное исчисле́ние** *мат.* вариациялы юл менән иҫәпләп сығарыу

ВАРИА́ЦИЯ *ж* вариация, төр (**1.** *бер нәмәнең нигеҙен һаҡлап, өлөштәрен үҙгәртең* **2.** *муз. айырым элементтарын яңыртып эшкәртеүҙән торған музыкаль теманың айырым төрҙәре*)

ВАРИ́ТЬ *несов. что* **1.** бешереү, ҡайнатыу; **вари́ть мя́со** ит бешереү; **вари́ть обе́д** төшкө аш бешереү **2.** *тех.* иретеү, йәбештереү, иретеп йәбештереү; **вари́ть сталь** ҡорос иретеү; **вари́ть тру́бы** торбаларҙы иретеп йәбештереү ♦ **голова́ ва́рит** *у кого*; *прост.* башы эшләй, тиҙ төшөнә; **желу́док ва́рит** ашҡаҙан ашты эшкәртә

ВАРИ́ТЬСЯ *несов.* **1.** бешеү; **ры́ба ва́рится в котле́** балыҡ ҡаҙанда бешә **2.** *страд. от* **вари́ть** ♦ **вари́ться в со́бственном соку́** үҙ ҡаҙанында ҡайнау

ВА́РКА *ж см.* **вари́ть**; **ва́рка ста́ли** ҡорос иретеү

ВА́РОЧНЫЙ, -ая, -ое бешереү …ы, ҡайнатыу …ы; **ва́рочные котлы́** бешереү ҡаҙандары

ВАРЬЕТЕ́ *с нескл.* варьете (*еңел жанрҙағы эстрада театры*)

ВАРЬИ́РОВАТЬ *несов. что* үҙгәртеү, төрләләндереү, яңы вариантын эшләү; **варьи́ровать расска́з** хикәйәне үҙгәртеү

ВАРЬИ́РОВАТЬСЯ *несов.* **1.** (*разнообразиться*) үҙгәреү, төрләләнеү **2.** *страд. от* **варьи́ровать**

ВАРЯ́ГИ *мн.* (*ед.* **варя́г** *м*) варягтар (*IX—X бб. талау һәм һатыу итең маҡсаты менән Көнсығыш Европаға походтар яһаған нормандарҙың боронғо атамаһы*)

ВАРЯ́ЖСКИЙ, -ая, -ое варяг …ы; **варя́жские племена́** варяг ҡәбиләләре

ВАСИЛЁК *м* күк сәскә

ВАСИЛИ́СК *м* **1.** *зоол.* василиск (*тропик Америкала таралған оҙон ҡойроҡло кеҫәртке*) **2.** *миф.* юха йылан, аждаһа

ВАСИЛЬКО́ВЫЙ, -ая, -ое зәңгәр-күк (*төҫ*); **василько́вые глаза́** зәңгәр-күк күҙҙәр

ВАССА́Л *м* вассал (**1.** *тар. урта быуатта Көнбайыш Европала эре феодалға бойондороҡло ваҡ феодал* **2.** *күсм. бойондороҡло дәүләт йәки кеше*)

ВАССА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** вассал ...ы, вассаллыҡ ...ы; **васса́льные отноше́ния** вассаллыҡ мөнәсәбәттәре **2.** *перен.* бойондороҡло, вассал ...ы; **васса́льные стра́ны** бойондороҡло илдәр

ВА́ТА *ж* мамыҡ; **медици́нская ва́та** медицина мамығы; **пальто́ на ва́те** эслеге мамыҡ пальто

ВАТА́ГА *ж* **1.** *разг.* өйөр, көтөү, төркөм; **вата́га ребя́т** бер төркөм балалар **2.** *спец.* (*промысловая, преим. рыболовецкая, артель*) ватага, балыҡсылар артеле; **рыболове́цкая вата́га** балыҡсылар артеле

ВАТЕРЛИ́НИЯ *ж*; *мор.* ватерлиния (*судно бортының һыу менән ҡумелә торған һыҙығы*)

ВАТЕРМАШИ́НА *ж*; *тех.* ватермашина (*йөн, етен, мамыҡ иләү машинаһы*)

ВА́ТЕРНЫЙ, -ая, -ое ватер ...ы; **ва́терный цех** ватер цехы

ВАТЕРПА́С *м*; *тех.* ватерпас, тигеҙләүес (*горизонталь тигеҙлекте билдәләй торған прибор*)

ВАТЕРПОЛИ́СТ *м* и **ВАТЕРПОЛИ́СТКА** *ж* ватерполсы

ВАТЕРПО́ЛО *с нескл.*; *спорт.* ватерполо (*һыуҙа уйналған туп уйыны*)

ВАТИ́Н *м* ватин; **пальто́ на вати́не** ватин эсле пальто

ВА́ТМАН *м* ватман (*һүрәт төшөрөүгә, һыҙмаға яраҡлы иң юғары сортлы ҡағыҙ*)

ВА́ТМАНСКИЙ: ва́тманская бума́га ватман ҡағыҙ

ВА́ТНИК *м*; *разг.* һырма, һырылған мамыҡ куртка

ВА́ТНЫЙ, -ая, -ое **1.** мамыҡ ...ы; **ва́тное произво́дство** мамыҡ етештереү **2.** (*сделанный на вате*) мамыҡ, мамыҡтан яһалған; **ва́тное одея́ло** мамыҡ юрған

ВАТРУ́ШКА *ж* эремсек бәрәмәсе, шәңгә

ВАТТ *м*; *физ.* ватт (*электр тоғының ҡеүәтен үлсәү берәмеге*); **ла́мпочка в сто ватт** йөҙ ватлы лампочка

ВАТТМЕ́ТР *м*; *физ.* ваттметр (*электр тоғын ваттарҙа үлсәү приборы*)

ВАТТ-СЕКУ́НДА *ж*; *физ.* ватт-секунд

ВАТТ-ЧА́С *м*; *физ.* ватт-сәғәт

ВА́ФЕЛЬНИЦА *ж* вафельница (*вафля бешерә торған һауыт*)

ВА́ФЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** вафля ...ы, вафля етештереү ...ы; **ва́фельное те́сто** вафля ҡамыры; **ва́фельный цех** вафля етештереү цехы **2.** (*о ткани*) шаҡмаҡ бүртмәсле, күҙлекәй (*бүртмәсләнеп, вафляға оҡшап торған шаҡмаҡлы*); **ва́фельное полоте́нце** күҙлекәй таҫтамал

ВА́ФЛЯ *ж* вафля (*өҫтө шаҡмаҡ бүртмәсле йоҡа ҡоро печенье*); **ва́фли с кре́мом** кремлы вафлялар

ВА́ХМИСТР *м* вахмистр (*иҫке урыҫ армияһында атлы ғәскәрҙә һалдатҡа бирелгән дәрәжә*)

ВА́ХТА *ж* **1.** вахта, һаҡ хеҙмәте; **стоя́ть на ва́хте** вахтала тороу **2.** *перен.* вахта; **ва́хта ми́ра** тыныслыҡ вахтаһы; **трудова́я ва́хта** хеҙмәт вахтаһы

ВА́ХТЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** вахта ...ы, карапта һаҡта тороу ...ы; **ва́хтенная слу́жба** карапта һаҡта тороу хеҙмәте **2.** вахтала тороусы, һаҡта тороусы; **ва́хтенный матро́с** вахтала тороусы матрос ♦ **ва́хтенный журна́л** вахта журналы

ВАХТЁР и *уст.* **ВА́ХТЕР** *м* вахтёр, дежур ҡарауылсы (*берәй учреждениела*)

ВАХТЁРСКИЙ и *уст.* **ВА́ХТЕРСКИЙ,** -ая, -ое вахтёр ...ы, вахтёрлыҡ ...ы; **вахтёрское ме́сто** вахтёр урыны

ВАШ *м* (ваша *ж*, ваше *с*) *мест.* **1.** һеҙҙең, һеҙҙең ...ығыҙ; **ваш дом** һеҙҙең өй; **ва́ша кни́га** һеҙҙең китабығыҙ; **ва́ше письмо́** һеҙҙең хат; **ва́ши слова́** һеҙҙең һүҙҙәрегеҙ **2.** *в знач. сущ.* **ва́ше** *с*; *разг.* һеҙҙеке; **ва́шего мне не ну́жно** һеҙҙеке миңә кәрәкмәй **3.** *в знач. сущ.* **ва́ши** *мн.*; *разг.* (*родные, близкие*) һеҙҙекеләр, һеҙҙең туғандарығыҙ; **ва́ши бы́ли у нас** һеҙҙекеләр беҙҙә булды ♦ **ваш** (*в конце письма*) һеҙҙең; **ваш брат** һеҙҙең ише кешеләр; **ва́ше благоро́дие**; **ва́ше превосходи́тельство**; **ва́ше сия́тельство** ғали йәнәптәре; **ва́ше де́ло** һеҙгә генә ҡағылған һорау, һеҙ хәл итә торған эш; **не ва́ше де́ло** һеҙҙең эш түгел; **ва́ша берёт (взяла́)** һеҙ еңдегеҙ, һеҙҙеке өҫкә сыҡты; **во́ля ва́ша** үҙ ихтыярығыҙҙа; үҙегеҙ беләһегеҙ; **и на́шим и ва́шим** ике яҡлы бысаҡ; һеҙгә лә, беҙгә лә (*ике йөҙлө кеше тураһында*); **по-ва́шему** һеҙҙеңсә

ВА́ША *ж мест. см.* **ваш**

ВА́ШГЕРД *м*; *тех.* вашгерд (*алтынлы ҡомдо йыуҙыра торған ябай ғына ҡулайлама*)

ВА́ШЕ *с мест. см.* **ваш**

ВА́ШИ *мн. мест. см.* **ваш**

ВАЯ́НИЕ *с* **1.** һәйкәл ҡойоу (һалыу) **2.** (*искусство*) һәйкәл ҡойоу (һалыу) сәнғәте; **шко́ла жи́вописи и ва́яния** һынлы сәнғәт һәм һәйкәл ҡойоу мәктәбе

ВАЯ́ТЕЛЬ *м*; *высок.* һәйкәлсе, һынсы, скульптор

ВАЯ́ТЬ *несов. что* һәйкәл һалыу (*ағастан, таштан, тимерҙән ҡырып, юнып, соҡоп, эүәләп, ҡойоп һ.б.*)

ВБЕГА́ТЬ *несов. см.* **вбежа́ть**

ВБЕЖА́ТЬ *сов.* **1.** йүгереп килеп инеү, йүгереп инеү; **вбежа́ть в ко́мнату** бүлмәгә йүгереп килеп инеү **2.** (*взбежать*) йүгереп менеү (менеп

китеү); **вбежа́ть по ле́стнице** баҫҡыстан йүгереп менеү

ВБИВА́ТЬ *несов. см.* **вбить**

ВБИРА́ТЬ *несов. см.* **вобра́ть**

ВБИ́ТЬ *сов. что* ҡағыу, һуғып (ҡағып) индереү; **вбить гвоздь в сте́ну** стенаға ҡаҙау ҡағыу ♦ **вбить в го́лову** тылҡыу, башҡа (мейегә) һеңдереү; **вбить себе́ в го́лову** үҙеңдең фекереңдән ҡайтмау, үҙеңдең һүҙеңде бирмәү

ВБЛИЗИ́ *нареч.* и *предлог* **1.** *нареч.* яҡында; **его́ уже́ не́ было вблизи́** ул яҡында юҡ ине инде **2.** *предлог с род. п.* янында, эргәһендә; **вблизи́ реки́** йылға эргәһендә

ВБОК *нареч.* бер яҡ ситкә, бер яҡҡа, ҡабырғаға; **смотре́ть вбок** бер яҡ ситкә ҡарау

ВБРА́СЫВАТЬ *несов. см.* **вбро́сить**

ВБРА́СЫВАТЬСЯ *несов. страд. от* **вбра́сывать**

ВБРОД *нареч.* кисеп; **перейти́ ре́ку вброд** йылғаны кисеп сығыу

ВБРО́СИТЬ *сов. что* эскә төшөрөү (ташлап ебәреү, ырғытыу); **вбро́сить мяч в окно́** тупты тәҙрәнән эскә ырғытыу

ВБУ́ХАТЬ *сов. что*; *прост.* ҡапыл күп итеп һалыу, күп итеп ҡойоу, ауҙарыу; **вбу́хать всю муку́ в я́щик** бөтә ондо йәшниккә ҡапыл ауҙарыу

ВВА́ЛИВАТЬ *несов. см.* **ввали́ть**

ВВА́ЛИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **ввали́ться** **2.** *страд. от* **вва́ливать**

ВВАЛИ́ВШИЙСЯ, -аяся, -ееся **1.** *прич.* от **ввали́ться** **2.** *прил.* эскә батҡан, өңрәйгән, соҡорайған; **ввали́вшиеся щёки** эскә батҡан яңаҡтар

ВВАЛИ́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что* (эскә) ауҙарыу (өйөү, түгеү, ташлау); **ввали́ть ры́бу в ло́дку** балыҡты кәмәгә ауҙарыу **2.** *прост.* (*войти, вбежать толпой*) күмәкләп килеп тулыу, килеп инеү; **толпа́ ввали́ла во двор** күмәк кешеләр ишек алдына килеп тулды

ВВАЛИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** *во что*; *разг.* (*упасть*) йығылып төшөү, ҡолау; **ввали́ться в я́му** соҡорға йығылып төшөү **2.** (*стать впалым*) эскә батыу, өңөлөү, өңрәйеү, соҡорайыу; **у больно́го ввали́лись щёки** ауырыуҙың яңаҡтары эскә батҡан; **глаза́ ввали́лись** күҙҙәре өңрәйгән **3.** *прост.* (*войти*) килеп инеү, килеп тулыу; **толпа́ ввали́лась в коридо́р** бер төркөм халыҡ коридорға килеп тулды

ВВЕДЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **ввести́ — вводи́ть**; **введе́ние систе́мы всео́бщего обуче́ния** дөйөм белем биреү системаһын индереү; **введе́ние войск** ғәскәр индереү **2.** (*вступительная часть*) инеш, инеш һүҙ; **введе́ние к главе́** бүлеккә инеш **3.** (*вступительная часть, представляющая собой раздел науки*) инеш; **введе́ние в языкозна́ние** тел ғилеменә инеш

ВВЕЗТИ́ *сов. кого-что* **1.** (*внутрь*) индереү, керетеү; **снопы́ ввезли́ в сара́й** көлтәләрҙе һарайға индерҙеләр; **ввезти́ това́ры из-за грани́цы** сит илдән тауар индереү **2.** (*наверх*) мендереү, мендереп ҡуйыу, алып менеү, күтәреү; **ввезти́ на го́ру** тауға мендереп ҡуйыу

ВВЕК *нареч.* **1.** *разг.* (*при глаголе с отрицанием*) ғүмергә, ғүмерҙә лә, (һис) бер ваҡытта ла, һис (бер) ҡасан да; **ввек э́того не забу́ду** ғүмергә быны онотмам **2.** *уст.* (*всегда*) һәр ваҡытта, мәңге; **боги́ня красоты́ прекра́сна бу́дет ввек** матурлыҡ аллаһы һәр ваҡытта ла гүзәл булыр

ВВЕРГА́ТЬ *несов. см.* **вве́ргнуть**

ВВЕРГА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **вве́ргнуться** **2.** *страд. от* **вверга́ть**

ВВЕ́РГНУТЬ *сов. кого-что* **1.** *уст.* (*с силой поместить куда-л.*) ябыу, ҡамау, бикләү; **вве́ргнуть в темни́цу** ҡараңғы зинданға ябыу **2.** дусар итеү, төшөрөү; **вве́ргнуть в отча́яние** өмөтһеҙлеккә төшөрөү, өмөтһеҙлеккә дусар итеү

ВВЕ́РГНУТЬСЯ *сов.* ябылыу, ҡамалыу, бикләнеү

ВВЕ́РЕННЫЙ, -ая, -ое *прич.* и *прил.* ышанып тапшырылған; **вве́ренное вам учрежде́ние** һеҙгә ышанып тапшырылған учреждение

ВВЕ́РИТЬ *сов. кого-что, кому-чему* ышанып тапшырыу, ышанып әйтеү (һөйләү, уртаҡлашыу, ҡарамағына тапшырыу, биреү); **вве́рить свою́ судьбу́** *кому-л. кемгәлер* үҙеңдең яҙмышыңды ышанып тапшырыу; **вве́рить та́йну** ышанып, сер уртаҡлашыу

ВВЕ́РИТЬСЯ *сов. кому-чему* ышаныу, үҙен ышанып тапшырыу; **вве́риться до́ктору** докторға ышаныу

ВВЕРНУ́ТЬ *сов. что* **1.** бороу, бороп индереү; **вверну́ть электри́ческую ла́мпочку в патро́н** электр лампочкаһын патронға бороу **2.** *разг.* ҡыҫтырып ебәреү, ҡатыштырыу, ҡушыу (*һүҙ, иҫкәрмә һ.б.*); **вверну́ть слове́чко** һүҙ ҡыҫтырып ебәреү, һүҙгә ҡушылыу

ВВЕРНУ́ТЬСЯ *сов.* боролоу, боролоп инеү; **винт хорошо́ вверну́лся** винт яҡшы боролдо

ВВЕРСТА́ТЬ *сов. что*; *полигр.* наборға ҡушымта индереү

ВВЁРСТЫВАТЬ *несов. см.* **вверста́ть**

ВВЕРХ *нареч.* **1.** өҫкә, өҫкә табан, юғарыға; **подня́ться вверх** юғарыға күтәрелеү; **смотре́ть вверх** өҫкә ҡарау **2.** (*к истоку реки*) үргә, үренә табан; **плыть вверх по реке́** йылға үренә табан йөҙөү ♦ **вверх дном (нога́ми)** аҫты-өҫкә, баш түбән; **ру́ки вверх!** ҡулдарыңды күтәр!

ВВЕРХУ́ *нареч.* өҫтә, юғарыла, үрҙә

ВВЕРЯ́ТЬ *несов. см.* **вве́рить**

ВВЕРЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **вве́риться** **2.** *страд. от* **вверя́ть**

ВВЕСТИ́ *сов.* **1.** *кого-что* индереү, керетеү, индереп (керетеп) ебәреү; **ввести́ войска́ в го́род** ҡалаға ғәскәр индереү **2.** *кого-что* (*включить в состав*) индереү, теркәү; **ввести́ в соста́в коми́ссии** комиссия составына индереү **3.** *что* (*влить, впустить*) индереү, ебәреү; **ввести́**

глюко́зу в ве́ну венаға глюкоза ебәреү **4.** *кого-что* (*вовлечь*) бутау, яңылыштырыу, аҙаштырыу; **ввести́ в заблужде́ние** яңылыштырыу, бутау **5.** *что* (*установить*) индереү; **ввести́ но́вые ме́тоды** яңы ысул(дар) индереү; **ввести́ но́вые поря́дки** яңы тәртип индереү **6.** (*в сочет. с сущ. и предлогом "в"*) индереп ебәреү, килтереү, эшләй башлатыу, сафҡа индереү, файҙаланыуға тапшырыу; **ввести́ в бой** һуғышҡа индереү; **ввести́ в эксплуата́цию** файҙаланыуға тапшырыу; **ввести́ в де́йствие** хәрәкәткә килтереү, эшләй башлатыу; **ввести́ в оборо́т** әйләнешкә индереп ебәреү; **ввести́ в употребле́ние** ҡулланыуға индереп ебәреү ♦ **ввести́ во владе́ние** рәсми рәүештә милеккә әйләндереү; **ввести́ в дом** таныштырыу; **ввести́ в курс де́ла (в суть вопро́са)** эштең айышына (асылына) төшөндөрөү

ВВЕСТИ́СЬ *сов. безл.* (*войти в употребление*) индерелеү, инеп китеү; **ввело́сь в обы́чай** йолаға инеп китте

ВВИДУ́ *предлог с род. п.* (*по причине чего-л.*) сәбәпле, арҡаһында, айҡанлы, -ға/-гә күрә, -ғанлыҡтан/-гәнлектән; **ввиду́ боле́зни** ауырыу булыу сәбәпле; **ввиду́ недоста́тка вре́мени** ваҡыт етмәгәнлектән

ВВИНТИ́ТЬ *сов. что* бороп индереү; **ввинти́ть шуру́п** шөрөп бороп индереү

ВВИНТИ́ТЬСЯ *сов. что* бороп индерелеү, боролоу

ВВИ́НЧИВАТЬ *несов. см.* **ввинти́ть**

ВВИ́НЧИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **ввинти́ться** **2.** *страд. от* **вви́нчивать**

ВВИТЬ *сов. что* ҡушып үреү (ишеү); **ввить ле́нту в вено́к** венокка таҫма ҡушып үреү

ВВОД *м* **1.** *см.* **ввести́** – **вводи́ть**; **ввод войск** ғәскәр индереү; **ввод в де́йствие но́вых предприя́тий** яңы предприятиеларҙы сафҡа индереү **2.** *тех.* (*место*) индереү урыны

ВВОДИ́ТЬ *несов. см.* **ввести́**

ВВОДИ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **ввести́сь** **2.** *страд. от* **вводи́ть**

ВВО́ДНЫЙ и **ВВОДНО́Й,** -ая, -ое **1.** индереү ...ы, керетеү ...ы; **вво́дное отве́рстие** керетеү тишеге **2.** (*вступительный*) инеш; **вво́дная ле́кция** инеш лекция **3.** (*вставной*) өҫтәмә; **вво́дный о́браз** өҫтәмә образ ♦ **вво́дное сло́во** *грам.* инеш һүҙ; **вво́дное предложе́ние** *грам.* инеш һөйләм

ВВОЗ *м* **1.** *см.* **ввезти́**; **ввоз това́ров** тауар индереү **2.** импорт, индерелгән тауар; **ввоз хле́ба** икмәк импорты

ВВОЗИ́ТЬ *несов. см.* **ввезти́**

ВВОЗИ́ТЬСЯ *несов. страд. от* **ввози́ть**

ВВО́ЗНЫЙ и **ВВОЗНО́Й,** -ая, -ое **1.** ситтән индерелгән; **вво́зный това́р** ситтән индерелгән тауар **2.** (*взимаемый за ввоз*) ситтән индереү ...ы; **вво́зная по́шлина** ситтән индереү пошлинаһы

ВВОЛА́КИВАТЬ *несов. см.* **вволо́чь**

ВВОЛА́КИВАТЬСЯ *несов. страд. от* **вволáкивать**

ВВОЛО́ЧЬ *сов. кого-что*; *прост.* һөйрәү, һөйрәп индереү, тартыу, тартып индереү; **вволо́чь брёвна в сара́й** бүрәнәләрҙе һарайға һөйрәп индереү

ВВО́ЛЮ *нареч.*; *разг.* туйғанса, теләгәнсә, теләгән тиклем (саҡлы); **вво́лю нае́сться** туйғансы ашау; **вво́лю игра́ть** теләгәнсә уйнау; **отдохну́ть вво́лю** теләгәнсә ял итеү

ВВО́СЬМЕРО *нареч.* һигеҙ тапҡыр (мәртәбә); **вво́сьмеро бо́льше** һигеҙ тапҡыр артығыраҡ (күп)

ВВОСЬМЕРО́М *нареч.* һигеҙ кеше бергә; **мы ввосьмеро́м** беҙ һигеҙебеҙ бергә

В-ВОСЬМЫ́Х *вводн. сл.* һигеҙенсенән

ВВЫСЬ *нареч.* юғарыға, үргә, өҫкә; **самолёт бы́стро подня́лся ввысь** самолёт бик тиҙ юғарыға күтәрелде

ВВЯЗА́ТЬ *сов.* **1.** *что* (*вплести вязанием*) ҡушып бәйләү (ҡуша бәйләү), бәйләп ҡушыу; **ввяза́ть пя́тку в чуло́к** үксәне ойоҡҡа бәйләп ҡушыу **2.** *кого*; *перен.*, *разг.* (*вовлечь, впутать*) бутау, ҡатнаштырыу, ылыҡтырыу, ҡыҫтырыу; **ввяза́ть в неприя́тную исто́рию** *кого-л. кемделер* насар эшкә ылыҡтырыу

ВВЯЗА́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* ҡыҫылыу, ҡатнашыу, ҡатнашып китеү, ҡыҫылып китеү, тығылыу; **ввяза́ться в чужо́й разгово́р** сит кеше һүҙенә ҡыҫылыу; **полк ввяза́лся в бой** полк һуғышҡа ҡатнашып китте

ВВЯ́ЗКА *ж*; *разг. см.* **ввяза́ть**

ВВЯ́ЗЫВАНИЕ *с см.* **ввя́зывать**

ВВЯ́ЗЫВАТЬ *несов. см.* **ввяза́ть**

ВВЯ́ЗЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **ввяза́ться** **2.** *страд. от* **ввя́зывать**

ВГИБ *м* бөгөү, бөгөм, бөгөлөш, бөгөлмә

ВГИБА́ТЬ *несов. см.* **вогну́ть**

ВГИБА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **вогну́ться** **2.** *страд. от* **вгиба́ть**

ВГЛУБЬ *нареч.* и *предлог* **1.** *нареч.* эскә, эскә табан, тәрәнгә; **продвига́ться вглубь** эскә табан үтеү **2.** *предлог с род. п.* эсенә, төпкөлөнә; **вглубь страны́** илдең төпкөлөнә

ВГЛЯДЕ́ТЬСЯ *сов. в кого-что* текләп (текәлеп, ентекләп) ҡарау; **вгляде́ться в темноту́** ҡараңғыға текләп ҡарау

ВГЛЯ́ДЫВАТЬСЯ *несов. см.* **вгляде́ться**

ВГНЕЗДИ́ТЬСЯ *сов.* (*вселиться, укорениться*) урынлашыу, төпләнеү, тамыр йәйеү

ВГОНЯ́ТЬ *несов. см.* **вогна́ть**

ВГОНЯ́ТЬСЯ *несов. страд. от* **вгоня́ть**

ВГОРЯЧА́Х *нареч.*; *разг.* ҡыҙыулыҡ менән, ҡыҙып китеп, ҡыҙып, ярһып; **вгорячах вы́сказаться** ҡыҙыулыҡ менән әйтеп ташлау

ВГРЫЗА́ТЬСЯ *несов. в кого-что*; *разг.* (*вцепляться зубами*) тештәрҙе батырыу, тештәр менән әләктереү

ВДАВА́ТЬСЯ *несов. см.* **вда́ться**

ВДАВИ́ТЬ *сов. что* **1.** *во что* батырыу, батырып индереү; **вдави́ть про́бку в буты́лку** бөкөнө шешәгә батырыу **2.** (*вмять*) йәнсеү, йәнсекләү, йәнсеп бөтөрөү, йәмшәйтеү

ВДАВИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** (*вогнуться, вмяться*) иҙелеү, йәнселеү; **зерно́ под колесо́м вдави́лось** ашлыҡ тәгәрмәс аҫтында иҙелде **2.** (*углубиться*) соҡорайтып (соҡорлатып) инеп китеү, соҡорлау

ВДА́ВЛИВАТЬ *несов. см.* **вдави́ть**

ВДА́ВЛИВАТЬСЯ *несов. страд. от* **вда́вливать**

ВДАЛЕКЕ́ и **ВДАЛИ́** *нареч.* алыҫта, йыраҡта; **вдалеке́ от го́рода** ҡаланан алыҫта

ВДАЛЬ *нареч.* алыҫҡа, йыраҡҡа; **гляде́ть вдаль** алыҫҡа ҡарау

ВДА́ТЬСЯ *сов.* **1.** (*вклиниться*) инеп китеү (тороу), эскә (төпкә) инеү; **скала́ вдала́сь в мо́ре** ҡая диңгеҙгә инеп тора **2.** батыу, батып инеү, тишеп инеү, йәнсеп инеү, соҡорайтып инеп китеү **3.** *перен.* (*предаться чему-л.*) бирелеү (бирелеп китеү), мауығыу; **вда́ться в мечта́тельность** хыялға бирелеп китеү ♦ **вда́ться в кра́йности** бер сиктән икенсеһенә һуғылыу; **вда́ться в обма́н** алданыу; **вда́ться в подро́бности** энәһенән ебенә тиклем тикшереү (төпсөнөү)

ВДВИГА́ТЬ *несов. см.* **вдви́нуть**

ВДВИГА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **вдви́нуться 2.** *страд. от* **вдвига́ть**

ВДВИЖНО́Й, -ая, -ое асылмалы; **вдвижно́й я́щик** асылмалы тартма

ВДВИ́НУТЬ *сов. что* шыуҙырып (этеп) индереү

ВДВИ́НУТЬСЯ *сов.* инеү, инеп китеү (*хәрәкәт иттереүҙән*)

ВДВО́Е *нареч.* **1.** ике тапҡыр, икеләтә; **вдво́е сильне́й** икеләтә көслөрәк; **вдво́е ме́ньше** ике тапҡыр кәмерәк **2.** икегә, урталай, (ҡап) уртаға; **сложи́ть вдво́е** икегә бөкләү

ВДВОЁМ *нареч.* икәүләп, икәү, икәүләшеп, икәү бергә; **жить вдвоём** икәүләп йәшәү

ВДВОЙНЕ́ *нареч.* икеләтә, ике тапҡыр; **заплати́ть вдвойне́** икеләтә түләү

ВДЕВА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое күҙәүле; **вдева́льная игла́** күҙәүле энә

ВДЕВА́НИЕ *с см.* **вдева́ть**; **вдева́ние ни́тки в иглу́** энәгә еп үткәреү

ВДЕВА́ТЬ *несов. см.* **вдеть**

ВДЕВА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **вде́ться 2.** *страд. от* **вдева́ть**

ВДЕ́ВЯТЕРО *нареч.* туғыҙ тапҡыр (мәртәбә), туғыҙ ҡат, туғыҙлата; **вде́вятеро бо́льше** туғыҙ тапҡыр артыҡ

ВДЕВЯТЕРО́М *нареч.* туғыҙыбыҙ бергә, туғыҙлап; **мы вдевятеро́м** беҙ туғыҙыбыҙ бергә

В-ДЕВЯ́ТЫХ *вводн. сл.* туғыҙынсынан

ВДЕ́ЛАТЬ *сов. что, во что* (*вставить внутрь, закрепив*) ҡуйыу, индереп нығытыу, индереп беркетеү; **вде́лать ка́мень в кольцо́** йөҙөккә ҡаш ҡуйыу

ВДЕ́ЛЫВАТЬ *несов. см.* **вде́лать**

ВДЕ́ЛЫВАТЬСЯ *несов. страд. от* **вде́лывать**

ВДЁРГИВАТЬ *несов. см.* **вдёрнуть**

ВДЁРГИВАТЬСЯ *несов. страд. от* **вдёргивать**

ВДЁРНУТЬ *сов. что, во что* (эскә) тартып үткәреү; **вдёрнуть шнурки́ в боти́нки** ботинкаға бау тартып үткәреү

ВДЁРНУТЬСЯ *сов.* (эскә) тартып үткәрелеү

ВДЕ́СЯТЕРО *нареч.* ун тапҡыр (мәртәбә), ун ҡат, унлата; **вде́сятеро бо́льше** ун тапҡыр артыҡ

ВДЕСЯТЕРО́М *нареч.* унаулап, унауыбыҙ, унбыҙ бергә

В-ДЕСЯ́ТЫХ *вводн. сл.* унынсынан

ВДЕТЬ *сов. что, во что* үткәреү, кейҙереү, һаплау, күҙләү; **вдеть ни́тку в иглу́** энәнең күҙәүенә еп үткәреү, энә һаплау (һабаҡлау)

ВДЕ́ТЬСЯ *сов.* үткәрелеү, кейҙерелеү, һапланыу, күҙләнеү

ВДОБА́ВОК *нареч.*; *разг.* өҫтәүенә, шуның өҫтөнә, етмәһә

ВДОВЕ́ТЬ *несов.*; *разг.* тол ҡалыу

ВДОВЕ́Ц *м* тол ир; **вдова́** *ж* тол ҡатын ♦ **соло́менная вдова́** *шутл.* иренән ваҡытлыса айырылып торған ҡатын

ВДО́ВИЙ, -ья, -ье тол ҡатын ...ы; **вдо́вья жизнь** тол ҡатын тормошо

ВДО́ВОЛЬ *нареч.*; *разг.* **1.** (*до полного удовлетворения*) туйғансы, теләгәнсе, етерлек, танһыҡ ҡанғансы; **мы вдо́воль нае́лись я́год** беҙ туйғансы еләк ашаныҡ **2.** *в знач. сказ.* мул, етерлек, етеш, күп; **у нас всего́ вдо́воль** беҙҙә бөтәһе лә етерлек

ВДОВСТВО́ *с* толлоҡ, тол йәшәү

ВДО́ВСТВОВАТЬ *несов.* тол ҡалыу, тол йәшәү

ВДО́ВУШКА *ж*; *разг., ласк. от* **вдова́** тол ҡатынҡай

ВДО́ВЫЙ, -ая тол, тол йәшәүсе, тол ҡалған

ВДОГО́НКУ *нареч.*; *разг.* артынан, артынан баҫтырып (ҡыуып); **кри́кнуть вдого́нку** артынан ҡыҫҡырыу; **побежа́ть вдого́нку** артынан баҫтырыу

ВДОЛБИ́ТЬ *сов. что* **1.** (*вбить*) ҡағып индереү **2.** *кому*; *перен., прост.* төшөндөрөү, аңлатыу, тыҡыу, тылҡыу

ВДОЛЬ *нареч.* и *предлог* **1.** *нареч.* буйға, буйына; **раска́лывать бревно́ вдоль** бүрәнәне буйға ярыу **2.** *предлог с род. п.* буйлап, буйынса; **вдоль реки́** йылға буйлап; **вдоль доро́ги** юл буйынан ♦ **вдоль и поперёк**: 1) (*во всех направлениях*) иңләп-буйлап, арҡырыһынан буйына; 2) (*до мельчайших подробностей*) энәһенән ебенә тиклем, үтәнән-үтәгә

ВДОХ *м* тын (һулыш) алыу; **сде́лать глубо́кий вдох** тәрән итеп тын алыу

ВДОХНОВЕ́НИЕ *с* илһам, ижади күтәренкелек, дәрт, рух; **рабо́тать с вдохнове́нием** илһам

менән эшләү; **трудово́е вдохнове́ние** хеҙмәт дәрте

ВДОХНОВЕ́ННЫЙ, -ая, -ое *высок.* **1.** (*исполненный вдохновения*) күтәренке рухлы, илһамлы, дәртле; **вдохнове́нное сло́во** күтәренке рухлы һүҙ; **вдохнове́нный труд** дәртле хеҙмәт **2.** (*выражающий вдохновение*) илһамлы, илһам сағылған; **вдохнове́нный взгляд** илһамлы ҡараш; **вдохнове́нное лицо́** илһам сағылған йөҙ

ВДОХНОВИ́ТЕЛЬ *м* и **ВДОХНОВИ́ТЕЛЬНИЦА** *ж* илһам биреүсе, дәртләндереүсе, рухландырыусы

ВДОХНОВИ́ТЬ *сов. кого-что* **1.** (*вызвать вдохновение*) рухландырыу, әҫәрләндереү, илһамландырыу; **вдохнови́ть слу́шателей** тыңлаусыларҙы рухландырыу **2.** *на что* (*побудить*) дәртләндереү, рухландырыу; **вдохнови́ть на по́двиг** батырлыҡҡа дәртләндереү

ВДОХНОВИ́ТЬСЯ *сов.* рухланыу, илһамланыу, дәртләнеү, әҫәрләнеү

ВДОХНОВЛЯ́ТЬ *несов. см.* **вдохнови́ть**

ВДОХНУ́ТЬ *сов.* **1.** *что* һулау, тын (һулыш) алыу; **вдохну́ть све́жий во́здух** саф һауа һулау **2.** *что, в кого-что; перен.* йәнләндереү, рухландырыу, уятыу, ҡуҙғатыу; **вдохну́ть бо́дрость** *в кого-л. бергәй кешене* йәнләндереп ебәреү; **вдохну́ть чу́вство го́рдости** ғорурлыҡ хисе уятыу

ВДРЕ́БЕЗГИ *нареч.* **1.** (*на мелкие части*) селпәрәмә; **вдре́безги разби́ть** селпәрәмә килтереү **2.** *разг.* (*совершенно, полностью*) тотош, тулыһынса, бөтөнләй; **вдре́безги проигра́ться** тулыһынса отолоу

ВДРУГ *нареч.* **1.** ҡапыл, кинәт, көтмәгәндә, иҫкәрмәҫтән; **вдругразда́лся вы́стрел** көтмәгәндә атыу тауышы яңғыраны **2.** *уст.* (*сразу, немедленно*) шунда уҡ; **не вдруг пришло́ реше́ние** шунда уҡ хәл ителмәне **3.** *разг.* (*разом, одновременно*) бер юлы, бер үк ваҡытта **4.** *в знач. частицы; разг.* (*а если, а что если*) әгәр -һа/-һә; **вдруг оши́блись?** әгәр яңылыш булып ҡуйһа?

ВДРЫЗГ *нареч.; прост. см.* **вдре́безги**

ВДУВА́НИЕ *с см.* **вдува́ть**

ВДУВА́ТЬ *несов. см.* **вдуть**

ВДУВА́ТЬСЯ *несов. страд. от* **вдува́ть**

ВДУ́МАТЬСЯ *сов.* ентекләп (төптән) уйлау, төбөнә (айышына) төшөнөү; **вду́маться в смысл статьи́** мәҡәләнең айышына төшөнөү; **вду́маться в ска́занное** әйткәндәр тураһында уйланыу

ВДУ́МЧИВО *нареч.* төптән уйлап, тәрән, төшөнөп, төплө; **вду́мчиво изуча́ть класси́ческую литерату́ру** классик әҙәбиәтте төплө өйрәнеү

ВДУ́МЧИВОСТЬ *ж* төптән (тәрән) уйлау

ВДУ́МЧИВЫЙ, -ая, -ое **1.** ныҡ (ентекләп) уйланған, төптән (тәрән) уйлаусан, (төптән) уйлап эш итеүсән; **вду́мчивый отве́т** ентекләп уйланған яуап; **вду́мчивый рабо́тник** төптән уйлап эш итеүсән хеҙмәткәр **2.** (*выражающий вдумчивость*) уйсан; **вду́мчивое лицо́** уйсан йөҙ; **вду́мчивый взгляд** уйсан ҡараш

ВДУ́МЫВАТЬСЯ *несов. см.* **вду́маться**

ВДУ́НУТЬ *сов. см.* **вдуть**

ВДУТЬ *сов. что* өрөү, өрөп тултырыу; **вдуть во́здух в рези́новый мяч** резина тупҡа һауа өрөп тултырыу

ВДЫХА́НИЕ *с см.* **вдыха́ть**

ВДЫХА́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое һулыш (тын) алыу ...ы; **вдыха́тельный кла́пан противога́за** противогаздың тын алыу клапаны

ВДЫХА́ТЬ *несов. см.* **вдохну́ть** 1

ВДЫХА́ТЬСЯ *несов. страд. от* **вдыха́ть**

ВЕГЕТАРИА́НЕЦ *м* вегетариансы, вегетариан (*итле аҙыҡ ашамаған кеше*)

ВЕГЕТАРИА́НСКИЙ, -ая, -ое итһеҙ аш; **вегетариа́нская столо́вая** итһеҙ аштар ашханаһы; **вегетариа́нский обе́д** итһеҙ төшкө аш

ВЕГЕТАРИА́НСТВО *с* вегетарианлыҡ (*һөттән, йәшелсәнән әҙерләнгән аш менән генә туҡланыу системаһы*)

ВЕГЕТАТИ́ВНЫЙ, -ая, -ое *биол.* вегетатив; **вегетати́вные о́рганы** вегетатив органдар (*үҫемлектәрҙә үҫеү һәм туҡланыу органдары*) ♦ **вегетати́вное размноже́ние** вегетатив үрсеү; **вегетати́вная не́рвная систе́ма** *физиол.* вегетатив нерв системаһы

ВЕГЕТАЦИО́ННЫЙ, -ая, -ое *бот.* вегетация; **вегетацио́нный пери́од** вегетация осоро

ВЕГЕТА́ЦИЯ *ж; бот.* вегетация (*үҫемлектәрҙең үҫеү, үрсеү процесы*)

...ВЕ́Д *м* (*урыҫ телендәге ҡушма исемдәрҙең икенсе өлөшө, "белгес" мәғәнәһендә*); **востокове́д** шәрҡиәтсе, шәреҡ белгесе; **литературове́д** әҙәбиәтсе, әҙәбиәт белгесе; **языкове́д** телсе, тел белгесе

ВЕ́ДАТЬ *несов.* **1.** *что; уст.* (*знать, иметь сведения*) белеү, танып белеү, хәбәрҙар булыу; **ве́дать исто́рию семьи́** ғаилә тарихын белеү **2.** (*с отрицанием "не"*) белмәү; **не ве́дает, что твори́т** нимә эшләгәнен белмәй **3.** *что* (*испытывать, чувствовать*) тойоу, һиҙеү, белеү; **она́ не ве́дала колеба́ний** ул икеләнеү тойманы **4.** *чем* (*заведовать, управлять*) алып барыу, идара итеү, етәкселек итеү, башҡарыу; **ве́дать хозя́йством** хужалыҡ менән идара итеү

ВЕ́ДЕНИЕ *с* идара (етәкселек) итеү, ҡарамағында булыу, ҡарамағында тороу, ҡарамағына алыу; **находи́ться в ве́дении руно́** руно ҡарамағында булыу; **принима́ть в своё ве́дение** үҙ ҡарамағыңа алыу

...ВЕ́ДЕНИЕ *с* (*урыҫ телендәге ҡушма һүҙҙәрҙең фән һәм уның тармаҡтарының исемен белдергән икенсе өлөшө*); **востокове́дение** шәрҡиәт; **языкове́дение** тел ғилеме; **обществове́дение** йәмғиәт ғилеме

ВЕДЕ́НИЕ *с см.* **вести́** 1, 3, 7; **веде́ние хозя́йства** хужалыҡ менән идара итеү; **веде́ние со-**

бра́ния йыйылышты алып барыу; **веде́ние протоко́ла** протокол алып барыу (яҙыу)

ВЕДЁРКО *с*; *разг.*, *уменьш. от* **ведро́** 1 бәләкәй биҙрә (күнәк)

ВЕДЁРНЫЙ, -ая, -ое **1.** биҙрә ...ы; **ведёрная ру́чка** биҙрә тотҡаһы **2.** (*вместимостью в одно ведро*) бер биҙрәлек, бер биҙрә һыйышлы; **ведёрная бо́чка** бер биҙрә һыйышлы мискә

ВЕДЁРЦЕ *с*; *уменьш. от* **ведро́** 1 бәләкәй биҙрә (күнәк)

ВЕ́ДОМО *вводн. сл.*; *уст.* билдәле, әлбиттә

ВЕ́ДОМОСТЬ *ж* **1.** ведомость, исемлек; **расчётная ве́домость** иҫәп-хисап исемлеге **2.** *мн.* **ве́домости** ведомостар; **"Ве́домости Верхо́вного Сове́та СССР"** "СССР Юғары Советы ведомостары"

ВЕ́ДОМСТВЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** ведомство ...ы, ведомствоға ҡараған; **ве́домственные архи́вы** ведомство архивтары **2.** ведомствосылыҡ ...ы, ведомство мәнфәғәтен тотоуға нигеҙләнгән; **ве́домственный подхо́д к вопро́су** мәсьәләгә ведомствосылыҡ ҡарашы

ВЕ́ДОМСТВО *с* ведомство, идара (*дәүләт идараһының һәм уны хеҙмәтләндереүсе учреждениелар системаһының тармағы*); **тамо́женное ве́домство** таможня ведомствоһы; **вое́нное ве́домство** хәрби идара

ВЕ́ДОМЫЙ, -ая, -ое **1.** *кому* билдәле; **вся́кому ве́домо** һәр кемгә билдәле **2.** *в знач. сущ.* **ве́домо** *с в выражениях*: 1) **с ве́дома** *чьего кемдеңдер* рөхсәте (ризалығы) менән; 2) **без ве́дома** *чьего кемдеңдер* рөхсәтенән (ризалығынан) башҡа, ризалыҡһыҙ

ВЕДО́МЫЙ, -ая, -ое *уст.* **1.** *прич. от* **вести́** **2.** *прил.* (*такой, который следует за ведущим*) эйәреүсе, эйәртелеүсе; **ведо́мый самолёт** эйәреүсе самолёт **3.** *в знач. сущ.* **ведо́мый** *м* эйәреүсе **4.** *прил.*; *тех.* (*приводимый в движение ведущим*) йөрөтөлөүсе, хәрәкәткә килтерелеүсе; **ведо́мое колесо́** йөрөтөлөүсе тәгәрмәс

ВЕ́ДРЕННЫЙ, -ая, -ое *уст.*, *прост.* сыуаҡ, салт аяҙ, ҡояшлы; **ве́дренный день** салт аяҙ (ҡояшлы) көн

ВЕДРО́ *с* **1.** биҙрә, күнәк **2.** *уст.* (*мера жидкости около 12 л*) бер биҙрә, бер күнәк ♦ **дождь льёт как из ведра́** ямғыр ҡойоп яуа, ямғыр биҙрәнән ҡойған кеүек яуа

ВЁДРО *с*; *уст.*, *прост.* салт аяҙ, ҡояшлы көн, сыуаҡ

ВЕДУ́ЩИЙ, -ая, -ее **1.** *прич. от* **вести́** **2.** *прил.* (*головной*) иң башта барыусы, алып барыусы, башлап барыусы; **веду́щий самолёт** иң башта барыусы самолёт **3.** *в знач. сущ.* **веду́щий** *м* и **веду́щая** *ж* алып барыусы, етәксе; **оцени́ть своего́ веду́щего** үҙеңдең етәксеңде баһалау **4.** *прил.*; *перен.* (*главный, руководящий*) төп, етәксе; **веду́щая о́трасль промы́шленности** сәнәғәттең төп тармағы; **игра́ть веду́щую роль** төп роль уйнау **5.** *прил.*; *тех.* йөрөтөүсе, хәрәкәтләндереүсе, хәрәкәткә килтереүсе; **веду́щее колесо́** йөрөтөүсе тәгәрмәс

ВЕДЬ *союз* и *частица* ла/лә баһа, бит; **ведь он ещё бо́лен** ул ауырыу ҙа баһа; **ведь это всем изве́стно** был бөтәһенә лә билдәле бит; **вот ведь как интере́сно** бына нисек ҡыҙыҡ икән дә баһа; **ведь вы бы́ли пра́вы** һеҙ хаҡлы инегеҙ ҙә баһа

ВЕ́ДЬМА *ж* **1.** убырлы ҡарсыҡ, сихырсы ҡарсыҡ **2.** *перен.*, *бран.* (*злая женщина*) уҫал (яуыз) ҡатын

ВЕ́ЕР *м* **1.** веер, елпеүес (*ҡош ҡауырһынынан ярым түңәрәк итеп яһалған елпеүес*); **обма́хиваться ве́ером** елпеүес менән елпенеү **2.** *в знач. нареч.* **ве́ером** ярым түңәрәк яһап; **расположи́ть ве́ером** ярым түңәрәк яһап урынлаштырыу

ВЕ́ЕРНЫЙ, -ая, -ое елпеүес һымаҡ; **ве́ерные ли́стья** елпеүес (һымаҡ) япраҡтар

ВЕЕРООБРА́ЗНЫЙ, -ая, -ое елпеүескә оҡшаш

ВЕ́ЖДЫ *мн.* (*ед.* **ве́жда** *ж*); *уст.*, *трад.-поэт.* **1.** күҙ ҡабаҡтары **2.** күҙҙәр

ВЕ́ЖЛИВОСТЬ *ж* әҙәплелек, әҙәп, ихтирамлылыҡ, ихтирам; **визи́т ве́жливости** ихтирам йөҙөнән килеү; **предупреди́тельная ве́жливость** иғтибарлы әҙәплелек

ВЕ́ЖЛИВЫЙ, -ая, -ое әҙәпле, ихтирамлы, түбәнселекле; **ве́жливый челове́к** әҙәпле кеше; **ве́жливый тон** ихтирамлы тон

ВЕЗДЕ́ *нареч.* бөтә (бөтөн) ерҙә (урында), һәр ерҙә (урында), һәр ҡайҙа; **везде́ и всю́ду** һәр ерҙә, бөтә урында

ВЕЗДЕСУ́ЩИЙ, -ая, -ее бөтә ергә лә (бөтәһенә лә) етешеүсе, бөтәһенә лә ҡатнашыусы, бөтәһенә лә тығылыусы, өлгөр; **вездесу́щие репортёры** бөтәһенә лә (бөтөнөһөнә лә) етешеүсе, өлгөр репортёрҙар

ВЕЗДЕХО́Д *м* вездеход (*теләһә ниндәй юлдан йөрөй ала торған автомашина*)

ВЕЗЕ́НИЕ *с*; *разг.* яйы килеү, яйы (уңайы) килеп тороу, уңышлы килеп сығыу, уңыу

ВЕЗТИ́ *несов.* **1.** *кого-что* тартыу, йөрөтөү (*тейәп, ултыртып*), алып барыу (ҡайтыу), тартып алып барыу, илтеү; **везти́ груз на парохо́де** йөктө пароходта алып барыу; **везти́ на теле́жках** бәләкәй арбаларҙа алып барыу **2.** *кому безл.*; *разг.* (*об удаче*) яйы (уңайы) килеп тороу, уңайлы килеп сығыу, эше уңыу, уңышлы барыу (булыу); **ему́ везёт на охо́те** уның һунары уңышлы була; **ему́ в жи́зни всегда́ везёт** уның бәхете бар, уға тормошта һәр ваҡыт уңайы килеп тора ♦ **везти́ на себе́** йөктөң ауырын үҙең тартыу; **везёт как уто́пленнику** бәхетһеҙгә ел ҡаршы

ВЕЗТИ́СЬ *несов. страд. от* **везти́** 1

ВЕЗУ́ЧИЙ, -ая, -ее эше (юлы) уңыусан, даланлы; **везу́чий челове́к** даланлы кеше

ВЕК *м* **1.** быуат, йөҙ йыл; **двадца́тый век** егерменсе быуат; **в про́шлом ве́ке** үткән быуатта

2. (*эпоха*) дәүер, быуат; **ка́менный век** таш быуат; **сре́дние века́** урта быуаттар **3.** (*жизнь*) ғүмер; **на моём веку́** минең ғүмеремдә; **прожи́ть свой век** үҙ ғүмерендә йәшәү **4.** *разг.* (*вечность*) оҙаҡ (күп) ваҡыт; **века́ прошли́** бик күп ваҡыттар үтте **5.** *в знач. нареч.*; *разг.* (*всегда, вечно*) һәр ваҡыт, ғүмер буйына, гел; **век слу́шать** һәр ваҡыт тыңлау; **век до́ма сиде́ть** ғүмер баҡый өйҙә ултырыу ♦ **ве́ки ве́чные** иҫ китмәле (бик) оҙаҡ; **на ве́ки ве́чные** мәңгегә, ғүмергә, бөтөнләйгә; **во ве́ки веко́в** *уст.* ғүмергә, ғүмер буйына, ғүмер-ғүмергә, мәңгегә, һәр ваҡыт, гел; **в ко́и ве́ки** ҡасандан бирле, бик һирәк; **испоко́н (споко́н) ве́ку (веко́в)** элек-электән, бик күптән, борон-борондан, әүәл-әүәлдән

ВЕ́КИ *мн.* (*ед.* **ве́ко** *с*) күҙ ҡабағы; **ве́рхние ве́ки** күҙҙең өҫкө ҡабаҡтары

ВЕКОВА́ТЬ *несов.*; *разг.* ғүмер итеү, ғүмер һөрөү, йәшәү; **бобылём векова́ть** япа-яңғыҙ йәшәү ♦ **век векова́ть** *фольк.* ғүмер итеү, ғүмер һөрөү, йәшәү

ВЕКОВЕ́ЧНЫЙ, -ая, -ое мәңгелек, ғүмерлек, борондан (ғүмер-ғүмергә, элек-электән) килгән

ВЕКОВО́Й, -ая, -ое **1.** бик ҡарт (*күп йәшәгән*); **веково́й дуб** бик ҡарт (йөҙйәшәр) имән **2.** боронғо, быуаттар буйына (элек-электән) килгән; **вековы́е обы́чаи** боронғо ғөрөф-ғәҙәттәр; **вековы́е ча́яния наро́дов** халыҡтарҙың элек-электән килгән өмөтө

ВЕКСЕЛЕДА́ТЕЛЬ *м* вексель биреп тороусы, вексель биреүсе

ВЕКСЕЛЕДЕРЖА́ТЕЛЬ *м* вексель тотоусы

ВЕ́КСЕЛЬ *м* вексель (*кемгә булһа ла билдәле ваҡыт эсендә аҡса түләргә бирелгән яҙма йөкләмә*); **уплати́ть по ве́кселю** вексель буйынса түләү

ВЕ́КСЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое вексель ...ы; **ве́ксельный курс** вексель курсы; **ве́ксельное пра́во** вексель хоҡуғы

ВЕ́КТОР *м*; *мат.* вектор (*билдәле урыны һәм йүнәлеше булған тура һыҙыҡ*)

ВЕ́КТОРНЫЙ, -ая, -ое *мат.* вектор ...ы; **ве́кторная величина́** вектор дәүмәле ♦ **ве́кторное исчисле́ние** вектор иҫәпләүҙәре

ВЕЛЕ́НЕВЫЙ: веле́невая бума́га велен ҡағыҙ (*юғары сортлы ҡаты ҡағыҙ*)

ВЕЛЕ́НИЕ *с* бойороҡ, әмер, фарман, ҡушыу; **по веле́нию вре́мени** ваҡыт ҡушыуы буйынса ♦ **по щу́чьему веле́нию** бер кем дә ҡыҫылмайынса, үҙенән-үҙе, тылсым көсө менән

ВЕЛЕРЕЧИ́ВЫЙ, -ая, -ое *книжн.*, *уст.*, *ирон.* күп һүҙле, оҫта телле; **велеречи́вый челове́к** оҫта телле кеше

ВЕЛЕ́ТЬ *сов.*, *несов. кому-чему, что* ҡушыу, бойороу, әмер биреү; **се́рдце вели́т** йөрәк ҡуша; **веле́ть яви́ться** килергә ҡушыу ♦ **веле́ть до́лго жить** үлеү

ВЕЛИКА́Н *м* алпамыша, ҙур кәүҙәле кеше

ВЕЛИ́КИЙ, -ая, -ое **1.** ҙур, оло, ныҡ; **вели́кая ра́дость** ҙур шатлыҡ; **вели́кое зло** оло яуызлыҡ; **вели́кое удивле́ние** ныҡ аптырау **2.** ҙур, киң, иркен; **боти́нки велики́** ботинкалар ҙур **3.** бөйөк; **вели́кая держа́ва** бөйөк держава; **вели́кий учёный** бөйөк ғалим; **вели́кий полково́дец** бөйөк полководец **4.** (*в составе различных названий и терминов*) бөйөк; **Вели́кое кня́жество Влади́мирское** Бөйөк Владимир кенәзлеге ♦ **вели́кое мно́жество** икһеҙ-сикһеҙ күп; **(не) велика́ ва́жность (беда́)** әһәмиәте юҡ, аптырарлыҡ (бошонорлоҡ) түгел, иҫ китәрлек түгел, артыҡ зыяны юҡ; **от ма́ла до вели́ка** йәше-ҡарты, олоһо-кесеһе

ВЕЛИКОВО́ЗРАСТНЫЙ и *уст.* **ВЕЛИКОВОЗРА́СТНЫЙ,** -ая, -ое йәше уҙған (үткән), оло йәштәге; **великово́зрастный учени́к** (уҡыуҙан) йәше уҙған уҡыусы

ВЕЛИКОДЕРЖА́ВНЫЙ, -ая, -ое **1.** *уст.* бөйөк держава ...ы; **великодержа́вная си́ла** бөйөк держава көсө **2.** (*стремящийся к господству над более слабыми*) бөйөк держава ...ы; **великодержа́вные наро́ды** бөйөк держава халыҡтары ♦ **великодержа́вный шовини́зм** бөйөк державасылыҡ шовинизмы

ВЕЛИКОДУ́ШИЕ *с* киң (хуш) күңеллелек, миһырбанлылыҡ, мөрәүәт; **он явля́ется образцо́м великоду́шия** ул киң күңеллелек өлгөһө булып тора

ВЕЛИКОДУ́ШНИЧАТЬ *несов.*; *разг.* киң (хуш) күңеллелек күрһәтеү, киң күңеллелек күрһәтеп маташыу

ВЕЛИКОДУ́ШНЫЙ, -ая, -ое **1.** киң (хуш) күңелле, миһырбанлы, мөрәүәтле; **великоду́шный челове́к** киң күңелле кеше **2.** (*продиктованный великодушием*) киң күңелдән, ихлас эшләнгән; **великоду́шный посту́пок** ихлас эшләнгән эш

ВЕЛИКОЛЕ́ПИЕ *с* күркәмлек, гүзәллек, зиннәтлелек

ВЕЛИКОЛЕ́ПНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*роскошный*) күркәм, гүзәл, бик матур, зиннәтле; **великоле́пный дворе́ц** күркәм (зиннәтле) һарай; **великоле́пный вид** бик матур ҡиәфәт **2.** *разг.* (*отличный*) бик шәп, бына тигән, бик яҡшы, бик һәйбәт; **великоле́пный певе́ц** бик шәп йырсы

ВЕЛИКОРУ́ССКИЙ, -ая, -ое *уст.* великорус ...ы; **великору́сские го́воры** великорус һөйләштәре

ВЕЛИКОРУ́СЫ *мн.* (*ед.* **великору́с** *м*); *уст.* великорустар (*урыҫтарҙың элекке исеме*)

ВЕЛИКОСВЕ́ТСКИЙ, -ая, -ое *уст.* аҡһөйәктәр ...ы, юғары синыфтар ...ы; **великосве́тский сало́н** аҡһөйәктәр салоны

ВЕЛИ́КОСТЬ *ж*; *книжн.*, *уст.* әһәмиәтлелек, мөһимлек

ВЕЛИЧА́ВОСТЬ *ж* мөһабәтлек, олпатлылыҡ, тантаналылыҡ

5 зак. 2.0084.05

ВЕЛИЧА́ВЫЙ, -ая, -ое мөһабәт, олпатлы, тантаналы, мәғрур; **велича́вая мело́дия** тантаналы мелодия; **велича́вая по́ступь** мөһабәт аҙым; **велича́вые го́ры** мәғрур тауҙар

ВЕЛИЧА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое (*уважаемый, почтительный, прославляемый*) ихтирамлы, хөрмәтләү(се), данлаусы; **велича́льный обря́д** хөрмәтләү йолаһы; **велича́льная пе́сня** данлаусы йыр

ВЕЛИЧА́ТЬ *несов.* **1.** *кого-что, кем-чем* хөрмәтләп (ихтирам менән) атау (исемләү), ололап әйтеү; **велича́ть профе́ссором** профессор тип атау; **велича́ть по ба́тюшке** атаһының исеме менән ололап әйтеү **2.** *кого* (*чествовать песнями*) хөрмәтләп йырлау, арнап йырлау; **велича́ть наречённых** йәрәшелгәндәрҙе хөрмәтләп йырлау

ВЕЛИ́ЧЕСТВЕННОСТЬ *ж* мөһабәтлек, бөйөклөк; **вели́чественность зда́ния** йорттоң мөһабәтлеге

ВЕЛИ́ЧЕСТВЕННЫЙ, -ая, -ое мөһабәт, бөйөк; **вели́чественный вид** мөһабәт күренеш

ВЕЛИ́ЧЕСТВО *с*; *уст.* ғали йәнәптәре

ВЕЛИ́ЧИЕ *с* бөйөклөк, ололоҡ, ҙурлыҡ; **вели́чие по́двига** батырлыҡтың бөйөклөгө ♦ **во всём (своём) вели́чии** үҙенең бөтә матурлығында (күркәмлегендә); **с высоты́ своего́ вели́чия** үҙ бейеклегенән, өҫтөнлөк менән

ВЕЛИЧИНА́ *ж* **1.** (*размер, объём*) күләм, ҙурлыҡ; **величина́ ко́мнаты** бүлмәнең ҙурлығы; **изме́рить величину́** *чего-л. нимәнеңдер* ҙурлығын үлсәү **2.** *мат., физ.* дәүмәл, ҙурлыҡ; **бесконе́чно ма́лая величина́** сикһеҙ бәләкәй дәүмәл; **неизве́стная величина́** билдәһеҙ дәүмәл; **постоя́нная величина́** даими дәүмәл, үҙгәрмәүсән дәүмәл **3.** *перен.* (*о человеке*) атаҡлы (күренекле) кеше; **он кру́пная величина́ в нау́ке** ул фәндә күренекле кеше

ВЕЛОГО́НКА *ж* велосипед ярышы; **весе́нние велого́нки** яҙғы велосипед ярышы

ВЕЛОГО́НЩИК *м* велосипедта ярышыусы

ВЕЛОДРО́М *м* велодром (*велосипедта ярышыу майҙаны*)

ВЕЛОЗАВО́Д *м* велосипед заводы

ВЕЛОСИПЕ́Д *м* велосипед

ВЕЛОСИПЕДИ́СТ *м* и **ВЕЛОСИПЕДИ́СТКА** *ж* велосипедсы

ВЕЛОСИПЕ́ДНЫЙ, -ая, -ое велосипед ...ы; **велосипе́дные го́нки** велосипед ярыштары

ВЕЛЬБО́Т *м*; *мор.* вельбот (*ишкәкле һәм елкәнле ҙур оҙон кәмә*)

ВЕЛЬВЕ́Т *м* вельвет (*туҡыма*)

ВЕЛЬВЕ́ТОВЫЙ, -ая, -ое **1.** вельвет ...ы, вельвет; **вельве́товое произво́дство** вельвет етештереү **2.** вельвет, вельветтан тегелгән; **вельве́товый костю́м** вельвет костюм

ВЕЛЬМО́ЖА *м* **1.** *уст.* вельможа (*атаҡлы нәҫелдән сыҡҡан бай түрә*) **2.** *ирон.* үҙен эллә кемгә ҡуйған кеше

ВЕЛЬМО́ЖНЫЙ, -ая, -ое **1.** вельможа булған, ҙур түрә булған, вельможа; **вельмо́жный боя́рин** вельможа баяр **2.** вельможаларға (ҙур түрәләргә) хас; **вельмо́жная оса́нка** вельможаларға хас килбәт (ҡиәфәт)

ВЕЛЮ́Р *м* велюр (*махсус эшкәртелгән бүҫтау йәки фетр*)

ВЕ́НА *ж* вена, ҡан тамыры (*йөрәккә ҡан йөрөтөүсе тамыр*); **расшире́ние вен** *мед.* веналар(ҙың) киңәйеүе

ВЕНГЕРКА I *ж см.* **ве́нгры**

ВЕНГЕ́РКА II *ж* венгерка (*бейеү һәм уға яҙылған музыка әҫәре*)

ВЕНГЕ́РСКИЙ, -ая, -ое венгр(ҙар) ...ы, Венгрия ...ы; **венге́рский язы́к** венгр теле

ВЕ́НГРЫ и *уст.* **ВЕНГЕ́РЦЫ** *мн.* венгрҙар, мадъярҙар, венгр халҡы, мадъяр халҡы // *ед.* **венгр** и **венге́рец** *м* венгр ир-аты; **венге́рка** *ж* венгр ҡатын-ҡыҙы

ВЕНЕ́РИК *м*; *разг.* венерик (*венерик ауырыу менән сирләүсе*)

ВЕНЕРИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое *мед.* венерик; **венери́ческие боле́зни** венерик ауырыуҙар

ВЕНЕРО́ЛОГ *м*; *мед.* венеролог (*венерик ауырыуҙар врачы*)

ВЕНЕРОЛО́ГИЯ *ж*; *мед.* венерология (*медицинаның венерик ауырыуҙарҙы өйрәнеү бүлеге*)

ВЕНЕ́Ц *м* **1.** *уст., трад.-поэт.* венок; **терно́вый вене́ц** сәнскеле венок **2.** *уст.* (*драгоценный головной убор*) таж; **ца́рский вене́ц** батша тажы **3.** *церк.* венок (*йәрәшеү йолаһын үтәгәндә башҡа кейҙерелгән венок*) **4.** *разг.* (*бракосочетание*) никах, никах йолаһы; **до венца́** никахҡа тиклем; **по́сле венца́** никахтан һуң **5.** *перен.* (*последняя, высшая ступень*) һуңғы (юғары) баҫҡыс; **вене́ц творе́ния** ижадтың һуңғы баҫҡысы **6.** *астр.* шаңдаҡ; **вене́ц вокру́г луны́** ай әйләнәһендәге шаңдаҡ **7.** ниргә (*бураның бер ҡат бүрәнәһе*) ♦ **идти́ под вене́ц** *уст.* кейәүгә сығыу, өйләнешеү

ВЕНЕЦИА́НСКИЙ, -ая, -ое Венеция ...ы ♦ **венециа́нское окно́** өс өлөштән торған ҙур тәҙрә (*урта күҙгәнәге ҙур, ә ике яҡ ситтәгеһе ярым күҙгәнәктәрҙән тора*)

ВЕНЕ́ЧНЫЙ, -ая, -ое **1.** таж ...ы; **вене́чные украше́ния** таж биҙәктәре **2.** ниргә ...ы (*бурала*); **вене́чная скоба́** ниргә атламаһы **3.** *анат.* коронар; **вене́чные сосу́ды** коронар тамырҙар

ВЕ́НЗЕЛЬ *м* вензель (*исем менән фамилияның йәки ике исемдең баш хәрефтәренең семәрләп бергә яҙылышы*) ♦ **писа́ть вензеля́** алпан-толпан баҫып, бәүелеп атлау (*иҫерек кеше тураһында*)

ВЕ́НИК *м* миндек

ВЕНО́ЗНЫЙ, -ая, -ое вена ...ы; **вено́зная кровь** вена ҡаны

ВЕНО́К *м* венок (*сәскә йәки япраҡтан түңәрәкләп үрелгән бәйләм*); **лавро́вый вено́к** лавр веногы

ВЕ́НТЕРЬ *м*; *рыб.* тоҡ ау (*балыҡ тотоу ҡоралы*)

ВЕНТИЛИ́РОВАТЬ *несов. что* **1.** елләтеү, һауа алмаштырыу, вентиляция яһау; **вентили́ровать помеще́ние** бинаны елләтеү, бинаның һауаһын алмаштырыу **2.** *перен.*, *прост.* (*обсуждать*) тикшереп ҡарау, асыҡлап ҡарау; **вентили́ровать вопро́с** мәсьәләне тикшереп ҡарау

ВЕНТИЛИ́РОВАТЬСЯ *несов.* **1.** (*проветриваться*) елләтеү **2.** *страд. от* **вентили́ровать**

ВЕ́НТИЛЬ *м* вентиль (**1.** *тех. шыйыҡса, пар, газ ағымын көйләү һәм ябыу ҡулайламаһы, клапан* **2.** *муз. тынлы музыка ҡоралдарында тауыш юғарылығын көйләүсе клапан*)

ВЕНТИЛЯ́ТОР *м* вентилятор, елләткес

ВЕНТИЛЯЦИО́ННЫЙ, -ая, -ое вентиляция ...ы; **вентиляцио́нная труба́** вентиляция торбаһы

ВЕНТИЛЯ́ЦИЯ *ж* **1.** елләтеү, һауа алмаштырыу **2.** *тех.* вентиляция (*елләтеү, һауа алмаштырыу приборҙары*)

ВЕНЦЕНО́СЕЦ *м*; *высок.*, *уст.* батша, монарх

ВЕНЧА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** никах ...ы; **венча́льный обря́д** никах йолаһы **2.** никах ...ы, никах өсөн тәғәйенләнгән; **венча́льное пла́тье** никах күлдәге

ВЕНЧА́НИЕ *с* **1.** *ист.* (*коронование*) таж кейҙереү (*тәхеткә ултыртыу йолаһы*) **2.** никахлау, никах йолаһын үткәреү

ВЕНЧА́ТЬ 1. *сов.*, *несов. кого-что*; *уст.*, *поэт.* таж кейҙереү, бүләкләү; **венча́ть геро́я лавро́вым венко́м** батырға лавр тажы кейҙереү **2.** *несов. что* (*находиться наверху*) осланыу, осонда булыу, осонда тороу; **ба́шню венча́ла звезда́** манараның осонда йондоҙ тора **3.** *несов. что*; *перен.* (*успешно завершать*) тамамлау, теүәлләү, уңышлы килеп сығыу; **коне́ц венча́ет де́ло** эште унының аҙағы биҙәй; эштең уңышы — тамамланыуында **4.** *сов.*, *несов. кого*; *церк.* (*совершать обряд бракосочетания*) никах уҡыу, никахлау ♦ **венча́ть на ца́рство** тәхеткә ултыртыу йолаһын уҙғарыу, тәхеткә ултыртыу, таж кейҙереү

ВЕНЧА́ТЬСЯ *несов.* **1.** (таж, сәскә менән) биҙәлеү, таж кейҙерелеү; **пра́здник венча́лся ро́зами** байрам розалар менән биҙәлде **2.** (*вступать в брак*) никахланыу, никахлашыу **3.** *чем* (*заканчиваться, завершаться наверху*) осланыу, тамамланыу **4.** *страд. от* **венча́ть**

ВЕ́НЧИК *м* (*часть цветка*) таж

ВЕПРЬ *м* ҡабан, ҡырағай сусҡа, ҡыр сусҡаһы

ВЕ́ПССКИЙ, -ая, -ое вепс(тар) ...ы; **ве́псский язы́к** вепс теле

ВЕ́ПСЫ *мн.* (*ед.* **вепс** *м*) вепстар, вепс халҡы (*Карелияла, Вологда, Ленинград өлкәләрендә йәшәүсе халыҡ*) // *ед.* **вепс** *м* вепс ир-аты

ВЕ́РА *ж* **1.** ышаныс, ышаныу, инаныс; **ве́ра в люде́й** кешеләргә ышаныс; **ве́ра в успе́х де́ла** эштең уңышына ышаныу **2.** дин, иман; **мусульма́нская ве́ра** мосолман дине **3.** *уст.*, *разг.* (*доверие*) ышаныс; **вы́йти из ве́ры** ышаныстан сығыу ♦ **служи́ть ве́рой и пра́вдой** *уст.* тоғро хеҙмәт итеү; **приня́ть на ве́ру** ышанып ҡабул итеү

ВЕРА́НДА *ж* веранда; **застеклённая вера́нда** быялаланған веранда

ВЕ́РБА *ж* ҡыҙыл тал, ҡоба тал

ВЕРБА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое *книжн.* вербаль, телдән ♦ **верба́льная но́та** *дип.* вербаль нота (*ҡул ҡуйылмаған дипломатик нота, телдән әйтелгән белдереү менән бер дәрәжәлә йөрөй*)

ВЕРБЕ́НА *ж* вербена (*декоратив үҫемлек*)

ВЕРБЛЮ́Д *м* дөйә; **верблю́дица** *ж* инә дөйә; **одного́рбый верблю́д** нар дөйә, бер үркәсле дөйә; **двуго́рбый верблю́д** ике үркәсле дөйә

ВЕРБЛЮЖА́ТИНА *ж*; *прост. см.* **верблю́жина** 1

ВЕРБЛЮЖА́ТНИК *м* дөйә ҡараусы (*эйәсе*)

ВЕРБЛЮ́ЖИЙ, -ья, -ье **1.** дөйә ...ы; **верблю́жья шерсть** дөйә йөнө; **верблю́жий горб** дөйә үркәсе **2.** дөйә йөнөнән эшләнгән, дөйә йөнөнән яһалған (һырылған); **верблю́жье одея́ло** дөйә йөнөнән һырылған юрған

ВЕРБЛЮ́ЖИНА *ж* **1.** дөйә ите **2.** дөйә тиреһе

ВЕРБЛЮЖО́НОК *м* бута, бутаҡан, дөйә балаһы

ВЕРБОВА́ТЬ *несов. кого-что* вербовкалау, вербовать итеү, эшкә яллау; **вербова́ть люде́й на стро́йку** кешеләрҙе төҙөлөшкә вербовкалау

ВЕРБОВА́ТЬСЯ *несов. страд. от* **вербова́ть**

ВЕРБО́ВКА *ж см.* **вербова́ть**

ВЕРБО́ВЩИК *м* вербовщик, вербовкалаусы, вербовать итеүсе, эшкә яллаусы

ВЕРЁВКА *ж* бау, арҡан ♦ **вить верёвки** *из кого см.* **вить**

ВЕРЁВОЧНЫЙ, -ая, -ое **1.** бау ...ы, арҡан ...ы; **верёвочное произво́дство** бау етештереү **2.** бау, арҡан, бауҙан яһалған, арҡандан яһалған; **верёвочная ле́стница** арҡан баҫҡыс

ВЕРЕДИ́ТЬ *несов. что*; *уст.* (*раздражать больное место*) ҡуҙғытыу, ярһытыу; **вереди́ть ра́ну** яраны ҡуҙғытыу

ВЕРЕЗЖА́ТЬ *несов.*; *прост.* сырылдау, сыйылдау

ВЕРЕНИ́ЦА *ж* теҙмә, төркөм; **верени́ца у́ток** өйрәктәр төркөмө; **верени́ца мы́слей** уйҙар теҙмәһе

ВЕ́РЕСК *м* арса

ВЕ́РЕСКОВЫЙ, -ая, -ое **1.** арса ...ы; **ве́ресковые за́росли** арса ҡыуаҡлыҡтары **2.** арса, арсанан яһалған; **ве́ресковая па́лка** арса таяҡ

ВЕРЕТЕНО́ *с* **1.** орсоҡ **2.** *тех.* (*вращающаяся ось*) әйләнеүсе күсәр

ВЕРЕЩА́НИЕ *с* сырылдау, сыйылдау, сырылдау (сыйылдау) тауышы; **вереща́ние кузне́чиков** сиңерткәләр сырылдауы

ВЕРЕЩА́ТЬ *несов.* сырылдау, сыйылдау, сыр-сыулау, сырҡылдау; **сверчо́к верещи́т** өй сиңерткәһе сырылдай

ВЕРЗИ́ЛА *м* и *ж*; *разг.* һонтор (*оҙон, йәмһеҙ кәүҙәле кеше*)

ВЕРИ́ТЕЛЬНЫЙ: вери́тельная гра́мота *дип.* ышаныс грамотаһы (*дипломатик вәкилгә башҡа илгә ебәргәндә бирелә торған хөкүмәт документы*)

ВЕ́РИТЬ *несов.* **1.** *кому-чему*, *в кого*, *во что* ышаныу; **ве́рить в успе́х** уңышҡа ышаныу; **ве́рить в торжество́ справедли́вости** ғәҙеллектең еңеп сығыуына ышаныу; **ве́рить в наро́д** халыҡҡа ышаныу **2.** *кому* (*надеяться*) ышаныу, ышанып ҡарау, ышанып эш итеү; **ве́рить дру́гу** дуҫҡа ышаныу **3.** (*веровать*) дингә ышаныу (инаныу), дин тотоу ♦ **ве́рить на́ слово** тулыһынса, шикһеҙ, дәлилһеҙ ышаныу; **не ве́рить свои́м глаза́м (уша́м)** үҙ күҙеңә (ҡолағыңа) үҙең ышанмау

ВЕ́РИТЬСЯ *несов. безл.* ышанғы килеү, ышанып булыу, ышаныу; **не ве́рится, что он э́то сде́лал** уның быны эшләгәненә ышанғы килмәй; **ве́рится с трудо́м** ҡыйынлыҡ менән ышанып була

ВЕ́РМАХТ *м* вермахт (*фашистик Германияның ҡораллы көстәре*)

ВЕРМИШЕ́ЛЬ *ж* вермишель; **суп с вермише́лью** вермишель ашы

ВЕ́РМУТ *м* вермут (*шарап*)

ВЕРНЕ́Е 1. *сравн. ст. от* **ве́рный** и **ве́рно** ышаныслыраҡ, дөрөҫөрәк; **э́то реше́ние зада́чи верне́е** мәсьәләнең был сиселеше дөрөҫөрәк **2.** *в знач. вводн. сл.* (*точнее*, *правильнее*) дөрөҫөрәге, дөрөҫө, дөрөҫөн әйткәндә; **я написа́л докла́д, верне́е, те́зисы к докла́ду** мин доклад, дөрөҫөрәге, докладҡа тезистар яҙҙым

ВЕ́РНО 1. *нареч.* тоғро, тоғролоҡло, ғәҙел; **ве́рно служи́ть** тоғро хеҙмәт итеү **2.** *нареч.* (*правильно*) дөрөҫ, ысын; **часы́ иду́т ве́рно** сәғәт дөрөҫ йөрөй; **ве́рно найти́ интона́цию** дөрөҫ интонация табыу **3.** *в знач. вводн. сл.* моғайын, бәлки, ихтимал; **он, ве́рно, не придёт** моғайын, ул килмәҫ ♦ **с по́длинным ве́рно** төп нөсхәһенә тап килә (*документ раҫлағанда ҡулланыла*)

ВЕРНОПО́ДДАННЫЙ, -ая, -ое *уст.* батшаға тоғро (булған), батшаға тоғро хеҙмәт итеүсе; **верноп́одданные дворя́не** батшаға тоғро дворяндар

ВЕ́РНОСТЬ *ж* **1.** тоғролоҡ, бирелгәнлек; **ве́рность ро́дине** ватанға тоғролоҡ; **ве́рность прися́ге** антҡа тоғролоҡ **2.** дөрөҫлөк; **ве́рность перево́да** тәржемәнең дөрөҫлөгө; **ве́рность реше́ния** ҡарарҙың дөрөҫлөгө

ВЕРНУ́ТЬ *сов. что* **1.** (*отдать обратно*) кире (ҡайтарып) биреү, (кире) ҡайтарыу; **верну́ть кни́гу** китапты кире ҡайтарыу; **верну́ть долг** бурысты ҡайтарыу (биреү) **2.** (*получить обратно*) ҡайтарып алыу, кире алыу (ҡайтарыу), тергеҙеү; **верну́ть здоро́вье** сәләмәтлекте тергеҙеү; **про́шлого не верну́ть** үткәнде кире ҡайтарып булмай **3.** *кого-что* (*заставить вернуться*) кире бороу (ҡайтарыу), бороп ҡайтарыу; **верну́ть с доро́ги** юлдан кире бороу; **верну́ть люде́й** кешеләрҙе бороп ҡайтарыу

ВЕРНУ́ТЬСЯ *сов.* **1.** ҡайтыу, кире әйләнеп ҡайтыу, кире ҡайтыу, кире боролоу; **верну́ться с полдоро́ги** ярты юлдан әйләнеп ҡайтыу, ярты юлдан кире боролоу **2.** *к кому*; *перен.* (*вновь появиться*) яңынан, ҡайтанан; **ко мне верну́лось споко́йствие** мин яңынан тынысландым **3.** *к чему* (*вновь приняться за что-л. прежнее*) яңынан (ҡайтанан) туҡталыу, кире ҡайтыу, яңынан ҡайтыу (ҡуҙғатыу); **верну́ться к на́чатому разгово́ру** башланған һөйләшеүгә кире ҡайтыу

ВЕ́РНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*преданный*) тоғро, тоғролоҡло, бирелгән, хыянатһыҙ; **ве́рная помо́щница** тоғро ярҙамсы; **ве́рные друзья́** тоғролоҡло дуҫтар **2.** (*надёжный*) ышаныслы, ныҡлы; **ве́рная опо́ра** ышаныслы терәк; **ве́рный спо́соб** ышаныслы ысул **3.** (*правильный*, *точный*) дөрөҫ, раҫ, хаҡ, аныҡ; **ве́рная мысль** дөрөҫ фекер; **ве́рное сло́во** раҫ һүҙ; **ве́рный перево́д** дөрөҫ тәржемә **4.** (*несомненный*, *бесспорный*) һис икеләнеүһеҙ, һис шикһеҙ, бәхәсһеҙ, теүәл; **со́рок-то лет ей ве́рных бу́дет** уға һис шикһеҙ ҡырҡ йәш булыр; **ве́рных пять мину́т прошло́** теүәл биш минут үтте **5.** кәрәкле, тейешле; **найти́ ве́рные интона́ции** тейешле интонациялар табыу **6.** (*меткий*, *точный*) ныҡ, ныҡлы, үткер, төҙ; **ве́рная рука́** ныҡлы ҡул; **ве́рный глаз** үткер күҙ **7.** (*неизбежный*) ҡотолғоһоҙ, шикһеҙ; **ве́рный вы́игрыш** шикһеҙ отош; **ве́рная ги́бель** ҡотолғоһоҙ һәләкәт

ВЕ́РОВАНИЯ *мн.* (*ед.* **ве́рование** *с*) **1.** (*убеждения*) ышаныс, инаныс; **мои́ ве́рования** минең инаныстарым **2.** дини ҡараш; **ве́рования дре́вних башки́р** боронғо башҡорттарҙың дини ҡараштары

ВЕ́РОВАТЬ *несов.* **1.** *в кого-что* ышаныу, ышанып ҡарау; **ве́ровать в свою́ правоту́** үҙеңдең дөрөҫлөгөңә ышаныу **2.** (*верить в Бога*) дини булыу, Аллаға инаныу (ышаныу)

ВЕРОИСПОВЕ́ДАНИЕ *с*; *рел.* дин, дин тотоу; **свобо́да вероиспове́дания** дин тотоу иреклеге; **исла́мское вероиспове́дание** ислам динен тотоу

ВЕРОЛО́МНОСТЬ *ж* мәкерлелек, хыянатсыллыҡ

ВЕРОЛО́МНЫЙ, -ая, -ое мәкерле, хыянатлы, хыянатсыл (рәүештә); **вероло́мное нападе́ние** хыянатсыл һөжүм; **вероло́мный челове́к** мәкерле кеше

ВЕРОЛО́МСТВО *с* мәкер, хыянат, монафиҡлыҡ

ВЕРО́НИКА *ж* юшан

ВЕРООТСТУ́ПНИК *м* и **ВЕРООТСТУ́ПНИЦА** *ж*; *уст.* диндән яҙған, мөртәт

ВЕРООТСТУ́ПНИЧЕСТВО *с*; *уст.* диндән яҙыу, мөртәтлек

ВЕРОТЕРПИ́МОСТЬ *ж* дингә тигеҙ ҡараш, дин иреген таныу

ВЕРОУЧЕ́НИЕ *с* дин ғилеме, дин ҡағиҙәләре

ВЕРОЯ́ТНО *вводн. сл.* ихтимал, моғайын, ахыры; **вероя́тно, сего́дня не бу́дет дождя́** бөгөн ямғыр булмаҫ, ахыры

ВЕРОЯ́ТНОСТЬ *ж* ихтималлыҡ, мөмкинлек ♦ **по всей вероя́тности** моғайын, ихтимал, булһа кәрәк; **тео́рия вероя́тности** *мат.* ихтималлыҡ теорияһы (*математикала осраҡлы күренештәрҙе өйрәнеү бүлеге*)

ВЕРОЯ́ТНЫЙ, -ая, -ое мөмкин, мөмкин булған, мөмкин һаналған

ВЕ́РСИЯ *ж* версия, юрау (*берәй ваҡиға йәки факт тураһында төрлөсә юрауҙарҙың береһе*); **но́вая ве́рсия** яңы версия, яңы юрау; **после́дняя ве́рсия** һуңғы версия

ВЕРСТА́ *ж* **1.** саҡрым (*1,06 км-ға тигеҙ*) **2.** *уст.* (*столб*) саҡрым бағанаһы **3.** *перен., разг.* (*о человеке высокого роста*) саҡрым бағанаһы ♦ **за версту́** саҡрымдан, әллә ҡайҙан, алыҫтан; **коло́менская верста́; с коло́менскую версту́** *ирон.* саҡрым бағанаһы (*бик оҙон, һонтор кеше тураһында*)

ВЕРСТА́К *м*; *тех.* верстак (*столяр станогы*)

ВЕРСТА́ЛЬЩИК *м*; *полигр.* вёрсткалаусы

ВЕРСТА́ТЬ *несов. что*; *полигр.* вёрсткалау, вёрсткаға һалыу; **верста́ть кни́гу** китап вёрсткалау

ВЕРСТА́ТЬСЯ *несов. страд. от* **верста́ть**

ВЁРСТКА *ж* **1.** *см.* **верста́ть**; **вёрстка кни́ги** китапты вёрсткалау **2.** вёрстка (*биткә һалынған набор, шуның баҫмаһы*); **чита́ть вёрстку** вёрстка уҡыу

ВЕРСТОВО́Й, -ая, -ое саҡрым ...ы; **верстово́й столб** саҡрым бағанаһы

ВЕ́РТЕЛ *м* шеш (*ит киҫәктәрен ҡыҙҙырыу өсөн*); **жа́рить мя́со на ве́ртеле** шештә ит ҡыҙҙырыу

ВЕРТЕ́П *м* боҙоҡлоҡ ояһы (*фәхеш, эскелек, енәйәттәр урыны*)

ВЕРТЕ́ТЬ *несов.* **1.** *кого-что* әйләндереү, өйрөлтөү, өйрөлдөрөү; **верте́ть веретено́** орсоҡ өйрөлтөү; **верте́ть колесо́** тәгәрмәс әйләндереү **2.** *что* төрөү; **верте́ть папиро́ску** тәмәке төрөү **3.** *кем-чем*; *перен., разг.* бейетеү, бейетеп тотоу (тороу); **он верте́л людьми́ как хоте́л** ул кешеләрҙе нисек теләһә, шулай бейетте ♦ **верте́ть хвосто́м** ҡойроҡ болғау, хәйләләшеү; **как ни верти́** нисек кенә тиһәң дә, ни генә әйтһәң дә, ҡайһылай ғына эшләһәң дә

ВЕРТЕ́ТЬСЯ *несов.* **1.** әйләнеү, өйрөлөү, әйләнеп өйрөлөп тороу; **колесо́ ве́ртится** тәгәрмәс әйләнә **2.** *разг.* борғоланыу, өйрөлөү, бөтөрөлөү, әйләнеп-тулғаныу; **верте́ться перед зе́ркалом** көҙгө алдында бөтөрөлөү **3.** сыуалыу, буталыу; **ребёнок ве́ртится о́коло ма́мы** бала әсәһе эргәһендә сыуала **4.** *разг.* борғоланыу, ҡойроҡ болғау, хәйләләү; **говори́ пра́вду, не верти́сь** дөрөҫөн һөйлә, борғоланма ♦ **верте́ться волчко́м** бөтөрөлөү, бөтөрөлөп эшләү; **верте́ться на языке́** тел осонда ғына тора; **верте́ться как бе́лка в колесе́** йүгереп йөрөп эшләү, барыһына ла өлгөрөргә тырышыу; **верте́ться под нога́ми (на глаза́х, перед глаза́ми)** аяҡ аҫтында сыуалыу, ҡамасаулау; **как ни верти́сь** нисек кенә тырышма, нимә генә эшләһәң дә

ВЕРТИКА́ЛЬ *ж* вертикаль, вертикаль һыҙыҡ, аҫма һыҙыҡ

ВЕРТИКА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое вертикаль ...ы, аҫма; **вертика́льная ли́ния** аҫма һыҙыҡ

ВЕРТИХВО́СТКА *ж*; *прост.* елбәҙәк ҡатын-ҡыҙ, еңел холоҡло ҡатын-ҡыҙ

ВЁРТКИЙ, -ая, -ое *разг.* йылғыр, сос, сапсан; **вёрткий ма́льчик** йылғыр малай

ВЕРТЛЮ́Г *м* **1.** *анат.* суҡмар һөйәк **2.** *тех.* вертлюг (*механизмдарҙа күсәрҙең оя эсендә әйләнә торған осо*)

ВЕРТЛЮ́ЖНЫЙ, -ая, -ое **1.** суҡмар һөйәге ...ы **2.** вертлюг ...ы; **вертлю́жное соедине́ние** вертлюглы тоташыу

ВЕРТЛЯ́ВЫЙ, -ая, -ое тик тормаҫ, тынғыһыҙ, ырғандаҡ, тыртандаҡ; **вертля́вый ма́льчик** тик тормаҫ малай; **вертля́вая де́вочка** тыртандаҡ ҡыҙыҡай

ВЕРТОЛЁТ *м* вертолёт; **вое́нный вертолёт** хәрби вертолёт

ВЕРТОЛЁТНЫЙ, -ая, -ое вертолёт ...ы; **вертолётный заво́д** вертолёт заводы; **вертолётный дви́гатель** вертолёт двигателе

ВЕРТОЛЁТЧИК *м* вертолётсы

ВЕРТОПРА́Х *м*; *разг.* елғыуар, елбәҙәк (*кеше*)

ВЕРТУ́Н *м* **1.** *разг.* тик тормаҫ, сусанлаҡ ир-ат **2.** (*голубь*) әйләнсек күгәрсен

ВЕРТУ́ШКА *ж*; *разг.* **1.** өйрөлмә, вертушка **2.** (*легкомысленная женщина*) шиҡанлаҡ, елбәҙәк ҡатын-ҡыҙ

ВЕ́РУЮЩИЙ, -ая, -ее **1.** *прич. от* **ве́ровать** **2.** *в знач. сущ.* **ве́рующий** *м* и **ве́рующая** *ж* дингә ышаныусы, дини, диндар

ВЕРФЬ *ж*; *мор.* верфь (*суднолар эшләү һәм ремонтлау урыны*)

ВЕРХ *м* **1.** (*верхняя часть, оконечность*) өҫ, үр, түбә, сусаҡ, баш; **на са́мом верху́** иң өҫтә; **верх горы́** тау түбәһе; **верхи́ дере́вьев** ағас баштары **2.** (*верхний этаж*) өҫкө ҡат, юғары ҡат; **верх до́ма** өйҙөң юғары ҡаты **3.** (*лицевая сторона*) тыш, уң яҡ; **шу́ба с суко́нным ве́рхом** буҫтау тышлы тун **4.** (*крыша экипажа, машины*) япма;

верх грузовика́ йөк машинаһының япмаһы **5.** *разг.* (*верхнее течение реки*) баш, үр; **плыть с ве́рху** үрҙән ағып төшөү **6.** *мн.* **верхи́**; *разг.* (*высшие круги общества*) идара итеүселәр даирәһе, юғары ҡатлам, юғары даирә; **прави́тельственные верхи́** хөкүмәт менән идара итеүсе юғары ҡатлам **7.** (*высшая степень*) (иң) юғары баҫҡыс; **верх мастерства́** оҫталыҡтың юғары баҫҡысы **8.** *мн.* **верхи́**; *муз.* (*высокие звуки*) юғары тауыштар **9.** *мн.* **верхи́** өҫтән, һай; **скользи́ть по верха́м** һай йөҙөү; **усво́ить лишь верхи́** өҫтән генә үҙләштереү; **нахвата́ться верхо́в** өҫтән генә белем алыу, һай йөҙөү ♦ **брать (взять) верх** өҫтөнлөк алыу; **одержа́ть верх** еңеү, өҫтөнлөк алыу; **быть на верху́ блаже́нства** рәхәтлектең сигенә сығыу

ВЕ́РХНИЙ, -яя, -ее **1.** өҫкө, юғары; **ве́рхний эта́ж** өҫкө ҡат; **ве́рхняя по́лка** юғары кәштә **2.** (*близкий к истоку реки*) үрге; **ве́рхнее тече́ние реки́** йылғаның үрге ағымы **3.** (*об одежде*) тышҡы, өҫкө; **ве́рхняя оде́жда** өҫкө кейем **4.** *муз.* юғары; **ве́рхний реги́стр** юғары регистр ♦ **ве́рхнее чутьё** *охот.* еҫ һиҙеү (*эттең эҙ буйынса түгел, еҫ буйынса һиҙемләүе*); **ве́рхняя пала́та** *полит.* юғары палата

ВЕРХОВЕ́НСТВО *с*; *книжн.* өҫтөнлөк, хакимлыҡ; **верхове́нство ме́стных зако́нов** урындағы ҡанундарҙың өҫтөнлөгө

ВЕРХО́ВНЫЙ, -ая, -ое юғары, баш; **Верхо́вный Сове́т БАССР** БАССР Юғары Советы; **Верхо́вный главнокома́ндующий** Баш главнокомандующий; **верхо́вная власть** юғары власть

ВЕРХОВО́ДИТЬ *несов. кем-чем*; *разг.* баш булыу, етәкселек итеү, башлап алып барыу; **верхово́дить ребя́тами** малайҙарға баш булып йөрөү

ВЕРХОВО́Й I, -ая, -ое **1.** һыбай, менге; **верхова́я езда́** һыбай йөрөү; **верхова́я ло́шадь** менге ат **2.** *в знач. сущ.* **верхово́й** *м* (*всадник*) һыбайлы; **верховы́е ска́чут** һыбайлылар саба

ВЕРХОВО́Й II, -ая, -ое **1.** юғары, юғарғы, өҫкө, үрге, һыбайлы; **верхово́й ве́тер** юғарғы ел; **верхово́й бура́н** һыбайлы буран; **верховы́е пласты́** өҫкө ҡатлам **2.** (*расположенный выше по течению*) үрге, үрҙәге, юғарылағы; **верховы́е сёла** үрге ауылдар; **верховы́е ме́льницы** үрҙәге тирмәндәр **3.** *разг.* верховой, бейектә эшләүсе (*вышкала*)

ВЕРХО́ВЬЕ *с* (*верхняя часть реки*) үрге ағым, үр, баш; **верхо́вья Бе́лой** Ағиҙел үре

ВЕРХОГЛЯ́Д *м*; *разг.* өҫтән ҡараусы, еңел ҡараусы (*эшкә, мәсьәләгә*)

ВЕРХОГЛЯ́ДСТВО *с*; *разг.* өҫтән (еңел) ҡарау

ВЕРХОЛА́З *м* верхолаз, бейектә эшләүсе

ВЕ́РХОМ *нареч.* **1.** (*по нагорной части местности*) өҫ яҡлап, өҫкө яғы буйлап, һыртлап; **идти́ ве́рхом** өҫ яҡлап барыу **2.** (*выше краёв*) өймәләмә, мөлдөрәмә, аштырғансы; **насы́пать муку́ в ведро́ ве́рхом** ондо биҙрәгә өймәләмә итеп һалыу; **нали́ть стака́н ве́рхом** стаканды аштырғансы ҡойоу

ВЕРХО́М *нареч.* **1.** һыбай, ат менеп; **е́хать верхо́м** һыбай барыу **2.** (*сидя на чём-л., как на лошади*) атланып (ултырыу); **сиде́ть верхо́м на табуре́тке** ултырғыста атланып ултырыу ♦ **е́здить верхо́м** *на ком см.* **е́здить**

ВЕРХУ́ШЕЧНЫЙ, -ая, -ое **1.** өҫкө өлөшөндәге, юғарғы өлөшөндәге; **верху́шечные по́чки берёзы** ҡайындың өҫкө өлөшөндәге бөрөләр **2.** *перен.*, *разг.* юғары ҡатлам; **верху́шечные слои́ о́бщества** йәмғиәттең юғары ҡатламдары

ВЕРХУ́ШКА *ж* **1.** баш, өҫ яҡ, түбә, өҫкө (юғары) өлөш; **верху́шка де́рева** ағас башы; **верху́шка горы́** тау түбәһе; **верху́шки лёгких** үпкәнең өҫкө өлөшө **2.** *перен.*, *разг.* юғары ҡатлам; **пра́вящая верху́шка страны́** илдең идара итеүсе юғары ҡатламы

ВЕ́РША *ж* мурҙа, һеүән

ВЕРШИ́НА *ж* **1.** түбә, баш, сусаҡ, соңҡа; **верши́на горы́** тау түбәһе, тау соңҡаһы; **верши́ны тополе́й** тирәк баштары; **верши́на угла́** *мат.* мөйөш түбәһе **2.** *перен.* юғары дәрәжә, баҫҡыс, юғары нөктә; **верши́на сла́вы** дандың юғары баҫҡысы; **на верши́нах сча́стья** бәхеттең иң юғары нөктәһендә

ВЕРШИ́ТЕЛЬ *м*; *книжн.* хәл итеүсе, хәл ҡылыусы; **верши́тель су́деб** яҙмыштарҙы хәл итеүсе

ВЕРШИ́ТЬ *несов.* **1.** *что*, *чем* хәл итеү, хәл ҡылыу, ослау, етәкселек итеү; **верши́ть все́ми дела́ми** бөтә эштәр менән етәкселек итеү; **верши́ть су́дьбами люде́й** кешеләрҙең яҙмышын хәл итеү **2.** *что*; *высок.* (*совершать*) тамамлау, ослау, бөтөрөү; **верши́ть дела́** эштәрҙе тамамлау **3.** *что*; *обл.* ослау, сығарыу; **верши́ть копну́** күбә ослау

ВЕРШИ́ТЬСЯ *несов.* **1.** эшләнеү; **верша́тся кру́пные дела́** ҙур эштәр эшләнә **2.** *страд. от* **верши́ть**

ВЕРШКИ́ *мн.* өҫкө өлөш, һабаҡ, япраҡ; **мне вершки́, а тебе́ корешки́** *фольк.* миңә һабағы, һиңә тамыр(ҙар)ы

ВЕРШКО́ВЫЙ, -ая, -ое бер ҡарыш, бер ҡарыш оҙонлоғондағы; **вершко́вые гво́зди** бер ҡарыш оҙонлоғондағы ҡаҙаҡтар (сөйҙәр)

ВЕРШО́К *м* ҡарыш (*элекке оҙонлоҡ үлсәүе: баш бармаҡ менән урта бармаҡты яҙып торғандағы ара, аршындың дүрттән бер өлөшө*)

ВЕС I *м* **1.** ауырлыҡ; **определи́ть вес** ауырлығын билдәләү; **приба́вить в ве́се** ауырлығын арттырыу; **ве́сом в пять килогра́ммов** биш килограмм ауырлығында **2.** *перен.* (*влиятельность*) авторитет, абруй, дәрәжә; **име́ющий вес в о́бществе** йәмғиәттә абруйы булған ♦ **на вес зо́лота** алтын бәрәбәренә, алтын хаҡына (*бик ҡиммәтле, бик ҡәҙерле*); **живо́й вес** тереләй ауырлыҡ; **уде́льный вес** тотҡан урыны; **чи́стый вес** саф ауырлыҡ; **вес бру́тто** брутто ауырлығы (һауыты,

төргәге менән бергә тауар, аҙыҡ ауырлығы); **вес не́тто** нетто ауырлығы, үҙ ауырлығы

ВЕС II: на весу́ аҫылындырып, һалындырып тотоу

ВЕСЕЛЕ́ТЬ *несов.* күңел күтәрелеү, кәйефләнеү

ВЕСЕЛИ́ТЬ *несов. кого* күңелен күтәреү, күңелен асыу, кәйефләндереү, ҡыуандырыу, шатландырыу; **весели́ть ребёнка** баланы ҡыуандырыу, баланың күңелен асыу; **весели́ть пу́блику** халыҡтың күңелен күтәреү, күңелен асыу

ВЕСЕЛИ́ТЬСЯ *несов.* күңел асыу, кәйеф-сафа ҡороу, күңелләнеү

ВЕ́СЕЛО 1. *нареч.* күңелле, күңелле итеп, шат, шатланып; **она́ ве́село засмея́лась** ул күңелле итеп көлөп ебәрҙе **2.** *в знач. сказ., безл.* күңелле; **мне о́чень ве́село** миңә бик күңелле

ВЕСЁЛОСТЬ *ж* күңеллелек, күңел күтәренкелеге, шат күңеллелек, шат күңелле булыу, шат булыу

ВЕСЁЛЫЙ, -ая, -ое **1.** күңелле, шат күңелле, күтәренке; **весёлое настрое́ние** күтәренке кәйеф; **весёлый спекта́кль** күңелле спектакль; **он всегда́ весёлый** ул һәр ваҡыт шат күңелле **2.** көләс, шат; **весёлое лицо́** көләс йөҙ; **весёлая улы́бка** шат йылмайыу **3.** йәмле, матур, яҡты, хозур; **весёлая ко́мната** йәмле бүлмә; **весёлая расцве́тка тка́ни** матур биҙәкле тауар; **весёлый вид** хозур күренеш

ВЕСЕ́ЛЬЕ *с* **1.** (*радостное настроение*) күңеллелек, шат күңеллелек, кәйеф күтәренкелеге **2.** (*развлечение*) уйын-көлкө, кәйеф-сафа, күңел асыу

ВЕСЕ́ЛЬНЫЙ и *разг.* **ВЁСЕЛЬНЫЙ,** -ая, -ое **1.** ишкәк ...ы; **весе́льная ру́чка** ишкәк тотҡаһы **2.** ишкәкле; **весе́льная ло́дка** ишкәкле кәмә

ВЕСЕЛЬЧА́К *м*; *разг.* мәҙәксе, шаян, күңелсәк, уйын-көлкөсөл кеше

ВЕСЕ́ННИЙ, -яя, -ее яҙғы, яҙ ...ы; **весе́нний во́здух** яҙғы һауа; **весе́нний день** яҙғы көн; **весе́нний сев** яҙғы сәсеү; **весе́нние кани́кулы** яҙғы каникул

ВЕ́СИТЬ *несов.* тартыу; **ры́ба ве́сит два килогра́мма** балыҡ ике килограмм тарта **2.** *перен.* әһәмиәткә эйә булыу; **ва́ши слова́ ничего́ не ве́сят** һеҙҙең һүҙҙәрегеҙ бер ниндәй ҙә әһәмиәткә эйә түгел

ВЕ́СКИЙ, -ая, -ое **1.** тос, һалмаҡ, берәгәйле; **свине́ц — ве́ский мета́лл** ҡурғаш — тос металл **2.** (*убедительный, значительный*) төплө, нигеҙле, ышандырырлыҡ; **ве́ский до́вод** төплө дәлил; **ве́ское замеча́ние** нигеҙле иҫкәрмә

ВЕСЛО́ *с* ишкәк; **грести́ весло́м** ишкәк менән ишеү

ВЕСНА́ *ж* **1.** яҙ; **ра́нняя весна́** иртә яҙ; **наступа́ет весна́** яҙ килә **2.** *перен.* (*о молодости*) яҙ

ВЕСНОВСПА́ШКА *ж*; *с.-х.* яҙғы һөрөү (*туңға һөрөлмәгән ерҙе*)

ВЕСНО́Й и **ВЕСНО́Ю** *нареч.* яҙын, яҙғыһын, яҙ көнөндә; **ра́нней весно́й** иртә яҙын

ВЕСНУ́ШКИ *мн.* (*ед.* **весну́шка** *ж*) һипкел; **весе́нние весну́шки** яҙғы һипкел

ВЕСНУ́ШЧАТЫЙ, -ая, -ое һипкелле; **весну́шчатое лицо́** һипкелле бит

ВЕСОВО́Й, -ая, -ое **1.** (*служащий для определения веса*) үлсәү ...ы; **весова́я ги́ря** үлсәү гере; **весова́я катего́рия** *спорт.* ауырлыҡ категорияһы **2.** (*продаваемый на вес*) үлсәүле, үлсәмле, үлсәп һатыла торған; **весово́й това́р** үлсәүле тауар; **весово́й хлеб** үлсәп һатыла торған икмәк

ВЕСОВЩИ́К *м* и **ВЕСОВЩИ́ЦА** *ж* үлсәүсе

ВЕСО́МОСТЬ *ж* ауырлыҡ, ауырлығы булыу

ВЕСО́МЫЙ, -ая, -ое **1.** (*обладающий весом*) ауырлыҡлы, ауырлығы булған **2.** *перен.* (*ощутимый, значимый*) әһәмиәтле, һалмаҡ, көслө генә; **весо́мое сло́во** әһәмиәтле һүҙ; **весо́мые до́воды** көслө генә дәлилдәр

ВЕСТ *м* **1.** *мор.* көнбайыш **2.** *мор., метеор.* көнбайыш еле

ВЕСТИ́ *несов.* **1.** *кого-что* алып барыу, килеү; **вести́ ма́льчика за́ руку** малайҙы етәкләп алып барыу **2.** (*управлять движущимся предметом*) алып барыу, йөрөтөү; **вести́ самолёт** самолёт йөрөтөү; **вести́ по́езд** поезды алып барыу **3.** *перен.* (*направлять деятельность кого-л., руководить кем-л.*) алып барыу, үткәреү, етәкселек итеү, идара итеү; **вести́ семина́р** семинар алып барыу; **вести́ практи́ческие заня́тия** практик дәрестәр үткәреү; **вести́ произво́дственный отде́л** производство бүлеге менән етәкселек итеү **4.** *чем, по чему* (*двигать, перемещать что-л. по какой-л. поверхности*) йөрөтөү, күрһәтеү; **вести́ ука́зкой по ка́рте** указканы карта буйлап йөрөтөү **5.** *что* (*прокладывать, протягивать, проводить*) үткәреү, һалыу, төҙөү, һуҙыу; **вести́ желе́зную доро́гу** тимер юл һалыу; **вести́ телефо́нную ли́нию** телефон линияһы үткәреү **6.** *перен.* алып барыу, килтереп сығарыу, килтереү; **ложь к добру́ не ведёт** ялған яҡшылыҡҡа алып бармай; **нео́пытность ведёт к ава́риям** тәжрибәһеҙлек аварияларға килтерә **7.** (*в сочетании с некоторыми существительными означает "составлять", "выполнять", "производить", "осуществлять"*) төҙөү, үтәү, алып барыу, тормошҡа ашырыу; **вести́ протоко́л** протокол алып барыу; **вести́ ого́нь** атышыу, атыу; **вести́ дру́жбу** дуҫ булыу **8.** (*в сочетании с существительными, обозначающими действие, образует описательное выражение со значением этого действия*) ...ыу, ...ыу итеү; **вести́ войну́** һуғышыу; **вести́ борьбу́** көрәшеү; **вести́ торго́влю** һатыу итеү ♦ **вести́ речь** *к чему* һөйләшеү алып барыу; **вести́ нача́ло** *от кого-чего* башланыу, башланып китеү; **вести́ свой род** *от кого* үҙендең ырыуыңды

дауам итеү; **вести́ себя́** *как* үҙеңде ... кеүек тотоу; **вести́ свою́ ли́нию** үҙ һүҙен һүҙ итеү; **и у́хом не вести́** уйлап та бирмәй, ҡолағына ла элмәй

ВЕСТИБУЛЯ́РНЫЙ: вестибуля́рный аппара́т *анат.* вестибуляр аппарат

ВЕСТИБЮ́ЛЬ *м* вестибюль; **вестибю́ль теа́тра** театр вестибюле

ВЕСТИ́СЬ *несов.* **1.** (*совершаться, происходить, производиться*) алып барылыу, башҡарылыу, үткәрелеү; **вели́сь разгово́ры** һөйләшеүҙәр алып барылды; **в э́том направле́нии веду́тся нау́чные иссле́дования** был йүнәлештә ғилми тикшеренеүҙәр алып барыла **2.** *безл.*; *разг.* ғәҙәткә кереү, ғәҙәт булып китеү, килеү; **испоко́н так ведётся** борондан шулай килә **3.** *страд. от* **вести́** 1, 2, 3, 5, 8

ВЕ́СТНИК *м* **1.** хәбәрсе, хәбәр биреүсе (итеүсе, килтереүсе) **2.** (*название изданий*) вестник; **"Ве́стник Акаде́мии нау́к РБ"** "БР фәндәр академияһы хәбәрҙәре"

ВЕСТОВО́Й, -ая, -ое **1.** сигналсы, сигнал биреүсе, хәбәрсе, хәбәр итеүсе; **вестова́я пу́шка** сигнал биреүсе пушка; **вестово́е су́дно** сигнал биреүсе судно **2.** *в знач. сущ.* **вестово́й** *м*; *воен.* сабауыл, атсабар

ВЕ́СТОЧКА *ж*; *уменьш.-ласк. от* **весть** 1

ВЕСТЬ *ж* **1.** хәбәр, белдереү; **ра́достная весть** шатлыҡлы хәбәр **2.** *мн.* **ве́сти**; *разг.* имеш-мимеш һүҙ, ғәйбәт ♦ **бе́з вести пропа́сть** хәбәрһеҙ юғалыу; **бог весть** алла белһен

ВЕСЫ́ *мн.* **1.** үлсәү; **апте́карские весы́** аптека үлсәүе; **со́тенные весы́** йөҙәрле үлсәү; **ручны́е весы́** ҡул үлсәүе **2.** *астр.* Үлсәү (*йондоҙлоҡ*)

ВЕСЬ I *м* (вся *ж*, всё *с*) *мест.* **1.** (*целый, целиком*) бөтә, бөтөн, тотош, барлыҡ, барса, буйы (менән); **всё ле́то** йәй буйы; **весь день** көн буйы; **во всём ми́ре** бөтөн донъяла; **все лю́ди** барлыҡ кешеләр; **весь кра́сный** тотош ҡыҙыл **2.** бөтөнләй, тулыһынса, тотош; **бума́га вся** ҡағыҙ тулыһынса бөттө; **са́хар весь** шәкәр бөтөнләй бөттө **3.** *в знач. сущ.* **всё** *с* и **все** *мн.* бөтә, бөтәһе, бөтөнөһө, барыһы; **всё его́ ра́довало** уны бөтә нәмә лә шатландыра ине; **все напряжённо смотре́ли вперёд** бөтөнөһө лә көсөргәнеп алға текләне ♦ **весь в** *кого* тас; **весь в отца́** атас, тас атаһы; **все до одного́** береһе лә ҡалмай, бөтөнөһө лә, барыһы ла; **всего́ хоро́шего** һау бул(ығыҙ); **всё одно́, всё еди́но** барыбер, бөтәһе лә бер; **без всего́** бер нәмәһеҙ; **во всю ива́новскую** *см.* **ива́новский**; **по всему́** күренеүенсә; **при всём том**; **со всем тем** шуға ҡарамаҫтан; **вот и всё** бөттө (*башҡа өҫтәрлек нәмә юҡ*); **не все до́ма** *у кого* еңел аҡыллы; **пре́жде всего́** беренсе урында, иң мөһиме, беренсе сиратта

ВЕСЬ II *ж*; *уст.* ауыл; **города́ и ве́си** ҡалалар һәм ауылдар

ВЕСЬМА́ *нареч.* бик, иң, ғәйәт, үтә; **весьма́ рад** бик шат; **лю́ди здесь весьма́ примеча́тельные** кешеләр бында ғәйәт яҡшылар

ВЕТВИ́СТОСТЬ *ж* ботаҡлылыҡ

ВЕТВИ́СТЫЙ, -ая, -ое ботаҡлы, тармаҡлы; **ветви́стые берёзы** ботаҡлы ҡайындар

ВЕТВИ́ТЬСЯ *несов.* **1.** (*пускать отростки*) ботаҡланыу, ботаҡ ебәреү **2.** (*разветвляться*) тармаҡланыу, тармаҡтарға айырылыу

ВЕТВЬ *ж* **1.** ботаҡ; **ве́тви я́блонь** алмағас ботаҡтары **2.** (*ответвление*) тармаҡ **3.** (*линия родства*) нәҫел тармағы

ВЕ́ТЕР *м* ел; **си́льный ве́тер** көслө ел; **сла́бый ве́тер** әкрен ел; **ве́тер подня́лся** ел күтәрелде; **ве́тер улёгся** ел туҡтаны ♦ **ве́тер в голове́** *у кого* башында ел уйнай (*донъяға еңел ҡарашлы кеше хаҡында*); **како́й ве́тер занёс**; **каки́м ве́тром занесло́** ниндәй ел алып килде, ниндәй ел ташланы (*берәүҙең уйламаған ерҙән килеп инеүенә ҡарата*); **броса́ть (кида́ть, швыря́ть) де́ньги на ве́тер** аҡсаны елгә осороу (һыуға һалыу); **броса́ть слова́ на ве́тер** уйламайынса һөйләү; **держа́ть нос по ве́тру** теге йәки был хәлгә яраҡлашырға тырышыу; **куда́ ве́тер ду́ет (идти́, смотре́ть и т.д.)** ел ҡайһы яҡҡа иҫһә, шул яҡҡа (йөрөү, барыу, ҡарау) (*аумаҡай кеше тураһында*); **ищи́ ве́тра в по́ле** ҡойроғон да тота алмаҫһың, елдәр иҫкән

ВЕТЕРА́Н *м* **1.** ветеран, ҡарт һуғышсы; **ветера́н Гражда́нской войны́** Граждандар һуғышы ветераны **2.** *чего* ветеран (*бер эштә оҙаҡ йылдар эшләгән, тәжрибәле кеше*); **ветера́н труда́** хеҙмәт ветераны

ВЕТЕРИНА́Р *м* ветеринар, мал врачы, ветеринария белгесе

ВЕТЕРИНА́РИЯ *ж* ветеринария (*хайуандарҙың ауырыуҙарын һәм уларҙы дауалау юлдарын өйрәнә торған фән*)

ВЕТЕРИНА́РНЫЙ, -ая, -ое ветеринария ...ы; **ветерина́рный пункт** ветеринария пункты

ВЕТЕРО́К *м*; *уменьш. от* **ве́тер** аҡрын ел, йомшаҡ ел ♦ **с ветерко́м прокати́ться** елдереп, бик шәп барыу

ВЕ́ТКА *ж* **1.** ботаҡ; **ве́тка берёзы** ҡайын ботағы **2.** *ж.-д.* тармаҡ; **железнодоро́жная ве́тка** тимер юл тармағы

ВЕТЛА́ *ж* өйәңке, аҡ тал

ВЕ́ТО *с нескл.*; *юр.* вето, тыйыу, рөхсәт итмәү (**1.** *дәүләт хоҡуғында*: *бер хөкүмәт органының икенсе бер орган ҡарарына һалған тыйыуы* **2.** *халыҡ-ара хоҡуҡта*: *бер тауыштан хәл ителергә тейешле булған халыҡ-ара коллегиаль органдарҙың ҡарарҙарын ҡабул иткәндә риза булмауы бер тауыш*); **наложи́ть ве́то** вето һалыу; **пра́во ве́то** тыйыу хоҡуғы

ВЕТО́ШНЫЙ, -ая, -ое иҫке-моҫҡо, сепрәк-сапраҡ...ы; **вето́шный склад** сепрәк-сапраҡ склады

ВЕ́ТОШЬ *ж собир.* сепрәк-сапраҡ, иҫке-моҫ-ҡо сепрәк, алам-һалам

ВЕ́ТРЕНИК *м* и **ВЕ́ТРЕНИЦА** *ж*; *разг.* еңел аҡыллы кеше, елғыуар

ВЕ́ТРЕНИЦА *ж* елбәҙәк, елбәгәй (*үлән*)

ВЕ́ТРЕНО 1. *нареч.* еңел аҡыллы, елбәҙәк (булыу) **2.** *в знач. сказ., безл.* еләҫ; **сего́дня ве́трено** бөгөн еләҫ

ВЕ́ТРЕНОСТЬ *ж* еңел аҡыллылыҡ, елбәҙәклек, елғыуарлыҡ

ВЕ́ТРЕНЫЙ, -ая, -ое **1.** елле; **ве́треный день** елле көн **2.** *перен.* еңел аҡыллы, елбәҙәк, елғыуар; **ве́треный челове́к** елғыуар кеше

ВЕТРИ́ЛО *с*; *уст., трад.-поэт.* елкән ♦ **без руля́ и без ветри́л** аныҡ йүнәлешһеҙ, маҡсатһыҙ

ВЕТРО... *урыҫ телендәге ҡушма һүҙҙәрҙең "ел" мәғәнәһенә тап килгән тәүге өлөшө, мәҫ.,* **ветроуказа́тель** ел күрһәткес

ВЕТРО́ВКА *ж*; *разг.* еңел куртка

ВЕТРОВО́Й, -ая, -ое **1.** ел ...ы; **ветрово́й шквал** ел өйөрмәһе **2.** (*для защиты от ветра*) еллек ...ы; **ветрово́е стекло́** еллек быяла

ВЕТРОГО́Н *м* **1.** *прост.* еңел аҡыллы, елғыуар ир-ат **2.** *тех.* ел ҡыуҙырғыс

ВЕТРОГО́НКА *ж*, *прост.* елғыуар ҡатын-ҡыҙ

ВЕТРОДВИ́ГАТЕЛЬ *м* ел двигателе

ВЕТРОЗАЩИ́ТНЫЙ, -ая, -ое елдән һаҡлаусы, елдән һаҡлай торған; **ветрозащи́тная полоса́ ле́са** елдән һаҡлаусы урман һыҙаты

ВЕТРОМЕ́Р *м*; *метеор.* ел үлсәгес (*ел көсөн үлсәү приборы*)

ВЕТРОСИЛОВО́Й, -ая, -ое *тех.* ел көсө менән эшләүсе, ел көсө менән эшләгән; **ветросилова́я устано́вка** ел көсө менән эшләүсе ҡоролма

ВЕТРЯ́К *м*; *разг.* **1.** ел двигателе **2.** ел тирмәне

ВЕТРЯ́НКА I *ж*; *прост. см.* **ветря́к** 2

ВЕТРЯ́НКА II *ж*; *разг.* һыу сәсәге (*балалар ауырыуы*)

ВЕТРЯНО́Й, -ая, -ое ел ...ы; **ветряна́я ме́льница** ел тирмәне ♦ **воева́ть (сража́ться) с ветряны́ми ме́льницами** юҡ-бар менән булышыу; **ветряна́я (ве́тряная) оспа** *мед.* һыу сәсәге (*балалар ауырыуы*)

ВЕТФЕ́ЛЬДШЕР *м* (*ветеринарный фельдшер*) мал фельдшеры

ВЕ́ТХИЙ, -ая, -ое **1.** иҫке, иҫкергән, туҙған, туҙып бөткән; **ве́тхий дом** иҫке өй **2.** (*о человеке*) бик ҡарт, ҡартайып бөткән, туҙған; **ве́тхая стару́ха** ҡартайып бөткән әбей ♦ **Ве́тхий Заве́т** Тәүрат, Иҫке Ғәһет

ВЕТХОЗАВЕ́ТНЫЙ, -ая, -ое боронғо, иҫке ҡарашлы; **ветхозаве́тные нра́вы** иҫке ҡарашлы ғөрөф-ғәҙәттәр

ВЕ́ТХОСТЬ *ж* **1.** иҫкереү, туҙыу; **прийти́ в ве́тхость** иҫкереп бөтөү **2.** (*дряхлость*) туҙғанлыҡ, ҡартайғанлыҡ, иҫкергән булыу

ВЕТЧИНА́ *ж* ветчина (*тоҙлап ҡаҡланған сусҡа ите*)

ВЕТША́ТЬ *несов.* **1.** (*приходить в негодность*) иҫкереү, туҙыу **2.** (*становиться дряхлым*) ҡартайыу, ҡаҡшау

ВЕ́ХА *ж* **1.** маяҡ, билдә; **доро́га обозна́чена ве́хами** юл маяҡтар менән билдәләнгән; **ста́вить ве́хи** билдә сәнсеү, маяҡ ҡаҙау **2.** *обычно мн.* **ве́хи** төп (мөһим) этап (момент); **основны́е ве́хи исто́рии** тарихтың төп этаптары

ВЕ́ЧЕ *с*; *ист.* вече (*Рустың ҡайһы бер ҡалаларында иң юғары орган булған халыҡ йыйылышы*)

ВЕЧЕВО́Й, -ая, -ое *ист.* вече ...ы; **вечева́я пло́щадь** вече майҙаны; **вечево́й ко́локол** вече ҡыңғырауы

ВЕ́ЧЕР *м* **1.** кис; **собра́ться к ве́черу** кискә ҡаршы йыйылыу; **наступи́л ве́чер** кис булды **2.** кисә; **музыка́льный ве́чер** музыка кисәһе; **устро́ить литерату́рный ве́чер** әҙәби кисә ойоштороу

ВЕЧЕРЕ́ТЬ *несов. безл.* кисләү, кис булыу

ВЕ́ЧНО *нареч.* **1.** (*бесконечно, всегда*) мәңге, һәр ваҡыт; **мате́рия существу́ет ве́чно** материя мәңге йәшәй **2.** *разг.* (*постоянно*) һәр ваҡыт, гел, мәңге; **он ве́чно за́нят** ул мәңге бушамай; **быть ве́чно недово́льным** гел ризаһыҙ булыу, мәңге ҡәнәғәт булмау

ВЕЧНОЗЕЛЁНЫЙ, -ая, -ое мәңге йәшел; **вечнозелёные расте́ния** мәңге йәшел үҫемлектәр

ВЕ́ЧНОСТЬ *ж* мәңгелек, бик оҙаҡ ваҡыт, бик оҙаҡ; **не ви́деть це́лую ве́чность** бик оҙаҡ ваҡыт күрмәү ♦ **ка́нуть в ве́чность** онотолоу, эҙһеҙ юғалыу; **отойти́ в ве́чность** үлеү

ВЕ́ЧНЫЙ, -ая, -ое **1.** мәңгелек; **ве́чная мате́рия** *филос.* мәңгелек материя **2.** (*неизменный*) үҙгәрмәй торған, үҙгәрешһеҙ; **ве́чная и́стина** *филос.* үҙгәрмәй торған хәҡиҡәт **3.** (*не перестающий существовать*) мәңге, мәңгелек, ғүмерлек; **ве́чная мерзлота́** мәңгелек туңлыҡ; **ве́чная сла́ва** мәңгелек дан; **ве́чная любо́вь** мәңгелек мөхәббәт **4.** (*бессрочный*) мәңге; **переда́ча земли́ в ве́чное по́льзование** ерҙе мәңгелеккә биреү **5.** *разг.* (*постоянный, непрестанный*) өҙләкһеҙ, туҡтауһыҙ, һәр ваҡыттағы; **ве́чные спо́ры** өҙләкһеҙ бәхәс; **ве́чная трево́га** туҡтауһыҙ шом ♦ **ве́чное перо́** *уст.* авторучка; **ве́чный поко́й** үлем; **засну́ть ве́чным сном** үлеү; **на ве́ки ве́чные** *см.* **век**

ВЕ́ШАЛКА *ж* **1.** кейем элгес; **пове́сить пальто́ на ве́шалку** пальтоны кейем элгескә элеү **2.** *разг.* (*помещение*) гардероб, кейем сисеү урыны **3.** (*петля на одежде*) елкәлек, элмәк; **пришить ве́шалку** элмәк тегеү

ВЕ́ШАТЬ I *несов.* **1.** *что* элеү, элеп ҡуйыу, аҫыу; **ве́шать занаве́ски** ҡормалар элеү; **ве́шать ла́мпу** лампа аҫыу; **ве́шать карти́ну на сте́ну** кар-

тинаны стенаға элеп ҡуйыу **2.** *кого* (*казнить*) аҫыу, аҫып үлтереү ♦ **ве́шать го́лову** башты түбән эйеү, төшөнкөлөккә (өмөтһеҙлөккә) бирелеү; **ве́шать нос** танау төшөү; **ве́шать соба́к** *на кого* бәлә тағыу; **хоть топо́р ве́шай** тын алғыһыҙ, тынсыу, ҡара төтөн

ВЕ́ШАТЬ II *несов. кого-что* (*взвешивать*) үлсәү

ВЕ́ШАТЬСЯ I *несов.* **1.** аҫылыныу **2.** *страд. от* **ве́шать** I ♦ **ве́шаться на ше́ю** муйынға аҫылыныу

ВЕ́ШАТЬСЯ II *несов.* **1.** (*взвешиваться*) үлсәнеү **2.** *страд. от* **ве́шать** II

ВЕШИ́ТЬ *несов. что*; *геод.* билдә ҡуйыу; **веши́ть доро́гу** юлға билдә ҡуйыу

ВЕ́ШКА *ж*; *уменьш. от* **ве́ха**

ВЕ́ШНИЙ, -яя, -ее *уст.* яҙғы; **ве́шние во́ды** яҙғы һыуҙар; **ве́шние лучи́** яҙғы нурҙар

ВЕЩА́НИЕ *с* **1.** *см.* **веща́ть**; **дар веща́ния** һөйләү оҫталығы **2.** радиотапшырыу, радионан һөйләү

ВЕЩА́ТЬ *несов.* **1.** *уст., высок.* һөйләү, хәбәр итеү **2.** (*предсказывать*) алдан белдереү, күрәҙәлек итеү **3.** (*передавать для слушания — о радио, телевидении*) тапшырыу, хәбәр тапшырыу

ВЕЩЕВО́Й, -ая, -ое **1.** әйберләтә, әйбер менән; **вещево́е дово́льствие** әйберләтә тәьмин итеү; **вещево́е снабже́ние** әйбер менән тәьмин итеү **2.** әйбер ...ы, нәмә ...ы; **вещево́й склад** әйбер склады; **вещево́й мешо́к** әйбер тоҡо

ВЕЩЕ́СТВЕННОСТЬ *ж* матдилыҡ; **веще́ственность ми́ра** донъяның матдилығы

ВЕЩЕ́СТВЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** *филос.* (*материальный*) матди; **веще́ственный мир** матди донъя **2.** (*состоящий из вещей*) әйберләтә ...ы, әйберҙәр нигеҙендә, әйберҙәр ...ы; **веще́ственный уро́н** әйберләтә зыян ♦ **веще́ственные доказа́тельства** *юр.* әйберләтә (матди) дәлил

ВЕЩЕСТВО́ *с* матдә; **органи́ческое вещество́** органик матдә; **хими́ческое вещество́** химик матдә; **горю́чее вещество́** яныусы матдә; **отравля́ющее вещество́** ағыулаусы матдә

ВЕ́ЩИЙ, -ая, -ее **1.** *уст.* (*проницательный*) зирәк аҡыллы, үтә күреүсе, алдан күрә белеүсе **2.** күрәҙәлек ителгән, киләсәкте әйтеүсе, алдан әйтелгән, юралған; **ве́щие слова́** киләсәкте әйтеүсе һүҙҙәр (юрау)

ВЕЩИ́ЦА *ж* **1.** *уменьш. от* **вещь** 1; **2.** (*небольшое музыкальное или литературное произведение*) әҫәр

ВЕ́ЩНЫЙ, -ая, -ое *спец.* әйберләтә ♦ **ве́щное пра́во** *юр.* әйбергә булған хоҡуҡ (*әйберҙәргә эйә булыу нормаларын билдәләгән граждандлыҡ хоҡуғы*)

ВЕЩУ́Н *м* и **ВЕЩУ́НЬЯ** *ж*; *уст.* (*прорицатель и прорицательница*) күрәҙәсе, киләсәкте алдан әйтеүсе, юраусы

ВЕЩЬ *ж* **1.** әйбер, нәмә **2.** *мн.* **ве́щи** (*об одежде и т.д.*) кейемдәр, кейем-һалым **3.** *мн.* **ве́щи** (*имущество*) әйберҙәр, мөлкәт **4.** (*произведение литературы, искусства, науки*) әҫәр; **написа́ть хоро́шую вещь** яҡшы әҫәр яҙыу **5.** (*явление действительности, факт*) күренеш, хәл, ваҡиға, хәл-ваҡиға; **вника́ть в причи́ну веще́й** хәл-ваҡиғаларҙың сәбәптәренә төшөнөү **6.** (*нечто, что-то*) нәмә, ниҙер; **стра́нная вещь се́рдце челове́ческое** кеше йөрәге ғәжәп нәмә **7.** *обычно мн.* **ве́щи**; *филос.* нәмә, зат; **есть ве́щи вне на́шего созна́ния** беҙҙең аңыбыҙҙан тыш нәмәләр бар ♦ **в поря́дке веще́й** ғәҙәттәге, тәбиғи; **называ́ть ве́щи свои́ми имена́ми** дөрөҫөн һөйләү, тураһын әйтеү

ВЕ́ЯЛКА *ж*; *с.-х.* елгәргес

ВЕ́ЯЛЬЩИК *м* и **ВЕ́ЯЛЬЩИЦА** *ж* елгәреүсе, елгәргестә эшләүсе

ВЕ́ЯНИЕ *с* **1.** иҫеү, өрөү (*ел*); **лёгкое ве́яние ве́тра** елдең йомшаҡ ҡына иҫеүе **2.** билге, билдә; **пе́рвые ве́яния о́сени** көҙҙөң беренсе билдәләре **3.** *перен.* (*направление, тенденция*) ағым, йүнәлеш; **но́вые ве́яния в иску́сстве** сәнғәттәге яңы йүнәлештәр

ВЕ́ЯНЫЙ, -ая, -ое елгәргән, елгәрелгән; **ве́яное зерно́** елгәрелгән ашлыҡ

ВЕ́ЯТЬ *несов.* **1.** (*дуть — о слабом ветре*) иҫеү, өрөү; **ве́тер ве́ет** ел иҫә **2.** *чем обычно безл.* бәреү, еҫе килеү, аңҡыу; **ве́ет прохла́дой** һалҡын бәрелә; **ве́ет весно́й** яҙ еҫе килә **3.** (*развеваться*) елберҙәү; **ве́ют знамёна** байраҡтар елберҙәй **4.** *что* и *без доп.* (*очищать зерно*) елгәреү; **ве́ять пшени́цу** бойҙай елгәреү

ВЖАТЬ *сов. что* ҡыҫыу, ҡыҫтырыу

ВЖА́ТЬСЯ *сов.* ҡыҫылыу, һырыныу; **вжа́ться в спи́нку сиде́нья** ултырғыс арҡаһына һырыныу

ВЖИВА́ТЬСЯ *несов. см.* **вжи́ться**

ВЖИ́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* (*свыкнуться*) эйәләшеү, күнегеү, үҙләшеү, инеп китеү; **актёр вжи́лся в свою́ роль** актер үҙенең роленә инеп китте

ВЗ... (**взо...**, **взъ...**, **вс...**) *приставка*

1. *хәрәкәттең юғарыға ҡарай йүнәлешен белдерә, мәҫ.,* **взлете́ть** юғарыға ҡарай осоу

2. *хәрәкәттең йә берәй хәлдең көсәйеүен, арта барыуын, мәҫ.,* **взбу́хнуть** бүртеп (ҡабарып) китеү; **взорва́ть** шартлатыу; **взвыть** (*о животных*) олоп ебәреү; (*о человеке*) үкереп илап ебәреү

3. *хәрәкәттең тамамланыуын, тулыланыуын, мәҫ.,* **взбеси́ть** асыуын ҡабартыу (үртәү); **взболта́ть** болғатыу, туғыу (туҡыу); **встать** туҡтау (туҡталыу)

ВЗАД: взад и вперёд артҡа-алға, үрле-түрле, тегеләй ҙә былай; **ни взад, ни вперёд** ни артҡа, ни алға (бармау); йә ары, йә бире (йөрөмәү); бер урында туҡтап ҡалыу

ВЗАЙМНОСТЬ *ж* уртаҡлыҡ, ҡара-ҡаршы (үҙ-ара) мөнәсәбәттәшлек, хөрмәт, дуҫлыҡ,

мөхәббәт; **отвеча́ть взаи́мностью** хөрмәт менән яуап биреү; **взаи́мность обяза́тельств** йөкләмәләрҙең уртаҡлығы

ВЗАИ́МНЫЙ, -ая, -ое үҙ-ара, бер-береңә, ҡара-ҡаршы, ике яҡтың да; **взаи́мное дове́рие** бер-береңә ышаныу; **взаи́мная по́мощь** үҙ-ара ярҙам; **взаи́мная любо́вь** үҙ-ара мөхәббәт; **взаи́мное согла́сие** ике яҡтың да ризалығы

ВЗАИМО... *урыҫ телендәге ҡушма һүҙҙәрҙең "үҙ-ара", "икәү-ара" мәғәнәләрен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.,* **взаимовлия́ние** үҙ-ара йоғонто; **взаимоотноше́ние** үҙ-ара мөнәсәбәт

ВЗАИМОДЕ́ЙСТВИЕ *с* үҙ-ара йоғонто яһау, үҙ-ара килешеп эш итеү, бәйләнешле хәрәкәт; **взаимоде́йствие о́рганов** ағзаларҙың үҙ-ара тәьҫир итешеүе; **взаимоде́йствие обще́ственных явле́ний** йәмғиәт күренештәренең үҙ-ара йоғонто яһауы; **взаимоде́йствие всех родо́в войск** барлыҡ ғәскәр төрҙәренең бәйләнешле хәрәкәте

ВЗАИМОДЕ́ЙСТВОВАТЬ *несов.* үҙ-ара йоғонто яһау, үҙ-ара тәьҫир итешеү, бәйләнешле хәрәкәт итеү

ВЗАИМОЗАВИ́СИМОСТЬ *ж* үҙ-ара бәйлелек, бер-береһенә бәйлелек; **взаимозави́симость ме́жду промы́шленностью и се́льским хозя́йством** сәнәғәт менән ауыл хужалығы араһында үҙ-ара бәйлелек

ВЗАИМОИСКЛЮЧА́ЮЩИЙ, -ая, -ее ҡапма-ҡаршы, бер-береһен кире ҡағыусы; **взаимоисключа́ющие мне́ния** ҡапма-ҡаршы фекерҙәр

ВЗАИМООБОГАЩЕ́НИЕ *с* бер-береһен байытыу; **взаимообогаще́ние языко́в** телдәрҙең бер-береһен байытыуы

ВЗАИМООБУСЛО́ВЛЕННОСТЬ *ж* үҙ-ара бәйләнгәнлек (бәйләнеш), шартлы бәйлелек

ВЗАИМООТНОШЕ́НИЕ *с* **1.** (*взаимодействие*) үҙ-ара бәйләнеш, мөнәсәбәт; **экономи́ческое и полити́ческое взаимоотноше́ние госуда́рств** дәүләттәрҙең иҡтисади һәм сәйәси бәйләнеше **2.** *мн.* **взаимоотноше́ния** үҙ-ара мөнәсәбәт; **у меня́ с ним хоро́шие взаимоотноше́ния** унның менән мөнәсәбәтебеҙ яҡшы

ВЗАИМОПО́МОЩЬ *ж* үҙ-ара ярҙам, ярҙамлашыу, бер-береңә ярҙам ♦ **ка́сса взаимопо́мощи** үҙ-ара ярҙам кассаһы

ВЗАИМОПОНИМА́НИЕ *с* үҙ-ара аңлашыу, үҙ-ара килешеү, бер-береһен аңлау; **ме́жду на́ми по́лное взаимопонима́ние** бер-беребеҙҙе тулыһынса аңлайбыҙ

ВЗАИМОСВЯ́ЗЬ *ж* (үҙ-ара) бәйләнеш; **культу́рная взаимосвя́зь** мәҙәни бәйләнеш

ВЗАЙМЫ́ *нареч.* үтескә, бурысҡа, көтәсәккә; **взять взаймы́** бурысҡа алыу; **дать взаймы́** үтескә биреү

ВЗАМЕ́Н *нареч.* и *предлог* **1.** *нареч.* алмашҡа; **предложи́ть взаме́н со́бственный план** алмашҡа үҙ планыңды тәҡдим итеү **2.** *предлог с род. п.* (*вместо*) урынына; **его́ назна́чили взаме́н ста́ршего инжене́ра** уны өлкән инженер урынына ҡуйҙылар

ВЗАПЕРТИ́ *нареч.* **1.** бикле, йоҙаҡлы, бик аҫтында, йоҙаҡ аҫтында; **держа́ть взаперти́** *кого-л. кемделер* бик аҫтында тотоу **2.** *перен.* (*в уединении*) бикләнеп, яңғыҙ, аралашмай; **жить взаперти́** бикләнеп йәшәү

ВЗАПРА́ВДАШНИЙ, -яя, -ее *прост.* ысын; **биле́т был взапра́вдашний** билет ысын ине

ВЗАПРА́ВДУ *нареч.*; *прост.* ысын, ысынлап та, ысындан да; **он взапра́вду растеря́лся** ул ысынлап та юғалып ҡалды

ВЗА́ПУСКИ *нареч.*; *разг.* ҡыуышып, уҙышып, баҫтырышып, кем уҙарҙан; **бежа́ть вза́пуски** ҡыуышып йүгереү

ВЗАСО́С: целова́ться взасо́с һурып үбешеү

ВЗАТЯ́ЖКУ: кури́ть взатя́жку (төтөндө) эскә һурып тәмәке тартыу

ВЗАХЛЁБ *нареч.*; *прост.* йотлоғоп, ҡабаланып; **расска́зывать взахлёб** йотлоғоп һөйләү

ВЗА́ШЕЙ и **ВЗАШЕ́Й** *нареч.*; *прост.* елкәһенә биреп, этеләп-төрткөләп; **вза́шей прогна́ть** елкәһенә биреп ҡыуып сығарыу

ВЗБА́ДРИВАТЬ *несов. см.* **взбодри́ть**

ВЗБА́ДРИВАТЬСЯ *несов. страд. от* **взба́дривать**

ВЗБАЛАМУ́ТИТЬ *сов.*; *прост.* **1.** *кого-что* (*взволновать*) юҡҡа тынысһыҙлау (борсоу), ҡуҙғытыу, бутау **2.** *что* (*взмутить*) буръяҡландырыу, болғатыу

ВЗБАЛАМУ́ТИТЬСЯ *сов.*; *прост.* **1.** (*взволноваться*) юҡҡа тынысһыҙланыу, борсолоу **2.** (*взмутиться*) буръяҡланыу, болғаныу

ВЗБА́ЛМОШНЫЙ, -ая, -ое *разг.* килделе-киттеле, дыуамал, тинтәк

ВЗБА́ЛТЫВАТЬ *несов. см.* **взболта́ть**

ВЗБА́ЛТЫВАТЬСЯ *несов. страд. от* **взба́лтывать**

ВЗБЕГА́ТЬ *несов. см.* **взбежа́ть**

ВЗБЕЖА́ТЬ *сов.* йүгереп менеү, йүгереп менеп китеү; **взбежа́ть по ле́стнице** баҫҡыстан йүгереп менеп китеү

ВЗБЕЛЕНИ́ТЬ *сов. кого-что*; *прост.* бик ҡаты ярһытыу, шаштырыу, шашындырыу

ВЗБЕЛЕНИ́ТЬСЯ *сов.*; *прост.* бик ҡаты ярһыу, шашыу, шашыныу, ҡотороноу

ВЗБЕСИ́ТЬ *сов. кого-что* ҡотортоу, үртәү, асыуын ҡабартыу (килтереү); **взбеси́ть свои́м равноду́шием** битарафлығы менән асыу ҡабартыу

ВЗБЕСИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** ҡотороу **2.** (*прийти в бешенство*) ярһыу, ҡотороноу, шашыныу, тилереү, енләнеү

ВЗБИВА́ТЬ *несов. см.* **взбить**

ВЗБИВА́ТЬСЯ *несов. страд. от* **взбива́ть**

ВЗБИРА́ТЬСЯ *несов. см.* **взобра́ться**

ВЗБИТЬ *сов. что* **1.** (*напр., подушки, перину*) күпертеү, ҡабартыу **2.** (*вспенить жидкость*)

бешеү, туҡып күпертеү, туғып күбекләндереү; **взбить сли́вки** һөт өҫтөн туҡып күпертеү; **взбить яи́чные белки́** йомортҡа ағын туҡып күбекләндереү

ВЗБИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** ҡабарыу, күпереү **2.** (*вспениться*) күбекләнеү, күпереү

ВЗБЛЕСК *м* ялтырау; **взблеск мо́лнии** йәшен ялтырауы

ВЗБЛЕ́СКИВАТЬ *несов. см.* **взблесну́ть**

ВЗБЛЕСНУ́ТЬ *сов.* ялтырап китеү; **взблесну́ла мо́лния** йәшен ялтырап китте

ВЗБОДРИ́ТЬ *сов.*; *разг. кого-что* дәртләндереп ебәреү, күңелен күтәреп ебәреү; **взбодри́ть докла́дчика** докладсыны дәртләндереп ебәреү

ВЗБОДРИ́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* дәртләнеп китеү, күңел күтәрелеп китеү

ВЗБОЛТА́ТЬ *сов. что* болғатыу, туҡыу; **взболта́ть кефи́р** кефирҙы туҡыу

ВЗБОЛТА́ТЬСЯ *сов.* (*о жидкости*) болғаныу, туҡылыу

ВЗБОРОЗДИ́ТЬ *сов. что* бураҙналау, бураҙналап сығыу

ВЗБОРОНИ́ТЬ *сов. что* тырмалау, тырматыу, тырматып сығыу

ВЗБОРОНОВА́ТЬ *сов. см.* **взборони́ть**

ВЗБРА́СЫВАТЬ *несов. см.* **взбро́сить**

ВЗБРА́СЫВАТЬСЯ *несов. страд. от* **взбра́сывать**

ВЗБРЕДА́ТЬ *несов. см.* **взбрести́**

ВЗБРЕСТИ́ *сов.*; *разг.* ҡыйынлыҡ менән менеү, тырышып-тырмашып менеү ♦ **взбрести́ в го́лову (на ум)** башҡа уй килеү

ВЗБРО́СИТЬ *сов.*; *разг.* **1.** (*бросить вверх*) өҫкә ташлау, өҫкә ырғытыу; **взбро́сить ка́мни** таштарҙы өҫкә ырғытыу **2.** (*вскинуть*) кинәт күтәреү; **взбро́сить ружьё** мылтыҡты кинәт күтәреү

ВЗБРЫ́КИВАТЬ *несов. см.* **взбрыкну́ть**

ВЗБРЫКНУ́ТЬ *сов.* (*о животных*) тибеп ебәреү, тибеү

ВЗБУГРИ́ТЬ *сов.* ҡалҡыу итеү

ВЗБУГРИ́ТЬСЯ *сов.* ҡалҡыуланыу

ВЗБУДОРА́ЖИВАТЬ *несов. см.* **взбудора́жить**

ВЗБУДОРА́ЖИВАТЬСЯ *несов.*; *разг.* **1.** *см.* **взбудора́житься 2.** *страд. от* **взбудора́живать**

ВЗБУДОРА́ЖИТЬ *сов. кого-что*; *разг.* ығы-зығы тыуҙырыу, ҡуҙғытыу, ярһытыу

ВЗБУДОРА́ЖИТЬСЯ *сов.*; *разг.* ығы-зығы килеү, ҡуҙғыу, ярһыу

ВЗБУНТОВА́ТЬ *сов. кого-что* баш (бунт) күтәртеү, болаға ҡотортоу (өндәү)

ВЗБУНТОВА́ТЬСЯ *сов.* бола күтәреү (сығарыу), күтәрелеү; **солда́ты взбунтова́лись** һалдаттар баш күтәрҙе

ВЗБУРЛИ́ТЬ *сов. что* күбекләндереү, күбекләү

ВЗБУХА́ТЬ *несов. см.* **взбу́хнуть**

ВЗБУ́ХНУТЬ *сов.* **1.** бүртеү, күбеү, ҡабарыу, шешенеү; **по́чки на дере́вьях взбу́хли** ағас бөрөләре бүрткән; **взбу́хшие ве́ки** шешенгән күҙ ҡабаҡтары **2.** (*о реке, ручье*) ташып сығыу, ташыу; **река́ взбу́хла** йылға ташып сыҡҡан

ВЗБУ́ЧИТЬ I *сов. кого-что*; *прост.* ныҡ туҡмау, ҡаты әрләү

ВЗБУ́ЧИТЬ II *сов. кого-что безл.*; *прост.* күбеү, ҡабарыу

ВЗБУ́ЧИТЬСЯ *сов.*; *прост.* күбенеү, ҡабарыныу

ВЗБУ́ЧКА *ж*; *прост.* **1.** (*побои*) туҡмау, биргеләп (туҡмап) алыу; **дать взбу́чку** биргеләп алыу **2.** (*выговор*) әрләнеү, һүгелеү, ҡаты шелтә; **получи́ть взбу́чку** әрләнеп алыу

ВЗБУШЕВА́ТЬСЯ *сов.*; *трад.-поэт.* (*о ветре, море и т.п.*) кинәт ҡотороноп китеү, дауыллай башлау; **пого́да взбушева́лась** көн дауыллай (боҙола) башланы

ВЗВА́ЛИВАТЬ *несов. см.* **взвали́ть**

ВЗВА́ЛИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **взвали́ться 2.** *страд. от* **взва́ливать**

ВЗВАЛИ́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что* (*ношу*) йөкмәтеү, күтәртеү, һалыу; **взвали́ть мешо́к муки́ на плечо́** бер тоҡ ондо яурынға һалыу **2.** *что*; *перен.*, *разг.* (*обременить чем-л.*) йөкләтеү, ауҙарыу; **взвали́ть рабо́ту** эш йөкләтеү **3.** *что*; *перен.*, *разг.* (*приписать*) япһарыу, ауҙарыу, һылтау; **взвали́ть вину́ на друго́го** ғәйепте кемгәлер япһарыу

ВЗВАЛИ́ТЬСЯ *сов. на кого-что*; *разг.* (*грузно лечь, сесть на что-л.*) йәйелеп ятыу

ВЗВЕ́СИТЬ *сов.* **1.** *кого-что* үлсәү, ауырлыҡты үлсәү; **взве́сить мешо́к** тоҡто үлсәү **2.** *что*; *перен.* үлсәп (уйлап, тикшереп) ҡарау; **взве́сить все до́воды** барлыҡ дәлилдәрҙе лә тикшереп ҡарау

ВЗВЕ́СИТЬСЯ *сов.* үлсәнеү

ВЗВЕСТИ́ *сов.* **1.** *кого-что* (*ведя, помочь подняться*) күтәреү, өҫкә мендереү **2.** (*соорудить, построить*) һалыу, төҙөү, күтәреү **3.** (*приписать кому-л.*) япһарыу, ябыу, ауҙарыу, яғыу, тағыу; **взвести́ клевету́** яла яғыу ♦ **взвести́ куро́к** тәтене күтәреү

ВЗВЕСТИ́СЬ *сов.* (*встать на боевой взвод — об оружии*) ҡоролоу; **куро́к легко́ взвёлся** тәте еңел ҡоролдо

ВЗВЕ́ШИВАНИЕ *с см.* **взве́сить**

ВЗВЕ́ШИВАТЬ *несов. см.* **взве́сить**

ВЗВЕ́ШИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **взве́ситься 2.** *страд. от* **взве́шивать**

ВЗВИВА́ТЬ *несов. см.* **взвить**

ВЗВИВА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **взви́ться 2.** *страд. от* **взвива́ть**

ВЗВИЗГ *м*; *разг.* сыйылдау, сыйылдау тауышы, сәрелдәү тауышы, һыҙғырыу; **взвизг пу́ли** пуля һыҙғырыуы

ВЗВИ́ЗГИВАТЬ *несов. см.* **взви́згнуть**

ВЗВИ́ЗГНУТЬ *сов.* сыйылдап ебәреү (ҡуйыу), сәрелдәп ебәреү (ҡуйыу)

ВЗВИНТИ́ТЬ *сов. кого-что*; *разг.* ярһытыу, ҡуҙғытыу, тулҡынландырыу; **не́рвы взви́нчены** нервылары ярһыған ♦ **взвинти́ть це́ны** хаҡты саманан тыш күтәреү, самаһыҙ арттырыу

ВЗВИНТИ́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* ярһыу, ҡуҙғыу, тулҡынланыу; **не́рвы взвинти́лись** нервылар ярһыны (ҡуҙғыны)

ВЗВИ́НЧИВАТЬ *несов. см.* **взвинти́ть**

ВЗВИ́НЧИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **взвинти́ться 2.** *страд. от* **взви́нчивать**

ВЗВИТЬ *сов. что* күтәреү, өйрөлтөп күтәреү; **ве́тер взвил пыль** ел саңды өйрөлтөп күтәрҙе

ВЗВИ́ТЬСЯ *сов.* ҡапыл өҫкә күтәрелеү, өҫкә атылыу, шыҡыйып осоу; **орёл взви́лся под облака́** бөркөт шыҡыйып болоттарға инеп китте

ВЗВИ́ХРИТЬ и **ВЗВИХРИ́ТЬ I** *сов. что*; *разг.* өйөрөлдөрөү, ойоҡһотоп күтәреү, өйөрөп күтәреү; **ветéр взви́хрил сне́жную пыль** ел ҡарҙы ойоҡһотоп күтәрҙе

ВЗВИХРИ́ТЬ II *сов. что*; *разг.* (о *волосах*) туҙғытыу, туҙҙырыу

ВЗВИ́ХРИТЬСЯ и **ВЗВИХРИ́ТЬСЯ I** *сов.* ойоҡһотоп күтәрелеү, өйөрөлөп күтәрелеү

ВЗВИХРИ́ТЬСЯ II *сов.*; *разг.* (*о волосах*) туҙғыу, туҙыу

ВЗВОД I *м*; *воен.* взвод; **пехо́тный взвод** пехота взводы

ВЗВОД II *м* тәте, взвод (*атыу ҡоралының сирткесте ысҡындыра торған ырғаҡ рәүешендәге өлөшө*); **пистоле́т на взво́де** пистолет тәтегә ҡуйылған ♦ **быть на взво́де** ҡыҙмаса булып алыу

ВЗВОДИ́ТЬ *несов. см.* **взвести́**

ВЗВОДИ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **взвести́сь 2.** *страд. от* **взводи́ть**

ВЗВОДНО́Й, -ая, -ое взвод ...ы; **взводна́я пружи́на** тәте пружинаһы

ВЗВО́ДНЫЙ, -ая, -ое **1.** взвод ...ы; **взво́дный команди́р** взвод командиры **2.** *в знач. сущ.* **взво́дный** *м* взвод командиры

ВЗВОЛНО́ВАННОСТЬ *ж* тынысһыҙлыҡ, тулҡынланыу

ВЗВОЛНО́ВАННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **взволнова́ть**; **она́ была́ взволно́вана встре́чей** уны осрашыу тулҡынландырған ине **2.** *прил.* (*встревоженный*) тулҡынланған, борсоулы; **взволно́ванный вид** тулҡынланған ҡиәфәт **3.** *прил.* (*выражающий волнение*) тулҡынланған; **говори́ть взволно́ванным го́лосом** тулҡынланған тауыш менән һөйләү

ВЗВОЛНОВА́ТЬ *сов.* **1.** *что* тулҡындырыу, тулҡынландырыу; **ве́тер взволнова́л о́зеро** ел күлде тулҡындырҙы **2.** *кого-что* әҫәрләндереү, йөрәкһетеү, тулҡынландырыу, борсоу; **разгово́р его́ взволнова́л** һөйләшеү уны йөрәкһетте

ВЗВОЛНОВА́ТЬСЯ *сов.* **1.** тулҡынланыу, тулҡыныу **2.** борсолоу, әҫәрләнеү, йөрәкһеү, тулҡынланыу, тынысһыҙланыу

ВЗВОЛО́ЧЬ *сов. кого-что*; *прост.* (үргә) һөйрәп мендереү

ВЗВОРА́ЧИВАТЬ *несов. см.* **взвороти́ть**

ВЗВОРА́ЧИВАТЬСЯ *несов. страд. от* **взвора́чивать**

ВЗВОРОТИ́ТЬ *сов.*; *прост.* **1.** (*взвалить*) көскә күтәреп һалыу **2.** (*ворочая, привести в беспорядок*) аҫтын-өҫкә әйләндереү, болартыу

ВЗВЫТЬ *сов.* **1.** (*о животных*) олоп ебәреү, сыйылдап ебәреү **2.** *разг.* (*громко заплакать*) үкереп (аҡырып) илап ебәреү

ВЗГЛЯД *м* **1.** ҡараш, ҡарау, күҙ ҡарашы; **печа́льный взгляд** ҡайғылы ҡараш; **при́стальный взгляд** текләп ҡарау; **бро́сить взгляд** ҡараш ташлау, күҙ төшөрөү; **обменя́ться взгля́дами** ҡараш (күҙ) ташлау, ҡарашып аңлашыу **2.** ҡараш, фекер; **пра́вильный взгляд** дөрөҫ ҡараш; **разделя́ть взгля́ды** ҡарашын уртаҡлашыу, фекеренә ҡушылыу ♦ **на взгля́д** ҡарап торғанда, тыштан ҡарағанда; **на мой (твой, его́ и т.д.) взгляд** минеңсә (һинеңсә, уныңса һ.б.), минең фекеремсә (һинең фекереңсә, уның фекеренсә); **на пе́рвый взгляд** беренсе (тәү) ҡарашҡа; **с пе́рвого взгля́да**: 1) шунда уҡ; 2) тәү ҡарамаҡҡа, тәү ҡарашҡа

ВЗГЛЯ́ДЫВАТЬ *несов. см.* **взгляну́ть**

ВЗГЛЯНУ́ТЬ *сов.* **1.** ҡарап алыу, күҙ ташлау (һалыу); **взгляну́ть в лицо́** йөҙөнә ҡарап алыу **2.** *перен.* иғтибар итеү, ҡарау; **взгляну́ть на де́ло** эшкә иғтибар итеү (ҡарау)

ВЗГО́РОК *м*; *разг.* түбә, түмәләс

ВЗГО́РЬЕ *с*; *разг.* ҡалҡыулыҡ

ВЗГРЕВА́ТЬ *несов. см.* **взгреть**

ВЗГРЕТЬ *сов. кого*; *прост.* туҡмау, ныҡ әрләү, шелтәләү, ҡыҙҙырыу

ВЗГРОМОЖДА́ТЬ *несов. см.* **взгромозди́ть**

ВЗГРОМОЖДА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **взгромозди́ться 2.** *страд. от* **взгроможда́ть**

ВЗГРОМОЗДИ́ТЬ *сов. что*; *разг.* өҫтө-өҫтөнә бейек итеп өйөү (тейәү, мендереү)

ВЗГРОМОЗДИ́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* көс-хәл менән менеү (күтәрелеү), менеп ултырыу

ВЗГРУСТНУ́ТЬ *сов.*; *разг.* күңелһеҙләнеп китеү, эс бошоп китеү, яманһыулау

ВЗГРУСТНУ́ТЬСЯ *сов. безл.*; *разг.* (*о внезапном чувстве грусти, печали*) күңелһеҙләнеп (эс бошоп) китеү, күңелһеҙ булып китеү, яманһыулай башлау; **мне взгрустну́лось** миңә күңелһеҙ булып китте

ВЗДВА́ИВАТЬ *несов. см.* **вздво́ить**

ВЗДВО́ИТЬ *сов. что* ике рәт итеп теҙеү, ике рәт итеү

ВЗДВОИ́ТЬ *сов. что*; *с.-х.* икенсе тапҡыр һөрөү, яңынан һөрөү

ВЗДВО́ИТЬСЯ *сов.* ике рәткә теҙелеү

ВЗДЕВА́ТЬ *несов. см.* **вздеть**

ВЗДЁРГИВАТЬ *несов. см.* **вздёрнуть**

ВЗДЁРГИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **вздёрнуться 2.** *страд. от* **вздёргивать**

ВЗДЁРНУТЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **вздёрнуть 2.** *прил.* өҫкә ҡараған, сәкәйгән (*танау, яурындар һ.б.*); **вздёрнутый нос** сәкәйгән танау

ВЗДЁРНУТЬ *сов.*; *разг.* **1.** *что* тартып күтәреү (мендереү), өҫкә күтәреү **2.** *кого*; *прост.* аҫыу, аҫып үлтереү ♦ **вздёрнуть нос** танау күтәреү, һауаланыу, эреләнеү; **вздёрнуть плеча́ми** яурын һикертеү (*аңлашылмауҙы, ризаһыҙлыкты белдереп*)

ВЗДЁРНУТЬСЯ *сов.*; *разг.* өҫкә күтәрелеү, өҫкә тартылыу

ВЗДЕТЬ *сов.* **1.** *уст.* өҫкә күтәреү, төбәү; **вздеть глаза́ к потолку́** күҙҙәрҙе түшәмгә төбәү **2.** *уст., прост.* кейеү, кейҙереү **3.** *прост.* (*насадить, нанизать на что-л.*) кейҙереү, теҙеү

ВЗДОР *м*; *разг.* юҡ-бар (буш, мәғәнәһеҙ) һүҙ, сафсата; **нести́ вздор** юҡ-бар һүҙ һөйләү

ВЗДО́РИТЬ *несов.*; *разг.* талашыу, ыҙғышыу, әрләшеү

ВЗДО́РНОСТЬ *ж* **1.** мәғәнәһеҙлек, нигеҙһеҙлек; **вздо́рность болтовни́** һүҙҙең мәғәнәһеҙлеге **2.** ыҙғыш-талашҡа әүәҫлек, ыҙғышыусанлыҡ; **вздо́рность челове́ка** кешенең ыҙғышыусанлығы

ВЗДО́РНЫЙ, -ая, -ое *разг.* **1.** юҡ-бар, мәғәнәһеҙ, буш; **вздо́рный слух** юҡ-бар хәбәр **2.** ыҙғышыусан, ыҙғыш-талашҡа әүәҫ; **вздо́рный челове́к** ыҙғышыусан кеше

ВЗДОРОЖА́ТЬ *сов.* ҡыйбатланыу, ҡиммәтләнеү, хаҡы артыу (күтәрелеү)

ВЗДОХ *м* тын (һулыш) алыу, тәрән һулау, көрһөнөү ♦ **испусти́ть после́дний вздох** үлеү, вафат булыу, һуңғы һулышты алыу

ВЗДОХНУ́ТЬ *сов.* **1.** тын алыу, ауыр һулау, көрһөнөү; **вздохни́те глу́бже** тәрәнерәк тын алығыҙ **2.** *разг.* ял итеп алыу, хәл алыу, тын алыу; **я уста́л, да́йте вздохну́ть** мин арыным, ял итеп алырға ирек бирегеҙ ♦ **вздохну́ть свобо́дно (свобо́днее)** тынысланып ҡалыу, тын алып ҡалыу

ВЗДРА́ГИВАТЬ *несов. см.* **вздро́гнуть** I

ВЗДРЕМНУ́ТЬ *сов.*; *разг.* серем итеп алыу

ВЗДРО́ГНУТЬ *сов.* һиҫкәнеү, тертләү, һиҫкәнеп (тертләп, ҡалтырап) китеү; **он вздро́гнул от испу́га** ул ҡурҡыуынан һиҫкәнеп китте

ВЗДУВА́ТЬ *несов. см.* **вздуть** I

ВЗДУВА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **взду́ться 2.** *страд. от* **вздува́ть**

ВЗДУ́МАТЬ *сов.*; *разг.* ҡапыл уйлау, уйлап алыу, ҡапыл -маҡсы/-мәксе булыу, ҡапыл -ға/-гә булыу; **я взду́мал заня́ться спо́ртом** мин спорт менән шөғөлләнергә булдым ♦ **не взду́май(те)** *с неопр.* уйламағыҙ ҙа, башығыҙға ла (уйығыҙға ла) килтермәгеҙ

ВЗДУ́МАТЬСЯ *сов. безл.*; *разг.* ҡапыл (кинәт) бер уйға килеү, көтмәгәндә бер фекергә килеү; **мне взду́малось пойти́ в кино́** ҡапыл башыма киноға барыу уйы килде

ВЗДУРИ́ТЬСЯ *сов.*; *прост.* аҡылһыҙланыу, тилеләнеү, шашыныу

ВЗДУ́ТИЕ *с* **1.** *см.* **взду́ться 2.** (*припухлость*) шешмәк

ВЗДУ́ТЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **вздуть** I; **2.** *прил.* (*распухший*) күпкән, шешенгән; **взду́тый живо́т** күпкән ҡорһаҡ **3.** *прил.*; *перен.* (*чрезмерно повышенный*) артыҡ күтәрелгән, артыҡ ҡабартылған; **взду́тые це́ны** артыҡ күтәрелгән хаҡтар

ВЗДУТЬ I *сов. что* **1.** иҫеп (өрөп) күтәреү, өрөп осороу; **ве́тер вздул песо́к** ел өрөп ҡомдо күтәрҙе **2.** (*раздуть, надуть*) ҡабартыу, күбендереү; **у меня́ взду́ло щёку** *безл.* яңағым ҡабарып сыҡты **3.** *перен., разг.* (*поднять цены*) хаҡты күтәреү; **вздуть це́ны** хаҡтарҙы артыҡ күтәреү **4.** *прост.* (*разжечь*) тоҡандырыу, ҡабыҙыу; **вздуть ого́нь** ут тоҡандырыу

ВЗДУТЬ II *сов. кого*; *прост.* туҡмап ташлау, бешеү, кәрәген биреү

ВЗДУ́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* **1.** (*надуться*) ҡабарыу; **паруса́ взду́лись** елкәндәр ҡабарҙы **2.** (*подняться выше обычного уровня*) күтәрелеү, артыу; **река́ взду́лась по́сле проливны́х дожде́й** ҡойоп яуған ямғырҙан һуң йылға күтәрелде **3.** (*вспухнуть*) ҡабарып сығыу, күбеп сығыу, шешенеү; **щека́ взду́лась** яңаҡ шешенгән **4.** *перен.*; *разг.* (*увеличиться — о ценах*) хаҡ күтәрелеү (артыу)

ВЗДЫ́БИТЬ *сов. кого* үрә торғоҙоу, арт аяғына баҫтырыу (*атты*); **взды́бить коня́** атты үрә торғоҙоу

ВЗДЫ́БИТЬСЯ *сов.* **1.** үрә тороу, арт аяғына баҫыу (*ат тураһында*) **2.** (*подняться кверху*) өҫкә күтәрелеү, үрә тороу; **во́лосы взды́бились** сәстәр үрә торҙо

ВЗДЫ́БЛИВАТЬ *несов. см.* **взды́бить**

ВЗДЫ́БЛИВАТЬСЯ *несов. см.* **взды́биться**

ВЗДЫМА́ТЬ *несов. что* борҡотоу, күтәреү, туҙҙырыу; **вздыма́ть пыль** саң күтәреү

ВЗДЫМА́ТЬСЯ *несов.* **1.** (*подниматься кверху*) өҫкә күтәрелеү, олғашыу; **раке́ты вздыма́лись к не́бу** ракеталар һауаға олғашты; **во́лны вздыма́лись** тулҡындар өҫкә күтәрелде **2.** (*о груди*) ҡалҡыу; **грудь вздыма́лась** күкрәге ҡалҡты **3.** *страд. от* **вздыма́ть**

ВЗДЫХА́НИЕ *с* тын (һулыш) алыу, һулыш

ВЗДЫХА́ТЕЛЬ *м*; *разг., шутл.* ғишыҡ тотоусы

ВЗДЫХА́ТЬ *несов.* **1.** көрһөнөү, ауыр һулау, уфылдау; **тяжело́ вздыха́ть** ауыр итеп көрһөнөү **2.** *о ком-чём, по ком-чём* яманһыулау, һағыныу, юҡһыныу **3.** *по ком*; *разг., уст.* яратып йөрөү, ғашиҡ булыу

ВЗИМА́НИЕ *с см.* **взима́ть**

ВЗИМА́ТЬ *несов. что* (*взыскивать*) түләтеү, алыу, йыйыу; **взима́ть по́шлину** пошлина түләтеү

ВЗИМА́ТЬСЯ *несов. страд. от* **взима́ть**

ВЗИРА́НИЕ *с*; *уст.* ҡарау

ВЗИРА́ТЬ *несов. на кого-что* ҡарау, ҡарап тороу

ВЗЛА́МЫВАНИЕ *с* ватыу

ВЗЛА́МЫВАТЬ *несов. см.* **взлома́ть**

ВЗЛА́МЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **взлома́ться 2.** *страд. от* **взла́мывать**

ВЗЛЕЗА́ТЬ *несов. см.* **взлезть**

ВЗЛЕЗТЬ *сов.* үрмәләп менеү, менеү, күтәрелеү

ВЗЛЕЛЕ́ЯТЬ *сов.* **1.** *кого* иркәләп (һөйөп) үҫтереү; **взлеле́ять дочь** ҡыҙҙы иркәләп үҫтереү **2.** *что*; *перен.* (уй, фекер) йөрөтөү, тыуҙырыу; **взлеле́ять наде́жду** ышаныс тыуҙырыу

ВЗЛЁТ *м* **1.** *см.* **взлете́ть**; **во вре́мя взлёта** осоп күтәрелгәндә **2.** *чего*; *перен.* күтәрелеш, осош; **взлёт нау́чного тво́рчества** фәнни ижад күтәрелеше

ВЗЛЕТА́ТЬ *несов. см.* **взлете́ть**

ВЗЛЕТЕ́ТЬ *сов.* **1.** (осоп) күтәрелеү, осоп менеү; **раке́та взлете́ла** ракета күтәрелде; **пти́ца взлете́ла на скалу́** ҡош ҡаяға осоп менде **2.** *разг.* (*взбежать наверх*) йүгереп менеү, атылып менеү; **взлете́ть на ле́стницу** баҫҡысҡа атылып менеү ♦ **взлете́ть на во́здух**: 1) көлө күккә осоу (*шартлау*); 2) юҡҡа сығыу, емерелеү (*өмөт, хыял, план һ.б.*)

ВЗЛЁТНЫЙ, -ая, -ое осоп менеү ...ы, осоп күтәрелеү ...ы; **взлётная доро́жка** осоп күтәрелеү юлы

ВЗЛОМ *м см.* **взлома́ть**; **взлом замка́** йоҙаҡты ватып асыу

ВЗЛОМА́ТЬ *сов. что* **1.** ватыу, ватып асыу, емереү, аҡтарып ташлау; **взлома́ть дверь** ишекте ватыу; **взлома́ть пол** иҙәнде аҡтарып ташлау **2.** *воен.* өҙөү, емереү; **взлома́ть оборо́ну проти́вника** дошман оборонаһын емереү

ВЗЛОМА́ТЬСЯ *сов.* (*о льде*) аҡтарылып асылыу

ВЗЛО́МЩИК *м* йоҙаҡ ватыусы, йорт-йыһаз ҡарағы

ВЗЛОХМА́ТИТЬ *сов. что* туҙҙырыу, туҙғытыу, тырпайтыу; **взлохма́тить во́лосы** сәс(тәрҙе) туҙҙырыу

ВЗЛОХМА́ТИТЬСЯ *сов.* туҙыу, туҙғыу, тырпайыу; **во́лосы взлохма́тились** сәстәр туҙып бөткән

ВЗЛОХМА́ЧЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **взлохма́тить 2.** *прил.* туҙған, туҙғыған, тырпайған

ВЗЛОХМА́ЧИВАТЬ *несов. см.* **взлохма́тить**

ВЗЛОХМА́ЧИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **взлохма́титься 2.** *страд. от* **взлохма́чивать**

ВЗЛУЩИ́ТЬ *сов. что*; *с.-х.* йомшартыу (*тупраҡта дым һаҡлау өсөн*)

ВЗМАХ *м* һелтәү, ҡағыу; **взмах кры́льев** ҡанаттарҙы ҡағыу

ВЗМА́ХИВАТЬ *несов. см.* **взмахну́ть**

ВЗМАХНУ́ТЬ *сов. чем* һелтәү, болғау; (*о крыльях*) елпеү, ҡағыу; **взмахну́ть крыло́м** ҡанат ҡағыу; **взмахну́ть фура́жкой** фуражка болғау

ВЗМАХНУ́ТЬСЯ *сов.* тиҙ өҫкә күтәрелеү

ВЗМЕСТИ́ *сов. что* (ҡапыл) өҫкә күтәреү (ташлау), күтәреп ебәреү

ВЗМЁТ *м* **1.** *см.* **взмета́ть** — **взметну́ть**; **взмёт пла́мени** ялҡындың өҫкә күтәрелеүе **2.** *с.-х.* һөрөү, күтәреү; **взмёт па́ра** пар күтәреү; **взмёт зя́би** туңға һөрөү

ВЗМЕТА́ТЬ I *сов. что* **1.** борҡотоу, күтәреү, туҙҙырыу; **взмета́ть пыль** саң борҡотоу **2.** *с.-х.* һөрөү, күтәреү; **взмета́ть пар** пар күтәреү

ВЗМЕТА́ТЬ II *несов. см.* **взмести́**

ВЗМЕТНУ́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что* (ҡапыл) өҫкә осороу, юғарыға ырғытыу, һауаға сөйөү, аҡтарып ташлау; **взрыв ми́ны взметну́л зе́млю** мина шартлауы ерҙе аҡтарып ташланы; **ве́тер взметну́л ли́стья** ел япраҡтарҙы ҡапыл өҫкә осорҙо **2.** *чем* (*взмахнуть*) һелтәү, сайҡау, сөйөү; **взметну́ть голово́й** баш сайҡау

ВЗМЕТНУ́ТЬСЯ *сов.* өҫкә күтәрелеү, юғарыға ынтылыу, атылыу, һикереү, ырғыу; **раке́та взметну́лась к не́бу** ракета һауаға атылды; **ры́ба взметну́лась** балыҡ өҫкә ырғый **2.** (*стремительно вскочить*) ырғып (һикереп) тороу, ырғып һикереп китеү; **во́лки взметну́лись** бүреләр һикереп торҙо

ВЗМЁТЫВАТЬ *несов. см.* **взмета́ть** I — **взметну́ть**

ВЗМЁТЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **взметну́ться 2.** *страд. от* **взмётывать**

ВЗМОКА́ТЬ *несов. см.* **взмо́кнуть**

ВЗМО́КНУТЬ *сов.*; *разг.* һыуланыу, еүешләнеү, сыланыу; **спина́ моя́ взмо́кла** арҡам һыуланды

ВЗМОЛИ́ТЬСЯ *сов.* ялыныу, үтенеү, ялбарыу, ялынып һорау, үтенеп һорау; **он взмоли́лся о поща́де** ул мәрхәмәт һорап ялынды

ВЗМО́РЬЕ *с* диңгеҙ буйы (яры); **гуля́ть по взмо́рью** диңгеҙ буйында йөрөү

ВЗМУТИ́ТЬ *сов. что* болғансыҡлау, буръяҡландырыу (*һыуҙы, шыйыҡлыҡты һ.б.*)

ВЗМУТИ́ТЬСЯ *сов.* болғансыҡланыу, буръяҡланыу

ВЗМЫВА́ТЬ *несов. см.* **взмыть**

ВЗМЫ́ЛЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **взмы́лить 2.** *прил.* (*о лошади*) аҡ күбеккә төшкән (батҡан)

ВЗМЫ́ЛИВАТЬ *несов. см.* **взмы́лить**

ВЗМЫ́ЛИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **взмы́литься 2.** *страд. от* **взмы́ливать**

ВЗМЫ́ЛИТЬ *сов.* **1.** *кого-что*; *разг.* (*воду*) һабынлау, күбекләндереү **2.** (*о лошади*) аҡ күбеккә батырыу (төшөрөү); **взмы́лить коня́** атты аҡ күбеккә төшөрөү

ВЗМЫ́ЛИТЬСЯ *сов.* **1.** *разг.* (*образовать пену*) һабынланыу, күбекләнеү **2.** (*о лошади*) аҡ күбеккә батыу (төшөү)

ВЗМЫТЬ *сов.* (*быстро взлететь*) ҡапыл осоп күтәрелеү, юғарыға күтәрелеү, атылыу; **самолёт взмыл вверх** самолёт юғарыға күтәрелде

ВЗНОС *м* **1.** (*внесение денег*) түләү, аҡса түләү; **сро́чный взнос** ашығыс түләү **2.** взнос; **чле́нский взнос** ағзалыҡ взносы; **вступи́тельный взнос** инеү взносы

ВЗНУЗДА́ТЬ *сов.* **1.** *кого* ауыҙлыҡлау, ауыҙлыҡ кейҙереү **2.** *кого-что*; *перен.*, *прост.* ауыҙлыҡлау, буйһондороу, тыйыу; **взнузда́ть ре́ку** йылғаны ауыҙлыҡлау

ВЗНУ́ЗДЫВАТЬ *несов. см.* **взнузда́ть**

ВЗО... *приставка см.* **вз...**

ВЗОБРА́ТЬСЯ *сов.* тырмашып менеү, үрмәләп менеү, менеп етеү; **взобра́ться на верши́ну горы́** тау түбәһенә менеп етеү

ВЗОЙТИ́ *сов.* **1.** күтәрелеү, менеү; **взойти́ на го́ру** тауға күтәрелеү **2.** (*о небесных светилах*) ҡалҡыу, тыуыу, сығыу, күтәрелеү; **со́лнце взошло́** ҡояш сыҡты (ҡалҡты); **взошла́ луна́** ай тыуҙы **3.** *разг.* (*подняться — о тесте*) ҡабарыу, ҡабарып сығыу, күтәрелеү; **те́сто взошло́** ҡамыр ҡабарҙы **4.** (*прорасти*) шытып сығыу; **все семена́ взойду́т** бөтә орлоҡтар ҙа шытып сығасаҡ

ВЗОР *м* **1.** ҡараш, ҡарау, күҙ ҡарашы; **вду́мчивый взор** уйсан ҡараш; **устреми́ть взор** күҙ ҡарашын йүнәлдереү **2.** *обычно мн.* **взо́ры**; *перен.* (*внимание*, *интерес*) иғтибар, ҡыҙыҡһыныу; **взо́ры всех бы́ли прико́ваны к э́тим собы́тиям** бөтәһенең иғтибары ошо ваҡиғаға йүнәлтелгәйне

ВЗОРВА́ТЬ *сов.* **1.** *что* шартлатыу, емереү; **взорва́ть лёд** боҙҙо шартлатыу **2.** *кого-что*; *перен.*, *разг.* (*возмутить*) асыуландырыу, асыуын ҡабартыу, сығырынан сығарыу; **его́ слова́ взорва́ли меня́** уның һүҙҙәре мине сығырымдан сығарҙы

ВЗОРВА́ТЬСЯ *сов.* **1.** шартлау, (шартлап) ярылыу; **грана́та взорвала́сь** граната шартланы **2.** *перен.*, *разг.* (*возмутиться*) ныҡ асыуланыу, асыу ташыу, сығырҙан сығыу; **вдруг учи́тель взорва́лся** уҡытыусы ҡапыл сығырынан сыҡты

ВЗРАСТИ́ТЬ *сов. кого-что*; *высок.* (*вырастить*) тәрбиәләп үҫтереү, ҡарап үҫтереү

ВЗРА́ЩИВАТЬ *несов. см.* **взрасти́ть**

ВЗРА́ЩИВАТЬСЯ *несов. страд. от* **взра́щивать**

ВЗРЕВЕ́ТЬ *сов.* **1.** үкереп ебәреү; **зверь взреве́л** йәнлек үкереп ебәрҙе **2.** (*вскричать*) аҡырып (ҡысҡырып) ебәреү, аҡырыу; **взреве́ть исто́шным го́лосом** әсе тауыш менән аҡырып ебәреү **3.** (*о резких и громких звуках машин*) үкереү; **теплово́з взреве́л** тепловоз үкереп ебәрҙе

ВЗРЕЗ *м* **1.** *см.* **взре́зать — взреза́ть 2.** (*прорез*) ҡырҡылған урын

ВЗРЕ́ЗАТЬ *сов. что* киҫеп (ярып) ебәреү, ҡырҡыу, ярыу; **взре́зать арбу́з** ҡарбуз(ды) ярыу

ВЗРЕЗА́ТЬ *несов. см.* **взре́зать**

ВЗРОСЛЕ́ТЬ *несов.*; *разг.* ҙурайыу, үҫеү, буйға етеү, ир ҡорона ултырыу

ВЗРО́СЛЫЙ, -ая, -ое **1.** балиғ булған, ҙурайған, буйға еткән, өлкән; **взро́слый ю́ноша** балиғ булған егет; **взро́слая дочь** буйға еткән ҡыҙ **2.** *в знач. сущ.* **взро́слые** *мн.* ололар, өлкәндәр, ҙурҙар; **взро́слые и де́ти** ололар һәм балалар **3.** (*достигший полной зрелости — о животных, птицах и т.п.*) оло; **взро́слые ко́ни** оло аттар

ВЗРЫВ *м* **1.** шартлау; **взрыв снаря́да** снаряд шартлауы **2.** (*разрушение*) шартлатыу, шартлатып емереү; **взрыв моста́** күперҙе шартлатыу **3.** *перен.* ҡапыл күтәрелеш, сағылыш; **взрыв аплодисме́нтов** көслө ҡул сабыуҙар; **взрыв сме́ха** геү килеп шарҡылдап көлөү

ВЗРЫВА́ТЕЛЬ *м*; *воен.* шартлатҡыс

ВЗРЫВА́ТЬ I *несов. см.* **взорва́ть**

ВЗРЫВА́ТЬ II *несов. см.* **взрыть**

ВЗРЫВА́ТЬСЯ I *несов.* **1.** *см.* **взорва́ться 2.** *страд. от* **взрыва́ть** I

ВЗРЫВА́ТЬСЯ II *несов. страд. от* **взрыва́ть** II

ВЗРЫВНИ́К *м*; *разг.* шартлатыусы; **рабо́тать взрывнико́м** шартлатыусы булып эшләү

ВЗРЫВНО́Й, -ая, -ое **1.** шартлау ...ы, шартлатыу ...ы, шартлаулы, шартлай торған; **взрывны́е рабо́ты** шартлатыу эштәре; **взрывна́я волна́** шартлау тулҡыны; **взрывно́й снаря́д** шартлаулы снаряд **2.** *лингв.* шартлаулы; **взрывно́й звук** шартлаулы өн

ВЗРЫВЧА́ТКА *ж*; *разг.* шартлатҡыс

ВЗРЫ́ВЧАТЫЙ, -ая, -ое шартлаусан, шартлай торған; **взры́вчатые вещества́** шартлаусан матдәләр

ВЗРЫТЬ *сов. что* ҡаҙыу, ҡаҙып бөтөрөү (сығыу), ҡаҙып йомшартыу; **взрыть зе́млю** ерҙе ҡаҙып йомшартыу

ВЗРЫХЛИ́ТЬ *сов. что* (ҡаҙып) йомшартыу, көпшәкләндереү; **взрыхли́ть по́чву** тупраҡты ҡаҙып йомшартыу

ВЗРЫХЛЯ́ТЬ *несов. см.* **взрыхли́ть**

ВЗЪ... *приставка см.* **вз...**

ВЗЪЕДА́ТЬСЯ *несов. см.* **взъе́сться**

ВЗЪЕРЕПЕ́НИТЬ *сов. кого*; *прост.* асыуландырыу, киреләндереү, тиҫкәреләндереү, кәзәләндереү

ВЗЪЕРЕПЕ́НИТЬСЯ *сов.*; *прост.* асыуланып китеү, киреләнеү, тиҫкәреләнеү, кәзәләнеү

ВЗЪЕРО́ШЕННЫЙ, -ая, -ое *разг.* **1.** *прич. от* **взъеро́шить 2.** *прил.* туҙғыған, туҙылған, тырпайған, туҙғыған йөнлө, ялбыраған, ялбыр; **взъеро́шенные во́лосы** тырпайған сәс; **взъеро́шенный медве́дь** туҙғыған йөнлө айыу

ВЗЪЕРО́ШИВАТЬ *несов. см.* **взъеро́шить**

ВЗЪЕРО́ШИВАТЬСЯ *несов. см.* **взъеро́шиться**

ВЗЪЕРО́ШИТЬ *сов. что*; *разг.* туҙғытыу, тырпайтыу, ҡабартыу

ВЗЪЕРО́ШИТЬСЯ *сов.*; *разг.* туҙғыу, тырпайыу, ҡабарыу; **усы́ взъеро́шились** мыйыҡтар(ы) тырпайған

ВЗЪЕ́СТЬСЯ *сов. на кого-что*; *разг.* ҡаныҡыу, йәбешеү

ВЗЪЕ́ХАТЬ *сов.* менеү (*ҡалҡыу урынға*); **взъе́хать на бе́рег** ярға менеү

ВЗЪЯРИ́ТЬ *сов. кого-что*; *разг.* асыуландырыу, асыуына тейеү, ярһытыу

ВЗЪЯРИ́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* асыуланыу, ярһыу

ВЗЫВА́ТЬ *несов. к кому-чему, о чём*; *высок.* (*призывать*) өндәү, саҡырыу; **взыва́ть к справедли́вости** ғәҙеллеккә саҡырыу; **взыва́ть о по́мощи** ярҙамға саҡырыу

ВЗЫГРА́ТЬ *сов.* **1.** уйынсаҡланыу, уйнаҡлау, кәйефләнеү; **конь взыгра́л** ат уйынсаҡлана башланы **2.** ҡотороу, хәрәкәткә килеү, тулҡынланыу; **мо́ре взыгра́ло** диңгеҙ ҡоторондо ♦ **взыгра́ла душа́**; **взыгра́ло се́рдце** күңел күтәрелеп китте

ВЗЫСКА́НИЕ *с* **1.** *см.* **взыскать** 1; **2.** (*наказание*) яза, шелтә; **дисциплина́рное взыска́ние** дисциплинар яза; **наложи́ть взыска́ние** шелтә биреү

ВЗЫСКА́ТЕЛЬНОСТЬ *ж* талапсанлыҡ; **прояви́ть взыска́тельность** талапсанлыҡ күрһәтеү

ВЗЫСКА́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое талапсан; **взыска́тельный кри́тик** талапсан тәнҡитсе

ВЗЫСКА́ТЬ *сов.* **1.** *что, с кого* түләтеү, түләттереү; **взыска́ть нало́г** һалым түләтеү; **взыска́ть штраф** штраф түләтеү **2.** *с кого-чего* и *без доп.* (*привлечь к ответственности*) яза биреү, яуапҡа тарттырыу ♦ **не взыщи́(те)** ғәйепкә алма(ғыҙ), ғәйеп итмә(геҙ)

ВЗЫ́СКИВАТЬ *несов. см.* **взыска́ть** 1

ВЗЫ́СКИВАТЬСЯ *несов. страд. от* **взы́скивать**

ВЗЯ́ТИЕ *с* (баҫып) алыу, алыныу; **взя́тие укрепле́ния** нығытманы алыу; **взя́тие вла́сти** власты алыу

ВЗЯ́ТКА *ж* **1.** ришүәт; **брать взя́тку** ришүәт алыу **2.** (*в картах*) взятка ♦ **взя́тки гла́дки** *с кого* бер нәмә лә ала (эшләтә, таптыра) алмайһың

ВЗЯ́ТОК *м*; *пчел.* табыш, бал йыйымы (*бал ҡорттарының бер ваҡытта йыйған балы*)

ВЗЯ́ТОЧНИК *м* и **ВЗЯ́ТОЧНИЦА** *ж* ришүәтсе, ришүәт алыусы

ВЗЯ́ТОЧНИЧЕСКИЙ, -ая, -ое ришүәт ...ы, ришүәтселек ...ы; **взя́точнические приёмы** ришүәтселек алымдары

ВЗЯ́ТОЧНИЧЕСТВО *с* ришүәтселек, ришүәт алыу

ВЗЯТЬ *сов.* **1.** *см.* **брать** 1—3, 5—13; **2.** *кого-что* (*арестовать*) ҡулға алыу; **взять престу́пника** енәйәтсене ҡулға алыу **3.** *что* (*в сочетании с союзами "да", "и", "да и"*) тотоу, тоторға; **возьму́ да скажу́** тотормон да әйтермен; **взять и пое́хать** тоторға ла китергә **4.** *кого-что* (*в сочетании с частицами "хотя", "хотя бы"*) алыу, алып ҡарау; **взять хотя́ бы учителе́й** уҡытыусыларҙы алып ҡарайыҡ; **возьми́ хоть сестру́** апайыңды ғына ал ♦ **взять быка́ за рога́** ҡыйыу эш итеү; **взять верх** өҫтөнлөк алыу, өҫкә сығыу, еңеү; **взять приме́р** үрнәк алыу; **взять в свои́ ру́ки** үҙ ҡулы аҫтына алыу, буйһондороу; **взять себя́ в ру́ки** үҙеңде ҡулға алыу, тыйылыу; **на́ша взяла́** беҙҙең яҡ еңде; **не до́рого возьмёт** оҙаҡ уйлап тормай, уйлап тормайынса; **с чего́ (отку́да) он (она́ и т.д.) взял** ҡайҙан алды (нимәнән сығып әйтә) ул уны (*һығымта нимә нигеҙендә эшләнгән*)

ВЗЯ́ТЬСЯ *сов.* **1.** *см.* **бра́ться 2.** *разг.* үҫеп китеү, ерегеү; **я́блоня взяла́сь** алма ағасы үҫеп китте ♦ **взя́ться за ум** аҡылға килеү, берәй нәмә уйлап сығарыу; **отку́да ни возьми́сь** көтмәгәндә, уйламағанда, ҡапыл килеп сығыу

ВИАДУ́К *м* виадук (*соҡор, тарлауыҡ аша, таш һәм тимер юл өҫтөнән һалынған күпер*)

ВИБРА́ТОР *м*; *физ.* вибратор (*тирбәлеү хәрәкәтен барлыҡҡа килтереүсе прибор*)

ВИБРА́ЦИЯ *ж* **1.** *физ.* вибрация, тирбәлеү; **вибра́ция мото́ра** моторҙың вибрацияһы **2.** *муз.* ҡалтырау; **вибра́ция струны́** ҡылдың ҡалтырауы

ВИБРИО́Н *м* вибрион (*бактерия*); **вибрио́н холе́ры** ваба вибрионы

ВИБРИ́РОВАТЬ *несов.* **1.** тирбәлеү, вибрация яһау **2.** (*о голосе*) ҡалтырау

ВИБРО́МЕТР *м* виброметр (*вибрацияны үлсәү приборы*)

ВИВА́РИЙ *м*; *спец.* виварий (*тәжрибә үткәреү өсөн хайуандар урыны*)

ВИВИСЕ́КТОР *м* вивисектор (*вивисекция белгесе*)

ВИВИСЕ́КЦИЯ *ж* вивисекция (*берәй ағзаның функцияһын тикшереү маҡсатында тере организмға яһалған операция*)

ВИГВА́М *м* вигвам (*Төньяҡ Америка индеецтарының сыбыҡ-сабыҡтан, ҡабыҡ йәки тиренән яһалған ҡыуышы*)

ВИГО́НЕВЫЙ, -ая, -ое вигонь ...ы, вигонь, вигондән яһалған; **вигоневое пряде́ние** вигонь иләү; **вигоневый шарф** вигонь шарф

ВИГО́НЬ *ж* вигонь (**1.** *зоол. Көньяҡ Америкала йәшәгән һөтимәр хайуан (ламалар токомона ҡарай)* **2.** *шул хайуандың йөнө һәм унан һуғылған туҡыма* **3.** *мамыҡтан, шырт йөндән иләнгән еп һәм унан һуғылған туҡыма*)

ВИД I *м* **1.** (*внешность*) күренеш, тышҡы күренеш; **вид го́рной реки́** тау йылғаһы күренеше **2.** (*внешний облик как состояние*) ҡиәфәт, сырай, төҫ; **здоро́вый вид** сәләмәт төҫ; **больно́й вид** ауырыу төҫ; **лука́вый вид** шаян ҡиәфәт; **ва́жный вид** эре ҡиәфәт **3.** (*местность, видимая взором; зрелище*) күренеш; **вид из окна́** тәҙрә аша булған күренеш **4.** (*изображение местности, пейзаж*) һүрәт, тәбиғәт күренеше, пейзаж; **ви́ды Кры́ма** Ҡырым пейзажы **5.** *с предлогами*

“*в*”, “*из*”, “*на*”, “*при*” *образует наречные сочетания*: **в виду́**; **на виду́** күҙ уңында, күҙ алдында; **из ви́да (и́з виду)** күҙ уңынан, күҙҙән; **при ви́де** күргәс; **на виду́ у всех** бөтәһенең күҙ алдында; **скры́ться из ви́ду** күҙҙән юғалыу; **на виду́ у люде́й** кешеләрҙең күҙ алдында **6.** *мн.* **ви́ды** (*предположения, намерения*) теләк, ниәт, уй, иҫәп; **ви́ды на урожа́й** уңышҡа иҫәп; **ви́ды на бу́дущее** киләсәккә уй, хыял ♦ **вид на жи́тельство** *уст.* паспорт; **в ви́де** *чего* хәлдә, күренештә, рәүештә; **для ви́да** күҙ буяу өсөн; **на вид**; **по ви́ду**; **с ви́ду** ҡарар күҙгә, тышҡы күренеше менән; **под ви́дом** *кого* тигән булып, тигән һылтау менән, -ға/-гә һалынып; **вида́ть ви́ды** *см.* **вида́ть** II; **де́лать вид** һалышыу (һалыныу); **име́ть ви́ды** *на кого-что* иҫәп тотоу, ниәт тотоу; **не пода́ть (не показа́ть) ви́ду** сер бирмәү, белгертмәү; **быть на виду́** күҙ алдында булыу, иғтибар үҙәгендә булыу; **у всех на виду́** бөтәһенең күҙ алдында булыу; **име́ть в виду́**: 1) күҙ уңында тотоу; 2) иҫәпкә алыу, иғтибар итеү; 3) теләктә булыу, уйҙа булыу; **име́ться в виду́** күҙ алдында тотолоу; **ни под каки́м ви́дом** һис нисек, һис бер хәлдә лә, ни генә булғанда ла; **ста́вить на вид** *кому* иҫкәртеү, шелтә биреү; **теря́ть из ви́ду** күҙ уңынан сығарыу; **упусти́ть (вы́пустить) из ви́ду** онотоу, күҙ уңынан ысҡындырыу

ВИД II *м* **1.** төр, тармаҡ; **все ви́ды ору́жия** ҡоралдың бөтә төрҙәре; **ви́ды живо́тных** хайуандар төрө **2.** *лингв.* төр; **ви́ды глаго́ла** ҡылым төрҙәре

ВИ́ДАННЫЙ, -ая, -ое *прич. от* **вида́ть** I ♦ **ви́данное ли э́то де́ло** күрелгән эшме ни был

ВИДА́ТЬ I *несов. см.* **ви́деть** ♦ **глаза́ б мои́ не вида́ли** *кого-чего* күрмәһәм, яҡшыраҡ булыр ине; **где э́то ви́дано** *с союзом “чтоб” или с неопр.* был ни тигән эш, булған хәл түгел был (*ризаһыҙлыҡ белдергәндә әйтелә*)

ВИДА́ТЬ II *разг.* **1.** *в знач. сказ., безл.* күреп булыу, күренеү; **ничего́ не вида́ть** бер нәмә лә күренмәй; **отсю́да хорошо́ вида́ть** бынан яҡшы күренә **2.** *в знач. вводн. сл.* күрәһең, ахыры, моғайын; **он, вида́ть, весёлый челове́к** ул, күрәһең, күңелле кеше ♦ **в глаза́ не вида́ть** *кого* бөтөнләй күренмәү; **вида́ть ви́ды** күпте күреү; **от земли́ не вида́ть** бик бәләкәй кәүҙәле, бот буйындай; **(ни) зги не вида́ть** ҡараңғы, күҙгә төртһәң күренгеһеҙ (күренмәҫлек)

ВИДА́ТЬСЯ *несов.*; *разг. см.* **ви́деться** 3

ВИ́ДЕНИЕ *с* күреү, күреү һәләте; **отчётливое ви́дение** аныҡ күреү; **ви́дение на расстоя́нии** алыҫтан күреү һәләте

ВИДЕ́НИЕ *с* **1.** (*призрак, привидение*) шәүлә, өрәк; **пе́ред ним не виде́ние, а челове́к** уның алдында өрәк түгел, ә кеше **2.** (*сновидение*) төш күреү; **сла́дкие виде́ния** татлы төштәр **3.** (*образ, воображаемый предмет*) кәүҙәләнеш, күҙ алдына килгән нәмә; **виде́ния про́шлого** боронғоноң кәүҙәләнеше

ВИ́ДЕТЬ *несов.* **1.** *кого-что* күреү; **хорошо́ ви́деть** яҡшы күреү; **я ви́дел мо́ре** мин диңгеҙ күрҙем **2.** *кого-что* (*встречать*) күреү, осрашыу; **я ви́дел его́ вчера́** мин уны кисә осраттым **3.** *что* (*испытывать*) күреү, кисереү; **мно́го ви́деть в жи́зни** тормошта күпте күреү **4.** *что* (*сознавать, находить*) аңлау, һиҙеү, күреү, белеү; **ви́деть свою́ оши́бку** үҙеңдең хатаңды күреү; **ви́деть, с кем име́ешь де́ло** кем менән эш иткәнеңде белеү; **ви́деть необходи́мость** кәрәклектә аңлау **5.** *кого-что* (*считать, принимать*) тип уйлау, һанау, иҫәпләү, табыу; **не ви́жу в э́том ничего́ осо́бенного** бында әллә ни тапмайым; **ви́деть себя́ взро́слым** үҙеңде олоға һанау; **ви́деть меня́ де́вочкой** мине ҡыҙыҡай тип һанау ♦ **ви́дишь (ви́дите)**; **ви́дишь ли (ви́дите ли)** *в знач. вводн. сл.* күрәһеңме (күрәһегеҙме); беләһеңме (беләһегеҙме); **ви́деть на два арши́на под землёй (в зе́млю)** ете ҡат ер аҫтындағын күреү; **ви́деть наскво́зь** *кого* үтәнән-үтә күреү, яҡшы белеү; **ви́деть не мо́гу (не мо́жет)** күрә алмайым, күргем дә килмәй; **как ви́дите** *в знач. вводн. сл.* күреүегеҙсә, күрәһегеҙ; **не ви́деть све́та (во́льного)** көн күрмәү (*тынғыһыҙлыҡ йәки хәсрәт кисереү хаҡында*); **рад ви́деть (вас)** (һеҙҙе) күреүемә шатмын (*сәләмләү һүҙе*); **спать и (во сне) ви́деть** нимәнелер бик ныҡ теләү; **то́лько и ви́дели** *кого* ҡойроғо ғына күренеп ҡалды

ВИ́ДЕТЬСЯ *несов.* **1.** *кому-чему* и *без доп.* (*восприниматься зрением*) күренеү; **ко́е-где́ ви́дятся кусты́** унда-бында ҡыуаҡлыҡтар күренә **2.** *кому-чему* (*мысленно представляться, грезиться*) күренеү, һиҙелеү, төшкә кереү; **мне ви́делся стра́шный сон** миңә ҡурҡыныс төш күренде **3.** *с кем* и *без доп.* (*встречаться*) күрешеү, осрашыу; **ви́деться с това́рищами** иптәштәр менән осрашыу; **мы ви́димся ча́сто** беҙ йыш күрешәбеҙ ♦ **как ви́дится** *в знач. вводн. сл.*; *прост.* күрәһең, булһа кәрәк, ихтимал, моғайын

ВИ́ДИМО *нареч.* **1.** *уст.* (күҙгә) күренеп, беленеп, асыҡтан-асыҡ; **её жизнь ви́димо га́сла** уның тормошо күҙгә күренеп һүнде **2.** *в знач. вводн. сл.* күрәһең, ахырыһы, буғай, булһа кәрәк; **он, ви́димо, не зна́ет** ул, күрәһең, белмәй

ВИ́ДИМО-НЕВИ́ДИМО *нареч.*; *разг.* иҫәпһеҙ-хисапһыҙ, бик күп, икһеҙ-сикһеҙ; **наро́ду собрало́сь ви́димо-неви́димо** халыҡ бик күп йыйылды

ВИ́ДИМОСТЬ *ж* **1.** күренеү, күреү мөмкинлеге, күренеүсәнлек; **хоро́шая ви́димость** яҡшы күренеү; **плоха́я ви́димость** насар күренеү **2.** тыштан ғына (күренгән), һүрәтләнеш, кәүҙәләнеш, тышҡы (ҡиәфәт), күренеш; **э́то то́лько одна́ ви́димость** был тик тыштан ғына күренгән; **созда́ть ви́димость поря́дка** тыштан ғына тәртип күренешен булдырыу ♦ **для ви́димости** *прост.* күрер күҙгә генә, күҙ буяу өсөн; **по**

(всей) ви́димости *в знач. вводн. сл.* күрәһең, моғайын

ВИ́ДИМЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **ви́деть** **2.** *прил.* күренеп торған, күренә торған, күренеүсән; **ви́димые предме́ты** күренеп торған нәмәләр **3.** *прил.* (*явный, очевидный, заметный*) апасыҡ, асыҡ күренеп торған, күҙгә ташланып (күренеп) торған, билдәле булған; **ви́димая вражда́** күҙгә ташланып торған дошманлыҡ; **ви́димая ра́зница в во́зрасте** күҙгә күренеп торған йәш айырмаһы **4.** *прил.*; *разг.* (*кажущийся*) тышҡы, тышҡы яҡтан күренгән, тойолған, булып күренгән; **ви́димая весёлость** тышҡы күңеллелек ♦ **ви́димое де́ло** *в знач. вводн. сл.*; *прост.*: 1) билдәле; 2) моғайын, ихтимал, булһа кәрәк

ВИДНЕ́ТЬСЯ *несов.* күренеү, күренеп тороу; **вдали́ видне́ется го́род** алыҫта ҡала күренә

ВИ́ДНО 1. *в знач. сказ.*, *безл.* күренә, күренеп тора; **отсю́да ви́дно всю дере́вню** бынан бөтә ауыл күренә; **ви́дно, что он нездоро́в** уның сәләмәт түгеллеге күренеп тора **2.** *в знач. вводн. сл.*; *разг.* күрәһең, ахыры, буғай; **ви́дно, он уже́ уе́хал** күрәһең, ул киткән **3.** *в знач. вводн. сл.* (*в сочетании с "как"*) күренеүенсә; **как ви́дно, он по́нял** күренеүенсә, ул аңланы ♦ **(ни) зги не ви́дно** ҡараңғы, күҙгә төртһәң күренгеһеҙ

ВИ́ДНЫЙ, -ая, -ое **1.** күренеп торған; **на ви́дном ме́сте** күренеп торған урында **2.** күренекле, ҙур; **ви́дный челове́к** күренекле кеше; **игра́ть ви́дную роль в жи́зни** тормошта ҙур роль уйнау **3.** танылған, таныҡлы, атаҡлы, мәшһүр; **ви́дный учёный** танылған ғалим **4.** *разг.* күрмәлекле, күркәм, зифа буйлы, матур кәүҙәле; **ви́дный па́рень** күрмәлекле егет

...ВИ́ДНЫЙ, -ая, -ое *урыҫ телендәге ҡушма һүҙҙәрҙең "һымаҡ", "оҡшаш" мәғәнәһендәге икенсе өлөшө, мәҫ.*, **конусови́дный** конусҡа оҡшаш; **шарови́дный** шар һымаҡ

ВИДОВО́Й I, -ая, -ое тәбиғәт күренешен сағылдырған; **видово́й фильм** тәбиғәт күренешен сағылдырған фильм

ВИДОВО́Й II, -ая, -ое **1.** *спец.* төр ...ы; **видовы́е при́знаки** төр билгеләре **2.** *лингв.* төр ...ы, төр яғынан; **видовы́е разли́чия глаго́лов** ҡылымдарҙың төр яғынан айырмалыҡтары

ВИДОИЗМЕНЕ́НИЕ *с* **1.** үҙгәреш, үҙгәреү; **видоизмене́ние облако́в** болоттарҙың үҙгәреүе **2.** (*разновидность*) төр ...ы, бер төрө, үҙгәртелгән төр; **видоизмене́ния плу́га** һабандың үҙгәртелгән төрҙәре

ВИДОИЗМЕНИ́ТЬ *сов. что* үҙгәртеү, төрләндереү; **видоизмени́ть прое́кт** проектты үҙгәртеү

ВИДОИЗМЕНИ́ТЬСЯ *сов.* үҙгәреү, төрләнеү

ВИДОИЗМЕНЯ́ЕМОСТЬ *ж* үҙгәреүсәнлек, төрләнеүсәнлек

ВИДОИЗМЕНЯ́ТЬ *несов. см.* **видоизмени́ть**

ВИДОИЗМЕНЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **видоизмени́ться** **2.** *страд. от* **видоизменя́ть**

ВИДОИСКА́ТЕЛЬ *м*; *фото.* видоискатель, сағылдырғыс, объект эҙләгес

ВИДООБРАЗОВА́НИЕ *с*; *биол.* төрҙәр барлыҡҡа килеү, төрҙәр хасил булыу; **тео́рия видообразова́ния** төрҙәр барлыҡҡа килеү теорияһы

ВИ́ДЫВАТЬ *несов.*; *разг.* күргеләү, күргеләп ҡалыу

ВИ́ЗА *ж* **1.** виза, рөхсәт (*берәй дәүләткә килеү йәки сығыу өсөн хөкүмәт тарафынан паспортҡа ҡуйыла торған рөхсәт*); **получи́ть ви́зу** виза алыу **2.** виза (*документты контролгә алыу йәки теркәү тураһындағы тамға*); **наложи́ть ви́зу** виза һалыу

ВИЗАВИ́ 1. *нареч.* ҡапма-ҡаршы, йөҙгә-йөҙ, ҡара-ҡаршы; **танцева́ть визави́** ҡара-ҡаршы бейеү **2.** *м* и *ж нескл.* ҡаршыла ултырыусы кеше; **мой визави́** минең ҡаршыла ултырыусы кеше

ВИЗГ *м* сыйылдау, сырылдау, сәрелдәү, сырсыу тауышы, һыҙғырыу, әсе тауыш; **де́ти по́дняли визг** балалар сыр-сыу килде; **визг пу́ли** пуля һыҙғырыуы

ВИЗГЛИ́ВОСТЬ *ж* сыйылдаҡлыҡ, сырылдаҡлыҡ; **визгли́вость го́лоса** тауыштың сырылдаҡлығы

ВИЗГЛИ́ВЫЙ, -ая, -ое сыйылдаҡ, сырылдаҡ, сәрелдәк; **визгли́вый го́лос** сырылдаҡ тауыш; **визгли́вый поросёнок** сыйылдаҡ суҫҡа балаһы

ВИ́ЗГНУТЬ *сов. см.* **визжа́ть**

ВИЗГОТНЯ́ *ж*; *прост.* сыйылдау, сырылдау, сәрелдәү; **слы́шалась визготня́** сәрелдәү ишетелде

ВИЗГУ́Н *м*; *разг.* сәрелдәк кеше

ВИЗЖА́НИЕ *с* сыйылдау, сырылдау, сәрелдәү; **слы́шится визжа́ние** сәрелдәү ишетелә

ВИЗЖА́ТЬ *несов.* сыйылдау, сырылдау, сәрелдәү, сыжлау, сыйлау; **соба́ка визжи́т** эт сыйылдай; **поло́зья сане́й визжа́т** сана табандары сыжлай

ВИЗИ́ГА *ж* мәйрен, балыҡ һеңере

ВИЗИ́Р *м* **1.** *фото. см.* **видоиска́тель** **2.** *воен.* визир (*атыу ҡоралының сәпкә төҙәү ҡулайламаһы*) **3.** *геод.*, *астр.*, *ав.* визир (*визирләү өсөн ҡулланылған прибор, ҡулайлама*)

ВИЗИ́РОВАНИЕ I *с см.* **визи́ровать** I

ВИЗИ́РОВАНИЕ II *с см.* **визи́ровать** II

ВИЗИ́РОВАТЬ I *сов.*, *несов. что* виза ҡуйыу, виза һалыу

ВИЗИ́РОВАТЬ II *сов.*, *несов. что* визирлау, тоҫҡау, төҙәү; **визи́ровать каку́ю-либо то́чку** берәй нөктәгә тоҫҡау

ВИЗИ́РОВАТЬСЯ I *несов. страд. от* **визи́ровать** I

ВИЗИ́РОВАТЬСЯ II *несов. страд. от* **визи́ровать** II

ВИЗИ́РЬ *м* вәзир

ВИЗИ́Т *м* **1.** визит (*рәсми рәүештә осрашыу өсөн кемгәлер барыу*); **официа́льный визи́т**

рәсми визит **2.** визит (*врачтың ауырыу кеше янына өйгә килеүе*); **визи́т к больно́му** ауырыуға визит яһау ♦ **прийти́ (прие́хать, быть и т.п.) с визи́том** визит менән килеү (*ихтирам йөҙөнән*)

ВИЗИ́ТКА *ж* **1.** визитка (*түңәрәк итәкле сюртук*) **2.** *разг.* визитка (*эш ҡағыҙҙары йөрөтә торған бәләкәй сумка*)

ВИЗИ́ТНЫЙ, -ая, -ое визит ...ы; **визи́тное пла́тье** визит күлдәге ♦ **визи́тная ка́рточка** визит карточкаһы (*кешенең фамилияһы, исеме, атаһының исеме, адресы, вазифа, дәрәжәһе яҙылып, танышҡанда тапшырыла торған ҡағыҙ*)

ВИЗУА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое *астр.* визуаль, күҙ менән күрерлек; **визуа́льные наблюде́ния** визуаль күҙәтеүҙәр

ВИ́КА *ж* кәрешкә (*үлән*)

ВИ́КИНГ *м* викинг (*Боронғо Скандинавияның диңгеҙ һуғышсыһы*); **по́двиги ви́кингов** викингыларҙың ҡаһарманлыҡтары

ВИ́КОВЫЙ, -ая, -ое кәрешкә; **ви́ковые зёрна** кәрешкә орлоҡтары

ВИКО́НТ *м* виконт (*Францияла, Англияла һ.б. ҡайһы бер илдәрҙә граф менән барон араһындағы титул һәм шул титулды йөрөткән кеше*)

ВИКОНТЕ́ССА *ж* виконт ҡатыны, виконт ҡыҙы

ВИКТОРИ́НА *ж* викторина; **литерату́рная виктори́на** әҙәби викторина; **музыка́льная виктори́на** музыкаль викторина

ВИКТО́РИЯ *ж* виктория (**1.** *баҡса еләге* **2.** *томбойоҡтар ғаиләһенә ҡараған ҙур яҫы япраҡлы тропик үҫемлек*)

ВИ́ЛКА *ж* **1.** (*столовый прибор*) сәнске **2.** *тех.* вилка, сата; **ште́псельная ви́лка** штепсель сатаһы **3.** *воен.* вилка (*снарядтың бер осраҡта төҫкалған урынға барып етмәүе һәм уны уҙып китеү аралығы*); **взять батаре́ю в ви́лку** батареяны вилкаға алыу **4.** *шахм.* вилка

ВИ́ЛЛА *ж* вилла (*ҡала ситендәге бай өй йәки дача*)

ВИЛО́К *м*; *разг.* бер баш кәбеҫтә, кәбеҫтә күсәне

ВИЛООБРА́ЗНЫЙ, -ая, -ое һәнәк һымаҡ, һәнәккә оҡшаш; **вилообра́зный язычо́к змеи́** йыландың һәнәк һымаҡ теле

ВИ́ЛЫ *только мн.* һәнәк ♦ **ви́лами на (по) воде́ пи́сано** иләнмәгән, һуғылмаған, ҡайным, һиңә бер ыштан, хоҙай ҡулындағы нәмә, боҙға яҙған

ВИЛЬНУ́ТЬ *сов.* **1.** *чем* болғап ҡуйыу, һелтәп ҡуйыу; **вильну́ть хвосто́м** ҡойроҡ болғап ҡуйыу **2.** (*сделать быстрое движение в сторону*) (ситкә) тайшаныу, тайпылыу **3.** *разг.* (*круто повернуть — о реке, дороге*) ҡапыл боролоу

ВИЛЯ́ТЬ *несов.* **1.** *чем* болғау; **соба́ка виля́ет хвосто́м** эт ҡойроғон болғай **2.** (*двигаться по извилистой линии*) борола-борола атлау (барыу) **3.** (*делать крутые повороты, изгибы*) бормаланып-бормаланып ағыу (*йылға*), бормаланып-бормаланып һуҙылыу (*юл*) **4.** *перен.*, *разг.* (*лукавить*) хәйлә ҡороу, мәкер ҡороу, хәйләләү ♦ **виля́ть хвосто́м** ҡойроҡ болғау

ВИНА́ *ж* **1.** ғәйеп; **призна́ть свою́ вину́** үҙ ғәйебендә таныу **2.** (*причина*) сәбәп; **вино́й э́тому явля́ется уста́лость** быны̇ң сәбәбе — арығанлыҡ ♦ **по вине́** *чьей кемдеңдер* арҡаһында; **вмени́ть в вину́** ғәйепләү

ВИНЕГРЕ́Т *м* **1.** винегрет **2.** *перен.*, *разг.* винегрет, юҡ-бар

ВИНИ́ТЕЛЬНЫЙ: вини́тельный паде́ж *грам.* төшөм килеш

ВИНИ́ТЬ *несов. кого-что* ғәйепләү, ғәйеп ташлау, ғәйепле һанау; **вини́ть други́х люде́й** башҡа кешеләрҙе ғәйепләү

ВИНИ́ТЬСЯ *несов.*; *уст.*, *прост.* үҙ ғәйебен таныу, ғәфү үтенеү

ВИННОКА́МЕННЫЙ: виннока́менная кислота́ шарап ташы кислотаһы

ВИ́ННЫЙ, -ая, -ое шарап ...ы; **ви́нный заво́д** шарап заводы; **ви́нный за́пах** шарап еҫе ♦ **ви́нный ка́мень**: 1) йөҙөм ташы (*йөҙөм һутының төбөнә ултырған кристалл*); 2) теш өҫтөнә ҡатҡан эзбиз ултырмаһы; **ви́нная кислота́** шарап кислотаһы (*йөҙөм ташы менән ҡатышҡанда барлыҡҡа килгән кислота*); **ви́нный спирт** *хим.* шарап спирты; **ви́нная я́года** шарап емеше, инжир

ВИНО́ *с* **1.** шарап; **молодо́е вино́** йәш шарап; **бе́лое вино́** аҡ шарап; **кра́сное вино́** ҡыҙыл шарап **2.** *разг.* (*водка*) араҡы

ВИНОВА́ТЫЙ, -ая, -ое **1.** ғәйепле; **счита́ть винова́тым** үҙеңде ғәйепле һанау **2.** (*выражающий сознание своей вины*) ғәйепле төҫ (йөҙ, ҡараш); **винова́тый взгляд** ғәйепле ҡараш ♦ **винова́т(а)** ғәфү итегеҙ

ВИНО́ВНИК *м* и **ВИНО́ВНИЦА** *ж* ғәйепле кеше; **вино́вник преступле́ния** енәйәттә ғәйепле кеше ♦ **вино́вник (вино́вница) торжества́** тантананың сәбәпсеһе

ВИНО́ВНОСТЬ *ж* ғәйеплелек; **установи́ть вино́вность** ғәйеплелекте билдәләү

ВИНО́ВНЫЙ, -ая, -ое **1.** ғәйепле; **вино́вные ли́ца** ғәйепле кешеләр; **чу́вствовать себя́ вино́вным** үҙеңде ғәйепле итеп һиҙеү **2.** *в знач. сущ.* **вино́вный** *м* и **вино́вная** *ж* ғәйепле кеше; **вино́вный созна́лся** ғәйепле кеше үҙ ғәйебен таныны

ВИНОГРА́Д *м* виноград, йөҙөм (*ҡыуағы һәм емеше*)

ВИНОГРА́ДАРСКИЙ, -ая, -ое виноградсылыҡ ...ы, виноградсы ...ы; **виногра́дарская бряга́да** виноградсылыҡ бригадаһы

ВИНОГРА́ДАРСТВО *с* **1.** (*разведение винограда*) виноградсылыҡ, йөҙөмсөлөк, виноград (йөҙөм) үҫтереү **2.** (*раздел науки*) виноградсылыҡ (йөҙөм үҫтереү) фәне

ВИНОГРА́ДАРЬ *м* виноградсы, виноград (йөҙөм) үҫтереүсе

ВИНОГРА́ДИНА *ж*; *разг.* бер бөртөк виноград (йөҙөм)

ВИНОГРА́ДНИК *м* виноград (йөҙөм) баҡсаһы

ВИНОГРА́ДНЫЙ, -ая, -ое **1.** виноград ...ы, йөҙөм ...ы; **виногра́дная гроздь** виноград тәлгәше; **виногра́дная лоза́** виноград сыбығы **2.** виноград ...ы, виноградтан яһалған; **виногра́дный сок** виноград һуты

ВИНОДЕ́Л *м* шарапсы, шарап яһаусы (ҡойоусы)

ВИНОДЕ́ЛИЕ *с* шарап яһау (эшләү, ҡойоу, әҙерләү)

ВИНОДЕ́ЛЬЧЕСКИЙ, -ая, -ое шарап яһау (ҡойоу) ...ы, шарап эшләү ...ы, шарап әҙерләү ...ы; **виноде́льческий совхо́з** шарап әҙерләү совхозы

ВИНОКУ́Р *м* араҡы яһаусы (ҡыуыусы)

ВИНОКУРЕ́НИЕ *с* араҡы ҡыуыу, спирт ҡыуыу

ВИНОКУ́РЕННЫЙ, -ая, -ое араҡы яһау ...ы, араҡы ҡыуыу ...ы; **виноку́ренный заво́д** араҡы ҡыуыу заводы

ВИНОТОРГО́ВЕЦ *м* араҡы (шарап) һатыусы

ВИНОТОРГО́ВЛЯ *ж* шарап һатыу

ВИНОЧЕ́РПИЙ *м*; *уст.* көрәгәсе, шарап өләшеүсе

ВИНТ I *м* **1.** шөрөп, винт; **голо́вка винта́** шөрөп башы **2.** винт (*самолёт һәм судноларҙа*); **гребно́й винт** ишеү винты **3.** *в знач. нареч.* **винто́м** *разг.* бормаланып, спираль рәүешендә; **дым поднима́ется винто́м** төтөн бормаланып күтәрелә

ВИНТ II *м* винт (*кәрт уйыны*)

ВИ́НТИК *м*; *уменьш. от* **винт** I ваҡ шөрөп ♦ **ви́нтиков (ви́нтика) не хвата́ет (в голове́)** *у кого*; *прост.* аҙыраҡ етешмәй, утыҙ туғыҙлы

ВИНТИ́ТЬ *несов. что*; *разг.* шөрөптө бороу, бороп индереү, бороп сығарыу

ВИНТОВА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое *см.* **винторе́зный**

ВИНТО́ВКА *ж* винтовка; **малокали́берная винто́вка** бәләкәй калибрлы винтовка

ВИНТОВО́Й, -ая, -ое **1.** винт ...ы, шөрөп ...ы; **винтова́я наре́зка** винт һыры **2.** винтлы; **винтово́й парохо́д** винтлы пароход **3.** (*винтообразный*) бормалы; **винтова́я ле́стница** бормалы баҫҡыс

ВИНТО́ВОЧНЫЙ, -ая, -ое винтовка ...ы, винтовканан; **винто́вочный патро́н** винтовка патроны; **винто́вочный вы́стрел** винтовканан атыу

ВИНТОМОТО́РНЫЙ, -ая, -ое *ав.* винт моторлы, винтлы; **винтомото́рная устано́вка** винтлы ҡоролма, винт моторлы ҡоролма

ВИНТООБРА́ЗНЫЙ, -ая, -ое винт рәүешендәге, бормалы; **винтообра́зная ле́стница** бормалы баҫҡыс

ВИНТОРЕ́ЗНЫЙ, -ая, -ое винт һыры ҡырыу ...ы, винтҡа һыр һалыу; **винторе́зный стано́к** винт һыры ҡырыу станогы

ВИНЦО́ *с*; *ласк. от* **вино́**

ВИНЧЕ́СТЕР *м* винчестер (*һунар мылтығының бер төрө*)

ВИНЬЕ́ТКА *ж* виньетка (*китаптың, бүлектең башында, аҙағында төшөрөлгән биҙәк йәки орнамент*); **орнамента́льная винье́тка** орнамент рәүешендәге виньетка

ВИО́ЛА *ж*; *муз.* виола (*ҙур скрипкаға оҡшаған ҡыллы музыка ҡоралы*)

ВИОЛОНЧЕЛИ́СТ *м* и **ВИОЛОНЧЕЛИ́СТКА** *ж* виолончелист, виолончелдә уйнаусы

ВИОЛОНЧЕ́ЛЬ *ж*; *муз.* виолончель (*ҙур скрипка рәүешендәге дүрт ҡыллы музыка ҡоралы*)

ВИ́РА *межд.* вира (*йөктө "күтәр!", "өҫкә!" тигән команда*)

ВИРА́Ж I *м* **1.** вираж (*самолёттың, автомобилдең һ.б. кәкре һыҙыҡ буйынса хәрәкәте, боролоуы*) **2.** вираж, боролма (*юлдың бер өлөшөнөң йәки спорт юлының эскә табан янтайып боролған урыны*); **круто́й вира́ж** текә боролма

ВИРА́Ж II *м*; *фото.* вираж (*фотоларҙы ҡағыҙға төшөргәндә, уларға теләгән төҫтө бирер өсөн ҡулланылған химик иретмә*)

ВИРТУО́З *м* **1.** виртуоз, оҫта музыкант **2.** ҙур оҫта (*үҙ эшендә юғары оҫталыҡҡа өлгәшкән кеше тураһында*)

ВИРТУО́ЗНОСТЬ *ж* виртуозлыҡ, ҙур оҫталыҡ

ВИРТУО́ЗНЫЙ, -ая, -ое виртуоз ...ы, виртуоздарса, бик оҫта; **виртуо́зная игра́** виртуоз уйнау; **виртуо́зное исполне́ние** виртуоздарса башҡарыу **2.** виртуоз ...ы; **виртуо́зная лётная те́хника** виртуоз осоу техникаһы

ВИРУЛЕ́НТНОСТЬ *ж*; *мед.* вирулентлыҡ (*микробтарҙың ауырыу тыуҙырыу һәләте*)

ВИРУЛЕ́НТНЫЙ, -ая, -ое вирулент, сир таратыусы; **вируле́нтные микро́бы** сир таратыусы микробтар (вирулент микроб)

ВИ́РУС *м* вирус; **ви́рус гри́ппа** грипп вирусы

ВИ́РУСНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*вызванный вирусами*) вируслы ...ы; **ви́русная боле́знь** вируслы ауырыу **2.** (*содержащий вирусы*) вируслы; **ви́русная эму́льсия** вируслы эмульсия

ВИРУСО́ЛОГ *м* вирусолог, вирусология белгесе

ВИРУСОЛО́ГИЯ *ж* вирусология (*микробиологияның вирустарҙы өйрәнеү тармағы*)

ВИ́РШИ *только мн.* **1.** вирша (*урыҫ һәм украин әҙәбиәтендә XVII—XVIII бб. таралған силлабик шиғыр*) **2.** *ирон.* вирша, шиғыр теҙмәһе (*бик насар шиғыр*)

ВИС *м*; *спорт.* вис (*турникта, ҡулсала ҡунегеүҙәр яһағанда гимнастың һауала эленеп тороуы*)

ВИ́СЕЛИЦА *ж* дар, дар ағасы

ВИСЕ́ТЬ *несов.* **1.** эленеп (аҫылынып) тороу, эленеү; **над столо́м виси́т ла́мпа** өҫтәл өҫтөндә лампа эленеп тора **2.** (*нависать, свисать*) һалынып төшөү, һалынып тороу; **костю́м на нём виси́т** уның костюмы һалынып тора **3.** (*казаться неподвижным при полёте, движении — о птицах, насекомых, о солнце и т.д.*) эленеп тороу, тороу; **со́лнце висе́ло в зени́те** ҡояш төшлөктә тора ине **4.** (*быть прикреплённым к чему-л.*) эленеү, эленеп тороу, ҡағып ҡуйыу; **на стене́ виси́т ка́рта** стенала карта эленеп тора **5.** *над кем-чем* (*нависать*) өҫтә аҫылынып тороу, һалынып тороу; **скала́ виси́т над реко́й** ҡая йылға өҫтөндә аҫылынып тора **6.** *над кем-чем*; *перен.* (*угрожать*) (алда) көтөү, янау; **виси́т опа́сность** ҡурҡыныс янай ♦ **висе́ть в во́здухе** *прост.*: 1) ни булыры билгеһеҙ, билдәһеҙ хәлдә булыу; 2) нигеҙләнмәгән, дәлилһеҙ булыу; **висе́ть на волоске́** ҡыл өҫтөндә тороу; **висе́ть на телефо́не** телефондан оҙаҡ (йыш) һөйләшеү; **висе́ть на ше́е** *у кого* елкәһендә ултырыу, муйынына атланыу

ВИ́СКИ *с нескл.* виски (*инглиз араҡыһы*)

ВИСКО́ЗА *ж* **1.** вискоза (*целлюлозаны махсус эшкәртеп, яһалма туҡыма алыуҙа ҡулланылған матдә*) **2.** вискоза, яһалма ебәк

ВИСКО́ЗНЫЙ, -ая, -ое **1.** вискоза ...ы, вискоза; **виско́зное произво́дство** вискоза етештереү **2.** вискоза ...ы, вискозанан яһалған; **виско́зный шёлк** вискоза ебәк

ВИСЛОЗА́ДЫЙ, -ая, -ое осалы, һалынып торған осалы; **вислоза́дая овца́** осалы һарыҡ

ВИСЛОУ́ХИЙ, -ая, -ое **1.** һалбыр (һалпы, һалынҡы) ҡолаҡлы; **вислоу́хий щено́к** һалбыр ҡолаҡлы көсөк **2.** *прост.*, *бран.* (*глуповатый, нерасторопный — о человеке*) аңра, аңыш

ВИ́СМУТ *м* **1.** висмут (*химик элемент, металл*) **2.** висмут (*шул металл ҡушылмаларынан эшләнгән дарыу*)

ВИ́СНУТЬ *несов.*; *разг. см.* **висе́ть** ♦ **ви́снуть на ше́е** *у кого* муйынына аҫылыныу

ВИСО́К *м* сикә

ВИСОКО́СНЫЙ: високо́сный год кәбисә йылы (*февраль айы 29 көндән килгән йыл*)

ВИСО́ЧНЫЙ, -ая, -ое сикә ...ы; **висо́чная кость** *анат.* сикә һөйәге

ВИСТ *м* вист (*кәрт уйыны*)

ВИСЮ́ЛЬКА *ж*; *разг.* тағылма биҙәүес, тағылған биҙәүес

ВИСЯ́ЧИЙ, -ая, -ее аҫылма, аҫма, аҫылмалы, аҫмалы, эленмәле, элмәле; **вися́чий мост** аҫылма күпер; **вися́чая ла́мпа** аҫылмалы шәм; **вися́чий замо́к** элмәле йоҙаҡ

ВИТАЛИ́ЗМ *м* витализм (*биологияла идеалистик ағым*)

ВИТАЛИ́СТ *м* виталист, витализмға эйәреүсе

ВИТАЛИСТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое витализм ...ы; **виталисти́ческая тео́рия** витализм теорияһы

ВИТАМИ́Н *м* витамин

ВИТАМИНИЗА́ЦИЯ *ж* витаминлау; **витаминиза́ция проду́ктов** аҙыҡ витаминлау

ВИТАМИНИЗИ́РОВАТЬ *сов.*, *несов.* *что* витаминлау, витамин ҡушыу; **витаминизи́ровать корма́** мал аҙығын витаминлау

ВИТАМИНИЗИ́РОВАТЬСЯ *несов.* *страд.* *от* **витаминизи́ровать**

ВИТАМИ́ННЫЙ, -ая, -ое **1.** витамин ...ы; **витами́нный заво́д** витамин заводы **2.** витаминлы; **витами́нные корма́** витаминлы мал аҙыҡтары

ВИТАМИНО́ЗНЫЙ, -ая, -ое витаминлы, витаминға бай; **витамино́зные о́вощи** витаминға бай йәшелсәләр

ВИТА́ТЬ *несов.* **1.** *уст.* йәшәү, көн итеү, ҡайҙалыр булыу **2.** (*присутствовать, находиться, быть ощутимым где-л.*) булыу, тороу, һиҙелеү; **ды́мка пы́ли вита́ла над го́родом** ҡала өҫтөндә саң томаны торҙо ♦ **вита́ть в облака́х** (**в эмпире́ях**); **вита́ть ме́жду не́бом и землёй** хыял диңгеҙендә йөҙөү

ВИТИЕВА́ТОСТЬ *ж* хикмәтлелек, ҡабарынҡылыҡ, бөҙөркәлек

ВИТИЕВА́ТЫЙ, -ая, -ое хикмәтле, ҡабарынҡы, бөҙрә; **витиева́тая фра́за** хикмәтле фраза; **витиева́тая речь** бөҙрә телмәр; **витиева́тый по́черк** бөҙрә яҙыу

ВИТИ́ЙСТВО *с*; *уст.*, *книжн.* һүҙгә (телгә) оҫталыҡ, сәсәнлек

ВИТИ́ЙСТВОВАТЬ *несов.*; *уст.*, *книжн.* ораторлыҡ итеү, оҫта итеп телмәр тотоу

ВИТО́Й, -ая, -ое **1.** үрмә, үрелгән, үреп эшләнгән, ишелгән, ишеп эшләнгән; **вито́й по́яс** үреп эшләнгән билбау **2.** борма, винт рәүешендә; **вита́я ле́стница** борма баҫҡыс

ВИТО́К *м* **1.** әйләнеш, әйләнмә, бер уратым, урау; **оди́н вито́к вокру́г Земли́** Ер тирәһендә бер әйләнеш **2.** (*свитое спиралью*) урам, уралма, сорнам; **вито́к про́волоки** тимерсыбыҡ урамы

ВИТРА́Ж *м* витраж (*төҫлө быялаларҙан яһалған ишек, тәҙрә биҙәктәре, рәсем*); **витражи́ собо́ра** собор витраждары

ВИТРИ́НА *ж* витрина; **музе́йная витри́на** музей витринаһы

ВИТЬ *несов.* *что* **1.** ишеү; **вить верёвку** бау ишеү **2.** үреү, яһау, эшләү; **вить вено́к** таж үреү; **вить гнездо́** оя яһау **3.** борғолау; **ры́ба вьёт хвосто́м** балыҡ ҡойроғо менән борғолана ♦ **вить верёвки** *из кого* үҙ яйына йөрөтөү, үҙ йырын йырлатыу, үҙ көйөнә бейетеү

ВИ́ТЬСЯ *несов.* **1.** уралып үҫеү, үрелеп үҫеү; **плющ вьётся** үрмәле гөл үрелеп үҫә **2.** (*о волосах*) бөҙрәләнеү **3.** (*извиваться*) бормаланыу; **река́ причу́дливо вьётся по доли́не** йылға үҙән буйлап, матур булып, бормаланып аға **4.** (*извиваясь, подниматься*) өйөрөлөп күтәрелеү; **вьётся пыль** саң өйөрөлөп күтәрелә **5.** (*летать, кружась, порхая*) өйөрөлөп осоу; **жа́воронок вьётся над лу́гом** болон өҫтөндә өйөрөлөп һабан

турғайы оса **6.** (*развеваться*) елберҙәү, елпелдәү; **над ма́чтой вьётся флаг** мачта башында флаг елберҙәй ♦ **ви́ться вьюно́м** нык эҫенеү

ВИ́ТЮТЕНЬ и **ВИТЮ́ТЕНЬ** *м см.* **вя́хирь**

ВИ́ТЯЗЬ *м*; *уст.* бәһлеүән, баһадир

ВИХЛЯ́ТЬ *несов.*; *прост.* **1.** алпан-толпан атлау, сайҡалып атлап барыу; **вихля́ть всем те́лом** бөтә кәүҙә менән сайҡалып атлап барыу **2.** *чем* (*двигать из стороны в сторону, покачивать*) (бер яҡтан икенсе яҡҡа) борғолау, уйнаҡлау; **вихля́ть рулём** рулде борғолау

ВИХЛЯ́ТЬСЯ *несов.*; *прост.* сайҡалыу, бәүелеү, алпан-толпан килеү

ВИХО́Р *м* **1.** маңлай сәсе, маңлай өлтөгө **2.** *мн.* **вихры́**; *разг.* урай

ВИХРА́СТЫЙ, -ая, -ое *разг.* тырпайған сәсле, өлтөк

ВИХРЕВО́Й, -ая, -ое өйөрмә ...ы, өйөрмәле; **вихрево́й столб** өйөрмә бағанаһы; **вихрево́й ве́тер** өйөрмә ел; **вихрево́е движе́ние** *физ.* өйөрмәле хәрәкәт

ВИ́ХРЕМ *нареч.* бик тиҙ (шәп), өйөрмә (дауыл) кеүек; **ворва́ться ви́хрем** өйөрмә кеүек килеп инеү; **мча́ться ви́хрем** бик тиҙ сабыу

ВИ́ХРИТЬ и **ВИХРИ́ТЬ** *несов.* өйөрөү; **ве́тер ви́хрил пыль** ел саңды өйөрҙө

ВИ́ХРИТЬСЯ и **ВИХРИ́ТЬСЯ** *несов.* өйөрөлөү, ойоҡһоу

ВИХРЬ *м* **1.** ҡойон, өйөрмә; **подня́лся́ вихрь** өйөрмә күтәрелде **2.** *чего*; *перен.* дауыл; **вихрь революцио́нных собы́тий** ихтилал ваҡиғалары дауылы

ВИ́ЦЕ-... *ҡушма һүҙҙәрҙең "урынбаҫар", "ярҙамсы" мәғәнәләрен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.*, **ви́це-губерна́тор** вице-губернатор

ВИ́ЦЕ-АДМИРА́Л *м*; *мор.* вице-адмирал

ВИ́ЦЕ-ПРЕЗИДЕ́НТ *м* вице-президент, президент урынбаҫары

ВИ́ШЕНКА *ж*; *уменьш.-ласк. от* **ви́шня**

ВИ́ШЕННИК *м* **1.** сейә баҡсаһы, сейә ҡыуағы **2.** сейәлек (*ҡырағай*)

ВИШНЁВКА *ж* сейә араҡыһы, сейә төнәтмәһе

ВИШНЁВЫЙ, -ая, -ое **1.** сейә ...ы; **вишнёвый сад** сейә баҡсаһы; **вишнёвый лист** сейә япрағы **2.** (*о цвете*) сейә ҡыҙыл, ҡарағусҡыл ҡыҙыл; **вишнёвое пла́тье** сейә ҡыҙыл күлдәк; **вишнёвый ба́рхат** ҡарағусҡыл ҡыҙыл бәрхәт

ВИ́ШНЯ *ж* сейә (*емеше һәм ағасы*)

ВИШЬ *частица*; *прост.* **1.** (*при указании на что-л.*) бына, ҡара; **вишь больно́й лежи́т** ҡара, ауырыу ята **2.** *в знач. вводн. сл.* күрәһеңме, күрҙеңме, күрәһең бит, күрәһегеҙ бит; **вишь, сло́во дал** күрәһеңме, һүҙ бирҙе **3.** (*употребляется для выражения удивления, неудовольствия обычно в сочетании с "как", "какой", "сколько" и т.п.*) ҡара һин уны, бына һиңә; **вишь, кака́я па́мять** ҡара һин уны, ниндәй хәтер ♦ **вишь ты** бына нимә, бына нисек, бына ниндәй

ВКА́ЛЫВАТЬ I *несов. см.* **вколо́ть**

ВКА́ЛЫВАТЬ II *несов.*; *прост.* (*работать*) бик нык эшләү

ВКА́ЛЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **вколо́ться 2.** *страд. от* **вка́лывать** I

ВКА́ПАТЬ *сов.*; *прост.* тамыҙыу; **вка́пать в глаза́** күҙгә тамыҙыу

ВКА́ПЫВАТЬ I *несов. см.* **вкопа́ть**

ВКА́ПЫВАТЬ II *несов. см.* **вка́пать**

ВКА́ПЫВАТЬСЯ I *несов.* **1.** *см.* **вкопа́ться 2.** *страд. от* **вка́пывать** I

ВКА́ПЫВАТЬСЯ II *несов. страд. от* **вка́пывать** II

ВКАТИ́ТЬ *сов.* **1.** *что, во что* тәгәрләтеп индереү, тәгәрләтеп (тәгәрәтеп) индереп ҡуйыу; **вкати́ть бо́чку в помеще́ние скла́да** мискәне склад эсенә тәгәрләтеп индереп ҡуйыу **2.** *что* (*наверх*) тәгәрләтеп (тәгәрәтеп) мендереү, тәгәрләтеп мендереп ҡуйыу **3.** *обычно кому*; *прост.* сәпәү, сәпәп ебәреү, һалып ебәреү, берҙе тондороу; **вкати́ть дво́йку** икеле сәпәү; **вкати́ть вы́говор** шелтә сәпәү; **вкати́ть пощёчину** сикәһенә сәпәп ебәреү **4.** *без доп.*; *прост. см.* **вкати́ться**; **тро́йка вкати́ла во двор** тройка ишек алдына сабып килеп инде

ВКАТИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** тәгәрләп (тәгәрәп) килеп инеү; **мяч вкати́лся в воро́та** туп ҡапҡаға тәгәрләп (тәгәрәп) килеп инде **2.** *разг.*, *шутл.* бик тиҙ килеп инеү, йүгереп килеп инеү; **она́ вкати́лась в ко́мнату** ул бүлмәгә йүгереп килеп инде **3.** өҫкә килеп етеү; **волна́ вкати́лась на па́лубу** тулҡын палуба өҫтөнә килеп етте

ВКА́ТЫВАТЬ *несов. см.* **вкати́ть**

ВКА́ТЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **вкати́ться 2.** *страд. от* **вка́тывать**

ВКАЧА́ТЬ *сов. что* һурҙырыу; **вкача́ть нефть в цисте́рну** цистернаға нефть һурҙырыу

ВКА́ЧИВАТЬ *несов. см.* **вкача́ть**

ВКА́ЧИВАТЬСЯ *несов. страд. от* **вка́чивать**

ВКИ́ДЫВАТЬ *несов. см.* **вки́нуть**

ВКИ́ДЫВАТЬСЯ *несов. страд. от* **вки́дывать**

ВКИ́НУТЬ *сов. что* ырғытып индереү, эсенә ырғытыу; **вки́нуть мяч в се́тку** тупты селтәр эсенә ырғытыу

ВКЛАД *м* **1.** *см.* **вложи́ть** 3; **вклад де́нег в сберега́тельный банк** һаҡлыҡ банкыһына аҡса һалыу **2.** (*денежная сумма*) вклад, һалынған аҡса, керем; **сро́чный вклад** сроклы вклад; **бессро́чный вклад** срокһыҙ вклад **3.** *перен.* өлөш (*әҙәбиәткә, фәнгә һ.б.*); **вклад в нау́ку** фәнгә өлөш

ВКЛА́ДКА *ж* **1.** *см.* **вложи́ть 2.** (*вложенный, добавочный лист*) ҡушымта, бит; **цветна́я вкла́дка** төҫлө ҡушымта

ВКЛАДНО́Й, -ая, -ое **1.** аҡса индереү ...ы, аҡса һалыу ...ы; **вкладны́е опера́ции** аҡса индереү операциялары **2.** (*являющийся вкладом*) вклад ...ы; **вкладны́е су́ммы** вклад суммаһы

3. (*являющийся вкладкой*) ҡушымта ...ы; **вкладно́й лист** ҡушымта бит

ВКЛА́ДЧИК *м* и **ВКЛА́ДЧИЦА** *ж* вклад яһаусы, аҡса һалыусы

ВКЛА́ДЫВАТЬ *несов. см.* **вложи́ть**

ВКЛА́ДЫШ *м* **1.** *см.* **вкла́дка** **2.** *тех.* вкладыш (*машина, подшипник детале*)

ВКЛЕ́ИВАТЬ *несов. см.* **вкле́ить**

ВКЛЕ́ИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **вкле́иться** **2.** *страд. от* **вкле́ивать**

ВКЛЕ́ИТЬ *сов.* **1.** *что* өҫтәп йәбештереү (эсенә), йәбештереп ҡуйыу; **вкле́ить в кни́гу лист** китап эсенә бер бит өҫтәп йәбештереү **2.** *перен., разг.* һүҙ ҡыҫтырыу; **вкле́ить интере́сное сло́во** ҡыҙыҡ һүҙ ҡыҫтырыу

ВКЛЕ́ИТЬСЯ *сов.* йәбешеү, елемләнеү

ВКЛЕ́ЙКА *ж* **1.** *см.* **вкле́ить** **2.** йәбештермә, өҫтәлмә бит (*мәҫ., китапҡа*)

ВКЛЕПА́ТЬ *сов.* **1.** *что* (эстән) ҡуша синәү **2.** *кого*; *перен., прост.* насар эшкә бутау, насарлыҡҡа тарыҡтырыу

ВКЛЁПКА *ж* ҡуша синәү, сүкеп беректереү

ВКЛЁПЫВАТЬ *несов. см.* **вклепа́ть**

ВКЛИ́НИВАТЬ *несов. см.* **вкли́нить**

ВКЛИ́НИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **вкли́ниться** **2.** *страд. от* **вкли́нивать**

ВКЛИ́НИТЬ и **ВКЛИНИ́ТЬ** *сов.* **1.** *что* шыналау, шыналап индереү; **вкли́нить до́ску в щель** таҡтаны ярыҡҡа шыналап индереү **2.** *перен., разг.* (*вставить в речь*) һүҙ ҡыҫтырыу

ВКЛИ́НИТЬСЯ и **ВКЛИНИ́ТЬСЯ** *сов.* **1.** (*войти клином*) килеп ҡушылыу (сығыу), һырығыу; **доро́га вкли́нилась в лес** юл урманға килеп ҡушылды **2.** (*вторгнуться*) йырып инеү; **отря́д вкли́нился в укрепле́ния проти́вника** отряд дошман нығытмаларына йырып инде

ВКЛЮЧА́ТЕЛЬ *м* включатель, тоташтырғыс

ВКЛЮЧА́ТЬ *несов.* **1.** *см.* **включи́ть** **2.** (*охватывать*) (үҙ) эсенә алыу; **воспита́ние включа́ет в себя́ преподава́ние** тәрбиә эше уҡытыуҙы ла үҙ эсенә ала

ВКЛЮЧА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **включи́ться** **2.** *страд. от* **включа́ть**

ВКЛЮЧА́Я **1.** *деепр. от* **включа́ть** **2.** *предлог с вин. п.* (*в том числе*) шулай уҡ, шуның эсенән, шул иҫәптән; **на собра́ние пришли́ все, включа́я старико́в** йыйылышҡа бөтәһе лә, шул иҫәптән ҡарттар ҙа килде

ВКЛЮЧЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **включа́ть, включа́ться**; **включе́ние вопро́са в пове́стку собра́ния** мәсьәләне йыйылыштың көн тәртибенә индереү **2.** *спец.* (*ҡушылған*) сит өлөшсә; **включе́ния алма́за** алмасҡа ҡушылған сит өлөшсәләр

ВКЛЮЧИ́ТЕЛЬНО *нареч.* ҡушып, индереп, эсенә алып, ҡуша, ҡуша һанағанда; **по деся́тое число́ включи́тельно** унын ҡуша һанағанда

ВКЛЮЧИ́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что* индереү, теркәү, өҫтәү; **включи́ть но́вый пункт в догово́р** килешеүгә яңы пункт өҫтәү; **включи́ть в футбо́льную кома́нду** футбол командаһына индереү **2.** *что* ҡабыҙыу, тоҡандырыу, эшләтә башлау; **включи́ть электри́чество** электр ҡабыҙыу; **включи́ть мото́р** мотор тоҡандырыу; **включи́ть стано́к** станок(ты) эшләтә башлау **3.** *что* (*подключить*) тоташтырыу; **включи́ли телефо́н** телефон тоташтырҙылар

ВКЛЮЧИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** ҡушылыу, ҡатнашыу; **включи́ться в соревнова́ние** ярышҡа ҡушылыу **2.** тоташыу, ҡабыныу, эшләй башлау; **радиоста́нция включи́лась** радиостанция эшләй башланы

ВКОЛА́ЧИВАТЬ *несов. см.* **вколоти́ть**

ВКОЛА́ЧИВАТЬСЯ *несов. страд. от* **вкола́чивать**

ВКОЛОТИ́ТЬ *сов. что, во что* **1.** *разг.* һуғып (ҡағып) индереү, ҡағыу; **вколоти́ть в сте́ну гвоздь** стенаға ҡаҙаҡ ҡағыу **2.** *прост.* (*повторяя, заставить усвоить, запомнить*) туҡыу, һеңдереү ♦ **вколоти́ть себе́ в го́лову** *что* мейегә һеңдереү

ВКОЛО́ТЬ *сов. что* сәнсеү, ҡаҙау, сәнсеп, ҡаҙап ҡуйыу; **вколо́ть була́вку** төйрәмес ҡаҙап ҡуйыу; **вколо́ть иго́лку в тря́пку** энәне сепрәккә сәнсеү

ВКОЛО́ТЬСЯ *сов.* сәнселеү, ҡаҙалыу

ВКОНЕ́Ц *нареч.*; *разг.* тамам, бөтөнләй; **он вконе́ц изму́чил меня́ свои́ми вопро́сами** ул мине үҙенең һорауҙары менән тамам йөҙәтте

ВКОПА́ТЬ *сов. что* ҡаҙып ултыртыу; **вкопа́ть столб в зе́млю** бағананы ергә ҡаҙып ултыртыу ♦ **как (сло́вно, то́чно) вко́панный** бағана кеүек (ҡатып ҡалыу)

ВКОПА́ТЬСЯ *сов.* ҡаҙып (соҡоп) инеү; **вкопа́ться в у́гольный пласт** күмер ҡатламына ҡаҙып инеү

ВКОРЕНИ́ТЬ *сов. что* һеңдереү, ғәҙәткә әйләндереү, нығытыу; **вкорени́ть послу́шность с де́тства** бала саҡтан тыңлаусанлыҡ һеңдереү

ВКОРЕНИ́ТЬСЯ *сов.* тамырланыу, ғәҙәткә инеү, ерләнеү; **обы́чай вкорени́лся** йола тамырланған

ВКОРЕНЯ́ТЬ *несов. см.* **вкорени́ть**

ВКОРЕНЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **вкорени́ться** **2.** *страд. от* **вкореня́ть**

ВКОСЬ *нареч.* ҡыя, янтыҡ, ҡыялап, ҡыйыш; **смотре́ть вкось** ҡыйыш ҡарау; **сложи́ть плато́к вкось** яулыҡты ҡыялап бөкләү ♦ **вкось и вкривь**; **вкривь и вкось**: 1) төрлө яҡҡа ҡараған, ҡыйыш-мыйыш, тырым-тырағай, салыш-солош; 2) рәт-сиратһыҙ

ВКРА́ДЧИВОСТЬ *ж* ярамһаҡлыҡ, йомаҡайлыҡ, ялағайлыҡ

ВКРА́ДЧИВЫЙ, -ая, -ое **1.** ярамһаҡ, йомаҡай, ялағай, юха; **вкра́дчивые мане́ры** ялағай ҡыланыштар **2.** йомшаҡ, тәьҫирле, юха; **вкра́дчивый го́лос** юха тауыш

ВКРА́ДЫВАТЬСЯ *несов. см.* **вкра́сться**

ВКРА́ИВАТЬ *несов. см.* **вкрои́ть**

ВКРА́ИВАТЬСЯ *несов. страд. от* **вкра́ивать**

ВКРА́ПИТЬ *сов. что* **1.** бөрсөкләү, бөрсөкләндереү, тимгелләү, тимгелләндереү (*берәй төҫкә биҙәк итеп икенсе бер төҫтө өҫтәү*) **2.** *перен.* өҫтәү, ҡушыу, ҡыҫтырыу, урынлаштырыу (киҫәк-киҫәк)

ВКРА́ПИТЬСЯ *сов.* (киҫәк-киҫәк) өҫтәлеү, ҡушылыу, килеп ҡыҫылыу, урынлашыу

ВКРАПЛЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **вкра́пить 2.** өҫтәлмә, ҡушылма, бөрсөк, тимгел; **вкрапле́ния зо́лота** алтын бөрсөктәре

ВКРА́ПЛИВАТЬ *несов. см.* **вкра́пить**

ВКРА́ПЛИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **вкра́питься 2.** *страд. от* **вкра́пливать**

ВКРАПЛЯ́ТЬ *несов. см.* **вкра́пить**

ВКРАПЛЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **вкра́питься 2.** *страд. от* **вкрапля́ть**

ВКРА́СТЬСЯ *сов.* **1.** йәшеренеп (боҫоп) килеп инеү, һиҙҙермәй генә килеп инеү **2.** *перен.* барлыҡҡа килеү, хасил булыу, тыуыу; **в мою́ ду́шу вкра́лись сомне́ния** минең күңелемдә шик тыуыҙы **3.** (*попасть по недосмотру*) китеү, ысҡыныу; **в текст вкра́лись оши́бки** текста хаталар киткән ♦ **вкра́сться в дове́рие (в ми́лость)** хәйлә менән ышаныс ҡаҙаныу

ВКРА́ТЦЕ *нареч.* ҡыҫҡаса; **вкра́тце изложи́ть содержа́ние кни́ги** китаптың йөкмәткеһен ҡыҫҡаса һөйләп биреү

ВКРЕПИ́ТЬ *сов.* (бер нәмәне икенсеһенә) беркетеү, нығытыу

ВКРЕПИ́ТЬСЯ *сов.* беркетелеү, нығытылыу

ВКРЕПЛЯ́ТЬ *несов. см.* **вкрепи́ть**

ВКРЕПЛЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **вкрепи́ться 2.** *страд. от* **вкрепля́ть**

ВКРИВЬ *нареч.*; *разг.* (*криво*) кәкре, ҡыйыш, салыш ♦ **вкривь и вкось** *см.* **вкось**

ВКРОЙ́ТЬ *сов.* (ҡушып) бесеү, өҫтәү (*кейем теккәндә*)

ВКРУГ *нареч.* и *предлог см.* **вокру́г**

ВКРУГОВУ́Ю *нареч.* **1.** *разг.* түңәрәк буйлап, түңәрәтеп, ҡулдан-ҡулға, урап; **ча́ша пошла́ вкругову́ю** сеүәтә ҡулдан-ҡулға китте; **он пое́хал вкругову́ю** ул урап китте **2.** *прост.* түңәрәкләгәндә, сама менән; **пшени́ца даст вкругову́ю 65 це́нтнеров с гекта́ра** бойҙай сама менән гектарынан 65 центнер бирәсәк

ВКРУТИ́ТЬ *сов.* **1.** *разг.* бороп ҡуйыу (индереү); **вкрути́ть ла́мпочку в патро́н** лампочканы патронға бороп ҡуйыу **2.** *кому*; *груб.*, *прост.* алдап ышандырыу

ВКРУТИ́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* бороп ҡуйылыу (индерелеү)

ВКРУТУ́Ю *нареч.* ҡаты итеп (*йомортҡа бешерең*); **свари́ть яйцо́ вкруту́ю** йомортҡаны ҡаты итеп бешереү

ВКРУ́ЧИВАТЬ *несов. см.* **вкрути́ть**

ВКРУ́ЧИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **вкрути́ться 2.** *страд. от* **вкру́чивать**

ВКУ́ПЕ *нареч.*; *уст.* бергәләп, бергә, күмәкләп; **мы все вку́пе приняли́сь за рабо́ту** беҙ бөтәбеҙ ҙә күмәкләп эшкә тотондоҡ

ВКУС *м* **1.** тәм, тат; **го́рький вкус** әсе тәм; **о́рганы вку́са** тәм һиҙеү органы; **прия́тный на вкус** тәме күңелгә ятышлы; **про́бовать на вкус** тәмен татыу **2.** зауыҡ, матурлыҡ, йәм хисе, -дан/-дән йәм табыу; **одева́ться со вку́сом** зауыҡ менән кейенеү **3.** яратыу, ҡыҙыҡһыныу, йәм табыу; **вкус к литерату́ре** әҙәбиәт менән ҡыҙыҡһыныу **4.** *разг.* (*манера, стиль*) стиль, алым; **та́нец в восто́чном вку́се** көнсығыш стилендәге бейеү ♦ **входи́ть во вкус** оҡшап ҡалыу, тәмен белеп алыу; **на вкус** *чей* күҙлегенән сығып ҡарағанда, күҙлегенән ҡарағанда; **по вку́су (быть, прийти́сь)** оҡшау, күңелгә ятыу

ВКУСИ́ТЬ *сов. что, чего* **1.** *уст.*, *книжн.* ашау, татып ҡарау **2.** *перен.*, *высок.* (*испытать, изведать*) кисереү, тойоу, һиҙеү, хис итеү, тәмен белеү, татып ҡарау; **вкуси́ть все му́ки** бөтә ғазаптарҙы кисереү

ВКУ́СНО *нареч.* **1.** тәмле, татлы **2.** (*со вкусом, аппетитно*) тәмләп, тәмле итеп; **вку́сно пить чай** тәмле итеп сәй эсеү

ВКУ́СНЫЙ, -ая, -ое тәмле, татлы; **вку́сная еда́** тәмле ашамлыҡ

ВКУСОВО́Й, -ая, -ое тәм ...ы, тәм, тәм һиҙеү ...ы; **вкусовы́е о́рганы** тәм һиҙеү ағзалары; **вкусовы́е ощуще́ния** тәм һиҙеү; **вкусовы́е ка́чества пи́щи** аҙыҡтың тәм сифаты

ВКУСОВЩИ́НА *ж*; *разг.* зауыҡсылыҡ; **страда́ть вкусовщи́ной** зауыҡсылыҡ менән интегеү

ВКУША́ТЬ *несов. см.* **вкуси́ть**

ВЛА́ГА *ж* **1.** шыйыҡлыҡ, һыу; **по́чвенная вла́га** тупраҡ һыуы **2.** еүеш, еүешлек, дым; **за́пах вла́ги** еүеш еҫ

ВЛАГА́ЛИЩЕ *с* **1.** *анат.* еңсә, инәлек еңсәһе **2.** *бот.* еңсә

ВЛАГА́ТЬ *несов. см.* **вложи́ть**

ВЛАДЕ́ЛЕЦ *м* эйә, хужа, биләүсе; **владе́лица** *ж* хужабикә

ВЛАДЕ́ЛЬЧЕСКИЙ, -ая, -ое хужа булыу ...ы, биләмә; **владе́льческое пра́во** хужа булыу хоҡуғы; **владе́льческие зе́мли** биләмә ерҙәр

ВЛАДЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **владе́ть 2.** (*недвижимое имущество*) биләмә, биләм, милек; **де́довские владе́ния** олатайҙың биләмәһе; **владе́ния Росси́и** Рәсәй биләмәләре

ВЛАДЕ́ТЬ *несов.* **1.** *кем-чем*; *прям.*, *перен.* эйә булыу, эйә булып тороу, хужа булыу, хужа булып тороу; **владе́ть иму́ществом** мөлкәткә хужа булыу; **владе́ть конём** атҡа эйә булыу; **владе́ть тала́нтом расска́зчика** һөйләү талантына эйә булыу **2.** *кем-чем* (*управлять*) биләү, биләп тороу, ҡулында тотоу; **владе́ть импе́рией** империяны биләп тороу **3.** *перен.* буйһондороп тотоу,

ҡулында тотоу; **владе́ть кла́ссом** класты ҡулда тотоу; **владе́ть людьми́** кешеләрҙе буйһондороп тотоу **4.** *перен.* (*охватывать — о мыслях, чувствах*) биләп (солғап) алыу; **разнообра́зные мы́сли владе́ли им** уны төрлө уйҙар биләп алды **5.** *чем* (*уметь обращаться*) эш итеү, эш итә белеү; **владе́ть ору́жием** ҡорал менән эш итә белеү **6.** (*уметь пользоваться, быть мастером*) белеү, файҙалана белеү, оҫта булыу; **владе́ть ру́сским языко́м** урыҫ телен белеү; **владе́ть да́ром сло́ва** һүҙ оҫтаһы булыу **7.** *чем* йөрөтә алыу, эшләтә алыу, хәрәкәт иттерә алыу; **владе́ть руко́й** ҡулды йөрөтә алыу ♦ **владе́ть перо́м** оҫта яҙа белеү, ҡәләм тибрәтә алыу; **владе́ть собо́й** үҙеңде тота белеү, һалҡын ҡанлы булыу

ВЛАДЫ́КА *м* **1.** *высок.* бойороусы, хаким, хакимлыҡ итеүсе **2.** *церк.* владыка

ВЛАДЫ́ЧЕСТВО *с*; *высок.* хакимлыҡ, өҫтөнлөк, власть; **влады́чество буржуази́и** буржуазия хакимлығы

ВЛАДЫ́ЧЕСТВОВАТЬ *несов.*; *высок.* хакимлыҡ итеү, хөкөм һөрөү

ВЛАЖНЕ́ТЬ *несов.* дымланыу, еүешләнеү; **во́здух влажне́ет** һауа дымлана

ВЛА́ЖНОСТЬ *ж* дымлылыҡ, еүешлек; **вла́жность во́здуха** һауаның дымлылығы; **вла́жность кли́мата** климат(тың) еүешлеге

ВЛА́ЖНЫЙ, -ая, -ое дымлы, еүеш; **вла́жная земля́** еүеш ер; **вла́жный во́здух** дымлы һауа

ВЛА́МЫВАТЬСЯ *несов. см.* **вломи́ться**

ВЛАСОГЛА́В *м* ҡамсығорт

ВЛА́СТВОВАТЬ *несов. над кем-чем* и *без доп.* **1.** (*управлять, править*) хакимлыҡ итеү, идара итеү; **вла́ствовать над страно́й** ил менән идара итеү **2.** *перен.* (*господствовать, повелевать*) өҫтөнлөк итеү, баш булыу; **вла́ствовать ума́ми** аҡыл эйәләре өҫтөнән хакимлыҡ итеү **3.** (*управлять, распоряжаться кем-чем-л.*) буйһондороп тотоу, хөкөм итеү (һөрөү); **вла́ствовать над кла́ссом** синыфты буйһондороп тотоу

ВЛАСТЕЛИ́Н *м*; *высок.* хужа, хаким, хакимлыҡ итеүсе, хөкөмдар; **властели́н свое́й судьбы́** үҙ яҙмышының хужаһы

ВЛАСТИ́ТЕЛЬ *м*; *уст. см.* **властели́н** ♦ **власти́тель дум** иғтибарҙы үҙенә йәлеп итеүсе, көслө йоғонто яһаусы

ВЛА́СТНОСТЬ *ж* бойороусанлыҡ, ҡаты ҡуллы булыу, бойорорға (ҡушырға) әүәҫ(лек); **вла́стность хара́ктера** бойорорға әүәҫ холоҡ

ВЛА́СТНЫЙ, -ая, -ое **1.** *над кем-чем, в ком-чём* и *с неопр., обычно кратк. ф.* хужа (эйә) булған, баш булған, хоҡуҡлы (булған); **в своём до́ме я вла́стен** үҙ өйөмдә мин хужамын; **мы вла́стны вы́брать свою́ доро́гу** беҙ үҙ юлыбыҙҙы һайларға хоҡуҡлыбыҙ **2.** *перен.* буйһондора алған, баш эйҙерә торған; **вла́стная красота́** баш эйҙерә торған матурлыҡ; **вла́стное чу́вство** буйһондороу тойғоһо **3.** (*склонный повелевать, подчинять себе*) бойороусан, буйһондороусан, хакимлыҡ (өҫтөнлөк) итергә яратыусы; **вла́стный го́лос** бойороусан тауыш; **вла́стный челове́к** хакимлыҡ итергә яратыусы кеше

ВЛАСТОЛЮ́БЕЦ *м* хакимлыҡ итергә яратыусы кеше

ВЛАСТОЛЮБИ́ВЫЙ, -ая, -ое хакимлыҡ (власть) һөйөүсе (яратыусы), власҡа ынтылыусы

ВЛАСТОЛЮ́БИЕ *с* власть һөйөү (яратыу), власҡа ынтылыу

ВЛАСТЬ *ж* **1.** (*государственное управление*) власть, хакимиәт; **демократи́ческая власть** демократик власть; **прийти́ к вла́сти** власҡа килеү **2.** (*правительство*) власть, хөкүмәт **3.** *мн.* **вла́сти** хөкүмәт етәкселәре, хөкөм эйәләре; **ме́стные вла́сти** урындағы хөкүмәт етәкселәре; **сообщи́ть властя́м** хөкөм эйәләренә хәбәр итеү **4.** (*право распоряжаться*) власть, хоҡуҡ, хаҡ; **власть председа́теля** рәйес хоҡуғы; **власть роди́телей** ата-әсәләр хоҡуғы **5.** *чего* (*могущество, сила*) көс, ҡеүәт, хакимлыҡ, өҫтөнлөк; **власть сло́ва** һүҙ көсө ♦ **ва́ша власть** һеҙҙең ихтыярығыҙҙа, һеҙ нисек теләйһегеҙ; **в мое́й (твое́й, его́ и т.д.) вла́сти** минән (һинән, унан һ.б.) тора; **во вла́сти** или **под вла́стью** *кого-чего* баҫым аҫтында, йоғонтоһо аҫтында; **отда́ться во власть** *кого-чего*; **отда́ться (преда́ться) вла́сти** *кого-чего кемгәлер* буйһоноу, *кемдеңдер* баҫымы аҫтында булыу; **теря́ть власть над собо́й** үҙеңде тота (тыя) алмау

ВЛАСЯНИ́ЦА *ж* ҡыл кейем

ВЛАЧИ́ТЬ *несов.* **1.** *кого-что* һөйрәтеү, һөйрәтеп алып барыу; **влачи́ть се́ти** ау һөйрәтеү **2.** *перен.* (*в сочетании с сущ. "жизнь", "существование", "век", "дни"*) фәҡирлектә йәшәү, ярлы ғүмер итеү, мохтажлыҡта көн итеү

ВЛЕ́ВО *нареч.* (*в левую сторону*) һулға, һул яҡҡа; (*слева*) һулда, һул яҡта; **вле́во от тро́пки** һуҡмаҡтан һул яҡта

ВЛЕЗА́ТЬ *несов. см.* **влезть**

ВЛЕЗТЬ *сов.* **1.** *на что* (үрмәләп) менеү; **влезть на де́рево** ағасҡа үрмәләп менеү **2.** *во что*; *разг.* инеү, инеп (сумыу) китеү, үтеп инеү; **влезть в окно́** тәҙрәнән инеү; **влезть в ва́нну** ваннаға инеү (төшөү) **3.** *перен.* (үтеп) инеү, ышанысҡа инеү; **влезть в дру́жбу** дуҫлыҡҡа инеү **4.** *во что*; *разг.* һыйыу, һыйып бөтөү; **ве́щи вле́зли в чемода́н** әйберҙәр сумаҙанға һыйҙы **5.** *прост.* һыйыу, таман булыу, ярау; **сапоги́ не вле́зли** итектәр һыйманы ♦ **влезть в долги́** бурысҡа батыу; **влезть в ду́шу** *кому*: 1) ышанысҡа инеү; 2) эс-бауырға инеү; **не вле́зешь в** *кого*; *прост.* дөрөҫөн белә алмайһың; **ско́лько вле́зет** *прост.* күпме теләйһең, теләгәнсә

ВЛЕПИ́ТЬ *сов.* **1.** *что, во что* һылау, һылап йәбештереү, йәбештереү, йәбештереп ҡуйыу **2.** *перен., разг.* ҡундырыу, тондороу, сәпәү; **влепи́ть пощёчину** яңағына тондороу; **влепи́ть вы́го-**

вор шелтә сәпәү; **влепи́ть четвёрку по поведе́нию** тәртибенә дүртле сәпәү

ВЛЕПЛЯ́ТЬ *несов. см.* **влепи́ть**

ВЛЁТ *м см.* **влете́ть** — **влета́ть**

ВЛЕТА́ТЬ *несов. см.* **влете́ть**

ВЛЕТЕ́ТЬ *сов.* **1.** *во что* осоп (килеп) инеү; **пчела́ влете́ла в окно́** бал ҡорто тәҙрәнән осоп килеп инде **2.** *перен., разг.* (*вбежать*) атылып килеп инеү, йүгереп килеп инеү **3.** *кому безл.*; *разг.* эләгеү; **влете́ло за опозда́ние** һуңлаған өсөн эләкте ♦ **влете́ть в копе́ечку** ҡиммәткә төшөү; **влете́ть бо́мбой**; **влете́ть как бо́мба** атылып килеп инеү

ВЛЕЧЕ́НИЕ *с* һәүәҫлек, ынтылыш, мәйел, теләк; **влече́ние души́** күңел ынтылышы ♦ **серде́чное влече́ние** мөхәббәт, ғишыҡ уты

ВЛЕЧЬ *несов.* (*тащить*) һөйрәү, тартыу; **экскава́тор влёк ка́менную глы́бу** экскаватор ҙур таш киҫәген һөйрәне **2.** *кого* (күңел) тартыу, йәлеп итеү, ылыҡтырыу, ҡыҙыҡһындырыу; **его́ влечёт к иску́сству** уны сәнғәт ҡыҙыҡһындыра; **меня́ влечёт в родны́е места́** күңелем тыуған яҡтарға тартыла ♦ **влечь за собо́й** *что* сәбәп булыу, алып барыу, килтереү

ВЛИВА́НИЕ *с* **1.** *см.* **влива́ть 2.** дарыу ебәреү (*ҡан тамырына йәки тире аҫтына*); **внутриве́нное влива́ние** ҡан тамырына дарыу ебәреү; **влива́ние глюко́зы** глюкоза ебәреү

ВЛИВА́ТЬ *несов. см.* **влить**

ВЛИВА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **вли́ться 2.** *страд. от* **влива́ть**

ВЛИ́ПНУТЬ *сов. во что* **1.** йәбешеү, йәбешеп эләгеү; **му́ха вли́пла в кле́йкую бума́гу** себен елемле ҡағыҙға йәбешкән **2.** *перен., прост.* уңайһыҙ хәлгә ҡалыу, барып эләгеү, килеп ҡабыу; **а он в како́е де́ло влип** ул ниндәй хәлгә ҡалды

ВЛИТЬ *сов. что* **1.** *во что* эсенә ҡойоу, ағыҙыу, һалыу; **влить лека́рство в стака́н** дарыуҙы стаканға һалыу **2.** *в кого-что*; *перен.* өҫтәү, индереү, тыуҙырыу; **э́то вли́ло в него́ бо́дрость** был уға дәрт өҫтәне **3.** *во что*; *перен.* өҫтәү, ҡушыу; **влить отря́д в диви́зию** отрядты дивизияға ҡушыу

ВЛИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** (ағып) инеү, төшөү; **вода́ влила́сь в кана́ву** һыу канауға ағып төштө **2.** *перен.* тыуыу, үтеп инеү, инеп урынлашыу; **в ме́ня влила́сь уве́ренность** миндә ышаныс тыуҙы; **в се́рдце влила́сь тоска́** йөрәккә һағыш инеп урынлашты **3.** *перен.* өҫтәлеү, ҡушылыу; **в наш коллекти́в влили́сь све́жие си́лы** беҙҙең коллективҡа яңы көстәр өҫтәлде

ВЛИЯ́НИЕ *с* **1.** тәьҫир, йоғонто, шауҡым; **благотво́рное влия́ние** ыңғай тәьҫир; **оказа́ть влия́ние** тәьҫир итеү; **находи́ться под влия́нием** йоғонто аҫтында булыу; **влия́ние со́лнечных луче́й на челове́ческий органи́зм** ҡояш нурҙарының кеше организмына тәьҫире **2.** абруй, авторитет; **челове́к с влия́нием** абруйлы кеше; **по́льзоваться влия́нием** абруй менән файҙаланыу

ВЛИЯ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое абруйлы, авторитетлы, йоғонто яһай алырлыҡ, тәьҫир итерлек; **влия́тельный челове́к** абруйлы (йоғонто яһай алырлыҡ) кеше

ВЛИЯ́ТЬ *несов. на кого-что* йоғонто яһау, тәьҫир итеү, шауҡымы тейеү; **влия́ть отрица́тельно** кире йоғонто яһау; **влия́ть на окружа́ющих** әйләнә-тирәләгеләргә тәьҫир итеү

ВЛОЖЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **вложи́ть 2.** ҡушып һалынған әйбер (*хатҡа, пакетҡа һ.б.*); **письмо́ с вложе́нием** ҡушып һалынған әйбере булған хат **3.** (аҡса) һалыу, (капитал) һалыу; **капита́льные вложе́ния** капитал һалыуҙар

ВЛОЖИ́ТЬ *сов. что* **1.** (эсенә) һалыу, тығыу, (эсенә) һалып (тығып) ҡуйыу; **вложи́ть письмо́ в конве́рт** хатты конверт эсенә һалыу **2.** *перен.* һалыу, биреү, бағышлау; **вложи́ть все си́лы** бөтә көстө биреү **3.** (*деньги, капитал*) һалыу, керетеү, тотоу; **вложи́ть капита́л** капитал һалыу ♦ **вложи́ть ду́шу** *во что* күңел биреү, ысын күңелдән тотоноу

ВЛОМИ́ТЬСЯ *сов.* ватып-емереп (баҫып) килеп инеү, көсләшеп инеү; **вломи́ться в чужо́й дом** кеше өйөнә баҫып килеп инеү

ВЛЮБИ́ТЬ *сов. кого* үҙеңде яраттырыу, һөйҙөрөү, ғашиҡ иттереү (*үҙеңә*)

ВЛЮБИ́ТЬСЯ *сов. в кого* ғашиҡ булыу, һөйөү; **влюби́ться в де́вушку** ҡыҙға ғашиҡ булыу

ВЛЮБЛЁННОСТЬ *ж* ғашиҡлыҡ, һөйөү тойғоһо; **влюблённость в жизнь** тормошҡа ғашиҡлыҡ

ВЛЮБЛЁННЫЙ, -ая, -ое **1.** ғашиҡ, ғашиҡ булған; **влюблённый ю́ноша** ғашиҡ егет **2.** *в знач. сущ.* **влюблённый** *м* и **влюблённая** *ж* ғашиҡ **3.** (*увлечённый чем-л.*) бирелгән, мауыҡҡан; **он влюблён в свою́ рабо́ту** ул үҙ эшенә бирелгән **4.** ғашиҡтарса, һөйөү тулы; **влюблённый взгляд** һөйөү тулы ҡараш

ВЛЮБЛЯ́ТЬ *несов. см.* **влюби́ть**

ВЛЮБЛЯ́ТЬСЯ *несов. см.* **влюби́ться**

ВЛЮ́БЧИВОСТЬ *ж* тиҙ (йыш) ғашиҡ булыу

ВЛЮ́БЧИВЫЙ, -ая, -ое тиҙ (йыш) ғашиҡ булған, тиҙ ғашиҡ булыусан; **влю́бчивый па́рень** тиҙ генә ғашиҡ булған егет

ВЛЯ́ПАТЬСЯ *сов.* **1.** *прост.* барып инеү (төшөү), килеп төшөү (инеү); **вля́паться в грязь** бысраҡҡа барып инеү **2.** *груб., прост.* тарығыу, юлығыу, эләгеү (*күңелһеҙ хәлгә, бәләгә*); **вля́паться в исто́рию** ваҡиғаға тарығыу

ВМА́ЗАТЬ *сов.* **1.** *что, во что* ҡуша (эскә ҡалдырып) һылау; **вма́зать кирпи́ч в сте́ну** кирбесте стенаға ҡуша һылау **2.** *кому*; *прост.* тондороу, сәпәү

ВМА́ЗЫВАТЬ *несов. см.* **вма́зать**

ВМА́ТЫВАТЬ *несов. см.* **вмота́ть**

ВМЕНИ́ТЬ *сов. кому-чему, во что*; *офиц.-дел.* һанау, иҫәпләү, табыу; **вмени́ть в заслу́гу** күрһәткән хеҙмәттәрен иҫәпләү; **вмени́ть в вину́** *кому* ғәйепле тип һанау, ғәйепле тип табыу ♦ **вмени́ть в обя́занность** йөкмәтеү, вазифаһы итеү

ВМЕНЯ́ЕМОСТЬ *ж* иҫе-аҡылы теүәллек; **эксперти́за доказа́ла вменя́емость подсуди́мого** экспертиза ғәйепләнеүсенең иҫе-аҡылы теүәллеген раҫланы

ВМЕНЯ́ЕМЫЙ, -ая, -ое иҫе-аҡылы теүәл, аҡылы камил; **призна́ть вменя́емым** иҫе-аҡылы теүәл тип табыу

ВМЕНЯ́ТЬ *несов. см.* **вмени́ть**

ВМЕРЗА́ТЬ *несов. см.* **вмёрзнуть**

ВМЁРЗНУТЬ *сов.* ҡуша туңыу, туңып ҡалыу; **вмёрзнуть в лёд** боҙға ҡуша туңыу

ВМЕСИ́ТЬ *сов. что* ҡушып баҫыу, ҡуша иҙеү; **вмеси́ть в те́сто изю́м** ҡамырға йөҙөм ҡушып баҫыу

ВМЕ́СТЕ *нареч.* **1.** (*совместно*) бергә, бергәләп, берлектә; **жить вме́сте** бергә йәшәү **2.** (*одновременно*) бер үк ваҡытта, шул уҡ ваҡытта ♦ **вме́сте с тем** шуның менән бергә

ВМЕСТИ́ЛИЩЕ *с* урын, һауыт (*берәй нәмәне урынлаштырыу, һалыу өсөн*); **нефтяны́е вмести́лища** нефть һауыттары

ВМЕСТИ́МОСТЬ *ж* һыйҙырыш(лыҡ); **вмести́мость цисте́рны** цистернаның һыйҙырышлығы

ВМЕСТИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое һыйҙырышлы, күп һыйҙырышлы, ҙур, иркен, киң; **вмести́тельный зал** иркен зал

ВМЕСТИ́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что* һыйҙырыу, һыйҙырып бөтөү; **зал не вмести́л всех слу́шателей** зал бөтә тыңлаусыларҙы һыйҙырып бөтә алманы **2.** *что* урынлаштырыу; **вмести́ть все кни́ги в шкаф** бөтә китаптарҙы шкафҡа урынлаштырыу

ВМЕСТИ́ТЬСЯ *сов.* һыйыу, һыйып бөтөү, урынлашыу; **мы все вмести́мся в э́той ко́мнате** беҙ барыбыҙ ҙа ошо бүлмәгә һыйырбыҙ

ВМЕ́СТО *предлог с род. п.* урынына; **взять одну́ кни́гу вме́сто друго́й** бер китап урынына икенсеһен алыу

ВМЕТА́ТЬ *сов. что* типсеү, типсеп сығыу (ҡуйыу); **вмета́ть рука́в** еңдәрҙе типсеп сығыу

ВМЁТЫВАТЬ *несов. см.* **вмета́ть**

ВМЕША́ТЕЛЬСТВО *с* **1.** ҡыҫылыш, ҡыҫылыу, тығылыу, ҡатышыу, ҡатнашыу; **вооружённое вмеша́тельство** ҡоралы ҡыҫылыш **2.** ҡатнашлыҡ, ҡатнашыу; **хирурги́ческое вмеша́тельство** хирургия ҡатнашлығы (*хирургик операция яһау*)

ВМЕША́ТЬ *сов.* **1.** *что, во что* ҡатыштырыу, өҫтәп ҡатыштырыу, аралаштырыу, ҡушып аралаштырыу **2.** *кого, во что*; *перен., разг.* ҡатнаштырыу, бутау, тығыу; **вмеша́ть в спле́тню** ғәйбәткә бутау

ВМЕША́ТЬСЯ *сов. во что* **1.** ҡушылыу, инеп китеү; **вмеша́ться в толпу́** төркөмгә ҡушылыу **2.** тығылыу, ҡыҫылыу, ҡатнашыу; **вмеша́ться в разгово́р** һөйләшеүгә ҡатнашыу; **вмеша́ться в чужи́е дела́** кеше эшенә тығылыу

ВМЕ́ШИВАТЬ I *несов. см.* **вмеша́ть**

ВМЕ́ШИВАТЬ II *несов. см.* **вмеси́ть**

ВМЕ́ШИВАТЬСЯ I *несов.* **1.** *см.* **вмеша́ться 2.** *страд. от* **вме́шивать** I

ВМЕ́ШИВАТЬСЯ II *несов. страд. от* **вме́шивать** II

ВМЕЩА́ТЬ *несов.* **1.** *см.* **вмести́ть 2.** һыйҙыра алыу, һыйҙырыу, һыйымы (һыйҙырышлы) булыу; **бассе́йн вмеща́ет ты́сячу кубоме́тров воды́** бассейн мең кубометр һыу һыйҙыра

ВМЕЩА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **вмести́ться 2.** *страд. от* **вмеща́ть** 2

ВМИГ *нареч.* күҙ асып йомғансы, бик тиҙ, шунда уҡ; **вмиг разойти́сь** күҙ асып йомғансы таралышып бөтөү

ВМИНА́ТЬ *несов. см.* **вмять**

ВМОНТИ́РОВАТЬ *сов. что*; *спец.* монтажлау, монтажлап ҡуйыу

ВМОТА́ТЬ *сов. что* ҡушып урау

ВМУРОВА́ТЬ *сов. что* ҡуша һылап ҡуйыу, беркетеп ҡуйыу; **вмурова́ть котёл** ҡаҙанды ҡуша һылап, беркетеп ҡуйыу

ВМЯ́ТИНА *ж* йәнселгән (уйылған) урын

ВМЯТЬ *сов. что* **1.** иҙеп (ергә) һеңдереү, (ергә) ҡуша иҙеү **2.** йәнсеү, йәнселдереү

ВНАЁМ и **ВНАЙМЫ́** *нареч.* хаҡ түләтеп файҙаланырға (биреү, алыу); **сдава́ть ко́мнату внаём** бүлмәне хаҡ түләтеп файҙаланырға биреп тороу

ВНАКИ́ДКУ *нареч.* иңбашҡа (яурынға) һалып (*киймәйенсә*); **носи́ть ку́ртку внаки́дку** куртканы иңбашҡа һалып йөрөү

ВНАКЛА́ДКУ: пить внакла́дку (чай, ко́фе и т.п.) шәкәр һалып эсеү (сәйҙе, ҡәһүәне һ.б.)

ВНАЧА́ЛЕ *нареч.* тәүҙә, башта, тәүге осорҙа; **внача́ле бы́ло тру́дно** башта ҡыйын булды

ВНЕ *предлог с род. п.* **1.** тышта, ситтә; **вне го́рода** ҡаланан ситтә; **стоя́ть вне кру́га** түңәрәктән тышта тороу

2. -һыҙ/-һеҙ, -дан/-дән тыш; **вне ко́нкурса** конкурсһыҙ; **вне пла́на** пландан тыш ♦ **вне вре́мени и простра́нства** ысынбарлыҡты иҫәпкә алмайынса; **вне зако́на** закондан (ҡанундан) тыш; **вне себя́** ныҡ тулҡынланып, үҙен-үҙе иҫләмәйенсә; **вне (вся́кого) сомне́ния** һис шикһеҙ, бер һүҙһеҙ, икеләнмәйенсә

ВНЕ... *урыҫ телендәге ҡушма һүҙҙәрҙең "тыш" мәғәнәһен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.*, **внебюдже́тный** бюджеттан тыш; **внесме́тный** сметанан тыш

ВНЕБРА́ЧНЫЙ: внебра́чные де́ти никахһыҙ тыуған балалар; **внебра́чный ребёнок** тыума

ВНЕВОЙСКОВО́Й: внево́йскова́я подгото́вка армияға алмайынса хәрби хеҙмәткә әҙерләү

ВНЕВРЕ́МЕННЫЙ, -ая, -ое *книжн.* ваҡыт менән сикләнмәгән (билдәләнмәгән)

ВНЕДРЕ́НИЕ *с* индереү, ҡабул итеү; **внедре́ние достиже́ний нау́ки в произво́дство** фән ҡаҙаныштарын производствоға индереү

ВНЕДРИ́ТЬ *сов. что* индереү, ҡулланыу, йәйелдереү; **внедри́ть в произво́дство** производствоға индереү; **внедри́ть но́вые ме́тоды** яңы ысулдар индереү

ВНЕДРИ́ТЬСЯ *сов.* инеү, ҡулланыу, йәйелеү; **в се́льском хозя́йстве внедря́ется но́вая те́хника** ауыл хужалығында яңы техника ҡулланыла

ВНЕДРЯ́ТЬ *несов. см.* **внедри́ть**

ВНЕДРЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **внедри́ться** **2.** *страд. от* **внедря́ть**

ВНЕЗА́ПНО *нареч.* көтмәгәндә, ҡапыл, кинәт; **появи́ться внеза́пно** ҡапыл килеп сығыу

ВНЕЗА́ПНОСТЬ *ж* **1.** көтөлмәгәнлек, ҡапыл, кинәт; **внеза́пность ата́ки** һөжүмдең көтөлмәгәнлеге **2.** *разг.* көтөлмәгән хәл (ваҡиға); **жизнь полна́ внеза́пностей** тормош көтөлмәгән ваҡиғаларға бай

ВНЕЗА́ПНЫЙ, -ая, -ое көтөлмәгән, ҡапыл (кинәт) булған; **внеза́пный отъе́зд** көтөлмәгән китеү

ВНЕЗЕМНО́Й, -ая, -ое Ерҙән ситтәге (ситтә булған), Ерҙән тыш; **внеземны́е цивилиза́ции** Ерҙән ситтәге цивилизациялар

ВНЕКЛА́ССНЫЙ, -ая, -ое кластан (синыфтан) тыш; **внекла́ссное чте́ние** синыфтан тыш уҡыу; **внекла́ссные мероприя́тия** кластан тыш саралар

ВНЕКЛА́ССОВЫЙ, -ая, -ое синфилыҡтан тыш, синыфтан тыш; **внекла́ссовое о́бщество** синфилыҡтан тыш йәмғиәт

ВНЕКО́НКУРСНЫЙ, -ая, -ое конкурстан тыш (булған), конкурсһыҙ; **внеко́нкурсное зачисле́ние** конкурстан тыш ҡабул итеү

ВНЕМА́ТОЧНЫЙ: внема́точная бере́менность *мед.* аналыҡ тышында булған йөклөлөк

ВНЕОЧЕРЕДНО́Й, -ая, -ое сираттан тыш; **внеочередно́е совеща́ние** сираттан тыш кәңәшмә

ВНЕПЛА́НОВЫЙ, -ая, -ое пландан тыш; **внепла́новое зада́ние** пландан тыш йөкләмә

ВНЕСЕ́НИЕ *с* индереү; **внесе́ние попра́вок в текст** текстка төҙәтмәләр индереү

ВНЕСЛУЖЕ́БНЫЙ, -ая, -ое хеҙмәттән тыш (башҡа); **во внеслуже́бное вре́мя** хеҙмәттән башҡа ваҡытта

ВНЕСТИ́ *сов.* **1.** *кого-что* индереү, индереп ҡуйыу; **внести́ ве́щи в ко́мнату** әйберҙәрҙе бүлмәгә индереү **2.** *что* индереү, теркәү, яҙып ҡуйыу; **внести́ фами́лию в спи́сок** фамилияны исемлеккә теркәү; **внести́ попра́вки в текст** текстка төҙәтмәләр индереү **3.** *что* (аҡса) индереү, түләү; **внести́ взнос** взнос индереү **4.** *что* килтереп сығарыу, -ып/-еп ебәреү, индереү; **внести́ оживле́ние** йәнләндереп ебәреү; **внести́ раздо́ры** ыҙғыш килтереп сығарыу **5.** *что* өҫтәү, байытыу, индереү; **внести́ в литерату́ру но́вые иде́и** әҙәбиәтте яңы идеялар менән байытыу ♦ **внести́ предложе́ние** тәҡдим индереү; **внести́ я́сность** асыҡлыҡ индереү, асыҡлау

ВНЕСТИ́СЬ *сов.*; *разг.* атылып килеп инеү, йүгереп (сабып) килеп инеү; **внести́сь в ко́мнату** бүлмәгә йүгереп килеп инеү

ВНЕУРО́ЧНЫЙ, -ая, -ое дәрестән тыш; **внеуро́чные заня́тия** дәрестән тыш уҡыуҙар

ВНЕШКО́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое мәктәптән тыш; **внешко́льная рабо́та** мәктәптән тыш эш

ВНЕ́ШНЕ *нареч.* тыштан (тышҡы яҡтан) ҡарағанда; **вне́шне каза́ться споко́йным** тыштан ҡарағанда тыныс күренеү

ВНЕШНЕПОЛИТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое тышҡы сәйәси, тышҡы сәйәсәткә ҡараған; **внешнеполити́ческий курс** тышҡы сәйәси курс

ВНЕШНЕТОРГО́ВЫЙ, -ая, -ое тышҡы сауҙа; **внешнеторго́вые свя́зи** тышҡы сауҙа бәйләнештәре

ВНЕ́ШНИЙ, -яя, -ее **1.** *в разн. знач.* тышҡы, тирә-яҡ; **вне́шний вид** тышҡы күренеш; **вне́шняя поли́тика** тышҡы сәйәсәт; **вне́шняя среда́** тирә-яҡтағы мөхит; **вне́шняя торго́вля** тышҡы сауҙа; **вне́шний лоск** тышҡы ялтырауыҡ; **вне́шний ры́нок** тышҡы баҙар; **вне́шние враги́** тышҡы дошмандар **2.** тышҡы, тыш яҡтан; **вне́шние измене́ния** тыш яҡтан үҙгәрештәр ♦ **вне́шний у́гол** *мат.* ҡабарынҡы мөйөш

ВНЕ́ШНОСТЬ *ж* тышҡы күренеш (ҡиәфәт, килеш-килбәт); **суди́ть по вне́шности** тышҡы ҡиәфәтенә ҡарап фекер йөрөтөү

ВНЕШТА́ТНЫЙ, -ая, -ое штаттан тыш, штатта тормаған (булмаған); **внешта́тные сотру́дники** штатта тормаған хеҙмәткәрҙәр

ВНИЗ *нареч.*; *в разн. знач.* түбәнгә, аҫҡа, түбәнгә табан; **спуска́ться вниз** түбәнгә төшөү; **загляну́ть вниз** аҫҡа ҡарау; **плыть вниз по тече́нию** һыу ағымы менән түбәнгә табан йөҙөү ♦ **идти́ (кати́ться, спуска́ться и т.п.) вниз** түбәнгә тәгәрәү

ВНИЗУ́ *нареч.* **1.** түбәндә, аҫта; **он живёт внизу́** ул түбәндә (түбәнге ҡатта) йәшәй **2.** *в знач. предлога с род. п.* аҫтында, аҙағында; **внизу́ до́ма** өй аҫтында; **внизу́ письма́** хат аҙағында

ВНИКА́ТЬ *несов. см.* **вни́кнуть**

ВНИ́КНУТЬ *сов. во что* аңлау, төшөнөү, төшөнөп алыу; **вни́кнуть во всё** бөтәһенә төшөнөү

ВНИМА́НИЕ *с* **1.** иғтибар, дикҡәт, күңел биреү; **слу́шать со внима́нием** дикҡәт менән тыңлау; **сосредото́чить внима́ние** иғтибар туплау; **привлека́ть внима́ние** иғтибар йәлеп итеү **2.** (*забота*) хәстәрлек, илтифат, иғтибар; **окружи́ть внима́нием** хәстәрлек күрһәтеү ♦ **внима́ние!** иғтибар итегеҙ!, тыңлағыҙ!; **внима́нию (слу́шателей, покупа́телей и т.д.)** (тыңлаусылар, һатып

алыусылар һ.б.) иғтибарына; **обрати́ть внима́ние** *кого, на кого-что* иғтибар итеү; **оста́вить без внима́ния** *кого-что* иғтибарһыҙ ҡалдырыу; **приня́ть во внима́ние** *что* иғтибарға алыу; **в це́нтре внима́ния (быть, находи́ться)** иғтибар үҙәгендә (булыу)

ВНИМА́ТЕЛЬНОСТЬ *ж* **1.** иғтибарлылыҡ, иғтибар, диҡҡәтлелек; **прояви́ть внима́тельность** иғтибарлылыҡ күрһәтеү **2.** (*заботливость*) хәстәрлелек, илтифатлылыҡ; **отнести́сь со внима́тельностью** илтифатлылыҡ менән ҡарау

ВНИМА́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** иғтибарлы, диҡҡәтле; **внима́тельный наблюда́тель** диҡҡәтле күҙәтеүсе; **внима́тельный учени́к** иғтибарлы уҡыусы **2.** (*заботливый*) хәстәрлекле, илтифатлы; **внима́тельное отноше́ние** хәстәрлекле мөнәсәбәт

ВНИМА́ТЬ *несов. см.* **внять**

ВНИЧЬЮ́ *нареч.* бер яҡтың да отмауы менән, бер яҡ та отмайынса; **зако́нчить па́ртию вничью́** партияны бер яҡтың да отмауы менән тамамлау

ВНО́ВЕ *нареч. в знач. сказ.*; *разг.* яңы, яңыса, ят; **ему́ здесь всё вно́ве** уға бында бөтәһе лә яңы

ВНОВЬ *нареч.* **1.** яңынан, ҡабаттан, өр-яңынан, тағы ла; **уви́деться вновь** яңынан күрешеү **2.** яңы (ғына), күптән түгел, тәү башлап; **вновь при́бывший** яңы килгән (*кеше*)

ВНОСИ́ТЬ *несов. см.* **внести́**

ВНУК *м* ейән, торон; **вну́чка** *ж* ейәнсәр

ВНУ́ТРЕННЕ *нареч.* эстән, эсенән, күңелдән; **вну́тренне быть дово́льным** күңелдән үҙең менән ҡәнәғәт булыу

ВНУ́ТРЕННИЙ, -яя, -ее *в разн. знач.* эске, эстәге ...ы; **вну́тренний мир** эске донъя; **вну́тренняя связь собы́тий** ваҡиғаларҙың эске бәйләнеше; **вну́тренняя поли́тика** эске сәйәсәт; **вну́тренний ры́нок** эске баҙар; **вну́тренняя ко́мната** (төпкө) бүлмә ♦ **вну́тренние боле́зни** *мед.* эске ауырыуҙар; **вну́тренняя секре́ция** *физиол.* эске секреция

ВНУ́ТРЕННОСТЬ *ж* **1.** *чего* эс, эсе, эске яҡ; **вну́тренность до́ма** өйҙөң эсе **2.** *мн.* **вну́тренности** *анат.* эске ағзалар (*эс-ҡарын, үпкә-ауыр һ.б.*)

ВНУТРИ́ *нареч.* и *предлог* **1.** *нареч.* эстә; **находи́ться внутри́** эстә булыу **2.** *предлог с род. п.* эсендә; **внутри́ го́рода** ҡала эсендә

ВНУТРИ... *урыҫ телендәге ҡушма һүҙҙәрҙең "эсендәге", "эстәге", "эстә", "эске" мәғәнәһен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.,* **внутригосуда́рственный** дәүләт эсендәге; **внутриа́томный** атом эсендәге; **внутриотраслево́й** тармаҡ эсендәге

ВНУТРЬ *нареч.* и *предлог* **1.** *нареч.* эскә; **попа́сть внутрь** эскә эләгеү **2.** *предлог с род. п.* эсенә; **внутрь до́ма** өй эсенә

ВНУША́ТЬ *несов. см.* **внуши́ть**

ВНУШЕ́НИЕ *с* **1.** ышандырыу, күңелгә уй (ҡурҡыу) һалыу (тыуҙырыу); **лече́ние внуше́нием** ышандырыу менән дауалау; **внуше́ние стра́ха** ҡурҡыу һалыу **2.** өгөт, өгөт-нәсихәт; **де́лать внуше́ние** өгөт-нәсихәт ҡылыу (яһау)

ВНУШИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** тәьҫирле, тәьҫир итерлек, тәьҫир итә торған; **внуши́тельный вид** тәьҫир итерлек ҡиәфәт **2.** *разг.* (*большой*) ҙур, оло; **внуши́тельная фигу́ра** ҙур фигура

ВНУШИ́ТЬ *сов. что* **1.** (*заставить усвоить*) ышандырыу, күңеленә һалыу, төшөндөрөү, аңлатыу; **внуши́ть оригина́льную мысль** оригиналь фекерҙе күңеленә һалыу **2.** (*возбудить какие-л. чувства*) тыуҙырыу, уятыу, ҡуҙғатыу; **внуши́ть страх** ҡурҡыу уятыу

ВНЯ́ТНО *нареч.* асыҡ, аныҡ, асыҡ (аныҡ) итеп; **чита́ть вня́тно** асыҡ итеп уҡыу

ВНЯ́ТНОСТЬ *ж* асыҡлыҡ, аныҡлыҡ, аңлайышлылыҡ; **вня́тность ре́чи** телмәрҙең аңлайышлылығы

ВНЯ́ТНЫЙ, -ая, -ое **1.** асыҡ, асыҡ ишетелешле, асыҡ (аныҡ) ишетелгән; **вня́тное чте́ние** асыҡ уҡыу **2.** аныҡ, аңлайышлы; **вня́тное сло́во** аңлайышлы һүҙ

ВНЯТЬ *сов. кому-чему* **1.** *уст.* тыңлау, ишетеү **2.** иғтибар (диҡҡәт) итеү; **внять про́сьбе** *чьей-л. кемдеңдер* үтенесенә иғтибар итеү

ВО... *приставка см.* **в...**

ВО́БЛА *ж* вобла, диңгеҙ сабағы

ВОБРА́ТЬ *сов. что* **1.** (*втянуть, впитать*) эскә алыу, һеңдереү, һурып алыу; **расте́ния вобра́ли всю вла́гу** үҫемлектәр бөтә дымды һурып алған **2.** (*включить в свой состав, обычно в сочет. с "в себя"*) үҙ эсенә алыу, индереү; **движе́ние вобра́ло в себя́ и сторо́нников рефо́рмы** хәрәкәт үҙ эсенә реформа яҡлыларҙы ла алды ♦ **вобра́ть го́лову в пле́чи** ҡулбаштарын күтәреп, эйәкте күкрәккә эйеү

ВОВЕ́К и **ВОВЕ́КИ** *нареч.* **1.** һәр ваҡыт, мәңге, ғүмергә; **вове́ки живо́й** мәңге тере **2.** (*при глаголе с отрицанием*) бер ҡасан да, бер ваҡытта ла; **не забу́дется вове́к** бер ҡасан да онотолмаясаҡ

ВОВЛЕКА́ТЬ *несов. см.* **вовле́чь**

ВОВЛЕКА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **вовле́чься** **2.** *страд. от* **вовлека́ть**

ВОВЛЕ́ЧЬ *сов. кого-что, во что* ылыҡтырыу, йәлеп итеү, ҡатнаштырыу; **вовле́чь в рабо́ту** эшкә йәлеп итеү; **вовле́чь в разгово́р** һүҙгә ҡатнаштырыу

ВОВЛЕ́ЧЬСЯ *сов. во что* ҡатнашыу; **она́ вовлекла́сь в разгово́р** ул һүҙгә ҡатнашып китте

ВОВНЕ́ *нареч.* ситтә, тышта, ситендә, тышында

ВОВНУ́ТРЬ *нареч.* и *предлог*; *прост. см.* **внутрь**

ВО́ВРЕМЯ *нареч.* ваҡытында, бик ваҡытлы; **убра́ть урожа́й во́время** уңышты ваҡытында йыйып алыу

ВО́ВСЕ *нареч.*; *разг.* бөтөнләй, һис тә, бер ҙә; **во́все не ну́жно** бөтөнләй (бер ҙә) кәрәкмәй; **во́все не хоте́ть** бөтөнләй теләмәү

ВОВСЮ́ *нареч.*; *разг.* бар көскә (көсөнә), бик шәп, бик ҡыҙыу; **вовсю́ пусти́ться бежа́ть** бар көскә йүгереп китеү

ВО-ВТОРЫ́Х *вводн. сл.* икенсенән; **во-вторы́х, дождь пошёл** икенсенән, ямғыр яуа башланы

ВОГНА́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что, во что* ҡыуып (ҡыуалап) индереү; **вогна́ть коз в сара́й** кәзәләрҙе һарайға ҡыуып индереү **2.** *что, во что*; *разг.* ҡағып индереү, ҡаҙау, сәнсеү; **вогна́ть гвоздь в сте́ну** ҡаҙауҙы стенаға ҡағып индереү **3.** *кого-что*; *перен., разг.* (*привести в какое-л. состояние*) (килтереп) еткереү, төшөрөү; **вогна́ть в слёзы** илар сиккә еткереү ♦ **вогна́ть в гроб** гүргә индереү; **вогна́ть в кра́ску** (йөҙөн) ҡыҙартыу, оялтыу; **вогна́ть в пот** тиргә батырыу (төшөрөү)

ВО́ГНУТЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **вогну́ть** соҡорайған, бөгөлгән, йәмшәйтелгән **2.** *прил.* батынҡы, уйынҡы, уйымлы; **во́гнутое зе́ркало** уйынҡы көҙгө

ВОГНУ́ТЬ *сов. что* (эскә табан) йәмшәйтеү (бөгөү), соҡорайтыу; **вогну́ть про́волоку** тимер сыбыҡты бөгөү

ВОГНУ́ТЬСЯ *сов.* бөгөлөү, эскә табан бөгөлөү (батынҡыланыу, батыу)

...ВО́Д *м* (*урыҫ телендәге ҡушма һүҙҙәрҙең икенсе өлөшө, беренсе киҫәктә аңлашылған тармаҡ белгестәрен атау өсөн ҡулланыла*); **овощево́д** йәшелсәсе; **табаково́д** тәмәке үҫтереү белгесе

ВОДА́ *ж* **1.** һыу; **грунто́вая вода́** ер аҫты һыуы; **морска́я вода́** диңгеҙ һыуы; **пре́сная вода́** сөсө һыу; **прото́чная вода́** ағын һыу; **роднико́вая вода́** шишмә һыуы; **пить во́ду** һыу эсеү **2.** *обычно с опред.* һыуы, -лы/-ле һыу; **газиро́ванная вода́** газлы һыу; **ро́зовая вода́** роза (еҫле) һыуы **3.** *мн.* **во́ды**; *геол.* минераль һыу сығанағы, шифалы һыу сығанағы; **е́хать на во́ды** шифалы һыу сығанағына барыу **4.** *мн.* **во́ды** *собир.* һыуҙар, һыу ятҡылыҡтары; **во́ды Башкортоста́на** Башҡортостан һыуҙары; **госуда́рственные во́ды** дәүләт һыу ятҡылыҡтары; **территориа́льные во́ды** территориаль һыуҙар **5.** *в знач. нареч.* **водо́й, водо́ю** һыу юлы менән; **доста́вка ле́са водо́й** ағасты һыу юлы менән килтереү ♦ **жива́я вода́** тере һыу; **мёртвая вода́** үле һыу; **седьма́я (деся́тая) вода́ на киселе́** (*о дальних родственниках*) сыбыҡ осо, ете ят; арба күсәрҙәре сәкәшкән; **лить во́ду на ме́льницу** *чью* кеше тирмәненә һыу ҡойоу; **толо́чь во́ду (в сту́пе)**; **носи́ть во́ду решето́м** иләк менән һыу ташыу, бушты бушҡа бушатыу; **воды́ не замути́т** бик йыуаш, баҫалҡы кеше; **вы́йти сухи́м из воды́** һыуҙан ҡоро сығыу; **набра́ть воды́ в рот** ауыҙына һыу ҡабыу, ләммим тип әйтмәү; **водо́й не разли́ть (не разольёшь)** *кого* араларынан ҡыл да (ел дә) үтерлек түгел; **вы́вести на чи́стую во́ду** *кого* фаш итеү; **ти́ше воды́, ни́же травы́** тауыш-тыны юҡ, өнө лә сыҡмай; **мно́го (нема́ло, сто́лько и т.д.) воды́ утекло́** күп һыуҙар аҡты, күп ғүмер (заман) үтеп китте; **пройти́ ого́нь и во́ду (и ме́дные тру́бы)** утһыу кисеү, донъяның әсеһен-сөсөһөн татыу, күпте күреү; **концы́ в во́ду** эҙһеҙ юғалыу; **в ого́нь и во́ду (гото́в, пойдёт и т.д.)** утҡа-һыуға инергә әҙер булыу; **лови́ть ры́бу в му́тной воде́** болғансыҡ һыуҙа балыҡ тотоу, кеше ҡазаһынан файҙаланып ҡалыу; **как с гу́ся вода́** бер ни түгел, бер ни тормай, бар тип тә белмәү, ыжлап та бирмәй; **как две ка́пли воды́ (похо́ж)** ике тамсы һыу кеүек (оҡшаш); **как ры́ба в воде́ (чу́вствовать себя́)** һыуҙағы балыҡ кеүек (тойоу); **как (бу́дто, сло́вно) в во́ду гляде́л (смотре́л)** үтә күреү, алдан белеп тороу; **как (бу́дто, сло́вно) в во́ду ка́нул** һыуға төшкәндәй юҡ булыу; **как (бу́дто, сло́вно) в во́ду опу́щенный** балтаһы һыуға төшкәндәй, күңелһеҙ, һыуға төшкән тауыҡ кеүек, бойоҡ

ВОДВОРИ́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что, во что* индереү, индереп (күсереп) урынлаштырыу; **водвори́ть в друго́е жили́ще** бүтән торлаҡҡа күсереп урынлаштырыу **2.** *что*; *перен.* урынлаштырыу, булдырыу; **водвори́ть тишину́ в кла́ссе** класта тынлыҡ урынлаштырыу

ВОДВОРИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** *в чём* инеү, инеп урынлашыу; **водвори́ться в ко́мнате** бүлмәгә инеп урынлашыу **2.** *перен.* урынлашыу; **водвори́лась тишина́** тынлыҡ урынлашты

ВОДВОРЯ́ТЬ *несов. см.* **водвори́ть**

ВОДВОРЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **водвори́ться** **2.** *страд. от* **водворя́ть**

ВОДЕВИ́ЛЬ *м* водевиль (*шаян комедия*)

ВОДЕВИ́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое водевиль ...ы; **водеви́льные купле́ты** водевиль куплеттары

ВОДИ́ТЕЛЬ *м* водитель, йөрөтөүсе, машина йөрөтөүсе; **води́тель трамва́я** трамвай йөрөтөүсе

ВОДИ́ТЕЛЬСКИЙ, -ая, -ое водитель ...ы, йөрөтөүсе(ләр) ...ы; **води́тельское удостовере́ние** йөрөтөүсе (водитель) таныҡлығы

ВОДИ́ТЕЛЬСТВО *с*; *уст., высок.* юлбашсылыҡ, етәкселек; **под води́тельством генера́ла** генерал етәкселегендә

ВОДИ́ТЬ *несов.* **1.** *кого-что* йөрөтөү, етәкләп йөрөтөү, алып йөрөү, оҙатып (буйлап) йөрөтөү; **води́ть дете́й на прогу́лку** балаларҙы саф һауала йөрөргә алып сығыу; **води́ть ребёнка за́ руку** баланы етәкләп йөрөтөү; **води́ть экскурса́нтов по го́роду** экскурсанттарҙы ҡала буйлап йөрөтөү **2.** (*идти во главе кого-чего-л.*) алып барыу, етәкселек итеү; **води́ть полки́ в ата́ку** полктарҙы һөжүмгә алып барыу **3.** *что* (*управлять чем-л. движущимся*) йөрөтөү; **води́ть трамва́й** трамвай йөрөтөү **4.** *чем, по чему* йөрөтөү; **води́ть смыч-**

ко́м по стру́нам һыҙғыс менән ҡылдар өҫтөнән йөрөтөү **5.** *что* булыу; **води́ть дру́жбу** дуҫ булыу **6.** *что*; *разг.* тотоу, үрсетеү; **води́ть пчёл** бал ҡорто тотоу **7.** (*в детских играх*) уҙаман булыу, уҙаманлыҡ итеү ♦ **води́ть за́ нос** алдап йөрөтөү; **води́ть на по́мочах** ҡулынан тотоп йөрөтөү, үҙаллылыҡ бирмәү; **води́ть хле́б-со́ль** *с кем* дуҫ булышыу, аралашыу

ВОДИ́ТЬСЯ *несов.* **1.** бар (күп) булыу, йәшәү; **в леса́х во́дятся медве́ди** урманда айыуҙар йәшәй; **у него́ води́лось мно́го книг** уның китаптары күп була торғайны **2.** *с кем*; *разг.* (*дружить*) дуҫлашыу, дуҫ булыу, аралашыу; **он во́дится с рыбака́ми** ул балыҡсылар менән дуҫ **3.** *страд. от* **води́ть** ♦ **как во́дится** *в знач. вводн. сл.* ғәҙәттәгесә, ғәҙәт буйынса

ВО́ДКА *ж* араҡы ♦ **кре́пкая во́дка** *хим.* азот кислотаһы; **ца́рская во́дка** *хим.* алтын иреткес (*тоҙ кислотаһы менән азот кислотаһы ҡушымтаһы*)

ВО́ДНИК *м* һыу юлы хеҙмәткәре, йылғасы

ВОДНОЛЫ́ЖНЫЙ, -ая, -ое һыу өҫтөндә саңғы шыуыуы ...ы, һыу саңғыһы ...ы; **водноло́жный спорт** һыу саңғыһы спорты

ВО́ДНОСТЬ *ж*; *гидр.* һыу күләме (*йылғаларҙа, күлдәрҙә*)

ВО́ДНЫЙ, -ая, -ое **1.** һыу ...ы; **во́дный тра́нспорт** һыу транспорты; **во́дная эне́ргия** һыу энергияһы; **во́дный путь** һыу юлы **2.** *хим.* һыулы; **во́дные соедине́ния** һыулы ҡушылмалар ♦ **во́дные лы́жи** һыу саңғыһы

...ВО́ДНЫЙ, -ая, -ое *урыҫ телендәге һүҙҙәрҙең "һыулы" мәғәнәһендәге икенсе өлөшө, мәҫ.*, **глубоково́дный** тәрән һыулы; **мелково́дный** һай һыулы

ВОДО... *урыҫ телендәге ҡушма һүҙҙәрҙең "һыу", "һыу менән" тигән мәғәнәләрҙе аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.*, **водолече́ние** һыу менән дауалау; **водонагрева́тель** һыу йылытҡыс

ВОДОБОЯ́ЗНЬ *ж*; *мед.* һыуҙан ҡурҡыу ауырыуы (*котороу ауырыуы*)

ВОДОВО́З *м* һыу ташыусы

ВОДОВО́ЗНЫЙ, -ая, -ое һыу ташый торған, һыу ташыу ...ы; **водово́зная бо́чка** һыу ташый торған мискә

ВОДОВОРО́Т *м* **1.** упҡын, һыу өйөрмәһе, өйрөлмәк; **попа́сть в водоворо́т** өйрөлмәккә эләгеү **2.** *чего*; *перен.* өйөрмә, тулҡын; **водоворо́т жи́зни** тормош тулҡыны

ВОДОГРЕ́ЙКА *ж*; *разг.* һыу йылытҡыс (*королма*)

ВОДОГРЕ́ЙНЫЙ, -ая, -ое һыу йылытыу өсөн (йылыта торған), һыу йылытыу ...ы, һыу йылытҡыс; **водогре́йный котёл** һыу йылыта торған ҡаҙан

ВОДОЁМ *м* һыу яткылығы; **есте́ственный водоём** тәбиғи һыу ятҡылығы

ВОДОЗАБО́Р *м*; *гидротех.* **1.** (*установка*) һыу алыу ҡоролмаһы **2.** (*подача воды*) һыу алыу, һыу ебәреү

ВОДОЗАБО́РНЫЙ, -ая, -ое һыу ала торған, һыу алыу ...ы; **водозабо́рное сооруже́ние** һыу алыу ҡоролмаһы

ВОДОИЗМЕРИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое һыу үлсәү ...ы; **водоизмери́тельные прибо́ры** һыу үлсәү приборҙары

ВОДОИЗМЕЩЕ́НИЕ *с* судноның ауырлығы (*күпме һыуҙы ҡыҫырыҡлап сығарыуы менән иҫәпләнә*)

ВОДОКА́ЧКА *ж* водокачка, һыу ҡыуыу ҡоролмаһы (*һыу ятҡылығынан һыуҙы һурып, кәрәк ергә ебәреп торған насослы йорт*)

ВОДОЛА́З *м* водолаз (**1.** *һыу аҫтында эшләүсе кеше* **2.** *һыуға батыусыларҙы ҡотҡарыусы эт*)

ВОДОЛЕ́Й *м* **1.** *уст.* һыу түгеүсе (*эшсе*) **2.** *разг.*, *пренебр.* һыу ҡойоусы (*мәғәнәһеҙ буш һүҙ һөйләүсе йәки яҙыусы*) **3.** *астр.* Һыуғояр (*йондоҙлоҡ*)

ВОДОЛЕЧЕ́БНИЦА *ж* һыу менән дауаланыу урыны

ВОДОЛЕЧЕ́БНЫЙ, -ая, -ое һыу менән дауалау ...ы; **водолече́бные процеду́ры** һыу менән дауалау процедуралары

ВОДОЛЕЧЕ́НИЕ *с* һыу менән дауалау

ВОДОЛЮБИ́ВЫЙ, -ая, -ое һыу яратыусы; **водолюби́вое расте́ние** һыу яратыусы үҫемлек

ВОДОМЕ́Р *м*; *тех.* һыу үлсәгес

ВОДОМЕ́РНЫЙ, -ая, -ое һыу үлсәгес, һыу үлсәй торған; **водоме́рный кран** һыу үлсәгес кран ♦ **водоме́рное стекло́** *тех.* һыу үлсәгес көпшә (*көплө һауыт*); **водоме́рный пост** һыу үлсәй торған (*йылға, күлдәрҙә һ.б. һыу кимәлен үлсәй торған ҡоролма*)

ВОДОМЁТ *м* (*двигатель*) һыу атҡыс

ВОДОМО́ИНА *ж* йырҙа

ВОДОНАПО́РНЫЙ: водонапо́рная ба́шня *тех.* һыу һурҙырғыс башня

ВОДОНЕПРОНИЦА́ЕМОСТЬ *ж* һыу үткәрмәүсәнлек; **водонепроница́емость пласта́** ер ҡатламының һыу үткәрмәүсәнлеге

ВОДОНЕПРОНИЦА́ЕМЫЙ, -ая, -ое һыу үткәрмәй торған, һыу үтмәй торған; **водонепроница́емая ткань** һыу үткәрмәй торған туҡыма

ВОДОНО́С *м* һыу ташыусы (*кеше*)

ВОДОНО́СНЫЙ, -ая, -ое һыулы, һыу булған; **водоно́сный пласт** һыулы ҡатлам

ВОДООТВО́ДНЫЙ, -ая, -ое һыу бүлгес, һыу тараҡҡыс; **водоотво́дный кана́л** һыу бүлгес канал

ВОДООТЛИ́ВНЫЙ, -ая, -ое һыу түгә торған, һыу бушатыу өсөн, һыу ағыҙыу өсөн; **водоотли́вный насо́с** һыу түгә торған насос

ВОДООЧИСТИ́ТЕЛЬ *м* һыу таҙартҡыс

ВОДООЧИСТИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое һыу таҙартҡыс, һыу таҙарта торған, һыу сафлан-

дырғыс; **водоочисти́тельный фильтр** һыу таҙартҡыс фильтр

ВОДОПА́Д *м* шарлауыҡ

ВОДОПЛА́ВАЮЩИЙ: водопла́вающие пти́цы һыу ҡоштары

ВОДОПЛА́ВНЫЙ, -ая, -ое һыуҙан ағыҙа торған; **водопла́вные дрова́** һыуҙан ағыҙа торған утындар

ВОДОПОДЪЁМНИК *м* һыу күтәрткес

ВОДОПОДЪЁМНЫЙ, -ая, -ое *гидротех.* һыу күтәртеү ...ы, һыу күтәргес; **водоподъёмная устано́вка** һыу күтәртеү ҡоролмаһы

ВОДОПО́Й *м* **1.** һыулау; **гнать скот к водопо́ю** малды һыулауға ҡыуыу **2.** һыу эсереү; **водопо́й на па́стбище** көтөүлектә һыу эсереү

ВОДОПО́ЛЬЗОВАНИЕ *с* һыу менән файҙаланыу; **поря́док водопо́льзования** һыу менән файҙаланыу тәртибе

ВОДОПРИЁМНИК *м* һыу йыйыу ҡоролмаһы

ВОДОПРОВО́Д *м* һыу үткәргес

ВОДОПРОВО́ДНЫЙ, -ая, -ое һыу үткәреү ...ы; **водопрово́дная сеть** һыу үткәреү селтәре

ВОДОПРОВО́ДЧИК *м* водопроводсы, һыу үткәргес эшсеһе

ВОДОПРОНИЦА́ЕМОСТЬ *ж* һыу үткәреүсәнлек

ВОДОПРОНИЦА́ЕМЫЙ, -ая, -ое һыу үткәреүсән, һыу үткәрә торған; **водопроница́емые го́рные поро́ды** һыу үткәреүсән тау тоҡомдары

ВОДОРАЗБО́РНЫЙ: водоразбо́рная коло́нка һыу колонкаһы, һыу алыу колонкаһы

ВОДОРАЗДЕ́Л *м*; *геогр.* һыу айырғыс (*калҡыу урын*)

ВОДОРАЗДЕ́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое һыу айырғыс, йылғаларҙы айыра торған; **водоразде́льный хребе́т** һыу айырғыс тау һырты

ВОДОРЕ́З *м*; *мор.* һыу ярғыс

ВОДОРО́Д *м* водород (*химик элемент, газ*)

ВОДОРО́ДИСТЫЙ, -ая, -ое водородлы; **водоро́дистые мета́ллы** водородлы металдар

ВОДОРО́ДНЫЙ, -ая, -ое *хим.* **1.** водород ...ы; **водоро́дный а́том** водород атомы **2.** водородлы; **водоро́дные соедине́ния** водородлы ҡушылмалар ♦ **водоро́дная бо́мба** водород бомбаһы

ВО́ДОРОСЛИ *мн.* (*ед.* **во́доросль** *ж*) **1.** *бот.* ылымыҡ **2.** *разг.* (*водные растения*) ылымыҡ, баҡа ебәге

ВОДОСБО́Р *м* **1.** һыу йыйыу **2.** һыу йыйыу ҡоролмаһы

ВОДОСБРО́С *м*; *гидротех.* һыу ебәргес (*һыуһаҡлағыстарҙан артыҡ һыуҙы ағыҙыу өсөн ҡулланма*)

ВОДОСКА́Т *м* гөрләүек, гөрөн

ВОДОСЛИ́В *м*; *гидротех.* һыу ағыҙғыс (*быуалағы артыҡ һыуҙы ағыҙыу өсөн эшләнгән арыҡ*)

ВОДОСНАБЖЕ́НИЕ *с* һыу менән тәьмин итеү

ВОДОСПУ́СК *м* һыу ебәргес (ағыҙғыс), арыҡ

ВОДОСТО́К *м* **1.** һыу аҡма (*һарҡыу урын*) **2.** һыулыҡ (*торба һ.б.*)

ВОДОСТО́ЧНЫЙ, -ая, -ое һыу ағып төшә торған, һыулыҡ ...ы; **водосто́чная труба́** һыулыҡ торбаһы

ВОДОТО́К *м*; *гидр.* һыу ағымы (ағышы)

ВОДОУПО́РНЫЙ, -ая, -ое һыуға сыҙам(лы); **водоупо́рная гли́на** һыуға сыҙамлы балсыҡ

ВОДОХРАНИ́ЛИЩЕ *с* һыуһаҡлағыс

ВО́ДОЧНЫЙ, -ая, -ое араҡы ...ы; **во́дочный заво́д** араҡы заводы

ВОДРУЖА́ТЬ *несов. см.* **водрузи́ть**

ВОДРУЗИ́ТЬ *сов. что* ҡаҙау, ҡаҙап ҡуйыу, ҡағып ҡуйыу, нығытыу; **водрузи́ть флаг на кры́шу** флагты ҡыйыҡҡа ҡағып ҡуйыу

...ВО́ДСТВО *с* (*урыҫ телендәге ҡушма һүҙҙәрҙең халыҡ хужалығы тармағын аңлатыусы икенсе өлөшө*); **животново́дство** малсылыҡ

ВОДЯНИ́СТЫЙ, -ая, -ое **1.** һыуһыл, һыбау; **водяни́стые я́годы** һыуһыл еләк; **водяни́стый карто́фель** һыбау картуф **2.** төҫһөҙ, тоноҡ; **водяни́стые глаза́** төҫһөҙ күҙҙәр

ВОДЯ́НКА *ж*; *мед.* һары һыу ауырыуы

ВОДЯНО́Й I, -ая, -ое **1.** һыу ...ы; **водяна́я ка́пля** һыу тамсыһы **2.** (*как составная часть некоторых бот. и зоол. названий*) һыу ...ы, һыуҙа үҫә (йәшәй) торған; **водяно́й бык** (*птица*) мөңшөгөр, күл боғаһы; **водяно́й пау́к** һыу үрмәксеһе; **водяна́я кры́са** көшөл; **водяна́я ли́лия** томбойоҡ ♦ **водяны́е зна́ки** һыу билдәләре (*аҡсала, ҡағыҙҙа*); **водяно́е отопле́ние** һыу менән йылытыу

ВОДЯНО́Й II *м*; *фольк.* (*хозяин воды*) һыу эйәһе; (*хозяйка воды*) һыу инәһе

ВОДЯ́НОЧНЫЙ, -ая, -ое һары һыу ауырыуы ...ы, һары йыйылыу; **водя́ночный отёк** һары һыу йыйылыуҙан шешенеү

ВОЕВА́ТЬ *несов.* **1.** һуғышыу, һуғыш алып барыу; **воева́ть до после́дней ка́пли кро́ви** һуңғы һулышына тиклем һуғышыу **2.** *с кем-чем*; *перен.*, *разг.* көрәшеү, еңешеү, даулашыу, ыҙғышыу; **воева́ть с дома́шними** өйҙәгеләр менән даулашыу; **воева́ть с полово́дьем** ташҡын менән көрәшеү

ВОЕВО́ДА *м*; *ист.* воевода (*Боронғо Рустә ғәскәр башлығы*)

ВОЕВО́ДСТВО *с* **1.** *ист.* воеводалыҡ (*воевода дәрәжәһе*) **2.** *ист.* воеводство (*воевода идара иткән өлкә*) **3.** воеводалыҡ (*Польшала административ-территориаль берәмек*)

ВОЕДИ́НО *нареч.* бергә, бер бөтөн, бер урынға; **собра́ть всех воеди́но** барыһын бергә туплау (йыйыу)

ВОЕНАЧА́ЛЬНИК *м* ғәскәр башлығы, хәрби начальник (башлыҡ)

ВОЕНИЗА́ЦИЯ *ж* хәрбиләшеү; **военииза́ция промы́шленности** сәнәғәттең хәрбиләшеүе

6 зак. 2.0084.05

ВОЕНИЗИ́РОВАТЬ *сов., несов. кого-что* хәрбиләштереү, хәрби эшкә өйрәтеү; **военизи́ровать наро́дное хозя́йство** халыҡ хужалығын хәрбиләштереү; **военизи́ровать населе́ние** халыҡты хәрби эшкә өйрәтеү

ВОЕНИЗИ́РОВАТЬСЯ *сов., несов. страд. от* **военизи́ровать**

ВОЕНКО́М *м* (*военный комиссар*) хәрби комиссар

ВОЕНКОМА́Т *м* (*военный комиссариат*) хәрби комиссариат

ВОЕНКО́Р *м* (*военный корреспондент*) хәрби корреспондент

ВОЕ́ННО-... и **ВОЕННО...** *урыҫ телендәге ҡушма һүҙҙәрҙең "һуғышҡа", "хәрби", "хәрби хеҙмәткә бәйле" мәғәнәһен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.*, **вое́нно-полити́ческий** хәрби-сәйәси; **вое́нно-революцио́нный** хәрби-революцион; **военнослу́жащий** хәрби хеҙмәткәр

ВОЕ́ННО-ВОЗДУ́ШНЫЙ, -ая, -ое хәрби-һауа ...ы; **вое́нно-возду́шные си́лы** хәрби-һауа көстәре; **вое́нно-возду́шная акаде́мия** хәрби-һауа академияһы

ВОЕ́ННО-МОРСКО́Й, -ая, -ое хәрби-диңгеҙ ...ы; **вое́нно-морско́й флот** хәрби-диңгеҙ флоты

ВОЕННООБЯ́ЗАННЫЙ *м* хәрби хеҙмәткә бурыслы, хеҙмәт итергә тейеш (*кеше*)

ВОЕННОПЛЕ́ННЫЙ *м* әсир, һуғыш әсире, тотҡон

ВОЕ́ННО-ПОЛЕВО́Й, -ая, -ое хәрби-ялан ...ы; **вое́нно-полево́й суд** хәрби-ялан суды

ВОЕННОСЛУ́ЖАЩИЙ *м* хәрби хеҙмәткәр

ВОЕ́ННО-УЧЕ́БНЫЙ, -ая, -ое хәрби-уҡыу ...ы; **вое́нно-уче́бный ко́рпус** хәрби-уҡыу корпусы

ВОЕ́ННЫЙ, -ая, -ое **1.** һуғыш ...ы; **вое́нное вре́мя** һуғыш ваҡыты **2.** хәрби, ғәскәри; **вое́нная слу́жба** хәрби хеҙмәт; **вое́нная та́йна** хәрби сер; **вое́нное положе́ние** хәрби хәл; **вое́нное учи́лище** хәрби училище **3.** *в знач. сущ.* **вое́нный** *м* хәрби хеҙмәткәр, ғәскәри кеше

ВОЕНРУ́К *м* (*военный руководитель*) хәрби етәксе (*уҡыу йорттарында*)

ВОЕ́НЩИНА *ж* **1.** *собир.* ғәскәриҙәр; **с то́чки зре́ния вое́нщины** ғәскәриҙәр күҙлегенән **2.** һуғыш суҡмарҙары; **герма́нская вое́нщина** герман һуғыш суҡмарҙары

ВОЖА́К *м* **1.** башлап барыусы, оҙатып барыусы, оҙатыусы, юл күрһәтеүсе; **вожако́м взя́ли лесника́** юл күрһәтеүсе итеп урман ҡарауылсыһын алдылар **2.** башлыҡ, етәксе; **вожа́к молодёжи** йәштәр етәксеһе

ВОЖА́ТАЯ *ж* вожатый ҡатын-ҡыҙ

ВОЖА́ТЫЙ *м* **1.** *уст.* (*вожак*) оҙатып барыусы, оҙатыусы, юл күрһәтеүсе **2.** башлыҡ, башлап барыусы **3.** вожатый (*пионер отряды йәки дружинаһының етәксеһе*); **вожа́тый тре́тьего отря́да** өсөнсө отряд вожатыйы **4.** *разг.* (*вагоновожатый*) трамвай йөрөтөүсе

ВОЖДЕЛЕ́НИЕ *с* **1.** (*сильное желание*) көслө теләк, нәфсе **2.** (*половое влечение*) енси теләк, шәһүәт

ВОЖДЕЛЕ́ННЫЙ, -ая, -ое *книжн.* көтөп алынған, зарығып көтөлгән; **вожделе́нный о́тдых** көтөп алынған ял

ВОЖДЬ *м* **1.** башлыҡ; **вождь ски́фов** скифтар башлығы **2.** *высок.* етәксе, остаз **3.** юлбашсы; **наро́дный вождь** халыҡ юлбашсыһы

ВО́ЖЖИ *мн.* (*ед.* **вожжа́** *ж*) дилбегә ♦ **вожжа́ под хвост попа́ла** *кому; прост.* артыҡ көйһөҙләнеү, килделе-киттелерәк кеше тураһында; **прибра́ть во́жжи к рука́м; держа́ть во́жжи в рука́х** дилбегәне ҡулда ныҡ тотоу (*власть, етәкселеккә ҡарата*)

ВОЗ *м* **1.** (*повозка, груз*) йөк, ылау; **воз дров** бер йөк утын **2.** *перен., разг.* (*множество*) бик күп, бер йөк; **воз новосте́й** бик күп яңылыҡтар

ВОЗ... (**вос...**) *приставка* **1.** "*мендереү*" *тигән ҡылым ярҙамында тәржемә ителә*; **вознести́** күтәреп мендереү

2. "*яңынан*" *тигән рәүеш ярҙамында*; **возроди́ть** яңынан барлыҡҡа килтереү; **возобнови́ть** яңыртыу, яңынан башлау

3. *хәрәкәттең нимәгәлер яуап булыуын белдерә*; **возда́ть** ҡайтарыу, түләү; **вознагради́ть** бүләкләү

4. "*бик нык*" *тигән рәүеш ярҙамында*; **возлюби́ть** бик ныҡ яратыу; **возра́доваться** бик ныҡ шатланыу

ВОЗБРАНИ́ТЬ *сов. что; уст.* тыйыу, рөхсәт итмәү

ВОЗБРАНЯ́ТЬ *несов. что; уст. см.* **возбрани́ть**

ВОЗБРАНЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *уст.* тыйылыу, рөхсәт ителмәү; **ходи́ть здесь не возбраня́ется** бында йөрөү тыйылмай (рөхсәт ителә) **2.** *страд. от* **возбраня́ть**

ВОЗБУДИ́МОСТЬ *ж* **1.** тәьҫиргә бирелеү, тәьҫирләнеү **2.** *физиол.* ярһыусанлыҡ

ВОЗБУДИ́МЫЙ, -ая, -ое **1.** тиҙ тәьҫирләнеүсән, тәьҫиргә бирелеүсән, тоҡаныусан; **возбуди́мый челове́к** тиҙ тәьҫирләнеүсән кеше **2.** *физиол.* ярһыусан, ҡуҙғыусан; **возбуди́мые тка́ни** ҡуҙғыусан туҡымалар

ВОЗБУДИ́ТЕЛЬ *м* барлыҡҡа килтереүсе, ҡуҙғытыусы, тыуҙырыусы, тыуҙырғыс; **возбуди́тель эне́ргии** энергия барлыҡҡа килтереүсе; **возбуди́тель боле́зни** ауырыу тыуҙырыусы

ВОЗБУДИ́ТЬ *сов.* **1.** *что* ҡуҙғытыу, тыуҙырыу, уятыу; **возбуди́ть любопы́тство** ҡыҙыҡһыныу уятыу; **возбуди́ть аппети́т** аппетит ҡуҙғытыу **2.** *что* ҡуҙғатыу, күтәреү; **возбуди́ть вопро́с** һорау ҡуҙғатыу **3.** *кого-что* ярһытыу, ҡыҙҙырыу, тоҡандырыу, әҫәрләндереү; **возбуди́ть больно́го** ауырыуҙы ярһытыу **4.** *против кого-чего* ҡаршы ҡуйыу, ҡотортоу; **возбуди́ть люде́й про́тив себя́** кешеләрҙе үҙеңә ҡаршы ҡуйыу

ВОЗБУДИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** (*возникнуть*) уяныу, барлыҡҡа килеү; **возбуди́лось любопы́тство** ҡыҙыҡһыныу уянды **2.** (*взволноваться*) ҡыҙыу, ярһыу, ярһып (ҡыҙып) китеү, әҫәрләнеү

ВОЗБУЖДА́ТЬ *несов. см.* **возбуди́ть**

ВОЗБУЖДА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **возбуди́ться 2.** *страд. от* **возбужда́ть**

ВОЗБУЖДЕ́НИЕ *с* **1.** уятыу, тыуҙырыу, ҡуҙғытыу; **возбужде́ние любопы́тства** ҡыҙыҡһыныу уятыу; **возбужде́ние то́ка в проводнике́** үткәргестә (тимер сыбыҡта) ток барлыҡҡа килеү **2.** ҡуҙғатыу, күтәреү; **возбужде́ние уголо́вного де́ла** енәйәт эше ҡуҙғатыу **3.** ҡыҙыу, ярһыу, ярһып (ҡыҙып) китеү, әҫәрләнеү; **возбужде́ние больно́го** ауырыуҙың ярһыуы **4.** *физиол.* ярһыу; **возбужде́ние и торможе́ние в коре́ больши́х полуша́рий головно́го мо́зга** баш мейеһенең ҙур ярымшарҙар ҡабығындағы ярһыу һәм тотҡарланыу

ВОЗБУЖДЁННОСТЬ *ж* ярһыулыҡ, ныҡ тәьҫирләнеү; **чу́вство возбуждённости** ныҡ тәьҫирләнеү

ВОЗБУЖДЁННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **возбуди́ть 2.** *прил.* ярһыу(лы); **возбуждённый вид** ярһыу ҡиәфәт

ВОЗВЕДЕ́НИЕ *с* **1.** *чего* һалыу, төҙөү, ҡороу, өйөү; **возведе́ние фунда́мента** нигеҙ һалыу; **возведе́ние на́сыпи** тупраҡ өйөү **2.** *кого-что, во что*; *перен.* күтәреү, дәрәжә биреү; **возведе́ние в генера́лы** генерал дәрәжәһенә күтәреү **3.** *чего, на кого-что* ғәйеп тағыу, яла яғыу; **возведе́ние обвине́ния** *на кого-л.* ғәйеп тағыу **4.** әйләндереү, менән бәйләү; **возведе́ние в при́нцип** *чего-л.* *нимәнелер* принципҡа әйләндереү

ВОЗВЕЛИ́ЧИВАТЬ *несов. см.* **возвели́чить**

ВОЗВЕЛИ́ЧИТЬ *сов. кого-что*; *высок.* ҙурлау, ололау, данлау; **возвели́чить свой наро́д** үҙ халҡыңды ҙурлау

ВОЗВЕСТИ́ *сов.* **1.** *кого-что*; *уст., высок.* етәкләп мендереү, етәкләп күтәреү, етәкләп алып барып ултыртыу; **возвести́ на сце́ну** *кого-л.* *кемделер* сәхнәгә етәкләп мендереү **2.** (күҙҙе) күтәреү, (ҡарашты) йүнәлтеү, юғарыға ҡарау; **возвести́ глаза́** ҡарашты өҫкә йүнәлтеү **3.** *в кого-что*; *перен.* күтәреү, дәрәжә биреү; **возвести́ в наро́дные арти́сты респу́блики** республиканың халыҡ артисы дәрәжәһенә күтәреү **4.** *во что* әһәмиәт биреү; **возвести́ в культ** культ кимәленә күтәреү **5.** *что* ҡороу, өйөү, һалыу, төҙөү; **возвести́ сте́ну** стена һалыу **6.** *на кого* ғәйеп тағыу, яла яғыу; **возвести́ обвине́ние** ғәйеп тағыу **7.** *что, к чему* менән бәйләү, менән аңлатыу; **возвести́ не́которые обы́чаи к дре́вности** ҡайһы бер йолаларҙы боронғо менән бәйләү ♦ **возвести́ в сте́пень** *мат.* дәрәжәгә күтәреү; **возвести́ на престо́л (на трон)** тәхеткә ултыртыу

ВОЗВЕСТИ́ТЬ *сов. что, о чём* хәбәр итеү, белдереү, иғлан итеү; **возвести́ть о прибы́тии арти́стов** артистар килеү тураһында хәбәр итеү

ВОЗВЕЩА́ТЬ *несов. см.* **возвести́ть**

ВОЗВОДИ́ТЬ *несов. см.* **возвести́**

ВОЗВРА́Т *м* **1.** кире ҡайтарыу (биреү), ҡайтарып биреү; **возвра́т ссу́ды** ссуданы кире ҡайтарыу; **возвра́т уче́бников** дәреслектәрҙе ҡайтарып биреү **2.** кире ҡайтыу; **возвра́т боле́зни** ауырыуҙың кире ҡайтыуы (башланыуы); **возвра́т солда́та домо́й** һалдаттың өйгә әйләнеп ҡайтыуы

ВОЗВРАТИ́ТЬ *сов.* **1.** *что* кире биреү, ҡайтарыу, ҡайтарып биреү, кире ҡайтарыу; **возврати́ть ру́копись а́втору** ҡулъяҙманы авторға кире ҡайтарыу; **возврати́ть права́** хоҡуҡты ҡайтарыу **2.** *что* кире (яңынан) ҡайтарыу, аяҡҡа баҫтырыу; **возврати́ть здоро́вье** сәләмәтлекте кире ҡайтарыу **3.** *кого-что* (*заставить вернуться*) бороп (кире) ҡайтарыу; **возврати́ть дете́й домо́й** балаларҙы өйгә кире ҡайтарыу ♦ **возврати́ть к жи́зни** һушына килтереү, сәләмәтләндереү

ВОЗВРАТИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** ҡайтыу, кире ҡайтыу, әйләнеп ҡайтыу; **возврати́ться в шко́лу** мәктәпкә кире ҡайтыу **2.** *перен.* (*вновь появиться — о настроении, чувствах*) яңынан барлыҡҡа килеү, ҡайтанан килеү, килеү; **созна́ние возврати́лось к больно́му** ауырыу аңына килде **3.** яңынан үткәнгә (элеккегә) ҡайтыу; **возврати́ться к про́йденному** яңынан үткәнгә ҡайтыу

ВОЗВРА́ТНЫЙ, -ая, -ое **1.** кире ҡайтыу ...ы, ҡайтыу ...ы; **возвра́тный путь** кире ҡайтыу юлы **2.** (*о болезни*) ҡабатланмалы, ҡайтмалы; **возвра́тный тиф** ҡайтмалы тиф **3.** (*о денежных средствах*) ҡайтарылырға тейешле; **возвра́тная ссу́да** ҡайтарылырға тейешле ссуда **4.** *грам.* ҡайтым ...ы; **возвра́тный зало́г в башки́рском языке́** башҡорт телендә ҡайтым йүнәлеше

ВОЗВРАЩА́ТЬ *несов. см.* **возврати́ть**

ВОЗВРАЩА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **возврати́ться 2.** *страд. от* **возвраща́ть**

ВОЗВРАЩЕ́НИЕ *с* **1.** кире ҡайтарыу; **возвраще́ние до́лга** бурысты кире ҡайтарыу **2.** кире ҡайтыу, ҡайтыу; **возвраще́ние домо́й** өйгә ҡайтыу; **возвраще́ние к пре́жним заня́тиям** элекке шөғөлгә кире ҡайтыу

ВОЗВЫ́СИТЬ *сов.* **1.** *что*; *уст.* күтәреү, юғарыраҡ (өҫкәрәк) күтәреү, бейегәйтеү, бейегерәк итеү; **возвы́сить фунда́мент до́ма** йорт нигеҙен бейегәйтеү **2.** *кого-что* күтәреү, дәрәжәһен күтәреү; **он возвы́сил свой род** ул үҙ нәҫеленең дәрәжәһен күтәрҙе **3.** *уст.* (*цену, стоимость*) күтәреү, хаҡ күтәреү; **возвы́сить це́ну на у́голь** күмергә хаҡ күтәреү **4.** (*усилить*) күтәреү, көсәйтеү; **возвы́сить го́лос** тауыш(ты) күтәреү

ВОЗВЫ́СИТЬСЯ *сов.* **1.** *уст.* күтәрелеү, юғары күтәрелеү; **у́ровень воды́ значи́тельно возвы́сился** һыу кимәле байтаҡ күтәрелде **2.** (дәрәжәһе) күтәрелеү, (абруйы) үҫеү, үҫеп, күтәрелеп китеү; **жела́ние возвы́ситься** күтәрелеү теләге **3.** (*о голосе*) көсәйеү; **его́ го́лос возвы́сился** уның тауышы көсәйҙе

ВОЗВЫША́ТЬ *несов.* **1.** *см.* **возвы́сить 2.** *кого* (*облагораживать*) (рухи яҡтан) күтәреү, матурлау; **че́стность возвыша́ет челове́ка** намыҫлы булыу кешене матурлай

ВОЗВЫША́ТЬСЯ *несов. страд. от* **возвыша́ть**

ВОЗВЫШЕ́НИЕ *с* **1.** күтәреү, күтәрелеү; **возвыше́ние Моско́вского госуда́рства** Мәскәү дәүләтенең күтәрелеүе; **возвыше́ние го́лоса** тауыш күтәреү **2.** ҡалҡыу урын, бейек урын, ҡалҡыулыҡ; **стоя́ть на возвыше́нии** ҡалҡыу урында тороу

ВОЗВЫ́ШЕННОСТЬ *ж* **1.** *геогр.* ҡалҡыулыҡ; **Приво́лжская возвы́шенность** Волга буйы ҡалҡыулығы **2.** юғарылыҡ, күтәренкелек, рухи матурлыҡ; **возвы́шенность иде́й** идеялар юғарылығы

ВОЗВЫ́ШЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** ҡалҡыу, ҡалҡып торған; **возвы́шенное ме́сто** ҡалҡыу урын **2.** юғары, рухи яҡтан матур (камил); **возвы́шенная цель** юғары маҡсат; **возвы́шенные иде́и** юғары идеялар

ВОЗГЛА́ВИТЬ *сов. кого-что* башында тороу, етәкләү, етәкселек итеү; **возгла́вить движе́ние** хәрәкәткә етәкселек итеү (башында тороу); **возгла́вить коми́ссию** комиссияға етәкселек итеү

ВОЗГЛАВЛЯ́ТЬ *несов. см.* **возгла́вить**

ВО́ЗГЛАС *м* тауыш, ауаз; **ра́достные во́згласы** шатлыҡлы тауыштар; **одобри́тельные во́згласы** хуплау ауаздары

ВОЗГЛАСИ́ТЬ *сов. что* и *без доп.*; *высок.* ҡысҡырып әйтеү (белдереү), иғлан итеү, тантаналы рәүештә иғлан итеү (белдереү); **возгласи́ть здра́вицу в честь дру́га** дуҫтың һаулығы өсөн тантаналы рәүештә тост әйтеү

ВОЗГЛАША́ТЬ *несов. см.* **возгласи́ть**

ВОЗГО́НКА *ж*; *хим.* газға әйләнеү (*ҡаты матдәнең газға әйләнеүе*), ҡыҙҙырып ҡыуыу

ВОЗГОНЯ́ТЬ *несов. что*; *хим.* газға әүерелдереү

ВОЗГОРА́ЕМЫЙ, -ая, -ое *спец.* тиҙ тоҡаныусан

ВОЗГОРА́НИЕ *с см.* **возгора́ть, возгора́ться**

ВОЗГОРА́ТЬ *несов. см.* **возгоре́ться**

ВОЗГОРА́ТЬСЯ *несов. см.* **возгоре́ться**

ВОЗГОРДИ́ТЬСЯ *сов. чем* и *без доп.* маһайыу, эреләнеү, ҡупайыу, кәпәренеп китеү, тәкәбберләнеү

ВОЗГОРЕ́ТЬСЯ *сов.* **1.** *уст.* яна башлау, янып (тоҡанып) китеү, ҡабыныу, дөрләп яныу **2.** *перен.* (*внезапно возникнуть*) тоҡаныу, тоҡанып (башланып) китеү; **возгоре́лась борьба́** көрәш башланып китте **3.** *чем*; *перен.* (*каким-л. желанием, чувством*) ҡабыныу, уяныу (*хистәр тураһында*)

ВОЗДАВА́ТЬ *несов. см.* **возда́ть**

ВОЗДА́ТЬ *сов.*; *уст., высок.* **1.** *что, кому-чему* биреү, күрһәтеү; **возда́ть до́лжное** тейешлеһен биреү; **возда́ть во́инские по́чести** хәрби хөрмәт күрһәтеү **2.** *чем* ҡайтарыу, әжерен ҡайтарыу, түләү; **возда́ть добро́м за зло** яманлыҡҡа яҡшылыҡ менән ҡайтарыу

ВОЗДАЯ́НИЕ *с*; *уст., высок.* бүләк, әжер, түләү, ҡоһор

ВОЗДВИГА́ТЬ *несов. см.* **воздви́гнуть**

ВОЗДВИ́ГНУТЬ *сов. что* һалыу, ҡороу, төҙөү, тергеҙеү; **воздви́гнуть па́мятник** һәйкәл һалыу

ВОЗДЕ́ЙСТВИЕ *с* йоғонто, тәьҫир; **оказа́ть мора́льное возде́йствие** мораль йоғонто яһау; **находи́ться под возде́йствием** *кого-чего-л. кемдеңдер* тәьҫире аҫтында булыу

ВОЗДЕ́ЙСТВОВАТЬ *сов., несов. на кого-что* тәьҫир итеү, йоғонто яһау; **возде́йствовать си́лой приме́ра** үрнәк менән тәьҫир итеү

ВОЗДЕ́ЛАТЬ *сов. см.* **возде́лывать**

ВОЗДЕ́ЛЫВАНИЕ *с* **1.** эшкәртеү; **возде́лывание поле́й** баҫыуҙарҙы эшкәртеү **2.** үҫтереү, игеү; **возде́лывание овощны́х культу́р** йәшелсә культуралары үҫтереү

ВОЗДЕ́ЛЫВАТЬ *несов. что* **1.** эшкәртеү; **возде́лывать зе́млю** ер эшкәртеү **2.** үҫтереү, игеү; **возде́лывать лён** етен үҫтереү

ВОЗДЕРЖА́ВШИЙСЯ, -аяся, -ееся **1.** *прич.* тыйылған, баш тартҡан **2.** *в знач. сущ.* **воздержа́вшийся** *м* тауыш бирмәй ҡалыусы; **при голосова́нии воздержа́вшихся не́ было** һайлағанда тауыш бирмәй ҡалыусылар булманы

ВОЗДЕРЖА́НИЕ *с* тыйылыу, һаҡланыу, нәфсене тыйыу; **воздержа́ние в еде́** ашауҙан тыйылыу

ВОЗДЕ́РЖАННОСТЬ *ж* тыйнаҡлыҡ, тотанаҡлыҡ, сабырлыҡ; **прояви́ть возде́ржанность** тотанаҡлыҡ күрһәтеү

ВОЗДЕ́РЖАННЫЙ, -ая, -ое тыйнаҡ, тотанаҡлы, сабыр; **возде́ржанный челове́к** тотанаҡлы кеше

ВОЗДЕРЖА́ТЬСЯ *сов. от чего* **1.** тыйылыу, баш тартыу; **воздержа́ться от куре́ния** тәмәке тартыуҙан тыйылыу; **воздержа́ться от отве́та** яуап биреүҙән баш тартыу **2.** бирмәй ҡалыу, тыйылып ҡалыу; **воздержа́ться от голосова́ния** һайлағанда тауыш бирмәй ҡалыу

ВОЗДЕ́РЖИВАТЬСЯ *несов. см.* **воздержа́ться**

ВОЗДЕ́ТЬ: возде́ть ру́ки *книжн.* ҡулдарҙы юғары күтәреү (*үтенес, ҡаршылыҡ һ.б. белдереп*)

ВО́ЗДУХ *м* һауа; **све́жий во́здух** саф һауа; **спёртый во́здух** тынсыу һауа; **давле́ние во́здуха** һауа баҫымы; **горе́ние в во́здухе** һауала яныу; **дыша́ть све́жим во́здухом** саф һауа һулау ♦ **во́здух!** һауа! (*дошман самолётының килеүен белдерә*); **в во́здухе но́сится** һиҙелә, беленә (*ниҙеңдер булыуы, килеүе һ.б.*); **взлете́ть в во́здух**: 1) шартлап емерелеү, юҡҡа сығыу; 2) хыял,

пландар юҡҡа сығыу; **дыша́ть во́здухом** *каким, чего* әйләнә-тирәләге хәл-ваҡиға менән йәшәү; **на (откры́том) во́здухе** тышта (асыҡ һауала) булыу; **пови́снуть в во́здухе** хәл ителмәү

ВОЗДУХО... *урыҫ телендәге ҡушма һүҙҙәрҙең "һауа", "һауаға ҡараған", "һауаға бәйләнешле" мәғәнәләрен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.*, **воздухово́д** һауа үткәргес; **воздухонагрева́тель** һауа йылытҡыс

ВОЗДУХОДУ́ВКА *ж*; *тех.* һауа өрҙөргөс (*домна мейестәренә һауа биреүсе машина*)

ВОЗДУХОПЛА́ВАНИЕ *с* һауала осоу (*һауанан еңел булған аппараттарҙа осоу теорияһы һәм практикаһы*)

ВОЗДУХОПЛА́ВАТЕЛЬ *м* һауала осоусы

ВОЗДУХОПЛА́ВАТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое һауала осоу ...ы, һауала оса торған; **воздухопла́вательный аппара́т** һауала осоу аппараты

ВОЗДУ́ШНЫЙ, -ая, -ое **1.** һауа ...ы; **возду́шная струя́** һауа ағымы; **возду́шное сообще́ние** һауа юлы **2.** һауа менән, һауа ...ы, һауа ярҙамында; **возду́шный то́рмоз** һауа тормозы; **возду́шное охлажде́ние** һауа менән һыуытыу **3.** *перен.* еңел, бик нәфис, өрфөйә; **возду́шная похо́дка** еңел атлап йөрөү; **возду́шное пла́тье** өрфөйә күлдәк ♦ **возду́шная ва́нна** һауа ваннаһы; **возду́шная трево́га** һауа тревогаһы; **стро́ить возду́шные за́мки** буш хыял ҡороу; **возду́шный поцелу́й** ым менән үбеү

ВОЗЖЕ́ЧЬ *сов. что*; *уст.* **1.** (*зажечь*) тоҡандырыу, тоҡандырып ебәреү, яндырыу, яндырып ебәреү, ҡабыҙыу, ҡабыҙып ебәреү **2.** *перен.* ҡабыҙыу, уятыу

ВОЗЗВА́НИЕ *с* өндәмә, саҡырыу

ВОЗЗВА́ТЬ *сов. к кому-чему*; *высок.* саҡырыу, мөрәжәғәт итеү; **воззва́ть к восста́нию** баш күтәреүгә саҡырыу

ВОЗЗРЕ́НИЕ *с*; *книжн.* ҡараш, фекер; **излага́ть свои́ воззре́ния** үҙ ҡараштарыңды һөйләү

ВОЗИ́ТЬ *несов.* **1.** *кого-что* ташыу, килтереү; **вози́ть кирпи́ч на стро́йку** төҙөлөшкә кирбес ташыу **2.** *что*; *разг.* (*волочить, таскать*) һөйрәү, һөйрәп йөрөтөү; **вози́ть по́ полу** иҙән буйлап һөйрәү **3.** *чем*; *разг.* йөрөтөү; **вози́ть руко́й по столу́** ҡулды өҫтәл өҫтөнән йөрөтөү ♦ **вози́ть во́ду** *на ком кемде лә булһа* баҫып эшләтеү, эшкә егеү

ВОЗИ́ТЬСЯ *несов.* **1.** айҡашыу, ығы-зығы килеү, ҡайнашыу; **де́ти вози́лись на полу́** балалар иҙәндә айҡаша ине **2.** булашыу, шөғөлләнеү, аҙапланыу, маташыу; **ма́льчик вози́лся с соба́кой** малай эт менән булаша ине; **вози́ться с устро́йством вы́ставки** күргәҙмә урынлаштырыу менән шөғөлләнеү **3.** *разг.* мыштырлау; **ну что ты во́зишься?** йә, нимә һин мыштырлайһың?

ВО́ЗКА *ж*; *разг. от* **вози́ть** 1

ВОЗЛАГА́ТЬ *несов. см.* **возложи́ть** ♦ **возлага́ть наде́жды** *на кого-что* өмөт бағлау; **возлага́ть отве́тственность** *на кого-что* яуаплылыҡ йөкмәтеү

ВО́ЗЛЕ *нареч.* и *предлог* **1.** *нареч.* янында, эргәһендә; **ве́щи лежа́ли во́зле** әйберҙәр эргәлә ята ине **2.** *предлог с род. п.* янында, эргәһендә, эргәләп; **во́зле до́ма** өй янында

ВОЗЛЕЖА́ТЬ *несов. на чём*; *уст.* ятыу, ятып тороу

ВОЗЛИКОВА́ТЬ *сов.* бик ныҡ ҡыуаныу (шатланыу)

ВОЗЛИЯ́НИЕ *с*; *шутл.* (*выпивка*) эсеү, һалыу

ВОЗЛОЖЕ́НИЕ *с см.* **возложи́ть**; **возложе́ние цвето́в к па́мятнику** һәйкәлгә сәскәләр һалыу

ВОЗЛОЖИ́ТЬ *сов. что* **1.** (тантаналы рәүештә) һалыу, ҡуйыу; **возложи́ть венки́** веноктар һалыу **2.** йөкмәтеү, тапшырыу, ауҙарыу ♦ **возложи́ть отве́тственность** *на кого-л. кемгә булһа ла* яуаплылыҡты йөкмәтеү; **возложи́ть вину́** *на кого кемгәлер* ғәйепте ауҙарыу

ВОЗЛЮБИ́ТЬ *сов. кого-что*; *уст.* яратыу, һөйөү

ВОЗЛЮ́БЛЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **возлюби́ть 2.** *прил.*; *высок.* һөйөклө, ныҡ яратҡан, ныҡ һөйгән; **возлю́бленная вну́чка** ныҡ яратҡан ейәнсәр **3.** *в знач. сущ.* **возлю́бленный** *м* и **возлю́бленная** *ж* һөйгән йәр, яратҡан кеше, һөйәркә (һөйәр)

ВОЗМЕ́ЗДИЕ *с*; *высок.* яза, яуап язаһы, ҡоһор; **справедли́вое возме́здие** ғәҙел яза

ВОЗМЕСТИ́ТЬ *сов. что* ҡаплау, ҡайтарыу; **возмести́ть убы́тки** зыянды ҡаплау

ВОЗМЕЧТА́ТЬ *сов.* хыялланыу, хыялға бирелеү

ВОЗМЕЩА́ТЬ *несов. см.* **возмести́ть**

ВОЗМО́ЖНО 1. *нареч.* мөмкин тиклем, мөмкин булған тиклем; **сде́лать возмо́жно лу́чше** мөмкин тиклем һәйбәтерәк эшләргә; **принести́ возмо́жно скоре́е** мөмкин булған тиклем тиҙерәк килтереү **2.** *в знач. сказ., безл.* мөмкин, мөмкинселек булыу, мөмкин булыу; **о́чень возмо́жно** бик мөмкин **3.** *в знач. вводн. сл.* бәлки, ихтимал; **мне, возмо́жно, придётся съе́здить** бәлки, миңә барып ҡайтырға тура килер

ВОЗМО́ЖНОСТЬ *ж* **1.** булыу, булғанлыҡ, ихтималлыҡ; **возмо́жность тако́го реше́ния сомни́тельна** шундай ҡарарҙың булыуы шикле **2.** мөмкинлек; **возмо́жность должна́ быть испо́льзована** мөмкинлек файҙаланылырға тейеш **3.** *мн.* **возмо́жности** мөмкинлектәр, мөмкинселектәр; **материа́льные возмо́жности** матди мөмкинлектәр ♦ **до после́дней возмо́жности** һуңғы мөмкинселеккә тиклем; **нет возмо́жности** мөмкинселек юҡ, мөмкин түгел; **по возмо́жности**; **по ме́ре возмо́жности** мөмкин булған тиклем, мөмкин булғанса

ВОЗМО́ЖНЫЙ, -ая, -ое мөмкин, мөмкин булған, булыуы мөмкин, ихтимал, ихтимал бул-

ған, булыуы ихтимал; **возмо́жный отве́т** мөмкин булған яуап

ВОЗМУЖА́ЛЫЙ, -ая, -ое **1.** балиғ булған, үҫеп еткән **2.** өлкәнәйгән, ир ҡорона ингән; **возмужа́лый вид** өлкәнәйгән ҡиәфәт

ВОЗМУЖА́ТЬ *сов.* **1.** (*физически окрепнуть*) үҫеп етеү, буйға етеү **2.** (*достигнуть зрелости*) балиғ булыу, ир ҡорона инеү (ултырыу), өлкәнәйеү

ВОЗМУТИ́ТЕЛЬ *м* боҙоусы, болартыусы; **возмути́тель споко́йствия** тыныслыҡты боҙоусы

ВОЗМУТИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое асыу ҡабартҡыс (тыуҙырғыс, килтергес), асыу ҡабарта (килтерә, тыуҙыра) торған, асыу ҡабартырлыҡ (тыуҙырырлыҡ, килтерерлек); **возмути́тельный посту́пок** асыу килтерә торған ҡылыҡ

ВОЗМУТИ́ТЬ *сов. кого-что* **1.** асыуландырыу, асыу килтереү (тыуҙырыу, ҡабартыу); **возмути́ть наро́д** халыҡты асыуландырыу **2.** *уст.* ҡотҡо һалыу, ҡотортоу, сыуалыш тыуҙырыу

ВОЗМУТИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** асыу килеү, асыу ҡабарыу, асыуланыу; **возмути́ться поведе́нием** *чьим-л. кемдеңдер* тәртибенә асыу килеү **2.** *уст.* баш күтәреү, фетнә (бола) сығарыу, сыуалышыу

ВОЗМУЩА́ТЬ *несов. см.* **возмути́ть**

ВОЗМУЩА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **возмути́ться** **2.** *страд. от* **возмуща́ть**

ВОЗМУЩЕ́НИЕ *с* **1.** асыу, асыу килеү; **чу́вство возмуще́ния** асыу тойғоһо **2.** *уст.* фетнә, баш күтәреү, сыуалыш; **день возмуще́ния декабри́стов** декабристарҙың баш күтәреү көнө

ВОЗМУЩЁННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **возмути́ть** **2.** *прил.* асыулы; **возмущённый вид** асыулы ҡиәфәт

ВОЗНАГРАДИ́ТЬ *сов. кого-что* бүләкләү, ризалатыу; **вознагради́ть за труд** хеҙмәт өсөн бүләкләү

ВОЗНАГРАЖДА́ТЬ *несов. см.* **вознагради́ть**

ВОЗНАГРАЖДЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **вознагради́ть**; **вознагражде́ние за долголе́тнюю слу́жбу** оҙаҡ йылдар хеҙмәт иткән өсөн бүләкләү **2.** бүләк, хаҡ, әжер; **де́нежное вознагражде́ние** аҡсалата бүләк

ВОЗНЕГОДОВА́ТЬ *сов. на кого-что*; *книжн.* асыу килеү, асыу ҡабарыу, ныҡ асыуланыу

ВОЗНЕНАВИ́ДЕТЬ *сов. кого-что* күрә алмау, нәфрәтләнеү, нәфрәт уяныу, нәфрәт тыуыу

ВОЗНЕСТИ́ *сов. кого-что* **1.** *высок.* өҫкә (юғары) күтәреү **2.** *перен.* маҡтау, күккә күтәреү; **вознести́ до небе́с** күккә күтәреп маҡтау

ВОЗНЕСТИ́СЬ *сов.* **1.** *высок.* күтәрелеү, олғашыу, юғарыға күтәрелеү; **вознести́сь в облака́** болоттарға олғашыу **2.** *перен.* тәкәбберләнеү, һауаланыу, эреләнеү

ВОЗНИКА́ТЬ *несов. см.* **возни́кнуть**

ВОЗНИКНОВЕ́НИЕ *с* барлыҡҡа килеү, тыуыу, (килеп) сығыу; **возникнове́ние жи́зни на земле́** ерҙә тереклек барлыҡҡа килеү; **возникнове́ние ча́стной со́бственности** хосуси милек барлыҡҡа килеү; **возникнове́ние пожа́ра** янғын сығыу

ВОЗНИ́КНУТЬ *сов.* барлыҡҡа килеү, тыуыу, килеп сығыу

ВОЗНИ́ЦА *м* күсер

ВОЗНОСИ́ТЬ *несов. см.* **вознести́**

ВОЗНОСИ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **вознести́сь** **2.** *страд. от* **возноси́ть**

ВОЗНЯ́ *ж*; *разг.* **1.** ығы-зығы, шау-шыу; **де́ти по́дняли возню́** балалар ығы-зығы күтәрҙеләр **2.** (*хлопоты*) мәшәҡәт, мәшәҡәтле эш; **возня́ с устано́вкой прибо́ров** приборҙар урынлаштырыу мәшәҡәте

ВОЗОБНОВИ́ТЬ *сов. что* **1.** яңынан башлау; **возобнови́ть рабо́ту** эште яңынан башлау; **возобнови́ть пре́рванный разгово́р** бүленгән һөйләшеүҙе яңынан башлау **2.** элекке хәленә ҡайтарыу, торғоҙоу, аяҡҡа баҫтырыу, яңыртыу; **возобнови́ть запу́щенное хозя́йство** ташландыҡ хужалыҡты аяҡҡа баҫтырыу

ВОЗОБНОВИ́ТЬСЯ *сов.* яңынан башланыу, ҡайтанан башланыу, тергеҙеү; **заня́тия возобнови́лись** дәрестәр яңынан башланды

ВОЗОБНОВЛЕ́НИЕ *с см.* **возобнови́ть, возобнови́ться** ♦ **возобновле́ние де́ятельности** эшмәкәрлекте аяҡҡа баҫтырыу; **возобновле́ние суде́бного де́ла** суд эшен яңынан башлау (ҡарау)

ВОЗОБНОВЛЯ́ТЬ *несов. см.* **возобнови́ть**

ВОЗОБНОВЛЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **возобнови́ться** **2.** *страд. от* **возобновля́ть**

ВОЗОВО́Й, -ая, -ое йөк ...ы; **возовы́е весы́** йөк үлсәүе

ВОЗО́К *м* көймәле сана

ВОЗОМНИ́ТЬ *сов.* (*обычно в сочетании со словами "о себе", "себя"*); *разг.* маһайыу, ҡупайыу, үҙен әллә кемгә ҡуйыу

ВОЗОПИ́ТЬ *сов.*; *уст.* ныҡ итеп ҡысҡырыу, аҡырыу

ВОЗРАЖА́ТЬ *несов. см.* **возрази́ть**

ВОЗРАЖЕ́НИЕ *с см.* **возрази́ть — возража́ть**; **прое́кт встре́тил возраже́ния** проект ҡаршылыҡҡа осраны; **возраже́ний нет** ҡаршылыҡ юҡ

ВОЗРАЗИ́ТЬ *сов.* ҡаршы килеү, ҡаршы төшөү, ҡаршы әйтеү; **возрази́ть про́тив** *чего-л. нимәгәләр* ҡаршы килеү

ВО́ЗРАСТ *м* йәш; **де́ти шко́льного во́зраста** мәктәп йәшендәге балалар; **лю́ди одного́ во́зраста** бер йәштәге кешеләр ♦ **войти́ в во́зраст** балиғ булыу; **вы́йти из во́зраста** йәше уҙыу; **в во́зрасте** үҫеп еткән

ВОЗРАСТА́ТЬ *несов. см.* **возрасти́**

ВОЗРАСТИ́ *сов.* үҫеү, артыу, көсәйеү; **дохо́ды населе́ния возросли́** халыҡтың килеме артты; **тре́бования возраста́ют** талаптар көсәйә

ВОЗРАСТНО́Й, -ая, -ое йәш ...ы, йәш яғынан, йәшкә бәйле, йәш буйынса; **возрастно́й ценз** йәш цензы; **возрастны́е измене́ния** йәшкә бәйле үҙгәрештәр; **возрастно́й соста́в населе́ния** халыҡтың йәш буйынса составы

ВОЗРОДИ́ТЬ *сов. кого-что* яңынан торғоҙоу, (яңынан) аяҡҡа баҫтырыу, яңыртыу, ҡайтарыу, тергеҙеү; **возроди́ть разру́шенное войно́й хозя́йство** һуғыш тарафынан емерелгән хужалыҡты аяҡҡа баҫтырыу; **возроди́ть бы́лую сла́ву** элекке данды кире ҡайтарыу

ВОЗРОДИ́ТЬСЯ *сов.* (яңынан) тергеҙеү, яңынан аяҡҡа баҫыу, яңыртылыу, кире ҡайтыу; **наро́дное иску́сство возроди́лось** халыҡ сәнғәте тергеҙелде

ВОЗРОЖДА́ТЬ *несов. см.* **возроди́ть**

ВОЗРОЖДА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **возроди́ться 2.** *страд. от* **возрожда́ть**

ВОЗРОЖДЕ́НИЕ *с* **1.** (яңынан) торғоҙоу, аяҡҡа баҫтырыу, тергеҙеү, яңыртылыу, кире ҡайтыу; **возрожде́ние разру́шенного хозя́йства** емерелгән хужалыҡты аяҡҡа баҫтырыу **2.** Яңырыу (*Европала урта быуаттарҙан һуң фән, мәҙәниәт, сәнғәт үҫеп киткән осор*); **эпо́ха Возрожде́ния** Яңырыу дәүере

ВОЗРОПТА́ТЬ *сов.*; *уст.* ризаһыҙлыҡ белдереү, һуҡраныу

ВО́ЗЧИК *м* ылаусы, йөксө

ВОЗЫМЕ́ТЬ *сов. что* **1.** алыу, булыу; **возыме́ть власть** власть алыу **2.** тойоу, һиҙеү; **возыме́ть жела́ние** теләк барлығын тойоу ♦ **возыме́ть де́йствие** тәьҫир итеү, йоғонто яһау

ВО́ИН *м*; *высок.* һуғышсы, яугир; **до́блестный во́ин** батыр яугир

ВО́ИНСКИЙ, -ая, -ое хәрби, ғәскәри; **во́инский уста́в** хәрби устав; **во́инское зва́ние** хәрби дәрәжә

ВОИ́НСТВЕННОСТЬ *ж* **1.** һуғышсанлыҡ; **вои́нственность пле́мени** ҡәбиләнең һуғышсанлығы **2.** *перен.* этәслек, һуғышсан (булыу), һуғышып барыу; **вои́нственность хара́ктера** холоҡтоң этәслеге

ВОИ́НСТВЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** һуғышсан; **вои́нственные племена́** һуғышсан ҡәбиләләр **2.** *перен.* һуғышырға әҙер, сәркәш; **вои́нственный вид** һуғышырға әҙер торған ҡиәфәт

ВО́ИНСТВО *с*; *высок.* ғәскәр, сиреү

ВОИ́НСТВУЮЩИЙ, -ая, -ее һуғышсан, актив көрәшеүсән; **вои́нствующий материали́зм** һуғышсан материализм

ВОИ́СТИНУ *нареч.*; *высок.* ысын, ысынлап та, ысындан да, дөрөҫ; **вои́стину стра́нный челове́к** ысынлап та, сәйер кеше

ВОЙ *м* **1.** олоу; **соба́чий вой** эт олоуы **2.** *перен.* (*ветра*) олоу, ыжғырыу, һыҙғырыу; **вой ве́тра** ел ыжғырыуы **3.** *разг.* (*громкий, протяжный плач*) олоу, аҡырып илау; **де́ти по́дняли вой** балалар аҡырып илай башланы

ВО́ЙЛОК *м* кейеҙ, тула; **кусо́к во́йлока** кейеҙ киҫәге

ВО́ЙЛОЧНЫЙ, -ая, -ое **1.** кейеҙ ...ы; **во́йлочное произво́дство** кейеҙ етештереү **2.** кейеҙ, тула; **во́йлочные ту́фли** тула туфли; **во́йлочная шля́па** кейеҙ эшләпә

ВОЙНА́ *ж* **1.** һуғыш; **Вели́кая Оте́чественная во́йна** Бөйөк Ватан һуғышы; **гражда́нская война́** граждандар һуғышы **2.** *перен.* көрәш, алыш, һуғыш; **война́ ме́жду па́ртиями** фирҡәләр араһындағы көрәш ♦ **холо́дная война́** һалҡын һуғыш

ВО́ЙСКО *с* ғәскәр; **регуля́рное во́йско** даими ғәскәр; **пограни́чные войска́** сик буйы ғәскәрҙәре

ВОЙСКОВО́Й, -ая, -ое ғәскәри; **войсковы́е ча́сти** ғәскәри частар

ВОЙТИ́ *сов. во что* **1.** инеү, кереү; **войти́ в ко́мнату** бүлмәгә инеү; **войти́ в соста́в коми́ссии** комиссия составына инеү **2.** инеү, батыу; **зано́за вошла́ глубоко́ внутрь** шырау тәрәнгә инде; **лопа́та вошла́ в зе́млю** көрәк ергә батты **3.** (*вместиться*) һыйыу, һыйып бөтөү; **бельё не вошло́ в чемода́н** эске кейемдәр сумаҙанға һыйманы **4.** (*вникнуть*) төшөнөү, төшөнөп алыу, айышына төшөнөү, аңлау; **войти́ в суть де́ла** эштең айышына төшөнөү **5.** *офиц.-дел.* (*обратиться*) мөрәжәғәт итеү, инеү; **войти́ в дире́кцию с предложе́нием** дирекцияға тәкдим менән инеү ♦ **войти́ в быт** ғәҙәткә инеп китеү, ғәҙәтиләшеү; **войти́ в дове́рие** ышаныс ҡаҙаныу; **войти́ в долги́** бурысҡа инеү; **войти́ в жизнь**: 1) ғәҙәткә инеп китеү, танылыу; 2) тормошҡа өйрәнеү; **войти́ в исто́рию** тарихҡа инеү; **войти́ в колею́ (в ру́сло)** юлға һалыныу; **войти́ в положе́ние** *чьё* хәленә инеү, аңлау; **войти́ в роль** ролгә инеү, оҫтарып китеү; **войти́ в си́лу** көсөнә инеү; **войти́ в строй** сафҡа баҫыу

ВОКА́БУЛА *ж*; *лингв.* (*единица словаря*) вокабула, баш һүҙ

ВОКАЛИ́ЗМ *м*; *лингв.* вокализм, һуҙынҡылар системаһы

ВОКАЛИ́СТ *м* вокалсы, йырсы

ВОКА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** вокаль, йыр ...ы; **вока́льная му́зыка** вокаль музыка **2.** вокал; **вока́льное отделе́ние** вокал бүлеге

ВОКЗА́Л *м* вокзал; **железнодоро́жный вокза́л** тимер юл вокзалы; **речно́й вокза́л** йылға вокзалы

ВОКЗА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое вокзал ...ы; **вокза́льное помеще́ние** вокзал бинаһы

ВОКРУ́Г *нареч.* и *предлог* **1.** *нареч.* тирә-яҡ, әйләнә-тирә; **огляну́ться вокру́г** тирә-яҡҡа күҙ ташлау, әйләнә-тирәгә ҡарау **2.** *предлог с род. п.* тирәһендә, әйләнәһендә, тирәләй, буйлап; **сесть вокру́г стола́** өҫтәл тирәһендә ултырыу; **путеше́ствие вокру́г све́та** донъя тирәләй сәйәхәт **3.** *предлог с род. п.* тирәләй, ҡағылышлы; **спо́ры вокру́г поли́тики** сәйәсәткә ҡағылышлы бәхәстәр

♦ **вокру́г да о́коло** *см.* **о́коло**; **вокру́г па́льца обвести́** төп башына ултыртыу, кәкре ҡайынға терәтеү

ВОЛ *м* екке үгеҙ, эш үгеҙе ♦ **рабо́тать (труди́ться) как вол** үгеҙ (ат) кеүек эшләү

ВОЛА́Н *м* **1.** волан, бала итәк, ҡатмар, мәскәү **2.** *спорт.* волан

ВОЛДЫ́РЬ *м* күпертке

ВОЛЕВО́Й, -ая, -ое **1.** ихтыяр ...ы; **волево́й и́мпульс** ихтыяр импульсы **2.** ихтыярлы, ныҡ ихтыярлы; **волево́й челове́к** ныҡ ихтыярлы кеше; **волево́е лицо́** ихтыярлы йөҙ

ВОЛЕИЗЪЯВЛЕ́НИЕ *с*; *книжн.* ихтыяр (теләк) белдереү; **свобо́дное волеизъявле́ние наро́да** халыҡтың үҙ ихтыярын белдереүе

ВОЛЕЙБО́Л *м* волейбол; **игра́ть в волейбо́л** волейбол уйнау

ВОЛЕЙБОЛИ́СТ *м* и **ВОЛЕЙБОЛИ́СТКА** *ж* волейболсы

ВОЛЕЙБО́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое волейбол ...ы; **волейбо́льный мяч** волейбол тубы

ВО́ЛЕЙ-НЕВО́ЛЕЙ *нареч.* теләһәң-теләмәһәң дә, сараһыҙҙан; **во́лей-нево́лей согласи́ться** теләһәң-теләмәһәң дә риза булыу

ВОЛК *м* бүре; **волчи́ца** *ж* инә бүре; **се́рый волк** күк бүре ♦ **морско́й волк** *перен.* тәжрибәле моряк; **волк в ове́чьей шку́ре** һарыҡ тиреһе ябынған бүре (*ике йөҙлө, мәкерле кеше тураһында*); **во́лком смотре́ть** бүре кеүек ҡарау; **хоть во́лком вой** әсе зарланыу, башыңды ташҡа бәрһәң дә; **с волка́ми жить — по во́лчьи выть** кем арбаһына ултырһаң, шуның йырын йырларһың

ВОЛКОДА́В *м* бүре эте, бүре тотар эт

ВОЛНА́ *ж*; *в разн. знач.* тулҡын; **морска́я волна́** диңгеҙ тулҡыны; **возду́шная волна́** һауа тулҡыны; **звукова́я волна́** *физ.* тауыш тулҡыны; **волна́ патриоти́ческого движе́ния** патриотик хәрәкәт тулҡыны

ВОЛНЕ́НИЕ *с* **1.** (*движение волн*) тулҡынланыу; **волне́ние мо́ря** диңгеҙ тулҡынланыуы **2.** (*нервное возбуждение*) тулҡынланыу, борсолоу, тынысһыҙланыу; **жизнь полна́ трево́г и волне́ний** тормош шом һәм борсолоуҙар менән тулы **3.** *обычно мн.* **волне́ния**; *перен.* сыуалыш; **волне́ния наро́дных масс** халыҡ массаларының сыуалышы

ВОЛНИ́СТЫЙ, -ая, -ое **1.** тулҡынланып торған, тулҡынлы; **волни́стые во́лосы** тулҡынланып торған сәс **2.** убалы-түбәле; **волни́стая ме́стность** убалы-түбәле ер

ВОЛНОВА́ТЬ *несов.* **1.** *что* тулҡынландырыу; **ве́тер волну́ет мо́ре** ел диңгеҙҙе тулҡынландыра **2.** *кого-что* тулҡынландырыу, борсоу, тынысһыҙлау; **отсу́тствие пи́сем меня́ волну́ет** миңә хат килмәү борсой

ВОЛНОВА́ТЬСЯ *несов.* **1.** тулҡынланыу; **мо́ре волну́ется** диңгеҙ тулҡынлана **2.** тулҡынланыу, борсолоу, тынысһыҙланыу; **наро́д волну́ется** халыҡ тынысһыҙлана

ВОЛНОВО́Й, -ая, -ое **1.** *физ.* тулҡын ...ы; **волнова́я тео́рия све́та** яҡтылыҡтың тулҡын теорияһы **2.** *трад.-поэт.* ел-дауыллы, тулҡын күтәргес; **волнова́я пого́да** ел-дауыллы һауа торошо

ВОЛНОЛО́М *м* тулҡын тотҡос (ҡайтарғыс) (*нығытма*)

ВОЛНООБРА́ЗНЫЙ, -ая, -ое **1.** тулҡын кеүек (һымаҡ); **волнообра́зные движе́ния** тулҡын һымаҡ хәрәкәттәр **2.** убалы-түбәле; **волнообра́зные холмы́** убалы-түбәле ҡалҡыулыҡтар

ВОЛНОРЕ́З *м см.* **волноло́м**

ВОЛНУ́ШКА *ж* йөнтәҫ бәшмәк

ВОЛНУ́ЮЩИЙ, -ая, -ее **1.** *прич. от* **волнова́ть 2.** *прил.* тулҡынландырғыс; **волну́ющее собы́тие** тулҡынландырғыс ваҡиға

ВОЛО́ВИЙ, -ья, -ье **1.** үгеҙ ...ы; **воло́вья шку́ра** үгеҙ тиреһе; **воло́вье ста́до** үгеҙ көтөүе **2.** *перен., разг.* ныҡ, көслө; **воло́вье здоро́вье** ныҡлы сәләмәтлек ♦ **воло́вьи глаза́** үгеҙ күҙле; **воло́вья ше́я** ҡыҫҡа муйын, үгеҙ муйын

ВОЛО́ВИНА *ж* үгеҙ тиреһе

ВОЛО́ВНЯ *ж* үгеҙ һарайы

ВО́ЛОК *м* волок, һөйрәмә ер (*бер йылғаның икенсеһенә яҡын килгән урынынан кәмәне, пароходты һөйрәп төшөрә торған ер*)

ВОЛОКИ́ТА I *ж* волокита; **бюрократи́ческая волоки́та** бюрократик волокита

ВОЛОКИ́ТА II *м*; *разг., уст.* шырмый (*ҡатын-ҡыҙ тирәһендә уралған ир*)

ВОЛОКНИ́СТЫЙ, -ая, -ое сүсле; **волокни́стые вещества́** сүсле матдәләр; **волокни́стые расте́ния** сүсле үҫемлектәр

ВОЛОКНО́ *с* **1.** сүс; **шёлковое волокно́** ебәк сүс **2.** *обычно мн.* **воло́кна**; *биол.* ептәр (епсәләр); **не́рвные воло́кна** нерв епсәләре

ВО́ЛОКОМ *нареч.* һөйрәп, һөйрәтеп; **тащи́ть ло́дку во́локом** кәмәне һөйрәтеп алып барыу

ВОЛОКУ́ША *ж* һөйрәтке, һөйрәткес

ВОЛОНТЁР *м*; *уст.* волонтёр (*ирекле ғәскәри хеҙмәткәр*)

ВОЛОО́КИЙ, -ая, -ое ҙур күҙле, аҡыш күҙле

ВО́ЛОС *м* **1.** сәс, сәс бөртөгө (*кешелә*); **седо́й во́лос** сал сәс **2.** *собир.* ҡыл (*ат һәм һыйыр ҡойроғонда*), йөн (*кеше, ҡош-ҡорт һәм хайуандар тәнендә*), төк (*кеше, хайуан тәнендә*), шырт (*кеше һәм ҡайһы бер хайуанда*); **ко́нский во́лос** ат ҡылы ♦ **ни на́ волос** саҡ ҡына ла, аҙ ғына ла, һис тә, бер ҙә; **во́лосы ста́ли (подня́лись) ды́бом** сәстәр үрә торҙо; **рвать (драть) на себе́ во́лосы** сәсте йолҡоу, ныҡ үкенеү; **до седы́х воло́с** ҡартайғансы

ВОЛОСА́ТИК *м* ҡылйылан, ҡылселәүсен

ВОЛОСА́ТЫЙ, -ая, -ое сәсле, йөнлө, йөнтәҫ; **волоса́тая грудь** йөнтәҫ түш

ВОЛОСИ́НКА *ж* бер бөртөк сәс, сәс бөртөгө (*ҡыҫҡа, нәҙек*)

ВОЛОСНО́Й, -ая, -ое сәс keүек нәҙек, бик нәҙек

ВОЛОСО́К *м* **1.** *уменьш. от* **во́лос** **2.** *бот.* төксә **3.** бик нескә ҡыл; **волосо́к в часово́м механи́зме** сәғәт механизмындағы нескә ҡыл ♦ **на волосо́к (на волоске́) быть (находи́ться)** *от чего* ҡыл өҫтөндә, саҡ-саҡ булыу; **висе́ть на волоске́** ҡыл өҫтөндә тороу; **не тро́нуть волоска́** *у кого* тырнаҡ менән дә теймәү

ВОЛОСТНО́Й, -ая, -ое *ист.* улус (волость) ...ы; **волостно́е правле́ние** улус (волость) идараһы

ВО́ЛОСТЬ *ж*; *ист.* улус (волость)

ВОЛОСЯНО́Й, -ая, -ое **1.** төк ...ы, йөн ...ы, сәс ...ы; **волосяно́й покро́в** төк (йөн) менән ҡапланған **2.** ҡыл, ҡылдан яһалған; **волосяно́й матра́ц** ҡыл түшәк

ВОЛОЧИ́ТЬ *несов.* **1.** *кого-что* һөйрәү, һөйрәтеү; **волочи́ть мешо́к** тоҡто һөйрәү **2.** *что*; *тех.* ҡыҫып нәҙегәйтеү; **волочи́ть про́волоку** тимер сыбыҡты ҡыҫып нәҙегәйтеү ♦ **е́ле (едва́) но́ги волочи́ть** аяҡты саҡ һөйрәтеп атлау

ВОЛОЧИ́ТЬСЯ *несов.* **1.** һөйрәлеү, һөйрәлеп барыу; **во́жжи волочи́лись по земле́** дилбегә ерҙән һөйрәлеп бара ине **2.** яй ғына, көскә барыу (атлау) **3.** *за кем*; *разг.*, *уст.* ҡатын-ҡыҙ артынан йөрөү **4.** *страд. от* **волочи́ть**

ВОЛО́ЧЬ *несов.*; *разг. см.* **волочи́ть** 1; **де́ти волокли́ теле́жку** балалар ҡул арбаһын һөйрәп бара ине

ВОЛО́ЧЬСЯ *несов.*; *разг. см.* **волочи́ться** 1

ВОЛХВ *м* сихырсы, күҙ быуыусы (*боронғо славяндарҙа*)

ВОЛЧА́НКА *ж*; *мед.* сөсө, сөсө ауырыуы

ВОЛЧА́ТНИК *м*; *разг.* бүре аусыһы (аулаусы)

ВОЛЧЕ́Ц *м* (*сорные травы*) билсән, шайтан таяғы

ВО́ЛЧИЙ, -ья, -ье **1.** бүре ...ы; **во́лчья шку́ра** бүре тиреһе; **во́лчья ста́я** бүре өйөрө **2.** бүре тиреһенән тегелгән (яһалған); **во́лчья шу́ба** бүре тиреһенән тегелгән тун **3.** *перен.* бүре ...ы, йыртҡыс ...ы, бүреләрсә, йыртҡыстарса; **во́лчьи зако́ны** бүреләр законы; **во́лчьи отноше́ния** бүреләрсә ҡараш ♦ **во́лчий аппети́т** яҡшы аппетит; **во́лчий биле́т (па́спорт)** кәзә билеты; **во́лчья я́года** бүре емеше (сейәһе); **во́лчья я́ма** *охот.* бүре баҙы (соҡоро)

ВОЛЧИ́ХА *ж*; *прост. см.* **волк**

ВОЛЧКО́М: верте́ться волчко́м: 1) зыр әйләнеү; 2) йүгереп йөрөп эшләү

ВОЛЧО́К *м* өйөрсөк, зырылдауыҡ (*балалар уйынсығы*)

ВОЛЧО́НОК *м* бүре балаһы

ВОЛШЕ́БНИК *м* и **ВОЛШЕ́БНИЦА** *ж* тылсымсы, сихырсы, күрәҙәсе

ВОЛШЕ́БНЫЙ, -ая, -ое **1.** тылсым ...ы, тылсымлы; **волше́бная па́лочка** тылсым таяғы; **волше́бная ска́зка** тылсымлы әкиәт **2.** *перен.* сихри, һоҡландырғыс, мөғжизәле; **волше́бный лес** сихри урман

ВОЛШЕБСТВО́ *с* тылсым; **как бу́дто по волшебству́** әйтерһең дә, тылсым буйынса

ВОЛЫ́НИТЬ *несов.*; *разг.* юрый яйлап эшләү, әкрен ҡыймылдау, һуҙмаҡайлау

ВОЛЫ́НКА *ж* **1.** *муз.* ҡыуыҡлы һорнай **2.** *разг.* аҡрынлыҡ, һүлпәнлек **3.** (*затяжное дело*) мәшәҡәтле эш

ВОЛЫ́НЩИК *м* һорнайсы

ВОЛЬГО́ТНЫЙ, -ая, -ое *прост.* иркен, рәхәт; **вольго́тное житьё** рәхәт тормош

ВОЛЬЕ́Р *м* и **ВОЛЬЕ́РА** *ж* вольер (*ҡош һәм хайуандарҙы аҫрау өсөн кәртәләнгән майҙан*)

ВО́ЛЬНАЯ *ж*; *ист.* ирекле документы (*крепостнойлыҡтан азат итеү тураһында*)

ВО́ЛЬНИЦА **1.** *ж собир.* ҡасаҡтар; **каза́чья во́льница** казак ҡасаҡтары **2.** *м* и *ж*; *разг.* баш-баштаҡ кеше (*күберәк, бала тураһында*)

ВО́ЛЬНИЧАТЬ *несов.*; *разг.* баш-баштаҡланыу, баш-баштаҡлыҡ итеү, теләгәнен эшләү

ВО́ЛЬНО *нареч.* ирекле, иркен; **ды́шится во́льно** тын алыуы иркен ♦ **во́льно**! *воен.*, *спорт.* вольно! (*команда*); **во́льно или нево́льно** ирекһеҙҙән, теләһәң-теләмәһәң

ВОЛЬНО́ *в знач. сказ.*, *с неопр.*; *разг.* үҙе ғәйепле, үҙенә үпкәләһен, уға кем ҡушҡан; **вольно́ ему́ бы́ло не слу́шаться никого́** бер кемде лә тыңламаҫҡа уға кем ҡушҡан

ВОЛЬНОДУ́МЕЦ *м*; *уст.* хөр фекерле кеше

ВОЛЬНОДУ́МНЫЙ, -ая, -ое *уст.* хөр фекерле, хөр фекер менән һуғарылған; **вольноду́мные стихи́** хөр фекерле шиғырҙар

ВОЛЬНОЛЮБИ́ВЫЙ, -ая, -ое азатлыҡ (хөрлөк) яратыусы, ирек һөйөүсән, ирекка ынтылыусы; **вольнолюби́вый наро́д** азатлыҡ яратыусы халыҡ

ВОЛЬНОНАЁМНЫЙ, -ая, -ое **1.** (үҙе теләп) ялланған, (ихтыяри, ирекле) ялланған; **вольнонаёмный труд** ялланған хеҙмәт **2.** *воен.* ялланған ғәскәри хеҙмәткәр

ВОЛЬНООПРЕДЕЛЯ́ЮЩИЙСЯ *м* ирекле хәрби хеҙмәткәр

ВОЛЬНООТПУ́ЩЕННИК *м*; *ист.* ирекка ебәрелгән кеше (*ҡол йәки крепостной*)

ВОЛЬНООТПУ́ЩЕННЫЙ, -ая, -ое *ист.* ирекка ебәрелгән, азат ителгән (*ҡол йәки крепостной*)

ВОЛЬНОСЛУ́ШАТЕЛЬ *м* и **ВОЛЬНОСЛУ́ШАТЕЛЬНИЦА** *ж* ирекле тыңлаусы (*вуздарҙа*)

ВО́ЛЬНОСТЬ *ж* **1.** *уст.* азатлыҡ, ирeклек, бойондороҡһоҙлоҡ **2.** (*развязность*) тыйнаҡһыҙлыҡ, әҙәпһеҙлек, тәртипһеҙлек; **позволя́ть себе́ во́льности** әҙәпһеҙ ҡыланыу, тыйнаҡһыҙлыҡ ебәреү **3.** ирeклек; **поэти́ческая во́льность** шиғри ирeклек

ВО́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** азат, ирекле, бойондороҡһоҙ; **во́льный челове́к** ирекле кеше **2.** иркен; **во́льная жизнь** иркен тормош **3.** (*свободолюбивый*) хөр, азатлыҡ ...ы; **во́льные мы́сли** хөр фекерҙәр; **во́льные иде́и** азатлыҡ идеялары **4.** *только кратк. ф.*, *с неопр.* или *в чём* ихтыярлы, ирекле; **он во́лен поступа́ть по-сво́ему** ул үҙенсә эшләргә ихтыярлы, уйларға ирекле **5.** (*несдержанный*) тыйнаҡһыҙ, әҙәпһеҙ, тәртипһеҙ; **во́льная шу́тка** әҙәпһеҙ шаярыу **6.** (*не стеснённый законами*) сикләүһеҙ, ирекле; **во́льная прода́жа хле́ба** икмәкте сикләүһеҙ һатыу; **по во́льным це́нам** ирекле хаҡ менән ♦ **во́льная пти́ца** ирекле ҡош (*азат кеше*); **во́льные упражне́ния** *спорт.* ирекле күнекмәләр; **во́льный го́род** *ист.* ирекле ҡала (*үҙ аллы ҡала-дәүләт*); **во́льный каза́к** ирекле казак (*үҙ ерендәге кеше*); **во́льный перево́д** ирекле тәржемә; **во́льный стих** ирекле шиғыр; **на во́льном во́здухе** саф һауала

ВО́ЛЬТ *м*; *эл.* вольт

ВО́ЛЬТА *ж* вольта (*туҡыма*)

ВОЛЬТМЕ́ТР *м*; *эл.* вольтметр

ВОЛЬФРА́М *м* вольфрам (*химик элемент, металл*)

ВОЛЬФРА́МОВЫЙ, -ая, -ое **1.** вольфрам ...ы; **вольфра́мовая спира́ль** вольфрам спираль **2.** вольфрамлы; **вольфра́мовые со́ли** вольфрамлы тоҙ(ҙар)

ВОЛЮНТАРИ́ЗМ *м* **1.** *филос.* волюнтаризм **2.** *псих.* волюнтарсылыҡ (*ихтыяр көсөнә генә таянып эш итеү*)

ВОЛЮНТАРИ́СТ *м* волюнтарсы

ВОЛЮНТАРИСТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое **1.** *филос.* волюнтаризм ...ы, волюнтаристик; **волюнтаристи́ческая тео́рия** волюнтаризм теорияһы **2.** волюнтарсылыҡ ...ы, волюнтарсыларса ...ы; **волюнтаристи́ческий подхо́д** волюнтарсыларса мөнәсәбәт

ВО́ЛЯ *ж* **1.** ихтыяр; **си́ла во́ли** ихтыяр көсө; **воспита́ть во́лю** ихтыяр тәрбиәләү **2.** (*стремление*) ынтылыш; **во́ля к побе́де** еңеүгә ынтылыш **3.** (*желание*) теләк, талап; **испо́лнить во́лю** *чьюл. кемдеңдер* теләген үтәү **4.** (*право*) хоҡуҡ, ирек; **дать во́лю** ирек биреү **5.** (*свобода*) ирек, азатлыҡ; **вы́рваться на во́лю** ирекккә сығыу ♦ **во́ля ва́ша (твоя́)** ихтыярығыҙ (ихтыярың), мәйелегеҙ (мәйелең); **во́лею су́деб** яҙмыш ҡушыуы буйынса; **на во́лю** саф һауаға, тышҡа; **на во́ле** *прост.* тышта, саф һауала; **дать во́лю** ирек биреү (ҡуйыу); **дать во́лю рука́м** ҡулға ирек биреү (*һуғышыу*); **лю́ди до́брой во́ли** тыныслыҡҡа ынтылған кешеләр; **по до́брой во́ле** үҙ теләге менән

ВОН I *нареч.*; *разг.* **1.** тышҡа, ситкә; **вы́йти вон** тышҡа сығыу **2.** *в знач. межд.* (сығып) кит, ысҡын; **вон отсю́да!** сығып кит бынан!

ВОН II *частица*; *разг.* ана, бына; **вон где** бына ҡайҙа; **вон там** ана тегендә ♦ **вон (оно́) что**; **вон (оно́) как** бына нимә, бына нисек

ВОНЗА́ТЬ *несов. см.* **вонзи́ть**

ВОНЗА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **вонзи́ться** **2.** *страд. от* **вонза́ть**

ВОНЗИ́ТЬ *сов. что* **1.** сәнсеү, ҡаҙау, батырыу; **вонзи́ть нож** бысаҡ сәнсеү; **вонзи́ть ко́гти** тырнаҡ батырыу **2.** *перен.* төбәү, текәү (*үтә сәнсеп ҡарау*); **вонзи́ть взгляд** ҡарашты текәү

ВОНЗИ́ТЬСЯ *сов.* сәнселеү, ҡаҙалыу, батырылыу; **о́стрый шип вонзи́лся в но́гу** осло шырау аяҡҡа ҡаҙалды

ВОНЬ *ж*; *разг.* һаҫыҡ еҫ

ВОНЮ́ЧИЙ, -ая, -ее *разг.* һаҫыҡ, һаҫыҡ еҫле

ВОНЮ́ЧКА *ж* көҙән

ВОНЯ́ТЬ *несов.*; *разг.* һаҫытыу, һаҫыҡ еҫ сығарыу; **воня́ет гни́лью** серек еҫе сыға

ВООБРАЖА́ЕМЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **вообража́ть** күҙ алдына килтерелгән, уйланылған **2.** *прил.* (*мнимый*) хыялдағы, уйҙағы, фараз ителгән; **вообража́емые тру́дности** уйҙағы ҡыйынлыҡтар

ВООБРАЖА́ТЬ *несов. см.* **вообрази́ть** ♦ **вообража́ть о себе́** *прост.* үҙен әллә кемгә ҡуйыу

ВООБРАЖЕ́НИЕ *с* **1.** күҙ алдына килтереү, күҙаллау; **восстанови́ть в воображе́нии** ниҙелер күҙ алдына килтереү **2.** хыял; **тво́рческое воображе́ние** ижади хыял **3.** *разг.* (*домысел*) фараз; **э́то плод его́ воображе́ния** был уның фаразы емеше

ВООБРАЗИ́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что* (*мысленно представить*) күҙ алдына килтереү, күҙаллау, кәүҙәләндереү; **вообрази́те на мину́тку** бер минутҡа күҙ алдына килтерегеҙ **2.** *что* (*предположить*) тип уйлау (хис итеү, фараз итеү); **вообрази́л себя́ поэ́том** үҙен шағир тип хис итте **3.** *повел.* **вообрази́(те)** уйлап ҡара(ғыҙ), күҙ алдына килтер(егеҙ)

ВООБЩЕ́ *нареч.* **1.** ғөмүмән, ғөмүмән алғанда; **вообще́, вы пра́вы** ғөмүмән, һеҙ хаҡлы **2.** (*всегда*) гел, һәр ваҡыт; **он вообще́ весёлый тако́й** ул һәр ваҡыт шулай күңелле **3.** (*совсем*) бөтөнләй; **больно́й мно́гих вообще́ не узнаёт** ауырыу күптәрҙе бөтөнләй танымай ♦ **вообще́ говоря́** *в знач. вводн. сл.* ғөмүмән, ғөмүмән алғанда

ВООДУШЕВИ́ТЬ *сов. кого-что* рухландырыу, дәртләндереү, ҡанатландырыу, илһам биреү; **воодушеви́ть на по́двиг** батырлыҡҡа рухландырыу

ВООДУШЕВИ́ТЬСЯ *сов.* рухланыу, дәртләнеү, ҡанатланыу, илһамланыу

ВООДУШЕВЛЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **воодушеви́ть** рухланыу, дәртләнеү, илһамланыу **2.** күтәренке рух, дәрт, илһам; **с воодушевле́нием говори́ть** илһам менән һөйләү

ВООДУШЕВЛЯ́ТЬ *несов. см.* **воодушеви́ть**

ВООДУШЕВЛЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **воодушеви́ться** **2.** *страд. от* **воодушевля́ть**

ВООРУЖА́ТЬ *несов. см.* **вооружи́ть**

ВООРУЖА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **вооружи́ться 2.** *страд. от* **вооружа́ть**

ВООРУЖЕ́НИЕ *с* **1.** ҡоралландырыу, ҡоралланыу; **вооруже́ние а́рмии** армияны ҡоралландырыу **2.** ҡорал; **сокраще́ние вооруже́ний** ҡоралдарҙы кәметеү **3.** йыһаз, ҡорал-ҡорамал, кәрәк-яраҡ; **па́русное вооруже́ние корабля́** караптың парус кәрәк-ярағы

ВООРУЖЁННОСТЬ *ж* ҡоралланғанлыҡ, ҡоралланған булыу, (ҡорал менән) тәьмин ителеү; **техни́ческая вооружённость се́льского хозя́йства** ауыл хужалығының техник яҡтан тәьмин ителеүе

ВООРУЖЁННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **вооружи́ть**; **вооружённый те́хникой** техника менән ҡоралланған **2.** *прил.* ҡоралы; **вооружённый отря́д** ҡоралы отряд **3.** *прил.* (*производимый с оружием в руках*) ҡоралы, ҡорал менән; **вооружённое восста́ние** ҡоралы ихтилал; **вооружённое нападе́ние** ҡоралы һөжүм ♦ **вооружённым гла́зом** оптик прибор аша (ҡарау); **вооружённые си́лы** ҡоралы көстәр

ВООРУЖИ́ТЬ *сов. кого-что* **1.** ҡоралландырыу, ҡорал менән тәьмин итеү; **вооружи́ть а́рмию** армияны ҡоралландырыу **2.** *чем* (*снабдить орудиями, материалами*) ҡоралландырыу, йыһазландырыу, тәьмин итеү; **вооружи́ть промы́шленность но́вой те́хникой** сәнәғәтте яңы техника менән тәьмин итеү **3.** *перен.* (*настроить против кого-чего-л.*) ҡаршы ҡотортоу, ҡаршы ҡуйыу, дошманлаштырыу; **вооружи́ть про́тив себя́** үҙеңә ҡаршы ҡуйыу

ВООРУЖИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** ҡоралланыу, ҡорал менән тәьмин ителеү; **вооружи́ться до зубо́в** баштан-аяҡ ҡоралланыу **2.** ҡоралландырылыу, ҡорал итеп алыу; **вооружи́ться но́вой те́хникой** яңы техника менән ҡоралландырылыу **3.** *перен.* (*приобрести какие-л. знания*) ҡоралланыу; **вооружи́ться передово́й тео́рией** алдынғы теория менән ҡоралланыу **4.** *против кого-чего*; *перен.* (*восстать, ополчиться*) ҡаршы тороу, ҡаршы сығыу, ҡаршы булыу ♦ **вооружи́ться терпе́нием** түҙемле булырға тырышыу

ВОО́ЧИЮ *нареч.* **1.** үҙ күҙе менән, үҙе күреп, үҙе һынап; **убеди́ться воо́чию** үҙ күҙең менән күреп ышаныу **2.** (*наглядно*) асыҡ, асыҡ рәүештә; **воо́чию представля́ть** асыҡ күрһәтеү

ВО-ПЕ́РВЫХ *вводн. сл.* беренсенән; **во-пе́рвых, пого́да испо́ртилась** беренсенән, көн боҙолдо

ВОПИ́ТЬ *несов.* **1.** *разг.* аҡырыу, баҡырыу, үкереү **2.** *прост.* (*причитать, громко плакать*) һөйләнеп илау, ҡысҡырып илау, сыуылдау

ВОПИЮ́ЩИЙ, -ая, -ее күҙгә бәрелеп торған, аптырарлыҡ, иҫ китерлек; **вопию́щий факт** күҙгә бәрелеп торған факт; **вопию́щие оши́бки** күҙгә бәрелеп торған хаталар

ВОПЛОТИ́ТЬ *сов. кого-что* (*выразить в конкретной форме*) кәүҙәләндереү, сағылдырыу, ашырыу; **воплоти́ть иде́ю в произведе́ниях** әҫәрҙәрҙә идеяны кәүҙәләндереү ♦ **воплоти́ть в себе́** үҙеңдә кәүҙәләндереү; **воплоти́ть в жизнь** тормошҡа ашырыу

ВОПЛОТИ́ТЬСЯ *сов.* кәүҙәләнеү, сағылыу, ашырылыу, ашыу

ВОПЛОЩА́ТЬ *несов. см.* **воплоти́ть**

ВОПЛОЩА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **воплоти́ться 2.** *страд. от* **воплоща́ть**

ВОПЛОЩЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **воплоти́ть**, **воплоти́ться 2.** кәүҙәләнеш; **найти́ своё воплоще́ние** үҙенең кәүҙәләнешен табыу

ВОПЛОЩЁННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **воплоти́ть 2.** *прил.* камил, тап үҙе; **воплощённая че́стность** камил намыҫлылыҡ

ВОПЛЬ *м* ҡысҡырған (үкергән) тауыш, (әсе) ауаз; **вопль отча́яния** өмөтһөҙлөк ауазы

ВОПРЕКИ́ *предлог с дат. п.* -ға/-гә ҡарамаҫтан, -ға/-гә ҡаршы; **вопреки́ моему́ жела́нию** теләгемә ҡаршы; **вопреки́ прика́зу** приказ булыуға ҡарамаҫтан

ВОПРО́С *м* **1.** һорау; **задава́ть вопро́с** һорау биреү; **осажда́ть вопро́сами** һорауҙар менән күмеп ташлау **2.** (*проблема*) мәсьәлә; **национа́льный вопро́с** милли мәсьәлә; **жили́щный вопро́с** торлаҡ мәсьәләһе; **поста́вить вопро́с на обсужде́ние** мәсьәләне тикшереүгә ҡуйыу; **оста́вить вопро́с откры́тым** мәсьәләне асыҡ ҡалдырыу **3.** *разг.* (*дело, обстоятельство*) эш, хәл, мөһим эш; **э́тот вопро́с меня́ беспоко́ит** был хәл мине борсой ♦ **больно́й вопро́с** хәл итеүе ауыр мәсьәлә; **откры́тый вопро́с** хәл ителмәгән мәсьәлә; **под (больши́м) вопро́сом (быть, остава́ться)** хәл ителмәгән, икеле мәсьәлә; **ста́вить под вопро́с** шикле һанау, кәрәкле һанамау; **что за вопро́с** эйе, әлбиттә (*аптырағанда йә риза булғанда әйтелә*); **поста́вить вопро́с ребро́м** мәсьәләне ҡабырғаһы менән ҡуйыу; **вопро́с жи́зни и́ли сме́рти** сиктән тыш мөһим мәсьәлә, үлем йә йәшәү менән бер

ВОПРОСИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** һорау, һораулы; **вопроси́тельный взгляд** һораулы ҡараш **2.** *грам.* һорау ...ы; **вопроси́тельный знак** һорау билдәһе; **вопроси́тельное предложе́ние** һорау һөйләм

ВОПРО́СНИК *м* һораулыҡ; **соста́вить вопро́сник** һораулыҡ төҙөү

ВОПРО́СНЫЙ, -ая, -ое һорау ...ы; **вопро́сный лист** һорау ҡағыҙы

ВОР *м* и **ВОРО́ВКА** *ж* ҡараҡ, бур, уғры

ВОРВА́ТЬСЯ *сов.* **1.** атылып килеп инеү, баҫып барып инеү; **ворва́ться в око́пы проти́вника** дошмандың окоптарына баҫып барып инеү **2.** *перен.* (тиҙ генә) килеп (инеп) тулыу, тиҙ генә килеп инеү (*тауыш, еҫ*); **за́пах сире́ни ворва́лся в дом** сирень еҫе өйгә инеп тулды

ВОРИ́ШКА *м*; *уменьш.-уничиж. от* **вор** кеҫә ҡарағы, ваҡ-төйәк урлаусы

ВОРКОВА́НЬЕ *с* гөрләшеү, гөрләү; **воркова́нье голубе́й** күгәрсендәр гөрләүе

ВОРКОВА́ТЬ *несов.* **1.** (*о голубях*) гөрләшеү, гөрләү **2.** *перен.*, *шутл.*, *ирон.* сөкөрләшеү, гөрләшеү, серләшеү

ВОРКОТНЯ́ *ж*; *разг.* һуҡраныу, мығырлау

ВОРОБЕ́Й *м* турғай; **воробьи́ха** *ж*; *разг.* инә турғай; **гнездо́ воробья́** турғай ояһы ♦ **стре́ляный воробе́й** күпте күргән кеше, утты-һыуҙы кискән

ВОРОБЕ́ЙНИК *м* турғай еләге

ВОРОБЬИ́НЫЙ, -ая, -ое турғай ...ы; **воробьи́ный клюв** турғай суҡышы ♦ **воробьи́ная ночь**: 1) бер туҡтауһыҙ йәшен йәшнәгән йәки һаҙағайлы төн; 2) йәйҙең иң ҡыҫҡа төнө; **коро́че воробьи́ного но́са** бик ҡыҫҡа (*ҡыҫҡалығына баҫым яһағанда әйтелә*)

ВОРО́ВАННЫЙ, -ая, -ое урланған, урлап алынған; **воро́ванные ве́щи** урланған әйберҙәр

ВОРОВА́ТЫЙ, -ая, -ое **1.** хәйләкәр, хәйләле, мут; **вороватый взгляд** хәйләкәр ҡараш **2.** һаҡ, ҡурҡаҡ, шикләнеүсән, хәүефләнеүсән; **борова́тая похо́дка** һаҡ ҡына атлап йөрөү

ВОРОВА́ТЬ *несов.* **1.** *кого-что* урлау, сәлдереү; **борова́ть зерно́** ашлыҡ урлау **2.** (*заниматься воровством*) урлашыу, уғрылыҡ менән шөғөлләнеү

ВОРОВСКИ́ *нареч.*; *разг.* ҡараҡтарса, йәшерен (аҫтыртын) рәүештә; **воровски́ озира́ться по сторона́м** тирә-яҡҡа йәшерен рәүештә ҡараныу

ВОРОВСКО́Й, -ая, -ое ҡараҡ(тар) ...ы; **воровски́е дела́** ҡараҡтар эше; **воровска́я ша́йка** ҡараҡтар шайкаһы ♦ **воровско́й язы́к** (*жаргон*) бурҙар теле (*йәшерен тел*)

ВОРОВСТВО́ *с* бурлыҡ, ҡараҡлыҡ, уғрылыҡ, урлашыу ♦ **литерату́рное воровство́** әҙәби ҡараҡлыҡ, плагиат

ВО́РОГ *м*; *уст.* дошман

ВОРОЖБА́ *ж* күрәҙәлек итеү, фал асыу, ноҡот (кәрт) һалыу, бағымсылыҡ

ВОРОЖЕ́Я *ж* күрәҙәсе, фалсы, фал асыусы, ноҡот һалыусы, бағымсы

ВОРОЖИ́ТЬ *несов.* **1.** (*гадать*) күрәҙәлек итеү, фал асыу, ноҡот һалыу **2.** (*колдовство*) сихырлау

ВО́РОН *м* ҡоҙғон ♦ **куда́ во́рон косте́й не занесёт** ер аяғы ер башы, ер сиге

ВОРО́НА *ж* **1.** ҡарға, ала ҡарға, ҡара ҡарға **2.** *разг.* (*разиня*) асыҡ ауыҙ ♦ **бе́лая воро́на** аҡ ҡарға (*башҡаларҙан ныҡ айырылып тороуға ҡарата*); **воро́на в павли́ньих пе́рьях** һалам-торхан; **пу́ганая воро́на куста́ бои́тся** ҡурҡҡанға ҡуш күренә; **счита́ть воро́н** ауыҙ асып тороу

ВОРОНЁНОК *м* бала ҡарға

ВОРОНЁНЫЙ, -ая, -ое ҡарайтылған, ялтыр ҡара, оксидлашҡан (*ҡорос йөҙө тураһында*); **воронёная сталь** ҡарайтылған ҡорос

ВОРОНЕ́Ц *м* бәғәнәт, көртбаҫар

ВОРО́НИЙ, -ья, -ье ҡарға ...ы, ала ҡарға ...ы, ҡара ҡарға ...ы; **воро́нье крыло́** ҡарға ҡанаты

ВОРО́НИТЬ *несов.*; *прост.* мыштыр булыу, асыҡ ауыҙ булыу

ВОРОНИ́ТЬ *несов. что* ҡарайтыу, ялтыр ҡара итеү, ҡара яғыу (*металға*), оксидлаштырыу (*ҡорос йөҙөн*); **ворони́ть сталь** ҡорос ҡарайтыу

ВОРО́НКА *ж* **1.** (*для переливания*) буранка **2.** (*от снаряда*) соҡор

ВОРОНО́Й, -ая, -ое **1.** (*о масти лошади*) ҡара; **вороно́й конь** ҡара ат **2.** *в знач. сущ.* **вороно́й** *м* ат (*ҡара төҫтәге*)

ВОРОНЬЁ *с собир.* **1.** ҡарғалар көтөүе, ҡарғалар **2.** *прост.*, *презр.* өҙгөстәр (*өҙөп-йолҡоп, талап торған кешеләр*)

ВО́РОТ I *м* (*одежды*) яға, яға уйынтыһы; **широ́кий во́рот** киң яға; **вы́резать во́рот** яға уйыу ♦ **схвати́ть (держа́ть) за́ ворот** яғанан алыу

ВО́РОТ II *м*; *тех.* сығыр; **коло́дезный во́рот** ҡоҙоҡ сығыры

ВОРО́ТА *мн.* ҡапҡа; **желе́зные воро́та** тимер ҡапҡа; **отвори́ть воро́та** ҡапҡа асыу

ВОРОТИ́ЛА *м*; *разг.* (*делец*) ҙур эштәр атҡарыусы, эшҡыуар

ВОРОТИ́ТЬ I *сов. кого-что*; *разг.* (*вернуть*) бороп ҡайтарыу, кире ҡайтарыу

ВОРОТИ́ТЬ II *несов.*; *прост.* **1.** ситкә бороу, артҡа бороу; **вороти́ть го́лову** башты елдән артҡа бороу **2.** (*управлять большими делами*) эш итеү, эш башҡарыу; **купе́ц вороти́л миллио́нами** сауҙагәр миллиондар менән эш итте ♦ **вороти́ть нос (мо́рду, ры́ло)** *от кого-чего*; *прост.* танау (йөҙ) йыйырыу; **с души́ воро́тит** *прост.* күңел болғана, түҙер хәл юҡ, йәмһеҙ

ВОРОТИ́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* әйләнеп (кире) ҡайтыу; **вороти́ться домо́й** өйгә кире ҡайтыу

ВОРОТНИ́К *м* яға; **отложно́й воротни́к** ҡайтарма яға; **стоя́чий воротни́к** ултырма яға

ВОРОТНИЧО́К *м*; *уменьш. от* **воротни́к**

ВО́РОХ *м* **1.** өйөм; **во́рох бума́г** ҡағыҙ өйөмө **2.** *перен.*, *разг.* бер ҡосаҡ, бик күп; **це́лый во́рох новосте́й** бер ҡосаҡ яңылыҡ **3.** *с.-х.* көшөл; **льняно́й во́рох** етен көшөлө

ВОРО́ЧАТЬ *несов.* **1.** *кого-что* әйләндереү, аҡтарыу; **воро́чать брёвна** бүрәнәләр әйләндереү **2.** *чем*; *перен.*, *разг.* (*распоряжаться*) алып барыу, башҡарыу; **он воро́чает всéми дела́ми** ул бөтә эштәрҙе алып бара

ВОРО́ЧАТЬСЯ *несов.*; *разг.* **1.** (*перевёртываться*) әйләнгеләү, борғоланыу; **больно́й беспоко́йно воро́чался** ауырыу тынғыһыҙ әйләнгеләне **2.** (*шевелиться*) ҡыймылдау, һелкенеү, ҡуҙғалыу

ВОРОШИ́ТЬ *несов. что* **1.** (*переворачивать*) әйләндереү, ҡуҙғатыу, таратыу; **вороши́ть**

се́но бесән әйләндереү **2.** *прост.* (*шевелить*) ҡыймылдатыу, һелкетеү, туҙғытыу; **ве́тер вороши́т во́лосы** ел сәсте туҙғыта

ВОРС *м* өбөрө, өлпә, өлпәк; **гла́дить по во́рсу** өбөрө уңайына һыпырыу

ВОРСИ́НКА *ж* **1.** өбөрө, өлпә, өлпәк **2.** *бот.* үҫенте, төксә **3.** *анат.* төксә (*эсәктә*)

ВОРСИ́СТЫЙ, -ая, -ое өбөрөлө, йөнлө, йөнтәҫ; **ворси́стое одея́ло** йөнтәҫ одеял

ВОРСИ́ТЬ *несов. что см.* **ворсова́ть**

ВОРСОВА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое өбөрөләү ...ы, йөнтәҫләндереү ...ы, өбөрөләй торған, йөнтәҫләндерә торған; **ворсова́льная маши́на** өбөрөләү машинаһы

ВОРСОВА́ТЬ *несов. что* өбөрөләү, йөнтәҫләндереү

ВОРЧА́ТЬ *несов.* **1.** ырылдау; **соба́ка ворчи́т** эт ырылдай **2.** *разг.* (*сердито бормотать, брюзжать*) мығырлау, мыжыу, һөйләнеү; **стари́к всегда́ ворча́л** ҡарт һәр ваҡыт мыжый ине

ВОРЧЛИ́ВЫЙ, -ая, -ое **1.** мығырлаҡ, мыжыҡ; **ворчли́вый челове́к** мыжыҡ кеше **2.** ризаһыҙ, асыулы; **ворчли́вый го́лос** асыулы тауыш

ВОРЧУ́Н *м* и **ВОРЧУ́НЬЯ** *ж*; *разг.* мығырлаҡ, мыжыҡ, һөйләнсек

ВОСВОЯ́СИ *нареч.*; *разг.* үҙ өйөнә, үҙ юлына; **пойти́ восвоя́си** үҙ өйөнә китеү

ВОСЕМНА́ДЦАТЫЙ, -ая, -ое *числ.* ун һигеҙенсе; **восемна́дцатый но́мер** ун һигеҙенсе номер

ВОСЕМНА́ДЦАТЬ *числ.* ун һигеҙ

ВО́СЕМЬ *числ.* һигеҙ

ВО́СЕМЬДЕСЯТ *числ.* һикһән

ВОСЕМЬСО́Т *числ.* һигеҙ йөҙ

ВО́СЕМЬЮ *нареч.* һигеҙ тапҡыр, һигеҙ ерҙә; **во́семью во́семь — шестьдеся́т четы́ре** һигеҙ (ерҙә) һигеҙең алтмыш дүрт

ВОСК *м* балауыҙ; **пчели́ный воск** бал ҡорто балауыҙы; **расти́тельный воск** үҫемлек балауыҙы

ВОСКЛИ́КНУТЬ *сов.* тойғо (тулҡынланыу) менән ҡысҡырыу, ҡысҡырып ҡуйыу (ебәреү); **воскли́кнул от ра́дости** шатлыҡтан ҡысҡырып ебәрҙе

ВОСКЛИЦА́НИЕ *с* ҡысҡырыу, ҡысҡырыу тауышы, ауаз, тауыш; **ра́достное восклица́ние** шатлыҡлы тауыш

ВОСКЛИЦА́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое өндәү ...ы; **восклица́тельный знак** *грам.* өндәү билдәһе; **восклица́тельная интона́ция** өндәү интонацияһы

ВОСКЛИЦА́ТЬ *несов. см.* **воскли́кнуть**

ВОСКО́ВКА *ж* восковка, балауыҙланған ҡағыҙ (*күсермәләр алыу өсөн*)

ВОСКОВО́Й, -ая, -ое **1.** балауыҙ; **воскова́я свеча́** балауыҙ шәм **2.** *перен.* аҡһыл һары, балауыҙҙай һары; **восково́е лицо́** балауыҙҙай һары йөҙ ♦ **воскова́я спе́лость (зре́лость)** емгә ултырыу

ВОСКРЕСА́ТЬ *несов. см.* **воскре́снуть**

ВОСКРЕСЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **воскре́снуть** **2.** *перен.* (*возрождение*) яңынан тыуыу, йәнләнеү

ВОСКРЕСЕ́НЬЕ *с* йәкшәмбе

ВОСКРЕСИ́ТЬ *сов.* **1.** *кого* терелтеү, үлгәндән һуң терелтеү, йән индереү **2.** *кого-что*; *перен.* көс индереү, хәл алдырыу, уятыу; **воскреси́ть наде́жду** өмөт уятыу **3.** *кого-что*; *перен.* (*восстановить в сознании*) күҙ алдына килтереү, иҫкә төшөрөү; **воскреси́ть в па́мяти мо́лодость** йәшлекте иҫкә төшөрөү

ВОСКРЕ́СНИК *м* өмә, йәкшәмбе өмәһе

ВОСКРЕ́СНУТЬ *сов.* **1.** терелеү, үлгәндән һуң терелеү, йән инеү **2.** *перен.* көс инеү, хәл алыу, уяныу **3.** *перен.* күҙ алдына килеү, иҫкә төшөү; **в па́мяти воскре́сло про́шлое** үткәндәр күҙ алдына килде

ВОСКРЕ́СНЫЙ, -ая, -ое йәкшәмбе, йәкшәмбе ...ы; **воскре́сный день** йәкшәмбе көн; **воскре́сный о́тдых** йәкшәмбе ялы ♦ **воскре́сные шко́лы** йәкшәмбе мәктәптәре (*йәкшәмбе көндө генә эшләй торған мәктәптәр*)

ВОСКРЕША́ТЬ *несов. см.* **воскреси́ть**

ВОСПАЛЕ́НИЕ *с* шешеү, елһенеү; **воспале́ние лёгких** үпкә шешеүе; **воспале́ние сре́днего у́ха** татран

ВОСПАЛЁННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **воспали́ть** **2.** *прил.* шешкән, елһенгән, ҡыҙарған; **воспалённые глаза́** елһенгән күҙҙәр

ВОСПАЛИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое шешеү ...ы; **воспали́тельный проце́сс** шешеү процесы

ВОСПАЛИ́ТЬ *сов. что* **1.** (*вызвать воспаление*) шештереү, елһендереү, ҡыҙартыу **2.** *уст.* (*возбудить чувства*) уятыу, тоҡандырыу, ҡабыҙыу; **воспали́ть воображе́ние** хыял уятыу

ВОСПАЛИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** шешеү, елһенеү, ҡыҙарыу **2.** *чем*; *уст.* уяныу, тоҡаныу, ҡабыныу; **воспали́ться гне́вом** асыу тоҡаныу

ВОСПАЛЯ́ТЬ *несов. см.* **воспали́ть**

ВОСПАЛЯ́ТЬСЯ *несов. см.* **воспали́ться**

ВОСПЕВА́ТЬ *несов. см.* **воспе́ть**

ВОСПЕ́ТЬ *сов. кого-что*; *высок.* дан йырлау, данлыҡлау, маҡтап йырлау, маҡтау; **воспе́ть родну́ю зе́млю** тыуған ерҙе маҡтап йырлау

ВОСПИТА́НИЕ *с* **1.** тәрбиәләү; **воспита́ние дете́й** балалар тәрбиәләү; **воспита́ние во́ли** ихтыяр тәрбиәләү **2.** тәрбиә; **физи́ческое воспита́ние** физик тәрбиә; **дать хоро́шее воспита́ние** яҡшы тәрбиә биреү

ВОСПИ́ТАННИК *м* и **ВОСПИ́ТАННИЦА** *ж* **1.** (*питомец*) тәрбиәләнеүсе **2.** (*приёмыш*) аҫрау, аҫрау бала **3.** уҡыусы, уҡыу тамамлаған кеше, шәкерт; **воспи́танник педагоги́ческого институ́та** педагогия институтын тамамлаған кеше

ВОСПИ́ТАННОСТЬ *ж* тәрбиәлелек, инсафлылыҡ, әҙәплелек

ВОСПИ́ТАННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **воспита́ть 2.** *прил.* тәрбиәле, инсафлы, әҙәпле; **он воспи́танный челове́к** ул тәрбиәле кеше

ВОСПИТА́ТЕЛЬ *м* и **ВОСПИТА́ТЕЛЬНИЦА** *ж* тәрбиәсе; **воспита́тель интерна́та** интернат тәрбиәсеһе

ВОСПИТА́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое тәрбиә ...ы, тәрбиәүи ...ы; **воспита́тельная рабо́та** тәрбиә эше; **воспита́тельное значе́ние труда́** хеҙмәттең тәрбиәүи әһәмиәте

ВОСПИТА́ТЬ *сов. кого-что* **1.** *в разн. знач.* тәрбиәләү, тәрбиә биреү, тәрбиәләп үҫтереү; **воспита́ть дете́й** балаларҙы тәрбиәләп үҫтереү; **воспита́ть уваже́ние к ста́ршим** өлкәндәргә хөрмәт тәрбиәләү **2.** (*вырастить по известной системе — о животных, растениях*) ҡарап үҫтереү; **воспита́ть расте́ние** үҫемлекте ҡарап үҫтереү

ВОСПИТА́ТЬСЯ *сов.* тәрбиәләнеү, тәрбиә алыу

ВОСПИ́ТЫВАТЬ *несов. см.* **воспита́ть**

ВОСПИ́ТЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **воспита́ться 2.** *страд. от* **воспи́тывать**

ВОСПЛАМЕНИ́ТЬ *сов.* **1.** *что* тоҡандырыу, тоҡандырып ебәреү, ҡабыҙыу, ҡабыҙып ебәреү, яндырыу **2.** *кого-что*; *перен.* рухландырыу, дәртләндереү, дәрт биреү, рухландырып ебәреү; **воспламени́ть воображе́ние** хыялға дәрт биреү

ВОСПЛАМЕНИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** тоҡаныу, тоҡанып китеү, ҡабыныу **2.** *перен.* рухланыу, дәртләнеү

ВОСПЛАМЕНЯ́ЕМОСТЬ *ж* тоҡаныусанлыҡ; **воспламеня́емость горю́чего** яғыулыҡтың тоҡаныусанлығы

ВОСПЛАМЕНЯ́ТЬ *несов. см.* **воспламени́ть**

ВОСПЛАМЕНЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **воспламени́ться 2.** *страд. от* **воспламеня́ть**

ВОСПО́ЛНИТЬ *сов. что* тулыландырыу, тултырыу, ҡайтарыу, ҡаплау

ВОСПО́ЛНИТЬСЯ *сов.* тулыланыу, тулыу, ҡапланыу

ВОСПОЛНЯ́ТЬ *несов. см.* **воспо́лнить**

ВОСПОЛНЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **воспо́лниться 2.** *страд. от* **восполня́ть**

ВОСПО́ЛЬЗОВАТЬСЯ *сов. чем* файҙаланыу, файҙаланып алыу (ҡалыу); **воспо́льзоваться слу́чаем** мөмкинлектән файҙаланып ҡалыу

ВОСПОМИНА́НИЕ *с* **1.** см. **вспо́мнить 2.** *мн.* **воспомина́ния** иҫтәлек(тәр), хәтирә(ләр); **литерату́рные воспомина́ния** әҙәби иҫтәлектәр; **воспомина́ния де́тства** бала саҡ хәтирәләре; **преда́ться воспомина́ниям** хәтирәләргә бирелеү

ВОСПРЕПЯ́ТСТВОВАТЬ *сов. кому-чему* тотҡарлау, ҡамасаулау, ҡаршы төшөү, кәртә ҡуйыу; **воспрепя́тствовать наме́рениям** *чьим-л.* *кемдеңдер* теләгенә ҡаршы төшөү; **воспрепя́тствовать продвиже́нию проти́вника** дошмандың алға үтеүенә ҡамасаулау

ВОСПРЕТИ́ТЬ *сов. что* и *с неопр.*; *книжн.*, *офиц.-дел.* тыйыу, рөхсәт итмәү, юл ҡуймау; **вход воспрещён** инеү тыйылған

ВОСПРЕЩА́ТЬ *несов. см.* **воспрети́ть**

ВОСПРЕЩА́ТЬСЯ *несов.*; *книжн.*, *офиц.-дел.* тыйылыу, рөхсәт ителмәү; **кури́ть воспреща́ется** тартыу тыйыла

ВОСПРЕЩЕ́НИЕ *с* тыйыу, рөхсәт итмәү, юл ҡуймау

ВОСПРИИ́МЧИВОСТЬ *ж* **1.** отҡорлоҡ, зирәклек; **восприи́мчивость к зна́ниям** белемгә зирәклек **2.** (тиҙ) бирешеүсәнлек; **восприи́мчивость к боле́зням** ауырыуҙарға тиҙ бирешеүсәнлек

ВОСПРИИ́МЧИВЫЙ, -ая, -ое **1.** отҡор, зирәк, һәләтле; **восприи́мчивый ребёнок** отҡор бала **2.** (тиҙ) бирешеүсән; **восприи́мчивый к боле́зням челове́к** ауырыуҙарға тиҙ бирешеүсән кеше

ВОСПРИНИМА́ТЬ *несов. см.* **восприня́ть**

ВОСПРИНИМА́ТЬСЯ *несов.* **1.** ҡабул ителеү, үҙләштереү **2.** *страд. от* **воспринима́ть**

ВОСПРИНЯ́ТЬ *сов. что* **1.** алыу, ҡабул итеү; **восприня́ть тепло́** йылы ҡабул итеү **2.** аңлау, үҙләштереү, төшөнөү; **неве́рно восприня́ть ска́занное** әйткәнде яңылыш аңлау

ВОСПРИЯ́ТИЕ *с*; *псих.*, *филос.* зиһенгә алыу, аңлау, үҙләштереү; **зако́ны восприя́тия** үҙләштереү ҡанундары

ВОСПРОИЗВЕДЕ́НИЕ *с см.* **воспроизвести́**

ВОСПРОИЗВЕСТИ́ *сов. что* **1.** яңынан барлыҡҡа килтереү, ҡабатлап етештереү **2.** иҫкә (хәтергә) төшөрөү, (оҡшатып) ҡабатлау, яңынан тыуҙырыу; **воспроизвести́ моти́в** көйҙө иҫкә төшөрөү **3.** ижад итеү, яңынан тергеҙеү; **воспроизвести́ карти́ну бо́я** һуғыш картинаһын тергеҙеү

ВОСПРОИЗВОДИ́ТЬ *несов. см.* **воспроизвести́**

ВОСПРОИЗВО́ДСТВО *с* яңынан (ҡайтанан) етештереү, ҡабатлап етештереү; **просто́е воспроизво́дство** ябай ҡайтанан етештереү; **расши́ренное воспроизво́дство** киңәйтелгән яңынан етештереү; **противоре́чия воспроизво́дства** ҡайтанан етештереүҙең ҡапма-ҡаршылыҡтары

ВОСПРОТИ́ВИТЬСЯ *сов. кому-чему* ҡаршылыҡ күрһәтеү, ҡаршы килеү (төшөү); **воспроти́виться реше́нию** *какому-л.* *ниндәйҙер* ҡарарға ҡаршы килеү

ВОСПРЯ́НУТЬ *сов.*; *высок.*, *уст.* һикереп тороу, аяҡҡа баҫыу ♦ **воспря́нуть ду́хом** күңел күтәрелеү, дәртләнеп (рухланып) китеү

ВОСПЫЛА́ТЬ *сов. чем*; *уст.* яныу, янып китеү, ҡабыныу, ҡабынып китеү, ярһыу, ярһып китеү; **воспыла́ть гне́вом** асыу менән яныу

ВОССЕДА́ТЬ *несов.* эре ҡиәфәт менән ултырыу, тантаналы итеп ултырыу

ВОССЕ́СТЬ *сов.* эре генә барып (килеп) ултырыу, тантаналы ҡиәфәт менән барып (килеп) ултырыу

ВОССЛА́ВИТЬ *сов. кого-что*; *уст.*, *высок.* данлау, данлыҡлау, дан йырлау, маҡтау; **восслáвить свобо́ду** азатлыҡты данлау

ВОССЛАВЛЯ́ТЬ *несов. см.* **восслáвить**

ВОССОЕДИНЕ́НИЕ *с* яңынан ҡушыу (ҡушылыу), ҡайтанан берләштереү (берләшеү); **воссоединéние нарóда** халыҡтың ҡайтанан берләшеүе

ВОССОЕДИНИ́ТЬ *сов. кого-что* яңынан ҡушыу, ҡайтанан берләштереү; **воссоедини́ть семью́** ғаиләне яңынан ҡушыу

ВОССОЕДИНИ́ТЬСЯ *сов.* яңынан ҡушылыу, ҡайтанан берләшеү; **воссоедини́ться с Росси́ей** Рәсәй менән яңынан ҡушылыу

ВОССОЕДИНЯ́ТЬ *несов. см.* **воссоедини́ть**

ВОССОЕДИНЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **воссоедини́ться 2.** *страд. от* **воссоединя́ть**

ВОССОЗДАВА́ТЬ *несов. см.* **воссоздáть**

ВОССОЗДА́ТЬ *сов. что* **1.** (*создать вновь*) яңынан барлыҡҡа килтереү, элекке хәленә ҡайтарыу, тергеҙеү **2.** (*восстановить в памяти*) иҫкә (хәтергә) төшөрөү, күҙ алдына килтереү **3.** (*творчески воспроизвести*) ижад итеү, яңынан тергеҙеү

ВОССТАВА́ТЬ *несов. см.* **восстáть**

ВОССТАНА́ВЛИВАТЬ *несов. см.* **восстанови́ть**

ВОССТАНА́ВЛИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **восстанови́ться 2.** *страд. от* **восстанáвливать**

ВОССТА́НИЕ *с* баш күтәреү, күтәрелеш, ихтилал; **вооружённое восстáние** ҡораллы күтәрелеш

ВОССТАНОВИ́ТЕЛЬ *м* **1.** (*участник восстановительных работ*) тергеҙеүсе, аяҡҡа баҫтырыусы, яңынан төҙөүсе; **восстанови́тель железнодорóжного полотнá** тимер юл полотнаһын тергеҙеүсе **2.** *хим.* элекке хәленә ҡайтарыусы матдә **3.** (*для волос*) төҫ ҡайтарғыс

ВОССТАНОВИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое аяҡҡа баҫтырыу ...ы, тергеҙеү ...ы; **восстанови́тельный пери́од** аяҡҡа баҫтырыу осоро

ВОССТАНОВИ́ТЬ *сов.* **1.** *что* элекке хәленә ҡайтарыу, кире ҡайтарыу, аяҡҡа баҫтырыу, тергеҙеү, яңыртыу; **восстанови́ть разру́шенное войнóй хозя́йство** һуғыш тарафынан емерелгән хужалыҡты аяҡҡа баҫтырыу; **восстанови́ть пре́жние отношéния** элекке мөнәсәбәттәрҙе яңыртыу **2.** *перен.* (*воспроизвести*) күҙ алдына килтереү, иҫкә (хәтергә) төшөрөү; **восстанови́ть в пáмяти** хәтергә төшөрөү **3.** *в чём* ҡайтарыу, кире ҡайтарыу, кире биреү; **восстанови́ть в правáх** хоҡуғын кире ҡайтарыу **4.** *против кого-чего* (*враждебно настроить*) ҡаршы ҡуйыу, дошманлаштырыу; **восстанови́ть общéственность прóтив властéй** йәмғәтселекте власҡа ҡаршы ҡуйыу

ВОССТАНОВИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** элекке хәленә ҡайтыу, кире ҡайтыу, аяҡҡа баҫыу, нығыныу, тергеҙелеү, яңырыу; **жизнь восстанови́лась** тормош элекке хәленә ҡайтты; **здорóвье восстанови́лось** сәләмәтлек нығынды **2.** *перен.* (*вновь возникнуть в памяти*) күҙ алдына килеү, иҫкә (хәтергә) төшөү **3.** *в чём* кире алыу, кире ҡайтарып алыу (ҡайтарыу); **восстанови́ться в правáх** хоҡуҡтарҙы кире ҡайтарып алыу

ВОССТАНОВЛЕ́НИЕ *с см.* **восстанови́ть, восстанови́ться**

ВОССТА́ТЬ *сов.* **1.** күҙ алдына баҫыу, иҫкә төшөү, хәтергә килеү **2.** ҡаршы күтәрелеү, баш күтәреү; **нарóд восстáл прóтив врагá** халыҡ дошманға ҡаршы күтәрелде **3.** (*не согласиться с кем-чем-л.*) ҡаршы тороу, ҡаршы сығыу, ҡаршы төшөү

ВОСТÓК *м* **1.** (*сторона света*) көнсығыш, шәреҡ **2.** (*страны, расположенные в этом направлении*) Көнсығыш, Шәреҡ; **Бли́жний Востóк** Яҡын Көнсығыш; **изучéние Востóка** Көнсығыш илдәрен өйрәнеү

ВОСТОКОВÉД *м* Көнсығыш илдәрен (Шәреҡте) өйрәнеүсе, шәрҡиәтсе

ВОСТОКОВÉДЕНИЕ *с* Көнсығыш илдәрен өйрәнеү фәне, шәрҡиәт

ВОСТОКОВÉДЧЕСКИЙ, -ая, -ое Көнсығыш илдәрен (Шәреҡте) өйрәнеү ...ы; **востоковéдческие проблéмы** Шәреҡте өйрәнеү проблемалары

ВОСТÓРГ *м* ҙур шатлыҡ (ҡыуаныс), һоҡланыу, таң ҡалыу; **быть в востóрге** ҙур шатлыҡ кисереү; **прийти́ в востóрг** таң ҡалыу; **смотрéть с востóргом** *на кого-л. кемгәлер* һоҡланып ҡарау

ВОСТОРГА́ТЬ *несов. кого-что* иҫ китәреү, һоҡландырыу, таң ҡалдырыу

ВОСТОРГА́ТЬСЯ *несов. кем-чем* ныҡ шатланыу, ҡыуаныу, һоҡланыу, таң ҡалыу

ВОСТÓРЖЕННОСТЬ *ж* һоҡланыусанлыҡ, таң ҡалыусанлыҡ

ВОСТÓРЖЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** шатланыусан, һоҡланыусан, таң ҡалыусан; **востóрженный ю́ноша** һоҡланыусан үҫмер **2.** шатлыҡлы, һоҡланыулы; **востóрженный взгляд** һоҡланыулы ҡараш

ВОСТОРЖЕСТВОВА́ТЬ *сов. над кем-чем-л.* еңеү, еңеп сығыу, өҫкә сығыу; **прáвда восторжествовáла** дөрөҫлөк еңеп сыҡты

ВОСТÓЧНЫЙ, -ая, -ое көнсығыш, көнсығыш ...ы, көнсығыштағы; **востóчная грани́ца** көнсығыш сик; **востóчный вéтер** көнсығыш еле; **востóчные нарóды** көнсығыш халыҡтары

ВОСТРÉБОВАНИЕ *с*; *офиц.-дел.* һорап алыу, талап итеп алыу ♦ **до востребования** почтала һорап алына торған (*хат һ.б.*)

ВОСТРÉБОВАТЬ *сов. что*; *офиц.-дел.* һорап (талап итеп) алыу; **востребовать багáж** багажды һорап алыу

ВОСТРÓ: держáть у́хо вострó һаҡ булыу, уяу булыу, һиҙгер булыу

ВОСХВАЛÉНИЕ *с* ныҡ маҡтау, күккә күтәреү

ВОСХВАЛИ́ТЬ *сов. кого-что* ныҡ маҡтап ташлау, күккә күтәреү; **восхвали́ть ученикá** уҡыусыны үтә ныҡ маҡтап ташлау

ВОСХВАЛЯ́ТЬ *несов. см.* **восхвали́ть**

ВОСХИТИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое һоҡланғыс, һоҡланырлыҡ, таң ҡалдырғыс; **восхити́тельный ве́чер** һоҡланғыс кисә

ВОСХИТИ́ТЬ *сов. кого-что* таң (хайран) ҡалдырыу, һоҡландырыу; **меня́ восхити́ло её пе́ние** уның йырлауы мине таң ҡалдырҙы

ВОСХИТИ́ТЬСЯ *сов. кем-чем* һоҡланыу, хайран (таң) ҡалыу; **восхити́ться бра́том** ағайға һоҡланыу; **восхити́ться пейза́жем** тәбиғәт күренешенә таң ҡалыу

ВОСХИЩА́ТЬ *несов. см.* **восхити́ть**

ВОСХИЩА́ТЬСЯ *несов. см.* **восхити́ться**

ВОСХИЩЕ́НИЕ *с* һоҡланыу, хайран (таң) ҡалыу; **привести́ в восхище́ние** һоҡландырыу; **прийти́ в восхище́ние** таң ҡалыу, һоҡланыу; **с восхище́нием смотре́ть** *на что-л.* һоҡланып ҡарау; **вы́разить своё восхище́ние** үҙеңдең һоҡланыуыңды белдереү

ВОСХО́Д *м* **1.** менеү, күтәрелеү; **восхо́д на верши́ну горы́** тау түбәһенә менеү **2.** сығыу, ҡалҡыу (*ҡояш*); тыуыу (*көн*); ҡалҡыу (*ай*); **восхо́д со́лнца** ҡояш сығыу; **до восхо́да луны́** ай ҡалҡҡанға тиклем **3.** ҡояш сығышы, көнсығыш; **восхо́д заале́л** ҡояш сығышы алһыуланды

ВОСХОДИ́ТЬ *несов.* **1.** менеү, күтәрелеү; **восходи́ть на го́ру** тауға менеү **2.** сығыу (*ҡояш*); ҡалҡыу (*ҡояш, ай*); **восхо́дит луна́** ай ҡалҡа **3.** барып тоташыу, ҡайтып ҡалыу; **восходи́ть к дре́вности** боронғо заманға барып тоташыу

ВОСХОДЯ́ЩИЙ, -ая, -ее **1.** *прич. от* **восходи́ть 2.** *прил.* күтәрелә (ҡалҡа) барған, күтәрелеп (сығып) килгән, күтәрелеүсе, үҫә барыусы, күтәрелә барыусы; **восходя́щее движе́ние** үҫә барыусы хәрәкәт; **восходя́щая крива́я** юғары күтәрелеүсе кәкре һыҙыҡ ♦ **восходя́щее свети́ло**; **восходя́щая звезда́** даны күтәрелә барған кеше; **восходя́щая интона́ция** *лингв.* һөйләм аҙағына табан күтәрелә барыусы интонация; **восходя́щее ударе́ние** *лингв.* күтәрелә барыусы баҫым

ВОСХОЖДЕ́НИЕ *с* күтәрелеү, менеү; **восхожде́ние на го́ру** тау башына менеү; **восхожде́ние со́лнца** ҡояш күтәрелеү

ВОСШЕ́СТВИЕ: восше́ствие на престо́л *уст.* тәхеткә ултырыу, батшалыҡ итә башлау

ВОСЬМЕРИ́К *м*; *уст.* һигеҙ(ле), һигеҙ үлсәүле, һигеҙ өлөштән торған; **ги́ря восьмери́к** һигеҙле гер; **верёвка восьмери́к** һигеҙҙән үрелгән бау

ВОСЬМЁРКА *ж* **1.** (*цифра*) һигеҙле, һигеҙ һаны **2.** *разг.* (*группа из восьми*) һигеҙ; **восьмёрка самолётов** һигеҙ самолёт **3.** *разг.* (*название*) һигеҙенсе (*трамвай, автобус һ.б.*) **4.** *карт.* һигеҙле, һигеҙлек; **восьмёрка пик** ҡарғаның һигеҙлеһе (һигеҙлеге) **5.** (*восьмивесельная лодка*) һигеҙ ишкәкле кәмә

ВО́СЬМЕРО *числ. собир.* һигеҙ

ВОСЬМИ... *урыҫ телендәге ҡушма һүҙҙәрҙең "һигеҙ", "һигеҙ өлөштән торған", "һигеҙле" һүҙҙәрен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.,* **восьмиуго́льный** һигеҙ мөйөшлө; **восьмиэта́жный** һигеҙ ҡатлы

ВОСЬМИГРА́ННЫЙ, -ая, -ое һигеҙ ҡырлы; **восьмигра́нная фигу́ра** һигеҙ ҡырлы фигура

ВОСЬМИДЕСЯТИЛЕ́ТНИЙ, -яя, -ее **1.** (*о сроке*) һикһән йыллыҡ **2.** (*о возрасте*) һикһән йәшлек, һикһәндәге

ВОСЬМИДЕСЯ́ТЫЙ, -ая, -ое *числ.* һикһәненсе; **восьмидеся́тые го́ды** һикһәненсе йылдар; **восьмидеся́тый но́мер** һикһәненсе номер

ВОСЬМИДНЕ́ВНЫЙ, -ая, -ое һигеҙ көн буйы, һигеҙ көнлөк; **восьмидне́вная забасто́вка** һигеҙ көн буйы барған забастовка; **восьмидне́вный запа́с то́плива** һигеҙ көнлөк яғыулыҡ запасы

ВОСЬМИКЛА́ССНИК *м* и **ВОСЬМИКЛА́ССНИЦА** *ж* һигеҙенсе синыф уҡыусыһы, һигеҙенсе синыфта уҡыусы

ВОСЬМИЛЕ́ТНИЙ, -яя, -ее **1.** (*о сроке*) һигеҙ йыллыҡ, һигеҙ йыл; **восьмиле́тняя шко́ла** һигеҙ йыллыҡ мәктәп; **восьмиле́тнее отсу́тствие** һигеҙ йыл булмау **2.** (*о возрасте*) һигеҙ йәшлек, һигеҙҙәге; **восьмиле́тняя де́вочка** һигеҙ йәшлек ҡыҙ

ВОСЬМИСО́ТЫЙ, -ая, -ое *числ.* һигеҙ йөҙөнсө

ВОСЬМИУГО́ЛЬНИК *м* һигеҙмөйөш

ВОСЬМИЧАСОВО́Й, -ая, -ое **1.** һигеҙ сәғәтлек ...ы; **восьмичасово́й рабо́чий день** һигеҙ сәғәтлек эш көнө **2.** *разг.* (*назначенный на восемь часов*) сәғәт һигеҙҙәге; **восьмичасово́й по́езд** сәғәт һигеҙҙәге поезд

ВОСЬМО́Й, -ая, -ое *числ.* һигеҙенсе

ВОСЬМУ́ШКА *ж* **1.** (*1/8 фунта*) әсмүхә; **восьму́шка ча́ю** бер әсмүхә сәй **2.** (*1/8 часть*) һигеҙҙән бер өлөш; **восьму́шка бума́жного листа́** ҡағыҙ табағының һигеҙҙән бер өлөшө

ВОТ *частица* **1.** (*при указании на кого-что-л., находящееся в непосредственной близости*) бына; **вот идёт по́езд** бына поезд килә **2.** (*для усиления значений местоимений и наречий*) бына; **вот хорошо́** бына яҡшы ♦ **вот ещё!** бына тағын!; **вот так** бына шулай; **во́т я тебя́ (его́, их и т.д.)!** бына мин һине (уны, уларҙы һ.б.)!; **вот тебе́ (и) на́**; **вот тебе́ (те) ра́з**; **вот так та́к!** бынағайыш!, бына һиңә кәрәк булһа!; **во́т (оно́) что (как)** бына нимә, бына эш нимәлә икән, бына нисек

ВОТ-ВО́Т *нареч.*; *разг.* хәҙер, бына-бына, бына хәҙер, хәҙер генә; **вот-во́т он подойдёт** ул бына хәҙер килеп етер

ВОТИ́РОВАТЬ *сов., несов. что* тауышҡа ҡуйып ҡарар ҡабул итеү, ҡарар сығарыу; **воти́ровать креди́ты** кредиттар буйынса ҡарар сығарыу

ВОТКНУ́ТЬ *сов. что, во что* ҡаҙау, сәнсеү, ҡаҙап ҡуйыу, сәнсеп ҡуйыу; **воткну́ть иго́лку** энә сәнсеп ҡуйыу; **воткну́ть кол в зе́млю** ҡаҙыҡты ергә ҡаҙап ҡуйыу

ВОТКНУ́ТЬСЯ *сов.* ҡаҙалыу, сәнселеү

ВО́ТУМ *м* вотум (*тауыш биреү юлы менән парламентта сығарылған ҡарар*) ♦ **во́тум дове́рия** ышаныс вотумы; **во́тум недове́рия** ышанмауҙы белдергән вотум

ВО́ТЧИНА *ж*; *ист.* биләмә (*Рәсәйҙә эре ер биләүсенең варисҭарына күсә килгән ере*)

ВОТЯКИ́ *мн.*; *уст.* вотяктар (*удмурттарҙың элекке исеме*) // *ед.* **вотя́к** *м* вотяк ир-аты; **вотя́чка** *ж* вотяк ҡатын-ҡыҙы

ВОЦАРИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** *уст.* (*вступить на престол*) батшалыҡ итә башлау, тәхеткә ултырыу **2.** хөкөм һөрөү, урынлашыу; **воцари́лась по́лная тишина́** тулы тынлыҡ урынлашты

ВОЦАРЯ́ТЬСЯ *несов. см.* **воцари́ться**

ВОШЬ *ж* бет ♦ **расти́тельная вошь** кеблә

ВОЩА́НКА *ж* балауыҙланған ҡағыҙ, балауыҙлы туҡыма

ВОЩЁНЫЙ, -ая, -ое балауыҙлы, балауыҙланған; **вощёная бума́га** балауыҙлы ҡағыҙ

ВОЩИ́НА *ж* **1.** кәрәҙ **2.** балауыҙ

ВОЩИ́ТЬ *несов. что* балауыҙлау, балауыҙ һеңдереү; **вощи́ть бума́гу** ҡағыҙ балауыҙлау

ВОЯ́КА *м*; *разг.*, *ирон.* **1.** (тәжрибәле) һуғышсы **2.** (*задира*) һуғыш суҡмары

ВПАДА́ТЬ *несов.* **1.** *см.* **впасть 2.** (*о реке, ручье*) ҡойоу, ҡушылыу, тоташыу; **Дёма впада́ет в Бе́лую** Дим Ағиҙелгә ҡоя

ВПАДЕ́НИЕ *с* **1.** ҡойоу, ҡушылыу, тоташыу; **впаде́ние реки́ в мо́ре** йылғаның диңгеҙгә ҡойоуы **2.** (*устье реки*) йылға тамағы, ике йылғаның ҡушылған урыны

ВПА́ДИНА *ж* сөңгөл, уйпат, соҡор ♦ **глазна́я впа́дина** *анат.* күҙ соҡоро

ВПА́ЙКА *ж* **1.** иретеп йәбештереү **2.** (*то, что впаяно*) иретеп йәбештерелгән нәмә

ВПА́ЛЫЙ, -ая, -ое батынҡы, батып ингән, эскә батҡан; **впа́лая грудь** эскә батҡан күкрәк

ВПАСТЬ *сов.* **1.** эскә батыу (инеү); **у неё глаза́ впа́ли** уның күҙҙәре эскә батҡан **2.** *во что* төшөү, бирелеү, ҡалыу; **впасть в отча́яние** өмөтһөҙлөккә бирелеү ♦ **впасть в де́тство** бала аҡылына төшөү; **впасть в неми́лость** сит күренеү, рәхимлектән мәхрүм булыу; **впасть в противоре́чие** үҙ-үҙеңә ҡаршы килеү

ВПАЯ́ТЬ *сов. что* иретеп йәбештереү; **впая́ть кран самова́ра** самауырҙың һемәген иретеп йәбештереү

ВПЕРВО́Й *нареч.*; *разг.* (*обычно с отриц.*) *см.* **впервы́е**; **ви́деть не впервы́е** беренсе тапҡыр ғына күреү түгел

ВПЕРВЫ́Е *нареч.* беренсе тапҡыр (мәртәбә), беренсегә; **впервы́е в жи́зни** ғүмергә беренсе тапҡыр

ВПЕРЕБО́Й *нареч.*; *разг.* бер-береһен бүлдерә-бүлдерә (бүлдереп); **же́нщины говори́ли вперебо́й** ҡатындар бер-береһен бүлдерә-бүлдерә һөйләй ине

ВПЕРЕВА́ЛКУ *нареч.*; *разг.* алпан-толпан, аушанлап; **ходи́ть вперева́лку** аушанлап йөрөү

ВПЕРЕГОНКИ́, ВПЕРЕГО́НКИ, ВПЕРЕГО́НКУ *нареч.*; *разг.* уҙыша-уҙыша, ҡыуыша-ҡыуыша, уҙышып, ҡыуышып; **бежа́ть вперегонки́** уҙыша-уҙыша йүгереү

ВПЕРЁД *нареч.* **1.** алға, алға табан; **шагну́ть вперёд** алға атлау; **вы́тянуть ру́ку вперёд** ҡулды алға табан һуҙыу **2.** *разг.* башта, элек, тәүҙә; **сходи́те вперёд** башта барып килегеҙ **3.** *разг.* алдан; **взять пла́ту вперёд** алдан түләү **4.** *в знач. межд.* алға; **взвод, вперёд!** взвод, алға!; **вперёд, жизнь!** тормош, алға! ♦ **взад и вперёд** бер алға, бер артҡа; **шаг вперёд** бер аҙым алға

ВПЕРЕДИ́ *нареч.* и *предлог* **1.** *нареч.* алда, алдан; **идти́ впереди́** алдан барыу; **впереди́ показа́лся лес** алда урман күренде **2.** *нареч.* киләсәктә, алда; **у него́ вся жизнь ещё впереди́** уның бөтә тормошо алда әле; **что ждёт впереди́?** киләсәктә нимә көтә? **3.** *предлог с род. п.* алда, алдынан; **он е́хал впереди́ всех** ул бөтәһенән дә алда барҙы ♦ **быть впереди́** *кого-чего* алдын булыу, алдынғы

ВПЕРЕМЕ́ЖКУ *нареч.*; *разг.* алмаш-тилмәш, алмашлап, аралашып, аралаш; **сиде́ть вперeме́жку** аралаш ултырыу

ВПЕРЕМЕ́ШКУ *нареч.*; *разг.* буталып, буталышып; **вперeме́шку с паке́тами лежа́ли мешки́** пакеттар менән буталып тоҡтар ята ине

ВПЕРЕХВА́Т *нареч.*; *прост.* **1.** әйләндереп алып **2.** (*наперерез*) юлына арҡыры төшөп, юлын киҫеп

ВПЕРИ́ТЬ: впери́ть взор (взгляд, глаза́) күҙ текәү, ҡараш төбәү, теклэп ҡарау; **впери́ть глаза́ в потоло́к** түбәгә теклэп ҡарау

ВПЕРЯ́ТЬ *несов. см.* **впери́ть**

ВПЕЧАТЛЕ́НИЕ *с* **1.** тәьҫир, тәьҫорат, күңелдәге эҙ; **впечатле́ния пе́рвых полётов** тәүге осош тәьҫораттары **2.** йоғонто, тәьҫир; **находи́ться под впечатле́нием** *чего-л. берәй нәмәнең* тәьҫирендә булыу; **производи́ть си́льное впечатле́ние** көслө тәьҫир итеү **3.** тәьҫорат, тәьҫир, фекер; **дели́ться впечатле́ниями о путеше́ствии** сәйәхәт тураһындағы тәьҫораттар менән уртаҡлашыу

ВПЕЧАТЛИ́ТЕЛЬНОСТЬ *ж* күңелсәклек, йомшаҡ күңеллелек, тәьҫирләнеүсәнлек, әҫәрләнеүсәнлек; **отлича́ется впечатли́тельностью** күңелсәклеге менән айырыла

ВПЕЧАТЛИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое йомшаҡ күңелле, тәьҫирләнеүсән, тәьҫиргә бирелеүсән, әҫәрләнеүсән; **впечатли́тельная нату́ра** тәьҫиргә бирелеүсән, йомшаҡ тәбиғәтле күңел

ВПЕЧАТЛЯ́ТЬ *несов.*; *разг.* тәьҫир итеү, тәьҫир ҡалдырыу

ВПЕЧАТЛЯ́ЮЩИЙ, -ая, -ее **1.** *прич. от* **впечатля́ть** **2.** *прил.* тәьҫирле; **впечатля́ющее сло́во** тәьҫирле һүҙ

ВПИВА́ТЬ *несов.* үҙ эсеңә алыу, үҙеңә алыу, йотолоу, һулау, үҙләштереү, һеңдереү; **впива́ть всё но́вое** барлыҡ яңылыҡты үҙләштереү; **впива́ть ра́дости жи́зни** тормош шатлыҡтарын һулау

ВПИВА́ТЬСЯ *несов. см.* **впи́ться**

ВПИ́САННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич.* араһына яҙып ҡуйылған, өҫтәп яҙылған **2.** *прил.*; *мат.* ҡамаулы, ҡамалған; **впи́санный треуго́льник** ҡамалған өсмөйөш

ВПИСА́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что* өҫтәп яҙыу, өҫтәп яҙып ҡуйыу, араға индереп яҙыу **2.** *что*; *мат.* эсенә һыҙыу; **вписа́ть треуго́льник в круг** түңәрәк эсенә өсмөйөш һыҙыу

ВПИСА́ТЬСЯ *сов. во что* **1.** *разг.* яҙылыу, теркәлеү, өҫтәп яҙылыу, ҡушылып китеү; **вписа́ться в коллекти́в** коллективҡа ҡушылып китеү **2.** (*гармонично сочетаться*) килешеү, тура килеп тороу; **серва́нт впи́сывается в обстано́вку ко́мнаты** сервант бүлмәгә килешеп тора

ВПИ́СЫВАНИЕ *с см.* **впи́сывать**

ВПИ́СЫВАТЬ *несов. см.* **вписа́ть**

ВПИ́СЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **вписа́ться** **2.** *страд. от* **впи́сывать**

ВПИТА́ТЬ *сов. что* **1.** һеңдереү, үҙенә тартыу, һурыу; **впита́ть вла́гу** дым һеңдереү **2.** *перен.* үҙләштереү, үҙенә алыу; **впита́ть но́вые иде́и** яңы идеяларҙы үҙләштереү

ВПИТА́ТЬСЯ *сов.* һеңеү, һурылыу; **вода́ впита́лась в зе́млю** һыу ергә һеңгән

ВПИ́ТЫВАТЬ *несов. см.* **впита́ть**

ВПИ́ТЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **впита́ться** **2.** *страд. от* **впи́тывать**

ВПИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** ҡаҙалыу, ҡаҙалып инеү; **клещ впи́лся** талпан ҡаҙалған **2.** ҡаҙалыу, тәрәнгә инеү; **була́вка впила́сь в па́лец** булавка бармаҡҡа ҡаҙалды **3.** батырыу, батырып индереү, сәнсеү, ҡаҙау; **впи́ться когтя́ми** тырнаҡтарҙы батырыу; **впи́ться зуба́ми** тештәрҙе батырып индереү **4.** *в кого-что, чем* и *без доп.*; *перен.* текәлеү, ҡаҙалыу; **впи́ться в карти́ну глаза́ми** картинаға текәлеү

ВПИ́ХИВАТЬ *несов. см.* **впихну́ть**

ВПИХНУ́ТЬ *сов. кого-что*; *разг.* **1.** тығыу, тығып ҡуйыу (индереү) **2.** (*втолкнуть*) этеп индереү; **впихну́ть в дверь** ишектән этеп индереү

ВПЛАВЬ *нареч.* йөҙөп; **перепра́виться че́рез ре́ку вплавь** йылға аша йөҙөп сығыу

ВПЛЕСТИ́ *сов. что* ҡушып үреү; **вплести́ ле́нту в ко́су** таҫманы толомға ҡушып үреү

ВПЛЕТА́ТЬ *несов. см.* **вплести́**

ВПЛОТНУ́Ю *нареч.* **1.** (*плотно, тесно*) бик тығыҙ итеп, тығыҙ булып **2.** (*предельно близко*) терәлеп, бик яҡын, йәнәшә үк; **сиде́ть вплотну́ю** терәлеп ултырыу **3.** *перен.*, *разг.* ныҡлап, яҡындан тороп; **приня́ться вплотну́ю** *за что-л. берәй нәмәгә* ныҡлап тотоноу

ВПЛОТЬ *предлог с род. п.* (*в сочетании с предлогом "до"*) -ҡа/-кә тиклем (саҡлы, ҡәҙәр); **вплоть до ве́чера** кискә тиклем; **вплоть до утра́** иртәнгә саҡлы

ВПЛЫТЬ *сов.* **1.** йөҙөп килеп инеү, йөҙөп барып инеү, йөҙөп инеү **2.** *перен.* (*плавно войти*) шым ғына (еңел итеп) килеп инеү

ВПОВА́ЛКУ *нареч.*; *разг.* ҡайһылай етте, шулай, арҡыс-торҡос (ятыу); **спать впова́лку** арҡыс-торҡос ятып йоҡлау

ВПОЛГЛА́ЗА *нареч.*; *разг.* **1.** күҙҙе яртылаш асып (ябып), күҙ ҡырыйы (сите) менән; **смотре́ть вполгла́за** күҙ ҡырыйы менән ҡарау **2.** *перен.* һаҡ; **спать вполгла́за** һаҡ йоҡлау

ВПОЛГО́ЛОСА *нареч.* аҡрын (ғына) тауыш менән; **петь вполго́лоса** аҡрын тауыш менән йырлау

ВПОЛЗА́ТЬ *несов. см.* **вползти́**

ВПОЛЗТИ́ *сов.* **1.** (*ползком проникнуть внутрь*) шыуышып (имгәкләп) инеү **2.** (*взобраться куда-л., на что-л.*) үрмәләп менеү

ВПОЛНАКА́ЛА *нареч.* тоноҡ ҡына, һүрән генә

ВПОЛНЕ́ *нареч.* тулыһынса, бөтөнләй, тамам; **я вполне́ дово́лен** мин тулыһынса ҡәнәғәтмен; **вполне́ доста́точно** тамам етерлек

ВПОЛОБОРО́ТА *нареч.* яртылаш боролоп, яртылыш боролған килеш; **она́ вста́ла вполоборо́та ко мне** ул миңә яртылаш боролоп баҫты

ВПОЛОВИ́НУ *нареч.*; *уст.*, *прост.* яртылаш, яртылай; **она́ была́ вполови́ну ру́сская** ул яртылаш мәрйә ине; **уба́вить вполови́ну** яртылай кәметеү

ВПОПА́Д *нареч.*; *разг.* урынлы, дөрөҫ, тура килтереп; **отвеча́ть впопа́д** урынлы яуап биреү

ВПОПЫХА́Х *нареч.* ашығып, ҡабаланып, ашыҡ-бошоҡ, ашыҡҡанда, ҡабаланғанда; **де́лать впопыха́х** ҡабаланып эшләү; **впопыха́х забы́л кни́гу** ашығып китапты онотоп ҡалдырғанмын

ВПО́РУ *нареч.*; *разг.* **1.** таман, ыҡсым; **сапоги́ мне впо́ру** итектәр миңә таман **2.** *в знач. сказ.*, *с неопр.* (бик) ваҡыт, мөмкин, бик тә мөмкин; **мне впо́ру уе́хать домо́й** миңә ҡайтырға ваҡыт

ВПОРХНУ́ТЬ *сов.* **1.** осоп инеү, осоп килеп инеү; **ла́сточка впорхну́ла в окно́** ҡарлуғас тәҙрәнән осоп килеп инде **2.** *перен.* еңел генә (итеп) йүгереп килеп инеү

ВПОСЛЕ́ДСТВИИ *нареч.* һуңынан, һуң, һуңғараҡ, аҙағынан; **впосле́дствии он узна́ет об э́том** ул һуңынан был турала белер

ВПОТЬМА́Х *нареч.* ҡараңғыла, ҡараңғылыҡта; **сиде́ть впотьма́х** ҡараңғыла ултырыу

ВПРА́ВДУ *нареч.*; *разг.* ысынлап та, дөрөҫтән дә; **я и впра́вду э́того не знал** мин ысынлап та быны белмәй инем

ВПРА́ВЕ *нареч. в знач. сказ.*, *с неопр.* хаҡлы, хаҡы бар; **он впра́ве спроси́ть** ул һорарға хаҡлы; **он не впра́ве поступа́ть так** уның былай эшләргә хаҡы юҡ

ВПРА́ВИТЬ *сов. что* **1.** (*о суставах, конечностях*) төшөрөү, ултыртыу; **впра́вить плечо́** ҡулбашын ултыртыу **2.** *разг.* (*заправить*) тығыу; **впра́вить брю́ки в голени́ща** салбар балаҡтарын ҡунысҡа тығыу

ВПРАВЛЯ́ТЬ *несов. см.* **впра́вить**

ВПРА́ВО *нареч.* (*в правую сторону*) уңға, уң яҡҡа; **поверну́ть впра́во** уңға боролоу; (*справа*) уңда, уң яҡта; **впра́во от ле́са** урмандан уңда

ВПРЕДЬ *нареч.* киләсәктә, алда, бынан ары (кире), бынан һуң, бынан былай; **впредь будь внима́тельней** бынан кире иғтибарлыраҡ бул ♦ **впредь до** *чего* -ға/-гә тиклем (ҡәҙәр, саҡлы)

ВПРИДА́ЧУ *нареч.* өҫтәүенә

ВПРИКУ́СКУ: пить вприку́ску (чай, кофе и т.п.) шәкәр ҡабып эсеү (сәйҙе, ҡәһүәне һ.б.)

ВПРИПРЫ́ЖКУ *нареч.* ырғый-ырғый, һикерә-һикерә, ырғаңлап, һикерәңләп; **ма́льчик вприпры́жку побежа́л домо́й** малай һикерә-һикерә өйөнә йүгерҙе

ВПРИСЯ́ДКУ *нареч.* сүгәләп-сүгәләп, сүгәләй-сүгәләй, сүгә-сүгә, сүгәләп; **пусти́ться вприся́дку** сүгәләп бейергә төшөү

ВПРИТЫ́К *нареч.*; *разг.* (*вплотную*) йәнәшә, бер-береһенә тейеп

ВПРО́ГОЛОДЬ *нареч.* аслы-туҡлы, туйыр-туймаҫ; **жить впро́голодь** аслы-туклы йәшәү

ВПРОК *нареч.* **1.** (*про запас*) запасҡа, алдағы көнгә, һаҡлыҡҡа; **загото́вить проду́кты впрок** алдағы көнгә аҙыҡ-түлек әҙерләү **2.** *в знач. сказ.* файҙаға булыу, файҙаға; **уче́ние ему́ не впрок** уға уҡыуҙан файҙа юҡ ♦ **идти́ впрок** файҙаға барыу (булыу)

ВПРОСА́К: попа́сть(ся) впроса́к уңайһыҙ хәлдә ҡалыу, уңайһыҙ хәлгә төшөү

ВПРОСО́НКАХ *нареч.*; *разг.* йоҡо аралаш, ууяныр-уянмаҫ; **впросо́нках слы́шать разгово́р** йоҡо аралаш һөйләшкәнде ишетеү

ВПРО́ЧЕМ 1. *союз противит.* әммә, ләкин, (шулай булыуға) ҡарамаҫтан; **ма́льчик не владе́л башки́рским языко́м, впро́чем о́бщий смысл ска́занного он ула́вливал** башҡорт телен белмәүгә ҡарамаҫтан, малай әйтелгәндең дөйөм мәгәнәһенә төшөнә ине **2.** *в знач. вводн. сл.* хәйер; **впро́чем, я не по́мню** хәйер, мин хәтерләмәйем

ВПРЫ́ГИВАТЬ *несов. см.* **впры́гнуть**

ВПРЫ́ГНУТЬ *сов. во что-л.*, *на что-л.* һикереү, һикереп инеү (төшөү); **впры́гнуть в ваго́н** вагонға һикереп инеү; **впры́гнуть в ло́дку** кәмәгә һикереү

ВПРЫ́СКИВАТЬ *несов. см.* **впры́снуть**

ВПРЫ́СНУТЬ *сов. что* ебәреү, (укол) яһау (*тире аҫтына, венаға шприц менән шыйыҡлыҡ*); **впры́снуть больно́му лека́рство** ауырыуға дарыу ебәреү; **впры́снуть ка́мфору** камфара уколы яһау

ВПРЯГА́ТЬ *несов. см.* **впрячь**

ВПРЯГА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **впря́чься** **2.** *страд. от* **впряга́ть**

ВПРЯМЬ *частица*; *разг.* (*для подтверждения достоверности высказываемого*) ысынлап та, ысындан да, дөрөҫөндә лә; **и впрямь э́то де́ло хоро́шее** ысынлап та, был яҡшы эш

ВПРЯСТЬ *сов. что* ҡушып (аралаштырып) иләү; **впрясть шёлк в шерсть** йөнгә ебәк ҡушып иләү

ВПРЯЧЬ *сов. кого-что* егеү; **впрячь ло́шадь** ат егеү

ВПРЯ́ЧЬСЯ *сов.* егелеү ♦ **впря́чься в рабо́ту** эшкә егелеү

ВПУСК *м* индереү, ебәреү, үткәреү; **впуск пассажи́ров на перро́н** пассажирҙарҙы перронға үткәреү; **впуск пу́блики в зал** халыҡты залға индереү

ВПУСКА́ТЬ *несов. см.* **впусти́ть**

ВПУСКНО́Й, -ая, -ое **1.** инә (керә) торған; **впускно́й день в больни́це** дауаханала индерә торған көн; **впускна́я дверь** керә торған ишек **2.** индереү (керетеү) ...ы; **впускно́й шлюз** керетеү шлюзы

ВПУСТИ́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что* индереү, керетеү, ебәреү, үткәреү; **впусти́ть в помеще́ние** бинаға индереү; **впусти́ть пар в тру́бы** парҙы торбаларға ебәреү **2.** *что* тамыҙыу; **впусти́ть ка́пли в нос** танауға дарыу тамыҙыу

ВПУСТУ́Ю *нареч.*; *разг.* юҡҡа, бушҡа, әрәмгә; **стара́ться впусту́ю** юҡҡа тырышыу

ВПУ́ТАТЬ *сов.* **1.** *что* (*вплести*) ҡатнаштырып (сыуалтып) үреү, бәйләү **2.** *кого-что*; *перен.*, *разг.* тарытыу (тарыҡтырыу), бутау, ҡатнаштырыу (*берәй эшкә*); **впу́тать в исто́рию** бер хәлгә тарытыу

ВПУ́ТАТЬСЯ *сов.* **1.** (*запутаться*) сейәлеү, сейәлеп бөтөү, сыуалыу, сыуалып бөтөү; **ле́ска впу́талась в во́доросли** ҡармаҡ ебе ылымыҡҡа сейәлгән **2.** *перен.*, *разг.* буталыу, ҡатышыу, тарыу, тарығыу (*берәй эшкә*)

ВПУ́ТЫВАТЬ *несов. см.* **впу́тать**

ВПУ́ТЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **впу́таться** **2.** *страд. от* **впу́тывать**

ВПЯ́ТЕРО *нареч.* биш тапҡыр (рәт, мәртәбә), бишләтә; **заплати́ть впя́теро деше́вле** биш тапҡыр арзанырак түләү

ВПЯТЕРО́М *нареч.* бишәү, бишәүләп, бишәүләшеп; **пое́хать впятеро́м** бишәүләп китеү

В-ПЯ́ТЫХ *вводн. сл.* бишенсенән

ВРАГ *м* дошман; **кла́ссовый враг** синфи дошман

ВРАЖДА́ *ж* дошманлыҡ, кенә, хаслыҡ; **пита́ть вражду́** *к кому-л. кемгәлер* дошманлыҡ һаҡлау

ВРАЖДЕ́БНОСТЬ *ж* дошманлыҡ, хаслыҡ (тойғоһо); **испы́тывать вражде́бность** хаслыҡ тойғоһо кисереү

ВРАЖДЕ́БНЫЙ, -ая, -ое **1.** дошманлыҡ ...ы, дошмандарса, дошман; **вражде́бное отноше́ние** дошманлыҡ мөнәсәбәте **2.** дошман ...ы, дошмандар ...ы, дошманлашыусы; **вражде́бные сто́роны** дошманлашыусы яҡтар

ВРАЖДОВА́ТЬ *несов.* дошманлашыу, дошман күреү, үҙ-ара дошман булыу; **враждова́ть друг с дру́гом** бер-береһе менән дошман булыу

ВРА́ЖЕСКИЙ, -ая, -ое дошман ...ы; **вра́жеская а́рмия** дошман ғәскәре

ВРА́ЖИЙ, -ья, -ье *фольк. см.* **вра́жеский**

ВРАЗ *нареч.*; *прост.* **1.** бергә, бер юлы, берҙәм; **ору́дия грохота́ли враз** орудиелар бер юлы гөрһөлдәне **2.** шунда уҡ, бик тиҙ; **опозна́ть враз** шунда уҡ таныу

ВРАЗБИ́ВКУ *нареч.*; *разг.* бүлгеләп, бүлеп-бүлеп, аралаштырып, тәртибен боҙоп; **спра́шивать вразби́вку табли́цу умноже́ния** ҡабатлау таблицаһын бүлеп-бүлеп һорау

ВРАЗБРО́Д *нареч.*; *разг.* айырым-айырым, тырым-тырағай, тарҡау, таралып, һибелеп; **де́йствовать вразбро́д** тырым-тырағай эш итеү

ВРАЗБРО́С *нареч.*; *разг.* таралып, тарҡау, сәселеп, һибелеп, айырым-айырым, башҡа-башҡа; **брёвна лежа́ли вразбро́с** бүрәнәләр таралып ята ине

ВРАЗВА́ЛКУ *нареч.*; *разг.* ауа-түнә, алпан-толпан, аушанлап; **он шёл вразва́лку** ул алпан-толпан бара ине

ВРАЗНОБО́Й *нареч.*; *разг.* тарҡау, айырым-айырым, ойошмаған хәлдә; **де́йствовать вразнобо́й** тарҡау эш итеү

ВРАЗРЕ́З: идти́ вразре́з с *чем* ҡаршы килеү (барыу), ҡаршы әйтеү

ВРАЗРЯ́ДКУ *нареч.*; *полигр.* ара ҡалдырып, һирәкләтеп, һирәкләп; **набра́ть вразря́дку** ара ҡалдырып йыйыу

ВРАЗУМИ́ТЕЛЬНОСТЬ *ж* аңлайышлыҡ

ВРАЗУМИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое аңлайышлы; **вразуми́тельная речь** аңлайышлы телмәр

ВРАЗУМИ́ТЬ *сов. кого-что* аҡылға өйрәтеү (ултыртыу), аҡыл биреү, төшөндөрөү; **нам на́до его́ вразуми́ть** беҙгә уны аҡылға ултыртырға кәрәк

ВРАЗУМЛЯ́ТЬ *несов. см.* **вразуми́ть**

ВРА́КИ *мн.*; *прост.* алдыҡ, ялған, ялған һүҙ, уйҙырма

ВРАЛЬ *м*; *разг.* алдаҡсы, ялғансы

ВРАНЬЁ *с*; *разг.* **1.** алдау, ялғанлау **2.** алдыҡ, ялған, юҡ һүҙ, уйҙырма

ВРАСКА́ЧКУ *нареч.*; *разг.* айҡала-сайҡала, бәүелеп, сайҡалып; **ходи́ть враска́чку** бәүелеп йөрөү

ВРАСПЛО́Х *нареч.* көтмәгәндә, иҫкәрмәҫтән, ҡапыл; **заста́ть врасплóх** көтмәгәндә килеп сығыу; **напа́сть врасплóх** көтмәгәндә һөжүм итеү

ВРАССЫПНУ́Ю *нареч.* төрлө яҡҡа, таралып, һибелеп, тырым-тырағай; **бежа́ть врассыпну́ю** тырым-тырағай йүгереү

ВРАСТА́ТЬ *несов. см.* **врасти́**

ВРАСТИ́ *сов.* **1.** эскә инеп үҫеү; **но́готь врос в па́лец** тырнаҡ бармаҡҡа инеп үҫкән **2.** һеңеү, батып инеү; **избу́шка вросла́ в зе́млю** өй ергә һеңеп киткән

ВРАСТЯ́ЖКУ *нареч.*; *разг.* **1.** һуҙылып, йәйелеп; **лежа́ть врастя́жку** һуҙылып ятыу **2.** һуҙып, һалмаҡ, яйлап; **произноси́ть слова́ врастя́жку** һүҙҙәрҙе һуҙып әйтеү

ВРАТА́ *только мн.*; *уст.* ҡапҡа; **монасты́рские врата́** монастырь ҡапҡаһы

ВРАТА́РЬ *м*; *спорт.* ҡапҡасы

ВРАТЬ *несов.*; *разг.* **1.** *что* и *без доп.* алдау, ялғанлау; **он не уме́ет врать** ул алдаша белмәй **2.** (*неверно показывать*) дөрөҫ күрһәтмәү, яңылыш йөрөү; **часы́ врут** сәғәт дөрөҫ күрһәтмәй **3.** хаталаныу, яңылышыу, көйҙө боҙоу (*йырҙа, музыкала*)

ВРАЧ *м* врач, табип; **гла́вный врач** баш врач

ВРАЧЕ́БНЫЙ, -ая, -ое врачтар ...ы, табип ...ы; **враче́бная по́мощь** табип ярҙамы; **враче́бная коми́ссия** врачтар комиссияһы

ВРАЧЕВА́ТЬ *несов. кого-что*; *книжн.* дауалау; **врачева́ть люде́й** кешеләрҙе дауалау

ВРАЩА́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** әйләнмәле, өйрөлмәле, әйләнмә, әйләнеү ...ы; **враща́тельное движе́ние** әйләнмәле хәрәкәт **2.** әйләндерә торған, әйләндереүсе, әйләндереү ...ы; **враща́тельная си́ла** әйләндереүсе көс

ВРАЩА́ТЬ *несов. что, чем* әйләндереү, өйрөлтөү; **враща́ть колесо́** тәгәрмәс әйләндереү; **вода́ враща́ет турби́ну** һыу турбинаны әйләндерә ♦ **враща́ть глаза́ми (белка́ми)** күҙҙәрҙе уйнатыу, күҙҙең ағын әйләндереп ҡарау

ВРАЩА́ТЬСЯ *несов.* **1.** әйләнеү, өйрөлөү; **Земля́ враща́ется вокру́г Со́лнца** Ер Ҡояш тирәләй әйләнә **2.** *перен.* (*со словами "около", "вокруг"*) өйрөлөү; **мы́сли враща́лись вокру́г одно́й и той же те́мы** фекерҙәр бер үк тема тирәһендә өйрөлдө **3.** *перен.* булыу, аралашыу; **враща́ться в среде́ молодёжи** йәштәр мөхитендә булыу **4.** *страд. от* **враща́ть**

ВРАЩЕ́НИЕ *с см.* **враща́ть, враща́ться**

ВРЕД *м* зыян, зарар; **причини́ть вред** зарар килтереү

ВРЕДИ́ТЕЛЬ *м* **1.** ҡорткос; **вреди́тели карто́феля** картуф ҡорткостары **2.** зыян итеүсе (килтереүсе)

ВРЕДИ́ТЕЛЬСКИЙ, -ая, -ое ҡорткослоҡ; **вреди́тельская де́ятельность** ҡорткослоҡ ҡылыу

ВРЕДИ́ТЕЛЬСТВО *с* дошмансылыҡ, ҡортҡослоҡ; **занима́ться вреди́тельством** ҡортҡослоҡ менән шөғөлләнеү

ВРЕДИ́ТЬ *несов. кому-чему* зыян (зарар) килтереү; **куре́ние вреди́т здоро́вью** тәмәке тартыу сәләмәтлеккә зарар килтерә

ВРЕ́ДНОСТЬ *ж* зарар, зыянлыҡ; **вре́дность куре́ния** тәмәке тартыуҙың зарары

ВРЕ́ДНЫЙ, -ая, -ое зарарлы, зыянлы, алама, насар; **вре́дные при́меси** зарарлы ҡушылмалар; **вре́дная привы́чка** алама ғәҙәт

ВРЕДОНО́СНЫЙ, -ая, -ое зарарлы, зыянлы, зарар (зыян) килтерә торған; **вредоно́сные си́лы** зарарлы көстәр

ВРЕ́ЗАТЬ *сов. что* уйып ҡуйыу, ырып (соҡоп) урынлаштырыу; **вре́зать замо́к в дверь** ишеккә йоҙаҡ уйып ҡуйыу

ВРЕЗА́ТЬ *несов. см.* **вре́зать**

ВРЕ́ЗАТЬСЯ *сов.* **1.** йырып (ярып) инеү, барып төртөлөү (бәрелеү); **маши́на вре́залась в столб** машина бағанаға барып бәрелде; **ло́дка вре́залась в песо́к** кәмә ҡомға барып төртөлдө **2.** *перен.* инеп тороу, терәлеп тороу; **поля́на вре́залась в лес** аҡлан урманға терәлеп тора **3.** *перен.* бәреп инеү, бәреп килеп инеү; **вса́дник вре́зался в толпу́** һыбайлы халыҡ төркөмөнә бәреп килеп инде **4.** *перен.* (күңелдә, хәтерҙә) уйылып ҡалыу; **вре́заться в па́мять** хәтерҙә уйылып ҡалыу

ВРЕЗА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **вре́заться 2.** *страд. от* **вреза́ть**

ВРЕЗНО́Й, -ая, -ое уйып ҡуйылған, уйып ҡуйыла торған, уйылма; **врезно́й замо́к** уйып ҡуйыла торған йоҙаҡ

ВРЕ́ЗЫВАТЬ *несов. см.* **вре́зать**

ВРЕ́ЗЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **вре́заться 2.** *страд. от* **вре́зывать**

ВРЕМЕНА́МИ *нареч.* ҡайһы саҡта, ваҡыт-ваҡыт, ара-тирә, ваҡыты менән; **времена́ми ста́рые ра́ны но́ют** ваҡыт-ваҡыт иҫке яралар һыҙлай

ВРЕМЕННО́Й, -ая, -ое ваҡыт ...ы; **временна́я после́довательность** ваҡыт эҙмә-эҙлелеге; **временна́я зави́симость** ваҡыт бәйлелеге

ВРЕ́МЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** ваҡытлы; **вре́менная рабо́та** ваҡытлы эш **2.** ваҡытлыса; **вре́менная неуда́ча** ваҡытлыса уңышһыҙлыҡ

ВРЕМЕНЩИ́К *м* ваҡытлы хаким, ваҡытлы власть эйәһе

ВРЕ́МЯ *с* **1.** ваҡыт; **со́лнечное вре́мя** ҡояш ваҡыты; **вре́мя не ждёт** ваҡыт көтөп тормай; **тра́тить вре́мя** ваҡыт сарыф итеү **2.** (*час, срок*) сәғәт, ваҡыт; **ско́лько вре́мени?** сәғәт нисә?, ваҡыт күпме?; **в ука́занное вре́мя** күрһәтелгән ваҡытта; **вре́мя истекло́** ваҡыт үтеп китте **3.** (*эпоха, период*) ваҡыт, дәүер, осор, заман; **не отстава́ть от вре́мени** замандан артҡа ҡалмау; **вое́нное вре́мя** һуғыш ваҡыты; **дух вре́мени** заман рухы **4.** (*определённая пора*) миҙгел, мәл, саҡ, ваҡыт; **времена́ го́да** йыл миҙгелдәре; **вре́мя поко́са** бесән сабыу мәле, бесән өҫтө; **рабо́чее вре́мя** эш ваҡыты **5.** *грам.* заман; **настоя́щее вре́мя** хәҙерге заман; **бу́дущее вре́мя** киләсәк заман; **проше́дшее вре́мя** үткән заман ♦ **во вре́мя о́но** *уст.* ҡасандыр, әллә ҡасан; **вре́мя от вре́мени** ваҡыт-ваҡыт, ҡайһы берҙә; **(в) пе́рвое вре́мя** башта, тәүҙә, тәү ваҡытта; **(в) после́днее вре́мя** һуңғы ваҡытта; **в своё вре́мя**: 1) заманында, ҡасандыр; 2) үҙ ваҡытында; **всё вре́мя** һәр ваҡыт (саҡ), гел; **в ско́ром вре́мени** оҙаҡламай; **в то вре́мя как** шул арала, шул ғына ваҡыт араһында; **вы́играть вре́мя** күберәк ваҡыт алыу, ваҡыт үтеү, файҙаға булыу; **до вре́мени**; **до поры́ до вре́мени** ваҡыты еткәнсе, билдәле бер ваҡытҡа тиклем, көнө килгәнсе; **до сего́ вре́мени** ошо ваҡытҡа тиклем; **ко вре́мени** ваҡытлы, үҙ ваҡытында; **на вре́мя** ваҡытлыса, билдәле ваҡытҡа тиклем; **со вре́мени** ваҡыты етеү менән, киләсәктә; **одно́ вре́мя** бер ваҡыт; **ра́ньше вре́мени** көн элгәре (элек), ваҡытынан алда; **са́мое вре́мя** бик ваҡытлы; **с тече́нием вре́мени** ваҡыт үтеү менән, киләсәктә; **тем вре́менем** шул уҡ ваҡытта, шул арала; **уби́ть вре́мя** ваҡытты бушҡа уҙғарыу

ВРЕМЯИСЧИСЛЕ́НИЕ *с* ваҡыт иҫәбе, йыл иҫәбе

ВРЕМЯ́НКА *ж*; *разг.* **1.** (*переносная лестница*) күсереп йөрөтмәле баҫҡыс **2.** (*печка*) тимер мейес **3.** (*вре́менная постройка*) ваҡытлы ҡоролма, ваҡытлы торлаҡ

ВРЕМЯПРЕПРОВОЖДЕ́НИЕ *с* ваҡыт үткәреү (уҙғарыу), көн үткәреү (уҙғарыу)

ВРО́ВЕНЬ *нареч. с чем* тип-тиң, тигеҙ, бер тигеҙ; **идти́ вро́вень** тигеҙ барыу

ВРО́ДЕ *предлог* и *частица* **1.** *предлог с род. п.* (*обычно в сочет. с мест. "что-то", "нечто"*) кеүек, һымаҡ; **вро́де тебя́** һинең һымаҡ **2.** *частица*; *прост.* (*при указании на предположительность высказывания*) шикелле, булһа кәрәк; **вро́де он идёт** ул килә шикелле

ВРОЖДЁННЫЙ, -ая, -ое тыумыштан булған (килгән); **врождённый тала́нт** тыумыштан булған һәләт; **врождённые рефле́ксы** *физиол.* тыумыштан килгән рефлекстар

ВРОЗЬ *нареч.* айырым, айырым-айырым, айырым рәүештә; **жить врозь** айырым йәшәү ♦ **врозь идёт (пошло́ и т.д.)** татыу булмау, (эш) ырамау

ВРУБ *м*; *горн.* уйым, ярыҡ, тишек (*тау тоҡомдарында махсус яһалған*)

ВРУБА́ТЬ *несов. см.* **вруби́ть**

ВРУБА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **вруби́ться 2.** *страд. от* **вруба́ть**

ВРУБИ́ТЬ *сов. что* уйып (соҡоп) индереп ҡуйыу, уйып (соҡоп) ултыртыу; **вруби́ть кося́к в сте́ну** стенаға уйып яңаҡ ултыртыу

ВРУБИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** ҡырҡа-ҡырҡа инеү, ҡырҡып инеү (эсенә); **вруби́ться в тайгу́** ҡырҡа-ҡырҡа тайга эсенә инеү **2.** ҡылыс менән саба-саба бәреп инеү; **вруби́ться в неприя́тельские ряды́** дошман сафтарына ҡылыс менән саба-саба бәреп инеү **3.** *горн.* уйыу, (уйым, тишек, ярыҡ) яһау; **вруби́ться в ка́менную поро́ду** таш тоҡомон уйыу

ВРУ́БОВЫЙ, -ая, -ое *горн.* (тау тоҡомон) уя (тишә) торған, (тау тоҡомон) уйыу (тишеү) ...ы; **вру́бовая маши́на** тау тоҡомон тишеү машинаһы

ВРУКОПА́ШНУЮ *нареч.* уҫмаҡлашып, йоҙроҡ (штык) менән; **дра́ться врукопа́шную** уҫмаҡлашып һуғышыу

ВРУН *м* и **ВРУ́НЬЯ** *ж*; *разг.* алдаҡсы, ялғансы

ВРУЧА́ТЬ *несов. см.* **вручи́ть**

ВРУЧИ́ТЬ *сов. что* **1.** тапшырыу, биреү, ҡулына (ҡулға) тоттороу; **вручи́ть пове́стку** саҡырыу ҡағыҙын ҡулға тоттороу; **вручи́ть о́рден** орден тапшырыу **2.** *перен.* ышанып тапшырыу; **вручи́ть судьбу́ дете́й** балалар яҙмышын ышанып тапшырыу

ВРУЧНУ́Ю *нареч.* ҡулдан, ҡул менән; **обрабо́тка дета́лей вручну́ю** деталдәрҙе ҡул менән эшкәртеү

ВРЫВА́ТЬ *несов. см.* **врыть**

ВРЫВА́ТЬСЯ I *несов.* **1.** *см.* **вры́ться 2.** *страд. от* **врыва́ть**

ВРЫВА́ТЬСЯ II *несов. см.* **ворва́ться**

ВРЫТЬ *сов. что* ҡаҙып ултыртыу, соҡоп ултыртыу; **врыть столб в зе́млю** бағананы ергә ҡаҙып ултыртыу

ВРЫ́ТЬСЯ *сов. во что* ҡаҙып (соҡоп) инеү; **вры́ться в се́но** бесән араһына соҡоп инеү; **сапёры вры́лись в зе́млю** сапёрҙар ерҙе соҡоп инде

ВРЯ́Д ЛИ *частица* (*при выражении сомнения в достоверности высказываемого*) -мы/-ме икән, ай-һай; **вря́д ли он придёт** ул килерме икән

ВС... *приставка см.* **вз...**

ВСАДИ́ТЬ *сов. что* **1.** сәнсеү, ҡаҙау, сәнсеп (сабып) ултыртыу; **всади́ть топо́р в бревно́** балтаны бүрәнәгә ултырта сабыу **2.** *разг.* атып тейҙереү; **всади́ть пу́лю в сте́ну** стенаға пуляны атып тейҙереү

ВСА́ДНИК *м* һыбайлы, атлы

ВСА́ЖИВАТЬ *несов. см.* **всади́ть**

ВСА́СЫВАТЬ *несов. см.* **всоса́ть**

ВСА́СЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **всоса́ться 2.** *страд. от* **вса́сывать**

ВСЕ *мн. мест. см.* **весь** I

ВСЕ... *урыҫ телендәге ҡушма һүҙҙәрҙең "бөтә", "бөтәһен", "бөтөнөһөн эсенә алған", "ғөмүми", "дөйөм" мәғәнәләрен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.*, **всеми́рный** бөтә донъя; **всео́бщий** дөйөм, ғөмүми

ВСЁ I *нареч.*; *разг.* **1.** (*всё время, постоянно*) һаман, һәр ваҡыт, гел; **он всё рабо́тает** ул һаман эшләй **2.** (*до сих пор*) һаман, әле (лә) булһа; **дождь всё ещё идёт** ямғыр һаман да яуа **3.** (*только, именно*) тик, бары тик, фәҡәт ғына/генә; **всё зави́сит от дире́ктора** бары тик директорҙан тора **4.** *в знач. частицы* (*для усиления значений других частей речи*) торған һайын, барған һайын, тағы ла -раҡ/-рәк; **пого́да стано́вится всё лу́чше и лу́чше** көн торған һайын яҡшыра **5.** *в знач. союза*; *разг.* (*однако, всё-таки*) ләкин, әммә, барыбер, шулай ҙа; **как ни стара́ется, всё не выхо́дит** нисек кенә тырышмаһын, барыбер эше барып сыҡмай ♦ **всё ж**; **всё же** шулай ҙа, әммә

ВСЁ II *с мест. см.* **весь** I

ВСЕВОЗМО́ЖНЫЙ, -ая, -ое һәр төрлө, төрлө-төрлө; **в универма́г поступи́ли всевозмо́жные това́ры** универмагка һәр төрлө тауар килде

ВСЕВЫ́ШНИЙ *м* Аллаһы тәғәлә

ВСЕГДА́ *нареч.* **1.** һәр ваҡыт, һәр ҡасан, гел; **он всегда́ опря́тен** ул һәр ваҡыт ыҫпай **2.** мәңге, үлемһеҙ; **мате́рия существова́ла всегда́** материя мәңге йәшәгән

ВСЕГДА́ШНИЙ, -яя, -ее *разг.* ғәҙәттәге, даими, һәр ваҡыт булған; **всегда́шняя любе́зность** ғәҙәттәге илгәҙәклек

ВСЕГО́ *нареч.* **1.** бөтәһе, бары, бөтөнөһө, йыйыныһы, барлығы; **израсхо́довано всего́ сто рубле́й** барлығы йөҙ һум аҡса тотонолған **2.** *в знач. частицы* (*для указания на ограничение в количестве*; *часто в сочетании с "только", "лишь"*) ни бары, бары тик, ғына; **рабо́та начала́сь всего́ два ме́сяца тому́ наза́д** эш ни бары ике ай элек кенә башланды ♦ **всего́ хоро́шего**! хушығыҙ!, һау булығыҙ!, хуш!, һау бул!; **всего́-на́всего** бары тик, ни бары; **всего́ ничего́** бер нәмә лә юҡ тиерлек, бик әҙ; **то́лько и всего́** шул ғына, бары шул

В-СЕДЬМЫ́Х *вводн. сл.* етенсенән

ВСЕЗНА́ЙКА *м* и *ж*; *разг.*, *ирон.* белдекле булырға маташыусы, үтә белдекле

ВСЕЛЕ́НИЕ *с см.* **всели́ть** 1, **всели́ться** 1; **вселе́ние в но́вый дом** яңы өйгә күсеү

ВСЕЛЕ́ННАЯ *ж* **1.** (*мироздание*) Йыһан, Ғаләм; **строе́ние Вселе́нной** Ғаләм төҙөлөшө **2.** (*вся земля*) ер йөҙө, донъя

ВСЕЛИ́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что* индереп урынлаштырыу, урынлаштырыу, күсенеү, индереү; **всели́ть жильцо́в в кварти́ру** кешеләрҙе фатирға урынлаштырыу **2.** *что*; *перен.* күңеленә һалыу, керетеү, тыуҙырыу, уятыу; **всели́ть наде́жду** өмөт уятыу

ВСЕЛИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** инеп урынлашыу, күсеү, инеү; **всели́ться в но́вую кварти́ру** яңы фатирға инеп урынлашыу **2.** *перен.* төшөү, инеү, тыуыу, урынлашыу; **наде́жда всели́лась в его́ се́рдце** уның күңелендә өмөт тыуҙы

ВСЕЛЯ́ТЬ *несов. см.* **всели́ть**

ВСЕЛЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **всели́ться 2.** *страд. от* **вселя́ть**

ВСЕМЕ́РНЫЙ, -ая, -ое һәр яҡлап, бөтә мөмкинлектәр менән, барлыҡ саралар менән; **всеме́рное соде́йствие** һәр яҡлап ярҙам итеү

ВСЕ́МЕРО *нареч.* ете тапҡыр (мәртәбә), етеләтә; **все́меро бо́льше** ете тапҡыр ҙурыраҡ; **все́меро деше́вле** етеләтә арзаныраҡ

ВСЕМЕРО́М *нареч.* етәү, етәүләшеп, етәүләтеп; **рабо́тать всемеро́м** етәүләшеп эшләү

ВСЕМИ́РНО-ИСТОРИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое бөтә (бөтөн) донъя тарихы

ВСЕМИ́РНЫЙ, ая, -ое бөтә (бөтөн) донъя ...ы, бөтә донъя күләмендәге; **всеми́рная исто́рия** бөтә донъя тарихы; **всеми́рная изве́стность** бөтә донъяла танылыу

ВСЕМОГУ́ЩЕСТВО *с* сикһеҙ ҡеүәт, ҡөҙрәт; **всемогу́щество ра́зума** аҡыл ҡөҙрәте

ВСЕМОГУ́ЩИЙ, -ая, -ее сикһеҙ ҡеүәтле, ҡөҙрәтле; **всемогу́щий властели́н** ҡөҙрәтле хаким

ВСЕНАРО́ДНЫЙ, -ая, -ое бөтә (бөтөн) халыҡ(тың) ...ы; **всенаро́дное де́ло** бөтә (бөтөн) халыҡ эше; **всенаро́дное торжество́** бөтә (бөтөн) халыҡ тантанаһы

ВСЕО́БУЧ *м* (*всеобщее обучение*) дөйөм мәжбүри уҡытыу, ғөмүми мәжбүри уҡытыу

ВСЕО́БЩИЙ, -ая, -ее дөйөм, ғөмүми; **всео́бщее избира́тельное пра́во** дөйөм һайлау хоҡуғы; **всео́бщий зако́н капиталисти́ческого накопле́ния** *эк.* капиталистик тупланыштың дөйөм законы (ҡануны)

ВСЕО́БЩНОСТЬ *ж* дөйөмлөк, ғөмүмилек

ВСЕОБЪЕ́МЛЮЩИЙ, -ая, -ее **1.** бөтөнөһөн эсенә алған; **всеобъе́млющие зада́чи** бөтөнөһөн эсенә алған бурыстар **2.** бөтөнөһөн аңлай торған; **всеобъе́млющий ум** бөтөнөһөн аңлай торған аң

ВСЕОРУ́ЖИЕ: во всеору́жии: 1) тулы ҡоралланған хәлдә, тулы ҡоралланып; **встре́тить врага́ во всеору́жии** дошманды тулы ҡоралланған хәлдә ҡаршылау; 2) камил эйә булып, камил белеп етеп, тулыһынса эҙер булып; **вы́ступить во всеору́жии зна́ний** белемгә камил эйә булып сығыш яһау

ВСЕПОБЕЖДА́ЮЩИЙ, -ая, -ее бөтә нәмәне еңеүсе (еңә торған); **всепобежда́ющий ра́зум** бөтә нәмәне еңеүсе аң

ВСЕПРОЩЕ́НИЕ *с* бөтә нәмәне (барыһын да) ғәфү итеү

ВСЕРОССИ́ЙСКИЙ, -ая, -ое бөтә (бөтөн) Рәсәй ...ы; **Всеросси́йский съезд молодёжи** Бөтә (Бөтөн) Рәсәй йәштәр съезы

ВСЕРЬЁЗ *нареч.*; *разг.* **1.** ысынға, ысынлап; **принима́ть всерьёз** ысынға алыу **2.** ысынлап, төплө итеп, эшлекле рәүештә; **всерьёз принима́ться за учёбу** уҡыуға ысынлап тотоноу

ВСЕСИ́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое һәр нәмәгә ҡөҙрәтле, ҙур власлы, тәьҫире ҙур, йоғонтоһо көслө

ВСЕСТОРО́ННИЙ, -яя, -ее һәр яҡлап (яҡтан), бөтә яҡлап, бөтөн яҡтан, ентекләп; **всесторо́ннее разви́тие челове́ка** кешенең һәр яҡлап үҫеүе

ВСЁ-ТАКИ и *разг.* **ВСЁ Ж ТАКИ** *союз* и *частица* **1.** *союз противит. обычно в сочет. с союзами "а", "и", "но"* (*тем не менее, однако*) шулай ҙа, шулай булһа ла, (шуға) ҡарамаҫтан, (шулай булыуға) ҡарамаҫтан, әммә; **е́хали бы́стро, но всё-таки опозда́ли** шәп барыуға ҡарамаҫтан, һуңланылар **2.** *частица* (*для выражения возражения предыдущему высказыванию*) шулай ҙа; **всё-таки я прав** шулай ҙа мин хаҡлы

ВСЕУСЛЫ́ШАНИЕ: во всеуслы́шание бөтә кеше ишетерлек итеп, ҡысҡырып, асыҡ итеп; **сказа́ть во всеуслы́шание** бөтә кеше ишетерлек итеп әйтеү

ВСЕЦЕ́ЛО *нареч.* бөтөнләй, бөтөнләйгә, тулыһынса, мөкиббән; **он всеце́ло пре́дан де́лу** ул эшкә мөкиббән бирелгән

ВСЕЯ́ДНЫЙ, -ая, -ое бөтә нәмәне ашаусы; **всея́дное живо́тное** бөтә нәмәне ашаусы хайуан

ВСКА́КИВАТЬ *несов. см.* **вскочи́ть**

ВСКА́ПЫВАТЬ *несов. см.* **вскопа́ть**

ВСКАРА́БКАТЬСЯ *сов.*; *разг.* үрмәләп менеү (менеп етеү), тырмашып менеү; **вскара́бкаться на скалу́** ҡаяға үрмәләп менеү

ВСКАРА́БКИВАТЬСЯ *несов. см.* **вскара́бкаться**

ВСКА́РМЛИВАТЬ *несов. см.* **вскорми́ть**

ВСКАЧЬ *нареч.* сабып, саптырып; **нести́сь вскачь** елдереп сабыу, саптырып барыу

ВСКИ́ДЫВАТЬ *несов. см.* **вски́нуть**

ВСКИ́НУТЬ *сов. что* **1.** күтәреп һалыу, күтәреп ташлау; **вски́нуть мешо́к на плечо́** тоҡто яурынға күтәреп һалыу **2.** тиҙ (кинәт) күтәреү; **вски́нуть ружьё** мылтыҡты кинәт күтәреү; **вски́нуть го́лову** башты кинәт күтәреү

ВСКИПА́ТЬ *несов. см.* **вскипе́ть**

ВСКИПЕ́ТЬ *сов.* **1.** ҡайнап сығыу, ҡайнау; **вода́ вскипе́ла** һыу ҡайнаны **2.** *перен.* ярһыу, ярһып китеү, ҡыҙыу, ҡыҙып китеү; **он вскипе́л от гне́ва** ул асыуынан ярһып китте

ВСКИПЯТИ́ТЬ *сов. что* ҡайнатыу, ҡайнатып алыу, ҡайнатып сығарыу; **вскипяти́ть во́ду** һыу ҡайнатып алыу

ВСКЛОКО́ЧЕННЫЙ, -ая, -ое туҙғыған, өлтәйгән, ялбырлаған, ялбыраған; **всклоко́ченные во́лосы** туҙғыған сәс

ВСКЛОКО́ЧИТЬ *сов. что*; *разг.* туҙҙырыу, өлтәйтеү, ялбырландырыу, ялбыратыу

ВСКЛОКО́ЧИТЬСЯ *сов.*; *разг.* туҙғыу, өлтәйеү, ялбырлау

ВСКОЛЫХНУ́ТЬ *сов.* **1.** *что* тулҡынландырыу, тирбәтеү, һелкетеү, сайҡалдырыу, тулҡынландырып (тирбәтеп, һелкетеп, сайҡалдырып) ебәреү; **ве́тер всколыхну́л рожь** ел арышты тулҡынландырҙы **2.** *кого-что*; *перен.* ҡуҙғатыу,

ҡуҙғытып ебәреү, тулҡынландырыу, хәрәкәткә килтереү; **революция всколыхну́ла все си́лы наро́дные** ихтилал халыҡтарҙың бөтә көсөн ҡуҙғатты

ВСКОЛЫХНУ́ТЬСЯ *сов.* **1.** тулҡынланыу, тирбәлеү, һелкенеү, сайҡалыу, тулҡынланып (тирбәлеп, һелкенеп, сайҡалып) китеү, һелкенеп (сайҡалып) ҡуйыу; **вода́ в о́зере всколыхну́лась** күлдәге һыу тулҡынланып китте; **знамёна всколыхну́лись** байраҡтар тирбәлде **2.** *перен.* ҡуҙғалыу, тулҡынланыу, хәрәкәткә килеү; **страна́ всколыхну́лась** ил ҡуҙғалды

ВСКО́ЛЬЗЬ *нареч.* еңелсә, өҫтән-мөҫтән генә, һүҙ ыңғайында; **упомяну́ть вскользь** һүҙ ыңғайында әйтеп уҙыу

ВСКОПА́ТЬ *сов. что* ҡаҙыу; **вскопа́ть огоро́д** йәшелсә баҡсаһын ҡаҙыу

ВСКО́РЕ *нареч.* тиҙҙән, тиҙ арала, оҙаҡламай, бер аҙҙан; **он вско́ре верну́лся домо́й** ул оҙаҡламай өйгә әйләнеп ҡайтты

ВСКОРМИ́ТЬ *сов. кого* **1.** (*животное, птицу и т.п.*) ашатып үҫтереү, ҡарап үҫтереү **2.** (*вырастить, воспитать*) тәрбиәләү, тәрбиәләп үҫтереү, ашатып-эсереп ҡарау (үҫтереү); **вскорми́ть ребёнка** баланы тәрбиәләп үҫтереү

ВСКОЧИ́ТЬ *сов.* **1.** һикереп менеү, һикереп инеү; **вскочи́ть на коня́** атҡа һикереп менеү; **вскочи́ть в трамва́й на ходу́** китеп барған трамвайға һикереп инеү **2.** (*быстро встать*) тора һалыу, ырғып (һикереп) тороу; **вскочи́ть с ме́ста** урындан һикереп тороу **3.** *перен.*, *разг.* (*быстро возникнуть, вздуться*) сығыу, ҡалҡып сығыу, килеп сығыу; **ши́шка вскочи́ла на лбу** маңлайға шешек сыҡты

ВСКРИ́КИВАТЬ *несов. см.* **вскри́кнуть**

ВСКРИ́КНУТЬ *сов.* ҡысҡырып ебәреү, ҡапыл ҡысҡырыу

ВСКРИЧА́ТЬ *сов.*; *книжн.* ҡысҡырыу, һөрәнләү, ҡысҡырып өндәшеү

ВСКРУЖИ́ТЬ: вскружи́ть го́лову *кому* башын әйләндереү; **успе́х вскружи́л ему́ го́лову** уңыш уның башын әйләндерҙе

ВСКРЫВА́ТЬ *несов. см.* **вскрыть**

ВСКРЫВА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **вскры́ться** **2.** *страд. от* **вскрыва́ть**

ВСКРЫ́ТИЕ *с* **1.** асыу, асып ҡарау; **вскры́тие пи́сем** хаттарҙы асып ҡарау; **вскры́тие недоста́тков** етешһеҙлектәрҙе асыу **2.** асылыу, әрселеү; **вскры́тие рек весно́й** яҙ көнө йылғаларҙың боҙҙан әрселеүе

ВСКРЫТЬ *сов. что* **1.** асыу, асып ҡарау; **вскрыть письмо́** хатты асып ҡарау **2.** *перен.* асыу, асып һалыу, фаш итеү; **вскрыть недоста́тки** етешһеҙлектәрҙе асыу **3.** *мед.* ярыу, ярып ҡарау; **вскрыть труп** мәйетте ярыу; **вскрыть нары́в** шеште ярыу

ВСКРЫ́ТЬСЯ *сов.* **1.** ярылыу, тишелеү, һытылыу; **нары́в вскры́лся** шеш тишелде **2.** *перен.* асылыу, асыҡланыу, беленеү, фаш ителеү; **недоста́тки вскры́лись** кәмселектәр асылды; **вскры́лись причи́ны пораже́ния** еңелеүҙең сәбәптәре асыҡланды **3.** асылыу, боҙҙан әрселеү, боҙҙан асылыу; **Бе́лая вскры́лась** Ағиҙел боҙҙан әрселде **4.** *уст.* асылыу, асылып китеү; **ста́вни вскры́лись** тәҙрә ҡапҡастары асылды

ВСЛАСТЬ *нареч.*; *разг.* туйғансы, тәмләп, рәхәтләнеп; **налюбова́ться всласть** туйғансы һоҡланыу

ВСЛЕД *нареч.* **1.** *за кем-чем-л.* артынан, артынан уҡ, эҙенән; **вслед за пе́рвой коло́нной вы́ступила втора́я** беренсе колонна артынан икенсеһе сыҡты **2.** *в знач. предлога с дат. п.* артынан; **он смотре́л вслед по́езду** ул поезд артынан ҡарап ҡалды ♦ **вслед за тем** шунан һуң, һуңынан

ВСЛЕ́ДСТВИЕ *предлог с род. п.* сәбәпле, арҡаһында, нәтижәһендә, булғанлыҡтан, булыу сәбәпле, булғанға күрә; **он не мог яви́ться всле́дствие боле́зни** ул ауырыу сәбәпле килә алманы

ВСЛЕПУ́Ю *нареч.*; *разг.* **1.** күрмәйенсә, ҡарамайынса, тоҫмаллап, тоҫмал менән, юҫыҡлап, юҫыҡ менән; **печа́тать на маши́нке вслепу́ю** машинкала ҡарамайынса баҫыу; **игра́ть вслепу́ю** (*в шахматы, шашки*) ҡарамайынса уйнау; **лете́ть вслепу́ю** (*о самолёте*) тоҫмаллап осоу **2.** *перен.* тоҫмал менән, тоҫмаллап, тикшермәйенсә, белмәйенсә; **де́йствовать вслепу́ю** белмәйенсә эш итеү

ВСЛУХ *нареч.* ҡысҡырып, ишеттереп; **чита́ть вслух** ҡысҡырып уҡыу

ВСЛУ́ШАТЬСЯ *сов. во что* иғтибар менән тыңлау, ҡолаҡ һалыу; **вслу́шаться в разгово́р** һөйләшеүгә ҡолаҡ һалыу

ВСЛУ́ШИВАТЬСЯ *несов. см.* **вслу́шаться**

ВСМА́ТРИВАТЬСЯ *несов. см.* **всмотре́ться**

ВСМОТРЕ́ТЬСЯ *сов. во что* текләү, текләп ҡарау, ентекләп ҡарау

ВСМЯ́ТКУ *нареч.* бешер-бешмәҫ, ҡаты итмәй (*йомортҡаға ҡарата*); **яйцо́ всмя́тку** бешер-бешмәҫ йомортҡа

ВСО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **всу́нуть**

ВСО́ВЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **всу́нуться** **2.** *страд. от* **всо́вывать**

ВСОСА́ТЬ *сов. что* һурып алыу, (эскә) һурыу, һеңдереү; **всоса́ть вла́гу** дымды һурып алыу ♦ **всоса́ть с молоко́м (ма́тери)** инә һөтө менән инеү, бәләкәйҙән өйрәнеү

ВСОСА́ТЬСЯ *сов.* **1.** һеңеү, һеңеп бөтөү; **вода́ всоса́лась в зе́млю** һыу ергә һеңде **2.** ҡаҙалыу, йәбешеү, тәрәнгә инеү; **клещ всоса́лся в те́ло** тәнгә талпан ҡаҙалған

ВСПА́ИВАТЬ *несов. см.* **вспои́ть**

ВСПА́РЫВАТЬ *несов. см.* **вспоро́ть**

ВСПАХА́ТЬ *сов. что* һөрөү; **вспаха́ть по́ле** баҫыуҙы һөрөп сығыу

ВСПА́ХИВАТЬ *несов. см.* **вспаха́ть**

ВСПА́ШКА *ж* һөрөү; **глубо́кая вспа́шка** тәрән һөрөү; **зя́блевая вспа́шка** туңға һөрөү

ВСПЕ́НИВАТЬ *несов. см.* **вспе́нить**

ВСПЕ́НИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **вспе́ниться** **2.** *страд. от* **вспе́нивать**

ВСПЕ́НИТЬ *сов. что* күбекләндереү, күбекләү, күпертеү; **вспе́нить во́ду** һыу күбекләндереү

ВСПЕ́НИТЬСЯ *сов.* (күтәрелеп) күбекләнеү, күперекләнеү, күпереү; **пи́во вспе́нилось** һыра күбекләнде

ВСПЛАКНУ́ТЬ *сов. о ком-чём* и *без доп.*; *разг.* илап (һыҡтап) алыу, күҙ йәше сығарыу

ВСПЛЕСК *м* **1.** *см.* **всплесну́ть** **2.** (*шум, звук*) сәпелдәү, шапылдау (*тауыш*); **всплеск вёсел** ишкәктәрҙең сәпелдәүе

ВСПЛЕ́СКИВАТЬ и **ВСПЛЁСКИВАТЬ** *несов. см.* **всплесну́ть**

ВСПЛЕСНУ́ТЬ *сов.* сәпелдәтеү, сайпылтыу, сайпылдырыу ♦ **всплесну́ть рука́ми** ҡулды сабыу (*ғәжәпләнеүҙән, аптырауҙан*)

ВСПЛЕСНУ́ТЬСЯ *сов.* (юғарыға, өҫкә ҡарай) сайпылыу, һирпелеү (*һыу, шыйыҡлыҡ*)

ВСПЛОШНУ́Ю *нареч.*; *разг.* тотош; **луга́ всплошну́ю покры́ты цвета́ми** болондар тотош сәскә менән ҡапланған

ВСПЛЫВА́ТЬ *несов. см.* **всплыть**

ВСПЛЫТЬ *сов.* **1.** (һыу өҫтөнә, өҫкә) ҡалҡыу, (һыу өҫтөнә, өҫкә) ҡалҡып сығыу; **подво́дная ло́дка всплыла́** һыу аҫты кәмәһе өҫкә ҡалҡып сыҡты **2.** *перен.* асылыу, беленеү, килеп сығыу; **недоста́тки всплы́ли** етешһеҙлектәр асылды

ВСПОИ́ТЬ *сов. кого* **1.** (һөт) эсереү, (һөт) эсереп үҫтереү; **вспои́ть телёнка** быҙауҙы һөт эсереп үҫтереү **2.** (*вырастить, воспитать*) ҡарап (тәрбиәләп) үҫтереү; **она́ вспои́ла, вскорми́ла сестру́** ул һеңлеһен тәрбиәләп үҫтерҙе

ВСПОЛО́ХИ *мн.* (*ед.* **всполо́х** *м*) **1.** йәшен, һаҙағай уты **2.** көслө ялҡын, ут

ВСПОЛОШИ́ТЬ *сов. кого-что*; *разг.* ығы-зығы килтереү (ҡуптарыу, тыуҙырыу), борсоу һалыу, тынысһыҙлау, борсоу

ВСПОЛОШИ́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* ығы-зығы килеү (ҡубыу, тыуыу), тынысһыҙланыу, борсолоу, зыҡ ҡубыу; **на дере́вьях всполоши́лись грачи́** ағас башындағы ҡара ҡарғалар зыҡ ҡупты

ВСПОМИНА́ТЬ *несов. см.* **вспо́мнить**

ВСПОМИНА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **вспо́мниться** **2.** *страд. от* **вспомина́ть**

ВСПО́МНИТЬ *сов. кого-что* иҫләү, иҫкә төшөрөү (алыу), хәтергә төшөрөү (алыу); **вспо́мнить про́шлое** үткәнде иҫкә төшөрөү

ВСПО́МНИТЬСЯ *сов. кому* иҫкә (хәтергә) төшөү; **мне вспо́мнилась одна́ пе́сня** бер йыр минең иҫемә төштө

ВСПОМОГА́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое ярҙамсы, өҫтәмә; **вспомога́тельный отря́д** ярҙамсы отряд; **вспомога́тельная литерату́ра** өҫтәмә әҙәбиәт ♦ **вспомога́тельный глаго́л** *грам.* ярҙамсы ҡылым

ВСПОРО́ТЬ *сов. что*; *разг.* һүтеү, ярыу, һүтеп ебәреү, ярып ебәреү; **вспоро́ть мешо́к** тоҡто һүтеү; **вспоро́ть брю́хо медве́дю** айыуҙың ҡорһағын ярып ебәреү

ВСПОРХНУ́ТЬ *сов.* (тиҙ генә) осоп күтәрелеү, (ҡапыл) осоп китеү; **пти́чка вспорхну́ла** ҡошсоҡ ҡапыл осоп китте

ВСПОТЕ́ТЬ *сов.* **1.** тирләү, тиргә батыу, тир менән ҡапланыу; **ло́шадь бы́стро вспоте́ла** ат тиҙ генә тирләне **2.** быуланыу, тирләү; **окно́ вспоте́ло** тәҙрә быуланған

ВСПРЫ́ГИВАТЬ *несов. см.* **вспры́гнуть**

ВСПРЫ́ГНУТЬ *сов.* һикереү, һикереп менеү; **вспры́гнуть на ло́шадь** атҡа һикереп менеү

ВСПРЫ́СКИВАНИЕ *с* **1.** *см.* **вспры́скивать** **2.** *разг.* (*впрыскиваемая жидкость*) бөркөлгән (һибелгән) шыйыҡлыҡ

ВСПРЫ́СКИВАТЬ *несов. см.* **вспры́снуть**

ВСПРЫ́СНУТЬ *сов. что* **1.** һыу бөркөү, һыу һибеү; **вспры́снуть цветы́ водо́й** сәскәләргә һыу бөркөү **2.** *перен., прост.* (*отметить угощением, выпивкой*) йыуыу, билдәләп үтеү

ВСПУ́ГИВАТЬ *несов. см.* **вспугну́ть**

ВСПУГНУ́ТЬ *сов. кого-что* ҡурҡытыу, ҡурҡытып ебәреү, ҡуҙғатыу; **вспугну́ть пти́чек** ҡошсоҡтарҙы ҡурҡытыу

ВСПУХА́ТЬ *несов. см.* **вспу́хнуть**

ВСПУ́ХНУТЬ *сов.* шешеү, ҡабарыу, бүртеү, ҡабарып китеү, ҡабарып (шешеп) сығыу; **уши́бленное ме́сто вспу́хло** бәрелгән урын шешеп сыҡты

ВСПУ́ЧИВАТЬ *несов. см.* **вспу́чить**

ВСПУ́ЧИТЬ *сов. что безл.*; *разг.* күбеү, күбеп сығыу, ҡабарыу, ҡабарып сығыу; **живо́т вспу́чило** эс күпте

ВСПУ́ЧИТЬСЯ *сов.*; *разг.* күбеү, күбенеү, ҡабарыныу, ҡабарып (күбеп) сығыу, күтәрелеү; **лёд вспу́чился** боҙ күтәрелгән

ВСПЫЛИ́ТЬ *сов.*; *разг.* (ҡапыл) туҙып китеү, ҡыҙып (ярһып, ҡабынып) китеү; **ба́бушка вспыли́ла из-за ничего́** өләсәй буштан ғына ҡыҙып китте

ВСПЫ́ЛЬЧИВОСТЬ *ж* яндырайлыҡ, ҡыҙыулыҡ, ҡыҙыу ҡанлылыҡ; **отлича́ться вспы́льчивостью** яндырайлыҡ менән айырылып тороу

ВСПЫ́ЛЬЧИВЫЙ, -ая, -ое яндырай, ҡыҙыу, ҡыҙыу ҡанлы; **вспы́льчивый челове́к** яндырай кеше; **вспы́льчивый хара́ктер** ҡыҙыу холоҡ

ВСПЫ́ХИВАТЬ *несов. см.* **вспы́хнуть**

ВСПЫ́ХНУТЬ *сов.* **1.** (*загореться*) (ҡапыл) тоҡаныу, тоҡанып (ҡабынып) китеү, ҡабыныу, янып китеү, яна башлау; **по́рох вспы́хнул** дары тоҡанып китте **2.** балҡыу, яҡтырыу, балҡып (яҡтырып) китеү, балҡып (яҡтырып) күренеү;

вспы́хнули автомоби́льные фа́ры автомобиль фаралары яҡтырып китте; **я́ркие звёзды вспы́хнули на не́бе** күктә яҡты йондоҙҙар балҡып китте **3.** (*покраснеть*) ҡыҙарыу, ҡыҙарып китеү; **вспы́хнуть от смуще́ния** оялыуҙан ҡыҙарыу **4.** ҡапыл башланып (тоҡанып, ҡабынып) китеү; **вспы́хнула война́** һуғыш башланып китте **5.** тоҡаныу, ҡыҙып (ярһып, тоҡанып) китеү; **вспы́хнуть от оби́ды** үпкәләүҙән ҡыҙып китеү

ВСПЫ́ШКА *ж* **1.** гөлт итеп ҡабынып (тоҡанып) китеү, яҡтырып (балҡып) китеү, дөрләп китеү (*яҡтылыҡ, ут*); **вспы́шка по́роха** дарының гөлт итеп, тоҡанып китеүе; **вспы́шка мо́лнии** йәшендең балҡып китеүе **2.** (*внезапное возмущение*) ҡыҙып (ярһып) китеү, тоҡанып (ҡабынып) китеү, тоҡаныу; **вспы́шка гне́ва** асыу тоҡанып китеү

ВСПЯТЬ *нареч.*; *книжн.* артҡа, кирегә; **поверну́ть вспять** кирегә бороу

ВСТАВА́НИЕ *с см.* **встать**; **почти́ть па́мять встава́нием** аяғүрә баҫып иҫкә алыу

ВСТАВА́ТЬ *несов. см.* **встать** ♦ **не встава́я** баш ҡалҡытмай (күтәрмәй)

ВСТА́ВИТЬ *сов. что* **1.** ҡуйыу, өҫтәп ҡуйыу, индереп ҡуйыу; **вста́вить дно ведра́** биҙрә төпләү, биҙрәгә төп ҡуйыу; **вста́вить стекло́ в ра́му** тәҙрә рамына быяла ҡуйыу; **вста́вить в текст пропу́щенное сло́во** тексҡа төшөп ҡалған һүҙҙе өҫтәп ҡуйыу; **вста́вить зу́бы** теш ҡуйыу **2.** ҡыҫтырыу, ҡатыштырыу; **вста́вить сло́во в разгово́р** һөйләшкәндә һүҙ ҡыҫтырыу

ВСТА́ВКА *ж* **1.** *см.* **вста́вить**; **вста́вка стёкол** быяла ҡуйыу **2.** (*вписанный текст*) өҫтәлмә, өҫтәмә текст **3.** (*то, что вставлено*) ялғау, ҡыйыҡ; **пла́тье с кружевно́й вста́вкой** селтәр ҡыйыҡ ҡуйылған күлдәк

ВСТАВЛЯ́ТЬ *несов. см.* **вста́вить** ♦ **вставля́ть па́лки в колёса** тәгәрмәскә таяҡ тығыу (*камасаулау*)

ВСТАВНО́Й, -ая, -ое алынмалы, алынма, ҡуйылған; **вставны́е две́рцы** алынмалы ишектәр

ВСТАРЬ *нареч.* борон, элек, борон (элекке) заманда; **встарь всё бы́ло не так** элек бөтәһе лә былай булмаған

ВСТАТЬ *сов.* **1.** тороу, баҫыу, тороп баҫыу, аяғүрә (аяҡҡа) баҫыу; **встать с ме́ста** урындан тороу; **встать на́ ноги** *прям., перен.* аяғына баҫыу (тороу), аяҡҡа баҫыу; **он встал** ул аяғүрә баҫты; **встать ра́но** иртә тороу (*после сна*) **2.** аяҡҡа баҫыу, һауығыу; **по́сле до́лгой боле́зни он встал** ул оҙаҡ ауырығандан һуң аяҡҡа баҫты **3.** (*о растениях*) үҫеү, күтәрелеү, ҡалҡыу; **камыши́ вста́ли стено́й** ҡамыштар стена булып ҡалҡты; **пшени́ца вста́нет** бойҙай күтәреләсәк **4.** (*подняться на борьбу*) күтәрелеү; **встать на защи́ту Ро́дины** Ватанды һаҡларға күтәрелеү **5.** (*взойти*) сығыу, ҡалҡыу, тыуыу, атыу; **со́лнце вста́ло** ҡояш сыҡты; **вста́ла заря́** таң атты **6.** *перед кем-чем*; *перен.* (*возникнуть, появиться*) килеп тыуыу (сығыу, баҫыу); **встал вопро́с** мәсьәлә килеп тыуҙы; **вста́ли но́вые тру́дности** яңы ауырлыҡтар килеп сыҡты **7.** *куда-л., на что-л.*; *разг.* баҫыу, тороу; **встать на ковёр** келәмгә баҫыу **8.** *разг.* (*уместиться*) урынлашыу, һыйыу; **шкаф здесь не вста́нет** шкаф бында һыймаҫ **9.** (*приступить к какой-л. работе*) тороу, баҫыу; **встать за стано́к** станок артына баҫыу **10.** *разг.* (*остановиться*) йөрөмәй (эшләмәй) башлау, туҡтау, туҡталыу; **часы́ вста́ли** сәғәт туҡтаған **11.** *разг.* (*покрыться льдом*); **Бе́лая вста́ла** Ағиҙел туңған ♦ **встать гру́дью** күкрәк менән ҡаршы тороу; **встать в строй** сафҡа баҫыу; **встать на кварти́ру** фатирға сиратҡа баҫыу; **встать на путь** *чего* или *какой* юлына баҫыу, юлға баҫыу; **встать на сто́рону** *чью-л. кемдеңдер* яғына баҫыу, кем яҡлылыр булып китеү; **встать на учёт** иҫәпкә баҫыу (инеү); **встать поперёк доро́ги** юлға арҡыры төшөү; **встать с ле́вой ноги́** һул аяҡтан тороу (*кәйеф булмау, уңмау*)

ВСТОПО́РЩИТЬ *сов. что*; *разг.* тырпайтыу, ҡабартыу, тырпайтып (ҡабартып) ебәреү; **встопо́рщить усы́** мыйыҡтарын тырпайтыу

ВСТОПО́РЩИТЬСЯ *сов.*; *разг.* тырпайыу, ҡабарыу, тырпайып (ҡабарып) китеү; **во́лосы встопо́рщились** сәстәр тырпайҙы

ВСТРА́ИВАТЬ *несов. см.* **встро́ить**

ВСТРЕВО́ЖИТЬ *сов. кого-что* борсоу, шом (борсоу) һалыу, шомландырыу, тынысһыҙлау; **встрево́жить дома́шних** өйҙәгеләрҙе борсоу

ВСТРЕВО́ЖИТЬСЯ *сов.* борсолоу, шомланыу, тынысһыҙланыу; **взро́слые встрево́жились за дете́й** өлкәндәр балалар өсөн борсолдо

ВСТРЁПАННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **встрепа́ть 2.** *прил.* тырпаҡ, туҙған, өлтөк; **встрёпанные во́лосы** туҙған сәс

ВСТРЕПА́ТЬ *сов. что*; *разг.* тырпайтыу, туҙҙырыу, өлтәйтеү, болартыу; **встрепа́ть во́лосы** сәсте туҙҙырыу

ВСТРЕПЕНУ́ТЬСЯ *сов.* **1.** талпыныу, һелкенеү, ҡағыныу, һелкенеп (ҡағынып, талпынып) ҡуйыу; **пти́ца встрепену́лась** ҡош талпынып ҡуйҙы **2.** (*вздрогнуть*) һиҫкәнеү, дерелдәү, һиҫкәнеп ҡуйыу; **старик встрепену́лся** ҡарт һиҫкәнеп китте **3.** (*забиться быстрее — о сердце*) дөп-дөп тибә башлау

ВСТРЁПКА *ж*; *прост.* шелтә, шелтәләү, әрләү, орошоу; **зада́ть встрёпку** шелтәләү

ВСТРЕ́ТИТЬ *сов.* **1.** *кого-что* осратыу, тап итеү, тура килтереү; **встре́тить на доро́ге** юлда осратыу; **встре́тить его́ взгляд** уның ҡарашын тап итеү **2.** *перен.* (*получать, испытать*) *что* алыу, күреү, тойоу; **встре́тить подде́ржку** ярҙам алыу; **встре́тить отпо́р** отпор алыу **3.** *кого-что* ҡаршылау, ҡаршы алыу; **встре́тить госте́й** ҡунаҡтарҙы ҡаршылау; **встре́тить деле́гацию на**

аэродро́ме аэродромда делегацияны ҡаршы алыу **4.** *кого-что* (*принять, ответить чем-л.*) ҡабул итеү, яуап биреү; **пу́блика встре́тила аплодисме́нтами** халыҡ алҡыштар менән ҡабул итте

ВСТРЕ́ТИТЬСЯ *сов.* **1.** *с кем-чем* осрашыу, осрау, тап итеү, тап (булыу) килеү; **встре́титься со знако́мыми** таныштар менән осрашыу; **встре́тились взо́рами** ҡараштары тап килде; **встре́титься с затрудне́ниями** ҡыйынлыҡтарға осрау **2.** (*увидеться*) күрешеү, осрашыу; **влюблённые встре́тились** ғашиҡтар осрашты

ВСТРЕ́ЧА *ж* **1.** осрашыу; **неожи́данная встре́ча** көтөлмәгән осрашыу; **поздоро́ваться при встре́че** осрашҡанда иҫәнләшеү; **ве́чер встре́чи** *с кем-л. кем менәндер* осрашыу кисәһе **2.** ҡаршылау, ҡаршы алыу; **встре́ча делега́тов** делегаттарҙы ҡаршылау **3.** (*торжество*) ҡаршы алыу, байрам итеү; **встре́ча Но́вого го́да** Яңы йылды ҡаршы алыу

ВСТРЕЧА́ТЬ *несов. см.* **встре́тить**

ВСТРЕЧА́ТЬСЯ *несов. см.* **встре́титься**

ВСТРЕ́ЧНЫЙ, -ая, -ое **1.** ҡаршы, ҡаршы килгән; **встре́чный ве́тер** ҡаршы ел; **встре́чный по́езд** ҡаршы килгән поезд **2.** *в знач. сущ.* **встре́чный** *м* и **встре́чная** *ж* осраған кеше, тап булған (булыусы) кеше **3.** (*находящийся на пути*) осраған, тап килгән, тап килеүсе, ҡапма-ҡаршы **4.** (*ответный*) ҡаршы, ҡаршы яуап ...ы; **встре́чный иск** *юр.* ҡаршы дәғүә; **встре́чный план** ҡаршы яуап планы ♦ **встре́чный и попере́чный** осраған бер кеше; **пе́рвый встре́чный** осраҡлы кеше

ВСТРО́ИТЬ *сов. что* эсенә индереп һалыу (эшләү); **встро́ить шкаф в сте́ну** шкафты стенаға индереп эшләү

ВСТРЯ́СКА *ж* **1.** *разг.* ҡаты борсолоу, хәсрәтләнеү **2.** *прост.* (*наказание*) орош, шелтә, шелтәләү, әрләү, орошоу

ВСТРЯ́ХИВАТЬ *несов. см.* **встряхну́ть**

ВСТРЯ́ХИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **встряхну́ться 2.** *страд. от* **встря́хивать**

ВСТРЯХНУ́ТЬ *сов. кого-что* **1.** ҡағыу, һелкеү, ҡағып (һелкеп) алыу; **встряхну́ть пала́с** балаҫ ҡағыу; **встряхну́ть останови́вшиеся часы́** туҡтаған сәғәтте һелкеү **2.** (*вызвать сотрясение*) һелкетеү, ҡалтыратыу, тетрәтеү; **взрыв встряхну́л зе́млю** шартлау ерҙе һелкетте **3.** *безл.* һелкетеү; **каре́ту встря́хнуло** каретаны һелкетте **4.** *перен.* уятыу, күтәреү, ҡуҙғатыу, ҡуҙғатып ебәреү; **револю́ция встряхну́ла наро́ды** ихтилал халыҡтарҙы ҡуҙғатып ебәрҙе

ВСТРЯХНУ́ТЬСЯ *сов.* **1.** ҡағыныу, һелкенеү, елпенеү, ҡағынып (һелкенеп) ҡуйыу; **соба́ка встряхну́лась** эт һелкенде **2.** *перен., разг.* (*ободриться*) күңелләнеү, дәртләнеү, һелкенеп алыу **3.** *перен.* (*развлечься*) күңел асыу, күңел күтәреү

ВСТУПА́ТЬ *несов. см.* **вступи́ть**

ВСТУПА́ТЬСЯ *несов. см.* **вступи́ться**

ВСТУПИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** инеш, инеш ...ы; **вступи́тельное сло́во** инеш һүҙ; **вступи́тельная часть** инеш өлөш **2.** инеү ...ы; **вступи́тельный взнос** инеү взносы; **вступи́тельный экза́мен** инеү имтиханы

ВСТУПИ́ТЬ *сов.* **1.** *куда* инеү, барып инеү, килеп инеү; **войска́ вступи́ли в го́род** ғәскәр ҡалаға инде **2.** күсеү; **вступи́ть в но́вую фа́зу разви́тия** үҫештең яңы фазаһына күсеү **3.** *куда* (аяҡ) баҫыу; **вступи́ть в гря́зную лу́жу** бысраҡ күләүеккә баҫыу **4.** *во что* инеү; **вступи́ть в па́ртию** партияға инеү **5.** *с предлогом "в"* башлау, керешеү, ҡатнашыу, тотоноу, булыу; **вступи́ть в перегово́ры** һөйләшеүҙәр башлау; **вступи́ть в поле́мику** бәхәстә ҡатнашыу; **вступи́ть во владе́ние** *чем-л. нимәгәлер* эйә булыу ♦ **вступи́ть в брак** никахҡа инеү, өйләнеү (кейәүгә сығыу); **вступи́ть в свои́ права́** үҙ хоҡуғына инеү; **вступи́ть в си́лу** көсөнә (ғәмәлгә) инеү; **вступи́ть в строй**: 1) *о ком-л.* кереү, ҡушылыу, өҫтәлеү; 2) *о чём-л.* сафҡа инеү (баҫыу); **вступи́ть на путь** *чего, какой* юлға баҫыу

ВСТУПИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** *за кого-что* яҡлау, яҡлашыу, аралау; **вступи́ться за ребёнка** баланы яҡлау **2.** *прост.* (*вмешаться*) ҡатнашыу, ҡыҫылыу; **вступи́ться в разгово́р** һөйләшеүгә ҡыҫылыу

ВСТУПЛЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **вступи́ть**; **вступле́ние во́йска в го́род** ғәскәрҙең ҡалаға инеүе **2.** инеш, баш; **вступле́ние к рома́ну** романға инеш; **вступле́ние к ва́льсу** вальстың башы

ВСУ́НУТЬ *сов. что, во что* тығыу, ҡыҫтырыу; **всу́нуть ру́ки в карма́ны** ҡулдарҙы кеҫәгә тығыу

ВСУ́НУТЬСЯ *сов.*; *прост.* **1.** (*просунуться куда-л.*) тығылыу, ҡыҫтырылыу, ҡыҫылышып инеү **2.** (*вмешиваться во что-л.*) ҡыҫтырылыу, тығылып йөрөү (*кәрәкмәгәндә*)

ВСУХОМЯ́ТКУ *нареч.*; *разг.* ҡоролай, ҡоро; **съесть за́втрак всухомя́тку** иртәнге ашты ҡоролай ашау ♦ **пита́ться (есть) всухомя́тку** ҡороһары менән туҡланыу

ВСУ́ЧИВАТЬ *несов. см.* **всучи́ть**

ВСУЧИ́ТЬ *сов.* **1.** *что* сиратыу, ҡушып (ҡыҫтырып) сиратыу; **всучи́ть щети́ну в дра́тву** ҡылды еп осона ҡыҫтырып сиратыу **2.** *кого-что*; *перен., прост.* (*вынудить взять*) көсләп тағыу, көсләп биреү (тоттороу); **вме́сто мы́ла всучи́ть порошо́к** һабын урынына көсләп онтаҡ тоттороу

ВСХЛИ́ПНУТЬ *сов.* һулҡылдап ҡуйыу

ВСХЛИ́ПЫВАНИЕ *с см.* **всхли́пывать**

ВСХЛИ́ПЫВАТЬ *несов.* һулҡылдау, һулҡылдап илау; **она́ то́лько всхли́пывала** ул тик һулҡылдай ине

ВСХОДИ́ТЬ *несов. см.* **взойти́**

ВСХО́ДЫ *только мн.* сығыш, шытым; **всхо́ды хлебо́в** игендәрҙең сығышы; **всхо́ды ози́мых хоро́шие** ужымдарҙың сығышы яҡшы

ВСХО́ЖЕСТЬ *ж*; *с.-х.* сығыш; **определе́ние всхо́жести семя́н** орлоҡтарҙың сығышын билдәләү

ВСХО́ЖИЙ, -ая, -ее *с.-х.* шытымлы; **всхо́жие семена́** шытымлы орлоҡтар

ВСХРАПНУ́ТЬ *сов.* **1.** (*о животном*) бышҡырып ҡуйыу, бышҡырып ебәреү **2.** *разг., шутл.* (*поспать*) серем итеп алыу, әҙ генә йоҡлап алыу

ВСХРА́ПЫВАТЬ *несов.* **1.** (*о человеке*) хырылдау, хырылдап (хырлап) йоҡлау **2.** (*о лошади*) бышҡырыу, бышҡырып тороу

ВСЫ́ПАТЬ *сов.* **1.** *что, чего* һалыу, тултырыу; **всы́пать овёс в мешо́к** тоҡҡа һоло тултырыу **2.** *кому*; *перен., разг.* һуғыу, биргеләү, һуғып (биргеләп) алыу, әрләү, орошоу

ВСЫПА́ТЬ *несов. см.* **всы́пать** 1

ВСЮ́ДУ *нареч.* һәр ерҙә, һәр ҡайҙа, бөтә урында

ВСЯ *ж мест. см.* **весь** I

ВСЯ́КИЙ, -ая, -ое *мест.* (*каждый*) һәр; **вся́кий раз** һәр ваҡыт **2.** (*разный*) һәр төрлө; **вся́кие кни́ги** һәр төрлө китаптар **3.** бер ниндәй, һис ниндәй, һис бер; **отсу́тствие вся́кой иде́и** бер ниндәй идеяның да булмауы; **без вся́кого сожале́ния** һис бер үкенесһеҙ **4.** *в знач. сущ.* **вся́кий** *м* и **вся́кая** *ж* һәр кем, һәр бер кеше; **вся́кий мо́жет э́то сде́лать** быны һәр кем эшләй ала. **5.** *в знач. сущ.* **вся́кое** *с* төрләһе, төрлө нәмә, төрлө хәл; **лю́ди вся́кое говоря́т** кешеләр төрләһен һөйләй; **вся́кое быва́ет** төрлө хәлдәр була ♦ **вся́кая вся́чина** *см.* **вся́чина**; **во вся́ком слу́чае** һәр хәлдә; **на вся́кий слу́чай** кәрәк була ҡалһа

ВСЯ́КО *нареч.*; *прост.* төрлөсә; **вся́ко быва́ет** төрлөсә була

ВСЯ́ЧЕСКИ *нареч.*; *разг.* төрлөсә, төрлө юлдар менән, бөтә саралар менән; **вся́чески стара́ться** төрлөсә тырышып ҡарау

ВСЯ́ЧИНА: вся́кая вся́чина эллә нәмәләр, теләһә нәмәләр, төрлө нәмәләр

ВТА́ЙНЕ *нареч.* йәшерен, йәшертеп, йәшерен рәүештә; **держа́ть вта́йне** *что-л.* *нимәнелер* йәшереп тотоу

ВТА́ЛКИВАТЬ *несов. см.* **втолкну́ть**

ВТА́ПТЫВАТЬ *несов. см.* **втопта́ть**

ВТА́СКИВАТЬ *несов. см.* **втащи́ть**

ВТА́СКИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **втащи́ться** **2.** *страд. от* **вта́скивать**

ВТАЧА́ТЬ *сов. что*; *портн.* эләктереп тегеп сығыу (*кул менән*), эләктереп сығыу; **втача́ть рукава́** еңде эләктереп сығыу

ВТА́ЧИВАТЬ *несов. см.* **втача́ть**

ВТАЩИ́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что, во что* һөйрәп индереү, һөйрәү; **втащи́ть пиани́но в ко́мнату** бүлмәгә пианиноны һөйрәп индереү **2.** һөйрәп мендереү; **втащи́ть на ле́стницу** баҫҡысҡа һөйрәп мендереү

ВТАЩИ́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* көс-хәл менән килеп (барып) инеү, көскә күтәрелеү, көскә менеп етеү, көскә-көскә күтәрелеү

ВТЕКА́ТЬ *несов.* **1.** (*вливаться*) ағыу, ағып инеү (төшөү) **2.** (*впадать — о реке, ручье*) ҡойоу, ҡушылыу; **в Бе́лую втека́ет мно́го рек** Ағиҙелгә күп йылғалар ҡоя

ВТЕМЯ́ШИТЬСЯ *сов.*; *разг.* башҡа килеү (инеп ултырыу, инеп оялау), мейегә һеңеү; **втемя́шилась ему́ в го́лову одна́ мысль** уның башына бер фекер инеп ояланы

ВТЕРЕ́ТЬ *сов. что* ышҡыу, ыуыу, ышҡып (ыуып) һеңдереү, һөртөү ♦ **втере́ть очки́** *кому* күҙ буяу (*алдау*)

ВТЕРЕ́ТЬСЯ *сов.* **1.** һеңеү (*ышҡыуҙан, ыуыуҙан*); **мазь хорошо́ втёрлась** май яҡшы һеңде **2.** *разг.* ҡыҫылып инеү; **втере́ться в толпу́** халыҡ араһына ҡыҫылып инеү **3.** *перен.* хәйләләп инеү (үтеп инеү) (*берәй ойошмаға һ.б.*); **втере́ться в компа́нию** компанияға хәйләләп үтеп инеү ♦ **втере́ться в дове́рие** хәйләләп, кемдең дә булһа ышанысын ҡаҙаныу (яулау), ышанысҡа инеү

ВТЕЧЬ *сов. см.* **втека́ть**

ВТИРА́НИЕ *с* **1.** *см.* **втира́ть**; **втира́ние ма́зи в ко́жу** тәнгә майҙы һөртөү **2.** (*лекарственное вещество*) тәнде ыуа (тәнгә һөртә) торған дарыу (май)

ВТИРА́ТЬ *несов. см.* **втере́ть**

ВТИРА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **втере́ться** **2.** *страд. от* **втира́ть**

ВТИ́СКИВАТЬ *несов. см.* **вти́снуть**

ВТИ́СНУТЬ *сов. кого-что, во что* ҡыҫтап (тығыҙлап) һыйҙырыу, тығыҙлап индереү (тығыу); **вти́снуть про́бку в буты́лку** бөкөнө шешәгә ҡыҫтап тығыу

ВТИ́СНУТЬСЯ *сов.*; *разг.* ҡыҫылып (ҡыҫылышып) инеү, тығылышып инеү, тығылыу; **вти́снуться в ваго́н** вагонға тығылып инеү

ВТИХОМО́ЛКУ *нареч.*; *разг.* өндәшмәй генә, шым ғына, һиҙҙермәйсә, белдермәйсә; **сиде́ть втихомо́лку** өндәшмәй генә ултырыу

ВТИХУ́Ю *нареч.*; *прост. см.* **втихомо́лку**

ВТОЛКНУ́ТЬ *сов. кого-что, во что* этеп-төртөп (төрткөләп) индереү; **втолкну́ть в дом** өйгә төрткөләп индереү

ВТОЛКОВА́ТЬ *сов. что, кому*; *разг.* төшөндөрөп (аңлатып, тылҡып) биреү

ВТОЛКО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **втолкова́ть**

ВТОПТА́ТЬ *сов. кого-что, во что* тапап индереү, индергәнсе (һеңдергәнсе) тапау ♦ **втопта́ть в грязь** бысраҡҡа буяу, яла яғыу

ВТОРГА́ТЬСЯ *несов. см.* **вто́ргнуться**

ВТО́РГНУТЬСЯ *сов.* **1.** бәреп килеп инеү, баҫып килеп инеү; **враг вто́ргся с за́пада** дошман көнбайыштан бәреп килеп инде **2.** (*вмешаться*)

урынһыҙға тығылыу, ҡыҫылыу; **вто́ргнуться в чужи́е дела́** сит кешенең эшенә урынһыҙ тығылыу

ВТОРЖЕ́НИЕ *с см.* **вто́ргнуться — вторга́ться**; **вторже́ние неприя́теля** дошмандың баҫып инеүе

ВТО́РИТЬ *несов.* **1.** *муз.* икенсе партияны башҡарыу (*йырлағанда йәки музыка ҡоралында уйнағанда*) **2.** *кому-чему* ҡабатлау; **он вто́рил её сме́ху** ул уның көлөүен ҡабатланы **3.** *кому*; *перен.* ҡабатлау, килешеү, йөпләү; **вто́рить му́жу** ирҙең һүҙен йөпләү

ВТОРИ́ЧНЫЙ, -ая, -ое **1.** икенсе, икенсе мәртәбә ...ы, икенсе тапҡыр ...ы, икенсе ҡат ...ы, икенселәй; **втори́чный вы́зов** икенсе тапҡыр саҡырыу **2.** (*не являющийся исходным*) икенсел, икенсе; **втори́чное явле́ние** икенсел күренеш; **втори́чный пери́од боле́зни** ауырыуҙың икенсе осоро **3.** (*побочный*) икенсе дәрәжәләге, өҫтәмә; **втори́чные половы́е при́знаки** *физиол.* өҫтәмә енес билдәләре

ВТО́РНИК *м* шишәмбе

ВТОРО... *урыҫ телендәге ҡушма һүҙҙәрҙең "икенсе", "икенсел" мәғәнәһен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.*, **второкла́ссный** икенсе класлы

ВТОРОГО́ДНИК *м* и **ВТОРОГО́ДНИЦА** *ж* синыфтан синыфҡа күсмәй ҡалыусы уҡыусы

ВТОРО́Й, -ая, -ое **1.** *числ.* икенсе; **второ́й год** икенсе йыл; **втора́я зада́ча** икенсе мәсьәлә **2.** (*второстепенный*) икенсе, икенсе дәрәжәләге; **игра́ть вторы́е ро́ли** икенсе дәрәжәләге ролдәрҙе башҡарыу; **на второ́м пла́не** икенсе планда **3.** (*заменяющий первого*) икенсе; **втора́я мать** икенсе әсә **4.** *в знач. сущ.* **второ́е** *с* (*блюдо*) икенсе, икенсе блюдо; **пригото́вить на второ́е котле́ты** икенсе блюдоға котлет әҙерләү ♦ **втора́я мо́лодость** икенсе йәшлек; **до вторы́х петухо́в** бик оҙаҡ, төндөң икенсе яртыһына тиклем, икенсе әтәс ҡысҡырғансы; **из вторы́х рук** кеше аша (*ишетеү, белеү*)

ВТОРОКЛА́ССНИК *м* и **ВТОРОКЛА́ССНИЦА** *ж* икенсе синыф уҡыусыһы, икенсе синыфта уҡыусы

ВТОРОКУ́РСНИК *м* и **ВТОРОКУ́РСНИЦА** *ж* икенсе курс студенты, икенсе курста уҡыусы

ВТОРООЧЕРЕДНО́Й, -ая, -ое икенсе сираттағы, икенсе сират ...ы; **второочередно́е де́ло** икенсе сираттағы эш

ВТОРОПЯ́Х *нареч.* ҡабалана-ҡабалана, ҡабалан, ҡабаланып, ашыҡ-бошоҡ, әлән-борхан; **забы́ть второпя́х** *кого-что-л. нимәнелер, кемделер* ашығып онотоп китеү (ебәреү)

ВТОРОРАЗРЯ́ДНЫЙ, -ая, -ое **1.** икенсе разрядлы, икенсе дәрәжәләге; **второразря́дная мастерска́я** икенсе разрядлы оҫтахана **2.** *разг.* (*посредственный*) уртаса, түбән; **проду́кция второразря́дного ка́чества** уртаса сифатлы продукция

ВТОРОСО́РТНЫЙ, -ая, -ое **1.** икенсе сорт ...ы, икенсе сортлы (сорттағы); **второсо́ртная мука́** икенсе сорт он **2.** *разг.* (*посредственный*) уртаса, урта ҡул, түбән сифатлы; **второсо́ртная рабо́та** урта ҡул эш

ВТОРОСТЕПЕ́ННЫЙ, -ая, -ое **1.** икенсе дәрәжәләге; **второстепе́нный вопро́с** икенсе дәрәжәләге мәсьәлә **2.** *разг.* (*посредственный*) уртаса, урта ҡул; **второстепе́нный писа́тель** урта ҡул яҙыусы ♦ **второстепе́нные чле́ны предложе́ния** *грам.* һөйләмдең эйәрсән киҫәктәре

ВТРАВИ́ТЬ *сов. кого-что* **1.** *охот.* ауға өйрәтеү, һунарға өйрәтеү (*этте, ҡошто һ.б.*); **втрави́ть соба́ку** этте һунарға өйрәтеү **2.** *во что*; *перен.*, *прост.* насар эшкә өйрәтеү (ылыҡтырыу), насар юлға төшөрөү; **втрави́ть в аза́ртную игру́** ҡомарлы уйынға ылыҡтырыу

ВТРАВИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** *охот.* ауға өйрәнеү, һунарға өйрәнеү (*эт, ҡош һ.б.*) **2.** *во что*; *перен.*, *прост.* насар эшкә ылығыу, ҡатнашып китеү; **втрави́ться в но́вое де́ло** яңы эшкә ылығыу

ВТРА́ВЛИВАТЬ *несов. см.* **втрави́ть**

В-ТРЕ́ТЬИХ *вводн. сл.* өсөнсөнән

ВТРИ́ДОРОГА *нареч.*; *разг.* өсләтә ҡиммәт, бик (ғәҙәттән тыш, сикһеҙ, ныҡ) ҡиммәт; **продава́ть втри́дорога** ныҡ ҡиммәт һатыу

ВТРО́Е *нареч.* өс тапҡыр (мәртәбә), өс өлөш, өсләтә, өскә; **втро́е ста́рше** өс мәртәбә олораҡ; **сложи́ть лист втро́е** битте өскә бөкләү

ВТРОЁМ *нареч.* өсәү, өсәүләп, өсәүләшеп, өсәү бергә; **отпра́виться на охо́ту втроём** һунарға өсәүләп китеү

ВТРОЙНЕ́ *нареч.* өс тапҡыр (мәртәбә) артыҡ (күберәк), өсләтә артыҡ (күберәк); **заплати́ть втройне́** өс мәртәбә артыҡ түләү

ВТУЗ *м* (*высшее техническое учебное заведение*) втуз (*юғары техник уҡыу йорто*)

ВТУ́ЛКА *ж* **1.** *тех.* втулка, сөй; **колёсная вту́лка** тәгәрмәс сөйө **2.** (*затычка*, *пробка*) тығын, бөкө; **вту́лка бо́чки** мискә бөкөһө; **заби́ть пробо́ины вту́лками** тишектәрҙе тығындар менән ҡаплау

ВТЫКА́ТЬ *несов. см.* **воткну́ть**

ВТЫКА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **воткну́ться 2.** *страд. от* **втыка́ть**

ВТЯ́ГИВАТЬ *несов. см.* **втяну́ть**

ВТЯ́ГИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **втяну́ться 2.** *страд. от* **втя́гивать**

ВТЯЖНО́Й, -ая, -ое **1.** һурыу ...ы, һурҙыртҡыс, тартыу ...ы; **втяжно́й рука́в насо́са** насостың һурҙыртҡыс эсаге **2.** эскә батҡан; **втяжны́е ко́гти хи́щных живо́тных** йыртҡыс хайуандарҙың эскә батҡан тырнаҡтары

ВТЯ́НУТЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **втяну́ть 2.** *прил.* эскә батҡан (ингән), эскә тартылған; **втя́нутые щёки** эскә батҡан яңаҡтар

ВТЯНУ́ТЬ *сов. кого-что* **1.** һөйрәп (тартып) индереү, һөйрәп (тартып) мендереү, эскә тартыу

(һөйрәү); **втяну́ть за́ руку** ҡулынан һөйрәп индереү; **втяну́ть ло́дку на бе́рег** кәмәне ярға һөйрәп мендереү **2.** (*вобрать в себя*) эскә һурыу, эскә тартыу **3.** *во что*; *перен.*, *разг.* ылыҡтырыу, тартыу, йәлеп итеү; **втяну́ть в рабо́ту** эшкә йәлеп итеү

ВТЯНУ́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* **1.** эскә һурылыу, һурылып инеү, эскә батыу (тартылыу), эскә батып инеү; **у больно́го щёки втяну́лись** ауырыуҙың яңаҡтары эскә батҡан **2.** (*постепенно войти, углубиться*) яйлап инеү, эскә (төпкә) инеп китеү, тартылыу; **коло́нна втяну́лась в лес** колонна урманға тартылды **3.** *во что* (*вовлечься, принять участие в чём-л.*) ҡатнашыу, ҡушылыу, ҡатнашып (ҡушылып) китеү; **втяну́ться в разгово́р** һүҙгә ҡушылыу **4.** (*постепенно привыкнуть, освоиться*) яйлап өйрәнеү, ғәҙәтләнеү, күнегеү, эйәләшеү, өйрәнеп (ғәҙәтләнеп, күнегеп, эйәләшеп) китеү; **бы́стро втяну́ться в но́вую рабо́ту** яңы эшкә бик тиҙ өйрәнеп китеү

ВУАЛИ́РОВАТЬ *несов. что* ҡаплау, йәшереү, ҡаплап (йәшереп) ҡалдырыу, әйтмәй ҡалдырыу; **вуали́ровать состоя́ние дел** эштең торошон йәшереү

ВУА́ЛЬ *ж* **1.** вуаль, вәл, битлек **2.** (*ткань*) үтә күренмәле йоҡа тауар

ВУЗ *м* (*высшее учебное заведение*) вуз (*юғары уҡыу йорто*)

ВУ́ЗОВЕЦ *м* и **ВУ́ЗОВКА** *ж*; *разг.* вуз студенты, вузда уҡыусы

ВУ́ЗОВСКИЙ, -ая, -ое вуз ...ы; **ву́зовские програ́ммы** вуз программалары

ВУЛКА́Н *м* янартау, вулкан; **де́йствующий вулка́н** янартау; **поту́хший вулка́н** һүнгән вулкан ♦ **жить (как) на вулка́не** тынысһыҙ йәшәү, һәр ваҡыт ҡурҡыныс көтөп йәшәү

ВУЛКАНИЗА́ЦИЯ *ж*; *тех.* вулканизация (*көкөрт менән ҡыҙҙырып, каучукка һығылмалылыҡ биреү*); **ме́тод горя́чей вулканиза́ции** ҡыҙҙырып вулканизация эшләү ысулы

ВУЛКАНИЗИ́РОВАТЬ *сов.*, *несов. что*; *тех.* вулканизация яһау

ВУЛКАНИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое вулкан ...ы, вулкандан; **о́стров вулкани́ческого происхожде́ния** вулкандан барлыҡҡа килгән утрау

ВУЛЬГАРИЗА́ТОР *м* вульгарлаштырыусы, тупаҫлаштырыусы

ВУЛЬГАРИЗА́ЦИЯ *ж* вульгарлаштырыу, тупаҫ итеп (боҙоп) күрһәтеү

ВУЛЬГАРИЗИ́РОВАТЬ *сов.*, *несов. что* вульгарлаштырыу, тупаҫ рәүештә боҙоп күрһәтеү; **вульгаризи́ровать иску́сство** сәнғәтте тупаҫ рәүештә боҙоп күрһәтеү

ВУЛЬГАРИ́ЗМ *м*; *лингв.* вульгаризм (*әҙәби телгә ерле һөйләштән йәки жаргондан килеп ингән тупаҫ һүҙ йәки әйтем*)

ВУЛЬГА́РНОСТЬ *ж* вульгарлыҡ, тупаҫлыҡ, әҙәпһеҙлек; **вульга́рность ре́чи** телмәрҙең тупаҫлығы

ВУЛЬГА́РНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*пошлый*) вульгар, тупаҫ, әшәке, әҙәпһеҙ, оятһыҙ; **вульга́рные мане́ры** әҙәпһеҙ ҡыланыштар **2.** (*упрощённый*) вульгар, тупаҫ; **вульга́рный материали́зм** вульгар материализм

ВУНДЕРКИ́НД *м* вундеркинд, үтә зирәк (отҡор) бала

ВУРДАЛА́К *м*; *фольк.* убыр, албаҫты

ВХОД *м* **1.** инеү, кереү; **вход свобо́дный** инеү ирекле **2.** (*место*) инеү урыны (юлы); **вход в тунне́ль** туннелгә инеү юлы

ВХОДИ́ТЬ *несов. см.* **войти́**

ВХОДНО́Й, -ая, -ое инеү ...ы, инә торған; **входно́й биле́т** инеү билеты; **входна́я дверь** инә торған ишек

ВХОДЯ́ЩИЙ, -ая, -ее **1.** *прич. от* **входи́ть** **2.** *прил.* (*полученный учреждением*) ингән, инә торған (*учреждениеға*); **входя́щая бума́га** инә торған ҡағыҙ

ВХО́ЖИЙ, -ая, -ее *разг.* килеп-китеп, инеп-сығып йөрөүсе, үҙ кеше, таныш; **быть вхо́жим в артисти́ческий мир** артистар донъяһында үҙ кеше булыу

ВХОЛОСТУ́Ю *нареч.* бушҡа, юҡҡа, тиккә, ҡороға, файҙаһыҙға; **рабо́тать вхолосту́ю** бушҡа эшләү

ВЦЕПИ́ТЬСЯ *сов. в кого-что*; *разг.* (сат) йәбешеү, матҡып тотоу (эләктереп алыу, тотоноу); **вцепи́ться в во́лосы** сәскә сат йәбешеү

ВЦЕПЛЯ́ТЬСЯ *несов. см.* **вцепи́ться**

ВЧЕРА́ *нареч.* кисә(ге); **вчера́ днём** кисә көндөҙ

ВЧЕРА́ШНИЙ, -яя, -ее *разг.* кисәге; **вчера́шний дождь** кисәге ямғыр ♦ **вчера́шний день** үткәндәр, үткән заман; **иска́ть вчера́шний день** юҡҡа ваҡыт әрәм итеү, төшөп ҡалғанды эҙләү

ВЧЕРНЕ́ *нареч.* ҡаралама хәлендә; **докла́д гото́в вчерне́** доклад ҡаралама хәлендә әҙер

ВЧЕРТИ́ТЬ *сов. что* эсенә һыҙыу; **вчерти́ть треуго́льник в круг** түңәрәк эсенә өсмөйөш һыҙыу

ВЧЕ́РЧИВАТЬ *несов. см.* **вчерти́ть**

ВЧЕ́ТВЕРО *нареч.* дүрт тапҡыр (мәртәбә), дүрткә, дүрт өлөшкә; **вче́тверо бо́льше** дүрт тапҡыр ҙурыраҡ; **сложи́ть бума́гу вче́тверо** ҡағыҙҙы дүрткә бөкләү

ВЧЕТВЕРО́М *нареч.* дүртәү(ләп), дүртәү бергә, дүртәүләшеп; **рабо́тать вчетверо́м** дүртәүләп эшләү

В-ЧЕТВЁРТЫХ *вводн. сл.* дүртенсенән

ВЧИСТУ́Ю и **ВЧИ́СТУЮ** *нареч.*; *прост.* бөтөнләй, бөтөнләйгә; **уво́лить вчисту́ю** бөтөнләйгә эштән бушатыу

ВЧИТА́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* аңлап (төшөнөп) уҡыу, үҙләштереү, үҙләштереп (төшөнөп) алыу; **вчита́ться в текст** тексты аңлап уҡыу; **вчита́ться в дре́вние те́ксты** боронғо текстарға төшөнөп алыу

ВЧИ́ТЫВАТЬСЯ *несов. см.* **вчита́ться**

ВШЕ́СТЕРО *нареч.* алты тапҡыр (мәртәбә), алтыға, алты өлөшкә; **сложи́ть вше́стеро** алтыға бөкләү

ВШЕСТЕРО́М *нареч.* алтау, алтаулап, алтау бергә, алтаулашып; **идти́ вшестеро́м** алтаулашып барыу

В-ШЕСТЫ́Х *вводн. сл.* алтынсынан

ВШИВА́ТЬ *несов. см.* **вшить**

ВШИ́ВЕТЬ *несов.* бетләү, беткә батыу

ВШИВНО́Й, -ая, -ое ҡушып (ҡуша) тегелгән; **вшивны́е карма́ны** ҡуша тегелгән кеҫәләр

ВШИ́ВОСТЬ *ж* бетлелек

ВШИ́ВЫЙ, -ая, -ое бетле

ВШИРЬ *нареч.* ян-яҡҡа, иңгә, киңлеккә, арҡырыға; **разда́ться вширь** арҡырыға йәйелеү; **вода́ распространя́лась вширь** һыу ян-яҡҡа йәйелде

ВШИТЬ *сов. что* (эскә) ҡуша (ҡушып) тегеү, (эс яҡтан) тегеп ҡуйыу, араға (ҡыҫтырып) тегеп ҡуйыу; **вшить рука́в** еңде тегеп ҡуйыу; **вшить карма́ны** кеҫәләрҙе эске яҡтан тегеп ҡуйыу

ВЪ... *приставка см.* **в...**

ВЪЕДА́ТЬСЯ *несов. см.* **въе́сться**

ВЪЕ́ДЛИВОСТЬ *ж*; *разг.* **1.** (*едкость*) ныҡ һеңеүсәнлек **2.** (*придирчивость*) ваҡсыллыҡ, бәйләнсеклек

ВЪЕ́ДЛИВЫЙ, -ая, -ое *разг.* **1.** һеңешле, һеңеүсән, үткер; **въе́дливая кра́ска** һеңеүсән буяу; **въе́дливый за́пах** үткер еҫ **2.** ваҡсыл, бәйләнсек, ялҡытҡыс; **въе́дливый челове́к** ваҡсыл кеше

ВЪЕЗД *м* **1.** инеү, кереү; **торже́ственный въезд** тантаналы инеү; **въезд запрещён** инеү тыйыла **2.** (*место*) инеү юлы (урыны), ҡапҡа; **у́зкий въезд** тар ҡапҡа

ВЪЕЗДНО́Й, -ая, -ое инеү (кереү) ...ы, инә (керә) торған (*машинала, атта*); **въездны́е воро́та** инә торған ҡапҡа; **въездна́я ви́за** инеү визаһы (*бирәй илгә*)

ВЪЕЗЖА́ТЬ *несов. см.* **въе́хать**

ВЪЕ́СТЬСЯ *сов.* һеңеү, ныҡ һеңешеү; **кра́ска въе́лась в ру́ки** ҡулға буяу һеңгән

ВЪЕ́ХАТЬ *сов.* **1.** инеү, барып (килеп) инеү (*машинала йәки атта*); **въе́хать во двор** ишек алдына барып инеү **2.** (*поселиться*) күсеп килеү; **въе́хать в но́вую кварти́ру** яңы фатирға күсеп килеү **3.** менеү, күтәрелеү (*машинала, атта һ.б.*); **въе́хать на го́ру** тауға менеү **4.** *кому, во что*; *груб., прост.* һуғыу, тондороу, менеп төшөү; **въе́хать по мо́рде** томшоҡҡа һуғыу (тондороу)

ВЫ *мн.* (вас, вам, вас, вами, о вас) *мест.* һеҙ ♦ **быть на "вы"** *с кем-л.* "һеҙ" тип һөйләшеү

ВЫ... *приставка*; *башҡорт телендә түбәндәге мәғәнәләрҙе белдерә*: 1) *эстән тышҡа йүнәлтелгән хәрәкәтте, мәҫ.*, **вы́бежать** йүгереп сығыу; **вы́вести** сығарыу, алып сығыу; 2) *предметтың береһен икенсеһенән йәки предметтың бер өлөшөн икенсеһенән "алыу"ҙы, "алып ташлау"ҙы, "сығарыу"ҙы, мәҫ.*, **вы́бить** бәреп сығарыу, һуғып төшөрөү; **вы́ломать** ватып (һындырып) алыу; 3) *эш-хәрәкәттең тулыһынса тамамланыуын, мәҫ.*, **вы́белить** ағартып бөтөү; **вы́сушить** киптереп бөтөү; 4) *эш-хәрәкәт ярҙамында нимәгәлер ирешеүҙе, өлгәшеүҙе, мәҫ.*, **вы́просить** һорап (үтенеп) алыу; 5) *эш-хәрәкәттең тулыһынса, тейешле кимәлгә еткән булыуын, мәҫ.*, **вы́плакаться** илап эс бушатыу (тынысланыу); **вы́спаться** туйғансы йоҡлау, йоҡлап туйыу

ВЫБА́ЛТЫВАТЬ *несов. см.* **вы́болтать**

ВЫБЕГА́ТЬ *несов. см.* **вы́бежать**

ВЫ́БЕЖАТЬ *сов.* йүгереп сығыу; **вы́бежать на у́лицу** урамға йүгереп сығыу

ВЫ́БЕЛИТЬСЯ *сов.* (*стать белым*) ағарыу, ағартып еткереү; **холсты́ вы́белились** киндер ағарҙы

ВЫБИВА́ТЬ *несов. см.* **вы́бить**

ВЫБИВА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **вы́биться** **2.** *страд. от* **выбива́ть**

ВЫБИРА́ТЬ *несов. см.* **вы́брать**

ВЫБИРА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **вы́браться** 1, 2, 3; **2.** *страд. от* **выбира́ть**

ВЫ́БИТЬ *сов.* **1.** *кого-что* бәреп (һуғып) сығарыу, бәреп (һуғып) төшөрөү; **вы́бить стекло́** быяланы бәреп төшөрөү; **вы́бить подно́с из рук** ҡулдан батмусты һуғып төшөрөү; **вы́бить из седла́** эйәрҙән бәреп төшөрөү; **вы́бить заты́чку** тығынды һуғып сығарыу **2.** *кого-что* ҡыуып (бәреп) сығарыу; **вы́бить проти́вника из око́пов** дошманды окоптарҙан бәреп сығарыу **3.** *что*; *разг.* ҡағыу, ҡағып сығарыу; **вы́бить пыль из ковра́** келәмдең саңын ҡағыу **4.** *что* (*уничтожить, вытоптать*) һуғыу (*боҙ һ.б.*), тапап бөтөрөү, тапау; **град вы́бил пшени́цу** бойҙайҙы боҙ һуҡҡан; **рожь вы́бита ското́м** арыш малдан тапалған **5.** *что* (соҡор) яһау; **дождева́я вода́ вы́била я́мы** ямғыр һыуы соҡор(ҙар) яһаған **6.** *что* (*вытиснить, вычеканить*) тапау, сүкеү, баҫыу, һуғыу, һуғып яһау, һалыу, соҡоп яһау (яҙыу); **вы́бить клеймо́** келәймә һалыу (һуғыу, баҫыу); **вы́бить меда́ль** медаль баҫыу; **вы́бить имена́ на мра́морной плите́** мәрмәр плитаға исемдәр соҡоп яҙыу; **вы́бить рису́нок на си́тце** ситсаға һүрәт баҫыу ♦ **вы́бить дурь из головы́** аҡылға ултыртыу; **вы́бить из колеи́** юлдан сығарыу (*урынлашҡан тәртипте боҙоу*)

ВЫ́БИТЬСЯ *сов.* **1.** *разг.* сығыу; **вы́биться из окруже́ния** ҡамауҙан сығыу **2.** *разг.* ҡотолоу, арыныу; **вы́биться из долго́в** бурыстарҙан ҡотолоу **3.** (*пробиться — о воде, растении и т.п.*) бәреп (тишеп) сығыу, ҡалҡып сығыу; **из пробо́ин вы́билась вода́** тишектәрҙән һыу бәреп сыҡҡан **4.** сығыу, сығып (күренеп) тороу, ялпылдап сығып тороу; **во́лосы вы́бились из-под ша́пки** бүрек аҫтынан сәсе ялпылдап сығып тора ♦ **вы́биться в лю́ди** кеше булыу, ҡорға инеү; **вы́биться из гра́фика (расписа́ния)** графиктан

(расписаниенан) сығыу; **вы́биться из коле́й** юлдан (тәртиптән) сығыу; **вы́биться из си́л** хәлдән тайыу

ВЫ́БОИНА *ж* **1.** (*углубление на поверхности*) уйым, уйынты **2.** (*яма, ухаб*) юл соҡорсаҡыры, юл һикәлтәһе, урғылйын

ВЫ́БОЛТАТЬ *сов. что*; *разг.* һөйләп биреү (ташлау), әйтеп һалыу (*кәрәкмәгәнде, тейешһеҙҙе һ.б.*)

ВЫ́БОР *м* **1.** *см.* **вы́брать** 1; **вы́бор профе́ссии** профессия һайлау **2.** һайлағаны, һайлап алғаны, һайлаған кешеһе; **одо́брить его́ вы́бор** уның һайлағанын (һайлаған кешеһен) хуп күреү **3.** төрлө, һәр (күп) төрлө; **в магази́не большо́й вы́бор това́ров** магазинда тауарҙар күп төрлө **4.** *мн.* **вы́боры** һайлауҙар, һайлау; **вы́боры президе́нта** президент һайлау ♦ **без вы́бора** һайлапнитеп тормайынса; **на вы́бор** теләгәнде; **по своему́ (по моему́) вы́бору** үҙе (үҙем) теләгәнсә, үҙе (үҙем) теләгәнде

ВЫ́БОРКА *ж* **1.** *см.* **выбрать** 4, 5; **вы́борка се́ти** ау тартып сығарыу; **вы́борка гру́нта** тупраҡ алыу **2.** *обычно мн.* **вы́борки** күсермә, өҙөмтә, өҙөк, һайланма; **статисти́ческие вы́борки** статистик һайланмалар; **вы́борки из произведе́ний А.С.Пу́шкина** А.С.Пушкин әҫәрҙәренән өҙөктәр

ВЫ́БОРНОСТЬ *ж* һайлап ҡуйылыу; **вы́борность руководя́щих о́рганов** етәксе органдарҙың һайлап ҡуйылыуы

ВЫ́БОРНЫЙ, -ая, -ое **1.** һайлап ҡуйылған (ҡуйыла торған), һайланған; **вы́борное лицо́** һайлап ҡуйылған кеше **2.** һайлау ...ы; **вы́борное собра́ние** һайлау йыйылышы **3.** *в знач. сущ.* **вы́борный** *м* һайлап ҡуйылған кеше

ВЫ́БОРОЧНЫЙ, -ая, -ое һайлап, һайланма; **вы́борочная прове́рка** һайлап тикшереү; **вы́борочное обсле́дование** һайланма тикшереү

ВЫ́БОРЩИК *м* **1.** (*тот, кто производит выборку*) һайлаусы, һайлап (сүпләп) алыусы **2.** һайлаусы, выборщик (*һайлауҙар күп баҫҡыслы булғанда, һайлаусылар тарафынан ебәрелгән кеше*)

ВЫ́БРАКОВАТЬ *сов. кого-что*; *спец.* бракка сығарыу, брак тип һанау

ВЫБРАКО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **вы́браковать**

ВЫ́БРАНИТЬ *сов. кого-что*; *разг.* әрләү, әрләп ташлау, һүгеп ташлау, орошоу

ВЫБРА́СЫВАТЬ *несов. см.* **вы́бросить**

ВЫБРА́СЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **вы́броситься 2.** *страд. от* **выбра́сывать**

ВЫ́БРАТЬ *сов.* **1.** *кого-что* һайлау, һайлап алыу; **вы́брать профе́ссию** профессия һайлау **2.** *что*; *разг.* сүпләү, сүпләп (айырып) алыу, таҙартыу; **вы́брать я́годы** еләк таҙартыу; **вы́брать семена́** орлоҡто сүпләп алыу **3.** *кого-что* һайлау, һайлап ҡуйыу; **вы́брать депута́та** депутат һайлау **4.** *что* алыу, алып бөтөрөү; **вы́брать из сундука́ все ве́щи** һандыҡтан бөтә нәмәләрҙе алып бөтөрөү **5.** *что* күтәреү, тартып алыу (сығарыу); **вы́брать сеть** ауҙы тартып сығарыу; **вы́брать я́корь** якорь күтәреү **6.** *что*; *разг.* (буш ваҡыт) табыу; **вы́брать свобо́дную мину́ту** буш ваҡыт табыу

ВЫ́БРАТЬСЯ *сов.*; *разг.* **1.** сығыу, йырып (йырынып) сығыу; **вы́браться из до́ма** өйҙән йырынып сығыу; **маши́на не мо́жет вы́браться из гря́зи** машина батҡаҡтан сыға алмай **2.** ҡотолоу, арыныу, сығыу; **вы́браться из нужды́** мохтажлыҡтан сығыу **3.** күсенеү, күсеп сығыу; **они́ вы́брались в сосе́дний дом** улар күрше йортҡа күсенде **4.** *разг.* (*отыскаться — о времени*) (ваҡыт) табылыу; **у него́ вы́бралось свобо́дное вре́мя** уның буш ваҡыты табылды

ВЫБРИВА́ТЬ *несов. см.* **вы́брить**

ВЫ́БРИТЬ *сов. что* ҡырыу, ҡырып ташлау, ҡырҙырыу, ҡырҙырып ташлатыу, алыу, алдырыу; **вы́брить го́лову** баш ҡырҙырыу

ВЫ́БРИТЬСЯ *сов.* ҡырыныу, ҡырынып алыу

ВЫ́БРОС *м* ташлау, ырғытыу, сығарып ташлау (ырғытыу); **вы́брос промы́шленных отхо́дов** сәнәғәт ҡалдыҡтарын сығарып ташлау

ВЫ́БРОСИТЬ *сов.* **1.** *кого-что* ташлау, сығарып ташлау, алып ташлау, ырғытыу, сығарып ырғытыу (бәреү); **вы́бросить папиро́сы** папирос ырғытыу; **вы́бросить ли́шнюю цита́ту** артыҡ цитатаны алып ташлау **2.** (*поднять на высоту*) юғары (өҫкә) күтәреү; **вы́бросить флаг** флаг күтәреү **3.** *что*; *прост.* сығарыу; **вы́бросить това́р на ры́нок** баҙарға тауар сығарыу **4.** (*выпустить наружу, дать побеги*) сығарыу, ебәреү; **вы́бросить ростки́** үҫентеләр сығарыу; **лук вы́бросил зелёные стре́лки** һуған йәшел ҡыяҡ ебәрҙе ♦ **вы́бросить за́ борт** сығарып ташлау, кире ҡағыу; **вы́бросить из головы́ (из се́рдца, из па́мяти)** баштан (йөрәктән, хәтерҙән) сығарып ташлау; **вы́бросить ло́зунг** лозунг иғлан итеү; **вы́бросить на у́лицу** *кого*: 1) өйҙән ҡыуып сығарыу; 2) эштән ҡыуып сығарыу

ВЫ́БРОСИТЬСЯ *сов.* ташланыу, һикереү; **вы́броситься на парашю́тах** парашюттан һикереү; **вы́броситься из окна́** тәҙрәнән ташланыу

ВЫБЫВА́ТЬ *несов. см.* **вы́быть**

ВЫБЫ́ТИЕ *с см.* **вы́быть**; **выбы́тие корабля́** караптың китеүе

ВЫ́БЫТЬ *сов.* **1.** сығыу, китеү; **вы́быть в столи́цу** баш ҡалаға китеү **2.** (*перестать числиться где-л.*) төшөп ҡалыу, китеү; **вы́быть из шко́лы** мәктәптән китеү; **вы́быть из спи́сков** исемлектән төшөп ҡалыу ♦ **вы́быть из стро́я** сафтан сығыу

ВЫВА́ЛИВАТЬ I *несов. см.* **вы́валить**

ВЫВА́ЛИВАТЬ II *несов. см.* **вы́валять**

ВЫВА́ЛИВАТЬСЯ I *несов.* **1.** *см.* **вы́валиться 2.** *страд. от* **выва́ливать** I

ВЫВА́ЛИВАТЬСЯ II *несов.* **1.** *см.* **вы́валяться 2.** *страд. от* **выва́ливать** II

ВЫ́ВАЛИТЬ *сов.* **1.** *кого-что*; *разг.* ауҙарыу, ауҙарып ташлау (төшөрөү, бушатыу), түгеү; **вы́валить у́голь из маши́ны** күмерҙе машинанан ауҙарып бушатыу **2.** *прост.* (*выйти откуда-л. толпой*) ағылып (эркелеп) килеп сығыу, ағылыу, эркелеү

ВЫ́ВАЛИТЬСЯ *сов.* **1.** төшөү, төшөп китеү, килеп төшөү, йығылып (ауып) төшөү; **зуб вы́валился** теш төштө; **птенцы́ вы́валились из гнезда́** ҡош балалары оянан йығылып төшкән **2.** *прост. см.* **вы́валить** 2

ВЫ́ВАЛЯТЬ *сов. кого-что*; *прост.* аунатыу, аунатып (ҡолатып) бысратыу; **вы́валять в снегу́** ҡарҙа аунатыу

ВЫ́ВАЛЯТЬСЯ *сов.*; *прост.* аунау, аунап (ҡолап) бысраныу; **вы́валяться в песке́** ҡомда аунау

ВЫВА́РИВАТЬ *несов. см.* **вы́варить**

ВЫВА́РИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **вы́вариться 2.** *страд. от* **выва́ривать**

ВЫ́ВАРИТЬ *сов. что* **1.** ҡайнатып табыу (алыу), ҡайнатыу; **вы́варить соль из морско́й воды́** диңгеҙ һыуынан ҡайнатып тоҙ алыу **2.** иҙелгәнсе бешереү; **вы́варить мя́со** итте иҙелгәнсе бешереү

ВЫ́ВАРИТЬСЯ *сов.* ҡайнап иҙелеп бөтөү, иҙелеп бешеү

ВЫ́ВАРКА *ж см.* **вы́варить** 1; **вы́варка са́хара** ҡайнатып шәкәр алыу

ВЫ́ВАРКИ *только мн.*; *спец.* ултырма, ҡалдыҡ (*ҡайнатҡандан һуң*)

ВЫ́ВЕДАТЬ *сов. что*; *разг.* һорашып серен алыу (асыҡлау), белеү, төпсөнөп белеү; **вы́ведать та́йну** серҙе төпсөнөп белеү

ВЫВЕДЕ́НИЕ *с см.* **вы́вести** 1—7; **выведе́ние фо́рмулы** формула сығарыу; **выведе́ние но́вых поро́д скота́** малдың яңы тоҡомдарын килтереп сығарыу; **выведе́ние пя́тен** тапты бөтөрөү

ВЫВЕ́ДЫВАТЬ *несов. см.* **вы́ведать**

ВЫ́ВЕЗТИ *сов. кого-что* **1.** сығарыу, алып китеү (сығыу), сығарып ташлау (түгеү); **вы́везти ра́неных с ли́нии фро́нта** фронт һыҙығынан яралыларҙы сығарыу; **вы́везти удобре́ния на поля́** баҫыуға ашлама сығарыу; **вы́везти ме́бель** йорт йыһазын алып сығыу **2.** (*привезти с собой*) алып ҡайтыу (килеү); **вы́везти кни́ги из-за грани́цы** сит илдән китаптар алып ҡайтыу **3.** *перен.*, *прост.* (*выручить*) ҡотҡарыу, ҡотолдороу; **меня́ вы́вез счастли́вый слу́чай** мине бәхетле осраҡ ҡотҡарҙы ♦ **вы́везти на себе́** үҙ елкәңдә күтәреү (*ауырлыҡты, эште һ.б.*)

ВЫ́ВЕРИТЬ *сов. что* тикшереү, дөрөҫләү; **вы́верить спи́ски избира́телей** һайлаусылар исемлеген тикшереү; **вы́верить часы́** сәғәт дөрөҫләү

ВЫ́ВЕРКА *ж*; *разг. см.* **вы́верить** — **выверя́ть**; **вы́верка весо́в** үлсәүҙе дөрөҫләү

ВЫ́ВЕРНУТЬ *сов. что* **1.** бороп алыу (сығарыу); **вы́вернуть винт** винтты бороп сығарыу; **вы́вернуть ла́мпочку** лампочканы бороп алыу **2.** (*выдернуть силой*) йолҡоп алыу (сығарыу, ауҙарыу); **бу́ря вы́вернула де́рево** дауыл ағасты йолҡоп ауҙарған **3.** әйләндереп сығарыу, әйләнеп китеү **4.** *разг.* (*вывихнуть*) ҡаймыҡтырыу, быуынын сығарыу; **вы́вернуть ру́ку** ҡулды ҡаймыҡтырыу **5.** (*перевернуть изнанкой наружу*) әйләндереү (*тиҫкәре яғын, эске яғын*); **вы́вернуть карма́ны** кеҫәләрҙе әйләндереү; **вы́вернуть рука́в** еңде әйләндереү

ВЫ́ВЕРНУТЬСЯ *сов.* **1.** *разг.* боролоп сығыу; **болт вы́вернулся** болт боролоп сыҡты **2.** *разг.* (*вывихнуться*) ҡаймығыу, быуын сығыу **3.** (*изнанкой наружу*) әйләнеү; **карма́н вы́вернулся** кеҫә (тиҫкәре яғына) әйләнгән **4.** (*выскользнуть из чьих-л. рук*) ысҡыныу, ысҡынып китеү; **ма́льчик вы́вернулся** малай ысҡынып китте **5.** *перен.*, *разг.* (*выйти из затруднительного положения*) ҡотолоу, ҡотолоп сығыу; **вы́вернуться из беды́** бәләнән ҡотолоу **6.** *прост.* (*внезапно появиться*) ҡапыл килеп сығыу; **из-за поворо́та вы́вернулся ко́нный отря́д** боролманан атлы отряд килеп сыҡты

ВЫ́ВЕРТ *м*; *разг.* **1.** боролош, бөгөлөш; **пляса́ть с вы́вертами** боролоштар яһап бейеү **2.** (*причуда*) әкәмәт, сәйер ҡыланыш, әкәмәтлек, сәйерлек; **челове́к с вы́вертами** сәйер ҡыланышлы кеше

ВЫВЁРТЫВАТЬ *несов. см.* **вы́вернуть**

ВЫВЁРТЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **вы́вернуться 2.** *страд. от* **вывёртывать**

ВЫВЕРЯ́ТЬ *несов. см.* **вы́верить**

ВЫ́ВЕСИТЬ I *сов. что* элеү, элеп ҡуйыу, сығарып элеү; **вы́весить фла́ги** флагтар элеү; **вы́весить зи́мнюю оде́жду** ҡышҡы кейемдәрҙе сығарып элеү; **вы́весить прика́з** приказ элеү

ВЫ́ВЕСИТЬ II *сов. что* (*определить вес*) үлсәү, үлсәп сығыу (тикшереү); **вы́весить та́ру** тараны үлсәп сығыу

ВЫ́ВЕСКА I *ж* **1.** вывеска; **вы́веска институ́та** институт вывескаһы **2.** *перен.* (*показная сторона*) күҙ буяу, пәрҙә

ВЫ́ВЕСКА II *ж см.* **вы́весить** II

ВЫ́ВЕСТИ *сов. кого-что* **1.** (*кого-что*) сығарыу, алып сығыу; **вы́вести дете́й на прогу́лку** балаларҙы тышта йөрөргә алып сығыу **2.** *кого-что* сығарыу; **вы́вести из соста́ва прези́диума** президиум составынан сығарыу **3.** *что* (килтереп) сығарыу, яһау; **вы́вести фо́рмулу** формула сығарыу; **вы́вести заключе́ние** һығымта яһау **4.** *кого* (баҫып) сығарыу; **вы́вести цыпля́т** себеш баҫып сығарыу **5.** *кого-что* үҫтереү, килтереп сығарыу, барлыҡҡа килтереү; **вы́вести но́вый сорт пшени́цы** бойҙайҙың яңы сортын сығарыу **6.** *что* (*построить*) төҙөү, һалыу, күтәреү; **вы́вести кры́шу** ҡыйыҡ күтәреү; **вы́вести ба́ню** мунса һалыу **7.** *кого-что* (*уничтожить*) бөтөрөү, (юҡҡа) сығарыу; **вы́вести пятно́** тапты бөтөрөү; **вы́вести тарака́нов**

7 зак. 2.0084.05

тараҡандарҙы бөтөрөү **8.** *что* (*старательно написать*) тырышып һыҙыу (яҙыу), сығарыу; **вы́вести бу́квы** хәрефтәрҙе тырышып яҙыу **9.** *что* (*старательно спеть*) (тырышып) сығарыу, башҡарыу, йырлау; **вы́вести но́ту** нотаны сығарыу **10.** *кого-что* (*изобразить*) һүрәтләү, тасуирлау, кәүҙәләндереү; **вы́вести в пье́се челове́ка но́вого ти́па** пьесала яңы типтағы кешене кәүҙәләндереү ♦ **вы́вести отме́тку (балл)** уртаса баһа сығарыу; **вы́вести нару́жу** *что* асып һалыу; **вы́вести в лю́ди** *кого* кеше итеү; **вы́вести в расхо́д** юҡ итеү; **вы́вести из терпе́ния** сығырынан сығарыу, түҙемлеген бөтөрөү; **вы́вести из равнове́сия**; **вы́вести из себя́** сығырынан сығарыу; **вы́вести из стро́я** сафтан сығарыу; **вы́вести на доро́гу** дөрөҫ юлға баҫтырыу (сығарыу); **вы́вести на чи́стую во́ду** фаш итеү, асып һалыу

ВЫ́ВЕСТИСЬ *сов.* **1.** бөтөү, юғалыу, ҡулланыуҙан сығыу, юҡ булыу, юҡҡа сығыу; **ста́рые обы́чаи вы́велись** иҫке ғөрөф-ғәҙәттәр юғалды; **моль вы́велась** көйә бөттө **2.** (*появиться — о птенцах*) сығыу; **цыпля́та вы́велись** себештәр сыҡты

ВЫВЕ́ТРИВАТЬ *несов. см.* **вы́ветрить**

ВЫВЕ́ТРИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **вы́ветриться 2.** *страд. от* **выве́тривать**

ВЫ́ВЕТРИТЬ *сов. что* **1.** елләтеү, елләтеп алыу, елләтеп сығарыу (бөтөрөү); **вы́ветрить из ко́мнаты за́пах табака́** бүлмәнән тәмәке еҫен елләтеү **2.** ел ашау (елгә ашалыу), емереү, елгә кибеү **3.** *перен.* иҫтән (хәтерҙән) сығарыу, онотторoу; **вы́ветрить из па́мяти** хәтерҙән сығарыу

ВЫ́ВЕТРИТЬСЯ *сов.* **1.** елләү, (елләп, таралып) бөтөү, ел менән бөтөү (таралыу); **уга́р вы́ветрился** еҫ бөттө **2.** *геол.* (елгә) ашалыу, емерелеү, елгә кибеү; **го́рная поро́да вы́ветрилась** тау тоҡомдары елгә ашалған **3.** *перен.* (*забыться*) иҫтән (хәтерҙән) сығыу, онотолоу

ВЫВЕ́ШИВАНИЕ *с см.* **вы́весить** I

ВЫВЕ́ШИВАТЬ I *несов. см.* **вы́весить** I

ВЫВЕ́ШИВАТЬ II *несов. см.* **вы́весить** II

ВЫ́ВИНТИТЬ *сов. что* бороп сығарыу (алыу); **вы́винтить га́йку** гайканы бороп алыу

ВЫ́ВИНТИТЬСЯ *сов.* боролоп сығыу; **ла́мпочка вы́винтилась** лампочка боролоп сыҡты

ВЫВИ́НЧИВАТЬ *несов. см.* **вы́винтить**

ВЫВИ́НЧИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **вы́винтиться 2.** *страд. от* **выви́нчивать**

ВЫ́ВИХ *м* **1.** быуын сығыу (тайыу), ҡаймығыу; **вы́вих руки́** ҡул быуыны сығыу; **впра́вить вы́вих** быуын ултыртыу **2.** (*место*) быуын сыҡҡан (тайған) урын, ҡаймыҡҡан урын **3.** *перен.*, *разг.* тайпылыш; **вы́вихи в рабо́те** эштәге тайпылыштар; **теорети́ческие вы́вихи** теоретик тайпылыштар

ВЫ́ВИХНУТЬ *сов. что* быуын сығарыу (тайҙырыу), ҡаймыҡтырыу; **вы́вихнуть но́гу** аяҡ быуынын сығарыу

ВЫ́ВИХНУТЬСЯ *сов.* быуыны сығыу (тайыу), ҡаймығыу; **рука́ вы́вихнулась** ҡул быуыны сыҡҡан

ВЫ́ВОД *м* **1.** *см.* **вы́вести** 1—5; **вы́вод войск** ғәскәрҙе сығарыу; **вы́вод математи́ческой фо́рмулы** математик формула сығарыу; **вы́вод птенцо́в** ҡош балаһын сығарыу **2.** һығымта, йомғаҡ, нәтижә; **пра́вильный вы́вод** дөрөҫ һығымта **3.** *тех.* сығарма (*тышҡа сығарылған сым*)

ВЫВОДИ́ТЬ *несов. см.* **вы́вести**

ВЫВОДИ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **вы́вестись 2.** *страд. от* **выводи́ть**

ВЫВОДНО́Й, -ая, -ое сығарыу ...ы, сығара торған; **выводно́й аппара́т** сығарыу аппараты

ВЫ́ВОДОК *м* бер оя (балалары), бер инә (балалары); **вы́водок ди́ких у́ток** бер оя ҡыр өйрәге бәпкәләре; **во́лчий вы́водок** бер оя бүре балалары, бер инә бүренең балалары

ВЫ́ВОЗ *м* **1.** *см.* **вы́везти** 1, 2; **вы́воз дете́й в ла́герь** балаларҙы лагерға алып китеү **2.** (*экспорт*) ситкә сығарыу, экспорт; **вы́воз това́ров** тауарҙы сит илгә сығарыу

ВЫ́ВОЗИТЬ *сов. что*; *прост.* бысратыу; **вы́возить брю́ки в гря́зи** салбарҙы батҡаҡҡа бысратыу

ВЫВОЗИ́ТЬ *несов. кого-что* **1.** *см.* **вы́везти 2.** сығарыу, ситкә сығарыу, экспортҡа ебәреү; **вывози́ть нефть** нефтте ситкә сығарыу

ВЫ́ВОЗИТЬСЯ *сов.*; *прост.* бысраныу, буялыу; **ребёнок вы́возился в песке́** бала ҡомда бысранған

ВЫ́ВОЗКА *ж см.* **вы́везти** 1, 2; **вы́возка удобре́ний** ашлама сығарыу

ВЫВОЗНО́Й, -ая, -ое **1.** сығарыу ...ы; **вывозна́я систе́ма** сығарыу системаһы **2.** ситкә сығарыу ...ы, ситкә сығарғанда алына торған; **вывозно́й тари́ф** ситкә сығарыу тарифы

ВЫВОЛА́КИВАТЬ *несов. см.* **вы́волочь**

ВЫ́ВОЛОЧКА *ж*; *прост.* **1.** *см.* **вы́волочь 2.** (*наказание*) әрләү, орошоу, кәрәген биреү; **зада́ть вы́волочку** кәрәген биреү

ВЫ́ВОЛОЧЬ *сов. кого-что*; *разг.* һөйрәп (өҫтөрәп) сығарыу; **вы́волочь мешо́к муки́** бер тоҡ ондо һөйрәп сығарыу

ВЫВОРА́ЧИВАТЬ *несов. см.* **вы́воротить**

ВЫВОРА́ЧИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **вы́воротиться 2.** *страд. от* **вывора́чивать**

ВЫ́ВОРОТИТЬ *сов. что*; *прост.* **1.** аҡтарып (ҡуптарып) сығарыу (алыу), аҡтарып (ҡуптарып) ташлау; **смерч вы́воротил дере́вья** ҡойон ағастарҙы аҡтарып ташлаған **2.** *разг.* әйләндереү, тиҫкәре яғын әйләндереү; **вы́воротить тулу́п** толоптоң тиҫкәре яғын әйләндереү **3.** (*перешить, вывернув наизнанку*) тиҫкәре яғын әйләндереп тегеү **4.** *прост.* түңкәреү, ауҙарып ебәреү, әйләндереп ебәреү; **вы́воротить са́ни** сананы түңкәреү

ВЫ́ВОРОТИТЬСЯ *сов.*; *разг. см.* **вы́вернуться** 3, 4

ВЫ́ГАДАТЬ *сов. что* отоу (*алдан уйлап, иҫәпләп*), (аҡсаны) файҙаға ҡалдырыу; **вы́гадать вре́мя** ваҡыт отоу; **вы́гадать сто рубле́й** йөҙ һумды файҙаға ҡалдырыу

ВЫГА́ДЫВАТЬ *несов. см.* **вы́гадать**

ВЫ́ГИБ *м* бөгөл, бөгөлмә, бөгөлөш, бөгөм; **вы́гиб дуги́** дуға бөгөмө

ВЫГИБА́ТЬ *несов. см.* **вы́гнуть**

ВЫГИБА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **вы́гнуться** **2.** *страд. от* **выгиба́ть**

ВЫ́ГЛАДИТЬ *сов. что* **1.** (*выровнять*) шымартыу, тигеҙләү **2.** (*выутюжить*) үтекләү

ВЫГЛА́ЖИВАТЬ *несов. см.* **вы́гладить**

ВЫ́ГЛЯДЕТЬ I *сов. что*; *прост.* күреү, күреп ҡалыу (алыу); **он вы́глядел в толпе́ знако́мое лицо́** ул халыҡ араһында таныш йөҙ күреп ҡалды

ВЫ́ГЛЯДЕТЬ II *несов.* күренеү, булып күренеү, төҫ алыу; **торже́ственно вы́глядеть** тантаналы төҫ алыу; **дом вы́глядит совсе́м но́вым** йорт бөтөнләй яңы булып күренә

ВЫГЛЯ́ДЫВАТЬ I *несов. см.* **вы́глядеть** I

ВЫГЛЯ́ДЫВАТЬ II *несов. см.* **вы́глянуть**

ВЫ́ГЛЯНУТЬ *сов.* **1.** һонолоп (ынтылып) ҡарау; **вы́глянуть из окна́** тәҙрәнән һонолоп ҡарау **2.** күренеү, килеп сығыу; **из-за туч вы́глянула луна́** болоттар араһынан ай күренде

ВЫ́ГНАТЬ *сов.* **1.** *кого-что* ҡыуыу, ҡыуып сығарыу (ебәреү); **вы́гнать и́з дому** өйҙән ҡыуып сығарыу; **вы́гнать скот в по́ле** малдарҙы яланға ҡыуыу; **вы́гнать с рабо́ты** эштән ҡыуып сығарыу **2.** *что*; *спец.* ҡыуыу, ҡайнатыу; **вы́гнать спирт** спирт ҡыуыу

ВЫГНИВА́ТЬ *несов. см.* **вы́гнить**

ВЫ́ГНИТЬ *сов.* сереү, эстән сереү; **вы́гнила сердцеви́на де́рева** ағас үҙәге серегән

ВЫ́ГНУТЬ *сов. что* бөгөү, бөгөп ҡуйыу, бөкрәйтеү, кәмрәйтеү; **вы́гнуть и́вовый пру́тик** тал сыбыҡты бөгөү; **ко́шка вы́гнула спи́ну** бесәй һыртын кәмрәйтте

ВЫ́ГНУТЬСЯ *сов.* бөгөлөү, бөкрәйеү, кәмрәйеү

ВЫГОВА́РИВАТЬ *несов.* **1.** *см.* **вы́говорить** **2.** *кому*; *разг.* иҫкәртеү яһау, әрләү, шелтәләү

ВЫГОВА́РИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **вы́говориться** **2.** *страд. от* **выгова́ривать** 1

ВЫ́ГОВОР *м* **1.** (*произношение*) әйтелеш, һөйләү; **чи́стый вы́говор** дөрөҫ әйтелеш **2.** шелтә; **дать вы́говор** шелтә биреү; **стро́гий вы́говор** ҡаты шелтә; **вы́говор с предупрежде́нием** иҫкәртеүле шелтә

ВЫ́ГОВОРИТЬ *сов. что* **1.** (*произнести*) әйтеү, әйтеп биреү, әйтеп ҡуйыу; **вы́говорить слова́ пра́вильно** һүҙҙәрҙе дөрөҫ әйтеү **2.** *разг.* алдан һорап алыу (ҡуйыу), алдан шартын әйтеп ҡуйыу; **вы́говорить дополни́тельные де́ньги** өҫтәлмә аҡса алыу шартын әйтеп ҡуйыу

ВЫ́ГОВОРИТЬСЯ *сов.*; *разг.* әйтеп бөтөрөү, бөтәһен дә әйтеү (һөйләү)

ВЫ́ГОДА *ж* **1.** (*прибыль*) табыш, төшөм, файҙа; **извле́чь вы́году** табыш алыу **2.** (*польза*) файҙа; **име́ть вы́году** файҙа булыу (алыу)

ВЫ́ГОДНО 1. *нареч.* файҙа менән, табыш менән, файҙалы итеп; **прода́ть вы́годно** файҙа менән һатыу **2.** *в знач. сказ.* файҙалы, табышлы; **э́то вы́годно для произво́дства** сәнәғәт өсөн был файҙалы

ВЫ́ГОДНЫЙ, -ая, -ое **1.** файҙалы, төшөмлө, табышлы; **вы́годная сде́лка** файҙалы килешеү; **вы́годная торго́вля** табышлы сауҙа **2.** файҙалы, өҫтөнлөклө, уңайлы, яйлы; **вы́годная до́лжность** өҫтөнлөклө вазифа

ВЫ́ГОН *м* **1.** *см.* **вы́гнать**; **вы́гон лошаде́й в по́ле** аттарҙы яланға ҡыуыу **2.** (*пастбище*) көтөүлек, утлауыҡ, тапам; **пасти́ коро́в на вы́гоне** һыйырҙарҙы көтөүлектә көтөү

ВЫ́ГОНКА *ж*; *разг.*, *спец. см.* **вы́гнать** 2; **вы́гонка дёгтя** дегет ҡайнатыу

ВЫГОНЯ́ТЬ *несов. см.* **вы́гнать**

ВЫГОРА́ЖИВАТЬ *несов. см.* **вы́городить**

ВЫГОРА́ТЬ I *несов. см.* **вы́гореть** I

ВЫГОРА́ТЬ II *несов. см.* **вы́гореть** II

ВЫ́ГОРЕВШИЙ, -ая, -ее **1.** *прич. от* **вы́гореть** I; **вы́горевшие от со́лнца хлеба́** ҡояшта кибеп бөткән иген **2.** *прил.* ҡояшта уңған (янған), ҡояш ашаған; **вы́горевший плащ** ҡояшта уңған плащ

ВЫ́ГОРЕТЬ I *сов.* **1.** (*сгореть, высохнуть*) яныу, кибеп (янып, көйөп) бөтөү; **дом вы́горел** өй янып бөткән; **степь вы́горела** дала көйөп бөткән **2.** (*выцвести*) ҡояшта уңыу (яныу), уңып бөтөү, ҡояш ашау; **пла́тье вы́горело** күлдәк уңып бөткән

ВЫ́ГОРЕТЬ II *сов.*; *прост.* уңыу (уң булыу), (эш) бешеү, (эш) барып (килеп) сығыу; **де́ло вы́горело** эш беште

ВЫ́ГОРОДИТЬ *сов.* **1.** *что* (*отделить изгородью*) кәртәләү, кәртәләп алыу, ҡамалау; **вы́городить сад** баҡсаны кәртәләп алыу **2.** *кого-что*; *прост.* аралау, яҡлау, ҡурсалау, аралап ҡалыу, яҡлап алып ҡалыу; **вы́городить дру́га** дуҫты яҡлау

ВЫ́ГРАВИРОВАТЬ *сов. что* гравёрлау, гравюра яһау, соҡоп яҙыу, семәрләү

ВЫГРЕБА́ТЬ *несов. см.* **вы́грести**

ВЫГРЕБНО́Й, -ая, -ое сүп-сар түгә торған ♦ **выгребна́я я́ма** сүп-сар түгә торған соҡор

ВЫ́ГРЕСТИ *сов.* **1.** *что* һоҫоп алыу (сығарыу), көрәп алыу (сығарыу); **вы́грести жар из пе́чки** мейестәге ҡуҙҙы һоҫоп алыу **2.** (*вёслами*) ишеп (килеп) сығыу, ишеп барып етеү; **вы́грести к бе́регу** ярға ишеп килеп сығыу

ВЫГРУЖА́ТЬ *несов. см.* **вы́грузить**

ВЫГРУЖА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **вы́грузиться** **2.** *страд. от* **выгружа́ть**

ВЫ́ГРУЗИТЬ *сов. кого-что* (йөктө) бушатыу, бушатып бөтөрөү (алыу); **вы́грузить станки́** станоктарҙы бушатыу

ВЫ́ГРУЗИТЬСЯ *сов.* **1.** йөк бушатыу, бушатылыу; **су́дно вы́грузилось** судно бушатылды **2.** (*высадиться*) төшөү, төшөп ҡалыу, сығыу; **полк вы́грузился из эшело́на** полк эшелондан төшөп ҡалды

ВЫ́ГРУЗКА *ж см.* **вы́грузить**, **вы́грузиться**; **вы́грузка теплохо́да** теплоходтағы йөктө бушатыу; **ме́сто вы́грузки войск** ғәскәрҙең төшөү урыны

ВЫГРЫЗА́ТЬ *несов. см.* **вы́грызть**

ВЫ́ГРЫЗТЬ *сов. что* кимереп тишеү, кимереп ашау, кимереү

ВЫ́ГУЛ *м*; *с.-х.* **1.** *см.* **вы́гуляться** **2.** ялан кәртә, тышҡы кәртә

ВЫ́ГУЛЯТЬСЯ *сов.*; *с.-х.* һимереү

ВЫДАВА́ТЬ *несов. см.* **вы́дать**

ВЫДАВА́ТЬСЯ I *несов. см.* **вы́даться**

ВЫДАВА́ТЬСЯ II *страд. от* **выдава́ть**

ВЫ́ДАВИТЬ *сов. что* **1.** һығып (һытып, ҡыҫып) сығарыу; **вы́давить сок из лимо́на** лимондың һутын һығып сығарыу **2.** *перен.* көсләп (һығып) сығарыу; **вы́давить улы́бку** көсләп йылмайыу **3.** баҫып (этеп, төртөп) ватыу; **вы́давить стекло́** быяланы төртөп ватыу **4.** (*вытиснить*) баҫып төшөрөү (сығарыу, яһау), эҙ ҡалдырыу; **вы́давить рису́нок на же́сти** ҡалайға һүрәт баҫып төшөрөү

ВЫ́ДАВИТЬСЯ *сов.* **1.** сығыу (*ҡыҫыуҙан*, *һығыуҙан*); **па́ста вы́давилась из тю́бика** тюбиктан паста сыҡты **2.** килеп сығыу (төшөү), ватылыу (*баҫыуҙан*, *ҡыҫыуҙан*); **спи́нка сту́ла вы́давилась** ултырғыстың арты ватылған **3.** (*вытисниться*) сығыу, төшөү (*эҙ*, *рәсем һ.б. тураһында*)

ВЫДА́ВЛИВАТЬ *несов. см.* **вы́давить**

ВЫДА́ВЛИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **вы́давиться** **2.** *страд. от* **выда́вливать**

ВЫДА́ИВАТЬ *несов. см.* **вы́доить**

ВЫДА́ЛБЛИВАТЬ *несов. см.* **вы́долбить**

ВЫ́ДАНЬЕ: на вы́данье *уст.* еткән, кейәүгә бирерлек (ҡыҙ)

ВЫ́ДАТЬ *сов.* **1.** *что* биреү, өләшеү, таратыу; **вы́дать зарпла́ту** эш хаҡы биреү **2.** *кого-что* (*возвратить*) кире биреү (ҡайтарыу); **вы́дать перебе́жчика** ҡасып сығыусыны кире ҡайтарыу **3.** *кого-что* (*обнаружить*, *разоблачить*) асыу, фаш итеү, тотторору, һатыу, белгертеү, белдереү; **вы́дать та́йну** серҙе асыу; **не вы́дать своего́ состоя́ния** үҙеңдең хәлеңде белгертмәү; **вы́дать дру́га** дуҫты һатыу **4.** *за кого-что* (*представить не тем*) итеп (тип) күрһәтеү, тигән булыу; **вы́дать себя́ за знатока́ лошаде́й** үҙен аттар белгесе итеп күрһәтеү **5.** *что* (*добыть*) табыу, сығарыу, эшләп биреү; **вы́дать нефть сверх пла́на** пландан тыш нефть сығарыу ♦ **не вы́дай(те)!** һатма(ғыҙ)!, ҡотҡар(ығыҙ)!; **вы́дать себя́** үҙеңде-үҙең фаш итеү

ВЫ́ДАТЬСЯ *сов.* **1.** һонолоп (сығып, һерәйеп, ҡалҡып) тороу; **усту́п скалы́ вы́дался в мо́ре** ҡаяның киртләсе диңгеҙгә сығып тора **2.** (*отличиться*) айырылып (күренеп) тороу, айырылып сығыу; **ма́льчик вы́дался из гру́ппы** малай төркөмдән айырылып торҙо **3.** *разг.* (*оказаться*, *случиться*) тура килеү, булыу; **вы́дался со́лнечный день** ҡояшлы көн тура килде

ВЫ́ДАЧА *ж* **1.** *см.* **вы́дать** 1—3, 5; **вы́дача удостовере́ний** танытма биреү; **вы́дача проду́кции** продукция сығарыу; **вы́дача престу́пников** енәйәтселәрҙе тотторору **2.** (*то, что выдано*) бирелгән нәмә (*аҡса*, *тауар һ.б.*); **кру́пная вы́дача** күпләп бирелгән

ВЫДАЮ́ЩИЙСЯ, -аяся, -ееся **1.** *прич. от* **выдава́ться** 1, 2; **2.** *прил.* күренекле, атаҡлы, ҙур; **выдаю́щийся успе́х** ҙур уңыш; **выдаю́щийся актёр** күренекле актёр

ВЫДВИГА́ТЬ *несов. см.* **вы́двинуть**

ВЫДВИГА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **вы́двинуться** **2.** тартып (шыуҙырып, этеп) сығарылыу; **доска́ стола́ выдвига́ется** өҫтәл таҡтаһы тартып сығарыла **3.** *страд. от* **выдвига́ть**

ВЫДВИЖЕ́НЕЦ *м* үрләтелгән кеше

ВЫДВИЖЕ́НИЕ *с см.* **вы́двинуть**, **вы́двинуться**; **выдвиже́ние кандида́тов в депута́ты** депутатлыҡҡа кандидаттар күрһәтеү

ВЫДВИЖНО́Й, -ая, -ое шыуҙырмалы, тартып сығармалы; **выдвижна́я дверь** шыуҙырмалы ишек

ВЫ́ДВИНУТЬ *сов.* **1.** *что* этеп (тартып) сығарыу (күсереү), шылдырыу; **вы́двинуть стол на середи́ну ко́мнаты** өҫтәлде бүлмә уртаһына шылдырыу; **вы́двинуть я́щик стола́** өҫтәл тартмаһын тартып сығарыу **2.** *что* (алға) ҡуйыу, (алға) сығарыу; **вы́двинуть плечо́ вперёд** яурынды алға сығарыу **3.** *перен.* (*предложить для обсуждения*) тәҡдим итеү, күрһәтеү, ҡуйыу, ташлау; **вы́двинуть обвине́ние** ғәйеп ташлау; **вы́двинуть те́зис** тезис тәҡдим итеү **4.** күрһәтеү, үрләтеү, күтәреү, ҡуйыу; **вы́двинуть на до́лжность ма́стера** мастер вазифаһына күрһәтеү

ВЫ́ДВИНУТЬСЯ *сов.* **1.** алға сығыу, алға күсеү (китеү), алға барып урынлашыу; **пра́вый фланг вы́двинулся** уң фланг алға күсте; **вы́двинуться из толпы́** халыҡ төркөмөнән алға сығыу **2.** үрләү, күтәрелеү; **тала́нтливый арти́ст бы́стро вы́двинулся** һәләтле артист тиҙ күтәрелде

ВЫ́ДВОРИТЬ *сов. кого-что* ҡыуыу, һөрөү, ҡыуып (һөрөп) сығарыу; **вы́дворить за преде́лы страны́** илдән ҡыуып сығарыу

ВЫДВОРЯ́ТЬ *несов. см.* **вы́дворить**

ВЫ́ДЕЛ *м* **1.** уртаҡ мөлкәттең бүленгән өлөшө, бүлендек **2.** уртаҡ мөлкәтте бүлеп биреү

ВЫ́ДЕЛАТЬ *сов. что* **1.** оҫта итеп яһау (эшләү); **вы́делать рису́нок на ва́зе** вазала оҫта итеп биҙәк яһау **2.** (*обработать*) эшкәртеү, иләү; **вы́делать ко́жу** тире эшкәртеү

ВЫДЕЛЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **вы́делить**, **вы́делиться**; **выделе́ние в самостоя́тельное предприя́тие** үҙ аллы предприятиеға бүленеү; **выделе́ние по́та** тир (бүленеп) сығыу **2.** *обычно мн.* **выделе́ния** *физиол.* бүленде

ВЫДЕЛИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое *физиол.* бүлеп сығарыу …ы, бүлеп сығара торған; **выдели́тельные о́рганы** бүлеп сығарыу органдары

ВЫ́ДЕЛИТЬ *сов.* **1.** *кого-что* бүлеү, айырыу, бүлеп (айырып) алыу, бүлеп (айырып) биреү, бүлеп (айырып) сығарыу, бүлеп (айырып) сығыу; **вы́делить уча́сток для строи́тельства** төҙөлөш өсөн ер бүлеп биреү; **вы́делить гру́ппу вопро́сов** бер төркөм һорауҙы айырып алыу **2.** *кого-что* билдәләү, айырыу, айырып күрһәтеү (биреү); **вы́делить текст курси́вом** тексты курсив менән айырып күрһәтеү **3.** *кого-что*; *ист.* (*имущественно отделить*) башҡа сығарыу, айырып сығарыу; **вы́делить жена́того сы́на** өйләнгән улды башҡа сығарыу **4.** *что* (*вывести наружу, удалить*) бүлеп сығарыу, сығарыу; **вы́делить углеки́слый газ** углекислый газ бүлеп сығарыу

ВЫ́ДЕЛИТЬСЯ *сов.* **1.** айырылыу, бүленеү, айырылып (бүленеп) сығыу; **вы́делиться в самостоя́тельный отде́л** үҙ аллы бүлек булып айырылып сығыу; **вы́делиться из толпы́** төркөмдән айырылыу **2.** (*отличиться*) айырылып тороу; **вы́делиться среди́ рове́сников** йәштәштәр араһында айырылып тороу **3.** *ист.* башҡа сығыу, айырылып сығыу; **вы́делиться от роди́телей** ата-әсәнән башҡа сығыу

ВЫ́ДЕЛКА *ж* **1.** *см.* **вы́делать** — **выде́лывать**; **вы́делка ко́жи** тире иләү; **вы́делка кирпича́** кирбес һуғыу **2.** эшләнеш, эшкәртелеш, эшләнеү (эшкәртелеү) сифаты; **чи́стая вы́делка** таҙа эшләнеш ♦ **овчи́нка вы́делки не сто́ит** эшләгән ялы ла юҡ; бер тинлек ҡуян, ун тинлек зыян

ВЫДЕ́ЛЫВАТЬ *несов. что* **1.** *см.* **вы́делать 2.** эшләү, яһау, эшкәртеү, иләү, һуғыу, эшләп сығарыу; **выде́лывать пу́говицы** төймәләр эшләп сығарыу **3.** *разг.* (*вытворять*) ҡыландырыу, ҡыланыу

ВЫДЕЛЯ́ТЬ *несов. см.* **вы́делить**

ВЫДЕЛЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **вы́делиться 2.** *страд. от* **выделя́ть**

ВЫ́ДЕРГАТЬ *сов. что*; *разг.* тартып сығарыу, йолҡоп (һурып) сығарыу (бөтөрөү); **вы́дергать гво́зди** ҡаҙауҙарҙы һурып бөтөү

ВЫДЁРГИВАТЬ *несов. см.* **вы́дернуть**, **вы́дергать**

ВЫДЁРГИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **вы́дернуться 2.** *страд. от* **выдёргивать**

ВЫ́ДЕРЖАННОСТЬ *ж* **1.** эҙлеклелек, эҙмә-эҙлелек; **иде́йная вы́держанность** идея эҙмә-эҙлелеге **2.** тотанаҡлыҡ, сабырлыҡ; **отлича́ться вы́держанностью** тотанаҡлыҡ менән айырылып тороу

ВЫ́ДЕРЖАННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **вы́держать 2.** *прил.* эҙмә-эҙлекле; **вы́держанный стиль** эҙмә-эҙлекле стиль **3.** *прил.* тотанаҡлы, сабыр; **быть вы́держанным** тотанаҡлы булыу **4.** *прил.* оҙаҡ (торған) һаҡланған, тотолған, аҙау; **вы́держанное вино́** оҙаҡ һаҡланған шарап

ВЫ́ДЕРЖАТЬ *сов.* **1.** *кого-что* сыҙау, түҙеү, күтәреү; **мост вы́держит нагру́зку** күпер ауырлыҡты күтәрә алыр; **мото́р не вы́держит** мотор түҙә алмаҫ **2.** *кого-что* (*вытерпеть*) сыҙау, түҙеү, сыҙай (түҙә) алыу, күтәрә алыу; **вы́держать тяжёлые испыта́ния** ауыр һынауҙарға түҙеү **3.** *разг.* (*обычно с отрицанием*) тота алыу, тыя алыу, үҙен тотоп ҡалыу; **он не вы́держал и запла́кал** ул үҙен тота алманы һәм илап ебәрҙе **4.** *что* тотоу, бирә алыу; **вы́держать экза́мен** имтихан тотоу **5.** *что* (*соблюсти*) тотоу, үтәү, һаҡлау; **вы́держать за́данные разме́ры** бирелгән үлсәмде тотоу **6.** *что* оҙаҡ һаҡлау (тотоу), оҙаҡ тотоп сифатын яҡшыртыу; **вы́держать сыр** сырҙы ваҡыты еткәнсе тотоу ♦ **вы́держать не́сколько изда́ний** бер нисә баҫмаһы сығыу; **вы́держать па́узу** туҡталыш яһау; **вы́держать роль** аҙаҡҡаса үҙенсә тотоу; **вы́держать хара́ктер** бирешмәү, ныҡ тороу

ВЫДЕ́РЖИВАТЬ *несов. см.* **вы́держать** ♦ **не выде́рживает кри́тики** тәнҡиттән түбән, ҡәнәғәтләнерлек түгел, түбән сифатлы

ВЫ́ДЕРЖКА I *ж* **1.** тотанаҡлыҡ, сыҙамлыҡ, сабырлыҡ, түҙемлек; **прояви́ть большу́ю вы́держку** ҙур тотанаҡлыҡ күрһәтеү **2.** *см.* **вы́держать** 6; **вы́держка вина́** шарапты оҙаҡ тотоу **3.** *фото.* төшөрөү ваҡыты (*фотоаппарат объективын асыҡ тотоу ваҡыты*); **уме́ньшить вы́держку** төшөрөү ваҡытын кәметеү

ВЫ́ДЕРЖКА II *ж* өҙөмтә, өҙөк, цитата; **вы́держки из сочине́ний Ле́рмонтова** Лермонтов әҫәрҙәренән өҙөктәр

ВЫ́ДЕРНУТЬ *сов. что* һурып (тартып) алыу, һурып (тартып) сығарыу; **вы́дернуть гвоздь** ҡаҙауҙы һурып алыу; **вы́дернуть кольцо́ парашю́та** парашют дүңгәләген тартып сығарыу

ВЫ́ДЕРНУТЬСЯ *сов.* һурылып сығыу, тартылып сығыу; **гвоздь вы́дернулся** ҡаҙау һурылып сыҡты

ВЫДИРА́ТЬ *несов. см.* **вы́драть** I

ВЫ́ДОИТЬ *сов. кого-что* һауып алыу (бөтөү); **вы́доить коро́ву** һыйырҙы һауып алыу

ВЫ́ДОЛБИТЬ *сов. что* **1.** соҡоу, уйыу, соҡоп (уйып) яһау; **вы́долбить отве́рстие** тишек уйыу **2.** *прост.* (*вызубрить*) ҡат-ҡат уҡып ятлау; **вы́долбить стихи́** шиғырҙы ҡат-ҡат уҡып ятлау

ВЫ́ДОХ *м* үпкәнән (һауа) сығарыу, тын (һулыш) сығарыу; **обы́чный вы́дох** ғәҙәттәге һулыш сығарыу

ВЫ́ДОХНУТЬ *сов. что* (үпкәнән) тын (һулыш) сығарыу

ВЫ́ДОХНУТЬСЯ *сов.* **1.** айныу, көсө бөтөү, тәмен (еҫен) юғалтыу; **вино́ вы́дохлось** шараптың көсө бөткән **2.** *перен.*, *разг.* хәлдән тайыу, хәлһеҙләнеү, көсһөҙләнеү, көс бөтөү, һүнеү, һүрелеү, тыныу, тынып ҡалыу; **ата́ка вы́дохлась** һөжүм тынып ҡалды; **как он вы́дохся** ҡайһылай хәлһеҙләнгән ул

ВЫ́ДРА *ж* **1.** *зоол.* (*речная*) ҡама; (*морская*) ҡамсат **2.** (*мех*) ҡама, ҡама тиреһе, ҡамсат, ҡамсат тиреһе **3.** *прост.*, *бран.* ябыҡ, йәмһеҙ (*ҡатын-ҡыҙ тураһында*)

ВЫ́ДРАТЬ I *сов. что*; *разг.* йыртып (йолҡоп, ҡуптарып) алыу; **вы́драть листы́ из тетра́ди** дәфтәр биттәрен йыртып алыу

ВЫ́ДРАТЬ II *сов. кого*; *разг.* туҡмау, һыҙырыу; (*за уши*) ҡолағын бороу

ВЫ́ДРЕССИРОВАТЬ *сов. кого-что* өйрәтеп алыу, күнектереү; **вы́дрессировать медве́дя** айыуҙы өйрәтеп алыу

ВЫ́ДУБИТЬ *сов. что* дуплау, дуплап эшләү; **вы́дубить ко́жу** тире дуплау

ВЫ́ДУБИТЬСЯ *сов.* дупланыу

ВЫДУВА́ТЬ *несов. см.* **вы́дуть**

ВЫ́ДУВКА *ж см.* **вы́дуть**; **вы́дувка посу́ды** өрөп һауыт-һаба яһау

ВЫ́ДУМАТЬ *сов. что* **1.** уйлап табыу (сығарыу), башҡа килеү; **вы́думать что́-нибудь** берәй нәмә уйлап табыу **2.** *что* (булмаған нәмәне) уйлап табыу (сығарыу), күҙ алдына килтереү ♦ **не вы́думай(те)** *с неопр.* уйлап сығарма, бушты һөйләмә; **по́роха (по́роху) не вы́думает** әллә ҡайҙа китмәгән

ВЫ́ДУМКА *ж* **1.** *разг.* уйлап табыу (сығарыу); **он хитёр на вы́думки** ул уйлап сығарыуға оҫта **2.** алдыҡ, уйҙырма, ялған; **всё э́то одна́ вы́думка** былар бөтәһе лә уйҙырма ғына

ВЫ́ДУМЩИК *м* и **ВЫ́ДУМЩИЦА** *ж* **1.** *разг.* (*затейник*) уйлап сығарыусы (табыусы), мәҙәксе **2.** *уст.* (*лгун*) алдаҡсы, уйҙырмасы, ялғансы

ВЫДУ́МЫВАТЬ *несов. см.* **вы́думать**

ВЫ́ДУТЬ *сов. что* **1.** өрөү, өрөп сығарыу; **вы́дуть из тру́бки таба́к** төрөпкәнән тәмәкене өрөп сығарыу **2.** *разг.* (ел өрөп) һыуытыу; **дом вы́дуло** өйҙө ел һыуытҡан **3.** (*изготовить дутьём*) өрөп эшләү (яһау); **вы́дуть стекля́нный шар** өрөп быяла шар эшләү **4.** *прост.* (*выпить много чего-л.*) һемереп бөтөрөү, төбөн ялтыратыу ♦ **вы́дуть ого́нь** ут тоҡандырып ебәреү; **вы́дуть печь** *тех.* мейесте яғыуҙан туҡтатыу (*домна мейесен*)

ВЫДЫХА́ТЬ *несов. см.* **вы́дохнуть**

ВЫДЫХА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **вы́дохнуться** **2.** *страд. от* **выдыха́ть**

ВЫЕДА́ТЬ *несов. см.* **вы́есть**

ВЫ́ЕЗД *м* **1.** *см.* **вы́ехать** 1; **вы́езд в командиро́вку** командировкаға сығыу **2.** (*место*) сығыу юлы (урыны); **дом стоя́л на вы́езде из дере́вни** өй ауылдан сығыу юлында тора ине **3.** (*лошади с экипажем*) егеүле ат(тар), ат-арба

ВЫ́ЕЗДИТЬ *сов. кого* егеп (менеп) йөрөргә өйрәтеү

ВЫЕЗДНО́Й, -ая, -ое **1.** сығыу ...ы; **выездны́е воро́та** сығыу ҡапҡаһы **2.** юл ...ы, юл йөрөй торған; **выездны́е ло́шади** юл йөрөй торған аттар **3.** күсмә; **выездна́я се́ссия суда́** судтың күсмә сессияһы; **выездно́й спекта́кль** күсмә спектакль

ВЫЕЗЖА́ТЬ I *несов. см.* **вы́ехать**

ВЫЕЗЖА́ТЬ II *несов. см.* **вы́ездить**

ВЫ́ЕМ *м см.* **вы́емка**

ВЫ́ЕМКА *ж* **1.** *см.* **вы́нуть**; **вы́емка гру́нта** тупраҡ алыу **2.** (*вырез*) уйым; **вы́емка для рукава́** eң төбө уйымы **3.** (*углубление*) уйым, соҡор; (*в печи сбоку*) соҡалта; (*на конце стрелы*) киҙлек

ВЫ́ЕСТЬ *сов. что*; *разг.* **1.** (эсен, уртаһын) ашау; **вы́есть начи́нку пирога́** бәлештең эсен ашау **2.** (*о едких веществах*) ашау, яндырыу, әсеттереү, көйҙөрөү; **глаза́ вы́ело ды́мом** *безл.* төтөн күҙҙе әсеттерҙе; **кислота́ вы́ела кра́ску** кислота буяуҙы ашаған ♦ **вы́еденного яйца́ не сто́ит** һуҡыр бер тин дә тормай

ВЫ́ЕХАТЬ *сов.* **1.** сығыу, (сығып) китеү (*атта йәки машинала*); **вы́ехать со двора́** ишек алдынан сығып китеү **2.** килеп сығыу, килеп етеү; **вы́ехать на доро́гу** юлға килеп сығыу **3.** *на ком-чём*; *перен.*, *разг.* (*извлечь выгоду*) үҙе өсөн файҙаланыу, кеше елкәһендә йәшәү, кеше иҫәбендә йәшәү

ВЫ́ЖАТЬ I *сов. что* **1.** һығыу, һығып сығарыу; **вы́жать сок из лимо́на** лимондың һутын һығып сығарыу; **вы́жать бельё** кер һығыу **2.** *перен.* (*с трудом извлечь, получить*) (һығып) алыу, алып бөтөрөү, һығыу, файҙаланыу; **вы́жать после́дние си́лы** *из кого-л.* кемдеңдер аҡтыҡ көсөн һығып алыу **3.** (*вытолкнуть, вытеснить*) ҡыҫырыҡлау, ҡыҫырыҡлап сығарыу **4.** *спорт.* күтәреү; **вы́жать сто килогра́ммов** йөҙ килограмм күтәреү

ВЫ́ЖАТЬ II *сов. что*; *с.-х.* урыу, урып бөтөрөү; **вы́жать рожь** арышты урып бөтөрөү

ВЫ́ЖДАТЬ *сов. что* и *без доп.* көтөү, көтөп тороу (алыу), һағалау; **вы́ждать удо́бный слу́чай** уңайлы осраҡты көтөү

ВЫ́ЖЕЧЬ *сов. что* **1.** яндырыу, көйҙөрөү, яндырып (көйҙөрөп) бөтөрөү; **со́лнце вы́жгло траву́** ҡояш үләнде көйҙөрөп бөтөрҙө **2.** (*прожечь*) ашау, яндырыу, ашап (яндырып) тишеү; **хала́т вы́жжен кислото́й** халат кислотанан ашалған **3.** яндырып (көйҙөрөп) яһау, яндырып (көйҙөрөп) биҙәк төшөрөү, яндырып (көйҙөрөп) тамға һалыу; **вы́жечь клеймо́** көйҙөрөп тамға һалыу **4.** *разг.* (*очистить обжиганием*) яндырып (үртәп) таҙартыу; **вы́жечь печны́е тру́бы** мейес торбаһын үртәп таҙартыу **5.** *спец.* (*получить пережиганием*) яндырыу; **вы́жечь древе́сный у́голь** ағас күмере яндырыу

ВЫЖИВА́ТЬ I *несов. см.* **вы́жить** I

ВЫЖИВА́ТЬ II *несов. см.* **вы́жить** II

ВЫ́ЖИГА *м* и *ж*; *прост.* алдаҡсы, хәйләкәр

ВЫЖИГА́НИЕ *с см.* **выжига́ть**; **выжига́ние по де́реву** ағасты көйҙөрөп биҙәк төшөрөү; **выжига́ние угля́** күмер яндырыу

ВЫЖИГА́ТЬ *несов. см.* **вы́жечь**

ВЫЖИДА́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое көтеп тороу …ы; **выжида́тельная поли́тика** көтеп тороу сәйәсәте

ВЫЖИДА́ТЬ *несов.* көтеп (һағалап) тороу

ВЫ́ЖИМ *м*; *спорт.* күтәреү; **вы́жим шта́нги** штанга күтәреү

ВЫ́ЖИМКА *ж* һығыу, һығып алыу (сығарыу); **вы́жимка со́ка** һут һығып алыу

ВЫ́ЖИМКИ *только мн.* һығынты, төпрә; **виногра́дные вы́жимки** йөҙөм һығынтыһы; **конопля́ные вы́жимки** тарма төпрәһе

ВЫЖИНА́ТЬ *несов. см.* **вы́жать** II

ВЫ́ЖИТЬ I *сов.* **1.** иҫән (һау) ҡалыу; **ра́неный вы́жил** яралы иҫән ҡалды **2.** *разг.* (*прожить где-л. известное время*) йәшәп тороу; **вы́жили то́лько одну́ неде́лю** бер аҙна ғына йәшәп торҙолар **3.** *что* (*перенести, пережить*) баштан үткәреү, кисереү; **всё, что я вы́жил в пе́рвые дни ка́торги** һөргөндөң беренсе көнөндә минең кисергән нимәләр ♦ **вы́жить из па́мяти** хәтер бөтөү, онотоусан булып китеү (*картайыуҙан*); **вы́жить из ума́** алйыу, аҡылдан яҙыу (*картлыҡтан*)

ВЫ́ЖИТЬ II *сов. кого*; *разг.* ҡыҫырыҡлап (ҡыуып) сығарыу (сығарып ебәреү); **вы́жить с рабо́ты** эштән ҡыҫырыҡлап сығарып ебәреү

ВЫ́ЗВАТЬ *сов.* **1.** *кого-что* саҡырыу, саҡырып сығарыу (алыу); **вы́звать това́рища из ко́мнаты** иптәште бүлмәнән саҡырып сығарыу; **вы́звать к телефо́ну** телефонға саҡырыу **2.** *кого-что* саҡырыу; **вы́звать на соревнова́ние** ярышҡа саҡырыу; **вы́звать на разгово́р** һөйләшеүгә саҡырыу **3.** *что* уятыу, ҡуҙғатыу, килтереп сығарыу, тыуҙырыу, барлыҡҡа килтереү; **вы́звать гнев** асыу уятыу; **вы́звать насме́шки** оятлы булыу, көлкөгә ҡалыу ♦ **вы́звать к жи́зни** ғәмәлгә килтереү, ғәмәлләштереү, тормошҡа ашырыу

ВЫ́ЗВАТЬСЯ *сов.* үҙ өҫтөнә алыу, риза булыу, теләк белдереү, -рға/-ргә булыу; **вы́зваться помо́чь** ярҙам итергә теләк белдереү

ВЫ́ЗВОЛИТЬ *сов. кого-что*; *разг.* ҡотҡарыу, йолоу, йолоп алып ҡалыу, азат итеү; **вы́зволить из беды́** бәләнән ҡотҡарыу

ВЫЗВОЛЯ́ТЬ *несов. см.* **вы́зволить**

ВЫЗДОРА́ВЛИВАТЬ *несов. см.* **вы́здороветь**

ВЫ́ЗДОРОВЕТЬ *сов.* һауығыу, сәләмәтләнеү, һауығып етеү

ВЫЗДОРОВЛЕ́НИЕ *с см.* **вы́здороветь**; **выздоровле́ние больно́го** ауырыуҙың һауығыуы

ВЫ́ЗОВ *м* **1.** *см.* **вы́звать** 1; **вы́зов врача́ на́ дом** врачты өйгә саҡырыу; **вы́зов роди́телей в шко́лу** ата-әсәләрҙе мәктәпкә саҡыртып алыу; **прибы́ть по вы́зову** саҡырыу буйынса килеү (барыу) **2.** (*явочный документ*) саҡырыу ҡағыҙы; **яви́ться с вы́зовом на рука́х** саҡырыу ҡағыҙы менән килеү **3.** *кому-чему* ҡаршы булыу, ҡаршы килеү (сығыу); **бро́сить вы́зов** ҡаршы сығыу **4.** *уст.* (*требование дуэли, поединка*) дуэлгә саҡырыу

ВЫ́ЗОЛОТИТЬ *сов. что* алтын ялатыу (йүгертеү)

ВЫЗРЕВА́ТЬ *несов. см.* **вы́зреть**

ВЫ́ЗРЕТЬ *сов.* өлгөрөп (бешеп) етеү, өлгөрөү

ВЫЗУ́БРИВАТЬ *несов. см.* **вы́зубрить**

ВЫ́ЗУБРИТЬ *сов. что*; *разг.* мәғәнәһенә төшөнмәй ятлау

ВЫЗЫВА́ТЬ *несов. см.* **вы́звать**

ВЫЗЫВА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **вы́зваться** **2.** *страд. от* **вызыва́ть**

ВЫЗЫВА́ЮЩИЙ, -ая, -ее **1.** *прич. от* **вызыва́ть** **2.** *прил.* асыу килтергес (килтерерлек), дорфа; **вызыва́ющий посту́пок** асыу килтерерлек ҡылыныш

ВЫ́ИГРАТЬ *сов.* **1.** *кого-что* и *без доп.* отоу, отоп алыу; **вы́играть сто ты́сяч** йөҙ мең отоу **2.** *что* и *без доп.* отоу, еңеү, өҫтөнлөк (файҙа) алыу, өҫтөн (еңеп) сығыу; **населе́ние вы́играло бы от сниже́ния цен** хаҡтар төшөүҙән халыҡ файҙа алыр ине; **вы́играть бой** һуғышта еңеп сығыу; **вы́играть суде́бный проце́сс** суд процесында өҫтөнлөк алыу **3.** *в чём* уңышҡа ирешеү (өлгәшеү), ыңғай баһаланыу, ыңғай баһа алыу; **вы́играть в мне́нии** *чьём-л. кемдеңдер* фекерендә ыңғай баһаланыу ♦ **вы́играть вре́мя** ваҡыт отоу, ваҡытта отошҡа ирешеү

ВЫ́ИГРЫШ *м* **1.** отош, отоу; **кру́пный вы́игрыш** ҙур отош **2.** (*выгода*) файҙа, өҫтөнлөк; **име́ть вы́игрыш** файҙа алыу **3.** (*победа в чём-л.*) уңышҡа ирешеү (өлгәшеү), еңеп сығыу; **забо́титься о вы́игрыше де́ла** эштең уңышҡа өлгәшеүе хаҡында хәстәрләү ♦ **быть в вы́игрыше**: 1) отоу; 2) файҙа табыу, өҫтөнлөк алыу

ВЫ́ИГРЫШНЫЙ, -ая, -ое **1.** отошло; **вы́игрышный заём** отошло заём **2.** отошло, уңайлы, файҙалы, уңышлы; **вы́игрышный ход** отошло йөрөш; **вы́игрышное положе́ние** уңайлы хәл

ВЫ́ИСКАТЬ *сов. кого-что*; *разг.* эҙләп табыу; **вы́искать оши́бку в расчёте** иҫәп-хисапта хатаны эҙләп табыу

ВЫ́ИСКАТЬСЯ *сов.*; *разг.* табылыу, билдәле булыу, беленеү; **вы́искалось мно́го жела́ющих отпра́виться в экспеди́цию** *безл.* экспедицияға сығырға теләүселәр бик күп табылды

ВЫИ́СКИВАТЬ *несов. см.* **вы́искать**

ВЫИ́СКИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **вы́искаться** **2.** *страд. от* **выи́скивать**

ВЫ́ЙТИ *сов.* **1.** сығыу, сығып китеү; **вы́йти из ко́мнаты** бүлмәнән сығыу; **вы́йти в сад** баҡсаға сығыу; **войска́ вы́шли из го́рода** ғәскәрҙәр ҡаланан сығып китте **2.** *перен.* ҡатнашыуҙан туҡтау, сығып китеү, (ташлап) сығыу; **вы́йти из игры́** уйындан сығыу; **вы́йти из консервато́рии** консерваторияны ташлап сығып китеү **3.** сығыу, барып (килеп) сығыу; **вы́йти к реке́** йылғаға килеп сығыу; **вы́йти на доро́гу** юлға сығыу **4.** (*произойти из какой-л. среды*) булып (килеп) сы-

ғыу; **он вы́шел из наро́да** ул халыҡ араһынан сыҡҡан **5.** үҫеп сығыу, ҡалҡыу (*үҫемлектәр*) **6.** (*получиться*) (килеп) сығыу; **из него́ вы́йдет хоро́ший учи́тель** унан яҡшы уҡытыусы килеп сығасаҡ; **пло́хо вы́йти на фотогра́фии** фотографияла насар сығыу **7.** *за кого* сығыу; **вы́йти за́муж** кейәүгә сығыу **8.** баҫылып сығыу, нәшер ителеү; **вы́йти из печа́ти** баҫылып сығыу; **вы́шла но́вая кни́га** яңы китап нәшер ителде **9.** (*израсходоваться*) (тотонолоп) бөтөү, сығыу; **все де́ньги вы́шли** аҡса тотош бөттө **10.** (*случиться*) килеп сығыу, булыу; **вы́шла неприя́тность** күңелһеҙ хәл килеп сыҡты ♦ **вы́йти в лю́ди** кеше булыу, аяҡҡа баҫыу; **вы́йти в отста́вку** отставкаға (ялға) сығыу; **вы́йти в тира́ж** ҡулланылыштан сығыу, иҫкереү; **вы́йти из берего́в** ярҙан сығыу, ташыу; **вы́йти из во́зраста** йәше сығыу, ҡартайыу; **вы́йти из головы́ (па́мяти, ума́)** баштан (хәтерҙән, аҡылдан) сығыу; **вы́йти из дове́рия** ышаныстан сығыу; **вы́йти из коле́й** юлдан сығыу; **вы́йти из долго́в** бурыстан ҡотолоу; **вы́йти из положе́ния** ҡыйын хәлдән сығыу, ҡотолоу, яйын табыу; **вы́йти из преде́лов (грани́ц)** сиктән сығыу; **вы́йти из себя́** сығырҙан сығыу; **вы́йти из стро́я** сафтан сығыу (боҙолоу, ауырыу); **вы́йти из-под пера́** *кого* яҙылыу (*кем тарафынандыр*); **вы́йти нару́жу** асылыу, асыҡланыу, беленеү; **не вы́шел** *чем* килеп сыҡмау, тейешле кимәлдә булмау; **го́ды вы́шли** *кому*; *прост.*: 1) йәше етеү, балиғ булыу; 2) йәш үтеү

ВЫ́КАЗАТЬ *сов. что*; *разг.* күрһәтеү; **вы́казать хра́брость** батырлыҡ күрһәтеү

ВЫКА́ЗЫВАТЬ *несов. см.* **вы́казать**

ВЫКА́ЛЫВАТЬ *несов. см.* **вы́колоть**

ВЫКА́ПЫВАТЬ *несов. см.* **вы́копать**

ВЫ́КАРАБКАТЬСЯ *сов.*; *разг.* **1.** үрмәләп килеп сығыу; **вы́карабкаться из я́мы** соҡорҙан үрмәләп килеп сығыу **2.** *перен.* ҡотолоу, арыныу; **вы́карабкаться из боле́зни** ауырыуҙан арыныу

ВЫКАРА́БКИВАТЬСЯ *несов. см.* **вы́карабкаться**

ВЫКА́РМЛИВАТЬ *несов. см.* **вы́кормить**

ВЫ́КАТАТЬ *сов.* **1.** *что* тигеҙләү, шымартыу, тәгәрәтеп тигеҙләү; **вы́катать бельё** керҙе тәгәрәтеп тигеҙләү **2.** *кого-что*; *прост.* аунатыу, аунатып алыу (бөтөрөү); **вы́катать в снегу́** ҡарҙа аунатып алыу

ВЫ́КАТИТЬ *сов. что* **1.** тәгәрләтеп сығарыу; **вы́катить бо́чки из скла́да** мисkәләрҙе келәттән тәгәрләтеп сығарыу **2.** *разг.* (*быстро выехать*) килеп сығыу (*ҡапыл йүгереп, сабып*); **из-за угла́ вы́катил велосипе́д** мөйөштән велосипед килеп сыҡты **3.** *прост.* (*выпучить*) таҫрайтыу, аҡрайтыу, аҡайтыу; **вы́катить глаза́** күҙҙәрҙе таҫрайтыу

ВЫ́КАТИТЬСЯ *сов.* **1.** тәгәрәп (тәгәрәшеп) төшөү, тәгәрәп китеү; **я́блоки вы́катились из корзи́ны** алмалар кәрзиндән тәгәрәшеп төштө **2.** *разг.* (*выехать*) килеп сығыу; **маши́на вы́катилась со двора́** ишек алдынан машина килеп сыҡты **3.** *прост.* (*выпучиться — о глазах*) таҫрайыу, аҡрайыу, аҡайыу, аҡшайыу (*күҙ тураһында*)

ВЫКА́ТЫВАТЬ I *несов. см.* **вы́катать**

ВЫКА́ТЫВАТЬ II *несов. см.* **вы́катить**

ВЫКА́ТЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **вы́катиться** **2.** *страд. от* **выка́тывать** II

ВЫ́КАЧАТЬ *сов. что* **1.** һурып (һурҙырып) сығарыу, һурҙырыу; **вы́качать во́здух** һауа һурҙырып сығарыу; **вы́качать во́ду насо́сом** насос менән һыу һурҙырыу **2.** *перен.*, *прост.* (*постепенно отобрать*) һурып алыу, әкренләп алып бөтөрөү; **вы́качать все де́ньги** бөтә аҡсаны әкренләп алып бөтөрөү

ВЫКА́ЧИВАНИЕ *с см.* **выка́чивать**; **выка́чивание не́фти** нефть һурҙырыу

ВЫКА́ЧИВАТЬ *несов. см.* **вы́качать**

ВЫКА́ШИВАТЬ *несов. см.* **вы́косить**

ВЫКА́ШЛИВАТЬ *несов. см.* **вы́кашлять**

ВЫ́КАШЛЯТЬ *сов. что*; *разг.* йүткереп сығарыу (сығарып бөтөрөү)

ВЫКИ́ДЫВАТЬ *несов. см.* **вы́кинуть**

ВЫ́КИДЫШ *м* **1.** (*у женщины*) бала төшөү; (*у кобылы*) ҡолон һалыу; (*у коровы*) быҙау һалыу; (*у овец и коз*) бәрәс һалыу **2.** (*плод*) етлекмәй (үле) тыуған бала, етлекмәй (үле) тыуған быҙау (ҡолон, бәрәс)

ВЫ́КИНУТЬ *сов.* **1.** *см.* **вы́бросить**; **вы́кинуть ста́рые газе́ты** иҫке гәзиттәрҙе сығарып ташлау **2.** *перен.* (*исключить*) сығарып ташлау, төшөрөү, төшөрөп ҡалдырыу; **из пе́сни сло́ва не вы́кинешь** йырҙан һүҙҙәрҙе төшөрөп ҡалдырып булмай **3.** (*выставить*) сығарып ҡуйыу, һуҙыу; **лежа́ть, вы́кинув вперёд ру́ки** ҡулдарҙы алға һуҙып ятыу **4.** (*вывесить*) күтәреү, сығарып элеү (аҫыу); **вы́кинуть кра́сный флаг** ҡыҙыл флаг күтәреү **5.** *кого-что* и *без доп.*; *прост.* (*преждевременно разрешиться от бремени*) (бала) төшөү, (ҡолон, быҙау, бәрәс) һалыу **6.** *что*; *разг.* (көтмәгәндә) эшләү, эшләп ташлау (ҡуйыу); **вы́кинуть но́мер** көтмәгәндә берәй нәмә эшләп ҡуйыу ♦ **вы́кинуть из головы́** *см.* **вы́бросить**; **вы́кинуть на у́лицу** *см.* **вы́бросить**

ВЫКИПА́ТЬ *несов. см.* **вы́кипеть**

ВЫ́КИПЕТЬ *сов.* ҡайнап бөтөү (парға әйләнеү); **вода́ вы́кипела** һыу ҡайнап бөттө

ВЫ́КИПЯТИТЬ *сов. что*; *разг.* ҡайнатып сығарыу (алыу), яҡшылап ҡайнатыу, ҡайнатып таҙартыу; **вы́кипятить бельё** керҙе яҡшылап ҡайнатыу; **вы́кипятить шприц** шприцты ҡайнатып таҙартыу

ВЫ́КЛАДКА *ж* **1.** *разг. см.* **вы́ложить** 3; **вы́кладка газопро́вода кирпичо́м** газ торбаһын кирбес менән ҡаплау **2.** *уст.* (*накладной узор*) өҫтән һалынған биҙәк; **сапоги́ с резны́ми вы́кладками** өҫтән һалынған биҙәкле итектәр **3.** *обычно*

мн. **вы́кладки** (*расчёты, вычисления*) хисаплау, иҫәпләү, иҫәп-хисап; **математи́ческие вы́кладки** математик иҫәп-хисап **4.** *воен.* һалдат кәрәк-ярағы

ВЫКЛА́ДЫВАТЬ *несов. см.* **вы́ложить**

ВЫ́КЛЕВАТЬ *сов. что* **1.** суҡып сығарыу (алыу) **2.** (*склевать всё*) сүпләп (ашап) бөтөрөү; **пти́цы вы́клевали зерно́** ҡоштар орлоҡто сүпләп бөтөргән

ВЫ́КЛЕВАТЬСЯ *сов. см.* **выклёвываться**

ВЫКЛЁВЫВАТЬ *несов. см.* **вы́клевать**

ВЫКЛЁВЫВАТЬСЯ *несов. страд. от* **выклёвывать**

ВЫКЛИКА́ТЬ *несов.* **1.** *кого-что* и *без доп.* исемләп саҡырыу (саҡырып алыу, саҡырып сығарыу); **выклика́ть больны́х** ауырыуҙарҙы исемләп саҡырыу **2.** *что* и *без доп.*; *разг.* (*громко выкрикивать*) ҡысҡырыу, ҡысҡырып әйтеү (уҡыу), ҡысҡырып сығарыу

ВЫКЛИ́КИВАТЬ *несов. см.* **выклика́ть**

ВЫ́КЛИКНУТЬ *сов.* **1.** *кого-что* (*кликнув, позвать*) саҡырып сығарыу (алыу) **2.** *что* и *без доп.* (*громко объявить*) ҡысҡырып әйтеү, ҡысҡырыу

ВЫ́КЛЮНУТЬ *сов. см.* **вы́клевать**

ВЫКЛЮЧА́ТЕЛЬ *м* выключатель, һүндергес

ВЫКЛЮЧА́ТЬ *несов. см.* **вы́ключить**

ВЫКЛЮЧА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **вы́ключиться** **2.** *страд. от* **выключа́ть**

ВЫ́КЛЮЧИТЬ *сов.* **1.** *что* өҙөү, һүндереү, туҡтатыу; **вы́ключить свет** утты һүндереү; **вы́ключить ра́дио** радионы туҡтатыу; **вы́ключить мото́р** моторҙы һүндереү **2.** *кого-что* төшөрөп ҡалдырыу, сығарыу, сығарып (алып) ташлау; **вы́ключить из спи́ска** исемлектән төшөрөп ҡалдырыу

ВЫ́КЛЮЧИТЬСЯ *сов.* **1.** өҙөлөү, туҡтау, һүнеү; **свет вы́ключился** ут һүнде **2.** (*устраниться, исчезнуть*) юҡ булыу, (юҡҡа) сығыу

ВЫКЛЯ́НЧИВАТЬ *несов. см.* **вы́клянчить**

ВЫ́КЛЯНЧИТЬ *сов. что*; *разг.* теләнеү, һораныу, теләнеп (һоранып) алыу; **вы́клянчить де́ньги** теләнеп аҡса алыу

ВЫ́КОВАТЬ *сов. что* **1.** сүкеп (һуғып) яһау (эшләү); **вы́ковать подко́ву** даға сүкеп алыу **2.** *перен.* үҫтереү, тәрбиәләп үҫтереү, етештереү, булдырыу; **вы́ковать ка́дры** кадрҙар (тәрбиәләп) үҫтереү

ВЫКО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **вы́ковать**

ВЫКОВЫ́РИВАТЬ *несов. см.* **вы́ковырять**

ВЫ́КОВЫРНУТЬ *сов. см.* **вы́ковырять**

ВЫ́КОВЫРЯТЬ *сов. что*; *разг.* соҡоп (аҡтарып, ҡутарып) сығарыу (алыу)

ВЫКОЛА́ЧИВАТЬ *несов. см.* **вы́колотить**

ВЫ́КОЛОСИТЬСЯ *сов.* башаҡланыу, башаҡ ебәреү, баш ҡоҫоу; **рожь вы́колосилась** арыш баш ҡоҫҡан

ВЫ́КОЛОТИТЬ *сов. что* **1.** һуғып (бәреп, һуҡҡылап) сығарыу; **вы́колотить клин** шынаны һуғып сығарыу **2.** *перен.*, *разг.* (*получить, применяя насилие*) ҡыҫып (тартып, көсләп, өҙөп-йолҡоп) алыу; **вы́колотить нало́ги** һалымды көсләп алыу **3.** ҡаҡҡылау, ҡағып таҙартыу; **вы́колотить ковёр** келәмде ҡағып таҙартыу **4.** *спец.* һуҡҡылап йомшартыу; **вы́колотить ко́жу** күнде һуҡҡылап йомшартыу

ВЫ́КОЛОТЬ *сов. что* **1.** төртөп (сәнсеп) тишеү; **вы́колоть бума́гу** ҡағыҙҙы төртөп тишеү **2.** (*нанести узор*) сәнсеп-сәнсеп (биҙәк) яһау (һалыу); **вы́колоть узор** сәнсеп-сәнсеп биҙәк һалыу **3.** ярып (бүлеп) алыу, ярып (бүлеп, умырып) төшөрөү, ярып (бүлеп) сығарыу; **вы́колоть глы́бу льда** боҙ киҫәген умырып төшөрөү ♦ **(темно́,) хоть глаз вы́коли** күҙгә төртһәң күренмәҫлек, дөм-ҡараңғы

ВЫ́КОПАТЬ *сов.* **1.** *что* ҡаҙыу; **вы́копать коло́дец** ҡоҙоҡ ҡаҙыу **2.** *кого-что* ҡаҙыу, ҡаҙып сығарыу (алыу); **вы́копать карто́фель** картуф ҡаҙыу **3.** *кого-что*; *перен.*, *разг.* ҡаҙып (соҡоп) сығарыу, табып алыу; **отку́да ты вы́копал таку́ю кни́гу?** һин бындай китапты ҡайҙан таптың?

ВЫ́КОРМИТЬ *сов. кого-что* **1.** ашатып (тәрбиәләп) үҫтереү; **вы́кормить ребёнка гру́дью** баланы күкрәк һөтө менән тәрбиәләп үҫтереү **2.** *прост.* (*накормить — о лошади*) туйғансы ашатыу (*атты*); **пу́тники вы́кормили лошаде́й и пусти́лись да́льше в путь** юлсылар аттарын туйғансы ашаттылар һәм юлдарын дауам иттеләр

ВЫ́КОРМЫШ *м*; *прост.* **1.** үкһеҙ быҙау (ҡолон, бәрәс) **2.** *перен.*, *презр.* ҡәбәхәт, әшәке кеше, әҙәм аҡтығы

ВЫ́КОРЧЕВАТЬ *сов. что* **1.** төпләү, тамырынан аҡтарыу, ҡуптарыу; **вы́корчевать пни** төптәрҙе ҡуптарыу **2.** *перен.* тамырын ҡоротоу (бөтөрөү), төбө-тамыры менән юҡ итеү; **вы́корчевать бюрократи́зм** бюрократизмды тамырынан бөтөрөү

ВЫ́КОСИТЬ *сов. что* сабып бөтөү (сығыу); **вы́косить поля́ну** яланды сабып сығыу

ВЫКРА́ИВАТЬ *несов. см.* **вы́кроить**

ВЫ́КРАСИТЬ *сов. что* буяу, буяп сығыу (бөтөрөү); **вы́красить в зелёный цвет** йәшел төҫкә буяп сығыу

ВЫ́КРАСИТЬСЯ *сов.* **1.** буялыу, буяу инеү (һеңеү); **пла́тье хорошо́ вы́красилось** күлдәккә буяу яҡшы ингән **2.** *разг.* (*запачкаться краской*) (буяуға) буялыу, буялып бөтөү, бысранып бөтөү; **ма́льчик весь вы́красился** малай буялып бөткән **3.** *разг.* (*выкрасить себе волосы*) сәс(те) буяу

ВЫ́КРАСТЬ *сов. кого-что* урлау, урлап алыу (китеү)

ВЫКРА́ШИВАТЬ *несов. см.* **вы́крошить**

ВЫКРА́ШИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **вы́крошиться** **2.** *страд. от* **выкра́шивать**

ВЫ́КРИК *м* ҡысҡырыу, ҡысҡырған тауыш

ВЫКРИ́КИВАТЬ *несов. см.* **вы́крикнуть**

ВЫ́КРИКНУТЬ *сов. что* и *без доп.* **1.** (*громко крикнуть*) ҡысҡырыу, ҡысҡырып әйтеү **2.** *уст.* ҡысҡырып саҡырыу; **вы́крикнуть носи́льщиков** йөк ташыусыларҙы ҡысҡырып саҡырыу

ВЫ́КРИСТАЛЛИЗОВАТЬСЯ *сов.* **1.** *хим.* кристаллашыу, кристалдар барлыҡҡа килеү, кристалға әүерелеү **2.** *перен.* формалашыу, барлыҡҡа килеү, ойошоу; **вы́кристаллизовались но́вые отноше́ния** яңы мөнәсәбәттәр барлыҡҡа килде

ВЫКРИСТАЛЛИЗО́ВЫВАТЬСЯ *несов. см.* **вы́кристаллизоваться**

ВЫ́КРОИТЬ *сов. что* **1.** киҫеү, бесеү; **вы́кроить пла́тье** күлдәк бесеү **2.** *перен.* янға ҡалдырыу, арттырыу, табыу (*ниндәйҙер маҡсатта*); **вы́кроить вре́мя** ваҡыт табыу; **вы́кроить де́ньги** аҡса арттырыу

ВЫ́КРОЙКА *ж* өлгө, кейем өлгөһө; **шить по вы́кройке** өлгө буйынса тегеү

ВЫ́КРОШИТЬ *сов. что*; *разг.* ваҡлау, ваҡлап бөтөрөү

ВЫ́КРОШИТЬСЯ *сов.* кителеп (ваҡланып) төшөү (бөтөү); **зу́бы вы́крошились** тештәр кителеп төштө

ВЫКРУТА́СЫ *только мн*; *разг.* **1.** ҡыланыу, борғаланыу-һырғаланыу, борғоланыу, ҡылансыҡ хәрәкәттәр; **выде́лывать нога́ми вся́ческие выкрута́сы** аяҡтар менән төрлө ҡылансыҡ хәрәкәттәр яһау **2.** *перен.* ҡыланыу, артыҡ биҙәү; **говори́ть с выкрута́сами** ҡыланып һөйләү

ВЫ́КРУТИТЬ *сов. что* **1.** (*свить*) ишеү, ишеп яһау; **вы́крутить верёвку** бау ишеү **2.** *разг.* (*вывернуть*) бороп алыу (сығарыу); **вы́крутить ла́мпочку** лампочканы бороп алыу **3.** *прост.* һығыу, һығып бөтөрөү (алыу); **вы́крутить бельё** керҙе һығып алыу

ВЫ́КРУТИТЬСЯ *сов.* **1.** (*вывинтиться*) боролоп сығыу; **ла́мпочка вы́крутилась** лампочка боролоп сыҡты **2.** *перен.* (*выпутаться*) ҡотолоу, арыныу, ҡоро (йырып) сығыу; **вы́крутиться из тру́дного положе́ния** ауыр хәлдән ҡоро сығыу

ВЫКРУ́ЧИВАТЬ *несов. см.* **вы́крутить**

ВЫКРУ́ЧИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **вы́крутиться** **2.** *страд. от* **выкру́чивать**

ВЫ́КУП *м* **1.** *см.* **вы́купить**; **вы́куп зало́женных веще́й** залогҡа һалынған әйберҙәрҙе түләп алыу **2.** (*плата, деньги*) түләү; **вы́куп за неве́сту** йәрәшелгән ҡыҙ өсөн мәһәр, ҡалым; **вы́куп за пле́нника** әсир өсөн түләү

ВЫ́КУПАТЬ *сов. кого-что* йыуындырыу, һыу индереү, ҡойондороу, йыуындырып алыу; **вы́купать ребёнка** баланы йыуындырыу

ВЫКУПА́ТЬ *несов. см.* **вы́купить**

ВЫ́КУПАТЬСЯ *сов.* ҡойоноу, һыу инеү

ВЫ́КУПИТЬ *сов. кого-что* **1.** түләп алыу; **вы́купить пла́тье** күлдәкте түләп алыу **2.** (*освободить, уплатив деньги*) аҡса түләп ҡотҡарыу; **вы́купить из нево́ли** тотҡонлоҡтан аҡса түләп ҡотҡарыу

ВЫ́КУПИТЬСЯ *сов.* аҡса түләп азатлыҡ алыу; **вы́купиться из пле́на** аҡса түләп әсирлектән ҡотолоу

ВЫКУПНО́Й, -ая, -ое түләү ...ы, түләп алыу ...ы; **выкупны́е де́ньги** түләү аҡсаһы

ВЫКУ́РИВАТЬ *несов. см.* **вы́курить**

ВЫ́КУРИТЬ *сов.* **1.** *что* тартып бөтөрөү; **вы́курить папиро́су** бер папирос тартып бөтөрөү **2.** *кого-что* төтәсләү, төтәсләп сығарыу; **вы́курить лису́ из норы́** төлкөнө өңөнән төтәсләп сығарыу; **вы́курить пчёл из у́лья** умартанан ҡорттарҙы төтәсләү **3.** *перен.*, *разг.* ҡыуып сығарыу; **вы́курить из ко́мнаты** *кого* бүлмәнән ҡыуып сығарыу

ВЫЛА́ВЛИВАТЬ *несов. см.* **вы́ловить**

ВЫ́ЛАЗКА *ж* **1.** *воен.* сабауыл, сабауыл яһау; **ночны́е вы́лазки** төнгө сабауыл; **соверши́ть вы́лазку в расположе́ние врага́** дошман урынлашҡан ергә сабауыл яһау **2.** *перен.* (*враждебный выпад*) дошманлыҡ сығышы, ҡаршы сығыу **3.** йөрөргә сығыу; **лы́жная вы́лазка** саңғыла йөрөргә сығыу

ВЫ́ЛАКАТЬ *сов. что* **1.** эсеп (ялап) бөтөрөү (*бесәй, эт һымаҡ хайуандар тураһында*); **ко́шка вы́лакала молоко́** бесәй һөттө эсеп бөтөргән **2.** *перен.*, *прост.* (*о человеке*) һемереп бөтөрөү, эсеп (ялап) бөтөрөү

ВЫЛА́МЫВАТЬ *несов. см.* **вы́ломать**

ВЫ́ЛЕЖАТЬ *сов.*; *разг.* ятыу; **больно́й вы́лежал в посте́ли це́лую неде́лю** ауырыу аҙна буйы түшәктә ятты

ВЫ́ЛЕЖАТЬСЯ *сов.* **1.** *разг.* оҙаҡ ятыу, ятып тороу, ятып хәл алыу; **больно́му необходи́мо вы́лежаться** ауырыуға ятып торорға кәрәк **2.** өлгөрөп еткәнсе ятыу, ятып өлгөрөү (бешеү); **гру́ши должны́ вы́лежаться** армыт ятып өлгөрөргә тейеш

ВЫЛЁЖИВАТЬ *несов. см.* **вы́лежать**

ВЫЛЁЖИВАТЬСЯ *несов. см.* **вы́лежаться**

ВЫЛЕЗА́ТЬ *несов. см.* **вы́лезти**

ВЫ́ЛЕЗТИ и **ВЫ́ЛЕЗТЬ** *сов.* **1.** сығыу, үрмәләп (тырмашып, шыуышып) сығыу; **вы́лезти из я́мы** соҡорҙан үрмәләп сығыу **2.** *прост.* сығыу; **вы́лезти из ва́нны** ваннанан сығыу; **вы́лезти из маши́ны** машинанан сығыу **3.** *перен.*, *прост.* сығыу; **вы́лезти из нужды́** мохтажлыҡтан сығыу **4.** *разг.* сығыу; **во́лосы вы́лезли из-под ша́пки** бүрек аҫтынан сәстәре сыҡҡан **5.** (*выпасть — о волосах, шерсти*) ҡойолоу, ейеп төшөү

ВЫ́ЛЕПИТЬ *сов. кого-что* әүәләп яһау, йәбештереү, һылау; **вы́лепить бюст** әүәләп бюст яһау

ВЫЛЕПЛЯ́ТЬ *несов. см.* **вы́лепить**

ВЫ́ЛЕТ *м* **1.** *см.* **вы́лететь** 1—3; **вы́лет пчёл за взя́тком** бал ҡорттарының бал (ем) артынан осоуҙары; **вы́лет самолёта с аэродро́ма** самолёттың аэродромдан осоп китеүе **2.** осош; **соверши́ть три вы́лета в день** көнөнә өс осош яһау

ВЫЛЕТА́ТЬ *несов. см.* **вы́лететь**

ВЫ́ЛЕТЕТЬ *сов.* **1.** осоп сығыу (китеү); **из за́рослей вы́летели ря́бчики** ҡыуаҡлыҡтан селдәр осоп сыҡты **2.** (*на самолёте*) осоу, осоп китеү; **вы́лететь в Москву́** Мәскәүгә осоу **3.** атылып сығыу, юғарыға атылыу, бәреп сығыу; **из коте́льной вы́летел пар** ҡаҙанлыҡтан пар бәреп сыҡты; **из буты́лки вы́летела про́бка** шешәнән бөкө атылып сыҡты **4.** *перен.*, *разг.* барып (килеп) төшөү, осоп барып (килеп) төшөү, йығылып төшөү; **вы́лететь из седла́** эйәрҙән осоп барып төшөү; **стёкла вы́летели из о́кон** тәҙрәләрҙән быялалар килеп төштө **5.** *перен.* атылып (сабып, йүгереп) килеп сығыу; **эскадро́н вы́летел из ле́са** эскадрон урмандан сабып килеп сыҡты **6.** *перен.*, *прост.* сығарылыу, ҡыуылыу; **вы́лететь из университе́та** университеттан ҡыуылыу ♦ **вы́лететь из головы́ (из па́мяти)** баштан (хәтерҙән) сығыу; **вы́лететь пу́лей** атылып килеп сығыу; **вы́лететь в трубу́** бөлөү, бөлгөнлөккә төшөү, фәҡирләнеү

ВЫЛЕ́ЧИВАТЬ *несов. см.* **вы́лечить**

ВЫЛЕ́ЧИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **вы́лечиться 2.** *страд. от* **выле́чивать**

ВЫ́ЛЕЧИТЬ *сов. кого-что* (дауалап) һауыҡтырыу, сәләмәтләндереү

ВЫ́ЛЕЧИТЬСЯ *сов.* (дауаланып) һауығыу, сәләмәтләнеү

ВЫЛИВА́ТЬ *несов. см.* **вы́лить**

ВЫЛИВА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **вы́литься 2.** *страд. от* **вылива́ть**

ВЫ́ЛИЗАТЬ *сов.* **1.** *кого-что* ялау, ялап алыу (ҡуйыу); **вы́лизать таре́лку** тәрилкәне ялап ҡуйыу **2.** *что*; *перен.*, *разг.* таҙартыу, тап-таҙа итеү; **вы́лизать столо́вую** ашхананы тап-таҙа итеү

ВЫЛИ́ЗЫВАТЬ *несов. см.* **вы́лизать**

ВЫ́ЛИНЯТЬ *сов.* **1.** уңыу, уңып бөтөү; **пла́тье вы́линяло** күлдәк уңған **2.** (*об овце, корове*) баҡтаһын ҡойоу; (*о козе*) дебетен ҡойоу; (*о птице*) төләү; (*о диких зверях*) йөн (ҡау) ҡойоу

ВЫ́ЛИТЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **вы́лить 2.** *прил.*; *разг.* (*похожий*) оҡшаған, һуйып ҡаплаған, торғаны, тас, тап, нәҡ; **мой брат — вы́литый оте́ц** минең ағайым тас атайым инде

ВЫ́ЛИТЬ *сов. что* **1.** түгеү, ҡойоу, ағыҙыу, ҡойоп (түгеп, ағыҙып) ебәреү; **вы́лить во́ду из ведра́** биҙрәләге һыуҙы түгеү **2.** (*изготовить литьём*) ҡойоу, ҡойоп яһау (эшләү); **вы́лить ста́тую** һын ҡойоу

ВЫ́ЛИТЬСЯ *сов.* **1.** (*вытечь*) ағыу, түгелеү, ҡойолоу, ҡойолоп (түгелеп, ағып) бөтөү **2.** *во что*; *перен.* (*принять какой-л. вид, форму*) кәүҙәләнеү, төҫкә инеү, форма алыу, әүерелеү, әйләнеү

ВЫ́ЛОВИТЬ *сов. кого-что* **1.** тотоу, тотоп алыу; **вы́ловить бревно́ из реки́** йылғанан бүрәнә тотоп алыу **2.** *разг.* (*истребить ловлей*) һөҙөп (тотоп) бөтөрөү

ВЫ́ЛОЖИТЬ *сов. что* **1.** алып (сығарып) һалыу; **вы́ложить ве́щи из чемода́на** сумаҙандан әйберҙәрҙе сығарып һалыу **2.** *перен.*, *разг.* әйтеп бөтөрөү, бөтәһен әйтеү (һөйләп, әйтеп биреү); **он вы́ложил всё, о чём ду́мал** ул нимә тураһында уйлаһа, бөтәһен дә әйтеп бөтөрҙө **3.** түшәү, ҡаплау, түшәп (ҡаплап) сығыу; **вы́ложить пол парке́том** иҙәнде паркет менән ҡаплау **4.** (*сложить, соорудить*) һалыу, ҡороу; **вы́ложить фунда́мент** нигеҙ һалыу

ВЫ́ЛОМАТЬ *сов. что* ватыу, ватып (һындырып, емереп) сығарыу, ватып (һындырып) алыу; **вы́ломать дверь** ишекте ватыу

ВЫ́ЛОЩЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **вы́лощить 2.** *прил.* фырт, ҡупшы

ВЫ́ЛОЩИТЬ *сов.* **1.** *что* ялтыратыу, шымартыу; **вы́лощить парке́т** паркетты ялтыратыу **2.** *кого*; *перен.* тыштан ялтыратыу, ҡупшылатыу

ВЫ́ЛУДИТЬ *сов. что* ҡурғашлау, ҡурғаш йүгертеү; **вы́лудить ме́дную посу́ду** еҙ һауыт-һабаға ҡурғаш йүгертеү

ВЫ́ЛУПИТЬ *сов. что*; *прост.* **1.** моронлатыу, йомортҡа ҡабығынан сығартыу **2.** *прост.*, *груб.* (*о глазах*) аҡайтыу, бәзерәйтеү

ВЫ́ЛУПИТЬСЯ *сов.* **1.** моронлау, йомортҡа ҡабығынан сығыу; **утя́та вы́лупились** өйрәк себештәре моронлап сыҡты **2.** *прост.*, *груб.* аҡайыу, бәзерәйеү

ВЫЛУ́ЩИВАТЬ *несов. см.* **вы́лущить**

ВЫ́ЛУЩИТЬ *сов. что* **1.** таҙартыу, әрсеү; **вы́лущить лук** һуған әрсеү **2.** *мед.* ҡырҡып алыу, таҙартыу, алыу (*хирургия ысулы менән*)

ВЫ́МАЗАТЬ *сов.* **1.** *что* һылау, һылап сығыу (бөтөрөү), буяу, буяп сығыу (бөтөрөү); **вы́мазать печь гли́ной** мейесте балсыҡ менән һылау **2.** *кого-что*; *разг.* бысратыу, буяу, бысратып (буяп) бөтөрөү

ВЫ́МАЗАТЬСЯ *сов.*; *разг.* бысраныу, буялыу, бысранып (буялып) бөтөү

ВЫМА́ЗЫВАТЬ *несов. см.* **вы́мазать**

ВЫМА́ЗЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **вы́мазаться 2.** *страд. от* **выма́зывать**

ВЫМА́ЛИВАТЬ *несов. см.* **вы́молить**

ВЫМА́НИВАТЬ *несов. см.* **вы́манить**

ВЫ́МАНИТЬ *сов. кого-что* **1.** алдап сығарыу; **вы́манить врага́ из заса́ды** дошманды йәшеренгән еренән алдап сығарыу **2.** *что*; *прост.* хәйләләп (алдап) алыу; **вы́манить обеща́ние** вәғәҙәһен хәйләләп алыу; **вы́манить де́ньги** аҡсаһын алдап алыу

ВЫ́МАРАТЬ *сов. что*; *прост.* **1.** бысратыу, буяу, бысратып (буяп) бөтөрөү; **вы́марать ру́ки**

в кра́ске ҡулдарҙы буяуға бысратып бөтөрөү **2.** (*вычеркнуть, зачеркнуть*) һыҙғылап бөтөрөү, һыҙып ташлау

ВЫ́МАРАТЬСЯ *сов.*; *прост.* бысраныу, буялыу, бысранып (буялып) бөтөү

ВЫМА́РЫВАТЬ *несов. см.* **вы́марать**

ВЫМА́ТЫВАТЬ *несов. см.* **вы́мотать**

ВЫМА́ЧИВАТЬ *несов. см.* **вы́мочить**

ВЫМЕ́НИВАТЬ *несов. см.* **вы́менять**

ВЫ́МЕНЯТЬ *сов. кого-что* алмашып алыу, алмашыу; **вы́менять костю́м на сапоги́** костюмды итеккә алмашыу

ВЫ́МЕРЕТЬ *сов.* **1.** үлеп (ҡырылып) бөтөү, ҡороу (*нәҫел ҡалдырмайынса*); **пле́мя вы́мерло** ҡәбилә ҡырылып бөткән **2.** (*о растениях, животных*) бөтөү, юҡҡа сығыу; **э́тот вид расте́ний вы́мер** үҫемлектәрҙең был төрө бөткән **3.** (*обезлюдеть, опустеть*) кешеһеҙ ҡалыу, бушап ҡалыу

ВЫМЕРЗА́ТЬ *несов. см.* **вы́мерзнуть**

ВЫ́МЕРЗНУТЬ *сов.* **1.** (*погибнуть от мороза*) туңып (өшөп) үлеү **2.** (*превратиться в лёд*) туңыу, туңып боҙға әйләнеү

ВЫМЕ́РИВАТЬ *несов. см.* **вы́мерить**

ВЫ́МЕРИТЬ *сов. что* үлсәү, үлсәп сығыу; **вы́мерить пло́щадь ко́мнаты** бүлмәнең майҙанын үлсәп сығыу

ВЫ́МЕСИТЬ *сов. что* иҙеү, баҫыу; **вы́месить те́сто** ҡамыр баҫыу

ВЫ́МЕСТИ *сов. что* һепереү, һепереп сығарыу; **вы́мести му́сор** сүп-сарҙы һепереп сығарыу

ВЫ́МЕСТИТЬ *сов. что, на ком-чём* ҡоһорон ҡайтарыу, үс алыу (ҡандырыу)

ВЫ́МЕТАТЬ I *сов. что* **1.** *разг.* һалып (ташлап) сығыу; **вы́метать не́вод** йылымды һалып сығыу **2.** (*отложить икру*) һалыу, сәсеү; **вы́метать икру́** ыуылдырыҡ сәсеү **3.** (*выпустить наружу*) ебәреү, сығарыу, ҡоҫоу; **вы́метать ко́лос** баш ҡоҫоу

ВЫ́МЕТАТЬ II *сов. что* (*петли*) күкләү, типсеү, салып (йүрмәп) тегеү

ВЫМЕТА́ТЬ *несов. см.* **вы́мести**

ВЫМЁТЫВАТЬ I *несов. см.* **вы́метать** I

ВЫМЁТЫВАТЬ II *несов. см.* **вы́метать** II

ВЫ́МЕШАТЬ *сов. что* болғатып ҡушыу (аралаштырыу); **вы́мешать и́звесть с песко́м** әзбизды ҡом менән болғатып аралаштырыу

ВЫМЕ́ШИВАТЬ I *несов. см.* **вы́месить**

ВЫМЕ́ШИВАТЬ II *несов. см.* **вы́мешать**

ВЫМЕЩА́ТЬ *несов. см.* **вы́местить**

ВЫМИРА́НИЕ *с* ҡороу, бөтөү, үлеп (ҡырылып) бөтөү (*нәҫел ҡалдырмайынса*); **вымира́ние ро́да** ырыуҙың ҡырылып бөтөүе

ВЫМИРА́ТЬ *несов. см.* **вы́мереть**

ВЫМОГА́ТЕЛЬ *м* көслөк менән алыу, ҡурҡытып (мәжбүр итеп) алыусы, талаусы

ВЫМОГА́ТЬ *несов. что* ҡурҡытып (көслөк менән) алыу, талау

ВЫМОКА́ТЬ *несов. см.* **вы́мокнуть** 2, 3

ВЫ́МОКНУТЬ *сов.* **1.** һыуланыу, еүешләнеү, сыланыу, лыс һыу булыу; **вы́мокнуть до ни́тки** лыс һыу булыу **2.** ебеү, ебенеү, һыуҙа тоҙо сығып бөтөү; **мя́со вы́мокло** иттең тоҙо сығып бөткән **3.** (*о растениях*) сереү, бурһыу; **хлеб на поля́х вы́мок** яландарҙа иген серегән

ВЫМОЛА́ЧИВАТЬ *несов. см.* **вы́молотить**

ВЫ́МОЛВИТЬ *сов. что* әйтеү, өндәшеү, һүҙ ҡушыу; **вы́молвить сло́во** һүҙ әйтеү

ВЫ́МОЛИТЬ *сов. что* ялынып (үтенеп, ялбарып) һорау; **вы́молить проще́ние** ғәфү итеүен ялбарып һорау

ВЫ́МОЛОТ *м*; *с.-х.* **1.** *см.* **вы́молотить 2.** һуғып алынған (һуғылған) ашлыҡ, төшөм

ВЫ́МОЛОТИТЬ *сов. что*; *с.-х.* һуғыу, һуғып алыу (бөтөрөү); **вы́молотить горо́х** борсаҡты һуғып бөтөрөү

ВЫМОРА́ЖИВАТЬ *несов. см.* **вы́морозить**

ВЫ́МОРИТЬ *сов. кого-что* ҡырып (үлтереп) бөтөрөү

ВЫ́МОРОЗИТЬ *сов.* **1.** *что* һыуытыу, һыуытып бөтөрөү; **вы́морозить дом** өйҙө һыуытыу **2.** *кого-что* туңдырып үлтереү, һыуытып ҡырыу; **вы́морозить育 тарака́нов** тараҡандарҙы туңдырып үлтереү **3.** *что* туңдырыу, туңдырып киптереү; **вы́морозить бельё** керҙе туңдырып киптереү

ВЫ́МОРОЧНЫЙ, -ая, -ое вариҫһыҙ (эйәһеҙ) ҡалған; **вы́морочное иму́щество** вариҫһыҙ ҡалған мөлкәт

ВЫ́МОСТИТЬ *сов. что* юлға (урамға) таш (асфальт) түшәү, йәйеү, түшәп (йәйеп) сығыу; **вы́мостить доро́гу** юлға таш (асфальт) түшәп сығыу

ВЫ́МОТАТЬ *сов.* **1.** *что*; *разг.* урап (сырмап) бөтөрөү; **вы́мотать два мотка́ ни́ток** ике йомғаҡ епте урап бөтөрөү **2.** (*измучить*) хәлде бөтөрөү, хәлдән тайҙырыу, әлһерәтеү; **вы́мотать си́лы** хәлдән тайҙырыу ♦ **вы́мотать (всю) ду́шу** теңкәгә тейеү, үҙәккә үткәреү

ВЫ́МОТАТЬСЯ *сов.*; *разг.* **1.** *что* уралып бөтөү, уралыу; **из пря́жи вы́мотался оди́н клубо́к** ептән бер йомғаҡ уралды **2.** (*устать, измучиться*) хәл бөтөү, хәлдән тайыу, әлһерәү, йонсоу, интегеү

ВЫ́МОЧИТЬ *сов.* **1.** *кого-что* һыулау, еүешләү, сылатыу, еүешләп (сылатып) бөтөү; **дождь вы́мочил оде́жду** ямғыр кейемде һыуланы **2.** *что* ебетеү, һыуҙа тотоп йомшартыу (тоҙон сығарыу); **вы́мочить лён** етен ебетеү; **вы́мочить селёдку** селёдканы һыуға һалып тоҙон сығарыу **3.** *что* (*о растениях*) серетеү, бурһытыу

ВЫ́МПЕЛ *м* вымпел; **вручи́ть вы́мпел** вымпел тапшырыу

ВЫМУ́ЧИВАТЬ *несов. см.* **вы́мучить**

ВЫ́МУЧИТЬ *сов. что* **1.** *уст.* мәжбүр итеү, (нимәгәлер) көслөк менән ирешеү **2.** *разг.* көсәнеп табыу (яҙыу, яһау); **вы́мучить ри́фму** рифманы көсәнеп табыу

ВЫ́МУШТРОВАТЬ *сов. кого-что; разг.* муштра менән өйрәтеү, ҡаты тәртипкә өйрәтеү

ВЫМЫВА́НИЕ *с* **1.** *см.* **вымыва́ть 2.** йыуыу, йыуып өңөү, ашау; **вымыва́ние соле́й из по́чвы** тупраҡтан тоҙҙарҙы йыуыу

ВЫМЫВА́ТЬ *несов. см.* **вы́мыть**

ВЫ́МЫСЕЛ *м* **1.** хыял, фантазия **2.** (*ложь*) алдыҡ, уйҙырма, ялған

ВЫ́МЫТЬ *сов.* **1.** *кого-что* йыуыу, йыуып алыу (бөтөрөү, сығыу); **вы́мыть посу́ду** һауыт-һабаны йыуып алыу **2.** *что* (*сделать вымоину*) өңөү, йыуып яһау; **дождь вы́мыл я́му** ямғыр йыуып соҡор яһаған

ВЫ́МЫТЬСЯ *сов.* йыуыныу, йыуынып алыу (сығыу); **вы́мыться в ба́не** мунсала йыуыныу

ВЫ́МЫШЛЕННЫЙ, -ая, -ое уйҙырма, ялған, уйлап сығарылған; **вы́мышленное сообще́ние** ялған хәбәр

ВЫ́МЯ *с* елен; **вы́мя коро́вы** һыйыр елене

ВЫНА́ШИВАТЬ *несов. см.* **вы́носить**

ВЫ́НЕСТИ *сов.* **1.** *кого-что* сығарыу, алып сығыу, сығарып ҡуйыу (бөтөрөү); **вы́нести стол из ко́мнаты** бүлмәнән өҫтәлде сығарыу **2.** *что* (*поместить*) урынлаштырыу, сығарып яҙыу; **вы́нести примеча́ния в коне́ц кни́ги** иҫкәрмәләрҙе китаптың аҙағына урынлаштырыу **3.** *что* ҡабул итеү, сығарыу, әйтеү; **вы́нести предложе́ние на собра́ние** тәҡдимде йыйылышҡа сығарыу; **вы́нести благода́рность** рәхмәт әйтеү (белдереү) **4.** *кого-что* сығарыу, сығарып ташлау; **волна́ вы́несла ло́дку на бе́рег** тулҡын кәмәне ярға сығарып ташлаған **5.** *что; перен.* алыу, килеү, килеп сығыу; **вы́нести хоро́шее впечатле́ние** яҡшы тәьҫир алыу **6.** *что* алға сығарыу, һоноу; **вы́нести но́гу вперёд** аяҡты алға сығарыу **7.** *что* сыҙау, түҙеү; **вы́нести си́льную боль** көслө ауыртыуға сыҙау ♦ **вы́нести сор из избы́** ығы-зығыны ситкә таратыу (сығарыу); **вы́нести за ско́бки** *мат.* йәйәләр тышына сығарыу; **вы́нести на свои́х плеча́х** берәй ауыр эште башҡарып сығыу; **куда́ крива́я ни вы́несет** тейһә тейенгә, теймәһә ботаҡҡа; ни булһа, шул булыр

ВЫ́НЕСТИСЬ *сов.* атылып сығыу, атылып (ҡапыл) килеп сығыу

ВЫНИМА́ТЬ *несов. см.* **вы́нуть**

ВЫНИМА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **вы́нуться 2.** *разг.* (*выдвигаться*) алыныу; **я́щик стола́ не вынима́ется** өҫтәл тартмаһы алынмай **3.** *страд. от* **вынима́ть**

ВЫ́НОС *м* **1.** *см.* **вы́нести** 1—4, 6; **2.** *спец.* (*способ запряжки лошадей*) мисәү, мисәүләп (сыбаталап) егеү **3.** (*то, что выносится текущей водой*) ләм

ВЫ́НОСИТЬ *сов.* **1.** *кого* (*ребёнка*) буй күтәреү, ҡарында йөрөтөү **2.** *что; перен.* башта йөрөтөү, уйлап еткереү; **вы́носить иде́ю** идеяны уйлап еткереү **3.** *что; разг.* туҙҙырыу ♦ **вы́носить на (свои́х) рука́х** ҡарап үҫтереү

ВЫНОСИ́ТЬ *несов. см.* **вы́нести** ♦ **не выноси́ть** *кого-что* яратмау, күрә алмау

ВЫ́НОСИТЬСЯ *сов.* **1.** башта йөрөү, өлгөрөп етеү, уйлап еткерелеү **2.** *разг.* туҙыу, ылбырау, туҙып (ылбырап) бөтөү; **подкла́дка совсе́м вы́носилась** эслек бөтөнләй туҙып бөткән

ВЫНОСИ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **вы́нестись 2.** *страд. от* **выноси́ть**

ВЫ́НОСКА *ж* **1.** *разг. см.* **вы́нести** 1, 2; **2.** (*сноска*) иҫкәрмә, аңлатма; **вы́носка под чёрточкой** һыҙыҡ аҫтындағы иҫкәрмә

ВЫНО́СЛИВОСТЬ *ж* түҙемле (сыҙамлы) булыу, түҙемлелек, сыҙамлылыҡ; **облада́ть выно́сливостью** түҙемле булыу

ВЫНО́СЛИВЫЙ, -ая, -ое түҙем, түҙемле, сыҙам, сыҙамлы, бирек; **выно́сливая ло́шадь** бирек ат

ВЫ́НУДИТЬ *сов. кого-что* мәжбүр итеү; **вы́нудить дать обеща́ние** вәғәҙә бирергә мәжбүр итеү

ВЫНУЖДА́ТЬ *несов. см.* **вы́нудить**

ВЫ́НУТЬ *сов.* **1.** *кого-что* алыу, сығарыу, тартып (һурып) сығарыу; **вы́нуть из карма́на плато́чек** кеҫәнән ҡулъяулыҡ алыу **2.** *что; разг.* (*сделать выемку*) уйып алыу, уйым эшләү ♦ **вынь да поло́жь** сығар ҙа һал, һуҡты ла күпте (*ҡәтғи талап тураһында*)

ВЫ́НУТЬСЯ *сов.* алыныу, сығыу

ВЫ́НЫРНУТЬ *сов.* **1.** ҡалҡыу, ҡалҡып (килеп) сығыу **2.** *перен., разг.* ҡапыл килеп сығыу, ҡапыл күренеү; **из переу́лка вы́нырнула маши́на** тыҡрыҡтан ҡапыл машина килеп сыҡты

ВЫ́НЮХАТЬ *сов. что; прост.* **1.** (*разыскать по запаху*) еҫкәп (еҫенән) табыу **2.** *перен.* (*разузнать*) еҫкәнеп белеү, һоранып (һораштырып) белеү

ВЫНЮ́ХИВАТЬ *несов. см.* **вы́нюхать**

ВЫНЯ́НЧИВАТЬ *несов. см.* **вы́нянчить**

ВЫ́НЯНЧИТЬ *сов. кого-что; разг.* ҡарап (тәрбиәләп) үҫтереү; **на свои́х рука́х вы́нянчить** ҡулда ҡарап үҫтереү

ВЫ́ПАД *м* **1.** *см.* **вы́пасть** 1, 2; **2.** *спорт.* алға баҫыу (ынтылыу, атлау), алға (сығарыу, ташлау) һоноу (*аяҡты*) **3.** (*враждебное выступление*) дошмансыл сығыш, дошмансыл баҫымсылыҡ; **вы́пад агре́ссоров** агрессорҙарҙың дошмансыл сығышы

ВЫПАДА́ТЬ *несов. см.* **вы́пасть**

ВЫПАДЕ́НИЕ *с см.* **вы́пасть** 1, 2, 3; **выпаде́ние из па́мяти** хәтерҙән төшөп ҡалыу; **выпаде́ние моло́чных зубо́в** һөт тештәренең төшөүе; **выпаде́ние оса́дков** яуым-төшөмдөң булыуы

ВЫПА́ИВАТЬ *несов. см.* **вы́поить**

ВЫПА́ЛИВАТЬ *несов. см.* **вы́палить**

ВЫ́ПАЛИТЬ *сов.; разг.* **1.** (*выстрелить*) атыу, атып ебәреү; **вы́палить вверх** өҫкә ҡарай атып ебәреү **2.** *что; перен.* әйтеп ташлау (һалыу, биреү), теҙеп һалыу; **ра́зом вы́палить обо всём** бөтәһе тураһында ла бер юлы әйтеп биреү

ВЫПА́ЛЫВАТЬ *несов. см.* **вы́полоть**

ВЫПА́РИВАТЬ *несов. см.* **вы́парить**

ВЫПА́РИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **вы́париться** **2.** *страд. от* **выпа́ривать**

ВЫ́ПАРИТЬ *сов.* **1.** *что* бешекләү, парлау; **вы́парить бельё** кер бешекләү **2.** *что* ҡайнатып табыу, парға әйләндереп айырыу; **вы́парить соль** һыуҙы парға әйләндереп тоҙ табыу **3.** *кого*; *разг.* (*в бане*) сабыу

ВЫ́ПАРИТЬСЯ *сов.* **1.** (*очиститься*) бешекләнеү, бешекләнеп таҙарыу **2.** парға (быуға) әйләнеп бөтөү, ҡайнап бөтөү; **вода́ вы́парилась** һыу парға әйләнеп бөткән **3.** *разг.* (*в бане*) сабыныу

ВЫПА́РХИВАТЬ *несов. см.* **вы́порхнуть**

ВЫПА́РЫВАТЬ *несов. см.* **вы́пороть** I

ВЫ́ПАС *м* **1.** көтөү; **вы́пас скота́** мал көтөү **2.** (*пастбище*) көтөүлек, утлау, үреш

ВЫ́ПАСТЬ *сов.* **1.** ҡолап (йығылып) төшөү, төшөп китеү (ҡалыу); (*о волосах*) ҡойолоу; **тру́бка вы́пала из рук** трубка ҡулдан төшөп китте; **письмо́ вы́пало** хат төшөп китте **2.** *перен.*, *разг.* төшөп ҡалыу, сығыу, юйылыу; **вы́пасть из игры́** уйындан төшөп ҡалыу; **всё вы́пало из па́мяти** бөтәһе лә хәтерҙән сыҡҡан **3.** (*об осадках*) яуыу, төшөү; **вы́пал снег** ҡар яуҙы; **вы́пала роса́** ысыҡ төшкән **4.** тура килеү, эләгеү, тейеү, сығыу, насип булыу; **тру́дная до́ля вы́пала ей** уға ауыр яҙмыш тура килде **5.** *спорт.* (алға, ситкә, һонолған аяҡтарға) баҫым яһау ♦ **вы́пасть на до́лю** *чью*, *кому* өлөшөнә төшөү, насип булыу

ВЫ́ПАЧКАТЬ *сов. кого-что*; *разг.* бысратыу, бысратып (буяп) бөтөрөү; **вы́пачкать пла́тье** күлдәкте бысратыу

ВЫ́ПАЧКАТЬСЯ *сов.*; *разг.* бысраныу, бысранып (буялып) бөтөү

ВЫПЕКА́ТЬ *несов. см.* **вы́печь**

ВЫПЕКА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **вы́печься** **2.** *страд. от* **выпека́ть**

ВЫ́ПЕРЕТЬ *сов. кого-что* **1.** *разг.* (*вытолкнуть*) этеп (төртөп) сығарыу **2.** *что разг.* (*выдавить, вытеснить*) баҫып (ҡыҫып) сығарыу; **осе́вшая кры́ша вы́перла сте́ну** баҫылған түбә стенаны баҫып сығарған **3.** *прост.* (*исключить, выгнать*) ҡыуып сығарыу, ҡыуыу, бушатыу; **вы́переть из учи́лища** училищенан ҡыуыу

ВЫ́ПЕСТОВАТЬ *сов. кого-что*; *перен.*, *уст.* тәрбиәләп (ҡарап) үҫтереү

ВЫ́ПЕЧКА *ж* **1.** бешереү; **вы́печка хле́ба** икмәк бешереү **2.** бешерелгән ашамлыҡтар (*ондан*)

ВЫ́ПЕЧЬ *сов.* *что* **1.** (*испечь*) бешереү **2.** (*пропечь*) бешереп (еткереү) ҡуйыу

ВЫ́ПЕЧЬСЯ *сов.* бешеп етеү

ВЫПИВА́ТЬ *несов.* **1.** *см.* **вы́пить** **2.** *разг.* (*иметь склонность к спиртному*) эскеләү

ВЫ́ПИВКА *ж*; *разг.* **1.** эсеү, эске, эскелек мәжлесе **2.** (*спиртное, вино*) иҫерткес эсемлек, араҡы, шарап

ВЫПИ́ЛИВАТЬ *несов. см.* **вы́пилить**

ВЫ́ПИЛИТЬ *сов.* *что* **1.** бысыу, бысып уйыу; **вы́пилить проём для две́ри** ишек яһау өсөн уйым бысыу **2.** бысып яһау; **вы́пилить ра́му** рамды бысып яһау

ВЫПИРА́ТЬ *несов.* **1.** *см.* **вы́переть** **2.** *разг.* (*выдаваться вперёд*) сығып (сусайып) тороу, сусайыу, тумпайыу, тумпайып сығыу

ВЫ́ПИСАТЬ *сов.* **1.** *что* яҙып алыу, күсереп (яҙып) алыу; **вы́писать фо́рмулы из уче́бника** дәреслектән формулалар күсереп алыу **2.** *что* (*написать тщательно*) тырышып яҙыу, ентекләп яҙыу, еренә еткереп яҙыу; **вы́писать бу́квы** хәрефтәрҙе еренә еткереп яҙыу **3.** *что* (*тщательно нарисовать*) ентекләп төшөрөү (яһау); **вы́писать берёзу** ҡайын һүрәтен ентекләп төшөрөү **4.** *что* яҙып биреү, яҙҙырып алыу, яҙып тоттороу; **вы́писать квита́нцию** квитанция яҙып биреү; **вы́писать счёт** счёт яҙҙырып алыу **5.** *что* яҙылыу, алдырыу; **вы́писать газе́ту** гәзиткә яҙылыу **6.** *кого-что* сығарыу, төшөрөү, төшөрөп ҡалдырыу; **вы́писать из больни́цы** хәстәхананан сығарыу **7.** *кого-что* (*письменно вызвать*) саҡыртыу, саҡыртып (саҡырып) алыу (алдырыу); **вы́писать к себе́ семью́** ғаиләне үҙ янына саҡыртып алыу

ВЫ́ПИСАТЬСЯ *сов.* сығыу, исемлектән төшөү; **вы́писаться из больни́цы** хәстәхананан сығыу

ВЫ́ПИСКА *ж* **1.** *разг. см.* **вы́писать** 1, 4—7; **вы́писка цита́т** цитаталар күсереп алыу; **вы́писка квита́нций** квитанциялар яҙып биреү; **вы́писка книг** китаптар алдырыу **2.** (*выдержка, цитата*) күсермә, өҙөмтә; **вы́писка из прика́за** приказдан күсермә; **вы́писка из протоко́ла** протоколдан өҙөмтә

ВЫПИ́СЫВАТЬ *несов. см.* **вы́писать**

ВЫПИ́СЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **вы́писаться** **2.** *страд. от* **выпи́сывать**

ВЫ́ПИТЬ *сов.* **1.** *что*, *чего* эсеү, эсеп ебәреү (бөтөрөү); **вы́пить стака́н ча́ю** бер стакан сәй эсеү **2.** *за кого-что* и *без доп.*; *разг.* (*о питье спиртных напитков*) эсеү; **он лю́бит вы́пить** ул эсергә ярата

ВЫПИ́ХИВАТЬ *несов. см.* **вы́пихнуть**

ВЫ́ПИХНУТЬ *сов. кого-что*; *разг.* төртөп (этеп, ҡыҫырыҡлап) сығарыу; **вы́пихнуть из толпы́** халыҡ араһынан ҡыҫырыҡлап сығарыу

ВЫ́ПЛАВИТЬ *сов.* *что* иретеү, иретеп алыу (сығарыу); **вы́плавить чугу́н** суйын иретеү

ВЫ́ПЛАВИТЬСЯ *сов.* иреү, иреп сығыу (*суйын, тимер һ.б.*)

ВЫ́ПЛАВКА *ж* **1.** *см.* **вы́плавить**; **вы́плавка ста́ли** ҡорос иретеү **2.** иретелгән металл; **су́точная вы́плавка** бер тәүлектә иретелгән металл

ВЫПЛАВЛЯ́ТЬ *несов. см.* **вы́плавить**

ВЫПЛАВЛЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **вы́плавиться** **2.** *страд. от* **выплавля́ть**

ВЫ́ПЛАКАТЬ *сов. что* **1.** илап бушаныу (таратыу, еңеләйтеү); **вы́плакать го́ре** ҡайғыны илап еңеләйтеү **2.** *разг.* (*выпросить со слезами*) күҙ йәше менән һорап алыу, илап һорап алыу; **вы́плакать де́ньги** илап аҡса һорап алыу ♦ **вы́плакать все глаза́** илап күҙҙәрҙе шешендереү, үтә күп илау

ВЫ́ПЛАКАТЬСЯ *сов.* илап эс бушатыу (ҡайғы таратыу), туйғансы илау

ВЫПЛА́КИВАТЬ *несов. см.* **вы́плакать**

ВЫ́ПЛАТА *ж* түләү; **вы́плата до́лга** бурысты түләү

ВЫ́ПЛАТИТЬ *сов. что* түләү, биреү, түләп бөтөү

ВЫПЛА́ЧИВАТЬ *несов. см.* **вы́платить**

ВЫПЛЁВЫВАТЬ *несов. см.* **вы́плюнуть**

ВЫ́ПЛЕСКАТЬ *сов. что* сайпылтыу, сайпылтып түгеү; **вы́плескать чай из ча́шки** сынаяҡтан сәйҙе сайпылтып түгеү

ВЫ́ПЛЕСКАТЬСЯ *сов.* сайпылыу, сайпылып түгелеү; **вода́ вы́плескалась из ведра́** күнәктән һыу сайпылып түгелгән

ВЫПЛЁСКИВАТЬ *несов. см.* **вы́плескать**

ВЫПЛЁСКИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **вы́плескаться**, **вы́плеснуться 2.** *страд. от* **выплёскивать**

ВЫ́ПЛЕСНУТЬ *сов. что* түгеү, түгеп (ҡойоп) ебәреү, һирпеү; **вы́плеснуть оста́тки ча́я** ҡалған сәйҙе һирпеү

ВЫ́ПЛЕСНУТЬСЯ *сов.* сайпылып түгелеү, сайпылып (түгелеп) китеү

ВЫ́ПЛЕСТИ *сов. что* **1.** тағатып (һүтеп) алыу; **вы́плести ле́нту из косы́** таҫманы сәс толомонан тағатып алыу **2.** үреү, үреп яһау (эшләү); **вы́плести корзи́ну** кәрзин үреү

ВЫ́ПЛЕСТИСЬ *сов.* һүтелеү, тағатылыу, һүтелеп (тағатылып) төшөү, һүтелеп (тағатылып) сығыу; **ле́нта вы́плелась из косы́** таҫма сәс толомонан тағатылып сыҡҡан

ВЫПЛЕТА́ТЬ *несов. см.* **вы́плести**

ВЫПЛЕТА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **вы́плестись 2.** *страд. от* **выплета́ть**

ВЫПЛЫВА́ТЬ *несов. см.* **вы́плыть**

ВЫ́ПЛЫТЬ *сов.* **1.** һыу өҫтөнә ҡалҡып сығыу, (ҡоро ергә) йөҙөп сығыу; **вы́плыть на бе́рег** ярға йөҙөп сығыу **2.** *перен.* тыуыу, барлыҡҡа килеү, килеп сығыу; **вы́плыл но́вый вопро́с** яңы һорау тыуҙы **3.** *перен.* (*появиться — о солнце, луне*) сығыу, күренеү, ҡалҡыу; **из-за туч вы́плыла луна́** болоттар араһынан ай күренде

ВЫ́ПЛЮНУТЬ *сов. что* төкөрөү, төкөрөп сығарыу (ташлау)

ВЫПЛЯ́СЫВАТЬ *несов. что* и *без доп.*; *разг.* ҡыланып бейеү, төрлө хәрәкәттәр яһап бейеү

ВЫ́ПОИТЬ *сов. кого* эсереп үҫтереү (тәрбиәләү); **вы́поить телёнка молоко́м** быҙауҙы һөт эсереп үҫтереү

ВЫПОЛА́СКИВАТЬ *несов. см.* **вы́полоскать**

ВЫПОЛЗА́ТЬ *несов. см.* **вы́ползти**

ВЫ́ПОЛЗОК *м* ҡабыҡ, ҡау; **змеи́ный вы́ползок** йылан ҡабығы

ВЫ́ПОЛЗТИ *сов.* (шыуышып, һөйрәлеп) килеп сығыу; **змея́ вы́ползла** йылан шыуышып килеп сыҡты

ВЫПОЛНЕ́НИЕ *с см.* **вы́полнить**; **выполне́ние пла́на** планды үтәү; **выполне́ние рабо́ты** эште башҡарыу

ВЫПОЛНИ́МЫЙ, -ая, -ое үтәрлек, үтәлерлек, үтәй алырлыҡ, үтәлмәле; **выполни́мое зада́ние** үтәй алырлыҡ йөкләмә

ВЫ́ПОЛНИТЬ *сов. что* **1.** үтәү, атҡарыу, башҡарыу, үтәп (атҡарып, башҡарып) сығыу; **вы́полнить приказа́ние** бойороҡ үтәү; **вы́полнить план** план үтәү **2.** (*создать*) яһау, эшләү; **вы́полнить маке́т** макет яһау

ВЫПОЛНЯ́ТЬ *несов. см.* **вы́полнить**

ВЫ́ПОЛОСКАТЬ *сов. что* сайҡау, сайҡап алыу; **вы́полоскать бельё** кер сайҡау; **вы́полоскать рот** ауыҙ сайҡау

ВЫ́ПОЛОТЬ *сов. что* утау, утап сығыу (бөтөрөү, ташлау); **вы́полоть огоро́д** баҡса утау; **вы́полоть все сорняки́** сүптәрҙе утап бөтөрөү

ВЫ́ПОРОТЬ I *сов. что* һүтеү, һүтеп алыу (ташлау); **вы́пороть рука́в** еңде һүтеп алыу

ВЫ́ПОРОТЬ II *сов. кого*; *прост.* (*наказать*) һыҙырыу, сыбыҡлау, ярыу

ВЫ́ПОРХНУТЬ *сов.* **1.** осоп сығыу (китеү), ҡапыл осоп китеү; **пти́ца вы́порхнула** ҡош ҡапыл осоп китте **2.** *перен.*, *разг.* йылт итеп сығып китеү, ҡапыл ғына сығып китеү

ВЫ́ПОТРОШИТЬ *сов. кого-что* эсен таҙартыу (алыу); **вы́потрошить гуся́** ҡаҙҙың эсен таҙартыу

ВЫ́ПРАВИТЬ I *сов. что* **1.** төҙәйтеү, турайтыу; **вы́править гвоздь** ҡаҙауҙы турайтыу **2.** *кого-что* төҙәтеү, яҡшыртыу, етешһеҙлектәрҙе бөтөрөү; **вы́править положе́ние** хәлде төҙәтеү **3.** *что* төҙәтеү, төҙәтмә индереү; **вы́править ру́копись** ҡульяҙманы төҙәтеү

ВЫ́ПРАВИТЬ II *сов. что*; *разг.* (*получить документ*) алыу, яҙҙыртып алыу, юллап алыу; **вы́править па́спорт** паспорт алыу

ВЫ́ПРАВИТЬСЯ *сов.* **1.** (*выпрямиться*) төҙәйеү, турайыу; **де́рево вы́правилось** ағас турайҙы **2.** *разг.* (*исправиться*) төҙәлеү, яҡшырыу, арыуланыу; **ма́льчик вы́правился** малай төҙәлде

ВЫ́ПРАВКА *ж* **1.** *прост. см.* **вы́править** I; **вы́правка ру́кописи** ҡульяҙманы төҙәтеү **2.** ыҫпайлыҡ; **вое́нная вы́правка** хәрби ыҫпайлыҡ

ВЫПРАВЛЯ́ТЬ I *несов. см.* **вы́править** I

ВЫПРАВЛЯ́ТЬ II *несов. см.* **вы́править** II

ВЫПРАВЛЯ́ТЬСЯ I *несов.* **1.** *см.* **вы́правиться 2.** *страд. от* **выправля́ть** I

ВЫПРАВЛЯ́ТЬСЯ II *несов. страд. от* **выправля́ть** II

ВЫПРА́ШИВАТЬ *несов. см.* **вы́просить**

ВЫПРОВА́ЖИВАТЬ *несов. см.* **вы́проводить**

ВЫ́ПРОВОДИТЬ *сов. кого-что*; *разг.* ҡыуып сығарыу, ҡыуып (сығарып) ебәреү

ВЫ́ПРОСИТЬ *сов. что*, *чего* үтенеп (һорап) алыу, ялынып алыу; **вы́просить кни́гу** китапты үтенеп һорап алыу

ВЫПРЫ́ГИВАТЬ *несов. см.* **вы́прыгнуть**

ВЫ́ПРЫГНУТЬ *сов.* һикереп сығыу (төшөү), ырғып сығыу (төшөү); **вы́прыгнуть из окна́** тәҙрәнән һикереп төшөү

ВЫПРЯГА́ТЬ *несов. см.* **вы́прячь**

ВЫПРЯМИ́ТЕЛЬ *м*; *эл.* выпрямитель, турайтҡыс (*алмаш токты даими токка әйләндерә торған прибор*)

ВЫ́ПРЯМИТЬ *сов. что* төҙәйтеү, турайтыу, турылау, яҙыу; **вы́прямить про́вод** сымды яҙыу ♦ **вы́прямить ток** *эл.* алмаш токты даими токка әйләндереү

ВЫ́ПРЯМИТЬСЯ *сов.* төҙәйеү, турайыу, турыланыу, яҙылыу

ВЫПРЯМЛЕ́НИЕ *с см.* **вы́прямить**

ВЫПРЯМЛЯ́ТЬ *несов. см.* **вы́прямить**

ВЫПРЯМЛЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **вы́прямиться** **2.** *страд. от* **выпрямля́ть**

ВЫ́ПРЯЧЬ *сов. кого-что* туғарыу, туғарып ҡуйыу

ВЫ́ПРЯЧЬСЯ *сов.* туғарылыу; **ло́шадь вы́пряглась** ат туғарылған

ВЫ́ПУКЛО-ВО́ГНУТЫЙ, -ая, -ое ҡабарынҡы-батынҡы; **вы́пукло-во́гнутая ли́нза** ҡабарынҡы-батынҡы линза

ВЫ́ПУКЛОСТЬ *ж* **1.** ҡабарынҡылыҡ; **вы́пуклость пове́рхности** өҫкө йөҙҙөң ҡабарынҡылығы **2.** (*выпуклое место*) ҡабарынҡы (сығынҡы) урын, ҡалҡыу урын, ҡабарып (сығып, ҡалҡып) торған урын; **вы́пуклость на стекле́** быялалағы ҡабарынҡы урын **3.** *перен.* (*яркость*, *отчётливость*) асыҡлыҡ, баҙыҡлыҡ; **вы́пуклость худо́жественного о́браза** художестволы образдың баҙыҡлығы

ВЫ́ПУКЛЫЙ, -ая, -ое **1.** ҡабарынҡы; **вы́пуклое стекло́** ҡабарынҡы быяла **2.** ҡабарынҡы, сығынҡы, ҡалҡыу, сығып тора торған; **вы́пуклый лоб** сығынҡы маңлай; **вы́пуклые глаза́** аҡыш (таҫыр) күҙҙәр; **вы́пуклые бу́квы** ҡалҡыу хәрефтәр **3.** *перен.* (*отчётливый*) асыҡ сағылышлы, баҙыҡ; **вы́пуклое изображе́ние** баҙыҡ һүрәтләнеш

ВЫ́ПУСК *м* **1.** *см.* **вы́пустить**; **вы́пуск проду́кции** продукция етештереү **2.** (*часть издания*) киҫәк; **пе́рвый вы́пуск кни́ги** китаптың беренсе киҫәге **3.** (*группа учащихся*) сығарылыш; **прошлого́дний вы́пуск** былтырғы сығарылыш

ВЫПУСКА́ТЬ *несов. см.* **вы́пустить**

ВЫПУСКНИ́К *м* и **ВЫПУСКНИ́ЦА** *ж* уҡыуҙы тамамлаусы (*һуңғы синыфта* (*курста*) *уҡыусы*)

ВЫПУСКНО́Й, -ая, -ое **1.** сығарыу ...ы, сығара торған; **выпускно́й кла́пан** сығарыу клапаны **2.** сығарылыш ...ы, уҡыуҙы тамамлау ...ы, уҡыуҙы тамамлай торған; **выпускно́й ве́чер** сығарылыш кисәһе; **выпускно́й класс** уҡыуҙы тамамлай торған синыф; **выпускно́й экза́мен** сығарылыш имтиханы

ВЫ́ПУСТИТЬ *сов.* **1.** *кого-что* сығарыу, сығарып ебәреү; **вы́пустить дете́й на у́лицу** балаларҙы урамға сығарып ебәреү **2.** *кого-что* (*выгнать скот куда-л.*, *откуда-л.*) ҡыуыу, сығарыу, сығарып ебәреү, ағытыу; **вы́пустить жеребя́т на во́лю** ҡолондарҙы ағытыу; **вы́пустить ста́до на вы́гон** көтөүҙе көтөүлеккә ҡыуыу **3.** *что* ағыҙыу, ебәреү, сығарыу; **вы́пустить во́ду из ва́нны** ҡорнанан һыуҙы ағыҙып ебәреү; **вы́пустить тепло́ из ко́мнаты** бүлмәнән йылыны сығарыу **4.** *кого-что* (*перестать держать*) ысҡындырыу, төшөрөү, ысҡындырып (төшөрөп) ебәреү; **вы́пустить из рук па́лку** таяҡты ҡулдан төшөрөп ебәреү **5.** *кого-что* (*отпустить на свободу*) ирекко сығарыу, азат итеү **6.** *кого-что* сығарыу, әҙерләп сығарыу; **вы́пустить но́вых специали́стов** яңы белгестәр әҙерләп сығарыу **7.** *что* (*произвести*, *выработать*) етештереү, (эшләп) сығарыу; **вы́пустить проду́кцию сверх пла́на** пландан тыш продукция етештереү **8.** *что* (*издать*) (баҫып) сығарыу, нәшер итеү; **вы́пустить кни́гу** китап нәшер итеү; **вы́пустить газе́ту** гәзит сығарыу **9.** *что* төшөрөү, төшөрөп ҡалдырыу, алып ташлау; **вы́пустить строку́** бер юлды төшөрөп ҡалдырыу **10.** *что* сығарыу, сығарып ҡуйыу; **вы́пустить воротни́к** күлдәктең яғаһын сығарып ҡуйыу; **вы́пустить ко́гти** тырнаҡтарҙы сығарыу **11.** *что* (*увеличить в длину или в ширину*) ебәреү, оҙонайтыу, киңәйтеү; **вы́пустить рукава́** ең оҙонайтыу ♦ **вы́пустить снаря́д** (**заря́д, пу́лю и т.п.**) атыу; **вы́пустить в свет** донъяға сығарыу, баҫыу; **вы́пустить из ви́ду** күрмәй ҡалыу, күҙ уңынан ысҡындырыу; **вы́пустить из па́мяти** онотоу, иҫтән сығарыу; **вы́пустить из рук** ҡулдан ысҡындырыу, файҙалана алмау

ВЫ́ПУТАТЬ *сов.* **1.** *что* тышауын алыу (сисеү); (*из стремени*) сығарыу, тартып сығарыу, тартып алыу; **вы́путать но́гу из стре́мени** аяҡты өҙәңгенән сығарыу **2.** *кого-что*; *перен.* аралау, йолоу, ҡотҡарыу; **вы́путать из беды́** бәләнән аралау

ВЫ́ПУТАТЬСЯ *сов.* **1.** *разг.* (*освободиться от пут*) тышауы ысҡыныу (төшөү) **2.** *перен.* арыныу, йолоноу, ҡотолоу, арынып (йолоноп, ҡотолоп) сығыу; **вы́путаться из долго́в** бурыстан ҡотолоу

ВЫПУ́ТЫВАТЬ *несов. см.* **вы́путать**

ВЫПУ́ТЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **вы́путаться** **2.** *страд. от* **выпу́тывать**

ВЫПУ́ЧИВАТЬ *несов. см.* **вы́пучить**

ВЫ́ПУЧИТЬ *сов.*; *разг.* **1.** *что безл.* бүлтәйтеү, ҡалтайтыу, бүлтәйеп (ҡалтайып) сығыу; **у бо́чки вы́пучило дно** мискәнең төбө ҡалтайған **2.** *что* киреү, алға сығарып ҡуйыу; **вы́пучить грудь** күкрәкте киреү; **вы́пучить глаза́** күҙҙе таҫрайтыу

ВЫ́ПУШКА *ж* ҡырпыу, ҡайма

ВЫ́ПЫТАТЬ *сов. что*, *у кого*; *разг.* һорашып белеү, һорашып (төпсөнөп) әйттереү; **вы́пытать секре́т** серҙе һорашып белеү

ВЫПЫ́ТЫВАТЬ *несов. см.* **вы́пытать**

ВЫПЬ *ж* мөңшөгөр, күл буғаһы (*ҡош*)

ВЫ́ПЯТИТЬ *сов. что*; *разг.* **1.** алға сығарыу, бүлтәйтеү, киреү; **вы́пятить грудь** күкрәк киреү **2.** *перен.* ҡабартып (күпертеп, арттырып) күрһәтеү; **вы́пятить недоста́тки произведе́ния** әҫәрҙең етешһеҙлектәрен ҡабартып күрһәтеү

ВЫ́ПЯТИТЬСЯ *сов.*; *разг.* **1.** алға сығып тороу, бүлтәйеү, кирелеү **2.** *перен.* ҡабарып (күпереп) күренеү

ВЫПЯ́ЧИВАТЬ *несов. см.* **вы́пятить**

ВЫПЯ́ЧИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **вы́пятиться** **2.** *страд. от* **выпя́чивать**

ВЫРАБА́ТЫВАТЬ *несов. см.* **вы́работать**

ВЫ́РАБОТАТЬ *сов. что* **1.** (*произвести*) эшләп сығарыу, етештереү, эшләү; **вы́работать электроэне́ргию** электр энергияһы эшләү **2.** (*обработать*) эшкәртеү **3.** *перен.* (*прийти к чему-л.*) эшләү, әҙерләү, төҙөү; **вы́работать план** план төҙөү; **вы́работать резолю́цию** резолюция әҙерләү **4.** (*воспитать*) тәрбиәләү, булдырыу; **вы́работать вы́держку и насто́йчивость** сабырлыҡ һәм ныҡышмалылыҡ тәрбиәләү **5.** *разг.* (*добыть трудом*) эшләп табыу (алыу), эшләү; **вы́работать ты́сячу рубле́й** мең һум эшләп алыу **6.** *горн.* (*выбрать без остатка*) эшкәртеп бөтөрөү, алып (табып) бөтөрөү; **при́иск вы́работан** прииск эшкәртеп бөтөрөлгән

ВЫ́РАБОТАТЬСЯ *сов.* барлыҡҡа килеү, булып китеү; **вы́работалась выно́сливость** сыҙамлылыҡ барлыҡҡа килде

ВЫ́РАБОТКА *ж* **1.** *см.* **вы́работать** 1—5; **ткань ручно́й вы́работки** ҡулдан эшләнгән туҡыма; **устано́вка для вы́работки кислоро́да** кислород эшләп сығарыу ҡоролмаһы **2.** эшләп сығарылған (етештерелгән) продукция, эшләп сығарыу (етештереү) күләме; **получа́ть с вы́работки** етештерелгән продукциянан алыу; **повы́сить но́рму вы́работки** эшләп сығарыу күләмен арттырыу **3.** *разг.* эшләнеш, эшләнеү сифаты; **хоро́шая вы́работка** яҡшы эшләнеш **4.** *обычно мн.* **вы́работки**; *горн.* ҡаҙылма байлыҡтар сығарыу урыны

ВЫРА́ВНИВАТЬ *несов. см.* **вы́ровнять**

ВЫРА́ВНИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **вы́ровняться** **2.** *страд. от* **выра́внивать**

ВЫРАЖА́ТЬ *несов. что* **1.** *см.* **вы́разить** **2.** (*являться отражением*) сағылдырыу, kәүҙәләндереү; **выража́ть объекти́вную реа́льность** объектив ысынбарлыҡты сағылдырыу

ВЫРАЖА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **вы́разиться** **2.** *прост.* һүгенеү, әшәке һүҙҙәр әйтеү **3.** *страд. от* **выража́ть**

ВЫРАЖЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **вы́разить** — **выража́ть** **2.** кәүҙәләнеш, сағылыш; **де́нежное выраже́ние сто́имости** ҡиммәттең аҡсалата сағылышы **3.** (*внешний вид чего-л.*) сырай, ҡиәфәт, ҡараш; **выраже́ние лица́** сырай; **выраже́ние глаз** күҙ ҡарашы **4.** әйтем; **о́бразное выраже́ние** образлы әйтем **5.** *мат.* аңлатма; **алгебраи́ческое выраже́ние** алгебраик аңлатма ♦ **без выраже́ния (говори́ть, чита́ть и т.п.)** тәьҫирһеҙ (тойғоһоҙ) (һөйләү, уҡыу һ.б.); **с выраже́нием (чита́ть, петь и т.п.)** тәьҫирле итеп (тойғо менән) (уҡыу, йырлау һ.б.)

ВЫРАЗИ́ТЕЛЬ *м* сағылдырыусы, кәүҙәләндереүсе; **вырази́тель иде́й и настрое́ний кресть́янства** крәҫтиәндәрҙең идеяларын һәм уй-теләктәрен сағылдырыусы

ВЫРАЗИ́ТЕЛЬНОСТЬ *ж* асыҡлыҡ, баҙыҡлыҡ, тәьҫирлелек; **вырази́тельность фраз** һүҙҙәрҙең тәьҫирлелеге

ВЫРАЗИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** асыҡ, баҙыҡ, матур; **вырази́тельное лицо́** асыҡ йөҙ **2.** тәьҫирле, тойғоло; **вырази́тельная речь** тәьҫирле телмәр **3.** *разг.* мәғәнәле, күп мәғәнәле; **вырази́тельный взгляд** мәғәнәле ҡараш **4.** тасуирлау ...ы; **вырази́тельные сре́дства языка́** телдең тасуирлау саралары

ВЫ́РАЗИТЬ *сов. что* **1.** күрһәтеү, сағылдырыу, кәүҙәләндереү; **вы́разить не́жность** наҙ күрһәтеү **2.** (*высказать, передать словами*) әйтеү, әйтеп биреү; **вы́разить мысль ко́ротко** фекерҙе ҡыҫҡаса әйтеп биреү **3.** (*обозначить, исчислить в каких-л. единицах*) билдәләү, иҫәпләү, күрһәтеү; **вы́разить це́ны това́ров в де́нежных едини́цах** тауар хаҡын аҡса берәмегендә күрһәтеү

ВЫ́РАЗИТЬСЯ *сов.* **1.** (*обнаружиться, проявиться*) сағылыу, кәүҙәләнеү, күренеү, беленеү **2.** әйтеү, әйтеп биреү; **неуда́чно вы́разиться** яңылыш әйтеү

ВЫРАСТА́ТЬ *несов. см.* **вы́расти**

ВЫ́РАСТИ *сов.* **1.** үҫеү; **ма́льчик за ле́то си́льно вы́рос** малай йәй эсендә ныҡ үҫкән **2.** (*стать взрослым*) үҫеп (буйға) етеү, ир ҡорона инеү **3.** *перен.* (*стать зрелым*) өлгөрөү, өлгөрөп (үҫеп) етеү; **вы́расти в ма́стера** мастер булып өлгөрөп етеү **4.** *из чего*; *разг.* ҙурайыу, һыймай башлау; **вы́расти из пла́тья** күлдәккә һыймай башлау **5.** артыу, үҫеү; **посевна́я пло́щадь вы́росла** сәсеү майҙаны артты; **вы́росли дохо́ды населе́ния** халыҡтың килеме артты **6.** *перен.* күренеү, үҫеп сығыу, барлыҡҡа килеү; **на холме́ вы́росло краси́вое зда́ние** ҡалҡыулыҡта матур йорт үҫеп сыҡты **7.** *перен.* ҡалҡып

(үҫеп) сығыу, күренеү, барлыҡҡа килеү; **впереди́ вы́росли го́ры** алда тауҙар ҡалҡып сыҡты ♦ **вы́расти в глаза́х** *чьих* күҙ алдында үҫеү

ВЫ́РАСТИТЬ *сов. кого-что* **1.** үҫтереү, ҡарап (тәрбиәләп) үҫтереү; **вы́растить цветы́** сәскәләр ҡарап үҫтереү; **вы́растить трёх сынове́й** өс ул (малай) тәрбиәләп үҫтереү **2.** *кого-что*; *перен.* үҫтереү, тәрбиәләү; **вы́растить ка́дры** кадрҙар(ҙы) үҫтереү

ВЫРА́ЩИВАТЬ *несов. см.* **вы́растить**

ВЫ́РВАТЬ I *сов.* **1.** *что* йолҡоу, йолҡоп алыу, йолҡоп (сығарыу, ташлау), йыртыу, йыртып алыу (сығарыу), һурыу, һурып алыу (сығарыу); **бу́ря вы́рвала дере́вья** дауыл ағастарҙы йолҡоп сығарған; **вы́рвать листо́к из тетра́ди** дәфтәр битен йыртып алыу; **вы́рвать зуб** теш(те) һурыу **2.** *кого-что* тартып алыу; **вы́рвать из рук листо́к бума́ги** ҡулдан ҡағыҙ битен тартып алыу **3.** *что*; *перен.* мәжбүр итеү; **вы́рвать призна́ние** танырға мәжбүр итеү ♦ **вы́рвать из се́рдца (души́)** *кого-что* йөрәктән сығарып ташлау; **вы́рвать с ко́рнем** *что* тамырынан йолҡоп ташлау, юҡ итеү

ВЫ́РВАТЬ II *сов. безл. кого*; *разг.* ҡоҫоу, ҡоҫтороу

ВЫ́РВАТЬСЯ *сов.* **1.** (*высвободиться силой*) ҡотолоу, ысҡыныу, ысҡынып китеү (сығыу); **вы́рваться из рук** ҡулдан ысҡынып китеү **2.** атлығып сығыу; **вы́рвался вперёд** алға атлығып сыҡты **3.** ысҡыныу, ысҡынып китеү, сығыу, ишетелеү; **вы́рвалось неуме́стное сло́во** урынһыҙ һүҙ ысҡынды **4.** (*оторваться*) өҙөлөү, йыртылыу, йыртылып сығыу (төшөү); **в кни́ге вы́рвались страни́цы** китаптың биттәре йыртылып төшкән **5.** (*выпасть*) ысҡынып төшөп китеү, ысҡынып китеү

ВЫ́РЕЗ *м* (*в одежде*) уйым, уйынтыҡ, уйынты

ВЫ́РЕЗАТЬ *сов.* **1.** *что* ҡырҡыу, киҫеү, ҡырҡып (киҫеп) алыу; **вы́резать о́пухоль** шеште киҫеп алыу; **вы́резать заме́тку из газе́ты** гәзиттән мәҡәләне ҡырҡып алыу **2.** *что* һырлап (семәрләп) яһау; **вы́резать па́лку** таяҡты һырлап яһау **3.** *что* уйып (соҡоп) яҙыу, уйып (соҡоп) төшөрөү, уйып (соҡоп) яһау; **вы́резать зна́ки на ка́мне** ташҡа тамғалар уйып яҙыу **4.** *кого-что* үлтереп (һуйып) бөтөрөү, һуйып сығыу

ВЫРЕЗА́ТЬ *несов. см.* **вы́резать**

ВЫ́РЕЗАТЬСЯ *сов.* **1.** ҡырҡып (уйып, китеп) алыныу, ҡырҡылып сығыу; **сердцеви́на я́блока легко́ вы́резалась** алманың үҙәге бик еңел ҡырҡылып сыҡты **2.** (*отчётливо вырисоваться*) асыҡ булып күренеү

ВЫРЕЗА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **вы́резаться 2.** *страд. от* **вырез́ать**

ВЫ́РЕЗКА *ж* **1.** *см.* **вы́резать 2.** (*выемка*) уйынтыҡ, уйым **3.** киҫенте, киҫеп алынған өҙөк (киҫәк); **журна́льная вы́резка** журналдан киҫеп алынған өҙөк **4.** (*филе*) һум ит, һөйәктән айырылған ит

ВЫРЕЗНО́Й, -ая, -ое уйып яһалған, һырлап (семәрләп) яһалған, һырланған, һырлы, семәрле; **вырезно́е де́рево** һырланған ағас

ВЫРЕ́ЗЫВАТЬ *несов. см.* **вы́резать**

ВЫРЕ́ЗЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **вы́резаться 2.** *страд. от* **выреза́ть**

ВЫ́РИСОВАТЬ *сов. что* **1.** бик тырышып (тәпсирләп яһау) төшөрөү (*һүрәттә*) **2.** бик тырышып (ентекләп) яҙыу

ВЫ́РИСОВАТЬСЯ *сов.* күренеү, асыҡ булып күренеү, асыҡ төҫмөрләнеү; **на горизо́нте вы́рисовались го́ры** офоҡта асыҡ булып тауҙар күренде

ВЫРИСО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **вы́рисовать**

ВЫРИСО́ВЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **вы́рисоваться 2.** *страд. от* **вырисо́вывать**

ВЫ́РОВНЯТЬ *сов. что* **1.** тигеҙләү, тигеҙләп сығыу (ҡуйыу), таҡырайтыу, таҡырайтып сығыу (ҡуйыу), таҡырлау, шымартыу, шымартып сығыу (ҡуйыу); **вы́ровнять пове́рхность** йөҙөн тигеҙләү; **вы́ровнять доро́гу** юлды тигеҙләү **2.** турайтыу, турайтып ҡуйыу (сығыу), туралау, туралап ҡуйыу (сығыу); **вы́ровнять самолёт** самолётты турайтыу **3.** туралау, туралап ҡуйыу (сығыу), тигеҙләү, тигеҙләп ҡуйыу (сығыу); **вы́ровнять шере́нгу** сафты туралау ♦ **вы́ровнять шаг** аҙымды тигеҙләү

ВЫ́РОВНЯТЬСЯ *сов.* **1.** тигеҙләнеү, тигеҙләнеп бөтөү, таҡырайыу, таҡырланыу, таҡырайып (таҡырланып) бөтөү, шымарыу, шымарып бөтөү; **лёд на катке́ вы́ровнялся** катокта боҙ шымарып бөткән **2.** турайыу, тураланыу; **самолёт вы́ровнялся** самолёт турайҙы **3.** тураланыу, тигеҙләнеү; **ро́ты вы́ровнялись** роталар тигеҙләнде **4.** (*развиться физически*) үҫеү, ҙурайыу, үҫеп (ҙурайып) етеү, таҙарыу **5.** төҙәлеү; **хара́ктер у него́ вы́ровнялся** уның холҡо төҙәлде

ВЫ́РОДИТЬСЯ *сов.* **1.** (*ухудшиться в породе*) тоҡомо (нәҫеле, сорты) боҙолоу (насарланыу), аҙыу **2.** *перен.* (*прийти в упадок*) насар яҡҡа үҙгәреү, насарланыу, боҙолоу, әүерелеү, әйләнеү, үҙгәреү

ВЫ́РОДОК *м*; *разг.* әҙәм аҡтығы, боҙоҡ кеше

ВЫРОЖДА́ТЬСЯ *несов. см.* **вы́родиться**

ВЫРОЖДЕ́НИЕ *с см.* **вы́родиться**; **при́знаки вырожде́ния** тоҡом боҙолоу билдәләре

ВЫ́РОНИТЬ *сов. кого-что* төшөрөү, төшөрөп ебәреү; **вы́ронить ча́шку** сынаяҡты төшөрөп ебәреү

ВЫ́РОСТ *м* (*отросток, нарост*) үҫенте, оро

ВЫ́РОСТОК *м* **1.** *обл.* өйҙә ҡарап (тәрбиәләп) үҫтерелгән мал **2.** *спец.* бер йәшлек быҙау тиреһе, быҙау күне

ВЫРУБА́ТЬ *несов. см.* **вы́рубить**

ВЫРУБА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **вы́рубиться 2.** *страд. от* **выруба́ть**

ВЫ́РУБИТЬ *сов. что* **1.** ҡырҡып бөтөрөү (ташлау), киҫеп бөтөрөү (ташлау); **вы́рубить ку-**

ста́рник ҡыуаҡлыкты ҡырҡып бөтөрөү **2.** ҡырҡып (киҫеп, уйып) алыу; **вы́рубить кусо́к льда** боҙ киҫәген уйып алыу **3.** һайлап киҫеп алыу (*агасты*); **вы́рубить ёлку** шыршыны һайлап киҫеп алыу **4.** (*высечь*) уйыу, уйып (ҡырҡып, киҫеп, юнып) яһау; **вы́рубить фигу́ры топоро́м** балта менән юнып фигуралар яһау

ВЫ́РУБИТЬСЯ *сов.* ағастарҙы (ҡыуаҡтарҙы) ҡырҡып (ҡырҡа-ҡырҡа) килеп сығыу; **вы́рубиться из ча́щи ле́са** урман шырлығынан ағастарҙы ҡырҡа-ҡырҡа килеп сығыу

ВЫ́РУБКА *ж* **1.** *см.* **вы́рубить**; **вы́рубка ле́са** урманды ҡырҡып бөтөрөү **2.** *прост.* уйым, киртләс; **сде́лать вы́рубку на бревне́** бүрәнәгә киртләс яһау **3.** ҡырҡынды, киҫенде (*ер*); **ста́рая вы́рубка сно́ва заросла́** иҫке ҡырҡынды тағы ағас менән ҡапланған

ВЫ́РУГАТЬ *сов. кого-что*; *разг.* һүгеү, тиргәү, әрләү, һүгеп (тиргәп, әрләп) ташлау

ВЫ́РУГАТЬСЯ *сов.*; *разг.* һүгенеү, тиргәшеү, әрләшеү, һүгенеп ҡуйыу

ВЫРУ́ЛИВАТЬ *несов. см.* **вы́рулить**

ВЫ́РУЛИТЬ *сов.* алып барыу (сығыу), йүнәлтеү (*ерҙә*); **вы́рулить самолёт на ста́ртовую площа́дку** самолётты старт майҙансығына алып сығыу

ВЫРУЧА́ТЬ *несов. см.* **вы́ручить**

ВЫ́РУЧИТЬ *сов.* **1.** *кого-что* ҡотҡарыу, ярҙам итеү, аралау, йолоу, йолоп ҡалыу; **вы́ручить из беды́** бәләнән ҡотҡарыу **2.** (*получить деньги, прибыль от чего-л.*) һатып аҡса төшөрөү, хеҙмәттән килем алыу

ВЫ́РУЧКА *ж* **1.** *разг. см.* **вы́ручить** 1; **взаи́мная вы́ручка** бер-береңә ярҙам итеү **2.** (*деньги, полученные от продажи и т.п.*) һатыуҙан килгән аҡса, төшөм, керем; **подсчита́ть дневну́ю вы́ручку** көнлөк төшөмдө хисаплау ♦ **на вы́ручку (идти́, прийти́)** ярҙамға килеү, ҡотҡарышыу

ВЫРЫВА́ТЬ I *несов. см.* **вы́рвать** I

ВЫРЫВА́ТЬ II *несов. см.* **вы́рыть**

ВЫРЫВА́ТЬСЯ I *несов.* **1.** *см.* **вы́рваться** **2.** (*прилагать усилия освободиться*) ысҡынырға тырышыу, ысҡынырға ынтылыу **3.** *страд. от* **вырыва́ть** I

ВЫРЫВА́ТЬСЯ II *несов.* **1.** *см.* **вы́рыться** **2.** *страд. от* **вырыва́ть** II

ВЫ́РЫТЬ *сов.* **1.** *что* ҡаҙыу, соҡоу, ҡаҙып ташлау; **вы́рыть коло́дец** ҡоҙоҡ ҡаҙыу; **вы́рыть пруд** быуа ҡаҙыу **2.** *что* ҡаҙып (соҡоп) алыу, ҡаҙып (соҡоп) сығарыу; **вы́рыть ка́мень** таш ҡаҙып сығарыу

ВЫ́РЫТЬСЯ *сов.* ҡаҙып (өҫкә) сығыу; **крот вы́рылся на пове́рхность** һуҡыр сысҡан ҡаҙып өҫкә килеп сыҡҡан

ВЫ́РЯДИТЬ *сов. кого-что*; *разг.* матур итеп (ҡупшы итеп) кейендереү

ВЫ́РЯДИТЬСЯ *сов.*; *разг.* матур (ҡупшы) кейенеү

ВЫРЯЖА́ТЬ *несов. см.* **вы́рядить**

ВЫРЯЖА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **вы́рядиться** **2.** *страд. от* **выряжа́ть**

ВЫ́САДИТЬ *сов.* **1.** *кого-что* төшөрөү; **вы́садить деса́нт** десант төшөрөү; **вы́садить пассажи́ров** пассажирҙарҙы төшөрөү **2.** *что* (*растение*) күсереп ултыртыу; **вы́садить помидо́ры в грунт** помидорҙарҙы ергә күсереп ултыртыу **3.** *что*; *прост.* (*выбить*) аҡтарып (ватып) сығарыу; **вы́садить окно́** тәҙрәне аҡтарып сығарыу

ВЫ́САДИТЬСЯ *сов.* төшөү, сығыу (*вагондан, автомобилдән һ.б.*); **вы́садиться из ваго́на** вагондан төшөү

ВЫ́САДКА *ж* **1.** *см.* **вы́садить** 1, **вы́садиться**; **вы́садка деса́нта** десант төшөрөү **2.** *см.* **вы́садить** 2; **вы́садка цвето́в** сәскәләрҙе күсереп ултыртыу

ВЫ́САДКИ *мн.* (*ед.* **вы́садка** *ж* и **вы́садок** *м*); *с.-х.* үҫентеләр (*парниктан ергә күсереп ултыртылған*)

ВЫСА́ЖИВАТЬ *несов. см.* **вы́садить**

ВЫСА́ЖИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **вы́садиться** **2.** *страд. от* **выса́живать**

ВЫСА́СЫВАТЬ *несов. см.* **вы́сосать**

ВЫ́СВЕРЛИТЬ *сов. что* быраулап тишеү (тишеп сығарыу); **вы́сверлить отве́рстие** тишек быраулап тишеү

ВЫ́СВИСТАТЬ и **ВЫ́СВИСТЕТЬ** *сов. что*; *разг.* **1.** (*напев, мелодию*) көйләп һыҙғырыу **2.** (*вызвать свистом*) һыҙғырып саҡырыу

ВЫСВИ́СТЫВАТЬ *несов. см.* **вы́свистать**

ВЫ́СВОБОДИТЬ *сов. кого-что* **1.** азат итеү, ҡотҡарыу, бушатыу; **вы́свободить рабо́чие ру́ки** эшсе ҡулдарҙы бушатыу **2.** бушатыу, ысҡындырыу, сығарыу; **вы́свободить но́гу из стре́мени** өҙәңгенән аяҡты ысҡындырыу

ВЫ́СВОБОДИТЬСЯ *сов.* бушау, сығыу, ҡотолоу, ысҡыныу

ВЫСВОБОЖДА́ТЬ *несов. см.* **вы́свободить**

ВЫСВОБОЖДА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **вы́свободиться** **2.** *страд. от* **высвобожда́ть**

ВЫ́СЕВ *м*; *с.-х. см.* **вы́сеять**; **но́рма вы́сева** сәсеү нормаһы

ВЫСЕВА́ТЬ *несов. см.* **вы́сеять**

ВЫСЕВА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **вы́сеяться** **2.** *страд. от* **высева́ть**

ВЫ́СЕВКИ *только мн.* көрпә, он эреһе; **мучны́е вы́севки** он эреһе

ВЫСЕ́ИВАТЬ *несов. см.* **вы́сеять**

ВЫСЕ́ИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **вы́сеяться** **2.** *страд. от* **высе́ивать**

ВЫСЕКА́ТЬ *несов. см.* **вы́сечь** I

ВЫСЕЛЕ́НИЕ *с см.* **вы́селить**, **вы́селиться**; **выселе́ние в но́вые райо́ны** яңы райондарға күсереп ултыртыу

ВЫ́СЕЛИТЬ *сов. кого-что* **1.** сығарыу, сығарып ебәреү, ҡыуып сығарыу; **вы́селить из квар-**

ти́ры фатирҙан ҡыуып сығарыу **2.** (*переселить*) икенсе ергә күсереү, икенсе ергә күсереп ултыртыу

ВЫ́СЕЛИТЬСЯ *сов.* күсеү, күсеп китеү (ултырыу); **вы́селиться из дере́вни** ауылдан күсеп китеү

ВЫ́СЕЛОК *м* и **ВЫ́СЕЛКИ** *мн.* яңы ауыл (*ҙур ауылдан айырылып, күсеп ултырған яңы ауыл*)

ВЫСЕЛЯ́ТЬ *несов. см.* **вы́селить**

ВЫСЕЛЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **вы́селиться 2.** *страд. от* **выселя́ть**

ВЫ́СЕМЕНИТЬСЯ *сов.*; *с.-х.* орлоғо ҡойолоу, өлгөрөп ҡойолоу; **пшени́ца вы́семенилась** бойҙай бөртөктәре ҡойолған

ВЫ́СЕРЕБРИТЬ *сов. что* көмөшләү, көмөш ялатыу, көмөш йүгертеп сығыу; **вы́серебрить ло́жки** ҡалаҡтарға көмөш ялатыу

ВЫ́СЕЧЬ I *сов. что* соҡоп (уйып) яһау (яҙыу); **вы́сечь на́дпись на грани́те** гранитҡа соҡоп яҙыу ♦ **вы́сечь ого́нь (и́скру)** саҡма сағыу

ВЫ́СЕЧЬ II *сов. кого* (*наказать*) туҡмау, ярыу, һыҙырыу, һуҡтырыу

ВЫ́СЕЯТЬ *сов. что* сәсеү, сәсеп бөтөрөү

ВЫ́СЕЯТЬСЯ *сов.* орлоғо ҡойолоу, орлоғо ергә төшөү

ВЫ́СИДЕТЬ *сов.* **1.** *разг.* түҙеп ултырыу, ултыра алыу, ултырып сығыу; **вы́сидеть до конца́ представле́ния** тамашаның аҙағына тиклем түҙеп ултырыу **2.** *кого* баҫыу, баҫып сығарыу; **вы́сидеть цыпля́т** себеш баҫып сығарыу **3.** *что*; *перен.*, *прост.* оҙаҡ ултырып эшләү, ултырып алдырыу

ВЫСИ́ЖИВАТЬ *несов. см.* **вы́сидеть**

ВЫ́СИТЬСЯ *несов.* ҡалҡып тороу, ҡалҡып күренеп тороу; **вдали́ вы́сится минаре́т** алыҫта манара күренеп тора

ВЫСКА́БЛИВАТЬ *несов. см.* **вы́скоблить**

ВЫ́СКАЗАТЬ *сов. что* әйтеү, әйтеп биреү (һалыу); **вы́сказать своё мне́ние** үҙеңдең фекереңде әйтеп биреү

ВЫ́СКАЗАТЬСЯ *сов.* әйтеү, һөйләү, фекер әйтеү; **вы́сказаться по докла́ду** доклад буйынса фекер әйтеү

ВЫСКА́ЗЫВАНИЕ *с* **1.** *см.* **вы́сказать, вы́сказаться 2.** (*мнение*) әйткән уй (һүҙ, фекер)

ВЫСКА́ЗЫВАТЬ *несов. см.* **вы́сказать**

ВЫСКА́ЗЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **вы́сказаться 2.** *страд. от* **выска́зывать**

ВЫСКА́КИВАТЬ *несов. см.* **вы́скочить**

ВЫСКА́ЛЬЗЫВАТЬ *несов. см.* **вы́скользнуть**

ВЫ́СКОБЛИТЬ *сов. что* **1.** ҡырып шымартыу; **вы́скоблить пол** иҙәнде ҡырып шымартыу **2.** ҡырып таҙартыу, ҡырып юйыу (бөтөрөү), ҡырып ташлау; **вы́скоблить ли́шнюю бу́кву** артыҡ хәрефте ҡырып юйыу **3.** *мед.* ҡырып алыу (ташлау)

ВЫ́СКОЛЬЗНУТЬ *сов.* **1.** шыуып төшөү (төшөп китеү), ысҡынып китеү; **зо́нтик вы́скользнул из руки́** ҡулсатыр ҡулдан шыуып төшөп китте **2.** *перен.* шылыу, тайыу, һыпыртыу; **он незаме́тно вы́скользнул** ул һиҙҙермәй генә тайҙы (*ҡасыу*)

ВЫ́СКОЧИТЬ *сов.* **1.** (*выпрыгнуть*) һикереп сығыу, ырғып (һикереп) төшөү; **он вы́скочил из окна́** ул тәҙрәнән һикереп сыҡты **2.** килеп сығыу, атылып сығыу; **из-за кусто́в вы́скочил за́яц** ҡуян ҡыуаҡ артынан атылып килеп сыҡты **3.** *перен.*, *разг.* (*неожиданно появиться*) (килеп) сығыу, ҡалҡыу; **вы́скочила борода́вка** сөйәл сыҡҡан **4.** *разг.* көтмәгәндә төшөү, төшөп китеү; **моне́та вы́скочила из карма́на** кеҫәнән аҡса төшөп китте **5.** *прост.* алдан (урынһыҙ) ҡыҫылыу (тығылыу); **вы́скочить со свои́ми замеча́ниями** үҙенең иҫкәрмәләре менән урынһыҙ тығылыу **6.** *разг.* (*с предлогом "в"*) дәрәжәгә ирешә һалыу, һикереү, булып китеү; **вы́скочить в победи́тели** тиҙ генә еңеүсе булып китеү ♦ **вы́скочить из головы́ (из па́мяти)** баштан (хәтерҙән) сығыу; **вы́скочить за́муж** ҡапыл ғына кейәүгә сығыу, кейәүгә сыға һалыу

ВЫ́СКОЧКА *м* и *ж*; *разг.* **1.** (*желающий выслужиться*) эпкәләй, үтәбикә **2.** (*случайно занявший какую-л. должность*) юҡтан түрә

ВЫСКРЕБА́ТЬ *несов. см.* **вы́скрести**

ВЫ́СКРЕСТИ *сов. что*; *разг.* **1.** (*скребя, вычистить*) ҡырып таҙартыу, ҡырыу; **он вы́скреб весь двор** ул ишек алдын тотош ҡырып таҙартты **2.** (*скребя, извлечь, удалить что-л.*) ҡырып алыу (алып ташлау), ҡырып сығарыу; **вы́скрести муку́** ондо ҡырып алыу **3.** (*скребя, сделать углубление*) өңөү, өңөп инеү (яһау); **вы́скрести нору́** өңөп, өң яһау

ВЫ́СЛАТЬ *сов. кого-что* **1.** ебәреү, һалыу; **вы́слать де́ньги** аҡса һалыу; **вы́слать верховы́х** һыбайлылар ебәреү **2.** сығарыу, сығарып ебәреү; **вы́слать из до́ма** өйҙән сығарып ебәреү **3.** һөрөү, ҡыуыу, һөрөп (ҡыуып) ебәреү; **вы́слать в Сиби́рь** Себергә һөрөү

ВЫ́СЛЕДИТЬ *сов. кого-что* аңдып (һағалап, күҙәтеп) табыу, эҙенә төшөү; **вы́следить зве́ря** кейектең эҙенә төшөү

ВЫСЛЕ́ЖИВАТЬ *несов. см.* **вы́следить**

ВЫ́СЛУГА: за вы́слугой лет күп йылдар хеҙмәт иткән өсөн

ВЫСЛУ́ЖИВАТЬ *несов. см.* **вы́служить**

ВЫСЛУ́ЖИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **вы́служиться 2.** *страд. от* **выслу́живать**

ВЫ́СЛУЖИТЬ *сов. что* **1.** *разг.* билдәле ваҡыт хеҙмәт итеү, оҙаҡ эшләү **2.** хеҙмәт менән яулау, хеҙмәт итеп ирешеү; **вы́служить офице́рский чин** хеҙмәт итеп, офицер дәрәжәһенә ирешеү

ВЫ́СЛУЖИТЬСЯ *сов.* **1.** *уст.* билдәле бер дәрәжәгә күтәрелеү (*хеҙмәт менән*); **вы́служить-**

ся в бригади́ры бригадир дәрәжәһенә күтәрелеү **2.** *перед кем*; *перен.* ҡуштанланып (ялағайланып) ярау, яҡшатланыу; **вы́служиться пе́ред нача́льством** түрәләргә ялағайланып ярау

ВЫ́СЛУШАТЬ *сов. кого-что* **1.** (*прослушать до конца*) тыңлау, аҙағына тиклем тыңлау, тыңлап бөтөрөү; **вы́слушать собесе́дника** әңгәмәләшеүсене тыңлап бөтөрөү **2.** *мед.* тыңлау, тыңлап тикшереү; **вы́слушать лёгкие у больно́го** ауырыуҙың үпкәһен тыңлау

ВЫСЛУ́ШИВАТЬ *несов. см.* **вы́слушать**

ВЫСМА́ТРИВАТЬ *несов. см.* **вы́смотреть**

ВЫСМЕ́ИВАТЬ *несов. см.* **вы́смеять**

ВЫ́СМЕЯТЬ *сов. кого-что* мыҫҡыллау, мыҫҡыл итеп көлөү, мәсхәрәләү, мәсхәрәләп көлөү, көлкөгә ҡалдырыу

ВЫ́СМОЛИТЬ *сов. что* ыҫмалалау, ыҫмала һылау; **вы́смолить ло́дку** кәмәне ыҫмалалау

ВЫ́СМОРКАТЬ *сов. что* һемгереү, һемгереп ташлау

ВЫ́СМОРКАТЬСЯ *сов.*; *разг.* һемгереү

ВЫ́СМОТРЕТЬ *сов. кого-что* **1.** ҡарап (һайлап) ҡуйыу, эҙләп табыу; **вы́смотреть ме́сто под садо́вый уча́сток** баҡса өсөн урын ҡарап ҡуйыу **2.** *разг.* бөтәһен дә күреү, ҡарап күреү, ҡарап сығыу (бөтөрөү); **всё вы́смотреть** бөтәһен дә ҡарап сығыу ♦ **вы́смотреть (все) глаза́** ҡарап күҙҙәр тоноу

ВЫСО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **вы́сунуть**

ВЫСО́ВЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **вы́сунуться 2.** *страд. от* **высо́вывать**

ВЫСО́КИЙ, -ая, -ое **1.** бейек, оҙон, ҡалҡыу; **высо́кий челове́к** оҙон (буйлы) кеше; **высо́кий дом** бейек өй; **высо́кая ме́стность** ҡалҡыу урын **2.** юғары, күтәренке; **высо́кий урожа́й** юғары уңыш; **высо́кие це́ны** юғары хаҡтар; **высо́кое давле́ние** юғары баҫым; **това́ры высо́кого ка́чества** юғары сифатлы тауарҙар **3.** юғары, ҙур, хөрмәтле; **высо́кая награ́да** юғары бүләк; **высо́кое зва́ние** ҙур дәрәжә; **высо́кий гость** ҙур ҡунаҡ **4.** юғары, бөйөк, оло, тәрән; **высо́кое чу́вство** оло хис; **высо́кие стремле́ния** бөйөк ынтылыштар **5.** (*о языке, стиле*) нескә, юғары, тантаналы; **высо́кий стиль** юғары стиль **6.** (*о звуках*) нәҙек, юғары; **высо́кий го́лос** нәҙек тауыш; **высо́кая но́та** юғары нота ♦ **высо́кая грудь** ҡалҡыу күкрәк; **высо́кий лоб** яҫы (киң) маңлай; **высо́кие сапоги́** оҙон ҡуныслы итектәр; **быть высо́кого мне́ния** *о ком-чём* юғары фекерҙә булыу; **пти́ца высо́кого полёта** йәмғиәттә юғары урын биләгән кеше

ВЫСОКО́ и **ВЫСО́КО 1.** *нареч.* юғары, бейек; **высоко́ держа́ть зна́мя** байраҡты юғары тотоу **2.** *в знач. сказ.* бейек; **до верши́ны горы́ высоко́** тауҙың түбәһенә тиклем бейек

ВЫСОКО... *урыҫ телендәге ҡушма һүҙҙәрҙең беренсе өлөшө*: 1) юғары, ҙур; **высокодохо́дный** юғары килемле; **высокоурожа́йный** юғары уңышлы; 2) бейек, оҙон; **высокоство́льный** бейек олонло 3) хөрмәтле; **высокопревосходи́тельство** хөрмәтле ғали йәнәптәре

ВЫСОКОВО́ЛЬТНЫЙ, -ая, -ое юғары вольтлы, юғары көсөргәнешле

ВЫСОКОГО́РНЫЙ, -ая, -ое бейек тауҙағы, бейек тау ...ы; **высокого́рные па́стбища** бейек тауҙағы көтөүлектәр; **высокого́рное о́зеро** бейек тау күле

ВЫСОКОИДЕ́ЙНЫЙ, -ая, -ое юғары идеялы; **высокоиде́йное произведе́ние** юғары идеялы әҫәр

ВЫСОКОКА́ЧЕСТВЕННЫЙ, -ая, -ое юғары сифатлы; **высокока́чественная проду́кция** юғары сифатлы продукция

ВЫСОКОКВАЛИФИЦИ́РОВАННЫЙ, -ая, -ое юғары квалификациялы; **высококвалифици́рованные ка́дры** юғары квалификациялы кадрҙар

ВЫСОКОМЕ́РИЕ *с* эрелек, тәкәбберлек, һауалылыҡ; **относи́ться с высокоме́рием** тәкәбберлек күрһәтеү

ВЫСОКОМЕ́РНОСТЬ *ж см.* **высокоме́рие**

ВЫСОКОМЕ́РНЫЙ, -ая, -ое эре, тәкәббер, һауалы; **высокоме́рный челове́к** тәкәббер кеше

ВЫСОКОНАДЁЖНЫЙ, -ая, -ое бик (ныҡ) ышаныслы

ВЫСОКОНРА́ВСТВЕННЫЙ, -ая, -ое юғары әхлаҡлы; **высоконра́вственный челове́к** юғары әхлаҡлы кеше

ВЫСОКООБРАЗО́ВАННЫЙ, -ая, -ое бик белемле, төплө белемле

ВЫСОКООПЛА́ЧИВАЕМЫЙ, -ая, -ое юғары (күп) түләүле, күп түләнә торған, күп түләнмәле; **высокоопла́чиваемые до́лжности** юғары түләүле вазифалар

ВЫСОКОПА́РНЫЙ, -ая, -ое (*о стиле, словах*) ҡабарынҡы, күтәренке; **высокопа́рное выраже́ние** ҡабарынҡы әйтем; **высокопа́рный стиль** күтәренке стиль

ВЫСОКОПОСТА́ВЛЕННЫЙ, -ая, -ое юғары дәрәжәле, ҙур урындағы, ҙур урында ултырыусы; **высокопоста́вленное лицо́** юғары дәрәжәле кеше

ВЫСОКОПРОДУКТИ́ВНЫЙ, -ая, -ое юғары продуктлы, күп продукция бирә торған; **высокопродукти́вное животново́дство** юғары продуктлы малсылыҡ

ВЫСОКОПРОИЗВОДИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое юғары етештереүсән(ле); **высокопроизводи́тельная рабо́та** юғары етештереүсәнле эш; **высокопроизводи́тельные станки́** юғары етештереүсәнле станоктар

ВЫСОКОРА́ЗВИТЫЙ, -ая, -ое юғары үҫеш алған, ныҡ үҫешкән, ныҡ алға киткән; **высокора́звитая промы́шленность** ныҡ үҫешкән сәнәғәт

ВЫСОКОСО́РТНЫЙ, -ая, -ое юғары сортлы, юғары сифатлы; **высокосо́ртная проду́кция** юғары сифатлы продукция

ВЫСОКОТОВА́РНЫЙ, -ая, -ое юғары тауарлыҡлы; **высокотова́рное хозя́йство** юғары тауарлыҡлы хужалыҡ

ВЫСОКОУВАЖА́ЕМЫЙ, -ая, -ое хөрмәтле; **высокоуважа́емый челове́к** хөрмәтле кеше

ВЫ́СОСАТЬ *сов. что, из кого-чего* **1.** һурып алыу (сығарыу), һурып алып (имеп) бөтөрөү; **вы́сосать кровь из ра́ны** яранан ҡанды һурып алыу **2.** *перен.* һурыу, һурып ятыу, (алдап) алып бөтөрөү; **вы́сосать после́днюю копе́йку** һуңғы тинде һурып алыу ♦ **вы́сосать все со́ки (кровь)** *из кого-чего* ҡанын һурыу (эсеү), елеген һурыу (киптереү); **вы́сосать из па́льца** *что* уйлап сығарыу, яһап һөйләү

ВЫСОТА́ *ж* **1.** бейеклек; **высота́ зда́ния** бинаның бейеклеге; **боя́ться высоты́** бейеклектән ҡурҡыу **2.** юғары; **с высоты́ сия́ет луна́** юғарынан ай ҡарай **3.** (*холм, возвышенность*) ҡалҡыулыҡ, түбә, бейеклек; **подня́ться на высоту́** ҡалҡыулыҡҡа менеү **4.** юғарылыҡ; **высота́ давле́ния** баҫым юғарылығы **5.** *мат.* бейеклек ♦ **кома́ндная высота́ (пози́ция)** *см.* **кома́ндный**; **быть (оказа́ться) на высоте́** юғары талаптарға яуап бирерлек дәрәжәлә булыу; **набра́ть высоту́** *см.* **набра́ть**; **с высоты́ пти́чьего полёта** *см.* **полёт**; **с высоты́ своего́ вели́чия** *ирон.* эрелек менән, юғарынан тороп (*мөнәсәбәт белдереү*)

ВЫСО́ТНИК *м* **1.** (*строитель*) бейек йорттар һалыусы, бейектә төҙөүсе **2.** (*лётчик*) бейектә осоусы

ВЫСО́ТНЫЙ, -ая, -ое **1.** бейеклек ...ы, юғарылыҡ ...ы; **высо́тный по́яс расти́тельности** үҫемлектәрҙең бейеклек бүлкәте **2.** бейек, күп ҡатлы; **высо́тное зда́ние** бейек бина **3.** *ав.* ҙур бейеклектәге, бик юғарылағы; **высо́тный полёт** ҙур бейеклектәге осош; **высо́тные самолёты** ҙур бейеклектә оса торған самолёттар

ВЫСОТОМЕ́Р *м*; *тех.* бейеклек үлсәгес

ВЫ́СОХНУТЬ *сов.* **1.** кибеү, кибеп бөтөү; **бельё вы́сохло** кер кипте; **лу́жи вы́сохли** күләүектәр кибеп бөттө **2.** быжыу, ҡороу, ҡороп бөтөү, һулыу; **я́блоня вы́сохла** алма ағасы ҡороно; **цветы́ вы́сохли** сәскәләр һулыған **3.** *перен.* ябығыу, ябығып (кибеп) бөтөү, кибеү

ВЫСОЧА́ЙШИЙ, -ая, -ее **1.** *превосх. ст. от* **высо́кий** иң бейек (юғары), бик бейек; **высоча́йшая скала́** иң бейек ҡая **2.** ғали йәнәп ...ы, батша хәҙрәттәре ...ы; **высоча́йший ука́з** батша хәҙрәттәре фарманы

ВЫСО́ЧЕСТВО *с* ғали йәнәп, батша хәҙрәте

ВЫ́СПАТЬСЯ *сов.* йоҡо туйыу, йоҡлап туйыу, туйғансы йоҡлау

ВЫСПРА́ШИВАТЬ *несов. см.* **вы́спросить**

ВЫ́СПРОСИТЬ *сов. что*; *разг.* һорашып белеү, төпсөнөп белеү, төпсөнөп белеп бөтөрөү

ВЫ́СТАВИТЬ *сов.* **1.** *что* (*вынуть*) алыу, алып ҡуйыу; **вы́ставить ра́мы** рамдарҙы алып ҡуйыу **2.** *что* сығарыу, сығарып ҡуйыу; **вы́ставить цветы́ на во́здух** сәскәләрҙе һауаға сығарыу; **вы́ставить шкаф в коридо́р** шкафты коридорға сығарып ҡуйыу **3.** *кого-что*; *перен.*, *прост.* (*выгнать*) сығарып ебәреү, ҡыуып сығарыу **4.** (*выдвинуть вперёд*) алға сығарыу (сығарып ҡуйыу), алға һуҙыу; **вы́ставить грудь** күкрәкте алға сығарыу; **вы́ставить но́гу** аяҡты алға һуҙыу **5.** *что* күрһәтеү, ҡуйыу; **вы́ставить кандидату́ру** кандидатура күрһәтеү; **вы́ставить тре́бования** талаптар ҡуйыу **6.** *что* ҡуйыу; **вы́ставить охра́ну** һаҡсы ҡуйыу **7.** *что* күрһәтергә ҡуйыу; **вы́ставить карти́ну** һүрәттәрҙе күрһәтергә ҡуйыу **8.** *кого-что* тип (итеп), хәлдә күрһәтеү; **вы́ставить в смешно́м ви́де** көлкө итеп күрһәтеү **9.** *что* ҡуйыу, ҡуйып (яҙып) ҡуйыу; **вы́ставить да́ту** дата ҡуйыу; **вы́ставить отме́тки в журна́ле** журналда билдәләр ҡуйып сығыу

ВЫ́СТАВИТЬСЯ *сов.*; *разг.* алға сығыу, һонолоу; **вы́ставиться из окна́** тәҙрәнән һонолоу

ВЫ́СТАВКА *ж* **1.** *см.* **вы́ставить** 1, 7; **2.** күргәҙмә; **сельскохозя́йственная вы́ставка** ауыл хужалығы күргәҙмәһе; **посети́ть худо́жественную вы́ставку** һынлы сәнғәт күргәҙмәһен ҡарарға барыу

ВЫСТАВЛЕ́НИЕ *с см.* **вы́ставить**; **выставле́ние кандида́тов в депута́ты** депутатлыҡҡа кандидаттар күрһәтеү; **выставле́ние тре́бований** талаптар ҡуйыу

ВЫСТАВЛЯ́ТЬ *несов. см.* **вы́ставить**

ВЫСТАВЛЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **вы́ставиться** **2.** *страд. от* **выставля́ть**

ВЫСТАВНО́Й, -ая, -ое алынмалы, алына торған; **выставны́е ра́мы** алынмалы рамдар

ВЫ́СТАВОЧНЫЙ, -ая, -ое күргәҙмә ...ы; **вы́ставочный павильо́н** күргәҙмә павильоны

ВЫСТА́ИВАТЬ *несов. см.* **вы́стоять**

ВЫСТА́ИВАТЬСЯ *несов. см.* **вы́стояться**

ВЫ́СТЕГАТЬ I *сов. что* һырыу, һырып бөтөрөү (ҡуйыу); **вы́стегать одея́ло** юрған һырып ҡуйыу

ВЫ́СТЕГАТЬ II *сов. кого*; *прост.* (*высечь*) ҡамсылау, һыҙырыу, сыбыҡлау, ҡайыҙлау

ВЫСТЁГИВАТЬ *несов. см.* **вы́стегать** I

ВЫ́СТЕЛИТЬ *сов.*; *разг. см.* **вы́стлать**

ВЫСТИЛА́ТЬ *несов. см.* **вы́стлать**

ВЫ́СТИРАТЬ *сов. что* йыуыу, йыуып бөтөрөү (ҡуйыу); **вы́стирать бельё** кер йыуып ҡуйыу

ВЫ́СТЛАТЬ *сов. что* түшәү, йәйеү, түшәп (йәйеп) сығыу

ВЫ́СТОЯТЬ *сов.* **1.** *что* баҫып тороу, баҫып тороп үткәреү; **вы́стоять не́сколько часо́в в о́череди** бер нисә сәғәт сиратта баҫып тороу **2.** бер кимәлдә (шул килеш) тороу, емерелмәйенсә тороу; **дом вы́стоит ёще не оди́н год** өй йәнә бер нисә йыл шул килеш торор **3.** *перен.* (*выдержать*) түҙеү, сыҙау, түҙә (сыҙай) алыу, бирешмәү, ҡаршы тора алыу; **вы́стоять в войне́** һуғышҡа ҡаршы тора алыу

ВЫ́СТОЯТЬСЯ *сов.* **1.** оҙаҡ тороп һәйбәтләнеү, оҙаҡ тороп сифаты яҡшырыу; **вино́ вы́стоялось** шарап оҙаҡ тороп һәйбәтләнгән **2.** (*о лошади*) юшау, ял итеү; **ло́шади вы́стоялись по́сле езды́** аттар йөрөгәндән һуң ял итте

ВЫ́СТРАДАТЬ *сов. что* **1.** (*пережить*) күп яфа (михнәт) күреү, ғазап сигеү (кисереү) ҡайғы кисереү, күпте күреү (кисереү); **он мно́го вы́страдал** ул күп ғазап кисерҙе **2.** (*достигнуть страданиями*) ғазап (яфа, михнәт) сигеп ирешеү, бик интегеп алыу; **она́ вы́страдала своё сча́стье** ул ғазап сигеп бәхетенә ирешә

ВЫСТРА́ИВАТЬ *несов. см.* **вы́строить**

ВЫСТРА́ИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **вы́строиться** **2.** *страд. от* **выстра́ивать**

ВЫ́СТРЕЛ *м* атыу (*ҡоралдан*), атыу тауышы, атҡан тауыш; **разда́лся вы́стрел** атыу тауышы ишетелде ♦ **без вы́стрела** ҡаршылыҡһыҙ, атышып тормай; **на вы́стрел** атыу алыҫлығына (*туп, пуля осоп еткән ер*)

ВЫ́СТРЕЛИТЬ *сов.* атыу, атып ебәреү; **вы́стрелить в во́здух** һауаға атып ебәреү

ВЫСТРИГА́ТЬ *несов. см.* **вы́стричь**

ВЫ́СТРИЧЬ *сов. что* (*шерсть*) алыу, ҡырҡыу, ҡырҡып алыу, ҡырыу, ҡырып алыу, ҡайсылау

ВЫ́СТРОГАТЬ *сов. что* йышыу, йышып тигеҙләү; **вы́строгать до́ску** таҡта йышыу

ВЫ́СТРОИТЬ *сов.* **1.** *что* (*построить*) һалыу, төҙөү, һалып (төҙөп) ҡуйыу, ҡороу; **вы́строить дом** өй һалыу **2.** *кого-что* (*поставить строем*) теҙеү, теҙеп ҡуйыу, сафҡа теҙеү; **вы́строить ро́ту** ротаны теҙеп ҡуйыу

ВЫ́СТРОИТЬСЯ *сов.* **1.** (сафҡа) теҙелеү, сафҡа баҫыу; **батальо́ны вы́строились** батальондар теҙелде **2.** (*возникнуть — о сооружении*) һалыныу, төҙөлөү, ҡоролоу; **вы́строились но́вые зда́ния** яңы йорттар һалынды

ВЫ́СТУКАТЬ *сов.*; *разг.* **1.** *что* туҡылдатып хәбәр биреү (тапшырыу), туҡылдау менән көй сығарыу; **вы́стукать радиогра́мму** радиограмманы туҡылдатып тапшырыу **2.** *кого-что*; *мед.* һуҡҡылап (ҡаҡҡылап) тыңлау (тикшереү); **вы́стукать лёгкие** үпкәне ҡаҡҡылап тыңлап ҡарау

ВЫСТУ́КИВАТЬ *несов. см.* **вы́стукать**

ВЫ́СТУП *м* **1.** сығынты, сығынҡы; **вы́ступ стены́** стена сығынтыһы **2.** (*скалы́, бе́рега, горы́*) суҡаҡ, суҡы, һикәлтә

ВЫСТУПА́ТЬ *несов.* **1.** *см.* **вы́ступить** **2.** (алға) сығып тороу, сусайыу; **скала́ выступа́ла над реко́й** ҡая йылға өҫтөнә сығып тора ине **3.** (*ходить важной поступью*) ҡуҡрайып йөрөү, эре ҡиәфәт менән йөрөү

ВЫ́СТУПИТЬ *сов.* **1.** алға сығыу (сығып баҫыу); **он вы́ступил не́сколько вперёд** ул бер тиклем алға сығып баҫты **2.** сығыу, (сығып) китеү; **вы́ступить в похо́д** походҡа сығыу **3.** (сик аша) сығыу; **река́ вы́ступила из берего́в** йылға ярҙарынан аша сыҡты **4.** күренеү, килеп (бәреп) сығыу; **пот вы́ступил на его́ лице́** уның битенә тир бәреп сыҡты **5.** сығыш яһау, сығып һөйләү; **вы́ступить на собра́нии** йыйылышта сығыш яһау

ВЫСТУПЛЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **вы́ступить** 2, 5; **выступле́ние арти́стов эстра́ды** эстрада артистарының сығышы; **получи́ть прика́з о выступле́нии** ҡуҙғалыу тураһында приказ алыу **2.** (*речь, доклад*) сығыш; **выступле́ние президе́нта** президенттың сығышы

ВЫ́СУНУТЬ *сов. что* сығарыу, һуҙыу; **вы́сунуть го́лову из окна́** тәҙрәнән башты сығарыу ♦ **вы́сунув (вы́суня) язы́к (бежа́ть)** *прост.* телде арҡырыға тешләп (йүгереү); **нельзя́ но́су вы́сунуть (и́з дому)** өйҙән сығырлыҡ түгел

ВЫ́СУНУТЬСЯ *сов.* сығыу, һуҙылыу, һонолоу, башты сығарыу; **вы́сунуться из окна́** тәҙрәнән һонолоу

ВЫСУ́ШИВАТЬ *несов. см.* **вы́сушить**

ВЫСУ́ШИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **вы́сушиться** **2.** *страд. от* **высу́шивать**

ВЫ́СУШИТЬ *сов.* **1.** *что* киптереү, киптереп алыу (ҡуйыу); **вы́сушить бельё** керҙе киптереп алыу **2.** *кого-что* киптереү, киптереп бөтөрөү, ҡоротоу, ҡурыу; **со́лнце вы́сушило степь** ҡояш даланы ҡоротто **3.** *кого-что*; *перен.*, *разг.* киптереү, ябыҡтырыу, киптереп бөтөү, ябыҡтырып бөтөү; **го́ре вы́сушило его́** ҡайғы уны киптереп бөтөрҙө

ВЫ́СУШИТЬСЯ *сов.* кибеү, кибеп бөтөү, кибеп етеү (сығыу), кибенеү

ВЫ́СЧИТАТЬ *сов. что* **1.** һанап (иҫәпләп, хисаплап) сығарыу, һанау, иҫәпләү; **вы́считать су́мму расхо́дов** сығымдарҙың суммаһын иҫәпләп сығарыу **2.** *разг.* тотоп (алып) ҡалыу, тотоу (*аҡсаны*); **вы́считать из зарпла́ты ты́сячу рубле́й** эш хаҡынан мең һум тотоп ҡалыу

ВЫСЧИ́ТЫВАТЬ *несов. см.* **вы́считать**

ВЫ́СШИЙ, -ая, -ее **1.** *превосх. ст. от* **высо́кий** 2, 3; **2.** юғары, иң юғары, төп, иң мөһим; **вы́сшие о́рганы госуда́рственной вла́сти** дәүләт власының юғары органдары; **вы́сший кома́ндный соста́в** юғары команда составы; **вы́сшее образова́ние** юғары белем ♦ **в вы́сшей сте́пени** сиктән тыш, иң юғары дәрәжәлә

ВЫСЫЛА́ТЬ *несов. см.* **вы́слать**

ВЫ́СЫЛКА *ж см.* **вы́слать**

ВЫ́СЫПАТЬ *сов.* **1.** *что* бушатыу, түгеү, ҡойоу, сәсеү, бушатып (һалып) ҡуйыу; **вы́сыпать я́годы из корзи́ны** кәрзиндән еләкте бушатыу; **вы́сыпать муку́ в мешо́к** ондо тоҡҡа бушатыу; **вы́сыпать моне́ты** ваҡ аҡсаны сәсеү **2.** *разг.* күмәкләп йүгереп сығыу, һибелеү; **наро́д вы́сыпал на у́лицу** халыҡ урамға йүгереп сыҡты **3.** (*о сыпи*) сығыу, килеп сығыу, сабыртыу, тибеү **4.** күренеү, ҡалҡыу; **звёзды вы́сыпали** йондоҙҙар ҡалҡты

ВЫСЫПА́ТЬ *несов. см.* **вы́сыпать**

ВЫ́СЫПАТЬСЯ *сов.* **1.** түгелеү, ҡойолоу, сәселеү, түгелеп (ҡойолоп, сәселеп) китеү (бөтөү); **мука́ вы́сыпалась** он түгелеп китте **2.** *разг. см.* **вы́сыпать** 2

ВЫСЫПА́ТЬСЯ I *несов.* **1.** *см.* **вы́сыпаться** **2.** *страд. от* **высыпа́ть**

ВЫСЫПА́ТЬСЯ II *несов. см.* **вы́спаться**

ВЫСЫХА́ТЬ *несов. см.* **вы́сохнуть**

ВЫСЬ *ж* **1.** юғарылыҡ, бейеклек **2.** *мн.* **вы́си** (*вершины гор*) баш, түбә

ВЫТА́ЛКИВАТЬ *несов. см.* **вы́толкать**, **вы́толкнуть**

ВЫТА́ПЛИВАТЬ I *несов. см.* **вы́топить** I

ВЫТА́ПЛИВАТЬ II *несов. см.* **вы́топить** II

ВЫТА́ПЛИВАТЬСЯ I *несов.* **1.** *см.* **вы́топиться** I; **2.** *страд. от* **выта́пливать** I

ВЫТА́ПЛИВАТЬСЯ II *несов.* **1.** *см.* **вы́топиться** II; **2.** *страд. от* **выта́пливать** II

ВЫТА́ПТЫВАТЬ *несов. см.* **вы́топтать**

ВЫТАРА́ЩИВАТЬ *несов. см.* **вы́таращить**

ВЫ́ТАРАЩИТЬ *сов. что*; *разг.* аҡайтыу, таҫрайтыу; **вы́таращить глаза́** күҙ аҡайтыу

ВЫ́ТАРАЩИТЬСЯ *сов.*; *разг.* аҡайыу, таҫрайыу

ВЫТА́СКИВАТЬ *несов. см.* **вы́тащить**

ВЫ́ТАЧАТЬ *сов. что* тегеү, һырып тегеү, йөйләп тегеү; **вы́тачать пе́тли** элмәкте йөйләп тегеү

ВЫТА́ЧИВАТЬ *несов. см.* **вы́точить** 1

ВЫ́ТАЧКА *ж* йөй; **вы́тачки на пла́тье** күлдәктәге йөйҙәр

ВЫ́ТАЩИТЬ *сов.* **1.** *кого-что* һөйрәп сығарыу, һөйрәп сығарып ташлау (ҡуйыу); **вы́тащить ло́дку на бе́рег** кәмәне ярға һөйрәп сығарыу **2.** *что* һурып алыу, һурып (тартып) сығарыу; **вы́тащить зуб** теште һурып алыу; **вы́тащить зано́зу** шырауҙы тартып сығарыу **3.** *что* алыу, тартып алыу (сығарыу); **вы́тащить нож из но́жен** ҡындан бысаҡ тартып сығарыу **4.** *кого-что*; *перен.*, *разг.* (тышҡа) алып сығыу, йөрөргә сығарыу, барырға (сығырға) мәжбүр итеү (күндереү); **вы́тащить друзе́й на приро́ду** дуҫтарҙы тәбиғәткә сығырға күндереү

ВЫТВОРЯ́ТЬ *несов. что*; *разг.* ҡыланыу, эшләү, яһау; **вытворя́ть чудеса́** төрлө мәҙәктәр эшләү

ВЫТЕКА́ТЬ *несов.* **1.** *см.* **вы́течь** **2.** (*брать начало*) ағып сығыу, башланыу; **река́ вытека́ет из о́зера** йылға күлдән ағып сыға **3.** *перен.* (килеп) сығыу; **из э́того вытека́ет сле́дующий вы́вод** бынан түбәндәге һығымта килеп сыға

ВЫ́ТЕРЕБИТЬ *сов. что*; *с.-х.* йолҡоу, йолҡоп алыу (бөтөрөү); **вы́теребить лён** етен йолҡоп алыу

ВЫ́ТЕРЕТЬ *сов. что* **1.** һөртөп алыу (ҡоротоу), ышҡыу, ышҡып таҙартыу; **вы́тереть ру́ки** ҡулды һөртөү; **вы́тереть слёзы** күҙ йәшен һөртөп алыу; **вы́тереть стол** өҫтәлде һөртөп алыу **2.** *разг.* (*стать потёртым*) ышҡып туҙҙырыу, ҡырылып бөтөү

ВЫ́ТЕРЕТЬСЯ *сов.* **1.** һөртөнөү; **вы́тереться полоте́нцем** таҫтамал менән һөртөнөү **2.** *разг.* ышҡылып туҙыу, ҡырылып бөтөү; **оби́вка на кре́слах вы́терлась** креслоларҙың тышлығы ҡырылып бөткән

ВЫ́ТЕРПЕТЬ *сов.* **1.** *что* сыҙау, түҙеү, киселеү; **вы́терпеть боль** ауыртыуға сыҙау **2.** *без доп.* (*обычно с отрицанием*); *разг.* сыҙамлылыҡ (түҙемлелек) күрһәтеү, сыҙау, түҙеү, сыҙап (түҙеп) тороу, сыҙай (түҙә) алыу; **не вы́терпеть и возрази́ть** түҙеп тормай ҡаршы әйтеү

ВЫ́ТЕСАТЬ *сов. что* юнып эшләү (яһау); **вы́тесать лопа́ту** юнып көрәк эшләү

ВЫ́ТЕСНИТЬ *сов. кого-что* **1.** ҡыҫырыҡлау, ҡыҫырыҡлап (этеләп) сығарыу; **вы́теснить из толпы́** халыҡ төркөмөнән ҡыҫырыҡлап сығарыу **2.** алмаштырыу; **но́вая те́хника вы́теснила ста́рую** яңы техника иҫкеһен алмаштырҙы

ВЫТЕСНЯ́ТЬ *несов. см.* **вы́теснить**

ВЫТЁСЫВАТЬ *несов. см.* **вы́тесать**

ВЫ́ТЕЧЬ *сов.* ағып сығыу (бөтөү); **вода́ вы́текла из ба́ка** һыу бактан ағып бөткән

ВЫТИРА́ТЬ *несов. см.* **вы́тереть**

ВЫТИРА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **вы́тереться** **2.** *страд. от* **вытира́ть**

ВЫ́ТИСНИТЬ *сов. что* батыра баҫып яҙыу (төшөрөү), баҫып эҙ ҡалдырыу; **вы́тиснить имена́** исемдәрҙе баҫып яҙыу

ВЫТИСНЯ́ТЬ *несов. см.* **вы́тиснить**

ВЫ́ТКАТЬ *несов. что* **1.** һуғыу, туҡыу; **вы́ткать полоте́нце из льна** етендән таҫтамал һуғыу **2.** (*сделать рисунок посредством тканья*) сүпләп һуғыу, суптарлау

ВЫ́ТОЛКАТЬ *сов. кого-что*; *разг.* этеп сығарып ебәреү, этеп сығарыу, төртөп сығарып ебәреү, төртөп сығарыу

ВЫ́ТОЛКНУТЬ *сов. кого-что* этеп сығарыу, төртөп сығарыу

ВЫ́ТОПИТЬ I *сов. что* яғыу, яғып йылытыу; **вы́топить печь** мейес яғыу

ВЫ́ТОПИТЬ II *сов. что* һыҙҙырыу, иретеү, иретеп алыу; **вы́топить са́ло** туң май иретеү

ВЫ́ТОПИТЬСЯ I *сов.* яғылыу, яғылып бөтөү; **печь вы́топилась** мейес яғылып бөттө

ВЫ́ТОПИТЬСЯ II *сов.* һыҙҙырылыу, ирeү (*туң май*)

ВЫ́ТОПКИ *только мн.* төпрә, һыҙыҡ (*иретелгән майҙан ҡалған*)

ВЫ́ТОПТАТЬ *сов. что* **1.** тапау, иҙеү, тапап (иҙеп) бөтөрөү; **вы́топтать посе́вы** сәсеүлектәрҙе тапап бөтөрөү **2.** тапап һуҡмаҡ һалыу, һуҡмаҡлау; **вы́топтать в снегу́ тропи́нку** ҡар өҫтөнән һуҡмаҡ һалыу **3.** *прост.* (тапап) бысратыу; **вы́топтать пол** иҙәнде тапап бысратыу

ВЫ́ТОРГОВАТЬ *сов. что*; *разг.* һатыулашып хаҡын кәметтереү; **вы́торговать сто рубле́й** һатыулашып йөҙ һумға хаҡын кәметтереү

ВЫТОРГО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **вы́торговать**

ВЫ́ТОЧИТЬ *сов. что* **1.** ҡырып эшләү (яһау); **вы́точить дета́ль** деталь ҡырып яһау **2.** *прост.* үткерләү; **вы́точить но́жницы** ҡайсы үткерләү

ВЫ́ТРАВИТЬ *сов.* **1.** *что* (*вывести химическим воздействием*) бөтөрөү, юйыу, юйҙырып бөтөрөү; **вы́травить пя́тна** таптарҙы бөтөрөү **2.** *кого-что* ағыулау, ағыулап үлтереү; **вы́травить крыс** ҡомаҡтарҙы ағыулап үлтереү **3.** *что* һүрәт яһау (төшөрөү), яҙыу; **вы́травить рису́нок на ме́ди** баҡырға һүрәт төшөрөү **4.** *что* тапатыу, тапатып бөтөрөү; **вы́травить луг** болондо тапатып бөтөрөү **5.** *кого-что* өркөтөп (ҡурҡытып) ҡыуып сығарыу; **вы́травить зве́ря из ле́са** кейекте урмандан өркөтөп ҡыуып сығарыу

ВЫ́ТРАВИТЬСЯ *сов.* **1.** бөтөү, ашалып бөтөү (*химик ысул менән эшкәртеүҙән*); **кра́ска вы́травилась** буяуы ашалып бөткән **2.** ашалып төшөрөү (яһалыу) (*һүрәт, биҙәк һ.б.*); **узо́р вы́травился** биҙәк ашалып яһалған

ВЫТРА́ВЛИВАТЬ *несов. см.* **вы́травить**

ВЫТРА́ВЛИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **вы́травиться** **2.** *страд. от* **вытра́вливать**

ВЫТРАВЛЯ́ТЬ *несов. см.* **вы́травить**

ВЫ́ТРЕБОВАТЬ *сов.* **1.** *что* һоратып алдырыу, һорап алыу, талап итеп алыу; **вы́требовать де́ньги** аҡса талап итеп алыу **2.** *кого-что* (*по требованию*) саҡыртыу, саҡыртып килтереү (килтертеү); **вы́требовать свиде́теля в суд** судҡа шаһитты саҡыртыу **3.** *кого*; *прост.* (*выписать, вызвать*) саҡыртып алдырыу

ВЫТРЕЗВИ́ТЕЛЬ *м* айнытҡыс

ВЫ́ТРЕЗВИТЬ *сов. кого-что* айнытыу, айныҡтырыу

ВЫ́ТРЕЗВИТЬСЯ *сов.* айныу, айнығыу

ВЫТРЕЗВЛЯ́ТЬ *несов. см.* **вы́трезвить**

ВЫТРЕЗВЛЯ́ТЬСЯ *несов. см.* **вы́трезвиться**

ВЫ́ТРЕПАТЬ *сов. что*; *с.-х.* талҡыу, талҡып алыу; **вы́трепать лён** етен талҡыу

ВЫТРЯСА́ТЬ *несов. см.* **вы́трясти**

ВЫ́ТРЯСТИ *сов. что* **1.** һелкеп (ҡағып) бушатыу, ҡағып төшөрөү (ташлау); **вы́трясти муку́ из мешка́** ондо тоҡтан ҡағып бушатыу **2.** (*тряся, очистить*) ҡағыу, ҡағып таҙартыу; **вы́трясти ковёр** келәмде ҡағып таҙартыу ♦ **вы́трясти ду́шу** *прост.*: 1) юлда һелкетеп арытыу, йонсотоу; 2) (янап) ҡурҡытыу; **вы́трясти карма́н** *чей*; *прост.* кеҫәһен бушатыу

ВЫТРЯ́ХИВАТЬ *несов. см.* **вы́тряхнуть**

ВЫТРЯ́ХИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **вы́тряхнуться** **2.** *страд. от* **вытря́хивать**

ВЫ́ТРЯХНУТЬ *сов. что* ҡағыу, һелкеү, ҡағып (һелкеп) төшөрөү; **вы́тряхнуть из гало́ш песо́к** калуштан ҡомдо ҡағып төшөрөү

ВЫ́ТРЯХНУТЬСЯ *сов.*; *разг.* һелкенеп төшөп ҡалыу, ҡойолоу

ВЫ́ТУРИТЬ *сов. кого-что*; *разг.* ҡыуыу, ҡыуып (төрткөләп) сығарыу

ВЫТЬ *несов.* **1.** олоу; **соба́ка вы́ла** эт олоно **2.** олоу, геүләү; **вы́ла сире́на** сирена олоно; **выл фабри́чный гудо́к** фабрика гудогы геүләне **3.** *прост.* (*громко плакать*) олоу, үкереү, үкереп (ҡысҡырып) илау

ВЫТЯ́ГИВАТЬ *несов. см.* **вы́тянуть**

ВЫТЯ́ГИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **вы́тянуться** **2.** *страд. от* **вытя́гивать**

ВЫ́ТЯЖКА *ж* **1.** *см.* **вы́тянуть** 1, 4, 6; **вы́тяжка мета́лла** металл һуҙыу; **вы́тяжка га́за** газ һурыу **2.** һығынты; **во́дная вы́тяжка** һыу һығынтыһы

ВЫТЯЖНО́Й, -ая, -ое тарта торған, тартыу ...ы, һура торған, һауа һурғыс; **вытяжно́е кольцо́ парашю́та** парашюттың тарта торған дүңгәләге; **вытяжно́й шкаф** һауа һурғыс шкаф

ВЫ́ТЯНУТЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **вы́тянуть** **2.** *прил.* һуҙған, һуҙылған; **вы́тянутые ру́ки** һуҙылған ҡулдар ♦ **вы́тянутое лицо́**; **вы́тянутая физионо́мия** һытыҡ (аптыраулы) сырай

ВЫ́ТЯНУТЬ *сов.* **1.** *что* һуҙыу, киреү, тартыу, һуҙып оҙонайтыу, тарттырыу; **вы́тянуть про́волоку** сым һуҙыу; **вы́тянуть ко́жу** тирене киреү **2.** *кого-что* (*бер һыҙыҡҡа*) теҙеү (ҡуйыу); **вы́тянуть дивизио́н в одну́ коло́нну** дивизионды бер колоннаға теҙеү **3.** *что* һуҙыу, һуҙып ебәреү; **вы́тянуть ру́ки** ҡулдарҙы һуҙыу **4.** *что* һурып алыу (сығарыу), тартып алыу (сығарыу); **вы́тянуть гной** эренде һурҙырып алыу **5.** *перен.* тартып алыу (сығарыу); **е́ле-е́ле вы́тянуть сло́во** саҡ-саҡ һүҙен тартып сығарыу **6.** *что* һурыу, һурҙырыу, һурҙырып алыу (сығарыу); **вы́тянуть дым вентиля́цией** вентиляция менән төтөндө һурҙырып алыу **7.** *что*; *разг.* эсеп бөтөү, һемереү; **вы́тянуть стака́н вина́** бер стакан шарапты эсеп бөтөү **8.** *что* и *без доп.*; *разг.* (*вытерпеть*) сыҙау, түҙеү; **он до́лго не вы́тянет** ул оҙаҡ сыҙай алмаҫ **9.** *кого-что* и *без доп.* (*с трудом выполнить что-л., помочь кому-л.*) һөйрәү, тартыу, һөйрәп (тартып) сығарыу (*берәй эште үтәү, башҡарып сығыу*); **вы́тянуть сла́бого ученика́** йомшаҡ уҡыусыны сығарыу ♦ **вы́тянуть (всю) ду́шу** йәнен яфалау, теңкәһен ҡоротоу

ВЫ́ТЯНУТЬСЯ *сов.* **1.** (*растянуться*) һуҙылыу, һуҙылып оҙонайыу; **рези́нка вы́тянулась** резинка һуҙылды **2.** *разг.* (*вырасти*) үҫеү, буйға үҫеү, үҫеп китеү; **за ле́то ма́льчик вы́тянулся** малай йәй эсендә буйға үҫеп киткән **3.** турайыу, тура ҡатып ҡалыу, һуҙылып ятыу; **он стоя́л вы́тянувшись** ул тура ҡатып баҫып тора ине **4.** (*выпрямиться*) тартылыу; **верёвка вы́тянулась струно́й** бау ҡыл кеүек тартылды **5.** (*протянуться*) һуҙылыу, һуҙылып китеү (ятыу); **дере́вня вы́тянулась по бе́регу** ауыл яр буйлап

һуҙылған ♦ **лицо́ (физионо́мия) вы́тянулось** *у кого* сырайы һытылды, йөҙө йәмрәйҙе; **вы́тянуться в стру́нку** туп-тура баҫыу (*торған килеш ҡатып ҡалыу*)

ВЫ́УДИТЬ *сов. кого-что* **1.** ҡармаҡлау, ҡармаҡҡа тотоу, ҡармаҡ менән тотоу, ҡармаҡҡа ҡаптырыу **2.** *прост.* алыу, сығарыу, тартып алыу (сығарыу); **вы́удить из карма́на де́ньги** кеҫәнән аҡса тартып сығарыу **3.** *перен.*, *разг.* ауырлыҡ, хәйлә менән алдап алыу (электереү, белеү); **вы́удить подро́бности** хәйлә менән бөтә нескәлектәрен белеү

ВЫУ́ЖИВАТЬ *несов. см.* **вы́удить**

ВЫ́УТЮЖИТЬ *сов. что* үтекләү, үтекләп алыу (бөтөрөү); **вы́утюжить брю́ки** салбарҙы үтекләп алыу

ВЫУ́ЧИВАТЬ *несов. см.* **вы́учить**

ВЫУ́ЧИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **вы́учиться 2.** *страд. от* **выу́чивать**

ВЫ́УЧИТЬ *сов.* **1.** *что* өйрәнеү, уҡып иҫтә ҡалдырыу, ятҡа белеү, ятлау; **вы́учить уро́к** дәрес өйрәнеү, ятлау; **вы́учить стихотворе́ние** шиғыр ятлау **2.** *кого-что*, *чему* или *с неопр.* өйрәтеү, уҡытыу; **вы́учить игра́ть на гита́ре** *кого-л. кемделер* гитарала уйнарға өйрәтеү **3.** *кого-что*; *разг.* өйрәтеү, аҡылға ултыртыу, кәрәген биреү

ВЫ́УЧИТЬСЯ *сов.* **1.** *чему* или *с неопр.* өйрәнеү, өйрәнеп етеү, өйрәнеп китеү, өйрәнеп алыу; **вы́учиться писа́ть** яҙырға өйрәнеү; **вы́учиться бе́гать на конька́х** конькиҙа йүгерергә өйрәнеп алыу **2.** *разг.* (*приобрести привычку*) ғәҙәтләнеү, өйрәнеү; **вы́учиться кури́ть** тартырға ғәҙәтләнеү **3.** (*закончить учёбу*) уҡып бөтөрөү (сығыу), уҡыуҙы тамамлау

ВЫ́УЧКА *ж* **1.** *разг. см.* **вы́учить** 2; **отпра́вить на вы́учку к ма́стеру** мастерға уҡытырға ебәреү **2.** (*умение, навыки*) алған белем, күнекмә

ВЫХА́ЖИВАТЬ *несов. см.* **вы́ходить** II

ВЫ́ХАРКАТЬ *сов. что*; *разг.* ҡаҡырыу, ҡаҡырыҡ сығарыу; **вы́харкать мокро́ту** ҡаҡырыҡты сығарыу

ВЫХА́РКИВАТЬ *несов. см.* **вы́харкать**

ВЫ́ХВАТИТЬ *сов.* **1.** *кого-что* тартып (әләктереп) алыу; **вы́хватить из рук нага́н** ҡулдан наганды тартып алыу **2.** *что* тартып (һурып) алыу, тартып (һурып) сығарыу; **вы́хватить са́блю из но́жен** ҡылысты ҡындан һурып алыу **3.** *что*; *перен.* айырып алыу; **вы́хватить цита́ту из те́кста** текстан цитатаны айырып алыу **4.** *что*; *перен.* эләктереп алыу, йолоп алыу **5.** *что*; *разг.* артыҡ күп ҡырҡып алыу, ҙур итеп уйып алыу; **вы́хватить во́рот** яғаны ҙур уйып алыу

ВЫХВА́ТЫВАТЬ *несов. см.* **вы́хватить**

ВЫ́ХЛОП *м*; *тех.* (газ, төтөн) сығыу (сығарыу) (*двигателдә янған газдар*)

ВЫХЛОПНО́Й, -ая, -ое *тех.* газ (төтөн) сығарыу ...ы; **выхлопна́я труба́** төтөн сығарыу торбаһы

ВЫ́ХЛОПОТАТЬ *сов. что* юллап алыу, артынан йөрөп алыу; **вы́хлопотать разреше́ние** рөхсәт юллап алыу

ВЫ́ХОД *м* **1.** *см.* **вы́йти** 1—3, 6; **вы́ход на рабо́ту** эшкә сығыу; **вы́ход кораблéй в мо́ре** караптарҙың диңгеҙгә сығыуы; **вы́ход кни́ги в свет** китаптың донъяға сығыуы; **вы́ход из игры́** уйындан сығыу **2.** (*место*) сығыу урыны, сығыу юлы, сығыу ишеге; **запа́сный вы́ход** запас сығыу урыны; **стоя́ть у вы́хода** сығыу юлында тороу **3.** *перен.* сығыу юлы, ҡотолоу юлы (сараһы); **найти́ вы́ход из затрудне́ния** ҡыйынлыҡтан ҡотолоу юлын табыу **4.** (*количество произведённого продукта*) сығыш; **но́рма вы́хода** сығыш нормаһы; **вы́ход зерна́** бөртөклө ашлыҡтың сығышы **5.** (*обнажение горных пород*) сығыу, өҫкә сығыу (ҡалҡыу); **вы́ходы вулкани́ческого ту́фа** вулканик туфтың өҫкә сығыуы ♦ **дать (найти́ и т.п.) вы́ход** *чему* юл ҡуйыу (табыу); **знать все ходы́ и вы́ходы** бөтәһен дә белеп тороу, хәбәрҙар булыу

ВЫ́ХОДЕЦ *м* **1.** (*переселенец*) күсеп килгән кеше, килмешәк **2.** (*о социальной среде*) сыҡҡан кеше; **вы́ходец из крестья́н** крәҫтиәндәрҙән сыҡҡан кеше

ВЫ́ХОДИТЬ I *сов. что*; *разг.* (*побывать во многих местах*, *исходить*) йөрөп сығыу, гиҙеп сығыу

ВЫ́ХОДИТЬ II *сов. кого-что*; *разг.* **1.** (*помочь выздороветь*) тәрбиәләп һауыҡтырыу, аяҡҡа баҫтырыу **2.** (*вырастить*) ҡарап (тәрбиәләп) үҫтереү; **вы́ходить здоро́вого ребёнка** сәләмәт бала тәрбиәләп үҫтереү

ВЫХОДИ́ТЬ *несов.* **1.** *см.* **вы́йти 2.** ҡарау, сығыу; **о́кна выхо́дят в сад** тәҙрәләр баҡсаға ҡарай **3.** *в знач. вводн. сл.*; *разг.* тимәк, шулай итеп; **выхо́дит, вы из Башкортоста́на** тимәк, һеҙ Башҡортостандан инде ♦ **не выходи́ть из головы́ (из ума́)** баштан (иҫтән) сыҡмау

ВЫ́ХОДКА *ж* **1.** ҡылыныш, сығыш; **мальчи́шеская вы́ходка** малайҙарса ҡылыныш; **вы́ходка про́тив** *кого-л. кемгәлер* ҡаршы сығыш **2.** *разг.* сығыш, сығыу хәрәкәте (*бейеүҙә*)

ВЫХОДНО́Й, -ая, -ое 1. сығыу ...ы, сыға торған; **выходна́я дверь** сыға торған ишек; **выходно́е отве́рстие** сығыу тишеге **2.** (*парадный*) әрле, ҡәҙерлегә кейә торған, кеше араһына кейә торған; **выходно́й костю́м** кеше араһына кейә торған костюм **3.** (*в сочетании с сущ. "день"*) ял ...ы; **выходно́й день** ял көнө **4.** *в знач. сущ.* **выходно́й** *м*; *разг.* ял, ял көнө; **провести́ выходно́й вме́сте** ялды бергә уҙғарыу ♦ **выходно́е посо́бие** эштән киткәндә түләнә торған пособие; **выходна́я роль** бәләкәй (генә) роль (*театрҙа*); **выходны́е све́дения (да́нные)** китаптың нәшер ителеүенә ҡағылышлы мәғлүмәттәр

ВЫХОДЯ́ЩИЙ: из ря́да вон выходя́щий ғәҙәттән тыш, бик һирәк була торған

ВЫХОЛА́ЩИВАТЬ *несов. см.* **вы́холостить**

ВЫ́ХОЛЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **вы́холить 2.** *прил.* тәрбиәле, наҙлы, иркә

ВЫ́ХОЛИТЬ *сов. кого-что* иркәләп (наҙлап, ҡәҙерләп, тәрбиәләп) үҫтереү (ҡарау); **вы́холить коня́** атты ҡәҙерләп тәрбиәләп үҫтереү

ВЫ́ХОЛОСТИТЬ *сов.* **1.** *кого* бестереү, һылылау, көйҙөрөү; **вы́холостить жеребца́** айғырҙы бестереү **2.** *что*; *перен.* асылын юҡ итеү, мәғәнәһен бөтөрөү, мәғәнәһеҙләндереү; **вы́холостить иде́ю** идеяның мәғәнәһен бөтөрөү

ВЫ́ХУХОЛЬ *м* и *ж* **1.** йофар **2.** (*мех*) йофар тиреһе

ВЫ́ЦАРАПАТЬ *сов. что* **1.** (*царапая, выдрать*) тырнап алыу (бөтөрөү, сығарыу, йыртыу) **2.** *перен.*, *разг.* көскә алыу, көскә эләктереү, электереп алыу, азат итеү; **вы́царапать де́ньги** аҡсаны көскә эләктереү **3.** (*царапая, изобразить*) тырнаҡ менән яҙыу (һыҙыу); **вы́царапать на́дпись** яҙыуҙы тырнаҡ менән яҙыу

ВЫЦАРА́ПЫВАТЬ *несов. см.* **вы́царапать**

ВЫ́ЦВЕСТИ *сов.* уңыу, уңып бөтөү, төҫһөҙләнеү, төҫө бөтөү (уңыу); **пла́тье вы́цвело** күлдәк уңған

ВЫЦВЕТА́ТЬ *несов. см.* **вы́цвести**

ВЫ́ЦЕДИТЬ *сов. что* **1.** һөҙөү, һөҙөп алыу (бөтөрөү); **вы́цедить молоко́** һөттө һөҙөү **2.** *прост.* (*медленно выпить*) һемереп эсеү (эсеп бөтөрөү), һемереп ҡуйыу, һемереү **3.** *перен.*, *прост.* (*сказать очень медленно*) теште ҡыҫып әйтеү, теш араһынан һығып сығарыу

ВЫЦЕ́ЖИВАТЬ *несов. см.* **вы́цедить**

ВЫЧЕКА́НИВАТЬ *несов. см.* **вы́чеканить**

ВЫ́ЧЕКАНИТЬ *сов. что* ҡойоп (сүкеп, һуғып) яһау (төшөрөү); **вы́чеканить моне́ту** аҡса һуғыу

ВЫЧЁРКИВАТЬ *несов. см.* **вы́черкнуть**

ВЫ́ЧЕРКНУТЬ *сов. кого-что* һыҙыу, һыҙып ташлау; **вы́черкнуть фами́лию из спи́ска** фамилияны исемлектән һыҙып ташлау

ВЫ́ЧЕРПАТЬ *сов. что* һоҫоп алып бөтөрөү, һоҫоп алыу; **вы́черпать во́ду** һыуҙы һоҫоп алып бөтөү

ВЫЧЕ́РПЫВАТЬ *несов. см.* **вы́черпать**

ВЫ́ЧЕРТИТЬ *сов. что* һыҙыу, һыҙып төшөрөү (әҙерләү); **вы́чертить план райо́на** райондың планын һыҙыу

ВЫЧЕ́РЧИВАТЬ *несов. см.* **вы́чертить**

ВЫ́ЧЕСАТЬ *сов.* **1.** *кого-что* (*гребнем, расчёской*) тарау, тарап алыу (сығарыу); **вы́чесать пе́рхоть из воло́с** сәстән ҡауаҡты тарап сығарыу **2.** *что* (*очистить, обработать*) тарау, тарап эшкәртеү (таҙартыу), тәрәшләү, тәрәшләп бөтөрөү (сығыу); **вы́чесать лён** етенде тәрәшләү

ВЫ́ЧЕСТЬ *сов. что* **1.** алыу, алып ташлау; **вы́честь два из пяти́** биштән икене алыу **2.** тотоп ҡалыу (алып ҡалыу), тотоу; **вы́честь задо́лженность** бурысты тотоп алып ҡалыу

ВЫЧЁСЫВАТЬ *несов. см.* **вы́чесать**

ВЫ́ЧЕТ *м* **1.** *см.* **вы́честь 2.** (*удержанная сумма*) тотоп ҡалынған аҡса, тотолған аҡса; **сде́лать вы́чет** аҡса тотоп алып ҡалыу; **вы́чет за страхо́вку** страховка өсөн аҡса тотоп ҡалыу ♦ **за вы́четом** иҫәпкә алмағанда

ВЫЧИСЛЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **вы́числить**; **вычисле́ние проце́нтов** процентттар иҫәпләп сығарыу **2.** хисаплау (иҫәпләү) һөҙөмтәһе, хисаплап (иҫәпләп) сығарыу; **вычисле́ния бухга́лтера** бухгалтерҙың иҫәпләп сығарыуы

ВЫЧИСЛИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** иҫәпләү (хисаплау) ...ы, иҫәпләп (хисаплап) сығарыу ...ы; **вычисли́тельные рабо́ты** иҫәпләү эштәре **2.** иҫәпләү ...ы, иҫәпләй торған; **вычисли́тельные маши́ны** иҫәпләү машиналары

ВЫ́ЧИСЛИТЬ *сов. что* хисаплау, иҫәпләү, хисаплап (иҫәпләп) сығарыу; **вы́числить ско́рость и направле́ние движе́ния льдов** боҙҙарҙың хәрәкәт тиҙлеген һәм йүнәлешен иҫәпләп сығарыу

ВЫЧИСЛЯ́ТЬ *несов. см.* **вы́числить**

ВЫ́ЧИСТИТЬ *сов. что* таҙартыу, таҙартып (ҡуйыу) алыу; **вы́чистить пальто́** пальтоны таҙартыу

ВЫ́ЧИСТИТЬСЯ *сов.* таҙарыныу, таҙарынып алыу

ВЫЧИТА́ЕМОЕ *с*; *мат.* алыусы, кәметеүсе

ВЫЧИТА́НИЕ *с*; *мат.* алыу, алыу ғәмәле; **пра́вила вычита́ния** алыу ҡағиҙәһе

ВЫ́ЧИТАТЬ *сов. что* **1.** *разг.* (*читая, узнать*) уҡып белеү (алыу) **2.** *спец.* (*читая, исправить*) уҡып төҙәтеү, уҡып, төҙәтеп сығыу; **вы́читать ру́копись** ҡулъяҙманы уҡып, төҙәтеп сығыу

ВЫЧИТА́ТЬ *несов. см.* **вы́честь**

ВЫЧИ́ТЫВАТЬ *несов. см.* **вы́читать**

ВЫЧИЩА́ТЬ *несов. см.* **вы́чистить**

ВЫЧИЩА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **вы́чиститься 2.** *страд. от* **вычища́ть**

ВЫ́ЧУРНОСТЬ *ж* бормалы-һырмалылыҡ, үтә ҡупшылыҡ, ҡабарынҡы; **вы́чурность языка́** телдең үтә ҡупшылығы

ВЫ́ЧУРНЫЙ, -ая, -ое бормалы-һырмалы, үтә ҡупшы, үтә (артыҡ) семәрле, артыҡ биҙәкле; **вы́чурный стиль** артыҡ семәрле стиль; **вы́чурная ра́ма** артыҡ биҙәкле рама

ВЫША́ГИВАТЬ *несов.*; *разг.* атлау, атлап йөрөү (*әре йәки тигеҙ аҙымдар менән*); **в волне́нии выша́гивать по ко́мнате** тулҡынланыуҙан бүлмә буйлап атлап йөрөү

ВЫШВЫ́РИВАТЬ *несов. см.* **вы́швырнуть**

ВЫ́ШВЫРНУТЬ *сов. кого-что*; *разг.* **1.** (*выбросить*) быраҡтырыу, алып бырғау, алып бәреү, ырғытыу, алып ташлау; **вы́швырнуть буты́лку** шешәне атып бәреү **2.** (*вытолкнуть, выгнать*) төрткөләп сығарыу, сығарып ташлау, ҡыуып сығарыу

ВЫ́ШЕ 1. *сравн. ст. от* **высо́кий** и **высоко́** бейегерәк, юғарыраҡ **2.** *нареч.* юғары, өҫкә, юғарыраҡ, өҫкәрәк; **пяти́ лет и вы́ше** биш һәм унан юғарыраҡ йәштәге; **на шесто́й эта́ж и вы́ше** алтынсы ҡатҡа һәм өҫкәрәк **3.** *предлог с род. п.* (*вне, сверх чего-л.*) тыш, юғарыраҡ, өҫтөнөрәк; **быть вы́ше предрассу́дков** хөрәфәттәрҙән өҫтөнөрәк булыу **4.** *предлог с род. п.* (*вверх по течению от какого-л. места*) өҫтәрәк, юғарыраҡ, өҫтә, юғарыла; **вы́ше при́стани** пристандан юғарыраҡ **5.** *нареч.* юғарыла, бынан алда, өҫтә, юғарыраҡ, өҫтәрәк, бынан элек; **об э́том говори́лось вы́ше** был турала юғарыла әйтелде

ВЫШЕ... *урыҫ теләндәге ҡушма һүҙҙәрҙең "өҫтә", "юғарыла", "бынан алда", "бынан элек" мәғәнәләрен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.*, **вышеприведённый** юғарыла килтерелгән; **вышеска́занный** алда әйтелгән

ВЫШЕСТОЯ́ЩИЙ, -ая, -ее юғары, юғарылағы; **вышестоя́щие о́рганы** юғары органдар

ВЫШИБА́ТЬ *несов. см.* **вы́шибить**

ВЫ́ШИБИТЬ *сов.*; *разг.* **1.** *что* һуғып (бәреп) сығарыу, һуғып (бәреп) төшөрөү, сығара һуғыу; **вы́шибить шпа́гу из руки́** шпаганы ҡулынан һуғып төшөрөү; **вы́шибить око́нную ра́му** тәҙрә рамын бәреп сығарыу **2.** *кого* ҡыуып сығарыу; **вы́шибить проти́вника из дере́вни** дошманды ауылдан ҡыуып сығарыу ♦ **вы́шибить дух (ду́шу)** *из кого* һуғып (бәреп) үлтереү

ВЫШИВА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое сигеү ...ы, сиген ...ы; **вышива́льные ни́тки** сигеү ептәре

ВЫШИВА́ЛЬЩИЦА *ж* сигеүсе (ҡатын-ҡыҙ)

ВЫШИВА́НИЕ *с* **1.** *см.* **вышива́ть**; **обуча́ться вышива́нию** сигеүгә өйрәнеү **2.** (*вышиваемая вещь*) сигеү, сиген, сиккән нәмә

ВЫШИВА́ТЬ *несов. см.* **вы́шить**

ВЫ́ШИВКА *ж* **1.** *см.* **вы́шить**; **занима́ться вы́шивкой** сигеү менән шөғөлләнеү **2.** (*узор*) сигелгән биҙәк, семәр, нағыш, ҡайма; **наря́дная вы́шивка** матур сигеү; **пла́тье с вы́шивкой** нағышлы күлдәк

ВЫШИВНО́Й, -ая, -ое *разг.* сиккән, сигелгән; **вышивно́й воротни́к** сигеүле яға; **вышивны́е рукава́** сигелгән еңдәр

ВЫШИНА́ *ж* **1.** бейеклек, оҙонлоҡ; **столб вышино́ю в са́жень** бер сажин бейеклегендәге бағана **2.** юғарылыҡ, юғары; **звёзды поблёскивают в вышине́** юғарыла йондоҙҙар йымылдай

ВЫ́ШИТЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **вы́шить** **2.** *прил.* сигеүле, ҡайыулы, нағышлы; **вы́шитая руба́шка** сигеүле күлдәк

ВЫ́ШИТЬ *сов.* **1.** *что* (*украсить узорным шитьём*) сигеү, сигеп биҙәү; **вы́шить узо́р** биҙәк сигеү; **вы́шить гла́дью** шыма сигеү менән сигеү **2.** *кого-что* (*изобразить*) сигеү, сигеп төшөрөү, сигеп эшләү (яһау); **вы́шить ме́тки на белье́** түшәк кәрәк-ярағына сигеп билдә яһау

ВЫ́ШКА *ж* вышка; **бурова́я вы́шка** быраулау вышкаһы; **прыжо́к в во́ду с вы́шки** вышканан һыуға һикереү

ВЫ́ШКОЛИТЬ *сов. кого-что*; *разг.* тәртипкә өйрәтеү, тәрбиә биреү, өйрәтеү; **вы́школить ма́льчика** малайҙы тәртипкә өйрәтеү

ВЫ́ШЛИФОВАТЬ *сов. что* **1.** шымартыу, ышҡып шымартыу **2.** *перен.*, *разг.* әҙәпкә индереү, тәртипкә өйрәтеү

ВЫ́ШЛИФОВАТЬСЯ *сов.* **1.** шымарыу **2.** *перен.*, *разг.* әҙәпкә инеү, тәртипкә өйрәнеү

ВЫ́ШУТИТЬ *сов. кого-что* көлкөгә ҡалдырыу, өҫтөнән көлөү

ВЫШУ́ЧИВАТЬ *несов. см.* **вы́шутить**

ВЫЩЕЛА́ЧИВАТЬ *несов. см.* **вы́щелочить**

ВЫЩЕЛА́ЧИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **вы́щелочиться** **2.** *страд. от* **выщела́чивать**

ВЫ́ЩЕЛОЧИТЬ *сов. что*; *тех.*, *хим.* шыйыҡса менән иретеп сығарыу (иретеп алыу); **вы́щелочить дуби́льные вещества́ из древеси́ны** үҙағастан дуплау матдәләрен шыйыҡса менән иретеп алыу

ВЫ́ЩЕЛОЧИТЬСЯ *сов.*; *тех.*, *хим.* ireп сығыу (*шыйыҡса тәьҫирендә*)

ВЫ́ЩЕРБИТЬ *сов. что*; *разг.* киртмәкләү, суғырмаҡлау, сирылтыу; **вы́щербить топо́р** балтаны сирылтыу

ВЫ́ЩЕРБИТЬСЯ *сов.*; *разг.* киртмәкләнеү, суғырмаҡланыу, сирылыу

ВЫЩЕРБЛЯ́ТЬ *несов. см.* **вы́щербить**

ВЫЩЕРБЛЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **вы́щербиться** **2.** *страд. от* **выщербля́ть**

ВЫ́ЩИПАТЬ *сов. что* йолҡоу, йолҡоп бөтөрөү, йолҡҡолау, өҙөү, өҙгөләү; **вы́щипать пе́рья** йөн йолҡоу; **вы́щипать траву́** үләнде йолҡоп бөтөрөү

ВЫ́ЩИПНУТЬ *сов. что* йолҡоу, йолҡоп алыу (сығарыу); **вы́щипнуть перо́** ҡауырһынды йолҡоп алыу

ВЫЩИ́ПЫВАТЬ *несов. см.* **вы́щипать**

ВЫ́ЯВИТЬ *сов.* **1.** *что* күрһәтеү, асып биреү; **вы́явить свой тала́нт** үҙ талантын күрһәтеү **2.** *кого-что* фашлау, асыу, асыҡлау; **вы́явить престу́пника** енәйәтсене фашлау; **вы́явить недоста́тки** етешһеҙлектәрҙе асыу

ВЫ́ЯВИТЬСЯ *сов.* фашланыу, асылыу, асыҡланыу, беленеү; **вы́явились оши́бки** хаталар асыҡланды

ВЫЯВЛЯ́ТЬ *несов. см.* **вы́явить**

ВЫЯВЛЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **вы́явиться** **2.** *страд. от* **выявля́ть**

ВЫ́ЯСНИТЬ *сов. что* асыҡлау, аныҡлау, (асыҡлап) белеү; **вы́яснить обстано́вку** хәлде асыҡлау

ВЫ́ЯСНИТЬСЯ *сов.* асыҡланыу, аныҡланыу, беленеү, аңлашылыу

ВЫЯСНЯ́ТЬ *несов. см.* **вы́яснить**

ВЫЯСНЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **вы́ясниться 2.** *страд. от* **выясня́ть**

ВЬЕТНА́МСКИЙ, -ая, -ое вьетнам(дар) ...ы, Вьетнам ...ы; **вьетна́мский язы́к** вьетнам теле

ВЬЕТНА́МЦЫ *мн.* вьетнамдар, вьетнам халҡы // *ед.* **вьетна́мец** *м* вьетнам ир-аты; **вьетна́мка** *ж* вьетнам ҡатын-ҡыҙы

ВЬЮ́ГА *ж* буран, ыжғыр буран

ВЬЮ́ЖНО 1. *нареч.* буранлы **2.** *в знач. сказ., безл.* буранлау, буран булыу; **сего́дня вьюжно** бөгөн буранлай

ВЬЮ́ЖНЫЙ, -ая, -ое буранлы; **вью́жная пого́да** буранлы көн; **вью́жный ве́тер** буранлы ел

ВЬЮК *м* йөк (*хайуан өҫтөндәге*), артмаҡ

ВЬЮН *м* **1.** *зоол.* (*рыба*) эт балығы, һаҡалсан **2.** *разг.* (*о ловком или пронырливом человеке*) йылғыр, етеҙ (*кеше*) **3.** *прост.* өйөрмә (*ҡар, һыу һ.б.*)

ВЬЮНО́К *м* сырмалсыҡ, эт эсәге; **вьюно́к полево́й** эт эсәге (*ҡый үләне*)

ВЬЮРО́К *м* алаҡас турғай

ВЬЮ́ЧИТЬ *несов. кого-что* артмаҡлау, артыу (*атҡа, дөйәгә һ.б.*)

ВЬЮ́ЧНЫЙ, -ая, -ое **1.** йөк ...ы, артмаҡ ...ы; **вью́чные ремни́** артмаҡ ҡайыштары **2.** йөк ...ы, артмаҡ ...ы, йөк йөрөтә торған, артмаҡ йөрөтә торған, йөклө, артмаҡлы; **вью́чное седло́** артмаҡ эйәре; **вью́чное живо́тное** йөк йөрөтә торған хайуан

ВЬЮ́ШКА *ж* йүшкә, мөрйә япҡысы

ВЬЮ́ЩИЙСЯ, -аяся, -ееся **1.** *прич. от* **ви́ться 2.** *прил.* уралыусан, сырмалсыҡ, сырмалыусан, үрмәле; **вью́щееся расте́ние** сырмалыусан үҫемлек **3.** *прил.* (*волнистый*) бөҙрә, тулҡынланып торған; **вью́щиеся во́лосы** бөҙрә сәс

ВЯ́ЖУЩИЙ, -ая, -ее **1.** *прич. от* **вяза́ть 2.** *прил.* (*терпкий*) ҡурыштырыусан, (ауыҙ) ҡурыша торған; **вя́жущее лека́рство** ауыҙ ҡурыштыра торған дарыу **3.** *прил.*; *тех.* бәйләүсе, ҡатырғыс, беркеткес; **вя́жущие материа́лы** ҡатырғыс материалдар

ВЯЗ *м* ҡарама (*ағас*)

ВЯЗА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое бәйләү ...ы, бәйләй торған; **вяза́льная маши́на** бәйләү машинаһы

ВЯЗА́ЛЬЩИК *м* и **ВЯЗА́ЛЬЩИЦА** *ж* бәйләүсе; **вяза́льщик снопо́в** көлтә бәйләүсе ир

ВЯЗА́НИЕ *с см.* **вяза́ть** 1, 3; **вяза́ние снопо́в** көлтә бәйләү; **вяза́ние носко́в** ойоҡбаш бәйләү

ВЯЗА́НКА *ж*; *разг.* (бер) ҡосаҡ, (бер) бәйләм, (бер) бау; **вяза́нка дров** бер ҡосаҡ утын; **вяза́нка соло́мы** бер бәйләм һалам

ВЯ́ЗАНЫЙ, -ая, -ое бәйләнгән, бәйләм; **вя́заная ко́фта** бәйләнгән кофта

ВЯЗА́НЬЕ *с* (*вещь*) бәйләм; **взять в ру́ки вяза́нье** бәйләмде ҡулға алыу

ВЯЗА́ТЬ *несов.* **1.** *что* бәйләү; **вяза́ть ве́ники** миндек бәйләү **2.** *кого-что* бәйләү, аяҡ-ҡулды бәйләү, бәйләп тотоу; **вяжи́те его́** бәйләгеҙ уны **3.** *что* бәйләү; **вяза́ть крючко́м** ырғаҡ энә менән бәйләү; **вяза́ть носки́** ойоҡбаш бәйләү **4.** *что* и *без доп.* ҡурыштырыу, ҡурышыу; **черёмуха вя́жет рот** муйыл ауыҙҙы ҡурыштыра; **во рту вя́жет** *безл.* ауыҙ ҡурыша **5.** *что*; *тех.* (*скреплять*) ойҡаштырыу, беркетеү; **вяза́ть кирпичи́ цеме́нтом** кирбестәрҙе цемент менән беркетеү

ВЯЗА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *с чем* (*согласовываться*) тура (тап) килеү, ярашыу **2.** *страд. от* **вяза́ть** ♦ **не вя́жется (де́ло, разгово́р)** (эш, һүҙ) килеп сыҡмай (*рәте юҡ, көйө юҡ*)

ВЯ́ЗКА *ж* **1.** *см.* **вяза́ть** 1, 3, 5; **вя́зка снопо́в** көлтә бәйләү **2.** *прост.* бау; **вя́зка ключе́й** бер бау асҡыстар

ВЯ́ЗКИЙ, -ая, -ое **1.** йәбешкәк, йәбешеүсән, үҙле, һуҙылыусан; (*о снеге*) һыҡы, епшек; **вя́зкое вещество́** йәбешкәк матдә; **вя́зкая гли́на** үҙле балсыҡ **2.** батҡаҡлы, батҡыл, төпкә тартҡан; **вя́зкое дно реки́** йылғаның батҡыл төбө; **вя́зкая доро́га** батҡаҡлы юл **3.** *разг. см.* **вя́жущий** 2

ВЯ́ЗКОСТЬ *ж* йәбешкәклек, үҙлелек, һуҙылыусанлыҡ; **вя́зкость гли́ны** балсыҡтың үҙлелеклеге

ВЯ́ЗНУТЬ *несов.* **1.** батыу, батҡылға төшөү, аяҡ батыу; **вя́знуть в снегу́** ҡарҙа батыу **2.** (*увязая, погибать*) батып үлеү, төшөп батыу; **вя́знуть в тряси́не** батҡылға батып үлеү **3.** *разг.* (*застревать*) ҡыҫылыу, инеп ҡалыу; **мя́со вя́знет в зуба́х** ит тешкә ҡыҫыла

ВЯЗЬ *ж* **1.** (*узор*) үрелмә, үрелмә биҙәк **2.** семәрле яҙыу, үрелдереп яҙыу; **ара́бская вязь** семәрле ғәрәп яҙыуы

ВЯ́ЛЕНЫЙ, -ая, -ое ҡаҡланған, кипкән; **вя́леное мя́со** ҡаҡланған ит

ВЯ́ЛИТЬ *несов. что* ҡаҡлау, киптереү

ВЯ́ЛИТЬСЯ *несов.* **1.** ҡаҡланыу, кибеү (*асыҡ һауала*) **2.** *страд. от* **вя́лить**

ВЯ́ЛОСТЬ *ж* **1.** бәлтерәү, һәлперәйеү; **вя́лость мышц** мускулдарҙың бәлтерәүе **2.** (*отсутствие энергии*) һүлпәнлек, дәртһеҙлек, һүрәнлек

ВЯ́ЛЫЙ, -ая, -ое **1.** (*о растениях*) һулыған, шиңгән, быжыған; **вя́лая сире́нь** һулыған сирень **2.** бәлтерәгән, һәлперәйгән; **вя́лые мы́шцы** бәлтерәгән мускулдар **3.** һүлпән, дәртһеҙ, төшөнкө; **вя́лое настрое́ние** төшөнкө кәйеф; **вя́лый ма́льчик** һүлпән малай

ВЯ́НУТЬ *несов.*; *прям.*, *перен.* һулыу, шиңеү, быжыу

ВЯ́ХИРЬ *м* эберсен, ала күгәрсен

ВЯ́ЩИЙ, -ая, -ее *уст.*, *книжн.* ҙурыраҡ, көслөрәк, күберәк, ныҒыраҡ; **для вя́щей убеди́тельности** ныҒыраҡ ышандырыу өсөн

Г

ГАБАРДИ́Н *м* габардин (*туҡыма төрө*); **чёрный габарди́н** ҡара габардин

ГАБАРДИ́НОВЫЙ, -ая, -ое габардин; **габарди́новый костю́м** габардин костюм

ГАБАРИ́Т *м* габарит (**1.** *машина, күпер, вагон кеүек нәмәләрҙең тышҡы һыҙаты һәм күләме* **2.** *тимер юл буйында бер нindәй ҙә ҡоролма төҙөргә рөхсәт ителмәй торған аралыҡ*)

ГАБАРИ́ТНЫЙ, -ая, -ое габарит …ы ♦ **габари́тные воро́та** *ж.-д.* габарит ҡапҡалары

ГАВА́НСКИЙ: гава́нская сига́ра *уст.* гавана сигараһы

ГА́ВАНЬ *ж* гавань (*диңгеҙ йәки йылға буйының караптар туҡтар өсөн хеҙмәт иткән ышыҡ урыны*); **есте́ственная га́вань** тәбиғи гавань; **незамерза́ющая га́вань** туңмай торған гавань

ГАВ-ГА́В *межд.* һау-һау, арҫ-арҫ

ГА́ВКАТЬ *несов.*; *прост.* һауылдау, һаулау, арҫылдау

ГА́ВКНУТЬ *сов.* һау итеп ҡалыу

ГА́ГА *ж* гага (*поляр диңгеҙ өйрәге*)

ГАГА́РА *ж* гагара (*төньяҡ диңгеҙҙәрҙәге эре һыу ҡошо*)

ГАГА́РИЙ, -ья, -ье гагара …ы; **гага́рье гнездо́** гагара ояһы

ГАГАУ́ЗСКИЙ, -ая, -ое гагауз …ы; **гагау́зский язы́к** гагауз теле

ГАГАУ́ЗЫ *мн.* гагауздар, гагауз халҡы // *ед.* **гагау́з** *м* гагауз ир-аты; **гагау́зка** *ж* гагауз ҡатын-ҡыҙы

ГАГА́ЧИЙ, -ья, -ье гага …ы; **гага́чий пух** гага мамығы

ГАД *м* **1.** *обычно мн.* **га́ды** хәшәрәт, һөйрәлеүсе (*йылан, баҡа һ.б.*) **2.** *прост., бран.* хәшәрәт (әшәке) кеше

ГАДА́ЛКА *ж* күрәҙә, күрәҙәсе, фал асыусы, ноҡотсо (ҡатын-ҡыҙ)

ГАДА́НИЕ *с см.* **гада́ть**; **занима́ться гада́нием** күрәҙәлек итеү

ГАДА́ТЬ *несов.* **1.** бағымсылау, күрәҙәлек итеү, ноҡот (фал) һалыу **2.** *о чём*; *разг.* (*предполагать*) фараз итеү, самалау, тип уйлау; **гада́ть о наме́рениях** *чьих-л. кемдеңдер* уй-ниәте хаҡында фараз итеү ♦ **гада́ть на кофе́йной гу́ще** бушҡа күрәҙәлек итеү, буш фараз менән булыу; **не ду́мал, не гада́л** башҡа ла килмәне; уйға ла инеп сыҡманы; ике ятып, бер төшкә инмәне

ГА́ДИНА *ж*; *прост., бран.* хәшәрәт, әшәке, ҡәбәхәт

ГА́ДИТЬ *несов.* **1.** *разг.* бысратыу, шаҡшылау (*хайуанға, ҡош-ҡортҡа ҡарата*) **2.** *кому*; *прост.* (*вредить*) бысраҡлыҡ (боҙоҡлоҡ) эшләү

ГА́ДКИЙ, -ая, -ое ерәнес, әшәке, ҡәбәхәт; **га́дкий челове́к** әшәке кеше; **га́дкие слова́** ерәнес һүҙҙәр

ГА́ДКО 1. *нареч.* алама, насар; **га́дко поступи́ть** алама эш эшләү **2.** *в знач. сказ.* әшәке, алама; **его́ поведе́ние га́дко** уның ҡыланышы әшәке

ГАДЛИ́ВОСТЬ *ж* ерәнеслек, әшәкелек; **чу́вство гадли́вости** ерәнеслек тойғоһо

ГАДЛИ́ВЫЙ, -ая, -ое ерәнес, сикәнес, әшәке; **гадли́вое чу́вство** әшәке хис

ГА́ДОСТЬ *ж*; *разг.* **1.** бысраҡ (әшәке) нәмә; **вы́брось э́ту га́дость** ташла шул бысраҡ нәмәне **2.** (*низкий поступок*) насарлыҡ, аламалыҡ, әшәкелек; **наде́лать га́достей** насарлыҡ эшләп ташлау **3.** (*мерзкие слова*) ояттыҙ (әҙәпһеҙ) һүҙҙәр; **говори́ть га́дости** әҙәпһеҙ һүҙҙәр һөйләү

ГАДЮ́КА *ж* ҡара йылан

ГА́ЕЧНЫЙ, -ая, -ое гайка …ы; **га́ечный ключ** гайка асҡысы; **га́ечная резьба́** гайка һыры

ГАЗ I *м* газ; **приро́дный газ** тәбиғи газ; **слезоточи́вый газ** йәш ағыҙыусы газ; **уду́шливый газ** тонсоҡторғос газ; **ядови́тый газ** ағыулы газ; **га́зы в кише́чнике** эсәктәге газ ♦ **дать газ** газ биреү (*тиҙлекте арттырыу өсөн*); **на по́лном га́зе (газу́)** иң ҙур тиҙлектә; **сба́вить газ** газды кәметеү (*тиҙлекте кәметеү өсөн*)

ГАЗ II *м* газ (*туҡыма*); **шарф из га́за** газ шарф

ГАЗАВА́Т *м* ғәзәуат (*мосолмандарҙың ислам өсөн һуғышы*)

ГАЗАНУ́ТЬ *сов.*; *прост.* газға баҫып ебәреү

ГАЗГО́ЛЬДЕР *м* газгольдер (*газды туплау, һаҡлау һәм газ үткәргес селтәргә ебәреү яйланмаһы*)

ГАЗЕ́ЛЬ I *ж* ғәзәл (*антилопа төрө*)

ГАЗЕ́ЛЬ II *ж*; *лит.* ғәзәл (*Көнсығыш поэзияһында күп ижекле ике юллыҡ строфаларҙан торған аралаш рифмалы лирик шиғыр формаһы*); **класси́ческие образцы́ газе́ли** ғәзәлдең классик өлгөләре

ГАЗЕ́ТА *ж* гәзит; **вече́рняя газе́та** киске гәзит; **молодёжная газе́та** йәштәр гәзите; **подписа́ться на газе́ту** гәзиткә яҙылыу

ГАЗЕ́ТНЫЙ, -ая, -ое гәзит …ы; **газе́тное сообще́ние** гәзит хәбәре; **газе́тная статья́** гәзит мәҡәләһе; **газе́тный язы́к** гәзит теле

ГАЗЕ́ТЧИК *м*; *разг.* **1.** гәзитсе, гәзит хеҙмәткәре; **о́пытный газе́тчик** тәжрибәле гәзитсе **2.** гәзитсе, гәзит һатыусы (*урамда*)

ГА́ЗИК *м*; *разг.* газик (*ГАЗ маркалы автомобиль*)

ГАЗИ́РОВАНИЕ *с см.* **гази́ровать**

ГАЗИРО́ВАННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **гази́ровать 2.** *прил.* газлы; **газиро́ванная вода́** газлы һыу

ГАЗИ́РОВАТЬ *несов. что* газлау, газландырыу; **гази́ровать во́ду** һыуҙы газлау

ГАЗИРО́ВКА *ж*; *разг.* газлы һыу; **пить газиро́вку** газлы һыу эсеү

ГАЗИФИКА́ТОР *м* газификатор (*һөнәр*); **рабо́тать газифика́тором** газификатор булып эшләү

ГАЗИФИКА́ЦИЯ *ж* **1.** газификация (*ҡаты яғыулыҡты газға әйләндереү*) **2.** газ үткәреү, газ менән тәьмин итеү; **проводи́ть газифика́цию** газ үткәреү

ГАЗИФИЦИ́РОВАТЬ *сов., несов. что* **1.** газға әйләндереү; **газифици́ровать у́голь** күмерҙе газға әйләндереү **2.** газ индереү, газ үткәреү, газификациялау; **газифици́ровать кварти́ры** фатирҙарға газ индереү

ГАЗИФИЦИ́РОВАТЬСЯ *несов. страд. от* **газифици́ровать**

ГАЗО... *ҡушма һүҙҙәрҙең "газ", "газлы" мәғәнәһендәге беренсе өлөшө, мәҫ.*, **газотурби́на** газ турбинаһы

ГАЗОБАЛЛО́ННЫЙ, -ая, -ое газ баллондары ...ы, газ баллонлы; **газобалло́нный автомоби́ль** газ баллонлы автомобиль

ГАЗОБЕЗОПА́СНЫЙ, -ая, -ое газ ҡурҡынысы булмаған; **газобезопа́сная зо́на** газ ҡурҡынысы булмаған зона

ГАЗОВА́ТЬ *несов.*; *прост.* газға баҫыу (*автомашинала, самолётта һ.б. газды көсәйтеп, тиҙлекте арттырыу*)

ГАЗОВИ́К *м*; *разг.* газовик, газсы (*газ сәнәғәтендә эшләүсе*)

ГАЗОВЩИ́К *м* газсы (*газификация эшендә эшләүсе*); **рабо́тать газовщико́м** газсы булып эшләү

ГА́ЗОВЫЙ I, -ая, -ое газ ...ы; **га́зовая ата́ка** газ һөжүме; **га́зовая плита́** газ плитәһе; **га́зовая промы́шленность** газ сәнәғәте; **га́зовое отопле́ние** газ менән йылытыу ♦ **га́зовая гангре́на** газ гангренаһы (*анаэроб бактерия менән ағыуланған йәрәхәттә барлыҡҡа килгән ҡаты ауырыу*); **га́зовая ре́зка** газ менән ҡырҡыу (*металды*); **га́зовая сва́рка** газ менән иретеп йәбештереү

ГА́ЗОВЫЙ II, -ая, -ое газ; **га́зовый шарф** газ шарф (*үтә күренмәле туҡыма*)

ГАЗОГЕНЕРА́ТОР *м* газогенератор (*ҡаты йәки шыйыҡ яғыулыҡты газға әйләндерә торған аппарат*)

ГАЗОГЕНЕРА́ТОРНЫЙ, -ая, -ое газогенератор ...ы; **газогенера́торная устано́вка** газогенератор ҡоролмаһы

ГАЗОЛИ́Н *м* газолин (*нефттән ҡыуып алынған шыйыҡ яғыулыҡ*)

ГАЗОЛИ́НОВЫЙ, -ая, -ое газолин ...ы; **газоли́новый дви́гатель** газолин менән эшләй торған двигатель

ГАЗОМЕ́Р *м* газомер, газ үлсәгес; **установи́ть газоме́р** газомер ҡуйыу

ГАЗО́МЕТР *м* газометр (*һауыт*); **измеря́ть газо́метром** газометр менән үлсәү

ГАЗО́Н *м* газон (*баҡсала, паркта үлән сәселгән, йәки үләне тигеҙ итеп ҡырҡылған майҙансыҡ*)

ГАЗОНЕПРОНИЦА́ЕМОСТЬ *ж* газ үткәрмәүсәнлек

ГАЗОНЕПРОНИЦА́ЕМЫЙ, -ая, -ое газ үткәрмәүсән (үткәрмәй торған)

ГАЗОНО́СНЫЙ, -ая, -ое газлы, газы булған; **газоно́сный пласт** газлы ҡатлам

ГАЗООБМЕ́Н *м*; *биохим.* газ алмашыныу (*тере организмда*)

ГАЗООБРА́ЗНЫЙ, -ая, -ое газ хәлендәге; **газообра́зное вещество́** газ хәлендәге матдә

ГАЗОПРОВО́Д *м* газ торбаһы (*газ ебәреү торбаһы*); **магистра́льный газопрово́д** магистраль газ торбаһы

ГАЗОПРОНИЦА́ЕМОСТЬ *ж* газ үткәреүсәнлек

ГАЗОПРОНИЦА́ЕМЫЙ, -ая, -ое газ үткәреүсән

ГАЗОУБЕ́ЖИЩЕ *с* газдан һаҡланыу урыны

ГАЗОХРАНИ́ЛИЩЕ *с* газ һаҡлау урыны

ГАЙДАМА́К *м*; *ист.* **1.** гайдамак (*XVIII б. поляк алпауыттарына ҡаршы баш күтәргән украин казагы*) **2.** *мн.* **гайдама́ки** гайдамактар (*1918—1920 йй. Граждандар һуғышы ваҡытында Украинала совет власына ҡаршы көрәшкән отрядтар*)

ГАЙДУ́К *м*; *ист.* гайдук (*XV—XIX бб. Балҡан илдәрендә һәм Венгрияла төрөк хакимлығына ҡаршы көрәштә ҡатнашыусы*)

ГА́ЙКА *ж* гайка; **завинти́ть га́йку** гайканы бороу; **осла́бить га́йку** гайканы бушатыу ♦ **закрути́ть (подкрути́ть) га́йки** талапты көсәйтеү

ГАЙМОРИ́Т *м*; *мед.* гайморит (*танау эсенең лайлалы ҡатламының шешеүе*)

ГА́ЙМОРОВ: га́йморова по́лость *анат.* гаймор ҡыуышлығы (*өҫкө теш ҡаҙналығының танау эргәһендәге һөйәк ҡыуышлығы*)

ГАК I *м*; *мор.* гак (*ҡорос ырғаҡ*)

ГАК II: с га́ком артығы менән, -тан артығыраҡ; **два киломе́тра с га́ком** ике километрҙан артығыраҡ

ГАЛА́КТИКА *ж* галактика (*йыһан киңлегендә йондоҙҙар системаһы*)

ГАЛАКТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое галактика ...ы; **галакти́ческие тума́нности** галактика томанлыҡтары

ГАЛАНТЕРЕ́ЙНЫЙ, -ая, -ое галантерея ...ы; **галантере́йные това́ры** галантерея тауарҙары

ГАЛАНТЕРЕ́Я *ж* галантерея (*көнкүрештә, шәхси гигиенала ҡулланылған ваҡ-төйәк нәмәләр: төймә, еп, тараҡ, сумка һ.б.*)

ГАЛА́НТНОСТЬ *ж* нәзәкәтлелек, түбәнселек

ГАЛА́НТНЫЙ, -ая, -ое нәзәкәтле, түбәнселекле, ихтирамлы

ГАЛДЁЖ *м*; *прост.* сыр-сыу, шау-шыу; **подня́ть галдёж** сыр-сыу ҡуптарыу

ГАЛДЕ́ТЬ *несов.*; *прост.* сыр-сыу (шау-шыу) килеү; **де́ти галдя́т** балалар сыр-сыу килә

ГАЛЕ́РА *ж*; *ист.* галера (*күп ишкәкле ҙур хәрби кәмә*)

ГАЛЕРЕ́Я *ж* галерея (**1.** *ике бинаны тоташтырған коридор кеүек оҙон аралыҡ* **2.** *шахта, хәрби нығытма кеүек нәмәнең ике өлөшөн тоташтырған ер аҫты юлы* **3.** *театрҙа, циркта һ.б. иң юғары ярус* **4.** *сәнғәт әҫәрҙәрен һ.б. күрһәтеү өсөн ҡуя торған махсус бина* **5.** *образдар теҙмәһе*); **стекля́нная галере́я** быяла галерея; **заня́ть ме́сто на галере́е** галереянан урын алыу; **карти́нная галере́я** картина галереяһы; **галере́я литерату́рных о́бразов** әҙәби образдар галереяһы

ГАЛЁРКА *ж*; *разг.* галёрка (*театрҙа, циркта һ.б. иң юғары ярус*); **сиде́ть на галёрке** галёркала ултырыу

ГАЛЕ́ТА *ж* галет (*коро печенье*)

ГА́ЛЕЧНИК *м* ҡырсынташлыҡ

ГА́ЛЕЧНЫЙ, -ая, -ое ҡырсынташлы; **га́лечный пляж** ҡырсынташлы һыу ингес

ГАЛИМАТЬЯ́ *ж*; *прост.* сафсата, юҡ-бар; **нести́ галиматью́** юҡ-бар һөйләү

ГАЛИФЕ́ *с нескл.* галифе (*балтыры тар хәрби салбар*)

ГА́ЛКА *ж* сәүкә ♦ **счита́ть га́лок** ауыҙ асып ҡалыу, асыҡ ауыҙ (мәшәү) булыу

ГАЛЛИЦИ́ЗМ *м* галлицизм (*француз теленән үҙләштерелгән һүҙ йәки һүҙбәйләнеш*)

ГАЛЛО́Н *м* галлон (*АҠШ-та, Англияла шыйыҡ һәм бөртөклө есемдәрҙе үлсәү берәмеге*)

ГА́ЛЛЫ I *мн.* (*ед.* **галл** *м*) галдар (*Франция территорияһында йәшәгән боронғо кельт ҡәбиләләре*)

ГА́ЛЛЫ II *мн.*; *бот.* оролар (*бактериялар, бөжәктәр һ.б. зарарлауы һөҙөмтәһендә үҫемлектәрҙә барлыҡҡа килә*)

ГАЛЛЮЦИНА́ЦИЯ *ж* галлюцинация (*баш мейеһе зарарланыуҙан һиҙеү ағзаларының яңылышыуы*)

ГАЛЛЮЦИНИ́РОВАТЬ *несов.* галлюцинация менән яфаланыу

ГАЛОГЕ́НЫ *мн.* (*ед.* **галоге́н** *м*) галогендар (*металдар менән химик реакцияла тоҙ барлыҡҡа килтерә торған фтор, йод, хлор, бром кеүек химик элементтарҙың дөйөм атамаһы*)

ГАЛО́П *м* **1.** һикертеп сабыу **2.** *муз.* галоп (*шәп темптағы бал бейеүе һәм шул бейеүгә музыка*); **игра́ть гало́п** галоп уйнау

ГАЛОПИ́РОВАТЬ *несов.* һикертеп сабыу; **конь галопи́рует** ат һикертеп саба

ГАЛО́ПОМ *нареч.* **1.** һикертеп сабып, һикертеп саптырып; **ло́шадь пусти́лась гало́пом** ат һикертеп саба башланы **2.** *перен.* бик тиҙ, саптырып; **собы́тия пошли́ гало́пом** ваҡиғалар бик тиҙ үтеп китте

ГА́ЛОЧИЙ, -ья, -ье сәүкә ...ы; **га́лочье гнездо́** сәүкә ояһы

ГА́ЛОЧКА *ж* **1.** *уменьш. от* **га́лка** **2.** *разг.* билдә; **поста́вить га́лочку** билдә ҡуйыу

ГАЛО́ШИ *мн.* (*ед.* **гало́ша** *ж*) калуш; **надева́ть гало́ши** калуш кейеү

ГА́ЛСТУК *м* галстук; **завяза́ть га́лстук** галстук бәйләү; **носи́ть га́лстук** галстук тағып йөрөү

ГАЛУ́Н *м* уҡа, галун; **обшива́ть галуно́м** уҡа менән сигеү

ГАЛУ́ШКИ *мн.* (*ед.* **галу́шка** *ж*) галушка (*украин сумары*)

ГАЛЧО́НОК *м* сәүкә балаһы, бала сәүкә

ГАЛЬВАНИЗА́ЦИЯ *ж* гальванизация (*даими электр тоғының техникала йәки медицинала ҡулланылыуы*)

ГАЛЬВАНИЗИ́РОВАТЬ *сов., несов. что* гальванизациялау, гальванизация яһау (**1.** *ниҙер аша электр тоғы үткәреү* **2.** *электролиз ярҙамында ниҙе лә булһа металл менән ҡаплау*)

ГАЛЬВАНИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое **1.** гальваник (*химик реакция менән ҡуҙғытыла торған, электр тоғын химик реакция юлы менән алыуға тәғәйенләнгән*); **гальвани́ческий ток** гальваник ток; **гальвани́ческие элеме́нты** гальваник элементтар **2.** гальванизация ...ы; **гальвани́ческие процеду́ры** гальванизация процедуралары

ГАЛЬВАНО́МЕТР *м*; *физ.* гальванометр (*көсө әҙ электр тоғын үлсәй торған прибор*)

ГА́ЛЬКА *ж* ҡырсынташ

ГАМ *м*; *разг.* шау-шыу, сыр-сыу; **слы́шится гам** сыр-сыу ишетелә

ГАМАДРИ́Л *м* гамадрил (*эре маймыл төрө*)

ГАМА́К *м* гамак (*ял итеү өсөн бауҙан үреп яһалған аҫмалы сәңгелдәк*); **кача́ться в гамаке́** гамакта бәүелеү

ГАМА́ШИ *мн.* (*ед.* **гама́ша** *ж*) гамаш; **шерстяны́е гама́ши** йөн гамаш; **наде́ть гама́ши** гамаш кейеү

ГАМБИ́Т *м*; *шахм.* гамбит; **фе́рзевый гамби́т** ферзь гамбиты

ГА́ММА I *ж*; гамма (**1.** *бер октава эсендә юғарыға йәки түбәнгә табан билдәле тәртип менән бер-бер артлы килгән тауыш теҙмәһе* **2.** *күсм. асылы бер булып та, нимә мənәндер айырылып торған күренештәр, сифаттар теҙеме*); **мажо́рная га́мма** мажорлы гамма; **га́мма кра́сок** буяуҙар гаммаһы; **игра́ть га́ммы** гаммалар уйнау

ГА́ММА II *ж* гамма (*грек алфавитындағы өсөнсө хәреф атамаһы*)

ГА́ММА-ИЗЛУЧЕ́НИЕ *с*; *физ.* гамма-нурланыш

ГА́ММА-ЛУЧИ́ *мн.*; *физ.* гамма-нурҙар

ГАНГРЕ́НА *ж*; *мед.* гангрена (*тере туҡымаларҙың сереүе*) ♦ **га́зовая гангре́на** *см.* **га́зовый** I

ГАНГРЕНО́ЗНЫЙ, -ая, -ое гангрена ...ы; **гангрено́зный проце́сс** гангрена процесы

ГА́НГСТЕР *м* гангстер (*бандиттар өйөрөндә ҡатнашыусы*)

ГАНГСТЕРИ́ЗМ *м* гангстерлыҡ, гангстеризм; **полити́ческий гангстери́зм** сәйәси гангстерлыҡ

ГА́НГСТЕРСТВО *с см.* **гангстери́зм**

ГАНДБО́Л *м* гандбол (*ҡул тубы уйыны*); **игра́ть в гандбо́л** гандбол уйнау

ГАНДБОЛИ́СТ *м* и **ГАНДБОЛИ́СТКА** *ж* гандболсы

ГАНДБО́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое гандбол ...ы; **гандбо́льный мяч** гандбол тубы

ГАНТЕ́ЛЬ *ж*; *спорт.* гантель (*гимнастик ҡорал*); **де́лать упражне́ния с ганте́лями** гантелдәр менән күнекмәләр яһау

ГАОЛЯ́Н *м* гаолян (*ҡытай тарыһы*)

ГАРА́Ж *м* гараж; **постро́ить гара́ж** гараж һалыу; **ста́вить маши́ну в гара́ж** машинаны гаражға ҡуйыу

ГАРА́ЖНЫЙ, -ая, -ое гараж ...ы; **гара́жные мастерски́е** гараж оҫтаханалары

ГАРА́НТ *м*; *юр.* гарант, гарантия биреүсе (*учреждение йәки кеше*)

ГАРАНТИ́ЙНЫЙ, -ая, -ое **1.** гарантия ...ы; **гаранти́йный срок** гарантия срогы **2.** гарантиялы; **гаранти́йное письмо́** гарантиялы хат; **гаранти́йный ремо́нт** гарантиялы ремонт

ГАРАНТИ́РОВАТЬ *сов., несов.* **1.** *что* гарантиялау, гарантия биреү; **гаранти́ровать ка́чество това́ра** тауарҙың сифатын гарантиялау **2.** (*защити́ть*) һаҡлау, тәьмин итеү; **гаранти́ровать от вся́ких неожи́данностей** һәр төрлө көтөлмәгән хәлдәрҙән һаҡлау

ГАРАНТИ́РОВАТЬСЯ *несов. страд. от* **гаранти́ровать**

ГАРА́НТИЯ *ж* гарантия (*яуаплылыҡ йөкләмәһе*); **междунаро́дные гара́нтии** халыҡ-ара гарантиялар; **продава́ть с гара́нтией** гарантия менән һатыу

ГАРДЕРО́Б *м* гардероб (**1.** *кейем шкафы* **2.** *йәмәғәт йорттарында сисенеү урыны* **3.** *бер кешенең барлыҡ кейем-һалымы*); **пове́сить в гардеро́б** гардеробҡа элеү; **сдать пальто́ в гардеро́б** пальтоны гардеробҡа тапшырыу; **обнови́ть гардеро́б** гардероб яңыртыу

ГАРДЕРО́БНАЯ *ж см.* **гардеро́б** 2

ГАРДЕРО́БЩИК *м* и **ГАРДЕРО́БЩИЦА** *ж* гардеробсы

ГАРДИ́НА *ж* гардин; **тю́левая гарди́на** тюль гардины; **пове́сить гарди́ну** гардин элеү

ГАРДИ́ННЫЙ, -ая, -ое гардин, гардин ...ы; **гарди́нный тюль** гардин селтәр

ГАРЕВО́Й и **ГА́РЕВЫЙ,** -ая, -ое шлак һибелгән; **гарева́я доро́жка** шлак һибелгән юл

ГАРЕ́М *м* һәрәм; **содержа́ть гаре́м** һәрәм тотоу

ГА́РКАТЬ *несов.*; *прост.* екереү, аҡырыу

ГА́РКНУТЬ *сов.* екереп (аҡырып) ебәреү

ГАРМОНИЗА́ЦИЯ *ж*; *муз.* гармонизация, аһәңлелек

ГАРМОНИЗИ́РОВАТЬ *сов., несов. что*; *муз.* гармонизациялау, аһәңләштереү, яңырашын килешле итеү

ГАРМОНИЗИ́РОВАТЬСЯ *несов. страд. от* **гармонизи́ровать**

ГАРМОНИЗОВА́ТЬ *сов., несов. см.* **гармонизи́ровать**

ГАРМОНИЗОВА́ТЬСЯ *несов. страд. от* **гармонизова́ть**

ГАРМО́НИКА *ж* **1.** *муз.* гармун; **звук гармо́ники** гармун тауышы **2.** *в знач. нареч.* **гармо́никой**; **в гармо́нику** бөрмәләп; **сложи́ть лист бума́ги гармо́никой** ҡағыҙ битен бөрмәләп бөкләү ♦ **губна́я гармо́ника** ауыҙ гармуны

ГАРМОНИ́РОВАТЬ *несов. с чем* гармониялашыу, килешеп (тап килеп, ярашып) тороу; **его́ слова́ гармони́руют с посту́пками** уның һүҙҙәре эшләгән эштәре менән тап килә

ГАРМОНИ́СТ *м* гармунсы

ГАРМОНИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое **1.** *муз.* гармоник, гармонияға нигеҙләнгән, аһәңле; **гармони́ческие построе́ния** гармоник төҙөлөштәр **2.** *см.* **гармони́чный** **3.** *физ.* төҙөк, тәртипле, гармоник; **гармони́ческие колеба́ния** гармоник тирбәлеүҙәр

ГАРМОНИ́ЧНОСТЬ *ж* гармониялылыҡ, ярашҡанлыҡ, килешле булыу, аһәңдәшлек

ГАРМОНИ́ЧНЫЙ, -ая, -ое **1.** гармониялы, аһәңле; **гармони́чный мино́р** гармониялы минор **2.** гармониялы; **гармони́чное разви́тие ли́чности** шәхестең гармониялы үҫеше

ГАРМО́НИЯ *ж* гармония, килешле бәйләнеш, тура килеп торған, аһәңлелек; **гармо́ния в приро́де** тәбиғәттәге гармония; **гармо́ния гла́сных** *лингв.* һуҙынҡылар гармонияһы

ГАРМО́НЬ *ж*; *разг. см.* **гармо́ника** 1

ГАРМО́ШКА *ж*; *разг.* **1.** *см.* **гармо́ника** 1; **2.** *в знач. нареч.* **гармо́шкой**; **в гармо́шку** *см.* **гармо́ника** 2

ГА́РНЕЦ *м* гәрнис (**1.** *Рәсәйҙә метрик система индерелгәнгә тиклем ҡулланылған 3,28 л-ға тигеҙ бөртөклө нәмәне үлсәү берәмеге* **2.** *тирмән, сепаратор хужаһына түләнә торған өлөш*)

ГАРНИЗО́Н *м*; *воен.* гарнизон; **большо́й гарнизо́н** ҙур гарнизон

ГАРНИЗО́ННЫЙ, -ая, -ое гарнизон ...ы; **гарнизо́нная слу́жба** гарнизон хеҙмәте

ГАРНИ́Р *м* гарнир (*иттән, балыҡтан әҙерләнгән ашамлыҡ эргәһенә ҡушып һалына торған бутҡа, йәшелсә һ.б.*); **котле́ты с гарни́ром** гарнирлы котлет

ГАРНИТУ́Р *м* гарнитур (*бер төҫ, бер стилгә килтереп эшләнгән нәмәләр йыйымы*); **ме́бель-**

8 зак. 2.0084.05

ный гарниту́р; **гарниту́р ме́бели** мебель гарнитуры; **гарниту́р белья́** эске кейем гарнитуры

ГАРПУ́Н *м* гарпун (*эре диңгеҙ балыҡтарын һәм хайуандарын алыҫтан бәреп, сәнсеп ала торған баулы һөңгө*)

ГАРПУНЁР *м см.* **гарпу́нщик**

ГАРПУ́НИТЬ *несов. кого-что* гарпунлау

ГАРПУ́ННЫЙ, -ая, -ое гарпун ...ы; **гарпу́нная пу́шка** гарпун тубы

ГАРПУ́НЩИК *м* гарпунсы

ГА́РУС *м* гәрез (**1.** *сиратылған нәҙек йөн еп төрө* **2.** *йөнгә оҡшаған мамыҡ туҡыма төрө*); **вышива́ть га́русом** гәрез менән сигеү

ГА́РУСНЫЙ, -ая, -ое гәрез; **га́русный шарф** гәрез шарф

ГАРЦЕВА́ТЬ *несов.* атта оҫта йөрөү, ат уйнатыу

ГАРЬ *ж* **1.** көйөк, өтөк; **па́хнет га́рью** көйөк еҫе сыға **2.** (*нагар*) ҡором **3.** (*остатки от сгорания каменного угля*) шлак **4.** (*выжженное место*) үртән, көйөк

ГАСИ́ТЬ *несов. что* **1.** *прям., перен.* һүндереү; **гаси́ть свет** ут һүндереү; **гаси́ть задо́р** дәртте һүндереү **2.** *тех.* әҙәйтеү, йомшартыу, туҡтатыу; **гаси́ть колеба́ния** тирбәлеүҙәрҙе йомшартыу **3.** ғәмәлдән сығарыу; **гаси́ть почто́вую ма́рку** почта маркаһын ғәмәлдән сығарыу ♦ **гаси́ть и́звесть** эзбиз һүндереү (*һыулау*)

ГА́СНУТЬ *несов.*; *прям., перен.* һүнеү; **звёзды га́снут** йондоҙҙар һүнә; **наде́жды га́снут** өмөттәр һүнә; **ого́нь га́снет** ут һүнә

ГАСТРИ́Т *м*; *мед.* гастрит (*ашҡаҙан сире*); **при́знаки хрони́ческого гастри́та** хроник гастрит билдәләре

ГАСТРИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое *мед.* гастрит ...ы; **гастри́ческие явле́ния** гастрит күренештәре

ГАСТРОЛЁР *м* гастролёр (**1.** *гастролгә килгән артист* **2.** *күсм., һөйл. эштән эшкә күсеп йөрөгән кеше*)

ГАСТРО́ЛИ *мн.* (*ед.* **гастро́ль** *ж*) гастроль (*ситтән килеүсе артистарҙың сығышы*); **е́хать на гастро́ли** гастролгә китеү

ГАСТРОЛИ́РОВАТЬ *несов.* **1.** гастролгә йөрөү **2.** *перен., разг., неодобр.* (*часто менять место работы*) эштән-эшкә күсеп йөрөү

ГАСТРО́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое гастроль ...ы; **гастро́льный спекта́кль** гастроль спектакле; **гастро́льная тру́ппа** гастроль труппаһы

ГАСТРОНО́М *м* гастроном (*аҙыҡ-түлек магазины*)

ГАСТРОНОМИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое гастрономия ...ы; **гастрономи́ческий магази́н** гастрономия магазины

ГАСТРОНО́МИЯ *ж* гастрономия (*махсус рәүештә әҙерләнгән аҙыҡтарҙың дөйөм атамаһы*); **ры́бная гастроно́мия** балыҡ гастрономияһы

ГАТИ́ТЬ *несов. что* юл түшәү (*һаҙлыҡ аша үтеү өсөн*); **гати́ть боло́то** һаҙлыҡҡа юл түшәү

ГАТЬ *ж* түшәмә юл (*батҡаҡ урында бүрәнәнән, сыбыҡ-сабыҡтан һ.б.*)

ГА́УБИЦА *ж*; *воен.* гаубица (*артиллерия ҡоралы*)

ГА́УБИЧНЫЙ, -ая, -ое *воен.* гаубица ...ы; **га́убичная батаре́я** гаубица батареяһы

ГАУПТВА́ХТА *ж*; *воен.* гауптвахта; **посади́ть на гауптва́хту** гауптвахтаға ултыртыу

ГАШЁНЫЙ: гашёная и́звесть һүндерелгән эзбиз; **гашёная ма́рка** ғәмәлдән сыҡҡан марка (*почта штампы йәки бүтән билдә ҡуйылған*)

ГАШЕ́ТКА *ж* гашетка (*пулемёттың тәтеһен ысҡындыра торған ырғаҡ*); **нажа́ть на гаше́тку** гашеткаға баҫыу

ГАШИ́Ш *м* хәшиш, нәшә

ГВАЛТ *м*; *разг.* ҡысҡырыш, шау-шыу, тауыш; **подня́ть гвалт** шау-шыу күтәреү

ГВАРДЕ́ЕЦ *м* гвардеец (*гвардияла хеҙмәт итеүсе һалдат*)

ГВАРДЕ́ЙСКИЙ, -ая, -ое гвардия ...ы; **гварде́йское зна́мя** гвардия байрағы

ГВА́РДИЯ *ж* гвардия (**1.** *ғәскәрҙең иң һәйбәт частары* **2.** *күсм. эш-көрәштә һыналған эшмәкәрҙәр*); **молода́я гва́рдия** йәш гвардия; **морска́я гва́рдия** диңгеҙ гвардияһы ♦ **Кра́сная гва́рдия** *ист.* Ҡыҙыл гвардия; **Бе́лая гва́рдия** *ист.* Аҡ гвардия

ГВОЗДЁВКА *ж*; *разг.* ҡаҙаҡлы тырма

ГВОЗДЕВО́Й, -ая, -ое **1.** сөй, ҡаҙаҡ ...ы; **гвоздево́й заво́д** ҡаҙаҡ эшләү заводы **2.** *перен.* үҙәк, иң әһәмиәтле; **гвоздево́й но́мер програ́ммы** программаның иң әһәмиәтле номеры

ГВОЗДИ́КА I *ж* ҡәнәфер (*үҫемлек*)

ГВОЗДИ́КА II *ж собир.* ҡәнәфер (*асылмаған ҡәнәфер сәскәһен киптереп әҙерләгән тәмләткес*)

ГВОЗДИ́ЧНЫЙ I, -ая, -ое **1.** ҡәнәфер ...ы; **гвозди́чная клу́мба** ҡәнәфер клумбаһы **2.** *в знач. сущ.* **гвозди́чные** *мн.*; *бот.* ҡәнәфер һымаҡтар ғаиләһе

ГВОЗДИ́ЧНЫЙ II, -ая, -ое ҡәнәфер ...ы; **гвозди́чное ма́сло** ҡәнәфер майы ♦ **гвозди́чное де́рево** ҡәнәфер ағасы (*тропик ағас*)

ГВОЗДОДЁР *м* ҡаҙаҡ (сөй) һурғыс

ГВОЗДЬ *м* **1.** сөй, ҡаҙаҡ; **деревя́нный гвоздь** ағас сөй; **вбить гвоздь** сөй ҡағыу; **ве́шать на гвоздь** ҡаҙаҡҡа элеү **2.** *чего*; *перен., разг.* үҙәк, нигеҙ, иң әһәмиәтле яҡ; **гвоздь програ́ммы** программаның үҙәге ♦ **гвоздём засе́сть (сиде́ть) в голове́ (в мозгу́)** баштан (уйҙан) сыҡмау; **(и) никаки́х гвозде́й** *прост.* әйткән-бөткән, бөттө-китте

ГДЕ *нареч.* **1.** ҡайҙа; **где ты живёшь?** һин ҡайҙа йәшәйһең?; **вот где они́** бына ҡайҙа улар **2.** *разг.* (*где-либо, где-нибудь*) *см.* **где́-либо, где́-нибудь**; **не вида́ли, где моя́ книга?** китабымды берәй ерҙә күрмәнегеҙме? **3.** *в знач. союзно-*

го сл. урында, ерҙә, -ған/-гән; **я был там, где никто́ не́ был** бер кем булмаған ерҙә мин булдым **4.** *в знач. частицы* ҡайҙа инде, ҡайҙа ул; **где им поня́ть!** ҡайҙа инде уларға аңлау!; **где стари-ку́ тяга́ться с молоды́м челове́ком!** ҡайҙа инде ҡартҡа йәш кеше менән ярышыу!

ГДЕ́-ЛИБО и **ГДЕ́-НИБУДЬ** *нареч.* ҡайҙа ла булһа, берәй ерҙә; **где́-нибудь встре́тимся** ҡайҙа ла булһа осрашырбыҙ

ГДЕ́-ТО *нареч.* ҡайҙалыр; **где́-то пла́чет ребёнок** ҡайҙалыр бала илай

ГЕГЕЛЬЯ́НСТВО *с*; *филос.* гегелселек (*Гегель фәлсәфәһе нигеҙендә тыуған идеалистик фәлсәфәүи ағым*)

ГЕГЕМО́Н *м*; *книжн.* гегемон, етәксе; **гегемо́н револю́ции** ихтилал гегемоны

ГЕГЕМО́НИЯ *ж*; *книжн.* гегемония; **гегемо́ния пролетариа́та** пролетариат гегемонияһы

ГЕЕ́ННА *ж*; *рел.* йәһәннәм, тамуҡ; **гее́нна о́гненная** утлы йәһәннәм

ГЕЙ *межд.*; *разг.* **1.** һәй, әй **2.** һайт; **гей, савра́сушка!** һайт, ҡолаҡай!

ГЕ́ЙЗЕР *м* гейзер, ғәйсәр (*вулкан ваҡыт-ваҡыт ҡайнар һыу һәм пар бәреп тора торған сығанаҡ*)

ГЕ́ЙША *ж* гейша (*Японияла ҡунаҡтарҙы ҡаршы алыу, күңелен асыу өсөн саҡырылған профессиональ бейеүсе һәм йырсы ҡатын-ҡыҙ; тәүҙәрәк сәйханаға килгәндәрҙең кәйефен күтәреүсе булған*)

ГЕКАТО́МБА *ж* гекатомба (*боронғо гректарҙа: йөҙ үгеҙҙән (йәки башҡа малдан) ҡорбан салыу; һәр төрлө ҙур ҡорбан салыу*)

ГЕКЗА́МЕТР *м*; *лит.* гекзаметр (*антик поэзияла алты быуынлы шиғыр төҙөлөшө*)

ГЕКСАХЛОРА́Н *м*; *хим.* гексахлоран (*короткостарға ҡаршы ҡулланылған ағыулы химикат*)

ГЕКСА́ЭДР *м*; *мат.* гексаэдр (*алты яҫылыҡ менән сикләнгән есем*)

ГЕКТА́Р *м* гектар

ГЕКТО... *ҡушма һүҙҙәрҙең "йөҙ", "йөҙ мәртәбә" мәғәнәһен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.,* **гектогра́мм** гектограмм

ГЕКТО́ГРАФ *м* гектограф (*яҙыуҙы йәки һүрәтте күбәйтеп баҫа торған ябай ҡорамал*)

ГЕКТОГРАФИ́РОВАТЬ *несов. что* гектографта баҫыу

ГЕКТОГРАФИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое гектограф ...ы; **гектографи́ческий спо́соб печа́тания** баҫыуҙың гектограф ысулы

ГЕКТОЛИ́ТР *м* гектолитр (*100 л-ға тигеҙ күләм үлсәү берәмеге*)

ГЕКТОМЕ́ТР *м* гектометр

ГЕ́ЛИЙ *м* гелий (*химик элемент, водородтан һуң килгән иң еңел инерт газ*)

ГЕЛИО... *ҡушма һүҙҙәрҙең "ҡояш", "ҡояш нурҙары" мәғәнәһен белдергән беренсе өлөшө, мәҫ.,* **гелиоста́нция** ҡояш станцияһы

ГЕЛИО́ГРАФ *м* гелиограф (**1.** *астр. ҡояшты төшөрөп ала торған фотоаппаратлы телескоп* **2.** *метеор. көн эсендә ҡояштың яҡтыртҡан ваҡытын иҫәпләп яҙа торған автоматик прибор* **3.** *хәрб. йыраҡҡа яҡтылыҡ сигналы бирә торған прибор*)

ГЕЛИОТЕРАПИ́Я *ж*; *мед.* гелиотерапия (*ҡояш нуры менән дауалау*)

ГЕЛИОТРО́П *м* гелиотроп (**1.** *бот. хуш еҫле сәскәле декоратив үлән* **2.** *мин. ҡиммәтле минерал төрө*)

ГЕЛИОЦЕНТРИ́ЧЕСКИЙ: гелиоцентри́ческая систе́ма ми́ра ғаләмдең гелиоцентрик системаһы

ГЕЛЬМИНТОЛО́ГИЯ *ж* гельминтология (*паразит селәүсендәр һәм улар тараҡҡан ауырыуҙарҙы өйрәнә торған фән*)

ГЕМАТОГЕ́Н *м* гематоген (*һыйыр малының ҡанынан әҙерләнгән дауалау препараты*)

ГЕМАТОЛО́ГИЯ *ж* гематология (*ҡан составын һәм үҙенсәлеген, уның ауырыуҙарын дауалау ысулдарын өйрәнә торған фән*)

ГЕМОГЛОБИ́Н *м* гемоглобин (*ҡыҙыл ҡан бөртөксәләренең кислородты үҙенә һеңдереп, тәнгә тарата торған матдәһе*)

ГЕМОРРОИДА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое геморрой ...ы; **геморроида́льный у́зел** геморрой төйөнө

ГЕМОРРО́Й *м*; *мед.* геморрой (*тура эсәктең түбәнге осондағы ҡан тамырҙары киңәйеп, ҡанһыраған төйөндәр барлыҡҡа килтергән ауырыу*)

ГЕМОРРО́ЙНЫЙ, -ая, -ое геморрой ...ы; **геморро́йная кровь** геморрой ҡаны

ГЕМОФИЛИ́Я *ж*; *мед.* гемофилия (*сирле кеше ҡанының насар ойошоуы йәки ҡан туҡтамау*)

ГЕНЕАЛОГИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое генеалогия ...ы, генеалогик; **генеалоги́ческое родство́** генеалогик ҡәрҙәшлек; **генеалоги́ческая табли́ца** генеалогия таблицаһы

ГЕНЕАЛО́ГИЯ *ж* генеалогия, шәжәрә (**1.** *нәҫелдең бер-бер артлы килгән быуындары* **2.** *тарихтың нәҫел-ырыуҙар сығышын тикшергән бүлеге* **3.** *хайуан һәм үҫемлек ғаиләләренең сығышы*); **генеало́гия ро́да** ырыу генеалогияһы (шәжәрәһе)

ГЕ́НЕЗИС *м* генезис, барлыҡҡа килеү, килеп сығыу

ГЕНЕРА́Л *м* генерал (*юғары командалыҡ составында хәрби звание йәки дәрәжә*); **генера́л а́рмии** армия генералы; **генера́л-лейтена́нт** генерал-лейтенант; **генера́л-майо́р** генерал-майор; **генера́л-полко́вник** генерал-полковник

ГЕНЕРА́Л-ГУБЕРНА́ТОР *м* генерал-губернатор (*революцияға тиклем Рәсәйҙә һәм ҡайһы*

бер илдәрҙә юғары хәрби һәм административ вазифа биләүсе)

ГЕНЕРАЛИ́ССИМУС *м* генералиссимус (*ҡайһы бер илдәрҙә иң юғары хәрби дәрәжә һәм шул дәрәжәләге кеше*)

ГЕНЕРАЛИТЕ́Т *м собир.* генералитет (*армияның юғары команда составы, генералдар*)

ГЕНЕРА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое генераль; **генера́льный план** генераль план; **генера́льный прокуро́р** генераль прокурор; **генера́льный секрета́рь** генераль секретарь ♦ **генера́льная ка́рта** генераль карта; **генера́льная репети́ция** генераль репетиция; **генера́льный штаб** генераль штаб

ГЕНЕРА́ЛЬСКИЙ, -ая, -ое генерал ...ы; **генера́льское зва́ние** генерал званиеһы; **генера́льские пого́ны** генерал погондары

ГЕНЕРА́ЛЬША *ж*; *разг.* генералдың ҡатыны

ГЕНЕРА́ТОР *м* **1.** *тех.* генератор; **генера́тор переме́нного то́ка** алмаш ток генераторы; **генера́тор колеба́ний** тирбәлеш генераторы **2.** *см.* **газогенера́тор**

ГЕНЕРА́ТОРНЫЙ, -ая, -ое генератор ...ы; **генера́торная устано́вка** генератор ҡоролмаһы ♦ **генера́торный газ** генератор газы

ГЕНЕ́ТИК *м* генетик, генетика белгесе; **рабо́тать гене́тиком** генетик булып эшләү

ГЕНЕ́ТИКА *ж* генетика (*нәҫел ҡанундары һәм организмдың үҙгәреүсәнлеген өйрәнә торған фән*); **разви́тие гене́тики** генетика үҫеше

ГЕНЕТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое **1.** генетик; **генети́ческий ме́тод** генетик ысул; **генети́ческая связь** генетик бәйләнеш **2.** генетика ...ы; **генети́ческие пробле́мы** генетика проблемалары

ГЕНИА́ЛЬНОСТЬ *ж* гениаллек, даһилыҡ; **гениа́льность откры́тия** асыштың гениаллеге

ГЕНИА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** гениаль, бөйөк даһи; **гениа́льный поэ́т** бөйөк шағир **2.** гениаль; **гениа́льное произведе́ние** гениаль әҫәр

ГЕ́НИЙ *м* **1.** (*высшая степень одарённости*) даһилыҡ; **литерату́рный ге́ний Пу́шкина** Пушкиндың әҙәби даһилығы **2.** (*человек*) гений, даһи ♦ **до́брый ге́ний** *чей* изгелекле кеше, изге йән эйәһе; **злой ге́ний** *чей* хаслыҡлы кеше, яуыз зат

ГЕНОЦИ́Д *м* геноцид (*айырым бер халыҡ төркөмөн милләтенә, расаһына, диненә ҡарап юҡ итеү буйынса үткәрелгән фашистик сәйәсәт*)

ГЕНШТА́Б *м* (*генеральный штаб*) генштаб; **нача́льник геншта́ба** генштаб башлығы

ГЕ́НЫ *мн.* (*ед.* **ген** *м*); *биол.* ген, нәҫел (тоҡом) билдәләре

ГЕО... *ҡушма һүҙҙәрҙең "ер", "ергә бәйләнешле" мәғәнәһендәге беренсе өлөшө, мәҫ.*, **геофизика** геофизика

ГЕОБОТА́НИКА *ж* геоботаника (*үҫемлектәрҙең таралышын һәм үҙгәрешен географик факторҙарға, тупраҡ һәм климат үҙенсәлектәренә бәйләп өйрәнә торған фән*)

ГЕО́ГРАФ *м* географ, география белгесе

ГЕОГРАФИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое **1.** география ...ы; **географи́ческий а́тлас** география атласы; **географи́ческий факульте́т** география факультеты **2.** географик; **географи́ческое положе́ние страны́** илдең географик урыны ♦ **географи́ческая среда́** географик мөхит

ГЕОГРА́ФИЯ *ж* география; **физи́ческая геогра́фия** физик география; **геогра́фия почв** тупраҡ географияһы; **учи́тель геогра́фии** география уҡытыусыһы

ГЕОДЕЗИ́СТ *м* геодезист, геодезия белгесе; **па́ртия геодези́стов** геодезистар партияһы

ГЕОДЕЗИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое геодезия ...ы; **геодези́ческие прибо́ры** геодезия приборҙары

ГЕОДЕ́ЗИЯ *ж* геодезия (*Ерҙең формаһын, үлсәмен өйрәнә торған фән*); **специали́ст по геоде́зии** геодезия белгесе

ГЕО́ЛОГ *м* геолог, геология белгесе

ГЕОЛОГИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое **1.** геология ...ы; **геологи́ческая ка́рта** геология картаһы; **геологи́ческая эпо́ха** геология дәүере **2.** геологик; **геологи́ческие изыска́ния** геологик тикшеренеүҙәр; **геологи́ческие проце́ссы** геологик процестар

ГЕОЛО́ГИЯ *ж* геология

ГЕОЛОГОРАЗВЕ́ДКА *ж* геологоразведка (*ҡаҙылмалар табыу маҡсатында алып барылған геологик эҙләнеүҙәр*)

ГЕОМЕТРИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое **1.** геометрия ...ы; **геометри́ческая зада́ча** геометрия мәсьәләһе; **геометри́ческий ме́тод** геометрия алымы **2.** геометрик; **геометри́ческий орна́мент** геометрик орнамент

ГЕОМЕ́ТРИЯ *ж* геометрия; **аналити́ческая геоме́трия** аналитик геометрия; **элемента́рная геоме́трия** башланғыс геометрия

ГЕОМОРФОЛО́ГИЯ *ж* геоморфология (*физик географияның ер өҫтө төҙөлөшөн өйрәнә торған бүлеге*)

ГЕОРГИ́Н *м* и **ГЕОРГИ́НА** *ж* георгин; **бе́лый георги́н** аҡ георгин; **выра́щивать георги́ны** георгиндар үҫтереү

ГЕОФИ́ЗИК *м* геофизик, геофизика белгесе

ГЕОФИ́ЗИКА *м* геофизика (*Ерҙең физик үҙенсәлектәрен һәм ундағы физик процестарҙы өйрәнгән комплекслы фән*)

ГЕОФИЗИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое геофизик, геофизика ...ы; **геофизи́ческие ме́тоды** геофизика ысулдары; **геофизи́ческая обсервато́рия** геофизика обсерваторияһы; **геофизи́ческие прибо́ры** геофизика приборҙары

ГЕОХИ́МИК *м* геохимик, геохимия белгесе

ГЕОХИМИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое геохимик, геохимия ...ы; **геохими́ческие иссле́дования** геохимик тикшеренеүҙәр

ГЕОХИ́МИЯ *ж* геохимия (*Ерҙең химик составын һәм унда химик элементтар таралыу ҡанундарын өйрәнгән комплекслы фән*)

ГЕПА́РД *м* гепард (*бесәйҙәр ғаиләһенә ҡараған эре йыртҡыс хайуан*)

ГЕПАТИ́Т *м*; *мед.* гепатит (*бауыр шешеү*)

ГЕРА́НЬ *ж* яран (*үлән*); **гера́нь кровя́но-кра́сная** ҡыҙыл яран; **гера́нь лугова́я** туғай яраны

ГЕРБ *м* герб; **госуда́рственный герб** дәүләт гербы

ГЕРБА́РИЙ *м* гербарий; **собира́ть ли́стья для герба́рия** гербарийға япраҡ йыйыу

ГЕРБИЦИ́ДЫ *мн.* (*ед.* **гербици́д** *м*) гербицид (*ҡый үләндәренә ҡаршы ҡулланылған ағыу*); **применя́ть гербици́ды** гербицидтар ҡулланыу

ГЕ́РБОВЫЙ, -ая, -ое **1.** герб ...ы; **ге́рбовый знак** герб тамғаһы **2.** герблы; **ге́рбовая печа́ть** герблы мисәт ♦ **ге́рбовая бума́га** герблы ҡағыҙ (*пошлина һаналып, акттарға һәм документтарға ҡулланылған ҡағыҙ*); **ге́рбовая ма́рка** герблы марка (*түләү билдәһе итеп документҡа йәбештерелгән марка*); **ге́рбовый сбор** герб йыйымы (*граждандарҙың, хоҡуҡи эштәрҙе рәсмиләштергәндә дәүләт гербы төшөрөлгән махсус ҡағыҙҙы йәки маркаларҙы файҙаланыу юлы менән алына торған махсус йыйым*)

ГЕРКУЛЕ́С *м* геркулес (**1.** *бик көслө кеше* **2.** *махсус әҙерләнгән һоло ярмаһы*)

ГЕРКУЛЕ́СОВЫЙ, -ая, -ое геркулес ...ы; **геркуле́совая ка́ша** геркулес бутҡаһы

ГЕРМАНИ́ЗМ *м* германизм (*немец теленән үҙләштерелгән һүҙ йәки һүҙбәйләнеш*)

ГЕРМАНИ́СТИКА *ж* германистика (*герман телдәрен һәм мәҙәниәтен өйрәнә торған фән*)

ГЕРМА́НСКИЙ, -ая, -ое **1.** герман ...ы; **герма́нские языки́** герман телдәре; **герма́нские племена́** герман ҡәбиләләре **2.** Германия ...ы; **герма́нское госуда́рство** Германия дәүләте

ГЕРМА́НЦЫ *мн.* германдар // *ед.* **герма́нец** *м* герман ир-аты; **герма́нка** *ж* герман ҡатын-ҡыҙы

ГЕРМАФРОДИ́Т *м* гермафродит, хөнәсә

ГЕРМЕТИЗА́ЦИЯ *ж* герметизация (*ниҙеңдер һыу, һауа үтмәҫлек итеп көпләнеүе*)

ГЕРМЕТИЗИ́РОВАТЬ *сов., несов. что* герметизациялау

ГЕРМЕТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое герметик (*һыу, һауа үтмәҫлек итеп көпләнгән*); **гермети́ческий сосу́д** герметик һауыт; **гермети́ческий шлем** герметик шлем

ГЕРОИ́ЗМ *м* батырлыҡ, ҡаһарманлыҡ; **трудово́й герои́зм** хеҙмәт батырлығы; **прояви́ть герои́зм** ҡаһарманлыҡ күрһәтеү

ГЕРО́ИКА *ж* героика (*героик эштәлек, героик кисерештәр*); **геро́ика револю́ции** революция героикаһы; **геро́ика труда́** хеҙмәт героикаһы

ГЕРОИ́Н *м* героин (*наркотик*)

ГЕРОИ́НЯ *ж* **1.** батыр ҡатын-ҡыҙ **2.** героиня (*төп персонаж*); **герои́ня по́вести** повестың героиняһы ♦ **мать-герои́ня** герой әсә

ГЕРОИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое героик, геройҙарса, батырҙарса; **герои́ческий по́двиг** героик ҡаһарманлыҡ; **герои́ческие уси́лия** батырҙарса тырышлыҡ; **герои́ческий э́пос** героик эпос

ГЕРО́Й *м* **1.** батыр, ҡаһарман; **геро́й труда́** хеҙмәт батыры **2.** герой; **геро́й дня** көн геройы; **геро́й на́шего вре́мени** беҙҙең заман геройы **3.** герой, персонаж; **геро́й рома́на** романдың геройы ♦ **Геро́й Сове́тского Сою́за** *ист.* Советтар Союзы Геройы; **Геро́й Социалисти́ческого Труда́** *ист.* Социалистик Хеҙмәт Геройы; **го́род-геро́й** герой ҡала

ГЕРО́ЙСКИЙ, -ая, -ое *см.* **герои́ческий**

ГЕРО́ЙСТВО *с* батырлыҡ, геройлыҡ, ҡаһарманлыҡ; **прояви́ть геро́йство** ҡаһарманлыҡ күрһәтеү

ГЕРОНТОЛО́ГИЯ *ж* геронтология (*ҡартайыу процесын һәм ғүмерҙе оҙайтыу сараларын өйрәнә торған фән*)

ГЕРЦ *м*; *физ.* герц (*тирбәлеш үлсәү берәмеге*)

ГЕ́РЦОГ *м* герцог (*Көнбайыш Европала аҡһөйәктәрҙең иң юғары титулы һәм шул исемде йөрөткән кеше*)

ГЕРЦОГИ́НЯ *ж* герцог ҡатыны, герцог ҡыҙы

ГЕ́РЦОГСТВО *с* герцоглыҡ (**1.** *башында герцог торған феодаль дәүләт* **2.** *герцог титулы*)

ГЕСТА́ПО *с нескл.* гестапо (*фашистик Германияның йәшерен полицияһы*)

ГЕСТА́ПОВЕЦ *м* гестапосы

ГЕ́ТМАН *м*; *ист.* гетман (**1.** *XVI—XVIII бб. Польшала һәм Литвала ҡоралды көстәрҙең баш командующийы* **2.** *XVI—XVII бб. Украинала казак ғәскәренең һайлап ҡуйылған башлығы*; *XVII—XVIII бб. Украина хакимы*)

ГЕ́ТРЫ *мн.* (*ед.* **ге́тра** *ж*) гетр (*йылы ҡуныс*)

ГЕ́ТТО *с нескл.* гетто (*ҙур ҡалаларҙа дискриминацияланған раса вәкилдәре йәки дин тотоусылар йәшәгән район*); **негритя́нское ге́тто** негрҙар геттоһы

ГИАЦИ́НТ *м* **1.** *бот.* сөмбөл (*гөл*) **2.** *мин.* гиацинт (*аҫыл таш төрө*)

ГИББО́Н *м* гиббон (*кешегә оҡшаш маймыл*)

ГИ́БЕЛЬ *ж* **1.** һәләкәт, үлем; **траги́ческая ги́бель** фажиғәле үлем; **ги́бель корабля́** караптың һәләкәте; **обре́чь на ги́бель** *кого-что* фажиғәле үлемгә дусар итеү **2.** *в знач. сказ.*; *прост.* (*множество*) тулып ята, һәләк күп, иҫәбе-хисабы юҡ; **комаро́в там ги́бель** унда серәкәйҙең иҫәбе-хисабы юҡ ♦ **быть (находи́ться) на краю́ ги́бели** үлем сигендә тороу

ГИ́БЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое һәләкәтле, һәләкәткә килтерә торған; **ги́бельные после́дствия** һәләкәтле эҙемтәләр; **ги́бельный шаг** һәләкәтле аҙым

ГИ́БКИЙ, -ая, -ое **1.** һығылмалы, бөгөлөүсән, һығылып-бөгөлөп торған, һыйғыр; **ги́бкий прут** һыйғыр сыбыҡ; **ги́бкий стан** һығылып-бөгөлөп

торған кәүҙә **2.** *перен.* зирәк, һығылмалы; **ги́бкая поли́тика** һығылмалы сәйәсәт; **ги́бкий ум** зирәк аҡыл

ГИ́БКОСТЬ *ж* **1.** һығылмалылыҡ, бөгөлөүсәнлек, һыйғырлыҡ; **ги́бкость те́ла** кәүҙәнең һығылмалылығы **2.** *перен.* зирәклек, һығылмалылыҡ; **прояви́ть ги́бкость** һығылмалылыҡ күрһәтеү

ГИ́БЛЫЙ, -ая, -ое *прост.* баш бөтөрлөк, һәләкәтле; **ги́блое ме́сто** баш бөтөрлөк урын ♦ **ги́блое де́ло** өмөтһөҙ эш

ГИ́БНУТЬ *несов.* һәләк булыу, ҡырылыу, үлеү; **зимо́й мно́го птиц ги́бнет** ҡышын бик күп ҡош ҡырыла

ГИБРИ́Д *м* гибрид; **гибри́д ви́шни и чере́шни** сейә менән черешня гибриды

ГИБРИДИЗА́ЦИЯ *ж* гибридлаштырыу; **ме́тод гибридиза́ции** гибридлаштырыу ысулы

ГИБРИ́ДНЫЙ, -ая, -ое гибрид; **гибри́дные семена́** гибрид орлоҡтар

ГИГА́НТ *м*; *прям.*, *перен.* гигант; **заво́д-гига́нт** гигант завод; **гига́нт нау́ки** фән гиганты

ГИГА́НТСКИЙ, -ая, -ое гигант, ғәйәт (ифрат) ҙур; **гига́нтский стано́к** гигант станок ♦ **гига́нтскими шага́ми идти́ (дви́гаться) вперёд** бик тиҙ үҫеү, ниндәйҙер уңышҡа тиҙ өлгәшеү

ГИГИЕ́НА *ж* гигиена; **ли́чная гигие́на** шәхси гигиена; **гигие́на труда́** хеҙмәт гигиенаһы; **пра́вила гигие́ны** гигиена ҡағиҙәләре

ГИГИЕНИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое (*основанный на гигиене*) гигиена ...ы; **гигиени́ческая гимна́стика** гигиена гимнастикаһы; **гигиени́ческие ме́ры** гигиена саралары

ГИГИЕНИ́ЧНЫЙ, -ая, -ое (*удовлетворяющий правилам гигиены*) гигиеналы, гигиенаға ярашлы; **гигиени́чный костю́м** гигиенаға ярашлы костюм; **гигиени́чные жили́щные усло́вия** гигиеналы торлаҡ шарттары

ГИГРОСКОПИ́ЧЕСКИЙ и **ГИГРОСКОПИ́ЧНЫЙ,** -ая, -ое гигроскопик (*дымды еңел һеңдерә торған*); **гигроскопи́ческая ва́та** гигроскопик мамыҡ

ГИД *м* гид (*экскурсияла аңлатып йөрөгән кеше*)

ГИ́ДРА *ж* **1.** *миф.* гидра, аждаһа (*киҫкән башы яңынан үҫеп сығып торған күп башлы йылан*) **2.** *зоол.* гидра (*ауыҙ тирәһе һәрмәүес менән уратылған умыртҡаһыҙ сөсө һыу йәнлеге — полип*)

ГИДРА́ВЛИКА *ж* гидравлика (*һыуҙың тигеҙлек һаҡлау, унда хәрәкәт итеү ҡанундары һәм уларҙы ҡулланыу тураһындағы фән*)

ГИДРАВЛИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое **1.** гидравлика ...ы; **гидравли́ческое иссле́дование** гидравлика тикшеренеүе **2.** гидравлик; **гидравли́ческий дви́гатель** гидравлик двигатель

ГИДРА́Т *м*; *хим.* гидрат; **гидра́т о́киси желе́за** тимер окисы гидраты

ГИДРИ́Д *м*; *хим.* гидрид

ГИДРО... *ҡушма һүҙҙәрҙең "һыу", "һыу менән бәйләнешле" мәғәнәһен белдергән беренсе өлөшө, мәҫ.*, **гидроавиа́ция** һыу авиацияһы; **гидроизоля́ция** һыу изоляцияһы

ГИДРОАКУ́СТИКА *ж* гидроакустика (*акустиканың һыуҙа тауыш таралыуын өйрәнгән бүлеге*)

ГИДРОАКУСТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое гидроакустика ...ы; **гидроакусти́ческая аппарату́ра** гидроакустика аппаратураһы; **гидроакусти́ческая слу́жба** гидроакустика хеҙмәте

ГИДРОБИОЛО́ГИЯ *ж* гидробиология (*һыуҙағы организмдарҙы өйрәнә торған фән*)

ГИДРОГЕОЛО́ГИЯ *ж* гидрогеология (*ер аҫты һыуҙарының килеп сығышын һ.б. өйрәнә торған фән*)

ГИДРОМЕТЕОРОЛО́ГИЯ *ж* гидрометеорология (*атмосфералағы һыу әйләнешен өйрәнә торған фән*)

ГИДРОПО́НИКА *ж* гидропоника (*үҫемлекте ашламалы, туҡлыҡлы иретмәлә тупраҡһыҙ үҫтереү ысулы*)

ГИДРОПУ́ЛЬТ *м* гидропульт, һыу һиптергес

ГИДРОСАМОЛЁТ *м* гидросамолёт (*һыу өҫтөнән һауаға күтәрелә һәм ултыра алған самолёт*)

ГИДРОСТА́НЦИЯ *ж* гидростанция; **постро́ить гидроста́нцию** гидростанция төҙөү

ГИДРОСФЕ́РА *ж* гидросфера (*ер өҫтөндәге барлыҡ һыу ҡатламы*)

ГИДРОТЕ́ХНИК *м* гидротехник, гидротехника белгесе

ГИДРОТЕ́ХНИКА *ж* гидротехника (*тәбиғәттәге һыу байлығын, уны төрлө ҡоролма ярҙамында хужалыҡта ҡулланыу, һыу баҫыуҙан һаҡланыу юлдарын өйрәнә торған фән һәм техника тармағы*)

ГИДРОТЕХНИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое гидротехника ...ы, гидротехник; **гидротехни́ческие рабо́ты** гидротехника эштәре; **гидротехни́ческое сооруже́ние** гидротехник ҡоролма

ГИДРОТУРБИ́НА *ж* гидротурбина, һыу турбинаһы

ГИДРОУ́ЗЕЛ *м* гидроузел (*станция, канал, шлюз һ.б.ш. барлыҡ гидротехника ҡоролмалары*)

ГИДРОФО́Н *м* гидрофон (*һыуҙағы тауыш тулҡындарын тотоу приборы*)

ГИДРОХИ́МИЯ *ж* гидрохимия (*гидросферолағы һыуҙың химик составы һәм уны өйрәнеү юлдары тураһындағы фән*)

ГИДРОЭНЕРГЕ́ТИКА *ж* гидроэнергетика (*һыу энергияһын файҙаланыу тураһындағы фән тармағы*)

ГИДРОЭНЕРГЕТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое гидроэнергетика ...ы, гидроэнергетик; **гидроэнергети́ческий ко́мплекс** гидроэнергетика комплексы;

гидроэнергети́ческие ресу́рсы гидроэнергетика ресурстары

ГИЕ́НА *ж* һыртлан

ГИ́КАНЬЕ *с см.* **ги́кать**

ГИ́КАТЬ *несов.*; *разг.* ҡыйҡыулау, һайтлау, һайтылдау

ГИ́КНУТЬ *сов.* һайтлатып ебәреү

ГИ́ЛЬДИЯ *ж*; *ист.* гильдия (**1.** *урта быуаттарҙа Көнбайыш Европала сауҙагәрҙәр һәм һөнәрселәр берлеге* **2.** *революцияға тиклем Рәсәйҙә сауҙагәрҙәрҙе байлығына ҡарап бүлә торған дәрәжә*)

ГИ́ЛЬЗА *ж* гильза (**1.** *атыу ҡоралында ябыҡ яғына дары һалынған, икенсе асыҡ яғы пуля йәки снаряд ҡуйыу өсөн ҡулайлаштырылған көпсәк* **2.** *папиростың тәмәке тултырылған өлөшө*)

ГИЛЬОТИ́НА *ж* гильотина (*үлем язаһын тормошҡа ашырыуға тәғәйенләнгән баш ҡырҡа торған ҡорал*)

ГИЛЬОТИНИ́РОВАТЬ *сов., несов. кого* гильотинала язалау

ГИМН *м* **1.** гимн (*дәүләт йәки социаль төркөм берҙәмлегенең символы булған тантаналы йыр йәки көй*); **Госуда́рственный гимн Респу́блики Башкортоста́н** Башҡортостан Республикаһының дәүләт гимны **2.** дан (данлау, маҡтау) йыры; **гимн геро́йству** ҡаһарманлыҡҡа гимн; **гимн труду́** хеҙмәткә дан йыры

ГИМНАЗИ́СТ *м* и **ГИМНАЗИ́СТКА** *ж* гимназист, гимназияла уҡыусы

ГИМНАЗИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое гимназия …ы, гимназист …ы; **гимнази́ческая фо́рма** гимназист формаһы

ГИМНА́ЗИЯ *ж* гимназия (**1.** *ҡайһы бер илдәрҙә дөйөм белем биреү учреждениеһы* **2.** *хәҙерге Рәсәйҙә ҡайһы бер фәндәрҙе тәрән өйрәнеүгә нигеҙләнгән урта белем биреү учреждениеһы*); **же́нская гимна́зия** ҡыҙҙар гимназияһы

ГИМНА́СТ *м* и **ГИМНА́СТКА** *ж*; *спорт.* гимнаст; **соревнова́ние гимна́стов** гимнастар ярышы

ГИМНАСТЁРКА *ж* гимнастёрка; **надева́ть гимнастёрку** гимнастёрка кейеү

ГИМНА́СТИКА *ж* гимнастика; **у́тренняя гимна́стика** иртәнге гимнастика; **занима́ться гимна́стикой** гимнастика менән шөғөлләнеү

ГИМНАСТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое гимнастика …ы; **гимнасти́ческий зал** гимнастика залы

ГИНЕКО́ЛОГ *м* гинеколог (*табип*)

ГИНЕКОЛОГИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое гинекология …ы, гинекологик; **гинекологи́ческая кли́ника** гинекология клиникаһы; **гинекологи́ческая опера́ция** гинекологик операция

ГИНЕКОЛО́ГИЯ *ж* гинекология (*ҡатын-ҡыҙ ауырыуҙары һәм уларҙы дауалау ысулдарын өйрәнә торған фән*)

ГИПЕ́РБОЛА I *ж*; *лит.* гипербола (*арттырып, көсәйтеп һүрәтләү алымы*)

ГИПЕ́РБОЛА II *ж*; *мат.* гипербола (*ҡыҫынҡы янға йәки дуғаға оҡшаған кәкре һыҙыҡ*)

ГИПЕРБОЛИ́ЧЕСКИЙ I, -ая, -ое *лит.* гиперболалы; **гиперболи́ческое сравне́ние** гиперболалы сағыштырыу; **гиперболи́ческий стиль** гиперболалы стиль

ГИПЕРБОЛИ́ЧЕСКИЙ II, -ая, -ое *мат.* гипербола …ы; **гиперболи́ческое сече́ние** гипербола киҫеме

ГИПЕРТО́НИК *м*; *разг.* гипертоник (*гипертония менән ауырыған кеше*)

ГИПЕРТОНИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое гипертония …ы; **гипертони́ческая боле́знь** гипертония ауырыуы

ГИПЕРТОНИ́Я *ж*; *мед.* гипертония (*ҡан баҫымының күтәрелеүе*)

ГИПЕРТРОФИ́РОВАННЫЙ, -ая, -ое гипертрофияланған; **гипертрофи́рованные мы́шцы** гипертрофияланған мускулдар

ГИПЕРТРОФИ́РОВАТЬСЯ *сов., несов.* гипертрофияланыу

ГИПЕРТРОФИ́Я *ж* гипертрофия (*сир йәки ауыр эш һөҙөмтәһендә берәй ағзаның ҙурайып үҫеп китеүе*); **гипертрофи́я се́рдца** йөрәк гипертрофияһы

ГИПНО́З *м* гипноз; **лечи́ть гипно́зом** гипноз менән дауалау; **быть в состоя́нии гипно́за** гипноз хәлендә булыу; **сеа́нс гипно́за** гипноз сеансы

ГИПНОТИЗЁР *м* гипнотизёр, гипнозсы

ГИПНОТИЗИ́РОВАТЬ *несов. кого*; *прям., перен.* гипнозлау, гипноз яһау

ГИПНОТИ́ЗМ *м* гипнотизм (**1.** *гипноз тураһындағы тәғлимәт* **2.** *тәьҫир итеү һәләте*)

ГИПНОТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое гипноз …ы, гипнотизм …ы; **гипноти́ческий сон** гипноз йоҡоһо; **гипноти́ческие явле́ния** гипнотизм күренештәре

ГИПО́ТЕЗА *ж* гипотеза (*ғилми фараз*)

ГИПОТЕНУ́ЗА *ж*; *мат.* гипотенуза (*өсмөйөштөң тура мөйөшкә ҡаршы яғы*)

ГИПОТЕТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое *книжн.* гипотезаға нигеҙләнгән, фараз ителгән; **гипотети́ческое сужде́ние** гипотезаға нигеҙләнеп фекер йөрөтөү

ГИПОТЕТИ́ЧНЫЙ, -ая, -ое *см.* **гипотети́ческий**

ГИПОТО́НИК *м*; *разг.* гипотоник

ГИПОТОНИ́Я *ж*; *мед.* гипотония (*ҡан баҫымының түбәнәйеүе*)

ГИПО́ФИЗ и **ГИПОФИ́З** *м*; *анат.* гипофиз (*баш мейеһенең төбөндә урынлашҡан, организмдың үҫешенә тәьҫир итә торған эске секреция биҙе*)

ГИППОПОТА́М *м см.* **бегемо́т**

ГИПС *м* гипс; **наложи́ть гипс на́ руку** ҡулға гипс һалыу; **ста́туя из ги́пса** гипс статуя

ГИПСОВА́НИЕ *с см.* **гипсова́ть**; **те́хника гипсова́ния позвоно́чника** умыртҡалыҡты гипслау техникаһы

ГИПСОВА́ТЬ *несов. что* **1.** *мед.* гипслау; **гипсова́ть ру́ку** ҡулды гипслау **2.** *с.-х.* гипслау, гипсҡа байыҡтырыу; **гипсова́ть по́чву** тупраҡты гипслау

ГИ́ПСОВЫЙ, -ая, -ое **1.** гипс ...ы; **ги́псовые за́лежи** гипс ятҡылыҡтары; **ги́псовый раство́р** гипс иҙмәһе **2.** гипс; **ги́псовая повя́зка** гипс бәй; **ги́псовая ста́туя** гипс һын

ГИПЮ́Р *м* гипюр (*күпертеп бәйләнгән селтәр төрө*)

ГИПЮ́РОВЫЙ, -ая, -ое гипюр; **гипю́ровый воротни́к** гипюр яға

ГИРЕВИ́К *м*; *спорт.* гер күтәреүсе

ГИРЕВО́Й, -ая, -ое **1.** гер ...ы; **гирево́й спорт** гер спорты **2.** герле, гер менән; **гиревы́е упражне́ния** гер менән күнекмәләр

ГИРЛЯ́НДА *ж* гирлянда, үрем; **гирля́нда цвето́в** сәскәләр үреме

ГИ́РЯ *ж* гер; **двухкилограммо́вая ги́ря** ике килограмлы гер; **поднима́ть ги́ри** гер күтәреү; **стенны́е часы́ с ги́рями** герле стена сәғәте

ГИСТО́ЛОГ *м* гистолог, гистология белгесе

ГИСТОЛОГИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое **1.** гистология ...ы, гистологик; **гистологи́ческие иссле́дования** гистологик тикшеренеүҙәр; **гистологи́ческое строе́ние** гистологик төҙөлөш

ГИСТОЛО́ГИЯ *ж* гистология (*кешенең һәм хайуандарҙың туҡымаларын өйрәнә торған фән*)

ГИТА́РА *ж* гитара; **семистру́нная гита́ра** ете ҡыллы гитара

ГИТАРИ́СТ *м* и **ГИТАРИ́СТКА** *ж* гитарасы, гитарала уйнаусы

ГИТА́РНЫЙ, -ая, -ое гитара ...ы; **гита́рные стру́ны** гитара ҡылдары

ГИ́ЧКА *ж* ҡайыҡ (*кәмә төрө*)

ГЛАВА́ I *ж* **1.** *уст.*, *высок. см.* **голова́** 1; **2.** (*купол*) көмбәҙ; **глава́ хра́ма** храм көмбәҙе **3. глава́** *м* и *ж* башлыҡ, эйә; **глава́ семьи́** ғаилә башлығы; **глава́ прави́тельства** хөкүмәт башлығы ♦ **(идти́) во главе́** башында (барыу); **(быть, стоя́ть) во главе́** етәкселегендә; **ста́вить во главу́ угла́** иң төп мәсьәлә итеп һанау

ГЛАВА́ II *ж* бүлек; **пе́рвая глава́ кни́ги** китаптың беренсе бүлеге

ГЛАВА́РЬ *м* башлыҡ; **глава́рь мятежа́** фетнә башлығы

ГЛАВЕ́НСТВО *с* өҫтөнлөк; **главе́нство зако́нов респу́блики** республика закондарының өҫтөнлөгө

ГЛАВЕ́НСТВОВАТЬ *несов.* өҫтөнлөк итеү, өҫтөн (баш) булыу, етәкселек итеү; **главе́нствовать в семье́** ғаиләлә баш булыу

ГЛАВК *м* (*главный комитет*) главк (*министрлыҡ, ведомство бүлектәренең, ҙур учреждениеларҙың һ.б. баш идаралыҡтары исеме*)

ГЛАВНОКОМА́НДУЮЩИЙ *м* баш командующий

ГЛА́ВНЫЙ, -ая, -ое **1.** төп, иң мөһим; **гла́вная зада́ча** төп бурыс; **гла́вная роль** төп роль **2.** баш, өлкән; **гла́вный врач** баш табип; **гла́вный инжене́р** баш инженер **3.** *в знач. вводн. сл.* **гла́вное** *разг.* иң мөһиме, бөтәһенән бигерәк ♦ **гла́вное предложе́ние** *грам.* баш һөйләм; **гла́вные чле́ны предложе́ния** *грам.* һөйләмдең баш киҫәктәре; **гла́вным о́бразом** башлыса

ГЛАГО́Л *м*; *грам.* ҡылым; **вспомога́тельный глаго́л** ярҙамсы ҡылым; **времена́ глаго́ла** ҡылым замандары

ГЛАГО́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое *грам.* ҡылым ...ы; **глаго́льная фо́рма** ҡылым формаһы; **глаго́льные ви́ды** ҡылым төрҙәре

ГЛАДИА́ТОР *м*; *ист.* гладиатор (*Боронғо Римда батырҙар йәки йыртҡыс хайуандар менән алышыусы*); **бой гладиа́торов** гладиаторҙар һуғышы

ГЛАДИ́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое үтекләү ...ы; **глади́льная доска́** үтекләү таҡтаһы

ГЛАДИО́ЛУС *м* гладиолус (*баҡса сәскәһе*)

ГЛА́ДИТЬ *несов.* **1.** *что* и *без доп.* үтекләү **2.** *кого-что* һыйпау; **гла́дить во́лосы** сәсте һыйпау ♦ **гла́дить по голо́вке** *кого* юл ҡуйыу, ыңғайына тороу; **гла́дить про́тив ше́рсти** ҡаршы төшөү

ГЛА́ДКИЙ, -ая, -ое **1.** шыма, тигеҙ; **гла́дкая доска́** шыма таҡта **2.** (*о волосах*) шыма ятып торған; **гла́дкие чёрные во́лосы** шыма ҡара сәс **3.** *перен.* шыма, оҫта; **гла́дкая речь** шыма телмәр **4.** *прост.* (*упитанный*) көр, һимеҙ ♦ **взя́тки гла́дки** *см.* **взя́тка**

ГЛА́ДКО *нареч.* **1.** тигеҙ, шыма; **гла́дко вы́строгать до́ску** таҡтаны шыма итеп йышыу **2.** шыма; **гла́дко причеса́ть во́лосы** сәсте шыма тарау **3.** *перен.* шыма, оҫта; **говори́ть гла́дко** шыма һөйләү; **спекта́кль прошёл гла́дко** спектакль шыма үтте

ГЛАДКОСТВО́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое шыма көбәкле; **гладкоство́льное ружьё** шыма көбәкле мылтыҡ

ГЛАДЬ I *ж* тигеҙлек; **необозри́мая гладь** күҙ күреме етмәҫлек тигеҙлек ♦ **тишь да гладь** бик тыныс тормош

ГЛАДЬ II *ж* (*вышивка*) шыма (сигеү) нағыш; **вышива́ть гла́дью** шыма нағыш һалыу, шыма нағышлау

ГЛА́ЖЕНЬЕ *с см.* **гла́дить** 1; **гла́женье белья́** кер үтекләү

ГЛАЗ *м* **1.** күҙ; **чёрные глаза́** ҡара күҙҙәр; **пра́вый глаз** уң күҙ; **близору́кие глаза́** күрәш күҙҙәр; **зажму́рить глаза́** күҙ ҡыҫыу; **прищу́рить глаза́** күҙ секрәйтеү; **оки́нуть глаза́ми** күҙ ташлау; **лиши́ться глаз** күҙҙән яҙыу; **сомкну́ть глаза́** күҙҙе йомоу **2.** *перен.*, *разг.* (*присмотр, надзор*)

күҙ-ҡолаҡ булыу, ҡарау, бағыу; **хозя́йский глаз** хужаларса ҡарау; **за ни́ми ну́жен глаз да глаз** уларға гел күҙ-ҡолаҡ булып тороу кәрәк ♦ **броса́ться (кида́ться) в глаза́** күҙгә ташланыу; **в глаза́ (говори́ть, брани́ть и т.п.)** бәреп әйтеү (әрләү һ.б.); **в глаза́ не вида́ть** *кого-чего* күргән булмау; **в глаза́х** *чьих* күҙ алдында; **за глаза́**: 1) (*говорить, ругать и т.д.*) арттан әйтеү (әрләү һ.б.); 2) (*хватит, достаточно и т.п.*) артығы менән, күҙҙәй итеп; **из глаз (скры́ться, исче́знуть, пропа́сть и т.п.)** күҙҙән юғалыу (йәшенеү, юҡ булыу һ.б.); **на глаз (определя́ть, прики́дывать и т.п.)** сама менән, күҙәмәгә (билдәләү, ҡарау һ.б.); **на глаза́х** *чьих, у кого* күҙ алдында; **дурно́й глаз** ҡаты күҙ; **глаза́ бы (мои́) не вида́ли** *кого-чего* күрге лә килмәй; **глаза́ горя́т (разгоре́лись)** *у кого, на что* күҙ ҡыҙа (йылтырай); **глаза́ на лоб ле́зут** *прост.* күҙе маңлайына менгән; **глаза́ на мо́кром ме́сте** *у кого* илап бара; **откры́ть (раскры́ть) глаза́** *кому, на кого-что* күҙен асыу; **прогляде́ть (просмотре́ть) все глаза́** дүрт күҙ менән көтөү; **закры́ть глаза́** *на что* күҙ йомоп ҡалыу; **не каза́ть (не пока́зывать) глаз** күҙгә-башҡа күренмәү; **не своди́ть глаз** *с кого-чего* күҙҙе алмай ҡарау; **ско́лько хвата́ет глаз** күҙ күреме ер; **смотре́ть (гляде́ть) други́ми (ины́ми) глаза́ми** *на кого-что* икенсе күҙлектән ҡарау; **смотре́ть (гляде́ть) в о́ба гла́за** уяу (һаҡ) булыу; **смотре́ть (гляде́ть) сме́рти (опа́сности, ги́бели и т.п.) в глаза́** үлемдең күҙенә ҡарау, үлем сигендә булыу; **смотре́ть (гляде́ть) пря́мо (сме́ло) в глаза́** *чему* тура ҡарау, һис ҡурҡмау; **стоя́ть (встава́ть и т.п.) пе́ред глаза́ми**; **стоя́ть в глаза́х** күҙ алдында тороу; **куда́ глаза́ глядя́т (идти́, брести́, бежа́ть и т.п.)** баш һуҡҡан яҡҡа (китеү, юл алыу, йүгереү һ.б.); ҡайҙа етте, шунда китеү; **куда́ ни кинь гла́зом** бөтә ерҙә, ҡайҙа ҡарама; **на глаза́ не пока́зываться** *кому* күҙенә күренмәү; **на глаза́ попа́сть (попа́сться)** *кому* күҙенә эленеү (эләгеү); **наско́лько хвата́ет глаз**; **куда́ достаёт глаз** күҙ күрә алған тиклем; **ни в одно́м глазу́** күҙенә лә сыҡмаған (айныҡ); **с глаз доло́й** күҙемдән юғал; **с гла́зу на́ глаз** күҙгә-күҙ, икәүҙән-икәү генә; **(темно́,) хоть глаз коли́ (вы́коли)** *см.* **коло́ть**

ГЛАЗА́СТЫЙ, -ая, -ое *разг.* **1.** ҙур (шар) күҙле, аҡай күҙле **2.** (*зоркий*) осло (үткер) күҙле

ГЛАЗЕ́Т *м* уҡалы ҡытат

ГЛАЗЕ́ТЬ *несов.*; *прост.* ҡарап тороу, ауыҙ асып ҡарап тороу; **глазе́ть по сторона́м** тирә-яҡҡа ҡарап тороу

ГЛАЗИРОВА́НИЕ *с см.* **глазирова́ть**

ГЛАЗИРО́ВАННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **глазирова́ть 2.** *прил.* глазурлы, глазурланған, шәрбәткә ҡатырылған **3.** *прил.* (*глянцевый*) ялтырауыҡлы, ялтыратылған; **глазиро́ванная бума́га** ялтыратылған ҡағыҙ

ГЛАЗИРОВА́ТЬ *сов., несов. что* **1.** глазурлау, глазурь менән ҡаплау; **глазирова́ть фру́кты** емештәрҙе глазурь менән ҡаплау **2.** (*придать глянец*) ялтыратыу

ГЛАЗНИ́К *м*; *разг.* күҙ табибы

ГЛАЗНИ́ЦА *ж*; *анат.* күҙ соҡоро

ГЛАЗНО́Й, -ая, -ое күҙ ...ы; **глазно́е я́блоко** күҙ алмаһы; **глазны́е ка́пли** күҙ дарыуы

ГЛАЗО́К *м* **1.** *мн.* **гла́зки**; *уменьш.-ласк. от* **глаз** 1; **2.** *мн.* **глазки́**; *бот.* күҙ, бөрө **3.** *мн.* **глазки́** (*отверстия*) күҙ, тишек **4.** *мн.* **глазки́** (*в окраске насекомых, птиц и т.д.*) һипкел, төрткө ♦ **на глазо́к (определя́ть, прики́дывать и т.п.)** күҙ менән самалап (билдәләү, ҡарау һ.б.); **стро́ить гла́зки** күҙ уйнатыу, ҡаш һикертеү

ГЛАЗОМЕ́Р *м* күҙәмә, күҙ үлсәме ♦ **на глазоме́р** күҙ үлсәме менән

ГЛАЗОМЕ́РНЫЙ, -ая, -ое күҙ үлсәме менән; **глазоме́рное определе́ние расстоя́ний** араларҙы күҙ үлсәме менән билдәләү ♦ **глазоме́рная съёмка** күҙ үлсәме менән төшөрөү (*рәсемгә*)

ГЛАЗУ́НЬЯ *ж* йомортҡа тәбейәһе

ГЛАЗУРО́ВАННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **глазурова́ть 2.** *прил.* глазурлы, ялтырауыҡлы; **глазуро́ванный кирпи́ч** ялтырауыҡлы кирбес

ГЛАЗУРОВА́ТЬ *сов., несов. что* ялтырауыҡлау, глазурлау, ялтырауыҡ йүгертеү; **глазурова́ть посу́ду** һауыт-һабаға ялтырауыҡ йүгертеү

ГЛАЗУ́РЬ *ж* **1.** (*особый стекловидный сплав*) глазурь, ялтырауыҡ **2.** (*сироп*) глазурь, шәкәр шәрбәте

ГЛА́НДЫ *мн.* (*ед.* **гла́нда** *ж*) гланда, аңҡау биҙе

ГЛАС: глас вопию́щего в пусты́не *книжн.* яуапһыҙ ҡалдырылған ауаз (*кешенең ялыныуына илтифат итмәү*)

ГЛАСИ́ТЬ *несов. что* и *без доп.*; *книжн.* белдереү, хәбәр биреү, әйтеү, тиеү; **зако́н гласи́т так** закон былай ти; **э́тот пара́граф гласи́т сле́дующее** был параграф түбәндәгене белдерә

ГЛА́СНОСТЬ *ж* билдәлелек, асыҡлыҡ, һәр кемгә билдәле (булыу) итеү; **пери́од гла́сности** билдәлелек дәүере; **преда́ть гла́сности** халыҡҡа билдәле итеү

ГЛА́СНЫЙ I, -ая, -ое *лингв.* һуҙынҡы; **гла́сный звук** һуҙынҡы өн

ГЛА́СНЫЙ II, -ая, -ое асыҡ, халыҡтан йәшерен булмаған; **гла́сный суд** асыҡ суд

ГЛАУКО́МА *ж*; *мед.* глаукома, һары һыу (*күҙ ауырыуы*)

ГЛАША́ТАЙ *м* **1.** *уст.* һөрәнсе, белдереүсе **2.** *перен., высок.* белдереүсе, яҡлаусы; **глаша́тай и́стины** хәҡиҡәт яҡлаусы

ГЛЕ́ТЧЕР *м* глетчер, боҙлоҡ (*тауҙарҙан шыуышып төшә торған боҙлоҡ*)

ГЛИКОГЕ́Н *м* гликоген (*ҡандағы шәкәрҙән бауырҙа, мускулдарҙа барлыҡҡа килгән төп һаҡлыҡ углевод*)

ГЛИ́НА *ж* балсыҡ, мәте; **кра́сная гли́на** ҡыҙыл балсыҡ; **огнеупо́рная гли́на** утҡа сыҙамлы балсыҡ; **меси́ть гли́ну** балсыҡ баҫыу

ГЛИ́НИСТЫЙ, -ая, -ое балсыҡлы, мәтеле; **гли́нистая по́чва** мәтеле тупраҡ

ГЛИНОБИ́ТНЫЙ, -ая, -ое балсыҡ ҡатыш; **глинобитная стена́** балсыҡ ҡатыш стена

ГЛИНОЗЁМ *м* глинозём (*алюминий окисы*)

ГЛИ́НЯНЫЙ, -ая, -ое балсыҡ; **гли́няный горшо́к** балсыҡ көршәк

ГЛИ́ССЕР *м* глиссер (*яҫы төплө, тиҙ йөрөшлө кәмә*)

ГЛИСТ *м* (*у людей*) бабасыр; (*у животных*) селәүсен; **ле́нточные глисты́** таҫма селәүсендәр

ГЛИСТОГО́ННЫЙ, -ая, -ое бабасыр (селәүсен) төшөрә торған; **глистого́нное сре́дство** бабасыр төшөрә торған дарыу (сара)

ГЛИЦЕРИ́Н *м* глицерин

ГЛИЦЕРИ́НОВЫЙ, -ая, -ое **1.** глицерин ...ы; **глицери́новое произво́дство** глицерин етештереү **2.** глицеринлы; **глицери́новое мы́ло** глицеринлы һабын

ГЛОБА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое глобаль (*бөтә Ер шарын үҙ эсенә алған*); **глоба́льная зада́ча** глобаль мәсьәлә ♦ **глоба́льная раке́та** глобаль ракета (*Ер шарының теләһә ниндәй нөктәһенә етә алған*)

ГЛО́БУС *м* глобус

ГЛОДА́ТЬ *несов.* **1.** *что* кимереү; **глода́ть ко́сть** һөйәк кимереү **2.** *кого*; *перен.* ғазаплау, борсоу, яфалау; **его́ гло́жет со́весть** уны выжданы ғазаплай

ГЛОССА́РИЙ *м*; *лингв.*, *лит.* глоссарий (*күбеһенсә боронғо яҙмалағы аңлашылмаған йәки иҫкергән һүҙҙәрҙе аңлатып, берәй текстҡа ҡушымта итеп биргән аңлатмалар*)

ГЛОТА́ТЬ *несов.* **1.** *кого-что* йотоу; **глота́ть пилю́ли** төймә дарыу йотоу **2.** *что*; *перен.* йотлоғоп уҡыу ♦ **глота́ть во́здух** һауа һулау; **глота́ть слёзы** күҙ йәшен йотоу (*иламаҫҡа тырышыу*); **глота́ть слова́** һүҙҙәрҙе йотоп һөйләү; **глота́ть слю́нки** тамшаныу (*ашағы килеп*)

ГЛО́ТКА *ж* **1.** йотҡолоҡ; **заболева́ния гло́тки** йотҡолоҡ ауырыуҙары **2.** *прост.* тамаҡ, алҡым

ГЛОТНУ́ТЬ *сов. что, чего* и *без доп.* йотоу, йотоп ебәреү (ҡуйыу)

ГЛОТО́К *м* **1.** йотоу; **вы́пить в два глотка́** ике йотоуҙа эсеп бөтөрөү **2.** йотом; **два глотка́ воды́** ике йотом һыу

ГЛО́ХНУТЬ *несов.* **1.** һаңғыраулаңыу **2.** (*затихать — о звуках*) тыныу; **шум постепе́нно гло́хнет** тауыш аҡрынлап тына **3.** һүнеү; **мото́р два ра́за глох** мотор ике тапҡыр һүнде **4.** (*приходить в запустение*) үлән (сүп) баҫыу, ташландыҡ хәлгә килеү; **сад гло́хнет** баҡсаны сүп баҫа

ГЛУБИНА́ *ж* **1.** тәрәнлек; **больша́я глубина́** ҙур тәрәнлек; **измере́ние глубины́** тәрәнлекте үлсәү; **глубина́ коло́дца** ҡоҙоҡтоң тәрәнлеге **2.** (*значительность*) тәрәнлек; **глубина́ ана́лиза** анализдың тәрәнлеге; **глубина́ кри́зиса** кризистың тәрәнлеге; **глубина́ мы́сли** фекер тәрәнлеге **3.** *прям.*, *перен.* төпкөл, түр; **в глубине́ ле́са** урман төпкөлөндә; **из глубины́ жи́зни** тормош төпкөлөнән ♦ **в глубине́ веко́в** быуаттар төпкөлөндә; **из глубины́ веко́в** быуаттар төпкөлөнән; **в глубине́ души́ (се́рдца)** күңел (йөрәк) түрендә; **до глубины́ души́ (се́рдца)** бик ныҡ үҙәккә үтеү, сиктән тыш тетрәндереү; **от глубины́ души́ (се́рдца)** ысын күңелдән (йөрәктән)

ГЛУБИ́НКА *ж*; *разг.* төпкөл (*үҙәктән йыраҡтағы йәшәү урыны*); **жить в глуби́нке** төпкөлдә йәшәү

ГЛУБИ́ННЫЙ, -ая, -ое **1.** тәрәндәге, тәрәндән; **глуби́нный лов ры́бы** тәрәндән балыҡ тотоу; **глуби́нные тече́ния** тәрәндәге ағымдар **2.** төпкөл, төпкөлдәге; **глуби́нные сёла** төпкөл ауылдар

ГЛУБО́КИЙ, -ая, -ое **1.** тәрән, төплө, сөм; **глубо́кий коло́дец** тәрән ҡоҙоҡ; **глубо́кая вспа́шка** тәрән һөрөү; **глубо́кая таре́лка** сөм тәрилкә; **глубо́кий снег** тәрән ҡар; **глубо́кие ко́рни** тәрән тамырҙар; **глубо́кое дыха́ние** тәрән һулыш; **глубо́кие зна́ния** төплө белем; **глубо́кие измене́ния** тәрән үҙгәрештәр; **глубо́кий интере́с** тәрән ҡыҙыҡһыныу; **глубо́кое чу́вство** тәрән тойғо; **глубо́кий сон** тәрән йоҡо **2.** *прям.*, *перен.* алыҫ, йыраҡ; **глубо́кий тыл** алыҫ тыл; **глубо́кая старина́** алыҫ тарих **3.** (*достигший предела в развитии, течении*) ҡара, үтә; **глубо́кая зима́** ҡара ҡыш; **глубо́кая ночь** ҡара төн; **глубо́кая ста́рость** үтә ныҡ ҡартлыҡ ♦ **глубо́кий взгляд (взор)** тәрән ҡараш; **глубо́кий го́лос** ҡалын тауыш; **глубо́кий покло́н** башты (ныҡ) түбән эйеү

ГЛУБОКО́ и **ГЛУБО́КО** **1.** *нареч.* тәрән; **глубоко́ вы́рыть я́му** соҡорҙо тәрән ҡаҙыу **2.** *нареч.* бик ныҡ, тәрән; **глубоко́ пережива́ть** бик ныҡ кисереү **3.** *в знач. сказ.* тәрән; **здесь о́чень глубоко́** бында бик тәрән

ГЛУБОКОВО́ДНЫЙ, -ая, -ое **1.** тәрән һыулы; **глубоково́дная река́** тәрән һыулы йылға **2.** тәрән һыу аҫты ...ы; **глубоково́дные иссле́дования** тәрән һыу аҫты тикшеренеүҙәре **3.** тәрән һыуҙағы, тәрән һыу ...ы; **глубоково́дные ры́бы** тәрән һыу балыҡтары

ГЛУБОКОМЫ́СЛЕННЫЙ, -ая, -ое тәрән мәғәнәле (уйлы, фекерле); төплө; **глубокомы́сленное замеча́ние** тәрән мәғәнәле иҫкәрмә; **глубокомы́сленный взор** тәрән мәғәнәле ҡараш; **глубокомы́сленный челове́к** тәрән фекерле кеше

ГЛУБОКОМЫ́СЛИЕ *с* тәрән фекерлелек (мәғәнәлелек), соғоллоҡ

ГЛУБОКОУВАЖА́ЕМЫЙ, -ая, -ое хөрмәтле (*ихтирамлы мөрәжәғәт*)

ГЛУБЬ *ж см.* **глубина́** 1, 3

ГЛУМИ́ТЬСЯ *несов. над кем-чем* мәсхәрәләү, мыҫҡыллау, мыҫҡыл (мәсхәрә) итеү

ГЛУМЛЕ́НИЕ *с см.* **глуми́ться**

ГЛУПЕ́ТЬ *несов.* аңраланыу, алйотланыу, ахмаҡланыу, йүләрләнеү

ГЛУПЕ́Ц *м* аңра, алйот, ахмаҡ, йүләр

ГЛУПИ́ТЬ *несов.*; *разг.* ахмаҡланыу, алйотланыу, йүләрләнеү, ахмаҡлыҡ (алйотлоҡ, йүләрлек) эшләү

ГЛУ́ПОСТЬ *ж* **1.** ахмаҡлыҡ, алйотлоҡ, йүләрлек; **по глу́пости** ахмаҡлыҡ менән **2.** ахмаҡлыҡ, алйотлоҡ, йүләрлек, ахмаҡ һүҙ (фекер); **де́лать глу́пость** ахмаҡлыҡ эшләү; **сказа́ть глу́пость** ахмаҡ һүҙ әйтеү

ГЛУ́ПЫЙ, -ая, -ое **1.** ахмаҡ, алйот, аңра, йүләр; **глу́пый челове́к** аңра кеше; **глу́пый вид** ахмаҡ ҡиәфәт **2.** мәғәнәһеҙ, аҡылһыҙ, ахмаҡ; **глу́пая зате́я** ахмаҡ эш; **зада́ть глу́пый вопро́с** мәғәнәһеҙ һорау биреү

ГЛУХАРИ́НЫЙ, -ая, -ое һуйыр ...ы; **глухари́ный ток** һуйыр уйыны

ГЛУХА́РЬ *м* **1.** һуйыр **2.** *прост.* (*глухой человек*) һаңғырау

ГЛУХО́Й, -ая, -ое **1.** һаңғырау; **глух на одно́ у́хо** бер ҡолаҡҡа һаңғырау **2.** *перен.* (*равнодушный*) иғтибарһыҙ, ишетмәй (ҡолаҡ һалмай) торған; **он глух к мои́м про́сьбам** ул минең үтенестәремә ҡолаҡ һалмай **3.** (*о звуках*) һаңғырау, тоноҡ, ишетелер-ишетелмәҫ, эстән генә; **глухо́й ро́пот** эстән генә һуҡраныу; **глухо́й го́лос** тоноҡ тауыш **4.** *перен.* (*слабый, неопределённый, затаённый*) эске, быҫҡып ятҡан, һиҙелер-һиҙелмәҫ, йәшерен; **глухо́й проте́ст** йәшерен протест **5.** (*заросший*) үлән баҫҡан, ташландыҡ; **глухо́й сад** үлән баҫҡан баҡса **6.** (*сплошной*) тотош, тәҙрә-ишекһеҙ; **глуха́я стена́** тотош стена **7.** *перен.* тын, һил; **глуха́я у́лица** тын урам ♦ **глухо́е окно́** һуҡыр (яһалма) тәҙрә (*яҡтылыҡ төшмәгән*); **глуха́я крапи́ва** һуҡыр кесерткән; **глухо́й согла́сный** *лингв.* һаңғырау тартынҡы

ГЛУХОМА́НЬ *ж см.* **глушь**

ГЛУХОНЕМО́Й, -ая, -ое **1.** һаңғырау-телһеҙ **2.** *в знач. сущ.* **глухонемо́й** *м* и **глухонема́я** *ж* һаңғырау-телһеҙ (*кеше*); **шко́ла для глухонемы́х** һаңғырау-телһеҙҙәр мәктәбе

ГЛУХОТА́ *ж* һаңғыраулыҡ, һаңғырау булыу; **страда́ть глухото́й** һаңғыраулыҡтан йонсоу (йөҙәү)

ГЛУШИ́ТЕЛЬ *м* **1.** *тех.* тауыш йотҡос, тауыш кәметкес, томалағыс **2.** *перен.* ирек бирмәүсе, (ниҙелер) быуыусы, томалаусы; **глуши́тель свобо́ды** ирек быуыусы

ГЛУШИ́ТЬ *несов.* **1.** *кого-что* томалау, баҫыу, ишеттермәү; **глуши́ть звук** тауышты баҫыу **2.** *что* баҫыу, ҡаплау; **сорняки́ глу́шат сад** сүп үләндәре баҡсаны баҫа **3.** *что*; *перен.* быуыу, томалау, ирек бирмәү; **глуши́ть инициати́ву** инициативаға ирек бирмәү **4.** *что*; *разг.* һүндереү, баҫыу, томалау; **глуши́ть самова́р** самауыр(ҙы) баҫыу; **глуши́ть мото́р** мотор(ҙы) һүндереү **5.** *кого*; *разг.* иҫәңгерәтеү, шаңғытыу; **глуши́ть ры́бу** балыҡ(ты) шаңғытыу ♦ **глуши́ть во́дку (вино́ и т.п.)** *прост.* араҡыны (шарапты һ.б.) күп эсеү

ГЛУШЬ *ж* ҡараңғы яҡ, төпкөл (урын); **жить в глуши́** төпкөлдә йәшәү

ГЛЫ́БА *ж* ҙур киҫәк; **ка́менная глы́ба** ҙур таш киҫәге; **глы́ба льда** ҙур боҙ киҫәге

ГЛЮКО́ЗА *ж* глюкоза (*ҡуҙылсалы емештәрендә һәм йәнле организмдарҙа була торған шәкәр*)

ГЛЯДЕ́ТЬ *несов.* **1.** *в разн. знач.* ҡарау; **гляде́ть в окно́** тәҙрәнән ҡарау; **гляде́ть в бу́дущее с наде́ждой** киләсәккә өмөт менән ҡарау **2.** *на что*; *перен.* ҡарау; **тре́зво гляде́ть на жизнь** тормошҡа айыҡ ҡарау; **3.** *за кем-чем*; *разг.* ҡарау, бағыу; **гляде́ть за детьми́** балаларҙы ҡарау **4.** *на что* ҡарау, йүнәлеү; **о́кна глядя́т на юг** тәҙрәләр көньяҡҡа ҡарай **5.** *перен., разг.* күренеү; **из-за туч гляде́ло со́лнце** болоттар араһынан ҡояш күренде ♦ **гляде́ть в о́ба** һаҡ булыу, абай булыу, алды-артты ҡарап эш итеү; **гляде́ть ко́со** ҡырын ҡарау; **гляде́ть пра́вде в глаза́** дөрөҫлөктән ҡурҡмау; **куда́ глаза́ глядя́т** ҡайҙа етте, шунда; баш һуҡҡан яҡҡа; **на́ ночь гля́дя** төнгә ҡарай, төнгә ҡаршы; **на свет не гляде́л бы** яҡты донъянан биҙеү (ялҡыу, туйыу); **того́ и гляди́** күр ҙә тор

ГЛЯДЕ́ТЬСЯ *несов. во что* үҙеңде ҡарау; **гляде́ться в зе́ркало** көҙгөнән үҙеңде ҡарау

ГЛЯДЬ *межд. в знач. сказ.*; *разг.* ҡара; **глядь, он идёт** ҡара, ул килә

ГЛЯ́НЕЦ *м* ялтырауыҡ; **гля́нец потускне́л** ялтырауыҡ тоноҡлонған ♦ **навести́ гля́нец** ялт иттереп ҡуйыу

ГЛЯ́НУТЬ *сов.* ҡарап алыу, ҡарап ҡуйыу

ГЛЯНЦЕВА́ТЬ *несов. что* ялтыратыу, ялтырауыҡлау; **глянцева́ть фо́то** фотоны ялтыратыу

ГЛЯ́НЦЕВЫЙ, -ая, -ое ялтырауыҡлы; **гля́нцевая бума́га** ялтырауыҡлы ҡағыҙ

ГЛЯЦИО́ЛОГ *м* гляциолог, гляциология белгесе

ГЛЯЦИОЛО́ГИЯ *ж* гляциология (*боҙлоҡтарҙы өйрәнә торған фән*)

ГМ *межд.* һе, улай икән

ГНАТЬ *несов.* **1.** *кого-что* ҡыуыу, ҡыуып ебәреү; **гнать ста́до** көтөү ҡыуыу; **ве́тер го́нит ту́чи** ел болоттарҙы ҡыуа; **гнать на полевы́е рабо́ты** ялан эшенә ҡыуыу; **гнать плоты́** һал ҡыуыу; **гнать ло́шадь во весь опо́р** атты бар көсөнә ҡыуыу **2.** *кого* баҫтырыу, ҡыуыу; **соба́ка го́нит за́йца** эт ҡуян ҡыуа **3.** *без доп.*; *разг.* (*мчаться, нестись*) елдереү, саптырыу, ҡыуыу; **гнать маши́ну** машинаны ҡыуыу; **гнать на коне́** атта елдереү **4.** *перен., разг.* ашыҡтырыу, тиҙләтеү; **гнать рабо́ту** эште ашыҡтырыу **5.** *что* ҡыуыу, ҡайнатыу; **гнать дёготь** дегет ҡайнатыу;

гнать спирт спирт ҡыуыу ♦ **гнать в ше́ю**; **гнать взаше́й** *прост.* төрткөләп (этеп-төртөп) сығарыу

ГНА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *за кем-чем*; *разг.* ҡыуыу, артынан ҡыуыу, баҫтырыу, ҡыуып (баҫтырып) барыу; **гна́ться за за́йцем** ҡуян артынан ҡыуыу; **гна́ться по пята́м** арттан (эҙенән) ҡалмай ҡыуыу (баҫтырыу) **2.** ынтылыу, ҡыуыу; **гна́ться за при́былью** табыш артынан ҡыуыу **3.** *страд. от* **гнать** 1, 2, 4

ГНЕВ *м* асыу; **вспы́шка гне́ва** асыу тоҡаныу; **в поры́ве гне́ва** асыу ҡабарғанда ♦ **смени́ть гнев на ми́лость** асыуҙы баҫыу, асыуҙы онотоу

ГНЕ́ВАТЬСЯ *несов. на кого-что* и *без доп.* асыуланыу; **гне́ваться на дете́й** балаларға асыуланыу

ГНЕВЛИ́ВЫЙ, -ая, -ое асыусан; **гневли́вый челове́к** асыусан кеше; **быть гневли́вым** асыусан булыу

ГНЕ́ВНЫЙ, -ая, -ое асыулы; **гне́вный взгляд** асыулы ҡараш; **быть гне́вным** асыулы булыу

ГНЕДО́Й, -ая, -ое (*о масти лошади*) туры; **гнедо́й жеребёнок** туры ҡолон

ГНЕЗДИ́ТЬСЯ *несов.* **1.** оялау; **ла́сточки гнездя́тся на берегу́** ҡарлуғастар ярға оялай **2.** *перен.* (*ютиться*) урын алыу, урынлашыу; **бедняки́ гнезди́лись в при́городе** ярлы халыҡ ҡала янына урынлашҡан **3.** *перен.* тулыу, тулып ятыу; **в голове́ гнезди́лись назо́йливые мы́сли** башҡа эс бошорғос уйҙар тулған

ГНЕЗДО́ *с* **1.** *прям.*, *перен.* оя; **гнездо́ ла́сточки** ҡарлуғас ояһы; **воровско́е гнездо́** ҡараҡтар ояһы; **вить гнездо́** оя яһау; **гнездо́ грузде́й** гөрөҙҙәләр ояһы; **гнездо́ бе́лых цвето́в** аҡ сәскәләр ояһы; **гнездо́ слов в словаре́** һүҙлектә һүҙҙәр ояһы **2.** *перен.* (*домашний очаг*) оя, ҡыуыш, йорт, төлөк **3.** уйым, уйымтыҡ; **гнездо́ для патро́нов** патрон уйымтығы **4.** соҡор, урын; **пулемётное гнездо́** пулемет соҡоро; **сна́йперское гнездо́** снайпер урыны **5.** *с.-х.* оя ♦ **свить (себе́) гнездо́**: 1) ғаилә ҡороу, йорт һалыу; 2) *перен.* нығыныу, үҙеңде раҫлау

ГНЕЗДОВА́НИЕ *с см.* **гнездова́ться**; **пери́од гнездова́ния птиц** ҡоштарҙың бала сығарыу осоро

ГНЕЗДОВА́ТЬСЯ *несов.* оялау, оя ҡороу, бала сығарыу

ГНЕЗДОВО́Й, -ая, -ое оялап башҡарылған, оя итеп эшләнгән; **гнездово́й посе́в** оя итеп сәсеү

ГНЕЗДО́ВЬЕ *с* оялау урыны; **пти́чье гнездо́вье** ҡоштарҙың оялау урыны

ГНЕЙС *м*; *мин.* гнейс (*кварц*, *шпат һәм слюданан торған тау тоҡомо*)

ГНЕСТИ́ *несов.* **1.** *что* ҡыҫыу, һығыу **2.** *кого-что*; *перен.* интектереү, яфалау; **тоска́ гнетёт** һағыш яфалай

ГНЁТ *м* **1.** (*пресс*) баҫырау, баҫтырыҡ **2.** ҡыҫыу, ҡыҫырынҡылау, иҙеү; **национа́льный гнёт** милли ҡыҫырынҡылыҡ

ГНЕТУ́ЩИЙ, -ая, -ее ауыр, күңелһеҙ; **гнету́щее впечатле́ние** ауыр тәьҫир; **гнету́щие мы́сли** ауыр уйҙар

ГНИ́ДА *ж* **1.** һеркә **2.** *прост.*, *бран.* ас бет

ГНИЕ́НИЕ *с* сереү; **гние́ние овоще́й** йәшелсәләрҙең сереүе

ГНИЛЕ́Ц *м*; *пчел.* серек ауырыуы

ГНИЛО́Й, -ая, -ое **1.** *прям.*, *перен.* серек; **гнилы́е зу́бы** серек тештәр; **гнило́е я́блоко** серек алма; **гнила́я тео́рия** серек теория; **гнило́е о́зеро** серек күл **2.** (*о погоде*, *климате*, *времени года*) еүеш, йонсоу, ямғырлы; **гнила́я о́сень** ямғырлы көҙ

ГНИ́ЛОСТНЫЙ, -ая, -ое **1.** серегән, сереү ...ы; **гни́лостный за́пах** серегән еҫ **2.** сереткес, серетә торған; **гни́лостные бакте́рии** сереткес бактериялар

ГНИЛУ́ШКА *ж*; *разг.* сөрөк; **дыми́ть гнилу́шками** сөрөк төтәтеү

ГНИЛЬ *ж* **1.** серек, серегән нәмә **2.** (*плесень*) үңәҙ

ГНИЛЬЁ *с собир.*; *разг.* сөрөк-сарыҡ, серегән нәмәләр

ГНИЛЬЦА́: с гнильцо́й *разг.* серей башлаған, боҙола башлаған; **я́блоки с гнильцо́й** серей башлаған алмалар

ГНИТЬ *несов.*; *прям.*, *перен.* сереү; **дрова́ гниют** утын серей; **ры́ба гниёт** балыҡ серей; **се́но гниёт** бесән серей; **гнить в тюрьме́** төрмәлә сереү

ГНОЕ́НИЕ *с см.* **гнои́ть**, **гнои́ться**; **гное́ние ра́ны** яра эренләү

ГНОЕОТДЕЛЕ́НИЕ *с* эрен бүлеп сығарыу (бүленеп сығыу)

ГНОЕОТДЕЛИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое эрен бүлеп сығарыу ...ы; **гноеотдели́тельный проце́сс** эрен бүлеп сығарыу процесы

ГНОЕРО́ДНЫЙ, -ая, -ое эрен барлыҡҡа килтерә торған; **гноеро́дные бакте́рии** эрен барлыҡҡа килтерә торған бактериялар

ГНОИ́ТЬ *несов. кого-что*; *прям.*, *перен.* серетеү; **дождь гнои́т се́но** ямғыр бесәнде серетә; **гнои́ть в тюрьме́** төрмәлә серетеү

ГНОИ́ТЬСЯ *несов.* эренләү; **ра́на ещё гнои́тся** яра һаман эренләй

ГНОЙ *м* эрен; **из ра́ны выделя́ется гной** яранан эрен аға

ГНОЙНИ́К *м* эрен үҙәге; **вскрыть гнойни́к** эрен үҙәген ярыу

ГНО́ЙНЫЙ, -ая, -ое **1.** эрен ...ы; эренләү ...ы; **гно́йное выделе́ние** эрен сығыуы (бүленеүе); **гно́йный проце́сс** эренләү процесы **2.** эренле; **гно́йная о́пухоль** эренле шеш

ГНОМ *м* гном (*Көнбайыш Европа мифологияһында*: *ер аҫты хазинаһын һаҡлап торған кәрлә*)

ГНОСЕОЛОГИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое *филос.* гносеологик; **гносеологи́ческие взгля́ды** гносеологик ҡараштар; **гносеологи́ческие вы́воды** гносеологик һығымталар

ГНОСЕОЛО́ГИЯ *ж*; *филос.* гносеология (*танып белеү теорияһы — донъяны танып белеү мөмкинлеге һәм шул таныпбелеүҙең дөрөҫлөгө, ысынлығы тураһындағы фәлсәфәүи тәғлимәт*)

ГНУС *м собир.* себен-серәкәй

ГНУСА́ВИТЬ *несов.* тыңҡышланыу, тыңҡаулаңыу

ГНУСА́ВОСТЬ *ж* тыңҡышлыҡ, тыңҡаулыҡ

ГНУСА́ВЫЙ, -ая, -ое тыңҡыш, тыңҡау, һиңрәү; **гнуса́вый го́лос** һиңрәү тауыш; **гнуса́вый ребёнок** тыңҡыш бала; **быть гнуса́вым** тыңҡыш булыу

ГНУ́СНОСТЬ *ж* әшәкелек, ҡәбәхәтлек, хәсислек; **гну́сность поведе́ния** үҙ-үҙен тотоуҙың хәсислеге; **соверша́ть гну́сности** әшәкелектәр эшләү

ГНУ́СНЫЙ, -ая, -ое ҡәбәхәт, ерәнес, хәсис; **гну́сная клевета́** ерәнес яла; **гну́сный челове́к** хәсис кеше

ГНУ́ТЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **гнуть 2.** *прил.* бөгөлгән, бөгөп эшләнгән; **гну́тая ме́бель** бөгөп эшләнгән йорт йыһаҙы

ГНУТЬ *несов.* **1.** *кого-что* бөгөү; **гнуть про́волоку** сым бөгөү; **гнуть подко́вы** даға бөгөү **2.** *что* бөгөү, эйеү; **бу́ря гнёт дере́вья** дауыл ағастарҙы эйә **3.** *что, к чему* и *без доп.*; *перен., прост.* ҡайырыу; **гнуть своё** үҙеңдекен ҡайырыу ♦ **гнуть горб (спи́ну, хребе́т)** бил бөгөү, баш күтәрмәй эшләү; **гнуть ше́ю (спи́ну, хребе́т)** *перед кем* баш эйеү, йөҙ һыуы түгеү; **гнуть в три поги́бели** бишкә бөгөү, яфа сиктереү; **гнуть (свою́, одну́ и т.п.) ли́нию** үҙ яғыңды ҡайырыу

ГНУ́ТЬСЯ *несов.* **1.** бөгөлөү, эйелеү, һығылыу; **дере́вья гну́тся от ве́тра** ағастар елдән һығыла **2.** (*обладать гибкостью*) бөгөлөү; **про́волока гнётся** сым бөгөлә **3.** *страд. от* **гнуть**

ГНУША́ТЬСЯ *несов. кого-чего, кем-чем* и *с неопр.* ерәнеү, сикәнеү, ғәрлек (хурлыҡ) тип һанау

ГОБЕЛЕ́Н *м* гобелен (**1.** *биҙәкләп эшләнгән һүрәтле стена келәме* **2.** *беше итеп һуғылған декоратив туҡыма*)

ГОБОИ́СТ *м* гобойсы (*гобойҙа уйнаусы музыкант*)

ГОБО́Й *м*; *муз.* гобой (*тынлы музыка ҡоралы*); **игра́ть на гобо́е** гобойҙа уйнау

ГОВЕ́ТЬ *несов.*; *рел.* христиандарҙа ураҙа тотоу, сиркәүгә йөрөү, тәүбәгә килеү

ГО́ВОР *м* **1.** һөйләшеү, һөйләшкән тауыш; **ти́хий го́вор** әкрен һөйләшеү **2.** (*манера произносить*) һөйләшеү; **его́ го́вор отлича́ется певу́честью** уның һөйләшеүе көйлөлөгө менән айырылып тора **3.** *лингв.* һөйләш; **сре́дний го́вор башки́рского языка́** башҡорт теленең урта һөйләше; **изуче́ние го́воров** һөйләштәрҙе өйрәнеү

ГОВОРИ́ЛЬНЯ *ж*; *разг., пренебр.* һүҙ буткаһы урыны, файҙаһыҙ күп һүҙ һөйләү

ГОВОРИ́ТЬ *несов.* **1.** һөйләшеү; **ребёнок уже́ говори́т** бала һөйләшә инде; **свобо́дно говори́ть по-ру́сски** урыҫса иркен һөйләшеү **2.** *что* и *без доп.* (*сообщать факты и т.п., произносить что-л.*) һөйләү, әйтеү; **говори́ть пра́вду** дөрөҫөн һөйләү; **говори́ть комплиме́нты** комплименттар әйтеү; **говори́ть с уве́ренностью** ышаныс менән һөйләү **3.** *с кем* (*беседовать*) һөйләшеү, гәпләшеү; **говори́ть с прия́телем** дуҫ менән гәпләшеү **4.** (*свидетельствовать о чём-л.*) әйтеп (һөйләп, белдереп) тороу, һөйләү; **э́тот факт говори́т о мно́гом** был факт күп нәмә тураһында һөйләй **5.** *перен.* (*сказываться в ком-чём-л.*) күренеп тора; **в нём говори́т большо́й о́пыт** уның ҙур тәжрибәле икәнлеге күренеп тора ♦ **говори́ть на ра́зных языка́х** бер-береңде аңлап етмәү; **говоря́т (говорю́) вам (тебе́)** һеҙгә (һиңә) әйтәләр (әйтәм) бит; **и не говори́!** әйтмә (һөйләмә) лә инде! (*аптырауҙы белдерә*); **ина́че говоря́** башҡаса әйткәндә, икенсе төрлө әйткәндә; **по пра́вде говоря́** дөрөҫөн генә әйткәндә; **со́бственно говоря́** асыҡ ҡына итеп әйткәндә; **сам (сама́, само́) за себя́ говори́т** үҙе үк әйтеп тора; **что и говори́ть** әйтеп тораһы ла юҡ; **что (как) ни говори́** ни әйтһәң дә, ни генә тиһәң дә; **что вы говори́те?** һеҙ нимә һөйләйһегеҙ?

ГОВОРИ́ТЬСЯ *несов.* **1.** (*произноситься*) әйтеү **2.** *о ком-чём безл.* (*излагаться*) әйтелеү, тиелеү; **в письме́ о нём говори́тся так** хатта уның тураһында былай тиелә **3.** *страд. от* **говори́ть** 2 ♦ **как говори́тся** *в знач. вводн. сл.* әйткәндәй

ГОВОРЛИ́ВЫЙ, -ая, -ое **1.** һүҙсән, хәбәрсел; **говорли́вый челове́к** хәбәрсел кеше; **быть говорли́вым** һүҙсән булыу **2.** *перен.* сылтырауыҡ; **говорли́вый ручеёк** сылтырауыҡ шишмә

ГОВОРУ́Н *м* и **ГОВОРУ́НЬЯ** *ж*; *разг.* тел биҫтәһе, телдәр, лабырлаҡ; (*о детях*) тәтелдәк

ГОВЯ́ДИНА *ж* һыйыр ите; **суп с говя́диной** һыйыр итенән бешерелгән аш

ГОВЯ́ЖИЙ, -ья, -ье **1.** һыйыр ите ...ы; **говя́жьи котле́ты** һыйыр ите котлеты **2.** һыйыр ...ы; **говя́жий жир** һыйыр майы, туң май; **говя́жья пе́чень** һыйыр бауыры

ГО́ГОЛЬ *м* ала сумғалаҡ (*ҡош*) ♦ **го́голем ходи́ть** ҡупрайып фырт йөрөү, танау күтәреү

ГО́ГОЛЬ-МО́ГОЛЬ *м* гоголь-моголь (*шәкәрләп туҡылған сей йомортҡа*)

ГО́ГОТ *м* **1.** ҡаңғылдау, ҡыйғаҡлау; **го́гот гусе́й** ҡаҙҙар ҡаңғылдауы **2.** *прост.* һаһылдау

ГОГОТА́НЬЕ *с* **1.** ҡаңғылдау, ҡыйғаҡлау; **гогота́нье гу́сей** ҡаҙҙар ҡаңғылдауы **2.** *прост.* һаһылдау

ГОГОТА́ТЬ *несов.* **1.** ҡаңғылдау, ҡыйғаҡлау; **гу́си гого́чут** ҡаҙҙар ҡыйғаҡлай **2.** *прост.* (*хохотать*) һаһылдау

ГОД *м* **1.** йыл; **бу́дущий год** киләһе йыл; **в про́шлом году́** уҙған йылда, былтыр; **четы́ре**

вре́мени го́да йылдың дүрт миҙгеле **2.** (*о возрасте*) йәш; **ребёнку два го́да** балаға ике йәш **3.** *мн.* **го́ды** (*период времени*) йыл, саҡ; **молоды́е го́ды** йәш саҡтар; **в го́ды ю́ности** йәшлек йылдарында **4.** *мн.* **го́ды** (*промежуток времени в пределах десятилетия*) йылдар; **девяно́стые го́ды** туҡһанынсы йылдар ♦ **високо́сный год** кәбисә йылы; **календа́рный год** календарь йылы; **кру́глый год** йыл буйына (әйләнәһенә); **лу́нный год** ай йылы (*кояш йылынан 11 көнгә ҡыҫҡараҡ*); **Но́вый год** Яңы йыл; **уче́бный (академи́ческий) год** уҡыу йылы, академик йыл; **бе́з году неде́ля** *шутл.* аяҡ баҫып өлгөрмәгән; башы инһә, аяғы инмәгән (*күптән түгел, яңы ғына*); **в года́х** оло йәштәрҙә; **не по года́м** йәш булыуға ҡарамаҫтан; **год на́ год не прихо́дится** йылдыҡы йылға тура килмәй; **год о́т году**; **год от го́да** йылдан-йыл, йыл һайын; **из го́да в год** йылдан-йылға

ГОДА́МИ *нареч.* йылдар буйына; **они́ года́ми не встреча́лись** улар йылдар буйына осрашманы

ГОДИ́НА *ж*; *высок.* йылдар; **годи́на испыта́ний** һынау йылдары; **в тяжёлую годи́ну** ауыр йылдарҙа

ГОДИ́ТЬСЯ *несов.* ярау, яраҡлы булыу; **э́та доска́ мне годи́тся** был такта миңә берәй эшкә ярар; **э́ти боти́нки мне не годя́тся** был ботинка миңә ярамай; **так поступа́ть не годи́тся** *безл.* улай эшләргә ярамай ♦ **куда́ э́то годи́тся?** бер нигә лә ярамай (эшкинмәй)

ГОДИ́ЧНЫЙ, -ая, -ое йыллыҡ; **годи́чные изде́ржки** йыллыҡ сығымдар; **годи́чный цикл** йыллыҡ цикл ♦ **годи́чные ко́льца** *бот., лес.* йыллыҡ балдаҡтар (*ағас олонондағы*)

ГО́ДНОСТЬ *ж* яраҡлылыҡ, яраҡлы булыу; **го́дность зерна́ для посе́ва** орлоҡтоң сәсеүгә яраҡлылығы

ГО́ДНЫЙ, -ая, -ое яраҡлы, ярарлыҡ; **го́дная для питья́ вода́** эсергә яраҡлы һыу; **семена́ годны́ для посе́ва** орлоҡ сәсеүгә яраҡлы

ГОДОВА́ЛЫЙ, -ая, -ое **1.** бер йәшлек; **годова́лый ребёнок** бер йәшлек бала; **годова́лая тёлка** бер йәшлек башмаҡ **2.** (*пролежавший год*) йыллаған; **годова́лое се́но** йыллаған бесән

ГОДОВО́Й, -ая, -ое йыллыҡ; **годово́й дохо́д** йыллыҡ килем; **годово́й план** йыллыҡ план; **сре́дняя годова́я температу́ра** уртаса йыллыҡ температура

ГОДОВЩИ́НА *ж* йыллыҡ; **годовщи́на побе́ды** еңеүҙең йыллығы; **деся́тая годовщи́на сва́дьбы** туйҙың ун йыллығы

ГОЛ *м*; *спорт.* гол; **заби́ть гол** гол индереү

ГОЛА́ВЛЬ *ж* ажау, ҡушбаш; **ста́я голавле́й** ажау эркеүе; **лови́ть голавля́ у́дочкой** ҡармаҡҡа ажау ҡаптырыу

ГОЛЕНА́СТЫЙ, -ая, -ое оҙон сираҡлы (аяҡлы, ботло)

ГОЛЕНИ́ЩЕ *с* ҡуныс; **сапоги́ с дли́нными голени́щами** оҙон ҡуныслы итек; **голени́ще ва́ленка** быйма ҡунысы

ГО́ЛЕНЬ *ж* енсек, сираҡ; **то́нкая го́лень** нәҙек сираҡ

ГОЛЕ́Ц *м* **1.** (*пресноводная рыба*) еҙмыйыҡ **2.** (*рыба северных морей*) яланғас балыҡ

ГОЛИ́К *м* ырҙын һеперткеһе (*япраҡһыҙ*)

ГОЛКИ́ПЕР *м* голкипер, ҡапҡа һаҡсыһы, ҡапҡасы

ГОЛЛА́НДКА I *ж см.* **голла́ндцы**

ГОЛЛА́НДКА II *ж*; *разг.* (*печь*) галанка

ГОЛЛА́НДСКИЙ, -ая, -ое голланд ...ы, Голландия ...ы; **голла́ндское иску́сство** Голландия сәнғәте; **голла́ндская поро́да скота́** голланд тоҡомло мал ♦ **голла́ндский сыр** голланд сыры

ГОЛЛА́НДЦЫ *мн.* голландтар, голланд халҡы // *ед.* **голла́ндец** *м* голланд ир-аты; **голла́ндка** *ж* голланд ҡатын-ҡыҙы

ГО́ЛО и **ГОЛО́** *нареч.* таҡыр, яланғас

ГОЛОВА́ *ж* **1.** баш; **голова́ боли́т** баш ауырта; **конь мота́ет голово́й** ат башын сайҡай; **пону́рить го́лову** башты эйеү **2.** (*единица счёта скота*) баш; **сто голо́в ове́ц** йөҙ баш һарыҡ **3.** *перен.* аҡыл, баш; **све́тлая голова́** зирәк (аҡыллы кеше); **челове́к с голово́й** башлы кеше **4.** *м* и *ж чего, кому-чему*; *разг.* баш, башлыҡ; **голова́ го́рода** ҡала башлығы **5.** (*передняя часть отряда, группы и т.п.*) баш; **голова́ демонстра́ции** демонстрацияның башы **6.** (*пищевой продукт в виде шара, конуса*) баш; **голова́ сы́ру** бер баш сыр ♦ **без головы́** башһыҙ, алйот; **с голово́й** башлы, аҡыллы; **в голова́х** баш осонда; **на го́лову (обру́шиться, посы́паться и т.п.)** *чью* башҡа (төшөү); **с головы́** кеше башынан (*ниҙер йыйыу*); **голова́ кру́жится** баш әйләнә; **голова́ идёт кру́гом** *у кого* баш ҡатты, баш тубал кеүек; **голова́ садо́вая** ахмаҡ баш; **ве́шать го́лову** башты түбән эйеү, төшөнкөләккә бирелеү; **вскружи́ть го́лову** *кому* башын әйләндереү; **моро́чить го́лову** *кому* башты ҡаңғыртыу; **положи́ть (сложи́ть) го́лову** ҡорбан булыу, башты һалыу; **заплати́ть голово́й** ғүмерҙе биреү; **отвеча́ть (руча́ться) голово́й** *за кого-что* баш менән яуап биреү; **вбить (вколоти́ть) в го́лову себе́** *что берәй нәмәне* баштан сығармаҫҡа ныҡышыу; **вбить (вколоти́ть) в го́лову** *что* башына туҡыу, башына һеңдереү; **вы́бросить (вы́кинуть) из головы́** баштан сығарып ташлау; **вы́йти (вы́лететь, вы́скочить) из головы́** баштан сығыу, онотолоу; **не выходи́ть (не идти́) из головы́** баштан сыҡмау, уйҙан китмәү; **из головы́ вон** баштан сыҡҡан, иҫтән сыҡҡан; **ходи́ть на голове́** баш түбән йөрөү, ҡотороп шаярыу; **в пе́рвую го́лову** беренсе сиратта, иң тәүҙә; **дать го́лову на отсече́ние** башты киҫергә биреү (*ниҙелер ысын тип ныҡышҡанда әйтелә*); **име́ть го́лову на плеча́х** баш менән (уйлап) эш итеү; **на́ голову вы́ше** *кого* әллә ни тиклем юғары (тороу) (*аҡыл, әхлаҡ*

яғынан һ.б.); **на све́жую го́лову (занима́ться, де́лать)** *что* арымаҫ борон, баш арымағанда (*шөгөлләнеү, эшләү*); **на свою́ го́лову** үҙ башына; **с голово́й погрузи́ться (окуну́ться, уйти́ и т.п.)** *во что берәй нәмәгә* мөкиббән китеү, тулыһынса бирелеп китеү; **с головы́ до ног**; **с ног до головы́** баштан-аяҡ; **сам себе́ голова́ (хозя́ин, господи́н и т.п.)** үҙе (үҙем, үҙең) баш, үҙе (үҙем, үҙең) түш; **че́рез го́лову** *чью кемдән дә булһа* уҙып, *кемгәләр* тәүҙә хәбәр итмәй (*ҡайҙалыр мөрәжәғәт итеү*)

ГОЛОВА́СТИК *м* сүмесбаш

ГОЛОВА́СТЫЙ, -ая, -ое *прост.* **1.** ҙур башлы, тубал баш; **голова́стая воро́на** ҙур башлы ала ҡарға **2.** аҡыллы, зирәк; **голова́стый челове́к** аҡыллы кеше

ГОЛОВЕ́ШКА *ж* торонбаш; **в пе́чи тле́ет сыра́я головешка** мейестә сей торонбаш бысҡып ята

ГОЛОВИ́ЗНА *ж* балыҡ башы (*ҡыҙыл балыҡ башы һәм һырты*); **суп с голови́зной** балыҡ башынан бешергән һурпа

ГОЛО́ВКА *ж* **1.** *уменьш. от* **голова́** 1, 6; **2.** баш, эшләпә; **голо́вка винта́** винт эшләпәһе; **спи́чечная голо́вка** шырпы башы **3.** *обычно мн.* **голо́вки** баш; **сапо́жные голо́вки** итек баштары

ГОЛОВНО́Й, -ая, -ое **1.** баш ...ы; **головна́я боль** баш ауырыуы; **головно́й убо́р** баш кейеме **2.** (*передовой*) алдан (башлап) барыусы, баштағы, алдағы; **головно́й отря́д** алдан барыусы отряд; **головны́е ваго́ны** баштағы вагондар **3.** (*ведущий*) **головно́е предприя́тие** баш предприятие ♦ **головно́й мозг** баш мейеһе

ГОЛОВНЯ́ *ж* **1.** *см.* **головешка 2.** (*болезнь злаков*) торон; **поража́ться головнёй** торон һуғыу (тейеү)

ГОЛОВОКРУЖЕ́НИЕ *с* баш әйләнеү; **чу́вствовать головокруже́ние** баш әйләнеүен һиҙеү

ГОЛОВОКРУЖИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** баш әйләндергес, баш әйләндерерлек (әйләнерлек); **головокружи́тельная высота́** баш әйләнерлек бейеклек **2.** *перен.* иҫ китерлек; **головокружи́тельный успе́х** иҫ китерлек уңыш

ГОЛОВОЛО́МКА *ж* башватҡыс (*йомаҡ, мәсьәлә*); **разга́дывать головоло́мку** башватҡыс сисеү

ГОЛОВОЛО́МНЫЙ, -ая, -ое башватҡыс, ҡатмарлы, бик ҡыйын; **головоло́мный вопро́с** ҡатмарлы мәсьәлә

ГОЛОВОМО́ЙКА *ж*; *разг.* ҡаты шелтә, нык ҡыҙҙырыу; **зада́ть головомо́йку** бик нык ҡыҙҙырыу

ГОЛОВОРЕ́З *м*; *разг.* башкиҫәр

ГОЛОВОТЯ́П *м*; *разг., неодобр.* йүнһеҙ, бәшәлкәһеҙ кеше

ГОЛОВОТЯ́ПСТВО *с*; *разг., неодобр.* йүнһеҙлек, бәшәлкәһеҙлек

ГОЛО́ВУШКА *ж*; *разг., ласк. от* **голова́** 1, 3

ГОЛОГРА́ФИЯ *ж* голография (*тулҡындар үҙгәреше нигеҙендә объектты күләмле итеп төшөрөү ысулы*)

ГО́ЛОД *м* **1.** ашағы килеү, асығыу, ас булыу; **почу́вствовать го́лод** ашағы килә башлау; **утоли́ть го́лод** асығыуҙы баҫыу; **мори́ть го́лодом** асҡа интектереү; **умере́ть от го́лода** астан үлеү **2.** (*массовое бедствие*) аслыҡ, ҡытлыҡ, йот, йотлоҡ; **начался́ го́лод** йотлоҡ башланды **3.** *перен.* (*нехватка чего-л. нужного*) ҡытлыҡ; **кни́жный го́лод** китапҡа ҡытлыҡ

ГОЛОДА́НИЕ *с* **1.** *см.* **голода́ть 2.** (*в живом организме*) ҡытлыҡ, етешмәү; **кислоро́дное голода́ние** кислородҡа булған ҡытлыҡ; **са́харное голода́ние** шәкәр етешмәү

ГОЛОДА́ТЬ *несов.* **1.** (*испытывать голод*) асығыу, ас булыу **2.** (*воздерживаться от пищи*) ас тороу (йәрәү); **голода́ть це́лый день** көнө буйы ас тороу

ГО́ЛОДНО 1. *нареч.* ас, аслы-туҡлы; **жить го́лодно** ас йәшәү **2.** *в знач. сказ., безл.* аслыҡ; **во вре́мя войны́ бы́ло го́лодно** һуғыш ваҡытында аслыҡ булды

ГОЛО́ДНЫЙ, -ая, -ое **1.** ас; **голо́дный скот** ас мал; **на голо́дный желу́док** ас ҡарынлай; **быть голо́дным** ас булыу **2.** ас, астан (булған), аслыҡтан (булған); **голо́дная смерть** аслыҡтан булған үлем, астан үлеү **3.** аслыҡ, йот, йотлоҡ, ҡытлыҡ; **голо́дный год** аслыҡ йыл; **голо́дный край** йот яҡ **4.** *разг.* аслы-туҡлы, етер-етмәҫ; **голо́дный паёк** етер-етмәҫ паёк

ГОЛОДО́ВКА *ж*; *разг.* аслыҡ, ашауҙан баш тартыу; **объяви́ть голодо́вку** аслыҡ иғлан итеү

ГОЛОЛЁД *м см.* **гололе́дица**

ГОЛОЛЕ́ДИЦА *ж* боҙлауыҡ, тайғаҡ; **на у́лице гололе́дица** тышта боҙлауыҡ

ГОЛОНО́ГИЙ, -ая, -ое *разг.* ялан аяҡ (аяҡлы), яланғас аяҡлы; **голоно́гий мальчи́шка** ялан аяҡлы малай

ГОЛОПУ́ЗЫЙ, -ая, -ое *прост.* яланғас ҡорһаҡлы (*гәҙәттә, балаларға ҡарата*)

ГО́ЛОС *м* **1.** *в разн. знач.* тауыш; **высо́кий го́лос** нәҙек тауыш; **ни́зкий го́лос** ҡалын тауыш; **де́тские голоса́** балалар тауышы; **реша́ющий го́лос** хәл иткес тауыш; **го́лос мото́ров** моторҙар тауышы; **го́лос соловья́** һандуғас тауышы; **подсчёт голосо́в** тауыштарҙы иҫәпләү (*һайлау ваҡытында*); **рома́нс для же́нского го́лоса** ҡатынҡыҙ тауышы өсөн романс; **избра́ть большинство́м голосо́в** күпселек тауыш менән һайлау; **повы́сить го́лос** тауыш күтәреү; **узна́ть по го́лосу** тауыштан таныу **2.** *перен.* ауаз, тауыш; **вну́тренний го́лос** эске ауаз; **го́лос со́вести** выждан ауазы **3.** (*мнение, суждение*) фекер, һүҙ; **го́лос чита́телей** уҡыусылар фекере; **прислу́шиваться к го́лосу наро́да** халыҡтың фекеренә ҡолаҡ һалыу ♦ **во весь го́лос** бар көскә (һөрән һалыу, һөрәнләү); **(все) в оди́н го́лос** бер тауыштан; **с чу-**

жо́го го́лоса петь кеше һүҙен һөйләү, кеше йырын йырлау

ГОЛОСИ́СТЫЙ, -ая, -ое көслө тауышлы

ГОЛОСИ́ТЬ *несов.* **1.** *что* и *без доп.*; *прост.* аҡырып йырлау (ҡысҡырыу); **голоси́ть пе́сню** аҡырып йыр йырлау **2.** (*громко, с причитаниями плакать*) һамаҡлап (әйтемләп) илау; **голоси́ть по поко́йнику** мәйет өҫтөндә әйтемләп илау

ГОЛОСЛО́ВНЫЙ, -ая, -ое дәлилһеҙ; **голосло́вное обвине́ние** дәлилһеҙ ғәйепләү

ГОЛОСОВА́НИЕ *с* тауыш, тауыш биреү; **откры́тое голосова́ние** асыҡ тауыш биреү; **та́йное голосова́ние** йәшерен тауыш биреү; **ста́вить вопро́с на голосова́ние** мәсьәләне тауышҡа ҡуйыу

ГОЛОСОВА́ТЬ *несов.* **1.** *за кого-что* тауыш биреү; **ка́ждый избира́тель голосу́ет ли́чно** һәр һайлаусы үҙе тауыш бирә **2.** *что* тауышҡа ҡуйыу **3.** *разг.* ҡул күтәреү; **голосова́ть на доро́ге** юлда ҡул күтәреү (*машина һ.б. туҡтатыу өсөн*)

ГОЛОСОВО́Й, -ая, -ое тауыш ...ы; **голосово́й аппара́т** тауыш аппараты; **голосовы́е свя́зки** тауыш ярылары; **голосова́я щель** тауыш ярыларындағы ярыҡ

ГОЛУБЕВО́ДСТВО *с* күгәрсен аҫрау (үрсетеү)

ГОЛУБЕ́ТЬ *несов.* **1.** (*виднеться — о чём-л. голубом*) күгелйемләнеп (зәңгәрләнеп) күренеү **2.** (*становиться голубым*) күгелйемләнеү, зәңгәрләнеү; **не́бо голубе́ло** күк зәңгәрләнде

ГОЛУБИЗНА́ *ж* зәңгәрлек; **небе́сная голубизна́** күк йөҙө зәңгәрлеге

ГОЛУБИ́КА *ж* күк көртмәле

ГОЛУБИ́НЫЙ, -ая, -ое күгәрсен ...ы; **голуби́ное яйцо́** күгәрсен йоморҡаһы; **голуби́ная по́чта** күгәрсен почтаһы

ГОЛУ́БИТЬ *несов. кого-что*; *поэт.* иркәләү

ГОЛУ́БКА *ж* **1.** инә күгәрсен **2.** *разг.* күгәрсенкәй (*катын-ҡыҙға иркәләп өндәшеү һүҙе*)

ГОЛУБОГЛА́ЗЫЙ, -ая, -ое зәңгәр күҙле; **голубогла́зый ма́льчик** зәңгәр күҙле малай

ГОЛУБО́Й, -ая, -ое зәңгәр, күк; **голубы́е глаза́** зәңгәр күҙҙәр; **голубо́е не́бо** зәңгәр күк ♦ **голуба́я кровь** ғали зат, аҡһөйәк; **голубо́й песе́ц** күк төлкө; **голубо́й экра́н** зәңгәр экран

ГОЛУБЦЫ́ *мн.* (*ед.* **голубе́ц** *м*) голубцы (*кәбеҫтәгә төрөп бешерелгән ит, дөгө ашамлығы*)

ГОЛУ́БЧИК *м*; *разг.* күгәрсенем, иркәм, ҡәҙерлем (*ир кешегә ҡарата*); **голу́бка** *ж* күгәрсенкәй (*ҡатын-ҡыҙға ҡарата*)

ГО́ЛУБЬ *м* күгәрсен; **голу́бка** *ж* инә күгәрсен; **ди́кий го́лубь** ҡыр күгәрсене ♦ **го́лубь ми́ра** тыныслыҡ күгәрсене

ГОЛУБЯ́ТИНА *ж* күгәрсен ите

ГОЛУБЯ́ТНИК *м* **1.** күгәрсен аҫраусы, күгәрсен тотоусы **2.** (*ловчая птица*) күгәрсен типкес (*йыртҡыс ҡош*) **3.** *разг. см.* **голубя́тня**

ГОЛУБЯ́ТНЯ *ж* күгәрсен кетәге

ГО́ЛЫЙ, -ая, -ое **1.** яланғас, шәрә; **го́лые но́ги** ялanғас аяҡ **2.** (*лишённый растительности*) ҡола, ялanғас, шәрә, таҡыр; **го́лая степь** ҡола дала; **го́лое де́рево** шәрә ағас; **го́лая голова́** таҡыр баш **3.** (*ничем не покрытый*) ҡаҡ; **спать на го́лом полу́** ҡаҡ иҙәндә йоҡлау **4.** *прям.*, *перен.*; *разг.* ҡоро; **го́лые фа́кты** ҡоро факттар; **го́лые ци́фры** ҡоро һандар **5.** *перен.* ап-асыҡ, асыҡтан-асыҡ; **го́лая и́стина** ап-асыҡ хәҡиҡәт; **го́лое любопы́тство** асыҡтан-асыҡ ҡыҙыҡһыныу ♦ **го́лая соль** шау тоҙ; **го́лые сте́ны** буш стеналар; **брать (взять) го́лыми рука́ми** анһат ҡына ҡулға төшөрөү; **гол как соко́л** ауыҙын аса, үпкәһе күренә

ГОЛЫ́Ш *м* **1.** *разг.* шәрә бала, шәрә кеше **2.** (*гладкий камень*) шыма йомро таш

ГОЛЫШО́М *нареч.*; *разг.* ялanғас (шәрә) килеш; **бе́гать голышо́м** шәрә килеш йүгереп йөрөү

ГОЛЬЁ *с*; *спец.* **1.** (*части мясной туши*) башы-эсәге (*баш-аяҡ, үпкә-бауыр, эсәктәр*) **2.** (*кожа*) ейелгән тире

ГОЛЬФ *м* гольф (*АҠШ-та, Англияла һ.б. илдәрҙә таралған сәкән менән туп һуғыу уйыны*) ♦ **брю́ки гольф** гольф салбар (*балағы тубыҡтан түбән эленә торған ҡыҫҡа салбар*); **носки́ гольф**; **чулки́ гольф** гольф ойоҡ (*ҡунысы тубыҡҡа ҡәҙәр*)

ГОМЕОПА́Т *м* гомеопат (*табип*)

ГОМЕОПАТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое гомеопатия ...ы; **гомеопати́ческая апте́ка** гомеопатия дарыуханаһы; **гомеопати́ческие сре́дства** гомеопатия саралары

ГОМЕОПА́ТИЯ *ж* гомеопатия (*ауырыта торған дарыуҙарҙы сирлегә аҙлап биреп, һауыҡтырыу ысулы*)

ГОМЕРИ́ЧЕСКИЙ: гомери́ческий смех (хо́хот) тыйыла алмай көлөү, шарҡылдап көлөү

ГО́МОН *м*; *разг.* шау-шыу, сыр-сыу; **пти́чий го́мон** ҡоштар сыр-сыуы

ГОМОНИ́ТЬ *несов.*; *прост.* сыр-сыу килеү

ГОМОСЕКСУАЛИ́ЗМ *м* гомосексуализм (*бер енестәге кешеләрҙең бер-беренә тәбиғи булмаған енси ынтылышы*)

ГОН *м* **1.** *см.* **гнать, гна́ться** 1; **2.** *охот.* эҙәрлекләү (*ауҙа*) **3.** *спец.* (*состояние зверей в брачный период*) ҡауышыу, ҡарығыу; **гон волко́в** бүреләр ҡарығыуы

ГОНГ *м* гонг (*музыка ҡоралы, сигнал биреү өсөн дә ҡулланыла*); **уда́рить в гонг** гонг һуғыу; **прозвуча́л гонг** гонг яңғыраны

ГОНДО́ЛА *ж* гондола (**1.** *яҫы төплө, мороно менән ҡойроғо бейек итеп эшләнгән, пассажирҙар өсөн, ғәҙәттә, каютаһы йәки япмаһы булған бер ишкәкле Венеция кәмәһе* **2.** *һауа шарының кеше ултыра торған кәрзине һәм дирижаблдә йәки аэростатта кеше, төрлө ҡорамал урынлашҡан урын* **3.** *т. юл. йөктө бушатыу өсөн төбө асылмалы, түбәһеҙ вагон*)

ГОНДОЛЬЕ́Р *м* гондольер (*гондола иш-кәксеһе*)

ГОНЕ́НИЕ *с* эҙәрләү, эҙәрлекләү; **подве́ргнуться гоне́ниям** эҙәрлекләүгә дусар ителеү (булыу)

ГОНЕ́Ц *м* сапҡын, атсабар; **посла́ть гонца́** сапҡын ебәреү

ГОНИ́ТЕЛЬ *м* эҙәрләүсе, йәберләүсе, ҡыҫыусы

ГО́НКА *ж* **1.** *см.* **гнать, гна́ться; гоня́ть, гоня́ться 2.** *разг.* (*спешка*) ҡабаланыу, ашығыслыҡ; **пе́ред отъе́здом начала́сь го́нка** китер алдынан ашығыслыҡ башланды **3.** *мн.* **го́нки** уҙыш, ярыш; **автомоби́льные го́нки** автомобилдәр уҙышы; **лы́жные го́нки** саңғы ярышы ♦ **го́нка вооруже́ний** ҡыҙыу ҡоралланыу

ГО́НКИЙ, -ая, -ое *охот.* йүгерек; **го́нкая борза́я** йүгерек бурҙай

ГОНОКО́КК *м*; *мед.* гонококк (*гонорея микробы*)

ГО́НОР *м* һауалылыҡ, маһайыусанлыҡ, эрелек, тәкәбберлек; **челове́к с го́нором** тәкәббер кеше

ГОНОРА́Р *м* гонорар (*яҙыусы, рәссам һ.б. ижадсы кешеләрҙең хеҙмәтенә килешеү буйынса түләнә торған аҡсалата эш хаҡы*); **а́вторский гонора́р** автор гонорары; **получи́ть гонора́р** гонорар алыу

ГОНОРА́РНЫЙ, -ая, -ое гонорарлы; **гонора́рная статья́** гонорарлы мәҡәлә; **гонора́рное изда́ние словаря́** һүҙлектең гонорарлы баҫмаһы

ГОНОРЕ́Я *ж*; *мед.* гонорея (*гонококтан барлыҡҡа килеп, бәүел юлын эренләтә торған венерик ауырыу*)

ГО́НОЧНЫЙ, -ая, -ое уҙышыу ...ы, ярыш ...ы; **го́ночный автомоби́ль** уҙышыу автомобиле; **го́ночная ло́дка** уҙышыу кәмәһе

ГОНТ *м собир.* гонт (*бер сите йоҡа итеп юнылып, икенсеһе ырмаулап, нәҙек таҡта рәүешендә эшләнгән түбә ябыу материалы*)

ГОНТОВО́Й, -ая, -ое гонтлы, гонт менән ябылған; **гонтова́я кры́ша** гонт менән ябылған түбә

ГОНЧА́К *м*; *охот.* эҙәрлекләүсе (тазы) эт

ГОНЧА́Р *м* көршәксе

ГОНЧА́РНИЧАТЬ *несов.* көршәк яһау менән шөғөлләнеү

ГОНЧА́РНЫЙ, -ая, -ое **1.** көршәк яһау ...ы; **гонча́рное иску́сство** көршәк яһау сәнғәте **2.** балсыҡ, балсыҡтан яһалған; **гонча́рные изде́лия** балсыҡтан яһалған нәмәләр

ГО́НЧАЯ *ж*; *охот.* тазы (эҙәрлекләүсе) эт

ГО́НЩИК *м*; *спорт.* уҙышсы, уҙышта ҡатнашыусы; **го́нщик-мотоцикли́ст** уҙышсы мотоциклист

ГОНЬБА́ *ж см.* **гон** 1, 2

ГОНЯ́ТЬ *несов.* **1.** *см.* **гнать 2.** *кого*; *разг.* (*посылать*) йүгертеү, йөрөтөү; **гоня́ть ребёнка с поруче́ниями** баланы йомош менән йүгертеү, (*заставлять отвечать по разным частям учебной программы*) буйынса ҡыуыу (һорау); **гоня́ть по всему́ ку́рсу** бөтә үтелгән курс буйынса ҡыуыу ♦ **ло́дыря гоня́ть** ел ҡыуыу, эт һуғарыу (*буш йөрөү*)

ГОНЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **гна́ться** 1, 2; **2.** *за кем-чем*; *разг.* йөрөү, сабыу; **гоня́ться за ре́дкими кни́гами** һирәк осрай торған китаптар артынан йөрөү ♦ **гоня́ться за двумя́ за́йцами** ике кәмә ҡойроғон тотоу

ГОП *межд.* һоп ♦ **не говори́ гоп, пока́ не перепры́гнешь** алдан ҡысҡырған кәкүктең башы ауырта

ГОПА́К *м* гопак (*украин халыҡ бейеүе һәм шуның көйө*)

ГОПЛЯ́ *межд. см.* **гоп**

ГОРА́ *ж* **1.** тау; **Ура́льские го́ры** Урал тауҙары; **ледяна́я гора́** боҙ тауы; **ката́ться с горы́** тауҙан шыуыу **2.** *мн.* **го́ры** (*горная местность*) тауҙар, таулы урын; **жить в гора́х** таулы урында йәшәү **3.** *чего, из чего* (*множество*) тау-тау, өйөм-өйөм, бик күп; **го́ры книг** өйөм-өйөм китап; **во дворе́ лежа́т го́ры я́щиков** ишек алдында тау-тау йәшниктәр ята ♦ **гора́ с плеч (свали́лась)** өҫтән тау төшкәндәй булды; **не за гора́ми** артыҡ алыҫ түгел, яҡында; **в го́ру идти́ (поднима́ться)** юғары күтәрелеү, эш-хәл шәпкә китеү, уңыштарға ирешеү; **по́д гору идти́ (кати́ться и т.п.)** түбән төшөү, кирегә китеү (*уңышһыҙлыҡтарға осрау*); **как на ка́менную го́ру наде́яться** *на кого-что* бик ныҡ ышаныу; **пир горо́й** мул һый, хан туйы; **стоя́ть (встать, стать) горо́й** *за кого-что* кемдер (ниҙер) өсөн ныҡ тороу, кемделер (ниҙелер) үлеп яҡлашыу; **сули́ть (обеща́ть) золоты́е го́ры** алтын тауҙар вәғәҙә итеү

ГОРА́ЗД *на что, в чём в знач. сказ., с неопр.*; *прост.* оҫта, булдыра; **врать гора́зд** алдауға оҫта; **на вы́думки гора́зд** төрлө нәмә уйлап сығарыуға оҫта ♦ **кто во что гора́зд** кем нисек булдыра ала, һәр береһе үҙенсә

ГОРА́ЗДО *нареч.* байтаҡ, шаҡтай, күп; **он гора́здо вы́ше бра́та** ул ағаһынан байтаҡ бейек; **здесь гора́здо просто́рнее** бында шаҡтай иркен

ГОРБ *м* **1.** бөкрө, көмрө; **горб на спине́** арҡалағы бөкрө **2.** (*у верблюдов*) үркәс; **верблю́жий горб** дөйә үркәсе **3.** (*на плоскости*) көмрө; **сострога́ть горб на доске́** таҡтаның көмрөһөн йышып алыу ♦ **свои́м горбо́м (добыва́ть, зараба́тывать и т.п.)** үҙ елкәһе менән, үҙенең ҡул көсө менән (табыу); **испыта́ть на своём горбу́** үҙ елкәһендә татыу

ГОРБА́ТЫЙ, -ая, -ое **1.** (*о человеке*) бөкрө, көмрө; **горба́тый челове́к** бөкрө кеше **2.** (*изогнутый*) көмрө, кәкре; **горба́тый мост** көмрө күпер; **горба́тый нос** көмрө танау **3.** *в знач. сущ.* **горба́тый** *м* и **горба́тая** *ж* бөкрө, көмрө

ГОРБИ́НКА *ж* көмрө, кәкре; **нос с горби́нкой** көмрө танау

ГО́РБИТЬ *несов. что* бөкрәйтеү, көмрәйтеү, кәкрәйтеү; **го́рбить спи́ну** арҡа көмрәйтеү

ГО́РБИТЬСЯ *несов.* бөкрәйеү, көмрәйеү; **го́рбиться при ходьбе́** бөкрәйеп йөрөү

ГОРБОНО́СЫЙ, -ая, -ое көмрө танаулы

ГОРБУ́Н *м* и **ГОРБУ́НЬЯ** *ж* бөкрө, көмрө

ГОРБУ́ША *ж* горбуша, көмрө балыҡ

ГОРБУ́ШКА *ж* ҡыйыр, ҡыйырсыҡ; **отре́зать горбу́шку от кру́глого ржано́го хле́ба** түңәрәк арыш икмәгенән ҡыйырсыҡ телеп алыу

ГОРБЫ́ЛЬ *м* гәрбил, таҡта ҡыртышы; **берёзовый горбы́ль** ҡайын гәрбиле

ГОРДЕЛИ́ВЫЙ, -ая, -ое эре, тәкәббер, маһайыусан, ғорур; **гордели́вая оса́нка** ғорур һын

ГОРДЕ́Ц *м* һауалы (эре) ир-ат; **гордя́чка** *ж*; *разг.* һауалы (эре) ҡатын-ҡыҙ

ГО́РДИЕВ: го́рдиев у́зел сисә алмаçлыҡ мәсьәлә, буталсыҡ эш-хәл

ГОРДИ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *кем-чем* ғорурланыу, маҡтаныу; **горди́ться успе́хами** уңыштар менән ғорурланыу **2.** *разг.* (*быть высокомерным*) тәкәбберләнеү, эреләнеү, танау сөйөү

ГО́РДОСТЬ *ж* **1.** ғорурлыҡ; **мужска́я го́рдость** ирҙәр ғорурлығы; **говори́ть с го́рдостью** ғорурлыҡ менән һөйләү; **испы́тывать го́рдость** ғорурлыҡ тойоу **2.** *чья* ғорурлыҡ; **э́тот студе́нт— го́рдость институ́та** был студент — институттың ғорурлығы **3.** (*высокомерие*) һауалылыҡ, эрелек; **обвини́ть в го́рдости** *кемделер* һауалылыҡта ғәйепләү

ГО́РДЫЙ, -ая, -ое **1.** ғорур; **го́рдый челове́к** ғорур кеше; **го́рдый взгляд** ғорур ҡараш **2.** *перен.* мәғрур; **го́рдые со́сны** мәғрур ҡарағайҙар **3.** *перен.* (*возвышенный*) бөйөк, илаһи; **го́рдые мечты́** бөйөк хыялдар **4.** (*высокомерный*) һауалы, эре

ГО́РЕ *с* **1.** ҡайғы, хәсрәт, зар; **дели́ть го́ре и ра́дость** ҡайғыны һәм шатлыкты уртаҡлашыу; **жить в го́ре** хәсрәт эсендә йәшәү; **говори́ть о своём го́ре** үҙ зарыңды һөйләү **2.** (*несчастье*) бәхетһеҙлек, бәлә-ҡаза ♦ **го́ре го́рькое** ҡара ҡайғы; **и го́ря ма́ло** *кому* иçе лә китмәй; ике ятып, бер төшөнә лә инмәй; **с го́рем попола́м** көс-хәл менән

ГО́РЕ-... *ирон.* йорат, шәрәмәт; **го́ре-рыба́к** балыҡсы шәрәмәте; **го́ре-руководи́тель** етәксе йораты

ГОРЕВА́ТЬ *несов.* ҡайғырыу, хәсрәтләнеү, көйөнөү; **си́льно горева́ть** ныҡ ҡайғырыу; **не горю́й** ҡайғырма

ГОРЕ́ЛКА *ж* горелка (*газ плитаһында һ.б.*); **сва́рочная горе́лка** иретеп йәбештереү горелкаһы

ГОРЕ́ЛКИ *мн.* әбәк-көбәк; **игра́ть в горе́лки** әбәк-көбәк уйнау

ГОРЕ́ЛЫЙ, -ая, -ое **1.** янған, көйгән, ҡыҙған; **горе́лая ко́рка** көйгән ҡыртыш; **горе́лый лес** янған урман; **горе́лый хлеб** ҡыҙған ашлыҡ **2.** *спец.* серегән, бурһыған; **горе́лая ко́жа** серегән күн **3.** *в знач. сущ.* **горе́лое** *с* көйөк; **па́хнет горе́лым** көйөк еçе килә

ГОРЕЛЬЕ́Ф *м* горельеф (*яçылыҡ өçтөнә күләменең яртыһынан күберәге ҡалҡыу итеп яһалған һын*)

ГОРЕМЫ́КА *м* и *ж*; *разг.* әҙәм имгәге, хәсрәт тоҡсайы

ГОРЕМЫ́ЧНЫЙ, -ая, -ое бәхетһеҙ, бисара, ҡайғы-хәсрәтле; **горемы́чное житьё** ҡайғы-хәсрәтле тормош; **горемы́чный челове́к** бәхетһеҙ кеше

ГО́РЕСТНЫЙ, -ая, -ое ҡайғылы, хәсрәтле, зарлы; **го́рестная весть** ҡайғылы хәбәр; **го́рестные мину́ты** ҡайғылы минуттар; **го́рестное лицо́** хәсрәтле йөҙ

ГО́РЕСТЬ *ж* **1.** (*скорбь*) ҡайғы, хәсрәт **2.** *мн.* **го́рести** ҡайғы-хәсрәт, бәхетһеҙлек; **пережи́ть мно́го го́рестей** күп ҡайғы-хәсрәт кисереү

ГОРЕ́ТЬ *несов.* **1.** *в разн. знач.* яныу; **дрова́ хорошо́ горя́т** утын яҡшы яна; **ма́сло гори́т на сковороде́** табалағы май яна; **ла́мпочка гори́т** лампочка яна; **всё те́ло гори́т от высо́кой температу́ры** юғары температуранан бөтә тән яна **2.** *разг.* яныу, юҡка сығыу; **план гори́т** план яна; **путёвка гори́т** путёвка яна **3.** яныу, балҡыу; **звёзды горя́т на ночно́м не́бе** төнгө күк йөҙөндә йондоҙҙар балҡый; **глаза́ его́ горя́т от ра́дости** шатлыҡтан күҙҙәре яна **4.** яныу, ҡыҙарыу; **у́ши горя́т** ҡолаҡтар ҡыҙара **5.** (*преть, гнить*) яныу, ҡыҙыу; **зерно́ в ларе́ на́чало горе́ть** әрйәлә ашлыҡ ҡыҙа башланы **6.** *обычно чем* яныу, бик ныҡ теләү; **горе́ть любо́вью** ғишыҡ утында яныу; **горе́ть жела́нием** теләк менән яныу **7.** *на ком-чём*; *разг.* (*быстро изнашиваться*) тетелеү, тиҙ туҙыу ♦ **душа́ (се́рдце) гори́т** йөрәк яна; **рабо́та гори́т в рука́х** *у кого* ҡулына күҙ эйәрмәй; **земля́ гори́т под нога́ми** *у кого* ҡайҙа баçырға урын тапмай (*ауыр хәлгә ҡалыу хаҡында*); **не гори́т** ашығыс түгел

ГО́РЕЦ *м* и **ГОРЯ́НКА** *ж* таулы, тауҙа йәшәүсе (*кеше*)

ГОРЕ́Ц *м* ҡымыҙлыҡ; **горе́ц змеи́ный** йылан тамыр ҡымыҙлығы

ГО́РЕЧЬ *ж* **1.** әсе, әсе тәм; **го́речь полы́ни** әрем әсеһе; **ощути́ть го́речь во рту** ауыҙҙа әсе тәм тойоу **2.** (*чувство*) әсенеү, йөрәк әрнеше; **го́речь утра́ты** юғалтыуҙан әсенеү, юғалтыу ауырлығы

ГОРЕЧА́ВКА *ж* бабасыр уты

ГОРИЗО́НТ *м* **1.** *в разн. знач.* офоҡ, күк йөҙө; **со́лнце скры́лось за горизо́нтом** ҡояш офоҡ артына йәшеренде; **весь горизо́нт закры́т густы́ми ту́чами** күк йөҙө ҡуйы болоттар менән ҡапланған; **откры́ть но́вые горизо́нты в нау́ке** фәндә яңы офоҡтар асыу; **тво́рческие горизо́нты** ижа-

ди офоҡтар **2.** *геол.* горизонт; **горизо́нт воды́** һыу горизонты; **нефтено́сный горизо́нт** нефтле горизонт ♦ **появи́ться на горизо́нте** килеп сығыу, күренә башлау (*кеше араһында*); **исче́знуть с горизо́нта** *чьего* юҡ булыу, күренмәй башлау

ГОРИЗОНТА́ЛЬ *ж* горизонталь; **по горизонта́ли** горизонталь буйынса

ГОРИЗОНТА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое горизонталь; **горизонта́льная ли́ния** горизонталь һыҙыҡ; **горизонта́льная пло́скость** горизонталь яҫылыҡ

ГОРИ́ЛЛА *ж* горилла (*кешегә оҡшаш иң эре маймыл*)

ГОРИ́СТЫЙ, -ая, -ое таулы; **гори́стая ме́стность** таулы урын

ГОРИХВО́СТКА *ж* ҡыҙылғойроҡ

ГОРИЦВЕ́Т *м* умырзая; **горицве́т весе́нний** яҙғы умырзая; **горицве́т кра́сный** ҡыҙыл умырзая

ГО́РКА *ж* **1.** *уменьш. от* **гора́** 1, 3; **2.** горка (*һауыт-һаба шкафы*)

ГО́РКНУТЬ *несов.* әсеү, әсе тәм инеү

ГОРКО́М *м* (*городской комитет*) горком (*ҡала комитеты*)

ГОРЛА́НИТЬ *несов. что* и *без доп.*; *прост.* аҡырыу, аҡырып йырлау, ҡысҡырып йырлау (һөйләшеү һ.б.)

ГОРЛА́СТЫЙ, -ая, -ое *прост.* әсе тауышлы, аҡырыусан, ларылдаҡ; **горла́стый пету́х** әсе тауышлы әтәс; **горла́стый челове́к** ларылдаҡ кеше

ГО́РЛИНКА и **ГО́РЛИЦА** *ж* алатуба, урман күгәрсене

ГО́РЛО *с* **1.** тамаҡ, боғаҙ; **в го́рле пересо́хло** тамаҡ кипте; **боле́зни го́рла** тамаҡ ауырыуҙары; **кровь идёт го́рлом** боғаҙҙан ҡан килә **2.** (*у сосуда*) ауыҙ, муйын; **го́рло буты́лки** шешә ауыҙы **3.** (*устье*) тамаҡ; **го́рло зали́ва** ҡултыҡ тамағы ♦ **дыха́тельное го́рло** *анат.* ҡурылдай, боғарлаҡ; **по го́рло** муйындан; **дел по го́рло** эш муйындан; **поперёк го́рла стать (встать и т.п.)** тамаҡҡа таш булып (арҡыры) тороу; **взять (брать, схвати́ть) за го́рло** алҡымдан алыу; **наступи́ть на го́рло** *кому* алҡымға йәбешеү; **во всё го́рло (крича́ть, петь и т.п.)** тамаҡ ярылғансы, тамаҡ ярып (йыртып) (ҡысҡырыу, йырлау һ.б.); **приста́ть с ножо́м к го́рлу** тамаҡҡа бысаҡ терәү (*ниҙер талап итеү*); **сыт по го́рло**: 1) бик туҡ, бер ҡабыр урын юҡ; 2) *чем* туйҙырған, артығы менән еткән; **по го́рло сыт приключе́ниями** мажаралар (баштан үткәндәр) артығы менән еткән

ГОРЛОВИ́НА *ж* **1.** ауыҙ (*тарая барған тәрән тишек*); **горлови́на вулка́на** вулкан ауыҙы; **горлови́на парово́го котла́** пар ҡаҙанының ауыҙы **2.** (*узкий проход*) үҙәк; **горлови́на реки́** йылға үҙәге

ГОРЛОВО́Й, -ая, -ое тамаҡ …ы; **горлова́я боле́знь** тамаҡ ауырыуы

ГО́РЛЫШКО *с* **1.** *уменьш.-ласк. от* **го́рло** 1; **2.** (*у сосуда*) ауыҙ; **го́рлышко буты́лки** шешә ауыҙы

ГОРМО́Н *м*; *физиол.* гормон (*эске секреция биҙҙәре эшләп сығара торған матдә*); **гормо́ны щитови́дной железы́** ҡалҡан биҙ гормондары

ГОРМОНА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое *физиол.* **1.** гормональ, гормон …ы; **гормона́льное вещество́** гормональ матдә, гормон матдәһе **2.** гормонлы; **гормона́льный препара́т** гормонлы препарат

ГОРН I *м* **1.** (*печь*) усаҡ; **кузне́чный горн** тимерлек усағы **2.** горн (*домна мейесенең аҫҡы өлөшө*)

ГОРН II *м* борғо; **пионе́рский горн** пионер борғоһо

ГОРНИ́СТ *м* борғосо

ГО́РНИЧНАЯ *ж* хеҙмәтсе ҡатын-ҡыҙ; **го́рничная в гости́нице** ҡунаҡханалағы хеҙмәтсе ҡатын-ҡыҙ

ГОРНОВО́Й *м* горновой (*домналағы эшсе*)

ГОРНОЗАВО́ДСКИЙ, -ая, -ое тау сәнәғәте …ы, тау заводы …ы; **горнозаво́дский райо́н** тау сәнәғәте районы

ГОРНОЗАВО́ДЧИК *м* горнозаводчик, тау заводы хужаһы

ГОРНОЛЫ́ЖНИК *м* и **ГОРНОЛЫ́ЖНИЦА** *ж* тау саңғысыһы

ГОРНОЛЫ́ЖНЫЙ, -ая, -ое тау саңғыһы …ы; **горнолы́жная ба́за** тау саңғыһы базаһы; **горнолы́жный спорт** тау саңғыһы спорты

ГОРНОПРОМЫ́ШЛЕННЫЙ, -ая, -ое тау сәнәғәте …ы; **горнопромы́шленный райо́н** тау сәнәғәте районы

ГОРНОРАБО́ЧИЙ *м* тау эшсеһе, тау сәнәғәте эшсеһе

ГОРНОРУ́ДНЫЙ, -ая, -ое тау тоҡомдары …ы; **горнору́дные предприя́тия** тау тоҡомдарын эшкәртеү предприятиелары

ГОРНОСПАСА́ТЕЛЬ *м* тау эштәрендә ҡотҡарыусы

ГОРНОСТА́ЕВЫЙ, -ая, -ое **1.** аҫ …ы; **горноста́евый мех** аҫ тиреһе **2.** аҫ; **горноста́евый воротни́к** аҫ яға

ГОРНОСТА́Й *м* **1.** аҫ; **детёныш горноста́я** аҫ балаһы **2.** (*мех*) аҫ тиреһе; **обши́тая горноста́ем ша́пка** аҫ тиреһе менән тышланған бүрек

ГО́РНЫЙ, -ая, -ое **1.** *в разн. знач.* тау …ы; **го́рные верши́ны** тау түбәләре; **го́рный ключ** тау шишмәһе; **го́рные лы́жи** тау саңғыһы; **го́рный орёл** тау бөркөтө; **го́рные поро́ды** тау тоҡомдары; **го́рные рабо́ты** тау эштәре **2.** таулы; **го́рная страна́** таулы ил ♦ **го́рный лён** тау етене (*асбест төрө*); **го́рный хруста́ль** тау гәлсәре (*кварцтың үтә күренмәле төрө*)

ГОРНЯ́К *м* горняк, таусы (**1.** *тау сәнәғәте эшсеһе* **2.** *тау инженерҙары йәки таусылар әҙерләгән уҡыу йорто студенты*)

ГОРНЯ́ЦКИЙ, -ая, -ое горняктар ...ы, таусылар ...ы; **горня́цкий посёлок** таусылар ҡасабаһы

ГО́РОД *м* **1.** ҡала; **областно́й го́род** өлкә ҡалаһы; **жить за́ городом** ҡала ситендә йәшәү **2.** *ист.* ҡәлғә ♦ **ни к селу́ ни к го́роду** урынһыҙға, тейешһеҙгә

ГО́РОД-ГЕРО́Й *м* герой ҡала

ГОРОДИ́ТЬ *несов. что*; *разг.* һөйләү; **глу́пости городи́ть** ахмаҡ һүҙ һөйләү; **городи́ть чепуху́** юҡ-барҙы һөйләү ♦ **огоро́д городи́ть** юҡҡа маташыу, файҙаһыҙ эш менән булыу

ГОРОДИ́ЩЕ *с*; *археол.* ҡаласыҡ; **раска́пывать городи́ще** ҡаласыҡты ҡаҙыу

ГОРОДКИ́ *мн.* (*ед.* **городо́к** *м*) бура; **игра́ть в городки́** бура һуғыу

ГОРОДНИ́ЧИЙ *м*; *ист.* ҡала башлығы

ГОРОДОВО́Й *м*; *ист.* городовой (*революцияға тиклем Рәсәйҙә ҡала полицияһындағы түбән дәрәжә*)

ГОРОДО́К *м* **1.** *уменьш. от* **го́род** 1; **2.** ҡаласыҡ; **вое́нный городо́к** хәрби ҡаласыҡ; **студе́нческий городо́к** студент ҡаласығы

ГОРОДО́ШНИК *м* бура һуғыусы (уйынсы)

ГОРОДО́ШНЫЙ, -ая, -ое бура һуғыу ...ы; **городо́шный спорт** бура һуғыу спорты; **городо́шная площа́дка** бура һуғыу майҙансығы

ГОРОДСКО́Й, -ая, -ое ҡала ...ы; **городска́я у́лица** ҡала урамы; **городско́й тра́нспорт** ҡала транспорты

ГОРОЖА́НИН *м* и **ГОРОЖА́НКА** *ж* ҡала кешеһе, ҡалала йәшәүсе

ГОРОСКО́П *м* гороскоп, йондоҙнамә (*берәйһенең яҙмышы йәки ниндәйҙер ваҡиғаның ни менән бөтөүен алдан әйтеү өсөн астрологтар тарафынан йондоҙҙарҙың урынлашыу тәртибенән сығып төҙөлгән таблица*)

ГОРО́Х *м* борсаҡ ♦ **как об сте́ну (сте́нку) горо́х** ҡолағына ла элмәй, уға әйттең ни ҙә әйтмәнең ни; **при царе́ Горо́хе** *шутл.* хан заманында, бик күптән

ГОРО́ХОВЫЙ, -ая, -ое **1.** борсаҡ ...ы; **горо́ховый стручо́к** борсаҡ ҡуҙағы; **горо́ховый суп** борсаҡ ашы **2.** (*о цвете*) борсаҡ төҫлө, һорғолт һары; **горо́ховый пиджа́к** һорғолт һары пинжәк ♦ **чу́чело горо́ховое**; **шут горо́ховый** әҙәм көлкөһө (мәсхәрәһе)

ГОРО́ШЕК *м* **1.** *уменьш. от* **горо́х** **2.** (*крапинка на материи*) бөрсөк; **ткань в горо́шек** бөрсөклө туҡыма ♦ **зелёный горо́шек** йәшел борсаҡ

ГОРО́ШИНА *ж* **1.** (бер) борсаҡ, борсаҡ бөртөгө **2.** *см.* **горо́шек** 2

ГОРО́ШИНКА *ж*; *уменьш. от* **горо́шина**

ГО́РСКИЙ, -ая, -ое таулы ...ы; **го́рская дере́вня** таулылар ауылы; **го́рские племена́** таулылар ҡәбиләләре

ГОРСОВЕ́Т *м* ҡала советы

ГО́РСТКА *ж*; *разг. см.* **горсть**

ГО́РСТОЧКА *ж*; *уменьш. от* **горсть**

ГОРСТЬ *ж* **1.** ус; **зачерпну́ть го́рстью воды́** усҡа һыу алып һирпеү **2.** *чего* бер ус; **горсть со́ли** бер ус тоҙ **3.** бер төркөм; **горсть храбрецо́в** бер төркөм батырҙар

ГОРТА́ННЫЙ, -ая, -ое **1.** тамаҡ ...ы; **горта́нные мы́шцы** тамаҡ мускулдары; **горта́нные согла́сные** *лингв.* тамаҡ төбө тартынҡылары **2.** тамаҡ төбө менән; **слы́шался горта́нный го́вор** тамаҡ төбө менән һөйләшеү ишетелә ине

ГОРТА́НЬ *ж*; *анат.* тамаҡ

ГОРЧИ́ТЬ *несов.* әсе тәм килеү, күкһегән тәм килеү; **ма́сло горчи́т** майҙан күкһегән тәм килә

ГОРЧИ́ЦА *ж* гәрсис (*үҫемлек һәм шул үҫемлектән әҙерләнә торған аш тәмләткес*)

ГОРЧИ́ЧНИК *м* горчичник; **поста́вить горчи́чник** горчичник ҡуйыу

ГОРЧИ́ЧНИЦА *ж* гәрсис һауыты

ГОРЧИ́ЧНЫЙ, -ая, -ое гәрсис ...ы; **горчи́чное ма́сло** гәрсис майы

ГОРШЕ́ЧНИК *м* көршәксе, көршәк яһаусы (*оҫта*)

ГОРШО́К *м* көршәк, сүлмәк; **цвето́чный горшо́к** сәскә көршәге ♦ **от горшка́ два вершка́** ҡарыш буйы (*бала йәки буйға бик бәләкәй кеше*)

ГО́РЬКИЙ, -ая, -ое **1.** әсе, асы; **го́рький вкус** әсе тәм; **го́рькое лека́рство** әсе дарыу **2.** әсе, асы, аянослы; **го́рькая пра́вда** әсе хәҡиҡәт; **го́рькая до́ля** аянослы яҙмыш; **го́рькая усме́шка** әсе йылмайыу; **го́рькие слёзы** әсе күҙ йәше **3.** *разг.* (*несчастный*) ҡыҙғаныс, бәхетһеҙ; **го́рькая сирота́** ҡыҙғаныс йәтим (етем) ♦ **го́рькие во́ды** әсе һыуҙар, минераль һыуҙар; **го́рький (го́рькая) пья́ница** эскесе, сәрхүш, иҫерек баш, мәйхур; **пить го́рькую** туҡтауһыҙ эсеү

ГО́РЬКО **1.** *нареч. см.* **го́рький** 1, 2; **го́рько пла́кать** әсе күҙ йәше менән илау, зар илау; **го́рько па́хнет полы́нью** әсе эрем еҫе аңҡый **2.** *в знач. сказ.*, *безл.* әсе, әсе тәм; **во рту го́рько от со́ли** ауыҙҙа тоҙҙан әсе тәм **3.** *кому в знач. сказ.*, *безл.* ауыр, аяныс; **мне го́рько, что он не понима́ет э́того** уның был хәлде аңламауынан миңә ауыр ♦ **го́рько!** әсе! (*туй табынында ҡунаҡтарҙың яңы өйләнешкәндәрҙе үбешергә саҡырыу ауазы*)

ГОРЮ́ЧИЙ I, -ая, -ее **1.** яныусан, яна торған; **горю́чий газ** яна торған газ; **горю́чая жи́дкость** яна торған шыйыҡлыҡ **2.** *в знач. сущ.* **горю́чее** *с* яғыулыҡ

ГОРЮ́ЧИЙ II: горю́чие слёзы *трад.-поэт.*, *разг.* әсе күҙ йәше

ГОРЯ́ЧИЙ, -ая, -ее **1.** ҡайнар, эҫе, ҡыҙыу; **горя́чая вода́** ҡайнар һыу; **горя́чий ча́йник** эҫе

сэйнүк; **горя́чие ру́ки** эҫе ҡулдар; **горя́чее со́лнце** ҡыҙыу ҡояш **2.** *перен.* ҡыҙыу, ҡайнар, ялҡынлы; **горя́чая голова́** ҡыҙыу баш; **горя́чая любо́вь** ҡайнар һөйөү; **горя́чий приве́т** ҡайнар сәләм **3.** *перен.* ҡыҙыу; **горя́чий челове́к** ҡыҙыу кеше; **горя́чая пора́** ҡыҙыу ваҡыт; **горя́чая рабо́та** ҡыҙыу эш; **горя́чий разгово́р** ҡыҙыу һөйләшеү **4.** *перен.* (*о лошадях*) ярһыу, иләү **5.** ҡыҙҙырып, эҫетеп; **горя́чая вулканиза́ция** ҡыҙҙырып вулканизациялау; **горя́чая обрабо́тка мета́ллов** металды ҡыҙҙырып эшкәртеү; **горя́чее копче́ние** эҫетеп ыҫлау **6.** *в знач. сущ.* **горя́чее** *с*; *разг.* эҫе аш ♦ **горя́чая кровь** *у кого* ҡыҙыу ҡанлы; **по горя́чим следа́м**: 1) (*по свежим следам*) эҙе һыуынмаҫ элек, артынса уҡ тикшереү (эҙәрләү); 2) (*сразу же*) эҫе мәлендә; **под горя́чую ру́ку (попа́сть, подверну́ться и т.п.)** ҡыҙған саҡҡа (тура килеү, эләгеү)

ГОРЯЧИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое *разг.* иҫерткес; **горячи́тельные напи́тки** иҫерткес эсемлектәр

ГОРЯЧИ́ТЬ *несов. кого-что* ҡыҙҙырыу, ярһытыу; **горячи́ть коня́** атты ярһытыу

ГОРЯЧИ́ТЬСЯ *несов.* ҡыҙыу, ярһыу; **напра́сно горячи́ться** юҡҡа ҡыҙыу

ГОРЯ́ЧКА *ж* **1.** *уст.*, *прост.* өшөтөү-яндырыу (*ауырыу*) **2.** ҡыуыу, сабыу (*аҡса өсөн*) **3.** ҡабаланыу, ашығыслыҡ, ығы-зығы килеү, өтәләнеү; **горя́чка пе́ред отъе́здом** юлға сығыр алдынан ҡабаланыу ♦ **поро́ть горя́чку** саманан артыҡ ашығып эш итеү

ГОРЯ́ЧНОСТЬ *ж* ҡыҙыулыҡ, яндырайлыҡ, ашҡыныусанлыҡ; **проявля́ть изли́шнюю горя́чность** артыҡ ҡыҙыулыҡ күрһәтеү; **неуме́стная горя́чность** урынһыҙ яндырайлыҡ

ГОРЯЧО́ 1. *нареч. см.* **горя́чий** 1; **2.** *кому-чему в знач. сказ., безл.* эҫе; **мне горячо́** миңә эҫе; **рука́м горячо́** ҡулға эҫе

ГОСБА́НК *м* дәүләт банкыһы

ГОСБЮДЖЕ́Т *м* дәүләт бюджеты

ГОСКРЕДИ́Т *м* дәүләт кредиты

ГОСПИТАЛИЗА́ЦИЯ *ж см.* **госпитализи́ровать**

ГОСПИТАЛИЗИ́РОВАТЬ *сов.*, *несов.* госпиталгә (хәстәханаға) һалыу; **госпитализи́ровать больно́го** ауырыуҙы госпиталгә һалыу

ГО́СПИТАЛЬ *м* госпиталь; **полево́й го́спиталь** ялан госпитале

ГОСПИТА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое госпиталь ...ы; **госпита́льный врач** госпиталь табибы

ГОСПОДИ́Н *м* **1.** (*при обращении*) әфәнде; **господи́н посо́л** илсе әфәнде **2.** (*хозяин*) хужа **3.** (*представитель привилегированного класса*) бай, баяр ♦ **быть господи́ном своего́ сло́ва (своему́ сло́ву)** үҙ һүҙеңә хужа булыу; **сам себе́ господи́н** үҙенә үҙе хужа

ГОСПО́ДСКИЙ, -ая, -ое баяр ...ы, бай ...ы; **госпо́дские зе́мли** баяр ерҙәре; **госпо́дский дом** бай йорто

ГОСПО́ДСТВО *с* хакимлыҡ, өҫтөнлөк; **госпо́дство в во́здухе** һауала өҫтөнлөк

ГОСПО́ДСТВОВАТЬ *несов.* **1.** хакимлыҡ (өҫтөнлөк) итеү, өҫтөнлөк алыу; **госпо́дствовать на мо́ре** диңгеҙҙә өҫтөнлөк итеү **2.** (*преобладать*) өҫтөнлөк итеү; **здесь госпо́дствуют ю́го-за́падные ве́тры** бында көньяк-көнбайыш елдәре өҫтөнлөк итә **3.** *над чем* (*возвышаться*) юғарыраҡ (ҡалҡып) тороу

ГОСПО́ДСТВУЮЩИЙ, -ая, -ее **1.** *прич. от* **госпо́дствовать 2.** *прил.* хакимлыҡ (өҫтөнлөк) итеүсе; **госпо́дствующие кла́ссы** хакимлыҡ итеүсе синыфтар **3.** *прил.* өҫтөнлөк итеүсе; **госпо́дствующее мне́ние** өҫтөнлөк итеүсе фекер

ГОСПО́ДЬ *м* Хоҙай, Алла ♦ **ах ты, го́споди!** йә хоҙай!; **упаси́, го́споди!** алла һаҡлаһын!, хоҙай күрһәтмәһен!

ГОСПОЖА́ *ж* **1.** (*при обращении*) ханым **2.** (*хозяйка*) хужабикә **3.** (*представительница привилегированного класса*) байбикә, байбисә

ГОСТЕВО́Й, -ая, -ое ҡунаҡ ...ы; **гостевы́е места́ на трибу́не** трибунала ҡунаҡтар урыны

ГОСТЕПРИИ́МНЫЙ, -ая, -ое ҡунаҡсыл; **гостеприи́мный хозя́ин** ҡунаҡсыл хужа

ГОСТЕПРИИ́МСТВО *с* ҡунаҡсыллыҡ; **прояви́ть гостеприи́мство** ҡунаҡсыллыҡ күрһәтеү

ГОСТИ́НАЯ *ж* **1.** (*комната*) ҡунаҡ бүлмәһе **2.** (*обстановка*) ҡунаҡ бүлмәһе йыһазы

ГОСТИ́НЕЦ *м*; *прост.* күстәнәс

ГОСТИ́НИЦА *ж* ҡунаҡхана; **устро́иться в гости́нице** ҡунаҡханала урынлашыу

ГОСТИ́НИЧНЫЙ, -ая, -ое ҡунаҡхана ...ы; **гости́ничная ко́мната** ҡунаҡхана бүлмәһе

ГОСТИ́НЫЙ: гости́ный двор сауҙа йорто, каруанһарай

ГОСТИ́ТЬ *несов.* ҡунаҡ булыу, ҡунаҡсылау

ГОСТЬ *м* и **ГО́СТЬЯ** *ж* ҡунаҡ; **жела́нный гость** көтөп алынған ҡунаҡ; **уважа́емый гость** ҡәҙерле ҡунаҡ; **приглаша́ть в го́сти** ҡунаҡҡа саҡырыу; **идти́ в го́сти** ҡунаҡҡа барыу; **быть в гостя́х** ҡунаҡта булыу; **ходи́ть по гостя́м** ҡунаҡсылап йөрөү

ГОСУДА́РСТВЕННОСТЬ *ж* дәүләтселек; **национа́льная госуда́рственность** милли дәүләтселек

ГОСУДА́РСТВЕННЫЙ, -ая, -ое дәүләт ...ы; **госуда́рственный герб** дәүләт гербы; **госуда́рственные грани́цы** дәүләт сиктәре; **де́ло госуда́рственной ва́жности** дәүләт әһәмиәтендәге эш ♦ **госуда́рственное пра́во** *юр.* дәүләт хоҡуғы; **госуда́рственные экза́мены** дәүләт имтихандары

ГОСУДА́РСТВО *с* дәүләт; **незави́симое госуда́рство** бойондороҡһоҙ дәүләт

ГОСУДА́РЫНЯ *ж* **1.** ҡатын (әбей) батша **2.** *уст.* (*при обращении*) ханым

ГОСУДА́РЬ *м* **1.** (*правитель*) батша **2.** *уст.* (*при обращении*) әфәнде, ғали йәнәптәре ♦ **ми́лостивый госуда́рь** *уст.* мөхтәрәм әфәнде

ГО́ТИКА *ж* готика (*Урта быуаттың һуңғы осоронда Европала киң таралған архитектура стиле*)

ГОТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое готик; **готи́ческая архитекту́ра** готик архитектура; **готи́ческий храм** готик храм ♦ **готи́ческий шрифт** готик шрифт (*хәрефтәрҙе мөйөшләп, осло итеп, кәкерсәкләп яҙыу рәуеше*)

ГОТОВА́ЛЬНЯ *ж* готовальня (*һауытҡа йыйылған һыҙым ҡорамалдары*)

ГОТО́ВИТЬ *несов. кого-что*; *в разн. знач.* әҙерләү; **гото́вить ка́дры** кадрҙар әҙерләү; **гото́вить по́езд к отпра́вке** поезды юлға сығырға әҙерләү; **гото́вить уро́ки** дәрес әҙерләү; **гото́вить обе́д** төшкө аш әҙерләү; **гото́вить дрова́** утын әҙерләү; **гото́вить уда́р по врагу́** дошманға һөжүм әҙерләү

ГОТО́ВИТЬСЯ *несов.* **1.** *к чему* или *с неопр.* әҙерләнеү; **гото́виться к отъе́зду** юлға сығыуға әҙерләнеү; **гото́виться к прыжку́** һикерергә әҙерләнеү; **гото́виться к экза́менам** имтихандарға әҙерләнеү **2.** (*надвигаться, назревать*) булырға тороу, яҡынлашып килеү; **гото́вятся кру́пные собы́тия** ҙур ваҡиғалар булырға тора **3.** *страд. от* **гото́вить**

ГОТО́ВНОСТЬ *ж* әҙерлек, әҙер булыу; **боева́я гото́вность** хәрби әҙерлек; **прове́рить гото́вность к экспеди́ции** экспедицияға әҙерлекте тикшереү; **изъяви́ть гото́вность помо́чь** ярҙамлашырға әҙер булыуҙы белдереү

ГОТО́ВЫЙ, -ая, -ое *в разн. знач.* әҙер; **гото́вые изде́лия** әҙер әйберҙәр; **гото́вые поня́тия** әҙер төшөнсәләр; **быть гото́вым помо́чь** ярҙам итергә әҙер булыу; **обе́д гото́в** төшкө аш әҙер ♦ **жить на всём гото́вом** әҙергә хәҙер булып йәшәү

ГОФРИРОВА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое гофрировкалау ...ы; **гофрирова́льная маши́на** гофрировкалау машинаһы

ГОФРИРОВА́НИЕ *с см.* **гофрирова́ть**

ГОФРИРО́ВАННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **гофрирова́ть 2.** *прил.* гофрировкалы, бөрөлгән; **гофриро́ванная бума́га** гофрировкалы ҡағыҙ; **гофриро́ванная ю́бка** гофрировкалы юбка

ГОФРИРОВА́ТЬ *сов., несов. что* гофрировкалау, бөрмәләү; **гофрирова́ть подо́л пла́тья** күлдәк итәген бөрмәләү

ГОФРИРОВА́ТЬСЯ *несов. страд. от* **гофрирова́ть**

ГОФРИРО́ВКА *ж* **1.** *см.* **гофрирова́ть 2.** гофрировка (*берәй нәмәлә тулҡын шикелле параллель һырҙар теҙеү*)

ГРАБ *м* граб (*ағас*)

ГРАБЁЖ *м* талау

ГРАБИ́ТЕЛЬ *м* и **ГРАБИ́ТЕЛЬНИЦА** *ж* талаусы

ГРАБИ́ТЕЛЬСКИЙ, -ая, -ое талау ...ы; **граби́тельская поли́тика** талау сәйәсәте

ГРА́БИТЬ *несов. кого-что* талау; **гра́бить магази́н** магазинды талау

ГРА́БЛЕНЫЙ, -ая, -ое урланған, талап алынған; **гра́бленые ве́щи** талап алынған әйберҙәр

ГРА́БЛИ *только мн.* тырма; **ко́нные гра́бли** ат тырмаһы; **ручны́е гра́бли** ҡул тырмаһы

ГРАВЁР *м* гравёр, гравюрлау оҫтаһы

ГРАВЁРНЫЙ, -ая, -ое гравёр ...ы; **гравёрная мастерска́я** гравёр оҫтаханаһы

ГРА́ВИЙ *м* ваҡ таш, ҡырсынташ

ГРАВИ́ЙНЫЙ, -ая, -ое ваҡ таш ...ы, ҡырсынташ ...ы; **грави́йные карье́ры** ҡырсынташ карьерҙары

ГРАВИРОВА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое гравёрлау ...ы; **гравирова́льное иску́сство** гравёрлау сәнғәте; **гравирова́льные инструме́нты** гравёрлау ҡоралдары

ГРАВИРОВА́НИЕ *с см.* **гравирова́ть**

ГРАВИРОВА́ТЬ *несов. что* гравёрлау (*металға, ағасҡа һ.б. соҡоп йәки химик юл менән яҙыу, һүрәт төшөрөү*)

ГРАВИРО́ВКА *ж* **1.** *см.* **гравирова́ть**; **гравиро́вка узо́ров** биҙәктәр гравёрлау **2.** гравировка; **укра́сить изде́лие гравиро́вкой** эшләп сығарылған нәмәне гравировка менән биҙәү

ГРАВИРО́ВЩИК *м см.* **гравёр**

ГРАВИТА́ЦИЯ *ж* гравитация (*бөтә донъя тартылышы; йыһандағы бөтә есемдәрҙең берберенә тартылыу үҙсәнлеге*)

ГРАВЮ́РА *ж* гравюра (**1.** *ағасҡа, металға һ.б. соҡоп йәки башҡа юл менән төшөрөлгән рәсем һәм шуның ҡағыҙға баҫылған күсермәһе* **2.** *ошо ысул менән башҡарылған сәнғәттең графика бүлеге*); **цветна́я гравю́ра** төҫлө гравюра; **гравю́ра на де́реве** ағасҡа гравюра; **вы́ставка гравю́р** гравюралар күргәҙмәһе

ГРАВЮ́РНЫЙ, -ая, -ое гравюра ...ы; **гравю́рная те́хника** гравюра техникаһы

ГРАД I *м* **1.** боҙ, борсаҡ; **дождь с гра́дом** борсаҡ ҡатыш ямғыр **2.** *чего*; *перен.* сикһеҙ күп, бик күп, иҫәпһеҙ-хисапһыҙ; **град насме́шек** сикһеҙ күп мыҫҡыл; **град пи́сем** бик күп хат **3.** *в знач. нареч.* **гра́дом** бик күп булып, шыбыр; **спе́лые я́блоки посы́пались гра́дом** бешкән алмалар бик күп булып ҡойолдо; **пот лил с него́ гра́дом** ул шыбыр тиргә батҡайны

ГРАД II *м*; *уст. см.* **го́род**

ГРАДА́ЦИЯ *ж* градация (*бер хәлдән икенсеһе хәлгә күскәндәге әҙмә-әҙлелек*)

ГРА́ДИНА *ж*; *разг.* боҙ (борсаҡ) бөртөгө

ГРА́ДИНКА *ж*; *уменьш. от* **гра́дина**

ГРАДИ́РНЯ *ж* градирня (**1.** *тоҙло һыуҙы ҡайнатып, тоҙ ала торған ҡоролма* **2.** *сәнәғәттә эҫе һыуҙы һыуытыу өсөн ҡулланылған башнялы ҡоролма*)

ГРАДИ́РОВАНИЕ *с см.* **гради́ровать**

ГРАДИ́РОВАТЬ *сов., несов. что* градирлау (*градирняла ҡайнатып, тоҙло иретмәнең һыуын бөтөрөү*)

ГРАДОБИ́ТИЕ *с* боҙ һуғыу (*мәҫ., сәсеүлекте*)

ГРАДОВО́Й, -ая, -ое боҙ ...ы, борсаҡ ...ы; **градова́я ту́ча** боҙ болото

ГРАДОНАЧА́ЛЬНИК *м*; *ист.* ҡала башлығы

ГРАДОСТРОЕ́НИЕ *с см.* **градострои́тельство**

ГРАДОСТРОИ́ТЕЛЬ *м* ҡала төҙөүсе (*архитектор*)

ГРАДОСТРОИ́ТЕЛЬСТВО *с* ҡала төҙөлөшө (төҙөү); **но́вшество в градострои́тельстве** ҡала төҙөлөшөндәге яңылыҡтар

ГРАДУИ́РОВАТЬ *сов., несов. что*; *спец.* градустарға бүлеү, градус билдәләре һыҙыу; **градуи́ровать термо́метр** термометрҙы градустарға бүлеү

ГРА́ДУС *м* градус (**1.** *түңәрәктең 360-тан бер өлөшөнә тигеҙ мөйөш йәки дуға үлсәү берәмеге* **2.** *температураны үлсәү берәмеге* **3.** *спирттың процентын күрһәткән берәмек*) ♦ **под гра́дусом** ҡыҙмаса булыу

ГРА́ДУСНИК *м*; *разг.* градусник; **измеря́ть гра́дусником** градусник менән үлсәү

ГРАЖДАНИ́Н *м* граждан; **гражда́нка** *ж* гражданка; **граждани́н страны́** *какой-л.* берәй илдең гражданы; **почётный граждани́н го́рода** ҡаланың хөрмәтле гражданы

ГРАЖДА́НСКИЙ, -ая, -ое **1.** гражданлыҡ ...ы; **гражда́нский ко́декс** гражданлыҡ кодексы; **гражда́нское пра́во** гражданлыҡ хоҡуғы; **гражда́нский долг** гражданлыҡ бурысы; **гражда́нское му́жество** гражданлыҡ батырлығы; **гражда́нская ли́рика Н.А.Некра́сова** Н.А.Некрасовтың гражданлыҡ лирикаһы **2.** граждан ...ы; **гражда́нская слу́жба** граждан хеҙмәте; **гражда́нский возду́шный флот** граждан һауа флоты; **гражда́нская оде́жда** граждан кейеме ♦ **гражда́нская война́** граждандар һуғышы; **гражда́нская панихи́да** гражданлыҡ йыназаһы; **гражда́нская смерть** *уст.* гражданлыҡ үлеме (*барлыҡ гражданлыҡ хоҡуҡтарынан мәхрүм ителеү*); **гражда́нский брак** гражданлыҡ никахы (*загста яҙылышмай өйләнешеү*)

ГРАЖДА́НСТВО *с* гражданлыҡ; **росси́йское гражда́нство** Рәсәй гражданлығы; **приня́ть гражда́нство** гражданлыҡ ҡабул итеү ♦ **дать права́ гражда́нства** гражданлыҡ хоҡуҡтарын биреү (таныу); **получи́ть права́ гражда́нства** гражданлыҡ хоҡуҡтарын алыу (*дөйөм танылыу, киң таралыу табыу*)

ГРАМЗА́ПИСЬ *ж* грамзапись (*махсус таҫмаға яҙылған музыка әҫәре, телмәр*)

ГРАММ *м* грамм; **пять гра́ммов зо́лота** биш грамм алтын

ГРАММА́ТИКА *ж*; *лингв.* грамматика; **сравни́тельная грамма́тика** сағыштырма грамматика; **шко́льная грамма́тика** мәктәп грамматикаһы

ГРАММАТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое **1.** грамматика ...ы; **граммати́ческие пра́вила** грамматика ҡағиҙәләре **2.** грамматик; **граммати́ческие оши́бки** грамматик хаталар; **граммати́ческий строй языка́** телдең грамматик төҙөлөшө

ГРАММОФО́Н *м* граммофон

ГРАММОФО́ННЫЙ, -ая, -ое граммофон ...ы; **граммофо́нная пласти́нка** граммофон моң табағы

ГРА́МОТА *ж* **1.** уҡый-яҙа белеү, белем, грамота; **знать гра́моту** уҡый-яҙа белеү; **полити́ческая гра́мота** сәйәси белем **2.** (*документ*) грамота; **похва́льная гра́мота** маҡтау грамотаһы; **вери́тельные гра́моты** *дип.* ышаныс грамотаһы ♦ **фи́лькина гра́мота** мәғәнәһеҙ документ, буш ҡағыҙ

ГРАМОТЕ́Й *м*; *разг.* уҡый-яҙа белеүсе

ГРА́МОТНО *нареч.* грамоталы; **гра́мотно писа́ть** грамоталы яҙыу

ГРА́МОТНОСТЬ *ж* **1.** уҡый-яҙа белеү; **повыше́ние гра́мотности населе́ния** халыҡтың уҡый-яҙа белеүен күтәреү **2.** *перен.* белемле булыу, грамоталылыҡ, мәғлүмәтлелек; **техни́ческая гра́мотность** техник грамоталылыҡ; **полити́ческая гра́мотность** сәйәси яҡтан мәғлүмәтлелек **3.** дөрөҫ эшләнгәнлек (эшләнеү), еренә еткереп эшләнгәнлек (эшләнеү); **гра́мотность прое́кта** проекттың еренә еткереп эшләнгәнлеге; **гра́мотность чертежа́** һыҙманың еренә еткереп эшләнеүе

ГРА́МОТНЫЙ, -ая, -ое **1.** уҡый-яҙа белгән, уҡымышлы, грамоталы; **гра́мотный челове́к** уҡымышлы кеше; **гра́мотный учени́к** грамоталы уҡыусы **2.** *перен.* (*знающий, сведущий*) мәғлүмәтле; **гра́мотный инжене́р** мәғлүмәтле инженер **3.** (*не содержащий ошибок*) грамоталы, хатаһыҙ; **гра́мотное сочине́ние** хатаһыҙ инша **4.** *перен.* (*умело выполненный*) еренә еткереп эшләнгән, грамоталы; **гра́мотный чертёж** еренә еткереп эшләнгән һыҙма

ГРАМПЛАСТИ́НКА *ж* грампластинка, көйтабаҡ, моңтабаҡ; **записа́ть на грампласти́нку** грампластинкаға яҙыу

ГРАН *м*; *фарм.* гөрәнкә (*0,062 грамға тиң аптека үлсәүе берәмеге*) ♦ **нет ни гра́на** бөртөк тә юҡ

ГРАНА́Т I *м* гранат, анар (*көньяҡ ағасы һәм шул ағастың емеше*); **цвето́к грана́та** гранат сәскәһе

ГРАНА́Т II *м*; *мин.* гранат (*ҡиммәтле аҫыл таш*)

ГРАНА́ТА *ж*; *воен*. граната (*шартлатҡыс*); **ручна́я грана́та** ҡул гранатаһы; **оско́лочная грана́та** ярсыҡлы граната; **бро́сить грана́ту** граната ырғытыу

ГРАНА́ТНЫЙ, -ая, -ое граната …ы; **грана́тные оско́лки** граната ярсыҡтары

ГРАНА́ТОВЫЙ I, -ая, -ое **1.** анар …ы, гранат …ы; **грана́товое де́рево** анар ағасы **2.** (*цве́та граната*) анар (гранат) төҫлө, ҡуйы ҡыҙыл

ГРАНА́ТОВЫЙ II, -ая, -ое гранат …ы; **грана́товый брасле́т** гранат беләҙек

ГРАНАТОМЁТ *м*; *воен*. гранатомёт

ГРАНАТОМЁТЧИК *м*; *воен*. граната ырғытыусы

ГРАНДИО́ЗНЫЙ, -ая, -ое грандиоз, ғәйәт ҙур; **грандио́зное зре́лище** ғәйәт ҙур тамаша; **грандио́зные преобразова́ния** грандиоз үҙгәртеп ҡороуҙар

ГРАНЕ́НИЕ *с см*. **грани́ть**

ГРАНЁННЫЙ, -ая, -ое *прич. от* **грани́ть**

ГРАНЁНЫЙ, -ая, -ое **1.** ҡырлы; **гранёный стака́н** ҡырлы стакан **2.** ҡырланған, ҡырлап яһалған; **гранёный хруста́ль** ҡырланған гәлсәр

ГРАНИ́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое ҡырлау …ы; **грани́льная мастерска́я** ҡырлау оҫтаханаһы; **грани́льное иску́сство** ҡырлау сәнғәте

ГРАНИ́ЛЬЩИК *м* и **ГРАНИ́ЛЬЩИЦА** *ж* ҡырлаусы

ГРАНИ́Т *м*; *геол*. гранит (*ялан шпаты һәм слюданан торған ҡаты тау тоҡомо*); **кра́сный грани́т** ҡыҙыл гранит; **украша́ть грани́том** гранит менән биҙәү

ГРАНИ́ТНЫЙ, -ая, -ое **1.** гранит …ы; **грани́тная глы́ба** ҙур гранит таш **2.** гранит; **грани́тный па́мятник** гранит һәйкәл

ГРАНИТО́ЛЕВЫЙ, -ая, -ое **1.** гранитоль …ы **2.** гранитоль, гранитолдән яһалған; **гранито́левый портфе́ль** гранитоль портфель

ГРАНИТО́ЛЬ *м* гранитоль (*яһалма күн*); **оби́тый гранито́лем дива́н** гранитоль менән көпләнгән диван

ГРАНИ́ТЧИК *м* гранитсы, гранит эшкәртеүсе

ГРАНИ́ТЬ *несов. что* ҡырлау (*ташты, быяланы*); **грани́ть алма́зы** алмас ҡырлау; **грани́ть хруста́ль** гәлсәр ҡырлау

ГРАНИ́ТЬСЯ *несов. страд. от* **грани́ть**

ГРАНИ́ЦА *ж*; *в разн. знач*. сик; **госуда́рственная грани́ца** дәүләт сиге; **грани́ца ме́жду Евро́пой и А́зией** Европа менән Азия араһындағы сик; **морска́я грани́ца** диңгеҙ сиге; **не знать грани́ц** *в чём-л. берәй нәмәлә* сик белмәү; **сверх вся́ких грани́ц** бөтә сиктән артыҡ ♦ **за грани́цу** сит илдәргә; **за грани́цей** сит илдәрҙә; **из-за грани́цы** сит илдәрҙән

ГРАНИ́ЧИТЬ *несов. с чем* **1.** (*иметь общую границу*) сиктәш булыу, сикләшеү **2.** *перен*. яҡын тороу, бер булыу; **тру́сость в бою́ грани́чит с преда́тельством** һуғышта ҡурҡаҡлыҡ хыянат итеү менән бер

ГРА́НКА *ж*; *полигр*. гранка (*типографияла йыйылып, әле биттәргә бүленмәгән набор һәм шул наборҙың ҡағыҙға күсерелгән баҫмаһы*)

ГРА́НУЛА *ж*; *спец*. гранула (*берәй нәмәнең ҡаты бөртөгө*)

ГРАНУЛИ́РОВАННЫЙ, -ая, -ое *спец*. **1.** *прич. от* **гранули́ровать** **2.** *прил*. гранулллы; **гранули́рованный суперфосфа́т** гранулллы суперфосфат

ГРАНУЛИ́РОВАТЬ *сов., несов. что*; *спец*. гранулллау; **гранули́ровать шлак** шлакты гранулллау; **гранули́ровать хими́ческие удобре́ния** химик ашламаларҙы гранулллау

ГРАНУЛЯ́ЦИЯ *ж* **1.** *спец*. гранулллау; **грануля́ция удобре́ний** ашламаларҙы гранулллау **2.** *астр*. грануляция (*Ҡояш йөҙөнөң бөртөк-бөртөк булып күренеүе*) **3.** *мед*. грануляция (*яра урынына ит үргәндә бөртөкләнеп торған кеүек яңы туҡыма*)

ГРАНЬ *ж* **1.** сик; **стира́ние гра́ней ме́жду у́мственным и физи́ческим трудо́м** аҡыл һәм физик хеҙмәт араһындағы сиктәрҙең юйыла барыуы **2.** ҡыр; **гра́ни ку́ба** кубтың ҡырҙары ♦ **на гра́ни** сигендә; **на гра́ни безу́мия** аҡылдан яҙыу сигендә

ГРАССИ́РОВАТЬ *несов*. "р" өнөн һаҡау итеп әйтеү (*французса итеп әйтеү*)

ГРАФ *м* граф (*барондан юғары дворянлыҡ титулы һәм шул титулдағы ир кеше*)

ГРАФА́ *ж* графа (**1.** *таблицала, кенәгәлә ике вертикаль һыҙыҡ араһындағы бағана йәки ара* **2.** *текстағы бүлек, рубрика*)

ГРА́ФИК I *м* график (**1.** *төрлө эш-күренештең һан күрһәткестәрен бергә бәйләгән һыҙыҡ* **2.** *эштең күләме һәм үтәлеү ваҡыты күрһәтелгән план*); **гра́фик движе́ния поездо́в** поездар хәрәкәте графигы; **рабо́тать по гра́фику** график буйынса эшләү

ГРА́ФИК II *м* график (*рәссам*)

ГРА́ФИКА *ж* графика (**1.** *һынлы сәнғәттең ысын нәмәләрҙе һәм күренеште һыҙыҡтар, штрихтар менән төшөрә торған бер төрө һәм шул төргә ҡараған сәнғәт әҫәре* **2.** *лингв. баҫма йәки яҙма хәрефтәрҙең яҙылышы*; *һөйләү теленең шул хәрефтәр менән кәүҙәленеше*); **произведе́ния гра́фики** графика әҫәрҙәре; **вы́ставка гра́фики** графика күргәҙмәһе; **жи́вопись и гра́фика** һынлы сәнғәт һәм графика

ГРАФИ́Н *м* графин; **хруста́льный графи́н** гәлсәр графин

ГРАФИ́НЯ *ж* графтың ҡатыны, графтың ҡыҙы

ГРАФИ́Т *м* графит (**1.** *углеродтың бер төрө булған ҡара йәки һоръолт ҡара төҫтәге минерал* **2.** *шул минералдан эшләнгән ҡәләм үҙәге*)

ГРАФИ́ТНЫЙ, -ая, -ое *см*. **графи́товый**

ГРАФИ́ТОВЫЙ, -ая, -ое **1.** графит …ы; **графи́товая поро́да** графит тоҡомо; **графи́товые ме-**

сторожде́ния графит яткылыктары **2.** графит, графиттан яһалған; **графи́товые изде́лия** графит нәмәләр

ГРАФИ́ТЬ *несов. что* графалау, графаларға һыҙыу; **графи́ть бума́гу** ҡағыҙҙы графаларға һыҙыу

ГРАФИ́ЧЕСКИЙ I, -ая, -ое **1.** график ...ы **2.** график, график ...ы, график ярҙамында; **графи́ческий ме́тод реше́ния зада́чи** мәсьәлә сисеүҙең график ысулы

ГРАФИ́ЧЕСКИЙ II, -ая, -ое графика ...ы; **графи́ческое иску́сство** графика сәнғәте

ГРАФЛЁННЫЙ, -ая, -ое *прич. от* **графи́ть**

ГРАФЛЁНЫЙ, -ая, -ое графалы, графаларға һыҙылған; **графлёная бума́га** графалы ҡағыҙ

ГРАФО́ЛОГ *м* графолог, графология белгесе

ГРАФОЛОГИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое графология ...ы; **графологи́ческий ме́тод** графология ысулы

ГРАФОЛО́ГИЯ *ж* графология (*кешенең психикаһын һәм һәләттәрен билдәләү өсөн уның яҙыу үҙенсәлеген өйрәнеү эше*)

ГРАФОМА́Н *м* графоман, графомания менән ауырыусы

ГРАФОМА́НИЯ *ж* графомания (*әҙәби әҫәр яҙыу менән мауығыу ауырыуы*)

ГРА́ФСКИЙ, -ая, -ое граф ...ы; **гра́фский ти́тул** граф титулы

ГРА́ФСТВО *с* графлыҡ (**1.** *граф титулы* **2.** *феодаль ҡоролошта граф биләмәһендәге ер* **3.** *Англияла, АҠШ-та һ.б. ҡайһы бер дәүләттәрҙә эре административ-территориаль берәмек*)

ГРАЦИО́ЗНЫЙ, -ая, -ое зифа буйлы, матур һынлы, нәзәкәтле, һомғол, матур (*хәрәкәткә ҡарата*); **грацио́зная де́вушка** зифа буйлы ҡыҙ; **грацио́зные движе́ния** матур хәрәкәттәр; **грацио́зный стан** һомғол кәүҙә

ГРА́ЦИЯ *ж* **1.** һомғоллоҡ, матурлыҡ, нәзәкәтлелек (*хәрәкәт һәм буй-һынға ҡарата*) **2.** грация (*корсеттың бер төрө*)

ГРАЧ *м* ҡара ҡарға

ГРАЧИ́НЫЙ, -ая, -ое ҡара ҡарға ...ы; **грачи́ное гнездо́** ҡара ҡарға ояһы

ГРЕБЁНКА *ж* тараҡ ♦ **под гребёнку стричь** ҡыҫҡартып ҡырҡыу; **стричь (всех) под одну́ гребёнку** бөтәһен дә бер ҡалыпҡа һалыу

ГРЕ́БЕНЬ *м* **1.** тараҡ; **ча́стый гре́бень** ваҡ тараҡ **2.** *тех.* (*стойка с зубьями*) ҡаба; **пряди́льный гре́бень** иләү ҡабаһы **3.** (*у птиц*) кикрек; **петуши́ный гре́бень** әтәс кикреге **4.** (*верхний край чего-л.*) һырт; **гре́бень волны́** тулҡын һырты

ГРЕБЕ́Ц *м* ишкәксе, ишкәк ишеүсе

ГРЕБЕШО́К *м*; *уменьш. от* **гре́бень** 1, 3, 4

ГРЕ́БЛЯ *ж* **1.** ишеү; **гре́бля вёслами** ишкәктәр менән ишеү; **академи́ческая гре́бля** академик ишеү **2.** тырмалау; **гре́бля се́на** бесән тырмалау

ГРЕБНО́Й, -ая, -ое **1.** ишеү ...ы; **гребно́й спорт** ишеү спорты **2.** ишкәкле; **гребно́е су́дно** ишкәкле судно **3.** ишә торған; **гребно́й винт** ишә торған винт

ГРЕБО́К *м* ишеү (*ишкәк менән бер ишеп ҡуйыу*)

ГРЁЗА *ж* хыял, татлы хыял; **мир грёз** татлы хыялдар донъяһы

ГРЕ́ЗИТЬ *несов.* **1.** татлы хыялға сумыу, хыялланыу **2.** (*видеть во сне*) төштә күреү

ГРЕ́ЗИТЬСЯ *несов. кому* **1.** хыялға бирелеү **2.** (*сниться*) төшкә инеү

ГРЕ́ЙДЕР *м* грейдер (*канал ҡаҙа, юл тигеҙләй торған машина*)

ГРЕ́ЙПФРУТ и **ГРЕЙПФРУ́Т** *м* грейпфрут (*мәңге йәшел цитрус емеш ағасы һәм шул ағастың хуш еҫле емеше*)

ГРЕ́КИ *мн.* гректар, грек халҡы // *ед.* **грек** *м* грек ир-аты; **греча́нка** *ж* грек ҡатын-ҡыҙы

ГРЕ́ЛКА *ж* грелка, йылытҡыс

ГРЕМЕ́ТЬ *несов.* **1.** күкрәү (*күккә ҡарата*); гөрһөлдәү, шартлау (*атыу тауышына ҡарата*); яңғырау (*музыкаға ҡарата*); шалтырау, шалтыр-шолтор килеү (*тимер, сынаяҡ нәмәләргә ҡарата*); дыңғырлау (*арбаға ҡарата*); **гром греми́т** күк күкрәй; **греми́т вы́стрел** атыу гөрһөлдәй **2.** *чем* шалтыратыу, шалтыр-шолтор килтереү, дыңғырлатыу; **греме́ть посу́дой** һауытһабаны шалтыратыу **3.** *перен.* (*славиться*) яңғырау, шаулау

ГРЕМУ́ЧИЙ, -ая, -ее гөрөлдәүекле, яңғырауыҡлы, шалтырауыҡ ♦ **грему́чий газ** *хим.* шартлаҡыс газ; **грему́чая змея́** *зоол.* шалтырауыҡ йылан (*тропикта йәшәүсе ағыулы йылан*); **грему́чая ртуть** *хим.* шартлағыс терегөмөш

ГРЕ́НА *ж собир.* грена (*ебәк күбәләге күкәйҙәре*)

ГРЕНАДЕ́Р *м*; *ист.* гренадер (*революцияға тиклем Рәсәйҙә махсус полкта хеҙмәт иткән оҙон буйлы һалдат йәки офицер*)

ГРЕНКИ́ *мн.* (*ед.* **грено́к** *м*) и *разг.* **ГРЕ́НКИ** *мн.* (*ед.* **гре́нок** *м*) ҡыҙҙырылған икмәк киҫәктәре; **суп с гренка́ми** ҡыҙҙырылған икмәк киҫәктәре һалынған өйрә

ГРЕСТИ́ *несов.* **1.** *чем* и *без доп.* ишеү; **грести́ к бе́регу** ярға табан ишеү; **грести́ бы́стро** шәп ишеү **2.** *что* тырмау, тырмалау, тырматыу, гөрөү; **грести́ се́но** бесән тырмалау; **грести́ снег** ҡар гөрөү ♦ **грести́ де́ньги лопа́той** аҡсаны көрәп алыу

ГРЕСТИ́СЬ *несов. страд. от* **грести́** 2

ГРЕТЬ *несов. кого-что* и *без доп.* йылытыу; **со́лнце гре́ет** ҡояш йылыта; **греть во́ду** һыу йылытыу ♦ **греть ру́ки** *на чём* байыу (*алдашып*)

ГРЕ́ТЬСЯ *несов.* йылыныу, ҡыҙыныу; **гре́ться на со́лнышке** ҡояшта ҡыҙыныу; **вода́ гре́ется** һыу йылына

ГРЕХ *м* **1.** *рел.* гөнаһ; **впасть в грех** гөнаһҡа ҡалыу **2.** гөнаһ, ғәйеп; **грехи́ мо́лодости** йәшлек гөнаһтары **3.** *в знач. сказ., с неопр.; разг.* яҙыҡ, гөнаһ; **над ста́ростью смея́ться грех** ҡартлыҡтан көлөү яҙыҡ ♦ **как на грех** гөнаһ шомлоғо кеүек, әйтерһең, юрый; **от греха́ пода́льше** бәләһенән баш-аяҡ; **с грехо́м попола́м** көс-хәл менән, нисек етте шулай; **что греха́ таи́ть** сер итеп тотоп булмай, тураһын әйтергә кәрәк

ГРЕХО́ВНЫЙ, -ая, -ое *уст.* гөнаһлы; **грехо́вные по́мыслы** гөнаһлы уйҙар

ГРЕХОВО́ДНИК *м; разг., уст.* гөнаһлы кеше, боҙоҡ ир-ат; **греховóдница** *ж; разг. уст.* гөнаһлы (боҙоҡ) ҡатын-ҡыҙ

ГРЕ́ЦКИЙ: гре́цкий оре́х эстерхан сәтләүеге

ГРЕ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое грек ...ы, Греция ...ы; **гре́ческий язы́к** грек теле; **гре́ческое иску́сство** Греция сәнғәте

ГРЕЧИ́ХА *ж* ҡарабойҙай; **се́ять гречи́ху** ҡарабойҙай сәсеү

ГРЕЧИ́ШНЫЙ, -ая, -ое ҡарабойҙай ...ы; **гречи́шное по́ле** ҡарабойҙай баҫыуы; **гречи́шный мёд** ҡарабойҙай балы

ГРЕ́ЧКА *ж; разг.* ҡарабойҙай ярмаһы ♦ **в гре́чку; в гре́чке** бүртә сыбар (*йылҡы төҫө*)

ГРЕ́ЧНЕВЫЙ, -ая, -ое ҡарабойҙай ...ы; **гре́чневая крупа́** ҡарабойҙай ярмаһы; **гре́чневая ка́ша** ҡарабойҙай бутҡаһы

ГРЕШИ́ТЬ *несов.* **1.** гөнаһ эшләү (ҡылыу) **2.** *против чего* или *чем* ҡаршы барыу, боҙоу; **греши́ть про́тив и́стины** хәҡиҡәткә ҡаршы барыу

ГРЕ́ШНИК *м* и **ГРЕ́ШНИЦА** *ж* гөнаһлы кеше

ГРЕШНО́ *в знач. сказ., с неопр.; разг.* гөнаһ, яҙыҡ, оят; **с таки́м чу́дным го́лосом не петь грешно́** шундай иҫ киткес тауыш менән йырламау яҙыҡ

ГРЕ́ШНЫЙ, -ая, -ое гөнаһлы; **гре́шный челове́к** гөнаһлы кеше ♦ **гре́шным де́лом** *в знач. вводн. сл.* гөнаһ шомлоғона ҡаршы

ГРЕШО́К *м; уменьш. от* **грех** 2

ГРИБ *м* бәшмәк; **бе́лый гриб** аҡ бәшмәк; **съедо́бные грибы́** ашарға яраҡлы бәшмәктәр; **ядови́тые грибы́** ағыулы бәшмәктәр ♦ **расти́ как грибы́ (по́сле дождя́)** бик тиҙ һәм күп үҫеү, бик тиҙ үрсеү

ГРИБКО́ВЫЙ, -ая, -ое бәшмәк ...ы; **грибко́вая культу́ра** бәшмәк культураһы; **грибко́вое заболева́ние** бәшмәк ауырыуы

ГРИБНИ́К *м; разг.* бәшмәксе, бәшмәк йыйырға әүәҫ кеше

ГРИБНИ́ЦА *ж* **1.** *бот.* бәшмәклек (*бәшмәк епсәләре*) **2.** бәшмәклек, бәшмәк үҫтереү урыны **3.** бәшмәк йыйырға әүәҫ ҡатын-ҡыҙ

ГРИБНО́Й, -ая, -ое **1.** бәшмәк ...ы; **грибно́й за́пах** бәшмәк еҫе; **грибно́й суп** бәшмәк ашы **2.** бәшмәкле; **грибно́е ме́сто** бәшмәкле урын ♦ **грибно́й дождь** ҡояшлы ямғыр

ГРИБОВА́РНЯ *ж* бәшмәк ҡайнатыу урыны (*тоҙлау һәм маринадлау урыны*)

ГРИБО́К *м* **1.** *уменьш. от* **гриб 2.** *биол.* үңәҙ, бәшмәк; **плесневы́е грибки́** үңәҙ бәшмәге

ГРИ́ВА *ж* ял; **лошади́ная гри́ва** ат ялы; **льви́ная гри́ва** арыҫлан ялы

ГРИВА́СТЫЙ, -ая, -ое *разг.* яллы, оҙон яллы; **грива́стый конь** оҙон яллы ат

ГРИ́ВЕННИК *м; разг.* ун тин, ун тинлек (*аҡса*)

ГРИЛЬЯ́Ж *м* грильяж (*ҡыҙҙырылған сәтләүекле йәки миндалле кәнфит төрө*)

ГРИМ *м* грим; **игра́ть в гри́ме** грим һалып уйнау; **снять грим** гримды һөртөп алыу

ГРИМА́СА *ж* боҙоҡ сырай (йөҙ), сырай (йөҙ) боҙоу

ГРИМА́СНИЧАНЬЕ *с см.* **грима́сничать**

ГРИМА́СНИЧАТЬ *несов.* сырай боҙоп (һытып) ҡыланыу

ГРИМЁР *м* гримлаусы, грим һалыусы

ГРИМИРОВА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое гримлау (грим һалыу) ...ы; **гримирова́льные кра́ски** грим һалыу буяуҙары

ГРИМИРОВА́ТЬ *несов. кого-что* гримлау, грим һалыу

ГРИМИРОВА́ТЬСЯ *несов.* **1.** грим һалыу (*үҙеңә*); гримлау (*үҙеңде*) **2.** *страд. от* **гримирова́ть**

ГРИПП *м* грипп; **боле́ть гри́ппом** грипп менән ауырыу

ГРИППОВА́ТЬ *несов.; разг.* грипп менән ауырыу

ГРИППО́ЗНЫЙ, -ая, -ое **1.** грипп ...ы; **грippо́зное заболева́ние** грипп ауырыуы; **гриппо́зные явле́ния** грипп билдәләре **2.** грипплы, грипп менән; **гриппо́зный больно́й** грипп менән ауырыусы

ГРИФ I *м* гриф (**1.** *боронғо мифологияла арыҫлан кәүҙәле, бөркөт ҡанатлы, бөркөт йәки арыҫлан башлы хайуан* **2.** *зоол. емтек менән туҡланған йыртҡыс ҡош*)

ГРИФ II *м; муз.* гриф (*ҡыллы музыка ҡоралдарының ҡыл тартып ҡуйылған тар өлөшө*)

ГРИФ III *м* гриф (**1.** *ҡултамға йәки кульяҙманың һүрәте төшөрөп яһалған мөһөр һәм шундай мөһөр менән яһалған баҫма, оттиск* **2.** *документтың, баҫманың тышына йәки титул битенә яҙылған махсус яҙыу*); **кни́га с гри́фом институ́та** институт грифы менән баҫылған китап

ГРИ́ФЕЛЬ *м* грифель (*аспид таҡтаға яҙа торған таш ҡәләм*)

ГРИ́ФЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** грифель ...ы; **2.** грифель; **гри́фельная доска́** грифель таҡта;

гри́фельная плита́ грифель плита ♦ **гри́фельный сла́нец** грифель һәүерташы

ГРОБ *м* **1.** табут **2.** *в знач. сказ.*; *прост.* һәләкәт, бөттө ♦ **в гроб вогна́ть** ҡәбергә тығыу; **до гро́ба** үлгәнсе; **смотре́ть (гляде́ть) в гроб** үлем алдында тороу; **стоя́ть одно́й ного́й в гробу́** бер аяҡ ерҙә, икенсеһе гүрҙә булыу; **хоть в гроб ложи́сь** ятып үлергә генә ҡалды (*шул тиклем ауыр хәл*)

ГРОБНИ́ЦА *ж* төрбә, кәшәнә; **возводи́ть гробни́цу** төрбә ҡуйыу

ГРОБОВО́Й, -ая, -ое табут ...ы; **гробова́я кры́шка** табут ҡапҡасы; **гробово́е молча́ние**; **гробова́я тишина́** ҡәбер тынлығы ♦ **гробово́й го́лос** йәмһеҙ ҡалын тауыш

ГРОБОВЩИ́К *м* табут яһаусы

ГРОГ *м* грог (*араҡыға йәки ромға шәкәрле һыу ҡатнаштырып әҙерләнгән ҡаты эсемлек*)

ГРОЗА́ *ж* **1.** йәшен; **дождь с грозо́й** йәшенле ямғыр **2.** *кого-чего*; *перен.* дәһшәт (ҡурҡыныс) һалыусы

ГРОЗДЬ *ж* тәлгәш; **гроздь я́год** еләк тәлгәше

ГРОЗИ́ТЬ *несов.* **1.** *кому* и *без доп.* (*угрожать*) янау, ҡурҡытыу **2.** *кому-чему* (*делать угрожающий жест*) янау; **грози́ть па́льцем** бармаҡ янау **3.** (*заключать в себе угрозу*) -рға/-рғә тороу, ҡурҡыныс тыуҙырыу; **скала́ грози́т обва́лом** ҡая емерелергә тора; **цикло́н грози́т наводне́нием** циклон һыу ташыу ҡурҡынысы тыуҙыра **4.** *кому-чему* (*предстоять — о несчастье*) ҡурҡыныс алдында тороу, янау; **ему́ грози́т опа́сность** уға ҡурҡыныс янай

ГРОЗИ́ТЬСЯ *несов.*; *разг. см.* **грози́ть** 1, 2

ГРО́ЗНЫЙ, -ая, -ое **1.** дәһшәтле, ҡурҡыныс; **гро́зный враг** дәһшәтле дошман; **гро́зное ору́жие** дәһшәтле ҡорал; **гро́зная си́ла** дәһшәтле көс **2.** (*содержащий в себе угрозу*) ҡаты, усал; **гро́зный вид** усал ҡиәфәт; **гро́зный о́крик** ҡаты екереү **3.** *разг.* (*суровый*) усал, рәхимһеҙ; **гро́зный муж** усал ир

ГРОЗОВО́Й, -ая, -ое **1.** йәшен(ле) ...ы; **грозово́й дождь** йәшенле ямғыр; **грозовы́е облака́** йәшен болоттары **2.** йәшенле, йәшенле-ямғырлы; **грозово́е ле́то** йәшенле-ямғырлы йәй

ГРОМ *м* **1.** күкрәү, күк күкрәү; **раска́ты гро́ма** күк күкрәү тауыштары **2.** (*сильный шум*) гөрһөлдәү, ҡаты шартлау, көслө (шау); **гром аплодисме́нтов** көслө алҡыштар; **гром пу́шек** туптар гөрһөлдәүе ♦ **(как) гром среди́ я́сного не́ба** аяҙ көндө йәшен һуҡҡан кеүек; **как гро́мом порази́ть** йәшен (башҡа) һуҡҡан кеүек итеү; **мета́ть гро́мы и мо́лнии** ауыҙҙан ут сәсеү (яуҙырыу), ҡаты тиргәү; **пока́ гром не гря́нет** килеп терәлмәйенсә

ГРОМА́ДА *ж* ғәйәт (бик) ҙур нәмә (*королма, тауҙар һ.б.*); **грома́ды гор** бик ҙур тауҙар

ГРОМА́ДИНА *ж*; *разг.* бик ҙур нәмә

ГРОМА́ДНЫЙ, -ая, -ое бик ҙур, ғәйәт ҙур; **грома́дный го́род** ғәйәт ҙур ҡала; **грома́дный успе́х** бик ҙур уңыш

ГРОМИ́ЛА *м*; *разг.* **1.** талаусы, бур (*йоҙаҡ, ишек ватып инеусе*) **2.** талаусы, ҡыйратыусы, баҫҡынсы; **фаши́стские громи́лы** фашист баҫҡынсылары **3.** уҫлаптай әҙәм

ГРОМИ́ТЬ *несов. кого-что* **1.** ватыу, емереү, ҡыйратыу, тар-мар итеү; **громи́ть врага́** дошманды тар-мар итеү **2.** *перен., разг.* (*обличать*) тетеп ташлау, тетмәһен тетеү; **громи́ть кри́тиков** тәнҡитселәрҙе тетеп ташлау

ГРО́МКИЙ, -ая, -ое **1.** көслө, ҡаты, ҡысҡырып, яңғырауыҡлы; **гро́мкий го́лос** көслө тауыш; **гро́мкий разгово́р** ҡысҡырып һөйләшеү **2.** данлыҡлы, шаулы; **гро́мкое и́мя** данлыҡлы исем; **гро́мкий проце́сс** шаулы процесс **3.** *перен.* (*напыщенный*) ҡабарынҡы, яңғырауыҡлы; **гро́мкие слова́** яңғырауыҡлы һүҙҙәр

ГРОМКОГОВОРИ́ТЕЛЬ *м* репродуктор

ГРОМКОГОЛО́СЫЙ, -ая, -ое көслө тауышлы; **громкоголо́сый челове́к** көслө тауышлы кеше

ГРОМОВО́Й и **ГРОМО́ВЫЙ,** -ая, -ое **1.** күк күкрәү ...ы; **громовы́е раска́ты** күк күкрәү тауыштары **2.** *перен.* бик ҡаты, ҡолаҡ тондорғос; **громово́й го́лос** ҡолаҡ тондорғос тауыш **3.** *перен.* (*сокрушительный*) емергес; **громово́й отве́т** емергес яуап

ГРОМОГЛА́СНЫЙ, -ая, -ое **1.** бөтә кеше ишетерлек, бик көслө (*тауышҡа, йырлауға һ.б. ҡарата*); **громогла́сное заявле́ние** бөтә кеше ишетерлек белдереү **2.** көслө тауышлы; **громогла́сный челове́к** көслө тауышлы кеше

ГРОМОЗДИ́ТЬ *несов. что* **1.** (өҫтө-өҫтөнә) өйөү; **громозди́ть я́щики** йәшниктәрҙе өҫтө-өҫтөнә өйөү **2.** *перен., разг.* тултырыу, туплау, өйөү; **громозди́ть одну́ цита́ту на другу́ю** цитата өҫтөнә цитата өйөү

ГРОМОЗДИ́ТЬСЯ *несов.* өҫтө-өҫтөнән күренеү (өйөлөү), өйөлөшөү; **вдали́ громозди́лись ска́лы** алыҫта ҡаялар өҫтө-өҫтөнән күренеп тора

ГРОМО́ЗДКИЙ, -ая, -ое ҙур күләмле, ауыр; **громо́здкие ве́щи** ҙур һәм ауыр әйберҙәр

ГРОМООТВО́Д *м* йәшен ҡайтарғыс

ГРОМОПОДО́БНЫЙ, -ая, -ое күк күкрәгәндәй, күк күкрәгән кеүек; **громоподо́бный го́лос** күк күкрәгән кеүек тауыш

ГРОМЫХА́НЬЕ *с см.* **громыха́ть**

ГРОМЫХА́ТЬ *несов.*; *разг.* дөбөрләү, дыңғырлау, дөбөр-шатыр килеү, дөбөр-дөбөр килеү; (*о громе*) гөрһөлдәү, күкрәү

ГРОМЫХНУ́ТЬ *сов.* дөбөрләп, гөрһөлдәп ҡуйыу

ГРОССМЕ́ЙСТЕР *м* гроссмейстер; **турни́р гроссме́йстеров** гроссмейстерҙар турниры

ГРОССМЕ́ЙСТЕРСКИЙ, -ая, -ое гроссмейстер ...ы; **гроссме́йстерское зва́ние** гроссмейстер исеме

ГРОТ *м* тау ҡыуышы, мәғәрә

ГРОТЕ́СК *м* гротеск, арттырып ебәреү (**1.** *әҙәбиәттә, сәнғәттә тормош күренешен гә-*

ҙəттəн тыш арттырып күрһəтеүгə ҡоролған алым һəм ошо алым менəн ижад ителгəн əҫəр **2.** *типогр. бер тигеҙ ҡалынлыҡтағы шрифтың атамаһы*)

ГРОТÉСКНЫЙ, -ая, -ое гротеск ...ы, самаһыҙ ҡабартып (арттырып) күрһəтелгəн; **гротéскный стиль** гротеск стиле

ГРОТÉСКОВЫЙ, -ая, -ое гротесклы, ҡабарынҡы, арттырылған; **гротéсковая трактóвка óбраза** образды самаһыҙ ҡабарынҡы трактовкалау

ГРÓХАТЬ *несов. см.* **грóхнуть**

ГРÓХАТЬСЯ *несов. см.* **грóхнуться**

ГРÓХНУТЬ *сов.* **1.** *разг.* (*издать грохот*) гөрҫ (тарҫ, дөп) итеү **2.** *что*; *разг.* шап (дөп, гөрҫ) иттереү; **грóхнуть вязáнку дров нá пол** утын бəйлəмен иҙəнгə дөп иттереү

ГРÓХНУТЬСЯ *сов.*; *разг.* гөрҫ (дөп) итеп йығылыу; **грóхнуться нá пол** иҙəнгə гөрҫ итеп йығылыу

ГРÓХОТ I *м* гөрһөлдəү, дөбөрлəү; **грóхот пýшек** туптар гөрһөлдəүе

ГРÓХОТ II *м*; *тех.* эре илəк (*орлоҡ, ком, ваҡ таш, илəүҙə ҡулланыла*)

ГРОХОТÁНЬЕ *с см.* **грохотáть**

ГРОХОТÁТЬ *несов.* дабырлау, тарһылдау, дөбөрлəү, гөрһөлдəү; **грохóчут пýшки** туптар гөрһөлдəй

ГРОШ *м* **1.** *уст.* ярты тин (*аҡса*) **2.** *только мн.* **грошú**; *разг.* бик аҙ аҡса (хаҡ) **3.** грош (*Польшала һəм Австрияла бер тинлек аҡса*) ♦ **грош ценá** хаҡы бер тин; **грошá мéдного (лóманого) не стóит** һуҡыр бер тин дə тормай; **ни грошá нет** бер тин дə юҡ; **ни в грош не стáвить** *кого-что* һанға һуҡмау, бар тип тə белмəү

ГРОШÓВЫЙ, -ая, -ое *разг.* **1.** бик арзанлы; **грошóвая ценá** бик арзан хаҡ **2.** *перен.* ваҡтөйəк, юҡ хөкөмөндəге; **грошóвые расчёты** ваҡтөйəк иҫəп-хисап

ГРУБÉТЬ *несов.* **1.** ҡытыршыланыу; **кóжа грубéет** тире ҡытыршылана **2.** (*о голосе*) ҡалынайыу **3.** (*становиться неделикатным*) тупаҫланыу

ГРУБИ́ТЬ *несов. кому* тупаҫ һүҙ əйтеү

ГРУБИЯ́Н *м*; *разг.* тупаҫ (тəрпə) ир-ат; **грубия́нка** *ж*; *разг.* тупаҫ (тəрпə) ҡатын-ҡыҙ

ГРУБИЯ́НИТЬ *несов.*; *разг.* тупаҫлыҡ эшлəү

ГРУ́БОСТЬ *ж* **1.** тупаҫлыҡ; **грýбость обращéния** мөғəмəлəлəге тупаҫлыҡ **2.** тупаҫ һүҙ, тупаҫлыҡ; **говори́ть грýбости** тупаҫ һүҙҙəр əйтеү; **допусти́ть грýбость в игрé** уйында тупаҫлыҡтар ебəреү

ГРУБОШЁРСТНЫЙ, -ая, -ое **1.** шырт (ҡаты) йөнлө; **грубошёрстные порóды овéц** шырт йөнлө һарыҡтар тоҡомо **2.** шырт (ҡаты) йөндəн эшлəнгəн (һуғылған); **грубошёрстная ткань** шырт йөндəн һуғылған туҡыма

ГРУ́БЫЙ, -ая, -ое **1.** *в разн. знач.* тупаҫ; **грýбая óбувь** тупаҫ аяҡ кейеме; **грýбый гóлос** тупаҫ тауыш; **грýбый человéк** тупаҫ кеше; **грýбое обращéние** тупаҫ мөғəмəлə; **грýбый отвéт** тупаҫ яуап; **грýбая оши́бка** тупаҫ хата; **грýбое нарушéние дисципли́ны** тəртипте тупаҫ боҙоу **2.** (*жёсткий*) ҡаты, шырт, тупаҫ; **грýбая кóжа** тупаҫ күн; **грýбая шерсть** шырт йөн **3.** *перен.* тупаҫ; **грýбый обмáн** тупаҫ алдау; **грýбая рабóта** тупаҫ эш ♦ **грýбые кормá** *с.-х.* тупаҫ (ҡоро) аҙыҡтар (*һалам, бесəн, кəбəк һ.б.*); **грýбая пи́ща** тупаҫ ашамлыҡ (*составы клетчаткаға бай аҙыҡ*)

ГРУ́ДА *ж* (ҙур) өйөм, күс; **грýда камнéй** таш өйөмө; **грýда развáлин** емереклектəр өйөмө

ГРУДÁСТЫЙ, -ая, -ое *прост.* **1.** киң күкрəкле **2.** ҡалҡыу күкрəкле

ГРУДИ́НА *ж* **1.** *анат.* күкрəк һөйəге **2.** *см.* **груди́нка**

ГРУДИ́НКА *ж* түш ите

ГРУДИ́ТЬСЯ и **ГРУ́ДИТЬСЯ** *несов.*; *разг.* **1.** тупланыу, йыйылышыу; **грачи́ нáчали груди́ться** ҡара ҡарғалар туплана башланы **2.** (*толпиться — о людях*) өймəклəшеү, өйөлөшөү

ГРУДНИ́ЦА *ж*; *разг.* имсəк биҙе шешеү

ГРУДНÓЙ, -ая, -ое **1.** күкрəк ...ы, түш ...ы; **груднáя клéтка** күкрəк ситлеге; **груднáя пóлость** күкрəк ҡыуышлығы **2.** имсəк; **груднóй ребёнок** имсəк бала; **в груднóм вóзрасте** имсəк йəшендə ♦ **груднóй гóлос** күкрəктəн сыҡҡан тауыш

ГРУДОБРЮ́ШНЫЙ: грудобрю́шная прегрáда *анат.* күкрəк шаршауы, диафрагма

ГРУДЬ *ж* **1.** күкрəк, түш; **ширóкая грудь** киң күкрəк; **вы́пятить грудь** түш киреү; **дышáть пóлной грýдью** күкрəк тултырып тын алыу **2.** *анат.* (*женская*) имсəк; **корми́ть грýдью** имсəк имеҙеү; **отня́ть от груди́** имсəктəн айырыу **3.** (*у рубашки, платья*) түш; **застегнýть грудь рубáшки** күлдəктең түшен элəктереү ♦ **стоя́ть (стать, встать) грýдью** күкрəк киреп, ҡаршы тороу (*яҡлау*)

ГРУЖÉНИЕ *с см.* **грузи́ть**

ГРУ́ЖЕННЫЙ и **ГРУЖЁННЫЙ,** -ая, -ое *прич. от* **грузи́ть**

ГРУЖЁНЫЙ, -ая, -ое йөк тейəлгəн, йөклө; **гружёные вагóны** йөк тейəлгəн вагондар

ГРУЗ *м* **1.** ауырлыҡ, ауыр нəмə **2.** йөк; **вагóны с грýзом** йөк тейəлгəн вагондар

ГРУЗДЬ *м* гөрөздə; **собирáть грýзди** гөрөздə йыйыу; **соли́ть грýзди** гөрөздə тоҙлау

ГРУЗИ́ЛО *с*; *рыб.* батырғыс

ГРУЗИ́НСКИЙ, -ая, -ое грузин...ы, Грузия ...ы; **грузи́нский язы́к** грузин теле; **грузи́нское искýсство** Грузия сəнғəте ♦ **грузи́нский чай** грузин сəйе

ГРУЗИ́НЫ *мн.* грузиндар, грузин халҡы // *ед.* **грузи́н** *м* грузин ир-аты; **грузи́нка** *ж* грузин ҡатын-ҡыҙы

ГРУЗИ́ТЬ *несов. кого-что* тейәү; **грузи́ть маши́ну дрова́ми** машинаға утын тейәү; **грузи́ть скот в ваго́ны** вагондарға мал тейәү

ГРУЗИ́ТЬСЯ *несов.* **1.** тейәнеү, тейәлеү; **грузи́ться в ло́дки** кәмәләргә тейәлеү **2.** *страд. от* **грузи́ть**

ГРУЗНЕ́ТЬ *несов.*; *разг.* ауырайыу; **к ста́рости нача́ть грузне́ть** ҡартая килә ауырая башлау

ГРУ́ЗНЫЙ, -ая, -ое **1.** ауыр, һалмаҡ; **гру́зные воро́та** ауыр ҡапҡа **2.** ауыр һөйәкле (кәүҙәле), йыуан; **гру́зный челове́к** йыуан кеше **3.** (*о походке, шагах и т.п.*) һалмаҡ **4.** (*тяжело нагруженный*) ауыр тейәлгән

ГРУЗОВИ́К *м* грузовик, йөк машинаһы

ГРУЗОВЛАДЕ́ЛЕЦ *м* йөк хужаһы

ГРУЗОВО́Й, -ая, -ое йөк ...ы; **грузово́й тра́нспорт** йөк транспорты

ГРУЗООБОРО́Т *м* йөк әйләнеше (*билдәле ваҡыт эсендә транспортта ташылған йөк иҫәбе*)

ГРУЗООТПРАВИ́ТЕЛЬ *м* йөк ебәреүсе

ГРУЗОПОДЪЁМНИК *м* йөк күтәргес (*домкрат, үҙе йөрөмәле кран һ.б.*)

ГРУЗОПОДЪЁМНОСТЬ *ж* йөк күтәреүсәнлек (*мәҫ., күтәреү кранының күтәрә алыу һәләте*)

ГРУЗОПОДЪЁМНЫЙ, -ая, -ое йөк (ауырлыҡ) күтәреү ...ы; **грузоподъёмная маши́на** йөк күтәреү машинаһы

ГРУЗОПОЛУЧА́ТЕЛЬ *м* йөк алыусы (*кеше йәки учреждение*)

ГРУЗОПОТО́К *м* йөк(тәр) хәрәкәте (*йөктәрҙең юлда билдәле ваҡыт эсендә булыуы*)

ГРУ́ЗЧИК *м* и **ГРУ́ЗЧИЦА** *ж* йөксө (*йөк тейәүсе һәм бушатыусы*)

ГРУНТ *м* **1.** тупраҡ, ер; **гли́нистый грунт** мәтеле тупраҡ; **вы́садка расса́ды в откры́тый грунт** үрсетмәне асыҡ ергә күсереп ултыртыу **2.** (*твёрдое дно*) һыу төбө **3.** *иск.* ерлек, грунт (*буяласаҡ йәки һүрәт яһаласаҡ әйбергә беренсе ҡат яғылған буяу*) **4.** *иск.* грунт (*гравюрала һәм рәсемдә штрихланған фон*)

ГРУНТОВА́ТЬ *несов. что*; *иск.* грунтлау, ерлек һалыу (*буяла торған нәмәләрҙе беренсе ҡат буяп сығыу*)

ГРУНТОВА́ТЬСЯ *несов. страд. от* **грунтова́ть**

ГРУНТО́ВКА *ж* **1.** *см.* **грунтова́ть**; **грунто́вка холста́** киндер туҡыманы грунтлау **2.** *см.* **грунт** 3; **ма́сляная грунто́вка** майлы буяу яғылған ерлек

ГРУНТОВО́Й, -ая, -ое **1.** ер (грунт) ...ы; **грунтова́я доро́га** арба юлы (*түшәлмәгән юл*); **грунтовы́е во́ды** ер аҫты һыуҙары **2.** ерлек (грунт) ...ы; **грунтовы́е кра́ски** ерлек буяуҙары

ГРУ́ППА *ж*; *в разн. знач.* группа, төркөм; **гру́ппа вса́дников** һыбайлылар төркөмө; **деса́нтная гру́ппа** десант төркөмө; **гру́ппа углево́дов** углеводтар группаһы; **гру́ппа уча́щихся** уҡыусылар төркөмө ♦ **гру́ппы кро́ви** ҡандың группалары (*кеше ҡанындағы аҡһым төҙөлөшөнөң төрлөлөгө менән билдәләнгән биохимик сифат үҙенсәлеге*)

ГРУППИРОВА́ТЬ *несов. кого-что* **1.** төркөмләү, группалау **2.** (*классифицировать*) төркөмдәргә (группаларға) айырыу, туптарға айырыу (тупланыу)

ГРУППИРОВА́ТЬСЯ *несов.* **1.** группаларға (төркөмдәргә) йыйылыу, төркөм-төркөм тупланыу **2.** *страд. от* **группирова́ть**

ГРУППИРО́ВКА *ж* **1.** *см.* **группирова́ть, группирова́ться** **2.** группа, төркөм, берләшмә; **демократи́ческая группиро́вка** демократик берләшмә

ГРУППОВО́Й, -ая, -ое төркөм (группа) менән булған, төркөмдән (группанан) торған, күмәк; **групповы́е и́гры** күмәк уйындар; **группово́й портре́т** күмәкләп төшкән портрет ♦ **группово́й брак** группалы никах (*бер төркөмдөң һәр ире икенсе төркөмдөң һәр ҡатыны менән йәшәй ала торған никах төрө*)

ГРУППОВЩИ́НА *ж*; *неодобр.* группасылыҡ, төркөмсөлөк

ГРУСТИ́ТЬ *несов.* яманһыулау, бойоғоу, бошоноу, эс бошоу

ГРУ́СТНО 1. *нареч.* яманһыу, бойоҡ; **гру́стно улыба́ться** яманһыу йылмайыу **2.** *кому в знач. сказ., безл.* яманһыу, бойоҡ; **мне ста́ло гру́стно** миңә яманһыу булып китте

ГРУ́СТНЫЙ, -ая, -ое **1.** яманһыу, һағышлы, бойоҡ, моңһоу; **гру́стный челове́к** бойоҡ кеше; **гру́стная пе́сня** моңһоу йыр; **гру́стный взор** бойоҡ ҡараш; **гру́стные мы́сли** һағышлы уйҙар **2.** *разг.* (*досадный*) күңелһеҙ; **гру́стные результа́ты** күңелһеҙ һөҙөмтәләр

ГРУСТЬ *ж* һағыш, эс бошоу, бошонҡолоҡ; **неодоли́мая грусть** һары һағыш; **предава́ться гру́сти** һағышҡа бирелеү

ГРУ́ША *ж* груша, армыт; **сла́дкая гру́ша** шәрбәтле (татлы) груша; **посади́ть гру́шу** груша ултыртыу

ГРУШЕВИ́ДНЫЙ, -ая, -ое груша кеүек, груша (армыт) рәүешендәге; **грушеви́дная айва́** груша рәүешендәге айва

ГРУ́ШЕВЫЙ, -ая, -ое груша ...ы, армыт ...ы; **гру́шевое де́рево** армыт ағасы; **гру́шевое варе́нье** груша ҡайнатмаһы

ГРУШО́ВКА *ж* грушовка (**1.** *груша шарабы* **2.** *алмағас сорты*)

ГРЫ́ЖА *ж*; *мед.* бүҫер; **па́ховая гры́жа** сат бүҫере

ГРЫ́ЗЛО *с*; *спец.* ауыҙлыҡ, айыссыҡ

ГРЫЗНЯ́ *ж*; *разг.* **1.** (*между животными*) тешләшеү, талашыу **2.** *перен.* сәйнәшеү, һүгешеү, әрләшеү

ГРЫЗТЬ *несов.* **1.** *что* кимереү, ярыу; **грызть кость** һөйәк кимереү; **грызть оре́хи** сәтләүек ярып ашау; **грызть се́мечки** көнбағыш ярыу **2.** *кого*; *перен.*, *разг.* сәйнәү, талау; **она́ грызёт меня́ с утра́ до ве́чера** ул мине иртәнән кискә тиклем талай **3.** *кого-что*; *перен.*, *разг.* (*терзать, мучить — о мыслях, чувствах и т.п.*) йөҙәтеү, яфалау

ГРЫ́ЗТЬСЯ *несов.* **1.** тешләшеү, талашыу; **соба́ки грызу́тся** эттәр тешләшә **2.** *перен.*, *прост.* (*ссориться*) талашыу, тиргәшеү, әрләшеү

ГРЫЗУ́Н *м*; *зоол.* кимереүсе (*куян, йомран, сыскан, тейен һ.б.*); **отря́д грызуно́в** кимереүселәр отряды

ГРЯДА́ *ж* **1.** теҙмә; **гряда́ гор** тауҙар теҙмәһе **2.** (*в огороде*) түтәл; **гряда́ клубни́ки** еләк түтәле **3.** *чего* өйкөм, өйөм; **гряда́ облако́в** болоттар өйкөмө

ГРЯ́ДИЛЬ *м* һабан уҡлауы

ГРЯ́ДКА *ж* **1.** *уменьш. от* **гряда́** 2; **2.** (*у саней и телег*) үрәсә

ГРЯ́ДКОВЫЙ, -ая, -ое түтәл ...ы; **гря́дковая культу́ра** түтәл культураһы

ГРЯДУ́ЩИЙ, -ая, -ее *высок.* **1.** киләсәк, алдағы; **гряду́щие поколе́ния** киләсәк быуындар **2.** *в знач. сущ.* **гряду́щее** *с* киләсәк; **смотре́ть в гряду́щее с наде́ждой** киләсәккә өмөт менән ҡарау ♦ **на сон гряду́щий** йоҡо алдынан

ГРЯЗЕВО́Й, -ая, -ое ләм ...ы; **грязевы́е исто́чники** ләм сығанаҡтары

ГРЯЗЕЛЕЧЕ́БНИЦА *ж* ләм шифаханаһы, ләм менән дауалау урыны

ГРЯЗЕЛЕЧЕ́НИЕ *с* ләм менән дауалау (дауаланыу)

ГРЯЗНЕ́ТЬ *несов.* бысраныу, батҡаҡланыу, керләнеү

ГРЯЗНИ́ТЬ *несов.* **1.** *кого-что* бысратыу, батҡаҡлау, керләндереү; **грязни́ть пол** иҙәнде бысратыу **2.** *кого*; *перен.* (*порочить*) бысратыу, ҡара яғыу

ГРЯЗНИ́ТЬСЯ *несов.* бысраныу, батҡаҡланыу, керләнеү

ГРЯ́ЗНО **1.** *нареч.* бысраҡ; **гря́зно писа́ть** бысраҡ яҙыу **2.** *в знач. сказ.*, *безл.* бысраҡ; **на у́лице гря́зно** урамда бысраҡ

ГРЯЗНУ́ЛЯ *м* и *ж*; *разг.* бысраҡ, әшәке, шапшаҡ (*кеше*)

ГРЯ́ЗНЫЙ, -ая, -ое **1.** бысраҡ; **гря́зный двор** бысраҡ ишек алды **2.** бысраҡ, бысранған, керле, керләнгән; **гря́зная посу́да** бысраҡ һауыт; **гря́зные ру́ки** бысраҡ ҡулдар; **гря́зное бельё** бысраҡ кер **3.** *перен.* (*гнусный*) бысраҡ, әшәке; **гря́зное де́ло** бысраҡ эш; **гря́зный анекдо́т** әшәке көләмәс **4.** (*о цвете*) буръяҡ, һорғолт буҙ

ГРЯЗЬ *ж* **1.** бысраҡ, батҡаҡ; **по́сле дождя́ на доро́ге грязь** ямғырҙан һуң юлда бысраҡ **2.** (*на теле, белье*) бысраҡ кейем, кер **3.** (*нечистота*) бысраҡ сүп-сар **4.** *перен.* бысраҡ, бысраҡлыҡ, әшәкелек; **навали́ть грязь** *на кого-л.* *кемгәлер* бысраҡлыҡ өйөү **5.** *мн.* **гря́зи** ләм; **лечи́ться гря́зями** ләм менән дауаланыу ♦ **меси́ть грязь** бысраҡ ярып барыу; **броса́ть (кида́ть) гря́зью** *в кого* бысраҡ ташлау; **втопта́ть (затопта́ть) в гря́зь** *кого кемгәлер* бысраҡ (ҡара) яғыу

ГРЯ́НУТЬ *сов.* **1.** гөрҫ (дарҫ) итеп ҡалыу, күкрәү, яңғырау; **гря́нул гром** күк күкрәне; **гря́нул вы́стрел** атыу тауышы яңғыраны; **гря́нула му́зыка** музыка яңғыраны **2.** *что* и *без доп.* башлап (йәки уйнап) ебәреү; **музыка́нты гря́нули марш** музыканттар марш уйнап ебәрҙе **3.** *перен.* (*разразиться*) башланып китеү; **гря́нула война́** һуғыш башланып китте.

ГУА́НО *с нескл.* гуано (*диңгеҙ ҡоштарының ашлама итеп файҙаланылған тиҙәге*)

ГУА́ШЬ *ж* гуашь (**1.** *аҡ буяуға елем ҡатнаштырып, һыуға иҙелгән ҡуйы буяу* **2.** *шул буяу менән төшөрөлгән һүрәт*)

ГУБА́ I *ж* **1.** ирен; **ве́рхняя губа́** өҫкө ирен; **то́нкие гу́бы** йоҡа ирендәр; **сжать гу́бы** ирен ҡымтыу **2.** *мн.* **гу́бы**; *спец.* морон (*ҡыҫҡыста һ.б.*) ♦ **губа́ не ду́ра** *у кого*; *прост.* аҡылы алтын икән; **за́ячья губа́** китек ирен; **наду́ть гу́бы** иренде турһайтыу (*үпкәләү*); **молоко́ на губа́х не обсо́хло** ауыҙында әсә һөтө кипмәгән (*йәш, тәжрибәһеҙ*)

ГУБА́ II *ж*; *геогр.* ҡултыҡ; **О́бская губа́** Обь ҡултығы

ГУБА́СТЫЙ, -ая, -ое *разг.* ҡалын (турһыҡ) иренле

ГУБЕРНА́ТОР *м* губернатор (**1.** *Рәсәйҙә губерна башлығы* **2.** *АҠШ-тың, Латин Америкаһының ҡайһы бер илдәрендә юғары вазифалы кеше* **3.** *ҡайһы бер колонияларҙа юғары вазифалы кеше*)

ГУБЕРНА́ТОРСКИЙ, -ая, -ое губернатор ...ы; **губерна́торская до́лжность** губернатор вазифаһы ♦ **положе́ние ху́же губерна́торского** *шутл.* эштәр шәптән түгел, хәл бик мөшкөл

ГУБЕРНА́ТОРСТВО *с* губернаторлыҡ, губернатор вазифаһы

ГУБЕ́РНИЯ *ж*; *ист.* губерна (*XVIII б. башлап Рәсәйҙә административ-территориаль берәмек*); **Оренбу́ргская губе́рния** Ырымбур губернаһы ♦ **пошла́ писа́ть губе́рния** *шутл.* ығы-зығы башланды

ГУБЕ́РНСКИЙ, -ая, -ое губерна ...ы; **губе́рнское правле́ние** губерна идараһы

ГУБИ́ТЕЛЬ *м* и **ГУБИ́ТЕЛЬНИЦА** *ж* харап (һәләк) итеүсе

ГУБИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое һәләкәтле, һәләкәткә килтерә торған, харап иткес, емергес, зарарлы, зарар килтерә торған; **губи́тельное влия́ние** һәләкәткә килтерә торған йоғонто; **губи́тельный для здоро́вья кли́мат** сәләмәтлеккә зарарлы климат

ГУБИ́ТЬ *несов.* **1.** *кого-что*; *прям.*, *перен.* һәләк (харап, әрәм) итеү; **за́морозки гу́бят посе́вы** ҡырау сәсеүлектәрҙе һәләк итә; **губи́ть лес** урманды һәләк итеү; **губи́ть вре́мя** ваҡытты әрәм итеү; **губи́ть де́ньги** аҡсаны әрәм итеү **2.** юғалтыу, үлтереү, бөтөрөү, юҡҡа сығарыу, әрәм итеү; **губи́ть здоро́вье** сәләмәтлекте юғалтыу; **губи́ть челове́ка** кешене әрәм итеү

ГУБИ́ТЬСЯ *несов. страд. от* **губи́ть**

ГУ́БКА I *ж*; *уменьш.-ласк. от* **губа́** I 1

ГУ́БКА II *ж* болот, губка (**1.** *диңгеҙҙә йәшәгән күп күҙәнәкле хайуандарҙың түбән тибы* **2.** *шул хайуандарҙың ҡауы, һөлдәһе*; *йыуыныу өсөн ҡулланылған һәм резинанан, поролондан уларҙың ҡауына оҡшатып яһалған күҙәнәкле, һығылмалы нәмә*); **мы́ться гу́бкой** губка менән йыуыныу

ГУБНО́Й, -ая, -ое ирен ...ы; **губны́е мы́шцы** ирен мускулдары; **губна́я пома́да** ирен (иннеге) помадаһы; **губны́е согла́сные** *лингв.* ирен тартынҡылары

ГУБОШЛЁП *м*; *прост.* **1.** һалпы ирен, шалпыҡ ауыҙ **2.** *бран.* асыҡ ауыҙ, йыбытҡы

ГУ́БЧАТЫЙ, -ая, -ое ваҡ-ваҡ (күҙ-күҙ) тишекле, көпшәк; **гу́бчатая рези́на** көпшәк резина

ГУВЕРНА́НТКА *ж* гувернантка (*өйҙә балаларға тәрбиә биреүсе һәм уҡытыусы*)

ГУВЕРНЁР *м* гувернёр

ГУГЕНО́ТЫ *мн.* (*ед.* **гугено́т** *м* и **гугено́тка** *ж*); *уст.* гугеноттар (*сиркәү һәм хөкүмәт тарафынан эҙәрләнгән XVI—XVIII бб. француз протестанттары*)

ГУГУ́: ни гугу́ *в знач. сказ.*: 1) өндәшмәй, тын да сығармай; 2) (*приказание или просьба молчать*) өндәшмә, тыныңды ла сығарма, ләммим, ауыҙыңды ла асма

ГУДЕ́НИЕ *с см.* **гуде́ть**; **гуде́ние проводо́в** сымдар геүләүе

ГУДЕ́ТЬ *несов.* **1.** геүләү, геүелдәү, жыуылдау, ҡысҡыртыу (*машинаға, гудокка һ.б. ҡарата*); **ве́тер гуди́т** ел геүелдәй; **гудо́к гуди́т** гудок ҡысҡырта **2.** *безл.* зыңлау, геүләү, сеңләү, шаулау; **в уша́х гуди́т** ҡолаҡ зыңлай; **в голове́ гуди́т** баш шаулай

ГУДО́К *м* гудок; **гудо́к парохо́да** пароход гудогы; **дать гудо́к** гудок биреү

ГУДРО́Н *м* гудрон (*нефть ҡыуғандан ҡала торған ыҫмала кеүек ҡуйы ҡара матдә — юл төҙөү өсөн, түбә ябыуына ҡойоу өсөн ҡулланыла*)

ГУДРОНИ́РОВАТЬ *сов.*, *несов.* *что* гудронлау; **гудрони́ровать шоссе́** шоссены гудронлау

ГУДРОНИ́РОВАТЬСЯ *несов. страд. от* **гудрони́ровать**

ГУДРО́ННЫЙ, -ая, -ое **1.** гудрон ...ы; **гудро́нная смесь** гудрон ҡатышмаһы **2.** гудронлы; **гудро́нное шоссе́** гудронлы шоссе

ГУЖ *м* ҡолаҡбау, ҡамыт бауы

ГУЖЕВО́Й, -ая, -ое **1.** ҡолаҡбау ...ы; **гужево́й реме́нь** ҡолаҡбау ҡайышы **2.** егеүле; **гужево́й тра́нспорт** егеүле транспорт

ГУЖО́М *нареч.* ылаулап, ылау менән; **вози́ть това́ры гужо́м** тауарҙы ылау менән ташыу

ГУЛ *м* шау, геү, гөрөлдәү; **гул мо́ря** диңгеҙ шауы

ГУ́ЛКИЙ, -ая, -ое яңғыраулы, яңғырап (шаңғырап) торған; **гу́лкий звук** яңғыраулы тауыш; **гу́лкие сво́ды** яңғырап торған (*бейек*) көмбәҙҙәр

ГУЛЬБА́ *ж*; *прост.* типтереү (*эскеле күңел асыш*)

ГУ́ЛЬДЕН *м* гульден (*Нидерланды аҡса берәмеге*)

ГУЛЯ́КА *м* и *ж*; *разг.* типтереүсе, типтерергә яратыусы, йөрөмтәл

ГУЛЯ́НКА *ж*; *прост.* күңел асыу мәжлесе

ГУЛЯ́НЬЕ *с* **1.** *см.* **гуля́ть** 1; **2.** (*массовое празднество*) күмәк күңел асыу; **сего́дня состои́тся гуля́нье** бөгөн күмәк күңел асыу була

ГУЛЯ́ТЬ *несов.* **1.** (*совершать прогулку*) йөрөү; **гуля́ть в саду́** баҡсала йөрөү **2.** *разг.* (*иметь выходной*) буш тороу, ял итеү; **гуля́ть два дня** ике көн ял итеү **3.** *прост.* күңел асыу, типтереү, әйттереү; **гуля́ть на сва́дьбе** туйҙа типтереү **4.** *с кем*; *прост.* йөрөү, йөрөшөү (*ир-ат менән ҡатын-ҡыҙға ҡарата*)

ГУЛЯ́Ш *м*; *кул.* гуляш (*ашамлыҡ*); **гото́вить гуля́ш** гуляш әҙерләү

ГУМАНИ́ЗМ *м* **1.** гуманизм (*Яңырыу осоронда кешеләрҙе, уларҙың фекерен феодализм һәм католицизм бығауынан азат итеүгә йүнәлдерелгән прогрессив хәрәкәт*) **2.** (*любовь к людям*) гуманизм, кешелеклек

ГУМАНИ́СТ *м* **1.** *ист.* гуманист (*гуманизм вәкиле*) **2.** гуманист, кешелекле кеше

ГУМАНИСТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое **1.** гуманизм ...ы; **гуманисти́ческие иде́и** гуманизм идеялары **2.** гуманистик; **гуманисти́ческое отноше́ние к лю́дям** кешеләргә гуманистик мөнәсәбәт

ГУМАНИТА́РНЫЙ, -ая, -ое гуманитар, ижтимағи; **гуманита́рные нау́ки** гуманитар фәндәр (*философия*, *тарих*, *филология һ.б.*)

ГУМА́ННОСТЬ *ж* гуманлылыҡ, кешелеклек; **прояви́ть гума́нность** кешелеклек күрһәтеү

ГУМА́ННЫЙ, -ая, -ое гуманлы, кешелекле; **гума́нный челове́к** кешелекле кеше

ГУМНО́ *с* ырҙын, ырҙын табағы

ГУ́МУС *м*; *спец.* серемтә

ГУ́ННЫ *мн.* (*ед.* **гунн** *м*) һундар (*Урал тирәһендә II—IV бб. күсмә һәм урындағы ҡәбиләләрҙән ойошҡан күсмә халыҡ*)

ГУ́РИЯ *ж*; *миф.* хур ҡыҙы; **краси́вая как гу́рия** хур ҡыҙы кеүек матур

ГУРМА́Н *м* гурман, ашамһаҡ, тәмлетамаҡ (*кеше*)

ГУРМА́НСТВО *с* гурманлыҡ (*тәмле*, *татлы ашамлыҡтарға әүәҫлек*)

ГУРТ *м* көтөү, мал көтөүе; **гурт молодняка́** йәш мал көтөүе

ГУРТОВО́Й, -ая, -ое көтөү ...ы; **гуртово́й бригади́р** көтөү бригадиры

ГУРТОВЩИ́К *м* көтөү ҡыуыусы

ГУРТО́М *нареч.*; *разг.* **1.** көтөүе менән, тулайым; **покупа́ть гурто́м** көтөүе менән һатып алыу **2.** йыйнаулашып, барыһы бергә

ГУРЬБА́ *ж*; *разг.* **1.** төркөм, көтөү (*кешеләргә ҡарата*) **2.** *в знач. нареч.* **гурьбо́й** йыйнаулашып, бергәләшеп; **идти́ гурьбо́й** йыйнаулашып барыу

ГУСА́К *м* ата ҡаҙ

ГУСА́Р *м* гусар (*революцияға тиклем Рәсәй армияһында һәм ҡайһы бер сит ил ғәскәрендә: венгр өлгөһөндәге форма кейгән кавалерия һалдаты*)

ГУСА́РСКИЙ, -ая, -ое гусар(ҙар) ...ы; **гуса́рский полк** гусарҙар полкы

ГУ́СЕНИЦА *ж* **1.** *зоол.* ҡарышлауыҡ (*күбәләк ҡорто*); **мохна́тая гу́сеница** йөнлө ҡарышлауыҡ **2.** тәгәрмәс (таҫмаһы) сылбыры (*тракторҙа, танкыла һ.б.*); **гу́сеницы тра́ктора** тракторҙың тәгәрмәс сылбыры

ГУ́СЕНИЧНЫЙ, -ая, -ое сылбырлы тәгәрмәсле; **гу́сеничный тра́ктор** сылбырлы тәгәрмәсле трактор

ГУСЁНОК *м* ҡаҙ бәпкәһе (себеше)

ГУСИ́НЫЙ, -ая, -ое ҡаҙ ...ы; **гуси́ное перо́** ҡаҙ ҡауырһыны; **гуси́ное яйцо́** ҡаҙ йомортҡаһы ♦ **гуси́ная ко́жа** ҡаҙ тәне (*өшөүҙән һ.б. тәндә барлыҡҡа килгән бөрсөктәр*); **гуси́ные ла́пки** күҙ төбөндәге йыйырсыҡтар

ГУ́СЛИ *мн.*; *муз.* көснә (*ике ҡул менән уйнай торған бороңғо ҡыллы музыка ҡоралы*)

ГУСЛЯ́Р *м* көснәсе, көснәлә уйнаусы

ГУСТЕ́ТЬ *несов.* **1.** ҡуйырыу; **ка́ша густе́ет** бутҡа ҡуйыра; **тума́н густе́ет** томан ҡуйыра **2.** ҡуйыланыу, ҡалынайыу, ҡуйылана (ҡалыная) барыу; **лес густе́ет** урман ҡалыная бара

ГУ́СТО 1. *нареч.* ҡуйы, ҡуйы булып; **трава́ растёт гу́сто** үлән ҡуйы булып үҫә **2.** *нареч.* (*не жидко*) ҡаты, ҡаты итеп; **гу́сто замеси́ть те́сто** ҡамырҙы ҡаты баҫыу **3.** *в знач. сказ., безл.*; *разг.* (*много*) мул, күп; **не гу́сто** мул түгел

ГУСТО́Й, -ая, -ое ҡуйы, ҡалын; **густы́е во́лосы** ҡалын (ҡуйы) сәс; **густо́й лес** ҡалын (ҡуйы) урман; **густа́я ка́ша** ҡуйы бутҡа; **густа́я смета́на** ҡуйы ҡаймаҡ; **густо́й цвет** ҡуйы төҫ; **густы́е облака́** ҡуйы болоттар; **густо́й дым** ҡуйы төтөн; **густо́й го́лос** ҡалын тауыш

ГУСТОЛИ́СТВЕННЫЙ, -ая, -ое ҡуйы япраҡлы; **густоли́ственная берёза** ҡуйы япраҡлы ҡайын

ГУСТОЛИ́СТЫЙ, -ая, -ое *см.* **густоли́ственный**

ГУСТОНАСЕЛЁННЫЙ, -ая, -ое күп халыҡлы, халыҡ тығыҙ ултырған; **густонаселённая о́бласть** халыҡ тығыҙ ултырған өлкә

ГУСТОПСО́ВЫЙ, -ая, -ое (*о борзых собаках*) муйыны ҡуйы йөнлө

ГУСТОТА́ *ж* ҡуйылыҡ, ҡалынлыҡ; **густота́ воло́с** сәстең ҡалынлығы (ҡуйылығы); **густота́ молока́** һөттөң ҡуйылығы; **густота́ ле́са** урмандың ҡалынлығы (ҡуйылығы)

ГУСЫ́НЯ *ж* инә ҡаҙ

ГУСЬ *м* ҡаҙ ♦ **гусь ла́пчатый** йылмаяҡ, йышылған кеше; **как с гу́ся вода́** *кому* ҡолағына ла элмәй, иҫе лә китмәй

ГУСЬКО́М *нареч.* бер-бер артлы теҙелешеп, аллы-артлы, эйәртенешеп

ГУСЯ́ТИНА *ж* ҡаҙ ите

ГУСЯ́ТНИК *м* **1.** ҡаҙҙар өсөн оя **2.** ҡарсыға

ГУСЯ́ТНИЦА *ж* **1.** ҡаҙ ҡараусы **2.** (*посуда*) оҙонса тәрән тимер һауыт (*ҡаҙҙы, өйрәкте тотош бешереү өсөн*)

ГУТАЛИ́Н *м* гуталин (*күн аяҡ кейемен таҙарта торған май*)

ГУТТАПЕ́РЧА *ж* гуттаперча (*ҡайһы бер үҫемлектең ҡатҡан һутынан алына торған каучук кеүек һығылмалы матдә*)

ГУТТАПЕ́РЧЕВЫЙ, -ая, -ое **1.** гуттаперча ...ы **2.** гуттаперча, гуттаперчанан яһалған; **гуттапе́рчевая игру́шка** гуттаперча уйынсыҡ

ГУ́ЩА *ж* **1.** ултырма, төпрә, ҡуйырыҡ, ҡуйы; **кофе́йная гу́ща** ҡәһүә ҡуйырығы **2.** (*чаща, дебри*) шырлыҡ; **гу́ща ле́са** урман шырлығы **3.** урта, эс; **в гу́ще толпы́** халыҡ төркөмө уртаһында; **в гу́ще собы́тий** ваҡиғалар эсендә ♦ **гада́ть на кофе́йной гу́ще** *см.* **гада́ть**

ГЯУ́Р *м*; *презр.* кафыр (*мосолмандарҙың башҡа диндәгеләрҙе атауы*)

Д

ДА I *частица* **1.** (*при ответе для выражения согласия*) эйе, шулай; **все собрали́сь? — Да** бөтәһе лә йыйылдымы? — Эйе; **да, э́то ве́рно** эйе, был дөрөҫ

2. (*в вопр. предложении для побуждения собеседника к ответу*) -мы/-ме (ни), шулаймы ни, улаймы ни, эйеме; **он верну́лся, да?** ул ҡайттымы ни?; **ты э́того челове́ка хорошо́ зна́ешь, да?** һин был кешене яҡшы беләһең, шулаймы?

3. (*при неожиданном воспоминании о чём-л.*; *в значении "кстати", "вот ещё"*) әйткәндәй, эй; **да, ещё одна́ но́вость** әйткәндәй, тағы бер яңылыҡ; **да, совсе́м забы́л** эй, бөтөнләй онотҡанмын

4. (*при выражении недоверия, возражения в значении “как бы не так”*) эйе шул, -мағайы/-мәгәйе; **я тебе́ другу́ю кни́гу подарю́.— Да, пода́ришь ты!** мин һиңә икенсе китап бүләк итермен. — Эйе шул, бирерһең һин!

5. (*при призыве, пожелании*) -һын/-һен; **да здра́вствует дру́жба наро́дов!** йәшәһен халыҡтар дуҫлығы!

6. (*для выражения требования, приказания, настойчивой просьбы*) -һын/-һен, әйҙә (инде), -сы/-се, инде, әле; **да оберни́тесь вы** әйләнегеҙ әле; **да вы сади́тесь!** ултырһағыҙсы!, ултырығыҙ әле! ♦ **ай да** бына исмаһам; **вот э́то да!** китсе!, бына һиңә (кәрәк булһа)!; **ну да!**: 1) әлбиттә, һис шикһеҙ; **вы придёте? — Ну да!** һеҙ киләһегеҙме? — Әлбиттә!; 2) китсе! булмаҫ!; **он перее́хал в дере́вню. — Ну да!** ул ауылға күсеп киткән. — Китсе! Булмаҫ!

ДА II *союз* **1.** *соед.* (*для соединения однородных членов предложения и предложений; соответствует союзу “и”*) һәм, да/дә; **оте́ц да я** атай ҙа мин; **в лесу́ лишь берёза да оси́на** урманда тик ҡайын да уҫаҡ

2. *присоед.* (*для присоединения предложений или членов предложения, дополняющих высказанное*) өҫтәүенә, шуның өҫтөнә, тағы ла, етмәһә, етмәһә тағы; **сего́дня хо́лодно, да ещё дождь со сне́гом идёт** бөгөн көн һыуыҡ, өҫтәүенә ҡар ҡатыш ямғыр яуа

3. *противит.* (*для присоединения предложений или членов предложений со значением противопоставления; соответствует союзу “но”*) әммә, ләкин, да/дә; **знал, да не сказа́л** белһә лә әйтмәгән; **ма́ленький, да уда́ленький** бәләкәй генә булһа ла булдыҡлы, үҙенә күрә түгел ♦ **да и** (*при усилении соед. союза*) да/дә; **пойду́ да и вы́скажу** барам да әйтеп һалам; **да и то́лько** (*при усилении действия*) -да/-дә; **пла́чет да и то́лько**! илай ҙа илай!; **нет-нет да и** бер булмаһа — бер, әллә ниҙә бер, юҡ-юҡ та, һирәкмирәк булһа ла, юҡ тигәндә

ДАВА́ТЬ *несов.* **1.** *см.* **дать 2.** *повел.* **дава́й(те)** *разг.* әйҙә, әйҙәгеҙ, йәгеҙ, йә әле; **дава́йте споём** әйҙәгеҙ, йырлап алайыҡ **3.** *повел.* **дава́й**; *разг.* (*с неопр. формой глагола несов. вида; обозначает начало энергичного действия*) әйҙә -ырға/-ергә, тотондо, башланы; **а она́ дава́й бе́гать** ә ул йүгереп китмәһенме, ә ул әйҙә йүгерергә тотондо ♦ **дава́й бог но́ги** ҡойроҡто һыртҡа һалыу, үксә күтәреү; **дава́ть во́лю рука́м** ҡул күтәреү; **не дава́ть прохо́да (прохо́ду)** *кому* юлына арҡыры төшөү, эҙәрләү

ДАВА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **да́ться 2.** *страд. от* **дава́ть**

ДА́ВЕЧА *нареч.*; *прост.* бая, баяғы; **да́веча он звони́л** бая ул шылтыратты

ДА́ВЕШНИЙ, -яя, -ее *прост.* баяғы, әлеге; **да́вешний разгово́р** баяғы һөйләшеү

ДАВИ́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое баҫа, баҫтыра (иҙә) торған; **дави́льный аппара́т** иҙә торған аппарат

ДАВИ́ТЬ *несов.* **1.** *на кого-что; прям., перен.* (*налегать тяжестью, оказывать нажим*) баҫыу, баҫым яһау; **снег да́вит на кры́шу** ҡар ҡыйыҡты баҫа; **тоска́ да́вит се́рдце** йөрәкте һағыш баҫа **2.** *что* (*жать, выжимать*) һығыу, иҙеү; **дави́ть виногра́д** виноград һығыу **3.** *когочто; прям., перен.* (*стискивать, сжимать*) ҡыҫыу; **сапо́г да́вит но́гу** итек аяҡты ҡыҫа; **дави́ть инициати́ву** инициативаны ҡыҫыу **4.** *кого; разг.* (*удавить*) быуыу, быуып үлтереү; **хорёк да́вит дома́шних птиц** көҙән йорт ҡоштарын быуа **5.** *что безл.* (*о чувстве боли*) ҡыҫыу, ҡыҫылыу; **мне да́вит грудь** күкрәгем ҡыҫыла **6.** *кого-что* (*топтать, убивать*) тапау, һытып (тапап) үлтереү; **дави́ть гу́сениц** ҡарышлауыҡтарҙы тапап үлтереү

ДАВИ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *чем* тамаҡҡа тороу, төйөлөү, ҡарлығыу, сәсәү; **дави́ться ко́стью** тамаҡҡа һөйәк тороу **2.** *от чего* быуылыу; **дави́ться от сме́ха** быуылып көлөү **3.** *прост.* ҡыҫылыу; **дави́ться в авто́бусе** автобуста ҡыҫылыу

ДА́ВКА *ж; разг.* ҡыҫылыш, этеш-төртөш; **да́вка у ка́ссы** касса янында этеш-төртөш

ДАВЛЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **дави́ть** 1—3, 5; **2.** баҫым; **атмосфе́рное давле́ние** атмосфера баҫымы **3.** *перен.* баҫым, ҡыҫым, иҙеү; **ока́зывать давле́ние** *на кого-л. кемгәлер* баҫым яһау ♦ **под давле́нием** *кого-чего кемдеңдер* баҫымы арҡаһында (аҫтында); **кровяно́е давле́ние** ҡан баҫымы

ДА́ВЛЕННЫЙ, -ая, -ое *прич. от* **дави́ть**

ДА́ВЛЕНЫЙ, -ая, -ое иҙелгән, һытылған, йәнселгән; **да́вленые помидо́ры** иҙелгән помидорҙар; **да́вленые я́йца** һытылған йомортҡалар

ДА́ВНИЙ, -яя, -ее **1.** күптәнге, әллә ҡасанғы; **да́вний слу́чай** күптәнге ваҡиға **2.** элекке, боронғо, күтәнге, иҫке; **в да́вние времена́** элекке ваҡытта; **да́вний друг** күптәнге дуҫ, иҫке дуҫ

ДАВНИ́ШНИЙ, -яя, -ее *разг. см.* **да́вний**

ДАВНО́ *нареч.* **1.** әллә ҡасан, күптән; **я давно́ верну́лся** мин әллә ҡасан ҡайттым **2.** күптән, күптәнән, күптән (күптәнән) бирле, әллә ҡасан(дан бирле); **я его́ давно́ не ви́дел** мин уны күптәнән күргәнем юҡ ♦ **давно́ бы так** күптән шулай кәрәк ине

ДАВНОПРОШЕ́ДШИЙ, -ая, -ее күптән үтеп киткән, күптән булған, әллә ҡасанғы, әллә ҡасан булып үткән ♦ **давнопроше́дшее вре́мя** *грам.* күптән үткән заман

ДА́ВНОСТЬ *ж* **1.** күптән (булғанлыҡ) булыу, күптәнгелек; **да́вность собы́тия** ваҡиғаның күптән булыуы **2.** *юр.* ваҡыт һуҙымы, ҡуйылған ваҡыт; **исково́я да́вность** юллау ваҡыты үтеү, юллау өсөн ҡуйылған ваҡыт ♦ **за да́вностью лет** ваҡыты уҙып, күп йылдар үтеү сәбәпле; **без сро́ка да́вности** күпме ваҡыт үтеүгә ҡарамаҫтан

9 зак. 2.0084.05

ДАВНЫ́М-ДАВНО́ *нареч.*; *разг.* әллә ҡасан, борон заман, хан заманынан

ДАГЕСТА́НСКИЙ, -ая, -ое дағстан, Дағстан ...ы; **дагеста́нские языки́** Дағстан халыҡтарының телдәре

ДАГЕСТА́НЦЫ *мн.* дағстанлылар, Дағстан халҡы // *ед.* **дагеста́нец** *м* Дағстан ир-аты; **дагеста́нка** *ж* Дағстан ҡатын-ҡыҙы

ДА́ЖЕ *частица* **1.** (*для выделения и усиления слова или словосочетания, к которому относится*) хатта ... да/дә; **да́же я могу́ подня́ть** хатта мин дә күтәрә алам **2.** *в знач. союза* (*присоединяет члены предложения или предложения, обозначающие результат напряжённого действия или показатель высокой степени чего-л.*) хатта; **бы́ло о́чень тепло́, да́же жа́рко** ныҡ йылы, хатта эҫе ине

ДАКТИЛОСКОПИ́Я и **ДАКТИЛОСКО́ПИЯ** *ж* дактилоскопия (*криминалистика ғилеменең енәйәтсенең шәхесен билдәләү маҡсатында бармаҡ битендәге һыҙаларҙы өйрәнеү бүлеге*)

ДА́КТИЛЬ *м*; *лит.* дактиль (*силлабо-тоник шиғырҙа баҫымы беренсе ижеккә төшә торған өс ижекле стопа*)

ДАЛА́Й-ЛА́МА *м* далай-лама (*Тибетта иң юғары дин һәм хөкүмәт башлығы*)

ДА́ЛЕЕ *нареч. см.* **да́льше** 2, 3; **да́лее перейдём к разбо́ру ра́зных вопро́сов** артабан төрлө мәсьәләләрҙе тикшереүгә күсербеҙ ♦ **и так да́лее (и т.д.)** һәм башҡалар (һ.б.), һәм башҡа шуның кеүектәр (шундайҙар), һәм шулай уҡ; **не да́лее как**; **не да́лее чем**: 1) да/дә, ары (артыҡ) түгел; әле... ғына/генә; **не да́лее как вчера́** әле кисә генә; 2) да/дә ҡалмай (һуҙлатмай); **не да́лее как за́втра** иртәгәнән дә ҡалмай

ДАЛЁКИЙ, -ая, -ое **1.** (*находящийся на большом расстоянии*) алыҫ, йыраҡ, ары, алыҫтағы, йыраҡтағы, алыҫта (йыраҡта) торған (ятҡан); **далёкий го́род** алыҫта ятҡан ҡала; **далёкие стра́ны** алыҫ илдәр **2.** (*отдалённый во времени*) әллә ҡасанғы, бик боронғо, алыҫта (йыраҡта, артта) ҡалған; **далёкое про́шлое** әллә ҡасанғы (күптән үткән) заман; **далёкие го́ды** йыраҡта ҡалған йылдар **3.** *перен.* ят, сит; **он показа́лся далёким и непоня́тным** ул миңә ят һәм аңлайышһыҙ булып күренде **4.** *перен.*, *разг.* (*только с отрицанием*) башлы, аҡыллы; **не о́чень далёкий челове́к** бик үк аҡыллы кеше түгел

ДАЛЕКО́ и **ДАЛЁКО 1.** *нареч.*; *прям.*, *перен.* алыҫ, йыраҡ; **е́хать нам бы́ло ещё далеко́** беҙгә барырға әле йыраҡ ине; **де́тство оста́лось далеко́** бала саҡ алыҫта ҡалды **2.** *в знач. сказ.* оҙаҡ, алыҫ; **до рассве́та ещё далеко́** таң атырға оҙаҡ әле **3.** *кому-чему, до кого-чего в знач. сказ.*, *безл.* -рға/-ргә алыҫ, йыраҡ; **до него́ мне далеко́** уға етергә миңә алыҫ әле ♦ **далеко́ за** күптән уҙып киткән; **ему́ далеко́ за со́рок** ул күптән ҡырҡты уҙған; **уже́ далеко́ за́ полночь** төн уртаһы күптән үтеп киткән; **далеко́ зайти́** тәрәнгә китеү, ҡатмарлашыу; **де́ло зашло́ далеко́** эш бик тәрәнгә китте; **далеко́ не** бер ҙә, һис тә, бик үк, ул хәтле; **он далеко́ не глуп** ул бер ҙә аҡылһыҙ түгел; **далеко́ не уе́дешь (не уйдёшь)** *с чем, на чём* алыҫ (әллә ҡайҙа) китеп булмай, әллә ни ҡылып булмай; **далеко́ пойти́** юғары күтәрелеү, уңыштар яулау (*эштә, тормошта*)

ДАЛЬ *ж* **1.** (*далеко видимое расстояние*) алыҫлыҡ, йыраҡлыҡ, офоҡ; **да́льние да́ли** алыҫтағы офоҡтар **2.** *с указ.* и *опред. мест.*; *разг.* алыҫ ер; **в таку́ю даль е́хать** шундай алыҫ ергә барырға

ДАЛЬНЕ́ЙШИЙ, -ая, -ее артабанғы, алдағы, киләсәкке, киләсәктәге, бынан ары (һуң); **дальне́йший разгово́р бесполе́зен** артабанғы һөйләшеү файҙаһыҙ ♦ **в дальне́йшем**: 1) артабан, киләсәктә, алда, алдағы көндә; 2) түбәндә, бынан һуң

ДА́ЛЬНИЙ, -яя, -ее **1.** алыҫ, йыраҡ, алыҫтағы, йыраҡтағы; **да́льнее расстоя́ние** алыҫ ара; **капита́н да́льнего пла́вания** алыҫҡа йөҙә торған карап капитаны; **авиа́ция да́льнего де́йствия** алыҫ араға оса торған авиация **2.** (*о родственных отношениях*) алыҫ ҡәрҙәшлек, ете быуын; **да́льний ро́дственник** алыҫ ҡәрҙәш, алыҫ туған ♦ **без да́льних слов (разгово́ров)** күпкә һуҙмай, күп һөйләп тормай, уратып-сурытып тормай

ДАЛЬНОБО́ЙНЫЙ, -ая, -ое *воен.* алыҫҡа (йыраҡҡа) атыусы; **дальнобо́йное ору́дие** алыҫҡа атыусы туп

ДАЛЬНОВИ́ДНОСТЬ *ж* алдан күреүсәнлек (күрә белеү)

ДАЛЬНОВИ́ДНЫЙ, -ая, -ое алдан күреүсән (күрә белеүсе); **дальнови́дный челове́к** алдан күрә белеүсе кеше

ДАЛЬНОЗО́РКИЙ, -ая, -ое үтәғарашлы, яҡындан насар күреүсе, алыҫтан (йыраҡтан) яҡшы күреүсе

ДАЛЬНОЗО́РКОСТЬ *ж* үтәғараш, яҡындан насар күреү, алыҫтан яҡшы күреү

ДАЛЬНОМЕ́Р *м* алыҫлыҡты үлсәгес (*прибор*)

ДА́ЛЬНОСТЬ *ж* алыҫлыҡ, йыраҡлыҡ; **да́льность полёта** осоу алыҫлығы

ДАЛЬТОНИ́ЗМ *м* дальтонизм (*күҙҙең ҡайһы бер төҫтәрҙе айыра алмай торған күреү етешһеҙлеге*)

ДАЛЬТО́НИК *м*; *разг.* дальтоник (*дальтонизм менән ауырыусы*)

ДА́ЛЬШЕ 1. *сравн. ст. от* **далёкий** 1, 2, 4 и **далеко́**; **мы от це́нтра живём да́льше, чем вы** беҙ үҙәктән һеҙгә ҡарағанда алыҫыраҡ торабыҙ **2.** *нареч.* (*затем*) артабан, унан ары, унан (шунан) һуң; **да́льше что бы́ло, не по́мню** унан ары ни булғанын иҫләмәйем **3.** *нареч.* (*продолжая начатое*) артабан, ары, тағы ла; **расска́зывать да́льше** артабан һөйләү ♦ **да́льше — бо́льше** бар-

ған һайын (киҫкенләшеү); **да́льше (е́хать) не́куда** *прост.* берәй нәмәнең сигенә килеп етеү (тәрәлеү), башҡа сара юҡ; **не да́льше как**; **не да́льше чем** ҡасан ғына әле

ДА́МА *ж* **1.** *уст.* ханым, бикә **2.** (*в танце*) дама **3.** *карт.* дама ♦ **да́ма се́рдца** *шутл.* йән һөйгән, һөйгән йәр

ДАМА́ССКИЙ, -ая, -ое димәшке ...ы ♦ **дама́сская сталь** димәшке ҡоросо (*айырым юғары сорт*)

ДА́МБА *ж* дамба (*һыу баҫыуҙан һаҡлау, һыу бүлеү йәки һыу баҫа торған урындарға юл һалыу өсөн һалынған ныгытма*)

ДА́МКА *ж* дамка (*шашка уйынында*)

ДАМО́КЛОВ: дамо́клов меч *книжн.* һәр ваҡыт баш осонда торған ҡурҡыныс, ҡыл өҫтөндә (ҡурҡыныс аҫтында) булыу; **быть под дамо́кловым мечо́м** даими ҡурҡыныс аҫтында булыу

ДА́МСКИЙ, -ая, -ое ҡатын-ҡыҙ ...ы; **да́мское пальто́** ҡатын-ҡыҙ пальтоһы; **да́мский портно́й** ҡатын-ҡыҙ кейеме тегеүсе

ДА́ННИК *м*; *ист.* яһаҡ (һалым) түләүсе

ДА́ННЫЕ *только мн.* **1.** мәғлүмәттәр; **анке́тные да́нные** анкета мәғлүмәттәре; **по непо́лным да́нным** тулы булмаған мәғлүмәттәр буйынса **2.** дәлилдәр, нигеҙҙәр; **нет доста́точных да́нных** етерлек дәлилдәр юҡ **3.** сифат, һәләтлек, мөмкинлек; **артисти́ческие да́нные** артислыҡ һәләтлеге

ДА́ННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **дать 2.** *прил.* нәҡ шул, ошо, хәҙерге, был, әлеге, ошо мәлдә ♦ **да́нная (величина́)** *мат.* билдәле (бирелгән) дәүмәл

ДА́НСИНГ *м* дансинг (*сит илдәрҙә тансалар залы*)

ДАНТИ́СТ *м*; *уст.* дантист, теш врачы (технигы)

ДАНЬ *ж* **1.** *ист.* яһаҡ; **взима́ть дань** яһаҡ алыу **2.** *перен.*, *книжн.* тейешле баһа, хөрмәт, ҡәҙер, ихтирам; **принести́ дань уваже́ния** ихтирам күрһәтеү **3.** *чему*; *перен.* (*уступка*) эйәреү; **дань мо́де** модаға эйәреү ♦ **отдава́ть дань** *кому-чему* байын ҡайтарыу, тейешле баһа биреү

ДАР *м* **1.** бүләк; **принима́ть дар** бүләк ҡабул итеү **2.** һәләт, һәләтлек, оҫталыҡ, талант; **поэти́ческий дар** шиғри һәләт **3.** *мн.* **дары́** байлыҡ(тар); **дары́ приро́ды** тәбиғәт байлыҡтары ♦ **дар сло́ва (ре́чи)** телгә һәләтлек, һөйләү оҫталығы

ДАРВИНИ́ЗМ *м* дарвинизм, Дарвин тәғлимәте

ДАРВИНИ́СТ *м* дарвинсы, Дарвин тәғлимәтен яҡлаусы (таратыусы)

ДАРГИ́НСКИЙ, -ая, -ое дарғын ...ы; **дарги́нский язы́к** дарғын теле

ДАРГИ́НЦЫ *мн.* дарғындар, дарғын халҡы (*Дағстанда йәшәйҙәр*) // *ед.* **дарги́нец** *м* дарғын ир-аты; **дарги́нка** *ж* дарғын ҡатын-ҡыҙы

ДАРЕ́НИЕ *с*; *книжн. см.* **дари́ть**

ДАРЁНЫЙ, -ая, -ое *разг.* бүләк ителгән, бүләккә бирелгән ♦ **дарёному коню́ в зу́бы не смо́трят** биргәндең тышына ҡарамайҙар, бүләктең хаҡын һорамайҙар

ДАРИ́ТЬ *несов.* **1.** *кому-чему, кого-что* бүләк итеү, бүләк итеп биреү, һыйлау; **дари́ть де́вушке цветы́** ҡыҙға сәскә бүләк итеү **2.** *кого, чем*; *перен.* (*удостаивать, награждать*) иғтибар биреү (күрһәтеү, бүлеү); **дари́ть внима́нием** иғтибар күрһәтеү

ДАРМОВО́Й, -ая, -ое *прост.* бушлай, түләүһеҙ, бушҡа килгән; **дармово́й хлеб** буштан килгән икмәк

ДАРМОВЩИ́НА и **ДАРМОВЩИ́НКА: на дармовщи́ну** *прост.* бушлайға, түләүһеҙгә, көс түкмәй

ДАРМОЕ́Д *м*; *разг.* әрәмтамаҡ, кеше елкәһендә йәшәүсе, һоро ҡорт

ДАРМОЕ́ДНИЧАТЬ *несов.*; *разг.* әрәмтамаҡ булыу, кеше елкәһендә йәшәү, эшләмәй ятыу

ДАРМОЕ́ДСТВО *с*; *разг.* әрәмтамаҡлыҡ, кеше елкәһендә йәшәгәнлек

ДАРОВА́НИЕ *с* **1.** *уст. см.* **дарова́ть 2.** һәләт, талант; **литерату́рное дарова́ние** әҙәби һәләт; **приро́дное дарова́ние** тәбиғи һәләт

ДАРОВА́ТЬ *сов.*, *несов. что*; *уст.*, *высок.* бүләк итеү ♦ **дарова́ть жизнь** үлем язаһынан азат итеү, енәйәтен (гәйебен) ғәфү итеү; **дарова́ть свобо́ду** ирек биреү, ирекккә сығарыу

ДАРОВИ́ТОСТЬ *ж* һәләтлелек, талантлылыҡ, зирәклек

ДАРОВИ́ТЫЙ, -ая, -ое һәләтле, талантлы, зирәк; **дарови́тый поэ́т** һәләтле шағир

ДАРОВО́Й, -ая, -ое *разг.* бушлай, түләүһеҙ, бушҡа төшкән (килгән); **дарово́й прое́зд** бушлай йөрөү; **дарово́й хлеб** бушҡа килгән (әҙер) икмәк

ДА́РОМ *нареч.* **1.** буш, бушлай, бушҡа, түләүһеҙ; **получи́ть да́ром** бушҡа алыу **2.** *разг.* осһоҙ, арзан; **купи́ть да́ром** арзан алыу **3.** әрәмгә, тиккә, юҡҡа, бушҡа (ғына), файҙаһыҙға; **потеря́ть вре́мя да́ром** ваҡытты әрәмгә үткәреү ♦ **да́ром не пройдёт (не обойдётся)** *что, кому* буш ҡына үтмәҫ, былай ғына ҡалмаҫ (*аҙағы насар булыр*); **да́ром что** *в знач. уступ. союза* булһа ла, булыуға ҡарамаҫтан; **да́ром что сла́бая же́нщина** сибек кенә (хәлһеҙ) ҡатын булыуына ҡарамаҫтан

ДА́РСТВЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** *уст.* бүләккә бирелгән, бүләк ителгән; **да́рственные ве́щи** бүләк ителгән нәмәләр **2.** бүләк ...ы, бүләк итеү ...ы; **да́рственная за́пись** бүләк яҙыуы **3.** *в знач. сущ.* **да́рственная** *ж*; *юр.* мөлкәтте бүләк итеү ҡағыҙы

ДА́ТА *ж* дата (*билдәле бер көн*); **истори́ческие да́ты** тарихи даталар

ДА́ТЕЛЬНЫЙ: да́тельный паде́ж *грам.* төбәү килеш

ДАТИ́РОВАНИЕ *с см.* **дати́ровать**

ДАТИ́РОВАННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **дати́ровать 2.** *прил.* даталанған, көнө билдәләнгән; **дати́рованная ру́копись** даталанған ҡулъяҙма

ДАТИ́РОВАТЬ *сов., несов. что* даталау, дата ҡуйыу, датаһын билдәләү (күрһәтеү); **дати́ровать заявле́ние** ғаризаға дата ҡуйыу

ДАТИ́РОВАТЬСЯ *несов.* даталаныу, -ға/-гә ҡарай, менән билдәләнеү; **па́мятник дати́руется деся́тым ве́ком** ҡомартҡы унынсы быуатҡа ҡарай

ДА́ТСКИЙ, -ая, -ое дат ...ы, Дания ...ы; **да́тский язы́к** дат теле

ДАТЧА́НЕ *мн.* даттар, дат халҡы // *ед.* **датча́нин** *м* дат ир-аты; **датча́нка** *ж* дат ҡатын-ҡыҙы

ДА́ТЧИК *м*; *тех.* датчик (*механизмдың эшен тикшерә торған прибор*)

ДАТЬ *сов.* **1.** *кого-что* биреү, биреп тороу; **дать кни́гу почита́ть** китапты уҡырға биреп тороу; **за э́ту вещь ты ско́лько дал?** был нәмә өсөн һин күпме бирҙең?; **дать о́рден посме́ртно** орденды үлгәндән һуң биреү; **дать взаймы́** бурысҡа биреү **2.** *что* (*устроить, организовать*) ойоштороу; **дать обе́д в честь юбиля́ра** юбиляр хөрмәтенә мәжлес ойоштороу **3.** *кого-что* (*предоставить*) биреү; **дать кварти́ру** фатир биреү; **дать зе́млю аренда́торам** ҡуртымсыларға ер биреү **4.** *разг.* (*определить возраст*) биреү; **ему́ нельзя́ дать бо́льше сорока́ лет** уға ҡырҡ йәштән дә артыҡ биреп булмай **5.** *что* (*поручить*) биреү, ҡушыу; **дать тру́дное зада́ние** ауыр эш биреү **6.** *что* (*показать*) биреү, күрһәтеү; **дать интере́сный конце́рт** ҡыҙыҡлы концерт биреү **7.** *что* (*принести как результат*) биреү, килтереү; **дать дохо́д** килем (уңыш) биреү; **дать хоро́ший урожа́й** яҡшы уңыш биреү **7.** *что* (*произвести, сделать*) биреү; **дать залп** залп биреү; **дать сигна́л** сигнал биреү **9.** (*о появлении чего-л. в чём-л.*) барлыҡҡа килеү, хасил булыу, -ланыу/-ләнеү; **дать оса́док** төбөнә ултырыу, һарҡынды барлыҡҡа килеү; **дать тре́щину** ярыҡ барлыҡҡа килеү, ек хасил булыу; **дать течь** һыу аға башлау; **дать осе́чку** атылмау, сағылмау **10.** *с неопр.* (*позволить*) ирек (мөмкинлек) биреү, рөхсәт итеү; **дать во́лю чу́вствам** тойғоларға ирек биреү; **не дать спать** йоҡларға ирек бирмәү; **дать вы́сказаться** һөйләргә рөхсәт итеү **11.** *повел.* (*в знач. побудит. частицы*) ҡайҙа, ҡана; **дай отдохну́** ҡана, ял итеп алайым әле; **дай я сам пойду́** ҡана, үҙем барайым әле ♦ **дать во́лю рука́м** ҡулды оҙайтыу, ҡулсырланыу; **дать доро́гу** *кому* юл күрһәтеү, тормош юлына сығарыу; **дать жизнь** йән биреү, бала тыуҙырыу; **дать за́навес** шаршау төшөрөү; **дать знать** белгертеү, хәбәр итеү; **дать кля́тву** ант итеү; **дать ма́ху**: 1) һынатыу; 2) бирешеү; **дать нача́ло** *чему* башлап ебәреү, башланғысы булыу; **дать поня́ть** аңғартыу, һиҙҙереү; **дать свет** яҡтылыҡ (ут) биреү, яҡтыртыу; **дать себе́ труд** тырышып ҡарау, үҙеңде ышандырыу; **дать сло́во**: 1) *кому* берәйһенә һөйләргә һүҙ биреү; 2) вәғәҙә (һүҙ) биреү; **дать стрекача́ (тя́гу)** табан ялтыратыу, шылыу; **дать уро́к** *кому* һабаҡ (кәрәген) биреү, арт һабағын уҡытыу; **дать шпо́ры** ҡабаландырыу, тиҙләтеү; **как пить дать** һис һүҙһеҙ, һис шикһеҙ; **не дать в оби́ду** арҡалау, яҡлашыу; **ни дать ни взять** тап (тас), һуйып ҡаплаған; **он тебе́ даст!** (*угроза*) ул һинең кәрәгеңде бирер!; **я тебе́ дам!** кәрәгеңде бирермен!

ДА́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* **1.** бирелеү, тотолоу; **он не да́лся врагу́** ул дошманға бирелмәне **2.** *перен.* (*поддаться*) тотторо у, бирешеү, алдатыу; **не да́ться обма́ну** алдыҡҡа бирелмәү; алданмау, үҙеңде алдатмау **3.** *кому* (*легко усвоиться*) анһат үҙләштереү, еңел бирелеү; **матема́тика дала́сь ему́ легко́** уға математика еңел бирелде **4.** *кому только прош. вр.*; *неодобр.* ни кәрәге булыу; **дала́сь тебе́ э́та ку́кла!** ни кәрәге булды һиңә был ҡурсаҡтың! ♦ **ди́ву да́ться** ғәжәп итеү, иҫ китеү

ДА́ЧА I *ж* **1.** *см.* **дать** 1—9; **да́ча показа́ний** *юр.* мәғлүмәттәр биреү, һөйләп биреү **2.** (*порция*) бирем, биреү, бер тапҡыр бирерлек; **овса́ оста́лось на две да́чи** ике бирем (бирерлек) һоло ҡалды

ДА́ЧА II *ж* дача, кирәк (*ҡаланан ситтә һалынған йорт, баҡса йорто*); **жить на да́че** дачала йәшәү

ДА́ЧА III *ж* дача (*урман янындағы ер бүлеме*)

ДА́ЧА IV *ж*; *ист.* дайса, дача (*революцияға тиклем Рәсәйҙә башҡорт ҡәбилә-ырыуҙарының аҫаба ер биләмәләре*); **башки́рские да́чи** башҡорт аҫаба дайсалары

ДА́ЧНИК *м* и **ДА́ЧНИЦА** *ж* дачала тороусы, дачаға йөрөүсе

ДА́ЧНЫЙ, -ая, -ое дача ...ы; **да́чный уча́сток** дача ере

ДВА *м* и *с* (две *ж*) *числ.* **1.** ике; **два ма́льчика** ике малай; **две де́вочки** ике ҡыҙыҡай **2.** (*оценка*) икеле, ике билдәһе ♦ **в два счёта** *прост.* бик тиҙ, “һә” тигәнсе; **в двух слова́х** бер-ике һүҙ менән, ҡыҫҡа ғына итеп; **в двух шага́х** бик яҡын, яп-яҡын, ике аҙымда ғына; **два сапога́ па́ра** икеһе бер иш, пар килгәндәр

ДВАДЦАТИЛЕ́ТИЕ *с* **1.** (*срок*) егерме йыл **2.** (*годовщина*) егерме йыллыҡ, егерме йыл тулыу; **двадцатиле́тие институ́та** институттың егерме йыллығы

ДВАДЦАТИЛЕ́ТНИЙ, -яя, -ее **1.** егерме йыллыҡ, егерме йыл барған (һуҙылған); **двадцатиле́тний стаж** егерме йыллыҡ стаж; **двадцатиле́тняя борьба́** егерме йылға һуҙылған көрәш **2.** (*о возрасте*) егерме йәшлек

ДВАДЦА́ТЫЙ, -ая, -ое *числ.* егерменсе; **двадца́тые го́ды** егерменсе йылдар

ДВА́ДЦАТЬ *числ.* егерме; **два́дцать рубле́й** егерме һум

ДВА́ЖДЫ *нареч.* **1.** ике рәт (мәртәбә, тапҡыр, ҡат); **сказа́ть два́жды** ике мәртәбә әйтеү **2.** (*при умножении*) икең, ике ерҙә; **два́жды два — четы́ре** ике икең дүрт ♦ **как два́жды два (четы́ре)** ап-асыҡ, бик аңлайышлы

ДВЕ *ж числ. см.* **два**

ДВЕНАДЦАТИПЕ́РСТНЫЙ: двенадцатипе́рстная кишка́ *анат.* бөйән (*эсәк*)

ДВЕНА́ДЦАТЫЙ, -ая, -ое *числ.* ун икенсе; **двена́дцатый час** сәғәт ун икенсе

ДВЕНА́ДЦАТЬ *числ.* ун ике; **двена́дцать ученико́в** ун ике уҡыусы

ДВЕ́РКА *ж*; *уменьш. от* **дверь**

ДВЕРНО́Й, -ая, -ое ишек ...ы; **дверно́й képя́к** ишек яңағы

ДВЕ́РЦА *ж* **1.** бәләкәй ишек **2.** ҡапҡас, япма; **печна́я две́рца** мейес ҡапҡасы

ДВЕРЬ *ж* ишек; **двуство́рчатая дверь** ике яҡҡа асмалы ишек; **запере́ть дверь** ишек бикләү; **стоя́ть в дверя́х** ишек төбөндә тороу; **стуча́ть в дверь** ишек шаҡыу ♦ **дверь в дверь** ҡара-ҡаршы, тупһаға-тупһа, ишеккә-ишек (тороу); **день откры́тых двере́й** асыҡ ишектәр көнө; **при закры́тых дверя́х** эше һәм вазифаһы буйынса тейешле кешеләр менән генә (үткәреү); **при откры́тых дверя́х** теләгән бер кешене индереп; **у двере́й** яҡында, эргәлә, ишек төбөндә; **указа́ть на дверь** *кому* ҡыуып сығарыу; **ломи́ться в откры́тую дверь** бәхәсһеҙ нәмәне раҫлап (иҫбатлап) маташыу, асыҡ ишеккә емереп инеү

ДВЕ́СТИ *числ.* ике йөҙ; **две́сти рубле́й** ике йөҙ һум

ДВИ́ГАТЕЛЬ *м* **1.** *тех.* двигатель; **дви́гатель вну́треннего сгора́ния** эске яныулы двигатель; **раке́тный дви́гатель** ракета двигателе **2.** *чего*; *перен.* этәргес, алға әйҙәүсе (этәреүсе, һөрөүсе); **нау́ка — дви́гатель прогре́сса** фән — прогресс этәргесе

ДВИ́ГАТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое хәрәкәт ...ы, хәрәкәтләндереүсе, хәрәкәткә килтереүсе; **дви́гательные не́рвы** *анат.* хәрәкәт нервылары; **дви́гательные си́лы** хәрәкәтләндереүсе көстәр

ДВИ́ГАТЬ *несов.* **1.** *что* (*перемещать*) шылдырыу, шыуҙырыу, ҡуҙғатыу, күсереү; **дви́гать шкаф** шкафты шылдырыу; **дви́гать рука́ми** ҡул менән шылдырыу **2.** *чем* (*шевелить*) ҡыбырлатыу, һелкетеү, ҡыймылдатыу; **дви́гать па́льцами** бармаҡтарҙы ҡыбырлатыу **3.** *кого-что* (*направлять*) алып барыу, ебәреү, йүнәлдереү; **дви́гать войска́ к фро́нту** ғәскәрҙәрҙе фронтҡа йүнәлдереү **4.** *что*; *перен.* (*содействовать развитию*) алға (барыу, ебәреү) һөрөү; **дви́гать нау́ку вперёд** фәнде алға ебәреү **5.** *что* йөрөтөү, ҡуҙғатыу, хәрәкәтләндереү, хәрәкәткә килтереү; **пружи́на дви́гает часово́й механи́зм** сәғәт механизмын пружина хәрәкәтләндерә **6.** *кем-чем* (*побуждать*) рухландырыу, йөрөтөү, ҡуҙғатыу, сәбәп булыу; **и́ми дви́жет чу́вство милосе́рдия** уларҙы шәфҡәтлек тойғоһо йөрөтә

ДВИ́ГАТЬСЯ *несов.* **1.** (*перемещаться*) хәрәкәт итеү, йөрөү, барыу; **стре́лки дви́гаются по цифербла́ту** сәғәт уғы циферблат буйлап йөрөй **2.** (*шевелиться*) ҡыбырлау, ҡуҙғалыу, ҡыймылдау; **не дви́гайся** ҡуҙғалма, ҡыймылдама **3.** *разг.* (*отправляться*) ҡуҙғалыу, сығыу, һелкенеү, сығып китеү; **дви́гаться в путь** юлға сығып китеү **4.** *перен.* күтәрелеү, үҫеү, үрләү; **дви́гаться по слу́жбе** хеҙмәт буйынса күтәрелеү **5.** *страд. от* **дви́гать** 1, 3—5

ДВИЖЕ́НИЕ *с* **1.** *в разн. знач.* хәрәкәт, йөрөш, йөрөү; **движе́ние рук и ног** ҡул-аяҡ хәрәкәте; **враща́тельное движе́ние** *физ.* әйләнмәле хәрәкәт; **равноме́рное движе́ние** бер тигеҙ (бер төрлө) хәрәкәт; **лежа́ть без движе́ния** хәрәкәтһеҙ ятыу; **привести́ в движе́ние** хәрәкәткә килтереү; **движе́ние авто́бусов** автобустар йөрөшө; **пра́вила доро́жного движе́ния** юл хәрәкәте ҡағиҙәләре; **движе́ние сторо́нников ми́ра** тыныслыҡ яҡлылар хәрәкәте; **национа́льно-освободи́тельное движе́ние** милли-азатлыҡ хәрәкәте **2.** барыш, ағыш; **движе́ние собы́тий** ваҡиғалар барышы **3.** үҫеш, үҙгәреш; **движе́ние народонаселе́ния** халыҡ һанының үҙгәреше

ДВИ́ЖИМОСТЬ *ж*; *юр.* күсмә милек; **прода́ть дви́жимость** күсмә милекте һатыу

ДВИ́ЖИМЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **дви́гать** 3, 4; **2.** *прил.* күсерелә торған, күсерелеүсе, күсермәле **3.** *прил.*; *перен.* дәртләнгән, рухланған, дәрт (рух) алған; **дви́жимый чу́вством любви́** мөхәббәт менән рухланған ♦ **дви́жимое иму́щество** *юр.* күсмә милек

ДВИЖО́К *м* движок (**1.** *күсәр хәрәкәтенә әйләнә торған механизм өлөшө* **2.** *һөйл. бәләкәй генә күсмә двигатель* **3.** *һөйл. урамдарҙа ҡар ҡырыу өсөн киң ағас көрәк*)

ДВИ́ЖУЩИЙ, -ая, -ее **1.** *прич. от* **дви́гать 2.** *прил.* (*направляющий*) әйҙәүсе, алға этәреүсе, йүнәлеш биреүсе; **дви́жущие си́лы револю́ции** ихтилалды алға этәреүсе көстәр

ДВИ́НУТЬ *сов.* **1.** *см.* **дви́гать** 1—4; **дви́нуть с мёртвой то́чки** тик торған нөктәнән (хәлдән) ҡуҙғалтыу, хәрәкәткә килтереү **2.** *кого* и *без доп.*; *прост.* (*с силой ударить*) тондороу, һалып осороу, һуғып ебәреү

ДВИ́НУТЬСЯ *сов. см.* **дви́гаться**

ДВО́Е *числ. собир.* **1.** *с сущ. мужского и общего р., имеющими только мн. ч., а также с личн. мест. во мн. ч.* ике, икәү; **дво́е дете́й** ике бала; **дво́е су́ток** ике тәүлек; **дво́е часо́в** ике сәғәт; **нас двои́х** беҙ икәүҙе **2.** *с парными сущ.* ике (пар); **дво́е сапо́г** ике пар итек; **дво́е глаз** ике күҙ ♦ **на свои́х (на) двои́х** *шутл.* пар турыны егеп (*йәйәүләү*)

ДВОЕБО́РЕЦ *м*; *спорт.* ике төр спортсы, икебәйгесе

ДВОЕБО́РЬЕ *с*; *спорт.* ике төр ярыш, икебәйге; **лы́жное двоебо́рье** саңғы буйынса ике төр ярыш, саңғы буйынса икебәйге

ДВОЕВЛА́СТИЕ *с* ике властылыҡ; **установле́ние двоевла́стия** ике властылыҡ урынлашыу

ДВОЕДУ́ШИЕ *с*; *уст.* ике йөҙлөлөк

ДВОЕЖЕ́НЕЦ *м* ике ҡатынлы кеше

ДВОЕЖЁНСТВО *с* ике ҡатын алыу, ике ҡатын менән тороу

ДВОЕТО́ЧИЕ *с* ике нөктә; **поста́вить двоето́чие** ике нөктә ҡуйыу

ДВО́ЕЧНИК *м* и **ДВО́ЕЧНИЦА** *ж*; *разг.* икелегә (икегә) уҡыусы, өлгәшмәүсе

ДВОИ́ТЬСЯ *несов.* **1.** (*раздваиваться*) икегә бүленеү (айырылыу); **доро́га двои́лась** юл икегә айырыла ине **2.** (*видеться удвоенным*) ике (ҡуш) булып күренеү; **двои́ться в глаза́х** *безл.* күҙгә ҡуш булып күренеү

ДВО́ЙКА *ж* **1.** (*цифра*) ике, ике һаны; **написа́ть дво́йку** ике һанын яҙыу **2.** (*оценка*) икеле, икеле билдәһе **3.** *карт.* икелек **4.** ике ишкәкле кәмә

ДВОЙНИ́К *м* **1.** *кого, чей* оҡшаш кеше **2.** *разг.* игеҙәктәрҙең һыңары **3.** ҡуш; **оре́х-двойни́к** ҡуш сәтләүек

ДВОЙНО́Й, -ая, -ое **1.** икеләтә; **двойно́й расхо́д** икеләтә сығым **2.** (*из двух частей*) ике ҡатлы; **двойны́е ра́мы** ике ҡатлы рам; **двойно́е дно** ике ҡат төп **3.** (*двойственный*) ике йөҙлө (төрлө), ике яҡлы; **двойна́я игра́** ике төрлө эш итеү, ике яҡҡа ла ярап эшләү; **вести́ двойну́ю поли́тику** ике яҡлы сәйәсәт алып барыу ♦ **двойна́я бухгалте́рия** иҫәп операцияһын ике төрлө сағылдырған бухгалтерия

ДВО́ЙНЯ *ж* игеҙ, игеҙәк балалар

ДВОЙНЯ́ШКА *ж*; *разг.* **1.** игеҙәктәрҙең һәр береһе **2.** *см.* **двойча́тка**

ДВО́ЙСТВЕННОСТЬ *ж* **1.** (*противоречивость*) ике төрлөлөк, ҡаршылыҡлы булыу, ҡапма-ҡаршылыҡ; **дво́йственность взгля́дов** фекерҙәрҙең ҡапма-ҡаршылығы **2.** (*двуличность*) ике төрлө (яҡлы) булыу, икеләнеү, аумаҡайланыу; **дво́йственность де́йствий** ике төрлө эш итеү (йөрөтөү), аумаҡайланыу

ДВО́ЙСТВЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** (*противоречивый*) ҡаршылыҡлы; **дво́йственные взгля́ды** ҡаршылыҡлы фекерҙәр **2.** (*двуличный*) ике йөҙлө, ике төрлө (яҡлы), икеле-микеле, аумаҡай; **дво́йственная поли́тика** ике яҡлы сәйәсәт

ДВОЙЧА́ТКА *ж*; *разг.* ҡуш (*сәтләүек, тубырсыҡ һ.б.*)

ДВОР I *м* **1.** ишек алды, ихата; **въе́хать во двор** ишек алдына инеү **2.** йорт, хужалыҡ; **село́ в две́сти дворо́в** ике йөҙ хужалыҡтан торған ауыл **3.** ҡура; **колхо́зный двор** колхоз ҡураһы; **ско́тный двор** мал ҡураһы ♦ **гости́ный двор** сауҙа йорто, каруанһарай; **моне́тный двор** аҡса һуғыу йорто; **ко двору́ (быть, прийти́сь)** уңыу, килешеү, тура килеү; **на дворе́** урамда, тышта

ДВОР II *м* һарай, һарай даирәһе; **ца́рский двор** батша һарайы даирәһе; **быть при дворе́** һарай даирәһендә булыу

ДВОРЕ́Ц *м* һарай; **Дворе́ц культу́ры** Мәҙәниәт һарайы; **Дворе́ц съе́здов** Съездар һарайы

ДВОРЕ́ЦКИЙ *м* баш лакей, дворецкий (*байҙар йортонда баш хеҙмәтсе*)

ДВО́РНИК *м* дворник (**1.** *урам һепереүсе* **2.** *автомашиналарҙың алғы быялаһын таҙарта торған ҡулайлама*)

ДВО́РНЯ *ж собир.*; *уст.* баяр йортондағы хеҙмәтселәр

ДВОРНЯ́ГА и **ДВОРНЯ́ЖКА** *ж*; *разг.* йорт эте (*нәҫелһеҙ эт*)

ДВОРО́ВЫЙ, -ая, -ое **1.** йорт ...ы; **дворо́вые постро́йки** йорт ҡаралтылары **2.** *уст.* хеҙмәтсе (*баяр йортонда*); **дворо́вые лю́ди** хеҙмәтсе кешеләр

ДВОРЦО́ВЫЙ, -ая, -ое һарай ...ы; **дворцо́вая пло́щадь** һарай (алды) майҙаны

ДВОРЯНИ́Н *м* и **ДВОРЯ́НКА** *ж* дворян

ДВОРЯ́НСКИЙ, -ая, -ое дворяндар ...ы; **дворя́нское сосло́вие** дворяндар ҡатламы

ДВОРЯ́НСТВО с **1.** (*сословие и звание*) дворянлыҡ **2.** *собир.* дворяндар

ДВОЮ́РОДНЫЙ, -ая, -ое ике туған; **двою́родный брат** (*старший*) ике туған ағай; **двою́родный брат** (*младший*) ике туған эне; **двою́родная сестра́** (*старшая*) ике туған апай; **двою́родная сестра́** (*младшая*) ике туған һеңле

ДВОЯ́КИЙ, -ая, -ое ике төрлө (яҡлы, яҡлап); **двоя́кое значе́ние** ике төрлө мәғәнә; **двоя́кая по́льза** ике яҡлап файҙа

ДВОЯ́КО *нареч.* ике төрлө, ике юл менән; **зада́чу мо́жно реши́ть двоя́ко** мәсьәләне ике төрлө сисеп була; **его́ слова́ мо́жно поня́ть двоя́ко** уның һүҙҙәрен ике төрлө аңларға була

ДВОЯКОВО́ГНУТЫЙ, -ая, -ое ике яғы ла батынҡы (*эскә ҡарай бөгөлгән*); **двояково́гнутое стекло́** ике яғы ла батынҡы быяла

ДВОЯКОВЫ́ПУКЛЫЙ, -ая, -ое ике яғы ҡабарынҡы (*тышҡа ҡабартып бөгөлгән*); **двояковы́пуклая жесть** ике яғы ҡабарынҡы ҡалай

ДВОЯКОДЫ́ШАЩИЕ *мн.*; *зоол.* ике төрлө һулаусылар (*айғолаҡ һәм үпкә менән тын алыусы балыҡтар төрө*)

ДВУ... и **ДВУХ...** *урыҫ телендәге ҡушма һүҙҙәрҙең "ике" мәғәнәһен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.*, **двуго́рбый** ике үркәсле

ДВУБО́РТНЫЙ, -ая, -ое ике яҡ ҡаптырмалы; **двубо́ртное пальто́** ике яҡ ҡаптырмалы пальто

ДВУГЛА́ВЫЙ, -ая, -ое ике башлы ♦ **двугла́вая мы́шца** *анат. см.* **би́цепс**; **двугла́вый орёл** сәмреғош (*Рәсәй гербындағы символ*)

ДВУГО́РБЫЙ, -ая, -ое ике үркәсле, ҡапсаҡ; **двуго́рбый верблю́д** ике үркәсле дөйә

ДВУГРА́ННЫЙ, -ая, -ое ике (яҡлы) ҡырлы; **двугра́нный у́гол** ике ҡырлы мөйөш

ДВУГРИ́ВЕННЫЙ *м*; *разг.* егерме тин(лек), егерме тинлек аҡса

ДВУДО́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** ике өлөшлө, ике өлөштән торған; **двудо́льные расте́ния** ике өлөшлө үҫемлектәр **2.** *в знач. сущ.* **двудо́льные** *мн.*; *бот.* ике өлөшлөләр (*орлоҡ төрө*)

ДВУДО́МНЫЙ -ая, -ое *бот.* ике өйлө; **двудо́мные расте́ния** ике өйлө үҫемлектәр (*инәлек һәм аталыҡ сәскәләре айырым үҫемлектә урынлашҡан, мәҫ., һырғанаҡ*)

ДВУЖИ́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое *прост.* әрһеҙ, ныҡ, сыҙам; **двужи́льный челове́к** сыҙам (ныҡ) кеше

ДВУЗНА́ЧНЫЙ, -ая, -ое **1.** ике урынлы; **двузна́чное число́** ике урынлы һан **2.** ике мәғәнәле; **двузна́чное сло́во** ике мәғәнәле һүҙ

ДВУКО́ЛКА *ж* ҡуян арба, ике тәгәрмәсле арба

ДВУКРА́ТНЫЙ, -ая, -ое икеләтә, ике ҡат (тапҡыр); **двукра́тный чемпио́н** ике тапҡыр чемпион; **взыска́ть штраф в двукра́тном разме́ре** штрафты икеләтә күләмдә түләтеү

ДВУКРЫ́ЛЫЙ, -ая, -ое **1.** ике (ҡуш) ҡанатлы; **двукры́лый аэропла́н** ике ҡанатлы аэроплан; **двукры́лое насеко́мое** ҡуш ҡанатлы бөжәк **2.** *в знач. сущ.* **двукры́лые** *мн.*; *зоол.* ҡуш ҡанатлылар (*себен, серәкәй, күгәүен һ.б.*)

ДВУЛЕ́ТНИЙ, -яя, -ее *бот.* ике йыллыҡ; **двуле́тние расте́ния** ике йыллыҡ үҫемлектәр (*кәбеҫтә, кишер*)

ДВУЛИ́КИЙ, -ая, -ое *книжн. см.* **двули́чный** ♦ **двули́кий Я́нус** ике йөҙлө кеше (*ике йөҙө ике яҡҡа ҡаратып эшләнгән Боронғо Рим аллаһы Янус һүрәтенән*)

ДВУЛИ́ЧИЕ *с* и **ДВУЛИ́ЧНОСТЬ** *ж* ике йөҙлөлөк, монафиҡлыҡ

ДВУЛИ́ЧНЫЙ, -ая, -ое ике йөҙлө, монафиҡ; **быть двули́чным** ике йөҙлө булыу

ДВУНО́ГИЙ, -ая, -ое ике аяҡлы

ДВУО́КИСЬ *ж*; *хим.* двуокись (*икеләтә әсемә*); **двуо́кись азо́та** азоттың двуокисы

ДВУПА́ЛЫЙ, -ая, -ое ике бармаҡлы

ДВУПЛА́ННЫЙ, -ая, -ое ике планда урынлашҡан, ике планда күрһәтелә торған; **двупла́нное изображе́ние** ике планда күрһәтелә торған һүрәт

ДВУПО́ЛЫЙ, -ая, -ое **1.** *биол.* ике енесле, ҡыҙтәкә, хөнәсә **2.** *бот.* ике енесле (*аталыҡ һәм инәлек сәскәләре бергә булған үҫемлек*)

ДВУПО́ЛЬЕ *с*; *с.-х.* ике баҫыулы сәсеү әйләнеше

ДВУПО́ЛЬНЫЙ и **ДВУХПО́ЛЬНЫЙ,** -ая, -ое *с.-х.* ике баҫыулы; **двупо́льный севооборо́т** ике баҫыулы сәсеү әйләнеше

ДВУРУ́ЧНЫЙ, -ая, -ое ике тотҡалы; **двуру́чная пила́** ике тотҡалы бысҡы, арҡыры бысҡы

ДВУРУ́ШНИК *м* ике йөҙлө кеше

ДВУРУ́ШНИЧАТЬ *несов.* ике йөҙләнеү, иблисләнеү

ДВУРУ́ШНИЧЕСКИЙ, -ая, -ое ике йөҙлө

ДВУРУ́ШНИЧЕСТВО *с* ике йөҙлөлөк

ДВУСКА́ТНЫЙ и **ДВУХСКА́ТНЫЙ,** -ая, -ое ике яҡлы, ике яҡлап ябылған; **двуска́тная кры́ша** ике яҡлы ҡыйыҡ

ДВУСЛО́ЖНЫЙ и **ДВУХСЛО́ЖНЫЙ,** -ая, -ое *лингв.* ике ижекле; **двусло́жное сло́во** ике ижекле һүҙ

ДВУСМЫ́СЛЕННОСТЬ *ж* ике мәғәнәлелек (төрлөлөк), икеле булыу; **двусмы́сленность сужде́ния** фекерҙең ике төрлөлөгө

ДВУСМЫ́СЛЕННЫЙ, -ая, -ое ике мәғәнәле; **двусмы́сленный отве́т** ике мәғәнәле яуап

ДВУСМЫ́СЛИЦА *ж* ике (төрлө) мәғәнәлелек

ДВУСПА́ЛЬНЫЙ и **ДВУХСПА́ЛЬНЫЙ,** -ая, -ое ике кешелек, ике кеше йоҡлай торған; **двуспа́льная крова́ть** ике кешелек карауат

ДВУСТВО́ЛКА и **ДВУХСТВО́ЛКА** *ж* ҡушкөбәк, ҡушкөбәкле мылтыҡ

ДВУСТВО́ЛЬНЫЙ и **ДВУХСТВО́ЛЬНЫЙ,** -ая, -ое ҡушкөбәкле, ике көбәкле

ДВУСТВО́РЧАТЫЙ, -ая, -ое ҡуш ҡапҡаслы, ике (йәпле) ҡапҡаслы, ике яҡҡа асмалы; **двуство́рчатая дверь** ике яҡҡа асмалы ишек; **двуство́рчатое окно́** ике яҡҡа асмалы тәҙрә

ДВУСТИ́ШИЕ *с*; *лит.* (*стихотворение*) ике юллыҡ шиғыр; (*строфа*) шиғырҙың ике юллыҡ өлөшө

ДВУСТОРО́ННИЙ и **ДВУХСТОРО́ННИЙ,** -яя, -ее **1.** ике яҡлы; **двусторо́ннее движе́ние** ике яҡлы хәрәкәт; **двусторо́нний драп** ике яҡлы драп **2.** ике яҡлы, һәр ике яҡ өсөн мәжбүри; **двусторо́ннее соглаше́ние** ике яҡлы килешеү; **двусторо́нние конта́кты** ике яҡлы бәйләнештәр

ДВУХ... *см.* **дву...**

ДВУХВО́СТКИ *мн.*; *зоол.* айырығойроҡ, асалы ҡойроҡ

ДВУХГОДИ́ЧНЫЙ, -ая, -ое ике йыллыҡ; **двухгоди́чный курс** ике йыллыҡ курс

ДВУХГОДОВА́ЛЫЙ, -ая, -ое ике йәшлек; **двухгодова́лый ребёнок** ике йәшлек бала; **двухгодова́лая овца́** тешәү (шешәк) һарыҡ

ДВУХДНЕ́ВНЫЙ, -ая, -ое ике көнлөк; **двухдне́вный перехо́д** ике көнлөк юл; **в двухдне́вный срок** ике көн эсендә

ДВУХДОРО́ЖЕЧНЫЙ, -ая, -ое ике юллы, ике һыҙыҡлы

ДВУХКВАРТИ́РНЫЙ, -ая, -ое ике фатирлы; **двухкварти́рный дом** ике фатирлы йорт

ДВУХКО́МНАТНЫЙ, -ая, -ое ике бүлмәле; **двухко́мнатная кварти́ра** ике бүлмәле фатир

ДВУХКОЛЁСНЫЙ, -ая, -ое ике тәгәрмәсле; **двухколёсный тра́ктор** ике тәгәрмәсле трактор

ДВУХЛЕ́ТИЕ *с* ике йыл (йыллыҡ); **двухле́тие совме́стной жи́зни** бергә тороуҙың ике йыллығы

ДВУХЛЕ́ТНИЙ, -яя, -ее **1.** (*о сроке*) ике йыллыҡ **2.** (*о возрасте*) ике (йәштәге) йәшлек (*бала*); шешәк, тешәү (*мал*); **двухле́тний гусь** шешәк ҡаҙ; **двухле́тняя коза́ (овца́)** тешәү кәзә (һарыҡ)

ДВУХМЕ́СТНЫЙ, -ая, -ое ике урынлы, ике кешелек; **двухме́стный но́мер** ике урынлы номер (*ҡунаҡханала*)

ДВУХМЕ́СЯЧНЫЙ, -ая, -ое ике айлыҡ; **двухме́сячный ребёнок** ике айлыҡ бала

ДВУХМОТО́РНЫЙ, -ая, -ое ике моторлы; **двухмото́рная ло́дка** ике моторлы кәмә

ДВУХНЕДЕ́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** ике аҙналыҡ; **двухнеде́льный о́тпуск** ике аҙналыҡ ял **2.** (*о периодике*) ике аҙнаға бер сыға торған, ике аҙналыҡ; **двухнеде́льный журна́л** ике аҙнаға бер сыға торған журнал

ДВУХПАЛА́ТНЫЙ, -ая, -ое ике палаталы; **двухпала́тный парла́мент** ике палаталы парламент

ДВУХПАРТИ́ЙНЫЙ, -ая, -ое ике фирҡәле; **двухпарти́йная систе́ма** ике фирҡәле система

ДВУХПРОГРА́ММНЫЙ, -ая, -ое ике программалы; **двухпрогра́ммное радиовеща́ние** ике программалы радиотапшырыу

ДВУХРА́ЗОВЫЙ, -ая, -ое ике тапҡыр, ике тапҡыр эшләнә торған; **двухра́зовое пита́ние** ике тапҡыр туҡланыу (режимы)

ДВУХРЯ́ДКА *ж*; *разг.* ике рәт клавишлы (телле) гармун

ДВУХРЯ́ДНЫЙ, -ая, -ое ике рәтле; **двухря́дная гармо́нь** *см.* **двухря́дка**

ДВУХСВЕ́ТНЫЙ и **ДВУСВЕ́ТНЫЙ,** -ая, -ое ике ҡат тәҙрәле, аҫлы-өҫлө тәҙрәле; **двухсве́тный зал** аҫлы-өҫлө тәҙрәле зал

ДВУХСОТЛЕ́ТИЕ *с* **1.** (*срок*) ике йөҙ йыл **2.** (*годовщина*) ике йөҙ йыллыҡ; **двухсотле́тие го́рода** ҡаланың ике йөҙ йыллығы

ДВУХСО́ТЫЙ, -ая, -ое *числ.* ике йөҙөнсө; **двухсо́тый киломе́тр** ике йөҙөнсө километр

ДВУХТА́КТНЫЙ, -ая, -ое *тех.*, *муз.* ике тактлы; **двухта́ктный мото́р** ике тактлы мотор; **двухта́ктная па́уза** ике тактлы пауза

ДВУХТО́МНИК *м*; *разг.* ике томлыҡ; **двухто́мник сочине́ний Пу́шкина** Пушкиндың ике томлыҡ әҫәрҙәре

ДВУХТО́МНЫЙ, -ая, -ое ике томлы; **двухто́мная энциклопе́дия** ике томлы энциклопедия

ДВУХТЫ́СЯЧНЫЙ, -ая, -ое *числ.* **1.** ике меңенсе; **двухты́сячный год** ике меңенсе йыл **2.** ике меңдән торған; **двухты́сячный отря́д** ике мең кешелек отряд **3.** *разг.* (*стоимость*) ике меңлек; **двухты́сячный ковёр** ике меңлек келәм

ДВУХФА́ЗОВЫЙ и **ДВУХФА́ЗНЫЙ,** -ая, -ое *эл.* ике фазалы

ДВУХЦВЕ́ТНЫЙ, -ая, -ое ике төҫлө (*буяулы*), ике төҫтән торған

ДВУХЧАСОВО́Й, -ая, -ое **1.** ике сәғәтлек; **двухчасово́е выступле́ние** ике сәғәтлек сығыш **2.** икелә, сәғәт икелә килә (китә) торған; **двухчасово́й по́езд** сәғәт икелә килә торған поезд

ДВУХЭТА́ЖНЫЙ, -ая, -ое ике ҡатлы, аҫлы-өҫлө; **двухэта́жный дом** ике ҡатлы йорт

ДВУЧЛЕ́Н *м*; *мат.* ике быуын, бином

ДВУЯЗЫ́ЧИЕ *с* **1.** ике теллелек; **распростране́ние двуязы́чия** ике теллелектең киң таралыуы **2.** ике телле булыу, ике телде белеү, ике теллелек

ДВУЯЗЫ́ЧНЫЙ, -ая, -ое **1.** ике телле, ике телде белгән; **двуязы́чное населе́ние** ике телде белгән халыҡ **2.** ике телле, ике телдә төҙөлгән; **двуязы́чный слова́рь** ике телле һүҙлек

ДЕБАРКА́ДЕР и **ДЕБАРКАДЕ́Р** *м*; *уст.* дебаркадер (*тимер юл станцияһындағы платформа йәки пароход пристанендә юлсыларҙы ултыртыу урыны*)

ДЕБАТИ́РОВАТЬ *несов. что* и *без доп.* бәхәс алып барыу, фекер алышыу, тикшереү; **дебати́ровать вопро́с** мәсьәлә буйынса фекер алышыу

ДЕБА́ТЫ *только мн.* фекер алышыуҙар, бәхәстәр; **горя́чие деба́ты** ҡыҙыу бәхәстәр

ДЕБЕ́ЛЫЙ, -ая, -ое йыуан, һимеҙ, таҙа; **дебе́лая же́нщина** йыуан (таҙа) ҡатын

ДЕ́БЕТ *м*; *бухг.* дебет (*керем-сығым кенәгәһендә керем, аласаҡ һәм бурыстар яҙыла торған бүлек*)

ДЕБИ́Т *м*; *спец.* дебит (*билдәле бер ваҡыт эсендә сығанаҡтан килә торған газ, нефть, һыу һ.б. миҡдары*)

ДЕБИТО́Р *м*; *бухг.* дебитор (*бурыслы кеше йәки учреждение*)

ДЕБО́Ш *м* янъял, ғауға, талаш-һуғыш; **устро́ить дебо́ш** янъял сығарыу

ДЕБОШИ́Р *м* янъялсы, ғауға (тауыш) ҡуптарыусы

ДЕБОШИ́РИТЬ *несов.* янъял сығарыу, ғауға (тауыш) ҡуптарыу

ДЕБОШИ́РСТВО *с* янъял сығарыу, ғауға (тауыш) ҡуптарыу

ДЕ́БРИ *только мн.* **1.** (*непроходимый лес*) шырлыҡ **2.** (*глухое место*) төпкөл, ҡараңғы урын **3.** *чего*, *какие*; *перен.* төпкөлдәр, буталсыҡтар, башватҡыс; **де́бри матема́тики** математиканың буталсыҡтары

ДЕБЮ́Т *м* дебют (**1.** *артистың беренсе рәсми сығышы йәки яҙыусының беренсе әҫәрен сығарыуы* **2.** *шахмат йәки шашка уйынында: беренсе йөрөү, йөрөй башлау, уйын башлау*)

ДЕБЮТА́НТ *м* и **ДЕБЮТА́НТКА** *ж* дебютант (*тәү башлап сығыш яһаусы, мәҫ., сәхнәлә, кинола, спортта*)

ДЕБЮТИ́РОВАТЬ *сов.*, *несов.* тәү башлап сығыш яһау

ДЕ́ВА *ж* **1.** *трад.-поэт.* ҡыҙ **2.** *астр.* Ҡыҙ (*йондоҙлоҡ*) ♦ **ста́рая де́ва** ултырған ҡыҙ, кейәүгә сыҡмаған ҡыҙ

ДЕВАЛЬВА́ЦИЯ *ж* **1.** девальвация (*бәһәһы төшкән аҡсаны әйләнештән алып һәм тоторoҡло кредит билеттарына алмаштырыу йәки ҡулланыуҙағы аҡсаның рәсми курсын төшөрөү юлы менән үткәрелә торған аҡса реформаһы*) **2.** *чего*; *перен.* бәһәһын юғалтыу, ҡиммәтен төшөрөү, осһоҙландырыу; **девальва́ция дипло́мов** дипломдарҙың бәһәһын төшөрөү

ДЕВА́ТЬ *несов. см.* **деть**

ДЕВА́ТЬСЯ *несов. см.* **де́ться**

ДЕ́ВЕРЬ *м* **1.** (*старший брат мужа*) ҡайнаға **2.** (*младший брат мужа*) ҡәйнеш

ДЕВИА́ЦИЯ *м*; *спец.* девиация (*компас уғының, бик ҙур тимер массаһы йоғонтоһо арҡаһында, меридиан һыҙығынан тайпылыуы*)

ДЕВИ́З *м* девиз (**1.** *үҙеңде тотоуҙа, эштә төп идеяны, маҡсатты сағылдырған өндәмә* **2.** *конкурсҡа ебәрелгән әҫәрҙәрҙә авторҙың исем, фамилияһын алмаштырған йәшерен билдә-һүҙ* **3.** *гербтарға яҙылған оран, саҡырыу һүҙе*)

ДЕ́ВИЦА и *трад.-поэт.* **ДЕВИ́ЦА** *ж*; *уст. см.* **де́вушка** ♦ **кра́сная де́вица**: 1) (*о красивой молодой девушке*) йәш һылыу ҡыҙ (һылыуҡай) 2) (*о робком, скромном, застенчивом молодом человеке*) ҡыҙҙар кеүек (һымаҡ), ҡыҙыҡай (*баҫалҡы, оялсан егет тураһында*)

ДЕВИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое *см.* **де́вичий**

ДЕВИ́ЧЕСТВО *с* ҡыҙ ваҡыт (саҡ)

ДЕ́ВИЧИЙ и **ДЕВИ́ЧИЙ,** -ья, -ье ҡыҙ ...ы, ҡыҙҙар ...ы; **де́вичья красота́** ҡыҙ(ҙар) һылыулығы ♦ **деви́чья па́мять** *шутл.* ҡыҙҙар хәтере (*тиҙ онотоусан кеше тураһында*)

ДЕВИ́ЧНИК *м* **1.** ҡыҙҙы оҙатыу кисәһе (*урыҫ халыҡ туй йолаһы буйынса ҡыҙҙың әхирәттәре менән туй алдынан үткәрелгән хушлашыу кисәһе*) **2.** ҡыҙҙар аулағы

ДЕ́ВИЧЬЯ *ж*; *уст.* ҡыҙҙар бүлмәһе (*байҙар йортонда хеҙмәтсе ҡыҙҙар йәшәй торған бүлмә*)

ДЕВО́Н *м*; *геол.* девон (*ер тарихында палеозой эраһының өсөнсө дәүере*)

ДЕВО́НСКИЙ, -ая, -ое *геол.* девон ...ы; **дево́нская нефть** девон нефте; **дево́нские отложе́ния** девон ятҡылыҡтары

ДЕ́ВОЧКА *ж* ҡыҙ, ҡыҙ бала, ҡыҙыҡай

ДЕ́ВСТВЕННИК *м* ғиффәтле (саф) егет; **де́вственница** *ж* ғиффәтле (саф) ҡыҙ

ДЕ́ВСТВЕННОСТЬ *ж* **1.** ғиффәтлелек, сафлыҡ; **де́вственность по́мыслов** уйҙарҙың сафлығы **2.** кеше ҡулы теймәгәнлек, кеше аяғы баҫмағанлыҡ; **де́вственность приро́ды** тәбиғәттең кеше аяғы баҫмағанлығы

ДЕ́ВСТВЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** (*целомудренный*) ғиффәтле, саф; **де́вственный ю́ноша** ғиффәтле (йәш) егет **2.** *перен.* тәбиғи хәлендә, кеше (ҡулы-аяғы) теймәгән, баҫмаған; **де́вственный лес** кеше аяғы баҫмаған, кеше ҡулы теймәгән урман ♦ **де́вственная плева́** *анат.* ҡыҙлыҡ пәрҙәһе

ДЕ́ВУШКА *ж* **1.** ҡыҙ, еткән ҡыҙ; **краси́вая де́вушка** матур ҡыҙ **2.** (*форма обращения к молодым женщинам*) туташ

ДЕВЧА́ЧИЙ, -ья, -ье *разг.* ҡыҙҙар ...ы; **девча́чьи мане́ры** ҡыҙҙар ҡыланышы

ДЕВЧО́НКА *ж*; *разг.*, *уничиж.* ҡыҙыҡай, ҡыҙ остоғо

ДЕВЧО́НОЧИЙ, -ья, -ье *разг. см.* **девча́чий**

ДЕВЯНО́СТО *числ.* туҡһан; **девяно́сто лет** туҡһан йәш

ДЕВЯНОСТОЛЕ́ТИЕ *с* **1.** (*срок*) туҡһан йыл **2.** (*годовщина*) туҡһан йыллыҡ

ДЕВЯНОСТОЛЕ́ТНИЙ, -яя, -ее **1.** (*о сроке*) туҡһан йыллыҡ ...ы; **девяностоле́тний юбиле́й** туҡһан йыллыҡ юбилей **2.** (*о возрасте*) туҡһан йәшлек

ДЕВЯНО́СТЫЙ, -ая, -ое *числ.* туҡһанынсы; **девяно́стые го́ды** туҡһанынсы йылдар

ДЕВЯСИ́Л *м* андыҙ (*дарыу үләне*)

ДЕ́ВЯТЕРО *числ. собир.* туғыҙ; **де́вятеро сынове́й** туғыҙ ул (малай)

ДЕВЯТИКЛА́ССНИК *м* и **ДЕВЯТИКЛА́ССНИЦА** *ж* туғыҙынсы синыф уҡыусыһы, туғыҙынсы синыфта уҡыусы

ДЕВЯТИТЫ́СЯЧНЫЙ, -ая, -ое *числ.* туғыҙ меңенсе

ДЕВЯТИЧАСОВО́Й, -ая, -ое **1.** (*продолжающийся девять часов*) туғыҙ сәғәтлек; **девятичасова́я програ́мма** туғыҙ сәғәтлек программа **2.** сәғәт туғыҙҙа килә (китә) торған; **девятичасово́й по́езд** сәғәт туғыҙҙа килә торған поезд

ДЕВЯ́ТКА *ж* **1.** (*цифра*) туғыҙлыҡ, туғыҙлы һан **2.** *карт.* туғыҙлы кәрт **3.** *разг.* туғыҙынсы, туғыҙынсы номер (*трамвай, троллейбус һ.б.*)

ДЕВЯТНА́ДЦАТЫЙ, -ая, -ое *числ.* ун туғыҙынсы

ДЕВЯТНА́ДЦАТЬ *числ.* ун туғыҙ; **девятна́дцать рубле́й** ун туғыҙ һум

ДЕВЯ́ТЫЙ, -ая, -ое *числ.* туғыҙынсы; **девя́тый час** сәғәт туғыҙынсы

ДЕ́ВЯТЬ *числ.* туғыҙ; **де́вять челове́к** туғыҙ кеше

ДЕВЯТЬСО́Т *числ.* туғыҙ йөҙ; **девятьсо́т киломе́тров** туғыҙ йөҙ километр

ДЕ́ВЯТЬЮ *нареч.* туғыҙың, туғыҙ ерҙә; **де́вятью де́вять — во́семьдесят оди́н** туғыҙ туғыҙың һикһән бер

ДЕГАЗА́ТОР *м* дегазатор (**1.** *дегазация яһау аппараты* **2.** *дегазация яһаусы*)

ДЕГАЗАЦИО́ННЫЙ, -ая, -ое дегазация ...ы; **дегазацио́нный прибо́р** дегазация приборы

ДЕГАЗА́ЦИЯ *ж* дегазация (*ағыуланған урынды, нәмәләрҙе зарарһыҙландырыу, ағыуҙан таҙартыу*); **проводи́ть дегаза́цию** дегазация үткәреү

ДЕГАЗИ́РОВАТЬ *сов.*, *несов. что* ағыуһыҙландырыу, дегазациялау; **дегази́ровать зда́ние** бинаны дегазациялау

ДЕГЕНЕРА́Т *м* дегенерат (*физик йәки психик яҡтан зәғиф кеше*)

ДЕГЕНЕРАТИ́ВНЫЙ, -ая, -ое дегенератив, зәғиф, бөтөүгә юл тотҡан; **дегенерати́вные измене́ния** дегенератив үҙгәрештәр

ДЕГЕНЕРА́ЦИЯ *ж*; *книжн.* дегенерация (*организмда биологик һәм психик билдәләрҙең зәғифләнә барыуы, тоҡом боҙолоуы*)

ДЁГОТЬ *м* дегет; **древе́сный дёготь** ағас дегете; **смоляно́й дёготь** сайыр дегете; **гнать дёготь** дегет ҡыуыу ♦ **ло́жка дёгтя в бо́чке мёда** бер ҡалаҡ дегет бер мискә балды боҙор

ДЕГРАДА́ЦИЯ *ж* деградация (*артҡа китеү, үҫеш кимәле түбәнәйә барыу*)

ДЕГРАДИ́РОВАТЬ *сов.*, *несов.* деградацияға бирелеү

ДЕГТЯ́РНЫЙ, -ая, -ое **1.** дегет ...ы; **дегтя́рный за́пах** дегет еҫе **2.** дегетле, дегет ҡушылған; **дегтя́рное мы́ло** дегетле һабын

ДЕГТЯ́РНЯ *ж* дегет баҙы (*дегет ҡайнатыу урыны*)

ДЕГУСТА́ТОР *м* дегустатор (*аҙыҡтың, эсемлектәрҙең тәмен татып, уларҙың сифатын билдәләүсе кеше*)

ДЕГУСТА́ЦИЯ *ж* дегустация

ДЕГУСТИ́РОВАТЬ *сов.*, *несов. что* дегустация яһау (*дегустация үткәреү*)

ДЕД *м* **1.** (*отец отца или матери*) олатай; (*отец отца*) ҡартатай **2.** *разг.* (*старик — при обращении*) бабай, ҡарт ♦ **де́ды и пра́деды** ата-бабалар, атай-олатайҙар

ДЕДЕРО́Н *м* дедерон (*синтетик туҡыма*); **чулки́ из дедеро́на** дедерон ойоҡ

ДЕД МОРО́З *м* Ҡыш бабай; **пода́рок Де́да Моро́за** Ҡыш бабай бүләге

ДЕДУ́КЦИЯ *ж*; *лог.* дедукция (*дөйөмдән конкретҡа күсеп фекер йөрөтөү ысулы*)

ДЕ́ДУШКА *м* **1.** *см.* **дед** 1; **2.** (*форма обращения*) олатай, бабай

ДЕЕПРИЧА́СТИЕ *с*; *грам.* хәл ҡылым; **обособле́ние дееприча́стий** хәл ҡылымдарҙың айырымланыуы

ДЕЕПРИЧА́СТНЫЙ, -ая, -ое *грам.* хәл ҡылым ...ы; **дееприча́стный оборо́т** хәл ҡылым әйтеме

ДЕЕСПОСО́БНОСТЬ *ж* **1.** *книжн.* эшкә яраҡлылыҡ (сапсанлыҡ), һәләтлелек **2.** *юр.* юридик хоҡуҡлылыҡ, хоҡуҡҡа һәләтлелек

ДЕЕСПОСО́БНЫЙ, -ая, -ое **1.** *книжн.* эшкә яраҡлы, һәләтле; **дееспосо́бный органи́зм** эшкә яраҡлы организм **2.** *юр.* юридик хоҡуҡлы, хоҡуҡҡа һәләтле; **дееспосо́бный граждани́н** юридик хоҡуҡлы гражданин

ДЕЖУ́РИТЬ *несов.* дежур (итеү) булыу, дежурҙа тороу

ДЕЖУ́РНЫЙ, -ая, -ое **1.** дежур, дежур итеүсе, дежурҙа тороусы; **дежу́рный врач** дежур врач **2.** *в знач. сущ.* **дежу́рный** *м* и **дежу́рная** *ж* дежур, нәүбәтсе ♦ **дежу́рное блю́до** әҙер аш (*ресторанда, ашханала һәр саҡ ҡулланыла торған әҙер аш*); **дежу́рный магази́н** дежур магазин

ДЕЖУ́РСТВО *с* дежурлыҡ, дежур эше, нәүбәт; **установи́ть дежу́рство** дежурлыҡ индереү, нәүбәт булдырыу

ДЕЗАВУИ́РОВАТЬ *сов.*, *несов. кого-что*; *офиц.-дел.* риза (булмауҙы) түгеллекте белдереү (иғлан итеү), хоҡуғын юҡҡа сығарыу; **дезавуи́ровать своего́ представи́теля** үҙ вәкиленДең эшмәкәрлегенән риза булмауҙы белдереү

ДЕЗЕРТИ́Р *м* дезертир, ҡасҡын; **лови́ть дезерти́ров** дезертирҙарҙы тотоу

ДЕЗЕРТИ́РОВАТЬ *сов.*, *несов.* дезертирлыҡ итеү, ҡасып йөрөү; **дезерти́ровать со слу́жбы** хеҙмәттән ҡасып йөрөү

ДЕЗЕРТИ́РСТВО *с* дезертирлыҡ, ҡасҡынлыҡ

ДЕЗИНСЕ́КЦИЯ *ж* дезинсекция (*зарарлы бөжәктәрҙе ағыулап ҡырыу*)

ДЕЗИНФЕКЦИО́ННЫЙ, -ая, -ое дезинфекция ...ы; **дезинфекцио́нная ка́мера** дезинфекция камераһы

ДЕЗИНФЕ́КЦИЯ *ж* дезинфекция, йоғошһоҙлау; **произвести́ дезинфе́кцию** дезинфекция үткәреү

ДЕЗИНФИЦИ́РОВАТЬ *сов.*, *несов. что* дезинфекциялау, дезинфекция яһау, йоғошһоҙландырыу; **дезинфици́ровать оде́жду** кейемде дезинфекциялау, кейемгә дезинфекция яһау

ДЕЗИНФОРМА́ЦИЯ *ж* ялған хәбәр (мәғлүмәт, информация); **дезинформа́ция обще́ственности** йәмәғәтселеккә ялған хәбәр таратыу

ДЕЗИНФОРМИ́РОВАТЬ *сов.*, *несов. кого-что* яңылыш информация (ялған мәғлүмәт) биреү

ДЕЗОРГАНИЗА́ТОР *м* дезорганизатор, тарҡатыусы, тарҡаулыҡ (тәртипһеҙлек) индереүсе

ДЕЗОРГАНИЗА́ТОРСКИЙ, -ая, -ое тарҡатыу ...ы; **дезорганиза́торские де́йствия** тарҡатыу эштәре

ДЕЗОРГАНИЗА́ЦИЯ *ж* тарҡаулыҡ, тәртипһеҙлек; **вноси́ть дезорганиза́цию в рабо́ту** эшкә тарҡаулыҡ индереү

ДЕЗОРГАНИЗОВА́ТЬ *сов.*, *несов. кого-что* тарҡатыу, тарҡаулыҡ (тәртипһеҙлек) индереү

ДЕЗОРИЕНТА́ЦИЯ *ж* яңылыш юлға йүнәлтеү, яңылыш фекер тыуҙырыу, яңылыштырыу, юл яҙлыҡтырыу

ДЕЗОРИЕНТИ́РОВАТЬ *сов.*, *несов. кого-что* яңылыш фекер тыуҙырыу

ДЕИ́ЗМ *м*; *филос.* деизм (*алланың ғаләмде барлыҡҡа килтереүен, ләкин тәбиғәткә һәм йәмғиәт тормошона йоғонто яһай алмауын раҫлаусы дини-фәлсәфәүи тәғлимәт*)

ДЕ́ЙСТВЕННОСТЬ *ж* тәьҫир итеүсәнлек, йоғонто яһау көсө, тәьҫирлек; **де́йственность кри́тики** тәнҡиттең тәьҫирлеге

ДЕ́ЙСТВЕННЫЙ, -ая, -ое тәьҫирле, тәьҫир итерлек, йоғонтоло, көслө; **де́йственное сре́дство** тәьҫирле (көслө) сара

ДЕ́ЙСТВИЕ *с* **1.** (*деятельность, работа*) эш, эш итеү, эшмәкәрлек; **план де́йствий** эш пландары; **привести́ маши́ну в де́йствие** машинаны эшләтеп ебәреү **2.** *юр.* көс; **догово́р сохраня́ет своё де́йствие** килешеү үҙ көсөн һаҡлай **3.** (*влияние, воздействие*) тәьҫир, йоғонто; **под де́йствием со́лнца** ҡояш тәьҫире аҫтында **4.** *обычно мн.* **де́йствия** (*поступки*) эш, эш итеү(ҙәр); **незако́нные де́йствия** законһыҙ эш итеүҙәр **5.** (*события*) ваҡиға, хәл; **де́йствие произошло́ в го́роде** ваҡиға ҡалала булған **6.** *театр.* (*часть драматического произведения*) күренеш, шаршау; **пье́са в двух де́йствиях** ике шаршаулы пьеса **7.** *мат.* ғәмәл; **четы́ре де́йствия арифме́тики** арифметиканың дүрт ғәмәле ♦ **вое́нные де́йствия** һуғыш хәрәкәттәре

ДЕЙСТВИ́ТЕЛЬНО *нареч.* **1.** ысынлап, ысындан да, дөрөҫөндә; **он действи́тельно заболе́л** ул ысындан да ауырып киткән **2.** *в знач. вводн. сл.* ысынлап та; **действи́тельно, у него́ дела́ в поря́дке** ысынлап та, уның эштәре һәйбәт

ДЕЙСТВИ́ТЕЛЬНОСТЬ *ж* **1.** (*реальность*) ысынбарлыҡ; **совреме́нная действи́тельность** хәҙерге ысынбарлыҡ **2.** (*подлинность*) ысынлыҡ, дөрөҫлөк; **действи́тельность докуме́нта** документтың ысынлығы ♦ **в действи́тельности** ысынында, дөрөҫөндә, дөрөҫөн әйткәндә

ДЕЙСТВИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** ысын, дөрөҫ, реаль, булған, хаҡ; **действи́тельный факт** булған факт; **действи́тельная жизнь** ысын (реаль) тормош **2.** көскә эйә, үҙ көсөндә, яраҡлы; **удостовере́ние действи́тельно в тече́ние ме́сяца** танытма бер ай көскә эйә ♦ **действи́тельная (вое́нная) слу́жба** мәжбүри ғәскәри хеҙмәт; **действи́тельное число́** *мат.* ысын һан; **действи́тельный зало́г** *грам.* төп йүнәлеш; **действи́тельный член Акаде́мии нау́к РБ** БР фәндәр академияһының мөхбир ағзаһы

ДЕ́ЙСТВОВАТЬ *несов.* **1.** эш итеү, эшләү; **де́йствовать по зако́ну** ҡанун буйынса эш итеү; **отря́д де́йствует но́чью** отряд төнөн эш итә **2.** эшләү, йөрөү; **телефо́н не де́йствует** телефон эшләмәй **3.** *на кого-что* тәьҫир итеү, йоғонто яһау; **лека́рство на́чало де́йствовать** дарыу тәьҫир итә башланы **4.** *чем*; *разг.* эш (хәрәкәт) итеү, ҡуҙғатыу, эшләтеү; **де́йствовать одно́й руко́й** бер ҡул менән эш итеү **5.** көсөндә (ғәмәлдә) булыу; **зако́н де́йствует со дня его́ опубликова́ния** ҡанун баҫылып сыҡҡан көнөнән көсөнә инә ♦ **де́йствовать на не́рвы** кешенең йәнен үртәү, нервыһына тейеү

ДЕ́ЙСТВУЮЩИЙ, -ая, -ее **1.** *прич. от* **де́йствовать** **2.** *прил.* (*о законах, постановлениях*) ғәмәлдәге (көсөндә) булған; **де́йствующий ука́з** ғәмәлдәге указ ♦ **де́йствующая а́рмия** хәрәкәт итеүсе (һуғыштағы) армия; **де́йствующие ли́ца** ҡатнашыусылар (*пьесала*)

ДЕК *м*; *мор.* дек (*судноның ябыҡ палубаһы*)

ДЕ́КА *ж*; *муз.* дека (*ҡыллы музыка ҡоралының тауышын көсәйтә торған аҫҡы һәм өҫкө планкалары*)

ДЕКАБРИ́СТ *м*; *ист.* декабрист (*Рәсәйҙә 1825 й. декабрь ихтилалында ҡатнашыусы*)

ДЕКАБРИ́СТКА *ж*; *ист.* декабристың ҡатыны

ДЕКА́БРЬ *м* декабрь, декабрь айы

ДЕКА́БРЬСКИЙ, -ая, -ое декабрь ...ы; **дека́брьские моро́зы** декабрь һыуыҡтары

ДЕКА́ДА *ж* **1.** ун көн, ун көнлөк; **пе́рвая дека́да января́** ғинуарҙың беренсе ун көнлөгө **2.** декада (*әҙәбиәткә, сәнғәткә һ.б. бағышланған ун көнлөк*); **Дека́да башки́рского иску́сства** Башҡорт сәнғәте декадаһы

ДЕКАДЕ́НТ *м* декадент

ДЕКАДЕ́НТСКИЙ, -ая, -ое декадент, декадентлыҡ ...ы; **декаде́нтские стихи́** декадент шиғырҙар

ДЕКАДЕ́НТСТВО *с* декадентлыҡ (*XIX б. аҙағында һәм XX б. башында әҙәбиәттә, сәнғәттә төшөнкөлөк һәм сиктән тыш индивидуализм менән билдәләнгән йүнәлештәрҙең дөйөм атамаһы*)

ДЕКА́ДНЫЙ, -ая, -ое ун көнлөк эсендә

ДЕКАЛИ́ТР *м* декалитр (*ун литр*)

ДЕКА́Н *м* декан (*юғары уҡыу йортонда факультет менән етәкселек итеүсе кеше*); **дека́н истори́ческого факульте́та** тарих факультеты деканы

ДЕКАНА́Т *м* деканат; **распоряже́ние декана́та** деканат әмере; **зайти́ в докана́т** деканатҡа инеү

ДЕКАТИРОВА́ТЬ и **ДЕКАТИ́РОВАТЬ** *сов., несов. что*; *спец.* декатировкалау, декатировка яһау (*туҡыманың сифатын яҡшыртыу маҡсатында пар йәки эҫе һыу менән эшкәртеү*); **декатирова́ть ткань** туҡыманы декатировкалау

ДЕКАТИРО́ВКА *ж см.* **декатирова́ть**

ДЕКВАЛИФИКА́ЦИЯ *ж* квалификацияны юғалтыу

ДЕКВАЛИФИЦИ́РОВАТЬСЯ *сов., несов.* квалификацияһыҙланыу, квалификация юғалтыу

ДЕКЛАМА́ТОР *м* декламатор, нәфис һүҙ оҫтаһы

ДЕКЛАМА́ЦИЯ *ж* декламация, нәфис һүҙ оҫталығы, нәфис уҡыу сәнғәте

ДЕКЛАМИ́РОВАТЬ *несов. что* декламация һөйләү (уҡыу), нәфис һүҙ һөйләү, тасуири уҡыу; **деклами́ровать стихи́** шиғырҙы тасуири уҡыу

ДЕКЛАРАТИ́ВНЫЙ, -ая, -ое *книжн.* декларатив, рәсми; **деклара́тивное заявле́ние** декларатив белдереү

ДЕКЛАРА́ЦИЯ *ж* декларация, рәсми белдереү (**1.** *хөкүмәт, халыҡ-ара ойошмалар, фирҡәләр тарафынан эшләнгән рәсми белдереү* **2.** *кәрәкле мәғлүмәттәр яҙылған рәсми документ*); **прави́тельственная деклара́ция** хөкүмәт декларацияһы; **торго́вая деклара́ция** сауҙа декларацияһы

ДЕКЛАРИ́РОВАТЬ *сов., несов. что* декларация яһау, иғлан итеү

ДЕКЛАРИ́РОВАТЬСЯ *несов.* декларация яһалыу, рәсми белдерелеү

ДЕКЛАССИ́РОВАННЫЙ, -ая, -ое синфи йөҙөн юғалтҡан

ДЕКЛАССИ́РОВАТЬСЯ *сов., несов.* синфи йөҙөн юғалтыу, үҙ синыфынан айырылыу

ДЕКОЛЬТЕ́ *с нескл.* декольте (*ҡатын-ҡыҙ күлдәгендә муйын тирәһе асыҡ эшләнгән иҙеү*)

ДЕКОРАТИ́ВНО-ПРИКЛАДНО́Й, -ая, -ое биҙәү-ғәмәли, биҙәү-ҡулланма ...ы; **декорати́вно-прикладно́е иску́сство** биҙәү-ғәмәли сәнғәт

ДЕКОРАТИ́ВНЫЙ, -ая, -ое **1.** декоратив, биҙәү ...ы; **декорати́вная жи́вопись** биҙәү сәнғәте; **декорати́вное расте́ние** декоратив үҫемлек **2.** декоратив, матур; **декорати́вный вид** матур күренеш

ДЕКОРА́ТОР *м* декоратор (**1.** *декорациялар яһаусы* **2.** *йорттарҙы биҙәүсе*); **худо́жник-декора́тор** рәссам-декоратор

ДЕКОРА́ЦИЯ *ж*; *театр.* **1.** декорация (*сәхнәгә ҡуйылған әҫәргә ярашлы биҙәү йыһазы*) **2.** *перен.* тышҡы биҙәк, күҙ буяу

ДЕКОРИ́РОВАТЬ *сов., несов. что* биҙәү, матурлау; **декори́ровать фаса́д зда́ния** бинаның алғы яғын (фасадын) биҙәү

ДЕКО́РУМ *м*; *книжн.* декорум, тышҡы нәзәкәт

ДЕКРЕ́Т *м* декрет (*юғары властың ҡарары*); **Декре́т о земле́** Ер тураһында декрет

ДЕКРЕТИ́РОВАТЬ *сов., несов. что*; *книжн.* декретлаштырыу, декрет сығарыу

ДЕКРЕ́ТНЫЙ, -ая, -ое декрет ♦ **декре́тный о́тпуск** декрет отпускыһы (*бала тапҡан ваҡытта бирелә*)

ДЕКСТРИ́Н *м*; *хим.* декстрин, крахмал елеме

ДЕ́ЛАННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **де́лать** **2.** *прил.* яһалма, тәбиғи булмаған; **де́ланный смех** яһалма көлөү

ДЕ́ЛАТЬ *несов.* **1.** *что* и *без доп.* эшләү, ҡылыу; **ничего́ не де́лать** бер ни ҙә эшләмәү; **де́лать по-сво́ему** үҙеңсә эшләү; **де́лать добро́** изгелек эшләү **2.** *что* яһау, эшләү; **де́лать стол** өҫтәл яһау **3.** *что* башҡарыу, яһау, ҡарау; **де́лать уро́ки** дәрес ҡарау; **де́лать о́быск** тентеү яһау **4.** *что* барыу, йөрөү, үтеү; **де́лать два зае́зда в день** көнөнә ике барып әйләнеү **5.** *что* тектереү, эшләтеү; **де́лать пальто́ в ателье́** ательела пальто тектереү **6.** *кого-что* итеү; **де́лать счастли́вым** бәхетле итеү; **де́лать пода́рок** бүләк итеү ♦ **де́лать акце́нт** *на чём* баҫым яһап әйтеү, һыҙыҡ өҫтөнә алыу; **де́лать больши́е (кру́глые) глаза́** күҙҙе шарҙай итеү; **де́лать вид** күрмәмешкә (белмәмешкә) һалышыу; **де́лать вы́бор** һайлау, һайлап алыу; **де́лать гла́зки** *кому* күҙ уйнатыу; **де́лать из му́хи слона́** *перен.* төймәләйҙе дөйәләй итеү; **де́лать ки́слую ми́ну (лицо́)** йөҙгә ризаһыҙлыҡ билдәһе сығарыу, сырай һытыу; **де́лать не́чего** *в знач. вводн. сл.* бер нәмә лә эшләп (ҡылып) булмай; **де́лать траге́дию** *из чего* бәләкәй генә бәләне шаштырып (ҙурға) ебәреү; **де́лать упо́р** *на кого-что, на ком-чём* баҫым яһау; **де́лать честь**: 1) ихтирам (хөрмәт) күрһәтеү; 2) ихтирамға (хөрмәткә) лайыҡ булыу; **от не́чего де́лать** эш юҡтан, буш (тик) торғандан

ДЕ́ЛАТЬСЯ *несов.* **1.** *кем-чем* или *каким* (*становиться*) -лана/-ләнә барыу, -ланыу/-ләнеү; **де́лается темно́** ҡараңғылана бара; **де́латься ще́дрым** йомартланыу **2.** *разг.* барлыҡҡа килеү (килеп) сығыу, хасил булыу; **в стене́ де́лаются тре́щины** стенала ярыҡтар барлыҡҡа килә **3.** *страд. от* **де́лать** 1, 2, 4 ♦ **что ему́ (тебе́, мне) де́лается** уға (һиңә, миңә) нимә (ни) булһын

ДЕЛЕГА́Т *м* и **ДЕЛЕГА́ТКА** *ж* делегат; **делега́т съе́зда** съезд делегаты

ДЕЛЕГА́ЦИЯ *ж* делегация, делегаттар төркөмө; **делега́ция шахтёров** шахтёрҙар делегацияһы; **зарубе́жная делега́ция** сит ил делегацияһы

ДЕЛЕГИ́РОВАТЬ *сов., несов. кого-что* делегат итеп ебәреү; **делеги́ровать на съезд** съезға делегат итеп ебәреү

ДЕЛЁЖ *м* и **ДЕЛЁЖКА** *ж*; *разг.* бүлеү, бүлеш, бүлешеү; **делёж добы́чи** табышты бүлешеү

ДЕЛЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **дели́ть** 1; **деле́ние на ча́сти** өлөштәргә бүлеү **2.** *мат.* бүлеү ғәмәле **3.** *биол.* бүленеш, үрсеү; **деле́ние кле́ток** күҙәнәктәр бүленеше **4.** бүлем; **деле́ния термо́метра** термометрҙың бүлемдәре

ДЕЛЕ́Ц *м* эшҡыуар, эшмәкәр (*кеше*); **биржевы́е дельцы́** биржа эшҡыуарҙары

ДЕЛИКАТЕ́С *м* деликатес (*затлы, татлы ниғмәт, һирәк булған ашамлыҡ*)

ДЕЛИКА́ТНИЧАТЬ *несов.*; *разг.* артыҡ нәзәкәтле булыу, артыҡ нескәлек күрһәтеү

ДЕЛИКА́ТНОСТЬ *ж* нескәлек, нәзәкәтлелек

ДЕЛИКА́ТНЫЙ, -ая, -ое **1.** нәзәкәтле, түбәнселекле, әҙәпле; **делика́тный челове́к** нәзәкәтле кеше **2.** *разг.* (*щекотливый*) сетерекле; **делика́тный вопро́с** сетерекле мәсьәлә

ДЕЛИ́МОЕ *с*; *мат.* бүленеүсе

ДЕЛИ́МОСТЬ *ж*; *мат.* бүленеүсәнлек; **дели́мость числа́** һандың бүленеүсәнлеге

ДЕЛИ́ТЕЛЬ *м*; *мат.* бүлеүсе

ДЕЛИ́ТЬ *несов.* **1.** *кого-что* (*разъединять на части*) бүлеү, айырыу; **дели́ть студе́нтов на гру́ппы** студенттарҙы төркөмдәргә бүлеү **2.** *что* (*между собой*) бүлеү, бүлешеү; **дели́ть дохо́д** табыш бүлешеү; **дели́ть насле́дство** мираҫ бүлешеү **3.** *что*, *с кем* бүлешеү, уртаҡлашыу; **дели́ть после́дний кусо́к** һуңғы һыныҡты бүлешеү **4.** *мат.* бүлеү; **дели́ть четы́ре на́ два** дүртте икегә бүлеү **5.** *что*; *перен.* бүлешеү, уртаҡлашыу; **дели́ть го́ре и ра́дость** ҡайғы һәм шатлыҡты уртаҡлашыу ♦ **дели́ть не́чего** бүлер (уртаҡлашыр) нәмә юҡ, бәхәсләшергә урын юҡ; **дели́ть шку́ру неуби́того медве́дя** алмаған айыуҙың тиреһен тунау, тыумаған тайҙың билен һындырыу

ДЕЛИ́ТЬСЯ *несов.* **1.** бүленеү, айырылыу; **кле́тка постоя́нно де́лится** күҙәнәк даими бүленә **2.** айырылып (бүленеп) сығыу, башҡа сығыу; **дели́ться с отцо́м** атайҙан башҡа сығыу **3.** *чем*, *с кем* бүлешеү; **дели́ться куско́м хле́ба** икмәк һынығын бүлешеү **4.** *мат.* бүленеү, бүленә алыу; **де́сять де́лится на пять** ун бишкә бүленә **5.** *чем*, *с кем*; *перен.* уртаҡлашыу; **дели́ться о́пытом с колле́гами** хеҙмәттәштәр менән тәжрибә уртаҡлашыу; **дели́ться мы́слями** фекер уртаҡлашыу **6.** *страд. от* **дели́ть** 1

ДЕ́ЛО *с* **1.** (*работа*, *занятие*, *деятельность*) эш; **до́брое де́ло** изге эш; **де́ло воспита́ния молодо́го поколе́ния** йәш быуынды тәрбиәләү эше; **сиде́ть без де́ла** эшһеҙ ултырыу **2.** (*специальность*, *профессия*, *ремесло*) эш, шөғөл, кәсеп; **библиоте́чное де́ло** китапхана эше; **вое́нное де́ло** хәрби эш; **откры́ть своё де́ло** үҙ кәсебеңде асыу **3.** (*о событии*, *его приближении*) эш, хәл; **де́ло бы́ло ве́чером** был хәл кис булды; **де́ло к ста́рости** эш ҡартлыҡҡа китеп бара **4.** (*надобность*, *необходимость*) эш, йомош; **ходи́ть по де́лу** эш буйынса йөрөү; **како́е де́ло** ни йомош; **де́ло не в том** эш унда түгел **5.** (*разбирательство*) эш, дело; **уголо́вное де́ло** енәйәт эше; **рассмотре́ние де́ла отло́жено** эште ҡарау кисектерелгән **6.** (*собрание документов*) дело; **подши́ть к де́лу** делоға тегеп ҡуйыу **7.** *обычн. мн.* **дела́** (*обстоятельства*) эштәр, хәл; **как дела́?** ни хәл?, эштәр нисек? **8.** *разг.* (*то*, *что важно*) мөһим нәмә, хәл; **он де́ло говори́т** ул мөһим нәмә тураһында һөйләй **9.** *в знач. сказ.* (*в сочет. с прил.*) эш, нәмә; **э́то де́ло тёмное** был бик шөбһәле эш; **удиви́тельное де́ло жизнь** ғәжәп нәмә ул тормош ♦ **бли́же к де́лу** мәсьәләгә яҡыныраҡ киләйек (*өндәү*); **ви́данное ли э́то де́ло?** ғүмерҙә булмаған, тушға яҙмаған эш-хәл; **вот э́то де́ло** бына был шәп, быныһы яраған; **в са́мом де́ле** ысынлап та, ысындан да; **в чём де́ло?** ни булды?, эш ниҙә (нимәлә)?; **ги́блое де́ло** өмөтһеҙ эш; **говори́ть де́ло** мөһим (әһәмиәтле) нәмә әйтеү; **де́ло в шля́пе** *прост.* эш беште, эш булды; **де́ло вку́са** һәр кем үҙ белдегенсә ҡылана (фекер итә); **де́ло ста́ло за** *кем-чем* эш шунда ҡалды; **де́ло привы́чное** ғәҙәти эш; **де́ло на мази́** эш көйлө; **де́ло с концо́м**; **де́лу коне́ц** *прост.* бөттө-китте, вәссәләм, шуның менән эш тә бөттө; **де́ло слу́чая** осраҡлы хәл; **изве́стное де́ло** һәр кемгә мәғлүм, билдәле (*хәлваҡиға*); **име́ть де́ло** *с кем-чем берәйһе менән* эш итеү; **ме́жду де́лом** эш араһында; **на де́ле** ғәмәлдә; **на са́мом де́ле** ғәмәлгә (эшкә) килгәндә; **не у дел** эше юҡ, ике ҡулы эшһеҙ; **ну и дела́** бына ҡайҙа китте эштәр, бына нисегерәк булып сыҡты эштәр; **пе́рвым де́лом** иң тәүҙә, иң алда (башта); **пусти́ть (употреби́ть) в де́ло** эшкә индереү, эштә ҡулланыу, эштә файҙаланыу; **то и де́ло** әленән-әле, әйләнгән һайын, ҡабат-ҡабат; **то ли де́ло** бына был (эш) шәп, был башҡаса; **э́то де́ло деся́тое** был (эш) көтөп торор, быныһы ҡасмаҫ; **дела́ как са́жа бела́** эш мөшкөл, эштәр шәптән түгел

ДЕЛОВИ́ТОСТЬ *ж* эшлеклелек, эшсәнлек, булдыҡлылыҡ; **прояви́ть делови́тость** эшлеклелек күрһәтеү

ДЕЛОВИ́ТЫЙ, -ая, -ое эшлекле, эшсән, булдыҡлы, ҡонар; **делови́тый челове́к** эшлекле кеше; **делови́тый вид** эшлекле ҡиәфәт

ДЕЛОВО́Й, -ая, -ое **1.** эш ...ы; **делова́я бума́га** эш ҡағыҙы **2.** эшлекле, булдыҡлы, эш ...ы; **делово́й челове́к** эш кешеһе, эшлекле кеше **3.** *спец.* эшкә (төҙөлөшкә) яраҡлы, эшкә китә торған; **делова́я древеси́на** төҙөлөшкә яраҡлы ағас

ДЕЛОПРОИЗВОДИ́ТЕЛЬ *м* эш башҡарыусы (*кәнсәләрҙә*)

ДЕЛОПРОИЗВО́ДСТВО *с* эш башҡарыу

ДЕ́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** эш ...ы, эшлекле, булдыҡлы; **де́льный челове́к** эш кешеһе; **де́льное предложе́ние** эшлекле тәҡдим; **де́льная мысль** эшлекле фекер **2.** мөһим, әһәмиәтле, аҡыллы, төплө **3.** *см.* **делово́й** 3

ДЕ́ЛЬТА I *ж*; *геогр.* дельта; **де́льта Во́лги** Волганың дельтаһы

ДЕ́ЛЬТА II *ж* дельта (*грек алфавитында дүртенсе хәреф*) ♦ **де́льта-лучи́** *мн.*; *физ.* дельта-нурҙар

ДЕЛЬТАПЛА́Н *м* дельтаплан (*моторһыҙ осҡос*)

ДЕЛЬФИ́Н *м* дельфин (*диңгеҙҙә йәшәүсе һөтимәр хайуан*)

ДЕЛЬФИНА́РИЙ *м* дельфинарий (*дельфиндар өсөн бассейн*)

ДЕЛЯ́ГА *м*; *прост.*, *пренебр.* эшем әйәһе, донъясыл, донъяғыуар (*үҙ файҙаһын ғына ҡайғыртыусы*)

ДЕЛЯ́НКА *ж* диләнкә (*ҡырҡыу һәм таҙартыу өсөн билдәләнгән урман биләмәһе*)

ДЕЛЯ́ЧЕСТВО *с* эшем әйәһе булыу, донъя ҡыуыу

ДЕМАГО́Г *м* демагог (*демагогия менән шөғөлләнеүсе*)

ДЕМАГОГИ́ЧЕСКИЙ и **ДЕМАГОГИ́ЧНЫЙ,** -ая, -ое демагогик, демагогтарса; **демагоги́ческое выступле́ние** демагогтарса сығыш

ДЕМАГО́ГИЯ *ж* демагогия (**1.** *ялған һүҙ һөйләү, буш вәғәҙәләр биреп, үҙ мақсатыңа ирешергә тырышыу* **2.** *мәсьәләне тупаҫ рәүештә бер яҡлы, ғәҙәттә, үҙ файҙаһына аңлауға ҡоролған фекерҙәр йәки талаптар*)

ДЕМАРКАЦИО́ННЫЙ: демаркацио́нная ли́ния демаркацион һыҙыҡ (*үҙ-ара һуғышыусы ике дәүләт йәки уларҙың ғәскәрҙәре ваҡытлыса килешеүгә килгәндә, уларҙы бер-беренән айырып тора торған сик*)

ДЕМАРКА́ЦИЯ *ж*; *спец*. демаркация (*төҙөлгән килешеү нигеҙендә ике дәүләт территорияһы араһындағы сикте билдәләү*)

ДЕМА́РШ *м*; *дип*. демарш, дипломатик сығыш; **дема́рш посла́** илсенең демаршы

ДЕМАСКИ́РОВАТЬ *сов*., *несов*. *кого-что* маскировканы алыу (ташлау); **демаски́ровать объе́кт** объекттан маскировканы алыу

ДЕМАСКИРО́ВКА *ж см*. **демаски́ровать**

ДЕМИЛИТАРИЗА́ЦИЯ *ж* демилитаризация, ҡоралһыҙландырыу; **демилитариза́ция госуда́рства** дәүләтте ҡоралһыҙландырыу

ДЕМИЛИТАРИЗОВА́ТЬ *сов*., *несов*. *кого-что* демилитаризациялау, ҡоралһыҙландырыу

ДЕМИСЕЗО́ННЫЙ, -ая, -ое яҙлы-көҙлө кейә торған, яҙғы-көҙгө; **демисезо́нное пальто́** яҙғы-көҙгө пальто

ДЕМОБИЛИЗАЦИО́ННЫЙ, -ая, -ое демобилизация ...ы; **демобилизацио́нный план** демобилизация планы

ДЕМОБИЛИЗА́ЦИЯ *ж* демобилизация (**1.** *ғәскәри хеҙмәттән бушатыу* **2.** *ҡораллы көстәрҙе һәм халыҡ хужалығын тыныс хәлгә күсереү*)

ДЕМОБИЛИЗО́ВАННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **демобилизова́ть 2.** *в знач. сущ.* **демобилизо́ванный** *м* демобилизацияланған (демобилизацияланып ҡайтҡан) кеше

ДЕМОБИЛИЗОВА́ТЬ *сов*., *несов*. *кого-что* демобилизациялау, демобилизация яһау; **демобилизова́ть солда́т** һалдаттарҙы демобилизациялау

ДЕМОБИЛИЗОВА́ТЬСЯ 1. *сов*., *несов*. демобилизацияланыу, **демобилизова́ться из а́рмии** армиянан демобилизацияланыу **2.** *несов. страд. от* **демобилизова́ть**

ДЕМО́ГРАФ *ж* демограф, демография белгесе

ДЕМОГРАФИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое демография ...ы, демографик; **демографи́ческие подсчёты** демографик иҫәп

ДЕМОГРА́ФИЯ *ж* демография (*халыҡтың составын, һанын, ундағы үҙгәреш ҡанундарын өйрәнеүсе фән*)

ДЕМОКРА́Т *м* демократ (**1.** *демократия яҡлы кеше* **2.** *буржуаз-демократик партия ағзаһы* **3.** *уст. демократик принциптарҙы үҙ тормошонда үткәрергә тырышыусы, ябай халыҡ араһынан сыҡҡан кеше*)

ДЕМОКРАТИЗА́ЦИЯ *ж* демократлаштырыу, демократлаштырылыу; **демократиза́ция обще́ственного стро́я** йәмғиәт ҡоролошон демократлаштырыу

ДЕМОКРАТИЗИ́РОВАТЬ *сов*., *несов*. *что* демократлаштырыу

ДЕМОКРАТИЗИ́РОВАТЬСЯ 1. *сов*., *несов*. демократлашыу **2.** *несов. страд. от* **демократизи́ровать**

ДЕМОКРАТИ́ЗМ *м* демократизм, демократлыҡ, демократсылыҡ; **путь демократи́зма** демократизм юлы; **демократи́зм воззре́ний** ҡараштарҙағы демократлыҡ

ДЕМОКРАТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое **1.** демократик; **демократи́ческая респу́блика** демократик республика **2.** *см*. **демократи́чный** ♦ **демократи́ческий централи́зм** демократик централизм

ДЕМОКРАТИ́ЧНЫЙ, -ая, -ое демократик, демократтарса, ябай; **демократи́чный взгляд** демократтарса ҡараш

ДЕМОКРА́ТИЯ *ж* демократия (**1.** *власть халыҡ ҡулында булған, тиң хоҡуҡтар һәм ирек тәьмин ителгән сәйәси ҡоролош* **2.** *берәй коллективҡа етәкселек иткәндә уның активлығын һәм йоғонтоһон тәьмин итеү принцибы*)

ДЕ́МОН *м* иблис, демон

ДЕМОНИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое **1.** иблистәрсә, иблис кеүек **2.** *перен*. яуыз, мәкер, уҫал; **демони́ческая нату́ра** мәкер тәбиғәтле холоҡ

ДЕМОНСТРА́НТ *м* и **ДЕМОНСТРА́НТКА** *ж* демонстрант, демонстрацияла ҡатнашыусы; **коло́нна демонстра́нтов** демонстранттар колоннаһы

ДЕМОНСТРАТИ́ВНЫЙ, -ая, -ое **1.** демонстратив, демонстратив рәүештә; **демонстрати́вный ухо́д** демонстратив рәүештә китеү **2.** күргәҙмә, күрһәтмә; **демонстрати́вный ме́тод** күргәҙмә ысул

ДЕМОНСТРА́ТОР *м* демонстрациялаусы, күрһәтеүсе; **демонстра́тор маши́н на вы́ставке** күргәҙмәлә машиналарҙы демонстрациялаусы (күрһәтеүсе)

ДЕМОНСТРАЦИО́ННЫЙ, -ая, -ое демонстрациялау ...ы, күрһәтеү ...ы; **демонстрацио́нный зал** демонстрациялау залы

ДЕМОНСТРА́ЦИЯ *ж* **1.** демонстрация; **идти́ на демонстра́цию** демонстрацияға барыу **2.** күрһәтеү, демонстрациялау; **демонстра́ция худо́жественного фи́льма** нәфис фильм күрһәтеү **3.** күрһәтеү, белдереү; **демонстра́ция сплочённости** берҙәмлекте күрһәтеү **4.** (*показ несогласия, протеста*) демонстрация, ҡаршы сығыш

ДЕМОНСТРИ́РОВАТЬ *сов*., *несов*. **1.** демонстрацияла ҡатнашыу **2.** *кого-что* күрһәтеү;

демонстри́ровать нау́чный фильм фәнни фильм күрһәтеү **3.** (*показать несогласие*) ҡаршы сығыу

ДЕМОНТА́Ж *м*; *тех.* демонтаж, һүтеү, тағатыу; **демонта́ж комба́йна** комбайнды һүтеү

ДЕМОНТИ́РОВАТЬ *сов.*, *несов. что*; *тех.* демонтажлау, һүтеү, тағатыу, ҡутарыу; **демонти́ровать станки́** станоктарҙы һүтеү

ДЕМОРАЛИЗА́ЦИЯ *ж* әхлаҡи тарҡалыу, тәртип бөтөү; **деморализа́ция о́бщества** йәмғиәттең әхлаҡи тарҡалыуы

ДЕМОРАЛИЗОВА́ТЬ *сов.*, *несов. кого-что* рухи тарҡатыу, әхлаҡ боҙолоу, тәртип бөтөрөлөү

ДЕ́МПИНГ *м*; *эк.* демпинг (*конкуренттарҙы ҡыҫырыҡлап сығарыу маҡсаты менән сит ил баҙарҙарында тауарҙарҙы үҙ хаҡынан түбән һатыу*)

ДЕНАТУРА́Т *м* денатурат (*техник спирт*)

ДЕНАЦИОНАЛИЗА́ЦИЯ *ж* денационализация (**1.** *милли үҙенсәлектәрҙе юғалтыу* **2.** *национализацияланған милекте элекке хужаларына кире ҡайтарыу*)

ДЕНАЦИОНАЛИЗИ́РОВАТЬ *сов.*, *несов.* денационализациялау; **денационализи́ровать госуда́рственные предприя́тия** дәүләт предприятиеларын денационализациялау

ДЕ́НДИ *м нескл.* денди, ҡупшыҡай (*ҡупшы кейенгән фырт ир-егет*)

ДЕНДРА́РИЙ *м* дендрарий (*фәнни маҡсат менән төрлө үҫемлектәр үҫтерелә торған ботаника баҡсаһы*)

ДЕ́НЕЖНЫЙ, -ая, -ое **1.** аҡса ...ы; **де́нежная рефо́рма** аҡса реформаһы **2.** аҡсалата, аҡсалай, аҡса ...ы; **де́нежная по́мощь** аҡсалата ярҙам **3.** *разг.* аҡсалы, аҡсаға бай; **де́нежный челове́к** аҡсалы кеше

ДЕНЁК *м*; *разг.*, *ласк. от* **день** 1

ДЕННИ́К *м*; *спец.* аран (*аҙбарҙа ат йәки һыйыр өсөн урын*)

ДЕ́ННО: де́нно и но́щно көнө-төнө, көнөн-төнөн, бер туҡтауһыҙ

ДЕНОНСИ́РОВАТЬ *сов.*, *несов. что*; *дип.* ғәмәлдән сығыуын (сыҡҡан тип) белдереү; **денонси́ровать догово́р** килешеүҙең ғәмәлдән сығыуын белдереү

ДЕНТИ́Н *м* дентин (*тештең һөйәк матдәһе*)

ДЕНЩИ́К *м* денщик (*элекке Рәсәй армияһында офицерҙарҙың хеҙмәтсеһе*)

ДЕНЬ *м* **1.** *в разн. знач.* көн; **со́лнечный день** ҡояшлы көн; **в середи́не дня** көн уртаһында; **ба-за́рный день** баҙар көнө; **рабо́чий день** эш көнө; **День Побе́ды** Еңеү көнө **2.** *обычно мн.* **дни** көндәр, ваҡыт, саҡ; **в дни войны́** һуғыш ваҡытында; **дни ю́ности** йәш саҡ(тар) ♦ **день в день** көнөндә, билгеләнгән көнгә; **день-деньско́й** көн буйына, көн оҙайына; **день за́ день** көн дә бер төрлө, үҙгәрешһеҙ; **день и ночь** көн-төн, көнө-төнө; **день на́ день не прихо́дится** көнө-көнгә тап (тура) килмәй; **день ото дня** көндән-көн, әкренләп; **дни сочтены́** *чьи* көндәре һанаулы ҡалған (ғүмере аҙ); **изо дня в день** көн дә, көн һайын, көн артынан көн (үтеү); **на́ день** бер көнгә, бер көнлөк; **на дню** *разг.* көнөнә; **на днях**; **э́тими дня́ми** ошо көндәрҙә, яңыраҡ; **не по дням, а по часа́м (расти́, возраста́ть и т.п.)** көнләп түгел, ә сәғәтләп (үҫеү); **пове́стка (поря́док) дня** көн тәртибе; **со дня на́ день**: 1) көндән-көнгә; 2) бөгөн-иртәгә, яҡын көндәрҙә; **счи́танные дни** һанаулы көндәр; **тре́тьего дня** элекке көн; **чёрный день** ауыр заман, ҡыйынлыҡ килгән мәл

ДЕ́НЬГИ *только мн.* аҡса; **бума́жные де́ньги** ҡағыҙ аҡса; **нали́чные де́ньги** ҡулаҡса; **разменя́ть де́ньги** аҡса ваҡлау ♦ **бе́шеные де́ньги** сиктән тыш күп аҡса; **шальны́е де́ньги** көс түкмәйенсә, еңел табылған (елдән килгән) күп аҡса; **броса́ть де́ньги на ве́тер** аҡсаны әрәм-шәрәм итеү; **ни за каки́е де́ньги** әллә ни бирһәләр ҙә (*низер эшләгe килмәү*); **при деньга́х (быть)** аҡсалы булыу, янда аҡса йөрөтөү

ДЕПАРТА́МЕНТ *м* департамент (**1.** *Францияла, ҡайһы бер дәүләттәрҙә административ-территориаль берәмек* **2.** *революцияға тиклем Рәсәйҙә һәм ҡайһы бер илдәрҙә юғары дәүләт учреждениеларының министрлыҡ бүлеге* **3.** *АҠШ-та тышҡы эштәр, сауҙа һ.б. министрлыҡтар*)

ДЕПЕ́ША *ж* депеша (**1.** *дип. ашығыс дипломатик белдереү* **2.** *иҫк. телеграмма, ашығыс хәбәр*)

ДЕПО́ *с нескл.* депо (**1.** *локомотивты, вагондарҙы йүнәтеү һәм һаҡлау бинаһы* **2.** *янғын машиналары торған урын*)

ДЕПОЗИ́Т *м*; *фин.* депозит (*кредит учреждениеһына һаҡлау һ.б. маҡсат менән һалынған аҡса йәки ҡиммәтле ҡағыҙҙар*)

ДЕПОНЕ́НТ *м*; *фин.* депонент (*депозит һалыусы*)

ДЕПОНИ́РОВАТЬ *сов.*, *несов. что* **1.** *фин.* депозитҡа һалыу (индереү) **2.** *юр.* депонирлау, һаҡлауға биреү

ДЕПРЕССИ́ВНЫЙ, -ая, -ое депрессив, депрессия ...ы; **депресси́вный пери́од** депрессия осоро; **депресси́вное состоя́ние** депрессия хәле

ДЕПРЕ́ССИЯ *ж* **1.** *эк.* депрессия, торғонлоҡ (*хужалыҡ системаһында кризистан һуң килә торған осор*); **экономи́ческая депре́ссия** иҡтисади депрессия **2.** *мед.* депрессия, төшөнкөлөк; **впада́ть в депре́ссию** депрессияға бирелеү

ДЕПУТА́Т *м* депутат; **депута́т Законода́тельной пала́ты** Закондар сығарыу палатаһы депутаты

ДЕПУТА́ТСКИЙ, -ая, -ое депутат ...ы, депутатлыҡ ...ы; **депута́тский манда́т** депутатлыҡ мандаты; **депута́тская де́ятельность** депутат эшмәкәрлеге; **депута́тские обя́занности** депутат бурыстары

ДЕПУТА́ЦИЯ *ж* депутация, вәкилдәр

ДЁР: зада́ть (дать) дёру *прост.* табан ялтыратыу, һыҙыу (*ҡасып китеү*)

ДЕ́РБИ *с нескл.*; *спорт.* бәйге, сабыш

ДЕ́РВИШ и *уст.* **ДЕРВИ́Ш** *м* дәрүиш

ДЁРГАТЬ *несов.* **1.** *кого-что* тартыу; **дёргать за́ уши** ҡолағынан тартыу **2.** *что*; *разг.* йолҡоу; (*о зубах*) һурыу, һурҙырыу, алдырыу; **дёргать коноплю́** киндер йолҡоу; **дёргать зу́бы** теш һурыу **3.** *кого-что* и *без доп. безл.* тартышыу; **его́ всего́ дёргает** уның бөтә кәүҙәһе тартыша **4.** *кого-что*; *перен.*, *разг.* йөҙәтеү, ыҙалатыу, йәненә тейеү; **дёргать подчинённых** ҡул аҫтындағы кешеләрҙе (юҡ-бар менән) йөҙәтеү

ДЁРГАТЬСЯ *несов.* **1.** тартыу, тартышыу; **те́ло больно́го дёргается** ауырыуҙың тәне тартыша **2.** *страд. от* **дёргать** 2

ДЕРГА́Ч I *м* тартай (*ҡош*)

ДЕРГА́Ч II *м* сөй һурғыс

ДЕРЕВЕНЕ́ТЬ *несов.* ҡатыу, ойоу (*тәндең ойоп иҫһеҙләнеүе*); **па́льцы деревене́ют** бармаҡтар ҡата

ДЕРЕВЕ́НСКИЙ, -ая, -ое ауыл …ы; **деревенский па́рень** ауыл егете; **деревенская у́лица** ауыл урамы

ДЕРЕВЕ́НЩИНА *ж*; *прост.* ауыл кешеһе (*аңһыҙ, тупаҫыраҡ кешегә ҡарата*)

ДЕРЕ́ВНЯ *ж* **1.** ауыл; **стари́нная дере́вня** боронғо ауыл **2.** *собир.* ауыл, ауыл кешеләре; **вся дере́вня на сеноко́се** бөтә ауыл (халҡы) бесәндә

ДЕ́РЕВО *с* ағас; **ли́ственные дере́вья** япраҡлы ағастар; **хво́йные дере́вья** ылыҫлы ағастар; **де́рево для постро́йки до́ма** өй һалырлыҡ ағас; **резьба́ по де́реву** ағас һырлау (семәрләү) сәнғәте

ДЕРЕВООБДЕ́ЛОЧНИК *м* ағас эшкәртеүсе, ағас оҫтаһы

ДЕРЕВООБДЕ́ЛОЧНЫЙ, -ая, -ое ағас эшкәртеү …ы; **деревообде́лочный стано́к** ағас эшкәртеү станогы

ДЕРЕВООБРАБА́ТЫВАЮЩИЙ, -ая, -ее ағас эшкәртеү …ы, ағас эшкәртә торған; **деревообраба́тывающая фа́брика** ағас эшкәртеү фабрикаһы

ДЕРЕВООБРАБО́ТКА *ж* ағас эшкәртеү

ДЕРЕВЯНИ́СТЫЙ, -ая, -ое **1.** ағас һымаҡ, ағасҡа оҡшаған; **деревяни́стое строе́ние вещества́** төҙөлөшө ағас һымаҡ матдә **2.** *перен.* ағас кеүек (ҡаты, тәмһеҙ); **деревяни́стое я́блоко** ағас кеүек ҡаты алма

ДЕРЕВЯ́ННЫЙ, -ая, -ое **1.** ағас …ы; **деревя́нный дом** ағас өй **2.** *перен.* ағас, туң, йәнһеҙ, хисһеҙ; **деревя́нное лицо́** туң сырай ♦ **деревя́нное ма́сло** ағас майы (*зәйтүн майының түбән сорты*)

ДЕРЕВЯ́ШКА *ж* **1.** ағас киҫәге, түмәр **2.** *разг.* (*деревянная нога*) ағас аяҡ

ДЕРЖА́ВА *ж* держава (**1.** *юғары бойондороҡһоҙ дәүләт* **2.** *тар.* *өҫтөнә тәре беркетеп эшләнгән, Рәсәй монархияһының символы булған алтын шар*)

ДЕРЖА́ВНЫЙ, -ая, -ое *высок.*, *уст.* **1.** юғары (сикһеҙ) властлы; **держа́вный влады́ка** юғары властлы хаким **2.** (*могущественный, величественный*) ҡеүәтле, ҡөҙрәтле; **держа́вная власть наро́да** ҡеүәтле халыҡ власы

ДЕРЖА́ТЕЛЬ *м* **1.** хужа, эйә, биләүсе; **держа́тель за́йма** заём хужаһы **2.** беркеткес, тотҡос; **держа́тель для бума́г** ҡағыҙ беркеткес

ДЕРЖА́ТЬ *несов.* **1.** *кого-что* тотоу, тотоп тороу; **держа́ть ребёнка** баланы тотоп тороу; **держа́ть ло́жку** ҡалаҡ тотоу **2.** *что* тотоу, һаҡлау; **держа́ть де́ньги в ба́нке** аҡсаны банкыла һаҡлау **3.** *кого-что* тотоу, аҫрау; **держа́ть кро́ликов** йорт ҡуяны аҫрау **4.** һаҡта (биктә) тотоу; **держа́ть в плену́** әсирлектә тотоу **5.** *без доп.*; *прост.* тотоу, тартыу; **держа́ть пря́мо** тура тотоу; **держа́ть впра́во** уңға тартыу ♦ **держа́ть в ежо́вых рукави́цах** *кого* ҡаты тотоу; **держа́ть в ку́рсе** *кого-что* белгертеп тороу, хәбәр итеп тороу; **держа́ть в мы́слях** *что* башта (иҫтә) тотоу, баштан (иҫтән) сығармау; **держа́ть в та́йне** сер итеп тотоу; **держа́ть в узде́** *кого* ауыҙлыҡлап (йүгәнләп) тотоу, буйһондороп тотоу; **держа́ть в чёрном те́ле** *кого* көн күрһәтмәү; **держа́ть в уме́** иҫтә (хәтерҙә) тотоу, онотмау; **держа́ть нос по́ ветру** файҙаһы тейерҙәй яҡҡа ауырға әҙер тороу; **держа́ть у́хо востро́** уяу (һаҡ) булыу; **держа́ть оборо́ну** оборона тотоу; **держа́ть пари́** бәхәс итеү, бәхәсләшеү; **держа́ть под замко́м** *кого-что*: 1) бикләп тотоу; 2) иркен ҡуймау, иректә йөрөтмәү; **держа́ть при себе́** сер (һүҙ) сығармау, сер һаҡлау; **держа́ть путь** юлда булыу, юлланыу; **держа́ть речь** нотоҡ һөйләү, телмәр тотоу; **держа́ть своё сло́во** үҙ һүҙеңдә тороу, һүҙҙе боҙмау; **держа́ть себя́** үҙеңде тотоу, үҙеңде тота белеү; **держа́ть себя́ в рука́х** үҙеңде ҡулға алыу; **держа́ть сто́рону** *кого*, *чью берәй кеше* яҡлы булыу; **держа́ть экза́мен** имтихан тотоу (тапшырыу); **держа́ть язы́к за зуба́ми** телде тыйыу, сер һаҡлау; **держи́ карма́н ши́ре**! тот ҡапсығыңды!; **но́ги не де́ржат** баҫып торорлоҡ түгел (*арыуҙан, хәлһеҙлектән*); **так держа́ть!** хуп! шулай булығыҙ! шулай дауам ит(егеҙ)!

ДЕРЖА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *за кого-что* тотоноу, тотоноп (йәбешеп) тороу; **ребёнок де́ржится за мать** бала әсәһенә тотоноп тора **2.** *за что*; *перен.* йәбешеп ятыу, ысҡындырмаҫҡа тырышыу; **держа́ться за свою́ до́лжность** үҙенең вазифаһына йәбешеп ятыу **3.** тороу, эләгеп тороу; **пу́говица е́ле-е́ле де́ржится** төймә саҡ-саҡ эләгеп тора; **держа́ться на подпо́рке** терәүҙә тороу **4.** *за что* тотоноп, тотоп тороу; **держа́ться за больно́е ме́сто** ауыртҡан ерен тотоп тороу **5.** *прям.*, *перен.* үҙен тотоу; **он де́ржится пря́мо** ул үҙен тура тота; **держа́ться в стороне́** ситтә тороу, ситләшеү; **он де́ржится скро́мно** ул үҙен ба-

çалҡы тота **6.** *чего, за кем-чем* яндан, эргәләп барыу; **держáться прáвого бéрега** уң яҡ ярҙы эргәләп барыу **7.** бирелмәү, бирешмәү, ҡаршы тороу; **держáться до послéднего патрóна** һуңғы патрон ҡалғансы бирелмәү **8.** *чего*; *перен.* тотоу, тороу, (буйынса) эш итеү; **держáться определённых прáвил** билдәле ҡағиҙәләрҙе тотоу; **держáться своегó мнéния** үҙ фекереңдә тороу **9.** тороу, һаҡланыу, барыу; **холодá держáлись недóлго** һалҡындар оҙаҡ торманы; **стáрые обы́чаи дéржатся дóлго** иҫке ғөрөф-ғәҙәт оҙаҡ һаҡлана **10.** *страд. от* **держáть** 1—4 ♦ **в чём душá (тóлько) дéржится** ныҡ ябыҡ, тире лә һөйәк, ауырыу; **держáться на волоскé** йәне ҡыл өҫтөндә тороу; **едвá (éле) держáться на ногáх** аяҡта саҡ баҫып тороу (*арыуҙан, иҫереп һ.б.*); **тóлько держи́сь** сыҙап ҡына тор, ҡайһы ереҥ ҡысыта

ДЕРЗÁНИЕ *с*; *высок.* дәртле ынтылыш, ҡыйыу теләк, тәүәккәллек; **дерзáния молоды́х сердéц** йәш йөрәктәрҙең дәртле ынтылышы

ДЕРЗÁТЬ *несов.*; *высок.* ҡыйыу ынтылыу, эшкә ҡыйыу тотоноу, тәүәккәллек күрһәтеү

ДЕРЗИ́ТЬ *несов.*; *разг.* әрепләшеү, ҡарыулашыу, ҡаршы һүҙ әйтеү

ДÉРЗКИЙ, -ая, -ое **1.** әҙәпһеҙ, тупаҫ; **дéрзкий поступок** әҙәпһеҙ ҡылыныш **2.** *высок.* (*смелый*) ҡыйыу, тәүәккәл; **дéрзкий человéк** тәүәккәл кеше

ДЕРЗНОВÉНИЕ *с*; *высок.*, *уст. см.* **дерзáние**

ДЕРЗНОВÉННЫЙ, -ая, -ое **1.** *уст. см.* **дéрзкий** 1; **2.** *высок.* ҡыйыу, тәүәккәл

ДЕРЗНУ́ТЬ *сов.* батырсылыҡ (тәүәккәллек) итеү, ҡыйыулыҡ итеү; **дерзну́ть обрати́ться** мөрәжәғәт итергә батырсылыҡ итеү

ДÉРЗОСТЬ *ж* **1.** әҙәпһеҙлек, тупаҫлыҡ, тупаҫ һүҙ; **говори́ть дéрзости** тупаҫ һүҙҙәр әйтеү **2.** (*смелость*) ҡыйыулыҡ, тәүәккәллек

ДЕРИВÁЦИЯ *ж*; *спец.* деривация (**1.** *снарядтың, пуляның осҡанда ситкә тайпылыуы* **2.** *суднолар йөрөй торған йылғаның һыуын төрлө маҡсат менән каналдар буйлап ситкә ебәреү* **3.** *грам. һүҙ яһаусы саралар ҡулланып яңы һүҙҙәр яһау*)

ДЕРМАТИ́Н *м* дерматин (*яһалма күн*)

ДЕРМАТИ́НОВЫЙ, -ая, -ое дерматин; **дермати́новая облóжка** дерматин тышлыҡ

ДЕРМАТÓЛОГ *м* дерматолог, дерматология белгесе

ДЕРМАТОЛОГИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое дерматологик, дерматология ...ы; **дерматологи́ческий диспансéр** дерматология диспансеры

ДЕРМАТОЛÓГИЯ *ж* дерматология (*медицинаның тире ауырыуҙарын өйрәнә һәм дауалай торған тармағы*)

ДЁРН *м* кәҫ, сиҙәм ҡыртышы; **срéзать дёрн** кәҫ ҡырҡыу

ДЕРНИ́СТЫЙ, -ая, -ое ҡыртышлы, кәҫле, сиҙәм; **дерни́стая пóчва** кәҫле тупраҡ

ДЕРНÓВЫЙ, -ая, -ое кәҫ, кәҫтән яһалған, кәҫ йәйелгән; **дернóвая кры́ша** кәҫ түбә

ДЁРНУТЬ *сов. кого-что* тартыу, ҡапыл тартып ебәреү (ҡуйыу) ♦ **чёрт дёрнул**; **нелёгкая дёрнула** ҡабырғаға шайтан төрттөмө ни; **дёрнуло за язы́к** *кого*; *прост.* телдән тарттылармы ни, теле ҡысып (оҙонайып, ауыҙына һыймай) (*тейеш түгелде әйтеп һалғанда*)

ДЁРНУТЬСЯ *сов. см.* **дёргаться**

ДЕРЮ́ГА *ж* **1.** тупаҫ киндер туҡыма **2.** турпыша, сепрәк балаҫ **3.** *разг.* тупаҫ туҡыманан тегелгән кейем

ДЕРЮ́ЖНЫЙ, -ая, -ое тупаҫ киндерҙән тегелгән

ДЕСÁНТ *м* десант; **возду́шный десáнт** һауа десанты

ДЕСÁНТНИК *м* десантсы; **служи́ть десáнтником** десантсы булып хеҙмәт итеү

ДЕСÁНТНЫЙ, -ая, -ое десант ...ы; **десáнтные войскá** десант ғәскәрҙәре

ДЕСÉРТ *м* десерт (*аштан һуң бирелә торған тәм-том*)

ДЕСÉРТНЫЙ, -ая, -ое десерт ...ы; **десéртное блю́до** десерт ашамлыҡ (тәм-том)

ДÉСКАТЬ *частица*; *прост.* (*при передаче чужой речи*) имеш, йәнәһе, ти, тиҙәр; **дéскать, он сам верну́лся** имеш, ул үҙе ҡайтҡан

ДЕСНÁ *ж*; *анат.* теш ите, теш ҡаҙнаһы

ДЕСНИ́ЦА *ж*; *трад.-поэт.* уң ҡул, ҡул

ДÉСПОТ *м* **1.** деспот (*сикләнмәгән власть эйәһе, хаким*) **2.** *перен.* залим (*мәрхәмәтһеҙ, ҡаты бәғерле кеше*)

ДЕСПОТИ́ЗМ *м* деспотизм, деспотлыҡ, залимлыҡ

ДЕСПОТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое **1.** деспотлыҡҡа нигеҙләнгән; **деспоти́ческое госудáрство** деспотлыҡҡа нигеҙләнгән дәүләт **2.** *перен.* залим, мәрхәмәтһеҙ, аяу белмәгән; **деспоти́ческий харáктер** мәрхәмәтһеҙ холоҡ

ДЕСПОТИ́ЧНЫЙ, -ая, -ое *см.* **деспоти́ческий** 2

ДЕСПОТИ́Я *ж* деспотия (*деспот идаралығындағы дәүләт*)

ДÉСЯТЕРО *числ. собир.* ун, унау; **дéсятеро человéк** ун кеше

ДЕСЯТИБÓРЕЦ *м*; *спорт.* ун төрлө ярышта ҡатнашыусы, унбәйгесе

ДЕСЯТИБÓРЬЕ *с*; *спорт.* ун төрлө ярыш, унбәйге

ДЕСЯТИДНÉВКА *ж* декада, ун көн, ун көнлөк

ДЕСЯТИКЛÁССНИК *м* и **ДЕСЯТИКЛÁССНИЦА** *ж* унынсы синыф уҡыусыһы, унынсы синыфта уҡыусы

ДЕСЯТИКОПÉЕЧНЫЙ, -ая, -ое ун тинлек, ун тин торған; **десятикопéечная монéта** ун тинлек аҡса; **десятикопéечный билéт** ун тинлек билет

ДЕСЯТИКРА́ТНЫЙ, -ая, -ое ун тапҡыр арттырылған, унлата

ДЕСЯТИЛЕ́ТИЕ *с* **1.** (*срок*) ун йыл **2.** (*годовщина*) ун йыллыҡ; **десятиле́тие институ́та** институттың ун йыллығы

ДЕСЯТИЛЕ́ТКА *ж*; *разг.* ун йыллыҡ мәктәп, урта мәктәп

ДЕСЯТИЛЕ́ТНИЙ, -яя, -ее **1.** (*о сроке*) ун йыллыҡ **2.** (*о возрасте*) ун йәшлек (йәштәге), ундағы

ДЕСЯТИ́НА *ж*; *ист.* дисәтинә (*элекке замандағы ер үлсәү берәмеге — 1,09 гектар*)

ДЕСЯТИРУБЛЁВКА *ж*; *разг.* ун һумлыҡ (*аҡса*)

ДЕСЯТИРУБЛЁВЫЙ, -ая, -ое ун һумлыҡ, ун һум торған; **десятирублёвый биле́т** ун һумлыҡ билет

ДЕСЯТИТЫ́СЯЧНЫЙ, -ая, -ое **1.** *числ.* ун меңенсе **2.** ун меңлек

ДЕСЯТИЧАСОВО́Й, -ая, -ое **1.** (*продолжающийся десять часов*) ун сәғәтлек **2.** ундағы, сәғәт унда килә (китә) торған; **десятичасово́й по́езд** сәғәт унда килә торған поезд

ДЕСЯТИ́ЧНЫЙ, -ая, -ое унарлы ♦ **десяти́чная дробь** *мат.* унарлы кәсер; **десяти́чные весы́** унарлы үлсәү (*бындай үлсәүҙә әйбер үҙенән ун тапҡыр еңелерәк гер менән үлсәнә*)

ДЕСЯ́ТКА *ж*; *разг.* **1.** унлыҡ (*аҡса, цифр, кәрт*) **2.** унынсы (*трамвай, троллейбус һ.б.*)

ДЕСЯ́ТНИК *м* десятник (*бер төркөм эшселәрҙең етәксеһе йәки техник*)

ДЕСЯ́ТОК *м* тиҫтә, ун; **десяток яи́ц** бер тиҫтә йомортҡа; **ему́ пошёл шесто́й деся́ток** уға алтынсы тиҫтә китте, ул алтынсы тиҫтәне ҡыуа

ДЕСЯ́ТЫЙ, -ая, -ое *числ.* унынсы; **деся́тый ряд** унынсы рәт

ДЕ́СЯТЬ *числ.* ун; **де́сять часо́в утра́** сәғәт иртәнге ун

ДЕТАЛИЗА́ЦИЯ *ж см.* **детализи́ровать**

ДЕТАЛИЗИ́РОВАТЬ *сов., несов. что* деталләштереү, ентекләп эшләү; **детализи́ровать програ́мму** программаны ентекләп эшләп сығыу

ДЕТА́ЛЬ *ж* **1.** деталь, өлөш, киҫәк; **дета́ли дви́гателя маши́ны** машина двигателенең деталдәре **2.** ваҡ-төйәк, ваҡлыҡ; **написа́ть со все́ми дета́лями** ваҡ-төйәктәрен ҡалдырмай яҙыу

ДЕТА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое ентекле, бәйнә-бәйнә; **дета́льный разбо́р** ентекле тикшереү

ДЕТВА́ *ж собир.*; *пчел.* бала ҡорт, йәш ҡорт

ДЕТВОРА́ *ж собир.*; *разг.* бала-саға, балалар

ДЕТДО́М *м* (*детский дом*) балалар йорто

ДЕТЕКТИ́В *м* детектив (**1.** *йәшерен полиция агенты, шымсы* **2.** *шымсылар тураһында әҙәби әҫәр йәки кинофильм*)

ДЕТЕКТИ́ВНЫЙ, -ая, -ое детектив, мажаралы; **детекти́вный рома́н** детектив (мажаралы) роман

ДЕТЕ́КТОР *м* детектор (**1.** *юғары йышлыҡтағы радио тулҡындарын ҡолаҡ менән ишетерлек түбән йышлыҡтағы тулҡындарға әйләндереүсе прибор* **2.** *яҡтылыҡты, йылылыҡты билдәләй торған прибор*)

ДЕТЕ́КТОРНЫЙ, -ая, -ое детекторлы; **дете́кторный приёмник** детекторлы радиоалғыс

ДЕТЁНЫШ *м* бала (*йәнлектең*); **детёныш во́лка** бүре балаһы

ДЕТЕРМИНИ́ЗМ *м*; *филос.* детерминизм (*бөтә күренештәрҙең, ваҡиғаларҙың законлылығы һәм уларҙың сәбәп-нәтижәле бәйләнештә булыуы тураһындағы тәғлимәт*)

ДЕ́ТИ *мн.* (*ед.* **дитя́** *с*) балалар, бала-саға ♦ **не дете́й крести́ть** *кому, с кем* ҡоҙа-ҡоҙағый түгел әле, туғанлашырға йыйынмайым; *см.* **дитя́**

ДЕТИ́НА *м*; *разг.* әзмәүер (*кеҫек*), әзмәүерҙәй йәш кеше, типһә тимер өҙөрҙәй (*ирегет*)

ДЕ́ТИЩЕ *с* **1.** *уст.* бала **2.** *перен.* ҡаҙаныш, емеш, нәтижә; **э́тот рома́н — де́тище изве́стного писа́теля** был роман — билдәле яҙыусының ҡаҙанышы

ДЕ́ТКА *ж*; *разг. ласк.*, балаҡай

ДЕТОНА́ТОР *м*; *спец.* детонатор (**1.** *шартлатҡыс матдә* **2.** *шартлатҡыс капсула, запал*)

ДЕТОНА́ЦИЯ *ж*; *спец.* детонация (*бер шартлау йәки бәрелеү арҡаһында бик тиҙ икенсе шартлау сығыу*)

ДЕТОНИ́РОВАТЬ *несов.*; *спец.* детонация менән шартлау

ДЕТОРОЖДЕ́НИЕ *с* бала табыу (тыуҙырыу), бәпесләү

ДЕТОУБИ́ЙСТВО *с* бала үлтереү

ДЕТОУБИ́ЙЦА *м* и *ж* бала үлтереүсе

ДЕТРИ́Т *м*; *мед.* детрит (*сәсәк ауырыуына ҡаршы прививка яһау өсөн препарат*)

ДЕТСА́Д *м* (*детский сад*) балалар баҡсаһы

ДЕ́ТСКАЯ *ж* балалар бүлмәһе; **игра́ть в де́тской** балалар бүлмәһендә уйнау

ДЕ́ТСКИЙ, -ая, -ое **1.** балалар ...ы; **де́тская литерату́ра** балалар әҙәбиәте; **де́тские и́гры** балалар уйыны **2.** бала ...ы; **де́тский го́лос** бала тауышы **3.** балаларса, сабыйҙарса, балалары ...ы, балалыҡ ...ы, балаларға хас; **де́тское рассужде́ние** балаларса (балаларға хас) фекерләү ♦ **де́тский городо́к** балалар ҡаласығы; **де́тский мир** балалар донъяһы (*магазин*); **де́тский сад** *см.* **детса́д**; **де́тское ме́сто** *анат.* һуңғылыҡ, бала яткыһы

ДЕ́ТСТВО *с* бала саҡ, балалыҡ ваҡыты, балалыҡ, сабыйлыҡ ♦ **впасть в де́тство** бала аҡылы инеү, аҡылы алмашыныу

ДЕТЬ *сов. кого-что*; *разг.* **1.** ҡуйыу, итеү, тығыу; **куда́ де́ли кни́гу?** китапты ҡайҙа ҡуйҙығыҙ? **2.** *что* (*израсходовать*) тотоу, итеү; **не знать, куда́ деть де́ньги** аҡсаны ҡайҙа тоторға

белмәү **3.** *кого-что* (*поместить*) урынлаштырыу, ҡуйыу ♦ **деть не́куда** ҡуйыр урын юҡ; **не знать куда́ глаза́ деть** күҙҙе ҡайҙа йәшерергә белмәү (*оялыуҙан, аптырауҙан*); **не знать куда́ ру́ки деть** ҡулды ҡайҙа итергә белмәү (*уңайһыҙланыуҙан*)

ДЕ́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* **1.** (*исчезнуть, потеряться*) юғалыу, юҡ булыу; **куда́ де́лся каранда́ш?** ҡәләм ҡайҙа булды? **2.** (*скрыться от кого-чего-л.*) инеү, йәшенеү; **не́куда де́ться от стыда́** оялыштан ҡайҙа инергә урын тапмау **3.** (*найти приют*) баш терәү, һыйыныу

ДЕ-ФА́КТО *нареч.*; *книжн.* ғәмәлдә, асылда

ДЕФЕ́КТ *м* дефект, кәмселек, етешһеҙлек, етешһеҙ (кәмселекле) яҡ

ДЕФЕКТИ́ВНЫЙ, -ая, -ое зәғиф (*физик йәки психик яҡтан*)

ДЕФЕ́КТНОСТЬ *ж* боҙоҡлоҡ, кәмселек; **дефе́ктность дета́ли** деталдең боҙоҡлоғо

ДЕФЕ́КТНЫЙ, -ая, -ое кәмселекле, етешһеҙлекле

ДЕФЕКТОЛО́ГИЯ *ж* дефектология (*физик йәки психик яҡтан камил булмаған балаларҙы өйрәнеү, уҡытыу, тәрбиәләү тураһындағы фән*)

ДЕФИНИ́ЦИЯ *ж*; *книжн.* ҡыҫҡа ғына аңлатма (төшөнсә) биреү, билдәләмә

ДЕФИ́С *м* дефис, һыҙыҡса

ДЕФИЦИ́Т *м* **1.** (*убыток*) дефицит, зыян, зарар **2.** (*недостаток, нехватка*) дефицит, етешмәү, етешмәүлек; **дефици́т милосе́рдия** шәфҡәтлелек етешмәү **3.** (*дефицитная вещь*) дефицит (етмәгән) әйбер

ДЕФИЦИ́ТНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*убыточный*) зарарлы, зыянлы **2.** дефицит(лы), етешмәгән, аҙ булған; **дефици́тный това́р** дефицит тауар

ДЕФОРМА́ЦИЯ *ж* деформация (*есемдең формаһы йәки күләме үҙгәреү*)

ДЕФОРМИ́РОВАТЬ *сов., несов. что* формаһын үҙгәртеү (боҙоу); **деформи́ровать колесо́** тәгәрмәстең формаһын үҙгәртеү

ДЕФОРМИ́РОВАТЬСЯ **1.** *сов., несов.* формаһы үҙгәреү (боҙолоу) **2.** *несов. страд. от* **деформи́ровать**

ДЕХКА́НИН *м* и **ДЕХКА́НКА** *ж* диһҡан (*Урта Азия крәҫтиәне*)

ДЕЦЕНТРАЛИЗА́ЦИЯ *ж* децентрализация (**1.** *үҙәк хакимиәттең ҡайһы бер функцияларын урындағы хакимиәткә тапшырыуы* **2.** *үҙәкләштереү системаһын йомшарта төшөү*)

ДЕЦИБЕ́Л *м*; *физ.* децибел (*тауыш көсөн үлсәү берәмеге*)

ДЕЦИМЕ́ТР *м* дециметр (*ун сантиметр*)

ДЕШЕВЕ́ТЬ *несов.* осһоҙланыу, арзанайыу, хаҡы төшөү

ДЕШЕВИ́ЗНА *ж* арзан булыу, осһоҙлоҡ, арзанлыҡ; **дешеви́зна ры́нка** баҙарҙың арзан булыуы

ДЕШЁВКА *ж*; *разг.* **1.** бик арзан, осһоҙ, (бик) түбән хаҡлы; **прода́ть по дешёвке** бик осһоҙға һатыу **2.** *перен., пренебр.* (*безвкусица*) мәғәнәһеҙ, буш, тоҙһоҙ (нәмә); **написа́ть дешёвку** буш нәмә яҙыу

ДЁШЕВО *нареч.* **1.** осһоҙ, арзан **2.** анһат, еңел; **дёшево обхо́дится** еңелгә тура килә ♦ **дёшево и серди́то** осһоҙ ҙа, шәп тә; **дёшево отде́латься** анһат ҡотолоу; **дёшево сто́ить** бер тин тормай

ДЕШЁВЫЙ, -ая, -ое **1.** осһоҙ(ло), арзан(лы); **дешёвые това́ры** арзан тауарҙар **2.** *перен.* мәғәнәһеҙ, буш, осһоҙ, тоҙһоҙ; **дешёвые шу́точки** мәғәнәһеҙ шаяртыу; **дешёвый успе́х** осһоҙ уңыш

ДЕШИФРОВА́ТЬ *сов., несов. что* дешифровкалау, шифровканы табыу (табып уҡыу); **дешифрова́ть текст** тексттың шифровкаһын табып уҡыу

ДЕ-Ю́РЕ *нареч.*; *книжн.* де-юре (*юридик йәһәттән, рәсми рәүештә, формаль яҡтан*)

ДЕЯ́НИЕ *с*; *высок.* эш; **вели́кие дея́ния** бөйөк эштәр

ДЕ́ЯТЕЛЬ *м* эшмәкәр; **госуда́рственный де́ятель** дәүләт эшмәкәре; **заслу́женный де́ятель нау́ки** атҡаҙанған фән эшмәкәре

ДЕ́ЯТЕЛЬНО *нареч.* егәрле, ең һыҙғанып, эшлекле рәүештә; **де́ятельно взя́ться за рабо́ту** эшкә ең һыҙғанып тотоноу

ДЕ́ЯТЕЛЬНОСТЬ *ж* эшмәкәрлек; **нау́чная де́ятельность** ғилми эшмәкәрлек

ДЕ́ЯТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое эшмәкәр, эшлекле, егәрле; **де́ятельный челове́к** эшлекле кеше; **принима́ть де́ятельное уча́стие** эшлекле ҡатнашыу

ДЖАЗ *м* джаз (**1.** *көңгөл асыу, бейеү музыкаһы* **2.** *ошо музыканы уйнаған оркестр, йырсы*)

ДЖА́ЗОВЫЙ, -ая, -ое джаз ...ы; **джа́зовая му́зыка** джаз музыкаһы; **джа́зовый орке́стр** джаз оркестры

ДЖЕЙРА́Н *м* йәйрән

ДЖЕМ *м* джем; **джем из я́блок** алма джемы, алманан яһалған джем; **кали́новый джем** балан джемы

ДЖЕ́МПЕР *м* джемпер (*бәйләнгән яғаһыҙ кофта*)

ДЖЕНТЛЬМЕ́Н *м* джентльмен (**1.** *Англияла юғары буржуаз-аристократик йәмғиәт ҡуйған әхлаҡ, тәртип ҡағиҙәләрен теүәл үтәүсе* **2.** *әҙәпле, тәрбиәле, үҙен тота һәм килешле кейенә белгән кеше*); **сло́во джентльме́на** джентльмен һүҙе

ДЖЕНТЛЬМЕ́НСКИЙ, -ая, -ое джентльмендарса, джентльмен ...ы; **джентльме́нское сло́во** джентльмен һүҙе ♦ **джентльме́нское соглаше́ние** *дип.* дәүләттәрҙең үҙ-ара һөйләшеп килешеүе

ДЖЕРСИ́ и **ДЖЕ́РСИ** *с нескл.* джерси (*йөн йәки ебәк трикотаж туҡыма һәм шунан тегелгән кейем*); **пальто́ из джерси́** джерси пальто

ДЖЕРСО́ВЫЙ, -ая, -ое *разг.* джерси …ы, джерсиҙан тегелгән; **джерсо́вый костю́м** джерси костюм

ДЖИГИ́Т *м* егет (*ат өҫтөндә оҫта йөрөүсе*)

ДЖИГИТОВА́ТЬ *несов.* ат өҫтөндә оҫта йөрөү

ДЖИГИТО́ВКА *ж см.* **джигитова́ть**

ДЖИН *м* джин (*артыштан яһалған Англия араҡыһы*)

ДЖИНН *м*; *миф.* ен; **до́брый джинн** изге күңелле ен ♦ **вы́пустить джи́нна из буты́лки** ендәрҙе иреккә сығарыу, уҫал көстәргә ирек биреү

ДЖИ́НСОВЫЙ и **ДЖИНСО́ВЫЙ,** -ая, -ое джинсы (*беше кизе-мамыҡ туҡыма һәм ошондай туҡыманан тегелгән кейем*); **джи́нсовый материа́л** джинсы материал; **джи́нсовое пла́тье** джинсы күлдәк

ДЖИ́НСЫ *только мн.* джинсы (*джинсы туҡыманан тегелгән салбар*); **ходи́ть в джи́нсах** джинсы кейеп йөрөү; **фи́рменные джи́нсы** фирма джинсыһы

ДЖИП *м* джип (**1.** *еңел хәрби автомобиль* **2.** *бәләкәй генә йөк машинаһы төрө*)

ДЖИ́У-ДЖИ́ТСУ *с нескл.*; *спорт.* джиу-джитсу (*япондарҙа ҡоралһыҙ һаҡланыу һәм һөжүм итеү алымдары системаһы*)

ДЖО́НКА *ж*; *мор.* джонка (*Ҡытайҙа елкәнле кәмә*)

ДЖУ́НГЛИ *только мн.* джунгли (*кеше үтә алмаҫлыҡ һаҙлыҡлы, ҡуйы тропик урман*) ♦ **зако́н джу́нглей** джунглиҙар ҡануны (*асыҡтан-асыҡ көс ҡулланыу һәм башбаштаҡланыуға ҡарата*)

ДЖУТ I *м* джут, һинд сүсе (*йүкәләр ғаиләһенә ҡараған бер йыллыҡ үҫемлек*)

ДЖУТ II *м* йот, йотлоҡ (*мал ҡырылыу*)

ДЖУ́ТОВЫЙ, -ая, -ое **1.** джут …ы; **джу́товые воло́кна** джут сүсе **2.** джут сүсенән -ған/-гән; **джу́товый кана́т** джут сүсенән ишелгән арҡан

ДЗОТ *м* дзот; **амбразу́ра дзо́та** дзот амбразураһы

ДЗЮДО́ *с нескл.*; *спорт.* дзюдо (*джиу-джитсу алымдарына нигеҙләнгән ирекле стилдәге япон милли көрәше*)

ДЗЮДОИ́СТ *м* дзюдосы

ДИАБА́З *м* диабаз (*урамға түшәү өсөн һәм төҙөү эштәрендә ҡулланыла торған ҡаты тау тоҡомо*)

ДИАБЕ́Т *м*; *мед.* диабет (*бәүел күп бүленеүҙән ғибәрәт ауырыу*); **са́харный диабе́т** (*ҡанда шәкәрҙең күбәйеүе*)

ДИАБЕ́ТИК *м*; *разг.* диабет менән ауырыусы

ДИА́ГНОЗ *м*; *мед.* диагноз, ауырыуҙы билдәләү; **поста́вить диа́гноз** диагноз ҡуйыу (*ауырыуын билдәләү*)

ДИАГНО́СТ *м*; *мед.* диагнозсы, диагноз ҡуйыусы

ДИАГНО́СТИКА *ж* диагностика (**1.** *медицинаның диагноз ҡуйыу методикаһын өйрәнә торған бүлеге* **2.** *нимә менән ауырыуҙы билдәләү*)

ДИАГНОСТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое ауырыуҙы билдәләү …ы, диагностик, диагноз ҡуйыу …ы; **диагности́ческое отделе́ние** ауырыуҙы билдәләү бүлеге

ДИАГОНА́ЛЬ *ж* диагональ (**1.** *мат.* *күпмөйөштөң йәки күп ҡырҙың ҡаршы мөйөштәрен тоташтырған тура һыҙыҡ* **2.** *ҡыя ҡырлы туҡыма*) ♦ **по диагона́ли (идти́, дви́гаться, располага́ться)** ҡыя, ҡыялап, ҡыйғас, ҡыйғаслап (барыу, хәрәкәт итеү, урынлашыу)

ДИАГОНА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое диагональ, ҡыйыҡ …ы; **в диагона́льном направле́нии** ҡыйғаслап, ҡыйыҡ йүнәлештә

ДИАГРА́ММА *ж* диаграмма (*айырым бер дәүмәлдәрҙең үҙ-ара мөнәсәбәтен күрһәтеүсе һыҙма йәки таблица*); **диагра́мма ро́ста се́льского хозя́йства** ауыл хужалығы үҫеше диаграммаһы

ДИАКРИТИ́ЧЕСКИЙ: диакрити́ческий знак *лингв.* диакритик билдә (*бер үк хәреф менән билдәләнгән ике өндө бер-береһенән айырыр өсөн хәрефтең өҫтөнә йәки аҫтына ҡуйыла торған билдә, мәҫ., "ё" өҫтөндәге ике нөктә*)

ДИАЛЕ́КТ *м*; *лингв.* диалект, ерле һөйләш; **ю́жный диале́кт** көньяҡ диалект; **изуча́ть диале́кты** диалекттарҙы өйрәнеү

ДИАЛЕКТА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое *лингв.* *см.* **диале́ктный**

ДИАЛЕКТИ́ЗМ *м*; *лингв.* диалектизм (*әҙәби телгә ниндәй ҙә булһа бер диалекттан алынған һүҙҙәр йәки һүҙбәйләнештәр*)

ДИАЛЕ́КТИК *м*; *филос.* диалектик (*диалектик фәлсәфәне өйрәнеүсе йәки яҡлаусы*)

ДИАЛЕ́КТИКА *ж* диалектика (**1.** *фәлс.* *тәбиғәт, йәмғиәт һәм фекерләү процесының йәки үҫешенең дөйөм ҡанундарын өйрәнеүсе фәлсәфәүи фән* **2.** *тәбиғәт, йәмғиәт һәм фекер үҫеше процесы*)

ДИАЛЕКТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое диалектик; **диалекти́ческий материали́зм** диалектик материализм

ДИАЛЕ́КТНЫЙ, -ая, -ое *лингв.* диалект …ы, һөйләш …ы; **диале́ктные осо́бенности** диалект үҙенсәлектәре

ДИАЛЕКТО́ЛОГ *м*; *лингв.* диалектолог, диалектология буйынса белгес

ДИАЛЕКТОЛОГИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое *лингв.* диалектологик, диалектология …ы; **диалектологи́ческий а́тлас** диалектологик атлас; **диалектологи́ческая экспеди́ция** диалектологик экспедиция

ДИАЛЕКТОЛО́ГИЯ *ж*; *лингв.* диалектология (*тел ғилеменең диалекттарҙы, һөйләштәрҙе өйрәнә торған бүлеге*)

ДИАЛО́Г *м* диалог (**1.** *ике йәки бер нисә кешенең ҡара-ҡаршы һөйләшеү формаһы* **2.** *әҙәби әҫәрҙә ике кешенең әңгәмәһен сағылдырған өлөш*)

ДИАЛОГИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое диалогик; **диалоги́ческая речь** диалогик телмәр

ДИАМА́Т *м*; *разг.* (*диалектический материализм*) диамат (*диалектик материализм*)

ДИА́МЕТР *м*; *мат.* диаметр (*түңәрәктең арҡыры оҙонлоғо*)

ДИАМЕТРА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое диаметраль; **диаметра́льная пло́скость** диаметраль яҫылыҡ ♦ **диаметра́льная противополо́жность** бер-береһенә ҡапма-ҡаршылыҡ, бер-береһенә оҡшамағанлыҡ

ДИАПАЗО́Н *м* **1.** *муз.* диапазон (*йырсының йәки айырым музыка ҡоралының тауыш киңлеге*) **2.** *перен.*, *книжн.* күләм, киңлек, ҡолас, ҙурлыҡ; **диапазо́н зна́ний** белем киңлеге (тәрәнлеге)

ДИАПОЗИТИ́В *м*; *фото.* диапозитив (*проекцион фонарь менән күрһәтеү өсөн быялаға йәки плёнкаға төшөрөлгән фотоһүрәт*)

ДИАТЕ́З *м*; *мед.* әҫпе, диатез (*организмдың ҡайһы бер ашамлыҡтарға, бигерәк тә шәрбәткә кире реакцияһы, күберәк балаларҙа була*); **малышу́ нельзя́ дава́ть сла́дкое — у него́ диате́з** бәләкәскә шәрбәт бирергә ярамай — уның әҫпеһе ҡалҡа

ДИАТЕРМИ́Я *ж*; *мед.* диатермия (*берәй ағзаны дауалау маҡсатында юғары йышлыҡтағы электр тогы менән йылытыу*)

ДИАТОНИ́ЧЕСКИЙ: **диатони́ческая га́мма** *муз.* диатоник гамма (*бер тондан икенсе тонға күсеү*)

ДИАФИ́ЛЬМ *м* диафильм (*диапозитивтарҙан төҙөлгән фильм*)

ДИАФРА́ГМА *ж* диафрагма (**1.** *анат. күкрәк эсен ҡорһаҡтан айырып торған шаршау* **2.** *опт. фотоаппаратта һ.б. оптик приборҙарҙа уртаһы киңәйеп асыла, йә тарайып ябыла торған тимер шаршау*)

ДИВА́Н I *м* (*род мебели*) диван

ДИВА́Н II *м* диуан (**1.** *иҫк. Төркиәлә солтан тирәһендәге юғары дәрәжәле түрәләр кәңәше* **2.** *әҙ. Көнсығыш шағирҙарының шиғырҙар йыйынтығы*)

ДИВА́Н-КРОВА́ТЬ *м* диван-карауат

ДИВЕРГЕ́НТ *м*; *лингв.* дивергент (**1.** *өндөң фонологик варианты* **2.** *бер өндән айырылып, үҙ аллы үҫешеп киткән ике өндөң береһе, мәҫ., украин телендә "кинь"/"конь"*)

ДИВЕРГЕ́НЦИЯ *ж*; *лингв.* дивергенция (*өндәрҙең һүҙҙәге урынына ҡарап әйтелештә үҙгәреүе, вариант биреүе*)

ДИВЕРСА́НТ *м* диверсант, диверсия яһаусы

ДИВЕРСА́НТСКИЙ, -ая, -ое диверсант ...ы; **диверса́нтское снаряже́ние** диверсант ҡоралдары

ДИВЕРСИО́ННЫЙ, -ая, -ое диверсион, диверсия ...ы; **диверсио́нная гру́ппа** диверсион төркөм; **диверсио́нные де́йствия** диверсия эштәре

ДИВЕ́РСИЯ *ж* диверсия (*хәрби йәки хөкүмәт объектын боҙоп, эшлектән сығарып, зыян яһау*)

ДИВЕРТИСМЕ́НТ *м* дивертисмент (*спектаклгә, концертҡа өҫтәмә рәүештә бирелгән музыкаль йәки драматик номерҙар*)

ДИВИДЕ́НД *м*; *эк.* дивиденд (*предприятиенең йыллыҡ табышынан пайсыларына пайының күләменә ҡарап бирелә торған табыш*)

ДИВИЗИО́Н *м* дивизион (**1.** *хәрб. артиллерия, бронетанк, кавалерия частарындағы ғәскәри берәмек* **2.** *диңг. бер типта булған караптарҙың берләшмәһе*)

ДИВИЗИО́ННЫЙ, -ая, -ое дивизион, дивизия ...ы; **дивизио́нная артилле́рия** дивизия артиллерияһы

ДИВИ́ЗИЯ *ж*; *воен.* дивизия; **та́нковая диви́зия** танк дивизияһы

ДИВИ́ТЬСЯ *несов.*; *разг.* ғәжәпләнеү, таң ҡалыу, иҫ китеү; **я диви́лся его́ терпе́нию** уның сыҙамлығына минең иҫем китә ине

ДИ́ВНЫЙ, -ая, -ое **1.** һоҡланғыс, матур, бик шәп; **ди́вный го́лос** һоҡланғыс тауыш **2.** *разг.*, *уст.* (*удивительный*) ғәжәп, ғәжәйеп, иҫ киткес, һоҡландырғыс, ғәжәп матур; **ди́вный мост** иҫ киткес күпер

ДИ́ВО *с*; *разг.* белмәгән-күрмәгән нәмә, ғәжәп (иҫ киткес) хәл; **слы́шать про ди́во** ғәжәп хәл тураһында ишетеү ♦ **ди́во ди́вное** иҫ киткес, ғәжәп нәмә (күренеш); **ди́ву да́ться** ғәжәпләнеү, иҫ китеү; **на ди́во** иҫ киткес, ғәжәйеп

ДИВЧИ́НА *ж*; *прост. см.* **де́вушка**

ДИДА́КТИКА *ж* **1.** дидактика (*педагогиканың уҡытыу йөкмәткеһе, ысулдары һәм формалары тураһындағы белеме*) **2.** өгөт-нәсихәт

ДИДАКТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое **1.** дидактик, дидактика ...ы; **дидакти́ческие при́нципы** дидактик принциптар **2.** өгөт-нәсихәтле, өгөтлө; **дидакти́ческая бесе́да** өгөт-нәсихәтле әңгәмә; **дидакти́ческая литерату́ра** өгөт-нәсихәтле әҙәбиәт

ДИЕ́З *м*; *муз.* диез (*музыкаль тауыштың ярты тоны*)

ДИЕ́ТА *ж* диета, дөрөҫ туҡланыу; **соблюда́ть дие́ту** диета тотоу

ДИЕТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое диетик, диета ...ы, еңел; **диети́ческая столо́вая** диетик ашхана; **диети́ческая пи́ща** еңел аҙыҡ

ДИЕТО́ЛОГ *м* диетолог, дөрөҫ туҡланыу белгесе

ДИЗА́ЙН *м* дизайн (**1.** *сәнәғәттә сығарылған әйберҙәрҙең художестволы проектланыуы* **2.** *дизайн тураһындағы сәнәғәт белеге һәм фән*)

ДИЗА́ЙНЕР *м* дизайнер (*сәнәғәт сығара торған әйберҙәрҙең нәфис эшләнешен тәьмин итеүсе рәссам-конструктор*)

ДИ́ЗЕЛЬ *м* дизель

ДИ́ЗЕЛЬ-ЭЛЕКТРОХО́Д *м* дизель-электроход

ДИЗЕНТЕРИ́ЙНЫЙ, -ая, -ое дизентерия …ы; **дизентери́йные па́лочки** дизентерия таяҡсалары (*микробтары*)

ДИЗЕНТЕРИ́Я *ж* дизентерия (*йоғошло ҡаты эс китеү ауырыуы*)

ДИКА́РКА *ж см.* **дика́рь** 1, 2

ДИКА́РЬ *м* **1.** вәхши, ҡырағай **2.** *разг.* (*нелюдимый, застенчивый*) ҡырыҫ, ҡырағай (бик оялсан) кеше **3.** *разг.* путёвкаһыҙ курортҡа барған кеше

ДИ́КИЙ, -ая, -ое **1.** ҡырағай, ҡыр; **ди́кие живо́тные** ҡырағай хайуандар (йәнлектәр) **2.** ҡыр …ы; **ди́кие гу́си** ҡыр ҡаҙҙары; **ди́кий лук** йыуа **3.** вәхши, ҡырағай; **ди́кие племена́** вәхши ҡәбиләләр **4.** аулаҡ, тын, кеше аяғы баҫмаған; **ди́кая приро́да** кеше аяғы баҫмаған тәбиғәт **5.** *перен.* тупаҫ, ҡырағай; **ди́кие нра́вы** ҡырағай ғәҙәттәр **6.** *перен.* сәйер, аҡылға һыймаған; **ди́кая мысль** аҡылға һыймаған фекер **7.** *перен.*, *разг.* ҡырыҫ, ҡырағай; **ди́кий ребёнок** ҡырыҫ бала **8.** *разг.* иҫ киткес; **ди́кий восто́рг** иҫ киткес шатлыҡ ♦ **ди́кий ка́мень** бик ҡаты (*күбеһенсә, һоро төҫтәге*) тау тоҡомо; **ди́кое мя́со** яман ит (*төҙәлеп килгән яраның туҡымаларында барлыҡҡа килгән шеш*)

ДИКОБРА́З *м* дикобраз (*арҡаһы, ҡабырғаһы оҙон, ҡаты энәләр менән ҡапланған кимереүсе хайуан*)

ДИКО́ВИНА и **ДИКО́ВИНКА** *ж*; *разг.* ғәжәп сәйер нәмә (йән эйәһе), ят нәмә, хәл-күренеш; **э́то что за дико́вина!** был ниндәй сәйер нәмә! ♦ **(не) в дико́вину** иҫ киткес нәмә (түгел), иҫ киткес яңылыҡ (түгел)

ДИКО́ВИННЫЙ, -ая, -ое *разг.* ғәжәп, сәйер, иҫ киткес; **дико́винные ры́бы** ғәжәйеп балыҡтар; **дико́винный слу́чай** иҫ киткес (сәйер) ваҡиға

ДИКОРАСТУ́ЩИЙ, -ая, -ее ҡыр …ы, ҡырҙа үҫкән, ҡырағай; **дикорасту́щие лека́рственные тра́вы** ҡырағай дарыу үләндәре

ДИ́КОСТЬ *ж* **1.** ҡырағайлыҡ, вәхшилек, варварлыҡ **2.** *перен.* (*грубость, необузданность*) сикһеҙ тупаҫлыҡ, тотанаҡһыҙлыҡ, дыуамаллыҡ, ҡырағайлыҡ **3.** *перен.* (*застенчивость*) ҡырыҫлыҡ, оялсанлыҡ, тартыныусанлыҡ

ДИКТА́НТ *м* диктант; **контро́льный дикта́нт** контроль диктант; **писа́ть дикта́нт** диктант яҙыу

ДИКТА́Т *м* диктат (*көслө илдең көсһөҙөрәк илгә үҙенең талаптарын тағыуы*)

ДИКТА́ТОР *м* диктатор (*идара итеүҙә сикһеҙ власть ҡулланыусы*)

ДИКТА́ТОРСКИЙ, -ая, -ое диктаторлыҡ …ы, диктатор …ы; **дикта́торская власть** диктаторлыҡ власы

ДИКТА́ТОРСТВО *с* диктаторлыҡ

ДИКТА́ТОРСТВОВАТЬ *несов.* диктаторлыҡ итеү

ДИКТАТУ́РА *ж* диктатура (*көскә таянған, бер ни менән дә сикләнмәй өҫтөнлөк итеүсе власть*); **вое́нная диктату́ра** хәрби диктатура ♦ **диктату́ра пролетариа́та** пролетариат диктатураһы

ДИКТОВА́ТЬ *несов. что* **1.** әйтеп (уҡып) яҙҙырыу, әйтеп тороу; **диктова́ть текст** тексты уҡып яҙҙырыу **2.** үтәргә мәжбүр итеү, көсләп тағыу, ҡушыу; **диктова́ть усло́вия** шарттарҙы көсләп тағыу; **диктова́ть свою́ во́лю** үҙ ихтыярыңды көсләп тағыу

ДИКТОВА́ТЬСЯ *несов. страд. от* **диктова́ть**

ДИКТО́ВКА *ж* **1.** *см.* **диктова́ть** 1; **2.** *разг.* (*диктант*) әйтеп яҙҙырыу ♦ **под дикто́вку** *чью* *кемдеңдер* ҡушыуы буйынса, мәжбүри рәүештә

ДИ́КТОР *м* диктор; **ди́ктор телеви́дения** телевидение дикторы

ДИКТОФО́Н *м* диктофон (*һөйләү телмәрен яҙа торған аппарат*)

ДИКТОФО́ННЫЙ, -ая, -ое диктофон …ы; **диктофо́нная за́пись** диктофон яҙмаһы

ДИ́КЦИЯ *ж* дикция, әйтелеш, әйтелеү рәүеше; **его́ ди́кция чёткая** уның дикцияһы бик асыҡ

ДИЛЕ́ММА *ж* дилемма (**1.** *лог. бер-береһенә ҡапма-ҡаршы ике фекерҙе эсенә алған һәм өсөнсөһөнөң булыуына мөмкинлек ҡалдырмаған полемик дәлил* **2.** *ҡапма-ҡаршы ике хәлдең береһен генә һайлап алыу ҡыйынлығы*)

ДИЛЕТА́НТ *м* и **ДИЛЕТА́НТКА** *ж* дилетант (*махсус әҙерлеге булмаған, системалы белемһеҙ көйө фән йәки сәнғәт менән шөғөлләнеүсе*)

ДИЛЕТАНТИ́ЗМ *м* и **ДИЛЕТА́НТСТВО** *с* дилетантлыҡ (*берәй нәмәгә, хәлгә дилетанттарса ҡараш*)

ДИЛЕТА́НТСКИЙ, -ая, -ое дилетант …ы, дилетанттарса; **дилета́нтские сужде́ния** дилетанттарса фекерләү (фекер йөрөтөү)

ДИЛИЖА́НС *м*; *уст.* дилижанс (*пассажирҙар һәм почта йөрөтә торған ҙур, ябыулы арба*)

ДИЛО́ГИЯ *ж*; *лит.* дилогия (*бер авторҙың уртаҡ сюжетлы ике китаптан торған әҫәре*)

ДИ́НА *ж*; *физ.* дина (*механикала көс үлсәү берәмеге*)

ДИНАМИ́ЗМ *м* динамизм (*хәрәкәттең көсө, һығылмалығы*)

ДИНА́МИК *м* динамик (**1.** *көслө электрик репродуктор* **2.** *һөйл. өй радиоалғысы*)

ДИНА́МИКА *ж* **1.** динамика (*механиканың есемдәр хәрәкәте ҡанундарын өйрәнеүсе бүлеге* **2.** динамика, үҫеш (*берәй күренештең үҫеүе, үҙгәреүе, хәрәкәте*); **дина́мика истори́ческих собы́тий** тарихи ваҡиғалар үҫеше **3.** *перен.* үҫеш көсө, һығылмалылығы; **дина́мика сюже́та рома́на** роман сюжеты үҫешенең һығылмалылығы

ДИНАМИ́Т *м* динамит (*шартлатҡыс матдә*)

ДИНАМИ́ТНЫЙ, -ая, -ое динамит ...ы; **динами́тный склад** динамит склады

ДИНАМИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое **1.** динамика ...ы, динамик; **динами́ческая тео́рия** динамика теорияһы; **динами́ческая геоло́гия** динамик геология **2.** *см.* **динами́чный**

ДИНАМИ́ЧНОСТЬ *ж* хәрәкәтсәнлек, ҡыҙыулыҡ, киҫкенлек; **динами́чность диало́га** әңгәмәнең ҡыҙыулығы

ДИНАМИ́ЧНЫЙ, -ая, -ое хәрәкәтсел, хәрәкәтсән, хәрәкәттең ҡырҡыулығы (киҫкенлеге), киҫкен (ҡырҡыу) хәрәкәтле; **динами́чный та́нец** ҡырҡыу хәрәкәтле бейеү

ДИНА́МО *с нескл.*; *уст.* динамо (*электр тоғы эшләп сығара торған двигатель, генератор*)

ДИНА́Р *м* динар (*Кувейт, Ирак, Тунис һ.б. илдәрҙәге аҡса берәмеге*)

ДИНА́СТИЯ *ж* **1.** династия (*бер үк нәҫелдән килгән батшалар*); **дина́стия Рома́новых** Романовтар династияһы **2.** *перен.* династия, нәҫел; **дина́стия до́менщиков** домнала эшләүселәр династияһы

ДИ́НГО *м нескл.* динго (*Австралияла йәшәүсе ҡырағай эт*)

ДИНОЗА́ВР *м* динозавр

ДИН(Ь)-ДИ́Н(Ь), ДИН(Ь)-ДО́Н, ДИНЬ-БО́М *межд.* сең-сең, сың-сың (*ҡыңғырау һ.б. тауышы*)

ДИО́Д *м*; *физ.* диод

ДИОПТРИ́Я и **ДИО́ПТРИЯ** *ж*; *опт.* диоптрия (*линзаның оптик көсөн үлсәү берәмеге*)

ДИОРА́МА *ж* диорама (**1.** *үтә күренмәле туҡыманың йәки тоноҡ быяланың ике яғына ла төшөрөлгән картина* **2.** *алғы планына күләмле нәмәләр ҡуйып яһалған ҙур ярым түңәрәк картина*); **диора́ма Севасто́польской би́твы** Севастополь һуғышы диорамаһы

ДИПКО́РПУС *м* (*дипломатический корпус*) дипломаттар корпусы

ДИПКУРЬЕ́Р *м* (*дипломатический курьер*) дипломатик курьер; **рабо́тать дипкурье́ром** дипломатик курьер булып эшләү

ДИПЛО́М *м*; *в разн. знач.* диплом; **дипло́м кандида́та нау́к** фән кандидаты дипломы; **дипло́м лауреа́та ко́нкурса** конкурс лауреаты дипломы; **защища́ть дипло́м** диплом яҡлау

ДИПЛОМА́НТ *м* и **ДИПЛОМА́НТКА** *ж* дипломант; **диплома́нт фестива́ля пе́сни** йыр фестивале дипломанты

ДИПЛОМА́Т *м* **1.** дипломат, илсе; **рабо́тать диплома́том** илсе булып эшләү **2.** *разг.* дипломат (*оҫта эш итеүсе*); **он хоро́ший диплома́т** ул яҡшы дипломат

ДИПЛОМА́ТИКА *ж*; *ист.* дипломатика (*тарих фәнендә акттарҙың формаһын һәм йөкмәткеһен өйрәнә торған ярҙамсы дисциплина*)

ДИПЛОМАТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое **1.** дипломатик, дипломаттар ...ы, илселек ...ы; **дипломати́ческие перегово́ры** дипломатик һөйләшеүҙәр; **дипломати́ческий ко́рпус** дипломаттар корпусы; **дипломати́ческое представи́тельство** илселек вәкәләтлеге **2.** *перен.* аҡыллы, оҫта, үҙ-ара килешеп; **дипломати́ческое реше́ние вопро́са** мәсьәләне үҙ-ара килешеп хәл итеү

ДИПЛОМАТИ́ЧНОСТЬ *ж* дипломаттарса оҫталыҡ; **дипломати́чность разгово́ра** дипломаттарса һөйләшеү оҫталығы

ДИПЛОМАТИ́ЧНЫЙ, -ая, -ое *см.* **дипломати́ческий** 2

ДИПЛОМА́ТИЯ *ж* **1.** дипломатия (*хөкүмәттәрҙең халыҡ-ара сәйәсәт өлкәһендәге эшмәкәрлеге*) **2.** *разг.* дипломатия, оҫталыҡ, сослоҡ (*мөнәсәбәттәрҙә*)

ДИПЛОМИ́РОВАННЫЙ, -ая, -ое дипломлы, дипломы булған; **дипломи́рованный инжене́р** дипломлы инженер

ДИПЛО́МНИК *м* и **ДИПЛО́МНИЦА** *ж* дипломсы, диплом яҙыусы (эшләүсе)

ДИПЛО́МНЫЙ, -ая, -ое диплом ...ы; **дипло́мный прое́кт** диплом проекты; **дипло́мная рабо́та** диплом эше

ДИРЕКТИ́ВА *ж* директива, күрһәтмә; **директи́вы съе́зда** съезд директивалары

ДИРЕКТИ́ВНЫЙ, -ая, -ое **1.** директив, йүнәлтеүсе; **директи́вные указа́ния** директив күрһәтмәләр; **директи́вный план** директив план **2.** *перен.* ҡәтғи; **директи́вный тон** ҡәтғи тон

ДИРЕ́КТОР *м* директор; **дире́ктор заво́да** завод директоры

ДИРЕКТРИ́СА *ж*; *разг.* директриса, директор ҡатын-ҡыҙ

ДИРЕКТОРА́Т *м* директорат (*ҙур ойошмаларҙа баш директор етәкселегендә эш итеүсе директорҙар ҡоро*)

ДИРЕ́КТОРСКИЙ, -ая, -ое директор ...ы, директорлыҡ; **дире́кторский кабине́т** директор кабинеты

ДИРЕ́КТОРСТВО *с*; *разг.* директорлыҡ; **вре́мя его́ дире́кторства** уның директорлыҡ осоро

ДИРЕ́КТОРСТВОВАТЬ *несов.*; *разг.* директорлыҡ итеү, директор булып эшләү

ДИРЕ́КЦИЯ *ж* дирекция; **дире́кция институ́та** институт дирекцияһы; **распоряже́ние дире́кции** дирекция әмере

ДИРИЖА́БЛЬ *м* дирижабль; **лета́ть на дирижа́бле** дирижаблдә осоу

ДИРИЖЁР *м*; *муз.* дирижёр; **дирижёр орке́стра** оркестр дирижёры

ДИРИЖЁРСКИЙ, -ая, -ое дирижёр ...ы, дирижёрлыҡ; **дирижёрская па́лочка** дирижёр таяғы; **дирижёрский пульт** дирижёр пульты

ДИРИЖИ́РОВАНИЕ *с* дирижёрлыҡ итеү; **дирижи́рование орке́стром** оркестр менән дирижёрлыҡ итеү

ДИРИЖИ́РОВАТЬ *несов. чем* и *без доп.* дирижёрлыҡ итеү; **дирижи́ровать хо́ром** хор менән дирижёрлыҡ итеү

ДИРХЕ́М *м* дирһәм (*Марокко аҡса берәмеге*)

ДИСГАРМОНИ́РОВАТЬ *несов.* **1.** *муз.* аһәңһеҙ (гармонияһыҙ) булыу, гармонияһыҙ яңғырау **2.** *перен.* килешмәү, ярашмау, бармау

ДИСГАРМОНИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое *муз.* дисгармоник, көйһөҙ, гармонияһыҙ, яңғырашһыҙ, аһәңһеҙ; **дисгармони́ческая му́зыка** аһәңһеҙ музыка

ДИСГАРМО́НИЯ *ж* **1.** *муз.* дисгармония, гармония боҙолоу, гармонияһыҙлыҡ, аһәңһеҙлек **2.** *перен.* килешмәү, ярашмау, тап килмәү; **дисгармо́ния в сочета́ниях цвето́в** төҫтәрҙең үҙ-ара тап килмәүе

ДИСК *м* **1.** (*круглая деталь*) диск, тәрилкә **2.** *спорт.* диск; **мета́ние ди́ска** диск ырғытыу **3.** *воен.* диск; **диск автома́та** автомат дискыһы **4.** *астр.* түңәрәк, йөҙ; **диск Луны́** Ай йөҙө

ДИ́СКАНТ и *уст.* **ДИСКА́НТ** *м*; *муз.* дискант (**1.** *балаларға хас сағыу тауыш* **2.** *шундай тауыш менән йырлаусы*)

ДИСКАНТО́ВЫЙ, -ая, -ое дискант; **дисканто́вая па́ртия** дискант партия

ДИСКВАЛИФИКА́ЦИЯ *ж* **1.** дисквалификация, квалификацияһын юғалтыу (мәхрүм итеү); **дисквалифика́ция врача́** врачты квалификацияһыҙлау **2.** *спорт.* квалификацияһынан мәхрүм итеү

ДИСКВАЛИФИЦИ́РОВАТЬ *сов., несов. кого-что* квалификацияһыҙлау, квалификацияһынан мәхрүм итеү; **дисквалифици́ровать юри́ста** юристы квалификацияһыҙлау

ДИСКВАЛИФИЦИ́РОВАТЬСЯ **1.** *сов., несов.* квалификацияһыҙланыу, квалификацияһын юғалтыу **2.** *несов. страд. от* **дисквалифици́ровать**

ДИСКОБО́Л *м*; *спорт.* диск ырғытыусы

ДИ́СКОВЫЙ, -ая, -ое дискылы, тәрилкәле; **ди́сковая борона́** дискылы тырма; **ди́сковый автома́т** дискылы автомат

ДИСКОТЕ́КА *ж* дискотека (**1.** *еңел музыка әҫәрҙәренән торған грампластинкалар йыйынтығы* **2.** *шул музыканы тыңлау өсөн йәштәр клубы*); **ходи́ть на дискоте́ку** дискотекаға йөрөү

ДИСКРЕДИТА́ЦИЯ *ж* абруй төшөү, дәрәжәһе кәмеү, абруйына тап төшөү; **дискредита́ция иде́и** идеяның абруйы төшөү

ДИСКРЕДИТИ́РОВАТЬ *сов., несов. кого-что* абруйын төшөрөү, дәрәжәһенә (абруйына) тап төшөрөү; **дискредити́ровать прави́тельство** хөкүмәттең абруйын төшөрөү

ДИСКРЕ́ТНЫЙ, -ая, -ое дискрет (*өҙөк-өҙөк, эҙлекле булмаған*); **дискре́тные элеме́нты** дискрет элементтар; **дискре́тная величина́** *мат.* дискрет дәүмәл

ДИСКРИМИНАЦИО́ННЫЙ, -ая, -ое дискриминацион; **дискриминацио́нная поли́тика** дискриминацион сәйәсәт

ДИСКРИМИНА́ЦИЯ *ж* дискриминация (*хоҡуҡтарҙы ҡыҫыу; сикләп, тигеҙ хоҡуҡ бирмәү*); **ра́совая дискримина́ция** раса дискриминацияһы

ДИСКРИМИНИ́РОВАТЬ *сов., несов. кого-что* тигеҙ хоҡуҡ бирмәү, хоҡуҡтарҙы ҡыҫыу (сикләү)

ДИСКРИМИНИ́РОВАТЬСЯ *несов. страд. от* **дискримини́ровать**

ДИСКУССИО́ННЫЙ, -ая, -ое дискуссион, бәхәсле, дискуссия ...ы, бәхәс ...ы; **дискуссио́нный клуб** дискуссия клубы

ДИСКУССИ́РОВАТЬ *несов. см.* **дискути́ровать**

ДИСКУ́ССИЯ *ж* дискуссия, бәхәс, һүҙ көрәштереү; **нау́чная диску́ссия** ғилми бәхәс; **уча́ствовать в диску́ссии** бәхәстә ҡатнашыу

ДИСКУТИ́РОВАТЬ и **ДИСКУССИ́РОВАТЬ** *несов. что, о чём* бәхәсләшеү, һүҙ көрәштереү

ДИСЛОКАЦИО́ННЫЙ, -ая, -ое дислокация ...ы, дислокацион; **дислокацио́нный план** дислокация планы

ДИСЛОКА́ЦИЯ *ж* **1.** *воен.* дислокация, урынлашыу, урын алыу **2.** *мед.* урынынан күсеү (тайыу, сығыу) (*берәй ағзаның, һөйәктең*) **3.** *геол.* үҙ урынынан күсеү (шыуыу)

ДИСЛОЦИ́РОВАТЬ *сов., несов. кого-что; воен.* урынлаштырыу

ДИСПАНСЕ́Р *м* диспансер; **туберкулёзный диспансе́р** туберкулёз диспансеры

ДИСПАНСЕРИЗА́ЦИЯ *ж* диспансеризация, диспансерлаштырыу (*диспансерҙар аша һаулыҡ һаҡлау саралары үткәрең системаһы*)

ДИСПАНСЕ́РНЫЙ, -ая, -ое диспансер ...ы; **диспансе́рное наблюде́ние** диспансер күҙәтеүе; **диспансе́рный ме́тод** диспансер ысулы

ДИСПЕПСИ́Я *ж*; *мед.* диспепсия, ашҡаҙан эшләмәү (*ашҡаҙандың, эсәктәрҙең функцияһы боҙолоу*)

ДИСПЕРСИО́ННЫЙ, -ая, -ое *спец.* дисперсион, дисперсия ...ы; **дисперсио́нный ана́лиз** дисперсион анализ ♦ **дисперсио́нная среда́** дисперсия мөхите (*яҡтылыҡтың призма аша үткәндә айырым спектр төҫтәренә тарҡалыуы*)

ДИСПЕ́РСИЯ *ж*; *спец.* дисперсия; **диспе́рсия минера́льных соле́й в по́чве** тупраҡтағы минераль тоҙҙарҙың тарҡалыуы

ДИСПЕ́РСНЫЙ, -ая, -ое *спец.* онталған, онтаҡ хәлгә килгән ♦ **диспе́рсная фа́за** *спец.* дисперсион (дисперслы) фаза (*бер төрлө ҡаты матдәнең, шыйыҡлыҡтың йәки газдың бик нык ваҡланып, тирә-йүн мөхиткә бер тигеҙ таралыуы*)

ДИСПЕ́ТЧЕР *м* диспетчер (*транспорт хәрәкәте, айырым предприятиелар эше менән үҙәк пункттан идара итеүсе*); **станцио́нный диспе́тчер** станция диспетчеры

ДИСПЕТЧЕРИЗА́ЦИЯ *ж* диспетчерлаштырыу, үҙәкләштереү (*етештереүгә һ.б. эшмәкәрлеккә контроль, идара итеү*)

ДИСПЕ́ТЧЕРСКИЙ, -ая, -ое диспетчер ...ы, диспетчерлыҡ ...ы; **диспе́тчерская слу́жба** диспетчер хеҙмәте; **диспе́тчерский пункт** диспетчер пункты

ДИСПОЗИ́ЦИЯ *ж*; *воен.* диспозиция (**1.** *караптарҙың якорға торғандағы урынлашыу тәртибе* **2.** *ғәскәрҙәрҙе, флотты һуғыш ҡырында туҡтаған, торған ерендә урынлаштырыу тәртибе*); **диспози́ция полково́й артилле́рии** полк артиллерияһының диспозицияһы

ДИСПРОПОРЦИОНА́ЛЬНОСТЬ *ж* пропорцияһыҙлыҡ, ярашмаусанлыҡ

ДИСПРОПОРЦИОНА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое диспропорциональ, диспропорция ...ы, пропорцияһыҙ; **диспропорциона́льное расположе́ние домо́в** өйҙәрҙең пропорцияһыҙ урынлашыуы

ДИСПРОПО́РЦИЯ *ж* пропорцияһыҙлыҡ, ярашмаусанлыҡ; **диспропо́рция в разви́тии наро́дного хозя́йства** халыҡ хужалығы үҫешендәге пропорцияһыҙлыҡ

ДИ́СПУТ *м* диспут, бәхәс; **литерату́рный ди́спут** әҙәби диспут

ДИСПУТИ́РОВАТЬ *несов.*; *уст.* диспутта ҡатнашыу, бәхәскә инеү

ДИССЕРТА́БЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое диссертацияға яраҡлы, диссертация яҙырлыҡ; **диссерта́бельная те́ма** диссертацияға яраҡлы тема

ДИССЕРТА́НТ *м* и **ДИССЕРТА́НТКА** *ж* диссертант, диссертация яҙыусы (яҡлаусы)

ДИССЕРТА́ЦИЯ *ж* диссертация; **кандида́тская диссерта́ция** кандидатлыҡ диссертацияһы; **защити́ть диссерта́цию** диссертация яҡлау

ДИССИДЕ́НТ *м* **1.** *уст.* (*тот, кто отступает от господствующего в стране вероисповедания*) мөртәт, динде ташлаусы, диндән ситләшеүсе **2.** (*инакомыслящий*) диссидент (*илдә йәмғиәттә хөкөм һөргән идеология менән риза булмаған кеше*)

ДИССИМИЛЯТИ́ВНЫЙ, -ая, -ое *лингв.* диссимилятив (*яңғырау өндөң һаңғыраулашҡан варианты*); **диссимиляти́вный проце́сс** диссимилятив процесс

ДИССИМИЛЯ́ЦИЯ *ж* **1.** *лингв.* диссимиляция, ойошмаусылыҡ (*йәнәшә торған ике тартынҡының бер-береһенә тәьҫир итмәүе*) **2.** *биол.* тарҡалыу (*ҡатмарлы органик матдәләрҙең организмда ұҙләштерелеп тарҡалыуы*)

ДИССОНА́НС *м* **1.** *муз.* диссонанс, гармонияһыҙлыҡ, аһәңһеҙлек **2.** *перен.* килешмәү, ярашмау, тура килмәү

ДИССОНИ́РОВАТЬ *несов.*; *муз.* аһәңһеҙ яңғырау, гармонияһыҙ яңғырау

ДИСТАНЦИО́ННЫЙ, -ая, -ое дистанцион, дистанция ...ы, алыҫтан; **дистанцио́нная тру́бка** дистанцион торба (*снарядтың шартлау алыҫлығын билдәләүсе*); **дистанцио́нный нача́льник** дистанция башлығы

ДИСТА́НЦИЯ *ж* **1.** дистанция, ара, аралыҡ, алыҫлыҡ; **бег на коро́ткую диста́нцию** ҡыҫҡа араға йүгереү **2.** (*участок на ж.д.*) дистанция; **нача́льник диста́нции** дистанция башлығы ♦ **сойти́ с диста́нции** *спорт.* ярыштан сығыу

ДИСТИЛЛИРО́ВАННЫЙ, -ая, -ое дистиллирланған, дистилляцияланған, ҡыуып таҙартылған; **дистиллиро́ванная вода́** дистиллирланған һыу

ДИСТИЛЛИ́РОВАТЬ *сов., несов. что* дистиллирлау, дистилляция яһау, ҡыуып таҙартыу, сафландырыу; **дистилли́ровать во́ду** һыуҙы дистиллирлау

ДИСТИЛЛЯ́Т *м* дистиллят (*ҡыуып таҙартылған шыйыҡлыҡ*); **бензи́н, кероси́н — дистилля́ты не́фти** бензин, кәрәсин — нефть дистилляттары

ДИСТИЛЛЯ́ТОР *м* дистиллятор, ҡыуыу аппараты

ДИСТИЛЛЯ́ЦИЯ *ж см.* **дистилли́ровать**

ДИСТРО́ФИК *м*; *разг.* дистрофик, дистрофия менән ауырыусы

ДИСТРОФИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое дистрофик; **дистрофи́ческое состоя́ние** дистрофик хәл

ДИСТРОФИ́Я *ж* дистрофия (*ағзалар һәм туҡымалар туҡланыуының боҙолоуы*); **дистрофи́я серде́чной мы́шцы** йөрәк ите(нең) дистрофияһы

ДИСЦИПЛИ́НА I *ж* дисциплина, тәртип; **во́инская дисципли́на** хәрби дисциплина; **дисципли́на в шко́ле** мәктәптәге тәртип; **соблюда́ть дисципли́ну** тәртип һаҡлау

ДИСЦИПЛИ́НА II *ж* дисциплина, фән, уҡыу (өйрәнеү) фәне; **истори́ческие дисципли́ны** тарих фәндәре

ДИСЦИПЛИНА́РНЫЙ, -ая, -ое дисциплина ...ы, дисциплинар; **дисциплина́рный уста́в** дисциплинар устав; **дисциплина́рное взыска́ние** дисциплинар яза ♦ **дисциплина́рная ро́та (часть)** дисциплинар рота (часть)

ДИСЦИПЛИНИ́РОВАННОСТЬ *ж* тәртипле булыу; **дисциплини́рованность ученико́в** уҡыусыларҙың тәртипле булыуы

ДИСЦИПЛИНИ́РОВАННЫЙ, -ая, -ое тәртипле, дисциплиналы; **дисциплини́рованный слу́жащий** тәртипле хеҙмәткәр; **дисциплини́рованный класс** тәртипле синыф

ДИСЦИПЛИНИ́РОВАТЬ *сов., несов. когочто* тәртипкә өйрәтеү (күнектереү); **дисциплини́ровать солда́т** һалдаттарҙы тәртипкә күнектереү

ДИСЦИПЛИНИ́РОВАТЬСЯ *сов., несов.* тәртипкә өйрәнеү (күнегеү)

ДИТЯ́ *с* бала ♦ **дитя́ приро́ды** тәбиғәт балаһы (*тәбиғәткә яҡын, тәбиғәт ҡосағында үҫкән кеше, халыҡ*)

ДИФИРА́МБ *м* дифирамб (**1.** *Боронғо Грецияла Дионис аллаһы хөрмәтенә маҡтау хоры* **2.** *иҫ китеп, үтә маҡтау*) ♦ **петь дифира́мбы** *кому-чему* күккә күтәреү, үтә маҡтау

ДИФИРАМБИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое дифирамбик, маҡтау ...ы; **дифирамби́ческие стихи́** дифирамбик шиғырҙар, маҡтау шиғырҙары

ДИФТЕРИ́ЙНЫЙ, -ая, -ое дифтерия ...ы; **дифтери́йные па́лочки** дифтерия таяҡсалары

ДИФТЕРИ́Т *м*; *разг. см.* **дифтери́я**

ДИФТЕРИ́Я *ж*; *мед.* дифтерия (*күберәк балаларҙа булған йоғошло тамаҡ ауырыуы*)

ДИФТО́НГ *м*; *лингв.* дифтонг (*ҡуш һуҙынҡы өн*)

ДИФТОНГИЗА́ЦИЯ *ж*; *лингв.* дифтонгылашыу, дифтонгыға әйләнеү

ДИФТОНГИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое дифтонгик; **дифтонги́ческие сочета́ния зву́ков** өндәрҙең дифтонгик ҡушылмалары

ДИФФЕРЕНЦИА́Л *м*; *мат.*, *тех.* дифференциал; **дифференциа́л автомоби́ля** автомобиль дифференциалы

ДИФФЕРЕНЦИА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** *мат.* дифференциаль; **дифференциа́льное уравне́ние** дифференциаль тигеҙләмә **2.** *перен.* төрлө, дифференциаль; **дифференциа́льная ре́нта** дифференциаль рента

ДИФФЕРЕНЦИА́ЦИЯ *ж* дифференциация, бүлеү, айырыу, бүленеү, айырылыу

ДИФФЕРЕНЦИ́РОВАТЬ *сов.*, *несов.* **1.** *кого-что* (*разграничить*) айырыу, бүлеү, ваҡлау, тарҡатыу, дифференциация яһау **2.** *что*; *мат.* дифференциал табыу

ДИФФЕРЕНЦИ́РОВАТЬСЯ 1. *сов.*, *несов.* дифференцияланыу, айырылыу, бүленеү, төрлө элементтарға тарҡалыу **2.** *несов. страд. от* **дифференци́ровать**

ДИФФУЗИО́ННЫЙ, -ая, -ое *физ.* диффузия ...ы; **диффузио́нный проце́сс** диффузия процесы

ДИФФУ́ЗИЯ *ж*; *физ.* диффузия, аралашыу, ҡатнашыу; **диффу́зия га́зов** газдар диффузияһы

ДИФФУ́ЗНЫЙ, -ая, -ое *спец.* диффузия ...ы, аралашҡан, ҡушылған, ҡатнашҡан, һүреңке, шыйыҡ; **диффу́зный свет** һүреңке (тоноҡ) яҡтылыҡ

ДИЧА́ТЬ *несов.* **1.** ҡырағайланыу, ҡырағай хәлгә килеү; **сад дича́ет** баҡса ҡырағайлана бара **2.** ҡырыҫланыу, (кешенән) тартыныу, ситләшеү

ДИЧИ́ТЬСЯ *несов. кого-чего* и *без доп.*; *разг.* тартыныу, ситләшеү, ҡасыу; **дичи́ться посторо́нних** сит кешеләрҙән тартыныу

ДИЧО́К *м* **1.** ашланмаған йәки ҡырағай емеш ағасы; **я́блоня-дичо́к** ҡырағай алмағас **2.** ашлау өсөн үҫтерелгән сәсмәлеҡ; **дичо́к ви́шни** сейә сәсмәлеге; **приви́ть дичо́к** сәсмәлек менән ашлау; **3.** *перен.*, *разг.* ҡырыҫ, оялсан, тартыныусан (*бала, кеше*)

ДИЧЬ *ж* **1.** *собир.* кейек, ҡырағай йәнлек (*ҡош*); **водопла́вающая дичь** ҡырағай һыу ҡоштары; **охо́та на дичь** ҡыр йәнлегенә һунар **2.** *перен.* кешеһеҙ (ҡараңғы) урын; **дичь глуха́я** кешеһеҙ ҡараңғы урын **3.** *разг.* юҡ-бар, юҡ (буш) һүҙ; **нести́ дичь** юҡ һүҙ һөйләү

ДЛИНА́ *ж* оҙонлоҡ, буй; **длина́ шеста́** ҡолға оҙонлоғо; **прыжки́ в длину́** оҙонлоҡҡа һикереү

ДЛИННЕ́ТЬ *несов.*; *разг.* оҙайыу; **дни к весне́ длинне́ют** яҙғылыҡҡа көндәр оҙоная

ДЛИННОВО́ЛНОВЫЙ и **ДЛИННОВОЛНО́ВЫЙ,** -ая, -ое оҙон тулҡынлы; **длинново́лновый приёмник** оҙон тулҡынлы радиоалғыс

ДЛИННОВОЛОКНИ́СТЫЙ, -ая, -ое оҙон сүсле; **длинноволокни́стый лён** оҙон сүсле етен

ДЛИННОВОЛО́СЫЙ, -ая, -ое оҙон сәсле; **длинноволо́сая де́вушка** оҙон сәсле ҡыҙ

ДЛИННОКРЫ́ЛЫЙ, -ая, -ое оҙон ҡанатлы; **длиннокры́лые ла́сточки** оҙон ҡанатлы ҡарлуғастар

ДЛИННОНО́ГИЙ, -ая, -ое оҙон аяҡлы (сираҡлы)

ДЛИННОНО́СЫЙ, -ая, -ое оҙон морон, оҙон моронло (танаулы, томшоҡло)

ДЛИННОПО́ЛЫЙ, -ая, -ое оҙон итәкле, оҙон сабыулы (*кейем*)

ДЛИННОРУ́КИЙ, -ая, -ое оҙон ҡуллы

ДЛИННО́ТЫ *мн.* артыҡ оҙон, күп һүҙлелек (*әҙәби әҫәрҙә*); **в расска́зе мно́го длинно́т** хикәйәгә күп һүҙлелек хас

ДЛИ́ННЫЙ, -ая, -ое **1.** оҙон; **дли́нное пла́тье** оҙон күлдәк; **дли́нные во́лосы** оҙон сәс **2.** оҙаҡ, алыҫ; **дли́нное путеше́ствие** оҙаҡ сәйәхәт ♦ **дли́нная пе́сня** һөйләүе оҙаҡ, оҙон; **дли́нный рубль** *прост.* оҙон (күп) аҡса (*еңел табылған мал*); **дли́нный язы́к** *у кого* теле оҙон (*күп һәм артығын һөйләгән кеше тураһында*)

ДЛИ́ТЕЛЬНОСТЬ *ж* оҙайлыҡ, оҙонлоҡ, оҙайлы (оҙон) булыу; **дли́тельность о́тпуска** ялдың оҙайлы булыуы

ДЛИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое оҙон, оҙаҡ, оҙайлы, дауамлы, оҙаҡҡа һуҙылған; **дли́тельная командиро́вка** оҙайлы командировка; **дли́тельное молча́ние** оҙаҡ өнһөҙ булыу, оҙаҡ өндәшмәү

ДЛИ́ТЬСЯ *несов.* һуҙылыу (оҙаҡҡа барыу), дауам итеү; **собра́ние дли́лось допоздна́** йыйылыш бик һуңға хәтле дауам итте

ДЛЯ *предлог с род. п.* **1.** (*при обозначении лица, предмета, в пользу, в интересах которого что-л. совершается*) өсөн, өсөн тип; **всё для бла́га наро́да** барыһы ла халыҡ мәнфәғәте өсөн; **стара́ться для де́ла** эш өсөн тырышыу

2. (*при указании на цель действия*) өсөн, өсөн тип, -ға/-гә, маҡсаты (теләге, уйы) менән; **для чего́ вы́звали?** ни өсөн саҡырҙығыҙ?

3. (*при обозначении лица, предмета, по отношению к которому характеризуется что-л.*) өсөн, -ға/-гә; **для нас до́брого вре́мя** беҙгә ваҡыт ҡиммәт; **для него́ всё равно́** уның өсөн барыбер

4. (*при указании на назначение предмета*) -ыу/-еү ...ы; **кни́га для чте́ния** уҡыу китабы; **ме́сто для о́тдыха** ял итеү урыны

5. (*при указании на лицо, которому что-л. предназначается*) өсөн; **посо́бие для студе́нтов** студенттар өсөн әсбап; **това́ры для садово́дов** баҡсасылар өсөн кәрәк-яраҡ ♦ **для ви́да** күҙ буяу өсөн, исем өсөн; **не́ для чего** кәрәге юҡ, кәрәкмәй

ДНЕВА́ЛЬНЫЙ *м*; *воен.* дневальный (*казармала эске тәртиптең үтәлешен күҙәтеүсе дежур һалдат*)

ДНЕВА́ТЬ *несов.* көн үткәреү, бер көнгә туҡтау ♦ **днева́ть и ночева́ть** көнө-төнө ятыу, көнөн-төнөн шунда булыу

ДНЁВКА *ж* бер көнлөк ял (*походтарҙа, күсеш мәлендә*)

ДНЕВНИ́К *м* көндәлек, көндәлек дәфтәр; **дневни́к ученика́** уҡыусы көндәлеге

ДНЕВНИКО́ВЫЙ, -ая, -ое көндәлек ...ы; **дневнико́вые за́писи** көндәлек яҙмалары

ДНЕВНО́Й, -ая, -ое **1.** көндөҙгө, көн ...ы; **дневно́й свет** көн яҡтылығы; **дневно́е вре́мя** көндөҙгө ваҡыт **2.** көнлөк, бер көнлөк; **вы́полнить дневну́ю но́рму** көнлөк норманы үтәү; **дневно́й за́работок** бер көнлөк эш хаҡы ♦ **ла́мпа дневно́го све́та** көндөҙгө кеүек яҡтылыҡ биреүсе лампа

ДНЁМ *нареч.* көндөҙ; **вы́ехать днём** көндөҙ сығып китеү ♦ **днём с огнём не найти́** көндөҙ шәм яҡтыртып эҙләһәң дә таба алмаҫһың

ДНИ́ЩЕ *с* төп (*яҫы нәмәнең*); **дни́ще бо́чки** мискәнең төбө; **дни́ще доща́той ло́дки** таҡта кәмәнең төбө

ДНО *с* төп; **дно о́зера** күл төбө; **дно корзи́ны** кәрзин төбө ♦ **вверх дном** аҫты-өҫкә (килеү); **до дна** бөткәнсе, төбөнә тиклем; **золото́е дно** төшөмлө урын (сығанаҡ), төпһөҙ хазина; **идти́ ко дну**: 1) һыуға батыу; 2) бөлөү, уңышһыҙлыҡҡа дусар булыу; 3) кешелектән сығыу; **на дне души́** күңел түрендә; **ни дна, ни покры́шки** *кому*; *прост.* ер йоторо, дөмөккөрө; **пусти́ть на дно** батырыу, юҡ итеү

ДНООЧИСТИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое һыу төбөн таҙарткыс (*судно*)

ДНОУГЛУБИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое һыу төбөн тәрәнәйткес (*машина*)

ДО I *предлог с род. п.* **1.** (*при указании предела, границы распространения действия*) -ға/-гә саҡлы (ҡәҙәр, тиклем); **до го́рода** ҡалаға саҡлы; **до дере́вни** ауылға тиклем

2. (*при указании временного предела действия*) -ғансы/-гәнсе, -ға/-гә тиклем (саҡлы, ҡәҙәр); **боро́ться до побе́дного конца́** еңеп сыҡҡансы көрәшеү; **до после́днего дыха́ния** һуңғы һулышҡа тиклем

3. (*при указании предшествовавшего события*) -дан/-дән элек (алда), -ға/-гә тиклем (саҡлы), -ғаса/-гәсә; **до войны́** һуғыштан элек; **до наступле́ния холодо́в** һалҡындарҙан элек, һалҡындарға саҡлы, һалҡын төшкәнгәсә

4. (*при обозначении предела количества, состояния*) -ға/-гә ҡәҙәр саҡлы (хәтлем), яҡын, ҡалдырмай; **моро́з доходи́л до 40 гра́дусов** һыуыҡ 40 градусҡа ҡәҙәр етте; **зал вмеща́ет до ты́сячи челове́к** залға меңгә яҡын кеше һыя; **промо́кнуть до ни́тки** лыҡа һыу булыу

5. (*при указании на предмет, лицо, на которые направлено действие*); **дотро́нуться до лба** маңлайға тейеү; **нам бы́ло не до него́** беҙҙә уның ҡайғыһы юҡ ине ♦ **до каки́х пор** ҡасанға тиклем, күпме; **до кра́йности** сиктән тыш, сикһеҙ; **до поры́, до вре́мени** ваҡыты еткәнсе, үҙ ваҡытында; **до свида́ния** хәҙергә (әлегә) һау булығыҙ, һау булып тороғоҙ, хушығыҙ; **до упа́ду** хәлдән тайғансы, аяҡтан йығылғансы

ДО II *с нескл.*; *муз.* до (*гамманың беренсе нотаһы*)

ДО... *приставка* **1.** *ҡылымдарға түбәндәге мәғәнәләр бирә*: а) *эш-хәрәкәттең тамамланыуы*; **дочита́ть** уҡып бөтөрөү, уҡып сығыу, тиклем уҡыу; б) *берәй нәмәне өҫтәү*; **досы́пать** өҫтәп һалыу (ҡойоу); в) *эш-хәрәкәтте билдәле һөҙөмтәгә еткереү*; **добуди́ться** көскә уятыу, уята алыу **2.** *сифатҡа "тиклемгә" мәғәнәһен өҫтәй*; **дореволюцио́нный** революцияға тиклемге **3.** *сифатҡа ҡушылып, рәүеш яһай*; **добела́** ағарғансы; **докрасна́** ҡыҙарғансы

ДОБА́ВИТЬ *сов. что, чего* өҫтәү, ҡушыу, арттырыу; **доба́вить к ска́занному** әйтелгәнгә өҫтәү

ДОБА́ВИТЬСЯ *сов.* өҫтәлеү, ҡушылыу, арттырылыу; **к нам доба́вились ещё дво́е** беҙгә тағы икәү өҫтәлде

ДОБА́ВКА *ж*; *разг.* өҫтәмә, өҫтәлгән нәмә; **проси́ть доба́вки** өҫтәмә һорау

ДОБАВЛЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **доба́вить 2.** өҫтәмә; **добавле́ние к статье́** мәҡәләгә өҫтәмә

ДОБАВЛЯ́ТЬ *несов. см.* **доба́вить**

ДОБАВЛЯ́ТЬСЯ *несов. страд. от* **добавля́ть**

ДОБА́ВОЧНЫЙ, -ая, -ое өҫтәлмә, өҫтәмә, өҫтәп бирелгән; **доба́вочный паёк** өҫтәмә паёк; **доба́вочные расхо́ды** өҫтәмә тотоноуҙар (сығымдар)

ДОБЕГА́ТЬ *несов. см.* **добежа́ть**

ДОБЕ́ГАТЬСЯ *сов.*; *разг.* -сы/-се йүгереү, йүгерә торғас хәлдән тайыу; **добе́гаться до изнеможе́ния** хәлдән тайғансы йүгереү

ДОБЕЖА́ТЬ *сов.* йүгереп етеү, йүгереп барып (килеп) етеү

ДОБЕЛА́ *нареч.* **1.** ағартҡансы, ап-аҡ булғансы; **отмы́ть добела́** ағартҡансы йыуыу, ап-аҡ булғансы йыуыу **2.** (*до белого каления*) ағарғансы, ап-аҡ булғансы (ҡыҙҙырыу); **раскали́ть желе́зо добела́** тимерҙе ағарғансы ҡыҙҙырыу

ДОБЕ́ЛИВАТЬ *несов. см.* **добели́ть**

ДОБЕЛИ́ТЬ *сов. что* ағартып бөтөрөү (бөтөү), аҡлап бөтөү; **добели́ть сте́ны** стеналарҙы ағартып бөтөү

ДОБИВА́ТЬ *несов. см.* **доби́ть**

ДОБИВА́ТЬСЯ *несов. см.* **доби́ться**

ДОБИРА́ТЬ *несов. см.* **добра́ть**

ДОБИРА́ТЬСЯ *несов. см.* **добра́ться**

ДОБИ́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что* үлтереү, юҡ итеү (*үлә алмағанды*); **доби́ть ра́неного зве́ря** яраланған йыртҡысты үлтереү **2.** *что* (*перебить всё*) ватыу, онтау, онтап (ватып) бөтөрөү, онтап (ватып) ташлау; **доби́ть ча́шки** сынаяҡты ватып бөтөрөү

ДОБИ́ТЬСЯ *сов. чего* **1.** ирешеү, ҡаҙаныу; **доби́ться сла́вы** дан ҡаҙаныу; **доби́ться успе́хов** уңышлыҡтарға ирешеү **2.** *от кого* (*допытаться*) алыу, белеү, табыу; **доби́ться пра́вды** дөрөҫлөктө табыу; **доби́ться и́стины** хаҡлыҡты белеү ♦ **не доби́ться ни сло́ва** бер һүҙ ҙә ала алмау, бер һүҙ әйттерә алмау, һүҙгә ылыҡтыра алмау; **(не) доби́ться то́лку** рәт сығара алыу (алмау), йүне булыу (булмау)

ДО́БЛЕСТНЫЙ, -ая, -ое *высок.* **1.** ҡаһарман, ғәйрәтле, йөрәкле, ғәййәр, батыр; **до́блестные во́ины** ҡаһарман яугирҙар **2.** данлы, шанлы, маҡтаулы; **до́блестный труд** маҡтаулы хеҙмәт

ДО́БЛЕСТЬ *ж*; *высок.* **1.** батырлыҡ, ҡаһарманлыҡ, ғәйрәт, ғәййәрлек, йөрәклелек **2.** данлылыҡ, шанлылыҡ, маҡтаулылыҡ; **проявля́ть до́блесть** шанлылыҡ күрһәтеү

ДОБРА́СЫВАТЬ *несов. см.* **добро́сить**

ДОБРА́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что, кого-чего* алыу, алып еткереү; **добра́ть в экспеди́цию ещё одного́ челове́ка** экспедицияға йәнә бер кешене алыу **2.** *что, чего* бөтөргәнсе йыйыу, алып (йыйып) бөтөрөү; **добра́ть я́годы** ҡалған еләкте йыйып бөтөрөү

ДОБРА́ТЬСЯ *сов.* **1.** *до кого-чего*; *разг.* барып (килеп, ҡайтып) етеү; **е́ле добра́ться до до́му** өйгә саҡ ҡайтып етеү **2.** *до чего*; *перен.*, *разг.* төбөнә (айышына) төшөү, төпсөнөп аңлау, табыу; **добра́ться до су́ти де́ла** эштең айышына төшөү; **добра́ться до пра́вды** хаҡлыҡты табыу **3.** *прост.* тейешеү, етешеү (*янағанда*); **я ещё доберу́сь до него́** мин уның кәрәген бирермен әле, мин уға етешермен әле

ДОБРЕСТИ́ *сов.* көскә (саҡ) барып (килеп) етеү; **е́ле добрести́ до до́му** өйгә саҡ ҡайтып етеү

ДОБРЕ́ТЬ I *несов.* (*становиться добрее*) (күңеле) йомшарыу, йомартланыу, яҡшыланыу, яҡшыраҡ булыу; **душа́ у него́ добре́ла** уның күңеле йомшара барҙы

ДОБРЕ́ТЬ II *несов.*; *разг.* (*толстеть*) йыуанайыу, ҡалынайыу, һимереү, көрәйеү

ДОБРО́ I *с* **1.** яҡшылыҡ, изгелек, игелек; **жела́ть добра́** *кому-л.* изгелек теләү; **де́лать лю́дям добро́** кешегә изгелек эшләү **2.** *собир.*; *разг.* байлыҡ, мал-мөлкәт; **наро́дное добро́** халыҡ байлығы **3.** *разг.*, *ирон.* юҡ-бар, эшкинмәгән нәмә; **тако́го добра́ у сами́х полно́** ундай юҡ-бар үҙебеҙҙә тулы♦ **добро́ пожа́ловать** рәхим итегеҙ, хуш килдегеҙ; **не к добру́** яҡшыға түгел; **нет ху́да без добра́** ямандың да яҡшы яғы булыуы бар (мөмкин); **помина́ть добро́м** яҡшылыҡ менән (яҡшы һүҙ менән) иҫкә алыу; **дать добро́** *на что* рөхсәт (фатиха) биреү; **получи́ть добро́** *на что* рөхсәт (фатиха) алыу

ДОБРО́ II *частица*; *прост.*, *уст.* (*в значении "пусть будет так"*) ярай, яҡшы, һәйбәт; **добро́, сде́лаем по-ва́шему** ярай, һеҙҙеңсә эшләйек

ДОБРОВО́ЛЕЦ *м* ирекле, азат (*үҙ ирке менән армияға китеүсе йәки үҙ өҫтөнә берәй эш алыусы*)

ДОБРОВО́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** ирекле, үҙ ирке (теләге) менән эшләнгән, ихтыяри; **доброво́льное уча́стие** үҙ ирке менән ҡатнашыу; **на доброво́льных нача́лах** ихтыяри нигеҙҙә; **доброво́льный отка́з** үҙ ирке менән баш тартыу **2.** ирекле; **доброво́льное благотвори́тельное о́бщество** ирекле хәйриә йәмғиәте

ДОБРОВО́ЛЬЧЕСКИЙ, -ая, -ое ирекле, үҙ ирке менән; **доброво́льческие отря́ды** ирекле отряд

ДОБРОДЕ́ТЕЛЬ *ж* изгелек, яҡшылыҡ, саф күңеллелек; **прояви́ть доброде́тель** яҡшылыҡ күрһәтеү

ДОБРОДЕ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое изгелекле, яҡшы, эскерһеҙ; **доброде́тельный челове́к** изгелекле кеше; **доброде́тельный посту́пок** эскерһеҙ эшләнгән эш

ДОБРОДУ́ШИЕ *с* яҡшы (йомшаҡ, киң) күңеллелек, рәхимлелек, шәфҡәтлелек; **источа́ть доброду́шие** шәфҡәтлелек бөркөү

ДОБРОДУ́ШНЫЙ, -ая, -ое йомшаҡ (яҡшы, киң) күңелле, асыҡ, эскерһеҙ, рәхимле, шәфҡәтле; **доброду́шный челове́к** йомшаҡ күңелле кеше; **доброду́шный хара́ктер** рәхимле холоҡ

ДОБРОЖЕЛА́ТЕЛЬ *м* и **ДОБРОЖЕЛА́ТЕЛЬНИЦА** *ж* изгелекле кеше, яҡшылыҡ (изгелек) теләүсе (эшләүсе)

ДОБРОЖЕЛА́ТЕЛЬНОСТЬ *ж* изгелекле мөнәсәбәт, яҡшылыҡ теләү

ДОБРОЖЕЛА́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое изгелекле, мәрхәмәтле, шәфҡәтле, яҡшылыҡ теләүсе; **доброжела́тельное отноше́ние** изгелекле мөнәсәбәт; **доброжела́тельный челове́к** изгелекле кеше

ДОБРОЖЕЛА́ТЕЛЬСТВО *с см.* **доброжела́тельность**

ДОБРОКА́ЧЕСТВЕННОСТЬ *ж* яҡшы сифат; **доброка́чественность тка́ни** туҡыманың яҡшы сифаты

ДОБРОКА́ЧЕСТВЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** яҡшы сифатлы; **доброка́чественные проду́кты** яҡшы сифатлы аҙыҡ-түлек **2.** *мед.* ҡурҡынысһыҙ, яман булмаған; **доброка́чественная о́пухоль** яман булмаған шеш

ДОБРО́М *нареч.*; *разг.* яҡшылыҡ менән, яҡшы саҡта; **добро́м прошу́** яҡшылыҡ менән үтенәм

ДОБРОПОРЯ́ДОЧНОСТЬ *ж* әҙәплелек, инсафлылыҡ, йүнлелек

ДОБРОПОРЯ́ДОЧНЫЙ, -ая, -ое әҙәпле, инсафлы, йүнле; **добропоря́дочный челове́к** әҙәпле кеше; **добропоря́дочная семья́** инсафлы ғаилә

ДОБРОСА́ТЬ *сов.* ташлап (өйөп, тултырып) бөтөрөү (өлгөрөү); **добросáть се́но на сенова́л** бесәнде бесәнлеккә тултырып бөтөрөү

ДОБРОСЕРДЕ́ЧИЕ *с* и **ДОБРОСЕРДЕ́ЧНОСТЬ** *ж* йомшаҡ (киң, яҡшы) күңеллелек, рәхимлелек, миһырбанлылыҡ

ДОБРОСЕРДЕ́ЧНЫЙ, -ая, -ое йомшаҡ (киң, яҡшы) күңелле, рәхимле, миһырбанлы; **добросерде́чное отноше́ние** рәхимле мөнәсәбәт

ДОБРО́СИТЬ *сов.* *что* ташлап еткереү, еткерә ташлау; **добро́сить мяч до черты́** тупты һыҙыҡҡа еткерә ташлау; **не добро́сить грана́ту до мише́ни** гранатаны сәпкә ташлап еткермәү

ДОБРОСО́ВЕСТНОСТЬ *ж* выжданлылыҡ, намыҫлылыҡ, инабатлылыҡ; **добросо́вестность в рабо́те** эшкә (ҡарата) намыҫлылыҡ

ДОБРОСО́ВЕСТНЫЙ, -ая, -ое **1.** выжданлы, намыҫлы, инабатлы; **добросо́вестный рабо́тник** намыҫлы хеҙмәткәр **2.** тырыш, тырышып (намыҫ менән) эшләгән; **добросо́вестный труд** тырыш хеҙмәт

ДОБРОСОСЕ́ДСКИЙ, -ая, -ое яҡшы күршеләрсә, яҡшы күршеләр булараҡ, дуҫтарса; **добрососе́дские отноше́ния** яҡшы күршеләрсә мөнәсәбәт

ДОБРОТА́ *ж* яҡшылыҡ, изгелек, киң күңеллелек; **доброта́ хара́ктера** холоҡтоң изгелеклелеге

ДОБРО́ТНОСТЬ *ж* (яҡшы) сифатлылыҡ, ныҡлыҡ, сыҙамлылыҡ; **добро́тность материа́ла** туҡыманың сифатлылығы

ДОБРО́ТНЫЙ, -ая, -ое (яҡшы) сифатлы, ныҡ, сыҙамлы, түҙемле, төтөмлө; **добро́тные семена́** яҡшы сифатлы орлоҡ; **добро́тная ткань** ныҡ тауар

ДО́БРЫЙ, -ая, -ое **1.** яҡшы (йомшаҡ) күңелле, рәхимле, шәфҡәтле, кешелекле, мәрхәмәтле; **до́брый челове́к** мәрхәмәтле кеше **2.** яҡын, йылы; **мои́ до́брые друзья́** минең яҡын дуҫтарым; **до́брые отноше́ния** йылы мөнәсәбәт **3.** яҡшы, саф, тапһыҙ, керһеҙ; **до́брое и́мя** яҡшы исем (дан) **4.** изге, һәйбәт, яҡшы; **до́брые дела́** һәйбәт эштәр; **до́брые наме́рения** изге ниәттәр; **до́брая сла́ва** яҡшы дан; **до́брый сове́т** яҡшы кәңәш **5.** *разг.* -дан да/-дән дә кәм түгел, аҙ тигәндә, тулы; **до́брых пятьдеся́т лет** тулы илле йәш; **до́брых де́сять вёрст** аҙ тигәндә ун саҡрым ♦ **бу́дьте добры́** рәхим итеп; **в до́брый путь** аҡ юл, хәйерле юлға; **в до́брый час** хәйерле (изге) сәғәттә; **всего́ до́брого** хушығыҙ, иҫән-һау булығыҙ; **до́брый ге́ний** йән дуҫ, изге зат; **до́брый ма́лый** изгелекле кеше; **до́брый ве́чер** хәйерле кис; **до́брое у́тро** хәйерле иртә; **до́брый день** хәйерле көн; **по до́брой во́ле** үҙ теләге (ирке, ихтыяры) менән; **чего́ до́брого** *в знач. вводн. сл.* бик ихтимал, бик мөмкин

ДОБРЯ́К *м*; *разг.* изгелекле, йомшаҡ (киң) күңелле, мәрхәмәтле, миһырбанлы кеше

ДОБУДИ́ТЬСЯ *сов.* *кого*; *разг.* саҡ (көскә) уятыу

ДОБЫВА́НИЕ *с* *см.* **добыва́ть**; **добыва́ние хле́ба насу́щного** көндәлек ризыҡ табыу

ДОБЫВА́ТЬ *несов.* *см.* **добы́ть**

ДОБЫВА́ТЬСЯ *несов.* *страд.* *от* **добыва́ть**

ДОБЫВА́ЮЩИЙ, -ая, -ое *прич.* *от* **добыва́ть** ♦ **добыва́ющая промы́шленность** сеймал табыу һәм яғыулыҡ әҙерләү сәнәғәте

ДОБЫ́ТЧИК *м* **1.** *разг.* табыусы, хәстәрләүсе; **добы́тчик зо́лота** алтын табыусы **2.** *прост.* мал (аҡса) табыусы, малтабар

ДОБЫ́ТЧИЦА *ж*; *прост.* *см.* **добы́тчик** 2

ДОБЫ́ТЬ *сов.* **1.** *что* (*достать, разыскать*) табыу, табып алыу, эҙләп табыу (алыу), хәстәрләү, булдырыу; **добы́ть необходи́мую кни́гу** кәрәкле китапты табыу **2.** *что, чего* (*заработать*) табыу, эшләп табыу (алыу); **добы́ть де́нег** аҡса эшләп табыу **3.** *кого-что* (*получить, охотясь*) аулап (атып) алыу; **добы́ть бе́лок** тейен аулап алыу **4.** *что*; *спец.* (ҡаҙып) сығарыу, алыу; **добы́ть нефть** нефть сығарыу; **добы́ть хими́ческим путём** химик юл менән сығарыу

ДОБЫ́ЧА *ж* **1.** *см.* **добы́ть**; **добы́ча не́фти** нефть сығарыу; **добы́ча пушно́го зве́ря** затлы тиреле йәнлек аулау **2.** табыш; **добы́ча охо́тника** һунарсы табышы; **вое́нная добы́ча** хәрби табыш

ДОВА́РИВАТЬ *несов.* *см.* **довари́ть**

ДОВА́РИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **довари́ться** **2.** *страд.* *от* **дова́ривать**

ДОВАРИ́ТЬ *сов.* *что* бешереп еткереү (сығарыу, ҡуйыу); **довари́ть суп** ашты бешереп сығарыу

ДОВАРИ́ТЬСЯ *сов.* бешеп етеү (бөтөү); **пусть мя́со дова́рится** ит бешеп етһен

ДОВЕЗТИ́ *сов.* *кого-что* алып барып ҡуйыу (еткереү), илтеп ҡуйыу; **довезти́ до до́му** өйгә хәтлем алып барып ҡуйыу

ДОВЕ́РЕННОСТЬ *ж* ышаныс ҡағыҙы; **дове́ренность на получе́ние зарпла́ты** эш хаҡы алыу өсөн ышаныс ҡағыҙы

ДОВЕ́РЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **дове́рить 2.** *прил.* ышаныслы, ышанып бирелгән (күрһәтелгән); **дове́ренный представи́тель** ышаныслы вәкил

ДОВЕ́РИЕ *с* ышаныу, ышаныс; **войти́ в дове́рие** ышаныс ҡаҙаныу; **лиши́ть дове́рия** ышаныстан мәхрүм итеү; **не внуша́ть дове́рия** ышаныcһыҙ булыу ♦ **во́тум дове́рия** ышаныс белдереү ҡарары

ДОВЕРИ́ТЕЛЬ *м* ышаныс ҡағыҙы биреүсе, ышанып эш тапшырыусы (*кеше*)

ДОВЕРИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** ышаныс белдергән, ышанып әйтелгән, ихлас; **довери́тельный тон** ышаныс белдергән тон **2.** *уст.* ышаныс ...ы, ышаныу ...ы; **довери́тельный докуме́нт** ышаныс документы

ДОВЕ́РИТЬ *сов. кого-что, кому-чему* ышанып биреү (ебәреү, ҡалдырыу, тапшырыу); **дове́рить де́ньги** аҡсаны ышанып биреү; **дове́рить свою́ та́йну** сереңде ышанып һөйләү

ДОВЕ́РИТЬСЯ *сов. кому-чему* ышаныу, ышаныс белдереү; **дове́риться проводнику́** юл күрһәтеүсегә ышаныу

ДО́ВЕРХУ *нареч.* тултырып, тултырғансы; (*о ёмкостях*) өҫтөнә сыҡҡансы; (*о чистой воде*) мөлдөрәмә итеп; **напо́лнить корзи́ну до́верху** кәрзинде тултырғансы һалыу; **нали́ть воды́ в ведро́ до́верху** һыуҙы күнәккә мөлдөрәмә итеп тултырыу ♦ **сни́зу до́верху** аҫтан өҫкә саҡлы (тиклем)

ДОВЕ́РЧИВО *нареч.* ышаныс менән, ышаныс бағлап; **смотре́ть дове́рчиво** ышаныс менән ҡарау

ДОВЕ́РЧИВОСТЬ *ж* ышаныусанлыҡ; **показа́ть изли́шнюю дове́рчивость** артыҡ ышаныусанлыҡ күрһәтеү

ДОВЕ́РЧИВЫЙ, -ая, -ое (тиҙ) ышаныусан, ышанып барыусан, ышаныслы; **дове́рчивый челове́к** тиҙ ышаныусан кеше; **дове́рчивое отноше́ние** ышаныслы мөнәсәбәт

ДОВЕРША́ТЬ *несов. см.* **доверши́ть**

ДОВЕРШЕ́НИЕ *с см.* **доверши́ть** — **доверша́ть**

ДОВЕРШИ́ТЬ *сов. что* бөтөрөү, тамамлау, ослау, теүәлләү, аҙағына еткереү; **доверши́ть на́чатое де́ло** башланған эште аҙағына еткереү

ДОВЕРШИ́ТЬСЯ *сов.* бөтөү, ослаңыу, тамамланыу, аҙағына (ахырына) етеү; **стро́йка доверши́тся к концу́ го́да** төҙөлөш йыл аҙағына тамамланыр

ДОВЕРЯ́ТЬ *несов.* **1.** *см.* **дове́рить 2.** *кому* (*испытывать доверие*) ышаныу, ышанып ҡарау (тапшырыу)

ДОВЕРЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **дове́риться 2.** *страд. от* **доверя́ть** 1

ДОВЕ́СОК *м* өҫтәмә, өҫтәмә киҫәк (*үлсәүҙе билдәле ауырлыҡҡа еткереү өсөн һалынған өҫтәмә киҫәк*); **мя́со с дове́ском** өҫтәмә киҫәге булған ит

ДОВЕСТИ́ *сов.* **1.** *кого-что* (*доставить*) алып барып (илтеп) ҡуйыу; **довести́ до до́му** өйөнә илтеп ҡуйыу **2.** *кого-что* еткереү, алып барып еткереү; **довести́ де́ло до конца́** эште аҙағына алып барып еткереү **3.** килтереп еткереү, һуҙыу; **довести́ доро́гу до го́рода** юлды ҡалаға еткереү **4.** *что* (*сообщить, передать*) хәбәр итеү (еткереү); **довести́ информа́цию** хәбәр еткереү **5.** *кого-что* хәлгә еткереү, төшөрөү; **довести́ до нищеты́** бөлгөнлөккә төшөрөү; **довести́ до слёз** илар хәлгә еткереү ♦ **довести́ до бе́лого кале́ния** *кого* сығырынан сығарыу, ҡыҙҙырыу; **довести́ до кра́йности** *кого* ахыр сиккә еткереү; **довести́ до све́дения** белдереү, мәғлүм итеү

ДОВЕСТИ́СЬ *сов. кому-чему* и *с неопр.*; *безл. разг.* тура килеү; **мне довело́сь встре́титься** миңә осрашырға тура килде

ДО́ВОД *м* дәлил; **ве́ский до́вод** төплө дәлил; **приводи́ть необосно́ванные до́воды** нигеҙһеҙ дәлилдәр килтереү

ДОВОДИ́ТЬ *несов. см.* **довести́**

ДОВОДИ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **довести́сь 2.** *кому*; *разг.* булыу, тейеш; **доводи́ться ро́дственником** туған булыу **3.** *страд. от* **доводи́ть**

ДОВОЕ́ННЫЙ, -ая, -ое һуғышҡа тиклемге, һуғыштан (алда) элгәре, һуғышҡаса булған; **довое́нное вре́мя** һуғышҡа тиклемге ваҡыт

ДОВОЗИ́ТЬ *несов. см.* **довезти́**

ДОВО́ЛЬНО *нареч.* **1.** ҡәнәғәтләнеп, ҡәнәғәтлек менән; **дово́льно улыба́ться** ҡәнәғәтлек менән йылмайыу **2.** *в знач. сказ., безл.* етер, етте, етерлек; **дово́льно, да́льше нельзя́ терпе́ть** етер, артабан түҙергә ярамай; **с меня́ и э́того дово́льно** минән шул да еткән **3.** (*в достаточной степени*) байтаҡ, шаҡтай; **бы́ло уже́ дово́льно по́здно** байтаҡ һуң ине инде

ДОВО́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое ҡәнәғәт, риза; **дово́льный вид** ҡәнәғәт төҫ; **быть дово́льным** риза булыу

ДОВО́ЛЬСТВИЕ *с*; *воен.* тәьминәт, тәьмин итеү; **де́нежное дово́льствие** аҡсалата тәьмин итеү; **зачи́слить на дово́льствие** тәьминәткә ҡуйыу

ДОВО́ЛЬСТВО *с* **1.** ҡәнәғәтлек, ризалыҡ; **лицо́ его́ выража́ло по́лное дово́льство** уның йөҙөндә тулы ҡәнәғәтлек күренә ине **2.** муллыҡ, етеш(лек), мул (етеш) тормош; **жить в дово́льстве** етеш йәшәү

ДОВО́ЛЬСТВОВАТЬ *несов. кого-что*; *воен.* тәьмин итеү; **дово́льствовать а́рмию** армияны тәьмин итеү

ДОВО́ЛЬСТВОВАТЬСЯ *несов.* **1.** *чем* ҡәнәғәтләнеү, ҡәнәғәт (риза) булыу; **дово́льствоваться ма́лым** аҙға ҡәнәғәт булыу **2.** *воен.* тәьмин ителеү

ДОВЫ́БОРЫ *только мн.* өҫтәмә һайлауҙар; **назна́чить довы́боры** өҫтәмә һайлауҙар билдәләү

ДОГ *м* дог (*эре эт токомо*)

ДОГАДА́ТЬСЯ *сов.* белеү, һиҙеү, белеп (һиҙе(не)п) алыу, башка килеү (етеү), иҫкә төшөү, төшөнөү; **догада́ться закры́ть газ** газды ябырға баш етеү; **догада́ться во́время уйти́** китергә кәрәклекте һиҙеп алыу

ДОГА́ДКА *ж* **1.** фараз (итеү), юрау, тоҫмаллау; **необходи́мы фа́кты, а не дога́дки** фараз итеү түгел, ә факттар кәрәк **2.** *разг.* (*сообразительность*) зирәклек, тапкырлык, откорлок; **прояви́ть дога́дку** зирәклек күрһәтеү ♦ **теря́ться в дога́дках** ни юрарға белмәй баш катыу (аптырау)

ДОГА́ДЛИВОСТЬ *ж* зирәклек, һиҙгерлек, тапкырлык

ДОГА́ДЛИВЫЙ, -ая, -ое зирәк, һиҙгер, тапкыр; **дога́дливый челове́к** һиҙгер кеше

ДОГА́ДЫВАТЬСЯ *несов. см.* **догада́ться**

ДОГЛА́ДИТЬ *сов. что* үтекләп бөтөрөү (бөтөү)

ДОГЛА́ЖИВАТЬ *несов. см.* **догла́дить**

ДОГЛЯДЕ́ТЬ *сов. что*; *разг.* карап (бөтөрөп куйыу) бөтөрөү; **догляде́ть кино́ до конца́** киноны аҙағына хәтле карап бөтөрөү ♦ **не догляде́ть** *за кем-чем* и *без доп.* күрмәй (аңғармай, һиҙмәй) калыу, күҙҙән ыскындырыу

ДОГЛЯ́ДЫВАТЬ *несов. см.* **догляде́ть**

ДО́ГМА *ж* **1.** догма, канун (*бер касан да үҙгәрмәй торған, бәхәсһеҙ кабул ителгән кағиҙә*) **2.** *обычно мн.* **до́гмы** канун, кағиҙә; **до́гмы ри́мского пра́ва** Рим хокуктарының кануны

ДО́ГМАТ *м* догмат, дин кануидары

ДОГМАТИ́ЗМ *м* догматизм, догмасылык (*тәнкит күҙлегенән карамайынса, канундарға һукыр рәүештә ышанып, уларға таянып фекер йөрөтөү ысулы*)

ДОГМА́ТИК *м* догмасы, догматик

ДОГМАТИ́ЧЕСКИЙ и **ДОГМАТИ́ЧНЫЙ,** -ая, -ое **1.** догматик, догмаларға нигеҙләнгән; **догмати́ческое мышле́ние** догматик фекерләү **2.** догматик, кәтғи, киҫкен; **догмати́ческое нравоуче́ние** кәтғи өгөт-нәсихәт

ДОГНА́ТЬ *сов. кого-что* кыуып етеү (еткереү); **догна́ть проти́вника** дошманды кыуып етеү; **догна́ть нефть до уча́стка** нефтте участкаға кыуып еткереү

ДОГОВА́РИВАТЬ *несов. см.* **договори́ть**

ДОГОВА́РИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **договори́ться 2.** *страд. от* **догова́ривать**

ДОГОВО́Р и *разг.* **ДО́ГОВОР** *м* договор, килешеү; **догово́р о дру́жбе и взаи́мной по́мощи** дуҫлык һәм үҙ-ара ярҙамлашыу тураһында килешеү

ДОГОВОРЁННОСТЬ *ж* (алдан) килешеү, килешеп (һөйләшеп) куйыу, бер фекергә килгәнлек; **де́йствовать на осно́ве договорённости** алдан килешеү буйынса эш итеү

ДОГОВОРИ́ТЬ *сов. что* һөйләп бөтөү (бөтөрөү), әйтеп бөтөү (бөтөрөү); **дать возмо́жность договори́ть свою́ мысль** үҙ фекерен әйтеп бөтөрөргә мөмкинлек биреү

ДОГОВОРИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** *о чём* килешеү, бер фекергә килеү, һүҙ (беркетеү) куйышыу; **договори́ться о встре́че** осрашыу тураһында һүҙ беркетеү **2.** *до чего* һөйләй торғас, -ға/-гә барып етеү, һөйләй-һөйләй -ға/-гә төшөп китеү; **договори́ться до неле́постей** һөйләй торғас, кеше ышанмаҫ һүҙгә төшөп китеү

ДОГОВО́РНИК *м*; *разг.* штаттан тыш (эшсе), килешеү буйынса эшләүсе

ДОГОВО́РНЫЙ, -ая, -ое килешеү ...ы, договор ...ы, договорҙа, (килешеүҙә) каралған; **догово́рные обяза́тельства** килешеү йөкләмәләре; **догово́рные усло́вия** килешеүҙә каралған шарттар

ДОГОЛА́ *нареч.* шыр ялангас, шәп-шәрә итеп, инәнән тыума, тап-такыр итеп; **разде́ться догола́** шыр ялангас сисенеп ташлау

ДОГОНЯ́ЛКИ *мн.*; *прост.* кыуышып (баҫтырышып) уйнау (*балалар уйыны*)

ДОГОНЯ́ТЬ *несов. см.* **догна́ть**

ДОГОРА́ТЬ *несов. см.* **догоре́ть**

ДОГОРЕ́ТЬ *сов.* **1.** яныу, янып бөтөү, бөткәнсе яныу; **свеча́ догоре́ла** май шәм янып бөттө **2.** *перен.* һүнеү, батыу; **заря́ догоре́ла** шәфәк батты

ДОГРЕБА́ТЬ *несов. см.* **догрести́**

ДОГРЕСТИ́ *сов.* ишеп барып етеү; **е́ле догрести́ до бе́рега** ярға саҡ ишеп барып етеү

ДОГРУЖА́ТЬ *несов. см.* **догрузи́ть**

ДОГРУЖА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **догрузи́ться 2.** *страд. от* **догружа́ть**

ДОГРУЗИ́ТЬ *сов.* **1.** *что* (*окончить погрузку*) йөк тейәп бөтөү; **догрузи́ть парохо́д** пароходка йөк тейәп бөтөү **2.** *чего* (*добавить*) йөк өҫтәү, өҫтәп тейәү; **догрузи́ть карто́феля в маши́ну** машинаға картуф өҫтәп тейәү

ДОГРУЗИ́ТЬСЯ *сов.* өҫтәп тейәлеү

ДОГРУ́ЗКА *ж см.* **догрузи́ть**

ДОГРЫЗА́ТЬ *несов. см.* **догры́зть**

ДОГРЫ́ЗТЬ *сов. что* кимереп бөтөү, бөткәнсе кимереү

ДОГУ́ЛИВАТЬ *несов. см.* **догуля́ть**

ДОГУЛЯ́ТЬ *сов. что* и *без доп.*; *разг.* (йөрөп) үткәреп бөтөү, йөрөп (байрам итеп, ял итеп) үткәреү; **коне́ц о́тпуска догуля́л в дере́вне** ялдың аҙағын ауылда йөрөп үткәрҙем

ДОГУЛЯ́ТЬСЯ *сов. до чего*; *разг.* -ғансы/-гәнсе йөрөү; **догуля́ться до просту́ды** һыуык үткәргәнсе (алдырғансы) йөрөү

ДОДАВА́ТЬ *несов. см.* **дода́ть**

ДОДА́ТЬ *сов. что, чего* биреп бөтөрөү (еткереү, куйыу), өҫтәп биреү; **дода́ть недостаю́щее** етмәгәнен биреп бөтөрөү

ДОДЕ́ЛАТЬ *сов. что* эшләп (яһап) бөтөрөү, эшләп (яһап) бөтөрөп куйыу, эшләп еткереү; **доде́лать портре́т** портретты эшләп бөтөрөү

ДОДЕ́ЛКА *ж* (*результат доделывания*) өҫтәлмә эш, өҫтәп ҡуйылған эш; **доде́лка пло́тника** балта оҫтаһының өҫтәлмә эше

ДОДЕ́ЛЫВАТЬ *несов. см.* **доде́лать**

ДОДЕ́ЛЫВАТЬСЯ *несов. страд. от* **доде́лывать**

ДОДЕРЖА́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что* -ға/-гә (тиклем, саҡлы) тотоу; **додержа́ть соба́ку до́ма до потепле́ния** көн йылынғансы этте өйҙә тотоу **2.** *что* (*выдержать время до завершения*) тотоу, тотоп еткереү; **додержа́ть ещё пять мину́т** тағы биш минут тоторға

ДОДЕРЖА́ТЬСЯ *сов.* -ға/-гә тиклем тотолоу

ДОДУ́МАТЬ *сов. что* уйлап бөтөрөү (еткереү)

ДОДУ́МАТЬСЯ *сов.* уйлап табыу (сығарыу), бер һығымтаға (фекергә) килеү, баш (аҡыл) етеү

ДОДУ́МЫВАТЬ *несов. см.* **доду́мать**

ДОДУ́МЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **доду́маться** **2.** *страд. от* **доду́мывать**

ДОЕДА́ТЬ *несов. см.* **дое́сть**

ДОЕЗЖА́ТЬ *несов. см.* **дое́хать**

ДОЕ́НИЕ *с* һауыу; **маши́нное дое́ние** машина менән һауыу

ДОЕ́СТЬ *сов. что* ашап бөтөрөү, бөткәнсе ашау; **дое́сть ка́шу** бутҡаны ашап бөтөрөү

ДОЕ́ХАТЬ *сов.* барып (килеп) етеү; **дое́хать до дере́вни** ауылға барып етеү

ДОЖА́РИВАТЬ *несов. см.* **дожа́рить**

ДОЖА́РИВАТЬСЯ *несов. страд. от* **дожа́ривать**

ДОЖА́РИТЬ *сов. что* ҡурып сығарыу (еткереү), еткерә (еткәнсе) ҡурыу (ҡыҙҙырыу); **дожа́рить котле́ты** котлеттарҙы еткәнсе ҡыҙҙырыу

ДОЖА́РИТЬСЯ *сов.* ҡурылып етеү (сығыу); **ры́ба дожа́рилась** балыҡ ҡурылып етте; **жарко́е дожа́рилось** ҡурҙаҡ ҡурылып сыҡты

ДОЖА́ТЬ *сов. что* урып бөтөү (бөтөрөү); **дожа́ть оста́вшуюся рожь** ҡалған арышты урып бөтөү

ДОЖДА́ТЬСЯ *сов.* көтөү, көтөп (алыу) тороу; **дожда́ться по́езда** поезды көтөп алыу; **не дожда́ться ле́та** йәйҙе көтөп ала алмау ♦ **ждать не дожда́ться** дүрт күҙ менән көтөү, көтә-көтә көтөк булыу

ДОЖДЕВА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое һыу һиптергес, ямғыр яуҙырғыс; **дождева́льный аппара́т** ямғыр яуҙырғыс аппарат

ДОЖДЕВА́НИЕ *с* һыу һиптереү (һиптертеү), ерҙе һуғарыу

ДОЖДЕВИ́К *м* **1.** *разг.* йоҡа плащ **2.** *бот.* (*гриб*) һаңғырау бәшмәк

ДОЖДЕВО́Й, -ая, -ое ямғыр ...ы; **дождева́я вода́** ямғыр һыуы; **дождевы́е пото́ки** ямғыр гөрләүектәре ♦ **дождево́й гриб** *бот.* һаңғырау бәшмәк; **дождево́й червь** *зоол.* ямғыр селәүсене

ДОЖДЕМЕ́Р *м* яуым үлсәгес, яуым-төшөм үлсәгесе (*ямғыр йәки ҡар төшөмө күләмен үлсәй торған ҡорамал*)

ДО́ЖДИК *м*; *уменьш. от* **дождь**

ДО́ЖДИЧЕК *м*; *разг.*; *уменьш.-ласк. от* **до́ждик** ♦ **по́сле до́ждичка в четве́рг** ҡыҙыл ҡар яуғас, дөйә ҡойроғо ергә тейгәс (*булыры билдәһеҙ йәки икеле*)

ДОЖДЛИ́ВЫЙ, -ая, -ое ямғырлы, яуынлы; **дождли́вая о́сень** яуынлы көҙ

ДОЖДЬ *м* ямғыр; **осе́нний дождь** көҙгө ямғыр; **пе́рвый весе́нний дождь** ләйсән ямғыр; **проливно́й дождь** ҡойма ямғыр; **дождь мороси́т** ямғыр күҙе төшә; **дождь льёт как из ведра́** ямғыр ҡойоп яуа ♦ **золото́й дождь** көтмәгәндә килеп ингән аҡса

ДОЖИВА́ТЬ *несов. см.* **дожи́ть**

ДОЖИДА́ТЬСЯ *несов. см.* **дожда́ться**

ДОЖИНА́ТЬ *несов. см.* **дожа́ть**

ДОЖИ́ТЬ *сов.* **1.** *до чего* йәшәү, -ғансы/-гәнсе, -ға/-гә тиклем (хәтле) йәшәү, иҫән-һау тороу; **дожи́ть до глубо́кой ста́рости** ныҡ ҡартайғансы йәшәү; **дожи́ть до возвраще́ния сы́на** улы ҡайтҡансы иҫән-һау тороу; **дожи́ть до зимы́** ҡышҡа хәтле иҫән-һау тороу **2.** *что*; *разг.* (*провести остаток времени*) үткәреү, ғүмер итеү; **оста́ток жи́зни дожи́ть в дере́вне** ҡалған ғүмерҙе ауылда үткәреү

ДО́ЗА *ж* доза, үлсәнгән (бүленгән) өлөш (миҡдар, үлсәм, бирәмек); **до́за лека́рства** дарыуҙың миҡдары; **до́за радиацио́нного излуче́ния** радиацияның нурланыш бирәмеге ♦ **лошади́ная до́за** күп күләмдәге доза (*дарыу эсеүҙә ҙур дозаға ҡарата*)

ДОЗА́ТОР *м* дозатор (*матдәне билдәле бер күләмдә үлсәү өсөн йайлама*)

ДОЗВА́ТЬСЯ *сов. кого*; *разг.* саҡырып алыу (сығарыу, ҡайтарыу); **е́ле дозва́ться** саҡ саҡырып алыу; **тебя́ не дозовёшься** һине саҡырып сығара алмаҫһың

ДОЗВО́ЛЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **дозво́лить** **2.** *прил.* рөхсәт ителгән, яраған, мөмкин булған; **дозво́ленное вре́мя** рөхсәт ителгән ваҡыт; **дозво́ленные приёмы борьбы́** көрәштә рөхсәт ителгән алымдар

ДОЗВО́ЛИТЬ *сов. что* и *с неопр.*; *уст.* рөхсәт итеү; **дозво́лить уйти́** китергә рөхсәт итеү

ДОЗВОЛЯ́ТЬ *несов. см.* **дозво́лить**

ДОЗВОНИ́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* шылтыратып һөйләшеү (яуап алыу)

ДОЗИ́МЕТР и **ДОЗИМЕ́ТР** *м* дозиметр (*ион нурланышы дозаһын үлсәү ҡорамалы*)

ДОЗИМЕ́ТРИЯ *ж* дозиметрия (*физика фәненең радиоактив нур дәрәжәһен, миҡдарын, сығанаҡтарҙың активлығын билдәләгән тармағы*)

ДОЗИ́РОВАНИЕ *с см.* **дози́ровать**

ДОЗИ́РОВАТЬ *сов., несов. что* дозалау, өлөшләү, өлөштәргә бүлеү (бүлгеләү), өлөшкә бүлеп үлсәү; **дози́ровать лека́рства** дарыуҙарҙы дозалау

ДОЗИРО́ВКА *ж* өлөштәргә (миҡдарға) бүлеү, дозалау; **то́чная дозиро́вка** теүәл дозалау (бүлеү)

ДОЗНА́НИЕ *с*; *юр.* тәүтикшереү, тәүләп һорау алыу

ДОЗНА́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* һорашып (төпсөнөп) белеү, асылына төшөнөү; **дозна́ться об у́гнанной маши́не** урланған машина тураһында төпсөнөп белеү

ДОЗО́Р *м* алсапҡы (*отряд*); дозор ♦ **быть в дозо́ре** (сиктә) һаҡта тороу, дозорҙа тороу; **обходи́ть дозо́ром** күҙәтеп (ҡарап) йөрөү, ҡарап сығыу

ДОЗО́РНЫЙ, -ая, -ое **1.** күҙәтеүсе ...ы, дозор ...ы; **дозо́рный ка́тер** дозор катеры **2.** *в знач. сущ.* **дозо́рный** *м* күҙәтеүсе, дозор; **сме́на дозо́рных** дозорҙар алмашыныуы

ДОЗРЕВА́НИЕ *с см.* **дозрева́ть**

ДОЗРЕВА́ТЬ *несов. см.* **дозре́ть**

ДОЗРЕ́ЛЫЙ, -ая, -ое өлгөргән, бешкән, (бешеп) еткән, етешкән; **дозре́лые помидо́ры** бешкән помидорҙар

ДОЗРЕ́ТЬ *сов.* өлгөрөү, бешеү, өлгөрөп (бешеп) етеү, етешеү, етлегеү; **ви́шня дозре́ла** сейә бешкән; **пшени́ца дозре́ла** бойҙай өлгөргән

ДОИГРА́ТЬ *сов. что* уйнап бөтөрөү (бөтөү), уйынды тамамлау; **доигра́ть па́ртию в ша́хматы** шахмат партияһын уйнап бөтөрөү

ДОИГРА́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* **1.** уйнай торғас, -ға/-гә етеү (терәлеү), -а/-ә башлау; **де́ти доигра́лись до дра́ки** уйнай торғас, балалар һуғыша башланы **2.** *перен.* бәләгә тарыу, уйындан уймаҡ сығарыу; **смотри́, доигра́ешься** ҡара, бәләгә тарырһың

ДОИ́ГРЫВАНИЕ *с см.* **дои́грывать**

ДОИ́ГРЫВАТЬ *несов. см.* **доигра́ть**

ДОИ́ГРЫВАТЬСЯ *несов. страд. от* **дои́грывать**

ДОИ́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое һауыу ...ы, һөт һауа торған; **дои́льный агрега́т** һауыу агрегаты

ДОИ́ЛЬЩИЦА *ж* һауынсы ҡатын-ҡыҙ

ДОИСКА́ТЬСЯ *сов. кого-чего*; *разг.* эҙләп табыу, төпсөнөп белеү, төбөнә төшөү; **доиска́ться и́стины** хәҡиҡәтте эҙләп табыу

ДОИ́СКИВАТЬСЯ *несов. см.* **доиска́ться**

ДОИСТОРИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое тарихҡаса булған, бик боронғо, аҙманан алда булған; **доистори́ческий пери́од** тарихҡаса булған дәүер

ДОИ́ТЬ *несов. кого* һауыу; **дои́ть коро́ву** һыйыр һауыу

ДОИ́ТЬСЯ *несов.* **1.** һөт биреү, һөтлө булыу; **коро́ва до́ится хорошо́** һыйыр һөттө яҡшы бирә **2.** *страд. от* **дои́ть**

ДО́ЙКА *ж* һауыу, һауын; **у́тренняя до́йка** иртәнге һауын

ДО́ЙНИК *м* һөт күнәге

ДО́ЙНЫЙ, -ая, -ое һауын, һауыу ...ы; **до́йная коза́** һауын кәзә ♦ **до́йная коро́ва**: 1) һауын һыйыр; 2) *күсм.* файҙалы сығанаҡ

ДОЙТИ́ *сов.* **1.** *до кого-чего* и *без доп.* барып (килеп, ҡайтып) етеү; **е́ле дойти́ до до́му** өйгә саҡ ҡайтып етеү; **письмо́ дошло́ до адреса́та** хат адресланған кешегә барып еткән **2.** *до чего* барып етеү, сиккә етеү; **моро́з дошёл до сорока́ гра́дусов** һалҡынлыҡ ҡырҡ градусҡа барып етте; **дойти́ до кра́йности** һуңғы сиккә етеү **3.** *разг.* үтеп инеү; **дойти́ до се́рдца зри́теля** тамашасы йөрәгенә үтеп инеү **4.** *разг.* (*стать готовым*) етеү, өлгөрөү, әҙер булыу, бешеп етеү; **те́сто дошло́** ҡамырҙың әсеүе етте; **помидо́ры дошли́ на подоко́ннике** помидорҙар тәҙрә төбөндә бешеп етте **5.** *до кого-чего*; *разг.* аңлашылыу, барып етеү, етешеү; **смысл его́ слов дошёл** уның һүҙҙәренең мәғәнәһе аңға барып етте ♦ **дойти́ до бе́лого кале́ния** ныҡ ҡыҙыу; **дойти́ до све́дения** билдәле булыу; **дойти́ до то́чки** сигенә барып етеү

ДОК *м* док (*суднолар ремонтлау урыны*)

ДО́КА *м* и *ж*; *прост.* дока (*үҙ эшендә, үҙ өлкәһендә шәп белгес, күп белеүсе*)

ДОКАЗА́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое дәлил булырлыҡ, иҫбат итерлек, ышандырырлыҡ; **доказа́тельный приме́р** дәлил булырлыҡ миҫал

ДОКАЗА́ТЕЛЬСТВО *с* **1.** дәлил; **доказа́тельство его́ невино́вности** уның ғәйепһеҙлегенә дәлил **2.** *лог.* иҫбат, иҫбатлау, иҫбат итеү; **доказа́тельство теоре́мы** теорема иҫбатлау ♦ **веще́ственное доказа́тельство** *юр.* матди (әйберләтә) дәлил

ДОКАЗА́ТЬ *сов. что* иҫбатлау, иҫбат итеү; **доказа́ть невино́вность** ғәйепһеҙлекте иҫбатлау; **доказа́ть теоре́му** теореманы иҫбатлау

ДОКАЗУ́ЕМОСТЬ *ж* иҫбат итерлек булыу; **доказу́емость де́ла** эштең иҫбат итерлек булыуы

ДОКАЗУ́ЕМЫЙ, -ая, -ое иҫбат ителерлек, иҫбат итә алырлыҡ; **доказу́емое положе́ние** иҫбат ителерлек хәл

ДОКА́ЗЫВАНИЕ *с см.* **дока́зывать**

ДОКА́ЗЫВАТЬ *несов. см.* **доказа́ть**

ДОКА́ЗЫВАТЬСЯ *несов. страд. от* **дока́зывать**

ДОКА́НЧИВАТЬ *несов. см.* **доко́нчить**

ДОКА́НЧИВАТЬСЯ *несов. страд. от* **дока́нчивать**

ДОКАПИТАЛИСТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое капитализмға тиклемге, капитализмға тиклем булған; **докапиталисти́ческое о́бщество** капитализмға тиклемге йәмғиәт

ДОКА́ПЫВАТЬ *несов. см.* **докопа́ть**

ДОКА́ПЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **докопа́ться** **2.** *страд. от* **дока́пывать**

10 зак. 2.0084.05

ДОКАТИ́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что* (*катя, переместить до места*) тәгәрләтеп еткереү; **докати́ть бо́чку до скла́да** мискәне складҡа хәтле тәгәрләтеп еткереү **2.** *разг.* (*быстро доехать*) барып етеү; **за полчаса́ докати́ли до ста́нции** станцияға ярты сәғәт эсендә барып еттеләр

ДОКАТИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** (*катясь, достичь какого-л. места*) тәгәрләп барып етеү (килеү, төшөү); **мяч докати́лся до воро́т** туп ҡапҡаға тәгәрләп барып етте **2.** (*донестись*) ишетелеү; **издалека́ докати́лся гро́хот взры́ва** алыҫтан шартлау тауышы ишетелде **3.** *перен., прост.* (*опуститься*) барып етеү (төшөү), хәлгә төшөү (ҡалыу); **вот до чего́ докати́лся** бына ниндәй хәлгә төштө

ДОКА́ТЫВАТЬ *несов. см.* **докати́ть**

ДОКА́ТЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **докати́ться** **2.** *страд. от* **дока́тывать**

ДО́КЕР *м* докер (*портта йөк ташыусы*)

ДОКЛА́Д *м* доклад, сығыш, телмәр; **нау́чный докла́д** ғилми сығыш; **слу́шать докла́д** телмәр тыңлау

ДОКЛАДНО́Й, -ая, -ое **1.** аңлатма ...ы, доклад ...ы; **докладна́я запи́ска** доклад яҙмаһы, аңлатма яҙыуы **2.** *в знач. сущ.* **докладна́я** *ж*; *разг.* докладной; **написа́ть докладну́ю** докладной яҙыу

ДОКЛА́ДЧИК *м* и **ДОКЛА́ДЧИЦА** *ж* докладсы, доклад (телмәр) яһаусы

ДОКЛА́ДЫВАТЬ I *несов. см.* **доложи́ть** I

ДОКЛА́ДЫВАТЬ II *несов. см.* **доложи́ть** II

ДОКЛА́ДЫВАТЬСЯ I *несов. см.* **докла́дывать** I

ДОКЛА́ДЫВАТЬСЯ II *несов. страд. от* **докла́дывать** II

ДОКЛА́ССОВЫЙ, -ая, -ое синыфтарға тиклемге (тиклем булған); **докла́ссовое о́бщество** синыфтарға тиклемге йәмғиәт

ДОКО́ЛЕ и **ДОКО́ЛЬ** *нареч.*; *уст.* **1.** ҡасанға (күпмегә) саҡлы, ҡасанғаса; **доко́ле мо́жно терпе́ть** ҡасанғаса түҙергә мөмкин **2.** -ғансы/-гәнсе; **жди, доко́ле насту́пит ле́то** йәй еткәнсе көт

ДОКОНА́ТЬ *сов. кого-что*; *разг.* хәлдән тайҙырыу, яфалап бөтөрөү, харап (һәләк) итеү, башына етеү, башын ашау

ДОКО́НЧИТЬ *сов. что* бөтөрөү, тамамлау, тамам итеү, ослап ҡуйыу; **доко́нчить на́чатое де́ло** башланған эште ослап ҡуйыу

ДОКОПА́ТЬ *сов. что* ҡаҙыу, ҡаҙып бөтөү (еткереү); **докопа́ть сад** баҡсаны ҡаҙып бөтөү

ДОКОПА́ТЬСЯ *сов.* **1.** *до чего* ҡаҙып барып етеү (төшөү); **докопа́ться до гли́нистого сло́я** балсыҡлы ҡатламға хәтле ҡаҙып төшөү **2.** *перен., разг.* ҡаҙынып (соҡсоноп) белеү, төпсөнөп табыу; **докопа́ться до су́ти де́ла** төпсөнөп асылын белеү

ДОКРАСНА́ и **ДО́КРАСНА** *нареч.* ҡыҙарғансы, ҡыҙартҡансы, ҡып-ҡыҙыл булғансы; **растере́ть лицо́ докрасна́** битте ҡыҙарғансы ыуыу; **накали́ться докрасна́** ҡып-ҡыҙыл булғансы ҡыҙыу

ДОКРИЧА́ТЬСЯ *сов.* **1.** *кого*; *разг.* ҡысҡырып (һөрәнләп) ишеттереү; **е́ле-е́ле докрича́лся** ҡысҡырып саҡ ишеттерҙем **2.** *до чего* -ғансы/-гәнсе ҡысҡырыу; **докрича́ться до хрипоты́** ҡарлыҡҡансы ҡысҡырыу

ДО́КТОР *м* **1.** доктор (*иң юғары ғилми дәрәжә*); **до́ктор филологи́ческих нау́к** филология фәндәре докторы **2.** *разг.* врач, доктор, табип

ДОКТОРА́НТ *м* докторант (*фәнни цҙәккә беркетелеп, докторлыҡ диссертацияһы яҡларға әҙерләнеүсе ғалим*)

ДОКТОРАНТУ́РА *ж* докторантура (*фәндәр академияһының ғилми тикшеренеү цҙәктәрендә юғары дәрәжәле ғалимдар әҙерләү системаһы*)

ДО́КТОРСКИЙ, -ая, -ое докторлыҡ; **до́кторская диссерта́ция** докторлыҡ диссертацияһы

ДОКТРИ́НА *ж* доктрина (*ғилми, сәйәси, фәлсәфәүи теория, система*); **госуда́рственная доктри́на** дәүләт доктринаһы

ДОКТРИНЁР *м* доктринёр, доктринасы (*теорияһы ысынбарлыҡҡа ҡаршы килһә лә, шуның буйынса һуҡырҙарса эш итеүсе*)

ДОКТРИНЁРСКИЙ, -ая, -ое доктринёрҙарса; **доктринёрское отноше́ние к де́лу** эшкә доктринёрҙарса мөнәсәбәт

ДОКТРИНЁРСТВО *с* доктринёрлыҡ, доктринёрҙарса эш итеү, доктринасылыҡ; **впада́ть в доктринёрство** доктринасылыҡҡа бирелеү

ДОКУ́ДА *нареч.*; *прост.* **1.** ҡайҙа (ҡайһы ергә) хәтле, ҡайһы ваҡытҡа хәтле; **доку́да е́дете?** ҡайҙа хәтле бараһығыҙ? **2.** -ғансы/-гәнсе, хәтле; **доку́да хвата́ет глаз** күҙ күреме еткәнгә хәтле

ДОКУМЕ́НТ *м* документ (**1.** *рәсми ҡағыҙ* **2.** *танытма* **3.** *тарихи яҙма акттар*); **предъявля́ть докуме́нт** документ күрһәтеү; **истори́ческие докуме́нты** тарихи документтар

ДОКУМЕНТА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** документаль, документтарға таянған (нигеҙләнгән); **документа́льная по́весть** документаль повесть; **документа́льный фильм** документаль фильм **2.** документтарҙағыса, документтағы кеүек (һымаҡ); **документа́льная то́чность** документтарҙағыса теүәллек

ДОКУМЕНТА́ЦИЯ *ж собир.* документтар; **техни́ческая документа́ция** техник документтар

ДОКУМЕНТИ́РОВАТЬ *сов., несов. что* документлаштырыу, документтар менән нигеҙләү (раҫлау, нығытыу); **документи́ровать прое́кт** проектты документтар менән нигеҙләү

ДОКУЧА́ТЬ *несов. кому, чем*; *разг.* аптыратыу, ялҡытыу, маҙаға (теңкәгә) тейеү, ялҡытып

бөтөү; **докуча́ть вопро́сами** һорауҙар менән ялҡытып бөтөү

ДОКУ́ЧЛИВЫЙ, -ая, -ое ялҡытҡыс, маҙаға (теңкәгә) тейгес; **доку́чливый челове́к** ялҡытҡыс кеше

ДОЛ *м*; *уст.*, *трад.-поэт. см.* **доли́на ♦ за гора́ми, за дола́ми** Ҡаф тау артында, ете диңгеҙ аръяғында, бик алыҫта; **по гора́м, по дола́м** тауҙар, үҙәндәр буйлап

ДОЛБА́ТЬ *несов. что* и *без доп.*; *прост. см.* **долби́ть**

ДОЛБИ́ТЬ *несов. что* **1.** соҡоу, тишеү, соҡоп тишеү; **дя́тел долби́т де́рево** тумыртҡа ағас соҡой **2.** *прост.* (*беспрестанно твердить*) туҡыу, тылҡыу, ҡабатлау; **ско́лько ни долби́ — не понима́ет** ни саҡлы тылҡыһаң да — аңламай **3.** *прост.* (*зубрить*) ятлау, мәғәнәһен аңламай ятлау; **долби́ть табли́цу умноже́ния** ҡабатлау таблицаһын ятлау

ДОЛБИ́ТЬСЯ *несов. страд. от* **долби́ть**

ДОЛБЛЕ́НИЕ *с см.* **долби́ть**

ДОЛБЛЁНЫЙ, -ая, -ое тишелгән, соҡолған, соҡоп (тишеп) эшләнгән; **долблёная ка́дка** соҡоп эшләнгән тәпән; **долблёная ло́дка** соҡоп яһалған кәмә

ДОЛГ *м* **1.** бурыс; **во́инский долг** ғәскәри бурыс; **гражда́нский долг** гражданлыҡ бурысы **2.** (*взятое взаймы*) бурыс, аласаҡ, бирәсәк, үтес; **взять в долг** бурысҡа алыу (алып тороу); **дать в долг** бурысҡа биреү (биреп тороу) **♦ быть в долгу́** бурыслы булыу; **долг платежо́м кра́сен** байрам ашы ҡара-ҡаршы; ала белһәң, бирә лә бел; **зале́зть в долги́** бурысҡа батыу; **не оста́ться в долгу́** *у кого*, *перед кем* яҡшылыҡты онотмау; **отда́ть после́дний долг** *кому* һуңғы хөрмәт күрһәтеү, оҙатыу (*үлгән кешене*); **пе́рвым до́лгом** беренсе сиратта (нәүбәттә); **по до́лгу слу́жбы** хеҙмәт ҡушыуы буйынса

ДО́ЛГИЙ, -ая, -ое оҙон, оҙаҡ; **до́лгая жизнь** оҙон ғүмер; **до́лгое молча́ние** оҙаҡ хәбәр бирмәү, хәбәр итмәү (*өндәшмәү*) **♦ до́лгая пе́сня** осоҡырыйы күренмәгән эш; **отложи́ть в до́лгий я́щик** (эште) билгеһеҙ ваҡытҡа кисектереү, оҙаҡҡа һуҙыу; **до́лгий гла́сный** *лингв.* оҙон һуҙынҡы

ДО́ЛГО *нареч.* оҙаҡ, оҙаҡ ваҡыт; **до́лго пришло́сь ожида́ть** оҙаҡ көтөргә тура килде **♦ до́лго ли** күп кәрәкме ни, күп кәрәкмәй; **до́лго ли до беды́ (до греха́)** бәлә аяҡ аҫтында, көтмәгәндә килеп сыға; **до́лго ли, ко́ротко ли** *трад.-поэт.* бер аҙ (бер ни ҡәҙәр) ваҡыттан һуң, бер аҙ ваҡыт үткәс; **как до́лго** оҙаҡҡамы, күпкәме, оҙаҡмы

ДОЛГОВЕ́ЧНЫЙ, -ая, -ое **1.** оҙон ғүмерле, мәңгелек, оҙаҡҡа һуҙылған; **долгове́чная дру́жба** оҙаҡҡа һуҙылған дуҫлыҡ **2.** оҙаҡҡа иҫәпләнгән, сыҙамлы, ныҡлы; **долгове́чное сооруже́ние** ныҡлы ҡоролма

ДОЛГОВРЕ́МЕННЫЙ, -ая, -ое оҙайлы, оҙаҡ ваҡытлы, оҙаҡ ваҡытҡа иҫәпләнгән; **долговре́менная орбита́льная ста́нция** оҙаҡ ваҡытҡа иҫәпләнгән орбиталь станция

ДОЛГОВЯ́ЗЫЙ, -ая, -ое *разг.* һонтор, һуйҙан; **долговя́зый па́рень** һонтор егет

ДОЛГОЖДА́ННЫЙ, -ая, -ое оҙаҡ (зарығып) көткән (көттөргән), оҙаҡ көтөп алынған; **долгожда́нные ве́сти** оҙаҡ көткән хәбәрҙәр

ДОЛГОЖИ́ТЕЛЬ *м* оҙон ғүмерле (оҙаҡ йәшәгән) ир-ат; **долгожи́тельница** *ж* оҙон ғүмерле (оҙаҡ йәшәгән) ҡатын-ҡыҙ

ДОЛГОЛЕ́ТИЕ *с* оҙон ғүмерлелек, оҙон ғүмерле булыу

ДОЛГОЛЕ́ТНИЙ, -яя, -ее күп йыллыҡ, күп йылдарға барған (һуҙылған); **долголе́тняя рабо́та** күп йылдарға һуҙылған эш; **долголе́тний о́пыт** күп йыллыҡ тәжрибә

ДОЛГОНО́СИК *м* оҙонморон (*ҡоротҡос ҡуңыҙ*)

ДОЛГОПО́ЛЫЙ, -ая, -ое оҙон итәкле (салғыйлы, сабыулы)

ДОЛГОСРО́ЧНЫЙ, -ая, -ое оҙаҡ ваҡытлы, оҙайлы; **долгосро́чный креди́т** оҙайлы кредит

ДОЛГОТА́ *ж* **1.** оҙонлоҡ; **долгота́ дня** көндөң оҙонлоғо **2.** *геогр.* оҙонлоҡ; **за́падная долгота́** көнбайыш оҙонлоҡ

ДОЛГОТЕРПЕ́НИЕ *с* сабырлыҡ, ҙур сыҙамлылыҡ (түҙемлелек); **благодари́ть за долготерпе́ние** сабырлыҡ өсөн рәхмәт әйтеү

ДОЛГУНЕ́Ц: лён-долгуне́ц *м* оҙон сүсле етен

ДОЛЕВО́Й I, -ая, -ое буй, буйға; **долево́й разре́з де́рева** ағасты буйға (буй) ярыу

ДОЛЕВО́Й II, -ая, -ое өлөшләп бүленә торған, өлөшләтә; **долево́е уча́стие** өлөшләтә ҡатнашлыҡ, өлөшкә кереү (инеү)

ДОЛЕДНИКО́ВЫЙ, -ая, -ое боҙлоҡ дәүеренә тиклемге; **доледнико́вый пери́од** боҙлоҡ дәүеренә тиклемге осор

ДОЛЕЖА́ТЬ *сов.* **1.** *до чего* -ғансы/-гәнсе ятыу, саҡлы ятыу; **долежа́ть до выздоровле́ния** һауыҡҡансы ятыу **2.** (*дозреть*) өлгөргәнсе (етешкәнсе, бешкәнсе) ятыу; **помидо́ры должны́ долежа́ть** помидорҙар етешкәнсе ятырға тейеш

ДОЛЁЖИВАТЬ *несов. см.* **долежа́ть**

ДОЛЕЗА́ТЬ *несов. см.* **доле́зть**

ДОЛЕ́ЗТЬ *сов.* барып (килеп, тырмашып) менеү, менеп етеү; **доле́зть до маку́шки де́рева** ағас башына менеп етеү

ДОЛЕТА́ТЬ *несов. см.* **долете́ть**

ДОЛЕТЕ́ТЬ *сов.* **1.** осоп барып (килеп) етеү **2.** *перен.* (*донестись — о звуках, запахах и т.д.*) ишетелеү, (тауышы) барып (килеп) етеү; **с о́зера долете́л крик** күлдән тауыш ишетелде

ДОЛЕ́ЧИВАТЬ *несов. см.* **долечи́ть**

ДОЛЕ́ЧИВАТЬСЯ *несов. страд. от* **доле́чивать**

ДОЛЕЧИ́ТЬ *сов. кого-что* **1.** дауалап бөтөрөү, ауырыуы бөткәнсе (ауырыуын бөтөргәнсе) дауалау, дауалап бөтөрөп ҡуйыу **2.** *разг.* дауа-

лай белмәйенсә ауырыуҙың хәлен насарайтыу, яңылыш дауалау

ДО́ЛЖЕН *в знач. сказ.* **1.** *кому* (*обязан*) бурыслы булыу, бирәсәкле булыу; **я вам до́лжен сто рубле́й** минең һеҙгә йөҙ һум бирәсәгем бар **2.** *с неопр.* тейеш; **мы должны́ верну́ться** беҙ ҡайтырға тейешбеҙ ♦ **должно́ быть** *в знач. вводн. сл.* ихтимал, моғайын

ДОЛЖНИ́К *м* бурыслы (бирәсәкле) ир-ат; **должни́ца** *ж* бурыслы (бирәсәкле) ҡатын-ҡыҙ

ДО́ЛЖНО *в знач. сказ., безл., с неопр.* кәрәк, тейеш, ярай; **до́лжно слу́шаться ста́рших** ололарҙы тыңларға кәрәк

ДОЛЖНОСТНО́Й, -ая, -ое урындағы, хеҙмәттәге, вазифалағы, дәүләт хеҙмәтендәге, хеҙмәт ...ы, вазифа ...ы; **должностны́е обя́занности** вазифа бурыстары ♦ **должностно́е лицо́** вазифалы кеше

ДО́ЛЖНОСТЬ *ж* вазифа, хеҙмәт, хеҙмәт урыны; **до́лжность дире́ктора** директор вазифаһы; **занима́ть до́лжность** вазифа биләү

ДО́ЛЖНЫЙ, -ая, -ое **1.** тейешле; **на до́лжной высоте́** тейешле юғарылыҡта **2.** *в знач. сущ.* **до́лжное** *с* тейешле баһа, тейешлеһе; **отда́ть до́лжное** тейешле баһа биреү

ДОЛИВА́ТЬ *несов. см.* **доли́ть**

ДОЛИ́НА *ж* үҙән, уй, уйһыу, үҙәк; (*горная*) ҡул; **широ́кая доли́на** киң үҙән

ДОЛИ́ННЫЙ, -ая, -ое үҙән ...ы; **доли́нные зе́мли** үҙән ерҙәр

ДОЛИ́ТЬ *сов. что, чего* өҫтәү, өҫтәп ҡойоу (һалыу), тултырыу, тултырғансы һалыу (ҡойоу); **доли́ть молока́ в кака́о** какаоға һөт өҫтәп ҡойоу

ДО́ЛЛАР *м* доллар (*АҠШ, Канада, Австралия һ.б. илдәрҙә аҡса берәмеге*)

ДО́ЛЛАРОВЫЙ, -ая, -ое доллар ...ы

ДОЛОЖИ́ТЬ I *сов.* **1.** *что* и *без доп.* яҙып (һөйләп) биреү; **доложи́ть о результа́тах прове́рки** тикшереү һөҙөмтәләрен яҙып биреү **2.** *что, о ком-чём* и *без доп.* белгертеү, рәсми хәбәр итеү, әйтеү; **доложи́ть о прихо́де представи́теля** вәкилдең килеүе тураһында хәбәр итеү

ДОЛОЖИ́ТЬ II *сов. что*; *разг.* **1.** *чего* өҫтәү, өҫтәп һалыу, тултырыу; **доложи́ть ка́ши в таре́лку** тәрилкәгә бутҡа өҫтәп һалыу **2.** (*окончить кладку*) һалып (сығарып) бөтөрөү (бөтөү); **доложи́ть печь** мейесте сығарып бөтөү

ДОЛО́Й *нареч.*; *разг.* юғалһын, юҡ булһын, бөтһөн; **уйди́ с глаз доло́й** күҙемдән юғал, күҙ алдымдан юҡ бул; **доло́й войну́!** бөтһөн һуғыш!

ДОЛОМА́ТЬ *сов. что* ватып (һындырып, емереп) бөтөрөү; **долома́ть кре́сло** креслоны ватып бөтөрөү

ДОЛОМА́ТЬСЯ *несов. страд. от* **долома́ть**

ДОЛОМИ́Т *м*; *мин.* доломит (*кальцийлы, магнезийлы аҡһыл-һорғолт таш*)

ДОЛОМИ́ТОВЫЙ, -ая, -ое **1.** доломитлы, доломиты булған, доломит ...ы; **доломи́товый пласт** доломитлы ҡатлам **2.** доломит ...ы, доломиттан яһалған; **доломи́товые изде́лия** доломиттан яһалған әйберҙәр

ДОЛОТО́ *с* **1.** ҡасау **2.** *горн.* бырау (*нефть быраулау эшендә*)

ДО́ЛЬКА *ж* **1.** *уменьш. от* **до́ля 2.** (*часть плода цитрусовых*) өлөш, бүлкә; **до́лька апельси́на** әфлисун бүлкәһе

ДО́ЛЯ *ж* **1.** өлөш, киҫәк; **раздели́ть на до́ли** киҫәктәргә бүлеү **2.** (*судьба*) яҙмыш, тәҡдир; **го́рькая до́ля** әсе яҙмыш; **счастли́вая до́ля** бәхетле яҙмыш ♦ **до́ля пра́вды** бер аҙ дөрөҫлөк; **на до́лю (вы́пасть, прийти́сь)** *чью, кому* өлөшкә төшөү

ДОМ *м* **1.** өй, йорт; **деревя́нный дом** ағас өй; **де́тский дом** балалар йорто **2.** йорт, хужалыҡ; **хлопота́ть по до́му** хужалыҡ (йорт) эше менән шөғөлләнеү **3.** өй эсе, ғаилә; **всем до́мом пойти́ в го́сти** ғаилә менән ҡунаҡҡа барыу; **приня́ть в дом** ғаиләгә алыу **4.** йорт; **Дом культу́ры** Мәҙәниәт йорто; **дом о́тдыха** ял йорто **5.** (*династия, род*) зат, ырыу, нәҫел; **дом Рома́новых** Романовтар нәҫеле ♦ **на́ дом** өйгә; **на дому́** өйҙә

ДО́МА *нареч.* **1.** өйҙә; **находи́ться до́ма** өйҙә булыу **2.** (*в родных местах*) илдә, тыуған яҡта; **у себя́ до́ма лу́чше** үҙеңдең илеңдә яҡшыраҡ ♦ **как до́ма (быть, чу́вствовать и т.д.)** тартынмау, иркен, өйҙәге кеүек тотоу; **не все до́ма** *у кого* аҡылы етешмәй, ҡырҡҡа берәү тулмай, утыҙ туғыҙлы

ДОМА́ШНИЙ, -яя, -ее **1.** өйҙәге, йорттағы, өй (йорт) ...ы; **дома́шний а́дрес** өй адресы; **дома́шняя обстано́вка** өй шарты **2.** (*о животных*) йорт ...ы; **дома́шние живо́тные** йорт хайуандары **3.** өйҙә әҙерләнгән; **дома́шний обе́д** өйҙә әҙерләнгән төшкө аш **4.** *в знач. сущ.* **дома́шние** *мн.* өйҙәгеләр, өй эсе; **как твои́ дома́шние?** өйҙәгеләрең нисек? ♦ **дома́шний аре́ст** өйҙәге тотҡонлоҡ, өйҙән сыҡмаҫҡа ҡушыу; **дома́шний оча́г** тыуған йорт

ДО́МБРА, ДОМБРА́ и *обл.* **ДУМБЫРА́** *ж*; *муз.* думбыра (*төрки халыҡтарҙа ҡыллы музыка ҡоралы*); **башки́рская домбра́** башҡорт думбыраһы; **каза́хская до́мбра** ҡаҙаҡ думбыраһы; **игра́ть на до́мбре** думбыра сиртеү, думбырала уйнау

ДОМБРИ́СТ *м* и **ДОМБРИ́СТКА** *ж* думбырасы, думбырала уйнаусы; **кварте́т домбри́стов** думбырасылар квартеты

ДО́МЕННЫЙ, -ая, -ое домна ...ы, домнала; **до́менная печь** домна мейесе; **до́менная пла́вка** домнала иретеү

ДО́МЕНЩИК *м* домнасы, домнала эшләүсе

ДОМИНА́НТА *ж*; *книжн.* **1.** доминанта, төп идея, төп билге **2.** *лингв.* төп һүҙ (*синонимдар рәтендә*)

ДОМИНА́НТНЫЙ, -ая, -ое өҫтөнлөк итеүсе, хөкөм һөрөүсе; **домина́нтное сло́во** өҫтөнлөк итеүсе һүҙ

ДОМИНИО́Н *м* доминион (*Бөйөк Британия империяһы эсенә ингән ųҙ аллы дәүләттәр — элекке колониялар исеме*)

ДОМИНИ́РОВАНИЕ *с см.* **домини́ровать**

ДОМИНИ́РОВАТЬ *несов.* өҫтөнлөк алыу (итеү), өҫтөн булыу; **в выступле́нии домини́ровала одна́ мысль** сығышта бер фекер өҫтөнлөк алды

ДОМИНО́ I *с нескл.* домино (*маскарад костюмы һәм шул костюмды кейгән кеше*)

ДОМИНО́ II *с нескл.* домино (*уйын*); **игра́ть в домино́** домино уйнау

ДОМКРА́Т *м* домкрат, шаҡбаҫар (*ųтә ауыр нәмәләрҙе, мәҫ., машинаны һ.б. кųтәреų механизмы*); **ручно́й домкра́т** ҡул домкраты

ДО́МНА *ж* домна (*тимер рудаһынан суйын ҡойоу мейесе*)

ДОМОВИ́ТЫЙ, -ая, -ое хәстәрле, хужалыҡсыл, хәстәрлекле; **домови́тая хозя́йка** хәстәрле хужабикә

ДОМОВЛАДЕ́ЛЕЦ *м* йорт (өй) хужаһы; **домовладе́лица** *ж* йорт (өй) хужабикәһе, йортҡа (өйгә) хужа ҡатын-ҡыҙ; **собра́ние домовладе́льцев** өй хужалары йыйылышы

ДОМОВЛАДЕ́НИЕ *с*; *офиц.* йорт биләү (*ер менән бергә*)

ДОМОВНИ́ЦА *ж*; *прост.* йортта ҡалыусы, йортто ҡарап тороусы ҡатын-ҡыҙ

ДОМОВНИ́ЧАТЬ *несов.*; *прост.* йортто (өйҙө) ҡарау (һаҡлау)

ДОМОВО́ДСТВО *с* йорт хужалығы (**1.** *йортто, хужалыҡты алып барыу* **2.** *йорт хужалығы буйынса белешмә*)

ДОМОВО́Й *м*; *фольк.* йорт (өй) эйәһе

ДОМО́ВЫЙ, -ая, -ое йорт (өй) ...ы; **домо́вый водопрово́д** йорт һыу үткәргесе; **домо́вый сверчо́к** өй сиңерткәһе ♦ **домо́вая кни́га** йорт кенәгәһе

ДОМОГА́ТЕЛЬСТВО *с* нахаҡ дәғүә, нигеҙһеҙ талап; **отве́ргнуть домога́тельства** *чьи-л. берәйһенең* нигеҙһеҙ талабын кире ҡағыу

ДОМОГА́ТЬСЯ *несов. кого-чего-л. берәй нәмәгә* хаҡһыҙ (урынһыҙ) дәғүә итеү

ДОМО́Й *нареч.* **1.** өйгә; **пойти́ домо́й** өйгә ҡайтыу **2.** (*в родные места*) тыуған яҡҡа (илгә); **возвраща́ться домо́й** тыуған яҡҡа ҡайтыу

ДОМОЛА́ЧИВАТЬ *несов. см.* **домолоти́ть**

ДОМОЛА́ЧИВАТЬСЯ *несов. страд. от* **домола́чивать**

ДОМОЛОТИ́ТЬ *сов. что* ашлыҡ (иген) һуғып бөтөү, иген һуғыуҙы тамамлау

ДОМОЛО́ТЬ *сов.* тарттырыу, тарттырып бөтөү; **домоло́ть зерно́** игенде тарттырып бөтөү

ДОМОРО́ЩЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** йортта (хужалыҡта) үҫтерелгән (тәрбиәләнгән); **доморо́щенные ло́шади** хужалыҡта үҫтерелгән аттар **2.** *перен.*, *ирон.* урта ҡул, примитив, сикләнгән (фекерле); **доморо́щенный поэ́т** урта ҡул шағир

ДОМОСЕ́Д *м* и **ДОМОСЕ́ДКА** *ж* өйҙә генә ултырыусы, өй тауығы

ДОМОСТРОИ́ТЕЛЬСТВО *с* йорттар (өйҙәр) һалыу, торлаҡ төҙөү

ДОМОСТРОИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое йорт (өй) һалыу ...ы; **домострои́тельный комбина́т** йорт һалыу комбинаты

ДОМОТА́ТЬ *сов. что* урап (сырмап) ҡуйыу; **домота́ть клубо́к** йомғаҡты урап ҡуйыу

ДОМОТКА́НЫЙ, -ая, -ое ҡулдан һуғылған; **домотка́ный пала́с** ҡулдан һуғылған балаҫ; **домотка́ное сукно́** ҡулдан һуғылған тула

ДОМОУПРАВЛЕ́НИЕ *с* йорт(тар) идараһы, йорт идаралығы; **зайти́ в домоуправле́ние** йорт идаралығына инеү

ДОМОХОЗЯ́ИН *м* йорт (өй) хужаһы

ДОМОХОЗЯ́ЙКА *ж* **1.** хужабикә **2.** балалар (йорт) ҡарап ултырған ҡатын-ҡыҙ (*бер ерҙә лә эшләмәгән*)

ДОМОХОЗЯ́ЙСТВО *с см.* **домоуправле́ние**

ДОМОЧА́ДЦЫ *обычно мн.* (*ед.* **домоча́дец** *м*); *уст.* өй эсе, ғаилә ағзалары

ДОМРАБО́ТНИЦА *ж* хеҙмәтсе ҡатын-ҡыҙ

ДОМЧА́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что*; *разг.* елдереп (осортоп) алып барып еткереү, елдереп (осортоп) килтереп ҡуйыу; **ло́шади домча́ли нас до дере́вни** аттар беҙҙе ауылға елдереп килтереп еткерҙе **2.** *см.* **домча́ться**

ДОМЧА́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* елдереп барып етеү; **бы́стро домча́ться** тиҙ елдереп барып етеү

ДО́МЫСЕЛ *м* фараз итеү, уйҙырма; **пусты́е до́мыслы** буш уйҙырмалар

ДОМЫ́СЛИВАТЬ *несов. см.* **домы́слить**

ДОМЫ́СЛИВАТЬСЯ *несов. страд. от* **домы́сливать**

ДОМЫ́СЛИТЬ *сов. что* и *без доп.* уйлап еткереү (сығарыу), фараз итеп ҡуйыу

ДОМЫШЛЯ́ТЬ *несов. см.* **домы́слить**

ДОМЫШЛЯ́ТЬСЯ *несов. страд. от* **домышля́ть**

ДОНАГА́ *нареч.*; *разг.* шыр яланғас, инәнән тыума (яланғас)

ДОНА́ШИВАТЬ *несов. см.* **доноси́ть** I

ДОНА́ШИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **доноси́ться** I; **2.** *страд. от* **дона́шивать**

ДОНГ *м* донг (*Вьетнам аҡса берәмеге*)

ДОНЕ́ЛЬЗЯ *нареч.*; *разг.* самаһыҙ, сикһеҙ, саманан (сиктән) тыш; **быть доне́льзя насто́йчивым** сикһеҙ ныҡыш булыу

ДОНЕСЕ́НИЕ *с* белдереү, хәбәр итеү (*һųҙ менән йә яҙма рәųештә*); **коро́ткое донесе́ние** ҡыҫҡа ғына белдереү яһау

ДОНЕСТИ́ I *сов.* **1.** *кого-что* алып барыу, килтереү, алып барып ҡуйыу (еткереү), килтереп еткереү; **донести́ во́время** ваҡытында алып барып еткереү **2.** (*о звуках, запахах*) ишеттереү, еткереү; **ве́тер донёс зву́ки вы́стрела** ел атыу тауыштарын ишеттерҙе

ДОНЕСТИ́ II *сов.* **1.** белдереү яһау, хәбәр итеү; **донести́ до команди́ра** командирға хәбәр итеү **2.** *на кого* и *без доп.* ошаҡлау, әләкләү, өҫтөнән һөйләү (яҙыу); **донести́ на невино́вного** ғәйепһеҙ кеше өҫтөнән һөйләү

ДОНЕСТИ́СЬ *сов.* **1.** ишетелеү, килеү; **донесли́сь раска́ты гро́ма** күк күкрәү тауышы ишетелде **2.** *перен.* (*дойти до сведения*) барып (килеп) етеү, хәбәр килеү (ишетелеү); **донёсся слух** хәбәр ишетелде

ДОНЖУА́Н *м* донжуан (*ҡатын-ҡыҙ артынан йөрөргә яратыусы*)

ДО́НИЗУ *нареч.* аҫҡа (түбәнгә) тиклем ♦ **све́рху до́низу** өҫтән аҫҡа тиклем

ДОНИМА́ТЬ *несов. см.* **доня́ть**

ДОНКИХО́Т *м* донкихот (*хыялый, диуана кеше*)

ДОНКИХО́ТСТВО *с* донкихотлыҡ

ДО́ННИК *м* ҡандала үләне; **бе́лый до́нник** аҡ ҡандала үләне; **лека́рственный до́нник** һары ҡандала үләне

ДО́ННЫЙ, -ая, -ое һыу төбө ...ы, һыу төбөндә йәшәүсе; **до́нные ры́бы** һыу төбөндә йәшәүсе балыҡтар

ДО́НОР *м* донор (*ҡан биреп тороусы*)

ДО́НОРСКИЙ, -ая, -ое донор ...ы, донорлыҡ ...ы; **до́норская кровь** донор ҡаны; **до́норский пункт** донорлыҡ пункты

ДО́НОРСТВО *с* донорлыҡ

ДОНО́С *м* донос, ошаҡ, яла

ДОНОСИ́ТЕЛЬСТВО *с* ошаҡ һөйләү, яла яғыу; **занима́ться доноси́тельством** ошаҡ һөйләп йөрөү

ДОНОСИ́ТЬ I *сов.* **1.** *что* ташып бөтөрөү (бөтөрөп ҡуйыу); **доноси́ть дрова́ в се́ни** утынды соланға ташып бөтөрөү **2.** *что* кейеп туҙҙырыу (туҙҙырып бөтөрөү), туҙғансы кейеү; **доноси́ть ша́пку бра́та** ағайҙан ҡалған бүректе кейеп туҙҙырыу **3.** *кого* (*о ребёнке*) етлектереү, ваҡытына еткереү; **доноси́ть ребёнка** баланы етлектереп тыуҙырыу

ДОНОСИ́ТЬ II *несов. см.* **донести́** I

ДОНОСИ́ТЬ III *несов. см.* **донести́** II

ДОНОСИ́ТЬСЯ I *сов.* (*износиться*) туҙыу, ылбырап бөтөү (*кейем-һалым тураһында*)

ДОНОСИ́ТЬСЯ II *несов. см.* **донести́сь**

ДОНО́СЧИК *м* и **ДОНО́СЧИЦА** *ж* ошаҡсы, яла яғыусы, кеше өҫтөнән һөйләүсе

ДОНЫ́НЕ *нареч.*; *высок.* әлегәсә, хәҙергәсә, бөгөнгәсә, бөгөнгә тиклем (ҡәҙәре, саҡлы)

ДОНЯ́ТЬ *сов. что*; *разг.* маҙаға тейеү, теңкәне ҡоротоу, аптыратып бөтөрөү; **доня́ть неуме́стными вопро́сами** *кого-л.* урынһыҙ һорауҙар менән маҙаһына тейеү

ДООБЕ́ДЕННЫЙ, -ая, -ое төшкө ашҡа тиклемге; **дообе́денное вре́мя** төшкө ашҡа тиклемге ваҡыт

ДООКТЯ́БРЬСКИЙ, -ая, -ое Октябрь революцияһына тиклемге, Октябрь революцияһына тиклем булған; **доокт́ябрьский пери́од** Октябрь революцияһына тиклемге дәүер

ДОПА́РИВАТЬ *несов. см.* **допа́рить**

ДОПА́РИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **допа́риться 2.** *страд. от* **допа́ривать**

ДОПА́РИТЬ *сов.* **1.** *что* быҡтырып сығарыу (ҡуйыу) **2.** бешекләү, бешекләп ҡуйыу

ДОПАХА́ТЬ *сов. что* һөрөп бөтөрөп ҡуйыу, (ҡалғанды) һөрөп ҡуйыу

ДОПА́ХИВАТЬ *несов. см.* **допаха́ть**

ДОПЕВА́ТЬ *несов. см.* **допе́ть**

ДОПЕ́ТЬ *сов. что* йырлап бөтөү (бөтөрөү, бөтөрөп ҡуйыу); **допе́ть пе́сню** йырҙы йырлап бөтөү

ДОПЕЧА́ТАТЬ *сов. что* **1.** (*кончить печатать*) баҫып бөтөү (бөтөрөү) **2.** өҫтәп баҫыу; **допеча́тать ещё де́сять страни́ц** йәнә ун бит өҫтәп баҫыу

ДОПЕЧА́ТЫВАТЬ *несов. см.* **допеча́тать**

ДОПЕЧА́ТЫВАТЬСЯ *несов. страд. от* **допеча́тывать**

ДОПЕ́ЧЬ *сов.* **1.** *что* (*окончить печь*) бешереп алыу, бөткәнсе бешереү; **допе́чь пирожки́** бөйөрәктәрҙе бешереп алыу **2.** *чего*; *разг.* (*испечь дополнительно*) өҫтәп бешереү, ҡыҙҙырыу **3.** *кого-что*; *перен.*, *прост.* сығырынан сығарыу, ахыр сиккә еткереү

ДОПЕ́ЧЬСЯ *сов.* бешеү, бешеп сығыу; **пироги́ допекли́сь** бәлештәр бешеп сыҡты

ДОПИВА́ТЬ *несов. см.* **допи́ть**

ДОПИВА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **допи́ться 2.** *страд. от* **допива́ть**

ДО́ПИНГ *м* допинг (*организмды яһалма көсәйтә торған дарыу, сара*)

ДОПИСА́ТЬ *сов. что* **1.** яҙып бөтөрөү (бөтөү); **дописа́ть письмо́** хатты яҙып бөтөрөү **2.** өҫтәп яҙыу (яҙып ҡуйыу); **дописа́ть ещё не́сколько слов** тағы бер нисә һүҙ өҫтәп ҡуйыу

ДОПИ́СЫВАТЬ *несов. см.* **дописа́ть**

ДОПИ́ТЬ *сов. что* эсеп (бөтөү) бөтөрөү, (бөткәнсе) эсеп ҡуйыу; **допи́ть чай** сәй эсеп бөтөү

ДОПИ́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* эсеүҙең сигенә етеү ♦ **допи́ться до чёртиков** күҙенә ен-пәрей күренгәнсе (күҙе аларғансы) эсеү

ДОПЛА́ТА *ж* **1.** *см.* **доплати́ть — допла́чивать 2.** өҫтәмә түләү; **небольша́я допла́та** бер аҙ өҫтәмә түләү

ДОПЛАТИ́ТЬ *сов. что* түләп бөтөү, тулыһынса түләү, ҡалған өлөшөн түләү, өҫтәмә түләп ҡуйыу

ДОПЛАТНО́Й, -ая, -ое **1.** өҫтәмә түләү индерелә торған; **доплатна́я ка́сса** өҫтәмә түләү индерелә торған касса **2.** түләүле, түләп алына торған; **доплатно́е письмо́** түләп алына торған хат

ДОПЛА́ЧИВАТЬ *несов. см.* **доплати́ть**

ДОПЛА́ЧИВАТЬСЯ *несов. страд. от* **допла́чивать**

ДОПЛЕСТИ́ *сов. что* (*косу*) үреп бөтөү; (*верёвку*) ишеп бөтөү; (*кружева*) бәйләп бөтөү

ДОПЛЕСТИ́СЬ *сов. до чего*; *разг.* көскә (көсхәлгә) барып (ҡайтып) етеү

ДОПЛЕТА́ТЬ *несов. см.* **доплести́**

ДОПЛЫВА́ТЬ *несов. см.* **доплы́ть**

ДОПЛЫ́ТЬ *сов.* **1.** *до чего* йөҙөп барып (килеп) етеү; **доплы́ть до бе́рега** ярға йөҙөп килеп етеү **2.** *перен.* барып (килеп) етеү, ишетелеү; **доплы́ли зву́ки му́зыки** музыка тауышы килеп етте

ДОПО́ДЛИННО *нареч.*; *разг.* бик асыҡ, бик яҡшы; **нам э́то допо́длинно изве́стно** беҙгә был бик яҡшы билдәле

ДОПО́ДЛИННЫЙ, -ая, -ое *разг.* дөрөҫ, ысын, раҫ; **допо́длинные све́дения** дөрөҫ мәғлүмәттәр

ДОПОЗДНА́ *нареч.*; *разг.* төн уртаһы еткәнсе, төн уртаһына тиклем (хәтле), бик һуңлап; **проговори́ть допоздна́** төн уртаһы еткәнсе һөйләшеп ултырыу

ДОПОЛЗА́ТЬ *несов. см.* **доползти́**

ДОПОЛЗТИ́ *сов.* **1.** шыуышып (үрмәләп) барып (килеп) етеү; **змея́ доползла́ до норы́** йылан ояһына шыуышып барып етте **2.** *перен.*, *разг.* көскә-көскә (саҡ-саҡ, ауырлыҡ менән) килеп етеү; **авто́бус допо́лз до дере́вни** автобус ауылға саҡ-саҡ килеп етте

ДОПОЛНА́ *нареч.*; *разг.* тултырғансы, тултыра; **нали́ть дополна́** тултырғансы һалыу

ДОПОЛНЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **допо́лнить — дополня́ть 2.** өҫтәмә, ҡушымта; **дополне́ние к резолю́ции** резолюцияға ҡушымта **3.** *грам.* тултырыусы; **прямо́е дополне́ние** тура тултырыусы; **ко́свенное дополне́ние** ситләтелгән тултырыусы ♦ **в дополне́ние** *к чему* -ға/-гә өҫтәп, өҫтәмә итеп

ДОПО́ЛНЕННЫЙ, -ая, -ое өҫтәлгән, тулыландырылған, арттырылған; **испра́вленное и допо́лненное изда́ние кни́ги** китаптың төҙәтелгән һәм тулыландырылған баҫмаһы

ДОПОЛНИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** өҫтәмә; **дополни́тельная подпи́ска на газе́ты** гәзиттәргә өҫтәмә яҙылыу; **дополни́тельный о́тпуск** өҫтәмә ял **2.** *грам.* тултырыусы; **дополни́тельное прида́точное предложе́ние** тултырыусы эйәрсән һөйләм ♦ **дополни́тельные цвета́** *физ.* спектрҙың өҫтәмә төҫтәре

ДОПО́ЛНИТЬ *сов. что* өҫтәү, тултырыу, өҫтәп тултырыу, тулыландырыу; **допо́лнить самова́р** самауырға өҫтәү; **допо́лнить статью́** мәҡәләне тулыландырыу

ДОПОЛНЯ́ТЬ *несов. см.* **допо́лнить** ♦ **дополня́ть друг дру́га** иш менән ҡуш булыу, береһен-береһе тултырыу

ДОПОЛНЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **допо́лниться 2.** *страд. от* **дополня́ть**

ДОПОЛУЧА́ТЬ *несов. см.* **дополучи́ть**

ДОПОЛУЧИ́ТЬ *сов. что* алып бөтөрөү, алып бөтөрөп ҡуйыу; **дополучи́ть зарпла́ту** эш хаҡын алып бөтөрөү

ДОПОТО́ПНЫЙ, -ая, -ое *разг.*, *шутл.* бик боронғо, иҫке, иҫкереп бөткән, артта ҡалған, хан заманғы; **допото́пные взгля́ды** иҫке ҡараштар; **допото́пные спо́собы обрабо́тки земли́** бик боронғо ер эшкәртеү ысулы

ДОПРА́ШИВАНИЕ *с см.* **допра́шивать**

ДОПРА́ШИВАТЬ *несов.* **1.** *см.* **допроси́ть 2.** *разг.* ентекләп һорашыу, төпсөнөү, һоранып төбөнә төшөү

ДОПРИЗЫ́ВНИК *м* допризывник (*хеҙмәткә саҡырылыуҙан алда башланғыс хәрби әҙерлек үтеүсе*)

ДОПРИЗЫ́ВНЫЙ, -ая, -ое хәрби хеҙмәткә саҡырылыуға тиклемге, хәрби хеҙмәт ...ы; **допризы́вный во́зраст** хәрби хеҙмәткә саҡырылыуға тиклемге йәше; **допризы́вная подгото́вка** хәрби хеҙмәткә саҡырылыуға тиклемге әҙерлек

ДОПРО́С *м* допрос, яуап алыу; **подверга́ть допро́су** допросҡа тарттырыу

ДОПРОСИ́ТЬ *сов. кого-что* һорау алыу; **допроси́ть свиде́телей** шаһиттарҙан һорау алыу

ДОПРОСИ́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* (*обычно с отрицанием*) һорап (ялынып) ала алмау, һорап (ялынып) алып булмау; **де́нег у него́ никто́ не допро́сится** бирәү ҙә унан аҡса һорап ала алмай

ДОПРЫ́ГАТЬСЯ *сов.*; *разг.* һикерәңләй торғас бәләгә тарығыу, үҙ башына һикерәңләү

ДОПРЫ́ГНУТЬ *сов.* һикереп (ырғып) барып етеү (төшөү); **соба́ка допры́гнула до забо́ра** эт ҡоймаға тиклем ырғыны

ДО́ПУСК *м* **1.** (*право входа, доступа*) (инеүгә, кереүгә) рөхсәт; **име́ть до́пуск к больно́му** ауырыуға инергә рөхсәт булыу **2.** *тех.* тайпылыш сиге (*деталдәрҙең нормаға бер аҙ тап килмәүе*)

ДОПУСКА́ТЬ *несов.* **1.** *кого-что*, *к чему* (*позволять, разрешать*) инергә (керергә) рөхсәт итеү, индереү, ҡатнашырға мөмкинлек биреү; **допуска́ть посети́теля к больно́му** ауырыу эргәһенә килгән кешене индереү; **допуска́ть к экза́менам** имтихандарҙа ҡатнашырға рөхсәт итеү **2.** *что* и *с неопр.* ирек биреү, юл ҡуйыу; **нельзя́ э́того допуска́ть** быға юл ҡуйырға ярамай; **не допуска́ть (и) мы́сли** ундай уйҙы башҡа ла килтермәү, ул турала уйларға ла ярамау **3.** *что* (*предполагать, считать возможным*) фараз итеү; **допуска́ть, что в жи́зни произойду́т переме́ны** тормошта үҙгәрештәр булырын фараз итеү **4.** *что* ебәреү, яһау; **допуска́ть оши́бку** хата ебәреү

ДОПУСКА́ТЬСЯ *несов.* **1.** рөхсәт ителеү (бирелеү), ебәрелеү, индерелеү; **де́ти до шестна́дцати лет не допуска́ются** ун алты йәшкә тиклемге балаларға рөхсәт ителмәй **2.** *страд. от* **допу-**

ска́ть; **гру́бости не допуска́лись** тупаҫлыҡҡа ирек ҡуйылмай ине

ДОПУСТИ́МЫЙ, -ая, -ое рөхсәт ителә торған, (мөмкин) була торған; **допусти́мые нето́чности** була торған етешһеҙлектәр

ДОПУСТИ́ТЬ *сов.* **1.** *см.* **допуска́ть 2.** *в знач. вводн. сл.* **допу́стим** әйтәйек, ти, фараз итәйек, ти; **допу́стим, что э́то так** шулай ҙа булһын, ти; шулай тип әйтәйек, ти

ДОПУЩЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **допуска́ть** 1; **допуще́ние к экза́менам** имтихандарға (инергә) рөхсәт **2.** фараз

ДОПЫТА́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* һорашып (соҡсоноп, төпсөнөп) белеү; **я допыта́лся, где он был** уның ҡайҙа булғанын мин төпсөнөп белдем

ДОПЫ́ТЫВАТЬСЯ *несов. см.* **допыта́ться**

ДОПЬЯНА́ и **ДО́ПЬЯНА** *нареч.*; *разг.* иҫергәнсе, иҫерткәнсе, лаяҡыл булғансы; **пои́ть допьяна́** иҫергәнсе эсереү

ДОРАБА́ТЫВАТЬ *несов. см.* **дорабо́тать**

ДОРАБА́ТЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **дорабо́таться 2.** *страд. от* **дораба́тывать**

ДОРАБО́ТАТЬ *сов.* **1.** эшләп бөтөү; **дорабо́тать прое́кт** проектты эшләп бөтөү **2.** *перен.* эшкәртеү; **дорабо́тать пье́су** пьесаны эшкәртеү

ДОРАБО́ТАТЬСЯ *сов.*; *разг.* хәлдән тайғансы эшләү

ДОРАБО́ТКА *ж см.* **дорабо́тать** — **дораба́тывать**

ДОРАССВЕ́ТНЫЙ, -ая, -ое таң алдындағы, таң алды ...ы; **дорассве́тный хо́лод** таң алдындағы һалҡын

ДОРАСТА́ТЬ *несов. см.* **дорасти́**

ДОРАСТИ́ *сов.* үҫеү, үҫеп етеү; **де́рево доросло́ до кры́ши до́ма** ағас өй ҡыйығына тиклем үҫеп етте ♦ **нос не доро́с** *шутл.* танау аҫты кипмәгән, хәленән килерлек түгел

ДОРАСТИ́ТЬ *сов. кого-что* берәй сиккә (ваҡытҡа) тиклем үҫтереү; **дорасти́ть до семна́дцати лет** ун ете йәшкә тиклем үҫтереү

ДОРА́ЩИВАТЬ *несов. см.* **дорасти́ть**

ДОРВА́ТЬ *сов. что* **1.** йыртып бөтөрөү, йыртҡыслау **2.** *разг.* кейеп туҙҙырыу; **дорва́ть сапоги́** итекте кейеп туҙҙырыу

ДОРВА́ТЬСЯ *сов.*; *прост.* йомолоу, ябырылыу, ташланыу; **ребя́та дорвали́сь до горя́чей пи́щи** балалар ҡайнар ашҡа ябырылды

ДОРЕВОЛЮЦИО́ННЫЙ, -ая, -ое революцияға тиклемге (хәтлемге); **дореволюцио́нная дере́вня** революцияға тиклемге ауыл

ДОРЕФО́РМЕННЫЙ, -ая, -ое реформаға тиклемге, реформаға хәтлем булған

ДОРИСОВА́ТЬ *сов. кого-что* **1.** (һүрәтте) төшөрөп, эшләп бөтөрөү; **дорисова́ть портре́т** портретты эшләп бөтөрөү **2.** *перен.* (образды) һынландырыу; **дорисова́ть дета́ли о́браза** образдың ваҡ һыҙаттарын һынландырыу

ДОРО́ГА *ж* **1.** *в разн. знач.* юл; **желе́зная доро́га** тимер юл; **просёлочная доро́га** ауыл (баҫыу) юлы; **шоссе́йная доро́га** шоссе юл; **больша́я доро́га** оло юл; **то́рная доро́га** таҡыр юл; **столбова́я доро́га** *уст.* маяҡлы юл, бағаналы (саҡрымлы) юл; **уха́бистая доро́га** урғылйын (һикәлтәле) юл; **вы́йти на доро́гу** юлға сығыу (сығып тороу); **сби́ться с доро́ги** юлдан яҙыу, аҙашыу; **доро́гу!** юл бирегеҙ! **2.** (*путешествие*) юл, сәфәр; **отправля́ться в доро́гу** юлға (сәфәр) сығыу; **написа́ть письмо́ с доро́ги** юлдан хат яҙыу **3.** *перен.* (*средство*) юл, сара; **упо́рный труд — доро́га к успе́ху** ныҡышмалы хеҙмәт — уңышҡа ирешеү сараһы ♦ **дать (уступи́ть) доро́гу** юл биреү, ҡамасауламау; **идти́ свое́й доро́гой** үҙ юлынан (үҙ юлы менән) китеү; **перебежа́ть доро́гу** юлына арҡыры сығыу; **пойти́ по плохо́й доро́ге** насар юлға баҫыу; **проби́ть себе́ доро́гу** үҙ-үҙенә юл ярыу; **ска́тертью доро́га!** ана бара юлың!; **стать (встать, стоя́ть) поперёк доро́ги** юлға арҡыры төшөү, юлында кәртә булып тороу; **на доро́ге не валя́ется** юлда ятмай (*табыуы анһат түгел*); **туда́ (ему) и доро́га** шул кәрәк, яҡшы булған

ДО́РОГО *нареч.* **1.** ҡыйбат, ҡиммәт; **до́рого заплати́ть** ҡыйбат түләү; **до́рого сто́ит** ҡиммәт тора **2.** *перен.* (*ценой больших усилий*) ҡыйбатҡа, ҡиммәткә, ауырға; **успе́х ему́ до́рого доста́лся** уңыш уға бик ҡыйбатҡа төштө ♦ **до́рого бы дал (заплати́л)** әллә ниҙәр бирер инем (*ҙур теләк белдергәндә*)

ДОРОГОВИ́ЗНА *ж* ҡыйбатсылыҡ, ҡиммәтселек; **страда́ть от дорогови́зны** ҡиммәтселектән ыҙаланыу

ДОРО́ГОЙ *нареч.* юлда, юл ыңғайында, юлда барғанда; **договори́ться доро́гой** юл ыңғайында килешеү

ДОРОГО́Й, -ая, -ое **1.** (*дорогостоящий*) ҡиммәтле, ҡыйбатлы; **дороги́е ве́щи** ҡиммәтле әйберҙәр **2.** *перен.* (*ценный*) ҡиммәт, яҡын; **нам дорога́ па́мять о геро́ях** беҙгә батырҙарҙың иҫтәлеге ҡиммәт **3.** (*любимый*) ғәзиз, ҡәҙерле; **дорого́й друг** ҡәҙерле дуҫ; **мой дорого́й сын** минең ғәзиз улым **4.** *в знач. сущ.* **дорого́й** *м* и **дорога́я** *ж* һөйөклө, ҡәҙерле ♦ **дорого́й ценой** күп ҡорбандар биреп, күп көс түгеп (*ниҙер эшләү*)

ДОРО́ДНОСТЬ *ж* тулы кәүҙәлелек, тулылыҡ, таҙалыҡ

ДОРО́ДНЫЙ, -ая, -ое таҙа, тулы, йыуан (кәүҙәле); **доро́дная же́нщина** тулы кәүҙәле ҡатын

ДОРО́ДСТВО *с* таҙалыҡ, тулы кәүҙәлелек, кәүҙә таҙалығы (мыҡтылығы)

ДОРОЖА́ТЬ *несов.* ҡыйбатланыу, ҡиммәтләнеү, хаҡы артыу (күтәрелеү); **проду́кты дорожа́ют** аҙыҡ-түлек ҡиммәтләнә

ДОРОЖИ́ТЬ *несов. кем-чем* ҡәҙерләү, ҡәҙерен белеү, иҫәпкә алыу; **дорожи́ть мне́нием дру́га** дуҫтың фекере менән иҫәпләшеү; **дорожи́ть**

сво́им и́менем үҙ ҡәҙереңде ебәрмәү, үҙ баһаңды төшөрмәү (һаҡлау)

ДОРО́ЖКА *ж* **1.** *уменьш. от* **доро́га** **2.** (*узкая дорога*) һуҡмаҡ юл, берләм юл **3.** (*узкий, длинный коврик, половик*) иҙән балаҫы ♦ **встре́титься (столкну́ться) на у́зкой доро́жке** ҡара-ҡаршы осрашыу, тар һуҡмаҡта осрашыу (*үсле кешеләргә ҡарата*); **по проторённой доро́жке** (йөрөп) өйрәнгән юлдан

ДОРО́ЖНИК *м* юлсы, юл төҙөүсе

ДОРО́ЖНЫЙ, -ая, -ое юл ...ы, юлдағы, юлда булған; **доро́жное строи́тельство** юл(дар) төҙөлөшө; **доро́жные приключе́ния** юлда булған мажаралар; **доро́жный костю́м** юл костюмы; **доро́жный ма́стер** юл мастеры

ДОРСА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое *мед.* дорсаль (*һырт яҡҡа ҡағылышлы*)

ДОРЫВА́ТЬ I *несов. см.* **дорва́ть**

ДОРЫВА́ТЬ II *несов. см.* **доры́ть**

ДОРЫВА́ТЬСЯ I *несов.* **1.** *см.* **дорва́ться** **2.** *страд. от* **дорыва́ть** I

ДОРЫВА́ТЬСЯ II *несов.* **1.** *см.* **доры́ться** **2.** *страд. от* **дорыва́ть** II

ДОРЫ́ТЬ *сов. что* ҡаҙып бөтөү (ҡуйыу); **доры́ть кана́ву** канауҙы ҡаҙып бөтөү

ДОРЫ́ТЬСЯ *сов.* ҡаҙып ташлау, ҡаҙып барып етеү; **доры́ться до грунтовы́х вод** ер аҫты һыуҙарына хәтле ҡаҙып барып етеү

ДОСА́ДА *ж* **1.** ғәрлек, асыу, йән көйөү; **пла́кать с доса́ды** ғәрлектән илау **2.** *в знач. сказ.*; *разг.* (*неприятность*) йән көйөү, үкенес; **кака́я доса́да!** ниндәй үкенес!

ДОСАДИ́ТЬ *сов. кому* ғәрләндереү, йәнен көйҙөрөү, асыуын килтереү; **досади́ть дру́гу** дуҫтың йәнен көйҙөрөү

ДОСА́ДЛИВЫЙ, -ая, -ое үкенесле, ғәрләнгес, йән көйҙөргөс; **доса́дливое чу́вство** йән көйҙөргөс тойғо

ДОСА́ДНЫЙ, -ая, -ое үкендергес, йән көйҙөргөс, ғәрләндергес; **доса́дная оши́бка** үкендергес хата; **доса́дное чу́вство вины́** ғәрләндергес ғәйеп тойғоһо

ДОСА́ДОВАТЬ *несов. на кого-что* асыу килеү, үкенеү, йән көйөү; **доса́довать на свою́ невнима́тельность** үҙеңдең иғтибарһыҙлығыңа йән көйөү

ДОСАЖДА́ТЬ *несов. см.* **досади́ть**

ДОСЕ́ЯТЬ *сов. что* **1.** (*окончить сев*) сәсеп бөтөү (бөтөрөп ҡуйыу); **досе́ять про́со** тары сәсеп бөтөү **2.** (*окончить просеивание*) иләп бөтөү (бөтөрөп ҡуйыу); **досе́ять муку́** ондо иләп бөтөү

ДОСИДЕ́ТЬ *сов.* -ғансы/-гәнсе ултырыу, саҡлы (тиклем) ултырыу; **досиде́ть до конца́ собра́ния** йыйылыштың аҙағына саҡлы ултырыу

ДОСИ́ЖИВАТЬ *несов. см.* **досиде́ть**

ДО́СИНЯ *нареч.* күкһелле, күкһелләнгәнсе, күгәргәнсе; **до́синя бле́дное лицо́** күкһелләнеп ағарынған йөҙ

ДОСКА́ *ж*; *в разн. знач.* таҡта; **дубо́вые до́ски** имән таҡталар; **кла́ссная доска́** класс таҡтаһы; **чертёжная доска́** һыҙыу таҡтаһы; **ша́хматная доска́** шахмат таҡтаһы; **мемориа́льная доска́** мемориаль таҡта; **Доска́ почёта** Почёт таҡтаһы ♦ **до гробово́й доски́** гүргә ингәнсе; **от доски́ до доски́ (чита́ть)** башынан аҙағынаса (уҡыу), өйрәнеү; **стать (встать) на одну́ до́ску** *с кем* кемдеңдер рәтенә баҫыу (кеүек булыу)

ДОСКАЗА́ТЬ *сов. что* әйтеп (һөйләп) бөтөрөү (бөтөү); **досказа́ть свою́ мысль** үҙ фекереңде әйтеп бөтөү; **досказа́ть ска́зки** әкиәтте һөйләп бөтөрөү

ДОСКА́ЗЫВАТЬ *несов. см.* **досказа́ть**

ДОСКА́ЗЫВАТЬСЯ *несов. страд. от* **доска́зывать**

ДОСКАКА́ТЬ *сов.* саптырып (сабып) барып (килеп) етеү; **доскака́ть до ста́нции** станцияға сабып барып етеү

ДОСКОНА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое ентекле, тәфсирле, төплө; **доскона́льный разбо́р де́ла** эште ентекле тикшереү; **доскона́льное иссле́дование** төплө тикшеренеү

ДОСЛА́ТЬ *сов. что* **1.** өҫтәп ебәреү, ҡалғанын ебәреү **2.** *воен.* шыуҙырып (индереп, төртөп) еткереү; **досла́ть патро́н в патро́нник** патронды патронникка индереп еткереү

ДОСЛЕ́ДОВАНИЕ *с см.* **досле́довать**; **напра́вить де́ло на досле́дование** эште ҡабаттан тикшерергә ебәреү

ДОСЛЕ́ДОВАТЬ *сов. что* ҡабаттан (яңынан) тикшереү

ДОСЛО́ВНОСТЬ *ж* һүҙмә-һүҙ булыу, дөрөҫ (аныҡ) булыу

ДОСЛО́ВНЫЙ, -ая, -ое һүҙмә-һүҙ, дөрөҫ, аныҡ; **досло́вный перево́д** һүҙмә-һүҙ тәржемә

ДОСЛУ́ЖИВАТЬ *несов. см.* **дослужи́ть**

ДОСЛУ́ЖИВАТЬСЯ *несов. см.* **дослужи́ться**

ДОСЛУЖИ́ТЬ *сов.* -ға/-гә тиклем, -сы/-се хеҙмәт итеү (эшләү); **дослужи́ть до оконча́ния сро́ка** срогы бөткәнгә тиклем хеҙмәт итеү; **дослужи́ть до пе́нсии** пенсияға сыҡҡансы эшләү

ДОСЛУЖИ́ТЬСЯ *сов. до чего* хеҙмәт итеп (эшләп) ирешеү, дәрәжәһенә етеү; **дослужи́ться до капита́на** капитан дәрәжәһенә етеү

ДОСЛУ́ШАТЬ *сов. кого-что* тыңлап бөтөү, бөткәнсе тыңлау; **дослу́шать му́зыку** музыканы тыңлап бөтөү; **дослу́шать това́рища** иптәште тыңлап бөтөү

ДОСЛУ́ШИВАТЬ *несов. см.* **дослу́шать**

ДОСМА́ТРИВАТЬ *несов. см.* **досмотре́ть**

ДОСМО́ТР *м*; *спец.* **1.** *см.* **досмотре́ть** **2.** *спец.* тикшереү; **тамо́женный досмо́тр** таможня тикшереүе

ДОСМОТРЕ́ТЬ *сов.* **1.** *что* ҡарап бөтөрөү (сығыу), ҡарап бөтөү, бөткәнсе ҡарау; **досмотре́ть спекта́кль** спектаклде ҡарап бөтөрөү **2.** *за кем-чем* (*также с отрицанием*) күрмәй ҡалыу,

ҡарап тороу, ҡарап еткермәү; **я не досмотре́л за ребёнком** мин баланы күрмәй ҡалғанмын **3.** *что*; *спец.* (*произвести досмотр*) тикшереү; **досмотре́ть бага́ж** багажды тикшереп бөтөү

ДОСМО́ТРЩИК *м* тикшереүсе, тикшереп тороусы

ДОСОВЕ́ТСКИЙ, -ая, -ое советҡа (советтарға) тиклемге, совет власына тиклем булған; **досове́тский пери́од** совет власына тиклемге дәүер

ДОСО́ХНУТЬ *сов.* кибеп сығыу (бөтөү), ҡороу

ДОСПА́ТЬ *сов.*; *разг.* **1.** *до чего* -ға/-гә ҡәҙәр (тиклем) йоҡлау; **доспа́ть до восьми́ часо́в утра́** иртәнге һигеҙгә ҡәҙәр йоҡлау **2.** йоҡлап үткәреү; **доспа́ть ночь споко́йно** төндө тыныс йоҡлап үткәреү

ДОСПЕ́ХИ *мн.* (*ед.* **доспе́х** *м*) **1.** боронғо хәрби кейем һәм ҡоралдар; **ры́царские доспе́хи** рыцарь кейеме һәм ҡоралдары **2.** *шутл.*, *ирон.* кейем һәм ҡорал-ҡорамалдар (*һунар кейеме һәм кәрәк-ярағы*)

ДОСРО́ЧНЫЙ, -ая, -ое ваҡытынан алда (элек), срогынан алда; **досро́чное выполне́ние зада́ния** бирелгән эште ваҡытынан алда үтәү; **досро́чная сда́ча экза́мена** имтиханды срогынан алда тапшырыу

ДОСТАВА́ТЬ *несов. см.* **доста́ть**

ДОСТАВА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **доста́ться 2.** *страд. от* **достава́ть**

ДОСТА́ВИТЬ *сов. кого-что* **1.** килтереү, алып килеү, килтереп китеү (еткереү); **доста́вить груз на парохо́д** йөктө пароходҡа алып килеү; **доста́вить люде́й к ме́сту назначе́ния** кешеләрҙе тәғәйенләнгән урынға килтереү **2.** *что* (*причинять, вызвать*) тыуҙырыу, килтереү; **доста́вить удово́льствие де́тям** балаларға шатлыҡ килтереү, балаларҙы кинәндереү; **доста́вить мно́го хлопо́т** күп мәшәҡәт тыуҙырыу; **доста́вить мно́го тру́дностей** күп ҡыйынлыҡтар тыуҙырыу

ДОСТА́ВКА *ж см.* **доста́вить** 1 — **доставля́ть**; **доста́вка газе́т и журна́лов** гәзит һәм журнал килтереү

ДОСТАВЛЯ́ТЬ *несов. см.* **доста́вить**

ДОСТА́ВЩИК *м* и **ДОСТА́ВЩИЦА** *ж* килтереүсе, ташыусы

ДОСТА́ИВАТЬ *несов. см.* **достоя́ть**

ДОСТА́ТОК *м* **1.** муллыҡ, етеш(лек); **жить в доста́тке** муллыҡта йәшәү; **семья́ с доста́тком** етеш ғаилә **2.** *мн.* **доста́тки**; *разг.* байлыҡ, мөлкәт; **небольши́е доста́тки** аҙ-маҙ байлыҡ (мөлкәт)

ДОСТА́ТОЧНО 1. *нареч.* (*в значительной степени*) шаҡтай, етерлек; **доста́точно умён** шаҡтай аҡыллы **2.** *в знач. сказ.*, *безл.* булды, етте, етер; **доста́точно, бо́льше не ну́жно** булды, бүтән кәрәкмәй

ДОСТА́ТОЧНЫЙ, -ая, -ое етерлек, еткелек, кәрәк хәтле; **доста́точный запа́с проду́ктов** етерлек ашамлыҡ запасы; **доста́точный срок хране́ния** һаҡлауға етерлек ваҡыт; **доста́точное основа́ние** етерлек нигеҙ

ДОСТА́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что* ынтылып алыу, сығарыу; **доста́ть кни́гу с по́лки** кәштәнән китапты ынтылып алыу; **доста́ть плато́чек из су́мки** сумканан ҡулъяулыҡ сығарыу **2.** *что* алыу, табыу; **э́ту кни́гу тру́дно доста́ть** был китапты табыуы ҡыйын **3.** *до чего*, *чем* буй етеү, тейеү; **доста́ть рука́ми до потолка́** түшәмгә буй етеү ♦ **руко́й не доста́ть** *кого* ҡул етмәҫлек (*дәрәжәле булып, кешене танымау*)

ДОСТА́ТЬСЯ *сов. кому* **1.** ҡалыу, тейеү; **ему́ доста́лась библиоте́ка бра́та** уға ағаһының китапханаһы ҡалды **2.** *безл.*; *разг.* эләгеү; **ему́ доста́нется от ма́мы** уға әсәһенән эләгәсәк

ДОСТИГА́ТЬ *несов. см.* **дости́чь**

ДОСТИ́ГНУТЬ *сов. см.* **дости́чь**

ДОСТИЖЕ́НИЕ *с* ҡаҙаныш, уңыш; **достиже́ния нау́ки** фән ҡаҙаныштары

ДОСТИЖИ́МОСТЬ *ж* ирешеү (өлгәшеү) мөмкинлеге; **достижи́мость це́ли** маҡсатҡа ирешеү мөмкинлеге

ДОСТИЖИ́МЫЙ, -ая, -ое ирешерлек, өлгәшерлек, ирешә (өлгәшә) алырлыҡ, ирешергә (өлгәшергә) мөмкин булған; **достижи́мые зада́чи** өлгәшә алырлыҡ бурыстар

ДОСТИ́ЧЬ и **ДОСТИ́ГНУТЬ** *сов. чего*, *до чего* **1.** барып (килеп) етеү; **они́ дости́гли бе́рега** улар ярға барып етте **2.** ирешеү, өлгәшеү, ҡаҙаныу; **дости́чь высо́ких успе́хов в рабо́те** эштә юғары уңыштарға ирешеү **3.** етеү, булыу; **моро́з дости́г пяти́десяти гра́дусов** һалҡынлыҡ илле градусҡа етте **4.** (*дожить*) йәшәү, тороу, етеү; **дости́чь совершенноле́тия** үҫеп етеү, балиғ булыу; **дости́гнуть глубо́кой ста́рости** ныҡ ҡартайғансы йәшәү

ДОСТОВЕ́РНОСТЬ *ж* дөрөҫлөк, ысынлыҡ, хәҡиҡәт; **достове́рность фа́ктов** факттарҙың дөрөҫлөгө; **прове́рить достове́рность све́дений** мәғлүмәттәрҙең дөрөҫлөгөн тикшереү

ДОСТОВЕ́РНЫЙ, -ая, -ое дөрөҫ, ысын, хаҡ, ышаныслы, шикһеҙ; **изве́стно из достове́рных исто́чников** ышаныслы сығанаҡтарҙан билдәле

ДОСТО́ИНСТВО *с* **1.** (*сознание своей значимости*) абруй, дәрәжә, бәҫ; **челове́ческое досто́инство** кешелек дәрәжәһе; **держа́ться с досто́инством** үҙеңде дәрәжәле тотоу; **бере́чь своё досто́инство** үҙ дәрәжәңде төшөрмәү, абруйыңды һаҡлау; **роня́ть своё досто́инство** үҙ дәрәжәңде (абруйыңды, бәҫеңде) төшөрөү **2.** (*положительные качества*) яҡшы яҡ (сифат), дәрәжә; **досто́инства и недоста́тки кни́ги** китаптың яҡшы яҡтары һәм етешһеҙлектәре **3.** (*стоимость*) -лыҡ/-лек; **облига́ция досто́инством в сто рубле́й** йөҙ һумлыҡ облигация ♦ **оцени́ть по досто́инству** тейешенсә баһалау, дәрәжәһенә ҡарап баһа биреү

ДОСТО́ЙНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*заслуживающий чего-л.*) лайыҡ, лайыҡ булырлыҡ; **досто́йный похвалы́** маҡтауға лайыҡ; **о́пыт, досто́йный подража́ния** үрнәк булырлыҡ тәжрибә **2.** (*справедливый*) лайыҡлы, урынлы; **досто́йная оце́нка карти́ны** һүрәтте лайыҡлы баһалау; **досто́йная ка́ра** урынлы яза **3.** *уст.* (*почтенный*) хөрмәткә лайыҡ, хөрмәтле, арҙаҡлы; **досто́йный челове́к** хөрмәткә лайыҡ кеше

ДОСТОПОЧТЕ́ННЫЙ, -ая, -ое *уст.* хөрмәтле, ҡәҙерле; **достопочте́нный челове́к** хөрмәтле кеше

ДОСТОПРИМЕЧА́ТЕЛЬНОСТЬ *ж* күренекле (иҫтәлекле) урын, иҫтәлекле нәмә; **достопримеча́тельности Уфы́** Өфөнөң иҫтәлекле урындары

ДОСТОПРИМЕЧА́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое күренекле, иҫтәлекле; **достопримеча́тельные места́** иҫтәлекле урындар

ДОСТОЯ́НИЕ *с* **1.** мөлкәт, милек, байлыҡ; **земля́ — всенаро́дное достоя́ние** ер — бөтә халыҡ милке **2.** *перен.* ҡаҙаныш

ДОСТОЯ́ТЬ *сов.* *что* -ға/-гә тиклем тороу; **достоя́ть до конца́** аҙағына тиклем тороу

ДОСТРА́ИВАТЬ *несов.* *см.* **достро́ить**

ДОСТРО́ИТЬ *сов.* *что* һалып бөтөү, төҙөп (ҡороп) бөтөрөү; **достро́ить дом** өйҙө һалып бөтөү

ДОСТРО́ЙКА *ж* *см.* **достро́ить — достра́ивать**

ДО́СТУП *м* **1.** юл, инеү (кереү) юлы; **к кре́пости нет до́ступа** ҡәлғәгә инеү юлы юҡ **2.** (*допуск*) рөхсәт, инеү мөмкинлеге; **получи́ть до́ступ к секре́тным докуме́нтам** йәшерен документтарға рөхсәт алыу **3.** (*проникание*) инеү (кереү); **до́ступ све́жего во́здуха в помеще́ние** бинаға саф һауа инеү

ДОСТУ́ПНОСТЬ *ж* **1.** үтерлек (йөрөрлөк) булыу; **досту́пность прохо́да в го́ры** юлдың тауға үтерлек булыуы **2.** аңлайышлылыҡ, аңлайышлы булыу; **досту́пность изложе́ния** яҙғандың (һөйләгәндең) аңлайышлы булыуы **3.** түбәнселек, түбәнселекле булыу **4.** арзанлыҡ, арзан булыу; **досту́пность цен** хаҡтарҙың арзан булыуы

ДОСТУ́ПНЫЙ, -ая, -ое **1.** үтерлек, йөрөрлөк, керерлек, үтә (йөрөй, керә) алырлыҡ; **тропи́нка досту́пна то́лько для пешехо́дов** һуҡмаҡ тик йәйәүлеләр үтә алырлыҡ ҡына **2.** (*понятный*) анһат, аңлайышлы, төшөнөрлөк; **досту́пная кни́га** аңлайышлы китап **3.** (*о ценах*) осһоҙ, арзан, һәр кем алырлыҡ; **досту́пные це́ны** һәр кем алырлыҡ хаҡ **4.** (*открытый, простой*) асыҡ, алсаҡ, ябай; **досту́пный всем челове́к** бөтә кеше өсөн алсаҡ кеше ♦ **досту́пный зре́нию (гла́зу)** күҙ күреме етерлек

ДОСТУЧА́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* шаҡып (ишек) астырыу; **достуча́ться к сосе́дям** күршеләрҙең ишеген шаҡып астырыу

ДОСУ́Г *м* буш ваҡыт, ял ♦ **часы́ досу́га** ял сәғәттәре; **на досу́ге** буш ваҡытта, ваҡыт барҙа

ДОСУ́ЖИЙ, -ая, -ее *разг.* **1.** буш, эшһеҙ; **досу́жее вре́мя** буш ваҡыт **2.** юҡ-бар, буш; **досу́жие измышле́ния** уйҙырмалар; **досу́жие то́лки** юҡ-бар һүҙ

ДО́СУХА *нареч.* кипкәнсе, кибеп бөткәнсе, киптергәнсе, ҡороҡансы, ҡоп-ҡоро булғансы

ДОСУ́ШИВАТЬ *несов.* *см.* **досуши́ть**

ДОСУШИ́ТЬ *сов.* *что* киптереп бөтөү, өҫтәп киптереү; **досуши́ть мо́крое бельё** еүеш керҙе киптереп бөтөү; **досуши́ть ещё сухаре́й** тағы ла шөкәрә өҫтәп киптереү

ДОСЧИТА́ТЬ *сов.* *что* **1.** (*до какого-л. числа*) һанау, иҫәпләү; **досчита́ть до ты́сячи** меңгә хәтле һанау **2.** (*окончить считать*) һанап (иҫәпләп) сығыу (бөтөү); **досчита́ть нали́чные де́ньги** булған аҡсаны һанап сығыу

ДОСЧИТА́ТЬСЯ *сов.* *кого-чего* **1.** иҫәбенә сығыу, иҫәпләп табыу **2.** (*с отрицанием*) етмәү, кәм сығыу; **не досчита́ться пяти́ рубле́й** биш һумға кәм сығыу

ДОСЧИ́ТЫВАТЬ *несов.* *см.* **досчита́ть**

ДОСЧИ́ТЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **досчита́ться 2.** *страд.* *от* **досчи́тывать**

ДОСЫЛА́ТЬ *несов.* *см.* **досла́ть**

ДОСЫ́ПАТЬ *сов.* *что, чего* тултырғансы (өҫтәп) һалыу (ҡойоу), еткергәнсе һалыу (ҡойоу); **досы́пать мешо́к** тоҡҡа тултырғансы һалыу

ДОСЫПА́ТЬ I *несов.* *см.* **досы́пать**

ДОСЫПА́ТЬ II *несов.* *см.* **доспа́ть**

ДО́СЫТА и **ДОСЫ́ТА** *нареч.*; *прям.*, *перен.* туйғансы, күңел булғансы; **накорми́ть до́сыта** туйғансы ашатыу; **наговори́ться до́сыта** күңел булғансы һөйләшеү

ДОСЫХА́ТЬ *несов.* *см.* **досо́хнуть**

ДОСЬЕ́ *с нескл.*; *спец.* досье (*берәй эш буйынса тупланған документтар һәм шул документтар һалынған папка*)

ДОСЮ́ДА *нареч.*; *разг.* бында хәтле (тиклем), шунда тиклем, ошонда тиклем; **прочита́ть досю́да** ошонда хәтле уҡыу

ДОТ *м*; *воен.* дот (*оҙаҡ ваҡытҡа иҫәпләнгән, бик ныҡ нығытылған ут нөктәһе*)

ДОТА́ЦИЯ *ж* дотация (*предприятиеларға, йәмәғәт ойошмаларына сығымдарын ҡаплау өсөн дәүләт тарафынан бирелә торған өҫтәмә аҡса*)

ДОТАЩИ́ТЬ *сов.* *кого-что* һөйрәп (тартып) килтереп еткереү; **дотащи́ть ло́дку до воды́** кәмәне һыуға тиклем һөйрәп килтереп еткереү

ДОТАЩИ́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* һөйрәлеп барып (ҡайтып, килеп) етеү, көс-хәлгә (саҡ) барып (килеп, ҡайтып) етеү

ДОТЕМНА́ *нареч.* ҡараңғы төшкәнгәсә (төшкәнсе); **пропада́ть дотемна́** ҡараңғы төшкәнгәсә юғалып йөрөү

ДОТЛА́ *нареч.* бөтөнләй, бөткәнсе, бер нәмәһеҙ ҡалғансы, бер нәмәһен ҡалдырмай; **сгоре́ть**

дотла́ бөткәнсе яныу; **разори́ть дотла́** бөтөнләй бөлдөрөү, бер нәмәһеҙ ҡалдырыу

ДОТО́ШНЫЙ, -ая, -ое *разг.* соҡсонғос, төпсөнгөс, ныҡыш, соҡсоноусан, төпсөнөүсән

ДОТРА́ГИВАТЬСЯ *несов. см.* **дотро́нуться**

ДОТРО́НУТЬСЯ *сов. до кого-чего* ҡағылыу, тейеү, тотоноу; **дотро́нуться руко́й до горя́чей пе́чи** ҡул менән эҫе мейескә тейеү

ДОТЯ́ГИВАТЬ *несов. см.* **дотяну́ть**

ДОТЯ́ГИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **дотяну́ться 2.** *страд. от* **дотя́гивать**

ДОТЯНУ́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что* тартып (килтереп) еткереү; **дотяну́ть ло́дку до бе́рега** кәмәне ярға тартып килтереп еткереү **2.** *что* и *без доп.* килтереп еткереү, килеп етеү; **дотяну́ть самолёт до аэродро́ма** самолётты аэродромға килтереп еткереү **3.** *что, до чего*; *прям., перен.* һуҙыу, һуҙып еткереү; **дотяну́ть ру́ку до потолка́** ҡулды түшәмгә еткереү **4.** *до чего* и *без доп.*; *разг.* үткәреү, һуҙыу, йәшәй алыу; **дотяну́ть вре́мя до обе́да** төшкө ашҡа хәтле (тиклем) ваҡыт үткәреү; **больно́й дотяну́л до весны́** ауырыу яҙға хәтле йәшәй алды **5.** *до чего* еткереү, һуҙып еткереү; **дотяну́ть де́ньги до зарпла́ты** аҡсаны хеҙмәт хаҡы алғанға хәтле еткереү

ДОТЯНУ́ТЬСЯ *сов. до чего* **1.** һуҙылыу, үрелеү, һуҙылып (үрелеп) етеү, буй (ҡул) етеү; **дотяну́ться до потолка́** үрелеп түшәмгә етеү **2.** *разг.* (*медленно дойти, достичь*) саҡ-саҡ (көс-хәлгә) барып (килеп, ҡайтып) етеү

ДОУ́ЧИВАТЬ *несов. см.* **доучи́ть**

ДОУ́ЧИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **доучи́ться 2.** *страд. от* **доу́чивать**

ДОУЧИ́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что* уҡытып (өйрәтеп) еткереү, -ғансы/-гәнсе уҡытыу (өйрәтеү), -ға/-гә тикле (ҡәҙәр) уҡытыу (өйрәтеү); **доучи́ть ребёнка до оконча́ния деся́того кла́сса** баланы унынсы синыфты бөткәнсе уҡытыу **2.** *что* өйрәнеү, ятлау, өйрәнеп (ятлап) бөтөү; **доучи́ть табли́цу умноже́ния** ҡабатлау таблицаһын ятлап бөтөү

ДОУЧИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** (*закончить обучение*) уҡып (өйрәнеп) бөтө(рө)ү, уҡыуҙы (өйрәнеүҙе) тамамлау **2.** (*до какого срока*) -ғансы/-гәнсе уҡыу, -ға/-гә тиклем (ҡәҙәр, саҡлы) уҡыу; **доучи́ться до тре́тьего ку́рса** өсөнсө курсҡа тиклем уҡыу

ДОХА́ *ж* доха (*эсе-тышы тиреле тун*)

ДОХА́ЖИВАТЬ *несов.* (*о беременной женщине*) бәпеслəгәнсе йөрөү

ДО́ХЛЫЙ, -ая, -ое **1.** (*о животных, насекомых*) үлгән, үле; **до́хлые му́хи** үле себендәр **2.** *перен., прост.* үтә сибек, ябыҡ, үләкһә; **быть до́хлым** үтә сибек булыу

ДОХЛЯ́ТИНА *ж*; *прост.* емтек, үләкһә

ДО́ХНУТЬ *несов.* үлеү, зыянлау, ҡырылыу, ҡырғын төшөү (*хайуандарға ҡарата*) ♦ **как му́хи до́хнут** себен кеүек ҡырылалар, тәгәрәшеп ятып үләләр

ДОХНУ́ТЬ *сов.* **1.** *разг.* (*сделать вдох и выдох*) һулау, һулап алыу (ҡуйыу), тын алыу; **дохну́ть све́жим во́здухом** саф һауа һулап алыу **2.** (*подуть*) иҫеү, иҫеп ебәреү; **дохну́л прохла́дный ветеро́к** һалҡынса ел иҫеп ебәрҙе ♦ **дохну́ть не́где (нельзя́)** тын алыр урын юҡ, тын да алып булмай; **дохну́ть не́когда** тын алырға ваҡыт юҡ; **не сметь дохну́ть** тын да алмау (сығармау), шымтайыу, шым-шырыҡ (ҡурҡыу, өндәшмәү)

ДОХО́Д *м* килем, төшөм; **годово́й дохо́д** йыллыҡ килем

ДОХОДИ́ТЬ *несов. см.* **дойти́** ♦ **ру́ки не дохо́дят** ҡул (теймәү) етмәү (*өлгөрмәү*)

ДОХО́ДНОСТЬ *ж* килемлелек, килемле булыу, төшөмлөлөк, төшөмлө булыу; **дохо́дность предприя́тия** предприятиеның килемлелеге

ДОХО́ДНЫЙ, -ая, -ое килемле, төшөмлө, табышлы, файҙалы; **дохо́дное ремесло́** төшөмлө кәсеп

ДОХО́ДЧИВЫЙ, -ая, -ое аңлайышлы, ябай; **дохо́дчивый докла́д** аңлайышлы телмәр

ДОЦЕ́НТ *м* доцент; **доце́нт ка́федры** кафедра доценты

ДОЦЕНТУ́РА *ж* **1.** доцентлыҡ вазифаһы (дәрәжәһе) **2.** *собир.* доценттар

ДОЦЕ́НТСКИЙ, -ая, -ое доцент ...ы, доцентлыҡ ...ы; **доце́нтская до́лжность** доцентлыҡ вазифаһы; **доце́нтская ста́вка** доцентлыҡ эш хаҡы

ДОЧЕРНА́ *нареч.* ҡарайғансы, ҡап-ҡара булғансы; **ба́ня задымлена́ дочерна́** мунса ҡарайғансы төтәтелгән

ДОЧЕ́РНИЙ, -яя, -ее *спец.* бүленгән, бүлендек, эйәрсән; **доче́рние предприя́тия** бүлендек предприятиелар ♦ **доче́рние сте́бли** *бот.* бала (йәш) һабаҡтар

ДО́ЧИСТА *нареч.* **1.** (*до полной чистоты*) таҙарғансы, тап-таҙа булғансы **2.** *перен., разг.* бер нәмәне лә ҡалдырмай, ҡырып-һепереп, бөтөнләйгә, тотош; **съесть всё до́чиста** бер нәмә лә ҡалдырмай ашап ҡуйыу; **сгоре́ть до́чиста** тотош янып бөтөү, бер нәмә лә ҡалмау

ДОЧИ́СТИТЬ *сов. что* таҙартып (әрсеп) бөтөрөү

ДОЧИТА́ТЬ *сов. что* уҡып сығыу (бөтөрөү), хәтлем (тиклем) уҡыу; **дочита́ть кни́гу** китапты уҡып сығыу

ДОЧИ́ТЫВАТЬ *несов. см.* **дочита́ть**

ДО́ЧКА *ж*; *разг.* **1.** *см.* **дочь 2.** *разг.* (*обращение*) ҡыҙым ♦ **ма́менькина до́чка** иркә бала (ҡыҙ)

ДОЧЬ *ж* ҡыҙ; **моя́ дочь** (минең) ҡыҙым; **еди́нственная дочь** берҙән-бер ҡыҙ(ым)

ДОШАГА́ТЬ *сов.* атлап (йәйәүләп) барып (килеп) етеү; **дошага́ть два́дцать киломе́тров** егерме километрҙы атлап (килеп етеү) үтеү

ДОША́ГИВАТЬ *несов. см.* **дошага́ть**

ДОШИВА́ТЬ *несов. см.* **доши́ть**

ДОШИ́ТЬ *сов. что* тегеп бөтөп ҡуйыу, тикле (саҡлы) тегеү

ДОШКО́ЛЬНИК *м* и **ДОШКО́ЛЬНИЦА** *ж* **1.** мәктәпкәсә йәштәге бала **2.** *разг.* (*педагог*) мәктәпкәсә йәштәге балалар тәрбиәсеһе

ДОШКО́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое мәктәпкәсә; **дошко́льный во́зраст** мәктәпкәсә (мәктәпкә тиклемге) йәш; **дошко́льное воспита́ние** мәктәпкәсә тәрбиә

ДОЩА́НИК *м* яҫы төплө таҡта кәмә

ДОЩА́ТЫЙ и *уст.* **ДОЩАНО́Й,** -ая, -ое таҡта; **доща́тый пол** таҡта иҙән; **доща́тая перегоро́дка** таҡта менән бүленгән

ДОЩИПА́ТЬ *сов. что* йолҡоп (семтеп) бөтөү (бөтөрөп ҡуйыу); **дощипа́ть гусе́й** ҡаҙҙарҙы йолҡоп бөтөү

ДОЩИ́ПЫВАТЬ *несов. см.* **дощипа́ть**

ДОЯ́Р *м* и **ДОЯ́РКА** *ж* һауынсы

ДРА́ГА *ж*; *спец.* драга (**1.** *һыу аҫтындағы алтынлы ҡомдо һәм башҡа мәғдәндәрҙе алып йыуыу өсөн яйланмаһы булған ер ҡаҙыу машинаһы* **2.** *һыу төбөнән тереклектәрҙе һәм үҫемлектәрҙе сығара торған прибор*)

ДРАГОМА́Н *м* тәржемәсе, тылмас (*Көнсығыш илдәре вәкәләтлегендә эшләүсе Европа дәүләттәре тәржемәсеһе*)

ДРАГОЦЕ́ННОСТЬ *ж* **1.** (*ювелирное изделие*) биҙәүес, затлы нәмә (*алтын-көмөштән, аҫыл таштарҙан яһалған*) **2.** *обычно мн.* **драгоце́нности** ҡиммәтле нәмәләр; **семе́йные драгоце́нности** ғаиләнең ҡиммәтле нәмәләре

ДРАГОЦЕ́ННЫЙ, -ая, -ое **1.** ҡиммәтле, затлы, аҫыл; **драгоце́нные ка́мни** аҫыл таштар; **драгоце́нные украше́ния** ҡиммәтле биҙәүестәр **2.** *перен.* ҡәҙерле, әһәмиәтле; **теря́ть драгоце́нное вре́мя** ҡәҙерле ваҡытты әрәм итеү (юғалтыу) **3.** (*в обращении*) ҡәҙерле, һөйөклө, ғәзиз; **драгоце́нный ты мой** ҡәҙерлем минең

ДРАГУ́Н *м* драгун (*революцияға тиклем Рәсәй армияһында һәм ҡайһы бер сит ил армияларында айырым кавалерия ғәскәре*)

ДРАГУ́НСКИЙ, -ая, -ое драгун ...ы; **драгу́нский полк** драгун полкы

ДРАЖЕ́ *с нескл.* драже, борсаҡ кәнфит; **шокола́дное драже́** шоколадлы борсаҡ кәнфит

ДРАЗНИ́ТЬ *несов.* **1.** *кого-что* үсекләү, ирештереү, ҡотортоу, үртәү; **дразни́ть соба́ку** этте үсекләү **2.** *что* (*возбуждать*) ҡорсотоу, ҡыҙғытыу; **дразни́ть аппети́т** аппетитты ҡыҙғытыу

ДРАЗНИ́ТЬСЯ *несов.*; *разг. см.* **дразни́ть** 1

ДРА́ИТЬ *несов. что*; *разг.*, *мор.* йышыу, йышып таҙартыу, ышҡып таҙартыу (йыуыу); **дра́ить па́лубу песко́м** палубаны ҡом менән ышҡып йыуыу

ДРА́КА *ж* **1.** һуғыш, һуғышыу, уҫмаҡ; **лезть в дра́ку** һуғышҡа ҡыҫылыу **2.** һуғыш, алыш, ҡан ҡойош ♦ **по́сле дра́ки кулака́ми не ма́шут** һуғыштан һуң күҫәк күтәрмәйҙәр, туйҙан һуң дөмбөргә

ДРАКО́Н *м* **1.** *миф.* аждаһа **2.** *зоол.* аждаһа кеҫәртке (*ҡайһы бер тропик илдәрҙә*)

ДРАКО́НОВСКИЙ, -ая, -ое үтә ҡаты, үтә рәхимһеҙ (мәрхәмәтһеҙ); **драко́новские ме́ры** үтә ҡаты саралар

ДРА́МА *ж* **1.** *лит.*, *театр.* драма; **написа́ть дра́му** драма яҙыу **2.** *перен.* ҡайғылы кисереш, ауыр ваҡиға (хәл), бәхетһеҙлек; **семе́йная дра́ма** ғаиләләге ауыр хәл

ДРАМАТИЗА́ЦИЯ *ж см.* **драматизи́ровать**

ДРАМАТИЗИ́РОВАТЬ *сов.*, *несов. что* **1.** сәхнәләштереү; **драматизи́ровать по́весть** повесты сәхнәләштереү **2.** ваҡиғаны (хәлде) драмалаштырыу, киҫкенләштереү, көсәйтеү

ДРАМАТИ́ЗМ *м* **1.** драматизм, көсөргәнешлек (*драмалағы хәрәкәт, хәлгә ҡарата*) **2.** *перен.* көсөргәнешлелек, ауырлыҡ; **драмати́зм положе́ния** хәлдең ауырлығы

ДРАМАТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое **1.** драма ...ы; **драмати́ческий теа́тр** драма театры; **драмати́ческий актёр** драма актёры **2.** ҡылансыҡ, яһалма; **драмати́ческий жест** яһалма хәрәкәт **3.** ауыр, ҡыйын, көсөргәнешле, драматик; **драмати́ческая развя́зка де́ла** эштең (хәлдең) ауыр сиселеше **4.** *муз.* драматик; **драмати́ческий те́нор** драматик тенор

ДРАМАТИ́ЧНЫЙ, -ая, -ое *см.* **драмати́ческий** 2, 3

ДРАМАТУ́РГ *м* драматург (*драма әҫәрҙәре яҙыусы*)

ДРАМАТУРГИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое драматургик, драматургия ...ы; **драматурги́ческое мастерство́** драматургик оҫталыҡ

ДРАМАТУРГИ́Я *ж* **1.** драматургия (*драма әҫәрҙәре яҙыу теорияһы һәм сәнғәте*) **2.** *собир.*; *лит.* драма әҫәрҙәре, драматик әҫәрҙәр

ДРАМКРУЖО́К *м* (*драматический кружок*) драма түңәрәге

ДРА́НКА *ж собир.* транса; **покры́ть кры́шу дра́нкой** түбәне транса менән ябыу

ДРА́НЫЙ, -ая, -ое *разг.* йыртыҡ, йыртылған, туҙған; **дра́ные брю́ки** йыртыҡ салбар

ДРАП *м* драп (*ҡалын йөн туҡыма*)

ДРАПИРОВА́НИЕ *с см.* **драпирова́ть**

ДРАПИРОВА́ТЬ *несов. что* **1.** драпировкалау, ҡорма ҡороу, пәрҙә элеү (*тәҙрәгә, ишеккә һ.б.*) **2.** *портн.* (*для скрытия недостатков фигуры*) туҡыманы бөрөп (бөкләп күтәртеп, ҡабартып) һалыу, драпировкалау; **драпирова́ть вы́рез пла́тья обо́рками** күлмәк иҙеүенә, итәк осона балитәктәр һалыу

ДРАПИРОВА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *во что*, *чем* ябыныу, бөркәнеү, төрөнөү **2.** *перен.* йәшереү, йөҙлөк кейеү **3.** *страд. от* **драпирова́ть**

ДРАПИРО́ВКА *ж см.* **драпирова́ть**, **драпирова́ться**

ДРАПИРО́ВОЧНЫЙ, -ая, -ое драпировкалау ...ы, ҡорма-пәрҙәлек, биҙәү, драпировкалауға

китә торған; **драпиро́вочная мастерска́я** драпировкалау оҫтаханаһы; **драпиро́вочный материа́л** драпировкалау, биҙәү өсөн материал

ДРАПИРО́ВЩИК *м* и **ДРАПИРО́ВЩИЦА** *ж* драпировкалаусы

ДРА́ПОВЫЙ, -ая, -ое драп; **дра́повое пальто́** драп пальто

ДРА́ТВА *ж* еп, ишелгән ос, ишелгән, ыҫмалаланған еп (һабаҡ)

ДРАТЬ *несов.* **1.** *что*; *разг.* йыртыу, йыртҡылау, өҙгөләү; **драть бума́гу** ҡағыҙҙы йыртҡылау; **драть о́бувь** аяҡ кейемен йыртыу **2.** *что* һыҙырыу, төшөрөү, һуйыу, тунау, ҡайыҙлау; **драть берёсту** туҙ һыҙырыу; **драть лы́ко** йүкә (ҡурыз) төшөрөү **3.** *кого-что* (*задрать*) ботарлау, талау; **волк дерёт ове́ц** бүре һарыҡты ботарлай **4.** *кого-что*; *разг.* (*бить, хлестать*) ҡайыҙлау, ҡамсылау, сыбыртҡылау, ярыу **5.** *за что*; *разг.* тартыу, һелкеү; **драть за во́лосы** сәстән тартыу **6.** *что* и *без доп.*; *перен.* (*содрать*) талау, тунау; **драть проце́нты** проценттар тунау **7.** *что* и *без доп.*; *разг.* (*раздражать*) әсеттереү, яндырыу, өтөү; **пе́рец дерёт рот** борос ауыҙҙы яндыра **8.** *что* и *без доп.*; *разг.* (*царапать*) һыҙырыу, ҡырыу; **бри́тва дерёт щёку** бритва сикәне һыҙыра; **моча́лка си́льно дерёт** йүкә йыуғыс үтә һыҙыра ♦ **драть гло́тку (го́рло)** *прост.* тамаҡ ярыу (йыртыу); **драть зерно́**: 1) ярма һыҙырыу (һурҙырыу); 2) ярма ярҙырыу; **драть шку́ру** тиреһен тунау, терелəй тунау, талау; **моро́з по ко́же (по спине́) дерёт (подира́ет, пробега́ет и т.п.)** *см.* **моро́з**; **чёрт (его́, их, тебя́) дери́** суҡынып кит

ДРА́ТЬСЯ *несов.* **1.** һуғышыу, яғалашыу, дөмбәҫләшеү **2.** *за что* (*сражаться*) һуғышыу, бәрелешеү, алышыу; **дра́ться за пра́вое де́ло** хаҡлыҡ өсөн һуғышыу **3.** *за что*; *перен.* көрәшеү; **дра́ться за права́ челове́ка** кеше хоҡуҡтары өсөн көрәшеү

ДРА́ХМА *ж* драхма (**1.** *Боронғо Грецияла көмөш йәки алтын аҡса*; *хәҙер — Греция аҡса берәмеге* **2.** *метрик системаға индерелгәнгә тиклем ҡулланылған 3,73 грамға тиң аптека үлсәү берәмеге*)

ДРАЧЛИ́ВЫЙ, -ая, -ое һуғышҡаҡ, һуғышыусан, һуғыш суҡмары; **драчли́вый ма́льчик** һуғышҡаҡ малай

ДРАЧУ́Н *м* и **ДРАЧУ́НЬЯ** *ж*; *разг.* һуғыш суҡмары, һуғышҡаҡ

ДРЕБЕДЕ́НЬ *ж*; *разг.* шаҡы-шоҡо, юҡ-бар, ваҡ-төйәк, ыбыр-сыбыр

ДРЕ́БЕЗГИ: в (ме́лкие) дре́безги (разби́ть, разби́ться) *разг.* селпәрәмә килтереү (килеү)

ДРЕБЕЗЖА́НИЕ *с см.* **дребезжа́ть**

ДРЕБЕЗЖА́ТЬ *несов.* зыңғырлау, зыңғырзыңғыр килеү, шалтырау, шалтыр-шолтор килеү; **стёкла дребезжа́т** быялалар зыңғыр-зыңғыр килә

ДРЕВЕСИ́НА *ж* **1.** үҙағас; **древеси́на берёзы** ҡайындың үҙағасы **2.** *собир.* ағас, ағас материалдар; **загото́вка древеси́ны** ағас әҙерләү

ДРЕВЕ́СНИЦА *ж* **1.** (*гусеница*) ағас күбәләгенең ҡарышлауығы, ағас ҡарышлауығы **2.** ағас тәлмәрйене

ДРЕВЕ́СНЫЙ, -ая, -ое ағас ...ы; **древе́сные поро́ды** ағас тоҡомдары; **древе́сная смола́** ағас ыҫмалаһы (сайыры); **древе́сный уж** ағас туҙбаш йыланы

ДРЕ́ВКО *с* һап; **дре́вко зна́мени** байраҡ һабы; **дре́вко копья́** һөңгө һабы

ДРЕВНЕ... *урыҫ телендәге ҡушма һүҙҙәрҙең "боронғо", "элекке" мәғәнәһен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.*, **древнеру́сский** боронғо урыҫ; **древнетю́ркский** боронғо төрки

ДРЕ́ВНИЙ, -яя, -ее **1.** боронғо, элекке; **дре́вние па́мятники** боронғо ҡомартҡылар; **дре́вние языки́** боронғо телдәр; **дре́вний обы́чай** боронғо йола **2.** (*дряхлый*) бик ҡарт, йәшәгән, ныҡ ҡартайған; **дре́вний стари́к** йәшәгән ҡарт **3.** *в знач. сущ.* **дре́вние** *мн.* боронғолар

ДРЕ́ВНОСТЬ *ж* **1.** боронғо, боронғо заман; **в глубо́кой дре́вности** бик боронғо заманда, борон-борон заманда **2.** *обычно мн.* **дре́вности** элекке (боронғо) ҡомартҡылар; **музе́й дре́вностей** боронғо ҡомартҡылар музейы

ДРЕ́ВО *с*; *уст.*, *трад.-поэт. см.* **де́рево** ♦ **дре́во позна́ния** белем шишмәһе; **родосло́вное дре́во** шәжәрә, тайра

ДРЕВОВИ́ДНЫЙ, -ая, -ое ағас һымаҡ (кеүек); **древови́дный па́поротник** ағас кеүек абаға

ДРЕВОНАСАЖДЕ́НИЕ *с* **1.** ағас ултыртыу **2.** *обычно мн.* **древонасажде́ния** ултыртылған ағастар

ДРЕВОСТО́Й *м собир.*; *лес.* ағаслыҡ; **одновозрастно́й древосто́й** тиң йәштәге ағаслыҡ; **сме́шанный древосто́й** ҡатнаш ағаслыҡ

ДРЕВОТО́ЧЕЦ *м* ағас ҡорто, ағас ҡуңыҙы

ДРЕДНО́УТ *м*; *мор.* дредноут (*ныҡ ҡоралланған тиҙ йөрөшлө ҙур броненосец*)

ДРЕЗИ́НА *ж*; *ж.-д.* дрезина (*рельстар буйлап үҙ алдына йөрөтөлә торған тимер юл арбаһы*)

ДРЕЙФ *м*; *мор.* дрейф (*ел йәки һыу ағымы арҡаһында караптың йүнәлеше үҙгәреүе, курстан тайпылыуы*; *шулай уҡ боҙҙарҙың да һыу өҫтөндә йөҙөп йөрөүе*) ♦ **лечь в дрейф** дрейфҡа ятыу (*карапты бер урында хәрәкәтһеҙ тоторлоҡ итеп елкәндәрҙе ҡороу*)

ДРЕ́ЙФИТЬ *несов.*; *прост.* ҡурҡыу, ҡурҡыуға ҡалыу

ДРЕЙФОВА́ТЬ *несов.*; *мор.* **1.** курстан тайпылыу, йүнәлеш үҙгәреү **2.** *что безл.* (*сносить с места ветром или течением стоящее на якоре судно*) ағыҙып алып китеү

ДРЕЛЬ *ж*; *тех.* дрель (*быраулы электр тоғы йәки механик рәүештә әйләндерә торған ҡулайлама*)

ДРЁМА *ж*; *разг. см.* **дремо́та**

ДРЕМА́ТЬ *несов.* **1.** йоҡомһорау, ҡалғыу, ойоу, серем итеү; (*о животных*) юшау **2.** *перен.* һелкенмәү, ойоу, тып-тын тороу ♦ **не дрема́ть** уяу (һаҡ, һиҙгер) булыу (тороу)

ДРЕМА́ТЬСЯ *несов. безл.* йоҡомһоратыу, йоҡо баҫыу (килеү); **к ве́черу дре́млется** кискә табан йоҡомһората, йоҡо баҫа

ДРЕМО́ТА *ж* йоҡомһорау, йоҡо баҫыу, серем итеү; **дремо́та одолева́ет** йоҡо баҫа

ДРЕМО́ТНЫЙ, -ая, -ое йоҡо килтергес (килтерә торған), йоҡо килтерерлек; **дремо́тное состоя́ние** йоҡо килтергес хәл; **дремо́тная тишина́** йоҡо килтергес тынлыҡ

ДРЕМУ́ЧИЙ, -ая, -ее **1.** (*о лесе*) ҡара, ҡуйы, ҡалын; **дрему́чий лес** ҡалын ҡара урман **2.** *перен.* ҡара, тома, шыр; **дрему́чий неве́жда** шыр наҙан

ДРЕНА́Ж *м* дренаж (**1.** *тех. канауҙар, торбалар ярҙамында һаҙлыҡ киптерең системаһы һәм ысулы* **2.** *мед. эренле яранан көпшә ярҙамында эрен, һыл ағыҙыу*)

ДРЕНАЖИ́РОВАТЬ *несов. что*; *тех.*, *мед.* дренаж яһау (үткәреү), дренажлау

ДРЕНА́ЖНЫЙ, -ая, -ое *тех.*, *мед.* дренаж ...ы; **дрена́жные тру́бы** дренаж торбалары; **дрена́жные тру́бки** дренаж көпшәләре

ДРЕСВА́ *ж* эре ҡом, ваҡ таш

ДРЕССИРО́ВАННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **дрессирова́ть** **2.** *прил.* өйрәтелгән, күнектерелгән; **дрессиро́ванные зве́ри** өйрәтелгән хайуандар

ДРЕССИРОВА́ТЬ *несов. кого-что* өйрәтеү, күнектереү; **дрессирова́ть соба́к** эттәрҙе өйрәтеү

ДРЕССИРО́ВКА *ж см.* **дрессирова́ть**

ДРЕССИРО́ВЩИК *м* и **ДРЕССИРО́ВЩИЦА** *ж* хайуандарҙы өйрәтеүсе, күнектереүсе

ДРОБИ́ЛКА *ж*; *разг.* дробилка, ваҡлағыс, онтағыс (*машина*)

ДРОБИ́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое ваҡлағыс, онтағыс, ваҡлау ...ы, онтау ...ы; **дроби́льная маши́на** ваҡлағыс машина

ДРОБИ́НА *ж* йәҙрә бөртөгө, бер бөртөк йәҙрә

ДРОБИ́НКА *ж*; *уменьш. от* **дроби́на**

ДРОБИ́ТЬ *несов. что* **1.** ваҡлау, онтау, ярыу; **дроби́ть ка́мни** таш ватыу, ваҡлау; **дроби́ть ко́сти** һөйәк онтау, ваҡлау **2.** (*делить, расчленять*) ваҡлау, бүлеү, бүлгеләү; **дроби́ть це́лое число́** бөтөн һанды бүлеү **3.** *по чему*; *разг.* (*часто стучать*) тыпырлау, тупырлатыу, тыпырлатыу; **град дроби́т по кры́ше** ҡыйыҡты боҙ тупырлата

ДРОБИ́ТЬСЯ *несов.* **1.** (*разбиваться*) ваҡланыу, онталыу, ярылыу **2.** (*расчленяться*) таралыу, бүленеү, тарҡалыу; **отря́д бы́стро дроби́лся на гру́ппы** отряд тиҙ генә төркөмдәргә тарҡалды **3.** *страд. от* **дроби́ть** 1, 2

ДРОБЛЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **дроби́ть** 1, 2 и **дроби́ться** 1, 2; **дробле́ние зерна́** игенде ярмаға ярыу; **дробле́ние ще́бня** ваҡ ташты онтау **2.** *биол.* бүленеү; **дробле́ние кле́ток** күҙәнәктәр бүленеүе

ДРОБНИ́ЦА *ж*; *охот.* йәҙрә янсығы (тоҡсайы)

ДРО́БНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*разделённый, расчленённый*) бүленгән, бүлгеләнгән, ваҡланған **2.** (*частый — о звуках, шагах и т.п.*) туп-туп, тупыр-тупыр иткән, тупырлаған, тупыр иткән (*тауыш*), тып-тып-тып, тыптыр-тыптыр; **дро́бный то́пот коне́й** аттарҙың тупыр-тупыр тояҡ тауышы; **дро́бный стук дождя́** тыптырлап яуған ямғыр тауышы **3.** *мат.* кәсер, кәсерле; **дро́бные чи́сла** кәсер һандар ♦ **дро́бные числи́тельные** *грам.* кәсерле һандар

ДРОБОВИ́К *м* йәҙрә мылтығы

ДРОБЬ *ж* **1.** йәҙрә, дробь **2.** *мат.* кәсер; **десяти́чная дробь** унарлы кәсер; **просты́е дро́би** ябай кәсерҙәр

ДРОВА́ *только мн.* утын; **берёзовые дрова́** ҡайын утын; **сыры́е дрова́** сей утын ♦ **кто в лес, кто по дрова́** төрлөһө-төрлөсә, төрлөһө — төрлө яҡҡа, тырым-тырағай

ДРО́ВНИ *только мн.* утын санаһы

ДРОВОЗАГОТО́ВКИ *мн.* (*ед.* **дровозаготóвка** *ж*) утын әҙерләү

ДРОВОКО́Л *м* утын ярыусы (*кеше*)

ДРОВОСЕ́К *м* **1.** утын ҡырҡыусы **2.** *зоол.* мыйыҡлы ҡуңыҙ

ДРОВЯНО́Й, -ая, -ое **1.** утын ...ы; **дровяно́й сара́й** утын һарайы **2.** утын яғып йылытылған; **дровяно́е отопле́ние** утын яғып йылытыу

ДРО́ГИ *только мн.* оҙон арба

ДРО́ГНУТЬ *сов.* **1.** терт итеү, тертелдәү, тертләү, тетрәү, тартылыу (тартыу), һелкенеү; **те́ло его́ дро́гнуло** тәне тертләп ҡуйҙы; **земля́ дро́гнула от взры́ва** шартлауҙан ер һелкенде; **се́рдце его́ дро́гнуло** уның йөрәге тертләне **2.** ҡалтырау, ҡалтыранып ҡуйыу (китеү); **рука́ его́ не дро́гнула** уның ҡулы ҡалтыраманы; **го́лос мой дро́гнул** минең тауышым ҡалтырап китте **3.** ҡаушау, ҡуҙғалыу, ҡуҙғалып ҡуйыу (китеү); **толпа́ дро́гнула** халыҡ төркөмө ҡуҙғалып ҡуйҙы; **враг дро́гнул** дошман ҡаушаны ♦ **рука́ не дро́гнет** ҡулы ҡалтырамаҫ

ДРОЖА́НИЕ *с см.* **дрожа́ть**

ДРОЖА́ТЬ *несов.* **1.** ҡалтырау, ҡалтыраныу, дерелдәү, дер-дер килеү; **дрожа́ть от стра́ха** ҡурҡыуҙан ҡалтыраныу; **стёкла о́кон дрожа́ли** тәҙрә быялалары дерелдәп торҙо **2.** (*мерцать*) емелдәү, ем-ем итеү; **в не́бе дрожа́ли звёзды** күктә йондоҙҙар емелдәне **3.** *перен.* ҡалтырау, йөрәк сығыу, хафаланыу, борсолоу; **се́рдце дрожи́т** йөрәк ҡалтырай; **мать дрожи́т за своего́ ребёнка** әсә балаһы өсөн хафаланып тора **4.** *над чем* (*скупо расходовать*) ҡалтырап тороу; **дрожа́ть над ка́ждой копе́йкой** һәр бер тин өсөн ҡалтырап тороу

ДРОЖЖЕВО́Й, -ая, -ое әсетке ...ы; **дрожжево́е те́сто** әсе ҡамыр; **дрожжевы́е грибки́** әсетке бәшмәктәре

ДРО́ЖЖИ *только мн.* әсетке, сүпрә, ҡур ♦ **как на дрожжа́х (расти́, поднима́ться)** бик тиҙ үҫеү, күпләп үҫеү

ДРО́ЖКИ *только мн.* еңел арба, ҡуян арба

ДРОЖЬ *ж* ҡалтырау, дерелдәү; **броса́ет в дрожь** *безл.* ҡалтырата башлай; **говори́ть с дро́жью в го́лосе** ҡалтыранған тауыш менән һөйләү

ДРОЗД *м* барҡылдаҡ; **дрозд-белобро́вик** аҡ ҡаш барҡылдаҡ; **дрозд пе́вчий** йырсы барҡылдаҡ; **дрозд-ряби́нник** мышар барҡылдағы; **дрозд си́ний** күк барҡылдаҡ

ДРО́ТИК *м* дротик, ҡыҫҡа һаплы һөңгө (*боронғо һуғыш ҡоралы*)

ДРОФА́ *ж* туғаҙаҡ

ДРУГ I *м* **1.** дуҫ, әшнә; **ста́рый друг лу́чше но́вых двух** иҫке дуҫ яңы ике дуҫҡа биргеһеҙ **2.** (*при обращении*) дуҫым, дуҫҡай ♦ **будь дру́гом** зинһар, зинһар өсөн (*үтенес менән мөрәжәғәт иткәндә*)

ДРУГ II: друг дру́га бер-береһен; **друг дру́гу** бер-береһенә; **друг за дру́гом** бер-бер артлы; **друг за дру́га** бер-береһе өсөн; **друг про́тив дру́га** бер-береһенә ҡаршы; **друг о дру́ге** бер-береһе тураһында; **друг с дру́гом** бер-береһе менән

ДРУГО́Й, -ая, -ое **1.** башҡа, бүтән; **в друго́й раз** бүтән ваҡытта **2.** икенсе, иртәгәһен; **на друго́й день** икенсе көндө, иртәгәһенә **3.** *в знач. сущ.* **друго́й** *м*, **друга́я** *ж*, **друго́е** *с* башҡа, бүтән, икенсе, башҡа берәү; **забо́титься о други́х** бүтәндәр тураһында ҡайғыртыу; **ему́ говори́шь одно́, он де́лает друго́е** уға бер нәмә әйтәһең, ул икенсене эшләй ♦ **э́то друго́е де́ло** уныһы башҡа эш; улай булһа, эш башҡа; **други́ми слова́ми** икенсе төрлө әйткәндә, икенсе һүҙ менән әйткәндә; **одна́ нога́ здесь, (а) друга́я там** бер аяғың бында, икенсеһе — тегендә

ДРУ́ЖБА *ж* дуҫлыҡ; **води́ть дру́жбу** *с кем-л.* дуҫлашыу, дуҫ булыу; **дру́жба наро́дов** халыҡтар дуҫлығы ♦ **не в слу́жбу, а в дру́жбу** дуҫлыҡ хөрмәтенә

ДРУЖЕЛЮ́БИЕ *с* дуҫлыҡ мөнәсәбәте (тойғоһо, хисе), күңел ятыу; **показа́ть дружелю́бие** дуҫлыҡ мөнәсәбәте күрһәтеү

ДРУЖЕЛЮ́БНЫЙ, -ая, -ое дуҫтарса (яҡын), күңелсәк; **дружелю́бный взгляд** дуҫтарса яҡын ҡараш; **дружелю́бное отноше́ние** дуҫтарса яҡын мөнәсәбәт

ДРУ́ЖЕСКИЙ, -ая, -ое дуҫлыҡ ...ы, дуҫтарса, ысын күңелдән; **дру́жеский приве́т** дуҫлыҡ сәләме, дуҫтарса сәләм; **дру́жеское уча́стие** дуҫтарса ҡатнашлыҡ ♦ **быть на дру́жеской ноге́** *с кем* әшнә булыу, әшнәлек мөнәсәбәтендә булыу

ДРУ́ЖЕСТВЕННЫЙ, -ая, -ое дуҫлыҡ ...ы, дуҫлыҡ мөнәсәбәтендәге; **дру́жественные свя́зи** дуҫлыҡ бәйләнештәре; **дру́жественные стра́ны** дуҫлыҡ мөнәсәбәтендәге илдәр

ДРУЖИ́НА *ж* дружина (**1.** *элекке Рәсәйҙә һәм боронғо Көнбайыш илдәрҙә кенәздәр ҡарамағындағы ҡораллы ғәскәр* **2.** *берәй маҡсат менән ойошторолған хәрби төркөм, ополчение йәки ирекле йәмғәт ойошмаһы*); **наро́дная дружи́на** халыҡ дружинаһы

ДРУЖИ́ННИК *м* и **ДРУЖИ́ННИЦА** *ж* дружинасы, дружина ағзаһы

ДРУЖИ́ТЬ *несов. с кем* и *без доп.* дуҫлашыу, дуҫ булыу; **дружи́ть с одноклáссниками** синыфташтар менән дуҫлашыу

ДРУЖИ́ЩЕ *м*; *разг.* дуҫҡай

ДРУ́ЖНЫЙ, -ая, -ое **1.** дуҫ, татыу; **дру́жная семья́** татыу ғаилә; **дру́жный коллекти́в** татыу коллектив; **быть дру́жными** дуҫ булыу **2.** дәррәү, берҙәм, әүҙем, бер юлы, бер ваҡытта; **дру́жная весна́** дәррәү (килгән) яҙ; **дру́жная рабо́та** берҙәм эш

ДРУЖО́К *м*; *ласк.* дуҫҡай, әшнә, ҡушаға

ДРЫ́ГАТЬ *несов. чем*; *разг.* тыпырсыныу, тибенеү; **дры́гать нога́ми** аяҡ менән тыпырсыныу

ДРЫ́ГНУТЬ *сов. чем*; *разг.* тыпырсынып ҡуйыу, тибеп ебәреү

ДРЯ́БЛЫЙ, -ая, -ое **1.** һулыған, сырышҡан; **дря́блое лицо́** сырышҡан бит **2.** *перен.* ебегән, ебек, йомшаҡ **3.** *перен.* ҡаҡшаған, туҙған, бәлтерәгән

ДРЯ́БНУТЬ *несов.*; *разг.* һулыу, бәлтерәү, сырышыу

ДРЯ́ЗГИ *мн.*; *разг.* юҡ-бар һүҙ, әрләш, талаш, ыҙғыш; **дома́шние дря́зги** өйҙәге ыҙғыш

ДРЯННО́Й, -ая, -ое *разг.* алама, насар, йүнһеҙ, әшәке, хөрт; **дрянно́й челове́к** алама кеше

ДРЯНЬ *ж*; *разг.* **1.** *собир.* алама, алам-һалам, иҫке-моҫҡо, ҡый-ғыпыр **2.** *в знач. сказ.* хөрт, бик насар; **де́ло дрянь** эш хөрт; **пого́да дрянь** көн бик насар

ДРЯХЛЕ́ТЬ *сов.* ныҡ ҡартайыу, бәлтерәү, бәҫтән (ҡарыуҙан) тайыу

ДРЯ́ХЛОСТЬ *ж* ныҡ ҡартайғанлыҡ, бәлтерәгәнлек, бәҫтән (ҡарыуҙан) тайыу

ДРЯ́ХЛЫЙ, -ая, -ое **1.** ныҡ ҡартайған, бәлтерәгән, бәҫтән (ҡарыуҙан) тайған, бәҫһеҙ, ҡарыуһыҙ **2.** *перен.*, *разг.* (*старый — о предметах*) туҙған, иҫкергән, эштән сыҡҡан, алама

ДУАЛИ́ЗМ *м*; *филос.* дуализм (*донъяның нигеҙендә ике үҙ аллы, бер-береһенә ҡапма-ҡаршы, бер-береһе менән көрәш алып барыусы ике башланғыс — материя һәм рух ятыуын раҫлаған идеалистик тәғлимәт*)

ДУАЛИ́СТ *м* дуалист (*дуализм тәғлимәтен яҡлаусы*)

ДУАЛИСТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое дуалистик, дуализм ...ы; **дуалисти́ческая филосо́фия** дуалистик фәлсәфә

ДУБ *м* имән; **высо́кий дуб** бейек имән

ДУБА́СИТЬ *несов.*; *прост.* **1.** дөмбәçләү; **дуба́сить друг дру́га** бер-береһен дөмбәçләү **2.** *по чему*, *во что* даһырлатыу, дөбөрләтеү; **дуба́сить в дверь** ишек дөбөрләтеү

ДУБИ́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое дуплау …ы; **дуби́льный заво́д** дуплау заводы

ДУБИ́ЛЬНЯ *ж* дуплау бинаһы, тире иләү урыны

ДУБИ́ЛЬЩИК *м* дуплаусы, тире иләүсе

ДУБИ́НА *ж* **1.** күçәк, суҡмар **2.** *бран.*, *прост.* (*о человеке*) күҙле бүкән, бағана, аңра

ДУБИ́НКА *ж*; *уменьш. от* **дуби́на** 1

ДУБИ́НУШКА *ж*; *трад.-поэт.*, *уменьш.-ласк. от* **дуби́на**

ДУБИ́ТЕЛЬ *м*; *тех.* буяу, буяҡтыс матдә, дуплау матдәһе; **органи́ческие дуби́тели** органик буяҡтыс матдәләр

ДУБИ́ТЬ *несов. что* (тире) дуплау, иләү

ДУБИ́ТЬСЯ *несов. страд. от* **дуби́ть**

ДУБЛЕ́НИЕ *с* дуплау, тире эшкәртеү; **дубле́ние ко́жи** тире дуплау

ДУБЛЁНКА *ж* дупланған тун

ДУБЛЁНЫЙ, -ая, -ое **1.** дупланған; **дублёная овчи́на** дупланған һарыҡ тиреһе **2.** *перен.*, *разг.* (*огрубелый*) тутлаған, ҡояшҡа янған; **дублёное лицо́** ҡояшҡа янған йөҙ

ДУБЛЁР *м* дублёр; **арти́ст-дублёр** дублёр артист; **дублёр космона́вта** космонавт дублёры

ДУБЛЕ́Т *м* дублет (**1.** *бер иш ике нәмәнең һыңары* **2.** *һунар. мылтыҡтың ике көбәгенең дә бер юлы атыуы*)

ДУБЛИКА́Т *м* дубликат (*документтың төп нөсхә менән бер үк хоҡуҡта булған күсермәһе*)

ДУБЛИ́РОВАНИЕ *с см.* **дубли́ровать**

ДУБЛИ́РОВАТЬ *несов. кого-что* **1.** ҡабатлау, бер иш (үк) эште эшләү; **дубли́ровать рабо́ту друго́го предприя́тия** икенсе предприятие менән бер үк эште эшләү, икенсе предприятиеның эшен ҡабатлау, кадрҙы ҡабатлау **2.** *театр.* алмаштырыу, алмашлап уйнау; **дубли́ровать исполни́теля гла́вной ро́ли** төп ролде ике (өс) артист алмашлап уйнау **3.** *кино.* дубляж яһау (тәржемә итеү), икенсе телгә күсереү

ДУБЛИ́РОВАТЬСЯ *несов. страд. от* **дубли́ровать**

ДУБЛЬ *м*; *кино.* дубль, ҡабатлау (*фильмда бер кадрҙы бер нисә мәртәбә төшөрөү*)

ДУБЛЯ́Ж *м*; *кино.* дубляж (*кинофильмды икенсе телгә күсереү*)

ДУБНЯ́К *м* имәнлек, имән урманы, туйралыҡ; **молодо́й дубня́к** ваҡ туйралыҡ

ДУБОВИ́К *м* имән бәшмәге

ДУБО́ВЫЙ, -ая, -ое **1.** имән …ы; **дубо́вый лес** имән урманы **2.** имән, имәндән эшләнгән (яһалған); **дубо́вый стол** имән өçтәл **3.** *перен.*, *разг.* (*жёсткий*, *грубый*) ҡаты, тупаç, имән кеүек; **дубо́вые я́блоки** ҡаты алма

ДУБРА́ВА *ж* имәнлек, туйралыҡ

ДУГА́ *ж* **1.** (*часть упряжи*) дуға; **гнуть дугу́** дуға бөгөү **2.** (*часть окружности*, *круга*) дуға, кәкерсәк ♦ **бровь дуго́й** дуғаланып торған ҡыйғас ҡаш; **электри́ческая дуга́** *физ.* электр дуғаһы; **гнуть в дугу́** кешене теләгәнсә йөрөтә алыу, үҙ ихтыярыңа буйһондороу

ДУГООБРА́ЗНЫЙ, -ая, -ое дуға кеүек (һымаҡ), дуғаланып торған; **дугообра́зный мост** дуғаланып торған күпер

ДУДЕ́ТЬ *несов.*; *разг.* һыбыҙғы уйнау (һыҙғыртыу) ♦ **дуде́ть в одну́ дуду́**: 1) бер теләктә (маҡсатта) эш итеү; 2) бер нәмәне туҡыу (тылҡыу)

ДУ́ДКА *ж* һыбыҙғы; **бо́цманская ду́дка** боцман һыбыҙғыһы ♦ **пляса́ть под ду́дку** *чью* кеше йырын йырлау, ҡурайына бейеү

ДУ́ДКИ *межд.*; *прост.* (*выражает отрицание*, *несогласие*, *отказ*) эләкмәй торһон, тәтемәй торһон, шулай булмағайы

ДУ́ЖКА *ж* **1.** *уменьш. от* **дуга́** 1; **2.** тотҡа; **ведёрная ду́жка** биҙрә тотҡаһы **3.** *анат.* (*грудная кость у птиц*) йәтәс, сәтәш

ДУ́ЛО *с* көбәк, көбәк ауыҙы (тишеге); **ду́ло ружья́** мылтыҡ көбәге; **наце́лить ду́ло** көбәкте төҙәү

ДУ́МА *ж* **1.** уй, уйланыу; **ду́мы о ро́дине** ватан тураһында уйланыу; **погрузи́ться в ду́му** уйға батыу **2.** дума; **Боя́рская ду́ма** Баярҙар думаһы; **Госуда́рственная ду́ма** Дәүләт думаһы **3.** дума (*украин халыҡ ҡобайырының бер төрө*)

ДУ́МАТЬ *несов. о ком-чём*, *над чем* и *без доп.* **1.** уйлау, баш ватыу; **ду́мать над реше́нием пробле́мы** мәсьәләне хәл итеү тураһында уйлау **2.** *с неопр.* (*намереваться*) уйлау, иçәпләү, иçәп тотоу; **ду́маем заверши́ть рабо́ту сего́дня** эште бөгөн бөтөрөргә уйлайбыҙ ♦ **ду́мать ду́му** уйланыу, уйға сумыу; **и ду́мать забы́ть** *о ком-чём* бөтөнләй онотоу, иçкә лә төшмәү, иçтән сығыу; **и ду́мать не́чего** уйлап тораһы ла юҡ, уйларға ла түгел; **мно́го ду́мать о себе́** үҙен әллә кемгә һанау, үҙен юғары ҡуйыу; **недо́лго ду́мая** оҙаҡ уйлап тормаçтан, күп уйламайынса; **я ду́маю!** һис шикһеҙ!, әлбиттә шулай!

ДУ́МАТЬСЯ *несов. безл.* уйлау, уйға килеү; **мне ду́мается** минең уйымса (уйлауымса); **вы́шло не так, как ду́малось** уйлағанса килеп сыҡманы

ДУМБЫРА́ *ж*; *обл. см.* **до́мбра**

ДУ́МКА *ж* (*подушечка*) күпсек, ҡолаҡ мендәре

ДУНОВЕ́НИЕ *с* иçеү; **дунове́ние ве́тра** ел иçеүе

ДУ́НУТЬ *сов. см.* **дуть** 1

ДУ́ПЕЛЬ *м* зырҡыуыт (*кош*); **ду́пель го́рный** тау зырҡыуыты; **ду́пель лесно́й** урман зырҡыуыты

ДУПЛЕ́Т *м* дуплет (*бильярд уйынында — бер шар менән икенсе шарҙы бортҡа ҡаҡсыта һуғып, лузаға төшөрөү*)

ДУПЛИ́СТЫЙ, -ая, -ое эсе ҡыуыш, ҡыуышлы; **дупли́стое де́рево** эсе ҡыуыш ағас

ДУПЛО́ *с* **1.** (*в дереве*) ағас ҡыуышы **2.** (*в зубе*) теш соҡоро (тишеге)

ДУ́РА *ж см.* **дура́к**

ДУРА́К *м*; *разг.* алйот, иҫәр, иҫәүән ♦ **валя́ть дурака́** *прост.*: 1) (*бездельничать*) эшһеҙ (тик) йөрөү, ваҡытты бушҡа үткәреү; 2) (*дурачиться*) алйотланыу, иҫәрләнеү, аҡылһыҙланыу; **дура́к дурако́м** шыр тиле, алйоттоң-алйото, иҫәрҙең-иҫәре, төптө аҡылһыҙ; **дурака́м зако́н не пи́сан** алйотҡа (иҫәргә) закон юҡ, аҡылһыҙға аҡыл кәрәкмәй; **нашёл дурака́** аҡылың алтау икән, тапҡан иҫәрҙе; **не дура́к** үҙ аҡылы үҙенә етә, алйот (иҫәр) түгел; **оста́вить в дурака́х**: 1) *карт.* дурак ҡалдырыу, отоу; 2) *кого* алдау, ултыртыу, отоу, һемәйтеү

ДУРАЛЕ́Й *м*; *разг. см.* **дура́к**

ДУРА́НДА *ж см.* **жмых**

ДУРА́ЦКИЙ, -ая, -ое *разг.* алйоттар ...ы, иҫәрҙәр ...ы, мәғәнәһеҙ, насар, алама; **дура́цкие привы́чки** алама ғәҙәттәр; **дура́цкий разгово́р** мәғәнәһеҙ һөйләшеү

ДУРА́ЧЕСТВО *с*; *разг.* алйотлоҡ, иҫәрлек, ауһарлыҡ, былағайлыҡ

ДУРАЧИ́НА *м*; *прост.*, *бран. см.* **дура́к**

ДУРА́ЧИТЬ *несов. кого-что*; *разг.* алдау, һемәйтеү, башты әйләндереү, бутау

ДУРА́ЧИТЬСЯ *несов.*; *разг.* алйотланыу, былағайланыу, иҫәрләнеү, йүләрләнеү

ДУРАЧО́К *м*; *разг.*, *уменьш.-ласк. от* **дура́к**

ДУРА́ШЛИВЫЙ, -ая, -ое *разг.* **1.** (*глуповатый*) алйотораҡ, иҫәрерәк, аҡылға бер төрлөрәк **2.** (*несерьёзный*, *озорной*) шаян, мәрәкәсел, былағай; **дура́шливые вы́ходки** былағай ҡыланыштар

ДУ́РЕНЬ *м*; *прост. см.* **дура́к**

ДУРЕ́ТЬ *несов.*; *разг.* **1.** (*глупеть*) алйотланыу, иҫәрләнеү **2.** ҡаңғырыу, баш ҡатыу (әйләнеү), иҫереү; **дуре́ть от уга́ра** еҫкә иҫереү; **дуре́ть от ка́чки** сайҡалыуҙан баш әйләнеү

ДУРИ́ТЬ *несов. кого-что*; *разг.* **1.** (*сумасбродничать*) алйотланыу, былағайланыу, дыуамалланыу **2.** (*упрямиться*) ҡылыҡһыҙланыу, сығынсылау, сығынлау; **ло́шадь дури́т** ат сығынсылай ♦ **дури́ть го́лову** *кому* баш әйләндереү

ДУРМА́Н *м* **1.** *бот.* ҡаразирә **2.** иҫерткес, баш ҡаңғыртҡыс (әйләндергес) **3.** *перен.* аңды томалағыс, ағыу

ДУРМА́НИТЬ *несов. кого-что*; *прям.*, *перен.* томалау, иҫертеү, ағыулау; **дурма́нить го́лову** аңды томалау

ДУРМА́НИТЬСЯ *несов. страд. от* **дурма́нить**

ДУРМА́ННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прил. от* **дурма́н** 1; **дурма́нный ко́рень** ҡаразирә тамыры **2.** *разг.* иҫерткес; **дурма́нная сонли́вость** иҫерткес йоҡо

ДУРНЕ́ТЬ *несов.* йәмһеҙләнеү, (йөҙө, һыны) боҙолоу

ДУ́РНО 1. *нареч.* йәмһеҙ, насар, алама, яман; **ду́рно вести́ себя́** үҙеңде йәмһеҙ тотоу **2.** *в знач. сказ.*, *безл.* насар, ҡыйын; **ему́ ду́рно** ул үҙен насар һиҙә (тоя), уға ҡыйын

ДУРНО́Й, -ая, -ое **1.** йәмһеҙ, алама, боҙоҡ, әшәке, яман; **дурна́я пого́да** алама көн; **дурно́й за́пах** яман еҫ; **дурно́й челове́к** әшәке кеше **2.** *обычно кратк. ф.* (*некрасивый*) йәмһеҙ, килбәтһеҙ, һынһыҙ, ямаҡ ♦ **дурна́я сла́ва** ямамнат; **дурно́й глаз** яман күҙ

ДУРНОТА́ *ж* үҙен насар һиҙеү, баш әйләнеү, күңел болғаныу; **почу́вствовать дурноту́** үҙен насар һиҙеү

ДУРНУ́ШКА *ж*; *разг.* йәмһеҙ, һөйкөмһөҙ (*катын-кыҙға карата*)

ДУ́РОСТЬ *ж*; *разг.* алйотлоҡ, иҫәрлек, аҡылһыҙлыҡ; **сде́лать по ду́рости** *что-л.* иҫәрлектән ниҙер ҡылыу, эш боҙоу

ДУРШЛА́Г *м* тишекле сүмес, үтәләк

ДУРЬ *ж*; *разг.* алйотлоҡ, йүләрлек, дыуамаллыҡ ♦ **вы́бить дурь из головы́** *прост.*; **вы́бить дурь** *прост.* аҡылға ултыртыу (өйрәтеү); **вы́бросить (вы́кинуть) дурь из головы́** *прост.* аҡылға ултырыу, аҡылланыу

ДУСТ *м*; *хим.* дуст (*ағыулы онтаҡ*)

ДУ́ТЫЙ, -ая, -ое **1.** эсе ҡыуыш, ҡыуыш эсле, ҡыуыш итеп яһалған; **ду́тые ши́ны** эсе ҡыуыш шиналар **2.** *перен.* ҡабартылған, арттырылған, ялған; **ду́тые ци́фры** ҡабартылған (арттырып бирелгән) һандар

ДУТЬ *несов.* **1.** өрөү, иҫеү; **ве́тер ду́ет** ел иҫә; **здесь ду́ет** *безл.* бында ел өрә; **дуть на горя́чий чай** эҫе сәйгә өрөү **2.** *что*; *тех.* өрҙөрөп эшләү, яһау; **дуть стекля́нные буты́лки** быяла шешәләрҙе өрҙөрөп эшләү ♦ **дуть гу́бы (гу́бки)** ирен турһайтыу, үпкәләү; **и в ус не дуть** иҫе лә китмәү, уйында ла булмау; **куда́ (отку́да) ве́тер ду́ет** *см.* **ве́тер**

ДУТЬЁ *с*; *тех.* **1.** өрҙөрөү, өрҙөрөп эшләү; **горя́чее дутьё** эҫе (һауа) өрҙөрөү **2.** өрҙөргөс (*кулайлама*); **до́менная печь с дутьём** өрҙөргөслө домна мейесе

ДУ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *на кого-что* и *без доп.*; *разг.* үпкәләү, турһайыу, ауыҙ турһайтыу; **ду́ться друг на дру́га** бер-береһенә турһайыу **2.** *во что*; *прост.* мауығыу, бирелеп (мауығып) уйнау, һуғыу (*кәрт*, *шашка һ.б.*); **дуться в ша́шки** шашкала мауығып уйнау; **ду́ться в ка́рты** кәрт һуғыу

ДУХ *м* **1.** аң, аҡыл, рух; **в здоро́вом те́ле здоро́вый дух** сәләмәт тәндә сәләмәт рух **2.** (*моральное состояние*, *самочувствие*) дарман, рух, күңел, рухи көс; **подня́ть дух** рух күтәреү; **упа́док ду́ха** рух төшөнкөлөгө; **набра́ться ду́ху** дарман (көс) алып, тәүәккәлләнеп; **собра́ться с ду́хом** дарман (көс) туплау **3.** *миф.*, *рел.* рух, әруах, зат, йән; **до́брый дух** изге рух; **злой дух** уҫал рух (зат) **4.** *разг.* (*дыхание*) тын, һулыш;

дух захва́тывает тын туҡталыу, тын ҡыҫыу; **дух замира́ет** тын туҡтала, тын бөтә; **затаи́ть дух** тын да алмай тороу, һағайыу; **перевести́ дух** иркенләп тын алып ебәреү **5.** *прост.* (*запах*) еҫ, аңҡыш; **лесно́й дух** урман еҫе; **грибно́й дух** бәшмәк еҫе **6.** *в знач. нареч.* **ду́хом**; *прост.* (*очень быстро*) һә тигәнсе, бик тиҙ, күҙ асып йомғансы; (*без остановки, сразу*) бер юлы, туҡтамай; **вы́пить одни́м ду́хом** бер юлы, тын да алмай эсеп ебәреү ♦ **быть не в ду́хе** кәйеф булмау, күңелһеҙ булыу; **во весь дух**; **что есть ду́ху (бежа́ть, мча́ться)** йән-фарман (сабыу); **дух вон** *у кого*; *прост.* йән биреү, үлеү; **ду́ху не хвата́ет** йөрәк етмәй, тәүәккәллек етмәй; **испусти́ть дух** йән сығыу, үлеү; **воспря́нуть ду́хом** ҡанатланып китеү, күңел күтәрелеп китеү; **ни слу́ху ни ду́ху** хәбәр-хәтерһеҙ (юғалыу); **пасть ду́хом** кәйеф төшөү, төшөнкөлөккә бирелеү; **что́бы ду́ху не́ было** *чьего*; **что́бы ду́хом не па́хло** *чьим* эҙе лә булмаһын, күҙгә күренмәһен, юҡ булһын

ДУХИ́ *только мн.* хушбуй; **арома́т духо́в** хушбуй еҫе; **флако́н духо́в** бер һауыт хушбуй

ДУХОВЕ́НСТВО *с собир.* руханиҙар, дин башлыҡтары; **правосла́вное духове́нство** православие (христиан) руханиҙары; **мусульма́нское духове́нство** мосолман руханиҙары

ДУХО́ВКА *ж* духовка (*кухня плитаһында бешеренең мейесе*)

ДУХО́ВНЫЙ, -ая, -ое **1.** рухи; **духо́вный мир челове́ка** кешенең рухи донъяһы; **духо́вные запро́сы** рухи ихтыяж, талаптар; **духо́вные интере́сы** рухи мәнфәғәттәр; **духо́вная бли́зость** рухи яҡынлыҡ **2.** рухани, дини; **духо́вная семина́рия** дини семинария; **духо́вное лицо́** дин әһеле ♦ **духо́вное завеща́ние** яҙма васыят (*мөлкәт хаҡында*)

ДУХОВО́Й, -ая, -ое **1.** *муз.* тынлы; **духово́й орке́стр** тынлы оркестр **2.** духовкалы; **духова́я печь** духовкалы мейес

ДУХОТА́ *ж* **1.** (*спёртый воздух*) тынсыу(лыҡ), бөркөү(лек) **2.** (*знойный воздух*) эҫе(лек), ҡыҙыу(лыҡ), бөркөү(лек); **духота́ но́чи** төндөң бөркөүлеге

ДУШ *м* душ; **приня́ть душ** душта йыуыныу

ДУША́ *ж* **1.** *филос.*, *рел.* йән, рух; **душа́ и те́ло** йән һәм тән; **душо́й и те́лом** йәне-тәне менән **2.** (*характер, внутренний мир человека*) йән, күңел, йөрәк; **до́брая душа́** изге күңелле; **чёрная душа́** ҡара йөрәк **3.** (*чувство, темперамент*) дәрт, хис, күңел; **вкла́дывать ду́шу** күңел биреү; **игра́ть с душо́й** күңел биреп уйнау **4.** *перен.* (*вдохновитель*) рухландырыусы, йәнләндереүсе, дәрт биреүсе; **душа́ коллекти́ва** йәм, дәрт биреүсе, коллективты йәнләндереүсе **5.** *разг.* (*человек*) кеше, зат, йән, йән эйәһе, йән башы; **на у́лице ни души́** урамда бер йән эйәһе лә юҡ; **на ду́шу населе́ния** йән башына **6.** *разг.* (*обращение*) йән кисәге, бәгер; **душа́ моя́** йән кисәгем, бәгерем ♦ **бума́жная душа́** ҡағыҙ йән, ҡағыҙ ратыусы, бюрократ; **за́ячья душа́** ҡуян йөрәк; **мёртвые ду́ши** үле (үлгән) йәндәр; **в душе́**: 1) күңелендә, эстән; 2) күңеле (йөрәге) менән; **взять (брать, приня́ть) на́ душу** өҫтөңә алыу (*яуаплылыҡ, гонаһ һ.б.*); **влеза́ть в душу** *кому, чью*: 1) ышанысына инеү, үҙенә ҡаратыу; 2) юхалап эс серен алыу; **вложи́ть ду́шу** *во что* бөтә күңелен (дәртен) һалыу; **всей душо́й**; **все́ми фи́брами души́** бөтә йөрәктән, ысын күңелдән; **в чём то́лько душа́ де́ржится** ныҡябыҡ, тире лә һөйәк; **говори́ть по душа́м** ихлас (ысын күңелдән, бөтә йөрәктән) һөйләшеү; **для души́** үҙ күңеле өсөн, үҙ күңелен уйлап; **душа́ боли́т** йөрәк әрней (һыҙлай); **душа́ нараспа́шку** бер ҡатлы, эсендәге тышында; **душа́ не лежи́т** *к кому-чему* күңел тартмай (ятмай); **душа́ не на ме́сте** *у кого* күңел болоҡһой (борсола); **душа́ ушла́ в пя́тки** *шутл.* ҡот осто, йән ус төбөнә килде; **душа́ челове́к** асыҡ күңелле кеше; **души́ не ча́ять** *в ком* өҙөлөп (өлтөрәп) тороу; **душа́ в ду́шу (жить)** дуҫ (татыу) йәшәү; **за душо́й ни копе́йки** (кеҫәлә) һуҡыр бер тин дә юҡ; **изли́ть ду́шу** эс бушатыу, эс серен һөйләү; **криви́ть душо́й** күңелгә хилаф итеү, ике йөҙләнеү; **на душе́ ко́шки скребу́т** *у кого* күңелдә ҡыра, күңел тынысһыҙ; **ни душо́й ни те́лом (не винова́т)** күңеле саф, тәне пак, бер ғәйебе юҡ; **отвести́ (изли́ть) ду́шу**: 1) (*высказаться*) күңел (эс) бушатыу; 2) күңел йыуатыу; **от всей души́** бөтә йөрәктән, ысын күңелдән; **по душе́** *кому в знач. сказ.* күңелгә оҡшай; **ско́лько душе́ уго́дно** йәнең теләгәнсә, йәнең күпме теләй; **стоя́ть (торча́ть) над душо́й** *чьей* теңкәгә (маҙаға) тейеп тороу, теңкәне ҡоротоу, йәнгә тейеү

ДУШЕВА́Я *ж* душ бүлмәһе

ДУШЕВНОБОЛЬНО́Й *м* аҡылдан яҙған, аҡылы зәғифләнгән ир-ат; **душевнобольна́я** *ж* аҡылдан яҙған, аҡылы зәғифләнгән ҡатын-ҡыҙ

ДУШЕ́ВНОСТЬ *ж* ихласлыҡ, асыҡлыҡ, алсаҡлыҡ

ДУШЕ́ВНЫЙ, -ая, -ое **1.** күңел ...ы, рух ...ы, рухи; **душе́вная трево́га** күңел тынысһыҙлығы; **душе́вный подъём** күңел күтәренкелеге **2.** (*сердечный, искренний*) эскерһеҙ, ихлас, саф күңелдән; **душе́вный челове́к** ихлас кеше; **душе́вное отноше́ние** эскерһеҙ мөнәсәбәт; **душе́вный разгово́р** ихлас һөйләшеү ♦ **душе́вные боле́зни (заболева́ния)** психикаға (нервыға) бәйле ауырыуҙар

ДУШЕВО́Й I, -ая, -ое **1.** йән (кеше) башына уртаса; **объём душево́го потребле́ния** йән башына уртаса тотоноу күләме; **душево́е распределе́ние** йән башына уртаса бүленеш **2.** *ист.* душевой (*Рәсәйҙә крәҫтиәндәргә* (*тик ирҙәргә*) *йән башына бүленеп бирелгән*); **душево́й наде́л** душевой надел

ДУШЕВО́Й II, -ая, -ое душлы, душ …ы; **душево́й павильо́н** душлы павильон; **душева́я устано́вка** душ ҡулайламаһы

ДУШЕГРЕ́ЙКА *ж* йылы күкрәксә, еңһеҙ һырма

ДУШЕГУ́БКА *ж* душегубка (*кешеләрҙе газға тонсоҡтороп үлтереү өсөн фашистар тарафынан ҡулланылған көплө автомашина*)

ДУ́ШЕНЬКА *ж* **1.** *ласк. от* **душа́** 1—3; **2.** (*обращение*) йәнем, йән киҫәгем, йәнекәй

ДУШЕРАЗДИРА́ЮЩИЙ, -ая, -ее үҙәк өҙгөс, ҡот осҡос; **душераздира́ющий крик** үҙәк өҙгөс тауыш

ДУ́ШЕЧКА *ж*; *разг. см.* **ду́шенька** 2

ДУШЕЩИПА́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое *разг.*, *ирон.* тәьҫирләндерә торған; **душещипа́тельный рома́н** күңел тәьҫирләндерә торған роман

ДУШИ́СТЫЙ, -ая, -ое хуш (тәмле) еҫле; **души́стая ли́па** хуш еҫле йүкә

ДУШИ́ТЕЛЬ *м*; *книжн.*, *уст.* быуыусы, ҡыҫыусы, юл ҡуймаусы (*кеше*); **души́тель свобо́ды** иректе быуыусы

ДУШИ́ТЬ I *несов.* **1.** *кого* (*сдавливать горло*) быуыу, быуып үлтереү **2.** (*стеснять дыхание*) тынды ҡыҫыу (быуыу); **ка́шель ду́шит** йүтәл быуа **3.** *кого-что*; *перен.* ҡыҫыу, баҫыу, юл ҡуймау; **души́ть кри́тику** тәнҡитте ҡыҫыу; **души́ть свобо́ду** иректе ҡыҫыу ♦ **души́ть в объя́тиях** ныҡ ҡосаҡлау; **души́ть поцелу́ями** ебәрмәй оҙаҡ үбеү

ДУШИ́ТЬ II *несов. кого-что* хушбуй һөртөү (һибеү, һиптереү); **души́ть носово́й плато́к** ҡулъяулыҡҡа хушбуй һөртөү

ДУШИ́ТЬСЯ I *несов.* быуылыу, үҙен быуып үлтереү

ДУШИ́ТЬСЯ II *несов.* хушбуй һөртөнөү, хушбуйланыу

ДУШИ́ЦА *ж* мәтрүш, мәтрүшкә

ДУ́ШНО 1. *нареч.* тынсыу, бөркөү; **в ко́мнате ду́шно** бүлмәлә тынсыу **2.** *кому* и *без доп. в знач. сказ.*, *безл.* тын ҡыҫылыу (етмәү), тын бөтөү; **ему́ ду́шно** уның тыны ҡыҫыла

ДУ́ШНЫЙ, -ая, -ое тынсыу, бөркөү; **ду́шный во́здух** бөркөү һауа; **ду́шное помеще́ние** тынсыу бүлмә

ДУШО́К *м* боҙола (һөрһөй) башлаған; **мя́со с душко́м** һөрһөй башлаған ит

ДУЭ́ЛЬ *ж* дуэль (**1.** *ике кеше араһындағы дәғүәне атышыу йә ҡылыс менән хәл итеү* **2.** *күсм. ике кеше араһындағы көрәш, ярыш*); **вы́звать на дуэ́ль** дуэлгә саҡырыу; **слове́сная дуэ́ль** һүҙ ярышы, һүҙ көрәштереү

ДУЭ́Т *м*; *муз.* **1.** дуэт (*ике музыка ҡоралында уйнау өсөн йәки ике тауыштан йырлау өсөн яҙылған музыкаль әҫәр һәм ике башҡарыусынан торған ансамбль*) **2.** *в знач. нареч.* **дуэ́том**; *муз.* икәүләп (*ике тауыш менән йәки ике музыка ҡоралында*); **петь дуэ́том** дуэтта йырлау

ДЫ́БА *ж* дыба (*борон заманда кешенең кәүҙәһен тарттырып ҡаҙаҡлап, язалап үлтерә торған ҡулайлама*); **вздёрнуть на ды́бу** ҡаҙаҡҡа тарттырып язалау

ДЫ́БОМ *нареч.* үрә ♦ **во́лосы ста́ли (подняли́сь) ды́бом** сәстәр үрә торҙо

ДЫБЫ́: встать на дыбы́: 1) (*о лошади*) үрәпсеү, үрә тороу (баҫыу, һикереү); **ло́шадь вста́ла на дыбы́** ат үрә торҙо; 2) ҡарышыу, аяҡ терәп ҡаршы тороу, тыңламау

ДЫ́ЛДА *м* и *ж*; *прост.* һонтор, һуйылдай оҙон, һуҙан һуйыл, оҙон ашҡаҡ (*килбәтһеҙ оҙон кеше тураһында*)

ДЫМ *м* төтөн; **порохово́й дым** дары төтөнө; **таба́чный дым** тәмәке төтөнө; **клубы́ чёрного ды́ма** борҡоп сыҡҡан ҡап-ҡара төтөн ♦ **в дым** *прост.* бик ныҡ, эштән сығып; **дым коромы́слом (столбо́м)** аҫты-өҫкә килеү, тәртипһеҙлек; **нет ды́ма без огня́** елһеҙ япраҡ һелкенмәй, утһыҙ төтөн сыҡмай

ДЫМА́РЬ *м*; *пчел.* төтәткес

ДЫМИ́ТЬ *несов.* **1.** төтәү, төтәтеү, төтөн ҡайтарыу (сығарыу); **печь дыми́т** мейес төтәй; **заводска́я труба́ дыми́т** завод торбаһы төтөн сығара **2.** *чем* төтәтеү, төтөн сығарыу; **дыми́ть сигаре́той** сигарет төтәтеү

ДЫМИ́ТЬСЯ *несов.* төтәү, төтөнләү, төтөн сығарыу; **головёшка дыми́тся** торонбаш төтәп ята; **папиро́са дыми́тся** папиростың төтөнө сыға

ДЫ́МКА *ж* томанһыу, шыйыҡ томан; **верши́ны Ура́ла покры́ты ды́мкой** Урал түбәләре шыйыҡ томан менән ҡапланған

ДЫ́МНЫЙ, -ая, -ое төтөнлө, төтөн тулған; **ды́мная лачу́га** төтөнлө аласыҡ

ДЫМОВО́Й, -ая, -ое төтөн …ы, төтөн ебәрә (сығара) торған; **дымова́я труба́** мөрйә, мейес торбаһы; **дымова́я ша́шка** төтөн шашкаһы (пәрҙәһе) ♦ **дымова́я заве́са** *воен.* төтөн пәрҙәһе

ДЫМОХО́Д *м* (*в печи*) төтөн юлы, боҫлоҡ, ыҫлыҡ; (*в бане, юрте*) төтөнлөк, төнлөк, боҫлоҡ

ДЫ́МЧАТЫЙ, -ая, -ое төтөн төҫлө, күкһел, һорғолт, күкһел-һорғолт; **ды́мчатый кварц** күкһел кварц; **ды́мчатые очки́** һорғолт күҙлек

ДЫ́НЯ *ж* ҡауын

ДЫРА́ *ж* тишек, йыртыҡ

ДЫРОКО́Л *м* ҡағыҙ тишкес

ДЫ́РЧАТЫЙ, -ая, -ое тишек …ы, тишекле; **ды́рчатый кирпи́ч** тишекле кирбес

ДЫРЯ́ВЫЙ, -ая, -ое тишек, йыртыҡ; **дыря́вый мешо́к** йыртыҡ тоҡ ♦ **дыря́вая голова**; **дыря́вая па́мять** хәтерһеҙ, тиҙ онотоусан, һыу мейе

ДЫХА́НИЕ *с* **1.** тын, һулыш, тын алыш, һулыш алыу; **затруднённое дыха́ние** ауыр тын алыу; **иску́сственное дыха́ние** *мед.* яһалма һулыш алдырыу; **о́рганы дыха́ния** тын алыу ағзалары **2.** *перен.* (*веяние*) һулыш; **дыха́ние о́сени** көҙ һулышы ♦ **второ́е дыха́ние** икенсе

һулыш, яңынан хәл инеү (*арып хәл бөткәндән һуң көс инеп киткәндә*); **до после́днего дыха́ния** һуңғы һулышҡа тиклем, үлгәнсе; **не переводя́ дыха́ния** бер тынала, туҡтауһыҙ, тын да алмай

ДЫХА́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое *анат.* тын, тын алыу ...ы, һулыш ...ы; **дыха́тельные пути́** тын алыу юлдары; **дыха́тельный центр** тын алыу үҙәге

ДЫХНУ́ТЬ *сов.*; *прост. см.* **дохну́ть**

ДЫША́ТЬ *несов.* **1.** тын (һулыш) алыу, һулау, тын өрөү; **легко́ дыша́ть** тын алыуы еңел; **дыша́ть све́жим во́здухом** саф һауа һулау; **е́ле-е́ле дыша́ть** саҡ-саҡ тын алыу **2.** *чем*; *перен.* аңҡып (бөркөлөп, ташып) тороу; **печь ды́шит жа́ром** мейестән эҫе бөркөлөп тора; **его́ лицо́ дыша́ло мо́лодостью** уның йөҙөнән йәшлек дәрте ташып тора ♦ **дыша́ть здоро́вьем** таҙалығы тышҡа (йөҙөнә) сыҡҡан; **дыша́ть во́здухом** *чего, каким* бер даирә (мөхит) кешеләре менән аралашыу; **дыша́ть на ла́дан** хәл өҫтөндә булыу (ятыу)

ДЫША́ТЬСЯ: легко́ ды́шится тын алыуы еңел (иркен); **тяжело́ дыша́лось** тын алыш ауыр, һулыш (тын) ҡыҫыла

ДЫ́ШЛО *с* һыңар тәртә (*фургонда, ҙур арбала*)

ДЬЯ́ВОЛ *м* иблис, шайтан ♦ **како́го дья́вола** ни шайтаныма, ни бысағыма

ДЬЯ́ВОЛЬСКИЙ, -ая, -ое *разг.* **1.** иблис ...ы, шайтан ...ы; **дья́вольское наважде́ние** иблис вәсвәсәһе, шайтан ҡотҡоһо **2.** *перен.* яуыз, мәкерле; **дья́вольский у́мысел** яуыз ниәт **3.** *разг.* (*необычайно сильный, трудный*) ҡот осҡос, иҫ киткес; **дья́вольская си́ла** ҡот осҡос көс; **дья́вольский хара́ктер** иҫ киткес (ауыр, көслө) холоҡ

ДЬЯ́ВОЛЬЩИНА *ж*; *разг.* аңлашылмаусылыҡ, буталсыҡлыҡ, хикмәт, әкәмәт

ДЬЯК *м*; *ист.* дьяк (*элекке Рәсәйҙә дәүләт учреждениеларында яуаплы эш башҡарыусы*)

ДЬЯ́КОН *м* дьякон (*сиркәүҙә священникка ярҙам итеүсе хеҙмәткәр*)

ДЬЯЧО́К *м* дьячок (*түбән дәрәжәләге сиркәү хеҙмәтсеһе*)

ДЮ́ЖИЙ, -ая, -ее *прост.* мыҡты, ҙур кәүҙәле; **дю́жий па́рень** мыҡты егет

ДЮ́ЖИНА *ж* дюжина, ун ике (бер иш) дана; **дю́жина домо́в** ун ике бер иш йорт ♦ **чёртова дю́жина** ун өс һаны (*уңышһыҙ һаналған һан*)

ДЮ́ЖИННЫЙ, -ая, -ое ябай, уртаса; **дю́жинный челове́к** ябай кеше

ДЮЙМ *м* дюйм (*элекке оҙонлоҡ үлсәү берәмеге — 2,54 сантиметр*)

ДЮЙМО́ВЫЙ, -ая, -ое бер дюймлы; **дюймо́вый гвоздь** бер дюймлы ҡаҙаҡ

ДЮ́ННЫЙ, -ая, -ое дюна ...ы; **дю́нный песо́к** дюна ҡомо

ДЮ́НЫ *мн.* (*ед.* **дю́на** *ж*) дюналар (*диңгеҙ ярҙары буйында ел менән күсеп йөрөгән ҡом өйөмдәре*)

ДЮРАЛЮМИ́НИЕВЫЙ, -ая, -ое дюралюминий ...ы, дюралюмин; **дюралюми́ниевая про́волока** дюралюмин сым

ДЮРАЛЮМИ́НИЙ *м* дюралюминий, дюралюмин (*алюминдың еҙ, магний һәм кремний менән ҡушылмаһы*)

ДЮШЕ́С *м* дюшес (*грушаның йомшаҡ тәмле сорты*)

ДЯ́ГИЛЬ *м* айыу ҡурайы, шыма көпшә

ДЯ́ДЕНЬКА *м* (*форма обращения*) *см.* **дя́дя**

ДЯ́ДЯ *м* **1.** (*младший брат отца, матери*) ағай; (*старший брат отца, матери*) бабай, олатай; **2.** (*форма обращения*) ағай

ДЯ́ТЕЛ *м*; тумыртҡа

ДЯ́ТЛОВЫЙ, -ая, -ое тумыртҡа ...ы; **дя́тловые я́йца** тумыртҡа йомортҡалары

Е, Ё

ЕВА́НГЕЛИЕ *с* Инжил (*христиандарҙың дини китабы*)

ЕВА́НГЕЛЬСКИЙ, -ая, -ое Инжил ...ы; **ева́нгельский текст** Инжил тексы

ЕВГЕ́НИКА *ж* евгеника (*кешенең нәҫел сифаттары насарайыу мөмкинлеген иҫкәртеү тураһындағы тәғлимәт*)

Е́ВНУХ *м* алашар, евнух (*һәрәмдә хеҙмәт итеү өсөн енес биҙҙәре алынған ир-ат*)

ЕВРЕ́И *мн.* йәһүдтәр, йәһүд халҡы // *ед.* **евре́й** *м* йәһүд ир-аты; **евре́йка** *ж* йәһүд ҡатын-ҡыҙы

ЕВРЕ́ЙСКИЙ, -ая, -ое йәһүд ...ы; **евре́йский наро́д** йәһүд халҡы

ЕВРОПЕ́ЕЦ *м* европалы, Европа кешеһе

ЕВРОПЕИЗА́ЦИЯ *ж см.* **европеизи́ровать, европеизи́роваться**

ЕВРОПЕИЗИ́РОВАТЬ *сов., несов. что* европалаштырыу, европалаштырылыу

ЕВРОПЕИЗИ́РОВАТЬСЯ 1. *сов., несов.* европалашыу **2.** *несов. страд. от* **европеизи́ровать**

ЕВРОПЕ́ЙСКИЙ, -ая, -ое Европа ...ы; **европе́йские стра́ны** Европа илдәре; **европе́йский кли́мат** Европа климаты

ЕВРОПЕО́ИД *м*; *антроп.* европеоид (*раса тибы*)

ЕВРОПЕО́ИДНЫЙ: европео́идная ра́са *антроп.* европеоид расаһы

Е́ГЕРЬ *м* егерь (**1.** *профессиональ һунарсы* **2.** *иҫк. ҡайһы бер Европа илдәрендә уҡсылар полкында хеҙмәт иткән һалдат*)

ЕГИ́ПЕТСКИЙ, -ая, -ое мысыр ...ы, Мысыр ...ы; **еги́петский хло́пок** мысыр мамығы; **еги́петский фарао́н** Мысыр фирғәүене; **еги́петские пирами́ды** Мысыр пирамидалары ♦ **еги́петская рабо́та** иң ауыр, хәлдән тайҙырғыс эш

ЕГИПТО́ЛОГ *м* египтолог (*белгес*)

ЕГИПТОЛО́ГИЯ *ж* египтология (*Боронғо Мысырҙың тарихын, иҡтисадын, телен, сәнғәтен һ.б. өйрәнә торған фән*)

ЕГИПТЯ́НЕ *мн.* мысырлылар, мысыр халҡы // *ед.* **египтя́нин** *м* мысырлы, мысыр ир-аты; **египтя́нка** *ж* мысыр ҡатын-ҡыҙы

ЕГОЗА́ *м* и *ж*; *разг.* тиктормаҫ, осоҡ, тынғыһыҙ

ЕГОЗИ́ТЬ *несов.*; *разг.* **1.** тик тормау, тынғыһыҙланыу, тынысһыҙланыу, осоҡланыу **2.** *перен.* (*угодничать*) ялағайланыу, ҡуштанланыу

ЕДА́ *ж* **1.** аш, ашау; **пе́ред едо́й** ашау алдынан; **по́сле еды́** аштан һуң; **во вре́мя еды́** ашағанда, ашаған ваҡытта **2.** *разг.* (*пища*) ашамлыҡ, аҙыҡ, ризыҡ; **вку́сная еда́** тәмле ашамлыҡ; **пита́тельная еда́** туҡлыҡлы аҙыҡ

ЕДВА́ *нареч.* и *союз* **1.** *нареч.* (*насилу, с трудом*) көскә, көскә-көскә; **я едва́ дошёл до до́му** мин өйгә көскә ҡайтып еттем **2.** *нареч.* (*чуть, совсем немного, слегка*) саҡ ҡына, саҡ-саҡ, аҙ ғына, яҙыу; **я едва́ не упа́л** йығыла яҙҙым; **едва́ освещённая ко́мната** саҡ ҡына яҡтыртылған бүлмә; **едва́ жив** саҡ ҡына йәне бар, йәне сығырға ғына тора **3.** *союз* (*лишь только, как только*) да/дә, -ыу/-еү менән, -ғас та/-гәс тә; **едва́ он вошёл, как на́чал говори́ть** ул инеү менән һөйләй башланы ♦ **едва́ ли** айһай, булырмы икән, белмәйем; **едва́ ли не** тип әйтерлек, тиерлек

ЕДИНЕ́НИЕ *с* берләшеү, берлек, берҙәмлек; **в едине́нии — си́ла** берҙәмлектә — көс; **едине́ние масс в борьбе́ за мир** тыныслыҡ өсөн көрәштә халыҡтарҙың берләшеүе

ЕДИНИ́ЦА *ж* **1.** *мат.* бер, берәмек(тәр) берлек, бер һаны **2.** (*оценка*) берле, бер билдәһе; **получи́ть едини́цу по матема́тике** математиканан бер билдәһе алыу **3.** (*величина, которой измеряются др. однородные величины*) берәмек; **едини́ца ве́са** ауырлыҡ берәмеге; **де́нежная едини́ца** аҡса берәмеге; **едини́ца си́лы то́ка** ток көсө берәмеге **4.** *обычно с определением* (*отдельная часть в составе целого*) берәмек; **хозя́йственная едини́ца** хужалыҡ берәмеге; **шта́тные едини́цы** штат берәмектәре **5.** *мн.* **едини́цы** (*немногие*) айырым кешеләр, ҡайһы берәүҙәр; **то́лько едини́цы не выполня́ют план** ҡайһы берәүҙәр генә план үтәмәй

ЕДИНИ́ЧНОСТЬ *ж* берҙән-бер, берҙән-бер генә булыу, һирәк; **едини́чность явле́ний** һирәк күренештәр

ЕДИНИ́ЧНЫЙ, -ая, -ое **1.** үҙенә (бер) башҡа, һирәк осрай торған, берҙән-бер, бер генә; **едини́чный слу́чай** берҙән-бер ваҡиға **2.** (*отдельный, обособленный*) айырым бер, айырылып торған; **едини́чное явле́ние** айырым бер күренеш

ЕДИНО... *урыҫ телендәге ҡушма һүҙҙәрҙең "бер", "берлек", "берҙәм" мәғәнәләрен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.,* **единобра́чный** бер никахлы; **единогла́сное мне́ние** берҙәм фекер

ЕДИНОБО́ЖИЕ *с* бер аллалыҡ, бер аллаға табыныу

ЕДИНОБО́РСТВО *с* бергә-бер көрәш (алыш), бер үҙе (яңғыҙ) ҡаршы тороу (көрәшеү, алышыу); **вступи́ть в единобо́рство** бергә-бер алышҡа сығыу

ЕДИНОБРА́ЧИЕ *с* бер никахлыҡ

ЕДИНОБРА́ЧНЫЙ, -ая, -ое бер никахлы

ЕДИНОВЕ́РЕЦ *м* и **ЕДИНОВЕ́РКА** *ж* бер дин кешеһе, диндәш (*кем менәндер*)

ЕДИНОВЕ́РИЕ *с* бер дин тотоу, бер динлек диндәшлек (*кем менәндер*)

ЕДИНОВЛА́СТИЕ *с* властың бер ҡулда булыуы, бер властлылыҡ; **установи́ть единовла́стие** бер властлылыҡ урынлаштырыу

ЕДИНОВЛА́СТНЫЙ, -ая, -ое власты бер үҙе тотҡан, власть берәү ҡулында булған; **единовла́стный прави́тель** власты бер үҙе тотҡан хаким; **единовла́стное правле́ние** власть берәү ҡулында булған идара

ЕДИНОВРЕ́МЕННЫЙ, -ая, -ое бер тапҡыр (мәртәбә) бирелә торған; **единовре́менное посо́бие** бер тапҡыр бирелә торған матди ярҙам

ЕДИНОГЛА́СИЕ *с* берҙәмлек, бер фекерҙә булыу; **доби́ться единогла́сия** берҙәмлеккә ирешеү

ЕДИНОГЛА́СНЫЙ, -ая, -ое бер тауыштан, берҙәм; **единогла́сное реше́ние** бер тауыштан ҡабул ителгән ҡарар; **единогла́сное избра́ние** бер тауыштан һайланыу

ЕДИНОДУ́ШИЕ *с* күңел (уй, фекер) берлеге, бер фекерҙә (уйҙа, һүҙҙә) булыу, берҙәмлек; **прояви́ть единоду́шие** берҙәмлек күрһәтеү

ЕДИНОДУ́ШНЫЙ, -ая, -ое берҙәм, бер күңелдән булған; **единоду́шное одобре́ние** берҙәм хуплау

ЕДИ́НОЖДЫ *нареч.*; *уст.* **1.** (*один раз*) бер тапҡыр (мәртәбә); **еди́ножды в жи́зни** ғүмергә бер тапҡыр **2.** (*однажды*) берҙән-бер ваҡыт, бер тапҡыр (мәл)

ЕДИНОКРО́ВНЫЙ, -ая, -ое *уст.* **1.** аталаш, ата бер, инә башҡа; **единокро́вные бра́тья** аталаш (ир) туғандар **2.** ҡәрҙәш; **единокро́вные наро́ды** ҡәрҙәш халыҡтар

ЕДИНОЛИ́ЧНИК *м* яңғыҙаҡ; **хозя́йство единоли́чника** яңғыҙаҡ хужалығы

ЕДИНОЛИ́ЧНЫЙ, -ая, -ое **1.** берәү башҡара торған, үҙе генә ҡулында тотҡан, бер генә кеше-

нең ҡулына бирелгән; **единоли́чная власть** бер генә кешенең ҡулына бирелгән власть **2.** яңғыҙаҡ …ы; **единоли́чное крестья́нское хозя́йство** яңғыҙаҡ крәҫтиән хужалығы

ЕДИНОМЫ́СЛИЕ *с* фекерҙәшлек, фекер (ҡараш) берлеге, бер фекерлелек

ЕДИНОМЫ́ШЛЕННИК *м* **1.** фекерҙәш; **сою́з единомы́шленников** фекерҙәштәр берлеге **2.** (*сообщник*) тарафдар, ҡатнашыусы (*берәй йәшерен эштә*)

ЕДИНОНАЧА́ЛИЕ *с* берәүҙең идара итеүе, бер башлыҡлылыҡ; **при́нцип единонача́лия** бер башлыҡлылыҡ принцибы

ЕДИНООБРА́ЗИЕ *с* бер төрлөлөк (төҫлөлөк, рәүешлелек); **единообра́зие в оде́жде** кейемдәге бер төрлөлөк

ЕДИНООБРА́ЗНЫЙ, -ая, -ое бер төрлө (төҫлө, рәүешле); **единообра́зная систе́ма учёта** иҫәпләүҙең бер төрлө системаһы

ЕДИНОПЛЕМЕ́ННЫЙ, -ая, -ое *книжн.* бер ҡәбилә …ы, бер милләт

ЕДИНОРО́Г *м* һыңармөгөҙ (*диңгеҙ хайуаны*)

ЕДИНОУТРО́БНЫЙ, -ая, -ое *уст.* әсәләш (инәләш), инә бер, ата башҡа; **единоутро́бные бра́тья** әсәләш (ир) туғандар

ЕДИ́НСТВЕННО 1. *нареч. см.* **еди́нственный** 1; **2.** *в знач. частицы* (*при выделении, ограничении в значении "только", "исключительно"*) тик, бары, бары тик, фәҡәт; **мы обя́заны еди́нственно ему́** беҙ фәҡәт уға ғына бурыслы

ЕДИ́НСТВЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** бер генә, берҙән-бер, бер бөртөк; **еди́нственный ребёнок** бер генә бала; **еди́нственная подру́га** берҙән-бер әхирәт **2.** *перен., уст.* (*замечательный*) бик яҡшы (шәп), иң киткес һәйбәт (яҡшы), (донъяла) берҙән-бер; **еди́нственный челове́к** донъяла берҙән-бер кеше ♦ **еди́нственное число́** *грам.* берлек, берлек һан

ЕДИ́НСТВО *с* **1.** берҙәмлек, берлек **2.** (*неразрывность, взаимная связь*) берҙәмлек, үҙ-ара бәйләнеш; **еди́нство тео́рии и пра́ктики** теория менән практиканың берҙәмлеге **3.** (*общность*) берлек, дөйөмлөк, уртаҡлыҡ, оҡшашлыҡ, берҙәмлек; **вну́треннее еди́нство** *чего-л. ниҙең дә булһа* эске берлеге; **еди́нство взгля́дов** ҡараштар уртаҡлығы; **еди́нство мне́ний** фекерҙәр берлеге; **еди́нство интере́сов** мәнфәғәттәр(ҙең) дөйөмлөгө (оҡшашлығы)

ЕДИ́НЫЙ, -ая, -ое **1.** (*один*) бер, бер ҙә, бер генә лә; **на не́бе ни еди́ного о́блака** күктә бер генә лә болот юҡ; **еди́ное це́лое** бер бөтөн **2.** (*нераздельный*) берҙәм, тулы, бүленмәҫ; **еди́ное мне́ние** берҙәм фекер; **еди́ное госуда́рство** бүленмәҫ дәүләт; **еди́ный фронт** берҙәм фронт **3.** (*общий, одинаковый*) бер (үк) төрлө, (бөтөнөһөнә лә) уртаҡ; **еди́ные це́ны** уртаҡ хаҡтар; **еди́ная пози́ция** бер төрлө позиция (ҡараш) ♦ **все до еди́ного** барыһы ла, һәммәһе лә, береһе лә ҡалмайынса

Е́ДКИЙ, -ая, -ое **1.** (*разъедающий*) зәһәр, ашай (киҫә, уя, яндыра) торған, асы, әсе, танау ярырлыҡ; **е́дкая кислота́** зәһәр кислота; **е́дкий натр** зәһәр натр; **е́дкий дым** әсе төтөн; **е́дкий за́пах** танау ярырлыҡ еҫ **2.** *перен.* зәһәр, уҫал, әсе; **е́дкая иро́ния** әсе көлөү

Е́ДКОСТЬ *ж* **1.** зәһәрлек; **е́дкость кислоты́** кислота зәһәрлеге **2.** әселек; **е́дкость ды́ма** төтөн әселеге **3.** *перен.* зәһәрлек, уҫаллыҡ, сәнскелелек; **е́дкость сати́ры** сатира уҫаллығы

ЕДО́К *м* **1.** йән (кеше) башы (*ризыҡ бүлгәндә иҫәпкә инә торған берәмек*); **распредели́ть проду́кты по едока́м** аҙыҡты йән башына бүлеү **2.** *разг.* ашаусы, тамаҡ; **у нас приба́вился ещё оди́н едо́к** беҙҙә тағы бер тамаҡ артты; **в семье́ три едока́** ғаиләлә өс тамаҡ **3.** *разг.* (*любитель плотно поесть*) күп ашаусы, ашамһаҡ

ЁЖ *м* **1.** терпе **2.** *воен.* ёж (*пехотаға һәм танкыларға ҡаршы тотҡарлыҡ*)

ЕЖЕ... *урыҫ телендәге ҡушма һүҙҙәрҙең "һәр", "һәр бер" мәғәнәләрен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.,* **ежего́дный** һәр йыл һайын

ЕЖЕВЕЧЕ́РНИЙ, -яя, -ее кис һайын, һәр кис; **ежевече́рняя прогу́лка** һәр кис саф һауала йөрөү; **ежевече́рняя репети́ция** кис һайын була торған репетиция

ЕЖЕВИ́КА *ж* ҡара бөрлөгән

ЕЖЕВИ́ЧНИК *м* ҡара бөрлөгәнлек

ЕЖЕВИ́ЧНЫЙ, -ая, -ое ҡара бөрлөгән …ы; **ежеви́чный куст** ҡара бөрлөгән ҡыуағы; **ежеви́чное варе́нье** ҡара бөрлөгән ҡайнатмаһы

ЕЖЕГО́ДНИК *м* йыллыҡ баҫма, йылына бер тапҡыр сыға торған; **археографи́ческий ежего́дник** археография буйынса йыллыҡ баҫма

ЕЖЕГО́ДНЫЙ, -ая, -ое һәр йыл(ғы), йыл һайын(ғы), һәр йыл (йыл да) була торған; **ежего́дный о́тпуск** һәр йылғы ял; **ежего́дная реви́зия** йыл да була торған ревизия

ЕЖЕДНЕ́ВНЫЙ, -ая, -ое **1.** көндәлек, (һәр) көн һайын; **ежедне́вная газе́та** көндәлек гәзит **2.** ғәҙәттәге, көндәлек; **ежедне́вные забо́ты** көндәлек мәшәҡәттәр

ЕЖЕМЕ́СЯЧНИК *м* айлыҡ (журнал), ай һайын (айына бер тапҡыр) сыға торған

ЕЖЕМЕ́СЯЧНЫЙ, -ая, -ое айлыҡ, ай һайын; **ежеме́сячный журна́л** айлыҡ журнал; **ежеме́сячный отчёт** айлыҡ отчёт (иҫәп-хисап)

ЕЖЕМИНУ́ТНЫЙ, -ая, -ое минут һайын, һәр минутта

ЕЖЕНЕДЕ́ЛЬНИК *м* аҙналыҡ (*журнал, гәзит*)

ЕЖЕНЕДЕ́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое аҙналыҡ, аҙна һайын (һәр аҙнаға бер тапҡыр) сыға (баҫыла) торған; **еженеде́льный журна́л** аҙналыҡ журнал

ЕЖЕСЕКУ́НДНЫЙ, -ая, -ое **1.** секунд һайын, һәр секундта **2.** бер туҡтауһыҙ, өҙлөкһөҙ; **ежесеку́ндный сигна́л** бер туҡтауһыҙ сигнал

ЕЖЕСУ́ТОЧНЫЙ, -ая, -ое тәүлек һайын, һәр тәүлектә; **ежесу́точное дежу́рство** тәүлек һайын булған дежурлыҡ

ЕЖЕЧА́СНЫЙ, -ая, -ое **1.** сәғәт һайын, һәр сәғәттә **2.** һәр ваҡыт, йыш; **ежеча́сная опа́сность** һәр ваҡыттағы ҡурҡыныс

ЁЖИК *м* **1.** *уменьш.-ласк. от* **ёж** 1; **2.** *чего* тырпай сәс (*алдырыу төрө*) **3.** *в знач. нареч.* **ёжиком** тырпайтып; **стри́чься ёжиком** сәсте тырпайтып алдырыу

ЁЖИТЬСЯ *несов.* **1.** бөршәйеү, шоҡрайыу, көжрәйеү, ҡорошоу; **ёжиться от хо́лода** һыуыҡтан шоҡрайыу; **ходи́ть съёжившись** көжрәйеп йөрөү **2.** *перен., разг.* (*стесняться*) оялыу, тартыныу, уңайһыҙланыу

ЕЖИ́ХА *ж* инә терпе

ЕЖО́ВЫЙ, -ая, -ое терпе ...ы; **ежо́вые и́глы** терпе энәләре ♦ **держа́ть в ежо́вых рукави́цах** *кого* ҡаты тотоу, ҡаты ҡуллылыҡ күрһәтеү

ЕЖО́НОК *м* терпе балаһы, бала терпе

ЕЗДА́ *ж* **1.** *см.* **е́здить**; **верхова́я езда́** һыбай йөрөү; **бы́страя езда́** тиҙ йөрөү **2.** (*мера расстояния*) юл, ара; **в трёх часа́х езды́ от го́рода** ҡаланан өс сәғәтлек юл

Е́ЗДИТЬ *несов.* **1.** йөрөү, йөрөп тороу, барыу, барып йөрөү; **ча́сто е́здить в го́род** ҡалаға йыш барып йөрөү; **е́здить на рабо́ту на трамва́е** эшкә трамвай менән йөрөү; **е́здить в го́сти** ҡунаҡҡа йөрөү **2.** (*уметь пользоваться средством передвижения*) йөрөү, йөрөй белеү; **он е́здит на мотоци́кле** ул мотоциклда йөрөй **3.** *перен., разг.* шыуып йөрөү; **седло́ е́здит** эйәр шыуып йөрөй ♦ **е́здить (верхо́м) на** *ком* елкәгә ултырыу, елкәне кимереү (иҙеү)

Е́ЗДКА *ж*; *спец., разг.* барыу; **дрова́ мо́жно привезти́ в одну́ е́здку** утынды бер барыуҙа килтерергә мөмкин

ЕЗДОВО́Й, -ая, -ое **1.** (*ходящий в упряжке — о животных*) екке, еген; (*предназначенный для передвижения верхом*) менге; **ездова́я ло́шадь** менге ат; **ездовы́е соба́ки** екке эттәр **2.** *в знач. сущ.* **ездово́й** *м* ат тотоусы (*артиллерияла пушка арбаһының күсере*)

ЕЗДО́К *м* **1.** һыбай барыусы, яйҙаҡ, һыбайлы; **запозда́лый ездо́к** һуңға ҡалған һыбайлы **2.** һыбай йөрөй белеүсе, һыбай йөрөү оҫтаһы; **он хоро́ший ездо́к** ул һыбай йөрөүгә оҫта, ул һыбай йөрөү оҫтаһы; **он отли́чный ездо́к на велосипе́де** ул велосипедта йөрөүгә оҫта

Е́ЗЖЕНЫЙ, -ая, -ое *разг.* **1.** (*приученный к езде*) егергә (һыбай йөрөргә) өйрәтелгән; **е́зженый конь** егергә өйрәтелгән ат **2.** (*наезженный*) йөрөлгән, тапалған; **е́зженая доро́га** тапалған юл

ЕЙ-БО́ГУ *межд.*; *разг.* валлаһи, билләһи, ысындан да, ысынлап та

ЕЙ-Е́Й *межд.*; *прост. см.* **ей-бо́гу**

ЁКАНЬЕ *с см.* **ёкать** 1

ЁКАТЬ *несов.* **1.** (*издавать звуки, напоминающие икоту*) уңҡ-уңҡ итеү (килеү), уңҡылдау, өңкөлдәү **2.** *разг.* (*замирать — о сердце*) жыу итеү; **се́рдце ёкнуло** йөрәк жыу итеп ҡалды

Е́ЛЕ *нареч.* **1.** (*едва*) көскә генә, саҡ ҡына, әҙ генә; **е́ле жив** әҙ генә йәне бар; **е́ле слышны́ зву́ки кура́я** ҡурай тауышы саҡ ҡына ишетелеп ҡала **2.** (*с трудом, насилу*) көскә, көс-хәл менән, саҡ-саҡ (ҡына); **я е́ле мог подня́ть я́щик** мин йәшникте көскә күтәрә алдым

Е́ЛЕ-Е́ЛЕ *нареч.* көскә-көскә (генә), саҡ-саҡ (ҡына) ♦ **е́ле-е́ле душа́ в те́ле** *прост.* йәне сығырға тора, сыҡмаған йәне генә ҡалған, йәне ус төбөндә генә (*хәлһеҙ йәки ауырыу кешегә ҡарата*); таралырға (емерелергә) тора (*нәмәгә ҡарата*)

ЕЛЕ́Й *м* **1.** *церк.* зәйтүн майы **2.** *перен.* күңел йыуатҡыс, йән аҙығы

ЕЛЕ́ЙНЫЙ, -ая, -ое хәйләле, сөсө, йомаҡай, юха; **еле́йная речь** сөсө телмәр; **еле́йный го́лос** хәйләле тауыш; **еле́йное выраже́ние лица́** йомаҡай сырай

ЕЛИ́КО *нареч.*; *книж., уст.* (*обычно в сочет. с "возможно" и "мочь"*) *см.* **наско́лько**; **ели́ко возмо́жно** мөмкин ҡәҙәр, мөмкин булғанса, ҡулдан килгәнсә; **ели́ко хвата́ло сил** көс еткәнсә

ЁЛКА *ж* **1.** *см.* **ель 2.** (*праздник*) ёлка, шыршы байрамы; **новогоდняя ёлка** Яңы йыл ёлкаһы; **быть на ёлке** ёлкала булыу

ЕЛО́ВЫЙ, -ая, -ое **1.** шыршы ...ы; **ело́вая ши́шка** шыршы тубырсығы **2.** шыршы, шыршынан; **ело́вая доска́** шыршы таҡта; **ело́вый стол** шыршы өҫтәл

ЁЛОЧКА *ж* **1.** *уменьш.-ласк. от* **ёлка 2.** *в знач. нареч.* **ёлочкой**; **в ёлочку** кәкерсәкле, кәкерсәкләп; **руба́шка, вы́шитая ёлочкой** кәкерсәкләп сигелгән күлдәк; **парке́т, вы́ложенный ёлочкой** кәкерсәкләп һалынған паркет

ЁЛОЧНЫЙ, -ая, -ое ёлка ...ы; **ёлочные украше́ния** ёлка биҙәүестәре (уйынсыҡтары); **ёлочные све́чи** ёлка шәмдәре

ЕЛЬ *ж* шыршы ♦ **сиби́рская ель** себер шыршыһы

Е́ЛЬНИК *м* **1.** шыршылыҡ, шыршы урманы, бешәлек; **молодо́й е́льник** йәш шыршылыҡ **2.** *собир.* йәйек, шыршы йәйеге; **настла́ть на зе́млю е́льника** ергә шыршы йәйеген түшәү

ЁМКИЙ, -ая, -ое һыйышлы, һыйҙырышлы; **ёмкая посу́да** (күп) һыйҙырышлы һауыт

ЁМКОСТЬ *ж* **1.** һыйҙырыш, һыйышлы, һыйҙыра алыу дәрәжәһе; **буты́ль ёмкостью в три ли́тра** өс литр һыйышлы шешә **2.** *мн.* **ёмкости**; *спец.* һыйым, һыйышлы (һауыт); **ёмкости с горю́чим** яғыулыҡ һалынған һыйышлыҡтар ♦ **ёмкость ры́нка** *эк.* баҙар аша тауар һата алыу мөмкинлеге; **ме́ры ёмкости** һыйым үлсәүҙәре (*шыйыҡ һәм бөртөклө нәмәләрҙең күләмен үлсәү берәмектәре*)

ЕНО́Т *м* (*зверь и его мех*) янут, урман эте

ЕНО́ТОВЫЙ, -ая, -ое **1.** янут ...ы; **ено́товый мех** янут тиреһе **2.** янут, януттан; **ено́товая шу́ба** янут тун

ЕПАНЧА́ *ж* ябынса (*киң оҙон плащ кеүек боронғо кейем*)

ЕПА́РХИЯ *ж* епархия (*епископ ҡул аҫтындағы дини хакимиәт өлкәһе*)

ЕПИ́СКОП *м* епископ (*христиан динендә юғары рухани дәрәжә һәм шул дәрәжәләге кеше*)

ЕРАЛА́Ш *м*; *разг.* тәртипһеҙлек, бола, буталсыҡлыҡ; **устро́ить ерала́ш** тәртипһеҙлек ҡуптарыу (болартып ташлау)

Е́РЕСЬ *ж* **1.** ересь, мөртәтлек (*өҫтөнлөк итеп килгән дин ҡанундарына ҡаршы булған дини тәғлимәт*) **2.** *перен.*, *разг.* (*чепуха*) юҡбар (буш, мәғәнәһеҙ) һүҙ, сафсата; **нести́ е́ресь** буш һүҙ һөйләү

ЕРЕТИ́К *м* еретик, мөртәт (*ересь яҡлы кеше*)

ЁРЗАТЬ *несов.*; *разг.* **1.** тик ултырмау, борғоланыу, останлау **2.** бер урында тормау, шыуып йөрөү, шыуышыу; **га́лстук ёрзает по ше́е** галстук муйында шыуып йөрөй

Е́РИК *м*; *разг.* йырын, йырмаҡ; **вода́ в е́рике чи́стая** йырындағы һыу таҙа

ЕРМО́ЛКА *ж* ермолка (*түбәтәй кеүек баш кейеме*); **наде́ть ермо́лку** ермолка кейеү

ЕРО́ШИТЬ *несов. что*; *разг.* **1.** *разг.* өлпәйтеү, өлпөрәү, тырпайтыу (*сәсте, һаҡалды*); **еро́шить во́лосы** сәсте өлпәйтеү **2.** ҡабартыу (*ҡауырһынды, йөндө*); **бе́ркут еро́шит пе́рья на спине́** бөркөт һырт йөндәрен ҡабарта

ЕРО́ШИТЬСЯ *несов.*; *разг.* өлпәйеү, тырпайыу; **во́лосы еро́шились** сәстәре тырпайып тора

ЕРУНДА́ *ж*; *разг.* **1.** сафсата, буш (юҡ-бар) һүҙ; **говори́ть ерунду́** сафсата һатыу, бушты һөйләү **2.** (*пустяки*) еңел (анһат) нәмә, юҡ-бар; **научи́ться пла́вать — су́щая ерунда́** йөҙөргә өйрәнеү анһат

ЁРШ *м* **1.** *зоол.* (*рыба*) этеш, шырт балыҡ; **уди́ть ерша́** этеш ҡаптырыу **2.** (*щётка*) ҡыл бумала; **ла́мповое стекло́ чи́стят ершо́м** шәм ҡыуығын ҡыл бумала менән таҙарталар

ЕРШИ́СТЫЙ, -ая, -ое *разг.* **1.** (*о волосах*) тырпайып торған, тырпайған, тырпай; **ерши́стые во́лосы** тырпайған сәс **2.** *перен.* (*неуступчивый*) үҙ һүҙле, еңмеш; **ерши́стый челове́к** үҙ һүҙле кеше

ЕРШИ́ТЬ *несов.*; *разг. см.* **еро́шить** 2

ЕРШИ́ТЬСЯ *несов.*; *разг.* **1.** тырпайып тороу (*сәскә ҡарата*) **2.** *перен.* (*горячиться*) ярһып (ҡыҙып) китеү, үҙһүҙләнеү, еңмешләнеү

ЕРШО́ВЫЙ, -ая, -ое этеш ...ы, шырт балыҡ ...ы; **ершо́вая уха́** этеш һурпаһы

ЕСАУ́Л *м* яҫауыл (*революцияға тиклем Рәсәйҙә хәрби казактарға бирелгән офицер дәрәжәһе һәм шул дәрәжәләге кеше*); **каза́чий есау́л** казак яҫауылы

Е́СЛИ *союз* **1.** әгәр -һа/-һә, -һа/-һә икән, әгәр -һа/-һә; **е́сли бы знал, он не сде́лал бы э́того** әгәр ул белгән булһа, быны эшләмәҫ ине

2. (*в сочет. с частицами "и", "же", "даже"*) -һа ла/-һә лә, -ған/-гән хәлдә лә (иҫәптә лә); **е́сли да́же он дово́лен, то никогда́ не пока́жет э́того** ул ҡәнәғәт булған хәлдә лә, һис белгертмәйәсәк

3. (*в сочет. с частицей "бы"*) -ған/-гән булһа, -һа/-һә ине; **е́сли бы я знал, то не пришёл бы** белгән булһам, килмәҫ инем; **е́сли бы мне ещё раз услы́шать твой го́лос** һинең тауышыңды тағы бер тапҡыр ишетһәм ине ♦ **е́сли бы** әгәр ҙә; **е́сли (и) не ..., то (так)** булмаһа ла, -маһа/-мәһә; **е́сли бы да кабы́** әгәр ҙә мәгәр, улай ҙа былай; **е́сли (уж) на то пошло́** *в знач. вводн. сл.* улай булһа, эш улайға киткән икән, улай икән; **е́сли хоти́те (хо́чешь)** *в знач. вводн. сл.* ихтимал, бығай

ЕСТЕ́СТВЕННО **1.** *нареч.* тәбиғи, ҡәҙимге(сә), ғәҙәттәге(сә); **вести́ себя́ есте́ственно** үҙеңде тәбиғи тотоу **2.** *в знач. вводн. сл.* билдәле, әлбиттә; **путеше́ственники, есте́ственно, интересова́лись хара́ктером зимы́** сәйәхәтселәр, әлбиттә, ҡыштың нисегерәк булыуы менән ҡыҙыҡһынды

ЕСТЕ́СТВЕННОСТЬ *ж* тәбиғилек; **есте́ственность ре́чи** телмәрҙең тәбиғилеге; **есте́ственность поведе́ния** үҙ-үҙеңде тотоуҙа тәбиғилек

ЕСТЕ́СТВЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** тәбиғи; **есте́ственные бога́тства Башкортоста́на** Башҡортостандың тәбиғи байлыҡтары; **есте́ственный цвет лица́** биттең тәбиғи төҫө; **есте́ственная смерть** үҙ үлеме; **есте́ственный отбо́р** тәбиғи һайланыш **2.** тәбиғәт ...ы; **есте́ственные нау́ки** тәбиғәт фәндәре

ЕСТЕСТВО́ *с* **1.** *книж.* (*суть, сущность*) булмыш, асыл; **естество́ вопро́са** мәсьәләнең асылы **2.** *уст.* (*природа*) тәбиғәт

ЕСТЕСТВОЗНА́НИЕ *с* тәбиғәт белеме (фәне)

ЕСТЕСТВОИСПЫТА́ТЕЛЬ *м* тәбиғәт фәндәре белгесе

ЕСТЬ I *несов.* **1.** *кого-что* и *без доп.* ашау; **хо́чется есть** ашағы килә; **есть ку́рицу** тауыҡ ите(н) ашау **2.** *что* (*разрушать, разъедать химически*) ашау, киҫеү, ҡырҡыу; **ржа́вчина ест желе́зо** тимерҙе тут ашай; **кислота́ ест тка́ни** кислота туҡымаларҙы ҡырҡа **3.** *что* (*о дыме*) әсеттереү; **дым ест глаза́** төтөн күҙҙе әсеттерә ♦ **есть чужо́й хлеб** кеше елкәһендә йәшәү; **есть глаза́ми** *кого* ашарҙай (йоторҙай) булып, текләп (тишеп) ҡарау; **есть по́едом** тереләй ашарҙай булыу; **есть про́сит** *шутл.* ашарға һорай (*башы тишелгән аяҡ кейеменә ҡарата*)

ЕСТЬ II **1.** *наст. вр. от* **быть** **2.** *в знач. сказ.* (*имеется*) бар; **у них есть что показа́ть** уларҙың күрһәтер нәмәләре бар; **есть ли у тебя́ роди́тели?** һинең ата-әсәң бармы? ♦ **как есть** шул көйө,

һис үҙгәрешһеҙ; **како́й ни (на) есть** ниндәй генә булһа ла, төрлөсә; **так и есть** ысынлап та шулай; **то́ есть (т.е.)** йәғни

ЕСТЬ III *межд.*; *воен.* була ул!

ЕФРЕ́ЙТОР *м* ефрейтор

ЕФРЕ́ЙТОРСКИЙ, -ая, -ое ефрейтор ...ы; **ефре́йторское зва́ние** ефрейтор дәрәжәһе

Е́ХАТЬ *несов.* **1.** барыу; **е́хать верхо́м** һыбай барыу; **е́хать на тролле́йбусе** троллейбуска ултырып барыу; **е́хать на саня́х** санала барыу **2.** (*уезжать*) китеү; **за́втра я е́ду в го́род** иртәгә ҡалаға китәм; **мы е́дем в экспеди́цию** беҙ экспедицияға китәбеҙ **3.** *перен.*, *разг.* шыуыу, тайыу; **на льду но́ги е́дут в ра́зные сто́роны** боҙҙа аяҡ тая ♦ **да́льше е́хать не́куда** башҡаса булдырып булмай, башҡаса сара юҡ, эш-хәлдең, нәмәнең бынан да насар булыуы мөмкин түгел

ЕХИ́ДНА *ж* **1.** *зоол.* ехидна (*терпе кеүек хайуан, ағыулы йылан*) **2.** *перен.*, *разг.* (*о злом, коварном человеке*) ҡара йылан

ЕХИ́ДНИЧАТЬ *несов.*; *разг.* аҫтыртын көлөү, сәнскеле һүҙҙәр әйтеү, мыҫҡыллау

ЕХИ́ДНЫЙ, -ая, -ое **1.** аҫтыртын уҫал; **ехи́дный челове́к** аҫтыртын уҫал кеше **2.** әсе, эскерле зәһәр, мыҫҡыллы; **ехи́дный смех** әсе көлөү; **ехи́дный взгляд** мыҫҡыллы ҡараш

ЕХИ́ДСТВО *с* аҫтыртын уҫаллыҡ, эскерлелек

ЕХИ́ДСТВОВАТЬ *несов.*; *разг. см.* **ехи́дничать**

ЕЩЁ *нареч.* **1.** (*вдобавок*) тағы, тағы ла, йәнә; **сходи́ ещё раз** тағы ла барып кил; **спой ещё э́ту пе́сню** йырла әле тағы был йырҙы **2.** (*до сих пор*) әле; **он ещё не пришёл домо́й** ул әле өйгә ҡайтмаған; **он ещё не ко́нчил рабо́ту** ул әле эшен тамамламаған **3.** (*уже*) инде, уҡ, үк; **он уе́хал ещё неде́лю тому́ наза́д** ул бынан бер аҙна элек үк китте инде **4.** (*при сравн. ст. прил.* и *нареч.*) тағы, тағы ла; **он стал ещё сильне́е** ул тағы ла көслөрәк булып китте **5.** *в знач. усил. частицы* әле, тағы; **как ещё полу́чится!** нисек килеп сығыр әле! ♦ **а ещё** етмәһә; **всё ещё** әле хәҙер ҙә, һаман, әлегә тиклем, хәҙергә тиклем; **ещё бы** әлбиттә, билдәле; **ещё ничего́** ярай әле, ярарлыҡ әле; **ещё и ещё** тағы ла күберәк

Ж

Ж *см.* **же** I и **же** II

ЖА́БА I *ж* әрмәнде

ЖА́БА II: грудна́я жа́ба *уст.* йөрәк тотоу (*тын ҡыҫылып, йөрәк ауыртыуы*)

ЖА́БЕРНЫЙ, -ая, -ое **1.** айғолаҡ ...ы; **жа́берные ду́ги** айғолаҡ дуғалары **2.** айғолаҡлы; **жа́берные живо́тные** айғолаҡлы хайуандар

ЖА́БИЙ, -ья, -ье әрмәнде ...ы; **жа́бья икра́** әрмәнде ыуылдырығы

ЖА́БНИК *м*; быума үләне

ЖАБО́ *с нескл.* иҙеүсә (*селтәр йәки нәфис туҡыманан бөрмәләп, күпертеп тегелгән яға*)

ЖА́БРЫ *мн.* (*ед.* **жа́бра** *ж*) айғолаҡ (*ер-һыу хайуандарының тын алыу ағзаһы*) ♦ **брать (взять) за жа́бры** *прост.* боғаҙынан (яғаһынан) алыу

ЖА́ВОРОНОК *м* һабан турғайы; **жа́воронок хохла́тый** бүрекле (өлтөклө) һабан турғайы

ЖА́ДИНА *м* и *ж*; *разг.* ҡомһоҙ, ҡарун

ЖА́ДНИЧАТЬ *несов.*; *разг.* һаранланыу, ҡарунланыу, ҡомһоҙланыу; **не жа́дничай, угоща́й** ҡомһоҙланма, һыйла

ЖА́ДНО *нареч.* **1.** ҡомһоҙланып, һаранланып; **жа́дно есть** ҡомһоҙланып ашау **2.** *перен.* йотлоғоп, бирелеп; **жа́дно слу́шать** йотлоғоп тыңлау

ЖА́ДНОСТЬ *ж* **1.** ҡомһоҙлоҡ, ҡомағайлыҡ, ҡомарлыҡ; **жа́дность к деньга́м** аҡсаға ҡомарлыҡ; **2.** һаранлыҡ, ҡарунлыҡ; **прояви́ть жа́дность** һаранлыҡ күрһәтеү

ЖА́ДНЫЙ, -ая, -ое **1.** ҡомһоҙ, ҡомар, һаран, ҡарун; **жа́дный челове́к** һаран кеше; **быть жа́дным к деньга́м** аҡсаға һаран булыу; **жа́дный на еду́** ашауға ҡомһоҙ **2.** *перен.* ашҡынып тороусы, атлыҡҡан, әүәҫ, үтә, ныҡ; **жа́дное любопы́тство** үтә ҡыҙыҡһыныу; **с жа́дным внима́нием** ныҡ иғтибар менән; **жа́дный на рабо́ту** эшкә атлығып тороусы

ЖА́ЖДА *ж* **1.** һыуһын, һыуһау, сарсау, эске килеү; **си́льная жа́жда** ныҡ һыуһау; **утоли́ть жа́жду** һыуһын ҡандырыу **2.** *перен.* көслө теләк, ынтылыш, һыуһау; **жа́жда зна́ний** белемгә булған көслө теләк, һыуһау; **жа́жда свобо́ды** ирекккә ынтылыш

ЖА́ЖДАТЬ *несов.* **1.** *книжн.*, *уст.* һыуһау, эске килеү **2.** *чего* и *с неопр.*; *перен.*, *книжн.* ныҡ теләү, атлығып тороу, ашҡыныу; **наро́ды жа́ждут ми́ра** халыҡтар тыныслыҡ теләй

ЖАКА́Н *м* жакан (*эре йәнлеккә ата торған ҡурғаш йәҙрә*; *айыу йәҙрәһе*)

ЖАКЕ́Т *м* жакет (*ҡатын-ҡыҙ кейеме*)

ЖАЛЕ́ТЬ *несов.* **1.** *кого-что* аяу, йәлләү, ҡыҙғаныу; **жале́ть ребёнка** баланы йәлләү **2.** *о ком-чём* и *с союзом "что"* (*сожалеть*) үкенеү, ҡайғырыу; **жале́ть о проше́дшем** үткәндәргә үкенеү **3.** *кого-что, чего* йәлләү, ҡыҙғаныу; **жале́ть де́нег** аҡса ҡыҙғаныу ♦ **не жале́я сил (рабо́тать, труди́ться)** көс аямай эшләү

ЖА́ЛИТЬ *несов. кого-что* сағыу; **пчёлы жа́лят** бал ҡорттары саға

ЖА́ЛКИЙ, -ая, -ое **1.** (*достойный сострадания*) аянысл, ҡыҙғаныс, йәл, меҫкен; **жа́лкая**

судьба́ аяныслы яҙмыш; **находи́ться в жа́лком состоя́нии** ҡыҙғаныс хәлдә булыу; **по ви́ду жа́лкий челове́к** ҡиәфәте менән меҫкен кеше **2.** (*неказистый*) таушалған, туҙған, эшлектән сыҡҡан; **кни́га име́ет жа́лкий вид** китап ныҡ таушалған **3.** (*мелкий, презренный*) ҡыҙғаныс, меҫкен, бахыр, байғош; **игра́ть жа́лкую роль** ҡыҙғаныс роль уйнау

ЖА́ЛКО 1. *нареч.* ҡыҙғаныс, ҡыҙғаныслы итеп; **на него́ жа́лко бы́ло смотре́ть** уға ҡарауы ҡыҙғаныс ине; **жа́лко улыба́ться** ҡыҙғаныслы итеп йылмайыу **2.** *в знач. сказ., безл.* ҡыҙғаныс, йәл; **мне тебя́ жа́лко** һин йәлһең миңә **3.** *чего* и *с неопр. в знач. сказ., безл.* йәл, әрәм, үкенесле; **де́нег жа́лко** аҡса йәл; **вре́мени жа́лко** ваҡыт әрәм **4.** *в знач. вводн. сл. см.* **жаль** 4

ЖА́ЛО *с* **1.** (*у насекомых*) ҡаяу, морон, томшоҡ; (*у змеи*) тел; **жа́ло пчелы́** бал ҡортоноң ҡаяуы; **жа́ло комара́** серәкәй томшоғо **2.** (*остриё, орудие*) йөҙ, беҙ; **жа́ло косы́** салғы йөҙө **3.** *перен.* уҡ, ҡаяу, үткер ос; **жа́ло сати́ры** сатира уғы

ЖА́ЛОБА *ж* **1.** (*сетование*) зар, зарланыу; **жа́лобы на тяжёлую жизнь** тормоштоң ауырлығына зарланыу **2.** (*заявление*) ялыу, шикәйәт; **пода́ть жа́лобу** ялыу биреү; **рассмотре́ть жа́лобу** ялыу тикшереү

ЖА́ЛОБНЫЙ, -ая, -ое ҡыҙғаныс, йөрәк әрнеткес, зарлы; **жа́лобный го́лос** ҡыҙғаныс тауыш; **жа́лобный стон** йөрәк әрнеткес ыңғырашыу; **жа́лобная пе́сня** зарлы йыр ♦ **жа́лобная кни́га** ялыу кенәгәһе

ЖА́ЛОБЩИК *м* и **ЖА́ЛОБЩИЦА** *ж* ялыусы, шикәйәт яҙыусы

ЖА́ЛОВАННЫЙ, -ая, -ое *ист.* бүләк итеп бирелгән (алынған) (*хөкүмәт йәки берәй кеше тарафынан*) ♦ **жа́лованная гра́мота** *ист.* (жалованный) хоҡуҡ грамотаһы (*ниндәйҙер өҫтөнлөк менән файҙаланырға хоҡуҡ биргән документ*)

ЖА́ЛОВАНЬЕ *с*; *уст.* эш (хеҙмәт) хаҡы; **двойно́е жа́лованье** ике эш хаҡы

ЖА́ЛОВАТЬ *несов.* **1.** *кого-что, чем, кому-чему, что*; *уст.* (*награждать*) бүләкләү, бүләк итеп биреү, наградлау **2.** *кого-что*; *разг.* яратыу, хөрмәт итеү, ҡәҙерләү; **его́ там не о́чень жа́луют** уны унда бик яратып бармайҙар **3.** *уст.* (*посещать*) килеү, күренеү; **вы давно́ к нам не жа́ловали** һеҙ беҙгә күптән килгәнегеҙ юҡ

ЖА́ЛОВАТЬСЯ *несов.* **1.** *на кого-что* зарланыу; **жа́ловаться на головну́ю боль** баш ауыртыуға зарланыу; **жа́ловаться на судьбу́** яҙмышҡа зарланыу **2.** *на кого-что* (*подавать жалобу*) ялыу биреү, шикәйәт яҙыу **3.** *на кого-что* и *без доп.*; *разг.* ошаҡлау

ЖАЛОНО́СНЫЙ, -ая, -ое *зоол.* ҡаяулы, саға торған; **жалоно́сные насеко́мые** саға торған бөжәктәр

ЖА́ЛОСТЛИВЫЙ, -ая, -ое *разг.* ҡыҙғаныусан, йәлләүсән, аяусан, бауырмал; **она́ жа́лостлива, всех жале́ет** ул бауырмал кеше, барыһын да йәлләй

ЖА́ЛОСТЬ *ж* ҡыҙғаныу, йәлләү, аяу; **вызыва́ть чу́вство жа́лости** йәлләү тойғоһо уятыу; йәлләтеү; **прояви́ть жа́лость** йәлләү ♦ **кака́я жа́лость!** ниндәй ҡыҙғаныс!, бик йәл!

ЖАЛЬ 1. *кого-что в знач. сказ., безл.* йәл, ҡыҙғаныс; **мне жаль его́** ул миңә йәл **2.** *кого-что, кого-чего в знач. сказ., безл.* (*о чувстве грусти, горечи*) ҡыҙғаныс, үкенескә ҡаршы, күңелһеҙ; **жаль, что вы уезжа́ете** китәһегеҙ икән, ҡыҙғаныс; **жаль, пого́да испо́ртилась** үкенескә ҡаршы, көн боҙолдо **3.** *чего* и *с неопр. в знач. сказ., безл.* йәл, әрәм; **жаль вре́мени** ваҡыт әрәм, ваҡыт йәл **4.** *в знач. вводн. сл.* (*к сожалению*) ҡыҙғанысҡа (үкенескә) ҡаршы

ЖАЛЮЗИ́ *с нескл.* жалюзи (*ҡамыш йәки сыра пластинкаларҙан теҙеп яһалған тәҙрә ҡорғаны*)

ЖАНДА́РМ *м* жандарм

ЖАНДАРМЕ́РИЯ *ж* жандармерия (*полиция ғәскәре*)

ЖАНР *м* жанр (**1.** *әҙ. әҙәбиәт һәм сәнғәт әҫәрҙәре төрө* **2.** *сәнғ. тормош-көнкүреште кәүҙәләндергән һүрәт* **3.** *стиль, манера*)

ЖА́НРОВЫЙ, -ая, -ое **1.** жанр ...ы; **жа́нровая осо́бенность** жанр үҙенсәлеге **2.** (*бытовой*) көнкүрешкә (тормошҡа) бәйле; **жа́нровая жи́вопись** тормошҡа бәйле һынлы сәнғәт

ЖАР *м* **1.** эҫе, ҡыҙыу; **жар пе́чи** мейес ҡыҙыуы; **жар ба́ни** мунса эҫеһе; **обдаёт жа́ром** эҫе бөркөлә **2.** ҡыҙыу, эҫе урын; **быть на жару́** эҫе урында тороу **3.** *разг.* ҡуҙ, утлы күмер; **вы́грести жар из пе́чи** мейестән ҡуҙ тартыу **4.** (*повышенная температура тела*) тән яныу, янып барыу; **у него́ жар** уның тәне янып бара **5.** *перен.* ашҡыныу, дәрт; **рабо́тать с жа́ром** дәрт менән эшләү ♦ **броса́ть то в жар, то в хо́лод** тән эҫеләһыуыҡлы булып китеү; **чужи́ми рука́ми жар загреба́ть** кеше көсөн (хеҙмәтен) файҙаланыу

ЖАРА́ *ж* томра, ҡыҙыулыҡ, эҫелек, эҫе; **си́льная жара́** үтә эҫелек; **дневна́я жара́ спа́ла** көн ҡыҙыулығы һүрелде

ЖАРГО́Н *м* жаргон (*билдәле бер социаль төркөмдөң дөйөм халыҡ теленән айырмалы һүҙҙәре, әйтемдәре булған һөйләш*); **профессиона́льный жарго́н** профессиональ жаргон; **воровско́й жарго́н** ҡараҡтар жаргоны

ЖАРГО́ННЫЙ, -ая, -ое жаргон; **жарго́нное сло́во** жаргон һүҙ

ЖА́РЕНЫЙ, -ая, -ое ҡурылған, ҡыҙҙырылған; **жа́реная карто́шка** ҡыҙҙырылған картуф; **жа́реное мя́со** ҡурылған ит

ЖА́РИТЬ *несов.* **1.** *что* ҡурыу, ҡыҙҙырыу; **жа́рить грибы́ на ма́сле** бәшмәкте майҙа ҡурыу; **жа́рить се́мечки** көнбағыш ҡыҙҙырыу (ҡурыу) **2.** *кого-что* и *без доп.*; *разг.* (*о солнце*) ҡыҙҙырыу, яндырыу

ЖА́РИТЬСЯ *несов.* **1.** ҡурылыу, ҡыҙҙырылыу; **ры́ба жа́рится** балыҡ ҡурыла **2.** *разг.* ҡыҙыныу; **жа́риться на со́лнце** ҡояшта ҡыҙыныу

ЖА́РКИЙ, -ая, -ое **1.** эҫе, ҡыҙыу; **жа́ркий день** эҫе көн; **жа́ркая ба́ня** ҡыҙыу мунса **2.** *перен.* ҡыҙыу, ҡайнар; **жа́ркий спор** ҡыҙыу бәхәс; **жа́ркий поцелу́й** ҡайнар үбеү **3.** *перен.* ҡаты, көслө; **жа́ркий бой** ҡаты һуғыш

ЖА́РКО 1. *нареч.* эҫе, ҡыҙыу итеп, ҡайнар; **жа́рко натопи́ть печь** мейесте ҡыҙыу итеп яғыу **2.** *нареч.*; *перен.* ҡыҙып, ҡыҙып китеп, ҡаты; **жа́рко спо́рить** ҡыҙып китеп бәхәсләшеү **3.** *в знач. сказ., безл.* эҫе, ҡыҙыу; **сего́дня о́чень жа́рко** бөгөн бик эҫе; **мне жа́рко** миңә эҫе

ЖАРКО́Е *с* ҡурҙаҡ, ҡурылған ит

ЖАРО́ВНЯ *ж* ҡуҙ мейесе, мангал

ЖАРОВЫНО́СЛИВЫЙ, -ая, -ое эҫегә сыҙамлы, ҡыҙыуға бирешмәгән; **жаровыно́сливые расте́ния** эҫегә сыҙамлы үҫемлектәр

ЖАРОПОНИЖА́ЮЩИЙ, -ая, -ее **1.** температураны төшөрә торған **2.** *в знач. сущ.* **жаропонижа́ющее** *с* температураны төшөрә торған дарыу

ЖАРОСТО́ЙКИЙ, -ая, -ое *тех.* утҡа сыҙамлы; **жаросто́йкий мета́лл** утҡа сыҙамлы металл

ЖАРОТРУ́БНЫЙ: жаротру́бный котёл *тех.* торбалы пар ҡаҙаны (*эсендәге торбалар буйынса ҡыҙыу газ үтеп йылына торған пар ҡаҙаны*)

ЖАРОУПО́РНЫЙ, -ая, -ое *тех. см.* **жаросто́йкий**

ЖАР-ПТИ́ЦА *ж*; *фольк.* ут-ҡош (*бәхет ҡошо*)

ЖАСМИ́Н *м* йәсмин; **цвето́к жасми́на** йәсмин сәскәһе

ЖАСМИ́ННЫЙ и **ЖАСМИ́НОВЫЙ,** -ая, -ое йәсмин …ы; **жасми́нное ма́сло** йәсмин майы

ЖА́ТВА *ж* **1.** (*уборка хлебов*) ураҡ, ураҡ урыу, ашлыҡ урыу; **начала́сь жа́тва пшени́цы** бойҙай урағы башланды **2.** (*время уборки*) ураҡ өҫтө, ураҡ; **наступи́ла жа́тва** ураҡ етте **3.** (*урожай*) уңыш; **бога́тая жа́тва** бай уңыш

ЖА́ТВЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** ураҡ …ы, урыу …ы; **жа́твенный сезо́н** ураҡ ваҡыты, ураҡ өҫтө **2.** (*служащий для жатвы*) урғыс; **жа́твенная маши́на** урғыс машина

ЖА́ТКА *ж*; *с.-х.* урғыс, иген урғыс

ЖАТЬ I *несов.* **1.** һуғыу, ҡыҫыу; **жать виногра́д** йөҙөм һығыу; **жать ру́ку** ҡулды ҡыҫыу **2.** *что* и *без доп.* (*быть тесным*) ҡыҫыу; **сапоги́ жмут в подъёме** итектең алҡымы ҡыҫа **3.** *перен., разг.* (*притеснять*) ҡыҫыу, ҡыҫырыҡлау; **жмут их хозя́ева** уларҙы хужалары ҡыҫырыҡлайҙар

ЖАТЬ II *несов.* урыу; **жать хлеб** ашлыҡ урыу

ЖА́ТЬСЯ *несов.* **1.** (*съёживаться*) бөршәйеү, көжрәйеү, ҡорошоу; **жа́ться от хо́лода** һыуыҡтан көжрәйеү **2.** (*прижиматься*) һырығыу, һырлығыу, һыйыныу; **соба́ка жа́лась к нога́м** эт аяҡҡа һырыҡты **3.** *разг.* (*колебаться*) икеләнеү, аптырау, аптырабыраҡ тороу **4.** *разг.* (*скупиться*) һаранланыу, һыҡмырланыу

ЖБАН *м* яндау

ЖВА́ЧКА *ж* **1.** (*у животных*) көйөш, көйшәм; **коро́ва пережёвывает жва́чку** һыйыр көйөшөн көйшәй **2.** *прост.* һағыҙ ♦ **жева́ть жва́чку** бер балыҡ башын сәйнәү, бер үк нәмәне тылҡыу

ЖВА́ЧНЫЙ, -ая, -ое **1.** көйөшлө, көйшәүсе, көйшәмле; **жва́чные живо́тные** көйөшлө мал **2.** *в знач. сущ.* **жва́чные** *мн.*; *зоол.* көйшәүселәр; **коро́ва отно́сится к жва́чным** һыйыр көйшәүселәргә ҡарай

ЖГУТ *м* жгут, бау; **соло́менный жгут** һаламдан ишелгән бау; **жгут для снопа́** көлтә бауы; **накла́дывать жгут** жгут һалыу

ЖГУ́ТИК *м* **1.** *уменьш. от* **жгут 2.** *зоол.* еп, күҙәнәк (*иң ябай төҙөлөшлө бер күҙәнәкләләрҙең хәрәкәт итеү ағзаһы*)

ЖГУ́ЧИЙ, -ая, -ее **1.** (*горячий*) эҫе, ҡыҙыу, көйҙөргөс; **жгу́чее со́лнце** ҡыҙыу ҡояш **2.** (*причиняющий боль*) бик ҡаты, әрнеткес, үтеп барған; **жгу́чий хо́лод** бик ҡаты һыуыҡ **3.** (*мучительный*) асы, ныҡ, ҡаты, тәрән; **жгу́чая тоска́ меня́ гло́жет** асы һағыш йөрәгемде телә; **жгу́чий стыд** ныҡ оялыу; **жгу́чие го́рести** ҡаты хәсрәт ♦ **жгу́чий брюне́т** сөм ҡара сәсле кеше; **жгу́чий вопро́с** бик мөһим мәсьәлә

ЖДАТЬ *несов.* **1.** *кого-что, кого-чего* көтөү, көтөп тороу; **ждать по́езд** поезд көтөп тороу; **ждать пи́сем** хат көтөү; **ждать к у́жину** киске ашҡа көтөү **2.** *чего* (*надеяться*) өмөтләнеү, өмөт итеү, көтөү; **ждать награ́ды** бүләк көтөү ♦ **вре́мя не ждёт** ваҡыт тар; **ждать не дожда́ться** түҙемһеҙләнеп көтөү, көтә-көтә көтөк булыу; **не ждать, не гада́ть** көтмәгәндә, уйламағанда; **того́ и жди** көт тә тор (*берәй насарлыҡ, хәүеф булғанда әйтелә*)

ЖЕ I и **Ж** *союз* **1.** *противит.* ә, иһә; **дом изнутри́ был оштукату́рен, снару́жи же обши́т доско́й** өй эстән һыланған, тыштан иһә таҡта менән көпләнгән ине **2.** *присоед.* ә, бит; **он не учёл обстано́вку того́ вре́мени, обстано́вка же была́ трево́жная** шул мәлдәге донъя хәлдәрен ул иҫәпкә алманы, ә хәл бик хәүефле ине

ЖЕ II и **Ж** *частица* **1.** (*для усиления значения слова*) инде, -сы/-се, уҡ, үк, һуң, бит; **на пе́рвом же шагу́** беренсе аҙымда уҡ; **когда́ же прие́дете?** ҡасан киләһегеҙ һуң?; **ся́дем же!** ултырайыҡ инде!, ултырайыҡсы!; **ушёл же** киткән бит **2.** *после нареч.* и *мест.* (*подчёркивает сходство или постоянство чего-л.*) уҡ, үк; **тот же** шулар уҡ; **сто́лько же** шунса уҡ; **тогда́ же** шул мәлдә үк

ЖЁВАНЫЙ, -ая, -ое сәйнәлгән, сәйнәп иҙелгән

ЖЕВА́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое сәйнәү ...ы, көйшәү ...ы, сәйнәй торған; **жева́тельные мы́шцы** сәйнәү мускулдары; **жева́тельная рези́нка** сәйнәй торған резинка ♦ **жева́тельный таба́к** тел аҫтына һала торған тәмәке

ЖЕВА́ТЬ *несов. что* ашау, сәйнәү; (*о жвачных*) көйшәү; **ме́дленно жева́ть** әкрен генә сәйнәү; **ло́шадь жева́ла се́но** ат бесән ашай ине ♦ **жева́ть губа́ми** тамшанып, ирендәрҙе ҡыймылдатыу

ЖЕЗЛ *м* жезл (**1.** *түрәлек һәм дәрәжә билдәһе булған махсус таяҡ* **2.** *транспорт хәрәкәтен көйләүсе милиционер таяғы* **3.** *тимер юлда поездар йөрөшөн тәртипкә һалыуҙа ҡулланылған металл таяҡ*)

ЖЕЛА́НИЕ *с* **1.** теләк, нәфсе, зауыҡ; **стра́стное жела́ние** нәфсе; **с жела́нием** теләк менән; **загоре́ться жела́нием** теләк уяныу, зауыҡ итеү; **горе́ть жела́нием** теләк менән яныу **2.** (*просьба, пожелание*) һорау, теләк; **испо́лнить жела́ние** һорауын (теләген) үтәү; **по жела́нию наро́да** халыҡтың теләге буйынса

ЖЕЛА́ННЫЙ, -ая, -ое **1.** (*ожидаемый*) теләп, көтөп алынған, теләгән, көткән; **жела́нная весть** теләп (көтөп) алынған хәбәр **2.** (*дорогой, милый*) һөйөклө, ҡәҙерле; **жела́нный друг** ҡәҙерле дуҫ

ЖЕЛА́ТЕЛЬНО *в знач. сказ., безл., с неопр.* или *с союзом "чтобы"* кәрәк булыр, яҡшы булыр; **жела́тельно, что́бы рабо́ту зако́нчили в срок** эште ваҡытында тамамлау кәрәк булыр

ЖЕЛА́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое көтөлгән, теләгән, кәрәкле; **жела́тельный результа́т** көтөлгән һөҙөмтә

ЖЕЛАТИ́Н *м* желатин (*кулинария, техника, медицинала һәм фото эшендә ҡулланылған аҡһым матдә*)

ЖЕЛАТИ́НОВЫЙ и **ЖЕЛАТИ́ННЫЙ,** -ая, -ое **1.** желатин ...ы; **желати́новое произво́дство** желатин етештереү **2.** желатин ...ы, желатинлы; **лека́рство с желати́новой оболо́чкой** желатинлы тышлы дарыу

ЖЕЛА́ТЬ *несов. кого-что, чего, с неопр.* или *с союзом "чтобы"* теләү, -ғы/-ге килеү, -рға/-ргә ине; **жела́ть познако́миться** танышырға теләү; **жела́ть добра́** яҡшылыҡ теләү; **жела́ть уви́деть** күрге килеү ♦ **оставля́ет жела́ть лу́чшего** бик шәптән түгел, ҡәнәғәтләнерлек түгел

ЖЕЛА́ЮЩИЙ, -ая, -ее **1.** *прич. от* **жела́ть** **2.** *в знач. сущ.* **жела́ющие** *мн.* теләүселәр, теләк белдереүселәр

ЖЕЛВА́К *м* төйөр, оро

ЖЕЛЕ́ *с нескл.* **1.** желе (*емеш-еләк һутына, һөткә һ.б. желатин һалып әҙерләнгән, куйыраҡ татлы ашамлыҡ*); **моло́чное желе́** һөт желеһы **2.** (*заливное*) ҡойка ашы, тертелдәк

ЖЕЛЕЗА́ *ж; анат.* биҙ; **щитови́дная железа́** ҡалҡан биҙе; **слю́нные же́лезы** шайыҡ биҙҙәре; **по́товые же́лезы** тир биҙҙәре

ЖЕЛЕ́ЗИСТЫЙ I, -ая, -ое тимерле; **желе́зистая руда́** тимерле мәғдән

ЖЕЛЕ́ЗИСТЫЙ II, -ая, -ое *анат.* биҙ ...ы; **желе́зистая кле́тка** биҙ күҙәнәге

ЖЕЛЁЗКА *ж* **1.** *уменьш. от* **железа́** **2.** *бот.* биҙсә (*үҫемлектәрҙә ыҫмалалы йәки майлы матдә бүлеп сығарған күҙәнәктәр*)

ЖЕЛЕ́ЗКО *с; спец.* йышҡы бысағы

ЖЕЛЕЗНОДОРО́ЖНИК *м* и **ЖЕЛЕЗНОДОРО́ЖНИЦА** *ж* тимер юлсы

ЖЕЛЕЗНОДОРО́ЖНЫЙ, -ая, -ое тимер юл ...ы; **железнодоро́жный мост** тимер юл күпере

ЖЕЛЕ́ЗНЫЙ, -ая, -ое **1.** тимер...ы; **желе́зная руда́** тимер мәғдәне; **желе́зные опи́лки** тимер вағы **2.** тимер, ҡалай; **желе́зная лопа́та** тимер көрәк; **желе́зная кры́ша** ҡалай түбә **3.** *перен.* ныҡ, ҡаты; **желе́зный челове́к** ныҡ кеше; **желе́зная дисципли́на** ҡаты тәртип; **желе́зная во́ля** ҡаты ихтыяр **4.** *перен.* ҡоростай, ныҡ; **желе́зное здоро́вье** ҡоростай (һаулыҡ) таҙалыҡ ♦ **желе́зный век** *археол.* тимер быуаты (*тәүтормош кешеләре тимер ҡуллана башлаған осор*); **желе́зная доро́га** тимер юл

ЖЕЛЕЗНЯ́К *м* (*только с определением*) тимер мәғдәне; **кра́сный железня́к** ҡыҙыл тимер мәғдәне

ЖЕЛЕ́ЗО *с* **1.** тимер (*химик элемент, металл*) **2.** *собир.* тимер, тимер-томор, ҡалай; **листово́е желе́зо** ҡалай; **кро́вельное желе́зо** түбә ҡалайы

ЖЕЛЕЗО... *урыҫ телендәге ҡушма һүҙҙәрҙең "тимер" мәғәнәһен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.,* **железообраба́тывающий** тимер эшкәртеүсе

ЖЕЛЕЗОБЕТО́Н *м* тимер-бетон

ЖЕЛЕЗОБЕТО́ННЫЙ, -ая, -ое тимер-бетон; **железобето́нное сооруже́ние** тимер-бетон ҡоролма

ЖЕЛЕЗОПРОКА́ТНЫЙ, -ая, -ое тимер (ҡалай) прокатлау ...ы; **железопрока́тный стан** ҡалай прокатлау станы

ЖЕЛЕЗОРУ́ДНЫЙ, -ая, -ое тимер мәғдәне ...ы; **железору́дная промы́шленность** тимер мәғдәне сәнәғәте

ЖЕЛНА́ *ж* ҡара тумыртҡа

ЖЁЛОБ *м* һыулыҡ, улаҡ; **ста́вить жёлоб** һыулыҡ ҡуйыу; **водосто́чный жёлоб** һыу улағы; **ме́льничный жёлоб** тирмән улағы

ЖЕЛО́НКА *ж; тех.* желонка (*скважиналарҙы бырауլағанда һәм таҙартҡанда ҡулланылған ҡорал*)

ЖЕЛТЕ́ТЬ *несов.* **1.** (*становиться жёлтым*) һарғайыу, һары төҫкә инеү; **ли́стья желте́ют** япраҡтар һарғая **2.** (*видеться — о жёлтом*)

һарғайып тороу, һары булып күренеү; **за огра́дой желте́ла шля́пка подсо́лнуха** ҡойма артынан көнбағыш һарғайып күренә ине

ЖЕЛТЕ́ТЬСЯ *несов. см.* **желте́ть** 2

ЖЕЛТИЗНА́ *ж* һары (төҫ), һарылыҡ; **на лице́ появи́лась желтизна́** йөҙөнә һары сыҡҡан

ЖЕЛТИ́ТЬ *несов. что* һарғайтыу, һары төҫкә индереү, һары итеү

ЖЕЛТО... *урыҫ телендәге ҡушма һүҙҙәрҙең "һары" мәғәнәһен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.*, **желтогру́дый** һары түш(ле); **желтокры́лый** һары ҡанатлы

ЖЕЛТО́К *м* йомортҡа һарыһы

ЖЕЛТОКО́ЖИЙ, -ая, -ее һары тәнле

ЖЕЛТОЛИ́ЦЫЙ, -ая, -ее һары йөҙлө

ЖЕЛТОПУ́ЗИК *м* һары бауыр кеҫәртке, йылан кеҫәртке

ЖЕЛТОРО́ТЫЙ, -ая, -ое **1.** (*о птенце*) һары суҡышлы; **желторо́тый галчо́нок** һары суҡышлы сәүкә балаһы **2.** *перен.*, *разг.* (*неопытный*) үтә йәш, тәжрибәһеҙ

ЖЕЛТУ́ХА *ж* һары ауырыуы, һары; **боле́ть желту́хой** һары менән ауырыу, һары булыу

ЖЕЛТУ́ШНЫЙ, -ая, -ое һары, һары ауырыулы; **желту́шное лицо́** һарыһы йөҙөнә сыҡҡан

ЖЁЛТЫЙ, -ая, -ое һары; **жёлтая кра́ска** һары буяу; **жёлтый лист** һары япраҡ ♦ **жёлтая вода́** ҡараһыу (глаукома); **жёлтая лихора́дка** һары биҙгәк; **жёлтая ра́са** һары раса, һары тәнле кешеләр

ЖЕЛУДЁВЫЙ, -ая, -ое имән сәтләүеге ...ы; **желудёвый ко́фе** имән сәтләүеге ҡәһүәһе

ЖЕЛУ́ДОК *м* (*у человека и животных*) ашҡаҙан, ҡарын; (*у птиц*) бүтәгә, бөрләтәү; **на голо́дный желу́док** ас ҡарынға ♦ **расстро́йство желу́дка** эс китеү

ЖЕЛУ́ДОЧЕК *м* **1.** *уменьш. от* **желу́док 2.** (*часть сердца*) ҡарынсыҡ; **желу́дочек се́рдца** йөрәк ҡарынсығы **3.** (*полость в головном мозге*) ҡарынсыҡ; **желу́дочек головно́го мо́зга** баш мейеһенең ҡарынсығы

ЖЕЛУ́ДОЧНО-КИШЕ́ЧНЫЙ, -ая, -ое ашҡаҙан-эсәк ...ы; **желу́дочно-кише́чное заболева́ние** ашҡаҙан-эсәк ауырыуҙары; **желу́дочно-кишечный тракт** ашҡаҙан-эсәк юлы

ЖЕЛУ́ДОЧНЫЙ, -ая, -ое ашҡаҙан ...ы; **желу́дочный сок** ашҡаҙан һуты

ЖЁЛУДЬ *м* имән сәтләүеге, туйыра

ЖЁЛЧНЫЙ и **ЖЕ́ЛЧНЫЙ,** -ая, -ое **1.** үт ...ы; **же́лчный пузы́рь** үт ҡыуығы **2.** *перен.* (*злой, язвительный*) эсе телле, зәһәр; **жёлчный челове́к** эсе телле кеше

ЖЁЛЧЬ и **ЖЕЛЧЬ** *ж* **1.** үт, үт һыуы; **печёночная жёлчь** бауыр үте **2.** *перен.* (*раздражение*) асыу, зәһәр, ярһыу; **изли́ть свою́ жёлчь** зәһәрен сәсеү

ЖЕМА́НИТЬСЯ *несов.*; *разг.* наҙланыу, ҡыланыу, борғоланыу, һырғаланыу

ЖЕМА́ННИЦА *ж*; *разг.* ҡылансыҡ, ҡыйшанлаҡ, наҙланып ҡыланған ҡатын-ҡыҙ

ЖЕМА́ННИЧАТЬ *несов.*; *разг. см.* **жема́ниться**

ЖЕМА́ННЫЙ, -ая, -ое ҡылансыҡ, наҙланып ҡыланған, ҡыйшанлаҡ; **она́ проста́, в ней ничего́ жема́нного** ул ябай, ҡылансыҡ түгел

ЖЕМА́НСТВО *с* ҡылансыҡлыҡ, наҙланып ҡыланыу; **без вся́кого жема́нства** наҙланып ҡыланмай

ЖЕ́МЧУГ *м* ынйы; **пе́рстень с же́мчугом** ынйы ҡашлы йөҙөк

ЖЕМЧУ́ЖИНА *ж* **1.** ынйы бөртөгө **2.** *чего*; *перен.* ынйы, хазина, ҡиммәтле нәмә; **жемчу́жина наро́дного тво́рчества** халыҡ ижады ынйылары

ЖЕМЧУ́ЖНИЦА *ж* ынйы ҡабырсағы

ЖЕМЧУ́ЖНЫЙ, -ая, -ое **1.** ынйы ...ы; **жемчу́жное зерно́** ынйы бөртөгө **2.** *перен.* ынйы, ынйы кеүек, мәрүәт; **жемчу́жные зу́бы** ынйы кеүек тештәр

ЖЕНА́ *ж* ҡатын, бисә; **жена́ солда́та** һалдат ҡатыны

ЖЕНА́ТЫЙ, -ая, -ое өйләнгән, йәмәғәтле; **жена́тый па́рень** өйләнгән егет; **жена́тый челове́к** йәмәғәтле кеше

ЖЕНИ́ТЬ *сов.*, *несов. кого* өйләндереү, йәмәғәтле (ҡатынлы) итеү

ЖЕНИ́ТЬБА *ж* өйләнеү, ҡатын (кәләш) алыу

ЖЕНИ́ТЬСЯ *сов., несов.* өйләнеү, ҡатын (кәләш) алыу, өйләнешеү, никахлашыу

ЖЕНИ́Х *м* кейәү, кейәү егет

ЖЕНОЛЮ́Б *м* ҡатын-ҡыҙ яратыусы, йөрөмтәл

ЖЕНОНЕНАВИ́СТНИК *м* ҡатын-ҡыҙҙы күрә алмаусы (яратмаусы), ҡатын-ҡыҙҙан ситләшергә тырышҡан кеше

ЖЕНОПОДО́БНЫЙ, -ая, -ое ҡатынша, ҡатын-ҡыҙға оҡшаған

ЖЕ́НСКИЙ, -ая, -ое **1.** ҡатын-ҡыҙ(ҙар) ...ы, ҡатын-ҡыҙға хас; **же́нская оде́жда** ҡатын-ҡыҙҙар кейеме; **Междунаро́дный же́нский день** Халыҡ-ара ҡатын-ҡыҙҙар көнө; **же́нская не́жность** ҡатын-ҡыҙға хас нәфислек **2.** *бот.* инәлек ...ы; **же́нский цвето́к у расте́ний** үләндәрҙең инәлек сәскәһе ♦ **же́нские боле́зни** *мед.* ҡатын-ҡыҙ ауырыуы; **же́нский пол**: 1) ҡатын-ҡыҙҙар енесе; 2) *собир.*; *разг.* ҡатын-ҡыҙ

ЖЕ́НСТВЕННОСТЬ *ж* нәфислек, гүзәллек, күркәмлек, мөләйемлек

ЖЕ́НСТВЕННЫЙ, -ая, -ое ҡатын-ҡыҙға хас, ҡатын-ҡыҙ тәбиғәтле, мөләйем, нәфис; **же́нственная нату́ра** ҡатын-ҡыҙҙарға хас мөләйем тәбиғәт

ЖЕ́НЩИНА *ж* ҡатын, ҡатын-ҡыҙ; **пожила́я же́нщина** оло йәштәге ҡатын

ЖЕНЬШЕ́НЕВЫЙ, -ая, -ое женьшень ...ы; **женьше́невый крем** женьшень кремы

ЖЕНЬШЕ́НЬ *м* женьшень; **ко́рень женьше́ня** женьшень тамыры

ЖЕРДИ́НА *ж*; *разг. см.* **жердь**

ЖЁРДОЧКА *ж* **1.** *уменьш. от* **жердь** **2.** (*насест*) төнәгес, ҡуналка

ЖЕРДЬ *ж* һайғау, кәртә, ҡолға, шыйҙа; **сруби́ть жердь** һайғау ҡырҡып алыу; **поста́вить огра́ду из жерде́й** һайғауҙар менән кәртәләү

ЖЕРДЯНО́Й, -ая, -ое кәртә, һайғау, кәртәнән (һайғауҙан) эшләнгән; **жердяны́е воро́та** кәртә ҡапҡа; **жердяно́й мо́стик** һайғауҙан эшләнгән күпер

ЖЕРЁБАЯ быуаҙ (*бейә, ишәк, дөйәгә ҡарата*)

ЖЕРЕБЁНОК *м* ҡолон; (*до трёх месяцев*) ҡолонсаҡ; (*до года*) ябаға; (*до двух лет*) тай; **жеребёнок-стригу́н** ҡырҡмыш, ҡырҡмыш тай

ЖЕРЕБЕ́Ц *м* айғыр; (*до трёх лет*) дүнән; (*до четырёх лет*) ҡонан; (*вожак табуна*) өйөр айғыры; (*не производитель*) һәүерек; **необъе́зженный жеребе́ц** аҫау айғыр; **племенно́й жеребе́ц** тоҡом айғыры

ЖЕРЕБИ́ТЬСЯ *несов.* (*о кобыле, ослице*) ҡолонлау; (*о верблюдице*) балалау

ЖЕРЕБО́К *м* етлекмәй тыуған ҡолон тиреһе

ЖЕРЁБОСТЬ *ж* быуаҙ булыу (*бейә, ишәк, дөйәгә ҡарата*)

ЖЕРЕБЬЁВКА *ж* йәрәбә, шыбаға; **провести́ жеребьёвку** шыбаға тотоу

ЖЕРЕБЯ́ТИНА *ж* йәш йылҡы (ҡолон, тай) ите

ЖЕРЕБЯ́ЧИЙ, -ья, -ье ҡолон (тай) ...ы; **жеребя́чье ржа́ние** ҡолон кешнәүе

ЖЕ́РЕХ *м* ағасаҡ, ағасъяңаҡ (*балыҡ*)

ЖЕРЛИ́ЦА и **ЖЕ́РЛИЦА** *ж* ҡарпыткыс (*ваҡ балыҡ ҡуйып, эре балыҡҡа һалған ҡармаҡ*)

ЖЕРЛО́ *с*; *в разн. знач.* ауыҙ; **жерло́ пе́чи** мейес ауыҙы; **жерло́ коло́дца** ҡоҙоҡ ауыҙы; **жерло́ вулка́на** вулкан ауыҙы; **жерло́ пу́шки** пушка ауыҙы

ЖЁРНОВ *м* тирмән ташы

ЖЕ́РТВА *ж* **1.** *в разн. знач.* ҡорбан; **свяще́нная же́ртва** изге ҡорбан **2.** (*самопожертвование*) ауырлыҡ, ҡыйынлыҡ, үҙен ҡорбан итеү; **он был гото́в на любы́е же́ртвы** ул теләһә ниндәй ауырлыҡтарға ла әҙер ине **3.** *уст.* (*пожертвование*) иғәнә, бүләк ♦ **пасть (стать, станови́ться) же́ртвой** ҡорбан булыу; **принести́ в же́ртву** ҡорбан итеү; **приноси́ть же́ртву** ҡорбан салыу

ЖЕ́РТВЕННИК *м* ҡорбан салыу урыны

ЖЕ́РТВЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** *уст. см.* **же́ртва** 1; **же́ртвенные обря́ды** ҡорбан салыу йолаһы **2.** (*самоотверженный*) үҙен аямаған, үҙен фиҙа ҡылған; **же́ртвенное отноше́ние к де́лу** эш тип үҙен фиҙа ҡылыу

ЖЕ́РТВОВАТЬ *несов.* **1.** *что* и *без доп.* бүләк итеп биреү, иғәнә итеү **2.** *кем-чем*; *перен.* ҡорбан итеү, фиҙа ҡылыу; **же́ртвовать собо́й** үҙеңде ҡорбан итеү

ЖЕРТВОПРИНОШЕ́НИЕ *с* ҡорбан килтереү (биреү) (*йола*)

ЖЕСТ *м* **1.** ым, ишара, ҡул хәрәкәте; **же́стом приглаша́ть сади́ться** ым менән ултырырға саҡырыу **2.** *перен.* ҡылыҡ, ҡылынған эш (*ниндәйҙер уй менән*); **сде́лать краси́вый жест** матур ҡылыҡ ҡылыу

ЖЕСТИКУЛИ́РОВАТЬ *несов.* ҡул болғау, ҡул менән ишара (хәрәкәт) яһау

ЖЕСТИКУЛЯ́ЦИЯ *ж* ҡул болғау; **сопровожда́ть речь жестикуля́цией** ҡул болғап һөйләү

ЖЁСТКИЙ, -ая, -ое **1.** (*твёрдый, крепкий*) ҡаты, шырт; **жёсткое мя́со** ҡаты ит; **жёсткая рука́** ҡаты ҡул; **жёсткие во́лосы** шырт сәс **2.** *перен.* (*суровый*) уҫал, тупаҫ, ҡаты; **жёсткая кри́тика** ҡаты тәнҡит; **жёсткий челове́к** ҡаты (тәбиғәтле) кеше; **жёсткий моро́з** ҡаты һыуыҡ **3.** *перен.* (*неуклонный, безоговорочный*) киҫкен, ҡырҡа, бик ҡаты; **жёсткие усло́вия** бик ҡаты шарттар ♦ **жёсткий ваго́н** *ж.-д.* ҡаты вагон; **жёсткая вода́** татырлы һыу

ЖЕСТКО... *урыҫ телендәге ҡушма һүҙҙәрҙең "ҡаты", "шырт" мәғәнәләрен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.*, **жестковоло́сый** шырт сәсле; **жестколи́ственный** ҡаты япраҡлы

ЖЕСТКОКРЫ́ЛЫЕ *мн.*; *зоол.* ҡаты ҡанатлылар (*ҡуңыҙ, ҡамҡа һ.б.*)

ЖЕСТО́КИЙ, -ая, -ое **1.** (*безжалостный*) аяуһыҙ, ҡанһыҙ, ҡаты күңелле, шәфҡәтһеҙ, миһырбанһыҙ; **жесто́кий челове́к** ҡаты күңелле кеше **2.** (*сильный*) ҡаты, көслө; **жесто́кое сопротивле́ние** ҡаты ҡаршылыҡ; **разгоре́лся жесто́кий спор** ҡаты бәхәс башланды **3.** ҡаты, сатлама; **жесто́кий моро́з** сатлама һыуыҡ

ЖЕСТОКОСЕ́РДИЕ *с* ҡаты күңеллелек, рәхимһеҙлек, таш йөрәклелек

ЖЕСТОКОСЕ́РДНЫЙ, -ая, -ое ҡаты күңелле (бәғерле), рәхимһеҙ, таш йөрәкле

ЖЕСТО́КОСТЬ *ж* **1.** аяуһыҙлыҡ, рәхимһеҙлек, ҡанһыҙлыҡ, ҡатылыҡ, мәрхәмәтһеҙлек; **прояви́ть жесто́кость** ҡанһыҙлыҡ күрһәтеү; **нет преде́ла его́ жесто́кости** уның ҡанһыҙлығының сиге юҡ **2.** *перен.* (*резкость*) ҡатылыҡ, киҫкенлек; **жесто́кость кли́мата** климаттың ҡатылығы

ЖЕСТЬ *ж* ҡалай; **бе́лая жесть** аҡ ҡалай

ЖЕСТЯ́НКА *ж* **1.** (*коробка*) ҡалай һауыт **2.** *разг.* (*кусок жести*) ҡалай киҫәге

ЖЕСТЯНО́Й, -ая, -ое ҡалай; **жестяно́й ча́йник** ҡалай сәйнүк; **жестяна́я кры́ша** ҡалай түбә

ЖЕСТЯ́НЩИК *м* ҡалайсы, ҡалай сигәләүсе

ЖЕТО́Н *м* жетон (**1.** *бүләк, приз рәүешендә бирелә торған йәки берәй ваҡиға иҫтәлегенә сығарылған металл значок* **2.** *шартлы билдәһе булған йәки нимәгәлер хоҡуҡ биргән ҡалай киҫәге*)

ЖЕЧЬ *несов.* **1.** *кого-что* (*уничтожать огнём*) яндырыу, үртәү; **жечь стерню́** ҡамыл янды-

рыу **2.** *что* (*заставлять гореть*) яғыу, яндырыу; **жечь дрова́** утын яғыу; **жечь ла́мпу** шәм яндырыу **3.** *кого-что* и *без доп.* (*обжигать*) ҡыҙҙырыу, көйҙөрөү, яндырыу; (*о морозе*) өтөү; (*о крапиве*) сағыу; (*о йоде*) яндырыу, әсеттереү; **со́лнце так и жжёт** ҡояш ҡыҙҙыра ғына; **внутри́ всё жжёт** эстән яндырып әрнетә; **боль жгла глаза́** күҙ әсеттереп ауырта; **ду́ет се́верный ве́тер, жжёт** төньяҡтан ел иҫә, өтөп бара; **йод жжёт** йод әсеттерә **4.** *кого-что* и *без доп.*; *перен.* өйкәү (күңелде), әрнетеү; **трево́жные мы́сли жгут се́рдце** борсоулы уйҙар йөрәкте өйкәй **5.** *что* (*обжигать для придания твёрдости*) үртәү, яндырыу; **жечь кирпичи́** кирбес үртәү

ЖЖЕ́НИЕ *с* яндырыу, әрнетеү, әсетеү, әсетеп һыҙлау; **жже́ние в груди́** күкрәкте эстән яндырыу

ЖЖЁНКА *ж* жжёнка (*көйҙөрөлгән шәкәргә төрлө тәм-том, емеш ҡушып, ром йәки коньяктан яһалған эсемлек*)

ЖЖЁНЫЙ, -ая, -ое (*обожжённый*) үртәлгән, көйҙөрөлгән, яндырылған

ЖИВЕ́Ц *м*; *рыб.* ем балыҡ (*ҡармаҡҡа ҡуйылған тере бәләкәй балыҡ*)

ЖИВИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое көс (дәрт) бирә торған, хәл индерә торған; **живи́тельный го́рный во́здух** хәл индерә торған тау һауаһы

ЖИВИ́ЦА *ж* сайыр

ЖИ́ВНОСТЬ *ж собир.*; *разг.* ваҡ тереклек, ҡош-ҡорт

ЖИ́ВО *нареч.* **1.** асыҡ итеп, йәнле итеп; **обрисова́ть жи́во и правдоподо́бно** *что-л.* *нимәнелер* асыҡ итеп һәм ысынбарлыҡтағыса һөйләп биреү **2.** йәнле, күтәренке рухлы; **бесе́да вела́сь жи́во и бо́йко** әңгәмә бик йәнле һәм ҡыҙыу барҙы **3.** *разг.* тиҙ генә, бик тиҙ, шунда уҡ, йәһәт кенә; **жи́во оде́ться** тиҙ генә кейенеп алыу

ЖИВО́Й, -ая, -ое **1.** (*обладающий жизнью*) тере, иҫән; **жива́я ры́ба** тере балыҡ; **живо́е существо́** тере йән; **быть живы́м** тере (иҫән) булыу **2.** (*подвижный*) теремек, етеҙ, тилбер; **живо́й ребёнок** теремек бала **3.** (*оживлённый*) йәнле, шаулы; **проспе́кт стал са́мым живы́м ме́стом го́рода** проспект ҡаланың иң йәнле урынына әйләнде **4.** (*подлинный*) ысын, йәнле, ысынбарлыҡ, реаль; **жи́вой приме́р** ысын хәл **5.** (*яркий, выразительный*) тасуирлы, йәнле, еңел; **живо́е повествова́ние** тасуирлы һөйләү ♦ **жива́я вода́** *фольк.* тере һыу; **жива́я и́згородь** тәбиғи ҡойма (*үҫеп ултырған ағас йәки ҡыуаҡтан торған ҡойма*); **жива́я приро́да** йәнле тәбиғәт; **жива́я ра́на**: 1) (*рана, ещё не зажившая*) бөтәү яра; 2) *перен.* (*душевное страдание*) күңел яраһы; **жива́я си́ла** йәнле көс (*кешеләр, эш хайуандары*); **живо́го ме́ста не оста́вить** һау ерен ҡалдырмау (туҡмалыуҙан); **живо́й вес** тереләй ауырлыҡ; **живо́й разгово́рный язы́к** йәнле һөйләү теле; **живы́е цветы́** тере сәскәләр; **заде́ть за живо́е** ауыртҡан ергә тейеү; **жив-здоро́в**; **жив и здоро́в** иҫән-аман, иҫән-һау

ЖИВОПИ́СЕЦ *м* рәссам

ЖИВОПИ́СНЫЙ, -ая, -ое **1.** рәсем яһау ...ы, һынлы сәнғәт ...ы; **живопи́сная мастерска́я** рәсем яһау оҫтаханаһы; **живопи́сный портре́т** һынлы сәнғәт портреты **2.** йәмле, матур, һүрәттәге кеүек; **живопи́сный вид** йәмле күренеш **3.** *перен.* асыҡ, сәнғәтле, образлы; **живопи́сное сравне́ние** асыҡ сағыштырыу

ЖИ́ВОПИСЬ *ж* **1.** рәсем сәнғәте, һынлы сәнғәт; **уро́ки жи́вописи** рәсем сәнғәте дәрестәре **2.** *собир.* рәсемдәр, картиналар

ЖИВОРОДЯ́ЩИЙ, -ая, -ее *зоол.* тере бала тыуҙырыусы (*хайуандарға һәм ҡайһы бер балыҡтарға ҡарата*); **живородя́щая ры́ба** тере бала тыуҙырыусы балыҡ

ЖИ́ВОСТЬ *ж* **1.** етеҙлек, йылдамлыҡ; **ю́ношеская жи́вость** йәштәргә хас етеҙлек; **жи́вость движе́ний** хәрәкәттәге йылдамлыҡ **2.** сағыулыҡ, һиҙгерлек, зирәклек, үткерлек; **жи́вость ума́** аҡылдың зирәклеге

ЖИВО́Т I *м* ҡорһаҡ, эс, ҡарын; **большо́й живо́т** ҙур ҡорһаҡ; **бо́ли в животе́** эс ауыртыу; **взду́тие живота́** эс күбеү ♦ **надорва́ть живо́т со́ смеху** һын ҡатҡансы көлөү

ЖИВО́Т II *м*; *уст.* (*жизнь*) йән, тормош, йәшәү ♦ **не щадя́ живота́ своего́**; **не на живо́т, а на́ смерть** йәнен-тәнен аямай

ЖИВОТВО́РНЫЙ, -ая, -ое *высок.* йәнләндергес, дәртләндергес, рухландырғыс, йәшәү көсө биргән; **животво́рные лучи́ со́лнца** йәшәү көсө биргән ҡояш нурҙары; **животво́рная си́ла любви́** мөхәббәттең рухландырыу көсө

ЖИВОТНОВО́Д *м* малсы, мал ҡараусы

ЖИВОТНОВО́ДСТВО *с* малсылыҡ, мал аҫрау эше

ЖИВОТНОВО́ДЧЕСКИЙ, -ая, -ое малсылыҡ ...ы; **животново́дческая фе́рма** малсылыҡ фермаһы

ЖИВО́ТНОЕ *с* **1.** йән эйәһе, хайуан; **дома́шние живо́тные** йорт хайуандары; **хи́щные живо́тные** йыртҡыс хайуандар **2.** *разг.* (*о человеке*) хайуан

ЖИВО́ТНЫЙ, -ая, -ое **1.** хайуан ...ы; **живо́тный мир** хайуандар донъяһы **2.** хайуандарса, хайуандарға хас; **живо́тный страх** хайуандарса ҡурҡыу **3.** *перен.* хайуани, тупаҫ; **живо́тная страсть** хайуани теләк

ЖИВОТРЕПЕ́ЩУЩИЙ, -ая, -ее иң мөһим, көн үҙәгендәге; **животрепе́щущий вопро́с** көн үҙәгендәге мәсьәлә

ЖИВУ́ЧЕСТЬ *ж* йәшәү көсө (теләге), сыҙамлылыҡ, йән түҙеме

ЖИВУ́ЧИЙ, -ая, -ее **1.** бирешмәүсән, йәшәүсән, эт йәнле, ныҡ, сыҙам; **ры́ба оказа́лась жи-**

ву́чей балыҡ бирешмәүсән булып сыҡты **2.** *перен.* оҙаҡҡа барған, оҙаҡ һаҡланған, оҙон ғүмерле; **наро́дные преда́ния живу́чи** халыҡ риүәйәттәре оҙон ғүмерле була

ЖИ́ВЧИК *м* **1.** *см.* **живе́ц 2.** *физиол.* аталыҡ, аталыҡ орлоғо **3.** *разг.* (*подвижный*) теремек (*кеше*) **4.** *разг.* (*биение артерии на виске, нервное подёргивание века*) сикә тамыры һуғыуы, күҙ ҡабағының тартыуы

ЖИВЬЁМ *нареч.*; *разг.* тереләй, тереләтә, тере көйө

ЖИ́ДКИЙ, -ая, -ое **1.** шыйыҡ; **жи́дкий суп** шыйыҡ аш; **опусти́лся жи́дкий тума́н** шыйыҡ ҡына томан төштө **2.** һирәк, йоҡа; **жи́дкий лес** һирәк урман; **жи́дкие во́лосы** йоҡа сәс; **в э́том году́ трава́ была́ жи́дкая** быйыл үлән йоҡа булды. **3.** *разг.* (*о голосе, звуках*) йомшаҡ, көсһөҙ, зәғиф; **жи́дкий голосо́к** зәғиф кенә тауыш **4.** *перен., разг.* (*несодержательный*) йомшаҡ; **жи́дкий расска́з** йомшаҡ хикәйә

ЖИ́ДКОСТЬ *ж* **1.** шыйыҡса; **сосу́д с жи́дкостью** шыйыҡса һалынған һауыт **2.** һирәклек, йоҡалыҡ, йомшаҡлыҡ; **жи́дкость воло́с** сәстең һирәклеге

ЖИ́ЖА *ж* батҡаҡ, һарҡынды; **наво́зная жи́жа** тиҙәк һарҡындыһы; **снег преврати́лся в гря́зную жи́жу** ҡар ireп батҡаҡҡа әйләнде

ЖИЗНЕДЕ́ЯТЕЛЬНОСТЬ *ж* **1.** *биол.* (*совокупность жизненных отправлений организма*) йәшәйеш, йәшәүгә һәләтлелек; **жизнеде́ятельность кле́тки** күҙәнәктең йәшәйеше **2.** (йәшәү) эшмәкәрлек, эшлеклелек (*кешегә, шәхескә ҡарата*); **челове́ческая жизнеде́ятельность** кешенең йәшәү эшмәкәрлеге

ЖИЗНЕДЕ́ЯТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** *биол.* йәшәүгә һәләтле **2.** эшмәкәр, эшлекле, булдыҡлы; **спосо́бный, жизнеде́ятельный коллекти́в** эшкә һәләтле, эшлекле коллектив

ЖИЗНЕЛЮБИ́ВЫЙ, -ая, -ое тормошҡа ғашиҡ, тормош яратыусан; **жизнелюби́вый челове́к** тормошҡа ғашиҡ кеше

ЖИ́ЗНЕННОСТЬ *ж* **1.** йәшәү көсө, тереклек итеү һәләте; **жи́зненность кле́тки** күҙәнәктең йәшәү көсө **2.** тормошсанлыҡ; **игра́ актри́сы отлича́лась жи́зненностью** актрисаның уйыны тормошсанлығы менән айырылып торҙо

ЖИ́ЗНЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** тормош ...ы, йәшәү ...ы, ғүмер ...ы; **жи́зненный о́пыт** тормош тәжрибәһе; **жи́зненная си́ла** йәшәү көсө **2.** (*реальный*) тормошсан, тормошҡа яҡын; **фильм был весёлый и дово́льно жи́зненный** фильм күңелле һәм шаҡтай тормошсан ине **3.** *перен.* (*важный для жизни*) мөһим, әһәмиәтле, бик кәрәкле; **жи́зненный вопро́с** мөһим мәсьәлә

ЖИЗНЕОПИСА́НИЕ *с* тәржемәи хәл, биография

ЖИЗНЕРА́ДОСТНОСТЬ *ж* шат күңел, күңел көрлөгө

ЖИЗНЕРА́ДОСТНЫЙ, -ая, -ое шат (көр) күңелле

ЖИЗНЕСПОСО́БНОСТЬ *ж* йәшәү көсө, йәшәүгә һәләтлелек (булдыҡлылыҡ); **при уме́лом хране́нии семена́ не теря́ют свою́ жизнеспосо́бность** дөрөҫ һаҡлағанда орлоҡтар үҙҙәренең йәшәү көсөн юғалтмай

ЖИЗНЕСПОСО́БНЫЙ, -ая, -ое йәшәүгә һәләтле, йәшәү көсө ныҡлы булған; **жизнеспосо́бный органи́зм** йәшәүгә һәләтле организм

ЖИЗНЕСТО́ЙКИЙ, -ая, -ое тормош шарттарына бирешмәгән, сыҙамлы, ныҡ; **жизнесто́йкий сорт ржи** арыштың сыҙамлы сорты

ЖИЗНЕСТО́ЙКОСТЬ *ж* сыҙамлылыҡ, түҙемлелек, ныҡлыҡ

ЖИЗНЕУТВЕРЖДА́ЮЩИЙ, -ая, -ее оптимизм менән һуғарылған, тормошсан; **жизнеутвержда́ющая иде́я** оптимизм менән һуғарылған идея

ЖИЗНЬ *ж* **1.** тормош, йәшәү, тереклек; **возникнове́ние жи́зни на Земле́** Ерҙә тормош(тоң) барлыҡҡа килеүе; **о́браз жи́зни** йәшәү рәүеше; **жизнь живо́тных** хайуандар тормошо **2.** ғүмер; **на всю жизнь** ғүмергә, ғүмер буйына; **на скло́не жи́зни** ғүмер ахырында; **продли́ть жизнь** ғүмер оҙайтыу **3.** (*физиологическое состояние*) йән; **не пока́зывать при́знаков жи́зни** йәне булмау **4.** (*деятельность*) тормош; **обще́ственная жизнь** ижтимағи тормош; **повседне́вная жизнь** көндәлек тормош; **семе́йная жизнь** ғаилә тормошо; **духо́вная жизнь** рухи тормош; **жизнь земна́я** ерҙәге тормош; **на у́лице кипе́ла жизнь** урамда тормош ҡайнап тора ♦ **войти́ в жизнь** тормошҡа аяҡ баҫыу; **вдохну́ть жизнь** йән өрөү; **дать жизнь** *кому* донъяға килтереү, тыуҙырыу; **жизнь моя́** (*обращение*) йәнем минең; **ни в жизнь** бер ҡасан да, ғүмерҙә лә; **отда́ть (положи́ть) жизнь** *за кого-что* йәнде фиҙа ҡылыу, ғүмереңде биреү

ЖИ́ЛА *ж* **1.** *разг.* ҡан тамыры (*сухожилие*) һеңер, тарамыш **2.** *геол.* юлаҡ, ҡатлам; **жи́ла ка́менного угля́** таш күмер юлағы **3.** *тех.* тын, ҡат (*кабель сымдарының береһе*) ♦ **тяну́ть (вытя́гивать) жи́лы** *из кого* елеген һурыу

ЖИЛЕ́Т *м* жилет

ЖИЛЕ́Ц *м* и **ЖИЛИ́ЦА** *ж* кешелә (фатирҙа) тороусы ♦ **не жиле́ц (на бе́лом све́те)** гүр һыуығы ингән (*үлер тигән мәғәнәлә*)

ЖИ́ЛИСТЫЙ, -ая, -ое **1.** һеңерле, ярылы; **жи́листое мя́со** һеңерле ит **2.** тамырҙары ҡалҡып (беленеп) торған, тамырлы; **жи́листые ру́ки** тамырҙары беленеп торған ҡул

11 зак. 2.0084.05

ЖИЛИ́ЩЕ *с* торлаҡ; **стро́ить жили́ще** торлаҡ төҙөү

ЖИЛИ́ЩНЫЙ, -ая, -ое торлаҡ ...ы; **жили́щные усло́вия** торлаҡ шарттары

ЖИ́ЛКА *ж* **1.** *уменьш. от* **жи́ла** 1; **2.** *бот., зоол.* тамыр, тамырсыҡ (*япраҡтарҙа һәм бөжәк ҡанаттарында*) **3.** (*прослойка в горных породах*) юлаҡ; **мра́мор с кра́сными жи́лками** ҡыҙыл юлаҡлы мәрмәр **4.** *перен.* һәләт, әүәҫлек; **литерату́рная жи́лка** әҙәби ижадҡа һәләт

ЖИЛО́Й, -ая, -ое **1.** торлаҡ; **строи́тельство жилы́х зда́ний** торлаҡ йорттар һалыу **2.** кеше торған (йәшәгән); **жила́я полови́на до́ма** өйҙөң кеше торған яғы

ЖИЛПЛО́ЩАДЬ *ж* (*жилая площадь*) торлаҡ майҙаны

ЖИЛЬЁ *с* **1.** кеше йәшәгән (торған) урын; **далеко́ от челове́ческого жилья́** кеше йәшәгән урындан алыҫ **2.** *разг.* (*жилище*) торлаҡ, йәшәү (тороу) урыны; **вре́менное жильё** ваҡытлыса йәшәү урыны; **найти́ кварти́ру для жилья́** торорға урын табыу

ЖИМ *м*; *спорт.* штанга күтәреү; **жим двумя́ рука́ми** штанганы ике ҡул менән күтәреү

ЖИ́МОЛОСТЬ *ж* айыу балаһы

ЖИР *м* май; **живо́тный жир** туң май; **нутряно́й жир** эс майы; **ры́бий жир** балыҡ майы ♦ **заплы́ть жи́ром** май бөрөү; **с жи́ру беси́ться** майына сыҙамау, туйып һикереү

ЖИРА́Ф *м* и **ЖИРА́ФА** *ж* жираф

ЖИРЕ́ТЬ *несов.* һимереү, көрәйеү

ЖИ́РНОСТЬ *ж* **1.** (*степень содержания жира в чём-л.*) ҡуйылыҡ; **жи́рность молока́** һөттөң ҡуйылығы **2.** (*упитанность*) һимеҙлек, көрлөк

ЖИ́РНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*содержащий много жира*) майлы, майланған; (*о мясе*) һимеҙ; (*о супе*) майлы, өрөлө; (*о молоке*) ҡуйы, ҡаймаҡлы; **жи́рная пи́ща** майлы аш; **жи́рное пятно́** майлы тап **2.** һимеҙ, көр, һимергән; **жи́рный кот** һимеҙ бесәй **3.** (*о почве*) һутлы; (*о глине*) үҙле **4.** (*о линии*) ҡалын, йыуан; **жи́рная черта́** ҡалын һыҙыҡ ♦ **жи́рный кусо́к** һимеҙ ҡалъя

ЖИРОВА́ТЬ I *несов. что*; *тех.* май һеңдереү, майлау

ЖИРОВА́ТЬ II *несов.* **1.** (*о животных*) туҡланыу, түл йыйыу **2.** *сад.* (*о деревьях*) буйға үҫеү (*емеш бирмәйенсә*)

ЖИРОВИ́К *м*; *мед.* оро (*кешелә*)

ЖИРОВО́Й, -ая, -ое **1.** май, майлы; **жировы́е отложе́ния** май үреү; **жировы́е вещества́** майлы матдәләр **2.** май, май эшкәртеү ...ы; **жирово́й комбина́т** май эшкәртеү комбинаты

ЖИРОЗАМЕНИ́ТЕЛЬ *м* май(ҙы) алмаштырыусы, яһалма май; **синтети́ческий жирозамени́тель** синтетик май

ЖИРОПО́Т *м*; *спец.* йөн майы (*һарыҡтарҙың май һәм тир биҙҙәре бүлеп сығарған матдә*); **из жиропо́та добыва́ется ланоли́н** йөн майынан ланолин алалар

ЖИРОПРИКА́З *м*; *фин.* жироприказ (*аҡса хужаһының кредитор менән хисаплашырға биргән яҙма бойороғо*)

ЖИРОТО́ПНЫЙ, -ая, -ое *спец.* май иретеү (һыҙғыртыу) ...ы; **жирото́пный заво́д** май иретеү заводы

ЖИТЕ́ЙСКИЙ, -ая, -ое тормош (донъя) ...ы; **жите́йский о́пыт** тормош тәжрибәһе; **жите́йские хло́поты** донъя мәшәҡәттәре; **жите́йская суета́** донъя ығы-зығыһы ♦ **жите́йский ум** ҡара аҡыл; **де́ло жите́йское** *в знач. сказ.* көн дә була торған эш

ЖИ́ТЕЛЬ *м* йәшәүсе, тороусы ир-ат, йәшәгән (торған) халыҡ; **жи́тельница** *ж* йәшәүсе (тороусы) ҡатын-ҡыҙ; **жи́тели го́рода** ҡалала йәшәүселәр; **коренно́й жи́тель** төп (ерле) халыҡ; **дереве́нская жи́тельница** ауылда йәшәүсе ҡатын-ҡыҙ

ЖИ́ТЕЛЬСТВО *с* йәшәү (тороу) ...ы; **ме́сто жи́тельства** йәшәү урыны

ЖИ́ТНИЦА *ж* **1.** *уст.* амбар, келәт **2.** *перен.* игенгә бай ер (өлкә)

ЖИТНЯ́К *м* арышбаш, бесәйғойроҡ

ЖИ́ТО *с* ашлыҡ, иген

ЖИТЬ *несов.*; *в разн. знач.* йәшәү, тороу, ғүмер итеү, көн итеү (күреү); **жить до́лго** оҙаҡ йәшәү; **жить в дере́вне** ауылда йәшәү; **жить самостоя́тельно** үҙ алдына йәшәү; **жить бога́то** бай йәшәү; **жить в сердца́х люде́й** халыҡ күңелендә йәшәү; **жить на кварти́ре** фатирҙа тороу; **жить вме́сте** бергә ғүмер итеү; **жить на стипе́ндию** стипендияға көн итеү; **жить на одно́м хле́бе** икмәк менән генә көн итеү; **жить воспомина́ниями** хәтирәләр менән йәшәү; **жить для дете́й** балалар өсөн йәшәү ♦ **жить свои́м умо́м** үҙ аҡылың менән йәшәү; **жить чужи́м умо́м** кеше аҡылы менән йәшәү

ЖИТЬЁ *с*; *разг.* **1.** тормош, көнкүреш, **сла́вное житьё** рәхәт тормош; **дереве́нское житьё** ауыл тормошо **2.** йәшәү, тороу; **найти́ ме́сто для житья́** торорға урын табыу ♦ **житья́ нет** *кому, от кого* көн юҡ

ЖИ́ТЬСЯ *несов. кому безл.*; *разг.* (*в сочетании с нареч. "хорошо", "легко", "плохо", "трудно" и т.д.*) йәшәү, тороу, йәшәлеү, торолоу; **хорошо́ жило́сь** яҡшы йәшәлде; **тру́дно живётся без подде́ржки** таянысһыҙ йәшәүе ауыр

ЖМУ́РИТЬ: жму́рить глаза́ күҙ ҡыҫыу (йомоу)

ЖМУ́РИТЬСЯ *несов.* күҙ ҡыҫыу (йомоу), ҡыҫылыу (*күҙгә ҡарата*); **жму́риться от све́та** яҡтынан күҙ ҡыҫылыу (*яҡтыға ҡарай алмай күҙҙе йомоу*)

ЖМУ́РКИ *только мн.* һәпәләк, һуҡыр тәкә, күҙ бәйләм; **игра́ть в жму́рки** һәпәләк уйнау

ЖМЫХИ́ и **ЖМЫ́ХИ** *мн.* (*ед.* **жмых** *м*) төпрә (*орлоҡтан май һыҡҡандағы ҡалдыҡ*); **подсо́лнечный жмых** көнбағыш төпрәһе

ЖМЫ́ХОВЫЙ и **ЖМЫХО́ВЫЙ,** -ая, -ое төпрә ...ы; **жмы́ховые корма́** төпрә аҙыҡтар

ЖНЕ́ЙКА *ж* урғыс, урғыс машина

ЖНЕЦ *м* и **ЖНИ́ЦА** *ж* ураҡсы

ЖНИВЬЁ *с* **1.** ҡамыл, ҡаулан (*игене алынып, һөрөлмәй ятҡан ер*) **2.** (*стерня*) ҡамыл; **ржано́е жнивьё** арыш ҡамылы

ЖОКЕ́Й *м* жокей (*сабышта ҡатнашыусы, ат өҫтөндә йөрөүсе*)

ЖОМ *м* **1.** (*пресс*) һыҡҡыс **2.** (*свекловичные выжимки*) һығынды

ЖОНГЛЁР *м* жонглёр (*цирк артисы*)

ЖОНГЛЁРСТВО *с* **1.** жонглёрлыҡ **2.** *перен.* факттарҙы бутау (үҙе теләгәнсә), әүеш-тәүеш килтереү

ЖОНГЛИ́РОВАТЬ *несов. чем* **1.** жонглёрлыҡ итеү (*цирҡта*) **2.** *см.* **жонглёрство** 2

ЖРАТЬ *несов. что* и *без доп.*; *прост.* ашау, тығыныу

ЖРЕ́БИЙ *м* **1.** йәрәбә, шыбаға; **броса́ть жре́бий** йәрәбә һалыу; **тяну́ть жре́бий** йәрәбә тартыу; **доста́ться по жре́бию** йәрәбә менән сығыу **2.** *перен.*, *трад.-поэт.* (*участь*) яҙмыш, тәҡдир

ЖРЕЦ *м* и **ЖРИ́ЦА** *ж* **1.** ҡанбаба, жрец (*мәжүсиҙәрҙә ҡорбан салыусы*) **2.** *перен.*, *уст.* әһел; **жрецы́ нау́ки и иску́сства** фән һәм сәнғәт әһелдәре

ЖУ́ЖЕЛИЦА *ж* бызылдауыҡ (*төнгө ҡуңыҙ*)

ЖУЖЖА́ТЬ *несов.* безелдәү, безләү, бызылдау, тызылдау, выжлау, выжлап тороу, гөжләү, гөж килеү, геүләү; **жужжа́т пчёлы** бал ҡорттары гөж килә; **жужжа́т пу́ли** пулялар выжлап тора; **мото́р жужжи́т** мотор геүләй

ЖУК *м* ҡуңыҙ; **ма́йский жук** май ҡуңыҙы

ЖУ́ЛИК *м* **1.** ҡараҡ, бур **2.** *разг.* (*мошенник*) алдаҡсы, мут, жулик

ЖУЛИКОВА́ТЫЙ, -ая, -ое алдаша (мутлаша) торған

ЖУЛЬЁ *с собир.*; *разг.* ҡараҡтар

ЖУ́ЛЬНИЧАТЬ *несов.*; *разг.* алдашыу, мутлашыу

ЖУ́ЛЬНИЧЕСТВО *с*; *разг.* алдыҡ эш, мутлыҡ, хәйләләү

ЖУПА́Н *м* ҡыҫҡа сәкмән (*поляк һәм украиндарҙа ирҙәр кейеме*)

ЖУ́ПЕЛ *м* (*нечто, внушающее страх, ужас*) ҡараҫҡы

ЖУРАВЛЁНОК *м* торна балаһы, бала торна

ЖУРАВЛИ́НЫЙ, -ая, -ое торна ...ы; **журавли́ный крик** торна тауышы; **журавли́ная ста́я** торна тубы; **журавли́ный та́нец** торналар уйнауы

ЖУРА́ВЛЬ *м* **1.** торна; **се́рый жура́вль** һоро торна; **са́мка журавля́** инә торна **2.** (*у колодца*) сиртмә; **коло́дезный жура́вль** сиртмәле ҡоҙоҡ

ЖУРИ́ТЬ *несов. кого*; *разг.* орошоу, шелтәләү

ЖУРНА́Л *м* журнал; **ежеме́сячный журна́л** ай һайын сыҡҡан журнал; **литерату́рный журна́л** әҙәби журнал; **запи́сывать све́дения в журна́л** мәғлүмәттәрҙе журналға яҙып барыу

ЖУРНАЛИ́СТ *м* и **ЖУРНАЛИ́СТКА** *ж* журналист; **Сою́з журнали́стов РБ** БР журналистар союзы

ЖУРНАЛИ́СТИКА *ж* журналистика; **занима́ться журнали́стикой** журналистика менән шөғөлләнеү

ЖУРНА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое журнал ...ы; **журна́льная статья́** журнал мәҡәләһе

ЖУРЧА́НИЕ *с см.* **журчать** 1; **слы́шно говорли́вое журча́ние ручейко́в** гөрләүектәр сылтырап аҡҡаны ишетелә

ЖУРЧА́ТЬ *несов.* **1.** селтерәү, сылтырау, шылтырау; **в овра́ге ти́хо журча́л руче́й** соҡор төбөнән селтерәп кенә шишмә аға **2.** *перен.* аҡрын ғына, мөңгөрләп кенә ишетелеү (*тауыш, музыка һ.б.*)

ЖУ́ТКИЙ, -ая, -ое **1.** (*страшный*) ҡот осҡос, ҡурҡыныс, дәһшәтле; **жу́ткие карти́ны бо́я** ҡот осҡос һуғыш күренештәре **2.** (*тягостный*) ауыр, күңелһеҙ; **произвести́ жу́ткое впечатле́ние** ауыр тәьҫир итеү, күңелһеҙ тәьҫир ҡалдырыу

ЖУ́ТКО 1. *нареч.* ҡот осҡос, ҡурҡыныс; **он вы́глядел жу́тко** ул ҡот осҡос ҡиәфәттә ине **2.** *кому в знач. сказ.*, *безл.* ҡурҡыныс, хәүефле; **бы́ло жу́тко в темноте́** ҡараңғыла ҡурҡыныс ине

ЖУТЬ *ж*; *разг.* ҡурҡыу, хәүефләнеү (хисе); **меня́ жуть берёт** мин ҡурҡам ♦ **до жу́ти** бик ныҡ; **надое́сть до жу́ти** бик ныҡ йәнгә тейеү

ЖУ́ХЛЫЙ, -ая, -ое **1.** (*о листьях, траве*) ҡыу, ҡыуарған, һарғайып ҡороған; **прошлого́дняя жу́хлая трава́** былтырғы ҡыу үлән; **жу́хлые ли́стья** ҡыуарған япраҡтар **2.** (*о красках*) тоноҡ, тоноҡланған, уңған

ЖУ́ХНУТЬ *несов.* **1.** (*о растениях*) һарғайыу, ҡороу, ҡыуарыу; **хлеба́ ста́ли жу́хнуть на корню́** иген ултырған көйө һарғая башланы **2.** (*о красках*) тоноҡланыу, төҫө бөтөү, уңыу

ЖЮРИ́ *с нескл.*, *собир.* жюри; **реше́ние жюри́** жюри ҡарары; **чле́ны жюри́** жюри ағзалары

З

ЗА *предлог* **1.** *с вин. п.* (*при указании на направление движения за пределы чего-л.*) аръяғына, артына, тышына, ситенә; **вы́ехать за́ город** ҡала ситенә сығыу; **вы́нести за ско́бки** йәйәләр тышына сығарыу; **уйти́ за ре́ку** йылға аръяғына китеү

2. *с вин. п.* (*при указании предмета, места, лица, по другую сторону которого что-л. помещено*) -ға/-гә, эсенә, артына; **су́нуть за па́зуху** ҡуйынға тығыу; **поста́вить за шкаф** шкаф артына ҡуйыу

3. *с вин. п.* (*при указании на место вокруг, около чего-л., рядом с чем-л.*) артына, янына, эргәһенә; **сесть за стол** өҫтәл артына ултырыу; **сесть за руль** руль артына ултырыу

4. *с вин. п.* (*при указании на начало действия, обычно с глаголом*) -ға/-гә; **взя́ться за рабо́ту** эшкә тотоноу; **приня́ться за учёбу** уҡырға керешеү

5. *с вин. п.* (*при указании на промежуток времени, в течение которого совершается что-л.*) -да/-дә, эсендә, буйында; **за после́дние го́ды** һуңғы йылдарҙа; **за ле́то** йәй эсендә; **сде́лать за два часа́** *что-л. нимәнелер* ике сәғәт эсендә эшләү

6. *с вин. п.* (*при указании на время, отделяющее одно событие от другого*) алда(н), элек, элгәре; **за не́сколько дней** бер нисә көн элек; **за час до отправле́ния по́езда** поезд китерҙән бер сәғәт алда

7. *с вин. п.* (*при указании на превышение предела, меры*) -дан/-дән ашыу (артыу); **моро́з за два́дцать гра́дусов** һыуыҡ егерме градустан арткан; **ей далеко́ за со́рок** йәше күптән ҡырҡтан уҙған

8. *с вин. п.* (*при указании на расстояние*) арала, алыҫлыҡта, ерҙә; **находи́ться за де́сять киломе́тров от го́рода** ҡаланан ун километр алыҫлыҡта булыу

9. *с вин. п.* (*при указании причины*) өсөн; **благодари́ть за услу́гу** хеҙмәт өсөн рәхмәт әйтеү; **за что его́ люби́ть?** нимәһе өсөн уны яратырға?

10. *с вин. п.* (*при указании цели действия, предмета, лица, в защиту которого совершается действие*) өсөн; **отда́ть жизнь за Ро́дину** Ватан өсөн ғүмерҙе биреү (фиҙа ҡылыу)

11. *с вин. п.* (*при обозначении цены*) -ға/-гә, өсөн; **купи́ть за пять рубле́й** биш һумға һатып алыу; **уплати́ть за кварти́ру** фатир өсөн түләү

12. *с вин. п.* (*при указании лица, вместо которого кто-л. действует*) өсөн, урынына; **рабо́тать за това́рища** иптәш(е) өсөн эшләү; **расписа́ться за жену́** ҡатыны өсөн ҡул ҡуйыу

13. *с вин. п.* (*указывает на лицо, предмет, на который направлено действие*) -дан/-дән; **взять за́ руку** ҡулдан тотоу; **тяну́ть за верёвку** бауҙан тартыу

14. *с вин. п.* (*при обозначении лица, предмета, который вызывает какое-л. чувство*) өсөн; **красне́ть за дру́га** дуҫ өсөн ҡыҙарыу; **я рад за вас** һеҙҙең өсөн шатмын

15. *с вин. п.* (*при указании на то, в каком качестве воспринимается кто-что-л.*) итеп, тип; **приня́ть за пра́вило** ҡағиҙә итеп ҡабул итеү; **счита́ть за честь** намыҫ эше тип һанау

16. *с твор. п.* (*при указании на предмет, место, позади которого происходит действие*) артында, ситендә; **жить за́ городом** ҡала ситендә йәшәү; **за горо́й** тау артында; **стоя́ть за две́рью** ишек артында тороу; **со́лнце скры́лось за ту́чами** ҡояш болот артына йәшенде

17. *с твор. п.* (*при указании на место вокруг, около чего-л., рядом с чем-л., где происходит действие*) артында, эргәһендә, янында; **сиде́ть за столо́м** өҫтәл янында ултырыу

18. *с твор. п.* (*при обозначении движения, следования за кем-чем-л.*) артынан, арттан; **гна́ться за ма́льчиками** малайҙар артынан ҡыуыу; **сле́дуйте за на́ми!** беҙҙең арттан барығыҙ!

19. *с твор. п.* (*при указании на непрерывность следования одного за другим*) артынан, һуңынан, бер-бер артлы; **за весно́й наступа́ет ле́то** яҙ артынан йәй килә; **день за днём** көн артынан көн; **оди́н за други́м** береһе артынан икенсеһе, бер-бер артлы

20. *с твор. п.* (*при указании на причину*) сәбәпле; **за неиме́нием вре́мени** ваҡыт булмау сәбәпле; **за нена́добностью** кәрәкмәү сәбәпле

21. *с твор. п.* (*при указании лица, предмета, ради получения которого совершается действие*) артынан, маҡсатынан сығып, -ға/-гә; **пойти́ за водо́й** һыуға барыу; **посла́ть за врачо́м** табип артынан ебәреү

22. *с твор. п.* (*при указании на лицо, предмет, который является объектом действия*) -ды/-де; **уха́живать за больны́м** ауырыуҙы ҡарау; **следи́ть за чистото́й** таҙалыҡты һаҡлау (тотоу); **смотре́ть за ребёнком** баланы ҡарау

23. *с твор. п.* (*при указании на лицо, предмет, от которого зависит наступление какого-л. действия*) -да/-дә; **де́ло за ва́ми** эш һеҙҙә (ҡалды); **о́чередь за мной** сират миндә, минең сират

24. *с твор. п.* (*при указании на лицо, предмет, которому присущи те или иные свойства*) -ды/-де; **замеча́ть за ученико́м недоста́тки** уҡыусыла етешһеҙлектәр күреү

25. *с твор. п.* (*при указании на номер, подпись и т.п. внешние признаки документа*) -лы/-ле, булған, менән; **прика́з за по́дписью дире́ктора** директорҙың ҡултамғаһы булған приказ; **де́ло за но́мером два** икенсе һанлы дело

26. *в знач. сказ.* ыңғай; **все за, он оди́н про́тив** бөтәһе ыңғай, ул бер үҙе ҡаршы

ЗА... *приставка* **1.** *ҡылым яһағанда ҡулланылып, түбәндәге мәғәнәләрҙе аңлата*: 1) *эш-хәлдең башланыуын*: **запла́кать** илап ебәреү; **засмея́ться** көлөп ебәреү; 2) *эш-хәлдең һөҙөмтәһенә ирешеүҙе*: **завоева́ть** яулап алыу; **захвати́ть** ҡулға төшөрөү; 3) *эш-хәлдең артыҡлығын, сиктән сығып китеүен*: **загляде́ться** оҙаҡ ҡарап тороу; **засиде́ться** оҙаҡ ултырып ташлау; 4) *хәрәкәттең ниҙеңдер артына йәки берәй яҡҡа йүнәлгәнлеген*: **заверну́ть за́ угол** мөйөшкә боролоу; **зайти́ за де́рево** ағас артына йәшенеү; 5) *эш-хәрәкәттең юл ыңғайында башҡарылыуын*: **забежа́ть** инеп сығыу; **занести́** индереп сығыу **2.** *исем йәки сифат яһағанда ҡулланылып, икенсе яҡта йәки артта булыуҙы аңлата*: **за́городный** ҡаланан ситтәге; **заре́чный** йылға аръяғындағы

ЗААКТИ́РОВАТЬ *сов. что* акт төҙөү

ЗААЛЕ́ТЬ *сов.* **1.** (*выделиться алым цветом*) алланып (алһыуланып, ҡыҙарып) күренеү; **заале́ли гро́здья ряби́ны** миләш тәлгәштәре ҡыҙарып күренде **2.** (*начать алеть*) аллана (ҡыҙара) башлау; **восто́к заале́л** көнсығыш ҡыҙара башланы

ЗААПЛОДИ́РОВАТЬ *сов.* алҡышлай (ҡул саба) башлау; **зал зааплоди́ровал** зал алҡышлай башланы

ЗААРЕНДОВА́ТЬ *сов. что* ҡуртымға (арендаға) алыу, ҡуртымлау, арендалау; **заарендова́ть зе́млю** ерҙе арендаға алыу

ЗААРЕНДО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **заарендова́ть**

ЗААРКА́НИВАТЬ *несов. см.* **заарка́нить**

ЗААРКА́НИТЬ *сов. кого-что* **1.** арҡанлау, боғал һалыу, боғаллап ҡуйыу; **заарка́нить ло́шадь** атты боғаллап ҡуйыу **2.** *перен.* арҡанлау, иркен сикләү

ЗААРТА́ЧИТЬСЯ *сов.*; *разг.* киреләнеү, тиҫкәреләнеү, ҡарышыу, сығынсылау

ЗААСФАЛЬТИ́РОВАТЬ *сов. что* асфальтлау, асфальт түшәү; **заасфальти́ровать у́лицу** урамға асфальт түшәү

ЗААТЛАНТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое Атлантик океан аръяғындағы; **заатланти́ческие стра́ны** Атлантик океан аръяғындағы илдәр

ЗАБА́ВА *ж* **1.** (*игра, развлечение*) уйын, мәрәкә, уйын-көлкө, йыуаныс; **де́тские заба́вы** балалар уйыны **2.** (*несерьёзное занятие*) ирмәк, мәрәкә; **пуста́я заба́ва** буш мәрәкә

ЗАБАВЛЯ́ТЬ *несов. кого-что* **1.** (*развлекать*) албырғатыу, алдаштырыу, әүрәтеү; **забавля́ть дете́й** балаларҙы алдаштырыу **2.** (*смешить, веселить*) көлдөрөү, күңелде асыу (күтәреү), мәрәкәләү; **вы меня́ забавля́ете** һеҙ минең күңелде асаһығыҙ

ЗАБАВЛЯ́ТЬСЯ *несов. чем* и *без доп.* албырғау, йыуаныу, әүрәү, ҡыҙыҡ күреү, ирмәк табыу; **забавля́ться и́грами** уйындан ирмәк табыу

ЗАБА́ВНИК *м*; *разг.* уйынсаҡ, мәрәкәсел, мәҙәксән, шуҡ, шаян

ЗАБА́ВНО 1. *нареч.* ҡыҙыҡ (көлкө) итеп; **он заба́вно расска́зывает** ул ҡыҙыҡ итеп һөйләй **2.** *кому в знач. сказ.* ҡыҙыҡ, ирмәк, мәрәкә; **мне э́то заба́вно** был миңә ҡыҙыҡ

ЗАБА́ВНЫЙ, -ая, -ое ҡыҙыҡ, көлкө(лө), ирмәк, мәрәкә; **заба́вный слу́чай** ҡыҙыҡ ваҡиға; **заба́вный челове́к** ирмәк кеше

ЗАБАЛЛОТИ́РОВАТЬ *сов. кого-что* һайламау, һайламай ҡалдырыу; **забаллоти́ровать кандида́та** кандидатты һайламай ҡалдырыу

ЗАБАЛЛОТИРО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **забаллоти́ровать**

ЗАБА́ЛТЫВАТЬ *несов. см.* **заболта́ть** I

ЗАБА́ЛТЫВАТЬСЯ *несов. см.* **заболта́ться** I

ЗАБАРАБА́НИТЬ *сов.* **1.** (*на барабане*) барабан ҡаға башлау **2.** (*застучать*) дыңғырлата, дөбөрләтә (тыпырлата) башлау; **дождь забараба́нил** ямғыр тыпылдап яуа башланы; **забараба́нить в дверь** ишекте дөбөрләтә башлау

ЗАБАРРИКАДИ́РОВАТЬ *сов. что* баррикадалау, баррикада ҡороу (яһау); **забаррикади́ровать у́лицу** урамға баррикада ҡороу

ЗАБАРРИКАДИ́РОВАТЬСЯ *сов.* баррикада ҡороп ышыҡланыу

ЗАБАСТОВА́ТЬ *сов.* эш ташлау, забастовка яһау

ЗАБАСТО́ВКА *ж* эш ташлау, забастовка; **всео́бщая забасто́вка** дөйөм забастовка; **полити́ческая забасто́вка** сәйәси забастовка; **объяви́ть забасто́вку** забастовка иғлан итеү

ЗАБАСТО́ВОЧНЫЙ, -ая, -ое забастовка ...ы; **забасто́вочный комите́т** забастовка комитеты; **забасто́вочное движе́ние** забастовка хәрәкәте

ЗАБАСТО́ВЩИК *м* эш ташлаусы, забастовкасы

ЗАБВЕ́НИЕ *с* **1.** *книжн.* онотоу, иҫтән сығарыу; **забве́ние обя́занностей** бурысты онотоу; **преда́ть забве́нию** *что-л.* *нимәнелер* онотоу, бөтөнләй иҫтән сығарыу **2.** (*забытьё*) иҫһеҙ-һушһыҙ булыу; **вы́йти из забве́ния** һушына (иҫенә) килеү

ЗАБЕ́Г *м*; *спорт.* йүгереү, йүгереш, уҙыш; **уча́ствовать в забе́ге** йүгерештә ҡатнашыу; **забе́г на четы́реста ме́тров** дүрт йөҙ метрға йүгереү

ЗАБЕГА́ЛОВКА *ж*; *прост.* забегаловка, тәғәмхана (*тиҙ генә ашап-эсеп сыға торған урын*); **обе́дать в забега́ловке** забегаловкала төшкөнө ашау

ЗАБЕГА́НИЕ *с* артыҡ ашығыслыҡ (*эштә, ҡылыҡта*); **забега́ние вперёд** артыҡ ашығыслыҡ

ЗАБЕ́ГАТЬ *сов.* **1.** йүгереклəү, йүгерешə башлау; **все забе́гали при приближе́нии по́езда** поезд яҡынлашҡас, барыһы ла йүгерешə башланы **2.** (*о глазах, взгляде*) алаңлау, уйнау; **глаза́ его́ забе́гали** уның күҙҙəре алаңлай башланы

ЗАБЕГА́ТЬ *несов. см.* **забежа́ть**

ЗАБЕ́ГАТЬСЯ *сов.*; *разг.* йүгерə-йүгерə арыу (хəлдəн тайыу); **ма́льчик совсе́м забе́гался** малай йүгерə-йүгерə бөтөнлəй арыны; **сего́дня я забе́гался** бөгөн мин йүгерə-йүгерə хəлдəн тайҙым

ЗАБЕЖА́ТЬ *сов.*; *разг.* **1.** йүгереп (барып, килеп) инеү; **забежа́ть во двор** ихатаға барып инеү **2.** (*зайти на короткое время, мимоходом*) инеп кенə сығыу, юл ыңғай(ы) инеп сығыу; **забежа́ть к дру́гу** дуҫҡа юл ыңғайы инеп сығыу **3.** (*убежать вперёд, опередить*) алға уҙып (үтеп) китеү, алдан йүгереү (сабыу)

ЗАБЕЛЕ́ТЬ *сов.* **1.** ағарып күренеү (*аҡ, асыҡ төҫлө нəмəлəр тураһында*); **вдали́ забеле́л па́рус** алыҫта елкəн ағарып күренде **2.** ағара (яҡтыра) башлау; **за окно́м забеле́ло** тыш(та) яҡтыра башланы

ЗАБЕ́ЛИВАТЬ *несов. см.* **забели́ть**

ЗАБЕЛИ́ТЬ *сов. что* **1.** ағартыу, аҡлау, аҡҡа буяу; **забели́ть сте́ны** стеналарҙы ағартыу **2.** *прост.* ҡатыу, һалыу, аҡ итеү (*аш-һыуҙы*); **забели́ть чай молоко́м** сəйгə һөт һалыу

ЗАБЕ́ЛКА *ж*; *прост.* аҡ (*аш-һыуға ҡатыла, һалына торған*); **смета́на для забе́лки су́па** ашҡа һалына торған ҡаймаҡ; **щи с забе́лкой** аҡ ҡатылған щи

ЗА́БЕРЕГИ *мн.* (*ед.* **за́берег** *м* и **за́берега** *ж*) **1.** яр буйындағы боҙ һыҙаты; **берега́ реки́ покры́лись за́берегами** йылға ярҙары боҙ һыҙаты менəн ҡапланды **2.** һыҙа; **на о́зере появи́лись за́береги** күлдə һыҙалар барлыҡҡа килде

ЗАБЕРЕ́МЕНЕТЬ *сов.* балаға (ауырға, буйға) ҡалыу, йөккə уҙыу

ЗАБЕСПОКО́ИТЬ *сов.* борсой (тынғыһыҙлай) башлау; **э́то забеспоко́ило мно́гих** был күптəрҙе тынғыһыҙлай башланы

ЗАБЕСПОКО́ИТЬСЯ *сов.* тынғыһыҙлана (хафалана, борсола) башлау; **мать забеспоко́илась** əсə борсола башланы

ЗАБЕТОНИ́РОВАТЬ *сов. что* бетонлап ҡуйыу; **забетони́ровать тонне́ль** тоннелдə бетонлап ҡуйыу

ЗАБИВА́ТЬ *несов. см.* **заби́ть** I

ЗАБИВА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **заби́ться** I; **2.** *страд. от* **забива́ть**

ЗАБИНТОВА́ТЬ *сов. кого-что* бинтлау, бинт менəн бəйлəп ҡуйыу; **забинтова́ть ра́ну** яраны бинт менəн бəйлəп ҡуйыу

ЗАБИНТО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **забинтова́ть**

ЗАБИРА́ТЬ *несов. см.* **забра́ть**

ЗАБИРА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **забра́ться** **2.** *страд. от* **забира́ть**

ЗАБИ́ТОСТЬ *ж* баҫылғанлыҡ, баҫылып йəшəү, бахырлыҡ, байғошлоҡ

ЗАБИ́ТЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **заби́ть** I; **2.** *прил.* ҡағылып-һуғылған, ҡыйырһытылған; **заби́тый челове́к** ҡағылып-һуғылған кеше

ЗАБИ́ТЬ I *сов.* **1.** *что* ҡағыу, ҡаҙаҡлау; **заби́ть гвоздь** ҡаҙаҡ ҡағыу **2.** *спорт.* (тибеп, һуғып) индереү; **заби́ть мяч в воро́та** ҡапҡаға туп индереү **3.** *что* бөтəштереү, томалау, ҡаплау; **заби́ть окно́ до́сками** тəҙрəне таҡта менəн ҡаплап ҡуйыу **4.** *что* (*заполнить до отказа*) тултырыу, тыңҡыслап тултырыу; **заби́ть сара́й дрова́ми** һарайға утын тултырыу **5.** *кого* (*замучить побоями*) туҡмап йонсотоу **6.** *перен.* (*довести до отупения, запугать*) ҡурҡытып ҡуйыу, ҡотон алып бөтөү **7.** *что* (*заглушить — о растениях*) баҫып китеү, ҡаплап алыу; **сорняки́ заби́ли всхо́ды пшени́цы** ҡый үлəндəре бойҙай шытымдарын баҫып киткəн **8.** *кого* (*убить на бойне, на охоте*) һуйыу, салыу, боғаҙлау; **заби́ть быка́** үгеҙ һуйыу ♦ **заби́ть го́лову** *кому, чем* башын ҡаңғыртыу (бутау); **заби́ть себе́ в го́лову** башҡа һеңдереү, баштан сығармау, баш ватыу

ЗАБИ́ТЬ II *сов.* **1.** ҡағыу, туҡылдатыу; **ло́шадь заби́ла копы́тами** ат тояҡтары менəн туҡылдата **2.** (*застучать*) ҡағыу; **дождь заби́л в окно́** ямғыр тəҙрəгə ҡаға башланы **3.** (*дать сигнал ударами*) ҡаға (һуға) башлау, ҡағыу, һуғыу; **заби́ли бараба́ны** барабан ҡаға башланылар; **заби́ли часы́** сəғəт һуға башланы **4.** (*начать вытекать струёй*) урғылыу, урғып сығыу, атылыу; **из сква́жины заби́ла нефть** скважинанан нефть урғыла башланы ♦ **заби́ть козла́** *прост.* домино уйнау (һуғыу)

ЗАБИ́ТЬСЯ I *сов.* **1.** *разг.* йəшеренеү, боҫоу; **заби́ться в у́гол** мөйөшкə боҫоу **2.** (*засориться*) тығылыу, ҡапланыу; **труба́ заби́лась песко́м** торбаға ҡом тығылған

ЗАБИ́ТЬСЯ II *сов.* **1.** (*начать биться*) ҡаға (һуға, бəрə, тибə) башлау; **се́рдце заби́лось** йөрəк ҡаға башланы; **во́лны заби́лись о бе́рег** тулҡындар ярға ҡаға башланы **2.** (*заметаться*) тулау, тулғаныу; **больно́й заби́лся в припа́дке** ауырыу, өйəнəге тотоп, тулай башланы

ЗАБИЯ́КА *м* и *ж*; *разг.* һуғыш суҡмары, бəйлəнсек, сəркəш

ЗАБЛАГОВРЕ́МЕННО *нареч.* алдан, көн элгəре, ваҡытынан элек; **извести́ть заблаговре́менно** алдан хəбəр итеү

ЗАБЛАГОВРЕ́МЕННЫЙ, -ая, -ое алдан (көн элгəре) булған

ЗАБЛАГОРАССУ́ДИТЬСЯ *сов. безл.* дөрөҫ тип табылыу, кəрəк һаналыу, үҙе белгəнсə эшлəү; **он де́лает всё, что ему́ заблагорассу́дится** ул бөтəһен дə үҙе белгəнсə эшлəй

ЗАБЛЕСТЕ́ТЬ *сов.* **1.** (*начать блестеть*) йылтырай (йымылдай) башлау, йылтырап китеү; **его́ глаза́ заблесте́ли** уның күҙҙəре йылтырап

китте **2.** (*показаться — о чём-л. блестящем*) ялтырап китеү, ялтырап күренеү; **вдали́ заблесте́ло о́зеро** алыҫта күл ялтырап күренде

ЗАБЛЕ́ЯТЬ *сов.* баҡыра башлау

ЗАБЛИСТА́ТЬ *сов. см.* **заблесте́ть**

ЗАБЛУДИ́ТЬСЯ *сов.* аҙашыу, юлдан яҙыу; **заблуди́ться в лесу́** урманда аҙашыу ♦ **заблуди́ться в трёх сосна́х** ябай нәмәне лә төшөнмәү, өс быҙауға кәбәк айыра белмәү

ЗАБЛУ́ДШИЙ, -ая, -ее *уст.* **1.** аҙашҡан **2.** *перен.* дөрөҫ юлдан яҙған, боҙоҡ юлға баҫҡан ♦ **заблу́дшая овца́** юлдан яҙған кеше (*цҙенең йәмғиәтенән, ғаиләһенән һ.б. ситләшкән*)

ЗАБЛУЖДА́ТЬСЯ *несов.* хаталаныу, яңылыш фекерҙә (ҡараашта) тороу (булыу); **вы заблужда́етесь относи́тельно меня́** һеҙ минә ҡарата яңылыш фекерҙәһегеҙ

ЗАБЛУЖДЕ́НИЕ *с см.* **заблужда́ться**; **впасть в заблужде́ние** яңылыш фекерҙә булыу; **быть в заблужде́нии** хаталаныу, яңылыш фекерҙә тороу; **ввести́ в заблужде́ние** яңылыштырыу, хата фекергә төшөрөү

ЗАБОДА́ТЬ *сов. кого-что* һөҙөп имгәтеү (үлтереү)

ЗАБО́Й I *м*; *горн.* забой (*шахтала мәғдән, күмер һ.б. сығарыу урыны*)

ЗАБО́Й II *м* **1.** *см.* **заби́ть** I 9; **забо́й скота́** мал һуйыу **2.** (*количество забитого скота*) һуйылған мал иҫәбе

ЗАБО́ЙНЫЙ I, -ая, -ое *горн.* забой ...ы; **забо́йное крепле́ние** забой нығытмаһы

ЗАБО́ЙНЫЙ II, -ая, -ое һуйыла торған; **забо́йный скот** һуйыла торған мал

ЗАБО́ЙЩИК *м*; *горн.* забойсы (*забойҙа эшләүсе*)

ЗАБОЛА́ЧИВАНИЕ *с см.* **забола́чивать, забола́чиваться**; **забола́чивание ни́зменности** уйһыулыҡтың һаҙға әйләнеүе

ЗАБОЛА́ЧИВАТЬ *несов. см.* **заболо́тить**

ЗАБОЛА́ЧИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **заболо́титься 2.** *страд. от* **забола́чивать**

ЗАБОЛЕВА́ЕМОСТЬ *ж* ауырыу, ауырыуҙар һаны; **де́тская заболева́емость** балалар ауырыуы; **сниже́ние заболева́емости** ауырыуҙар һаны кәмеү

ЗАБОЛЕВА́НИЕ *с* **1.** *см.* **заболева́ть 2.** (*болезнь*) ауырыу, сир, сырхау; **инфекцио́нное заболева́ние** инфекцион ауырыу; **тяжёлое заболева́ние** ҡаты сир

ЗАБОЛЕВА́ТЬ *несов. см.* **заболе́ть** I

ЗАБОЛЕ́ТЬ I *сов.* **1.** *чем* и *без доп.* ауырып китеү, сирләү; **заболе́ть гри́ппом** грипп менән ауырып китеү; **мой брат заболе́л** ағайым ауырып китте **2.** *кем-чем*; *разг.* (*увлечься*) мауығып китеү; **заболе́ть рыба́лкой** балыҡ тотоу менән мауығып китеү

ЗАБОЛЕ́ТЬ II *сов.* (*начать болеть*) ауырта башлау; **у меня́ заболе́ла голова́** минең башым ауырта башланы

ЗА́БОЛОНЬ *ж*; *бот.* сөсөк (*ағастың ҡабығы аҫтындағы йәш ҡатлам*)

ЗАБОЛО́ТИТЬ *сов. что* һаҙға әйләндереү, һаҙландырыу; **заболо́тить по́чву** тупраҡты һаҙға әйләндереү

ЗАБОЛО́ТИТЬСЯ *сов.* һаҙға (һаҙлыҡҡа) әйләнеү; **земля́ заболо́тилась** ер һаҙлыҡҡа әйләнде

ЗАБОЛО́ЧЕННОСТЬ *ж* һаҙға әйләнеү, һаҙамыҡ булыу, һаҙматлыҡ; **заболо́ченность доли́ны** үҙәндең һаҙматлығы

ЗАБОЛО́ЧЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **заболо́тить 2.** *прил.* һаҙға әйләнгән, һаҙмат, һаҙланған; **заболо́ченный луг** һаҙмат болон

ЗАБОЛТА́ТЬ I *сов.*; *прост.* (*размешать*) болғатыу, туҡыу, бутау; **заболта́ть те́сто** ҡамыр болғатыу

ЗАБОЛТА́ТЬ II *сов.*; *разг.* **1.** *чем* (*начать болтать*) болғау, һелкетеү; **заболта́ть нога́ми** аяҡ һелкетеү **2.** *кого-что безл.*; *разг.* болғандырыу, һелкендереү; **ло́дку заболта́ло** кәмәне һелкетә башланы

ЗАБОЛТА́ТЬ III *сов.*; *разг.* һөйләнеү, артыҡ күп һөйләү; **заболта́ть пробле́му** проблема тураһында артыҡ күп һөйләү

ЗАБОЛТА́ТЬСЯ I *сов.*; *разг.* (*увлечься болтовнёй*) гәп менән мауығып китеү, оҙон хәбәргә төшөп китеү, лығырлау

ЗАБОЛТА́ТЬСЯ II *сов.*; *разг.* (*из стороны в сторону*) болғаңлау, сайҡалыу

ЗАБО́Р *м* ҡойма; **доща́тый забо́р** таҡта ҡойма; **обнести́ забо́ром** ҡоймалау, ҡойма ҡуйыу

ЗАБОРА́НИВАТЬ *несов. см.* **заборони́ть**

ЗАБО́РИСТЫЙ, -ая, -ое *прост.* **1.** (*едкий, крепкий*) ҡаты, үткер, тәьҫирле; **забо́ристый таба́к** ҡаты тәмәке **2.** *перен.* мауыҡтырғыс, ҡыҙыҡ; **забо́ристая пе́сня** мауыҡтырғыс йыр

ЗАБОРМОТА́ТЬ *сов.* һөйләнә башлау, мығырлау

ЗАБО́РНЫЙ, -ая, -ое ҡойма ...ы; **забо́рный столб** ҡойма бағанаһы

ЗАБОРОНИ́ТЬ *сов. что* тырматыу; **заборони́ть зябь** туңға һөрөлгән ерҙе тырматыу

ЗАБОРОНОВА́ТЬ *сов. что см.* **заборони́ть**

ЗАБО́ТА *ж* **1.** ҡайғыртыу, хәстәр, ғәм, уй; **хозя́йственные забо́ты** хужалыҡ хәстәрҙәре; **жить без забо́т** ғәмһеҙ йәшәү; **забо́та о бу́дущем** киләсәк хаҡында ҡайғыртыу **2.** (*заботливое отношение*) иғтибар, хәстәрлек; **забо́та о челове́ке** кеше хаҡында хәстәрлек; **прояви́ть забо́ту** хәстәрлек күрһәтеү **3.** *обычно мн.* **забо́ты** мәшәҡәттәр; **дома́шние забо́ты** йорт мәшәҡәттәре ♦ **не моя́ (твоя́, его́ и т.д.) забо́та** минең (һинең, уның) эшем түгел; **не́ было забо́ты** эш юҡта эш булды

ЗАБО́ТИТЬ *несов. кого-что* борсоу, тынғыһыҙлау, мәшәҡәтләү; **меня́ забо́тит судьба́ сы́на** мине улымдың яҙмышы борсой

ЗАБО́ТИТЬСЯ *несов. о ком-чём* **1.** (*проявлять заботу*) хәстәрлек күреү, хәстәрләү,

ҡайғыртыу; **забо́титься о де́тях** балалар хаҡында ҡайғыртыу; **забо́титься о роди́телях** ата-әсә тураһында хәстәрлек күреү **2.** (*тревожиться, беспокоиться*) борсолоу, ҡайғыртыу, уйлау; **напра́сно не забо́тьтесь** бушҡа борсолмағыҙ

ЗАБО́ТЛИВО *нареч.* ҡайғыртыусан, хәстәр менән; **забо́тливо расти́ть молоды́е ка́дры** йәш кадрҙарҙы хәстәр менән үҫтереү

ЗАБО́ТЛИВОСТЬ *ж* хәстәрлек, ҡайғыртыусанлыҡ; **прояви́ть забо́тливость** хәстәрлек күрһәтеү

ЗАБО́ТЛИВЫЙ, -ая, -ое хәстәрлекле, хәстәрле, ҡайғыртыусан; **забо́тливая мать** хәстәрле әсә; **забо́тливый хозя́ин** хәстәрлекле хужа

ЗАБОЯ́ТЬСЯ *сов.*; *прост.* ҡурҡыу, ҡурҡып китеү

ЗАБРАКОВА́ТЬ *сов. кого-что* яраҡһыҙ тип табыу, яраҡһыҙға (бракка) сығарыу; **забракова́ть това́р** тауарҙы яраҡһыҙға сығарыу

ЗАБРАКО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **забракова́ть**

ЗАБРА́ЛО *с*; *ист.* битлек, бит ҡаплағыс (*тимер торҡаның битте һаҡлай торған алғы өлөшө*) ♦ **с откры́тым (по́днятым) забра́лом** асыҡтан-асыҡ, уй-ниәтте йәшермәй

ЗАБРА́СЫВАНИЕ I *с см.* **забра́сывать** I; **забра́сывание я́мы землёй** соҡорҙо тупраҡ менән күмеү

ЗАБРА́СЫВАНИЕ II *с см.* **забра́сывать** II; **забра́сывание се́ти** ау ташлау

ЗАБРА́СЫВАТЬ I *несов. см.* **заброса́ть**

ЗАБРА́СЫВАТЬ II *несов. см.* **забро́сить**

ЗАБРА́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что* (*взять*) алып китеү, (бергә) алыу; **забра́ть кни́ги** китаптарҙы алып китеү **2.** *кого-что*; *разг.* (*отнять, арестовать*) алып китеү, тартып алыу, ҡулға алыу; **забра́ть иму́щество за долги́** бурыс өсөн мөлкәтте тартып алыу; **его́ забра́ли вчера́** уны кисә ҡулға алдылар **3.** *перен., разг.* (*овладеть мыслями, чувствами*) биләп алыу, солғау; **страх забира́ет** ҡурҡыу биләп ала **4.** *что* (*сузить, укоротить*) йыйыу, бөрөү, тарайтыу; **забра́ть в шов** йөйҙө тарайтыу **5.** *без доп.* ситкә китеү (тартыу), алыу; **забра́ть впра́во** уңға тартыу ♦ **забра́ть (себе́) в го́лову** *что* башҡа алған уй-ниәттән ҡайтмаҫҡа ныҡышыу; **забра́ть в ру́ки** үҙенә буйһондороу

ЗАБРА́ТЬСЯ *сов.* **1.** *на что, во что, подо что* (*наверх*) менеү; (*внутрь, под*) инеү; **забра́ться на де́рево** ағасҡа менеү; **забра́ться под одея́ло** юрған аҫтына инеү **2.** (*проникнуть куда-л.*) инеү, үтеү; **забра́ться че́рез окно́** тәҙрәнән инеү; **ко́зы забрали́сь в сад** кәзәләр баҡсаға ингән **3.** (*зайти далеко*) инеп китеү, төпкә инеү; **забра́ться вглубь ле́са** урман төпкөлөнә инеп китеү

ЗАБРЕДА́ТЬ *несов. см.* **забрести́**

ЗАБРЕ́ДИТЬ *сов.* һаташа башлау, баҫлығыу; **больно́й забре́дил** ауырыу һаташа башланы

ЗАБРЕ́ЗЖИТЬ *сов.* яҡтыра башлау, (саҡсаҡ) ялтырап (яҡтырып) күренеү; **забре́зжил рассве́т** таң яҡтыра башланы; **забре́зжил огонёк** ут яҡтырып күренде

ЗАБРЕСТИ́ *сов.*; *разг.* барып (килеп) сығыу; **забрести́ на огонёк** ут күреп барып сығыу

ЗАБРИВА́ТЬ *несов. см.* **забри́ть**

ЗАБРИ́ТЬ *сов. кого*; *уст.* һалдатҡа алыу

ЗАБРОДИ́ТЬ *сов.* (*о вине, дрожжах и т.п.*) әсеү, әсей башлау

ЗАБРОНИ́РОВАННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **заброни́ровать 2.** *прил.* бронле, алдан алынған; **заброни́рованное ме́сто** бронле урын

ЗАБРОНИРО́ВАННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **забронирова́ть 2.** *прил.* нығытмалы, бронялы; **забронирóванный блинда́ж** бронялы блиндаж

ЗАБРОНИ́РОВАТЬ *сов. кого-что* алдан алып ҡуйыу, бронләү; **заброни́ровать ме́сто в гости́нице** ҡунаҡханала урын бронләү

ЗАБРОНИРОВА́ТЬ *сов. что* бронялау, броня менән ҡаплау; **забронирова́ть па́лубу корабля́** карап палубаһын броня менән ҡаплау

ЗАБРОНИРОВА́ТЬСЯ *сов.* **1.** броняланыу, броня менән ҡапланыу **2.** *перен., разг.* (үҙеңде) хәүефһеҙләндереү, һаҡланыу сараларын күреү

ЗАБРОСА́ТЬ *сов. кого-что* **1.** күмеү, күмеп ташлау; **заброса́ть цвета́ми** сәскә менән күмеп ташлау **2.** күмеп ҡуйыу, күмеү; **заброса́ть я́му землёй** соҡорҙо тупраҡ менән күмеп ҡуйыу **3.** *перен.* яуҙырыу; **заброса́ть докла́дчика вопро́сами** докладсыға һорауҙар яуҙырыу

ЗАБРО́СИТЬ *сов.* **1.** *кого-что* ырғытыу, ташлау, сөйөп ебәреү; **куда́-то забро́сил ключ и не мо́жет найти́** асҡысын ҡайҙалыр ырғытҡан да таба алмай **2.** *кого-что*; *перен.* олаҡтырыу, ташлау; **судьба́ забро́сила нас далеко́** яҙмыш беҙҙе алыҫҡа олаҡтырҙы **3.** *что* һалыу, аша ташлау; **забро́сить но́гу на́ ногу** аяҡты аяҡҡа һалыу **4.** *кого-что* (*перестать заниматься, заботиться*) ташлау, ташлап ҡуйыу, ҡарамау; **забро́сить му́зыку** музыканы ташлау; **забро́сить хозя́йство** хужалыҡты ташлап ҡуйыу **5.** *что*; *разг.* (*доставить, завезти*) килтереп китеү (ташлау); **забро́сить по пути́** юл ыңғайы килтереп ташлау ♦ **забро́сить у́дочку** ҡармаҡ ташлау (*уй-ниәтен белеп, әләктерергә тырышыу*)

ЗАБРО́ШЕННОСТЬ *ж* ташландыҡ хәлдә булғанлыҡ

ЗАБРО́ШЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **забро́сить 2.** *прил.* ташландыҡ, ҡарауһыҙ; **забро́шенный сад** ташландыҡ баҡса

ЗАБРЫ́ЗГАТЬ I *сов. кого-что* сәсрәтеү, сәсрәтеп буяу (бысратыу); **забры́згать пла́тье гря́зью** батҡаҡ сәсрәтеп күлдәкте бысратыу

ЗАБРЫ́ЗГАТЬ II *сов.* (*начать брызгать*) сәсрәтә (һиптерә, һибәләй) башлау, күҙе төшә башлау; **дождь забры́згал** ямғыр һибәләй башланы

ЗАБРЫ́ЗГИВАТЬ *несов. см.* **забры́згать** I

ЗАБУБЁННЫЙ, -ая, -ое *прост.* тәүәккәл, сая; **забубённый вид** сая ҡиәфәт ♦ **забубённая голова́** үтә сая кеше

ЗАБУКСОВА́ТЬ *сов.* буксовать итә башлау; **маши́на забуксова́ла** машина буксовать итә башланы

ЗАБУЛДЫ́ГА *м*; *прост.* аҙғын, эскесе, иҫерек баш

ЗАБУРЛИ́ТЬ *сов.* **1.** шаулай башлау; **мо́ре забурли́ло** диңгеҙ шаулай башланы **2.** *перен.* (*о мыслях, чувствах*) ҡайнау, тауышланыу, шаулау, шау-гөр килеү (*халыҡ төркөмө*)

ЗАБУТИ́ТЬ *сов. что*; *спец.* бутлау (*цементҡа ваҡ таш ҡатыштырып ныҡытыу*); **забути́ть фунда́мент до́ма** йорт нигеҙен таш тултырып бутлау

ЗАБУ́ХАТЬ *сов.*; *разг.* гөрҫ-гөрҫ итеү, гөрһөлдәй башлау; **ору́дия забу́хали** туптар гөрһөлдәй башланы

ЗАБУХА́ТЬ *несов. см.* **забу́хнуть**

ЗАБУ́ХНУТЬ *сов.* шешенеү, бүртенеү; **дверь забу́хла** ишек шешенгән

ЗАБУШЕВА́ТЬ *сов.* **1.** (*о ветре и т.п.*) ҡотора, (көсәйә) башлау; **ве́тер сно́ва забушева́л** ел йәнә ҡотора башланы **2.** *перен.* ярһып (ташып, ҡабарып) китеү; **в душе́ забушева́ла я́рость** күңелдә асыу ҡабарып китте

ЗАБЫВА́ТЬ *несов. см.* **забы́ть**

ЗАБЫВА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **забы́ться**; **вы не забыва́йтесь** һеҙ онотолоп китмәгеҙ **2.** (*терять ясность ума*) хәтерһеҙләнеү, онотолоу, иҫте юйыу, онотоусан булыу; **дед от ста́рости стал забыва́ться** ҡартлыҡтан олатай онотола башланы **3.** *страд. от* **забыва́ть**

ЗАБЫ́ВЧИВОСТЬ *ж* онотоусанлыҡ, хәтерһеҙлек; **мне ста́ла меша́ть забы́вчивость** мине хәтерһеҙлек йонсота башланы

ЗАБЫ́ВЧИВЫЙ, -ая, -ое онотоусан, хәтерһеҙ; **забы́вчивый челове́к** онотоусан кеше

ЗАБЫ́ТЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **забы́ть**; **забы́тый людьми́** кешеләр тарафынан онотолған **2.** *прил.* онотолған, онотолоп ҡалған; **забы́тые ве́щи** онотолоп ҡалған нәмәләр

ЗАБЫ́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что, о ком-чём* онотоу, иҫтән (хәтерҙән) сығарыу; **забы́ть но́мер телефо́на** телефон номерын онотоу; **забы́ть о про́сьбе** *чьей-л. берәйһенең* үтенесен иҫтән сығарыу; **забы́ть стыд** оятты онотоу **2.** *кого-что* онотоп ҡалдырыу; **забы́ть кни́гу до́ма** китапты өйҙә онотоп ҡалдырыу **3.** *кого-что* (*забросить совсем*) онотоу, онотоп бөтөнләй ташлап ҡуйыу; **забы́ть свои́ обя́занности** үҙ бурысыңды бөтөнләй онотоу ♦ **забы́ть доро́гу** *куда, к кому кемгәлер* (*ҡайҙалыр*) барыуҙан (йөрөүҙән) бөтөнләй туҡтау; **и ду́мать забу́дь** *о ком-чём* уйлама ла, башыңа ла индермә, онот; **себя́ не забы́ть** үҙең тураһында онотмау, үҙ мәнфәғәтеңде иҫтә тотоу; **что́ я (ты, он и т.д.) там (тут) забы́л?** унда миңә (һиңә, уға) ни бар (ҡалған)?

ЗАБЫТЬЁ *с* **1.** иҫтән (һуштан) яҙыу, һушһыҙлыҡ; **больно́й впал в забытьё** ауырыу һуштан яҙҙы **2.** (*дремота*) ойоп (йоҡомһорап) китеү **3.** (*глубокая задумчивость*) тәрән уйға бирелеү (сумыу), онотолоу; **мечта́тельное забытьё** хыялый уйға сумыу

ЗАБЫ́ТЬСЯ *сов.* **1.** йоҡомһорау, ойоп китеү, ҡалғыу; **забы́ться на мину́ту** бер минутҡа ойоп китеү **2.** онотолоу, онотолоп тороу, донъяны онотоу; **забы́ться бы надо́лго** оҙаҡҡа онотолоп торһаң ине **3.** (*не сдержать себя*) онотолоу, онотолоп китеү; **не забыва́йтесь, а то наговори́те ли́шнего** онотолоп китмәгеҙ, юғиһә, артығын һөйләп ташларһығыҙ **4.** онотолоу, иҫтән сығыу; **тот слу́чай давно́ забы́лся** ул хәл күптән онотолдо

ЗАВ *м*; *разг. см.* **заве́дующий**

ЗАВ... I *урыҫ телендәге ҡыҫҡартылған ҡушма һүҙҙәрҙең "мөдир" мәғәнәһен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.*, **завхо́з** хужалыҡ мөдире

ЗАВ... II *урыҫ телендәге ҡыҫҡартылған ҡушма һүҙҙәрҙең "завод" мәғәнәһен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.*, **завко́м** завод комитеты

ЗАВА́ЖНИЧАТЬ *сов.*; *разг.* һауаланып китеү, маһайыу, тәкәбберләнеү

ЗАВА́Л *м* **1.** өйөм; **сне́жный зава́л** ҡар өйөмө **2.** *перен., разг.* өйөлөү, өйөлөп тороу, алға бармау; **у меня́ сейча́с с рабо́той зава́л** минең эшем алға бармай

ЗАВА́ЛИВАНИЕ *с см.* **завали́ть**

ЗАВА́ЛИВАТЬ *несов. см.* **завали́ть**

ЗАВА́ЛИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **завали́ться** **2.** *страд. от* **зава́ливать**

ЗАВА́ЛИНКА *ж* нигеҙ буйы, ниргә буйы; **сади́ться на зава́линку** нигеҙ буйына ултырыу

ЗАВАЛИ́ТЬ *сов.* **1.** *что* күмеү, күмеп ҡуйыу; **завали́ть я́му** соҡорҙо күмеп ҡуйыу **2.** *кого-что* баҫыу, күмеп китеү; **завали́ть вход в пеще́ру** мәмерйәнең ауыҙын күмеп китеү **3.** *что* ябыу, ҡаплау; **завали́ть доро́гу брёвнами** юлды бүрәнә менән ҡаплау **4.** *разг.* килтереп тултырыу; **завали́ть магази́н това́рами** магазинға тауар килтереп тултырыу **5.** *кого*; *перен., разг.* өйөп ташлау, күмеү; **завали́ть зака́зами** заказдар менән күмеү **6.** *что*; *разг.* ауҙарыу, ҡолатыу, ҡырын һалыу; **завали́ть теле́гу** арбаны ауҙарыу **7.** *что*; *перен., разг.* (*не справиться с делом и т.п.*) алып барып сығара алмау, килеп сыҡмау, тапшыра алмау, аяҡ салыу; **завали́ть свою́ рабо́ту** эшеңде алып барып сығара алмау; **завали́ть экза́мен** имтиханды тапшыра алмау

ЗАВАЛИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** артына төшөү, төшөп китеү; **кни́га завали́лась за шкаф** китап шкаф артына төшкән **2.** төпкә батыу; **его́ глаза́ завали́лись** уның күҙҙәре төпкә батҡан **3.** *разг.* ҡырынайыу, ҡырын ятыу (ауыу), артҡа ауыу; **маши́на завали́лась на́ бок** машина ҡырын ауған **4.** *разг.* ауыу, ҡолау; **плете́нь завали́лся** ситән ауҙы **5.** *перен., прост.* (*провалиться*) барып сыҡмау, үтәй алмау; **де́ло завали́лось** эш барып сыҡманы **6.** *прост.* (*лечь, улечься*) йоҡларға

ятыу, ауыу, тәгәрәү; **завали́ться в крова́ть** караузтҡа ауыу ♦ **(хоть) завали́сь** *прост.* бик күп, тулып ята

ЗАВАЛЯ́ТЬ *сов.*; *прост.* бысратыу, бысраҡҡа буяу

ЗАВАЛЯ́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* оҙаҡ ятыу, ятып ҡалыу, иғтибар ителмәйенсә ятыу; **заявле́ние завался́лось в канцеля́рии** ғариза кәнсәләрҙә оҙаҡ ятҡан

ЗАВАЛЯ́ЩИЙ, -ая, -ее *прост.* оҙаҡ файҙаланылмай (тотонолмай) ятҡан, иҫкергән, кәрәкмәгән; **заваля́щая пила́** оҙаҡ тотонолмай ятҡан бысҡы

ЗАВА́РИВАТЬ *несов. см.* **завари́ть**

ЗАВА́РИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **завари́ться 2.** *страд. от* **зава́ривать**

ЗАВАРИ́ТЬ *сов. что* **1.** бешереү; **завари́ть чай** сәй бешереү **2.** *тех.* (*путём сварки, заливки*) иретеп (ҡойоп) йәбештереү, ҡаплау **3.** *перен., прост.* тотоноу, ҡуйыртып (башлап) ебәреү; **завари́ть сва́дьбу** туйҙы башлап ебәреү ♦ **завари́ть ка́шу** эште ҡуйыртып (бутап) ебәреү

ЗАВАРИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** бешеү, бешеп сығыу; **чай завари́лся** сәй беште **2.** *перен., разг.* башланыу, ҡуйырып китеү; **де́ло завари́лось** эш ҡуйырып китте

ЗАВА́РКА *ж* **1.** *см.* **завари́ть**; **ча́йник для зава́рки ча́я** сәй бешереү сәйнүге **2.** *разг.* бер бешерерлек (һалырлыҡ) сәй; **ча́ю оста́лось на одну́ зава́рку** бер бешерерлек сәй ҡалды

ЗАВАРНО́Й, -ая, -ое **1.** ҡайнатып алынған, бешерелгән, ҡайнар һыуға баҫып бешерелгән; **заварно́й хлеб** ҡайнар һыуға баҫып бешерелгән икмәк; **заварно́й корм** ҡайнатып алынған мал аҙығы **2.** ҡайната (бешекләй) торған; **заварно́й котёл** ҡайната торған ҡаҙан

ЗАВА́РОЧНЫЙ, -ая, -ое бешерә торған; **зава́рочный ча́йник** сәй бешерә торған сәйнүк

ЗАВАРУ́ХА *ж*; *прост.* буталыш, бола

ЗАВЕДЕ́НИЕ *с* **1.** (*с определением*) йорт; **вы́сшее учёбное заведе́ние** юғары уҡыу йорто **2.** *уст.* кибет, оҫтахана; **коже́венное заведе́ние** тире эшкәртеү оҫтаханаһы

ЗАВЕ́ДОВАНИЕ *с см.* **заве́довать**; **заве́дование шко́лой** мәктәп менән идара итеү

ЗАВЕ́ДОВАТЬ *несов. чем* идара итеү, мөдирлек итеү; **заве́довать ка́федрой** кафедра менән мөдирлек итеү; **заве́довать хозя́йством** хужалыҡ менән идара итеү

ЗАВЕ́ДОМО *нареч.* күрә (белә) тороп, күрәләтә; **заве́домо ло́жные показа́ния** белә тороп ялған шаһитлыҡ (итеү)

ЗАВЕ́ДОМЫЙ, -ая, -ое билдәле, ап-асыҡ күренеп торған; **заве́домая ложь** ап-асыҡ күренеп торған ялған

ЗАВЕ́ДУЮЩИЙ *м* и **ЗАВЕ́ДУЮЩАЯ** *ж* мөдир; **заве́дующий фе́рмой** ферма мөдире; **заве́дующая библиоте́кой** китапхана мөдире

ЗАВЕЗТИ́ *сов.* **1.** *кого-что* (*по пути, проездом*) индереп сығыу; **завезти́ письмо́** хат индереп сығыу **2.** *кого-что* (*отвезти далеко*) илтеп ҡалдырыу, алып барып ташлау; **завезти́ ко́шку в лес** бесәйҙе урманға илтеп ҡалдырыу **3.** *что, кем*; *разг.* (*доставить*) алып барыу, илтеү, индереү, килтереү; **завезти́ строи́тельные материа́лы** төҙөлөш материалдарын алып барыу

ЗАВЕРБОВА́ТЬ *сов. кого-что* вербовкалау, яллау; **завербова́ть на стро́йку** төҙөлөшкә вербовкалау

ЗАВЕРБОВА́ТЬСЯ *сов.* вербовкаланыу, ялланыу; **завербова́ться на се́вер** төньяҡҡа вербовкаланыу

ЗАВЕРБО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **завербова́ть**

ЗАВЕРБО́ВЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **завербова́ться 2.** *страд. от* **заверб́овывать**

ЗАВЕРЕ́НИЕ *с* ышандырыу, вәғәҙә, тәсдиҡ; **пове́рьте мои́м завере́ниям** минең вәғәҙәмә ышанығыҙ

ЗАВЕРИ́ТЕЛЬ *м* раҫлаусы, дөрөҫләүсе, тәсдиҡ итеүсе (ҡылыусы)

ЗАВЕ́РИТЬ *сов.* **1.** *кого-что, в чём* или *с союзом "что"* ышандырыу, инандырыу; **заве́рить в свое́й пре́данности** үҙенең бирелгәнлегенә ышандырыу **2.** *что* раҫлау, тәсдиҡ итеү (ҡылыу); **заве́рить по́дпись** ҡултамғаны раҫлау

ЗАВЕРНУ́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что* төрөү, урау; **заверну́ть поку́пки в бума́гу** һатып алған әйберҙәрҙе ҡағыҙға төрөү; **заверну́ть ребёнка в одея́ло** баланы юрғанға урау **2.** *что* ҡайтарыу, төрөү, һыҙғаныу; **заверну́ть рукава́** еңдәрҙе һыҙғаныу **3.** (*свернуть в сторону*) боролоу; **заверну́ть в переу́лок** тыҡрыҡҡа боролоу **4.** *разг.* (*зайти по пути*) инеү, тейеү, һуғылыу; **заверну́ть к дру́гу** дуҫҡа инеү **5.** *что* (*завинтить*) бороп ҡуйыу; **заверну́ть кран** кранды бороп ҡуйыу

ЗАВЕРНУ́ТЬСЯ *сов.* **1.** *во что* төрөнөү, ураныу; **заверну́ться в одея́ло** юрғанға ураныу **2.** ҡайтарылыу, төрөлөү; **пола́ пальто́ заверну́лась** пальтоның салғыйы ҡайтарылған **3.** (*завинтиться*) боролоу, ябылыу; **кран заверну́лся** кран боролдо

ЗАВЕРТЕ́ТЬ I *сов. кого*; *разг.* **1.** (*захватить всецело*) әйләндереү, өйрөлтөү, (тотош) биләп алыу; **но́вая рабо́та заверте́ла его́** яңы эш уны тотош биләп алды **2.** (*увлечь, вскружить голову*) әүрәтеү, башын әйләндереү

ЗАВЕРТЕ́ТЬ II *сов. чем* (*начать вертеть*) әйләндерә (болғай, өйрөлтә) башлау; **соба́ка заверте́ла хвосто́м** эт ҡойроғон болғай башланы

ЗАВЕРТЕ́ТЬСЯ I *сов.*; *разг.* ҡаңғырыу, буталыу, мәшәҡәтләнеү; **заверте́ться с дела́ми** эштәр менән ҡаңғырыу

ЗАВЕРТЕ́ТЬСЯ II *сов.* әйләнә (өйрөлә) башлау; **колесо́ заверте́лось** тәгәрмәс әйләнә башланы

ЗАВЁРТКА *ж* **1.** *см.* **завёртывание 2.** *прост.* (*обёртка*) төргәк **3.** *разг.* төрөм (тәмәке); **табаку́ оста́лось на одну́ завёртку** бер төрөм тәмәке ҡалды **4.** *разг.* тығын; **бума́жная завёртка** ҡағыҙ тығын

ЗАВЁРТОЧНЫЙ, -ая, -ое төрә (урай) торған; **завёрточная маши́на** төрә торған машина

ЗАВЁРТЫВАНИЕ *с см.* **заверну́ть** 1, 2, 5; **завёртывание кра́на** кранды бороу

ЗАВЁРТЫВАТЬ *несов. см.* **заверну́ть**

ЗАВЁРТЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **заверну́ться 2.** *страд. от* **завёртывать**

ЗАВЕРША́ТЬ *несов. см.* **заверши́ть**

ЗАВЕРША́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **заверши́ться 2.** *страд. от* **заверша́ть**

ЗАВЕРША́ЮЩИЙ, -ая, -ее **1.** *прич. от* **заверша́ть 2.** *прил.* һуңғы, ахырғы; **заверша́ющий эта́п** һуңғы этап

ЗАВЕРШЕ́НИЕ *с см.* **заверши́ть**; **заверше́ние строи́тельства** төҙөлөштө тамамлау ♦ **в заверше́ние всего́** ниҙендер аҙағында, һуңында

ЗАВЕРШИ́ТЬ *сов. что* тамамлау, бөтөрөү, ослау; **заверши́ть рабо́ту** эште тамамлау; **заверши́ть диссерта́цию** диссертацияны тамамлау

ЗАВЕРШИ́ТЬСЯ *сов.* тамамланыу, тамам булыу, бөтөү, осланыу, теүәлләнеү; **пра́здник заверши́лся пара́дом** байрам парад менән тамамланды

ЗАВЕРЯ́ТЬ *несов. см.* **заве́рить**

ЗАВЕ́СА *ж* **1.** ҡорған, пәрҙә, шаршау; **тюлевая заве́са** тюль ҡорған **2.** *перен.* пәрҙә, япма; **заве́са тума́на** томан пәрҙәһе; **сне́жная заве́са** ҡар япмаһы ♦ **дымова́я заве́са** төтөн шаршауы (*ниҙелер йәшерең, ҡаплап тороу өсөн яһалған ҡуйы төтөн*); **огнева́я заве́са** ут шаршауы (*дошман атакаһын ҡаплап тотоу өсөн асылған ут яуыны*); **приподня́ть (приоткры́ть) заве́су** асып һалыу, фаш итеү

ЗАВЕ́СИТЬ *сов. что* пәрҙә (ҡорған, шаршау) ҡороу; **заве́сить окно́** тәҙрәләргә пәрҙә ҡороу

ЗАВЕСТИ́ *сов.* **1.** *кого-что* илтеп ташлау, алып килеү (инеү), индереү; **завести́ това́рища к себе́ домо́й** иптәште өйгә алып инеү **2.** *кого*; *разг.* юл ыңғайы индереү, индереп сығыу; **завести́ ребёнка в шко́лу** баланы мәктәпкә индереп сығыу **3.** *кого* ситкә алып китеү, (төпкөлгә) индереү; **завести́ в боло́то** һаҙлыҡҡа индереү **4.** *что* төҙөү, ҡороу, һалыу, булдырыу; **завести́ моло́чное хозя́йство** һөтсөлөк хужалығы булдырыу **5.** *кого-что* (*приобрести*) алыу, булдырыу; **завести́ библиоте́ку** китапхана булдырыу; **завести́ соба́ку** эт алыу (тота башлау) **6.** *что* урынлаштырыу, индереү; **завести́ но́вый поря́док** яңы тәртип урынлаштырыу; **завести́ обыкнове́ние** ғәҙәт итеп индереү **7.** *что* (*начать*) башлау, башлап ебәреү; **завести́ перепи́ску** хат яҙыша башлау; **завести́ разгово́р** һүҙ (хәбәр) башлап ебәреү **8.** *что* хәрәкәткә килтереү, ҡуҙғатып (эшләтеп) ебәреү, йөрөтөү, эшләтеү; **завести́ часы́** сәғәтте эшләтеп ебәреү ♦ **завести́ те́сто** ҡамыр ҡуйыу; **завести́ в тупи́к** ҡомға ултырыу, көрсөккә терәтеү

ЗАВЕСТИ́СЬ *сов.* **1.** булыу, барлыҡҡа килеү; күбәйеү, күбәйеп китеү; **у него́ завели́сь друзья́** уның дуҫтары барлыҡҡа килде **2.** урынлашыу, ғәмәлгә инеү; **завели́сь но́вые поря́дки** яңы тәртиптәр урынлашты **3.** хәрәкәткә килеү, эшләп (йөрөп) китеү; **мото́р завёлся** мотор эшләп китте **4.** *перен.*, *разг.* ҡыҙып китеү, тоҡаныу; **он бы́стро заво́дится** ул бик тиҙ ҡыҙып китә

ЗАВЕ́Т *м* васыят ♦ **Ве́тхий Заве́т** *см.* **ве́тхий**; **Но́вый Заве́т** Инжил, Евангелие

ЗАВЕ́ТНЫЙ, -ая, -ое **1.** ҡәҙерле, изге; **заве́тное жела́ние** изге теләк **2.** йәшерен, серле; **заве́тное кольцо́** серле балдаҡ

ЗАВЕ́ТРЕННЫЙ, -ая, -ое ел теймәгән, елдән ышыҡ (булған); **заве́тренная сторона́** елдән ышыҡ яҡ

ЗАВЕ́ТРИЕ *с*; *разг.* ел аҫты, ел теймәгән урын; **стоя́ть в заве́трии** ел теймәгән урында тороу

ЗАВЕ́ШАТЬ *сов. что*, *чем* элеп тултырыу (бөтөрөү); **заве́шать сте́ны карти́нами** стенаға картиналар элеп тултырыу

ЗАВЕ́ШИВАТЬ I *несов. см.* **заве́шать**

ЗАВЕ́ШИВАТЬ II *несов. см.* **заве́сить**

ЗАВЕЩА́НИЕ *с* **1.** васыятнамә; **соста́вить завеща́ние** васыятнамә төҙөү **2.** васыят; **завеща́ние отцо́в** ата-бабалар васыяты

ЗАВЕЩА́ТЕЛЬ *м* васыятнамә яҙыусы

ЗАВЕЩА́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое васыят ...ы; **завеща́тельное письмо́** васыят хаты

ЗАВЕЩА́ТЬ *сов.*, *несов.* **1.** *что* (*передать в наследство*) васыят итеү, инселәү; **завеща́ть дом сы́ну** улына йорт васыят итеү **2.** *кому-чему с неопр.* васыят әйтеү

ЗАВЕ́ЯТЬ I *сов. что* баҫыу, күмеү; **бура́н заве́ял доро́гу** буран юлды баҫҡан

ЗАВЕ́ЯТЬ II *сов.* иҫә (өрә) башлау; **заве́ял ветеро́к** ел иҫә башланы

ЗАВЗЯ́ТЫЙ, -ая, -ое *разг.* (бик) әүәҫ, ныҡ бирелә торған, ысын, ата; **завзя́тый охо́тник** бик әүәҫ һунарсы; **завзя́тый плут** ата алдаҡсы

ЗАВИВА́НИЕ *с см.* **завива́ть, завива́ться**

ЗАВИВА́ТЬ *несов. см.* **зави́ть**

ЗАВИВА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **зави́ться 2.** *страд. от* **завива́ть**

ЗАВИ́ВКА *ж* **1.** *см.* **зави́ть**; **зави́вка воло́с** сәс бөҙрәләтеү **2.** (*причёска*) бөҙрә сәс, бөҙрәләткән сәс; **краси́вая зави́вка** матур бөҙрәләтелгән сәс

ЗАВИ́ДЕТЬ *сов. кого-что*; *разг.* алыҫтан күреү, күреп алыу

ЗАВИ́ДКИ: зави́дки беру́т *прост.* көнләшеү, эс ҡыҙыу, эс көтөрләү

ЗАВИДНЕ́ТЬСЯ *сов.* **1.** алыҫтан күренеү; **завидне́лись заводски́е тру́бы** алыҫтан завод торбалары күренде **2.** *безл.*; *разг.* яҡтырыу, таң атыу

ЗАВИ́ДНО 1. *нареч.* көнләшерлек, көнсөллөк тыуҙырырҙай, һоҡланырҙай; **он зави́дно здоро́в** ул көнләшерлек һау **2.** *кому в знач. сказ., безл.* көнләшеү, көнсөллөк килеү; **мне ста́ло зави́дно** минең көнсөллөгөм килде

ЗАВИ́ДНЫЙ, -ая, -ое бик яҡшы (һәйбәт), көнләшерлек, һоҡланырлыҡ; **зави́дное здоро́вье** көнләшерлек һаулыҡ

ЗАВИ́ДОВАТЬ *несов. кому-чему* көнләшеү, көнсөллөк килеү, ҡыҙығыу; **зави́довать сосе́ду** күршегә көнләшеү

ЗАВИЗЖА́ТЬ *сов.* сыйылдап (сырылдап) ебәреү

ЗАВИЗИ́РОВАТЬ *сов. что* виза һалыу; **завизи́ровать па́спорт** паспортҡа виза һалыу

ЗАВИЛЯ́ТЬ *сов. чем* болғай башлау; **завиля́ть хвосто́м** ҡойроҡ болғай башлау

ЗАВИНТИ́ТЬ *сов. что* бороу, бороп ҡуйыу; **завинти́ть га́йки** гайкаларҙы бороп ҡуйыу

ЗАВИНТИ́ТЬСЯ *сов.* боролоу, бороп еткерелеү (ҡуйылыу); **га́йка бы́стро завинти́лась** гайка тиҙ боролдо

ЗАВИ́НЧИВАТЬ *несов. см.* **завинти́ть**

ЗАВИ́НЧИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **завинти́ться 2.** *страд. от* **зави́нчивать**

ЗАВИСА́ТЬ *несов. см.* **зави́снуть**

ЗАВИ́СЕТЬ *несов.* **1.** *от кого-чего* буйһоноу, бәйләнгән (буйһонған) булыу, тороу; **ни от кого́ не зави́сеть** бер кемгә лә буйһонмаған булыу **2.** бәйләнешле (бәйле) булыу, бәйләнеү, тороу; **цена́ зави́сит от ка́чества** хаҡ сифатҡа бәйләнгән; **успе́х де́ла зави́сит от тебя́** эштең уңышы һинән тора

ЗАВИ́СИМОСТЬ *ж* **1.** бойондороҡ, бойондороҡлолоҡ; **быть в зави́симости** *от кого-л.* бойондороҡта булыу; **крепостна́я зави́симость** крепостной бойондороҡлолоҡ **2.** (*обусловленность*) бәйләнгәнлек, бәйләнгән булыу; **зави́симость от обстоя́тельств** хәлдең торошона бәйләнгәнлек

ЗАВИ́СИМЫЙ, -ая, -ое бойондороҡло, буйһонған, бәйле, ирекһеҙ; **зави́симые стра́ны** бойондороҡло илдәр; **зави́симое положе́ние** ирекһеҙ хәл

ЗАВИ́СНУТЬ *сов.*; *ав.* аҫылынып тороу, өҫтөндә туҡталып тороу; **вертолёт зави́с над пло́щадью** вертолет майҙан өҫтөндә туҡталып торҙо

ЗАВИ́СТЛИВО *нареч.* көнсөллөк менән, көнләшеп; **зави́стливо смотре́ть** көнсөллөк менән ҡарау

ЗАВИ́СТЛИВОСТЬ *ж* көнсөллөк, көнләшеүсәнлек; **прояви́ть зави́стливость** көнсөллөк күрһәтеү

ЗАВИ́СТЛИВЫЙ, -ая, -ое көнсөл, көнләшеүсән; **зави́стливый челове́к** көнсөл кеше

ЗАВИ́СТНИК *м* көнсөл, көнләшеүсе; **у него́ мно́го зави́стников** уның көнләшеүселәре күп

ЗА́ВИСТЬ *ж* көнсөллөк; **чу́вство за́висти** көнсөллөк тойғоһо

ЗАВИТО́Й, -ая, -ое **1.** бөҙрәләтелгән, бөҙрәләнгән; **завиты́е во́лосы** бөҙрәләнгән сәс **2.** ҡусҡар; **завиты́е рога́** ҡусҡар мөгөҙ

ЗАВИТО́К *м* **1.** бөҙрә; **завитки́ воло́с** сәс бөҙрәләре **2.** (*у растений*) мыйыҡ, һабаҡ; **завито́к хме́ля** ҡомалаҡ һабағы **3.** кәкерсәк; **писа́ть с завитка́ми** кәкерсәктәр менән яҙыу

ЗАВИ́ТЬ *сов. что* бөҙрәләү; **зави́ть во́лосы** сәс бөҙрәләү

ЗАВИ́ТЬСЯ I *сов.* **1.** бөҙрәләнеү; **во́лосы завили́сь** сәстәр бөҙрәләнгән **2.** (*сделать себе завивку*) бөҙрәләтеү; **зави́ться у парикма́хера** сәсте парикмахерҙа бөҙрәләтеү **3.** йомарланыу, төймәләнеү; **капу́ста завила́сь** кәбеҫтә йомарланған

ЗАВИ́ТЬСЯ II *сов.*; *разг.* бөҙрәләнә башлау

ЗАВИХРЕ́НИЕ *с*; *спец.* өйрөлтмә; **завихре́ние воды́** һыу өйрөлтмәһе

ЗАВИ́ХРИТЬСЯ и **ЗАВИХРИ́ТЬСЯ** *сов.* өйөрөлөү, өйөрөлөп күтәрелеү; **пыль зави́хрилась** саң өйөрөлөп күтәрелде

ЗАВКО́М *м* (*заводской комитет*) завком (*завод комитеты*); **заседа́ние завко́ма** завком ултырышы

ЗАВЛАДЕВА́ТЬ *несов. см.* **завладе́ть**

ЗАВЛАДЕ́ТЬ *сов. кем-чем* **1.** алыу, ҡулға алыу (төшөрөү), яулап алыу; **завладе́ть кре́постью** ҡәлғәне яулап алыу; **завладе́ть иму́ществом** мөлкәтте ҡулға төшөрөү **2.** *перен.* ҡаратып алыу, тартыу, үҙ яғына ауҙарыу; **завладе́ть внима́нием** иғтибарҙы үҙенә тартыу

ЗАВЛЕКА́ТЕЛЬНО *нареч.* ҡыҙыҡ итеп, мауыҡтырып; **завлека́тельно расска́зывать** ҡыҙыҡ итеп һөйләү

ЗАВЛЕКА́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое ҡыҙыҡлы, мауыҡтырғыс; **завлека́тельная кни́га** ҡыҙыҡлы китап

ЗАВЛЕКА́ТЬ *несов. см.* **завле́чь**

ЗАВЛЕКА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **завле́чься 2.** *страд. от* **завлека́ть**

ЗАВЛЕ́ЧЬ *сов. кого-что* **1.** әүрәтеп, хәйлә менән (көсләп ҡыҙыҡтырып, алдап) алып китеү **2.** *перен.* (*сильно заинтересовать, увлечь*) күңелен биләү, ҡыҙыҡтырыу, мауыҡтырыу; **завле́чь пе́сней** йыр менән күңелен биләү

ЗАВЛЕ́ЧЬСЯ *сов.*; *разг.*, *уст.* күңел менән бирелеү, ҡыҙығыу, мауығыу; **завле́чься чте́нием** уҡыу менән мауығыу

ЗАВО́Д I *м* завод; **автомоби́льный заво́д** автомобилдәр заводы; **нефтеперего́нный заво́д** нефть ҡыуыу заводы; **рабо́тать на заво́де** заводта эшләү ♦ **ко́нный заво́д** йылҡысылыҡ заводы

ЗАВО́Д II *м* **1.** *см.* **завести́** 8; **заво́д стенны́х часо́в** стена сәғәтен ебәреү **2.** (*приспособление в механизме*) борғос; **заво́д испо́рчен** борғос(о)

боҙолған **3.** *полигр.* завод (*китап һ.б. бер йыйыуҙан баҫылған тиражы*); **пе́рвый заво́д** беренсе завод

ЗАВОДИ́ЛА *м* и *ж*; *прост.* башлап йөрөүсе, ойоштороусы

ЗАВОДИ́ТЬ *несов. см.* **завести́**

ЗАВОДИ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **завести́сь 2.** *страд. от* **заводи́ть**

ЗАВО́ДКА *ж*; *разг. см.* **заво́д** II 1, 2

ЗАВОДНЕ́НИЕ *с*; *спец. см.* **заводни́ть**; **заводне́ние нефтяны́х пласто́в** нефть ҡатламдарына һыу ебәреү

ЗАВОДНИ́ТЬ *сов. что*; *спец.* баҫым менән һыу ебәреү

ЗАВОДНО́Й, -ая, -ое **1.** борғосло; **заводна́я игру́шка** борғосло уйынсыҡ **2.** бора торған; **заводно́й ключ** бора торған асҡыс **3.** *прост.* еңел генә ҡуҙғый торған, күңелсәк, уйынсыл

ЗАВОДНЯ́ТЬ *несов. см.* **заводни́ть**

ЗАВОДСКО́Й и *уст.* **ЗАВО́ДСКИЙ,** -ая, -ое завод ...ы; **заводска́я лаборато́рия** завод лабораторияһы

ЗАВОДЧА́НЕ *мн.* (*ед.* **заводча́нин** *м* и **заводча́нка** *ж*); *разг.* завод хеҙмәткәрҙәре (эшселәре)

ЗАВО́ДЧИК *м* завод хужаһы, заводсы

ЗА́ВОДЬ *ж* ҡолаҡ, ҡултыҡ; **ти́хая за́водь** тын ҡолаҡ

ЗАВОЕВА́НИЕ *с* **1.** *см.* **завоева́ть 2.** яулап (һуғышып) алынған ер (ил); **завоева́ния Алекса́ндра Македо́нского** Александр Македонскийҙың яулап алған илдәре **3.** *обычно мн.* **завоева́ния**; *перен.* ҡаҙаныш; **завоева́ния револю́ции** ихтилал ҡаҙаныштары

ЗАВОЕВА́ТЕЛЬ *м* яулап (һуғышып) алыусы, буйһондороусы

ЗАВОЕВА́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое яулап (һуғышып) алыуға йүнәлтелгән; **завоева́тельная поли́тика** яулап алыуға йүнәлтелгән сәйәсәт

ЗАВОЕВА́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что* яулап (һуғышып) алыу, буйһондороу; **завоева́ть страну́** илде буйһондороу **2.** *что*; *перен.* ҡаҙаныу, ирешеү, яулап алыу; **завоева́ть дове́рие** ышаныс ҡаҙаныу; **завоева́ть свобо́ду** ирек яулап алыу

ЗАВОЁВЫВАТЬ *несов. см.* **завоева́ть**

ЗАВО́З *м* **1.** *см.* **завезти́** 3; **заво́з това́ров в магази́н** магазинға тауар(ҙар) килтереү **2.** (*завезённые товары*) ситтән килтерелгән (алып барылған) тауарҙар

ЗАВОЗИ́ТЬ I *несов. см.* **завезти́**

ЗАВОЗИ́ТЬ II *сов. что*; *прост.* (*испачкать*) бысратып (буяп) бөтөрөү; **завози́ть брю́ки** салбарҙы бысратып бөтөрөү

ЗАВОЗИ́ТЬСЯ I *несов. страд. от* **завози́ть** I

ЗАВОЗИ́ТЬСЯ II *сов.*; *прост.* бысранып (буялып) бөтөү

ЗАВО́ЗНЫЙ и **ЗАВОЗНО́Й,** -ая, -ое ситтән килтерелгән (индерелгән); **заво́зный материа́л** ситтән килтерелгән материал

ЗАВОЛА́КИВАТЬ *несов. см.* **заволо́чь**

ЗАВОЛА́КИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **заволо́чься 2.** *страд. от* **завола́кивать**

ЗАВОЛНОВА́ТЬСЯ *сов.* **1.** тулҡынлана башлау; **мо́ре заволнова́лось** диңгеҙ тулҡынлана башланы **2.** (*забеспокоиться*) тынысһыҙлана (тулҡынлана, борсола) башлау

ЗАВОЛО́ЧЬ *сов. что* ҡаплап (томалап) алыу, ҡаплау, баҫыу; **ту́чи заволокли́ не́бо** болоттар күк йөҙөн ҡаплап алды; **слёзы заволокли́ глаза́** күҙҙе йәш ҡапланы

ЗАВОЛО́ЧЬСЯ *сов.* ҡапланыу, томаланыу; **глаза́ заволокли́сь слеза́ми** күҙҙәр йәш менән томаланды

ЗАВОНЯ́ТЬ *сов.*; *разг.* һаҫыу, һаҫыҡ тарала башлау

ЗАВОПИ́ТЬ *сов.*; *разг.* ҡысҡыра башлау, һөрәнләп ебәреү

ЗАВОРА́ЖИВАТЬ *несов. см.* **заворожи́ть**

ЗАВОРА́ЖИВАТЬСЯ *несов. страд. от* **завора́живать**

ЗАВОРА́ЧИВАТЬ *несов.* **1.** *см.* **заверну́ть 2.** *чем*; *прост.* етәкселек (идара) итеү, эш итеү; **завора́чивать кру́пными су́ммами** күп аҡса менән эш итеү

ЗАВОРА́ЧИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **заверну́ться 2.** *страд. от* **завора́чивать** 1

ЗАВОРОЖЁННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **заворожи́ть 2.** *прил.* (*очарованный*) таң (хайран) ҡалған, һоҡланған; **смотре́ть заворожёнными глаза́ми** таң ҡалып ҡарау

ЗАВОРОЖИ́ТЬ *сов. кого-что* **1.** сихырлау, арбау; **заворожи́ть взгля́дом** ҡараш менән арбау **2.** *перен.* таң (хайран) ҡалдырыу, арбау; **пе́сня заворожи́ла меня́** йыр мине таң ҡалдырҙы

ЗАВОРО́Т *м*; *разг.* **1.** киҫкен тайпылыш; **сде́лать заворо́т** тайпылыш яһау **2.** боролош; **заворо́т реки́** йылға боролошо ♦ **за́ворот кишо́к** эсәк тығылыу (сейәлеү)

ЗАВОРОШИ́ТЬ *сов.* ҡуҙғатып ебәреү, әйләндерә башлау

ЗАВОРОШИ́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* әйләнә (тулғана) башлау

ЗАВОРЧА́ТЬ *сов.* һуҡрана башлау

ЗАВРА́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* шаштырып алдау, алдай-алдай (алдай торғас) буталып китеү; **как бы не завра́ться** алдай торғас, нисек тә буталмаҫҡа (буталып ҡуймаҫҡа) ине

ЗАВСЕГДА́ТАЙ *м* һәр ваҡыт булыусы, йыш йөрөүсе; **завсегда́тай теа́тра** театрға һәр ваҡыт йөрөүсе

ЗА́ВТРА *нареч.* **1.** иртәгә; **за́втра у́тром** иртәгә иртәнсәк; **за́втра ве́чером** иртәгә кис **2.** *в знач. сущ.* **за́втра** *с нескл.* иртәгә; **откла́дывать на за́втра** иртәгәгә (тиклем) ҡалдырыу ♦ **до за́втра!** иртәгә осрашҡанға тиклем!; **не сего́дня за́втра** бөгөн булмаһа, иртәгә; яҡын арала

ЗА́ВТРАК *м* иртәнге аш, иртәнгелек; **на за́втрак** иртәнгелеккә; **пригото́вить за́втрак** иртәнге аш әҙерләү; **взять с собо́й за́втрак** иртәнге ашты үҙең менән алыу ♦ **корми́ть за́втраками** иртәгә булыр тип, алдап йөрөтөү

ЗА́ВТРАКАТЬ *несов.* иртәнге аш ашау, иртәнгелекте ашау

ЗА́ВТРАШНИЙ, -яя, -ее иртәгәге, иртәгәһе; **за́втрашнее собра́ние** иртәгәге йыйылыш ♦ **за́втрашний день** яҡын киләсәк

ЗАВУАЛИ́РОВАННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **завуали́ровать 2.** *прил.* (*скрытый*) белгертмәй (йәшерен) эшләгән; **в завуали́рованном ви́де** йәшерен хәлдә; **завуали́рованное де́ло** йәшерен эшләнгән эш

ЗАВУАЛИ́РОВАТЬ *сов. что* **1.** томалау, ҡаплау **2.** *перен.* йәшереү, томалау; **завуали́ровать и́стину** хәҡиҡәтте йәшереү

ЗА́ВУЧ *м* (*заведующий учебной частью*) завуч (*уҡыу-уҡытыу бүлеге мөдире*)

ЗАВХО́З *м* (*заведующий хозяйством*) завхоз (*хужалыҡ эштәре мөдире*)

ЗАВЫВА́НИЕ *с см.* **завыва́ть**; **завыва́ние ве́тра** ел ыжғырыуы; **завыва́ние волко́в** бүреләр олоуы

ЗАВЫВА́ТЬ *несов.* ыжғырыу, олоу; **вью́га завыва́ет** буран ыжғыра

ЗАВЫ́СИТЬ *сов. что* арттырыу, саманан тыш күтәреү; **завы́сить тре́бования** талаптарҙы арттырыу; **завы́сить це́ны** хаҡтарҙы саманан тыш күтәреү

ЗАВЫ́ТЬ *сов.* ыжғыра (олой) башлау; **ве́тер завы́л** ел ыжғыра башланы

ЗАВЫША́ТЬ *несов. см.* **завы́сить**

ЗАВЫШЕ́НИЕ *с см.* **завы́сить — завыша́ть**; **завыше́ние цен** хаҡтарҙы күтәреү

ЗАВЫ́ШЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **завы́сить 2.** *прил.* күтәренке, арттырылған, артыҡ; **завы́шенные но́рмы** арттырылған нормалар

ЗАВЬЮ́ЖИТЬ *сов.* **1.** *безл.* буранлай башлау; **ве́чером завью́жило** кис буранлай башланы **2.** *кого-что* өрөп тултырыу, баҫыу, баҫып (күмеп) китеү; **бура́н завью́жил доро́гу** буран юлды баҫҡан

ЗАВЯЗА́ТЬ I *сов. что* **1.** бәйләү, төйнәү, төйөнләү, тағыу; **завяза́ть га́лстук** галстук тағыу; **завяза́ть глаза́** күҙ бәйләү; **завяза́ть в у́зел** төйөнләү **2.** *перен.* (*начать отношения*) башлау, керешеү, тотоноу; **завяза́ть дру́жбу** дуҫлаша башлау; **завяза́ть разгово́р** һөйләшеүҙе башлау; **завяза́ть спор** бәхәс башлау **3.** (*дать начало, образовать*) төйөмләнеү, тумалыу (*орлоҡ, емеш*); **завяза́ть плод** емешкә тумалыу **4.** *без доп.*; *прост.* (*покончить с чем-л.*) туҡтау, арыныу

ЗАВЯЗА́ТЬ II *несов. см.* **завя́знуть**

ЗАВЯЗА́ТЬСЯ *сов.* **1.** бәйләнеү, төйнәлеү; **га́лстук хорошо́ завяза́лся** галстук яҡшы бәйләнде **2.** *перен.* (*начаться*) башланыу; **завяза́лась бесе́да** әңгәмә башланды; **завяза́лся бой** һуғыш башланды **3.** (*образоваться — о плоде*) (емешкә, орлоҡҡа) төймәләнеү, тумалыу; **сморо́дина завяза́лась** ҡарағат емешкә тумалды

ЗАВЯ́ЗКА *ж* **1.** (*тесёмка, ленточка*) бәй, бау, таҫма; **завя́зка хала́та** халат бауы **2.** баш, башланыу; **завя́зка разгово́ра** һөйләшеүҙең башланыуы **3.** *лит.* баш, төйөнләнеү; **завя́зка рома́на** романдың төйөнләнеүе

ЗАВЯ́ЗНУТЬ *сов. в чём* **1.** батыу, сумыу; **завя́знуть в боло́те** һаҙға батыу **2.** *перен.*, *разг.* батыу, сумыу, күмелеү; **завя́знуть в дела́х** эшкә күмелеү; **завя́знуть в долга́х** бурысҡа батыу

ЗАВЯ́ЗЫВАНИЕ *с см.* **завя́зывать**, **завя́зываться**

ЗАВЯ́ЗЫВАТЬ *несов. см.* **завяза́ть** I

ЗАВЯ́ЗЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **завяза́ться 2.** *страд. от* **завя́зывать**

ЗА́ВЯЗЬ *ж*; *бот.* **1.** емшән, инәлек **2.** емешкә (орлоҡҡа) төйнәлеү, тумалыу; **нача́ло за́вязи** емешкә төйнәлә башлау

ЗАВЯ́ЛИВАТЬ *несов. см.* **завя́лить**

ЗАВЯ́ЛИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **завя́литься 2.** *страд. от* **завя́ливать**

ЗАВЯ́ЛИТЬ *сов. что* ҡаҡлау, киптереү; **завя́лить ры́бу** балыҡ ҡаҡлау

ЗАВЯ́ЛИТЬСЯ *сов.* ҡаҡланыу, кибеү; **гуся́тина завя́лилась** ҡаҙ ите ҡаҡланған

ЗАВЯ́НУТЬ *сов.* **1.** һулыу, быжыу; **цветы́ завя́ли** сәскәләр һулыны **2.** *перен.* һулыу, һулып төшөү, йәмһеҙләнеү; **он завя́л как цвето́к** ул сәскә кеүек һулыны

ЗАГАДА́ТЬ *сов.* **1.** *что* әйтеү, ҡойоу; **загада́ть зага́дку** йомаҡ әйтеү (ҡойоу) **2.** *что* юрау, уй менән самалау; **загада́ть на ка́ртах** кәрт һалып юрау **3.** *разг.* (*предполагать*) алдан уйлап ҡуйыу, фараз итеү; **загада́ть на бу́дущее** киләсәкте алдан уйлап ҡуйыу

ЗАГА́ДИТЬ *сов. что*; *разг.* **1.** бысратыу, әшәкеләү; **му́хи зага́дили сте́ны** себендәр стенаны бысратҡан **2.** *перен.* бысратыу, ҡара яғыу, хурлау

ЗАГА́ДКА *ж* **1.** йомаҡ, табышмаҡ; **загада́ть зага́дку** йомаҡ ҡойоу; **отгада́ть зага́дку** йомаҡ сисеү (*яуабын табыу*) **2.** *перен.* сер.; **зага́дки приро́ды** тәбиғәт серҙәре ♦ **говори́ть зага́дками** кинәйәләп, ситләтеп һөйләү

ЗАГА́ДОЧНОСТЬ *ж* серлелек, билдәһеҙлек, аңлайышһыҙлыҡ; **зага́дочность возбужда́ет интере́с** серлелек ҡыҙыҡһыныу уята

ЗАГА́ДОЧНЫЙ, -ая, -ое серле, билдәһеҙ, аңлайышһыҙ; **зага́дочная тишина́** серле тынлыҡ; **зага́дочные явле́ния** серле күренештәр

ЗАГА́ДЫВАНИЕ *с см.* **зага́дывать**; **зага́дывание зага́док** йомаҡ ҡойоу

ЗАГА́ДЫВАТЬ *несов. см.* **загада́ть**

ЗАГА́ЖИВАТЬ *несов. см.* **зага́дить**

ЗАГАЗО́ВАННОСТЬ *ж* газдар менән бысраныу (ағыуланыу); **загазо́ванность во́здуха** һауаның зарарлы газдар менән бысраныуы

ЗАГАЗО́ВАННЫЙ, -ая, -ое зарарлы газдар менән бысранған (ағыуланған)

ЗАГА́Р *м* (ҡояшта тән) ҡарайыу (яныу), янғанлыҡ; **тёмный от зага́ра** ҡояшта янып ҡарайған

ЗАГАСА́ТЬ *несов. см.* **зага́снуть**

ЗАГАСИ́ТЬ *сов. что* һүндереү; **загаси́ть ла́мпу** шәмде һүндереү

ЗАГА́СНУТЬ *сов.*; *разг.* һүнеү, һүнеп ҡуйыу; **свеча́ зага́сла** май шәм һүнде

ЗАГАТИ́ТЬ *сов. что* бүрәнә (сыбыҡ) түшәү (*һаҙмат урындан үтеү өсөн*)

ЗАГА́ЧИВАТЬ *несов. см.* **загати́ть**

ЗАГАША́ТЬ *несов.*; *уст. см.* **загаси́ть**

ЗАГВО́ЗДКА *ж*; *разг.* хикмәт, әкәмәт, тотҡарлыҡ; **в э́том вся загво́здка** бар хикмәт тә шунда шул

ЗАГИ́Б *м* **1.** бөгөл, бөгөлөш, бөгөлгән урын; **де́лать заги́б** бөгөлөш яһау **2.** *перен.* тайпылыш; **ле́вый заги́б** *полит.* һул тайпылыш

ЗАГИБА́НИЕ *с см.* **загиба́ть**, **загиба́ться**; **загиба́ние про́волоки** сымды бөгөү

ЗАГИБА́ТЬ *несов. см.* **загну́ть**

ЗАГИБА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **загну́ться 2.** *страд. от* **загиба́ть**

ЗАГИПНОТИЗИ́РОВАТЬ *сов. кого-что* гипнозлау, арбау; **загипнотизи́ровать больно́го** ауырыуҙы гипнозлау

ЗАГЛА́ВИЕ *с* исем, баш; **загла́вие кни́ги** китаптың исеме; **под загла́вием** исеме аҫтында

ЗАГЛА́ВНЫЙ, -ая, -ое баш, беренсе; **загла́вный лист** беренсе бит ♦ **загла́вная бу́ква** баш хәреф

ЗАГЛА́ДИТЬ *сов. что* **1.** шымалау, шымартыу, һыпырыу, тигеҙләү, яҙыу, үтекләү; **загла́дить во́лосы руко́й** сәсте ҡул менән һыпырыу; **загла́дить скла́дки пла́тья** күлдәктең бөрмәләрен үтекләү **2.** *перен.* йомшартыу, төҙәтеү, шымалау; **загла́дить вину́** ғәйепте йомшартыу

ЗАГЛА́ДИТЬСЯ *сов.* **1.** шымарыу, тигеҙләнеү, үтекләнеү; **неро́вности доро́ги загла́дились** юлдың соҡор-саҡыры тигеҙләнде **2.** *перен.* онотола төшөү, баҫылыу; **оби́да загла́дилась** үпкә онотола төштө

ЗАГЛА́ЖИВАТЬ *несов. см.* **загла́дить**

ЗАГЛА́ЖИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **загла́диться 2.** *страд. от* **загла́живать**

ЗАГЛА́ТЫВАТЬ *несов. см.* **заглота́ть**

ЗАГЛОТА́ТЬ *сов. кого-что* йотоу, йотоп ебәреү; **щу́ка заглота́ла пескаря́** суртан ташбашты йотто

ЗАГЛО́ХНУТЬ *сов.* **1.** шымыу, тыныу, шымып (тынып) ҡалыу; **зву́ки загло́хли** тауыштар тынды **2.** *разг.* туҡтау, һүнеү; **мото́р загло́х** мотор һүнде **3.** (*прийти в упадок*) ташландыҡ хәлгә килеү, һүнеп (туҡталып) ҡалыу; **строи́тельство загло́хло** төҙөлөш туҡталып ҡалды; **сад загло́х** баҡса ташландыҡ хәлгә килде **4.** *перен.* (*о чувствах, мыслях*) һүрелеү, һүнеп ҡалыу, онотолоу; **воспомина́ния загло́хли** иҫтәлектәр онотолдо

ЗАГЛО́ХШИЙ, -ая, -ее **1.** *прич. от* **загло́хнуть 2.** *прил.* (*запущенный*) ташландыҡ; **загло́хший сад** ташландыҡ баҡса

ЗАГЛУША́ТЬ *несов. см.* **заглуши́ть**

ЗАГЛУШИ́ТЬ *сов. что* **1.** баҫыу, ҡаплау, күмеү; **орке́стр заглуши́л го́лос певца́** оркестр йырсының тауышын күмде (баҫты) **2.** (*смягчить*) йотоу; **ковёр заглуша́ет шум шаго́в** келәм аяҡ тауышын йота **3.** *перен.* баҫыу, баҫылдырыу; **заглуши́ть боль** һыҙлауҙы баҫыу **4.** (*о растениях*) ҡаплау, баҫып алыу; **сорняки́ заглуши́ли всхо́ды** ҡый үләндәре шытымдарҙы баҫып алған **5.** *прост.* томалау, баҫыу, һүндереү; **заглуши́ть самова́р** самауырҙы баҫыу

ЗАГЛУ́ШКА *ж*; *разг.* түбәсәй; **прикры́ть самова́р заглу́шкой** самауырҙы түбәсәй менән ҡаплау (баҫыу)

ЗАГЛЯДЕ́НЬЕ *с*; *разг.* ҡарап туйғыһыҙ, иҫ киткес, һоҡланғыс (*нәмә*); **конь — загляде́нье** ат — һоҡланғыс

ЗАГЛЯДЕ́ТЬСЯ *сов. на кого-что* һоҡланып ҡарап тороу, күҙҙе алмай ҡарап тороу (ҡалыу); **загляде́ться на карти́ну** картинаға һоҡланып ҡарап тороу

ЗАГЛЯ́ДЫВАТЬ *несов. см.* **загляну́ть**

ЗАГЛЯ́ДЫВАТЬСЯ *несов. см.* **загляде́ться**

ЗАГЛЯНУ́ТЬ *сов.* **1.** күҙ ташлау (һалыу, төшөрөү, йүгертеү), ҡарау, ҡарап алыу; **загляну́ть в окно́** тәҙрәгә ҡарап алыу **2.** *перен.* (*о солнце, луне и т.п.*) ҡарау, төшөү; **со́лнце загляну́ло в ко́мнату** ҡояш бүлмәгә төштө **3.** *разг.* инеп сығыу; **на днях я загляну́ к вам** ошо арала мин һеҙгә инеп сығырмын ♦ **загляну́ть вперёд** киләсәк тураһында уйланыу, киләсәкте күҙаллау, киләсәк менән йәшәү

ЗАГНА́ИВАТЬ *несов. см.* **загнои́ть**

ЗАГНА́ИВАТЬСЯ *несов. см.* **загнои́ться**

ЗА́ГНАННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **загна́ть 2.** *прил.* (*обессиленный*) хәлдән тайған, янған; **за́гнанная ло́шадь** янған ат; **за́гнанный зверь** хәлдән тайған януар **3.** *прил.*; *перен.* (*запуганный, забитый*) ҡағылып-һуғылып баҫылған, ҡурҡытылған, миңрәүләндерелгән ♦ **как за́гнанный зверь** ҡото осҡан; күҙе маңлайына менгән

ЗАГНА́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что* ҡыуып индереү; **загна́ть скот в сара́й** малды һарайға ҡыуып индереү **2.** *кого* китергә (ҡасырға) мәжбүр итеү; **нужда́ нас туда́ загнала́** беҙҙе унда китергә нужа мәжбүр итте **3.** *кого* (*изнурить быстрой ездой, гоньбой*) ҡыуып арытыу (йөҙәтеү), яндырыу;

они загна́ли ло́шадь улар атты яндырҙы **4.** *разг.* ҡағыу, ҡағып индереү; **загна́ть сва́и в зе́млю** свайҙарҙы ергә ҡағып индереү

ЗАГНИВА́НИЕ *с см.* **загнива́ть**

ЗАГНИВА́ТЬ *несов. см.* **загни́ть**

ЗАГНИ́ТЬ *сов.* **1.** сереү, серей башлау; **капу́ста загнила́** кәбеҫтә серегән **2.** *перен.* сереү, тарҡалыу; **эконо́мика загнила́** иҡтисад тарҡалған

ЗАГНОИ́ТЬ *сов. что*; *разг.* **1.** серетеү, серетеп бөтөрөү; **загнои́ть фру́кты** емеште серетеү **2.** (*дать загноиться*) эренләтеү, эрен йыйҙырыу; **загнои́ть ра́ну** яраны эренләтеү

ЗАГНОИ́ТЬСЯ *сов.* эренләү, эрен йыйыу; **ра́на загнои́лась** яра эренләгән

ЗАГНУ́ТЬ *сов. что* **1.** бөгөү, бөкләп (ҡайтарып) ҡуйыу; **загну́ть рука́в** еңде ҡайтарыу; **загну́ть у́гол страни́цы** биттең мөйөшөн бөкләп ҡуйыу **2.** *что* и *без доп.*; *перен.*, *прост.* яңылыш әйтеп ташлау (һалыу), тупаҫ һүҙ әйтеү (ысҡындырыу); **ну и загну́л же** әйтеп (әйтте лә) һалды; **загну́ть слове́чко** тупаҫ һүҙ әйтеп ебәреү

ЗАГНУ́ТЬСЯ *сов.* **1.** бөгөлөү, бөкләнеү, ҡайтарылыу; **страни́ца загну́лась** бит бөкләнде **2.** *груб.*, *прост.* (*умереть*) дөмөгөү, аяҡ һуҙыу

ЗАГОВА́РИВАТЬ I *несов.* һүҙ башлау (ҡушыу), һөйләшергә тырышыу; **загова́ривать с прохо́жим** үтеп барыусыға һүҙ ҡушыу

ЗАГОВА́РИВАТЬ II *несов. см.* **заговори́ть** I ♦ **зу́бы загова́ривать** *прост.* икенсе хәбәр һөйләп, һүҙҙе икенсегә бороу; бутау

ЗАГОВА́РИВАТЬСЯ I *несов.* **1.** *см.* **заговори́ться 2.** *разг.* юҡ-бар һөйләү, мәғәнәһеҙ (буталсыҡ) хәбәр һөйләү, һаташыу; **больно́й на́чал загова́риваться** ауырыу һаташа башланы

ЗАГОВА́РИВАТЬСЯ II *несов. страд. от* **загова́ривать** II

ЗА́ГОВЕНЬЕ *с*; *рел.* пост башланырҙан алдағы көн (*христиандарҙа пост алдынан ит-май ашарға мөмкин булған һуңғы көн*)

ЗА́ГОВОР I *м* **1.** заговор (*сәйәси маҡсат менән бергә эш итеү өсөн йәшерен һүҙ ҡуйышыу*); **антиправи́тельственный за́говор** хөкүмәткә ҡаршы заговор **2.** (*сговор*) йәшерен һүҙ ҡуйышыу, һүҙ беркетеү

ЗА́ГОВОР II *м* (*заклинание*) өшкөрөү доғаһы, им-том, ырым; **лечи́ться за́говором** им-том менән дауаланыу

ЗАГОВОРИ́ТЬ I *сов.* **1.** *кого-что*; *разг.* күп һөйләп арытыу (ялҡытыу); **он заговори́л всех** ул күп һөйләп барыһын да арытты **2.** *кого-что* (*заколдовать*) өшкөрөү, им-томлау, ырымлау

ЗАГОВОРИ́ТЬ II *сов.* **1.** һөйләй башлау; **все заговори́ли ра́зом** барыһы бер юлы һөйләй башланы **2.** һөйләшә башлау; **ребёнок заговори́л** бала һөйләшә башланы **3.** *перен.* (*пробудиться*) уяныу, ҡуҙғалыу; **в нём заговори́ла со́весть** уның намыҫы уянды

ЗАГОВОРИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** һүҙгә мауығып китеү; **подру́ги заговори́лись** әхирәттәр һүҙгә мауығып китте **2.** *разг.* (*завраться*) артығын һөйләп ташлау, алдаша башлау; **он совсе́м заговори́лся** ул бөтөнләй артығын һөйләп ташланы

ЗАГОВО́РЩИК *м* и **ЗАГОВО́РЩИЦА** *ж* заговорсы, заговорҙа ҡатнашыусы

ЗАГОВО́РЩИЦКИЙ, -ая, -ое *разг. см.* **загово́рщический**

ЗАГОВО́РЩИЧЕСКИЙ, -ая, -ое **1.** заговорсы(лар) ...ы, заговорсы; **загово́рщический план** заговорсылар планы **2.** (*таинственный*) серле, аҫтыртын; **загово́рщический вид** серле ҡиәфәт

ЗАГОГОТА́ТЬ *сов.* **1.** (*о гусях*) ҡаңғылдау, ҡаңғылдаша башлау **2.** *разг.* (*захохотать*) шарҡылдау, шарҡылдап көлөп ебәреү

ЗА́ГОДЯ *нареч.*; *разг.* алдан, элегерәк; **за́годя собра́ться в путь** юлға алдан йыйынып ҡуйыу

ЗАГОЛО́ВОК *м* исем, баш; **под заголо́вком** исем (баш) аҫтында

ЗАГОЛО́ВОЧНЫЙ, -ая, -ое баш

ЗАГОЛОСИ́ТЬ *сов.*; *прост.* ҡысҡыра (һөрәнләй) башлау

ЗАГОЛУБЕ́ТЬ *сов.* **1.** зәңгәрләнеп (күкһелләнеп) ятыу (күренеү, тороу); **вдали́ заголубе́ло мо́ре** алыҫта диңгеҙ күкһелләнеп күренде **2.** (*начать голубеть*) зәңгәрләнә (күкһелләнә) башлау, зәңгәрләнеү, күкһелләнеү

ЗАГО́Н *м* **1.** *см.* **загна́ть** 1; **2.** (*место для скота*) ялан кәртә, ҡура, аҙбар, аран; **брeве́нчатый заго́н** бүрәнә аҙбар **3.** загон, бер буй баҫыу ере; **четы́ре заго́на** дүрт буй баҫыу ере ♦ **в заго́не** ситкә ҡағылыу, ҡыйырһытылыу

ЗАГО́ННЫЙ, -ая, -ое *с.-х.* загон ...ы; **заго́нная систе́ма испо́льзования па́стбищ** көтөүлектәрҙе файҙаланыуҙың загон системаһы

ЗАГО́НЩИК *м* (*на охоте*) әйҙәүсе, мал-тыуарҙы ҡыуыусы

ЗАГОНЯ́ТЬ I *несов. см.* **загна́ть**

ЗАГОНЯ́ТЬ II *сов. кого*; *разг.* яфалап (интектереп) бөтөү, этләтеү

ЗАГОНЯ́ТЬ III *сов.* баҫтыра (ҡыуа) башлау

ЗАГОРА́ЖИВАНИЕ *с см.* **загора́живать**

ЗАГОРА́ЖИВАТЬ *несов. см.* **загороди́ть**

ЗАГОРА́ЖИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **загороди́ться 2.** *страд. от* **загора́живать**

ЗАГОРА́НИЕ *с см.* **загора́ть**

ЗАГОРА́ТЬ *несов. см.* **загоре́ть**

ЗАГОРА́ТЬСЯ *несов. см.* **загоре́ться**

ЗАГОРДИ́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* артыҡ ҡупырайыу, маһайыу, тәкәбберләнеп китеү

ЗАГОРЕВА́ТЬ *сов.*; *разг.* ҡайғыра (бошона) башлау

ЗАГОРЕ́ЛЫЙ, -ая, -ое ҡояшҡа (көнгә) янған, янып ҡарайған; **загоре́лое лицо́** ҡояшҡа янған бит

ЗАГОРЕ́ТЬ *сов.* ҡояшҡа (көнгә) яныу, янып ҡарайыу; **загоре́ть на со́лнце** ҡояшта яныу (ҡыҙыныу)

ЗАГОРЕ́ТЬСЯ *сов.* **1.** янып китеү, яна башлау, тоҡаныу, ҡабыныу; **дрова́ загоре́лись** утын яна башланы; **на не́бе загоре́лась звезда́** күктә йондоҙ ҡабынды **2.** *перен.* (*заблестеть*) ялтырай (яна) башлау, ялтырау, балҡыу; **его́ глаза́ загоре́лись** уның күҙҙәре янып китте **3.** *чем* и *без доп.*; *перен.* теләк уяныу, дәртләнеп (янып) китеү; **загоре́ться жела́нием пое́хать** барыу теләге менән янып китеү **4.** *перен.* (*начаться*) башланыу, ҡыҙып (тоҡанып) китеү; **загоре́лся спор** бәхәс ҡыҙып китте

ЗАГОРОДИ́ТЬ *сов.* **1.** *что* кәртәләү, ҡамау, кәртәләп (ҡамап) алыу; **загороди́ть двор забо́ром** ишек алдын ҡойма менән кәртәләү **2.** *кого-что* (*заслонить*) ҡаплау, ышыҡлау; **загороди́ть свет** яҡтыны ҡаплау; **загороди́ть собо́й** *кого-что-л.* *кемделер* (*нимәнеләр*) ышыҡлау **3.** *что* (*преградить*) быуыу, кәртәләү; **загороди́ть доро́гу** юлды быуыу **4.** *что*; *разг.* (*загромоздить*) тултырыу; **загороди́ть склад я́щиками** келәтте йәшниктәр менән тултырыу

ЗАГОРОДИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** кәртәләнеү, ҡойма менән уратып алыныу **2.** (*заслониться*) ҡапланыу, ышыҡланыу; **загороди́ться руко́й от со́лнца** ҡояштан ҡул менән ышыҡланыу

ЗАГОРО́ДКА *ж*; *разг.* ҡойма, кәртә, ситән; **амба́р с загоро́дкой** ҡойма менән уратылған келәт

ЗА́ГОРОДНЫЙ, -ая, -ое ҡала сите, ҡала ситендәге (тышындағы); **за́городный дом** ҡала ситендәге йорт; **за́городная прогу́лка** ҡала ситенә ял сәйәхәте

ЗАГОРЯЧИ́ТЬСЯ *сов.* ярһый (ҡыҙа) башлау, ярһып (ҡыҙып) китеү; **конь загорячи́лся** ат ярһып китте

ЗАГОСТИ́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* оҙаҡ ҡунаҡ булыу, ҡунаҡта оҙаҡлап китеү; **загости́ться у друзе́й** дуҫтарҙа оҙаҡ ҡунаҡ булыу

ЗАГОТА́ВЛИВАТЬ *несов. см.* **загото́вить**

ЗАГОТКОНТО́РА *ж* (*заготовительная контора*) әҙерләүҙәр конторањы

ЗАГОТОВИ́ТЕЛЬ *м* әҙерләүсе, йыйыусы; **рабо́тать заготови́телем ко́жи** тире йыйыусы булып эшләү

ЗАГОТОВИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое әҙерләү (йыйыу) ...ы; **заготови́тельные це́ны** әҙерләү хаҡтары; **загови́тельный пункт** әҙерләү пункты

ЗАГОТО́ВИТЬ *сов. что* әҙерләү, әҙерләп ҡуйыу; **загото́вить спра́вку** белешмә әҙерләү; **загото́вить дрова́ на́ зиму** ҡышҡылыҡҡа утын әҙерләү

ЗАГОТО́ВКА *ж* **1.** *см.* **загото́вить**; **загото́вка хле́ба** иген әҙерләү **2.** (*полупродукт*) заготовка, әҙерләмә (*берәй нәмә эшләү өсөн әҙерләнгән материал*); **загото́вка для сапо́г** итеккә әҙерләмә

ЗАГОТО́ВЩИК *м* **1.** әҙерләүсе; **загото́вщик овоще́й** йәшелсә әҙерләүсе **2.** заготовка эшләүсе

ЗАГРАДИ́ТЕЛЬ *м*; *мор.* заградитель (*ҡамау ҡуйыуҙа файҙаланылған судно*); **ми́нный загради́тель** миналар ҡуйыусы заградитель

ЗАГРАДИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое тоҡтарлыҡ итеүсе, ҡаплап тороусы, һаҡлаусы; **загради́тельные сооруже́ния** ҡаплап тороусы нығытмалар ♦ **загради́тельный ого́нь** ҡаршы яҡтың хәрәкәтен туҡтатыу өсөн асылған туп уты

ЗАГРАДИ́ТЬ *сов. что* бикләү, быуыу, ҡаплау; **загради́ть путь** юлды бикләү

ЗАГРАЖДА́ТЬ *несов. см.* **загради́ть**

ЗАГРАЖДЕ́НИЕ *с* ҡамау, кәртә; **ми́нные загражде́ния** мина кәртәләре (ҡамауы); **ли́ния загражде́ния** ҡамау һыҙығы

ЗАГРАНИ́ЦА *ж*; *разг.* сит ил(дәр); **свя́зи с грани́цей** сит илдәр менән бәйләнеш

ЗАГРАНИ́ЧНЫЙ, -ая, -ое сит ил(дәр), сит ил ...ы; **заграни́чные това́ры** сит ил тауарҙары; **заграни́чный па́спорт** сит ил(гә сығыу) паспорты; **заграни́чная пое́здка** сит илгә сәйәхәт

ЗАГРЕБА́ТЬ *несов.* **1.** *что*; *разг.* йыйыу, өйөү; **загреба́ть се́но** бесән йыйыу **2.** *что*; *перен.*, *прост.* көрәп алыу, һоҫоу; **загреба́ть де́ньги** аҡсаны көрәп алыу **3.** (*грести*) ишеү; **загреба́ть весло́м** ишкәк менән ишеү ♦ **чужи́ми рука́ми жар загреба́ть** кеше көсөн оятһыҙ файҙаланыу

ЗАГРЕМЕ́ТЬ I *сов.*; *прост.* **1.** (*упасть с грохотом*) дөп (гөрҫ) итеп тәгәрәү (килеп төшөү); **загреме́ть с ле́стницы** баҫҡыстан гөрҫ итеп килеп төшөү **2.** (*неожиданно оказаться уволенным*) көтмәгәндә эштән бушатылыу (ҡыуылыу)

ЗАГРЕМЕ́ТЬ II *сов.* (*начать греметь*) күкрәй (гөрҫөлдәй) башлау, дөбөр-шатыр килә башлау; **загреме́л гром** күк күкрәй башланы

ЗАГРЕСТИ́ *сов. см.* **загреба́ть**

ЗАГРИ́ВОК *м* **1.** (*у лошади*) ял төбө **2.** *прост.* (*у человека*) елкә тамыры

ЗАГРИМИРОВА́ТЬ *сов. кого-что* гримлау, грим һалыу (һөртөү); **загримирова́ть лицо́** битте буяу, биткә грим һалыу

ЗАГРИМИРОВА́ТЬСЯ *сов.* гримланыу, грим һалыу (һөртөү); **хорошо́ загримирова́ться** яҡшы итеп грим һалыу

ЗАГРИМИРО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **загримирова́ть**

ЗАГРИМИРО́ВЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **загримирова́ться** **2.** *страд. от* **загримиро́вывать**

ЗАГРО́БНЫЙ, -ая, -ое **1.** *рел.* әхирәттәге, теге донъялағы; **загро́бная жизнь** теге донъялағы тормош; **загро́бный мир** теге донъя, әхирәт **2.** *разг.* (*о голосе*) бик түбән, тонаҡ (*тауыш*)

ЗАГРОМОЖДА́ТЬ *несов. см.* **загромозди́ть**

ЗАГРОМОЖДЕ́НИЕ *с см.* **загромозди́ть** — **загромożда́ть**; **загроможде́ние ко́мнаты ме́белью** бүлмәне йыһаз менән тултырыу

ЗАГРОМОЗДИ́ТЬ *сов. что* өйөп (тултырып) ташлау, тултырып ҡуйыу; **загромозди́ть прохо́д**

веща́ми үтеп йөрөгән юлды әйбер менән тултырып ташлау

ЗАГРОМЫХА́ТЬ *сов.*; *разг.* дөбөрҙәй башлау, дөбөр-шатыр килеү

ЗАГРОХОТА́ТЬ *сов.* гөрһөлдәй (күкрәй) башлау, гөрһөлдәп (күкрәп) ебәреү, шатыр-шотор килеү; **гром загрохота́л** күк күкрәп ебәрҙе

ЗАГРУБЕ́ЛЫЙ, -ая, -ое **1.** ҡытыршы, ҡаты, ҡатҡан; **загрубе́лые ру́ки** ҡытыршыланып ҡатҡан ҡулдар **2.** *перен.* ҡатыға әйләнгән, ҡаты; **загрубе́лая душа́** ҡаты күңел

ЗАГРУБЕ́ТЬ *сов.* **1.** ҡатыу, ҡытыршыланыу; **ко́жа загрубе́ла** тире ҡытыршыланды **2.** *перен.* (*очерстветь*) тупаҫланыу, күңеле (бәгере) ҡатыу, ҡаты күңелле булыу; **его́ душа́ загрубе́ла** уның күңеле ҡатҡан

ЗАГРУЖА́ТЬ *несов. см.* **загрузи́ть**

ЗАГРУЖА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **загрузи́ться** **2.** *страд. от* **загружа́ть**

ЗАГРУ́ЖЕННОСТЬ и **ЗАГРУЖЁННОСТЬ** *ж* **1.** тулы (күп) булыу, йөктөң (юлаусыларҙың) күплеге; **загру́женность тра́нспорта** транспортта йөктөң (юлаусыларҙың) күплеге **2.** *перен.* эш күплек, эштең күп булыуы; **загру́женность рабо́той** эштең күп булыуы

ЗАГРУЗИ́ТЬ *сов.* **1.** *что* тултырыу (*йөк һ.б. менән*); тулғансы тейәү (һалыу); **загрузи́ть ваго́ны углём** вагондарҙы күмер менән тултырыу **2.** *кого-что*; *перен.* етерлек күләмдә биреү (йөкмәтеү); **загрузи́ть заво́д зака́зами** заводты заказдар менән етерлек күләмдә йөкмәтеү

ЗАГРУЗИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** йөк алыу (тейәү), тейәнеү; **парохо́д загрузи́лся** пароход йөк тейәне **2.** *перен.*, *разг.* үҙеңә эш алыу, бурыс йөкмәү

ЗАГРУ́ЗКА *ж* **1.** *см.* **загрузи́ть** — **загружа́ть**; **загру́зка ба́ржи песко́м** баржаға ҡом тейәү **2.** тәьмин ителеш; **рабо́тать при по́лной загру́зке** тулы тәьмин ителештә эшләү

ЗАГРУ́ЗОЧНЫЙ, -ая, -ое йөк тейәй торған, йөк тейәү ...ы; **загру́зочные маши́ны** йөк тейәү машиналары

ЗАГРУНТОВА́ТЬ *сов. что* грунтлау, грунт һалыу, ашлау; **загрунтова́ть холст** киндер туҡымаға грунт һалыу

ЗАГРУНТО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **загрунтова́ть**

ЗАГРУСТИ́ТЬ *сов.* күңелһеҙләнә (бошона, моңая, һағышлана) башлау

ЗАГРЫЗА́ТЬ *несов. см.* **загры́зть**

ЗАГРЫ́ЗТЬ *сов. кого* **1.** талап үлтереү, боғаҙлап (йолҡҡолап) ташлау; **во́лки загры́зли овцу́** бүреләр һарыҡты боғаҙлап ташлаған **2.** *перен.*, *разг.* (*замучить, надоесть придирками*) талау, яфалау **3.** *перен.*, *разг.* ғазаплау, ыҙалатыу; **со́весть загры́зла** выждан ғазапланы

ЗАГРЯЗНЕ́НИЕ *с см.* **загрязни́ть** — **загрязня́ть**; **загрязне́ние во́здуха** һауаның бысраныуы; **загрязне́ние водоёма промы́шленными отхо́дами** һыу ятҡылығының сәнәғәт ҡалдыҡтары менән бысраныуы

ЗАГРЯЗНИ́ТЬ *сов.* **1.** *что* бысратыу, керләндереү, ҡарайтыу; **загрязни́ть оде́жду** кейемде бысратыу **2.** *кого*; *перен.* бысратыу, ҡара яғыу

ЗАГРЯЗНИ́ТЬСЯ *сов.* бысраныу, керләнеү, ҡарайыу; **окно́ загрязни́лось** тәҙрә бысранған

ЗАГРЯЗНЯ́ТЬ *несов. см.* **загрязни́ть**

ЗАГРЯЗНЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **загрязни́ться** **2.** *страд. от* **загрязня́ть**

ЗАГС *м* (*отдел записи актов гражданского состояния*) загс (*гражданлыҡ хәле акттарын яҙыу бүлеге*)

ЗАГУБИ́ТЬ *сов.*; *разг.* **1.** *кого-что* һәләк итеү, башына етеү; **загуби́ть коня́** атты һәләк итеү **2.** *что* (*истратить напрасно*) юҡ-барға сарыф (әрәм) итеү (туҙҙырыу); **загуби́ть мно́го де́нег** аҡсаны күпләп юҡ-барға сарыф итеү ♦ **загуби́ть жизнь** *чью* тормошон боҙоу (юҡҡа сығарыу); **загуби́ть (свою́) ду́шу** енәйәт менән (гонаһ ҡылып) намыҫына көс килтереү

ЗАГУДЕ́ТЬ *сов.* (*о ветре, гудке*) геүләй башлау; (*о самоваре*) шыжлай (шаулай) башлау; (*о пчёлах и т.п.*) гөжләй башлау; **ве́тер загуде́л** ел геүләй башланы

ЗАГУ́ЛИВАТЬ *несов. см.* **загуля́ть**

ЗАГУЛЯ́ТЬ *сов.*; *прост.* эскегә бирелеп китеү, насар юлға баҫыу; **загуля́ть с го́ря** ҡайғынан эскегә бирелеү

ЗАГУЛЯ́ТЬСЯ *сов.* **1.** *разг.* оҙаҡ йөрөү, оҙаҡ йөрөп ташлау; **ма́льчик загуля́лся** малай оҙаҡ йөрөп ташланы **2.** *прост.* типтереү, типтереп йөрөү, эскегә һабышыу; **они́ загуля́лись на сва́дьбе** улар туйҙа типтерҙеләр

ЗАГУСТЕ́ЛЫЙ, -ая, -ое *разг.* ҡуйырған; **загусте́лый кисе́ль** ҡуйырған кеҫәл

ЗАГУСТЕ́ТЬ *сов.* ҡуйырыу, ҡуйыланыу; **ка́ша загусте́ла** бутҡа ҡуйырҙы

ЗАГУСТИ́ТЕЛЬ *м* ҡуйыртҡыс (*матдә*)

ЗАГУСТИ́ТЬ *сов. что* **1.** *разг.* ҡуйыртыу; **загусти́ть кле́йстер** клейстерҙы ҡуйыртыу **2.** *с.-х.* ҡуйыландырыу, йышлау; **загусти́ть посе́вы** сәсеүлектәрҙе йышлатыу

ЗАД *м* **1.** (*задняя часть чего-л.*) арт, арт (һан) яҡ; **зад теле́ги** арбаның арты **2.** (*седалище*) ултырыш, оса **3.** *мн.* **зады́**; *прост.* (*задворки*) аҙбар арты, әүен арты, һырт (арт) яҡ; **пройти́ к реке́ зада́ми** йылғаға арт яҡлап үтеү

ЗАДА́БРИВАНИЕ *с см.* **зада́бривать**; **зада́бривание сло́вом** һүҙ менән күңелен йомшартыу

ЗАДА́БРИВАТЬ *несов. см.* **задо́брить**

ЗАДАВА́ТЬ *несов. см.* **зада́ть**

ЗАДАВА́ТЬСЯ I *несов.* **1.** *см.* **зада́ться** **2.** *страд. от* **задава́ть**

ЗАДАВА́ТЬСЯ II *несов.*; *прост.* маһайып китеү, ҡуҡрайыу, танау сөйөү

ЗАДАВИ́ТЬ *сов.* **1.** *кого* баҫып (тапап) үлтереү **2.** *кого*; *прост.* быуып үлтереү, тамаҡлау;

волк задави́л овцу́ бүре һарыкты тамаҡланы **3.** *что*; *прост.* (*подавить, заглушить*) һүрелдереү, баҫыу, иҙеү, ҡыйырһытыу, еңеү; **задави́ть чу́вства** тойғоларҙы һүрелдереү

ЗАДАВИ́ТЬСЯ *сов.*; *прост.* аҫылыныу, быуылып үлеү

ЗАДА́ВЛЕННОСТЬ *ж* баҫылыу, ауырайыу; **чу́вствовать зада́вленность** ауырайып тороу

ЗАДА́ВЛЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **задави́ть 2.** *прил.* ҡыйырһытылған, кәмһетелгән; **зада́вленный челове́к** ҡыйырһытылған кеше

ЗАДА́НИЕ *с* эш, задание; **боево́е зада́ние** хәрби эш; **дома́шнее зада́ние** өйгә эш; **дать зада́ние** эш биреү; **получи́ть зада́ние** задание алыу

ЗА́ДАННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **зада́ть 2.** *прил.* билдәле булған, алдан бирелгән, ҡушылған; **сочине́ние на за́данную те́му** бирелгән темаға инша ♦ **за́данная величина́** *мат.* бирелгән дәүмәл

ЗАДА́РИВАТЬ *несов. см.* **задари́ть**

ЗАДАРИ́ТЬ *сов. кого* **1.** бүләк менән күмеү, мул итеп бүләкләү **2.** *уст.* (*подкупить подарками*) бүләк биреп һатып алыу, мал биреү, биренеү (*үҙеңә ҡаратыу өсөн*)

ЗАДА́РОМ *нареч.*; *прост.* **1.** бушҡа, бушлай, юҡ хаҡҡа, бик арзанға; **рабо́тать зада́ром** бушҡа эшләү **2.** (*бесполезно*) файҙаһыҙға, бушҡа; **прождала́ зада́ром** файҙаһыҙға көттөм

ЗАДА́ТОК *м* **1.** задатка; **внести́ зада́ток** задатка индереү **2.** *мн.* **зада́тки** *перен.* һәләт; **зада́тки ума́** аҡыл һәләте

ЗАДА́ТЬ *сов.* **1.** *что* (*поручить выполнить*) биреү, ҡушыу; **зада́ть рабо́ту** эш биреү; **зада́ть сочине́ние** инша яҙырға ҡушыу **2.** *что* биреү, йүнәлтеү; **зада́ть направле́ние** йүнәлеш биреү **3.** *что*; *разг.* үткәреү, ойоштороу; **зада́ть сва́дьбу** туй үткәреү **4.** *что, чего*; *разг.* (*причинить*) эшләү, яһау, ҡылыу; **зада́ть стра́ху** ҡурҡытыу **5.** *что, чего* (*насыпать, дать*) һалыу, биреү; **зада́ть ло́шади овса́** атҡа һоло һалыу ♦ **зада́ть вопро́с** *кому* һорау биреү; **зада́ть жа́ру (па́ру)** *кому*: 1) ҡыҙҙырыу, әрләү, тетмәһен тетеү; 2) күп эш (бурыс) менән йонсотоу, йәнен алыу; **зада́ть пе́рцу** *кому* ҡыҙҙырыу, кәрәген биреү; **зада́ть стрекача́** ҡасыу, үксәне күтәреү, ҡойроҡто һыртҡа һалыу; **зада́ть тон**: 1) йүнәлеш (тон) биреү; 2) йәм ебәреү; **зада́ть храпака́** иҫ белмәй йоҡлау

ЗАДА́ТЬСЯ *сов.* **1.** *чем* (*поставить задачей*) маҡсат (бурыс) итеп ҡуйыу; **зада́ться це́лью изучи́ть англи́йский язы́к** инглиз телен өйрәнеүҙе маҡсат итеп ҡуйыу **2.** *разг.* (*случиться, оказаться*) тура (тап) килеү, барып сығыу; **день сего́дня зада́лся** көнө тура килде бөгөн

ЗАДА́ЧА *ж* **1.** бурыс, маҡсат; **лёгкая зада́ча** еңел бурыс; **очередна́я зада́ча** сираттағы бурыс; **ста́вить зада́чей** бурыс итеп ҡуйыу **2.** мәсьәлә; **арифмети́ческая зада́ча** арифметик мәсьәлә; **реши́ть зада́чу** мәсьәләне сығарыу (сисеү)

ЗАДА́ЧНИК *м* мәсьәләләр йыйынтығы; **зада́чник по а́лгебре** алгебра буйынса мәсьәләләр йыйынтығы

ЗАДВИ́ГАТЬ *сов.* **1.** *что* шыуҙыра (ҡуҙғата) башлау, ҡуҙғатып ебәреү **2.** *чем* ҡуҙғатыу, ҡыбырлатыу; **задви́гать руко́й** ҡулды ҡуҙғатыу

ЗАДВИГА́ТЬ *несов. см.* **задви́нуть**

ЗАДВИ́ГАТЬСЯ *сов.* ҡуҙғала (хәрәкәтләнә) башлау, хәрәкәткә килеү

ЗАДВИГА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **задви́нуться 2.** (*быть задвижным*) шыуҙырмалы булыу, шыуҙырып асылыу-ябылыу; **я́щики стола́ задвига́ются** өҫтәл тартмалары шыуҙырыла **3.** *страд. от* **задвига́ть**

ЗАДВИ́ЖКА *ж* **1.** бик, келә; **дверна́я задви́жка** ишек келәһе **2.** ябыу, япма; **печна́я задви́жка** мейес ябыуы

ЗАДВИЖНО́Й, -ая, -ое шыуҙырмалы; **задвижна́я ра́ма** шыуҙырмалы рам

ЗАДВИ́НУТЬ *сов. что* **1.** шыуҙырыу, шыуҙырып (этәреп, күсереп) ҡуйыу; **задви́нуть в у́гол** мөйөшкә шыуҙырып ҡуйыу; **задви́нуть я́щик стола́** өҫтәл тартмаһын этеп ҡуйыу **2.** шылдырып (тартып, этеп) ҡаплау, ябып ҡуйыу; **задви́нуть за́навес** шаршауҙы ябып ҡуйыу **3.** *разг.* (*запереть чем-л.*) бикләү, бикләп ҡуйыу, бик һалыу; **задви́нуть засо́вами дверь** ишекте келә менән бикләп ҡуйыу

ЗАДВИ́НУТЬСЯ *сов.* эскә инеп китеү, (төпкә үк) инеп ултырыу; **я́щик задви́нулся** тартма эскә инеп китте

ЗАДВО́РКИ *только мн.* **1.** аҙбар арты, арт яҡ; **вы́йти на задво́рки** аҙбар артына сығыу **2.** *чего*; *перен.* ҡала (ауыл һ.б.) сите; **жить на задво́рках го́рода** ҡала ситендә йәшәү ♦ **на задво́рках** *чего* ситтә, артҡы планда (булыу), төпкөлдә

ЗАДЕВА́ТЬ I *несов. см.* **заде́ть**

ЗАДЕВА́ТЬ II *сов. что*; *прост.* юғалтыу, ҡайҙалыр һалыу (ҡуйыу)

ЗАДЕВА́ТЬСЯ I *несов. см.* **задева́ть** I

ЗАДЕВА́ТЬСЯ II *сов.*; *прост.* юғалыу, юҡ булыу; **но́жницы куда́-то задева́лись** ҡайсы ҡайҙалыр юғалды

ЗАДЕ́ЙСТВОВАТЬ I *сов.* эш (хәрәкәт) итә башлау

ЗАДЕ́ЙСТВОВАТЬ II *сов. что* эшкә ебәреү, эшләтә башлау; **заде́йствовать обору́дование** ҡорамалдарҙы эшләтә башлау

ЗАДЕ́Л *м*; *разг.* **1.** башлап ҡуйылған (башланған) эш **2.** нигеҙ (*киләсәктә эшләнәсәк эш*); **созда́ть заде́л на бу́дущее** киләсәк эш өсөн нигеҙ булдырыу (һалыу)

ЗАДЕ́ЛАТЬ *сов. что* **1.** томалау, бөтәштереү, томалап (ҡаплап) ҡуйыу; **заде́лать ще́ли** тишектәрҙе (ярыҡтарҙы) бөтәштереү **2.** *разг.* (*закупорить*) ҡаҙаҡлау, төрөү, ҡаҙаҡлап (төрөп) ҡуйыу; **заде́лать я́щик** йәшникте ҡаҙаҡлап ҡуй-

ыу ♦ **заде́лать семена́** *с.-х.* орлоҡтарҙы күмеү (*сәскәндә*)

ЗАДЕ́ЛКА *ж см.* **заде́лать — заде́лывать**; **заде́лка тре́щин** ярыҡтарҙы бөтәштереү

ЗАДЕ́ЛЫВАТЬ *несов. см.* **заде́лать**

ЗАДЁРГАННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **задёргать**; **задёрганная хозя́ином ло́шадь** хужаһы йонсотоп бөткән ат **2.** *прил.*; *разг.* йонсоу, йөҙәгән; **задёрганный челове́к** йөҙәгән кеше

ЗАДЁРГАТЬ I *сов.* **1.** *кого* йонсотоу, йөҙәтеү, йонсотоп бөтөү; **хозя́ин задёргал ло́шадь** хужа атын йонсотоп бөттө (*дилбегәһен тартҡылай-тартҡылай*) **2.** *перен.*, *разг.* (эш-йомош менән) йонсотоу, йөҙәтеү, интектереп бөтөү; **его́ задёргали** уны интектереп бөттөләр

ЗАДЁРГАТЬ II *сов.* **1.** тартҡылай (ҡаҡҡылай) башлау; **задёргать во́жжами** дилбегәне ҡаҡҡылай башлау **2.** *кого-что безл.* тарта (тартыша) башлау; **глаз задёргало** күҙ тарта (тартыша) башланы

ЗАДЁРГАТЬСЯ *сов.* тартыша башлау, ҡалтырана башлау; **у него́ задёргались гу́бы** уның ирендәре ҡалтырай башланы

ЗАДЁРГИВАТЬ *несов. см.* **задёрнуть**

ЗАДЁРГИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **задёрнуться** **2.** *страд. от* **задёргивать**

ЗАДЕРЕВЕНЕ́ЛЫЙ, -ая, -ое *разг.* ҡатҡан, ойоған; **задеревене́лые па́льцы** ҡатҡан бармаҡтар

ЗАДЕРЖА́НИЕ *с* **1.** *см.* **задержа́ть**; **задержа́ние сне́га** ҡар тотоу; **задержа́ние престу́пника** енәйәтсене тотоу **2.** (*временное нарушение чего-л.*) тотолоу, нимәнеңдер туҡталып тороуы; **задержа́ние мочи́** бәүел тотолоу

ЗАДЕРЖА́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что* тотҡарлау, туҡтатып тороу; **задержа́ть по́езд** поезды туҡтатып тороу; **задержа́ть по дела́м** эш менән тотҡарлау **2.** *что* (*отсрочить*) кисектереү, һуңғараҡ ҡалдырыу; **задержа́ть отпра́вку гру́зов** йөктәрҙе ебәреүҙе кисектереү; **дожди́ задержа́ли сев** ямғырҙар сәсеүҙе һуңғараҡ ҡалдырҙы **3.** *что* туҡтатып тороу, туҡтатыу, әкренәйтеү; **задержа́ть дыха́ние** тын алмай тороу **4.** *кого-что* ҡулға алыу, тотоу; **задержа́ть престу́пника** енәйәтсене тотоу **5.** ҡайтармау, бирмәй (оҙаҡ) тотоу; **задержа́ть долг** бурысты ваҡытында ҡайтармау; **задержа́ть журна́л** журналды оҙаҡ тотоу

ЗАДЕРЖА́ТЬСЯ *сов.* **1.** туҡталыу, оҙаҡлау, һуңлау, кисегеү, тотҡарланыу; **разви́тие ребёнка задержа́лось** баланың үҫеше тотҡарланған **2.** (*приостановиться*) өҙөлөп (тотолоп) ҡалыу (тороу), туҡталыу

ЗАДЕ́РЖИВАТЬ *несов. см.* **задержа́ть**

ЗАДЕ́РЖИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **задержа́ться** **2.** *страд. от* **заде́рживать**

ЗАДЕ́РЖКА *ж* **1.** *см.* **задержа́ть** 1—3, 5; **2.** (*промедление, приостановка*) әкренәйтеү, (оҙаҡҡа) һуҙыу, туҡталып тороу, тотҡарлыҡ; **без заде́ржки** тотҡарлыҡһыҙ; **заде́ржка в пути́** юлдағы тотҡарлыҡ

ЗАДЁРНУТЬ *сов.* *что* **1.** тартыу, тартып (төшөрөп) ҡуйыу; **задёрнуть за́навес** пәрҙәне төшөрөп ҡуйыу **2.** *перен.* (*закрыть, заволочь*) томалау, ҡаплау, томалап (ҡаплап) алыу (*томән, томан һ.б.*); **не́бо задёрнуто тума́ном** күкте томан ҡаплап алды

ЗАДЁРНУТЬСЯ *сов.* **1.** тартылыу, төшөрөлөү, төшөрөп ҡуйылыу; **за́навес задёрнулся** шаршау төшөрөлдө **2.** *перен.* (*закрыться, заволочься*) томаланыу, ҡапланыу; **верши́на задёрнулась о́блаком** тау түбәһе болот менән ҡапланды

ЗАДЕ́ТЬ *сов. кого-что* **1.** *за что* эләгеү, тейеү, ҡағылыу; **заде́ть за сучо́к** ботаҡҡа эләгеү; **пу́ля заде́ла кость** пуля һөйәккә тейгән **2.** *перен.* ҡағылыу, туҡталыу; **в своём докла́де он заде́л э́тот вопро́с** үҙенең докладында ул был мәсьәләгә ҡағылып үтте **3.** *перен.* (*затронуть, взволновать*) тейеү, ҡағылыу, тәьҫир итеү; **заде́ть самолю́бие** *чьё-л. кемдеңдер* намыҫына тейеү ♦ **заде́ть за живо́е** әрнетеү, ҡанға (яраға) тоҙ һалыу

ЗАДИ́РА *м* и *ж*; *разг.* бәйләнсек, сәркәш, һуғыш суҡмары; **быть зади́рой** бәйләнсек булыу

ЗАДИРА́ТЬ *несов.*; *разг.* **1.** *см.* **задра́ть** **2.** *кого* (*дразнить*) бәйләнеү, үсектереү, ирештереү

ЗАДИРА́ТЬСЯ *несов.*; *разг.* **1.** *см.* **задра́ться** I; **2.** (*приставать*) бәйләнеү **3.** *страд. от* **задира́ть**

ЗАДИ́РИСТЫЙ, -ая, -ое *разг.* бәйләнсек, эләгешеп барыусан; **зади́ристый хара́ктер** бәйләнсек холоҡ

ЗАДИЧА́ТЬ *сов.*; *разг.* **1.** ҡырағайланыу, сүп-сар баҫыу (*урман, баҡса һ.б. тураһында*); **сад задича́л** баҡса ҡырағайланған **2.** (*отвыкнуть от людей*) ҡырағайланыу, вәхшиләнеү

ЗАДНЕ... *урыҫ телендәге ҡушма һүҙҙәрҙең "артҡы", "арттан" мәғәнәләрен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.*, **задненёбные зву́ки** артҡы аңҡау өндәре; **заднеязы́чные зву́ки** тел арты өндәре

ЗА́ДНИЙ, -яя, -ее **1.** артҡы, арттағы; **за́днее колесо́** артҡы тәгәрмәс; **за́дние ряды́** артҡы рәттәр **2.** (*обратный по направлению*) артҡа, кирегә; **за́дний ход** артҡа китеш, кирегә табан хәрәкәт ♦ **за́дняя мысль** йәшерен уй-ниәт; **за́дний прохо́д** *анат.* арт юл; **за́дним умо́м кре́пок** иҫәр аҡылы төштән һуң; **задни́м число́м**: 1) үткән көн менән билдәләү (*хат, документ тураһында*); 2) һуңыраҡ, аҙағыраҡ; **без за́дних ног** иҫ белмәй (йоҡлау); **стоя́ть на за́дних ла́пках** *перед кем* тәрилкә тотоу, ярамһаҡланыу

ЗА́ДНИК *м* (*обуви*) үксә; **ту́фли без за́дников** үксәһеҙ туфли

ЗАДО́БРИТЬ *сов. кого*; *разг.* (күңелен) йомшартыу, үҙ яғыңа ауҙарыу (*һылап-һыйпап, бүләк биреп*)

ЗАДО́К *м* **1.** арт, арҡы өлөш; **задо́к теле́ги** арбаның арты **2.** *см.* **за́дник**

ЗАДОЛБИ́ТЬ *сов.* **1.** *кого* суҡып (үлтерeү) ташлау; **пету́х задолби́л жука́** әтәс ҡуңыҙҙы суҡып ташланы **2.** *что*; *разг.* (*заучить без понимания*) аңламай ятлау; **задолби́ть уро́к** дәрестe аңламай ятлау ♦ **задолби́ть себе́** *что* берәй фекергә йәбешеп ятыу

ЗАДО́ЛГО *нареч.* күпкә элек (алда); **встать задо́лго до рассве́та** таң атыуҙан күпкә элек тороу, таң алдынан уҡ тороу

ЗАДОЛЖА́ТЬ *сов. кому-чему* и *без доп.*; *разг.* бурысланыу, бурысҡа инеү; **задолжа́ть знако́мым** таныштарға бурысҡа инеү

ЗАДО́ЛЖЕННОСТЬ *ж* бурыс, бирәсәк, үтес; **погаси́ть задо́лженность** бурысты түләү

ЗАДО́ЛЖНИК *м*; *разг.* бурыслы, бирәсәкле (кеше)

ЗА́ДОМ *нареч.* арт менән, артҡа табан; **сиде́ть за́дом** арт менән ултырыу; **пя́титься за́дом** артҡа табан сигеү ♦ **за́дом наперёд** алдын артҡа

ЗАДО́Р *м* дәрт, ялҡын; **полеми́ческий задо́р** бәхәс ялҡыны; **берёт задо́р** дәрт уяна; **с задо́ром** дәртләнеп, дәрт менән

ЗАДО́РИНКА *ж* **1.** *спец.* шыма (тигеҙ) түгел **2.** дәрт, дәртлелек; **молода́я задо́ринка** йәшлек дәрте ♦ **без сучка́, без задо́ринки**; **ни сучка́, ни задо́ринки** бер тотҡарлыҡһыҙ, шып-шыма

ЗАДО́РНЫЙ, -ая, -ое **1.** дәртле, күтәренке; **задо́рная пе́сня** дәртле йыр; **задо́рный взгляд** дәртле ҡараш **2.** ҡыҙыу, ярһыу, ҡыҙыу ҡанлы (холоҡло, тәбиғәтле)

ЗАДО́ХНУТЬСЯ *сов.*; *прост.* һаҫыу, тонсоғоу

ЗАДОХНУ́ТЬСЯ *сов.* **1.** *от чего* и *без доп.* тын ҡыҫылыу (ҡурылыу); **задохну́ться от волне́ния** тулҡынланыуҙан тын ҡыҫылыу **2.** тын ҡыҫылып үлеү, сәсәү, тонсоғоу; **пчёлы задохну́лись** бал ҡорттары тонсоҡҡан

ЗАДРАЗНИ́ТЬ *сов. кого*; *разг.* ирештереү, булышыу, үсекләп йөҙәтеү; **ма́льчика задразни́ли** малайҙы үсекләп йөҙәттеләр

ЗАДРА́ИТЬ *сов. что*; *мор.* нығытып ябыу, көпләп ҡуйыу; **задра́ить иллюмина́торы** иллюминаторҙарҙы нығытып ябыу

ЗАДРАПИРОВА́ТЬ *сов. что* драпировкалау, туҡыма менән көпләү (ҡаплау, бөркәү)

ЗАДРАПИРО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **задрапирова́ть**

ЗАДРА́ТЬ *сов.* **1.** *что* һыҙырыу, ҡуптарыу; **задра́ть кору́** ҡабыҡты һыҙырыу **2.** *что*; *разг.* күтәреү, ҡайтарыу, ҡалҡытыу, саңҡайтыу; **задра́ть го́лову** башты саңҡайтыу; **задра́ть пла́тье** күлдәкте күтәреү **3.** *кого* һыҙырыу, ҡайыҙлау; **задра́ть кнуто́м** сыбыртҡы менән һыҙырыу **4.** *кого* боғаҙлау, тамаҡлау (*йыртҡыс тураһында*); **волк задра́л ягнёнка** бүре бәрәсте боғаҙланы ♦ **задра́ть нос** маһайып китеү, танауҙы күтәреү; **задра́ть хвост** кеше менән иҫәпләшмәй башлау

ЗАДРА́ТЬСЯ I *сов.*; *разг.* **1.** һыҙырылыу, ҡуптарылыу, ҡубыу; **кора́ задрала́сь** ҡабыҡ ҡупҡан **2.** күтәрелеү, ҡайтарылыу; **ю́бка задрала́сь** итәк күтәрелгән

ЗАДРА́ТЬСЯ II *сов.* һуғыша башлау

ЗАДРЕБЕЗЖА́ТЬ *сов.* (*о стекле*) сылтырай башлау; (*о голосе*) зыңлай башлау, зыңлап китеү, ҡалтырай башлау

ЗАДРЕМА́ТЬ *сов.* ойоу, йоҡомһорау; **ма́лость задрема́л** бер аҙ ойоп алғанмын

ЗАДРЁМЫВАТЬ *несов. см.* **задрема́ть**

ЗАДРОЖА́ТЬ *сов.* ҡалтырай (дерелдәй) башлау, зыңғырлап һелкенеү; **он внеза́пно задрожа́л** ул ҡапыл ҡалтырай башланы; **стёкла задрожа́ли от гро́ма** күк күкрәүҙән быялалар зыңғырлап һелкенде

ЗАДУВА́ТЬ I *несов. см.* **заду́ть** I

ЗАДУВА́ТЬ II *несов. см.* **заду́ть** II

ЗАДУВА́ТЬ III *несов.* **1.** (*о ветре*) иҫеү, өрөү; **с мо́ря заду́л ве́тер** ел диңгеҙ яғынан иҫә башланы **2.** (*проникать, попадать, дуя, — о ветре*) үтеп инеү, өрөү; **ве́тер задува́ет под шу́бу** ел тун эсенә үтеп инә **3.** *что* өрөп тултырыу; **ве́тер задува́л на черда́к снег** ел ҡыйыҡҡа ҡар өрөп тултырҙы

ЗАДУ́ВКА *ж*; *тех. см.* **заду́ть** II; **заду́вка до́мны** домнаны тоҡандырып ебәреү

ЗАДУ́МАТЬ *сов. что* **1.** ниәтләү, ниәт итеү, иҫәп тотоу, (ниҙер эшләргә) уйлау; **заду́мать статью́** мәҡәлә (яҙырға) уйлау; **он заду́мал пое́хать в Крым** ул Ҡырымға барырға ниәтләне **2.** (күңелдән) уйлау, иҫкә алып ҡуйыу; **заду́мать число́** *какое-л. берәй* һанды күңелдән уйлау

ЗАДУ́МАТЬСЯ *сов.* **1.** *над чем, о чём* и *без доп.* уйланыу, уйға ҡалыу (сумыу); **глубоко́ заду́маться** тәрән уйға ҡалыу; **заду́маться над свое́й судьбо́й** үҙ яҙмышың хаҡында уйланыу **2.** (*заколебаться*) икеләнеү, икеләнеп ҡалыу; **он заду́мался: е́хать или не е́хать** ул барырғамы-юҡмы тип, икеләнеп ҡалды

ЗАДУ́МЧИВО *нареч.* уйсан, уйсанланып

ЗАДУ́МЧИВОСТЬ *ж* уйсанлыҡ, уйланыу, уйға сумыу (батыу); **впасть в заду́мчивость** уйға сумыу (ҡалыу)

ЗАДУ́МЧИВЫЙ, -ая, -ое уйсан; **заду́мчивый взгляд** уйсан ҡараш; **заду́мчивый челове́к** уйсан кеше

ЗАДУ́МЫВАТЬ *несов. см.* **заду́мать**

ЗАДУ́МЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **заду́маться** **2.** *страд. от* **заду́мывать**

ЗАДУРИ́ТЬ I *сов. кого*; *прост.* алдау, башын бутау ♦ **задури́ть го́лову** *кому* башын әйләндереү (ҡаңғыртыу)

ЗАДУРИ́ТЬ II *сов.*; *разг.* ҡотора (шаша) башлау

ЗАДУРМА́НИВАТЬ *несов. см.* **задурма́нить**

ЗАДУРМА́НИТЬ *сов. кого-что* башын әйләндереү, аңын бутау, буталдырыу

ЗАДУ́ТЬ I *сов. что* (*потушить*) өрөп һүндереү; **заду́ть свечу́** май шәмде өрөп һүндереү

ЗАДУ́ТЬ II *сов. что*; *тех.* тоҡандырыу, эшләтеп ебәреү; **заду́ть до́мну** домнаны тоҡандырыу

ЗАДУ́ТЬ III *сов.*; *разг.* (*начать дуть*) өрә (иҫә) башлау, иҫеп (өрөп) ебәреү; **заду́л се́верный ве́тер** төньяҡ еле өрә башланы

ЗАДУШЕ́ВНО *нареч.* ихлас, ысын күңелдән; **разгова́ривать задуше́вно** ихлас һөйләшеү

ЗАДУШЕ́ВНОСТЬ *ж* ихласлыҡ, эскерһеҙлек, ысын күңеллелек, ысын күңелдән булыу; **задуше́вность бесе́ды** әңгәмәнең ысын күңелдән булыуы

ЗАДУШЕ́ВНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*искренний*) ихлас, эскерһеҙ, ысын күңелдән; **задуше́вный разгово́р** ихлас һөйләшеү **2.** (*сокровенный*) күңелдәге, күңел түрендәге, йөрәктәге; **задуше́вные мы́сли** күңел түрендәге уйҙар; **задуше́вные та́йны** йөрәктәге (йәшерен) серҙәр

ЗАДУШИ́ТЬ *сов.* **1.** *кого* быуып (тонсоҡтороп) үлтереү; **задуши́ть рука́ми** ҡул менән быуып үлтереү **2.** *что*; *перен.* (*подавить*) баҫыу, быуыу, быуып ҡуйыу; **задуши́ть револю́цию невозмо́жно** ихтилалды быуыу мөмкин түгел **3.** *что*; *разг.* (*заглушить — о растениях*) баҫып китеү, ҡаплап алыу; **трава́ задуши́ла свёклу** үлән сөгөлдөрҙө баҫып алды

ЗАДЫМИ́ТЬ I *сов. что* төтөнгә ҡарайтыу, төтәҫләү, ыҫлау; **задыми́ть сте́ны** стеналарҙы төтөнгә ҡарайтыу

ЗАДЫМИ́ТЬ II *сов.* төтәй башлау, төтөн ҡайтарыу; **пе́чка задыми́ла** мейес төтәй башланы

ЗАДЫМИ́ТЬСЯ I *сов.*; *разг.* төтөнгә ҡарайыу, төтәҫләнеү, ыҫланыу

ЗАДЫМИ́ТЬСЯ II *сов.* төтәй башлау

ЗАДЫМЛЁННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **задыми́ть** I; **2.** *прил.* төтөнгә ҡарайған, ыҫланған; **задымлённый потоло́к** төтөнгә ҡарайған түшәм

ЗАДЫХА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **задохну́ться** **2.** *перен.* этләнеү, яфа сигеү; **задыха́ться под бре́менем забо́т** мәшәҡәттәр менән этләнеү

ЗАДЫША́ТЬ *сов.* һулай башлау, тын (һулыш) алып ебәреү; **задыша́ть свобо́днее** иркенерәк һулай башлау

ЗАЕДА́ТЬ *несов. см.* **зае́сть**

ЗАЕДА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **зае́сться** **2.** *страд. от* **заеда́ть**

ЗАЕ́ЗД *м* **1.** *см.* **зае́хать** 1—6; **2.** *спорт.* урау, урап килеү (*бәйгелә, ярышта һ.б.*); **фина́льный зае́зд** һуңғы урау **3.** заезд (*шифаханаға, ял йортона һ.б.*); **зае́зд зако́нчился** заезд тамамланды

ЗАЕ́ЗДИТЬ *сов. кого-что*; *разг.* **1.** арытыу, йонсотоу, йөрөтөп эштән сығарыу, яндырыу; **зае́здить ло́шадь** атты яндырыу **2.** *перен.*, *разг.* (*замучить непосильной работой*) эштән сығарыу, йөҙәтеү, интектереү; **его́ зае́здили тяжёлой рабо́той** уны ауыр эш менән интектерҙеләр

ЗАЕ́ЗДКА *ж*; *спорт.* еккегә (менгегә) башлап өйрәтеү (*ат тураһында*)

ЗАЕ́ЗДОМ *нареч.*; *прост.* юл ыңғай(ында)

ЗАЕЗЖА́ТЬ *несов. см.* **зае́хать**

ЗАЕ́ЗЖЕННЫЙ, -ая, -ое *разг.* **1.** *прич. от* **зае́здить** **2.** *прил.* (*изнурённый*) бик интеккән, йонсоған; **быть зае́зженным** бик йонсоған булыу **3.** *прил.*; *перен.* тапалған, иҫкергән, күптән билдәле; **зае́зженная фра́за** тапалған һүҙ

ЗАЕ́ЗЖИЙ, -ая, -ее *разг.* **1.** юл ыңғайы ингән (килгән, һуғылған); **зае́зжий гость** юл ыңғайы һуғылған ҡунаҡ **2.** *в знач. сущ.* **зае́зжий** *м* юлаусы, уҙғынсы, үткенсе ♦ **зае́зжий дом**; **зае́зжий двор** *уст.* юлаусылар йорто

ЗАЁКАТЬ *сов.*; *разг.* өлкөлдәй (уңҡылдай) башлау, шыу (жыу) итеп китеү; **се́рдце заёкало** йөрәк шыу итеп китте

ЗАЁМ *м* **1.** бурыс, үтес, көтәсәк; **взять де́ньги в заём** бурысҡа аҡса алып тороу **2.** заём; **госуда́рственный заём** дәүләт заёмы

ЗАЁМНЫЙ, -ая, -ое **1.** заём ...ы; **заёмный проце́нт** заём проценты **2.** (*взятый в долг*) бурысҡа (үтескә, көтәсәккә) алынған; **заёмные де́ньги** бурысҡа алынған аҡса

ЗАЁРЗАТЬ *сов.*; *разг.* боршаңлай (суҡаңлай) башлау

ЗАЕ́СТЬ *сов.* **1.** *кого* йолҡколау, талау; **му́хи зае́ли** себен талай **2.** *кого*; *перен.*, *разг.* (*измучить*) йөҙәтеү, талау, теңкәгә (маҙаға) тейеү; **зае́сть капри́зами** мыжып (мыжыҡлыҡ менән) йөҙәтеү **3.** *что*, *чем* (*закусить*) (артынан) ҡабып (ашап) ҡуйыу; **зае́сть лека́рство конфе́той** дарыу артынан кәнфит ҡабып ҡуйыу **4.** *что обычно безл.*; *разг.* эләгеү, тотҡарланыу; **затвор зае́ло** затвор эләгеп тора

ЗАЕ́СТЬСЯ *сов.*; *прост.* талымланыу, аш һайланыу

ЗАЕ́ХАТЬ *сов.* **1.** *к кому*, *куда* инеү, инеп сығыу, тейеү, һуғылыу; **зае́хать к знако́мым** таныштарға инеп сығыу; **зае́хать по пути́** юл ыңғайында һуғылыу **2.** (*въехать куда-л.*) инеү; **зае́хать во двор** ишек алдына инеү **3.** *за кем-чем* алырға (артынан, өсөн) инеү; **зае́хать за детьми́** балаларҙы алырға инеү **4.** (*попасть*) барып инеү (төшөү, менеү); **зае́хать в кана́ву** канауға барып төшөү **5.** (*подъехать со стороны*) уратып (урап барып) инеү; **зае́хать со стороны́ са́да** баҡса яғынан урап инеү **6.** *за что* барып (килеп) сығыу; **зае́хать за го́ру** тау артына барып сығыу **7.** *во что* и *без доп.*; *прост.* тондороу, һуғыу; **зае́хать в у́хо** ҡолаҡҡа тондороу

ЗАЖА́РИВАТЬ *несов. см.* **зажа́рить**

ЗАЖА́РИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **зажа́риться** **2.** *страд. от* **зажа́ривать**

ЗАЖА́РИТЬ *сов. кого-что* ҡурыу, ҡыҙҙырып алыу; **зажа́рить ры́бу** балыҡ ҡурыу

ЗАЖА́РИТЬСЯ *сов.* ҡурылыу, ҡыҙҙырылыу; **бара́нина зажа́рилась** һарыҡ ите ҡурылды

ЗАЖА́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что* ҡыҫыу, ҡыҫып тотоу; **зажа́ть в руке́ ка́мень** ҡулда таш ҡыҫып тотоу **2.** *что* (*плотно закрыть*) ҡаплау, томалау; **зажа́ть у́ши** ҡолаҡты ҡаплау **3.** *что*; *перен.*, *разг.* (*стеснить*) ҡыҫыу, юл бирмәү; **зажа́ть кри́тику** тәнҡитте ҡыҫыу **4.** *что*; *перен.*, *прост.* (*утаить*) йәшереү, йәшереп ҡалдырыу, ҡыҫып тотоу (*аҡса, байлыҡ тураһында*); **зажа́ть де́ньги** аҡсаны йәшереп ҡалдырыу ♦ **зажа́ть рот** *кому*; *прост.* ауыҙын ябыу (ҡаплау, томалау); **зажа́ть в кула́к** тулыһынса үҙеңә буйһондороу

ЗАЖДА́ТЬСЯ *сов. кого-чего*; *разг.* көтә-көтә арып бөтөү, көтә-көтә көтөк булыу

ЗАЖЕЛТЕ́ТЬ *сов.* **1.** (*выделиться жёлтым цветом*) һарғайып тороу (күренеү); **вдали́ зажелте́ло по́ле ржи** алыҫта арыш баҫыуы һарғайып күренде **2.** (*начать желтеть*) һарғая башлау, һарғайыу; **ли́стья зажелте́ли** япраҡтар һарғая башланы

ЗАЖЕЛТИ́ТЬ *сов. что*; *разг.* һарыға буяу (бысратыу); **зажелти́ть ру́ки** ҡулды һарыға буяу

ЗАЖЕ́ЧЬ *сов.* **1.** *что* ҡабыҙыу, тоҡандырыу, яндырып ебәреү; **заже́чь ла́мпу** шәм ҡабыҙыу; **заже́чь ого́нь** ут яндырып ебәреү **2.** *кого-что*; *перен.* (*возбудить, воодушевить*) дәртләндереп ебәреү, дәрт уятыу; **заже́чь слу́шателей** тыңлаусыларҙы дәртләндереп ебәреү **3.** *что*, *в ком-чём*; *перен.* (*пробудить чувства*) тыуҙырыу, уятыу; **заже́чь любо́вь к му́зыке** музыкаға һөйөү уятыу

ЗАЖЕ́ЧЬСЯ *сов.* **1.** тоҡаныу, ҡабыныу, яныл (ҡабынып) китеү; **зажгли́сь огни́** уттар ҡабынды **2.** (*загораться, заблестеть*) ялтырап китеү, ҡабыныу; **на не́бе зажгли́сь звёзды** күктә йондоҙҙар ҡабынды **3.** *чем* и *без доп.*; *перен.* (*воодушевиться*) дәртләнеү, рухланыу, тоҡанып (уянып) китеү; **се́рдце зажгло́сь жела́нием** күңелдә дәрт уянып китте

ЗАЖИВА́НИЕ *с см.* **зажива́ть** I; **зажива́ние ра́ны** яраның уңалыуы

ЗАЖИВА́ТЬ I *несов. см.* **зажи́ть** I

ЗАЖИВА́ТЬ II *несов. см.* **зажи́ть** II

ЗАЖИВИ́ТЬ *сов. что*; *разг.* уңалтыу, (дарыулап) төҙәтеү, бөтәштереү (*яраны*); **заживи́ть ра́ну** яраны уңалтыу

ЗАЖИВЛЕ́НИЕ *с см.* **заживи́ть**; **до́лгое заживле́ние** оҙаҡ уңалыу

ЗА́ЖИВО *нареч.* терелә́й, тереләтә, тере көйөнсә; **за́живо погребённый** терелә́й күмелгән

ЗАЖИГА́ЛКА *ж* **1.** зажигалка, ҡабыҙғыс **2.** *разг.* яндырғыс бомба, зажигалка; **сбро́сить зажига́лку** яндырғыс бомба ташлау

ЗАЖИГА́НИЕ *с* **1.** *см.* **зажига́ть**; **зажига́ние ёлки** ёлка (уттарын) тоҡандырыу **2.** *тех.* (*эске яныулы двигателдәрҙәге ҡулайлама*) ҡабыҙғыс, тоҡандырғыс; **включи́ть зажига́ние** ҡабыҙғыс тоташтырыу

ЗАЖИГА́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** яндырғыс, тоҡандырғыс, яндыра торған; **зажига́тельная бо́мба** яндырғыс бомба **2.** *перен.* ялҡынлы, дәртләндергес, рухландырғыс; **зажига́тельная речь** ялҡынлы телмәр

ЗАЖИГА́ТЬ *несов. см.* **заже́чь**

ЗАЖИГА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **заже́чься** **2.** *страд. от* **зажига́ть**

ЗАЖИ́М *м* **1.** *см.* **зажима́ть**; **зажи́м кри́тики** тәнҡитте ҡыҫыу **2.** *тех.* (*приспособление*) ҡыҫҡыс, ҡыҫтырғыс; **винтово́й зажи́м** винтлы ҡыҫҡыс

ЗАЖИМА́ТЬ *несов. см.* **зажа́ть**

ЗАЖИ́МИСТЫЙ, -ая, -ое *прост.* һаранылаҡ, ҡормош, ҡырҡҡыс, һыҡмыр; **зажи́мистый челове́к** ҡормош кеше

ЗАЖИ́МНЫЙ, -ая, -ое *тех.* ҡыҫыусы, ҡыҫтыра (ҡыҫа) торған, ҡыҫыу ...ы; **зажи́мный винт** ҡыҫыусы винт

ЗАЖИ́МЩИК *м*; *разг.* ҡыҫыусы, ҡыҫым яһаусы; **зажи́мщик кри́тики** тәнҡитте ҡыҫыусы

ЗАЖИРЕ́ЛЫЙ, -ая, -ое *разг.* (артыҡ) һимергән, үтә һимеҙ; **зажире́лая коро́ва** үтә һимеҙ һыйыр

ЗАЖИРЕ́ТЬ *сов.*; *разг.* **1.** (артыҡ) һимереү, һимереп китеү; **ко́ни зажире́ли** аттар һимереп киткән **2.** *перен.*, *прост.* ныҡ байыу, байып китеү

ЗАЖИ́ТОЧНО *нареч.* хәлле, мул, бай; **жить зажи́точно** хәлле йәшәү

ЗАЖИ́ТОЧНОСТЬ *ж* хәллелек, муллыҡ, мул тормошло (етеш) булыу; **зажи́точность крестья́нина** крәҫтиәндең хәллелеге

ЗАЖИ́ТОЧНЫЙ, -ая, -ое мул (етеш) тормошло, хәлле; **зажи́точный колхо́з** хәлле колхоз; **зажи́точное хозя́йство** етеш хужалыҡ

ЗАЖИ́ТЬ I *сов.* төҙәлеү, уңалыу, бөтәшеү, ит үреү; **ссса́дины за́жили** һыҙырылған урындар уңалды ♦ **до сва́дьбы заживёт** туйға тиклем төҙәлер, ямауы өҫтөндә

ЗАЖИ́ТЬ II *сов.* йәшәй (тора, ғүмер итә) башлау, йәшәп алып китеү, тормош ҡороу; **зажи́ть по-но́вому** яңыса йәшәй башлау; **зажи́ть семе́йной жи́знью** ғаилә ҡороп йәшәй башлау

ЗАЖИ́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* оҙаҡ тороп китеү, оҙаҡ йәшәп ташлау; **мы зажили́сь в дере́вне** беҙ ауылда оҙаҡ тороп киттек

ЗАЖМУ́РИВАТЬСЯ *несов. см.* **зажму́риться**

ЗАЖМУ́РИТЬ *сов. что* ҡыҫыу, йомоу; **зажму́рить глаза́** күҙ ҡыҫыу

ЗАЖМУ́РИТЬСЯ *сов.* күҙҙе ҡыҫыу (йомоп тороу); **зажму́риться от я́ркого све́та** көслө яҡтынан күҙҙе ҡыҫыу

ЗАЖУРЧА́ТЬ *сов.* сылтырап аға башлау; **зажурча́ли ручьи́** шишмәләр сылтырап аға башланы

ЗАЗВА́ТЬ *сов. кого-что*; *разг.* ҡыҫтап саҡырыу (алып барыу), ҡыҫтап алып килеү; **зазва́ть в го́сти** ҡунаҡҡа ҡыҫтап саҡырыу

ЗАЗВЕНЕ́ТЬ *сов.* зыңғырлай (сылтырай, яңғырай) башлау; **зазвене́л колоко́льчик** ҡың-

ғырау зыңғырлай башланы; **зазвене́ли голоса́** тауыштар яңғырай башланы

ЗАЗВОНИ́ТЬ *сов.* шылтырай башлау, зыңғырлау; **зазвони́ть в ко́локол** ҡыңғырау зыңғырлай башланы; **зазвони́л телефо́н** телефон шылтырай башланы

ЗАЗВУЧА́ТЬ *сов.* яңғырау, яңғырап китеү; **зазвуча́ла му́зыка** музыка яңғырап китте

ЗАЗДРА́ВНЫЙ, -ая, -ое иҫәнлек-һаулыҡ теләп әйтелгән (йырланған); **заздра́вная пе́сня** иҫәнлек-һаулыҡ теләп йырланған йыр; **заздра́вный тост** иҫәнлек-һаулыҡ теләп әйтелгән тост

ЗАЗЕВА́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* аңшайыу, ауыҙ асып (аңшайып) тороу; **чуть зазева́лся и спотккну́лся** әҙ генә аңшайғайны, һөрләктө лә китте

ЗАЗЕЛЕНЕ́ТЬ *сов.* **1.** (*начать зеленеть*) йәшәреү, йәшелләнеү, йәшәрә (йәшелләнә) башлау; **ози́мые зазелене́ли** ужымдар йәшәрә башланы **2.** (*выделиться зеленым цветом*) йәшәреп (йәшелләнеп) күренеү, йәшкелтләнеп күренә башлау; **вдали́ зазелене́л дом** алыҫта йәшәреп өй күренде

ЗАЗЕЛЕНИ́ТЬ *сов. что*; *разг.* йәшелләү, йәшелгә буяу, йәшел тейҙереү; **зазелени́ть пла́тье** күлдәккә йәшел тейҙереү

ЗАЗЕМЛЕ́НИЕ *с* ; *тех.* **1.** *см.* **заземли́ть** — **заземля́ть**; **заземле́ние анте́нны** антеннаны ергә тоташтырыу **2.** (*провод*) ергә (тоташҡан) тоташтырылған электр сымы

ЗАЗЕМЛИ́ТЬ *сов. что*; *тех.* (*электр сымын*) ергә тоташтырыу; **заземли́ть анте́нну** антеннаны ергә тоташтырыу

ЗАЗЕМЛЯ́ТЬ *несов. см.* **заземли́ть**

ЗАЗИМОВА́ТЬ *сов.* ҡышлап (ҡышларға) ҡалыу, ҡыш сығыу; **па́ра у́ток зазимова́ла** бер пар өйрәк ҡышлап ҡалды

ЗАЗНАВА́ТЬСЯ *несов. см.* **зазна́ться**

ЗАЗНА́ЙКА *м* и *ж*; *разг.* тәкәббер, эре, һауалы (*кеше*)

ЗАЗНА́ЙСТВО *с*; *разг.* тәкәбберлек, минминлек, эрелек; **обвини́ть в зазна́йстве** тәкәбберлектә ғәйепләү

ЗАЗНА́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* мин-минләнеү, эреләнеү, һауаланыу, әллә кем булып китеү

ЗАЗНО́БА *ж*; **1.** *трад.-поэт.* ғишыҡ, һөйөү **2.** *уст.*, *прост.* (*возлюбленная*) йәр, йәнкәййәнәш; **моя зазно́бка́** минең йәргенәм

ЗАЗНОБИ́ТЬ *сов. кого безл.* өшөтә (ҡалтырата, дерелдәтә) башлау; **меня́ зазноби́ло** өшөтә башланы

ЗАЗО́Р I *м*; *тех.* ара, ек (*ике йәнәш деталь араһындағы бушлыҡ*); **величина́ зазо́ра** ек араһы

ЗАЗО́Р II *м*; *прост.* оят, хурлыҡ

ЗАЗО́РНЫЙ, -ая, -ое *прост.* хурлыҡлы, оятлы; **зазо́рное де́ло** хурлыҡлы эш

ЗАЗРЕ́НИЕ: без зазре́ния (со́вести) оятһыҙ рәүештә, оятты артҡа ташлап

ЗАЗУ́БРЕННЫЙ I, -ая, -ое **1.** *прич. от* **зазу́брить** I; **2.** *прил.* кирткәсләнеп бөткән, китекле, сырылған; **зазу́бренный нож** сырылып бөткән бысаҡ

ЗАЗУ́БРЕННЫЙ II, -ая, -ое *разг.* **1.** *прич. от* **зазубри́ть** II; **2.** *прил.* ятлап алынған; **зазу́бренный уро́к** ятлап алынған дәрес

ЗАЗУ́БРИВАТЬ I *несов. см.* **зазубри́ть** I

ЗАЗУ́БРИВАТЬ II *несов. см.* **зазубри́ть** II

ЗАЗУ́БРИВАТЬСЯ I *несов.* **1.** *см.* **зазубри́ться** I; **2.** *страд. от* **зазу́бривать** I

ЗАЗУ́БРИВАТЬСЯ II *несов. см.* **зазубри́ться** II; **2.** *страд. от* **зазу́бривать** II

ЗАЗУ́БРИНА *ж* китек, киртләс; **нож с зазу́link**

ЗАЗУБРИ́ТЬ I и **ЗАЗУ́БРИТЬ** *сов. что* киртләсләү, китеү, китеп (бысҡыландырып, киртләсләп) бөтөү, сырылтып бөтөү; **зазу́брить топо́р** балтаның йөҙөн сырылтып бөтөү

ЗАЗУБРИ́ТЬ II *сов. что*; *разг.* ятлау, ятлап алыу; **зазубри́ть про́йденное** үткәнде ятлап алыу

ЗАЗУБРИ́ТЬСЯ I и **ЗАЗУ́БРИТЬСЯ** *сов.* кителеп (сырылып, киртләсләнеп) бөтөү; **нож зазубри́лся** бысаҡ йөҙө сырылып бөткән

ЗАЗУБРИ́ТЬСЯ II *сов.*; *разг.* ятланыу, ятланып бөтөү

ЗАЗЫВА́ЛА *м* и *ж*; *уст.*, *прост.* саҡырыусы, өндәүсе

ЗАЗЫВА́НИЕ *с см.* **зазыва́ть**

ЗАЗЫВА́ТЬ *несов. см.* **зазва́ть**

ЗАЙГРАННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **заигра́ть** **2.** *прил.* (*ставший избитым от частого исполнения*) иҫкергән, тапалған; **за́йгранная роль** тапалған роль

ЗАИГРА́ТЬ I *сов. что* **1.** уйнай-уйнай туҙҙырыу; **заигра́ть ка́рты** кәрттәрҙе уйнай-уйнай туҙҙырып бөтөрөү **2.** *разг.* (*сделать избитым*) уйнай-уйнай ҡәҙерен ебәреү, күп уйнап йәмен ебәреү; **заигра́ть пье́су** күп уйнап пьесаның ҡәҙерен ебәреү

ЗАИГРА́ТЬ II *сов.* **1.** *что*, *на чём* и *без доп.* уйнай башлау, уйнап ебәреү; **орке́стр заигра́л вальс** оркестр вальс уйнап ебәрҙе **2.** *чем* хәрәкәткә килтереү, тирбәлтеп ҡуйыу; **ве́тер заигра́л занаве́ской** ел пәрҙәне тирбәлтеп ҡуйҙы **3.** *перен.* (*засверкать*, *засиять*) емелдәү, ем-ем итеү, ем-ем итеп уйнау; **со́лнце заигра́ло на пове́рхности о́зера** ҡояш күл өҫтөндә ем-ем итеп уйнаны **4.** *перен.* (*забурлить*) ташыу; **кровь заигра́ла** ҡан ташып китте **5.** *перен.* балҡып (ҡыҙарып, алһыуланып, янып) китеү; **на щека́х заигра́л румя́нец** биттәре янып китте

ЗАИГРА́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* уйын менән мауығып китеү, уйынға бирелеү; **де́ти заигра́лись** балалар уйынға бирелеп китте

ЗАЙГРЫВАНИЕ *с см.* **за́игрывать**; **за́игрывание с молодёжью** йәштәргә ярамһаҡланыу

ЗАЙГРЫВАТЬ *несов.*; *разг.* **1.** (*кокетничать*) уйнау, шаярыу, ҡыланыу, ҡылансыҡланыу; **беззастéнчиво заúгрывать** оялып тормай ҡылансыҡланыу **2.** *перен.* (*заискивать*) ярамһаҡланыу, яҡшатланыу, ҡойроҡ болғау

ЗАЙГРЫВАТЬСЯ *несов. см.* **заигрáться**

ЗАЙКА *м* и *ж* тотлоҡма, тотлоғоп һөйләүсе

ЗАИКÁНИЕ *с* **1.** *см.* **заикáться**; **постоя́нное заикáние** гел тотлоғоп һөйләү **2.** тотлоғоу (*ауырыу*); **страдáть заикáнием** тотлоғоу менән яфаланыу, тотлоғоп ауырыу

ЗАИКÁТЬСЯ *несов.* **1.** тотлоғоу, тотлоғоп һөйләү; **ребёнок стал заикáться** бала тотлоға башланы **2.** *см.* **заикнýться** 2

ЗАИКНУ́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* **1.** (*запнуться на полуслове*) тотлоғоп ҡалыу, туҡтап тороу; **на э́том слóве он заикнýлся** ошо һүҙҙә ул тотлоғоп ҡалды **2.** *о ком-чём*; *перен.* (*намекнуть*) әйтеп (өндәшеп) ебәреү, телгә алыу; **он об э́том ни рáзу не заикнýлся** ул был хаҡта бер ҙә телгә алманы

ЗАИЛÉНИЕ *с* ләмләнеү, ләм ултырыу; **заилéние прудá** быуаның ләмләнеүе

ЗАЙЛИВАНИЕ *с см.* **заилéние**

ЗАЙЛИВАТЬСЯ *несов. см.* **заúлиться**

ЗАЙЛИТЬСЯ *сов.* ләмләнеү, ләм ултырыу

ЗАЙМКА *ж*; *ист.* биләмә, ер участкаһы; **посели́ться на заúмке** биләмәлә төйәкләнеү

ЗАИМООБРÁЗНО *нареч.* бурысҡа, үтескә, көтәсәккә; **получи́ть дéньги заимообрáзно** бурысҡа аҡса алыу

ЗАЙМСТВОВАНИЕ *с* **1.** *см.* **заúмствовать**; **заúмствование слов** һүҙҙәр үҙләштереү **2.** алынған (үҙләштерелгән) нәмә; **арáбские заúмствования** *лингв.* ғәрәп һүҙҙәре, ғәрәп теленән үҙләштерелгән һүҙҙәр; **освоéние заúмствований** һүҙҙәр үҙләштереү

ЗАЙМСТВОВАТЬ *сов.*, *несов.* *что* алыу, үҙләштереү; **заúмствовать сюжéт** сюжет үҙләштереү

ЗАЙМСТВОВАТЬСЯ *несов.* *страд.* *от* **заúмствовать**

ЗАЙНДЕВЕЛЫЙ, -ая, -ое бәҫле, сасҡаулы, ҡыраулы; **заúндевелые дерéвья** сасҡаулы ағастар

ЗАЙНДЕВЕТЬ *сов.* бәҫләнеү, сасҡаулау, ҡыраулыныу; **óкна заúндевели** тәҙрәләр бәҫләнгән

ЗАИНТЕРЕСÓВАННО *нареч.* ҡыҙыҡһынып, ҡыҙыҡһыныу менән; **слýшать заинтересóванно** ҡыҙыҡһынып тыңлау

ЗАИНТЕРЕСÓВАННОСТЬ *ж* ҡыҙыҡһыныусанлыҡ; **проявля́ть заинтересóванность** ҡыҙыҡһыныусанлыҡ күрһәтеү

ЗАИНТЕРЕСÓВАННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич.* *от* **заинтересовáть** **2.** *прил.* ҡыҙыҡһынған; **заинтересóванное лицó** берәй нәмә менән ҡыҙыҡһынған кеше; **заинтересóванный вид** ҡыҙыҡһынған төҫ

ЗАИНТЕРЕСОВÁТЬ *сов.* *кого* ҡыҙыҡһындырыу, ҡыҙыҡһыныу уятыу; **егó расскáз нас заинтересовáл** уның хикәйәһе (һөйләгәне) беҙҙе ҡыҙыҡһындырҙы; **заинтересовáть оплáтой** түләү менән ҡыҙыҡһындырыу

ЗАИНТЕРЕСОВÁТЬСЯ *сов.* *кем-чем* и *без доп.* ҡыҙыҡһынып китеү; **заинтересовáться нóвым дéлом** яңы эш менән ҡыҙыҡһынып китеү

ЗАИНТЕРЕСÓВЫВАТЬ *несов.* *см.* **заинтересовáть**

ЗАИНТЕРЕСÓВЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **заинтересовáться** **2.** *страд.* *от* **заинтересóвывать**

ЗАИНТРИГОВÁТЬ *сов.* *кого* ҡыҙыҡтырыу, ҡыҙыҡтырып ебәреү; **заинтриговáть предложéнием** тәҡдим менән ҡыҙыҡтырыу

ЗАИНТРИГÓВЫВАТЬ *несов.* *см.* **заинтриговáть**

ЗАЙСКИВАНИЕ *с см.* **заúскивать**

ЗАЙСКИВАТЬ *несов.* ялағайланыу, ярамһаҡланыу, яҡшатланыу, ҡуштанланыу; **заúскивать пéред начáльником** түрә алдында ялағайланыу

ЗАЙСКИВАЮЩИЙ, -ая, -ее **1.** *прич.* *от* **заúскивать** **2.** *прил.* ялағай, ярамһаҡ(лы), яҡшатлы; **заúскивающая улы́бка** ярамһаҡ йылмайыу

ЗАИСКРИ́ТЬСЯ и **ЗАЙСКРИТЬСЯ** *сов.* мызлау, йызлау, осҡонланыу, осҡонланып (янып) китеү; **егó глазá заискри́лись** уның күҙҙәре янып китте

ЗÁЙМОВЫЙ, -ая, -ое заём ...ы; **зáймовые оперáции** заём операциялары

ЗАЙМОДЕРЖÁТЕЛЬ *м* заём эйәһе, заёмы булған кеше

ЗАЙТИ́ *сов.* **1.** инеү, инеп сығыу; **зайти́ в магази́н** магазинға инеү; **зайти́ к прия́телю** дуҫҡа инеп сығыу; **пригласи́ть зайти́** инергә саҡырыу **2.** *за кем-чем* алырға (алып сығырға) инеү; **зайти́ за продýктами** аҙыҡ-түлек алырға инеү **3.** (*уйти далеко, за пределы чего-л.*) инеп үтеү, төпкә (инеү) китеү; **зайти́ вглубь лéса** урман төпкөлөнә инеп китеү **4.** (*подойти со стороны*) әйләнеп (уратып) килеп (барып) сығыу; **зайти́ с другóй стороны́** икенсе яҡтан уратып барып сығыу **5.** (*закатиться — о небесных светилах*) байыу, батыу; **сóлнце зашлó** ҡояш байыны **6.** (*возникнуть*) сығыу, башланыу, ҡуҙғалыу; **спор зашёл о поли́тике** сәйәсәт тураһында бәхәс ҡуҙғалды **7.** *перен.* (*перейти грань*) сиктән ашыу, тәрәнгә китеү ♦ **далекó зайти́** тәрәнгә төшөү; **зайти́ в тупи́к** ауыр хәлгә төшөү

ЗАЙЧÁТИНА *ж* ҡуян ите

ЗÁЙЧИК *м* **1.** *уменьш.* *от* **зáяц** **2.** *разг.* (*световое пятно*) ялтырауыҡ, сағылыш (*нур шәүләһе*); **зáйчик игрáет на стенé** стенала ялтырауыҡ уйнай

ЗАЙЧИ́ХА *ж* инә ҡуян

ЗАЙЧÓНОК *м* ҡуян балаһы

ЗАКАБАЛЕ́НИЕ *с см.* **закабали́ть — закабаля́ть**

ЗАКАБАЛИ́ТЬ *сов. кого* ҡоллоҡҡа төшөрөү, ҡол итеү, бойондороҡло итеү, бойондороҡло хәлгә төшөрөү; **закабали́ть себя́ долга́ми** бурысҡа батыу

ЗАКАБАЛИ́ТЬСЯ *сов.* ҡоллоҡҡа төшөү, ҡол булыу, бурыстан сыға (ҡотола) алмау

ЗАКАБАЛЯ́ТЬ *несов.* **закабали́ть**

ЗАКАБАЛЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **закабали́ться 2.** *страд. от* **закабаля́ть**

ЗАКАВЫ́ЧКА *ж*; *разг.* **1.** кәкерсәк (*яҙыуҙа*); **начерти́ть закавы́чку** кәкерсәк һыҙыу (һыҙмаҡлау) **2.** тотҡарлыҡ, ҡаршылыҡ; **вы́шла неожи́данная закавы́чка** көтөлмәгән тотҡарлыҡ килеп сыҡты

ЗАКАДЫ́ЧНЫЙ: закады́чный друг *разг.* йән (иң яҡын) дуҫ, әшнә

ЗАКА́З *м* заказ (**1.** *ниҙер эшләргә бирец, тапшырыу, тапшырма* **2.** *заказ буйынса эшләтелгән нәмә*); **отда́ть зака́з** заказ биреү ♦ **на зака́з** алдан бирелгән (заказ) буйынса; **по зака́зу** алдан ҡушыу (үтенес, һорау) буйынса

ЗАКАЗА́ТЬ *сов. что* заказ биреү, заказ яһау; **заказа́ть костю́м** костюмға заказ биреү

ЗАКА́ЗНИК *м* заказник, ҡурсыулыҡ (*тәбиғәтте һаҡлау маҡсатында һунар итец, ағас ҡырҡыу тыйылған урын*); **госуда́рственный зака́зник** дәүләт заказнигы

ЗАКАЗНО́Й I, -ая, -ое **1.** (*сделанный на заказ*) заказ менән (буйынса) эшләнгән **2.** заказлы; **заказно́е письмо́** заказлы хат

ЗАКАЗНО́Й II, -ая, -ое *спец.* (махсус) һаҡҡа (һаҡларға) алынған, ҡурсылған, заказной; **заказно́й лес** ҡурсылған урман

ЗАКА́ЗЧИК *м* и **ЗАКА́ЗЧИЦА** *ж* заказсы, заказ биреүсе; **быть зака́зчиком** *чего-л.* заказсы булыу

ЗАКА́ЗЫВАТЬ *несов. см.* **заказа́ть**

ЗАКА́Л *м* **1.** *см.* **закали́ть — закаля́ть**; **зака́л ста́ли** ҡорос сыныҡтырыу **2.** *перен.* ныҡлыҡ, сыныҡҡанлыҡ; **челове́к ста́рого зака́ла** боронғо тәрбиә (сынығыу) алған кеше **3.** (*непропечённый, сырой слой в хлебе*) икмәктең бешеп етмәгән аҫҡы өлөшө

ЗАКАЛЁННОСТЬ *ж* сыныҡҡан булыу, нығыныу; **закалённость в борьбе́ с тру́дностями** ҡыйынлыҡтар менән көрәштә нығыныу

ЗАКАЛЁННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **закали́ть 2.** *прил.* сыныҡҡан, ныҡлы; **закалённый в борьбе́** көрәштә сыныҡҡан

ЗАКА́ЛИВАНИЕ *с см.* **зака́ливать**; **зака́ливание органи́зма** организмды сыныҡтырыу

ЗАКА́ЛИВАТЬ *несов. см.* **закали́ть**

ЗАКА́ЛИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **закали́ться 2.** *страд. от* **зака́ливать**

ЗАКАЛИ́ТЬ *сов.* **1.** *что* сыныҡтырыу, һуғарыу; **закали́ть сталь** ҡоросто сыныҡтырыу **2.** *кого-что*; *перен.* сыныҡтырыу, нығытыу; **закали́ть во́лю** ихтыярҙы нығытыу; **закали́ть ребёнка** баланы сыныҡтырыу

ЗАКАЛИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** сынығыу; **сталь закали́лась** ҡорос сыныҡты **2.** *перен.* сынығыу, нығыныу; **а́рмия закали́лась в боя́х** армия һуғыштарҙа сыныҡты

ЗАКА́ЛКА *ж* **1.** *см.* **закали́ть — закаля́ть**; **зака́лка ста́ли** ҡоростоң сынығыуы **2.** сыныҡҡанлыҡ, ныҡлыҡ; **иде́йно-полити́ческая зака́лка** идея-сәйәси яҡтан сыныҡҡанлыҡ

ЗАКА́ЛЫВАТЬ *несов. см.* **заколо́ть** I

ЗАКА́ЛЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **заколо́ться 2.** *страд. от* **зака́лывать**

ЗАКАЛЯ́ТЬ *несов. см.* **закали́ть**

ЗАКАЛЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **закали́ться 2.** *страд. от* **закаля́ть**

ЗАКАМЕНЕ́ЛЫЙ, -ая, -ое *разг.* **1.** ҡатҡан, таш кеүек (ҡатҡан); **закамене́лая гли́на** таш кеүек ҡатҡан балсыҡ **2.** *перен.* ҡатып ҡалған; **закамене́лые фо́рмы** ҡатып ҡалған формалар

ЗАКАМЕНЕ́ТЬ *сов.*; *разг.* **1.** таш кеүек (ҡатыу); **земля́ закамене́ла** ер таш кеүек ҡатҡан **2.** *перен.* шаҡ ҡатыу, хәрәкәтһеҙ (ҡатып) ҡалыу; **закамене́ть от стра́ха** ҡурҡыуҙан ҡатып ҡалыу **3.** *перен.* ҡаты күңелле (бәғерле) булыу

ЗАКА́НЧИВАТЬ *несов. см.* **зако́нчить**

ЗАКА́НЧИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **зако́нчиться 2.** *чем* (ни менәндер) тамамланыу; **пе́сня зака́нчивается припе́вом** йыр ҡушымта менән тамамлана **3.** *страд. от* **зака́нчивать**

ЗАКА́ПАТЬ I *сов. что* **1.** (*запачкать*) тамыҙып бысратыу (бөтөрөү); **зака́пать кле́ем** елем тамыҙып бөтөрөү **2.** *разг.* тамыҙыу; **зака́пать лека́рство в нос** танауға дарыу тамыҙыу

ЗАКА́ПАТЬ II *сов.* (*начать капать*) тама (күҙе төшә) башлау; **зака́пал дождь** ямғыр күҙе төшә башланы

ЗАКАПРИ́ЗНИЧАТЬ *сов.*; *разг.* тиҫкәреләнеп китеү, үҙһүҙләнеү, мыжый (көйһөҙләнә) башлау; **ребёнок закапри́зничал** бала көйһөҙләнә башланы

ЗАКА́ПЫВАТЬ I *несов. см.* **зака́пать** I

ЗАКА́ПЫВАТЬ II *несов. см.* **закопа́ть** I

ЗАКА́ПЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **закопа́ться 2.** *страд. от* **зака́пывать** I

ЗАКА́РКАТЬ *сов.* ҡарҡылдай башлау, ҡарҡылдап ебәреү

ЗАКА́РМЛИВАТЬ *несов. см.* **закорми́ть**

ЗАКА́РМЛИВАТЬСЯ *несов. страд. от* **зака́рмливать**

ЗАКА́Т *м* **1.** байыу, байыш (*ҡояш һ.б. тураһында*); **зака́т со́лнца** ҡояш байыуы; **на зака́те** ҡояш байығанда **2.** (*окраска неба при заходе солнца*) шәфәҡ, киске шәфәҡ, шаңдаҡ; **а́лый зака́т на горизо́нте** офоҡтағы ал шәфәҡ **3.** *перен.* ғүмерҙең һуңы; **жизнь бли́зится к зака́ту** ғүмерҙең һуңы яҡынлаша ♦ **на зака́те дней** ғүмерҙең һуңғы көндәрендә, үтә ныҡ ҡартлыҡта

ЗАКАТА́ТЬ *сов. что* **1.** *во что* төрөү, төрөп ҡуйыу; **заката́ть в бума́гу** ҡағыҙға төрөп ҡуйыу **2.** *разг.* ҡайтарып (төрөп) ҡуйыу; **заката́ть рукава́** еңде төрөп ҡуйыу **3.** тигеҙләү, тигеҙләп ҡуйыу; **заката́ть асфа́льт** асфальтты тигеҙләп ҡуйыу **4.** *разг.* ныҡ итеп (һауа инмәҫлек итеп) ҡаплау, ҡапҡасын бороп ябыу (*банканы*)

ЗАКАТИ́ТЬ *сов. что* **1.** (тәгәрләтеп) индереү, тәгәрләтеп ебәреү; **закати́ть мяч под стол** тупты өҫтәл аҫтына тәгәрләтеп ебәреү **2.** *прост.* ҡороп (башлап) ебәреү, сығарыу, ҡуптарыу; **закати́ть пир** ҙур мәжлес ҡороп ебәреү; **закати́ть сканда́л** янъял ҡуптарыу ♦ **закати́ть глаза́** күҙҙе әйләндереү, аҡайтыу

ЗАКАТИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** тәгәрләп инеп (төшөп) китеү; **мяч закати́лся под дива́н** туп диван аҫтына тәгәрләп инеп китте **2.** байыу, батыу (*ҡояш һ.б. тураһында*); **со́лнце закати́лось** ҡояш байыны **3.** *прост.* (*уехать куда-л.*) ысҡыныу, тайыу; **закати́ться в лес** урманға тайыу **4.** *разг.* һыны ҡатып көлөп (илап) ебәреү, тауыш сығарыу; **закати́ться сме́хом** һыны ҡатып көлөп ебәреү ♦ **глаза́ закати́лись** күҙҙәре ҙур асылды (аҡайҙы) (ҡурҡыуҙан, аптырауҙан); **се́рдце закати́лось** йөрәк ҡағыу (сығыу, ҡабыныу)

ЗАКА́ТНЫЙ, -ая, -ое (ҡояш) байып барған (ваҡыттағы), шәфәк ...ы; **зака́тное со́лнце** байып барған ҡояш; **зака́тные часы́** ҡояш байыған ваҡыт; **зака́тные лучи́** шәфәк нурҙары

ЗАКА́ТЫВАТЬ I *несов. см.* **заката́ть**

ЗАКА́ТЫВАТЬ II *несов. см.* **закати́ть**

ЗАКА́ТЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **закати́ться** **2.** *страд. от* **зака́тывать** II

ЗАКАЧА́ТЬ I *сов.* **1.** *кого*; *разг.* (*усыпить*) тирбәтеп (бәүетеп) йоҡлатыу, тирбәтеү; **закача́ть ребёнка** баланы бәүетеп йоҡлатыу **2.** *кого* и *безл.*; *разг.* (*укачать*) бәүетеп (тирбәтеп) баш әйләндереү; **закача́ть на каче́лях** бәүелсәктә бәүелеп баш әйләнеү **3.** *что*; *спец.* өрҙөрөп тултырыу

ЗАКАЧА́ТЬ II *сов. кого-что* тирбәлдерә (һелкетә, бәүелдерә, сайҡалдыра) башлау; **ве́тер закача́л дере́вья** ел ағастарҙы сайҡалдыра башланы

ЗАКАЧА́ТЬСЯ I *сов.*; *разг.* бәүелеп (тирбәлеп) арыу, хәлдән тайыу; **закача́ться на каче́лях** бәүелсәктә бәүелеп хәлдән тайыу

ЗАКАЧА́ТЬСЯ II *сов.* **1.** бәүелә (тирбәлә, сайҡала) башлау; **ма́ятник закача́лся** сәғәт теле тирбәлә башланы **2.** *в форме 2 л. наст. вр.* **закача́ешься (закача́етесь)**; *прост.* иҫең китер (*һоҡланыу белдергәндә*)

ЗАКА́ЧИВАТЬ *несов. см.* **закача́ть** I

ЗАКА́ЧКА *ж*; *спец. см.* **закача́ть** I 3; **зака́чка во́здуха** һауа өрҙөрөп тултырыу

ЗАКА́ШЛИВАТЬСЯ *несов. см.* **зака́шляться**

ЗАКА́ШЛЯТЬ *сов.* йүткерә (йүтәлләй) башлау, йүтәлләргә тотоноу

ЗАКА́ШЛЯТЬСЯ *сов.* сәсәп йүткерә башлау, быуылып йүткереү; **зака́шляться от ды́ма** төтөнгә сәсәп йүткерә башлау

ЗАКВА́КАТЬ *сов.* баҡылдай башлау, баҡылдап ебәреү; **лягу́шки заква́кали** тәлмәрйендәр баҡылдай башланы

ЗАКВА́СИТЬ *сов. что* әсетеү, ойотоу; **заква́сить те́сто** ҡамыр әсетеү; **заква́сить молоко́** һөт ойотоу

ЗАКВА́СИТЬСЯ *сов.* әсеү, әсеп сығыу, ойоу; **те́сто заква́силось** ҡамыр әсене

ЗАКВА́СКА *ж* **1.** *см.* **заква́шивать** **2.** (*вещество*) баш, әсетке, ойомос, ойотҡо, сүпрә, ҡур; **заква́ска для те́ста** ҡамыр сүпрәһе; **заква́ска для кумы́са** ҡымыҙ ҡуры; **положи́ть заква́ску в молоко́** һөткә ойотҡо һалыу **3.** *перен.*, *разг.* (*о чертах характера, заложенных воспитанием, средой*) тартыу, оҡшау, нигеҙ, төп; **отцо́вская заква́ска в хара́ктере** холоҡтоң атаһына оҡшауы

ЗАКВА́ШИВАНИЕ *с см.* **заква́шивать**; **заква́шивание те́ста** ҡамыр әсетеү

ЗАКВА́ШИВАТЬ *несов. см.* **заква́сить**

ЗАКВА́ШИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **заква́ситься** **2.** *страд. от* **заква́шивать**

ЗАКИВА́ТЬ *сов.* ҡағыу, һелкеү, сайҡау, ҡаға (һелкә) башлау; **закива́ть голово́й** баш сайҡау

ЗАКИДА́ТЬ *сов. кого-что, чем* **1.** (*забросать*) күмеп (тултырып) ташлау, күмеү; **закида́ть я́му землёй** соҡорҙо тупраҡ менән күмеп ташлау **2.** *перен.* күмеп ташлау, яуҙырыу; **закида́ть докла́дчика вопро́сами** докладсыға һорауҙар яуҙырыу ♦ **закида́ть гря́зью** ҡара яғыу, бысраҡ яғыу, бысраҡҡа буяу; **ша́пками закида́ть** тиҙ генә еңергә уйлау (*еңел уйлаусылар тураһында*)

ЗАКИДУ́ШКА *ж*; *рыб.* һыу төбө ҡармағы (*һапһыҙ ерәнең бер төрө*)

ЗАКИ́ДЫВАТЬ *несов. см.* **закида́ть**

ЗАКИ́ДЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **заки́нуться** **2.** *страд. от* **заки́дывать**

ЗАКИ́НУТЬ *сов. что* **1.** (*забросить*) ташлау, ырғытыу, сөйөү, һалыу; **заки́нуть мяч в се́тку** тупты сеткаға ырғытыу; **заки́нуть се́ти** ау һалыу **2.** (*перекинуть, откинуть*) ташлау, һалыу; **заки́нуть но́гу на́ ногу** аяҡты аяҡҡа һалыу; **заки́нуть во́лосы наза́д** сәсте артҡа ташлау **3.** *перен.* алыҫҡа (сит ергә) ташлау; **судьба́ заки́нула нас на се́вер** яҙмыш беҙҙе төньяҡҡа ташланы ♦ **заки́нуть сло́во (слове́чко)** иҫкә төшөрөү, телгә алыу (*кем тураһында*); **заки́нуть у́дочку** кемгәлер ҡармаҡ һалыу, ҡылын тартҡылау (*һорашыу, белешеү*)

ЗАКИ́НУТЬСЯ *сов.* **1.** эләгеү, эләгеп тороу, барып ҡабыу; **верёвка не заки́нулась** бау эләкмәне **2.** (*откинуться назад, в сторону*) артҡа (ситкә) ташланыу; **голова́ заки́нулась наза́д** баш артҡа ташланған **3.** *спец.* (*о лошади*) баш бирмәү, ситкә ташланыу, буй бирмәү, тайпылыу, өркөү; **конь заки́нулся** ат ситкә тайпылды

ЗАКИПА́ТЬ *несов. см.* **закипе́ть**

ЗАКИПЕ́ТЬ *сов.* ҡайнау, ҡайнай башлау, ҡайнап сығыу; **вода́ закипе́ла** һыу ҡайнай башланы

ЗАКИСА́ТЬ *несов. см.* **заки́снуть**

ЗАКИ́СНУТЬ *сов.* **1.** әсеү, ойоу; **те́сто заки́сло** ҡамыр әсене **2.** *перен., разг.* (*стать вялым, унылым*) күңелһеҙләнеү, күңел төшөнкөлөгөнә бирелеү

ЗА́КИСЬ *ж*; *хим.* закись, әсемә; **за́кись азо́та** азот әсемәһе

ЗАКЛА́Д *м*; *уст. см.* **зало́г** I 1 ♦ **би́ться об закла́д** мал һалып (бүрек ташлап) бәхәсләшеү

ЗАКЛА́ДКА *ж* **1.** *см.* **закла́дывать** — **заложи́ть** 3, 4, 6, 8, 10; **закла́дка си́лоса** силос һалыу **2.** (*в книге*) билдә, ҡыҫтырғыс; **карто́нная закла́дка** ҡатырға билдә (китаптағы)

ЗАКЛАДНО́Й, -ая, -ое *уст.* **1.** *разг.* заклад ...ы; **закладна́я квита́нция** заклад квитанцияһы **2.** *в знач. сущ.* **закладна́я** *ж* заклад ҡағыҙы (*ҡусмәй торған милекте закладҡа һалғанда төҙөлә торған рәсми акт*)

ЗАКЛА́ДЧИК *м*; *уст.* закладсы, закладҡа һалыусы

ЗАКЛА́ДЫВАНИЕ *с см.* **закла́дывать**; **закла́дывание рук за́ спину** ҡулды артҡа ҡуйыу

ЗАКЛА́ДЫВАТЬ *несов.* **1.** *см.* **заложи́ть** **2.** *прост.* (*выпивать*) төшөрөү, һалыу

ЗАКЛЕВА́ТЬ *сов. кого* **1.** суҡып үлтереү **2.** *перен., разг.* (*измучить придирками*) бәйләнеп йонсотоу (ыҙалатыу)

ЗАКЛЁВЫВАТЬ *несов. см.* **заклева́ть**

ЗАКЛЕ́ИВАНИЕ *с см.* **закле́ивать**; **закле́ивание конве́рта** конвертты йәбештереү

ЗАКЛЕ́ИВАТЬ *несов. см.* **закле́ить**

ЗАКЛЕ́ИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **закле́иться** **2.** *страд. от* **закле́ивать**

ЗАКЛЕ́ИТЬ *сов. что* **1.** йәбештереп ҡуйыу; **закле́ить письмо́** хат(ты) йәбештереп ҡуйыу **2.** *разг.* йәбештереп бөтөү (сығыу); **закле́ить забо́р объявле́ниями** ҡоймаға иғландар йәбештереп сығыу

ЗАКЛЕ́ИТЬСЯ *сов.* йәбешеү; **конве́рт закле́ился** конверт йәбеште

ЗАКЛЕ́ЙКА *ж* **1.** *см.* **закле́ить**; **закле́йка о́кон** тәҙрәләрҙе йәбештереү **2.** (*материал*) йәбештергес, йәбештерә торған нәмә; **пригото́вить закле́йки** йәбештергес әҙерләү

ЗАКЛЕЙМИ́ТЬ *сов. кого-что* **1.** (*поставить клеймо*) келәймәләү, келәймә һуғыу; **заклейми́ть това́р** тауарҙы келәймәләү **2.** *перен.* хурлыҡ тамғаһы һуғыу (баҫыу); **заклейми́ть позо́ром** хурлыҡ тамғаһы баҫыу

ЗАКЛЕПА́ТЬ *сов. что* сейнәү, сигәләү, сигәләп (сейнәп) ямау; **заклепа́ть болт** болтты сейнәү; **заклепа́ть котёл** ҡаҙан сигәләү

ЗАКЛЁПКА *ж* **1.** *см.* **заклепа́ть**; **заклёпка обо́да** туғын сигәләү **2.** (*металлический стержень*) сигә, сейнәүес; **ме́дная заклёпка** баҡыр сигә

ЗАКЛЁПЫВАТЬ *несов. см.* **заклепа́ть**

ЗАКЛИНА́НИЕ *с* **1.** *см.* **заклина́ть** **2.** (*слова*) әпсен-төпсөн, сихыр (арбау) һүҙҙәре; **произноси́ть заклина́ния** сихыр (арбау) һүҙҙәре әйтеү **3.** ялбарып һорау, үтенеү

ЗАКЛИНА́ТЕЛЬ *м* арбаусы, сихырлаусы; **заклина́тель змей** йылан арбаусы

ЗАКЛИНА́ТЬ *несов.* **1.** *кого-что* арбау, сихырлау; **заклина́ть клад** табышты сихырлау **2.** *кого* и *с неопр.* ялбарыу, инәлеү, үтенеп (ялынып, ялбарып) һорау; **заклина́ю вас — бу́дьте ря́дом со мной** минең янымда булығыҙсы — һеҙҙән үтенеп һорайым

ЗАКЛИ́НИВАТЬ *несов. см.* **заклини́ть**

ЗАКЛИ́НИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **заклини́ться** **2.** *страд. от* **закли́нивать**

ЗАКЛИНИ́ТЬ и **ЗАКЛИ́НИТЬ** *сов. что* **1.** шыналау, шына ҡағыу; **заклини́ть топори́ще** балта һабына шына ҡағыу **2.** ҡыҫыу, асылмаҫлыҡ итеү, кипсәлдереү; **заклини́ть затво́р** затворҙы кипсәлдереү

ЗАКЛИНИ́ТЬСЯ и **ЗАКЛИ́НИТЬСЯ** *сов.* ҡыҫылыу, асылмау, кипсәлеү, тығылыу; **бараба́н заклини́лся** барабан тығылды

ЗАКЛОКОТА́ТЬ *сов.* бығырлау, бығырлай башлау

ЗАКЛУБИ́ТЬСЯ *сов.* борҡоу, борҡоп ҡалыу (күтәрелеү); **за маши́ной заклуби́лась пыль** машина артынан саң борҡоп ҡалды

ЗАКЛЮЧА́ТЬ *несов.* **1.** *см.* **заключи́ть** **2.** (*содержать*) эсенә алыу, булыу; **заключа́ть в себе́** үҙ эсенә алыу

ЗАКЛЮЧА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *в чём* (*находиться*) ғибәрәт, бар (булыу), тороу; **красота́ языка́ заключа́ется в слова́х** телдең матурлығы һүҙҙәрҙән ғибәрәт **2.** (*состоять в чём-л., сводиться к чему-л.*) (булып) тороу, бар (булыу), ҡайтып ҡалыу; **на́ша зада́ча заключа́ется в изуче́нии языка́** беҙҙең бурыс булып телде өйрәнеү тора **3.** *чем* (*заканчиваться*) тамамланыу, тамам булыу, бөтөү; **статья́ заключа́ется вы́водами** мәҡәлә һығымталар менән тамамлана **4.** *страд. от* **заключа́ть**

ЗАКЛЮЧЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **заключи́ть** 1, 2, 5; **заключе́ние в тюрьму́** төрмәгә ябыу; **заключе́ние в ско́бки** йәйә эсенә алыу **2.** (*нахождение под стражей*) төрмәлә (тотҡонда) булыу; **отбыва́ть заключе́ние** төрмәлә булыу **3.** (*вывод*) һөҙөмтә, һығымта, йомғаҡ; **прийти́ к заключе́нию** һөҙөмтәгә килеү; **заключе́ние о боле́зни** ауырыу тураһында һығымта **4.** һуңы, аҙағы, һуңғы (аҙаҡҡы) өлөшө; **заключе́ние кни́ги** китаптың аҙағы, аҙаҡҡы өлөшө ♦ **в заключе́ние** һөҙөмтәлә, аҙағында, һуңғы һүҙ итеп

ЗАКЛЮЧЁННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **заключи́ть** **2.** *в знач. сущ.* **заключённый** *м* и **заключённая** *ж* тотҡон, ҡулға алынған кеше; **освободи́ть заключённых** тотҡондарҙы иреккә сығарыу

ЗАКЛЮЧИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое һуңғы, аҙаҡ-

ҡы, йомғаҡлау ..ы; **заключи́тельное сло́во** йомғаҡлау һүҙе; **заключи́тельное заседа́ние** һуңғы ултырыш

ЗАКЛЮЧИ́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что* ябыу, ябып ҡуйыу, ҡулға алыу, ултыртыу; **заключи́ть под стра́жу** ҡулға алыу, ултыртып ҡуйыу **2.** *во что* (*поместить внутрь*) эсенә алыу; **заключи́ть в ско́бки** йәйә эсенә алыу **3.** *чем* тамамлау, тамам итеү, бөтөрөү; **заключи́ть речь приве́тствием** телмәрҙе тәбрикләүҙәр менән тамамлау **4.** *с союзом "что"* һөҙөмтә (һығымта) яһау, һығымтаға килеү; **из его́ слов я заключи́л, что** мин уның һүҙҙәренән ... тигән һөҙөмтәгә килдем **5.** *что* (*соглашение и т.п.*) төҙөү; **заключи́ть догово́р** килешеү төҙөү; **заключи́ть мир** солох төҙөү

ЗАКЛЯ́СТЬ *сов. от* **заклина́ть**

ЗАКЛЯ́ТИЕ *с*; *уст.* **1.** *см.* **заклина́ние** **2.** (*клятва, зарок*) тәүбә, ант; **дава́ть закля́тие** тәүбә итеү

ЗАКЛЯ́ТЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **закля́сть** **2.** *прил.* мәңгелек, ғүмерлек (*дошман тураһында*); **закля́тый враг** мәңгелек дошман

ЗАКОВА́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что* быҒаулау, быҒау һалыу; **закова́ть в кандалы́** быҒау һалыу; **закова́ть в це́пи** быҒаулау **2.** *что*; *перен.* туңдырыу, ҡатырыу; **моро́з закова́л ре́ку в лёд** һыуыҡ йылғаны туңдырҙы **3.** *кого*; *вет.* дағалағанда тояғын боҙоу, яралау; **закова́ть ло́шадь** дағалағанда аттың тояғын боҙоу

ЗАКО́ВКА *ж*; *вет.* дағалағанда аттың тояғын боҙоу

ЗАКО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **закова́ть**

ЗАКОВЫЛЯ́ТЬ *сов.*; *разг.* һылтыҡлау, туйтаңлау; **заковыля́ть с па́лкой** таяҡ менән һылтыҡлап атлау

ЗАКОВЫ́РИСТЫЙ, -ая, -ое *прост.* ҡатмарлы, хикмәтле; **заковы́ристый вопро́с** хикмәтле һорау

ЗАКОДИ́РОВАТЬ *сов. что* кодҡа әйләндереү, кодлау; **закоди́ровать слова́ ци́фрами** һүҙҙәрҙе һандар менән кодлау

ЗАКО́Л I *м см.* **заколо́ть** I

ЗАКО́Л II *м*; *рыб.* ҡанат, шаран (*мурҙа, битәл һалыу өсөн*); **ста́вить зако́л для мо́рды** мурҙа һалыу өсөн ҡанат ҡуйыу

ЗАКОЛА́ЧИВАТЬ *несов. см.* **заколоти́ть** I

ЗАКОЛА́ЧИВАТЬСЯ *несов. страд. от* **закола́чивать**

ЗАКОЛДО́ВАННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **заколдова́ть** **2.** *прил.* сихырлы; **заколдо́ванное ме́сто** сихырлы урын ♦ **заколдо́ванный круг**: 1) боронғо ырым буйынса сихырлы урын (*дошман ҵтмәҫ өсөн*); 2) йырып сыға алмаҫлыҡ ҡатмарлы хәл, буталсыҡлыҡ

ЗАКОЛДОВА́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что* сихырлау, арбау **2.** *кого*; *перен.* (*очаровать*) арбап (сихырлап) башын әйләндереү, әсир итеү

ЗАКОЛДО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **заколдова́ть**

ЗАКОЛЕБА́ТЬ *сов.* **1.** *что* бәүелдереп ебәреү, тирбәлдерә (сайҡалдыра) башлау; **заколеба́ть ма́ятник** сәғәт маятнигын (телен) тирбәлдереп ебәреү **2.** *кого*; *перен.* икеләндерә башлау, икеләнеү тыуҙырыу

ЗАКОЛЕБА́ТЬСЯ *сов.* бәүелә (тирбәлә) башлау, тирбәлеп (сайҡалып) китеү; **ма́ятник заколеба́лся** сәғәт теле тирбәлә башланы

ЗАКО́ЛКА *ж*; *разг.* ҡыҫтырғыс (*сәс, галстук, ең һ.б. өсөн*); **попра́вить зако́лку в волоса́х** сәстәге ҡыҫтырғысты рәтләү

ЗАКОЛОСИ́ТЬСЯ *сов.* башаҡланыу, баш ҡоҫоу; **рожь заколоси́лась** арыш баш ҡоҫто

ЗАКОЛОТИ́ТЬ I *сов.*; *разг.* **1.** *что* ҡағыу, ҡағып (ҡаҙап) ҡуйыу; **заколоти́ть гвоздь в сте́ну** стенаға ҡаҙау ҡағып ҡуйыу **2.** *что* (*забить*) ҡаҙаҡлау, ҡаҙаҡлап ҡуйыу; **заколоти́ть я́щик** йәшникте ҡаҙаҡлап ҡуйыу **3.** *кого* (*забить до смерти*) бик ныҡ (үлтерә яҙғансы) туҡмау

ЗАКОЛОТИ́ТЬ II *сов.*; *разг.* дөбөрләтә (туҡылдата) башлау; **заколоти́ть в дверь** ишекте дөбөрләтә башлау

ЗАКОЛОТИ́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* дөпөлдәй (дөпдөп итә, йыш тибә) башлау; **се́рдце заколоти́лось** йөрәк дөпөлдәй башланы

ЗАКОЛО́ТЬ I *сов.* **1.** *кого* сәнсеп үлтереү, һуйыу, салыу; **заколо́ть штыко́м** штык менән сәнсеп үлтереү; **заколо́ть свинью́** сусҡа һуйыу **2.** *что* (*приколоть*) ҡаҙап (сәнсеп) ҡуйыу; **заколо́ть га́лстук була́вкой** галстукты төйрәүес менән ҡаҙап ҡуйыу

ЗАКОЛО́ТЬ II *сов. безл.* сәнсеп ҡуйыу (ебәреү); **заколо́ло в боку́** ҡабырға сәнсеп ебәрҙе

ЗАКОЛО́ТЬСЯ *сов.* сәнселеү, сәнселеп үлеү; **заколо́ться кинжа́лом** хәнйәр менән сәнселеп үлеү

ЗАКОЛЫХА́ТЬ *сов. что*; *разг.* тирбәтә (сайҡалдыра, елберләтә) башлау

ЗАКОЛЫХА́ТЬСЯ *сов.* тирбәлә (сайҡала, елберләй) башлау; **заколыха́лись знамёна** байраҡтар елберләй башланы

ЗАКОЛЬЦЕВА́ТЬ *сов.* **1.** *кого* балдаҡлау, балдаҡ кейҙереү (*ҡош, балыҡ һ.б.*); **закольцева́ть не́сколько птиц** бер нисә ҡошто балдаҡлау **2.** *что*; *спец.* түңәрәкләндереп (түңәрәк яһап) тоташтырыу; **закольцева́ть доро́ги** юлдарҙы түңәрәкләп тоташтырыу

ЗАКОЛЬЦО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **закольцева́ть**

ЗАКОМПОСТИ́РОВАТЬ *сов. что* компостерлау, компостер менән билдә һуғыу; **закомпости́ровать биле́т** билетты компостерлау

ЗАКО́Н *м* **1.** закон, ҡанун; **основно́й зако́н** төп закон (ҡанун); **ко́декс зако́нов о труде́** хеҙмәт хаҡындағы закондар (ҡанундар) кодексы; **свод зако́нов** закондар йыйынтығы; **зако́н об охра́не приро́ды** тәбиғәтте һаҡлау тураһында(ғы)

закон (ҡанун); **соблюда́ть зако́ны** закондарҙы тотоу (һаҡлау); **статья́ зако́на** закондың статьяһы; **по зако́ну** закон буйынса **2.** закон, ҡанун; **зако́ны диале́ктики** диалектика закондары; **зако́ны обще́ственного разви́тия** йәмғиәт үҫеше ҡанундары; **зако́н всеми́рного тяготе́ния** *физ.* бөтөн донъя тартылыш законы (ғаләмдең тартыу законы); **зако́н сохране́ния и превраще́ния эне́ргии** *физ.* энергияның һаҡланыу һәм үҙгәреү законы **3.** (*обычай*) ҡанун, закон; **зако́н дру́жбы** дуҫлыҡ ҡанундары; **зако́ны прили́чия** әҙәплелек ҡанундары **4.** ҡағиҙә; **зако́ны правописа́ния** дөрөҫ яҙыу ҡағиҙәләре; **зако́ны ша́хматной игры́** шахмат уйыны ҡағиҙәләре ♦ **бу́ква зако́на** закон ҡушҡан, ҡанундың формаль яғы; **зако́н не пи́сан** *для кого, кому* тәртипкә, ҡағиҙәгә буйһонмай; **вне зако́на** закондан тыш, законға һыймаған

ЗАКО́ННИК *м*; *разг.* **1.** *ирон.* закон (ҡанун) эйәһе, законсы, закондарҙы (ҡанундарҙы) белеүсе **2.** закон кешеһе

ЗАКО́ННО *нареч.* законлы рәүештә; **тре́бовать зако́нно** законлы рәүештә талап итеү

ЗАКО́ННОСТЬ *ж* законлылыҡ, ҡанунлылыҡ; **зако́нность постановле́ния** ҡарарҙың законлылығы; **зако́нность тре́бований** талаптарҙың законлылығы; **укрепля́ть зако́нность** законлылыҡты нығытыу

ЗАКО́ННЫЙ, -ая, -ое **1.** законлы, законға (ҡанунға) ярашлы; **зако́нное пра́во** законлы хоҡуҡ; **на зако́нных основа́ниях** законлы нигеҙҙә; **зако́нный брак** законлы никах **2.** (*обоснованный*) урынлы, ғәҙел; **зако́нная го́рдость** урынлы (законлы) ғорурлыҡ; **зако́нное тре́бование** ғәҙел (законлы) талап

ЗАКОНОВЕ́Д *м* законсы, ҡанунсы, закондар белгесе; **быть законове́дом** законсы булыу

ЗАКОНОВЕ́ДЕНИЕ *с* закон ғилеме, закондар (ҡанундар) тураһындағы фән

ЗАКОНОДА́ТЕЛЬ *м* **1.** закондар (ҡанундар) сығарыусы, закон (ҡанун) сығарыуға хоҡуҡлы кеше **2.** *чего, перен.*; билдәләүсе, сығарыусы, индереүсе; **законода́тель мод** модалар индереүсе; **законода́тель вку́сов** зауыҡ(ты) билдәләүсе

ЗАКОНОДА́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое закондар (ҡанундар) сығарыу(сы), закондар сығарыуға хоҡуҡлы; **законода́тельная коми́ссия** закондар сығарыу(сы) комиссия(һы)

ЗАКОНОДА́ТЕЛЬСТВО *с* **1.** (*составление и издание законов*) закон сығарыу, ҡануниәт; **вопро́сы законода́тельства** закон сығарыу (ҡануниәт) мәсьәләләре **2.** закондар йыйылмаһы; **законода́тельство о труде́** хеҙмәт тураһында закондар йыйылмаһы; **внести́ измене́ния в де́йствующее законода́тельство** ғәмәлдәге закондар йыйылмаһына үҙгәрештәр индереү

ЗАКОНОМЕ́РНО *нареч.* законлы рәүештә

ЗАКОНОМЕ́РНОСТЬ *ж* законлыҡ; **закономе́рность явле́ния** күренештең законлығы; **установи́ть закономе́рность разви́тия** үҫеш законлыҡтарын билдәләү

ЗАКОНОМЕ́РНЫЙ, -ая, -ое закон (ҡанун) буйынса, законға (ҡанунға) ярашлы; **закономе́рное явле́ние** законға ярашлы күренеш

ЗАКОНОПА́ТИТЬ *сов. что* һыҙлыҡлау, һыҙлыҡлап ҡуйыу; **законопа́тить ще́ли па́клей** ярыҡтарҙы сүбәк менән һыҙлыҡлап ҡуйыу

ЗАКОНОПА́ЧИВАТЬ *несов. см.* **законопа́тить**

ЗАКОНОПОЛОЖЕ́НИЕ *с*; *юр.* закондар (*бер өлкәләге*); **согла́сно законоположе́нию** закондарға ярашлы рәүештә (*йәшәп килгән закондар буйынса*)

ЗАКОНОПРОЕ́КТ *м* закон проекты

ЗАКОНСЕРВИ́РОВАТЬ *сов. что* **1.** консервалап ҡуйыу; **законсерви́ровать о́вощи** йәшелсәләрҙе консервалап ҡуйыу **2.** туҡтатып тороу; **законсерви́ровать строи́тельство** төҙөлөштө туҡтатып тороу

ЗАКОНСПЕКТИ́РОВАТЬ *сов. что* конспектлау, конспект төҙөү; **законспекти́ровать статью́** мәҡәләне конспектлау

ЗАКОНСПИРИ́РОВАТЬ *сов. кого-что* конспирациялау, йәшереү; **законспири́ровать я́вочную кварти́ру** йыйылыша торған фатирҙы конспирациялау

ЗАКОНТРАКТОВА́ТЬ *сов. кого-что* контрактациялау, контракт төҙөү; **законтрактова́ть скот** мал контрактациялау

ЗАКОНТРАКТО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **законтрактова́ть**

ЗАКО́НЧЕННОСТЬ *ж* тамамланғанлыҡ, тулылыҡ; **зако́нченность мы́сли** фекерҙең тамамланғанлығы; **зако́нченность поэти́ческого о́браза** поэтик образдың тулылығы

ЗАКО́НЧЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **зако́нчить 2.** *прил.* тулы, тамамланған; **зако́нченное образова́ние** тулы белем **3.** *прил.* (*достигший совершенства*) камил, өлгөргән; **зако́нченный худо́жник** өлгөргән рәссам

ЗАКО́НЧИТЬ *сов. что* бөтөрөү, тамамлау; **зако́нчить рабо́ту** эште бөтөрөү; **зако́нчить строи́тельство** төҙөлөштө тамамлау

ЗАКО́НЧИТЬСЯ *сов.* бөтөү, тамамланыу; **рабо́та над прое́ктом зако́нчилась** проект өҫтөндә(ге) эш тамамланды

ЗАКОПА́ТЬ *сов. кого-что* күмеү, күмеп ҡуйыу; **закопа́ть сокро́вища в зе́млю** хазинаны ергә күмеү; **закопа́ть я́му** соҡорҙо күмеп ҡуйыу

ЗАКОПА́ТЬСЯ *сов.* күмелеү; **закопа́ться в песо́к** ҡомға күмелеү; **закопа́ться в соло́му** һаламға күмелеү

ЗАКОПОШИ́ТЬСЯ *сов*; *разг.* **1.** мыжый башлау, ҡыжмырлау **2.** *перен.* мыштырлай башлау

ЗАКОПТЕ́ЛЫЙ, -ая, -ое ҡоромланған, ыҫланған, ыҫ (ҡором) ҡаплаған; **закопте́лая печь** ҡоромло мейес

ЗАКОПТЕ́ТЬ *сов.*; *разг.* ҡоромланыу, ыҫланыу, ыҫ (ҡором) ҡаплау; **сте́ны ко́мнаты закопте́ли** бүлмәнең стеналары ҡоромланған

ЗАКОПТИ́ТЬ I *сов. что* **1.** ыҫ (ҡором) менән ҡаплатыу, ыҫлатыу, ҡоромлатыу; **закопти́ть стекло́** быяланы ҡоромлатыу; **закопти́ть ведро́** биҙрәне ҡоромлап бөтөү **2.** ыҫлап (ҡаҡлап) алыу (*балыҡ, ит һ.б.*); **закопти́ть ры́бу** балыҡ ыҫлап алыу

ЗАКОПТИ́ТЬ II *сов.* (*начать коптить*) ыҫлай (төтәтә) башлау

ЗАКОПТИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** ыҫ (ҡором) менән ҡапланыу, ыҫланыу, ҡоромланыу; **сте́ны закопти́лись** стеналар ҡоромланды **2.** ыҫланыу, ыҫ һеңеү, ҡаҡланыу (*ит, балыҡ тураһында*); **ры́ба хорошо́ закопти́лась** балыҡ яҡшы ыҫланған

ЗАКОПЧЁННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **закопти́ть** I; **2.** *прил.* ыҫ менән ҡапланған, ҡоромланған; **закопчённая печь** ыҫ менән ҡапланған мейес

ЗАКОРЕНЕ́ЛОСТЬ *ж* тамырланғанлыҡ, нығынғанлыҡ, төпләнгәнлек; **закорене́лость привы́чек** ғәҙәттәрҙең нығынғанлығы

ЗАКОРЕНЕ́ЛЫЙ, -ая, -ое **1.** тамырланған, нығынған, төпләнгән; **закорене́лая боле́знь** нығынған ауырыу **2.** (*неисправимый*) төҙәлә (арына) алмаҫлыҡ, төҙәлмәҫ; **закорене́лый престу́пник** төҙәлмәҫ енәйәтсе

ЗАКОРЕНЕ́ТЬ *сов.* ғәҙәткә инеү, ҡанға һеңеү, тамыр йәйеү; **привы́чки закорене́ли** ғәҙәттәр ҡанға һеңгән; **закорене́ть в предрассу́дках** юҡ-барға ышаныуҙың ғәҙәткә инеп китеүе

ЗАКОРМИ́ТЬ *сов. кого* артыҡ (саманан тыш) ашатыу; **закорми́ть ребёнка сла́достями** балаға артыҡ тәм-том ашатыу

ЗАКОРЮ́ЧКА *ж*; *разг.* **1.** ырғаҡ, кәкерсәк; **подписа́ться закорю́чкой** кәкерсәк менән ҡул ҡуйыу **2.** (*уловка*) хәйлә; **закорю́чка вы́шла** хәйлә(һе) килеп сыҡты

ЗАКОСНЕ́ЛОСТЬ *ж* ҡатып ҡалғанлыҡ, иҫкергәнлек

ЗАКОСНЕ́ЛЫЙ, -ая, -ое ҡатып ҡалған, иҫкергән; **закосне́лые поня́тия** ҡатып ҡалған төшөнсәләр

ЗАКОСНЕ́ТЬ *сов.* ҡатып ҡалыу; **закосне́ть в неве́жестве** наҙанлыҡта ҡатып ҡалыу

ЗАКОСТЕНЕ́ЛЫЙ, -ая, -ое ҡатҡан, һөйәккә әйләнгән; **закостене́лые па́льцы** ҡатып ҡалған бармаҡтар

ЗАКОСТЕНЕ́ТЬ *сов.* **1.** ҡатыу, һөйәккә әйләнеү; **закостене́ть от хо́лода** һыуыҡтан ҡатып ҡалыу **2.** *в чём*; *перен.* ҡатып ҡалыу, һөрһөү; **закостене́ть в свои́х взгля́дах** үҙеңдең ҡараштарыңды үҙгәртмәү

ЗАКОУ́ЛОК *м* **1.** (*узкий, глухой переулок*) тар (ҡараңғы) тыҡрыҡ; **зае́хать в закоу́лок** ҡараңғы тыҡрыҡҡа килеп инеү **2.** (*уголок в помещении*) мөйөш, ҡыҫыҡ урын; **обыска́ть все закоу́лки** бөтә ҡараңғы мөйөштәрҙе эҙләп сығыу

ЗАКОЧЕНЕ́ВШИЙ, -ая, -ее **1.** *прич. от* **закочене́ть 2.** *прил.* туңған, өшөп ҡатҡан; **закочене́вшие па́льцы** өшөп ҡатҡан бармаҡтар

ЗАКОЧЕНЕ́ТЬ *сов.* өшөп ҡатыу, туңыу; **закочене́ть от хо́лода** һыуыҡтан өшөп ҡатыу

ЗАКРА́ДЫВАТЬСЯ *несов. см.* **закра́сться**

ЗАКРА́СИТЬ *сов. что* буяп ҡуйыу; **закра́сить пя́тна** тапты буяп ҡуйыу

ЗАКРА́СИТЬСЯ *сов.* буялыу, буялып бөтөү

ЗАКРАСНЕ́ТЬ *сов.* **1.** (*выделиться красным цветом*) ҡыҙарыныу, ҡыҙарып күренә башлау (күренеү); **вдали́ закрасне́ла кры́ша до́ма** алыҫта өй ҡыйыҡы ҡыҙарып күренә башланы **2.** (*начать краснеть, стать красным*) ҡыҙара (бешә) башлау; **закрасне́ли я́блоки** алмалар ҡыҙара башлаған; **горизо́нт закрасне́л** офоҡ ҡыҙара башланы

ЗАКРАСНЕ́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* **1.** *см.* **закрасне́ть** 1; **2.** (*смутиться*) ҡыҙарыу, оялып ҡыҙарыу, оялыштан ҡыҙарып китеү; **де́вочка закрасне́лась** ҡыҙыҡай оялып ҡыҙарҙы

ЗАКРА́СТЬСЯ *сов.* тыуыу, ояныу, барлыҡҡа килеү (*тойғо, уй*); **закра́лось сомне́ние** шик тыуҙы

ЗАКРА́ШИВАТЬ *несов. см.* **закра́сить**

ЗАКРА́ШИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **закра́ситься 2.** *страд. от* **закра́шивать**

ЗАКРЕПИ́ТЕЛЬ *м* закрепитель, нығытҡыс

ЗАКРЕПИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое беркетә (нығыта) торған, беркетмә, нығытҡыс

ЗАКРЕПИ́ТЬ *сов. что* **1.** беркетеү, бәйләп (нығытып) ҡуйыу; **закрепи́ть верёвку** бауҙы бәйләп ҡуйыу; **закрепи́ть до́ску гвоздём** таҡтаны сөй менән нығытып ҡуйыу; **закрепи́ть лы́жи** саңғыны беркетеп ҡуйыу **2.** *горн.* нығытыу, нығытма ҡуйыу; **закрепи́ть брёвнами прохо́дку** үтә торған ерҙе бүрәнә менән нығытыу **3.** *воен.* нығытыу; **закрепи́ть пози́ции** позицияларҙы нығытыу **4.** *перен.* нығытыу, ҡалдырыу; **закрепи́ть побе́ду** еңеүҙе нығытыу; **закрепи́ть в па́мяти** хәтерҙә ҡалдырыу **5.** (*обеспечить право на что-л.*) беркетеү, биреп ҡуйыу; **закрепи́ть уча́сток земли́** *за кем-л.* ер участкаһын беркетеү; **закрепи́ть маши́ну за шофёром** машинаны шофёрға беркетеп ҡуйыу **6.** *что*; *мед.* нығытыу, ҡатырыу; **закрепи́ть желу́док** эсте ҡатырыу (*эс китеүҙе туҡтатыу*)

ЗАКРЕПИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** беркеү, нығыныу; **дета́ль хорошо́ закрепи́лась** деталь яҡшы нығынды **2.** *воен.* нығыныу; **закрепи́ться на но́вых рубежа́х** яңы рубеждарҙа нығыныу **3.** *перен.* нығыу; **дру́жба закрепи́лась** дуҫлыҡ нығыны

ЗАКРЕ́ПКА *ж* **1.** *см.* **закрепи́ть** 1, 2; **2.** нығыткыс; **закре́пка для лыж** саңғы нығыткысы

ЗАКРЕПЛЕ́НИЕ *с см.* **закрепи́ть, закрепи́ться**; **закрепле́ние бе́рега** ярҙы нығытыу; **закрепле́ние успе́хов** уңыштарҙы нығытыу; **закрепле́ние маши́н за зве́ньями** звеноларға машиналар беркетеү

ЗАКРЕПЛЯ́ТЬ *несов. см.* **закрепи́ть**

ЗАКРЕПЛЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **закрепи́ться** **2.** *страд. от* **закрепля́ть**

ЗАКРЕПЛЯ́ЮЩИЙ, -ая, -ее **1.** *прич. от* **закрепля́ть** **2.** *прил.* нығыта торған, нығыткыс; **закрепля́ющее сре́дство** нығыткыс сара

ЗАКРЕПОСТИ́ТЬ *сов. кого* **1.** крепостной итеү, крепостнойға әйләндереү; **закрепости́ть крестья́н** крәҫтиәндәрҙе крепостной итеү **2.** *перен.* буйһондороу, иркен сикләү

ЗАКРЕПОСТИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** крепостнойға әйләнеү **2.** *перен.* буйһоноу, иректе юғалтыу

ЗАКРЕПОЩА́ТЬ *несов. см.* **закрепости́ть**

ЗАКРЕПОЩА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **закрепости́ться** **2.** *страд. от* **закрепоща́ть**

ЗАКРЕПОЩЕ́НИЕ *с см.* **закрепости́ть, закрепости́ться**

ЗАКРИСТАЛЛИЗОВА́ТЬ *сов. что* кристаллаштырыу, кристалға әүерелдереү (әйләндереү); **закристаллизова́ть раство́р** иретмәне кристаллаштырыу

ЗАКРИСТАЛЛИЗОВА́ТЬСЯ *сов.* кристаллашыу, кристалға әүерелеү (әйләнеү); **раство́р закристаллизова́лся** иретмә кристалға әйләнде

ЗАКРИЧА́ТЬ *сов.* ҡысҡыра башлау, ҡысҡырып ебәреү; **закрича́ть от бо́ли** ауыртыуҙан ҡысҡырып ебәреү

ЗАКРО́ЕЧНЫЙ, -ая, -ое *спец. см.* **закро́йный**

ЗАКРОИ́ТЬ *сов. что*; *спец.* бесеү, киҫеү; **закрои́ть пальто́** пальто бесеү

ЗАКРО́Й *м*; *спец. см.* **закрои́ть**

ЗАКРО́ЙНЫЙ, -ая, -ое *спец.* бесеү ...ы, киҫеү ...ы; **закро́йный цех** бесеү цехы; **закро́йная маши́на** бесеү машинаһы

ЗАКРО́ЙЩИК *м* и **ЗАКРО́ЙЩИЦА** *ж* (кейем) бесеүсе; **рабо́тать закро́йщиком** кейем бесеүсе булып эшләү

ЗА́КРОМ *м* бура; **ссы́пать хлеб в закрома́** игенде бураға һалыу

ЗАКРУГЛЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **закругли́ть, закругли́ться** **2.** (*закруглённая часть чего-л.*) бөгөм, боролма; **закругле́ние доро́ги** юл боролмаһы

ЗАКРУГЛЁННОСТЬ *ж* **1.** түңәрәклек, йомролоҡ **2.** *перен.* (*о стиле*) шымалыҡ, йыйнаҡлыҡ

ЗАКРУГЛЁННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **закругли́ть** **2.** *прил.* (*округлый*) түңәрәк, йомро; **закруглённая верши́на горы́** тауҙың йомро түбәһе **3.** *прил.*; *перен.* (*о стиле*) шыма, йыйнаҡ; **закруглённая речь** шыма телмәр

ЗАКРУГЛИ́ТЬ *сов. что* **1.** түңәрәкләү, түңәрәк итеү, тумалаҡлау; **закругли́ть у́гол** мөйөштө түңәрәкләү **2.** *перен.* ыҡсымлау, йыйнаҡ итеү; **закругли́ть фра́зу** фразаны ыҡсымлау

ЗАКРУГЛИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** түңәрәкләнеү, тумалаҡланыу **2.** *перен.*, *разг.* түңәрәкләү, тамамлау, йомғаҡлау, ослау; **докла́дчик закругли́лся** докладсы һүҙен тамамланы

ЗАКРУГЛЯ́ТЬ *несов. см.* **закругли́ть**

ЗАКРУГЛЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **закругли́ться** **2.** *страд. от* **закругля́ть**

ЗАКРУЖИ́ТЬ *сов. кого* **1.** әйләндереү, өйрөлтөп башын әйләндереү; **закружи́ть в та́нце** тансала өйрөлтөү **2.** *перен.*, *разг.* (*увлечь, влюбить в себя*) башын әйләндереү

ЗАКРУЖИ́ТЬСЯ I *сов.* әйләнә (өйрөлә) башлау ♦ **голова́ закружи́лась** баш әйләнеү

ЗАКРУЖИ́ТЬСЯ II *сов.* **1.** баш әйләнгәнсе өйрөләү (әйләнеү) **2.** *перен.*, *разг.* ҡаңғырыу, онотолоу; **он совсе́м закружи́лся в хло́потах** ул эш-мәшәҡәттәр менән бөтөнләй онотолдо

ЗАКРУТИ́ТЬ I *сов. что* (*крутя, завинтить, завить что-л.*) бороп (урап) ҡуйыу, урау, бороу; **закрути́ть про́волоку** сымды урап ҡуйыу; **закрути́ть усы́** мыйыҡ бороу **2.** *что* (*туго стянуть*) шаҡарып (ҡайырып) бәйләү; **закрути́ть ру́ки** ҡулды шаҡарып бәйләү **3.** *с кем*; *прост.* ғишыҡҡа бирелеү ♦ **закрути́ть га́йки** гайканы бороп ҡуйыу

ЗАКРУТИ́ТЬ II *сов. что*; *разг.* бора башлау, әйләндереү, өйрөлтөү, әйләндереп (өйрөлтөп) ебәреү; **закрути́ть колесо́** тәгәрмәсте өйрөлтөп ебәреү

ЗАКРУТИ́ТЬСЯ I **1.** *сов.* (*крутясь, свернуться*) уралыу; **верёвка закрути́лась** бау уралды **2.** *прост.* (*завинтиться*) бороп индерелеү; **винт закрути́лся** винт бороп индерелде

ЗАКРУТИ́ТЬСЯ II *сов.*; *разг.* өйрөлә (әйләнә) башлау, өйрөлөп (әйләнеп) китеү; **наконе́ц колесо́ закружи́лось** тәгәрмәс әйләнә лә башланы

ЗАКРУ́ТКА *ж* **1.** *см.* **закрути́ть** I, **закрути́ться** I; **2.** борғос; **закру́тка для болта́** болт(ты) борғос **3.** *прост.* тәмәке төрөмө **4.** *спец.* (*способ заделки края ткани*) ҡайма

ЗАКРУ́ЧИВАТЬ *несов. см.* **закрути́ть** I

ЗАКРУ́ЧИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **закрути́ться** I; **2.** *страд. от* **закру́чивать**

ЗАКРЫВА́НИЕ *с см.* **закрыва́ть, закрываться**

ЗАКРЫВА́ТЬ *несов. см.* **закры́ть**

ЗАКРЫВА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **закры́ться** **2.** *страд. от* **закрыва́ть**

ЗАКРЫ́ТИЕ *с см.* **закры́ть**; **закры́тие магази́на** магазиндың ябылыуы; **закры́тие театра́льного сезо́на** театр сезонының ябылыуы

ЗАКРЫ́ТЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **закры́ть** **2.** *прил.* (*крытый*) ябыулы, ҡаплаулы, өҫтө ябыҡ, өҫтән ҡаплаулы; **закры́тая маши́на** өҫтө ябыҡ машина **3.** *прил.* (*доступный не для всех*)

ябыҡ; **закры́тый ко́нкурс** ябыҡ конкурс; **закры́тое собра́ние** ябыҡ йыйылыш **4.** *прил.*; *мед.* күренеп тормаған, эстән булған; **закры́тый перело́м** эстән һынған (һөйәк) **5.** *прил.* (иҙеүе) ябыҡ; **закры́тое пла́тье** ябыҡ иҙеүле күлдәк ♦ **закры́тое голосова́ние** йәшерен тауыш биреү; **закры́тое мо́ре** эске диңгеҙ (*океандар менән тоташмаған*); **в закры́том помеще́нии** өй эсендә; **закры́тое письмо́**: 1) ябыҡ хат (*конверт эсендәге*); 2) билдәле кешеләр өсөн хат; **при закры́тых дверя́х** үҙ кешеләре (рәсми кешеләр) менән генә (*кәңәшмә, һөйләшеү һ.б.*); **с закры́тыми глаза́ми** уйлап-нитеп тормай, күҙҙе йомоп, тәүәккәлләп

ЗАКРЫ́ТЬ *сов.* **1.** *что* ябыу, ябып ҡуйыу; **закры́ть окно́** тәҙрәне ябыу **2.** *кого-что* ҡаплау, ышыҡлау, томалау; **закры́ть лицо́ руко́й** битте ҡул менән ҡаплау; **ту́чи закры́ли не́бо** болоттар күк йөҙөн томаланы **3.** *что* йомоу; **закры́ть глаза́** күҙҙе йомоу **4.** *что* бикләү, бикләп ҡуйыу; **закры́ть чемода́н** сумаҙанды бикләп ҡуйыу **5.** *что* ябыу, туҡтатыу; **закры́ть журна́л** журналды (сығыуҙан) туҡтатыу; **закры́ть собра́ние** йыйылышты ябыу **6.** *что* (*прекратить подачу*) ябыу, туҡтатыу; **закры́ть во́ду** һыуҙы ябыу ♦ **закры́ть глаза́** *кому* күҙен йомдороу (*йән биргән кеше янында булыу*); **закры́ть глаза́ на** *что* күҙ йомоп ҡарау, күрмәмеш булыу; **закры́ть две́ри до́ма** *перед кем, для кого* берәйһен йортонда ҡабул итмәй башлау, аяғын баҫтырмау; **закры́ть рот** *кому* ауыҙын ябыу (ҡаплау)

ЗАКРЫ́ТЬСЯ *сов.* **1.** ябылыу, бикләнеү; **сейф закры́лся** сейф бикләнде; **дверь закры́лась** ишек ябылды **2.** ҡапланыу, томаланыу; **не́бо закры́лось облака́ми** күк йөҙө болоттар менән ҡапланды **3.** (*сомкнуться*) йомолоу; **глаза́ закры́лись** күҙҙәр йомолдо **4.** (*перестать существовать*) туҡталыу, ябылыу, сыҡмай башлау; **вы́ставка закры́лась** күргәҙмә ябылды; **журна́л закры́лся** журнал сығыуҙан туҡталды **5.** (*о ране*) бөтәшеү, уңалыу, төҙәлеү; **ра́на закры́лась** яра уңалды

ЗАКУЛИ́СНЫЙ, -ая, -ое **1.** сәхнә артындағы (артында булған); **закули́сное простра́нство** сәхнә артындағы аралыҡ **2.** *перен.* йәшерен, аҫтыртын; **закули́сные дела́** аҫтыртын эштәр; **закули́сные перегово́ры** йәшерен һөйләшеүҙәр

ЗАКУПА́ТЬ *несов. см.* **закупи́ть**

ЗАКУПА́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* оҙаҡ һыу инеү

ЗАКУПИ́ТЬ *сов. что, чего* күпләп һатып алыу, алдан һатып алып ҡуйыу (бөтөү); **закупи́ть проду́кты** аҙыҡ-түлекте күпләп һатып алып ҡуйыу

ЗАКУ́ПКА *ж см.* **закупи́ть — закупа́ть**; **заку́пка ору́жия** ҡоралды күпләп һатып алыу

ЗАКУ́ПОРИВАТЬ *несов. см.* **заку́порить**

ЗАКУ́ПОРИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **заку́пориться 2.** *страд. от* **заку́поривать**

ЗАКУ́ПОРИТЬ *сов. что* **1.** тығынлау, тығын ҡуйыу (тығыу); **заку́порить буты́лку** шешәне тығынлау **2.** *перен.* бикләп (ябып) ҡуйыу, бикләү, ябыу; **заку́порить прохо́д** йөрөр ерҙе бикләү

ЗАКУ́ПОРИТЬСЯ *сов.* **1.** тығынланыу, тығылыу, томаланыу; **буты́лка заку́порилась** шешә тығылды; **кровено́сные сосу́ды заку́порились** ҡан тамырҙары тығылды **2.** *перен.*, *разг.* бикләнеү; **заку́пориться в ко́мнате** бүлмәгә бикләнеү

ЗАКУ́ПОРКА *ж см.* **заку́порить**, **заку́пориться**; **заку́порка буты́лок** шешәләрҙе тығынлау; **заку́порка вен** вена (ҡара ҡан) тамырының тығылыуы

ЗАКУ́ПОЧНЫЙ, -ая, -ое һатып алыу ...ы; **заку́почная цена́** һатып алыу хаҡы

ЗАКУ́ПЩИК *м* и **ЗАКУ́ПЩИЦА** *ж* һатып алыусы; **заку́пщик сырья́** сеймал һатып алыусы

ЗАКУ́РИВАТЬ *несов. см.* **закури́ть**

ЗАКУ́РИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **закури́ться 2.** *страд. от* **заку́ривать**

ЗАКУРИ́ТЬ *сов.* **1.** *что* и *без доп.* (*начать курить*) тоҡандырыу (*тәмәке*); **закури́ть тру́бку** төрөпкәне тоҡандырыу **2.** (*стать курильщиком*) тарта башлау

ЗАКУРИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** тоҡаныу, ҡабыныу, яна башлау; **сигаре́та закури́лась** сигарет тоҡанды **2.** (*задымиться*) көйрәү, төтәп китеү; **ба́ня закури́лась** мунса төтәй башланы

ЗАКУСИ́ТЬ I *сов.* тешләү; **закуси́ть губу́** ирен тешләү ♦ **закуси́ть удила́**: 1) (*о лошади*) баш бирмәү, алып ҡасыу; 2) (*выйти из повиновения*) ҡыҙып (туҙып) китеү, тыйыла (белмәү) алмау, теҙгендән (бәйҙән) ысҡыныу

ЗАКУСИ́ТЬ II *сов.* **1.** *чем* и *без доп.* (*поесть немного, наскоро*) ҡапҡылап алыу, тамаҡ ялғау; **пора́ закуси́ть** ҡапҡылап алырға ваҡыт **2.** *что, чем* артынан ҡабып ебәреү; **закуси́ть лека́рство конфе́той** дарыу артынан кәнфит ҡабып ебәреү

ЗАКУ́СКА *ж* **1.** *см.* **закуси́ть** II; **2.** закуска, еңел ашамлыҡ; **холо́дные заку́ски** һалҡын закускалар

ЗАКУ́СОЧНАЯ *ж* закусочный, тәғәмхана

ЗАКУ́СЫВАТЬ I *несов. см.* **закуси́ть** I

ЗАКУ́СЫВАТЬ II *несов. см.* **закуси́ть** II

ЗАКУ́ТАТЬ *сов. кого-что* төрөү, урау; **заку́тать в одея́ло** одеялға урау

ЗАКУ́ТАТЬСЯ *сов.* төрөнөү, ураныу; **заку́таться в шу́бу** тунға төрөнөү; **заку́таться ша́лью** шәл менән ураныу

ЗАКУТИ́ТЬ *сов.* эскегә һабышып китеү, типтерә башлау, юлдан яҙып китеү

ЗАКУТО́К и **ЗАКУ́ТОК** *м*; *разг.*, *пренебр.* ҡараңғы мөйөш, ҡыҫыҡ бүлмә

ЗАКУ́ТЫВАТЬ *несов. см.* **заку́тать**

12 зак. 2.0084.05

ЗАКУ́ТЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **заку́таться 2.** *страд. от* **заку́тывать**

ЗАЛ *м* зал; **а́ктовый зал** актовый зал; **зри́тельный зал** тамаша залы; **чита́льный зал** уҡыу залы; **зал заседа́ний** ултырыштар залы; **зал ожида́ния** көтөү залы

ЗА́ЛА *ж*; *уст. см.* **зал**

ЗАЛА́ДИТЬ *сов.*; *разг.* **1.** *что* и *без доп.* ҡат-ҡат әйтеү, (бер үк нәмәне) ҡабатлау (туҡыу, тылҡыу); **что ты зала́дил?** һин нимә бер үк нәмәне туҡыйһың? **2.** *с неопр.* (*начать делать что-л. упорно*) ныҡлап керешеү, башлап алып китеү; **зала́дил дождь** ямғыр ныҡлап яуырға кереште

ЗАЛА́ДИТЬСЯ *сов.*; *разг.* рәтләнеү, көйләнеү, рәтләнеп (көйләнеп) китеү; **де́ло зала́дилось** эш рәтләнеп китте

ЗАЛА́МЫВАТЬ *несов. см.* **заломи́ть** I

ЗАЛА́МЫВАТЬСЯ *несов. страд. от* **зала́мывать**

ЗАЛАСКА́ТЬ *сов. кого*; *разг.* (артыҡ) иркәләп ташлау; **заласка́ть ребёнка** баланы артыҡ иркәләп ташлау

ЗАЛАТА́ТЬ *сов. что*; *прост.* ямап ҡуйыу, ямау һалыу; **залата́ть брю́ки** салбарға ямау һалыу

ЗАЛА́ЯТЬ *сов.* өрә башлау, өрөргә тотоноу; **соба́ка зала́яла** эт өрә башланы

ЗАЛЕГА́НИЕ *с* **1.** *см.* **залега́ть 2.** *геол.* ятҡылыҡ, ятыш, ятыу; **залега́ние го́рных поро́д** тау тоҡомдарының ятыуы; **залега́ние ка́менного угля́** таш күмер ятышы

ЗАЛЕГА́ТЬ *несов. см.* **зале́чь**

ЗАЛЕДЕНЕВА́ТЬ *несов. см.* **заледене́ть**

ЗАЛЕДЕНЕ́ВШИЙ, -ая, -ее **1.** *прич. от* **заледене́ть 2.** *прил.* боҙланған, боҙ менән ҡапланған; **заледене́вшие усы́** боҙланған мыйыҡтар

ЗАЛЕДЕНЕ́ЛЫЙ, -ая, -ое **1.** боҙланған, боҙ ҡаплаған, боҙло; **заледене́лое окно́** боҙ ҡаплаған тәҙрә **2.** (*холодный*) һалҡын, боҙ кеүек, туңып бөткән; **заледене́лые ру́ки** боҙ кеүек ҡулдар

ЗАЛЕДЕНЕ́ТЬ *сов.* **1.** туңыу, боҙланыу, боҙ менән ҡапланыу; **еда́ заледене́ла** ризыҡ туңған; **окно́ заледене́ло** тәҙрә туңған **2.** (*замёрзнуть*) туңып ҡатыу; **па́льцы заледене́ли** бармаҡтар туңып ҡатты

ЗАЛЕДЕНИ́ТЬ *сов. что* туңдырыу, ҡатырыу

ЗАЛЕЖА́ЛЫЙ, -ая, -ое *разг.* оҙаҡ ятҡан, ятып ҡабыҡҡан, күгәргән; **залежа́лый това́р** оҙаҡ ятҡан тауар

ЗАЛЕЖА́ТЬСЯ *сов.* **1.** оҙаҡ ятыу; **това́р залежа́лся на скла́де** тауар складта оҙаҡ ятҡан **2.** (*испортиться от долгого хранения*) ятып боҙолоу, бурһыу, күгәреү; **мука́ залежа́лась** он күгәргән

ЗАЛЁЖИВАТЬСЯ *несов. см.* **залежа́ться**

ЗА́ЛЕЖНЫЙ, -ая, -ое ҡалдау; **за́лежные зе́мли** ҡалдау ерҙәр

ЗА́ЛЕЖЬ *ж* **1.** ятыш, ятҡылыҡ; **за́лежи ка́менного угля́** таш күмер ятҡылығы **2.** *мн.* **за́лежи** өйөм; **за́лежи сне́га** ҡар өйөмдәре **3.** ҡалдау ер, һөрөлмәй ятҡан баҫыу; **оставля́ть под за́лежь** ҡалдау ер итеп ҡалдырыу

ЗАЛЕЗА́ТЬ *несов. см.* **зале́зть**

ЗАЛЕ́ЗТЬ *сов.* **1.** *на что* менеп китеү; **зале́зть на кры́шу** ҡыйыҡҡа менеп китеү **2.** (*проникнуть, забраться*) инеү; **зале́зть под стол** өҫтәл аҫтына инеү; **зале́зть в кусты́** ҡыуаҡ араһына инеү **3.** (*проникнуть тайком*) төшөү; **во́ры зале́зли в дом** бурҙар өйгә төшкән; **зале́зть в карма́н** кеҫәгә төшөү ♦ **зале́зть в долги́** (**в долг**) бурысҡа батыу; **зале́зть в ду́шу** *кому*: 1) ышаныс яулау; 2) күңелгә инеү

ЗАЛЕНИ́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* ялҡауланыу; **залени́ться идти́ на охо́ту** һунарға барырға ялҡауланыу

ЗАЛЕПЕТА́ТЬ *сов.* бытылдай (бытырлай) башлау

ЗАЛЕПИ́ТЬ *сов. что* **1.** һылап ҡуйыу; **залепи́ть щель гли́ной** ярыҡты балсыҡ менән һылап ҡуйыу **2.** (*заклеить*) йәбештереп ҡуйыу; **залепи́ть окно́ бума́гой** тәҙрәне ҡағыҙ менән йәбештереп ҡуйыу **3.** (*облепить поверхность чего-л.*) һылашыу, йәбешеү; **снег залепи́л лицо́** ҡар биткә һылашты **4.** *без доп.*; *прост.* сәпәү, тондороу; **залепи́ть пощёчину** яңаҡҡа сәпәү

ЗАЛЕПЛЯ́ТЬ *несов. см.* **залепи́ть**

ЗАЛЕ́СНЫЙ, -ая, -ое урман артында(ғы), араһында(ғы)

ЗАЛЕ́СЬЕ *с* урман арты

ЗАЛЕТА́ТЬ *несов. см.* **залете́ть**

ЗАЛЕТЕ́ТЬ *сов.* **1.** осоп инеү, осоп килеп инеү; **в окно́ залете́ла ба́бочка** тәҙрәнән күбәләк осоп инде **2.** (осоп) барып сығыу, бейеккә осоу; **самолёт залете́л за ту́чи** самолёт болоттарҙан бейеккә осто **3.** (осоп барышлай) төшөп (туҡтап) китеү, һуғылыу; **залете́ть за горю́чим** яғыулыҡ алырға һуғылыу

ЗАЛЁТНЫЙ, -ая, -ое **1.** (осраҡлы) осоп килгән (төшкән); **залётная пти́ца** осоп төшкән ҡош **2.** *перен.*, *разг.* (осраҡлы) килеп сыҡҡан, юл ыңғай килеп ингән; **залётный путеше́ственник** осраҡлы килеп сыҡҡан сәйәхәтсе **3.** *трад.-поэт.* ҡыйыу, сапсан, сая; **залётная тро́йка** сапсан тройка

ЗАЛЕ́ЧИВАТЬ *несов. см.* **залечи́ть**

ЗАЛЕ́ЧИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **залечи́ться 2.** *страд. от* **зале́чивать**

ЗАЛЕЧИ́ТЬ *сов.* **1.** *что* дауалап төҙәтеү, уңалдырыу; **залечи́ть ра́ну** яраны (йәрәхәтте) уңалдырыу **2.** *кого*; *разг.* (*измучить лечением*) дарыулап йөҙәтеү, дауалап йонсотоп бөтөү

ЗАЛЕЧИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** дауаланып төҙәлеү, уңалыу; **ра́на залечи́лась** яра уңалды **2.** *разг.* дауаланыу менән артыҡ мауығыу

ЗАЛЕ́ЧЬ *сов.* **1.** (*лечь надолго*) оҙаҡҡа (ныҡлап) ятыу; **зале́чь спать** ныҡлап йоҡларға ятыу **2.** йәшенеп (боҫоп) ятыу; **зале́чь за ка́мнем** таш артына боҫоп ятыу **3.** урынлашыу, ятыу; **го́род залёг в низи́не** ҡала уйһыулыҡта урынлашҡан **4.** *геол.* ятыу; **зо́лото залегло́ неглубоко́** алтын тәрәндә ятмаған **5.** ятыу, һалыныу; **морщи́ны залегли́ на его́ лбу** уның маңлайына һырҙар ятҡан **6.** *перен.* (*глубоко запасть*) күңелгә инеп ултырыу (һеңеү), йөрәккә үтеү; **не́нависть к враға́м залегла́ глубоко́** дошманға нәфрәт күңелгә ныҡ һеңгән

ЗАЛИ́В I *м*; *геогр.* ҡултыҡ; **зали́в мо́ря** диңгеҙ ҡултығы

ЗАЛИ́В II *м*; *охот.* (ярһыу) сәңкелдәк тауыш; **соба́чий лай с зали́вом** эттәрҙең ярһып сәңкелдәк тауыш менән өрөүе

ЗАЛИВА́ТЬ *несов.* **1.** *см.* **зали́ть 2.** *прост.* шапыртыу, алдау; **хва́тит залива́ть** алдау етер, етте алдау

ЗАЛИВА́ТЬСЯ I *несов.* **1.** *см.* **зали́ться** I; **2.** *страд. от* **залива́ть** 1

ЗАЛИВА́ТЬСЯ II *несов. см.* **зали́ться** II

ЗАЛИ́ВИСТЫЙ, -ая, -ое ярһыу, сәңкелдәк; **зали́вистый лай** сәңкелдәк өрөү

ЗАЛИ́ВКА *ж* *см.* **зали́ть** 5—7

ЗАЛИВНО́Е *с* ҡойҡа, тертелдәк; **заливно́е из судака́** һыланан эшләнгән тертелдәк

ЗАЛИВНО́Й, -ая, -ое **1.** һыубаҫар, һыу баҫа торған; **заливно́й луг** һыубаҫар болон **2.** ҡойҡалы, ҡойҡа менән әҙерләнгән; **заливна́я ры́ба** ҡойҡа менән әҙерләнгән балыҡ

ЗАЛИ́ВОЧНЫЙ, -ая, -ое ҡоя торған; **зали́вочная фо́рма** ҡоя торған ҡалып

ЗАЛИЗА́ТЬ *сов. что* **1.** ялап алыу (бөтөрөү); **зализа́ть ра́ну** яраны ялап бөтөрөү **2.** *разг.* (*пригладить*) ялап ҡуйыу, ялағандай итеү; **зализа́ть во́лосы** сәсте ялағандай итеү **3.** *перен.* ялтыратып ҡуйыу

ЗАЛИ́ЗЫВАТЬ *несов. см.* **зализа́ть**

ЗАЛИПА́ТЬ *несов. см.* **зали́пнуть**

ЗАЛИ́ПНУТЬ *сов.*; *разг.* йәбешеү

ЗАЛИ́ТЬ *сов. что* **1.** һыу баҫыу (сығыу); **полово́дье зали́ло луга́** ташҡын болондарҙы баҫты **2.** (*облить*) түгеү, буяу; **зали́ть стол черни́лами** өҫтәлгә ҡара түгеү; **лицо́ за́лито кро́вью** бите ҡанға буялған **3.** *перен.* тултырыу, ҡаплап (сорнап, биләп) алыу; **ко́мната залита́ све́том** бүлмәне яҡтылыҡ сорнап алған; **кра́ска залила́ его́ лицо́** йөҙөн ҡыҙыллыҡ ҡаплап алды **4.** (*затушить*) һыу һибеү, һыу һибеп һүндереү; **зали́ть ого́нь водо́й** утты һыу һибеп һүндереү **5.** (*покрыть чем-л. жидким*) ябыу, һалыу, ҡаплау; **зали́ть тротуа́р асфа́льтом** тротуарҙы асфальт менән ябыу; **зали́ть ло́дку смоло́й** кәмәне ыҫмала менән ҡаплау (буяу, ыҫмалалау) **6.** (*влить*) һалыу, ҡойоу; **зали́ть бензи́н в бак** бакка бензин ҡойоу **7.** *прост.* (*заделать отверстие*) йәбештереү, ямау; **зали́ть кастрю́лю** кәстрүлде ямау ♦ **зали́ть го́ре (тоску́)** эске менән ҡайғыны баҫыу; **зали́ть за га́лстук** *см.* **заложи́ть**

ЗАЛИ́ТЬСЯ I *сов.* **1.** (*затопиться*) һыу менән ҡапланыу, һыу аҫтында ҡалыу; **у́лица залила́сь водо́й** урам һыу менән ҡапланды **2.** (*облиться*) өҫкә түгеү, түгеп бысратыу; **зали́ться со́усом** өҫкә соус түгеү **3.** *перен.* ҡыҙыллыҡ алыу (йүгереү, сығыу), ҡыҙарыу; **его́ лицо́ зали́ло́сь румя́нцем** йөҙөнә ҡыҙыллыҡ йүгерҙе, йөҙө ҡыҙарҙы **4.** *перен.* сумыу, мансылыу, ҡапланыу; **доли́на залила́сь луча́ми со́лнца** үҙән ҡояш нурҙарына сумды

ЗАЛИ́ТЬСЯ II *сов.* **1.** (*начать издавать переливчатые звуки*) (*о соловье*) сутылдау, сут-сут итеү (килеү); (*о звонке*) зыңғырлау; (*о собаке*) сәңкеү; **солове́й залива́ется в саду́** һандуғас баҡсала сут-сут килә **2.** (*начать громко смеяться, петь и др.*) ҡысҡырып (яңғыратып) көлә (йырлай) башлау (ебәреү); **зали́ться пе́сней** яңғыратып йырлай башлау

ЗАЛИХВА́ТСКИЙ, -ая, -ое *разг.* дәртле, бик елле; **залихва́тский па́рень** бик елле егет; **залихва́тская пе́сня** дәртле йыр

ЗАЛО́Г I *м* **1.** залог, закладҡа һалыу; **зало́г иму́щества** мөлкәтте закладҡа һалыу; **отда́ть в зало́г** *кого-что* залогка биреү **2.** *перен.* билге, нигеҙ; **зало́г дру́жбы** дуҫлыҡ билгеһе; **чистота́ — зало́г здоро́вья** таҙалыҡ — һаулыҡ нигеҙе

ЗАЛО́Г II *м*; *грам.* йүнәлеш; **действи́тельный зало́г** төп йүнәлеш; **взаи́мный зало́г** уртаҡлыҡ йүнәлеше; **возвра́тный зало́г** ҡайтым йүнәлеше; **страда́тельный зало́г** төшөм йүнәлеше

ЗАЛО́ГОВЫЙ I, -ая, -ое залог ...ы, заклад ...ы; **зало́говая квита́нция** залог квитанцияһы

ЗАЛО́ГОВЫЙ II, -ая, -ое *грам.* йүнәлеш ...ы

ЗАЛОГОДА́ТЕЛЬ *м* залогка һалыусы (биреүсе)

ЗАЛОГОДЕРЖА́ТЕЛЬ *м* залогка алыусы

ЗАЛОЖИ́ТЬ *сов.* **1.** *что* ҡуйыу, һалыу; **заложи́ть ру́ки за́ спину** ҡулды артҡа ҡуйыу; **заложи́ть ми́ну** мина ҡуйыу **2.** *что*; *разг.* (*засунуть*) һалыу, тығып (һалып) ҡуйыу, тығыу; **заложи́ть куда́-то кни́гу и забы́ть** китапты ҡайҙалыр һалыу һәм онотоу **3.** *что* һалыу; **заложи́ть ко́рма** аҙыҡ һалыу; **заложи́ть зерно́ на семена́** орлоҡҡа иген һалыу **4.** *что* (*отметить нужное место*) билдәләү, билдә һалыу; **заложи́ть ну́жную страни́цу** кәрәкле битте билдәләү **5.** *что* (*заполнить пустое пространство*) көпләү, бөтәштереү, ҡаплау; **заложи́ть окно́ кирпичо́м** тәҙрәне кирбес менән көпләү **6.** (*положить основание чему-л.*) нигеҙ һалыу; **заложи́ть дом** йортҡа нигеҙ һалыу; **заложи́ть па́мятник** һәйкәлгә нигеҙ һалыу **7.** *безл.*; *разг.* тоноу, ҡыҫыу; **грудь заложи́ло** күкрәк ҡыҫа; **у́ши заложи́ло** ҡолаҡ тонды **8.** *кого-что* (*запрячь*) егеү;

заложи́ть лошаде́й аттарҙы егеү **9.** *что* (*отдать в залог*) залогка һалыу; **заложи́ть золото́е кольцо́** алтын балдаҡты залогка һалыу **10.** *перен.* (*дать начало чему-л.*) нигеҙ һалыныу (һалыу); **в челове́ке зало́жены больши́е возмо́жности** кешегә ҙур мөмкинлектәр һалынған ♦ **заложи́ть осно́ву (фунда́мент)** *чего ниҙендер* үҫешенә нигеҙ һалыу; **заложи́ть (зали́ть) за га́лстук** *прост.* ныҡ ҡына төшөрөү (араҡы эсеү)

ЗАЛО́ЖНИК *м* и **ЗАЛО́ЖНИЦА** *ж* заложник, аманат

ЗАЛОМИ́ТЬ I *сов. что* **1.** *разг.* бөгөп һындырыу; **заломи́ть ве́тку** ботаҡты бөгөп һындырыу **2.** *прост.* артыҡ ҡиммәт һорау, (хаҡ) ҡайырыу; **заломи́ть це́ну** хаҡты артыҡ ҡиммәт һорау ♦ **заломи́ть ру́ки** ҡулын артҡа шаҡарыу; **заломи́ть ша́пку** бүректе ҡырын һалып кейеү

ЗАЛОМИ́ТЬ II *сов. безл.*; *разг.* һыҙлай башлау; **спи́ну заломи́ло** арҡа һыҙлай башланы

ЗАЛОСНИ́ТЬ *сов. что* ҡайышландырыу, керләндереп (ялтыратып) бөтөү; **залосни́ть сиде́нье** ултырған урынды ялтыратып бөтөү

ЗАЛОСНИ́ТЬСЯ *сов.* ҡайышланып (керләнеп, майланып) бөтөү; **рукава́ залосни́лись** еңе(е) ҡайышланып бөткән

ЗАЛП *м* залп; **дать залп** залп бирeү

ЗА́ЛПОМ *нареч.* **1.** залп менән; **вы́стрелить за́лпом** залп менән атыу **2.** *перен.*, *разг.* бер юлы, бер тындан, берҙәм; **вы́пить за́лпом** бер тындан эсеп ҡуйыу

ЗАЛУЧА́ТЬ *несов. см.* **залучи́ть**

ЗАЛУЧИ́ТЬ *сов. кого-что*; *разг.* саҡырып (ҡыҙыҡтырып, ымһындырып) индереү, ҡыҙыҡтырып (алдаштырып, хәйләләп) алып инеү; **залучи́ть в го́сти** *кого-л. кемделер* ҡунаҡҡа саҡырып алып инеү (индереү)

ЗАЛЫ́СИНА *ж* пеләш, таҡыр баш

ЗАЛЮБОВА́ТЬСЯ *сов. кем-чем* һоҡланып ҡарап тороу; **залюбова́ться зака́том** ҡояш байыуын һоҡланып ҡарап тороу

ЗАЛЯ́ПАТЬ *сов. что*, *чем*; *прост.* түгеп (сәсрәтеп) бысратыу, бысраҡ сәсрәтеү (тейҙереү), буяу; **заля́пать костю́м** костюмға бысраҡ сәсрәтеү

ЗАМА́ЗАТЬ *сов.* **1.** *что* буяу, буяп ҡуйыу; **зама́зать ту́шью** тушь менән буяу; **зама́зать на́дпись** яҙыуҙы буяп ҡуйыу **2.** *что* (*заделать чем-л.*) һылау, йәбештереү; **зама́зать о́кна на́ зиму** ҡышҡылыҡҡа тәҙрәләрҙе йәбештереү **3.** *кого-что* (*запачкать*) бысратыу, керләндереү; **зама́зать пла́тье са́жей** күлдәкте ҡоромға буяу **4.** *что*; *перен.*, *разг.* йәшереү, шымалау, йәшереп ҡалдырыу; **зама́зать недоста́тки** етешһеҙлектәрҙе йәшереп ҡалдырыу

ЗАМА́ЗАТЬСЯ *сов.*; *разг.* бысраныу, буялыу, бысранып (буялып) бөтөү

ЗАМА́ЗКА *ж* **1.** *см.* **зама́зать** 2; **зама́зка о́кон** тәҙрәләрҙе һылау **2.** (*вещество*) замазка, һыҙлыҡ; **око́нная зама́зка** тәҙрә замазкаһы

ЗАМА́ЗЫВАНИЕ *с см.* **зама́зать**; **зама́зывание о́кон** тәҙрәләрҙе йәбештереү (һыҙлыҡлау); **зама́зывание противоре́чий** ҡаршылыҡтарҙы (шымартып) йәшереп ҡалдырыу

ЗАМА́ЗЫВАТЬ *несов. см.* **зама́зать**

ЗАМА́ЗЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **зама́заться 2.** *страд. от* **зама́зывать**

ЗАМА́ЛЧИВАНИЕ *с см.* **зама́лчивать**; **зама́лчивание оши́бок** хаталарҙы йәшереү

ЗАМА́ЛЧИВАТЬ *несов. см.* **замолча́ть** II

ЗАМА́НИВАТЬ *несов. см.* **замани́ть**

ЗАМАНИ́ТЬ *сов. кого-что* ҡыҙыҡтырып (әүрәтеп, ылыҡтырып) алып килеү, хәйлә менән алып инеү; **замани́ть в заса́ду** хәйлә менән боҫҡонға индереү ♦ **калачо́м не зама́нишь** *см.* **кала́ч**

ЗАМА́НЧИВО *нареч.* ҡыҙығырҙай, ҡыҙығырлыҡ булып (итеп); **зама́нчиво блесте́ть** ҡыҙығырлыҡ булып ялтырау

ЗАМА́НЧИВОСТЬ *ж* ҡыҙыҡтырырлыҡ (ҡыҙығырлыҡ) булыу; **зама́нчивость путеше́ствия** сәйәхәттең ҡыҙығырлыҡ булыуы

ЗАМА́НЧИВЫЙ, -ая, -ое ҡыҙыҡтырырлыҡ, ҡыҙығырлыҡ, ҡыҙыҡтырғыс; **зама́нчивые карти́ны бу́дущего** киләсәктең ҡыҙыҡтырғыс күренештәре

ЗАМАРА́ТЬ *сов.* **1.** *что*; *разг.* бысратыу, буяу; **замара́ть пла́тье** күлдәкте бысратыу **2.** *перен.*, *разг.* бысратыу, ҡара яғыу; **замара́ть неви́нного челове́ка** ғәйепһеҙ кешегә ҡара яғыу

ЗАМАРА́ТЬСЯ *сов.* **1.** бысраныу, буялыу; **брю́ки замара́лись** салбар бысранды **2.** *перен.* (*опозорить себя чем-л.*) үҙенә (тап төшөрөү) ҡара яғыу

ЗАМАРА́ШКА *м* и *ж*; *разг.* әрпеш, шапшаҡ; **назва́ть замара́шкой** *кого-л. кемделер* әрпеш тип атау

ЗАМА́РИВАТЬ *несов. см.* **замори́ть**

ЗАМАРИНОВА́ТЬ *сов. что* **1.** маринадлау; **замаринова́ть грибы́** бәшмәк маринадлау **2.** *перен.*, *прост.* туҡтатыу, тотҡарлау; **замаринова́ть строи́тельство** төҙөлөштө тотҡарлау

ЗАМАРИНОВА́ТЬСЯ *сов.* маринадланыу; **о́вощи замаринова́лись** йәшелсәләр маринадланған

ЗАМАРИНО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **замаринова́ть**

ЗАМАРИНО́ВЫВАТЬСЯ *несов. см.* **замаринова́ться**

ЗАМАСКИРО́ВАННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **замаскирова́ть 2.** *прил.* битлекле, битлек кейгән **3.** *прил.*; *перен.* йәшерен, аҫтыртын; **замаскиро́ванное наме́рение** йәшерен ниәт

ЗАМАСКИРОВА́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что* маскировкалау, ҡаплап йәшереү; **замаскирова́ть ору́дия** орудиеларҙы маскировкалау **2.** *что*; *перен.* йәшереү; **замаскирова́ть свои́ наме́рения** үҙ ниәтеңде йәшереү

ЗАМАСКИРОВА́ТЬСЯ *сов.* **1.** битлек (маскарад костюмы) кейеү **2.** (*сделаться незаметным*) йәшеренеү, маскировкаланыу; **солда́ты хорошо́ замаскирова́лись** һалдаттар яҡшы маскировкаланды

ЗАМАСКИРО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **замаскирова́ть**

ЗАМАСКИРО́ВЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **замаскирова́ться** **2.** *страд. от* **замаскиро́вывать**

ЗАМА́СЛЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **зама́слить** **2.** *прил.* майлы, майланған, майланып (майға) ҡатҡан; **зама́сленный хала́т** майға ҡатҡан халат

ЗАМА́СЛИВАТЬ *несов. см.* **зама́слить**

ЗАМА́СЛИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **зама́слиться** **2.** *страд. от* **зама́сливать**

ЗАМА́СЛИТЬ *сов. что* майға буяу (ҡатырыу), май тамыҙып таплау; **зама́слить оде́жду** кейемде майға буяу

ЗАМА́СЛИТЬСЯ *сов.* **1.** майға буялыу, майланып бөтөү; **рукава́ зама́слились** еңдәр(е) майланып бөткән **2.** (*заблестеть от удовольствия, вожделения — о глазах*) йылтырап (майланып) китеү, майланыу; **глаза́ его́ зама́слились** уның күҙҙәре майланып китте

ЗАМАТОВА́ТЬ *сов. кого-что*; *шахм.* мат ҡуйыу (*шахмат уйынында*); **заматова́ть короля́** королгә мат ҡуйыу

ЗАМА́ТЫВАНИЕ *с см.* **зама́тывать**; **зама́тывание шнура́** бауҙы урау

ЗАМА́ТЫВАТЬ *несов. см.* **замота́ть** I

ЗАМА́ТЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **замота́ться** **2.** *страд. от* **зама́тывать**

ЗАМАХА́ТЬ *сов.* болғай (һелкә) башлау; (*о крыльях птиц*) елпей башлау; **замаха́ть рука́ми** ҡул болғай башлау

ЗАМА́ХИВАТЬСЯ *несов. см.* **замахну́ться**

ЗАМАХНУ́ТЬСЯ *сов. чем, на кого* и *без доп.* киҙәнеү, һелтәнеү; **замахну́ться па́лкой** таяҡ менән киҙәнеү

ЗАМА́ЧИВАНИЕ *с см.* **зама́чивать**; **зама́чивание семя́н** орлоҡтарҙы еүешләү; **зама́чивание белья́** кер ебетеү

ЗАМА́ЧИВАТЬ *несов. см.* **замочи́ть**

ЗАМА́ЧИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **замочи́ться** **2.** *страд. от* **зама́чивать**

ЗАМА́ШКА *ж*; *разг.* ғәҙәт, ҡылыҡ; **аристократи́ческие зама́шки** аристократтар ғәҙәте

ЗАМА́ЯТЬ *сов. кого*; *прост.* йөҙәтеп (интектереп) бөтөү, интектереү, йөҙәтеү

ЗАМА́ЯТЬСЯ *сов.*; *прост.* йөҙәп бөтөү, интегеү; **зама́яться на жаре́** эҫелә йөҙәп бөтөү

ЗАМАЯ́ЧИТЬ *сов.*; *разг.* күренеү, күренә башлау; **вдали́ замая́чили огни́** алыҫта уттар күренде

ЗАМЕДЛЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **заме́длить, заме́длиться**; **замедле́ние движе́ния** хәрәкәттең әкренәйеүе **2.** (*задержка*) тотҡарлыҡ; **причи́на замедле́ния** тотҡарлыҡтың сәбәбе

ЗАМЕ́ДЛЕННОСТЬ *ж* аҡрынлыҡ, һүлпәнлек; **заме́дленность реа́кции** реакцияның аҡрынлығы

ЗАМЕ́ДЛЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **заме́длить** **2.** *прил.* аҡрын (әкрен), яй; **заме́дленный ход по́езда** поездың яй барыуы (аҡрын хәрәкәте) ♦ **ми́на заме́дленного де́йствия** күпмеләр ваҡыттан һуң шартлай торған мина

ЗАМЕ́ДЛИТЬ *сов.* **1.** *что* аҡрынайтыу, әкренәйтеү, яйлатыу; **заме́длить шаги́** аҙымды әкренәйтеү, яйыраҡ атлай башлау **2.** *с чем* и *с неопр.* (*задержать, запоздать*) тотоу, оҙаҡлатыу, кисектереү; **заме́длить с отве́том** яуапты кисектереү; **не заме́длить с выполне́нием пла́на** план үтәүҙе кисектермәү (оҙаҡлатмау)

ЗАМЕ́ДЛИТЬСЯ *сов.* әкренәйеү, аҡрынайыу, яйлау; **движе́ние заме́длилось** хәрәкәт әкренәйҙе

ЗАМЕДЛЯ́ТЬ *несов. см.* **заме́длить**

ЗАМЕДЛЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **заме́длиться** **2.** *страд. от* **замедля́ть**

ЗАМЕЛЬКА́ТЬ *сов.* күренеп китеү (ҡалыу), (күҙгә) салыныу; **замелька́ть пе́ред глаза́ми** күҙ алдында күренеп ҡалыу

ЗАМЕ́НА *ж* **1.** *см.* **замени́ть — заменя́ть**; **заме́на дета́лей** деталдәрҙе алмаштырыу **2.** алмаш, алмашсы; **найти́ себе́ заме́ну** үҙеңә алмаш табыу

ЗАМЕНИ́МЫЙ, -ая, -ое алмаштырырлыҡ, алыштырырлыҡ, алмаштыра алырлыҡ; **замени́мая дета́ль** алмаштырырлыҡ деталь

ЗАМЕНИ́ТЕЛЬ *м* алыштырырлыҡ (алмаштырырлыҡ) нәмә; **замени́тель ко́жи** күнде алмаштырырлыҡ нәмә

ЗАМЕНИ́ТЬ *сов.* **1.** *что, чем* алмаштырыу, алыштырыу; **замени́ть мета́лл пластма́ссой** металды пластмасса менән алмаштырыу **2.** *кого-что* (*занять место*) алмаштырыу, урынына ҡалыу; **замени́ть ребёнку мать** баланың әсәһе урынына ҡалыу

ЗАМЕНИ́ТЬСЯ *сов.* алмашыныу, алышыныу; **шум замени́лся зву́ками му́зыки** шау-шыу музыка тауышы менән алмашынды

ЗАМЕНЯ́ТЬ *несов. см.* **замени́ть**

ЗАМЕНЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **замени́ться** **2.** *страд. от* **заменя́ть**

ЗАМЕ́Р *м*; *спец. см.* **заме́рить**; **заме́р объёма** күләмде үлсәү

ЗАМЕРЕ́ТЬ *сов.* **1.** туҡтап (ҡатып) ҡалыу, шып туҡтау, шаҡ ҡатыу; **замере́ть от у́жаса** ҡурҡыуҙан ҡатып ҡалыу **2.** *перен.* туҡтау, тыныу, тымыу, тымып (тынып) ҡалыу; **движе́ние за́мерло** хәрәкәт туҡтаны; **зву́ки за́мерли** тауыштар тымды; **рабо́та замерла́** эш туҡтап ҡалды **3.** (*остаться невысказанным, непроизнесённым — о словах, звуках*) әйтелмәй (һөйләнмәй) ҡалыу; **слова́ за́мерли на уста́х** һүҙҙәр әйтелмәй ҡалды

ЗАМЕРЗА́НИЕ *с см.* **замерза́ть**; **замерза́ние воды́** һыуҙың туңыуы ♦ **то́чка замерза́ния** *физ.* туңыу нөктәһе; **на то́чке замерза́ния** бер урында, үҙгәрешһеҙ

ЗАМЕРЗА́ТЬ *несов. см.* **замёрзнуть**

ЗАМЁРЗНУТЬ *сов.* **1.** (*оледенеть*) туңыу; **река́ замёрзла** йылға туңған **2.** туңып үлеү, һыуыҡтан һәләк булыу, өшөү; **замёрзнуть на доро́ге** юлда туңып үлеү; **цветы́ замёрзли** сәскәләр өшөгән **3.** *разг.* ныҡ өшөү, туңыу; **у меня замёрзли́ ру́ки** ҡулдарым ныҡ өшөнө

ЗАМЕ́РИВАТЬ *несов. см.* **заме́рить**

ЗАМЕ́РИТЬ *сов.* үлсәү, үлсәп сығыу; **заме́рить длину́** оҙонлоҡто үлсәү

ЗАМЕ́РНЫЙ, -ая, -ое үлсәү ...ы; **заме́рная устано́вка** үлсәү ҡорамалы

ЗА́МЕРТВО *нареч.* иҫтән яҙып, һушһыҙ булып; **упа́сть за́мертво** һушһыҙ булып йығылыу

ЗАМЕ́РЩИК *м* үлсәүсе

ЗАМЕРЯ́ТЬ *несов. см.* **заме́рить**

ЗАМЕ́С *м*; *спец.* **1.** *см.* **замеси́ть**; **заме́с те́ста** ҡамыр баҫыу **2.** (*полученная при замешивании масса*) баҫма, болғанған нәмә, иҙмә, болғама; **муки́ оста́лось то́лько на оди́н заме́с** он бер иҙмәлек ҡалды

ЗАМЕСИ́ТЬ *сов. что* баҫыу, иҙеү, баҫып (иҙеп) ҡуйыу; **замеси́ть те́сто** ҡамыр баҫыу

ЗАМЕСИ́ТЬСЯ *сов.* иҙелеү, баҫылыу; **грязь замеси́лась** батҡаҡ иҙелде

ЗАМЕСТИ́ *сов.* **1.** *что* һеперею, һеперәп өйөү; **замести́ сор в у́гол** сүп-сарҙы мөйөшкә һеперәп өйөү **2.** *кого-что* и *без доп.* күмеү, ҡаплау, баҫыу, күмеп (баҫып) китеү; **доро́гу замело́ сне́гом** *безл.* юлды ҡар баҫып киткән **3.** *перен.*, *прост.* ҡулға алыу, эләктереү ♦ **замести́ след(ы́)** эҙен юйыу (юғалтыу)

ЗАМЕСТИ́ТЕЛЬ *м* урынбаҫар; **замести́тель дире́ктора** директор урынбаҫары

ЗАМЕСТИ́ТЕЛЬСТВО *с* ваҡытлыса эшләү (*кеше урынында*), урынбаҫар булыу

ЗАМЕСТИ́ТЬ *сов. см.* **замеща́ть** 2

ЗАМЕТА́ТЬ I *несов. см.* **замести́**

ЗАМЕТА́ТЬ II *сов. что* типсеү, типсеп сығыу; **замета́ть рукава́** еңдәрҙе типсеп сығыу

ЗАМЕТА́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* ары-бире һуғылыу, үрһәләнеп йөрөү; **замета́ться в отча́янии** ни эшләргә белмәй ары-бире һуғылыу

ЗАМЕ́ТИТЬ *сов.* **1.** *кого-что* күреү, күреп ҡалыу (алыу), һиҙеү; **заме́тить дымо́к вдали́** алыҫта төтөн күреп ҡалыу; **я за ним ничего́ плохо́го не заме́тил** мин унда бер насарлыҡ та һиҙмәнем **2.** *кого-что* (*отметить*, *запомнить*) иҫкә алып ҡуйыу, хәтерҙә ҡалдырыу; **заме́тить у́лицу** урамды хәтерҙә ҡалдырыу **3.** *что* (*пометить*) билдәләү, билдә ҡуйыу; **заме́тить страни́цу кни́ги** китаптың битен билдәләү **4.** әйтеү, тиеү; **"Хорошо́", — заме́тил он** "Яҡшы", — тине ул

ЗАМЕ́ТКА *ж* **1.** билдә, тамға; **заме́тка на стене́** стенаға яһалған билдә **2.** ҡыҫҡа яҙма, яҙма(лар); **заме́тки в блокно́те** блокноттағы ҡыҫҡа яҙма; **путевы́е заме́тки** юл яҙмалары **3.** ҡыҫҡа мәҡәлә; **газе́тная заме́тка** гәзиттәге ҡыҫҡа мәҡәлә ♦ **брать (взять) на заме́тку** яҙып ҡуйыу; хәтерҙә (иҫтә) ҡалдырыу

ЗАМЕ́ТНО 1. *нареч.* һиҙелерлек (беленерлек) дәрәжәлә, хәтһеҙ; **он заме́тно похуде́л** ул хәтһеҙ ябыҡҡан **2.** *в знач. сказ.*, *безл.* һиҙелеп (беленеп) тороу, күренеп тороу; **бы́ло заме́тно, что он волну́ется** уның тулҡынланыуы һиҙелеп тора ине

ЗАМЕ́ТНЫЙ, -ая, -ое **1.** һиҙелеп (беленеп, күренеп) торған, һиҙелерлек, беленерлек; **заме́тный след от ране́ния** күренеп торған яра эҙе **2.** (*видный*, *известный*) күренекле, билдәле; **он челове́к заме́тный** ул билдәле кеше

ЗАМЁТЫВАТЬ *несов. см.* **замета́ть** II

ЗАМЕЧА́НИЕ *с* **1.** иҫкәрмә, күрһәтмә; **ве́рное замеча́ние** дөрөҫ күрһәтмә **2.** (*выговор*) шелтә, иҫкәртмә, киҫәтеү; **сде́лать замеча́ние** иҫкәртмә, киҫәтеү яһау; **крити́ческое замеча́ние** тәнҡитле иҫкәртмә

ЗАМЕЧА́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое иҫ киткес, бына тигән, һоҡланғыс, бик яҡшы, бик шәп; **замеча́тельный писа́тель** бик шәп яҙыусы; **замеча́тельный челове́к** бына тигән кеше

ЗАМЕЧА́ТЬ *несов. см.* **заме́тить**

ЗАМЕЧА́ТЬСЯ *несов.* **1.** һиҙелеү, һиҙелеп (күренеп) тороу, күренеү; **замеча́ются при́знаки уста́лости** арығанлыҡ билдәләре һиҙелеп тора **2.** *страд. от* **замеча́ть**

ЗАМЕЧТА́ТЬСЯ *сов.* хыялға бирелеү (батыу, сумыу), онотолоп тороу

ЗАМЕША́ТЕЛЬСТВО *с* **1.** буталсыҡлыҡ, буталыш, тәртипһеҙлек; **внести́ замеша́тельство** буталыш индереү **2.** (*смущение*) ҡаушау, ҡаушап ҡалыу, аптыраш; **прийти́ в замеша́тельство** аптырашта ҡалыу; **прояви́ть замеша́тельство** ҡаушап ҡалыу

ЗАМЕША́ТЬ *сов. кого-что, во что* ҡатнаштырыу, бутау, тартыу, ылыҡтырыу (*берәй эшкә, енәйәткә*); **замеша́ть в полити́ческие дела́** сәйәси эштәргә ҡатнаштырыу

ЗАМЕША́ТЬСЯ *сов.* **1.** *уст.* ҡатнашыу, ҡыҫылыу; **замеша́ться в неприя́тную исто́рию** хәүефле эшкә ҡатнашыу **2.** (*затеряться*) инеп юғалыу, буталып китеү; **замеша́ться в толпе́** халыҡ араһына инеп юғалыу

ЗАМЕ́ШИВАТЬ I *несов. см.* **замеси́ть**

ЗАМЕ́ШИВАТЬ II *несов. см.* **замеша́ть**

ЗАМЕ́ШИВАТЬСЯ I *несов.* **1.** *см.* **замеси́ться 2.** *страд. от* **заме́шивать** I

ЗАМЕ́ШИВАТЬСЯ II *несов.* **1.** *см.* **замеша́ться 2.** *страд. от* **заме́шивать** II

ЗАМЕ́ШКАТЬСЯ *сов.*; *разг.* оҙаҡлау, яй ҡыланыу, мыштырлау; **заме́шкаться с отве́том** яуап менән яй ҡыланыу

ЗАМЕЩА́ТЬ *несов.* **1.** (*заменять собой*) урынын алыу, биләү, урынына ҡуйыу, алмаштырыу; **замеща́ть до́лжность секретаря́** секретарь урынын алыу **2.** *кого* (*временно*) алмаштырып тороу, урынына ҡалыу; **замеща́ть дире́ктора** директор урынына ҡалыу

ЗАМЕЩЕ́НИЕ *с см.* **замеща́ть**; **замеще́ние вака́нтной до́лжности** вакант вазифаны биләү

ЗАМИГА́ТЬ *сов.* **1.** күҙҙәрҙе бер асып бер йома башлау **2.** (*замерцать*) йымылдау, емелдәү, йым-йым (ем-ем) итеү; **замига́ли звёзды** йондоҙҙар ем-ем итә башланы

ЗАМИНИ́РОВАТЬ *сов. что* миналау, мина һалыу, миналар ҡуйып сығыу; **замини́ровать мост** күпергә мина һалыу

ЗАМИ́НКА *ж*; *разг.* **1.** тотҡарлыҡ, ҡамасау; **в де́ле вы́шла зами́нка** эштә тотҡарлыҡ килеп сыҡты **2.** ыҡ-мыҡ итеү, тотлоғоу; **говори́ть с зами́нкой** тотлоғоп һөйләү

ЗАМИРА́НИЕ *с см.* **замира́ть**; **замира́ние зву́ков** тауыштарҙың тымыуы ♦ **с замира́нием се́рдца** тын да алмай, бик ныҡ тулҡынланып, ҡото осоп

ЗАМИРА́ТЬ *несов. см.* **замере́ть**

ЗА́МКНУТОСТЬ *ж* **1.** йомоҡлоҡ, аралашмаусанлыҡ, асылып (һөйләшеп) бармау; **за́мкнутость хара́ктера** холоҡтоң йомоҡлоғо **2.** сикләнгәнлек; **за́мкнутость простра́нства** арауыҡтың сикләнгәнлеге

ЗА́МКНУТЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **замкну́ть** **2.** *прил.* ҡатнашмай (һөйләшеп бармай) торған, аралашмаусан, йомоҡ; **за́мкнутый челове́к** йомоҡ кеше **3.** *прил.* (*замыкающийся*) тоташтырылған; **за́мкнутая крива́я** тоташтырылған ҡыя һыҙыҡ **4.** *прил.* сикләнгән,ябыҡ; **за́мкнутое простра́нство** сикләнгән арауыҡ

ЗАМКНУ́ТЬ *сов. что* **1.** *прост.* бикләү, йоҙаҡлау; **замкну́ть дверь** ишекте бикләү **2.** тоташтырыу, яһау; **замкну́ть круг** түңәрәк яһау; **замкну́ть цепь** *эл.* сымды тоташтырыу (*ток сығанағына*)

ЗАМКНУ́ТЬСЯ *сов.* **1.** *прост.* бикләнеү; **замо́к замкну́лся** йоҙаҡ бикләнде **2.** (*соединиться*) тоташыу; **цепь замкну́лась** *эл.* сым тоташты **3.** *во что, в чём* (кеше менән) аралашмау, бикләнеү, йомоҡланыу, йомолоу; **замкну́ться в семе́йном кругу́** ғаилә эсендә генә йомолоп йәшәү

ЗАМОГИ́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое *разг.* (*о голосе*) ҡарлыҡҡан, тоноҡ, ер аҫтынан килгән кеүек; **замоги́льный го́лос** тоноҡ тауыш

ЗА́МОК *м* замок, һарай; **средневеко́вый за́мок** урта быуат һарайы ♦ **возду́шные за́мки** буш хыял

ЗАМО́К *м* **1.** йоҙаҡ, бик; **дверно́й замо́к** ишек йоҙағы; **вну́тренний замо́к** эске йоҙаҡ; **запере́ть на замо́к** йоҙаҡлау (бикләү, йоҙаҡ һалыу) **2.** *воен.* затвор, замок; **замо́к ору́дия** ҡорал замоғы **3.** *тех.* замок (*ағас ҡорамалдарҙың өлөштәрен ялғау ысулы*) ♦ **держа́ть под замко́м** бикле тотоу; **за семью́ замка́ми** ете ҡат бик аҫтында

ЗАМО́КНУТЬ *сов.*; *прост.* ебеү, бүртеү, шешенеү; **бельё замо́кло** кер ебене; **до́ски замо́кли** таҡталар шешенгән

ЗАМО́ЛВИТЬ: замо́лвить сло́во (слове́чко) (кеше өсөн) һүҙ әйтеп ебәреү (*үтенеп, һорап*)

ЗАМОЛКА́ТЬ *несов. см.* **замо́лкнуть**

ЗАМО́ЛКНУТЬ *сов.* туҡталыу, тымыу, тымып (тынып) ҡалыу; **зву́ки замо́лкли** тауыштар тымып ҡалды; **ребёнок замо́лк** бала тымды

ЗАМОЛЧА́ТЬ I *сов.* **1.** һөйләүҙән (һүҙҙән) туҡтау, тымыу, шымыу; **расска́зчик замолча́л** һөйләүсе һүҙенән туҡтаны **2.** *перен.* яҙмай башлау, (хат) яҙыуҙан туҡтау **3.** *перен.* атыуҙан туҡтау, атмай башлау; **пулемёт замолча́л** пулемёт атыуҙан туҡтаны

ЗАМОЛЧА́ТЬ II *сов. что*; *разг.* белә тороп өндәшмәү (әйтмәү, йәшереү); **замолча́ть происходя́щие собы́тия** булып ятҡан ваҡиғалар тураһында белә тороп өндәшмәү

ЗАМОРА́ЖИВАНИЕ *с см.* **заморо́зить**; **замора́живание ры́бы** балыҡ туңдырыу; **замора́живание зарпла́ты** эш хаҡын арттырмау

ЗАМОРА́ЖИВАТЬ *несов. см.* **заморо́зить**

ЗАМОРГА́ТЬ *сов.* күҙ ҡыҫҡылау (йомғолау), сылт-сылт йомоу

ЗАМОРДОВА́ТЬ *сов. кого-что*; *прост.* яфа сиктереү, интектереү, ғазаплау

ЗАМОРИ́ТЬ *сов.*; *разг. кого-что* яфалау, интектереү; **замори́ть ло́шадь** атты интектереү (яфалау) ♦ **замори́ть червячка́** тамаҡ ялғау, ҡапҡылап алыу

ЗАМОРО́ЖЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **заморо́зить** **2.** *прил.* туң, туңған, туңдырылған; **заморо́женное лицо́** туңған бит

ЗАМОРО́ЗИТЬ *сов.* **1.** *кого-что* туңдырыу, ҡатырыу; **заморо́зить мя́со** итте туңдырыу **2.** *что*; *разг.* һыуытыу; **заморо́зить пи́во** һыраны һыуытыу **3.** *что*; *перен.* арттырмау, үҙгәрешһеҙ ҡалдырыу, файҙаланмай тотоу, туҡтатыу; **заморо́зить зарпла́ту** эш хаҡын арттырмау; **заморо́зить фо́нды** фондтарҙы файҙаланмай тотоу

ЗА́МОРОЗКИ *мн.* (*ед.* **за́морозок** *м*) ҡырау; **весе́нние за́морозки** яҙғы ҡырауҙар; **осе́нние за́морозки** көҙгө ҡырауҙар

ЗАМОРОСИ́ТЬ *сов.* һибәләй (быҫҡаҡлай) башлау; **дождь замороси́л** ямғыр һибәләй (быҫҡаҡлай) башланы

ЗАМОРО́ЧИТЬ *сов. кого-что*; *разг.* башты әйләндереү (ҡаңғыртыу)

ЗАМО́РСКИЙ, -ая, -ое *трад.-поэт., уст.* диңгеҙ аръяғы(ндағы); **замо́рские стра́ны** диңгеҙ аръяғы илдәре

ЗАМО́РЫШ *м*; *разг.* өтөк, сибек, бүлтерек (*үҫмәй, ҡатып ҡалған мал-тыуар, ҡош-ҡорт йәки кешегә ҡарата*)

ЗАМОСТИ́ТЬ *сов. что* таш түшәү (йәйеү); **замости́ть у́лицу** урамға таш түшәү

ЗАМОТА́ТЬ I *сов.* **1.** *что* урау, сырмау, урап ҡуйыу; **замота́ть ше́ю платко́м** яулыҡ менән муйынды урап ҡуйыу **2.** *кого*; *перен.*, *прост.* (*утомить*, *измучить*) арытыу, хәлдән тайҙырыу, арманһыҙ булыу (итеү); **замота́ть ло́шадь** атты хәлдән тайҙырыу

ЗАМОТА́ТЬ II *сов. чем* (*начать мотать*) болғай (һелкә, сайҡай) башлау, һелкеү; **замота́ть хвосто́м** ҡойроҡ болғай башлау; **замота́ть голово́й** баш һелкеү

ЗАМОТА́ТЬСЯ *сов.* **1.** *чем*; *разг.* сырмалыу, уралыу; **замота́ться ша́рфом** шарф менән уралыу **2.** *перен.*, *прост.* (*утомиться*, *измучиться*) арыу, арманһыҙ булыу, интегеп бөтөү

ЗАМОЧИ́ТЬ *сов. что* **1.** еүешләү, сылатыу; **замочи́ть но́ги** аяҡ(ты) сылатыу **2.** ебетеү, һыуға һалып (батырып) ҡуйыу; **замочи́ть бельё** керҙе ебетеү; **замочи́ть коноплю́** киндерҙе (тарманы) һыуға һалыу

ЗАМОЧИ́ТЬСЯ *сов.* еүешләнеү, сыланыу; **но́ги замочи́лись** аяҡ еүешләнде

ЗАМО́ЧНЫЙ, -ая, -ое йоҙаҡ, бик ...ы; **замо́чная сква́жина** йоҙаҡ тишеге

ЗА́МУЖ: вы́йти (выходи́ть) за́муж кейәүгә (тормошҡа, иргә) сығыу; **вы́дать (отда́ть) за́муж** кейәүгә биреү

ЗА́МУЖЕМ *нареч.* кейәүҙә, ирҙә, тормошта; **быть за́мужем** кейәүҙә булыу

ЗАМУ́ЖЕСТВО *с* ирҙә булыу, ир менән йәшәү; **счастли́вое заму́жество** ир менән бәхетле булыу (йәшәү), бәхетле никах

ЗАМУ́ЖНИЙ, -яя, -ее ирле, иргә сыҡҡан, ир менән торған; **заму́жняя же́нщина** ирле ҡатын; **заму́жняя жизнь** ир менән йәшәү

ЗАМУРЛЫ́КАТЬ *сов.* **1.** (*о кошке*) мырлау, мырылдай башлау **2.** *что*; *перен.* (*тихо запеть*) эстән генә йырлау (көйләү), мөңрәү

ЗАМУРОВА́ТЬ *сов. кого-что* томалап (көпләп) ҡуйыу; **замурова́ть окно́** тәҙрәне көпләп ҡуйыу

ЗАМУРО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **замурова́ть**

ЗАМУСО́ЛИВАТЬ *несов. см.* **замусо́лить**

ЗАМУСО́ЛИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **замусо́литься 2.** *страд. от* **замусо́ливать**

ЗАМУСО́ЛИТЬ *сов. что*; *разг.* керләндереү, ҡайышландырыу, майға ҡатырып бөтөрөү

ЗАМУСО́ЛИТЬСЯ *сов.*; *разг.* ҡайышланып бөтөү, майға ҡатып бөтөү

ЗАМУ́СОРИТЬ *сов. что* сүпләндереү, сүпсар тултырыу

ЗАМУ́СОРИТЬСЯ *сов.* сүпләнеп бөтөү, сүпсар менән тулыу

ЗАМУТИ́ТЬ *сов. что* **1.** буръяҡлау, болғандырыу, ҡомартыу; **замути́ть во́ду** һыуҙы буръяҡлау (ҡомартыу) **2.** *перен.* тынысһыҙ хәлгә килтереү, болартыу

ЗАМУТИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** буръяҡланыу, болғансыҡланыу, ҡомарыу; **река́ замути́лась** йылға болғансыҡланды **2.** тынысһыҙ хәлгә килеү, боларыу

ЗАМУТНЕ́ТЬ *сов.* буръяҡланыу

ЗАМУХРЫ́ШКА *м* и *ж*; *прост.* өтөк, хәстрүш (*хәлһеҙ*, *йонсоу кешегә ҡарата*)

ЗАМУ́ЧИТЬ *сов. кого* **1.** ғазаплап (язалап) үлтереү; **его́ заму́чили в тюрьме́** уны төрмәлә язалап үлтергәндәр **2.** яфалау, йонсотоу, интектереү, ыҙалатып (йонсотоп, яфалап, интектереп) бөтөү; **боле́знь заму́чила ребёнка** баланы ауырыу (сир) йонсотто

ЗАМУ́ЧИТЬСЯ *сов.* яфаланып (йонсоп, йөҙәп) бөтөү, тамам интегеү (йонсоу)

ЗА́МША *ж* замша (*йомшаҡ күн*); **ту́фли из за́мши** замша туфли

ЗА́МШЕВЫЙ, -ая, -ое замша, замшанан эшләнгән; **за́мшевые перча́тки** замша бирсәткә

ЗАМШЕ́ЛЫЙ, -ая, -ое мүкләнгән, мүк баҫҡан (ҡаплаған); **замше́лый пень** мүк баҫҡан төп(һә)

ЗАМЫВА́ТЬ *несов. см.* **замы́ть**

ЗАМЫ́ЗГАННЫЙ, -ая, -ое *прост.* **1.** *прич. от* **замы́згать 2.** *прил.* бысраҡ, керле, бысранған, керләнгән; **замы́зганный костю́м** бысраҡ костюм

ЗАМЫ́ЗГАТЬ *сов. что*; *прост.* бысратып (керләндереп) бөтөү, бысраҡҡа (кергә) ҡатырыу; **замы́згать брю́ки** салбарҙы бысратып бөтөү

ЗАМЫ́ЗГИВАТЬ *несов. см.* **замы́згать**

ЗАМЫКА́НИЕ *с см.* **замыка́ть ♦ коро́ткое замыка́ние** *эл.* ҡыҫҡа замыкание

ЗАМЫКА́ТЬ *несов.* **1.** *см.* **замкну́ть 2.** *что* (*быть в конце*) иң артта барыу, артында (осонда, аҙағында) булыу; **замыка́ть отря́д** отрядтың аҙағында барыу

ЗАМЫКА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **замкну́ться 2.** *страд. от* **замыка́ть**

ЗАМЫКА́ЮЩИЙ, -ая, -ее **1.** *прич. от* **замыка́ть 2.** *в знач. сущ.* **замыка́ющий** *м* арттан барыусы (*сафҡа ҡарата*)

ЗА́МЫСЕЛ *м* **1.** ниәт, теләк, уй; **осуществи́ть за́мысел** ниәтте тормошҡа ашырыу **2.** (*идея*) төп фекер, төп идея; **за́мысел пье́сы** пьесаның төп идеяһы

ЗАМЫ́СЛИТЬ *сов. что* и *с неопр.* уйлап ҡуйыу, ниәтләү; **замы́слить побе́г** ҡасырға уйлап ҡуйыу, ҡасырға ниәтләү

ЗАМЫСЛОВА́ТОСТЬ *ж* хикмәтлелек, аңлауға ҡыйын (ауыр) булыу; **замыслова́тость отве́та** яуаптың хикмәтлелеге

ЗАМЫСЛОВА́ТЫЙ, -ая, -ое хикмәтле, аңлауы ҡыйын (ауыр), әкәмәт, сәйер; **замыслова́тый вопро́с** хикмәтле һорау; **замыслова́тая речь** аңлауы ауыр телмәр

ЗАМЫ́ТЬ *сов. что* йыуып бөтөрөү (китеү); **замы́ть пятно́** тапты йыуып бөтөрөү; **дождь замы́л следы́** ямғыр эҙҙәрҙе йыуып киткән

ЗАМЫЧА́ТЬ *сов.* мөңрәй (баҡыра) башлау, мөңрәп (баҡырып) ебәреү

ЗАМЫШЛЯ́ТЬ *несов. см.* **замы́слить**

ЗАМЯ́ТЬ *сов. что*; *разг.* **1.** иҙеп ташлау; **замя́ть оку́рок** тәмәке төпсөгөн иҙеп ташлау **2.** баҫырып ҡалдырыу, йомоу, туҡтатыу; **замя́ть де́ло** эште баҫырып ҡалдырыу

ЗАМЯ́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* **1.** ҡаушап ҡалыу, ҡаушап туҡтап ҡалыу; **он замя́лся у воро́т** ул ҡапҡа янында ҡаушап туҡтап ҡалды **2.** ни эйтергә белмәү, ыҡ-мыҡ итеү; **он замя́лся и замолча́л** ул ыҡ-мыҡ итте лә өндәшмәй туҡтап ҡалды

ЗА́НАВЕС *м* шаршау, ҡорма, ҡорған, пәрҙә; **подня́ть за́навес** шаршауҙы күтәреү; **опусти́ть за́навес** шаршауҙы төшөрөү ♦ **под за́навес** берәй эш-хәлдең аҙағында

ЗАНАВЕ́СИТЬ *сов. что* шаршау ҡороу; **занаве́сить окно́** тәҙрәгә пәрҙә ҡороу

ЗАНАВЕ́СИТЬСЯ *сов.*; *разг.* шаршау (ҡорма) менән ҡороп ҡуйыу, ҡапланыу

ЗАНАВЕ́СКА *ж* ҡорған, ҡорма, пәрҙә; **око́нная занаве́ска** тәҙрә ҡорғаны; **купи́ть ткань для занаве́ски** ҡормаға тауар һатып алыу

ЗАНАВЕ́ШИВАТЬ *несов. см.* **занаве́сить**

ЗАНАВО́ЗИТЬ *сов. что* **1.** *с.-х.* тиреҫләү, тиреҫ менән ашлау **2.** *прост.* ҡыйлау, сүпләү; **занаво́зить двор** ишек алдын ҡыйлау

ЗАНА́ШИВАТЬ *несов. см.* **заноси́ть** II

ЗАНЕВЕ́СТИТЬСЯ *сов.*; *разг.* үҫеп етеү, буй етеү (*ҡыҙҙарға ҡарата*); **де́вушки заневе́стились** ҡыҙҙар үҫеп етте

ЗАНЕМЕ́ТЬ *сов.*; *разг.* ойоу; **рука́ занеме́ла** ҡул ойоно

ЗАНЕМО́ЧЬ *сов.*; *уст.* ауырып китеү, сырхап тороу

ЗАНЕ́РВНИЧАТЬ *сов.*; *разг.* ҡыҙып (асыуланып, борсолоп) китеү, туҙына башлау

ЗАНЕСЕ́НИЕ *с см.* **занести́** 1—3; **занесе́ние в спи́сок** исемлеккә индереү

ЗАНЕСТИ́ *сов.* **1.** *что* индереп биреү (сығыу, ҡуйыу); **занести́ кни́гу** китапты индереп биреү; **занести́ ве́щи в ко́мнату** әйберҙәрҙе бүлмәгә индереп ҡуйыу **2.** *кого-что* (яҙмаға) индереү, яҙып ҡуйыу, теркәү; **занести́ в протоко́л** протоколға теркәү; **занести́ в спи́сок** исемлеккә яҙып ҡуйыу **3.** *что* күтәреү, һоноу; **занести́ ру́ку для уда́ра** һуғырға ҡул күтәреү **4.** *кого-что безл.* баҫыу, баҫып (ҡаплап) китеү; **сне́гом занесло́ доро́гу** юлды ҡар баҫҡан **5.** *безл.* ситкә сығарыу, алып китеү, барып төшөү; **маши́ну занесло́ в кана́ву** машина канауға барып төштө **6.** *что* күсереп ҡуйыу, шылдырыу; **занести́ коне́ц бревна́** бүрәнәнең башын күсереп ҡуйыу **7.** *кого-что* (алып) барып индереү (инеү); **его́ занесло́ в толпу́** ул төркөм эсенә барып инде

ЗАНЕСТИ́СЬ I *сов.*; *разг.* эреләнеп (маһайып) китеү

ЗАНЕСТИ́СЬ II *сов.* йомортҡа һала башлау

ЗАНИЖА́ТЬ *несов. см.* **зани́зить**

ЗАНИЖЕ́НИЕ *с см.* **зани́зить**; **заниже́ние норм** нормалар кәметеү

ЗАНИ́ЖЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **зани́зить 2.** *прил.* кәм, түбән; **зани́женные тре́бования** түбән талаптар

ЗАНИ́ЗИТЬ *сов. что* түбәнәйтеү, кәметеү; **зани́зить но́рмы** нормаларҙы кәметеү; **зани́зить оце́нки** билдәләрҙе түбәнәйтеү

ЗАНИМА́ТЕЛЬНОСТЬ *ж* ҡыҙыҡлыҡ, мәрәкәлек; **занима́тельность игры́** уйындың ҡыҙыҡлығы

ЗАНИМА́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое ҡыҙыҡлы, мауыҡтырғыс; **занима́тельная грамма́тика** ҡыҙыҡлы грамматика; **занима́тельный расска́з** ҡыҙыҡлы хикәйә

ЗАНИМА́ТЬ I *несов. см.* **заня́ть** I

ЗАНИМА́ТЬ II *несов. см.* **заня́ть** II

ЗАНИМА́ТЬСЯ I *несов. см.* **занима́ть** I

ЗАНИМА́ТЬСЯ II *несов.* **1.** *чем* шөғөлләнеү, булышыу, әҙерләнеү; **занима́ться свои́м де́лом** үҙ эшең менән булышыу; **занима́ться в библиоте́ке** китапханала әҙерләнеү (уҡып ултырыу); **занима́ться хозя́йством** хужалыҡ менән шөғөлләнеү **2.** *с кем-чем* уҡытыу, дәрес үткәреү; **занима́ться с ученика́ми** уҡыусылар менән дәрес үткәреү

ЗА́НОВО *нареч.* яңынан, ҡабаттан, ҡайтанан, өр-яңынан; **сде́лать рабо́ту за́ново** эште яңынан эшләү; **за́ново созда́ть о́трасль промы́шленности** сәнәғәттең берәй тармағын өр-яңынан булдырыу

ЗАНО́ЗА 1. *ж* шырау, сүп; **вы́тащить зано́зу из па́льца** бармаҡтан шыраyҙы алыу **2.** *м* и *ж*; *прост.* (*о придирчивом, язвительным человеке*) бәйләнсек, һағыҙаҡ

ЗАНО́ЗИСТЫЙ, -ая, -ое *разг.* **1.** шыраулы, ҡытыршы; **зано́зистая доска́** шыраулы таҡта **2.** *перен.* бәйләнсек; **зано́зистый челове́к** бәйләнсек кеше

ЗАНОЗИ́ТЬ *сов. что* шырау ҡаҙалтыу (инеү); **занози́ть па́лец** бармаҡҡа шырау индереү

ЗАНО́С *м* (*снежный*) көрт, һырын, һырынты; (*песчаный*) өйөм, ҡом баҫыу

ЗАНОСИ́ТЬ I *несов. см.* **занести́**

ЗАНОСИ́ТЬ II *сов. что* (кейеп) туҙҙырыу, таушалдырыу, тетеү; **заноси́ть пальто́** пальтоны туҙҙырыу

ЗАНОСИ́ТЬСЯ I *несов.* **1.** *см.* **занести́сь** I; **2.** *страд. от* **заноси́ть** I

ЗАНОСИ́ТЬСЯ II *сов.* туҙыу, таушалыу, тетелеү; **носки́ заноси́лись** ойоҡбаштар туҙҙы

ЗАНО́СНЫЙ, -ая, -ое ситтән килтерелгән; **зано́сные ка́мни** ситтән килтерелгән таштар

ЗАНО́СЧИВО *нареч.* эре, тәкәббер, һауалы; **вести́ себя́ зано́счиво** үҙеңде эре тотоу

ЗАНО́СЧИВОСТЬ *ж* эрелек, тәкәбберлек, һауалылыҡ, маһайыусанлыҡ; **отлича́ться зано́счивостью** тәкәбберлек менән айырылып тороу

ЗАНО́СЧИВЫЙ, -ая, -ое эре, тәкәббер, һауалы, маһайыусан; **зано́счивый вид** тәкәббер ҡиәфәт; **зано́счивый отве́т** һауалы яуап

ЗАНОЧЕВА́ТЬ *сов.* ҡуныу, ҡунып ҡалыу, йоҡлап сығыу; **заночева́ть в по́ле** яланда ҡуныу

ЗАНОЧЁВЫВАТЬ *несов. см.* **заночева́ть**

ЗАНО́ШЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **заноси́ть** II; **2.** *прил.* туҙған, иҫке; **зано́шенная руба́шка** туҙған күлдәк

ЗАНУ́ДА *м* и *ж*; *прост.*, *презр.*, *бран.* эс бошорғос (йән көйҙөргөс) кеше, йән көйөгө

ЗАНУ́ДНЫЙ и **ЗАНУ́ДЛИВЫЙ,** -ая, -ое *прост.* ялҡытҡыс, мыжыҡ, бәйләнсек

ЗАНУЗДА́ТЬ *сов. кого* ауыҙлыҡлау; **зануздá́ть ло́шадь** атты ауыҙлыҡлау

ЗАНУ́ЗДЫВАТЬ *несов. см.* **зануздá́ть**

ЗАНУМЕРОВА́ТЬ *сов. что* номерлап сығыу, номер һуғыу

ЗАНУМЕРО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **занумерова́ть**

ЗАНЫ́ТЬ *сов.* **1.** һыҙлай (әрней) башлау; **больна́я нога́ заны́ла** ауыртҡан аяҡ һыҙлай башланы **2.** (*захныкать*) шыңшый (һуҡрана) башлау

ЗАНЯ́ТИЕ *с* **1.** *см.* **заня́ть** II 1—3, 6; **заня́тие го́рода** ҡаланы алыу **2.** эш, һөнәр; **род заня́тий** эш төрө; **выбира́ть себе́ заня́тие** үҙеңә һөнәр һайлау **3.** *мн.* **заня́тия** уҡыу(ҙар), дәрес(тәр); **в шко́лах начали́сь заня́тия** мәктәптәрҙә уҡыу башланды

ЗАНЯ́ТНОСТЬ *ж*; *разг.* ҡыҙыҡлыҡ; **заня́тность расска́за** хикәйәнең ҡыҙыҡлығы

ЗАНЯ́ТНЫЙ, -ая, -ое *разг.* ҡыҙыҡ(лы), мауыҡтырғыс, күңелле; **заня́тное зре́лище** ҡыҙыҡ тамаша

ЗАНЯТО́Й, -ая, -ое эше күп (булған), эштән бушамаған, эшкә мәшғүл; **занято́й челове́к** эштән бушамаған кеше

ЗА́НЯТОСТЬ *ж* эш күплек, эштән бушамау, мәшғүллек; **ссыла́ться на за́нятость** эш күплеккә һылтаныу

ЗА́НЯТЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **заня́ть** II; **2.** *прил. только кратк. ф.* (*несвободный*) бушамаған, буш булмаған, буш түгел; **я сего́дня за́нят** мин бөгөн буш түгел

ЗАНЯ́ТЬ I *сов. что* бурысҡа (үтескә) алыу, алып тороу; **заня́ть де́нег** аҡса алып тороу

ЗАНЯ́ТЬ II *сов.* **1.** *что* алыу, биләү, алып тороу, тултырыу; **кни́ги за́няли всю по́лку** китаптар тотош кәштәне тултырҙы **2.** алыу, биләү, урынлашыу; **заня́ть ме́сто** урын алыу; **заня́ть пе́рвое ме́сто в соревнова́нии** ярышта беренсе урын алыу **3.** *что* (*какую-л. должность*) булып эшләү; **заня́ть ме́сто секретаря́** секретарь булып эшләү **4.** (*продлиться*) ваҡыт(ты) алыу, барыу, дауам итеү; **сбо́ры за́няли оди́н час** йыйыныу бер сәғәт ваҡытты алды **5.** *кого-что* ҡыҙыҡһындырыу, мауыҡтырыу; **его́ заняла́ мысль о пое́здке в Москву́** уны Мәскәүгә барыу уйы ҡыҙыҡһындырҙы; **заня́ть разгово́рами** хәбәр менән мауыҡтырыу **6.** *что* алыу, яулап алыу; **заня́ть дере́вню** ауылды алыу; **заня́ть неприя́тельский го́род** дошман ҡалаһын алыу

ЗАНЯ́ТЬСЯ I *сов.* **1.** *чем* шөғөлләнә (эшләй) башлау, тотоноу; **заня́ться рабо́той** эшкә тотоноу; **заня́ться спо́ртом** спорт менән шөғөлләнә башлау; **заня́ться литерату́рой** әҙәбиәт менән шөғөлләнә башлау **2.** *с кем-чем*; *разг.* булышлыҡ (ярҙам) итеү, шөғөлләнеү; **заня́ться с отстаю́щими ученика́ми** артта ҡалған уҡыусылар менән шөғөлләнеү **3.** *кем-чем* иғтибар итеү, ҡыҙыҡһыныу; **заня́ться свои́м здоро́вьем** һаулығыңа иғтибар итеү; **заня́ться газе́той** гәзит менән ҡыҙыҡһыныу

ЗАНЯ́ТЬСЯ II *сов.* **1.** тоҡаныу, ҡабыныу, янып китеү; **дом заня́лся** өй янып китте **2.** таң ата башлау (һыҙылыу); **заря́ заняла́сь** таң ата башланы

ЗАО́БЛАЧНЫЙ, -ая, -ое **1.** болоттар өҫтөндәге, болоттарҙан юғары (бейек); **зао́блачные верши́ны** болоттарҙан юғары тау түбәләре **2.** *перен.* хыялый, буш; **зао́блачные мечты́** буш хыялдар

ЗАОДНО́ *нареч.* **1.** (*вместе*) бергәләп, бер булып, берләшеп; **де́йствовать заодно́** *с кем-л.* *берәйһе менән* бергәләп эш итеү **2.** *разг.* (*попутно, кстати*) бер ыңғайҙа, бер рәттән, бер юлы; **купи́те заодно́ и кни́гу** бер ыңғайҙа китап та һатып алығыҙ

ЗАОЗЁРНЫЙ, -ая, -ое күл арьяғындағы; **заозёрное село́** күл арьяғындағы ауыл

ЗАОКЕА́НСКИЙ, -ая, -ое океан арьяғындағы; **заокеа́нские стра́ны** океан арьяғындағы илдәр

ЗАОРА́ТЬ *сов.*; *разг.* аҡырып ебәреү, ҡысҡыра башлау

ЗАОСТРЁННОСТЬ *ж* киҫкенлек, үткерлек; **полити́ческая заострённость выступле́ния** сығыштың сәйәси киҫкенлеге

ЗАОСТРЁННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **заостри́ть 2.** *прил.* осло, ослайып торған; **заострённые верши́ны** осло түбәләр; **заострённый сук** осло ботаҡ

ЗАОСТРИ́ТЬ *сов. что* **1.** ослау, үткерләү; **заостри́ть каранда́ш** ҡәләмде ослау **2.** *перен.* киҫкенләштереү, көсәйтеү; **заостри́ть вопро́с** мәсьәләне киҫкенләштереү; **заостри́ть внима́ние** *на чём-л. нимәгәлер* иғтибарҙы көсәйтеү

ЗАОСТРИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** ослайыу, ослайып ҡалыу; **его́ нос заостри́лся** уның танауы ослайып ҡалған **2.** *перен.* (*обостриться*) киҫкенләшеү, ҡырҡыулашыу; **вопро́с заостри́лся** мәсьәлә киҫкенләште

ЗАОСТРЯ́ТЬ *несов. см.* **заостри́ть**

ЗАОСТРЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **заостри́ться 2.** *страд. от* **заостря́ть**

ЗАО́ХАТЬ *сов.*; *разг.* ах та ух итеү, ахылдай башлау

ЗАО́ЧНИК *м* и **ЗАО́ЧНИЦА** *ж* ситтән тороп уҡыусы

ЗАО́ЧНО *нареч.* **1.** үҙенән башҡа, үҙе юҡта; **хвали́ть зао́чно** үҙе юҡта маҡтау **2.** ситтән тороп; **учи́ться зао́чно** ситтән тороп уҡыу

ЗАО́ЧНЫЙ, -ая, -ое **1.** үҙе юҡта (үҙенән башҡа) булған; **зао́чный суд** үҙенән башҡа булған суд **2.** ситтән тороп ...ы; **зао́чное обуче́ние** ситтән тороп уҡыу; **зао́чное отделе́ние** ситтән тороп уҡыу бүлеге

ЗАПА́ВШИЙ, -ая, -ее **1.** *прич. от* **запа́сть 2.** *прил.* (*впалый*) эскә батҡан; **запа́вшие щёки** эскә батҡан яңаҡтар

ЗА́ПАД *м* **1.** (*сторона света*) көнбайыш; **находи́ться к за́паду от моста́** күперҙән көнбайышта булыу **2.** (*Западная Европа*) Көнбайыш, Көнбайыш Европа илдәре

ЗАПАДА́ТЬ *несов. см.* **запа́сть**

ЗА́ПАДНИК *м* көнбайышсы (*көнбайышсылыҡты яҡлаусы*)

ЗА́ПАДНИЧЕСКИЙ, -ая, -ое көнбайышсылыҡ ...ы; **за́падническое движе́ние** көнбайышсылыҡ хәрәкәте

ЗА́ПАДНИЧЕСТВО *с* көнбайышсылыҡ (*XIX б. 40—50 йй. Рәсәйҙә барлыҡҡа килгән ижтимағи ағым*; *уның вәкилдәре, славянофилдарҙан айырмалы рәүештә, Көнбайыш Европаның капиталистик үҫеш юлы Рәсәй өсөн дә ярай тип һанай*)

ЗА́ПАДНЫЙ, -ая, -ое **1.** көнбайыш, көнбайыштан; **за́падный ве́тер** көнбайыштан иҫкән ел; **за́падная грани́ца** көнбайыш сик **2.** Көнбайыш ...ы; **за́падные стра́ны** Көнбайыш илдәре; **за́падная литерату́ра** Көнбайыш әҙәбиәте

ЗАПАДНЯ́ *ж* **1.** ҡапҡан, тоҙаҡ, тәпе; **ста́вить западню́** ҡапҡан ҡороу **2.** *перен.* тоҙаҡ; **попа́сть в западню́** тоҙаҡҡа эләгеү

ЗАПА́ЗДЫВАНИЕ *с см.* **запа́здывать**

ЗАПА́ЗДЫВАТЬ *несов. см.* **запозда́ть**

ЗАПА́ИВАТЬ *несов. см.* **запая́ть**

ЗАПА́ЙКА *ж* **1.** ҡурғашлау, паятлап ямау (ҡурғаш иретеп бөтәштереү); **запа́йка самова́ра** самауырҙы ҡурғашлау **2.** ҡурғаш ялатылған, паятлаған урын

ЗАПАКОВА́ТЬ *сов. что* төрөп бәйләү, төргәкләү; **запакова́ть ве́щи** әйберҙәрҙе төрөп бәйләү

ЗАПАКО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **запакова́ть**

ЗАПА́КОСТИТЬ *сов. что*; *прост.* бысратып бөтөү, әшәкеләү; **запа́костить пол** иҙәнде бысратып бөтөү

ЗАПА́Л I *м* **1.** запал, тоҡандырғыс, ҡабыҙғыс; **оруди́йный запа́л** орудие запалы **2.** *разг.* дәрт, ҡабыныусанлыҡ

ЗАПА́Л II *м*; *спец.* яныу (*мал ауырыуы, гәҙәттә, аттарҙа*)

ЗАПА́Л III *м*; *с.-х.* көйөк (*игендең башаҡта көйөүе*)

ЗАПА́ЛИВАТЬ I *несов. см.* **запали́ть** I

ЗАПА́ЛИВАТЬ II *несов. см.* **запали́ть** II

ЗАПА́ЛИВАТЬСЯ I *несов. см.* **запали́ться** I

ЗАПА́ЛИВАТЬСЯ II *несов. см.* **запали́ться** II

ЗАПАЛИ́ТЬ I *сов. что*; *прост.* ут төртөү (һалыу), үртәү, үрт һалыу, яндырып (үртәп) ебәреү; **запали́ть соло́му** һаламға ут төртөү

ЗАПАЛИ́ТЬ II *сов. кого*; *прост.*, *спец.* атты яндырыу (*ныҡ ҡыуып йәки ҡыҙған көйө һыу эсереп*)

ЗАПАЛИ́ТЬ III *сов.*; *прост.* ата башлау, ут асыу

ЗАПАЛИ́ТЬСЯ I *сов.*; *прост.* тоҡаныу; **свеча́ запали́лась** шәм тоҡанды

ЗАПАЛИ́ТЬСЯ II *сов.*; *прост.*, *спец.* яныу (*атҡа ҡарата*)

ЗАПА́ЛЬНИК *м* сыйғыс, һыҙма (*осҡон бирә торған ҡорал*)

ЗАПА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое тоҡандырғыс; **запа́льный шнур** тоҡандырғыс бау

ЗАПА́ЛЬЧИВОСТЬ *ж* яндырайлыҡ, ҡыҙыулыҡ, ҡыҙыу ҡанлылыҡ; **изли́шняя запа́льчивость** артыҡ яндырайлыҡ; **наговори́ть ли́шнего в запа́льчивости** ҡыҙыулыҡ менән артығын әйтеп ташлау

ЗАПА́ЛЬЧИВЫЙ, -ая, -ое ҡыҙыу, яндырай, асыулы, ярһыу, ҡыҙыу ҡанлы; **запа́льчивый челове́к** ҡыҙыу кеше; **запа́льчивый отве́т** асыулы яуап

ЗАПА́МЯТОВАТЬ *сов. что*; *уст.*, *прост.* онотоп ебәреү, хәтерҙән сығарыу

ЗАПАНИБРА́ТА *нареч.*; *разг.* тартынмай-нитмәй, тартыныуһыҙ, үҙ кеше кеүек; **сходи́ться запанибра́та** тартынмай-нитмәй аралашыу

ЗАПАНИБРА́ТСТВО *с*; *разг.* тартынмау, әрһеҙлек; **допуска́ть запанибра́тство** әрһеҙлек күрһәтеү

ЗАПА́РИВАНИЕ *с см.* **запа́ривать**; **запа́ривание кормо́в** мал аҙығын бешекләү

ЗАПА́РИВАТЬ *несов. см.* **запа́рить**

ЗАПА́РИТЬ *сов.* **1.** *что* (*обработать кипятком, паром*) парға тотоу, бешекләү, бешереү; **запа́рить о́труби** кәрпә бешекләү; **запа́рить шёлк** *тех.* ебәкте бешекләү **2.** *кого*; *прост.* (*в бане*) нык сабындырыу, хәлдән тайҙырғансы сабындырыу **3.** *кого*; *прост.* (*загнать*) ҡара тиргә төшөрөү, аҡ күбеккә батырыу (*атҡа ҡарата*)

ЗАПА́РИТЬСЯ *сов.* **1.** *разг.* бүртеү, шешенеү; **бо́чка запа́рилась** мискә бүртенгән **2.** *прост.* (*в бане*) сабынып хәлдән тайыу, хәл бөткәнсе сабыныу **3.** *прост.* (*утомиться*) арып бөтөү, арып хәлдән тайыу

ЗАПА́РКА I *ж* **1.** (*обработка кипятком, паром*) бешекләү, парлау **2.** *спец.* (*приспособление*) бешекләгес

ЗАПА́РКА II *ж*; *прост.* (эш күплектән) тирләп бешеү

ЗАПА́РНИК *м*; *с.-х.* аҙыҡ парлағыс

ЗАПАРШИ́ВЕТЬ *сов.*; *разг.* таҙланыу, ҡорсаңғылау, таҙ төшөү

ЗАПА́РЫВАТЬ *сов. см.* **запоро́ть** I

ЗАПА́С *м* **1.** *в разн. знач.* запас, һаҡлам; **запа́с това́ров** тауар һаҡламы; **запа́сы не́фти** нефть һаҡламы; **золото́й запа́с** алтын һаҡламы; **шить с запа́сом** запас менән тегеү **2.** *воен.* запас (*хәрби хеҙмәттән ебәрелеп, ғәскәри иҫәпкә ҡуйылыу*); **лейтена́нт запа́са** запастағы лейтенант; **уво́лить в запа́с** запасҡа ебәреү ♦ **про запа́с** һаҡлыҡ өсөн, кәрәк була ҡалһа тип; **запа́с слов** һүҙ байлығы

ЗАПАСА́ТЬ *несов. см.* **запасти́**

ЗАПАСА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **запасти́сь** **2.** *страд. от* **запаса́ть**

ЗАПА́СЛИВОСТЬ *ж* һаҡсыллыҡ, хәстәрлелек; **запа́сливость хозя́йки** хужабикәнең хәстәрлелеге

ЗАПА́СЛИВЫЙ, -ая, -ое хәстәрле, хәстәрлекле, һаҡсыл; **запа́сливый хозя́ин** хәстәрлекле хужа

ЗАПА́СНИК I *м*; *разг.* запастағы ғәскәри хеҙмәткәр

ЗАПА́СНИК II *м* һаҡлағыс, һаҡлау урыны; **запа́сники музе́я** музейҙың һаҡлағыстары

ЗАПАСНО́Й и **ЗАПА́СНЫЙ,** -ая, -ое **1.** запас, запас ...ы, һаҡлыҡ; **запасны́е ча́сти маши́ны** машинаның запас частары; **запасно́й игро́к** запас уйынсы **2.** *воен.* запастағы; **запасно́й кома́ндный соста́в** запастағы команда составы **3.** *в знач. сущ.* **запасно́й** *м*; *воен.* запаста тороусы, запастағы; **призы́в запасны́х** запастағыларҙы саҡырыу

ЗАПАСТИ́ *сов. что*, *чего* әҙерләү, әҙерләп ҡуйыу; **запасти́ дрова́ на́ зиму** ҡышҡа утын әҙерләп ҡуйыу

ЗАПАСТИ́СЬ *сов. чем* әҙерләп ҡуйыу, хәстәрләү; **запасти́сь проду́ктами** аҙыҡ-түлек әҙерләп ҡуйыу ♦ **запасти́сь терпе́нием** түҙемлек күрһәтеү (түҙеү)

ЗАПА́СТЬ *сов.* **1.** батыу, төпкә батыу (төшөү), эскә батыу; **глаза́ у него́ запа́ли** уның күҙҙәре эскә (төпкә) батҡан; **кла́виши запа́ли** баҫмаҡтар төпкә батҡан **2.** *разг.* төшөү, төшөп китеү; **моне́та запа́ла в проре́ху карма́на** аҡса кеҫә тишегенә төшөп китте **3.** *перен.* (*запечатлеться*) үтеп инеү, һеңеү; **слова́ его́ глубоко́ запа́ли мне в ду́шу** уның һүҙҙәре минең күңелемә үтеп инде **4.** *перен.* (*проникнуть*) үтеп инеү, төшөү; **в ко́мнату запа́л луч со́лнца** бүлмәгә ҡояш нуры төштө

ЗАПАТЕНТОВА́ТЬ *сов. что* патент алыу; **запатентова́ть изобрете́ние** уйлап тапҡан нәмәгә патент алыу

ЗА́ПАХ *м* еҫ; **прия́тный за́пах** хуш еҫ; **за́пах цвето́в** сәскә еҫе

ЗАПАХА́ТЬ *сов. что* **1.** һөрөп ташлау; **запаха́ть по́ле** яланды һөрөп ташлау **2.** *с.-х.* (*прикрыть землёй путём вспашки*) һөрөп күмдереү; **запаха́ть наво́з** тиреҫте һөрөп күмдереү

ЗАПА́ХИВАТЬ I *несов. см.* **запаха́ть**

ЗАПА́ХИВАТЬ II *несов. см.* **запахну́ть**

ЗАПА́ХИВАТЬСЯ I *несов. см.* **запа́хивать** I

ЗАПА́ХИВАТЬСЯ II *несов.* **1.** *см.* **запахну́ться** **2.** *страд. от* **запа́хивать** II

ЗАПА́ХНУТЬ *сов.* еҫ килеү, еҫ сыға башлау; **запа́хло ды́мом** төтөн еҫе килә башланы

ЗАПАХНУ́ТЬ *сов. что* **1.** сабыуҙы ҡаплау (ябыу), ҡаплап (ябып) ҡуйыу; **запахну́ть шу́бу** тун сабыуын ҡаплау **2.** *разг.* (*задёрнуть*) төшөрөү, тартып (ҡороп) ҡуйыу; **запахну́ть занаве́ску** ҡорманы тартып ҡуйыу

ЗАПАХНУ́ТЬСЯ *сов.* төрөнөү, ураныу; **запахну́ться в хала́т** халатҡа төрөнөү

ЗАПА́ЧКАТЬ *сов. кого-что* **1.** буяу, бысратыу, ҡарайтыу; **запа́чкать костю́м черни́лами** костюмды ҡара менән бысратыу **2.** *перен.*, *разг.* (*опозорить*) (исеменә) тап төшөрөү, ҡара яғыу, бысратыу; **запа́чкать до́брое и́мя** (яҡшы) исемгә тап төшөрөү

ЗАПА́ЧКАТЬСЯ *сов.* бысраныу, буялыу; **запа́чкаться гря́зью** батҡаҡҡа буялыу

ЗАПА́ШКА *ж*; *с.-х.* **1.** һөрөү; **тра́кторная запа́шка** трактор менән һөрөү **2.** һөрөлгән ерҙең күләме

ЗАПА́ШНИК *м*; *с.-х.* запашник (*һай һөрә торған һабан*)

ЗАПАЯ́ТЬ *сов. что* ҡурғашлау, ҡурғаш ялатыу, паятлау, паятлап ямау; **запая́ть кастрю́лю** кәстрүлде ҡурғашлап ямау

ЗАПЕ́В *м* **1.** йыр башы (*күмәк йырҙа яңғыҙ башҡарыла торған өлөш*) **2.** (*зачин*) кереш, әҫәрҙең башы

ЗАПЕВА́ЛА *м* и *ж* башлап йырлаусы (*күмәк йырҙа*)

ЗАПЕВА́ТЬ *несов. что* и *без. доп.* башлап йырлау, йыр башлау

ЗАПЕ́ВКА *ж см.* **запе́в**

ЗАПЕКА́НКА *ж* запеканка (**1.** *ярманан, иҙелгән картуфтан, эремсектән ҡыҙҙырып бешерелгән ашамлыҡ* **2.** *еләк-емеш, тәм-том шарабы*)

ЗАПЕКА́ТЬ *несов. см.* **запе́чь**

ЗАПЕКА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **запе́чься** **2.** *страд. от* **запека́ть**

ЗАПЕЛЕНА́ТЬ *сов. кого-что* биләп ҡуйыу, биләүгә урау; **запелена́ть ребёнка** баланы биләп ҡуйыу

ЗАПЕЛЕНГОВА́ТЬ *сов. что*; *спец.* тотоу, урынын билдәләү, пеленгылау (*радиостанцияны*)

ЗАПЕ́НИТЬ *сов. что* күбекләндереү

ЗАПЕ́НИТЬСЯ *сов.* күбекләнеү, күбекләнә башлау; **вино́ запе́нилось** шарап күбекләнә башланы

ЗАПЕРЕ́ТЬ *сов.* **1.** *что* бикләү, бикләп ҡуйыу; **запере́ть ко́мнату** бүлмәне бикләү **2.** *кого-что* ябып (бикләп) ҡуйыу; **запере́ть ко́шку в чула́не** бесәйҙе соланға бикләп ҡуйыу **3.** *кого-что*; *перен.* ҡамап алыу, юлын бикләү; **запере́ть флот неприя́теля** дошман флотын ҡамап алыу

ЗАПЕРЕ́ТЬСЯ *сов.* бикләнеү, бикләнеп алыу; **запере́ться в ко́мнате** бүлмәлә бикләнеү; **дверь заперла́сь** ишек бикләнде

ЗАПЕРШИ́ТЬ *сов. безл.*; *разг.* ҡымырйытыу, әсетеү; **у меня́ запершИ́ло в го́рле** тамағымды ҡымырйыта

ЗАПЕСТРЕ́ТЬ *сов.* **1.** (*о чём-л. пёстром*) сыбарланып күренеү; **пе́ред глаза́ми запестре́ли поля́** күҙгә сыбарланып баҫыуҙар күренә башланы **2.** йыш күренә башлау (осрау); **его́ и́мя запестре́ло в газе́тах** уның исеме гәзиттәрҙә йыш күренә башланы

ЗАПЕ́ТЬ *сов.* **1.** йырлап ебәреү, йырлай башлау **2.** (*о птицах*) һайрап ебәреү, һайрай башлау; (*о петухе*) ҡысҡырып ебәреү, ҡысҡыра башлау

ЗАПЕЧА́ЛИТЬСЯ *сов.*; *разг.* моңһоуланыу, күңелһеҙләнеү, бойоғоп китеү

ЗАПЕЧА́ТАТЬ *сов. что* **1.** мисәтләп ҡуйыу, мисәтләү; **запеча́тать конве́рт** конвертты мисәтләү; **запеча́тать кварти́ру** фатирҙы мисәтләп ҡуйыу **2.** йәбештереп ҡуйыу, йәбештереү; **запеча́тать письмо́** хатты йәбештереү

ЗАПЕЧАТЛЕВА́ТЬ *несов. см.* **запечатле́ть**

ЗАПЕЧАТЛЕВА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **запечатле́ться** **2.** *страд. от* **запечатлева́ть**

ЗАПЕЧАТЛЕ́ТЬ *сов. кого-что* **1.** кәүҙәләндереү; **запечатле́ть на карти́не** *кого-л. берәйһен* картинала кәүҙәләндереү **2.** күңелдә (иҫтә) ҡалдырыу, күңелгә алыу; **запечатле́ть собы́тия в па́мяти** ваҡиғаларҙы күңелдә ҡалдырыу

ЗАПЕЧАТЛЕ́ТЬСЯ *сов.* күңелгә һеңеп ҡалыу, иҫтә ҡалыу, тәрән эҙ ҡалдырыу; **па́мять о ма́тери запечатле́лась в его́ душе́** әсәһе тураһындағы иҫтәлек уның күңеленә һеңеп ҡалды

ЗАПЕЧА́ТЫВАТЬ *несов. см.* **запеча́тать**

ЗАПЕ́ЧЬ *сов. что* **1.** (*испечь в тесте*) ҡамырға төрөп бешереү; **запе́чь я́блоко в те́сте** алманы ҡамырға төрөп бешереү **2.** ҡурыу, ҡыҙҙырыу; **запе́чь макаро́ны** макарон ҡыҙҙырыу

ЗАПЕ́ЧЬСЯ *сов.* **1.** ҡурылып (ҡыҙарып) бешеү; **карто́шка запекла́сь** картуф ҡыҙарып бешкән **2.** (*о крови*) ойошоу, ҡатыу **3.** (*о губах*) кибеү, ярылыу

ЗАПИВА́ТЬ I *несов. см.* **запи́ть** I

ЗАПИВА́ТЬ II *несов.*; *разг.* эскегә һабышыу, өҙлөкһөҙ эсеү

ЗАПИЛИ́ТЬ *сов.* **1.** *что*; *спец.* (бер аҙ) бысып ҡуйыу; **запили́ть до́ску** таҡтаны бер аҙ бысып ҡуйыу **2.** *кого*; *разг.* бәйләнеп (мыжып) йонсотоу

ЗАПИНА́ТЬСЯ *сов. см.* **запну́ться**

ЗАПИ́НКА *ж* тотлоғоу; **говори́ть без запи́нки** тотлоҡмай һөйләү

ЗАПИРА́ТЕЛЬСТВО *с* ғәйепте танымау, ғәйепте инҡар итеү

ЗАПИРА́ТЬ *несов. см.* **запере́ть**

ЗАПИРА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **запере́ться** **2.** *страд. от* **запира́ть**

ЗАПИСА́ТЬ *сов.* **1.** *что* яҙыу, яҙып алыу (ҡуйыу, барыу); **записа́ть ле́кцию** лекцияны яҙып алыу; **записа́ть а́дрес** адресты яҙып ҡуйыу; **записа́ть речь на магнитофо́н** телмәрҙе магнитофонға яҙып алыу **2.** *кого-что* яҙып (теркәп) ҡуйыу, яҙыу, теркәү; **записа́ть на приём** ҡабул итеү исемлегенә яҙып ҡуйыу; **записа́ть в о́чередь** сиратҡа яҙыу

ЗАПИСА́ТЬСЯ *сов.* **1.** яҙылыу; **записа́ться в библиоте́ку** китапханаға яҙылыу; **записа́ться на приём к врачу́** табипҡа инергә яҙылыу **2.** *прост.* никах теркәү, яҙылышыу; **записа́ться во Дворце́ бракосочета́ний** Никах һарайында яҙылышыу

ЗАПИ́СКА *ж* **1.** яҙыу, яҙыулы ҡағыҙ, ҡулхат; **служе́бная запи́ска** рәсми яҙыу; **объясни́тельная запи́ска** аңлатмалы яҙыу; **отпра́вить запи́ску** яҙыу (ҡулхат) ебәреү **2.** *мн.* **запи́ски** яҙмалар; **учёные запи́ски** ғилми яҙмалар; **путевы́е запи́ски** юл яҙмалары **3.** *мн.* **запи́ски** (*в названии научных изданий*) хәтирәләр, иҫтәлектәр

ЗАПИСНО́Й, -ая, -ое яҙыу ...ы; **записна́я кни́жка** яҙыу дәфтәре, ҡуйын дәфтәре

ЗАПИ́СЫВАТЬ *несов. см.* **записа́ть**

ЗАПИ́СЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **записа́ться** **2.** *страд. от* **запи́сывать**

ЗА́ПИСЬ *ж* **1.** яҙып алыу, яҙыу; **за́пись в шко́лу** мәктәпкә яҙыу; **за́пись на плёнку** плёнкаға яҙыу **2.** яҙма, яҙыу; **за́пись ле́кции** лекция яҙмаһы; **тетра́дь с за́писями** яҙыулы дәфтәр

ЗАПИ́ТЬ I *сов. что, чем* (артынан) эсеп ебәреү (ҡуйыу); **запи́ть лека́рство водо́й** дарыу артынан һыу эсеп ебәреү

ЗАПИ́ТЬ II *сов.*; *разг.* туҡтауһыҙ эсеү, эскегә һабышыу

ЗАПИХА́ТЬ *сов. кого-что*; *разг.* тыңҡыслап (тығыҙлап) тултырыу, тығыу; **запиха́ть бума́ги в стол** ҡағыҙҙарҙы өҫтәл тартмаһына тыңҡыслап тултырыу

ЗАПИ́ХИВАТЬ *несов. см.* **запиха́ть** и **запихну́ть**

ЗАПИХНУ́ТЬ *сов. см.* **запиха́ть**

ЗАПЛА́КАННЫЙ, -ая, -ое йәшле, илаған; **запла́канные глаза́** йәшле күҙҙәр

ЗАПЛА́КАТЬ *сов.* илап ебәреү, илай башлау; **запла́кать от оби́ды** ғәрлектән илап ебәреү

ЗАПЛАНИ́РОВАТЬ *сов. что* планлаштырыу, планлаштырып ҡуйыу; **заплани́ровать пое́здку** юлға (сәфәргә) сығыуҙы планлаштырыу

ЗАПЛА́ТА *ж* ямаулыҡ, ямау; **наложи́ть запла́ту** ямау һалыу

ЗАПЛАТИ́ТЬ *сов.* **1.** *что* и *без доп.* түләү; **заплати́ть за това́р** тауар өсөн түләү **2.** *чем* ҡайтарыу, түләү; **заплати́ть за добро́ добро́м** яҡшылыҡҡа яҡшылыҡ менән ҡайтарыу ♦ **заплати́ть голово́й** баш менән яуап биреү

ЗАПЛА́ТКА *ж*; *уменьш. от* **запла́та**

ЗАПЛА́ЧКА *ж* (*свадебный обряд*) сеңләү

ЗАПЛЕВА́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что* төкөрөп бысратыу, төкөрөп бөтөү (тултырыу); **заплева́ть пол** иҙәнгә төкөрөп бөтөү **2.** *что* төкөрөп һүндереү (*тәмәке төпсөгөн*)

ЗАПЛЁВЫВАТЬ *несов. см.* **заплева́ть**

ЗАПЛЕСКА́ТЬ *сов. кого-что* сәпсеү, сәсрәтеп бөтөү, сәсрәтеп еүешләү, сайпылтыу, сайпылдырыу; **заплеска́ть пол водо́й** иҙәнгә һыу сәсрәтеп бөтөү

ЗАПЛЕСКА́ТЬСЯ *сов.* сәсрәй башлау, сайпылып китеү

ЗАПЛЕ́СНЕВЕЛЫЙ и **ЗАПЛЕСНЕВЕ́ЛЫЙ,** -ая, -ое күгәргән; **запле́сневелый хлеб** күгәргән икмәк

ЗАПЛЕ́СНЕВЕТЬ *сов.* күгәреү, үңәҙләнеү; **бу́лка запле́сневела** ҡалас күгәргән

ЗАПЛЕ́СНЕТЬ *сов.*; *разг. см.* **запле́сневеть**

ЗАПЛЕСНУ́ТЬ *сов. кого-что* (һыу) сәсрәү, тулыу, һирпелеү; **волна́ заплесну́ла ло́дку** тулҡын кәмәгә һирпелде

ЗАПЛЕСТИ́ *сов. что* **1.** үреү, үреп ҡуйыу; **заплести́ во́лосы** сәсте үреп ҡуйыу **2.** (*оплести, покрыть чем-л. вьющимся*) сырмап алыу, үреп ҡаплау

ЗАПЛЕТА́ТЬ *несов. см.* **заплести́**

ЗАПЛЕТА́ТЬСЯ *несов.* **1.** саҡ-саҡ (тәнтерәкләп) атлау, көскә баҫыу (атлау); **но́ги заплета́ются от уста́лости** арыуҙан аяҡтар көскә атлай **2.** бәйләнеү, көрмәлеү; **у него́ от волне́ния язы́к стал заплета́ться** тулҡынланыуҙан (уның) теле көрмәлә башланы **3.** *страд. от* **заплета́ть**

ЗАПЛЕ́ЧНЫЙ, -ая, -ое арҡа ...ы, артмаҡ, биштәр; **запле́чный мешо́к** арҡа тоғо

ЗАПЛЕ́ЧЬЕ *с*; *прост.* **1.** елкә тамыры **2.** елкәлек (*йөксөләрҙең йөк ташығанда елкәһенә ҡуя торған ҡулайлама*)

ЗАПЛОМБИРОВА́ТЬ *сов. что* **1.** (*положить пломбу*) пломбалау, пломба ҡуйыу (ҡуйҙырыу), яматыу; **запломбирова́ть зуб** тешкә пломба ҡуйыу **2.** (*запечатать пломбой*) пломбалау, пломба һалыу; **запломбирова́ть ваго́н** вагонды пломбалау

ЗАПЛОМБИРО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **запломбирова́ть**

ЗАПЛУТА́ТЬСЯ *сов.*; *прост.* аҙашыу, юлдан яҙыу; **заплута́ться в лесу́** урманда аҙашыу

ЗАПЛЫ́В *м*; *спорт.* йөҙөү, йөҙөш (*йөҙөү буйынса ярыш*); **заплы́в на коро́ткую диста́нцию** яҡын араға йөҙөш

ЗАПЛЫВА́ТЬ I *несов. см.* **заплы́ть** I

ЗАПЛЫВА́ТЬ II *несов. см.* **заплы́ть** II

ЗАПЛЫ́ТЬ I *сов.* (йыраҡҡа) йөҙөп китеү, йөҙөп барып сығыу; **заплы́ть на середи́ну реки́** йылға уртаһына йөҙөп китеү

ЗАПЛЫ́ТЬ II *сов.* **1.** (*наполниться, покрыться чем-л. текучим*) эркелеп (ташып, иреп) ағыу; **свеча́ заплыла́** май шәм иреп аҡты **2.** (*покрыться жиром, отёками*) ҡаплау, баҫыу, ҡыҫылыу, бөрөләү; **глаза́ заплы́ли** күҙҙәрен май баҫҡан

ЗАПЛЯСА́ТЬ *сов. что* и *без доп.* бейергә төшөү, бейей башлау

ЗАПНУ́ТЬСЯ *сов.* **1.** абыныу, һөрөнөү; **запну́ться за поро́г** тупһаға һөрөнөү **2.** *перен.* тотлоғоу, тотлоғоп (туҡталып) ҡалыу; **запну́ться на пе́рвом сло́ве** беренсе һүҙҙә үк тотлоғоп ҡалыу

ЗАПОВЕ́ДНИК *м* заповедник, ҡурсаулыҡ (*тирә-яҡ мөхитте тәбиғи хәлендә һаҡлай торған урын*); **Башки́рский запове́дник** Башҡорт ҡурсаулығы

ЗАПОВЕ́ДНЫЙ, -ая, -ое **1.** тыйылған, тейелмәй торған; **запове́дный лес** тейелмәй торған урман **2.** сер итеп һаҡланған, йәшерен; **запове́дные мы́сли** йәшерен уйҙар

ЗА́ПОВЕДЬ *ж* **1.** дини ҡанун, дин ҡушыуы **2.** *перен.*, *высок.* васыят, бурыс

ЗАПОДЛИЦО́ *нареч.*; *спец.* тигеҙ итеп, бер кимәлдә; **сде́лать поро́г заподлицо́ с по́лом** тупһаны иҙән менән бер кимәлдә яһау

ЗАПОДО́ЗРИВАТЬ *несов. см.* **заподо́зрить**

ЗАПОДО́ЗРИТЬ *сов. кого-что*, *в чём* шикләнә башлау, шикләнеү, шик төшөү, (кемдәндер) күреү; **заподо́зрить во лжи** алдаша тип шикләнеү

ЗАПО́ЕМ *нареч.*; *разг.* **1.** туҡтауһыҙ, бер туҡтамай, тыйыла алмай; **пить запо́ем** туҡтауһыҙ эсеү **2.** *перен.* баш күтәрмәй(енсә), тын да алмай, йотолоп; **чита́ть запо́ем** баш күтәрмәйенсә уҡыу

ЗАПОЗДА́ЛЫЙ, -ая, -ое һуңлаған, һуңға ҡалған, кисеккән; **запозда́лая по́мощь** һуңлаған ярҙам; **запозда́лый пу́тник** һуңға ҡалған юлаусы

ЗАПОЗДА́НИЕ *с* һуңлау, һуңға ҡалыу, кисегеү; **прийти́ с больши́м запозда́нием** бик күпкә һуңлап килеү

ЗАПОЗДА́ТЬ *сов.* һуңлау, һуңға ҡалыу; **запозда́ть с по́мощью** ярҙам итергә һуңға ҡалыу; **по́езд запозда́л** поезд һуңланы

ЗАПОЙ́ТЬ *сов. кого*; *прост.* күп эсереү, артыҡ эсереү; **запои́ть ло́шадь** атты артыҡ эсереү

ЗАПО́Й *м* эскелек сире, өҙлөкһөҙ эсеү; **страда́ть запо́ями** эскелек менән сирләү

ЗАПОЛА́СКИВАТЬ *несов. см.* **заполоска́ть**

ЗАПО́ЛЗАТЬ *сов.* шыуыша (үрмәләй, имгәкләй) башлау, шыуышып (имгәкләп, үрмәләп) йөрөп китеү; **ребёнок запо́лзал по́ полу** бала иҙәндә шыуыша башланы

ЗАПОЛЗА́ТЬ *несов. см.* **заползти́**

ЗАПОЛЗТИ́ *сов.* үрмәләп (шыуышып, имгәкләп) инеү, шыуышып инеп китеү; **заползти́ под дива́н** диван аҫтына шыуышып инеү

ЗАПОЛНЕ́НИЕ *с см.* **запо́лнить**, **заполня́ть**; **заполне́ние анке́ты** анкета тултырыу

ЗАПОЛНИ́ТЕЛЬ *м*; *спец.* (ҡом) ҡатышма (*бетонға, мастикаға һ.б. тығыҙлыҡ өсөн өҫтәлә торған матдә*); **заполни́тель для бето́на** бетондың ҡом ҡатышмаһы

ЗАПО́ЛНИТЬ *сов. что* **1.** (шығырым) тулы, килеп тулыу; **зри́тели запо́лнили зал** тамашасылар залға килеп тулды **2.** тултырыу; **запо́лнить табли́цу** таблица тултырыу

ЗАПО́ЛНИТЬСЯ *сов.* тулыу, шығырым тулыу; **пло́щадь запо́лнилась наро́дом** майҙан халыҡ менән тулды

ЗАПОЛНЯ́ТЬ *несов. см.* **запо́лнить**

ЗАПОЛНЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **запо́лниться** **2.** *страд. от* **заполня́ть**

ЗАПОЛОНИ́ТЬ *сов.*; *в разн. знач.* әсир итеү; **заполони́ть в бою́ офице́ра** һуғышта офицерҙы әсир итеү; **заполони́ть ду́шу** күңелде әсир итеү

ЗАПОЛОСКА́ТЬ *сов. что* сайҡау; **заполоска́ть пелёнку** йүргәкте сайҡау

ЗАПОЛУЧА́ТЬ *несов. см.* **заполучи́ть**

ЗАПОЛУЧИ́ТЬ *сов. кого-что*; *прост.* алыу, табып алыу, эләктереү, ҡулға төшөрөү; **заполучи́ть хоро́шего рабо́тника** яҡшы хеҙмәткәрҙе табып алыу

ЗАПОЛЫХА́ТЬ *сов.*; *разг.* дөрләп янып китеү, ялҡынланып яна башлау; **дом заполыха́л** өй дөрләп янып китте

ЗАПОЛЯ́РНЫЙ, -ая, -ое Поляр түңәрәге арьяғындағы; **заполя́рный го́род** Поляр түңәрәге арьяғындағы ҡала

ЗАПОЛЯ́РЬЕ *с* Поляр түңәрәгенең арьяғы

ЗАПОМИНА́НИЕ *с см.* **запомина́ть**; **механи́ческое запомина́ние** механик рәүештә иҫләү, асылына төшөнмәй хәтерҙә ҡалдырыу

ЗАПОМИНА́ТЬ *несов. см.* **запо́мнить**

ЗАПОМИНА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **запо́мниться** **2.** *страд. от* **запомина́ть**

ЗАПО́МНИТЬ *сов. кого-что* хәтерҙә (иҫтә) ҡалдырыу, күңелгә һалыу; **запо́мнить стихи́** шиғырҙарҙы хәтерҙә ҡалдырыу

ЗАПО́МНИТЬСЯ *сов.* хәтерҙә (иҫтә) ҡалыу; **запо́мниться на всю жизнь** ғүмергә иҫтә ҡалыу

ЗА́ПОНКА *ж* ҡаптырма (*яғаға, еңгә ҡуйыла*); **золота́я за́понка** алтын ҡаптырма

ЗАПО́Р I *м* бик, келә, элгес; **дверь с запо́ром** келәле ишек

ЗАПО́Р II *м* эс ҡатыу, ҡаталау, ҡаталаҡ; **страда́ть запо́ром** ҡаталау менән интегеү

ЗАПОРА́ШИВАТЬ *несов. см.* **запороши́ть**

ЗАПОРО́ЖЕЦ *м*; *ист.* Запорожье казагы

ЗАПОРО́ТЬ I *сов. кого-что*; *разг.* ҡамсылау, үлтергәнсе туҡмау, ярып (һуҡтырып) үлтереү

ЗАПОРО́ТЬ II *сов. что*; *прост.* (насар эшләп) боҙоу, эштән сығарыу; **запоро́ть дета́ль** деталде боҙоу

ЗАПОРОШИ́ТЬ *сов.* **1.** (һибәләп, яуып) ҡаплау, яуа башлау; **доро́гу запороши́ло сне́гом** юлды ҡырпаҡ ҡар ҡапланы; **2.** *прост.* ҡом (туҙан, сүп) инеү (*күҙгә, ҡолаҡҡа ҡарата*); **ему́ запороши́ло глаза́** күҙенә туҙан ингән

ЗАПОРОШИ́ТЬСЯ *сов. чем* ҡапланыу, ябылыу; **запороши́ться сне́гом** ҡырпаҡ ҡар менән ҡапланыу; **запороши́ться муко́й** онланыу, он менән ҡапланыу

ЗАПОТЕВА́ТЬ *несов. см.* **запоте́ть**

ЗАПОТЕ́ЛЫЙ, -ая, -ое **1.** парланған, быуланған; **запоте́лое стекло́** быуланған быяла **2.** *прост.* тирләгән; **запоте́лая ло́шадь** тирләгән ат

ЗАПОТЕ́ТЬ *сов.* **1.** парланыу, быуланыу; **о́кна запоте́ли** тәҙрәләр быуланды **2.** *прост.* тирләү, тир сығыу; **его́ лоб запоте́л** уның маңлайына тир сыҡты

ЗАПОЯ́САТЬ *сов. кого*; *прост.* билде быуыу; **запоя́сать ма́льчика** малайҙың билен быуыу

ЗАПОЯ́СЫВАТЬ *несов. см.* **запоя́сать**

ЗАПРАВИ́ЛА *м*; *разг.* етәксе, башлыҡ, башлап йөрөүсе

ЗАПРА́ВИТЬ *сов. что* **1.** тығып ҡуйыу, ҡыҫтырыу, индереү; **запра́вить брю́ки в сапоги́** салбар балағын итек ҡунысына ҡыҫтырыу **2.** *чем* ҡатыҡлау, һалыу, ҡушыу; **запра́вить суп смета́ной** ашҡа ҡаймаҡ һалыу **3.** ҡойоу, ҡойҙороу, һалыу, заправкалау; **запра́вить автомоби́ль бензи́ном** автомобилгә бензин ҡойоу ♦ **запра́вить ко́йку (крова́ть)** карауатты йыйыштырыу

ЗАПРА́ВИТЬСЯ *сов.* **1.** *разг.* яғыулыҡ ҡойоу (һалыу), заправкаланыу; **запра́виться бензи́ном** (машинаға) бензин ҡойоу **2.** *прост.*, *шутл.* туйғансы ашап-эсеү; **хорошо́ запра́виться на доро́гу** юлға туйғансы ашап-эсеп алыу

ЗАПРА́ВКА *ж* **1.** *см.* **запра́вить**, **запра́виться** **2.** тәмләткес (*ҡатыҡ, ҡорот, соус һ.б.*); **запра́вка для су́па** һурпа тәмләткес

ЗАПРАВЛЯ́ТЬ *несов.* **1.** *см.* **запра́вить** **2.** *обычно чем*; *прост.* алып барыу, башҡарыу; **заправля́ть всем до́мом** өйҙәге бөтә эште алып барыу

ЗАПРАВЛЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **запра́виться** **2.** *страд. от* **заправля́ть** 1

ЗАПРА́ВОЧНЫЙ, -ая, -ое яғыулыҡ (янармай) ҡойоу ...ы, май-яғыулыҡ ...ы, заправкалай торған, заправкалау ...ы; **запра́вочная ста́нция** май-яғыулыҡ станцияһы

ЗАПРА́ВСКИЙ, -ая, -ое *разг.* бына тигән, бик шәп; **запра́вский ма́стер** бына тигән оҫта

ЗАПРА́ВЩИК *м* заправкалаусы, яғыулыҡ ҡойоусы

ЗАПРА́ШИВАТЬ *несов. см.* **запроси́ть**

ЗАПРЕДЕ́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое иң аҙаҡҡы, иң һуңғы; **запреде́льный срок** иң һуңғы срок (ваҡыт)

ЗАПРЕССОВА́ТЬ *сов. что* преслау, ҡыҫыу, тығыҙлау; **запрессова́ть се́но** бесән преслау

ЗАПРЕ́Т *м* тыйыу; **наложи́ть запре́т** *на что* *нимәнелер* эшләүҙе тыйыу; **без запре́та** тыйыуһыҙ ♦ **находи́ться (быть) под запре́том** тыйылған булыу

ЗАПРЕТИ́ТЬ *сов. кому, что* и *с неопр.* тыйыу, рөхсәт итмәү; **запрети́ть кури́ть** тәмәке тартыуҙы тыйыу

ЗАПРЕ́ТНЫЙ, -ая, -ое тыйылған, ябыҡ; **запре́тная зо́на** ябыҡ зона ♦ **запре́тный плод** ымһындырғыс нәмә

ЗАПРЕЩА́ТЬ *несов. см.* **запрети́ть**

ЗАПРЕЩА́ТЬСЯ *несов.* **1.** тыйылыу, рөхсәт ителмәү; **ходи́ть по газо́нам запреща́ется** газон буйлап йөрөү тыйыла **2.** *страд. от* **запреща́ть**

ЗАПРЕЩЕ́НИЕ *с см.* **запрети́ть — запреща́ть**; **запреще́ние произво́дства я́дерного ору́жия** ядро ҡоралын етештереүҙе тыйыу

ЗАПРЕЩЁННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **запрети́ть 2.** *прил.* тыйылған, ярамаған; **запрещённая кни́га** тыйылған китап

ЗАПРИМЕ́ТИТЬ *сов. кого-что*; *прост.* күреү, күреп ҡалыу (алыу), иҫтә ҡалдырыу; **запримéтить знако́мого в толпе́** халыҡ араһында танышыңды күреп ҡалыу

ЗАПРИХО́ДОВАТЬ *сов. что* керемгә индереү, керемгә яҙып ҡуйыу

ЗАПРОГРАММИ́РОВАТЬ *сов. что* **1.** программаға һалыу, программа төҙөү (*хисаплау машинаһы өсөн*) **2.** *перен.* планлаштырыу, планлаштырып ҡуйыу; **запрограмми́ровать свои́ де́йствия** үҙ эшеңде планлаштырып ҡуйыу

ЗАПРОДАВА́ТЬ *несов. см.* **запрода́ть**

ЗАПРОДА́ТЬ *сов. кого-что* алдан һатыу (һатып ҡуйыу)

ЗАПРОЕКТИ́РОВАТЬ *сов. что* проектлаштырыу, проектҡа (планға) индереү; **запроекти́ровать строи́тельство электроста́нции** электростанция төҙөүҙе проектлаштырыу

ЗАПРОКИ́ДЫВАТЬ *несов. см.* **запроки́нуть**

ЗАПРОКИ́ДЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **запроки́нуться 2.** *страд. от* **запроки́дывать**

ЗАПРОКИ́НУТЬ *сов. что*; *разг.* артҡа ташлау (һалыу); **запроки́нуть го́лову** башты артҡа ташлау

ЗАПРОКИ́НУТЬСЯ *сов.*; *разг.* артҡа кирелеү, ҡайтарылыу, ҡайҡайыу; **голова́ запроки́нулась** башы ҡайҡайған

ЗАПРОПАСТИ́ТЬСЯ *сов.*; *прост.* әллә ҡайҙа китеү, юғалыу, юҡ булыу, олағыу; **куда́ он запропасти́лся?** ҡайҙа юғалды ул?

ЗАПРОПА́СТЬ *сов. см.* **запропасти́ться**

ЗАПРО́С *м* **1.** *офиц.* һорау, һоратыу, запрос; **сде́лать запро́с** запрос яһау; **посла́ть запро́с в учрежде́ние** учреждениеға һорау ебәреү **2.** *обычно мн.* **запро́сы** ихтыяждар, талаптар; **культу́рные запро́сы** мәҙәни ихтыяждар **3.** *разг.* (*назначение чрезмерной цены*) артыҡ хаҡ һорау, ҙур хаҡ ҡуйыу

ЗАПРОСИ́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что*; *офиц.* һорау, һоратыу, һоратып алыу (алдырыу); **запроси́ть спра́вку** белешмә һоратып алдырыу **2.** *что* (*назначить чрезмерно высокую цену*) артыҡ (ҙур) хаҡ ҡуйыу (һорау)

ЗА́ПРОСТО *нареч.*; *разг.* **1.** тартынмай-нитмәй, тиң күреп; **за́просто приходи́ть в го́сти** тартынмай-нитмәй ҡунаҡҡа килеү **2.** еңелсә, (артыҡ) көсәнмәй; **за́просто подня́ть мешо́к муки́** бер тоҡ онды көсәнмәй генә күтәреү

ЗАПРОТЕСТОВА́ТЬ *сов.* протест белдереү, ҡырҡа ҡаршы сығыу

ЗАПРОТОКОЛИ́РОВАТЬ *сов. что* протоколға индереү, протоколға теркәү

ЗАПРУ́ДА *ж* быуа; **прорва́ть запру́ду** быуаны йырыу

ЗАПРУДИ́ТЬ *сов. что* **1.** быуыу, быуып ҡуйыу; **запруди́ть ре́ку** йылғаны быуып ҡуйыу **2.** *перен.* тултырыу, ҡаплап алыу; **наро́д запруди́л всю пло́щадь** халыҡ тотош майҙанды тултырҙы

ЗАПРУ́ЖИВАТЬ *несов. см.* **запруди́ть**

ЗАПРЫ́ГАТЬ *сов.* һикерә (ырғый, һикергеләй) башлау; **запры́гать от ра́дости** шатлыҡтан һикергеләй башлау

ЗАПРЫ́ГИВАТЬ *несов. см.* **запры́гнуть**

ЗАПРЫ́ГНУТЬ *сов.*; *разг.* һикереп менеү, һикереү; **ко́шка запры́гнула на дива́н** бесәй диванға һикереп менде

ЗАПРЯГА́ТЬ *несов. см.* **запря́чь**

ЗАПРЯГА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **запря́чься 2.** *страд. от* **запряга́ть**

ЗАПРЯ́ЖКА *ж* **1.** *см.* **запря́чь — запряга́ть**; **запря́жка цу́гом** (аттарҙы) бер-бер артлы теҙеп егеү **2.** (*повозка, экипаж*) егеүле ат **3.** (*сбруя*) ҡамыт-дуға

ЗАПРЯ́ТАТЬ *сов. кого-что* **1.** *разг.* йәшереү, йәшереп (йыйып) ҡуйыу; **запря́тать кни́гу** китапты йәшереп ҡуйыу **2.** *прост.* алып барып тығыу (ябыу), бикләп ҡуйыу (*төрмәгә һ.б.*)

ЗАПРЯ́ТАТЬСЯ *сов.*; *разг.* йәшеренеү, йәшенеү, ҡасыу, боҫоу

ЗАПРЯ́ТЫВАТЬ *несов. см.* **запря́тать**

ЗАПРЯ́ТЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **запря́таться 2.** *страд. от* **запря́тывать**

ЗАПРЯ́ЧЬ *сов. кого-что* **1.** егеү; **запря́чь ло́шадь** ат егеү; **2.** *перен.*, *разг.* егеү; **запря́чь в рабо́ту** эшкә егеү

ЗАПРЯ́ЧЬСЯ *сов.*; *разг.* егелеү; **запря́чься в рабо́ту** эшкә егелеү

ЗАПУ́ГАННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **запуга́ть 2.** *прил.* ҡурҡынған, ҡурҡаҡ, ҡурҡып бөткән, ҡото алынған; **запу́ганный ребёнок** ҡурҡаҡ бала

ЗАПУГА́ТЬ *сов. кого-что* ҡурҡытыу, ҡурҡытып бөтөү, ҡотон алыу, өркөтөү; **запуга́ть угро́зами** янап ҡурҡытыу

ЗАПУ́ГИВАТЬ *несов. см.* **запуга́ть**

ЗАПУ́ДРИВАТЬ *несов. см.* **запу́дрить**

ЗАПУ́ДРИТЬ *сов. что* пудра һөртөү, кершән яғыу; **запу́дрить лицо́** биткә пудра һөртөү

ЗА́ПУСК *м см.* **запусти́ть** I 2, 3, 5, 6; **за́пуск раке́ты** ракета осороу

ЗАПУСКА́ТЬ I *несов. см.* **запусти́ть** I

ЗАПУСКА́ТЬ II *несов. см.* **запусти́ть** II

ЗАПУСТЕ́НИЕ *с см.* **запусте́ть**; **дом в запусте́нии** йорт ташландыҡ хәлдә

ЗАПУСТЕ́ТЬ *сов.* ташландыҡ хәлгә килеү (төшөү), бушап ҡалыу; **сад запусте́л** баҡса ташландыҡ хәлгә килгән

ЗАПУСТИ́ТЬ I *сов.* **1.** *что, чем*; *разг.* ырғытыу, бәреү, ебәреү; **запусти́ть ка́мень (ка́мнем)** таш менән ебәреү **2.** *что* осороу, ебәреү; **запусти́ть раке́ту** ракета осороу; **запусти́ть зме́я** ҡағыҙ осорғос осороу **3.** *что*; *разг.* эшләтеп ебәреү, эшләтә башлау, тоҡандырыу; **запусти́ть мото́р** моторҙы эшләтеп ебәреү **4.** *что*; *разг.* тығыу, тығып ебәреү; **запусти́ть ру́ку в карма́н** ҡулды кеҫәгә тығыу **5.** *что*; *разг.* батырыу, ҡаҙау; **запусти́ть ко́гти** тырнаҡтарҙы батырыу **6.** *кого-что*; *прост.* ебәреү; **запусти́ть карасе́й в пруд** быуаға табан балыҡтар ебәреү

ЗАПУСТИ́ТЬ II *сов. что* **1.** ташландыҡ хәлгә килтереү, рәтен ебәреү; **запусти́ть хозя́йство** хужалыҡты ташландыҡ хәлгә килтереү; **запусти́ть дела́** эштең рәтен ебәреү **2.** (*о болезни*) аҙҙырыу; **запусти́ть боле́знь** ауырыуҙы аҙҙырыу **3.** *с.-х.* һауыуҙы ташлатыу, һыуалдырыу

ЗАПУ́ТАННОСТЬ *ж* буталсыҡлыҡ; **запу́танность мы́слей** фекерҙәр буталсыҡлығы

ЗАПУ́ТАННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **запу́тать 2.** *прил.* сейәлгән, сеймәлгән; **запу́танные ни́тки** сейәлгән еп **3.** *прил.*; *перен.* буталсыҡ; **запу́танный вопро́с** буталсыҡ мәсьәлә

ЗАПУ́ТАТЬ *сов.* **1.** *что* сейәлдереү, сеймәлтеү, сыуалтыу; **запу́тать ни́тки** епте сейәлдереү **2.** *что* бутау, сыуалтыу; **запу́тать де́ло** эште бутау **3.** *кого-что*; *разг.* (*сбить с толку*) яңылыштырыу, бутау; **запу́тать разве́дчиков** разведчиктарҙы бутау **4.** *кого*; *перен., разг.* (*впутать*) бутау, (насар эшкә) ҡатнаштырыу; **запу́тать в опа́сное де́ло** хәүефле эшкә ҡатнаштырыу

ЗАПУ́ТАТЬСЯ *сов.* **1.** сейәлеү, сеймәлеү, сыуалыу; **верёвка запу́талась** бау сейәлде **2.** (*усложниться*) ҡатмарлашыу, тәртип юғалыу, буталыу; **де́ло запу́талось** эш буталды **3.** *в чём* уралыу, эләгеү; **запу́таться в сетя́х** ауға эләгеү **4.** *в чём* и *без доп.*; *разг.* ығы-зығы килеү, юғалып ҡалыу, буталыу; **запу́таться в мелоча́х жи́зни** тормош мәшәҡәттәре менән юғалып ҡалыу **5.** *разг.* (*сбиться — о речи, мыслях и т.п.*) уй-фекерләүҙә буталыу, яңылышыу; **свиде́тель запу́тался** шаһит (яуабында) буталды **6.** *прост.* аҙашып йөрөү, юлдан яҙлығыу; **запу́таться в лесу́** урманда аҙашып йөрөү

ЗАПУ́ТЫВАТЬ *несов. см.* **запу́тать**

ЗАПУ́ТЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **запу́таться 2.** *страд. от* **запу́тывать**

ЗАПУШИ́ТЬ *сов. что* бәҫ ҡуныу (ҡаплау), бәҫләнеү; **и́ней запуши́л окно́** тәҙрәгә бәҫ ҡунған

ЗАПУ́ЩЕННОСТЬ *ж* **1.** ташландыҡ хәлдә булыу; **запу́щенность хозя́йства** хужалыҡтың ташландыҡ хәлдә булыуы **2.** (*о болезни*) аҙған булыу

ЗАПУ́ЩЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **запусти́ть** II; **2.** *прил.* ҡаралмаған, ташландыҡ хәлгә килгән; **запу́щенный сад** ташландыҡ хәлгә килгән баҡса **3.** *прил.* (*о болезни*) аҙған; **запу́щенная ра́на** аҙған яра

ЗАПЧА́СТИ *мн.* (*ед.* **запча́сть** *ж*) (*запасные части*) запас частар

ЗАПЫЛА́ТЬ *сов.* **1.** дөрләп янып китеү, ялҡынланып яна башлау; **костёр запыла́л** усаҡ дөрләп янып китте **2.** (*покраснеть*) ҡыҙарыу, уттай яныу; **его́ щёки запыла́ли** биттәре уттай янып китте

ЗАПЫЛИ́ТЬ *сов. что* туҙанлау, туҙанландырыу, саңлау, саңландырыу, саң (туҙан) ҡундырыу; **запыли́ть сапоги́** итекте саңландырыу

ЗАПЫЛИ́ТЬСЯ *сов.* туҙанланыу, саңланыу, саң (туҙан) ҡуныу; **оде́жда запыли́лась** кейем туҙанланды

ЗАПЫХА́ТЬСЯ *несов.*; *разг.* тын бөтөү (ҡыҫылыу); **запыха́ться от бе́га** йүгереүҙән тын ҡыҫылыу

ЗАПЫХТЕ́ТЬ *сов.*; *разг.* **1.** аһылдау, ауыр тын алыу **2.** ухылдау; **теплохо́д запыхте́л** теплоход ухылдай башланы

ЗАПЯ́СТЬЕ *с* **1.** ҡушҡар (беләҙек) һөйәктәре **2.** *уст.* (*браслет*) беләҙек

ЗАПЯТА́Я *ж* өтөр; **поста́вить запяту́ю** өтөр ҡуйыу

ЗАПЯ́ТКИ *только мн.* артбаҫма (*каретала лакейҙар, хеҙмәтселәр баҫып йөрөү өсөн баҫҡыс*)

ЗАПЯТНА́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что*; *прям., перен.* бысратыу, таплау, тап төшөрөү; **запятна́ть и́мя** исемгә тап төшөрөү **2.** *кого*; *разг.* (*в игре в пятнашки*) туп (ҡул) менән уйнаусыға тейеү

ЗАРАБА́ТЫВАТЬ *несов. см.* **зарабо́тать** I

ЗАРАБО́ТАТЬ I *сов. что* и *без доп.* **1.** эшләп табыу; **зарабо́тать де́ньги че́стным трудо́м** аҡсаны намыҫлы хеҙмәт менән эшләп табыу **2.** *прост.* алыу, эләктереү; **зарабо́тать вы́говор** шелтә алыу

ЗАРАБО́ТАТЬ II *сов.* (*начать работать*) эшләй башлау; **маши́на зарабо́тала** машина эшләй башланы

ЗАРАБО́ТАТЬСЯ *сов.*; *разг.* **1.** (*устать от работы*) күп (оҙаҡ) эшләп арыу, эшләй-эшләй арып бөтөү **2.** эш менән мауығып китеү, (оҙаҡ) күп эшләп ташлау; **зарабо́тался до полу́ночи** төн уртаһына тиклем эшләп ташлағанмын

ЗА́РАБОТНЫЙ: за́работная пла́та эш хаҡы

ЗА́РАБОТОК *м* **1.** эш хаҡы; **годово́й за́работок** йыллыҡ эш хаҡы **2.** *обычно мн.* **за́работки**; *разг.* (ялланып) аҡса эшләү; **уходи́ть на за́работки** аҡса эшләргә китеү

ЗАРА́ВНИВАТЬ *несов. см.* **заровня́ть**

ЗАРАЖА́ЕМОСТЬ *ж* йоғошлолоҡ, йоғошланыу; **заража́емость пшени́цы** бойҙайҙың йоғошланыуы

ЗАРАЖА́ТЬ *несов. см.* **зарази́ть**

ЗАРАЖА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **зарази́ться** **2.** *страд. от* **заража́ть**

ЗАРАЖЕ́НИЕ *с см.* **зарази́ть** — **заража́ть**; **зараже́ние кро́ви** ауырыуҙың ҡанға китеүе; **зараже́ние во́здуха** һауаның ағыуланыуы; **радиоакти́вное зараже́ние ме́стности** ерҙең (тирәяҡтың) радиоактив ҡалдыҡтар менән ағыуланыуы

ЗАРАЖЁННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **зарази́ть** **2.** *прил.* ағыулы; **заражённый во́здух** ағыулы һауа

ЗАРА́З *нареч.*; *разг.* бер юлы; **зара́з скоси́ли всё по́ле** бер юлы бөтә яланды сабып бөттөләр

ЗАРА́ЗА *ж* **1.** йоғошло ауырыу; **исто́чники зара́зы** йоғошло ауырыу сығанаҡтары **2.** *прост.*, *бран.* ҡәбәхәт, шаҡшы

ЗАРАЗИ́ТЕЛЬНОСТЬ *ж* **1.** йоғошлолоҡ, йоғошло булыу; **зарази́тельность боле́зни** ауырыуҙың йоғошлолоғо **2.** *перен.* тәьҫирлелек, ихласлыҡ; **зарази́тельность сме́ха** көлөүҙең ихласлығы

ЗАРАЗИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** *уст.* йоғошло, йоғоусан; **боле́знь зарази́тельна** был ауырыу йоғошло **2.** *перен.* тәьҫирле, тәьҫир итерлек, тәьҫире көслө, мауыҡтырғыс, йоғошло, ихлас; **зарази́тельный приме́р** тәьҫир итерлек миҫал; **дурно́й приме́р зарази́телен** насар ғәҙәт йоғошло, алама ғәҙәттең (ҡылыҡтың) тәьҫире көслө; **зарази́тельный смех** ихлас көлөү

ЗАРАЗИ́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что*, *чем* йоҡтороу; **зарази́ть гри́ппом** грипп йоҡтороу **2.** *что*, *чем* ағыулау, бысратыу; **зарази́ть во́ду фено́лом** һыуҙы фенол менән ағыулау **3.** *кого-что*, *чем*; *перен.* (*внушить свои чувства*) арбау, тәьҫир итеү, мауыҡтырыу, йоҡтороу; **зарази́ть всех свои́м весе́льем** бөтәһенә лә шат кәйеф йоҡтороу

ЗАРАЗИ́ТЬСЯ *сов. чем* **1.** йоҡтороу, йоғоу, эләктереү; **зарази́ться гри́ппом** грипп йоҡтороу **2.** *перен.* бирелеү, эйәреү, ҡушылып китеү; **зарази́ться о́бщей ра́достью** дөйөм шатлыҡҡа ҡушылып китеү

ЗАРА́ЗНЫЙ, -ая, -ое **1.** йоғошло; **зара́зная боле́знь** йоғошло ауырыу **2.** *разг.* йоғошло (ауырыуҙар) …ы; **зара́зное отделе́ние** йоғошло ауырыуҙар бүлеге

ЗАРА́НЕЕ *нареч.* алдан, алдан уҡ; **зара́нее подгото́виться** алдан уҡ әҙерләнеп ҡуйыу

ЗАРАПОРТОВА́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* күп һөйләп буталыу, артығын һөйләп ташлау

ЗАРАСТА́ТЬ *несов. см.* **зарасти́**

ЗАРАСТИ́ *сов.* **1.** *чем* и *без доп.* ҡапланыу, (үлән) баҫыу; **зарасти́ мхом** мүк менән ҡапланыу; **сад заро́с траво́й** баҡсаны үлән баҫҡан; **зарасти́ бородо́й** һаҡал баҫыу **2.** *разг.* төҙәлеү, уңалыу, бөтәшеү; **ра́на заросла́** яра уңалды

ЗАРАСТИ́ТЬ *сов.* **1.** *чем* ҡаплатыу, (үлән менән) баҫтырыу; **зарасти́ть траво́й** үлән менән ҡаплатыу **2.** *разг.* төҙәлтеү, уңалтыу, бөтәштереү (*яраға ҡарата*)

ЗАРВА́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* арттырып ебәреү, шашып китеү

ЗАРДЕ́ТЬ *сов.* ҡыҙарыу, ҡыҙарып китеү; **небоскло́н зарде́л** күк ҡабағы ҡыҙарҙы

ЗАРДЕ́ТЬСЯ *сов. см.* **зарде́ть**; **де́вушка зарде́лась** ҡыҙыҡай ҡыҙарып китте

ЗАРЕВЕ́ТЬ *сов.* **1.** үкереп (аҡырып) ебәреү; **зверь зареве́л** йыртҡыс үкереп ебәрҙе **2.** *разг.* аҡырып (үкереп) илап ебәреү, илай башлау; **де́ти зареве́ли** балалар үкерешеп илап ебәрҙе

ЗА́РЕВО *с* шәүлә, шаңдаҡ, (офоҡтағы) ҡыҙыллыҡ; **за́рево пожа́ра** янғын шәүләһе; **за́рево зака́та** шәфәҡ ҡыҙыллығы

ЗАРЕГИСТРИ́РОВАТЬ *сов. кого-что* теркәү, теркәп ҡуйыу, регистрациялау

ЗАРЕГИСТРИ́РОВАТЬСЯ *сов.* **1.** теркәлеү, регистрацияланыу; **зарегистри́роваться у секретаря́** секретарҙа регистрацияланыу **2.** *с кем*; *разг.* никах теркәү, яҙылышыу; **зарегистри́роваться в за́гсе** загста никах(ты) теркәү

ЗАРЕ́З *м в знач. сказ.*; *разг.* бәлә, эш харап; **без де́нег пря́мо заре́з** аҡсаһыҙ бөтөнләй эш харап ♦ **до заре́зу** бик, үтә, сиктән тыш

ЗАРЕ́ЗАТЬ *сов. кого* һуйыу, салыу, боғаҙлау; **заре́зать быка́** үгеҙ һуйыу; **волк заре́зал овцу́** бүре һарыҡты боғаҙлаған ♦ **без ножа́ заре́зать** бысаҡһыҙ һуйыу, бик ауыр хәлгә ҡуйыу; **хоть заре́жь(те)** бер нисек тә, һис тә (*үлтерһәң дә булмай*)

ЗАРЕ́ЗАТЬСЯ *сов.*; *разг.* һуйылыу, үҙен-үҙе һуйыу

ЗАРЕЗЕРВИ́РОВАТЬ *сов. кого-что* резервҡа ҡалдырыу, һаҡлап тотоу

ЗАРЕКА́ТЬСЯ *несов. см.* **заре́чься**

ЗАРЕ́ЧНЫЙ, -ая, -ое йылға аръяғындағы; **заре́чная у́лица** йылға аръяғындағы урам

ЗАРЕ́ЧЬЕ *с* йылға аръяғы

ЗАРЕ́ЧЬСЯ *сов.* -маҫҡа/-мәҫкә ант (тәүбә) итеү, һүҙ биреү; **заре́чься кури́ть** тәмәке тартмаҫҡа тәүбә итеү

ЗАРЖА́ВЕТЬ и **ЗАРЖАВЕ́ТЬ** *сов.* тутығыу, тут баҫыу; **желе́зная кры́ша заржа́вела** тимер ҡыйыҡ тутыҡҡан

ЗАРЖА́ВЛЕННЫЙ, -ая, -ое тутыҡҡан, тут баҫҡан; **заржа́вленный нож** тутыҡҡан бысаҡ

ЗАРЖА́ТЬ *сов.* кешнәп ебәреү; **ло́шадь заржа́ла** ат кешнәп ебәрҙе

ЗАРИСОВА́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что* рәсемен эшләү (төшөрөү), һүрәткә төшөрөү; **зарисова́ть старика́** ҡарттың рәсемен эшләү **2.** *что*; *разг.* һүрәт менән тултырыу, рәсем яһап тултырыу; **зарисова́ть альбо́м** альбомды һүрәт менән тултырыу

ЗАРИСО́ВКА *ж* **1.** *см.* **зарисова́ть 2.** рәсем, һүрәт; **сде́лать зарисо́вки** һүрәттәр яһау **3.** *лит.* һүрәтләмә

ЗАРИСО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **зарисова́ть**

ЗА́РИТЬСЯ *несов. на кого-что*; *прост.* ҡыҙығыу, күҙ ҡыҙыу; **за́риться на чужо́е добро́** кеше байлығына ҡыҙығыу

ЗАРИФМОВА́ТЬ *сов. что* рифмалаштырыу, рифмаға һалыу; **зарифмова́ть слова́** һүҙҙәрҙе рифмалаштырыу

ЗАРИФМО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **зарифмова́ть**

ЗАРНИ́ЦА *ж* ялағай, һаҙағай, нәжәгәй; **вспы́хивают зарни́цы** ялағай ялтырай

ЗАРОВНЯ́ТЬ *сов. что* тигеҙләү, күмеп тигеҙләү; **заровня́ть я́му** соҡорҙо тигеҙләү

ЗАРОВНЯ́ТЬСЯ *сов.* тигеҙләнеү, күмелеп тигеҙләнеү

ЗАРОДИ́ТЬ *сов. что* тыуҙырыу, уятыу; **зароди́ть наде́жду** *в ком кемдәлер* өмөт уятыу

ЗАРОДИ́ТЬСЯ *сов.* тыуыу, барлыҡҡа килеү; **у меня́ зароди́лась одна́ мысль** миндә бер фекер тыуҙы

ЗАРО́ДЫШ *м* **1.** (*у человека, животного*) яралғы, бала; (*у растений*) бәбәк **2.** *перен.* башланғыс осор, баш; **заро́дыш боле́зни** ауырыуҙың башы; **заро́дыш вели́ких дел** бөйөк эштәрҙең башы

ЗАРО́ДЫШЕВЫЙ, -ая, -ое яралғы ...ы, бәбәк ...ы; **заро́дышевые кле́тки** яралғы күҙәнәктәре

ЗАРОЖДА́ТЬ *несов. см.* **зароди́ть**

ЗАРОЖДА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **зароди́ться 2.** *страд. от* **зарожда́ть**

ЗАРОЖДЕ́НИЕ *с см.* **зароди́ть, зароди́ться**; **зарожде́ние жи́зни** тормоштоң барлыҡҡа килеүе

ЗАРОЗОВЕ́ТЬ *сов.* **1.** (*выделиться розовым цветом*) алланып (алһыуланып) күренеү **2.** (*начать розоветь*) алһыуланыу, алланыу, аллана башлау; **его́ щёки зарозове́ли** уның бит алмаһы алһыуланды

ЗАРО́К *м* ант, тәүбә, вәғәҙә; **дать заро́к** тәүбә итеү

ЗАРОНИ́ТЬ *сов. что* **1.** *разг.* төшөрөп ебәреү; **зарони́ть ключ за шкаф** асҡысты шкаф артына төшөрөп ебәреү **2.** *перен.* ҡуҙғатыу, тыуҙырыу, уятыу; **зарони́ть сомне́ние** шик тыуҙырыу (һалыу) ♦ **зарони́ть и́скру** *чего* сатҡы һалыу, ниҙер уятыу

ЗАРОНИ́ТЬСЯ *сов.*; *уст.* күңелгә инеү, йөрәккә үтеү; **его́ слова́ зарони́лись в ду́шу** уның һүҙҙәре йөрәккә үтте

ЗА́РОСЛЬ *ж* ҡыуаҡлыҡ, әрәмәлек; **за́росли сире́ни** сирень ҡыуаҡлығы

ЗАРПЛА́ТА *ж*; *разг.* (*заработная плата*) эш хаҡы; **получи́ть зарпла́ту** эш хаҡы алыу

ЗАРУБА́ТЬ *несов. см.* **заруби́ть** 1, 2, 4

ЗАРУБЕ́ЖНЫЙ, -ая, -ое сит ил ...ы, сит илдәге, сит илдәрҙәге; **зарубе́жная печа́ть** сит ил матбуғаты

ЗАРУБИ́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что* сабып үлтереү **2.** *что* (*сделать зарубку*) киртеү, киртләсләү, киртеп ҡуйыу; **заруби́ть бревно́** бүрәнәне киртеп ҡуйыу **3.** *что* и *без доп.*; *разг.* хәтергә алыу (һалыу); **заруби́ть себе́ на бу́дущее** киләсәккә үҙеңә хәтергә алып ҡуйыу **4.** *горн.* (*сделать вруб*) тишеү, ярып ҡуйыу ♦ **заруби́ть на носу́ (на лбу)**; **заруби́ть в па́мяти** ҡолаҡҡа киртеп ҡуйыу, онотолмаҫлыҡ итеү

ЗАРУ́БКА *ж* тамға, киртек; **зару́бка на де́реве** ағасҡа һалынған тамға

ЗАРУБЦЕВА́ТЬСЯ *сов.* уңалыу, бөтәшеү, ит үреү (*яра, йөй һ.б. хаҡында*); **ра́на зарубцева́лась** яраға ит үргән

ЗАРУБЦО́ВЫВАТЬСЯ *несов. см.* **зарубцева́ться**

ЗАРУГА́ТЬ *сов. кого*; *прост.* әрләп (тиргәп) ташлау, һүгеү

ЗАРУМЯ́НИВАТЬ *несов. см.* **зарумя́нить**

ЗАРУМЯ́НИТЬ *сов. что* **1.** ҡыҙартыу, алһыуландырыу, алһыу төҫкә индереү; **моро́з зарумя́нил щёки** һыуыҡ битте ҡыҙартты **2.** ҡыҙҙырыу, ҡыҙартҡансы бешереү, йөҙөн килтереү; **зарумя́нить пиро́г** бәлештең йөҙөн килтереү

ЗАРУМЯ́НИТЬСЯ *сов.* **1.** ҡыҙарыу, алһыуланыу, алһыу төҫкә инеү; **лицо́ зарумя́нилось** бит ҡыҙарҙы **2.** ҡыҙарғансы бешеү, йөҙө килеү; **бу́лка зарумя́нилась** ҡалас ҡыҙарҙы

ЗАРУЧА́ТЬСЯ *несов. см.* **заручи́ться**

ЗАРУЧИ́ТЬСЯ *сов. чем* (вәғәҙә, һүҙ, ризалыҡ) алыу, алып ҡуйыу; **заручи́ться подде́ржкой** ярҙамлашырға ризалығын алыу

ЗАРЫВА́ТЬ *несов. см.* **зары́ть**

ЗАРЫВА́ТЬСЯ I *несов.* **1.** *см.* **зары́ться 2.** *страд. от* **зарыва́ть**

ЗАРЫВА́ТЬСЯ II *несов. см.* **зарва́ться**

ЗАРЫДА́ТЬ *сов.* үкереп илай башлау, ҡысҡырып илап ебәреү

ЗАРЫСИ́ТЬ *сов.* юртып китеү, юрта башлау; **ло́шадь зарыси́ла** ат юртып китте

ЗАРЫ́ТЬ *сов. кого-что* күмеү, күмеп ҡуйыу; **зары́ть в зе́млю** ергә күмеү ♦ **зары́ть тала́нт (в зе́млю)** талантты (оҫталыҡты) баҫып ҡалдырыу

ЗАРЫ́ТЬСЯ *сов.* **1.** күмелеү, ҡапланыу, бөркәнеү; **зары́ться в се́но** бесәнгә күмелеү; **зары́ться в поду́шку** мендәргә ҡапланыу **2.** *перен.* сумыу, бирелеү; **зары́ться в кни́ги** китапҡа сумыу

ЗАРЫЧА́ТЬ *сов.* ырылдап ебәреү, ырылдай башлау

ЗАРЯ́ *ж* **1.** (*утренняя*) таң; (*вечерняя*) шәфәҡ; **встать с зарёй** таңдан тороу; **на заре́** таңдан, таң менән **2.** *перен.* таң; **заря́ но́вой жи́зни** яңы тормош таңы; **заря́ свобо́ды** ирек таңы ♦ **от зари́ до зари́** көнө-төнө, бер таңдан икенсе таңға тиклем; **ни свет ни заря́** таң тишегенән, ҡара таңдан, таң һарыһынан

ЗАРЯБИ́ТЬ I *сов.* (*покрыть рябью*) бөҙөр менән ҡаплана башлау, бөҙөрләнеү; **ве́тер зарябил во́ду о́зера** ел күл өҫтөн бөҙөр менән ҡапланы

ЗАРЯБИ́ТЬ II *сов.* (*начать рябить*) асыҡ булып күренмәү, сыбарланып китеү; **у меня́ зарябило в глаза́х** күҙ алдым сыбарланып китте

ЗАРЯ́Д *м* **1.** яһаҡ (яһау), заряд; **ружейный заря́д** мылтыҡ яһағы; **карте́чный заря́д** картечлы яһаҡ **2.** *перен.* хис-тойғо байлығы, күңел (рух) күтәренкелеге; **заря́д бо́дрости** күңел күтәренкелеге ♦ **электри́ческий заря́д** электр заряды; **положи́тельный заря́д** ыңғай заряд

ЗАРЯДИ́ТЬ I *сов.* *что* **1.** яһау, ҡороу; **заряди́ть ружьё** мылтыҡ ҡороу; **заряди́ть фотоаппара́т** фотоаппаратты ҡороу **2.** заряд биреү, зарядлау; **заряди́ть аккумуля́тор** аккумуляторға заряд биреү

ЗАРЯДИ́ТЬ II *сов.* *что* и *без доп.*; *разг.* туҡтамау, туҡтай белмәү; **дождь заряди́л на це́лую неде́лю** ямғыр аҙна буйы туҡтаманы; **заряди́ть одно́ и то же** бер үк нәмәне тылҡыу, туҡтамай һөйләү

ЗАРЯДИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** яһалыу, ҡоролоу; **ружьё заряди́лось** мылтыҡ ҡоролдо **2.** энергия алыу, зарядланыу; **батаре́я заряди́лась** батарея зарядланды **3.** *чем*; *перен.*, *разг.* көс алыу, хәл йыйыу

ЗАРЯ́ДКА *ж* **1.** *см.* **заряди́ть** I; **заря́дка винто́вки** винтовканы ҡороу **2.** зарядка; **у́тренняя заря́дка** иртәнге зарядка

ЗАРЯ́ДНЫЙ, -ая, -ое заряд ...ы; **заря́дное устро́йство** заряд ҡоролмаһы

ЗАРЯЖА́ТЬ *несов.* *от* **заряди́ть** I

ЗАРЯЖА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **заряди́ться** **2.** *страд.* *от* **заряжа́ть**

ЗАРЯ́ЖЕННЫЙ и **ЗАРЯЖЁННЫЙ,** -ая, -ое **1.** *прич.* *от* **зарядить** I; **2.** *прил.* яһалған, яһаулы, ҡоролған; **заря́женная винто́вка** яһаулы винтовка

ЗАСА́ДА *ж* боҫҡон, засада; **устро́ить заса́ду** боҫҡон ҡороу; **нарва́ться на заса́ду** боҫҡонға эләгеү; **вы́ставить заса́ду** боҫҡон ҡуйыу

ЗАСАДИ́ТЬ *сов.* **1.** *что* ултыртыу, ултыртып сығыу; **засади́ть гря́дку цвета́ми** түтәлгә сәскәләр генә ултыртыу **2.** *кого*; *разг.* ултыртыу, ултыртып (бикләп) ҡуйыу; **засади́ть в тюрьму́** төрмәгә ултыртыу; **засади́ть учи́ться** уҡырға ултыртып ҡуйыу **3.** *что*; *разг.* (*всадить*) сабып (сәнсеп, ҡағып) индереү, батыра сабыу; **засади́ть топо́р в бревно́** бүрәнәгә балтаны батыра сабыу

ЗАСА́ДНЫЙ, -ая, -ое засада (боҫҡон) ...ы, засадалағы; **заса́дная гру́ппа** засада төркөмө

ЗАСА́ЖИВАТЬ *несов.* *см.* **засади́ть**

ЗАСА́ЛЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич.* *от* **заса́лить** **2.** *прил.* майға (кергә) ҡатҡан, майланған, керләнгән, майлы, керле; **заса́ленный фа́ртук** майға ҡатҡан алъяпҡыс

ЗАСА́ЛИВАТЬ I *несов.* *см.* **заса́лить**

ЗАСА́ЛИВАТЬ II *несов.* *см.* **засоли́ть**

ЗАСА́ЛИВАТЬСЯ I *несов.* **1.** *см.* **заса́литься** **2.** *страд.* *от* **заса́ливать** I

ЗАСА́ЛИВАТЬСЯ II *несов.* **1.** *см.* **засоли́ться** **2.** *страд.* *от* **заса́ливать** II

ЗАСА́ЛИТЬ *сов.* *что* майландырып (керләндереп) бөтөрөү, майға (кергә) ҡатырыу; **заса́лить рукава́** еңде майға ҡатырыу

ЗАСА́ЛИТЬСЯ *сов.* майланыу, керләнеү, майға (кергә) ҡатыу, бысраныу; **сте́ны заса́лились** стеналар майланып бөткән

ЗАСА́СЫВАТЬ *несов.* *см.* **засоса́ть** I

ЗАСА́СЫВАТЬСЯ *несов.* *страд.* *от* **заса́сывать**

ЗАСА́ХАРЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич.* *от* **заса́харить** **2.** *прил.* шәкәрле, шәкәр һибелгән; **заса́харенные фру́кты** шәкәр һибелгән емештәр

ЗАСА́ХАРИВАНИЕ *с* *см.* **заса́харивать**, **заса́хариваться**; **заса́харивание мёда** балдың ҡомоғоуы

ЗАСА́ХАРИВАТЬ *несов.* *см.* **заса́харить**

ЗАСА́ХАРИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **заса́хариться** **2.** *страд.* *от.* **заса́харивать**

ЗАСА́ХАРИТЬ *сов.* *что* шәкәрләү, шәкәр ҡушыу; **заса́харить фру́кты** емештәрҙе шәкәрләү

ЗАСА́ХАРИТЬСЯ *сов.* шәкәрләнеү, шәкәргә әйләнеү, ҡомоғоу (*балға ҡарата*); **варе́нье заса́харилось** ҡайнатма шәкәрләнгән; **мёд заса́харился** бал ҡомоҡҡан

ЗАСВЕРКА́ТЬ *сов.* ялтырай башлау, йымылдап китеү; **звёзды засверка́ли** йондоҙҙар йымылдап китте

ЗАСВЕТИ́ТЬ I *сов.* яҡтыртыу, яндырыу, тоҡандырыу, тоҡандырып ебәреү; **засвети́ть свечу́** шәм яндырыу

ЗАСВЕТИ́ТЬ II *сов.*; *фото.* яҡтыртып боҙоу, яҡты төшөрөү (*фотоплёнкаға ҡарата*)

ЗАСВЕТИ́ТЬ III *сов.*; *разг.* яҡтырта башлау, балҡыу, балҡып китеү; **засвети́ло со́лнце** ҡояш балҡыны

ЗАСВЕТИ́ТЬСЯ I *сов.*; *фото.* яҡтырыуҙан (яҡты төшөүҙән) боҙолоу

ЗАСВЕТИ́ТЬСЯ II *сов.* **1.** балҡыу, ялтырау, балҡып (ялтырап) китеү (күренеү); **засвети́лись огни́** уттар балҡып күренде **2.** *перен.* ялтырап китеү, ялтырап (балҡып, нурланып, асылып, яҡтырып) китеү; **его́ лицо́ засвети́лось** уның йөҙө яҡтырып китте

ЗАСВЕТЛЕ́ТЬ *сов.* **1.** (*выделиться светлым цветом*) ағарып (яҡтырып, балҡып) күренеү;

вдали́ засветле́л па́рус алыҫта елкән ағарып күренде **2.** (*начать светлеть*) яктыра башлау; **не́бо засветле́ло** күк яктыра башланы

ЗА́СВЕТЛО *нареч.* яктыла, якты саҡта, якты күҙҙә; **дое́хать за́светло** якты сакта барып етеү

ЗАСВИДЕ́ТЕЛЬСТВОВАТЬ *сов. что* **1.** дөрөҫләү; **засвиде́тельствовать факт** фактты дөрөҫләү **2.** (*заверить*) раҫлау; **засвиде́тельствовать по́дпись** ҡултамғаны раҫлау

ЗАСЕ́В *м см.* **засе́ять** — **засева́ть**; **пе́рвый засе́в** тәүге сәсеү

ЗАСЕВА́ТЬ *несов. см.* **засе́ять**

ЗАСЕДА́НИЕ *с* ултырыш; **заседа́ние учёного сове́та** ғилми совет ултырышы; **проводи́ть заседа́ние** ултырыш үткәреү; **зал заседа́ний** ултырыштар залы

ЗАСЕДА́ТЕЛЬ *м* заседатель; **наро́дный заседа́тель** халыҡ заседателе; **избра́ть заседа́телем** заседатель итеп һайлау

ЗАСЕДА́ТЬ I *несов.* ултырыш үткәреү, ултырышта ҡатнашыу; **заседа́ть в сове́те** совет ултырышында ҡатнашыу; **до́лго заседа́ть** ултырышты оҙаҡҡа һуҙыу

ЗАСЕДА́ТЬ II *несов. см.* **засе́сть** 6, 7

ЗАСЕДЛА́ТЬ *сов. кого*; *разг.* эйәрләү; **заседла́ть коня́** атты эйәрләү

ЗАСЁДЛЫВАТЬ *несов. см.* **заседла́ть**

ЗА́СЕКА и **ЗАСЕ́КА** *ж* **1.** киҫенте, ҡырҡынды (*урмандың ағасы ҡырҡылған урыны*) **2.** кәртә, тотҡарлыҡ (*сатай-ботай ятҡан ағастар өйөмө*)

ЗАСЕКА́ТЬ I *несов. см.* **засе́чь** I

ЗАСЕКА́ТЬ II *несов. см.* **засе́чь** II

ЗАСЕКА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **засе́чься** **2.** *страд. от* **засека́ть** I

ЗАСЕКРЕ́ТИТЬ *сов.* **1.** *что* йәшерен итеү, йәшеренгә әйләндереү; **засекре́тить докуме́нты** документтарҙы йәшерен итеү **2.** *кого*; *разг.* йәшерен эшкә ҡуйыу (алыу); **засекре́тить рабо́тника** хеҙмәткәрҙе йәшерен эшкә ҡуйыу

ЗАСЕКРЕ́ЧИВАТЬ *несов. см.* **засекре́тить**

ЗАСЕЛЕ́НИЕ *с см.* **засели́ть** — **заселя́ть**; **заселе́ние тайги́** тайгаға күсеп ултырыу; **заселе́ние до́ма** йортҡа күсенеп сығыу

ЗАСЕЛЁННОСТЬ *ж* халыҡтың тығыҙлығы; **заселённость го́рода** ҡала (халҡының) тығыҙлығы

ЗАСЕЛЁННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **засели́ть** **2.** *прил.* халҡы күп булған, кешеләр йәшәй башлаған, күсенеп сыҡҡан, күсенгән; **заселённый дом** кешеләр күсенгән (урынлашҡан) йорт, кеше йәшәгән өй

ЗАСЕЛИ́ТЬ *сов. кого-что* **1.** урынлаштырыу, күсендереү, күсереү; **засели́ть но́вый дом** яңы йортҡа күсереү **2.** (*поселившись, занять*) күсеп ултырыу, инеп урынлашыу; **нике́м не заселённые ко́мнаты** бер кем дә инеп урынлашмаған бүлмәләр

ЗАСЕЛИ́ТЬСЯ *сов.* урынлашыу, күсеп ултырыу, халыҡ күсеү; **но́вый микрорайо́н засели́лся** яңы биҫтәгә халыҡ күсте (күсеп ултырҙы)

ЗАСЕЛЯ́ТЬ *несов. см.* **засели́ть**

ЗАСЕЛЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **засели́ться** **2.** *страд. от* **заселя́ть**

ЗАСЕМЕНИ́ТЬ *сов.*; *разг.* ваҡ-ваҡ баҫып (йыбырлап) атлау

ЗАСЕРЕБРИ́ТЬ *сов. что* көмөш кеүек итеү, көмөшләү, көмөштәй ялтыратыу; **у́тренняя роса́ засеребри́ла траву́** иртәнге ысыҡ үләндәрҙе көмөштәй ялтыратты

ЗАСЕРЕБРИ́ТЬСЯ *сов.* көмөштәй ялтырап китеү, көмөшләнеү; **река́ засеребри́лась** йылға көмөштәй ялтырап китте

ЗАСЕ́СТЬ *сов.*; *разг.* **1.** (*усесться*) ултырып алыу, уңайлап урынлашыу; **засе́сть в углу́** мөйөшкә ултырып алыу **2.** төпләнеү, ныҡыныу; **засе́сть в шта́бе** штабта төпләнеү **3.** *за что* и *с неопр.* (эшкә) ултырыу, ныҡлап тотоноу; **засе́сть за кни́ги** китапҡа ныҡлап тотоноу **4.** сыҡмау, оҙаҡҡа ҡалыу, ныҡлап ҡалыу; **засе́сть до́ма** өйҙә оҙаҡҡа ҡалыу; **засе́сть в дере́вне** ауылда оҙаҡҡа ҡалыу **5.** боҫоу, боҫоп (йәшеренеп) ултырыу; **засе́сть на чердаке́** өй башында йәшеренеп ултырыу **6.** (*застрять*) инеп ҡалыу, батыу, батып ҡалыу, тишеп (уйып) инеү; **пу́ля засе́ла в стене́** пуля стенаға тишеп ингән **7.** *перен.* инеп ҡалыу, һеңеү, биләү; **тоска́ засе́ла в душе́** күңелде һағыш биләне

ЗАСЕ́ЧКА *ж* **1.** (*зарубка*) тамға, билдә; **де́лать засе́чку** тамға һалыу **2.** (*рана на ноге лошади*) аяғын һуғыу, һуғылған аяҡ

ЗАСЕ́ЧЬ I *сов. что* **1.** киртеп билдә һалыу, киртеп ҡуйыу; **засе́чь де́рево** ағас киртеп билдә һалыу **2.** (*зафиксировать*) билдәләп ҡуйыу; **засе́чь огневы́е то́чки проти́вника** дошмандың ут нөктәләрен билдәләп ҡуйыу **3.** эләктереү, күҙҙән ысҡындырмау; **охра́нник засёк его́** һаҡсы уны эләктерҙе **4.** аяҡты һуғып яралау, һуҡтырыу (*атҡа ҡарата*); **вороно́й засёк но́гу** туры ат аяғын һуҡтырҙы ♦ **засе́чь вре́мя** ниҙеңдер башланған мәлен билдәләп ҡуйыу

ЗАСЕ́ЧЬ II *сов. кого* (*избить плетьми и т.п. до смерти*) һуҡтырып үлтереү, һуҡтырыу, һыҙырыу

ЗАСЕ́ЧЬСЯ *сов.* (*о лошади*) аяғын һуҡтырыу, һуҡтырып яралау; **ло́шадь засекла́сь** ат аяғын һуҡтырған

ЗАСЕ́ЯТЬ *сов. что* **1.** сәсеү, сәсеп бөтөрөү; **засе́ять поля́ пшени́цей** баҫыуҙарға бойҙай сәсеү **2.** *разг.* туҙҙырып (тултырып) ташлау; **засе́ять двор шелухо́й** ишек алдын сүп-сар менән тултырып ташлау

ЗАСИДЕ́ТЬ *сов. что*; *разг.* тейеп (ҡунып) бысратыу, бысратып бөтөрөү; **му́хи засиде́ли карти́ну** себендәр һүрәтте бысратып бөтөргән

ЗАСИДЕ́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* **1.** оҙаҡ ултырыу, күп (оҙаҡ) ултырып ташлау (китеү); **засиде́ться в гостя́х** ҡунаҡта оҙаҡ ултырыу **2.** *перен.* оҙаҡ тороу, күп ваҡыт үткәреү; **засиде́ться в тылу́** тылда оҙаҡ тороу ♦ **засиде́ться в де́вках (в деви́цах, в неве́стах)** *прост.* кейәүгә сыҡмай ултырыу, ҡыҙ көйө ҡартайыу

ЗАСИ́ЖИВАТЬ *несов. см.* **засиде́ть**

ЗАСИ́ЖИВАТЬСЯ I *несов. см.* **засиде́ться**

ЗАСИ́ЖИВАТЬСЯ II *несов. страд. от* **заси́живать**

ЗАСИЛОСОВА́ТЬ *сов. что*; *с.-х.* силослау, силосҡа һалыу; **засилосова́ть кукуру́зу** кукурузды силослау

ЗАСИ́ЛЬЕ *с* баҫымсаҡлау, баҫыу, баҫым яһау

ЗАСИНЕ́ТЬ *сов.* **1.** (*выделиться синим цветом*) күгәреп күренеү; **засине́ло мо́ре** диңгеҙ күгәреп күренде **2.** (*начать синеть*) күгәрә (зәңгәрләнә) башлау, күгәреү, зәңгәрләнеү; **во́здух засине́л** һауа зәңгәрләнә башланы

ЗАСИ́НИВАТЬ *несов. см.* **засини́ть**

ЗАСИ́НИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **засини́ться** **2.** *страд. от* **заси́нивать**

ЗАСИНИ́ТЬ *сов. что* **1.** күгәртеү, күк төҫкә буяу, күк итеү; **засини́ть о́зеро на карти́не** һүрәттәге күлде күк төҫкә буяу **2.** *разг.* синкеләү; **засини́ть бельё** керҙе күберәк синкеләп ташлау

ЗАСИНИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** күккә буялыу, күк төҫкә инеү **2.** *разг.* артыҡ синкеләнеү

ЗАСИЯ́ТЬ *сов.* **1.** яҡтырып (асылып) китеү; **его́ лицо́ засия́ло** уның йөҙө яҡтырып китте **2.** (*показаться — о чём-л. сияющем*) балҡып китеү, ялтырап (йымылдап) күренә башлау; **на не́бе засия́ла звезда́** күктә йондоҙ йымылдап күренде

ЗАСКА́КИВАТЬ *несов. см.* **заскочи́ть**

ЗАСКИРДОВА́ТЬ *сов. что* эҫкертләү, эҫкерткә һалыу; **заскирдова́ть се́но** бесәнде эҫкертләү

ЗАСКО́К *м* **1.** *разг.*, *спец.* туҡтау, туҡталыу, туҡтап тороу (*механизм, ҡоролма һ.б. ҡарата*) **2.** *перен.*, *разг.* сәйерлек, сәйер ҡыланыш, буталыш, аймылышлыҡ

ЗАСКОЛЬЗИ́ТЬ *сов.* шыуа (тая) башлау, шыуып (тайып) китеү

ЗАСКОРУ́ЗЛЫЙ, -ая, -ое **1.** ҡытыршы, ҡаты, ярғыланған; **заскору́злые ру́ки** ҡытыршы ҡулдар **2.** *перен.* (*закоснелый*) ҡатып ҡалған, иҫкергән; **заскору́злые поря́дки** иҫкергән тәртиптәр

ЗАСКОРУ́ЗНУТЬ *сов.* **1.** ҡатыу, ҡытыршыланыу, ярылып бөтөү; **ру́ки заскору́зли** ҡулдар ҡытыршыланды **2.** *перен.* ҡатып ҡалыу, иҫкереү

ЗАСКОЧИ́ТЬ *сов.* **1.** *разг.* һикереп менеү, һикереп барып инеү; **заскочи́ть на теле́гу** арбаға һикереп менеп ултырыу **2.** *разг.*, *спец.* ҡыҫылыу, араға барып инеү (*механизмдарға ҡарата*) **3.** *прост.* инеп сығыу, юл ыңғай инеү; **заскочи́ть в магази́н** магазинға инеп сығыу

ЗАСКРЕЖЕТА́ТЬ *сов.* шығырлата (шығырлай) башлау; **заскрежета́ть зуба́ми** тештәрҙе шығырлата башлау

ЗАСКРИПЕ́ТЬ *сов.* шығырлау, шығырлап китеү, шығыр итеү

ЗАСКУЧА́ТЬ *сов.* һағына башлау; **заскуча́ть по до́му** өйҙө һағына башлау

ЗАСЛА́ТЬ *сов. кого-что*; *разг.* **1.** ебәреү, оҙатыу; **засла́ть груз** йөк(тө) оҙатыу; **засла́ть на ка́торгу** каторгаға ебәреү **2.** (йәшерен) ебәреү (*берәй маҡсат менән*); **засла́ть аге́нтов** агенттар ебәреү

ЗАСЛЕДИ́ТЬ *сов. что*; *разг.* тапап бысратыу, бысраҡ эҙ ҡалдырыу; **заследи́ть пол** иҙәнде тапап бысратыу

ЗАСЛЕ́ЖИВАТЬ *несов. см.* **заследи́ть**

ЗАСЛЕПИ́ТЬ *сов. кого-что*; *прост.* күҙҙе ҡаплау, күҙгә һылашыу; **снег заслепи́л глаза́** ҡар күҙгә һылашты

ЗАСЛЕПЛЯ́ТЬ *несов. см.* **заслепи́ть**

ЗАСЛО́Н *м* **1.** кәртә, ышыҡ; **устро́ить сне́жный засло́н** ҡарҙан кәртә (ышыҡ) яһау **2.** ҡаплам (*берәй операцияны үткәреүҙе тәьмин итеүсе хәрби отряд*); **вы́ставить засло́н** ҡаплам ҡуйыу **3.** *см.* **засло́нка**

ЗАСЛОНИ́ТЬ *сов. кого-что* **1.** ҡаплау, ышыҡлау; **заслони́ть свет** яҡтылыҡты ҡаплау; **заслони́ть лицо́ от ве́тра** битте елдән ышыҡлау **2.** *перен.* оноттороу, баҫып тороу; **ра́дость заслони́ла го́ре** ҡыуаныс ҡайғыны баҫты

ЗАСЛОНИ́ТЬСЯ *сов.* ҡапланыу, ышыҡланыу; **заслони́ться от со́лнца** ҡояштан ышыҡланыу

ЗАСЛО́НКА *ж* **1.** мейес ябыуы, мейес ҡапҡасы **2.** ҡапҡас; **засло́нка бу́нкера** бункер ҡапҡасы

ЗАСЛОНЯ́ТЬ *несов. см.* **заслони́ть**

ЗАСЛОНЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **заслони́ться** **2.** *страд. от* **заслоня́ть**

ЗАСЛУ́ГА *ж* (күрһәткән) хеҙмәт, баһалы хеҙмәт, данлы эш; **заслу́ги пе́ред Ро́диной** Тыуған ил алдында күрһәткән хеҙмәт ♦ **по заслу́гам** хеҙмәтенә ҡарап, хеҙмәтенә күрә (бәрәбәр)

ЗАСЛУ́ЖЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **заслужи́ть** **2.** *прил.* (*справедливый*) урынлы, хаҡлы; **заслу́женная похвала́** урынлы маҡтау; **заслу́женные упрёки** урынлы шелтә; **на заслу́женном о́тдыхе** хаҡлы ялда **3.** *прил.* (*в почётных званиях*) атҡаҙанған; **заслу́женный де́ятель нау́ки** атҡаҙанған фән эшмәкәре; **заслу́женный учи́тель** атҡаҙанған уҡытыусы **4.** *прил.* (*имеющий большие заслуги*) атаҡлы, танылған, күп хеҙмәт күрһәткән; **заслу́женный учёный** атаҡлы ғалим

ЗАСЛУ́ЖИВАТЬ *несов.* **1.** *см.* **заслужи́ть** 1; **2.** хаҡлы (лайыҡлы) булыу; **заслу́живать осо́бого внима́ния** айырым иғтибарға лайыҡ булыу

ЗАСЛУЖИ́ТЬ *сов. что* **1.** ҡаҙаныу, ирешеү, лайыҡ булыу; **заслужи́ть дове́рие** ышаныс ҡаҙаныу; **заслужи́ть награ́ду** бүләккә лайыҡ булыу **2.** *разг.* (*выслужить*) алыу; **заслужи́ть зва́ние** исем алыу

ЗАСЛУ́ШАТЬ *сов. кого-что* тыңлау; **заслу́шать отчёт** отчет тыңлау; **заслу́шать докла́дчика** докладсыны тыңлау

ЗАСЛУ́ШАТЬСЯ *сов.* йотлоғоп (мауығып, бирелеп, онотолоп) китеп тыңлау; **заслу́шаться наро́дных пе́сен** халыҡ йырҙарын онотолоп китеп тыңлау

ЗАСЛУ́ШИВАТЬ *несов. см.* **заслу́шать**

ЗАСЛУ́ШИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **заслу́шаться 2.** *страд. от* **заслу́шивать**

ЗАСЛЫ́ШАТЬ *сов. что* **1.** ишетеү, ишетеп ҡалыу (алыу); **заслы́шать го́лос** *чей-л. кемдеңдер* тауышын ишетеп ҡалыу **2.** (*учуять*) һиҙеү, һиҙеп алыу; **заслы́шать за́пах** еҫте һиҙеп алыу

ЗАСЛЫ́ШАТЬСЯ *сов.*; *разг.* ишетелеү, ишетелеп ҡалыу

ЗАСЛЮ́НИВАТЬ *несов. см.* **заслюни́ть**

ЗАСЛЮНИ́ТЬ *сов. что*; *разг.* һеләгәйгә (шеләгәйгә) буяу, һеләгәйләп бөтөрөү

ЗАСЛЮНЯ́ВИТЬ *сов. что*; *прост. см.* **заслюни́ть**

ЗАСМА́ТРИВАТЬ *несов.*; *разг.* күҙ һалыу, ҡарап-ҡарап алыу; **засма́тривать в окно́** тәҙрәгә күҙ һалыу ♦ **засма́тривать в глаза́ (в лицо́)** *кому* күҙенә ҡарап тороу

ЗАСМА́ТРИВАТЬСЯ *несов. см.* **засмотре́ться**

ЗАСМЕ́ИВАТЬ *несов. см.* **засмея́ть**

ЗАСМЕЯ́ТЬ *сов. кого-что*; *разг.* көлкөгә ҡалдырыу

ЗАСМЕЯ́ТЬСЯ *сов.* көлөү, көлөп ебәреү, көлә башлау

ЗАСМОЛИ́ТЬ *сов. что* **1.** ыҫмалалау, сайырлау; **засмоли́ть ло́дку** кәмәне ыҫмалалау **2.** *разг.* ыҫмалаға (сайырға) буяу, ыҫмала (сайыр) менән бысратыу

ЗАСМОТРЕ́ТЬСЯ *сов. на кого-что* һоҡланып ҡарап тороу, күҙҙе алмай ҡарау

ЗАСНЕ́ЖЕННЫЙ и **ЗАСНЕЖЁННЫЙ,** -ая, -ое ҡар ҡаплаған, ҡар (көрт) баҫҡан; **засне́женное по́ле** ҡар ҡаплаған баҫыу

ЗАСНУ́ТЬ *сов.* йоҡоға талыу, йоҡлап китеү; **засну́ть то́лько под у́тро** таңға ҡарай (табан) ғына йоҡлап китеү ♦ **засну́ть ве́чным сном** мәңгелек йоҡоға талыу (китеү) (*үлеү*)

ЗАСНЯ́ТЬ *сов. кого-что*; *разг.* төшөрөү, төшөрөп алыу; **засня́ть спекта́кль** спектаклде төшөрөп алыу

ЗАСО́В *м* бик, келә; **отодвига́ть засо́в на воро́тах** ҡапҡалағы келәне шылдырыу

ЗАСО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **засу́нуть**

ЗАСО́Л *м* **1.** *см.* **засоли́ть 2.** тоҙлоҡ, тоҙлама; **пригото́вить засо́л для огурцо́в** ҡыярға тоҙлама әҙерләү

ЗАСОЛЕ́НИЕ *с* татырланыу, тоҙланыу; **засоле́ние по́чвы** тупраҡ(тың) татырланыуы

ЗАСОЛЁННОСТЬ *ж* артыҡ тоҙло булыу

ЗАСОЛЁННЫЙ, -ая, -ое артыҡ тоҙланған

ЗАСОЛИ́ТЬ *сов. что* тоҙлау, тоҙлап ҡуйыу; **засоли́ть огурцы́** ҡыяр тоҙлап ҡуйыу

ЗАСОЛИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** тоҙланыу, тоҙланып етеү; **огурцы́ хорошо́ засоли́лись** ҡыяр яҡшы тоҙланған **2.** тоҙға туйыныу, татырланыу

ЗАСО́ЛКА *ж*; *разг. см.* **засо́л** 1

ЗАСО́ЛОЧНЫЙ, -ая, -ое тоҙлау ...ы; **засо́лочный цех** тоҙлау цехы

ЗАСО́ЛЬЩИК *м* тоҙлауСы (*эшсе*)

ЗАСОМНЕВА́ТЬСЯ *сов.* икеләнеү, шикләнеү, шиккә төшөү (ҡалыу), шикләнә башлау

ЗАСОРЕ́НИЕ *с см.* **засори́ть** — **засоря́ть**, **засори́ться** — **засоря́ться**; **засоре́ние посе́вов** сәсеүлектәрҙең сүпләнеүе ♦ **засоре́ние желу́дка** *мед.* ашҡаҙан боҙолоу(ы)

ЗАСОРЁННОСТЬ *ж* сүплелек, ҡыйлылыҡ; **засорённость зерна́** игендең ҡыйлылығы

ЗАСОРЁННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **засори́ть 2.** *прил.* сүпле, сүп баҫҡан, ҡый алған; **засорённые посе́вы** сүп баҫҡан сәсеүлектәр

ЗАСОРИ́ТЬ *сов. что* **1.** ҡыйлау, сүпләү, ҡыйландырыу, сүпләндереү; **засори́ть пол** иҙәнде ҡыйлау **2.** (*повредить чем-л. попавшим внутрь*) сүп (ҡый) төшөрөү, сүп-сар тығылдырыу; **засори́ть глаза́** күҙгә сүп төшөрөү; **засори́ть трубу́** торбаға сүп-сар тығылдырыу **3.** сүп (ҡый) баҫтырыу; **засори́ть по́ле** яланды сүптән баҫтырыу

ЗАСОРИ́ТЬСЯ *сов.* сүпләнеү, ҡыйланыу, бысраныу, тығылыу, сүп-сар тулыу; (*о глазах*) сүп төшөү; **ра́ковина засори́лась** раковина тығылған

ЗАСОРЯ́ТЬ *несов. см.* **засори́ть**

ЗАСОРЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **засори́ться 2.** *страд. от* **засоря́ть**

ЗАСО́С *м* һурыу; **засо́с во́здуха** һауа һурыу

ЗАСОСА́ТЬ I *сов.* **1.** *кого-что* йотоу, убыу, һурыу, һурып алыу; **боло́то засоса́ло оле́ня** боланды һаҙлыҡ упҡан **2.** *кого*; *перен.* инеп сумыу, батыу, йотоу; **его́ засоса́ла среда́** уны мөхит юҡҡа сығарҙы

ЗАСОСА́ТЬ II *сов.*; *разг.* имә (һура) башлау; **ребёнок засоса́л** бала имә башланы

ЗАСО́ХНУТЬ *сов.* **1.** кибеү, ҡатыу, кибеп бөтөү; **бу́лка засо́хла** ҡалас ҡатҡан; **кра́ска засо́хла** буяу кибеп (ҡатып) бөткән **2.** (*завянуть*) кибеү, һулыу, ҡороу; **цветы́ засо́хли** сәскәләр ҡороған

ЗА́СПАННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **заспа́ть 2.** *прил.* йоҡоһо туймаған, йоҡоло; **за́спанные глаза́** йоҡоло күҙҙәр

ЗАСПА́ТЬ *сов. что*; *прост.* йоҡо менән сығарыу, онотолоу; **заспа́ть все впечатле́ния** бар кисерештәрҙе йоҡо менән сығарыу

ЗАСПА́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* оҙаҡ йоҡлау (йоҡлап китеү)

ЗАСПЕШИ́ТЬ *сов.*, *разг.* ашыға башлау, ҡабаланып китеү

ЗАСПИРТОВА́ТЬ *сов. кого-что* спиртлау, спиртҡа һалыу; **заспиртова́ть насеко́мое** бөжәкте спиртҡа һалыу

ЗАСПО́РИТЬ *сов.* бәхәсләшә башлау, бәхәсләшеп китеү, һүҙ көрәштерергә тотоноу

ЗАСПО́РИТЬСЯ *сов.*; *разг.* бәхәс менән мауығыу, бәхәскә бирелеп китеү

ЗАСПОРИ́ТЬСЯ *сов.* уңыу, уңайға китеү (*эшкә ҡарата*)

ЗАСТА́ВА *ж* **1.** *ист.* (*пост и место въезда в город*) ҡала ҡапҡаһы **2.** һаҡ; **пограни́чная заста́ва** сик һағы; **ко́нная заста́ва** атлы һаҡ

ЗАСТАВА́ТЬ *несов. см.* **заста́ть**

ЗАСТА́ВИТЬ I *сов. что, чем* **1.** (*загромоздить*) тултырыу, тултырып бөтөү; **заста́вить ко́мнату ме́белью** бүлмәне йыһаз менән тултырыу **2.** (*загородить*) ҡаплап ҡуйыу; **заста́вить дверь шка́фом** ишекте шкаф менән ҡаплап ҡуйыу

ЗАСТА́ВИТЬ II *сов. кого-что* и *с неопр.* мәжбүр итеү, (ирекһеҙләп) ҡушыу; **заста́вить ждать** көтөргә мәжбүр итеү; **заста́вить отвеча́ть** яуап бирергә мәжбүр итеү ♦ **не заста́вить себя́ до́лго проси́ть** ялындырмау, тиҙ генә килешеү, риза булыу; **не заста́вить себя́ ждать** тиҙ генә килеү, көттөрмәү

ЗАСТА́ВКА I *ж* башлам, башбиҙәк (*китап битенең башындағы биҙәк*)

ЗАСТА́ВКА II *ж* ҡаплама (*тирмән тәгәрмәсенә килгән һыуҙы тота торған*)

ЗАСТАВЛЯ́ТЬ I *несов. см.* **заста́вить** I

ЗАСТАВЛЯ́ТЬ II *несов. см.* **заста́вить** II

ЗАСТА́ИВАТЬСЯ *несов. см.* **застоя́ться**

ЗАСТАРЕВА́ТЬ *несов. см.* **застаре́ть**

ЗАСТАРЕ́ЛЫЙ, -ая, -ое иҫке, күптәнге, электән килгән, иҫкергән, ҡартайған, ҡарт; **застаре́лые грибы́** иҫкергән бәшмәктәр; **застаре́лая боле́знь** күптәнге ауырыу

ЗАСТАРЕ́ТЬ *сов.* **1.** ҡартайыу, олоғайыу; **лес застаре́л** урман ҡартайҙы **2.** *разг.* оҙаҡҡа һуҙылып көсәйеү, нығыныу; **боле́знь застаре́ла** ауырыу ныҡынған

ЗАСТА́ТЬ *сов. кого-что* **1.** тура килтереү, осратыу, тап итеү; **я заста́л его́ до́ма** мин уны өйөндә тап иттем **2.** өҫтөнә барып сығыу, күреп ҡалыу, -ғанда/-гәндә булыу; **заста́ть врасплох** көтмәгәндә барып (килеп) сығыу; **заста́ть в живы́х** тере сағында күреп ҡалыу

ЗАСТЁГИВАТЬ *несов. см.* **застегну́ть**

ЗАСТЁГИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **застегну́ться 2.** *страд. от* **застёгивать**

ЗАСТЕГНУ́ТЬ *сов. что* элеү, эләктереү, ҡаптырыу; **застегну́ть пиджа́к** пинжәкте ҡаптырып ҡуйыу

ЗАСТЕГНУ́ТЬСЯ *сов.* **1.** (төймәне) элеү, эләктереү, ҡаптырыу; **застегну́ться на все пу́говицы** бөтә төймәләрҙе лә эләктереү **2.** эленеү, ҡаптырылыу, эләктерелеү; **пиджа́к не застёгивается** пинжәк ҡаптырылмай

ЗАСТЁЖКА *ж* ҡаптырма, элмәк; **застёжка пальто́** пальто ҡаптырмаһы

ЗАСТЕКЛИ́ТЬ *сов. что* быялалау, быяла ҡуйыу (ҡуйҙырыу); **застекли́ть о́кна** тәҙрәгә быяла ҡуйыу

ЗАСТЕКЛЯ́ТЬ *несов. см.* **застекли́ть**

ЗАСТЕЛИ́ТЬ *сов. что*; *разг. см.* **застила́ть**

ЗАСТЕНОГРАФИ́РОВАТЬ *сов. что* стенографиялау; **застенографи́ровать речь** телмәрҙе стенографиялау

ЗАСТЕ́НОК *м* төрмә, зиндан; **бро́сить в засте́нок** төрмәгә ябыу

ЗАСТЕ́НЧИВОСТЬ *ж* оялсанлыҡ, тартыныусанлыҡ, ҡыйыуһыҙлыҡ; **страда́ть засте́нчивостью** оялсанлыҡ менән ыҙаланыу

ЗАСТЕ́НЧИВЫЙ, -ая, -ое оялсан, ҡыйыуһыҙ; **засте́нчивая де́вушка** оялсан ҡыҙ

ЗАСТЕСНЯ́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* оялыу, тартыныу, оялып (уңайһыҙланып) китеү; **ребёнок застесня́лся** бала оялып китте

ЗАСТИГА́ТЬ *несов. см.* **засти́чь**, **засти́гнуть**

ЗАСТИ́ГНУТЬ *сов. см.* **засти́чь**

ЗАСТИЛА́ТЬ *несов. см.* **застла́ть**

ЗАСТИЛА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **застла́ться 2.** *страд. от* **застила́ть**

ЗАСТИ́ЛКА *ж см.* **застила́ть** 1; **засти́лка по́ла** иҙән йәйеү

ЗАСТИРА́ТЬ *сов. что*; *разг.* **1.** йыуыу, йыуып алыу (таҙартыу); **застира́ть пятно́ на ска́терти** ашъяулыҡтағы тапты йыуып таҙартыу **2.** (*испортить стиркой*) йыуа-йыуа (эштән сығарыу) боҙартыу; **застира́ть бельё** эс кейемен йыуа-йыуа эштән сығарыу

ЗАСТИ́РЫВАТЬ *несов. см.* **застира́ть**

ЗАСТИ́ЧЬ и **ЗАСТИ́ГНУТЬ** *сов. кого-что* өҫтөнә баҫыу (сығыу), көтмәгәндә барып сығыу, эләктереү; **засти́чь на ме́сте преступле́ния** енәйәт эшләгән ергә көтмәгәндә барып сығыу; **гроза́ засти́гла дете́й** балалар йәшенле ямғырға эләкте

ЗАСТЛА́ТЬ *сов. что* **1.** йәйеү, түшәү, йәйеп ҡуйыу; **застла́ть пол ковро́м** иҙәнгә келәм йәйеү **2.** ҡаплау, ҡаплап алыу, томалау; **ту́чи застла́ли не́бо** күкте болоттар ҡапланы

ЗАСТЛА́ТЬСЯ *сов.* ҡапланыу, томаланыу; **доли́на застла́лась тума́ном** үҙән томан менән ҡапланды

ЗАСТО́Й *м* **1.** тоҡтарлыҡ, туктау, хәрәкәтһеҙлек; **засто́й кро́ви** ҡан йөрөшө туктауы **2.** *перен.* торғонлоҡ; **засто́й в эконо́мике** иҡтисадтағы торғонлоҡ; **пери́од засто́я** торғонлоҡ осоро

ЗАСТО́ЙНЫЙ, -ая, -ое **1.** тоҡтарланған, туктап ҡалған, туҡталған, ағымһыҙ; **засто́йное**

о́зеро (ағыуҙан) туҡталған күл **2.** торғон (торғонлоҡ) ...ы; **засто́йное вре́мя** торғонлоҡ ваҡыты **3.** оҙаҡҡа һуҙылған, оҙайлы; **засто́йное пья́нство** оҙайлы эскелек

ЗАСТОЛБИ́ТЬ *сов. что*; *разг.* бағана(лар) ултыртыу, бағана(лар) менән сик билдәләү; **застолби́ть уча́сток** бағаналар менән ер бүлеменең сиген билдәләү

ЗАСТО́ЛЬЕ *с*; *разг.* табын, табын өҫтәле, һый; **пра́здничное засто́лье** байрам табыны

ЗАСТО́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** табын ...ы, табындағы; **засто́льная бесе́да** табындағы әңгәмә **2.** *в знач. сущ.* **засто́льная** *ж* табын йыры

ЗАСТОНА́ТЬ *сов.* ыңғыраша башлау, ыңғырашып ҡуйыу

ЗАСТО́ПОРИВАТЬ *несов. см.* **засто́порить**

ЗАСТО́ПОРИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **засто́пориться 2.** *страд. от* **засто́поривать**

ЗАСТО́ПОРИТЬ *сов. что* **1.** туҡтатыу, хәрәкәтһеҙ ҡалдырыу **2.** *перен.*, *разг.* (*задержать*) туҡтатып (тотоп) тороу; **засто́порить де́ло** эште туҡтатып тороу

ЗАСТО́ПОРИТЬСЯ *сов.* **1.** туҡтау, туҡтап ҡалыу, хәрәкәтһеҙ ҡалыу; **маши́на засто́порилась** машина туҡтап ҡалды **2.** *перен.*, *разг.* туҡталыу, тотҡарланыу; **рабо́та засто́порилась** эш тотҡарланды

ЗАСТОЯ́ЛЫЙ, -ая, -ое *прост.* оҙаҡ тик торған, оҙаҡ хәрәкәтһеҙ торған; **застоя́лый конь** оҙаҡ тик торған ат

ЗАСТОЯ́ТЬСЯ *сов.* **1.** оҙаҡ тик (хәрәкәтһеҙ) тороу; **конь застоя́лся** ат оҙаҡ тик торған **2.** оҙаҡ тороу, тотҡарланыу; **застоя́ться у витри́ны** витрина янында оҙаҡ тороу **3.** (*испортиться*) оҙаҡ тороу, боҙолоу, иҫкереү; **вода́ в бо́чке застоя́лась** мискәләге һыу оҙаҡ торған (иҫкергән, боҙолған)

ЗАСТРА́ИВАТЬ *несов. см.* **застро́ить**

ЗАСТРА́ИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **застро́иться 2.** *страд. от* **застра́ивать**

ЗАСТРАХОВА́ТЬ *сов. кого-что* **1.** страховкалау; **застрахова́ть маши́ну** машинаны страховкалау **2.** *перен.* (*обезопасить*) һаҡланыу сараһын күреү

ЗАСТРАХОВА́ТЬСЯ *сов.* **1.** страховкалау, страховкаланыу; **застрахова́ться на большу́ю су́мму** ҙур суммаға страховкаланыу **2.** *перен.* (*обезопасить себя*) үҙеңде һаҡлау сараһын күреү, һаҡланыу

ЗАСТРАХО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **застрахова́ть**

ЗАСТРАХО́ВЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **застрахова́ться 2.** *страд. от* **застрахо́вывать**

ЗАСТРЕВА́ТЬ *несов. см.* **застря́ть**

ЗАСТРЕ́ЛИВАТЬ *несов. см.* **застрели́ть**

ЗАСТРЕЛИ́ТЬ *сов. кого* атып үлтереү; **застрели́ть медве́дя** айыуҙы атып үлтереү

ЗАСТРЕЛИ́ТЬСЯ *сов.* атылыу, атылып үлеү

ЗАСТРЕ́ЛЬЩИК *м* и **ЗАСТРЕ́ЛЬЩИЦА** *ж* башлап ебәреүсе, әйҙәүсе; **застре́льщик соревнова́ния** ярышты башлап ебәреүсе

ЗАСТРИГА́ТЬ *несов. см.* **застри́чь**

ЗАСТРИ́ЧЬ *сов. что*; *разг.* төптән ҡырҡыу, тәрән ҡырҡыу (*тырнаҡты*)

ЗАСТРОГА́ТЬ *сов. что* йышыу, йышып шымартыу, юнып ослау (*таҡтаны йәки таяҡты*)

ЗАСТРО́ИТЬ *сов. что* (*занять постройками*) төҙөү, һалыу

ЗАСТРО́ИТЬСЯ *сов.* төҙөлөү, һалыныу, төҙөлөп (һалынып) бөтөү; **го́род застро́ился** ҡала төҙөлөп бөткән

ЗАСТРО́ЙКА *ж см.* **застро́ить**; **застро́йка окра́ин го́рода** ҡала ситтәрендәге төҙөлөш

ЗАСТРО́ЙЩИК *м* төҙөүсе, һалыусы; **коллекти́в застро́йщиков** төҙөүселәр коллективы

ЗАСТРОЧИ́ТЬ I *сов. что* (*зашить*) тегеү, тегеп сығыу; **застрочи́ть швы** йөйҙәрҙе тегеп сығыу

ЗАСТРОЧИ́ТЬ II *сов.*; *разг.* **1.** тиҙ-тиҙ яҙа (һыҙғылай) башлау **2.** туҡтауһыҙ ата башлау (*пулемёттан, автоматтан һ.б.*)

ЗАСТРЯ́ТЬ *сов.* **1.** инеп ултырыу, ҡаҙалыу; **пу́ля застря́ла в лёгких** пуля үпкәгә инеп ултырған **2.** батыу, батып ҡалыу; **колесо́ застря́ло в грязи́** тәгәрмәс батҡаҡҡа батты **3.** *перен.*, *разг.* тотҡарланыу, тотолоп ятыу; **де́ло застря́ло в канцеля́рии** эш кәнсәләрҙә тотҡарланып ята ♦ **застря́ть в го́рле** әйтә алмау, әйтмәй ҡалдырыу, тамаҡҡа килеп тығылыу

ЗАСТУДИ́ТЬ *сов. кого-что*; *разг.* **1.** һыуытыу, туңдырыу; **застуди́ть и́збу** өйҙө һыуытыу **2.** өшөтөү, һалҡын (һыуыҡ) тейҙереү; **застуди́ть го́рло** тамаҡҡа һалҡын тейҙереү; **застуди́ть ребёнка** балаға һалҡын тейҙереү

ЗАСТУДИ́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* һалҡын тейҙереү, өшөү, һыуыҡ алыу

ЗАСТУ́ЖИВАТЬ *несов. см.* **застуди́ть**

ЗАСТУ́ЖИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **застуди́ться 2.** *страд. от* **засту́живать**

ЗАСТУ́КАТЬ *сов. кого-что*; *прост.* **1.** тотоу, эләктереү; **засту́кать во́ра** бурҙы эләктереү **2.** аңдып үлтереү

ЗА́СТУП *м* тимер көрәк

ЗАСТУПА́ТЬСЯ *несов. см.* **заступи́ться**

ЗАСТУПИ́ТЬСЯ *сов. за кого* яҡлау, яҡлап сығыу, яҡлашыу; **заступи́ться за дру́га** дуҫты яҡлау

ЗАСТУ́ПНИК *м* и **ЗАСТУ́ПНИЦА** *ж* яҡлаусы, яҡлашыусы, ҡурғаусы, ҡурсалаусы, аралаусы; **засту́пник наро́да** халыҡты яҡлаусы

ЗАСТУ́ПНИЧЕСТВО *с* яҡлау, ҡурғаусылыҡ, ҡурсыу, ҡурсалау; **засту́пничество друзе́й** дуҫтарҙың яҡлауы

ЗАСТУЧА́ТЬ *сов.* шаҡый (туҡылдата, дөбөрләтә) башлау; **застуча́ть в дверь** ишек шаҡый башлау

ЗАСТЫВА́ТЬ *несов. см.* **засты́ть**

ЗАСТЫ́ВШИЙ, -ая, -ее **1.** *прич. от* **засты́ть** **2.** *прил.* ҡатҡан, ҡатып ҡалған; **засты́вшая ла́ва** ҡатҡан лава **3.** *прил.*; *разг.* туңған, туң; **засты́вшая река́** туңған йылға **4.** *прил.*; *разг.* өшөгән, өшөп ҡатҡан, ҡатып ҡалған, хәрәкәтһеҙ; **засты́вшие па́льцы** өшөп ҡатҡан бармаҡтар; **засты́вшее выраже́ние** ҡатып ҡалған ҡиәфәт

ЗАСТЫДИ́ТЬ *сов. кого-что*; *разг.* оялтыу; **застыди́ть ма́льчика** малайҙы оялтыу

ЗАСТЫДИ́ТЬСЯ *сов.* оялыу, уңайһыҙланыу; **де́вушка застыди́лась** ҡыҙ оялды

ЗАСТЫ́НУТЬ *сов. см.* **засты́ть**

ЗАСТЫ́ТЬ и **ЗАСТЫ́НУТЬ** *сов.* **1.** ҡатыу, ҡуйырыу; **клей засты́л** елем ҡатҡан; **сту́день засты́л** тертелдәк ҡатҡан **2.** *разг.* туңыу; **вода́ засты́ла** һыу туңған **3.** *разг.* ныҡ өшөү, туңыу, ҡатыу; **ру́ки засты́ли** ҡулдар ҡатты **4.** ҡатып ҡалыу, хәрәкәтһеҙ туҡтап ҡалыу; **засты́ть на ме́сте от изумле́ния** аптырауҙан урында ҡатып ҡалыу **5.** үҙгәрешһеҙ булыу, ҡатып ҡалыу (*йөҙ, ҡиәфәт һ.б. ҡарата*)

ЗАСУДИ́ТЬ *сов. кого-что*; *прост.* хөкөм итеү, хөкөмгә (яуапҡа) тарттырыу, ғәйепләү

ЗАСУЕТИ́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* ығы-зығы килеү, ҡабаланып (өтәләнеп, өлтөрәп) китеү, албырғау

ЗАСУ́ЖИВАТЬ *несов. см.* **засуди́ть**

ЗАСУ́НУТЬ *сов. что* **1.** тығыу, тығып ҡуйыу; **засу́нуть ру́ку в карма́н** ҡулды кеҫәгә тығыу **2.** *разг.* (*спрятать*) тығып (йәшереп) ҡуйыу; **засу́нуть письмо́ в я́щик стола́** хатты өҫтәл тартмаһына йәшереп ҡуйыу

ЗАСУПО́НИВАТЬ *несов. см.* **засупо́нить**

ЗАСУПО́НИТЬ *сов. кого-что* тамаҡбауҙы тартып бәйләү (*ат екkәндә*)

ЗА́СУХА *ж* ҡоролоҡ; **борьба́ с за́сухой** ҡоролоҡҡа ҡаршы көрәш

ЗАСУХОУСТО́ЙЧИВЫЙ, -ая, -ое ҡоролоҡҡа сыҙамлы, ҡоролоҡҡа бирешмәүсән; **засухоусто́йчивые культу́ры** ҡоролоҡҡа сыҙамлы культуралар

ЗАСУ́ЧИВАТЬ *несов. см.* **засучи́ть**

ЗАСУЧИ́ТЬ *сов. что* һыҙғаныу, төрөү; **засучи́ть рукава́** еңдәрҙе һыҙғаныу ♦ **(де́лать) засучи́в рукава́** *что* ең һыҙғанып (эшләү)

ЗАСУ́ШИВАТЬ *несов. от* **засуши́ть**

ЗАСУШИ́ТЬ *сов. что* **1.** киптереү, ҡоротоу; **засуши́ть цветы́** сәскәләрҙе киптереү **2.** *перен.*, *разг.* (*лишить живости, выразительности*) йәмен ебәреү, матурлығын бөтөрөү

ЗАСУШИ́ТЬСЯ *сов.* кибеү, ҡороу, кибеп (ҡороп) бөтөү

ЗАСУ́ШЛИВЫЙ, -ая, -ое **1.** ҡоролоҡло, ҡоро, яуым-төшөмһөҙ; **засу́шливый год** ҡоролоҡло йыл **2.** кипкән, ҡыу; **засу́шливая степь** ҡыу дала

ЗАСЧИТА́ТЬ *сов. что* ҡушып иҫәпләү (һанау), иҫәпкә индереү (алыу); **засчита́ть мяч при игре́** уйында (ҡапҡаға) индерелгән тупты иҫәпкә алыу; **засчита́ть в счёт до́лга** бурыс иҫәбенә индереү

ЗАСЧИ́ТЫВАТЬ *несов. см.* **засчита́ть**

ЗАСЫЛА́ТЬ *несов. см.* **засла́ть**

ЗАСЫ́ПАТЬ *сов.* **1.** *что* күмеү; **засы́пать я́му** соҡорҙо күмеү; **зе́млю засы́пало сне́гом** ер ҡарға күмелде **2.** *кого-что*; *перен.* яуҙырыу, күмеп ташлау; **засы́пать докла́дчиков вопро́сами** докладсыға һорауҙар яуҙырыу **3.** *что, чего*; *разг.* һалыу; **засы́пать ча́ю** сәй һалыу; **засы́пать ло́шади овса́** атҡа һоло һалыу

ЗАСЫПА́ТЬ I *несов. см.* **засы́пать**

ЗАСЫПА́ТЬ II *несов. см.* **засну́ть**

ЗАСЫ́ПАТЬСЯ I *сов.* **1.** (*попасть внутрь*) эскә үтеү, инеп ҡалыу, тулыу; **песо́к засы́пался в сапоги́** итеккә ҡом тулған **2.** *чем* ҡапланыу, ябылыу; **доро́га засы́палась ли́стьями** юл япраҡтар менән ҡапланған

ЗАСЫ́ПАТЬСЯ II *сов.*; *прост.* **1.** тотолоу, эләгеү, фашланыу; **разве́дчик засы́пался** разведчик эләккән **2.** (*обнаружить незнание чего-л.*) тота алмау, тапшыра алмау (*имтиханды, һынауҙы*)

ЗАСЫПА́ТЬСЯ I *несов.* **1.** *см.* **засы́паться** I; **2.** *страд. от* **засыпа́ть** I

ЗАСЫПА́ТЬСЯ II *несов. см.* **засы́паться** II

ЗАСЫПА́ТЬСЯ III *несов. см.* **заспа́ться**

ЗАСЫХА́ТЬ *несов. см.* **засо́хнуть**

ЗАТАВРИ́ТЬ *сов. кого-что* тамға һалыу, келәймә һуғыу (һалыу, баҫыу) **заоаври́ть ло́шадь** атҡа тамға һалыу

ЗАТАЁННЫЙ, -ая, -ое **1.** (*скрываемый*) йәшерен, йәшереп һаҡланған; **затаённая оби́да** йәшерен үпкә; **затаённая печа́ль** йәшерен моңһоулыҡ **2.** (*сохраняемый в тайне*) серле, сер итеп һаҡланған; **затаённые мечты́** сер итеп һаҡланған хыял

ЗАТА́ИВАТЬ *несов. см.* **затаи́ть**

ЗАТА́ИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **затаи́ться** **2.** *страд. от* **зата́ивать**

ЗАТАИ́ТЬ *сов. что* **1.** *разг.* йәшереп алып ҡалыу; **затаи́ть де́ньги** аҡсаны йәшереп алып ҡалыу **2.** (йәшереп) һаҡлау, тотоу; **затаи́ть зло́бу** асыу тотоу; **затаи́ть оби́ду** үпкә һаҡлау ♦ **затаи́ть дыха́ние** тын да алмай тороу

ЗАТАИ́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* **1.** йәшеренеү, боҫоу, ҡасыу; **у́тка затаи́лась в камыша́х** өйрәк ҡамыш араһына йәшеренде **2.** (*скрыть мысли от других*) йәшереү, белгертмәү, һиҙҙермәү

ЗАТА́ЛКИВАТЬ *несов. см.* **затолка́ть** 1, 2 и **затолкну́ть**

ЗАТА́ПЛИВАТЬ I *несов. см.* **затопи́ть** I

ЗАТА́ПЛИВАТЬ II *несов. см.* **затопи́ть** II

ЗАТА́ПЛИВАТЬСЯ I *несов.* **1.** *см.* **затопи́ться** I; **2.** *страд. от* **зата́пливать** I

ЗАТА́ПЛИВАТЬСЯ II *несов.* **1.** *см.* **затопи́ться** II; **2.** *страд. от* **зата́пливать** II

ЗАТА́ПТЫВАТЬ *несов. см.* **затопта́ть**

ЗАТА́СКАННЫЙ, -ая, -ое *разг.* **1.** *прич. от* **затаска́ть 2.** *прил.* (*заношенный*) кейелгән, таушалған, иҫкергән, кейеп туҙҙырылған; **зата́сканный костю́м** әрһеҙ кейелгән костюм **3.** *прил.*; *перен.* күп ҡабатлап йәме ебәрелгән, күп сәйнәлгән; **зата́сканный анекдо́т** күп сәйнәлгән анекдот

ЗАТАСКА́ТЬ *сов.*; *разг.* **1.** *что* (әрһеҙ) кейеп туҙҙырыу, туҙҙырып бөтөрөү; **затаска́ть пальто́** пальтоны кейеп туҙҙырыу **2.** *что*; *перен.* күп ҡабатлап йәмен ебәреү, ҡыҙығын бөтөрөү (*һүҙҙе һ.б.*) **3.** *кого-что* йөрөтөп интектереп бөтөү, бергә йөрөтөп йонсотоу

ЗАТАСКА́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* **1.** туҙып бөтөү, тетелеү (*күп кейеүҙән*) **2.** йонсоу, интегеп бөтөү (*күп йөрөүҙән*); **затаска́ться по суда́м** судҡа күп йөрөүҙән интегеп бөтөү

ЗАТА́СКИВАТЬ *несов. см.* **затащи́ть**, **затаска́ть** 1, 2

ЗАТА́СКИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **затаска́ться 2.** *страд. от* **зата́скивать**

ЗАТА́ЧИВАТЬ *несов. см.* **заточи́ть** II

ЗАТАЩИ́ТЬ *сов. кого-что* **1.** һөйрәп индереү, һөйрәп килтереү (ташыу); **затащи́ть до́ски в помеще́ние скла́да** таҡталарҙы складҡа һөйрәп ташыу **2.** (*утащить*) алып китеү, олаҡтырыу; **затащи́ть за у́гол до́ма** өй артына алып китеү **3.** *перен.*, *разг.* (*привести*) алып инеү, индереү; **он затащи́л меня́ домо́й** ул мине өйөнә алып инде

ЗАТВЕРДЕВА́ТЬ *несов. см.* **затверде́ть**

ЗАТВЕРДЕ́ЛЫЙ, -ая, -ое ҡатҡан, ҡаты; **затверде́лая по́чва** ҡатҡан тупраҡ

ЗАТВЕРДЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **затверде́ть 2.** *мед.* (*опухоль*) ҡаты шеш

ЗАТВЕРДЕ́ТЬ *сов.* ҡатыу, ҡатыланыу, ҡатып ҡалыу; **мозо́ль затверде́ла** һөйәл ҡатҡан

ЗАТВЕРДИ́ТЬ *сов. что*; *разг.* **1.** бер үк һүҙҙе ҡабатлау (туҡыу, тылҡыу) **2.** ныҡытыу, ятҡа бикләү, ятлап алыу; **затверди́ть стихи́** шиғырҙы ятлап алыу

ЗАТВЕ́РЖИВАТЬ *несов. см.* **затверди́ть** 2

ЗАТВО́Р *м* **1.** затвор; **затво́р автома́та** автомат затворы **2.** (*засов*, *запор*) бик, келә, элгес; **затво́р воро́т** ҡапҡа келәһе **3.** япҡыс; **затво́р плоти́ны** быуа япҡысы

ЗАТВОРИ́ТЬ *сов.* **1.** *что* ябыу, ябып ҡуйыу; **затвори́ть окно́** тәҙрәне ябып ҡуйыу **2.** *кого* бикләү, бикләп ҡуйыу

ЗАТВОРИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** ябылыу; **окно́ затвори́лось** тәҙрә ябылды **2.** бикләнеү, бикләнеп ҡалыу; **затвори́ться в ко́мнате** бүлмәлә бикләнеү

ЗАТВО́РНИК *м* **1.** аскет (*һөжрәһенән сыҡмай ятҡан монах*) **2.** кеше менән ҡатнашмай йәшәүсе, кешенән ситләшеүсе; **жить затво́рником** кеше менән ҡатнашмай, ситләшеп йәшәү

ЗАТВО́РНИЧЕСТВО *с* үҙ-үҙенә бикләнгәнлек

ЗАТВОРЯ́ТЬ *несов. см.* **затвори́ть**

ЗАТВОРЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **затвори́ться 2.** *страд. от* **затворя́ть**

ЗАТЕВА́ТЬ *несов. см.* **зате́ять**

ЗАТЕ́ЙЛИВОСТЬ *ж* хикмәтлелек; **зате́йливость рису́нка** һүрәттең хикмәтлелеге

ЗАТЕ́ЙЛИВЫЙ, -ая, -ое *прост.* ҡыҙыҡ, әкәмәт, хикмәтле; **зате́йливое украше́ние** хикмәтле биҙәү; **зате́йливая речь** хикмәтле телмәр; **зате́йливый челове́к** әкәмәт кеше

ЗАТЕ́ЙНИК *м* **1.** мәрәкәсе, мәҙәксе; **он большо́й зате́йник** ул бик шәп мәҙәксе **2.** (*организатор развлечений*) уйынсы, уйын ойоштороусы, башлап йөрөүсе

ЗАТЕ́ЙНИЦА *ж* мәрәкәсе, мәҙәксе

ЗАТЕКА́ТЬ *несов. см.* **зате́чь**

ЗАТЕ́М *нареч.* **1.** (*после этого*, *потом*) һуңынан, унан һуң, аҙаҡ; **снача́ла бы́ло темно́, зате́м посветле́ло** башта ҡараңғы ине, һуңынан яҡтырҙы **2.** (*для этого*) шуның өсөн, шуға күрә; **я зате́м и прие́хал** мин шуның өсөн килдем дә инде **3.** (*для обозначения перехода к следующему положению или выводу в речи*) шунан (*һүҙҙе йомғаҡлағанда йәки икенсе һүҙгә күскәндә ҡулланыла*)

ЗАТЕМНЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **затемни́ть**; **затемне́ние созна́ния** аң томаланыу **2.** ҡараңғылау, ҡаплау; **затемне́ние о́кон** тәҙрәләрҙе ҡаплау **3.** *мед.* ҡара тап; **затемне́ние в лёгких** үпкәләге ҡара тап

ЗАТЕМНЕ́ТЬ *сов.* **1.** (*начать темнеть*) ҡараңғылана башлау; **в лесу́ затемне́ло** урманда ҡараңғылана башланы **2.** ҡарайып күренеү

ЗАТЕМНИ́ТЬ *сов. что* **1.** ҡараңғылау, томалау; **дым затемни́л не́бо** төтөн күкте томаланы **2.** ҡаплау, ышыҡлау, томалау; **затемни́ть о́кна** тәҙрәләрҙе ҡаплау **3.** томаландырыу, томалау; **затемни́ть созна́ние** аңды томалау **4.** *перен.* йәшереү, башҡа йүнәлешкә бороу; **затемни́ть смысл** *чего-л. нимәнеңдер* мәғәнәһен йәшереү

ЗАТЕМНИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** ҡараңғыланыу; **не́бо затемни́лось** күк ҡараңғыланды **2.** *перен.* буталыу, сыуалыу, томаланыу; **мысль затемни́лась** фекер сыуалды

ЗА́ТЕМНО *нареч.*; *разг.* ҡараңғыла, ҡараңғы саҡта, яҡтырмаҫ элек; **просыпа́ться за́темно** яҡтырмаҫ элек уяныу; **ко́нчить рабо́ту за́темно** эште ҡараңғы төшкәс тамамлау

ЗАТЕМНЯ́ТЬ *несов. см.* **затемни́ть**

ЗАТЕМНЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **затемни́ться 2.** *страд. от* **затемня́ть**

ЗАТЕНИ́ТЬ *сов. что* **1.** күләгәләү, ышыҡлау; **затени́ть расте́ние** үҫемлекте күләгәләү **2.** (*заслонить*) ҡаплау; **затени́ть свет** яҡтылыҡты ҡаплау

ЗАТЕНЯ́ТЬ *несов. см.* **затени́ть**

ЗАТЕ́ПЛИВАТЬ *несов. см.* **зате́плить**

ЗАТЕ́ПЛИТЬ *сов. что* яндырып (тоҡандырып) ебәреү; **зате́плить свечу́** май шәмде тоҡандырып ебәреү

ЗАТЕ́ПЛИТЬСЯ *сов.* **1.** яна башлау, тоҡаныу, ҡабыныу; **ого́нь зате́плился** ут яна башланы **2.** *перен.* уяныу, тоҡаныу; **зате́плилась наде́жда** өмөт уянды

ЗАТЕРЕ́ТЬ *сов.* **1.** *что* юйыу, юйып ташлау, һөртөп алыу; **затере́ть на́дпись на стене́** стеналағы яҙыуҙы һөртөп алыу **2.** *кого-что* (*сдавить*) ҡыҫыу; **льды затёрли ло́дку** боҙҙар кәмәне ҡыҫты **3.** *что*; *разг.* (*истрепать*) туҙҙырыу, теткеләү (*кейем-һалымды*) **4.** *кого*; *перен.*, *разг.* ҡыҫыу, юл бирмәү; **затёрли молодо́го инжене́ра** йәш инженерға юл бирмәнеләр

ЗАТЕРЕ́ТЬСЯ *сов.*; *прост.* ҡыҫылып инеү, тығылыу; **затере́ться в о́чередь** сиратҡа тығылыу

ЗАТЕ́РЯННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **затеря́ть 2.** *прил.* онотолған, ташландыҡ; **зате́рянный в лесу́ до́мик** урмандағы ташландыҡ өй

ЗАТЕРЯ́ТЬ *сов. что*; *разг.* юғалтыу, ҡуйып онотоу, ҡайҙалыр ҡуйыу; **затеря́ть кни́гу** китапты юғалтыу

ЗАТЕРЯ́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* **1.** юғалыу; **письмо́ затеря́лось** хат юғалды **2.** инеп юғалыу; **затеря́ться в толпе́** халыҡ араһына инеп юғалыу **3.** юғалып ҡалыу, күренмәү; **дере́вня затеря́лась среди́ гор** ауыл тауҙар араһында юғалып ҡалған

ЗАТЁС *м* тамға, билдә (*ағасҡа юнылған*)

ЗАТЕСА́ТЬ *сов. что* юныу, юнып йоҡартыу (ослау); **затеса́ть до́ску** таҡтаны юныу; **затеса́ть кол** ҡаҙыҡты юнып ослау

ЗАТЕСА́ТЬСЯ *сов.*; *прост.* ҡыҫылып инеү, тығылыу

ЗАТЕ́ЧЬ *сов.* **1.** ағып инеү, һарҡып төшөү; **вода́ затекла́ в по́греб** һыу баҙға һарҡып төшкән **2.** шешеү, ҡабарып сығыу; **у него́ затёк глаз** уның күҙе шешенгән **3.** ойоу (*тән өлөштәренә ҡарата*); **ру́ки затекли́** ҡулдар ойоно

ЗАТЕ́Я *ж* **1.** (*замысел, план*) ниәт, уй; **неле́пая зате́я** мәғәнәһеҙ ниәт **2.** (*вымысел*) уйланған нәмә (уй), хыял; **но́вая зате́я** яңы хыял **3.** (*забава*) мәҙәк, мәрәкә, шаянлыҡ, мутлыҡ; **ребя́чья зате́я** балалар мутлығы (эше) ♦ **без зате́й** ябай ғына, мәҙәк-фәлән ҡормай ғына

ЗАТЕ́ЯТЬ *сов. что* и *с неопр.*; *разг.* **1.** (*начать, предпринять что-л.*) башлау, башлап ебәреү, тотоноу; **зате́ять разгово́р** һөйләшеүҙе башлап ебәреү; **зате́ять игру́** уйын башлап ебәреү **2.** (*задумать*) ниәтләү, уйлау; **они́ что́-то зате́яли** улар ниҙер эшләргә ниәтләне

ЗАТЕ́ЯТЬСЯ *сов.*; *разг.* башланыу, башланып китеү; **зате́ялся разгово́р** һүҙ башланып китте

ЗАТИРА́ТЬ *несов. см.* **затере́ть**

ЗАТИРА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **затере́ться 2.** *страд. от* **затира́ть**

ЗАТИ́СКАТЬ *сов. кого*; *разг.* **1.** ойпалап бөтөү, ҡыҫҡылап интектереү **2.** эткеләп (төрткөләп) индереү, тығыу; **зати́скать в авто́бус** автобусҡа эткеләп индереү

ЗАТИ́СКИВАТЬ *несов. см.* **зати́скать, зати́снуть**

ЗАТИ́СНУТЬ *сов. кого-что*; *разг.* эткеләп (этеп-төртөп) индереү, тығылдырыу

ЗАТИ́СНУТЬСЯ *сов.*; *разг.* этеп-төртөп инеү, ҡыҫылып инеү, тығылыу

ЗАТИХА́ТЬ *несов. см.* **зати́хнуть**

ЗАТИ́ХНУТЬ *сов.* **1.** тынып ҡалыу, тыныу, шымыу; **зву́ки зати́хли** тауыштар тынды **2.** экренәйеү, баҫылыу, һүрелеү; **шаги́ зати́хли** аяҡ тауыштары баҫылды **3.** *перен.* тынысланыу, тыныу; **больно́й зати́х** ауырыу тынысланды

ЗАТИ́ШЬЕ *с* **1.** (*тишина*) тынлыҡ, тынып тороу; **зати́шье пе́ред грозо́й** йәшен алдынан булған тынлыҡ **2.** (*тихое место*) һил урын, һиллек; **зати́шье пруда́** быуаның һил урыны **3.** (*приостановка действия, события*) тынлыҡ, тыныслыҡ; **зати́шье пе́ред бо́ем** һуғыш алдынан булған тынлыҡ

ЗАТКА́ТЬ *сов. что* сүпләмләп һуғыу, туҡыу, сигеү, үреү; **затка́ть пла́тье серебро́м** күлдәккә көмөш (еп) ҡушып туҡыу; **пауки́ затка́ли паути́ной углы́** үрмәкселәр мөйөштәрҙе ау менән үргән

ЗАТКНУ́ТЬ *сов. что* **1.** тығыу, тығып ҡуйыу; **заткну́ть у́ши ва́той** ҡолаҡҡа мамыҡ тығыу **2.** *за что* ҡыҫтырыу, ҡыҫтырып ҡуйыу; **заткну́ть кинжа́л за по́яс** хәнйәрҙе билбауға ҡыҫтырып ҡуйыу ♦ **заткну́ть за по́яс** танауына сиртеү, уҙҙырып ебәреү; **заткну́ть рот** ауыҙын ябыу (ҡаплау, астырмау), өнөн тығыу

ЗАТКНУ́ТЬСЯ *сов.* **1.** ябылыу, тығылыу (*һауыт-һабаға ҡарата*) **2.** *прост.* телде тешләү, ауыҙҙы йомоу, өндәшмәҫ булыу

ЗАТМЕВА́ТЬ *несов. см.* **затми́ть**

ЗАТМЕ́НИЕ *с* **1.** тотолоу; **затме́ние луны́** ай тотолоу; **со́лнечное затме́ние** ҡояш тотолоу **2.** *разг.* (*помрачение сознания*) аң томаланыу, зиһен таралыу; **на меня́ нашло́ како́е-то затме́ние** әллә ниҙән зиһенем таралып китте

ЗАТМИ́ТЬ *сов.* **1.** *что* ҡаплау, томалау, ышыҡлау; **звезду́ затми́ли ту́чи** болоттар йондоҙҙо ҡапланы **2.** *кого-что*; *перен.* өҫтөн сығыу, уҙҙырыу; **затми́ть всех свои́м остроу́мием** йор һүҙлеге менән барыһынан да уҙҙырыу

ЗАТО́ *союз* (*в значении "однако", "но в то же время"*) ләкин, уның ҡарауы, -һа ла/-һә лә, әммә; **пода́рок недорого́й, зато́ хоро́ший** бүләк ҡиммәтле түгел, әммә яҡшы

ЗАТОВА́РИВАТЬ *несов. см.* **затова́рить**

ЗАТОВА́РИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **затова́рить 2.** *страд. от* **затова́ривать**

ЗАТОВА́РИТЬ *сов. что*; *торг.* (һатмай) йыйып яткырыу (тотоу), һатмай тотҡарлау; **затова́рить зерно́** ашлыҡты йыйып яткырыу; **затова́рить склад** келәткә артыҡ тауар туплау

ЗАТОВА́РИТЬСЯ *сов.*; *спец.* **1.** кәрәгенән артыҡ туплау (йыйыу, тәьмин итеү) (*тауарҙарҙы*)

2. (*скопиться в большом количестве — о товаре*) күпләп һатылмай ятыу (йыйылып китеү)

ЗАТОЛКА́ТЬ *сов.*; *разг.* **1.** *кого-что* этеп (төртөп) индереү, этkеләп тығылдырыу; **затолка́ть ваго́н в тупи́к** вагонды тупикка этеп индереү **2.** *что* тығыу; **затолка́ть свёрток в карма́н** төйөнсөктө кеҫәгә тығыу **3.** этkеләү, төрткөләү, төрткөләп бөтөрөү

ЗАТОЛКНУ́ТЬ *сов. кого-что*; *разг.* этеп (төртөп) индереү, этәреп ҡуйыу

ЗАТО́Н *м* **1.** (*залив*) ҡултыҡ, ҡолаҡ; **глубоково́дный зато́н** тәрән һыулы ҡултыҡ; **речно́й зато́н** йылға ҡолағы **2.** (*место стоянки, ремонта судов*) затон

ЗАТОНУ́ТЬ *сов.* батыу; **кора́бль затону́л** карап батты

ЗАТОПИ́ТЬ I *сов. что* яғыу, яғып ебәреү; **затопи́ть пе́чку** мейескә яғып ебәреү

ЗАТОПИ́ТЬ II *сов. что* **1.** баҫыу, баҫып китеү; **река́ затопи́ла луга́** йылға болондарҙы баҫҡан **2.** батырыу; **затопи́ть ло́дку** кәмәне батырыу **3.** *перен.* тулыу, тултырыу; **войска́ затопи́ли пло́щадь** майҙанға ғәскәр тулды

ЗАТОПИ́ТЬ III *сов.* яға башлау; **в про́шлом году́ затопи́ли в октябре́** үткән йыл октябрҙә яға башланылар

ЗАТОПИ́ТЬСЯ I *сов.* яна башлау, яғыла башлау; **печь затопи́лась** мейес яна башланы

ЗАТОПИ́ТЬСЯ II *сов.* һыу аҫтында ҡалыу, һыу баҫыу; **берега́ затопи́лись во вре́мя разли́ва** һыу ташҡанда яр буйҙары һыу аҫтында ҡалды

ЗАТОПЛЯ́ТЬ *несов. см.* **затопи́ть** II

ЗАТОПЛЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **затопи́ться** II; **2.** *страд. от* **затопля́ть**

ЗАТОПТА́ТЬ *сов.* **1.** *что* тапап бөтөрөү, тапап тигеҙләү; **затопта́ть траву́** үләнде тапап бөтөрөү **2.** тапап бысратыу; **затопта́ть пол** иҙәнде тапап бысратыу **3.** *что* тапап иҙеү, иҙгеләү; **затопта́ть бума́гу в грязь** ҡағыҙҙы бысраҡка тапап иҙеү **4.** *что* тапап һүндереү; **затопта́ть ого́нь** утты тапап һүндереү **5.** *кого-что* тапап үлтереү, тапау ♦ **затопта́ть в грязь** бысраҡка батырыу, ялған ғәйеп яғыу, нык хурлау

ЗАТО́Р *м* **1.** тығылыш, тығын **2.** *перен.* тотҡарлыҡ; **зато́р в рабо́те** эштәге тотҡарлыҡ

ЗАТОРМА́ЖИВАТЬ *несов. см.* **затормози́ть**

ЗАТОРМОЗИ́ТЬ *сов.* **1.** *что* и *без доп.* туҡтатыу, тормозлау, тормозға баҫыу (һалыу), экренәйтеү; **затормози́ть маши́ну** машинаны тормозлау **2.** *перен.*, *разг.* тотҡарлау, тотҡарлыҡ итеү; **затормози́ть де́ло** эште тотҡарлау

ЗАТОРМОЗИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** туҡталып тороу, тормозланыу **2.** *перен.*, *разг.* туҡтап ҡалыу, тотҡарланыу; **рабо́та затормози́лась** эш тотҡарланды

ЗАТОРМОШИ́ТЬ *сов. кого-что*; *разг.* өҙгөләү, тартҡылап-йолҡҡолап йонсотоу

ЗАТОРОПИ́ТЬ *сов.* ашыҡтырыу, ҡабаландырыу

ЗАТОРОПИ́ТЬСЯ *сов.* ашыға (ҡабалана) башлау, ашығыу, ҡабаланыу; **он внеза́пно затoропи́лся** ул ҡапыл ғына ҡабалана башланы

ЗАТОСКОВА́ТЬ *сов.*; *разг.* һағына (юҡһына) башлау

ЗАТОЧЕ́НИЕ *с*; *уст.* **1.** *см.* **заточи́ть** I; **2.** (*пребывание в тюрьме, ссылке*) тотҡон, һөргөн; **ве́чное заточе́ние** мәңгелек тотҡон

ЗАТОЧИ́ТЬ I *сов. кого-что*; *высок.*, *уст.* ябыу, ябып ҡуйыу, ултыртыу; **заточи́ть в тюрьму́** төрмәгә ябыу

ЗАТОЧИ́ТЬ II *сов. что* ослау, үткерләү; **заточи́ть каранда́ш** ҡәләм ослау; **заточи́ть нож** бысаҡ үткерләү

ЗАТОШНИ́ТЬ *сов. кого безл.* күңел болғана башлау, ҡоҫҡо килеү; **его́ затошни́ло** уның күңеле болғана башланы

ЗАТРАВИ́ТЬ *сов. кого-что* **1.** баҫтырып (ҡыуып) тотоу, баҫтыртыу, ҡыуҙыртыу; **затрави́ть за́йца** ҡуянды баҫтыртыу **2.** кешене эттән талатыу **3.** *перен.*, *разг.* эҙәрлекләп интектереү, теңкәгә тейеү

ЗАТРА́ВКА *ж* **1.** запал, тоҡандырғыс (*тупта, мылтыҡта*) **2.** *перен.*, *прост.* башланғыс (*эште башлау алдынан ҡыҙыҡтырыу*)

ЗАТРА́ВЛИВАТЬ *несов. см.* **затрави́ть**

ЗАТРА́ГИВАТЬ *несов. см.* **затро́нуть**

ЗАТРАМБОВА́ТЬ *сов. что* тыңҡыслау, төйөү; **затрамбова́ть зе́млю** ерҙе тыңҡыслау

ЗАТРАМБО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **затрамбова́ть**

ЗАТРАПЕ́ЗНЫЙ, -ая, -ое *разг.* көндәлек, көндәге, көн дә (әрһеҙгә) кейә торған; **затрапе́зная оде́жда** көндәлек кейем

ЗАТРА́ТА *ж* **1.** тотоу, тотоноу, түгеү, сарыф итеү (*көс, ваҡыт һ.б. карата*); **затра́та средств** аҡса тотоу; **затра́та вре́мени** ваҡыт сарыф итеү **2.** *обычно мн.* **затра́ты** сығым, тотолған аҡса (мал, бол); **сократи́ть затра́ты на обору́дование** ҡорамалға сығымдарҙы кәметеү

ЗАТРА́ТИТЬ *сов. что* **1.** тотоу, тотоноу, һалыу; **затра́тить сре́дства на строи́тельство** төҙөлөшкә аҡса тотоноу **2.** түгеү, һалыу, сарыф итеү; **затра́тить мно́го сил** күп көс түгеү; **затра́тить на пое́здку пять дней** барыуға биш көн сарыф итеү

ЗАТРА́ЧИВАТЬ *несов. см.* **затра́тить**

ЗАТРЕ́БОВАТЬ *сов. кого-что*; *офиц.-дел.* талап итеү, һоратып алыу, саҡыртыу, саҡыртып алыу (килтереү); **затре́бовать спра́вку** белешмә һоратып алыу; **затре́бовать свиде́телей** шаһиттарҙы саҡыртып килтереү

ЗАТРЕПА́ТЬ *сов.*; *разг.* **1.** *что* туҙҙырып (таушалдырып) бөтөрөү; **затрепа́ть кни́жку** китапты таушалдырып бөтөрөү **2.** *кого* (*измучить*) йонсотоп бөтөү, интектереү, хәлдән тайҙырыу

ЗАТРЕПЕТА́ТЬ *сов.* дерелдәй (ҡалтырай) башлау, дер-дер килеү

ЗАТРЕЩА́ТЬ *сов.* **1.** шытырлай (ярыла) башлау, шытыр-шытыр килеү; **лёд затреща́л** боҙ шытырлай башланы **2.** сырылдаша (сырылдай) башлау, сыр-сыр килеү; **кузне́чики затреща́ли** сиңерткәләр сырылдай башланы **3.** дыңғырлай башлау, дыңғыр-дыңғыр килеү

ЗАТРЕ́ЩИНА *ж*; *прост.* яңаҡлау, тондороу, ҡундырыу; **дать затре́щину** яңаҡҡа тондороу

ЗАТРО́НУТЬ *сов.* **1.** *кого-что* тейеү, ҡағылыу, тейеп китеү, ҡағылып үтеү; **пу́ля затро́нула кость** пуля һөйәккә тейеп үткән **2.** *что*; *перен.* ҡағылыу, ҡағылып үтеү, әйтеп үтеү; **затро́нуть вопро́с** мәсьәләгә ҡағылып үтеү **3.** *кого-что*; *перен.* йоғонто яһау, тәьҫир итеү, уятыу; **затро́нуть чу́вства** тойғоларға тәьҫир итеү

ЗАТРУДНЕ́НИЕ *с* **1.** ҡыйынлыҡ, уңайһыҙлыҡ, ҡамасау; **устрани́ть затрудне́ния** уңайһыҙлыҡтарҙы бөтөрөү **2.** ҡыйын (ауыр) хәл, ауырлыҡ; **быть в затрудне́нии** ҡыйын хәлдә булыу; **вы́вести из затрудне́ния** ауыр хәлдән сығарыу

ЗАТРУДНЁННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **затрудни́ть 2.** *прил.* ауыр, ауырлашҡан, ҡыйын; **затруднённое дыха́ние** ауыр һулыш

ЗАТРУДНИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое ауыр, ҡатмарлы, ҡыйын; **затрудни́тельное положе́ние** ауыр хәл

ЗАТРУДНИ́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что* ауырлыҡ (ҡыйынлыҡ) килтереү (төшөрөү), ауыр (ҡыйын) булыу; **затрудни́ть друзе́й** дуҫтарға ауырлыҡ килтереү **2.** *что* ҡыйынлаштырыу, ауырлаштырыу; **затрудни́ть дыха́ние** тын алышын ауырлаштырыу

ЗАТРУДНИ́ТЬСЯ *сов. в чём* или *с неопр.* **1.** ауырһыныу, ҡыйынһыныу; **затрудни́ться сказа́ть** әйтергә ҡыйынһыныу **2.** ауырлашыу, ҡыйынлашыу; **его́ положе́ние затрудни́лось** уның хәле ауырлашты

ЗАТРУДНЯ́ТЬ *несов. см.* **затрудни́ть**

ЗАТРУДНЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **затрудни́ться 2.** *страд. от* **затрудня́ть**

ЗАТРЯСТИ́ *сов. кого-что* һелкетә башлау, ҡалтырата (дерелдәтә) башлау

ЗАТРЯСТИ́СЬ *сов.* ҡалтырана (дерелдәй) башлау, ҡалтырап китеү; **затрясти́сь от стра́ха** ҡурҡыштан ҡалтырана башлау

ЗАТУЖИ́ТЬ *сов.*; *трад.-поэт.*, *разг.* ҡайғыра (көйөнә, хәсрәтләнә) башлау

ЗАТУМА́НИВАТЬ *несов. см.* **затума́нить**

ЗАТУМА́НИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **затума́ниться 2.** *страд. от* **затума́нивать**

ЗАТУМА́НИТЬ *сов. что* **1.** (*покрыть туманом*) томан менән ҡаплау, томанлау, боҫлау; **пар затума́нил окно́** пар тәҙрәне боҫланы **2.** *перен.* томалау, ҡараңғылау; **затума́нить мысль** фекерҙе томалау

ЗАТУМА́НИТЬСЯ *сов.* **1.** томан менән ҡапланыу, томанланыу, боҫланыу; **со́лнце затума́нилось** ҡояш томан менән ҡапланды **2.** *перен.* томаланыу, ҡараңғыланыу; **созна́ние затума́нилось** аң томаланды **3.** *перен.*, *разг.* моңһоуланыу, күңелһеҙләнеү; **её лицо́ затума́нилось** уның йөҙө моңһоуланды

ЗАТУПИ́ТЬ *сов. что*; *разг.* (*сделать тупым — об остром предмете*) үтмәҫләү, үтмәҫләндереү, йөҙөн ҡайтарыу, тупаҫлау; **затупи́ть нож** бысаҡты үтмәҫләү

ЗАТУПИ́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* тупаҫланыу, үтмәҫләнеү, йөҙө ҡайтыу; **топо́р затупи́лся** балта тупаҫланған

ЗАТУПЛЯ́ТЬ *несов. см.* **затупи́ть**

ЗАТУПЛЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **затупи́ться 2.** *страд. от* **затупля́ть**

ЗАТУХА́ТЬ *несов. см.* **зату́хнуть**

ЗАТУ́ХНУТЬ *сов.* **1.** *разг.* (*потухнуть*) һүнеү, һүнеп ҡуйыу; **ого́нь зату́х** ут һүнде **2.** *перен.* (*прекратиться*) туҡталыу, баҫылыу, һүрелеү; **колеба́ния зату́хли** тирбәлеүҙәр баҫылды

ЗАТУШЕВА́ТЬ *сов. что* **1.** тушь менән буяу, тушлау; **затушева́ть рису́нок** һүрәтте тушь менән буяу **2.** *перен.* ҡаплау, йәшереп ҡалдырыу; **затушева́ть недоста́тки** етешһеҙлектәрҙе йәшереү

ЗАТУШЁВЫВАТЬ *несов. см.* **затушева́ть**

ЗАТУШИ́ТЬ *сов. что*; *разг.* **1.** һүндереү; **затуши́ть свечу́** шәмде һүндереү **2.** *перен.* (*подавить*) баҫыу, күрһәтмәү, туҡтатыу, һүндереү; **затуши́ть ра́дость** ҡыуанысты баҫыу

ЗА́ТХЛОСТЬ *ж* **1.** тынсыулыҡ, һөрһөгән (һаҫыған) еҫ; **па́хнет за́тхлостью** һөрһөгән еҫ килә **2.** *перен.* торғонлоҡ, һөрһөү (*ижтимағи тормошҡа ҡарата*)

ЗА́ТХЛЫЙ, -ая, -ое **1.** тынсыу (тонсоу), тонсоҡторғос, һаҫыҡ; **за́тхлый во́здух** тынсыу һауа **2.** күгәргән, һөрһөгән, ҡаҡһыған, еҫләнгән; **за́тхлая мука́** күгәргән он **3.** *перен.* серек, һөрһөгән; **за́тхлая среда́** серек мөхит

ЗАТЫКА́ТЬ *несов. см.* **заткну́ть**

ЗАТЫ́ЛОК *м* елкә, соңҡа; **почеса́ть заты́лок** елкәне тырнау ♦ **в заты́лок (идти́, стоя́ть, шага́ть и т.п.)** бер-бер артлы (теҙелеү, тороу һ.б.)

ЗАТЫ́ЛОЧНЫЙ, -ая, -ое елкә, соңҡа …ы; **заты́лочная кость** соңҡа һөйәге

ЗАТЫ́ЧКА *ж*; *прост.* бөкө, тығын, тыҡҡыс

ЗАТЮ́КАТЬ *сов. кого-что*; *прост.* ҡыйырһытыу, ҡағыу, ситләтеү

ЗАТЯ́ГИВАТЬ *несов. см.* **затяну́ть**

ЗАТЯ́ГИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **затяну́ться 2.** *страд. от* **затя́гивать**

ЗАТЯ́ЖКА *ж* **1.** *см.* **затяну́ть** I 1, 2, 6, 7 и **затяну́ться** 1, 2, 5, 6; **2.** (*при курении*) һурыу, әскә тартыу **3.** ҡалыпҡа тартыу (*аяҡ кейемен теккәндә*)

ЗАТЯЖНО́Й, -ая, -ое **1.** оҙаҡҡа һуҙылған, оҙайлы; **затяжна́я боле́знь** оҙаҡҡа һуҙылған ауырыу; **затяжно́й дождь** оҙайлы ямғыр ♦ **затяж-**

но́й прыжо́к *ав.* оҙайлы һикереү (*парашютты оҙаҡ асмай төшөү*)

ЗАТЯНУ́ТЬ I *сов.* **1.** *кого-что* тартып (тарттырып) бәйләү, тарттырыу; **затяну́ть чемода́н ремнём** сумаҙанды ҡайыш менән тарттырып бәйләү **2.** *кого-что* һурыу, тартып алыу, убыу; **боло́то затяну́ло оле́ня** боланды һаҙ упҡан **3.** *кого* тартыу, ылыҡтырыу, индереү; **затяну́ть в спор** бәхәскә ылыҡтырыу **4.** *что, чем* ҡаплау, томалау; **моро́з затяну́л о́зеро льдом** һыуыҡ күлдең өҫтөн боҙ менән ҡапланы; **ту́чи затяну́ли не́бо** күкте болот ҡапланы **5.** *безл.* (*заживить*) уңалыу, бөтәшеү; **ра́ну затяну́ло** яра уңалды **6.** *что* (*задержать*) һуҙыу, оҙаҡҡа (һуҙыу) ебәреү; **затяну́ть де́ло** эште һуҙыу; **затяну́ть собра́ние** йыйылышты оҙаҡҡа һуҙыу **7.** *тех.* тартыу, нығытыу; **затяну́ть болты́ ключо́м** болттарҙы асҡыс менән тартыу

ЗАТЯНУ́ТЬ II *сов.*; *разг.* йырлап (һуҙып) ебәреү

ЗАТЯНУ́ТЬСЯ *сов.* **1.** тартып (ҡыҫып) бәйләү; **затяну́ться кушако́м** билбауҙы тартып бәйләү **2.** тартылыу, бәйләнеү, быуылыу; **у́зел затяну́лся** төйөн тартылды **3.** ҡапланыу, томаланыу; **не́бо затяну́лось ту́чами** күк йөҙө болот менән ҡапланды **4.** бөтәшеү, уңалыу; **ра́на затяну́лась** яра уңалды **5.** һуҙылыу, оҙаҡҡа һуҙылып китеү; **собра́ние затяну́лось** йыйылыш оҙаҡҡа һуҙылды **6.** һурыу, эскә тартыу (*төтөндө*)

ЗАУЛЫБА́ТЬСЯ *сов.* йылмайыу, йылмайып ебәреү

ЗАУ́МНЫЙ, -ая, -ое аңлайышһыҙ, артыҡ хикмәтле; **зау́мные стихи́** артыҡ хикмәтле шиғырҙар; **зау́мная речь** аңлайышһыҙ телмәр

ЗА́УМЬ *ж* мәғәнәһеҙлек, хикмәт

ЗАУНЫ́ВНЫЙ, -ая, -ое һағышлы, яманһыу, моңһоу; **зауны́вная пе́сня** һағышлы йыр

ЗАУПОКО́ЙНЫЙ, -ая, -ое; *церк.* йыназа ...ы, ерләү ...ы; **заупоко́йная моли́тва** йыназа доғаһы

ЗАУПРЯ́МИТЬСЯ *сов.* ҡарышыу, тиҫкәреләнеү, киреләнеү; **дитя́ заупря́милось** сабый тиҫкәреләнә башланы

ЗАУРЯ́Д-... *урыҫ телендәге ҡушма һүҙҙәрҙең "дипломһыҙ", "чинһыҙ вазифа биләүсе" мәғәнәләрен белдергән беренсе өлөшө, мәҫ.*, **зауря́д-врач** дипломһыҙ табип (врач); **зауря́д-хору́нжий** хорунжий вазифаһындағы һалдат

ЗАУРЯ́ДНЫЙ, -ая, -ое урта(са), уртаҡул, ябай, ғәҙәти; **зауря́дный актёр** уртаҡул актёр

ЗАУСЕ́НЕЦ *м*; *уст. см.* **заусе́ница**

ЗАУСЕ́НИЦА *ж* **1.** шайтан тырнағы; **па́льцы в заусе́ницах** шайтан тырнаҡлы бармаҡтар **2.** *тех.* суғырмаҡ, ҡытыршы

ЗАУ́ТРЕНЯ *ж* иртәнге ғибәҙәт (*христиан дине буйынса*)

ЗАУТЮ́ЖИВАТЬ *несов. см.* **заутю́жить**

ЗАУТЮ́ЖИТЬ *сов. что* үтекләү, яҙыу; **заутю́жить скла́дку** кейемдең сырышын үтекләү

ЗАУ́ЧИВАНИЕ *с см.* **зау́чивать**; **зау́чивание стихотворе́ния** шиғырҙы ятлау

ЗАУ́ЧИВАТЬ *несов. см.* **заучи́ть**

ЗАУ́ЧИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **заучи́ться** **2.** *страд. от* **зау́чивать**

ЗАУЧИ́ТЬ *сов. что* **1.** ятлау, ятҡа бикләү, ятлап алыу; **заучи́ть пра́вило** ҡағиҙәне ятлау **2.** *кого-что*; *разг.* (*замучить учёбой*) уҡыта-уҡыта алйытыу (йонсотоу)

ЗАУЧИ́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* оҙаҡ уҡыуҙан арыу, уҡыу менән ныҡ мауығыу

ЗАУША́ТЕЛЬСКИЙ, -ая, -ое *книжн.* тупаҫ, мыҫҡыллы; **зауша́тельская кри́тика** тупаҫ тәнҡит

ЗАУША́ТЕЛЬСТВО *с*; *книжн.* тупаҫлыҡ, мыҫҡыллы тәнҡит

ЗАУ́ШНЫЙ, -ая, -ое ҡолаҡ арты(ндағы); **зау́шный нары́в** ҡолаҡ арты шеше

ЗАФАРШИРОВА́ТЬ *сов. что* фаршлау, фарш тултырыу; **зафаршировáть у́тку** өйрәкте фаршлау

ЗАФИКСИ́РОВАТЬ *сов. что* **1.** (*запечатлеть в рисунке, фотографии и т.п.*) фотоға (ҡағыҙға) төшөрөп ҡуйыу **2.** (*отметить, учесть*) билдәләү, иҫәпкә алыу, яҙып (теркәп) ҡуйыу **3.** *фото.* фиксажлау, фиксаж менән нығытыу; **зафикси́ровать сни́мок** фотоһүрәтте фиксажлау

ЗАФОНТАНИ́РОВАТЬ *сов.*; *спец.* фонтан (булып) ата башлау; **сква́жина зафонтани́ровала** скважина фонтан булып ата башланы

ЗАФРАХТОВА́ТЬ *сов. что*; *мор.*, *торг.* фрахтовкалау, йөк ташыу өсөн яллау (*судноны*)

ЗАФРАХТО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **зафрахтова́ть**

ЗАХА́ЖИВАТЬ *несов.*; *разг.* ингеләү, ингеләп йөрөү; **заха́живайте к нам** беҙгә ингеләп йөрөгөҙ

ЗАХАНДРИ́ТЬ *сов.*; *разг.* күңелһеҙләнеү, бошона (кәйефһеҙләнә) башлау

ЗАХА́ЯТЬ *сов. кого-что*; *прост.* яманатын һатыу, хурлау, әҙәм мәсхәрәһенә ҡалдырыу

ЗАХВА́ЛИВАТЬ *несов. см.* **захвали́ть**

ЗАХВАЛИ́ТЬ *сов. кого-что*; *разг.* артыҡ маҡтап ташлау (ебәреү), үтә маҡтап шаштырыу (осондороу), ҡотортоп ебәреү; **захвали́ть ученика́** уҡыусыны артыҡ маҡтап ташлау

ЗАХВА́Т *м* **1.** *см.* **захвати́ть** 1, 3; **захва́т инициати́вы** инициативаны үҙеңә алыу; **захва́т чужи́х земе́ль** сит ерҙәрҙе баҫып алыу **2.** (*охватываемое чем-л. пространство*) алым; **захва́т плу́га** һабандың алымы; **ширина́ захва́та** алым киңлеге

ЗАХВАТА́ТЬ *сов. что*; *разг.* ҡулдан-ҡулға йөрөтөп бысратып бөтөү, тотҡолап бысратыу; **захвата́ть ру́копись** ҡулъяҙманы ҡулдан-ҡулға йөрөтөп бысратыу

ЗАХВАТИ́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что*, *чего* тотоп (эләктереп) алыу, нык итеп тотоу; **захвати́ть пальто́ за воротни́к** пальто яғаһынан эләктереп алыу **2.** *кого-что* алыу, алып барыу; **захвати́ть сы́на в теа́тр** ул(ың)ды театрға бергә алыу **3.** *кого-что* баҫып (тартып) алыу, алыу, эләктереү; **захвати́ть чужи́е зе́мли** сит ерҙәрҙе баҫып алыу; **захвати́ть власть** власты тартып алыу **4.** *что*; *перен.*, *разг.* эләктереү, йоҡтороу; **захвати́ть корь** ҡыҙылса эләктереү **5.** *кого-что*; *перен.* (*сильно увлечь*) үҙенә тартыу, нык ҡыҙыҡтырыу, йәлеп итеү; **рабо́та захвати́ла его́ целико́м** эш уны тулыһынса үҙенә йәлеп итте. **6.** *разг.* (*застичь*) эләктереү, эләгеү, тотоп алыу; **дождь захвати́л нас** беҙ ямғырға эләктек ♦ **дух захвати́ло** тын ҡыҫылды (бөттө)

ЗАХВА́ТНИЧЕСКИЙ, -ая, -ое баҫып алыу ...ы; **захва́тнические во́йны** баҫып алыу һуғыштары

ЗАХВА́ТЧИК *м* илбаҫар, баҫып алыусы

ЗАХВА́ТЫВАТЬ *несов. см.* **захвати́ть**

ЗАХВА́ТЫВАЮЩИЙ, -ая, -ее **1.** *прич. от* **захва́тывать 2.** *прил.* ҡыҙыҡлы, мауыҡтырғыс; **захва́тывающий расска́з** мауыҡтырғыс хикәйә

ЗАХВОРА́ТЬ *сов.*; *разг.* ауырып китеү, ауырый башлау

ЗАХИРЕ́ТЬ *сов.*; *разг.* **1.** (*о человеке*) бөтөп китеү, ябығыу, хәлһеҙләнеү; (*о растениях*) һулыу, шиңеү **2.** *перен.* хөртәйеү, һүнеү, бөтөү; **сад захире́л** баҡса хөртәйҙе

ЗАХИХИ́КАТЬ *сов.* хихылдау, хихылдап көлөп ебәреү, хихылдай башлау

ЗАХЛАМИ́ТЬ *сов.* *что*; *разг.* ҡыйлау, сүпләү, сүп-сар менән тултырыу

ЗАХЛАМЛЁННЫЙ, -ая, -ое *разг.* **1.** *прич. от* **захлами́ть 2.** *прил.* сүп-сарлы, ҡыйлы; **захламлённый коридо́р** сүп-сар менән тулған коридор

ЗАХЛАМЛЯ́ТЬ *несов. см.* **захлами́ть**

ЗАХЛЕБНУ́ТЬСЯ *сов.* **1.** тонсоғоу, сәсәү, сәсәп китеү; **захлебну́ться водо́й** һыуға сәсәп китеү **2.** *перен.* туҡталыу; **ата́ка захлебну́лась** атака туҡталды **3.** һүнеү, туҡтау, тынып ҡалыу (*мотор, автомат һ.б. ҡарата*)

ЗАХЛЁБЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **захлебну́ться 2.** тын ҡыҫылыу, быуылыу; **он захлёбывался от сме́ха** көлөүҙән тыны ҡыҫылды; **захлёбываться от слёз** йәшкә быуылыу **3.** *перен.* йотлоғоп (тын да алмай) уҡыу, музыка тыңлау

ЗАХЛЕСТА́ТЬ I *сов. кого-что*; *разг.* ҡамсылау, һыҙырыу; **захлеста́ть ло́шадь** атты ҡамсылау

ЗАХЛЕСТА́ТЬ II *сов.*; *разг.*, *в разн. знач.* (*плетью*) һыҙыра (яра, ҡамсылай) башлау; (*о дожде*) һыҙырып яуа башлау; (*о волнах*) һуға башлау; **дождь захлеста́л** ямғыр һыҙырып яуа башланы

ЗАХЛЕСТНУ́ТЬ *сов. кого-что* **1.** эләктереү, эләктереп (салып) алыу; **захлестну́ть петлёй** элмәкләп эләктереп алыу **2.** (*обдать*) аша бәреү, ҡойондороу, килтереп һуғыу; **волна́ захлестну́ла ло́дку** тулҡын кәмәне аша һуҡты **3.** *перен.* тотош биләү, үҙенә тартыу, уятыу; **револю́ция захлестну́ла ма́ссы** революция массаларҙы биләп алды

ЗАХЛЁСТЫВАТЬ I *несов. см.* **захлеста́ть** I

ЗАХЛЁСТЫВАТЬ II *несов. см.* **захлестну́ть**

ЗАХЛО́ПАТЬ *сов.* ҡул саба (алҡышлай) башлау

ЗАХЛО́ПНУТЬ *сов.* **1.** *что* шап (шарт) иттереп ябыу; **захло́пнуть дверь** ишекте шап иттереп ябыу **2.** *кого* (*поймать чем-л.*) эләктереү, ҡаптырыу; **захло́пнуть за́йца в капка́н** ҡуянды ҡапҡанға эләктереү

ЗАХЛО́ПНУТЬСЯ *сов.* шап итеп ябылыу; **дверь захло́пнулась** ишек шап итеп ябылды

ЗАХЛОПОТА́ТЬ *сов.* юллай башлау, юлларға тотоноу

ЗАХЛОПОТА́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* мәшәҡәтләнеп арыу, ниҙелер юллап йөрөп интегеү

ЗАХЛО́ПЫВАТЬ *несов. см.* **захло́пнуть**

ЗАХЛО́ПЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **захло́пнуться 2.** *страд. от* **захло́пывать**

ЗАХМЕЛЕ́ТЬ *сов.* иҫереү, иҫереп китеү

ЗАХНЫ́КАТЬ *сов.*; *разг.* **1.** (*начать жаловаться*) һыҡрана башлау, мыжып һөйләнә (зарлана) башлау **2.** (*заплакать*) шыңшып илай башлау, һыңҡылдау, шыңшыу

ЗАХО́Д *м* **1.** *см.* **зайти́** 1—5; **захо́д корабля́ в порт** караптың портҡа инеүе **2.** байыу; **захо́д со́лнца** ҡояш байыуы

ЗАХОДИ́ТЬ I *несов. см.* **зайти́**

ЗАХОДИ́ТЬ II *сов.* ҡүтәрелеү, йөрөй башлау; **по мо́рю заходи́ли во́лны** диңгеҙҙә тулҡындар ҡүтәрелде

ЗАХОЛУ́СТНЫЙ, -ая, -ое тын, аулаҡ; **захолу́стное ме́сто** аулаҡ урын

ЗАХОЛУ́СТЬЕ *с* **1.** тын (тыныс, аулаҡ) урын (*үҙәктән ситтәге*); **жить в захолу́стье** аулаҡ урында йәшәү **2.** ҡала ситe; **захолу́стье Москвы́** Мәскәүҙең ситe

ЗАХОРОНЕ́НИЕ *с*; *книжн.*, *спец.* **1.** *см.* **захорони́ть**; **спо́соб захороне́ния** күмеү ысулы (тәртибе) **2.** ҡәбер(лек); **раско́пки захороне́ний** ҡәберлектәрҙе ҡаҙыу

ЗАХОРОНИ́ТЬ *сов.* *кого-что* ерләү, күмеү; **захорони́ть поко́йника** мәйетте ерләү

ЗАХОТЕ́ТЬ *несов.* *чего* и *с неопр.* теләү, -ғы/-ге килеү; **захоте́ть пить** эске килеү

ЗАХОТЕ́ТЬСЯ *сов.* *безл.* теләү, -ғы/-ге килеү; **мне захоте́лось есть** минең ашағы килде

ЗАХОХОТА́ТЬ *сов.* шарҡылдап (хахылдап) көлөп ебәреү

ЗАХРАПЕ́ТЬ *сов.*; *разг.* ғырылдай (хырылдай, ғырлай) башлау, ғырлап йоҡоға китеү

ЗАХРЕБЕ́ТНИК *м*; *презр.* әрәмтамаҡ

ЗАХРИПЕ́ТЬ *сов.* ғыжылдай башлау

ЗАХРОМА́ТЬ *сов.* аҡһай (сатанлай) башлау

ЗАХУДА́ЛЫЙ, -ая, -ое **1.** бөлгән, бөлгөнлөккә төшкән, ярлыланған; **захуда́лое хозя́йство** бөлгән хужалыҡ **2.** әһәмиәтһеҙ, ташландыҡ; **захуда́лая дере́вня** ташландыҡ ауыл **3.** *прост.* ябыҡ, яшыҡ; **захуда́лая ло́шадь** ябыҡ ат

ЗАЦВЕСТИ́ I *сов.* **1.** (*о стоячей воде*) йәшәреү, ләм баҫыу, бәҫәреү **2.** *разг.* (*покрыться плесенью*) күгәреп бөтөү, күгәреү, йәшәреү; **ко́рки хле́ба зацвели́** икмәк һыныҡтары күгәргән

ЗАЦВЕСТИ́ II *сов.* сәскә ата башлау, сәскәләнә (сәскә асыла) башлау

ЗАЦВЕТА́ТЬ I *несов. см.* **зацвести́** I

ЗАЦВЕТА́ТЬ II *несов. см.* **зацвести́** II

ЗАЦЕЛОВА́ТЬ *сов.*; *разг.* ҡат-ҡат үбеү, үбә башлау, үпкеләү

ЗАЦЕМЕНТИ́РОВАТЬ *сов. что* цемент менән нығытыу, цементлау

ЗАЦЕПИ́ТЬ *сов. кого-что* **1.** эләктереү, эләктереп алыу; **зацепи́ть багро́м** багор менән эләктереү **2.** *за что* бәрелеү, һөрлөгөү, эләгеү; **зацепи́ть ного́й за поро́г** аяҡ менән тупһаға эләгеү **3.** *перен.*, *разг.* тейеү, ҡағылыу, төрттөрөү; **зацепи́ть эпигра́ммой** эпиграмма менән төрттөрөү

ЗАЦЕПИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** эләгеү; **пла́тье зацепи́лось за гвоздь** күлдәк сөйгә эләкте **2.** *разг.* (*ухватиться*) тотоноу, йәбешеү

ЗАЦЕ́ПКА *ж* **1.** *см.* **зацепи́ть** 1; **2.** *разг.* элмә, эләктергес, ырғаҡ **3.** *перен.*, *разг.* терәк, таяныс **4.** *перен.*, *разг.* ҡамасау, тотҡарлыҡ; **заце́пка в де́ле** эштәге тотҡарлыҡ

ЗАЦЕПЛЯ́ТЬ *несов. см.* **зацепи́ть**

ЗАЦЕПЛЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **зацепи́ться** **2.** *страд. от* **зацепля́ть**

ЗАЧАРОВА́ТЬ *сов. кого-что* **1.** сихырлау, арбау **2.** *перен.* һоҡландырыу, хайран (таң) ҡалдырыу; **зачарова́ть мело́дией кура́я** ҡурай моңо менән хайран ҡалдырыу

ЗАЧАРО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **зачарова́ть**

ЗАЧАСТИ́ТЬ *сов.*; *разг.* **1.** (*участиться*) көсәйеү, шәбәйеү; **дождь зачасти́л** ямғыр шәбәйҙе **2.** *к кому* йышайыу, йыш килә (башлау); **зачасти́ть в го́сти** ҡунаҡҡа йыш йөрөй башлау

ЗАЧАСТУ́Ю *нареч.*; *разг.* йыш ҡына, йыш-йыш, күп ваҡыт; **зачасту́ю так и быва́ет** йыш ҡына шулай була

ЗАЧА́ТИЕ *с см.* **зача́ть** I

ЗАЧА́ТОК *м* **1.** яралғы, бәбәк, орлоҡ **2.** *биол.* (*рудимент*) ҡалдыҡ **3.** *обычно мн.* **зача́тки** башланғыс, тәүге күренеш, яралғы; **зача́тки но́вых отноше́ний** яңы мөнәсәбәттәрҙең башланғысы

ЗАЧА́ТОЧНЫЙ, -ая, -ое башланғыс хәлдәге, яралғы хәлендәге; **зача́точный о́рган** яралғы хәлендәге ағза

ЗАЧА́ТЬ I *сов. кого* балаға (ауырға, буйға) ҡалыу (уҙыу)

ЗАЧА́ТЬ II *сов. что*; *прост.* (*начать*) башлау, башлап ебәреү

ЗАЧА́ХНУТЬ *сов.* (*о человеке*) кибеү, ябығыу, хәлһеҙләнеү; (*о растениях*) шиңеү, һулыу, кибеп (ҡороп) бөтөү

ЗАЧЕ́М *нареч.* ниңә, ни өсөн; **заче́м пришёл?** ниңә килдең?; **вот заче́м он пришёл** бына ни өсөн килгән икән ул

ЗАЧЕ́М-ТО *нареч.* ниңәлер, ни өсөндөр

ЗАЧЕРВИ́ВЕТЬ *сов.* ҡортлау, ҡорт төшөү (баҫыу); **я́блоко зачерви́вело** алмаға ҡорт төшкән

ЗАЧЁРКИВАТЬ *несов. см.* **зачеркну́ть**

ЗАЧЕРКНУ́ТЬ *сов. что* һыҙыу, һыҙып ташлау; **зачеркну́ть строку́** юлды һыҙып ташлау

ЗАЧЕРНЕ́ТЬ *несов.* **1.** (*выделиться чёрным цветом*) ҡарайыу, ҡарайып күренеү, ҡара булып тороу; **вдали́ зачерне́ла ло́дка** алыҫтан кәмә ҡарайып күренде **2.** (*начать чернеть*) ҡарая башлау, ҡара төҫкә инә башлау

ЗАЧЕРНИ́ТЬ *сов. что* ҡарайтыу, ҡараға буяу

ЗАЧЕРНЯ́ТЬ *несов. см.* **зачерни́ть**

ЗАЧЕРПНУ́ТЬ *сов. что*, *чего* һирпеп (һоҫоп, сумырып) алыу; **зачерпну́ть воды́** һыуҙы һирпеп алыу

ЗАЧЕРПНУ́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* һоҫолоу, һирпелеп (һоҫолоп) сығыу (алыныу)

ЗАЧЕ́РПЫВАТЬ *несов. см.* **зачерпну́ть**

ЗАЧЕ́РПЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **зачерпну́ться** **2.** *страд. от* **заче́рпывать**

ЗАЧЕРСТВЕ́ЛЫЙ, -ая, -ое **1.** иҫкергән, ҡатҡан; **зачерстве́лый хлеб** иҫкергән ҡатҡан икмәк **2.** *перен.* күңеле ҡатҡан, ҡаты бәғерле, ҡаты, мәрхәмәтһеҙ; **зачерстве́лый челове́к** ҡаты кеше

ЗАЧЕРСТВЕ́ТЬ *сов.* **1.** иҫкереү, ҡатыу; **хлеб зачерстве́л** икмәк иҫкергән **2.** *перен.* күңел ҡатыу, ҡаты бәғерле (мәрхәмәтһеҙ) булыу; **се́рдце зачерстве́ло** күңел ҡатҡан

ЗАЧЕРТИ́ТЬ *сов.* һыҙғылап бөтөрөү, һыҙып ташлау (тултырыу); **зачерти́ть лист бума́ги** ҡағыҙ битен һыҙғылап бөтөрөү

ЗАЧЕ́РЧИВАТЬ *несов. см.* **зачерти́ть**

ЗАЧЁС *м* сәс ятышы (*тарағандан һуң*); **гла́дкий зачёс** шыма таралған сәс

ЗАЧЕСА́ТЬ *сов. что* тарап ятҡырыу, тарап ҡуйыу; **зачеса́ть во́лосы наза́д** сәсте артҡа тарап ҡуйыу

ЗАЧЕСА́ТЬСЯ I *сов.*; *разг.* (*пригладить волосы, причесать в каком-л. направлении*) тарап (һыпырып) ҡуйыу

ЗАЧЕСА́ТЬСЯ II *сов.* (*начать чесаться*) тырнана (ҡысына) башлау

ЗАЧЕ́СТЬ *сов. что* **1.** иҫәпләү, иҫәбенә индереү; **заче́сть сто рубле́й в упла́ту до́лга** йөҙ һумды бурыс иҫәбенә индереү **2.** (*признать выполненным*) зачёт ҡуйыу; **заче́сть практи́ческие заня́тия** практик дәрестәргә зачёт ҡуйыу

13 зак. 2.0084.05

ЗАЧЕ́СТЬСЯ *сов.* иҫәпләнеү, иҫәпкә алыныу; **добро́ зачтётся** изгелек иҫәпкә алыныр; **взно́сы бу́дут зачтены́ в упла́ту до́лга** взностар бурыс түләүгә иҫәпләнәсәк

ЗАЧЁСЫВАТЬ *несов. см.* **зачеса́ть**

ЗАЧЁСЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **зачеса́ться** I; **2.** *страд. от* **зачёсывать**

ЗАЧЁТ *м* **1.** *см* **заче́сть** 1; **2.** зачёт; **гото́виться к зачёту** зачётҡа әҙерләнеү; **поста́вить зачёт** зачёт ҡуйыу

ЗАЧЁТНЫЙ, -ая, -ое зачёт ...ы; **зачётная кни́жка** зачёт кенәгәһе

ЗАЧИ́Н *м* **1.** *прост.* башланғыс **2.** *лит.* баш; **зачи́н ска́зки** әкиәттең башы

ЗАЧИНА́ТЕЛЬ *м* башлаусы, башлап ебәреүсе; **зачина́тель но́вого направле́ния в му́зыке** музыкала яңы йүнәлеште башлаусы

ЗАЧИНА́ТЬ I *несов. см.* **зача́ть** I

ЗАЧИНА́ТЬ II *несов. см.* **зача́ть** II

ЗАЧИНИ́ТЬ *сов. что*; *разг.* **1.** (*заделать*) ямау, ямап ҡуйыу, төҙәтеү, төҙәтеп ҡуйыу; **зачини́ть брю́ки** салбарҙы ямау; **зачини́ть кры́шу** ҡыйыҡ(ты) төҙәтеү **2.** (*заострить*) ослау, ослап ҡуйыу; **зачини́ть каранда́ш** ҡәләм ослау

ЗАЧИ́НЩИК *м* и **ЗАЧИ́НЩИЦА** *ж* ҡотортоусы, башлап ебәреүсе; **зачи́нщик дра́ки** һуғышты башлап ебәреүсе

ЗАЧИСЛЕ́НИЕ *с см.* **зачи́слить** — **зачисля́ть**; **зачисле́ние в штат** штатҡа алыу

ЗАЧИ́СЛИТЬ *сов.* **1.** *кого-что* алыу, ҡабул итеү; **зачи́слить в институ́т** институтҡа алыу **2.** *что*; *бухг.* яҙып ҡуйыу, индереү; **зачи́слить на теку́щий счёт** ағымдағы иҫәпкә яҙып ҡуйыу

ЗАЧИ́СЛИТЬСЯ *сов.* ҡабул ителеү, алыныу; **зачи́слиться в аспиранту́ру** аспирантураға алыныу

ЗАЧИСЛЯ́ТЬ *несов. см.* **зачи́слить**

ЗАЧИСЛЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **зачи́слиться** **2.** *страд. от* **зачисля́ть**

ЗАЧИ́СТИТЬ *сов. что*; *спец.* таҙартыу, шымартыу; **зачи́стить гра́ни** ҡырҙарын таҙартыу

ЗАЧИТА́ТЬ *сов. что* **1.** (*огласить*) уҡый башлау, уҡып биреү (ишеттереү); **зачита́ть протоко́л** протоколды уҡып ишеттереү **2.** *разг.* (*читая, истрепать*) уҡый-уҡый туҙҙырыу (таушалдырыу)

ЗАЧИТА́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* онотолоп (йотолоп) уҡыу, мауығып (бирелеп) уҡыу; **зачита́ться рома́ном** романды онотолоп уҡыу

ЗАЧИ́ТЫВАТЬ I *несов. см.* **заче́сть**

ЗАЧИ́ТЫВАТЬ II *несов. см.* **зачита́ть**

ЗАЧИ́ТЫВАТЬСЯ I *несов.* **1.** *см.* **заче́сться** **2.** *страд. от* **зачи́тывать** I

ЗАЧИ́ТЫВАТЬСЯ II *несов.* **1.** *см.* **зачита́ться** **2.** *страд. от* **зачи́тывать** II

ЗАЧИЩА́ТЬ *несов. см.* **зачи́стить**

ЗАЧУМЛЁННЫЙ, -ая, -ое тағун (чума) йоҡторған, тағун (чума) менән зарарланған; **зачумлённое живо́тное** чума йоҡторған хайуан

ЗАЧУ́ЯТЬ *сов. кого-что*; *разг.* һиҙеү, һиҙеп алыу (ҡалыу); **зверь зачу́ял охо́тника** йәнлек һунарсыны һиҙеп алды (ҡалды)

ЗАШАГА́ТЬ *сов.* атлап китеү, йөрөй башлау; **ребёнок зашага́л** бала атлап китте

ЗАША́РКАТЬ *сов. что*; *разг.* тапап бысратыу, тапап бөтөрөү; **пол заша́ркали** иҙәнде тапап бөтөргәндәр

ЗАШВЫ́РИВАТЬ *несов. см.* **зашвырну́ть**, **зашвыря́ть**

ЗАШВЫРНУ́ТЬ *сов. что*; *разг.* ырғытып ебәреү, быраҡтырыу, ташлау, ырғытыу, бәреү, атып бәреү; **зашвырну́ть па́лку** таяҡты ырғытып ебәреү

ЗАШВЫРЯ́ТЬ *сов. кого-что*; *разг.* яуҙырыу, бәргесләү, туплау; **зашвыря́ть камня́ми** таш менән бәргесләү

ЗАШЕВЕЛИ́ТЬ *сов. что, чем* ҡыймылдата (ҡыбырлата, һелкетә) башлау, ҡуҙғатыу; **зашевели́ть па́льцами** бармаҡтарҙы ҡыймылдата башлау

ЗАШЕВЕЛИ́ТЬСЯ *сов.* ҡыбырлай (ҡыймылдай, һелкенә) башлау, хәрәкәткә килеү; **ли́стья зашевели́лись** япраҡтар һелкенә башланы

ЗАШЕ́ЙНЫЙ, -ая, -ое муйын артын(дағы)

ЗАШЕЛЕСТЕ́ТЬ *сов. чем* и *без доп.* ҡыштырлай башлау, ҡыштыр-ҡыштыр килеү; **ли́стья зашелесте́ли** япраҡтар ҡыштырлай башланы

ЗАШЕПТА́ТЬ *сов. что* и *без доп.* шыбырлау, бышылдау, быш-быш (шыбыр-шыбыр) килеү; **зашепта́ть на́ ухо** ҡолаҡҡа шыбырлау

ЗАШЕПТА́ТЬСЯ *сов.* шыбырлашыу, бышылдашыу, быш-быш (шыбыр-шыбыр) килеү

ЗАШЕРША́ВЕТЬ *сов.* ҡытыршыланыу, ҡытыршыға әйләнеү

ЗАШИБА́ТЬ *несов.*; *прост. см.* **зашиби́ть**

ЗАШИБИ́ТЬ *сов.*; *прост. кого-что* **1.** һуғыу, төкөү, бәреү, имгәтеү, имгәтә һуғыу; **зашиби́ть но́гу** аяҡты имгәтеү **2.** һуғып (бәреп) үлтереү; **зашиби́ть у́тку** өйрәкте һуғып үлтереү **3.** *перен.* (*добыть, заработать*) аҡса һуғыу, ҡайырып алыу, мал табыу; **зашиби́ть миллио́н** миллионды ҡайырып алыу

ЗАШИВА́ТЬ *несов. см.* **заши́ть**

ЗАШИ́ТЬ *сов. что* **1.** ямау, ямап ҡуйыу; **заши́ть мешо́к** тоҡто ямап ҡуйыу **2.** *во что* тегеү, тегеп ҡуйыу; **заши́ть письмо́ в карма́н** хатты кеҫәгә тегеп ҡуйыу **3.** *спец.* көпләү, көпләп ҡуйыу, ҡаплау; **заши́ть дыру́ до́сками** тишекте таҡта менән көпләү

ЗАШИ́ТЬСЯ *сов.*; *прост.* (эште) башҡарып өлгөрмәү, етешә алмау

ЗАШИФРОВА́ТЬ *сов. что* шифрлау, шифр менән яҙыу; **зашифрова́ть радиогра́мму** радиограмманы шифрлау

ЗАШИФРО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **зашифрова́ть**

ЗАШНУРОВА́ТЬ *сов. что* шнурлау, шнур менән бәйләү; **зашнурова́ть боти́нки** ботинканы шнурлау

ЗАШНУРО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **зашнурова́ть**

ЗАШПАКЛЕВА́ТЬ *сов. что* һылап тигеҙләү, һыҙлыҡлау (шпаклёвкалау); **зашпаклева́ть ще́ли** ярыҡтарҙы һыҙлыҡлау

ЗАШПАКЛЁВЫВАТЬ *несов. см.* **зашпаклева́ть**

ЗАШПИ́ЛИВАТЬ *несов. см.* **зашпи́лить**

ЗАШПИ́ЛИТЬ *сов. что*; *разг.* ҡыҫтырғыс (төйрәүес, шпилька) ҡаҙап (ҡыҫтырып) ҡуйыу (нығытыу); **зашпи́лить во́лосы** сәскә ҡыҫтырғыс ҡаҙау

ЗАШТА́ТНЫЙ, -ая, -ое **1.** *уст.* (*внештатный*) штаттан тыш; **зашта́тный чино́вник** штаттан тыш чиновник **2.** *перен.* (*второстепенный, незначительный*) әһәмиәтһеҙ, кәрәкһеҙ, икенсел; **зашта́тная до́лжность** әһәмиәтһеҙ вазифа

ЗАШТЕМПЕЛЕВА́ТЬ *сов. что* штемпель һуғыу (баҫыу); **заштемпелева́ть дета́ль** деталгә штемпель һуғыу; **заштемпелева́ть ма́рку** маркаға штемпель һуғыу

ЗАШТО́ПАТЬ *сов. что* йүрмәп сығыу; **зашто́пать носки́** ойоҡбашты йүрмәп сығыу

ЗАШТО́ПЫВАТЬ *несов. см.* **зашто́пать**

ЗАШТО́РИВАТЬ *несов. см.* **зашто́рить**

ЗАШТО́РИТЬ *сов. что*; *разг.* ҡорғанлау, ҡорған элеү (тартыу, төшөрөү)

ЗАШТРИХОВА́ТЬ *сов. что* штрихлау, штрихлап һыҙыу, һыҙмалау

ЗАШТРИХО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **заштрихова́ть**

ЗАШТУКАТУ́РИВАТЬ *несов. см.* **заштукату́рить**

ЗАШТУКАТУ́РИТЬ *сов. что* штукатурлау, штукатурлап сығыу; **заштукату́рить сте́ну** стенаны штукатурлап сығыу

ЗАШТУКОВА́ТЬ *сов. что*; *спец.* йөйөн йәшереп (йөйһөҙ итеп) тегеү, типсеп сығыу; **заштукова́ть мешо́к** тоҡтоң йөйөн йәшереп тегеү

ЗАШТУКО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **заштукова́ть**

ЗАШУМЕ́ТЬ *сов.* шаулай башлау, шаулап китеү; **де́ти зашуме́ли** балалар шаулай башланы

ЗАЩЕБЕТА́ТЬ *сов.* **1.** сырҡылдаша (сутылдаша) башлау, сыр-сыр килеү; **пти́цы защебета́ли** ҡоштар сырҡылдаша башланы **2.** *перен.* сөкөрҙәшә (тәтелдәшә) башлау; **де́ти защебе́тали** балалар сөкөрҙәшә башланы

ЗАЩЕКОТА́ТЬ *сов. кого* ҡытыҡлай башлау, ҡытыҡлап һенен ҡатырыу (алйытыу, хәлен алыу)

ЗАЩЁЛКА *ж* **1.** *разг.* (*щеколда*) келә, шылдырма, шыуҙырма **2.** (*запирающая часть в каком-л. механизме*) элмәк, бик; **защёлка у замка́** йоҙаҡ биге

ЗАЩЁЛКАТЬ *сов.* **1.** сутылдай (сут-сут итә) башлау; **солове́й защёлкал** һандуғас сутылдай башланы **2.** *чем* шартлата (шартылдата) башлау; **защёлкать па́льцами** бармаҡтарҙы шартлата башлау

ЗАЩЁЛКИВАТЬ *несов. см.* **защёлкнуть**

ЗАЩЁЛКИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **защёлкнуться** **2.** *страд. от* **защёлкивать**

ЗАЩЁЛКНУТЬ *сов. что* шалт (сылт, шарт, шылт) итеп бикләү (ябыу); **защёлкнуть дверь** ишекте шарт итеп бикләү

ЗАЩЁЛКНУТЬСЯ *сов.* шалт (сылт, шылт) итеп бикләнеү (ябылыу); **замо́к защёлкнулся** йоҙаҡ шылт итеп бикләнде

ЗАЩЕМИ́ТЬ I *сов. что* ҡыҫтырыу, ҡыҫтырып ҡуйыу, эләктереү; **защеми́ть па́лец** бармаҡты ҡыҫтырыу

ЗАЩЕМИ́ТЬ II *сов. безл.* (*начать щемить*) сәнсә (ҡыҫа, әрней) башлау, сәнсеп (ҡыҫып, әрнеп, ауыртып) китеү; **защеми́ло грудь** күкрәк ҡыҫа башланы

ЗАЩЕМЛЯ́ТЬ *несов. см.* **защеми́ть** I

ЗАЩИПА́ТЬ *сов. кого*; *разг.* **1.** семтекләү, семеткеләп интектереү **2.** бөгөп тоташтырыу, бөгөп сығыу; **защипа́ть пиро́г** бәлеш ситтәрен бөгөү

ЗАЩИПНУ́ТЬ *сов. что, чего* ҡыҫтырып (эләктереп) алыу, (ҡыҫҡыс менән) семтеп алыу

ЗАЩИ́ПЫВАТЬ *несов. см.* **защипну́ть**

ЗАЩИ́ТА *ж* **1.** *см.* **защити́ть — защища́ть, защити́ться — защища́ться**; **защи́та ми́ра** тыныслыҡ һаҡлау **2.** һаҡланыу, һаҡлаусы, һаҡлағыс; **противота́нковая защи́та** танкылар һөжүменән һаҡланыу **3.** *собир.*; *юр.* яҡлаусы(лар), яҡлаусы яҡ; **выступле́ние защи́ты** яҡлаусы яҡтың сығышы **4.** *спорт.* һаҡсылар, һаҡ; **защи́та у кома́нды надёжная** команданың һаҡсылары ышаныслы

ЗАЩИТИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое яҡлау ...ы; **защити́тельная речь** яҡлау телмәре

ЗАЩИТИ́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что* һаҡлау, ҡурғау, ҡурсалау, яҡлау; **защити́ть ребёнка** баланы ҡурсалау; **защити́ть от врага́** дошмандан һаҡлау **2.** *что* яҡлау, яҡлап ҡалыу; **защити́ть свою́ то́чку зре́ния** үҙ ҡарашыңды яҡлау **3.** *кого-что* ышыҡлау, ҡаплау; **защити́ть глаза́ от со́лнца** күҙҙе ҡояштан ышыҡлау **4.** *что* яҡлау; **защити́ть диссерта́цию** диссертация яҡлау

ЗАЩИТИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** һаҡланыу, ҡаршы тороу; **защити́ться от неприя́теля** дошмандан һаҡланыу; **защити́ться от хо́лода** һыуыҡтан һаҡланыу **2.** *разг.* яҡлау (*диссертация, диплом эшен һ.б.*)

ЗАЩИ́ТНИК *м* **1.** яҡлаусы, һаҡлаусы, ҡурғаусы; **защи́тники Ро́дины** Ватанды һаҡлаусылар **2.** *юр.* яҡлаусы **3.** *спорт.* һаҡсы

ЗАЩИ́ТНИЦА *ж см.* **защи́тник** 1

ЗАЩИ́ТНЫЙ, -ая, -ое **1.** һаҡлау ...ы, һаҡлағыс, һаҡлай (ышыҡлай) торған; **защи́тные**

лесны́е по́лосы һаҡлағыс урман һыҙаттары; **защи́тные очки́** һаҡлағыс күҙлек; **защи́тное приспособле́ние** һаҡлау ҡулайламаһы **2.** *разг.* (*о цвете*) һорғолт йәшел (*тәбиғәт төҫөнә яҡын*); **защи́тный костю́м** һорғолт йәшел костюм

ЗАЩИЩА́ТЬ *несов.* **1.** *см.* **защити́ть**; **защища́ть Оте́чество** Тыуған илде һаҡлау **2.** *кого-что*; *юр.* яҡлау, яҡларға алыу; **защища́ть подсуди́мого** хөкөм ителеүсене яҡларға алыу

ЗАЩИЩА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **защити́ться** **2.** *страд. от* **защища́ть**

ЗАЯВИ́ТЕЛЬ *м* и **ЗАЯВИ́ТЕЛЬНИЦА** *ж*; *спец.* белдереүсе, ғариза биреүсе

ЗАЯВИ́ТЬ *сов.* **1.** *что, о чём* белдереү, хәбәр итеү; **заяви́ть о своём согла́сии** үҙеңдең ризалығыңды белдереү **2.** *что, о ком-чём* танытыу, күрһәтеү; **жела́ние заяви́ть о себе́** үҙен танытыу теләге

ЗАЯВИ́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* килеп инеү, килеп сығыу, ҡайтып инеү; **он заяви́лся но́чью** ул төндә килеп инде

ЗАЯ́ВКА *ж* заявка, ғариза; **сде́лать зая́вку** заявка биреү; **зая́вка на биле́т** билетҡа заявка

ЗАЯВЛЕ́НИЕ *с* **1.** белдереү; **заявле́ние прави́тельства** хөкүмәт белдереүе; **сде́лать заявле́ние** белдереү яһау **2.** (*письменное*) ғариза; **пода́ть заявле́ние** ғариза биреү; **заявле́ние об о́тпуске** ял хаҡында ғариза

ЗАЯВЛЯ́ТЬ *несов. см.* **заяви́ть**

ЗАЯВЛЯ́ТЬСЯ *несов. см.* **заяви́ться**

ЗАЯ́ДЛЫЙ, -ая, -ое *разг.* сәмле, ҡомарлы, хирес; **зая́длый игро́к** сәмле уйынсы; **зая́длый охо́тник** ҡомарлы һунарсы

ЗА́ЯЦ *м* **1.** ҡуян; **за́яц-беля́к** аҡ ҡуян; **за́яц-руса́к** үр ҡуяны, үрғуян; **охо́та на за́йцев** ҡуян һунары **2.** *разг.* билетһыҙ пассажир; **е́хать за́йцем** билетһыҙ йөрөү (*транспортта*) ♦ **уби́ть двух за́йцев** ике ҡуянды бер юлы атыу, ике кәмә ҡойроғон тотоу; **гоня́ться (гна́ться, погна́ться) за двумя́ за́йцами** ике ҡуян артынан ҡыуыу (*бер юлы ике эште башҡарырға тырышыу*)

ЗА́ЯЧИЙ, -ья, -ье ҡуян …ы; **за́ячий мех** ҡуян тиреһе; **за́ячий след** ҡуян эҙе ♦ **за́ячья губа́** китек ирен; **за́ячья душа́** ҡуян йөрәк (*утә ҡурҡаҡ*); **за́ячья капу́ста** *бот.* ҡуян кәбеҫтәһе

ЗВА́НИЕ *с* **1.** *офиц.* исем; **учёное зва́ние** ғилми исем; **присвое́ние зва́ния** исем биреү; **зва́ние заслу́женного де́ятеля нау́ки** атҡаҙанған фән эшмәкәре исеме **2.** звание, дәрәжә; **зва́ние капита́на** капитан дәрәжәһе **3.** *уст.* чин, титул, ҡатлам; **гра́фское зва́ние** граф титулы; **лю́ди ра́зного зва́ния** төрлө ҡатлам кешеләре ♦ **одно́ (то́лько) зва́нье** *прост.* исеме генә, есеме юҡ; **одно́ зва́ние оста́лось** исеме генә ҡалды

ЗВА́НЫЙ, -ая, -ое **1.** саҡырылған; **зва́ные го́сти** саҡырылған ҡунаҡтар **2.** саҡырыулы; **зва́ный обе́д** саҡырыулы аш мәжлесе

ЗВА́ТЕЛЬНЫЙ: зва́тельный паде́ж *грам.* өндәшеү килеше, өндәш килеш; **зва́тельная фо́рма** өндәшеү формаһы (*ҡайһы бер телдәрҙә кешегә өндәшеүҙе белдергән форма*)

ЗВАТЬ *несов. кого-что* **1.** саҡырыу; **звать в теа́тр** театрға саҡырыу; **звать на по́мощь** ярҙамға саҡырыу; **зва́ть в го́сти** ҡунаҡҡа саҡырыу **2.** *кем, как* атау, исемләү, өндәшеү, тип өндәшеү; **звать отцо́м** атай тип өндәшеү; **как вас зову́т?** исемегеҙ нисек?, исемең кем?; **зва́ли его́ Ахме́том** уны Әхмәт тип йөрөтәләр ине ♦ **помина́й как зва́ли** эҙе лә ҡалманы, елдәр иҫте

ЗВА́ТЬСЯ *несов.* аталыу, исемләнеү; **на́ша респу́блика зовётся Башкортоста́ном** беҙҙең республика Башҡортостан тип атала

ЗВЕЗДА́ *ж*; *в разн. знач.* йондоҙ; **Поля́рная звезда́** Тимерғаҙыҡ йондоҙо; **вече́рняя звезда́** эңер йондоҙо; **у́тренняя звезда́** таң йондоҙо; **пятиконе́чная звезда́** биш ҡырлы йондоҙ; **нарисова́ть звезду́** йондоҙ төшөрөү; **ма́ршальская звезда́** маршал йондоҙо; **звезда́ сча́стья** бәхет йондоҙо: **ло́шадь с бе́лой звездо́й на лбу** йондоҙ ҡашҡа ат; **звезда́ теа́тра** театр йондоҙо ♦ **восходя́щая звезда́** даны күтәрелә барған шәхес; **морска́я звезда́** *зоол.* диңгеҙ йондоҙо; **звезда́ пе́рвой величины́**: 1) күҙгә ташланып торған иң яҡты йондоҙ; 2) эше, таланты менән данлы кеше; **звёзд с не́ба не хвата́ть** аҡылы, һәләте менән ғәҙәти кеше булыу; **роди́ться под счастли́вой звездо́й** бөркәнсектә тыуыу (*бәхетле булыу, бәхете үҙе менән бергә булыу*); **счита́ть звёзды** йондоҙ һанау

ЗВЕЗДАНУ́ТЬ *сов. кого, кому*; *прост.* тондороу, сәпәү

ЗВЁЗДНЫЙ, -ая, -ое **1.** йондоҙҙар …ы; **звёздная систе́ма** йондоҙҙар системаһы **2.** йондоҙло; **звёздное не́бо** йондоҙло күк ♦ **звёздная боле́знь** бөйөклөк ауырыуы (*үтә һауалы кешегә ҡарата*); **звёздный год** *астр.* йондоҙ йылы; **звёздный дождь** йондоҙ ямғыры (*метеорҙарҙың күпләп төшөүе*); **звёздный час** *чей* йондоҙо балҡыған мәл (*кешенең эше уңған, һәләте иң юғары булған мәле*)

ЗВЕЗДОЛЁТ *м* йыһан осҡосо

ЗВЕЗДОЛЁТЧИК *м* йондоҙға осоусы

ЗВЕЗДОЧЁТ *м* **1.** *уст.* фалсы, йондоҙнамәсе (*йондоҙҙарға ҡарап фал асыусы*) **2.** йыртҡыс диңгеҙ балығы (*күҙҙәре өҫкә ҡараған*)

ЗВЁЗДОЧКА *ж* **1.** *уменьш. от* **звезда́** **2.** *в разн. знач.* йондоҙсоҡ; **поста́вить звёздочку** йондоҙсоҡ ҡуйыу **3.** *спец.* (*шестерня*) тешле сығыр

ЗВЕ́ЗДЧАТЫЙ и **ЗВЕЗДЧА́ТЫЙ,** -ая, -ое **1.** йондоҙ һымаҡ, йондоҙға оҡшаш; **зве́здчатые цветы́** йондоҙға оҡшаш сәскәләр; **зве́здчатый руби́н** йондоҙ һымаҡ ҡыҙыл яҡут **2.** *перен.* (*сверкающий*) ялтыр, йымылдаҡ; **зве́здчатый снег** йымылдаҡ ҡар

ЗВЕНЕ́ТЬ *несов.* **1.** шалтырау, шылтырау, зыңлау, сылтырау, сыңлау; **звени́т колоко́льчик** ҡыңғырау шылтырай; **стёкла звеня́т** быяла сылтырай **2.** *чем* сылтыратыу, шылтыратыу, зыңлатыу; **звене́ть моне́тами** аҡсалар сылтыратыу ♦ **в уша́х (в у́хе, в голове́) звени́т** ҡолаҡ сыңлай (шаулай)

ЗВЕНО́ *с* **1.** быуын, дүңгәләк; **звено́ цепи́** сынйыр быуыны **2.** *перен.* (*составная часть целого*) быуын, бүлек, өлөш; **основно́е звено́ произво́дства** етештереүҙең төп бүлеге **3.** (*о заборе*) тороҡ; (*об окне*) өлгө; (*о деревянном срубе*) рәт, ниргә **4.** (*единица какого-л. объединения*) звено; **полево́дческое звено́** баҫыусылыҡ звеноһы; **звено́ самолётов** самолёттар звеноһы

ЗВЕНЬЕВО́Й, -ая, -ое **1.** звено(лар) ...ы; **звеньево́й ме́тод** звенолар ысулы **2.** *в знач. сущ.* **звеньево́й** *м* и **звеньева́я** *ж* звено башлығы; **звеньевы́е брига́ды** бригаданың звено башлыҡтары

ЗВЕРЁК *м* бәләкәй кейек (йәнлек)

ЗВЕРЁНОК и **ЗВЕРЁНЫШ** *м*; *разг.* кейек (йәнлек) балаһы, бала кейек

ЗВЕРЕ́ТЬ *несов.* йыртҡысланыу, ҡotoроу, ҡанһыҙланыу

ЗВЕРИ́НЕЦ *м*; *уст.*, *разг.* зверинец (*ҡырағай йәнлектәрҙе күрһәтеү өсөн тамаша урыны*)

ЗВЕРИ́НЫЙ, -ая, -ое **1.** йәнлек ...ы, йыртҡыс ...ы; **звери́ные следы́** йәнлек эҙҙәре; **звери́ная шку́ра** йәнлек тиреһе **2.** *перен.* йыртҡыстарса, ҡаты, рәхимһеҙ; **звери́ная не́нависть** йыртҡыстарса нәфрәт; **звери́ные зако́ны** рәхимһеҙ ҡанундар **3.** *разг.* үтә көслө, бик ныҡ; **звери́ная тоска́** үтә көслө һағыш ♦ **звери́ный стиль (орна́мент)** йәнлек һынлы стиль (*боронғо һынлы сәнғәттә хайуандар һүрәтен ҡулланған стиль*)

ЗВЕРОБО́Й I *м* һунарсы, аусы (*диңгеҙ йәнлектәренә*)

ЗВЕРОБО́Й II *м* **1.** *бот.* һары мәтрүшкә (*дарыу үләне*) **2.** зверобой (*араҡы төрө*)

ЗВЕРОБО́ЙНЫЙ, -ая, -ое һунарсылыҡ (аусылыҡ) ...ы; **зверобо́йный про́мысел** һунарсылыҡ кәсебе

ЗВЕРОВО́Д *м* йәнлек аҫрау белгесе, кейексе

ЗВЕРОВО́ДСТВО *с* йәнлекселек, йәнлек аҫрау (үрсетеү); **занима́ться зверово́дством** йәнлекселек менән шөғөлләнеү

ЗВЕРОВО́ДЧЕСКИЙ, -ая, -ое йәнлек үрсетеү ...ы, йәнлекселек ...ы; **зверово́дческий совхо́з** йәнлекселек совхозы

ЗВЕРОВО́Й, -ая, -ое йәнлек (кейек) ...ы; **зверова́я тропа́** кейек һуҡмағы; **зверова́я соба́ка** кейек эте

ЗВЕРОВЩИ́К *м* кейексе, һунарсы

ЗВЕРОЛО́В *м* кейек тотоусы, кейексе, йәнлек аулаусы, аусы

ЗВЕРОЛО́ВНЫЙ, -ая, -ое кейек (йәнлек) аулау ...ы; **зверол́овный про́мысел** кейек аулау кәсебе; **зверол́овные сна́сти** кейек аулау ҡоралдары

ЗВЕРОЛО́ВСТВО *с* кейек (йәнлек) аулау кәсебе, һунарсылыҡ, аусылыҡ

ЗВЕРОПОДО́БНЫЙ, -ая, -ое кейек (йәнлек) һымаҡ, йыртҡысҡа оҡшаған

ЗВЕРОСОВХО́З *м* (*звероводческий совхоз*) йәнлекселек совхозы

ЗВЕРОФЕ́РМА *ж* (*звероводческая ферма*) йәнлек фермаһы

ЗВЕ́РСКИ *нареч.* аяуһыҙ, йыртҡыстарса; **зве́рски пыта́ть** йыртҡыстарса язалау

ЗВЕ́РСКИЙ, -ая, -ое **1.** аяуһыҙ, йыртҡыстарса; **зве́рский посту́пок** йыртҡыстарса ҡылыҡ **2.** *разг.* бик көслө (ныҡ); **зве́рский аппети́т** бик ныҡ ашағы килеү

ЗВЕ́РСТВО *с* йыртҡыслыҡ, аяуһыҙлыҡ, ҡанһыҙлыҡ, рәхимһеҙлек, вәхшилек; **прояви́ть зве́рство** аяуһыҙлыҡ күрһәтеү

ЗВЕ́РСТВОВАТЬ *несов.* йыртҡысланыу, аяуһыҙланыу, ҡанһыҙланыу, йыртҡыстарса эш итеү, аяуһыҙлыҡ күрһәтеү

ЗВЕРЬ *м* **1.** (*о хищнике*) йыртҡыс, йыртҡыс хайуан; (*о диком животном*) (ҡырағай) йәнлек, кейек, януар; **пушны́е зве́ри** ҡиммәтле тиреле йәнлектәр (кейектәр) **2.** ҡаты бәғерле (ҡанһыҙ, аяуһыҙ, ҡырағай, йыртҡыс) кеше ♦ **стре́ляный зверь** күпте күргән, донъяның әсеһен-сөсөһөн татыған, ҡарт төлкө; **смотре́ть зве́рем** уҫал ҡарау; **буди́ть зве́ря** *в ком-л. кемдең дә булһа* асыуын ҡабартыу (килтереү), ҡырағай тойғоларҙы уятыу

ЗВЕРЬЁ *с собир.*; *разг.* йәнлектәр, йыртҡыс хайуандар

ЗВЕРЮ́ГА *м* и *ж*; *разг. см.* **зверь**

ЗВОН *м* сың, шалтырау, шылтырау, сыңғырау, зыңлау; **звон бока́лов** бокалдар сыңы; **звон колоколо́в** ҡыңғырауҙар сыңы; **погреба́льный звон** матәм сыңы ♦ **мали́новый звон** *см.* **мали́новый**

ЗВОНА́РЬ *м* саң ҡағыусы, ҡыңғыраусы (*сиркәү хеҙмәткәре*)

ЗВОНИ́ТЬ *несов.* **1.** саң ҡағыу, шалтыратыу, сыңғыратыу; **звони́ть в ко́локол** саң ҡағыу **2.** шылтырау; **телефо́н звони́т** телефон шылтырай **3.** *кому* шылтыратыу; **я звони́л бра́ту** мин ағайыма шылтыраттым ♦ **звони́ть во все колокола́** *прост.* бөтә донъяға (тарафҡа) оран һалыу (таратыу)

ЗВО́НКИЙ, -ая, -ое яңғырауыҡлы, зыңлап (шыңғырап) торған, сағыу; **зво́нкий го́лос** сағыу тауыш; **зво́нкая пе́сня** яңғырауыҡлы йыр ♦ **зво́нкая моне́та** тимер аҡса; **зво́нкая фра́за** буш (ҡабарынҡы) һүҙ; **зво́нкий согла́сный** *лингв.* яңғырау тартынҡы

ЗВОНКОГОЛО́СЫЙ, -ая, -ое яңғырау (сағыу) тауышлы; **звонкоголо́сые де́ти** сағыу тауышлы балалар

ЗВО́НКОСТЬ *ж* яңғырауыҡлыҡ, сағыулыҡ; **зво́нкость го́лоса** тауыш сағыулығы

ЗВО́ННИЦА *ж* саң манараһы; **зво́нница ста́рой це́ркви** иҫке сиркәүҙең саң манараһы

ЗВОНО́К *м* **1.** ҡыңғырау; **электри́ческий звоно́к** электр ҡыңғырауы; **дверно́й звоно́к** ишек ҡыңғырауы **2.** шалтырау, зыңғырлау, ҡыңғырау (тауышы); **разда́лся звоно́к** ҡыңғырау тауышы ишетелде, ҡыңғырау шалтыраны **3.** *разг.* (*телефонный разговор*) шылтыратыу; **звоно́к из министе́рства** министрлыҡтан шылтыратыу

ЗВУК *м* **1.** *в разн. знач.* тауыш; **ско́рость зву́ка** тауыш тиҙлеге; **музыка́льный звук** музыкаль тауыш; **издава́ть звук** тауыш сығарыу **2.** *лингв.* өн; **гла́сные зву́ки** һуҙынҡы өндәр; **согла́сные зву́ки** тартынҡы өндәр; **зву́ки и бу́квы** өндәр һәм хәрефтәр ♦ **ни зву́ка** тып-тын, шыпшым, өн сығармау; **пусто́й звук** буш (мәғәнәһеҙ) һүҙ

ЗВУКО... *урыҫ телендәге ҡушма һүҙҙәрҙең "тауыш", "өн" мәғәнәһен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.*, **звукоизмере́ние** тауыш үлсәү; **звуконепроница́емый** тауыш үткәрмәй торған

ЗВУКОВО́Й, -ая, -ое **1.** *физ.* тауыш ...ы; **звукова́я волна́** тауыш тулҡыны; **звуковы́е колеба́ния** тауыш тирбәлештәре **2.** тауышлы; **звуково́е кино́** тауышлы кино **3.** *лингв.* өн ...ы; **звуковы́е зако́ны** өндәр законы (ҡануны)

ЗВУКОЗАПИ́СЫВАЮЩИЙ, -ая, -ее тауыш яҙыу ...ы, тауыш яҙа торған; **звукозапи́сывающий аппара́т** тауыш яҙыу аппараты

ЗВУКОЗА́ПИСЬ *ж* тауышты яҙыу

ЗВУКОИЗОЛЯЦИО́ННЫЙ, -ая, -ое тауыш үткәрмәүсән; **звукоизоляцио́нные материа́лы** тауыш үткәрмәүсән материалдар

ЗВУКОИЗОЛЯ́ЦИЯ *ж* тауыш үткәрмәү ҡорамалдары

ЗВУКООПЕРА́ТОР *м* тауыш операторы

ЗВУКОПОДРАЖА́НИЕ *с* **1.** (*воспроизведение звуков*) тауышҡа оҡшатыу, тауыш эйәртеме; **спосо́бность к звукоподража́нию** тауышҡа оҡшатыу һәләте **2.** *лингв.* өн оҡшатыу

ЗВУКОПОДРАЖА́ТЕЛЬ *м* тауышҡа оҡшатыусы

ЗВУКОПОДРАЖА́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое өноҡшаш; **звукоподража́тельные слова́** өноҡшаш һүҙҙәр

ЗВУКОПРОВО́ДНОСТЬ *ж* тауыш үткәреүсәнлек, тауыш үткәрә торған булыуы; **звукопрово́дность воды́** һыуҙың тауыш үткәреүсәнлеге

ЗВУКОПРОВОДЯ́ЩИЙ, -ая, -ее тауыш үткәреүсән, тауыш үткәрә торған; **звукопроводя́щая среда́** тауыш үткәреүсән мөхит

ЗВУКОПРОНИЦА́ЕМОСТЬ *ж* тауыш үткәреүсәнлек; **звукопроница́емость во́здуха** һауаның тауыш үткәреүсәнлеге

ЗВУКОПРОНИЦА́ЕМЫЙ, -ая, -ое тауыш үтеүсән (үткәреүсән, үтә торған); **звукопроница́емая стена́** тауыш үтеүсән стена

ЗВУКОРЯ́Д *м*; *муз.* (музыкаль) тауыштар рәте; **гармони́ческий звукоря́д** гармоник музыкаль тауыштар рәте

ЗВУКОСОЧЕТА́НИЕ *с* тауыш (өн) бәйләнеше; **мелоди́ческое звукосочета́ние** мелодик тауыштар бәйләнеше

ЗВУКОУЛА́ВЛИВАТЕЛЬ *м* тауыш тотҡос (*самолёт, һыу аҫты кәмәһе һ.б. тауышын тота торған*)

ЗВУКОУСИЛИ́ТЕЛЬ *м* тауыш көсәйткес

ЗВУЧА́НИЕ *с* **1.** *см.* **звуча́ть** 1, 2; **2.** (*звуки*) яңғыраш, сың; **звуча́ние струн** ҡылдар сыңы **3.** *перен.* йүнәлеш, мәғәнә; **социа́льное звуча́ние пье́сы** пьесаның социаль йүнәлеше

ЗВУЧА́ТЬ *несов.* **1.** яңғырау, яңғырап тороу, ишетелеү; **звуча́т голоса́** тауыштар яңғырап тора **2.** *чем* и *без доп.* яңғырап тороу; **степь звучи́т пе́нием птиц** дала ҡоштар йыры менән яңғырап тора **3.** *перен.* тойолоу, беленеп (һиҙелеп) тороу; **в его́ го́лосе звучи́т си́ла** уның тауышында көс һиҙелеп тора ♦ **звуча́ть в се́рдце (в па́мяти)** йөрәктә (иҫтә, хәтерҙә) ныҡ һаҡланыу

ЗВУЧА́ЩИЙ, -ая, -ее **1.** *прич. от* **звуча́ть** **2.** *прил.* яңғырашлы, яңғырауыҡ, яңғырап торған; **звуча́щая речь** яңғырап торған телмәр

ЗВУ́ЧНОСТЬ *ж* яңғырашлы, көслө (асыҡ) тауышлы булыу; **зву́чность орке́стра** оркестрҙың яңғырашлы булыуы

ЗВУ́ЧНЫЙ, -ая, -ое яңғырашлы, яңғырауыҡлы, көслө (сағыу, асыҡ) тауышлы; **зву́чный го́лос** яңғырауыҡлы тауыш; **зву́чный колоко́льчик** сағыу тауышлы ҡыңғырау

ЗВЯ́КАНЬЕ *с* зың, сың, сылтырау; **звя́канье шпор** шпорҙар сыңы

ЗВЯ́КАТЬ *несов. см.* **звя́кнуть** 1

ЗВЯ́КНУТЬ *сов.* **1.** *чем* и *без доп.* сылтыр (шылтыр) итеү (иттереү), сылтырап (шылтырап) ҡуйыу; **стекло́ звя́кнуло** быяла сылтыр итте; **звя́кнуть колоко́льчиком** ҡыңғырауҙы шылтыр иттереү **2.** *прост.* шылтыратыу (*телефондан*); **звя́кнуть дру́гу** дуҫҡа шылтыратып алыу

ЗГИ: (ни) зги́ не ви́дно дөм-ҡараңғы, күҙгә төртһәң күренгеһеҙ ҡараңғы

ЗДА́НИЕ *с* бина, йорт; **высо́тное зда́ние** бейек бина; **зда́ние ци́рка** цирк бинаһы

ЗДЕСЬ *нареч.* **1.** (*в этом месте*) бында, ошонда; **я живу́ здесь** мин бында йәшәйем **2.** (*в этот момент*) шунда, шул саҡта; **здесь он ка́шлянул** шул саҡта ул йүткереп ебәрҙе

3. (*в этом случае*) бында, был осраҡта; **здесь я не могу́ помо́чь** был осраҡта мин ярҙам итә алмайым

ЗДЕ́ШНИЙ, -яя, -ее *разг.* бындағы, был урындағы, ошондағы; **зде́шние лю́ди** бындағы кешеләр; **зде́шние усло́вия** бындағы шарттар

ЗДОРО́ВАТЬСЯ *несов.* иҫәнләшеү, күрешеү; **здоро́ваться за́ руку** ҡул бирешеп иҫәнләшеү

ЗДОРОВЕ́ННЫЙ, -ая, -ое *прост.* **1.** (*о человеке*) таҙа, ҙур кәүҙәле, әзмәүерҙәй; **здорове́нный па́рень** әзмәүерҙәй егет **2.** (*о предмете*) бик ҙур, дәү, елле; **здорове́нная дуби́на** бик ҙур күҫәк

ЗДОРОВЕ́ТЬ *несов.*; *разг.* таҙара төшөү, күрәйә (ҡалыная) биреү

ЗДОРО́ВИТЬСЯ *несов. безл.*; *разг.* (*только в вопр. и отриц. оборотах*) *см.* **нездоро́виться**

ЗДО́РОВО *нареч.*; *прост.* **1.** (*очень сильно*) бик ҡаты, бик ныҡ; **я здо́рово проголода́лся** мин бик ныҡ асыҡтым **2.** (*отлично, искусно*) бик оҫта, бик шәп (яҡшы); **здо́рово сде́лано** бик оҫта эшләнгән

ЗДОРО́ВО *межд.*; *прост.* (*приветствие*) һаумы, нихәл, арыумы, шәпме; **здоро́во, дружи́ще** нихәл, дуҫҡай ♦ **здоро́во живёшь (живёте)!** һаумыһығыҙ!, ни хәлдә йәшәйһегеҙ?; **(за) здоро́во живёшь** буштан-бушҡа, сәбәпһеҙгә

ЗДОРО́ВЫЙ, -ая, -ое **1.** иҫән, һау, иҫән-һау, сәләмәт; **здоро́вый ребёнок** сәләмәт бала; **здоро́вый вид** сәләмәт ҡиәфәт **2.** файҙалы; **здоро́вая пи́ща** файҙалы аҙыҡ **3.** *перен.* дөрөҫ, ғәҙел, айыҡ; **здоро́вая кри́тика** дөрөҫ тәнҡит; **здоро́вые мы́сли** айыҡ фекер **4.** *прост.* таҙа, көслө, мыҡты; **здоро́вый па́рень** мыҡты егет **5.** *прост.* ҡаты, көслө; **здоро́вый моро́з** ҡаты һыуыҡ ♦ **бу́дь(те) здоро́вы!** һау булығыҙ!, хушығыҙ!; **вали́ть (сва́ливать) с больно́й головы́ на здоро́вую** аҡ эт бәләһе ҡара эткә

ЗДОРО́ВЬЕ *с* һаулыҡ, сәләмәтлек, иҫәнлек, иҫәнлек-һаулыҡ; **бере́чь здоро́вье** һаулыҡты һаҡлау; **потеря́ть здоро́вье** һаулыҡты юғалтыу (ҡаҡшатыу); **как ва́ше здоро́вье?** сәләмәтлегегеҙ нисек? ♦ **за ва́ше здоро́вье** һеҙҙең һаулыҡҡа; **на (до́брое) здоро́вье** иҫәнлеккә-һаулыҡҡа

ЗДОРОВЯ́К *м*; *разг.* бик таҙа кеше, имәндәй ныҡ кеше

ЗДРА́ВИЕ *с*; *уст. см.* **здоро́вье** ♦ **во здра́вие** *уст.* иҫәнлеккә-һаулыҡҡа; **здра́вия жела́ю (жела́ем)** *воен.* һаулыҡ теләйем (теләйбеҙ); **нача́ть за здра́вие, а ко́нчить (свести́) за упоко́й** маҡтау менән башлап, яманлап ҡуйыу; күңелле башлап, күңелһеҙ бөтөрөү

ЗДРА́ВИЦА *ж* һаулыҡ тосы, һаулыҡҡа тост әйтеү (күтәреү); **провозгласи́ть здра́вицу в честь юбиля́ра** юбилярҙың һаулығына тост әйтеү

ЗДРА́ВНИЦА *ж* һаулыҡ йорто (*дауаланыу һәм ял итеү өсөн*); **здра́вницы Кры́ма** Ҡырымдың һаулыҡ йорттары

ЗДРА́ВО *нареч.* дөрөҫ, аҡыл менән; **здра́во рассужда́ть** дөрөҫ фекер йөрөтөү

ЗДРАВО... *урыҫ телендәге ҡушма һүҙҙәрҙең "һаулыҡ", "таҙалыҡ", "айыҡ", "дөрөҫ" мәғәнәләрен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.*, **здравомы́слящий** айыҡ аҡыллы, дөрөҫ фекерле

ЗДРАВООХРАНЕ́НИЕ *с* һаулыҡ һаҡлау; **министе́рство здравоохране́ния** һаулыҡ һаҡлау министрлығы

ЗДРАВООХРАНИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое һаулыҡ һаҡлау ...ы; **здравоохрани́тельные мероприя́тия** һаулыҡ һаҡлау саралары

ЗДРА́ВСТВОВАТЬ *несов.* **1.** иҫән-һау булыу, һау-сәләмәт йәшәү; **он и ны́не здра́вствует** ул әле лә иҫән-һау **2.** *повел.* **здра́вствуй(те)**: 1) һаумы(һығыҙ); 2) *в знач. межд.*; *прост.* бына һиңә кәрәк булһа (*аптырау белдергәндә әйтелә*) ♦ **да здра́вствует!** *высок.* йәшәһен!

ЗДРА́ВЫЙ, -ая, -ое аҡыллы, төплө, дөрөҫ; **здра́вый ум** төплө аҡыл; **здра́вая поли́тика** төплө сәйәсәт ♦ **в здра́вом уме́** үҙ аҡылында, айыҡ фекерле

ЗЕ́БРА *ж* зебра (*ҡара-аҡ юлаҡлы ҡырағай ат*)

ЗЕ́БУ *м нескл.* зебу (*көмрө үгеҙ*)

ЗЕВ *м* **1.** йотҡолоҡ, тамаҡ; **по́лость зе́ва** тамаҡ ҡыуышлығы **2.** *уст.* ауыҙ; **зев льва** арыҫлан ауыҙы

ЗЕВА́КА *м* и *ж*; *разг.* аңшайған, асыҡ ауыҙ (*кеше*)

ЗЕВА́ТЬ *несов.* **1.** иҫнәү; **зева́ть спросо́нья** уяныр-уянмаҫ иҫнәү **2.** *разг.* ауыҙ асып (аңшайып) ҡарап тороу; **зева́ть по сторона́м** тирә-яҡҡа ауыҙ асып ҡарап тороу **3.** *разг.* ауыҙ асып (күрмәй) ҡалыу

ЗЕВНУ́ТЬ *сов.* **1.** иҫнәп ҡуйыу **2.** *что* и *без доп.*; *разг.* күрмәй ҡалыу, күрмәй отолоп ҡуйыу (*уйында*); **зевну́ть ферзя́** ферзде күрмәй ҡалыу

ЗЕВО́К *м* иҫнәү, иһәнәү; **глубо́кий зево́к** тәрән иҫнәү

ЗЕВО́ТА *ж* иҫнәү, иҫнәге килеү; **напа́ла зево́та** иҫнәге килә башланы

ЗЕЛЕНЕ́ТЬ *несов.* **1.** йәшелләнеү, йәшәреү, йәшелгә әйләнеү; **поля́ зелене́ют** яландар йәшелләнә **2.** (*виднеться — о чём-л. зелёном*) йәшәреү, йәшел булып күренеү, йәшелләнеп тороу; **вдали́ зелене́ет лес** алыҫта урман йәшәреп күренә **3.** *разг.* йәшелләнеү, күгәреү; **бро́нза зелене́ет** бронза йәшелләнә (*тутығып*) ♦ **в глаза́х зелене́ет** күҙ алдары ҡараңғылана (*арыуҙан*)

ЗЕЛЕНЕ́Ц *м*; *с.-х.* йәшел иген (*йәшел көйө йыйылған*)

ЗЕЛЕНИ́ТЬ *несов. что* йәшелләндереү, йәшелләү, йәшелгә буяу

ЗЕЛЁНКА *ж*; *разг.* зелёнка, йәшел һыу (*дарыу*)

ЗЕЛЕНЩИ́К *м* йәшелсә һатыусы

ЗЕЛЁНЫЙ, -ая, -ое **1.** йәшел; **зелёная трава́** йәшел үлән; **зелёная ткань** йәшел туҡыма **2.** йәш, йәшел; **зелёный корм** йәшел аҙыҡ (*яңы сабылған үлән*) **3.** бешмәгән, өлгөрмәгән, йәшел; **зелёные я́блоки** бешмәгән алмалар **4.** *перен.* йәш, тәжрибәһеҙ; **зелёный юне́ц** йәш үҫмер ♦ **до зелёного змия́ (допи́ться)** лаяҡыл эсеү, ләх булғансы эсеү; **зелёная тоска́** һары һағыш; **зелёная у́лица**: 1) барлыҡ семафорҙар йәшел, юл асыҡ; 2) ҡаршылыҡ юҡ, юл асыҡ (*эштә, тормошта*); **зелёный конве́йер** йәшел конвейер (*көтөү ваҡытында малға йәшел аҙыҡты туҡтауһыҙ әҙерләү системаһы*); **зелёный горо́шек** йәшел борсаҡ (*консерваланған йәш борсаҡ*); **зелёный чай** йәшел (күк) сәй

ЗЕ́ЛЕНЬ *ж* **1.** *собир.* йәшеллек, йәшел үҫемлек; **утопа́ть в зе́лени** йәшеллеккә күмелеү **2.** *собир.* йәшелсә (*салат, ҡуҙғалаҡ һ.б.*); **прода́жа све́жей зе́лени** яңы йәшелсә һатыу; **торгова́ть зе́ленью** йәшелсә менән сауҙа итеү **3.** йәшел төҫ; **мо́ре отлива́ло зе́ленью** диңгеҙ йәшел төҫ алды **4.** йәшел буяу; **ци́нковая зе́лень** цинклы йәшел буяу **5.** *разг.* күк; **хлеб покры́лся зе́ленью** икмәкте күк ҡаплаған (күгәргән)

ЗЕЛЕНЯ́ *только мн.* йәшел ужым

ЗЕ́ЛЬЕ *с* **1.** *уст.* үлән төнәтмәһе (*дарыу йәки ағыу итеп ҡулланылған*) **2.** *прост., уст.* (*о водке, вине, кофе, табаке и т.п.*) эсемлек

ЗЕМЕ́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое ер ...ы; **земе́льная рефо́рма** ер реформаһы; **земе́льный уча́сток** ер участкаһы; **земе́льное законода́тельство** ер хаҡында закон (ҡанун)

ЗЕМЛЕ... *урыҫ телендәге ҡушма һүҙҙәрҙең "ер" тигән мәғәнәләге беренсе өлөшө, мәҫ.,* **землеве́д** ер белгесе; **землеустро́йство** ер төҙөлөшө

ЗЕМЛЕВЕ́ДЕНИЕ *с* ер белеме (*ерҙең дөйөм физик-географик законлыҡтарын өйрәнә торған фән; дөйөм физик география*)

ЗЕМЛЕВЛАДЕ́ЛЕЦ *м* ер биләүсе, ер хужаһы; **кру́пный землевладе́лец** эре ер биләүсе

ЗЕМЛЕВЛАДЕ́ЛЬЧЕСКИЙ, -ая, -ое ер биләүҙән килгән, ер биләү ..ы; **землевладе́льческие дохо́ды** ер биләү килемдәре

ЗЕМЛЕВЛАДЕ́НИЕ *с* **1.** ер биләү, ер биләүселек (*билдәле бер шарттарҙа ер тотоу*) **2.** *офиц.-дел.* ер биләмәһе

ЗЕМЛЕДЕ́ЛЕЦ *м* игенсе, ер эшкәртеүсе

ЗЕМЛЕДЕ́ЛИЕ *с* игенселек; **ороша́емое земледе́лие** һуғарыулы игенселек; **занима́ться земледе́лием** игенселек менән шөғөлләнеү; **культу́ра земледе́лия** игенселек культураһы

ЗЕМЛЕДЕ́ЛЬЧЕСКИЙ, -ая, -ое игенселек ...ы; **земледе́льческий райо́н** игенселек районы; **земледе́льческие маши́ны** игенселек машиналары

ЗЕМЛЕКО́П *м* ер ҡаҙыусы (*эшсе*)

ЗЕМЛЕМЕ́Р *м*; *уст.* ер үлсәүсе (*белгес*)

ЗЕМЛЕМЕ́РНЫЙ, -ая, -ое ер үлсәү ...ы; **землеме́рные рабо́ты** ер үлсәү эштәре

ЗЕМЛЕПА́ШЕСТВО *с см.* **земледе́лие**

ЗЕМЛЕПА́ШЕЦ *м см.* **земледе́лец**

ЗЕМЛЕПО́ЛЬЗОВАНИЕ *с* ер файҙаланыу, ер файҙаланыу тәртибе; **рефо́рма землепо́льзования** ер файҙаланыу реформаһы

ЗЕМЛЕПРОХО́ДЕЦ *м* ергиҙәр; **ру́сские землепрохо́дцы** урыҫ ергиҙәрҙәре

ЗЕМЛЕРО́ЙКА *ж* һуҡыр сысҡан

ЗЕМЛЕРО́ЙНЫЙ, -ая, -ое ер ҡаҙыу ...ы, ер ҡаҙғыс; **землеро́йная маши́на** ер ҡаҙыу машинаһы

ЗЕМЛЕСО́С *м* ер (ҡом) һурғыс (*һыу төбөнән йәки яр буйынан ҡом, балсыҡ һурҙырып, ситкә ҡыуҙыра торған машина*)

ЗЕМЛЕСО́СНЫЙ, -ая, -ое ер (ҡом) һурыу ...ы; **землесо́сная устано́вка** ер (ҡом) һурыу ҡоролмаһы

ЗЕМЛЕТРЯСЕ́НИЕ *с* ер тетрәү (һелкенеү); **си́льное землетрясе́ние** көслө ер тетрәү

ЗЕМЛЕУСТРОИ́ТЕЛЬ *м* ерҙе файҙаланыу буйынса белгес

ЗЕМЛЕУСТРОИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое ер төҙөлөшө ...ы, ерҙе файҙаланыу...ы, ер төҙөлөшө буйынса ерҙе файҙаланыу; **землеустрои́тельные рабо́ты** ер төҙөлөшө буйынса эш

ЗЕМЛЕУСТРО́ЙСТВО *с* ер төҙөлөшө (*ерҙән файҙаланыуҙы тәртипкә һалыу сараларының дәүләт системаһы*)

ЗЕМЛЕЧЕРПА́ЛКА *ж* ер (ҡом) ҡаҙғыс (*һыу аҫтын ҡаҙа торған машина*)

ЗЕМЛЕЧЕРПА́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое ер (ҡом) ҡаҙыу ...ы; **землечерпа́тельные рабо́ты** ер ҡаҙыу эштәре

ЗЕМЛИ́СТЫЙ, -ая, -ое **1.** тупраҡлы, балсыҡлы; **земли́стый песо́к** тупраҡлы ҡом **2.** (*о цвете лица*) ер (көл) төҫлө, төҫө ҡасҡан, ҡобараһы осҡан; **земли́стое лицо́** ҡобараһы осҡан ҡиәфәт

ЗЕМЛЯ́ *ж* **1.** (*планета*) Ер, Ер шары; **Земля́ враща́ется вокру́г Со́лнца** Ер Ҡояш тирәләй әйләнә **2.** (*место жизни*) ер, ер йөҙө, донъя **3.** (*суша*) ер, ҡоро ер; **земля́ и вода́** ер һәм һыу **4.** (*почва*) тупраҡ, ер, балсыҡ; **паха́ть зе́млю** ер һөрөү; **в не́драх земли́** ер ҡуйынында; **комо́к земли́** ер киҫәге **5.** (*территория, находящаяся в чьём-л. владении или пользовании, используемая в сельскохозяйственных целях*) ер, урын; **за́лежные зе́мли** ҡалдау ерҙәр; **национализа́ция земли́** ерҙе национализациялау; **прода́ть зе́мли** ер һатыу **6.** *высок.* (*страна*) ил, ер; **родна́я земля́** тыуған ил; **башки́рская земля́** башҡорт иле ♦ **земля́ обетова́нная** бәхет иле; **земля́ гори́т под нога́ми** *у кого* ҡайҙа баҫырға урын тапмай (*ауыр хәлгә ҡалыу хаҡында*); **за три́девять земе́ль** йәһәннәм төбөндә, ете ҡат ер аҫтында; **земли́ под**

собо́й не слы́шать (не чу́ять) ҡайҙа баҫҡанды белмәү, түбә күккә тейеү; **из-под земли́ доста́ть** нисек тә табыу; **(как, то́чно) сквозь зе́млю провали́лся** ер упҡандай юҡ булды; **гото́в (рад) сквозь зе́млю провали́ться** ер тишегенә инеп китерҙәй булыу; **сло́вно из (из-под) земли́ вы́расти** ҡапыл ҡалҡып сығыу, күктән төшкәндәй булыу; **преда́ть земле́** ерләү; **пуп земли́** *ирон.* донъя кендеге (тотҡаһы); **сровня́ть с землёй** ер менән тигеҙләү (емереп тар-мар итеү); **стере́ть с лица́ земли́** ер йөҙөнән юҡ итеү

ЗЕМЛЯ́К *м* и **ЗЕМЛЯ́ЧКА** *ж* яҡташ

ЗЕМЛЯ́НЕ *мн.* (*ед.* **земля́нин** *м*) Ер кешеләре, Ер шарында йәшәүселәр

ЗЕМЛЯНИ́КА *ж* ҡайын еләге (*цҫемлеге һәм емеше*)

ЗЕМЛЯНИ́ЧНЫЙ, -ая, -ое ҡайын еләге ...ы; **земляни́чное варе́нье** ҡайын еләге ҡайнатмаһы

ЗЕМЛЯ́НКА *ж* ер (баҙ) өй; **жить в земля́нке** ер өйҙә йәшәү

ЗЕМЛЯНО́Й, -ая, -ое **1.** ер ҡаҙыу ...ы, ер ...ы; **земляны́е рабо́ты** ер ҡаҙыу эштәре **2.** (*сделанный из земли*) балсыҡ, тупраҡ, тупраҡтан яһалған; **земляна́я плоти́на** тупраҡ быуа; **земляно́е укрепле́ние** тупраҡ нығытма **3.** (*в ботанических и зоологических названиях*) ерҙә йәшәгән (үҫкән), ер ...ы; **земляно́й оре́х** ер сәтләүеге; **земляны́е че́рви** ер селәүсендәре

ЗЕМЛЯ́ЧЕСТВО *с* **1.** яҡташлыҡ, ерҙәшлек (*тыуған, йәшәгән урыны бер булған*) **2.** яҡташтар берекмәһе

ЗЕМНОВО́ДНЫЙ, -ая, -ое **1.** ер-һыу ...ы **2.** *в знач. сущ.* **земново́дные** *мн.*; *зоол.* ер-һыу хайуандары

ЗЕМНО́Й, -ая, -ое **1.** ер ...ы; **земна́я пове́рхность** Ер өҫтө; **земно́й шар** Ер шары **2.** донъялағы, ер йөҙөндәге; **земны́е бла́га** ер йөҙөндәге рәхәтлектәр **3.** *перен.* ғәҙәти, үтә ябай; **земна́я поэ́зия** ғәҙәти шиғриәт ♦ **земно́й покло́н** бил бөгөп, ныҡ эйелеп сәләмләү, тәбрикләү

ЗЕ́МСКИЙ, -ая, -ое **1.** *ист.* земский; **зе́мский собо́р** земство соборы **2.** земство ...ы; **зе́мский врач** земство табибы; **зе́мская шко́ла** земство мәктәбе

ЗЕМСНАРЯ́Д *м* земснаряд, ҡом һурғыс (*һыу аҫтындағы ҡомдо, балсыҡты һурып ҡыуҙыра торған махсус ҡоролмалы судно*)

ЗЕ́МСТВО *с*; *ист.* земство (*Октябрь революцияһына тиклем Рәсәйҙәге сикләнгән хоҡуҡлы урындағы цҙидара*)

ЗЕНИ́Т *м* **1.** *астр.* зенит, төшлөк (*күктең иң юғары нөктәһе*); **со́лнце в зени́те** ҡояш төшлөккә еткән **2.** *перен.* иң юғары нөктә, дәрәжә; **в зени́те сла́вы** дандың иң юғары нөктәһендә

ЗЕНИ́ТКА *ж*; *разг.* зенит тубы

ЗЕНИ́ТНЫЙ, -ая, -ое **1.** *астр.* зенит ...ы; **зени́тное расстоя́ние** зенит алыҫлығы **2.** *воен.* зенит ...ы; **зени́тная артилле́рия** зенит артиллерияһы

ЗЕНИ́ТЧИК *м* и **ЗЕНИ́ТЧИЦА** *ж* зенитсы (зенит тубынан атыусы) зенитсы

ЗЕНИ́ЦА *ж*; *уст.* күҙ, күҙ ҡараһы ♦ **бере́чь (храни́ть) как зени́цу о́ка** күҙ ҡараһы кеүек һаҡлау

ЗЕ́РКАЛО *с* **1.** көҙгө; **стенно́е зе́ркало** стена көҙгөһө **2.** *чего*; *перен.*йөҙ, өҫлөк, көҙгө; **зе́ркало о́зера** күлдең йөҙө **3.** *чего*, *какое*; *перен.* йөҙ, көҙгө ...ы; **зе́ркало души́** күңел көҙгөһө

ЗЕРКА́ЛЬНОСТЬ *ж* шымалыҡ, йылтырлыҡ; **зерка́льность пове́рхности** йөҙөнөң (өҫтөнөң) йылтырлығы

ЗЕРКА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** көҙгө ...ы; **зерка́льная мастерска́я** көҙгө оҫтаханаһы **2.** көҙгөлө; **зерка́льный шкаф** көҙгөлө шкаф **3.** *перен.* шып-шыма, көҙгө кеүек, ялтырап торған; **зерка́льный парке́т** көҙгө кеүек паркет ♦ **зерка́льный карп** *зоол.* тәңкәһеҙ һаҙан; **зерка́льное стекло́** шымартылған ҡалын быяла (*көҙгө яһау өсөн ҡулланыла*)

ЗЕРКА́ЛЬЩИК *м* көҙгө яһаусы, көҙгө оҫтаһы

ЗЕРНИ́СТЫЙ, -ая, -ое бөртөклө, ярмалы; **зерни́стый известня́к** бөртөклө эзбизташ; **зерни́стый снег** ярмалы ҡар

ЗЕРНО́ *с* **1.** (*семя злаков*) ашлыҡ бөртөгө, орлоҡ; **ячме́нное зерно́** арпа орлоғо **2.** *собир.* ашлыҡ, иген; **семенно́е зерно́** орлоҡ игене; **произво́дство зерна́** иген етештереү **3.** бөртөк; **жемчу́жное зерно́** ынйы бөртөгө **4.** *перен.* (*ядро чего-л.*) асыл, орлоҡ, бөртөк; **зерно́ и́стины** хаҡлыҡ орлоғо

ЗЕРНОВИ́ДНЫЙ, -ая, -ое бөртөк һымаҡ, орлоҡҡа оҡшаған; **зернови́дные кле́тки** орлоҡҡа оҡшаған күҙәнәктәр

ЗЕРНОВО́Й, -ая, -ое **1.** бөртөклө ашлыҡ ...ы, игенселек ...ы, бөртөклө; **зерново́е хозя́йство** игенселек хужалығы **2.** *в знач. сущ.* **зерновы́е** *мн.* бөртөклөләр, иген, бөртөклө ашлыҡ; **убо́рка зерновы́х** игенде урып-йыйыу

ЗЕРНОДРОБИ́ЛКА *ж* орлоҡ ярғыс (ваҡлағыс) машина

ЗЕРНОДРОБИ́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое орлоҡ ярғыс; **зернодроби́льная маши́на** орлоҡ ярғыс машина

ЗЕРНООЧИСТИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое иген таҙартыу ...ы, ашлыҡ таҙартыу ...ы; **зерноочисти́тельные маши́ны** иген таҙартыу машиналары

ЗЕРНОПОГРУ́ЗЧИК *м* иген тейәгес (*машина*)

ЗЕРНОСОВХО́З *м* игенселек совхозы

ЗЕРНОСУШИ́ЛКА *ж* **1.** иген (орлоҡ, ашлыҡ) киптереү урыны **2.** иген (орлоҡ, ашлыҡ) киптергес (*машина*)

ЗЕРНОУБО́РОЧНЫЙ, -ая, -ое иген урып-йыйыу ...ы; **зерноубо́рочные рабо́ты** иген урып-йыйыу эштәре

ЗЕРНОУЛОВИ́ТЕЛЬ *м* иген тотҡос (*комбайнда*)

ЗЕРНОФУРА́Ж *ж* иген фуражы (*мал өсөн*)

ЗЕРНОХРАНИ́ЛИЩЕ *с* иген һаҡлағыс, иген һаҡлау урыны

ЗЕРНОЯ́ДНЫЙ, -ая, -ое *зоол.* орлоҡ ашаусы, иген менән туҡланыусы (*коштар һәм хайуандар*)

ЗЕТ *м* **1.** зет (*латин алфавитында һуңғы хәреф атамаһы*) **2.** *мат.* билдәһеҙ дәүмәл

ЗЕФИ́Р *м* **1.** *трад.-поэт.* йомшаҡ (йылы) ел **2.** зефир (*туҡыма*); **соро́чка из зефи́ра** зефир күлдәк **3.** зефир, күбек (*пастила төрө*)

ЗЕФИ́РОВЫЙ, -ая, -ое зефир ...ы; **зефи́ровая руба́шка** зефир күлдәк

ЗИГЗА́Г *м* **1.** һыныҡ (кәкре) һыҙыҡ, кәкерсәк; **начерти́ть зигза́г** кәкерсәк һыҙыу **2.** *в знач. нареч.* **зигза́гом**; **зигза́гами** кәкерсәкләнеп, кәкерсәкләп

ЗИГЗАГООБРА́ЗНЫЙ, -ая, -ое кәкерсәкле, кәкре; **зигзагообра́зная ли́ния** кәкре һыҙыҡ

ЗИ́ЖДИТЬСЯ *несов. на чём*; *книжн.* нигеҙләнеү, таяныу, ҡоролоу; **мне́ние должно́ зи́ждиться на зна́ниях** фекер белемгә нигеҙләнергә тейеш

ЗИМА́ *ж* ҡыш; **сне́жная зима́** ҡарлы ҡыш; **суро́вая зима́** һыуыҡ ҡыш ♦ **зиму́ и ле́то** йәйен-ҡышын, һәр ваҡыт

ЗИ́МНИЙ, -яя, -ее ҡышҡы; **зи́мний день** ҡышҡы көн; **зи́мняя оде́жда** ҡышҡы кейем

ЗИ́МНИК *м* ҡышҡы юл; **прое́хать по зи́мнику** ҡышҡы юлдан үтеү

ЗИМОВА́ТЬ *несов.* ҡышлау, ҡыш сығыу; **зимова́ть в дере́вне** ауылда ҡышлау ♦ **показа́ть, где ра́ки зиму́ют** *кому* күрмәгәнен күрһәтеү

ЗИМО́ВКА *ж* **1.** ҡышлау, ҡышлатыу; **зимо́вка скота́** мал ҡышлатыу; **подгото́вка к зимо́вке** ҡышлауға әҙерлек **2.** (*место*) ҡышлау, ҡышлаҡ; **забро́шенная зимо́вка** ташландыҡ ҡышлау

ЗИМО́ВНИК *м*; *пчел.* ҡышлау өйө, умарта өйө

ЗИМО́ВЩИК *м* ҡышлаусы

ЗИМО́ВЬЕ *с* **1.** ҡышлау, ҡыш сығыу **2.** *см.* **зимо́вка** 2

ЗИМОГО́Р *м*; *обл.* зимагор, берәҙәк; **стать зимого́ром** берәҙәккә әйләнеү

ЗИМО́Й и **ЗИМО́Ю** *нареч.* ҡышын, ҡыш көнө; **зимо́й и ле́том одни́м цве́том** йәйен-ҡышын бер төҫлө

ЗИМОРО́ДОК *м* боҙ тишкес (*ҡош*)

ЗИМОСТО́ЙКИЙ, -ая, -ое ҡышлыҡлы, һыуыҡҡа (ҡышҡа) сыҙам(лы); **зимосто́йкие сорта́ я́блонь** алманың ҡышҡа сыҙам төрҙәре

ЗИМОСТО́ЙКОСТЬ *ж* ҡышлыҡлылыҡ, һыуыҡҡа сыҙамлыҡ; **зимосто́йкость расте́ний** үҫемлектәрҙең һыуыҡҡа сыҙамлығы

ЗИПУ́Н *м* сәкмән, әрмәк

ЗИЯ́НИЕ *с см.* **зия́ть**

ЗИЯ́ТЬ *несов.*; *книжн.* өңрәйеү, өңрәйеп (асылып) тороу (*соҡор, яра һ.б. ҡарата*)

ЗЛА́КИ *мн.*; *бот.* ҡыяҡлылар, башаҡлылар; **хле́бные зла́ки** башаҡлылар, иген культуралары

ЗЛА́КОВЫЙ, -ая, -ое ҡыяҡлы, башаҡлы; **зла́ковые расте́ния** ҡыяҡлы үҫемлектәр

ЗЛА́ТО *с*; *трад.-поэт.* алтын

ЗЛАТО́Й, -ая, -ое *трад.-поэт.* алтын, алтындан яһалған

ЗЛАТОКУ́ДРЫЙ, -ая, -ое *трад.-поэт.* һары бөҙрә сәсле, алтын сәс

ЗЛАТОУ́СТ *м*; *шутл.*, *ирон.* таҫма тел, татлы тел

ЗЛА́ЧНЫЙ, -ая, -ое уңдырышлы ♦ **зла́чное ме́сто** *шутл.*, *ирон.* кәйеф-сафа ҡороу (типтереү) урыны

ЗЛЕТЬ *несов.*; *разг.* асыуланыу, асыулыға әйләнеү, ҡыҙыу

ЗЛИТЬ *несов. кого* асыуландырыу, асыу килтереү (ҡабартыу), ҡотортоу; **злить соба́ку** этте ҡотортоу

ЗЛИ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *на кого-что* асыуланыу, асыу килеү (ҡабарыу), зәһәрләнеү; **зли́ться на шалуна́** шаян балаға асыуланыу **2.** *перен.* ҡотороноу, тулау; **выо́га зли́тся** буран ҡоторона

ЗЛО *с* **1.** яуызлыҡ, уҫаллыҡ, яманлыҡ; **боро́ться со злом** яуызлыҡҡа ҡаршы тороу **2.** бәлә, ҡаза, афәт, бәхетһеҙлек; **из двух зол выбира́ть ме́ньшее** ике бәләнең бәләкәйерәген һайлау **3.** *прост.* асыу, асыу тойғоһо; **зло берёт** асыу килә; **со зла́** асыуҙан; **сорва́ть зло** *на ком-л.* кемгәлер асыуҙы төшөрөү, асыу итеп эшләү ♦ **употреби́ть во зло** яуызлыҡ өсөн файҙаланыу

ЗЛО... *урыҫ телендәге ҡушма һүҙҙәрҙең "яуыз", "яуызлыҡ" мәғәнәһен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.*, **зложела́тель** яуызлыҡ теләүсе; **злонра́вный** яуыз холоҡло

ЗЛО́БА *ж* асыу, кенә, ҡарыу; **затаи́ть зло́бу** асыу һаҡлау; **по зло́бе** асыуҙан ♦ **зло́ба дня** көн үҙәгендәге, мөһим

ЗЛО́БНЫЙ, -ая, -ое уҫал, асыулы, яуыз; **зло́бный взгляд** уҫал ҡараш; **зло́бный враг** яуыз дошман

ЗЛОБОДНЕ́ВНОСТЬ *ж* әһәмиәтлек, мөһимлек; **злободне́вность вопро́са** мәсьәләнең мөһимлеге

ЗЛОБОДНЕ́ВНЫЙ, -ая, -ое бик әһәмиәтле, мөһим, көн үҙәгендә торған; **злободне́вная пробле́ма** бик әһәмиәтле проблема

ЗЛО́БСТВОВАТЬ *несов.* уҫалланыу, уҫаллыҡ күрһәтеү, асыу сығарыу

ЗЛОВЕ́ЩИЙ, -ая, -ее ҡурҡыныс, дәһшәтле, шомло; **злове́щий вид** ҡурҡыныс ҡиәфәт; **злове́щая тишина́** шомло тынлыҡ

ЗЛОВО́НИЕ *с* һаҫыҡ (яман) еҫ, һаҫыҡ, насар еҫ

ЗЛОВРЕ́ДНЫЙ, -ая, -ое яуыз уйлы, уҫал ниәтле, мәкерле, ҡара эсле; **зловре́дный челове́к** ҡара эсле кеше; **зловре́дные наме́рения** мәкерле ниәттәр

ЗЛОДЕ́Й *м* и **ЗЛОДЕ́ЙКА** *ж* яуыз, яуыз йән

ЗЛОДЕ́ЙСКИЙ, -ая, -ое **1.** яуыз, яуыздарса; **злоде́йское уби́йство** яуыздарса үлтереү **2.** уҫал, мәкерле; **злоде́йская улы́бка** мәкерле йылмайыу

ЗЛОДЕ́ЙСТВО *с* уҫаллыҡ, яуызлыҡ; **соверши́ть злоде́йство** яуызлыҡ ҡылыу

ЗЛОДЕ́ЙСТВОВАТЬ *несов.* уҫаллыҡ эшләү, яуызлыҡ ҡылыу

ЗЛОДЕЯ́НИЕ *с см.* **злоде́йство**; **не допуска́ть злодея́ния** яуызлыҡҡа юл ҡуймау

ЗЛОЖЕЛА́НИЕ *с* насар теләк, ҡәһәр

ЗЛОЙ, -ая, -ое **1.** уҫал, асыулы; **злой челове́к** уҫал кеше; **злы́е глаза́** уҫал күҙҙәр; **зла́я соба́ка** уҫал эт; **быть злым** асыулы булыу **2.** яуыз, яман; **злой у́мысел** яуыз уй; **зло́е чу́вство** яман (асыулы) тойғо **3.** насар, яман; **зло́е вре́мя** насар ваҡыт; **злой неду́г** яман ауырыу **4.** *разг.* (*едкий, острый*) әсе, ҡаты, көслө; **злой пе́рец** әсе борос; **злой моро́з** әсе һыуыҡ **5.** *перен.* (*язвительный*) әсе, уҫал; **зла́я кри́тика** уҫал тәнҡит ♦ **злой дух** ен, шайтан; **злы́е языки́** әсе телдәр, ғәйбәтселәр

ЗЛОКА́ЧЕСТВЕННЫЙ, -ая, -ое *мед.* яман; **злока́чественная о́пухоль** яман шеш

ЗЛОКЛЮЧЕ́НИЕ *с* бәлә, ҡаза, бәхетһеҙлек; **терпе́ть злоключе́ния** бәлә-ҡазаға тарыу

ЗЛОНАМЕ́РЕННОСТЬ *ж*; *книжн.* уҫал (яуыз) ниәт

ЗЛОНАМЕ́РЕННЫЙ, -ая, -ое *книжн.* уҫал ниәтле, уҫал (яуыз) ниәт менән эшләнгән; **злонаме́ренный посту́пок** уҫал ниәт менән эшләнгән эш

ЗЛОНРА́ВИЕ *с*; *уст.* уҫаллыҡ, яуыз ҡылыҡлылыҡ

ЗЛОНРА́ВНЫЙ, -ая, -ое *уст.* уҫал (яуыз) холоҡло; **злонра́вный челове́к** яуыз холоҡло кеше

ЗЛОПА́МЯТНОСТЬ *ж* эскерлелек, кенәселлек, ҡара эслелек

ЗЛОПА́МЯТНЫЙ, -ая, -ое эскерле, кенәсел, ҡара эсле, кенә ҡыуыусан; **злопа́мятный челове́к** кенәсел кеше

ЗЛОПА́МЯТСТВО *с см.* **злопа́мятность**

ЗЛОПОЛУ́ЧНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*неудачливый*) бәхетһеҙ, уңмаған **2.** бәләле, уңышһыҙ; **злополу́чный день** уңышһыҙ көн

ЗЛОПЫХА́ТЕЛЬ *м* асыу сәсеүсе, яуыз уйлы кеше

ЗЛОПЫХА́ТЕЛЬСТВО *с* асыу тотоусанлыҡ, яуызлыҡ

ЗЛОПЫХА́ТЕЛЬСТВОВАТЬ *несов.* асыу сәсеү, яуызлыҡ ҡылыу, этләшеү

ЗЛОРА́ДНЫЙ, -ая, -ое үсле, кеше ҡайғыһына һөйөнгән; **злора́дное чу́вство** үсәү тойғоһо; **злора́дный смех** кеше ҡайғыһына ҡыуанып көлөү

ЗЛОРА́ДСТВО *с* үслелек, үс, үсәү; **чу́вство злора́дства** үс тойғоһо

ЗЛОРА́ДСТВОВАТЬ *несов.* үсәү, үсәшеү; **злора́дствовать без по́вода** сәбәпһеҙгә үсәү

ЗЛОСЛО́ВИЕ *с* яман теллелек, ғәйбәт, яман ауыҙ; **предава́ться злосло́вию** яман теллелеккә һалышыу, яман теллегә әйләнеү

ЗЛОСЛО́ВИТЬ *несов.* яман телләнеү, яманат һатыу, ғәйбәт сәсеү

ЗЛО́СТНО *нареч.* уҫал ниәт менән; **зло́стно наруша́ть дисципли́ну** уҫал ниәт менән тәртип боҙоу

ЗЛО́СТНЫЙ, -ая, -ое **1.** уҫал, яуыз; **зло́стное наме́рение** уҫал ниәт **2.** уҫаллыҡ менән эшләнгән, үтә уҫал; **зло́стный престу́пник** үтә уҫал енәйәтсе

ЗЛОСТЬ *ж* уҫаллыҡ, асыу, яуызлыҡ; **говори́ть со зло́стью** асыу менән һөйләү; **побледне́ть от зло́сти** асыуҙан ағарыныу

ЗЛОСЧА́СТНЫЙ, -ая, -ое бәхетһеҙ, бәхете булмаған; **злосча́стная любо́вь** бәхетһеҙ мөхәббәт

ЗЛО́ТЫЙ *м* злотый (*Польша аҡса берәмеге*)

ЗЛОУМЫ́ШЛЕННИК *м* енәйәтсе, уҫал ниәтле кеше

ЗЛОУМЫ́ШЛЕННЫЙ, -ая, -ое *уст.* енәйәтсел, уҫал ниәт менән эшләнгән; **злоумы́шленный посту́пок** уҫал ниәт менән эшләнгән (ҡылынған) эш

ЗЛОУПОТРЕБИ́ТЬ *сов. чем* **1.** -ға/-гә хыянат итеү; **злоупотреби́ть дове́рием** ышанысҡа хыянат итеү, ышанысты аҡламау **2.** урынһыҙ (артыҡ) файҙаланыу; **злоупотреби́ть вла́стью** властан артыҡ файҙаланыу; **злоупотреби́ть цита́тами** өҙөмтәләрҙе артыҡ файҙаланыу

ЗЛОУПОТРЕБЛЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **злоупотреби́ть 2.** енәйәт, енәйәти эш; **фина́нсовые злоупотребле́ния** финанс енәйәттәре; **вскрыть злоупотребле́ния** енәйәти эштәрҙе асыу

ЗЛОУПОТРЕБЛЯ́ТЬ *несов. см.* **злоупотреби́ть**

ЗЛОЯЗЫ́ЧИЕ *с*; *уст.* уҫал (әсе) теллелек, ғәйбәт

ЗЛОЯЗЫ́ЧНЫЙ, -ая, -ое *уст.* уҫал (әсе) телле; **злоязы́чный челове́к** уҫал телле кеше

ЗЛЮ́КА *м* и *ж*; *разг.* асыулы (уҫал, зәһәр) кеше

ЗЛЮ́ЧКА *м* и *ж*; *разг. см.* **злю́ка**

ЗЛЮ́ЩИЙ, -ая, -ее *разг.* бик уҫал, үтә яуыз

ЗМЕЕВИ́ДНЫЙ, -ая, -ое йылан һымаҡ, уралып торған, уралмалы; **змееви́дная тру́бка** уралмалы көпшә

ЗМЕЕВИ́К *м* **1.** (*изогнутая труба*) уралма торба (*һыу, пар ҡыуа торған*) **2.** змеевик (*төҫлө таш*) **3.** *бот.* бүре тырнағы

ЗМЕЁНЫШ *м* **1.** йылан балаһы, бала йылан **2.** *прост., бран.* йылан балаһы (*әрләү һүҙе*)

ЗМЕИ́НЫЙ, -ая, -ое **1.** йылан ...ы; **змеи́ная ко́жа** йылан ҡауы; **змеи́ный яд** йылан ағыуы **2.** *перен.* зәһәр(ле), мәкерле, ағыулы; **змеи́ная улы́бка** мәкерле йылмайыу ♦ **змеи́ная му́дрость** зирәк һәм хәйләле аҡыл

ЗМЕИ́ТЬСЯ *несов.* боролоп-боролоп барыу, бормаланып ятыу; **ре́чка змеи́лась меж скал** йылға ҡаялар араһынан бормаланып аға ине

ЗМЕЙ *м* **1.** *уст., прост. см.* **змея́** **2.** *миф.* аждаһа **3.** ҡағыҙ осорғос (*балалар уйынсығы*); **запусти́ть змея́** ҡағыҙ осорғос ебәреү

ЗМЕ́ЙКА *ж* **1.** *уменьш. от* **змея́** **2.** *с.-х.* иген таҙартҡыс ҡоролма (*бормалы-бормалы юлаҡтар менән*)

ЗМЕ́ЙКОВЫЙ: зме́йковый аэроста́т оҙонса таҡма аэростат

ЗМЕЯ́ *ж* **1.** йылан; **грему́чая змея́** шалтырауыҡлы йылан; **очко́вая змея́** күҙлекле йылан; **ядови́тые зме́и** ағыулы йыландар **2.** *перен.* йылан (*мәкерле кеше хаҡында*) ♦ **змея́ подколо́дная** ҡара йылан (*мәкерле, яуыз кеше хаҡында*); **змею́ на груди́ отогре́ть (пригре́ть)** ҡуйында йылан аҫырау (*файҙа күреп, зыян эшләгән кешегә ҡарата әйтелә*)

ЗМИЙ *м*; *книжн., уст. см.* **зме́й** 1, 2 ♦ **до зелёного зми́я (допи́ться)** лаяҡыл эсеү, ләх булғансы эсеү

ЗНАК *м* **1.** билдә; **вопроси́тельный знак** *грам.* һорау билдәһе; **знак ра́венства** *мат.* тигеҙлек билдәһе; **зна́ки препина́ния** *грам.* тыныш билдәләре; **в знак дру́жбы** дуҫлыҡ билдәһе итеп **2.** тамға, келәймә, билдә; **знак ка́чества** сифат билдәһе; **фабри́чный знак** фабрика тамғаһы **3.** эҙ, билге; **знак уши́ба** һуғылған эҙ **4.** *см.* **знačо́к** 1; **университе́тский знак** университет знагы **5.** ым, ишара; **пода́ть знак** ишара итеү (яһау); **звать зна́ками** ым менән саҡырыу ♦ **водяны́е зна́ки** күҙгә күренмәҫ билдәләр, һыу билдәләре (*ҡайһы бер ҡағыҙ төрҙәрендә яҡтыға ҡарағас ҡына күренә торған тамға*); **в знак** *чего ниҙер* йөҙөнән; **в знак па́мяти** иҫтәлек йөҙөнән, иҫтәлеккә; **зна́ки отли́чия** ҡаһарманлыҡ билдәләре (*миҙал һәм ордендар*); **зна́ки разли́чия** дәрәжә билдәләре (*значок, погон, петлица һ.б.*); **знак почто́вой опла́ты** почта түләме билдәһе; **пода́ть знак** белдереү, иҫкәртеү; **под зна́ком** *чего ниҙеңдер* билдәһе аҫтында; **ста́вить знак ра́венства** *между кем-чем* бер тигеҙ баһалау, тигеҙ күреү

ЗНАКО́МИТЬ *несов. кого-что, с кем-чем* таныштырыу; **знако́мить с де́лом** эш менән таныштырыу; **знако́мить с дру́гом** дуҫ менән таныштырыу

ЗНАКО́МИТЬСЯ *несов. с кем-чем* танышыу; **знако́миться с но́выми сотру́дниками** яңы хеҙмәткәрҙәр менән танышыу; **знако́миться с обстано́вкой** (урындағы) хәл менән танышыу

ЗНАКО́МСТВО *с* **1.** (*отношения между людьми, установление общения*) танышлыҡ, танышыу; **возобнови́ть знако́мство** танышлыҡты яңынан башлау (яңыртыу); **порва́ть знако́мство** танышлыҡты өҙөү **2.** (*круг знакомых*) таныштар, таныш-белештәр; **интере́сные знако́мства** ҡыҙыҡ таныштар **3.** (*наличие знаний*) таныш булыу, танышыу, белеү; **знако́мство с исто́рией** тарих менән таныш булыу ♦ **по знако́мству (сде́лать, устро́ить)** танышлыҡ менән (эшләү); **ша́почное знако́мство** былай ғына танышлыҡ

ЗНАКО́МЫЙ, -ая, -ое **1.** таныш, билдәле; **знако́мая пе́сня** таныш йыр; **знако́мый по́черк** таныш ҡул (яҙыу) **2.** *с чем* таныш; **знако́мый с мо́рем** диңгеҙ менән таныш **3.** *в знач. сущ.* **знако́мый** *м* и **знако́мая** *ж* таныш, белеш; **мой знако́мый** минең танышым

ЗНАМЕНА́ТЕЛЬ *м*; *мат.* знаменатель, бүлеүсе ♦ **привести́ к одному́ (о́бщему) знамена́телю** *шутл.* тигеҙләү, оҡшаш (бик яҡын) итеү

ЗНАМЕНА́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** әһәмиәтле, мөһим; **знамена́тельное собы́тие** әһәмиәтле ваҡиға **2.** *лингв.* үҙ аллы; **знамена́тельные слова́** үҙ аллы һүҙҙәр

ЗНА́МЕНИЕ *с*; *книжн., уст.* билдә ♦ **зна́мение вре́мени** *книжн.* дәүерҙең иң мөһим күренеше, заман күренеше

ЗНАМЕНИ́ТОСТЬ *ж* **1.** арҙаҡлылыҡ, данлыҡлы булыуы, данлылыҡ, танылған булыу; **знамени́тость писа́теля** яҙыусының данлыҡлы булыуы **2.** атаҡлы (данлыҡлы) кеше; **стать знамени́тостью** атаҡлы кешегә әйләнеү

ЗНАМЕНИ́ТЫЙ, -ая, -ое атаҡлы, данлыҡлы, танылған; **знамени́тый писа́тель** атаҡлы яҙыусы

ЗНАМЕНОВА́ТЬ *несов. что*; *книжн.* белдереү, билдәле булып тороу, күрһәтеү, күрһәтеп тороу; **э́то собы́тие знамену́ет побе́ду** был ваҡиға еңеүҙе белдерә

ЗНАМЕНО́СЕЦ *м* байраҡсы, байраҡ йөрөтөүсе; **быть знамено́сцем** байраҡсы булыу

ЗНАМЁНЩИК *м* байраҡсы; **знамёнщик полка́** полктың байраҡсыһы

ЗНА́МЯ *с* байраҡ, әләм; **зна́мя респу́блики** республика байрағы; **национа́льное зна́мя** милли байраҡ; **полково́е зна́мя** полк байрағы ♦ **высоко́ держа́ть зна́мя** *чьё* (*чего*) байраҡты юғары тотоу; **подня́ть зна́мя** *чего* байраҡ күтәреү (*берәй күтәрелеш башында тороп, көрәш башлау*); **стать (встать) под зна́мя (знамёна)** *кого-чего кемдеңдер* яғында тороп, көрәшкә әҙер булыу;

под зна́менем *чего* байрағы аҫтында (етәкселегендә)

ЗНА́НИЕ *с* **1.** белеү, мәғлүмәтлелек; **хоро́шее зна́ние предме́та** предметты яҡшы белеү; **зна́ние языка́** телде белеү **2.** фән, ғилем; **ва́жная о́бласть зна́ния** фәндең мөһим өлкәһе **3.** *обычно мн.* **зна́ния** белем; **облада́ть зна́ниями** белемгә эйә булыу; **получи́ть про́чные зна́ния** төплө белем алыу

ЗНА́ТНОСТЬ *ж* атаҡлылыҡ, дәрәжәлелек, затлылыҡ, күренеклелек, танылғанлыҡ; **горди́ться зна́тностью ро́да** затының атаҡлылығы менән ғорурланыу; **дости́чь зна́тности** күренеклелеккә өлгәшеү

ЗНА́ТНЫЙ, -ая, -ое **1.** атаҡлы, күренекле, танылған; **зна́тный механиза́тор** атаҡлы механизатор **2.** аҡһөйәк, затлы нәҫел, арҙаҡлы, юғары ҡатлам; **зна́тный род** затлы нәҫел; **зна́тные лю́ди** юғары ҡатлам кешеләре

ЗНАТО́К *м* яҡшы белеүсе, оҫта; **знато́к своего́ де́ла** үҙ эшен яҡшы белеүсе; **знато́к литерату́ры** әҙәбиәтте яҡшы белеүсе

ЗНАТЬ I *несов.* **1.** *кого-что, о ком-чём* белеү; **знать уро́к** дәресте белеү; **знать о боле́зни** ауырыу хаҡында белеү; **знать язы́к** тел белеү **2.** *кого* таныу, белеү; **знать с де́тства** *кого-л. кемделер* бала саҡтан уҡ белеү **3.** *что* татыу, баштан үткәреү, кисереү; **он в де́тстве знал мно́го ра́достей** ул бала сағында күп шатлыҡ кисергән; **не знать поко́я** тынғы белмәү **4.** *во* 2 *л. наст. вр.* **зна́ешь (зна́ете)** *в знач. вводн. сл.* беләһеңме (беләһегеҙме) ♦ **дать знать** белгертеү, хәбәр итеү; **знай на́ших** *прост.* күрҙегеҙме беҙҙе, бына беҙ кем; **знать все ходы́ и вы́ходы** эштең әмәлен, яйын яҡшы белеү; **знать ме́ру** сама белеү; **знать не зна́ю** белмәйем дә күрмәйем; **знать доро́гу** юлын (әмәлен, яйын) белеү; **знать себе́ це́ну** үҙ баһаңды белеү; **знать своё ме́сто** үҙ урыныңды белеү, үҙеңде тыйнаҡ тотоу; **знать толк** *в чём* рәтен белеү; **знать це́ну** *кому-чему* ҡәҙерен белеү; **кто его́ зна́ет** кем белә, шайтан белһен; **не знать, куда́ дева́ться** ҡайҙа ҡасырға урын тапмау, керергә тишек тапмау; **не знать, куда́ глаза́ деть** күҙҙе йәшереү (*оялыуҙан, уңайһыҙланыуҙан*); **не знать, куда́ себя́ деть** үҙеңә урын тапмау; **как знать** кем белә, әллә эле (*икеләнеү белдергәндә*); **на́до (пора́) и честь знать** китергә ваҡыт

ЗНАТЬ II *ж* аҡһөйәктәр, юғары ҡатлам

ЗНА́ТЬСЯ *несов. с кем-чем*; *разг.* аралашыу, ҡатнашыу, белеү; **он ни с кем не хо́чет зна́ться** ул бер кем менән дә аралашырға теләмәй

ЗНА́ХАРСКИЙ, -ая, -ое имсе …ы, им-томсы …ы, имселек …ы; **зна́харские приёмы лече́ния** дауалауҙың имселек ысулдары

ЗНА́ХАРСТВО *с* имселек, им-томсолоҡ, бағымсылыҡ; **занима́ться зна́харством** им-томсолоҡ менән шөғөлләнеү

ЗНА́ХАРЬ *м* и **ЗНА́ХАРКА** *ж* имсе, им-том итеүсе, бағымсы

ЗНА́ЧАЩИЙ, -ая, -ее **1.** *прич. от* **зна́чить 2.** *прил.* мәғәнәле, әһәмиәтле; **зна́чащие элеме́нты ре́чи** телмәрҙең мәғәнәле өлөштәре

ЗНАЧЕ́НИЕ *с* **1.** мәғәнә; **значе́ние сло́ва** һүҙҙең мәғәнәһе; **прямо́е значе́ние** тура мәғәнә; **перено́сное значе́ние** күсмә мәғәнә **2.** әһәмиәт, мөһимлек; **истори́ческое значе́ние** тарихи әһәмиәт; **полити́ческое значе́ние** сәйәси әһәмиәт; **вопро́с междунаро́дного значе́ния** халыҡ-ара әһәмиәте булған мәсьәлә

ЗНА́ЧИМОСТЬ *ж* **1.** мәғәнәлелек; **зна́чимость сло́ва** һүҙҙең мәғәнәлелеге **2.** әһәмиәтлелек, мөһимлек; **обще́ственная зна́чимость** *чего-л. нимәнеңдер* ижтимағи әһәмиәтлелеге

ЗНА́ЧИМЫЙ, -ая, -ое **1.** мәғәнәле, мәғәнәгә эйә булған; **зна́чимая часть сло́ва** һүҙҙең мәғәнәле өлөшө **2.** әһәмиәтле, мөһим; **зна́чимое явле́ние** әһәмиәтле күренеш

ЗНА́ЧИТ *вводн. сл.*; *разг.* (*следовательно, стало быть*) тимәк, шулай булғас; **зна́чит, на́до вы́ступить** тимәк, сығыш яһарға кәрәк

ЗНАЧИ́ТЕЛЬНО *нареч.* **1.** байтаҡ, хәтһеҙ, шаҡтай; **значи́тельно облегчи́ть труд** хеҙмәтте байтаҡ еңеләйтеү **2.** (*при сравнит. ст. в значении "в большей степени", "гораздо"*) байтаҡҡа, хәтһеҙгә; **значи́тельно быстре́е** байтаҡҡа тиҙерәк; **значи́тельно про́ще** байтаҡҡа ябайыраҡ

ЗНАЧИ́ТЕЛЬНОСТЬ *ж* **1.** байтаҡ (хәтһеҙ) ҙур булыу, дәүмәллелек; **значи́тельность объёма** күләмдең дәүмәллелеге **2.** әһәмиәтлелек, мөһимлек; **значи́тельность собы́тия** ваҡиғаның әһәмиәтлелеге

ЗНАЧИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** байтаҡ (хәтһеҙ) ҙур, ҙур ғына; **значи́тельное расстоя́ние** байтаҡ ҙур ара **2.** (*важный*) әһәмиәтле, мөһим; **значи́тельное сло́во** мөһим һүҙ; **игра́ть значи́тельную роль** мөһим роль уйнау **3.** (*выразительный*) мәғәнәле; **значи́тельный взгля́д** мәғәнәле ҡараш

ЗНА́ЧИТЬ *несов.* **1.** *что* (*означать — о словах, знаках, жестах и т.п.*) аңлатыу, белдереү; **э́то мно́го зна́чит** был күп нәмә аңлата; **по-ру́сски э́то зна́чит** урыҫса был шуны аңлата **2.** (*иметь значение*) мөһим булыу, әһәмиәтле булыу; **ва́ше отноше́ние мно́го зна́чит** һеҙҙең мөнәсәбәтегеҙ ҙур әһәмиәткә эйә ♦ **ничего́ не зна́чить** әһәмиәте булмау

ЗНА́ЧИТЬСЯ *несов.* һаналыу, иҫәпләнеү, тороу; **зна́читься в спи́ске** исемлектә тороу

ЗНАЧКИ́СТ *м* и **ЗНАЧКИ́СТКА** *ж* значок йөрөтөүсе, значокка эйә булыусы, значоклы; **значки́ст ГТО** ГТО значогын йөрөтөүсе

ЗНАЧО́К *м* **1.** значок; **нагру́дный значо́к** түш значогы; **университе́тский значо́к** университет значогы; **носи́ть значо́к** значок йөрөтөү **2.** билдә; **математи́ческий значо́к** математик билдә; **значки́ на поля́х кни́ги** китап битенә ҡуйылған билдәләр

ЗНА́ЮЩИЙ, -ая, -ее **1.** *прич. от* **знать** I; **2.** *прил.* белемле, мәғлүмәтле; **зна́ющий инжене́р** белемле инженер

ЗНОБИ́ТЬ *несов. кого безл.* өшөтөү, өшөттөрөү, ҡалтыратыу; **меня́ зноби́т** өшөттөрә

ЗНОЙ *м* эҫелек, томра; **полу́денный зной** көн үҙәгендәге эҫелек

ЗНО́ЙНЫЙ, -ая, -ое **1.** бик эҫе, томра; **зно́йный день** томра көн **2.** *перен.* дәртле, ялҡынлы; **зно́йная любо́вь** ялҡынлы мөхәббәт

ЗОБ *м* **1.** (*у птиц*) бөрләтәү; (*у человека*) боғаҡ **2.** (*болезнь*) боғаҡ шешеү, базед ауырыуы (зоб)

ЗОБА́СТЫЙ, -ая, -ое (*о птицах*) ҙур бөрләтәүле; (*о человеке*) ҙур боғаҡлы; **зоба́стые го́луби** ҙур бөрләтәүле күгәрсендәр

ЗО́БНЫЙ, -ая, -ое боғаҡ ...ы; **зо́бная о́пухоль** боғаҡ шеше

ЗОВ *м* **1.** (*призывный звук*) саҡырыу тауышы, өндәү, оран; **откли́кнуться на зов** өндәүгә яуап ҡайтарыу **2.** *разг.* (*приглашение*) саҡырыу, өндәшеү; **прийти́ по пе́рвому зо́ву** беренсе саҡырыуға уҡ килеү

ЗОДИА́К *м*; *астр.* зодиак (*Ҡояш юлында теҙелгән ун ике йондоҙлоҡ*) ♦ **зна́ки зодиа́ка** *астр.* зодиак тамғалары (*Ҡояш юлында теҙелгән ун ике йондоҙлоҡтоң исеме*)

ЗОДИАКА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое *астр.* зодиак ...ы, зодиакаль; **зодиака́льные созве́здия** зодиак йондоҙлоҡтары

ЗО́ДЧЕСКИЙ, -ая, -ое архитектура ...ы, төҙөлөш ...ы; **зо́дческое иску́сство** төҙөлөш сәнғәте

ЗО́ДЧИЙ *м* архитектор, төҙөүсе; **при́знанный зо́дчий** танылған төҙөүсе

ЗОЛА́ *ж* көл; **древе́сная зола́** утын көлө; **выгреба́ть золу́ из пе́чки** мейестән көл алыу

ЗОЛИ́СТЫЙ, -ая, -ое *спец.* көллө; **золи́стый у́голь** күп көллө күмер

ЗОЛИ́ТЬ *несов.*; *спец.* көлләү, көлгә батырыу; **золи́ть шку́ру** тирене көлләү

ЗОЛО́ВКА *ж* (*младшая сестра мужа*) ҡәйенһеңле (ҡайынһеңле); (*старшая сестра мужа*) ҡәйенбикә (ҡайынбикә)

ЗОЛОТА́РНИК *м* алтынбаш (*күп йыллыҡ үлән*)

ЗОЛОТА́РЬ *м*; *уст.* алтынсы, алтын оҫтаһы, зәргәр

ЗОЛОТЕ́ТЬ *несов.*; *разг.* алтынланыу, алтынға манылыу (мансылыу), алтын төҫөнә инеү; **ли́стья дере́вьев золоте́ют** ағас япраҡтары алтын төҫөнә инә

ЗОЛОТИ́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое алтынлау ...ы, алтын ялатыу ...ы; **золоти́льный цех** алтынлау цехы

ЗОЛОТИ́ЛЬЩИК *м* зәргәр, алтын ялатыусы

ЗОЛОТИ́СТЫЙ, -ая, -ое алтын һымаҡ, алтын төҫлө, алтындай, алтын ...ы; **золоти́стый ко́лос** алтын башаҡ; **золоти́стые во́лосы** алтын төҫлө сәс

ЗОЛОТИ́ТЬ *несов. что* **1.** (*выделяться золотистым цветом*) алтынлау, алтын ялатыу; **золоти́ть ло́жки** ҡалаҡтарға алтын ялатыу **2.** алтынға маныу (мансыу), алтын төҫө биреү; **со́лнце золоти́т верши́ны** ҡояш тау түбәләрен алтынға мансый

ЗОЛОТИ́ТЬСЯ *несов.* **1.** алтын төҫөнә инеү, һарғайыу, (һарғайып) алтынланыу, нурға мансылыу; **золоти́тся рожь** арыш (алтын төҫөнә инә) һарғая **2.** (*становиться, казаться золотистым*) алтын кеүек һарғайыу, (һарғайып) күренеү, һарғайып ятыу; **вдали́ под луча́ми со́лнца золотя́тся пески́** алыҫта ҡояш нурҙары аҫтында ҡом һарғайып күренә **3.** *страд. от* **золоти́ть** 1

ЗО́ЛОТКО *с*; *разг.* алтыным, алтынҡайым (*иркәләү һүҙе*)

ЗОЛОТНИ́К I *м* мыҫҡал (*боронғо ауырлыҡ үлсәү берәмеге — 4,26 г*) ♦ **мал золотни́к, да до́рог** алтын ҙур булмай

ЗОЛОТНИ́К II *м* золотник (*пар машинаһында пар бүлгес*)

ЗО́ЛОТО *с* **1.** (*химический элемент, благородный металл*) алтын; **черво́нное зо́лото** саф алтын **2.** *собир.* (*золотые вещи, изделия*) алтын, алтын нәмәләр; **покупа́ть зо́лото** алтын нәмәләр һатып алыу **3.** *собир.* (*золотые монеты*) алтын аҡса; **плати́ть зо́лотом** алтын аҡса менән түләү **4.** (*позолоченные нити*) алтын еп; **шить зо́лотом** алтын еп менән сигеү (тегеү) **5.** *перен., разг.* алтын; **зо́лото челове́к** алтын кеше ♦ **бе́лое зо́лото** аҡ алтын (*мамыҡ*); **на вес зо́лота** алтын хаҡына, алтынға тиң; **купа́ться в зо́лоте** алтынға күмелеү; **чёрное зо́лото** ҡара алтын (*нефть*)

ЗОЛОТО... *урыҫ телендәге ҡушма һүҙҙәрҙең "алтын" мәғәнәһендәге тәүге өлөшө, мәҫ.,* **золотомо́йка** алтын йыуыу ҡоролмаһы; **золотогри́вый** алтын яллы

ЗОЛОТОДОБЫВА́ЮЩИЙ, -ая, -ее алтын табыу ...ы; **золотодобыва́ющая промы́шленность** алтын табыу сәнәғәте

ЗОЛОТОИСКА́ТЕЛЬ *м* алтын эҙләүсе

ЗОЛОТОИСКА́ТЕЛЬСКИЙ, -ая, -ое алтын эҙләү ...ы; **золотоиска́тельская па́ртия** алтын эҙләү партияһы

ЗОЛОТО́Й, -ая, -ое **1.** алтын ...ы; **золото́е кольцо́** алтын балдаҡ; **золото́й сли́ток** алтын ҡойолма; **золото́й рубль** алтын (бер) һумлыҡ **2.** алтынлы; **золото́й песо́к** алтынлы ҡом **3.** алтын (төҫөндәге); **золоты́е ку́дри** алтын бөҙрә сәс **4.** *перен.* алтын, бик яҡшы, затлы; **золоты́е слова́** алтын һүҙҙәр; **золото́й хара́ктер** алтын холоҡ **5.** *перен.* бәхетле, хозурлы; **золоты́е дни** бәхетле көндәр **6.** *перен.* (*в обращении*) алтыным; **золота́я моя́** алтыным минең **7.** *в знач. сущ.* **золото́й** *м* алтын аҡса ♦ **золота́я молодёжь** кәйеф-сафа ҡороп йәшәүсе йәштәр; **золота́я о́сень** алтын көҙ (*һары япраҡлы, ҡояшлы көҙ*); **золота́я сва́дьба** алтын туй (*бергә йәшәүҙең илле йыллығы*); **золота́я середи́на** урталыҡ (*аҡыл менән уйлап эш итеү хаҡында*); **золото́е дно** бик төшөмлө урын, Әндрәй ҡаҙнаһы; **золото́й век** алтын дәүер (*фәндең, сәнғәттең сәскә атыу осоро*); **золото́й дождь** ҙур табыш, төшөм; **золото́й мешо́к** алтын һандыҡ (*бик бай кеше*); **золото́й фонд**: 1) алтын фонд (*дәүләттең алтын һ.б. хазиналары*); 2) бик ҡәҙерле (*кешеләр төркөмө һ.б., мәҫ., әҙәбиәт, сәнғәт эшмәкәрҙәре*); **золоты́е ру́ки** алтын ҡулдар (*оҫталар*); **золоты́х дел ма́стер** алтын оҫтаһы, зәргәр; **обеща́ть (сули́ть) золоты́е го́ры** алтын тауҙар вәғәҙә итеү (*артыҡ күпкә ышандырыу*)

ЗОЛОТОНО́СНЫЙ, -ая, -ое алтынлы, алтынға бай; **золотоно́сный песо́к** алтынға бай ҡом

ЗОЛОТОПРОМЫ́ШЛЕННИК *м* **1.** алтын приискыһы хужаһы **2.** алтын приискыһы эшсеһе

ЗОЛОТОПРОМЫ́ШЛЕННОСТЬ *ж* алтын сәнәғәте

ЗОЛОТОПРОМЫ́ШЛЕННЫЙ, -ая, -ое алтын сәнәғәте ...ы; **золотопромы́шленный райо́н** алтын сәнәғәте районы

ЗОЛОТОТЫ́СЯЧНИК *м* һарыгүҙ (*дарыу үләне*)

ЗОЛОТОШВЕ́ЙКА *ж* алтын менән ҡайыусы

ЗОЛОТУ́ХА *ж*; *уст.* ҡылауыр (*балалар ауырыуы*)

ЗОЛОТУ́ШНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*страдающий золотухой*) ҡылауырлы, ҡылауыр менән ауырыған; **золоту́шный ребёнок** ҡылауырлы бала **2.** (*похожий на больного золотухой*) бик хәлһеҙ, әлһерәгән; **золоту́шный челове́к** бик хәлһеҙ кеше

ЗО́ЛОТЦЕ *с*; *разг.* алтынсыҡ, алтынсығым (*иркәләү һүҙе*)

ЗОЛО́ТЧИК *м* алтынлаусы, алтын ялатыу оҫтаһы; **золо́тчик по де́реву** ағасҡа алтын ялатыу оҫтаһы

ЗОЛОЧЕ́НИЕ *с* алтынлау; **золоче́ние ра́мы** рамды (ҡыҫанды) алтынлау

ЗОЛОЧЁНЫЙ, -ая, -ое алтын ялатылған, алтынланған; **золочёная ло́жка** алтын ялатылған ҡалаҡ

ЗО́ЛЬНИК *м*; *спец.* көллөлөк, көл миҡдары

ЗО́ЛЬНОСТЬ *ж*; *спец.* көллөлөк; **зо́льность угля́** күмерҙең көллөлөгө

ЗО́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое көл ...ы, көлдән яһалған; **зо́льная ку́ча** көл өйөмө; **зо́льные удобре́ния** көл ашламалары

ЗО́НА *ж* зона, өлкә; **аркти́ческая зо́на** арктик зона; **лесна́я зо́на** урман зонаһы; **степна́я зо́на** дала буйы зонаһы; **при́городная зо́на** ҡала яны (эргәһе) зонаһы; **пограни́чная зо́на** сик буйы зонаһы; **зо́на о́тдыха** ял итеү зонаһы

ЗОНА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое өлкә ...ы, зона ...ы, айырым зонаға хас, зональ; **зона́льная расти́тельность** айырым зонаға хас үҫемлектәр; **зона́льные грани́цы** зона сиктәре; **зона́льные соревнова́ния** зона ярыштары

ЗОНД *м* зонд (**1.** *мед. кеше организмынан шыйыҡлыҡ, һут ала торған көпшә* **2.** *һауа шарттарын тикшерә торған шар* **3.** *ер ҡатламдарын тикшереүҙә ҡулланылған прибор*)

ЗОНДИ́РОВАТЬ *несов.* **1.** *кого-что* зонд менән тикшереү; **зонди́ровать ра́ну** яраны зонд менән тикшереү **2.** *что*; *перен.* (алдан) һынап ҡарау, самалау ♦ **зонди́ровать по́чву** алдан тикшереп (һынап) ҡарау, ҡылын сиртеп ҡарау

ЗО́ННЫЙ, -ая, -ое зона ...ы; **зо́нный тари́ф** зона тарифы

ЗОНТ *м* **1.** *см.* **зо́нтик** 1; **2.** (*навес*) япма, лапаҫ, түбә

ЗО́НТИК *м* **1.** зонтик, ҡулсатыр; **раскры́ть зо́нтик** ҡулсатырҙы асыу **2.** *бот.* сатыр сәскә

ЗО́НТИЧНЫЙ, -ая, -ое **1.** сатыр, сатырлы; **зо́нтичный чехо́л** ҡулсатыр тышлығы; **зо́нтичная анте́нна** сатырлы антенна **2.** *в знач. сущ.* **зо́нтичные** *мн.*; *бот.* сатыр сәскәләләр

ЗОО... *урыҫ телендәге ҡушма һүҙҙәрҙең "зоология", "зоологик" мәғәнәһендәге беренсе өлөшө, мәҫ.,* **зоогеогра́фия** зоологик география; **зоогигие́на** зоологик гигиена

ЗОО́ЛОГ *м* зоология белгесе

ЗООЛОГИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое зоология ...ы, зоологик; **зоологи́ческий музе́й** зоология музейы **2.** *перен.* хайуани, хайуандарса; **зоологи́ческие нра́вы** хайуани ғәҙәттәр

ЗООЛО́ГИЯ *ж* зоология (*хайуандар донъяһын өйрәнгән фән*)

ЗООМАГАЗИ́Н *м* зоология магазины

ЗООПА́РК *м* зоология паркы

ЗООСА́Д *м* зоология баҡсаһы

ЗООТЕ́ХНИК *м* зоотехник; **рабо́тать зооте́хником** зоотехник булып эшләү

ЗООТЕ́ХНИКА *ж* зоотехника (*ауыл хужалығы малдарын үрсетеү, тәрбиәләү тураһындағы фән*)

ЗООТЕХНИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое зоотехника ...ы, зоотехник; **зоотехни́ческая лаборато́рия** зоотехник лаборатория

ЗО́РКИЙ, -ая, -ое **1.** үткер; **зо́ркие глаза́** үткер күҙҙәр **2.** *перен.* (*проницательный*) зирәк, һиҙгер; **быть зо́рким в дела́х** эштәрҙә һиҙгер булыу

ЗО́РКОСТЬ *ж* **1.** үткерлек; **зо́ркость гла́за** күҙҙең үткерлеге **2.** *перен.* зирәклек, һиҙгерлек, уяулыҡ; **развива́ть зо́ркость** һиҙгерлекте үҫтереү

ЗРА́ЗЫ *мн.* (*ед.* **зра́за** *ж*) (эсле) ит котлеты; **зра́зы с ри́сом** дөгөлө ит котлеты

ЗРАЧКО́ВЫЙ, -ая, -ое күҙ ҡараһы ...ы, бәбәк ...ы; **зрачко́вый нерв** бәбәк нервыһы

ЗРАЧО́К *м* күҙ ҡараһы, бәбәк; **расшире́ние зрачка́** күҙ ҡараһының киңәйеүе

ЗРЕ́ЛИЩЕ *с* **1.** күренеш; **краси́вое зре́лище** матур күренеш **2.** (*представление*) тамаша; **ма́ссовое зре́лище** күмәк тамаша; **устро́ить зре́лище** тамаша ҡороу

ЗРЕ́ЛИЩНЫЙ, -ая, -ое тамаша ...ы; **зре́лищный зал** тамаша залы

ЗРЕ́ЛОСТЬ *ж* **1.** (*спелость*) өлгөргәнлек, бешкәнлек, үҫеп етеү; **зре́лость виногра́да** йөҙөмдөң өлгөргәнлеге **2.** етлегеү, балиғ булыу; **наступле́ние зре́лости** балиғ булған, йәше еткән **3.** *чего, какая*; *перен.* өлгөргәнлек, камиллыҡ; **зре́лость мы́сли** фекер камиллығы; **полова́я зре́лость** енси өлгөргәнлек; **аттеста́т зре́лости** өлгөргәнлек аттестаты

ЗРЕ́ЛЫЙ, -ая, -ое **1.** өлгөргән, бешкән; **зре́лые плоды́** бешкән емештәр **2.** етлеккән, балиғ булған, еткән; **зре́лая де́вушка** балиғ булған ҡыҙ **3.** *перен.* тәжрибәле, өлгөрөп еткән; **зре́лый учёный** өлгөрөп еткән ғалим **4.** *перен.* төплө, тәрән (ныҡ) уйланған; **зре́лое реше́ние** төплө ҡарар; **зре́лое произведе́ние** төплө әҫәр

ЗРЕ́НИЕ *с* күреү, күреү һәләте; **о́рган зре́ния** күреү ағзаһы; **лиши́ться зре́ния** күреү һәләтен юғалтыу ♦ **под угло́м зре́ния** *каким* ҡараштан сығып, билдәле бер күҙлектән; **по́ле зре́ния**: 1) күҙ күреме; 2) ҡараш; **то́чка зре́ния** ҡараш, фекер

ЗРЕТЬ I *несов.* **1.** бешеү, өлгөрөү, етешеү; **зре́ют хлеба́** игендәр өлгөрә; **я́блоки зре́ют** алмалар бешә **2.** *перен.* нығыныу, үҫеп етеү өлгөрөү; **мысль зре́ет** фекер өлгөрөүе

ЗРЕТЬ II *несов. кого-что*; *книжн.*, *уст.* ҡарау, ҡарап тороу

ЗРИ́МЫЙ, -ая, -ое *книжн.* **1.** *прич. от* **зреть** II; **2.** *прил.* күренеп торған, күренгән, күҙ алдындағы; **зри́мое простра́нство** күренеп торған арауыҡ **3.** *прил.*; *перен.* һиҙелеп (күҙгә ташланып) торған, һиҙелерлек; **зри́мые черты́** *чего-л.* һиҙелеп торған сифаттар

ЗРИ́ТЕЛЬ *м* и **ЗРИ́ТЕЛЬНИЦА** *ж* тамашасы, тамаша (ҡылыусы) итеүсе; **зри́тель собы́тия** ваҡиғаны тамаша ҡылыусы (итеүсе); **зри́тели аплоди́руют** тамашасылар ҡул саба

ЗРИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** күреү ...ы; **зри́тельная па́мять** күреү хәтере **2.** тамаша ...ы; **зри́тельный зал** тамаша залы

ЗРЯ *нареч.*; *разг.* **1.** файҙаһыҙға, бушҡа, тиккә; **не зря прожи́ть жизнь** бушҡа йәшәмәү **2.** кәрәкһеҙгә, юҡҡа; **зря придира́ться** юҡҡа бәйләнеү ♦ **почём зря** *груб.*, *прост.* бик ныҡ, кәрәгенсә

ЗРЯ́ЧИЙ, -ая, -ее күҙле, күҙе күргән, күрә алған; **зря́чий челове́к** күҙе күргән кеше

ЗУБ *м* **1.** (*мн.* **зу́бы**) теш; **коренны́е зу́бы** аҙау тештәр; **моло́чные зу́бы** һөт тештәре; **пере́дние зу́бы** алғы (ҡырҡҡыс) тештәр; **зуб му́дрости** аҡыл теше; **чи́стить зу́бы** теш таҙартыу **2.** (*мн.* **зу́бья**) теш; **зу́бья бороны́** тырма тештәре; **зу́бья пилы́** бысҡы тештәре ♦ **вооружённый до зубо́в** баштан-аяҡ ҡоралланған; **гляде́ть (смотре́ть) в зу́бы** *кому*; *прост.* ауыҙына ҡарап тороу; **держа́ть язы́к за зуба́ми** телде тыйыу, серҙе асмау; **загова́ривать зу́бы** юрамал яңылыштырыу, бутау; **зуб на́ зуб не попада́ет** теше тешкә теймәй (*өшөүҙән*); **зуба́ми держа́ться** *за что*; *прост.* йәбешеп ятыу, ысҡындырмаҫҡа тырышыу; **зу́бы на по́лку класть** мохтажлыҡ кисереү, ауыҙҙы сөйгә элеү (*асығыу*); **име́ть зуб** *на кого* теш ҡайрау; **лома́ть зу́бы** *на чём* муйынды һындырыу; **навя́зло в зуба́х** тәҡәтте ҡоротоу, теңкәгә тейеү, быуынға төшөү; **не по зуба́м** *что*: 1) теш үтмәҫлек ҡаты; 2) теш үтмәү, ҡулдан килмәү; **ни в зуб ного́й** *прост.* бер ни белмәү; **пока́зывать зу́бы**: 1) телләшеү; 2) теш күрһәтеү, иҙрәйеү; **ска́лить зу́бы** теш ыржайтыу (*асыу белдереү*); **сквозь зу́бы (говори́ть, бурчать и т.п.)** теш араһынан (*әйтеү, мығырлау һ.б.*); **сти́снув зу́бы** теш ҡыҫып; **точи́ть зу́бы** теш ҡайрау (*үсләшеп үс алырға ярһыу*)

ЗУБА́СТЫЙ, -ая, -ое **1.** эре (үткер) тешле; **зуба́стая щу́ка** үткер тешле суртан **2.** *перен.* әсе (зәһәр) телле, үткер телле; **быть зуба́стым** әсе телле булыу

ЗУБА́ТКА *ж* зубатка (*диңгеҙ балығы*)

ЗУБА́ТЫЙ, -ая, -ое тешле; **зуба́тый кит** тешле кит

ЗУБЕ́Ц *м* **1.** теш; **зубе́ц пилы́** бысҡы теше **2.** *обычно мн.* **зубцы́** сығынты, ҡыйғас; **зубцы́ стены́** стенаның сығынтылары

ЗУБИ́ЛО *с* тешәүес, тешле игәү; **руби́ть зуби́лом** тешәүес менән ҡырҡыу

ЗУБНО́Й, -ая, -ое **1.** теш ...ы; **зубно́й нерв** теш нервыһы; **зубна́я боль** теш һыҙлау; **зубна́я щётка** теш щеткаһы **2.** *лингв.* теш, теш ...ы; **зубны́е согла́сные** теш тартынҡылары

ЗУБО́ВНЫЙ: скре́жет зубо́вный (*злоба*) теш шығырлатыу (*асыуҙан*); **со скре́жетом зубо́вным** теләмәй генә, теш ҡыҫып (*низер эшләү*)

ЗУБОВРАЧЕ́БНЫЙ, -ая, -ое теш дауалау ...ы; **зубовраче́бный кабине́т** теш дауалау кабинеты

ЗУБО́К *м*; *уменьш.-ласк. от* **зуб**; **зу́бки проре́зы́ются** тештәр сыға ♦ **на зубо́к подари́ть (принести́)** бәпес бүләге биреү (*яңы тыуған балаға*); **попа́сть на зубо́к** *кому* теленә эләгеү

ЗУБОЛЕЧЕ́БНЫЙ, -ая, -ое *см.* **зубовраче́бный**

ЗУБОРЕ́ЗНЫЙ, -ая, -ое теш ҡырҡа торған; **зубоpе́зный стано́к** теш ҡырҡа торған станок

ЗУБОСКА́Л *м*; *прост.* мыҫҡыллап көлөүсе, теш ыржайтыусы

ЗУБОСКА́ЛИТЬ *несов.*; *прост.* ауыҙ йырыу, мыҫҡыл менән көлөү, теш ыржайтыу

ЗУБОТЫ́ЧИНА *ж*; *прост.* тешкә тондороу (һуғыу)

ЗУБОЧИ́СТКА *ж* теш соҡоғос, һыҙлыҡ

ЗУБР *м* **1.** зубр, думбай, ҡыр үгеҙе **2.** *разг.*, *шутл.* үҙ эшенең оҫтаһы, тәжрибәле кеше

ЗУБРЁЖКА *ж*; *разг.* (аңламай) ятлау; **занима́ться зубрёжкой** ятлау менән шөғөлләнеү

ЗУБРИ́ЛА *м* и *ж*; *разг.* аңламай ятлаусы

ЗУБРИ́ТЬ I *несов. что* **1.** *сказ.* (*насекать зубья*) тешәү, игәү, теш яһау (*мәҫ., ураҡҡа*) **2.** (*делать зазубрины*) йөҙөн ҡайтарыу, китеп бөтөү, үтмәҫләү, быҫҡыландырыу; **зубри́ть топо́р** балтаның йөҙөн ҡайтарыу

ЗУБРИ́ТЬ II *несов. что* и *без доп.*; *разг.* (аңламай) ятлау, ятлап өйрәнеү (һөйләү); **зубри́ть стихи́** шиғырҙы ятлау

ЗУБРИ́ТЬСЯ I и **ЗУ́БРИТЬСЯ** *несов.* **1.** (*покрываться зазубринами*) йөҙө ҡайтыу, тупарланыу (*үткер ҡоралдың*) **2.** *страд. от* **зубри́ть** I

ЗУБРИ́ТЬСЯ II *несов. страд. от* **зубри́ть** II

ЗУБРО́ВКА *ж* **1.** үгеҙут (*ҡыяҡлы үлән*) **2.** зубровка (*шул үлән төнәтмәһе ҡушып эшләнгән араҡы*)

ЗУБЧА́ТКА *ж* **1.** тешле тәгәрмәс; **зубча́тка домкра́та** домкраттың тешле тәгәрмәсе **2.** *бот.* теш үләне (*ҡый үләне*)

ЗУБЧА́ТЫЙ и **ЗУ́БЧАТЫЙ,** -ая, -ое тешле, күп тешле; **зубча́тое колесо́** тешле тәгәрмәс

ЗУД *м* **1.** ҡымырйыу, ҡысыу; **зуд по всему́ те́лу** тотош тән ҡысыу **2.** *перен.*, *разг.* ҡысыныу, ашҡыныу; **зуд любопы́тства** ҡыҙыҡһынып ашҡыныу

ЗУ́ДЕНЬ *м* ҡорсаңғы бетсәһе

ЗУДЕ́ТЬ I *несов.*; *разг.* ҡымырйыу, ҡысыу; **те́ло зуди́т** тән ҡысый

ЗУДЕ́ТЬ II *несов.*; *разг.* **1.** безләү, безелдәү; **комары́ зудя́т** серәкәйҙәр безелдәй **2.** *перен.* (*надоедать*) теңкәгә тейеү, мыжыу

ЗУЁК *м* тәтелдәүек (*һыу ҡошо*)

ЗУЛУ́ССКИЙ, -ая, -ое зулу ...ы, зулус(тар) ...ы; **зулу́сский язы́к** зулус теле

ЗУ́ЛУ *мн. нескл.* зулу; *см.* **зулусы**

ЗУЛУ́СЫ *мн.* зулустар (*Көньяҡ Африка Республикаһында йәшәүсе халыҡ*) // **зулу́с** *м* зулус ир-аты; **зулу́ска** *ж* зулус ҡатын-ҡыҙы

ЗУ́ММЕР *м* зуммер (*тауыш сигналдары бирә торған прибор*)

ЗУРНА́ *ж*; *муз.* һорнай (*өрөп уйналған музыка ҡоралы*)

ЗУРНИ́СТ *м* һорнайсы

ЗЫ́БКА *ж*; *обл.* сәңгелдәк, бишек

ЗЫ́БКИЙ, -ая, -ое **1.** (*о льде, болоте*) бәүелеп (һиңкелдәп) ятҡан; (*о песке, почве*) ишелеп торған; (*о поверхности чего-л.*) сайҡалып (бөҙөрләп) ятҡан; **зы́бкая рожь** сайҡалып ятҡан арыш баҫыуы **2.** *перен.* тотороҡһоҙ, ышанысһыҙ; **зы́бкая причи́на** ышанысһыҙ сәбәп

ЗЫБУ́Н *м* **1.** (*трясина*) һаҙлыҡ, упҡын **2.** *обычно мн.* **зыбуны́** (*зыбучие пески*) күсмә ҡом

ЗЫБЬ *ж* **1.** бөҙөр, шаҙра, ваҡ тулҡын (*һыу өҫтөндәге*); **лёгкая зыбь** еңелсә бөҙөр **2.** *трад.-поэт.* тулҡын; **зы́би мо́ря** диңгеҙ тулҡындары

ЗЫ́КНУТЬ *сов. на кого-что*; *прост.* ҡысҡырып ебәреү, екереп ҡуйыу, ҡаты әйтеү

ЗЫРЯ́НЕ *мн.*; *уст.* зыряндар (*комиҙарҙың элекке исеме*) // *ед.* **зыря́нин** *м* зырян ир-аты; **зыря́нка** *ж* зырян ҡатын-ҡыҙы

ЗЫ́ЧНЫЙ, -ая, -ое яңғырауыҡлы, көслө, әсе; **зы́чный го́лос** яңғырауыҡлы тауыш

ЗЮЙД *м* **1.** *мор.* (*юг*) көньяҡ, көньяҡ йүнәлеш; **держа́ть курс на зюйд** йүнәлеште көньяҡҡа табан тотоу **2.** *мор.*, *метеор.* (*южный ветер*) көньяҡ еле

ЗЮЙД-ВЕ́СТ *м* **1.** *мор.* көньяҡ-көнбайыш **2.** *мор.*, *метеор.* көньяҡ-көнбайыш еле

ЗЮЙД-О́СТ *м* **1.** *мор.* көньяҡ-көнсығыш **2.** *мор.*, *метеор.* көньяҡ-көнсығыш еле

ЗЯ́БКИЙ, -ая, -ое *разг.* өшөмтәл, өшөксән; **зя́бкий челове́к** өшөмтәл кеше; **стать зя́бким** өшөмтәлгә әйләнеү

ЗЯ́БКО *разг.* **1.** *нареч.* өшөп, шоҡрайып, өшәнеп; **зя́бко ку́таться в шаль** өшөп шәлгә ураныу **2.** *кому-чему в знач. сказ.*, *безл.* һыуыҡ, һалҡын, өшөтә; **нога́м зя́бко** аяҡҡа һыуыҡ, аяҡты өшөтә

ЗЯ́БКОСТЬ *ж* өшөмтәллек, өшөксәнлек; **отлича́ться зя́бкостью** өшөмтәллек менән айырылып тороу

ЗЯ́БЛЕВЫЙ, -ая, -ое туңға; **зя́блевая вспа́шка** туңға һөрөү

ЗЯ́БЛИК *м* ҡыҙылтүш (*һайрар ҡош*)

ЗЯ́БНУТЬ *несов.* **1.** өшөү, өшөргәнеү, туңыу; **нача́ть зя́бнуть** өшөй башлау **2.** *с.-х.* туңыу, өшөү (*үҫемлектәр хаҡында*)

ЗЯБЬ *ж* туңға һөрөү, туңға һөрөлгән ер; **се́ять по зя́би** туңға һөрөлгән ергә сәсеү

ЗЯТЬ *м* (*муж дочери, младшей сестры и младшей золовки*) кейәү; (*муж старшей сестры и старшей золовки*) еҙнә

И

И I *союз* **1.** *соед.* (*соединяет однородные членов предложения и предложения, представляющие собой однородные сообщения*) һәм, ла/лә, менән; **взро́слые и де́ти** ололар һәм балалар; **заво́ды и фа́брики** заводтар һәм фабрикалар; **догна́ть и перегна́ть** ҡыуып етергә һәм уҙып китергә; **он пришёл и ушёл** ул килде лә китте; **оте́ц и мать** атай менән әсәй

2. *соед.* (*соединяет противопоставляемые высказывания*; *иногда в сочетании со словами "тем не менее", "всё же", "однако"*) ләкин, әммә, мәгәр, шулай ҙа; **вса́дники скры́лись, и никто́ э́того не заме́тил** һыбайлылар күҙҙән юғалды, әммә быны берәү ҙә һиҙмәне

3. *соед.* (*соединяет предложения, связанные причинно-следственными отношениями*) да/дә, һәм; **вре́мя истекло́, и он прекрати́л рабо́ту** ваҡыт бөттө, һәм ул эшен туҡтатты

4. *перечисл.* (*объединяет отдельные члены в перечислении*) да/дә, һәм; **и я, и он, и все мы вме́сте** мин дә, ул да һәм беҙ бөтәбеҙ ҙә бергә

5. *усил.* (*употребляется для усиления выразительности в начале предложений*) да/дә, хатта; **и рабо́тал же он так, что забыва́л всё на све́те** хатта бөтә донъяһын онотоп эшләй торғайны

6. *уступ.* (*употребляется в значении, близком к союзу "хотя"*) да/дә; **я и рабо́тал, да де́нег не хвата́ло** эшләһәм дә, аҡса етешмәне

И II *частица усил.* (*употребляется для усиления значения слова, перед которым стоит*) да/дә, хатта; **не могу́ и ду́мать об э́том** был турала уйлай ҙа алмайым

И III *межд.* э-э-эй, ҡуй, йә; **и-и-и, когда́ э́то бу́дет** э-э-эй, ҡасан була әле ул

И́БИС *м* ибис (*ҡош*)

И́БИСОВЫЙ, -ая, -ое ибис ...ы; **и́бисовое яйцо́** ибис йомортҡаһы

И́БО *союз*; *книжн.* сөнки, -ға/-гә күрә, -лыҡтан/-лектән; **мы победи́ли, и́бо на́ше де́ло пра́вое** эшебеҙ ғәҙел булғанға күрә, беҙ еңдек

И́ВА *ж* тал; **ло́мкая и́ва** мурт тал; **плаку́чая и́ва** бөҙрә тал

ИВА́Н-ДА-МА́РЬЯ *ж* ала миләүшә

ИВА́НОВСКИЙ: (крича́ть) во всю ива́новскую ер йыртып, бөтә көскә ҡысҡырыу, һөрән һалыу, бар көсөнә

ИВАСЁВЫЙ, -ая, -ое иваси ...ы; **ивасёвая икра́** иваси ыуылдырығы; **ивасёвый лов** иваси тотоу

ИВАСИ́ *ж нескл.* иваси (*балыҡ*)

ИВНЯ́К *м* **1.** таллыҡ; **во́зле реки́ ивня́к** йылға буйында таллыҡ **2.** *собир.* (*прутья ивы*) тал сыбыҡтары

И́ВОВЫЙ, -ая, -ое **1.** тал ...ы; **и́вовая кора́** тал ҡабығы; **и́вовый куст** тал ҡыуағы; **и́вовые ли́стья** тал япраҡтары **2.** тал, талдан; **и́вовая корзи́нка** тал кәрзинкә; **и́вовый плете́нь** тал ситән

И́ВОЛГА *ж* һарығош, үтәбикә

ИВРИ́Т *м* иврит (*боронғо йәһүд теленең хәҙерге модификацияһы, Израилдең рәсми теле*)

ИГЛА́ *ж*; *в разн. знач.* энә; **маши́нная игла́** машина энәһе; **шве́йная игла́** теген энәһе; **патефо́нная игла́** патефон энәһе; **и́глы сосны́** ҡарағай энәләре; **игла́ шипо́вника** гөлйемеш энәһе; **и́глы ежа́** терпе энәләре

ИГЛА́-РЫ́БА *ж* энәбалыҡ, орсоҡбалыҡ

ИГЛИ́СТЫЙ, -ая, -ое энәле; **игли́стый ка́ктус** энәле кактус

ИГЛОВИ́ДНЫЙ, -ая, -ое энә һымаҡ; **иглови́дные ли́стья** энә һымаҡ япраҡтар; **иглови́дный камы́ш** энә һымаҡ ҡамыш

ИГЛОДЕРЖА́ТЕЛЬ *м* энә тотҡос (ҡуйғыс); **иглодержа́тель патефо́на** патефондың энә тотҡосо

ИГЛОКО́ЖИЕ *мн.*; *зоол.* энә тиреләләр (*диңгеҙ терпеләре һ.б.*)

ИГЛООБРА́ЗНЫЙ, -ая, -ое энә һымаҡ, энәгә оҡшаған; **иглообра́зные семена́ ковыля́** ҡылғандың энәгә оҡшаған орлоҡтары

ИГЛОТЕРАПИ́Я *ж* энә терапияһы (*энә ҡаҙап дауалау ысулы*)

ИГЛОУКА́ЛЫВАНИЕ *с* энәләр ҡаҙап дауалау

ИГНОРИ́РОВАТЬ *сов.*, *несов. кого-что* иғтибарһыҙ ҡалдырыу, әһәмиәт бирмәү, иҫәпләшмәү, һанға һуҡмау

И́ГО *с* иҙеү, ҡыҫыу; **колониа́льное и́го** колониаль иҙеү

ИГО́ЛКА *ж см.* **игла́** ♦ **(сиде́ть) как на иго́лках** энә өҫтөндә ултырған һымаҡ ултырыу, борсолоп ултырыу

ИГО́ЛОЧКА *ж*; *уменьш. от* **иго́лка** ♦ **(оде́т) с иго́лочки** өр-яңынан, ҡупшы итеп (кейенгән) (*энәнән-ептән генә сыҡҡан кейем*)

ИГО́ЛЬНИК *м* энә сәнскес, энә һауыты; **воткну́ть иго́лку в иго́льник** энә сәнскескә энәне ҡаҙап ҡуйыу

ИГО́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое энә ...ы; **иго́льное ушко́** энә күҙе

ИГО́ЛЬЧАТЫЙ, -ая, -ое энәле, энәләрҙән торған; **иго́льчатый бараба́н** энәле барабан (*машинкала*)

ИГО́РНЫЙ, -ая, -ое ҡомарлы уйындар ...ы; **иго́рный дом** ҡомарлы уйындар йорто

ИГРА́ *ж* **1.** *см.* **игра́ть**; **игра́ в ку́клы** ҡурсаҡ уйнау; **игра́ в футбо́л** футбол уйнау; **игра́ в ша́хматы** шахмат уйнау; **игра́ на скри́пке** скрипкала уйнау; **виртуо́зная игра́** үтә (ныҡ) оҫта уй-

нау; **меня́ потрясла́ игра́ э́того арти́ста** был артистың уйнауы мине хайран ҡалдырҙы **2.** (*заня́тие*) уйын; **вое́нная игра́** һуғыш уйыны; **де́тские и́гры** балалар уйыны; **спорти́вные и́гры** спорт уйындары **3.** (*быстрая смена красок*) **игра́ ма́рева** монар уйнау ♦ **игра́ воображе́ния** буш хыял, уйҙырма, фантазия; **игра́ приро́ды** тәбиғәттәге ғәҙәттән тыш хәл; **игра́ слов** һүҙ уйнатыу (*һүҙҙәрҙең бер мәғәнәһен икенсеһе урынына ҡулланыу*); **игра́ с огнём** ут менән уйнау; **биржева́я игра́** биржа уйыны (*ҡиммәтле ҡағыҙҙар менән һатыу итеү*); **раскры́ть игру́** *чью* йәшертен уйҙы асыу (*мутлыҡтарҙы өҫкә сығарыу*)

ИГРА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое уйын ...ы; **игра́льные ка́рты** уйын кәрттәре

ИГРА́ТЬ *несов.*; *в разн. знач.* уйнау; **игра́ть в футбо́л** футбол уйнау; **ве́тер игра́ет** ел уйнай; **де́ти игра́ли в саду́** балалар баҡсала уйнай ине; **ры́ба игра́ет в воде́** һыуҙа балыҡ уйнай; **игра́ть в ша́хматы** шахмат уйнау; **игра́ть на бильярде** бильярд уйнау; **игра́ть на кура́е** ҡурай уйнау; **игра́ть на роя́ле** роялдә уйнау; **со́лнце игра́ет на пове́рхности воды́** һыу өҫтөндә ҡояш уйнай; **игра́ть роль Салава́та** Салауат ролен уйнау; **она́ хорошо́ игра́ет ро́ли стару́х** ул ҡарсыҡтар ролен яҡшы уйнай ♦ **игра́ть в великоду́шие** киң күңелле булып ҡыланыу; **игра́ть глаза́ми** күҙ уйнатыу; **игра́ть коме́дию** алдау, хәйләләү; **игра́ть слова́ми** һүҙ уйнатыу; **игра́ть с огнём** ут менән шаярыу

ИГРА́ЮЧИ *нареч.*; *разг.* уйнап ҡына, көс һалмай, анһат ҡына; **игра́ючи реши́ть тру́дную зада́чу** ауыр мәсьәләне анһат ҡына сисеү

ИГРА́ЮЩИЙ, -ая, -ее **1.** *прич. от* **игра́ть** **2.** *в знач. сущ.* **игра́ющий** *м* и **игра́ющая** *ж* уйнаусы, уйынсы

И́ГРЕК *м* игрек (**1.** *латин алфавитында егерме бишенсе хәреф исеме* **2.** *мат. шул хәреф менән билдәләнгән билдәһеҙ дәүмәл*); **зада́ча с и́ксом и и́греком** икс, игрек менән мәсьәлә

ИГРЕ́НЕВЫЙ, -ая, -ое (*о масти лошади*) саптар (*ялы-ҡойроғо сал булған ерән*); **игре́невый жеребе́ц** саптар айғыр

ИГРИ́ВЫЙ, -ая, -ое **1.** уйынсаҡ, уйынсыл, шуҡ, шаян; **игри́вый ребёнок** шуҡ бала **2.** тыйнаҡһыҙ, әҙәпһеҙ; **игри́вый жест** әҙәпһеҙ ишара

ИГРИ́СТЫЙ, -ая, -ое бызырлап торған; **игри́стый напи́ток** бызырлап торған эсемлек

И́ГРИЩЕ *с* уйын (*йәштәрҙең бергә йыйылып, бейеү һәм күңел асыу уйындары*)

ИГРОВО́Й, -ая, -ое уйын ...ы; **игрова́я площа́дка** уйын майҙансығы

ИГРО́К *м* уйынсы; **игроки́ футбо́льной кома́нды** футбол командаһы уйынсылары; **аза́ртный игро́к** ҡомарлы уйынсы

ИГРУ́Н *м* и **ИГРУ́НЬЯ** ж; *разг.* уйынсаҡ, шаян, шуҡ; **котёнок-игру́н** шуҡ бесәй балаһы

ИГРУ́ШЕЧНЫЙ, -ая, -ое **1.** уйынсыҡ(тар) ...ы; **игру́шечный магази́н** уйынсыҡтар магазины **2.** уйынсыҡ; **игру́шечная лоша́дка** уйынсыҡ ат; **игру́шечный парово́з** уйынсыҡ паровоз

ИГРУ́ШКА *ж* уйынсыҡ, тәтәй; **де́тские игру́шки** балалар уйынсыҡтары; **мя́гкая игру́шка** йомшаҡ уйынсыҡ; **прода́жа игру́шек** уйынсыҡтар һатыу; **купи́ть игру́шку** тәтәй һатып алыу ♦ **быть игру́шкой в рука́х** *чьих-л.* берәй кешенең ҡулында уйынсыҡ булыу; **как (сло́вно) игру́шка** уйынсыҡ кеүек, матур

ИГУ́МЕН *м* игумен (*ирҙәр монастыры башлығы*); **игу́менья** *ж* игуменья (*ҡатын-ҡыҙҙар монастыры башлығы*)

ИГУ́МЕНСКИЙ, -ая, -ое игумен ...ы; **игу́менская ке́лья** игумен хөжрәһе

ИДА́ЛЬГО *м нескл.* идальго (*урта быуаттарҙа Испания дворяны*)

ИДЕА́Л *м* **1.** идеал, бөйөк маҡсат; **возвы́шенные идеа́лы** бөйөк идеалдар; **све́тлый идеа́л** яҡты идеал **2.** иң камил өлгө, иң юғары дәрәжә; **идеа́л красоты́** матурлыҡтың иң юғары өлгөһө

ИДЕАЛИЗА́ЦИЯ *ж см.* **идеализи́ровать**; **идеализа́ция старины́** боронғоно идеаллаштырыу

ИДЕАЛИЗИ́РОВАТЬ *сов., несов. кого-что* идеаллаштырыу, ысынбарлыҡтан ситләшеү; **идеализи́ровать же́нщин** ҡатын-ҡыҙҙарҙы идеаллаштырыу

ИДЕАЛИЗИ́РОВАТЬСЯ *несов. страд. от* **идеализи́ровать**

ИДЕАЛИ́ЗМ *м* **1.** *филос.* идеализм; **объекти́вный идеали́зм** объектив идеализм; **субъекти́вный идеали́зм** субъектив идеализм **2.** ысынбарлыҡты идеаллаштырыу

ИДЕАЛИ́СТ *м* **1.** *филос.* идеалист (*идеализм яҡлы*); **быть идеали́стом** идеалист булыу **2.** (*мечтатель*) идеалист, хыялый

ИДЕАЛИСТИ́ЧЕСКИЙ и **ИДЕАЛИСТИ́ЧНЫЙ,** -ая, -ое идеалистик; **идеалисти́ческое мировоззре́ние** донъяға идеалистик ҡараш; **идеалисти́ческая филосо́фия** идеалистик фәлсәфә

ИДЕА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** идеаль, һоҡландырғыс; **идеа́льная любо́вь** һоҡландырғыс мөхәббәт **2.** бик яҡшы, (һәйбәт) өлгөлө, бик, идеаль; **идеа́льная чистота́** өлгөлө таҙалыҡ; **идеа́льные усло́вия** идеаль шарттар

ИДЕ́ЙНО-ВОСПИТА́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое идея-тәрбиә ...ы; **иде́йно-воспита́тельная рабо́та** идея-тәрбиә эше

ИДЕ́ЙНО-ПОЛИТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое идея-сәйәси; **иде́йно-полити́ческое еди́нство** идея-сәйәси берҙәмлек

ИДЕ́ЙНОСТЬ *ж* идеялылыҡ; **высо́кая иде́йность** юғары идеялылыҡ; **иде́йность произведе́ния** әҫәрҙең идеялылығы

ИДЕ́ЙНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*выражающий основную мысль*) идея ...ы; **иде́йное содержа́ние расска́за** хикәйәнең идея йөкмәткеһе **2.** (*проникну-*

тый передовыми идеями) идеялы; **иде́йное иску́сство** идеялы сәнғәт; **иде́йный челове́к** идеялы кеше **3.** (*идеологический*) идея яғынан, идея ...ы; **иде́йное воспита́ние** идея тәрбиәһе

ИДЕНТИФИКА́ЦИЯ *ж см.* **идентифици́ровать**

ИДЕНТИФИЦИ́РОВАТЬ *сов., несов. что; книжн.* тиңләштереү, берҙәй тип таныу

ИДЕНТИФИЦИ́РОВАТЬСЯ 1. *сов., несов.; книжн.* тиңләшеү, тура килеү **2.** *только несов. страд. от* **идентифици́ровать**

ИДЕНТИ́ЧНОСТЬ *ж; книжн.* оҡшашлыҡ, берҙәйлек; **иденти́чность мне́ний** фекерҙәр оҡшашлығы

ИДЕНТИ́ЧНЫЙ, -ая, -ое *книжн.* берҙәй, оҡшаш; **иденти́чный текст** оҡшаш текст

ИДЕОГРА́ММА *ж; лингв.* идеограмма (*шартлы рәүештә бер төшөнсәне аңлатҡан яҙыу билдәһе*)

ИДЕОГРАФИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое *лингв.* идеографик; **идеографи́ческое письмо́** идеографик яҙыу

ИДЕОГРА́ФИЯ *ж; лингв.* идеография (*идеограммалар менән яҙыу*)

ИДЕО́ЛОГ *м* идеолог; **идео́логи револю́ции** инҡилап идеологтары

ИДЕОЛОГИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое **1.** идеология ...ы; **идеологи́ческая рабо́та** идеология эше; **идеологи́ческие вопро́сы** идеология мәсьәләләре **2.** идеологик; **идеологи́ческая борьба́** идеологик көрәш; **идеологи́ческая диве́рсия** идеологик диверсия

ИДЕ́Я *ж; в разн. знач.* идея, (төп) фекер, уйфекер; **демократи́ческие иде́и** демократик идеялар; **передовы́е иде́и** алдынғы идеялар; **полити́ческие иде́и** сәйәси идеялар; **иде́я рома́на** романдың төп фекере; **иде́я карти́ны** картинаның төп фекере

ИДИЛЛИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое **1.** *лит.* идиллия ...ы; **идилли́ческий жанр** идиллия жанры **2.** *перен.* идиллик, тыныс, ғауғаһыҙ; **идилли́ческое настрое́ние** идиллик кәйеф

ИДИ́ЛЛИЯ *ж* идиллия (**1.** *әҙ. тәбиғәт ҡосағында ауыл кешеләренең тормошон идеаллаштырып һүрәтләгән шиғри әҫәр* **2.** *кцсм. тыныс, вайымһыҙ йәшәү*)

ИДИО́МА *ж; лингв.* идиома (*һүҙҙәрҙең мәғәнәһенә тура килмәгән һүҙбәйләнеш, мәҫ., үҙәк өҙөлөү, ҡолаҡ ҡағыу һ.б.*)

ИДИОМА́ТИКА *ж; лингв.* идиоматика (**1.** *лексикологияның идиомалар тураһындағы бүлеге* **2.** *телдә идиомалар йыйылмаһы*)

ИДИОМАТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое *лингв.* идиоматик; **идиомати́ческое выраже́ние** идиоматик әйтем

ИДИО́Т *м* **1.** *мед.* идиот, аҡылға зәғиф кеше **2.** *прост., бран.* алйот, ахмаҡ, йүләр, тинтәк

ИДИОТИ́ЗМ *м* **1.** *мед.* идиотизм (*зәғифлек, ғәриплек, иҫәрлек*) **2.** *разг.* алйотлоҡ, ахмаҡлыҡ, йүләрлек, тинтәклек

ИДИО́ТСКИЙ, -ая, -ое *разг.* **1.** идиоттарса **2.** ахмаҡ, мәғәнәһеҙ; **идио́тский посту́пок** ахмаҡ ҡылыҡ

ИДИО́ТСТВО *с; разг.* ахмаҡлыҡ, идиоттарса ҡыланыш

И́ДИШ *м* иҙиш (*Европала, Америкала, Көньяҡ Африкала һәм Израилдә йәшәгән йәһүдтәр теле*)

И́ДОЛ *м* **1.** бот, һынташ, тораташ; **поклоне́ние и́долам** боттарға табыныу **2.** *перен.* (*предмет поклонения*) кемдер табынған кеше, әйбер

ИДОЛОПОКЛО́ННИК *м* ботҡа (һынташҡа) табыныусы

ИДОЛОПОКЛО́НСТВО *с* ботҡа (һынташҡа) табыныу

ИДТИ́ *несов.* **1.** (*туда, от нас*) барыу, китеү; (*сюда, к нам*) килеү; (*возвращаться*) ҡайтыу; **идти́ на рабо́ту** эшкә барыу; **идти́ в го́сти** ҡунаҡҡа барыу; **по́езд идёт в пять часо́в** поезд сәғәт биштә китә; **кто идёт?** кем килә?; **иду́ домо́й** өйгә ҡайтам **2.** *перен.* (*поступать куда-л., приступать к чему-л.*) барыу, инеү, китеү; **идти́ в вое́нное учи́лище** хәрби училищеға барыу; **он идёт в университе́т** ул университетҡа бара; **идти́ учи́ться** уҡырға китеү; **идти́ доброво́льцем** үҙе теләп китеү **3.** *перен.* (*двигаться, развиваться в каком-л. направлении*) барыу; **идти́ к лу́чшему** яҡшылыҡҡа барыу **4.** (*распространяться*) сығыу, килеү, аңҡыу; **из трубы́ идёт дым** мөрйәнән төтөн сыға **5.** (*течь, выделяться*) килеү, ағыу; **из ра́ны идёт кровь** яранан ҡан килә; **вода́ идёт по ка́пле** һыу тамсылап ҡына аға **6.** *разг.* (*находить сбыт*) үтеү; **э́тот това́р хорошо́ идёт** был тауар яҡшы үтә **7.** (*пролегать, простираться*) үтеү; **доро́га идёт ле́сом** юл урман аша үтә **8.** (*действовать — о механизмах*) йөрөү, эшләү; **часы́ иду́т хорошо́** сәғәт дөрөҫ йөрөй **9.** (*лить, падать — об осадках*) яуыу; **идёт дождь** ямғыр яуа; **идёт мо́крый снег** епшек ҡар яуа **10.** (*протекать, проходить*) үтеү; **вре́мя идёт бы́стро** ваҡыт тиҙ үтә **11.** (*происходить, совершаться*) барыу; **экза́мены иду́т** имтихандар бара **12.** (*проявлять готовность*) күнеү, ризалашыу; **идти́ на компроми́сс** компромисҡа килеү (ризалашыу); **идти́ на ги́бель** үлемгә барыу **13.** *во что, на что, подо что* (*предназначаться, употребляться для чего-л.*) барыу, китеү; **на пла́тье идёт три ме́тра шёлка** күлдәккә өс метр ебәк китә; **идти́ на расто́пку** яғыуға китеү; **идти́ на э́кспорт** экспортҡа китеү **14.** *кому-чему, к кому-чему* (*подходить, соответствовать*) килешеү, барыу; **эта́ шля́па ей идёт** был эшләпә уға килешә **15.** (*входить, влезать*) һыйыу, барыу; **гвоздь не идёт в стену́** стенаға сөй бармай **16.** (*делать ход в игре*) йөрөү;

идти́ конём *шахм.* ат менән йөрөү **17.** *перен.* (*надвигаться, наступать*) килеү; **весна́ идёт** яҙ килә **18.** *перен.* (*поступать, выдаваться регулярно*) килеү, килеп тороу; **иду́т проце́нты** проценты килеп тора ♦ **идти́ в го́ру** алға барыу, күтәрелеү (*эш-хәлгә ҡарата*); **идти́ впрок** файҙаға китеү; **идти́ ко дну**: 1) батыу; 2) *перен.* юҡҡа сығыу; **идти́ за́муж** кейәүгә сығыу; **идти́ на всё** бөтә нәмәгә барыу; **идти́ свои́м хо́дом** үҙ юлы менән китеү; **идти́ свои́м чередо́м** үҙ яйы менән барыу; **из головы́ (из ума́) не идти́** баштан сыҡмау; **в го́лову (на у́м) не идёт** башҡа килмәй; **голова́ идёт кру́гом** баш ҡата (ҡатып бөтә, әйләнеп бөтә)

ИЕЗУИ́Т *м* **1.** иезуит (*католиктар монахы*) **2.** *перен.* ике йөҙлө кеше, хәйләкәр кеше

ИЕЗУИ́ТСКИЙ, -ая, -ое **1.** иезуит ...ы; **иезуи́тское о́бщество** иезуиттар йәмғиәте **2.** *перен.* ике йөҙлө, хәйләкәр; **иезуи́тский посту́пок** ике йөҙлө ҡыланыш

ИЕЗУИ́ТСТВО *с* иезуитлыҡ, хәйләкәрлек

ИЕ́НА *ж* иена (*Япония аҡса берәмеге*)

ИЕРА́РХ *м* иерарх (*епископ дәрәжәһендәге рухани*)

ИЕРАРХИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое иерархия ...ы; **иерархи́ческая ле́стница** иерархия баҫҡысы

ИЕРА́РХИЯ *ж* иерархия (*түбән чиндарҙың юғары чиндарға буйһоноу тәртибе*); **слу-же́бная иера́рхия** хеҙмәт иерархияһы

ИЕРО́ГЛИФ *м* иероглиф (**1.** *яҙыуҙа тулы бер төшөнсәне, айырым ижекте йәки өндө белдерелгән һүрәт билдәһе* **2.** *танымаҫлыҡ яҙыу*)

ИЕРОГЛИФИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое иероглиф ...ы; **иероглифи́ческое письмо́** иероглиф яҙыуы; **иероглифи́ческий знак** иероглиф билдәһе

ИЖДИВЕ́НЕЦ *м* и **ИЖДИВЕНКА** *ж* кемдеңдер тәрбиәһендәге (ҡарамағындағы) кеше, баҡма; **у него́ пять челове́к иждиве́нцев** уның тәрбиәһендә биш кеше, уның ҡарамағында биш баҡма бар

ИЖДИВЕ́НИЕ *с* тәрбиә, ҡарамаҡ; **быть на иждиве́нии бра́та** ағай тәрбиәһендә булыу; **взять на иждиве́ние** ҡарамаҡҡа алыу

ИЖДИВЕ́НСТВО *с* кеше тәрбиәһендә тороу, баҡмасылыҡ

ИЖДИВЕ́НЧЕСКИЙ, -ая, -ое тәрбиәләге (ҡарамағындағы) кеше ...ы, кеше тәрбиәһендә (ҡарамағында) тороу ...ы; **иждиве́нческий фонд** баҡмасылыҡ фонды; **иждиве́нческие настрое́ния** кеше елкәһендә генә тороу уйҙары

ИЗ и **ИЗО** *предлог с род. п.* **1.** (*при обозначении предмета, места, откуда направлено действие, или исходного материала*) -ҙан/-ҙән; **прие́хали из Москвы́** Мәскәүҙән килделәр; **привезти́ из дере́вни** ауылдан килтереү; **вы́йти из до́ма** өйҙән сығыу; **вы́йти из головы́** баштан сығыу; **доста́ть из карма́на** кеҫәнән алыу; **река́ вы́шла из берего́в** йылға ярҙарынан сыҡҡан; **он из Ли́твы** ул Литванан; **узна́ть из газе́т** гәзиттән белеү; **сде́лал из де́рева** ағастан эшләгән

2. (*при обозначении части целого*) -дың/-деӊ; **одно́ из двух** икенең бере

3. (*при определении чего-л. сложного путём указания на составляющие единичные предметы*) -дан/-дән торған; **коллекти́в из двадцати́ челове́к** егерме кешенән торған коллектив

4. (*при указании причины, основания, цели*) -лыҡтан/-лектән, йөҙөнән, сығып, ҡарап; **из уваже́ния к вам** ихтирам иткәнлектән; **из при́нципа** принциптан сығып ♦ **из го́да в год** йылдан-йыл, йыл һайын; **из рук в ру́ки** ҡулдан ҡулға

ИЗ... (**изо...**, **изъ...**, **ис...**) *приставка* (*ҡылым яһағанда ҡулланылып, түбәндәге мәғәнәләрҙе белдерә*: 1) *хәрәкәттең эстән тышҡа йүнәлешен, мәҫ.*, **извле́чь** алыу, тартып сығарыу; **изгна́ть** ҡыуып сығарыу; 2) *эш-хәрәкәттең бөтөн предметҡа йәйелеүен, мәҫ.*, **изра́нить** йәрәхәтләп бөтөү; **изре́зать** ҡырҡып бөтөү; 3) *эш-хәрәкәттең һуңғы сиккә етеүен, мәҫ.*, **изму́чить** интектереп, ғазаплап бөтөү; 4) *берәй нәмәне эш процесында тотоноп бөтөрөүҙе, сарыф итеүҙе, мәҫ.*, **израсхо́довать** тотоноп бөтөү)

ИЗБА́ *ж* ағас өй, өй, йорт

ИЗБАВИ́ТЕЛЬ *м* и **ИЗБАВИ́ТЕЛЬНИЦА** *ж* ҡотҡарыусы, һаҡлап алып ҡалыусы

ИЗБА́ВИТЬ *сов. кого-что* ҡотолдороу, ҡотҡарыу, алып ҡалыу, йолоу; **изба́вить от сме́рти** үлемдән ҡотҡарыу

ИЗБА́ВИТЬСЯ *сов. от кого-чего* ҡотолоу, йолоноу, арыныу; **изба́виться от опа́сности** ҡурҡыныстан ҡотолоу; **изба́виться от боле́зни** ауырыуҙан ҡотолоу; **изба́виться от хлопо́т** мәшәҡәттән ҡотолоу; **изба́виться от го́ря** ҡайғынан арыныу

ИЗБАВЛЕ́НИЕ *с см.* **изба́вить**, **изба́виться**

ИЗБАВЛЯ́ТЬ *несов. см.* **изба́вить**

ИЗБАВЛЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **изба́виться** **2.** *страд. от* **избавля́ть**

ИЗБАЛО́ВАННОСТЬ *ж* иркәлек, иркәләп боҙоу; **избало́ванность ребёнка** баланың иркәлеге

ИЗБАЛО́ВАННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **избалова́ть** **2.** *прил.* иркә, иркәләп боҙолған, артыҡ иркәләнгән; **избало́ванная де́вочка** иркә ҡыҙыҡай

ИЗБАЛОВА́ТЬ *сов. кого* иркәләп (иркәләтеп) боҙоу, шаштырыу, осондороу; **ребёнка избалова́ли роди́тели** баланы ата-әсәләре осондорған

ИЗБАЛОВА́ТЬСЯ *сов.* иркәләнеп боҙолоу, шашыныу, осоноу; **он соверше́нно избалова́лся** ул бөтөнләй иркәләнеп боҙолған

ИЗБАЛО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **избалова́ть**

ИЗБАЛО́ВЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **избалова́ться** **2.** *страд. от* **избало́вывать**

ИЗБА́-ЧИТА́ЛЬНЯ *ж* уҡыу өйө

ИЗБЕ́ГАТЬ *сов. что*; *разг.* йөрөп (йүгереп) сығыу, күп ерҙә булыу; **избе́гать весь го́род** ҡаланы йөрөп сығыу

ИЗБЕГА́ТЬ *несов.* **1.** *кого-чего* (*сторониться, уклоняться*) ҡасыу, күренмәҫкә тырышыу; **избега́ть знако́мых** таныштарҙан ҡасыу; **я избега́ю встре́чи с ним** мин уның менән осрашыуҙан ҡасам **2.** (*спасаться, отделываться*) ҡасыу, һаҡланып ҡалыу, ҡотолоу; **избега́ть опа́сности** хәүеф-хәтәрҙән ҡасыу

ИЗБЕ́ГАТЬСЯ *сов.*; *разг.* (*устать от беготни*) йүгереп арыу, йүгереп хәлдән тайыу

ИЗБЕ́ГНУТЬ *сов. см.* **избега́ть**

ИЗБЕЖА́НИЕ: во избежа́ние *чего нимәлер* булмаһын тип, килеп сыҡмаһын тип; **во избежа́ние оши́бок** хаталар булмаһын тип; **во избежа́ние неприя́тностей** күңелһеҙлектәр килеп сыҡмаһын тип

ИЗБЕЖА́ТЬ *сов. см.* **избега́ть**

ИЗБИВА́ТЬ *несов. см.* **изби́ть**

ИЗБИЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **изби́ть** 1; **2.** (*массовое убийство*) үлтереү, ҡырыу, ҡырып бөтөрөү ♦ **избие́ние младе́нцев** *шутл.* бала-сағаны интектереү (*йәш, тәжрибәһеҙ кешеләргә бик ҡаты талаптар ҡуйғанда шаяртып әйтелә*)

ИЗБИРА́ТЕЛЬ *м* и **ИЗБИРА́ТЕЛЬНИЦА** *ж* һайлаусы; **собра́ние избира́телей** һайлаусылар йыйылышы; **встре́ча с избира́телями** һайлаусылар менән осрашыу

ИЗБИРА́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое һайлау ...ы; **избира́тельная систе́ма** һайлау системаһы; **избира́тельное пра́во** һайлау хоҡуғы; **избира́тельный уча́сток** һайлау участкаһы

ИЗБИРА́ТЬ *несов. см.* **избра́ть**

ИЗБИ́ТОСТЬ *ж* күп ҡабатланыу, иҫкереү; **изби́тость те́мы** теманың күп ҡабатланыуы

ИЗБИ́ТЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **изби́ть** **2.** *прил.* тапалған, күп сәйнәлгән (һөйләнелгән), иҫкергән; **изби́тая те́ма** күп сәйнәлгән тема; **изби́тый сюже́т** иҫкергән сюжет

ИЗБИ́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что* туҡмау, туҡмап ташлау; **изби́ть до́ сме́рти** үлтергәнсе туҡмау; **изби́ть до кро́ви** ҡанға батырғансы туҡмап ташлау **2.** *что* (*привести в негодное состояние*) иҙеү, эштән сығарыу; **изби́ть доро́гу колёсами** тәгәрмәс менән юлды эштән сығарыу

ИЗБОРОЗДИ́ТЬ *сов. что* **1.** бураҙналап (йырғылап) бөтөрөү; **плуги́ избороздили зе́млю** һабандар ерҙе бураҙналап бөтөргән; **овра́ги избороздили всё по́ле** йырғанаҡтар баҫыуҙы йырғылап бөтөргән **2.** йыйырсыҡлау, йыйырсыҡланып бөтөү, йыйырсыҡландырыу, һыр менән ҡапланыу; **морщи́ны избороздили лоб** маңлай һырҙар менән ҡапланған **3.** *перен.* йөрөп сығыу, арҡырыһын-буйын буйлау; **изборозди́ть моря́ и океа́ны** диңгеҙ һәм океандарҙы йөрөп сығыу

ИЗБОЧЕ́НИТЬСЯ *сов.*; *разг.* бөйөргә таяныу

ИЗБРА́НИЕ *с см.* **избра́ть**

ИЗБРА́ННИК *м* **1.** һайланған (һайлап ҡуйылған) кеше; **избра́нник наро́да** халыҡ тарафынан һайланған кеше **2.** һөйөклө (күңел тартҡан) ир-ат

ИЗБРА́ННИЦА *ж* **1.** һайланған (һайлап ҡуйылған) ҡатын-ҡыҙ **2.** һөйөклө (күңел тартҡан) ҡатын-ҡыҙ

И́ЗБРАННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **избра́ть** **2.** *прил.* һайланма, һайлап алынған; **и́збранное произведе́ние** һайланма әҫәр **3.** *в знач. сущ.* **и́збранные** *мн.* һайлап алынғандар, айырым хоҡуҡ менән файҙаланған (привилегиялы) кешеләр; **для и́збранных** айырым хоҡуҡ менән файҙаланған кешеләр өсөн

ИЗБРА́ТЬ *сов. кого-что* һайлау; **избра́ть депута́том** депутат итеп һайлау; **избра́ть в коми́ссию** комиссияға һайлау; **избра́ть специа́льность** һөнәр һайлау

ИЗБЫ́ТОК *м* **1.** (*излишек*) артыҡ, (кәрәгенән) артҡаны, артып ҡалған; **избы́ток хле́ба** икмәктең артҡаны **2.** (*обилие*) муллыҡ, артыҡлыҡ; **от избы́тка чувств** артыҡ тойғоларҙан ♦ **в избы́тке** муллыҡта

ИЗБЫ́ТОЧНОСТЬ *ж* артыҡлыҡ, муллыҡ; **избы́точность вла́ги в по́чве** тупраҡта дымдың артыҡлығы

ИЗБЫ́ТОЧНЫЙ, -ая, -ое мул, (кәрәгенән) артыҡ; **избы́точное увлажне́ние** артыҡ еүешлек; **избы́точные това́ры** кәрәгенән артыҡ тауар

ИЗВАЛЯ́ТЬ *сов. кого-что*; *разг.* аунатыу, аунатып бөтөрөү; **изваля́ть в снегу́** ҡарҙа аунатыу

ИЗВАЛЯ́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* аунау; **изваля́ться в пыли́** туҙанда аунау

ИЗВАЯ́НИЕ *с* һын; **дре́внее извая́ние** боронғо һын; **стои́т как извая́ние** һын кеүек ҡатып тора

ИЗВАЯ́ТЬ *сов. кого-что* юнып (ҡырып, әүәләп) яһау (*һынды, һүрәтте*)

ИЗВЕ́ДАТЬ *сов. что* белеү, татыу, кисереү; **изве́дать го́ре** ҡайғы кисереү

И́ЗВЕРГ *м* сиктән тыш яуыз, ҡанһыҙ, йыртҡыс; **фаши́стские и́зверги** фашист йыртҡыстары

ИЗВЕРГА́ТЬ *несов. см.* **изве́ргнуть**

ИЗВЕРГА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **изве́ргнуться** **2.** *страд. от* **изверга́ть**

ИЗВЕ́РГНУТЬ *сов. что* атыу, атып сығарыу, урғытыу; **вулка́н изве́рг пото́ки ла́вы** вулкан лава ағымын урғытты

ИЗВЕ́РГНУТЬСЯ *сов.* урғылыу, атылыу, атылып сығыу

ИЗВЕРЖЕ́НИЕ *с см.* **изверга́ть**; **изверже́ние вулка́на** вулкан атылыу

ИЗВЕ́РИТЬСЯ *сов. в ком-чём* тамам өмөт өҙөү, ышанмау, ышаныс юғалтыу, төңөлөү; **изве́риться в свои́х си́лах** үҙ көсөңә ышанмау

ИЗВЕРНУ́ТЬСЯ *сов.* **1.** кинәт боролоу (ялтаныу), тайпылыу, тайшаныу **2.** *перен., разг.* ҡотолоу, ситләшеү, ысҡыныу, ҡасыу

ИЗВЕСТИ́ *сов.* **1.** *что; разг.* (*истратить*) тотоп бөтөрөү, сарыф итеү, тотоноу, тотоноп бөтөү; **извести́ мно́го де́нег** күп аҡса бөтөрөү **2.** *кого-что* (*истребить*) бөтөрөү, ҡырыу, юҡҡа сығарыу; **извести́ леса́** урмандарҙы бөтөрөү; **извести́ тарака́нов** тараҡандарҙы ҡырыу **3.** *кого; разг.* (*измучить*) интектереү, йөҙәтеү, ғазаплау, яфалау, бөгөү, борсоу; **го́ре совсе́м извело́** ҡайғы бөтөнләй бөктө

ИЗВЕ́СТИЕ *с* **1.** хәбәр, белдереү; **после́дние изве́стия** һуңғы хәбәрҙәр; **печа́тать изве́стия** яңылыҡтар (хәбәрҙәр) баҫыу; **ло́жные изве́стия** ялған хәбәрҙәр **2.** *только мн.* **изве́стия** хәбәрҙәр; **“Изве́стия Российской акаде́мии нау́к”** “Рәсәй фәндәр академияһының хәбәрҙәре”

ИЗВЕСТИ́СЬ *сов.; разг.* йонсоу, интегеү, интегеп бөтөү, эштән сығыу; **извести́сь от го́ря** ҡайғынан йонсоу; **извести́сь от бессо́нницы** йоҡоһоҙлоҡтан интегеү

ИЗВЕСТИ́ТЬ *сов. кого-что, о чём* хәбәр итеү, белдереү; **извести́ть о дне заседа́ния** ултырыштың көнөн хәбәр итеү; **извести́ть о прие́зде** килеү тураһында хәбәр итеү

ИЗВЁСТКА *ж; разг. см.* **и́звесть**

ИЗВЕСТКОВА́ТЬ *сов., несов. что; спец.* эзбизләү, (тупраҡҡа) эзбиз индереү

ИЗВЕСТКО́ВЫЙ, -ая, -ое **1.** эзбиз ...ы; **известко́вые поро́ды** эзбиз тоҡомдары **2.** эзбизле; **известко́вые удобре́ния** эзбизле ашламалар; **известко́вая вода́** эзбизле һыу (*татырлы, ҡаты һыу*)

ИЗВЕ́СТНО **1.** *кому в знач. сказ., безл.* билдәле, мәғлүм; **всем изве́стно** барыһына ла билдәле (мәғлүм) **2.** *в знач. вводн. сл.; прост.* билдәле, әлбиттә ♦ **как изве́стно** билдәле (мәғлүм) булыуынса

ИЗВЕ́СТНОСТЬ *ж* дан, шөһрәт, танылыу; **пользова́ться изве́стностью** шөһрәтле булыу, танылыу; **получи́ть изве́стность** шөһрәт (дан) ҡаҙаныу

ИЗВЕ́СТНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*знакомый*) билдәле, таныш; **изве́стное всем собы́тие** бөтә кешегә билдәле ваҡиға **2.** (*знаменитый*) атаҡлы, билдәле, күренекле, танылған, мәшһүр; **изве́стный писа́тель** танылған яҙыусы; **изве́стный челове́к** билдәле кеше **3.** (*определённый*) билдәле бер; **в изве́стный моме́нт** билдәле бер ваҡытта **4.** (*некоторый, подразумеваемый*) ҡайһы бер; **в изве́стных слу́чаях** ҡайһы бер осраҡтарҙа

ИЗВЕСТНЯ́К *м* эзбизташ, бурташ; **слой известняка́** эзбизташ ҡатламы

ИЗВЕСТНЯКО́ВЫЙ, -ая, -ое эзбизташ ...ы; **известняко́вые за́лежи** эзбизташ ятҡылыҡтары

И́ЗВЕСТЬ *ж* эзбиз; **гашёная и́звесть** һүндерелгән эзбиз; **строи́тельная и́звесть** төҙөлөш эзбизе; **хло́рная и́звесть** хлорлы эзбиз; **побели́ть и́звестью** эзбиз менән ағартыу

ИЗВЕ́ЧНЫЙ, -ая, -ое боронғо, бик иҫке, бик күптәнге, электән килгән; **изве́чный вопро́с** электән килгән һорау

ИЗВЕЩА́ТЬ *несов. см.* **извести́ть**

ИЗВЕЩЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **извести́ть** **2.** (*сообщение*) хәбәр, белдереү; **официа́льное извеще́ние** рәсми хәбәр **3.** (*документ*) белдереү ҡағыҙы; **извеще́ние на получе́ние посы́лки** посылка тураһында белдереү ҡағыҙы

ИЗВИ́В *м* бөгөл, боролма, бөгөлөш; **изви́вы реки́** йылға бөгөлдәре

ИЗВИВА́ТЬСЯ *несов.* **1.** бөгөлөп-һығылып тороу, борғоланыу; **среди́ камне́й извива́лась змея́** таштар араһында йылан борғолана ине **2.** (*о реке, дороге*) бормаланыу, бөгөлөү; **доро́га извива́лась ме́жду сада́ми** баҡсалар араһында юл бормаланып ята

ИЗВИ́ЛИНА *ж* бөгөл, борма, боролма; **изви́лины реки́** йылға бөгөлө ♦ **изви́лины мо́зга** *анат.* мейе йыйырсыҡтары

ИЗВИ́ЛИСТЫЙ, -ая, -ое борма-борма, боролмалы; **изви́листая доро́га** борма-борма юл; **изви́листая ли́ния** боролмалы һыҙыҡ

ИЗВИНЕ́НИЕ *с* **1.** ғәфү үтенеү, ғәфү итеүҙе (кисереүҙе) һорау; **проси́ть извине́ния** ғәфү үтенеү **2.** (*основание для оправдания*) кисерергә (ғәфү итергә) сәбәп (нигеҙ)

ИЗВИНИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** ғәфү итерлек, кисерерлек; **извини́тельная оши́бка** ғәфү итерлек хата **2.** ғәфү үтенеү ...ы; **извини́тельное письмо́** ғәфү үтенеү хаты

ИЗВИНИ́ТЬ *сов. кого-что* ғәфү итеү, кисереү; **извини́те за беспоко́йство** борсоғаным өсөн (кисерегеҙ) ғәфү итегеҙ; **извини́те** ғәфү итегеҙ ♦ **нет, уж (э́то) извини́(те)** юҡ инде, ғәфү ит(егеҙ); **извини́(те) за выраже́ние** (насар) һүҙ өсөн ғәфү ит(егеҙ)

ИЗВИНИ́ТЬСЯ *сов.* ғәфү үтенеү, ғәфү итеүҙе һорау, кисереүҙе һорау; **извини́ться за опозда́ние** һуңлаған өсөн ғәфү үтенеү

ИЗВИНЯ́ТЬ *несов. см.* **извини́ть**

ИЗВИНЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **извини́ться** **2.** *страд. от* **извиня́ть**

ИЗВИНЯ́ЮЩИЙ, -ая, -ее **1.** *прич. от* **извиня́ть** **2.** *прил.* ғәфү итерлек; **извиня́ющие обстоя́тельства** ғәфү итерлек шарттар

ИЗВИНЯ́ЮЩИЙСЯ, -аяся, -ееся **1.** *прич. от* **извиня́ться** **2.** *прил.* ғәфү үтенеүсе, үтенесле; **извиня́ющийся го́лос** ғәфү үтенеүсе тауыш

ИЗВЛЕКА́ТЬ *несов. см.* **извле́чь**

ИЗВЛЕКА́ТЬСЯ *несов. см.* **извле́чься**

ИЗВЛЕЧЕ́НИЕ *с см.* **извле́чь**

ИЗВЛЕ́ЧЬ *сов.* **1.** *кого-что* алыу, тартып алыу, сығарыу; **извле́чь пу́лю из ра́ны** яранан пуляны тартып алыу **2.** *что* (*добыть*) алыу, эшкәртеп алыу; **извле́чь сок из расте́ний**

үҫемлектәрҙән һут алыу **3.** *что*; *перен.* (*выбрать*) һайлап алыу; **извле́чь но́вые да́нные из архи́вных материа́лов** архив материалдарынан яңы мәғлүмәттәр һайлап алыу ♦ **извле́чь ко́рень** *мат.* тамыр табыу; **извле́чь уро́к** һабаҡ алыу

ИЗВЛЕ́ЧЬСЯ *сов.* (ҡайҙандыр) алыныу, тартып алыныу (сығарылыу)

ИЗВНЕ́ *нареч.* тыштан, тышҡы яҡтан, ситтән; **по́мощь извне́** ситтән ярҙам

ИЗВОДИ́ТЬ *несов. см.* **извести́**

ИЗВОДИ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **извести́сь 2.** *страд. от* **изводи́ть**

ИЗВО́З *м* ылаусылыҡ, ылау ҡыуыу (сабыу), йөк ташыу; **занима́ться изво́зом** ылау ҡыуыу менән шөғөлләнеү

ИЗВО́ЗНЫЙ, -ая, -ое ылау ...ы, ылау сабыу (ҡыуыу) ...ы; **изво́зный про́мысел** ылау сабыу кәсебе

ИЗВО́ЗЧИК *м* **1.** (*кучер*) ылаусы, йөк ташыусы **2.** (*экипаж с кучером*) извозчик; **е́хать на изво́зчике** извозчик менән барыу

ИЗВОРА́ЧИВАТЬСЯ *несов. см.* **изверну́ться**

ИЗВОРО́ТЛИВОСТЬ *ж* **1.** йылғырлыҡ; **изворо́тливость зве́ря** кейектең йылғырлығы **2.** тапҡырлыҡ, сослоҡ; **изворо́тливость ума́** аҡыл сослоғо

ИЗВОРО́ТЛИВЫЙ, -ая, -ое **1.** (*увёртливый*) йылғыр, өлгөр; **изворо́тливый зверь** йылғыр кейек **2.** (*находчивый, ловкий*) тапҡыр, зирәк, етеҙ; **изворо́тливый челове́к** тапҡыр кеше; **изворо́тливый ум** зирәк аҡыл

ИЗВРАТИ́ТЬ *сов.* **1.** *что* боҙоу, үҙгәртеү, боҙоп (үҙгәртеп) күрһәтеү; **изврати́ть фа́кты** факттарҙы боҙоп күрһәтеү; **изврати́ть и́стину** дөрөҫлөктө үҙгәртеп күрһәтеү **2.** *кого-что* (*оказать дурное влияние*) боҙоу, боҙоп бөтөү (бөтөрөү)

ИЗВРАЩА́ТЬ *несов. см.* **изврати́ть**

ИЗВРАЩЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **изврати́ть 2.** нормаль булмаған хәл, боҙолоу

ИЗВРАЩЁННОСТЬ *ж* насар (яман) ҡылыҡ, боҙолғанлыҡ, аҙғынлыҡ, ысынға тап килмәгән; **нра́вственная извращённость** әхлаҡи аҙғынлыҡ

ИЗВРАЩЁННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **изврати́ть 2.** *прил.* нормаль булмаған, боҙоп (үҙгәртеп) аңлатылған, яңылыш; **извращённые поня́тия** үҙгәртелгән, боҙоп аңлатылған төшөнсәләр **3.** *прил.* аҙғын, боҙоҡ; тәбиғи булмаған; **извращённый вкус** тәбиғи булмаған зауыҡ

ИЗГИ́Б *м* бөгөл, бөгөлөш, боролош, боролма; **изги́бы доро́ги** юл боролмалары

ИЗГИБА́ТЬ *несов. см.* **изогну́ть**

ИЗГИБА́ТЬСЯ *несов. см.* **изогну́ться**

ИЗГЛА́ДИТЬ *сов. что* оноттороу, юҡҡа сығарыу, бөтөрөү; **изгла́дить неприя́тные впечатле́ния** күңелһеҙ тәьҫораттарҙы оноттороу ♦ **изгла́дить из па́мяти** *что* хәтерҙән юйыу (сығарыу)

ИЗГЛА́ДИТЬСЯ *сов.* онотолоу, юҡҡа сығыу, бөтөү ♦ **изгла́диться из па́мяти** онотолоу, хәтерҙән сығыу

ИЗГЛА́ЖИВАТЬ *несов. от* **изгла́дить**

ИЗГЛА́ЖИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **изгла́диться 2.** *страд. от* **изгла́живать**

ИЗГЛОДА́ТЬ *сов. что*; *разг.* кимереп (ашап) бөтөрөү

ИЗГНА́НИЕ *с* **1.** *см.* **изгна́ть**; **изгна́ние врага́** дошманды ҡыуыу **2.** (*ссылка*) һөргөн; **возвраща́ться из изгна́ния** һөргөндән ҡайтыу; **жить в изгна́нии** һөргөндә йәшәү

ИЗГНА́ННИК *м* һөрөлгән (ҡыуылған, һөргөндәге) ир-ат; **изгна́нница** *ж* һөрөлгән (һөргөндәге, ҡыуылған) ҡатын-ҡыҙ

ИЗГНА́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что* (*выгнать*) ҡыуыу, ҡыуып ебәреү, һөрөү, һөргөнгә ебәреү **2.** *что* (*устранить, избавиться*) юҡҡа сығарыу, бөтөрөү, алып (сығарып) ташлау; **изгна́ть из употребле́ния** *что-л.* *нимәнелер* ҡулланыуҙан алып ташлау

ИЗГО́Й *м* (*человек, отвергнутый обществом*) мөртәт, ситкә ҡағылған кеше

ИЗГОЛО́ВЬЕ *с* баш яҡ, баш осо, баш аҫты; **у изголо́вья** баш осонда; **положи́ть поду́шку в изголо́вье** баш аҫтына мендәр һалыу

ИЗГОЛОДА́ТЬСЯ *сов.* **1.** ныҡ асығыу; **изголода́ться в пути́** юлда ныҡ асығыу **2.** *по чему-л.*; *перен.* (*истомиться, соскучиться*) һыуһау, зарығыу, тилмереү, һағыныу; **изголода́ться по хоро́шей кни́ге** яҡшы китапҡа һыуһау

ИЗГОНЯ́ТЬ *несов. см.* **изгна́ть**

И́ЗГОРОДЬ *ж* кәртә, ситән, шаҡарма; **ста́вить и́згородь** ситән тотоу

ИЗГОТОВИ́ТЕЛЬ *м* әҙерләүсе; **заво́д-изготови́тель** әҙерләүсе завод

ИЗГОТО́ВИТЬ *сов. что* эшләү, яһау, әҙерләү; **изгото́вить маке́т** макет әҙерләү

ИЗГОТО́ВИТЬСЯ *сов. к чему* әҙерләнеү; **изгото́виться к прыжку́** һикерергә әҙерләнеү

ИЗГОТО́ВКА *ж см.* **изгото́вить** — **изготовля́ть** ♦ **взять ружьё на изгото́вку** мылтыҡты атырға әҙерләү

ИЗГОТОВЛЯ́ТЬ *несов. см.* **изгото́вить**

ИЗГОТОВЛЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **изгото́виться 2.** *страд. от* **изготовля́ть**

ИЗГРЫЗА́ТЬ *несов. см.* **изгры́зть**

ИЗГРЫ́ЗТЬ *сов. что* кимереп бөтөрөү (эштән сығарыу); **мы́ши изгры́зли мешо́к** сысҡандар тоҡто кимереп эштән сығарған

ИЗДАВА́ТЬ I *несов. см.* **изда́ть** I

ИЗДАВА́ТЬ II *несов. см.* **изда́ть** II

ИЗДАВА́ТЬСЯ *несов.* **1.** (*печататься*) нәшер ителеү, баҫылыу, баҫып сығарылыу; **издаётся мно́го газе́т и журна́лов** күп гәзит һәм журналдар баҫып сығарыла **2.** *страд. от* **издава́ть** I

И́ЗДАВНА *нареч.* әллә ҡасандан, элек-электән, күптәнән бирле; **сюда́ и́здавна приез-**

жа́ли отдыха́ть элек-электән бында ял итергә киләләр ине

ИЗДАЛЕКА́ и **ИЗДАЛЁКА** *нареч.* алыҫтан, йыраҡтан; **видне́ться издалека́** алыҫтан күренеү ♦ **нача́ть издалека́** уратып һөйләү

И́ЗДАЛИ *нареч. см.* **издалека́**; **уви́деть и́здали** алыҫтан күреү

ИЗДА́НИЕ *с* **1.** *см.* **изда́ть** I; **изда́ние уче́бников** дәреслектәр баҫтырыу **2.** баҫма; **пе́рвое изда́ние** беренсе баҫма; **периоди́ческое изда́ние** ваҡытлы баҫма; **спи́сок изда́ний** баҫмалар исемлеге; **сокращённое изда́ние** ҡыҫҡартылған баҫма

ИЗДА́ТЕЛЬ *м* баҫтырып сығарыусы (*кеше йәки предприятие*), нәшерсе (*кеше*)

ИЗДА́ТЕЛЬСКИЙ, -ая, -ое нәшриәт ...ы; **изда́тельский план** нәшриәт планы; **изда́тельское де́ло** нәшриәт эше

ИЗДА́ТЕЛЬСТВО *с* нәшриәт; **Башки́рское кни́жное изда́тельство** Башҡортостан китап нәшриәте; **госуда́рственное изда́тельство** дәүләт нәшриәте

ИЗДА́ТЬ I *сов. что* баҫтырыу, баҫтырып сығарыу, нәшер итеү; **изда́ть кни́гу** китап баҫтырыу **2.** сығарыу, иғлан итеү; **изда́ть ука́з** фарман сығарыу; **изда́ть зако́н** закон сығарыу

ИЗДА́ТЬ II *сов.* **1.** *что* (о *звуке*) тауыш сығарыу (биреү); **изда́ть го́лос** тауыш биреү **2.** (*о запахе*) сығарыу, аңҡытыу, бөркөү; **изда́ть арома́тный за́пах** хуш еҫ сығарыу

ИЗДЕВА́ТЕЛЬСКИЙ, -ая, -ое мыҫҡыллы, мәсхәрәле; **издева́тельский смех** мәсхәрәле көлөү; **издева́тельский тон** мыҫҡыллы тон

ИЗДЕВА́ТЕЛЬСТВО *с* **1.** *см.* **издева́ться 2.** (*унижение, оскорбление*) мәсхәрә, мыҫҡыл, мыҫҡыллау; **мне надое́ли его́ издева́тельства** уның мыҫҡыллауҙары мине туйҙырҙы

ИЗДЕВА́ТЬСЯ *несов. над кем-чем* мыҫҡыл (мәсхәрә) итеү, мәсхәрәләү, мыҫҡыллау

ИЗДЁВКА *ж*; *разг. см.* **издева́тельство** 2

ИЗДЕ́ЛИЕ *с* изделие, нәмә, эшләнмә, әйбер (*эшләнгән, етештерелгән һ.б.*); **трикота́жные изде́лия** трикотаж әйберҙәр

ИЗДЁРГАННЫЙ, -ая, -ое *разг.* **1.** *прич. от* **издёргать 2.** *прил.* ҡаҡшаған, йонсоған; **издёрганный челове́к** йонсоған кеше

ИЗДЁРГАТЬ *сов. кого-что*; *разг.* ҡаҡшатып (интектереп, яфалап, йонсотоп) бөтөү, эштән сығарыу; **издёргать приди́рками** нахаҡ ғәйептәр менән интектереү

ИЗДЁРГАТЬСЯ *сов.*; *разг.* ҡаҡшау, йонсоп (интегеп) бөтөү, эштән сығыу; **он совсе́м издёргался** ул бөтөнләй эштән сыҡҡан

ИЗДЁРГИВАТЬ *несов. см.* **издёргать**

ИЗДЁРГИВАТЬСЯ *несов. см.* **издёргаться**

ИЗДЕРЖА́ТЬ *сов. что* тотоноп (таратып) бөтөү; **издержа́ть все де́ньги** бар аҡсаны тотоноп бөтөү

ИЗДЕРЖА́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* тотоноп бөтөү (*аҡсаны*); **издержа́ться в доро́ге** юлда аҡсаны тотоноп бөтөү

ИЗДЕ́РЖКИ *мн.* (*ед.* **изде́ржка** *ж*) сығымдар; **изде́ржки произво́дства** етештереү сығымдары; **тра́нспортные изде́ржки** юл сығымдары

ИЗДО́ХНУТЬ *сов.* үлеү (*хайуандарға ҡарата*)

ИЗДРЕ́ВЛЕ *нареч.*; *книжн.* элек-электән, борон-борондан

ИЗДРОБИ́ТЬ *сов. что* ваҡлап бөтөрөү

ИЗДЫХА́НИЕ: до после́днего издыха́ния һуңғы һулышҡа тиклем, үлгәнсе; **при после́днем издыха́нии** һуңғы һулыш алғанда, йән бирер алдынан, үлер алдынан

ИЗДЫХА́ТЬ *несов. см.* **издо́хнуть**

ИЗЖА́ЛИТЬ *сов. кого-что* сағыу, сағып бөтөрөү; **пчёлы изжа́лили мне всю ше́ю** бал ҡорттары муйынымды сағып бөтөрҙө

ИЗЖА́РИТЬ *сов. что* ҡурып (ҡыҙҙырып) бешереү; **изжа́рить ку́рицу** тауыҡ ҡыҙҙырып бешереү

ИЗЖА́РИТЬСЯ *сов.* **1.** ҡурылып (ҡыҙҙырылып) бешеү; **гусь изжа́рился** ҡаҙ ҡурылып бешкән **2.** *разг.* (артыҡ) эҫеү, эҫергәнеү, яныу; **изжа́риться на со́лнце** ҡояшта яныу

ИЗЖЕ́ЧЬ *сов. что*; *разг.* **1.** (*прожечь*) яндырып (тишкеләп) бөтөрөү; **изже́чь хала́т кислото́й** халатты кислота менән тишкеләп бөтөрөү **2.** (*сжечь*) яғыу, яғып бөтөрөү; **изже́чь весь у́голь** барлыҡ күмерҙе яғып бөтөрөү

ИЗЖИВА́ТЬ *несов. см.* **изжи́ть**

ИЗЖИ́ТЬ *сов. что* бөтөрөү, юҡҡа сығарыу, арыныу; **изжи́ть недоста́тки** кәмселектәрҙе бөтөрөү

ИЗЖО́ГА *ж* үҙәк көйөү, һарыу ҡайнау; **страда́ть изжо́гой** үҙәк көйөү менән яфаланыу

ИЗ-ЗА *предлог с род. п.* **1.** (*при обозначении предмета, лица, с противоположной или обратной стороны которых направлено действие*) -дан/-дән, артынан, аръяғынан; **из-за угла́** мөйөштән; **встать из-за стола́** өҫтәл артынан тороу; **из-за две́ри** ишек артынан; **прие́хал из-за мо́ря** диңгеҙ аръяғынан килгән

2. (*при указании на цель, причину или виновника какого-л. действия, близок по значению словам "по причине", "благодаря", "ради"*) өсөн, арҡала, -ға/-гә күрә, арҡаһында; **жени́ться из-за де́нег** аҡсаһы өсөн өйләнеү; **из-за тебя́** һинең арҡала; **опозда́ть из-за дождя́** ямғыр арҡаһында һуңға ҡалыу

ИЗЗЯ́БНУТЬ *сов.*; *разг.* нык өшөү, туңып бөтөү

ИЗЛАГА́ТЬ *несов. см.* **изложи́ть**

ИЗЛА́ЗИТЬ *сов. что*; *разг.* ҡыҙырыныу, бөтә ерҙә лә булыу, йөрөмәгән ерҙе ҡалдырмау

ИЗЛЕНИ́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* ялҡауланып бөтөү

ИЗЛЁТ *м* (осоп) төшөр алдынан (*хәл*); **пу́ля на излёте бьёт сла́бо** төшөр алдынан пуля көсһөҙ була

ИЗЛЕЧЕ́НИЕ *с см.* **излечи́ть**, **излечи́ться**; **по́лное излече́ние** тулыһынса һауығыу

ИЗЛЕ́ЧИВАТЬ *несов. см.* **излечи́ть**

ИЗЛЕ́ЧИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **излечи́ться** **2.** (*поддаваться лечению*) дауалап булыу **3.** *страд. от* **излe̋чивать**

ИЗЛЕЧИ́МЫЙ, -ая, -ое дауалап булған; **излечи́мая боле́знь** дауалап булған ауырыу (сир)

ИЗЛЕЧИ́ТЬ *сов. кого-что* **1.** дауалап һауыктырыу (сәләмәтләндереү) **2.** *перен.* (*избавить*) арындырыу, ҡотолдороу; **излечи́ть от тоски́** һағыштан арындырыу

ИЗЛЕЧИ́ТЬСЯ *сов. от чего* дауаланып һауығыу (сәләмәтләнеү); **излечи́ться от туберкулёза** туберкулёздан дауаланып һауығыу **2.** *перен.* (*избавиться*) ҡотолоу; **излечи́ться от поро́ков** кәмселектәрҙән ҡотолоу

ИЗЛИВА́ТЬ *несов.* **1.** *см.* **изли́ть** **2.** *перен., книжн.* бөркөү, түгеү, сәсеү (*тауыш, еҫ, яҡтылыҡ*)

ИЗЛИВА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **изли́ться** **2.** *перен., книжн.* бөркөлөү, сәселеү, түгелеү (*тауыш, еҫ, яҡтылыҡ тураһында*) **3.** *страд. от* **излива́ть**

ИЗЛИ́ТЬ *сов. что* **1.** *уст.* түгеү, сәсеү; **изли́ть пото́ки слёз** күп йәш түгеү **2.** *перен.* һөйләп (әйтеп) биреү, түгеп һалыу, белдереү, (йөрәктәген) бушатыу; **изли́ть свой гнев** асыуыңды әйтеп биреү; **изли́ть свои́ чу́вства** тойғоларыңды түгеп һалыу ♦ **изли́ть ду́шу** күңелеңдәге әйтеп биреү, йөрәкте асыу, эсте бушатыу

ИЗЛИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** түгелеү, ағылыу, яуыу **2.** *перен.* яуҙырыу, белдереү; **изли́ться в благода́рностях** рәхмәт яуҙырыу

ИЗЛИ́ШЕК *м* **1.** (*избыток*) артыҡ, артып ҡалғаны; **прода́жа изли́шков хле́ба** артыҡ игенде һатыу **2.** (*обилие*) артыҡлыҡ, күплек; **изли́шек воды́ в по́чве** тупраҡта һыу күплеге; **изли́шек тепла́** йылылыҡтың артыҡлығы ♦ **с изли́шком** артығы менән

ИЗЛИ́ШЕСТВО *с* кәрәгенән артыҡ, артыҡлыҡ; **допуска́ть изли́шества** кәрәгенән артыҡ ебәреү; **архитекту́рные изли́шества** архитектуралағы артыҡлыҡтар

ИЗЛИ́ШЕСТВОВАТЬ *несов.*; *книжн.* кәрәгенән артыҡ ҡулланыу

ИЗЛИ́ШНИЙ, -яя, -ее кәрәгенән артыҡ; **изли́шнее любопы́тство** кәрәгенән артыҡ ҡыҙыҡһыныу; **изли́шняя поспе́шность** кәрәгенән артыҡ ашығыу; **счита́ть изли́шним** кәрәгенән артыҡ тип һанау

ИЗЛИЯ́НИЕ *с* **1.** *см.* **изли́ться** 1; **2.** *обычно мн.* **излия́ния**; *перен.* сер сисеү, йөрәкте асыу, эсте бушатыу, һөйләү; **дру́жеские излия́ния** дуҫтарса сер сисеү

ИЗЛОВИ́ТЬ *сов. кого-что*; *разг.* тотоу, тотоп алыу; **излови́ть во́ра** ҡараҡты тотоу

ИЗЛОВЧИ́ТЬСЯ *сов. с неопр.* и *без доп.*; *разг.* рәтен (яйын) табыу, яйын тура килтереү; **он изловчи́лся и уда́рил по мячу́** ул, яйын табып, тупты тибеп тә ебәрҙе

ИЗЛОЖЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **изложи́ть**; **изложе́ние своего́ прое́кта на бума́ге** үҙеңдең проектыңды ҡағыҙға яҙып биреү **2.** (*письменный пересказ*) изложение

ИЗЛОЖИ́ТЬ *сов. что* яҙып (һөйләп, аңлатып) биреү; **изложи́ть своё мне́ние** үҙеңдең уйыңды һөйләп биреү; **изложи́ть про́сьбу** үтенесте яҙып биреү

ИЗЛО́ЖНИЦА *ж*; *тех.* ҡалып (*иретелгән металдарҙы ҡойоу өсөн*)

ИЗЛО́М *м* **1.** (*место перелома, разлома*) һынған (ватылған) урын **2.** (*поворот, изгиб*) боролма; **изло́мы доро́ги** юл боролмалары

ИЗЛО́МАННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **излома́ть** **2.** *прил.* боролмалы, һыныҡ; **изло́манная ли́ния** һыныҡ һыҙыҡ **3.** *прил.*; *перен.* боҙолған; **изло́манная жизнь** боҙолған тормош

ИЗЛОМА́ТЬ *сов.* **1.** *что* һындырып (ватып) бөтөрөү **2.** *кого-что*; *перен.* боҙоу, боҙоп бөтөрөү; **излома́ть жизнь** тормош боҙоу

ИЗЛОМА́ТЬСЯ *сов.* **1.** ватылып (һынып) бөтөү; **игру́шка излома́лась** уйынсыҡ ватылып бөткән **2.** *перен., разг.* насар яҡҡа үҙгәреү, боҙолоу

ИЗЛУЧА́ТЬ *несов. что*; *прям., перен.* һибеү, таратыу, сәсеү, бөркөү; **со́лнце излуча́ет тепло́** ҡояш йылы тарата; **излуча́ть свет** яҡтылыҡ таратыу; **излуча́ть ра́дость** шатлыҡ бөркөү

ИЗЛУЧА́ТЬСЯ *несов.* **1.** һибелеү, нурланыу, таралыу, сәселеү, бөркөлөү **2.** *страд. от* **излуча́ть**

ИЗЛУЧЕ́НИЕ *с см.* **излучи́ть** — **излуча́ть**, **излучи́ться** — **излуча́ться**; **электромагни́тное излуче́ние** электромагнит тулҡындарының таралыуы ♦ **радиоакти́вное излуче́ние** *физ.* радиоактив нурланыш; **светово́е излуче́ние** яҡтылыҡ нурланышы

ИЗЛУ́ЧИНА *ж* бөгөл, боролма, ҡырҡа боролош (*йылғала һ.б.*)

ИЗЛУЧИ́ТЬ *сов. см.* **излуча́ть**

ИЗЛУЧИ́ТЬСЯ *сов. см.* **излуча́ться**

ИЗЛЮБИ́ТЬ *сов. кого-что*; *уст.* күңел(гә) оҡшатыу (тартылыу), артығыраҡ (яҡшыраҡ) күреү, яратыу

ИЗЛЮ́БЛЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **излюби́ть** **2.** *прил.* яратҡан, мауыҡҡан, күңел тартҡан; **излю́бленная те́ма** яратҡан тема; **излю́бленное заня́тие** мауыҡҡан эш; **излю́бленный приём** күңел тартҡан алым

ИЗМА́ЗАТЬ *сов. кого-что*; *разг.* буяп (бысратып) бөтөрөү; **изма́зать ска́терть** ашъяулыҡты бысратып бөтөү

ИЗМА́ЗАТЬСЯ *сов.*; *разг.* буялып (бысранып) бөтөү; **изма́заться в гли́не** балсыҡҡа буялып бөтөү

ИЗМАРА́ТЬ *сов. кого-что*; *разг.* бысратып (буяп) бөтөрөү; **измара́ть пла́тье** күлдәкте бысратып бөтөрөү

ИЗМАРА́ТЬСЯ *сов.*; *прост.* ныҡ бысраныу (буялыу)

ИЗМА́ТЫВАНИЕ *с см.* **изма́тывать**, **изма́тываться**; **изма́тывание проти́вника** дошманды арытыу

ИЗМА́ТЫВАТЬ *несов. см.* **измота́ть**

ИЗМА́ТЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **измота́ться** **2.** *страд. от* **изма́тывать**

ИЗМЕЛЬЧА́НИЕ *с см.* **измельча́ть** I; **измельча́ние скота́** мал-тыуарҙың вағайыуы (*тоҡомо боҙолоу*)

ИЗМЕЛЬЧА́ТЬ I *сов.* **1.** (*выродиться*) ваҡҡа әйләнеү, вағайыу, тоҡомо боҙолоу, ваҡланыу; **скот измельча́л** мал-тыуарҙың тоҡомо боҙолдо; **фрукто́вые дере́вья измельча́ли от недоста́тка ухо́да** тәрбиә етешмәгәнлектән емеш ағастары вағайҙы **2.** (*о водоёмах*) һайығыу; **о́зеро измельча́ло** күл һайыҡты

ИЗМЕЛЬЧА́ТЬ II *несов. см.* **измельчи́ть**

ИЗМЕЛЬЧА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **измельчи́ться** **2.** *страд. от* **измельча́ть** II

ИЗМЕЛЬЧЕ́НИЕ *с см.* **измельчи́ть** — **измельча́ть** II; **измельче́ние гру́бых кормо́в** тупаҫ аҙыҡтарҙы ваҡлау

ИЗМЕЛЬЧИ́ТЬ *сов. что* ваҡлау, онтау, тураҡлау; **измельчи́ть ка́мень** таш ваҡлау; **измельчи́ть соль** тоҙ онтау

ИЗМЕЛЬЧИ́ТЬСЯ *сов.* ваҡланыу, онталыу

ИЗМЕ́НА *ж см.* **измени́ть** II — **изменя́ть** II; **изме́на Ро́дине** Ватанға хыянат итеү; **изме́на дру́жбе** дуҫлыҡҡа хыянат итеү; **супру́жеская изме́на** ирҙең (ҡатындың) хыянат итеүе

ИЗМЕНЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **измени́ть** I — **изменя́ть** I, **измени́ться** — **изменя́ться**; **измене́ние пого́ды** һауа торошоноң үҙгәреүе; **измене́ние междунаро́дной обстано́вки** халыҡ-ара хәлдең үҙгәреүе; **измене́ние ско́рости** тиҙлек үҙгәреү **2.** үҙгәреш; **внести́ измене́ния в текст** текстҡа үҙгәрештәр индереү ♦ **измене́ние по падежа́м** *лингв.* килеш менән үҙгәреш

ИЗМЕНИ́ТЬ I *сов. кого-что* үҙгәртеү; **ве́тер измени́л направле́ние** ел йүнәлешен үҙгәртте; **измени́ть реше́ние** ҡарарҙы үҙгәртеү; **измени́ть покро́й пла́тья** күлдәктең өлгөһөн үҙгәртеү

ИЗМЕНИ́ТЬ II *сов. кому-чему* **1.** (*о предательстве*) хыянат итеү; **измени́ть Ро́дине** Ватанға хыянат итеү **2.** (*нарушить верность*) хыянат итеү, һүҙендә тормау; **измени́ть прися́ге** антҡа хыянат итеү; **измени́ть своему́ сло́ву** үҙ һүҙендә тормау **3.** *перен.* алдау, яңылышыу; **па́мять ему́ измени́ла** уның хәтере яңылышты

ИЗМЕНИ́ТЬСЯ *сов.* үҙгәреү, башҡаланыу; **измени́ться к лу́чшему** яҡшы яҡҡа үҙгәреү; **отноше́ние к рабо́те измени́лось** эшкә ҡараш үҙгәрҙе ♦ **измени́ться в лице́** төҫ үҙгәреү, тәғәйерләнеү

ИЗМЕ́ННИК *м* и **ИЗМЕ́ННИЦА** *ж* хыянатсы, хаин, һатлыҡ йән

ИЗМЕ́ННИЧЕСКИЙ, -ая, -ое (*предательский*) хыянатсыл; **изме́ннический посту́пок** хыянатсыл ҡылыҡ

ИЗМЕ́НЧИВОСТЬ *ж* **1.** үҙгәреүсәнлек, алмашыныу, алмашынып тороусанлыҡ; **изме́нчивость пого́ды** һауа торошоноң алмашыныуы; **изме́нчивость хара́ктера** холоҡтоң үҙгәреүсәнлеге **2.** *биол.* үҙгәреүсәнлек

ИЗМЕ́НЧИВЫЙ, -ая, -ое үҙгәреүсән, алмашыныусан; **изме́нчивая пого́да** алмашыныусан һауа торошо; **изме́нчивый хара́ктер** үҙгәреүсән холоҡ

ИЗМЕНЯ́ЕМОСТЬ *ж* үҙгәреүсәнлек, үҙгәреү

ИЗМЕНЯ́ЕМЫЙ, -ая, -ое үҙгәрмәле, үҙгәрә (алмашына) торған, үҙгәреүсән; **изменя́емые величи́ны** үҙгәрмәле дәүмәлдәр; **изменя́емые ча́сти ре́чи** *лингв.* үҙгәрә торған һүҙ төркөмдәре

ИЗМЕНЯ́ТЬ I *несов. см.* **измени́ть** I

ИЗМЕНЯ́ТЬ II *несов. см.* **измени́ть** II

ИЗМЕНЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **измени́ться** **2.** *страд. от* **изменя́ть** I

ИЗМЕРЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **изме́рить** — **измеря́ть**; **едини́ца измере́ния** үлсәү берәмеге; **измере́ние высоты́** бейеклек үлсәү; **измере́ние температу́ры** температура үлсәү **2.** *мат.* үлсәм; **в ку́бе три измере́ния** кубта өс үлсәм бар

ИЗМЕРИ́МЫЙ, -ая, -ое үлсәнмәле; **измери́мая величина́** үлсәнмәле дәүмәл

ИЗМЕРИ́ТЕЛЬ *м* үлсәү, үлсәгес; **автомати́ческий измери́тель** автомат(ик) үлсәү

ИЗМЕРИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое үлсәү ...ы; **измери́тельные прибо́ры** үлсәү приборҙары; **измери́тельные инструме́нты** үлсәү ҡорамалдары; **измери́тельная ле́нта** үлсәү таҫмаһы

ИЗМЕ́РИТЬ *сов. что* үлсәү; **изме́рить глубину́** тәрәнлек үлсәү; **изме́рить больно́му температу́ру** ауырыуҙың температураһын үлсәү

ИЗМЕРЯ́ТЬ *несов. см.* **изме́рить**

ИЗМЕРЯ́ТЬСЯ *несов. страд. от* **измеря́ть**

ИЗМОЖДЁННЫЙ, -ая, -ое ныҡ йонсоған, әлһерәгән; **измождённый вид** йонсоған ҡиәфәт

ИЗМО́КНУТЬ *сов.*; *разг.* һыуланыу, күшегеү, еүешләнеү; **он измо́к под дождём** ул ямғырҙа күшеккән

ИЗМО́Р: брать (взять) измо́ром; **брать (взять) на измо́р**: 1) хәлдән тайҙырып (аслыҡтан интектереп) алыу, еңеү; 2) *перен.* йөҙәтеп бөтөрөү, теңкәһен ҡоротоу

И́ЗМОРОЗЬ *ж* (*иней*) бәҫ, ҡырау

И́ЗМОРОСЬ *ж* ваҡ (быҫҡаҡ) ямғыр; **осе́нняя и́зморось** көҙгө быҫҡаҡ ямғыр

ИЗМОТА́ТЬ *сов. кого-что*; *разг.* хәлдән тайҙырыу, ҡаҡшатыу, арытыу; **тяжёлая рабо́та измота́ла** ауыр эш ҡаҡшатты

ИЗМОТА́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* хәлдән тайыу, ҡаҡшау; **измота́лся за́ день** бер көндә хәлдән тайҙы

ИЗМОЧА́ЛЕННЫЙ, -ая, -ое *разг.* **1.** *прич. от* **измоча́лить 2.** *прил.* әлһерәгән, хәлдән тайған

ИЗМОЧА́ЛИВАТЬ *несов. от* **измоча́лить**

ИЗМОЧА́ЛИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **измоча́литься 2.** *страд. от* **измоча́ливать**

ИЗМОЧА́ЛИТЬ *сов.*; *разг.* **1.** *что* теткеләп (йыуғысландырып, сүбәкләндереп) бөтөрөү; **измоча́лить кнут** сыбыртҡыны сүбәкләндереп бөтөрөү **2.** *перен.* хәлдән тайҙырыу, әлһерәтеү; **пое́здка измоча́лила его́** юл йөрөү уны әлһерәткән

ИЗМОЧА́ЛИТЬСЯ *сов.*; *разг.* **1.** теткеләнеп (йыуғысланып, сүбәкләнеп) бөтөү; **верёвка измоча́лилась** бау теткеләнеп бөткән **2.** *перен.* хәлдән тайыу, әлһерәү; **совсе́м измоча́лился за после́днее вре́мя** һуңғы ваҡытта бөтөнләй әлһерәне

ИЗМУ́ЧЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **измучить 2.** *прил.* интеккән, ғазапланған, ҡаҡшаған; **изму́ченный вид** интеккән ҡиәфәт

ИЗМУ́ЧИТЬ *сов. кого-что* яфалау, интектереү, ғазаплау; **изму́чить тяжёлой рабо́той** ауыр эш менән яфалау

ИЗМУ́ЧИТЬСЯ *сов.* йөҙәү, интегеү, йөҙәп (интегеп) бөтөү; **лю́ди изму́чились от до́лгой доро́ги** оҙон юлдан кешеләр интегеп бөттө

ИЗМЫВА́ТЕЛЬСКИЙ, -ая, -ое *разг. см.* **издева́тельский**

ИЗМЫВА́ТЕЛЬСТВО *с*; *разг. см.* **издева́тельство**

ИЗМЫВА́ТЬСЯ *несов.*; *разг. см.* **издева́ться**

ИЗМЫ́СЛИТЬ *сов. см.* **измышля́ть**

ИЗМЫШЛЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **измы́слить** — **измышля́ть 2.** уйҙырма, ялған; **гну́сные измышле́ния врага́** дошмандың әшәке уйҙырмалары

ИЗМЫШЛЯ́ТЬ *несов. что* уйлап сығарыу, шыттырыу; **измышля́ть небыли́цы** юҡ-бар нәмәләр уйлап сығарыу (шыттырып һөйләү)

ИЗМЯ́ТЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **измя́ть 2.** *прил.* таушалған, бөгәрләнгән; **измя́тый конве́рт** бөгәрләнгән конверт; **измя́тое лицо́** таушалған йөҙ

ИЗМЯ́ТЬ *сов. что* таушалдырып (борһалап, бөгәрләп) бөтөрөү; **измя́ть бума́гу** ҡағыҙҙы таушалдырып бөтөрөү

ИЗМЯ́ТЬСЯ *сов.* таушалып (борһаланып, бөгәрләнеп) бөтөү

ИЗНА́НКА *ж* **1.** тиҫкәре (һул) яҡ, эске яҡ, эсе; **изна́нка тка́ни** туҡыманың тиҫкәре яғы **2.** *перен.* йәшерен яҡ, сер, арт; **изна́нка собы́тий** ваҡиғаларҙың сере

ИЗНА́НОЧНЫЙ, -ая, -ое *см.* **изна́нка**; **изна́ночная сторона́** тиҫкәре яғы

ИЗНАСИ́ЛОВАНИЕ *с см.* **изнаси́ловать**

ИЗНАСИ́ЛОВАТЬ *сов. кого* көсләү, мәсхәрәләү

ИЗНАЧА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое *книжн.* иң тәүге, баштағы; **изнача́льный вид** иң тәүге күренеш

ИЗНА́ШИВАЕМОСТЬ *ж*; *спец.* туҙыу, иҫкереү, туҙыу (иҫкереү) дәрәжәһе; **изна́шиваемость маши́ны** машинаның туҙыуы

ИЗНА́ШИВАНИЕ *с см.* **изна́шивать, изна́шиваться**; **предохрани́ть дета́ли маши́ны от изна́шивания** машина деталдәрен туҙыуҙан һаҡлау

ИЗНА́ШИВАТЬ *несов. см.* **износи́ть**

ИЗНА́ШИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **износи́ться 2.** *страд. от* **изна́шивать**

ИЗНЕ́ЖЕННОСТЬ *ж* иркәлек, наҙлылыҡ

ИЗНЕ́ЖЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **изне́жить 2.** *прил.* иркә, наҙлы; **изне́женный ребёнок** иркә бала; **изне́женная де́вочка** үтә наҙлы ҡыҙыҡай

ИЗНЕ́ЖИВАТЬ *несов. см.* **изне́жить**

ИЗНЕ́ЖИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **изне́житься 2.** *страд. от* **изне́живать**

ИЗНЕ́ЖИТЬ *сов. кого-что* ныҡ (артыҡ) иркәләү, наҙлау; **изне́жить ребёнка** баланы ныҡ иркәләү

ИЗНЕ́ЖИТЬСЯ *сов.* артыҡ иркәләнеү, наҙланыу, иркәләнеп (наҙланып) китеү

ИЗНЕМОГА́ТЬ *несов. см.* **изнемо́чь**

ИЗНЕМОЖЕ́НИЕ *с* хәлһеҙлек, арығанлыҡ, әлһерәү, әлһерәтеү; **довести́ до изнеможе́ния** әлһерәтеп бөтөрөү (хәлен алыу)

ИЗНЕМОЖЁННЫЙ, -ая, -ое әлһерәгән, арыған, хәлһеҙ, хәле бөткән; **изнеможённый вид** хәлһеҙ ҡиәфәт

ИЗНЕМО́ЧЬ *сов.* арыу, хәлһеҙләнеү, хәлдән тайыу, әлһерәү; **изнемо́чь от уста́лости** арып хәлһеҙләнеү

ИЗНЕ́РВНИЧАТЬСЯ *сов.*; *разг.* борсолоп бөтөү, ныҡ көйәләнеү

ИЗНИЧТО́ЖИТЬ *сов. кого-что*; *прост.* юҡ итеү; **изничто́жить враго́в** дошмандарҙы юҡ итеү

ИЗНИЧТО́ЖИТЬСЯ *сов.*; *прост.* юҡ булыу

ИЗНО́С *м см.* **изно́шенность**; **изно́с оде́жды** кейемдең туҙғанлығы ♦ **до изно́су (изно́са)** туҙғансы; **не знать изно́су (изно́са)** туҙыуҙы белмәү; **нет изно́су (изно́са)** *чему* ныҡ, туҙмай

ИЗНОСИ́ТЬ *сов. что* кейеп туҙҙырыу, туҙҙырып бөтөрөү; **износи́ть сапоги́** итекте туҙҙырыу

ИЗНОСИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** туҙып бөтөү; **оде́жда износи́лась** кейем туҙып бөткән; **дета́ли маши́ны износи́лись** машинаның деталдәре туҙып бөткән **2.** *перен.*, *разг.* (*состариться*, *одряхлеть*) таушалыу, кәре китеү, кәрһеҙләнеү, ҡартайыу

ИЗНО́ШЕННОСТЬ *ж* иҫкергәнлек, туҙғанлыҡ, ылкаһы ҡалмау; **по́лная изно́шенность** ылкаһы ла ҡалмаған

ИЗНО́ШЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **износи́ть 2.** *прил.* туҙған, ҡартайған; **изно́шенная шу́ба** туҙған тун; **изно́шенный органи́зм** ҡартайған организм

ИЗНУРЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **изнури́ть** — **изнуря́ть 2.** (*состояние*) йөҙәү, йонсоу; **дойти́ до кра́йнего изнуре́ния** йонсоуҙың сигенә етеү

ИЗНУРЁННОСТЬ *ж* (үтә) ныҡ йонсоғанлыҡ (әлһерәгәнлек, йөҙәгәнлек)

ИЗНУРЁННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **изнури́ть 2.** *прил.* ныҡ йонсоған (әлһерәгән, йөҙәгән); **изнурённый челове́к** ныҡ йонсоған кеше; **изнурённый вид** үтә ныҡ әлһерәгән ҡиәфәт

ИЗНУРИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое үтә ныҡ йонсотҡос (ауыр), хәлдән тайҙырғыс; **изнури́тельная боле́знь** хәлдән тайҙырғыс ауырыу; **изнури́тельный труд** үтә ауыр хеҙмәт

ИЗНУРИ́ТЬ *сов. кого-что* үтә ныҡ йонсотоу (йөҙәтеү), йонсотоп бөтөрөү; **боле́знь изнури́ла** ауырыу үтә ныҡ йонсотто

ИЗНУРИ́ТЬСЯ *сов.* үтә ныҡ йонсоу (йөҙәү), йонсоп (йөҙәп) бөтөү; **изнури́ться от бессо́нницы** йоҡоһоҙлоҡтан ныҡ йонсоу

ИЗНУРЯ́ТЬ *несов. см.* **изнури́ть**

ИЗНУРЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **изнури́ться 2.** *страд. от* **изнуря́ть**

ИЗНУТРИ́ *нареч.* эстән, эс(ке) яҡтан; **дверь заперта́ изнутри́** ишек эске яҡтан бикле; **пода́ть го́лос изнутри́** *чего-л.* эстән тауыш биреү

ИЗНЫВА́ТЬ *несов.* **1.** *см.* **изны́ть 2.** әлһерәү, хәлһеҙләнеү; **изныва́ть от жары́** эҫенән әлһерәү; **изныва́ть от жа́жды** һыуһап хәлһеҙләнеү

ИЗНЫ́ТЬ *сов.* интегеү, яфаланыу, әрнеү; **вся душа́ изны́ла** йөрәгем әрнене

ИЗО... *приставка см.* **из...**

ИЗО *предлог см.* **из**; **изо всех сил** бөтә көскә; **изо дня в день** көндән-көн, көндән-көнгә

ИЗОБА́РА *ж* изобара (**1.** *геофиз. картала һауа баҫымы бер төрлө булған урындарҙы тоташтырыусы һыҙыҡ* **2.** *физ. физик дәүмәлдәр араһындағы бәйләнеште даими баҫым ваҡытында һүрәтләүсе һыҙыҡ*)

ИЗОБИ́ЛИЕ *с* күплек, байлыҡ, муллыҡ; **изоби́лие хлебо́в** игендең күплеге; **жить в изоби́лии** муллыҡта йәшәү

ИЗОБИ́ЛОВАТЬ *несов. кем-чем* күп (мул, бай) (булыу); **о́зеро изоби́лует ры́бой** күл балыҡтарға бай; **Ура́л изоби́лует поле́зными ископа́емыми** Урал файҙалы ҡаҙылмаларға бай

ИЗОБИ́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое бик күп (мул); **изоби́льная расти́тельность** бик күп үҫемлек

ИЗОБЛИЧА́ТЬ *несов.* **1.** *см.* **изобличи́ть 2.** *кого-что* күрһәтеп тороу; **произноше́ние изоблича́ет в нём иностра́нца** уның һөйләшеүе сит ил кешеһе икәнен күрһәтеп тора

ИЗОБЛИЧЕ́НИЕ *с см.* **изобличи́ть** — **изоблича́ть**; **изобличе́ние престу́пника** енәйәтсене фашлау

ИЗОБЛИЧИ́ТЕЛЬ *м* фаш итеүсе, фашлаусы

ИЗОБЛИЧИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое фашлаусы, фаш итә торған, ғәйебен аса торған; **изобличи́тельные докуме́нты** фашлаусы документтар; **изобличи́тельные ре́чи** фашлаусы сығыштар

ИЗОБЛИЧИ́ТЬ *сов. кого, в чём* фашлау, фаш итеү; **изобличи́ть во лжи** ялғанын фашлау

ИЗОБРАЖА́ТЬ *несов. см.* **изобрази́ть**

ИЗОБРАЖА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **изобрази́ться 2.** *страд. от* **изобража́ть**

ИЗОБРАЖЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **изобрази́ть**, **изобрази́ться 2.** һүрәт, рәсем, һын; **моне́та с изображе́нием герба́** герб төшөрөлгән аҡса **3.** (*образ предмета, отражённый где-л.*) кәүҙәләнеш, сағылыш; **изображе́ние в зе́ркале** көҙгөләге сағылыш

ИЗОБРАЗИ́ТЕЛЬНОСТЬ *ж* тасуирлыҡ ...ы, һүрәтләү ...ы; **сре́дства изобрази́тельности** тасуирлыҡ саралары

ИЗОБРАЗИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое һүрәтләү ...ы, тасуирлау ...ы; **изобрази́тельные сре́дства** һүрәтләү саралары ♦ **изобрази́тельное иску́сство** һынлы сәнғәт

ИЗОБРАЗИ́ТЬ *сов. кого-что* **1.** һүрәтләү, кәүҙәләндереү, тасуирлау; **изобрази́ть мо́ре** диңгеҙҙе һүрәтләү; **изобрази́ть приро́ду** тәбиғәтте тасуирлау **2.** (*представить на сцене*) күрһәтеү, (образын) биреү, уйнау **3.** *уст.* (*выразить*) төҫөнә (йөҙөнә) сығыу, сағылыу; **его́ лицо́ изобрази́ло испу́г** уның йөҙөнә ҡурҡыу билдәһе сыҡты

ИЗОБРАЗИ́ТЬСЯ *сов.* күренеү, сағылыу; **на его́ лице́ изобрази́лось удивле́ние** уның йөҙөндә ғәжәпләнеү сағылды

ИЗОБРЕСТИ́ *сов. что* уйлап табыу (сығарыу); **изобрести́ но́вую маши́ну** яңы машина уйлап сығарыу

ИЗОБРЕТА́ТЕЛЬ *м* уйлап табыусы (сығарыусы); **изобрета́тель ра́дио** радио уйлап сығарыусы

ИЗОБРЕТА́ТЕЛЬНОСТЬ *ж* уйлап табыу (сығарыу) һәләте; **прояви́ть изобрета́тельность** уйлап табыу һәләте күрһәтеү

ИЗОБРЕТА́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое тапҡыр, зирәк, уйлап табыуға (сығарыуға) һәләтле; **изобрета́тельный челове́к** уйлап табыуға һәләтле кеше; **изобрета́тельный ум** зирәк аҡыл

ИЗОБРЕТА́ТЕЛЬСКИЙ, -ая, -ое уйлап табыу (сығарыу) ...ы; **изобрета́тельская де́ятельность** уйлап табыу эшмәкәрлеге; **изобрета́тельский тала́нт** уйлап табыу таланты

ИЗОБРЕТА́ТЕЛЬСТВО *с* уйлап табыу (сығарыу) эше (эшмәкәрлеге); **занима́ться изобрета́тельством** уйлап табыу эше менән шөғөлләнеү

ИЗОБРЕТА́ТЬ *несов. см.* **изобрести́**

ИЗОБРЕТЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **изобрести́ 2.** уйлап табылған (сығарылған) нәмә; **но́вые изобрете́ния** уйлап сығарылған яңы нәмәләр

ИЗОГЛО́ССА *ж*; *лингв.* изоглосса

ИЗО́ГНУТЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **изогну́ть 2.** *прил.* эйелгән, бөгөлгән; **изо́гнутая спи́нка сту́ла** ултырғыстың бөгөлгән арты

ИЗОГНУ́ТЬ *сов. что* бөгөү, эйеү; **изогну́ть гвоздь** сөйҙө бөгөү; **изогну́ть спи́ну** арҡаны бөгөү; **изогну́ть ше́ю** муйынды эйеү

ИЗОГНУ́ТЬСЯ *сов.* бөгөлөү, эйелеү; **гвоздь изогну́лся** сөй бөгөлдө **2.** (*о реке, дороге*) боролоу; **тропи́нка изогну́лась впра́во** һуҡмаҡ уңға боролдо

ИЗО́ДРАННЫЙ, -ая, -ое *разг.* **1.** *прич. от* **изодра́ть 2.** *прил.* йыртыҡ, йыртылып бөткән; **изо́дранная оде́жда** йыртылып бөткән кейем

ИЗОДРА́ТЬ *сов. что*; *разг.* **1.** йыртып (йыртҡылап) бөтөү; **изодра́ть в кло́чья** киҫәктәргә йыртҡылап бөтөрөү **2.** сыйылып бөтөү; **лицо́ изо́драно за́рослями шипо́вника** әлморон ҡыуаҡлығына бите сыйылып бөткән

ИЗОДРА́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* **1.** йыртылып бөтөү; **пла́тье изодрало́сь** күлдәк йыртылып бөткән **2.** сыйылып бөтөү

ИЗОЙТИ́ *сов. чем* хәлдән тайыу, хәлһеҙләнеү; **изойти́ слеза́ми** илай-илай хәлдән тайыу; **изойти́ кро́вью** ҡан ағыуҙан хәлһеҙләнеү

ИЗОЛГА́ТЬСЯ *сов.* алдашырға ғәҙәтләнеү, алдаҡсыға әйләнеү

ИЗОЛИ́НИЯ *ж*; *геофиз.* изолиния (*географик картала берәй дәүмәлдең бер үк күрһәткесле урындарын тоташтырған һыҙыҡ, мәҫ., баҫым, температура һ.б.*)

ИЗОЛИ́РОВАНИЕ *с см.* **изоли́ровать**; **изоли́рование больно́го** ауырыуҙы айырым урынлаштырыу; **изоли́рование ка́беля** кабелде изоляциялау

ИЗОЛИ́РОВАННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **изоли́ровать 2.** *прил.* айырылған, айырым; **изоли́рованная ко́мната** айырым бүлмә **3.** *прил.*; *тех.* изоляцияланған; **изоли́рованный электри́ческий про́вод** изоляцияланған электр сымы

ИЗОЛИ́РОВАТЬ *сов., несов.* **1.** *кого-что* айырыу, айырым урынлаштырыу, изоляциялау; **изоли́ровать больно́го** ауырыуҙы айырым урынлаштырыу **2.** *что*; *тех.* изоляциялау; **изоли́ровать ка́бель** кабелде изоляциялау

ИЗОЛИ́РОВАТЬСЯ 1. *сов., несов.* айырымланыу, айырым урынлаштырылыу, изоляцияланыу **2.** *несов. страд. от* **изоли́ровать**

ИЗОЛИРО́ВКА *ж см.* **изоли́ровать**; **изолиро́вка про́вода** сымды изоляциялау

ИЗОЛИРО́ВОЧНЫЙ, -ая, -ое *тех.* изоляциялаусы, изоляциялай торған; **изолиро́вочные материа́лы** изоляциялаусы материалдар

ИЗОЛЯ́ТОР *м* изолятор (**1.** *физ. электр тоғын үткәрмәй торған материал* **2.** *тех. электр үткәргесен беркетә торған быяла йәки ролик* **3.** *ауырыуҙар, енәйәтселәр һ.б. өсөн айырым бүлмә*); **высоковольтные изоля́торы** юғары вольтлы изоляторҙар; **помеща́ть живо́тных в изоля́тор** малдарҙы изоляторға ҡуйыу

ИЗОЛЯЦИО́ННЫЙ, -ая, -ое изоляция ...ы, изоляциялау ...ы; **изоляцио́нная ка́мера** изоляция камераһы; **изоляцио́нная ле́нта** изоляция таҫмаһы

ИЗОЛЯ́ЦИЯ *ж* **1.** *см.* **изоли́ровать**, **изоли́роваться**; **изоля́ция зара́зных больны́х** йоғошло ауырыуҙарҙы изоляциялау **2.** *тех.* изоляция; **рези́новая изоля́ция** резина изоляция

ИЗОМЕ́РЫ *мн.* (*ед.* **изоме́р** *м*); *хим.* изомерҙар (*составы һәм молекулалар массаһы берҙәй булып, төҙөлөшө, физик һәм химик үҙенсәлектәре яғынан үҙ-ара айырылып торған химик берләшмәләр*)

ИЗОМОРФИ́ЗМ *м*; *хим.* изоморфизм (*химик составы һәм кристаллик формалары менән бер үк типтағы матдәләрҙең иретмәлә ҡушылып, ҡатнаш составлы кристалдар бүлеп сығарыу һәләте*)

ИЗОРВА́ТЬ *сов. что* йыртҡыслау, йыртҡыслап бөтөрөү; **изорва́ть письмо́** хатты йыртҡыслау; **изорва́ть оде́жду** кейемде йыртҡыслап бөтөрөү

ИЗОРВА́ТЬСЯ *сов.* йыртҡысланып бөтөү; **оде́жда изорвала́сь** кейем йыртҡысланып бөткән

ИЗОТЕ́РМА *ж* изотерма (**1.** *геогр. картала бер төрлө урта температуралы урындарҙы тоташтырыусы һыҙыҡ* **2.** *физ. дәүмәлдәр араһындағы бәйләнеште даими температура ваҡытында һүрәтләүсе һыҙыҡ*)

ИЗОТО́ПЫ *мн.* (*ед.* **изото́п** *м*); *спец.* изотоптар; **радиоакти́вные изото́пы** радиоактив изотоптар; **изото́пы ура́на** уран изотоптары; **усто́йчивые изото́пы** тотороҡло изотоптар

ИЗОЩРЁННОСТЬ *ж* һиҙгерлек, камиллыҡ, сослоҡ, зирәклек; **изощрённость ума́** аҡыл камиллығы

ИЗОЩРЁННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **изощри́ть 2.** *прил.* үткер, һиҙгер, зирәк, сос, нескә, нәзәкәтле; **изощрённый ум** һиҙгер аҡыл; **изощрённый вкус** нескә зауыҡ **3.** *прил.* сигенә еткән, аяуһыҙ, хаяһыҙ; **изощрённая жесто́кость** аяуһыҙ ҡатылыҡ

ИЗОЩРИ́ТЬ *сов. что* үткер (һиҙгер) итеү, үҫеү, һиҙгерләтеү, камиллаштырыу, яҡшыртыу; **изощри́ть слух** ишетеү һәләтен яҡшыртыу

ИЗОЩРИ́ТЬСЯ *сов.* үткерләнеү, камиллашыу, шымарыу; **изощри́лся в наблюда́тельности** күҙәтеүсәнлеге камиллашты; **изощри́лся в вы́думках** уйлап сығарыу һәләте шымарҙы

ИЗОЩРЯ́ТЬ *несов. см.* **изощри́ть**

ИЗОЩРЯ́ТЬСЯ *несов. см.* **изощри́ться**

ИЗ-ПОД и **ИЗ-ПОДО** *предлог с род. п.* **1.** (*при обозначении направленности действия*

из места, находящегося под чем-л.) аҫтынан, түбәндән; **из-под земли́** ер аҫтынан

2. (*при обозначении происхождения, отправления, появления из окрестностей какого-л. населённого пункта*) яғынан, эргәһенән; **он из-под Оренбу́рга** ул Ырымбур яғынан

3. (*при обозначении освобождения от чего-л.*) -дан/-дән; **вы́вести из-под уда́ра** бәләнән алып ҡалыу; **освободи́ть из-под сле́дствия** тикшереүҙән ҡотҡарыу

4. (*при указании прежнего назначения предмета*) -дан/-дән, бушаған; **я́щик из-под посу́ды** һауыт-һабанан бушаған йәшник ♦ **из-под (са́мого) но́са** *у кого* танау аҫтынан; **из-под па́лки** көслөк менән, мәжбүри рәүештә; **из-под полы́** итәк аҫтынан

ИЗ-ПОДО *предлог см.* **из-под**

ИЗРАЗЕ́Ц *м* сынаяҡ кирбес, кафель

ИЗРАЗЦО́ВЫЙ, -ая, -ое сынаяҡ кирбес, кафель; **изразцо́вая печь** кафель мейес

ИЗРАИЛЬТЯ́НЕ *мн.* израиллеләр, Израиль халҡы // *ед.* **израильтя́нин** *м* Израиль ир-аты; **израильтя́нка** *ж* Израиль ҡатын-ҡыҙы

ИЗРА́НИТЬ *сов. кого-что* яралап (йәрәхәтләп) бөтөрөү; **изра́нить всё те́ло** тәнде йәрәхәтләп бөтөү

ИЗРАСХО́ДОВАТЬ *сов. что* тотоп бөтөрөү, тотоноп бөтөү, сарыф итеү; **израсхо́довать де́ньги** аҡсаны тотоноп бөтөү

ИЗРАСХО́ДОВАТЬСЯ *сов.* тотолоп (сарыф ителеп) бөтөү; **де́ньги израсхо́дуются** аҡса тотолоп бөтә; **бензи́н израсхо́довался** бензин сарыф ителеп бөткән

ИЗРЕДИ́ТЬ *сов. что* (үтә) һирәкләү (*ҫүмлекте*)

И́ЗРЕДКА *нареч.* һирәк(ләп), ара-тирә, һирәк-һаяҡ, әллә ниҙә бер; **и́зредка ви́деться** һирәкләп күрешеү; **меня́ть и́зредка** ара-тирә алмаштырыу; **писа́ть и́зредка** әллә ниҙә бер яҙыу

ИЗРЕЖЁННЫЙ и **ИЗРЕ́ЖЕННЫЙ,** -ая, -ое **1.** *прич. от* **изреди́ть 2.** *прил.*; *с.-х.* (үтә) һирәк, һирәк сәселгән (шытып сыҡҡан); **изрежённые всхо́ды свёклы** сөгөлдөрҙөң үтә һирәк шытымы; **изре́женный лес** үтә һирәк урман

ИЗРЕ́ЖИВАТЬ *несов. см.* **изреди́ть**

ИЗРЕ́ЗАННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **изре́зать 2.** *прил.* (*неровный*) йыртылланған, йыртылланып бөткән; **изре́занная ме́стность** йыртылланып бөткән урын

ИЗРЕ́ЗАТЬ *сов.* **1.** *что* тураҡлап (турап, киҫкеләп) бөтөрөү; **изре́зать мате́рию** тауарҙы киҫкеләп бөтөрөү **2.** *кого-что* телгеләү, телгеләп (ҡырҡҡылап) бөтөрөү; **изре́зать но́ги о ка́мни** аяҡты ташҡа телгеләп бөтөрөү **3.** *что* йыртылау, йыртылап бөтөрөү; **во́лны изре́зали бе́рег** тулҡын ярҙы йыртылап бөтөргән

ИЗРЕ́ЗАТЬСЯ *сов.*; *разг.* йәрәхәтләнеү, телгеләнеү, киҫелеү; **изре́заться стёклами** быялаға киҫелеү

ИЗРЕ́ЗЫВАТЬ *несов. см.* **изре́зать**

ИЗРЕКА́ТЬ *несов. см.* **изре́чь**

ИЗРЕЧЕ́НИЕ *с* хикмәтле (тәрән мәғәнәле) һүҙ, әйткән һүҙ; **изрече́ния вели́ких люде́й** бөйөк кешеләрҙең тәрән мәғәнәле һүҙҙәре

ИЗРЕ́ЧЬ *сов. что* и *без доп.*; *уст., трад.-поэт.* һөйләп (әйтеп) биреү; **изре́чь и́стину** дөрөҫлөктө әйтеп биреү

ИЗРЕШЕТИ́ТЬ *сов. кого-что* тишкеләп (селтәрләп) бөтөрөү; **изрешети́ть пу́лями** пуляләр менән тишкеләп бөтөрөү

ИЗРЕШЕТИ́ТЬСЯ *сов.* тишкеләнеп (селтәрләнеп) бөтөү

ИЗРУБА́ТЬ *несов. см.* **изруби́ть**

ИЗРУБИ́ТЬ *сов.* **1.** *что* тураҡлау, тураҡлап бөтөрөү, тапау; **изруби́ть на дрова́** утынға тураҡлау; **изруби́ть мя́со на котле́ты** котлетҡа ит тапау **2.** *кого* (*убить*) ҡырып (турап) бөтөрөү; **изруби́ть врага́** дошманды ҡырып бөтөрөү

ИЗРУГА́ТЬ *сов. кого-что*; *разг.* ныҡ (һүгеп) әрләп ташлау, эт итеп һүгеү

ИЗРУГА́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* һүгенеү, әрләшеү

ИЗРЫГА́ТЬ *несов. что* **1.** кикереү, кикереп ебәреү **2.** *перен.* сәсеү; **пу́шки изрыга́ли дым и пла́мень** пушкалар ялҡын һәм төтөн сәсә ине **3.** *перен.* яуҙырыу; **изрыга́ть прокля́тье** ҡарғыш яуҙырыу

ИЗРЫГНУ́ТЬ *сов. см.* **изрыга́ть**

ИЗРЫ́ТЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **изры́ть 2.** *прил.* ҡаҙылып (аҡтарылып) бөткән; **изры́тая доро́га** аҡтарылып бөткән юл

ИЗРЫ́ТЬ *сов. что* ҡаҙып (соҡоп) бөтөрөү, аҡтарып ташлау; **снаря́ды изры́ли по́ле** снарядтар яланды аҡтарып ташланы

ИЗРЯ́ДНЫЙ, -ая, -ое *разг.* **1.** *уст.* яҡшы, һәйбәт; **изря́дная подгото́вка** яҡшы әҙерлек; **изря́дное воспита́ние** һәйбәт тәрбиә **2.** байтаҡ, шаҡтай, арыу ғына, күп кенә; **изря́дная су́мма де́нег** байтаҡ аҡса; **там изря́дная ску́ка** унда шаҡтай күңелһеҙ

ИЗУВЕ́Р *м* **1.** (*фанатик*) изувер **2.** яуыз, ҡанһыҙ (рәхимһеҙ) кеше; **фаши́стские изуве́ры** фашист яуыздары

ИЗУВЕ́РСКИЙ, -ая, -ое рәхимһеҙ, аяуһыҙ, ҡанһыҙ, мәрхәмәтһеҙ, шәфҡәтһеҙ; **изуве́рские пы́тки** аяуһыҙ яза

ИЗУВЕ́РСТВО *с* **1.** (*фанатизм*) изуверлыҡ, дини фанатиклыҡ **2.** үтә ҡанһыҙлыҡ, яуыздарса ҡыланыш

ИЗУВЕ́РСТВОВАТЬ *несов.* яуыздарса ҡыланыу (эш итеү)

ИЗУВЕ́ЧЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **изуве́чить 2.** *прил.* имгәтелгән, зәғифләндерелгән, имгәнгән, зәғифләнгән; **изуве́ченный бое́ц** зәғифләнгән һалдат **3.** *прил.* (*о вещах, предме-*

тах) эштән сығарылған; **изуве́ченные пу́шки** эштән сыҡҡан пушкалар **4.** *в знач. сущ.* **изуве́ченный** *м* и **изуве́ченная** *ж* зәғиф, ғәрип (*кеше*)

ИЗУВЕ́ЧИВАТЬ *несов. см.* **изуве́чить**

ИЗУВЕ́ЧИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **изуве́читься 2.** *страд. от* **изуве́чивать**

ИЗУВЕ́ЧИТЬ *сов. кого-что* **1.** (*искалечить*) зәғифләү, имгәтеү; **его́ но́гу изуве́чило оско́лком снаря́да** аяғын снаряд ярсығы зәғифләгән **2.** (*привести в негодность, исковеркать*) эштән сығарыу, боҙоу, боҙоп ташлау

ИЗУВЕ́ЧИТЬСЯ *сов.* зәғифләнеү, зәғифләнеп (имгәнеп) бөтөү

ИЗУКРА́СИТЬ *сов. кого-что* **1.** биҙәү, биҙәкләү; **изукра́сить зда́ние фла́гами** йортто флагтар менән биҙәү **2.** *разг.* бысратып (йәмһеҙләп) бөтөрөү; **изукра́сил лицо́ са́жей** битен ҡором менән бысратып бөткән **3.** *разг., ирон.* (*избить до синяков*) биҙәү, матурлау; **кто тебя́ так изукра́сил?** кем һине шулай матурланы?

ИЗУКРА́ШИВАТЬ *несов. см.* **изукра́сить**

ИЗУМИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое иҫ киткес, һоҡланғыс, һоҡландырғыс, таң ҡалырлыҡ; **изуми́тельный рома́н** һоҡландырғыс роман; **изуми́тельный тала́нт** һоҡланғыс талант

ИЗУМИ́ТЬ *сов. кого-что* таң ҡалдырыу, шаҡ ҡатырыу, һоҡландырыу; **изуми́ть игро́й на скри́пке** скрипкала уйнауы менән һоҡландырыу

ИЗУМИ́ТЬСЯ *сов.* таң (хайран) ҡалыу, һоҡланыу, иҫ китеү

ИЗУМЛЕ́НИЕ *с* таң (хайран) ҡалыу, шаҡ ҡатыу; **прийти́ в изумле́ние** таң ҡалыу

ИЗУМЛЁННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **изуми́ть 2.** *прил.* аптыраған, иҫе киткән; **изумлённый вид** аптыраған ҡиәфәт

ИЗУМРУ́Д *м* зөбәржәт; **пе́рстень с изумру́дом** зөбәржәт ҡашлы йөҙөк

ИЗУМРУ́ДНЫЙ, -ая, -ое **1.** зөбәржәт ...ы; **изумру́дные ко́пи** зөбәржәт копиҙәре **2.** зөбәржәтле, зөбәржәт ҡашлы; **изумру́дный пе́рстень** зөбәржәт ҡашлы йөҙөк **3.** (*о цвете*) зөбәржәт төҫлө, асыҡ йәшел; **изумру́дная зе́лень** асыҡ йәшел үлән

ИЗУРО́ДОВАННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **изуро́довать 2.** *прил.* йәмһеҙләнеп (ғәрипләнеп, имгәнеп) бөткән; **изуро́дованное лицо́** йәмһеҙләнеп бөткән йөҙ; **изуро́дованная рука́** имгәнеп бөткән ҡул **3.** *прил.* ҡыйралған, эштән сыҡҡан, яраҡһыҙ хәлгә килгән, боҙолған, ватылған, емерелгән, ҡыйралып боҙолған; **изуро́дованный танк** ҡыйралған танк; **изуро́дованный кора́бль** эштән сыҡҡан карап

ИЗУРО́ДОВАТЬ *сов. кого-что* **1.** (*искалечить, изувечить*) ғәрипләү, имгәтеү **2.** ныҡ йәмһеҙләү; **о́спа изуро́дует лицо́** сәсәк битте йәмһеҙләй **3.** ватып (емереп, аҡтарып, боҙоп) бөтөрөү (ташлау); **снаря́ды изуро́довали зе́млю** снарядтар ерҙе аҡтарып ташлаған **4.** *перен.* (*исказить, испортить*) боҙоу, үҙгәртеү, боҙоп күрһәтеү; **изуро́довать мысль** фекерҙе боҙоп күрһәтеү

ИЗУРО́ДОВАТЬСЯ *сов.* **1.** имгәнеү, ғәрипләнеү **2.** *перен.* боҙолоу, үҙгәреү

ИЗУ́СТНЫЙ, -ая, -ое телдән, телдән һөйләнә торған, телдән-телгә күскән; **изу́стное преда́ние** телдән-телгә күскән риүәйәт

ИЗУЧА́ТЬ *несов. см.* **изучи́ть**

ИЗУЧЕ́НИЕ *с см.* **изучи́ть** — **изуча́ть**; **изуче́ние языко́в** телдәр өйрәнеү; **изуче́ние приро́ды** тәбиғәтте өйрәнеү

ИЗУ́ЧЕННОСТЬ *ж* өйрәнелеү, тикшерелеү; **ма́лая изу́ченность явле́ния** күренештең аҙ өйрәнелгән булыуы

ИЗУ́ЧЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **изучи́ть 2.** *прил.* билдәле (таныш, өйрәнелгән) булған; **изу́ченный материа́л** билдәле булған материал

ИЗУЧИ́ТЬ *сов. кого-что* **1.** өйрәнеү; **изучи́ть иностра́нный язы́к** сит тел өйрәнеү; **изучи́ть о́пыт** тәжрибә өйрәнеү **2.** өйрәнеү, тикшереү; **изучи́ть дре́внюю ру́копись** боронғо ҡулъяҙманы тикшереү; **изучи́ть наро́дное тво́рчество** халыҡ ижадын өйрәнеү; **изучи́ть обстано́вку** хәлде тикшереү; **изучи́ть ме́стность** урынды өйрәнеү; **изучи́ть хара́ктер това́рища** иптәшеңдең холҡон өйрәнеү

ИЗЪ... *приставка см.* **из...**

ИЗЪЕДА́ТЬ *несов. см.* **изъе́сть**

ИЗЪЕ́ЗДИТЬ *сов. что*; *разг.* **1.** йөрөп (гиҙеп, ҡыҙырып) сығыу; **изъе́здить всю страну́** бөтә илде йөрөп сығыу **2.** (*испортить, повредить ездой*) йөрөп боҙоп (йығылап) бөтөрөү; **изъе́здить доро́гу** юлды йөрөп боҙоп бөтөрөү

ИЗЪЕ́ЗЖЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **изъе́здить 2.** *прил.* күп йөрөүҙән боҙолған; **изъе́зженная доро́га** күп йөрөүҙән боҙолған юл

ИЗЪЕ́СТЬ *сов. что.* **1.** ҡырҡып (киҫеп, ашап) бөтөрөү; **моль изъе́ла сукно́** буҫтауҙы көйә ҡырҡып бөтөргән **2.** (*о едких веществах*) яндырыу, ашау, киҫеү; **кислота́ изъе́ла ткань** туҡыманы кислота яндырған

ИЗЪЯВИ́ТЕЛЬНЫЙ: изъяви́тельное наклоне́ние *грам.* хәбәр һөйкәлеше

ИЗЪЯВИ́ТЬ *сов. что* белдереү, әйтеү; **изъяви́ть своё жела́ние** үҙ теләгеңде әйтеү; **изъяви́ть согла́сие** ризалыҡ белдереү

ИЗЪЯВЛЕ́НИЕ *с см.* **изъявля́ть**; **изъявле́ние благода́рности** рәхмәт әйтеү

ИЗЪЯВЛЯ́ТЬ *несов. см.* **изъяви́ть**

ИЗЪЯ́Н *м* етешһеҙлек, кәмселек, ғәйеп, зыян; **това́р с изъя́ном** кәмселекле тауар

ИЗЪЯСНЯ́ТЬСЯ *несов.* һөйләшеү, һөйләшә белеү; **хорошо́ изъясня́ться по-англи́йски** инглизсә яҡшы һөйләшеү

ИЗЪЯ́ТИЕ *с см.* **изъя́ть**

ИЗЪЯ́ТЬ *сов. что* **1.** алыу, алып ташлау, ҡулланыуҙан (көсөнән) сығарыу; **изъя́ть кни́гу**

из прода́жи китапты һатыуҙан алыу **2.** тартып алыу; **изъя́ть докуме́нты** документтарҙы тартып алыу

ИЗЫМА́ТЬ *несов. см.* **изъя́ть**

ИЗЫСКА́НИЕ *с* **1.** *см.* **изыска́ть**; **изыска́ние дополни́тельных средств** өҫтәмә саралар табыу **2.** *обычно мн.* **изыска́ния** тикшеренеүҙәр, эҙләнеүҙәр; **геологи́ческие изыска́ния** геологик эҙләнеүҙәр

ИЗЫ́СКАННОСТЬ *ж* ҡупшылыҡ, нәфислек, нескәлек, нәзәкәтлелек; **изы́сканность наря́да** кейемдең ҡупшылығы

ИЗЫ́СКАННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **изыска́ть** **2.** *прил.* нәфис, нескә, ҡупшы, нәзәкәтле; **изы́сканный наря́д** ҡупшы кейем

ИЗЫСКА́ТЕЛЬ *м* эҙләнеүсе, тикшеренеүсе; **инжене́р-изыска́тель** инженер-тикшеренеүсе

ИЗЫСКА́ТЕЛЬСКИЙ, -ая, -ое эҙләнеүсе …ы, тикшеренеүсе …ы; **изыска́тельская па́ртия** тикшеренеүселәр партияһы

ИЗЫСКА́ТЬ *сов. что*; *книжн.* эҙләп (эҙләнеп, тикшеренеп) табыу; **изыска́ть сре́дства** саралар эҙләп табыу

ИЗЫСКА́ТЬСЯ *сов*; *книжн.* (эҙләп) табылыу; **изыска́лись но́вые исто́чники** яңы сығанаҡтар табылды

ИЗЫ́СКИВАТЬ *несов.* **1.** *см.* **изыска́ть** **2.** *что* (*производить исследования*) тикшеренеү, эҙләнеү; **изы́скивать но́вые ме́тоды** яңы алымдар эҙләнеү

ИЗЮ́БР *м* изюбр (*болан төрө*)

ИЗЮ́М *м* йөҙөм; **бу́лочка с изю́мом** йөҙөмлө күмәс

ИЗЮ́МИНА *ж*; *разг.* бер бөртөк йөҙөм, йөҙөм бөртөгө

ИЗЮ́МИНКА *ж* **1.** *уменьш. от* **изю́мина** **2.** *перен.* үҙенсәлек, һөйкөмлөлөк; **челове́к с изю́минкой** (үҙенә тартып торған) һөйкөмлө кеше

ИЗЮ́МНЫЙ, -ая, -ое йөҙөм …ы, йөҙөмдән; **изю́мный вкус** йөҙөм тәме; **изю́мное вино́** йөҙөм шарабы

ИЗЯ́ЩЕСТВО *с* нәфислек, матурлыҡ, зифалыҡ; **изя́щество рису́нка** һүрәттең нәфислеге; **вне́шнее изя́щество** тышҡы нәфислек

ИЗЯ́ЩНЫЙ, -ая, -ое **1.** нәфис, матур, зифа, күркәм; **изя́щное пла́тье** матур күлдәк; **изя́щная фигу́ра** зифа буй **2.** *в знач. сущ.* **изя́щное** *с* матурлыҡ, нәфислек, зифалыҡ, күркәмлек ♦ **изя́щные иску́сства** *уст.* нәфис сәнғәт (*рәсем сәнғәте, һынлы сәнғәт, музыка*)

ИКА́НИЕ *с* осҡолоҡ тотоу, тамаҡ саҡырыу, сиҡаҡлау, сиҡылдау

ИКА́ТЬ *несов.* осҡолоҡ тотоу, тамаҡ саҡырыу, осҡолоҡлау, сиҡаҡлау, сиҡылдау; **ика́ть от холо́дной воды́** һыуыҡ һыуҙан сиҡаҡлау; **ребёнок ика́ет** баланың тамағы саҡыра

ИКА́ТЬСЯ *несов. кому безл.*; *разг.* сиҡаҡлатыу, сиҡылдатыу; **мне что́-то ика́ется** нишләптер сиҡаҡлата

ИКО́НА *ж* тәре, икона; **крести́ться пе́ред ико́ной** тәре алдында суҡыныу

ИКО́ТА *ж* осҡолоҡ, сиҡаҡ

ИКРА́ I *ж* **1.** ыуылдырыҡ; **зерни́стая икра́** бөртөклө ыуылдырыҡ; **ке́товая икра́** кета ыуылдырығы; **кра́сная икра́** ҡыҙыл ыуылдырыҡ; **осетро́вая икра́** бикре ыуылдырығы; **мета́ние икры́** ыуылдырыҡ сәсеү **2.** (*кушанье из овощей*) икра; **баклажа́нная икра́** баклажан икраһы

ИКРА́ II *ж см.* **и́кры**

ИКРИ́НКА *ж* ыуылдырыҡ бөртөгө

ИКРИ́СТЫЙ, -ая, -ое (күп) ыуылдырыҡлы; **икри́стая щу́ка** ыуылдырыҡлы суртан

ИКРОМЕТА́НИЕ *с* ыуылдырыҡ сәсеү

И́КРЫ *мн.* (*ед.* **икра́** *ж*) балтыр, балтыр ите

ИКРЯНО́Й, -ая, -ое **1.** ыуылдырыҡлы; **икряна́я ры́ба** ыуылдырыҡлы балыҡ **2.** ыуылдырыҡ …ы; **икряно́й бочо́нок** ыуылдырыҡ мискәһе

ИКС *м* икс (**1.** *латин алфавитында аҙаҡтан өсөнсө хәреф* **2.** *мат. шул хәреф менән күрһәтелгән билдәһеҙ дәүмәл*)

ИЛ *м* ләм, мәте; **целе́бный ил** шифалы ләм; **изма́заться и́лом** ләмгә буялыу; **оседа́ние и́ла** ләм ултырыу

И́ЛИ и *разг.* **ИЛЬ** *союз* **1.** *разд.* (*употребляется при сопоставлении предложений или отдельных членов предложения*) йәки, йә; **сего́дня и́ли за́втра** бөгөн йәки иртәгә

2. *разд.-перечислит.* (*объединяет предложения или отдельные члены предложения при перечислении*) йә; **и́ли ко́фе, и́ли чай** йә ҡәһүә, йә сәй

3. *присоед.* (*при перечислении употребляется для присоединения последних членов перечисления*) йә, йә булмаһа; **поищи́ в шкафу́ и́ли на по́лке** шкафтан, йә булмаһа кәштәнән эҙлә

4. *противит.* (*указывает на взаимосвязь действий, по значению соответствует словам “иначе”, “в противном случае”*) юҡһа, юғиһә; **уйми́сь, и́ли ху́до бу́дет** тыныслан, юғиһә, насар булыр

5. *поясн.* (*употребляется при введении вставных слов, по значению соответствует словам “то есть”, “иными словами”*) йәғни, икенсе төрлө әйткәндә; **педаго́г, и́ли учи́тель** педагог, йәғни уҡытыусы

6. *вопр.*; *разг.* (*в вопр. предложениях в значении “разве?”, “неужели?”, “может быть?”*) әллә; **и́ли ты не слыха́л об э́том?** әллә һин был турала ишетмәнеңме?

И́ЛИСТЫЙ, -ая, -ое ләмле, мәтеле; **и́листая по́чва** мәтеле тупраҡ; **и́листый пруд** ләмле быуа

ИЛЛЮЗИОНИ́СТ *м*; *цирк.* иллюзионист (*артист*); **выступле́ние иллюзиони́ста** иллюзионист сығышы

14 зак. 2.0084.05

ИЛЛЮ́ЗИЯ *ж* иллюзия (**1.** *тойғоноң алдауы нигеҙендә ысынбарлыкты боҙоп күҙ алдына килтереү* **2.** *тормошҡа ашмай торған өмөт, хыял*); **иллю́зия движе́ния** хәрәкәт иллюзияһы; **предава́ться иллю́зиям** иллюзияға бирелеү

ИЛЛЮЗО́РНЫЙ, -ая, -ое хыялдағы, тормошҡа ашмай торған, буш; **иллюзо́рные наде́жды** хыялдағы өмөттәр; **иллюзо́рные результа́ты** тормошҡа ашмай торған һөҙөмтәләр

ИЛЛЮМИНА́ТОР I *м* иллюминатор (*карапта, самолётта һ.б. түңәрәк тәҙрә*); **бортовы́е иллюмина́торы** борт иллюминаторҙары

ИЛЛЮМИНА́ТОР II *м* иллюминация белгесе

ИЛЛЮМИНАЦИО́ННЫЙ, -ая, -ое иллюминация ...ы; **иллюминацио́нные огни́** иллюминация уттары

ИЛЛЮМИНА́ЦИЯ *ж* иллюминация (*байрамдарҙа урамдарҙы, йорттарҙы яҡтыртыу, биҙәү*); **пра́здничная иллюмина́ция** байрам иллюминацияһы; **разноцве́тная иллюмина́ция** төрлө төҫтәге иллюминация

ИЛЛЮМИНИ́РОВАТЬ *сов., несов. что* иллюминациялау, иллюминация яһау; **иллюмини́ровать го́род** ҡаланы иллюминациялау

ИЛЛЮСТРАТИ́ВНОСТЬ *ж* иллюстративлыҡ, күргәҙмәлелек

ИЛЛЮСТРАТИ́ВНЫЙ, -ая, -ое иллюстратив, күргәҙмә; **иллюстрати́вный ме́тод** күргәҙмә ысул; **иллюстрати́вный материа́л** күргәҙмә материал

ИЛЛЮСТРА́ТОР *м* иллюстратор (*тексҡа һүрәттәр эшләүсе рәссам*)

ИЛЛЮСТРА́ЦИЯ *ж* **1.** *см.* **иллюстри́рование** **2.** иллюстрация, һүрәт; **кни́га с иллюстра́циями** иллюстрациялы (һүрәтле) китап

ИЛЛЮСТРИ́РОВАНИЕ *с см.* **иллюстри́ровать**

ИЛЛЮСТРИ́РОВАННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **иллюстри́ровать** **2.** *прил.* иллюстрациялы; **иллюстри́рованный журна́л** иллюстрациялы журнал

ИЛЛЮСТРИ́РОВАТЬ *сов., несов. что* **1.** иллюстрациялау; **иллюстри́ровать кни́гу** китапты иллюстрациялау **2.** *перен.* аңлатыу (*үрнәктәр күрһәтеп*); **иллюстри́ровать свою́ мысль приме́ром** үҙ фекереңде миҫалдар менән аңлатыу

И́ЛОВЫЙ, -ая, -ое *см.* **и́листый**; **и́ловое дно реки́** йылғаның ләмле төбө

ИЛО́Т *м* **1.** илот (*Боронғо Спартала хөкүмәт милке иҫәпләнгән ерҙе эшкәртеүсе*) **2.** *перен., книжн.* ҡол

ИЛЬ *союз.*; *разг. см.* **и́ли**

И́ЛЬКА *ж* илька (*йәнлек һәм уның тиреһе*)

ИЛЬМ *м* йыла; **го́рный ильм** тау йылаһы

ИЛЬМЕ́НЬ и **И́ЛЬМЕНЬ** *м* бәләкәй күл

И́ЛЬМОВНИК *м* йылалыҡ

И́ЛЬМОВЫЙ, -ая, -ое йыла ...ы; **и́льмовая кора́** йыла ҡабығы

ИМАЖИНИ́ЗМ *м* имажинизм (*сәнғәттең идеялылығын инҡар иткән ағым*)

ИМАЖИНИ́СТ *м* имажинист

ИМА́М *м* имам (**1.** *мосолмандарҙың дин башлығы* **2.** *ҡайһы бер мосолман илдәрендә дәүләт башында тороусы* **3.** *мәсеттәге дин әһеле*)

ИМБИ́РНЫЙ, -ая, -ое **1.** имбир ...ы; **имби́рные ли́стья** имбир япраҡтары; **имби́рное ма́сло** имбир майы **2.** имбирлы; **имби́рные пря́ники** имбирлы перәниктәр

ИМБИ́РЬ *м* имбир (**1.** *тамыры эфир майҙарына бай тропик үҫемлек* **2.** *уның тамырынан эшләнгән тәмләткес*)

ИМЕ́НИЕ *с* имение (*алпауыт хужалығы*)

ИМЕНИ́ННИК *м* и **ИМЕНИ́ННИЦА** *ж* тыуған көнөн туйлаған кеше ♦ **сиде́ть как имени́нник** тыуған көнөн туйлағандай тик ултырыу

ИМЕНИ́НЫ *только мн.* исем туйы (*православие һәм католик динендәгеләрҙә*)

ИМЕНИ́ТЕЛЬНЫЙ: имени́тельный паде́ж *грам.* төп килеш

ИМЕНИ́ТЫЙ, -ая, -ое атаҡлы, танылған, оло, ҙур; **имени́тый гость** ҙур ҡунаҡ

И́МЕННО *частица* **1.** (*при указании на какой-л. член предложения*) тап, нәҡ, һуң; **кто и́менно** кем һуң; **э́то и́менно он** был нәҡ ул **2.** (*при уточняющих членах предложения*) атап әйткәндә, йәғни; **ли́ственные дере́вья, а и́менно дуб, берёза, оси́на** япраҡлы ағастар, йәғни имән, ҡайын, уҫаҡ

ИМЕННО́Й, -ая, -ое **1.** исемле, исеме ҡуйылған; **именно́е кольцо́** исеме ҡуйылған балдаҡ; **именны́е часы́** исемле сәғәт **2.** *грам.* исем; **именно́е склоне́ние** исемдәрҙең килеш менән үҙгәреше ♦ **именно́й спи́сок** исемлек (*исем һәм фамилиялар күрһәтеп төҙөлгән исемлек*)

ИМЕНОВА́ТЬ *несов. кого-что* атау, исемләү, исем ҡушыу (биреү)

ИМЕНОВА́ТЬСЯ *несов.* аталыу, исемләнеү

ИМЕ́ТЬ *несов. кого-что*; *в разн. знач.* (*обладать, располагать кем-чем-л.*) эйә, эйә булыу, бар, булыу, -лы/-ле булыу; (*с отрицанием*) юҡ, булмау; **име́ть де́ньги** аҡсалы булыу; **име́ть значе́ние** әһәмиәте бар; **име́ть при себе́ па́спорт** паспорттың үҙең менән булыуы; **ко́мната име́ет одно́ окно́** бүлмәнең бер тәҙрәһе бар; **он име́ет дете́й** уның балалары бар; **ты име́ешь возмо́жность** һинең мөмкинлегең бар; **не име́ю вре́мени** ваҡытым юҡ ♦ **име́ть в виду́** *кого-что* иҫтә тотоу; **име́ть го́лову на плеча́х** аҡыллы булыу, аҡыл менән эш итә белеү; **име́ть де́ло** *с кем-чем* эш итеү; **име́ть зуб на (про́тив)** *кого берәйһенә* асыу тотоу, үс һаҡлау; **име́ть ме́сто** ғәмәлдә булыу, урын алыу

ИМЕ́ТЬСЯ *несов.* бар (булыу); (*с отрицанием*) юҡ; **име́ются но́вые све́дения** яңы мәғлүмәттәр бар; **препя́тствий не име́ется** ҡар-

шылыҡтар юҡ ♦ **име́ться в виду́** күҙ уңында булыу

ИМИТА́ТОР *м* имитатор (**1.** *берәйһенең һөйләүен, йәнлек, ҡош тауышын оҫта ҡабатлаусы* **2.** *ниндәйҙер приборҙың, ҡоролманың кесерләһе*); **имита́тор каби́ны косми́ческого корабля́** йыһан карабының кабина имитаторы

ИМИТА́ЦИЯ *ж* **1.** *см.* **имити́ровать 2.** (*подделка*) оҡшатып яһалған (нәмә); **имита́ция же́мчуга** ынйыға оҡшатып яһалған **3.** *муз.* имитация (*музыкаль әҫәрҙе икенсе тауышта ҡабатлау*)

ИМИТИ́РОВАТЬ *несов.* **1.** *кого-что* оҡшатып (булып, үсекләп) һөйләү (ҡысҡырыу, һайрау, ҡыланыу); **имити́ровать пе́ние соловья́** һандуғас булып һайрау **2.** *что* оҡшатып яһау (эшләү); **имити́ровать зо́лото** алтынға оҡшатып яһау **3.** *муз.* имитациялау (*музыкаль әҫәрҙе икенсе тауышта ҡабатлау*)

ИММАНЕ́НТНЫЙ, -ая, -ое *книжн.* имманент, эске (*әйберҙең эске тәбиғәтенә хас булған*); **иммане́нтные зако́ны произво́дства** етештереүҙең эске закондары (ҡанундары); **иммане́нтная причи́на** имманент (эске) сәбәп

ИММИ́ГРАНТ *м* и **ИММИГРА́НТКА** *ж* иммигрант (*даими йәшәү өсөн килеүсе сит ил кешеһе*); **стать иммигра́нтом** иммигрант булып китеү

ИММИГРА́НТСКИЙ, -ая, -ое иммигрантлыҡ; **иммигра́нтские права́** иммигрантлыҡ хоҡуҡтары

ИММИГРАЦИО́ННЫЙ, -ая, -ое иммиграция ...ы; **иммиграцио́нные зако́ны** иммиграция закондары (ҡанундары)

ИММИГРА́ЦИЯ *ж* **1.** иммиграция; **жить в иммигра́ции** иммиграцияла йәшәү **2.** *собир.* иммигранттар

ИММИГРИ́РОВАТЬ *сов.*, *несов.* сит илгә күсеп килеү, иммиграцияға китеү

ИММОРТЕ́ЛЬ *ж* үлмәҫгөл

ИММУНИЗА́ЦИЯ *ж*; *мед. см.* **иммунизи́ровать**

ИММУНИЗИ́РОВАТЬ *сов.*, *несов. кого-что-л.*; *мед.* иммунизациялау, иммунитет булдырыу; **иммунизи́ровать органи́зм** организмда иммунитет булдырыу

ИММУНИТЕ́Т *м* иммунитет (**1.** *мед. организмдың йоғошло ауырыуҙарға бирешмәүе* **2.** *юр. дәүләт хеҙмәтендәге билдәле бер кешеләргә ҡайһы бер закондарҙың ҡағылмауы*); **врождённый иммуните́т** тыумыштан булған иммунитет; **приобретённый иммуните́т** булдырылған иммунитет; **дипломати́ческий иммуните́т** дипломаттар иммунитеты

ИММУ́ННЫЙ, -ая, -ое *мед.*, *биол.* иммунитетлы, ағыуға бирешмәү(сән); **имму́нные сво́йства живо́тных** хайуандарҙың ағыуға бирешмәү үҙенсәлектәре

ИММУНОЛО́ГИЯ *ж* иммунология (*организмдың йоғошло ауырыуҙарға бирешмәүе тураһындағы фән*); **занима́ться иммуноло́гией** иммунология менән шөғөлләнеү

ИМПЕРАТИ́В *м* **1.** *книжн.* (*повеление*) бойороҡ, ҡәтғи талап; **нра́вственный императи́в** ҡәтғи рухи талап **2.** *грам.* бойороҡ ҡылым

ИМПЕРАТИ́ВНЫЙ, -ая, -ое *книжн.* ҡәтғи; **императи́вное указа́ние** ҡәтғи күрһәтмә; **императи́вный тон** ҡәтғи тон

ИМПЕРА́ТОР *м* император

ИМПЕРА́ТОРСКИЙ, -ая, -ое император ...ы; **импера́торский дворе́ц** император һарайы; **импера́торский ти́тул** император титулы

ИМПЕРАТРИ́ЦА *ж* **1.** (*жена императора*) император ҡатыны **2.** (*титул*) император ҡатын

ИМПЕРИАЛИ́ЗМ *м* империализм

ИМПЕРАЛИ́СТ *м* империалист

ИМПЕРИАЛИСТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое империалистик; **империалисти́ческая война́** империалистик һуғыш; **империалисти́ческие стра́ны** империалистик илдәр; **империалисти́ческие противоре́чия** империалистик ҡаршылыҡтар

ИМПЕ́РИЯ *ж* империя (**1.** *башында император торған монархия дәүләте* **2.** *эре империалистик колониаль дәүләт*); **вели́кая импе́рия** бөйөк империя

ИМПЕ́РСКИЙ, -ая, -ое империя ...ы; **импе́рская а́рмия** империя армияһы; **импе́рский герб** империя гербы

ИМПОЗА́НТНОСТЬ *ж* мөһабәтлек, күркәмлек

ИМПОЗА́НТНЫЙ, -ая, -ое мөһабәт, күркәм; **импоза́нтная вне́шность** күркәм ҡиәфәт

ИМПОНИ́РОВАТЬ *несов. кому-чему* и *без доп.* яҡшы ҡараш тыуҙырыу, йәлеп итеү, хөрмәт (ихтирам) уятыу; **импони́ровать свои́м слу́шателям** тыңлаусыларҙа үҙенә ҡарата хөрмәт уятыу

И́МПОРТ *м* импорт; **гото́вить на и́мпорт** импортҡа әҙерләү

ИМПОРТЁР *м*; *спец.* импортёр

ИМПОРТИ́РОВАТЬ *сов.*, *несов.* *что* сит илдән (тауар) индереү

И́МПОРТНЫЙ, -ая, -ое импорт ...ы, сит илдән индерелгән; **и́мпортный това́р** импорт тауары, сит илдән индерелгән тауар

ИМПОТЕ́НТ *м*; *мед.* импотент

ИМПОТЕ́НЦИЯ *ж*; *физиол.* импотенция (*ирҙәрҙәге енси көсһеҙлөк*)

ИМПРЕСА́РИО *м нескл.* импресарио (*концерттар, төрлө тамашалар ойоштороусы артист-эшҡыуар*)

ИМПРЕССИОНИ́ЗМ *м* импрессионизм (*XIX б. урталарында әҙәбиәттә һәм сәнғәттә ижадсының нескә шәхси тойғоларын сағылдырған йүнәлеш*)

ИМПРЕССИОНИ́СТ *м* импрессионист (*импрессионизм йүнәлешенән барыусы*)

ИМПРЕССИОНИСТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое импрессионистик; **импрессионисти́ческая му́зыка** импрессионистик музыка

ИМПРЕССИОНИ́СТСКИЙ, -ая, -ое импрессионизм ...ы; **импрессиони́стские тенде́нции в литерату́ре** әҙәбиәттә импрессионизм тенденциялары

ИМПРОВИЗА́ТОР *м* импровизатор, сәсән; **быть импровиза́тором** сәсән булыу

ИМПРОВИЗА́ТОРСКИЙ, -ая, -ое сәсәнлек ...ы, импровизаторлыҡ ...ы; **импровиза́торский тала́нт** сәсәнлек таланты

ИМПРОВИЗА́ТОРСТВО *с* сәсәнлек, импровизаторлыҡ; **быть иску́сным в импровиза́торстве** сәсәнлектә маһир булыу

ИМПРОВИЗА́ЦИЯ *ж* **1.** *см.* **импровизи́ровать 2.** импровизация (*алдан әҙерләнмәйенсә башҡарыу, уйлап сығарылған шиғыр, көй*); **блестя́щая импровиза́ция** бик шәп импровизация

ИМПРОВИЗИ́РОВАННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **импровизи́ровать 2.** *прил.* алдан әҙерләнмәгән, тиҙ генә әҙерләнгән, әле генә уйланылған; **импровизи́рованный ве́чер** тиҙ генә әҙерләнгән кисә

ИМПРОВИЗИ́РОВАТЬ 1. *несов. что* и *без доп.* импровизациялау, импровизация яһау, сәсәнлек итеү; **ма́стерски импровизи́ровать** оҫта импровизациялау **2.** *несов.* (*выдумывать, сочинять*) уйлап сығарыу **3.** *сов.*; *перен.* әҙерлекһеҙ, тиҙ генә уйлап сығарыу (әҙерләү, эшләү); **импровизи́ровать обе́д** тиҙ генә төшкө аш әҙерләү

И́МПУЛЬС *м* импульс (**1.** *ниндәй ҙә булһа эшкә дәртләндереүсе көс* **2.** *физиол. нервы уяҡтыстарының эшмәкәрлеге арҡаһында барлыҡҡа килгән ирекһеҙ хәрәкәт*); **дава́ть и́мпульс** импульс биреү; **и́мпульс к тво́рчеству** ижадҡа импульс ♦ **не́рвный и́мпульс** *физиол.* нервы импульсы; **электри́ческий и́мпульс** *эл., радио.* электр импульсы

ИМПУЛЬСИ́ВНЫЙ, -ая, -ое **1.** импульсив, ирекһеҙҙән яһалған; **импульси́вные де́йствия** импульсив хәрәкәттәр **2.** импульсив, артыҡ хәрәкәтсән; **импульси́вный челове́к** артыҡ хәрәкәтсән кеше

И́МПУЛЬСНЫЙ, -ая, -ое *эл., радио.* импульслы; **и́мпульсный генера́тор** импульслы генератор; **и́мпульсная радиосвя́зь** импульслы радиоэлемтә

ИМУ́ЩЕСТВЕННЫЙ, -ая, -ое мөлкәт ...ы, милек ...ы; **иму́щественная отве́тственность** милек яуаплылығы; **иму́щественные отноше́ния** мөлкәт бәйләнештәре

ИМУ́ЩЕСТВО *с* милек, мөлкәт; **нака́пливать иму́щество** мөлкәт йыйыу; **разде́л иму́щества** мөлкәт бүлеү; **госуда́рственное иму́щество** дәүләт милке; **дви́жимое иму́щество** күсмә милек (*мал һ.б.*)

ИМУ́ЩИЙ, -ая, -ее **1.** мал-мөлкәтле, хәлле, бай **2.** *в знач. сущ.* **иму́щие** *мн.* байҙар ♦ **власть иму́щие** власть башында тороусылар, хакимдар

И́МЯ *с* **1.** исем, ат; **как его́ и́мя?** уның исеме кем (нисек)?; **на и́мя до́чери** ҡыҙы исеменә; **написа́ть заявле́ние на и́мя дире́ктора** директор исеменә ғариза яҙыу; **по и́мени** исемле **2.** ат, исем, дан, шөһрәт; **до́брое и́мя** яҡшы ат; **дорожи́ть до́брым и́менем** яҡшы исемгә тап төшөрмәү **3.** *грам.* **и́мя существи́тельное** исем; **и́мя прилага́тельное** сифат; **и́мя числи́тельное** һан ♦ **и́мени** *кого-чего* исемендәге; **Башки́рский госуда́рственный академи́ческий анса́мбль наро́дного та́нца и́мени Файзи́ Гаска́рова** Фәйзи Ғәскәров исемендәге Башҡорт дәүләт академия халыҡ бейеүҙәре ансамбле; **во и́мя** *кого-чего кемдер* (*нимәлер*) өсөн; **во и́мя дру́жбы** дуҫлыҡ хаҡына; **от и́мени** *кого* исеменән; **называ́ть ве́щи свои́ми имена́ми** дөрөҫөн һөйләү, тураһын әйтеү, әйберҙәрҙе үҙ исемдәре менән атау

ИМЯРЕ́К *м нескл.* исем (*берәйһенең исемен алыштырған һүҙ*)

ИНАКОМЫ́СЛЯЩИЙ, -ая, -ее башҡаса уйлаған (фекерләгән)

ИНА́ЧЕ и **И́НАЧЕ** *нареч.* **1.** башҡаса, икенсе төрлө; **смотре́ть не́сколько ина́че** икенсерәк ҡарау **2.** *в знач. противит. союза*; *разг.* юҡһа, юғиһә; **торопи́сь, ина́че не успе́ешь** ашыҡ, юғиһә өлгөрмәҫһең; **хорошо́, что есть ты, ина́че бы́ло бы ску́чно** әлдә һин бар, юҡһа күңелһеҙ булыр ине ♦ **так и́ли и́наче** *в знач. вводн. сл.* ҡайһылай булғанда ла, нисек кенә булмаһын; **так и́ли и́наче, я приду́** нисек кенә булмаһын, мин киләм

ИНВАЛИ́Д *м* инвалид, зәғиф, ғәрип; **инвали́д войны́** һуғыш инвалиды; **инвали́д труда́** хеҙмәт инвалиды

ИНВАЛИ́ДНОСТЬ *ж* инвалидлыҡ, зәғифлек, ғәриплек; **посо́бие по инвали́дности** инвалидлыҡ пособиеһы, инвалидлыҡ буйынса пособие

ИНВАЛИ́ДНЫЙ, -ая, -ое инвалид ...ы; **инвали́дная коля́ска** инвалид коляскаһы

ИНВЕНТАРИЗА́ЦИЯ *ж* **1.** (*занесение в опись*) инвентаризация, инвентарь исемлегенә индереү **2.** (*проверка*) инвентаризация үткәреү (яһау); **производи́ть инвентариза́цию** инвентаризация үткәреү

ИНВЕНТАРИЗИ́РОВАТЬ и **ИНВЕНТАРИЗОВА́ТЬ** *сов., несов. кого-что* инвентаризациялау, инвентаризация яһау (үткәреү), барлау, теүәлләү

ИНВЕНТА́РНЫЙ, -ая, -ое инвентарь ...ы; **инвента́рная кни́га** инвентарь кенәгәһе

ИНВЕНТА́РЬ *м* инвентарь, ҡорамал; **сельскохозя́йственный инвента́рь** ауыл хужалығы инвентары ♦ **живо́й инвента́рь** йәнле инвентарь (*эшселәр һәм йорт малы*); **мёртвый инвента́рь** хужалыҡ ҡорамалдары

ИНВЕРСИ́РОВАННЫЙ, -ая, -ое *лингв.*, *лит.* инверсияланған, инверсиялы; **инверси́рованная речь** инверсиялы телмәр

ИНВЕ́РСИЯ *ж*; *лингв.*, *лит.* инверсия (*һөйләмдә һүҙҙәр тәртибенең үҙгәреүе*)

ИНВЕ́РТОР *м*; *эл.* инвертор

ИНВЕСТИ́РОВАНИЕ *с*; *эк.* *см.* **инвести́ровать**

ИНВЕСТИ́РОВАТЬ *сов.*, *несов.* *что*; *эк.* инвестициялау, капитал һалыу (*ил эсендәге йәки сит илдәге берәй предприятиеға килем алыу ниәте менән*)

ИНВЕСТИЦИО́ННЫЙ, -ая, -ое *эк.* инвестиция(лау) ...ы; **инвестицио́нный банк** инвестиция банкыһы

ИНВЕСТИ́ЦИЯ *см.* **инвести́рование**

ИНВЕ́СТОР *м*; *эк.* инвестор (*бер эшкә, кәсепкә капитал һалыусы кеше, ойошма йәки дәүләт*)

ИНГАЛЯ́ТОР *м* **1.** (*прибор*) ингалятор **2.** *см.* **ингалято́рий**

ИНГАЛЯТО́РИЙ *м* ингаляторий (*бина*)

ИНГАЛЯ́ЦИЯ *ж*; *мед.* ингаляция (*пар, газ хәленә әйләндерелгән дарыу еҫкәтеп дауалау*); **де́лать ингаля́цию** ингаляция яһау

ИНГРЕДИЕ́НТ *м*; *спец.* ингредиент (*берәй ҡушылманың, ҡатнашманың бер өлөшө*)

ИНГУШИ́ *мн.* ингуштар, ингуш халҡы // *ед.* **ингу́ш** *м* ингуш ир-аты; **ингу́шка** *ж* ингуш ҡатын-ҡыҙы

ИНГУ́ШСКИЙ, -ая, -ое ингуш ...ы; **ингу́шский язы́к** ингуш теле

И́НДЕВЕТЬ и **ИНДЕВЕ́ТЬ** *несов.* бәҫләнеү; **его́ бро́ви от моро́за и́ндевели** уның ҡаштары һыуыҡҡа бәҫләнгән

ИНДЕ́ЙКА *ж* **1.** инә күркә **2.** (*мясо*) күркә ите

ИНДЕ́ЙСКИЙ, -ая, -ое индеецтар ...ы; **инде́йские языки́** инддеецтар телдәре ♦ **инде́йский пету́х** ата күркә

ИНДЕ́ЙЦЫ *мн.* индеецтар (*Американы йәшәгән ҡәбиләләрҙең дөйөм атамаһы; хәҙерге Көньяҡ һәм Төньяҡ Американың ҡайһы бер райондарында йәшәйҙәр*) // *ед.* **инде́ец** *м* индеец ир-аты; **индиа́нка** *ж* индеец ҡатын-ҡыҙы

И́НДЕКС *м* индекс (**1.** *берәй нәмәнең исемлеге, күрһәткесе* **2.** *эк.* *цифрлы белешмә, күрһәткес* **3.** *мат.* *цифрҙарҙың йәки хәрефтәрҙең уң яғына ҡуйыла торған һан йәки күрһәткес*); **и́ндекс това́ров** тауарҙар индексы; **соста́вить и́ндекс** индекс төҙөү

ИНДЕТЕРМИНИ́ЗМ *м*; *филос.* индетерминизм (*тәбиғәт һәм йәмғиәт үҫеше ҡанундарының үҙ-ара бәйләнештә булыуын инҡар иткән фәлсәфәүи тәғлимәт*)

ИНДИВИДУАЛИЗА́ЦИЯ *ж* *см.* **индивидуализи́ровать**

ИНДИВИДУАЛИЗИ́РОВАТЬ *сов.*, *несов.* *кого-что* индивидуалләштереү (*үҙенә генә хас булған билдәләр буйынса айырыу*)

ИНДИВИДУАЛИ́ЗМ *м* индивидуализм (**1.** *айырым кеше мәнфәғәтен йәмғиәт, коллектив мәнфәғәтенән өҫтөн ҡуйыусы ҡараш* **2.** *халыҡ менән аралашмаҫҡа, үҙ шәхесен башҡаларҙан өҫтөн ҡуйырға тырышыу*)

ИНДИВИДУАЛИ́СТ *м* и **ИНДИВИДУАЛИ́СТКА** *ж* индивидуалист

ИНДИВИДУАЛИСТИ́ЧЕСКИЙ и **ИНДИВИДУАЛИСТИ́ЧНЫЙ,** -ая, -ое **1.** индивидуализм ...ы, индивидуалистик; **индивидуалисти́ческая филосо́фия** индивидуалистик фәлсәфә **2.** индивидуалистик, индивидуалистарса; **индивидуалисти́ческий подхо́д к де́лу** эшкә индивидуалистарса мөнәсәбәт

ИНДИВИДУА́ЛЬНОСТЬ *ж* **1.** индивидуаллек, шәхсиәт, шәхсән (*бер шәхесте икенсе шәхестән айыра торған характерлы үҙенсәлектәр*); **теря́ть индивидуа́льность** индивидуаллекте юғалтыу **2.** (*личность*) шәхес, кеше

ИНДИВИДУА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое *в разн. знач.* шәхси; **индивидуа́льные осо́бенности** шәхси үҙенсәлектәр; **индивидуа́льное хозя́йство** шәхси хужалыҡ; **индивидуа́льный план** шәхси план

ИНДИВИ́ДУУМ *м*; *книжн.* айырым кеше, шәхес, зат, индивидуум

ИНДИ́ГО *с нескл.* индиго (*ҡара-күк буяу*)

И́НДИЙ *м* индий (*химик элемент, металл*)

ИНДИ́ЙСКИЙ, -ая, -ое Һиндостан ...ы ♦ **инди́йские языки́** һинд телдәре; **инди́йский чай** һинд сәйе

ИНДИ́ЙЦЫ *мн.* һиндостанлылар, Һиндостан халҡы // *ед.* **инди́ец** *м* Һиндостан ир-аты; **индиа́нка** *ж* Һиндостан ҡатын-ҡыҙы

ИНДИКА́ТОР *м* индикатор (**1.** *тех.* *объекттың торошон йәки процесс барышын күҙәтеү приборы* **2.** *хим.* *процестың үҙенсәлеген күрһәтеүсе матдә* **3.** *китапханала бирелгән китаптарҙы билдәләү картотекаһы*)

ИНДИФФЕРЕНТИ́ЗМ *м*; *книжн.* индифферентизм, вайымһыҙ, ғәмһеҙ, иғтибарһыҙ булыу, иҫ китмәү

ИНДИФФЕРЕ́НТНОСТЬ *ж*; *книжн.* индифферентлыҡ, илтифатһыҙлыҡ, иғтибарһыҙлыҡ

ИНДОЕВРОПЕ́ЙСКИЙ: **индоевропе́йские языки́** һинд-европа телдәре (*һинд, грек, славян, итальян, иран, герман һ.б. телдәр*)

ИНДОНЕЗИ́ЙСКИЙ, -ая, -ое Индонезия ...ы; **индонези́йские языки́** Индонезия телдәре

ИНДОНЕЗИ́ЙЦЫ *мн.* индонезиялылар, Индонезия халҡы // *ед.* **индонези́ец** *м* Индонезия ир-аты; **индонези́йка** *ж* Индонезия ҡатын-ҡыҙы

ИНДУИ́ЗМ *м* индуизм (*һиндтар араһында иң киң таралған дин*)

ИНДУИ́СТСКИЙ, -ая, -ое индуизм ...ы; **индуи́стская мифоло́гия** индуизм мифологияһы

ИНДУКТИ́ВНЫЙ, -ая, -ое **1.** *лог.* индуктив, индукцияға нигеҙләнгән; **индукти́вный ме́тод** индуктив алым **2.** *физ.* индуктив; **индукти́вная связь** индуктив бәйләнеш; **индукти́вное сопротивле́ние** индуктив ҡаршылыҡ

ИНДУ́КТОР *м*; *физ.* индуктор (*алмаш ток ала торған бәләкәй электромагнитлы машина*)

ИНДУКЦИО́ННЫЙ, -ая, -ое *физ.* индукция …ы; **индукцио́нная кату́шка** индукция катушкаһы; **индукцио́нный ток** индукция тоғы

ИНДУ́КЦИЯ *ж* индукция (**1.** *лог. айырым факттар нигеҙендә дөйөм һөҙөмтә сығарыу алымы* **2.** *физ. берәй үткәргесте магнит янында йөрөткәндә шул үткәргестә электр тоғы барлыҡҡа килеү* **3.** *физиол. нервы системаһында уяныу һәм тотҡарланыу процестарының үҙ-ара бәйләнеше*); **ло́гика инду́кции** индукция логикаһы

ИНДУЛЬГЕ́НЦИЯ *ж* индульгенция (*католиктарҙа кисерелгән гөнаһтар өсөн бирелгән, үпселек осраҡта һатып алынған Рим Папаһы грамотаһы*)

ИНДУСТРИАЛИЗА́ЦИЯ *ж* индустриялаштырыу; **индустриализа́ция страны́** илде индустриялаштырыу

ИНДУСТРИАЛИЗИ́РОВАТЬ *сов.*, *несов. что* индустриялаштырыу

ИНДУСТРИА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое индустриаль; **индустриа́льная страна́** индустриаль ил; **индустриа́льное строи́тельство** индустриаль төҙөлөш

ИНДУСТРИ́Я и *уст.* **ИНДУ́СТРИЯ** *ж* индустрия; **лёгкая индустри́я** еңел индустрия; **тяжёлая индустри́я** ауыр индустрия

ИНДУ́СЫ *мн.* (*ед.* **инду́с** *м* и **инду́ска** *ж*) **1.** *рел.* индустар (*индуизмға табыныусылар*) **2.** *уст.* һиндтар, Һиндостан халҡы

ИНДЮ́К *м* ата күркә; **индю́шка** *ж*; *разг.* инә күркә

ИНДЮША́ТИНА *ж* күркә ите

ИНДЮША́ЧИЙ и **ИНДЮ́ШЕЧИЙ,** -ья, -ье күркә …ы; **индюша́чьи я́йца** күркә йомортҡалары

ИНДЮШО́НОК *м*; *разг.* күркә себеше

И́НЕЙ *м* бәҫ, ҫасҡау; **дере́вья покры́лись и́неем** ағастар бәҫ менән ҡапланған

ИНЕ́РТНОСТЬ *ж* **1.** *физ.* инертлыҡ **2.** һүлпәнлек, дәртһеҙлек

ИНЕ́РТНЫЙ, -ая, -ое **1.** *физ.* инерциялы **2.** инерт, дәртһеҙ, һүлпән; **ине́ртный челове́к** дәртһеҙ кеше ♦ **ине́ртные га́зы** *хим.* инерт газдар

ИНЕРЦИО́ННЫЙ, -ая, -ое *физ.* инерция …ы; **инерцио́нное движе́ние** инерция хәрәкәте

ИНЕ́РЦИЯ *ж* **1.** *физ.* инерция; **зако́н ине́рции** инерция законы; **дви́гаться по ине́рции** инерция буйынса хәрәкәт итеү **2.** *перен.* һүлпәнлек, дәртһеҙлек, инициативаһыҙлыҡ; **де́лать по ине́рции** инерция буйынса (менән) эшләү, уйлап тормайынса (аңламаҫтан, аңһыҙ рәүештә) эшләү

ИНЖЕ́КТОР *м* инжектор (*газды, парҙы, шыйыҡлыҡты резервуарҙарға ҡыҫып тултырыу өсөн ҡулланылған насос*)

ИНЖЕНЕ́Р *м* инженер; **го́рный инжене́р** тау инженеры; **инжене́р-строи́тель** инженер-төҙөүсе

ИНЖЕНЕ́РНО-ТЕХНИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое инженер-техник; **инжене́рно-техни́ческие рабо́тники** инженер-техник хеҙмәткәрҙәр

ИНЖЕНЕ́РНЫЙ, -ая, -ое инженер …ы, инженерлыҡ …ы; **инжене́рное управле́ние** инженерҙар идаралығы; **инжене́рное де́ло** инженерлыҡ эше

ИНЖИ́Р *м* инжир (*ағасы һәм емеше*)

ИНЖИ́РНЫЙ, -ая, -ое инжир …ы; **инжи́рное варе́нье** инжир ҡайнатмаһы

ИНИЦИА́ЛЫ *мн.* (*ед.* **инициа́л** *м*) инициал (*исем-фамилияның, атай исеменең баш хәрефтәре*)

ИНИЦИАТИ́ВА *ж* инициатива (**1.** *берәй эште беренсе булып башлап ебәреү* **2.** *башланғыста етәкселек роле* **3.** *үҙ аллы актив эшләү һәләте, булдыҡлылыҡ*); **инициати́ва молодёжи** йәштәр инициативаһы

ИНИЦИАТИ́ВНЫЙ, -ая, -ое инициативалы; **инициати́вный челове́к** инициативалы кеше

ИНИЦИА́ТОР *м* инициатор, башлап ебәреүсе; **инициа́торы соревнова́ния** ярыш инициаторҙары

ИНКАССА́ТОР *м* инкассатор (*банкыға тапшырыу өсөн ойошмаларҙан аҡса ҡабул иткән вазифалы кеше*); **инкасса́тор ба́нка** банк инкассаторы

ИНКАССА́ЦИЯ *ж см.* **инкасси́рование**

ИНКАССИ́РОВАНИЕ *с см.* **инкасси́ровать**

ИНКАССИ́РОВАТЬ *сов.*, *несов. что*; *фин.* инкассирлау (*аҡса түләнергә тейешле документ буйынса аҡса алыу*)

ИНКА́ССО *с нескл.*; *фин.* инкассо (*тейешле документ буйынса банкынан аҡса алыу*)

ИНКВИЗИ́ТОР *м* инквизитор (**1.** *инквизиция судьяһы* **2.** *күсм. язалап ниҙер эйтергә мәжбүр итеүсе, ғазаплаусы*)

ИНКВИЗИ́ТОРСКИЙ, -ая, -ое **1.** инквизитор …ы; **инквизи́торский допро́с** инквизитор һорау алыуы **2.** *перен.* инквизиторҙарса, аяуһыҙ ҡаты, рәхимһеҙ; **инквизи́торский взгляд** инквизиторҙарса ҡараш; **инквизи́торские ме́тоды** аяуһыҙ ҡаты ысулдар

ИНКВИЗИЦИО́ННЫЙ, -ая, -ое **1.** инквизиция …ы; **инквизицио́нный суд** инквизиция суды **2.** *перен.* аяуһыҙ ҡаты, мәрхәмәтһеҙ

ИНКВИЗИ́ЦИЯ *ж* **1.** инквизиция (*дини дошмандарына ҡаршы көрәшеү өсөн католиктар дине тарафынан ойошторолған һәм йыртҡыслығы менән танылған хөкөм итеү, язалау ойошмаһы*) **2.** *перен.* аяуһыҙ, ҡаты язалау, шәфҡәтһеҙ ғазаплау

И́НКИ *мн.* инктар (*Перу территорияһында йәшәгән индеецтар ҡәбиләһе кешеләре*)

ИНКО́ГНИТО 1. *нареч.* йәшертен, исемде йәшереп, йәшерен исем менән; **путеше́ствовать инко́гнито** йәшерен исем менән сәйәхәт итеү **2.** *с нескл.* (*пребывание под вымышленным именем*) йәшерен (икенсе) исем менән; **его́ инко́гнито раскры́лось** уның йәшерен исем менән йәшәүе асыҡланды

ИНКРИМИНИ́РОВАТЬ *сов., несов. что, кому-чему* ғәйепләү, ғәйеп тағыу; **инкримини́ровать хала́тное отноше́ние к свои́м обя́занностям** *кому-л. кемгәлер* үҙенең бурыстарына һалҡын ҡарай тип ғәйеп тағыу

ИНКРУСТА́ЦИЯ *ж* инкрустация (*әйберҙең уйып алынған урынына ағас, һөйәк йәки металл кеҫек нәмәләрҙән ҡуйылған биҙәк*)

ИНКРУСТИ́РОВАТЬ *сов., несов. что* инкрустациялау, уйып биҙәк һалыу

ИНКУБА́ТОР *м* инкубатор

ИНКУБАТО́РИЙ *м* инкубаторий (*инкубация өсөн махсус йыһазландырылған бина*)

ИНКУБА́ТОРНЫЙ, -ая, -ое инкубатор ...ы; **инкуба́торная ста́нция** инкубатор станцияһы; **инкуба́торные цыпля́та** инкубатор себештәре

ИНКУБАЦИО́ННЫЙ, -ая, -ое *мед., с.-х.* инкубация ...ы; **инкубацио́нный пери́од** инкубация осоро; **инкубацио́нная устано́вка** инкубация ҡоролмаһы

ИНКУБА́ЦИЯ *ж* инкубация (**1.** *мед. сирҙең эләккән сағынан алып беренсе билгеләре һиҙелә башлағанға тиклемге осоро* **2.** *а.-х. инкубаторҙа себеш сығарыу*)

ИНКУБИ́РОВАТЬ *сов., несов. что; с.-х.* инкубаторҙа себеш сығарыу

ИНКУНА́БУЛА *ж* инкунабула (*тәүге осорҙа набор хәрефтәре менән баҫылған беренсе китап*)

ИНОВЕ́РЕЦ *м; уст.* башҡа диндәге кеше

ИНОГДА́ *нареч.* ҡайһы берҙә, ҡайһы ваҡытта (саҡта); **иногда́ ду́ет холо́дный ве́тер** ҡайһы ваҡытта һалҡын ел иҫә; **иногда́ он там быва́ет** ҡайһы берҙә ул унда була

ИНОГОРО́ДНИЙ, -яя, -ее **1.** башҡа ҡалала тороусы, башҡа ҡалалағы, башҡа (сит) ҡаланан булған; **иногоро́дние подпи́счики газе́ты** башҡа ҡаланан гәзиткә яҙылыусылар **2.** *в знач. сущ.* **иногоро́дний** *м* ситтән килеүсе; **общежи́тие для иногоро́дних** ситтән килеүселәр өсөн дөйөм ятаҡ

ИНОЗЕ́МЕЦ *м; уст. см.* **иностра́нец**

ИНОЗЕ́МНЫЙ, -ая, -ое *см.* **иностра́нный** 1

ИНО́Й, -ая, -ое **1.** башҡа, бүтән, икенсе; **ина́я фо́рма** икенсе форма; **у него́ ино́е мне́ние** уның фекере башҡа **2.** ҡайһы, ҡайһы бер, ниндәйҙер; **ино́й челове́к** ҡайһы кеше **3.** *в знач. сущ.* **ино́й** *м* берәү, ҡайһы берәү; **ино́му э́то мо́жет не понра́виться** быны ҡайһы берәүгә оҡшамауы мөмкин ♦ **ино́е де́ло** үҙенә башҡа эш, башҡа; **ино́й раз** ҡайһы берҙә; **не кто́ ино́й, как**; **не что́ ино́е, как** тап (үҙе), нәҡ (үҙе); **тот и́ли ино́й** теге йәки был

ИНОПЛАНЕТЯ́НЕ *мн.* (*ед.* **инопланетя́нин** *м*) башҡа планетала йәшәүселәр

ИНОРО́ДНЫЙ, -ая, -ое сит, ят; **иноро́дные явле́ния** ят күренештәр ♦ **иноро́дное те́ло** ят есем

ИНОСКАЗА́НИЕ *с* ситләтеп әйтелгән һүҙ, кинәйә, аллегория

ИНОСКАЗА́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое ситләтеп әйтелгән, кинәйәле; **иносказа́тельное выраже́ние** кинәйәле һүҙ

ИНОСТРА́НЕЦ *м* и **ИНОСТРА́НКА** *ж* сит ил кешеһе

ИНОСТРА́ННЫЙ, -ая, -ое **1.** (*относящийся к иному государству*) сит ил ...ы; **иностра́нные языки́** сит ил телдәре; **иностра́нные това́ры** сит ил тауарҙары **2.** (*относящийся к ведению внешней политики*) сит ил эштәре; **министе́рство иностра́нных дел** сит ил эштәре министрлығы

ИНОХО́ДЕЦ *м* юрға; **бе́лый инохо́дец** күк юрға; **инохо́дец чёрной ма́сти** ҡара юрға; **инохо́дец с ро́вным хо́дом** шыу юрға

И́НОХОДЬ *ж* юрғалау, юрға йөрөш

ИНОЯЗЫ́ЧНЫЙ, -ая, -ое **1.** сит телдә һөйләшкән, сит телдә баҫылған; **иноязы́чное населе́ние** сит телдә һөйләшкән халыҡ; **катало́г иноязы́чных изда́ний** сит телдә нәшер ителгән баҫмалар каталогы **2.** сит тел ...ы; **иноязы́чные слова́** сит тел һүҙҙәре

ИНСИНУА́ЦИЯ *ж; книжн.* яла, ялған һүҙ

ИНСИНУИ́РОВАТЬ *сов., несов.; книжн.* яла яғыу, ялған һөйләү

ИНСПЕКТИ́РОВАТЬ *несов. кого-что* тикшереү; **инспекти́ровать шко́лы** мәктәптәрҙе тикшереү

ИНСПЕ́КТОР *м* инспектор; **фина́нсовый инспе́ктор** финанс инспекторы; **рабо́тать инспе́ктором** инспектор булып эшләү

ИНСПЕ́КТОРСКИЙ, -ая, -ое инспектор ...ы; **инспе́кторская прове́рка** инспектор тикшереүе

ИНСПЕ́КТОРСТВО *с* инспекторлыҡ

ИНСПЕ́КЦИЯ *ж* **1.** *см.* **инспекти́ровать**; **фина́нсовая инспе́кция** финанс яғынан тикшереү **2.** (*учреждение*) инспекция; **санита́рная инспе́кция** санитар инспекцияһы

ИНСПИРА́ТОР *м; книжн.* ҡотҡо һалыусы, ҡотортоусы

ИНСПИРИ́РОВАТЬ *сов., несов.* **1.** *кого-что* ҡотортоу, ҡотҡо һалыу; **инспири́ровать обще́ственное мне́ние** йәмәғәт фекеренә ҡотҡо һалыу **2.** (*вызвать что-л. внушением, подстрекательством*) ҡотҡо һалып килтереп сығарыу, ҡотҡо менән ... тыуҙырыу; **инспири́ровать конфли́кт** ҡотҡо менән конфликт тыуҙырыу

ИНСТА́НЦИЯ *ж* инстанция (*бер-береһенә буйһонған ойошмалар системаһындағы айырым*

баҫҡыс); **вышестоя́щие инста́нции** юғары инстанциялар

ИНСТИ́НКТ *м* **1.** *биол.* инстинкт; **инсти́нкт самосохране́ния** үҙ-үҙенде һаҡлау инстинкты **2.** *перен.* (*чутьё*) инстинкт, эске һиҙем, тәбиғи тойғо; **инсти́нкт ма́тери** әсәнең эске һиҙеме, әсәлек инстинкты

ИНСТИНКТИ́ВНЫЙ, -ая, -ое **1.** *биол.* инстинктив, инстинктҡа нигеҙләнгән; **инстинкти́вная де́ятельность** инстинктив эшмәкәрлек **2.** ихтыярһыҙ, ирекһеҙ, ирекһеҙҙән булған; **инстинкти́вное движе́ние** ирекһеҙ хәрәкәт

ИНСТИТУ́Т *м*; *в разн. знач.* институт; **нау́чно-иссле́довательский институ́т** ғилми-тикшеренеү институты; **педагоги́ческий институ́т** педагогия институты; **институ́т бра́ка** никах институты

ИНСТИТУ́ТСКИЙ, -ая, -ое институт ...ы; **институ́тская програ́мма** институт программаһы

ИНСТРУКТА́Ж *м*; *разг.* инструктаж; **получи́ть инструкта́ж** инструктаж алыу

ИНСТРУКТИ́ВНЫЙ, -ая, -ое инструктив, (етәксе) күрһәтмәләр биргән; **инструкти́вный докла́д** инструктив доклад

ИНСТРУКТИ́РОВАТЬ *сов., несов. кого-что* инструкция үткәреү, етәксе күрһәтмәләр биреү

ИНСТРУ́КТОР *м* инструктор; **инстру́ктор по тури́зму** туризм буйынса инструктор

ИНСТРУ́КТОРСКИЙ, -ая, -ое инструктор ...ы; **инстру́кторские ку́рсы** инструкторҙар курсы

ИНСТРУ́КЦИЯ *ж* инструкция, етәксе күрһәтмәләр, ҡулланма; **сбо́рник инстру́кций** ҡулланмалар йыйынтығы; **написа́ть инстру́кцию** ҡулланма яҙыу; **соста́вить инстру́кцию** инструкция төҙөү

ИНСТРУМЕ́НТ *м*; *в разн. знач.* инструмент, ҡорал; **хирурги́ческие инструме́нты** хирургия инструменттары ♦ **музыка́льный инструме́нт** музыка ҡоралы

ИНСТРУМЕНТАЛИ́СТ *м* инструменталист (*музыкант*)

ИНСТРУМЕНТА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** инструмент ...ы; **инструмента́льная сталь** инструмент ҡоросо **2.** *в знач. сущ.* **инструмента́льная** *ж* инструмент оҫтаханаһы **3.** инструменталь, музыка ҡоралында уйналған (уйнала торған); **инструмента́льная му́зыка** инструменталь музыка

ИНСТРУМЕНТА́ЛЬЩИК *м* инструментсы, инструмент яһаусы

ИНСТРУМЕНТОВА́ТЬ *сов., несов. что*; *муз.* инструментовка яһау

ИНСТРУМЕНТО́ВКА *ж* инструментовка (**1.** *муз. музыкаль әҫәрҙе оркестр менән башҡарыуға яраҡлаштырыу* **2.** *музыка теорияһында оркестрҙа ҡатнашыу принциптарын өйрәнгән бүлек*)

ИНСУЛИ́Н *м* инсулин (*ашҡаҙан аҫты биҙҙәренең гормоны*)

ИНСУ́ЛЬТ *м*; *мед.* инсульт (*мейегә ҡан һауыу*)

ИНСЦЕНИ́РОВАТЬ *сов., несов. что* **1.** сәхнәләштереү (*әҙәби әҫәрҙе сәхнәлә ҡуйыуға яраҡлаштырыу*); **инсцени́ровать рома́н** романды сәхнәләштереү **2.** *перен.* булып ҡыланыу; **инсцени́ровать о́бморок** һушын юғалтҡан булып ҡыланыу

ИНСЦЕНИРО́ВКА *ж* **1.** *см.* **инсцени́ровать**; **инсцениро́вка расска́за** хикәйәне сәхнәләштереү **2.** (*постановка*) сәхнәләштерелгән әҫәр

ИНТЕГРА́Л *м*; *мат.* интеграл; **найти́ интегра́л** интеграл табыу

ИНТЕГРА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** *мат.* интеграль; **интегра́льные уравне́ния** интеграль тигеҙләмәләр **2.** *книжн.* (*цельный, единый*) бөтөн, берҙәм

ИНТЕГРА́ЦИЯ *ж* **1.** *мат. см.* **интегри́ровать** 1; **2.** *книжн.* интеграция (*бер бөтөнгә төрлө өлөштәрҙе берләштереү*); **экономи́ческая интегра́ция** иҡтисади интеграция

ИНТЕГРИ́РОВАНИЕ *с см.* **интегри́ровать**

ИНТЕГРИ́РОВАТЬ *сов., несов. что* **1.** *мат.* интегралын табыу **2.** *книжн.* интеграциялау; **интегри́ровать нау́ку и произво́дство** фән һәм етештереүҙе интеграциялау (*фән ҡаҙаныштарын етештереүҙә ҡулланыу*)

ИНТЕЛЛЕ́КТ *м* интеллект, аҡыл, фекерләү һәләте; **челове́к с высо́ким интелле́ктом** юғары интеллектлы кеше

ИНТЕЛЛЕКТУА́Л *м* интеллектуал, интеллектлы кеше

ИНТЕЛЛЕКТУА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое интеллектуаль, аҡыл, рухи; **интеллектуа́льные спосо́бности челове́ка** кешенең интеллектуаль һәләттәре

ИНТЕЛЛИГЕ́НТ *м* зыялый, интеллигент; **он настоя́щий интеллиге́нт** ул ысын интеллигент

ИНТЕЛЛИГЕ́НТНОСТЬ *ж* зыялыйлыҡ, интеллигентлыҡ, уҡымышлылыҡ

ИНТЕЛЛИГЕ́НТНЫЙ, -ая, -ое **1.** зыялыйҙарға (интеллигенттарға) хас; **интеллиге́нтный вид** интеллигенттарға хас ҡиәфәт **2.** интеллигент, зыялый, уҡымышлы; **интеллиге́нтный челове́к** уҡымышлы (зыялый) кеше

ИНТЕЛЛИГЕ́НЦИЯ *ж* интеллигенция, зыялыйҙар; **башки́рская интеллиге́нция** башҡорт зыялыйҙары

ИНТЕНДА́НТ *м* интендант; **обя́занности интенда́нта** интендант бурыстары

ИНТЕНДА́НТСКИЙ, -ая, -ое интендант ...ы, интендантлыҡ ...ы; **интенда́нтские обя́занности** интендант бурыстары ♦ **интенда́нтская слу́жба** интендантлыҡ хеҙмәте

ИНТЕНДА́НТСТВО *с* интендантлыҡ (*армияла хужалыҡ эштәрен алып барған ойошма*)

ИНТЕНСИ́ВНОСТЬ *ж* интенсивлыҡ, көсөргәнешлелек, ныҡышмалылыҡ; **интенси́вность труда́** хеҙмәттең интенсивлығы

ИНТЕНСИ́ВНЫЙ, -ая, -ое **1.** интенсив, көсөргәнешле, ныҡышмалы; **интенси́вный труд** ныҡышмалы хеҙмәт; **интенси́вная систе́ма се́льского хозя́йства** ауыл хужалығының интенсив системаһы **2.** (*о цвете*) ҡуйы (*төҫкә ҡарата*)

ИНТЕНСИФИКА́ЦИЯ *ж*; *книжн. см.* **интенсифици́ровать**

ИНТЕНСИФИЦИ́РОВАТЬ *сов., несов. что*; *книжн.* интенсивлаштырыу, интенсивлығын арттырыу, көсәйтеү; **интенсифици́ровать се́льское хозя́йство** ауыл хужалығын интенсивлаштырыу; **интенсифици́ровать произво́дственные проце́ссы** етештереү процестарын интенсивлаштырыу

ИНТЕРВА́Л *м* **1.** интервал, ара; **интерва́лы ме́жду стро́чками** юл араһындағы интервал; **поезда́ прохо́дят с интерва́лом в де́сять мину́т** поездар бер-береһенән ун минутлыҡ ара менән үтә **2.** *муз.*, *физ.* интервал; **мелоди́ческие интерва́лы** мелодия интервалдары

ИНТЕРВЕ́НТ *м* интервент; **борьба́ про́тив интерве́нтов** интервенттарға ҡаршы көрәш

ИНТЕРВЕНЦИО́ННЫЙ, -ая, -ое интервенция ...ы; **интервенцио́нные войска́** интервенция ғәскәрҙәре

ИНТЕРВЕ́НЦИЯ *ж* интервенция; **борьба́ с интерве́нцией** интервенция менән көрәш

ИНТЕРВИ́ДЕНИЕ *с* Интервидение; **програ́мма Интерви́дения** Интервидение программаһы

ИНТЕРВЬЮ́ *с нескл.* интервью; **брать интервью́** интервью алыу; **дать интервью́** интервью биреү

ИНТЕРВЬЮЕ́Р *м*; *книжн.* интервьюсы (*интервью алыусы журналист*)

ИНТЕРВЬЮИ́РОВАТЬ *сов., несов. кого*; *книжн.* интервью алыу

ИНТЕРЕ́С *м* **1.** ҡыҙыҡһыныу, ҡыҙыҡ; **возбужда́ть интере́с** ҡыҙыҡһыныу уятыу; **проявля́ть интере́с** ҡыҙыҡһыныу күрһәтеү; **э́то не представля́ет интере́са** бының ҡыҙығы юҡ **2.** *разг.* файҙа, мәғәнә; **нет никако́го интере́са е́хать туда́** унда барыуҙан бер файҙа ла юҡ **3.** *обычно мн.* **интере́сы** мәнфәғәт, ихтыяж; **в интере́сах о́бщества** йәмғиәт мәнфәғәтендә; **в интере́сах трудя́щихся** хеҙмәтсәндәрҙең ихтыяжынан сығып

ИНТЕРЕ́СНЫЙ, -ая, -ое **1.** ҡыҙыҡлы, ҡыҙыҡтырырлыҡ; **интере́сная кни́га** ҡыҙыҡлы китап; **интере́сное откры́тие** ҡыҙыҡлы асыш **2.** *разг.* һөйкөмлө, яғымлы, сибәр; **интере́сная же́нщина** һөйкөмлө ҡатын

ИНТЕРЕСОВА́ТЬ *несов. кого-что* ҡыҙыҡтырыу, ҡыҙыҡһындырыу; **его́ интересу́ет те́хника** уны техника ҡыҙыҡһындыра

ИНТЕРЕСОВА́ТЬСЯ *несов.* ҡыҙыҡһыныу; **интересова́ться поли́тикой** сәйәсәт менән ҡыҙыҡһыныу; **она́ интересова́лась твое́й семьёй** ул һинең ғаиләң менән ҡыҙыҡһынды

ИНТЕРЛЮ́ДИЯ *ж*; *муз.* интерлюдия (*музыкаль әҫәрҙең өлөштәрен бәйләү хеҙмәтен үтәгән бәләкәй музыкаль пьеса йәки уның өҙөгө*)

ИНТЕРМЕ́ДИЯ *ж* **1.** интермедия (*драма йәки опера күренештәре араһында ҡуйыла торған көлкөлө ҡыҫҡа пьеса*) **2.** *см.* **интерлю́дия**

ИНТЕ́РН *м* интернатура үткән кеше

ИНТЕРНА́Т *м* интернат; **жить в интерна́те** интернатта йәшәү

ИНТЕРНА́ТСКИЙ, -ая, -ое интернат ...ы; **интерна́тский двор** интернат ихатаһы

ИНТЕРНАТУ́РА *ж* интернатура (*табиплыҡҡа уҡып сыҡҡандан һуң, белем камиллаштырыу һәм махсуслаштырыу маҡсатында стажировка үтеү формаһы*); **учи́ться в интернату́ре** интернатурала уҡыу

ИНТЕРНАЦИОНА́Л *м* **1.** (*международное объединение*) Интернационал **2.** (*гимн*) Интернационал

ИНТЕРНАЦИОНАЛИЗА́ЦИЯ *ж см.* **интернационализи́ровать**

ИНТЕРНАЦИОНАЛИЗИ́РОВАТЬ *сов., несов. что* интернационаллаштереү

ИНТЕРНАЦИОНАЛИ́ЗМ *м* интернационализм, халыҡ-ара теләктәшлек; **воспита́ние молодёжи в ду́хе интернационали́зма** йәштәрҙе интернационализм рухында тәрбиәләү

ИНТЕРНАЦИОНА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** интернациональ, халыҡ-ара; **интернациона́льные свя́зи** халыҡ-ара бәйләнештәр; **интернациона́льная брига́да** интернациональ бригада **2.** интернациональ, интернационализм; **интернациона́льное воспита́ние молодёжи** йәштәрҙе интернационализм рухында тәрбиәләү

ИНТЕРНИ́РОВАНИЕ *с* тотҡонлау, битарафлау (**1.** *ҡапма-ҡаршы һуғышыусы дәүләт ғәскәрҙәрен икенсе бер нейтраль илдә ҡулға алыу һәм ҡоралһыҙландырыу* **2.** *ҡаршы һуғышыусы ил граждандарын һуғыш бөткәнгә тиклем ирекенән мәхрүм итеү*)

ИНТЕРНИ́РОВАТЬ *сов., несов. кого-что* тотҡонлау, битарафлау

ИНТЕРПРЕТА́ТОР *м*; *книжн.* интерпретатор, интерпретация биреүсе; **интерпрета́тор зако́нов** ҡанундарға интерпретация биреүсе

ИНТЕРПРЕТА́ЦИЯ *ж*; *книжн.* интерпретация (**1.** *берәй нәмәне аңлатыу, мәғәнәһен асып биреү* **2.** *музыкаль әҫәрҙе йәки драматик ролде ижади башҡарыу, уның бөтә нескәлеген асыу*); **интерпрета́ция те́кста** текстҡа интерпретация биреү; **интерпрета́ция о́браза** образ интерпретацияһы

ИНТЕРПРЕТИ́РОВАТЬ *сов., несов. что*; *книжн.* интерпретация биреү

ИНТЕРФЕРЕ́НЦИЯ *ж*; *физ.* интерференция (*тауыш, яҡтылыҡ һ.б. тулҡындарҙың үҙ-ара тәьҫире*)

ИНТЕРЬЕ́Р *м*; *архит.* интерьер (*бинаның эске яғы*); **интерье́р жило́й ко́мнаты** йәшәгән бүлмәнең интерьеры

ИНТИ́М *м*; *разг.* **1.** (*атмосфера доверительности*) интим, ысын күңелдән **2.** (*об отношениях*) интимлыҡ, енси яҡынлыҡ

ИНТИ́МНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*касающийся личной жизни человека*) шәхси; **инти́мные сто́роны жи́зни** тормоштоң шәхси яҡтары **2.** (*глубоко личный, сокровенный*) интим, йәшерен, ныҡ яҡын, икәү-ара була торған; **инти́мный разгово́р** йәшерен һөйләшеү

ИНТОКСИКАЦИО́ННЫЙ, -ая, -ое *мед.* интоксикация һөҙөмтәһендә; **интоксикацио́нный психо́з** интоксикация һөҙөмтәһендә булған психик ауырыу

ИНТОКСИКА́ЦИЯ *ж*; *мед.* ағыуланыу, интоксикация; **лека́рственная интоксика́ция** дарыу интоксикацияһы

ИНТОНАЦИО́ННЫЙ, -ая, -ое интонация ...ы; **интонацио́нные осо́бенности** интонация үҙенсәлектәре

ИНТОНА́ЦИЯ *ж*; *в разн. знач.* интонация; **вопроси́тельная интона́ция** һорау интонацияһы; **с шутли́вой интона́цией** шаярыу интонацияһы менән; **фальши́вая интона́ция** *муз.* хата (яңылыш) интонация

ИНТОНИ́РОВАТЬ *несов.*; *книжн.* (берәй) интонация менән әйтеү (башҡарыу); **пра́вильно интони́ровать** дөрөҫ интонация менән башҡарыу; **фальши́во интони́ровать** хата интонация менән башҡарыу

ИНТРИ́ГА *ж* **1.** интрига, аҫтыртын этлек, мәкер; хөсөтлөк; **занима́ться интри́гами** интрига менән шөғөлләнеү **2.** *лит.* интрига (*роман йәки драма эстәлегендәге ваҡиғалар, шул ваҡиғаларҙа ҡатнашҡан шәхестәрҙең мөнәсәбәте*)

ИНТРИГА́Н *м* и **ИНТРИГА́НКА** *ж* интригасы, интриган, аҫтыртын эш йөрөтөүсе; **быть интрига́ном** интригасы булыу

ИНТРИГОВА́ТЬ *несов.* **1.** интрига ҡороу (алып барыу) **2.** *кого-что* ҡыҙыҡһындырыу, ҡыҙыҡтырыу; **э́то меня́ о́чень интригу́ет** был мине бик ҡыҙыҡһындыра

ИНТРОДУ́КЦИЯ *ж*; *муз.* интродукция (*музыкаль әҫәрҙең инеш өлөшө*)

ИНТУИТИ́ВНЫЙ, -ая, -ое интуитив, интуицияға нигеҙләнгән; **интуити́вное чу́вство** интуитив тойғо

ИНТУИ́ЦИЯ *ж* интуиция (**1.** *элекке тәжрибәгә таянып дөрөҫ һиҙемләү* **2.** *хәҡиҡәтте фәнни анализ һәм иҫбатлауҙан тыш аңлау һәләтлеге*); **у него́ то́нкая интуи́ция** уның интуицияһы көслө

ИНФАНТИЛИ́ЗМ *м*; *мед.* инфантилизм (*кешенең физик һәм психик үҫештә артта ҡалыуы һәм бер килке балалыҡ сифаттарының һаҡланыуы*)

ИНФАНТИ́ЛЬНОСТЬ *ж*; *книжн.* инфантиллек

ИНФАНТИ́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое *книжн.* **1.** инфантиль, етлекмәгән; **инфанти́льный органи́зм** етлекмәгән организм **2.** балаларға хас, балаларса; **инфанти́льные привы́чки** балаларға хас ғәҙәт

ИНФА́РКТ *м*; *мед.* инфаркт; **инфа́ркт миока́рда** миокард инфаркты

ИНФА́РКТНЫЙ, -ая, -ое инфаркт ...ы; **инфа́рктное состоя́ние** инфаркт хәлендә

ИНФЕКЦИО́ННЫЙ, -ая, -ое *мед.* инфекцион, йоғошло; **инфекцио́нное заболева́ние** йоғошло ауырыу

ИНФЕ́КЦИЯ *ж* инфекция; **попада́ние инфе́кции** инфекция инеү

ИНФИЛЬТРА́Т *м*; *биол.*, *мед.* инфильтрат

ИНФИЛЬТРА́ЦИЯ *ж* **1.** *книжн.* һарҡыу, үтеү **2.** *биол.*, *мед.* инфильтрация (*тән туҡымаларына биологик шыйыҡсалар һәм төрлө химик матдәләр үтеп инеп, унда тупланыу*)

ИНФИНИТИ́В *м*; *грам.* инфинитив; **глаго́л в фо́рме инфинити́ва** инфинитив формаһындағы ҡылым

ИНФЛЯ́ЦИЯ *ж*; *эк.* инфляция (*ҡағыҙ аҡсаның ҡүбәйеп, ҡиммәте төшөүе*)

ИНФОРМА́НТ *м* информант (*мәғлүмәт биреүсе*)

ИНФОРМАТИ́ВНОСТЬ *ж* информативлыҡ, хәбәрҙарлыҡ, мәғлүмәтле булыу

ИНФОРМАТИ́ВНЫЙ, -ая, -ое информатив, мәғлүмәткә бай

ИНФОРМА́ТИКА *ж* информатика (*ғилми информацияның төҙөлөшөн өйрәнеп, уны һаҡлау һәм тапшырыу юлдарын билдәләүсе фән тармағы*)

ИНФОРМА́ТОР *м* информатор, информация (хәбәр) биреүсе, мәғлүмәт тапшырыусы

ИНФОРМАЦИО́ННЫЙ, -ая, -ое **1.** информация ...ы; **информацио́нное бюро́** информация бюроһы **2.** информацион; **информацио́нное сообще́ние** информацион белдереү

ИНФОРМА́ЦИЯ *ж* **1.** *см.* **информи́ровать** **2.** информация, белдереү, мәғлүмәт, хәбәр; **дать информа́цию** информация биреү; **кра́ткая информа́ция** ҡыҫҡа мәғлүмәт; **газе́тная информа́ция** гәзит хәбәре

ИНФОРМИ́РОВАТЬ *сов.*, *несов.* *кого-что* информация яһау, белдереү, белдереп тороу, хәбәр итеү, мәғлүмәт биреү

ИНФРАКРА́СНЫЙ, -ая, -ое инфраҡыҙыл ♦ **инфракра́сные лучи́** *физ.* инфраҡыҙыл нурҙар (*күҙгә күренмәй торған йылы нурҙар*)

ИНФУЗО́РИЯ *ж* инфузория (*һыуҙа йәшәгән бер күҙәнәкле ваҡ төҫһөҙ иң ябай тереклек*)

ИНЦИДЕ́НТ *м* инцидент, бәрелеш; **пограни́чный инциде́нт** сик буйы бәрелеше

ИНЪЕКЦИО́ННЫЙ, -ая, -ое инъекция ...ы; **инъекцио́нные и́глы** инъекция энәләре

ИНЪЕ́КЦИЯ *ж* инъекция, дарыу ебәреү; **сде́лать инъе́кцию** инъекция яһау

ИО́Н *м*; *физ.* ион; **ио́ны кислоро́да** кислород иондары

ИОНИЗА́ЦИЯ *ж*; *физ.* ионизация, ионлашыу, ионизацияланыу

ИОНИЗИ́РОВАТЬ и **ИОНИЗОВА́ТЬ** *сов., несов. что*; *физ.* ионизациялау, ионлаштырыу

ИО́ННЫЙ, -ая, -ое *физ.* ион ...ы; **ио́нная реа́кция** ион реакцияһы

ИПОТЕ́КА *ж*; *эк.* ипотека (*күсмәй торған милекте залогка һалыу; шул залогка алынған аҡса*)

ИПОТЕ́ЧНЫЙ, -ая, -ое *эк.* ипотека ...ы; **ипоте́чный банк** ипотека банкыһы

ИПОХО́НДРИК *м* ипохондрик, ипохондрия менән ауырыусы

ИПОХО́НДРИЯ *ж* ипохондрия, өмөтһөҙлөк, күңел төшөнкөлөгө

ИППОДРО́М *м* ипподром (*ат сабыштырыу урыны*)

ИПРИ́Т *м*; *хим.* иприт (*ағыулы газ*)

ИРА́КСКИЙ, -ая, -ое ираҡ ...ы, Ираҡ ...ы

ИРА́КЦЫ *мн.* ираҡтар, ираҡ халҡы // *ед.* **ира́кец** *м* ираҡ ир-аты

ИРАНИ́СТ *м* иранист (*иран телдәрен һәм Иранды өйрәнеүсе*)

ИРА́НСКИЙ, -ая, -ое Иран ...ы ♦ **ира́нские языки́** иран телдәре

ИРА́НЦЫ *мн.* ирандар, Иран халҡы // *ед.* **ира́нец** *м* Иран ир-аты; **ира́нка** Иран ҡатын-ҡыҙы

И́РБИС *м* ирбис, ирбис бесәй (*Үҙәк Азия тауҙарында йәшәгән эре ҡырағай бесәй төрө*)

ИРИ́ДИЙ *м* иридий (*химик элемент, аҡһыл һоро төҫтәге ауыр металл*)

И́РИС *м* ирис (**1.** *бот. күк, көрән, һары сәскәле күп йыллыҡ үлән* **2.** *анат. күҙ ҡараһы әйләнәһендәге яры*)

ИРИ́С *м* ирис (*кәнфит*)

ИРЛА́НДСКИЙ, -ая, -ое ирланд ...ы, Ирландия ...ы; **ирла́ндский язы́к** ирланд теле

ИРЛА́НДЦЫ *мн.* ирландтар, ирланд халҡы // *ед.* **ирла́ндец** *м* ирланд ир-аты; **ирла́ндка** *ж* ирланд ҡатын-ҡыҙы

ИРОНИЗИ́РОВАТЬ *несов. над кем-чем* ирония менән көлөү, кәмһетеп (мыҫҡыллап) көлөү

ИРОНИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое ирониялы, көлөп (мыҫҡыллап, аҫтыртын) әйтелгән; **ирони́ческий взгляд** ирониялы ҡараш

ИРО́НИЯ *ж* ирония (*аҫтыртын көлөү*) ♦ **иро́ния судьбы́** яҙмыш шаярыуы

ИРРАЦИОНАЛИ́ЗМ *м*; *филос.* иррационализм

ИРРАЦИОНА́ЛЬНОСТЬ *ж*; *филос., мат.* иррационаллек

ИРРАЦИОНА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое иррациональ (**1.** *филос. идеалистик фәлсәфәлә логик төшөнсә менән әйтеп биреү мөмкин булмаған, аҡыл менән ирешә алмай торған* **2.** *мат. берәмек менән бүлеп булмай торған, берәмек менән үлсәнмәй торған*); **иррациона́льные чи́сла** *мат.* иррациональ һандар; **иррациона́льное уравне́ние** *мат.* иррациональ тигеҙләмә

ИРРЕА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое *книжн.* реаль (ысынбарлыҡта) булмаған

ИРРЕГУЛЯ́РНЫЙ, -ая, -ое *книжн.* иррегуляр, регуляр булмаған ♦ **иррегуля́рные войска́** иррегуляр ғәскәрҙәр

ИРРИГА́ТОР *м* ирригатор, һуғарыусы

ИРРИГАЦИО́ННЫЙ, -ая, -ое ирригация ...ы, һуғарыу ...ы; **ирригацио́нная систе́ма** һуғарыу системаһы; **ирригацио́нные сооруже́ния** ирригация ҡоролмалары

ИРРИГА́ЦИЯ *ж* ирригация, һуғарыу

ИСК *м* дәғүә (*судҡа мөрәжәғәт итеү*); **де́нежный иск** аҡсаға дәғүә; **предъяви́ть иск** дәғүә итеү (белдереү)

ИСКАЖА́ТЬ *несов. см.* **исказить**

ИСКАЖА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **искази́ться** **2.** *страд. от* **искажа́ть**

ИСКАЖЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **искази́ть, искази́ться** **2.** (*неправильность, ошибка*) яңылышлыҡ, хата; **гру́бые искаже́ния в те́ксте** текстағы тупаҫ хаталар

ИСКАЖЁННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **искази́ть** **2.** *прил.* боҙоҡ, яңылыш, хата **3.** *прил.* (*изменившийся — о лице, наружности*) үҙгәргән, боҙолған, төҫ ташлаған, төҫө ҡасҡан

ИСКАЗИ́ТЬ *сов. кого-что* боҙоу, боҙоп күрһәтеү, үҙгәртеү; **искази́ть фа́кты** факттарҙы боҙоп күрһәтеү; **боль искази́ла его́ лицо́** ауыртыу уның йөҙөн боҙоп күрһәтә

ИСКАЗИ́ТЬСЯ *сов.* боҙолоу, үҙгәреү; **смысл искази́лся** мәғәнәһе үҙгәргән

ИСКАЛЕ́ЧЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **искале́чить** **2.** *прил.* имгәнгән, зәғиф, ғәрип; **искале́ченная нога́** зәғиф аяҡ **3.** *прил.*; *перен.* боҙолған, емерелгән, юҡҡа сыҡҡан; **искале́ченная жизнь** боҙолған тормош

ИСКАЛЕ́ЧИТЬ *сов. кого-что* **1.** имгәтеү, ғәрипләү, зәғифләндереү **2.** *перен.* (*испортить, нравственно изуродовать*) боҙоу, емереү, юҡҡа сығарыу

ИСКАЛЕ́ЧИТЬСЯ *сов.* имгәнеү, зәғифләнеү, ғәрипләнеү

ИСКА́НИЕ *с* **1.** *см.* **иска́ть** **2.** *мн.* **иска́ния** эҙләнеүҙәр; **тво́рческие иска́ния** ижади эҙләнеүҙәр

ИСКА́ТЕЛЬ *м* **1.** эҙләүсе, эҙләп йөрөүсе; **иска́тели же́мчуга** ынйы эҙләүселәр **2.** *тех.* эҙләгес (ҡулайлама); **телефо́нный иска́тель** телефон

эҙләгесе ♦ **иска́тель приключе́ний**: 1) мажаралар эҙләүсе; 2) сәйәхәтсе, донъя ҡыҙырыусы

ИСКА́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое ялағайланыулы, ялағай, ярарға тырышыусан; **иска́тельный взгляд** ялағай ҡараш

ИСКА́ТЬ *несов. кого-что, чего* эҙләнеү, эҙләү; **иска́ть брод** кисеү эҙләү; **иска́ть зо́лото** алтын эҙләү; **иска́ть защи́ты** яҡлау эҙләү; **иска́ть справедли́вость** ғәҙеллек эҙләү ♦ **иска́ть вчера́шний день** бушҡа ваҡыт уҙғарыу, юҡты эҙләү; **иска́ть глаза́ми** *кого-что* күҙ менән эҙләү, күрергә тырышыу; **ищи́ ве́тра в по́ле** *см.* **ве́тер**

ИС... *приставка см.* **из...**

ИСКЛЕВА́ТЬ *сов. кого-что* **1.** суҡып бөтөрөү, талау **2.** сүпләү, сүпләп бөтөрөү; **исклева́ть всё зерно́** бөтә ашлыҡты сүпләп бөтөрөү

ИСКЛЮЧА́ТЬ *несов.* **1.** *см.* **исключи́ть 2.** *что* (*устранять, не допускать возможности чего-л.*) юҡҡа сығарыу

ИСКЛЮЧА́Я 1. *деепр. от* **исключа́ть 2.** *предлог с род. п.* (*кроме, за исключением*) башҡа; **исключа́я меня́** минән башҡа

ИСКЛЮЧЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **исключи́ть** — **исключа́ть**; **исключе́ние из шко́лы** мәктәптән сығарыу **2.** айырма, ситләшеү, айырымлыҡ, ташлама, үҙенә башҡа булыу; **в ви́де исключе́ния** ташлама яһап, ҡағиҙәнән ситләшеп; **де́лать исключе́ние** ташлама яһау; **все без исключе́ния** береһе лә ҡалмай, бөтәһе лә ♦ **за исключе́нием** *кого-чего* иҫәпкә алмағанда

ИСКЛЮЧИ́ТЕЛЬНО 1. *нареч.* иҫ киткес, ғәжәп, айырыуса, бигерәк; **исключи́тельно вку́сное блю́до** иҫ киткес тәмле аш **2.** *в знач. частицы* (*только, лишь*) фәҡәт, бары, тик, ғына; **пре́мию получи́ли исключи́тельно передовики́** бүләкте алдынғылар ғына алды

ИСКЛЮЧИ́ТЕЛЬНОСТЬ *ж* **1.** үҙенсәлекле булыу, айырымлыҡ; **исключи́тельность явле́ния** күренештең үҙенсәлекле булыуы **2.** (*обособленность, замкнутость*) үҙенә бер төрлөрәк, үҙенә генә хас

ИСКЛЮЧИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** үҙенә бер айырым, башҡа булған; **исключи́тельные зако́ны** үҙенә бер айырым ҡанундар **2.** ғәҙәттән тыш, үҙенә бер башҡа, айырата; **исключи́тельный слу́чай** ғәҙәттән тыш ваҡиға; **с исключи́тельной сноро́вкой** айырата бер таҫыллыҡ менән **3.** бик яҡшы, бик шәп, иҫ киткес; **това́р исключи́тельного ка́чества** бик шәп сифатлы тауар

ИСКЛЮЧИ́ТЬ *сов. кого-что* сығарыу, төшөрөү; **исключи́ть из спи́сков** исемлектәрҙән төшөрөү; **исключи́ть из шко́лы** мәктәптән сығарыу

ИСКОВЕ́РКАННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **искове́ркать 2.** *прил.* ватылған, боҙолған, эштән сыҡҡан; **искове́рканные маши́ны** эштән сыҡҡан машиналар

ИСКОВЕ́РКАТЬ *сов.* **1.** *что* (*сломать, испортить*) эштән сығарыу, ватыу; **искове́ркать маши́ну** машинаны ватыу **2.** *кого-что*; *перен.* боҙоу, боҙоп бөтөрөү; **искове́ркать мысль** фекерҙе боҙоу

ИСКОВО́Й, -ая, -ое дәғүә ...ы; **исково́е заявле́ние** дәғүә ғаризаһы

ИСКОЛЕСИ́ТЬ *сов. что*; *разг.* йөрөп сығыу (бөтөрөү); **исколеси́ть всю о́бласть** бөтә өлкәне йөрөп сығыу

ИСКОЛОТИ́ТЬ *сов.*; *разг.* **1.** *кого* туҡмау, туҡмап ташлау **2.** *что* ватып (емереп, боҙоп) бөтөрөү; **исколоти́ть сте́ны гвоздя́ми** ҡаҙаҡ ҡағып стенаны боҙоп бөтөрөү

ИСКОЛО́ТЬ *сов. кого-что* сәнскеләп (тишкеләп) бөтөрөү; **исколо́ть па́льцы иго́лкой** бармаҡтарҙы энә менән сәнскеләп бөтөрөү

ИСКОЛО́ТЬСЯ *сов.* сәнселеү, сәнселеп яраланыу, сәнселеп (тишкеләнеп) бөтөү

ИСКО́МЫЙ, -ая, -ое **1.** (*требуемый, нужный*) эҙләнә (асыҡлана) торған, асыҡланырға тейеш булған **2.** *мат.* эҙләнә торған, эҙләнгән; **иско́мая величина́** эҙләнә торған дәүмәл

ИСКОНИ́ *нареч.* борон-борондан, бик күптән, элек-электән; **э́тот поря́док существова́л искони́** был тәртип борон-борондан йәшәп килгән

ИСКО́ННЫЙ, -ая, -ое боронғо, күптәнге, күптәнән, борондан; **иско́нный жи́тель** борондан йәшәгән кеше

ИСКОПА́ЕМЫЙ, -ая, -ое **1.** ҡаҙылма; **ископа́емое бога́тство** ҡаҙылма байлыҡ; **ископа́емый минера́л** ҡаҙылма минерал **2.** *геол.* ҡаҙылдыҡ, ҡаҙылмаларҙа табыла торған; **ископа́емые живо́тные** ҡаҙылдыҡ хайуандар; **ископа́емые расте́ния** ҡаҙылдыҡ үҫемлектәр **3.** *в знач. сущ.* **ископа́емое** *с* ҡаҙылма, ҡаҙылдыҡ ♦ **поле́зные ископа́емые** файҙалы ҡаҙылмалар

ИСКОПА́ТЬ *сов. что* ҡаҙып бөтөрөү (ташлау); **он ископа́л весь двор** ул ишек алдын ҡаҙып бөтөргән

ИСКОРЕНЕ́НИЕ *с см.* **искорени́ть** — **искореня́ть**

ИСКОРЕНИ́ТЬ *сов. что* бөтөрөү, юҡҡа сығарыу, тамырын ҡоротоу; **искорени́ть недоста́тки** етешһеҙлектәрҙең тамырын ҡоротоу

ИСКОРЕНИ́ТЬСЯ *сов.* бөтөү, юҡҡа сығыу, тамыры ҡороу

ИСКОРЕНЯ́ТЬ *несов. см.* **искорени́ть**

ИСКОРЕНЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **искорени́ться 2.** *страд.* от **искореня́ть**

И́СКОСА *нареч.* ҡырын-ҡырын ғына, аҫтан, ҡырын, күҙ сите (ҡырыйы) менән генә; **и́скоса погля́дывать** күҙ сите менән генә ҡарап ҡуйыу

И́СКРА *ж* **1.** осҡон, сатҡы; **электри́ческая и́скра** электр сатҡыһы **2.** ынйылай бөртөк; **и́скры сне́га** ынйылай ҡар бөртөктәре **3.** ялтырауыҡ, төрткө; **мате́рия с и́скрой** ялтырауыҡлы

туҡыма **4.** *перен.* сатҡы; **и́скра наде́жды** өмөт сатҡыһы ♦ **и́скры из глаз посы́пались** күҙҙән уттар күренде

И́СКРЕННИЙ, -яя, -ее ихлас, ихлас (саф) күңелле, эскерһеҙ, ысын күңелдән; **и́скренний челове́к** ихлас күңелле кеше; **и́скренний друг** эскерһеҙ дуҫ; **и́скренняя благода́рность** ысын күңелдән рәхмәт әйтеү; **и́скренняя пре́данность** ысын күңелдән бирелгәнлек

И́СКРЕННОСТЬ *ж* эскерһеҙлек, ихлас (саф) күңеллелек, ихласлыҡ; **прояви́ть и́скренность** ихласлыҡ күрһәтеү

ИСКРИВИ́ТЬ *сов. что* **1.** кәкрәйтеү, бөгөү; **искриви́ть гвоздь** ҡаҙаҡ кәкрәйтеү **2.** (*о лице*) боҙоу, һытыу

ИСКРИВИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** кәкрәйеү, бөгөлөү **2.** (*о лице*) боҙоу, һытылыу

ИСКРИВЛЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **искриви́ть** — **искривля́ть**, **искриви́ться**; **искривле́ние позвоно́чника** умыртҡа бағанаһының кәкрәйеүе **2.** (*искривлённое место*) кәкрәйгән урын **3.** *перен.* (*искажение*) тайпылыу, тайпылыш; **искривле́ние полити́ческой ли́нии** сәйәси йүнәлештән тайпылыу

ИСКРИВЛЯ́ТЬ *несов. см.* **искриви́ть**

ИСКРИ́СТЫЙ и **И́СКРИСТЫЙ,** -ая, -ое **1.** емелдәп торған; **искри́стый снег** емелдәп торған ҡар **2.** уйнап (бызырлап, семерләп) торған; **искри́стое вино́** бызырлап торған шарап

ИСКРИ́ТЬ *несов.* осҡон сығарыу

ИСКРИ́ТЬСЯ и **И́СКРИТЬСЯ** *несов.* осҡонланыу, осҡон сәсеү, ялтырау, емелдәү; **его́ глаза́ искря́тся** уның күҙҙәре ялтырай; **снег искри́лся на со́лнце** ҡар ҡояшта емелдәй ине

ИСКРОВО́Й, -ая, -ое осҡон ...ы, сатҡы ...ы

ИСКРОМЁТНЫЙ, -ая, -ое **1.** бызырлап (семерләп) торған; **искромётное вино́** бызырлап торған шарап **2.** *перен.* (*яркий, сверкающий*) үткер, янып торған; **искромётный взгляд** үткер ҡараш

ИСКРОМСА́ТЬ *сов. что*; *разг.* киҫкеләп (тураҡлап) бөтөрөү; **искромса́ть сукно́** буҫтауҙы киҫкеләп бөтөрөү; **искромса́ть хлеб** икмәкте тураҡлап бөтөрөү

ИСКРОШИ́ТЬ *сов.* **1.** *что* ваҡлап (турап, тураҡлап) бөтөрөү, ваҡлау, тураҡлау **2.** *кого-что*; *перен.*, *разг.* (*изрубить*) тураҡлау, тураҡлап (сапҡылап) бөтөрөү

ИСКУПА́ТЬ I *сов. кого*; *разг.* ҡойондороу, һыу индереү; **искупа́ть ребёнка** баланы һыу индереү

ИСКУПА́ТЬ II *несов. см.* **искупи́ть**

ИСКУПА́ТЬСЯ I *сов.*; *разг.* ҡойоноу, һыу инеү; **искупа́ться в реке́** йылғала һыу инеү

ИСКУПА́ТЬСЯ II *несов.* **1.** *см.* **искупи́ться** **2.** *страд. от* **искупа́ть** II

ИСКУПИ́ТЬ *сов. что* **1.** йолоу, ҡотолдороу, юйыу; **искупи́ть свою́ вину́** үҙ ғәйебеңде юйыу **2.** (*возместить*) ҡаплау, ҡайтарыу

ИСКУПИ́ТЬСЯ *сов.* йолоноу, ғәфү ителеү, кисерелеү

ИСКУПЛЕ́НИЕ *с* ҡотҡарыу, ғәфү (ителеү) итеү; **искупле́ние вины́** ғәйептең ғәфү ителеүе

ИСКУ́С и **И́СКУС** *м* һынау; **вы́держать иску́с** (ауыр) һынау тотоу

ИСКУСА́ТЬ *сов. кого-что* тешләп (сәйнәп) бөтөү, талау; **соба́ка искуса́ла** эт талаған

ИСКУСИ́ТЕЛЬ *м*; *книжн.* аҙҙырыусы, вәсүәсәсе

ИСКУСИ́ТЬ *сов. см.* **искуша́ть**

ИСКУ́СНИК *м* и **ИСКУ́СНИЦА** *ж*; *разг.* оҫта, маһир; **большо́й иску́сник в своём де́ле** үҙ эшенең ҙур оҫтаһы

ИСКУ́СНЫЙ, -ая, -ое **1.** оҫта, маһир; **иску́сный портно́й** оҫта тегеүсе **2.** (*мастерски исполненный*) оҫта эшләнгән (башҡарылған); **иску́сная рабо́та** оҫта эшләнгән эш

ИСКУ́ССТВЕННОСТЬ *ж* яһалмалыҡ

ИСКУ́ССТВЕННЫЙ, -ая, -ое яһалма; **иску́сственный шёлк** яһалма ебәк; **иску́сственная улы́бка** яһалма йылмайыу

ИСКУ́ССТВО *с* **1.** сәнғәт; **изобрази́тельное иску́сство** һынлы сәнғәт; **пе́вческое иску́сство** йыр сәнғәте; **произведе́ние иску́сства** сәнғәт әҫәре **2.** (*умение, мастерство*) оҫталыҡ, маһирлыҡ, таһыллыҡ; **с больши́м иску́сством** ҙур оҫталыҡ менән ♦ **из любви́ к иску́сству** сәнғәткә булған һөйөүҙән

ИСКУССТВОВЕ́Д *м* сәнғәт белгесе

ИСКУССТВОВЕ́ДЕНИЕ *с* сәнғәт фәне (белеме)

ИСКУССТВОВЕ́ДЧЕСКИЙ, -ая, -ое сәнғәт фәне (ғилеме) ...ы; **искусствове́дческая литерату́ра** сәнғәт фәне әҙәбиәте; **искусствове́дческие нау́ки** сәнғәт белеме фәндәре

ИСКУША́ТЬ *несов. кого-что* ҡыҙыҡтырыу, ҡотҡо (вәсүәсә) һалыу ♦ **искуша́ть судьбу́** яҙмышты һынап ҡарау, тәүәккәлләп ҡарау

ИСКУШЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **искуси́ть** — **искуша́ть** **2.** вәсүәсә, ҡотҡо; **подда́ться искуше́нию** ҡотҡоға бирелеү; **вводи́ть в искуше́ние** вәсүәсә һалыу

ИСКУШЁННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **искуси́ть** **2.** *прил.* оҫтарған, тәжрибәле, йышылған, шымарған; **искушённый в поли́тике** сәйәсәттә йышылған

ИСЛА́М *м* ислам (*дин*)

ИСЛА́НДСКИЙ, -ая, -ое исланд ...ы, Исландия ...ы; **исла́ндский язы́к** исланд теле; **исла́ндский наро́д** исланд халҡы

ИСЛА́НДЦЫ *мн.* исландтар, исланд халҡы // *ед.* **исла́ндец** *м* исланд ир-аты; **исла́ндка** *ж* исланд ҡатын-ҡыҙы

ИСПА́НКА I *ж см.* **испа́нцы**

ИСПА́НКА II *ж* испанка (*грипп ауырыуы төрө*)

ИСПА́НСКИЙ, -ая, -ое испан ...ы, Испания ...ы; **испа́нский та́нец** испан бейеүе; **испа́нский язы́к** испан теле

ИСПА́НЦЫ *мн.* испандар, испан халҡы // *ед.* **испа́нец** *м* испан ир-аты; **испа́нка** *ж* испан ҡатын-ҡыҙы

ИСПАРЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **испари́ть** — **испаря́ть, испари́ться** — **испаря́ться 2.** *обычно мн.* **испаре́ния** пар, быу; **вре́дные испаре́ния** зарарлы быу

ИСПА́РИНА *ж* тир; **покры́ться испа́риной** тиргә батыу; **на его́ лице́ вы́ступила испа́рина** битенә тир бәреп сыҡты

ИСПАРИ́ТЕЛЬ *м*; *тех.* быуландырғыс, парландырғыс (*аппарат*)

ИСПАРИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое быуланыу ...ы, парланыу ...ы; **испари́тельная спосо́бность** парланыу һәләте

ИСПАРИ́ТЬ *сов. что* парға (быуға) әйләндереү; **испари́ть во́ду** һыуҙы парға әйләндереү

ИСПАРИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** парға (быуға) әйләнеү **2.** *перен.*, *ирон.* юҡ булыу, юҡҡа сығыу, һыҙыу, тайыу, шылыу; **он куда́-то испари́лся** ул ҡайҙалыр юҡ булды

ИСПАРЯ́ЕМОСТЬ *ж* быуланыу (парланыу) һәләте

ИСПАРЯ́ТЬ *несов. см.* **испари́ть**

ИСПАРЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **испари́ться 2.** *страд. от* **испаря́ть**

ИСПА́ЧКАТЬ *сов. кого-что* бысратып (буяп) бөтөрөү

ИСПА́ЧКАТЬСЯ *сов.* бысранып (буялып) бөтөү

ИСПЕПЕЛИ́ТЬ *сов. кого-что* **1.** (яндырып) көл итеү, көлгә әйләндереү **2.** *перен.* өтөү, өтөп (көйҙөрөп) алыу, көйҙөрөү; **испепели́ть взгля́дом** ҡараш менән өтөп алыу

ИСПЕПЕЛИ́ТЬСЯ *сов.* янып бөтөү, көлгә әйләнеү

ИСПЕПЕЛЯ́ТЬ *несов. см.* **испепели́ть**

ИСПЕПЕЛЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **испепели́ться 2.** *страд. от* **испепеля́ть**

ИСПЕСТРИ́ТЬ *сов. что* сыбарлау, сыбарлап бөтөрөү

ИСПЕ́ЧЬ *сов. что* бешереү, бешереп алыу; **испе́чь хлеб** икмәк бешереп алыу

ИСПЕ́ЧЬСЯ *сов.* бешеү, бешеп сығыу; **пиро́г хорошо́ испёкся** бәлеш һәйбәт бешкән

ИСПЕЩРИ́ТЬ *сов. что* сыбарлап бөтөү; **испещри́ть следа́ми** эҙҙәр менән сыбарлап бөтөү

ИСПЕЩРЯ́ТЬ *несов. см.* **испещри́ть**

ИСПИСА́ТЬ *сов. что* **1.** яҙып тултырыу (бөтөрөү); **исписа́ть це́лую тетра́дь** бөтөн бер дәфтәрҙе яҙып бөтөрөү **2.** *разг.* (*истратить*) яҙыуға (тотоноп) бөтөрөү; **исписа́ть после́дний каранда́ш** аҙаҡҡы ҡәләмде яҙып бөтөрөү

ИСПИСА́ТЬСЯ *сов.* **1.** яҙылып (тотолоп) бөтөү, яҙа-яҙа бөтөү; **каранда́ш исписа́лся** ҡәләм яҙа-яҙа бөттө **2.** *перен.* яҙыу һәләте бөтөү, яҙыу һәләте ҡайтыу

ИСПИ́СЫВАТЬ *несов. см.* **исписа́ть**

ИСПИ́СЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **исписа́ться 2.** *страд. от* **испи́сывать**

ИСПИТО́Й, -ая, -ое *разг.* таушалған, йонсоған; **испито́е лицо́** таушалған йөҙ

ИСПОВЕ́ДАНИЕ *с*; *книжн.* динле булыу, иманлы булыу

ИСПОВЕ́ДАТЬ *сов.*; *разг. см.* **испове́довать** 1—3

ИСПОВЕ́ДАТЬСЯ *сов.*; *разг. см.* **испове́доваться** 1—2

ИСПОВЕ́ДНИК *м* **1.** (*священник*) тәүбә иттереүсе **2.** (*тот, кто пришёл на исповедь*) тәүбә итеүсе, тәүбәгә килеүсе

ИСПОВЕ́ДОВАТЬ 1. *сов.*, *несов. кого* (*подвергнуть исповеди, выслушать покаяние*) тәүбә иттереү, тәүбәгә килтереү **2.** (*покаяться в своих грехах на исповеди*) тәүбә итеү, тәүбәгә килеү **3.** *перен.* (*рассказать о себе что-л. хранимое до сих пор в тайне*) асып һалыу, һөйләп биреү (күңелдәгеn) **4.** *книжн.* (юлын, динен) тотоу, (диненә) ышаныу, инаныу; **испове́довать исла́м** ислам динен тотоу

ИСПОВЕ́ДОВАТЬСЯ 1. *сов.*, *несов.* тәүбә итеү, тәүбә ҡылыу **2.** *сов.*, *несов.*; *перен.* асыҡтан-асыҡ һөйләп биреү, (серҙе, хәбәрҙе) асып һалыу **3.** *несов. страд. от* **испове́довать**

И́СПОВЕДЬ *ж* **1.** *церк.* тәүбә итеү **2.** *перен.* (*откровенное признание*) (күңелдәген) асып һалыу, асыҡтан-асыҡ һөйләү

И́СПОДВОЛЬ *нареч.*; *разг.* әҙләп-әҙләп, әкренләп; **и́сподволь подгото́виться к отъе́зду** әкренләп юлға әҙерләнеү

ИСПОДЛО́БЬЯ *нареч.* ҡаш аҫтынан; **гляде́ть исподло́бья** ҡаш аҫтынан ҡарау

ИСПОДНИ́ЗУ и **ИСПО́ДНИЗУ** *нареч.*; *разг.* түбәндән, аҫтан, (нимәнеңдер) аҫтынан

ИСПОДТИШКА́ *нареч.*; *разг.* аҫтыртын, йәшерен; **де́лать исподтишка́** аҫтыртын эшләү; **смея́ться исподтишка́** аҫтыртын көлөү

ИСПОКО́Н: испоко́н ве́ку (веко́в) борон-борондан, элек-электән, бик күптән, әүәл-әүәлдән

ИСПОЛИ́Н *м*; *книжн.* **1.** алпамыша, бәһлеүән, әҙмәүер **2.** *чего*; *перен.* бөйөк кеше, даһи; **исполи́ны нау́ки** фәндең бөйөк кешеләре

ИСПОЛИ́НСКИЙ, -ая, -ое **1.** бәһлеүән, әҙмәүерҙәй; **челове́к исполи́нского ро́ста** әҙмәүерҙәй кеше **2.** бик ҙур, ғәҙәттән тыш ҙур; **исполи́нские пла́ны** ғәҙәттән тыш ҙур пландар

ИСПОЛКО́М *м* (*исполнительный комитет*) башҡарма комитет

ИСПОЛНЕ́НИЕ *с см.* **испо́лнить** I — **исполня́ть** I, **испо́лниться** I — **исполня́ться** I; **прове́рка исполне́ния** үтәлешен тикшереү; **исполне́ние прика́за** бойороҡто үтәү; **исполне́ние ро́ли** роль башҡарыу (уйнау)

ИСПО́ЛНЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **испо́лнить** II; **2.** *прил.* тулған, солғап алынған, һуғарылған; **испо́лненный го́рдости** ғорурлыҡ менән һуғарылған

ИСПОЛНИ́МЫЙ, -ая, -ое башҡарылырлыҡ, бойомға (тормошҡа) ашырырлыҡ, үтәлерлек; **исполни́мое жела́ние** үтәлерлек теләк

ИСПОЛНИ́ТЕЛЬ *м* и **ИСПОЛНИ́ТЕЛЬНИЦА** *ж* **1.** үтәүсе, башҡарыусы; **исполни́тель поруче́ний** йомош үтәүсе **2.** башҡарыусы, уйнаусы; **исполни́тель наро́дных пе́сен** халыҡ йырҙарын башҡарыусы ♦ **суде́бный исполни́тель** суд эштәрен башҡарыусы

ИСПОЛНИ́ТЕЛЬНОСТЬ *ж* эште теүәл башҡарыу

ИСПОЛНИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** башҡарма, башҡарыусы; **исполни́тельный комите́т** башҡарма комитет **2.** (*старательный*) йомошсан, тыңлаусан, бик тырыш (үтәүсән); **исполни́тельный ребёнок** тыңлаусан бала ♦ **исполни́тельный лист** башҡарыу ҡағыҙы (*суд карарын бойомға ашырыу өсөн суд тарафынан бирелгән бойороҡ*)

ИСПО́ЛНИТЬ I *сов. что* **1.** үтәү, башҡарыу, бойомға ашырыу; **испо́лнить прика́з** бойороҡто үтәү; **испо́лнить про́сьбу** үтенесте үтәү **2.** башҡарыу, уйнау; **испо́лнить та́нец** бейеү башҡарыу

ИСПО́ЛНИТЬ II *сов. кого-что*; *уст.* тултырыу, һуғарыу, рухландырыу; **испо́лнить се́рдце наде́ждой** күңелде өмөт менән тултырыу

ИСПО́ЛНИТЬСЯ I *сов.* **1.** үтәлеү, бойомға (тормошҡа) ашыу, башҡарылыу; **испо́лнилось заве́тное жела́ние** изге теләк тормошҡа ашты **2.** *кому-чему безл.* (*о сроке, возрасте*) үтеү, тулыу, булыу; **ма́льчику испо́лнилось де́сять лет** малайға ун йәш тулды

ИСПО́ЛНИТЬСЯ II *сов. чем, чего* тулыу, һуғарылыу; **её се́рдце испо́лнилось ра́достью** уның йөрәге шатлыҡ менән тулды

ИСПОЛНЯ́ТЬ I *несов.* **1.** *см.* **испо́лнить** I; **2.** башҡарыу; **исполня́ть обя́занности заве́дующего** мөдир вазифаһын башҡарыу

ИСПОЛНЯ́ТЬ II *несов. см.* **испо́лнить** II

ИСПОЛНЯ́ТЬСЯ I *несов.* **1.** *см.* **испо́лниться** I; **2.** *страд. от* **исполня́ть** I

ИСПОЛНЯ́ТЬСЯ II *несов. см.* **испо́лниться** II

ИСПОЛОСОВА́ТЬ *сов.*; *разг.* **1.** *что* буй-буйға (тураҡлап, ҡырҡҡылап, һыҙғылап) телгеләп бөтөрөү; **исполосова́ть ткань** тауарҙы буй-буйға телгеләп бөтөрөү **2.** *кого-что* (*избить бичом, кнутом и т.п.*) ҡамсылау, сыбыртҡы менән ярыу

И́СПОЛУ *нареч.* уртаҡҡа, уртағына, яртылаш; **рабо́тать и́сполу** яртылаш эшләү

ИСПО́ЛЬЗОВАНИЕ *с см.* **испо́льзовать**; **испо́льзование ме́стного сырья́** урындағы сеймалды ҡулланыу

ИСПО́ЛЬЗОВАТЬ *сов., несов. кого-что* файҙаланыу, ҡулланыу; **испо́льзовать в рабо́те но́вый ме́тод** эштә яңы ысул ҡулланыу; **испо́льзовать а́томную эне́ргию в ми́рных це́лях** атом энергияһын тыныслыҡ маҡсатында файҙаланыу; **испо́льзовать удобре́ние** ашлама ҡулланыу

ИСПО́ЛЬЗОВАТЬСЯ *несов.* **1.** ҡулланылыу, файҙаланылыу **2.** *страд. от* **испо́льзовать**

ИСПО́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое уртаҡҡа (яртылаш) эшләү ...ы, уртаҡҡа (яртылаш) эшләнә торған; **испо́льная систе́ма** уртаҡҡа эшләү системаһы

ИСПО́ЛЬЩИК *м* уртаҡҡа эшләүсе (*крәҫтиән*)

ИСПО́ЛЬЩИНА *ж* уртаҡҡа эшләү (*алынған уңыштың яртыһы ер хужаһына бирелеү системаһы*)

ИСПО́РТИТЬ *сов. кого-что*; *в разн. знач.* боҙоу; **испо́ртить маши́ну** машинаны боҙоу; **испо́ртить зре́ние** күҙҙе боҙоу; **испо́ртить не́рвы** нервы боҙоу; **испо́ртить настрое́ние** кәйеф боҙоу; **испо́ртить плохи́м воспита́нием** насар тәрбиә менән боҙоу

ИСПО́РТИТЬСЯ *сов.*; *в разн. знач.* боҙолоу; **испо́ртилась пого́да** көн боҙолдо; **испо́ртилось зре́ние** күҙ боҙолдо; **часы́ испо́ртились** сәғәт боҙолдо; **мя́со испо́ртилось** ит боҙолған

ИСПО́РЧЕННОСТЬ *ж* боҙолғанлыҡ

ИСПО́РЧЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **испо́ртить** **2.** *прил.* боҙоҡ, боҙолған; **испо́рченная игру́шка** боҙолған уйынсыҡ; **испо́рченные отноше́ния** боҙолған (насар) мөнәсәбәттәр; **испо́рченный ребёнок** боҙолған бала; **испо́рченное мя́со** боҙолған ит

ИСПРАВИ́МЫЙ, -ая, -ое төҙәтерлек, төҙәлерлек; **э́та беда́ исправи́ма** был төҙәтерлек эш

ИСПРАВИ́ТЕЛЬНО-ТРУДОВО́Й, -ая, -ое холоҡ төҙәтеү-хеҙмәт; **исправи́тельно-трудова́я коло́ния** холоҡ төҙәтеү-хеҙмәт колонияһы

ИСПРАВИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое төҙәтеү ...ы; **исправи́тельные ме́ры** төҙәтеү саралары; **исправи́тельные рабо́ты** холоҡ төҙәтеү эштәре

ИСПРА́ВИТЬ *сов. кого-что* төҙәтеү; **испра́вить водопрово́д** һыу үткәргесте төҙәтеү; **испра́вить оши́бку** хата төҙәтеү; **испра́вить хара́ктер** холоҡто төҙәтеү

ИСПРА́ВИТЬСЯ *сов.* төҙәлеү; **испра́вилось зре́ние** күҙ төҙәлде

ИСПРАВЛЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **испра́вить** — **исправля́ть**, **испра́виться** — **исправля́ться** **2.** төҙәтмә, төҙәтеү; **внести́ исправле́ния в ру́копись** ҡулъяҙмаға төҙәтмәләр индереү

ИСПРАВЛЯ́ТЬ *несов. см.* **испра́вить**

ИСПРАВЛЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **испра́виться** **2.** *страд. от* **исправля́ть**

ИСПРА́ВНИК *м*; *ист.* исправник (*революцияға тиклем Рәсәйҙә өйәҙ полицияһы башлығы*)

ИСПРА́ВНОСТЬ *ж* **1.** төҙөклөк, эшкә яраҡлылыҡ; **испра́вность мото́ра** моторҙың төҙөклөгө

2. (*исполнительность*) тыңлаусанлыҡ, күндәмлек

ИСПРА́ВНЫЙ, -ая, -ое **1.** төҙөк, бөтөн, эшкә яраҡлы; **испра́вный прибо́р** төҙөк прибор **2.** (*исполнительный*) тыңлаусан, күндәм, тырыш, кеше ыңғайлы; **испра́вный рабо́тник** күндәм хеҙмәткәр

ИСПРАЖНЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **испражни́ться** — **испражня́ться 2.** *мн.* **испражне́ния** тиҙәк

ИСПРАЖНИ́ТЬСЯ *сов.* тышҡа сығыу, оло ярау итеү

ИСПРАЖНЯ́ТЬСЯ *несов. см.* **испражни́ться**

ИСПРО́БОВАТЬ *сов. что* **1.** (*проверить годность*) һынау, һынап ҡарау; **испро́бовать но́вый инструме́нт** яңы ҡоралды һынап ҡарау **2.** (*узнать на собственном опыте*) һынап ҡарау, ҡарау; **испро́бовать все возмо́жности** бөтә мөмкинлектәрҙе һынап ҡарау **3.** *разг.* (*отведать*) тәмен татып (тәмләп, ашап) ҡарау, ауыҙ итеү

ИСПУ́Г *м* ҡурҡыу, ҡурҡыш, өркөү, шөрләү; **с испу́гу** ҡурҡыштан; **от испу́га потеря́ть дар ре́чи** ҡурҡыштан телһеҙ ҡалыу ♦ **брать (взять) на испу́г** ҡурҡытыу, ҡурҡытып ҡыҫмаға алыу

ИСПУ́ГАННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **испуга́ть 2.** *прил.* ҡурҡҡан, өрккән, шөрләгән; **испу́ганные лю́ди** ҡурҡҡан кешеләр; **испу́ганный вид** ҡурҡҡан ҡиәфәт

ИСПУГА́ТЬ *сов. кого-что* ҡурҡытыу, өркөтөү

ИСПУГА́ТЬСЯ *сов. кого-чего* ҡурҡыу, өркөү; **испуга́ться тру́дностей** ауырлыҡтарҙан ҡурҡыу

ИСПУСКА́ТЬ *несов. что* **1.** *см.* **испусти́ть 2.** (*распространять, излучать*) таратыу, аңҡытыу

ИСПУСТИ́ТЬ *сов. что* сығарыу, ҡуйыу, ебәреү; **испусти́ть вопль** үкһеп ебәреү ♦ **испусти́ть дух** *уст.* йән биреү, һуңғы һулыш алыу

ИСПЫТА́НИЕ *с* **1.** *см.* **испыта́ть**; **испыта́ние дви́гателя** двигателде һынап ҡарау **2.** һынау, имтихан; **приёмные испыта́ния** ҡабул итеү имтихандары **3.** (*жизненные трудности, невзгоды*) ауыр һынау, ауырлыҡ, кисереш; **суро́вые испыта́ния войны́** һуғыш ауырлыҡтары

ИСПЫ́ТАННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **испыта́ть 2.** *прил.* һынап ҡаралған, һыналған, тикшерелгән; **испы́танный бое́ц** һыналған һалдат; **испы́танный приём** тикшерелгән алым

ИСПЫТА́ТЕЛЬ *м* һынаусы; **лётчик-испыта́тель** һынаусы лётчик; **испыта́тель маши́ны** машина һынаусы

ИСПЫТА́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое һынау ...ы; **испыта́тельный полёт** һынау осошо; **испыта́тельный срок** һынау срогы

ИСПЫТА́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что* һынау, һынап ҡарау; **испыта́ть стано́к** станокты һынап ҡарау; **испыта́ть но́вого рабо́тника** яңы хеҙмәткәрҙе һынау **2.** *что* (*пережить, ощутить*) кисереү, күреү, татыу; **испыта́ть нужду́** мохтажлыҡ кисереү; **испыта́ть ра́дость** шатлыҡ кисереү; **испыта́ть удово́льствие** ләззәт татыу ♦ **испыта́ть на свое́й (со́бственной) шку́ре** *что* үҙ елкәңдә татыу

ИСПЫТУ́ЕМЫЙ, -ая, -ое һынала (тикшерелә) торған, һынау үтеүсе; **испыту́емый материа́л** һынала торған материал

ИСПЫТУ́ЮЩИЙ, -ая, -ее тикшерелә торған, һынаулы, һынау үткәреүсе, иғтибарлы; **испыту́ющий взгляд** һынаулы ҡараш

ИСПЫ́ТЫВАТЬ *несов. см.* **испыта́ть**

ИССЕКА́ТЬ I *несов. см.* **иссе́чь** I

ИССЕКА́ТЬ II *несов. см.* **иссе́чь** II

И́ССЕРА-... һорғолт; **и́ссера-бе́лый** һорғолт аҡ

ИССЕ́ЧЬ I *сов. что* **1.** соҡоу, ҡырыу, юныу; **иссе́чь ста́тую из мра́мора** мәрмәрҙән ҡырып статуя яһау **2.** *мед.* ҡырҡып (киҫеп) алыу (ташлау); **иссе́чь о́пухоль** шеште киҫеп ташлау

ИССЕ́ЧЬ II *сов. кого-что* **1.** (*изрубить, рассечь чем-л.*) ҡырҡыу, киҫеү, ҡыйыу **2.** *уст.* (*избить плетью, розгами и т.п.*) туҡмау, ҡамсылау, сыбыртҡылау; **иссе́чь кнуто́м** сыбыртҡылау

И́ССИЗА-... күгелйем; **и́ссиза-голубо́й** күгелйем зәңгәр

И́ССИНЯ-... күкһел, зәңгәрһыу; **и́ссиня-зелёный** зәңгәрһыу йәшел

ИССЛЕ́ДОВАНИЕ *с* **1.** *см.* **иссле́довать 2.** ғилми (фәнни) хеҙмәт (тикшеренеү); **иссле́дование по башки́рскому языку́** башҡорт теле буйынса ғилми хеҙмәт

ИССЛЕ́ДОВАТЕЛЬ *м* тикшеренеүсе, тикшереүсе, өйрәнеүсе, ғилми хеҙмәткәр

ИССЛЕ́ДОВАТЕЛЬСКИЙ, -ая, -ое тикшеренеү ...ы, тикшереү ...ы; **иссле́довательская рабо́та** тикшеренеү эше; **иссле́довательские спосо́бности** тикшереү һәләтлектәре

ИССЛЕ́ДОВАТЬ *сов., несов. кого-что* **1.** тикшереү, тикшеренеү, өйрәнеү; **иссле́довать зако́ны приро́ды** тәбиғәт ҡанундарын өйрәнеү **2.** ҡарау, тикшереү, ҡарап сығыу; **иссле́довать больно́го** ауырыуҙы ҡарау

ИССО́ХНУТЬ *сов.*; *прям., перен.* кибеү, кибеп (ҡороп) бөтөү; **иссо́хнуть от тоски́** һағыштан кибеү; **ре́ки иссо́хли** йылғалар ҡороп бөттө

И́ССТАРИ *нареч.* борондан, күптән, элек-электән

ИССТРАДА́ТЬСЯ *сов.* яфаланыу, ғазапланыу, интегеү, ғазапланып (интегеп, яфаланып) бөтөү; **исстрада́ться в одино́честве** яңғыҙлыҡтан яфаланыу

ИССТРЕЛЯ́ТЬ *сов. что* **1.** атып бөтөрөү; **исстреля́ть все патро́ны** бөтә патрондарҙы атып бөтөрөү **2.** *разг.* атып, тишкеләп бөтөрөү; **исстреля́ть всю мише́нь** сәпкә атып, тишкеләп бөтөрөү

ИССТУПЛЕ́НИЕ *с* сикһеҙ шашыу (шашыныу, ярһыу, ҡотороноу); **прийти́ в исступле́ние** сикһеҙ шашыныу

ИССТУПЛЁННОСТЬ *ж* сикһеҙ шашҡанлыҡ (ярһығанлыҡ)

ИССТУПЛЁННЫЙ, -ая, -ое сикһеҙ ныҡ шашҡан (шашынған, ярһыған, ҡоторған); **исступлённый взгляд** сикһеҙ шашынған ҡараш; **исступлённый крик** ныҡ ярһыған тауыш

ИССУША́ТЬ *несов. см.* **иссуши́ть**

ИССУШИ́ТЬ *сов. кого-что* **1.** киптереп (ҡоротоп) бөтөрөү; **жара́ иссуши́ла боло́то** эҫе көндәр һаҙлыҡты киптереп бөтөрҙө **2.** *перен.* киптереү; **боле́знь иссуши́ла его́** сир уны киптерҙе

ИССЫХА́ТЬ *несов. см.* **иссо́хнуть**

ИССЯ́КНУТЬ *сов.* **1.** ҡороу, кибеү, ҡороп (кибеп) бөтөү; **исто́чник исся́к** шишмә ҡороған **2.** бөтөү; **си́лы исся́кли** көс бөттө

ИСТА́ПТЫВАТЬ *несов. см.* **истопта́ть**

ИСТА́СКАННЫЙ, -ая, -ое *разг.* **1.** *прич. от* **истаска́ть** **2.** *прил.* туҙған, ныҡ иҫкергән, таушалған; **иста́сканная о́бувь** туҙған аяҡ кейеме **3.** *прил.*; *перен.* (*избитый*) тапалған, күп сәйнәлгән; **иста́сканная фра́за** күп сәйнәлгән һүҙҙәр **4.** *прил.*; *перен.* (*о внешнем виде*) төҫ ташлаған, йонсоған, бирешкән, таушалған; **иста́сканное лицо́** йонсоған йөҙ

ИСТАСКА́ТЬ *сов. что*; *разг.* **1.** кейеп туҙҙырыу (иҫкертеү, таушалдырыу), туҙҙырып бөтөрөү; **истаска́ть пальто́** пальтоны кейеп туҙҙырыу **2.** *перен.* (*сделать избитым*) ҡәҙерен ебәреү

ИСТАСКА́ТЬСЯ *сов.* **1.** кейелеп туҙыу (туҙып бөтөү); **пла́тье истаска́лось** күлдәк кейелеп туҙған **2.** *перен.* (*изнуриться*) туҙыу, таушалыу

ИСТЕКА́ТЬ *несов. см.* **истéчь**

ИСТЕ́КШИЙ, -ая, -ее **1.** *прич. от* **истéчь** **2.** *прил.* үткән, уҙған; **в исте́кшем году́** үткән йылда

ИСТЕРЕ́ТЬ *сов. что* **1.** (*трением размельчить до конца*) ҡырыу, ҡырып бөтөрөү; **истере́ть весь сыр на тёрке** бөтә сырҙы ҡырғыста ҡырып бөтөрөү **2.** ышҡый-ышҡый бөтөрөү; **истере́ть рези́нку** резинканы ышҡый-ышҡый бөтөрөү **3.** (*поранить при трении*) өйкәү, ҡырыу (*аяҡты*) ♦ **истере́ть в порошо́к** *кого* көлөн күккә осороу, юҡҡа сығарыу

ИСТЕРЕ́ТЬСЯ *сов.* ышҡыла-ышҡыла бөтөү (юҡҡа сығыу), ышҡылып туҙып бөтөү; **подо́шва истёрлась** табан ышҡылып туҙып бөткән

ИСТЕ́РЗАННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **истерза́ть** **2.** *прил.* (*израненный*) яраланып (имгәнеп) бөткән **3.** *прил.* йыртылып (өҙгөләнеп, таушалып) бөткән **4.** *прил.* (*изуродованный*) боҙолған, таланған, ғәрипләндерелгән, имгәтелгән; **исте́рзанная земля́** таланған ер **5.** *прил.*; *перен.* ғазапланған, йонсоған, интеккән; **исте́рзанный вид** йонсоған ҡиәфәт

ИСТЕРЗА́ТЬ *сов. кого-что* **1.** яралап бөтөрөү; **тигр истерза́л свою́ добы́чу** юлбарыҫ үҙ ҡорбанын өҙгөләп ташланы **2.** боҙоу, емерелеү, боҙоп (емереп) бөтөрөү; **исте́рзанный войно́й го́род** һуғыштан емерелеп бөткән ҡала **3.** яфалау, ғазаплау, яфалап (ғазаплап) бөтөрөү; **его́ истерза́ли сомне́ния** уны икеләнеүҙәр яфаланы

ИСТЕ́РИК *м* и **ИСТЕРИ́ЧКА** *ж*; *разг.* истерик, истерия менән ауырыусы, ҡыҙма кеше

ИСТЕ́РИКА *ж* истерика, истерия (ҡыҙма) өйәнәге; **впасть в исте́рику** истерикаға бирелеү

ИСТЕРИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое **1.** истерия ...ы, ҡыҙма; **истери́ческий припа́док** истерия өйәнәге **2.** истериялы, истерияға бирелеүсән, ҡыҙмаһы тотоусан; **истери́ческая же́нщина** истерияға бирелеүсән ҡатын **3.** истерияға хас, истерикалағыса (быуылып, ярһып, ҡыҙып); **истери́ческий смех** быуылып көлөү; **истери́ческие рыда́ния** ярһып илау

ИСТЕРИ́ЧНЫЙ, -ая, -ое *см.* **истери́ческий** 2, 3

ИСТЕРИ́Я *ж* истерия (**1.** *нервы өйәнәге* **2.** *күсм. ҡыҙыу эшмәкәрлек*); **вое́нная истери́я** хәрби истерия

ИСТЕ́Ц *м* и **ИСТИ́ЦА** *ж*; *юр.* дәғүәсе (*суд эшендә*)

ИСТЕЧЕ́НИЕ *с см.* **исте́чь**; **истече́ние сро́ка** срогы сығыу

ИСТЕ́ЧЬ *сов.* үтеү, уҙыу, бөтөү, тамамланыу, сығыу; **вре́мя истекло́** ваҡыт үтеп китте ♦ **исте́чь кро́вью** ҡанһырау, ҡан ағыу

И́СТИНА *ж* **1.** дөрөҫлөк, дөрөҫ; **соотве́тствовать и́стине** дөрөҫлөккә тура килеү; **узна́ть и́стину** дөрөҫөн белеү **2.** *филос.* хәҡиҡәт; **абсолю́тная и́стина** абсолют хәҡиҡәт; **объекти́вная и́стина** объектив хәҡиҡәт

И́СТИННЫЙ, -ая, -ое **1.** дөрөҫ, раҫ, хаҡ; **и́стинный расска́з** хаҡ һүҙ **2.** ысын; **и́стинный друг** ысын дуҫ ♦ **напра́вить (наста́вить, обрати́ть) на и́стинный путь** *кого* дөрөҫ юлға баҫтырыу

ИСТИРА́ТЬ *несов. см.* **истере́ть**

ИСТИРА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **истере́ться** **2.** *страд. от* **истира́ть**

ИСТЛЕВА́ТЬ *несов. см.* **истле́ть**

ИСТЛЕ́ТЬ *сов.* **1.** сереү, сереп бөтөү; **ткань истле́ла** тауар сереп бөткән **2.** бысҡып (янып) бөтөү, бысҡып көлгә әйләнеү; **у́гли истле́ли** ҡуҙ бысҡып көлгә әйләнгән

ИСТО́К *м* **1.** (һыу) башы, инеш, сығанаҡ; **исто́к реки́** йылға башы **2.** *обычно мн.* **исто́ки**; *перен.* сығанаҡ, баш, башланғыс; **исто́ки нау́ки** фән сығанағы; **исто́ки цивилиза́ции** цивилизация башланғыстары

ИСТОЛКОВА́НИЕ *с см.* **истолкова́ть**; **дать истолкова́ние** *чему-л. берәй нәмәгә* аңлатма биреү

ИСТОЛКОВА́ТЕЛЬ *м* **1.** аңлатыусы, төшөндөрөүсе **2.** юраусы

ИСТОЛКОВА́ТЬ *сов. что* аңлатыу, аңлатып биреү, төшөндөрөү, төшөндөрөп биреү; **истолкова́ть смысл сло́ва** һүҙҙең мәғәнәһен аңлатыу

ИСТОЛКО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **истолкова́ть**

ИСТОЛО́ЧЬ *сов. что* төйөп ваҡлау, ваҡлап бөтөрөү; **истоло́чь са́хар** шәкәрҙе төйөп ваҡлау

ИСТО́МА *ж* иҙрәү, иҙрәп төшөү, әлһерәү, ойоу; **в сла́дкой исто́ме** рәхәт ойоу хәлендә

ИСТОМИ́ТЬ *сов. кого-что* хәлдән тайҙырыу, талсыҡтырып (зарыҡтырып) бөтөрөү

ИСТОМИ́ТЬСЯ *сов.* хәлдән тайыу, талсығыу, талсығып (зарығып) бөтөү; **совсе́м истоми́ться** бөтөнләй талсығыу; **истоми́ться на рабо́те** эштә хәлдән тайыу

ИСТОМЛЁННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **истоми́ть** **2.** *прил.* хәлдән тайған, талсыҡҡан, йонсоған; **истомлённый вид** талсыҡҡан ҡиәфәт; **истомлённые пу́тники** хәлдән тайған юлсылар

ИСТОПИ́ТЬ I *сов. что* **1.** яғыу; **истопи́ть печь** мейес яғыу **2.** *разг.* яғып бөтөрөү; **истопи́ть весь у́голь** бөтә күмерҙе яғып бөтөрөү

ИСТОПИ́ТЬ II *сов. что*; *разг.* иретеп бөтөрөү; **истопи́ть всё ма́сло** бөтә майҙы иретеп бөтөрөү

ИСТОПИ́ТЬСЯ I *сов.* (яғыуҙан) йылыныу, яғылып бөтөү

ИСТОПИ́ТЬСЯ II *сов.*; *разг.* ireп бөтөү; **воск весь истопи́лся** балауыҙ ireп бөттө

ИСТОПНИ́К *м* и **ИСТОПНИ́ЦА** *ж* мейес яғыусы

ИСТОПТА́ТЬ *сов. что* **1.** тапап бөтөрөү; **истопта́ть траву́** үләнде тапап бөтөрөү **2.** *разг.* тапап бысратыу (бөтөрөү); **истопта́ть пол** иҙәнде тапап бөтөрөү **3.** *разг.* кейеп туҙҙырыу (*аяҡ кейемен*); **истопта́ть сапоги́** итекте туҙҙырыу

ИСТОРГА́ТЬ *несов. см.* **исто́ргнуть**

ИСТО́РГНУТЬ *сов. что* **1.** *уст.* бәреп сығарыу; **вулка́н исто́рг ла́ву** вулкан лава бәреп сығарҙы **2.** *перен.* сығарыу; **исто́ргнуть слёзы** күҙ йәше сығарыу; **исто́ргнуть крик** тауыш сығарыу

ИСТОРИ́ЗМ *м* тарихилыҡ; **при́нцип истори́зма** тарихилыҡ принцибы

ИСТО́РИК *м* тарихсы; **учёный-исто́рик** ғалим-тарихсы; **совеща́ние исто́риков** тарихсылар кәңәшмәһе, тарихсы ғалим

ИСТО́РИКО-ФИЛОЛОГИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое тарих-филология ...ы

ИСТОРИО́ГРАФ *м* историография белгесе, тарихнамәсе; **вое́нный историо́граф** хәрби тарихнамәсе

ИСТОРИОГРА́ФИЯ *ж* историография, тарихнамә (*тарих белеменең үҫешен һәм тарихи сығанаҡтарҙы өйрәнеү фәне*); **историогра́фия сове́тского пери́ода** совет осоро тарихнамәһе

ИСТОРИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое **1.** тарих ...ы; **истори́ческая нау́ка** тарих фәне **2.** тарихи; **истори́ческий докуме́нт** тарихи документ; **истори́ческая грамма́тика** тарихи грамматика; **истори́ческие места́** тарихи урындар ♦ **истори́ческий материали́зм** тарихи материализм

ИСТОРИ́ЧНЫЙ, -ая, -ое тарихи яҡтан дөрөҫ, тарихҡа ярашлы

ИСТО́РИЯ *ж* **1.** *в разн. знач.* тарих; **но́вая исто́рия** яңы тарих; **исто́рия наро́да** халыҡ тарихы; **исто́рия пе́сен** йырҙар тарихы; **зако́ны исто́рии** тарих ҡанундары **2.** ваҡиға, хәл; **попа́сть в неприя́тную исто́рию** күңелһеҙ хәлгә тарыу; **стра́шные исто́рии** ҡурҡыныс ваҡиғалар ♦ **ве́чная исто́рия** бер үк балыҡ башы; **исто́рия ума́лчивает** *о чём*; *шутл.* был турала бер ни билдәһеҙ; **войти́ в исто́рию** тарихҡа инеү

ИСТОСКОВА́ТЬСЯ *сов. по кому-чему* и *без доп.*; *разг.* һағыныу, зарығыу, һағынып һарғайыу; **истосковáться в ожида́нии** көтә-көтә һағынып бөтөү

ИСТОЧА́ТЬ *несов. что* аңҡытыу, таратыу, урғылтыу

ИСТОЧИ́ТЬ *сов. что* **1.** ҡайрап (йоҡартып) бөтөү; **источи́ть нож** бысаҡты ҡайрап (йоҡартып) бөтөрөү **2.** *см.* **изъе́сть** 1

ИСТО́ЧНИК *м* **1.** шишмә, сығанаҡ; **го́рный исто́чник** тау шишмәһе; **се́рный исто́чник** көкөрт(лө) сығанағы **2.** *перен.* сығанаҡ; **исто́чник повыше́ния дохо́дов** килемде арттырыу сығанаҡтары; **исто́чник сырья́** сеймал сығанаҡтары; **исто́чник вдохнове́ния** илһам сығанағы **3.** (*письменный документ*) сығанаҡ; **пи́сьменный исто́чник** яҙма сығанаҡ; **по достове́рным исто́чникам** ышаныслы сығанаҡтар буйынса

ИСТОЧНИКОВЕ́ДЕНИЕ *с* сығанаҡтар өйрәнеү (*тарихи сығанаҡтарҙы өйрәнеү һәм ҡулланыу сараларын өйрәнгән фән*)

ИСТОЧНИКОВЕ́ДЧЕСКИЙ, -ая, -ое сығанаҡтар өйрәнеү ...ы; **источникове́дческие рабо́ты** сығанаҡтар өйрәнеү эше

ИСТО́ШНЫЙ, -ая, -ое *разг.* әсе, йөрәк өҙгөс (әрнеткес) (*тауыш, оран*); **исто́шный крик** әсе тауыш

ИСТОЩА́ТЬ *несов. см.* **истощи́ть**

ИСТОЩА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **истощи́ться** **2.** *страд. от* **истоща́ть**

ИСТОЩЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **истощи́ться**; **голо́дное истоще́ние** аслыҡтан ябығыу; **не́рвное истоще́ние** нервылар ҡаҡшауы **2.** (о *почве*) ярлыланыу, ашламаһы бөтөү, иҫкереү; **истоще́ние по́чвы** тупраҡтың ашламаһы бөтөү, иҫкереү **3.** әҙәйеп ҡалыу (кәмеү), наҡыҫланыу, бөтөп барыу (*тотоноу арҡаһында*); **истоще́ние средств** аҡсаның кәмеүе, бөтөп барыуы; **истоще́ние припа́сов** аҙыҡтарҙың наҡыҫланыуы

ИСТОЩЁННОСТЬ *ж* **1.** ябыҡлыҡ, арыҡлыҡ, хәлһеҙлек; **истощённость больно́го** ауы-

рыуҙың хәлһеҙлеге **2.** (*о почве*) (ашламаға) ярлылыҡ; **истощённость по́чвы** тупраҡтың ярлылығы

ИСТОЩЁННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **истощи́ть 2.** *прил.*ябыҡ, йонсоу, хәлһеҙ, арыҡ; **истощённый челове́к** ябыҡ кеше; **истощённый вид** йонсоу төҫ **3.** *прил.* (*о почве*) уңдырышһыҙ (*тупраҡ тураһында*)

ИСТОЩИ́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что* ябыҡтырыу, хәлһеҙләндереү, йонсотоу; **боле́знь истощи́ла его́** сир уны хәлһеҙләндерҙе (йонсотто) **2.** *что* (*о почве*) уңдырышлылығын бөтөрөү, ярлыландырыу **3.** *что* бөтөрөү, ныҡ кәметеү; **истощи́ть запа́сы** запастарҙы ныҡ кәметеү; **истощи́ть терпе́ние** түҙемлекте (сабырлыҡты) бөтөрөү

ИСТОЩИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** (*изнуриться*) ябығыу, хәлһеҙләнеү, көс бөтөү, ҡаҡшау, йонсоу; **о́чень истощи́лся** ныҡ ябыҡҡан, йонсоған; **си́лы истощи́лись** көсө бөттө **2.** (*о почве*) ярлыланыу, уңдырышлылығы (ашламаһы) бөтөү; **по́чва истощи́лась** тупраҡтың уңдырышлылығы бөткән **3.** бөтөү, ҡалмау; **запа́сы желе́зной руды́ истощи́лись** тимер мәғдәненең һаҡламдары бөттө; **терпе́ние истощи́лось** түҙер хәл ҡалманы

ИСТРА́ТИТЬ *сов. что* **1.** тотоноп бөтөү, тотоп бөтөрөү; **истра́тить де́ньги** аҡсаны тотоноп бөтөү **2.** түгеү, һалыу, бөтөрөү, сарыф итеү; **истра́тить си́лы** көс түгеү; **истра́тить зря вре́мя** ваҡытты бушҡа сарыф итеү

ИСТРА́ТИТЬСЯ *сов.* **1.** тотолоп бөтөү; **де́ньги истра́тились** аҡса тотолоп бөттө **2.** *разг.* тотоноп бөтөү, аҡсаһыҙ ҡалыу; **в по́ездке я истра́тился** сәфәрҙән һуң бөтөнләй аҡсаһыҙ ҡалдым

ИСТРЕБИ́ТЕЛЬ *м* **1.** *кого-чего* ҡырыусы, ҡырып бөтөрөүсе; **саранча́ — истреби́тель посе́вов** саранча — сәсеүлектәрҙе ҡырыусы; **истреби́тель грызуно́в** кимереүселәрҙе ҡырып бөтөрөүсе **2.** *ав.* истребитель; **реакти́вный истреби́тель** реактив истребитель ♦ **лётчик-истреби́тель** лётчик-истребитель

ИСТРЕБИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** юҡ иткес, емергес, ҡыра торған, һәләк иткес; **истреби́тельная война́** емергес һуғыш **2.** истребителдәр ...ы; **истреби́тельная авиа́ция** истребителдәр авиацияһы; **истреби́тельный отря́д** истребителдәр отряды

ИСТРЕБИ́ТЬ *сов. кого-что* юҡ итеү, һәләк итеү, ҡырып бөтөрөү; **истреби́ть лес** урманды ҡырып бөтөрөү

ИСТРЕБЛЕ́НИЕ *с см.* **истреби́ть — истребля́ть**

ИСТРЕБЛЯ́ТЬ *несов. см.* **истреби́ть**

ИСТРЕ́БОВАНИЕ *с*; *книжн. см.* **истре́бовать**

ИСТРЕ́БОВАТЬ *сов. что*; *книжн.* талап итеү, һоратып алыу; **истре́бовать де́ло из суда́** судтан эште һоратып алыу

ИСТРЁПАННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **истрепа́ть 2.** *прил.* таушалған; **истрёпанная кни́га** таушалған китап **3.** *прил.*; *перен.* йонсоған, әлһерәгән, хәлдән тайған; **истрёпанный вид** йонсоған ҡиәфәт

ИСТРЕПА́ТЬ *сов. что*; *разг.* **1.** таушалдырып (туҙҙырып) бөтөрөү; **истрепа́ть оде́жду** кейемде туҙҙырып бөтөрөү; **истрепа́ть кни́гу** китапты таушалдырып бөтөрөү **2.** *перен.* йонсотоу, интектереү, әлһерәтеү; **бои́ истрепа́ли люде́й** һуғыш кешеләрҙе йонсотто ♦ **истрепа́ть не́рвы** нервыны ҡаҡшатыу

ИСТРЕПА́ТЬСЯ *сов.* **1.** *разг.* туҙып (таушалып) бөтөү; **оде́жда истрепа́лась** кейем туҙып бөттө **2.** *перен.*, *прост.* йонсоу, интегеү, әлһерәү, арыу

ИСТРЕ́СКАТЬСЯ *сов.*; *разг.* ярылып (сатнап) бөтөү; **кра́ска истре́скалась** буяуы ярылып бөткән

ИСТУКА́Н *м* **1.** (*изваяние*) тораташ, бот, һын **2.** *бран.* күҙле бүкән ♦ **стоя́ть как истука́н**; **стоя́ть истука́ном** бағана (таш) кеүек ҡатып ҡалыу

ИСТУПИ́ТЬ *сов. что* үтмәҫләп бөтөрөү; **иступи́ть нож** бысаҡты үтмәҫләп бөтөрөү

ИСТУПИ́ТЬСЯ *сов.* үтмәҫләнеп бөтөү; **коса́ иступи́лась** салғы үтмәҫләнеп бөткән

И́СТЫЙ, -ая, -ое **1.** ысын; **и́стый учёный** ысын ғалим **2.** тырыш, эш яратыусы; **и́стый рабо́тник** тырыш эшсе

ИСТЫ́КАТЬ *сов. кого-что*; *разг.* сәнскеләп (тишкеләп, ҡаҙап) бөтөрөү; **исты́кать иго́лкой** энә менән сәнскеләп бөтөрөү; **исты́кать кно́пками** ҡаҙауыстар менән тишкеләп бөтөрөү

ИСТЯЗА́НИЕ *с см.* **истяза́ть**; **подве́ргнуть истяза́ниям** ғазаплауға дусар итеү

ИСТЯЗА́ТЕЛЬ *м* ғазаплаусы, интектереүсе, яфалаусы

ИСТЯЗА́ТЬ *несов. кого-что* ныҡ ғазаплау (интектереү), аяуһыҙ яфалау; **истяза́ть живо́тное** хайуанды ныҡ интектереү

ИСХЛЕСТА́ТЬ *сов.*; *разг.* **1.** *кого-что* һуҡтырыу, һыҙырыу, ҡамсылау; **исхлеста́л его́ спи́ну кнуто́м** уның арҡаһын ҡамсы менән һыҙырҙы **2.** (*истрепать*) туҙҙырыу, туҙҙырып бөтөрөү; **исхлеста́ть ве́ник** һеперткене туҙҙырыу

ИСХЛЁСТЫВАТЬ *несов. см.* **исхлеста́ть**

ИСХЛОПОТА́ТЬ *сов. что*; *разг.* юллап алыу; **исхлопота́ть разреше́ние** рөхсәт юллап алыу

ИСХО́Д *м* **1.** юл, сара; **еди́нственный исхо́д** берҙән-бер юл **2.** аҙаҡ, ахыр, бөтөү; **на исхо́де дня** көн аҙағында; **как бы исхо́д э́того де́ла не был плаче́вным** был эштең аҙағы насар булмаһын инде **3.** һөҙөмтә, нәтижә; **исхо́д де́ла** эштең һөҙөмтәһе; **исхо́д выборо́в** һайлауҙар нәтижәһе ♦ **в исхо́де** аҙағында; **на исхо́де** һуңында, бөтөү алдында; **де́ньги на исхо́де** аҡса

бөтөп бара; **быть на исхо́де** бөтөп барыу; **еда́ была́ на исхо́де** аҙыҡ бөтөп бара ине

ИСХОДА́ТАЙСТВОВАТЬ *сов. что*; *книжн.* юллап алыу; **исхода́тайствовать пе́нсию** пенсия юллап алыу

ИСХОДИ́ТЬ I *сов. что*; *разг.* (йәйәү) йөрөп сығыу, ҡыҙырып сығыу; **исходи́ть весь го́род** бөтә ҡаланы йөрөп сығыу

ИСХОДИ́ТЬ II *несов.* **1.** *от кого, из чего*; *уст., книжн.* сығыу, алыныу; **две прямы́е исхо́дят из одно́й и той же то́чки** ике тура һыҙыҡ (та) бер үк нөктәнән сыға; **э́ти све́дения исхо́дят из достове́рных исто́чников** был мәғлүмәттәр ышаныслы сығанаҡтан алынған **2.** *из чего* -дан/-дән сығыу (сығып эш итеү); **исходи́ть из реше́ния собра́ния** йыйылыш ҡарарынан сығып эш итеү

ИСХОДИ́ТЬ III *несов. см.* **изойти́**

ИСХО́ДНЫЙ, -ая, -ое баштағы, тәүге; **исхо́дный пункт** тәүге пункт; **исхо́дные то́чки зре́ния** баштағы ҡараш

ИСХОДЯ́ЩИЙ, -ая, -ее **1.** *прич. от* **исходи́ть** II; **2.** *прил.* ебәрелә (сыға) торған (*учреждениенан һ.б.*); **исходя́щая по́чта** ебәрелә торған почта; **исходя́щая кни́га** *спец.* сығым кенәгәһе

ИСХУДА́ЛЫЙ, -ая, -ое ныҡ арыҡ (ябыҡ), элмәйгән; **исхуда́лые ру́ки** ныҡябыҡ ҡулдар

ИСХУДА́ТЬ *сов.* ныҡябығыу, арыҡланыу, элмәйеп ҡалыу; **он исхуда́л за вре́мя боле́зни** ауырыған саҡта ул ныҡябыҡты

ИСЦАРА́ПАТЬ *сов. кого-что* тырнап (сыйып) бөтөрөү; **все ру́ки бы́ли исцара́паны** ҡулдары тырналып бөткәйне

ИСЦАРА́ПАТЬСЯ *сов.* тырналып (сыйылып) бөтөү

ИСЦАРА́ПЫВАТЬ *несов. см.* **исцара́пать**

ИСЦЕЛЕ́НИЕ *с см.* **исцели́ть** — **исцеля́ть**; **исцели́ться** — **исцеля́ться**

ИСЦЕЛИ́ТЕЛЬ *м*; *книжн.* һауыҡтырыусы, сәләмәтләндереүсе

ИСЦЕЛИ́ТЬ *сов. кого-что*; *книжн.* һауыҡтырыу, сәләмәтләндереү; **исцели́ть больно́го** ауырыуҙы һауыҡтырыу

ИСЦЕЛИ́ТЬСЯ *сов.*; *книжн.* һауығыу, сәләмәтләнеү; **больно́й исцели́тся** ауырыу һауығасаҡ

ИСЦЕЛЯ́ТЬ *несов. см.* **исцели́ть**

ИСЦЕЛЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **исцели́ться 2.** *страд. от* **исцеля́ть**

ИСЧА́ДИЕ: исча́дие а́да *книжн.* тамуҡ киҫәүе; **исча́дие сатаны́** *книжн.* иблис тоҡомо

ИСЧЕЗА́ТЬ *несов. см.* **исче́знуть**

ИСЧЕЗНОВЕ́НИЕ *с см.* **исче́знуть**

ИСЧЕ́ЗНУТЬ *сов.* юғалыу, юҡ булыу, юҡҡа сығыу, юйылыу; **к утру́ тума́н исче́з** иртән томан юҡ булды; **исче́знуть из па́мяти** хәтерҙән юйылыу; **исче́знуть на глаза́х** күҙ менән ҡаш араһында (күҙ алдында) юҡ булыу; **исче́знуть в темноте́** ҡараңғыға инеп юғалыу; **каранда́ш исче́з** ҡәләм юғалды; **исче́знуть бессле́дно** эҙһеҙ юғалыу

ИСЧЕРКА́ТЬ и **ИСЧЁРКАТЬ** *сов. что*; *разг.* һыҙғылау, һыҙғылап бөтөү; **исчерка́ть бума́гу** ҡағыҙҙы һыҙғылап бөтөү

ИСЧЕ́РПАТЬ *сов. что* **1.** тотоп бөтөрөү, файҙаланып (сарыф итеп) бөтөү; **исче́рпать все возмо́жности** бөтә мөмкинлекте файҙаланып бөтөү **2.** ҡарап бөтөрөү, тамамлау; **исче́рпать пове́стку дня заседа́ния** ултырыштың көн тәртибен ҡарап бөтөрөү; **исче́рпать програ́мму** программаны тамамлау

ИСЧЕ́РПЫВАТЬ *несов. см.* **исче́рпать**

ИСЧЕ́РПЫВАЮЩИЙ, -ая, -ее **1.** *прич. от* **исче́рпывать 2.** *прил.* тулы; **исче́рпывающий отве́т** тулы яуап; **исче́рпывающая оце́нка** тулы баһа

ИСЧЕРТИ́ТЬ *сов. что* **1.** һыҙғылау, сыйғыслау, һыҙғылап (сыйғыслап) бөтөрөү (*ҡағыҙҙы*) **2.** *разг.* һыҙып (тотоноп) бөтөрөү (*ҡәләмде, аҡбурҙы*); **исчерти́ть весь мел** һыҙа-һыҙа аҡбурҙы бөтөрөү

ИСЧЕ́РЧИВАТЬ *несов. см.* **исчерти́ть**

ИСЧИ́РКАТЬ *сов. что*; *разг.* сыйып (һыҙып) бөтөрөү (*шырпыны*); **исчи́ркать коробо́к спи́чек** бер ҡап шырпыны сыйып бөтөрөү

ИСЧИСЛЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **исчи́слить** — **исчисля́ть 2.** *мат.* иҫәпләмә (*юғары математикала*); **дифференциа́льное исчисле́ние** дифференциаль иҫәпләмә; **интегра́льное исчисле́ние** интеграль иҫәпләмә

ИСЧИ́СЛИТЬ *сов. что* иҫәпләү, иҫәпләп сығарыу; **исчи́слить расхо́ды** сығымды иҫәпләү; **исчи́слить в гекта́рах** гектар менән иҫәпләү; **исчи́слить в ме́трах** метр менән иҫәпләү

ИСЧИСЛЯ́ТЬ *несов. см.* **исчи́слить**

ИСЧИСЛЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** иҫәпләнеү, һаналыу; **дохо́ды исчисля́ются ты́сячами рубле́й** килем меңәр һум менән иҫәпләнә **2.** *страд. от* **исчисля́ть**

ИТА́К *союз* (*употребляется в начале предложения, содержащего вывод из предыдущего*) тимәк, шулай итеп; **ита́к, вопро́с решён** шулай итеп, мәсьәлә хәл ителде; **ита́к, тепе́рь всё я́сно** шулай итеп, хәҙер бөтәһе лә аңлашылды

ИТАЛЬЯ́НСКИЙ, -ая, -ое итальян ...ы, Италия ...ы; **италья́нский наро́д** Италия халҡы; **италья́нская пе́сня** итальян йыры; **италья́нский язы́к** итальян теле ♦ **италья́нское окно́** өс-дүрт ҡапҡаслы киң тәҙрә

ИТАЛЬЯ́НЦЫ *мн.* итальяндар, итальян халҡы // *ед.* **италья́нец** *м* итальян ир-аты; **италья́нка** *ж* итальян ҡатын-ҡыҙы

ИТЕЛЬМЕ́НСКИЙ, -ая, -ое ителмән ...ы; **ительме́нская культу́ра** ителмән мәҙәниәте; **ительме́нский язы́к** ителмән теле

ИТЕЛЬМЕ́НЫ *мн.* ителмәндәр (*Камчатканың төп халҡы*) // *ед.* **ительме́н** *м* ителмән ир-аты; **ительме́нка** *ж* ителмән ҡатын-ҡыҙы

ИТО́Г *м* **1.** *бухг.* (*общая сумма*) барлығы, барыһы, йәмғеһе **2.** йомғаҡ; **ито́ги перегово́ров** һөйләшеү йомғаҡтары; **ито́ги уче́бного го́да** уҡыу йылының йомғаҡтары ♦ **в ито́ге** һөҙөмтәлә

ИТОГО́ *нареч.* барлығы, бөтәһе, йыйыныһы, бөтөнөһө, йәмғеһе; **итого́ в су́мме ты́сяча рубле́й** барлығы мең һум

ИТО́ГОВЫЙ, -ая, -ое **1.** дөйөм, барлыҡ, бөтөн; **ито́говые да́нные** дөйөм мәғлүмәттәр; **ито́говые ци́фры** дөйөм һандар **2.** йомғаҡлау …ы; **ито́говые заня́тия** йомғаҡлау дәрестәре

ИТО́ЖИТЬ *несов. что* **1.** *бухг.* дөйөм сумманы иҫәпләү **2.** *разг.* йомғаҡлау, һығымта яһау

ИТО́ЖИТЬСЯ *несов. страд. от* **ито́жить**

ИУ́ДА *м*; *бран.* хыянатсы, һатлыҡ

ИУДАИ́ЗМ *м* иудаизм (*дин төрө — йәһүдтәрҙә*)

ИУДЕ́И *мн.* йәһүдтәр, йәһүд халҡы // *ед.* **иуде́й** *м* йәһүд ир-аты; **иуде́йка** *ж* йәһүд ҡатын-ҡыҙы

ИУДЕ́ЙСКИЙ, -ая, -ое йәһүд …ы; **иуде́йская рели́гия** йәһүд дине

ИУДЕ́ЙСТВО *с* **1.** йәһүд дине **2.** *собир.* йәһүдтәр

ИХТИОЗА́ВР *м* ихтиозавр (*ҡаҙылдыҡ диңгеҙ хайуаны*); **скеле́т ихтиоза́вра** ихтиозавр һөлдәһе

ИХТИО́Л *м* ихтиол (*ҡара төҫтәге май һымаҡ дарыу*)

ИХТИО́ЛОВЫЙ, -ая, -ое ихтиол …ы; **ихтио́ловая мазь** ихтиол майы; **ихтио́ловое мы́ло** ихтиол һабыны

ИХТИО́ЛОГ *м* ихтиолог, ихтиология белгесе

ИХТИОЛОГИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое ихтиология …ы; **ихтиологи́ческие колле́кции** ихтиология коллекциялары (йыйылмалары); **ихтиологи́ческий отде́л музе́я** музейҙың ихтиология бүлеге

ИХТИОЛО́ГИЯ *ж* ихтиология (*зоологияның балыҡтарҙы өйрәнеү бүлеге*)

И́ЧИГИ *мн.* (*ед.* **и́чиг** *м*); *обл.* ситек; **обува́ть и́чиги** ситек кейеү

ИША́К *м* ишәк

ИША́ЧИЙ, -ья, -ье ишәк …ы; **иша́чий крик** ишәк тауышы

И́ШИАС *м*; *мед.* ишиас, янбаш һыҙлау

ИШЬ *частица*; *прост.* (*при выражении удивления, неудовольствия и для указания на что-л.*) ҡара, ҡара һин уны; **ишь ты како́й** ҡара һин уны, нисегерәк; **ишь, как бы́стро рабо́тает** ҡара, нисек тиҙ эшләй

ИЩЕ́ЙКА *ж* **1.** эҙәрләүсе эт **2.** *перен.*, *разг.*, *пренебр.* шымсы

ИЮ́ЛЬ *м* июль; **пе́рвое ию́ля** беренсе июль

ИЮ́ЛЬСКИЙ, -ая, -ое июль …ы; **ию́льский ве́чер** июль кисе; **ию́льские дожди́** июль ямғырҙары, июлдәге ямғырҙар

ИЮ́НЬ *м* июнь; **пя́тое ию́ня** бишенсе июнь

ИЮ́НЬСКИЙ, -ая, -ое июнь …ы; **в ию́ньские дни** июнь көндәрендә

К

К и **КО** *предлог с дат. п.* **1.** (*при обозначении направленности действия в сторону кого-чего-л.*) -ға/-гә (табан); **подъе́хать к ста́нции** станцияға килеп етеү; **он пришёл ко мне** ул миңә килде; **плыть к бе́регу** ярға табан йөҙөү

2. (*при обозначении времени, срока*) -ға/-гә (табан); **к пе́рвому января́** беренсе ғинуарға; **к ве́черу** кискә табан

3. (*при обозначении цели, назначения*) -ға/-гә; **приучи́ть к поря́дку** тәртипкә өйрәтеү; **гото́виться к сва́дьбе** туйға әҙерләнеү

4. (*при обозначении прибавления, присоединения, прикрепления*) -ға/-гә; **прикрепи́ть к стене́** стенаға беркетеп ҡуйыу; **к трём приба́вить два** өскә икене ҡушыу; **присоедини́ться к большинству́** күпселеккә ҡушылыу; **к тому́ же** өҫтәүенә

5. (*при указании на предмет, лицо, с которым связано действие*) -ға/-гә; **любо́вь к ро́дине** ватанға (булған) мөхәббәт; **не́нависть к врага́м** дошманға (булған) нәфрәт

6. (*при указании на соответствие чему-л.*) -лы/-ле, -ға/-гә; **приго́дный к употребле́нию** файҙаланыуға яраҡлы; **го́дный к во́инской слу́жбе** хәрби хеҙмәткә яраҡлы; **говори́ть к ме́сту** урынлы әйтеү; **не ко вре́мени** ваҡытһыҙ

7. (*в заглавиях*) -на/-нә ҡарата; **к вопро́су о происхожде́нии языка́** телдең килеп сығышына ҡарата

8. (*в призывах*) -ға/-гә; **к правово́му госуда́рству!** хоҡуҡи дәүләткә!; **к отве́ту!** яуапҡа!

9. (*во вводных словах и выражениях*) -ға/-гә ҡаршы; **к сожале́нию** ҡыҙғаныуға ҡаршы; **к несча́стью** бәхетһеҙлеккә ҡаршы; ♦ **к приме́ру** миҫал итеп, миҫалға; **к чему́** нимәгә; **к тому́ же** шуның өҫтөнә, өҫтәүенә

-КА *частица*; *разг.* **1.** (*при повелительном накл. для смягчения просьбы, приказания*)

-сы/-се (әле); **скажи́те-ка мне** әйтегеҙсе миңә; **да́йте-ка пройти́** үткәреп ебәрегеҙ(се) әле

2. (*с глаголами будущего времени для выражения внезапности желания*) әле; **куплю́-ка я э́ту кни́гу** был китапты һатып алайым әле

КАБА́К *м*; *уст.* ҡабаҡ (*революцияға тиклем Рәсәйҙә эскелек урыны*)

КАБАЛА́ *ж* **1.** *ист.* кабала (*мәжбүри бурыс*); **заёмная кабала́** заём кабалаһы **2.** *ист.* кабала, ғүмерлек ҡоллоҡ **3.** *перен.* бойондороҡлоҡ; **попа́сть в кабалу́** бойондороҡлоҡҡа эләгеү; **держа́ть в кабале́** бойондороҡлоҡта тотоу

КАБАЛИ́СТИКА и **КАББАЛИ́СТИКА** *ж* кабалистика (**1.** *урта быуаттарҙа юҡ-барға ышаныу, дини-мистик тәғлимәт һәм ғөрөф-ғәҙәттәр* **2.** *күсм. махсус мәғәнәгә эйә булған, әммә белмәгән, таныш булмаған кешегә аңлайышһыҙ нәмә*)

КАБАЛИ́ТЬ *несов., кого-что*; *ист.* ҡол итеү, ҡоллоҡҡа төшөрөү; **кабали́ть крестья́н** крәҫтиәндәрҙе ҡоллоҡҡа төшөрөү

КАБА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** *ист.* кабала ...ы; **каба́льная за́пись** кабала яҙмаһы; **каба́льная зави́симость** кабала бойондороҡлоғо **2.** *ист.* кабалалағы, кабалаға бәйле; **каба́льные холо́пы** кабалалағы хеҙмәтселәр **3.** *перен.* кабалалы, ауыр; **каба́льный догово́р** кабалалы килешеү

КАБА́Н *м* **1.** (*дикий*) ҡабан **2.** (*самец домашней свиньи*) ата суҫҡа

КАБА́НИЙ, -ья, -ье ҡабан ...ы; **каба́ний клык** ҡабан теше; **каба́нье ста́до** ҡабан көтөүе

КАБАНИ́НА *ж* ҡабан ите

КАБАРГА́ *ж* кабарга (*болан*)

КАБАРГО́ВЫЙ, -ая, -ое кабарга ...ы; **кабарго́вая шку́ра** кабарга тиреһе

КАБАРДИ́НКА *ж* кабардинка (**1.** *кейем* **2.** *бейеү*)

КАБАРДИ́НСКИЙ, -ая, -ое кабардин ...ы; **кабарди́нский язы́к** кабардин теле; **кабарди́нская поро́да лошаде́й** кабардин аты (*тоҡомо*)

КАБАРДИ́НЦЫ *мн.* кабардиндар, кабардин халҡы // *ед.* **кабарди́нец** *м* кабардин ир-аты; **кабарди́нка** *ж* кабардин ҡатын-ҡыҙы

КАБАРЕ́ *с нескл.* кабаре (*төрлө уйын-сәнғәт күрһәтә торған эстрадалы ресторан йәки кафе*)

КАБАЧКО́ВЫЙ, -ая, -ое таш ҡабаҡ ...ы; **кабачко́вая икра́** таш ҡабаҡ икраһы

КАБАЧО́К I *м*; *уменьш. от* **каба́к**

КАБАЧО́К II *м* таш ҡабаҡ (*йәшелсә төрө*)

КА́БЕЛЬ *м* кабель; **телефо́нный ка́бель** телефон кабеле

КА́БЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое кабель ...ы; **ка́бельная ли́ния** кабель линияһы (һыҙымы)

КАБИ́НА *ж* кабина; **каби́на шофёра** шофёр кабинаһы; **каби́на для перегово́ров по телефо́ну** телефондан һөйләшеү кабинаһы; **душева́я каби́на** душта йыуыныу кабинаһы

КАБИНЕ́Т *м*; *в разн. знач.* кабинет; **кабине́т заве́дующего** мөдир кабинеты; **зубовраче́бный кабине́т** теш врачы (табибы) кабинеты; **Кабине́т мини́стров** Министрҙар кабинеты

КАБИНЕ́ТНЫЙ, -ая, -ое кабинет ...ы; **кабине́тная ме́бель** кабинет мебеле; **кабине́тная систе́ма обуче́ния** кабинетта уҡытыу системаһы

КАБЛОГРА́ММА *ж*; *спец.* каблограмма (*һыу аҫты кабеле буйынса бирелә торған телеграмма*)

КАБЛУ́К *м* үксә; **ни́зкий каблу́к** тәпәш үксә; **ту́фли на высо́ком каблуке́** бейек үксәле туфли ♦ **под каблуко́м** *кого* олтораҡ булыу (*кемдеңдер ихтыярына тулыһынса буйһоноу*)

КАБЛУ́ЧНЫЙ, -ая, -ое үксә ...ы; **каблу́чный стано́к** үксә станогы; **каблу́чный гвоздь** үксә нығыта торған ҡаҙаҡ

КАБОТА́Ж *м*; *мор.* каботаж (*бер илдең порттары араһында караптарҙа йөҙөү*); **большо́й кабота́ж** ҙур каботаж (*төрлө диңгеҙ порттары араһында*); **ма́лый кабота́ж** бәләкәй каботаж (*бер диңгеҙҙең порттары араһында*)

КАБРИОЛЕ́Т *м* кабриолет (**1.** *ике тәгәрмәсле еңел арба* **2.** *еңел автомобилдең асылмалы кузовы*)

КАВАЛЕ́Р I *м* кавалер (**1.** *ҡатын-ҡыҙға илтифат күрһәтеп, уның кәйефен табырға тырышыусы ир-егет* **2.** *ҡатын-ҡыҙ менән парлы бейеүҙә бейегән ир-ат*)

КАВАЛЕ́Р II *м* кавалер (*орден менән бүләкләнгән кеше*); **кавале́р о́рдена Оте́чественной войны́** Ватан һуғышы ордены кавалеры

КАВАЛЕРГА́РД *м* кавалергард (*ғәскәрендә махсус атлы гвардия полкында хеҙмәт иткән һалдат йәки офицер*)

КАВАЛЕРИ́ЙСКИЙ, -ая, -ое кавалерия ...ы; **кавалери́йская ата́ка** кавалерия һөжүме

КАВАЛЕРИ́СТ *м* кавалерист

КАВАЛЕ́РИЯ *ж* кавалерия, атлы ғәскәр; **лёгкая кавале́рия** еңел кавалерия

КАВАЛЬКА́ДА *ж* кавалькада, һыбайлылар төркөмө

КАВАРДА́К *м*; *разг.* буталсыҡлыҡ, ығы-зығы, тәртипһеҙлек; **по́лный каварда́к** ныҡ буталсыҡлыҡ

КАВАТИ́НА *ж*; *муз.* каватина (*опера арияһының лирик төрө*)

КА́ВЕРЗА *ж*; *разг.* мәкер, хәйлә; **стро́ить ка́верзы** хәйлә ҡороу

КА́ВЕРЗНЫЙ, -ая, -ое *разг.* **1.** мәкерле, хәйләле; **ка́верзный челове́к** мәкерле кеше **2.** буталсыҡ, ҡатмарлы, хәйләле; **ка́верзное де́ло** буталсыҡ эш; **ка́верзный вопро́с** хәйләле һорау

КАВЕ́РНА *ж* **1.** *мед.* каверна (*берәй ауырыу тәьҫирендә организмдың тарҡалыуынан барлыҡҡа килгән бушлыҡ*); **каве́рна в лёгких** үпкә кавернаһы **2.** *геол.* ҡыуышлыҡ, бушлыҡ; **каве́рна в песча́нике** ҡомташтағы бушлыҡ

КАВЕРНО́ЗНЫЙ, -ая, -ое **1.** *мед.* каверналы; **каверно́зное лёгкое** каверналы үпкә **2.** *геол.* ҡыуышлы; **каверно́зный известня́к** ҡыуышлы бурташ

КАВКА́ЗСКИЙ, -ая, -ое Кавказ ...ы; **кавка́зские языки́** Кавказ телдәре ♦ **кавка́зский то́поль** кавказ тирәге; **кавка́зский клино́к** кавказ ҡылысы

КАВКА́ЗЦЫ *мн.* кавказлылар, Кавказ халҡы // *ед.* **кавка́зец** *м* Кавказ ир-аты; **кавка́зка** *ж* Кавказ ҡатын-ҡыҙы

КАВЫ́ЧКИ *мн.* (*ед.* **кавы́чка** *ж*) тырнаҡтар; **слова́ в кавы́чках** тырнаҡтар эсендәге һүҙҙәр; **откры́ть кавы́чки** тырнаҡтарҙы асыу; **закры́ть кавы́чки** тырнаҡтарҙы ябыу ♦ **в кавы́чках** *ирон.* һүҙҙә генә

КАГА́Н *м*; *ист.* ҡаған (*урта быуаттарҙа төрки дәүләте башлығы*)

КАГАНА́Т *м* ҡағанат, ҡағанлыҡ; **Тю́ркский кагана́т** Төрки ҡағанлығы

КАГА́Т *м*; *с.-х.* кагат (*ҡышҡылыҡҡа ергә өйөп, ҡаплап ҡуйылған картуф, кишер, сөгөлдөр өйөмө*)

КАГО́Р *м* кагор (*ҡыҙыл шарап төрө*)

КАДЕ́Т I *м*; *уст.* кадет (*кадет корпусында уҡыусы*)

КАДЕ́Т II *м*; *полит.* кадет (*Рәсәйҙә конституцион-демократик фирҡә ағзаһы*)

КАДЕ́ТСКИЙ I, -ая, -ое *уст.* кадет ...ы; **каде́тский мунди́р** кадет мундиры ♦ **каде́тский ко́рпус** кадеттар корпусы (*хәрби урта мәктәп*)

КАДЕ́ТСКИЙ II, -ая, -ое *полит.* кадеттар ...ы; **каде́тская па́ртия** кадеттар фирҡәһе

КА́ДИ *м нескл.* ҡазый

КАДИ́ЛО *с*; *церк.* кадило (*сиркәүҙә яндырып төтәсләй торған хуш еҫле ыҫмала һалынған тимер һауыт*)

КАДИ́ТЬ *несов.* **1.** кадило менән ыҫлау, төтәсләү **2.** *кому*; *перен.* (*льстить*) ярамһаҡланыу

КА́ДКА *ж* тәпән, сапсаҡ

КА́ДМИЙ *м* кадмий (**1.** *химик элемент, ялтырауыҡлы йомшаҡ аҡ металл* **2.** *шул металдан яһалған һары буяу*)

КАДР *м* кадр (**1.** *кино йәки фотоплёнкалағы айырым һүрәт* **2.** *кинофильмдан айырым күренеш йәки эпизод*) ♦ **за ка́дром** кадр артында

КАДРИ́ЛЬ *ж* кадриль (*алтышар фигуранан торған парлы күмәк бейеү һәм шуға яҙылған музыка әҫәре*)

КАДРОВИ́К *м*; *разг.* кадровик (**1.** *кадрҙарға, төп составҡа ингән кеше* **2.** *кадрҙар бүлеге хеҙмәткәре*)

КА́ДРОВЫЙ, -ая, -ое кадрҙағы, даими төп составтағы; **ка́дровые войска́** даими ғәскәр; **ка́дровый офице́р** кадрҙағы офицер; **ка́дровый рабо́чий** төп эшсе

КА́ДРЫ *только мн.* кадрҙар (**1.** *хәрби частарҙың тыныс ваҡыттағы даими составы* **2.** *ойошмаларҙа, предприятиеларҙа эшләүселәрҙең төп составы*) ♦ **отде́л ка́дров** кадрҙар бүлеге

КАДУ́ШКА *ж* бәләкәй (сапсаҡ) тәпән, ағас күнәк

КАДЫ́К *м* күмәгәй

КАЁМКА *ж*; *разг.* нәҙек ҡайма

КАЖДОДНЕ́ВНЫЙ, -ая, -ое һәр көнгө, көндәлек; **каждодне́вная рабо́та** көндәлек эш

КА́ЖДЫЙ, -ая, -ое *мест.* **1.** һәр, һайын, һәр бер, һәр ҡайһы; **ка́ждый ме́сяц** һәр ай, ай һайын; **ка́ждый год** йыл һайын **2.** *в знач. сущ.* **ка́ждый** *м* и **ка́ждая** *ж* һәр кем; **э́то до́лжен знать ка́ждый** быны һәр кем белергә тейеш ♦ **на ка́ждом шагу́** аҙым һайын, һәр аҙымда

КАЗА́К *м* казак ир-аты; **каза́чка** *ж* казак ҡатын-ҡыҙы (**1.** *Рәсәйҙә XV–XVII бб. Яйыҡ, Дон, Кубань буйҙарына ҡаҫҡан крәҫтиәндәрҙән, ҡала ярлыларынан торған ирекле кеше* **2.** *шуларҙан ойошҡан, XVIII б. Урыҫ дәүләтенең сик буйҙарын һаҡларға тейеш булған айырым хәрби сословие вәкиле*); **донски́е казаки́** Дон казактары ♦ **во́льный каза́к** үҙ иркендә (*ирекле кеше*)

КАЗАКИ́Н *м* кәзәкей (*кейем*)

КАЗА́Н *м*; *обл.* ҡаҙан

КАЗА́РКА *ж* ҡарағаҙ

КАЗА́РМА *ж* казарма

КАЗА́РМЕННЫЙ, -ая, -ое казарма ...ы; **каза́рменная жизнь** казарма тормошо ♦ **каза́рменное положе́ние**; **каза́рменный режи́м** казарма хәле (режимы)

КАЗА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *кем-чем* күренеү, тойолоу; **каза́ться ста́рше свои́х лет** төҫкә оло күренеү **2.** *кому безл.* (*представляться*) -дай/-дәй булыу, кеүек күренеү (тойолоу); **мне ка́жется, что я где́-то ви́дел его́** мин уны ҡайҙалыр күргәндәй булам **3.** *в знач. вводн. сл.* **ка́жется** буғай, ахыры, төҫлө, булһа кәрәк; **он, ка́жется, уе́хал** ул киткән, буғай

КАЗА́ХИ *мн.* ҡаҙаҡтар, ҡаҙаҡ халҡы // *ед.* **каза́х** *м* ҡаҙаҡ ир-аты; **каза́шка** *ж* ҡаҙаҡ ҡатын-ҡыҙы

КАЗА́ХСКИЙ, -ая, -ое ҡаҙаҡ ...ы; **каза́хский язы́к** ҡаҙаҡ теле; **каза́хские сте́пи** ҡаҙаҡ далалары

КАЗА́ЦКИЙ, -ая, -ое казак ...ы; **каза́цкая са́бля** казак ҡылысы

КАЗА́ЧЕСТВО *с* **1.** казак ҡатламы **2.** *собир.* казактар; **донско́е каза́чество** Дон казактары

КАЗА́ЧИЙ, -ья, -ье казак ...ы; **каза́чьи пе́сни** казак йырҙары; **каза́чий атама́н** казак атаманы

КАЗАЧО́К *м* **1.** *уменьш.-ласк.* *от* **каза́к** **2.** *уст.* казачок (*хеҙмәтсе малай*) **3.** казачок (*тиҙләнешле бейеү һәм шул бейеүҙең көйө*)

КАЗЕИ́Н *м* казеин (*һөт составындағы аҡһым матдә*)

КАЗЕЙНОВЫЙ, -ая, -ое **1.** казеин ...ы; **казе́йновый заво́д** казеин заводы **2.** казеинлы, казеиндан яһалған; **казе́йновый клей** казеиндан яһалған елем; **казе́йновые кра́ски** казеинлы буяуҙар

КАЗЕМА́Т *м* каземат (**1.** *хәрб. артиллерия һәм авиация утынан һаҡланыу өсөн бетон ҡоролма* **2.** *төрмә камераһы*)

КАЗЁННЫЙ, -ая, -ое **1.** *уст.* ҡаҙна ...ы, хөкүмәт ...ы; **казённые зе́мли** ҡаҙна ерҙәре; **казённая кварти́ра** хөкүмәт фатиры **2.** өҫтән генә, бюрократтарса; **казённый подхо́д к де́лу** эшкә өҫтән генә ҡарау **3.** *перен.* ҡоро, йәнһеҙ, ғәҙәти; **казённый стиль** ҡоро стиль ♦ **казённые крестья́не** ҡаҙна крәҫтиәндәре (*XVIII—XIX бб. Рәсәйҙә хөкүмәткә ҡараған крепостной крәҫтиәндәр*); **Казённая пала́та** Ҡаҙна палатаһы (*революцияға тиклем Рәсәй губерналарында аҡсалата һалым йыйыу эше менән идара иткән орган*); **казённая часть** *спец.* мылтыҡ (туп) көбәгенең ҡора торған өлөшө

КАЗЁНЩИНА *ж*; *разг.* ҡоро формаллек, формализм; **газе́тная казёнщина** гәзиттәрҙең ҡоро формаллеге

КАЗИНО́ *с нескл.* казино (*ҡомарлы уйын уйнау өсөн тәғәйенләнгән йорт, шулай уҡ ресторанда күңел асыу урыны*)

КАЗНА́ *ж*; *уст.* **1.** (*государственное имущество*) ҡаҙна, дәүләт **2.** (*государство*) дәүләт, хөкүмәт; **зе́мли отошли́ к казне́** ерҙәр дәүләткә күсте **3.** (*деньги, имущество*) аҡса, хазина; **награжда́ть казно́й** аҡса менән бүләкләү

КАЗНАЧЕ́Й *м* казначей (*ойошма, учреждениелар аҡсаһын һәм ҡиммәтле ҡағыҙҙарын һаҡлаусы*); **казначе́й ме́стного коми́тета** урындағы комитет казначейы

КАЗНАЧЕ́ЙСКИЙ, -ая, -ое казначей ...ы; **казначе́йская до́лжность** казначей вазифаһы ♦ **казначе́йские биле́ты** казначей билеттары (*алтынға әйләндерелмәй торған ваҡ ҡағыҙ аҡсалар исеме*)

КАЗНАЧЕ́ЙСТВО *с* казначейство (*дәүләт килемдәрен йыйыу, һаҡлау һәм бүлеү эштәрен алып барған дәүләт финанс органы*)

КАЗНИ́ТЬ *сов., несов.* **1.** *кого* язалау, язаға тарттырыу **2.** *чем* и *без доп.*; *перен.* (*мучить*) ғазаплау, яфалау, интектереү; **казни́ть презре́нием** *кого-л. кемделер* нәфрәтле ҡараш (мөнәсәбәт) менән яфалау

КАЗНИ́ТЬСЯ *несов.* ғазапланыу, борсолоу

КАЗНОКРА́Д *м*; *уст.* ҡаҙна талаусы, дәүләт милкен үҙләштереүсе

КАЗНОКРА́ДСТВО *с*; *уст.* ҡаҙна талау, дәүләт милкен үҙләштереү

КАЗНЬ *ж* **1.** үлем язаһы; **сме́ртная казнь** үлем язаһы **2.** *перен.* (*страдание*) ғазап, яфа

КАЗУИ́СТ *м* **1.** *юр.* казуист, оҫта юрист **2.** *перен.* казуист, шымарған бәхәссе (*бәхәс ваҡытында ялған йәки шикле дәлилдәрҙе оҫта файҙаланыусы кеше*)

КАЗУИ́СТИКА *ж* казуистика (**1.** *юр. закондың дөйөм статьяларын төрлө юридик хәлдәрҙә ҡулланыу* **2.** *урта быуаттар дәүерендәге схоластикала һәм дини тәғлимәттә ҡулланылған ысул, йәғни, һирәк осраған фактарҙы йомғаҡлап, дөйөм ҡағиҙәгә индереү* **3.** *күсм. ялған йәки шикле фекерҙәрҙе дәлилләүҙә оҫталыҡ*)

КА́ЗУС *м* **1.** *юр.* казус (*судта ҡатмарлы, буталсыҡ эш*) **2.** *разг.* ғәжәп ваҡиға, әкәмәт хәл; **произошёл ка́зус** бер әкәмәт хәл булды

КА́ЗУСНЫЙ, -ая, -ое ҡатмарлы, буталсыҡ (*суд эштәренә ҡарата*); **ка́зусное де́ло о башки́рских зе́млях** башҡорт ерҙәре тураһындағы ҡатмарлы эш (хәл)

КА́ИН *м* хаин, хыянатсы (*ҡан ҡойоусы, енәйәтсе*)

КАЙЛА́ *ж* и **КАЙЛО́** *с* кәйлә

КАЙМА́ *ж* ҡайма, сит, эргә; **шаль с широ́кой каймо́й** яҫы ҡаймалы (ситле, эргәле) шәл

КАЙМА́К *м*; *обл.* ҡаймаҡ

КАЙМА́Н *м* кайман (*Үҙәк һәм Көньяҡ Америкала йәшәүсе крокодил төрө*)

КАЙНОЗО́ЙСКИЙ: **кайнозо́йская э́ра** кайнозой эраһы (*Ерҙең геологик тарихында иң яңы дәүер*)

КА́ЙРА *ж* кайра (*поляр диңгеҙ ҡошо*)

КАК *нареч., частица* и *союз* **1.** *нареч.* нисек, ҡайһылай, ҡалай; **как пожива́ете?** нисек йәшәйһегеҙ?; **как ва́ше здоро́вье?** һаулығығыҙ нисек?; **как э́то случи́лось?** нисек булды һуң был?; **как пройти́ к остано́вке?** туҡталышҡа нисек барырға?; **я сде́лал, как вы сказа́ли** һеҙ нисек әйттегеҙ, мин шулай эшләнем; **не зна́ю, как э́то де́лается** мин быны ҡалай эшләнгәнен белмәйем **2.** *нареч.* ҡайһылай, бик, шул тиклем; **как хорошо́!** ҡайһылай яҡшы!; **как я рад тебя́ ви́деть!** һине күреүемә шул тиклем шатмын! **3.** *частица* нисек, бәй, һуң; **как! Ты опя́ть здесь?** нисек! Һин тағы бындамы ни?; **как! Ты уже́ пришёл?** бәй! Һин килдең дәме? **4.** *частица*; *разг.* -мы/-ме; **она́ как закричи́т** ул ҡысҡырып ебәрмәһенме; **как польёт дождь** ямғыр яуып ебәрмәһенме **5.** *союз* кеүек, шикелле, һымаҡ, -дай/-дәй; **твёрдый, как ка́мень** таш һымаҡ (таштай) ҡаты; **бе́лый, как снег** ҡар һымаҡ (ҡарҙай) ап-аҡ **6.** *союз* итеп, күреп, булыу ягынан; **сове́тую э́то вам как друг** мин һеҙгә дуҫ итеп кәңәш бирәм **7.** *союз* -ғанда/-гәндә, менән; **как вспо́мнишь, прия́тно стано́вится** иҫкә төшөргәндә рәхәт булып китә; **как дое́дешь, вы́шли телегра́мму** барып етеү менән телеграмма һуҡ; **как стемне́ет, он вернётся** ҡараңғы төшөү менән ул ҡайтасаҡ ♦ **как бы не** булып ҡуймаһа ғына ярар ине, булып ҡуймаһын; **как бы не так** шулай булмай ҙа ни; **как бы то ни́ было** нисек

кенә булмаһын, һәр хәлдә; **как же** эйе шул, әлбиттә; **как когда́**; **когда́ как** ҡасан нисек, төрлө ваҡытта төрлөсә; **как кому́**; **кому́ как** кемгә нисек, кешеһенә ҡарап; **как мо́жно** мөмкин тиклем; **как нельзя́ лу́чше** үтә һәйбәт, шунан да яҡшыһы юҡ; **как ни в чём не быва́ло** бер ни ҙә булмаған дай; **как пить дать** һис шикһеҙ; **как попа́ло** теләһә нисек, теләһә ҡалай; **как раз**: 1) нәҡ, тап; **он свиде́тель как раз э́того явле́ния** ул нәҡ шул күренештең шаһиты; 2) *в знач. сказ.* тап-таман; **э́та о́бувь мне как раз** был аяҡ кейеме миңә тап-таман; **как сказа́ть** уныһы икеле әле; **как то́лько** -ғас та/-гәс тә, уҡ/үк; **как то́лько он придёт, я вам сообщу́** ул килгәс тә, мин һеҙгә хәбәр итермен

КАКАДУ́ *м нескл.* какаду (*тутыйғош төрө*)

КАКА́О *с нескл.* какао (*ағасы һәм емешенән булған әсемлек*); **ча́шка кака́о** бер сынаяҡ какао

КА́К-ЛИБО *нареч. см.* **ка́к-нибудь** 1

КА́К-НИБУДЬ *нареч.* **1.** нисек булһа ла, нисек тә; **на́до ка́к-нибудь помо́чь ему́** нисек булһа ла уға ярҙам итергә кәрәк **2.** *разг.* нисек етте шулай, өҫтән-мөҫтән генә; **э́ту рабо́ту нельзя́ де́лать на́скоро и ка́к-нибудь** был эште еңел һәм өҫтән-мөҫтән генә эшләргә ярамай **3.** *разг.* ҡасан да булһа, бер ваҡыт; **я ка́к-нибудь зайду́ к нему́** ҡасан да булһа мин уға кереп сығырмын

КАК-НИКА́К *нареч.*; *разг.* нисек кенә булмаһын; **как-ника́к я вам друг** нисек кенә булмаһын, мин һеҙҙең дуҫығыҙ

КАКО́В, -а, -о *мест.* **1.** (*обозначает вопрос о качестве, свойстве кого-чего-л.*) нисек, ниндәй; **како́в он собо́й?** төҫкә-башҡа нисек? **2.** (*в качестве союзного слова присоединяет придаточные определительные и дополнительные*) ниндәй, ҡайһылай; **уже́ сейча́с ви́дно, какова́ ситуа́ция** хәлдең ниндәй икәнлеге хәҙер үк күренеп тора **3.** (*в восклицательных и вопросительных предложениях выражает эмоциональную оценку явления, действия, субъекта*) ниндәйерәк, нисегерәк, ниндәй һуң; **а де́нь-то како́в!** көнө һуң ниндәй!

КАКОВО́ *нареч.* нисек; **каково́ ему́ живётся?** нисек йәшәй икән ул?; **узна́ет, каково́ самово́льничать** белер нисек башбаштаҡланырға

КАКО́Й, -ая, -ое *мест.* **1.** (*обозначает вопрос о качестве, свойстве кого-чего-л.*) ниндәй, нисек, ҡалай; **кака́я сего́дня пого́да?** бөгөн һауа торошо нисек?; **како́го мне́ния вы о нём?** уның тураһында һеҙ ниндәй фекерҙәһегеҙ? **2.** (*для выражения вопроса о порядке выбора, следования, о времени появления*) нисәнсе, ҡайһы; **в како́м году́ он роди́лся?** ул нисәнсе йылда тыуған?; **в како́м го́роде ты живёшь?** һин ҡайһы ҡалала (тораһың) йәшәйһең? **3.** (*в восклицательных предложениях для выражения эмоциональной оценки явления, действия, субъекта*) ниндәй; **кака́я ра́дость** ниндәй шатлыҡ ♦ **како́е там** ҡайҙа ул; **како́е там, и слы́шать не хо́чет** ҡайҙа ул, тыңлағы(һы) ла килмәй; **како́й бы то ни́ был** ниндәй генә булмаһын; **како́й ни (на) есть** ниндәй генә булһа ла; **вы́пишите меня́ в каку́ю ни на е́сть брига́ду** мине ниндәй ҙә булһа бер бригадаға яҙығыҙ; **кака́я ра́зница** барыбер түгелме ни; **каки́ми судьба́ми?** ниндәй елдәр ташланы?; **како́й попа́ло** ниндәй эләкһә, ниндәй тура килһә; **како́й из себя́** ниндәй һуң ул, ниндәйерәк; **хоть како́й** ниндәй булһа ла; **ни под каки́м ви́дом** һис тә, бер нисек тә

КАКО́Й-ЛИБО, -ая-либо, -ое-либо *мест. см.* **како́й-нибудь** 1

КАКО́Й-НИБУДЬ, -ая-нибудь, -ое-нибудь *мест.* **1.** (*тот или иной*) ниндәй ҙә булһа берәй; **зада́ть како́й-нибудь вопро́с** ниндәй ҙә булһа бер һорау биреү; **принеси́ мне каку́ю-нибудь газе́ту** миңә берәй гәзит килтерегеҙ әле **2.** *разг.* (*приближающий к какому-л. количеству*) самаһы, ни бары, тирәһе; **каки́х-нибудь два—три дня** ни бары ике—өс көн; **до го́рода оста́лся како́й-нибудь киломе́тр пути́** ҡалаға тиклем километр самаһы юл ҡалды

КАКО́Й-ТО, -ая-то, -ое-то *мест.* **1.** (*неизвестно какой*) бер, ниндәйҙер; **к вам приходи́л како́й-то челове́к** һеҙгә бер кеше килгән ине; **кака́я-то неосо́знанная мысль** ниндәйҙер аңлап етелмәгән (аңлашылмаған) фекер **2.** (*похожий на кого-что-л.*) әллә ниндәй, әллә ниндәй бер; **он како́й-то чуда́к** ул әллә ниндәй ҡыҙыҡ кеше

КАКОФО́НИЯ *ж* какофония, аһәңһеҙлек, **какофо́ния зву́ков** ҡолаҡ ярғыс йәмһеҙ тауыштар, тауыштар аһәңһеҙлеге

КА́К-ТО *нареч.* **1.** (*каким-то образом*) нисектер, әллә нисек; **э́то вы́шло ка́к-то само́ собо́й** был әллә нисек үҙенән-үҙе килеп сыҡты; **он ка́к-то суме́л ула́дить де́ло** ул эште нисектер яйға һала алды **2.** (*неясно как*) нисек, ҡайһылай; **посмо́трим, ка́к-то они́ нас встре́тят** күрербеҙ, улар беҙҙе нисек итеп ҡаршы алырҙар икән **3.** (*однажды, когда-то*) ҡасандыр, бер саҡ; **ка́к-то я его́ ви́дел на у́лице** мин ҡасандыр уны урамда күргәйнем; **я ка́к-то раз был у него́** мин ҡасандыр унда булғайным **4.** *в знач. частицы* **как-то́**; *разг.* йәғни; **ра́зные фру́кты, как-то́: гру́ши, я́блоки, виногра́д** төрлө емеш-еләк, йәғни: армыт, алма, йөҙөм

КА́КТУС *м* кактус

КА́КТУСОВЫЙ, -ая, -ое **1.** кактус ...ы; **ка́ктусовые за́росли** кактус ҡыуаҡлыҡтары **2.** *в знач. сущ.* **ка́ктусовые** *мн.*; *бот.* кактус һымаҡтар

КАЛ *м* тиҙәк

КАЛАМБУ́Р *м* каламбур (*әйтелеше яғынан оҡшаш булған төрлө мәғәнәле һүҙҙәрҙе шаярып бутап ҡулланыуға ҡоролған әйтем, һүҙ*)

КАЛАМБУРИ́СТ *м* каламбурсы, һүҙ уйнатыусы

КАЛАМБУ́РИТЬ *несов.* каламбур һөйләү, һүҙ уйнатыу

КАЛАМБУ́РНЫЙ, -ая, -ое каламбурлы; **каламбу́рное выраже́ние** каламбурлы әйтем

КАЛАМЯ́НКА *ж* беше етен туҡыма

КАЛАМЯ́НКОВЫЙ, -ая, -ое беше етен туҡыманан; **каламя́нковые брю́ки** беше етен туҡыманан салбар

КАЛА́Н *м* ҡамсат

КАЛАНЧА́ *ж* **1.** ҡаланса; **пожа́рная каланча́** янғын ҡалансаһы **2.** *разг.*, *шутл.* һонтор, ҡолға

КАЛА́Ч *м* ҡалас ♦ **калачо́м не зама́нишь** *кого бер ни менән дә* ҡыҙыҡтыра алмаҫһың; **тёртый кала́ч** шымарған (йышылған) кеше

КАЛА́ЧИКОМ *нареч.* бөкләп, бөгәрләнеп; **сиде́ть, поджа́в но́ги кала́чиком** аяҡты бөкләп ултырыу; **соба́ка сверну́лась кала́чиком** эт бөгәрләнеп ятты

КАЛЕЙДОСКО́П *м* **1.** калейдоскоп (*әйләндергән һайын төрлө төҫтәге матур фигуралар, биҙәктәр күрһәтә торған оптик прибор*) **2.** *перен.* тиҙ алмашыныу; **калейдоско́п собы́тий** ваҡиғаларҙың тиҙ алмашыныуы

КАЛЕ́КА *м* и *ж* ғәрип, зәғиф (*кеше*)

КАЛЕНДА́РНЫЙ, -ая, -ое календарь ...ы; **календа́рный план** календарь план; **календа́рный листо́к** календарь бите

КАЛЕНДА́РЬ *м* календарь; **отрывно́й календа́рь** йыртма (өҙмә) календарь; **насто́льный календа́рь** өҫтәл календары; **со́лнечный календа́рь** ҡояш календары; **лу́нный календа́рь** ай календары; **календа́рь спорти́вных состяза́ний** спорт ярыштары календары

КАЛЕ́НДУЛА *ж* календула, пәйғәмбәр тырнағы

КАЛЕ́НИЕ *с см.* **кали́ть** ♦ **довести́ до бе́лого кале́ния** *кого* ныҡ асыуын килтереү, ярһытыу

КАЛЁНЫЙ, -ая, -ое **1.** ҡыҙҙырылған, ҡыҙған; **калёное желе́зо** ҡыҙҙырылған тимер **2.** ҡурылған, ҡыҙҙырылған; **калёные оре́хи** ҡурылған сәтләүек **3.** *тех.* һуғарылған; **калёный клино́к** һуғарылған ҡылыс ♦ **калёным желе́зом жечь** *что* төбө-тамыры менән юҡ итеү (юҡҡа сығарыу)

КАЛЕ́ЧИТЬ *несов.*; *разг.* **1.** *кого* (*делать калекой*) имгәтеү, ғәрип итеү, зәғифләү **2.** *что*; *перен.* (*портить*) боҙоу; **кале́чить хара́ктер** холоҡ боҙоу

КАЛЕ́ЧИТЬСЯ *несов.* **1.** имгәнеү, ғәрипләнеү **2.** *страд. от* **кале́чить**

КАЛИ́БР *м* калибр (**1.** *атыу ҡоралы көбәгенең эске диаметры* **2.** *тех. эшләп сығарылған нәмәләрҙең күләмен билдәләү өсөн алынған үлсәм*); **изме́рить разме́ры кали́бром** күләмен калибр менән үлсәү; **балала́йки ра́зного кали́бра** төрлө ҙурлыктағы балалайкалар

КАЛИБРОВА́ТЬ *несов. что*; *тех.* калибрлау; **калиброва́ть патро́н** патронды калибрлау; **калиброва́ть семена́** орлоктарҙы калибрлау; **калиброва́ть вольтме́тр** вольтметрҙы калибрлау

КАЛИБРО́ВОЧНЫЙ, -ая, -ое *тех.* калибрлау ...ы; **калибро́вочный стано́к** калибрлау станогы

КА́ЛИЕВЫЙ, -ая, -ое *хим.* **1.** калий ...ы; **ка́лиевые месторожде́ния** калий ятҡылыҡтары **2.** калийлы; **ка́лиевые удобре́ния** калийлы ашламалар

КА́ЛИЙ *м* калий (*химик элемент, металл*)

КАЛИ́ЙНЫЙ, -ая, -ое *хим.* **1.** калий ...ы; **кали́йная промы́шленность** калий сәнәғәте **2.** калийлы; **кали́йные со́ли** калийлы тоҙҙар

КАЛИ́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое *тех.* ҡыҙҙырыу ...ы, иретеү ...ы; **кали́льная печь** ҡыҙҙырыу мейесе

КАЛИ́НА *ж* балан (*ҡыуағы һәм емеше*)

КАЛИ́ННИК *м* баланлыҡ, балан ҡыуаҡлығы

КАЛИ́НОВЫЙ, -ая, -ое балан ...ы; **кали́новый пиро́г** балан бәлеше

КАЛИ́ТКА *ж* бәләкәй (ел) ҡапҡа

КАЛИ́ТЬ *несов. что* **1.** ҡыҙҙырыу; **кали́ть желе́зо** тимер ҡыҙҙырыу **2.** ҡурыу, ҡыҙҙырыу; **кали́ть се́мечки** көнбағыш ҡурыу

КАЛИ́Ф: кали́ф на час *ирон.* бер сәғәтлек хәлиф (*ҡыҫҡа ваҡытҡа власть башына менгән кешегә ҡарата*)

КАЛЛИГРА́Ф *м* каллиграф, матур яҙыусы

КАЛЛИГРАФИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое каллиграфик, матур; **каллиграфи́ческий по́черк** яҙыуы (почеркы) матур

КАЛЛИГРА́ФИЯ *ж* каллиграфия, матур яҙыу оҫталығы

КАЛМЫ́КИ *мн.* ҡалмыҡтар, ҡалмыҡ халҡы // *ед.* **калмы́к** *м* ҡалмыҡ ир-аты; **калмы́чка** *ж* ҡалмыҡ ҡатын-ҡыҙы

КАЛМЫ́ЦКИЙ, -ая, -ое ҡалмыҡ ...ы; **калмы́цкий язы́к** ҡалмыҡ теле

КАЛОРИ́ЙНОСТЬ *ж* калориялылыҡ; **калори́йность угля́** күмерҙең калориялылығы; **калори́йность проду́ктов пита́ния** аҙыҡ-түлектең калориялылығы

КАЛОРИ́ЙНЫЙ, -ая, -ое калориялы; **калори́йная пи́ща** калориялы аҙыҡ

КАЛОРИ́МЕТР *м* калориметр (*йылылыҡ миҡдарын үлсәү ҡорамалы*)

КАЛОРИМЕ́ТРИЯ *ж* калориметрия (*физиканың йылылыҡ миҡдарын үлсәү бүлеге*)

КАЛОРИ́ФЕР *м* калорифер (*бинаның эсендә һауа йылытыу ҡоролмаһы*)

КАЛО́РИЯ *ж* калория (*йылылыҡ үлсәү берәмеге*)

КАЛО́ШИ *мн.* (*ед.* **кало́ша** *ж*) калуш ♦ **сесть в кало́шу** уңайһыҙ хәлгә ҡалыу, төп башына ултырыу; **посади́ть в кало́шу** *кого* уңайһыҙ (көлкө) хәлгә ҡалдырыу

КАЛЫ́М *м* ҡалым; **плати́ть калы́м** ҡалым түләү

КАЛЫ́МИТЬ *несов.*; *прост.* ҡалым һуғыу (эшләү) (*законһыҙ табыш алыу*)

КАЛЫ́МЩИК *м*; *прост.* ҡалымсы, ҡалымға йөрөүсе

КА́ЛЬКА *ж* калька (**1.** *һыҙма йәки һүрәт төшөрөп алыу өсөн ҡулланылған үтә күренмәле ҡағыҙ йәки туҡыма* **2.** *шундай материалға алынған күсермә* **3.** *лингв. башҡа бер телдән туранан-тура тәржемә итеп алынған һүҙ йәки һүҙбәйләнеш, мәç., “белок” — “аҡһым”, “мороженое” — “туңдырма”*)

КАЛЬКИ́РОВАТЬ *сов., несов. что* калькалаштырыу; **кальки́ровать рису́нок** һүрәт калькалаштырыу; **кальки́ровать фразеологи́ческие едини́цы** фразеологик берәмектәрҙе калькалаштырыу (*һүҙмә-һүҙ тәржемә итеү*)

КАЛЬКУЛИ́РОВАТЬ *несов. что*; *спец.* калькуляциялау, калькуляция яһау

КАЛЬКУЛЯ́ТОР *м* калькулятор, калькуляция яһаусы (*белгес*)

КАЛЬКУЛЯ́ЦИЯ *ж*; *спец.* калькуляция (*тауарҙың үҙкиммәтен һәм һатыу хаҡын иçәпләп сығарыу*)

КАЛЬМА́Р *м* кальмар (*диңгеҙ моллюскылары*)

КАЛЬСО́НЫ *только мн.* кальсон, ирҙәр ыштаны

КА́ЛЬЦИЕВЫЙ, -ая, -ое *хим.* **1.** кальций ...ы **2.** кальцийлы; **ка́льциевые со́ли** кальцийлы тоҙҙар

КА́ЛЬЦИЙ *м* кальций (*химик элемент, көмөш кеүек ялтырауыҡлы аҡ металл*)

КАЛЬЦИНА́ЦИЯ *ж*; *хим.* кальцинация (*химик матдәләрҙе окислаштырыу йәки тарҡатыу өсөн ҡыҙҙырыу*)

КАЛЬЦИНИ́РОВАТЬ *сов., несов. что* кальцинациялау, яндырыу, ҡыҙҙырыу

КАЛЬЦИ́Т *м*; *мин.* кальцит (*эзбизташтың һәм мәрмәрҙең составын тәшкил иткән минерал; эзбиз шпаты*)

КАЛЬЯ́Н *м* ҡалъян

КАМА́РИНСКАЯ *ж* и **КАМА́РИНСКИЙ** *м* камаринский (*урыç халыҡ бейеүе һәм көйө*)

КА́МБАЛА и **КАМБАЛА́** *ж* камбала (*балыҡ*)

КА́МБИЙ *м*; *бот.* камбий, сөсөк, күшкә

КАМБОДЖИ́ЙСКИЙ, -ая, -ое Камбоджа ...ы; **камбоджи́йский флаг** Камбоджа байрағы

КАМБОДЖИ́ЙЦЫ *мн.* Камбоджа халҡы // *ед.* **камбоджи́ец** *м* Камбоджа ир-аты; **камбоджи́йка** *ж* Камбоджа ҡатын-ҡыҙы; *см.* **кхме́ры**

КА́МБУЗ *м* камбуз (*карапта аш бүлмәһе*)

КАМВО́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** *уст.* таралған, тетелгән, тәрәшләнгән; **камво́льная шерсть** таралған йөн **2.** камвол ...ы; **камво́льный комбина́т** камвол комбинаты

КАМЕ́ДИСТЫЙ, -ая, -ое тәбенгеле; **каме́дистые смо́лы** тәбенгеле сайырҙар

КАМЕ́ДЬ *ж* тәбенге, ҡурышҡал (*ағас ҡабығынан һарҡҡан ҡуйы һут*)

КАМЕ́ЛИЯ *ж* камелия (*мәңге йәшел көньяҡ ағасы һәм сәскәһе*)

КАМЕНЕ́ТЬ *несов.* **1.** ташҡа әйләнеү (әүерелеү); **раство́р цеме́нта на́чал камене́ть** цемент иҙмәһе ташҡа әүерелә башланы **2.** *перен.* ҡатыу, ҡатып ҡалыу; **камене́ть от стра́ха** ҡурҡыштан ҡатып ҡалыу; **камене́ют ру́ки от хо́лода** һыуыҡтан ҡулдар ҡата **3.** *перен.* күңел ҡатыу, ҡаты күңеллегә әйләнеү

КАМЕНИ́СТЫЙ, -ая, -ое ташлы; **камени́стая по́чва** ташлы тупраҡ

КА́МЕНКА *ж* **1.** таш мейес (*таштан өйөлгән торбаһыҙ мейес*) **2.** мейес ташы (*мунса ташы*)

КАМЕННОУГО́ЛЬНЫЙ и **КАМЕННОУ́ГОЛЬНЫЙ,** -ая, -ое таш күмер ...ы; **каменноуго́льный бассе́йн** таш күмер бассейны ♦ **каменноуго́льный пери́од**; **каменноуго́льная систе́ма** таш күмер дәүере, системаһы (*Ерҙең геологик тарихында палеозой эраһында бишенсе дәүер, карбон*)

КА́МЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** (*состоящий, сделанный из камня*) таш; **ка́менный дом** таш йорт **2.** *перен.* (*неподвижный, застывший*) ҡатып ҡалған, туң; **ка́менное лицо** туң сырай **3.** *перен.* (*жестокий*) таш, ҡанһыҙ; **ка́менное се́рдце** таш (туң) йөрәк **4.** *перен.* (*стойкий*) ҡаҡшамаç; **ка́менное споко́йствие** ҡаҡшамаç тыныслыҡ ♦ **ка́менная ба́ба** балбал; **ка́менная боле́знь** таш йыйылыу (ултырыу) ауырыуы; **ка́менный век** таш быуат (дәүере)

КАМЕНОБО́ЕЦ *м* таш ватыусы

КАМЕНОЛО́МНЫЙ, -ая, -ое таш сығарыу (эшкәртеү) ...ы; **каменоло́мные рабо́ты** таш сығарыу эштәре

КАМЕНОЛО́МНЯ *ж* таш сығарыу (эшкәртеү) урыны

КАМЕНОТЁС *м* таш юныусы

КА́МЕНЩИК *м* ташсы

КА́МЕНЬ *м*; *в разн. знач.* таш; **доро́га, вы́мощенная ка́мнем** таш түшәлгән юл; **драгоце́нные ка́мни** аçыл таштар; **ка́мни в пе́чени** бауырҙағы таштар; **ка́мни в по́чке** бөйөр таштары ♦ **ка́мень преткнове́ния** тотҡарлыҡ, ҡамасау; **ка́мень с души́ свали́лся** өçтән ауыр йөк төштө; **ка́мня на ка́мне не оста́вить** көлөн күккә осороу; **ка́мнем упа́сть** атҡан таш кеүек барып төшөү

КА́МЕРА *ж*; *в разн. знач.* камера; **ка́мера хране́ния багажа́** багаж һаҡлау камераһы; **тюре́мная ка́мера** төрмә камераһы; **ка́мера футбо́льного мяча́** футбол тубының камераһы ♦ **снима́ть скры́той ка́мерой** йәшерен камера менән төшөрөү (*үҙенә һиҙҙермәй төшөрөү*)

КАМЕРА́ЛКА *ж*; *разг.* **1.** камераль бүлмә (*камераль эшкәртеү өсөн тәғәйенләнгән*) **2.** камераль эшкәртеү; **по́сле экспеди́ции он сел за**

камера́лку экспедициянан һуң ул камераль эшкәртеү менән мәшғүл булды

КАМЕРА́ЛЬНИЧАТЬ *несов.*; *разг.* камераль эшкәртеү (*экспедициянан алып ҡайтҡан материалды махсус бүлмәлә йәки лабораторияла эшкәртеү*)

КАМЕРА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое *спец.* камераль (*махсус бүлмәлә, лабораторияла үҙғарылған*); **камера́льные рабо́ты** камераль эштәр

КАМЕРГЕ́Р *м*; *уст.* камергер (*Рәсәйҙә революцияға тиклем батша һарайында өлкән хеҙмәтсе дәрәжәһе һәм шул дәрәжәләге кеше*)

КАМЕРДИ́НЕР *м*; *уст.* камердинер (*дворяндың бүлмә хеҙмәткәре*)

КА́МЕРНЫЙ I, -ая, -ое **1.** камера ...ы; **ка́мерное окно́** камера тәҙрәһе; **ка́мерная дверь** камера ишеге **2.** *спец.* камералы; **ка́мерная печь** камералы мейес; **ка́мерный шлюз** камералы шлюз **3.** *спец.* камералағы; **ка́мерная се́рная кислота́** камералағы көкөрт кислотаһы

КА́МЕРНЫЙ II, -ая, -ое *муз.* камерный; **ка́мерная му́зыка** камерный музыка (*яңғыҙ һәм ансамбль менән башҡарылған музыка әҫәре*); **ка́мерный анса́мбль** камерный ансамбль

КАМЕРТО́Н *м*; *муз.* камертон (*музыка ҡоралдарын көйләү өсөн ҡулланыла*)

КА́МЕР-Ю́НКЕР *м*; *уст.* камер-юнкер (*камергерҙан түбән дәрәжә һәм шул дәрәжәләге кеше*)

КАМЕ́Я *ж* камея (**1.** *биҙәкле таш, биҙәкле ҡабырсаҡ* **2.** *шул таш менән биҙәүес*)

КАМЗО́Л *м* камзул

КАМИ́Н *м* камин (*мейес төрө*)

КАМИ́ННЫЙ, -ая, -ое камин ...ы; **ками́нная решётка** камин рәшәткәһе

КАМКА́ *ж* ҡамҡа (*сәскәле ебәк туҡыма*); **пла́тье из камки́** ҡамҡа күлдәк

КАМЛА́НЬЕ *с см.* **камла́ть**

КАМЛА́ТЬ *несов.*; *этн.* ҡамлау (*мәжүсиҙәрҙә им-том итеү*)

КАМНЕДРОБИ́ЛКА *ж* таш онтағыс

КАМНЕДРОБИ́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое таш онтау ...ы; **камнедроби́льная маши́на** таш онтау машинаһы

КАМНЕПА́Д *м* таш төшөү; **береги́сь камнепа́да** таш төшөүҙән һаҡлан

КАМНЕРЕ́З *м* ташҡа биҙәктәр төшөрөүсе оҫта (*уйып, соҡоп, сүкеп*)

КАМНЕРЕ́ЗНЫЙ, -ая, -ое таш уйыу (сүкеү) ...ы; **камнере́зное иску́сство** таш уйыу (сүкеү) сәнғәте

КАМО́РКА *ж* бәләкәй тар бүлмә

КАМПАНЕ́ЙЩИНА *ж*; *разг.* кампаниялар менән мауығыу (*системаһыҙ, планһыҙ саралар менән мауығыу*)

КАМПА́НИЯ *ж* **1.** *воен.* һуғыш; **ру́сско-япо́нская кампа́ния** урыҫ-япон һуғышы **2.** кампания (*нәүбәттәге ижтимағи-сәйәси йәки хужалыҡ бурыстарын бойомға ашырыу саралары*); **посевна́я кампа́ния** сәсеү кампанияһы; **избира́тельная кампа́ния** һайлау кампанияһы

КАМПУЧИ́ЙЦЫ *мн.* (*устарелое название камбоджийцев*) кампучиҙар, Кампучия халҡы // *ед.* **кампучи́ец** *м* Кампучия ир-аты; **кампучи́йка** *ж* Кампучия ҡатын-ҡыҙы

КАМСА́ *ж* ҡамса, хамса (*ваҡ балыҡ төрө*)

КАМУФЛЕ́Т *м* **1.** *воен.* камуфлет (*минаны ер аҫтында шартлатыу йәки снарядтың соҡор яһамай ғына шартлауы*) **2.** *перен.*, *разг.* хәйлә, этлек; **подстро́ить камуфле́т** хәйлә ҡороу

КАМУФЛЯ́Ж *м*; *воен.* камуфляж, төҫ үҙгәртеү (*дошмандан һаҡлау өсөн тупты, машинаны, йортто һ.б. хәрби һәм граждандар милектәрен төрлө таптар менән буяп, маскировка яһау*)

КАМФАРА́ и **КА́МФОРА** *ж*; *мед.*, *тех.* камфара; **уко́л камфары́** камфара уколы

КАМФА́РНЫЙ и **КА́МФЕРНЫЙ,** -ая, -ое **1.** камфара ...ы; **камфа́рное ма́сло** камфара майы; **камфа́рное де́рево** камфара ағасы **2.** камфаралы; **камфа́рный спирт** камфаралы спирт

КАМЫ́Ш *м* **1.** ҡамыш; **озёрный камы́ш** күл ҡамышы; **кормово́й камы́ш** бала ҡамыш **2.** *обычно мн.* **камыши́** (*за́росли*) ҡамышлыҡ

КАМЫ́ШЕВКА и **КАМЫШО́ВКА** *ж* ҡамыш турғайы

КАМЫШИ́СТЫЙ, -ая, -ое ҡамышлы; **камыши́стое о́зеро** ҡамышлы күл

КАМЫШИ́Т *м*; *спец.* камышит (*ҡамыштан яһалған төҙөлөш материалы*)

КАМЫШИ́ТОВЫЙ, -ая, -ое *спец.* **1.** камышит ...ы; **камыши́товый заво́д** камышит заводы **2.** камышит, камышиттан яһалған; **камыши́товый дом** камышит йорт

КАМЫШО́ВЫЙ, -ая, -ое **1.** ҡамыш ...ы; **камышо́вая за́росль** ҡамышлыҡ **2.** ҡамыш, ҡамыштан яһалған; **камышо́вая кры́ша** ҡамыш ҡыйыҡ; **камышо́вая трость** ҡамыш таяҡ

КАНА́ВА *ж* канау

КАНАВОКОПА́ТЕЛЬ *м* канау ҡаҙғыс; **самохо́дный канавокопа́тель** үҙйөрөшлө канау ҡаҙғыс

КАНА́ДСКИЙ, -ая, -ое Канада ...ы ♦ **кана́дский то́поль** канада тирәге

КАНА́ДЦЫ *мн.* канадалылар, Канада халҡы // *ед.* **кана́дец** *м* Канада ир-аты; **кана́дка** *ж* Канада ҡатын-ҡыҙы

КАНА́Л *м*; *в разн. знач.* канал; **ороси́тельный кана́л** һуғарыу каналы; **судохо́дный кана́л** караптар йөрөрлөк канал; **магистра́льный кана́л** магистраль канал; **ка́бельный кана́л** кабель каналы; **мочеиспуска́тельный кана́л** бәүел каналы; **подде́рживать связь по всем кана́лам** бөтә каналдар аша элемтә тотоу; **вести́ перегово́ры по дипломати́ческим кана́лам** һөйләшеүҙәрҙе дипломатик канал аша алып барыу

КАНАЛИЗАЦИО́ННЫЙ, -ая, -ое канализация ...ы; **канализацио́нная сеть** канализация селтәре; **канализацио́нные тру́бы** канализация торбалары

КАНАЛИЗА́ЦИЯ *ж* канализация (*бысраҡ һыуҙарҙы ағыҙыу өсөн ер аҫтынан үткәрелгән торбалар системаһы*)

КАНА́ЛЬЯ *м* и *ж*; *бран.* алдаҡсы

КАНАРЕ́ЕЧНИК *м* кәнәри (һары турғай) ҡамышы (*орлоҡтары менән ғәҙәттә канарейкаларҙы ашаталар*)

КАНАРЕ́ЕЧНЫЙ, -ая, -ое **1.** кәнәри (һары турғай) ...ы; **канаре́ечная кле́тка** кәнәри ситлеге **2.** (*о цвете*) асыҡ һары

КАНАРЕ́ЙКА *ж* канарейка, кәнәри, өй турғайы

КАНА́Т *м* канат, арҡан; **стально́й кана́т** ҡорос арҡан

КАНАТОХО́ДЕЦ *м* канатта йөрөүсе, канатсы

КАНВА́ *ж* **1.** канва (*сигеү эшендә ерлек итеп ҡулланылған һирәк туҡыма*); **вышива́ть по канве́** канваға сигеү **2.** *перен.* нигеҙ, төп һыҙыҡ; **канва́ расска́за** хикәйәнең нигеҙе

КАНВО́ВЫЙ, -ая, -ое канва ...ы; **канво́вый узо́р** канва биҙәге

КАНДАЛЫ́ *только мн.* бығау; **ручны́е кандалы́** ҡул бығауы; **закова́ть в кандалы́** бығау һалыу, бығаулау

КАНДЕЛЯ́БР *м* шәмдәл, ҡандаил; **бро́нзовый канделя́бр** бронза шәмдәл

КАНДИДА́Т *м*; *в разн. знач.* кандидат; **кандида́тка** *ж*; *разг.* кандидат ҡатын-ҡыҙ; **выдвига́ть кандида́том в депута́ты** депутатлыҡҡа кандидат итеп һайлау; **кандида́т филологи́ческих нау́к** филология фәндәре кандидаты

КАНДИДА́ТСКИЙ, -ая, -ое кандидатлыҡ ...ы; **кандида́тская диссерта́ция** кандидатлыҡ диссертацияһы; **кандида́тский экза́мен** кандидатлыҡ имтиханы ♦ **кандида́тский ми́нимум** кандидатлыҡ минимумы

КАНДИДАТУ́РА *ж* кандидатура; **вы́ставить кандидату́ру** *чью-л. берәйһенең* кандидатураһын күрһәтеү; **снять свою́ кандидату́ру** үҙ кандидатураңды алыу

КАНДИ́ЛЬ *м* кандиль (*алма төрө*)

КАНИ́КУЛЫ *только мн.* каникулдар; **ле́тние кани́кулы** йәйге каникулдар

КАНИКУЛЯ́РНЫЙ, -ая, -ое каникул ...ы; **каникуля́рное вре́мя** каникул ваҡыты

КАНИ́СТРА *ж* канистр (*ауыҙы ныҡ ябылмалы һауыт*); **желе́зная кани́стра** тимер канистр

КАНИТЕ́ЛИТЬ *несов.*; *разг.* мыштырлау, һуҙыу, ваҡытты бушҡа әрәм итеү

КАНИТЕ́ЛИТЬСЯ *несов. с кем-чем* и *без доп.*; *разг.* маташыу, мыштырлау, яйлау; **не канитéлься, одева́йся быстре́е** мыштырлама, тиҙерәк кейен

КАНИТЕ́ЛЬ *ж* **1.** уҡа; **золота́я канитéль** алтын уҡа **2.** *перен.* бимаза, мәшәҡәт ♦ **разводи́ть канитéль** мәшәҡәт яһау

КАНИТЕ́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** уҡа ...ы; **канитéльное произво́дство** уҡа етештереү **2.** *разг., перен.* мәшәҡәтле; **канитéльная исто́рия** мәшәҡәтле ваҡиға; **канитéльное дéло** мәшәҡәтле эш

КАНИФО́ЛИТЬ *несов. что* канифолләү, канифоль (һөртөү) яғыу; **канифо́лить смычо́к** һыҙғысты канифоллэү

КАНИФО́ЛЬ *ж* канифоль

КАНИФО́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** канифоль ...ы; **канифо́льный заво́д** канифоль заводы **2.** канифолле; **канифо́льное мы́ло** канифолле һабын

КАНКА́Н *м* канкан (*эстрада бейеүе*)

КАННИБА́Л *м*; *книжн.* **1.** (*людоед*) каннибал, кеше ашаусы **2.** *перен.* мәрхәмәтһеҙ (рәхимһеҙ) кеше

КАННИБАЛИ́ЗМ *м*; *книжн.* **1.** каннибаллыҡ, кеше ашау **2.** *перен.* мәрхәмәтһеҙлек, йыртҡыслыҡ

КАНОИ́СТ *м*; *спорт.* каноясы

КАНО́Н *м* ҡанун (**1.** *ҡағиҙәләр, билдәле тәртип нормалары, тәғлимәт һ.б.* **2.** *билдәле бер осорҙа өҫтөнлөк иткән сәнғәт алымдары йәки эстетик ҡағиҙәләр йыйылмаһы* **3.** *сиркәү ҡағиҙәһе* **4.** *дини китаптар исемлеге* **5.** *муз. музыкаль әҫәрҙең бер өлөшөн төрлө тауыш менән бер-бер артлы ҡабатлау*); **кано́ны академи́ческой шко́лы жи́вописи** живописта академик мәктәп ҡанундары

КАНОНА́ДА *ж*; *воен.* канонада (*төрлө туптан өҙлөкһөҙ атыу*)

КАНОНЕ́РКА *ж* канонерка (*бәләкәй хәрби карап*)

КАНОНЕ́РСКИЙ: канонéрская ло́дка канонер кәмәһе

КАНОНИЗА́ЦИЯ *ж см.* **канонизи́ровать**

КАНОНИЗИ́РОВАТЬ *сов., несов.*; *книжн.* **1.** *что* ҡанунлаштырыу, ҡанун тип таныу; **канонизи́ровать стиль** *какой-л. ниндәй ҙә булһа* бер стилде ҡанунлаштырыу **2.** *кого*; *церк.* изге тип таныу, изгеләр рәтенә индереү

КАНОНИЗОВА́ТЬ *сов., несов. см.* **канонизи́ровать**

КАНО́НИК *м* каноник (*католиктарҙа рухани*)

КАНОНИ́Р *м*; *уст., воен.* канонир, тупсы

КАНОНИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое **1.** ҡанунлаштырылған, ҡануни; **канони́ческое пра́во в правосла́вной це́ркви** православие сиркәүендә ҡануни хоҡуҡ; **канони́ческий стиль жи́вописи** ҡанунлаштырылған һүрәтләү стиле **2.** *церк.* ҡанун һаналған, изге тип танылған; **канони́ческие кни́ги** ҡанун һаналған дини китаптар ♦ **канони́ческий текст** ҡануни текст (*һуңғы редакцияһындағы төп автор тексы*)

КАНО́Э *с нескл.* каноэ (*ишкәкле спорт кәмәһе*)

КАНТ *м* **1.** кант, ҡайма (*кейем ситтәренә йә йөйөнә тегелә торған тар таҫма*); **отде́лать пла́тье ка́нтами** күлдәкте кант менән биҙәү **2.** (*полоса, кайма, обрамляющая рисунок, фотографию и т.д.*) һыҙат, ҡайма; **рису́нок, обрамлённый ка́нтом** ҡаймалы һүрәт

КАНТА́ТА *ж* кантата (**1.** *айырым йырсы йәки хор һәм оркестр башҡарған ҙур күләмле әҫәр* **2.** *тантаналы шиғыр*)

КАНТОВА́ТЬ I *несов. что* ҡаймалау, ҡайыу; **окантова́ть плато́к** яулыҡты ҡаймалау

КАНТОВА́ТЬ II *несов. что*; *спец.* әйләндереү, түңкәреү; **груз не кантова́ть** йөктө түңкәрмәҫкә

КАНТО́Н *м* кантон (**1.** *Швейцарияның административ берәмеге* **2.** *Францияла, Бельгияла ваҡ административ-территориаль бүленеш* **3.** *Башҡортостанда 1798—1865 йй. һәм XX б. 20—30 йылдарындағы территориаль бүленеш*)

КАНТОНА́ЛЬНЫЙ и **КАНТО́ННЫЙ,** -ая, -ое кантон ...ы; **кантона́льные вы́боры** кантон һайлауҙары

КАНУ́Н *м* **1.** *чего* алды, алды көнө; **кану́н Но́вого го́да** Яңы йыл алды; **кану́н пра́здника** байрам алды көнө **2.** *церк.* канун (*сиркәү ғибәҙәттәре, йырҙары*)

КА́НУТЬ *сов.* **1.** *уст.* (*упасть каплей*) тамыу; **ка́пли ка́нули в лу́жу** тамсылар күләүеккә тамды **2.** (*погрузиться во что-л.*) батыу, сумыу; **ка́нуть в во́ду** һыуға сумыу; **ка́нуть на дно** һыу төбөнә батыу **3.** *перен.* (*пропасть, исчезнуть*) юғалыу, юҡ булыу; **ушёл и ка́нул** китеп юҡ булды; **ка́нуть надо́лго** оҙаҡҡа юҡ булыу ♦ **ка́нуть в ве́чность** мәңгегә юҡ булыу; **ка́нуть в Ле́ту** эҙһеҙ юғалыу, онотолоу; **как в во́ду ка́нул** һыуға батҡандай юҡ булды

КАНЦЕЛЯ́РИЯ *ж* канцелярия, кәнсәләр

КАНЦЕЛЯ́РСКИЙ, -ая, -ое канцелярия ...ы, кәнсә ...ы; **канцеля́рские слу́жащие** кәнсә хеҙмәткәрҙәре ♦ **канцеля́рский стиль** канцелярияға хас стиль

КАНЦЕЛЯ́РЩИНА *ж*; *разг., неодобр.* **1.** канцелярия эше **2.** *перен.* (*излишний формализм*) бюрократлыҡ, үтә рәсмилек

КА́НЦЕР *м*; *мед.* канцер (*яман шеш*)

КАНЦЕРОГЕ́ННЫЙ, -ая, -ое *мед.* канцероген (*яман шеш барлыҡҡа килтереүсе*); **канцероге́нное вещество́** канцероген матдә

КА́НЦЛЕР *м* канцлер (**1.** *революцияға тиклем Рәсәйҙә иң юғары гражданлыҡ дәрәжәһе* **2.** *Көнбайыш Европаның ҡайһы бер илдәрендә юғары гражданлыҡ дәрәжәһе һәм шул дәрәжәләге кеше*)

КАНЬО́Н *м* каньон, тар тәрән үҙәнлек

КАНЮ́К *м* һар (*ҡарсыға төрө*)

КАОЛИ́Н *м* каолин, туйын (*аҡ балсыҡ*)

КАОЛИ́НОВЫЙ, -ая, -ое каолин ...ы, туйын ...ы; **каоли́новая ма́сса** туйын иҙмәһе; **каоли́новая гли́на** туйын балсығы

КАП *м* бирес, оро

КА́ПАТЬ *несов.* **1.** тамыу, тамсылау; **слёзы ка́пали из глаз** күҙҙән йәштәр тамды; **с кры́ши ка́пает капе́ль** ҡыйыҡтан тамсы тамсылай **2.** *что, чем* и *без доп.* тамыҙыу; **ка́пать лека́рство** дарыу тамыҙыу **3.** *на кого* и *без доп.*; *перен., прост.* ошаҡлау, әләкләү ♦ **не ка́плет над кем** таш яумай, арттан ҡыуып килмәйҙәр (*ашығыс эш юҡ әле мәғәнәһендә*)

КАПЕ́ЛЛА *ж* капелла (**1.** *муз. йырсылар һәм музыканттар ансамбле, хор* **2.** *дин. католиктарҙа танылған ғаиләләр өсөн айырым ғибәҙәтхана йәки бүлмә*)

КАПЕЛЛА́Н *м*; *рел.* капеллан (*капелланың руханийы*)

КАПЕ́ЛЬ *ж* **1.** тамсы тамыу; **начала́сь капе́ль** тамсы тама башланы **2.** *собир.* тамсы; **с кры́ши па́дает капе́ль** түбәнән тамсы тама

КА́ПЕЛЬКА *ж* **1.** *уменьш.-ласк. от* **ка́пля** **2.** *чего*; *разг.* аҙ ғына, саҡ ҡына; **есть ли у вас хоть ка́пелька жа́лости?** аҙ ғына мәрхәмәтегеҙ бармы һуң? **3.** *в знач. нареч.* **ка́пельку**; *разг.* аҙ ғына; **он ка́пельку прихворну́л** ул аҙ ғына сирләп алды ♦ **до (после́дней) ка́пельки** тамсыһын да ҡалдырмай; **ни ка́пельки** тамсы ла, бөтөнләй, һис тә; **ни ка́пельки не боя́ться** һис тә ҡурҡмау

КАПЕЛЬМЕ́ЙСТЕР *м* капельмейстер (*хәрби тынлы оркестр дирижёры*)

КА́ПЕЛЬНИЦА *ж* тамыҙғыс

КА́ПЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое тамсылай, тамсы кеүек; **ка́пельное влива́ние в ве́ну** ҡан тамырына тамсылап ебәреү

КА́ПЕРСЫ *мн.* (*ед.* **ка́перс** *м*) каперс (**1.** *коньяҡ ҡыуағы* **2.** *шул ҡыуаҡтың, маринадлап, ашты тәмләтеү өсөн ҡулланылған бөрөләре*)

КАПИЛЛЯ́Р *м* капилляр (**1.** *бик нәҙек көпшә* **2.** *иң нәҙек ҡан тамыры*)

КАПИЛЛЯ́РНОСТЬ *ж*; *спец.* капиллярлыҡ (*шыйыҡсаның капиллярҙар буйлап күтәрелеүтөшөү мөмкинлеге*)

КАПИЛЛЯ́РНЫЙ, -ая, -ое капилляр, иң нәҙек; **капилля́рная тру́бка** капилляр көпшә; **капилля́рные сосу́ды** иң нәҙек ҡан тамырҙары

КАПИТА́Л *м*; *в разн. знач.* капитал; **промы́шленный капита́л** сәнәғәт капиталы; **нау́чный капита́л** ғилми капитал; **культу́рный капита́л** мәҙәни капитал; **постоя́нный капита́л** даими капитал ♦ **мёртвый капита́л** файҙаһыҙ капитал

КАПИТАЛИЗА́ЦИЯ *ж*; *эк.* капиталлаштырыу

КАПИТАЛИЗИ́РОВАТЬ *сов., несов. что*; *эк.* капиталлаштырыу, капиталға әйләндереү (*өҫтәмә ҡиммәтте*)

КАПИТАЛИЗИ́РОВАТЬСЯ 1. *сов., несов.; эк.* капиталлашыу, капиталға әйләнеү (*өҫтәмә ҡиммәткә ҡарата*) **2.** *несов. страд. от* **капитализи́ровать**

КАПИТАЛИ́ЗМ *м* капитализм

КАПИТАЛИ́СТ *м* капиталист

КАПИТАЛИСТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое капиталистик; **капиталисти́ческий строй** капиталистик ҡоролош; **капиталисти́ческие произво́дственные отноше́ния** капиталистик етештереү мөнәсәбәттәре

КАПИТАЛОВЛОЖЕ́НИЯ *мн.* (*ед.* **капиталовложе́ние** *с*) капитал һалыу (*берәй эшкә, предприятиеға*)

КАПИТА́ЛЬНОСТЬ *ж* төплөлөк, ныҡлылыҡ; **капита́льность рабо́ты** эштең ныҡлылығы

КАПИТА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое *в разн. знач.* капиталь; **капита́льное сооруже́ние** капиталь ҡоролош; **капита́льный вопро́с** капиталь мәсьәлә; **капита́льное произведе́ние** капиталь әҫәр; **капита́льное приобрете́ние** капиталь табыш (ҙур табыш) ♦ **капита́льный ремо́нт** капиталь (ныҡлы) ремонт; **капита́льная стена́** капиталь диуар; **капита́льное строи́тельство** капиталь төҙөлөш

КАПИТА́Н *м*; *в разн. знач.* капитан; **капита́н корабля́** карап капитаны; **капита́н авиа́ции** авиация капитаны; **капита́н хокке́йной кома́нды** хоккей командаһы капитаны

КАПИТА́НСКИЙ, -ая, -ое капитан ...ы; **капита́нские пого́ны** капитан погондары; **капита́нская каю́та** капитан каютаһы

КАПИТЕ́ЛЬ *ж*; *архит.* капитель (*бағананың, колоннаның өҫкө өлөшө*)

КАПИТУЛИ́РОВАТЬ *сов., несов.* **1.** капитуляция яһау, баш һалыу; **враг капитули́ровал** дошман баш һалды **2.** *перен.* капитуляцияға барыу, сигенеү, баш эйеү; **капитули́ровать пе́ред тру́дностями** ауырлыҡтар алдында баш эйеү

КАПИТУЛЯ́НТ *м* капитулянт, капитуляцияға барыусы

КАПИТУЛЯ́НТСКИЙ, -ая, -ое капитулянтлыҡ ...ы; **капитуля́нтская поли́тика** капитулянтлыҡ сәйәсәте; **капитуля́нтская речь** капитулянтлыҡ телмәре

КАПИТУЛЯ́НТСТВО *с* капитулянтлыҡ

КАПИТУЛЯ́ЦИЯ *ж* капитуляция (**1.** *һуғыш туҡтатылып, еңеүсе ҡуйған шартҡа риза булып, еңелгән яҡтың баш һалыуы* **2.** *күсм. үҙеңдең еңелеүеңде, хаҡһыҙлығыңды таныу, сигенеү*)

КА́ПИЩЕ *с* **1.** *ист.* капище (*мәжүсиҙәрҙең ғибәҙәтханаһы*) **2.** *чего*; *перен.* ояһ; **ка́пище гря́зи** сүп-сар ояһы; **ка́пище нищеты́** хәйерселек ояһы

КАПКА́Н *м* ҡапҡан; **капка́н для во́лка** бүре ҡапҡаны, бүре өсөн ҡапҡан

КАПЛУ́Н *м* каплун, беселгән әтәс

КА́ПЛЯ *ж* **1.** тамсы; (*о дожде*) күҙ; **ка́пля росы́** ысыҡ тамсыһы; **ка́пли дождя́** ямғыр күҙ(ҙәр)е **2.** *перен., разг.* тамсы ла, әҙ генә, саҡ ҡына; **он ни ка́пли не уста́л** ул саҡ ҡына ла арымаҡы **3.** *в знач. нареч.* **ка́плю** әҙ генә, саҡ ҡына; **будь ка́плю пове́жливее** әҙ генә әҙәплерәк бул **4.** *мн.* **ка́пли** (*лекарство*) тамыҙмалы дарыу; **глазны́е ка́пли** тамыҙмалы күҙ дарыуы; **серде́чные ка́пли** тамыҙмалы йөрәк дарыуы; **пить каки́е-то ка́пли** ниндәйҙер тамыҙмалы дарыу эсеү ♦ **ка́пля в мо́ре** бик аҙ; **ка́пля в ка́плю** нәҡ шундай; **ка́пля за ка́плей** аҙ-аҙлап ҡына; **ка́пли в рот не брать** бер тамсы ла ауыҙға алмау; **как две ка́пли воды́** ҡойоп ҡуйған (ике тамсы һыу) кеүек (оҡшаш); **ни ка́пли** тамсы ла, бер ҙә

КА́ПНУТЬ *сов. см.* **ка́пать**

КА́ПОВЫЙ, -ая, -ое бирес; **ка́повая ча́ша** бирес туҫтаҡ (табаҡ)

КАПО́К *м*; *спец.* капок (*сүс төрө*)

КАПОНИ́Р *м*; *воен.* капонир (**1.** *ҡапма-ҡаршы яҡтарға ут асырға мөмкинлек биргән ҡурғауыл ҡоролма* **2.** *самолёттарҙы ҡурғау өсөн ышыҡлағыс*)

КА́ПОР *м* капор (*ҡатын-ҡыҙҙар йәки балалар баш кейеме*)

КАПО́Т *м*; *тех.* капот (*төрлө механизмдарҙы саң-туҙандан, һыуҙан һаҡлау өсөн ҡулланылған ҡайырмалы ҡаплауыс*)

КАПОТА́Ж *м*; *ав.* капотаж (*самолёттың һауаға осоу йәки һауанан төшөү ваҡытында алғы яҡлап баш түбән әйләнеүе*)

КАПРА́Л *м* капрал (*XVII—XIX бб. урыҫ ғәскәрендә һәм ҡайһы бер сит ил ғәскәрҙәрендә иң кесе командир дәрәжәһе һәм шул дәрәжәләге кеше*)

КАПРИ́З *м* **1.** холоҡһоҙлоҡ, көйһөҙлөк, үҙһүҙлелек, еңмешлек; **де́тские капри́зы** бала көйһөҙләнеүе; **исполня́ть капри́зы жены́** ҡатындың үҙһүҙлелеген үтәү **2.** *чего*; *перен.* шаяртыу; **капри́з судьбы́** яҙмыш шаяртыуы; **капри́з мо́ды** мода шаяртыуы

КАПРИ́ЗНИК *м*; *разг.* мыжыҡ, көйһөҙ

КАПРИ́ЗНИЧАТЬ *несов.* **1.** көйһөҙләнеү, холоҡһоҙланыу, мыжыу, еңмешләнеү; **ребёнок капри́зничает** бала йыш ҡына көйһөҙләнә; **капри́зничать по пустяка́м** юҡ-барға мыжыу **2.** *перен., разг.* тиҫкәреләнеү, эшләмәү; **мото́р капри́зничает** мотор тиҫкәреләнә

КАПРИ́ЗНЫЙ, -ая, -ое **1.** мыжыҡ, көйһөҙ, тиҫкәре; **капри́зный челове́к** мыжыҡ кеше; **быть капри́зным** тиҫкәре булыу, тиҫкәреләнеү **2.** *перен.* үҙгәреүсән, алмашыныусан, тотороҡһоҙ; **капри́зная пого́да** алмашыныусан һауа **3.** *перен.* хикмәтле; **капри́зные завитки́ узо́ра** биҙәктең хикмәтле кәкерсәктәре **4.** *перен., разг.* талымлы; **капри́зное расте́ние** талымлы үҫемлек

КАПРИФО́ЛЬ *ж* каприфоль (*үрмәле гөл төрө*)

КАПРИ́ЧЧИО и **КАПРИ́ЧЧО** *с нескл.* каприччио (*музыка әҫәре*); **"Италья́нское кап-**

ри́ччио" Чайко́вского Чайковскийҙың "Итальян каприччиоһы"

КАПРО́Н *м* капрон

КАПРО́НОВЫЙ, -ая, -ое **1.** капрон ...ы; **капро́новый цех** капрон цехы **2.** капрон, капрондан; **капро́новые чулки́** капрон ойоҡ

КА́ПСУЛА *ж* капсула (**1.** *эсенә дарыу һалып ҡуша йотоу өсөн желатиндан һ.б. матдәнән яһалған йомро көп* **2.** *анат. төрлө органдың тышҡы ҡабы* **3.** *герметик ябылған һауыт рәүешендәге нәмә*)

КА́ПСЮЛЬ *м* капсюль (*патрон, туп, мина эсендәге шартлатҡысты тоҡандырыусы матдәле ҡалпаҡса*)

КА́ПСЮЛЬНЫЙ, -ая, -ое капсюль; **ка́псюльное ружьё** капсюлле мылтыҡ

КАПТА́Ж *м*; *спец.* каптаж (*ер аҫты һыуын, нефтте, газды сығарыу эштәрендә ҡулланылған ҡоролма*)

КАПТЕНА́РМУС *м*; *уст.* каптенармус (*ғәскәрҙә аҙыҡ, кейем-һалым, ҡорал өләшеп һәм һаҡлап тороусы*)

КАПТЁРКА *ж*; *разг.* каптёрка (*хәрби частарҙа кейем-һалым, ҡорал һәм башҡа нәмәләрҙе һаҡлау урыны*)

КАПУ́СТА *ж* кәбеҫтә; **ква́шеная капу́ста** тоҙло кәбеҫтә; **кормова́я капу́ста** мал кәбеҫтәһе ♦ **за́ячья капу́ста** ҡуян кәбеҫтәһе; **морска́я капу́ста** диңгеҙ кәбеҫтәһе

КАПУ́СТНИК *м* **1.** *зоол.* кәбеҫтә ҡорто **2.** капустник, кисә (*актёрҙар, студенттар коллективында уҙ тормоштарына бәйләнешле көлкөлө уйын-тамаша менән үткәрелгән кисә*); **студе́нческий капу́стник** студенттар кисәһе

КАПУ́СТНИЦА *ж* кәбеҫтә күбәләге

КАПУ́СТНЫЙ, -ая, -ое кәбеҫтә ...ы; **капу́стный лист** кәбеҫтә япрағы; **капу́стная моль** кәбеҫтә көйәһе; **капу́стные поля́** кәбеҫтә яланы

КАПЮШО́Н *м* капюшон, көләпәрә; **плащ с капюшо́ном** капюшонлы плащ

КА́РА *ж* яза; **подве́ргнуться стро́гой ка́ре** ҡаты язаға дусар ителеү

КАРАБИ́Н *м* карабин (**1.** *ҡыҫҡа көбәкле мылтыҡ* **2.** *механик эләктергес, ҡыҫтырғыс*)

КАРАБИНЕ́Р *м* карабинер (**1.** *XIX б. уртаһына тиклем Көнбайыш Европала һәм Рәсәйҙә айырым һайланма ғәскәри берәмеккә ингән карабинлы һалдат* **2.** *Италиялағы жандарм*)

КАРА́БКАТЬСЯ *несов.* үрмәләп менеү, үрмәләү; **кара́бкаться по скале́** ҡаяға үрмәләү

КАРАВА́Й *м* түңәрәк икмәк ♦ **на чужо́й карава́й рот не разева́й** кеше өлөшөнә ымһынма

КАРАВА́Н *м* **1.** каруан; **карава́н верблю́дов** дөйәләр каруаны; **карава́н судо́в** караптар каруаны **2.** *перен.* каруан, теҙем, саф, туп; **карава́н птиц** ҡоштар тубы

КАРАВА́ННЫЙ, -ая, -ое каруан ...ы; **карава́нный путь** каруан юлы

КАРАВА́Н-САРА́Й *м* каруанһарай

КАРАВА́НЩИК *м* каруансы

КАРАВЕ́ЛЛА *ж* каравелла (*Урта диңгеҙ буйындағы илдәрҙә XIII—XVII бб. киң таралған елкәнле карап төрө*)

КАРАГА́Ч *м* ҡарағас

КАРАГА́ЧЕВЫЙ, -ая, -ое ҡарағас ...ы; **карага́чевая смола́** ҡарағас сайыры

КАРАИ́МСКИЙ, -ая, -ое ҡараим ...ы; **караи́мский язы́к** ҡараим теле

КАРАИ́МЫ *мн.* ҡараимдар, ҡараим халҡы (*Ҡырымда, Литвала йәшәгән төрки халыҡ*) // *ед.* **караи́м** *м* ҡараим ир-аты; **караи́мка** *ж* ҡараим ҡатын-ҡыҙы

КАРАКАЛПА́КИ *мн.* ҡарағалпаҡтар, ҡарағалпаҡ халҡы // *ед.* **каракалпа́к** *м* ҡарағалпаҡ ир-аты; **каракалпа́чка** *ж* ҡарағалпаҡ ҡатын-ҡыҙы

КАРАКАЛПА́КСКИЙ, -ая, -ое ҡарағалпаҡ ...ы; **каракалпа́кский язы́к** ҡарағалпак теле

КАРАКА́ТИЦА *ж* **1.** *зоол.* каракатица (*диңгеҙ моллюскыһы*) **2.** *перен.* төпөш кеше

КАРА́КОВЫЙ, -ая, -ое (*о масти лошади*) бүртә, ҡара туры; **кара́ковый жеребе́ц** ҡара туры айғыр

КАРАКУЛЕВО́Д *м* ҡаракүлсе, ҡаракүл һарығын үрсетеүсе

КАРАКУЛЕВО́ДСТВО *с* ҡаракүлселек, ҡаракүл һарығын үрсетеү

КАРАКУЛЕВО́ДЧЕСКИЙ, -ая, -ое ҡаракүл һарығын үрсетеү ...ы, ҡаракүлселек ...ы; **каракулево́дческий совхо́з** ҡаракүл һарығын үрсетеү совхозы

КАРА́КУЛЕВЫЙ, -ая, -ое ҡаракүл, ҡаракүлдән; **кара́кулевый воротни́к** ҡаракүл яға

КАРА́КУЛИ *мн.* сатай-ботай (*яҙыу*)

КАРА́КУЛЬ *м* ҡаракүл; **чёрный кара́куль** ҡара ҡаракүл

КАРАКУ́ЛЬСКИЙ: караку́льская овца́ ҡаракүл һарыҡ

КАРАКУЛЬЧА́ *ж* ҡаракүлсә (*ҡаракүл тиренең бер төрө*)

КАРАКУ́РТ *м* ҡарағорт (*ағыулы үрмәксе*)

КАРАМЕ́ЛЬ *ж собир.* карамель (*ҡаты кәнфит төрө*)

КАРАМЕ́ЛЬКА *ж*; *разг.* бер карамель

КАРАМЕ́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое карамель, карамель ...ы; **караме́льное произво́дство** карамель етештереү; **караме́льный цех** карамель цехы

КАРАНДА́Ш *м* ҡәләм; **хими́ческий каранда́ш** химик ҡәләм; **писа́ть карандашо́м** ҡәләм менән яҙыу ♦ **взять на каранда́ш** яҙып ҡуйыу, онотмаҫҡа билдәләү; **в карандаше́ (сде́лать)** *что* ҡәләм менән яһалған (төшөрөлгән)

КАРАНДА́ШНЫЙ, -ая, -ое ҡәләм, ҡәләм …ы; **каранда́шное произво́дство** ҡәләм етештереү; **каранда́шный рису́нок** ҡәләм һүрәте

КАРАНТИ́Н *м* карантин (**1.** *йоғошло ауырыу менән ауырыған кешеләрҙе ваҡытлыса башҡаларҙан айырыу* **2.** *йоғошло ауырыу таралған ерҙән килгән кешеләрҙе, тауарҙарҙы һ.б. ҡарап уҙғарыусы санитар урын*)

КАРАНТИ́ННЫЙ, -ая, -ое карантин …ы; **каранти́нное вре́мя** карантин ваҡыты

КАРАПУ́З *м*; *разг.*, *шутл.* кескәй бала

КАРАСЁВЫЙ, -ая, -ое табан балыҡ …ы; **карасёвая икра́** табан балыҡ ыуылдырығы

КАРА́СИЙ, -ья, -ье *см.* **кара́сёвый**

КАРАСИ́НЫЙ, -ая, -ое *см.* **карасёвый**

КАРА́СЬ *м* табан балыҡ

КАРА́Т *м* карат (*аҫыл таштарҙы үлсәү берәмеге, бер карат 0,2 грамға тиң*)

КАРА́ТЕЛЬ *м* яза биреүсе, язалаусы

КАРА́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое язалау …ы, язаға тарттырыу …ы; **кара́тельные ме́ры** язалау саралары

КАРА́ТЬ *несов. кого-что* язалау, язаға тарттырыу, яза биреү; **стро́го кара́ть** ҡаты язалау

КАРАТЭ́ *с нескл.* каратэ (*ҡуҙ-ҡуҙеңде ҡоралһыҙ һаҡлау көрәшенең япон системаһы*)

КАРАУ́Л *м* **1.** ҡарауыл, бағауыл; **вы́ставить карау́л** ҡарауыл ҡуйыу; **нести́ карау́л** ҡарауылда тороу **2.** *в знач. межд.*; *разг.* (*призыв на помощь*) ҡарауыл! ♦ **почётный карау́л** хөрмәт ҡарауылы; **быть (стать) в карау́ле** ҡарауылда булыу (тороу); **взять на карау́л** ҡарауылға алыу (*хәрби ҡорал алымдары менән честь биреү*); **взять (посади́ть) под карау́л** ҡарауыл аҫтында тотоу; **хоть карау́л кричи́** ҡарауыл ҡысҡырһаң да (*булмай мәғәнәһендә*)

КАРАУ́ЛИТЬ *несов.* **1.** *кого-что* и *без доп.* ҡарауыллау, бағауыллау, һаҡлау; **карау́лить сад** баҡса ҡарауыллау **2.** *кого-что*; *разг.* (*ожидать, подстерегать*) һағалау, һағалап тороу, аңдыу, аңдып йөрөү; **карау́лить его́ прихо́д** уның килеүен һағалау; **карау́лить зве́ря** йәнлек аңдыу

КАРАУ́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** ҡарауыл …ы; **карау́льный нача́льник** ҡарауыл башлығы; **карау́льная бу́дка** ҡарауыл будкаһы; **карау́льная слу́жба** ҡарауыл хеҙмәте **2.** *в знач. сущ.* **карау́льный** *м* ҡарауылсы **3.** *в знач. сущ.* (*помещение*) **карау́льная** *ж* ҡарауыл йорто

КАРАУ́ЛЬЩИК *м*; *разг.* ҡарауылсы, һаҡсы

КАРАЧА́ЕВСКИЙ, -ая, -ое ҡарасай …ы; **карача́евский ау́л** ҡарасай ауылы

КАРАЧА́ЕВЦЫ *мн.* ҡарасайҙар, ҡарасай халҡы // *ед.* **карача́евец** *м* ҡарасай ир-аты; **карача́евка** *ж* ҡарасай ҡатын-ҡыҙы

КАРА́ЧКИ: на кара́чках; **на кара́чки** *прост.* имгәкләп, дүрт тағанлап; **ползти́ на кара́чках** имгәкләп шыуыу

КАРБАМИ́Д *м*; *хим.* карбамид (*кристаллик матдә*)

КАРБА́С и **КА́РБАС** *м* карбас (*йөк ташыусы ишкәкле йәки елкәнле бәләкәй кәмә*)

КАРБИ́Д *м*; *хим.* карбид; **карби́д желе́за** тимер карбиды

КАРБО́ЛКА *ж*; *разг.* карболка (*карбол кислотаһы*)

КАРБО́ЛОВЫЙ, -ая, -ое карбол …ы; **карбо́ловое мы́ло** карбол һабыны ♦ **карбо́ловая кислота́** карбол кислотаһы

КАРБО́Н *м*; *геол.* карбон (*таш күмер дәүере*)

КАРБОНА́РИЙ *м*; *ист.* карбонарий (*XIX б. башында Италияла йәшерен революцион ойошма ағзаһы*)

КАРБОНА́Т *м*; *хим.* карбонат (**1.** *күмер кислотаһы тоҙо* **2.** *хим., геол. күмер кислоталы минералдар исеме*)

КАРБОРУ́НД *м*; *спец.* карборунд (*кремний менән углерод берләшмәһе*)

КАРБУ́НКУЛ *м* **1.** *уст.* ҡыҙыл гранат (*аҫыл таш*) **2.** *мед.* шеш

КАРБЮРА́ТОР *м* карбюратор (*эске яныулы двигателдәрҙә шыйыҡ яғыулыҡ менән һауанан яныусан ҡушылма барлыҡҡа килтергән прибор*)

КАРГА́ *ж*; *прост.*, *бран.* ен ҡарсыҡ

КАРДАМО́Н *м* кардамон (*тропик үҫемлек һәм уның орлоғо*)

КАРДА́Н *м*; *разг.* кардан (*уҙәктәре тап килмәгән осраҡта бер валдың әйләнеү хәрәкәтен икенсе валға уҙғарыу механизмы йәки шул механизмдың валы*)

КАРДИНА́Л *м* кардинал (**1.** *католиктар сиркәүендә папанан һуң иң юғары рухани дәрәжә һәм шул дәрәжәләге кеше* **2.** *зоол. Америка ҡитғаһында таралған һайраусы ҡош*)

КАРДИНА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое *книжн.* иң мөһим, төп, кардиналь; **кардина́льный вопро́с** иң мөһим мәсьәлә; **произвести́ кардина́льные измене́ния** кардиналь үҙгәрештәр яһау

КАРДИНА́ЛЬСКИЙ, -ая, -ое кардинал …ы; **кардина́льский сан** кардинал дәрәжәһе

КАРДИО… *ҡушма һүҙҙәрҙең "кардио" һүҙенә бәйләнешле, "йөрәк" мәғәнәһен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.*, **кардиогра́фия** кардиография

КАРДИОГРА́ММА *ж* кардиограмма (*йөрәк тибешен графика менән күрһәтеү*)

КАРДИО́ГРАФ *м* кардиограф (*йөрәк тибешен яҙыу ҡорамалы*)

КАРДИО́ЛОГ *м* кардиолог (*йөрәк ауырыуҙары белгесе*)

КАРДИОЛОГИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое кардиология …ы; **кардиологи́ческий санато́рий** кардиология шифаханаһы

КАРДИОЛО́ГИЯ *ж* кардиология (*медицинаның йөрәк ауырыуҙарын өйрәнеүсе бүлеге*)

15 зак. 2.0084.05

КАРЕ́ *с нескл.* **1.** *воен.* каре (*XIX б. уртаһына тиклем атлылар һөжүмен бөтә яҡтан да кире ҡағыу маҡсаты менән йәйәүле ғәскәр һалдаттарын дүрт мөйөшләп теҙеү*) **2.** *в знач. прил.* дүрткел, дүртмөйөш, дүрт мөйөшләп; **пла́тье с вы́резом каре́** дүрткел уйымлы күлдәк

КАРЕГЛА́ЗЫЙ, -ая, -ое ҡуңыр күҙле; **карегла́зая де́вушка** ҡуңыр күҙле ҡыҙ

КАРЕ́ЛЫ *мн.* карелдар, карел халҡы // *ед.* **каре́л** *м* карел ир-аты; **каре́лка** *ж* карел ҡатын-ҡыҙы

КАРЕ́ЛЬСКИЙ, -ая, -ое карел ...ы, Карелия ...ы; **каре́льский язы́к** карел теле ♦ **каре́льская берёза** карел ҡайыны

КАРЕ́ТА *ж* көймә; **каре́та ско́рой по́мощи** ашығыс ярҙам көймәһе (машинаһы)

КАРЕ́ТКА *ж*; *спец.* каретка (*ҡайһы бер механизмдарҙың, яҙыу машинкаһының шыуышып йөрөгән өлөшө*)

КАРЕ́ТНИК *м*; *уст.* **1.** көймә яһаусы, көймә оҫтаһы **2.** һарай, лапаҫ (*арба-сана һ.б. ҡуйыу өсөн*)

КАРИАТИ́ДЫ *мн.* (*ед.* **кариати́да** *ж*); *архит.* кариатида (*бинаның балкон йәки кәрниз кеүек өлөштәренә таяу өсөн ҡатын-ҡыҙ һынында эшләнгән колонналар*); **дом с кариати́дами** кариатидалы өй (йорт)

КА́РИЕС *м*; *мед.* кариес (*теш серең*)

КА́РИЙ, -яя, -ее (*о цвете глаз*) ҡуңыр; (*о масти лошади*) ҡара туры; **ка́рие глаза́** ҡуңыр күҙ

КАРИКАТУ́РА *ж* карикатура; **нарисова́ть карикату́ру** карикатура төшөрөү; **э́та карти́на — карикату́ра на иску́сство** был һүрәт — сәнғәткә карикатура

КАРИКАТУРИ́СТ *м* карикатурасы рәссам

КАРИКАТУ́РНЫЙ, -ая, -ое **1.** карикатура ...ы; **карикату́рный стиль** карикатура стиле **2.** *перен.* көлкө, көлкөлө; **предста́вить в карикату́рном ви́де** көлкөлө итеп күрһәтеү

КАРИО́ЗНЫЙ, -ая, -ое *мед.* кариеслы; **карио́зный зуб** кариеслы теш

КА́РКАНЬЕ *с см* **ка́ркать** 1; **ка́рканье воро́н** ҡарғалар ҡарҡылдауы

КАРКА́С *м* **1.** каркас (*берәй нәмәнең, бинаның һөлдәһе*); **карка́с зда́ния** йорттоң каркасы **2.** каркас (*көньяҡ ағасы*)

КА́РКАТЬ *несов.* **1.** (*о птицах*) ҡарҡ-ҡарҡ килеү, ҡарҡылдау **2.** *перен.*, *прост.* ҡарҡылдау; **не ка́ркай, не запуга́ешь предсказа́нием** ҡарҡылдама, юрауың менән ҡурҡыта алмаҫһың

КА́РКНУТЬ *сов. см.* **ка́ркать** 1

КА́РЛИК *м* иргәйел, кәрлә

КА́РЛИКОВЫЙ, -ая, -ое иргәйел, кәрлә; **ка́рликовые дере́вья** кәрлә ағастар; **ка́рликовый рост** иргәйел буй

КАРМА́Н *м* **1.** кеҫә; **бокова́й карма́н** ян кеҫә; **карма́н портфе́ля** портфель кеҫәһе **2.** *геол.*, *мед.* уйым, уйынты, уйҙыҡ; **карма́ны в го́рной поро́де** тау тоҡомондағы уйҙыҡтар; **карма́ны то́лстой кишки́** йыуан эсәк уйҙыҡтары **3.** *перен.*, *разг.* (*достаток, деньги*) ҡалта, кеҫә, байлыҡ ♦ **то́лстый карма́н** *у кого* кеҫәһе ҡалын; **то́щий карма́н** *у кого* кеҫәһе һай, ярлы; **не по карма́ну** *кому кем өсөндөр* бик ҡиммәт; **вы́трясти карма́н** *чей* кеҫәһен бушатыу; **наби́ть карма́н** кеҫә ҡалынайтыу, байығыу; **держи́ карма́н (ши́ре)** ҡапсығыңды киң тот; **класть в карма́н** үҙләштереү, үҙенеке итеү; **не лезть за сло́вом в карма́н** һүҙҙе һатып алмау; **бить по карма́ну** *кого* кеҫәне таҡырайтыу, кеҫәгә һуғыу, зыян килтереү; **ве́тер свисти́т в карма́нах** *чьих* или *у кого* кеҫәһендә ел уйнай, кеҫәһе буш

КАРМА́ННИК *м*; *прост.* кеҫә буры

КАРМА́ННЫЙ, -ая, -ое **1.** кеҫә ...ы; **карма́нный кла́пан** кеҫә ҡапҡасы; **карма́нные часы́** кеҫә сәғәте **2.** кеҫәгә һыйышлы, бәләкәй; **карма́нный слова́рь** бәләкәй һүҙлек; **карма́нные ша́хматы** кеҫәгә һыйышлы шахмат ♦ **карма́нный вор** кеҫә буры; **карма́нные де́ньги** ваҡ-төйәккә ҡулланыу аҡсаһы; **карма́нные расхо́ды** ваҡ-төйәк сығым

КАРМИ́Н *м* кармин (*асыҡ ҡыҙыл буяу*)

КАРМИ́ННЫЙ, -ая, -ое кармин, асыҡ ҡыҙыл; **карми́нный цвет** асыҡ ҡыҙыл төҫ

КАРНАВА́Л *м* карнавал; **нового́дний карнава́л** Яңы йыл карнавалы

КАРНАВА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое карнавал ...ы; **карнава́льный костю́м** карнавал костюмы; **карнава́льные пе́сни** карнавал йырҙары

КАРНИ́З *м*; *в разн. знач.* кәрниз; **лепно́й карни́з** һылап эшләнгән кәрниз; **идти́ по карни́зу** кәрниз буйлап китеү; **ве́шать што́ры на карни́з** кәрнизгә ҡорған элеү

КАРОТЕ́ЛЬ *ж* каротель (*кишер төрө*), тупаҡ кишер

КАРОТИ́Н *м* каротин (*кишерҙә, йомортҡа һарыһында, һөттә һ.б. булған ҡыҙғылт һары матдә*)

КАРП *м* һаҙан, сазан (*балыҡ*)

КА́РПОВЫЕ *мн.*; *зоол.* сазандар, сазан балыҡтар

КАРСТ *м*; *геол.* карст (*тау тоҡомдарының һыуға иреп, мәмерйә, ҡыуышлыҡ, соҡор яһалыуы менән бәйле күренештәр*)

КА́РСТОВЫЙ, -ая, -ое карст ...ы; **ка́рстовый релье́ф** карст рельефы

КАРТ *м*; *спорт.* карт (*кузовһыҙ кескәй уҙыш машинаһы*)

КА́РТА *ж* **1.** карта; **географи́ческая ка́рта** географик карта; **полити́ческая ка́рта ми́ра** донъяның сәйәси картаһы; **астрономи́ческая ка́рта** астрономик карта; **технологи́ческая ка́рта** технология картаһы; **санато́рная ка́рта** шифахана картаһы **2.** (*игральная*) кәрт; **раздава́ть ка́рты** кәрт таратыу; **тасова́ть ка́рты** кәрт аралаштырыу; **игра́ть в ка́рты** кәрт уйнау ♦ **перфорацио́нная**

ка́рта перфорацион карта; **после́дняя ка́рта** һуңғы шанс; **ка́рта би́та** уңышһыҙлыҡҡа осрау, эш барып сыҡмау; **(дать) ка́рты в ру́ки** *кому* оҫтаға (белгескә) эш тапшырыу; **раскры́ть (откры́ть) свои́ ка́рты** үҙеңдең ниәттәреңде сисеү (асыу); **смеша́ть (спу́тать) ка́рты** *чьи кемдеңдер* эшен (хыялын) бутау (боҙоу, бөтөрөү); **ста́вить на ка́рту** *что* тәүәккәлләү, тәүәккәллеккә бил быуыу

КАРТА́ВИТЬ *несов.* һаҡау һөйләшеү, һаҡаулаңыу; **карта́вить зву́ки** өндәрҙе һаҡау әйтеү

КАРТА́ВОСТЬ *ж* һаҡаулыҡ (*гәҙәттә, "р", "л" өндәрен асыҡ әйтмәү*)

КАРТА́ВЫЙ, -ая, -ое һаҡау; **карта́вый ребёнок** һаҡау бала; **карта́вое произноше́ние** һаҡау әйтеү

КАРТЁЖНИК *м*; *разг.* кәрткә бирелгән кеше

КАРТЁЖНЫЙ, -ая, -ое кәрт ...ы; **картёжная игра́** кәрт уйыны; **картёжный дом** кәрт уйнау өйө

КАРТЕ́ЛЬ *м*; *эк.* картель (*табыш алыу өсөн бер-береһе менән килешеүгә инеү формаһы*)

КА́РТЕР *м* картер (*двигатель механизмдарын ҡаплап торған тимер ҡап*)

КАРТЕ́ЧЬ *ж* картечь (**1.** *эсенә йомро пулялар тултырылған снаряд* **2.** *һунар мылтығының эре йәҙрәһе*)

КАРТИ́НА *ж* **1.** һүрәт, рәсем, картина; **писа́ть карти́ну** һүрәт төшөрөү **2.** *перен.* күренеш; **карти́на приро́ды** тәбиғәт күренеше **3.** *театр.* күренеш; **дра́ма в четырёх де́йствиях и семи́ карти́нах** дүрт шаршаулы, ете күренешле драма **4.** *разг.* кинофильм, картина ♦ **живы́е карти́ны** һынлы һүрәттәр (*сюжетты кейем һәм ҡиәфәт аша ғына биргән сәхнә тамашаһы*); **тума́нные карти́ны** томанлы картина (*проекция фонары ярҙамында экранға төшөрөлгән һүрәт*)

КА́РТИНГ *м*; *спорт.* картинг (*карт тибындағы автомобилдәр ярышы*)

КАРТИ́НКА *ж*; *уменьш. от* **карти́на** 1; **кни́га с карти́нками** һүрәтле китап ♦ **как карти́нка**; **как на карти́нке** һүрәт кеүек, һүрәттәге кеүек матур

КАРТИ́ННЫЙ, -ая, -ое **1.** картина (рәсем, һүрәт) ...ы; **карти́нная галере́я** картина галереяһы **2.** *перен.* тасуирлы, тәьҫирле, һүрәт кеүек матур, тәьҫир итеүсән; **карти́нные места́** һүрәт кеүек матур урындар

КАРТОГРА́ММА *ж*; *спец.* картограмма (*график юл менән статистик мәғлүмәттәр төшөрөлгән карта*)

КАРТО́ГРАФ *м* картограф (*карта төшөрөү белгесе*)

КАРТОГРАФИ́РОВАТЬ *несов. что*; *спец.* **1.** картаға төшөрөү **2.** картограмма яһау

КАРТОГРАФИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое *спец.* **1.** картография ...ы; **картографи́ческие зна́ки** картография тамғалары **2.** карта эшләү ...ы; **картографи́ческая фа́брика** карта эшләү фабрикаһы

КАРТОГРА́ФИЯ *ж* картография (*географик карта төҙөү эше һәм шул турала фән*)

КАРТО́Н *м* ҡатырға; **лист карто́на** ҡатырға бите

КАРТОНА́ЖИ *мн.* (*ед.* **картона́ж** *м*) ҡатырғанан яһалған әйбер, ҡатырға әйбер

КАРТОНА́ЖНЫЙ, -ая, -ое ҡатырға әйбер яһау ...ы; **картона́жная фа́брика** ҡатырға әйбер яһау фабрикаһы ♦ **картона́жные изде́лия** ҡатырға әйберҙәр

КАРТО́НКА *ж* **1.** (*коробка*) ҡатырға ҡап **2.** *разг.* ҡатырға киҫәге

КАРТО́ННЫЙ, -ая, -ое ҡатырға; **карто́нная коро́бка** ҡатырға ҡап

КАРТОТЕ́КА *ж* картотека (**1.** *төрлө мәғлүмәт яҙылған карточкаларҙың билдәле бер тәртиптәге йыйылмаһы* **2.** *шул карточкаларҙы һаҡлай торған тартмалар*)

КАРТОТЕ́ЧНЫЙ, -ая, -ое картотека ...ы; **картоте́чный я́щик** картотека йәшниге

КАРТОФЕЛЕКОПА́ЛКА *ж* и **КАРТОФЕЛЕКОПА́ТЕЛЬ** *м* картуф ҡаҙғыс (*машина*)

КАРТОФЕЛЕСАЖА́ЛКА *ж* картуф ултыртҡыс (*машина*)

КАРТОФЕЛЕУБО́РОЧНЫЙ, -ая, -ое картуф алғыс; **картофелеубо́рочный комба́йн** картуф алғыс комбайн

КАРТО́ФЕЛИНА *ж*; *разг.* бер картуф

КАРТО́ФЕЛЬ *м* картуф, бәрәңге; **ра́нний карто́фель** иртә өлгөргән картуф; **жа́реный карто́фель** ҡурылған картуф

КАРТО́ФЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое картуф ...ы; **карто́фельное по́ле** картуф яланы; **карто́фельное пюре́** картуф иҙмәһе ♦ **карто́фельная мука́**: 1) картуф оно; 2) картуф крахмалы

КА́РТОЧКА *ж* карточка (**1.** *яҙыу өсөн дүрт мөйөшлө итеп киҫелгән ҡатырға киҫәге* **2.** *дүрт мөйөшләп ҡағыҙға эшләнгән танытма* **3.** *фотоһүрәт*); **катало́жная ка́рточка** каталог карточкаһы; **визи́тная ка́рточка** визит карточкаһы; **продово́льственная ка́рточка** аҙыҡ-түлек карточкаһы

КА́РТОЧНЫЙ, -ая, -ое **1.** кәрт ...ы; **ка́рточная игра́** кәрт уйыны; **ка́рточный стол** кәрт уйнау өҫтәле **2.** карточка ...ы; **ка́рточный катало́г** карточка каталогы ♦ **ка́рточный до́мик**: 1) ҡурсаҡ өйө; 2) буш фараз; **ка́рточная систе́ма** карточка системаһы

КАРТО́ШКА *ж*; *разг.* картуф

КАРТУ́З *м* картуз (*ирҙәр өсөн козырёклы баш кейеме*)

КАРУСЕ́ЛЬ *ж* карусель; **ката́ться на карусе́ли** каруселдә әйләнеү

КАРУСЕ́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое карусель ...ы; **карусе́льная лоша́дка** карусель аты ♦ **карусе́льный стано́к** карусель-станок (*горизонталь түңәрәк өҫтәлле әйләнмәле токарь станогы*)

КАРЬЕ́Р I *м* (*ход лошади*) сабыу; **пусти́ть ло́шадь в карье́р** атты саптырыу ♦ **с ме́ста в карье́р** ҡапыл, тик торған урындан, әҙерлекһеҙ

КАРЬЕ́Р II *м*; *горн.* карьер (*бик ҫк тәрәндә ятмаған ҡаҙылма ятҡылыҡты сығарыу урыны*); **у́гольный карье́р** күмер карьеры

КАРЬЕ́РА *ж* карьера; **блестя́щая карье́ра** иҫ киткес карьера; **сде́лать карье́ру** карьера эшләү; **нау́чная карье́ра** ғилми карьера

КАРЬЕРИ́ЗМ *м* карьеризм

КАРЬЕРИ́СТ *м* карьерист

КАРЬЕ́РНЫЙ I, -ая, -ое сабыу, сабып ...ы; **карье́рный аллю́р** сабып йөрөү (*атҡа ҡарата*)

КАРЬЕ́РНЫЙ II, -ая, -ое карьер ...ы; **карье́рная маши́на** карьер машинаһы

КАСА́НИЕ *с см.* **каса́ться** ♦ **то́чка каса́ния** тейеү нөктәһе

КАСА́ТЕЛЬНАЯ *ж*; *мат.* тейеүсе һыҙыҡ (*кәкре һыҙыҡ менән дөйөм бер нөктәһе булған тура һыҙыҡ*)

КАСА́ТЕЛЬСТВО *с*; *книжн.* ҡағылыш; **име́ть каса́тельство** *к чему-л.* *берәй нәмәгә* ҡағылышлы булыу; **к э́тому де́лу он не име́ет никако́го каса́тельства** был эшкә уның бер ниндәй ҡағылышы юҡ

КАСА́ТИК *м*; *разг.*, *ласк.*, *уст.* һөйөклөм, сырағым (*ир-атҡа ҡарата*)

КАСА́ТКА *ж* **1.** (*деревенская ласточка*) ҡарлуғас, ауыл ҡарлуғасы **2.** *разг.*, *уст.* һөйөклөм, аппағым, сырағым, ҡарлуғасым (*ҡатын-ҡыҙға ҡарата*)

КАСА́ТЬСЯ *несов. кого-чего* **1.** тейеү, тейҙереү; **каса́ться руко́й стола́** ҡулды өҫтәлгә тейҙереү **2.** *перен.* ҡағылыу; **каса́ться вопро́са** *какого-л.* *берәй* мәсьәләгә ҡағылып китеү **3.** (*иметь отношение к кому-чему-л.*) ҡағылыу, ҡатнашы булыу; **э́то его́ не каса́ется** был уға ҡағылмай ♦ **де́ло каса́ется** *кого-чего* *уға, шуға* эш ҡағыла; **что каса́ется..., то** -ға/-гә килгәндә

КА́СКА *ж* каска; **пожа́рная ка́ска** янғын һүндереүселәр каскаһы

КАСКА́Д *м* **1.** шарлауыҡ **2.** каскад (*цирҡта: аттан һ.б. һикереп төшөү алымы; оперетталарҙа: йыр менән башҡарылған ҡыҙыу бейеү*) **3.** *чего*; *перен.* өҙлөкһөҙ ағым, күплек; **каска́д слов** өҙлөкһөҙ һүҙҙәр ағымы; **каска́д уда́ров** бер-бер артлы һуғыу ♦ **каска́д гидроэлектроста́нций** гидроэлектростанциялар теҙелмәһе

КАСКАДЁР *м* каскадёр (**1.** *кинофильм төшөргәндә ҡатмарлы һәм хәүефле трюктарҙы башҡарыусы* **2.** *цирҡта, эстрадала, пантомима күренеше кеүек булып, акробатик йығылыуҙарға нигеҙләнгән номерҙарҙы башҡарыусы*)

КА́ССА *ж*; *в разн. знач.* касса; **набо́рная ка́сса** *полигр.* йыйыу кассаһы; **сберега́тельная ка́сса** *фин.* һаҡлыҡ кассаһы; **театра́льная ка́сса** театр кассаһы; **прове́рить ка́ссу** кассаны тикшереү; **сиде́ть за ка́ссой** касса артында ултырыу ♦ **ка́сса взаимопо́мощи** үҙ-ара ярҙам кассаһы

КАССАЦИО́ННЫЙ, -ая, -ое *юр.* кассация ...ы; **кассацио́нный срок** кассация мөҙҙәте (ваҡыты); **кассацио́нная жа́лоба** кассация ялыуы

КАССА́ЦИЯ *ж* кассация (**1.** *юр. юғары судтың түбәнге суд органы сығарған хөкөм ҡарарын ҡайтанан ҡарауы* **2.** *суд ҡарарҙарын яңынан ҡарау тураһында ғариза*; **касса́ция пригово́ра** хөкөм кассацияһы; **пода́ть касса́цию** кассация биреү **3.** *һайлауҙарҙың һөҙөмтәһен яраҡһыҙ тип табыу*; **касса́ция вы́боров** һайлауҙар кассацияһы)

КАССЕ́ТА *ж* кассета (**1.** *фотоплёнка йәки киноплёнка һаҡлай торған ҡумта* **2.** *магнитофон таҫмаһы һауыты*)

КАССИ́Р *м* и *разг.* **КАССИ́РША** *ж* кассир; **рабо́тать касси́ром** кассир булып эшләү

КАССИ́РОВАТЬ *сов.*, *несов. что*; *юр.* кассация яһау, юҡҡа сығарыу; **касси́ровать вы́боры** һайлау һөҙөмтәләрен юҡҡа сығарыу; **касси́ровать реше́ние суда́** хөкөм ҡарарҙарын юҡҡа сығарыу

КА́ССОВЫЙ, -ая, -ое касса ...ы; **ка́ссовая кни́га** касса кенәгәһе; **ка́ссовый оборо́т** касса әйләнеше; **ка́ссовый аппара́т** касса аппараты

КА́СТА *ж* каста (**1.** *Һиндостанда һәм ҡайһы бер Көнсығыш илдәрендә сығышы, хоҡуҡ йолалары буйынса айырымланған ижтимағи төркөм* **2.** *кҫсм. башҡалар менән аралашмай, үҙенә башҡа ҡағиҙәләр буйынса йәшәгән ижтимағи төркөм*)

КАСТАНЬЕ́ТЫ *мн.* (*ед.* **кастанье́та** *ж*) кастаньета (*бейегәндә бармаҡтарға кейеп шаҡылдата торған музыка ҡоралы*)

КАСТЕЛЯ́НША *ж* кастелянша (*ятаҡхана, ҡунаҡхана кеүек дөйөм йорттарҙағы урын-ер ҡаралдыһына хужа ҡатын*)

КАСТЕ́Т *м* кастет (*металл пластина рәүешендә уҫҡа кейә торған һуғышыу ҡоралы*)

КА́СТОВЫЙ, -ая, -ое каста ...ы; **ка́стовые предрассу́дки** каста хөрәфәттәре

КАСТО́Р *м* кастор (*йөн туҡыма*)

КАСТО́РКА *ж*; *разг.* касторка

КАСТО́РОВЫЙ I: касто́ровое ма́сло кастор майы

КАСТО́РОВЫЙ II, -ая, -ое кастор; **касто́ровое пальто́** кастор пальто

КАСТРА́Т *м* беселгән (ир) кеше

КАСТРА́ЦИЯ *ж см.* **кастри́ровать**

КАСТРИ́РОВАТЬ *сов.*, *несов. кого* бесеү, бестереү

КАСТРИ́РОВАТЬСЯ *несов. страд. от* **кастри́ровать**

КАСТРЮ́ЛЯ *ж* кәстрүл

КАТАВА́СИЯ *ж* **1.** катавасия (*ике яҡ клиростың сиркәү уртаһына сығып йырлауы*) **2.** *прост.* бола, тәртипһеҙлек

КАТАКЛИ́ЗМ *м* катаклизм, киҫкен һынылыш

КАТАКО́МБЫ *мн.* (*ед.* **катако́мба** *ж*) катакомба (*ер аҫты коридорҙары*)

КАТАЛЕ́ПСИЯ *ж*; *мед.* каталепсия, быума, тартышып ҡатыу

КАТАЛЕ́ПТИК *м*; *разг.* каталептик, быумалы, тартышып ҡата торған (*ауырыу кеше*)

КАТА́ЛИЗ *м*; *хим.* катализ (*катализатор тәьҫирендә химик реакцияның ҡеҙғыуы йәки тиҙлегенең үҙгәреүе*)

КАТАЛИЗА́ТОР *м*; *хим.* катализатор (*химик реакцияны арттыра, кәметә йәки уның тиҙлеген үҙгәртә торған матдә*)

КАТАЛО́Г *м* каталог (*бер төр нәмәләрҙең билдәле тәртиптәге исемлеге*)

КАТАЛОГИЗИ́РОВАТЬ *сов., несов. что* каталогка индереү, каталог төҙөү; **каталогизи́ровать кни́жные фо́нды** китап фондына каталог төҙөү

КАТАЛО́ЖНЫЙ, -ая, -ое **1.** каталог ...ы; **тало́жная ка́рточка** каталог карточкаһы **2.** *в знач. сущ.* **катало́жная** *ж* каталогтар бүлмәһе

КАТАМАРА́Н *м* катамаран (*кәмә*)

КАТА́НИЕ *с* **1.** *см.* **ката́ть**; **ката́ние мяча́** туп тәгәрләтеү **2.** *см.* **ката́ться** 1; **ката́ние на ло́шади** атта йөрөү; **ката́ние на ло́дке** кәмәлә йөрөү; **ката́ние на лы́жах** саңғыла шыуыу ♦ **не мытьём, так ка́таньем** был юл менән булмаһа, икенсе юл менән

КАТАПУ́ЛЬТА *ж* катапульт (**1.** *тар. таш, бүрәнә кеүек нәмәне ҡәлғә эсенә ырғыта торған боронғо һуғыш ҡоралы* **2.** *тех. карап палубаһынан йәки осоу майҙанынан самолётты осорта торған механизм* **3.** *тех. осоусы аппараттарҙан экипажды ситкә атып сығарып, парашют менән төшөрөү ҡулайламаһы*)

КАТАПУЛЬТИ́РОВАНИЕ *с см.* **катапульти́ровать, катапульти́роваться**; **катапульти́рование из самолёта** самолёттан катапультланыу

КАТАПУЛЬТИ́РОВАТЬ *сов., несов.* **1.** *кого-что* катапультлау **2.** *см.* **катапульти́роваться**

КАТАПУЛЬТИ́РОВАТЬСЯ 1. *сов., несов.* катапультланыу **2.** *страд. от* **катапульти́ровать** 1

КАТАПУ́ЛЬТНЫЙ, -ая, -ое катапульт ...ы; **катапу́льтное кре́сло** катапульт креслоһы

КАТА́Р *м*; *мед.* катар (*эске органдарҙа лайлалы тиресәнең шешеүе*); **ката́р го́рла** тамаҡ катары

КАТАРА́КТА *ж*; *мед.* ҡара ҡылау (*күҙ ауырыуы*)

КАТАРА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое катараль; **катара́льный ка́шель** катараль йүтәл; **катара́льное явле́ние** катараль күренеш

КАТАСТРО́ФА *ж* һәләкәт, катастрофа; **железнодоро́жная катастро́фа** тимер юл һәләкәте; **социа́льная катастро́фа** социаль һәләкәт

КАТАСТРОФИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое **1.** һәләкәтле, катастрофик; **катастрофи́ческий слу́чай** һәләкәтле ваҡиға **2.** *разг.* үтә тиҙ, катастрофик; **собы́тия развива́лись с катастрофи́ческой быстрото́й** ваҡиғалар бик тиҙ ҡырҡыулашты (киҫкенләште)

КАТА́ТЬ *несов.* **1.** *кого-что* тәгәрләтеү, тәгәрләтеп йөрөтөү; **ката́ть шары́** шар тәгәрләтеү **2.** *кого-что* йөрөтөү; **ката́ть ребя́т на маши́не** балаларҙы машинала йөрөтөү **3.** *разг.* туҡтауһыҙ йөрөү; **он ката́ет из одного́ конца́ го́рода в друго́й** ул ҡаланың бер осонан икенсе осона туҡтауһыҙ йөрөй **4.** *что* әүәләп яһау, тумалаҡлау; **ката́ть ша́рики из гли́ны** балсыҡтан ваҡ шарҙар әүәләп яһау **5.** *что* (*разглаживать*) тәгәрләтеп тигеҙләү, шымартыу, катоктан (валиктан) үткәреү; **ката́ть бельё** йыуылған керҙе (бәләккә, туҡмаҡҡа урап) тәгәрләтеп тигеҙләү **6.** *что* (*валять*) баҫыу; **ката́ть ва́ленки** быйма баҫыу **7.** *тех. что* йәйеү (түшәү), һуҙыу; **ката́ть сталь** ҡорос йәйеү; **ката́ть про́волоку** сым һуҙыу

КАТА́ТЬСЯ *несов.* **1.** йөрөү, йөрөп килеү; (*на салазках, коньках и т.д.*) шыуыу; (*на лодке*) йөҙөү; **ката́ться на велосипе́де** велосипедта йөрөү; **ката́ться на лы́жах** саңғыла шыуыу; **ката́ться на ка́тере** катерҙа йөҙөү **2.** тәгәрләү, тәгәрләп йөрөү, тәгәрәп ятыу, аунау; **ката́ться на траве́** үләндә тәгәрәү ♦ **ката́ться со́ смеху** тәгәрәп ятып көлөү, бот сабып көлөү; **как сыр в ма́сле ката́ться** май эсендәге бөйөр кеүек йәшәү

КАТАФА́ЛК *м* катафалк (**1.** *мәйет оҙатыу арбаһы, машинаһы* **2.** *ябыҡ бина эсендә табут ҡуйыу өсөн ҡалҡыу урын*)

КАТЕГОРИА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое *филос.* категориаль; **категориа́льное определе́ние бытия́** йәшәйештең категориаль билдәләмәһе

КАТЕГОРИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое ҡәтғи, ҡырҡа; **категори́ческий отве́т** ҡәтғи яуап ♦ **категори́ческое сужде́ние** *лог.* ҡәтғи фекерләү

КАТЕГОРИ́ЧНОСТЬ *ж* ҡәтғилек, киҫкенлек

КАТЕГО́РИЯ *ж*; *в разн. знач.* категория; **катего́рия вре́мени** *филос.* ваҡыт категорияһы; **граммати́ческие катего́рии** грамматик категориялар; **весова́я катего́рия** ауырлыҡ категорияһы; **возрастна́я катего́рия** йәш категорияһы

КА́ТЕР *м* катер; **торпе́дный ка́тер** торпеда катеры; **сторожево́й ка́тер** һаҡта тороусы катер

КА́ТЕРНЫЙ, -ая, -ое катер ...ы; **ка́терный старшина́** катер старшинаһы

КА́ТЕТ *м*; *мат.* катет (*тура мөйөшлө өсмөйөштә тура мөйөш яһаусы яҡтарҙың береһе*)

КАТЕ́ТЕР *м*; *мед.* катетер (*һейҙек юлына индерелмәле көпшә*)

КАТЕХИ́ЗИС *м* катехизис (*христиан дине тәғлимәтен һорау-яуап рәүешендә ҡыҫҡаса тәфсир итеү*)

КАТИ́ТЬ *несов.* **1.** *что* тәгәрләтеү; **кати́ть бревно́** бүрәнәне тәгәрләтеү 2. *без доп.*; *разг.* елдереү, сабыу, елеү; **кати́ть на маши́не** машинала елдереү; **кати́ть босико́м** ялан аяҡ елдереү

КАТИ́ТЬСЯ *несов.* **1.** тәгәрләү, тәгәрләп барыу, шыуыу, барыу; **со сту́ком кати́лись деревя́нные шары́** ағас шарҙар туҡылдап тәгәрләне; **кати́ться на са́нках с горы́** тауҙан санала шыуыу; **по́езд пла́вно ка́тится по ре́льсам** поезд рельс буйлап шыма ғына бара **2.** *разг.* елеү, елдереү; **по у́лице кати́лись маши́ны** урамда машиналар елә ине **3.** *перен.* (*разноситься, раздаваться*) яңғырау, яңғырап тороу (уҙыу); **э́хо тяжело́ кати́лось вдоль обры́вов** текә ярҙар буйлап шаңдау яңғырап уҙҙы **4.** (*течь, струиться*) ағыу, тәгәрләү, тамыу; **река́ тороплии́во ка́тится вдоль бе́рега** йылға яр буйлап ашҡынып аға; **ка́тятся слёзы** күҙ йәштәре тәгәрләй **5.** үтеү, үтеп тороу; **день ка́тится за днём** көн артынан көн үтеп тора **6.** (*о светилах*) йөҙөү; **луна́ ка́тится по не́бу** күктә ай йөҙә **7.** *повел.* **кати́сь (кати́тесь)** *прост.* шыл, һыпырт (һыпыртығыҙ); **кати́сь отсю́да!** шыл бынан! ♦ **кати́ться по́д гору** эш-хәл хөртәйеү

КАТО́Д *м* катод (*кире зарядлы электрод*)

КАТО́ДНЫЙ, -ая, -ое **1.** катод ...ы; **като́дные лучи́** катод нурҙары **2.** катодлы; **като́дная ла́мпа** катодлы лампа

КАТО́К *м* һырғалаҡ; **ката́ться на катке́** һырғалаҡтан шыуыу **2.** *тех.* каток; **доро́жный като́к** юл катогы **3.** (*для катанья белья*) бәләк

КАТО́ЛИК *м* католик (*католицизмды ҡабул иткән кеше*)

КАТОЛИЦИ́ЗМ *м* католицизм (*башында Рим Папаһы торған һәм үҙ иерархияһы булған христиан диненең төп йүнәлештәренең береһе*)

КАТОЛИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое католик; **католи́ческая це́рковь** католик сиркәүе

КАТОЛИ́ЧЕСТВО *с см.* **католици́зм**

КА́ТОРГА *ж* каторга; **отпра́вить на ка́торгу** каторгаға ебәреү; **бежа́ть с ка́торги** каторганан ҡасыу

КАТОРЖА́НИН *м* и **КАТОРЖА́НКА** *ж* каторжан

КА́ТОРЖНИК *м см.* **каторжа́нин**

КА́ТОРЖНЫЙ, -ая, -ое **1.** каторга ...ы; **ка́торжные рабо́ты** каторга эштәре **2.** *перен.* үтә ауыр; **ка́торжный труд** үтә ауыр эш

КАТУ́ШКА *м* **1.** кәтүк; **кату́шка ни́ток** бер кәтүк еп **2.** *эл., радио.* катушка; **кату́шка сопротивле́ния** ҡаршылыҡ катушкаһы ♦ **на всю (по́лную) кату́шку** тулыһынса, бөтә көскә, күпме мөмкин

КАТЮ́ША *ж* катюша (*автомобилгә урынлаштырылған реактив снарядлы миномёт*)

КАУЗА́ЛЬНОСТЬ *ж; филос.* сәбәплелек

КАУЗА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое *филос.* сәбәпле; **кауза́льная связь** сәбәпле бәйләнеш

КАУ́РКА *м* и *ж; разг.* ҡола, ҡола ат ♦ **ве́щая (ве́щий) кау́рка** тылсымлы ат (*әкиәттәрҙә*)

КАУ́РЫЙ, -ая, -ое **1.** (*о масти лошади*) ҡола; **кау́рый жеребе́ц** ҡола айғыр **2.** *в знач. сущ.* **кау́рый** *м* ҡола

КА́УСТИК *м* каустик (*зәһәрле соданың техникалағы атамаһы*)

КАУСТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое *хим.* зәһәрле, каустик; **каусти́ческая со́да** зәһәрле сода

КАУЧУ́К *м* каучук; **синтети́ческий каучу́к** яһалма каучук; **натура́льный каучу́к** тәбиғи каучук

КАУЧУ́КОВЫЙ, -ая, -ое **1.** каучук ...ы; **каучу́ковый заво́д** каучук заводы **2.** каучук; **каучу́ковая подо́шва** каучук табан

КАУЧУКОНО́СНЫЙ, -ая, -ое каучуклы, каучук бирә торған; **каучуконо́сные расте́ния** каучуклы үҫемлектәр

КАУЧУКОНО́СЫ *мн.* (*ед.* **каучуконо́с** *м*) каучуклы үҫемлек

КАФЕ́ *с нескл.* кафе

КА́ФЕДРА *ж* кафедра (**1.** *телмәр тотоусы, һүҙ алыусы, уҡытыусы өсөн яһалған бейек урын* **2.** *юғары уҡыу йортонда билгеле бер тармаҡҡа ҡараған фәндәр уҡытыу бүлеге* **3.** *сиркәүҙә епископ ултырып, вәғәз һөйләгән ҡалҡыу урын* **4.** *епархия менән етәкселек иткән епископ вазифаһы*)

КАФЕДРА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое кафедра ...ы; **кафедра́льное заседа́ние** кафедра ултырышы ♦ **кафедра́льный собо́р (це́рковь)** кафедраль собор (сиркәү)

КА́ФЕЛЬ *м* кафель (*йоҡа сынаяҡ кирбес*)

КА́ФЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** кафель ...ы; **ка́фельное произво́дство** кафель етештереү **2.** кафель; **ка́фельный пол** кафель иҙән

КАФЕТЕ́РИЙ *м* кафетерий (*кафе төрө*)

КАФТА́Н *м; ист.* кафтан (*оҙон итәкле борonғо ирҙәр кейеме*)

КАХЕТИ́НСКИЙ, -ая, -ое **1.** кахетин ...ы, Кахетия ...ы; **кахети́нский обы́чай** кахетин йолаһы; **Кахети́нский хребе́т** Кахетия тау һырты **2.** *в знач. сущ.* **кахети́нское** *с* (*сорт вина*) Кахетия шарабы (*Грузияла эшләнгән виноград шарабы*)

КАХЕТИ́НЦЫ *мн.* кахетиндар (*грузин халҡының этнографик төркөмө*) // *ед.* **кахети́нец** *м* кахетин ир-аты; **кахети́нка** *ж* кахетин ҡатын-ҡыҙы

КАЦАВЕ́ЙКА *ж* кацавейка (*урыҫ ҡатын-ҡыҙҙары кейгән мамыҡ йәки тире менән эсләнгән йылы кофта төрө*)

КАЧА́ЛКА *ж* **1.** бәүелмәле ултырғыс **2.** бәүелсәк, ҡалҡанбаш **3.** качалка (*ике тәгәрмәсле ат ярышы арбаһы*)

КАЧА́НИЕ *с см.* **кача́ть, кача́ться; кача́ние воды́ насо́сом** насос менән һыу һурҙырыу; **кача́ние на каче́лях** сәңгелдәктә бәүелеү

КАЧА́ТЬ *несов.* **1.** *кого-что* бәүетеү, тирбәтеү, бәүелдереү, һелкетеү, сайҡалдырыу; **кача́ть**

колыбе́ль сәңгелдәк (бишек) бәүетеү; **ве́тер кача́ет верху́шки дере́вьев** ел ағас баштарын сайҡалдыра **2.** *чем* һелкетеү, сайҡау; **кача́ть ного́й** аяҡ һелкетеү **3.** *кого* сөйөү; **кача́ть юбиля́ра** юбилярҙы сөйөү **4.** *что* һурыу, сығарыу, һурҙырыу, ағыҙыу; **кача́ть во́ду** һыу сығарыу; **кача́ть мёд** бал ағыҙыу (айыртыу)

КАЧА́ТЬСЯ *несов.* **1.** бәүелеү, сайҡалыу, һелкенеү, тирбәлеү; **ло́дка кача́ется на волна́х** кәмә тулҡын өҫтөндә сайҡала; **ма́ятник кача́ется** маятник бәүелә **2.** тәнтерәкләү, сайҡалыу; **он шёл кача́ясь** ул тәнтерәкләп китеп бара ине

КАЧЕ́ЛИ *мн.* бәүелсәк, сәңгелдәк; **кача́ться на каче́лях** бәүелсәктә (сәңгелдәктә) бәүелеү

КА́ЧЕСТВЕННОСТЬ *ж*; *разг. см.* **ка́чество** 2

КА́ЧЕСТВЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** сифат ...ы; **ка́чественные показа́тели** сифат күрһәткестәре; **ка́чественные разли́чия** сифат айырмалары **2.** *разг.* юғары (яҡшы) сифатлы, затлы; **ка́чественные това́ры** затлы тауарҙар; **ка́чественная проду́кция** юғары сифатлы продукция ♦ **ка́чественный ана́лиз** *хим.* сифат яғынан анализ; **ка́чественное прилага́тельное** *грам.* төп сифат

КА́ЧЕСТВО *с* **1.** үҙенсәлек, сифат, һыҙат; **ка́чество и коли́чество** сифат һәм һан; **перехо́д к но́вому ка́честву** яңы сифатҡа күсеш **2.** сифат; **ка́чество рабо́ты** эш сифаты; **отли́чное ка́чество** айырым сифат **3.** *филос.* сифат; **перехо́д коли́чества в ка́чество** һандың сифатҡа күсеүе **4.** *шахм.* сифат яғы, сифаты; **потеря́ть ка́чество** сифатын юғалтыу; **вы́играть ка́чество** сифат яғынан отоу ♦ **в ка́честве** *кого-чего* булып, сифатында, рәүешендә; **он рабо́тает в ка́честве те́хника** ул техник булып эшләй

КА́ЧКА *ж* сайҡалыу, бәүелеү, тирбәлеү; **морска́я ка́чка** диңгеҙ сайҡалыуы ♦ **бортова́я ка́чка** караптың сайҡалыуы; **килева́я ка́чка** киль тирбәлеше

КАЧНУ́ТЬ *сов. см.* **кача́ть**

КАЧНУ́ТЬСЯ *сов. см.* **кача́ться**

КА́ША *ж*; *прям., перен.* бутҡа, иҙмә; **ри́совая ка́ша** дөгө бутҡаһы; **вари́ть ка́шу** бутҡа бешереү; **бето́нная ка́ша** бетон иҙмәһе ♦ **берёзовая ка́ша** шыйыҡ сыбыҡ; **ка́ша в голове́** *у кого* буталсыҡ; **ка́ша во рту** *у кого* ауыҙынан һүҙ сыҡмай; **завари́ть ка́шу** эш бутау; **завари́лась ка́ша** эш буталыу, буталсыҡ; **расхлёбывать ка́шу** кемдер бутаған эште аҙағына еткереү; **накорми́ть берёзовой ка́шей** шыйыҡ сыбыҡ менән ярыу; **ка́ши не сва́ришь** *с кем* уртаҡ тел табып булмай, бутҡа бешереп булмай, борсағың бешмәү; **ма́ло ка́ши ел** аҙ күргән; **про́сят ка́ши** (*об обуви*) ашарға һорай (*аяҡ кейеменең йыртылып йәки ҡубып тороуы*)

КАШАЛО́Т *м* кашалот (*тешле киттарға ҡараған эре диңгеҙ хайуаны*)

КАШЕВА́Р *м* ашнаҡсы (*хәрби часта, артелдә*)

КАШЕВА́РИТЬ *несов.*; *прост.* аш бешереү, бешереү; **кашева́рить по о́череди** сиратлап бешеренеү

КА́ШЕЛЬ *м* йүтәл, йүткерек; **сухо́й ка́шель** ҡоро йүтәл

КАШЕМИ́Р *м* кешмир (*йоҡа йөн туҡыма*)

КАШЕМИ́РОВЫЙ, -ая, -ое кешмир; **кашеми́ровый плато́к** кешмир яулыҡ

КА́ШИЦА и **КАШИ́ЦА** *ж*; *разг.* шыйыҡ бутҡа; **корми́ть жи́дкой ка́шицей** шыйыҡ бутҡа ашатыу; **грязева́я каши́ца** иҙелеп ятҡан батҡаҡ (бысраҡ)

КА́ШЛЯНУТЬ *сов. см.* **ка́шлять**

КА́ШЛЯТЬ *несов.* йүтәлләү, йүткереү; **ка́шлять с кро́вью** ҡан төкөрөп йүтәлләү

КАШНЕ́ *с нескл.* кашне (*муйын яулығы*)

КАШПО́ *с нескл.* кашпо (*декоратив ваза*)

КАШТА́Н *м* каштан (*ағасы һәм емеше*)

КАШТА́НОВЫЙ, -ая, -ое **1.** каштан ...ы; **кашта́новое де́рево** каштан ағасы **2.** (*о цвете*) ҡуңыр (ҡыҙғылт ҡара), каштан төҫлө; **кашта́новые во́лосы** ҡуңыр сәс

КАЮ́Р *м* каюр (*эт, болан егелгән нарта кҫсере*)

КАЮ́ТА *ж* каюта, бүлмә (*пароходта*)

КАЮ́Т-КОМПА́НИЯ *ж* кают-компания (*пароходта пассажирҙарға, хәрби карапта командирҙарға ашау-эсеү, ял итеү өсөн дөйөм бүлмә*)

КА́ЯТЬСЯ *несов.* **1.** (*испытывать сожаление*) үкенеү, үкенеп бөтә алмау **2.** *кому, перед кем* үҙ ғәйебен таныу, тәүбә итеү **3.** *в знач. вводн. сл.* **ка́юсь**; *разг.* ғәйепләмен, үкенәм; **ка́юсь, я ма́ло об э́том ду́мал** үкенәм, был турала мин аҙ уйлағанмын **4.** *церк.* тәүбә итеү, тәүбәгә килеү, ярлыҡау һорау; **ка́яться в греха́х** гөнаһтарҙан тәүбәгә килеү

КВАДРА́Т *м* **1.** квадрат, дүрткел **2.** *мат.* квадрат; **четы́ре — квадра́т двух** дүрт — икенең квадраты; **возвести́ в квадра́т** квадратҡа күтәреү

КВАДРА́ТНО-ГНЕЗДОВО́Й, -ая, -ое квадрат оя; **квадра́тно-гнездова́я поса́дка** квадрат оя менән сәсеү; **квадра́тно-гнездова́я се́ялка** квадрат оя сәскес

КВАДРА́ТНЫЙ, -ая, -ое **1.** квадрат, дүрткел; **квадра́тный стол** дүрткел өҫтәл; **квадра́тный подборо́док** дүрткел эйәк **2.** *мат.* квадрат ...ы; **квадра́тный ко́рень** квадрат тамыры ♦ **квадра́тные ско́бки** квадрат йәйәләр

КВАДРАТУ́РА *ж*; *мат.* квадратура (**1.** *билдәле бер майҙандағы квадрат берәмектәр һаны* **2.** *билдәле фигураға майҙаны буйынса тиң квадрат һыҙыу* **3.** *майҙан ҙурлығын йәки интеграл иҫәпләү*) ♦ **квадрату́ра кру́га** сисеп булмаған мәсьәлә

КВАДРИЛЛИО́Н *м* квадриллион (*15 нулле* (*ҡайһы бер илдәрҙә 24*) *берәмек, һан*)

КВАЗА́Р *м*; *астр.* квазар (*көслө радио һәм оптик нурҙар таратыусы йыһандағы алыҫ объект*)

КВАЗИ... *урыҫ телендәге ҡушма һүҙҙәрҙең "ялған", "ысын түгел" мәғәнәһендәге беренсе киҫәге, мәҫ.*, **квазинау́чный** ялған ғилми; **квазиреволюцио́нный** ялған революцион

КВА́КАНЬЕ *с* баҡылдау; **ква́канье лягу́шек** баҡалар баҡылдауы

КВА́КАТЬ *несов.* баҡылдау, баҡ-баҡ итеү

КВА́КУШКА *ж*; *разг.* баҡа

КВА́КША *ж* ағас тәлмәрйене

КВАЛИФИКАЦИО́ННЫЙ, -ая, -ое квалификация ...ы; **квалификацио́нная коми́ссия** квалификация комиссияһы

КВАЛИФИКА́ЦИЯ *ж* **1.** *см.* **квалифици́ровать 2.** квалификация, нарыҡ, баһа; **высо́кая квалифика́ция** юғары квалификация **3.** (*специальность*) квалификация, һөнәр; **приобрести́ квалифика́цию то́каря** токарь һөнәрен өйрәнеү

КВАЛИФИЦИ́РОВАННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **квалифици́ровать 2.** *прил.* (юғары) квалификациялы; **квалифици́рованный рабо́тник** квалификациялы эшсе **3.** квалификация (махсус белем) талап иткән; **квалифици́рованный труд** махсус белем талап иткән эш

КВАЛИФИЦИ́РОВАТЬ *сов., несов. кого-что* **1.** баһа (нарыҡ) биреү, нарыҡлау; **квалифици́ровать преступле́ние** енәйәткә баһа биреү **2.** (*определить степень специальной подготовки*) белем кимәлен (квалификацияһын) билдәләү

КВАЛИФИЦИ́РОВАТЬСЯ 1. *сов., несов.* һөнәр (квалификация) алыу (камиллаштырылыу) **2.** *несов. страд. от* **квалифици́ровать**

КВАНТ *м*; *физ.* квант (*энергияның иң кескәй өлөшсәһе*)

КВА́НТОВЫЙ, -ая, -ое квант ...ы; **ква́нтовая тео́рия све́та** яҡтылыҡтың квант теорияһы ♦ **ква́нтовая меха́ника** квант механикаһы

КВА́РТА *ж* кварта (**1.** *ҡайһы бер илдәрҙә шыйыҡ йәки бөртөклө нәмәне үлсәү берәмеге* **2.** *муз. диатоник гаммала бирелгән баҫҡыстан дүртенсе баҫҡысҡа тиклем ара*)

КВАРТА́Л *м* квартал (**1.** *йылдың дүрттән бер өлөшө* **2.** *ҡаланың дүрт яҡтан киҫешкән урамдар менән сикләнгән өлөшө*)

КВАРТА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое квартал ...ы; **кварта́льный план** квартал планы; **кварта́льный уча́сток** квартал участкаһы

КВАРТЕ́Т *м* квартет (**1.** *дүрт ҡорал йәки дүрт тауыш өсөн яҙылған музыка әҫәре* **2.** *муз. дүрт музыканттан йәки дүрт йырсынан торған ансамбль*)

КВАРТИ́РА *ж* фатир, квартира; **трёхко́мнатная кварти́ра** өс бүлмәле фатир; **жить на кварти́ре** фатирҙа тороу

КВАРТИРА́НТ *м* и **КВАРТИРА́НТКА** *ж* фатирсы, фатирҙа (квартирала) тороусы

КВАРТИРМЕ́ЙСТЕР *м* квартирмейстер (*ҡайһы бер илдәрҙә, шулай уҡ революцияға тиклем Рәсәйҙә ғәскәрҙәге фатирҙарға урынлаштырыу, аҙыҡ-түлек таратыу эшен башҡарыусы*)

КВАРТИ́РНЫЙ, -ая, -ое **1.** фатир ...ы, квартира ...ы; **кварти́рная пла́та** фатир хаҡы; **кварти́рная хозя́йка** фатир хужабикәһе **2.** *в знач. сущ.* **кварти́рные** *мн.* фатир аҡсаһы (*командировкала*)

КВАРТИРОВА́ТЬ *несов.* **1.** фатирҙа (квартирала) тороу **2.** (*о войсках*) берәй урында тороу, урынлашыу

КВАРТИРОНАНИМА́ТЕЛЬ *м*; *офиц.-дел.* фатирға инеүсе, квартир алыусы

КВАРТИРОСЪЁМЩИК *м*; *офиц.-дел.* фатир (квартира) алыусы

КВАРТИРЬЕ́Р *м*; *воен.* квартирьер (*ғәскәри частарға алдан фатир әҙерләп тороусы кеше*)

КВАРТПЛА́ТА *ж* фатир (квартира) хаҡы

КВАРЦ *м* **1.** (*минерал*) кварц **2.** *разг.* кварц ...ы; **лечи́ть ква́рцем** кварц лампаһы менән дауалау

КВА́РЦЕВЫЙ, -ая, -ое кварцлы; **ква́рцевые поро́ды** кварцлы тоҡомдар; **ква́рцевый песо́к** кварцлы ҡом ♦ **ква́рцевая ла́мпа** кварц лампаһы

КВАРЦИ́Т *м* кварцит (*кварцлы тау тоҡомо*)

КВАС *м* кеүәҫ; **хле́бный квас** икмәк кеүәҫе

КВА́СИТЬ *несов. что* әсетеү, ойотоу, тоҙлау; **ква́сить молоко́** һөт ойотоу; **ква́сить капу́сту** кәбеҫтә тоҙлау

КВА́СИТЬСЯ *несов.* **1.** әсеү, ойоу **2.** *страд. от* **ква́сить**

КВАСНО́Й, -ая, -ое кеүәҫ ...ы; **квасно́й за́пах** кеүәҫ еҫе

КВАСЦЕВА́ТЬ *несов. что*; *спец.* әсетеп эшкәртеү; **квасцева́ть ко́жу** күнде әсетеп эшкәртеү

КВАСЦО́ВЫЙ, -ая, -ое әсеүташ ...ы; **квасцо́вый раство́р** әсеүташ иретмәһе

КВАСЦЫ́ *только мн.* әсеүташ

КВА́ШЕНИЕ *с см.* **ква́сить**

КВА́ШЕННЫЙ, -ая, -ое *прич. от* **ква́сить**

КВА́ШЕНЫЙ, -ая, -ое әсеткән, ойотҡан, тоҙло; **ква́шеное молоко́** ойотҡан һөт; **ква́шеное те́сто** әсеткән ҡамыр; **ква́шеная капу́ста** тоҙло кәбеҫтә

КВАШНЯ́ *ж* **1.** икмәк күнәге; **замеси́ть те́сто в квашне́** икмәк күнәгендә ҡамыр баҫыу **2.** *разг.* (*тесто*) әсе ҡамыр **3.** *прост.* ебегән кеше

КВЕ́РХУ *нареч.* юғарыға, өҫкә; **подпры́гнуть кве́рху** юғарыға һикереү; **подня́ть глаза́ кве́рху** күтәрелеп ҡарау

КВИ́НТА *ж*; *муз.* квинта (**1.** *диатоник гаммала бирелгән баҫҡыстан бишенсе баҫҡысҡа тиклемге ара* **2.** *скрипкала һәм башҡа ҡыллы музыка ҡоралында иң юғары тонлы ҡыл*) ♦ **ве́шать нос на кви́нту** кәйеф төшөү

КВИНТЕ́Т *м* квинтет (**1.** *биш ҡоралға йәки биш тауышҡа яҙылған музыка әҫәре* **2.** *муз. биш музыканттан йәки биш йырсынан торған ансамбль*)

КВИНТЭССЕ́НЦИЯ *ж*; *книжн.* квинтэссенция, асыл, нигеҙ, төп

КВИТ и **КВИ́ТЫ** *в знач. сказ.*; *разг.* иҫәп-хисап бөттө; **мы с ним тепе́рь кви́ты** уның менән беҙҙең арала иҫәп-хисап бөттө

КВИТАНЦИО́ННЫЙ, -ая, -ое квитанция ...ы; **квитанцио́нная кни́жка** квитанция кенәгәһе

КВИТА́НЦИЯ *ж* квитанция

КВО́РУМ *м* кворум (*йыйылыштың тулы хоҡуҡлы булыуы өсөн етерлек ҡатнашыусылар һаны*)

КВО́ТА *ж* квота, өлөш, норма; **и́мпортная кво́та** импорт квотаһы; **нало́говая кво́та** һалым өлөшө

КВО́ХТАНЬЕ *с см.* **клохта́нье**

КВОХТА́ТЬ *несов. см.* **клохта́ть**

КЕБ *м* кеб (*Англияла бер ат егелгән экипаж*)

КЕГЕЛЬБА́Н *м* кегельбан (*кегли уйнау өсөн махсус урын йәки өй*)

КЕ́ГЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое кегли ...ы; **ке́гельный шар** кегли шары

КЕ́ГЛИ *мн.* (*ед.* **ке́гля** *ж*) кегли (*теҙеп ултыртылған ҡыҫҡа таяҡтарҙы шар менән һуғып уйнай торған уйын һәм уның таяҡтары*); **расставля́ть ке́гли** кеглиҙарҙы теҙеп ҡуйыу

КЕГЛЬ и **КЕ́ГЕЛЬ** *м*; *полигр.* кегль (*типография хәрефтәренең ҙурлыҡ үлсәме*)

КЕДР *м* кедр, эрбет ♦ **гимала́йский кедр** гималай эрбете; **сиби́рский кедр** себер эрбете

КЕДРО́ВКА *ж* баянғош (*турғайҙар төркөмөнә ҡараған ҡош*)

КЕДРО́ВНИК *м* эрбет (кедр) урманы

КЕДРО́ВЫЙ и *уст.* **КЕ́ДРОВЫЙ,** -ая, -ое эрбет (кедр) ...ы; **кедро́вые оре́хи** эрбет сәтләүеге

КЕ́ДЫ *мн.* кеды (*спорт аяҡ кейеме*)

КЕЙФ *м*; *разг.* кәйеф-сафа

КЕЙФОВА́ТЬ *несов.*; *разг.* кәйеф-сафа ҡороу

КЕКС *м* кекс (*йөҙөм, сәтләүек һ.б. ҡушып, майға баҫып бешерелгән икмәк*)

КЕЛЕ́ЙНОСТЬ *ж* аҫтыртынлыҡ, йәшеренлек, тар даирәлелек; **келе́йность обсужде́ния** фекер алышыуҙағы сикләнгәнлек, тар даирәлелек

КЕЛЕ́ЙНЫЙ, -ая, -ое **1.** *см.* **ке́лья** **2.** *перен.* аҫтыртын, тар даирәлә, тар даирә менән; **келе́йное реше́ние дел** эштәрҙе аҫтыртын хәл итеү

КЕ́ЛЬНЕР *м* кельнер (*ҡайһы бер Көнбайыш илдәрҙә ресторан хеҙмәтсеһе*)

КЕ́ЛЬТЫ *мн.* (*ед.* **кельт** *м*) кельттар (*Көнбайыш Европала йәшәгән боронғо ҡәбиләләр*)

КЕ́ЛЬЯ *ж* хөжрә, монах бүлмәһе

КЕ́МПИНГ *м* кемпинг (*автотуристар лагеры*)

КЕНА́Ф *м* кенәп (*сүсле үҫемлек*)

КЕНГУРУ́ *м нескл.* көнгөрә

КЕ́ПКА *ж* кепка (*баш кейеме*)

КЕРАМЗИ́Т *м* керамзит (*төҙөлөш материалы*); **изготовля́ть керамзи́т** керамзит эшләү

КЕРАМЗИТОБЕТО́Н *м* керамзитбетон (*керамзит ҡушылған еңел бетон*)

КЕРА́МИКА *ж* керамика (**1.** *балсыҡтан һауыт-һаба эшләү шөғөлө* **2.** *балсыҡтан яһалған әйберҙәр* **3.** *шундай әйберҙәр яһау өсөн ҡулланылған балсыҡ*); **худо́жественная кера́мика** художестволы керамика

КЕРАМИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое **1.** керамика ...ы; **керами́ческий цех** керамика цехы **2.** керамик; **керами́ческие пли́тки** керамик плиткалар

КЕРОГА́З *м* керогаз (*примус төрө*)

КЕРОСИ́Н *м* кәрәсин; **заправля́ть кероси́ном** кәрәсин һалыу

КЕРОСИ́НКА *ж* керосинка (*филтәле йылытыу приборы*)

КЕРОСИ́ННЫЙ, -ая, -ое *разг.* кәрәсин ...ы; **кероси́нный за́пах** кәрәсин еҫе

КЕРОСИ́НОВЫЙ, -ая, -ое кәрәсин ...ы; **кероси́новый за́пах** кәрәсин еҫе; **кероси́новая ла́мпа** кәрәсин лампаһы

КЕ́САРЕВ: ке́сарево сече́ние *мед.* кесарев киҫеше (*ҡарындағы баланы операция юлы менән алыу*)

КЕССО́Н *м*; *тех.* кессон (*һыу аҫтында эшләү өсөн һыу үтмәй торған камера*)

КЕССО́ННЫЙ, -ая, -ое кессон ...ы; **кессо́нные сте́ны** кессон диуарҙары; **кессо́нные рабо́ты** һыу аҫты эштәре, кессон менән эшләнә торған эштәр ♦ **кессо́нная боле́знь** *мед.* кессон ауырыуы (*ҡапыл юғары атмосфера баҫымынан түбәнге атмосфера баҫымына күскәндә барлыҡҡа килгән ауырыу*)

КЕ́ТА и **КЕТА́** *ж* кета (*диңгеҙ балығы*)

КЕТГУ́Т *м* кетгут (*ваҡ мал эсәгенән яһалған еп: операция ваҡытында киҫелгән урындарҙы тегеү өсөн ҡулланыла*)

КЕТМЕ́НЬ *м* кәтмән (*эш ҡоралы*); **оку́чивать карто́шку кетменём** картуфты кәтмән менән күмеү

КЕ́ТОВЫЙ и *разг.* **КЕТО́ВЫЙ,** -ая, -ое кета ...ы; **кето́вая икра́** кета ыуылдырығы

КЕФА́ЛЕВЫЙ, -ая, -ое и **КЕФА́ЛИЙ,** -ья, -ье кефаль ...ы; **кефа́левая икра́** кефаль ыуылдырығы

КЕФА́ЛЬ *ж* кефаль (*диңгеҙ балығы*)

КЕФИ́Р *м* кефир; **фрукто́вый кефи́р** емеш һуты һалынған кефир

КЕФИ́РНЫЙ, -ая, -ое кефир ...ы; **кефи́рные грибки́** кефир үңәҙе

КИБЕРНЕТИЗА́ЦИЯ *ж* кибернетикалаштырыу; **кибернетиза́ция нау́ки** фәнде кибернетикалаштырыу

КИБЕРНЕТИЗИ́РОВАТЬ *сов., несов. что* кибернетикалаштырыу

КИБЕРНЕ́ТИК *м* кибернетик

КИБЕРНЕ́ТИКА *ж* кибернетика

КИБЕРНЕТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое кибернетик; **кибернети́ческие автома́ты** кибернетик автоматтар

КИБИ́ТКА *ж* **1.** көймәле арба **2.** (*жилище*) тирмә **3.** өй; **сама́нная киби́тка** саман өй

КИВА́НИЕ *с см.* **кива́ть**

КИВА́ТЬ *несов.* **1.** *чем* һелкеү, сайҡау, ҡағыу; **кива́ть голово́й** баш ҡағыу **2.** *на кого-что* ымлау, баш (эйәк) ҡағыу; **кива́ть на сосе́да** күршегә ымлау

КИВНУ́ТЬ *сов. см.* **кива́ть**

КИВО́К *м* баш ҡағыу (эйеү)

КИДА́ТЬ *несов.* **1.** *кого-что, чем* ырғытыу, бәреү, ташлау; **кида́ть ка́мни** таш ырғытыу; **кида́ть спи́чки на́ пол** иҙәнгә шырпы ташлау; **кида́ть не́вод** ау ташлау; **кида́ть ре́плики** ҡаршы һүҙ ташлау **2.** *кого-что* индереү, ташлау; **кида́ть войска́ в бой** ғәскәр индереү; **кида́ть взгляд** ҡараш ташлау **3.** *обычно безл.* сайҡалдырыу, ырғытыу; **ло́дку кида́ло из стороны́ в сто́рону** кәмәне ян-яҡҡа сайҡалдырҙы ♦ **кида́ть в жар** яндырыу (*ауырыуға ҡарата*); **кида́ть в дрожь** ҡалтыратыу (*ҡурҡыуҙан, өшөүҙән*); **кида́ть в пот** тирләтеү (*ауырыуға ҡарата*); **кида́ть жре́бий** йәрәбә һалыу; **кида́ть тень** *на кого-что* шик һалыу, ҡара яғыу; **кида́ть гря́зью** *в кого* хурлау, ҡара яғыу; **кида́ть де́ньги на ве́тер** аҡсаны елгә осороу; **кида́ть ка́мешек в огоро́д** *чей* һүҙ ебәреү (ташлау), *кемдеңдер* баҡсаһына таш ташлау

КИДА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *чем* бәрешеү, ташлашыу, ырғытышыу, атышыу; **кида́ться снежка́ми** ҡар бәрешеү **2.** *кем-чем*; *перен.*, *разг.* (*пренебрегать*) иҫәпләшмәү, һаҡламау; **кида́ться деньга́ми** аҡсаны һаҡлап тотмау (туҙҙырыу) **3.** ташланыу, ауыу, ынтылыу; **кида́ться в во́ду** һыуға ташланыу; **кида́ться в посте́ль** түшәккә ауыу; **соба́ка кида́ется на прохо́жих** эт үтеп барыусыларға ташлана; **кида́ться к вы́ходу** сығырға ынтылыу; **кида́ться на ше́ю** муйынға ташланыу; **кида́ться на по́мощь** ярҙамға ташланыу; **кида́ться из стороны́ в сто́рону** бер яҡтан икенсе яҡҡа ташланыу (йүгереклəү) **4.** *страд. от* **кида́ть** ♦ **кида́ться в глаза́** күҙгә ташланыу

КИЗИ́Л и **КИЗИ́ЛЬ** *м* мүшмел (*ағасы һәм емеше*)

КИЗИ́ЛОВЫЙ и **КИЗИ́ЛЕВЫЙ,** -ая, -ое мүшмел ...ы; **кизи́ловая ро́ща** мүшмел урманы; **кизи́левое варе́нье** мүшмел ҡайнатмаһы

КИЗИ́ЛЬНИК *м* мүшмел ҡыуаҡлығы

КИЗЯ́К *м* тиҙәк (*яғыулыҡ*)

КИЙ *м* кий (*бильярд таяғы*)

КИКИ́МОРА *ж* бисура

КИЛЕВО́Й, -ая, -ое киль ...ы; **килева́я ба́лка** киль урҙаһы ♦ **килева́я ка́чка** буйға сайҡалыу (*ҡарапҡа ҡарата*)

КИ́ЛЕЧНЫЙ, -ая, -ое килька ...ы; **ки́лечный про́мысел** килька кәсебе

КИЛО... *ҡушма һүҙҙәрҙең "мең", "мең тапҡыр" мәғәнәһен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.,* **киломе́тр** километр

КИЛОВА́ТТ *м*; *физ.* киловатт

КИЛОГРА́ММ *м* килограмм

КИЛОГРА́ММОВЫЙ и *разг.* **КИЛОГРАММО́ВЫЙ,** -ая, -ое килограмлыҡ; **килогра́ммовая ги́ря** килограмлыҡ гер

КИЛОМЕ́ТР *м* километр

КИЛОМЕТРА́Ж *м* километраж (*километрҙар менән үлсәнә торған ара*); **километра́ж пути́** юлдың километражы

КИЛОМЕТРО́ВЫЙ, -ая, -ое километрлы; **километро́вое расстоя́ние** километрлы ара

КИЛЬ *м* киль (**1.** *судноның төбөн аҫҡы яҡтан беркетеп тоткан буй ағас* **2.** *ав. самолёт йәки дирижабль ҡойроғоноң руль беркетелгән вертикаль өлөшө*)

КИЛЬВА́ТЕР *м*; *мор.* кильватер (*карап артынан ярылып ҡалған эҙ*)

КИЛЬВА́ТЕРНЫЙ, -ая, -ое кильватер ...ы ♦ **кильва́терная коло́нна** *мор.* кильватер колоннаһы (*бер-бер артлы кильватер буйлап караптар теҙеме*)

КИ́ЛЬКА *ж* килька (*ваҡ балыҡ*)

КИМБЕРЛИ́Т *м*; *геол.* кимберлит (*алмаслы магма тоҡомо*)

КИМБЕРЛИ́ТОВЫЙ, -ая, -ое кимберлит ...ы; **кимберли́товые за́лежи** кимберлит ятҡылыҡтары

КИМВА́Л *м* кимвал (*ике еҙ тәрилкәнән торған бороңғо һуҡмалы музыка ҡоралы*)

КИМОНО́ *с нескл.* кимоно (**1.** *япондарҙың халат шикелле киң тоташ еңле милли кейеме* **2.** *разг., спец. ҡатын-ҡыҙ күлдәгенең үҙенсәлекле ең бесеме*)

КИНГСТО́Н *м*; *мор.* кингстон (*карап төбөндәге клапан*); **откры́ть кингсто́ны** кингстондарҙы асыу

КИНЕМА́ТИКА *ж* кинематика (*теоретик механиканың бүлеге*)

КИНЕМАТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое кинематик; **кинемати́ческий ме́тод** кинематик ысул

КИНЕМАТО́ГРАФ *м* кинематограф

КИНЕМАТОГРАФИ́СТ *м* кинематография эшсеһе, кинематографсы

КИНЕМАТОГРАФИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое кинематограф ...ы, кинематография ...ы; **кинематографи́ческая ле́нта** кинематография таҫмаһы

КИНЕМАТОГРАФИ́ЧНЫЙ, -ая, -ое кинематографияға яраҡлы

КИНЕМАТОГРА́ФИЯ *ж* кинематография (*кино сәнғәте*)

КИНЕСКО́П *м* кинескоп (*телевизорҙа ҡулланыла торған электрон нурлы көпшә*); **кинеско́п телеви́зора** телевизор кинескобы

КИНЕ́ТИКА *ж* кинетика (*теоретик механика бүлеге*); **физи́ческая кине́тика** физик кинетика

КИНЕТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое кинетик; **кинети́ческая тео́рия га́зов** газдарҙың кинетик теорияһы; **кинети́ческая эне́ргия** кинетик энергия

КИНЖА́Л *м* хәнйәр

КИНЖА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое хәнйәр ...ы; **кинжа́льный клино́к** хәнйәр йөҙө; **кинжа́льная ра́на** хәнйәр яраһы

КИНО́ *с нескл.* кино; **звуково́е кино́** тауышлы кино; **пока́зывать кино́** кино күрһәтеү

КИНО... *ҡушма һүҙҙәрҙең "кино" һүҙенә бәйләнешле беренсе киҫәге, мәҫ.,* **кинотеа́тр** кинотеатр

КИНОАКТЁР *м* киноактёр; **киноактри́са** *ж* киноактриса, киноактёр ҡатын-ҡыҙ

КИНОАППАРА́Т *м* киноаппарат

КИНОБОЕВИ́К *м* кинобоевик

КИНОВА́РНЫЙ, -ая, -ое киноварь ...ы; **кинова́рный цвет** киноварь төҫө

КИ́НОВАРЬ *ж* киноварь (**1.** *ҡыҙыл төҫтәге минерал, көкөртлө терегөмөш* **2.** *шунан яһалған буяу*)

КИНОВЕ́ДЕНИЕ *с* кино белеме

КИНОЖУРНА́Л *м* киножурнал

КИНОЗВЕЗДА́ *ж*; *разг.* кино йондоҙо (*мәшһүр актрисаға ҡарата*)

КИНОИСКУ́ССТВО *с* кино сәнғәте

КИНОКА́МЕРА *ж* кинокамера (*кино төшөрөү аппараты*)

КИНОКАРТИ́НА *ж* кинокартина, фильм, кино; **цветна́я кинокарти́на** төҫлө кинокартина

КИНОЛЕ́НТА *ж* кинотаҫма

КИНОЛЮБИ́ТЕЛЬ *м* кино төшөрөүсе һәүәҫкәр

КИНОМЕХА́НИК *м* киномеханик (*киноустановканы хеҙмәтләндереүсе*)

КИНООПЕРА́ТОР *м* кинооператор (*киноны плёнкаға төшөрөүсе*)

КИНОПАНОРА́МА *ж* кинопанорама (**1.** *панорамалы фильмдар күрһәтеү өсөн тәғәйенләнгән кинотеатр* **2.** *панорамалы фильм*)

КИНОПЕРЕДВИ́ЖКА *ж* күсмә кино

КИНОПЛЁНКА *ж* кинотаҫма

КИНОПРОЕ́КТОР *ж* кино күрһәтеү аппараты

КИНОПРОКА́Т *м* кинопрокат, киноҡуртым (*фильмды күрһәтеү өсөн кинотеатрға, клубҡа ваҡытлыса биреп тороу*)

КИНОПРОМЫ́ШЛЕННОСТЬ *ж* кино сәнәғәте

КИНОРЕЖИССЁР *м* кинорежиссёр (*фильмды ҡуйыусы, ойоштороп, тормошҡа ашырыусы төп етәксе*)

КИНОСЕА́НС *м* кино сеансы; **дневны́е и ве́черние киносеа́нсы** көндөҙгө һәм киске кино сеанстары

КИНОСЕ́ТЬ *ж* кино селтәре

КИНОСТУ́ДИЯ *ж* киностудия

КИНОСЦЕНА́РИЙ *м* киносценарий (*фильм нигеҙендәге әҙәби әҫәр*)

КИНОСЪЁМКА *ж* киноға төшөрөү

КИНОСЪЁМОЧНЫЙ, -ая, -ое киноға төшөрөү ...ы; **киносъёмочный аппара́т** киноға төшөрөү аппараты

КИНОУСТАНО́ВКА *ж* киноустановка (*кино күрһәтеү өсөн булған төрлө ҡорамалдар*)

КИНОФЕСТИВА́ЛЬ *м* кинофестиваль

КИНОФИКА́ЦИЯ *ж* кинофикация, кинолаштырыу

КИНОФИ́ЛЬМ *м* кинофильм

КИНОФИЦИ́РОВАТЬ *сов., несов. что* кинофикациялау, кинолаштырыу; **кинофици́ровать о́бласть** өлкәне кинофикациялау; **кинофици́ровать шко́лы** мәктәптәрҙе кинофикациялау

КИНОХРО́НИКА *ж* кинохроника (*көндәлек тормошта булған әһәмиәтле хәл ваҡиғалар төшөрөлгән ҡыҫҡаса кинокартина һәм шуның менән бәйле кино сәнғәте жанры*)

КИ́НУТЬ *сов. что* **1.** *см.* **кида́ть 2.** *разг. кого-что* ҡалдырыу, ташлау ♦ **куда́ ни кинь гла́зом** ҡайҙа ғына ҡарама

КИ́НУТЬСЯ *сов. см.* **кида́ться** 3 ♦ **кровь ки́нулась в го́лову** *см.* **кровь**

КИО́СК *м* киоск; **кни́жный кио́ск** китап киоскыһы

КИОСКЁР *м* и **КИОСКЁРША** *ж*; *разг.* киоскысы, киоскыла һатыусы, киоскёр

КИ́ПА *ж* **1.** төргәк, бәйләм; **ки́па книг** бер төргәк китап **2.** *торг.* өйөм; **ки́па хло́пка** бер өйөм мамыҡ

КИПАРИ́С *м* кипарис (*ағас*), сәрүи

КИПАРИ́СОВЫЙ и **КИПАРИ́СНЫЙ,** -ая, -ое **1.** кипарис ...ы, сәрүи ...ы; **кипари́совая алле́я** кипарис (сәрүи) аллеяһы **2.** кипарис (сәрүи) ағасынан яһалған, кипаристан, сәрүиҙән; **кипари́совая ло́жка** сәрүи ағасынан яһалған ҡалаҡ **3.** *в знач. сущ.* **кипари́совые** *мн.*; *бот.* кипарис һымаҡтар, кипаристар (*сәрүи, артыш һ.б. үҫемлектәр ғаиләһе*)

КИПЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **кипе́ть** 1—3; **кипе́ние воды́** һыу ҡайнауы **2.** *перен.* гөрләп тороу, ҡайнау, ташыу; **кипе́ние жи́зни** тормоштоң гөрләп тороуы; **кипе́ние страсте́й** хистәр ташыуы

КИПЕ́ТЬ *несов.* **1.** ҡайнау; **вода́ кипи́т** һыу ҡайнай; **ча́йник кипи́т** сәйнүк ҡайнай **2.** урғыу, урғылыу, борлау, борҡорау; **река́ кипи́т** йылға урғыла **3.** уйнап (бызырлап) тороу; **кипя́щее вино́** бызырлап торған шарап **4.** *кем-чем*; *перен.* (*кишеть*) мыж килеү, мыжғып (эркелешеп) тороу, ҡайнашыу; **река́ кипе́ла ры́бой** йылғала балыҡ эркелешеп тора ине **5.** *перен.* (*протекать оживлённо*) ҡайнау, ҡайнап тороу, ташыу, гөрләү; **рабо́та кипи́т** эш гөрләй; **гнев кипи́т** асыу таша **6.** *чем* и *без доп.*; *перен.* ҡайнау, ныҡ ярһыу, ташыу; **кипе́ть гне́вом** асыу ҡайнау ♦ **кипе́ть ключо́м**: 1) урғылыу; 2) *перен.* ҡайнап то-

роу (*эш, тормош, көс-ҡеүәт һ.б.*); **кровь кипи́т** ашҡыныу, шашыу; **(как) в котле́ кипе́ть** эш менән гөж (гөр, мәж) килеү, тынғы белмәү

КИПРЕ́Й *м* боланут (*үлән*)

КИПРЕ́ЙНЫЙ, -ая, -ое **1.** боланут ...ы; **кипре́йные за́росли** боланут әрәмәлеге **2.** *сущ.* **кипре́йные** *мн.*; *бот.* боланут һымаҡтар

КИПУ́ЧИЙ, -ая, -ее **1.** ҡайнап торған, күбекләнгән, ҡайнар; **кипу́чий пото́к** ҡайнап торған ағым **2.** *перен.* ярһыу, гөрләп (ҡайнап) торған, дәртле, ҡыҙыу; **кипу́чая де́ятельность** ҡыҙыу эшмәкәрлек; **кипу́чая нату́ра** дәртле тәбиғәт; **кипу́чая жизнь** гөрләп торған тормош

КИПЯТИ́ЛЬНИК *м* (һыу) ҡайнатҡыс

КИПЯТИ́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое (һыу) ҡайнатыу ...ы; **кипяти́льный бак** һыу ҡайнатыу багы

КИПЯТИ́ТЬ *несов. что* ҡайнатыу; **кипяти́ть во́ду** һыу ҡайнатыу; **кипяти́ть бельё** кер ҡайнатыу

КИПЯТИ́ТЬСЯ *несов.* **1.** ҡайнау; **молоко́ кипяти́тся** һөт ҡайнай **2.** *перен., разг.* ҡыҙыу, ҡыҙып (туҙып) китеү; **кипяти́ться из-за пустяко́в** юҡ өсөн ҡыҙып китеү **3.** *страд. от* **кипяти́ть**

КИПЯТО́К *м* ҡайнар һыу; **обда́ть кипятко́м** ҡайнар һыу менән бешекләү ♦ **круто́й кипято́к** *см.* **круто́й**

КИПЯЧЕ́НИЕ *с см.* **кипяти́ть**

КИПЯЧЁНЫЙ, -ая, -ое ҡайнаған; **кипячёное молоко́** ҡайнаған һөт

КИРА́СА *ж* йәүшән (*тимер кейем*)

КИРАСИ́Р *м*; *ист.* кирасир (**1.** *йәүшән кейгән һыбайлы яугир* **2.** *Европа илдәрендә, шул иҫәптән 1917 й. тиклем Рәсәйҙә ҡайһы бер кавалерия полкының һалдаты йәки офицеры*)

КИРГИ́ЗСКИЙ, -ая, -ое ҡырғыҙ ...ы; **кирги́зский язы́к** ҡырғыҙ теле; **кирги́зские сте́пи** ҡырғыҙ далаһы

КИРГИ́ЗЫ *мн.* ҡырғыҙҙар, ҡырғыҙ халҡы // *ед.* **кирги́з** *м* ҡырғыҙ ир-аты; **кирги́зка** *ж* ҡырғыҙ ҡатын-ҡыҙы

КИ́РЗА и **КИРЗА́** *ж*; *разг.* кирза (*күн урынына ҡулланылған беше туҡыма*)

КИ́РЗОВЫЙ и **КИРЗО́ВЫЙ,** -ая, -ое кирза; **ки́рзовые сапоги́** кирза итек

КИРИ́ЛЛИЦА *ж* кириллица (*иҫке славян азбукаһының береһе*)

КИРКА́ *ж* кирка, кәйлә; **долби́ть кирко́й** кәйлә менән соҡоу

КИРПИ́Ч *м* кирбес; **кра́сный кирпи́ч** ҡыҙыл кирбес; **обожжённый кирпи́ч** яндырылған кирбес; **изготовля́ть кирпи́ч** кирбес һуғыу

КИРПИ́ЧНЫЙ, -ая, -ое **1.** кирбес ...ы; **кирпи́чный заво́д** кирбес заводы **2.** кирбес, кирбестән; **кирпи́чная стена́** кирбес стена **3.** (*о цвете*) ҡыҙыл; **пла́тье кирпи́чного цве́та** ҡыҙыл кирбес төҫөндәге күлдәк ♦ **кирпи́чный чай** таҡта сәй

КИСЕ́ЙНЫЙ, -ая, -ое кесейә, кесейәнән тегелгән; **кисе́йный шарф** кесейә шарф; **кисе́йное пла́тье** кесейә күлдәк ♦ **кисе́йная ба́рышня** наҙлы ҡыҙ, ҡыйпысыҡ

КИСЕ́ЛЬ *м* **1.** кеҫәл; **клю́квенный кисе́ль** мүк еләге кеҫәле **2.** *разг.* һүлпән кеше, ығыш ♦ **за семь вёрст киселя́ хлеба́ть** бушҡа ел ҡыуып йөрөү; **седьма́я вода́ на киселе́** ете ят, сыбыҡ осо

КИСЕ́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое кеҫәл ...ы; **кисе́льный напи́ток** кеҫәл эсемлеге

КИСЕ́Т *м* янсыҡ; **кисе́т с табако́м** тәмәкеле янсыҡ

КИСЕЯ́ *ж* кесейә (*йоҡа, утә күренмәле туҡыма*); **пла́тье из кисеи́** кесейә күлдәк

КИСЛИ́НКА: с кисли́нкой әскелтем; **я́блоко с кисли́нкой** әскелтем алма

КИСЛИ́ТЬ *несов.*; *разг.* әскелтем тәм биреү; **вино́ чуть кисли́т** шарап әҙерәк әскелтем тәм бирә

КИСЛИ́ЦА *ж* ҡымыҙлыҡ

КИСЛОРО́Д *м* кислород (*химик элемент, газ*)

КИСЛОРО́ДНЫЙ, -ая, -ое кислород ...ы, кислородлы; **кислоро́дное соедине́ние** кислород берләшмәһе; **кислоро́дная среда́** кислородлы даирә (уратым) ♦ **кислоро́дное голода́ние**; **кислоро́дная недоста́точность** *мед.* организмға кислород етешмәү; **кислоро́дная поду́шка** кислородлы мендәр

КИ́СЛО-СЛА́ДКИЙ, -ая, -ое әскелтем-сөскөлтөм; **ки́сло-сла́дкий при́вкус** әскелтем-сөскөлтөм тәм

КИСЛОТА́ *ж*; *хим.* кислота; **се́рная кислота́** күкерт кислотаһы

КИСЛО́ТНОСТЬ *ж* кислоталылыҡ; **повы́шенная кисло́тность** артыҡ кислоталылыҡ

КИСЛО́ТНЫЙ, -ая, -ое кислоталы; **кисло́тные соедине́ния** кислоталы берләшмәләр

КИ́СЛЫЙ, -ая, -ое **1.** әсе; **ки́слое я́блоко** әсе алма **2.** әсегән; **ки́слое те́сто** әсегән ҡамыр; **ки́слая капу́ста** әсегән кәбеҫтә; **ки́слый суп** әсегән аш **3.** *перен., разг.* һытыҡ, төшөнкө; **ки́слое лицо́** һытыҡ йөҙ **4.** *хим.* кислоталы; **ки́слый раство́р** кислоталы иретмә

КИСЛЯ́ТИНА *ж*; *разг.* **1.** әсе нәмә **2.** *перен.* һүлпән кеше

КИ́СНУТЬ *несов.* **1.** әсеү; **молоко́ ки́снет** һөт әсей **2.** *перен., разг.* бойоғоу, төшөнкөләнеккә бирелеү

КИСТА́ *ж*; *мед.* киста, һыулы шеш

КИСТЕВО́Й, -ая, -ое *спец.* **1.** ҡул суғы ...ы; **кистево́й суста́в** ҡул суғы быуыны **2.** *спорт.* ҡул (суғы) менән; **кистево́й уда́р** ҡул суғы менән һуғыу; **кистево́й бросо́к** ҡул суғы менән ырғытыу

КИСТЕ́НЬ *м*; *уст.* киҫтән, суҡмар (*боронғо ҡорал*); **хвати́ть кистенём** киҫтән менән тондороу

КИ́СТОЧКА *ж*; *уменьш. от* **кисть** 2–4; **по́яс с ки́сточками** сәсәкле билбау; **ки́сточка виног-**

ра́да йөҙөм тәлгәше; **ки́сточка для бритья́** ҡырыныу бумалаһы

КИСТЬ *ж* **1.** ҡул, ҡул суғы; **боль в ки́сти ле́вой руки́** һул ҡул суғындағы ауыртыу **2.** бумала; **маля́рная кисть** буяу бумалаһы **3.** суҡ, сәсәк; **шаль с кистя́ми** сәсәкле шәл **4.** тәлгәш; **кисть ряби́ны** миләш тәлгәше **5.** *перен.* буяу менән төшөрөү, буяу; **э́то мо́жно переда́ть не сло́вом, а ки́стью** быны һүҙ менән түгел, тик буяу менән төшөрөп күрһәтергә була

КИТ *м* **1.** кит **2.** *перен., разг.* оло белгес (фигура), ҙур кеше ♦ **гренла́ндский кит** гренландия киты

КИТАЕВЕ́ДЕНИЕ *с* Ҡытай тураһындағы фән, синология

КИТАИ́СТ *м* Ҡытайҙы өйрәнеүсе (*телен, мәҙәниәтен һ.б.*)

КИТАИ́СТИКА *ж см.* **китаеве́дение**

КИТА́ЙКА I *ж* ҡытат (*күберәк күк төҫтәге тығыҙ туҡыма*)

КИТА́ЙКА II *ж* ваҡ алма (*емеше һәм ағасы*)

КИТА́ЙСКИЙ, -ая, -ое **1.** ҡытай ...ы, Ҡытай ...ы; **кита́йский фарфо́р** ҡытай фарфоры **2.** ҡытай ...ы (*ботаникала һәм зоологияла ҡайһы бер төшөнсәләрҙең аныҡлаусы өлөшө*); **кита́йская ро́за** ҡытай розаһы; **кита́йский оре́х** ҡытай сәтләүеге; **кита́йский гусь** ҡытай ҡаҙы ♦ **кита́йская гра́мота** аңлашылмай торған яҙыу; **кита́йские церемо́нии** саманан тыш ихтирамлыҡ

КИТА́ЙЦЫ *мн.* ҡытайҙар, ҡытай халҡы // *ед.* **кита́ец** *м* ҡытай ир-аты; **китая́нка** *ж* ҡытай ҡатын-ҡыҙы

КИ́ТЕЛЬ *м* китель; **вое́нный ки́тель** хәрби китель

КИТОБО́Й *м* кит аулаусы

КИТОБО́ЙНЫЙ, -ая, -ое кит аулау ...ы; **китобо́йный про́мысел** кит аулау кәсебе

КИТО́ВЫЙ, -ая, -ое кит ...ы; **кито́вый жир** кит майы; **кито́вый ус** кит мыйығы

КИТОЛО́В *м см.* **китобо́й**

КИТОЛО́ВНЫЙ, -ая, -ое *см.* **китобо́йный**

КИЧИ́ТЬСЯ *несов.* маһайыу, ҡупрайыу, ҡуҡрайыу, кәпрәйеү, һауаланыу

КИЧЛИ́ВЫЙ, -ая, -ое ҡупыҡ, ҡупым, һауалы, маһайыусан; **кичли́вый челове́к** ҡупым кеше

КИШЕ́ТЬ *несов.* **1.** мыжғыу, мыжғып тороу, ҡыжмырлау; **муравьи́ киша́т в мураве́йнике** иләүҙә ҡырмыҫҡалар мыжғып тора **2.** лыҡа тулыу, тулып ятыу; **о́зеро киши́т ры́бой** күлдә балыҡтар тулып ята

КИШЕ́ЧНИК *м*; *анат.* эсәктәр

КИШЕ́ЧНЫЙ, -ая, -ое эсәк ...ы; **кише́чные заболева́ния** эсәк ауырыуҙары

КИШКА́ *ж* **1.** *анат.* эсәк; **прямая кишка́** күтән, тура эсәк, йыуан эсәк; **двенадцатипе́рстная кишка́** бөйән; **за́ворот кишо́к** эсәк сыуалыуы **2.** *разг.* эсәк, шланг; **пожа́рная кишка́** янғын шлангыһы ♦ **кишка́ тонка́** *у кого* тиреһе йоҡа, ҡулынан (эш) килерлек түгел

КИШЛА́К *м* ҡышлаҡ (*үзбәктәрҙә, тажиктарҙа ауыл*)

КИШЛА́ЧНЫЙ, -ая, -ое ҡышлаҡ ...ы; **кишла́чная шко́ла** ҡышлаҡ мәктәбе

КИШМИ́Ш *м* кишмиш (*һөйәкһеҙ йөҙөм*)

КИШМЯ́: кишмя́ кише́ть мыжғып (ҡайнап) тороу

КИЯ́НКА *ж* ағас сүкеш

КЛАВЕСИ́Н *м*; *муз.* клавесин (*ҡыллы-баҫмаҡлы боронғо музыка ҡоралы*)

КЛАВИАТУ́РА *ж* баҫмаҡтар, клавиатура; **клавиату́ра роя́ля** рояль баҫмаҡтары; **клавиату́ра пи́шущей маши́нки** яҙыу машинкаһы баҫмаҡтары

КЛА́ВИШ *м* и **КЛА́ВИША** *ж* баҫмаҡ, клавиш; **кла́виши аккордео́на** аккордеон баҫмаҡтары

КЛА́ВИШНЫЙ, -ая, -ое баҫмаҡлы, клавишлы; **кла́вишный инструме́нт** баҫмаҡлы (музыка) ҡорал(ы)

КЛАД *м* **1.** хазина; **найти́ клад** хазина табыу **2.** *о ком-чём-л.*; *разг.* хазина, табыш; **жена — су́щий клад** ҡатын — ысын табыш

КЛА́ДБИЩЕ и *уст.* **КЛАДБИ́ЩЕ** *с* зыярат, ҡәберлек

КЛАДБИ́ЩЕНСКИЙ, -ая, -ое зыярат ...ы; **кладби́щенский сто́рож** зыярат ҡараусылсыһы

КЛА́ДЕЗЬ *м* **1.** *трад.-поэт.* ҡоҙоҡ, ҡойо **2.** *чего-л.*; *перен., высок.* сығанаҡ, шишмә; **кла́дезь зна́ний** белем сығанағы ♦ **кла́дезь прему́дрости** (*о ком-л.*) аҡыл эйәһе

КЛА́ДКА *ж* **1.** *см.* **класть**; **производи́ть кла́дку стены́** стена (диуар) һалыу **2.** ҡоролма; **разобра́ть часть кла́дки** ҡоролманың бер өлөшөн һүтеү **3.** өйөм; **кла́дка дров** утын өйөмө

КЛАДОВА́Я *ж* келәт, кладовой

КЛАДОВЩИ́К *м* и **КЛАДОВЩИ́ЦА** *ж* келәттә эшләгән кеше, кладовщик (*келәт хужаһы*)

КЛАДЬ *ж собир.* йөк; **ка́мера хране́ния ручно́й кла́ди** ҡул йөгө һаҡлау камераһы; **тяжёлая кладь** ауыр йөк

КЛА́КСОН и **КЛАКСО́Н** *м* клаксон (*автомобиль, мотоцикл, трактор сигналы яйланмаһы*)

КЛАН *м* клан (*бер ырыу халҡы йәки һайланма социаль төркөм*)

КЛА́НЯТЬСЯ *несов.* **1.** *кому-чему* баш эйеү (иҫәнләшеү); **кла́няться знако́мому** таныш менән баш эйеп иҫәнләшеү **2.** *кому-чему* (*передавать привет*) сәләм әйтеү (тапшырыу); **кла́няйтесь ему́ от меня́** уға минән сәләм әйтегеҙ **3.** *кому, перед кем*; *перен.* (*униженно просить*) инәлеү, ялбарыу; **он ни пе́ред кем не кла́нялся** ул бер кем алдында ла инәлмәне

КЛА́ПАН *м* **1.** *тех.* клапан; **предохрани́тельный кла́пан** һаҡлағыс клапан **2.** *анат.* ҡапҡас; **серде́чный кла́пан** йөрәк ҡапҡасы **3.** *портн.*

япҡыс, ҡапҡас, ҡаплама; **карма́нный кла́пан** кеҫә япҡысы

КЛАРНЕ́Т *м*; *муз.* кларнет (*тынлы музыка ҡоралы*)

КЛАРНЕТИ́СТ *м* кларнетсы

КЛАСС *м* **1.** (*общественная группа*) синыф; **рабо́чий класс** эшсе синыф **2.** (*группа школьников*) синыф, класс; **пя́тый класс** бишенсе синыф **3.** (*подразделение в систематике животных и растений*) класс; **класс млекопита́ющих** имеҙеүселәр класы **4.** кластлы; **приёмник вы́сшего кла́сса** юғары кластлы радиоалғыс; **води́тель пе́рвого кла́сса** беренсе кластлы водитель; **каю́та пе́рвого кла́сса** беренсе кластлы каюта; **сове́тник юсти́ции пе́рвого кла́сса** беренсе кластлы юстиция кәңәшсеһе

КЛА́ССИК *м* классик (мәшһүр эшмәкәр); **кла́ссик литерату́ры** әҙәбиәт классигы; **чита́ть кла́ссиков** классиктарҙы уҡыу

КЛА́ССИКА *ж собир.* классика (*өлгө, иң яҡшыларҙан*); **кла́ссика башки́рской литерату́ры** башҡорт әҙәбиәте классикаһы

КЛАССИФИКАЦИО́ННЫЙ, -ая, -ое классификациялау ...ы; **классификацио́нная схе́ма** классификациялау схемаһы

КЛАССИФИКА́ЦИЯ *ж* **1.** *см.* **классифици́ровать**; **занима́ться классифика́цией минера́лов** минералдарҙы классификациялау менән шөғөлләнеү **2.** классификация; **классифика́ция расте́ний** үҫемлектәр классификацияһы

КЛАССИФИЦИ́РОВАТЬ *сов., несов. что* классификациялау, кластарға бүлеү; **классифици́ровать поня́тия** төшөнсәләрҙе кластарға бүлеү

КЛАССИЦИ́ЗМ *м* классицизм (*XVIII б. аҙағында һәм XIX б. башында әҙәбиәт һәм сәнғәттәге антик үрнәктәргә эйәреүгә нигеҙләнгән йүнәлеш*)

КЛАССИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое **1.** классик (*классиктар тыуҙырған әҫәр*); **класси́ческая му́зыка** классик музыка; **класси́ческое произведе́ние** классик әҫәр **2.** (*типичный, характерный*) классик, типик, йыш осраусан; **класси́ческая по́за йо́гов** йогтарҙың классик позаһы **3.** *разг.* (*замечательный*) шәп, үтә һәйбәт, бик яҡшы, бына тигән, тап килгән, һоҡландырғыс; **класси́ческий отве́т** бына тигән яуап; **класси́ческий приме́р** шәп (һәйбәт) миҫал **4.** (*античный*) классик; **класси́ческая красота́** классик матурлыҡ; **класси́ческий нос** классик танау **5.** (*связанный с изучением древнегреческого, латинского языков и античной литературы*) классик; **класси́ческие языки́** классик телдәр; **класси́ческое образова́ние** классик белем

КЛА́ССНЫЙ, -ая, -ое **1.** класс (синыф) ...ы; **кла́ссный руководи́тель** синыф етәксеһе **2.** кластлы; **кла́ссное су́дно** кластлы судно; **кла́ссный води́тель** кластлы йөрөтөүсе **3.** *разг.* бик яҡшы (шәп); **обе́д был кла́ссный** төшкө аш бик шәп булды

КЛА́ССОВЫЙ, -ая, -ое синфи; **кла́ссовая борьба́** синфи көрәш; **кла́ссовая то́чка зре́ния** синфи ҡараш

КЛАСТЬ *несов.* **1.** *кого-что* яткырыу, һалыу, ҡуйыу; **класть ребёнка в посте́ль** баланы йоҡларға һалыу; **класть кни́ги на ме́сто** китаптарҙы урынына ҡуйыу; **класть плато́к в карма́н** ҡульяулыҡты кеҫәгә һалыу **2.** *кого-что* һалыу, баҫыу, һуғыу; **класть де́ньги в сберба́нк** аҡсаны һаҡлыҡ банкыһына һалыу; **класть в больни́цу** хәстәханаға һалыу; **класть печа́ть** мөһөр баҫыу; **класть клеймо́** тамға һалыу; **класть ка́шу в таре́лку** тәрилкәгә бутҡа һалыу; **класть са́хар в чай** сәйгә шәкәр һалыу; **класть ма́сло в ка́шу** бутҡаға май һалыу **3.** *что* яғыу, буяу, һалыу; **класть кра́ску на холст** киндергә буяу яғыу; **класть косме́тику** косметика һалыу **4.** *что* һалыу, сығарыу; **класть фунда́мент** нигеҙ һалыу; **класть печь** мейес сығарыу **5.** *что*; *перен.* һалыу, түгеү; **класть все си́лы в рабо́ту** бар көстө эшкә һалыу ♦ **класть го́лову (жизнь, живо́т)** *за кого* и *без доп.* баш һалыу, һәләк булыу; **класть ору́жие** ҡорал һалыу (*үҙ-үҙеңде еңелгән тип таныу*); **класть (земны́е) покло́ны** баш эйеү; **класть пятно́** *на кого-что* тап төшөрөү, хурлау; **класть я́йца** йомортҡа һалыу; **класть зу́бы на по́лку** ауыҙҙы сөйгә элеү (*ас ултырыу*); **класть в карма́н** үҙләштереү, үҙ кеҫәһенә һалыу (тығыу); **класть в осно́ву** нигеҙ итеп алыу; **класть в рот** *кому* ауыҙына сәйнәп һалыу; **класть под сукно́** баҫырып һалып ҡуйыу; **па́льцы в рот не клади́** ауыҙ асып торма, уяу бул

КЛЁВ *м см.* **клева́ть** 3; **сего́дня был хоро́ший клёв** бөгөн балыҡ яҡшы ҡапты

КЛЕВА́ТЬ *несов.* **1.** *что* (*о птицах*) сүпләү, суҡыу; **ку́ры клюю́т зерно́** тауыҡтар ашлыҡ сүпләй **2.** (*ударить клювом*) суҡыу **3.** *без доп.* (*о рыбе*) ҡабыу, сиртеү; **рыба клева́ла беспреста́нно** балыҡ бер туҡтауһыҙ ҡабып торҙо **4.** *безл.*; *перен., разг., шутл.* барып (килеп) сығыу; **де́ло клюёт** эш килеп сыға ♦ **клева́ть но́сом** йоҡо баҫыу, йоҡомһорап ултырыу; **де́нег ку́ры не клюю́т** *у кого* аҡсаһы бик күп, тауыҡ сүпләһә лә бөтөрлөк түгел (бөтмәҫ)

КЛЕВА́ТЬСЯ *несов.* **1.** суҡыу; **насе́дка клюётся** баҫҡан тауыҡ суҡый **2.** (*клевать друг друга*) суҡышыу

КЛЕ́ВЕР *м* клевер, туҡранбаш; **лугово́й кле́вер** болон туҡранбашы

КЛЕ́ВЕРНЫЙ, -ая, -ое туҡранбаш ...ы; **кле́верные семена́** туҡранбаш орлоғо

КЛЕВЕТА́ *ж* яла, хөсөт; **наводи́ть клевету́** *на кого-л. кемгәлер* яла яғыу

КЛЕВЕТА́ТЬ *несов. на кого* и *без доп.* яла яғыу

КЛЕВЕТНИ́К *м* и **КЛЕВЕТНИ́ЦА** *ж* яла яғыусы

КЛЕВЕТНИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое ялған, яла яғыу ...ы; **клеветни́ческие приёмы** яла яғыу ысулдары; **клеветни́ческие измышле́ния** ялған уйҙырмалар; **клеветни́ческие слу́хи** ялған хәбәрҙәр

КЛЕВО́К *м* суҡыу

КЛЕЕВАРЕ́НИЕ *с* елем ҡайнатыу

КЛЕЕВО́Й, -ая, -ое **1.** елем ...ы; **клеево́й за́пах** елем еҫе **2.** елемле; **клеева́я кра́ска** елемле буяу

КЛЕЁНКА *ж* клеёнка; **то́нкая клеёнка** йоҡа клеёнка; **накры́ть стол клеёнкой** өҫтәлгә клеёнка ябыу

КЛЕЁНЧАТЫЙ, -ая, -ое клеёнка, клеёнканан эшләнгән, клеёнка менән тышланған; **клеёнчатый портфе́ль** клеёнка портфель; **клеёнчатый дива́н** клеёнка менән тышланған диван

КЛЕЁНЫЙ, -ая, -ое *спец., разг.* **1.** (*пропитанный, смазанный клеем*) елемле, елемләнгән; **клеёная бума́га** елемле ҡағыҙ **2.** елемләп йәбештерелгән; **клеёная фане́ра** елемләп йәбештерелгән фанера

КЛЕИ́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое *спец.* йәбештереү ...ы; **клеи́льный стано́к** йәбештереү станогы

КЛЕ́ИТЬ *несов. что* елемләү, йәбештереү, елем менән йәбештереү; **кле́ить конве́рт** конверт йәбештереү

КЛЕ́ИТЬСЯ *несов.* **1.** йәбешеү; **бума́га легко́ кле́ится** ҡағыҙ еңел йәбешә **2.** *перен., разг.* яйланыу, рәтләнеү; **де́ло кле́ится** эш рәтләнә **3.** *страд. от* **кле́ить**

КЛЕЙ *м* елем; **столя́рный клей** ағас елеме; **синтети́ческий клей** синтетик елем

КЛЕ́ЙКА *ж см.* **кле́ить**; **кле́йка фане́ры** фанера йәбештереү

КЛЕ́ЙКИЙ, -ая, -ое йәбешкәк, елемле; **кле́йкие ли́стья** йәбешкәк япраҡтар; **кле́йкая бума́га для мух** себен өсөн елемле ҡағыҙ

КЛЕЙКОВИ́НА *ж* елемсә (*бөртөклө ашлыҡтағы аҡһым матдә*)

КЛЕЙМЕ́НИЕ *с см.* **клейми́ть** 1; **клейме́ние скота́** малды тамғалау

КЛЕЙМЁНЫЙ, -ая, -ое тамғалы, келәймәле; **клеймёный това́р** тамғалы тауар; **клеймёный скот** тамғалы мал

КЛЕЙМИ́ТЬ *несов. кого-что* **1.** тамғалау, тамға һалыу (һуғыу); **клейми́ть груз** йөктө тамғалау **2.** *перен.* хурлау, ғәйепләү, фаш итеү; **клейми́ть позо́ром** хур итеү (оятҡа ҡалдырыу, оятлы итеү)

КЛЕЙМО́ *с* **1.** тамға, келәймә; **фабри́чное клеймо́** фабрика келәймәһе; **клеймо́ на ло́шади** атҡа һуғылған тамға **2.** *перен., книжн.* тамға; **клеймо́ позо́ра** хурлыҡ тамғаһы

КЛЕ́ЙСТЕР *м* клейстер (*он йәки крахмал елеме*)

КЛЁКОТ *м* саңҡ-саңҡ итеү, саңҡыу, саңҡылдау; **клёкот орла́** бөркөт саңҡыуы

КЛЕКОТА́ТЬ *несов.* саңҡыу, саңҡылдау

КЛЕ́ММА *ж* клемма (*электр сымдарын аппаратҡа тоташтырыусы ҡулайлама*)

КЛЁН *м* саған

КЛЕНО́ВЫЙ, -ая, -ое **1.** саған ...ы; **клено́вый лист** саған япрағы **2.** саған, сағандан яһалған; **клено́вый стол** саған өҫтәл

КЛЕПА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое сигәләү ...ы; **клепа́льные рабо́ты** сигәләү эштәре; **клепа́льная маши́на** сигәләү машинаһы

КЛЕПА́ЛЬЩИК *м* сигәләүсе, синәүсе

КЛЁПАНЫЙ, -ая, -ое сигәле, сигәләп яһалған; **клёпаный котёл** сигәле ҡаҙан

КЛЕПА́ТЬ *несов. что* **1.** сигәләү, синәү; **клепа́ть желе́зные пласти́нки** тимер пластинкаларҙы сигәләү **2.** беркетеү, тоташтырыу; **клепа́ть кро́влю** ҡыйыҡ тимерен беркетеү **3.** тапау, сүкеү; **клепа́ть косу́** салғы сүкеү

КЛЁПКА I *ж см.* **клепа́ть**; **маши́нная клёпка** машина менән сигәләү

КЛЁПКА II *ж* мискә таҡтаһы

КЛЁПОЧНЫЙ, -ая, -ое сигәләү ...ы, сүкеү ...ы; **клёпочная мастерска́я** сигәләү оҫтаханаһы; **клёпочный стано́к** сигәләү станогы

КЛЕПТОМА́НИЯ *ж* клептомания (*урлашырға ынтылдыра торған психик ауырыу*)

КЛЕРИКА́Л *м* клерикал (*клерикализм яҡлы кеше*)

КЛЕРИКАЛИ́ЗМ *м* клерикализм (*сит илдәрҙә илдең сәйәси һәм мәҙәни тормошона сиркәү йоғонтоһон көсәйтергә ынтылған ағым*)

КЛЕРИКА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое клерикаль; **клерика́льное направле́ние** клерикаль йүнәлеш

КЛЕРК *м* клерк (*ҡайһы бер илдәрҙә контора хеҙмәткәре*)

КЛЁСТ *м* шыршы турғайы

КЛЕ́ТКА I *ж* **1.** (*для птиц, животных*) ситлек; **тигр в кле́тке** ситлектә ултырған юлбарыҫ **2.** шаҡмаҡ; **кле́тки ша́хматной доски́** шахмат таҡтаһы шаҡмаҡтары; **ткань в кле́тку** шаҡмаҡлы туҡыма ♦ **грудна́я кле́тка** *анат.* күкрәк ситлеге; **ле́стничная кле́тка** баҫҡыстар араһындағы майҙансыҡ

КЛЕ́ТКА II *ж*; *биол.* күҙәнәк; **не́рвная кле́тка** нервы күҙәнәге; **расти́тельные кле́тки** үҫемлек күҙәнәктәре

КЛЕ́ТОЧНЫЙ I, -ая, -ое ситлек ...ы; **кле́точное разведе́ние но́рки** шәшкене ситлектә үрсетеү

КЛЕ́ТОЧНЫЙ II, -ая, -ое *биол.* күҙәнәк ...ы; **кле́точное ядро́** күҙәнәк йәҙрәһе

КЛЕТУ́ШКА *ж* **1.** бәләкәй келәт **2.** *разг.* тар бүлмә, ҡумар, ҡумартай бүлмә

КЛЕТЧА́ТКА *ж* **1.** *биол.* күҙәнәклек (*үҫемлек күҙәнәктәре ҡабығын барлыҡҡа килтергән матдә*) **2.** күҙәнәкле туҡыма; **жирова́я клетча́тка** күҙәнәкле майлы туҡыма

КЛЕ́ТЧАТЫЙ I, -ая, -ое шаҡмаҡлы, сатраш; **кле́тчатый плато́к** шаҡмаҡлы яулыҡ

КЛЕ́ТЧАТЫЙ II, -ая, -ое *биол.* күҙәнәкле; **кле́тчатое строе́ние органи́зма** организмдың күҙәнәкле төҙөлөшө

КЛЕТЬ *ж* **1.** келәт **2.** күтәрмә, клеть (*шахтаға төшөрөү һәм унан күтәреү өсөн эшләнгән ҡоролма*)

КЛЁЦКИ *мн.* (*ед.* **клёцка** *ж*) сумар; **суп с клёцками** сумарлы аш

КЛЁШ *м* **1.** клёш (*киң итәкле күлдәк йәки киң балаҡлы салбар*) **2.** *в знач. неизм. прил.* клёш; **юбка клёш** клёш итәк

КЛЕШНЯ́ *ж* ҡыҫҡыс, ҡыҫа

КЛЕЩ *м* талпан; **клещ соба́чий** эт талпаны; **клещи́ таёжные** тайга талпандары

КЛЕЩЕВИ́НА *ж* кенә уты (*орлоғонан касторка майы алынған үҫемлек*)

КЛЕЩИ́ и **КЛЕ́ЩИ** *мн.* **1.** ҡыпсыуыр; **кузне́чные клещи́** тимерлек ҡыпсыуыры **2.** *воен.* ҡоршау; **попа́сть в клещи́** ҡоршауға эләгеү ♦ **клеща́ми не вы́тянешь (не вы́тащишь)** бер ауыҙ һүҙ ҙә әйттерә алмаҫһың

КЛИЕ́НТ *м* и **КЛИЕ́НТКА** *ж* клиент (**1.** *тегенсегә, парикмахерға, адвокатҡа һ.б. эш-йомош менән килеүсе* **2.** *һәр ваҡыт заказ биреүсе, һатып алыусы* **3.** *берәй кредит, сауҙа йәки сәнәғәт ойошмаһы хеҙмәтләндергән ойошма йәки кеше*)

КЛИЕНТУ́РА *ж собир.* клиенттар

КЛИ́ЗМА *ж* клизма; **поста́вить кли́зму** клизма ҡуйыу

КЛИК *м* **1.** *высок.*, *трад.-поэт.* оран; **промча́лся клик** оран яңғыраны **2.** сыңрау; **клик журавле́й** торналар сыңрауы

КЛИ́КА *ж* өйөр, туп (*яуыз ниәт менән ойошҡан кешеләр төркөмө*); **престу́пная кли́ка** енәйәтселәр өйөрө

КЛИ́КАТЬ *несов.* **1.** *кого-что*; *прост.* саҡырыу, ҡысҡырыу; **вас кли́чет кто́-то** һеҙҙе кемдер саҡыра **2.** *без доп.* саңҡыу, ҡаңҡылдау; **ди́кие пти́цы кли́чут по-осо́бенному** ҡырағай ҡоштар үҙенсәлекле саңҡый

КЛИ́КНУТЬ *сов.* **1.** һөрәнләп алыу, ҡысҡырыу **2.** *кого*; *разг.* саҡырыу, саҡырып алыу; **кли́кни его́ сюда́** уны бында саҡыр ♦ **кли́кнуть клич** *см.* **клич**

КЛИКУ́ША 1. *ж* быума ауырыулы ҡатынҡыҙ **2.** *м* и *ж*; *перен.*, *разг.* ҡысҡырып һөйләшкән кеше

КЛИКУ́ШЕСТВО *с* **1.** быума ауырыуы **2.** *перен.*, *разг.* ҡысҡырыныу, шапырынып һөйләү

КЛИ́МАКС и **КЛИМАКТЕ́РИЙ** *м*; *мед.* ырыуҙан ҡалыу, климакс

КЛИМАКТЕРИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое ырыуҙан ҡалыу ...ы, климакс ...ы; **климактери́ческий пери́од** ырыуҙан ҡалыу осоро

КЛИ́МАТ *м* **1.** климат; **морско́й кли́мат** диңгеҙ климаты; **уме́ренный кли́мат** уртаса климат **2.** *какой, чего*; *перен.* хәл, мөнәсәбәт; **полити́ческий кли́мат** сәйәси хәл; **кли́мат в коллекти́ве** коллективтағы мөнәсәбәт

КЛИМАТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое климат ...ы; **климати́ческие усло́вия** климат шарттары

КЛИМАТОЛОГИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое климатология ...ы; **климатологи́ческий институ́т** климатология институты

КЛИМАТОЛО́ГИЯ *ж* климатология (*һауа торошо тураһында фән*)

КЛИН *м* **1.** шына; **деревя́нный клин** ағас шына; **вбить клин** шына ҡағыу **2.** (*в одежде*) ҡыйыҡ; **вшить клин** ҡыйыҡ индереп (ҡушып) тегеү **3.** *с.-х.* баҫыу, ҡыр; **ози́мый клин** ужым баҫыуы **4.** *в знач. нареч.* **кли́ном** шына һымаҡ, өсмөйөш; **борода́ кли́ном** шына (кәзә) һаҡал; **дви́гаться кли́ном** өсмөйөш яһап барыу (осоу) ♦ **вбить клин** *между кем* араны боҙоу, татыулыҡты ебәреү, һыуындырыу; **клин кли́ном вышиба́ть (выбива́ть)** шынаны шына менән сығарыу; **кли́ном не вы́шибешь** ныҡ тороу; **свет (не) кли́ном сошёлся** *на ком-чём* донъя шуның менән емерелмәй, *кемгә* (*нимәгә*) көн ҡалмаған, әллә кем түгел әле

КЛИ́НИКА *ж* клиника (*дауалау менән бергә фәнни һәм уҡытыу эштәрен алып барған медицина учреждениеһы*); **глазна́я кли́ника** күҙ клиникаһы

КЛИНИЦИ́СТ *м* клиницист, клиника табибы

КЛИНИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое **1.** клиника ...ы; **клини́ческие усло́вия** клиника шарттары; **клини́ческое лече́ние** клиникала дауаланыу **2.** *мед.* клиник, дауалана торған (алырлыҡ); **клини́ческие фо́рмы заболева́ния** ауырыуҙарҙың клиник формалары ♦ **клини́ческая смерть** клиник үлем (*тын алыш һәм йөрәктең тибеше туҡтағандан һуң организмдың әле тере булған ҡыҫҡа ғына ваҡыты*)

КЛИ́НКЕР *м*; *спец.* клинкер (**1.** *утә нык, дым һеңдермәй торған кирбес төрө* **2.** *яндырылған цемент киҫәктәре*)

КЛИНОВИ́ДНЫЙ, -ая, -ое шына һымаҡ (кеүек), осло; **клинови́дные ли́стья** шына кеүек япраҡтар; **клинови́дная боро́дка** осло (кәзә) һаҡал; **клинови́дная кость** *анат.* шына һымаҡ һөйәк

КЛИНО́К *м* **1.** йөҙ; **са́бельный клино́к** ҡылыс йөҙө; **клино́к кинжа́ла** хәнйәр йөҙө **2.** ҡылыс, хәнйәр, бысаҡ

КЛИНООБРА́ЗНЫЙ, -ая, -ое *см.* **клинови́дный**

КЛИНОПИ́СНЫЙ, -ая, -ое шына яҙыулы; **клинопи́сная на́дпись** шына яҙыулы яҙма

КЛИ́НОПИСЬ *ж* **1.** (*способ письма*) шына яҙыу (*боронғо Көнбайыш Азия халыҡтарының яҙыу ысулы*) **2.** шына яҙыулы текст

КЛИ́ПЕР *м* клипер (*тиҙ йөрөшлө өс елкәнле кәмә*)

КЛИ́ПСЫ *мн.* (*ед.* **кли́пса** *ж*) клипсы (*колаҡты тишмәйенсә ҡыҫтырып тағыла торған һырға*)

КЛИ́РИНГ *м*; *фин.* клиринг, ҡулаҡсаһыҙ иҫәпләшеү (*һатыу-алыу эшендә*)

КЛИ́РИНГОВЫЙ, -ая, -ое *фин.* клиринг ...ы, ҡулаҡсаһыҙ иҫәпләшеү ...ы; **кли́ринговое соглаше́ние** ҡулаҡсаһыҙ иҫәпләшеү буйынса килешеү

КЛИ́РОС *м* клирос (**1.** *сиркәүҙә йырсылар урыны* **2.** *собир. сиркәү хоры*)

КЛИЧ *м* оран, һөрән; **боево́й клич** һуғышсан оран ♦ **кли́кнуть клич** оран һалыу

КЛИ́ЧКА *ж* **1.** (*имя животных*) исем **2.** (*прозвище, даваемое человеку*) ҡушамат

КЛИШЕ́ *с нескл.* клише (**1.** *матбағала баҫыу өсөн металл, ағас йәки башҡа нәмәгә төшөрөлгән һүрәт, һыҙма һ.б.* **2.** *күсм. үтә йыш ҡулланылған әйтем*)

КЛОА́КА *ж* клоака (**1.** *Боронғо Римда бысраҡ һыу ағып төшөү өсөн эшләнгән ер аҫты каналы* **2.** *бысраҡ йыйыу урыны* **3.** *хәшәрәт урын, хәшәрәт* **4.** *биол. ҡайһы бер хайуандарҙа тиҙәк, бәүел һәм енес бүлендеге сығыу өсөн дөйөм бер юл*)

КЛОБУ́К *м*; *церк.* клобук (*монахтарҙың баш кейеме*)

КЛОК *м* **1.** тотам, услам, усма; **клок воло́с** бер тотам сәс; **клок се́на** бер усма бесән **2.** киҫәк; **разорва́ть в кло́чья** киҫәктәргә йыртҡылау

КЛОКОТА́НЬЕ *с см.* **клокота́ть**; **клокота́нье в груди́** күкрәктәге ғырылдау

КЛОКОТА́ТЬ *несов.* **1.** борҡорау, урғылыу, шарлау, гөбөрләү; **в котле́ клокота́ла вода́** ҡаҙанда һыу урғылып ҡайнаны **2.** *чаще безл.* (*хрипеть*) ғырылдау, ғыр-ғыр килеү; **в го́рле клокота́ло** тамаҡ ғыр-ғыр килде **3.** *перен.* урғылыу, ҡайнау; **ра́дость клокота́ла в нём** уның шатлығы урғылып тора ине

КЛОНИ́ТЬ *несов.* **1.** *что* бөгөү, эйелдереү, эйеү, ҡыйшайтыу, ҡырынайтыу; **ве́тер кло́нит верху́шки дере́вьев** ел ағас баштарын эйелдерә; **ло́дку клони́ло на́бок** кәмә ҡыйшайҙы **2.** *кого* (*одолевать — о сне, дремоте*) (йоҡо) баҫыу, йоҡомһоратыу; **его́ кло́нит ко сну́** *безл.* ул йоҡомһорай, уны йоҡо баҫа **3.** *что*; *перен.* алып барыу, тартыу; **клони́ть де́ло к разры́ву** эште өҙөргә табан алып барыу

КЛОНИ́ТЬСЯ *несов.* **1.** эйелеү, бөгөлөү; **ве́тви де́рева клони́лись до са́мой земли́** ағас ботаҡтары ергә тиклем эйелгән **2.** *к чему*; *перен.* ауыу, ауышыу, һырышыу, яҡынлашыу; **день кло́нится к ве́черу** көн кискә ауыша; **к чему́ всё э́то кло́нится** быларҙың барыһы нимәгә бара

КЛОП *м* **1.** ҡандала; **древе́сный клоп** ағас ҡандалаһы **2.** *разг.*, *шутл.* (*о малыше*) бөрсә

КЛОПИ́НЫЙ, -ая, -ое ҡандала ...ы; **клопи́ный за́пах** ҡандала еҫе

КЛОПО́ВНИК *м* **1.** *прост.* ҡандала ояһы **2.** *бот.* ҡандалагөл (*ҡандалаға ҡаршы ҡулланылған үләндәрҙең дөйөм исеме*)

КЛОПО́ВЫЙ, -ая, -ое *см.* **клопи́ный**

КЛОПОМО́Р *м* ҡандала ағыуы

КЛО́УН *м* клоун, кәмитсе

КЛОУНА́ДА *ж* клоунада (*циркта клоундар ҡатнашлығы менән башҡарылған сығыш*)

КЛО́УНСКИЙ, -ая, -ое клоун ...ы, кәмитсе ...ы; **кло́унская ма́ска** кәмитсе битлеге

КЛОХТА́НЬЕ *с* ҡытҡылдау, ҡыт-ҡыт килеү; **кури́ное клохта́нье** тауыҡ ҡытҡылдауы

КЛОХТА́ТЬ *несов.* **1.** ҡытҡылдау, ҡыт-ҡыт килеү (итеү); **насе́дка кло́хчет** тауыҡ ҡытҡылдай **2.** *перен.*, *разг.* мығырлау, мығыр-мығыр килеү

КЛОЧКОВА́ТЫЙ, -ая, -ое уҡмаш, өҙөк-өҙөк, өйкөм-өйкөм; **клочкова́тая шерсть** уҡмаш йөн; **клочкова́тые ту́чи** өйкөм-өйкөм болоттар

КЛОЧО́К *м* **1.** *уменьш. от* **клок 2.** (*небольшой участок чего-л.*) ҡарыш, киҫәк; **клочо́к земли́** бер ҡарыш ер

КЛУБ I *м* **1.** ҙур йомғаҡ **2.** *чего* өйөрмә (*өйкөм-өйкөм булып күтәрелгән саң-туҙан, төтөн һ.б. ҡарата*); **клубы́ ды́ма** борҡорап сыҡҡан төтөн; **клубы́ пы́ли** саң өйөрмәһе

КЛУБ II *м* клуб; **се́льский клуб** ауыл клубы; **молодёжный клуб** йәштәр клубы; **клуб следопы́тов** эҙәрмәндәр клубы

КЛУ́БЕНЬ *м* бүлбе; **клу́бень карто́феля** картуф бүлбеһе

КЛУБИ́ТЬ *несов.* *что* **1.** *перен.* өйөрөлтөп күтәреү, борҡотоу; **клуби́ть пыль** саңды өйөрөлтөп күтәреү **2.** *уст. см.* **клуби́ться**

КЛУБИ́ТЬСЯ *несов.* борҡоу, борҡолоу, өйөрөлөп күтәрелеү; **пыль клуби́тся по доро́ге** юл буйында саң борҡой

КЛУБНЕПЛО́ДЫ *мн.* (*ед.* **клубнепло́д** *м*) бүлбеләләр (*бүлбеһе ашарға яраҡлы үҫемлектәр*)

КЛУБНИ́КА *ж* ер еләге

КЛУБНИ́ЧНЫЙ, -ая, -ое ер еләге ...ы; **клубни́чный лист** ер еләге япрағы; **клубни́чное варе́нье** ер еләге ҡайнатмаһы

КЛУ́БНЫЙ, -ая, -ое клуб ...ы; **клу́бная рабо́та** клуб эше

КЛУБО́К *м*; *в разн. знач.* йомғаҡ; **клубо́к ше́рсти** йөн йомғағы; **клубо́к ни́ти** еп йомғағы; **клубо́к мы́слей** уйҙар йомғағы; **клубо́к противоре́чий** ҡаршылыҡтар йомғағы; **клубо́к ды́ма** төтөн йомғағы ♦ **сверну́ться (сжа́ться, съёжиться) в клубо́к (клубко́м)** бөгәрләнеп ятыу

КЛУ́МБА *ж* сәскәлек, сәскә түтәле; **разби́ть клу́мбу** сәскә түтәле яһау

КЛЫК *м* ҡаҙыҡ теш; **во́лчьи клыки́** бүренең ҡаҙыҡ тештәре

КЛЫКА́СТЫЙ, -ая, -ое *разг.* ҙур ҡаҙыҡ тешле, ыржайып торған ҡаҙыҡ тешле; **клыка́стая пасть** ыржайып торған ҡаҙыҡ тешле ауыҙ

КЛЮВ *м* суҡыш; **о́стрый клюв** осло суҡыш; **клюв орла́** бөркөт суҡышы

КЛЮКА́ *ж* кәкре башлы таяҡ

КЛЮ́КВА *ж* мүк еләге (*үҫемлеге һәм емеше*) ♦ **вот так клю́ква!** *прост.* бына һиңә кәрәк булһа!, бына һиңә! (*көтөлмәгән күңелһеҙ хәлвәҡиғаға ҡарата*); **разве́систая клю́ква** *шутл.* бынағайыш (*ғәҙәти булмаған нәмәгә ғәжәпләнгәндә әйтелә*)

КЛЮ́КВЕННЫЙ, -ая, -ое мүк еләге ...ы; **клю́квенный сок** мүк еләге һуты; **клю́квенный кисе́ль** мүк еләге кеҫәле

КЛЮ́НУТЬ *сов. см.* **клева́ть**

КЛЮЧ I *м* **1.** *в разн. знач.* асҡыс; **ключ от две́ри** ишек асҡысы; **га́ечный ключ** гайка асҡысы; **ключ зажига́ния** тоҡандырыу асҡысы; **найти́ ключ к се́рдцу** йөрәккә асҡыс табыу; **ключ к ши́фру** шифр асҡысы **2.** *муз.* билдә; **скрипи́чный ключ** скрипка билдәһе; **басо́вый ключ** бас билдәһе (*ҡалын тауыш билдәһе*)

КЛЮЧ II *м* шишмә, болаҡ, күҙләүек; **холо́дный ключ** һыуыҡ шишмә (болаҡ) ♦ **бить ключо́м**; **кипе́ть ключо́м**: 1) урғылып (бәрелеп, ҡайнап) сығыу; 2) *перен.* ҡайнау; **жизнь бьёт ключо́м** тормош ҡайнай (гөрләй)

КЛЮЧЕВО́Й I, -ая, -ое **1.** асҡыс ...ы, асҡыслы; **ключево́е отве́рстие замка́** йоҙаҡтың асҡыс тишеге **2.** мөһим; **ключева́я пози́ция** *воен.* мөһим урын; **ключева́я пробле́ма** мөһим мәсьәлә

КЛЮЧЕВО́Й II, -ая, -ое шишмә ...ы, болаҡ ...ы; **ключева́я вода́** шишмә һыуы

КЛЮЧИ́ЦА *ж*; *анат.* умрау, умрау һөйәге; **слома́ть ключи́цу** умрау һөйәген һындырыу

КЛЮЧИ́ЧНЫЙ, -ая, -ое умрау ...ы, умрау һөйәге...ы; **ключи́чная впа́дина** умрау соҡоро

КЛЮ́ШКА *ж* сәкән; **уда́рить клю́шкой** сәкән менән һуғыу

КЛЯ́КСА *ж* тап, ҡара; **посади́ть кля́ксу** ҡара тамыҙыу

КЛЯ́НЧИТЬ *несов., что* и *без доп.*; *прост.* һораныу, теләнеү, инәлеү, ялбарыу; **кля́нчить де́ньги** ялбарып, аҡса һорау

КЛЯП *м* келәп; **засу́нуть в рот кляп** ауыҙға келәп тығыу

КЛЯ́ССЕР *м* кляссер, марка альбомы

КЛЯСТЬ *несов. кого-что* ләғнәтләү, ҡәһәрләү, ҡарғау

КЛЯ́СТЬСЯ *несов. в чём, чем* и *с неопр.* ант итеү, һүҙ биреү; **кля́сться в ве́рности** тоғро булырға ант итеү; **кля́сться свое́й голово́й** *в чём-л.* үҙенең башы менән ант итеү; **он кля́лся бо́льше не опа́здывать** ул башҡа һуңламаҫҡа һүҙ бирҙе

КЛЯ́ТВА *ж* ант; **нару́шить кля́тву** ант боҙоу; **дать кля́тву** ант биреү; **сдержа́ть кля́тву** антты тотоу

КЛЯ́ТВЕННЫЙ, -ая, -ое антлы, ант ителгән; **кля́твенное обеща́ние** ант ителгән вәғәҙә

КЛЯТВОПРЕСТУПЛЕ́НИЕ *с*; *книжн.* ант(ты) боҙоу, антҡа хыянат итеү

КЛЯТВОПРЕСТУ́ПНИК *м*; *книжн.* ант боҙоусы, антҡа хыянат итеүсе

КЛЯ́УЗА *ж*; *разг.* ошаҡ; **занима́ться кля́узами** ошаҡ йөрөтөү

КЛЯ́УЗНИК *м* и **КЛЯ́УЗНИЦА** *ж*; *разг., пренебр.* ошаҡсы; **он не кля́узник** ул ошаҡсы түгел

КЛЯ́УЗНИЧАТЬ *несов.*; *разг.* ошаҡлашыу; **кля́узничать нача́льству** башлыҡтарға (етәкселәргә) ошаҡлашыу

КЛЯ́УЗНЫЙ, -ая, -ое *разг.* **1.** ошаҡ менән бәйле; **кля́узный проце́сс** ошаҡ менән бәйле процесс **2.** ошаҡсыл; **кля́узный челове́к** ошаҡсыл кеше

КЛЯ́ЧА *ж* яшыҡ (арыҡ) ат; **на тако́й кля́че далеко́ не пое́дешь** бындай арыҡ ат менән алыҫ китә алмаҫһың

КНЕ́ЛИ *мн.* кнели (*ит, балыҡ фаршынан яһалған сумар*)

КНИ́ГА *ж* **1.** китап; **то́лстая кни́га** ҡалын китап; **кни́га большо́го форма́та** ҙур форматлы китап; **чита́ть кни́гу** китап уҡыу; **пе́рвая кни́га рома́на "Кинзя́"** "Кинйә" романының беренсе китабы **2.** кенәгә; **бухга́лтерская кни́га** бухгалтерия кенәгәһе; **жа́лобная кни́га** шикәйәт (ялыу) кенәгәһе ♦ **букинисти́ческая кни́га** букинистик китап; **гла́вная кни́га** *бухг.* керем-сығым кенәгәһе; **домова́я кни́га** йорт кенәгәһе; **Кни́га почёта** Хөрмәт кенәгәһе; **кни́га за семью́ печа́тями** *книжн.* аңлашылып етмәгән (төшөнөүе ауыр) нәмә

КНИГОВЕ́Д *м* китап эше белгесе, китап тикшереүсе

КНИГОВЕ́ДЕНИЕ *с* китап тураһында фән

КНИГОЕ́Д *м* ҡағыҙ бете

КНИГОИЗДА́ТЕЛЬ *м* китап нәшриәте хужаһы, китап баҫтырыусы, нәшир

КНИГОИЗДА́ТЕЛЬСКИЙ, -ая, -ое китап нәшер итеү (баҫтырыу) ...ы; **книгоизда́тельское де́ло** китап нәшер итеү эше

КНИГОИЗДА́ТЕЛЬСТВО *с* китап нәшриәте; **книгоизда́тельство "Зна́ние"** "Белем" китап нәшриәте

КНИГОЛЮ́Б *м* китап һөйөүсе

КНИГОНО́ША *м* и *ж* **1.** (*распространитель книг*) китап таратыусы **2.** (*продавец*) китап һатып йөрөүсе

КНИГОПЕЧА́ТАНИЕ *с* китап баҫыу (баҫтырыу)

КНИГОПЕЧА́ТНЫЙ, -ая, -ое китап баҫыу ...ы; **книгопеча́тный стано́к** китап баҫыу станогы

КНИГОТОРГО́ВЛЯ *ж* китап сауҙаһы; **се́льская книготорго́вля** ауылдағы китап сауҙаһы

КНИГОТОРГО́ВЫЙ, -ая, -ое китап сауҙаһы ...ы; **книготорго́вые организа́ции** китап сауҙаһы ойошмалары

КНИГОХРАНИ́ЛИЩЕ *с* **1.** китап һаҡлау бинаһы **2.** ҙур китапхана

КНИ́ЖКА *ж* **1.** *уменьш. от* **кни́га** **2.** кенәгә; **зачётная кни́жка** һынау (имтихан) кенәгәһе; **трудова́я кни́жка** хеҙмәт кенәгәһе **3.** *анат.* (*часть желудка у жвачных животных*) ҡатланһыҡ ♦ **сберега́тельная кни́жка** һаҡлыҡ кенәгәһе

КНИ́ЖНИК *м*; *разг.* **1.** (*любитель*) китап һөйәҫкәре; **прослы́ть кни́жником** китап һөйәҫкәре булып танылыу **2.** (*работник*) китап сауҙаһы хеҙмәткәре

КНИ́ЖНЫЙ, -ая, -ое **1.** китап ...ы; **кни́жный переплёт** китап тышы; **кни́жный шкаф** китап (кәштәһе) шкафы; **кни́жный магази́н** китап магазины **2.** китаптан алынған, китапса, практиканан айырылған, тик китапса ғына йәшәгән; **кни́жные зна́ния** китаптан алынған белем; **кни́жный челове́к** практиканан айырылған (тик китапса ғына йәшәгән) кеше **3.** китапса, китапҡа хас; **кни́жные оборо́ты** китапҡа хас әйтелеш

КНИ́ЗУ *нареч.* аҫҡа, түбәнгә, аҫҡа (түбәнгә) табан; **опусти́ть го́лову кни́зу** башты түбән эйеү; **кни́зу руче́й стано́вится многово́днее** түбәнгә табан шишмә ҙурая

КНО́ПКА *ж* **1.** ҡаҙауыс; **коро́бка кно́пок** бер ҡап ҡаҙауыс; **приколо́ть кно́пкой** ҡаҙауыс менән ҡаҙап ҡуйыу **2.** (*для одежды*) сыртлаҡ; **кно́пки на перча́тках** бирсәткә сыртлаҡтары; **расстегну́ть кно́пки ко́фточки** кофтаның сыртлаҡтарын ысҡындырыу **3.** төймә; **кно́пка электри́ческого звонка́** электр ҡыңғырауының төймәһе ♦ **нажа́ть (на все) кно́пки** бөтә көстө һалыу

КНУТ *м* сыбыртҡы; **кнут из ремня́** ҡайыш сыбыртҡы; **погоня́ть кнуто́м** сыбыртҡылап ҡыуыу

КНУТОВИ́ЩЕ *с* сыбыртҡы (ҡамсы) һабы; **кнут с дли́нным кнутови́щем** оҙон һаплы сыбыртҡы; **стуча́ть кнутови́щем** ҡамсы һабы менән шаҡылдау

КНЯГИ́НЯ *ж* кенәз ҡатыны

КНЯЖЕНИ́КА *ж* **1.** бикә үләне **2.** *собир.* бикә үләне емеше

КНЯ́ЖЕСКИЙ, -ая, -ое кенәз ...ы, кенәзлек ...ы; **кня́жеский дом** кенәз йорто; **кня́жеский род** кенәз нәҫеле; **кня́жеский ти́тул** кенәзлек титулы

КНЯ́ЖЕСТВО *с* кенәзлек; **уде́льное кня́жество** удел кенәзлеге

КНЯ́ЖИТЬ *несов.* кенәзлек итеү

КНЯЖНА́ *ж* кенәз ҡыҙы

КНЯЗЬ *м* кенәз

КО *предлог см.* **к**; **ко всем** барыһына ла

КОАЛИЦИО́ННЫЙ, -ая, -ое коалиция ...ы, коалицион; **коалицио́нный догово́р** коалиция килешеүе; **коалицио́нное прави́тельство** коалиция хөкүмәте

КОАЛИ́ЦИЯ *ж* коалиция (*уртаҡ маҡсатҡа ирешеү өсөн дәүләттәрҙең, сәйәси фирҡәләрҙең үҙ-ара килешеүе*)

КО́БАЛЬТ *м* кобальт (**1.** *химик элемент, көмөш төҫөндәге металл* **2.** *ҡуйы күк буяу*)

КО́БАЛЬТОВЫЙ, -ая, -ое **1.** кобальт ...ы; **ко́бальтовый цвет** кобальт төҫө **2.** кобальтлы; **ко́бальтовая руда́** кобальтлы мәғдән; **ко́бальтовая кра́ска** кобальтлы буяу

КОБЕ́ЛЬ *м* арлан эт

КО́БЗА и **КОБЗА́** *ж*; *муз.* кобза (*украин думбыраһы*)

КОБЗА́РЬ *м* кобзарсы (*кобзала уйнап, йыр башҡарыусы*)

КО́БРА *ж* кобра, күҙлекле йылан

КОБУРА́ *ж* кобура (*пистолет йәки револьвер ҡабы*)

КО́БЧИК *м* мүктәрге (*бөркөттәр ғаиләһенә ҡараған йыртҡыс ҡош*)

КОБЫ́З, КО́БЫЗ и *обл.* **КУБЫ́З** *м*; *муз.* ҡумыҙ; **деревя́нный кобы́з** ағас ҡумыҙ; **язычо́к кобы́за** ҡумыҙ теле; **игра́ть на кобы́зе** ҡумыҙ уйнау

КОБЫ́ЛА *ж* **1.** бейә; (*двух-, трёхлетнего возраста*) ҡонажын; (*трёх-, четырёхлетнего возраста*) дүнәжен; (*со времени половой зрелости до первой жерёбости*) байтал **2.** *груб., прост.* (*о рослой женщине*) һыйыр

КОБЫ́ЛИЙ, -ья, -ье бейә ...ы; **кобы́лье молоко́** бейә һөтө

КОБЫЛИ́ЦА *ж см.* **кобы́ла** 1

КОБЫ́ЛКА *ж* **1.** *уменьш.-ласк. от* **кобы́ла** 1; **2.** *муз.* тейәк (*музыка ҡоралдарында ҡыл аҫтына ҡуйылған таҡта киҫәге*) **3.** *зоол.* сиңерткә

КО́ВАНЫЙ, -ая, -ое **1.** сүкелгән, сүкеп яһалған; **ко́ваный гвоздь** сүкеп яһалған сөй; **ко́ваный меч** сүкеп яһалған ҡылыс **2.** ҡалай менән көпләнгән; **ко́ваный сунду́к** ҡалай менән көпләнгән һандыҡ; **ко́ваная дверь** ҡалай менән көпләнгән ишек **3.** дағаланған; **ко́ваная ло́шадь** дағаланған ат **4.** *перен.* сарланған, ҡойоп ҡуйылған; **ко́ваный стих** ҡойоп ҡуйылған шиғыр

КОВА́РНЫЙ, -ая, -ое мәкерле, яуыз уйлы, аҫтыртын уҫал; **кова́рный враг** мәкерле дошман; **кова́рная улы́бка** мәкерле йылмайыу; **кова́рная боле́знь** мәкерле ауырыу; **кова́рный посту́пок** аҫтыртын уҫал эш-ҡылыҡ

КОВА́РСТВО *с* мәкер (яуыз) уй, аҫтыртын этлек; **челове́к, по́лный кова́рства** эсе мәкер уй менән тулған кеше; **он не ожида́л тако́го кова́рства** ул бындай мәкерҙе (яуызлыҡты) көтмәгәйне

КОВА́ТЬ *несов.* **1.** *что* сүкеү, сүкеп яһау; **кова́ть желе́зо** тимер сүкеү; **кова́ть ору́жие** ҡорал сүкеп яһау **2.** *кого-что* дағалау; **кова́ть коня́** ат дағалау **3.** *что*; *перен.* барлыҡҡа килтереү, тыуҙырыу, хәл итеү, яулау; **кова́ть побе́ду** еңеүҙе яулау; **кова́ть свою́ судьбу́** үҙ яҙмышыңды үҙең хәл итеү ♦ **куй желе́зо, пока́ горячо́** тимерҙе ҡыҙыуында һуҡ

КОВБО́Й *м* ковбой (*Төньяҡ Америкала һыбай көтөүсе*)

КОВБО́ЙКА *ж*; *разг.* ковбойка (*шаҡмаҡлы ирҙәр күлдәге*)

КОВБО́ЙСКИЙ, -ая, -ое ковбой ...ы; **ковбо́йская шля́па** ковбой эшләпәһе; **ковбо́йская руба́шка** ковбой күлдәге

КОВЁР *м* **1.** келәм, көйөҙ; **мя́гкий ковёр** йомшаҡ келәм; **пове́сить ковёр** келәм элеп ҡуйыу; **тка́ный узо́р на ковре́** *этн.* келәмдәге биҙәк (аҫа) **2.** *перен.* япма, юрған; **сне́жный ковёр** ҡар япмаһы

КОВЕ́РКАТЬ *несов. кого-что*; *в разн. знач.* боҙоу; **кове́ркать игру́шку** уйынсыҡ(ты) боҙоу; **кове́ркать ребёнка дурны́м воспита́нием** насар тәрбиә менән баланы боҙоу; **кове́ркать слова́** һүҙҙәрҙе боҙоу; **кове́ркать чужу́ю мысль** кеше фекерен боҙоу

КОВЕРКО́Т *м* коверкот (*беше йөн туҡыма*); **пальто́ из коверко́та** коверкоттан тегелгән пальто

КОВЕРКО́ТОВЫЙ, -ая, -ое коверкот; **коверко́товый костю́м** коверкот костюм

КО́ВКА *ж см.* **кова́ть** 1, 2; **ко́вка ста́ли** ҡорос сүкеү; **ко́вка ло́шади** ат дағалау

КО́ВКИЙ, -ая, -ое сүкелеүсән, еңел сүкелә торған; **ко́вкий мета́лл** еңел сүкелеүсән металл

КО́ВКОСТЬ *ж* сүкелеүсәнлек; **желе́зо облада́ет высо́кой ко́вкостью** тимергә сүкелеүсәнлек хас, тимер яҡшы сүкелә

КОВРИ́ГА *ж* бөтөн икмәк

КОВРИ́ЖКА *ж* **1.** *уменьш. от* **коври́га** **2.** коврижка (*перәник төрө*); **медо́вые коври́жки** баллы коврижкалар ♦ **ни за каки́е коври́жки** алтын бирһәң дә булмай

КОВРО́ВЩИК *м* и **КОВРО́ВЩИЦА** *ж* келәм туҡыусы

КОВРО́ВЫЙ, -ая, -ое **1.** келәм ...ы; **ковро́вое произво́дство** келәм етештереү **2.** (*обитый, покрытый ковром*) келәмле, келәм ябылған; **ковро́вые са́ни** келәм ябылған сана **3.** келәм кеүек, өбөрөләп һуғылған; **ковро́вая ткань** келәм кеүек (өбөрөлө, өбөрөләп һуғылған) туҡыма; **ковро́вая ска́терть** өбөрөләп һуғылған ашъяулыҡ

КОВЧЕ́Г *м* **1.** *миф.* Нух кәмәһе **2.** *уст.* һандыҡ

КОВШ *м* **1.** сүмес, ижау; **зачерпну́ть ковшо́м воды́** сүмес менән һыу һоҫоп алыу **2.** *тех.* сүмес; **ковш экскава́тора** экскаватор сүмесе; **лите́йный ковш** ҡойоу сүмесе

КОВЫ́ЛЬ *м* ҡылған

КОВЫ́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** ҡылған ...ы; **ковы́льное се́мя** ҡылған орлоғо **2.** ҡылғанлы; **ковы́льная степь** ҡылғанлы дала

КОВЫЛЯ́ТЬ *несов.*; *разг.* аҡһаҡлау, сатанлау, туйтаңлау, тәнтерәкләү; **ходи́ть ковыля́я** тәнтерәкләп йөрөү

КОВЫРЯ́ТЬ *несов. что*, *в чём*; *разг.* соҡоу, ҡаҙыу; **ковыря́ть в зуба́х** теш соҡоу; **ковыря́ть зе́млю** ер соҡоу

КОВЫРЯ́ТЬСЯ *несов. в чём*; *разг.* соҡоноу, ҡаҙыныу; **ковыря́ться в песке́** ҡомда соҡоноу

КОГДА́ I *нареч.* **1.** ҡасан; **ты когда́ придёшь?** һин ҡасан киләһең?; **когда́ начина́ется собра́ние?** йыйылыш ҡасан башлана?; **неизве́стно когда́** ҡасан икәне билдәһеҙ; **вот когда́ я узна́л его́** бына ҡасан мин уны таныным **2.** ҡасан, -ған/-гән; **я не зна́ю, когда́ он придёт** мин уның ҡасан килгәнен (килерен) белмәйем; **когда́ пришла́ весть о побе́де** еңеү хәбәре килгәндә

КОГДА́ II *союз* **1.** *временной* (*употребляется в начале придаточного предложения времени*): а) (*для обозначения одновременности действия главного и придаточного предложений*) -ғас/-гәс; **отдохнём, когда́ зако́нчим рабо́ту** эште бөтөргәс, ял итербеҙ; б) (*для обозначения одновременности действия*) -ған/-гән саҡта; **я просну́лся, когда́ бы́ло темно́** мин ҡараңғы төшкән саҡта уяндым

2. *условн.* (*употребляется в начале условного предложения в значении “если”*) ҡасан, шунда; **пусть придёт, когда́ захо́чет** ҡасан теләй, шунда килһен

3. *изъяснит.* (*присоединяет придаточные предложения дополнительные*) ҡасан, ҡайһы ваҡытта; **я не зна́ю, когда́ он придёт** уның ҡасан килерен мин белмәйем

КОГДА́-НИБУДЬ и **КОГДА́-ЛИБО** *нареч.* ҡасан да булһа, ҡасан булһа ла, берәй ваҡыт; **ви́дели ли вы его́ когда́-нибудь?** һеҙ уны берәй ваҡыт күргәнегеҙ бармы?; **когда́-нибудь да придёт** ҡасан да булһа бер килер әле

КОГДА́-ТО *нареч.* **1.** (*некогда в прошлом*) бер ваҡыт, ҡасандыр; **когда́-то там бы́ло мо́ре** ҡасандыр унда (ул урында) диңгеҙ булған; **когда́-то мы бы́ли знако́мы** ҡасандыр беҙ таныш инек **2.** (*неизвестно когда в будущем*) ҡасан, берәй ваҡыт; **когда́-то он ещё придёт** берәй ваҡыт ул тағы килер әле

КОГО́РТА *ж* когорта (**1.** *Боронғо Римда йәйәүле ғәскәр отряды* **2.** *күсм. берҙәм тупланған кешеләр төркөмө*)

КО́ГОТЬ *м* тырнаҡ; **медве́жьи ко́гти** айыу тырнаҡтары; **орли́ные ко́гти** бөркөт тырнаҡтары ♦ **облома́ть ко́гти** *кому* тырнаҡтарын һындырыу, ҡаяуын ҡайырыу; **показа́ть (свои́) ко́гти** хаслығын белдереү, усал ниәтен белдереү; **попа́сть в ко́гти** *к кому* тырнағына эләгеү; **быть в когтя́х** *у кого берәүҙең* тырнағына эләгеү; **держа́ть в когтя́х** *кого* ҡулдан ысҡындырмау, бәйҙә тотоу

КОГТИ́СТЫЙ, -ая, -ое үткер тырнаҡлы, тырнаҡлы; **когти́стые ла́пы медве́дя** айыуҙың үткер тырнаҡлы тәпәйе

КОГТИ́ТЬ *несов. кого-что* тырнаҡ ҡаҙау, тырнаҡ батырыу; **я́стреб когти́т же́ртву** ҡарсыға ҡорбанына тырнаҡ ҡаҙай

КОД *м* код (*шартлы билдәләр системаһы*); **телегра́фный код** телеграф коды; **междунаро́дный морско́й код** халыҡ-ара диңгеҙ коды; **сигна́льный код** сигнал коды

КОДЕ́ИН *м*; *фарм*. кодеин (*йүтәлдән ҡулланылған дарыу*)

КО́ДЕКС *м*; *в разн. знач*. кодекс; **гражда́нский ко́декс** гражданлыҡ кодексы; **уголо́вный ко́декс** енәйәт кодексы; **ко́декс зако́нов о труде́** хеҙмәт тураһында закондар кодексы; **перга́ментный ко́декс** пергамент кодексы; **мора́льный ко́декс** әхлаҡ кодексы

КОДИ́РОВАТЬ *сов*., *несов. что*; *спец*. кодлау, кодҡа һалыу; **коди́ровать информа́цию** информацияны (мәғлүмәтте) кодлау

КОДИРО́ВКА *ж* кодлау, кодҡа һалыу; **кодиро́вка информа́ции** информацияны кодлау

КОДИФИКА́ЦИЯ *ж*; *юр*. кодификация (*билдәле бер хоҡуҡ өлкәһе закондарын яңынан ҡарап, бер тәртипкә һалыу*)

КОДИФИЦИ́РОВАТЬ *сов*., *несов. что*; *юр*. кодификациялау, кодексҡа туплау

КО́ДОВЫЙ, -ая, -ое код ...ы; **ко́довые зна́ки** код билдәләре

КО́Е-ГДЕ́ и *разг*. **КОЙ-ГДЕ́** *нареч*. ҡайһы бер ерҙә (урында), ара-тирә, урыны-урыны менән; **ко́е-где́ начина́ет пробива́ться молода́я трава́** ҡайһы бер ерҙә йәш үлән сыға башланы; **я́года ко́е-где́ созрева́ет** еләк ара-тирә бешә башланы

КО́Е-КА́К и *разг*. **КОЙ-КА́К** *нареч*. **1.** (*с большим трудом*, *еле-еле*) саҡ-саҡ, көскә-көскә, көс-хәл менән; **ко́е-ка́к добра́ться до до́му** көскә-көскә өйгә ҡайтып етеү **2.** (*плохо*, *небрежно*) арлы-бирле, өҫтән-мөҫтән, илке-һалҡы; **де́лать ко́е-ка́к** арлы-бирле эшләү; **рабо́тать ко́е-ка́к** илке-һалҡы (өҫтән-мөҫтән) эшләү

КО́Е-КАКО́Й и *разг*. **КОЙ-КАКО́Й** *мест*. **1.** (некоторый) ҡайһы бер; **привести́ ко́е-каки́е приме́ры в выступле́нии** сығышта ҡайһы бер миҫалдар килтереү **2.** (*неважный*, *незначительный*) әҙ-мәҙ, ваҡ-төйәк, бер аҙ, бер ни ҡәҙәр; **завели́сь ко́е-каки́е деньжо́нки** ҡулға бер ни ҡәҙәр аҡса инде

КО́Е-КОГДА́ и *разг*. **КОЙ-КОГДА́** *нареч*. ҡайһы саҡта, ара-тирә; **ко́е-когда́ он захо́дит** ҡайһы саҡта ул ингеләй

КО́Е-КТО́ и *разг*. **КОЙ-КТО́** *мест*. (*некоторые люди*) ҡайһы (бәғзе) берәүҙәр; **ко́е-кто́ уже́ зако́нчил рабо́ту** ҡайһы берәүҙәр эшен бөтөргән; **я ко́е-кого́ из вас зна́ю** мин бәғзе берәүегеҙҙе беләм; **е́ду ко́е с ке́м повида́ться** бер кеше менән осрашырға китеп барам

КО́Е-КУДА́ и *разг*. **КОЙ-КУДА́** *нареч*. (ҡайһы) бер урынға, (ҡайһы) бер ергә; **мне на́до ещё ко́е-куда́ зайти́** миңә бер ергә кереп сығырға кәрәк

КО́ЕЧНЫЙ, -ая, -ое **1.** койка ...ы; **ко́ечная се́тка** койка селтәре **2.** *разг*. ятып дауаланыу ...ы; **ко́ечный режи́м** ятып дауаланыу режимы; **ко́ечный больно́й** ятып дауаланыусы

КО́Е-ЧТО́ и *разг*. **КОЙ-ЧТО́** *мест*. (*нечто*, *немногое*) ҡайһы бер нәмә, нимәлер; **поговори́ть ко́е о чём** ҡайһы бер нәмә тураһында һөйләшеп алыу; **сказа́ть ко́е-что́** нимәлер әйтеү

КО́ЖА *ж* **1.** (*человека*, *животного*) тире; (*змеи*) ҡау; **сса́дины на ко́же** тиренең сыйылған урындары; **ко́жа змеи́** йылан ҡауы **2.** (*выделанная шкура*) күн; **чемода́н из иску́сственной ко́жи** яһалма күндән эшләнгән сумаҙан **3.** (*кожура*) ҡабыҡ, тыш; **апельси́н с то́лстой ко́жей** ҡалын ҡабыҡлы әфлисун ♦ **гуси́ная ко́жа** ҡаҙ тән, бала йөн ҡабарыу (*өшөгән саҡта*); **ко́жа да ко́сти** ҡоро һөйәк; **из ко́жи (вон) лезть** тиреһенән сығырҙай булып тырышыу, ярылырҙай булып тырышыу; **моро́з по ко́же подира́ет** тән сымырлап китеү, баштан һыуыҡ һыу ҡойғандай булыу

КО́ЖАНКА *ж*; *разг*. кәжән, күн пальто (куртка); **оде́т в ко́жанку** кәжән кейгән

КО́ЖАНЫЙ, -ая, -ое күн; **ко́жаная о́бувь** күн аяҡ кейеме; **ко́жаный дива́н** күн диван

КОЖЕ́ВЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** күн ...ы; **коже́венный заво́д** күн заводы **2.** күн, күндән булған; **коже́венный това́р** күн тауар

КОЖЕ́ВНИК *м* тире иләүсе

КОЖИМИ́Т *м* кожимит (*яһалма күн*)

КОЖИМИ́ТОВЫЙ, -ая, -ое кожимит (*яһалма күндән эшләнгән*); **кожими́товые подмётки** кожимит олтан

КО́ЖИСТЫЙ, -ая, -ое ҡалын (тығыҙ) тиреле (*фил тураһында*); ҡалын (тығыҙ) ҡабыҡлы (*картуф*, *ҡарбуз тураһында*)

КО́ЖИЦА *ж* **1.** *разг*. йоҡа тире; **ко́жица лица́** биттең йоҡа тиреһе **2.** ҡабыҡ, яры, тиресә; **очища́ть ко́жицу** ҡабығынан таҙартыу; **ко́жица листа́** япраҡ тиресәһе

КО́ЖНИК *м*; *разг*. тире ауырыуҙары табибы (врачы)

КО́ЖНЫЙ, -ая, -ое тире ...ы; **ко́жные боле́зни** тире ауырыуҙары

КОЖУРА́ *ж* ҡабыҡ; **кожура́ мандари́на** мандарин ҡабығы

КО́ЖУХ *м* **1.** (*тулуп*) толоп, тиртун; **овчи́нный ко́жух** һарыҡ тиреһенән тегелгән толоп **2.** *тех*. ҡаплама; **желе́зный ко́жух мото́ра** моторҙың тимер ҡапламаһы

КОЗА́ *ж* кәзә; **дома́шняя коза́** йорт кәзәһе; **ди́кая коза́** ҡыр кәзәһе ♦ **драть (лупи́ть) как си́дорову ко́зу** бер ҡат тиреһен тунау, һырт ҡайышын алыу, ҡабырғаһын һанау; **на козе́ не объе́дешь** *кого* тишек шүмәнгә ултырта алмаҫһың; **на козе́ не подъе́дешь** килешә (һөйләшә) алмаҫһың (*кире әҙәмгә ҡарата*)

КОЗЁЛ *м* **1.** кәзә тәкәһе; **ста́рый козёл** ҡарт кәзә тәкәһе; **племенно́й козёл** нәҫел тәкәһе **2.** *спорт*. кәзә (*гимнастик күнекмәләр өсөн*

ҡоролма); **прыга́ть че́рез козла́** кәзә аша һикереү ♦ **козёл отпуще́ния** ғәйепһеҙҙән ғәйепле; **драть козла́** *прост.* йәмһеҙ тауыш менән йырлау; **заби́ть козла́** *см.* **заби́ть**; **пусти́ть козла́ в огоро́д** кәзәне кәбеҫтә баҡсаһына индереү; **как от козла́ молока́**; **как от козла́ — ни ше́рсти, ни молока́** бер ниндәй файҙаһы юҡ

КОЗЕРО́Г *м* **1.** *зоол.* тау кәзәһе **2.** *астр.* Кәзәмөгөҙ, Ылаҡ (*йондоҙлоҡ*)

КО́ЗИЙ, -ья, -ье кәзә ...ы; **ко́зье молоко́** кәзә һөтө; **ко́зий пух** кәзә мамығы ♦ **ко́зья но́жка** кәзә тояғы (*кулдан махсус төрөлгән тәмәке*)

КОЗЛЁНОК *м* кәзә бәрәсе

КОЗЛИ́НЫЙ, -ая, -ое **1.** кәзә тиреһенән (күненән) ...ы; **козли́ная доха́** кәзә тиреһенән ике яҡлы тун **2.** кәзә, кәзәнеке һымаҡ (кеүек); **козли́ная боро́дка** кәзә һаҡал; **стари́к с козли́ным го́лосом** кәзә тауышлы ҡарт

КОЗЛО́ВЫЙ, -ая, -ое кузлауай; **козло́вые сапоги́** кузлауай итек

КО́ЗЛЫ *только мн.*; *в разн. знач.* кузла; **он вскочи́л на ко́злы и погна́л лошаде́й** ул кузлаға һикереп менде лә аттарҙы ҡыуалай башланы; **пили́ть дрова́ на ко́злах** кузлаға һалып, утын бысыу

КОЗЛЯ́ТИНА *ж* кәзә ите

КО́ЗНИ *обычно мн.* хөсөтлөк, яуыз уй, (аҫтыртын) этлек; **стро́ить ко́зни** аҫтыртын этлек эшләү

КОЗОДО́Й *м* төн күгәрсене

КОЗЫРЁК *м* козырёк; **козырёк фура́жки** фуражка козырёгы; **воро́та с резны́м козырько́м** селтәрләп эшләнгән козырёклы ҡапҡа ♦ **взять (брать) под козырёк**; **сде́лать под козырёк** честь биреү, хәрбиҙәрсә сәләмләү

КОЗЫРНО́Й и **КОЗЫ́РНЫЙ,** -ая, -ое уйын; **козырна́я ка́рта** уйын кәрт; **козы́рный туз** уйын туз

КОЗЫРНУ́ТЬ I *сов. см.* **козыря́ть** I

КОЗЫРНУ́ТЬ II *сов. см.* **козыря́ть** II

КО́ЗЫРЬ *м* **1.** *карт.* уйын кәрт; **ходи́ть с ко́зыря** уйын кәрт менән йөрөү **2.** өҫтөнлөк; **большо́й ко́зырь** ҙур өҫтөнлөк

КОЗЫРЯ́ТЬ I *несов.*; *разг.* **1.** уйын кәрттән йөрөү, уйындан йөрөү **2.** *чем*; *перен.* ҡупрайыу, маҡтаныу, маһайыу; **козыря́ть свои́м знако́мством** *с кем-л.* танышлыҡ менән маҡтаныу

КОЗЫРЯ́ТЬ II *несов.*; *разг.* хәрбиҙәрсә сәләмләү (сәләм биреү)

КОЗЯ́ВКА *ж*; *разг.* ваҡ бөжәк (ҡорт); **лови́ть в траве́ козя́вок** үлән араһынан ваҡ бөжәк сүпләү

КОЙ: ни в ко́ем слу́чае һис ҡасан, бер ваҡытта ла

КОЙ-ГДЕ́ *нареч. см.* **ко́е-где́**

КО́ЙКА *ж* койка; **лежа́ть на ко́йке** койкала ятыу; **больни́ца на пятьдеся́т ко́ек** илле койкалы хәстәхана

КОЙ-КА́К *нареч. см.* **ко́е-ка́к**

КОЙ-КАКО́Й *мест. см.* **ко́е-како́й**

КОЙ-КОГДА́ *нареч. см.* **ко́е-когда́**

КОЙ-КТО́ *мест. см.* **ко́е-кто́**

КОЙ-КУДА́ *нареч. см.* **ко́е-куда́**

КОЙНЕ́ *с нескл.*; *лингв.* койне (**1.** *Боронғо Грецияла дөйөм халыҡ теле* **2.** *ырыу-ара йәки диалект-ара дөйөм тел*)

КОЙО́Т *м* койот (*Төньяҡ Америка бүреһе*)

КОЙ-ЧТО́ *мест. см.* **ко́е-что́**

КОК I *м* кок (*күпертелгән маңлай сәсе*)

КОК II *м* кок (*карап ашнаҡсыһы*)

КО́КА *ж* кока (*япраҡтарынан кокаин алына торған тропик ҡыуаҡ*)

КОКАИ́Н *м* кокаин (*кока япрағынан алынған наркотик матдә*)

КОКАИНИ́ЗМ *м* кокаинсылыҡ (*кокаинды йыш ҡулланыуға бирелеп китеү*)

КОКАИНИ́СТ *м* кокаинсы (*кокаин ҡулланыусы*)

КОКАИ́НОВЫЙ, -ая, -ое кокаин ...ы; **кокаи́новый нарко́з** кокаин наркозы

КО́КА-КО́ЛА *ж* кока-кола (*алкоголһеҙ эсемлек*)

КОКА́РДА *ж* кокарда (*фуражка тирәсенә ҡаҙай торған форма билгеһе*)

КОКЕ́ТКА *ж* **1.** ҡылансыҡ, ҡыйпысыҡ, ҡыйпанлаҡ ҡатын-ҡыҙ **2.** *портн.* кокетка, күкрәк бөрмәһе

КОКЕ́ТЛИВЫЙ, -ая, -ое **1.** ҡылансыҡ, ҡыйпысыҡ, ҡыйпанлаҡ; **коке́тливая де́вочка** ҡыйпанлаҡ ҡыҙ **2.** (*нарядный, привлекательный*) ҡупшы, матур, яғымлы; **коке́тливое пла́тье** ҡупшы күлдәк

КОКЕ́ТНИЧАТЬ *несов.* **1.** *с кем* и *без доп.* ҡылансыҡланыу, ҡыйпысыҡланыу, ҡыйпаңлау, ҡыйшаңлау; **коке́тничать с мужчи́нами** ирҙәр алдында ҡыйпаңлау **2.** *чем*; *перен.* булып ҡыланыу (күренергә тырышыу); **коке́тничать скро́мностью** баҫалҡы булып ҡыланыу

КОКЕ́ТСТВО *с* ҡыланыу, ҡыйпысыҡлыҡ, ҡылансыҡлыҡ; **в ней не́ было и те́ни коке́тства** унда ҡыланыуҙың эҙе (әҫәре) лә юҡ ине

КО́ККИ *мн.* (*ед.* **кокк** *м*) *мед.* кокк (*шар һымаҡ бактериялар*)

КОКЛЮ́Ш *м*; *мед.* сәсәтмә, быума йүтәл

КОКЛЮ́ШКА *ж* селтәр энәһе; **вяза́ть коклю́шками** селтәр энәһе менән бәйләү

КОКЛЮ́ШНЫЙ, -ая, -ое **1.** сәсәтмә ...ы; **коклю́шный ка́шель** сәсәтмә йүтәл **2.** сәсәтмә ауырыулы; **коклю́шный ребёнок** сәсәтмә ауырыулы бала

КО́КОН *м* ҡуҙы, ҡорт йомғағы; **шелкови́чный ко́кон** ебәк ҡорто йомғағы, ебәк ҡортоноң ҡурсаҡ көбө

КО́КОННЫЙ, -ая, -ое ҡуҙы ...ы, ҡорт йомғағы ...ы; **ко́конная нить** ҡуҙы ебе

КОКО́С *м* кокос (*кокос пальмаһы һәм уның емеше*)

КОКО́СОВЫЙ, -ая, -ое кокос ...ы; **коко́совая скорлупа́** кокос ҡабығы; **коко́совый оре́х** кокос сәтләүеге; **коко́совое ма́сло** кокос майы

КОКО́ШНИК *м* кокошник (1. *мәрйәләрҙең боронғо баш кейеме* 2. *архит. биналарҙың фасадында ярым түңәрәк кеҫек биҙәк*)

КОКС *м* кокс (*үртәп әҙерләнгән таш күмер йәки торф*)

КОКСО... *ҡушма һүҙҙәрҙең "кокс" мәғәнәһен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.*, **коксокомбина́т** кокс комбинаты

КОКСОВА́НИЕ *с*; *тех. см.* **коксова́ть**

КОКСОВА́ТЬ *несов. что*; *тех.* кокслау; **коксова́ть у́голь** таш күмерҙе кокслау

КО́КСОВЫЙ, -ая, -ое кокс ...ы; **ко́ксовый газ** кокс газы

КОКСОХИМИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое кокс химияһы ...ы; **коксохими́ческое произво́дство** кокс химияһы сәнәғәте

КОКСОХИ́МИЯ *ж* кокс химияһы

КОКСУ́ЮЩИЙСЯ, -аяся, -ееся *тех.* кокслана торған, кокслаyусан; **коксу́ющийся у́голь** коксланыусан (кокслана торған) күмер

КОКТЕ́ЙЛЬ *м* коктейль; **моло́чный builder коктейль** һөт коктейле

КОЛ *м* 1. (*мн.* **ко́лья**) ҡаҙыҡ; **вбить кол** ҡаҙыҡ ҡағыу 2. (*мн.* **колы́**) *разг.* берле, берле билдәһе; **поста́вить ученику́ кол в дневни́к** уҡыусының көндәлегенә берле ҡуйыу ♦ **ни кола́ ни двора́** *у кого* бер нәмәһеҙ; ауыҙын аса, үпкәһе күренә; һыйыр мөгөҙөнә элерлек тә нәмәһе юҡ; **коло́м стоя́ть** ҡаҡҡан ҡаҙыҡтай тороу; **коло́м стоя́ть в го́рле** тамаҡҡа тороу, тамаҡтан үтмәү; **хоть кол на голове́ теши́** *кому*; *прост.* мейеһенә ярып һалһаң да булмай

КО́ЛБА *ж* колба

КОЛБАСА́ *ж* колбаса, тултырма; **варёная колбаса́** бешерелгән тултырма; **копчёная колбаса́** ыҫлаған (ҡаҡланған) тултырма ♦ **кати́сь колбасо́й** ыҫҡын, үксәңде күтәр

КОЛБА́СНЫЙ, -ая, -ое колбаса ...ы, тултырма ...ы; **колба́сные изде́лия** тултырма ашамлыҡтары

КОЛГО́ТКИ *только мн.* колготка

КОЛДОВА́ТЬ *несов.* 1. сихырсылыҡ итеү, сихырлау 2. *над кем-чем* и *без доп.*; *перен., шутл.* маташыу, булышыу

КОЛДОВСКО́Й, -ая, -ое 1. сихыр ...ы, сихырсылыҡ ...ы; **колдовско́е иску́сство** сихырсылыҡ оҫталығы; **колдовско́е заклина́ние** сихыр эпсене; **колдовско́й цвето́к** сихырлы сәскә 2. *перен.* серле, сихырлы; **колдовска́я тишина́** серле тынлыҡ; **колдовско́й взгляд** сихырлы ҡараш

КОЛДОВСТВО́ *с* сихыр, сихырсылыҡ; **занима́ться колдовство́м** сихыр менән шөғөлләнеү

КОЛДУ́Н *м* и **КОЛДУ́НЬЯ** *ж* сихырсы

КОЛЕБА́НИЕ *с* 1. *см.* **колеба́ться** 1; **колеба́ние ма́ятника** маятник тирбәлеүе; **звуковы́е колеба́ния** тауыш тирбәлеүе 2. үҙгәреп тороу; **колеба́ние цен** хаҡтарҙың үҙгәреп тороуы; **колеба́ние температу́ры** температураның үҙгәреп тороуы 3. икеләнеү; **по́сле до́лгих колеба́ний он согласи́лся** оҙаҡ икеләнеүҙән һуң ул ризалашты

КОЛЕБА́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое тирбәлдергес, тирбәлдереп (бәүелдереп) тороусы; **колеба́тельные движе́ния** тирбәлдергес хәрәкәттәр

КОЛЕБА́ТЬ *несов. что* 1. (*раскачивать*) һелкетеү, бәүелдереү, тирбәлдереү, сайҡалдырыу; **ве́тер колы́шет ве́тки** ел ботаҡтарҙы тирбәлдерә 2. (*расшатывать*) ҡаҡшатыу; **колеба́ть усто́и жи́зни** тормош нигеҙен ҡаҡшатыу; **колеба́ть авторите́т** абруйҙы ҡаҡшатыу 3. (*вызывать сомнение*) икеләндереү, икеләнеү тыуҙырыу; **колеба́ть убежде́ния** *чьи-л.* *берәйһенең* ҡарашында икеләнеү тыуҙырыу

КОЛЕБА́ТЬСЯ *несов.* 1. һелкенеү, бәүелеү, тирбәлеү, сайҡалыу; **ли́стья коле́блются** япраҡтар тирбәлә; **пла́мя колеба́лось** ялҡын тирбәлде 2. ҡаҡшау; **в после́днее вре́мя его́ авторите́т на́чал колеба́ться** һуңғы ваҡытта уның абруйы ҡаҡшай төштө 3. үҙгәреп тороу; **глубина́ реки́ коле́блется** һыу тәрәнлеге үҙгәреп тора 4. икеләнеү; **колеба́ться в вы́боре** *чего-л.* *нимәнелер* һайлауҙа икеләнеү 5. *страд. от* **колеба́ть** 1

КОЛЕ́НКА *ж*; *разг. см.* **коле́но**

КОЛЕНКО́Р *м* коленкор (*туҡыма*) ♦ **друго́й (ино́й, не тот) коленко́р** *прост.* эш (һүҙ) бөтөнләй башҡа (*эш-ҡылыҡты, һүҙҙе хуплағанда әйтелә*)

КОЛЕНКО́РОВЫЙ, -ая, -ое 1. коленкор ...ы; **коленко́ровое произво́дство** коленкор етештереү 2. коленкорлы; **коленко́ровый переплёт кни́ги** коленкорлы китап тышы, коленкор тышлы китап

КОЛЕ́ННЫЙ, -ая, -ое тубыҡ ...ы; **коле́нная ча́шечка** тубыҡ ҡапҡасы; **коле́нный суста́в** тубыҡ быуыны

КОЛЕ́НО *с* 1. (*мн.* **коле́ни**) тубыҡ; **разби́ть коле́но** тубыҡ яралау (ярыу); **стоя́ть на коле́нях** тубыҡланып тороу; **пантало́ны с протёртыми коле́нями** тубыҡтары ышҡылған панталон; **посади́ть на коле́ни** тубыҡҡа ултыртыу 2. (*мн.* **коле́на, коле́нья**) (*изгиб*) бөгөл, бөгөм; **коле́но кривоши́па** *тех.* кривошип бөгөмө; **коле́нья бамбу́ка** бамбук быуыны 3. (*мн.* **коле́на**) быуын, бөгөлөш; **до седьмо́го коле́на** ете быуынға тиклем; **в пе́нии соловья́ насчи́тывается деся́ток коле́н** һандуғас һайрауында унлаған төрлө тауыш бөгөлөшө була ♦ **мо́ре по коле́но (по коле́на)** *кому* диңгеҙ тубыҡтан; **поста́вить на коле́ни** *кого* тубыҡландырыу, теҙ сүктереү

КОЛЕ́НЧАТЫЙ, -ая, -ое 1. бөгөллө, бөгөмлө; **коле́нчатый вал** бөгөмлө вал 2. быуынлы; **коле́нчатый сте́бель** быуынлы һабаҡ

КО́ЛЕР *м* төҫ, буяу төҫө; **я́рко-си́ний ко́лер** асыҡ зәңгәр төҫ

КОЛЕСИ́ТЬ *несов.*; *разг.* **1.** урап йөрөү; **охо́та была́ колеси́ть, когда́ есть прямая́ доро́га** тура юл барҙа, урап йөрөү ниңә кәрәк булғандыр **2.** ил гиҙеү, күп йөрөү; **колеси́ть по све́ту** ил (донъя) гиҙеү; **колеси́ть по степи́** дала буйлап күп йөрөү

КОЛЕ́СНИК и **КОЛЁСНИК** *м* тәгәрмәс оҫтаһы, тәгәрмәс яһаусы

КОЛЕСНИ́ЦА *ж* ике тәгәрмәсле арба; **боева́я колесни́ца** ике тәгәрмәсле һуғыш арбаһы; **бегова́я колесни́ца** ике тәгәрмәсле ярыш арбаһы; **триумфа́льная колесни́ца** ике тәгәрмәсле тантаналы йөрөү арбаһы

КОЛЁСНЫЙ, -ая, -ое **1.** тәгәрмәс ...ы; **колёсная мазь** тәгәрмәс майы; **колёсная доро́га** тәгәрмәс юлы **2.** тәгәрмәсле; **колёсный тра́ктор** тәгәрмәсле трактор

КОЛЕСО́ *с* **1.** тәгәрмәс; **колесо́ теле́ги** арба тәгәрмәсе; **велосипе́дное колесо́** велосипед тәгәрмәсе; **пере́днее колесо́** алғы тәгәрмәс; **зубча́тое колесо́** тешле тәгәрмәс; **ме́льничное колесо́** һыу тирмәне тәгәрмәсе **2.** *в знач. нареч.* **колесо́м** тәгәрмәс һымаҡ, тәгәрмәстәй; **выгиба́ть спи́ну колесо́м** арҡаны тәгәрмәстәй көмрәйтеү ♦ **грудь колесо́м** ҡалҡыу, киң күкрәк; **но́ги колесо́м** ҡамыт аяҡ; **пя́тое колесо́ в теле́ге (колесни́це)** бер эшкә лә кәрәкһеҙ (яраҡһыҙ) түмәр башы; **на колёсах** ыңғай юлда булыу; **как нема́заное (несма́занное, неподма́занное) колесо́**: 1) майланмаған тәгәрмәс кеүек (*майһыҙ арба; шағыр-шоғор тауышҡа ҡарата*); 2) ауырлыҡ менән барған эш

КОЛЕСОВА́ТЬ *сов., несов. кого*; *ист.* тәгәрмәскә бәйләп язалау

КОЛЕЯ́ *ж* **1.** тәгәрмәс эҙе, арба юлы; **глубо́кая колея́** тәрән тәгәрмәс эҙе **2.** *ж.-д.* юл, тимер юл, колея; **широ́кая колея́** киң колеялы тимер юл; **у́зкая колея́** тар колеялы тимер юл **3.** *перен.* юл, эҙ, һуҡмаҡ; **жизнь вошла́ в обы́чную колею́** тормош үҙ яйына инде (һалынды) ♦ **войти́ в колею́** үҙ яйына килеү; **вы́бить из колеи́** сафтан сығарыу, юлдан яҙҙырыу; **вы́биться из колеи́** сығырҙан сығыу

КОЛИ́БРИ *м* и *ж нескл.* колибри (*Америкала таралған бәләкәй ҡош*)

КО́ЛИКИ *мн.* (*ед.* **ко́лика** *ж*) сәнсеү, ҡатыу, сәнсеп алыу; (*у коров и лошадей*) сысҡансыҡ; **ко́лики в боку́** ҡабырғаны сәнсеү алыу, ҡатыу ҡаҙалыу; **печёночная ко́лика** бауыр сәнсеүе; **смея́ться до ко́лик** эс ҡатҡансы көлөү

КОЛИ́Т *м* колит (*йыуан эсәк ауырыуы*)

КОЛИ́ЧЕСТВЕННЫЙ, -ая, -ое һан ...ы, һан яғынан; **коли́чественный ме́тод** һан ысулы; **коли́чественные измене́ния** һан яғынан үҙгәреш ♦ **коли́чественный ана́лиз** *хим.* һан яғынан анализ

КОЛИ́ЧЕСТВО *с* **1.** һан, иҫәп, миҡдар; **коли́чество люде́й** халыҡ иҫәбе; **коли́чество воды́** һыу миҡдары; **абсолю́тное коли́чество** абсолют һан **2.** *филос.* һан; **перехо́д коли́чества в ка́чество** һандың сифатҡа күсеүе

КО́ЛКА *ж см.* **коло́ть** II; **ко́лка дров** утын ярыу

КО́ЛКИЙ I, -ая, -ое сәнскәкле, сәнскеле; **ко́лкая трава́** сәнскәкле үлән

КО́ЛКИЙ II, -ая, -ое *разг.* шараҡ, ярылыусан, ватылыусан; **ко́лкие дрова́** шараҡ утын; **ко́лкий са́хар** ватылыусан шәкәр

КО́ЛКОСТЬ *ж* **1.** зәһәрлек, төртмә теллек; **ко́лкость замеча́ний** иҫкәртмәнең зәһәрлеге **2.** төртмә һүҙ, әсе һүҙ (тел); **говори́ть ко́лкости** әсе һүҙ әйтеү

КОЛЛАБОРАЦИОНИ́СТ *м* коллаборационист, һатлыҡ йән (*Икенсе донъя һуғышында фашистар баҫып алған ерҙәрҙә уларға ярҙам иткән, илен һатҡан кеше*)

КОЛЛА́ПС *м* коллапс (**1.** *мед. йөрәк тибешенең ҡапыл һүлпәнәйеүе һәм ҡан баҫымының төшөүе* **2.** *астр. гравитация көсө менән ҙур йондоҙҙарҙың ҡапыл йомолоп кесерәйеүе*)

КОЛЛЕ́ГА *м* и *ж*; *книжн.* коллега; (*по работе*) хеҙмәттәш; (*по учёбе*) һабаҡташ; **он — мой колле́га по университе́ту** ул — университет буйынса минең һабаҡташым

КОЛЛЕГИА́ЛЬНОСТЬ *ж* коллегиаллек (*бер төркөм кешеләрҙең бергәләшеп эш башҡарыу формаһы*); **коллегиа́льность реше́ния** ҡарарҙың коллегиаллеге

КОЛЛЕГИА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое коллегиаль, бергәләп; **коллегиа́льное руково́дство** коллегиаль етәкселек итеү

КОЛЛЕ́ГИЯ *ж* коллегия (**1.** *административ, башҡарма йәки кәңәшмә орган булып ойошҡан вазифалы кешеләр төркөмө* **2.** *ҡайһы бер профессия кешеләренең бергә эшләү өсөн берләшмәһе* **3.** *Рәсәйҙә XVIII б. үҙәк хөкүмәт учреждениеларының исеме*)

КО́ЛЛЕДЖ *м* колледж (*урта йәки юғары уҡыу йорто*)

КОЛЛЕ́Ж *м* коллеж (*Францияла, Бельгияла һәм Швейцарияның француз телле айырым кантондарында урта уҡыу йорто*)

КОЛЛЕКТИ́В *м* коллектив; **нау́чный коллекти́в** ғилми коллектив; **кре́пко спа́янный коллекти́в** ныҡ ойошҡан коллектив

КОЛЛЕКТИВИЗА́ЦИЯ *ж* коллективлаштырыу; **коллективиза́ция се́льского хозя́йства** ауыл хужалығын коллективлаштырыу

КОЛЛЕКТИВИЗИ́РОВАТЬ *сов., несов. что* коллективлаштырыу; **коллективизи́ровать кресться́нское хозя́йство** крәҫтиән хужалығын коллективлаштырыу

КОЛЛЕКТИВИ́ЗМ *м* коллективлыҡ, коллективизм; **воспита́ние в ду́хе коллективи́зма** коллективлыҡ рухында тәрбиәләү

КОЛЛЕКТИВИ́СТ *м* и **КОЛЛЕКТИВИ́СТКА** *ж* коллективсы, бергәлекте яҡлаусы

КОЛЛЕКТИ́ВНЫЙ, -ая, -ое коллектив(лыҡ), күмәк, бергәләп эшләнгән; **коллекти́вное руково́дство** коллектив етәкселек; **коллекти́вная рабо́та** бергәләп эшләнгән эш; **коллекти́вное хозя́йство** күмәк хужалыҡ; **коллекти́вное снабже́ние** коллектив тәьминәт; **коллекти́вный при́нцип** коллектив принцип

КОЛЛЕ́КТОР *м* коллектор (**1.** *берәй нәмәне йыйыу һәм бүлеп таратыу эше менән шөғөлләнгән ойошма* **2.** *берәй нәмәнең төрлө өлгөһөн йыйып, иҫәбен алып барған кеше* **3.** *тех. даими электр генераторының үҙгәреүсән токты даими токка әйләндерә торған өлөшө* **4.** *тех. канализация йәки газ өсөн булған киң торба* **5.** *тех. торба йәки кабель үткәреү өсөн ер аҫтынан эшләнгән юлдар*)

КОЛЛЕКЦИОНЕ́Р *м* коллекция йыйыусы, коллекционер; **стра́стный коллекционе́р** бик әүәҫ коллекционер

КОЛЛЕКЦИОНИ́РОВАТЬ *несов. что* йыйыу, коллекция йыйыу; **коллекциони́ровать кни́ги** китап йыйыу

КОЛЛЕ́КЦИЯ *ж* коллекция; **колле́кция минера́лов** минералдар коллекцияһы; **собира́ть колле́кцию** коллекция йыйыу

КОЛЛИ́ЗИЯ *ж* коллизия (*кешеләр араһындағы ҡапма-ҡаршы ҡараштарҙың, ынтылыштарҙың бәрелеше*); **жи́зненная колли́зия** тормош коллизияһы

КОЛЛО́ДИЙ *м*; *спец.* коллодий (*медицинала һәм фотографияла ҡулланылған эфир аралаш йәбешкәк иретмә*)

КОЛЛО́ИД *м*; *хим.* коллоид (*кристаллашмай торған матдә, мәҫ. крахмал, аҡһым, елем*)

КОЛЛО́ИДНЫЙ, -ая, -ое *хим.* коллоид ...ы; **колло́идные сво́йства** коллоид үҙенсәлектәре; **колло́идный раство́р** коллоид иретмәһе

КОЛЛО́КВИУМ коллоквиум (**1.** *студенттарҙың белемдәрен һынау һәм үҫтәреү маҡсатында уҙғарылған әңгәмә* **2.** *билдәле бер темаға, мәҫ., сәйәси, ғилми һ.б. сығыштар менән үткәрелә торған кәңәшмә*)

КОЛОВОРО́Т *м* **1.** сапҡыслы бырау **2.** өйрөлмәк; **коловоро́т кружи́л, разбры́згивая пе́ну** өйрөлмәк күбектәр сәсеп әйләндә **3.** *чего*; *перен.* өйрөлмәк, алмашыу, әйләнеш; **стреми́тельный коловоро́т собы́тий** ваҡиғаларҙың кинәт алмашыуы

КОЛО́ДА I *ж* **1.** түмәр, бүкән; **дубо́вая коло́да** имән түмәре; **руби́ть мя́со на коло́де** итте түмәргә һалып сабыу **2.** улаҡ; **водопо́йная коло́да** һыу эсереү улағы

КОЛО́ДА II *ж*; *карт.* колода; **коло́да карт** кәрт колодаһы

КОЛО́ДЕЗНЫЙ, -ая, -ое ҡоҙоҡ ...ы; **коло́дезная вода́** ҡоҙоҡ һыуы; **коло́дезный сруб** ҡоҙоҡ бураһы

КОЛО́ДЕЦ *м* ҡоҙоҡ, ҡойо; **коло́дец с лебёдкой** сығырлы ҡоҙоҡ; **коло́дец с журавлём** сиртмәле ҡоҙоҡ; **пить во́ду из коло́дца** ҡойонан һыу эсеү; **ша́хтный коло́дец** *спец.* шахта ҡоҙоғо

КОЛО́ДКА *ж*; *в разн. знач.* ҡалып; **коло́дка руба́нка** йышҡы ҡалыбы; **коло́дка тормозо́в** тормоз ҡалыбы; **о́рденская коло́дка** орден ҡалыбы; **сапо́жные коло́дки** итек ҡалыбы ♦ **все на одну́ коло́дку** бөтәһе бер ҡалыптан

КОЛО́ДНИК *м*; *обл.* ҡалып һалынған тотҡон

КО́ЛОКОЛ *м* **1.** ҡыңғырау; **звон ко́локола** ҡыңғырау сыңы **2.** *тех.* ҡалпаҡ; **водола́зный ко́локол** һыу аҫты ҡалпағы ♦ **звони́ть во все колокола́** бөтә донъяға таратыу (белдереү), яр һалыу

КОЛОКО́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое ҡыңғырау ...ы; **колоко́льный звон** ҡыңғырау сыңы; **колоко́льный ма́стер** ҡыңғырау (ҡойоу) оҫтаһы

КОЛОКО́ЛЬНЯ *ж* сиркәү манараһы ♦ **смотре́ть (гляде́ть) со свое́й колоко́льни** үҙ (тар) ҡарашыңдан ғына сығып эш итеү

КОЛОКО́ЛЬЧИК *м* **1.** (бәләкәй) ҡыңғырау, сыңғырлаҡ; **сере́бряный колоко́льчик** бәләкәй көмөш ҡыңғырау **2.** *бот.* ҡыңғырау сәскә

КОЛОНИАЛИ́ЗМ *м* колониализм, колониаллек

КОЛОНИА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** колония ...ы; **колониа́льные наро́ды** колония халыҡтары; **колониа́льные стра́ны** колония илдәре; **колониа́льная систе́ма** колония системаһы **2.** *биол.* колония булып йәшәгән; **колониа́льные кора́лловые поли́пы** колония булып йәшәүсе мәрйен полиптары ♦ **колониа́льные во́йны** колониялар өсөн һуғыш

КОЛОНИЗА́ТОР *м* **1.** колонизатор **2.** *см.* **колони́ст**

КОЛОНИЗА́ТОРСКИЙ, -ая, -ое колонизатор ...ы; **колониза́торская поли́тика** колонизаторҙар сәйәсәте

КОЛОНИЗАЦИО́ННЫЙ, -ая, -ое колонизацион; **колонизацио́нное движе́ние** колонизацион хәрәкәт

КОЛОНИЗА́ЦИЯ *ж* колониялаштырыу (**1.** *илде баҫып алып, үҙ файҙаһына әйләндереү* **2.** *буш ятҡан ерҙәргә халыҡ күсереп ултыртыу*); **колониза́ция сосе́дних стран** күрше илдәрҙе колониялаштырыу; **колониза́ция земе́ль** ерҙәрҙе колониялаштырыу

КОЛОНИЗИ́РОВАТЬ и **КОЛОНИЗОВА́ТЬ** *сов., несов. что* колониялаштырыу, колонияға әйләндереү

КОЛОНИ́СТ *м* и **КОЛОНИ́СТКА** *ж* колонист, колония кешеһе

КОЛО́НИЯ *ж* колония (**1.** *империалистик дәүләт тарафынан баҫып алынған, иҙелгән ил* **2.** *сит илдән йәки өлкәнән буш ятҡан ергә күсеп ултырған халыҡтың ауылы* **3.** *яҡташтар берекмәһе* **4.** *берәй маҡсат менән йы-*

йылған кешеләрҙең торлаҡ урыны **5.** *биол. бергә берегеп йәшәгән тереклектәр төркөмө*)

КОЛО́НКА *ж* **1.** бағана, колонка; **коло́нка цифр** һандар бағанаһы; **писа́ть в две коло́нки** ике бағана итеп яҙыу **2.** колонка; **водоразбо́рная коло́нка** һыу колонкаһы; **бензозапра́вочная коло́нка** бензин заправкалау колонкаһы; **га́зовая коло́нка** газ колонкаһы

КОЛО́ННА *ж* **1.** колонна, бағана, терәү, терәк; **дом с коло́ннами** колонналы өй; **Триумфа́льная коло́нна** Тантана колоннаһы **2.** колонна, теҙмә; **коло́нна демонстра́нтов** демонстранттар колоннаһы; **похо́дная коло́нна** юлға сығыу колоннаһы; **кильва́терная коло́нна** кильватер теҙмәһе **3.** бағана; **две коло́нны по́дписей** ике бағана итеп ҡуйылған ҡултамғалар **4.** *тех.* колонна

КОЛОННА́ДА *ж* колонналар теҙмәһе (рәте); **мра́морная колонна́да** мәрмәр колонналар теҙмәһе

КОЛО́ННЫЙ, -ая, -ое колонналы; **коло́нный зал** колонналы зал

КОЛОНО́К *м* һары шәшке

КОЛОНТИ́ТУЛ *м*; *полигр.* колонтитул (*әҫәрҙең, бүлектең йәки киҫәктәрҙең һәр биттә текстан юғарыраҡ өлөштә баҫылған исеме*)

КОЛОНЦИ́ФРА *ж*; *полигр.* колонцифр (*китаптың, журналдың бит һанын күрһәткән цифр*)

КОЛОРАТУ́РА *ж*; *муз.* колоратура (**1.** *яңғыҙ йырға көйҙө матурлау өсөн индерелгән ҡатмарлы биҙәк* **2.** *тауыштың шул биҙәктәрҙе анһат башҡарыу һәләте*)

КОЛОРИ́Т *м* **1.** колорит (*һүрәтте берләштереп торған буяу һәм төҫтәрҙең бәйләнеше, тап килеше*); **я́ркий колори́т** асыҡ колорит **2.** *перен.* колорит, үҙенсәлек, төҫ (*берәй нәмәнең үҙенә хас сифаттар, үҙенсәлектәр йыйылмаһы*); **поэти́ческий колори́т** поэтик үҙенсәлек; **юмористи́ческий колори́т** юмористик төҫ

КОЛОРИ́ТНЫЙ, -ая, -ое **1.** колоритлы; **колори́тный пейза́ж** колоритлы пейзаж **2.** *перен.* үҙенсәлекле, колоритлы, көслө, үҙенә бер төрлө; **колори́тный язы́к** үҙенсәлекле тел

КО́ЛОС *м* башаҡ; **ко́лос ржи** арыш башағы

КОЛОСИ́СТЫЙ, -ая, -ое күп (эре) башаҡлы; **колоси́стая рожь** күп эре башаҡлы арыш

КОЛОСИ́ТЬСЯ *несов.* башаҡланыу, башаҡ ебәреү (сығарыу); **пшени́ца колоси́тся** бойҙай башаҡ ебәрә

КОЛОСНИКИ́ *мн.* (*ед.* **колосни́к** *м*) **1.** рәшәткә, селтәр (*мейес ауыҙы аҫтындағы суйын рәшәткә*) **2.** һәндерә (*комалаҡ, көлтә кецекте киптерец өсөн арҡыры ағастар һалып эшләнә*) **3.** *театр.* рәшәткә (*театр сәхнәһенең декорацияларын юғарынан беркетеп ҡуйыу өсөн эшләнгән ағас ҡулайлама*)

КОЛОСОВО́Й, -ая, -ое **1.** башаҡлы; **колосовы́е культу́ры** башаҡлы культуралар **2.** *в знач. сущ.* **колосовы́е** *мн.*; *бот.* башаҡлылар, башаҡлы ашлыҡтар; **убо́рка колосовы́х** башаҡлы ашлыҡтарҙы йыйыу

КОЛО́СС *м* **1.** мөһабәт һын **2.** *перен.* күренекле, атаҡлы, бик ҙур; **коло́сс нау́ки** фәндең атаҡлы ғалимы; **коло́сс мы́сли** бик ҙур фекер эйәһе ♦ **коло́сс на гли́няных нога́х** *книжн.* һалам-торхан (*тыштан мөһабәт, эстән таралырға торған нәмәгә ҡарата*)

КОЛОССА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое ғәйәт (ғәләмәт) ҙур; **колосса́льный успе́х** ғәйәт ҙур уңыш; **колосса́льные бога́тства** ғәләмәт ҙур байлыҡ

КОЛОТИ́ТЬ *несов.* **1.** *что*, *по чему*, *во что* һуғыу, ҡағыу, шаҡылдатыу, дөпөлдәтеү; **колоти́ть в дверь** ишек ҡағыу; **колоти́ть в бараба́н** барабанға һуғыу **2.** *что* ҡағыу; **колоти́ть ковёр** балаҫ ҡағыу **3.** *кого-что*; *разг.* һуғыу, дөмбәҫләү, туҡмау; **колоти́ть лошаде́й** аттарҙы туҡмау; **колоти́ть врага́** дошманды дөмбәҫләү **4.** *что*; *разг.* ватыу, ҡыйратыу; **колоти́ть посу́ду** һауыт-һаба ватыу **5.** *кого-что*; *разг.* ҡалтыратыу; **его́ коло́тит лихора́дка** уны биҙгәк (тапма) ҡалтырата

КОЛОТИ́ТЬСЯ *несов.* **1.** бәрелеү, һуғылыу, ҡалтырау; **от ве́тра ста́вни колоти́лись о сте́ны** тәҙрә ҡапҡастары елдән стенаға бәрелде; **зу́бы колоти́лись оди́н о друго́й** тештәре тешкә теймәй ҡалтырай **2.** *разг.* (*о сердце*) дөпөлдәү, дөп-дөп итеү; **се́рдце си́льно коло́тится** йөрәк ныҡ дөпөлдәй **3.** *страд. от* **колоти́ть** 2

КОЛОТУ́ШКА *ж* **1.** туҡмаҡ, бәләк; **колоту́шка для конопли́** киндер туҡмағы **2.** шалтырмаҡ, шаҡылдауыҡ; **вдали́ слы́шалась колоту́шка сто́рожа** алыҫта ҡарауылсының шаҡылдауығы ишетелде **3.** *обычно мн.* **колоту́шки**; *прост.* туҡмаҡ; **надава́ть колоту́шек** туҡмаҡ ашатыу

КО́ЛОТЫЙ I, -ая, -ое **1.** *прич. от* **коло́ть** I; **2.** *прил.* сәнселгән; **ко́лотый штыко́м** штык менән сәнселгән; **ко́лотая ра́на** сәнсеүҙән ҡалған яра, сәнселгән яра

КО́ЛОТЫЙ II, -ая, -ое **1.** *прич. от* **коло́ть** II; **2.** *прил.* ярылған, туралған, ваҡланған; **ко́лотый топоро́м** балта менән ярылған; **ко́лотый са́хар** ваҡланған шәкәр; **ко́лотые дрова́** ярылған утын

КОЛО́ТЬ I *несов.* **1.** *кого-что* сәнсеү, ҡаҙау; **щё́бень ко́лет но́ги** ваҡланған таштар аяҡты сәнсә; **коло́ть игло́й** энә менән сәнсеү **2.** *что*, *в чём* и *без доп.*, *безл.* сәнсеү; **в боку́ ко́лет** ҡабырға сәнсә **3.** *кого-что* сәнсеү, һуйыу, боғаҙлау; **коло́ть штыко́м** штык менән сәнсеү; **коло́ть свине́й** сусҡа һуйыу **4.** *перен.* сәнсеү, сағыу, әйтеү; **коло́ть язви́тельными слова́ми** сәнскеле һүҙҙәр (менән сағыу) әйтеү ♦ **коло́ть глаза́** *кому*, *чем* күҙенә төртөп әйтеү; **пра́вда глаза́ ко́лет** тура әйткән туғанына ярамаған; (**темно́,**) **хоть глаз коли́ (вы́коли)** дөм ҡараңғы, күҙгә төртһәң дә күренмәй

КОЛО́ТЬ II *несов. что* ярыу, ваҡлау, ватыу; **коло́ть оре́хи** сәтләүек ярыу; **коло́ть лёд** боҙ ватыу; **коло́ть са́хар** шәкәр ваҡлау

КОЛО́ТЬСЯ I *несов.* сәнсеү; **хво́я ко́лется** ылыҫ сәнсә

КОЛО́ТЬСЯ II *несов.* **1.** ярылыу, ватылыу, ваҡланыу; **оси́новые дрова́ хорошо́ ко́лются** уҫаҡ утын яҡшы ярыла **2.** *страд. от* **коло́ть** II

КОЛОШЕ́НИЕ *с* башаҡланыу, баш ебәреү, баш ҡоҫоу; **колоше́ние пшени́цы** бойҙай башаҡланыуы

КОЛПА́К *м* **1.** ҡалпаҡ; **во́йлочный колпа́к** кейеҙ ҡалпаҡ; **колпа́к с позуме́нтом** уҡалы ҡалпаҡ **2.** (*покрышки*) ҡалпаҡ, ҡапҡас; **деревя́нный колпа́к** ағас ҡапҡас ♦ **держа́ть под (стекля́нным) колпако́м** *кого* өф итеп тотоу, ел-ямғыр тейҙермәү; **под (стекля́нным) колпако́м (жить, находи́ться)** михнәт күрмәйенсә (йәшәү һ.б.)

КОЛТУ́Н *м*; *вет.*, *мед.* сәс кейеҙләнеү (*ауырыу төрө*)

КОЛУМБА́РИЙ *м* колумбарий (*яндырылған мәйеттең көлөн һаҡлау урыны*)

КОЛУ́Н *м* һәрпәк; **тяжёлый колу́н** ауыр һәрпәк

КОЛХО́З *м* (*коллективное хозяйство*) колхоз (*коллектив хужалыҡ*); **передово́й колхо́з** алдынғы колхоз

КОЛХО́ЗНИК *м* и **КОЛХО́ЗНИЦА** *ж* колхозсы; **собра́ние колхо́зников** колхозсылар йыйылышы

КОЛХО́ЗНЫЙ, -ая, -ое колхоз …ы; **колхо́зные поля́** колхоз баҫыуҙары; **колхо́зный ры́нок** колхоз баҙары

КОЛЧА́Н *м* ҡорман, һаҙаҡ, ҡалъян

КОЛЧЕДА́Н *м*; *мин.* колчедан; **ме́дный колчеда́н** баҡыр колчеданы; **се́рный колчеда́н** көкөрт колчеданы

КОЛЧЕДА́ННЫЙ, -ая, -ое **1.** колчедан …ы; **колчеда́нные за́лежи** колчедан ятҡылыҡтары **2.** колчеданлы; **колчеда́нные ру́ды** колчеданлы мәғдән

КОЛЫБЕ́ЛЬ *ж* **1.** бишек, сәңгелдәк; **кача́ть колыбе́ль** бишек бәүелтеү **2.** *перен.*, *высок.* бишек; **колыбе́ль револю́ции** революция бишеге ♦ **с колыбе́ли**; **от колыбе́ли** тыуған көндән үк

КОЛЫБЕ́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое бишек …ы, сәңгелдәк …ы; **колыбе́льная пе́сня** бишек йыры

КОЛЫМА́ГА *ж*; *пренебр.* ҙур, ауыр арба

КОЛЫХА́ТЬ *несов. что* тулҡынландырыу, һелкетеү, сайҡалдырыу, елберләтеү; **ве́тер колы́шет рожь** ел арышты сайҡалдыра; **колыха́ть знамёна** байраҡтарҙы елберләтеү

КОЛЫХА́ТЬСЯ *несов.* тулҡыныу, һелкенеү, сайҡалыу, елберләү; **ковы́ль колы́шется на ветру́** ҡылған елдә тулҡынлана; **знамёна колы́шутся** байраҡтар елберләй

КОЛЫХНУ́ТЬ *сов. см.* **колыха́ть**

КОЛЫХНУ́ТЬСЯ *сов. см.* **колыха́ться**

КОЛЬЕ́ *с нескл.* колье (*аҫыл таштарҙан йәки ынйылы муйынсаҡ*)

КОЛЬНУ́ТЬ *сов. см.* **коло́ть** I 1, 2, 4

КОЛЬРА́БИ *ж нескл.* кольраби (*кәбеҫтә төрө*)

КОЛЬТ *м* кольт (*револьвер төрө*)

КОЛЬЦЕВА́НИЕ *с см.* **кольцева́ть**; **кольцева́ние птиц** ҡоштарҙы балдаҡлау

КОЛЬЦЕВА́ТЬ *несов.*; *спец.* **1.** *кого* (*о птицах, рыбах*) балдаҡлау, балдаҡ кейҙереү (*фәнни тикшеренеү маҡсаты менән*) **2.** *что* (*о деревьях*) дүңгәләкләү, ҡулсалау (*ағас буйға үҫмәһен өсөн дүңгәләкләп ҡабығын һыҙырыу*; *зарарлы бөжәктәр үрмәләмәһен өсөн ағас олонона дүңгәләкләп ыҫмала һөртөү*)

КОЛЬЦЕВО́Й, -ая, -ое **1.** түңәрәк …ы; **кольцева́я фо́рма** түңәрәк формаһы **2.** түңәрәк, дүңгәләк һымаҡ; **кольцево́й маршру́т** түңәрәк маршрут; **кольцево́е окруже́ние** *воен.* дүңгәләк һымаҡ ҡамау

КОЛЬЦО́ *с* **1.** дүңгәләк, сыңға; **кольцо́ для ключе́й** асҡыс дүңгәләге; **кольцо́ парашю́та** парашют сыңғаһы; **стально́е кольцо́** тимер сыңға **2.** (*украшение*) балдаҡ, йөҙөк; **обруча́льное кольцо́** никах балдағы; **кольцо́ с бриллиа́нтом** бриллиантлы йөҙөк **3.** *чего* (*то, что имеет форму такого предмета*) дүңгәләк; **пуска́ть ко́льца ды́ма** төтөн дүңгәләктәре ебәреү **4.** (*конечный пункт маршрута транспорта*) әйләнеш; **трамва́йное кольцо́** трамвай әйләнеше ♦ **годи́чные ко́льца** *бот.* йыллыҡ балдаҡ (*ағаста*)

КО́ЛЬЧАТЫЙ, -ая, -ое **1.** дүңгәләкле, сыңғалы; **ко́льчатая сеть** дүңгәләкле селтәр **2.** *зоол.* балдаҡлы; **ко́льчатые че́рви** балдаҡлы селәүсендәр; **ко́льчатая змея́** балдаҡлы йылан

КОЛЬЧУ́ГА *ж* һайман, тимер күлдәк; **наде́ть кольчу́гу** һайман кейеү

КОЛЮ́ЧИЙ, -ая, -ее **1.** сәнскәкле, сәнскеле, энәле; (*об усах, бороде*) сәнскәк; **колю́чий куста́рник** сәнскәкле ҡыуаҡ; **колю́чая про́волока** сәнскеле тимер сыбыҡ **2.** (*вызывающий болезненное ощущение*) сәнсеп алғандай, сағып алғандай; **колю́чая боль** сәнсеп алғандай ауыртыу **3.** *перен.* әсе, төртмә; **колю́чее сло́во** төртмә һүҙ

КОЛЮ́ЧКА *ж* сәнскәк, сәнске, энә; **колю́чки ка́ктуса** кактус сәнскеһе; **колю́чки ежа́** терпе энәһе

КО́ЛЮШКА *ж* терпе балыҡ

КО́ЛЮЩИЙ, -ая, -ее **1.** *прич. от* **коло́ть** I; **2.** *прил.* осло, сәнскеле, сәнсеүсән, ҡаҙалыусан, сәнсә (ҡаҙай) торған; **ко́лющие о́рганы у насеко́мых** бөжәктәрҙең сәнсә торған ағзалары **3.** *прил.* сәнсеп-сәнсеп алған; **ко́лющая боль в боку́** ҡабырғаның сәнсеп-сәнсеп ауыртыуы

КОЛЯДА́ *ж* коляда (*Раштыуа байрамы ваҡытында йыр менән үткәрелә торған йола*)

КОЛЯ́СКА *ж* коляска (**1.** *көймәле арба* **2.** *балалар арбаһы* **3.** *махсус арба*); **коля́ска**

для инвали́дов ғәриптәр коляскаһы; **мотоци́кл с коля́ской** коляскалы мотоцикл

КОМ *м* йомарлам, йомарлаҡ; **ком гли́ны** балсыҡ йомарламы; **ком сне́га** ҡар йомарлағы; **лепи́ть сне́жные ко́мья** ҡар йомарлау ♦ **ком в го́рле** тамаҡтағы төйөн; **ком подступи́л (подкати́лся) к го́рлу** тамаҡҡа төйөн ултырҙы; **пе́рвый блин ко́мом** тәүге эш — кәүеш (ҡыйыш)

КО́МА *ж*; *мед.* кома (*тәрән йоҡоға оҡшаған иҫһеҙ хәл*)

КОМА́НДА *ж*; *в разн. знач.* команда; **пода́ть кома́нду** команда биреү; **приня́ть кома́нду** команданы ҡабул итеү; **под кома́ндой офице́ра** офицер командаһы (ҡулы) аҫтында (буйынса), офицер командалығында; **вое́нная кома́нда** хәрби команда; **пожа́рная кома́нда** янғын һүндереү командаһы; **спаса́тельная кома́нда** ҡотҡарыу командаһы; **кома́нда кре́йсера** крейсер командаһы; **футбо́льная кома́нда** футбол командаһы ♦ **как по кома́нде** берҙәм, дәррәү

КОМАНДА́РМ *м* (*командующий армией*) командарм (*ғәскәр башлығы*)

КОМАНДИ́Р *м* командир; **команди́р полка́** полк командиры; **команди́р ро́ты** рота командиры; **команди́р дружи́ны** дружина командиры

КОМАНДИРОВА́НИЕ *с см.* **командирова́ть**

КОМАНДИРО́ВАННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **командирова́ть 2.** *прил.* командировкаға ебәрелгән, командировкалағы; **командиро́ванные курса́нты** командировкалағы курсанттар

КОМАНДИРОВА́ТЬ *сов., несов. кого-что* командировкаға ебәреү

КОМАНДИРО́ВКА *ж* **1.** *см.* **командирова́ть 2.** командировка, сәфәр; **получа́ть командиро́вку** командировка алыу; **напра́вить в командиро́вку** командировкаға ебәреү

КОМАНДИРО́ВОЧНЫЙ, -ая, -ое **1.** командировка ...ы; **командиро́вочные расхо́ды** командировка сығымы **2.** *в знач. сущ.* **командиро́вочные** *мн.* командировка аҡсаһы ♦ **командиро́вочное удостовере́ние** командировка танытмаһы

КОМАНДИ́РСКИЙ, -ая, -ое **1.** командир ...ы; **команди́рский о́пыт** командир тәжрибәһе; **команди́рская обя́занность** командир вазифаһы **2.** *перен.* командирҙар ...ы; **команди́рский тон** командирҙар тоны

КОМА́НДНЫЙ, -ая, -ое **1.** команда ...ы; **кома́ндное пе́рвенство** команда беренселеге; **кома́ндные соревнова́ния** команда ярыштары **2.** командир ...ы, командирҙар ...ы, командирлыҡ ...ы; **кома́ндный соста́в** командирҙар составы; **кома́ндные ка́дры** команда кадрҙары **3.** өҫтөнлөклө, өҫтөнлөк итеүсе, юғары; **кома́ндное положе́ние** юғары дәрәжә ♦ **кома́ндная высота́ (пози́ция)** *воен.* әһәмиәтле бейеклектәр; **кома́ндный пункт** команда пункты; **кома́ндный соста́в**: 1) хәрби етәкселек составы; 2) етәкселәр составы

КОМА́НДОВАНИЕ *с* **1.** *см.* **кома́ндовать 2.** *собир.*; *спец.* командование, командирҙар; **верхо́вное кома́ндование** юғары командование; **кома́ндование полка́** полк командованиеһы

КОМА́НДОВАТЬ *несов.* **1.** команда биреү; **кома́ндовать зы́чным го́лосом** яңғырауыҡлы, көр тауыш менән команда биреү **2.** *чем* командалау, командалыҡ итеү; **кома́ндовать пара́дом** парад менән командалыҡ итеү; **кома́ндовать ро́той** рота менән командалыҡ итеү **3.** *кем-чем, над кем-чем* и *без доп.* бойороу, бойороҡ биреү, бойороп тороу; **он не лю́бит, когда́ над ним кома́ндуют** ул үҙ өҫтөнән бойороп торғанды яратмай

КОМАНДО́Р *м* командор (**1.** *тар. Урта быуатта рыцарҙар орденындағы юғары дәрәжә* **2.** *спорт ойошмалары етәксеһе*)

КОМА́НДУЮЩИЙ, -ая, -ее **1.** *прич. от* **кома́ндовать 2.** *в знач. сущ.* **кома́ндующий** *м* башлыҡ, командующий; **кома́ндующий а́рмией** ғәскәр башлығы, армия командующийы

КОМА́Р *м* серәкәй; **маляри́йный кома́р** тапма серәкәйе ♦ **кома́р но́су (но́са) не подто́чит** бәйләнерлек урын юҡ, кәмселеге юҡ

КОМАРИ́НЫЙ, -ая, -ое серәкәй ...ы; **комари́ный уку́с** серәкәй тешләүе

КОМАТО́ЗНЫЙ, -ая, -ое *мед.* кома ...ы; **комато́зное состоя́ние** кома хәле

КОМБА́ЙН *м* комбайн; **у́гольный комба́йн** күмер комбайны; **самохо́дный комба́йн** үҙйөрөшлө комбайн; **зерноубо́рочный комба́йн** ашлыҡ урыу комбайны

КОМБА́ЙНЕР и *разг.* **КОМБАЙНЁР** *м*, **КОМБА́ЙНЕРКА** *разг.* и *прост.* **КОМБАЙНЁРША** *ж* комбайнсы

КОМБА́ЙНОВЫЙ, -ая, -ое **1.** комбайн ...ы; **комба́йновый заво́д** комбайн заводы **2.** комбайн менән; **комба́йновая убо́рка зерна́** комбайн менән ашлыҡ урыу

КОМБА́Т *м* комбат (**1.** *батальон командиры* **2.** *батарея командиры*)

КОМБИЖИ́Р *м* ҡатнаш май, комбижир

КОМБИКО́РМ *м* ҡатнаш аҙыҡ, комбикорм

КОМБИНА́Т *м* комбинат; **мя́со-моло́чный комбина́т** ит-һөт комбинаты; **комбина́т бытово́го обслу́живания** көнкүреш хеҙмәте күрһәтеү комбинаты; **учё́бный комбина́т** уҡыу комбинаты

КОМБИНА́ТОР *м*; *разг., шутл., ирон.* сос (йылғыр) кеше, комбинатор

КОМБИНАТО́РНЫЙ, -ая, -ое *спец.* комбинаторлы; **комбинато́рный ана́лиз** комбинаторлы анализ

КОМБИНАЦИО́ННЫЙ, -ая, -ое *спец.* комбинация ...ы, комбинациялы; **комбинацио́нная табли́ца** комбинация таблицаһы; **комбинацио́нная игра́** комбинациялы уйын

КОМБИНА́ЦИЯ *ж* комбинация (**1.** *бер төрлө нәмәләрҙе берләштереү, ҡушыу* **2.** *хәйләле*

юл, хәйләгә ҡоролған алым **3.** *спорт. йөрөш, юл, аҙым* **4.** *ҡатын-ҡыҙҙың эске кџлдәге*); **ша́хматная комбина́ция** шахмат йөрөшө; **комбина́ция цифр** цифрҙар комбинацияһы; **ло́вкая комбина́ция** хәйләле комбинация

КОМБИНЕЗО́Н *м* комбинезон (*курткаһы менән салбары тоташ тегелгән кейем*); **де́тский комбинезо́н** балалар комбинезоны

КОМБИНИ́РОВАННЫЙ, -ая, -ое ҡатнаш, төрлө нәмәләрҙән торған, ҡорамалап эшләнгән; **комбини́рованные корма́** ҡатнаш аҙыҡ; **комбини́рованное пла́тье** ҡорамалап тегелгән күлдәк

КОМБИНИ́РОВАТЬ *несов.* **1.** *что* берләштереү, аралаштырыу, ҡатнаштырыу, аралап ҡушыу, комбинациялау; **комбини́ровать кра́ски** буяуҙарҙы аралап ҡушыу **2.** *разг.* (*строить комбинацию*) комбинация яһау, юлын табыу

КОМЕДИА́НТ *м* **1.** *уст.* кәмитсе, кәмит уйнаусы, комедиант **2.** *презр.* ике йөҙлө кеше, монафиҡ

КОМЕДИА́НТСТВО *с*; *презр.* ике йөҙлөлөк, монафиҡлыҡ; **ви́деть зло́бу и комедиа́нтство** асыу һәм монафиҡлыҡты күреү

КОМЕ́ДИЯ *ж* **1.** *лит.*, *театр.* комедия; **класси́ческая коме́дия** классик комедия; **писа́ть коме́дию** комедия яҙыу; **ста́вить коме́дию** комедия ҡуйыу **2.** *презр.* ике йөҙлөлөк, монафиҡлыҡ ♦ **разы́грывать (лома́ть, игра́ть и т.п.) коме́дию** ҡыланыу

КО́МЕЛЬ *м* төп (яҡ), аҫҡы өлөш (*ағастың, үләндең, сәстең тамырға кҫскән ере*); **класть бревно́ ко́млем** бүрәнәне төп яғы менән һалыу

КОМЕНДА́НТ *м* комендант; **коменда́нт кре́пости** ҡәлғә коменданты; **коменда́нт го́рода** ҡала коменданты; **коменда́нт общежи́тия** ятаҡ коменданты

КОМЕНДА́НТСКИЙ, -ая, -ое комендант …ы; **коменда́нтский патру́ль** комендант патруле; **коменда́нтский час** комендант сәғәте (*күрһәтелгән сәғәттәрҙә урамға сығырға тыйылған ваҡыт*)

КОМЕНДАТУ́РА *ж* комендатура (*комендант урынлашҡан бина һәм комендант етәкселек иткән учреждение*); **про́пуск выдаётся в комендату́ре** пропуск комендатурала бирелә

КОМЕ́ТА *ж* комета, ҡойроҡло йондоҙ

КО́МИ *мн. нескл.* **1.** (*ед.* **ко́ми** *м* и *ж*) комиҙар, коми халҡы **2.** *в знач. прил.* коми …ы; **ко́ми язы́к** коми теле

КОМИ́ЗМ *м* комизм, көлкөлөлөк, мәрәкәлек, мәҙәклек; **коми́зм положе́ния** хәлдең мәҙәклеге; **коми́зм игры́ актёра** актёр уйынының мәрәкәлеге

КО́МИК *м* **1.** комик (*комедияла уйнаусы актёр*) **2.** *разг.* мәҙәксе, кәмитсе

КО́МИКС *м* комикс (*мажараларға ҡоролған рәсемле хикәйә жанры*)

КО́МИ-ПЕРМЯКИ́ *мн.* коми-пермяктар, коми-пермяк халҡы // *ед.* **ко́ми-пермя́к** *м* коми-пермяк ир-аты; **ко́ми-пермя́чка** *ж* коми-пермяк ҡатын-ҡыҙы

КО́МИ-ПЕРМЯ́ЦКИЙ, -ая, -ое коми-пермяк …ы; **ко́ми-пермя́цкий язы́к** коми-пермяк теле

КОМИССА́Р *м* комиссар ♦ **вое́нный комисса́р** хәрби комиссар

КОМИССАРИА́Т *м* комиссариат ♦ **вое́нный комиссариа́т** хәрби комиссариат

КОМИССИОНЕ́Р *м* комиссионер (*һатыуалыу эшендә аралашлыҡ итеүсе кеше*)

КОМИССИО́ННЫЙ, -ая, -ое **1.** комиссия …ы, комиссион; **комиссио́нный догово́р** комиссия килешеүе; **комиссио́нный магази́н** комиссион магазин; **комиссио́нный това́р** комиссион тауар **2.** *в знач. сущ.* **комиссио́нные** *мн.* комиссия аҡсаһы

КОМИ́ССИЯ I *ж* комиссия (**1.** *гәҙәттә, сауҙа менән бәйле эштә билдәле хаҡҡа үтәлә торған йомош* **2.** *махсус магазиндың шәхси кешегә нимәһендер һатышып биргән ярҙамы*); **сдать ве́щи на коми́ссию** әйберҙәрҙе комиссияға тапшырыу; **приём на коми́ссию музыка́льных инструме́нтов** комиссияға музыка ҡоралдарын ҡабул итеү

КОМИ́ССИЯ II *ж* комиссия; **избира́тельная коми́ссия** һайлау комиссияһы; **приёмная коми́ссия** ҡабул итеү комиссияһы; **враче́бная коми́ссия** врачтар (табиптар) комиссияһы

КОМИССОВА́ТЬ *сов.*, *несов. кого*; *разг.* комиссиянан үткәрмәү; **комиссо́ван по боле́зни** ауырыуы арҡаһында комиссиянан үткәрмәнеләр, хеҙмәткә яраҡһыҙ

КОМИТЕ́Т *м* комитет; **комите́т ветера́нов труда́** хеҙмәт ветерандары комитеты

КОМИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое **1.** комедия …ы; **коми́ческий сюже́т** комедия сюжеты; **коми́ческий актёр** комедия актёры **2.** комик …ы; **коми́ческий тала́нт** комик талант **3.** *см.* **коми́чный** ♦ **коми́ческая о́пера** комик опера

КОМИ́ЧНЫЙ, -ая, -ое көлкө(лө), мәҙәк, мәрәкә, ҡыҙыҡ(лы); **коми́чный вид** көлкөлө ҡиәфәт; **коми́чная исто́рия** мәҙәк ваҡиға

КО́МКАТЬ *несов. что* **1.** йомарлау, уҡмаштырыу; **ко́мкать в рука́х бума́гу** ҡулда ҡағыҙ йомарлау **2.** *перен.*, *разг.* ашығыс ҡыҫҡартыу (бөтөрөү); **ко́мкать разгово́р** әңгәмәне ашығыс бөтөрөү

КОМКОВА́ТЫЙ, -ая, -ое суғырмаҡлы; **комкова́тая по́чва** суғырмаҡлы ер

КО́МЛЕВЫЙ, -ая, -ое аҫҡы өлөш …ы; **ко́млевая часть ствола́** олондоң аҫҡы өлөшө

КОМЛИ́СТЫЙ, -ая, -ое йыуан төплө, аҫҡы өлөшө йыуан; **комли́стые брёвна** йыуан төплө бүрәнәләр

КОММЕНТА́РИЙ *м* **1.** комментарий, аңлатма, төшөндөрмә; **ру́копись с коммента́рием** аңлатма бирелгән ҡулъяҙма **2.** *обычно мн.* **коммента́рии** (*рассуждения*) асыҡлау, асыҡлама,

аңлатма ♦ **коммента́рии изли́шни** асыҡлауҙың кәрәге юҡ

КОММЕНТА́ТОР *м* комментатор, аңлатма биреүсе; **о́пытный коммента́тор** тәжрибәле комментатор

КОММЕНТА́ТОРСКИЙ, -ая, -ое комментатор …ы, аңлатма биреүсе …ы; **коммента́торская каби́на** комментатор кабинаһы

КОММЕНТИ́РОВАТЬ *сов., несов. что* комментарий (аңлатма) биреү; **комменти́ровать текст** текстҡа комментарий биреү; **комменти́ровать собы́тия** ваҡиғаларға аңлатма биреү

КОММЕРСА́НТ *м* коммерсант, сауҙагәр, малтабар

КОММЕ́РЦИЯ *ж* коммерция, сауҙа; **занима́ться комме́рцией** сауҙа менән шөғөлләнеү

КОММЕ́РЧЕСКИЙ, -ая, -ое коммерция …ы, сауҙа …ы; **комме́рческое предприя́тие** коммерция предприятиеһы; **комме́рческая де́ятельность** сауҙа эшмәкәрлеге ♦ **комме́рческий дире́ктор** коммерция директоры (*предприятие директорының тәьмин итеү, һатыу буйынса урынбаҫары*)

КОММИВОЯЖЁР *м* коммивояжёр (*берәй предприятиеның тауар өлгөләрен күрһәтеп йөрөп, заказ йыйыусы агент*)

КОММУ́НА *ж* коммуна (**1.** *хеҙмәт һәм мөлкәт уртаҡлығы нигеҙендә берләшкән коллектив* **2.** *ҡайһы бер сит илдәрҙә түбәнге административ-территориаль берәмек*); **трудова́я комму́на** хеҙмәт коммунаһы ♦ **Пари́жская комму́на** *ист.* Париж коммунаһы; **сельскохозя́йственная комму́на** ауыл хужалығы коммунаһы

КОММУНА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** коммуна …ы; **коммуна́льные вы́боры** коммуна һайлауҙары **2.** коммуналь; **коммуна́льное строи́тельство** коммуналь төҙөлөш; **коммуна́льное хозя́йство** коммуналь хужалыҡ; **коммуна́льные услу́ги** коммуналь хеҙмәтләндереү ♦ **коммуна́льная кварти́ра** коммуналь фатир

КОММУНА́Р *м* коммунар (**1.** *тар. Париж коммунаһында ҡатнашыусы* **2.** *коммуна ағзаһы*)

КОММУНИ́ЗМ *м* коммунизм ♦ **вое́нный коммуни́зм** хәрби коммунизм

КОММУНИКА́БЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое тиҙ (еңел) аралашыусан, тиҙ (еңел) аралаша торған; **коммуника́бельный челове́к** еңел аралашыусан кеше

КОММУНИКАТИ́ВНЫЙ, -ая, -ое *лингв.* коммуникатив …ы, аралашыу …ы; **коммуникати́вная фу́нкция языка́** телдең аралашыу функцияһы

КОММУНИКАЦИО́ННЫЙ, -ая, -ое бәйләнеш …ы, элемтә …ы, коммуникация …ы; **коммуникацио́нная ли́ния** элемтә линияһы

КОММУНИКА́ЦИЯ *ж* **1.** *спец.* бәйләнеш, элемтә, коммуникация; **во́дные коммуника́ции** һыу юлы бәйләнеше; **переpе́зать коммуника́ции проти́вника** дошмандың коммуникацияһын өҙөү; **тепловы́е коммуника́ции** йылылыҡ коммуникациялары **2.** *лингв.* коммуникация, аралашыу; **речь как сре́дство коммуника́ции** тел аралашыу сараһы

КОММУНИ́СТ *м* коммунист

КОММУНИСТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое **1.** коммунистик; **коммунисти́ческое о́бщество** коммунистик йәмғиәт **2.** коммунист …ы; **коммунисти́ческая па́ртия** коммунистар партияһы

КОММУТА́ТОР *м* коммутатор (**1.** *электр тогын тоташтырыу, өҙөү йәки йүнәлешен үҙгәртеү ҡулайламаһы* **2.** *телефон элемтәһен ҡул менән тоташтырыу өсөн ҡулайлама*)

КОММУТАЦИО́ННЫЙ, -ая, -ое *эл.* коммутация …ы, коммутацион; **коммутацио́нная аппарату́ра** коммутация аппаратураһы

КОММУТА́ЦИЯ *ж*; *эл.* коммутация (**1.** *махсус аппаратура ярҙамында электр йүнәлешенең үҙгәртелеше* **2.** *телефон, телеграф һәм радио станцияларындағы электр сымдарын, ҡорамалдарын тоташтырыу системаһы*)

КОММЮНИКЕ́ *с нескл.*; *полит.* коммюнике (*хөкүмәттең халыҡ-ара әһәмиәте булған мәсьәләләр тураһында рәсми белдереүе*)

КО́МНАТА *ж* бүлмә; **кварти́ра из трёх ко́мнат** өс бүлмәнән торған фатир; **ко́мната о́тдыха** ял бүлмәһе; **ко́мната ма́тери и ребёнка** әсә менән бала бүлмәһе ♦ **меблиро́ванные ко́мнаты** йыһазландырылған бүлмә (*революцияға тиклем Рәсәйҙә иң арзан ҡунаҡхана төрө*)

КО́МНАТКА *ж*; *уменьш. от* **ко́мната**

КО́МНАТНЫЙ, -ая, -ое бүлмә …ы; **ко́мнатная дверь** бүлмә ишеге; **ко́мнатные расте́ния** бүлмә үҫемлектәре (гөлдәре) ♦ **ко́мнатная температу́ра** бүлмәләге температура

КОМО́Д *м* комод (*шкаф төрө*)

КОМО́К *м* төйөрсөк, йомарлаҡ, киҫәк; **бума́жный комо́к** ҡағыҙ төйөрсөк; **комо́к гли́ны** балсыҡ киҫәге ♦ **сжа́ться в комо́к** шоҡрайыу, йомарланыу, бөршәйеү; **сверну́ться в комо́к (комко́м)** *см.* **клубо́к**

КОМО́ЛЫЙ, -ая, -ое туҡал; **комо́лая коро́ва** туҡал һыйыр

КОМПА́КТНОСТЬ *ж* ыҡсымлыҡ, тығыҙлыҡ, компактлыҡ

КОМПА́КТНЫЙ, -ая, -ое ыҡсым, тығыҙ, компактлы, йыйнаҡ; **компа́ктная гру́ппа** компактлы төркөм; **компа́ктный шрифт** тығыҙ шрифт; **компа́ктное изложе́ние** йыйнаҡ итеп хикәйәләү

КОМПАНЕ́ЙСКИЙ, -ая, -ое *разг.* аралашыусан, ҡатнашыусан; **он челове́к компане́йский** ул аралашыусан кеше ♦ **на компане́йских нача́лах** бер тигеҙ шарттарҙа

КОМПА́НИЯ *ж* **1.** төркөм, компания; **весёлая компа́ния** шат (күңелле) төркөм; **пойти́ на**

прогу́лку с компа́нией компания менән йөрөргә сығыу **2.** компания; **акционе́рная компа́ния** акционерҙар компанияһы ♦ **в компа́нии** *с кем берәү менән* бергә, иптәш булып; **за компа́нию**; **для компа́нии** компания өсөн, иптәш булып; **не компа́ния** *кто, кому* компания (иптәш) түгел; **води́ть компа́нию** дуҫ булыу, аралашып йөрөү; **поддержа́ть компа́нию** компанияға ҡушылыу, компанияны күтәреү; **соста́вить компа́нию** *кому* бергә булыу

КОМПАНЬО́Н *м* **1.** иптәш, компаньон; **найти́ компаньо́на** иптәш табыу **2.** (*член торговой или промышленной компании*) компаньон

КОМПА́РТИЯ *ж* (*коммунистическая партия*) компартия (*коммунистар партияһы*)

КО́МПАС *м* компас, ҡибланма; **идти́ по ко́мпасу** ҡибланма буйынса барыу

КО́МПАСНЫЙ, -ая, -ое компас ...ы, ҡибланма ...ы; **ко́мпасная стре́лка** ҡибланма уғы (теле); **ко́мпасный курс корабля́** караптың компас буйынса йүнәлеше

КОМПЕНСАЦИО́ННЫЙ, -ая, -ое компенсация ...ы; **компенсацио́нные сре́дства** компенсация аҡсаһы; **компенсацио́нный ма́ятник** *тех.* компенсация маятнигы

КОМПЕНСА́ЦИЯ *ж* компенсация; **де́нежная компенса́ция** аҡсалата компенсация; **компенса́ция поро́ка се́рдца** *мед.* йөрәк ауырыуы компенсацияһы; **компенса́ция ко́мпаса** *тех.* компас компенсацияһы

КОМПЕНСИ́РОВАТЬ *сов., несов. что* **1.** ҡаплау, компенсация биреү; **компенси́ровать убы́тки** зыянды ҡаплау **2.** (*уравновесить*) компенсациялау, тиңләштереү, тигеҙләү

КОМПЕТЕ́НТНОСТЬ *ж* **1.** (*осведомлённость*) компетентлыҡ, белдеклелек, белгәнлек; **прояви́ть доста́точную компете́нтность в де́ле** эштә етерлек компетентлыҡ күрһәтеү **2.** (*авторитетность*) нигеҙлелек, төплөлөк; **компете́нтность сужде́ния** фекерҙең нигеҙлелеге **3.** *юр.* (*правомочность*) тулы хоҡуҡлылыҡ; **компете́нтность суде́бного о́ргана** суд органының тулы хоҡуҡлылығы

КОМПЕТЕ́НТНЫЙ, -ая, -ое **1.** компетентлы, белдекле, үҙ эшен белгән; **компете́нтный врач** үҙ эшен белгән врач **2.** нигеҙле, төплө; **компете́нтное мне́ние** нигеҙле фекер **3.** *юр.* тулы хоҡуҡлы; **компете́нтная организа́ция** тулы хоҡуҡлы ойошма

КОМПЕТЕ́НЦИЯ *ж* компетенция (**1.** *кемгәләр яҡшы таныш булған эш йәки фән өлкәһе* **2.** *айырым ойошма йәки кешенең вазифаһында булған эш һәм мәсьәлә*)

КОМПИЛИ́РОВАТЬ *несов. что* компиляция яһау, компиляциялау

КОМПИЛЯТИ́ВНЫЙ, -ая, -ое компилятив, компиляцияланған; **компиляти́вная статья́** компилятив мәҡәлә

КОМПИЛЯ́ЦИЯ *ж* компиляция (**1.** *хеҙмәттең үҙ аллы тикшеренеүҙәр нигеҙендә түгел, бүтән сығанаҡтан алынған мәғлүмәттәр һәм фекерҙәр нигеҙендә яҙылышы* **2.** *шул юл менән яҙылған хеҙмәт*); **занима́ться компиля́цией** компиляция менән шөғөлләнеү

КО́МПЛЕКС *м* комплекс; **архитекту́рный ко́мплекс** архитектура комплексы; **сло́жный ко́мплекс** ҡатмарлы комплекс ♦ **ко́мплекс неполноце́нности** кәмселектәр комплексы

КО́МПЛЕКСНЫЙ, -ая, -ое комплекслы; **ко́мплексная экспеди́ция** комплекслы экспедиция ♦ **ко́мплексная брига́да** комплекслы бригада (*төрлө профессия кешеләренән торған эш бригадаһы*)

КОМПЛЕ́КТ *м* комплект; **компле́кт белья́** эске кейемдәр комплекты; **компле́кт уча́щихся** уҡыусылар комплекты

КОМПЛЕКТА́ЦИЯ *ж* комплектлаштырыу; **отде́л комплекта́ции** комплектлаштырыу бүлеге

КОМПЛЕ́КТНОСТЬ *ж* комплектлыҡ; **компле́ктность гото́вых изде́лий** әҙер әйберҙәрҙең комплектлығы

КОМПЛЕ́КТНЫЙ, -ая, -ое комплектлы; **компле́ктный набо́р** комплектлы йыйылма

КОМПЛЕКТОВА́НИЕ *с см.* **комплектова́ть**; **комплектова́ние школ** мәктәптәрҙе комплектлау; **занима́ться комплектова́нием** комплектлау менән шөғөлләнеү

КОМПЛЕКТОВА́ТЬ *несов. что* **1.** комплектлау, комплект төҙөү; **комплектова́ть журна́лы** журналдарҙы комплектлау **2.** туплау, тейешле һанға еткереү, комплектлаштырыу; **комплектова́ть библиоте́ку** китапхананы туплау

КОМПЛЕ́КЦИЯ *ж* кәүҙә, тән төҙөлөшө, буй-һын, комплекция; **ту́чная компле́кция** һимеҙ кәүҙә

КОМПЛИМЕ́НТ *м* маҡтау һүҙе, комплимент; **говори́ть комплиме́нт** маҡтау, маҡтап һүҙ әйтеү

КОМПОЗИ́ТОР *м* композитор; **молодо́й компози́тор** йәш композитор

КОМПОЗИ́ТОРСКИЙ, -ая, -ое композитор ...ы, композиторлыҡ ...ы; **компози́торский тала́нт** композитор һәләтлеге

КОМПОЗИЦИО́ННЫЙ, -ая, -ое композиция ...ы; **композицио́нная те́хника** композиция техникаһы

КОМПОЗИ́ЦИЯ *ж* композиция (**1.** *әҙәбиәт һәм сәнғәт әҫәрҙәренең төҙөлөшө* **2.** *бер бөтөн төҙөлөшлө әҙәбиәт йәки сәнғәт һ.б. әҫәре* **3.** *муз. музыка әҫәре яҙыу теорияһы*)

КОМПОНЕ́НТ *м; книжн.* компонент (*ҡатмарлы нәмәнең бер өлөшө*)

КОМПОНОВА́ТЬ *несов. что* ҡорау, ҡораштырыу, туплау; **компонова́ть очередно́й но́мер журна́ла** журналдың сираттағы һанын туплау

КОМПО́СТ *м; с.-х.* серетмә; **то́рфо-перегно́йный компо́ст** тиреҫле торф серетмәһе

КОМПО́СТЕР *м* компостер, тишкес

КОМПОСТИ́РОВАТЬ *несов. что* компостирлау; **компости́ровать железнодоро́жный биле́т** тимер юл билетын компостирлау

КОМПО́СТНЫЙ, -ая, -ое серетмә ...ы; **компо́стная ку́ча** серетмә өйөмө; **компо́стное удобре́ние** серетмә ашламаһы

КОМПО́Т *м* компот; **компо́т из я́блок** алма компоты

КОМПРЕ́СС *м* боҫлама, компресс; **тёплый компре́сс** йылы боҫлама; **поста́вить компре́сс** боҫлама ҡуйыу

КОМПРЕ́ССНЫЙ, -ая, -ое боҫлама ...ы, компресс ...ы; **компре́ссная бума́га** боҫлама ҡағыҙы

КОМПРЕ́ССОР *м*; *тех.* компрессор (*газ, һауа йәки быу ҡыҫыу машинаһы*); **поршнево́й компре́ссор** поршенлы компрессор

КОМПРЕ́ССОРНЫЙ, -ая, -ое **1.** компрессор ...ы; **компре́ссорный заво́д** компрессорҙар эшләү заводы **2.** компрессорлы; **компре́ссорная устано́вка** компрессорлы ҡоролма

КОМПРОМЕТИ́РОВАТЬ *несов. кого-что* яманат сығарыу, яманатлы итеү, абруй төшөрөү

КОМПРОМИ́СС *м* юл ҡуйышып килешеү, компромисс; **пойти́ на компроми́сс** юл ҡуйышып килешеүгә барыу

КОМПРОМИ́ССНЫЙ, -ая, -ое килешеп эшләнгән, килешеүле, компромислы; **компроми́ссное реше́ние** юл ҡуйышып, килешеүгә барыу; килешеп эшләнгән ҡарар

КОМПЬЮ́ТЕР *м* компьютер (*электронлы машинаның бер атамаһы*); **рабо́тать с компью́тером** компьютер менән эшләү

КОМСОМО́Л *м* (*коммунистический союз молодёжи*) комсомол (*коммунистик йәштәр союзы*)

КОМСОМО́ЛЕЦ *м* и **КОМСОМО́ЛКА** *ж* комсомол, комсомол ағзаһы

КОМСОМО́ЛЬСКИЙ, -ая, -ое комсомол ...ы; **комсомо́льская организа́ция** комсомол ойошмаһы

КОМСО́РГ *м* (*комсомольский организатор*) комсорг

КОМСОСТА́В *м* команда составы; **комсоста́в полка́** полктың команда составы

КОМФО́РТ *м* комфорт, уңайлыҡ; **жить с комфо́ртом** комфорт менән йәшәү

КОМФОРТА́БЕЛЬНЫЙ и **КОМФО́РТНЫЙ,** -ая, -ое комфортлы, бөтә уңайлыҡтары булған; **комфорта́бельная гости́ница** комфортлы ҡунаҡхана

КОН *м* кон (**1.** *бәкәлсәй, бура һ.б. уйында атҡан әйбер барып төшөргә тейешле урын* **2.** *отош уйынында уйын аҡсаһын ҡуйған урын* **3.** *бер тапҡыр уйналған уйын*); **поста́вить де́ньги на́ кон** аҡсаны конға ҡуйыу; **сыгра́ть оди́н кон** бер кон уйнап алыу ♦ **на кону́** хәүеф өҫтөндә, ҡыл өҫтөндә; **ста́вить на́ кон** *что* ҡурҡыныс хәлгә ҡуйыу

КОНВЕ́ЙЕР *м* конвейер; **ле́нточный конве́йер** таҫмалы конвейер ♦ **зелёный конве́йер** йәшел конвейер (*малдарҙы яҙҙан алып көҙгә тиклем йәшел аҙыҡ менән тәьмин итеү системаһы*)

КОНВЕ́ЙЕРНЫЙ, -ая, -ое конвейер ...ы; **конве́йерная систе́ма** конвейер системаһы

КОНВЕ́НТ *м* конвент (*ҡайһы бер илдәрҙә махсус хоҡуҡ менән һайлана торған закон сығарыусы ойошма*) ♦ **Национа́льный конве́нт** Милли конвент (*беренсе Франция Республикаһында 1792 й. 21 сентябренән алып 1795 й. 26 октябренә тиклем иң юғары һайланма орган*)

КОНВЕНЦИО́ННЫЙ, -ая, -ое конвенция ...ы, килешеү ...ы; **конвенцио́нный тари́ф** конвенция тарифы

КОНВЕ́НЦИЯ *ж* конвенция, килешеү (*айырым бер мәсьәлә буйынса халыҡ-ара килешеү*); **железнодоро́жная конве́нция** тимер юл конвенцияһы; **заключи́ть конве́нцию** килешеү төҙөү

КОНВЕРСИО́ННЫЙ, -ая, -ое *фин.* конверсия ...ы; **конверсио́нный заём** конверсия заёмы

КОНВЕ́РСИЯ *ж*; *фин.* конверсия (**1.** *бер илдең аҡсаһын икенсе илдең аҡсаһына алмаштырыу* **2.** *элек сығарылған дәүләт заёмы шарттарының үҙгәртелеүе* **3.** *оборона сәнәғәтен халыҡ ҡулланыуы тауарҙары сығарыу юлына күсереү*)

КОНВЕ́РТ *м* **1.** (*пакет из бумаги*) конверт; **вложи́ть письмо́ в конве́рт** хатты конвертҡа һалыу **2.** (*род одеяла*) конверт; **заверну́ть младе́нца в конве́рт** сабыйҙы конвертҡа урау

КОНВЕРТИ́РОВАТЬ *сов., несов. что*; *фин.* конверсиялау, конверсия яһау; **конверти́ровать национа́льную валю́ту** милли валютаны конверсиялау; **конверти́ровать заём** заёмды конверсиялау

КОНВЕРТИ́РУЕМЫЙ, -ая, -ое конверсиялана торған, конверсияланмалы; **конверти́руемая валю́та** конверсиялана торған валюта

КОНВЕ́РТНЫЙ, -ая, -ое конверт ...ы; **конве́ртная бума́га** конверт ҡағыҙы

КОНВОИ́Р *м* **1.** конвойсы, конвой кешеһе **2.** конвоир (*ҡараптарҙы оҙатып барған һаҡсы ҡарап йәки самолёт*)

КОНВОИ́РОВАТЬ *несов. кого-что* конвой (һаҡсы төркөм) менән оҙата барыу; **конвои́ровать пле́нных** әсирлеккә төшкәндәрҙе конвой менән оҙата барыу

КОНВО́Й *м* һаҡсы төркөм, конвой (**1.** *кем йәки нимәнелер һаҡлап, оҙатып барған төркөм* **2.** *ҡараптарҙы оҙатып барған һаҡсы ҡарап йәки самолёт*)

КОНВУЛЬСИ́ВНЫЙ, -ая, -ое көҙән йыйырғандағы (тартышҡандағы) кеүек, тартышҡаҡ,

конвульсиялы; **конвульси́вные движе́ния па́льцев** бармаҡтарҙың күҙән йыйырғандағы кеүек хәрәкәте

КОНВУ́ЛЬСИЯ *ж* күҙән йыйырыу (тартыу), конвульсия; **заби́ться в конву́льсиях** күҙән йыйырыуҙан (тартышыуҙан) ҡалтырап төшөү

КОНГЕНИА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое *книжн.* конгениаль, тура килгән, берҙәй; **перево́д конгениа́лен оригина́лу** тәржемә төп нөсхәһенә тура килә

КОНГЛОМЕРА́Т *м* конгломерат (**1.** *кит. төрлө осраҡлы нәмәнең ҡатнашмаһы* **2.** *геол. төрлө таш, ҡырсын, балсыҡ ҡатнашып ҡатҡан тау тоҡомо*)

КОНГРЕ́СС *м* конгресс (**1.** *ҙур, гәҙәттә, халыҡ-ара әһәмиәте булған ҡоролтай, кәңәшмә* **2.** *АҠШ-та һәм Латин Америкаһының ҡайһы бер илдәрендә закон сығарыу органы*)

КОНГРЕССМЕ́Н *м* конгрессмен, конгресс ағзаһы

КОНДАЧО́К: с кондачка́ *прост.* аңламайнитмәй, аңламаҫтан, еңел уйлап; **реша́ть вопро́с с кондачка́** мәсьәләне еңел уйлап хәл итеү

КОНДЕНСА́Т *м*; *спец.* конденсат (*газдан йәки һыу боҫонан барлыҡҡа килгән шыйыҡса*); **га́зовый конденса́т** газ конденсаты

КОНДЕНСА́ТОР *м* конденсатор (**1.** *физ. электр энергияһын туплау ҡорамалы* **2.** *тех. быуҙы һыуға әйләндереү аппараты*)

КОНДЕНСАЦИО́ННЫЙ, -ая, -ое **1.** конденсация ...ы, конденсациялау ..ы, тупланған, йыйылған, туплау ...ы, йыйыу ...ы; **конденсацио́нные устано́вки** конденсация ҡоролмалары **2.** конденсация юлы менән алынған; **конденсацио́нная вода́** конденсация юлы менән алынған һыу

КОНДЕНСА́ЦИЯ *ж*; *спец. см.* **конденси́ровать, конденси́роваться**

КОНДЕНСИ́РОВАТЬ *сов., несов. что*; *спец.* **1.** туплау, йыйыу; **конденси́ровать эне́ргию** энергия туплау **2.** (*превратить в жидкость*) шыйыҡлыҡҡа (шыйыҡсаға) әйләндереү

КОНДЕНСИ́РОВАТЬСЯ 1. *сов., несов.*; *спец.* (*сгуститься, стать конденсатом*) ҡуйырыу, конденсатҡа әйләнеү; **пар конденси́руется** боҫ ҡуйыра **2.** *несов. страд. от* **конденси́ровать**

КОНДИ́ТЕР *м* кондитер (*татлы ашамлыҡ әҙерләүсе белгес*)

КОНДИ́ТЕРСКИЙ, -ая, -ое **1.** кондитер ...ы, татлы (тәм-том); **конди́терские изде́лия** тәм-том ашамлыҡтар **2.** татлы ашамлыҡ, кондитер, тәм-том (әҙерләү, һатыу) ...ы; **конди́терская фа́брика** кондитер (тәм-том) фабрикаһы **3.** *в знач. сущ.* **конди́терская** *ж* татлы ашамлыҡ (тәм-том) магазины, кондитер магазины

КОНДИЦИОНЕ́Р *м* кондиционер (*биналарҙа тейешле температура, дымлылыҡ һәм һауа баҫымын тәьмин итеүсе ҡоролма*)

КОНДИЦИОНИ́РОВАТЬ *сов., несов. что*; *спец.* кондицияға (тейешле сифатҡа) еткереү, кондициялау; **кондициони́ровать во́здух** һауаны кондициялау

КОНДИЦИО́ННЫЙ, -ая, -ое **1.** кондицияға (тейешле сифаты булған) ярашлы, кондициялы; **кондицио́нные това́ры** тейешле сифаты булған тауарҙар; **кондицио́нное зерно́** кондициялы орлоҡ **2.** кондициялау ...ы; **кондицио́нная устано́вка** кондициялау ҡоролмаһы

КОНДИ́ЦИЯ *ж*; *спец.* кондиция (*ниҙең дә булһа сифатына ҡарата ҡуйылған талап нормаһы*); **конди́ция зерна́** ашлыҡ кондицияһы

КОНДО́ВЫЙ и **КО́НДОВЫЙ,** -ая, -ое **1.** таҙа үҙағаслы, ныҡ үҙағаслы; **кондо́вый лес** ныҡ (таҙа) үҙағаслы урман **2.** *перен.* борондан килгән, боронғо, тәүге; **кондо́вое купе́чество** боронғо сауҙагәрлек

КО́НДОР *м* кондор (*ҡош*)

КОНДОТЬЕ́Р *м* кондотьер (*урта быуаттарҙа Италияла аҡсаға ялланған хәрби төркөм башлығы*)

КОНДРА́ШКА: кондра́шка хвати́л (сту́кнул, пришиб и т.п.) *кого*; *прост.* быумаһы тотто

КОНДУ́КТОР *м* кондуктор

КОНДУ́КТОРСКИЙ, -ая, -ое кондуктор ...ы; **конду́кторская брига́да** кондуктор(ҙар) бригадаһы

КОНЕВО́Д *м* йылҡысы

КОНЕВО́ДСТВО *с* йылҡысылыҡ; **занима́ться конево́дством** йылҡысылыҡ менән шөғөлләнеү

КОНЕВО́ДЧЕСКИЙ, -ая, -ое йылҡысылыҡ ...ы; **конево́дческая фе́рма** йылҡысылыҡ фермаһы

КОНЁК I *м* **1.** *уменьш.-ласк. от* **конь** 1; **2.** *перен.* һөйләргә яратҡан нәмә; **говори́ть об э́том — его́ люби́мый конёк** был турала һөйләшеү — уның яратҡан нәмәһе (темаһы) **3.** (*гребень крыши*) атлама; **высо́кий конёк** бейек атлама **4.** (*резное украшение*) атсыҡ, бәләкәс ат; **резно́й конёк** семәрле атсыҡ ♦ **морско́й конёк** *зоол.* ат-баш балыҡ; **сесть на своего́ (люби́мого) конька́; оседла́ть своего́ конька́** үҙе яратҡан темаға әңгәмә башлау

КОНЁК II *м см.* **коньки́**

КОНЕ́Ц *м* **1.** ос, сик; **коне́ц верёвки** бау осо; **коне́ц доро́ги** юл сиге **2.** аҙаҡ, ахыр, бөтөү; **коне́ц го́да** йыл аҙағы; **коне́ц дня** көн аҙағы; **рабо́та подхо́дит к концу́** эш бөтөүгә бара **3.** *перен.* үлем, бөтөү; **тут ему́ и коне́ц** шуның менән ул үлеп китте **4.** *разг.* яҡ; **в о́ба конца́ я шёл пешко́м** ике яҡҡа ла йәйәү барҙым **5.** *мор.* арҡан, канат; **прича́льный коне́ц** причал арҡаны **6.** *мн.* **концы́**; *спец.* (*обрезки ткани, верёвок*) киҫенте, ҡырҡынды ♦ **без конца́** туҡтауһыҙ, осһоҙҡырыйһыҙ, бөтмәҫ-төкәнмәҫ; **до конца́** аҙағына тиклем, тулыһынса; **под коне́ц** ахырҙа, ниһайәт;

16 зак. 2.0084.05

из конца́ в коне́ц бер башынан икенсеһенә; **оди́н коне́ц** барыбер ҡотолоп булмаҫ; **во все концы́** бөтә яҡҡа; **до побе́дного конца́** еңгәнгә тиклем; **на худо́й коне́ц** һис юғында, һис тә булмаһа; **со всех концо́в** бөтә яҡтан; **в конце́ концо́в** ахыр сиктә; **нет конца́** *чему* осһоҙ-ҡырыйһыҙ; **конца́-кра́ю (кра́я) нет** осо-ҡырыйы күренмәй; **(и) концы́ в во́ду** эҙе-юлы юҡ, эҙе лә ҡалмаған; **концо́в не найти́** эҙенә төшөп булмай; **па́лка о двух конца́х** ниҙеңдер яҡшы яғы ла, насар яғы ла бар, таяҡ ике башлы; **положи́ть коне́ц** *чему* сик ҡуйыу, туҡтатыу; **свести́ концы́ с конца́ми** тура килтереү, осон осҡа ялғау; **концы́ с конца́ми не схо́дятся** тап килмәй

КОНЕ́ЧНО 1. *вводн. сл.* әлбиттә, билдәле; **он, коне́чно, прав** ул, әлбиттә, хаҡлы **2.** *частица; разг.* (*в значении "да, разумеется"*) әлбиттә; **вы лю́бите му́зыку? — Коне́чно** һеҙ музыка яратаһығыҙмы? — Әлбиттә

КОНЕ́ЧНОСТИ *мн.* (*ед.* **коне́чность** *ж*) (*у человека*) аяҡ-ҡул, ослоҡ; (*у животных и насекомых*) аяҡ, һан; **пере́дние коне́чности** ал(ғы) һан

КОНЕ́ЧНЫЙ, -ая, -ое **1.** сикле, сиге булған; **жизнь коне́чна, а вре́мя бесконе́чно** ғүмер сикле, ә ваҡыт сикһеҙ **2.** (*последний*) һуңғы, аҙаҡҡы; **коне́чная ста́нция** һуңғы станция **3.** һуңғы, төп; **коне́чный результа́т** төп һөҙөмтә ♦ **в коне́чном счёте** ахыр сиктә

КОНИ́НА *ж* йылҡы ите

КОНИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое **1.** конус ...ы; **кони́ческая пове́рхность** конус йөҙө **2.** (*имеющий форму конуса*) конус рәүешле (рәүешендәге); **кони́ческая кры́ша** конус рәүешендәге ҡыйыҡ

КОНКРЕТИЗА́ЦИЯ *ж см.* **конкретизи́ровать**

КОНКРЕТИЗИ́РОВАТЬ *сов., несов. что* конкретлаштырыу, аныҡлау, асыҡлау

КОНКРЕ́ТНЫЙ, -ая, -ое конкрет, аныҡ, билдәле; **конкре́тный приме́р** конкрет миҫал

КОНКУРЕ́НТ *м* и **КОНКУРЕ́НТКА** *ж* конкурент, көнәркәш

КОНКУРЕ́НТНЫЙ, -ая, -ое конкуренция, көнәркәшлек; **конкуре́нтная борьба́** көнәркәшлек көрәше

КОНКУРЕНТОСПОСО́БНОСТЬ *ж* конкуренцияға (көнәркәшлеккә) һәләтлек; **конкурентоспосо́бность предприя́тий** предприятиеларҙың көнәркәшлек һәләтлеге

КОНКУРЕНТОСПОСО́БНЫЙ, -ая, -ое конкуренцияға (көнәркәшлеккә) һәләтле; **конкурентоспосо́бные фи́рмы** конкуренцияға һәләтле фирмалар

КОНКУРЕ́НЦИЯ *ж* конкуренция, көнәркәшлек ♦ **вне конкуре́нции** тиңе юҡ, сағыштырғыһыҙ яҡшы

КОНКУРИ́РОВАТЬ *несов.* **1.** конкурентлыҡ (көнәркәшлек) итеү, көнәркәшеү, конкуренция алып барыу; **э́ти два теа́тра конкури́руют ме́жду собо́й** был ике театр үҙ-ара конкуренция алып бара; **э́ти две промы́шленные фи́рмы конкури́руют ме́жду собо́й** был ике сәнәғәт фирмаһы үҙ-ара конкурентлыҡ итә **2.** *перен.* (*не уступать*) ҡалышмау, тиң булыу

КО́НКУРС *м* конкурс; **ко́нкурс кураи́стов** ҡурайсылар конкурсы; **пода́ть рабо́ту на ко́нкурс** эште конкурсҡа тапшырыу; **пройти́ по ко́нкурсу** конкурс буйынса (конкурстан) үтеү

КОНКУРСА́НТ *м* и **КОНКУРСА́НТКА** *ж* конкурста ҡатнашыусы

КО́НКУРСНЫЙ, -ая, -ое конкурс ...ы; **ко́нкурсные экза́мены** конкурс имтихандары; **ко́нкурсное сочине́ние** конкурс иншаһы

КО́ННИК *м* атлы ғәскәр

КОННОЗАВО́ДСТВО *с* йылҡы үрсетеү заводы

КО́ННЫЙ, -ая, -ое **1.** ат ...ы, йылҡы ...ы; **ко́нные ска́чки** ат сабышы; **ко́нная я́рмарка** йылҡы йәрминкәһе; **ко́нная доро́га** ат юлы **2.** (*приводимый в движение конями*) атлы, ат менән; **ко́нная молоти́лка** ат молотилкаһы; **ко́нная тя́га** ат көсө менән; **ко́нная коси́лка** ат косилкаһы **3.** һыбайлы, атлы; **ко́нная а́рмия** атлы ғәскәр ♦ **ко́нный заво́д** йылҡы үрсетеү заводы

КОНОВА́Л *м* йылҡы имсеһе (дауалаусыһы)

КОНОВО́Д *м* ат ҡараусы

КО́НОВЯЗЬ *ж* **1.** ат бәйләү урыны (бағанаһы) **2.** ат бәйләгес (*көтөүлектә ат тояғын бәйләү өсөн бау*)

КОНОКРА́Д *м* ат ҡарағы

КОНОПА́ТИТЬ *несов. что* (*паклей, пенькой*) һыҙлыҡлау; (*мхом*) мүкләү; **конопа́тить избу́** өйҙө мүкләү; **конопа́тить ще́ли** ярыҡтарҙы һыҙлыҡлау

КОНОПА́ТЫЙ, -ая -ое *разг.* (*веснушчатый*) һипкелле; (*рябой*) шаҙра

КОНОПЛЯ́ *ж* киндер, тарма

КОНОПЛЯ́НИК *м* киндер (тарма) сәселгән ер, тармалыҡ, киндер (тарма) баҫыуы

КОНОПЛЯ́НКА *ж* киндер турғайы

КОНОПЛЯ́НЫЙ, -ая, -ое **1.** киндер (тарма); **конопля́ное се́мя** киндер орлоғо **2.** киндер, киндер ...ы, киндерҙән; **конопля́ная пря́жа** киндер еп; **конопля́ное ма́сло** киндер майы

КОНСЕРВАТИ́ВНОСТЬ *ж* консерваторлыҡ; **консервати́вность взгля́дов** ҡараш консерваторлығы

КОНСЕРВАТИ́ВНЫЙ, -ая, -ое **1.** иҫке ҡарашлы, консерватив; **консервати́вный челове́к** иҫке ҡарашлы кеше **2.** *мед.* консерватив (*хирургия ысулы ҡулланмай*); **консервати́вные ме́тоды лече́ния** дауаларҙың консерватив ысулдары

КОНСЕРВАТИ́ЗМ *м* консервативлыҡ, консерватизм; **консервати́зм мышле́ния** фекерләүҙең консервативлығы

КОНСЕРВА́ТОР *м* **1.** консерватор, иҫке ҡарашлы (*кеше*) **2.** *полит.* консерватор (*консерватив сәйәси фирҡә ағзаһы*)

КОНСЕРВАТО́РИЯ *ж* консерватория (*юғары музыка уҡыу йорто*); **око́нчить консервато́рию** консерватория тамамлау

КОНСЕРВА́ТОРСКИЙ, -ая, -ое консерватор ...ы; **консерва́торские при́нципы** консерватор принциптары

КОНСЕРВАТО́РСКИЙ, -ая, -ое консерватория ...ы; **консервато́рское образова́ние** консерватория белеме

КОНСЕРВА́ЦИЯ *ж см.* **консерви́ровать** 2, 3

КОНСЕРВИ́РОВАТЬ *сов., несов. что* **1.** консервалау; **консерви́ровать огурцы́** ҡыяр консервалау **2.** *спец.* боҙолоуҙан (сереүҙән) һаҡлау; **консерви́ровать археологи́ческие нахо́дки** археологик табыштарҙы боҙолоуҙан һаҡлау **3.** туҡтатып тороу, ваҡытлыса туҡтатыу; **консерви́ровать заво́д** заводты туҡтатып тороу

КОНСЕ́РВНЫЙ, -ая, -ое консерва ...ы; **консе́рвный нож** консерва бысағы

КОНСЕ́РВЫ *мн.* консерва; **овощны́е консе́рвы** йәшелсә консерваһы

КОНСИ́ЛИУМ *м* консилиум (*ауырыуҙы дауалау юлдарын билдәләү тураһында табиптар кәңәшмәһе*); **созва́ть конси́лиум** консилиум йыйыу; **реше́ние конси́лиума** консилиум ҡарары

КОНСИСТЕ́НЦИЯ *ж; спец.* консистенция (*шыйыҡ һәм ярым ҡаты матдәләрҙең тығыҙлыҡ, йомшаҡлыҡ, ҡатылыҡ, ҡуйылыҡ дәрәжәһе*)

КО́НСКИЙ, -ая, -ое *в разн. знач.* ат ...ы; **ко́нский во́лос** ат ҡылы; **ко́нский то́пот** ат (тояғының) тыҡылдауы; **с ко́нскую го́лову** ат башындай; **с ко́нский глаз** ат күҙендәй; **ко́нский щаве́ль** *бот.* атҡолаҡ, ат ҡуҙғалағы; **ко́нские бобы́** *бот.* ат борсағы

КОНСОЛИДА́ЦИЯ *ж; книжн., фин. см.* **консолиди́ровать, консолиди́роваться**

КОНСОЛИДИ́РОВАТЬ *сов., несов. что* **1.** *книжн.* консолидациялау, бергә туплап нығытыу; **консолиди́ровать все си́лы борцо́в за мир** тыныслыҡ өсөн көрәшеүселәрҙең бар көстәрен бергә туплап нығытыу **2.** *фин.* ваҡытын оҙайтыу (*ҡыҫҡа ваҡытҡа алынған дәүләт йөкләмәләрен түләүҙе кисектереү*); **консолиди́ровать за́ймы** заёмдарҙың түләү ваҡытын оҙайтыу

КОНСОЛИДИ́РОВАТЬСЯ 1. *сов., несов.; книжн.* консолидацияланыу, тупланып нығыныу **2.** *несов. страд. от* **консолиди́ровать**

КОНСО́ЛЬ *ж; архит.* консоль (*йорттоң стенаһынан сығарыбыраҡ эшләнгән ҡулайлама*), терәткес

КОНСОНА́НС *м* консонанс, аһәңдәшлек (**1.** *муз. бер нисә тауыштың үҙ-ара ярашыуы* **2.** *әҙ. баҫым төшкән төрлө һуҙынҡы өндәрҙән торған рифма*)

КОНСОНАНТИ́ЗМ *м; лингв.* консонантизм, тартынҡы өндәр системаһы; **консонанти́зм башки́рского языка́** башҡорт теленең тартынҡы өндәр системаһы

КОНСО́РЦИУМ *м; эк.* консорциум (*бер нисә банкының йәки сәнәғәт компанияларының эште бергә башҡарыу уйы менән ваҡытлыса килешеүе*)

КОНСПЕ́КТ *м* конспект; **конспе́кт кни́ги** китаптың конспекты; **соста́вить конспе́кт** конспект төҙөү

КОНСПЕКТИ́ВНЫЙ, -ая, -ое конспект рәүешендәге (кеүек); **конспекти́вное изложе́ние** конспект рәүешендә тәфсир итеү

КОНСПЕКТИ́РОВАТЬ *несов. что* конспектлау, конспект (яҙыу) төҙөү; **конспекти́ровать статью́** мәҡәләнең конспектын төҙөү

КОНСПИРАТИ́ВНЫЙ, -ая, -ое йәшерен, конспирациялы; **конспирати́вная организа́ция** йәшерен ойошма

КОНСПИРА́ТОР *м* йәшерен эш итеүсе, конспиратор

КОНСПИРА́ЦИЯ *ж* конспирация (*эшмәкәрлеген һәм ағзаларын сер итеп һаҡлау өсөн йәшерен ойошма тарафынан ҡулланылған эш ысулы*); **соблюда́ть конспира́цию** конспирация һаҡлау

КОНСПИРИ́РОВАТЬ *несов.* **1.** конспирация һаҡлау (*ҡулланыу*); **проти́вник конспири́рует** дошман конспирация ҡуллана (йәшерен эш итә) **2.** *что* йәшерен эш итеү, сер тотоу, конспирациялау; **конспири́ровать докуме́нты** документтар менән йәшерен эш итеү

КОНСТА́НТНЫЙ, -ая, -ое *спец.* даими, үҙгәрмәй торған, констант; **конста́нтные фо́рмы** даими формалар

КОНСТАТА́ЦИЯ *ж см.* **констати́ровать**

КОНСТАТИ́РОВАТЬ *сов., несов. что* күрһәтеү, билдәләү, күрһәтеп (әйтеп, билдәләп) үтеү; **констати́ровать факт** фактты билдәләп үтеү

КОНСТИТУИ́РОВАТЬ *сов., несов. что; книжн.* билдәләү, асыҡлау; **конституи́ровать причи́нность** сәбәбен билдәләү

КОНСТИТУЦИО́ННЫЙ, -ая, -ое **1.** конституция ...ы, конституцион; **конституцио́нный зако́н** конституция законы **2.** конституциялы; **конституцио́нное госуда́рство** конституциялы дәүләт ♦ **конституцио́нная мона́рхия** конституциялы монархия (*монарх власын конституция менән сикләүҙәр индергән дәүләт короллошо*)

КОНСТИТУ́ЦИЯ *ж* **1.** конституция; **Конститу́ция РБ** БР Конституцияһы **2.** кәүҙә төҙөлөшө, төҙөлөш, ҡоролош, килбәт; **конститу́ция челове́ка** кешенең кәүҙә төҙөлөшө; **конститу́ция органи́зма** организм төҙөлөшө

КОНСТРУИ́РОВАТЬ *несов. что* **1.** конструкция төҙөү (ҡороу); **конструи́ровать радио-**

приёмник радиоалғыс конструкцияһын төҙөү **2.** барлыҡҡа килтереү, төҙөү; **конструи́ровать прави́тельство** хөкүмәт төҙөү

КОНСТРУКТИВИ́ЗМ *м* конструктивизм (*әҙәбиәт, сәнғәт өлкәһендә XX б. барлыҡҡа килгән формалистик йүнәлеш*)

КОНСТРУКТИ́ВНЫЙ, -ая, -ое **1.** конструктив, төҙөлөш …ы; **конструкти́вные осо́бенности зда́ния** бинаның төҙөлөш үҙенсәлектәре **2.** эшлекле, нигеҙ булырға яраҡлы, конструктив; **конструкти́вное предложе́ние** эшлекле тәҡдим

КОНСТРУ́КТОР *м* конструктор (**1.** *конструкциялар төҙөүсе* **2.** *төҙөп уйнау өсөн деталдәр йыйылмаһы*); **гла́вный констру́ктор** баш конструктор; **де́тский констру́ктор** балалар конструкторы; **купи́ть констру́ктор** конструктор һатып алыу

КОНСТРУ́КТОРСКИЙ, -ая, -ое конструктор(ҙар) …ы; **констру́кторское бюро́** конструкторҙар бюроһы

КОНСТРУ́КЦИЯ *ж*; *в разн. знач.* конструкция, ҡоролош; **самолёт но́вой констру́кции** яңы ҡоролошло самолёт; **констру́кция моста́** күпер конструкцияһы; **железобето́нная констру́кция** тимер-бетон конструкция; **граммати́ческая констру́кция** грамматик конструкция

КО́НСУЛ *м* консул (**1.** *дип. ил мәнфәғәтен һаҡлау өсөн икенсе илгә ебәрелгән рәсми кеше* **2.** *тар. ҡайһы бер илдәрҙә юғары хөкүмәт кешеләре исеме*); **генера́льный ко́нсул** генераль консул; **вое́нный ко́нсул** хәрби консул

КО́НСУЛЬСКИЙ, -ая, -ое консуллыҡ …ы, консул …ы; **ко́нсульские полномо́чия** консул хоҡуҡтары; **ко́нсульские представи́тели** консуллыҡ вәкилдәре

КО́НСУЛЬСТВО *с*; *в разн. знач.* консуллыҡ; **генера́льное ко́нсульство** генераль консуллыҡ

КОНСУЛЬТА́НТ *м* консультант, консультация биреүсе; **нау́чный консульта́нт** ғилми консультант

КОНСУЛЬТАТИ́ВНЫЙ, -ая, -ое консультатив, кәңәш биреүгә хоҡуҡлы; **консультати́вный о́рган** консультатив орган

КОНСУЛЬТАЦИО́ННЫЙ, -ая, -ое консультация …ы, кәңәшмә …ы; **консультацио́нное бюро́** консультация бюроһы; **консультацио́нный зал** кәңәшмә залы

КОНСУЛЬТА́ЦИЯ *ж*; *в разн. знач.* консультация, кәңәш; **юриди́ческая консульта́ция** юридик консультация; **расписа́ние консульта́ций** консультациялар расписаниеһы; **получи́ть консульта́цию** кәңәш алыу

КОНСУЛЬТИ́РОВАТЬ *несов. кого-что* и *без доп.* консультация биреү (үткәреү); **консульти́ровать студе́нта** студентҡа консультация биреү

КОНСУЛЬТИ́РОВАТЬСЯ *несов. с кем* консультация алыу; **консульти́роваться со специали́стом** белгестән консультация алыу

КОНТА́КТ *м* **1.** *тех.* контакт (*электр сымының тоташҡан урыны һәм тоташыу өсөн ҡулланылған ҡорал*) **2.** туранан-тура бәйләнеш, контакт; **экономи́ческие конта́кты** иҡтисади бәйләнештәр; **быть в конта́кте** бәйләнештә булыу; **вступи́ть в конта́кт** *с кем-л. берәйһе менән* контакт урынлаштырыу (контактҡа инеү)

КОНТАКТИ́РОВАТЬСЯ *сов., несов.*; *разг.* туранан-тура бәйләнешкә кереү, мөнәсәбәткә (контактҡа) инеү

КОНТА́КТНЫЙ, -ая, -ое **1.** контактлы; **конта́ктный про́вод** контактлы сым **2.** бәйләнешкә ингән; **конта́ктный больно́й** бәйләнешкә ингән ауырыу **3.** *разг.* тығыҙ бәйләнеш, аралашыу еңел

КОНТЕ́ЙНЕР *м* контейнер (*йөк ташыу өсөн ҡулланылған йәшник*); **железнодоро́жный конте́йнер** тимер юл контейнеры

КОНТЕ́КСТ *м* контекст (*яҙма телмәрҙең тамамланған тулы мәғәнәле бер өлөшө*); **широ́кий конте́кст** киң контекст

КОНТИНГЕ́НТ *м* контингент (**1.** *кит. бер эш тирәһендә тупланған кешеләр төркөмө* **2.** *махс. ҡуйылған сик, норма*); **континге́нт уча́щихся** уҡыусылар контингенты; **континге́нт строи́тельных материа́лов** төҙөлөш материалдары контингенты

КОНТИНЕ́НТ *м* континент, ҡитға; **путеше́ствовать по контине́нтам** континент буйлап гиҙеү; **еврази́йский контине́нт** Евразия ҡитғаһы

КОНТИНЕНТА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое континенталь (ҡитға) …ы; **континента́льные ре́ки** ҡитға йылғалары ♦ **континента́льный кли́мат** континенталь климат

КОНТО́РА *ж* контора; **конто́ра свя́зи** элемтә контораһы

КОНТО́РКА *ж* конторка (**1.** *бейек эш өҫтәле* **2.** *цех башлығының, мастерҙың һ.б. бәләкәй генә бүлмәһе*)

КОНТО́РСКИЙ, -ая, -ое контора …ы; **конто́рские слу́жащие** контора хеҙмәткәрҙәре; **конто́рское помеще́ние** контора бүлмәһе

КОНТРАБА́НДА *ж* контрабанда (**1.** *тыйылған йәки һалым һалынған тауарҙың дәүләт сиге аша йәшерен үткәрелеүе* **2.** *шул юл менән үткәрелгән тауар*)

КОНТРАБАНДИ́СТ *м* контрабандасы

КОНТРАБА́НДНЫЙ, -ая, -ое контрабанда …ы; **контраба́ндный това́р** контрабанда тауары

КОНТРАБА́С *м*; *муз.* контрабас (*ҡыллы музыка ҡоралы*)

КОНТРАГЕ́НТ *м*; *спец.* контрагент (*килешеүҙә ҡатнашып, унда билдәләнгән йөкләмәләрҙе үҙ өҫтөнә алған кеше йәки ойошма*)

КОНТР-АДМИРА́Л *м* контр-адмирал

КОНТРА́КТ *м* контракт, килешеү; **заключи́ть контра́кт** контракт төҙөү

КОНТРАКТАЦИО́ННЫЙ, -ая, -ое контрактация ...ы; **контрактацио́нный догово́р** контрактация килешеүе

КОНТРАКТА́ЦИЯ *ж* контрактация (**1.** *берәй нәмәне билдәле бер ваҡытта һәм билдәле шарттарҙа алыу йәки файҙаланыу өсөн килешеү төҙөү* **2.** *алдан төҙөлгән килешеү буйынса ауыл хужалығы аҙыҡтарын әҙерләү тәртибе*); **контракта́ция зерна́** игенгә контрактация

КОНТРАКТОВА́ТЬ *несов. кого-что* контракт (килешеү) төҙөү, контрактлау; **контрактова́ть урожа́й** уңышҡа контракт төҙөү; **контрактова́ть рабо́чих** эшселәрҙе контрактлау

КОНТРА́ЛЬТО **1.** *с нескл.* контральто (*йырсы ҡатын-ҡыҙҙарҙағы иң ҡалын тауыш*) **2.** *ж нескл.* контральто (*шундай тауышлы йырсы ҡатын-ҡыҙ*)

КОНТРАМА́РКА *ж* контрамарка (*театрға, киноға һ.б. түләүһеҙ инеү өсөн бирелә торған талон*)

КОНТРАПУ́НКТ *м*; *муз.* контрапункт (**1.** *үҙ аллы яңғырай торған бер нисә көйҙө ҡушып, бер бөтөн итеп яңғыратыу оҫталығы* **2.** *музыка теорияһы бүлеге*)

КОНТРА́СТ *м* контраст, ҡапма-ҡаршылыҡ; **цветовы́е контра́сты** төҫтәр контрасы; **ре́зкий контра́ст** киҫкен ҡапма-ҡаршылыҡ

КОНТРАСТИ́РОВАТЬ *несов. с кем-чем* ҡапма-ҡаршы (булыу), ҡапма-ҡаршы килеп тороу, контраслана; **чёрный цвет хорошо́ контрасти́рует с бе́лым** ҡара төҫ аҡҡа ҡапма-ҡаршы

КОНТРА́СТНЫЙ, -ая, -ое контраслы, контраст, ҡапма-ҡаршы; **контра́стные явле́ния** контраст күренештәр; **контра́стный фотосни́мок** контраслы фотоһүрәт

КОНТРАТА́КА *ж* ҡаршы атака, ҡаршы һөжүм, контратака; **контрата́ка врага́** дошмандың ҡаршы һөжүме

КОНТРАТАКОВА́ТЬ *сов., несов. кого-что* контратакалау, ҡаршы атака (һөжүм) яһау; **контратакова́ть проти́вника** дошманға ҡаршы атака яһау

КОНТРИБУ́ЦИЯ *ж* контрибуция (*еңелгән илдән еңгән илгә (дәүләткә) түләнә торған аҡса йәки мөлкәт*)

КОНТРМАНЁВР *м*; *воен.* ҡаршы манёвр, контрманёвр (*манёврға ҡаршы манёвр*)

КОНТРНАСТУПЛЕ́НИЕ *с* ҡаршы һөжүм, контрһөжүм

КОНТРОЛЁР *м* контролёр, контроль яһаусы

КОНТРОЛИ́РОВАТЬ *несов. кого-что* тикшереү, контроль яһау; **контроли́ровать рабо́ту** *чью-л. берәйһенең* эшенә контроль яһау

КОНТРО́ЛЬ *м* контроль, тикшереү, күҙәтеү; **обще́ственный контро́ль** йәмәғәт контроле; **госуда́рственный контро́ль** дәүләт контроле; **взять под контро́ль** контролгә (күҙәтеү аҫтына) алыу; **поста́вить контро́ль у вхо́да** кергән ергә контроль ҡуйыу

КОНТРО́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** контроль ...ы, тикшереү ...ы, күҙәтеү ...ы; **контро́льные о́рганы** контроль органдары **2.** контроль; **контро́льная рабо́та** контроль эш ♦ **контро́льные ци́фры** контроль һандар

КОНТРРАЗВЕ́ДКА *ж* контрразведка; **све́дения контрразве́дки** контрразведка мәғлүмәттәре

КОНТРРАЗВЕ́ДЧИК *м* контрразведка хеҙмәткәре, контрразведчик; **о́пытный контрразве́дчик** тәжрибәле контрразведчик

КОНТРРЕВОЛЮЦИОНЕ́Р *м* контрреволюционер

КОНТРРЕВОЛЮЦИО́ННЫЙ, -ая, -ое контрреволюцион, контрреволюция ...ы; **контрреволюцио́нные организа́ции** контрреволюцион ойошмалар

КОНТРРЕВОЛЮ́ЦИЯ *ж* контрреволюция

КОНТРУДА́Р *м* ҡаршы һөжүм; **нанести́ врагу́ контруда́р** дошманға ҡаршы һөжүм итеү

КОНТУ́ЗИТЬ *сов. кого* контузия булыу; **его́ конту́зило в го́лову** башына контузия булған

КОНТУ́ЗИЯ *ж* контузия (*организмдың тыштан яраланмайынса шаңҡып имгәнеүе*); **получи́ть конту́зию** контузия алыу

КО́НТУР *м* контур (*берәй нәмәнең тышҡы һыҙаты*); **чёткие ко́нтуры го́рода** ҡаланың аныҡ контуры

КО́НТУРНЫЙ, -ая, -ое контурлы, контур ...ы; **ко́нтурный рису́нок** контурлы һүрәт ♦ **ко́нтурная ка́рта** контурлы карта (*атамаһы яҙылмайынса, контуры буйынса атамаһын таба торған*); **ко́нтурная ли́ния** контурлы һыҙыҡ (*нөктәләр менән генә билдәләнгән һыҙыҡ*)

КОНУРА́ *ж*; *прям., перен.* эт ояһы

КО́НУС *м* конус; **усечённый ко́нус** киҫек конус; **ко́нус горы́** тау конусы

КО́НУСНЫЙ, -ая, -ое **1.** конус ...ы; **ко́нусная пове́рхность** конус йөҙө **2.** конус һымаҡ (рәүешле); **ко́нусная вту́лка** конус рәүешле втулка

КОНУСОВИ́ДНЫЙ, -ая, -ое конус рәүешле, конусҡа оҡшаған

КОНФЕДЕРА́ЦИЯ *ж* конфедерация (**1.** *ниндәй ҙә булһа ойошмалар берекмәһе* **2.** *үҙ аллы дәүләттәр берекмәһе*); **Всеми́рная конфедера́ция труда́** Бөтә донъя хеҙмәт конфедерацияһы

КОНФЕРА́НС *м* конферанс, сығыш (*сәхнәлә берәй эстрада программаһы менән сығыш һәм шул сығыштың тексы*)

КОНФЕРАНСЬЕ́ *м нескл.* конферансье (*концерт алып барыусы артист*)

КОНФЕРЕ́НЦ-ЗА́Л *м* конференц-зал (*тантаналы йыйылыш, конференция үткәреү залы*)

КОНФЕРЕ́НЦИЯ *ж* конференция, кәңәшмә; **нау́чная конфере́нция** ғилми конференция

КОНФЕ́ТА *ж* кәнфит; **шокола́дные конфе́ты** шоколадлы кәнфит

КОНФЕ́ТНИЦА *ж* кәнфит һауыты

КОНФЕ́ТНЫЙ, -ая, -ое кәнфит ...ы; **конфе́тная обёртка** кәнфит ҡағыҙы

КОНФЕТТИ́ *с нескл.* конфетти, ҡағыҙ тәңкәләр (*һибеү өсөн төрлө төҫтәге ҡағыҙ*)

КОНФИГУРА́ЦИЯ *ж*; *книжн.* конфигурация (**1.** *берәй нәмәнең тышҡы күренеше, тышҡы рәүеше* **2.** *төрлө нәмәнең үҙ-ара урынлашыу тәртибе*); **конфигура́ция морски́х берего́в** диңгеҙ ярҙарының конфигурацияһы; **конфигура́ция звёзд** йондоҙҙар конфигурацияһы

КОНФИДЕНЦИА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое *книжн.* йәшерен, сер итеп һаҡлана торған, конфиденциаль; **конфиденциа́льный разгово́р** сер итеп һаҡлана торған һөйләшеү

КОНФИСКА́ЦИЯ *ж* конфискация (**1.** *шәхси милектең көслөк менән дәүләт файҙаһына түләүһеҙ алыныуы* **2.** *матбуғатта сыҡҡан баҫманың тейешле дәүләт органдары тарафынан таратмай, бикләп алыныуы*)

КОНФИСКОВА́ТЬ *сов., несов. кого-что* конфискациялау, конфискация яһау (үткәреү); **конфискова́ть иму́щество** милекте конфискациялау

КОНФИТЮ́Р *м* конфитюр (*джем төрө*)

КОНФЛИ́КТ *м* конфликт (**1.** *ҡапма-ҡаршы яҡ, фекер, көстәр араһындағы ҡаршылыҡ* **2.** *халыҡ-ара мөнәсәбәттә көсөргәнешле хәл*); **вступи́ть в конфли́кт** конфликтҡа инеү; **избежа́ть конфли́кта** конфликттан (ҡасыу) һаҡланыу; **вое́нный конфли́кт** хәрби конфликт; **урегули́рование междунаро́дных конфли́ктов** халыҡ-ара конфликттарҙы яйға һалыу

КОНФЛИ́КТНЫЙ, -ая, -ое конфликтлы, бәхәсле; **конфли́ктный вопро́с** бәхәсле мәсьәлә; **разбо́р конфли́ктного де́ла** конфликтлы эште тикшереү ♦ **конфли́ктная поли́тика** конфликтлы сәйәсәт; **конфли́ктная коми́ссия** конфликт комиссияһы (*хакимиәт менән хеҙмәтсәндәр араһындағы конфликтты тикшереү комиссияһы*)

КОНФЛИКТОВА́ТЬ *несов. с кем-л.*; *разг.* конфликтҡа инеү, низағлашыу, бәхәсләшеү; **конфликтова́ть с сосе́дом** күрше менән низағлашыу

КОНФО́РКА *ж* камфарка (**1.** *сәйнүк ултыртыу өсөн самауыр мөрйәһенә кейҙерелә торған селтәрле ҡалпаҡ* **2.** *газ плитаһында өҫтөнә кәстрүл, таба һ.б. ултыртыу өсөн тәғәйенләнгән түңәрәк*)

КОНФРОНТА́ЦИЯ *ж*; *книжн.* конфронтация, бәрелеш, ҡапма-ҡаршылыҡ; **поли́тика конфронта́ции** конфронтация сәйәсәте

КОНФУ́З *м* уңайһыҙ хәл, аптыраш, конфуз; **неожи́данный конфу́з** көтөлмәгән уңайһыҙ хәл

КОНФУ́ЗИТЬ *несов. кого* аптырашҡа (уңайһыҙ хәлгә) ҡалдырыу

КОНФУ́ЗИТЬСЯ *несов.* аптырау, тартыныу, оялыу, уңайһыҙланыу; **при посторо́нних ма́льчик всегда́ конфу́зится** сит кешеләр алдында малай һәр ваҡыт уңайһыҙлана

КОНФУ́ЗЛИВЫЙ, -ая, -ое оялсан, тартыныусан, уңайһыҙланыусан; **конфу́зливый челове́к** оялсан кеше; **конфу́зливый вид** оялсан ҡиәфәт

КОНФУ́ЗНЫЙ, -ая, -ое *разг.* оятҡа ҡалдырырлыҡ, уңайһыҙ хәлгә ҡалдырырлыҡ, ҡыҙартырлыҡ; **конфу́зная неожи́данность** оятҡа ҡалдырырлыҡ көтөлмәгән хәл

КОНЦЕНТРА́Т *м* концентрат (**1.** *тиҙ генә әҙерләү өсөн махсус эшкәртеп, киптерелгән аҙыҡ* **2.** *а.-х. туҡлыҡлы мал аҙығы* **3.** *тау. байыҡтырылған мәғдән*)

КОНЦЕНТРАЦИО́ННЫЙ, -ая, -ое концентрация ...ы, концентрацион; **концентрацио́нный ла́герь** концентрацион лагерь (*тотҡондарҙы ябыу урыны*)

КОНЦЕНТРА́ЦИЯ *ж* **1.** *см* **концентри́ровать** 1, 3, 4, **концентри́роваться** 1, 3, 4; **2.** *хим.* концентрация, концентрациялы; **раство́р высо́кой концентра́ции** юғары концентрациялы иретмә

КОНЦЕНТРИ́РОВАННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **концентри́ровать** **2.** *прил.* йүнәлдерелгән, тупланған; **концентри́рованное внима́ние** йүнәлдерелгән иғтибар; **концентри́рованные си́лы врага́** дошмандың тупланған көстәре **3.** *прил.* тулы, бай йөкмәткеле; **концентри́рованная информа́ция** тулы мәғлүмәт **4.** *прил.*; *с.-х.* туҡлыҡлы, туйындырылған; **концентри́рованные корма́** туҡлыҡлы аҙыҡтар **5.** *прил.*; *хим.* концентрациялы, ҡуйыртылған; **концентри́рованная кислота́** концентрациялы кислота; **концентри́рованный раство́р** ҡуйыртылған иретмә **6.** *прил.*; *горн.* байыҡтырылған; **концентри́рованная руда́** байыҡтырылған мәғдән

КОНЦЕНТРИ́РОВАТЬ *несов.* **1.** *кого-что* туплау, йыйыу; **концентри́ровать войска́** ғәскәр туплау **2.** *на чём*; *перен.* йүнәлтеү, туплау; **концентри́ровать внима́ние** иғтибарҙы йүнәлтеү **3.** *что*; *хим.* ҡуйыртыу, концентрациялау **4.** *что*; *горн.* байыҡтырыу

КОНЦЕНТРИ́РОВАТЬСЯ *несов.* **1.** тупланыу, йыйылыу **2.** *на ком-чём*; *перен.* йүнәлеү, тупланыу **3.** *хим.* ҡуйырыу, концентрацияланыу **4.** *горн.* байығыу **5.** *страд. от* **концентри́ровать**

КОНЦЕНТРИ́ЧЕСКИЙ и **КОНЦЕНТРИ́ЧНЫЙ,** -ая, -ое **1.** үҙәктәш; **концентри́ческие круги́** үҙәктәш түңәрәктәр **2.** концентрик; **концентри́ческая систе́ма преподава́ния** уҡытыуҙа концентрик система

КОНЦЕ́НТРЫ *мн.* (*ед.* **конце́нтр** *м*); *мат.* үҙәктәш түңәрәктәр

КОНЦЕ́ПЦИЯ *ж* концепция (**1.** *бер-береһенә бәйләнешле һәм мөнәсәбәтле фекерҙәр системаһы* **2.** *әҫәрҙәге төп идея, фекер*)

КОНЦЕ́РН *м* концерн (*дөйөм финанс етәкселек аҫтында предприятиеларҙың берләшеүе*)

КОНЦЕ́РТ *м* концерт; **дать конце́рт** концерт ҡуйыу; **конце́рт для скри́пки с орке́стром** скрипка һәм оркестр өсөн яҙылған концерт ♦ **коша́чий конце́рт** *шутл.* бесәйҙәр мыйылдауы

КОНЦЕРТА́НТ *м* концерт биреүсе

КОНЦЕРТИ́НО *с нескл.* концертино (**1.** *музыка ҡоралы* **2.** *бәләкәй концерт*)

КОНЦЕРТИ́РОВАТЬ *несов.* концерт биреү

КОНЦЕРТМЕ́ЙСТЕР *м* концертмейстер (**1.** *оркестрҙа уйнаусылар төркөмө етәксеһе* **2.** *симфония йәки опера оркестры солисы* **3.** *йырсы менән бергә опера партияһын һ.б. өйрәнгән пианист-аккомпаниатор*)

КОНЦЕ́РТНЫЙ, -ая, -ое концерт ...ы; **конце́ртная програ́мма** концерт программаһы; **конце́ртный зал** концерт залы; **конце́ртная му́зыка** концерт музыкаһы

КОНЦЕССИОНЕ́Р *м* концессионер, концессия хужаһы

КОНЦЕССИО́ННЫЙ, -ая, -ое концессия ...ы; **концессио́нный магази́н** концессия магазины ♦ **концессио́нный догово́р** концессия килешеүе

КОНЦЕ́ССИЯ *ж* концессия (**1.** *дәүләт ҡарамағындағы ер-һыу байлығын, хужалыҡ объектын һ.б. ваҡытлыса файҙаланырға биреү тураһында килешеү* **2.** *шул килешеү нигеҙендә ойошторолған предприятие*)

КОНЦЛА́ГЕРЬ *м* концлагерь

КОНЦО́ВКА *ж* **1.** *полигр.* сикләмә (*китап йәки бүлек аҙағындағы биҙәк*) **2.** һуңғы өлөш, аҙаҡ (*әҫәрҙең һуңғы йомғаҡлау өлөшө*); **концо́вка рома́на** романдың аҙағы

КОНЧА́ТЬ *несов. см.* **ко́нчить**

КОНЧА́ТЬСЯ *несов. см.* **ко́нчиться**

КО́НЧЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **ко́нчить** **2.** *в знач. сказ., безл.*; *разг.* бөттө; **ме́жду на́ми всё ко́нчено** беҙҙең арала бөтәһе лә бөттө **3.** *в знач. сказ., безл.* етте, булды; **ко́нчено! с за́втрашнего дня броса́ю кури́ть!** етте! иртәгәнән башлап тартмайым! ♦ **ко́нчен бал** бөттө, етте

КО́НЧЕНЫЙ, -ая, -ое *разг.* хәл ителгән, осона сығылған, бөткән; **де́ло ко́нченое** хәл ителгән эш ♦ **ко́нченый челове́к** бөткән кеше, эштән сыҡҡан кеше

КО́НЧИК *м* ос; **ко́нчик карандаша́** ҡәләм осо; **ко́нчик но́са** танау осо

КОНЧИ́НА *ж*; *высок.* үлем, вафат

КО́НЧИТЬ *сов.* **1.** *что, с чем* и *с неопр.* бөтөрөү, тамамлау, тамам итеү; **ко́нчить ремо́нт** йүнәтеүҙе тамамлау; **ко́нчить писа́ть** яҙып бөтөү; **ко́нчить речь приве́тствием** телмәрҙе ҡотлау һүҙе менән бөтөрөү; **ко́нчить университе́т** университет тамамлау **2.** *что, с чем* өҙөү, туҡтатыу; **ко́нчить с куре́нием** тартыуҙы туҡтатыу **3.** *кого-что*; *прост.* үлтереү, бөтөрөү ♦ **ко́нчить жизнь (век)** үлеү; **ко́нчить жизнь самоуби́йством** үҙ-үҙеңде үлтереү, үҙеңә ҡул һалыу; **ко́нчить пло́хо (скве́рно, ду́рно)** түбәнлеккә төшөү, ҡыҙғаныс хәлгә ҡалыу

КО́НЧИТЬСЯ *сов.* **1.** бөтөү, тамамланыу; **уро́к ко́нчился** дәрес бөттө; **тропи́нка ко́нчилась** һуҡмаҡ бөттө; **разгово́р ко́нчился** әңгәмә тамамланды **2.** *разг.* (*умереть*) үлеү

КОНЪЮНКТИ́ВА *ж*; *анат.* конъюнктива (*күҙҙең лайлалы тиресәһе*)

КОНЪЮНКТИВИ́Т *м*; *мед.* конъюнктивит (*күҙҙең конъюнктиваһы шешеүе*)

КОНЪЮНКТУ́РА ж конъюнктура (**1.** *берәй өлкәлә килеп тыуған хәл* **2.** *иҡт. тауар хужалығының хәлен сағылдырған билдәләр*); **междунаро́дная конъюнкту́ра** халыҡ-ара конъюнктура

КОНЬ *м* **1.** ат, йылҡы; **гнедо́й конь** туры ат; **сади́ться верхо́м на коня́** ат менеү; **разводи́ть коне́й** йылҡы аҫрау (үрсетеү) **2.** *спорт.* ат; **пойти́ конём** *шахм.* ат менән йөрөү; **упражне́ние на коне́** атта күнекмәләр эшләү ♦ **быть на коне́** еңеүсе итеп хис итеү; **по ко́ням** аттарҙа; **дарёному коню́ в зу́бы не смо́трят** биргәндең битенә ҡарамайҙар; **конь ещё не валя́лся** эш әле башланмаған да; **ход конём** көтөлмәгән аҙым

КОНЬКИ́ *мн.* (*ед.* **конёк** *м*) коньки, тимераяҡ **беговы́е коньки́** йүгереү конькийы; **ката́ться на конька́х** конькиҙа шыуыу; **занима́ться конька́ми** конькиҙа шыуыу менән шөғөлләнеү

КОНЬКОБЕ́ЖЕЦ *м* конькисы, конькиҙа шыуыусы

КОНЬКОБЕ́ЖНЫЙ, -ая, -ое конькиҙа шыуыу ...ы; **конькобе́жный спорт** конькиҙа шыуыу спорты; **конькобе́жные состяза́ния** конькиҙа шыуыу ярыштары

КОНЬКО́ВЫЙ, -ая, -ое атлама ...ы; **конько́вый брус** атлама бурсаһы

КОНЬЯ́К *м* коньяк

КО́НЮХ *м* ат ҡараусы, конюх; **колхо́зный ко́нюх** колхоздың ат ҡараусыһы

КОНЮ́ШНЯ *ж* **1.** атлыҡса, ат аҙбары (һарайы) **2.** *разг., неодобр.* сусҡа аҙбары (*бысраҡ урынға ҡарата*) ♦ **а́вгиевы коню́шни** мәхшәр, ныҡ бысраҡ (йыйыштырылмаған) урын

КООПЕРАТИ́В *м* кооператив (*ойошма һәм магазин*); **жили́щный кооперати́в** торлаҡ кооперативы; **строи́тельный кооперати́в** төҙөлөш кооперативы

КООПЕРАТИ́ВНЫЙ, -ая, -ое кооператив, кооперация ...ы; **кооперати́вное иму́щество** кооператив мөлкәт; **кооперати́вная торго́вля** кооператив сауҙа

КООПЕРА́ТОР *м* кооператор

КООПЕРА́ЦИЯ *ж* кооперация (**1.** *хеҙмәт ойоштороуҙа үҙ-ара бәйле булған төрлө эште күмәк кешенең берләшеп башҡарыуына нигеҙләнгән формаһы* **2.** *ауыл хужалығына, тор-*

лаҡ төҙөүгә, сауҙаға һ.б. бәйле эштәрҙе бергәләп алып барыу өсөн ағзалар индергән пай иҫәбенә ҡоролған берекмә **3.** *кооператив магазин*)

КООПЕРИ́РОВАТЬ *сов., несов.* **1.** *что* кооперативлаштырыу, кооперативҡа берләштереү; **коопери́ровать труд** *чей-л. берәйһенең* хеҙмәтен кооперативлаштырыу **2.** *кого* (*привлечь к кооперации*) кооперативҡа ылыҡтырыу; **коопери́ровать населе́ние** халыҡты кооперативҡа ылыҡтырыу

КООПЕРИ́РОВАТЬСЯ 1. *сов., несов.* кооперативҡа берләшеү, кооперативлашыу **2.** *разг.* берләшеү **3.** *несов. страд. от* **коопери́ровать**

КООПТА́ЦИЯ *ж* кооптация (*һайланма органдың һайлау үткәрмәй генә үҙ составына яңы ағза ҡабул итеүе*)

КООПТИ́РОВАТЬ *сов., несов. кого* кооптациялау

КООРДИНА́ТОР *м* координатор

КООРДИНА́ТЫ *мн.* (*ед.* **координа́та** *ж*) координат (**1.** *махс. яҫылыҡтағы йәки араўыҡтағы нөктәнең урынын билдәләгән дәүмәл* **2.** *һөйл. торған ер, адрес*)

КООРДИНАЦИО́ННЫЙ, -ая, -ое координация ...ы; **координацио́нная связь** координация бәйләнеше

КООРДИНА́ЦИЯ *ж* **1.** *см.* **координи́ровать 2.** координация, үҙ-ара ярашыу, килешеү; **координа́ция движе́ний** хәрәкәттәге үҙ-ара ярашыу

КООРДИНИ́РОВАТЬ *сов., несов. что* координациялау, яраштырыу; **координи́ровать пла́ны** пландарҙы координациялау; **координи́ровать свою́ рабо́ту с рабо́той други́х** үҙ эшеңде башҡаларҙың эше менән (яраштырыу) тап килтереү (көйләү)

КООРДИНИ́РОВАТЬСЯ 1. *сов., несов.* координацияланыу **2.** *несов. страд. от* **координи́ровать**

КОПА́Л *м* копал, һары ыҫмала (*лак яһау өсөн ҡулланыла*)

КОПА́ЛОВЫЙ, -ая, -ое копал ...ы; **копа́ловый лак** копал лагы

КОПА́ТЬ *несов. что* ҡаҙыу; **копа́ть зе́млю** ер ҡаҙыу; **копа́ть я́му** *кому* соҡор ҡаҙыу; **копа́ть карто́фель** картуф ҡаҙыу; **копа́ть черве́й** селәүҡаҙыу ♦ **копа́ть моги́лу** *кому* хөсөтлөк ҡылыу; **копа́ть под** *кого; прост.* яманатлы итеү, хурлыҡҡа төшөрөү

КОПА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *в чём* ҡаҙыныу; **копа́ться в песке́** ҡомда ҡаҙыныу **2.** *в чём; разг.* аҡтарыныу; **копа́ться в сундуке́** һандыҡта аҡтарыныу **3.** *в чём; перен.* соҡсоноу; **копа́ться в свои́х пережива́ниях** кисергән тойғоларыңда соҡсоноу **4.** *с чем; разг.* мыштырлау, бызмырлау; **не копа́йся, конча́й рабо́ту скоре́е** мыштырлама, эшеңде тиҙерәк бөтөр **5.** *страд. от* **копа́ть** ♦ **копа́ться в гря́зном белье́** ғәйбәт һатыу

КОПЕ́ЕЧКА *ж; уменьш. от* **копе́йка** ♦ **в копе́ечку стать (вскочи́ть, обойти́сь, влете́ть)** бик ҡыйбатҡа төшөү

КОПЕ́ЕЧНЫЙ, -ая, -ое **1.** бер тинлек; **копе́ечная моне́та** бер тинлек **2.** арзан, осһоҙ, аҙ; **копе́ечная вещь** арзан әйбер; **копе́ечный за́работок** аҙ эш хаҡы **3.** *перен.* бик ваҡсыл, һаран; **копе́ечная душа́** бик һаран кеше

КОПЕ́ЙКА *ж* **1.** тин; **де́сять копе́ек** ун тин **2.** *собир.; разг.* тин, аҡса; **бере́чь наро́дную копе́йку** халыҡ аҡсаһын һаҡлау ♦ **без копе́йки (де́нег)** бер тинһеҙ; **до после́дней копе́йки (истра́тить, отда́ть и т.д.)** һуңғы тингә тиклем; **на копе́йку** бик аҙ, бер тинлек; **ни копе́йки**; **ни копе́йки нет (за душо́й)** бер тин аҡсаһыҙ, бер тин аҡсаһы юҡ; **копе́йка в копе́йку** тингә тин (ялғап йәшәү); **за копе́йку уступи́ть (отда́ть)** бик арзанға биреү

КОПЁР *м* копёр (**1.** *ҡаты урынға, тәрәнгә свай ҡаға торған ҡулайлама* **2.** *шахта өҫтөндә күтәргес ҡуйыу өсөн эшләнгән ҡоролма*)

КО́ПИ *мн.* (*ед.* **копь** *ж*) копи (*таш күмер, тоҙ рудниғы йәки карьеры*)

КОПИ́ЛКА *ж* копилка, аҡса йыйыу һауыты

КОПИ́РКА *ж; разг.* копирка, копировка ҡағыҙы, күсергес (*ҡағыҙ*); **писа́ть под копи́рку** күсергес аша яҙыу

КОПИРОВА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** копирка (күсергес) ...ы; **копирова́льная фа́брика** копирка (күсергес) фабрикаһы **2.** күсереү ...ы; **копирова́льная бума́га** күсереү ҡағыҙы

КОПИ́РОВАТЬ *несов.* **1.** *что* күсермәһен (нөсхәһен) алыу; **копи́ровать служе́бные бума́ги** эш ҡағыҙҙарының күсермәһен алыу **2.** *кого-что; перен.* булып ҡыланыу, кеүек булыу; **де́ти лю́бят копи́ровать взро́слых** балалар ололар булып ҡыланырға ярата

КОПИРО́ВОЧНЫЙ, -ая, -ое күсермә ...ы, нөсхә ...ы; **копиро́вочные рабо́ты** күсермә эштәре

КОПИРО́ВЩИК *м* күсереүсе, нөсхә эшләүсе

КОПИ́ТЬ *несов. что* **1.** (*беречь, делать запас чего-л.*) йыйыу; **копи́ть де́ньги** аҡса йыйыу **2.** (*собирать, сосредоточивать*) туплау; **копи́ть си́лы** көс туплау

КОПИ́ТЬСЯ *несов.* **1.** йыйналыу, йыйыла барыу **2.** *страд. от* **копи́ть**

КО́ПИЯ *ж* **1.** күсермә; **ко́пия карти́ны** рәсем күсермәһе; **снять ко́пию** күсермәһен алыу **2.** *перен.* тап үҙе, ҡойоп ҡуйған, һуйып ҡаплаған; **он ко́пия отца́** ул һуйып ҡаплаған атаһы

КО́ПКА *ж см.* **копа́ть**; **ко́пка гря́дки** түтәл ҡаҙыу; **ко́пка земли́** ер ҡаҙыу

КОПНА́ *ж* күбә, сүмәлә; **ста́вить копну́** күбә һалыу; **волочи́ть копну́** күбә тарттырыу ♦ **копна́ воло́с** ҡабарып торған ҡуйы сәс

КОПНИ́ТЬ *несов. что* күбәләү, күбәгә һалыу; **копни́ть се́но** бесән күбәләү

КОПНУ́ТЬ *сов. что* **1.** ҡаҙып алыу **2.** *перен.* төшөнөү

КОПОТЛИ́ВЫЙ, -ая, -ое *разг.* **1.** мыштыр, бызмыр; **копотли́вый челове́к** мыштыр кеше **2.** мәшәҡәтле, ваҡ; **копотли́вая рабо́та** мәшәҡәтле эш

КО́ПОТЬ *ж* һөрөм, еҫ; **чёрная ко́поть** ҡара һөрөм

КОПОШИ́ТЬСЯ *несов.* **1.** мыжғыу, мыжғып тороу, ҡайнау; **муравьи́ копоша́тся во́зле мураве́йника** иләү янында ҡырмыҫҡалар мыжғып тора **2.** *разг.* булышыу, маташыу; **он копоши́тся во дворе́** ул өй алдында булышып йөрөй

КО́ПРА и **КОПРА́** *ж* копра (*кокос сәтләүегенең май һығыла торған үҙәге*); **жмых ко́пры** копра төпрәһе

КОПТЕ́ТЬ *несов.* һөрөмләнеү, ҡоромланыу; **ла́мпа копти́т** шәм һөрөмләнә

КОПТИ́ЛКА *ж*; *разг.* һуҡыр шәм

КОПТИ́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое ыҫлау ...ы, ҡаҡлау ...ы; **копти́льная печь** ыҫлау мейесе; **копти́льная ка́мера** ҡаҡлау камераһы

КОПТИ́ЛЬНЯ *ж* ыҫлыҡ (*ит, балыҡ һ.б. ыҫлау, ҡаҡлау урыны*)

КОПТИ́ТЬ *несов.* **1.** һөрөмләү, ыҫлау, төтөн сығарыу, төтәү; **ла́мпа копти́т** шәм һөрөмләнә **2.** *что* һөрөмләү; **копти́ть стекло́** быяла һөрөмләү **3.** *кого-что* ыҫлау, ҡаҡлау; **копти́ть ры́бу** балыҡ ыҫлау

КОПТИ́ТЬСЯ *несов.* **1.** һөрөм ултырыу, һөрөмләнеү, ыҫланыу; **занаве́ски от ды́ма коптя́тся** төтөндән ҡормаларға һөрөм ултыра **2.** (*о рыбе, мясе и т.п.*) ыҫланыу, ҡаҡланыу **3.** *страд. от* **копти́ть** 2, 3

КОПУЛИ́РОВАТЬ *сов., несов.* **1.** *что*; *сад.* ботаҡ ялғау (*ағасты киҫеп, бөрөлө ботаҡ ялғау*) **2.** *биол.* ҡушылыу, берегеү

КОПУЛИРО́ВКА *ж*; *сад.* ботаҡ ялғау

КОПУЛЯ́ЦИЯ *ж*; *биол.* ҡушылыу (*иң ябай организмдарҙың ике енси күҙәнәгенең ҡушылыуы*)

КОПУ́Н *м*; *разг.* мыштыр (бызмыр) кеше; **копу́нья** *ж*; *разг.* мыштырбикә, бызмырбикә

КОПУ́ША *м* и *ж*; *разг. см* **копу́н, копу́нья**

КОПЧЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **копти́ть** 3; **ры́ба холо́дного копче́ния** һыуыҡлай ыҫланған балыҡ **2.** *мн.* **копче́нья** *см.* **копчёности**

КОПЧЁНОСТИ *мн.* (*ед.* **копчёность** *ж*) ыҫланған (ҡаҡланған) ашамлыҡ

КОПЧЁНЫЙ, -ая, -ое **1.** ыҫланған, ҡаҡланған; **копчёная колбаса́** ҡаҡланған колбаса (тултырма) **2.** ыҫлы, һөрөмлө; **копчёное стекло́** һөрөмлө быяла

КО́ПЧИК *м*; *анат.* ҡоймос

КО́ПЧИКОВЫЙ, -ая, -ое ҡоймос ...ы; **ко́пчиковые позвонки́** ҡоймос умыртҡалары ♦ **ко́пчиковая кость** ҡоймос һөйәге

КОПЧУ́ШКА *ж*; *разг.* ҡаҡланған ваҡ балыҡ

КОПЫ́Л *м* сана теше (тырнағы); **са́ни с высо́кими копы́льями** оҙон тырнаҡлы сана

КОПЫ́ТНЫЙ, -ая, -ое **1.** тояҡ ...ы; **копы́тный след** тояҡ эҙе; **копы́тные боле́зни** тояҡ ауырыуҙары **2.** тояҡлы; **копы́тные живо́тные** тояҡлы хайуандар

КОПЫ́ТО *с* тояҡ; **па́рные копы́та** ҡуш тояҡ

КОПЬЁ *с* һөңгө; **охо́тничье копьё** һунар һөңгөһө; **мета́ть копьё** һөңгө сөйөү ♦ **ко́пья лома́ть** бик ныҡ сәкәләшеп алыу

КОПЬЕВИ́ДНЫЙ, -ая, -ое һөңгө һымаҡ (рәүешле), оҙонса; **копьеви́дный коне́ц** осо һөңгө һымаҡ, һөңгө һымаҡ осло, осо оҙонса

КОРА́ *ж* **1.** ҡайыр, ҡабыҡ; **кора́ де́рева** ағас ҡабығы; **кора́ ли́пы** йүкә ҡайыры **2.** ҡатлау, ҡатлам; **ледяна́я кора́** боҙ ҡатлауы ♦ **земна́я кора́** *геол.* ер ҡабығы (ҡатламы); **кора́ больши́х полуша́рий головно́го мо́зга** *анат.* баш мейеһе ярымшарҙарының ҡабығы

КОРАБЕ́Л *м*; *разг.* карап төҙөүсе (*белгес*)

КОРАБЕ́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** карап ...ы; **корабе́льная ма́чта** карап мачтаһы **2.** карап төҙөү (ремонтлау) ...ы, карап төҙөүгә (ремонтлауға) яраҡлы; **корабе́льная верфь** карап төҙөү һәм ремонтлау верфе ♦ **корабе́льный лес** карап төҙөүгә яраҡлы ағастар

КОРАБЛЕВОЖДЕ́НИЕ *с см.* **судовожде́ние**

КОРАБЛЕКРУШЕ́НИЕ *с* карап һәләкәте

КОРАБЛЕСТРОЕ́НИЕ *с см.* **судострое́ние**

КОРАБЛЕСТРОИ́ТЕЛЬ *м* карап төҙөүсе (*белгес*)

КОРАБЛЕСТРОИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое карап төҙөү ...ы; **кораблестрои́тельные рабо́ты** карап төҙөү эштәре

КОРА́БЛЬ *м* карап; **вое́нный кора́бль** хәрби карап; **возду́шный кора́бль** һауа карабы; **косми́ческий кора́бль** йыһан карабы ♦ **сжига́ть (жечь) свои́ корабли́** кире уйлауға юл ҡалдырмау, ныҡлы хәл итеү

КОРА́ЛЛ *м* мәрйен (**1.** *зоол. диңгеҙ хайуаны* **2.** *шул хайуандарҙың эзбиз ҡалдыҡтарынан барлыҡҡа килгән асыҡ ҡыҙыл, ал, аҡ таштар* **3.** *шул таштарҙан яһалған биҙәүестәр*); **ожере́лье из кора́ллов** мәрйен муйынсаҡ; **кра́сный кора́лл** ҡыҙыл мәрйен; **ме́лкий кора́лл** ваҡ мәрйен; **носи́ть кора́ллы** мәрйен тағыу

КОРА́ЛЛОВЫЙ, -ая, -ое **1.** мәрйен ...ы; **кора́лловый о́стров** мәрйен утрауы **2.** мәрйен; **кора́лловая ни́тка** мәрйен еп; **кора́лловое ожере́лье** мәрйен муйынсаҡ **3.** янып торған ҡыҙыл, ҡып-ҡыҙыл; **кора́лловые гу́бы** ҡып-ҡыҙыл ирен

КОРА́Н *м* Ҡөрьән; **чита́ть Кора́н** Ҡөрьән уҡыу

КОРВЕ́Т *м*; *мор.* корвет (**1.** *өс мачталы бороңғо хәрби карап* **2.** *Британия һәм Америка флотында бәләкәй һаҡсы карап*)

КОРД *м*; *спец*. корд (**1.** *кизе-мамыҡ йәки яһалма сүстән сиратып иләнгән еп* **2.** *йөн туҡыма төрө*)

КО́РДА *ж*; *спец*. корда, арҡан, оҙон теҙген; **гоня́ть ло́шадь на ко́рде** атты оҙон теҙген менән тотоп ҡыуып йөрөтөү

КОРДЕБАЛЕ́Т *м*; *театр*. кордебалет (*күмәк бейеү башҡарыусы балет артистары*)

КО́РДНЫЙ, -ая, -ое *спец*. корд ...ы; **ко́рдное волокно́** корд сүс; **ко́рдная ткань** корд туҡыма

КОРДО́Н *м* кордон (**1.** *сик буйындағы йәки урмандағы һаҡ* **2.** *шул һаҡ торған ер* **3.** *сик буйы*); **лесно́й кордо́н** урман кордоны; **тамо́женный кордо́н** таможня кордоны; **служи́ть на кордо́не** кордонда хеҙмәт итеү

КОРЕВО́Й, -ая, -ое *мед*. ҡыҙылса ...ы; **корева́я сыпь** ҡыҙылса сабыртмаһы

КОРЕ́ЙКА *ж* түш ите

КОРЕ́ЙСКИЙ, -ая, -ое корей ...ы, Корея ...ы; **коре́йский язы́к** корей теле

КОРЕ́ЙЦЫ *мн*. корейҙар, корей халҡы // *ед*. **коре́ец** *м* корей ир-аты; **корея́нка** *ж* корей ҡатын-ҡыҙы

КОРЕНА́СТЫЙ, -ая, -ое **1.** мыҡты, киң яурынлы; **корена́стый мужчи́на** мыҡты ир **2.** ныҡ тамырлы, төптән йыуан; **корена́стое де́рево** ныҡ тамырлы ағас

КОРЕНИ́ТЬСЯ *несов*. **1.** *в чём* -тан/-тән килеү, нигеҙләнеү; **суеве́рия кореня́тся в неве́жестве** юҡ-барға ышаныу наҙанлыҡтан килә **2.** *в ком-чём*; *перен*. ныҡ ултырыу, төптә ятыу

КОРЕННИ́К *м* төпкө ат (*еккәндә*)

КОРЕННО́Й, -ая, -ое **1.** төп, ерле; **коренно́е населе́ние** төп халыҡ **2.** төп, төптән, нигеҙенән, тамырынан; **коренно́й вопро́с** төп мәсьәлә; **коренны́е преобразова́ния** тамырынан үҙгәртеүҙәр ♦ **коренны́е зу́бы** аҙау тештәр; **коренна́я ло́шадь** төпкө ат (*еккәндә*); **коренны́м о́бразом** тамырынан, тулыһынса

КО́РЕНЬ *м* **1.** тамыр, төп; **ко́рень де́рева** ағас тамыры; **пять корне́й я́блонь** биш төп алма; **ко́рень зу́ба** теш төбө; **ко́рни воло́с** сәс төбө **2.** *перен*. нигеҙ, төп, баш; **ко́рень оши́бок** хаталар нигеҙе; **ко́рень зла** бәлә башы **3.** *грам*., *мат*. тамыр; **ко́рень сло́ва** һүҙ тамыры; **извлека́ть ко́рень** тамырын табыу ♦ **в ко́рне** тулыһынса, тамырынан; **на корню́**: 1) урылмаған, сабылмаған (*үлән, ашлыҡ тураһында*); 2) *перен*. иң баштан; **ко́рень жи́зни** йәшәү тамыры (*женьшень үҫемлегенең икенсе исеме*); **пусти́ть ко́рни**: 1) төпләнеү, нигеҙләнеү; 2) тамыр йәйеү; **запря́чь в ко́рень** төпкә (төпкө ат итеп) егеү; **в ко́рне пресе́чь** баштан алыу, туҡтатыу; **смотре́ть в ко́рень** асылына төшөнөү; **красне́ть до корне́й воло́с** оялыуҙан ҡып-ҡыҙыл булыу; **подорва́ть с ко́рнем** *что* тамырынан ҡоротоу (*ҙур зыян, этлек эшләү*)

КОРЕШО́К *м* **1.** *уменьш. от* **ко́рень** 1; **2.** (*часть переплёта книги*) тамырса, төп; **корешо́к кни́ги** китап төбө **3.** (*в квитанционной книжке*) төп

КОРЖ *м* корж (*сөсө ҡамырҙан йоҡартып бешерелгән пәрәник төрө*)

КО́РЖИК *м* **1.** *уменьш. от* **корж** **2.** коржик (*шәкәр ҡомо һибеп бешерелгән йәймә, көлсә*)

КОРЗИ́НА *ж* кәрзин; **плетёная корзи́на** үрелгән кәрзин

КОРЗИ́НКА *ж* **1.** *уменьш. от* **корзи́на** **2.** *бот*. кәрзинкә (*сәскәлек төрө*); **корзи́нка подсо́лнечника** көнбағыш кәрзинкәһе (башы)

КОРЗИ́ННЫЙ, -ая, -ое кәрзин ...ы; **корзи́нное произво́дство** кәрзин етештереү (кәсебе)

КОРЗИ́НЩИК *м* кәрзин үреүсе

КОРИА́НДР *м* кориандр (*үҫемлек*)

КОРИА́НДРОВЫЙ, -ая, -ое кориандр ...ы; **кориа́ндровое се́мя** кориандр орлоғо; **кориа́ндровое ма́сло** кориандр майы

КОРИДО́Р *м* коридор; **дли́нный коридо́р** оҙон коридор

КОРИДО́РНЫЙ, -ая, -ое **1.** коридор ...ы; **коридо́рные часы́** коридор сәғәте **2.** *в знач. сущ*. **коридо́рный** *м* и **коридо́рная** *ж* коридорсы (*ҡунаҡханаларҙа бер нисә бүлмәне ҡараусы хеҙмәткәр*) ♦ **коридо́рная систе́ма** коридор системаһы (*ишектәре бер коридорға сыҡҡан бүлмәләр*)

КОРИ́НКА *ж* ҡара йөҙөм (*һөйәкһеҙ йөҙөм*)

КОРИ́ТЬ *несов*. *кого*; *разг*. **1.** (*упрекать*) шелтәләү, әрләү, тиргәү; **кори́ть за ве́треность** елғыуарлыҡ өсөн шелтәләү; **кори́ть за гру́бость** тупаҫлыҡ өсөн әрләү **2.** *чем* (*попрекать*) ғәйепләү, үртәү, битәрләү; **кори́ть куско́м хле́ба** бер телем икмәк өсөн битәрләү

КОРИФЕ́Й *м*; *высок*. корифей (*берәй эш өлкәһендәге иң күренекле эшмәкәр*); **корифе́и нау́ки** фән корифейҙары (эшмәкәрҙәре)

КОРИ́ЦА *ж* дәрсен; **за́пах кори́цы** дәрсен еҫе

КОРИ́ЧНЕВЫЙ, -ая, -ое ҡуңыр, көрән; (*о коже*) янып ҡарайған; **кори́чневый цвет** ҡуңыр төҫ; **кори́чневый костю́м** көрән костюм; **кори́чневое от зага́ра лицо́** ҡояшта янып ҡарайған йөҙ

КОРИ́ЧНЫЙ, -ая, -ое дәрсен ...ы; **кори́чное де́рево** дәрсен ағасы; **кори́чное ма́сло** дәрсен майы

КО́РКА *ж* **1.** ҡатлау, ҡатлам; **ледяна́я ко́рка** боҙ ҡатламы; **по́чвенная ко́рка** тупраҡ ҡатлауы **2.** (*хлеба, пирога и т.п.*) ҡатыһы, ҡыртыш; **хле́бная ко́рка** икмәк ҡатыһы **3.** ҡабыҡ; **апельси́новая ко́рка** әфлисун ҡабығы; **ды́нная ко́рка** ҡауын ҡабығы **4.** *бот*. ҡайыр; **ко́рка ду́ба** имән ҡайыры **5.** *разг*. (*обложка книги*) тыш ♦ **от ко́рки до ко́рки** башынан аҙағына тиклем

КО́РКОВЫЙ, -ая, -ое *анат*. ҡабыҡ ...ы; **ко́рковое вещество́** ҡабыҡ матдәһе; **ко́рковый слой** ҡабыҡ ҡатламы

КОРМ *м* **1.** аҙыҡ, мал аҙығы, ем (*ҡош өсөн*); **комбини́рованный корм** ҡатнаш аҙыҡ; **зада́ть**

корм лошадя́м аттарға аҙыҡ һалыу; **клева́ть корм** ем сүпләү **2.** *см.* **кормле́ние ♦ подно́жный корм** нисек тура килә шулай ризыҡланыу, ни табыла, шуны ашау

КОРМА́ *ж* ҡойроҡ; **сесть на корму́ ло́дки** кәмәнең ҡойроғона ултырыу

КОРМЁЖКА *ж* **1.** *разг. см.* **корми́ть, корми́ться** 1; **кормёжка скота́** мал ашатыу **2.** (*место питания животных*) ашатыу урыны **3.** *прост.* ризыҡ, ашамлыҡ

КОРМИ́ЛЕЦ *м* ҡараусы, аҫраусы, ашатыусы; **потéря корми́льца** ҡараусыһыҙ ҡалыу

КОРМИ́ЛИЦА *ж* имеҙеүсе ҡатын, һөт әсәһе

КОРМИ́ЛО *с*; *трад.-поэт.* кәмә руле ♦ **у корми́ла вла́сти (стоя́ть)** *книжн.* власть башында (тороу)

КОРМИ́ТЬ *несов. кого* **1.** *прям., перен.* ашатыу, ҡарау; **корми́ть больно́го с ло́жки** ауырыуҙы ҡалаҡ менән ашатыу; **корми́ть скот** мал ашатыу; **корми́ть всю семью́** бөтә ғаиләне ашатыу **2.** (*своим молоком*) имеҙеү; **корми́ть ребёнка** баланы имеҙеү ♦ **корми́ть обеща́ниями** буш вәғәҙә биреү; **хле́бом не корми́** теләгәнен эшләргә генә бир, башҡа бер ни кәрәкмәй

КОРМИ́ТЬСЯ *несов.* **1.** ашау, туҡланыу, туйыныу; **корми́ться ры́бой** балыҡ менән туҡланыу **2.** тороу, йәшәү; **корми́ться свои́м трудо́м** үҙ көсөң менән йәшәү

КОРМЛЕ́НИЕ *с см.* **корми́ть**; **кормле́ние скота́** мал ашатыу

КОРМОВО́Й I, -ая, -ое аҙыҡ, мал аҙығы ...ы; **кормова́я свёкла** мал сөгөлдөрө; **кормово́й фонд** мал аҙығы фонды ♦ **кормова́я ба́за** мал аҙығы базаһы

КОРМОВО́Й II, -ая, -ое **1.** ҡойроҡ ...ы; **кормово́е весло́** ҡойроҡ ишкәге; **кормово́й флаг** ҡойроҡ флагы **2.** *в знач. сущ.* **кормово́й** *м* (*рулевой*) ҡойроҡсо, ҡойроҡ тотоусы

КОРМОКУ́ХНЯ *ж*; *с.-х.* мал аҙығы әҙерләү бүлмәһе (бинаһы)

КОРМОПРОИЗВО́ДСТВО *с*; *с.-х.* мал аҙығын етештереү

КОРМОРЕ́ЗКА *ж*; *с.-х.* мал аҙығы тураҡлағыс (ваҡлағыс) (*машина*)

КОРМУ́ШКА *ж* **1.** тағараҡ; **положи́ть овса́ в корму́шку** тағараҡҡа һоло һалыу **2.** *перен., прост., пренебр.* төшөмлө урын

КО́РМЧИЙ *м* **1.** *уст.* ҡойроҡсо, ҡойроҡ тотоусы (ишеүсе) **2.** *перен., высок.* юлбашсы

КОРНА́ТЬ *несов. кого-что*; *прост.* мөнтәү, ҡыҫҡа (тигеҙһеҙ) итеп ҡырҡҡылау; **корна́ть во́лосы** сәс мөнтәү

КОРНЕВИ́ЩЕ *с* **1.** тамырһабаҡ (*үҫемлектең ер аҫты һабағы*); **корневи́ще хре́на** керән тамырһабағы **2.** төп тамыр; **корневи́ще ду́ба** имәндең төп тамыры

КОРНЕВО́Й, -ая, -ое **1.** тамыр ...ы; **корнево́е ответвле́ние** тамыр тармағы **2.** *грам.* тамыр; **корневы́е слова́** тамыр һүҙҙәр

КОРНЕНО́ЖКИ *мн.* (*ед.* **корнено́жка** *ж*); *зоол.* тамыраяҡ (*иң ябай төҙөлөшлө бер күҙәнәкле тереклек*)

КОРНЕПЛО́ДЫ *мн.* (*ед.* **корнепло́д** *м*) тамыраҙыҡ (*кишер, сөгөлдөр һ.б.*); **загото́вка корнепло́дов** тамыраҙыҡ әҙерләү

КОРНЕРЕ́ЗКА *ж* тамыр ваҡлағыс (*тураҡлағыс машина*)

КОРНЕ́Т I *м* корнет (*элек кавалерия һәм сик һаҡлау ғәскәрендә иң кесе офицер дәрәжәһе һәм шул дәрәжәләге кеше*)

КОРНЕ́Т II *м*; *муз.* корнет (*тынлы музыка ҡоралы*)

КОРНИШО́Н *м* корнишон (*сәскәһен ҡойғас та маринадлау өсөн өҙөлгән ваҡ ҡыяр*)

КОРНОУ́ХИЙ, -ая, -ое *разг.* тоҡор ҡолаҡлы; **корноу́хий пёс** тоҡор ҡолаҡлы эт

КО́РОБ *м* **1.** алап, ҡап, мәрке, тырыз; **он привёз по́лный ко́роб това́ра** ул тулы бер ҡап тауар алып килде **2.** (*кузов телеги, саней*) әрйә; (*кузов автомашины*) кузов **3.** *в знач. нареч.* **ко́робом**; *разг.* ҡаптай, ҡап кеүек, ҡабарынып; **шу́ба де́ржится на нём ко́робом** туны өҫтөндә ҡап кеүек тора ♦ **це́лый ко́роб** бер тоҡ (*"бик күп" тигәнде аңлата*); **с три ко́роба наговори́ть (наобеща́ть)** арттырып самаһыҙ һөйләү (вәғәҙәләр биреү)

КОРОБЕ́ЙНИК *м* ҡырҡтартмасы, асламсы

КОРО́БИТЬ *несов.* **1.** *что* ҡалтайтыу; **сы́рость коро́бит до́ску** еүеш(лек) таҡтаны ҡалтайта **2.** *кого* әсендереү, үртәндереү; **меня́ коро́бит от его́ гру́бости** уның тупаҫлығы мине үртәндерә

КОРО́БИТЬСЯ *несов.* **1.** ҡалтайыу; **коро́биться от вла́ги** еүеш(лек)тән ҡалтайыу **2.** тырпайыу, тырпайып (ҡабарып, ҡалҡып) тороу; **соро́чки коро́бятся от крахма́ла** күлдәктәр крахмалдан ҡабарып тора

КОРО́БКА *ж* ҡап, ҡумта; **спи́чечная коро́бка** шырпы ҡабы; **коро́бка с кры́шкой** ҡапҡаслы ҡумта ♦ **коро́бка скоросте́й** *тех.* тиҙлекте алмаштырыу ҡабы; **коро́бка переда́ч** *тех.* тапшырыусы ҡап

КОРОБО́К *м* **1.** *уменьш. от* **ко́роб 2.** *разг.* ҡап, бәләкәй тартма; **коробо́к спи́чек** бер ҡап шырпы

КОРО́БОЧКА *ж* **1.** *уменьш. от* **коро́бка 2.** *бот.* төймәләк; **коро́бочка хло́пка** мамыҡ төймәләге

КОРО́БОЧНЫЙ, -ая, -ое ҡап ...ы, ҡумта ...ы; **коро́бочный карто́н** ҡап ҡатырғаһы, ҡатырға ҡумта

КОРО́ВА *ж* һыйыр; **пе́гая коро́ва** ала һыйыр; **до́йная коро́ва** һауын һыйыр

КОРО́ВИЙ, -ья, -ье һыйыр ...ы; **коро́вье молоко́** һыйыр һөтө; **коро́вье вы́мя** һыйыр елене

КОРО́ВКА *ж*; *уменьш.-ласк. от* **коро́ва** ♦ **бо́жья коро́вка** *см.* **бо́жий**

КОРО́ВНИК *м* һыйыр аҙбары (һарайы)

КОРОЕ́Д *м* ҡабыҡ ҡуңыҙы

КОРОЛЕ́ВА *ж* **1.** (*титул*) королева **2.** (*жена короля*) король ҡатыны **3.** *разг.* королева (*һоҡланғыс матур ҡатын-ҡыҙ*) **4.** *чего, какая* королева; **короле́ва красоты́** һылыулыҡ королеваһы; **короле́ва та́нца** бейеү королеваһы **5.** *шахм. см.* **ферзь**

КОРОЛЕ́ВСКИЙ, -ая, -ое король ...ы; **короле́вская власть** король хакимлығы; **короле́вский фланг** *шахм.* король флангы

КОРОЛЕ́ВСТВО *с* короллек; **Да́тское короле́вство** Дания короллеге

КОРОЛЁК *м* **1.** королёк (*әфлисун сорты*) **2.** *зоол.* кәрлә турғай

КОРО́ЛЬ *м*; *в разн. знач.* король; **коро́ль Непа́ла** Непал короле; **у́гольный коро́ль** күмер короле; **бубно́вый коро́ль** *карт.* бубий король; **де́лать ход королём** *шахм.* король менән йөрөү ♦ **кум королю́** үҙе баш, үҙе түш (*бөтәһен дә хәл итә алған кешегә ҡарата*)

КОРОМЫ́СЛО *с* **1.** (*для вёдер, у весов*) көйәнтә **2.** (*у колодца*) сиртмә **3.** *зоол.* (*насекомое*) энәғараҡ ♦ **дым коромы́слом** шау-шыу, тәртипһеҙлек

КОРО́НА *ж*; *в разн знач.* таж; **ца́рская коро́на** батша тажы; **борьба́ за коро́ну** тәхет өсөн көрәш; **со́лнечная коро́на** *астр.* ҡояш тажы

КОРОНА́РНЫЙ, -ая, -ое *мед.* коронар (*йөрәктәге ҡан әйләнеше*); **корона́рные сосу́ды** коронар тамырҙар ♦ **корона́рное кровообраще́ние** коронар ҡан әйләнеше; **корона́рная недоста́точность** коронар етешмәүсәнлек

КОРОНА́ЦИЯ *ж* таж кейҙереү йолаһы, тәхеткә ултыртыу

КОРО́НКА *ж* **1.** *уменьш. от* **коро́на** **2.** *анат.* коронка (*тештең тышҡы яғы*) **3.** коронка, теш тажы; **золота́я коро́нка** алтын коронка; **поста́вить коро́нку на зуб** тешкә коронка кейҙереү (ҡуйыу); **алма́зная коро́нка** *тех.* алмас коронка

КОРО́ННЫЙ, -ая, -ое **1.** таж ...ы; **коро́нное украше́ние** таж биҙәге **2.** иң уңышлы; **коро́нная роль** иң уңышлы роль

КОРОНОВА́НИЕ *с см.* **коронова́ть**

КОРОНО́ВАННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **коронова́ть** **2.** *прил.* тажлы

КОРОНОВА́ТЬ *сов.*, *несов.* *кого* таж кейҙереү, тәхеткә ултыртыу

КОРОНОВА́ТЬСЯ *сов.*, *несов.* таж кейеү, тәхеткә ултырыу

КОРО́СТА *ж* ҡутыр

КОРОСТЕ́ЛЬ *м* тартай

КОРОТА́ТЬ *несов.* *что*; *разг.* уҙҙырыу, уҙғартыу, ҡыҫҡартыу; **корота́ть вре́мя** ваҡыт уҙҙырыу; **корота́ть ве́чер в разгово́рах** кисте һөйләшеп уҙҙырыу

КОРОТА́ТЬСЯ *несов.* уҙыу; **дни корота́лись в бесе́дах** көн әңгәмә менән уҙҙы

КОРО́ТКИЙ, -ая, -ое **1.** ҡыҫҡа, ҡоҫос; **коро́ткие во́лосы** ҡыҫҡа сәс; **коро́ткая ю́бка** ҡыҫҡа юбка (итәк); **коро́ткий хвост** ҡоҫос ҡойроҡ **2.** *разг.* тәпәш, ҡоҡор; **коро́ткий челове́к** тәпәш кеше **3.** (*малый по времени*) ҡыҫҡа, әҙ; **на коро́ткий срок** ҡыҫҡа ваҡытҡа **4.** (*быстрый*, *решительный*) тиҙ, ҡаты; **коро́ткая распра́ва** ҡаты яза биреү **5.** (*близкий*, *дружественный*) дуҫтарса, яҡын; **коро́ткие отноше́ния** дуҫтарса (яҡын) мөнәсәбәттәр ♦ **коро́ткая волна́** ҡыҫҡа тулҡын (*10 метрҙан 150 метрға тиклем оҙонлоҡтағы радио тулҡындар*); **коро́ткое замыка́ние** *физ.* ҡыҫҡа ялғаныш; **коро́ткая па́мять** насар хәтер; **ру́ки коротки́** *у кого* ҡулы ҡыҫҡа; **коро́ткий ум** етешмәгән аҡыл; **на коро́ткой ноге́** *с кем* яҡшы әшнә булыу; **в коро́тких слова́х** ҡыҫҡаса әйткәндә; **коро́че воробьи́ного но́са** ҡыҫҡа ғына

КО́РОТКО *нареч.* **1.** ҡыҫҡа, ҡыҫҡа итеп; **стричь во́лосы ко́ротко** сәсте ҡыҫҡа алыу; **ко́ротко одева́ться** ҡыҫҡа итеп кейенеү **2.** (*близко*, *интимно*) яҡын, әшнәләрсә; **быть ко́ротко знако́мым** *с кем-л.* *берәү менән* яҡын таныш булыу **3.** (*вкратце*) ҡыҫҡаса ♦ **ко́ротко говоря́** ҡыҫҡаса әйткәндә

КОРОТКО... *урыҫ телендәге ҡушма һүҙҙәрҙең "ҡыҫҡа" мәғәнәһен аңлатҡан беренсе өлөшө*, *мәҫ.*, **коротконо́сый** ҡоҡор танаулы; **коротконо́гий** ҡыҫҡа аяҡлы; **коротковоло́сый** ҡыҫҡа сәсле

КОРОТКОВОЛНОВИ́К *м*; *радио.* ҡыҫҡа тулҡын һәүәҫкәре (*ҡыҫҡа тулҡында радиотапшырыуҙар ҡабул итеүсе һәм үҙе лә тапшырыусы радио һәүәҫкәре*)

КОРОТКОВО́ЛНОВЫЙ и КОРОТКОВОЛНО́ВЫЙ, -ая, -ое ҡыҫҡа тулҡындағы; **коротково́лновая радиоста́нция** ҡыҫҡа тулҡындағы радиостанция; **коротково́лновая радиосвя́зь** ҡыҫҡа тулҡындағы радиобәйләнеш

КОРОТКОВОЛО́СЫЙ, -ая, -ое ҡыҫҡа сәсле

КОРОТКОМЕТРА́ЖНЫЙ, -ая, -ое ҡыҫҡа метражлы; **короткометра́жный фильм** ҡыҫҡа метражлы фильм

КОРОТКОНО́ГИЙ, -ая, -ое ҡыҫҡа аяҡлы; **коротконо́гий челове́к** ҡыҫҡа аяҡлы кеше; **коротконо́гая скаме́йка** ҡыҫҡа аяҡлы эскәмйә

КОРОТКОПА́ЛЫЙ, -ая, -ое ҡыҫҡа бармаҡлы; **короткопа́лые ру́ки** ҡыҫҡа бармаҡлы ҡулдар

КОРОТКОПО́ЛЫЙ, -ая, -ое ҡыҫҡа салғыйлы; **короткопо́лая шине́ль** ҡыҫҡа салғыйлы шинель

КОРОТКОХВО́СТЫЙ, -ая, -ое ҡыҫҡа ҡойроҡло; **короткохво́стый бык** ҡыҫҡа ҡойроҡло үгеҙ

КОРОТКОШЕ́ЙИЙ, -шеяя, -шеее ҡыҫҡа муйынлы

КОРОТКОШЁРСТНЫЙ и **КОРОТКОШЁРСТЫЙ,** -ая, -ое ҡыҫҡа йөнлө; **короткошёрстые о́вцы** ҡыҫҡа йөнлө һарыҡтар; **короткошёрстный пёс** ҡыҫҡа йөнлө эт

КОРОТЫ́ШКА *м* и *ж*; *прост.* төпөш, тәбәнәк, тоҡор, тоҡос

КОРПЕ́ТЬ *несов. над чем* и *без доп.*; *разг.* тырышып эшләү, баш күтәрмәй эшләү (ултырыу); **корпе́ть над зада́чей** мәсьәлә өҫтөндә баш күтәрмәй эшләү

КОРПОРАТИ́ВНЫЙ, -ая, -ое корпорация ...ы; **корпорати́вные интере́сы** корпорация мәнфәғәттәре

КОРПОРА́ЦИЯ *ж* корпорация (*айырым бер ҡатлам йәки бер һөнәр кешеләренең мәнфәғәте нигеҙендә ойошҡан төркөм*); **за́мкнутая корпора́ция** ябыҡ корпорация

КОРПУ́НКТ *м* корпункт (*гәзит корреспонденттарының (хәбәрселәренең) информация алыу һәм тапшырыу пункты*)

КО́РПУС *м* **1.** (*мн.* **ко́рпусы**) кәүҙә; **пода́ться всем ко́рпусом вперёд** бөтә кәүҙә менән алға ынтылыу **2.** (*мн.* **корпуса́** и **ко́рпусы**) *в разн. знач.* корпус; **ко́рпус корабля́** карап корпусы; **ко́рпус часо́в** сәғәт корпусы; **стрелко́вый ко́рпус** уҡсылар корпусы; **та́нковый ко́рпус** танк корпусы; **заводско́й ко́рпус** завод корпусы; **дипломати́ческий ко́рпус** дипломатик корпус

КОРПУСНО́Й, -ая, -ое корпус ...ы; **корпусно́й команди́р** корпус командиры

КО́РПУСНЫЙ, -ая, -ое корпус ...ы; **ко́рпусный мета́лл** корпус металы

КОРРЕКТИ́В *м* корректив, төҙәтмә; **внести́ корректи́вы в ру́копись** ҡулъяҙмаға төҙәтмәләр индереү

КОРРЕКТИ́РОВАТЬ *несов. что* **1.** төҙәтеү, төҙәтмәләр индереү; **корректи́ровать статью́** мәҡәләне төҙәтеү; **корректи́ровать стрельбу́** *воен.* атыуға төҙәтмәләр индереү **2.** *сов.* (*откорректировать*) корректура уҡып төҙәтеү; **корректи́ровать кни́гу** китаптың корректураһын уҡып төҙәтеү

КОРРЕКТИРО́ВКА *ж*; *воен.* корректировка (*атыуға төҙәтмәләр индереү*); **дать то́чную корректиро́вку** атыуға дөрөҫ корректировка биреү

КОРРЕКТИРО́ВЩИК *м*; *воен.* корректировкалаусы (*снарядтың дөрөҫ төшөү-төшмәүен күҙәтеп, төҙәтеп барыусы кеше, самолёт йәки радар*)

КОРРЕ́КТНОСТЬ *ж* әҙәплелек, нәзәкәтлек; **корре́ктность отноше́ния** мөнәсәбәттең әҙәплелеге; **отлича́ться корре́ктностью посту́пков** әҙәплелек менән айырылып тороу

КОРРЕ́КТНЫЙ, -ая, -ое әҙәпле, нәзәкәтле; **корре́ктный челове́к** нәзәкәтле кеше; **корре́ктное поведе́ние** әҙәпле, тәртипле ҡылыҡ

КОРРЕ́КТОР *м* корректор, корректура уҡыусы; **изда́тельский корре́ктор** нәшриәт корректоры

КОРРЕ́КТОРСКИЙ, -ая, -ое корректор ...ы; **корре́кторская пра́вка** корректор төҙәтмәһе; **корре́кторская рабо́та** корректор эше

КОРРЕКТУ́РА *ж* корректура (**1.** *типография оттискыһын төҙәтеү эше* **2.** *типографияла йыйылған саҡта киткән хатаны төҙәтеү өсөн алынған оттиск*); **чита́ть корректу́ру** корректура уҡыу

КОРРЕКТУ́РНЫЙ, -ая, -ое корректура ...ы; **корректу́рные зна́ки** корректура билдәләре; **корректу́рные исправле́ния** корректура төҙәтмәләре

КОРРЕ́КЦИЯ *ж* **1.** *спец.* төҙәтеү; **корре́кция зре́ния** насар күреүҙе төҙәтеү **2.** *тех.* коррекция; **корре́кция шкалы́ вольтме́тра** вольтметр шкалаһына коррекция яһау

КОРРЕЛЯТИ́ВНЫЙ, -ая, -ое *книжн.* үҙ-ара бәйләнешле, коррелятив; **корреляти́вные поня́тия** үҙ-ара бәйләнешле төшөнсәләр

КОРРЕЛЯЦИО́ННЫЙ, -ая, -ое *книжн.* корреляция ...ы, корреляцион; **корреляцио́нная зави́симость** корреляция бәйләнгәнлеге

КОРРЕЛЯ́ЦИЯ *ж*; *книжн.* корреляция (*төрлө нәмә, төшөнсә йәки күренештең үҙ-ара бәйләнеше, мөнәсәбәте*); **корреля́ция зву́ков** өндәр корреляцияһы

КОРРЕСПОНДЕ́НТ *м* **1.** хатлашыусы, хәбәрләшеүсе, корреспондент **2.** хәбәрсе; **корреспонде́нт газе́ты** гәзит хәбәрсеһе; **внешта́тный корреспонде́нт** штаттан тыш хәбәрсе ♦ **член-корреспонде́нт Акаде́мии нау́к Респу́блики Башкортоста́н** Башҡортостан Республикаһы фәндәр академияһының ағза-корреспонденты

КОРРЕСПОНДЕ́НТСКИЙ, -ая, -ое хәбәрсе ...ы; **корреспонде́нтский биле́т** хәбәрсе билеты

КОРРЕСПОНДЕ́НЦИЯ *ж* **1.** хатлашыу, яҙышыу; **вести́ корреспонде́нцию** хатлашып тороу **2.** *собир.* хаттар, корреспонденция; **доста́вка корреспонде́нции** хаттар килтереү; **заказна́я корреспонде́нция** заказлы корреспонденция **3.** (*статья*) хәбәр, хат, корреспонденция (*көндәлек ваҡиғалар тураһында гәзиткә, журналға ебәрелгән хәбәр*)

КОРРИ́ДА *ж* коррида (*Испанияла һәм Латин Америкаһы илдәрендә тамаша төрө: тореадорҙың үгеҙ менән һуғышы*)

КОРРОЗИ́ЙНЫЙ и **КОРРОЗИО́ННЫЙ,** -ая, -ое **1.** тут ...ы, коррозия ...ы; **коррози́йные пя́тна** тут таптары **2.** *геол.* ашалыу ...ы, коррозия ...ы; **коррозио́нные проце́ссы** ашалыу процестары

КОРРО́ЗИЯ *ж* **1.** тутығыу, коррозия; **корро́зия желе́за** тимер тутығыу **2.** *геол.* ашалыу, коррозия; **корро́зия го́рных поро́д** тау тоҡомдарының ашалыуы; **корро́зия по́чвы** тупраҡ коррозияһы

КОРРУМПИ́РОВАННЫЙ, -ая, -ое коррупцияға бирелгән; **коррумпи́рованный госуда́рственный де́ятель** коррупцияға бирелгән дәүләт эшмәкәре

КОРРУ́ПЦИЯ *ж* коррупция, һатылыу; **обвиня́ть в корру́пции** коррупцияла ғәйепләү

КОРСА́Ж *м* корсаж (1. *ҡатын-ҡыҙ күлдәгенең билдән өҫкө өлөшө* 2. *юбканың* (*итәктең*) *ҡаты биллеге*)

КОРСА́ЖНЫЙ, -ая, -ое корсаж ...ы; **корса́жная ле́нта** корсаж таҫмаһы

КОРСА́Р *м* корсар (*диңгеҙ юлбаҫары*)

КОРСЕ́Т *м* корсет (*һынды матур күрһәтер өсөн эстән кейә торған тығыҙ яҫы биллек*); **носи́ть корсе́т** корсет кейеү

КОРТ *м*; *спорт.* корт (*теннис уйнау майҙансығы*)

КОРТЕ́Ж *м* кортеж (*тантаналы йөрөш*); **сва́дебный корте́ж** туй кортежы

КО́РТИК *м* кортик, ҡыҫҡа хәнйәр; **ко́ртик с сере́бряной рукоя́ткой** көмөш һаплы кортик

КО́РТОЧКИ: сиде́ть на ко́рточках сүкәйеп ултырыу; **сесть на ко́рточки** сүгеү, сүкәйеү

КОРУ́НД *м* корунд (*ҡаты минералдарҙың бер төрө*)

КОРУ́НДОВЫЙ, -ая, -ое 1. корунд ...ы; **кору́ндовое месторожде́ние** корунд ятҡылығы 2. корунд; **кору́ндовая игла́** корунд энә

КОРЧА́ГА *ж* ҙур сүлмәк; **корча́га со смета́ной** ҡаймаҡ һалынған ҙур сүлмәк

КОРЧЕВА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое төпләү ...ы; **корчева́льные рабо́ты** төпләү эштәре; **корчева́льная маши́на** ағас төпләгес (машина)

КОРЧЕВА́ТЬ *несов. что* төпләү, ҡуптарыу, төп сығарыу; **корчева́ть де́рево** ағас төпләү

КОРЧЁВКА *ж см.* **корчева́ть**; **корчёвка ле́са** урман төпләү

КО́РЧИ *мн.* (*ед.* **ко́рча** *ж*); *разг.* күҙән йыйырыу, ҡорошҡаҡ тотоу

КО́РЧИТЬ *несов.* 1. *кого*, *безл.* күҙән йыйырыу, тартышыу, ҡорошоу, ҡорошҡаҡ тотоу; **его́ на́чало ко́рчить** уны ҡорошҡаҡ тота башланы 2. *кого*; *разг.* ҡыланыу, ҡыланған булыу, булып ҡыланыу; **ко́рчить из себя́ знатока́** белгән кеше булып ҡыланыу ♦ **ко́рчить ро́жи** ауыҙ ҡыйшайтыу, үсекләү

КО́РЧИТЬСЯ *несов.* 1. күҙән йыйырыу, ҡорошҡаҡ тотоу, тартышыу; **ко́рчиться от бо́ли** һыҙланыуҙан (ауыртыуҙан) тартышыу 2. *разг.* ҡорошоу, бөгәрләнеү; **ве́тки ко́рчились в костре́** ботаҡтар усаҡта ҡороштолар

КОРЧМА́ *ж* корчма, трактир

КОРЧМА́РЬ *м*; *уст.* корчма хужаһы

КО́РШУН *м* төйлөгән ♦ **ко́ршуном налете́ть** (**бро́ситься**) *на кого* ҡарсыға кеүек ташланыу

КО́РШУНИЙ, -ья, -ье төйлөгән ...ы; **ко́ршунье гнездо́** төйлөгән ояһы

КОРЫ́СТНЫЙ, -ая, -ое 1. файҙа (табыш) алыу ...ы; **с коры́стной це́лью** файҙа алыу уйы менән; **коры́стный интере́с** файҙа алыу ниәте менән 2. *см.* **корыстолюби́вый**

КОРЫСТОЛЮ́БЕЦ *м* ҡомһоҙ кеше, ас күҙ, үҙ файҙаһын ҡайғыртыусы

КОРЫСТОЛЮБИ́ВЫЙ, -ая, -ое ҡомһоҙ, туймаҫ, үҙ файҙаһын ғына күҙәткән; **корыстолюби́вый челове́к** ҡомһоҙ кеше

КОРЫСТОЛЮ́БИЕ *с* ҡомһоҙлоҡ, ҡомарлыҡ

КОРЫ́СТЬ *ж* 1. (*выгода*) файҙа, табыш 2. *см.* **корыстолю́бие**

КОРЫ́ТО *с* кәритә, ялғаш; **стира́ть бельё в коры́те** ялғашта кер йыуыу ♦ **оказа́ться у разби́того коры́та**; **верну́ться к разби́тому коры́ту** бер ниһеҙ тороп ҡалыу, тишек шүмәнгә ултырыу

КОРЬ *ж*; *мед.* ҡыҙылса; **боле́ть ко́рью** ҡыҙылса менән ауырыу

КОРЬЁ *с собир.* ҡайыр, ҡабыҡ; **ли́повое корьё** йүкә ҡайыры

КОРЬЕВО́Й, -ая, -ое ҡайыр, ҡабыҡ, ҡабыҡтан (ҡайырҙан) эшләнгән; **корьево́й наве́с** ҡабыҡтан эшләнгән лапаҫ

КО́РЮШКА *ж* диңгеҙ сабағы

КОРЯ́ВЫЙ, -ая, -ое 1. кәрше, кәкре-бөкрө, сатай-ботай; **коря́вое де́рево** кәкре-бөкрө ағас 2. ҡытыршы; **коря́вые ру́ки** ҡытыршы ҡулдар 3. *перен.*, *разг.* килешһеҙ, тупаҫ; **коря́вые ри́фмы** килешһеҙ рифмалар

КОРЯ́ГА *ж* лапы; **крючо́к зацепи́лся за коря́гу** ҡармаҡ лапыға эләкте

КОРЯ́ЖИСТЫЙ, -ая, -ое 1. күп ботаҡлы, ботаҡлы; **коря́жистый дуб** ботаҡлы имән 2. лапылы; **лови́ть ры́бу в коря́жистых места́х** лапылы урында балыҡ тотоу

КОРЯ́КИ *мн.* коряктар, коряк халҡы // *ед.* **коря́к** *м* коряк ир-аты; **коря́чка** *ж* коряк ҡатын-ҡыҙы

КОРЯ́КСКИЙ, -ая, -ое коряк ...ы; **коря́кский язы́к** коряк теле

КОСА́ I *ж* толом; **заплести́ во́лосы в две косы́** сәсте ике толом итеп үреү; **дли́нная коса́** оҙон толом

КОСА́ II *ж* салғы; **отбива́ть косу́** салғы сүкеү; **обу́х косы́** салғы төйҙәһе; **точи́ть косу́** салғы яныу ♦ **нашла́ коса́ на ка́мень** ҡара-ҡаршы килеү, төкәшеү

КОСА́ III *ж* 1. ҡомайыл, ҡомаяҡ (*тупраҡ*) 2. морон (*ослайып кергән ер*); **коса́ ле́са** урман мороно

КОСА́РЬ I *м* бесән (ашлыҡ) сабыусы

КОСА́РЬ II *м* ҙур бысаҡ, кәсир; **наколо́ть косарём лучи́ны** ҙур бысаҡ менән сыра телеү (ярыу)

КОСА́ТКА *ж* косатка (*дельфиндар ғаиләһенә ҡараған һөтимәр эре йыртҡыс диңгеҙ хайуаны*)

КОСА́Ч *м* ата ҡор, оҙан

КО́СВЕННЫЙ, -ая, -ое ситләтелгән, туранан-тура булмаған; **ко́свенные доказа́тельства** ситләтелгән дәлилдәр; **задава́ть ко́свенные вопро́сы** ситләтелгән һорауҙар биреү ♦ **ко́свенный вопро́с** *грам.* ситләтелгән һорау; **ко́свенные вы́боры** туранан-тура булмаған һайлауҙар; **ко́свенное дополне́ние** *грам.* ситләтелгән тултырыусы; **ко́свенные нало́ги** *фин.* ситләтелгән һалым; **ко́свенные падежи́** *грам.* ҡыйыҡ килештәр; **ко́свенная речь** *грам.* ситләтелгән телмәр

КОСЕ́КАНС *м*; *мат.* косеканс

КО́СИНУС *м*; *мат.* косинус; **ко́синус угла́** мөйөштөң косинусы

КОСИ́ТЬ I *несов.* **1.** *что* сабыу; **он ко́сит се́но** ул бесән саба **2.** *кого-что*; *перен.* ҡырыу, һәләк итеү, үлтереү; **снаря́ды коси́ли неприя́тельские ряды́** снарядтар дошман сафын ҡырҙы

КОСИ́ТЬ II *несов.* **1.** *что*, *чем* (*рот*) ҡыйшайтыу, бөршәйтеү, салшайтыу **2.** ҡыйшайыу, ҡыя китеү; **борозда́ коси́т под сошнико́м** бураҙна төрән аҫтында ҡыя китте **3.** *разг.* (*об одежде, её частях*) ҡыйшайып (салшайып) тороу; **ю́бка спе́реди коси́т** итәге ал яҡтан ҡыйшайып тора **4.** *без доп.* ҡылый ҡарау; **оди́н глаз у него́ коси́т** бер күҙе ҡылый (ҡарай)

КОСИ́ТЬСЯ *несов.* **1.** ҡыйшайыу, ҡырынайыу; **дверь коси́тся от сы́рости** ишек еүешлектән ҡыйшая **2.** *на кого-что* күҙ ҡырыйы (сите) менән ҡарау **3.** *на кого-что*; *перен.* тиҫкәре (ҡырын) ҡарау

КОСИ́ЦА *ж* **1.** *уменьш. от* **коса́** I; **2.** (*прядь волос*) сәс өлтөгө

КОСИ́ЧКА *ж*; *уменьш.-ласк. от* **коса́** I

КОСМА́ТЫЙ, -ая, -ое **1.** лаҫбыр, оҙон ҡуйы йөнлө, ялбыр; **косма́тый пёс** лаҫбыр эт; **косма́тая ша́пка** ялбыр баш кейеме **2.** туҙған, ялбыр, ялбыр сәсле; **косма́тая голова́** ялбыр баш; **косма́тые во́лосы** ялбыр сәс **3.** *перен.* ялбыр; **косма́тые облака́** ялбыр болоттар

КОСМЕ́ТИКА *ж* **1.** биҙәнеү, косметика; **кабине́т косме́тики** биҙәнеү кабинеты; **лече́бная косме́тика** дауалау косметикаһы **2.** *собир.* биҙәнеү әйберҙәре, косметика; **употребля́ть косме́тику** биҙәнеү әйберҙәрен ҡулланыу

КОСМЕТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое биҙәнеү ...ы, косметика ...ы; **космети́ческая фа́брика** косметика фабрикаһы; **космети́ческие сре́дства** биҙәнеү әйберҙәре

КОСМЕТО́ЛОГ *м* косметолог, косметика белгесе; **врач-космето́лог** табиб-косметолог

КОСМЕТОЛО́ГИЯ *ж* косметология (*дауалау, бит-тәндең сафлығын һаҡлау һәм ҡиәфәткә матурлыҡ биреү хаҡындағы фән*)

КОСМИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое йыһан ...ы, космос ...ы; **косми́ческий кора́бль** йыһан карабы; **косми́ческое простра́нство** йыһан киңлеге **2.** *перен.* үтә тиҙ, ифрат ҙур, сиктән тыш; **дни пролете́ли с косми́ческой ско́ростью** көндәр бик тиҙ үтте; **косми́ческий масшта́б** ифрат ҙур масштаб; **косми́ческая си́ла** сиктән тыш көс ♦ **косми́ческая пыль** йыһан саңы (*йондоҙҙар араһындағы киңлектә томан һымаҡ булып йөрөүсе бик ваҡ киҫәктәр*); **косми́ческие лучи́** йыһан нурҙары (*Ер шарына төшкән нурҙар*)

КОСМОВИ́ДЕНИЕ *с* космостан телетапшырыу

КОСМОГОНИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое космогония ...ы; **космогони́ческая гипо́теза** космогония гипотезаһы

КОСМОГО́НИЯ *ж* космогония (*күк есемдәренең барлыҡҡа килеүен һәм үҫешен өйрәнә торған бүлек*); **звёздная космого́ния** йондоҙҙар космогонияһы

КОСМОДРО́М *м* космодром; **постро́ить космодро́м** космодром төҙөү

КОСМОЛО́ГИЯ *ж* космология (*йыһан төҙөлөшө тураһында тәғлимәт*); **пробле́мы космоло́гии** космология проблемалары

КОСМОНА́ВТ *м* космонавт

КОСМОНА́ВТИКА *ж* космонавтика (*йыһанға осоу теорияһы һәм практикаһы*); **осно́вы космона́втики** космонавтика нигеҙҙәре; **бу́дущее космона́втики** космонавтиканың киләсәге

КОСМОПОЛИ́Т *м* и **КОСМОПОЛИ́ТКА** *ж* космополит; **преврати́ться в космополи́та** космополитҡа әйләнеү

КОСМОПОЛИТИ́ЗМ *м* космополитизм, космополитлыҡ (*милли традицияларҙы инҡар иткән идеология*)

КОСМОПОЛИТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое космополитик; **космополити́ческий взгляд** космополитик ҡараш

КО́СМОС *м* космос, йыһан, ғаләм; **полёты в ко́смос** йыһанға осоу; **изуча́ть ко́смос** ғаләмде өйрәнеү; **вы́йти в ко́смос** йыһанға сығыу

КО́СМЫ *мн.* (*ед.* **косма́** *ж*) **1.** *разг.* сәс өлтөгө, таралмаған (ойпаланған) сәс; **нечёсанные ко́смы** таралмаған сәс **2.** (*о клочьях воды, облаков, тумана*) уҡмашып торған, ялбыр; **ко́смы облако́в** ялбыр болоттар

КОСНЕ́ТЬ *несов.* **1.** *в чём* и *без доп.* ҡатып ҡалыу; **косне́ть в неве́жестве** наҙанлыҡта ҡатып ҡалыу **2.** көрмәлеү; **язы́к косне́ет** тел көрмәлә

КО́СНОСТЬ *ж* ҡатып ҡалғанлыҡ, үҫмәү, алға бармау; **ко́сность мышле́ния** фекерләүҙең ҡатып ҡалғанлығы

КОСНОЯЗЫ́ЧИЕ *с* **1.** һаҡаулыҡ; **страда́ть косноязы́чием** һаҡаулыҡ менән интегеү **2.** *перен.* тел буталыуы, тотлоғоу

КОСНОЯЗЫ́ЧНЫЙ, -ая, -ое **1.** һаҡау; **косноязы́чный челове́к** һаҡау кеше **2.** *перен.* аңлайышһыҙ телле, теле насар; **косноязы́чная речь** насар телмәр; **косноязы́чный расска́з** теле насар хикәйә

КОСНУ́ТЬСЯ *сов. см.* **каса́ться**

КО́СНЫЙ, -ая, -ое **1.** ҡатып ҡалған, ынтылышһыҙ; **ко́сный ум** ҡатып ҡалған аҡыл; **ко́сный челове́к** туң, ынтылышһыҙ (мәғәнәһеҙ) кеше **2.** *в знач. сущ.* **ко́сное** *с* иҫкелек, (иҫкесә) ҡатып ҡалғанлыҡ; **борьба́ но́вого с ко́сным** яңылыҡ менән иҫкелектең көрәше

КОСОБО́КИЙ, -ая, -ое ҡыйыш, салыш, янтайған, ауыш; **кособо́кий стари́к** ҡыйыш кәүҙәле ҡарт; **кособо́кая избу́шка** янтайған өй

КОСОБО́ЧИТЬ *несов.*; *разг.* ҡыйшайыу, ауышыу, салшайыу, ҡырынайыу, янтайыу

КОСОВИ́ЦА *ж* **1.** сабыу; **косови́ца трав** үлән сабыу **2.** (*время, когда косят*) бесән өҫтө

КОСОВИ́ЩЕ *с* салғы һабы; **укороти́ть косови́ще** салғы һабын ҡыҫҡартыу; **насади́ть косу́ на косови́ще** салғы ашлау, салғыға һап ҡуйыу

КОСОВОРО́ТКА *ж* ҡыйыҡ яғалы күлдәк

КОСОГЛА́ЗИЕ *с* ҡылыйлыҡ

КОСОГЛА́ЗЫЙ, -ая, -ое **1.** ҡылый күҙле, ҡылый; **косогла́зый ма́льчик** ҡылый күҙле малай **2.** *разг.* (*раскосый*) ҡыҫыҡ күҙле; **косогла́зые ли́ца** ҡыҫыҡ күҙҙәр, ҡыҫыҡ күҙле кешеләр

КОСОГО́Р *м* сағыл, тау битләүе; **верши́на косого́ра** сағыл башы

КОСО́Й, -ая, -ое **1.** ҡыя, ҡыялап төшкән (яуған); **косы́е лучи́ со́лнца** ҡояштың ҡыялап төшкән нурҙары; **косо́й дождь** ҡыялап яуған ямғыр; **косо́й по́черк** ҡыя яҙыу; **косо́й пробо́р** сәсте ҡыя ярыу **2.** ҡыйыш, салыш, ауыш, ҡыйшайған; **коса́я дверь** ҡыйыш ишек; **коса́я по́лка** ҡыйшайған кәштә **3.** ҡылый, ҡыйыш, ҡылый күҙле; **коса́я же́нщина** ҡылый ҡатын **4.** *перен.* ҡырын; **косо́й взгляд** ҡырын ҡараш ♦ **косо́й во́рот** ҡыйыҡ яға; **косо́й па́рус** ҡыйыҡ елкән; **косо́й треуго́льник** *мат.* ҡыйыш өсмөйөш; **косо́й у́гол** *мат.* ҡыйыш мөйөш; **коса́я са́жень в плеча́х; в косу́ю са́жень ро́стом** киң яурынлы

КОСОЛА́ПИТЬ *несов.* тайыш баҫыу

КОСОЛА́ПОСТЬ *ж* тайышлыҡ; **врождённая косола́пость** тыумыштан тайышлыҡ

КОСОЛА́ПЫЙ, -ая, -ое **1.** тайыш, тайыш аяҡ (табан), арҡыры аяҡ; **косола́пый медве́дь** тайыш табан айыу **2.** *перен.*, *прост.* килбәтһеҙ, шөкәтһеҙ

КОСОРУ́КИЙ, -ая, -ое **1.** ҡыйыш ҡуллы, ҡыйыш ҡул; **косору́кий челове́к** ҡыйыш ҡул кеше **2.** *перен.*, *прост.* ҡулайһыҙ, оҫолһоҙ

КОСОУГО́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое *мат.* ҡыйыш (ҡыйыҡ) мөйөшлө; **косоуго́льный треуго́льник** ҡыйыҡ мөйөшлө өсмөйөш

КОСТЁЛ *м* костёл (*Польшала католиктар сиркәүе*)

КОСТЕНЕ́ТЬ *несов.* **1.** шаҡрайыу, шоҡрайыу, ҡатыу; **спина́ костене́ет от хо́лода** арҡа һыуыҡтан шоҡрая **2.** (*от смущения, испуга и т.д.*) ҡатып ҡалыу, шаҡ ҡатыу; **костене́ть от испу́га** ҡурҡыуҙан шаҡ ҡатыу

КОСТЁР I *м* **1.** усаҡ, ут; **заже́чь костёр** усаҡ тоҡандырыу **2.** *горн.* (*рудничное крепление из стоек*) терәк ♦ **пионе́рский костёр** пионерҙар усағы

КОСТЁР II *м*; *бот.* күстерә; **безо́стый костёр** ҡылсыҡһыҙ күстерә

КОСТИ́СТЫЙ, -ая, -ое **1.** шауҡал, эре һөйәкле; **кости́стый скот** шауҡал мал; **кости́стый мужчи́на** эре һөйәкле ир **2.** (*о рыбе*) ҡылсыҡлы; **кости́стый лещ** ҡылсыҡлы ҡорман **3.** *см.* **костля́вый** 1

КОСТЛЯ́ВЫЙ, -ая, -ое **1.** ҡаҡ һөйәк, ҡаҡ һөйәккә ҡалған, үтә арыҡ (ябыҡ); **костля́вый стари́к** ҡаҡ һөйәккә ҡалған ҡарт; **костля́вая коро́ва** үтә арыҡ һыйыр **2.** *см.* **кости́стый** 2

КО́СТНЫЙ, -ая, -ое һөйәк ...ы; **ко́стная ткань** һөйәк туҡымаһы; **ко́стная боле́знь** һөйәк ауырыуҙары; **ко́стный клей** һөйәк елеме ♦ **ко́стный мозг** *анат.* елек; **ко́стная мозо́ль** *мед.* һөйәк йөйө

КОСТОЕ́ДА *ж* һөйәк сереү сире

КОСТОПРА́В *м* быуын ултыртыусы

КОСТОРЕ́З *м* һөйәктән әйбер эшләүсе

КО́СТОЧКА *ж* **1.** *уменьш. от* **кость 2.** (*в плодах*) һөйәк, төш; **ко́сточка сли́вы** слива һөйәге ♦ **перемыва́ть ко́сточки** *кому* ғәйбәт һатыу, тетеп һалыу; **по ко́сточкам разобра́ть** *кого-что* ентекләп тикшереү

КО́СТОЧКОВЫЙ, -ая, -ое *бот.* **1.** һөйәкле, төшлө; **ко́сточковые плоды́** һөйәкле емештәр **2.** *в знач. сущ.* **ко́сточковые** *мн.* ҡаты төшлөләр

КОСТРА́ *ж* талҡыш; **льняна́я костра́** етен талҡышы

КОСТРЕ́Ц *м* **1.** ҡойроҡ һөйәге, ҡоймос **2.** (*часть мясной туши*) артҡы һан, бот ите

КОСТРИ́КА *ж см.* **костра́**

КОСТРОВО́Й *м* усаҡ яғыусы

КОСТЫ́ЛЬ *м* **1.** ҡултыҡ таяғы; **ходи́ть на костыля́х** ҡултыҡ таяғы менән йөрөү **2.** (*гвоздь, крюк*) ырғаҡлы сөй; **вбить косты́ль в сте́ну** стенаға ырғаҡлы сөй ҡағыу

КОСТЬ *ж* **1.** һөйәк; (*у рыб*) ҡылсыҡ; **бе́дренная кость** бот һөйәге; **слоно́вая кость** фил һөйәге; **резьба́ по ко́сти** һөйәктән һырлап эшләү **2.** (*игральная*) һөйәк, уйын ташы **3.** (*на счётах*) төймә ♦ **бе́лая кость** аҡ һөйәк; **чёрная кость** ҡара һөйәк; **до косте́й** бик нык; **ко́жа да ко́сти** ҡоро һөйәккә тороп ҡалған; **широ́кая кость**; **широ́к ко́стью**; **широ́к в кости́** эре һөйәкле, ҙур кәүҙәле; **до мо́зга косте́й** бөтә торошо (булмышы) менән, башынан аяғына тиклем; **язы́к без косте́й** *у кого* теле һөйәкһеҙ, теле-телгә теймәй; **пересчита́ть ко́сти** *кому* ҡабырғаһын һанау (*туҡмау*); **лечь костьми́** башын һалыу (*үлеп ҡалыу*); **на костя́х постро́ить** ҡорбандар менән төҙөү

КОСТЮ́М *м* костюм, кейем; **рабо́чий костю́м** эш кейеме; **выходно́й костю́м** байрам кейеме;

брю́чный костю́м салбарлы костюм; **карнава́льный костю́м** карнавал костюмы

КОСТЮМЕ́Р *м* и **КОСТЮМЕ́РША** *ж* костюмер (*театрҙа костюм әҙерләп торған кеше*)

КОСТЮМИ́РОВАННЫЙ, -ая, -ое маскарад (театр) костюмлы ♦ **костюми́рованный бал** маскарад костюмлы бал

КОСТЮМИРОВА́ТЬ *сов., несов. кого-что* маскарад (театр) костюмы кейҙереү

КОСТЮМИРОВА́ТЬСЯ 1. *сов., несов.* маскарад (театр) костюмы кейеү; **костюмирова́ться на бал** балға маскарад костюмы кейеү **2.** *несов. страд. от* **костюмирова́ть**

КОСТЯ́К *м* **1.** һөлдә; **кру́пный костя́к** эре һөлдә **2.** *чего*; *перен.* төп өлөш; **костя́к организа́ции** ойошманың төп өлөшө

КОСТЯНИ́КА *ж* ҡыҙыл бөрлөгән

КОСТЯНИ́ЧНЫЙ, -ая, -ое ҡыҙыл бөрлөгән ...ы; **костяни́чные ли́стья** ҡыҙыл бөрлөгән япраҡтары; **костяни́чное варе́нье** ҡыҙыл бөрлөгән ҡайнатмаһы

КОСТЯ́НКА *ж*; *бот.* төш, емеш эсендәге һөйәк (*сейә, муйыл, өрөк кеүек емештәрҙең һөйәге*)

КОСТЯНО́Й, -ая, -ое **1.** һөйәк, һөйәктән яһалған; **костяны́е пу́говицы** һөйәк төймәләр; **нож с костяно́й рукоя́ткой** һөйәк һаплы бысаҡ **2.** һөйәк ...ы; **костяна́я мука́** һөйәк оно

КОСТЯ́ШКА *ж*; *разг.* **1.** быуын, быуын һөйәге; **костя́шка па́льцев** бармаҡтың быуын һөйәктәре **2.** һөйәк, уйын ташы; **костя́шки домино́** домино һөйәктәре **3.** (*на счётах*) төймә

КОСУ́ЛЯ *ж* илек; (*самка*) ҡоралай

КОСЫ́НКА *ж* өскөл яулыҡ, косынка; **шёлковая косы́нка** ебәк өскөл яулыҡ

КОСЬБА́ *ж см.* **коси́ть** I 1

КОСЯ́К I *м* яҡ, яңаҡ; **дверно́й костя́к** ишек яңағы; **око́нный кося́к** тәҙрә яңағы

КОСЯ́К II *м* **1.** өйөр; **косяк лошаде́й** йылҡы өйөрө **2.** эркеү; **плывёт косяк плотвы́** сабаҡ эркеүе йөҙә **3.** *в знач. нареч.* **косяко́м**; *разг.* өйөр-өйөр булып; **наро́д ва́лит косяко́м** халыҡ өйөр-өйөр булып килә **4.** (*стая птиц*) туп; **косяки́ журавле́й** торналар тубы

КОСЯКО́М *нареч.*; *разг.* ҡыя, ҡыялатып; **на стол косяко́м па́дало из окна́ со́лнце** ҡояш нурҙары тәҙрә аша ҡыя төшә

КОТ *м* ата бесәй ♦ **кот напла́кал** *кого-чего* тырнаҡ осондай, бик әҙ; **кот в мешке́** билдәһеҙ нәмә; **кота́ в мешке́ купи́ть** күҙ йомоп һатып алыу, әйберҙе күрмәйенсә алыу

КОТА́НГЕНС *м*; *мат.* котангенс

КОТЁЛ *м* **1.** ҡаҙан; **чугу́нный котёл** суйын ҡаҙан; **парово́й котёл** боҫ (пар) ҡаҙаны **2.** *воен.* ҡамау; **попа́сть в котёл** ҡамауға эләгеү ♦ **о́бщий котёл** дөйөм (күмәк) туҡланыу, күмәкләп тотоноу; **(как) в котле́ кипе́ть** баш ҡайнатып йөрөү; **вари́ться в котле́** бер ҡаҙанда ҡайнау (*оҙаҡ йылдар бер коллективта эшләү*)

КОТЕЛО́К *м* котелок (**1.** *ялан шарттарында аш-һыу өсөн тотолған тимер һауыт* **2.** *түңәрәк түбәле ҡаты эшләпә*); **подве́сить котело́к на трено́жник** котелокты тағанға аҫыу; **наде́ть котело́к** котелок кейеү ♦ **котело́к ва́рит** *у кого* башы эшләй

КОТЕ́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** ҡаҙан ...ы; **коте́льный цех** ҡаҙан цехы; **коте́льное желе́зо** ҡаҙан тимере **2.** *в знач. сущ.* **коте́льная** *ж* ҡаҙанлыҡ бүлмәһе, пар ҡаҙандары урынлашҡан урын

КОТЕ́ЛЬЩИК *м* **1.** ҡаҙан яһаусы **2.** боҫ (пар) ҡаҙаны белгесе

КОТЁНОК *м* бесәй балаһы

КО́ТИК *м* **1.** *уменьш.-ласк. от* **кот 2.** *зоол.* диңгеҙ бесәйе, котик

КО́ТИКОВЫЙ, -ая, -ое **1.** котик ...ы, диңгеҙ бесәйе ...ы; **ко́тиковый про́мысел** котик аулау кәсебе **2.** котик (тиреһенән эшләнгән); **ко́тиковая ша́пка** котик бүрек

КОТИ́РОВАТЬ *сов., несов. что*; *фин.* котировкалау, хаҡ ҡуйыу (*биржа тауарҙарына, процентлы ҡағыҙҙарға һәм сит ил валютаһына*)

КОТИ́РОВАТЬСЯ *несов.* **1.** *фин.* котировкаланыу, хаҡ ҡуйылыу **2.** баһаланыу, юғары күтәрелеү; **его́ выска́зывания высоко́ коти́руются** уның әйткәндәре бик юғары баһалана **3.** *фин.* биржала йөрөү (әйләнеү) **4.** *страд. от* **коти́ровать**

КОТИРО́ВКА *ж*; *фин.* **1.** *см.* **коти́ровать, коти́роваться 2.** котировка (*биржала тауар, процентлы ҡағыҙҙар әйләнеше*)

КОТИ́ТЬСЯ *несов.* (*о кошке, зайчихе*) балалау; (*о козе, овце*) бәрәсләү

КОТЛЕ́ТА *ж* котлет; **жа́рить котле́ты** котлет ҡурыу; **парова́я котле́та** боҫта (парҙа) бешерелгән котлет; **карто́фельная котле́та** картуф котлеты

КОТЛЕ́ТНЫЙ, -ая, -ое котлетлыҡ; **котле́тный фарш** котлетлыҡ фарш

КОТЛОВА́Н *м* нигеҙ соҡоро, котлован; **рыть котлова́н** нигеҙ соҡоро ҡаҙыу

КОТЛОВИ́НА *ж* соҡор, һөҙәк соҡор; **боло́тистая котлови́на** һаҙамыҡ соҡор

КОТО́МКА *ж* юл тоҡсайы, биштәр, артмаҡ

КОТО́РЫЙ, -ая, -ое *мест.* **1.** (*какой именно*) ҡайһы, ҡайһыныһы; **в кото́рые две́ри он вошёл?** ул ҡайһы ишеккә инде?; **кото́рый из них?** уларҙың ҡайһынһы? **2.** (*какой по порядку, по счёту*) нисәнсе, күпме; **кото́рый час?** сәғәт нисә? **3.** (*не первый, многий*; *обычно в сочетании с сущ. "раз", "день", "год" и т.п.*) нисә, нисәнсе, күпме; **кото́рый раз я тебе́ э́то говорю́** нисәнсе тапҡыр инде һиңә был турала әйтәм

КОТО́РЫЙ-НИБУДЬ, -ая-нибудь, -ое-нибудь *мест.*; *разг.* (*какой-нибудь из нескольких*) береһе, берәйһе, араһынан бере

КОТТЕ́ДЖ *м* коттедж (1. *ҡала ситендәге ике ҡатлы бер ғаиләлек йорт* 2. *туристар өсөн тәғәйенләнгән йәйге йорт*)

КО́ФЕ *м нескл.* ҡәһүә, кофе; **мо́лотый ко́фе** тартылған ҡәһүә; **пить ко́фе** ҡәһүә эсеү

КОФЕВА́РКА *ж* ҡәһүә (кофе) ҡайнатҡыс; **вари́ть в кофева́рке** ҡәһүә ҡайнатҡыста ҡайнатыу

КОФЕИ́Н *м* кофеин (*ҡәһүә орлоҡтарынан, сәй япраҡтарынан һ.б. ҡайһы бер үҫемлектәрҙән алына торған наркотик матдә*)

КОФЕ́ЙНИК *м* кофейник, ҡәһүә сәйнүге; **нали́ть ко́фе из кофе́йника** кофейниктан ҡәһүә ҡойоу

КОФЕ́ЙНИЦА *ж* 1. ҡәһүә тирмәне; **моло́ть зёрна кофе́йницей** ҡәһүә тирмәнендә ҡәһүә тарттырыу 2. ҡәһүә һауыты

КОФЕ́ЙНЫЙ, -ая, -ое 1. ҡәһүә ...ы; **кофе́йные планта́ции** ҡәһүә плантациялары; **кофе́йные зёрна** ҡәһүә орлоҡтары 2. ҡәһүәле; **кофе́йный торт** ҡәһүәле торт; **кофе́йный крем** ҡәһүәле крем 3. (*о цвете*) ҡәһүә төҫлө (төҫөндәге); **ту́фли кофе́йного цве́та** ҡәһүә төҫөндәге туфли

КОФЕ́ЙНЯ *ж* кофейня, ҡәһүәхана

КОФЕМО́ЛКА *ж* ҡәһүә тартҡыс

КО́ФТА *ж* кофта; **шерстяна́я ко́фта** йөн кофта; **ко́фта с коро́ткими рукава́ми** ҡыҫҡа еңле кофта

КО́ФТОЧКА *ж*; *уменьш. от* **ко́фта**

КОЧА́Н *м* күсән; **коча́н капу́сты** кәбеҫтә күсәне

КОЧА́ННЫЙ, -ая, -ое күсәнле; **коча́нная капу́ста** күсәнле кәбеҫтә

КОЧЕВА́ТЬ *несов.* 1. (*вести кочевой образ жизни*) күсмә тормошта йәшәү 2. *разг.* (*часто менять местожительство*) күсеү, күсеп йөрөү

КОЧЁВКА *ж* 1. *см.* **кочева́ть** 2. *см.* **коче́вье** 2, 3

КОЧЕ́ВНИКИ *мн.* (*ед.* **коче́вник** *м*) күсмә халыҡ, күскенселәр; **гру́ппа коче́вников** күскенселәр төркөмө

КОЧЕВО́Й, -ая, -ое 1. күсмә; **кочевы́е наро́ды** күсмә халыҡтар; **кочево́й о́браз жи́зни** күсмә тормош 2. күскенселәр ...ы, күсмә халыҡ ...ы; **кочева́я ю́рта** күскенселәр тирмәһе

КОЧЕ́ВЬЕ *с* 1. *см.* **кочева́ть** I; 2. (*стоянка*) ҡуналҡа 3. (*местность*) күсеп йөрөү урыны; **ле́тнее коче́вье** йәйләү; **зи́мнее коче́вье** ҡышлау

КОЧЕГА́Р *м* кочегар; **кочега́р паровбзной то́пки** паровоз кочегары

КОЧЕГА́РКА *ж* кочегарка (*пар ҡаҙаны урынлашҡан һәм уға яға торған бүлмә*); **рабо́тать в кочега́рке** кочегаркала эшләү

КОЧЕНЕ́ТЬ *несов.* туңыу, ҡатыу, ныҡ өшөү; **от хо́лода кочене́ют но́ги** һыуыҡтан аяҡ(тар) туңа

КОЧЕРГА́ *ж* тәртешкә, болғауыс; **разгреба́ть у́гли кочерго́й** күмерҙе тәртешкә менән болғатыу

КОЧЕРЫ́ЖКА *ж* күсән үҙәге; **грызть кочеры́жку** күсән үҙәген кимереү

КО́ЧКА *ж* түңгәк; **наступи́ть на ко́чку** түңгәккә баҫыу

КОЧКОВА́ТЫЙ, -ая, -ое түңгәкле; **кочкова́тый луг** түңгәкле болон

КОШ *м* 1. тирмә; **башки́рские ко́ши** башҡорт тирмәләре 2. кош, тораҡ (*XI—XVI бб. Рәсәйҙә хәрби лагерь, ылау*)

КОША́РА *ж* аран; **загна́ть ове́ц в коша́ру** һарыҡтарҙы аранға индереү

КОША́ЧИЙ и **КО́ШЕЧИЙ,** -ья, -ье 1. бесәй ...ы; **коша́чья ла́па** бесәй табаны; **коша́чий мех** бесәй тиреһе; **коша́чьи глаза́** бесәй күҙҙәре 2. *разг.* бесәй (тиреһенән эшләнгән); **коша́чий воротни́к** бесәй яға 3. *в знач. сущ.* **коша́чьи** *мн.*; *зоол.* бесәйҙәр, бесәй һымаҡтар ♦ **коша́чий конце́рт** бесәйҙәр мыяулауы

КОШЕЛЁК *м* аҡса янсығы, янсыҡ; **положи́ть де́ньги в кошелёк** янсыҡҡа аҡса һалыу

КОШЁЛКА *ж*; *разг.* кәшүл (*үреп эшләнгән сумка, кәрзин*)

КОШЕНИ́ЛЬ *ж* кошениль (1. *ҡыҙыл буяу бирә торған бөжәк* 2. *шул бөжәктән алынған буяу*)

КОШЕНИ́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое кошениль ...ы; **кошени́льный черве́ц** кошениль ҡорто; **кошени́льная кра́ска** кошениль буяуы

КО́ШЕНЫЙ, -ая, -ое сабылған; **ко́шеный луг** сабылған болон; **ко́шеный овёс** сабылған һоло; **ко́шеное се́но** сабылған бесән

КО́ШКА *ж* 1. бесәй; **се́рая ко́шка** һоро бесәй 2. *обычно мн.* **ко́шки**; *спец.* тырнаҡтар (*бағанаға менеү өсөн*); **наде́ть ко́шки** тырнаҡтар кейеү ♦ **как ко́шка с соба́кой** эт менән бесәй кеүек; **ко́шки скребу́т на душе́** йөрәкте өйкәп тороу, эс бошоу; **ко́шка пробежа́ла ме́жду** *кем* араларынан ҡара бесәй үткән

КОШМА́ *ж* кейеҙ; **покры́тый кошмо́й пол** кейеҙ түшәлгән иҙән

КОШМА́Р *м* 1. ҡурҡыныс төш, баҫлығыу; **его́ му́чают кошма́ры** уны ҡурҡыныс төштәр яфалай (ыҙалата) 2. *перен.*, *разг.* дәһшәт, алама (бик насар, эшәке) нәмә; **кошма́р фаши́зма** фашизм дәһшәте 3. *в знач. сказ.*; *разг.* ҡот осҡос, бик яман; **там тако́е твори́тся — кошма́р!** унда шундай хәл булып ята — ҡот осҡос!

КОШМА́РНЫЙ, -ая, -ое 1. ҡурҡыныс, ҡот осҡос, бик яман; **кошма́рный сон** бик яман төш 2. *перен.*, *разг.* бик насар (алама); **кошма́рные усло́вия** бик насар шарттар; **сего́дня кошма́рная пого́да** бөгөн көн бик алама (насар)

КОЩЕ́Й *м* 1. *фольк.* Кощей (*урыҫ халыҡ әкиәттәрендә мифик зат*) 2. *разг.* (*о тощем и высоком человеке*) ҡаҡ һөйәк, ябыҡ оҙон кеше

КОЩУ́НСТВЕННЫЙ, -ая, -ое мыҫҡыллы, мәсхәрәле; **кощу́нственные ре́чи** мәсхәрәле телмәрҙәр

КОЩУ́НСТВО *с* мыҫҡыл, мәсхәрә

КОЩУ́НСТВОВАТЬ *несов.* мыҫҡыл (мәсхәрә) итеү, мәсхәрәләү, мыҫҡыллау

КОЭФФИЦИЕ́НТ *м*; *мат.*, *физ.* коэффициент ♦ **коэффицие́нт поле́зного де́йствия** файҙалы эш коэффициенты

КРАБ *м* диңгеҙ ҡыҫалаһы, краб

КРА́БИЙ, -ья, -ье диңгеҙ ҡыҫалаһы ...ы; **кра́бье мя́со** диңгеҙ ҡыҫалаһы ите

КРА́БОВЫЙ, -ая, -ое (*связанный с добычей крабов*) диңгеҙ ҡыҫалаһы ...ы; **кра́бовый про́мысел** диңгеҙ ҡыҫалаһы аулау кәсебе; **кра́бовые се́ти** диңгеҙ ҡыҫалаһы ауы

КРАБОЛО́В *м* **1.** диңгеҙ ҡыҫалаһы аусыһы **2.** диңгеҙ ҡыҫалаһын тотоп эшкәртеүсе карап

КРА́ВЧИЙ *м*; *ист.* кравчий (*Мәскәү батшаларының ашнаҡсыһы*)

КРА́ГИ *мн.* краги (**1.** *күндән эшләнгән балтырлы ҡуныс* **2.** *бирсәткәнең киң оҙон беләҙеге*)

КРА́ДЕНЫЙ, -ая, -ое **1.** урланған; **кра́деные ве́щи** урланған әйберҙәр **2.** *в знач. сущ.* **кра́деное** *с собир.* урланған нәмәләр

КРА́ДУЧИСЬ *нареч.*; *разг.* боҫоп, йәшерен, һиҙҙермәҫтән; **кра́дучись вы́йти из до́ма** өйҙән йәшерен сығыу

КРАЕВЕ́Д *м* тыуған яҡты өйрәнеүсе (*белгес*)

КРАЕВЕ́ДЕНИЕ *с* илде өйрәнеү, тыуған яҡты (ерҙе) өйрәнеү

КРАЕВЕ́ДЧЕСКИЙ, -ая, -ое тыуған яҡты (төйәкте) өйрәнеү ...ы; **краеве́дческий музе́й** тыуған яҡты өйрәнеү музейы

КРАЕВО́Й, -ая, -ое **1.** край ...ы; **краево́й суд** край суды; **краево́й прокуро́р** край прокуроры **2.** *спец.* ҡырындағы, ситендәге; **краевы́е тре́щины ледника́** боҙлоҡ ситендәге ярыҡтар

КРАЕУГО́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое *книжн.* төп, нигеҙ, иң мөһим; **краеуго́льный вопро́с** төп мәсьәлә ♦ **краеуго́льный ка́мень** *чего* эштең төп нигеҙе (асылы)

КРА́ЕШЕК *м*; *разг.* сит, ҡыр; **сесть на кра́ешек сту́ла** ултырғыстың ситенә ултырыу

КРА́ЖА *ж* урлау, урлыҡ, урлашыу; **ме́лкая кра́жа** ваҡ-төйәк урлау; **кра́жа со взло́мом** ватып инеп урлау

КРА́Й *м* **1.** сит, ҡыр, тирә; **край стола́** өҫтәл ҡыры; **на са́мом краю́** иң ситтә; **сесть на край сту́ла** ултырғыс ситенә ултырыу **2.** мөлдөрәмә, ҡыр; **напо́лни стака́н до краёв** стаканды мөлдөрәмә тултырыу; **ли́ться че́рез край** ҡырынан түгелеп ташыу **3.** ер, яҡ; **родно́й край** тыуған яҡ; **тёплые края́** йылы яҡтар **4.** край; **Краснода́рский край** Краснодар крайы ♦ **с краю́** ситтән; **че́рез край** бик күп, артығы менән; **из края́ в край** бер ситтән икенсе ситкә тиклем; **на край све́та** ҡош та осоп етмәҫ ергә (ер сигенә); **на краю́ све́та** йәһәннәм ситендә; **на краю́ ги́бели** ҡыл өҫтөндә; **хвати́ть че́рез край** арттырып (аштырып) ебәреү; **слы́шать кра́ем у́ха** ҡолаҡҡа салыныу, ишетеп ҡалыу

КРА́ЙНЕ *нареч.* (*чрезвычайно*) бик, үтә, сиктән тыш; **кра́йне безобра́зен** бик йәмһеҙ; **я кра́йне удивлён** мин сиктән тыш ғәжәпләндем; **кра́йне поле́зное де́ло** үтә файҙалы эш

КРА́ЙНИЙ, -яя, -ее **1.** ситке, ситтәге; **кра́йний дом по у́лице** урам буйлап ситке өй; **кра́йнее окно́** ситтәге тәҙрә **2.** (*наиболее отдалённый*) алыҫ, йыраҡ; **жить на Кра́йнем Се́вере** Алыҫ Төньяҡта йәшәү **3.** (*предельный*) иң һуңғы (аҙаҡҡы); **кра́йний срок** иң һуңғы срок **4.** (*исключительный*) һуңғы сиктәге, һуң дәрәжәләге; **кра́йняя нужда́** һуң дәрәжәләге ихтыяж **5.** (*наиболее радикальный*) иң, ныҡ, киҫкен; **кра́йний реакционе́р** нык реакционер; **кра́йнее мне́ние** киҫкен фекер ♦ **кра́йние ме́ры** киҫкен саралар; **в кра́йнем слу́чае** һуңғы сиктә, бер ҙә булмағанда; **по кра́йней ме́ре** һәр хәлдә, һис юғында

КРА́ЙНОСТЬ *ж* **1.** сик, ахыр, һуңғы (аҡтыҡ) сик; **избега́ть кра́йностей** аҡтыҡ сиктәрҙән арыныу (ҡасыу) **2.** *перен.* ҡаршылыҡ, ҡапма-ҡаршылыҡ; **в его́ хара́ктере сочета́ются две кра́йности** уның холҡонда ике ҡапма-ҡаршылыҡ ята **3.** (*очень тяжёлое положение*) ауыр хәл, мохтажлыҡ, һуңғы сик; **огóнь открыва́ть то́лько в кра́йности!** утты тик һуңғы сиктә генә асырға! ♦ **в кра́йности** кәрәк булғанда; **до кра́йности** бик, үтә, ғәҙәттән (саманан) тыш; **довести́ (дойти́) до кра́йности** сығырынан сығарыу

КРАКОВЯ́К *м* краковяк (*поляктарҙың милли бейеүе һәм шуның көйө*)

КРАМО́ЛА *ж*; *уст.* фетнә

КРАМО́ЛЬНИК *м*; *уст.* фетнәсе

КРАМО́ЛЬНИЧАТЬ *несов.*; *уст.* фетнә ойоштороу

КРАМО́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое *уст.* фетнә ...ы, фетнәсел; **крамо́льный дух** фетнәсел рух

КРАН I *м* һеҙәк, морон, кран; **водопрово́дный кран** һыу үткәргес краны; **самова́рный кран** самауыр һеҙәге; **закры́ть кран** һеҙәкте ябыу

КРАН II *м*; *тех.* кран; **подъёмный кран** күтәргес кран

КРАНИОЛО́ГИЯ *ж* краниология (*кешенең һәм хайуандарҙың баш һөйәген өйрәнгән сағыштырма анатомия фәненең бүлеге*)

КРАНИОМЕ́ТРИЯ *ж*; *анат.* краниометрия (*баш һөйәген үлсәү*)

КРАНОВЩИ́К *м* и **КРАНОВЩИ́ЦА** *ж* крансы, кранда эшләүсе

КРАП *м* **1.** (*мелкие пятна*) бөрсөк, тап; **бе́лый мра́мор с се́рым кра́пом** һоро таплы аҡ мәрмәр **2.** (*расцветка*) сыбар биҙәк, төрткө

КРА́ПАТЬ *несов.* **1.** һибәләү, һибәләп яуыу; **дождь кра́пает** ямғыр һибәләй **2.** *что* сыбарлау, төрткөләү

КРАПИ́ВА *ж* кесерткән ♦ **глуха́я крапи́ва** һуҡыр кесерткән (*киртләс япраҡлы, йөнтәҫ һабаҡлы, ваҡ ҡына алһыу сәскәле саҡмай торған дарыу үләне*)

КРАПИ́ВНИК *м* **1.** *бот.* кесерткәнлек **2.** *зоол.* кесерткән турғайы

КРАПИ́ВНИЦА *ж* **1.** *мед.* ыуа, кесерткән биҙгәге **2.** *зоол.* кесерткән күбәләге

КРАПИ́ВНЫЙ, -ая, -ое кесерткән ...ы; **крапи́вные за́росли** кесерткән араһы; **крапи́вные щи** кесерткән ашы ♦ **крапи́вная лихора́дка** *мед.* кесерткән биҙгәге (*тәнде сабырттыра, нык ҡысындыра торған ауырыу*)

КРА́ПИНА и **КРА́ПИНКА** *ж* төрткө; **га́лстук в кра́пинку** төрткөлө галстук

КРАПЛЁНЫЙ, -ая, -ое (*о картах*) тамғалы, билдә ҡуйылған; **краплёные ка́рты** билдә ҡуйылған кәрттәр

КРА́ПЧАТЫЙ, -ая, -ое бөрсөк төшкән, төрткөлө, сыбар; **кра́пчатая косы́нка** бөрсөк төшкән яулыҡ; **кра́пчатая ку́рица** сыбар тауыҡ

КРАСА́ *ж* **1.** *трад.-поэт.* (*красота*) матурлыҡ, йәмлелек, күркәмлек, гүзәллек; **краса́ небе́с** күктең матурлығы; **же́нская краса́** ҡатын-ҡыҙ күркәмлеге **2.** *чего*; *высок.* (*украшение*) күрк, йәм; **краса́ и го́рдость нау́ки** фәндең күрке һәм ғорурлығы **3.** *трад.-поэт.* һылыу ҡыҙ ♦ **во всей (свое́й) красе́** *ирон.* үҙенең бөтә кире яҡтары менән; **для красы́** матурлыҡ өсөн

КРАСА́ВЕЦ *м* **1.** матур егет **2.** матур, күркәм, гүзәл; **краса́вец-го́род** матур ҡала

КРАСА́ВИЦА *ж* **1.** (*о женщине*) матур (һылыу, сибәр, күркәм) ҡатын-ҡыҙ; **она́ — удиви́тельная краса́вица** ул — ғәжәп матур ҡатын (ҡыҙ) **2.** (*в обращении*) һылыуҡай **3.** матур; **краса́вица-зо́рька** матур таң

КРАСА́ВКА *ж* эт сейәһе, бүре еләге

КРАСА́ВЧИК *м*; *разг.*, *ласк.* *от* **краса́вец** 1

КРАСИ́ВЫЙ, -ая, -ое **1.** матур, һылыу, сибәр; **краси́вый цвето́к** матур сәскә; **краси́вая де́вушка** сибәр (һылыу) ҡыҙ; **краси́вое ле́то** матур йәй; **краси́вый го́лос** матур тауыш **2.** (*о внутреннем содержании*) күркәм, гүзәл, матур; **краси́вый посту́пок** күркәм эш; **краси́вая жизнь** матур тормош **3.** ялтырауыҡлы, матур; **краси́вые слова́** ялтырауыҡлы һүҙҙәр

КРАСИ́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое буяу ...ы; **краси́льный цех** буяу цехы; **краси́льные вещества́** буяу матдәләре; **краси́льные расте́ния** буяу үләндәре (үҫемлектәре)

КРАСИ́ЛЬНЯ *ж* буяу оҫтаханаһы

КРАСИ́ЛЬЩИК *м* и **КРАСИ́ЛЬЩИЦА** *ж* буяусы

КРАСИ́ТЕЛЬ *м* буяу, буяғыс; **натура́льный краси́тель** тәбиғи буяу; **синтети́ческий краси́тель** яһалма (синтетик) буяу

КРА́СИТЬ *сов.* **1.** *что* буяу; **кра́сить пол** иҙән буяу; **кра́сить гу́бы** ирен буяу **2.** *кого-что* биҙәү, матурлау; **улы́бка кра́сит его́** йылмайыу уны матурлай

КРА́СИТЬСЯ *несов.* **1.** буялыу, буяу һеңеү (инеү); **бе́лое ле́гче всего́ кра́сится** аҡ нәмә яҡшы буяла; **э́тот материа́л хорошо́ кра́сится** был туҡымаға буяу яҡшы инә **2.** *разг.* (*пачкать*) буяу йоғоу, буялыу; **дверь ещё кра́сится** ишектең буяуы һаман йоға **3.** (*подкрашивать лицо, губы и т.д.*) буяныу, биҙәнеү; **де́вушка кра́сится** ҡыҙ биҙәнә **4.** *страд.* *от* **кра́сить** 1

КРА́СКА *ж* **1.** буяу, шал (буяҡ); **зелёная кра́ска** йәшел буяу; **ма́сляная кра́ска** майлы буяу; **акваре́льная кра́ска** акварель буяу **2.** *обычно мн.* **кра́ски** буяуҙар, төҫтәр, биҙәктәр; **я́ркие кра́ски пейза́жа** тәбиғәт күренешенең асыҡ буяуҙары **3.** *обычно мн.* **кра́ски**; *перен.* тасуирлау, һүрәтләү; **описа́ть в я́рких кра́сках** асыҡ тасуирлап һөйләп биреү **4.** (*румянец*) ҡыҙыллыҡ, алһыулыҡ; **кра́ска бро́силась ему́ в лицо́** битенә ҡыҙыллыҡ йүгерҙе

КРАСНЕ́ТЬ *несов.* **1.** ҡыҙарыу; **ви́шни нача́ли красне́ть** сәйәләр ҡыҙара башланы **2.** (*от прилива крови к коже*) ҡыҙарыу, ҡыҙарыныу; **у́ши красне́ют** ҡолаҡтар ҡыҙара; **красне́ть от волне́ния** тулҡынланыуҙан ҡыҙарыныу **3.** *перен.* оялып ҡыҙарыу; **красне́ть пе́ред людьми́** кешеләр алдында оялып ҡыҙарыу **4.** ҡыҙарып күренеү; **на его́ лице́ красне́л рубе́ц** уның битендә бирсә ҡыҙарып күренә ине ♦ **красне́ть до корне́й воло́с** оялыуҙан сәс төптәренә тиклем ҡыҙарыу

КРАСНЕ́ТЬСЯ *несов.* *от* **красне́ть** 4

КРАСНО... *урыҫ телендәге ҡушма һүҙҙәрҙең "ҡыҙыл" мәғәнәһендәге беренсе өлөшө, мәҫ.*, **красногру́дый** ҡыҙыл түшле

КРАСНОАРМЕ́ЕЦ *м* ҡыҙылармеец, Ҡыҙыл Армия һалдаты

КРАСНОБА́Й *м*; *пренебр.* таҫма тел

КРАСНОБА́ЙСТВО *с*; *пренебр.* таҫма теллелек, күп һүҙлелек

КРАСНОГВАРДЕ́ЕЦ *м* ҡыҙылгвардеец, ҡыҙылгвардиясы

КРАСНОДЕРЕ́ВЕЦ и **КРАСНОДЕРЕ́ВЩИК** *м* ағас оҫтаһы (*киммәтле йыһаз эшләүсе*)

КРАСНОЗВЁЗДНЫЙ, -ая, -ое ҡыҙыл йондоҙло; **краснозвёздный самолёт** ҡыҙыл йондоҙло самолёт

КРАСНОЗЁМ *м* ҡыҙыл тупраҡ

КРАСНОЗЁМНЫЙ, -ая, -ое ҡыҙыл тупраҡлы; **краснозёмная по́чва** ҡыҙыл тупраҡлы ер

КРАСНОЗНАМЁННЫЙ, -ая, -ое Ҡыҙыл Байраҡ орденлы; **краснознамённый полк** Ҡыҙыл Байраҡ орденлы полк

КРАСНОКО́ЖИЙ, -ая, -ее **1.** ҡыҙыл тәнле **2.** *в знач. сущ.* **краснoко́жие** *мн.* (*об индейцах Америки*) индеецтар

КРАСНОКРЫ́ЛЫЙ, -ая, -ое ҡыҙыл ҡанатлы

КРАСНОЛЕ́СЬЕ *с* ылыҫлы урман

КРАСНОЛИ́ЦЫЙ, -ая, -ее ҡыҙыл битле; **красноли́цый па́рень** ҡыҙыл битле егет

КРАСНОНО́СЫЙ, -ая, -ое ҡыҙыл танаулы ♦ **красноно́сый нырo̍к** *зоол.* ерәнсәй сумғалаҡ өйрәк

КРАСНОПЁРКА *ж* ҡыҙылғанат (*балыҡ*)

КРАСНОРЕЧИ́ВЫЙ, -ая, -ое **1.** оҫта телле; **красноречи́вый собесе́дник** оҫта (телсәр) әңгәмәсе **2.** *перен.* мәғәнәле; **красноречи́вый взгляд** мәғәнәле ҡараш **3.** *перен.* асыҡ, асыҡ, иҫбатланған; **красноречи́вые фа́кты** иҫбатланған дәлилдәр

КРАСНОРЕ́ЧИЕ *с* һүҙгә оҫталыҡ, оҫта теллелек; **сла́виться красноре́чием** һүҙгә оҫталыҡ менән дан тотоу

КРАСНОТА́ *ж* ҡыҙыллыҡ; **краснота́ лица́** бит ҡыҙыллығы

КРАСНОТА́Л *м* ҡыҙыл тал

КРАСНОФЛО́ТЕЦ *м* ҡыҙылфлотсы

КРАСНОЩЁКИЙ, -ая, -ое алһыу битле; **краснощёкая де́вушка** алһыу битле ҡыҙ

КРАСНУ́ХА *ж*; *мед.* ҡыҙылса, ҡыҙамыҡ

КРА́СНЫЙ, -ая, -ое **1.** ҡыҙыл; **кра́сная кра́ска** ҡыҙыл буяу; **кра́сное я́блоко** ҡыҙыл алма **2.** *в знач. сущ.* **кра́сные** *мн.* ҡыҙылдар; **кра́сные за́няли го́род** ҡыҙылдар ҡаланы алды **3.** *трад.-поэт.* (*ясный, радостный*) яҡты, аяҙ, саф; **кра́сное со́лнышко** яҡты ҡояш; **день был кра́сный** көн аяҙ, матур ине **4.** *спец.* ҡиммәтле (аҫыл, затлы) сорт (тоҡом) ♦ **кра́сная ры́ба** ҡыҙыл балыҡ (бикре һымаҡтар); **кра́сная дичь** затлы тиреле йәнлектәр; **Кра́сная А́рмия** Ҡыҙыл Армия; **кра́сное вино́** ҡыҙыл шарап; **Кра́сная гва́рдия** Ҡыҙыл гвардия; **кра́сный гриб** *бот.* уҫаҡ бәшмәге; **кра́сная де́вица** *см.* **де́вица**; **кра́сное де́рево** ҡыҙыл ағас (*мебель яһау өсөн ҡулланылған ҡиммәтле ағас*); **кра́сное словцо́** тапҡыр һүҙ; **кра́сная строка́** яңы (ҡыҙыл) юл; **кра́сный у́гол** ҡыҙыл мөйөш; **кра́сная цена́** иң юғары хаҡ; **кра́сной ни́тью проходи́ть** ҡыҙыл еп булып үтеү (*бөрәй фекерҙең асыҡ булып айырылып тороуы*); **пусти́ть кра́сного петуха́** ҡыҙыл этәс ебәреү, ут һалыу (төртөү)

КРАСОВА́ТЬСЯ *несов.* **1.** матур булыу, күренеп тороу; **на голове́ де́вочки красова́лся ба́нтик** ҡыҙҙың башындағы бантик бик матур ине **2.** *разг.* күренеү; **вдали́ красова́лись верши́ны гор** алыҫта тау түбәләре күренде **3.** (*любоваться собой*) үҙен күрһәтеү (*маҡтаныу йәһәтенән*)

КРАСОТА́ *ж*; *в разн. знач.* матурлыҡ, һылыулыҡ, гүзәллек; **красота́ приро́ды** тәбиғәттең матурлығы; **та́йны красоты́** гүзәллектең серҙәре; **прида́ть красоту́** матурлыҡ биреү; **красо́ты родно́й страны́** тыуған илдең матурлыҡтары

КРАСО́ТКА *ж*; *разг.* матурҡай, сибәркәй, аҫыл ҡош

КРА́СОЧНЫЙ, -ая, -ое **1.** буяу ...ы; **кра́сочный цех** буяу цехы **2.** төҫлө, буяу менән эшләнгән; **кра́сочная табли́ца** төҫлө таблица; **кра́сочный портре́т** буяу менән эшләнгән портрет **3.** *перен.* тәьҫир итерлек (ҡалдырырлыҡ), матур; **кра́сочный та́нец** тәьҫир итерлек бейеү; **кра́сочный язы́к** матур тел

КРАСТЬ *несов.* **1.** *кого-что* урлау; **красть ве́щи** әйбер урлау **2.** урлашыу

КРА́СТЬСЯ *несов.* боҫоп (һиҙҙермәй генә, йәшеренеп) барыу (килеү); **кра́сться, как вор** бур шикелле боҫоп барыу

КРА́СЯЩИЙ, -ая, -ее **1.** *прич. от* **кра́сить** 1; **2.** *прил.* буяу ...ы; **кра́сящие вещества́** буяусы матдәләр

КРАТ: во́ сто крат йөҙ тапҡыр; **во мно́го крат** күп тапҡыр

КРА́ТЕР *м* кратер (*янартау ауыҙы*)

КРА́ТКИЙ, -ая, -ое **1.** ҡыҫҡа, аҙ ғына; **кра́ткая встре́ча** ҡыҫҡа осрашыу; **кра́ткий разгово́р** аҙ ғына һөйләшеү **2.** *лингв.* ҡыҫҡа; **кра́ткие гла́сные** ҡыҫҡа һуҙынҡылар **3.** (*о дороге*) ҡыҫҡа; **кра́ткий путь** ҡыҫҡа юл **4.** (*сжатый*) ҡыҫҡартылған, ҡыҫҡаса; **кра́ткий отчёт** ҡыҫҡаса отчёт; **кра́ткие прилага́тельные**; **кра́ткие фо́рмы прилага́тельных** *грам.* сифаттың ҡыҫҡартылған формаһы; **быть кра́тким** аҙ һүҙле булыу

КРАТКОВРЕ́МЕННЫЙ, -ая, -ое ҡыҫҡа ваҡытлы; **кратковре́менный о́тдых** ҡыҫҡа ваҡытлы ял

КРАТКОСРО́ЧНЫЙ, -ая, -ое ҡыҫҡа (срок-лы) мөҙҙәтле; **краткосро́чный о́тпуск** ҡыҫҡа мөҙҙәтле ял; **краткосро́чный заём** ҡыҫҡа мөҙҙәтле заем

КРА́ТКОСТЬ *ж* ҡыҫҡалыҡ

КРА́ТНОСТЬ *ж*; *мат.* ҡалдыҡһыҙ бүленеүсәнлек

КРА́ТНЫЙ, -ая, -ое *мат.* **1.** ҡалдыҡһыҙ бүленеүсән; **кра́тное число́** ҡалдыҡһыҙ бүленгән һан **2.** *в знач. сущ.* **кра́тное** *с* ҡалдыҡһыҙ бүленеүсе; **кра́тное да́нного числа́** бирелгән һандың ҡалдыҡһыҙ бүленеүсеһе

КРАХ *м* **1.** бөлөү; **крах ба́нка** банкының бөлөүе **2.** *перен.* юҡҡа сығыу, емерелеү; **его́ пла́ны потерпе́ли крах** уның пландары юҡҡа сыҡты

КРАХМА́Л *м* крахмал; **карто́фельный крахма́л** картуф крахмалы

КРАХМА́ЛИСТЫЙ, -ая, -ое крахмалға бай, крахмаллы; **крахма́листые сорта́ карто́феля** картуфтың крахмалға бай сорттары

КРАХМА́ЛИТЬ *несов.* *что* крахмаллау; **крахма́лить ска́терть** ашъяулыҡты крахмаллау

КРАХМА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** крахмал ...ы; **крахма́льный заво́д** крахмал заводы; **крахма́льный кле́йстер** крахмал елеме **2.** крахмалланған; **крахма́льная ска́терть** крахмалланған ашъяулыҡ

КРА́ЧКА *ж* сарлаҡ; **белокры́лая кра́чка** аҡҡанат сарлаҡ; **речна́я кра́чка** йылға сарлағы; **чайконо́сая кра́чка** кереләәк сарлаҡ

КРА́ШЕНЫЙ, -ая, -ое **1.** буялған; **кра́шеный пол** буялған иҙән; **кра́шеные во́лосы** буялған сәс **2.** *разг.* биҙәнгән, буянған, яһанған, төҙәнгән; **кра́шеная же́нщина** биҙәнгән ҡатын

КРАЮ́ХА и *уменьш.* **КРАЮ́ШКА** *ж*; *разг.* ҡыйыр, ҡыйырсыҡ; **краю́ха хле́ба** икмәк ҡыйыры

КРЕВЕ́ТКА *ж* креветка (*ашарға яраҡлы диңгеҙ ҡыҫалаһы*)

КРЕДИ́Т *м*; *бухг.* кредит (*керем-сығым кенәгәһенең бөтә сығым һәм бурыс яҙыла торған уң яҡ бите*)

КРЕДИ́Т *м* кредит (**1.** *аҡсаны йәки тауарҙы көтәсәккә биреүгә нигеҙләнгән алыш-биреш* **2.** *фин. ниндәйҙер кәрәк өсөн бюджетта ҡаралған аҡса*) ♦ **госуда́рственный креди́т** дәүләт кредиты (*дәүләт заёмдарының бер системаһы*); **в креди́т** үтескә

КРЕДИ́ТНЫЙ, -ая, -ое кредит ...ы; **креди́тный биле́т** кредит билеты; **креди́тные опера́ции** кредит операциялары

КРЕДИТОВА́НИЕ *с см.* **кредитова́ть**

КРЕДИТОВА́ТЬ *сов., несов. кого-что* **1.** бурысҡа (кредитҡа) биреү; **е́сли де́нег нет, могу́ кредитова́ть** әгәр аҡсаң булмаһа, бурысҡа бирә алам **2.** *фин.* кредитлау, кредит биреү, кредитҡа алыу; **кредитова́ть строи́тельство** төҙөлөшкә кредит биреү

КРЕДИТОВА́ТЬСЯ 1. *сов., несов.* бурысҡа (кредитҡа) алыу (алып тороу) **2.** *несов. страд. от* **кредитова́ть**

КРЕДИТО́Р *м* бурысҡа биреүсе, кредитор

КРЕДИТОСПОСО́БНЫЙ, -ая, -ое бурыс түләүгә һәләтле, кредит ҡайтарыуға һәләтле; **кредитоспосо́бный челове́к** бурыс түләүгә һәләтле кеше

КРЕ́ДО *с нескл., книжн.* ҡараш, фекер; **полити́ческое кре́до** сәйәси ҡараш; **нау́чное кре́до** фәнни ҡараш; **изложи́ть своё кре́до** үҙ ҡарашынды әйтеү

КРЕ́ЙСЕР *м* крейсер (*ҙур һуғыш карабы*); **лёгкий кре́йсер** еңел крейсер; **раке́тный кре́йсер** ракеталы крейсер

КРЕ́ЙСЕРСКИЙ, -ая, -ое крейсер ...ы; **кре́йсерская эска́дра** крейсер эскадраһы ♦ **кре́йсерская ско́рость** *спец.* крейсер тиҙлеге (*самолёт йәки караптың уртаса тиҙлеге*)

КРЕЙСИ́РОВАТЬ *несов.* **1.** йөрөп тороу, йөрөү; **крейси́ровать ме́жду порта́ми** порттар араһында йөрөү **2.** *воен.* күҙәтеп (һаҡлап) тороу; **крейси́ровать зали́в** ҡултыҡты күҙәтеп тороу

КРЕ́КИНГ *м*; *тех.* **1.** нефть эшкәртеү, крекинг **2.** крекинг (*нефть эшкәртеү ҡоролмаһы*)

КРЕКИ́РОВАТЬ *сов., несов. что*; *тех.* нефть эшкәртеү, крекинглау

КРЕМ *м*; *в разн. знач.* крем; **кофе́йный крем** ҡәһүәле крем; **крем для рук** ҡул кремы (кершәне); **сапо́жный крем** итек кремы

КРЕМАТО́РИЙ *м* крематорий (*мәйет яндырыу бинаһы*)

КРЕМАЦИО́ННЫЙ, -ая, -ое кремация ...ы, мәйет яндырыу ...ы; **кремацио́нная печь** мәйет яндырыу мейесе

КРЕМА́ЦИЯ *ж* кремация, мәйет яндырыу (*махсус мейестә*)

КРЕМЕ́НЬ *м* **1.** саҡматаш **2.** *разг.* (*о человеке*) ҡорос кеше

КРЕМИ́РОВАТЬ *сов., несов. кого-что* кремациялау, мәйетте яндырыу

КРЕМЛЁВСКИЙ, -ая, -ое кремль ...ы; **кремлёвские воро́та** кремль ҡапҡалары

КРЕМЛЬ *м* кремль (*боронғо урыҫ ҡалалары эсендәге ҡәлғә*)

КРЕМНЁВЫЙ, -ая, -ое **1.** саҡматаш ...ы; **кремнёвая глы́ба** ҙур саҡматаш киҫәге **2.** саҡматаш, саҡматаштан эшләнгән; **кремнёвые ору́дия** саҡматаш ҡоралдар **3.** саҡматашлы; **кремнёвое ружьё** саҡматашлы мылтыҡ **4.** *перен.* ҡаты, ныҡ; **кремнёвый хара́ктер** ҡаты холоҡ

КРЕМНЕЗЁМ *м*; *мин.* кремнезём (*кремнийҙың кислород менән ҡатышмаһы*)

КРЕ́МНИЕВЫЙ, -ая, -ое **1.** кремний ...ы; **кре́мниевая кислота́** кремний кислотаһы **2.** кремнийлы; **кре́мниевые со́ли** кремнийлы тоҙҙар

КРЕ́МНИЙ *м* кремний (*химик элемент*)

КРЕМНИ́СТЫЙ I, -ая, -ое **1.** ташлы; **кремни́стый путь** ташлы юл **2.** *перен.* ныҡ, ныҡлы; **кремни́стый челове́к** ныҡ кеше

КРЕМНИ́СТЫЙ II, -ая, -ое **1.** кремний ...ы; **кремни́стые соедине́ния** кремний берләшмәләре **2.** кремнийлы; **кремни́стая сталь** кремнийлы ҡорос **3.** кремнезёмлы, кремнезёмдан торған; **кремни́стые поро́ды** кремнезёмлы тоҡомдар

КРЕ́МОВЫЙ, -ая, -ое **1.** кремлы; **кре́мовое пиро́жное** кремлы пирожный **2.** (*о цвете*) һарғылт аҡ; **кре́мовый цвет** һарғылт аҡ төҫ

КРЕН *м* **1.** ҡырынайыу, ҡыйшайыу; **дать крен впра́во** уң яҡҡа ҡырынайыу **2.** *перен.* боролоу, тайпылыу

КРЕ́НДЕЛЬ *м* **1.** керәндил **2.** *в знач. нареч.* **кре́нделем** бөгөлөп; **лежа́ть кре́нделем** бөгөлөп ятыу ♦ **выде́лывать кренделя́** ян-яҡҡа аушанлап (алпан-толпан) атлау; **выки́дывать кренделя́** бейегәндә хикмәтле хәрәкәттәр ҡыҫтырып ебәреү

КРЕ́НДЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое керәндил ...ы; **кре́ндельное те́сто** керәндил ҡамыры

КРЕНИ́ТЬ *несов. что* ҡыйшайтыу, ҡырынайтыу; **крени́ть де́рево** ағасты ҡыйшайтыу; **крени́ть ло́дку** кәмәне ҡырынайтыу

КРЕНИ́ТЬСЯ *несов.* ҡырынайыу, ҡыйшайыу; **су́дно крени́тся** судно ҡырыная

КРЕОЗО́Т *м* креозот (*ағас йәки таш күмер дегетен томалап ҡыуыу юлы менән алынған матдә*)

КРЕО́Л *м* креол; **крео́лка** *ж* креол ҡатын-ҡыҙы (**1.** *Испаниянан һәм Португалиянан Ла-*

тин Американына кусеп ултырган колонизаторҙар тоҡомо **2.** *испан менән индеецтан, урыҫ менән алеут йәки эскимостан тыуған кеше)*

КРЕП *м* креп (**1.** *сираҡ ептән ҡытыршы итеп һуғылған ебәк йәки йөн туҡыма* **2.** *үтә күренмәле һырлы ҡара туҡыма)*

КРЕПДЕШИ́Н *м* крепдешин (*туҡыма*); **набивно́й крепдеши́н** үҙенән биҙәк сыҡҡан крепдешин

КРЕПДЕШИ́НОВЫЙ, -ая, -ое крепдешин; **крепдеши́новое пла́тье** крепдешин күлдәк

КРЕПЁЖ *м* **1.** *тех.* беркетеү деталдәре (*болттар, штативтар һ.б.*) **2.** *горн.* нығытма материалдары (*ҡаҙылма байлыҡ сығарылған урынды нығытыу өсөн*)

КРЕПЁЖНЫЙ, -ая, -ое **1.** *тех.* беркетеү ...ы; **крепёжные болты́** беркетеү болттары **2.** *горн.* нығытыу ...ы; **крепёжный лес** нығытыу ағасы

КРЕПИ́ЛЬЩИК *м* нығытыусы, таяу һуғыусы

КРЕПИ́ТЬ *несов. что* **1.** нығытыу, беркетеү; **крепи́ть рельс к шпа́лам** шпалдарға рельсты беркетеү **2.** *горн.* нығытмалар ҡуйыу, нығытыу; **крепи́ть забо́й** забойға нығытмалар ҡуйыу **3.** *мор., ав.* нығытып бәйләү, бәйләп ҡуйыу; **крепи́ть паруса́** елкәндәрҙе нығытып бәйләү **4.** *перен.* нығытыу, көсәйтеү; **крепи́ть дру́жбу** дуҫлыҡты нығытыу; **крепи́ть связь** бәйләнеште көсәйтеү **5.** эсте ҡатырыу; **черни́чный кисе́ль крепи́т** ҡара көртмәле кеҫәл эсте ҡатыра

КРЕПИ́ТЬСЯ *несов.* **1.** сыҙау, түҙеү, ныҡ тороу; **крепи́тесь!** ныҡ тороғоҙ! **2.** *страд. от* **крепи́ть** 1—3

КРЕ́ПКИЙ, -ая, -ое **1.** ҡаты, ныҡ, баҙыҡ; **кре́пкое де́рево** ҡаты ағас; **кре́пкий оре́х** ҡаты сәтләүек **2.** (*здоровый, сильный*) ныҡлы, таҙа; **кре́пкий органи́зм** ныҡлы организм; **кре́пкий ребёнок** ныҡлы бала **3.** (*стойкий*) ныҡ, тотороҡло; **кре́пкий челове́к** ныҡ кеше **4.** (*надёжный*) ышаныслы, ныҡлы; **кре́пкое сло́во** ышаныслы һүҙ **5.** (*о голосе, чувствах*) көслө; **кре́пкий го́лос** көслө тауыш; **кре́пкая любо́вь** көслө мөхәббәт **6.** (*достигающий сильной степени*) ҡаты, көслө; **кре́пкий моро́з** ҡаты һыуыҡ; **кре́пкий ве́тер** көслө ел **7.** (*насыщенный*) ҡаты, ҡуйы, ҡеүәтле; **кре́пкий чай** ҡаты сәй; **кре́пкий раство́р** ҡуйы иретмә; **кре́пкий кумы́с** ҡеүәтле ҡымыҙ **8.** *разг.* хәлле, иркен йәшәгән; **кре́пкое хозя́йство** хәлле хужалыҡ ♦ **кре́пкая во́дка** ҡеүәтле араҡы; **кре́пкие напи́тки** ҡеүәтле эсемлектәр; **кре́пкое сло́во** һүгенеү һүҙе, әсе һүҙ; **кре́пкий сон** ҡаты йоҡо; **кре́пок на́ ухо** ҡолаҡҡа ҡаты

КРЕПКОГОЛО́ВЫЙ и **КРЕПКОЛО́БЫЙ,** -ая, -ое *разг.* үҙһүҙле, еңмеш, ҡарышҡаҡ, тиҫкәре; **крепколо́бый челове́к** үҙһүҙле кеше

КРЕПЛЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **крепи́ть** 1—3; **2.** *см.* **крепь 3.** беркеткес; **крепле́ние лыж** саңғы беркеткесе

КРЕПЛЁНЫЙ, -ая, -ое спирт ҡушылған; **креплёное вино́** спирт ҡушылған шарап

КРЕ́ПНУТЬ *несов.* нығыу, көсәйеү, нығыныу, хәлләнеү; **те́ло кре́пло** тән нығынды; **его́ тала́нт с года́ми рос и креп** йылдар үтеү менән уның таланты үҫте һәм көсәйҙе; **больно́й с ка́ждым днём кре́пнет** ауырыу көндән-көн хәлләнә бара

КРЕ́ПОВЫЙ, -ая, -ое креп; **кре́повое пла́тье** креп күлдәк

КРЕПОСТНИ́К *м*; *ист.* крепостник (*крепостнойлыҡ хоҡуғын яҡлаған алпауыт*)

КРЕПОСТНИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое *ист.* крепостник ...ы, крепостнойлыҡ ...ы; **крепостни́ческие взгля́ды** крепостнойлыҡ ҡарашы; **крепостни́ческое хозя́йство** крепостник хужалығы

КРЕПОСТНИ́ЧЕСТВО *с*; *ист.* крепостнойлыҡ (**1.** *йәмғиәт ҡоролошо* **2.** *крепостниктың ҡарашы, дөйөм фекере*)

КРЕПОСТНО́Й I, -ая, -ое *ист.* **1.** крепостной; **крепостно́е хозя́йство** крепостной хужалыҡ; **крепостно́й крестья́нин** крепостной крәҫтиән; **крепостно́й худо́жник** крепостной рәссам **2.** *в знач. сущ.* **крепостно́й** *м* и **крепостна́я** *ж* крепостной ♦ **крепостно́е пра́во** крепостнойлыҡ хоҡуғы

КРЕПОСТНО́Й II, -ая, -ое ҡәлғә ...ы; **крепостны́е сте́ны** ҡәлғә диуарҙары

КРЕ́ПОСТЬ I *ж* **1.** ныҡлыҡ; **кре́пость мета́лла** металдың ныҡлығы **2.** көслөлөк; **кре́пость ду́ха** рух көсө **3.** ҡуйылыҡ, көслөлөк, ҡатылыҡ, көс; **кре́пость вина́** шараптың көсө; **кре́пость ча́я** сәйҙең ҡатылығы

КРЕ́ПОСТЬ II *ж* ҡәлғә, нығытма; **оса́да кре́пости** ҡәлғәне ҡамау

КРЕПЧА́ТЬ *несов.* нығыу, көсәйеү; **моро́з крепча́ет** һыуыҡ көсәйә

КРЕПЫ́Ш *м*; *разг.* ныҡ, таҙа (*гәҙиттә, балаға ҡарата*)

КРЕПЬ *ж*; *горн.* нығытма; **сру́бная крепь** бурап яһалған нығытма

КРЕ́СЛО *с* кресло; **мя́гкое кре́сло** йомшаҡ кресло

КРЕ́СЛО-КРОВА́ТЬ *с* яҙылмалы (һуҙылмалы) кресло

КРЕСТ *м* **1.** тәре; **нате́льный крест** муйынға аҫылмалы тәре; **деревя́нный крест** ағас тәре **2.** (*молитвенный жест*) суҡыныу; **католи́ческий крест** католиктар суҡыныуы **3.** *перен.* яҙмыш, өлөш; **тяжёлый крест** ауыр яҙмыш; **нести́ свой крест** үҙ яҙмышыңа буйһоноп (риза булып) йәшәү **4.** (*метка*) крест, тамға; **поста́вить крест** крест ҡуйыу **5.** (*вид шитья*) сатраш; **вышива́ть кресто́м** сатрашлап сигеү **6.** *в знач. нареч.* **кресто́м** арҡыры; **сложи́ть ру́ки кресто́м** ҡулдарҙы арҡыры ҡуйыу ♦ **и́стинный крест!**; **вот те крест!** тәре менән ант (итеү)!; **поста́вить**

крест *на ком-чём* бөткән тип иҫәпләү, өмөттө өҙөү; **целова́ть крест** тәре үбеп ант итеү

КРЕСТЕ́Ц *м*; *анат.* һигеҙгүҙ

КРЕСТИ́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое суҡындырыу ...ы; **крести́льный обря́д** суҡындырыу йолаһы

КРЕСТИ́НЫ *только мн.* **1.** суҡындырыу йолаһы **2.** исем туйы

КРЕСТИ́ТЬ 1. *сов., несов. кого* (*совершить обряд*) суҡындырыу **2.** *несов.*; *перен., книжн.* һыналыу; **крещён в тяжёлом бою́** ауыр һуғышта һыналған **3.** *несов.* исем инәһе (атаһы) булыу; **она́ крести́ла их сы́на** ул уларҙың улына исем инәһе булды ♦ **не дете́й крести́ть** *кому, с кем* ҡоҙа-ҡоҙағый түгел әле, туғанлашырға йыйынмайым

КРЕСТИ́ТЬСЯ 1. *сов., несов.* (*подвергнуться обряду крещения*) суҡындырылыу **2.** *несов.* (*крестить себя*) суҡыныу; **крести́ться пе́ред ико́ной** икона алдында суҡыныу

КРЕСТ-НА́КРЕСТ *нареч.* (*крестообразно*) арҡыс-торҡос, арҡыры-буй, асамай; **соединя́ть крест-на́крест** арҡыс-торҡос тоташтырыу; **положи́ть крест-на́крест** арҡыры-буйға һалыу

КРЕ́СТНИК *м* исем улы; **кре́стница** *ж* исем ҡыҙы (*исем атаһына һәм инәһенә ҡарата*)

КРЕ́СТНЫЙ: кре́стное зна́мение суҡыныу; **кре́стное целова́ние** *ист.* тәре үбеп ант итеү; **кре́стный ход** иконалар, тәреләр күтәреп йөрөү

КРЁСТНЫЙ: крёстный оте́ц исем атаһы; **крёстная мать** исем инәһе (әсәһе); **крёстный сын** *см.* **кре́стник**; **крёстная дочь** *см.* **кре́стница**

КРЕСТОВИ́ДНЫЙ, -ая, -ое әүернә рәүешле; **крестови́дная щель** әүернә кеүек ярыҡ

КРЕСТОВИ́К *м* әүернәле үрмәксе

КРЕСТОВИ́НА *ж* **1.** әүернә, асамай; **крестови́на для ёлки** шыршы әүернәһе **2.** *ж.-д.* крестовина (*рельстарҙы бер юлдан икенсе юлға күсерец өсөн эшләнгән ҡорал*)

КРЕСТО́ВЫЙ, -ая, -ое **1.** тәре ...ы; **кресто́вая верёвка** тәре бауы **2.** сатраш, әүернә кеүек; **кресто́вый свод** сатраш көмбәҙ; **кресто́вая кла́дка** әүернә кеүек стена һалыу ♦ **кресто́вые похо́ды** *ист.* тәре походтары

КРЕСТОНО́СЕЦ *м* **1.** *ист.* тәре походында ҡатнашыусы **2.** *зоол.* әүернәле ҡуңыҙ

КРЕСТООБРА́ЗНЫЙ, -ая, -ое *см.* **крестови́дный**

КРЕСТОЦВЕ́ТНЫЕ *мн.*; *бот.* әүернә сәскәлеләр

КРЕСТЦО́ВЫЙ, -ая, -ое *анат.* һигеҙгүҙ ...ы; **крестцо́вая кость** һигеҙгүҙ һөйәге

КРЕСТЬЯ́НИН *м* и **КРЕСТЬЯ́НКА** *ж* крәҫтиән

КРЕСТЬЯ́НСКИЙ, -ая, -ое крәҫтиән(дәр) ...ы; **крестья́нский труд** крәҫтиән хеҙмәте

КРЕСТЬЯ́НСТВО *с* крәҫтиәндәр

КРЕСТЬЯ́НСТВОВАТЬ *несов.* иген игеү, игенселек менән шөғөлләнеү

КРЕТИ́Н *м* **1.** *мед.* кретин (*кретинизм менән ауырыған кеше*) **2.** *прост., бран.* миңрәү

КРЕТИНИ́ЗМ *м* **1.** *мед.* кретинизм (*ҡалҡан биҙҙәренең етлекмәгән булыуынан килгән ауырыу*) **2.** *перен.* миңрәүлек

КРЕТО́Н *м* кретон (*туҡыма*)

КРЕ́ЧЕТ *м* (*самец*) шоңҡар; (*самка*) әтәлге; **кре́чет бе́лый** аҡ шоңҡар, тойғон; **запуска́ть кре́чета** шоңҡар сөйөү

КРЕЩЕ́НИЕ *с* **1.** суҡындырыу **2.** *перен.* беренсе һынау, тәүге һабаҡ; **боево́е креще́ние** беренсе тапҡыр һуғышҡа инеү **3.** (*праздник*) Крещение (*христиандарҙың дини байрамы*)

КРЕЩЕ́НСКИЙ, -ая, -ое Крещение ...ы; **в креще́нский день вы́пал снег** Крещение көнө ҡар яуҙы ♦ **креще́нские моро́зы (холода́)** крещение һыуыҡтары (*ғинуарҙың икенсе яртыһындағы һыуыҡ көндәр*)

КРЕЩЁНЫЙ, -ая, -ое **1.** суҡынған, керәшен; **крещёный тата́рин** керәшен татар **2.** *в знач. сущ.* **крещёный** *м*; *прост., уст.* керәшен

КРИ́ВДА *ж*; *трад.-поэт.* ялған

КРИВИЗНА́ *ж* **1.** кәкрелек, салышлыҡ, ҡыйшайыу; **кривизна́ руки́** ҡулдың кәкрелеге; **кривизна́ пове́рхности** яҫылыҡтың кәкрелеге **2.** (*кривое место*) кәкрәйгән (салшайған) урын, бөгөм, бөгәл; **стеса́ть кривизну́ доски́** таҡтаның кәкрәйгән ерен йышыу

КРИВИ́ТЬ *несов. что* ҡыйшайтыу, кәкрәйтеү, салшайтыу; **криви́ть рот** ауыҙҙы ҡыйшайтыу ♦ **криви́ть душо́й** алдашыу

КРИВИ́ТЬСЯ *несов.* **1.** ҡыйшайыу, кәкрәйеү, салшайыу, ҡалтайыу; **пол из сыры́х до́сок криви́тся** кипмәгән таҡтанан түшәлгән иҙән ҡалтая **2.** *разг.* (*делать гримасу*) сырай һытыу, сырылыу, сирышыу; **криви́ться от зубно́й бо́ли** теш һыҙлауҙан сирылыу

КРИВЛЯ́КА *м* и *ж*; *разг.* ҡылансыҡ, боршанлаҡ

КРИВЛЯ́ТЬСЯ *несов.* ҡыланыу, ҡылансыҡланыу, боршанлау; **на́до же так кривля́ться** абау, ҡайһылай ҡыланған була; **де́вушка кривля́лась** ҡыҙ иркәләнеп боршанланы

КРИВО... *урыҫ телендәге ҡушма һүҙҙәрҙең "ҡыйыш", "кәкре" мәғәнәһендәге беренсе өлөшө, мәҫ.,* **кривоно́гий** ҡыйыш аяҡлы; **криворо́гий** ҡыйыш (кәкре) мөгөҙлө

КРИВОБО́КИЙ, -ая, -ое **1.** ҡыйыш яурынлы; **кривобо́кий челове́к** ҡыйыш яурынлы кеше **2.** (*покосившийся на один бок*) ҡыйшайған; **кривобо́кий дом** ҡыйшайған өй

КРИВО́Й, -ая, -ое **1.** ҡыйыш, кәкре, ҡалтайған, салыш; **криво́й столб** кәкре бағана; **крива́я нога́** салыш аяҡ **2.** *в знач. сущ.* **крива́я** *ж*; *мат.* кәкре һыҙыҡ; **провести́ криву́ю** кәкре һыҙыҡ һыҙыу **3.** *разг.* (*одноглазый*) һыңар күҙле; **крива́я ло́шадь** һыңар күҙле ат ♦ **криво́е зе́ркало** боҙоп күрһәткән көҙгө; **крива́я улы́бка**

телəр-телəмəҫ кенə йылмайыу; **крива́я вы́везет** уңайы килеп сығыр әле

КРИВОЛИНЕ́ЙНЫЙ, -ая, -ое кəкре һыҙыҡлы; **криволине́йная пове́рхность** кəкре һыҙыҡлы яҫылыҡ

КРИВОНО́ГИЙ, -ая, -ое ҡамыт аяҡлы, кəкре аяҡлы; **кривоно́гое кре́сло** кəкре аяҡлы кресло

КРИВОНО́СЫЙ, -ая, -ое кəкре танаулы

КРИВОРО́ТЫЙ, -ая, -ое ҡыйыш ауыҙ(лы)

КРИВОТО́ЛКИ *мн.* имеш-мимеш, ялған һүҙҙəр, бутап һөйлəүҙəр; **распуска́ть кривото́лки** имеш-мимеш һүҙ таратыу

КРИВОШЕ́ЙИЙ, -шеяя, -шеее ҡыйыш (кəкре) муйынлы

КРИВОШИ́П *м*; *тех.* кривошип

КРИ́ЗИС *м*; *в разн. знач.* кризис; **агра́рный кри́зис** аграр кризис; **промы́шленный кри́зис** сəнəғəт кризисы; **то́пливный кри́зис** яғыулыҡ кризисы; **тяжёлый кри́зис** ауыр кризис; **пережи́ть кри́зис** кризис кисереү ♦ **полити́ческий кри́зис** сəйəси кризис (*халыҡтың хөкүмəт сəйəсəтенə бик ныҡ ризаһыҙлыҡ күрһəтеүе һəм илдəге киҫкен сəйəси хəл*); **прави́тельственный кри́зис** хөкүмəт кризисы (*төрлө сəйəси ҡаршылыҡ һөҙөмтəһендə хөкүмəттең алмашыныуы*)

КРИ́ЗИСНЫЙ, -ая, -ое кризис ...ы; **кри́зисное состоя́ние** кризис хəле; **кри́зисный моме́нт** кризис мəле; **кри́зисные явле́ния в эконо́мике** иҡтисадта кризис күренештəре

КРИК *м* **1.** тауыш, һөрəн, ҡысҡырыш; **трево́жный крик** шомло тауыш; **издава́ть крик** ҡысҡырыш, һөрəн һалыу **2.** *чего*; *перен.* əрнеү; **крик души́** йəн əрнеүе (асыуы) ♦ **после́дний крик мо́ды** иң һуңғы (яңы) мода; **кри́ком крича́ть** йəн əсеүенəн ҡысҡырыу, ныҡ итеп ҡысҡырыу

КРИ́КЕТ *м* крикет (*уйын*)

КРИКЛИ́ВЫЙ, -ая, -ое **1.** ҡысҡырыныусан, ғауғасыл; **крикли́вый челове́к** ғауғасыл кеше **2.** (*о голосе, звуках*) сəрелдəк, сарға; **крикли́вый го́лос** сəрелдəк тауыш **3.** (*о птицах*) ҡыйғаҡ; **крикли́вые гу́си** ҡыйғаҡ ҡаҙҙар **4.** *перен.* сағыу, күҙгə ташланып торған; **крикли́вый наря́д** сағыу кейем

КРИ́КНУТЬ *сов.* **1.** ҡысҡырып ебəреү **2.** *на кого-что* екеренеү, екеренеп-баҡырыныу, ҡысҡырыу

КРИКУ́Н *м*; *разг.* **1.** сарға, сəрелдəк **2.** *перен.* буш боғаҙ

КРИМИНА́Л *м*; *разг.* криминал, енəйəт, енəйəтле эш; **э́то па́хнет кримина́лом** бында енəйəт бар кеүек

КРИМИНАЛИ́СТ *м* криминалист

КРИМИНАЛИ́СТИКА *ж* криминалистика (*енəйəт тикшереү, судҡа кəрəкле дəлилдəр йыйыу һəм өйрəнеү ысулдары тураһындағы фəн*)

КРИМИНАЛИСТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое криминалистика ...ы; **криминалисти́ческий ана́лиз** криминалистика анализы

КРИМИНА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое енəйəтле; **кримина́льный слу́чай** енəйəтле ваҡиға

КРИМИНОЛО́ГИЯ *ж* криминология (*енəйəтселекте, уның сəбəптəрен, енəйəтсе шəхесен өйрəнə һəм енəйəтселекте киҫəтеү саралары ҡарай торған фəн*)

КРИ́НКА и **КРЫ́НКА** *ж* һөт көршəге

КРИПТОГРА́ММА *ж* криптограмма (*йəшерен тамғалар менəн яҙыу*)

КРИПТОГРАФИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое криптография ...ы; **криптографи́ческое письмо́** криптография яҙыуы

КРИПТОГРА́ФИЯ *ж* криптография (*йəшерен тамғалар менəн яҙыу ысулы*)

КРИПТО́Н *м* криптон (*химик элемент, газ*)

КРИСТА́ЛЛ *м* кристалл; **криста́ллы со́ли** тоҙ кристалдары

КРИСТАЛЛИЗА́ЦИЯ *ж* кристаллашыу; **кристаллиза́ция раство́ра** иретмəнең кристаллашыуы

КРИСТАЛЛИЗОВА́ТЬ *сов., несов. что* кристаллау

КРИСТАЛЛИЗОВА́ТЬСЯ *сов., несов.* **1.** кристаллашыу, кристалланыу; **пересы́щенный раство́р кристаллизу́ется** үтə туйындырылған иретмə кристаллана **2.** *перен.* ҡалыпланып (формалашып) етеү; **кристаллизова́ться в иде́ю** бер фекергə ҡалыпланып етеү

КРИСТАЛЛИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое **1.** кристалл ...ы; **кристалли́ческое состоя́ние вещества́** матдəнең кристалл хəлендə булыуы **2.** кристаллы; **кристалли́ческие го́рные поро́ды** кристаллы тау тоҡомдары

КРИСТАЛЛОГРАФИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое кристаллографик, кристаллография ...ы; **кристаллографи́ческие иссле́дования** кристаллография тикшеренеүҙəре

КРИСТАЛЛОГРА́ФИЯ *ж* кристаллография (*кристалдар һəм матдəлəрҙең кристалл хəлендə булыуы тураһындағы фəн*)

КРИСТА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** кристалл рəүешле, үтə күренмəле; **криста́льная вода́** үтə күренмəле саф һыу **2.** (*о человеке*) саф күңелле, пак, саф; **криста́льный челове́к** саф күңелле кеше

КРИТЕ́РИЙ *м*; *книжн.* критерий (*ниҙəлер баһалауға нигеҙ булған билдə*); **гла́вный крите́рий** төп критерий; **быть крите́рием** критерий булыу

КРИ́ТИК *м* тəнҡитсе; **литерату́рный кри́тик** əҙəбиəт тəнҡитсеһе; **выступле́ние кри́тика** тəнҡитсе сығышы

КРИ́ТИКА *ж* тəнҡит; **пра́вильная кри́тика** дөрөҫ (урынлы) тəнҡит; **справедли́вая кри́тика** ғəҙел тəнҡит; **подве́ргнуться кри́тике** тəнҡит ите-

леү ♦ **наводи́ть кри́тику** тәнҡитләү; **не выде́рживает кри́тики** тәнҡитте күтәрмәй

КРИТИКА́Н *м*; *пренебр.* урынһыҙ тәнҡитләүсе

КРИТИКА́НСТВО *с*; *пренебр.* урынһыҙ тәнҡит

КРИТИКА́НСТВОВАТЬ *несов.*; *пренебр.* урынһыҙ тәнҡит менән булыу

КРИТИКОВА́ТЬ *несов. кого-что* тәнҡитләү, тәнҡит итеү; **критикова́ть недоста́тки** етешһеҙлектәрҙе тәнҡитләү

КРИТИЦИ́ЗМ *м*; *книжн.* критицизм (*тәнҡит күҙлегенән ҡарау, тәнҡитле ҡараш*); **спосо́бность к критици́зму** критицизмға һәләтле булыу

КРИТИ́ЧЕСКИЙ I, -ая, -ое **1.** тәнҡит ...ы; **крити́ческая статья́** тәнҡит мәҡәләһе; **крити́ческое сло́во** тәнҡит һүҙе **2.** (*способный к критике*) тәнҡитсел, үткер (һүҙле), тәнҡиткә шәп; **крити́ческий ум** үткер аҡыл

КРИТИ́ЧЕСКИЙ II, -ая, -ое **1.** (*переломный*) киҫкен, һынылыш; **крити́ческий моме́нт** киҫкен мәл **2.** (*очень трудный, опасный*) бик ауыр, ҡурҡыныс, хәүефле; **крити́ческое положе́ние** бик ауыр хәл ♦ **крити́ческий реали́зм** *лит.* тәнҡитле реализм; **крити́ческое состоя́ние вещества́** *физ.* матдәнең кризис хәле (*матдәнең шыйыҡлыҡ менән быу араһындағы айырмалығы бөткән махсус хәле*); **крити́ческая температу́ра** *физ.* кризис температураһы (*шыйыҡлыҡ менән быу* (*пар*) *араһындағы айырмалыҡ бөткән температура*)

КРИТИ́ЧНЫЙ, -ая, -ое *см.* **крити́ческий** I 2

КРИЧА́ТЬ *несов.* **1.** ҡысҡырыу, аҡырыу, һөрән һалыу; **крича́ть от бо́ли** ауыртыуҙан ҡысҡырыу **2.** (*громко говорить*) ҡысҡырыу, ҡысҡырып һөйләү; **не кричи́, говори́ ти́хо** ҡысҡырма, әкрен һөйлә **3.** *кого*; *разг.* ҡысҡырып саҡырыу **4.** *на кого*; *разг.* екереү, екеренеү, аҡырыныу; **крича́ть на ребёнка** балаға екереү **5.** *о ком-чём*; *разг.* (*много говорить*) һөйләү; **весь го́род крича́л об э́том** был турала бөтә ҡала һөйләне **6.** *перен.* ҡысҡырып тороу, күҙгә ташланыу, күҙгә бәрелеп тороу; **крича́ть о безвку́сице** зауыҡһыҙлығы менән күҙгә бәрелеп тора

КРИЧА́ЩИЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **крича́ть** **2.** *прил.* артыҡ сағыу, күҙгә бәрелеп торған; **крича́щий наря́д** артыҡ сағыу кейем

КРОВ *м* **1.** *книжн.* торлаҡ, йәшәр урын, йорт; **оста́ться без кро́ва** торлаҡһыҙ тороп ҡалыу; **гостеприи́мный кров** ҡунаҡсыл йорт **2.** *чего*; *перен.*, *трад.-поэт.* ышыҡ, ҡосаҡ; **под кро́вом но́чи** төн ышығы аҫтында; **под кро́вом тишины́** тыныслыҡ ҡосағында

КРОВА́ВИТЬ *несов. кого-что* ҡанлау, ҡанға буяу; **крова́вить са́блю** ҡылысты ҡанға буяу

КРОВА́ВИТЬСЯ *несов.* ҡанланыу, ҡанға буялыу

КРОВА́ВЫЙ, -ая, -ое **1.** ҡан ...ы; **крова́вое пятно́** ҡан табы **2.** ҡанлы; **крова́вая пе́на** ҡанлы күбек; **крова́вая ра́на** ҡанлы йәрәхәт; **крова́вое те́ло** ҡанлы кәүҙә; **крова́вый топо́р** ҡанлы балта; **крова́вая би́тва** ҡанлы һуғыш **3.** (*запятнавший себя кровью многих жертв*) ҡан эскес; **крова́вый царь** ҡан эскес батша **4.** ҡанһыу, ҡан төҫөндәге, асыҡ ҡыҙыл; **крова́вая заря́** ҡанһыу шәфәҡ ♦ **Крова́вое воскресе́нье** *ист.* Ҡанлы йәкшәмбе (*1905 йылдың 9 ғинуар көнө*); **до крова́вого по́та** әлһерәгәнсе, ҡара тир сыҡҡансы

КРОВА́ТЬ *ж* карауат; **желе́зная крова́ть** тимер карауат; **двуспа́льная крова́ть** ике кешелек карауат

КРО́ВЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое түбә (ҡыйыҡ, ҡыйыҡ ябыу) ...ы; **кро́вельное желе́зо** түбә ҡалайы; **кро́вельные рабо́ты** ҡыйыҡ ябыу эштәре

КРО́ВЕЛЬЩИК *м* түбә ябыусы

КРОВЕНЕ́ТЬ *несов.* **1.** ҡан һеңеү, һырҡырау, ҡанға мансылыу, ҡанланыу; **бинт на ра́не кровене́ет** яраға һалған бинт ҡанлана **2.** ҡан ҡыҙыл төҫ менән айырылып тороу, ҡыҙыллыҡ күҙгә сағылыу (бәрелеү); **рубе́ц кровене́ет** бирсә (йөй) ҡыҙыллығы менән күҙгә бәрелеп тора

КРОВЕНО́СНЫЙ, -ая, -ое ҡан ...ы; **кровено́сные сосу́ды** ҡан тамырҙары; **кровено́сная систе́ма** ҡан системаһы

КРОВЕТВОРЕ́НИЕ *с* ҡан барлыҡҡа килеү

КРОВЕТВО́РНЫЙ, -ая, -ое ҡан барлыҡҡа килтереүсе; **кроветво́рные о́рганы** ҡан барлыҡҡа килтереүсе органдар

КРОВИ́НКА *ж*; *разг.* ҡан тамсыһы ♦ **ни крови́нки в лице́** йөҙөндә ҡан әҫәре ҡалмаған

КРО́ВЛЯ *ж* **1.** түбә, өй (ҡаралты) түбәһе; **пло́ская кро́вля** яҫы түбә; **желе́зная кро́вля** тимер түбә; **ши́ферная кро́вля** шифер түбә ♦ **под одно́й кро́влей** *с кем* бер ҡыйыҡ аҫтында, бер өйҙә; **жить под кро́влей** *чьей кемдеңдер* ҡыйығы аҫтында йәшәү, өҫтөндә йәшәү

КРО́ВНЫЙ, -ая, -ое **1.** ҡан, ҡан яғынан; **кро́вное родство́** ҡан ҡәрҙәшлек; **кро́вные бра́тья** бер туғандар **2.** ҡәрҙәшлек ...ы, туғанлыҡ ...ы; **кро́вные свя́зи** ҡәрҙәшлек бәйләнештәре **3.** *перен.* иң кәрәкле, иң мөһим; **кро́вные интере́сы** иң мөһим мәнфәғәттәр **4.** *перен.* (*прочный*) ныҡ, ҡаҡшамаҫ, мәңгелек; **кро́вная связь с наро́дом** халыҡ менән ныҡ (тығыҙ) бәйләнеш; **кро́вное бра́тство бойцо́в** яугирҙарҙың ҡаҡшамаҫ дуҫлығы **5.** (*породистый — о лошадях*) тоҡом ...ы, тоҡомло; **кро́вный рыса́к** тоҡом юртағы **6.** *разг.* (*нажитый тяжёлым трудом*) көс (тир) түгеп тапҡан, интегеп тапҡан; **кро́вные де́ньги** көс түгеп тапҡан аҡса ♦ **кро́вный враг** ҡан дошман; **кро́вная вражда́** ҡан дошманлыҡ; **кро́вная месть** ҡарымта; **кро́вная оби́да** ҡаты үпкә; **кро́вные у́зы** ҡан-ҡәрҙәшлек

КРОВОЖА́ДНЫЙ, -ая, -ое йыртҡыс, ҡанэскес, ҡанһыҙ; **кровожа́дный зверь** йыртҡыс хайуан

КРОВОИЗЛИЯ́НИЕ *с*; *мед.* ҡан һауыу; **кровоизлия́ние в мозг** мейегә ҡан һауыу

КРОВООБРАЩЕ́НИЕ *с* ҡан әйләнеше; **иску́сственное кровообраще́ние** яһалма ҡан әйләнеше

КРОВООСТАНА́ВЛИВАЮЩИЙ, -ая, -ее ҡан туҡтата торған; **кровоостана́вливающее сре́дство** ҡан туҡтата торған дарыу

КРОВОПИ́ЙСТВО *с* йыртҡыслыҡ, аяуһыҙлыҡ, ҡанһыҙлыҡ

КРОВОПИ́ЙЦА *м* и *ж* ҡанэскес, ҡанхур; **обозва́ть кровопи́йцей** ҡанэскес тип атау

КРОВОПОДТЁК *м* ҡан төйнәлеү (ойошоу, һауыу)

КРОВОПРОЛИ́ТИЕ *с* ҡан ҡойош, ҡан ҡойоу (түгеү); **жесто́кое кровопроли́тие** аяуһыҙ ҡан ҡойоу; **бессмы́сленное кровопроли́тие** мәғәнәһеҙ ҡан ҡойош

КРОВОПРОЛИ́ТНЫЙ, -ая, -ое ҡан ҡойғос, ҡанлы; **кровопроли́тная война́** ҡан ҡойғос һуғыш; **кровопроли́тное столкнове́ние** ҡанлы бәрелеш

КРОВОПУСКА́НИЕ *с* ҡан алыу (алдырыу) (*дауалау өсөн*)

КРОВОСМЕШЕ́НИЕ *с* ҡан аралашыу (*яҡын туған менән енси бәйләнеш*)

КРОВОСО́СНЫЙ, -ая, -ое ҡан һурғыс; **кровосо́сные ба́нки** ҡан һурғыс банкалар

КРОВОТЕЧЕ́НИЕ *с* ҡан ағыу, ҡан китеү; **останови́ть кровотече́ние** ҡан ағыуҙы туҡтатыу

КРОВОТОЧИ́ВЫЙ, -ая, -ое ҡанап (ҡан ағып) торған; **кровоточи́вая ра́на** ҡанап торған яра

КРОВОТОЧИ́ТЬ *несов.* ҡанау, ҡан ағыу; **ра́на кровоточи́т** яра ҡанай

КРОВОХА́РКАНЬЕ *с* ҡан төкөрөү

КРОВОХА́РКАТЬ *несов.* ҡан төкөрөү

КРОВЬ *ж* **1.** ҡан; **вено́зная кро́вь** вена ҡаны; **артериа́льная кровь** артерия ҡаны; **истека́ть кро́вью** ҡанһырау; **разби́ть в кровь** ҡанға туҙҙырыу **2.** *перен.* нәҫел, тоҡом; **башки́р по кро́ви** башҡорт нәҫеленән; **чи́стой кро́ви** саф ҡанлы **3.** (*убийство, кровопролитие*) ҡан, ҡан ҡойоу ♦ **до́ крови** ҡанатҡансы; **в крови́** *у кого* ҡанына һеңгән; **кровь с молоко́м** сиртһәң, ҡаны сығыр; **кровь уда́рила (бро́силась, ки́нулась) в го́лову** башҡа ҡан йүгерҙе (*асыуҙан, ярһыуҙан*); **кровь говори́т** *в ком*: 1) холҡо беленә; 2) ҡан тарта; **кровь игра́ет** ҡаны ҡайнай; **кровь сты́нет в жи́лах** ҡот осто, ҡан туҡтай; **кровь за кровь** ҡанға ҡан, үс алыу; **кровь и́з носу** *прост.* бер нәмәгә лә ҡарамай, ауырлыҡтарға ҡарамай

КРОВЯНИ́СТЫЙ, -ая, -ое ҡан ҡатыш, ҡанлы; **кровяни́стое мя́со** ҡанлы ит

КРОВЯНО́Й, -ая, -ое ҡан ...ы; **кровяно́е давле́ние** ҡан баҫымы; **кровяно́е пятно́** ҡан табы; **кровяна́я колбаса́** ҡан колбасаһы

КРОЙ́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое *спец.* бесеү ...ы; **кро́йльный стол** бесеү өҫтәле

КРОИ́ТЬ *несов.* *что* бесеү, киҫеү; **крои́ть пла́тье** күлдәк бесеү; **крои́ть шёлк** ебәк туҡыма бесеү

КРО́ЙКА *ж* *см.* **крои́ть**; **ку́рсы кро́йки и шитья́** бесеү-тегеү курстары

КРОКЕ́Т *м*; *спорт.* крокет (*шарҙар тәгәрәтеп уйнай торған уйын һәм ошо уйын кәрәк-ярағы*)

КРОКЕ́ТНЫЙ, -ая, -ое крокет ...ы; **кроке́тные шары́** крокет шарҙары

КРОКИРОВА́ТЬ *сов., несов.* *что* крокет һуғыу (*крокет уйынында ҡаршы яҡтың шарын үҙ шарың менән һуғыу*)

КРОКИРО́ВКА *ж* *см.* **крокирова́ть**

КРОКОДИ́Л *м* крокодил

КРОКОДИ́ЛОВ, -а, -о крокодил ...ы; **крокоди́лова ко́жа** крокодил тиреһе ♦ **крокоди́ловы слёзы** ялған күҙ йәше

КРОКОДИ́ЛОВЫЙ, -ая, -ое крокодил тиреле, крокодил тиреһенән яһалған; **крокоди́ловый чемода́н** крокодил тиреһенән яһалған сумаҙан

КРО́ЛИК *м* **1.** ҡуян, йорт ҡуяны **2.** ҡуян тиреһе; **шу́ба из кро́лика** ҡуян тун

КРОЛИКОВО́Д *м* ҡуян аҫраусы (*белгес*)

КРОЛИКОВО́ДСТВО *с* ҡуян аҫрау; **занима́ться кролиководством** ҡуян аҫрау менән шөғөлләнеү

КРОЛИКОВО́ДЧЕСКИЙ, -ая, -ое ҡуян аҫрау ...ы; **кролиководческая фе́рма** ҡуян аҫрау фермаһы

КРО́ЛИЧИЙ, -ья, -ье **1.** ҡуян ...ы; **кро́личий мех** ҡуян тиреһе **2.** ҡуян (*тире*); **кро́личья ша́пка** ҡуян бүрек

КРОЛЬ *м*; *спорт.* кроль (*иң шәп йөҙөүҙең бер алымы*)

КРОЛЬЧА́ТИНА *ж* ҡуян ите; **жа́реная крольча́тина** ҡурылған ҡуян ите

КРОЛЬЧА́ТНИК *м* **1.** ҡуян ояһы **2.** ҡуяндар аҫрау урыны

КРОЛЬЧИ́ХА *ж* инә ҡуян

КРОЛЬЧО́НОК *м* ҡуян балаһы

КРО́МЕ *предлог с род. п.* **1.** (*за исключением*) башҡа, тыш; **кро́ме него́ я никого́ не ви́дел** унан башҡа берәүҙе лә күрмәнем **2.** (*помимо, сверх*) -дан/-дән башҡа, тыш; **кро́ме того́** унан башҡа; **кро́ме зарпла́ты я получи́л пре́мию** эш хаҡынан тыш премия аҡсаһы алдым ♦ **кро́ме как** *в знач. союза* (*только, разве что*) шунан башҡа, фәҡәт; **кро́ме того́** *в знач. вводн. сл.* (*к тому же*) шулай уҡ; **кро́ме шу́ток** шаяртмай ғына, ысынлап

КРОМЕ́ШНЫЙ: кроме́шный ад ҡот осҡос хәл, сыҙамаҫлыҡ хәл; **кроме́шный мрак** дөм ҡараңғы

КРО́МКА *ж* сит, ҡыр; **шить по кро́мке тка́ни** туҡыманың ситенән тегеү; **кро́мка льда** боҙ сите

КРОМСА́ТЬ *несов. что* **1.** тураҡлау, киҫкеләү; **кромса́ть бума́гу** ҡағыҙ тураҡлау **2.** *перен.* (*портить*) тураҡлап (боҙоп) ташлау, мөнтәп (киҫкеләп) бөтөрөү

КРОН *м* крон (*хромлы минераль буяу*); **жёлтый крон** һары крон

КРО́НА I *ж* сатыр; **густа́я кро́на** ҡуйы сатыр; **пусти́ть кро́ну** сатырланыу

КРО́НА II *ж* крона (*ҡайһы бер Көнбайыш Европа илдәренең аҡса берәмеге*)

КРОНГЛА́С *м*; *спец.* кронглас (*оптик приборҙар быялаһы*)

КРОНЦИ́РКУЛЬ *м* кронциркуль (**1.** *һыҙма эшендә ҡулланыла торған винт менән ныҡытып ҡуймалы циркуль* **2.** *машина деталдәренең оҙонлоғон үлсәү өсөн ҡулланылған циркуль кеүек ҡорал*)

КРО́НШНЕП *м* көйөлдө, кәкре суҡыш

КРОНШТЕ́ЙН *м* кронштейн (**1.** *балконды һ.б. терәтеп ҡуйған ауыш терәк* **2.** *тех. стеналарҙа, колонналарҙа сығып торған өлөштәрҙе күтәртеп ҡуйған горизонталь терәк*)

КРОПИ́ТЬ *несов.* **1.** *что* бөркөү, һибеү; **кропи́ть лицо́ водо́й** биткә һыу бөркөү; **кропи́ть освящённой водо́й** изге һыу һибеү **2.** (*о дожде*) һибәләү; **дождь кропи́т** ямғыр һибәләй

КРОПОТЛИ́ВЫЙ, -ая, -ое **1.** мәшәҡәт, күп көс (тырышлыҡ) талап иткән; **кропотли́вая рабо́та** күп көс талап иткән эш **2.** (*усердный*) ентекләп эшләй торған, тырыш; **кропотли́вый челове́к** ентекләп эшләй торған кеше

КРОСС *м*; *спорт.* кросс; **лы́жный кросс** саңғы кросы

КРОССВО́РД *м* кроссворд; **реша́ть кроссво́рд** кроссворд сисеү

КРО́ССОВЫЙ, -ая, -ое кросс ...ы; **кро́ссовая тра́сса** кросс трассаһы

КРОТ *м* **1.** төрткө, һуҡыр сысҡан **2.** төрткө тиреһе, һуҡыр сысҡан тиреһе; **шу́ба из крота́** һуҡыр сысҡан тиреһенән тегелгән тун

КРО́ТКИЙ, -ая, -ое баҫымсаҡ, баҫалҡы, йыуаш; **кро́ткий челове́к** баҫымсаҡ кеше; **кро́ткий хара́ктер** баҫалҡы холоҡ

КРОТО́ВЫЙ, -ая, -ое **1.** төрткө ...ы, һуҡыр сысҡан ...ы; **кното́вый мех** һуҡыр сысҡан тиреһе **2.** һуҡыр сысҡан тиреһенән; **крото́вый воротни́к** һуҡыр сысҡан тиреһенән яға

КРО́ТОСТЬ *ж* баҫымсаҡлыҡ, йыуашлыҡ, баҫалҡылыҡ; **тро́гательная кро́тость** тәьҫирләндергес баҫымсаҡлыҡ

КРО́ХА I *ж* **1.** валсыҡ, бөртөк; **у меня́ с утра́ ни кро́хи во рту не́ было** иртәнән бирле ауыҙыма бөртөк тә (ризыҡ) ҡапҡаным юҡ **2.** *обычно мн.* **кро́хи** юҡ-бар, аҡтыҡ; **кро́хи зна́ний** юҡ-бар белем; **оста́ться с кро́хами было́го бога́тства** булған байлыҡтың аҡтығы менән тороп ҡалыу

КРО́ХА II *м* и *ж*; *разг.* сабый, бәпес

КРОХА́ЛЬ *м* ҡушы, ҡушы өйрәк

КРОХОБО́Р *м* ваҡсыл кеше

КРОХОБО́РСТВО *с* ваҡсыллыҡ; **занима́ться крохобо́рством** ваҡсыллыҡ ҡылыу; **крохобо́рство уво́дит от о́бщих вопро́сов** ваҡсыллыҡ дөйөм мәсьәләләрҙән ситкә алып китә

КРОХОБО́РСТВОВАТЬ *несов.* ваҡсыл булыу, ваҡсыллыҡ ҡылыу

КРО́ХОТНЫЙ, -ая, -ое бәләкәй генә, остоҡ; **кро́хотный пте́нчик** бәләкәй генә ҡошсоҡ; **кро́хотное о́блако** остоҡ ҡына болот

КРО́ШЕВО *с* **1.** *прост.* турама (*ваҡлап туралған аҙыҡ*) **2.** *разг.* онтаҡ; **кро́шево льда** боҙ онтағы

КРО́ШЕЧКА *ж* **1.** *уменьш.-ласк. от* **кро́шка** I 1—3; **2.** *в знач. нареч.* **кро́шечку**; *разг.* аҙ ғына, әҙерәк; **кро́шечку пое́сть** аҙ ғына ашап алыу

КРО́ШЕЧНЫЙ, -ая, -ое *разг.* бәләкәй генә, остоҡ

КРОШИ́ТЬ *несов.* **1.** *что* турау, тураҡлау, ваҡлау; **кроши́ть соло́му** һалам турау; **кроши́ть хлеб** икмәк ваҡлау **2.** *чем* и *без доп.* сүпләү; **кроши́ть на́ пол** иҙәнде сүпләү **3.** *кого-что*; *перен.* ҡырыу, турау, тураҡлау; **кроши́ть вра́жеские укрепле́ния** дошман ныҡытмаларын ҡырыу (ҡыйратыу)

КРОШИ́ТЬСЯ *несов.* **1.** онталыу, ыуалыу, ваҡланыу; **лёд кроши́тся** боҙ онтала; **зуб кроши́тся** теш ыуала **2.** *страд. от* **кроши́ть** 1

КРО́ШКА I *ж* **1.** валсыҡ, бөртөк; **хле́бные кро́шки** икмәк валсыҡтары **2.** *собир.* (*о мелко раздробленных веществах*) ваҡ, онтаҡ; **мра́морная кро́шка** мәрмәр ваҡы **3.** *м* и *ж* **кро́шка**; *разг.* (*малютка*) балаҡай, бәләкәс **4.** *в знач. нареч.* **кро́шку**; *разг.* аҙ ғына, бик аҙ ♦ **ни кро́шки** аҙ ғына ла, бер бөртөк тә, бер тамсы ла

КРО́ШКА II *ж см.* **кроши́ть** 1; **кро́шка и су́шка коры́ ду́ба** имән ҡайырын тураҡлау һәм киптереү

КРУГ *м* **1.** түңәрәк, түңәрәк әйләнәһе; **пло́щадь кру́га** *мат.* түңәрәк майҙаны; **описа́ть круг** түңәрәк һыҙыу; **стать в круг** түңәрәккә баҫыу **2.** тумалаҡ (дүңгәләк), түңәрәк; **круг сы́ра** сыр тумалағы; **спаса́тельный круг** ҡотҡарыу түңәрәге **3.** *чего* (*перечень чего-л.*) теҙмә; **круг вопро́сов** һорауҙар теҙмәһе **4.** *чего* (*область, сфера какой-л. деятельности*) сфера, даирә, өлкә; **круг зна́ний** белем даирәһе; **круг обя́занностей** хеҙмәт вазифалары, бурыстар **5.** *кого, какой* (*группа людей*) даирә, ара, ҡор, эс; **прави́тельственные круги́** хөкүмәт даирәләре; **круг учёных** ғалимдар даирәһе; **в литерату́рных круга́х** әҙәби даирәлә; **в кругу́ семьи́** ғаилә эсендә; **лю́ди одного́ кру́га** бер ҡор кешеләре ♦ **круг кровообраще́ния** ҡан әйләнеше; **на круг** уртаса; **на круги́ своя́ верну́ться** *книжн.* элекке хәлгә

ҡайтыу; **по кру́гу ходи́ть** ҡулдан-ҡулға йөрөү; **круги́ под глаза́ми** күҙ төбө ҡарайып тороу; **круги́ пе́ред глаза́ми** күҙ алды ҡараңғыланыу, күҙ семәрләнеү (сыбарланыу); **голова́ идёт кру́гом**: 1) баш әйләнә; 2) баш ҡатҡан

КРУ́ГЛЕНЬКИЙ, -ая, -ое *уменьш.-ласк. от* **кру́глый** ♦ **кру́гленькая су́мма** шаҡтай күп аҡса

КРУГЛЕ́ТЬ *несов.*; *разг.* түңәрәкләнеү, йомроланыу; **глаза́ кругле́ют** күҙҙәр түңәрәкләнде

КРУГЛИ́ТЬ *несов. что.*; *разг.* түңәрәкләү, түңәрәк итеү; **кругли́ть края́ доще́чки** таҡта ситтәрен түңәрәкләү

КРУГЛИ́ТЬСЯ *несов.*; *разг.* **1.** түңәрәкләнеү, түңәрәк булыу **2.** йомро булып тороу, йомро булып күренеү; **пле́чи кругля́тся** яурындар йомро булып тора

КРУГЛОГОДОВО́Й и **КРУГЛОГОДИ́ЧНЫЙ,** -ая, -ое йыл буйы(на) барған, йыл әйләнәһенә һуҙылған; **круглогодова́я рабо́та** йыл буйы(на) барған эш

КРУГЛОГОЛО́ВЫЙ, -ая, -ое йомро башлы

КРУГЛОГУ́БЦЫ *мн.* йомро башлы ҡыҫҡыс

КРУГЛОЛИ́ЦЫЙ, -ая, -ое түңәрәк йөҙлө, тумалаҡ битле; **круглоли́цый челове́к** түңәрәк йөҙлө кеше

КРУГЛОСУ́ТОЧНЫЙ, -ая, -ое тәүлек әйләнәһенә (буйына) барған (һуҙылған); **круглосу́точное дежу́рство** тәүлек әйләнәһенә дежурлыҡ; **круглосу́точный де́тский сад** тәүлек әйләнәһенә эшләгән балалар баҡсаһы

КРУГЛОЩЁКИЙ, -ая, -ое түңәрәк битле, тумалаҡ битле; **круглощёкая деви́ца** түңәрәк битле ҡыҙыҡай

КРУ́ГЛЫЙ, -ая, -ое **1.** түңәрәк, йомро; **кру́глое о́зеро** түңәрәк күл; **кру́глый стол** түңәрәк өҫтәл; **кру́глый ка́мень** йомро таш; **быть кру́глым** йомро булыу **2.** әйләнәһе, буйы; **кру́глый год** йыл әйләнәһе; **кру́глые су́тки** тәүлек буйына **3.** шыр; **кру́глый дура́к** шыр тиле (иҫәр); **кру́глый неве́жда** шыр наҙан ♦ **кру́глая да́та** түңәрәк дата; **кру́глый отли́чник** тик яҡшыға ғына уҡыусы; **кру́глый сирота́** үкһеҙ йәтим; **кру́глые ско́бки** түңәрәк йәйә; **кру́глый счёт** тулы иҫәп; **кру́глым счётом** сама менән һанағанда; **за кру́глым столо́м** түңәрәк өҫтәл артында

КРУГОВЕ́РТЬ *ж*; *разг.* өҙлөкһөҙ үҙгәреш; **кругове́рть перее́здов** өҙлөкһөҙ күсенеп йөрөү

КРУГОВО́Й, -ая, -ое түңәрәк буйынса, әйләнмәле; **кругово́е движе́ние** түңәрәк буйынса хәрәкәт ♦ **кругова́я доро́га** урау юл; **кругова́я пору́ка**: 1) (*коллективная ответственность*) берҙәм яуаплылыҡ; 2) (*взаимное укрывательство*) бер-береһен яҡлау (ҡаплау); **кругова́я ча́ша** табын аяғы

КРУГОВОРО́Т *м* **1.** әйләнеш, өҙлөкһөҙ хәрәкәт; **круговоро́т воды́ в приро́де** тәбиғәттә һыу әйләнеше **2.** *чего* алмашыныу, ағым, өҙлөкһөҙ үҙгәреп тороу; **круговоро́т собы́тий** ваҡиғаларҙың алмашыныуы

КРУГОВРАЩЕ́НИЕ *с* түңәрәк буйынса хәрәкәт

КРУГОЗО́Р *м* **1.** күҙ күреме **2.** *перен.* аң (ҡараш, белем) даирәһе; **у́мственный кругозо́р** аң даирәһе; **полити́ческий кругозо́р** сәйәси ҡараш даирәһе; **широ́кий кругозо́р** киң белем даирәһе

КРУГО́М *нареч.* и *предлог* **1.** *нареч.* әйләнеп, түңәрәк яһап; **обойти́ круго́м** әйләнеп сығыу **2.** *нареч.* тирә-яҡта, әйләнәлә, яҡын тирәлә; **круго́м никого́ нет** тирә-яҡта бер кем юҡ **3.** *нареч.*; *разг.* (*совсем, целиком*) тулыһынса, бөтөнләй, тотош; **круго́м в долга́х** тотош бурыста, бурысҡа батыу; **круго́м прав** тулыһынса хаҡлы **4.** *предлог с род. п.*; *разг.* (*вокруг чего-л.*) тирәһендә, тирәләй, уратып; **круго́м до́ма расту́т тополя́** өй тирәләй тирәктәр үҫә ♦ **круго́м!** *воен.* кругом!; **круго́м да о́коло** әйләнә-тирәләп кенә (*эш-хәлдең айышына төшөнмәй*)

КРУГООБОРО́Т *м* әйләнеш; **кругооборо́т капита́ла** капитал әйләнеше

КРУГООБРА́ЗНЫЙ, -ая, -ое түңәрәк һымаҡ, түңәрәккә оҡшаған, әйләнешле; **кругообра́зное движе́ние** түңәрәк һымаҡ хәрәкәт

КРУГОСВЕ́ТНЫЙ, -ая, -ое Ер шары тирәләй; **кругосве́тное путеше́ствие** Ер шары тирәләй сәйәхәт; **кругосве́тное пла́вание** Ер шары тирәләй йөҙөп сығыу

КРУЖА́ЛО *с*; *спец.* көмбәҙ дуғаһы (*көмбәҙ ҡуйыу өсөн ағастан йәки тимерҙән яһалған дуға*)

КРУЖЕВНИ́ЦА *ж* селтәр бәйләүсе

КРУЖЕВНО́Й, -ая, -ое **1.** селтәр бәйләү …ы; **кружевно́е произво́дство** селтәр бәйләү эше **2.** селтәр, селтәрле; **кружевно́й воротни́к** селтәр яға; **кружевна́я што́ра** селтәрле ҡорма

КРУ́ЖЕВО *с* селтәр; **шёлковое кру́жево** ебәк селтәр; **плести́ кружева́** селтәр үреү (бәйләү)

КРУЖИ́ТЬ *несов.* **1.** *кого-что* өйрөлтөү, әйләндереү, өйрөлдөрөү; **ве́тер кру́жит ли́стья** ел япраҡтарҙы өйрөлтә **2.** әйләнеү, уратып йөрөү (осоу); **орёл кру́жит под облака́ми** болоттар аҫтында бөркөт әйләнә **3.** аҙашып йөрөү, юл яҙып йөрөү; **кружи́ть по ле́су** урманда юл яҙып йөрөү **4.** бормаланыу; **тропи́нка в лесу́ кру́жит** урманда һуҡмаҡ бормалана **5.** (*о вьюге, метели и т.п.*) ойоҡһотоу, өйөрөү; **мете́ль кру́жит** буран өйөрә ♦ **кружи́ть го́лову** *кому* башын әйләндереү

КРУЖИ́ТЬСЯ *несов.* **1.** өйрөлөү, әйләнеү; **кружи́ться в ва́льсе** вальста өйрөлөү; **колёсики кру́жатся** тәгәрмәстәр әйләнә **2.** *перен., разг.* (*постоянно находиться где-л., около кого-л.*) уралыу, өйрөлөү; **он постоя́нно там кру́жится** ул гел шунда урала **3.** әйләнеү, өйрөлөү, ойоҡһоу; **самолёт кру́жится над го́родом** самолёт ҡала

өҫтөндә әйләнә; **ли́стья кружа́тся в во́здухе** япраҡтар һауала өйрөлөп оса **4.** *разг. см.* **кружи́ть** 3, 4; **5.** *см.* **кружи́ть** 5

КРУ́ЖКА *ж* көрөшкә; **алюми́ниевая кру́жка** алюмин көрөшкә; **кру́жка пи́ва** бер көрөшкә һыра

КРУЖКО́ВЕЦ *м*; *разг.* түңәрәк ағзаһы

КРУЖКОВО́Й, -ая, -ое түңәрәк ...ы; **кружкова́я рабо́та** түңәрәк эше

КРУЖКОВЩИ́НА *ж*; *неодобр.* түңәрәкселек, төркөмсөлөк (*коллектив эсендәге тарҡаулыҡ, төркөмдәргә бүленеү*)

КРУЖНО́Й и **КРУ́ЖНЫЙ,** -ая, -ое *разг.* урау, урап-урап; **кружны́м путём** урау юл менән

КРУЖО́К *м* **1.** *уменьш. от* **круг** 1, 2; **начерти́ть кружо́к** түңәрәк һыҙыу **2.** түңәрәк; **литерату́рный кружо́к** әҙәби түңәрәк; **организова́ть кружо́к** түңәрәк ойоштороу **3.** ҡор; **дру́жеский кружо́к** дуҫ-иштәр ҡоро ♦ **в кружо́к (постри́чь, стри́чься и т.п.)** сәсте түңәрәк итеп алдырыу

КРУИ́З *м* круиз, диңгеҙ сәйәхәте; **круи́з по Евро́пе** Европа буйлап круиз

КРУП I *м* (*у лошади*) оса, арт яҡ

КРУП II *м*; *мед.* круп, тын юлы шешеүе

КРУПА́ *ж* **1.** ярма; **гре́чневая крупа́** ҡарабойҙай ярмаһы **2.** (*о снеге*) боҙлауыҡ, борғанаҡ ҡар

КРУПИ́НКА *ж* бөртөк, бөртөксә; **крупи́нка ри́са** дөгө бөртөгө; **крупи́нка зо́лота** алтын бөртөгө

КРУПИ́ТЧАТЫЙ, -ая, -ое *разг.* ярмалы, бөртөклө; **крупи́тчатая мука́** эре тарттырылған он, ярмалы он; **крупи́тчатый песо́к** бөртөклө ҡом

КРУПНЕ́ТЬ *несов.*; *разг.* ҙурайыу, эреләнеү; **хозя́йство крупне́ет** хужалыҡ ҙурая

КРУПНОГАБАРИ́ТНЫЙ, -ая, -ое ҙур күләмле, ҙур габаритлы; **крупногабари́тный я́щик** ҙур габаритлы йәшник

КРУПНОЗЕРНИ́СТЫЙ, -ая, -ое эре бөртөклө, эре орлоҡло; **крупнозерни́стый песо́к** эре бөртөклө ҡом

КРУПНОКАЛИ́БЕРНЫЙ, -ая, -ое ҙур калибрлы; **крупнокали́берный пулемёт** ҙур калибрлы пулемёт

КРУПНОМАСШТА́БНЫЙ, -ая, -ое ҙур масштаблы; **крупномасшта́бная ка́рта** ҙур масштаблы карта; **крупномасшта́бное строи́тельство** ҙур масштаблы төҙөлөш

КРУПНОПАНЕ́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое эре панелле; **крупнопане́льные зда́ния** эре панелле йорттар

КРУПНОТОННА́ЖНЫЙ, -ая, -ое ҙур тоннажлы; **крупнотонна́жный тра́улер** ҙур тоннажлы траулер

КРУ́ПНЫЙ, -ая, -ое **1.** эре; **кру́пная соль** эре тоҙ; **кру́пное я́блоко** эре алма; **кру́пные черты́ лица́** йөҙҙөң эре һыҙаттары; **кру́пные шаги́** эре аҙымдар; **кру́пное хозя́йство** эре хужалыҡ **2.** эре һөйәкле (кәүҙәле); **кру́пный ребёнок** эре һөйәкле бала **3.** ҙур, оло; **кру́пный тала́нт** ҙур талант; **кру́пный писа́тель** оло яҙыусы **4.** ҙур, оло, мөһим; **кру́пные успе́хи** ҙур уңыштар; **кру́пное собы́тие** оло ваҡиға ♦ **кру́пные де́ньги** эре аҡса; **кру́пная дрожь** көслө ҡалтырау; **кру́пный разгово́р** етди һөйләшеү; **кру́пный рога́тый скот** һыйыр малы, мөгөҙлө эре мал; **съёмка кру́пным пла́ном** эре планда төшөрөү

КРУПО́ЗНЫЙ, -ая, -ое *мед.* тын юлы шеше ...ы; **крупо́зные явле́ния** тын юлының шешеүе ♦ **крупо́зное воспале́ние лёгких** үпкә шешеүе

КРУПОРУ́ШКА *ж* ярма ярғыс (*машина*)

КРУПЧА́ТКА *ж* крупчатка (*иң яҡшы бойҙай оно*)

КРУПЧА́ТЫЙ, -ая, -ое **1.** ярмалы, ярмаланып торған; **крупча́тый мёд** ярмалы бал **2.** крупчатканан бешерелгән; **крупча́тый пиро́г** крупчатканан бешерелгән бәлеш

КРУПЬЕ́ *м нескл.* крупье (*ҡомарлы уйын өйөнөң хужаһы йәки шул уйынды алып барыусы*)

КРУПЯНО́Й, -ая, -ое ярма ...ы; **крупяны́е культу́ры** ярма культуралары; **крупяно́й суп** өйрә

КРУТИЗНА́ *ж* **1.** текәлек; **крутизна́ подъёма** ҡалҡыулыҡтың текәлеге; **крутизна́ бе́рега** ярҙың текәлеге **2.** (*крутой спуск*) текә ер (урын); **спусти́ться с крутизны́** текә ерҙән төшөү

КРУТИ́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое сиратыу ...ы; **крути́льный стано́к** сиратыу станогы

КРУТИ́ТЬ *несов.* **1.** *что* әйләндереү, өйрөлтөү; **крути́ть сепара́тор** сепаратор әйләндереү; **крути́ть колесо́** тәгәрмәс өйрөлтөү **2.** *чем* борғолау; **крути́ть голово́й** башты борғолау; **крути́ть хвосто́м** ҡойроҡ болғау **3.** *что* сиратыу; **крути́ть пря́жу** иләнгән еп сиратыу **4.** *что* урау, төрөү; **крути́ть папиро́су** тәмәке төрөү **5.** *что* бороу; **крути́ть усы́** мыйыҡ бороу **6.** *что* уралтыу, өйрөлтөү; **ве́тер кру́тит пыль** ел туҙан туҙҙыра **7.** *разг.* борғоланыу, борғанлау; **говори́ пра́вду, не крути́** борғоланма, дөрөҫөн әйт ♦ **крути́ть бара́нку** *прост.* машина йөрөтөү; **крути́ть го́лову** *кому* башын әйләндереү; **крути́ть любо́вь (рома́н)** ғишыҡ тотоу; **крути́ть ру́ки** *кому* ҡулын ҡайырыу; **как ни крути́** *прост.* теләһәң-теләмәһәң дә

КРУТИ́ТЬСЯ *несов.* **1.** әйләнеү, өйрөлөү; **колесо́ кру́тится** тәгәрмәс әйләнә; **в во́здухе кру́тится снег** һауала ҡар өйрөлә **2.** *перен.*, *разг.* уралыу, сыуалыу; **крути́ться пе́ред зе́ркалом** көҙгө алдында уралыу; **крути́ться у накры́того стола́** табын тирәһендә сыуалыу **3.** *прост.* борғоланыу, борғанлау; **дава́й сознава́йся, не́чего крути́ться** йәшермәйенсә әйтеп бир, борғаңлауың етер **4.** *страд. от* **крути́ть** 1 — 5 ♦ **крути́ться как бе́лка в колесе́** *см.* **бе́лка**

КРУТОГО́Р *м* текә тау

КРУТО́Й, -ая, -ое **1.** текә; **круто́й бе́рег** текә яр; **крута́я волна́** текә тулҡын **2.** ҡапыл, киҫкен, кинәт; **круто́й поворо́т доро́ги** юлдың ҡапыл боролошо; **крута́я переме́на** киҫкен үҙгәреш **3.** ҡаты; **круты́е ме́ры** ҡаты саралар; **круто́й хара́ктер** ҡаты холоҡ **4.** ҡаты, ныҡ; **круто́й моро́з** ҡаты һыуыҡ **5.** ҡаты; (*о яйцах*) ҡаты бешкән; (*о каше*) тын; **круто́е яйцо́** ҡаты бешкән йомортҡа ♦ **круто́й кипято́к** ҡайнап торған һыу, ҡайнар һыу

КРУ́ЧА *ж* ярлау

КРУЧЕ́НИЕ *с см.* **крути́ть** 1—5, **крути́ться** 1

КРУЧЁНЫЙ, -ая, -ое сиратылған, боролған; **кручёные ни́тки** сиратылған еп ♦ **кручёный мяч** *спорт.* өйрөлтөп ебәрелгән туп (*волейбол, теннис һ.б. уйында һуғылған туптың өйрөлөп барыуы*); **кручёный уда́р** *спорт.* өйрөлтөп һуғыу (*тупты һауала өйрөлтөп ебәрец*)

КРУЧИ́НА *ж*; *трад.-поэт.* моң-зар, ҡайғы, хәсрәт

КРУЧИ́НИТЬСЯ *несов.*; *трад.-поэт.* моңайыу, ҡайғырыу, хәсрәтләнеү

КРУЧИ́ННЫЙ, -ая, -ое *трад.-поэт.* ҡайғылы, хәсрәтле, моң-зарлы; **кручи́нное житьё** ҡайғылы тормош

КРУШЕ́НИЕ *с*; *прям.*, *перен.* һәләк (харап) булыу, һәләкәткә осрау, юҡҡа сығыу, емерелеү; **круше́ние по́езда** поездың һәләкәткә осрауы; **круше́ние наде́жд** өмөттәрҙең юҡҡа сығыуы

КРУШИ́НА *ж* эт муйылы

КРУШИ́ННИК *м* эт муйылы ҡыуаҡлығы

КРУШИ́ННЫЙ, -ая, -ое эт муйылы ...ы; **круши́нный куст** эт муйылы ҡыуағы

КРУШИ́ТЬ *несов. кого-что*; *прям.*, *перен.* ватыу, емереү, ҡырыу, ҡырып һалыу; **круши́ть лёд** боҙ ватыу; **круши́ть врага́** дошманды ҡырыу

КРЫЖО́ВНИК *м* крыжовник; **посади́ть крыжо́вник** крыжовник ултыртыу; **варе́нье из крыжо́вника** крыжовник ҡайнатмаһы

КРЫЛА́ТКА *ж*; *бот.* ҡанатлы орлоҡ (*саған, дардар һ.б. ағастарҙың орлоғо*)

КРЫЛА́ТЫЙ, -ая, -ое ҡанатлы; **крыла́тые насеко́мые** ҡанатлы бөжәктәр ♦ **крыла́тые слова́** тапҡыр һүҙҙәр

КРЫЛО́ *с*; *в разн. знач.* **1.** ҡанат; **кры́лья пти́цы** ҡош ҡанаттары; **крыло́ самолёта** самолёт ҡанаты; **крыло́ ве́ялки** елгәргес ҡанаты; **крыло́ велосипе́да** велосипед ҡанаты; **крыло́ не́вода** йылым ҡанаты **2.** яҡ, ҡабырға; **ле́вое крыло́ зда́ния** бинаның һул ҡабырғаһы; **пра́вое крыло́ отря́да** отрядтың уң яғы ♦ **кры́лья но́са** *анат.* танау япраҡтары; **кры́лья вы́росли** *у кого* ҡанатланып (осоноп) китеү; **опусти́ть кры́лья** юғалып ҡалыу, төшөнкөлөккә бирелеү; **подре́зать кры́лья** *кому* ҡанатын һындырыу, күңелен төшөрөү; **распра́вить кры́лья** бөтә мөмкинлекте файҙаланыу, тырышып алға китеү

КРЫ́ЛЫШКО *с*; *уменьш.-ласк. от* **крыло́** ♦ **под кры́лышком** *у кого* ҡанаты аҫтында

КРЫЛЬЦО́ *с* күтәрмә, болдор; **выходи́ть на крыльцо́** күтәрмәгә сығыу

КРЫ́СА *ж* ҡомаҡ; **бе́лая кры́са** аҡ ҡомаҡ; **се́рая кры́са** һоро ҡомаҡ

КРЫСЁНОК *м* ҡомаҡ балаһы

КРЫСИ́НЫЙ, -ая, -ое ҡомаҡ ...ы; **крыси́ный хвост** ҡомаҡ ҡойроғо; **крыси́ный яд** ҡомаҡ ағыуы

КРЫСОЛО́В *м* ҡомаҡ тотоусы

КРЫСОЛО́ВКА *ж* **1.** ҡомаҡ ҡапҡаны **2.** ҡомаҡ тотоусы эт

КРЫ́ТЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **крыть** 1—4; **2.** *прил.* ябыҡ, ябылған; **кры́тый ры́нок** түбәһе ябыҡ баҙар

КРЫТЬ *несов.* **1.** *что* ябыу, ҡаплау; **крыть дом же́стью** өйҙө ҡалай менән ябыу **2.** *что* көпләү, тышлау; **ме́бель кры́та шёлком** мебель ебәк менән көпләнгән; **крыть шу́бу сукно́м** тунды буҫтау менән тышлау **3.** ҡаплау; **пыль кро́ет ли́стья** туҙан япраҡтарҙы ҡаплай **4.** (*в карточных играх*) баҫыу, ҡаплау; **крыть короля́ тузо́м** королде туз менән баҫыу **5.** *кого*; *прост.* тетеү, тетеп ташлау; **кре́пко крыть** бик ҡаты тетеү (*әрләү*) ♦ **крыть не́чем** *прост.* бер ни ҙә әйтеп булмай; **ши́то и кры́то**; **ши́то-кры́то** беленмәне, һиҙелмәне, әҙе лә ҡалманы

КРЫ́ТЬСЯ *несов.* **1.** тороу, ғибәрәт булыу; **в чём кро́ется причи́на э́того явле́ния?** был күренештең сәбәбе ниҙән тора? **2.** *страд. от* **крыть** 1—4

КРЫ́ША *ж* **1.** түбә, ҡыйыҡ; **кры́ша до́ма** өй ҡыйығы; **крыть кры́шу** ҡыйыҡ ябыу **2.** *перен.* торор урын (ер); **не име́ть кры́ши** торор урын булмау ♦ **под одно́й кры́шей** бер өйҙә, бер ҡыйыҡ аҫтында (*йәшәү*)

КРЫ́ШКА *ж* **1.** ҡапҡас; **полиэтиле́новая кры́шка** полиэтилен ҡапҡас; **кры́шка бочо́нка** көрәгә ҡапҡасы **2.** *в знач. сказ.*; *прост.* бөтөү, һәләк булыу

КРЮК *м* ырғаҡ; **желе́зный крюк** тимер ырғаҡ; **пове́сить на крюк** ырғаҡҡа элеү **2.** (*запор*) келә, элгес; **дверно́й крюк** ишек келәһе **3.** *разг.* урау; **сде́лать крюк** урап йөрөү ♦ **дать крю́ку** урау юлдан йөрөү

КРЮЧКОВА́ТЫЙ, -ая, -ое кәкре, ырғаҡ һымаҡ, ырғаҡҡа оҡшаған; **крючкова́тый нос** кәкре танау

КРЮЧКОТВО́РСТВО *с*; *презр.* юрый тотҡарлыҡ яһау, юрый эште һуҙыу

КРЮ́ЧНИК *м* ырғаҡ менән йөк күсереүсе

КРЮЧО́К *м* **1.** ырғаҡ, энә; **вяза́льный крючо́к** селтәр ырғағы (энәһе) **2.** (*дверной*) келә, элгес; **дверно́й крючо́к** ишек келәһе **3.** (*рыболовный*) ҡармаҡ; **крючо́к для о́куня** алабуға ҡармағы **4.** (*у одежды*) эләктергес, ҡаптырма; **крючо́к руба́шки** күлдәк ҡаптырмаһы

КРЮШО́Н *м* крюшон (**1.** *йөҙөмдән яһалған шарап, ром, коньяк, ликер ҡатышмаһы* **2.** *емеш-еләктән яһалған эсемлек*)

КРЯ́ДУ *нареч.*; *разг.* (*без перерыва*) рәттән, тотошлай; **два ме́сяца кря́ду нет дождя́** ике ай рәттән ямғыр юҡ

КРЯЖ *м* **1.** (*цепь гор*) һырттар, арҡалар, тәпәш тауҙар теҙмәһе **2.** түмәрсә, түмәр; **дубо́вый кряж** имән түмәре

КРЯ́ЖИСТЫЙ, -ая, -ое **1.** йыуан, баҙыҡ; **кря́жистый дуб** йыуан имән **2.** *перен.* ныҡ, мыҡты; **кря́жистый мужчи́на** мыҡты ир

КРЯ́КАНЬЕ *с* **1.** "быжҡ-быжҡ" итеү, быжҡылдау; **кря́канье у́ток** өйрәктәр быжҡылдауы **2.** *разг.* (*звук, издаваемый человеком*) ҡыхҡых, әһем-әһем

КРЯ́КАТЬ *несов.* **1.** быжҡылдау, быжҡ-быжҡ итеү **2.** *разг.* (*о человеке*) ҡыжылдау, ҡых-ҡых килеү, тамаҡ ҡырыу; **кря́кать от наслажде́ния** кинәнестән ҡых-ҡых килеү

КРЯ́КВА *ж* һуна, һуна өйрәк

КРЯ́КНУТЬ *сов. от* **кря́кать**

КРЯХТЕ́ТЬ *несов.*; *разг.* ыһылдау, ыһ-ыһ итеү, ыңғырашыу; **до́лго кряхте́ть** оҙаҡ ыһылдау

КСЁНДЗ *м* ксёндз (*поляктарҙа католиктар руханийы*)

КСЕНО́Н *м* ксенон (*химик элемент, газ*)

КСЕРОКО́ПИЯ *ж* ксерокопия (*ксерокс күсермәһе*)

КСЕ́РОКС *м* ксерокс (*документтарҙың күсермәһен яһаусы аппарат*)

КСИЛИ́Т *м* ксилит (*шәкәр урынына ҡулланылған татлы матдә*)

КСИЛО́ГРАФ *м* ксилограф (*ағасҡа һүрәт йәки яҙыу төшөрөүсе*)

КСИЛОГРА́ФИЯ *ж* ксилография (**1.** *ағасҡа уйып яҙыу йәки һүрәт төшөрөү* **2.** *ағаста уйып яҙылған яҙыу йәки һүрәт*)

КСИЛОФО́Н *м*; *муз.* ксилофон (*музыка ҡоралы*)

КСТА́ТИ *нареч.* **1.** (*вовремя*) урынлы, тап килтереп; **сказа́ть кста́ти** урынлы әйтеү **2.** (*заодно с чем-л. другим*) бер ыңғайҙа, тура килгәндә; **кста́ти зайти́ и за кни́гами** бер ыңғайҙа китаптарҙы ла алырға инеү **3.** *в знач. вводн. сл.* (*в дополнение, в связи со сказанным*) әйткәндәй; **кста́ти, когда́ вы там бы́ли?** әйткәндәй, һеҙ унда ҡасан булдығыҙ?

КТО *мест.* **1.** (*какой человек, какое существо*) кем; **кто там?** кем унда?; **кто пришёл?** кем килде? **2.** *разг.* (*при сопоставлении предложений*) берәүҙәр, ҡайһылар; **кто пошёл в кино́, кто в теа́тр** берәүҙәр киноға, ҡайһылары театрға китте **3.** *разг.* (*кто-нибудь*) берәйһе; **не пойдёт ли кто со мной?** берәйһе минең менән бармаҫмы икән? ♦ **кто где** кем ҡайҙа; **кто как** кем нисек; **кто кого́** кем кемде, икенең берәһе еңгәнсе; **кто бы то ни́ был** кем генә булмаһын; **кто во что гора́зд** кем нимә булдыра; **кто в лес, кто по дрова́** төрлөһө төрлө ергә (яҡҡа); берәһе шәмбегә, икенсеһе йәкшәмбегә; **кто не рабо́тает, тот не ест** кем эшләмәй, шул ашамай

КТО́-ЛИБО и **КТО́-НИБУДЬ** *мест.* (*какой-нибудь человек*) кем булһа ла, кем дә булһа, берәйһе; **е́сли кто́-нибудь придёт, то позови́ меня́** берәйһе килһә, мине саҡыр

КТО́-ТО *мест.* (*кто-нибудь, некто*) кемдер; **кто́-то до́лжен э́то сде́лать** кемдер быны эшләргә тейеш; **кто́-то заходи́л к вам** һеҙгә кемдер килгәйне

КУБ I *м* **1.** *разг.* куб (*күләм*); **куб дров** бер куб (метр) утын **2.** *мат.* куб; **куб двух ра́вен восьми́** икенең кубы һигеҙгә тигеҙ; **возвести́ в куб** кубҡа күтәреү

КУБ II *м* куб (*һауыт*)

КУБА́НКА *ж*; *разг.* кубанка (**1.** *бойҙай төрө* **2.** *бәрәс тиреһенән ҡырпыулап тегелгән яҫы түбәле бүрек*)

КУ́БАРЕМ *нареч.*; *разг.* мәтәлләп, тәкмәсләп, тәгәрәп; **покати́ться ку́барем** мәтәлләп барып төшөү

КУБАТУ́РА *ж* кубатура (*куб метрҙа билдәләнгән күләм*); **кубату́ра помеще́ния** бина кубатураһы

КУБИ́ЗМ *м* кубизм (*рәсем сәнғәтендә модернизм ағымы*)

КУ́БИК *м* **1.** *разг.* (*мера объёма*) кубик; **два ку́бика кро́ви** ике кубик ҡан **2.** *обычно мн.* шаҡмаҡ; **игра́ть в ку́бики** шаҡмаҡ уйнау

КУБИ́НСКИЙ, -ая, -ое кубин ...ы, Куба ...ы; **куби́нский са́хар** Куба шәкәре

КУБИ́НЦЫ *мн.* кубиндар, кубин халҡы // *ед.* **куби́нец** *м* кубин ир-аты; **куби́нка** *ж* кубин ҡатын-ҡыҙы

КУБИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое **1.** куб формаһындағы; **куби́ческое зда́ние** куб формаһындағы бина **2.** *мат.* куб ...ы; **куби́ческий ко́рень** куб тамыры

КУ́БКОВЫЙ, -ая, -ое кубок ...ы; **ку́бковые соревнова́ния** кубок ярышы

КУ́БОВЫЙ, -ая, -ое күм-күк; **ку́бовый цвет** күм-күк төҫ

КУ́БОК *м* кубок (**1.** *ҙур бокал рәүешендәге һауыт* **2.** *спорт ярышында еңеүсегә бирелә торған бүләк*); **серébряный ку́бок** көмөш кубок; **переходя́щий ку́бок** күсмә кубок

КУБОМЕ́ТР *м* кубометр; **кубоме́тр до́сок** бер кубометр таҡта

КУ́БРИК *м* кубрик (**1.** *карапта команда йәшәй торған бүлмә* **2.** *елкәнле ҙур карапта түбәнге палуба*)

КУБЫ́З *м*; *обл. см.* **кобы́з**

КУБЫ́ШКА *ж* **1.** (*копилка*) аҡса сүлмәге (һауыты); **храни́ть де́ньги в кубы́шке** аҡсаны сүлмәктә йәшереп һаҡлау **2.** *разг.* ит бүкәне (*тәпәшәк буйлы, йыуан ҡатын-ҡыҙға ҡарата*) **3.** *бот.* һары томбойоҡ

КУВА́ЛДА *ж* балға; **тяжёлая кува́лда** ауыр (ҙур) балға

КУВШИ́Н *м* кувшин; **гли́няный кувши́н** балсыҡ кувшин

КУВШИ́НКА *ж* аҡ томбойоҡ

КУВЫРКА́ТЬ *несов. кого-что*; *разг.* түңкәреү, тәкмәстереү; **передвига́ть кувырка́я** тәкмәстереп күсереү

КУВЫРКА́ТЬСЯ *несов.*; *разг.* тәкмәсеү, тәкмәс атыу, мәтәлләү; **кувырка́ться на се́не** бесәндә тәкмәс атыу

КУВЫРКНУ́ТЬ *сов. от* **кувырка́ть**

КУВЫРКНУ́ТЬСЯ *сов. от* **кувырка́ться**

КУВЫРКО́М *нареч.*; *разг.* мәтәлләп, тәкмәсеп, баш түбән; **полете́ть кувырко́м** тәкмәсеп барып төшөү

КУГА́ *ж* ҡуға (*камыш төрө*); **коси́ть кугу́** ҡуға сабыу

КУГУА́Р *м* кугуар (*ҙур ҡырағай бесәй*)

КУДА́ *нареч.* **1.** ҡайҙа, нимәгә, ни өсөн; **куда́ идти́?** ҡайҙа барырға?; **куда́ назна́чат, туда́ пое́ду** ҡайҙа билдәләһәләр, шунда барам; **куда́ мне сто́лько веще́й** нимәгә миңә шул тиклем әйбер **2.** *разг.* берәй ергә, ҡайҙа ла булһа; **е́сли куда́ пойдёте, скажи́те мне** берәй ергә барырға булһағыҙ, миңә әйтегеҙ **3.** *в знач. частицы*; *разг.* (*в сочетании с прил. или нареч. в сравн. ст. в значении "значительно"*) тағы ла, үтә, бик; **де́ло оказа́лось куда́ сложне́е, чем он ожида́л** хәл ул көткәнгә ҡарағанда ла ҡатмарлыраҡ булып сыҡты **4.** *в знач. частицы*; *разг.* (*при возражении, внесении поправки к сказанному*) ҡайҙа инде; **куда́ же ему́ спра́виться с э́тим де́лом** ҡайҙа инде уға был эште башҡарып сығыу ♦ **куда́ ве́тер ду́ет** *см.* **ве́тер**; **куда́ глаза́ глядя́т**; **куда́ ни кинь гла́зом** *см.* **глаз**; **куда́ ни шло** шулай булһын әйҙә (ҡайҙа китмәгән); **куда́ Мака́р теля́т не гоня́л** ер сите, ер аяғы, ер башы (ҡайҙа ғына булмаған); **хоть куда́** бик шәп, бына тигән

КУДА́-ЛИБО и **КУДА́-НИБУДЬ** *нареч.* ҡайҙа булһа ла, берәй ергә; **пойти́ куда́-нибудь** ҡайҙа булһа ла барырға

КУДА́-ТО *нареч.* ҡайҙалыр, әллә ҡайҙа; **куда́-то торопи́ться** ҡайҙалыр ҡабаланыу

КУДА́ХТАНЬЕ *с см.* **куда́хтать** 1

КУДА́ХТАТЬ *несов.* **1.** ҡытҡылдау, ҡыт-ҡыт итеү **2.** *перен.*, *разг.* ҡабаланып һөйләү, йотлоғоп һөйләү

КУДЕ́ЛЬ *ж* сүбәк, тәрәшле сүс; **прясть куде́ль** сүбәк иләү

КУДЕ́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое сүбәк; **куде́льная верёвка** сүбәк бау

КУДЕ́СНИК *м*; *трад.-поэт.* сихырсы

КУДЛА́ТЫЙ, -ая, -ое *разг.* ялбыр, йөнтәҫ; **кудла́тая голова́** ялбыр баш; **кудла́тая соба́ка** ялбыр эт

КУ́ДРИ *мн.* бөҙрә; **ру́сые ку́дри** һары бөҙрә

КУДРЯ́ВИТЬСЯ *несов.* бөҙрәләнеү; **борода́ кудря́вится** һаҡал бөҙрәләнеп тора; **на берегу́ кудря́вится раки́та** яр буйында кәҙә талы бөҙрәләнеп тора

КУДРЯ́ВЫЙ, -ая, -ое **1.** бөҙрә; **кудря́вые во́лосы** бөҙрә сәс; **кудря́вый малы́ш** бөҙрә сәсле малай; **кудря́вая берёза** бөҙрә ҡайын **2.** *перен.* бормалы-һырмалы; **кудря́вый по́черк** бормалы-һырмалы почерк (яҙыу) **3.** *перен.* артыҡ биҙәкле (тасуирлы); **кудря́вый стиль** артыҡ биҙәкле стиль

КУЗЕ́Н *м* ике туған ағай (эне, ҡусты); **кузи́на** *ж* ике туған апай (һеңле)

КУЗНЕ́Ц *м* тимерсе; **рабо́тать кузнецо́м** тимерсе булып эшләү

КУЗНЕ́ЧИК м сиңерткә; **стре́кот кузне́чика** сиңерткә сырылдауы

КУЗНЕ́ЧНЫЙ, -ая, -ое тимерсе ...ы; **кузне́чный мо́лот** тимерсе сүкеше; **кузне́чный цех** тимерсе цехы

КУ́ЗНИЦА ж **1.** тимерлек; **дереве́нская ку́зница** ауыл тимерлеге **2.** *чего*; *перен.*, *высок.* сыныҡтырыу (әҙерләү) урыны; **ку́зница ка́дров** кадрҙар сыныҡтырыу (әҙерләү) урыны

КУ́ЗОВ *м* **1.** кузов; **ку́зов маши́ны** машина кузовы **2.** (*из лыка*) тубал; (*из бересты*) тырыз; **ку́зов грибо́в** бер тырыз бәшмәк

КУ́ЗЬКА *ж* ашлыҡ ҡуңыҙы

КУ́ЗЬКИН: показа́ть ку́зькину мать *кому*; *груб.*, *прост.* арт һабағын уҡытыу, күрмәгәнен күрһәтеү, кәрәген биреү

КУКАРЕ́КАНЬЕ *с* кикрикүк, әтәс тауышы

КУКАРЕ́КАТЬ *несов.* кикрикүкләү, кикрикүк итеү, ҡысҡырыу (*әтәскә ҡарата*); **пету́х кукаре́кает** әтәс ҡысҡыра

КУ́КИШ *м*; *разг.* ҡуҡыш; **показа́ть ку́киш** ҡуҡыш күрһәтеү ♦ **ку́киш с ма́слом** һуҡыр тин; **показа́ть ку́киш в карма́не** *прост.* эстән һүгеү, йәшерен ҡуҡыш (күрһәтеү)

КУ́КЛА *ж* ҡурсаҡ; **игра́ть в ку́клы** ҡурсаҡ уйнау; **теа́тр ку́кол** ҡурсаҡ театры; **она́ — безду́шная ку́кла** ул йәнһеҙ ҡурсаҡ

КУКОВА́НИЕ *с* кәк-күк, кәкүк тауышы (саҡырыуы)

КУКОВА́ТЬ *несов.* кәк-күк тиеү, саҡырыу; **зво́нко куковáть** яңғыратып кәк-күк тиеү; **куку́шка куку́ет** кәкүк саҡыра

КУ́КОЛКА *ж* **1.** *уменьш.-ласк. от* **ку́кла** **2.** *разг.* (*о девочке*) ҡурсаҡ; **э́та де́вочка пря́мо ку́колка** был ҡыҙыҡай торғаны ҡурсаҡ **3.** ҡурсаҡ (*көплө ҡорт*); **ку́колка шелкопря́да** ебәк күбәләгәненң ҡурсағы

КУ́КОЛЬ *м* баҡра

КУ́КОЛЬНЫЙ, -ая, -ое ҡурсаҡ ...ы; **ку́кольный теа́тр** ҡурсаҡ театры; **ку́кольное пла́тье** ҡурсаҡ күлдәге

КУ́КСИТЬСЯ *несов.*; *разг.* кәйефһеҙ булыу, сырай һытыу; **це́лый день ку́кситься** көнө буйы кәйефһеҙ булыу

17 зак. 2.0084.05

КУКУРУ́ЗА *ж* кукуруз; **се́ять кукуру́зу** кукуруз сәсеү

КУКУРУ́ЗНИК *м* **1.** кукуруз баҫыуы **2.** *разг.* кукурузник (*самолёт*)

КУКУРУ́ЗНЫЙ, -ая, -ое кукуруз ...ы; **кукуру́зный сте́бель** кукуруз һабағы; **кукуру́зная лепёшка** кукуруз көлсәһе

КУКУ́ШЕЧИЙ, -ья, -ье кәкүк ...ы; **куку́шечье гнездо́** кәкүк ояһы

КУКУ́ШКА *ж* кәкүк

КУКУ́ШКИН, -а, -о *в разн. знач.* кәкүк ...ы; **куку́шкино яйцо́** кәкүк йомортҡаһы; **куку́шкин лён** *бот.* кәкүк етене

КУКУШО́НОК *м* кәкүк балаһы

КУЛА́К I *м* **1.** йоҙроҡ; **грози́ть кулако́м** йоҙроҡ күрһәтеү; **сжать кула́к** йоҙроҡ төйөү **2.** *перен.* бер ергә тупланған көс, бер ергә йыйылған ғәскәр; **та́нковый кула́к** бер ергә тупланған танкылы ғәскәр **3.** *тех.* йоҙроҡса (*машина детале*)

КУЛА́К II *м* (*богатый крестьянин*) кулак; **нанима́ться к кулаку́** кулакка ялланыу

КУЛА́ЦКИЙ, -ая, -ое кулак ...ы; **кула́цкое хозя́йство** кулак хужалығы

КУЛА́ЧЕСТВО *с собир.* кулактар

КУЛАЧКИ́: би́ться на кулачки́ (на кулачка́х) йоҙроҡҡа-йоҙроҡ килеп һуғышыу, йоҙроҡлашыу, йоҙроҡ һуғышы

КУЛАЧКО́ВЫЙ, -ая, -ое *тех.* йоҙроҡсалы; **кулачко́вый вал** йоҙроҡсалы вал

КУЛА́ЧНЫЙ, -ая, -ое йоҙроҡ ...ы; **кула́чный бо́й** йоҙроҡ һуғышы ♦ **кула́чное пра́во** йоҙроҡ өҫтөнлөгө, йоҙроҡ хоҡуғы

КУЛАЧО́К *м* **1.** *уменьш.-ласк. от* **кулак** I 1; **2.** *см.* **кулак** I 3

КУЛЕБЯ́КА *ж* оҙонса бәлеш, бөккән; **кулебя́ка с ры́бой** балыҡ бөккәне, бәлеше

КУЛЁК *м* ҡапсыҡ, ҡап; **рого́жный кулёк** септә ҡапсыҡ; **бума́жный кулёк** ҡағыҙ ҡап

КУ́ЛИ *м нескл.* кули, йөк ташыусы (*Көнсығыш илдәрҙә*)

КУЛИ́К *м* көйөлдө

КУЛИНА́Р *м* кулинар, аш-һыу оҫтаһы; **кулина́р высо́кой квалифика́ции** юғары квалификациялы кулинар

КУЛИНА́РИЯ и **КУЛИНАРИ́Я** *ж* кулинария; **ку́рсы кулина́рии** кулинария курстары

КУЛИНА́РНЫЙ, -ая, -ое кулинария ...ы; **кулина́рное учи́лище** кулинария училищеһы

КУЛИ́СА *ж* кулиса (**1.** *сәнғ. сәхнә декорацияһының ике яҡ ҡабырғалағы ҡат-ҡат булып торған өлөшө* **2.** *а.-х. баҫыу ерен һыуыҡтан, ҡоролоҡтан һаҡлау һәм ҡар тотоу өсөн рәт-рәт итеп сәскән оҙон һабаҡлы үҫемлек һыҙаттары*) ♦ **за кули́сы** сәхнә артына; **за кули́сами**: 1) сәхнә артында; 2) артистар араһында; 3) *күсм.* йәшерен, аҫтыртын

КУЛИ́СНЫЙ, -ая, -ое кулиса ...ы; **кули́сная дверь** кулиса ишеге; **кули́сные расте́ния** *с.-х.* кулиса үҫемлектәре

КУЛИ́Ч *м* кулич (*Пасха байрамы күмәсе*)

КУЛИ́ЧКИ: у чёрта на кули́чках *прост.* йәһәннәм артында; **к чёрту на кули́чки** *прост.* йәһәннәм артына

КУЛО́Н I *м*; *физ.* кулон (*электр зарядын үлсәү берәмеге*)

КУЛО́Н II *м* кулон (*аҫыл ташлы муйынсаҡ*); **руби́новый куло́н** яҡут ташлы кулон

КУЛУА́РНЫЙ, -ая, -ое кулуарҙағы; **кулуа́рные встре́чи** кулуарҙағы осрашыуҙар; **кулуа́рный разгово́р** кулуарҙағы һөйләшеү

КУЛУА́РЫ *только мн.* кулуар (*парламент, театр йортондағы оло залдың ял бүлмәләре*: *ял итеү, һөйләшеп ултырыу өсөн*)

КУЛЬ *м* **1.** ҡап; **куль угля́** бер ҡап күмер **2.** куль (*он, тоҙ, ярма кеүек нәмәнең һатыу үлсәменең боронғо атамаһы, 9 ботҡа тура килә*)

КУЛЬМИНАЦИО́ННЫЙ, -ая, -ое кульминация ...ы; **кульминацио́нный моме́нт** кульминация мәле; **кульминацио́нная то́чка** кульминация нөктәһе

КУЛЬМИНА́ЦИЯ *ж* кульминация (**1.** *астр. планетаның күк меридианын киҫеп үтеү* **2.** *хәл-ваҡиғаның иң көсөргәнешле, киҫкен мәле*); **кульмина́ция о́перы** операның кульминацияһы

КУЛЬТ *м* **1.** *рел.* ғибәҙәт, табыныу; **культ со́лнца** ҡояшҡа табыныу **2.** *перен.* ололау, табыныу, хөрмәт, культ; **культ красоты́** матурлыҡҡа табыныу; **культ ли́чности** шәхес культы ♦ **служи́тели ку́льта** руханиҙар, муллалар

КУЛЬТИВА́ТОР *м* культиватор (*һөргән ерҙе йомшартыу ҡоралы*); **ди́сковый культива́тор** дискылы культиватор; **тра́кторный культива́тор** трактор культиваторы

КУЛЬТИВА́ЦИЯ *ж* культивация; **производи́ть культива́цию** культивация үткәреү

КУЛЬТИВИ́РОВАТЬ *несов. что* **1.** *с.-х.* культиваторлау, культивациялау, культивация үткәреү **2.** үҫтереү, үрсетеү, игеү; **культиви́ровать гречи́ху** ҡарабойҙай үҫтереү **3.** (*развивать*) таратыу, индереү, йәйелдереү; **культиви́ровать но́вые ме́тоды** яңы ысулдар таратыу

КУ́ЛЬТОВЫЙ, -ая, -ое ғибәҙәт ...ы; **ку́льтовое зда́ние** ғибәҙәт йорто

КУЛЬТПОХО́Д *м* культпоход; **организова́ть культпохо́д** культпоход ойоштороу

КУЛЬТРАБО́ТНИК *м* мәҙәниәт хеҙмәткәре

КУЛЬТТОВА́РЫ *мн.* мәҙәниәт тауарҙары

КУЛЬТУ́РА *ж* **1.** мәҙәниәт, культура; **культу́ра наро́да** халыҡ мәҙәниәте; **духо́вная культу́ра** рухи мәҙәниәт; **культу́ра ре́чи** телмәр мәҙәниәте; **культу́ра бы́та** көнкүреш мәҙәниәте **2.** *спец.* игеү, үрсетеү, үҫтереү; **культу́ра кар-**

то́феля картуф үҫтереү; **культу́ра шелкопря́да** ебәк ҡорто үрсетеү **3.** *обычно мн.* **культу́ры** (*разновидности разводимых растений*) төр, культуралар; **зерновы́е культу́ры** бөртөклө иген (ашлыҡ) культуралары **4.** (*микроорганизмы*) үрсетеү; **культу́ра стрептоко́кка** стрептококк үрсетеү (*лабораторияла*)

КУЛЬТУРИ́ЗМ *м* культуризм (*тән мускулдарын нығытыу өсөн физик күнекмәләр системаһы*); **занима́ться культури́змом** культуризм менән шөғөлләнеү

КУЛЬТУРИ́СТ *м* культурист (*культуризм менән шөғөлләнеүсе*)

КУЛЬТУ́РНИК *м*; *разг.* мәҙәниәт хеҙмәткәре (*шифаханаларҙа, ял йортонда*)

КУЛЬТУ́РНО-БЫТОВО́Й, -ая, -ое мәҙәниәт-көнкүреш ...ы; **культу́рно-бытово́е обслу́живание** мәҙәниәт-көнкүреш хеҙмәте күрһәтеү

КУЛЬТУ́РНО-ВОСПИТА́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое мәҙәни-тәрбиәүи; **культу́рно-воспита́тельные мероприя́тия** мәҙәни-тәрбиәүи саралар

КУЛЬТУ́РНО-МА́ССОВЫЙ, -ая, -ое киң мәҙәни; **культу́рно-ма́ссовая рабо́та** киң мәҙәни эш

КУЛЬТУ́РНО-ПРОСВЕТИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое мәҙәниәт-ағартыу ...ы; **культу́рно-просвети́тельные учрежде́ния** мәҙәниәт-ағартыу учреждениелары

КУЛЬТУ́РНОСТЬ *ж* мәҙәниәтлелек; **высо́кая культу́рность** юғары мәҙәниәтлелек

КУЛЬТУ́РНЫЙ, -ая, -ое **1.** мәҙәни; **культу́рные свя́зи** мәҙәни бәйләнештәр; **культу́рная жизнь** мәҙәни тормош **2.** аң-белемгә (алдынғы тәрбиәгә) эйә, мәҙәниәтле; **культу́рный челове́к** мәҙәниәтле кеше **3.** (*о растениях*) культуралы, сәсеп үҫтерелә торған; **культу́рные расте́ния** культуралы (*сәсеп, тәрбиәләп үҫтерелгән*) үҫемлектәр ♦ **культу́рный слой земли́** *археол.* ерҙең культуралы ҡатламы (*кеше йәшәгән урындарҙа органик ҡалдыҡтарҙан һәм ҡаралты емерекләрәренән барлыҡҡа килгән ер ҡатламы*)

КУЛЬТЯ́ *ж* ғәрип ҡул (аяҡ) ҡалдығы

КУМ *м*; *уст.* кум (*урыҫтарҙа исем атаһына суҡындырылған баланың ата-әсәләре һәм исем инәһе өндәшә торған һүҙ*)

КУМА́ *ж*; *уст.* кума (*урыҫтарҙа исем инәһенә суҡындырылған баланың ата-әсәләре һәм исем атаһы өндәшә торған һүҙ*)

КУМА́Ч *м* ҡомас, бурлат

КУМА́ЧНЫЙ и **КУМАЧО́ВЫЙ,** -ая, -ое ҡомас; **кума́чная руба́ха** ҡомас күлдәк

КУМЕ́КАТЬ *несов.*; *прост.* төшөнөү, аңлап алыу

КУМИ́Р *м* **1.** (*идол*) тораташ **2.** *перен.* кумир, табынған (кеше); **куми́р молодёжи** йәштәрҙең кумиры

КУМОВСКО́Й, -ая, -ое *разг.* дуҫтарса, эшнәләрсә, яҡын; **кумовски́е отноше́ния** дуҫтарса мөнәсәбәт

КУМОВСТВО́ *с* **1.** дуҫлыҡ, эшнәлек, яҡынлыҡ **2.** *перен., разг.* ҡоҙа-ҡоҙағыйлыҡ

КУ́МУШКА *ж* **1.** *ласк. от* **кума́** **2.** *перен.* ғәйбәтсе ҡатын

КУМЫ́КИ *мн.* ҡумыҡтар, ҡумыҡ халҡы // *ед.* **кумы́к** *м* ҡумыҡ ир-аты; **кумы́чка** *ж* ҡумыҡ ҡатын-ҡыҙы

КУМЫ́КСКИЙ, -ая, -ое ҡумыҡ ...ы; **кумы́кский язы́к** ҡумыҡ теле

КУМЫ́С *м* ҡымыҙ; **пить кумы́с** ҡымыҙ эсеү

КУМЫ́СНЫЙ, -ая, -ое ҡымыҙ ...ы; **кумы́сная заква́ска** ҡымыҙ ҡуры

КУМЫСОЛЕЧЕ́БНИЦА *ж* ҡымыҙ дауаханаһы

КУМЫСОЛЕЧЕ́НИЕ *с* ҡымыҙ менән дауалау

КУНА́К *м* ҡунаҡ

КУНЖУ́Т *м* кунжут (*үҫемлек*); **се́ять кунжу́т** кунжут сәсеү

КУНЖУ́ТНЫЙ, -ая, -ое кунжут ...ы; **кунжу́тное ма́сло** кунжут майы

КУ́НИЙ, -ья, -ье **1.** һыуһар ...ы; **ку́ний мех** һыуһар тиреһе **2.** һыуһар; **ку́ний воротни́к** һыуһар яға **3.** *в знач. сущ.* **ку́ньи** *мн.*; *зоол.* һыуһарҙар

КУНИ́ЦА *ж* **1.** һыуһар **2.** (*мех*) һыуһар тиреһе

КУНСТКА́МЕРА *ж* кунсткамера (*һирәк осрай торған нәмәләр йыйынтығы һәм шул нәмәләр һаҡлана торған урын*)

КУ́ПА *ж* өйкөм; **ку́па ив** тал(дар) өйкөмө

КУПА́ЛЬНИК *м*; *разг.* һыу инеү кейеме

КУПА́ЛЬНИЦА *ж* алтынбаш (*ҡатмарлы сәскәләләр ғаиләһенә ҡараған һары сәскәле эре ҡый үләне*)

КУПА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое һыу инеү ...ы; **купа́льный костю́м** һыу инеү кейеме; **купа́льный сезо́н** һыу инеү сезоны

КУПА́ЛЬНЯ *ж* һыу инеү урыны

КУПА́ЛЬЩИК *м* и **КУПА́ЛЬЩИЦА** *ж* һыу инеүсе

КУПА́НИЕ *с см.* **купа́ть, купа́ться**

КУПА́ТЬ *несов. кого-что* йыуындырыу, һыу индереү, ҡойондороу; **купа́ть ребёнка** бала(ны) йыуындырыу

КУПА́ТЬСЯ *несов.* **1.** йыуыныу, һыу инеү, ҡойоноу; **купа́ться в ва́нне** ҡорнала йыуыныу; **купа́ться в ре́чке** йылғала һыу инеү **2.** *в чём* ҡойоноу; **воробьи́ купа́ются в пыли́** турғайҙар туҙанда ҡойона **3.** *перен.* ҡойоноу, күмелеү, сумыу; **купа́ться в сла́ве** данға күмелеү (сумыу) ♦ **купа́ться в зо́лоте** алтынға күмелеү (*үтә бай булыу*); **купа́ться в крови́** ҡанға батыу

КУПЕ́ *с нескл.* купе (*пассажир вагонының бер нисә кешелек айырым бүлмәһе*)

КУПЕ́ЙНЫЙ, -ая, -ое купелы; **купе́йный ваго́н** купелы вагон

КУПЕ́ЛЬ *ж*; *церк.* купель (*сиркәүҙә суҡындырғанда баланы сумдырып алыу өсөн һыу һалынған ҙур һауыт*)

КУПЕ́Ц *м* сауҙагәр; **бога́тый купе́ц** бай сауҙагәр

КУПЕ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое сауҙагәр ...ы; **купе́ческий дом** сауҙагәр йорто

КУПЕ́ЧЕСТВО *с собир.* сауҙагәрҙәр

КУПИДО́Н *м* купидон (*антик мифологияла ҡулына йәйә менән уҡ тотҡан малай һүрәтендәге ғашиҡтар аллаһы*)

КУПИ́РОВАННЫЙ, -ая, -ое *ж.-д.* купелы, купеларға бүленгән; **купи́рованный ваго́н** купелы вагон

КУПИ́ТЬ *сов. кого-что* **1.** һатып алыу; **купи́ть хлеб** икмәк һатып алыу; **купи́ть биле́т** билет һатып алыу; **его́ нельзя́ ни купи́ть, ни соблазни́ть** уны һатып алып та, ҡыҙыҡтырып та булмай **2.** *чем*; *перен.*, *разг.* ҡаратыу, ылыҡтырыу; **купи́ть обая́нием** һөйкөмлөлөк менән ылыҡтырыу **3.** (*в карточных играх*) ҡушымта кәрт алыу ♦ **за что купи́л, за то и продаю́** ишеткәнемде һөйләйем; **купи́ть кота́ в мешке́** *см.* **кот**

КУПЛЕ́Т *м* **1.** куплет; **купле́т пе́сни** йыр куплеты **2.** *только мн.* **купле́ты** таҡмаҡ, йыр (*көндәлек ваҡиғаларға арнап сығарылған дүрт юллыҡтар*); **петь купле́ты** таҡмаҡ әйтеү

КУ́ПЛЯ *ж см.* **купи́ть** 1 ♦ **ку́пля-прода́жа** алыш-биреш

КУ́ПОЛ *м* көмбәҙ; **ку́пол мече́ти** мәсет көмбәҙе

КУПОЛОВИ́ДНЫЙ и **КУПОЛООБРА́ЗНЫЙ,** -ая, -ое көмбәҙ рәүешендәге

КУПО́Н *м* купон (**1.** *ҡиммәтле ҡағыҙҙың процент түләтеү өсөн йыртып алына торған талоны* **2.** *бер күлдәклек, костюмлыҡ һ.б. итеп беселгән тауар*); **купо́н пере́дника** алъяпҡыс купоны

КУПОРО́С *м* купорос; **ме́дный купоро́с** баҡыр купоросы

КУПОРО́СНЫЙ, -ая, -ое купорослы; **купоро́сная руда́** купорослы мәғдән ♦ **купоро́сное ма́сло** *уст.* көкөрт кислотаһы

КУ́ПЧИЙ: ку́пчая кре́пость купчий ҡағыҙы (*күсмәй торған мөлкәтте һатыу һәм һатып алыу тураһында нотариаль ҡағыҙ*)

КУПЧИ́ХА *ж* сауҙагәр ҡатыны, сауҙагәр ҡыҙы

КУПЮ́РА I *ж* купюра (*әҙәби әҫәрҙе, музыка әҫәрен ҡыҫҡартыу, айырым урынын төшөрөп ҡалдырыу*)

КУПЮ́РА II *ж*; *фин.* купюра (*баһаһы күрһәтелгән ҡағыҙ аҡса, облигация йәки башҡа ҡиммәтле ҡағыҙ*)

КУРАГА́ *ж собир.* күрәгә (*төшө алынып киптерелгән өрөк*)

КУРА́ЖИТЬСЯ *несов.*; *прост.* тотанаҡһыҙ ҡыланыу, тыйнаҡһыҙ булыу, үҙеңде тәрбиәһеҙ тотоу

КУРА́НТЫ *только мн.* курант; **кура́нты часо́в** сәғәт куранттары

КУРА́ТОР *м* куратор (*берәй эштең барышын тикшереп, күҙәтеп торған кеше*)

КУРА́ТОРСКИЙ, -ая, -ое куратор ...ы; **кура́торские обя́занности** куратор бурыстары

КУРБЕ́Т *м* курбет (*аттың аяғын бөгөп һикереүе*)

КУРГА́Н *м* ҡурған; **высо́кий курга́н** бейек ҡурған; **сторожево́й курга́н** күҙәтеү ҡурғаны; **взойти́ на курга́н** ҡурғанға менеү

КУРГУ́ЗЫЙ, -ая, -ое *разг.* **1.** тоҡос ҡойроҡло; **кургу́зый щено́к** тоҡос ҡойроҡло көсөк **2.** (*об одежде*) тоҡос; **кургу́зый костю́м** тоҡос костюм **3.** (*о человеке*) төпөш; **кургу́зый челове́к** төпөш кеше

КУ́РДСКИЙ, -ая, -ое курд ...ы; **ку́рдский язы́к** курд теле

КУ́РДЫ *мн.* курдтар, курд халҡы // *ед.* **курд** *м* курд ир-аты; **курдя́нка** *ж* курд ҡатын-ҡыҙы

КУРДЮ́К *м* ҡойроҡ майы

КУРДЮ́ЧНЫЙ, -ая, -ое ҡуй ...ы, оса ...ы; **курдю́чное са́ло** оса майы; **курдю́чная овца́** ҡуй һарығы

КУ́РЕВО *с*; *прост.* тәмәке; **ку́рево ко́нчилось** тәмәке бөттө

КУРЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **кури́ть** **2.** *уст.*, *спец.* (*ароматическое вещество*) хуш еҫле төтәткес, төтөн

КУРЕННО́Й: куренно́й атама́н *ист.* курень атаманы

КУРЕ́НЬ *м* **1.** *ист.* курень (*Запорожье казактарында ғәскәри часть*) **2.** *обл.* ҡыуыш, өй, йорт

КУРЗА́Л *м* курзал (*шифаханаларҙа концерт залы*); **вы́ступить в курза́ле** курзалда сығыш яһау

КУРИ́ЛКА 1. *ж прост.* тәмәке тартыу бүлмәһе **2.** *м* и *ж*; *шутл.* тәмәкесе, тәмәке тартыусы ♦ **жив кури́лка!** әле лә йәшәй!, әле лә иҫән!

КУРИ́ЛЬНЯ *ж*; *уст.* тартыу урыны

КУРИ́ЛЬЩИК *м* и **КУРИ́ЛЬЩИЦА** *ж* тәмәкесе, тәмәке тартыусы

КУРИ́НЫЙ, -ая, -ое **1.** тауыҡ ...ы; **кури́ный бульо́н** тауыҡ һурпаһы; **кури́ное яйцо́** тауыҡ йомортҡаһы **2.** *в знач. сущ.* **кури́ные** *мн.*; *зоол.* тауыҡ һымаҡтар (*тауыҡ, күркә һ.б.*) ♦ **кури́ная слепота́**: 1) *мед.* тауыҡ күҙ (*саҡ ҡына ҡараңғыла ла күрмәй торған күҙ ауырыуы*); 2) *см.* **куросле́п**; **кури́ные мозги́** тауыҡ мейе, һыу мейе (*тиҙ генә аңлай алмай торған, миңрәү кешегә ҡарата*)

КУРИ́РОВАТЬ *несов. кого-что* куратор (яуаплы) булыу; **кури́ровать студе́нтов** студенттарға куратор булыу

КУРИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** тартыу ...ы, тәмәке ...ы; **кури́тельная бума́га** тәмәке ҡағыҙы; **кури́тельная ко́мната** тартыу бүлмәһе **2.** тарта торған; **кури́тельный таба́к** тарта торған тәмәке **3.** *в знач. сущ.* **кури́тельная** *ж* тартыу бүлмәһе

КУРИ́ТЬ *несов.* **1.** *что* и *без доп.* тартыу, көйрәтеү; **кури́ть сига́ру** сигара тартыу; **кури́ть калья́н** ҡалъян тартыу **2.** *что*, *чем* яндырыу, төтәтеү; **кури́ть арома́тными смо́лами** еҫле ыҫмала яндырыу **3.** *что*; *уст.* ҡыуыу; **кури́ть смолу́** ыҫмала ҡыуыу ♦ **ку́рить фимиа́м** *кому*; *книжн.* дан йырлау

КУРИ́ТЬСЯ *несов.* **1.** (*тлеть*) быҫҡыу, көйрәү; **гнилу́шки куря́тся** сөрөктәр быҫҡый **2.** (*выделять дымок, пар*) төтәү, төтөнләп (томанланып) тороу; **вулка́н кури́тся** вулкан төтәй; **река́ кури́лась** йылға өҫтө томанланып торҙо **3.** *страд.* *от* **кури́ть** 1

КУ́РИЦА *ж* тауыҡ; **держа́ть кур** тауыҡ аҫрау ♦ **мо́края ку́рица** ебегән, булдыҡһыҙ; **слепа́я ку́рица** һуҡыр тауыҡ; **ку́рам на́ смех** әҙәм көлкөһө

КУ́РИЯ *ж* курия (**1.** *тар. Боронғо Римда бер нисә патриций нәҫеленең берләшмәһе* **2.** *милке, милләте һәм башҡа яғы буйынса бүленгән һайлаусылар төркөмө*)

КУРКО́ВЫЙ, -ая, -ое **1.** тәте ...ы, саҡма ...ы; **курко́вая пружи́на** тәте пружинаһы **2.** тәтеле, саҡмалы; **курко́вое ружьё** тәтеле мылтыҡ

КУРКУ́ЛЬ *м* куркуль (*Украинала кулак атамаһы*)

КУРЛЫ́КАНЬЕ *с* сыңрау, торҡолдау, торҡ-торҡ тиеү; **курлы́канье журавля́** торна торҡолдауы

КУРЛЫ́КАТЬ *несов.* сыңрау, торҡолдау, торҡ-торҡ килеү

КУРНО́Й, -ая, -ое ҡара, мөрйәһеҙ мейес; **курна́я ба́ня** ҡара мунса

КУРНО́СЫЙ, -ая, -ое **1.** кәкес, сәкеш; **курно́сый нос** кәкес танау **2.** кәкес (сәкеш) танаулы; **курно́сый ма́льчик** кәкес танаулы малай

КУРОВО́ДСТВО *с* тауыҡ үрсетеү, тауыҡсылыҡ; **занима́ться курово́дством** тауыҡ үрсетеү менән шөғөлләнеү

КУРОВО́ДЧЕСКИЙ, -ая, -ое тауыҡ үрсетеү ...ы, тауыҡсылыҡ ...ы; **курово́дческая фе́рма** тауыҡсылыҡ фермаһы

КУРО́К *м* тәте, саҡма; **спусти́ть куро́к** тәтене ыҫҡындырыу; **взвести́ куро́к** тәтене күтәреү

КУРОЛЕ́СИТЬ *несов.*; *прост.* дыу ҡуптарыу, ҡотороу; **ма́льчик на́чал куроле́сить** малай дыу ҡуптара башланы

КУРОПА́ТКА *ж* **1.** ағуна (*ҡош*); **2.** ағуна ите; **жа́реная куропа́тка** ҡурылған ағуна ите

КУРО́РТ *м* курорт, шифахана; **водолече́бный куро́рт** шифалы һыу менән дауалау курорты

КУРО́РТНИК *м* и **КУРО́РТНИЦА** *ж*; *разг.* курортсы

КУРО́РТНЫЙ, -ая, -ое курорт (шифахана) ...ы; **куро́ртный райо́н** курорт районы; **куро́ртное управле́ние** шифахана идараһы

КУРОРТОЛО́ГИЯ *ж* курортология (*шифалы урындарҙың сәләмәтлеккә тәьҫир итеүен һәм уны файҙаланыу юлдарын өйрәнеү фәне*)

КУРОСЛЕ́П *м* тауыҡ үләне (*лютиктар ғаиләһенә ҡараған һары сәскәле үләндең халыҡса аталышы*); **куросле́п боло́тный** һаҙ томбойоғо

КУРС *м*; *в разн. знач.* курс; **взять курс на восто́к** көнсығышҡа курс тотоу; **курс на индустриализа́цию** индустриализацияға курс; **курс о́бщей фи́зики** дөйөм физика курсы; **курс сре́дней шко́лы** урта мәктәп курсы; **студе́нт тре́тьего ку́рса** өсөнсө курс студенты; **курс водолече́ния** һыу менән дауаланыу курсы; **курс рубля́** һумдың курсы ♦ **быть в ку́рсе** *чего* эш менән таныш булыу

КУРСА́НТ *м* курсант; **курса́нт пехо́тного учи́лища** пехота училищеһы курсанты

КУРСИ́В *м* курсив (*ҡулдан яҙғанға оҡшатылған баҫма шрифт*)

КУРСИ́ВНЫЙ, -ая, -ое курсив ...ы; **курси́вный шрифт** курсив шрифы

КУРСИ́РОВАТЬ *несов.* йөрөп тороу, йөрөү; **ме́жду города́ми курси́руют авто́бусы** ҡалалар араһында автобус йөрөп тора

КУРСО́ВКА *ж* курсовка (*фатирҙа торған көйө шифаханала дауаланыу хоҡуғы биргән документ*)

КУРСОВО́Й, -ая, -ое курс ...ы; **студе́нческая курсова́я рабо́та** студенттың курс эше; **курсово́й экза́мен** курс имтиханы; **курсова́я цена́ а́кций** акцияларҙың курс хаҡы

КУРТИЗА́НКА *ж*; *уст.* куртизанка (*юғары даирәлә аралашҡан еңел холоҡло ҡатын*)

КУ́РТКА *ж* куртка; **ко́жаная ку́ртка** күн куртка

КУРУЛТА́Й *м* ҡоролтай; **представи́тель курулта́я** ҡоролтай вәкиле

КУРЧА́ВИТЬ *несов.* *что* бөҙрәләү; **курча́вить во́лосы** сәс бөҙрәләү

КУРЧА́ВИТЬСЯ *несов.* бөҙрәләнеү, бөҙрәләнеп тороу; **борода́ курча́вится** һаҡал бөҙрәләнеп тора

КУРЧА́ВЫЙ, -ая, -ое бөҙрә, бөҙрәләнеп торған; **курча́вые во́лосы** бөҙрә сәс; **курча́вый ребёнок** бөҙрә сәсле бала; **курча́вый бара́н** бөҙрә тәкә (бәрәс)

КУРЬЁЗ *м* мәрәкә, ҡыҙыҡ (көлкө) хәл ♦ **для** (**ра́ди**) **курьёза** мәрәкә итеп, ҡыҙыҡ өсөн

КУРЬЁЗНЫЙ, -ая, -ое ҡыҙыҡлы, көлкөлө; **курьёзный слу́чай** көлкөлө хәл

КУРЬЕ́Р *м* курьер, йомошсо; **рабо́тать курье́ром** йомошсо булып эшләү; **сообщи́ть че́рез курье́ра** курьер аша хәбәр итеү ♦ **дипломати́ческий курье́р** дипломатик курьер

КУРЬЕ́РСКИЙ, -ая, -ое курьер ...ы; **курье́рские обя́занности** курьер бурыстары; **курье́рский по́езд** курьер поезы

КУРЯ́ТИНА *ж* тауыҡ ите

КУРЯ́ТНИК *м* тауыҡ ояһы (кетәге)

КУРЯ́ЩИЙ, -ая, -ее **1.** *прич. от* **кури́ть** **2.** *прил.* тәмәке тартыусы (кеше) **3.** *в знач. сущ.* **куря́щий** *м* тартыусы; **ваго́н для куря́щих** тартыусылар өсөн вагон

КУСА́ТЬ *несов.* **1.** *кого-что* тешләү; **куса́ть гу́бы** ирен(де) тешләү; **комары́ куса́ют** серәкәй тешләй (талай) **2.** *что* киҫеү, өҙөү; **куса́ть про́волоку** сым(ды) өҙөү **3.** *кого-что*; *разг.* сағыу, семтеү; **крапи́ва куса́ет** кесерткән саға; **моро́з куса́ет щёки** һыуыҡ биттәрҙе семтей ♦ **куса́ть (себе́) ло́кти** терһәкте тешләү

КУСА́ТЬСЯ *несов.* **1.** тешләү; **соба́ка куса́ется** эт тешләй **2.** (*кусать друг друга*) тешләшеү **3.** *разг.* сағыу, сәнсеү, семетеү; **шерстяно́й сви́тер куса́ется** йөн свитер сәнсә **4.** *перен.*, *разг.* үтә ҡиммәт булыу, тешләү; **це́ны куса́ются** хаҡтар үтә ҡиммәт

КУСА́ЧКИ *только мн.* киҫкес; **рабо́тать куса́чками** киҫкес менән эшләү

КУСКОВО́Й, -ая, -ое киҫәкле, шаҡмаҡлы; **кусково́е мы́ло** киҫәкле һабын; **кусково́й са́хар** шаҡмаҡлы шәкәр

КУСНУ́ТЬ *сов. кого-что* тешләп алыу

КУСО́К *м* **1.** киҫәк, өлөш; **кусо́к бума́ги** ҡағыҙ киҫәге ♦ **кусо́к в го́рло не идёт** тамаҡҡа аш бармай; **собира́ть куски́** хәйер һорау, хәйерселәү

КУСТ *м* **1.** ҡыуаҡ, өйкөм; **куст сморо́дины** ҡарағат ҡыуағы; **куст земляни́ки** ер еләге ҡыуағы **2.** *перен.* (*объединение*) куст ♦ **в кусты́ спря́таться (уйти́)** *ирон.* шөрләү, ҡасыу, һыҙыу

КУСТА́РНИК *м* **1.** *см.* **куст** 1; **2.** *собир.* ҡыуаҡлыҡ; **густо́й куста́рник** ҡуйы ҡыуаҡлыҡ

КУСТА́РНИКОВЫЙ, -ая, -ое **1.** ҡыуаҡлы; **куста́рниковое расте́ние** ҡыуаҡлы үҫемлек **2.** (*заросший кустарником*) ҡыуаҡ үҫкән; **куста́рниковая ту́ндра** ҡыуаҡ үҫкән тундра

КУСТА́РНИЧАТЬ *несов.* **1.** һөнәрселек менән шөғөлләнеү, һөнәр (кәсеп) итеү **2.** *перен.* ваҡ һөнәрселәрсә эшләү

КУСТА́РНИЧЕСТВО *с* **1.** һөнәрселек, кустарсылыҡ **2.** *перен.* ваҡ һөнәрселәр шөғөлө

КУСТА́РНЫЙ, -ая, -ое **1.** кустарь ...ы, һөнәрселәр ...ы; **куста́рная мастерска́я** һөнәрселәр оҫтаханаһы; **куста́рный про́мысел** һөнәрселәр кәсебе **2.** *прям.*, *перен.* кустарь; **куста́рные изде́лия** кустарь әйберҙәр; **куста́рный спо́соб рабо́ты** кустарь ысул менән эшләнгән

КУСТА́РЩИНА *ж*; *разг.* кустарсылыҡ

КУСТА́РЬ *м* һөнәрсе, кустарь, оҫта; **куста́рь-коже́вник** тире иләү оҫтаһы

КУСТИ́СТЫЙ, -ая, -ое **1.** тармаҡлы, ҡыуаҡланып үҫкән, төп йәйеп үҫкән; **кусти́стая рожь** тармаҡлы арыш **2.** ҡыуаҡлы, ҡыуаҡ баҫҡан; **кусти́стый овра́г** ҡыуаҡ баҫҡан соҡор

КУСТИ́ТЬСЯ *несов.* ҡыуаҡланыу, төп йәйеү, өйкөмләнеү

КУСТОВО́Й, -ая, -ое **1.** ҡыуаҡ булып үҫкән; **кустовы́е насажде́ния** ҡыуаҡ булып үҫкән ағастар **2.** тармаҡ ...ы, куст ...ы; **кустово́е собра́ние арте́ли** артелдең куст йыйылышы

КУ́ТАТЬ *несов. кого-что* **1.** урау, төрөү, сырмау; **ку́тать в одея́ло** юрғанға урау **2.** урау, ҡат-ҡат кейендереү; **ку́тать ребёнка** баланы ҡат-ҡат кейендереү **3.** *перен.* (*о мгле, тумане и т.п.*) ҡаплау, солғау; **тума́н ку́тает берега́** ярҙарҙы томан ҡаплай

КУ́ТАТЬСЯ *несов.* **1.** ураныу, төрөнөү; **ку́таться в тёплое одея́ло** йылы юрғанға ураныу **2.** ҡалын кейенеү, ҡат-ҡат кейенеү

КУТЁЖ *м* типтереү, эскелек мәжлесе

КУТЁНОК *м*; *разг.* көсөк; **вислоу́хий кутёнок** һалбыр ҡолаҡлы көсөк

КУТЕРЬМА́ *ж*; *разг.* шау-шыу, ығы-зығы, ғауға; **поднима́ть кутерьму́** шау-шыу ҡуптарыу

КУТИ́ЛА *м*; *разг.* типтереүсе, эскесе

КУТИ́ТЬ *несов.* типтереү, мәжлестәр ҡороу ♦ **кути́ть да мути́ть** ғауға ҡуптарыу, талашып йөрөү

КУТНУ́ТЬ *сов. см.* **кути́ть**

КУТЬЯ́ *ж* йөҙөмлө дөгө бутҡаһы, баллы бутҡа (*православие буйынса мәрхүмде иҫкә алыу мәжлесенә бешерелә*)

КУХА́РКА *ж* ашнаҡсы, аш бешереүсе

КУХЛЯ́НКА *ж* кухлянка (*себер халҡының тиренән тегелгән күлдәге*)

КУ́ХНЯ *ж* **1.** кухня, аш-һыу бүлмәһе; **гото́вить на ку́хне** кухняла (аш-һыу бүлмәһендә) бешеренеү; **похо́дная ку́хня** поход кухняһы **2.** (*кушанья*) аш-һыу, ашамлыҡ; **башки́рская ку́хня** башҡорт ашамлыҡтары **3.** *перен.* күҙгә күренмәгән (йәшерен) яғы; **тво́рческая ку́хня теа́тра** театр ижадының күҙгә күренмәгән яғы

КУ́ХОННЫЙ, -ая, -ое кухня ...ы, аш-һыу ...ы; **ку́хонный за́пах** аш-һыу еҫе; **ку́хонный нож** кухня бысағы; **ку́хонный гарниту́р** кухня гарнитуры; **ку́хонный набо́р** кухня кәрәк-ярағы (йыһазы)

КУ́ЦЫЙ, -ая, -ее **1.** сомтор; **с ку́цым хвосто́м** сомтор ҡойроҡло **2.** *разг.* наҡыҫ, ҡыҫҡа, сомтор; **ку́цая шу́ба** наҡыҫ тун **3.** *перен.* сикле, сикләнгән, тар; **ку́цая иде́я** тар идея (фекер)

КУ́ЧА *ж* **1.** өйөм; **ку́ча му́сора** сүп өйөмө **2.** *разг.* туп, өйөм, өйөр; **собра́ться в ку́чу** тупҡа йыйылыу; **ку́ча ове́ц** бер өйөр һарыҡ **3.** *кого-чего*; *разг.* бик күп, өйөр-өйөр, тау ҡәҙәр; **ку́ча дел** бик күп эш

КУЧЕВО́Й: кучевы́е облака́ *метеор.* өйкөм болоттар

КУ́ЧЕР *м* күсер

КУ́ЧИТЬСЯ *несов.*; *разг.* тупланыу, өйкөмгә йыйылыу

КУ́ЧКА *ж* **1.** *уменьш. от* **ку́ча** 1, 2; **2.** төркөм; **сбива́ться в ку́чку** төркөмгә тупланыу (йыйылыу) ♦ **“Могу́чая ку́чка”** “Ҡеүәтле

төркөм" (*XIX б. икенсе яртыһында прогрессив Рәсәй композиторҙарының бер төркөмө*)

КУ́ЧНЫЙ, -ая, -ое йыш, тығыҙ, тупланған; **ку́чная стрельба́** бер урынға туплап (йышлап) атыу

КУШ *м* **1.** куш (*кәрткә ҡуйылған аҡса*); **вы́играть куш** куш отоу **2.** *разг.* ҙур өлөш (ҡалъя); **сорва́ть куш** ҙур ҡалъя эләктереү

КУША́К *м* ҡушаҡ, билбау; **подпоя́саться кушако́м** ҡушаҡ менән бил быуыу

КУ́ШАНЬЕ *с* аш-һыу, ашамлыҡ, аҙыҡ; **вку́сное ку́шанье** тәмле ашамлыҡ

КУ́ШАТЬ *несов. что* ашау, ейеү, ризыҡланыу; **ку́шать пиро́г** бәлеш ашау

КУШЕ́ТКА *ж* кушетка (*бер башы күтәренке артһыҙ диван*)

КУ́ЩА *ж* **1.** *трад.-поэт.* өй **2.** сатыр; **ку́щи дере́вьев** ағас сатырҙары

КУЩЕ́НИЕ *с см.* **кусти́ться**

КХМЕ́РСКИЙ, -ая, -ое кхмер …ы; **кхме́рский язы́к** кхмер теле (*Камбоджаның дәүләт теле*)

КХМЕ́РЫ *мн.* кхмерҙар, кхмер халҡы (*Көньяҡ-Көнсығыш Азияла урынлашҡан Камбоджа дәүләтенең төп халҡы) // ед.* **кхмер** *м* кхмер ир-аты; **кхме́рка** *ж* кхмер ҡатын-ҡыҙы

КЮВЕ́Т *м* кювет, канау; **свали́ться в кюве́т** кюветҡа төшөү

КЮВЕ́ТКА *ж*; *фото.* кюветка (*фотография пластинкаларын һәм фоторәсемдәрҙе эшкәртеү өсөн һай һауыт*)

КЮРЕ́ *м нескл.* кюре (*католиктар руханийы*)

Л

ЛАБА́ЗНИК *м* аҡбаш, еркәүек

ЛАБИАЛИЗА́ЦИЯ *ж*; *лингв.* иренләшеү, иренләштереү

ЛАБИАЛИЗО́ВАННЫЙ, -ая, -ое *лингв.* иренләшкән (*ән*)

ЛАБИРИ́НТ *м* лабиринт (**1.** *тар. Боронғо Грецияла, Мысырҙа күп бүлмәле һәм борма-борма коридорлы бина, һарай* **2.** *анат. ҡолаҡтың эске өлөшө* **3.** *күсм. ҡатмарлылыҡ, буталсыҡлыҡ*); **лабири́нт мы́слей** уйҙар лабиринты

ЛАБОРА́НТ *м* и **ЛАБОРА́НТКА** *ж* лаборант; **рабо́тать лабора́нтом** лаборант булып эшләү

ЛАБОРАТО́РИЯ *ж* лаборатория; **орбита́льная (косми́ческая) лаборато́рия** орбиталь (йыһан) лаборатория(һы)

ЛАБОРАТО́РНЫЙ, -ая, -ое лаборатор, лаборатория …ы; **лаборато́рный ана́лиз** лаборатор анализ

ЛА́ВА I *ж* лава (*вулкандан урғылып сыҡҡан утлы шыйыҡ минераль матдә*); **пото́ки ла́вы** лава ағымы

ЛА́ВА II *ж*; *горн.* лава (*күмер ҡатламы*)

ЛА́ВА III *ж*; *воен.* лава, сабауыл (*атлы ғәскәр ябырылыуы*)

ЛАВА́НДА *ж* ала миләүшә, лаванда

ЛАВИ́НА *ж* **1.** күскен, шыуышма, лайғы (*тау баштарынан емерелеп төшә торған ҡар ишелмәһе*) **2.** *кого-чего*; *перен.* ябырылыу; **лави́на войск** ғәскәр ябырылыуы **3.** *в знач. нареч.* **лави́ной** ташҡын һымаҡ

ЛАВИ́РОВАТЬ *несов.* **1.** йылдам (йылғыр) хәрәкәт итеү (*елкәнле карап тураһында*) **2.** *перен.* ауыр хәлдән оҫта сығыу

ЛА́ВКА I *ж* эскәмйә, ширлек; **ла́вка в саду́** баҡсалағы эскәмйә

ЛА́ВКА II *ж*; *уст.* лавка, кибет; **купи́ть това́р в ла́вке** кибеттән тауар һатып алыу

ЛА́ВОЧКА *ж*; *уменьш. от* **лавка** I, II

ЛА́ВОЧНИК *м* и **ЛА́ВОЧНИЦА** *ж*; *уст.* лавкасы, кибетсе

ЛАВР *м* **1.** *бот.* лавр (*япрағы тәмләткес итеп ашҡа һалына торған хуш еҫле мәңге йәшел көньяҡ ағасы*) **2.** *обычно мн.* **ла́вры**; *перен.* дан, шөһрәт ♦ **чужи́е ла́вры не даю́т спать** *кому* кешенең даны тынғылыҡ бирмәй (*көнләшеү*)

ЛА́ВРА *ж* лавра (*ҙурлығы менән танылған православие ирҙәр монастыры*)

ЛАВРОВИ́ШНЯ *ж* дәфнә (*ағас йәки ҡыуаҡ — көньяҡ үҫемлеге*)

ЛА́ВРОВЫЙ и **ЛАВРО́ВЫЙ,** -ая, -ое **1.** лавр …ы; **ла́вровое ма́сло** лавр майы **2.** *в знач. сущ.* **ла́вровые** *мн.*; *бот.* лавр һымаҡтар, лаврҙар ♦ **лавро́вый лист** лавр япрағы; **лавро́вый вено́к** лавр веногы (*еңеү символы*)

ЛАВСА́Н *м* лавсан (*туҡыма*); **чёрный лавса́н** ҡара лавсан

ЛАВСА́НОВЫЙ, -ая, -ое лавсан; **лавса́новая руба́шка** лавсан күлдәк

ЛАГ *м*; *мор.* лаг (**1.** *караптың йөрөш тиҙлеген билдәләүсе прибор* **2.** *карап борты*)

ЛА́ГЕРНЫЙ, -ая, -ое лагерь …ы; **ла́герный режи́м** лагерь режимы; **ла́герное содержа́ние скота́** *спец.* малды йәйләүҙә тотоу (көтөү)

ЛА́ГЕРЬ *м*; *в разн. знач.* лагерь; **тури́стский ла́герь** туристик лагерь; **спорти́вный ла́герь** спорт лагеры; **разби́ть ла́герь** лагерь ҡороу

ЛАГУ́НА *ж*; *геогр.* диңгеҙ ҡултығы, лагуна

ЛАД *м* **1.** (*согласие, дружба*) татыулыҡ, дуҫлыҡ, дуҫ (татыу) булыу; **жить в ладу́ (лада́х)** *с*

кем-л. (үҙ-ара) дуҫ йәшәү; **в ладу́** татыулыҡта; **она́ не в лада́х с фи́зикой** ул физика менән дуҫ түгел **2.** (*способ, манера*) ыңғай, юҫыҡ, ҡалып, ыҡ; **жить на свой лад** үҙ юҫығына йәшәү; **ста́вить де́ло на но́вый лад** эште яңы ҡалыпҡа ҡороу **3.** *муз.* көй, ҡалып, лад (*музыкаль әҫәрҙең төҙөлөшө*) **4.** *обычно мн.* **лады́** (*на грифе струнных инструментов*) лад, баҫым (*ҡыллы музыка ҡоралдарының грифтарындағы арҡыры бүлкәләр*) **5.** *обычно мн.* **лады́** (*клавиши гармони, баяна*) тел, баҫмаҡ ♦ **дела́ пошли́ на лад** эш ыңғайға китте; **ни скла́ду ни ла́ду** мәғәнәһеҙ, бер ниндәй бәйләнешһеҙ

ЛА́ДАН *м* ладан (*сиркәүҙә ғибәҙәт ҡылғанда төтәтеү өсөн ҡулланылған хуш еҫле ыҫмала*) ♦ **боя́ться как чёрт ла́дана** *кого-чего* уттан ҡурҡҡан кеүек ҡурҡыу

ЛА́ДАНКА *ж* бетеү

ЛА́ДИТЬ 1. *несов. с кем* (*быть в ладу*) тыныштыу, килешеп тороу (йәшәү), татыу тороу (йәшәү), дуҫ тороу (йәшәү); **не ла́дить** *с кем-л.* тыныша алмау **2.** *разг.* (*твердить*) ныҡыу, тылҡыу, ныҡышыу; **она́ всё своё ла́дит** ул һаман үҙенекен ныҡый **3.** *что*; *разг.* (*налаживать*) көйләү, яйға (юлға) һалыу; **ла́дить балала́йку** балалайканы көйләү

ЛА́ДИТЬСЯ *несов.*; *разг.* **1.** ыңғайға (яйға) барыу, яйланыу; **де́ло не ла́дится** эш бармай **2.** *страд. от* **ла́дить** 3

ЛА́ДНО *разг.* **1.** *нареч.* яҡшы, шыма; **ла́дно сде́лать** шыма эшләү **2.** *в знач. частицы* ярай, ярар, яҡшы, хуп, була бирһен; **ла́дно, будь потво́ему** ярай, һинеңсә булһын; **ну, ла́дно** йә, ярай; **ла́дно, пойду́** ярар, барырмын

ЛА́ДНЫЙ, -ая, -ое *разг.* **1.** яҡшы, һәйбәт, арыу; **дово́льно ла́дный** арыу ғына **2.** буй-һыны матур, зифа буйлы; **ла́дный па́рень** зифа буйлы егет

ЛАДО́НЬ *ж* ус, ус төбө (аяһы), алаҡан; **вы́тереть ладо́нью лицо́** битте ус менән һөртөү ♦ **ви́ден (видна́, ви́дно) как на ладо́ни** ус төбөндәге кеүек

ЛАДО́ШИ *мн.* (*ед.* **ладо́ша** *ж*) ус(тар) ♦ **хло́пать в ладо́ши**: 1) (*аплодировать*) алҡышлау, ҡул сабыу; 2) (*отбивать такт*) сәпәкәйләү, сәпәкәй итеү, ҡул сабыу

ЛАДО́ШКИ *мн.* (*ед.* **ладо́шка** *ж*); *уменьш.-ласк. от* **ладо́ши**

ЛАДЬЯ́ I *ж*; *трад.-поэт.* (*лодка*) ҙур кәмә, ҡайыҡ

ЛАДЬЯ́ II *ж*; *шахм.* ладья, тура; **де́лать ход ладьёй** ладья менән йөрөү

ЛАЗ *м* **1.** (*лазейка*) ауыҙ, тишек; **лаз в полу́** баҙ ауыҙы **2.** *тех.* ауыҙ, юл, тишек; **лаз у парово́го котла́** пар ҡаҙаны ауыҙы **3.** *охот.* сар, ауыҙ; **лаз в нору́** өң ауыҙы

ЛА́ЗАНЬЕ *с см.* **ла́зать**; **ла́занье по дере́вьям** ағас башына менеү

ЛАЗАРЕ́Т *м* лазарет (*хәрби хәстәхана*)

ЛА́ЗАТЬ *несов. см.* **ла́зить**

ЛАЗЕ́ЙКА *ж* **1.** ауыҙ, тишек; **лазе́йка в забо́ре** ҡоймалағы тишек **2.** *перен., разг.* юл, ҡотолоу юлы; **найти́ лазе́йку** ҡотолоу юлын табыу

ЛА́ЗЕР *м*; *физ.* лазер

ЛА́ЗЕРНЫЙ, -ая, -ое лазер ...ы; **ла́зерный луч** лазер нуры

ЛА́ЗИТЬ *несов.* менеү; (*вверх*) үрмәләү, (*вниз*) төшөү; (*внутрь*) инеү, тығылыу, төшөү; **ла́зить по дере́вьям** ағас башына менеү; **ла́зить в окно́** тәҙрә аша инеү; **ла́зить в карма́н** кеҫәгә төшөү

ЛАЗО́РЕВКА *ж* буран турғайы

ЛАЗО́РЕВЫЙ, -ая, -ое *трад.-поэт. см.* **лазу́рный**

ЛАЗУРИ́Т *м*; *мин.* лазурит (*зәңгәр таш*)

ЛАЗУ́РНЫЙ, -ая, -ое аҡһыл-күк, зәңгәрһыу; **лазу́рное мо́ре** зәңгәрһыу диңгеҙ

ЛАЗУ́РЬ *ж* **1.** (*цвет*) зәңгәр, аҡһыл-күк **2.** *трад.-поэт.* зәңгәрлек; **небе́сная лазу́рь** күк зәңгәрлеге **3.** (*краска*) аҡһыл күк буяу, зәңгәр буяу

ЛАЗУ́ТЧИК *м*; *уст.* **1.** лазутчик (*дошман тылына сыҡҡан разведчик*) **2.** (*шпион*) шымсы

ЛАЙ *м* **1.** өрөү, өргән тауыш; **соба́чий лай** эт өрөүе; **послы́шался лай** эт өргән тауыш ишетелде **2.** *уст., прост.* янъял, ғауға; **тако́й лай подня́лся** шундай ғауға ҡупты

ЛА́ЙКА I *ж* (*порода собак*) лайка, эләксен

ЛА́ЙКА II *ж* (*кожа*) лайка (*кәзә, һарыҡ тиреһенән эшләнгән йомшаҡ күн*)

ЛА́ЙКОВЫЙ, -ая, -ое лайка ...ы, лайканан тегелгән; **ла́йковая перча́тка** лайка бирсәткә

ЛА́ЙНЕР *м* лайнер (**1.** *ҙур диңгеҙ карабы* **2.** *ҙур пассажир самолёты*)

ЛАК *м* лак; **лак потре́скался** лагы сатнаған; **покрыва́ть ла́ком** лак менән ҡаплау

ЛАКА́ТЬ *несов. что* **1.** (*о животных*) (ялап) эсеү; **ко́шка лака́ет молоко́** бесәй һөт эсә **2.** *груб., прост.* һемереү

ЛАКЕ́Й *м* **1.** (*слуга*) хеҙмәтсе, ялсы **2.** *перен., презр.* ялағай, лакей

ЛАКЕ́ЙСКИЙ, -ая, -ое **1.** *уст.* лакей ...ы, лакейлыҡ ...ы; **лаке́йская до́лжность** лакей вазифаһы **2.** *перен., презр.* (*угодливый*) ялағай ...ы, ярамһаҡ ...ы, ялағайҙарға хас; **лаке́йские привы́чки** ялағайҙарға хас ғәҙәт

ЛА́КИ *мн. см.* **ла́кцы**

ЛАКИРОВА́НИЕ *с см.* **лакирова́ть**

ЛАКИРО́ВАННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **лакирова́ть 2.** *прил.* лаклы, лакланған; **лакиро́ванный пол** лакланған иҙән

ЛАКИРОВА́ТЬ *несов. что* **1.** лаклау, лак менән буяу; **лакирова́ть ме́бель** йорт йыһазын лаклау **2.** *перен.* (*приукрашивать*) ялтыратыу,

(артыҡ) матурлап күрһәтеү; **лакирова́ть действи́тельность** ысынбарлыҡты (артыҡ) матурлап күрһәтеү

ЛАКИРО́ВКА *ж* **1.** *см.* **лакирова́ть**; **лакиро́вка ме́бели** йорт йыһазын лаклау **2.** (*слой лака*) лак, ялтырауыҡ, лак ҡатламы

ЛАКИРО́ВОЧНЫЙ, -ая, -ое лаклай торған; **лакиро́вочная мастерска́я** лаклай торған оҫтахана

ЛАКИРО́ВЩИК *м* **1.** (*специалист*) лаклаусы **2.** *перен.* (*о том, кто приукрашивает что-л.*) шымартып (ялтыратып) күрһәтеүсе (һөйләүсе)

ЛА́КМУСОВЫЙ, -ая, -ое лакмус ...ы, лакмуслы, лакмус һеңдерелгән; **ла́кмусовая кра́ска** лакмус буяуы ♦ **ла́кмусовая бума́га** лакмус ҡағыҙы (**1.** *лакмус иретмәһе һеңдерелгән ҡағыҙ, һелтелә һәм кислотала реактив итеп ҡулланыла* **2.** *күсм. кемде һәм нимәнелер хатаһын тикшереү мөмкинлеген биргән сара, ысул*)

ЛА́КМУС *м* **1.** лакмус (*күк төҫтәге буяу*) **2.** *см.* **ла́кмусовая бума́га**

ЛА́КОВЫЙ, -ая, -ое **1.** (*содержащий лак*) лак ...ы; **ла́ковый раство́р** лак иретмәһе **2.** (*покрытый лаком*) лаклы; **ла́ковая о́бувь** лаклы аяҡ кейеме

ЛАКОКРА́СОЧНЫЙ, -ая, -ое лак-буяу ...ы; **лакокра́сочный заво́д** лак-буяу заводы

ЛА́КОМИТЬСЯ *несов. чем* һыйланыу; **ла́комиться мёдом** бал менән һыйланыу

ЛА́КОМКА *м* и *ж*; *разг.* тәмле тамаҡ, татлы тамаҡ

ЛА́КОМСТВО *с* **1.** *обычно мн.* **ла́комства** (*сладости*) тәм-том **2.** (*вкусное блюдо*) тәмле аш

ЛА́КОМЫЙ, -ая, -ое **1.** (*очень вкусный*) бик тәмле (татлы); **ла́комое блю́до** бик тәмле аш **2.** *перен.*, *разг.* (*падкий на что-л.*) (берәй нәмәгә) әүәҫ ♦ **ла́комый кусо́к** майлы ҡалъя

ЛАКОНИ́ЗМ *м* лаконизм, ҡыҫҡалыҡ, ыҡсымлыҡ (*һүҙҙәге*); **посло́вицам прису́щ лакони́зм** мәҡәлдәргә лаконизм хас

ЛАКОНИ́ЧНОСТЬ *ж* ҡыҫҡалыҡ, аҙ һүҙлелек, ыҡсымлыҡ

ЛАКОНИ́ЧНЫЙ, -ая, -ое лаконик, ҡыҫҡа, ыҡсым; **лакони́чная речь** ҡыҫҡа телмәр

ЛАКРИ́ЧНИК *м* и **ЛАКРИ́ЦА** *ж см.* **соло́дка**

ЛАКРИ́ЧНЫЙ, -ая, -ое **лакри́чный ко́рень** татлы тамыр; **лакри́чный порошо́к** татлы тамыр онтағы

ЛА́КСКИЙ, -ая, -ое лак ...ы; **ла́кский язы́к** лак теле

ЛАКТАЦИО́ННЫЙ, -ая, -ое *физиол.* лактация ...ы; **лактацио́нный пери́од** лактация осоро

ЛАКТА́ЦИЯ *ж*; *физиол.* лактация, һөт төшөү, һөт биреү; (*период кормления*) имеҙеү

ЛАКТО́ЗА *ж* һөт шәкәре

ЛАКТО́МЕТР *м*; *спец.* лактометр (*һөттөң сифатын билдәләй торған прибор*)

ЛАКТОСКО́П *м*; *спец.* лактоскоп (*һөттөң ҡуйылығын билдәләй торған прибор*)

ЛА́КЦЫ и **ЛА́КИ** *мн.* лактар, лак халҡы (*Дағстан Республикаһының төп халыҡтарының береһе*) // *ед.* **ла́кец** и **лак** *м* лак ир-аты; **ла́чка** *ж* лак ҡатын-ҡыҙы

ЛА́МА I *ж* лама (*хайуан*)

ЛА́МА II *м* лама (*Тибетта, Монголияла буддистарҙың юғары руханийы*)

ЛАМАИ́ЗМ *м* ламаизм (*Будда диненең Тибетта, Монголияла таралған төрө*)

ЛАМАИ́СТ *м* ламаист, ламаизм әһеле

ЛАМАИ́СТСКИЙ, -ая, -ое ламаистик ...ы

ЛАМИНА́РИЯ *ж* ламинария (*эре диңгеҙ ылымығы*)

ЛА́МПА *ж* **1.** лампа, шәм; **кероси́новая ла́мпа** кәрәсин шәме; **насто́льная ла́мпа** өҫтәл лампаһы; **заже́чь (потуши́ть) ла́мпу** лампаны яндырыу (һүндереү) **2.** *спец.* лампа; **электро́нная ла́мпа** электрон лампаһы

ЛАМПА́ДА *ж* лампада (*тәре алдына яндырып ҡуйыла торған лампа һымаҡ һауыт*)

ЛАМПА́ДНЫЙ, -ая, -ое лампада ...ы; **лампа́дное ма́сло** лампада майы

ЛАМПА́С *м* лампас (*салбарҙың тышҡы йөйө буйлап тегелгән бер йәки ике буйлы таҫма*); **генера́льские лампа́сы** генерал лампастары

ЛА́МПОВЫЙ, -ая, -ое **1.** лампа ...ы; **ла́мповое стекло́** лампа ҡыуығы **2.** *тех.* лампалы; **ла́мповый радиоприёмник** лампалы радиоалғыс

ЛА́МПОЧКА *ж* лампочка

ЛАНГУ́СТ *м* и **ЛАНГУ́СТА** *ж* лангуст (*диңгеҙ ҡыҫалаһы*)

ЛАНДША́ФТ *м* **1.** (*пейзаж*) пейзаж, тәбиғәт күренеше **2.** *геогр.* ландшафт (*ер өҫтөнөң үҙенә генә хас үҙенсәлекле бер өлөшө*); **го́рный ландша́фт** тау ландшафы

ЛАНДША́ФТНЫЙ, -ая, -ое ландшафт ...ы

ЛА́НДЫШ *м* ынйы сәскә, ландыш

ЛА́НДЫШЕВЫЙ, -ая, -ое ландыш ...ы; **ла́ндышевые ка́пли** ландыш дарыуы

ЛАНОЛИ́Н *м* ланолин (*һарыҡ йөнөн йыуғанда алына торған ҡуйы май*)

ЛАНТА́Н *м* лантан (*химик элемент, металл*)

ЛАНЦЕ́Т *м*; *мед.* ланцет (*хирургияла ҡулланыла торған ике яғы ла үткер бысаҡ*)

ЛАНЦЕ́ТНЫЙ, -ая, -ое **1.** ланцет ...ы **2.** *бот.* *см.* **ланцетови́дный**

ЛАНЦЕТОВИ́ДНЫЙ, -ая, -ое *бот.* ҡыяҡ ...ы; **ланцетови́дные ли́стья** ҡыяҡ япраҡлы

ЛАНЬ *ж* лань (*боландың бер төрө*)

ЛАО́ССКИЙ, -ая, -ое лаос ...ы, Лаос ...ы; **лао́сский язы́к** лаос теле

ЛАО́СЦЫ *мн.* лаостар, лаос халҡы // *ед.* **лао́сец** *м* лаос ир-аты; **лао́ска** *ж* лаос ҡатын-ҡыҙы

ЛА́ПА *ж* **1.** табан, тәпәй; **медве́жья ла́па** айыу табаны **2.** (*ветвь хвойного дерева*) ылыҫлы ағас

ботағы **3.** *тех.* тырнаҡ, ырғаҡ, аяҡ; **ла́па я́коря** якорь тырнағы **4.** *прост.* ҙур ҡул, ҙур аяҡ ♦ **попа́сть в ла́пы** *к кому*; *разг. кемдеңдер* тырнағына эләгеү

ЛА́ПАТЬ *несов. кого-что*; *груб.*, *прост.* аймау

ЛАПИДА́РНОСТЬ *ж*; *книжн.* ҡыҫҡалыҡ, асыҡлыҡ, аңлайышлылыҡ

ЛАПИДА́РНЫЙ, -ая, -ое *книжн.* ҡыҫҡа, асыҡ, аңлайышлы; **лапида́рный стиль** ҡыҫҡа, асыҡ стиль

ЛА́ПКА *ж* **1.** *уменьш.-ласк. от* **ла́па**; **гуси́ная ла́пка** ҡаҙ тәпәйе **2.** *бот.* (*составная часть ботанического названия*) тырнаҡ, табан; **коша́чьи ла́пки** бесәй табаны (*үлән*) ♦ **ходи́ть (стоя́ть) на за́дних ла́пках** *перед кем-л.* ярамһаҡланыу, тәрилкә тотоу

ЛА́ПНИК *м собир.* (*ветви хвойных деревьев*) ылыҫлы ағас ботаҡтары

ЛА́ПОТНИК *м*; *уст.* **1.** сабата үреүсе **2.** сабаталы; **крестья́нин-ла́потник** сабаталы крәҫтиән

ЛА́ПОТНЫЙ, -ая, -ое сабата ...ы; **ла́потное лы́ко** сабата ҡурызы

ЛА́ПОТЬ *м* сабата; **плести́ ла́пти** сабата үреү; **ходи́ть в лаптя́х** сабата кейеп йөрөү

ЛАПТА́ *ж* **1.** (*игра*) ҡаҡма туп, лапта; **игра́ть в лапту́** ҡаҡма туп уйнау **2.** (*палка*) әбей ҡалаҡ (*шул уйында тупты һуға торған таяҡ*)

ЛА́ПУШКА *ж* **1.** *уменьш.-ласк. от* **ла́па** 1; **2.** һөйөклөм

ЛА́ПЧАТЫЙ, -ая, -ое **1.** (*о птицах*) яры тәпәйле; **ла́пчатая пти́ца** яры тәпәйле ҡош **2.** (*похожий на лапу*) йәйенке, ҡаҙаяҡ; **ла́пчатый лист** ҡаҙаяҡ япраҡ ♦ **гусь ла́пчатый** эт әрһеҙе, йылмаяҡ (*кешегә ҡарата*)

ЛАПША́ *ж* **1.** туҡмас; **вари́ть лапшу́** туҡмас бешереү **2.** (*суп*) туҡмаслы аш; **кури́ная лапша́** тауыҡ һурпаһында бешерелгән туҡмаслы аш

ЛАРЁК *м*; *разг.* ларёк; **продукто́вый ларёк** аҙыҡ-түлек ларёгы

ЛАРЕ́Ц *м* тартма, ҡумта (*ҡиммәтле нәмәләр һаҡлау өсөн*)

ЛАРИНГИ́Т *м*; *мед.* ларингит (*тамаҡ ауырыуы*)

ЛАРИНГО́ЛОГ *м*; *мед.* ларинголог

ЛАРИНГОЛО́ГИЯ *ж*; *мед.* ларингология

ЛА́РЧИК *м см.* **ларе́ц** ♦ **а ла́рчик про́сто открыва́лся** ҡылды ҡырҡҡа ярыуҙың кәрәге юҡ икән (*ябай ғына булған эш-хәлгә ҡарата*)

ЛАРЬ *м* **1.** әрйә, лар; **ларь для зерна́** иген лары **2.** *тех.* улаҡ; **ларь для промы́вки руды́** мәғдән йыуа торған улаҡ

ЛА́СКА I *ж* иркәләү, һөйөү, наҙ; **ла́ска роди́телей** ата-әсә наҙы

ЛА́СКА II *ж* йәтсә (*ҡиммәтле тиреле йәнлек*)

ЛАСКА́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое иркәләү ...ы; **ласка́тельные слова́** иркәләү һүҙҙәре **2.** *грам.* иркәләү йәки кесерәйтеү формаһы

ЛАСКА́ТЬ *несов. кого-что* **1.** иркәләү, һөйөү, иркәләтеү; **ласка́ть ребёнка** баланы иркәләү **2.** *перен.* (*доставлять приятное ощущение*) иркәләү, рәхәтлек биреү, яғымлы булыу; **пе́сня ласка́ет слух** йыр рәхәтлек бирә

ЛАСКА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *к кому* и *без доп.* иркәләнеү; **ласка́ться к ма́тери** әсәгә иркәләнеү **2.** (*взаимно*) һөйөшөү, яратышыу, наҙланыу

ЛА́СКОВОСТЬ *ж* яғымлылыҡ, иркәлек

ЛА́СКОВЫЙ, -ая, -ое **1.** (*в обращении*) яғымлы, йомшаҡ телле **2.** иркә, йомшаҡ, яғымлы, мөләйем; **ла́сковый взгляд** мөләйем ҡараш **3.** *перен.* йомшаҡ, йылы; **ла́сковый ве́тер** йомшаҡ ел

ЛАССО́ *с нескл.* ҡороҡ, боғал, һыпыртмаҡ; **набра́сывать лассо́** ҡороҡ һалыу

ЛАСТ *м* **1.** йөҙгөс, ишкес тәпәй (*тюлень, морж кеүек хайуандарҙа*) **2.** *обычно мн.* **ла́сты**; *спорт.* йөҙгөстәр, ластар (*аяҡҡа кейелә торған*)

ЛА́СТИК I *м* ластик (*туҡыма*)

ЛА́СТИК II *м*; *разг.* юйғыс

ЛА́СТИТЬСЯ *несов.*; *прост.* иркәләнеү, иркәләнеп һырығыу

ЛА́СТОВИЦА *ж* кештәк

ЛАСТОНО́ГИЕ *мн.* (*ед.* **ластоно́гое** *с*); *зоол.* ишкәк тәпәйлеләр (*диңгеҙҙә йәшәүсе ишкәк аяҡлылар*)

ЛА́СТОЧКА *ж* **1.** *зоол.* ҡарлуғас; **берегова́я ла́сточка** яр ҡарлуғасы **2.** ҡарлуғасым (*ҡатын-ҡыҙға яратып әйтелгән һүҙ*) ♦ **пе́рвая ла́сточка** беренсе ҡарлуғас (*берәй эш-хәлдең башланғыс билдәләре тураһында*)

ЛА́СТОЧКИН, -а, -о ҡарлуғас ...ы; **ла́сточкино гнездо́** ҡарлуғас ояһы

ЛАТА́ТЬ *несов. что*; *разг.* ямау, ямау һалыу, төҙәтеү; **лата́ть оде́жду** кейем ямау

ЛАТВИ́ЙЦЫ *мн.* латвиялылар, Латвия халҡы // *ед.* **латви́ец** *м* латвиялы ир-ат; **латви́йка** *ж* латвиялы ҡатын-ҡыҙ

ЛА́ТЕКС *м* латекс (*каучук, гуттаперча алыу өсөн сеймал*)

ЛА́ТЕКСНЫЙ, -ая, -ое латекс ...ы

ЛАТИНИЗА́ЦИЯ *ж см.* **латинизи́ровать**; **латиниза́ция алфави́та** алфавитты латинлаштырыу

ЛАТИНИЗИ́РОВАТЬ *сов.*, *несов. что* латинлаштырыу, латин алфавитына күсереү; **латинизи́ровать письмо́** яҙманы латинлаштырыу

ЛАТИНИЗИ́РОВАТЬСЯ **1.** *сов.*, *несов.* латинлашыу **2.** *несов. страд. от* **латинизи́ровать**

ЛАТИНИ́ЗМ *м*; *книжн.* латинизм, латин һүҙе

ЛАТИНИ́СТ *м* латин теле белгесе, латинист

ЛАТИ́НИЦА *ж*; *лингв.* латин алфавиты

ЛАТИ́НСКИЙ, -ая, -ое латин ...ы; **лати́нский алфави́т** латин алфавиты; **лати́нский язы́к** латин теле

ЛАТИФУ́НДИЯ *ж*; *ист.* латифундия (*эре ер биләмәләре*)

ЛА́ТНИК *м*; *ист.* латник (*тимер кейем кейгән*)

ЛАТУ́К *м* латук (*үҫемлек*)

ЛАТУ́ННЫЙ, -ая, -ое еҙ; **лату́нная подко́ва** еҙ даға

ЛАТУ́НЬ *ж* еҙ (*ҡурғаш һәм цинк ҡатнаш баҡыр иретмәһе*)

ЛА́ТЫ *только мн.*; *ист.* йәүшән, һарайта (*боронғо заман һуғышсылары кейә торған тимер, күн йәки ҡорос кейем*)

ЛАТЫ́НЬ *ж* латин теле

ЛАТЫШИ́ *мн.* латыштар, латыш халҡы // *ед.* **латы́ш** *м* латыш ир-аты; **латы́шка** *ж* латыш ҡатын-ҡыҙы

ЛАТЫ́ШСКИЙ, -ая, -ое латыш ...ы; **латы́шский язы́к** латыш теле

ЛАУРЕА́Т *м* лауреат; **лауреа́т Госуда́рственной пре́мии** Дәүләт премияһы лауреаты; **лауреа́т ко́нкурса курáистов** ҡурайсылар конкурсы лауреаты

ЛАФЕ́Т *м*; *воен.*, *тех.* лафет (**1.** *артиллерия тубын ҡуя торған станок* **2.** *тағылма урғыс машина*); **лафе́т пу́шки** пушка лафеты

ЛАФЕ́ТНЫЙ, -ая, -ое *тех.* лафет ...ы

ЛА́ЦКАН *м* ҡайтарма (*кейемдә*)

ЛАЧУ́ГА *ж* аласыҡ, ашнаҡ, бәләкәй насар өй; **жа́лкая лачу́га** бәләкәй генә насар өй

ЛА́ЮЩИЙ, -ая, -ее **1.** *прич. от* **ла́ять** **2.** *прил.* (*о голосе, звуках*) өҙөк-өҙөк, ҡарлыҡҡан; **ла́ющий го́лос** ҡарлыҡҡан тауыш

ЛА́ЯТЬ *несов.* өрөү ♦ **соба́ка ла́ет, ве́тер но́сит** эт өрөр, бүре йөрөр

ЛГАТЬ *несов.* алдау, алдашыу, ялғанлау; **не лги** алдама

ЛГУН *м* и **ЛГУ́НЬЯ** *ж* алдаҡсы, ялғансы ♦ **у лгуна́ язы́к дли́нный** алдаҡсының теле меҫ ҡолас

ЛЕБЕДА́ *ж* алабута

ЛЕБЕДИ́НЫЙ, -ая, -ое **1.** аҡҡош ...ы; **лебеди́ный крик** аҡҡош тауышы **2.** *перен.*, *трад.-поэт.* мөһабәт; **лебеди́ная по́ступь** мөһабәт йөрөш ♦ **лебеди́ная пе́сня** аҡҡош йыры (*таланттың һуңғы сығышы, һуңғы әҫәре*)

ЛЕБЁДКА *ж*; *тех.* сығыр (*ауыр нәмәләр күтәреү өсөн*)

ЛЕБЁДУШКА *ж*; *ласк.* аҡҡошом (*ҡатын-ҡыҙға яратып әйтелгән һүҙ*)

ЛЕ́БЕДЬ *м* аҡҡош; **лебёдка** *ж* инә аҡҡош; **бе́лый ле́бедь** аҡҡош; **чёрный ле́бедь** ҡара аҡҡош

ЛЕБЕЗИ́ТЬ *несов. перед кем* и *без доп.*; *разг.* ярамһаҡланыу, ялағайланыу, яҡшатланыу

ЛЕБЯ́ЖИЙ, -ья, -ье аҡҡош ...ы; **лебя́жий пух** аҡҡош мамығы

ЛЕВ I *м* **1.** (ата) арыҫлан **2.** *астр.* Арыҫлан (*йондоҙлоҡ*) ♦ **морско́й лев** диңгеҙ арыҫланы

ЛЕВ II *м* лев (*Болгария аҡса берәмеге*)

ЛЕВА́К *м*; *полит.* һул тайпылыштағы кеше (*революцион һүҙгә ышыкланған оппортунист, эшмәкәр*)

ЛЕВА́ЦКИЙ, -ая, -ое *в разн. знач.* (артыҡ) һул; **лева́цкие взгля́ды** һул ҡараштар

ЛЕВА́ЧЕСТВО *с* һул тайпылышта булыу

ЛЕВЕ́ТЬ *несов.*; *полит.* һул ағымға яҡынлашыу (*сәйәсәттә*)

ЛЕВИЗНА́ *ж*; *полит.* һул ағым (*ижтимағи-сәйәси ҡараштарҙа һул йәки ялған һул йүнәлеш*)

ЛЕВКО́Й *м* левкой (*төрлө төҫтәге матур, хуш еҫле сәскә*)

ЛЕВО... *урыҫ телендәге ҡушма һүҙҙәрҙең "һул" мәғәнәһен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.*, **левосторо́нний** һул яҡ, һул яҡтағы

ЛЕВОБЕРЕ́ЖНЫЙ, -ая, -ое һул яҡ ярҙағы, һул яҡ ярҙа урынлашҡан

ЛЕВОБЕРЕ́ЖЬЕ *с* һул яҡ яр

ЛЕВОСТОРО́ННИЙ, -яя, -ее һул яҡ ...ы; **левосторо́ннее движе́ние** һул яҡлап хәрәкәт

ЛЕВОФЛАНГО́ВЫЙ, -ая, -ое **1.** һул флангы ...ы **2.** *в знач. сущ.* **левофланго́вый** *м* һул фланғыла тороусы (барыусы)

ЛЕВША́ *м* и *ж* һулаҡай (*кеше тураһында*)

ЛЕ́ВЫЙ, -ая, -ое **1.** *в разн. знач.* һул; **ле́вый бе́рег** һул яҡ яр; **ле́вый укло́н** һул тайпылыш **2.** *в знач. сущ.* **ле́вые** *мн.* һулдар (кешеләр, ағымдағылар) ♦ **встать с ле́вой ноги́** һул аяҡтан тороу (*кәйефе юҡ кеше тураһында*)

ЛЕГА́ВЫЙ, -ая, -ое һунар эте

ЛЕГАЛИЗА́ЦИЯ *ж см.* **легализова́ть**

ЛЕГАЛИЗИ́РОВАТЬ *сов.*, *несов. см.* **легализова́ть**

ЛЕГАЛИЗИ́РОВАТЬСЯ **1.** *сов.*, *несов. см.* **легализова́ться** **2.** *несов. страд. от* **легализи́ровать**

ЛЕГАЛИЗОВА́ТЬ *сов.*, *несов. кого-что* легалләштереү, законлаштырыу

ЛЕГАЛИЗОВА́ТЬСЯ *сов.*, *несов.* легаль хәлгә күсеү, законлашыу

ЛЕГА́ЛЬНОСТЬ *ж* рәсмилек, легаллек; **лега́льность положе́ния** хәлдең легаллеге

ЛЕГА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое легаль ...ы, (закон, ҡанун) тарафынан танылған; **лега́льные фо́рмы борьбы́** көрәштең легаль формалары ♦ **лега́льный маркси́зм** *ист.* легаль марксизм

ЛЕГЕ́НДА I *ж* **1.** риүәйәт, легенда; **истори́ческая леге́нда** тарихи легенда **2.** *перен.* (*о чём-л. невероятном*) уйҙырма **3.** (*вымышленный рассказ*) легенда; **о ней расска́зывают леге́нды** уның тураһында легендалар һөйләйҙәр

ЛЕГЕ́НДА II *ж* (*пояснение к карте, рисунку*) легенда, аңлатма, шартлы билдәләр

ЛЕГЕНДА́РНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*являющийся легендой*) легендар, легенда булған; **легенда́рный расска́з** легенда булған хикәйә **2.** ғәҙәттән тыш, тиңе булмаған, тиңһеҙ, леген-

дар; **легенда́рные по́двиги** тиңһеҙ батырлыҡтар **3.** *перен.* (*неправдоподобный*) әҙәм ышанмаҫ, уйлап сығарылған, уйҙырма; **легенда́рные слу́хи** әҙәм ышанмаҫ хәбәрҙәр

ЛЕГИО́Н *м*; *ист.* легион (**1.** *Боронғо Римда эре ғәскәри берәмек* **2.** *ҡайһы бер илдәрҙә айырым ғәскәр частарының исеме*)

ЛЕГИОНЕ́Р *м*; *ист.* легионер, легион һалдаты

ЛЕГИ́РОВАНИЕ *с см.* **леги́ровать**; **леги́рование мета́ллов** металдарҙы легирлау

ЛЕГИ́РОВАННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **леги́ровать 2.** *прил.* ҡатыштырылған, ҡушылған; **леги́рованная сталь** ҡатыштырылған ҡорос

ЛЕГИ́РОВАТЬ *сов., несов. что* легирлау, ҡатыштырыу

ЛЁГКИЕ *мн.* (*ед.* **лёгкое** *с*); *анат.* үпкә; **воспале́ние лёгких** үпкә шешеүе; **туберкулёз лёгких** үпкә туберкулёзы

ЛЁГКИЙ, -ая, -ое **1.** *в разн. знач.* еңел; **лёгкая но́ша** еңел йөк; **лёгкое пальто́** еңел пальто; **лёгкая зада́ча** еңел мәсьәлә; **лёгкий спо́соб** еңел юл; **лёгкое наказа́ние** еңел яза; **лёгкая му́зыка** еңел (күңелле) музыка; **лёгкая пи́ща** еңел аш; **лёгкий хара́ктер** еңел холоҡ **2.** (*незначительный, слабый*) еләҫ, йомшаҡ, еңел, еңелсә, әҙ генә; **лёгкий ветеро́к** еләҫ ел; **лёгкий за́пах** әҙ генә еҫ; **лёгкий моро́з** еңелсә һалҡын; **лёгкий тума́н** әҙ генә томан ♦ **лёгкая рука́** *у кого* ҡул арты еңел, еңел ҡуллы; **лёгок на поми́не** ғүмере оҙон булыр; **же́нщина лёгкого поведе́ния** боҙоҡ (еңел холоҡло) ҡатын; **лёгок на подъём** еңел кәүҙәле; **с лёгким па́ром** еңел пар менән

ЛЕГКО́ 1. *нареч.* еңелсә, саҡ ҡына; **легко́ косну́ться** саҡ ҡына ҡағылыу; **легко́ ступа́ть** еңел йөрөү **2.** *нареч.* анһат, еңел; **зада́ча легко́ реша́ется** мәсьәлә еңел сиселә **3.** *в знач. сказ., безл.* еңел, рәхәт; **легко́ на се́рдце** күңелгә еңел **4.** *нареч.* йоҡа; **легко́ одева́ться** йоҡа кейенеү **5.** *нареч.* иркен; **она́ говори́ла легко́** ул иркен һөйләне **6.** *нареч.* еңел(сә); **легко́ относи́ться к де́лу** эшкә еңел ҡарау; **легко́ ве́ет ветеро́к** еңелсә ел иҫә ♦ **легко́ сказа́ть** әйтеүе генә еңел; **легко́ отде́латься** еңел генә ҡотолоу

ЛЕГКО... *урыҫ телендәге ҡушма һүҙҙәрҙең "еңел", "тиҙ" мәғәнәләрен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.*, **легкове́рный** тиҙ ышаныусан

ЛЕГКОАТЛЕ́Т *м*; *спорт.* еңел атлет; **кома́нда легкоатле́тов** еңел атлеттар командаһы

ЛЕГКОАТЛЕТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое еңел атлетика ...ы; **легкоатлети́ческие соревнова́ния** еңел атлетика ярыштары

ЛЕГКОВЕ́РИЕ *с* (еңел) ышаныусанлыҡ, бер ҡатлылыҡ

ЛЕГКОВЕ́РНЫЙ, -ая, -ое тиҙ (еңел) ышаныусан, ышанып барыусан

ЛЕГКОВЕ́С *м*; *спорт.* еңел кәүҙәле спортсы (*көрәштә, бокста һ.б.*)

ЛЕГКОВЕ́СНОСТЬ *ж* **1.** еңел ауырлыҡ **2.** *перен.* еңел аҡыллылыҡ

ЛЕГКОВЕ́СНЫЙ, -ая, -ое **1.** еңел, ҡыуғаҙаҡ; **легкове́сная моне́та** еңел аҡса **2.** *перен.* (*поверхностный*) һай, өҫтән-мөҫтән генә; **легкове́сное рассужде́ние** өҫтән-мөҫтән генә фекер йөрөтөү

ЛЕГКОВО́Й, -ая, -ое еңел; **легково́й автомоби́ль** еңел автомобиль

ЛЕГКОВОСПЛАМЕНЯ́ЮЩИЙСЯ, -аяся, -ееся тиҙ (еңел) тоҡаныусан; **легковоспламеня́ющаяся жи́дкость** еңел тоҡаныусан шыйыҡса

ЛЕГКОМЫ́СЛЕННОСТЬ *ж см.* **легкомы́слие**

ЛЕГКОМЫ́СЛЕННЫЙ, -ая, -ое еңел аҡыллы, еңел-елпе, өҫтән (еңел) уйлаусан, уйламай эшләнгән; **легкомы́сленный челове́к** өҫтән уйлаусан кеше; **легкомы́сленное поведе́ние** еңел-елпе тәртип

ЛЕГКОМЫ́СЛИЕ *с* еңел аҡыллыҡ

ЛЕГКОНО́ГИЙ, -ая, -ое еңел аяҡлы

ЛЕГКОПЛА́ВКИЙ, -ая, -ое еңел (тиҙ) иреүсән, тиҙ (еңел) ирей торған; **легкопла́вкое стекло́** тиҙ ирей торған быяла

ЛЕГКОПЛА́ВКОСТЬ *ж* еңел (тиҙ) иреүсәнлек

ЛЁГКОСТЬ *ж*; *в разн. знач.* еңеллек, анһатлыҡ, елбәҙәклек; **лёгкость оде́жды** кейемдең еңеллеге; **лёгкость похо́дки** йөрөштөң еңеллеге; **лёгкость рабо́ты** эштең анһатлығы; **лёгкость снежи́нки** ҡар бөртөгөнөң елбәҙәклеге

ЛЕГО́НЬКО *нареч.*; *разг.* еңел генә, саҡ ҡына; **лего́нько уда́рить** еңел генә һуғыу

ЛЁГОЧНЫЙ, -ая, -ое үпкә ...ы; **лёгочные боле́зни** үпкә ауырыуҙары

ЛЕГЧА́ЙШИЙ, -ая, -ее *превосх. ст. от* **лёгкий** иң еңел; **легча́йший вес** *спорт.* иң еңел ауырлыҡ

ЛЕГЧА́ТЬ *несов.*; *разг.* **1.** (*слабеть*) йомшарыу, баҫыла төшөү; **моро́з легча́ет** һалҡын йомшара **2.** *кому* и *без доп., безл.* еңеләйеү, яҡшыра төшөү; **ей полегча́ло** уның хәле яҡшыра төштө

ЛЕ́ГЧЕ 1. *сравн. ст. от* **лёгкий** и **легко́** еңелерәк, аҡрынараҡ **2.** *в знач. сказ., безл.* анһат(ыраҡ), еңел(ерәк); **от э́того мне не ле́гче** бынан миңә еңел түгел ♦ **час о́т часу не ле́гче** торған һайын ауырая бара

ЛЁД *м* боҙ; **ве́чные льды** мәңгелек боҙҙар; **идти́ по льду** боҙҙан барыу ♦ **лёд разби́т (сло́ман)** эштең башы бар, беренсе аҙым яһалды; **лёд тро́нулся** боҙ ҡуҙғалды (*эш икенсе йүнәлеш алды*)

ЛЕДЕНЕ́ТЬ *несов.* **1.** (*покрываться льдом*) боҙланыу, туңыу, боҙ менән ҡапланыу; **вода́ ледене́ет** һыу туңа **2.** *перен.* (*замерзать*) боҙ һымаҡ ҡатыу, туңыу, өшөү; **ру́ки ледене́ют** ҡулдар туңа

ЛЕДЕНЕ́Ц *м* леденец (*кәнфит төрө; имә (һура) торған кәнфит*)

ЛЕДЕНИ́ТЬ *несов. что* **1.** (*студить, холодить*) туңдырыу, өшөтөү, ҡатырыу; **ве́тер леденит те́ло** ел тәнде өшөтә **2.** *перен.* өшөтөү; **страх леденит се́рдце** ҡурҡыу йөрәкте өшөтә

ЛЕДЕРИ́Н *м* ледерин (*яһалма күн*)

ЛЕДЕРИ́НОВЫЙ, -ая, -ое ледерин ...ы; **ледери́новая обло́жка** ледерин тышлыҡ

ЛЕ́ДИ *ж нескл.* леди (*Англияла юғары ҡатлам ҡатын-ҡыҙҙарына өндәшеү һүҙе*)

ЛЕ́ДНИК *м* ҡар баҙы; **поста́вить молоко́ в ле́дник** һөттө ҡар баҙына ҡуйыу

ЛЕДНИ́К *м*; *геол.* боҙлоҡ; **го́рный ледни́к** тау боҙлоғо

ЛЕДНИКО́ВЫЙ, -ая, -ое боҙлоҡ ...ы; **леднико́вые озёра** боҙлоҡ күлдәре ♦ **леднико́вый пери́од** *геол.* боҙлоҡ дәүере (*Ер өҫтөнөң боҙ менән ҡапланған дәүере*)

ЛЕДО́ВЫЙ, -ая, -ое **1.** (*состоящий изо льда*) боҙ ...ы; **ледо́вый покро́в** боҙ ҡатламы **2.** (*расположенный на льду*) боҙ өҫтөндәге; **ледо́вая доро́га** боҙ өҫтөндәге юл **3.** (*происходящий во льдах*) боҙ араһындағы

ЛЕДОКО́Л *м* **1.** (*морское судно*) боҙватҡыс; **а́томный ледоко́л** атом боҙватҡысы **2.** (*рабочий*) боҙ ватыусы

ЛЕДОКО́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое боҙватҡыс ...ы; **ледоко́льный флот** боҙватҡыс флот

ЛЕДОРЕ́З *м* **1.** (*морское судно*) боҙъярғыс **2.** (*сооружение на реке*) боҙватҡыс

ЛЕДОРУ́Б *м* боҙ балтаһы (*боҙлауыҡҡа менгәндә ҡулланыла*)

ЛЕДОСПУ́СК *м*; *гидротех.* боҙ үткәргес (*быуалағы махсус ҡоролма*)

ЛЕДОСТА́В *м* боҙ туңыу (*йылғала*)

ЛЕДОХО́Д *м* боҙ китеү

ЛЕДЫ́ШКА *ж* боҙ киҫәге

ЛЕДЯНО́Й, -ая, -ое **1.** боҙ ...ы, боҙло; **ледяны́е верши́ны** боҙло түбәләр **2.** (*очень холодный*) үтә һыуыҡ, боҙ кеүек һалҡын, боҙҙай; **ледяна́я вода́** боҙ кеүек һалҡын һыу; **ледяно́й ве́тер** үтә һыуыҡ ел **3.** (*окоченевший*) туңған, туңып (өшөп) бөткән; **ледяны́е па́льцы** туңып бөткән (өшөгән) бармаҡтар **4.** *перен.* һалҡын, йән өшөткөс, ауыр; **ледяно́й взгляд** һалҡын ҡараш; **ледяно́е молча́ние** ауыр тынлыҡ

ЛЕЖА́К *м* ятаҡ (*ятып ҡыҙыныу өсөн*)

ЛЕЖА́ЛЫЙ, -ая, -ое оҙаҡ ятҡан, иҫкергән; **лежа́лый това́р** оҙаҡ ятҡан тауар

ЛЕЖА́НКА *ж* (*выступ у печки*) мейес һикеһе

ЛЕЖА́ТЬ *несов.* **1.** ятыу; **лежа́ть на траве́** үләндә ятыу **2.** (*быть больным*) сирләп ятыу, сирләү; **лежа́ть с головно́й бо́лью** баш ауыртып ятыу **3.** (*находиться где-л., храниться*) ятыу, тороу, булыу; **кни́га лежи́т на столе́** китап өҫтәлдә ята **4.** (*располагаться тем или иным образом*) ятыу, тороу; **во́лосы хорошо́ лежа́т** сәс һәйбәт ята **5.** (*простираться*) ятыу, урынлашыу; **го́род лежи́т на берегу́ мо́ря** ҡала диңгеҙ буйында урынлашҡан **6.** (*пролегать, проходить*) үтеү; **доро́га лежи́т че́рез мост** юл күпер аша үтә **7.** *на ком*; *перен.* (*об обязанностях, заботах и т.д.*) төшөү, булыу, йөкмәтелеү; **э́та обя́занность лежи́т на ней** был вазифа уға йөкмәтелгән ♦ **душа́ (се́рдце) не лежи́т** *к кому-чему-л.* күңел тартмай (ятмай); **лежа́ть в осно́ве** *чего-л.* бер нәмәнең нигеҙендә ятыу; **лежа́ть на боку́ (на печи́)** ҡырын ятыу, бот күтәреп ятыу; **пло́хо лежи́т** күренеп ята, йыйып ҡуйылмаған; **лежа́ть под сукно́м** ҡаралмай оҙаҡ ятыу

ЛЕЖА́ТЬСЯ: не лежи́тся (не лежа́лось) *кому* ятҡы килмәй; **мне не лежи́тся** ятҡым килмәй

ЛЕЖА́ЧИЙ, -ая, -ее **1.** йығылған, ауған, ятҡан; **лежа́чие дере́вья** йығылған ағастар; **в лежа́чем положе́нии** ятҡан хәлдә; **лежа́чий больно́й** ятып ауырыған кеше **2.** ята торған; **лежа́чее ме́сто** ята торған урын **3.** *в знач. сущ.* **лежа́чий** *м* и **лежа́чая** *ж* түшәктә ятҡан ауырыу, аяҡтан йығылып ятыусы

ЛЕ́ЖБИЩЕ *с* ятыу, туплау, саңлау

ЛЕЖЕБО́КА *м* и *ж*; *разг.* иренсәк, ялҡау

ЛЁЖКА *ж* **1.** *прост.* оҙаҡ һаҡлау (ятҡырыу); **отобра́ть я́блоки для лёжки** һаҡлау өсөн алмалар һайлау, ҡуйыу **2.** ятыу; **лёжка волко́в** бүре ятыуы

ЛЕЖМЯ́: лежмя́ лежа́ть *прост.* ҡуҙғалмай ятыу

ЛЕ́ЗВИЕ *с* **1.** (*режущая часть орудия*) йөҙ, асалаҡ; **ле́звие ножа́** бысаҡ йөҙө **2.** *разг.* (*для безопасной бритвы*) лезвие; **о́строе ле́звие** үткер лезвие

ЛЕЗГИНКА I *ж см.* **лезги́ны**

ЛЕЗГИ́НКА II *ж* лезгинка (*Кавказ халҡы бейеүе һәм шул бейеүҙең көйө*)

ЛЕЗГИ́НСКИЙ, -ая, -ое лезгин(дар) ...ы; **лезги́нский язы́к** лезгин теле

ЛЕЗГИ́НЫ *мн.* лезгиндар, лезгин халҡы // *ед.* **лезги́н** *м* лезгин ир-аты; **лезги́нка** *ж* лезгин ҡатын-ҡыҙы

ЛЕЗТЬ *несов.* **1.** менеү, үрмәләү, үрмәләп менеү; **лезть на́ гору** тауға менеү **2.** (*входить, проникать*) инеү, кереү, төшөү; **лезть в во́ду** һыуға төшөү; **лезть в окно́** тәҙрәнән инеү **3.** *разг.* (*вмешиваться во что-л.*) ҡыҫылыу, тығылыу, ҡатышыу; **лезть не в своё де́ло** кеше эшенә ҡыҫылыу **4.** *разг.* (*приставать к кому-л.*) бәйләнеү, тотоноп китеү **5.** *разг.* (*выпадать, расползаться*) ҡойолоу, сығыу, йолоу; **во́лосы ле́зут** сәс ҡойола; **шерсть ле́зет** йөн йолой **6.** *разг.* (*быть впору*) инеү, һыйыу, таман булыу; **сапоги́ не ле́зут** итек һыймай; **кни́га не ле́зет в портфе́ль** китап портфелгә һыймай **7.** (*сползать, надвигаться*) төшөү, сығыу (сығып тороу), һыпырылыу; **из-под платка́ ле́зли во́лосы** яулыҡ аҫтынан сәстәре сығып тора ине **8.** *разг.* (ҡалҡып) сығып килеү; **из земли́ ле́зет весе́нная тра́вка** ерҙә яҙғы үлән сығып килә **9.** *разг.* тығылыу; **лезть в карма́н**

кеҫәгә тығылыу ♦ **лезть в буты́лку** *прост.* урынһыҙ ҡыҙып (буштан-бушҡа асыуланып) барыу; **лезть на глаза́** *кому* күренергә тырышыу; **лезть на рожо́н** *прост.* хәүефле, ҡурҡыныс эшхәлгә тотоноу; **лезть на́ стену** күтәрелеп бәрелеү

ЛЕЙ *м* и **ЛЕ́Я** *ж* лей (*Румыния аҡса берәмеге*)

ЛЕЙБ-ГВА́РДИЯ *ж*; *ист.*, *воен.* лейб-гвардия (*батшаның цҙ ғәскәре, һарай гвардияһы*)

ЛЕЙБОРИ́СТ *м* лейборист (*лейбористар партияһы ағзаһы*)

ЛЕЙБОРИ́СТСКИЙ, -ая, -ое лейборист, лейбористар …ы; **лейбори́стская па́ртия** лейбористар партияһы

ЛЕ́ЙКА I *ж* һыу һипкес, һиптергес; **полива́ть цветы́ ле́йкой** сәскәләргә һиптергес менән һыу һибеү

ЛЕ́ЙКА II *ж*; *разг.* лейка (*фотоаппараттың бер төрө*)

ЛЕЙКЕМИ́Я *ж*; *мед. см.* **белокро́вие**

ЛЕЙКО́З *м*; *мед. см.* **белокро́вие**

ЛЕЙКОЦИ́ТЫ *мн.* (*ед.* **лейкоци́т** *м*); *физиол.* лейкоциттар, ҡандағы аҡ тәнсәләр

ЛЕЙТЕНА́НТ *м*; *воен.* лейтенант; **мла́дший лейтена́нт** кесе лейтенант; **ста́рший лейтена́нт** өлкән лейтенант

ЛЕЙТЕНА́НТСКИЙ, -ая, -ое лейтенант …ы, лейтенантлыҡ …ы; **лейтена́нтские пого́ны** лейтенант погондары

ЛЕЙТМОТИ́В *м* **1.** *муз.* лейтмотив, төп көй (*музыка әҫәрҙәрендә бер нисә тапҡыр ҡабатланған һәм әҫәрҙең темаһын тәшкил иткән төп көй*) **2.** *перен.* төп фекер; **лейтмоти́в произведе́ния** әҫәрҙең төп фекере

ЛЕК *м* лек (*Албания аҡса берәмеге*)

ЛЕКА́ЛО *с* лекало (**1.** *кәкре һыҙыҡтар яһау өсөн махсус ҡулайлама* **2.** *кейем-һалым теккәндә ҡулланылған махсус өлгө, ҡалып*)

ЛЕКА́ЛЬЩИК *м* лекальщик, лекалолар яһаусы

ЛЕКА́РСТВЕННЫЙ, -ая, -ое дауа, дарыу …ы; **лека́рственные тра́вы** дарыу үләндәре

ЛЕКА́РСТВО *с* **1.** (*медикамент*) дарыу; **де́лать лека́рство** дарыу яһау; **лека́рство от головно́й бо́ли** баш дарыуы **2.** *перен.* дауа, им, дарман

ЛЕ́КАРЬ *м*; *уст.* табип

ЛЕ́КСИКА *ж* лексика, һүҙлек составы; **ле́ксика башки́рского языка́** башҡорт теленең лексикаһы; **ле́ксика М.Кари́ма** М.Кәрим лексикаһы; **профессиона́льная ле́ксика** профессиональ лексика

ЛЕКСИКО́ГРАФ *м* лексикограф, һүҙлексе (*лексикография өлкәһендәге белгес*)

ЛЕКСИКОГРАФИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое лексикографик, лексикография …ы, лексикографияға ҡараған; **лексикографи́ческая рабо́та** лексикография эше

ЛЕКСИКОГРА́ФИЯ *ж* лексикография (*һүҙлектәр төҙөү теорияһы һәм эше*)

ЛЕКСИКО́ЛОГ *м* лексиколог, лексикология белгесе

ЛЕКСИКОЛОГИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое лексикологик, лексикология буйынса; **лексикологи́ческие рабо́ты** лексикология буйынса хеҙмәттәр

ЛЕКСИКОЛО́ГИЯ *ж* лексикология (*тел ғилемендә телдең лексик составын өйрәнеү бүлеге*)

ЛЕКСИКО́Н *м* **1.** (*запас слов*) һүҙ байлығы (запасы) **2.** *уст.* (*словарь*) лөғәт, һүҙлек

ЛЕКСИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое лексик …ы, һүҙ …ы; **лекси́ческое бога́тство языка́** телдең лексик байлығы

ЛЕ́КТОР *м* лектор, лекциялар уҡыусы

ЛЕКТО́РИЙ *м* лекторий; **центра́льный лекто́рий о́бщества "Зна́ние"** "Белем" йәмғиәтенең үҙәк лекторийы

ЛЕ́КТОРСКИЙ, -ая, -ое лектор …ы, лекторлыҡ; **ле́кторская гру́ппа** лекторҙар төркөмө

ЛЕКЦИО́ННЫЙ, -ая, -ое лекция …ы; **лекцио́нный зал** лекция залы

ЛЕ́КЦИЯ *ж* **1.** лекция; **ле́кция о междунаро́дном положе́нии** халыҡ-ара хәл тураһында лекция; **чита́ть ле́кцию** лекция уҡыу **2.** *мн.* **ле́кции** (*курс*) лекциялар

ЛЕЛЕ́ЯТЬ *несов. кого-что* **1.** (*заботливо ухаживать, нежить*) иркәләү, ҡәҙерләү, наҙлау; **мать леле́ет сы́на** әсә улын иркәләй **2.** *перен.* (*услаждать*) күңелләндереү, күңелде асыу ♦ **леле́ять мечту́** хыялланыу, хыял итеү; **леле́ять наде́жду** өмөтләнеү, өмөт итеү

ЛЕ́МЕХ и **ЛЕМЕ́Х** *м* төрән (*һабанда*); **плуг с двумя́ ле́мехами** ике төрәнле һабан

ЛЕМЕ́ШНЫЙ, -ая, -ое төрәнле; **леме́шные ору́дия** төрәнле ҡоралдар

ЛЕ́ММА *м*; *мат.* лемма, ярҙамсы теорема (*цҙенең айырым әһәмиәте булмаған*)

ЛЁН *м* (*растение и волокно*) етен; **лён-долгуне́ц** оҙон етен; **лён-кудря́ш** бөҙрә етен; **прясть лён** етен иләү; **теребить лён** етен тарау; **мять лён** етен талҡыу ♦ **го́рный лён** *мин.* тау етене

ЛЕНИ́ВЕЦ *м* **1.** *разг.* ялҡау ир-ат **2.** *зоол.* ленивец (*маймылға оҡшаш тропик урман йәнлеге*)

ЛЕНИ́ВИЦА *ж*; *разг.* ялҡау ҡатын-ҡыҙ

ЛЕНИ́ВЫЙ, -ая, -ое **1.** ялҡау, иренсәк; **лени́вый челове́к** ялҡау кеше **2.** (*вялый, медлительный — о походке и т.п.*) әкрен, һүлпән; **лени́вые движе́ния** һүлпән хәрәкәттәр **3.** (*о лошади*) сабан, үшән; **лени́вый конь** сабан ат ♦ **лени́вые варе́ники** тиҙ-тиҙ генә бешерелгән сүсбәрә

ЛЕНИ́ТЬСЯ *несов.* ялҡауланыу, йыбаныу, иренеү; **лени́ться писа́ть письмо́** хат яҙырға йыбаныу

ЛЕ́НОСТЬ *ж* ялҡаулыҡ, иренсәклек

ЛЕ́НТА *ж*; *в разн. знач.* таҫма; **шёлковая ле́нта** ебәк таҫма; **с телета́йпной ле́нты** телетайп таҫмаһынан; **изоляцио́нная ле́нта** изоляция

таçмаһы ♦ **ви́ться ле́нтой** таçмалай һуҙылыу (*йылға, юл һ.б.*)

ЛЕНТООБРА́ЗНЫЙ, -ая, -ое таçма һымаҡ

ЛЕ́НТОЧНЫЙ, -ая, -ое **1.** таçма …ы; **ле́нточный цех** таçма цехы **2.** (*в форме ленты*) таçма …ы; **ле́нточная пила́** таçма бысҡы; **ле́нточные че́рви** *зоол.* таçма селәүсендәр

ЛЕНТЯ́Й *м* и **ЛЕНТЯ́ЙКА** *ж*; *разг.* ялҡау, иренсәк; **отъя́вленный лентя́й** ата ялҡау

ЛЕНТЯ́ЙНИЧАТЬ *несов.*; *разг.* ялҡауланыу, иренеү, ялҡаулыҡҡа бирелеү (һабышыу); **хва́тит лентя́йничать!** етте ялҡауланырға!

ЛЕНЦА́: с ленцо́й ялҡауланып ҡына, иренеп кенә; **де́лать с ленцо́й** *что-л.* иренеп кенә башҡарыу

ЛЕ́НЧИК *м* эйәр таҡтаһы, ҡаптал

ЛЕНЬ *ж* **1.** ялҡаулыҡ, иренсәклек, иренеү; **на неё иногда́ нахо́дит лень** уны ҡайһы ваҡыт ялҡаулыҡ баçа **2.** *кому в знач. сказ.*; *разг.* (*не хочется*) иренеү, (-һы/-һе) килмәй; **лень подня́ться с ме́ста** ултырған урындан торғо килмәй; **лень рабо́тать** эшләге килмәй ♦ **все, кому́ не лень** кем теләй, шул; теләһә кем

ЛЕОПА́РД *м* ҡаплан, леопард

ЛЕОПА́РДОВЫЙ, -ая, -ое ҡаплан …ы; **леопа́рдовая шку́ра** ҡаплан тиреһе

ЛЕПЕСТКО́ВЫЙ, -ая, -ое таж япраҡлы

ЛЕПЕСТО́К *м* таж япрағы; **лепестки́ осыпа́ются** сәскә таждары ҡойола

ЛЕ́ПЕТ *м* **1.** (*неясная речь*) тәтелдәү, бытылдау; **ле́пет младе́нца** сабый бытылдауы **2.** (*неубедительная речь*) һөйләнеү, бытырлау, лыбырлау **3.** *перен.* (*невнятный, лёгкий шум*) сылтырау, селтер-селтер (шыбыр-шыбыр) килеү; **ле́пет ручья́** шишмә сылтырауы; **ле́пет ли́стьев** япраҡтарҙың шыбыр-шыбыр килеүе

ЛЕПЕТА́НИЕ *с см.* **лепета́ть**

ЛЕПЕТА́ТЬ *несов. что* и *без доп.* **1.** (*говорить неясно — о детях*) тәтелдәү, бытылдау **2.** (*говорить невнятно, невразумительно*) һөйләнеү, бытырлау, лыбырлау **3.** *перен.* сылтырау, селтер-селтер килеү

ЛЕПЁШКА *ж* **1.** өшә, йәймә, көлсә, сөсө күмәс, ҡабартма; **испе́чь лепёшку** көлсә бешереү **2.** таблетка, төймә; **мя́тные лепёшки** бөтнөк таблеткалары ♦ **расшиби́ться (разби́ться) в лепёшку** *разг.* үлә яҙып тырышыу (эшләү), йән көскә тырышыу

ЛЕПИ́ТЬ *несов.* **1.** *кого-что* (әүәләп, һылап) яһау, эшләү, уҡмаштырыу; **лепи́ть горшо́к из гли́ны** балсыҡтан көршәк яһау **2.** (*делать гнездо, соты*) яһау, һылау, һылап яһау; **ла́сточка ле́пит гнездо́** ҡарлуғас оя яһай **3.** *что*; *разг.* (*приклеивать*) йәбештереү; **лепи́ть этике́тки** этикеткалар йәбештереү

ЛЕПИ́ТЬСЯ *несов.* **1.** һылашыу, уҡмашыу, йәбешеү, йомарланыу; **снег хорошо́ ле́пится** ҡар яҡшы йомарлана **2.** (*располагаться, тесно примыкая к чему-л.*) терәп һалыныу, йәбешеп (һырышып) тороу; **дома́ лепи́лись к подно́жью горы́** йорттар тау итәгенә терәп һалынған

ЛЕ́ПКА *ж* **1.** *см.* **лепи́ть**; **занима́ться ле́пкой** әүәләп ниҙер яһау **2.** әүәләп яһалған нәмә

ЛЕПНО́Й, -ая, -ое **1.** һылап яһалған; **лепны́е украше́ния** һылап яһалған биҙәктәр **2.** ҡалҡыу биҙәкле; **лепно́й потоло́к** ҡалҡыу биҙәкле түшәм **3.** әүәләп яһау …ы; **лепны́е рабо́ты** әүәләп яһау эштәре

ЛЕ́ПТА *ж* **1.** (*монета*) лепта (*Борынғы Римда ваҡ тинлек аҡса*) **2.** *перен.* өлөш; **внести́ свою́ ле́пту** үҙ өлөшөңдө индереү

ЛЕ́ПЩИК *м* әүәләп яһаусы

ЛЕС *м* **1.** урман; **дрему́чий лес** ҡара урман; **хво́йный лес** ылыçлы урман **2.** (*строительный материал*) ағас(лыҡ), урман; **строево́й лес** төҙөлөш ағасы; **сплавля́ть лес** ағас ҡыуыу (ағыҙыу); **уча́сток ле́са** ағаслыҡ **3.** *перен.* (*большое количество*) бик күп, бихисап, иçәпһеҙ-һанһыҙ; **лес нефтяны́х вы́шек** бик күп нефть вышкалары ♦ **как в лесу́** бер нәмә лә айыра алмау; **кто в ле́с, кто по дрова́** береһе мәғрипкә, береһе мәшриҡҡә; нисек етте шулай

ЛЕСА́ I *только мн.* (*дощатые сооружения*) баçмалар (*төҙөлөш эшендә ҡулланылған ҡоролма*)

ЛЕСА́ II и **ЛЕ́СА** *ж* ҡармаҡ ебе

ЛЕ́СЕНКА *ж*; *уменьш. от* **ле́стница** бәләкәй баçҡыс

ЛЕСИ́СТОСТЬ *ж* урманлыҡ, ағаслыҡ

ЛЕСИ́СТЫЙ, -ая, -ое урманлы, урман менән ҡапланған; **леси́стая ме́стность** урманлы урын, урманлыҡ

ЛЕ́СКА *ж см.* **леса́** II

ЛЕСНИ́К *м* урман ҡарауылсыһы, урман ҡараусы, урмансы; **рабо́тать лесннико́м** урман ҡарауылсыһы булып эшләү

ЛЕСНИ́ЧЕСТВО *с* урмансылыҡ, урман хужалығы

ЛЕСНИ́ЧИЙ *м* лесничий (**1.** *урман хужалығы мөдире* **2.** *урмандың именлеген һәм ағас эшләү эштәрен күҙәтеүсе*)

ЛЕСНО́Й, -ая, -ое **1.** урман …ы; **лесны́е я́годы** урманда (ҡырҙа) үçкән емеш-еләк **2.** урманлы; **лесно́й край** урманлы яҡ **3.** (*связанный с лесоводством*) урмансылыҡ …ы; **лесно́й институ́т** урмансылыҡ институты **4.** ағас …ы; **лесна́я би́ржа** ағас биржаһы

ЛЕСО… *урыç телендәге ҡушма һүҙҙәрҙә "ағас", "урман" мәғәнәһендә ҡулланыла, мәç.,* **лесопоса́дочный** ағас ултыртыу …ы

ЛЕСОВЕ́ДЕНИЕ *с* урмансылыҡ фәне

ЛЕСОВО́Д *м* урмансы, урмансылыҡ белгесе

ЛЕСОВО́ДСТВО *с* **1.** (*изучение лесного хозяйства*) урмансылыҡ, урмансылыҡ фәне **2.** (*уход за лесом*) урман эше, урмансылыҡ эше

ЛЕСОВО́ДЧЕСКИЙ, -ая, -ое урмансылыҡ ...ы; **лесово́дческий те́хникум** урмансылыҡ техникумы

ЛЕСОВО́З *м* лесовоз (*ағас ташыусы машина йәки судно*)

ЛЕСОЗАГОТОВИ́ТЕЛЬ *м* ағас әҙерләүсе

ЛЕСОЗАГОТОВИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое ағас әҙерләү ...ы; **лесозаготови́тельный пункт** ағас әҙерләү пункты

ЛЕСОЗАВО́Д *м* ағас эшкәртеү заводы

ЛЕСОЗАГОТО́ВКИ *мн.* (*ед.* **лесозагото́вка** *ж*) ағас әҙерләү (*хужалыҡ тармағы*)

ЛЕСОЗАЩИ́ТНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*предназначенный для защиты леса*) урман һаҡлау ...ы; **лесозащи́тная ста́нция** урман һаҡлау станцияһы **2.** баҫыу (тимер юл, һуғарыу каналдарын) ышыҡлау (һаҡлау) ...ы; **лесозащи́тная полоса́** баҫыу һаҡлау һыҙаттары

ЛЕСОКОМБИНА́Т *м* ағас эшкәртеү комбинаты

ЛЕСОМАТЕРИА́ЛЫ *мн.* (*ед.* **лесоматериа́л** *м*) ағас-таҡта (материалдар)

ЛЕСОМЕЛИОРА́ЦИЯ *ж* урман үҫтереү, урман тәрбиәләү эше (*тәбиғәт шарттарын яҡшыртыу эштәре*)

ЛЕСОНАСАЖДЕ́НИЕ *с* **1.** (*посадка леса*) ағас ултыртыу **2.** *обычно мн.* **лесонасажде́ния** ултыртып үҫтерелгән урман, ултыртылған ағастар; **полезащи́тные лесонасажде́ния** баҫыу һаҡлау өсөн ултыртылған ағастар

ЛЕСООБРАБА́ТЫВАЮЩИЙ, -ая, -ее ағас эшкәртеү ...ы; **лесообраба́тывающий заво́д** ағас эшкәртеү заводы

ЛЕСООХРА́НА *ж* урман ҡарауылы

ЛЕСОПА́РК *м* урманлы парк, урман-парк

ЛЕСОПА́РКОВЫЙ, -ая, -ое урманлы парк ...ы, урман-парк ...ы; **лесопа́рковый райо́н** урман-парк районы

ЛЕСОПЕРЕВА́ЛОЧНЫЙ, -ая, -ое ағас тейәү ...ы, ағас бушатыу ...ы; **лесопереева́лочная ба́за** ағас тейәү базаһы

ЛЕСОПИ́ЛКА *ж* **1.** *разг.* таҡта ярыу заводы **2.** таҡта ярыу (ағас бысыу) машинаһы

ЛЕСОПИ́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое таҡта ярыу ...ы, ағас бысыу ...ы; **лесопи́льный заво́д** таҡта ярыу заводы

ЛЕСОПИ́ЛЬНЯ *ж*; *разг.* таҡта ярыу заводы (*ҙур булмаған*)

ЛЕСОПИТО́МНИК *м* урман питомнигы

ЛЕСОПОГРУ́ЗОЧНЫЙ, -ая, -ое ағас тейәгес; **лесопогру́зочные маши́ны** ағас тейәгес машиналар

ЛЕСОПОЛОСА́ *ж* урман һыҙаты

ЛЕСОПОСА́ДКА *ж* **1.** ағас ултыртыу; **закóнчить лесопоса́дку** ағас ултыртыуҙы тамамлау **2.** *обычно мн.* **лесопоса́дки** ултыртылған ағастар; **све́жие лесопоса́дки** яңы ултыртылған ағастар

ЛЕСОПОСА́ДОЧНЫЙ, -ая, -ое ағас ултыртыу ...ы; **лесопоса́дочные маши́ны** ағас ултыртыу машиналары

ЛЕСОПРОМЫ́ШЛЕННИК *м* урман сәнәғәтсеһе

ЛЕСОПРОМЫ́ШЛЕННОСТЬ *ж* урман сәнәғәте

ЛЕСОПРОМЫ́ШЛЕННЫЙ, -ая, -ое урман сәнәғәте ...ы; **лесопромы́шленный ко́мплекс** урман сәнәғәте комплексы

ЛЕСОПУ́НКТ *м* ағас-таҡта әҙерләү пункты

ЛЕСОРАЗВЕДЕ́НИЕ *с* ағас үрсетеү

ЛЕСОРАЗРАБО́ТКИ *мн.* (*ед.* **лесоразрабо́тка** *ж*) ағас әҙерләү эштәре

ЛЕСОРУ́Б *м* урман ҡырҡыусы; **рабо́тать лесору́бом** урман ҡырҡыусы булып эшләү

ЛЕСОРУ́БНЫЙ и **ЛЕСОРУ́БОЧНЫЙ,** -ая, -ое урман (ағас) ҡырҡыу ...ы; **лесору́бный инструме́нт** ағас ҡырҡыу ҡоралдары

ЛЕСОСЕ́КА *ж* ҡырҡын, ҡырҡынды (*ҡырҡыу өсөн билдәләнгән диләнкә*)

ЛЕСОСПЛА́В *м* ҡыуғын, һал (ағас) ағыҙыу

ЛЕСОСПЛА́ВНЫЙ, -ая, -ое һал ағыҙыу ...ы; **лесоспла́вная конто́ра** һал ағыҙыу контораһы

ЛЕСОСТЕПНО́Й, -ая, -ое *геогр.* урман-дала ...ы; **лесостепно́й райо́н** урман-дала районы

ЛЕСОСТЕ́ПЬ *ж*; *геогр.* урман-дала, урманлы дала

ЛЕСОТА́СКА *ж*; *тех.* ағас сығарыусы машина (*ағастарҙы һыуҙан сығара, күтәрә торған*)

ЛЕСОТЕХНИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое урман-техника ...ы; **лесотехни́ческий институ́т** урман-техника институты

ЛЕСОТУ́НДРА *ж*; *геогр.* урман-тундра, урманлы тундра

ЛЕСОТУ́НДРОВЫЙ, -ая, -ое *геогр.* урманлы тундра ...ы

ЛЕСОУСТРО́ЙСТВО *с*; *спец.* урман тәрбиәләү эштәре

ЛЕСПРОМХО́З *м* леспромхоз, ағас эшкәртеү хужалығы

ЛЁСС *м*; *геол.* һары тупраҡ

ЛЕ́СТНИЦА *ж* **1.** баҫҡыс; **винтова́я ле́стница** бормалы баҫҡыс; **поднима́ться по ле́стнице** баҫҡыс буйлап менеү **2.** *в знач. нареч.* **ле́стницей** баҫҡыс-баҫҡыс (киртләс-киртләс) булып

ЛЕ́СТНИЧНЫЙ, -ая, -ое баҫҡыс ...ы; **ле́стничная ступе́нька** баҫҡыс баҫмаһы ♦ **ле́стничная кле́тка** *см.* **кле́тка**

ЛЕ́СТНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*содержащий похвалу*) маҡтаулы, маҡтап (осондороп) ебәреүсе; **ле́стная оце́нка** маҡтаулы баһалама **2.** (*вызывающий горделивое чувство*) ғорурланырлыҡ; **ле́стное предложе́ние** ғорурланырлыҡ тәҡдим

ЛЕСТЬ *ж* ярарға тырышып (ялағайланып, ярамһаҡланып, юхаланып) маҡтау; **ни́зкая лесть** түбәнлеккә төшөп ярамһаҡланыу; **говори́ть без ле́сти** юхаланмай ғына һөйләү

ЛЕСХО́З *м* (*лесное хозяйство*) урман хужалығы

ЛЕСХО́ЗНЫЙ, -ая, -ое урман хужалығы ...ы

ЛЁТ *м см.* **лете́ть**; **пять часо́в лёта** биш сәғәтлек юл (*самолётта*); **на лету́** осоп барғанда, осҡанда ♦ **хвата́ть на лету́** шунда уҡ эләктереп алыу, бер һүҙҙән үк аңлап алыу; **лови́ть с лёту** бик тиҙ аңлау (төшөнөп алыу)

ЛЕ́ТА *ж*; *миф.* Лета (*грек мифологияһында ер аҫты йылғаһы исеме*) ♦ **ка́нуть в Ле́ту** эҙһеҙ юғалыу

ЛЕТА́ *только мн.* **1.** (*годы*) йыл, йылдар; **не́сколько лет тому́ наза́д** бынан бер нисә йыл элек **2.** (*возраст*) йәш; **ско́лько вам лет?** һеҙгә нисә йәш?; **с са́мых ра́нних лет** кесе йәштән ♦ **в лета́х** оло йәштә; **на скло́не (ста́рости) лет** ҡартайғас, ҡарт көнөндә; **во цве́те лет** ир уртаһы; **сре́дних лет** урта йәштәрҙәге

ЛЕТА́ЛЬНЫЙ: лета́льный исхо́д үлем

ЛЕТАРГИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое *мед.* летаргик ♦ **летарги́ческий сон** летаргик йоҡо, мәрткә китеү

ЛЕТАРГИ́Я *ж*; *мед.* летаргия, мәрт, мәрткә китеү

ЛЕТА́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое осоу ...ы; **лета́тельный аппара́т** осоу аппараты

ЛЕТА́ТЬ *несов.* **1.** осоу; **высоко́ лета́ть** бейек осоу **2.** *перен.* (*двигаться легко и быстро*) елеү, осоу, сабыу **3.** *разг.* (*падать*) осоп төшөү, ҡолау

ЛЕТЕ́ТЬ *несов.* **1.** осоу, осоп барыу; **пти́ца лети́т** ҡош оса **2.** *перен.* (*мчаться*) елеү, осоу, сабыу; **конь лети́т** ат елә **3.** *перен.* (*о времени*) үтеү, тиҙ үтеү (уҙыу); **вре́мя лети́т** ваҡыт бик тиҙ үтә **4.** *разг.* (*падать*) осоп (ҡолап) төшөү; **лете́ть со сту́ла** ултырғыстан осоп төшөү **5.** *перен.* яуыу; **летя́т телегра́ммы** телеграммалар яуа

ЛЕ́ТНИЙ, -яя, -ее йәйге; **ле́тняя пора́** йәйге осор; **ле́тнее пла́тье** йәйге күлдәк

...ЛЕ́ТНИЙ, -яя, -ее *урыҫ телендәге ҡушма һүҙҙәрҙең "йыллыҡ", "йыллы" мәғәнәләрен аңлатҡан икенсе өлөшө, мәҫ.*, **многоле́тний** күп йыллыҡ

ЛЁТНЫЙ, -ая, -ое **1.** осоу ...ы; **лётное по́ле** осоу майҙаны **2.** аяҙ, осорға мөмкин булған, осарлыҡ; **лётная пого́да** аяҙ (осарлыҡ) көн **3.** осоусылар ...ы; **лётная шко́ла** осоусылар мәктәбе

ЛЕ́ТО *с* йәй; **жа́ркое ле́то** эҫе йәй; **наступи́ло ле́то** йәй етте; **в тече́ние всего́ ле́та** йәйҙең-йәй буйы ♦ **ба́бье ле́то** эбейҙәр сыуағы; **ско́лько лет, ско́лько зим!** *см.* **ско́лько**

ЛЕТО́ВКА *ж* йәйләү

ЛЕТОИСЧИСЛЕ́НИЕ *с* йыл иҫәбе; **оди́ннадцатый год восто́чного (двенадцатиле́тнего) ци́кла летоисчисле́ния** ун ике йыллыҡ мөсәлдең ун беренсе йылы

ЛЕТО́К *м* кейә (*умарта ауыҙы*)

ЛЕ́ТОМ *нареч.* йәй көнө, йәй көнөндә, йәйен, йәйгелектә, йәйгеһен

ЛЕТОПИСА́НИЕ *с* йылъяҙмалар яҙыу

ЛЕТОПИ́СЕЦ *м*; *ист.* йылъяҙмасы (*ваҡиғаларҙы йыллап яҙа барыусы*)

ЛЕТОПИ́СНЫЙ, -ая, -ое йылъяҙма ...ы; **летопи́сный расска́з** йылъяҙма хикәйәһе

ЛЕ́ТОПИСЬ *ж* йылъяҙма; **ле́топись собы́тий** ваҡиғалар йылъяҙмаһы

ЛЕТОСЧИСЛЕ́НИЕ *с см.* **летоисчисле́ние**

ЛЕТУ́Н *м*; *разг.* **1.** (*о птице*) яҡшы осоусы; (*о коне*) сапҡыр **2.** *перен.*, *неодобр.* (*о том, кто часто меняет место работы*) осҡалаҡ, алағанат

ЛЕТУ́НЬЯ *ж*; *разг. см.* **лету́н** 1

ЛЕТУ́ЧЕСТЬ *ж*; *хим.* тиҙ осоп бөтөүсәнлек

ЛЕТУ́ЧИЙ, -ая, -ее **1.** (*летящий*) елбәҙәк, осҡалаҡ, осҡаҡ, оса торған; **лету́чий снег** елбәҙәк ҡар **2.** *хим.* (*легко испаряющийся*) тиҙ осоусан; **лету́чие масла́** тиҙ осоусан майҙар **3.** *перен.* (*проводимый быстро*) ашығыс, ҡыҫҡа; **лету́чее собра́ние** ашығыс йыйылыш **4.** *перен.* (*кратковременный, неуловимый*) тиҙ үтә торған; **лету́чий ревмати́зм** *мед.* тиҙ үтеүсән ревматизм; **лету́чий отря́д** сапҡын отряд ♦ **лету́чая мышь** *зоол.* ярғанат; **лету́чая ры́ба** *зоол.* осар балыҡ

ЛЕТУ́ЧКА *ж*; *разг.* **1.** (*собрание*) ҡыҫҡа ғына йыйылыш **2.** осоҡ (ас) орлоҡ **3.** (*передвижная ремонтная бригада*) летучка **4.** летучка (*мөһим ваҡиға тураһында ашығыс сығарылған яҙыу, кескәй прокламация*)

ЛЁТЧИК *м* и **ЛЁТЧИЦА** *ж* лётчик, осоусы; **быть лётчиком** лётчик булыу; **лётчик-испыта́тель** лётчик-һынаусы

ЛЕТЯ́ГА *ж* осар тейен

ЛЕ́ЧАЩИЙ, -ая, -ее дауалаусы; **ле́чащий врач** дауалаусы табип

ЛЕЧЕ́БНИЦА *ж* дауахана, дауалау йорто

ЛЕЧЕ́БНЫЙ, -ая, -ое дауалау ...ы, им; **лече́бные сре́дства** дауалау саралары

ЛЕЧЕ́НИЕ *с см.* **лечи́ть, лечи́ться**; **амбулато́рное лече́ние** амбулатор дауаланыу; **пройти́ курс лече́ния** дауалау курсын үтеү

ЛЕЧИ́ТЬ *несов. кого-что* дауалау, һауыҡтырыу, имләү; **лечи́ть от гри́ппа** гриптан дауалау; **лечи́ть больно́го** ауырыуҙы дауалау

ЛЕЧИ́ТЬСЯ *несов.* дауаланыу; **лечи́ться от просту́ды** һыуыҡ тейеүҙән дауаланыу

ЛЕЧЬ *сов.* **1.** ятыу, йоҡларға ятыу; **лечь на дива́н** диванға ятыу; **2.** *1 и 2 л. не употр.* (*покрыть собой*) ятыу, төшөү, түшәлеү; **снег лёг на поля́** яланға ҡар ятҡан **3.** *на кого-что*; *перен.* (*обременять, отягощать*) төшөү; **отве́тственность ля́жет на вас** яуаплылыҡ һеҙҙең өҫкә төшәр **4.** *мор.*, *ав.* ыңғайлау, (юлға) төшөү

♦ **лечь в осно́ву** нигеҙ булып ятыу; **лечь на пле́чи** *кого, чьи, кому* өҫкә төшөү; **лечь костьми́** башты һалыу, һәләк булыу; **лечь ка́мнем на́ душу (сердце)** йөрәккә (күңелгә) таш булып ятыу

ЛЕ́ШИЙ *м* шүрәле

ЛЕЩ *м* ҡорман, таран (*балыҡ*); **пойма́ть леща́** ҡорман балыҡ тотоу

ЛЕЩИ́НА *ж* (*орешник*) сәтләүек ҡыуағы

ЛЖЕНАУ́КА *ж* ялған фән

ЛЖЕПРОРО́К *м* ялған пәйғәмбәр

ЛЖЕСВИДЕ́ТЕЛЬ *м*; *юр.* ялған шаһит

ЛЖЕСВИДЕ́ТЕЛЬСТВО *с*; *юр.* ялған шаһитлыҡ

ЛЖЕСВИДЕ́ТЕЛЬСТВОВАТЬ *несов.*; *юр.* ялған шаһитлыҡ итеү

ЛЖЕУЧЕ́НИЕ *с* ялған тәғлимәт

ЛЖЕЦ *м* ялғансы, алдаҡсы, алдар

ЛЖИ́ВОСТЬ *ж* ялғанлыҡ

ЛЖИ́ВЫЙ, -ая, -ое **1.** ялғансы, алдаҡсы; **лжи́вый челове́к** алдаҡсы кеше **2.** ялған, дөрөҫ булмаған; **лжи́вый аргуме́нт** ялған дәлил **3.** яһалма; **лжи́вая улы́бка** яһалма йылмайыу

ЛИ I и **ЛЬ** *частица* и *союз* **1.** *частица* (*для усиления вопр. характера предложения*) -мы/-ме; **прочита́ла ли ты кни́гу?** һин китапты уҡып сыҡтыңмы?

2. *частица* (*с наречиями, существительными и т.п. — при выражении сомнения*) -мы/-ме икән; **не зна́ю, приду́ ли я** белмәйем, килерменме икән; **ма́ло ли** аҙмы ни

3. *союз разд.* (*при сопоставлении предложений или членов предложения, по значению исключающих или заменяющих друг друга*) -мылыр/-мелер; **бы́л ли он там, не́ был ли — не зна́ю** ул унда булғанмылыр, юҡмылыр — белмәйем

4. *союз разд.-перечисл.* -мы/-ме; **сего́дня ли, за́втра ли** бөгөнмө, иртәгәме

ЛИ II *с нескл.* ли (**1.** *Ҡытайҙа оҙонлоҡ үлсәү берәмеге* **2.** *Ҡытайҙа, Монголияла, Вьетнамда алтын, көмөш үлсәү берәмеге*)

ЛИА́НА *ж* лиана (*эҫе яҡтарҙағы үрмәле үҫемлектәрҙең дөйөм исеме*)

ЛИБЕРА́Л *м* либерал (**1.** *либерализм яҡлы кеше* **2.** *сәйәс. либераль фирҡә ағзаһы*)

ЛИБЕРАЛИ́ЗМ *м* либерализм (**1.** *сәйәси йүнәлеш* **2.** *һөйл. килешеүсәнлек, принципһыҙлыҡ*); **прояви́ть либерали́зм** принципһыҙлыҡ күрһәтеү ♦ **гнило́й либерали́зм** һөрһөгән либерализм

ЛИБЕРА́ЛЬНИЧАТЬ *несов.* **1.** *полит.* либераллек итеү, либераллек күрһәтеү **2.** *разг.* (*попустительствовать*) юл ҡуйыу

ЛИБЕРА́ЛЬНО-БУРЖУА́ЗНЫЙ, -ая, -ое либераль-буржуаз ...ы; **либера́льно-буржуа́зная па́ртия** либераль-буржуаз фирҡә

ЛИБЕРА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** *полит.* либераль, либераллек ...ы; **либера́льная па́ртия** либераль фирҡә (партия) **2.** либераль; **либера́льные взгля́ды** либераль ҡараштар

ЛИ́БО I *союз разд.* йәки, йә; **приходи́ ли́бо сего́дня, либо за́втра** йә бөгөн, йә иртәгә кил ♦ **либо пан, либо пропа́л** йә уңа, йә туңа

-ЛИБО II *частица* булһа, булһа ла; **кто́-либо** кем булһа ла; **что́-либо** нимә булһа ла; **куда́-либо** ҡайҙа булһа ла; **отку́да-либо** ҡайҙан булһа ла

ЛИБРЕТТИ́СТ *м* либретто яҙыусы

ЛИБРЕ́ТТО *с нескл.* либретто (**1.** *ҙур музыкаль әҫәрҙең* (*опера һәм балеттың*) *яҙма тексы* **2.** *кинофильмдың сюжет планы, схемаһы*)

ЛИ́ВЕНЬ *м* **1.** ҡойма яуын, ҡойоп яуған ямғыр; **прошёл ли́вень** ҡойма яуын булып үтте **2.** *перен.* ҡойон; **ли́вень пуль** пулялар ҡойоно

ЛИ́ВЕР *м* үпкә-бауыр; **пиро́г с ли́вером** үпкә-бауыр бәлеше

ЛИ́ВЕРНЫЙ, -ая, -ое үпкә-бауыр ...ы; **ли́верная колбаса́** үпкә-бауыр колбасаһы

ЛИВМЯ́ *нареч.*; *разг.* күнәкләп, ҡойоп; **дождь ливмя́ льёт** ямғыр ҡойоп яуа

ЛИ́ВНЕВЫЙ, -ая, -ое ҡойма ямғыр; **ли́вневые дожди́** ҡойма ямғырҙар

ЛИВРЕ́ЙНЫЙ, -ая, -ое ливреялы; **ливре́йный лаке́й** ливреялы лакей

ЛИВРЕ́Я *ж* ливрея, уҡалы кейем (*швейцарҙар, лакейҙар һәм күсерҙәр өсөн*)

ЛИ́ГА I *ж* лига (*ойошма, союз*); **Ли́га На́ций** *ист.* Милләттәр Лигаһы; **вы́сшая ли́га** *спорт.* юғары лига

ЛИ́ГА II *ж*; *муз.* лига (*ноталарҙы ҡушып уйнарға тейешлекте күрһәтеүсе билдә*)

ЛИГАТУ́РА *ж* лигатура (**1.** *хим. ныҡ ҡатылыҡ биреү өсөн алтынға йәки көмөшкә ҡушыла торған баҡыр йәки аҡ ҡурғаш* **2.** *мед. операция ваҡытында ҡан тамырҙарын бәйләй торған ебәк еп* **3.** *нәшр. бер-береһенә бәйле булған, бергә ҡойолған ике йәки өс хәреф*)

ЛИГРОИ́Н *м*; *хим.* лигроин (*нефттән алынған матдә*)

ЛИ́ДЕР *м* лидер (**1.** *сәйәс. берәй фирҡәнең йәки профсоюз ойошмаһының юлбашсыһы* **2.** *спорт. ярышта беренселекте алып килеүсе* **3.** *диңг. эскадрала алдан йөрөүсе миноносец*)

ЛИ́ДЕРСТВО *м* лидерлыҡ; **борьба́ за ли́дерство** лидерлыҡ өсөн көрәш

ЛИДИ́РОВАТЬ *сов., несов.* беренсе (лидер), лидерлыҡ итеү; **лиди́ровать в ша́хматном турни́ре** шахмат турнирында беренсе булыу

ЛИДИ́РУЮЩИЙ, -ая, -ее албирмәҫ; **лиди́рующий спортсме́н** албирмәҫ спортсы

ЛИЗА́ТЬ *несов.* **1.** *кого-что* ялау; **котёнок ли́жет ла́пу** бесәй балаһы тәпәйен ялай **2.** *перен.* ялау, ялмау; **языки́ огня́ лиза́ли сте́ны до́ма** ялҡын өйҙөң стенаһын ялмай ине ♦ **лиза́ть пя́тки** *кому, у кого* табанын ялау, тәрилкә тотоу

ЛИЗА́ТЬСЯ *несов.* яланыу

ЛИЗНУ́ТЬ *сов. кого-что* ялаштырыу, ялап алыу

ЛИЗОБЛЮ́Д *м*; *разг.*, *презр.* ялаҡай, тәрилкә тотоусы

ЛИЗОБЛЮ́ДСТВО *с*; *разг.*, *презр.* ялаҡайлыҡ

ЛИЗО́Л *м*; *спец.* лизол (*дезинфекция өсөн ҡулланыла торған шыйыҡса*)

ЛИК I *м*; *уст.*, *трад.-поэт.* **1.** йөҙ, ҡиәфәт, сырай **2.** *перен.* төҫ; **лу́нный лик** ай төҫө

ЛИК II *м*; *рел.* изгеләр (йөҙө); **причи́слить к ли́ку святы́х** изгеләр араһына индереү

ЛИКБЕ́З *м*; *ист.* (*ликвидация безграмотности*) ликбез (*грамотаһыҙлыҡты бөтөрөү*)

ЛИКВИДА́ТОР *м*; *полит.* ликвидатор, ликвидаторлыҡ тарафтары

ЛИКВИДА́ТОРСКИЙ, -ая, -ое *полит.* ликвидаторлыҡ ...ы; **ликвида́торские элеме́нты** ликвидаторлыҡ элементтары

ЛИКВИДА́ТОРСТВО *с*; *полит.* ликвидаторлыҡ (*1908—1912 йй. пролетариаттың революцион фирҡәһен бөтөрөргә ынтылған меньшевистик ағым*)

ЛИКВИДАЦИО́ННЫЙ, -ая, -ое ликвидация ...ы; **ликвидацио́нная коми́ссия** ликвидация комиссияһы

ЛИКВИДА́ЦИЯ *ж* **1.** (*прекращение деятельности*) туҡтатыу, ябыу, ликвидация **2.** (*уничтожение*) бөтөрөү, юҡҡа сығарыу; **ликвида́ция негра́мотности** грамотаһыҙлыҡты бөтөрөү

ЛИКВИДИ́РОВАТЬ *сов.*, *несов. кого-что* **1.** бөтөрөү, юҡҡа сығарыу; **ликвиди́ровать отде́л** бүлекте бөтөрөү **2.** юҡ итеү; **ликвиди́ровать врага́** дошманды юҡ итеү

ЛИКВИДИ́РОВАТЬСЯ 1. *сов.*, *несов.* бөтөү, юҡҡа сығыу **2.** *несов.* ябылыу, туҡталыу; **фи́рма ликвиди́ровалась** фирма ябылды

ЛИКВИ́ДНЫЙ, -ая, -ое *эк.* ликвид, аҡсаға әйләндереп була торған

ЛИКЁР *м* ликёр (*шәкәре күп булған шарап төрө*)

ЛИКЁРНЫЙ, -ая, -ое **1.** ликёр ...ы; **ликёрный заво́д** ликёр заводы **2.** ликёрлы, эсендә ликёры булған; **ликёрные конфе́ты** ликёрлы кәнфит

ЛИКОВА́НИЕ *с см.* **ликова́ть**

ЛИКОВА́ТЬ *несов.* ныҡ ҡыуаныу, шатланыу

ЛИЛЕ́ЙНЫЙ, -ая, -ое **1.** *трад.-поэт.* ләлә кеүек, ап-аҡ **2.** *в знач. сущ.* **лиле́йные** *мн.*; *бот.* ләлә һымаҡтар (*ләлә, һарына, томбойоҡ һ.б.*)

ЛИЛИПУ́Т *м* и **ЛИЛИПУ́ТКА** *ж* лилипут, иргәйел, кәрлә

ЛИ́ЛИЯ *ж* ләлә; **жёлтая ли́лия** һары ләлә; **пёстрая ли́лия** сыбар ләлә; **водяна́я ли́лия** томбойоҡ

ЛИЛОВЕ́ТЬ *несов.* алһыу-зәңгәргә әйләнеү, алһыу-зәңгәр төҫкә инеү

ЛИЛО́ВЫЙ, -ая, -ое алһыу зәңгәр; **лило́вый плато́к** алһыу зәңгәр яулыҡ

ЛИМА́Н *м*; *геогр.* лиман (*йылғаның диңгеҙгә ҡойған урынындағы ҡултыҡ*)

ЛИМА́ННЫЙ, -ая, -ое *геогр.* лиман ...ы; **лима́нный бе́рег** лиман яры

ЛИМИ́Т *м* лимит (**1.** *сикле норма* **2.** *мат. сикләнгән сумма, һан*); **превы́сить лими́т** (сикле) норманан арттырыу (сығыу)

ЛИМИТИ́РОВАНИЕ *с см.* **лимити́ровать**

ЛИМИТИ́РОВАТЬ *сов.*, *несов. что* лимитлау, сикләү; **лимити́ровать вы́воз това́ров** тауарҙарҙың ситкә сығарылыуын сикләү

ЛИМИТИ́РОВАТЬСЯ *несов.* лимитланыу, сикләнеү

ЛИМНО́ЛОГ *м*; *спец.* лимнология белгесе, лимнолог

ЛИМНОЛОГИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое *спец.* лимнологик; **лимнологи́ческие иссле́дования** лимнологик тикшеренеүҙәр

ЛИМНОЛО́ГИЯ *ж*; *спец.* лимнология (*күлдәрҙе өйрәнә торған фән тармағы*)

ЛИМО́Н *м* лимон (*ағасы һәм емеше*) ♦ **как вы́жатый лимо́н** шиңгән гөлдәй (*хәлдән тайған, арыған кеше тураһында*)

ЛИМОНА́Д *м* лимонад; **пить лимона́д** лимонад эсеү

ЛИМО́НКА *ж*; *прост.* лимонка (*шартлағанда ныҡ ярсыла торған тумалаҡ граната*)

ЛИМО́ННИК *м* лимонник ҡыуағы (*емештәре шифалы Алыҫ Көнсығыш үҫемлеге*)

ЛИМО́ННИЦА *ж* һары күбәләк

ЛИМО́ННЫЙ, -ая, -ое **1.** лимон ...ы; **лимо́нная ко́рка** лимон ҡабығы **2.** (*о цвете*) асыҡ һары төҫлө

ЛИМУЗИ́Н *м* лимузин (*автомобиль төрө*)

ЛИ́МФА *ж*; *физиол.* һары һыу, лимфа

ЛИМФАТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое *физиол.* лимфа ...ы; **лимфати́ческая железа́** лимфа биҙе

ЛИНГВИ́СТ *м* тел белгесе, тел ғалимы, лингвист

ЛИНГВИ́СТИКА *ж* тел ғилеме (белеме)

ЛИНГВИСТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое лингвистик; **лингвисти́ческие иссле́дования** лингвистик тикшеренеүҙәр

ЛИНЕ́ЙКА *ж* **1.** һыҙғыс, линейка; **деревя́нная лине́йка** ағас һыҙғыс **2.** һыҙыҡ, буй; **писа́ть по лине́йкам** һыҙыҡтар өҫтөнән яҙыу; **тетра́дь в лине́йку** буй дәфтәр **3.** *спец.* линейка (*строй в одну линию*); **лине́йка ученико́в** уҡыусылар линейкаһы

ЛИНЕ́ЙНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*имеющий вид линии*) һыҙыҡлы; **лине́йный рису́нок** һыҙыҡлы һүрәт **2.** (*состоящий из линий*) һыҙыҡ; **лине́йный орна́мент** һыҙыҡ биҙәк **3.** *ист.* (*пограничный*) сик ...ы; **лине́йная слу́жба** сик хеҙмәте **4.** *мат.* һыҙма ...ы, һыҙыҡ ...ы; **лине́йные ме́ры** һыҙыҡ үлсәмдәре; **лине́йная геоме́трия** һыҙма геометрия ♦ **лине́йная ско́рость** *физ.* линия тиҙлеге

ЛИНЕ́ЙЧАТЫЙ, -ая, -ое һыҙыҡлы-һыҙыҡлы, йыйырсыҡлы; **лине́йчатые спе́ктры** *физ.* һы-

ҙыҡлы-һыҙыҡлы спектрҙар; **лине́йчатый лист** *бот.* ҡыяҡ япраҡ

ЛИНЁК *м*; *уменьш.-ласк. от* **линь** I

ЛИ́НЗА *ж*; *физ.* **1.** линза (*ике яғы ла көмрө тыңҡәрәк оптик быяла*) **2.** *анат.* күҙ яҫмығы

ЛИ́НИЯ *ж* **1.** һыҙыҡ; **провести́ ли́нию** һыҙыҡ үткәреү **2.** һыҙат, һыҙыҡ; **ли́ния горизо́нта** офоҡ һыҙығы **3.** (*путь сообщения*) юл; **трамва́йная ли́ния** трамвай юлы **4.** (*длинный ряд или цепь чего-л.*) һыҙат; **ли́ния укрепле́ний** нығытмалар һыҙаты **5.** яҡ; **родство́ по ли́нии отца́** атай яғынан туғанлыҡ **6.** *перен.* (*направление, образ действий*) йүнәлеш; **по ли́нии** *чего* йүнәлештән ♦ **ли́ния оборо́ны** *воен.* оборона һыҙығы

ЛИНКО́Р *м* (*линейный корабль*) линия карабы (*яҡшы ҡоралланған ҙур һуғыш карабы*)

ЛИНО́ВАННЫЙ, -ая, -ое һыҙыҡлы; **лино́ванная бума́га** һыҙыҡлы ҡағыҙ

ЛИНОВА́ТЬ *несов.* *что* һыҙыу, һыҙыҡ үткәрәү

ЛИНО́ЛЕУМ *м* линолеум (*һыу үткәрмәй торған ҡалын туҡыма*); **цветно́й лино́леум** төҫлө линолеум

ЛИНОТИ́П *м*; *полигр.* линотип (*хәреф йыйыусы машина*)

ЛИНОТИПИ́СТ *м*; *полигр.* линотипсы, линотипта эшләүсе

ЛИНОТИ́ПНЫЙ, -ая, -ое *полигр.* линотип ...ы; **линоти́пный набо́р** линотип ысулы менән йыйыу, линотипта йыйыу

ЛИНЧЕВА́НИЕ *с см.* **линчева́ть**

ЛИНЧЕВА́ТЬ *сов., несов. кого* судһыҙ язалап үлтереү (*Линч хөкөмө буйынса*)

ЛИНЬ I *м* ҡарабалыҡ

ЛИНЬ II *м*; *мор.* бау, нескә арҡан

ЛИ́НЬКА *ж* төләү; **пери́од ли́ньки** төләү ваҡыты

ЛИНЮ́ЧИЙ, -ая, -ее *разг.* **1.** уңыусан, уңа торған; **линю́чая кра́ска** уңа торған буяу **2.** (*о животных*) төләй торған, ҡауын һала торған

ЛИНЯ́ЛЫЙ, -ая, -ое *разг.* төҫө уңған, уңып (ағарып) бөткән

ЛИНЯ́ТЬ *несов.* **1.** уңыу, төҫ китеү, төҫөн юғалтыу; **мате́рия линя́ет** туҡыма уңа **2.** (*о животных*) йөнөн ҡойоу; (*о птицах*) төләү; (*о змеях*) ҡау һалыу; **за́яц линя́ет весно́й** ҡуян яҙын йөнөн ҡоя; **ле́том косачи́ линя́ют** ата ҡорҙар йәй төләй

ЛИ́ПА I *ж* йүкә, йүкә ағасы

ЛИ́ПА II *ж*; *прост.* (*фальшивка*) ялған (*ялған ҡағыҙ, һүҙ һ.б. ҡарата*)

ЛИ́ПКИЙ, -ая, -ое һылашҡаҡ, йәбешкәк, һабышҡаҡ; **ли́пкий снег** һылашҡаҡ ҡар; **ли́пкая гли́на** һылашҡаҡ балсыҡ; **ли́пкая бума́га** йәбешкәк ҡағыҙ

ЛИ́ПНУТЬ *несов.* **1.** *к кому-чему* йәбешеү, һылашыу; **гли́на ли́пнет к лопа́те** балсыҡ көрәккә йәбешә **2.** *разг.* һырыу; **му́хи ли́пнут к мёду** себен балға һырый **3.** *перен., разг.* (*приставать*) тотоноп (кереп, бәйләнеп) барыу, һағыҙаҡланыу

ЛИПНЯ́К *м* (*липовая роща*) йүкәлек

ЛИ́ПОВЫЙ I, -ая, -ое йүкә ...ы; **ли́повый мёд** йүкә балы; **ли́повый цвет** йүкә сәскәһе

ЛИ́ПОВЫЙ II, -ая, -ое *прост.* алдыҡ, ялған; **ли́повый докуме́нт** алдыҡ документ

ЛИПУ́ЧИЙ, -ая, -ее *прост. см.* **ли́пкий**

ЛИПУ́ЧКА *ж* **1.** *бот.* һырлан **2.** *разг.* йәбешкәк ҡағыҙ (*пластырь һ.б.*)

ЛИ́РА I *ж* **1.** *муз.* лира, саз (*музыка ҡоралы*) **2.** *перен.* ижади илһам символы

ЛИ́РА II *ж* лира (*Италия һәм Төркиә аҡса берәмеге*)

ЛИРИ́ЗМ *м* **1.** *лит.* лиризм (*лирик тойғоға бай булыу*); **лири́зм пе́сни** йырҙың лиризмы **2.** (*лирическое настроение*) нескә тойғо; **впасть в лири́зм** нескә тойғоларға бирелеү

ЛИ́РИК *м* лирик, лирик шағир

ЛИ́РИКА *ж* **1.** (*род художественной литературы*) лирика **2.** лирика; **ли́рика Салава́та Юла́ева** Салауат Юлаев лирикаһы **3.** *перен.* (*эмоциональность*) нескә тойғоло (*хис*)

ЛИ́РИКО-ДРАМАТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое **1.** *лит.* лирик-драматик; **ли́рико-драмати́ческая поэ́ма** лирик-драматик поэма **2.** *муз.* лирик-драматик (*йырсының тауышы тураһында*)

ЛИРИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое *в разн. знач.* лирик, күтәренке; **лири́ческие стихи́** лирик шиғырҙар; **лири́ческое настрое́ние** лирик (күтәренке) кәйеф; **лири́ческий те́нор** *муз.* лирик тенор ♦ **лири́ческое отступле́ние** лирик сигенеү; **лири́ческий геро́й** лирик герой

ЛИРИ́ЧНОСТЬ *ж* нәфислек, хискә бирелеүсәнлек

ЛИРИ́ЧНЫЙ, -ая, -ое лирик, күтәренке, хисле; **лири́чный тон** лирик тон

ЛИС *м* ата төлкө

ЛИСА́ *ж*; *в разн. знач.* төлкө; **ры́жая лиса́** ерән төлкө; **чёрно-бу́рая лиса́** ҡара төлкө; **охо́титься на лису́** төлкөгә һунар итеү; **оказа́ться лисо́й** хәйләкәр булып сығыу, төлкө кеүек булыу

ЛИСЁНОК *м* төлкө балаһы

ЛИ́СИЙ, -ья, -ье **1.** төлкө ...ы; **ли́сья шку́ра** төлкө тireһe; **ли́сий след** төлкө эҙе **2.** төлкө; **ли́сья ша́пка** төлкө бүрек

ЛИСИ́ЦА *ж* төлкө; **кра́сная лиси́ца** ҡыҙыл төлкө; **лиси́ца степна́я** ҡарһаҡ (төлкө)

ЛИСИ́ЧКА I *ж*; *уменьш.-ласк. от* **лиси́ца** бала төлкө

ЛИСИ́ЧКА II *ж* һары бәшмәк, селтәр бәшмәк

ЛИСОХВО́СТ *м* төлкөгойроҡ (*ҡыяҡ үлән*), мысай

ЛИСТ *м* **1.** (*мн.* **ли́стья**) япраҡ; **гера́ниевый лист** яран япрағы; **лавро́вый лист** лавр япрағы **2.** (*мн.* **листы́**) ҡағыҙ; **похва́льный лист** маҡтау

ҡағыҙы **3.** (*мн.* **листы́**) бит, табаҡ; **а́вторский лист** автор табағы; **печа́тный лист** баҫма табаҡ; **пять листо́в желе́за** биш табаҡ тимер ♦ **дрожа́ть как оси́новый лист** уҫаҡ япрағындай ҡалтырауы, нык ҡалтырау (дерелдәү)

ЛИСТА́Ж *м*; *полигр.* листаж (*баҫма табаҡ һаны*)

ЛИСТА́ТЬ *несов. что* битләп асып ҡарау (*китап һ.б.*)

ЛИСТВА́ *ж собир.* япраҡтар; **молода́я листва́** йәш япраҡтар

ЛИ́СТВЕННИЦА *ж* ҡарағас; **ли́ственница сиби́рская** себер ҡарағасы

ЛИ́СТВЕННИЧНЫЙ, -ая, -ое ҡарағас ...ы; **ли́ственничный лес** ҡарағас урманы

ЛИ́СТВЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** япраҡлы; **ли́ственный лес** япраҡлы урман **2.** (*образующийся из листьев*) япраҡ; **ли́ственный перегно́й** япраҡ серетмәһе

ЛИСТО́ВКА *ж* листовка; **агитацио́нная листо́вка** агитация листовкаһы

ЛИСТОВО́Й, -ая, -ое **1.** япраҡ; **листово́й таба́к** япраҡ тәмәке **2.** табаҡлы; **листова́я бума́га** табаҡлы ҡағыҙ; **листово́е желе́зо** табаҡлы тимер

ЛИСТОЕ́ДЫ *мн.* (*ед.* **листое́д** *м*); *зоол.* япраҡ ҡуңыҙы

ЛИСТО́К *м* **1.** *уменьш. к* **лист** 1, 2; **2.** (*бланк*) ҡағыҙ, листок; **контро́льный листо́к** контроль ҡағыҙ **3.** *см.* **листо́вка**

ЛИСТОПА́Д *м* япраҡ ҡойолоу; **начался́ листопа́д** япраҡ ҡойола башланы

ЛИТА́ВРЫ *мн.* (*ед.* **лита́вра** *ж*); *муз.* литавра (*музыка ҡоралы*) ♦ **бить в лита́вры** литавра һуғыу

ЛИТЕ́ЙНЫЙ, -ая, -ое **1.** ҡойоу ...ы; **лите́йный цех** ҡойоу цехы **2.** *в знач. сущ.* **лите́йная** *ж* литейная (*металл иретеү, ҡойоу урыны*)

ЛИТЕ́ЙЩИК *м* ҡойоусы

ЛИ́ТЕР *м*; *ж.-д.* литер (*тимер юлда һ.б. буш йөрөү йәки льгота менән файҙаланыу өсөн танытма*)

ЛИ́ТЕРА *ж* **1.** *уст.* (*буква*) хәреф **2.** *полигр.* металл хәреф

ЛИТЕРА́ТОР *м* **1.** әҙип, яҙыусы **2.** әҙәбиәтсе

ЛИТЕРАТУ́РА *ж*; *в разн. знач.* әҙәбиәт; **башки́рская литерату́ра** башҡорт әҙәбиәте; **изуча́ть литерату́ру** әҙәбиәтте өйрәнеү

ЛИТЕРАТУ́РНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*относящийся к литературе*) әҙәби, әҙәбиәт ...ы; **литерату́рное насле́дство** әҙәби мираҫ; **литерату́рный ве́чер** әҙәбиәт кисәһе **2.** (*соответствующий нормам*) әҙәби; **литерату́рный язы́к** әҙәби тел

ЛИТЕРАТУРОВЕ́Д *м* әҙәбиәтсе, әҙәбиәт белгесе

ЛИТЕРАТУРОВЕ́ДЕНИЕ *с* әҙәбиәт ғилеме

ЛИТЕРАТУРОВЕ́ДЧЕСКИЙ, -ая, -ое әҙәбиәт ғилеме буйынса; **литературове́дческие труды́** әҙәбиәт ғилеме буйынса хеҙмәттәр

ЛИ́ТЕРНЫЙ I, -ая, -ое (*льготный*) литерлы; **ли́терный биле́т** литерлы билет

ЛИ́ТЕРНЫЙ II, -ая, -ое *разг.* литерлы, хәреф менән билдәләнгән; **ли́терное ме́сто** (*в театре*) литерлы урын

ЛИ́ТИЙ *м* литий (*химик элемент, металл*)

ЛИТО́ВСКИЙ, -ая, -ое литва ...ы, Литва ...ы; **лито́вский язы́к** литва теле; **лито́вский наро́д** литва халҡы

ЛИТО́ВЦЫ *мн.* литвалылар, литва халҡы // *ед.* **лито́вец** *м* литва ир-ты; **лито́вка** *ж* литва ҡатын-ҡыҙы

ЛИТО́ГРАФ *м* таш баҫмасы, литограф

ЛИТОГРАФИ́РОВАТЬ *сов., несов. что* баҫмала баҫыу, литографияла баҫыу

ЛИТОГРА́ФИЯ *ж* литография (**1.** *таш баҫмала баҫыу* **2.** *таш баҫмала баҫылған һүрәт* **3.** *таш баҫмала баҫыу цехы*)

ЛИТОГРА́ФСКИЙ, -ая, -ое литография ...ы; **литогра́фские кра́ски** литография буяуҙары

ЛИТО́Й, -ая, -ое ҡойолған, ҡойоп эшләнгән; **литы́е сапоги́** ҡойоп эшләнгән итек

ЛИТОСФЕ́РА *ж*; *геол.* литосфера (*Ер шарының өҫкө ҡаты, Ер ҡабығы*)

ЛИТР *м* литр; **литр молока́** бер литр һөт

ЛИТРА́Ж *м*; *тех.* литраж (*юлда сарыф ланған мотор яғыулығы күләме*)

ЛИТРО́ВЫЙ, -ая, -ое литрлы, бер литр һыйышлы

ЛИТЬ *несов.* **1.** *что* ағыҙыу, түгеү; **лить во́ду** һыу түгеү **2.** ҡойоу, ҡойолоу; **дождь льёт как из ведра́** ямғыр күнәкләп ҡоя **3.** *тех.* ҡойоу; **лить пу́шку** туп ҡойоу **4.** *перен.* (*о свете, запахе*) түгеү, сәсеү, таратыу ♦ **лить во́ду на ме́льницу** *чью-л. кемдеңдер* тирмәненә һыу ҡойоу; **лить ма́сло в ого́нь** утҡа кәрәсин һибеү

ЛИТЬЁ *с*; *тех.* **1.** *см.* **лить** 3; **литьё чугуна́** суйын ҡойоу **2.** *собир.* ҡойоп яһалған нәмәләр; **чугу́нное литьё** суйындан ҡойоп яһалған нәмәләр

ЛИ́ТЬСЯ *несов.* **1.** ағыу, түгелеү, ҡойолоу; **с лица́ льётся пот** биттән тир аға; **слёзы лью́тся** күҙ йәше түгелә **2.** *перен.* ағылыу; **льётся мело́дия** көй ағыла **3.** *перен.* (*распространяться — о свете, запахе*) таралыу, һибелеү, сәселеү; **лучи́ лью́тся** нур һибелә **4.** *страд. от* **лить** 1, 3, 4

ЛИФ *м* лиф; **лиф пла́тья** күлдәк лифы

ЛИФТ *м* лифт; **поднима́ться на ли́фте** лифтта күтәрелеү

ЛИФТЁР *м* и *разг.* **ЛИФТЁРША** *ж* лифтсы, лифтёр

ЛИ́ФЧИК *м* лифчик, күкрәксә

ЛИХА́Ч *м*; *неодобр.* дыуамал (алабарман) кеше; **шофёр-лиха́ч** дыуамал шофёр

ЛИХА́ЧЕСТВО *с* дыуамаллыҡ, алабарманлыҡ; **показа́ть лиха́чество** дыуамаллыҡ күрһәтеү

ЛИХВА́: с лихво́й артығы менән

ЛИ́ХО *с*; *уст.* яманлыҡ, яуызлыҡ ♦ **не помина́йте ли́хом** яманлап иҫкә алмағыҙ

ЛИХОИ́МЕЦ *м*; *уст.* ришүәтсе

ЛИХОИ́МСТВО *с*; *уст.* ришүәтселек

ЛИХО́Й I, -ая, -ое *уст.* (*злой*) яуыз, яман; **лихо́й челове́к** яуыз кеше; **лихо́е де́ло** яман эш ♦ **лиха́ беда́ нача́ло** башлауы (башлап ебәреүе) ғына ҡыйын

ЛИХО́Й II, -ая, -ое **1.** сая, ҡыйыу, тәүәккәл; **лихо́й нае́здник** ҡыйыу һыбай(лы); **лихо́й челове́к** ҡыйыу кеше **2.** (*задорный*) ярһыу, дәртле, ялҡынлы; **лиха́я пля́ска** дәртле бейеү; **лиха́я пе́сня** ялҡынлы йыр **3.** (*искусный*) оҫта; **лихо́й танцо́р** оҫта бейеүсе

ЛИХОЛЕ́ТЬЕ *с*; *уст.* ауыр замана, ауыр йылдар

ЛИХОРА́ДИТЬ *несов.* **1.** *кого-что безл.* тапма (биҙгәк) тотоу, ҡалтырау, дерелдәү, дерелдәтеү; **больно́го лихора́дит** ауырыу ҡалтырай **2.** *безл.*; *перен.* ығы-зығы сығарыу, буталсыҡ килеп сығыу; **стро́йку лихора́дит** төҙөлөштә буталсыҡ килеп сыҡҡан

ЛИХОРА́ДКА *ж* **1.** тапма, биҙгәк; **боле́ть лихора́дкой** биҙгәк менән ауырыу, биҙгәк тотоу **2.** *перен.*, *разг.* ығы-зығы, буталсыҡлыҡ; **биржева́я лихора́дка** биржалағы ығы-зығы

ЛИХОРА́ДОЧНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*о человеке*) тапма (биҙгәк) менән ауырыған, тапма (биҙгәк) тотҡан; **лихора́дочный челове́к** биҙгәк тотҡан кеше **2.** (*такой, какой бывает при лихорадке*) тапма (биҙгәк) тотҡандағы; **лихора́дочный жар** тапма тотҡандағы эҫелек **3.** *перен.* ҡабалан, ашығыс; **лихора́дочная рабо́та** ҡабалан эш

ЛИЦЕВА́ТЬ *несов. что* **1.** әйләндереп тегеү; **лицева́ть брю́ки** салбарҙы әйләндереп тегеү **2.** *спец.* (*облицовывать*) тышлау

ЛИЦЕВО́Й, -ая, -ое **1.** бит ...ы, йөҙ ...ы; **лицевы́е му́скулы** бит мускулдары **2.** тышҡы, өҫкө, алғы, уң; **лицева́я сторона́ зда́ния** бинаның алғы яғы; **лицева́я сторона́ мате́рии** туҡыманың уң яғы **3.** *спец.* рәсемле, биҙәкле ♦ **лицево́й счёт** *фин.* шәхси счёт

ЛИЦЕИ́СТ *м* лицейҙа уҡыусы

ЛИЦЕ́Й *м* лицей; **откры́ть лице́й** лицей асыу; **учи́ться в лице́е** лицейҙа уҡыу

ЛИЦЕ́ЙСКИЙ, -ая, -ое лицей, лицейҙағы

ЛИЦЕМЕ́Р *м* юха, ике йөҙлө кеше

ЛИЦЕМЕ́РИЕ *с* ике йөҙлөлөк, эскерлелек

ЛИЦЕМЕ́РИТЬ *несов.* ике йөҙлөлөк күрһәтеү, ике йөҙләнеү

ЛИЦЕМЕ́РНЫЙ, -ая, -ое ике йөҙлө, эскерле; **лицеме́рный челове́к** ике йөҙлө кеше

ЛИЦЕ́НЗИЯ *ж*; *эк.* лицензия (*хөкүмәт тарафынан бирелгән рөхсәт ҡағыҙы*)

ЛИЦЕПРИЯ́ТНЫЙ, -ая, -ое *книжн.* яҡлаулы, яҡлауға нигеҙләнгән; **лицеприя́тное реше́ние** яҡлауға нигеҙләнгән ҡарар

ЛИЦО́ *с* **1.** бит, йөҙ, төҫ, сырай; **угрю́мое лицо́** ҡараңғы сырай; **серди́тое лицо́** асыулы йөҙ; **отрази́ться на лице́** йөҙгә сығыу **2.** (*человек*) шәхес, кеше; **истори́ческое лицо́** тарихи шәхес; **официа́льное лицо́** рәсми кеше **3.** *грам.* зат; **катего́рия лица́** зат категорияһы; **измене́ние по ли́цам** зат менән үҙгәртеү ♦ **в по́те лица́** тир түгеп; **лица́ нет** *на ком* төҫө ҡасҡан; **знать в лицо́** *кого* күреп белеү; **лицо́м в грязь не уда́рить** йөҙгә ҡыҙыллыҡ килтермәү; **лицо́м к лицу́** йөҙгә-йөҙ (осрашыу, тап килеү); **физи́ческое лицо́** *юр.* хоҡуҡҡа эйә кеше, физик шәхес; **на лице́ напи́сано** *что* йөҙөнә сыҡҡан; **пе́ред лицо́м** *кого-чего* алдында, ҡаршыһында; **с лица́ земли́ стере́ть** юҡ итеү, һәләк итеү; **смотре́ть (гляде́ть) в лицо́** *чему* күҙенә ҡарау

ЛИЧИ́НА *ж* **1.** битлек, ялған йөҙ; **сбро́сить личи́ну** битлекте ташлау, йөҙҙө асыу **2.** *тех.* (*у замка*) йоҙаҡ йөҙлөгө

ЛИЧИ́НКА *ж*; *зоол.* ҡарышлауыҡ; **личи́нка о́вода** уҡра

ЛИ́ЧНО *нареч.* үҙе; **яви́ться ли́чно** үҙе килеү

ЛИ́ЧНОСТЬ *ж* шәхес, шәхсиәт; **истори́ческая ли́чность** тарихи шәхес; **культ ли́чности** шәхес культы

ЛИ́ЧНЫЙ, -ая, -ое **1.** шәхси; **ли́чная жизнь** шәхси тормош **2.** *грам.* эйәле, зат; **ли́чное предложе́ние** эйәле һөйләм; **ли́чные местоиме́ния** зат алмаштары ♦ **ли́чный соста́в** бар булған хеҙмәткәрҙәр (*предприятиеның, хәрби бүлектең һ.б.*)

ЛИША́Й *м*; *мед.* тимрәү

ЛИША́ЙНИК *м* лишай, мүк (*ташта, ағас ҡайырында үҫкән түбән төҙөлөшлө ябай үҫемлек*)

ЛИША́ТЬ *несов. см.* **лиши́ть**

ЛИША́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **лиши́ться** **2.** *страд. от* **лиша́ть**

ЛИШЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **лиши́ть, лиши́ться**; **лише́ние свобо́ды** иректән мәхрүм итеү **2.** *обычно мн.* **лише́ния** мохтажлыҡ, фәҡирлек; **терпе́ть лише́ния** мохтажлыҡ кисереү

ЛИШИ́ТЬ *сов. кого-что* мәхрүм итеү, -һыҙ/-һеҙ ҡалдырыу; **лиши́ть свобо́ды** иректән мәхрүм итеү; **лиши́ть по́мощи** ярҙамһыҙ ҡалдырыу; **лиши́ть прав** хоҡуҡтан мәхрүм итеү ♦ **лиши́ть жи́зни** *кого* үлтереү

ЛИШИ́ТЬСЯ *сов. кого-чего* мәхрүм булыу (ҡалыу), яҙыу, юғалтыу, -һыҙ/-һеҙ ҡалыу; **лиши́ться дове́рия** ышаныс юғалтыу; **лиши́ться рассу́дка** аҡылдан яҙыу; **лиши́ться зре́ния** һуҡырайыу

ЛИ́ШНИЙ, -яя, -ее **1.** (*избыточный*) артыҡ; **ли́шний скот** артыҡ мал **2.** (*ненужный*) артыҡ, кәрәге булмаған; **ли́шний разгово́р** артыҡ хәбәр **3.** (*дополнительный*) тағы; **взгляну́ть ли́шний раз** тағы бер тапҡыр ҡарап алыу ♦ **без ли́шних слов** артыҡ һөйләнеп тормай; **не бу́дет ли́шним** эсте тишмәҫ; **сказа́ть ли́шнее** ярамағанды әйтеп ташлау; **счита́ть ли́шним** артыҡһыныу

ЛИШЬ *частица и союз* **1.** *частица* (*для выделения, ограничения*; *в значении "только"*) бары (тик) бер генә, фәҡәт, ғына (генә, ҡына, кенә); **лишь о себе́ забо́титься** фәҡәт үҙ яйын ҡарау; **у меня́ лишь одна́ забо́та** минең тик бер генә ҡайғым бар

2. *союз* (*для присоединения придаточных предложений времени, цели*; *в значении "как только", "только для того чтобы"*) ғына, генә, ҡына, кенә, -ғас та/-гәс тә, уҡ/үк; **лишь то́лько со́лнце взошло́, мы вста́ли** беҙ ҡояш ҡалҡҡас та торҙоҡ

ЛОБ *м* маңлай; **широ́кий лоб** киң маңлай; **скла́дки на лбу** маңлайҙағы һырҙар ♦ **на лбу напи́сано** маңлайына яҙып ҡуйылған (*күренеп тора, ап-асыҡ*); **лоб в лоб** ҡара-ҡаршы барыу (осрашыу һ.б.); **что в лоб, что по́ лбу** барыбер

ЛОБА́СТЫЙ, -ая, -ое *прост.* киң маңлайлы

ЛОБЗА́ТЬ *несов. кого-что*; *уст., трад.-поэт.* үбеү

ЛО́БЗИК *м*; *тех.* лобзик (*йоҡа тар бысҡы*)

ЛОБКО́ВЫЙ, -ая, -ое *анат.* түмһәкәй ...ы; **лобко́вые ко́сти** түмһәкәй һөйәктәре

ЛО́БНЫЙ, -ая, -ое маңлай ...ы; **ло́бная кость** маңлай һөйәге ♦ **ло́бное ме́сто** *ист.* ҡалҡыу урын (*батша бойороҡтарын иғлан итеү, кешеләрҙе язалау урыны*)

ЛОБОВО́Й, -ая, -ое *спец.* **1.** (*направленный в упор*) ҡапма-ҡаршы, ҡаршы, туп-тура; **лобово́й ве́тер** ҡаршы ел **2.** (*передний*) алдағы, алғы; **лобово́е стекло́ маши́ны** машинаның алғы быялаһы

ЛОБОГРЕ́ЙКА *ж* лобогрейка, урғыс машина

ЛОБО́К *м*; *анат.* түмһәкәй

ЛОБОТРЯ́С *м*; *прост.* эшлекһеҙ, ялҡау

ЛОБОТРЯ́СНИЧАТЬ *несов.*; *прост.* эшһеҙ йөрөү, ялҡаулыҡҡа бирелеү

ЛОВ *м см.* **лови́ть** 1; **лов ры́бы** балыҡ тотоу

ЛОВЕЛА́С *м* аҙғын, йөрөмтәл (*ҡатын-ҡыҙҙар артынан күп йөрөүсе аҙғын ир*)

ЛОВЕ́Ц *м* (*рыболов*) балыҡсы, балыҡ аулаусы; (*охотник*) аусы, һунарсы ♦ **на ловца́ и зверь бежи́т** бирәм тигән ҡолона сығарып ҡуйыр юлына

ЛОВИ́ТЬ *несов. кого-что* **1.** тотоу, ҡаптырыу (*ҡармаҡҡа*), эләктереү (*ҡапҡанға*), аулау; **лови́ть ры́бу** балыҡ ҡаптырыу; **лови́ть мяч** туп тотоу; **лови́ть зве́ря капка́ном** йәнлекте ҡапҡанға эләктереү **2.** (*выслеживать кого-л., чтобы задержать*) туҡтатыу, тотоу; **лови́ть престу́пника** енәйәтсене тотоу **3.** *перен.* тотоу, тура килтереү ♦ **лови́ть взгляд** ҡарашын тотоу; **лови́ть на сло́ве** *кого*: 1) һүҙендә торорға мәжбүр итеү; 2) һүҙен эләктереп алыу; **лови́ть ры́бу в му́тной воде́** кеше ҡазаһынан файҙаланып ҡалыу, болғансыҡ һыуҙа балыҡ тотоу; **лови́ть мух** ел ҡыуыу

ЛОВИ́ТЬСЯ *несов.* **1.** ҡабыу, эләгеү, тотолоу **2.** *страд. от* **лови́ть**

ЛОВКА́Ч *м*; *разг.* сос, таһыллы, йылғыр (үткер) кеше

ЛО́ВКИЙ, -ая, -ое **1.** (*подвижный, гибкий*) сос, таһыллы, етеҙ, йылғыр; **ло́вкий па́рень** йылғыр егет; **ло́вкий в движе́ниях** етеҙ хәрәкәтле, хәрәкәтсән **2.** (*искусный*) оҫта; **ло́вкий нае́здник** (атта) оҫта йөрөүсе **3.** (*хитрый, изворотливый*) хәйләле, мут, оҫта; **ло́вкий шаг** оҫта аҙым **4.** *разг.* (*удобный*) яйлы, уңайлы; **ло́вкое седло́** яйлы эйәр

ЛО́ВКОСТЬ *ж* оҫталыҡ, сослоҡ, таһыллыҡ, етеҙлек, йылдамлыҡ; **прояви́ть ло́вкость** сослоҡ күрһәтеү

ЛО́ВЛЯ *ж* **1.** *см.* **лови́ть**; **лови́ть медве́дя** айыу алыу (аулау); **ло́вля силка́ми** тоҙаҡ менән тотоу; **ры́бная ло́вля** балыҡ тотоу

ЛОВУ́ШКА *ж*; *в разн. знач.* ау, тоҙаҡ, ҡапҡан, ауын, тәпе; **лову́шка для птиц** ауын; **лову́шка для медве́дя** айыу тәпеһе; **ста́вить лову́шку** ау ҡороу; **попа́сть в лову́шку** ҡапҡанға эләгеү; **стро́ить лову́шку** ҡапҡан ҡороу; **ми́нная лову́шка** *воен.* миналарҙан ҡоролған тоҙаҡ

ЛО́ВЧИЙ, -ая, -ее **1.** һунар ...ы; **ло́вчая пти́ца** һунар ҡошо (*бөркөт, шоңҡар һ.б.*) **2.** (*служащий для ловли*) йәнлек тотоу өсөн ҡоролған; **ло́вчая я́ма** һунар соҡоро

ЛОВЧИ́ТЬ *несов.*; *прост.* хәйләләү

ЛОГ *м* ҡул, ҡулауыҡ, үҙән

ЛОГАРИ́ФМ *м*; *мат.* логарифм (*дәрәжә күрһәткесе*); **табли́ца логари́фмов** логарифм таблицаһы

ЛОГАРИФМИ́РОВАТЬ *сов., несов. что*; *мат.* логарифмлау (*бирелгән һандың логарифмын табыу*)

ЛОГАРИФМИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое *мат.* логарифм ...ы; **логарифми́ческая лине́йка** логарифм линейкаһы

ЛО́ГИКА *ж*; *в разн. знач.* логика; **форма́льная ло́гика** формаль логика; **ло́гика поведе́ния** тәртип логикаһы

ЛОГИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое логик, логика; **логи́ческие зако́ны** логика закондары (ҡанундары); **логи́ческие катего́рии** логика категориялары; **логи́ческое ударе́ние** *лингв.* логик баҫым

ЛОГИ́ЧНОСТЬ *ж* логикаға нигеҙләнгән булыу, аҡылға (башҡа) һыймалы (һыя торған) булыу, ятышлы булыу

ЛОГИ́ЧНЫЙ, -ая, -ое **1.** логик, логикаға нигеҙләнгән; **логи́чные до́воды** логикаға нигеҙләнгән дәлилдәр **2.** (*последовательный*) эҙмә-эҙлекле, дөрөҫ, законлы; **логи́чный подхо́д** эҙмә-эҙлекле ҡараш

ЛО́ГОВИЩЕ и **ЛО́ГОВО** *с*; *прям., перен.* өң, ояяла, ятаҡ (*кейек-йәнлектең ятып йөрөгән урыны*); **во́лчье ло́гово** бүре ояһы; **ло́гово врага́** *перен.* дошман өңө

ЛОГОПЕ́Д *м* логопед, логопедия белгесе

ЛОГОПЕ́ДИЯ *ж* логопедия (*педагогиканың телмәр етешһеҙлектәрен, тотлоғоуҙы, һаҡаулыҡты бөтөрөү ысулдарын өйрәнеүсе бүлеге*)

ЛО́ДЖИЯ *ж* лоджия; **кварти́ра с ло́джией** лоджиялы фатир

ЛО́ДКА *ж* кәмә, ҡайыҡ; **па́русная ло́дка** елкәнле кәмә; **рези́новая ло́дка** резина кәмә; **подво́дная ло́дка** һыу аҫты кәмәһе; **ката́ться на ло́дке** кәмәлә йөрөү

ЛО́ДОЧНИК *м* кәмәсе

ЛО́ДОЧНЫЙ, -ая, -ое кәмә ...ы; **ло́дочная ста́нция** кәмә станцияһы

ЛОДЫ́ЖКА *ж*; *анат.* шайтан ашығы, бәкәл

ЛО́ДЫРНИЧАНЬЕ *с*; *разг. см.* **ло́дырничать**

ЛО́ДЫРНИЧАТЬ *несов.*; *разг.* ялҡауланыу, ялҡаулыҡҡа бирелеү

ЛО́ДЫРЬ *м*; *разг.* ялҡау, эш һөймәҫ кеше; **отъя́вленный ло́дырь** ата ялҡау ♦ **ло́дыря гоня́ть** *прост.* түшәмгә төкөрөп ятыу, эшһеҙ тик йөрөү

ЛО́ЖА I *ж*; *театр.* ложа; **сиде́ть в ло́же** ложала ултырыу

ЛО́ЖА II *ж* ложа (*масондар ойошмаһы бүлеге*)

ЛО́ЖА III *ж*; *уст. воен.* ложа (*мылтыҡтың, автоматтың ағас өлөшө*)

ЛОЖБИ́НА *ж* уйпат (уйһыу) урын, тар үҙәк; **дере́вня располо́жена в ложби́не** ауыл уйһыу урында ултырған

ЛО́ЖЕ I *с* **1.** *уст.*, *трад.-поэт.* түшәк; **бра́чное ло́же** никах түшәге **2.** (*русло*) үҙәк, йырҙа; **ло́же реки́** йылға үҙәге ♦ **прокру́стово ло́же** прокруст ҡалыбы (*тар, ҡыҫыҡ үлсәм*)

ЛО́ЖЕ II *с*; *воен. см.* **ло́жа** III

ЛО́ЖЕЧКА *ж*; *уменьш. от* **ло́жка** 1 ♦ **боли́т под ло́жечкой** күкрәк ауыҙы ауырта

ЛО́ЖЕЧНИК *м* **1.** (*мастер*) ҡалаҡсы, ҡалаҡ яһаусы **2.** ҡалаҡтар шаҡылдатып уйнаусы

ЛОЖИ́ТЬСЯ *несов. см.* **лечь**

ЛО́ЖКА *ж* **1.** ҡалаҡ; **ча́йная ло́жка** балғалаҡ; **деревя́нная ло́жка** ағас ҡалаҡ; **столо́вая ло́жка** аш ҡалағы; **есть ло́жкой** ҡалаҡ менән ашау **2.** *мн.* **ло́жки** ҡалаҡтар (*ҡалаҡ рәүешендәге халыҡ музыка ҡоралы*) ♦ **ло́жка дёгтя в бо́чке мёда** бер ҡалаҡ дегет бер мискә балды боҙор; **в час по ча́йной ло́жке** онотҡанда бер (*әкрен*)

ЛО́ЖНОСТЬ *ж* ялғанлыҡ, алдаҡ

ЛО́ЖНЫЙ, -ая, -ое **1.** ялған; **ло́жный докуме́нт** ялған документ; **ло́жные слу́хи** ялған хәбәрҙәр **2.** (*мнимый*, *притворный*) яһалма, уйҙырма, алдаҡ; **ло́жная ата́ка** яһалма атака **3.** тәбиғи булмаған; **ло́жное самолю́бие** яһалма мин-минлек ♦ **ло́жный шаг** хата аҙым; **ло́жное положе́ние** ҡыйын (асыҡланмаған) хәл

ЛОЖЬ *ж* ялған (һүҙ), алдаҡ; **на́глая ложь** оятһыҙ алдаҡ; **распространя́ть ложь** ялған һүҙ таратыу

ЛОЗА́ *ж* **1.** (*ива*) тал **2.** (*стебель*) сыбыҡ, һыйғыр сыбыҡ; **и́вовая лоза́** тал сыбығы

ЛОЗИ́НА *ж*; *разг.* **1.** *см.* **лоза́** 1; **2.** (*ивовый прут*) тал сыбығы

ЛОЗНЯ́К *м собир.* таллыҡ

ЛО́ЗУНГ *м* лозунг; **вы́двинуть ло́зунг** лозунг күтәреп сығыу

ЛОКАЛИЗА́ЦИЯ *ж см.* **локализова́ть, локализова́ться**; **локализа́ция пожа́ра** янғын таралыуға юл ҡуймау

ЛОКАЛИЗИ́РОВАТЬ *сов.*, *несов. см.* **локализова́ть**

ЛОКАЛИЗОВА́ТЬ *сов.*, *несов. что* сикләү, таралыуҙан туҡтатыу, локалләштереү; **локализова́ть эпиде́мию** эпидемияны локалләштереү

ЛОКАЛИЗОВА́ТЬСЯ 1. *сов.*, *несов.* йәйелеүҙән туҡтау, таралмау, ситкә сыҡмау, локалләшеү; **эпиде́мия локализова́лась** эпидемия таралманы **2.** *несов. страд. от* **локализова́ть**

ЛОКА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое локаль, билдәле бер урынға бәйле, урындағы; **лока́льная война́** локаль һуғыш

ЛОКА́ТОР *м*; *тех.* локатор

ЛОКА́УТ *м* локаут (*эш урынын ябып, эшселәрҙе күпләп эштән сығарыу*); **объяви́ть лока́ут** локаут иғлан итеү

ЛОКАУТИ́РОВАТЬ *сов.*, *несов. кого-что* локаут белдереү

ЛОКОМОБИ́ЛЬ *м* локомобиль

ЛОКОМОТИ́В *м* локомотив; **машини́ст локомоти́ва** локомотив машинисы

ЛО́КОН *м* бөҙрә (*бөҙрә сәс шәлкеме*)

ЛО́КОТЬ *м* терһәк; **опере́ться на ло́коть** терһәкләнеү, терһәккә таяныу; **почини́ть ло́коть руба́шки** күлдәк терһәген ямау ♦ **ло́кти (себе́) куса́ть** терһәкте тешләү (үкенеү); **чу́вство ло́ктя** берҙәмлек тойғоһо

ЛОКТЕВО́Й, -ая, -ое терһәк ...ы; **локтева́я кость** терһәк һөйәге

ЛОМ I *м* лом; **долби́ть ло́мом** лом менән тишеү

ЛОМ II *м собир.* металл һынығы, тимер-томор

ЛО́МАНЫЙ, -ая, -ое **1.** ватыҡ, ватылған, һынған; **ло́маный замо́к** ватыҡ йоҙаҡ **2.** *перен.* (*исковерканный*, *неправильный — о речи, языке*) боҙолған, боҙоп әйтелгән ♦ **ло́маная ли́ния** *мат.* һыныҡ һыҙыҡ; **ло́маного гроша́ не сто́ит** һуҡыр тин дә тормай

ЛОМА́ТЬ *несов.* **1.** *что* ватыу, һындырыу; **лома́ть игру́шку** уйынсыҡты ватыу; **лома́ть су́чья** ботаҡтарҙы һындырыу **2.** емереү, боҙоу; **лома́ть сара́й** һарайҙы емереү; **лома́ть печь** мейесте боҙоу **3.** *перен.* ватыу, емереү, үҙгәртеү; **лома́ть ста́рые поря́дки** иҫке тәртиптәрҙе емереү ♦ **ко́пья лома́ть** *из-за чего* әрләшеү, талашыу; **лома́ть го́лову** *над чем* баш ватыу; **лома́ть ру́ки** өҙгөләнеү, ни эшләргә белмәү; **лома́ть ша́пку** *перед кем* баш эйеү; **лома́ть спи́ну** бил бөгөү

ЛОМА́ТЬСЯ *несов.* **1.** һыныу, ватылыу, онталыу; **сухи́е су́чья легко́ лома́ются** ҡоро ботаҡтар

тиҙ һына; **лёд лома́ется** боҙ ватыла **2.** *перен.* боҙолоу, үҙгәреү; **его́ хара́ктер лома́ется** уның холҡо боҙола **3.** *перен.* (*кривляться, жеманничать*) наҙланып ҡыланыу, борғаланыу; **не лома́йся!** ҡыланма! **4.** *страд. от* **лома́ть**

ЛОМБА́РД *м* ломбард; **заложи́ть ве́щи в ломба́рд** әйберҙе ломбардҡа һалыу

ЛОМИ́ТЬ *несов.* **1.** *что*; *разг.* эйеү, бөгөү, һығылдырыу; **ве́тер ло́мит ве́тки** ел ботаҡтарҙы эйә **2.** *разг.* (*валить толпой*) тапап килеү (барыу), инеп килеү; **наро́д так и ло́мит** халыҡ тапап килә **3.** *что* и *без доп. безл.* һыҙлау; **ло́мит в суста́вах** быуындар һыҙлай; **те́ло ло́мит** тән һыҙлай (ватылып килә)

ЛОМИ́ТЬСЯ *несов.* **1.** (*гнуться под тяжестью*) эйелеп (бөгөлөп, һығылып) төшөү; **по́лки ло́мятся от тя́жести книг** кәштә китап ауырлығынан һығылып төшкән (һығылған) **2.** *разг.* (*идти напролом*) баҫып килеү, тапап барыу, емереп алып барыу; **ломи́ться в дверь** ишекте емереп алып барыу ♦ **ломи́ться в откры́тую дверь** асыҡ ишекте емереп инеү (*билдәле булған нәмәне иҫбат итергә тырышыу*)

ЛО́МКА *ж см.* **лома́ть**

ЛО́МКИЙ, -ая, -ое **1.** (*хрупкий*) мурт, ватылыусан, ыуалыусан, һыныусан; **ло́мкое де́рево** мурт ағас **2.** (*о голосе*) үҙгәреүсән, күсеүсән

ЛО́МКОСТЬ *ж* һыныусанлыҡ

ЛОМОВИ́К *м*; *разг.* ломовой, йөк ташыусы

ЛОМОВО́Й, -ая, -ое йөк ...ы; **ломова́я ло́шадь** йөк аты

ЛОМО́ТА *ж*; *разг.* һыҙлау, һыҙланыу, һынығыу (*быуындарға ҡарата*); **ломо́та в поясни́це** бил һыҙлау

ЛОМО́ТЬ *ж* телем, һыныҡ ♦ **отре́занный ломо́ть** ситләшкән, ятҡа әйләнгән кеше

ЛО́НО *с*; *трад.-поэт.* ҡуйын, ҡосаҡ; **вы́йти на ло́но приро́ды** тәбиғәт ҡосағына сығыу

ЛО́ПАСТНЫЙ, -ая, -ое ҡалаҡ(лы), көрәк(ле); **ло́пастное колесо́** ҡалаҡлы тәгәрмәс; **ло́пастный лист** *бот.* көрәк япраҡ

ЛО́ПАСТЬ *ж* ҡалаҡ, көрәк башы; **ло́пасть винта́** винт башы; **ло́пасть за́ступа** осло тимер көрәк башы

ЛОПА́ТА *ж* көрәк; **деревя́нная лопа́та** ағас көрәк; **желе́зная лопа́та** тимер көрәк; **копа́ть зе́млю лопа́той** ерҙе көрәк менән ҡаҙыу ♦ **борода́ лопа́той** көрәк һаҡал

ЛОПА́ТКА *ж* **1.** *уменьш. от* **лопа́та** **2.** *анат.* ҡалаҡ һөйәге **3.** ҡалаҡ; **лопа́тка для разме́шивания те́ста** ҡамыр болғау ҡалағы ♦ **положи́ть на о́бе лопа́тки** *кого*: 1) *спорт.* арҡаһына әйләндереп (салҡан) һалыу, йығыу; 2) еңеү, еңеп сығыу

ЛО́ПАТЬ *несов. что*; *прост.* тығыныу, туймаҫтай булып (емереп) ашау

ЛОПА́ТОЧКА *ж*; *этн.* мәләү, ҡалаҡ; **лопа́точка для конопа́чения** мүк ҡалағы; **лопа́точка для сгреба́ния пчели́ного ро́я** ҡорт ҡалағы

ЛО́ПАТЬСЯ *несов.* **1.** ярылыу, шартлау, сатнау; **ло́паться от хо́лода** һыуыҡҡа сатнау **2.** *перен.*, *разг.* (*терпеть крах*) бөлөү, юҡҡа сығыу, бөтөү ♦ **терпе́ние ло́пается** түҙемлек бөтә, түҙерлек (сыҙарлыҡ) әмәл ҡалмай

ЛО́ПНУТЬ *сов.* **1.** ярылыу, шартлау, сатнау, ватылыу, өҙөлөү; **стака́н ло́пнул** стакан шартланы; **струна́ ло́пнула** ҡыл өҙөлдө **2.** (*о нарыве, гнойнике и т.п.*) һытылыу **3.** *перен.*, *разг.* (*потерпеть крах*) бөлөү, юҡҡа сығыу, бөтөү; **всё де́ло ло́пнуло** бөтә эш юҡҡа сыҡты ♦ **терпе́ние ло́пнуло** сыҙар хәл ҡалманы

ЛОПОТА́ТЬ *несов. что* и *без доп.*; *разг.* бытылдау, бытырлау

ЛОПОУ́ХИЙ, -ая, -ое **1.** *разг.* ҡарпыш, һалпы (ҡолаҡ); **лопоу́хий щено́к** һалпы ҡолаҡлы көсөк **2.** *прост.* (*простоватый — о человеке*) хәйләһеҙ, бер ҡатлы (кеше)

ЛОПУ́Х *м* **1.** *бот.* дегәнәк, әрекмән; **лист лопуха́** дегәнәк япрағы **2.** *перен.* (*о глупом человеке, простаке*) хәйләһеҙ (эскерһеҙ, бер ҡатлы) кеше

ЛОПУХО́ВЫЙ, -ая, -ое дегәнәк ...ы; **лопухо́вые за́росли** дегәнәк ҡыуаҡтары; **лопухо́вый лист** дегәнәк япрағы

ЛОПУ́ШНИК *м* дегәнәклек

ЛОРД *м* лорд (*Англияла нәҫелдән килгән юғары дворянлыҡ титулы һәм шул титулдағы кеше*); **пала́та ло́рдов** лордтар палатаһы

ЛОРНЕ́Т *м* лорнет (*тотҡалы күҙлек*)

ЛОСЁНОК *м* мышы балаһы

ЛОСИ́НА *ж* **1.** (*выделанная кожа лося или оленя*) мышы күне **2.** (*мясо*) мышы ите **3.** **лоси́ны** *мн.* (*плотно облегающие штаны*) лосины

ЛОСИ́НЫЙ, -ая, -ое мышы ...ы; **лоси́ное мя́со** мышы ите; **лоси́ные рога́** мышы мөгөҙө

ЛОСК *м*; *прям.*, *перен.* (*глянец, блеск*) ялтырауыҡ, ялтыр; **сапоги́ с ло́ском** ялтырауыҡлы итек; **вне́шний лоск** тышҡы ялтырауыҡ ♦ **лоск сошёл** *с кого* кикрего төшкән

ЛО́СКУТ *м собир.* киҫәктәр, ҡалдыҡ-боҫтоҡ (*мәҫ., күн эшкәртеүҙә*)

ЛОСКУ́Т *м* ҡорама, ҡыйыҡ, ҡырҡынды; **собира́ть лоску́тья** ҡорама йыйыу; **сшива́ть лоскуты́** ҡорама ҡорау

ЛОСКУ́ТНЫЙ, -ая, -ое ҡорама; **лоску́тное одея́ло** ҡорама юрған

ЛОСНИ́ТЬСЯ *несов.* **1.** йылҡылдау; **ко́ни лосня́тся** аттар йылҡылдап тора **2.** ялтырау, ҡайышланып китеү; **рукава́ лосня́тся** еңдәр ҡайышланып киткән

ЛОСОСЁВЫЙ, -ая, -ое **1.** һөмбаш ...ы; **лососёвый заво́д** һөмбаш үрсетеү заводы **2.** *в знач. сущ.* **лососёвые** *мн.*; *зоол.* һөмбаштар, һөмбаш һымаҡтар

ЛОСОСИ́НА *ж* һөмбаш ите

ЛОСО́СЬ *м* һөмбаш (*балыҡ*)

ЛОСЬ *м* мышы; **лоси́ха** *ж* инә мышы

ЛОСЬО́Н *м* лосьон (*битте, ҡулды һ.б. таҙартыу өсөн хуш еҫле шыйыҡса*)

ЛОСЯ́ТИНА *ж* мышы ите

ЛОСЯ́ТНИК *м* **1.** (*охотник*) мышы аулаусы **2.** (*помещение*) мышы кәртәһе (*ялан кәртә*)

ЛОТ *м*; *мор.* лот (*һыу тәрәнлеген үлсәгес*)

ЛОТЕРЕ́ЙНЫЙ, -ая, -ое лотерея ...ы; **лотере́йный биле́т** лотерея билеты

ЛОТЕРЕ́Я *ж* лотерея; **вы́играть в лотере́ю** лотереяға отоу

ЛОТО́ *с нескл.* лото (*отош уйыны*)

ЛОТО́К *м* **1.** (*у разносчиков*) тартма, лоток (*һатыу итеү өсөн*) **2.** (*жёлоб*) улаҡ; **ме́льничный лото́к** тирмән улағы

ЛО́ТОС *м* лотос (*үҫемлек*)

ЛОТО́ЧНИК *м* и **ЛОТО́ЧНИЦА** *ж* лотокта һатыусы

ЛОТО́ЧНЫЙ, -ая, -ое лоток ...ы, лотоктан; **лото́чная торго́вля** лотоктан һатыу итеү

ЛОХА́НКА и **ЛОХА́НЬ** *ж* лаҡан; **лоха́нь воды́** бер лаҡан һыу

ЛОХМА́ТИТЬ *несов. кого-что*; *разг.* туҙҙырыу, болартыу, туҙғытыу

ЛОХМА́ТИТЬСЯ *несов.* туҙыу, туҙғыу, боларыу

ЛОХМА́ТЫЙ, -ая, -ое **1.** ялбыр (йөнлө), йөнтәҫ; **лохма́тый пёс** ялбыр эт **2.** боларған, туҙған, туҙғыған; **лохма́тые во́лосы** туҙған сәс

ЛОХМО́ТЬЯ *только мн.* иҫке-моҫҡо; **ходи́ть в лохмо́тьях** иҫке-моҫҡо кейеп йөрөү

ЛО́ХМЫ *только мн.*; *прост.* кейеҙләнгән сәс, йөн

ЛО́ЦИЯ *ж*; *спец.* лоция

ЛО́ЦМАН *м* **1.** *мор.* лоцман (*фарватерҙы яҡшы белеүсе һәм унан суднолар үткәреүсе*) **2.** *зоол.* диңгеҙ балығының бер төрө

ЛОШАДИ́НЫЙ, -ая, -ое **1.** ат ...ы; **лошади́ное ржа́нье** ат кешнәүе **2.** *разг.* (*очень крепкий — о здоровье*) аттай, ат кеүек ♦ **лошади́ная си́ла** *тех.* ат көсө (*кеүәт үлсәү берәмеге*); **лошади́ная до́за** күп күләмдәге доза (*саманан тыш ҙур доза*)

ЛОША́ДНИК *м*; *разг.* **1.** атһөйәр, ат яратыусы **2.** ат сауҙагәре

ЛО́ШАДЬ *ж* йылҡы, ат; **бегова́я ло́шадь** бәйге аты; **верхова́я ло́шадь** менге ат; **рабо́чая ло́шадь** эш аты; **запряга́ть ло́шадь** ат егеү; **ло́шадь с пятно́м на лбу** ҡашҡа ат

ЛОША́К *м* ҡасыр (*ишәк менән айғырҙан тыуған йорт хайуаны*) ♦ **от лошака́ ни ло́шадь, ни осёл не роди́тся** ҡасырҙан ат та тыумаҫ, ишәк тә тыумаҫ

ЛОЩЁНЫЙ, -ая, -ое **1.** ашлы; **лощёная ткань** ашлы туҡыма **2.** ялтыратылған, шыма; **лощёная бума́га** ялтыр (шыма) ҡағыҙ **3.** *перен.* ҡупшы, ҡупшыҡай; **лощёный молодо́й челове́к** ҡупшы егет

ЛОЩИ́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое ялтыратҡыс, ялтырата торған; **лощи́льный кала́ндр** ялтыратҡыс машина

ЛОЩИ́НА *ж* уйһыулыҡ, үҙән, ҡул

ЛОЩИ́ТЬ *несов. что* ялтыратыу, шымартыу; **лощи́ть бума́гу** ҡағыҙҙы ялтыратыу

ЛОЯ́ЛЬНОСТЬ *ж* лояллек, лояль ҡараш

ЛОЯ́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое лояль; **лоя́льный челове́к** лояль кеше; **лоя́льное отноше́ние** лояль мөнәсәбәт

ЛУБ *м* **1.** (*волокнистая ткань растений*) ҡабыҡ, ҡайыр, күшкә (*ҡайында*); **са́нки из лу́ба** ҡабыҡтан эшләнгән сана **2.** (*лыко*) ҡурыз, сей йүкә, һалабаш; **надра́ть луб** һалабаш һыҙырыу **3.** (*волокнистая ткань льна и т.п.*) сүс

ЛУБО́К *м* **1.** (*пласт волокна растений*) ҡабыҡ; **луко́шко из лу́ба** ҡабыҡ тубал; **зама́чивать лубки́ для моча́ла** ҡабыҡ батырыу **2.** *мед.* ҡабыҡ, талыҡ (*һынған һөйәкте ҡуҙғатмай тотоу өсөн ҡуйыла*) **3.** *иск.* лубок (*рәсем баҫып сығарыу өсөн өҫтөнә соҡоп һүрәт яһалған йүкә таҡта*)

ЛУБО́ЧНЫЙ, -ая, -ое **1.** *см.* **лубяно́й** **2.** ҡабыҡҡа төшөрөлгән (*рәсем*) **3.** тупаҫ, урам ...ы; **лубо́чная литерату́ра** урам әҙәбиәте

ЛУБЯНО́Й, -ая, -ое **1.** ҡабыҡтан яһалған, ҡабыҡ ...ы; **лубяны́е са́ни** ҡабыҡ сана; **лубяна́я кры́ша** ҡабыҡ түбә **2.** сүсле; **лубяны́е культу́ры** сүсле культуралар

ЛУГ *м* болон, туғай

ЛУГОВО́ДСТВО *с*; *с.-х.* болонсолоҡ

ЛУГОВО́Й, -ая, -ое болон ...ы, туғай ...ы; **лугово́е се́но** туғай бесәне

ЛУДИ́ЛЬЩИК *м* ҡурғашлаусы, ҡурғаш ялатыусы

ЛУДИ́ТЬ *несов. что* ҡурғашлау, ҡурғаш йүгертеү

ЛУ́ЖА *ж* күләүек; **лу́жи на доро́ге** юлдағы күләүектәр; **угоди́ть в лу́жу** күләүеккә баҫыу ♦ **сесть в лу́жу** төп башына ултырыу, тишек кәмәгә ултырыу

ЛУЖА́ЙКА *ж* аҡлан, болон; **лесна́я лужа́йка** урман аҡланы; **игра́ть на лужа́йке** аҡланда уйнау

ЛУЖЕ́НИЕ *с см.* **луди́ть**

ЛУЖЁНЫЙ, -ая, -ое ҡурғашлы, ҡурғаш йүгертелгән, ҡурғашланған; **лужёная кастрю́ля** ҡурғаш йүгертелгән кәстрүл

ЛУ́ЗА *ж*; *спец.* луза (*бильярд өҫтәленең селтәр ҡуйылған тишеге*)

ЛУЗГА́ *ж собир.* ҡабыҡ; **лузга́ подсо́лнечника** көнбағыш ҡабығы

ЛУ́ЗГАТЬ *несов. что*; *прост.* ярыу, ашау (*мәҫ., көнбағыш, сәтләүек һ.б.*)

ЛУК I *м* (*растение*) һуған, йыуа; **свя́зка лу́ка** бер бау һуған; **лук-сево́к** ваҡ һуған (*орлоҡ*); **лук-черну́шка** орлоҡ һуғаны; **ди́кий лук** йыуа; **ре́пчатый лук** башлы һуған; **лук-поре́й** киң ҡыяҡлы һуған

ЛУК II *м* (*оружие*) ян, йәйә; **стреля́ть из лу́ка** йәйәнән (яндан) атыу

ЛУКА́ *ж* **1.** (*край седла*) ҡаш, ҡашаға; **пере́дняя лука́ седла́** эйәрҙең алғы ҡашы **2.** (*изгиб*) бөгөл; **лука́ реки́** йылға бөгөлө

ЛУКА́ВЕЦ *м*; *разг.* хәйләкәр (мут) кеше

ЛУКА́ВИТЬ *несов.* хәйлә (мәкер) ҡороу

ЛУКА́ВО *нареч.* хәйлә менән, мәкерләнеп

ЛУКА́ВСТВО *с* **1.** мәкерлелек, мәкер, хәйлә **2.** (*игривость*) шаянлыҡ, мәрәкәселлек

ЛУКА́ВЫЙ, -ая, -ое **1.** мәкерле; **лука́вый челове́к** мәкерле әҙәм **2.** (*игривый*) шаян, уйынсаҡ, мәрәкәсел **3.** *сущ.* **лука́вый** *м*; *разг.* ен, шайтан; **лука́вый попу́тал** шайтан араға төштө, шайтан яңылыштырҙы

ЛУ́КОВИЦА *ж* **1.** *бот.* һуған(баш); **лу́ковица ли́лии** ләлә һуғанбашы **2.** (*головка лука*) бер баш һуған; **две лу́ковицы** ике баш һуған **3.** *анат.* төп, тамыр; **лу́ковица во́лоса** сәс төбө **4.** (*купол*) сиркәү көмбәҙе

ЛУ́КОВИЧНЫЙ, -ая, -ое **1.** һуғанбаш ...ы; **лу́ковичные расте́ния** һуғанбаш үҫемлектәр **2.** *в знач. сущ.* **лу́ковичные** *мн.*; *бот.* һуғанбашлылар, йыуа үҫемлектәр

ЛУ́КОВЫЙ, -ая, -ое һуған ...ы; **лу́ковые семена́** һуған орлоғо ♦ **го́ре лу́ковое** *шутл.* бисара, меҫкенкәй

ЛУКОМО́РЬЕ *с*; *уст.* диңгеҙ ҡултығы

ЛУКО́ШКО *с* ҡуҙы, тубал, тырыз; **одно́ луко́шко я́год** бер тырыз еләк ♦ **каково́ луко́шко, такова́ и кры́шка** силәгенә күрә ҡапҡасы

ЛУНА́ *ж* **1.** ай; **по́лная луна́** тулған ай; **светя́щая луна́** яҡты ай; **затме́ние луны́** ай тотолоу; **серп луны́** ай урағы **2.** *астр.* (*спутник планеты*) эйәрсән; **де́вять лун Сату́рна** Сатурндың туғыҙ эйәрсәне ♦ **как с луны́ свали́лся** күктән төшкәндәй (төшкән һымаҡ)

ЛУ́НА-ПА́РК *м* луна-парк

ЛУНА́-РЫ́БА *ж* айбалыҡ

ЛУНАТИ́ЗМ *м*; *мед.* илереү, һаташыу, лунатиклыҡ (*ауырыу*)

ЛУНА́ТИК *м*; *разг.* илерек, лунатик (*йоҡоһонда һаташып тороп йөрөгән кеше*)

ЛУ́НКА *ж* **1.** соҡорсоҡ, соҡор, оя; **лу́нка зу́ба** теш соҡоро **2.** *рыб.* мәке

ЛУ́ННИК *ж*; *разг.* лунник (*айға төшкән ракета*)

ЛУ́ННЫЙ, -ая, -ое ай ...ы, айлы; **лу́нная ночь** айлы төн; **лу́нный свет** ай яҡтыһы; **лу́нное затме́ние** ай тотолоу ♦ **лу́нный год** ай йылы (*ай календары менән иҫәпләнгән йыл оҙонлоғо — ҡояш йылынан 11 көнгә кәм*)

ЛУНОХО́Д *м*; *спец.* луноход

ЛУНЬ *м* көйгәнәк (*ҡош*); **лунь боло́тный** һаҙ көйгәнәге; **лунь лугово́й** ялан көйгәнәге; **лунь степно́й** дала көйгәнәге ♦ **седо́й как лунь** сал сәсле

ЛУ́ПА *ж* лупа (*ҙурайтып күрһәтә торған быяла*)

ЛУПИ́ТЬ *несов.*; *прост.* **1.** *что* (*очищать от коры, шелухи*) һыҙырыу, һыҙыртыу, әрсеү; **лупи́ть ли́пу** йүкә һыҙырыу **2.** *кого* (*бить*) ярыу, йоҙроҡлап туҡмау, дөмбәҫләү; **лупи́ть друг дру́га** дөмбәҫләшеү ♦ **лупи́ть глаза́** күҙ аҡайтыу

ЛУПИ́ТЬСЯ *несов.*; *разг.* **1.** (*шелушиться*) төләү, ҡауаҡланып һыҙырылыу, һыҙырылып (ҡубырсып) төшөү, ҡубыу; **ко́жа лу́пится** тире төләй (*ҡауаҡланып ҡуба*); **штукату́рка лу́пится** штукатурка ҡубып төшә **2.** *страд. от* **лупи́ть** 1

ЛУПОГЛА́ЗЫЙ, -ая, -ое *прост.* аҡыш күҙ

ЛУЧ *м* **1.** нур, яҡтылыҡ; **лучи́ со́лнца** ҡояш нурҙары; **у́тренние лучи́** таң нурҙары; **озаря́ться луча́ми** нурға (яҡтылыҡҡа) күмелеү **2.** *перен.* нур, атҡы; **луч наде́жды** өмөт атҡыһы **3.** *мн.* **лучи́**; *физ.* нурҙар; **ультрафиоле́товые лучи́** ультрафиолет нурҙар; **испуска́ть лучи́** нур сәсеү

ЛУЧЕВО́Й, -ая, -ое *в разн. знач.* нур ...ы; **лучева́я эне́ргия** нур көсө ♦ **лучева́я кость** *анат.* беләк һөйәге; **лучева́я боле́знь** *мед.* нур ауырыуы

ЛУЧЕЗА́РНЫЙ, -ая, -ое **1.** нурлы, балҡып (нур һибеп) торған; **лучеза́рная звезда́** нурлы йондоҙ **2.** *перен.* ҡыуаныслы, бәхетле, шатлыҡлы; **лучеза́рные наде́жды** ҡыуаныслы өмөттәр; **лучеза́рная улы́бка** шатлыҡлы йылмайыу

ЛУЧЕИСПУСКА́НИЕ *с*; *физ.* нур һибеү (сәсеү)

ЛУЧЕПРЕЛОМЛЕ́НИЕ *с*; *физ.* нур һынылышы

ЛУЧИ́НА и **ЛУЧИ́НКА** *ж* сыра; **щипа́ть лучи́ну** сыра телеү; **жечь лучи́ну** сыра яндырыу

ЛУЧИ́СТЫЙ, -ая, -ое **1.** нурлы, балҡып торған, яҡты; **лучи́стый взгляд** нурлы ҡараш; **лучи́стые глаза́** нурлы күҙҙәр **2.** *физ.* нур ...ы; **лучи́стая эне́ргия** нур энергияһы

ЛУЧИ́ТЬ *несов. кого*; *рыб.* сыраҡҡа төшөү (*төнөн сыраҡ яндырып балыҡ сәнсеү*)

ЛУЧИ́ТЬСЯ *несов.* нурланыу, нур сәсеү; **её глаза́ луча́тся** уның күҙҙәре нурланып тора

ЛУЧКО́ВЫЙ, -ая, -ое *тех.* йәйә, ян, янға (йәйәгә) оҡшаған; **лучко́вая пила́** йәйә бысҡы

ЛУ́ЧНИК *м* и **ЛУ́ЧНИЦА** *ж*; *спорт.* йәйәсе, яндан атыусы

ЛУ́ЧШЕ **1.** *сравн. ст. от* **хоро́ший** и **хорошо́** яҡшы, яҡшыраҡ, һәйбәтерәк; **сего́дня пого́да лу́чше, чем вчера́** бөгөн көн кисәгенән яҡшыраҡ **2.** *кому в знач. сказ.*, *безл.* яҡшыраҡ; **ей тепе́рь лу́чше** уға хәҙер яҡшыраҡ **3.** *в знач. частицы* (*для подчёркивания предпочтительности какого-л. действия*) ла/лә инде, булмаһа; **лу́чше не спра́шивай** һорама ла инде; **пойдём-ка лу́чше домо́й** ҡайтайыҡ булмаһа ♦ **лу́чше всего́** иң яҡшыһы

ЛУ́ЧШИЙ, -ая, -ее **1.** *сравн. ст. от* **хоро́ший** иң яҡшыһы; **лу́чший сорт** иң яҡшы сорт **2.** *в*

знач. сущ. **лу́чший** *м*, **лу́чшая** *ж*, **лу́чшее** *с* иң яҡшы ♦ **в лу́чшем слу́чае** иң яҡшыһы, иң яҡшы тигәндә; **всё к лу́чшему** барыһы ла яҡшыға; **в лу́чшем ви́де** (*сделать*) бик һәйбәт итеп (эшләү)

ЛУЩЁНЫЙ, -ая, -ое ҡабығынан әрселгән (һыҙырылған)

ЛУЩИ́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое *с.-х.* һурҙырыу, һурҙыртыу, һыҙырыу, әрсеү; **лущи́льная маши́на** һурҙырғыс машина

ЛУЩИ́ТЬ *несов. что* **1.** (*очищать от скорлупы*) һурҙырыу, һурҙыртыу, һыҙырыу, һыҙыртыу, әрсеү, һуйыу; **лущи́ть горо́х** борсаҡ һыҙырыу **2.** (*лузгать*) ярыу; **лущи́ть се́мечки** көнбағыш ярыу **3.** *с.-х.* (*разрыхлять почву*) йомшартыу (*ерҙе*)

ЛЫ́ЖИ *мн.* (*ед.* **лы́жа** *ж*) саңғы; **во́дные лы́жи** һыу саңғыһы; **широ́кие лы́жи** яҫы саңғы; **ката́ться на лы́жах** саңғыла шыуыу ♦ **навостри́ть лы́жи** ысҡынырға (шылырға) самалау

ЛЫ́ЖНИК *м* и **ЛЫ́ЖНИЦА** *ж* саңғысы; **пробе́г лы́жников** саңғысылар ярышы

ЛЫ́ЖНЫЙ, -ая, -ое **1.** саңғы …ы; **лы́жный спорт** саңғы спорты **2.** саңғысы(лар) …ы; **лы́жный отря́д** саңғысылар отряды

ЛЫЖНЯ́ *ж*; *спорт.* саңғы юлы, саңғы эҙе

ЛЫ́КО *с* ҡурыҙ, йүкә; **драть лы́ко** йүкә (ҡурыҙ) һыҙырыу; **ла́пти из лы́ка** йүкә сабата ♦ **во́лчье лы́ко** *бот.* бүре йүкәһе; **лы́ка не вя́жет** *прост.* ныҡ (лаяҡыл) иҫерек, теле лә әйләнмәй; **не лы́ком шит** *прост.* төшөп ҡалғандарҙан түгел

ЛЫСЕ́ТЬ *несов.* сәс ҡойолоу, пеләшләнеү, ялтасланыу

ЛЫ́СИНА *ж* **1.** (*плешь*) пеләш (ялтас) баш **2.** (*белое пятно на лбу животных*) ҡашҡа; **конь с лы́синой** ҡашҡа ат

ЛЫСУ́ХА *ж* ҡашҡабаш, таҙбаш (*һыу ҡошо*)

ЛЫ́СЫЙ, -ая, -ое **1.** пеләш башлы, ялтас; **лы́сая голова́** ялтас баш **2.** *перен.* яланғас, шәрә, асыҡ; **лы́сая гора́** яланғас тау

ЛЬ *частица* и *союз см.* **ли**

ЛЬВЁНОК *м* арыҫлан балаһы

ЛЬВИ́НЫЙ, ая, -ое арыҫлан …ы; **льви́ная шку́ра** арыҫлан тиреһе ♦ **льви́ный зев** *бот.* арыҫлан ауыҙы (*үлән*); **льви́ная до́ля** иң яҡшы (ҙур) өлөш

ЛЬВИ́ЦА *ж* инә арыҫлан

ЛЬГО́ТА *ж* льгота, ташлама; **дать льго́ту** льгота биреү

ЛЬГО́ТНЫЙ, -ая, -ое льготалы, өҫтөнлөклө; **на льго́тных усло́виях** өҫтөнлөклө шарттарҙа

ЛЬДИ́НА *ж* ҙур боҙ (киҫәге), боҙ

ЛЬДИ́СТЫЙ, -ая, -ое боҙло, боҙ менән ҡапланған

ЛЬНО… *урыҫ телендәге ҡушма һүҙҙәрҙең "етен" мәғәнәһен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.,* **льнокомба́йн** етен комбайны

ЛЬНОВО́Д *м* етенсе, етен үҫтереүсе (*белгес*)

ЛЬНОВО́ДНЫЙ, -ая, -ое *см.* **льново́дческий**

ЛЬНОВО́ДСТВО *с* етенселек, етен үҫтереү; **развива́ть льново́дство** етенселек тармағын үҫтереү

ЛЬНОВО́ДЧЕСКИЙ, -ая, -ое етенселек …ы; **льново́дческое хозя́йство** етенселек хужалығы

ЛЬНОКОМБИНА́Т *м* етен комбинаты

ЛЬНОМЯ́ЛКА *ж* талҡы, етен талҡыуысы

ЛЬНОПРЯДИ́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое етен иләү …ы; **льнопряди́льная фа́брика** етен иләү фабрикаһы

ЛЬНОТЕРЕБИ́ЛКА *ж* етен йолҡҡос, етен йолҡоу машинаһы

ЛЬНОТРЕПА́ЛКА *ж* талҡы

ЛЬНУТЬ *несов. к кому-чему* һыйыныу, һырығыу, һырышыу; **льнуть ко взро́слым** ололарға һырығыу

ЛЬНЯ́НКА *ж* етен үлән, бесәй тырнағы

ЛЬНЯНО́Й, -ая, -ое **1.** етен, етен …ы; **льняно́е ма́сло** етен майы; **льняно́е по́ле** етен баҫыуы; **льняно́е пла́тье** етен күлдәк **2.** етен төҫлө, асыҡ һары (*сәстәргә ҡарата*); **льняны́е во́лосы** етен сәс

ЛЬСТЕЦ *м* ҡуштан, ялағай, ярамһаҡ

ЛЬСТИТЬ *несов.* **1.** *кому* и *без доп.* (*лицемерно хвалить, с корыстной целью*) ялағайланыу, ярамһаҡланыу, яҡшатланыу, ҡуштанланыу **2.** *1 и 2 л. не употр. кому-чему* (*доставлять удовлетворение*) күңелен күтәреү, ҡыуандырыу, шатландырыу; **мне льстит его́ внима́ние** уның иғтибары мине шатландыра ♦ **льстить себя́ наде́ждой** *книжн.* үҙеңде өмөт менән рухландырыу

ЛЮБВЕОБИ́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое күп кешене яратыусан (һөйөүсән), ныҡ һөйөүсән, мөхәббәтҡә (хискә) бай

ЛЮБЕ́ЗНИЧАТЬ *несов. с кем*; *разг.* илгәҙәкләнеү, яғымлы (татлы) һүҙҙәр әйтешеү

ЛЮБЕ́ЗНОСТЬ *ж* **1.** (*свойство*) асыҡ йөҙлөлөк, илгәҙәклек **2.** (*комплимент*) яғымлы, йылы һүҙ, маҡтау һүҙе; **говори́ть любе́зности** яғымлы (маҡтау) һүҙҙәре әйтеү **3.** (*одолжение*) илтифат, хөрмәт; **оказа́ть любе́зность** илтифат күрһәтеү, хөрмәт итеү

ЛЮБЕ́ЗНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*учтивый*) илгәҙәк, кеселекле, түбәнселекле, асыҡ йөҙлө (алсаҡ); **любе́зный челове́к** алсаҡ кеше **2.** *уст.* (*милый, дорогой*) хөрмәтле, ҡәҙерле **3.** *сущ.* **любе́зный** *м* и **любе́зная** *ж*; *уст.* (*в обращении*) ҡәҙерлем, һөйөклөм, хөрмәтлем ♦ **бу́дьте любе́зны** рәхим итеп, зинһар

ЛЮБИ́МЕЦ *м* и **ЛЮБИ́МИЦА** *ж* иркә, яратҡан (һөйгән, һөйөклө) кеше; **о́бщий люби́мец** бөтәһе лә яратҡан кеше

ЛЮБИ́МЧИК *м*; *разг.* яратҡан, һөйгән (һөйөклө) кеше

ЛЮБИ́МЫЙ, -ая, -ое **1.** һөйгән, яратҡан, һөйөклө; **люби́мая же́нщина** яратҡан ҡатын; **лю-**

би́мый цвет яраткан төҫ **2.** *в знач. сущ.* **люби́мый** *м* и **люби́мая** *ж* һөйөклөм

ЛЮБИ́ТЕЛЬ *м* и **ЛЮБИ́ТЕЛЬНИЦА** *ж* **1.** *чего* и *с неопр.* яратыусы, һөйөүсе; **люби́тель му́зыки** музыка яратыусы **2.** (*не профессионал*) һәүәҫкәр; **фото́граф-люби́тель** һәүәҫкәр фотограф

ЛЮБИ́ТЕЛЬСКИЙ, -ая, -ое һәүәҫкәр ...ы; **люби́тельский спекта́кль** һәүәҫкәр спектакль

ЛЮБИ́ТЬ *несов. кого-что*; *в разн. знач.* һөйөү, яратыу; **люби́ть Ро́дину** Тыуған илде һөйөү; **он лю́бит рыба́чить** ул балыкҡа йөрөргә ярата; **цветы́ лю́бят во́ду** сәскәләр һыу ярата; **си́льно люби́ть сы́на** улын нык (үлеп) яратыу

ЛЮ́БО *в знач. сказ., безл., с неопр.*; *разг.* күңелле, һокланғыс; **на них лю́бо смотре́ть** уларға ҡарау һокланғыс ♦ **лю́бо-до́рого** бик күңелле

ЛЮБОВА́ТЬСЯ *несов. кем-чем* и (*разг.*) *на кого-что* **1.** (*рассматривать*) һокланыу, ҡыҙығыу, һокланып яратып (ҡыҙығып) ҡарау; **любова́ться восхо́дом со́лнца** ҡояш сығыуын һокланып ҡарап тороу **2.** (*испытывать удовлетворение*) ҡарап һөйөнөү (ҡыуаныу)

ЛЮБО́ВНИК *м* һөйәр; **любо́вница** *ж* һөйәркә

ЛЮБО́ВНЫЙ, -ая, -ое **1.** ғишыҡ ...ы, мөхәббәт ...ы; **любо́вное письмо́** ғишыҡ хаты **2.** (*заботливый, бережный*) ихлас, яратып (һөйөп) эшләнгән (әйтелгән); **любо́вное отноше́ние к де́лу** эшкә ихлас ҡарау **3.** *уст.* мөхәббәт ...ы, һөйҙөргөс, һөйҙөртә торған; **любо́вный напи́ток** мөхәббәт эсемлеге

ЛЮБО́ВЬ *ж* **1.** (*привязанность*) яратыу, һөйөү; **любо́вь к роди́телям** ата-әсәгә һөйөү **2.** (*влечение*) мөхәббәт, ғишыҡ; **чи́стая любо́вь** саф мөхәббәт; **ого́нь любви́** мөхәббәт уты **3.** (*интерес*) яратыу, мауығыу; **любо́вь к иску́сству** сәнғәтте яратыу; **любо́вь к спо́рту** спорт менән мауығыу

ЛЮБОЗНА́ТЕЛЬНОСТЬ *ж* ҡыҙыҡһыныусанлыҡ, белергә ынтылыш

ЛЮБОЗНА́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое ҡыҙыҡһыныусан, белемгә ынтылыусан; **любозна́тельный учени́к** ҡыҙыҡһыныусан уҡыусы

ЛЮБО́Й, -ая, -ое **1.** (*всякий, каждый*) теләгән бер, теләһә ниндәй (ҡайһы); **в любо́й час** теләһә ҡайһы ваҡытта **2.** *в знач. сущ.* **любо́й** *м*, **люба́я** *ж*, **любо́е** *с* теләһә ҡайһы, теләһә кем; **любо́й из вас** теләһә ҡайһығыҙ ♦ **любо́й цено́й** нисек кенә булһа ла, хаҡына тормай

ЛЮБОПЫ́ТНЫЙ, -ая, -ое **1.** ҡыҙыҡһыныусан; **любопы́тный челове́к** ҡыҙыҡһыныусан кеше **2.** (*интересный*) ҡыҙыҡлы, ҡыҙыҡ, мәрәкә; **любопы́тный слу́чай** ҡыҙыҡ хәл (ваҡиға) **3.** *в знач. сущ.* **любопы́тный** *м* и **любопы́тная** *ж* ҡыҙыҡһыныусы (*кәрәккән-кәрәкмәгәнгә, урынһыҙ*)

ЛЮБОПЫ́ТСТВО *с* ҡыҙыҡһыныу, белергә тырышыу; **прояви́ть любопы́тство** ҡыҙыҡһыныу күрһәтеү

ЛЮБОПЫ́ТСТВОВАТЬ *несов.* ҡыҙыҡһыныу, белергә тырышыу

ЛЮ́БЯЩИЙ, -ая, -ее **1.** *прич. от* **люби́ть 2.** *прил.* яратыусы, һөйөүсе, мөхәббәт (ғишыҡ) тотоусы; **лю́бящая мать** яратҡан әсә

ЛЮД *м собир.*; *разг.* халыҡ, халыҡ төркөмө; **рабо́чий люд** эшсе халыҡ

ЛЮ́ДИ *мн.* (*ед.* **челове́к** *м*) **1.** кешеләр, халыҡ; **лю́ди иску́сства** сәнғәт кешеләре; **рабо́тать с людьми́** халыҡ менән эшләү (эш итеү); **молоды́е лю́ди** йәштәр, егеттәр; **ста́рые лю́ди** ҡарттар, ҡарт кешеләр **2.** *уст.* (*прислуга*) аҫрауҙар, ялсылар, хеҙмәтселәр ♦ **вы́йти в лю́ди** кеше (үҙ аллы) булыу; **на лю́дях** *разг.* кеше алдында (ҡулында)

ЛЮ́ДНО *в знач. сказ., безл.* кеше күп (булыу); **здесь о́чень лю́дно** бында кеше бик күп

ЛЮ́ДНЫЙ, -ая, -ое кеше күп, халыҡ күп булған; **лю́дная у́лица** кеше күп урам

ЛЮДОЕ́Д *м* кеше ашаусы

ЛЮДСКО́Й, -ая, -ое **1.** кешеләр ...ы; **род людско́й** кешеләр тоҡомо **2.** *в знач. сущ.* **людска́я** *ж*; *уст.* хеҙмәтселәр (ялсылар) өйө

ЛЮК *м* люк; **пройти́ че́рез люк** люк аша үтеү

ЛЮКС I *м*; *физ.* люкс (*яҡтыртылыу дәрәжәһен үлсәү берәмеге*)

ЛЮКС II *прил. неизм.* люкс (*яҡшы йыһазландырылған ҡунаҡхана һ.б.*)

ЛЮ́ЛЬКА *ж* сәңгелдәк, бишек; **кача́ть лю́льку** сәңгелдәк бәүетеү

ЛЮ́МЕН *м*; *физ.* люмен (*яҡтылыҡ дәрәжәһен үлсәү берәмеге*)

ЛЮМИНЕСЦЕ́НТНЫЙ, -ая, -ое *спец.* люминесцент; **люминесце́нтная ла́мпа** люминесцент лампа

ЛЮМИНЕСЦЕ́НЦИЯ *ж*; *физ.* люминесценция (*газдарҙың электр тәьҫирендә балҡыу, нурланыу күренеше*)

ЛЮ́МПЕН-ПРОЛЕТАРИА́Т *м* люмпен-пролетариат (*синфи йөҙөн юғалтҡан, тарҡалған түбән ҡатлам*)

ЛЮПИ́Н *м* люпин, әсе борсаҡ (*ҡуҙаҡлы үлән*)

ЛЮ́СТРА *ж* аҫылмалы шәмдәл, люстра

ЛЮТЕРА́НИН *м* и **ЛЮТЕРА́НКА** *ж*; *рел.* лютеран

ЛЮТЕРА́НСКИЙ, -ая, -ое лютеран, лютеранлыҡ ...ы

ЛЮТЕРА́НСТВО *с* лютеранлыҡ (*христиан динендә Лютер нигеҙ һалған протестант йүнәлеше*)

ЛЮ́ТИК *м* лютик; **лю́тик ядови́тый** ағыулы лютик; **лю́тик е́дкий** зәһәр лютик

ЛЮ́ТИКОВЫЕ *мн.*; *бот.* лютик һымаҡтар

ЛЮ́ТНЯ *ж*; *муз.* лютня (*ҡыллы музыка ҡоралы*)

ЛЮ́ТЫЙ, -ая, -ое **1.** йыртҡыс, уҫал, ҡанһыҙ, яуыз; **лю́тый зверь** йыртҡыс йәнлек; **лю́тый враг** яуыз дошман **2.** *перен.* бик ҡаты, әсе, зәһәр, үтә (бик) көслө; **лю́тый моро́з** бик ҡаты һыуыҡ; **лю́тая не́нависть** бик көслө нәфрәт

ЛЮЦЕ́РНА *ж* люцерна (*борсаҡ һымаҡ үҫемлек*)

ЛЯ *с нескл.*; *муз.* ля (*музыка гаммаһының алтынсы нотаһы*)

ЛЯГА́ТЬ *несов. кого*; *прям.*, *перен.* тибеү

ЛЯГА́ТЬСЯ *несов.* тибешеү

ЛЯГНУ́ТЬ *сов. кого-что* тибеү, тибеп ебәреү

ЛЯГУША́ТНИК *м*; *разг.* лягушатник (*балалар өсөн һыу инеү урыны, һай урын*)

ЛЯГУША́ЧИЙ, -ья, -ье баҡа ...ы, телмәрйен ...ы; **лягуша́чья икра́** баҡа (тәлмәрйен) ыуылдырығы

ЛЯГУ́ШЕЧНИК *м* баҡа үләне, баҡа япрағы, баҡа ебәге

ЛЯГУ́ШКА *ж* баҡа, тәлмәрйен; **травяна́я лягу́шка** һоро тәлмәрйен (баҡа) (*күберәк ҡоро ерҙә йәшәй*)

ЛЯГУШО́НОК *м* тәлмәрйен (баҡа) балаһы

ЛЯ́ЖКА *ж*; *разг.* бот ите, таҡым

ЛЯЗГ *м* сыңлау; (*о металлических предметах*) зыңлау, сың-сың (зың-зың) итеү, сыңғырау; **лязг цепе́й** сынйыр сыңлауы

ЛЯ́ЗГАТЬ *несов.* **1.** *чем* сыҡылдау; **ля́згать но́жницами** ҡайсы сыҡылдатыу **2.** шыҡылдатыу, шығырлатыу; **ля́згать зуба́ми** теш шығырлатыу

ЛЯ́МКА *ж* яҫы бау, ҡайыш, ләмкә; **приши́ть ля́мку** ләмкә тағыу ♦ **тяну́ть ля́мку** егелеү, эштең ауырын алып барыу

ЛЯ́ПИС *м*; *мед.* ляпис (*көмөш нитраты*)

ЛЯ́ПСУС *м* (тупаҫ) хата, ҙур яңылышлыҡ

ЛЯ́СЫ: ля́сы точи́ть *прост.* ләстит һатыу, юҡбар һөйләү

М

МАВЗОЛЕ́Й *м* мавзолей; **мавзоле́й В.И.Ле́нина** В.И.Ленин мавзолейы

МАВРИТА́НСКИЙ, -ая, -ое мавр ...ы, мавритан ...ы, Мавритания ...ы; **маврита́нский стиль в архитекту́ре** архитектурала Мавритания стиле

МАВРИТА́НЦЫ *мн.* мавритандар, Мавритания халҡы // *ед.* **маврита́нец** и **мавр** *м* мавритан ир-аты, мавр ир-аты; **маврита́нка** *ж* мавритан ҡатын-ҡыҙы, мавр ҡатын-ҡыҙы

МА́ВРЫ *мн.* **1.** маврҙар (*Төньяҡ-көнбайыш Африкала* (*Мавретанияла*) *йәшәгән боронғо ҡәбилә*) // *ед.* **мавр** *м* мавр ир-аты; **маврита́нка** *ж* мавр ҡатын-ҡыҙы **2.** *см.* **маврита́нцы**

МАГ *м* сихырсы, тылсымсы, күрәҙәсе ♦ **маг и волше́бник** *шутл.* оҫта (булдыҡлы) кеше

МАГАЗИ́Н *м*; *в разн. знач.* магазин; **продукто́вый магази́н** аҙыҡ-түлек магазины; **магази́н сопротивле́ний** *тех.* ҡаршылыҡтар магазины; **магази́н винто́вки** винтовка магазины; **у́лей с магази́ном** магазинлы умарта

МАГАЗИ́ННЫЙ, -ая, -ое **1.** магазин ...ы; **магази́нный инвента́рь** магазин инвентары **2.** магазинлы; **магази́нное ору́жие** магазинлы ҡорал

МАГАРА́ДЖА *м* магараджа, өлкән раджа (*Һиндостанда кенәздәрҙең иң юғары титулы һәм шул титулдағы кеше*)

МАГАРЫ́Ч *м*; *прост.* мәгәрис; **с тебя́ магары́ч** һинән мәгәрис

МАГИ́СТР *м* магистр (**1.** *ғилми дәрәжә һәм шундай дәрәжә алған кеше* **2.** *тар. Урта быуатта монахтар йәки рыцарҙар башлығының титулы һәм шул титулдағы кеше*)

МАГИСТРА́ЛЬ *ж* магистраль; **железнодоро́жная магистра́ль** тимер юл магистрале; **широ́кая магистра́ль го́рода** ҡаланың киң магистрале; **га́зовая магистра́ль** газ магистрале

МАГИСТРА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** магистраль, төп, мөһим, **магистра́льный ка́бель** магистраль кабель; **магистра́льное направле́ние** төп йүнәлеш; **магистра́льная те́ма** төп (мөһим) тема **2.** иң оҙон, киң, магистраль; **магистра́льная у́лица** иң оҙон, киң урам

МАГИСТРА́Т *м* магистрат (*ҡайһы бер илдәрҙә ҡала идаралығы, шул идаралыҡ урынлашҡан йорт*)

МАГИСТРА́ТСКИЙ, -ая, -ое магистрат ...ы; **магистра́тское управле́ние** магистрат идараһы

МАГИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое **1.** магия ...ы, сихырлау ...ы; **маги́ческие приёмы** магия алымдары **2.** *перен.* сихырлы, тылсымлы, сихырланғандай (сиктән тыш) көслө, ғәжәп; **маги́ческое сло́во** тылсымлы һүҙ ♦ **маги́ческий круг** *см.* **заколдо́ванный**

МА́ГИЯ *ж*; *прям.*, *перен.* магия, сихыр, тылсым; **ма́гия слов** һүҙҙәр тылсымы; ♦ **чёрная ма́гия** сихыр (*ҡара көстәр ярҙамында*)

МА́ГМА *ж*; *геол.* магма (*Ер шарының ҡаты ҡатламы аҫтындағы ҡайнар шыйыҡ масса*)

МАГМАТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое *геол.* **1.** магма ...ы; **магмати́ческий оча́г** магма сығанағы **2.** магмалы; **магмати́ческие го́рные поро́ды** магмалы тау тоҡомдары

МАГНА́Т *м* магнат; **по́льские магна́ты** Польша магнаттары; **фина́нсовый магна́т** финанс магнаты

МАГНЕЗИ́Т *м*; *мин.* магнезит

МАГНЕ́ЗИЯ *ж* магнезия ♦ **жжёная магне́зия** яндырылған магнезия (*магний окисы*); **бе́лая магне́зия** аҡ магнезия (*магний тоҙо*)

МАГНЕТИ́ЗМ *м* магнетизм (**1.** *магнит үҙенсәлеге* **2.** *магнит күренештәре тураһындағы тәғлимәт*); **явле́ния магнети́зма** магнетизм күренештәре; **курс магнети́зма** магнетизм курсы

МАГНЕТИ́Т *м*; *мин.* магнетит

МАГНЕ́ТО *с нескл.* магнето (*эске яныулы двигателдәрҙә осҡон барлыҡҡа килтерә торған электромагнитлы прибор*); **пусково́е магне́то** эшләтә башлаусы магнето

МА́ГНИЕВЫЙ, -ая, -ое **1.** магний ...ы; **ма́гниевая вспы́шка** магний уты **2.** магнийлы; **ма́гниевые ру́ды** магнийлы мәғдәндәр

МА́ГНИЙ *м* магний (*химик элемент, металл*); **о́кись ма́гния** магний окисы

МАГНИ́Т *м* магнит; **иску́сственный магни́т** яһалма магнит

МАГНИ́ТНЫЙ, -ая, -ое **1.** магнит ...ы; **магни́тные сво́йства** магнит үҙсәнлектәре **2.** магнитлы; **магни́тный железня́к** магнитлы тимер мәғдәне ♦ **магни́тная анома́лия** *физ.* магнит аномалияһы; **магни́тная бу́ря** *физ.* магнит бураны; **магни́тная ле́нта** магнит таҫмаһы; **магни́тный меридиа́н** *физ.* магнит меридианы; **магни́тное по́ле** *физ.* магнит ҡыры; **магни́тный по́люс Земли́** *физ.* Ерҙең магнит полюсы; **магни́тный эква́тор** *физ.* магнит экваторы

МАГНИТО́ЛА *ж* магнитола (*радиоалғыс менән магнитофоны бергә эшләнгән аудиоаппарат*); **включи́ть магнито́лу** магнитоланы эшләтеп ебәреү

МАГНИТОФО́Н *м* магнитофон; **за́пись пе́сен на магнитофо́н** йырҙарҙы магнитофонға яҙып алыу

МАГНИТОФО́ННЫЙ, -ая, -ое магнитофон ...ы; **магнитофо́нная кассе́та** магнитофон кассетаһы

МАГНО́ЛИЕВЫЙ, -ая, -ое **1.** магнолия ...ы; **магно́лиевый за́пах** магнолия еҫе **2.** *в знач. сущ.* **магно́лиевые** *мн.*; *бот.* магнолия һымаҡтар (*хуш еҫле, эре аҡ сәскәле ағас йәки ҡыуаҡ*)

МАГНО́ЛИЯ *ж* магнолия ...ы (*хуш еҫле, эре аҡ сәскәле ағас йәки ҡыуаҡ*); **цветы́ магно́лии** магнолия сәскәләре

МАГОМЕТА́НИН *м* и **МАГОМЕТАНКА** *ж* *см.* **мусульма́нин**

МАГОМЕТА́НСКИЙ, -ая, -ое *см.* **мусульма́нский**

МАГОМЕТА́НСТВО *с см.* **мусульма́нство**

МАДА́М *ж нескл.* ханым, мадам

МАДЕМУАЗЕ́ЛЬ *ж* туташ, мадемуазель

МАДЕ́РА *ж* мадера (*шарап төрө*)

МАДО́ННА *ж* Мадонна (*католиктарҙа: Алла инәһе (Алиһә) һәм уның һүрәте, һыны*); **ста́туя Мадо́нны** Мадонна һыны

МАДРИГА́Л *м*; *лит.* мадригал (*ғәҙәттә, ҡатын-ҡыҙға арналған ҡыҫҡа лирик шиғыр*); **чита́ть мадрига́лы** мадригалдар уҡыу

МАДЬЯ́РСКИЙ, -ая, -ое мадьяр ...ы; **мадья́рский язы́к** мадьяр теле

МАДЬЯ́РЫ *мн.* мадьярҙар, мадьяр халҡы // *ед.* **мадья́р** *м* мадьяр ир-аты; **мадья́рка** *ж* мадьяр ҡатын-ҡыҙы

МАЁВКА *ж* маёвка (*революцияға тиклем Рәсәйҙә эшселәрҙең 1 майҙа үткәрелә торған йәшерен йыйылышы*)

МАЖО́Р *м* **1.** *муз.* мажор **2.** *перен., разг.* көр (шат, күтәренке) күңел; **быть в мажо́ре** күтәренке күңелле булыу

МАЖОРИТА́РНЫЙ, -ая, -ое мажоритар (*күпселек тауышты алыуға ҡоролған*) ♦ **мажорита́рная систе́ма** мажоритар система (*законға ярашлы күпселек тауыш алған кандидаттың йәки кандидаттар исемлегенең вәкәләтле дәүләт органына һайлау системаһы*)

МАЖО́РНЫЙ, -ая, -ое **1.** *муз.* мажор; **мажо́рные зву́ки** мажор тауыштар **2.** *перен.* көр, шат, күтәренке; **мажо́рное настрое́ние** күтәренке күңел

МА́ЗАНКА *ж* балсыҡ (саман) өй

МА́ЗАТЬ *несов.* **1.** *что* һылау, яғыу, һөртөү, майлау; **ма́зать сте́ны ха́ты** өйҙөң стенаһын һылау; **ма́зать хлеб ма́слом** икмәккә май яғыу; **ма́зать колёса** тәгәрмәстәрҙе майлау **2.** *кого-что*; *разг.* (*пачкать, грязнить*) бысратыу, буяу; **ма́зать ска́терть** ашъяулыҡты бысратыу **3.** *кого-что* и *без доп.*; *разг.* (*неумело, неискусно рисовать краской*) буяштырыу **4.** *прост.* (*делать промахи*) яҙа атыу, тейҙерә алмау

МА́ЗАТЬСЯ *несов.* **1.** *разг.* һөртөү, һөртөнөү, биҙәнеү; **ма́заться кре́мом** кершән һөртөнөү **2.** (*пачкаться, грязниться*) бысраныу, буялыу; **бе́лое пла́тье бы́стро ма́жется** аҡ күлдәк тиҙ бысрана **3.** *разг.* (*пачкать при прикосновении*) йоғоу, сығыу; **стена́ ма́жется** стенаның буяуы сыға **4.** *страд. от* **ма́зать** 1

МАЗИ́ЛА *м* и *ж*; *прост., неодобр.* **1.** (*неряха, грязнуля*) бысраҡ, шаҡшы **2.** ебегән, булдыҡһыҙ (*ғәҙәттә, спортсыға ҡарата*)

МАЗНИ́ЦА *ж* дегет күнәге

МАЗНУ́ТЬ *сов.* **ма́зать** 1, 2, 4

МАЗНЯ́ *ж*; *разг.* насар һүрәт, һәләтһеҙ эш

МАЗО́К *м* **1.** *жив.* буяу (төшөрөү, һалыу) алымы; **писа́ть карти́ну широ́кими мазка́ми** һүрәтте киң алымдар менән төшөрөү **2.** *мед.* мазок; **взять мазо́к** мазок алыу (*ауырыуҙы тикшереү өсөн*)

МАЗУ́РКА *ж*; *муз.* мазурка; **мазу́рка Шопе́на** Шопен мазуркаһы

МАЗУ́Т *м*; *тех.* мазут (*шыйыҡ яғыулыҡ*)

МАЗУ́ТНЫЙ, -ая, -ое мазут ...ы; **мазу́тное пятно́** мазут табы

МАЗЬ *ж* **1.** (*лекарство*) мазь, май (*дарыу*) **2.** (*для смазки*) май; **колёсная мазь** тәгәрмәс майы ♦ **на мази́** *что-л.*; *прост. берәй нәмә* майланғандай (көйлө, яйлы) бара; **де́ло на мази́** эш майланғандай, көйлө

МАЙ *м* май, май айы ♦ **пра́здник Пе́рвого ма́я** Беренсе май байрамы

МА́ЙКА *ж* майка; **спорти́вная ма́йка** спорт майкаһы

МА́ЙНА I *ж* йылыу, ҡаран

МА́ЙНА II *межд.* майна (*йөктө "төшөр!", "түбәнгә!" тигән команда*; *киреһе "вира"*)

МАЙО́ЛИКА *ж* майолика (*биҙәп эшләнгән балсыҡ һауыт-һаба һ.б.*)

МАЙОНЕ́З *м*; *кул.* майонез; **яйцо́ под майоне́зом** майонез һалынған йомортҡа

МАЙО́Р *м*; *воен.* майор; **пого́ны майо́ра** майор погондары

МАЙОРА́Т *м* майорат (*ҡайһы бер илдәрҙә мираҫ булып ҡала торған ер, шулай уҡ ерҙе мираҫ итеп ҡалдырыу тәртибе*)

МА́ЙСКИЙ, -ая, -ое май ...ы; **ма́йское со́лнце** май ҡояшы ♦ **майский жук** *зоол.* май ҡуңыҙы

МАК *м* мәк (*үҫемлеге һәм орлоғо*); **цветы́ ма́ка** мәк сәскәһе

МАКА́КА *ж* макака (*маймыл төрө*)

МАКАРО́ННИК *м* макаронник (*макарондан ҡыҙҙырып бешерелгән ашамлыҡ*)

МАКАРО́ННЫЙ, -ая, -ое **1.** макарон ...ы; **макаро́нная фа́брика** макарон фабрикаһы **2.** макаронлы; **макаро́нная запека́нка** макаронлы запеканка

МАКАРО́НЫ *только мн.* макарон; **купи́ть макаро́ны** макарон һатып алыу

МАКА́ТЬ *несов. что* маныу, мансыу; **мака́ть перо́ в черни́ла** пероны ҡараға маныу

МАКЕДО́НСКИЙ, -ая, -ое македон ...ы, Македония...ы; **македо́нский язы́к** македон теле

МАКЕДО́НЦЫ *мн.* македондар, македон халҡы // *ед.* **македо́нец** *м* македон ир-аты; **македо́нка** *ж* македон ҡатын-ҡыҙы

МАКЕ́Т *м* макет; **маке́т па́рка** парк макеты; **маке́т кни́ги** китап макеты

МАКЕ́ТНЫЙ, -ая, -ое макет ...ы; **маке́тная мастерска́я** макет оҫтаханаһы

МА́КЛЕР *м* маклер, аралашсы; **услу́ги ма́клера** аралашсы ярҙамы

МА́КЛЕРСТВО *с* маклерлыҡ (аралашлыҡ) кәсебе; **зараба́тывать де́ньги ма́клерством** аралашлыҡ кәсебе менән аҡса эшләү (табыу)

МА́КЛЕРСТВОВАТЬ *несов.* маклерлыҡ (аралашлыҡ) итеү

МАКНУ́ТЬ *сов. см.* **мака́ть**

МА́КОВ: как ма́ков цвет мәк сәскәһе кеүек, мәктең ал сәскәһе төҫлө; **лицо́ твоё как ма́ков цвет** йөҙөң мәктең ал сәскәһе төҫлө

МА́КОВКА *ж* **1.** мәк башы **2.** (*купол церкви*) сиркәү көмбәҙе **3.** *разг. см.* **маку́шка**

МА́КОВЫЙ, -ая, -ое **1.** мәк ...ы; **ма́ковое се́мя** мәк орлоғо **2.** мәкле; **ма́ковый пря́ник** мәкле перәник **3.** *в знач. сущ.* **ма́ковые** *мн.*; *бот.* мәк һымаҡтар ♦ **ма́ковой роси́нки в рот не брать**; **ма́ковой роси́нки во рту не́ было** ауыҙыма бер тәғәм ризыҡ та ҡапҡаным юҡ; ауыҙға бер тәғәм дә ҡапмау

МАКРОКЛИ́МАТ *м* макроклимат (*Ер шарының ҙур арауыҡтарына хас климат*)

МАКРОКО́СМ и **МАКРОКО́СМОС** *м*; *книжн.* донъя, йыһан

МАКРОСКОПИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое макроскопик, ябай күҙгә күренерлек; **макроскопи́ческие проце́ссы** макроскопик процестар

МАКСИ́М *м*; *разг.* максим (*станоклы пулемёт төрө*)

МАКСИМАЛИ́ЗМ *м* максимализм (*реаль ысынбарлыҡ менән аҡланмаҫлыҡ ғәйәт ҙур талап*)

МАКСИМАЛИ́СТ *м* максималист, максимализм яҡлы (*кеше*)

МАКСИМА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое максималь, иң күп (ҙур, юғары); **максима́льное коли́чество** максималь һан, иң юғары иҫән

МА́КСИМУМ *м* **1.** максимум, иң күп; **ма́ксимум эне́ргии** күп көс **2.** *в знач. нареч.* иң күп (күбендә), күп тигәндә; **ма́ксимум две неде́ли** иң күбендә ике аҙна **3.** *в знач. неизм. прил.* максимум; **програ́мма-ма́ксимум** программа-максимум

МАКУЛАТУ́РА *ж*; *прям.*, *перен.* макулатура (**1.** *ташландыҡ китап, гәзит-журналдар, төрлө ҡағыҙҙар* **2.** *күсм. һай эстәлекле әҙәби әҫәр*); **сбор макулату́ры** макулатура йыйыу

МАКУЛАТУ́РНЫЙ, -ая, -ое *прям.*, *перен.* макулатура ...ы; **макулату́рные отхо́ды** макулатура ҡалдыҡтары

МАКУ́ШКА *ж* **1.** түбә, баш; **маку́шка горы́** тау түбәһе; **маку́шка де́рева** ағас башы **2.** түбә; **ша́пка на маку́шке** бүрек түбәлә генә тора ♦ **у́шки на маку́шке** *у кого* һаҡ ҡолаҡ

МАЛА́ГА *ж* малага (*шарап төрө*)

МАЛА́ЙСКИЙ, -ая, -ое малай ...ы Малайя ...ы; **мала́йский язы́к** малай теле

МАЛА́ЙЦЫ *мн.* малайялылар, малай халҡы // *ед.* **мала́ец** *м* малай ир-аты; **мала́йка** *ж* малай ҡатын-ҡыҙы

МАЛАХА́Й *м* ҡолаҡсын бүрек

МАЛАХИ́Т *м*; *мин.* малахит

МАЛАХИ́ТОВЫЙ, -ая, -ое **1.** малахит ...ы; **малахи́товые месторожде́ния** малахит ятҡылыҡтары **2.** малахит; **малахи́товая ва́за** малахит ваза **3.** (*о цвете*) асыҡ йәшел, малахит төҫөндә; **малахи́товое пла́тье** асыҡ йәшел төҫтәге күлдәк

МАЛЕВА́ТЬ *несов. кого-что* и *без доп.*; *разг.* арлы-бирле буяу

МАЛЕ́ЙШИЙ, -ая, -ее саҡ ҡына, аҙ ғына, бик аҙ (бәләкәй), иң аҙ (бәләкәй); **не име́ть ни мале́йшего поня́тия** саҡ ҡына ла күҙ алдына килтерә алмау; **не ощути́ть ни мале́йшего чу́вства стра́ха** аҙ ғына ла ҡурҡыу хисе тоймау

МАЛЁК *м*; *зоол.* йотҡолоҡ, селбәрә

МА́ЛЕНЬКИЙ, -ая, -ое **1.** *в разн. знач.* бәләкәй, бәләкәс; **ма́ленькая ко́мната** бәләкәй бүлмә; **челове́к ма́ленького ро́ста** бәләкәй буйлы кеше; **ма́ленький отря́д** бәләкәй отряд; **ма́ленькая неприя́тность** бәләкәй генә күңелһеҙлек; **ма́ленький челове́к** бәләкәй кеше; **ма́ленькие де́ти** бәләкәй балалар **2.** *в знач. сущ.* **ма́ленький** *м* и **ма́ленькая** *ж*; *разг.* бәләкәс, бәләкәй (*бала*); **ма́ленький запла́кал** бәләкәс илап ебәрҙе ♦ **ма́ленькая бу́ква** бәләкәй хәреф

МАЛИ́НА *ж* ҡурай еләге, әберсә; **садо́вая мали́на** баҡса ҡурай еләге; **лесна́я мали́на** урман әберсәһе; **собира́ть мали́ну** ҡурай еләге йыйыу

МАЛИ́ННИК *м* ҡурай еләклек, ҡурай еләге ҡыуаҡлығы, әберсәлек; **спря́таться в мали́ннике** ҡурай еләге ҡыуаҡлығына йәшенеү

МАЛИ́НОВКА *ж* ҡурай еләге (әберсә) турғайы

МАЛИ́НОВЫЙ, -ая, -ое **1.** ҡурай еләге ...ы; **мали́новый лист** ҡурай еләге япрағы; **мали́новое варе́нье** ҡурай еләге ҡайнатмаһы **2.** (*о цвете*) сағыу ал, һандал, ал ҡыҙыл; **мали́новый ба́рхат** ал ҡыҙыл бәрхәт ♦ **мали́новый звон** ҡыңғырауҙың яғымлы тауышы

МА́ЛО *нареч.*; *в разн. знач.* аҙ, әҙ; **ма́ло сде́лано** әҙ эшләнгән; **мне э́того ма́ло** был ғына миңә аҙ; **ма́ло ли у нас хоро́ших люде́й** беҙҙә яҡшы кешеләр әҙме ни ♦ **ма́ло ли что** булмағайы, булһа һуң; **ма́ло того́** *в знач. вводн. сл.* ул ғына ла түгел, ул ғына етмәгән

МАЛО... *урыҫ телендәге ҡушма һүҙҙәрҙең "аҙ", "әҙ", "бәләкәй" мәғәнәһен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.*, **малова́жный** аҙ әһәмиәтле; **малоисследо́ванный** әҙ тикшерелгән

МАЛОВА́ТО *нареч.*; *разг.* аҙыраҡ, әҙерәк, етеңкерәмәй, бәләкәйерәк; **сде́лано малова́то** әҙерәк эшләнгән; **возмо́жностей малова́то** мөмкинлектәр аҙыраҡ

МАЛОВЕ́Р *м* ышанып етмәүсе, икеләнеүсе (*кеше*)

МАЛОВЕРОЯ́ТНЫЙ, -ая, -ое шикле, икеле; **маловероя́тные слу́хи** икеле хәбәрҙәр

МАЛОВО́ДНЫЙ, -ая, -ое **1.** аҙ һыулы; **малово́дная река́** аҙ һыулы йылға **2.** аҙ һуғарылған; **малово́дная степь** аҙ һуғарылған дала

МАЛОВО́ДЬЕ *с* **1.** (*низкий уровень воды в водоёмах*) һыу аҙлыҡ, аҙ һыулылыҡ, һай булыу; **малово́дье о́зера** күлдә һыу аҙлыҡ; күлдең һай булыуы **2.** һыу етешмәү; **борьба́ с малово́дьем** һыу етешмәүгә ҡаршы көрәш

МАЛОВРАЗУМИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое аҙ аңлайышлы, бик (үк) асыҡ түгел (булмаған); **маловразуми́тельный отве́т** аҙ аңлайышлы яуап

МАЛОГАБАРИ́ТНЫЙ, -ая, -ое бәләкәй габаритлы, ҙур булмаған; **малогабари́тный стано́к** бәләкәй габаритлы станок

МАЛОГОВОРЯ́ЩИЙ, -ая, -ее асыҡлыҡ индермәгән, аҙ әһәмиәтле, аҙ һүҙле; **малоговоря́щий факт** әһәмиәтһеҙ факт

МАЛОГРА́МОТНОСТЬ *ж* аҙ белемлелек, наҙанлыҡ; **ликвида́ция малогра́мотности** наҙанлыҡты бөтөрөү

МАЛОГРА́МОТНЫЙ, -ая, -ое **1.** аҙ белемле, белеме етеңкерәмәгән; **малогра́мотный челове́к** аҙ белемле кеше **2.** (*выполненный без достаточных знаний*) насар эшләнгән, насар сифатлы; **малогра́мотная статья́** насар яҙылған мәҡәлә

МАЛОДО́ЙНЫЙ, -ая, -ое аҙ һөтлө, аҙ һөт биргән; **малодо́йная коро́ва** аҙ һөт биргән һыйыр

МАЛОДУ́ШЕСТВОВАТЬ *несов.* төшөнкөлөккә бирелеү, рух төшөү, юғалып (ҡурҡып) ҡалыу; **малоду́шествовать в мину́ты опа́сности** ҡурҡыныс минуттарҙа юғалып ҡалыу

МАЛОДУ́ШИЕ *с* ҡыйыуһыҙлыҡ, ҡурҡаҡлыҡ; **проявля́ть малоду́шие** ҡурҡаҡлыҡ күрһәтеү

МАЛОДУ́ШНИЧАТЬ *несов.*; *разг. см.* **малоду́шествовать**

МАЛОДУ́ШНЫЙ, -ая, -ое ихтыярһыҙ, йомшаҡ, ҡыйыуһыҙ, баҙау; **малоду́шный челове́к** ҡыйыуһыҙ кеше; **малоду́шный посту́пок** ихтыярһыҙ ҡылыҡ

МАЛОЗАМЕ́ТНЫЙ, -ая, -ое **1.** аҙ ғына күренгән, әҙ генә беленгән, күренер-күренмәҫ; **малозаме́тная чёрточка** күренер-күренмәҫ һыҙыҡса **2.** айырылып (күҙгә ташланып) тормаған, танылмаған; **малозаме́тный челове́к** бер яғы менән дә айырылып тормаған кеше

МАЛОЗЕМЕ́ЛЬЕ *с* и **МАЛОЗЕМЕ́ЛЬНОСТЬ** *ж* әҙ ерлелек, ер әҙлек

МАЛОЗЕМЕ́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое әҙ ерле (ере әҙ) булған; **малоземе́льные крестья́не** әҙ ерле крәҫтиәндәр

МАЛОЗНАКО́МЫЙ, -ая, -ое бик үк таныш булмаған; **малознако́мая ме́стность** бик үк таныш булмаған ер

МАЛОЗНАЧИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое и **МАЛОЗНА́ЧАЩИЙ,** -ая, -ее әҙ әһәмиәтле, артыҡ (бик үк) әһәмиәте булмаған, әһәмиәте бәләкәй (әҙ); **малозначи́тельный факт** артыҡ әһәмиәте булмаған факт; **малозначи́тельный вопро́с** әһәмиәте бәләкәй (ваҡ) мәсьәлә

МАЛОИЗВЕ́СТНЫЙ, -ая, -ое артыҡ билдәле булмаған, танылыу алмаған, аҙ билдәле (танылған); **малоизве́стная кни́га** артыҡ билдәле булмаған китап; **малоизве́стный поэ́т** танылыу алмаған шағир

МАЛОИЗУ́ЧЕННЫЙ, -ая, -ое аҙ өйрәнелгән (тикшерелгән); **малоизу́ченный райо́н** аҙ өй-

18 зак. 2.0084.05

рәнелгән район; **малоизу́ченная рабо́та** аҙ тикшерелгән эш

МАЛОИМУ́ЩИЙ, -ая, -ее аҙ милекле, фәҡир, ярлы; **малоиму́щие сло́и** ярлы ҡатламдар

МАЛОИНТЕРЕ́СНЫЙ, -ая, -ое (артыҡ) ҡыҙығы булмаған, ҡыҙығы аҙ; **малоинтере́сная кни́га** ҡыҙығы булмаған китап

МАЛОКАЛИ́БЕРНЫЙ, -ая, -ое *см.* **мелкокали́берный**

МАЛОКАЛОРИ́ЙНЫЙ, -ая, -ое аҙ калориялы, туҡлыҡлы булмаған; **малокалори́йное то́пливо** аҙ калориялы яғыулыҡ; **малокалори́йная пи́ща** аҙ калориялы аҙыҡ

МАЛОКВАЛИФИЦИ́РОВАННЫЙ, -ая, -ое түбән квалификациялы; **малоквалифици́рованный рабо́тник** түбән квалификациялы хеҙмәткәр

МАЛОКРО́ВИЕ *с* аҙ ҡанлылыҡ; **страда́ть от малокро́вия** аҙ ҡанлылыҡ менән интегеү

МАЛОКРО́ВНЫЙ, -ая, -ое аҙ ҡанлы, ҡан аҙлыҡ менән интеккән; **малокро́вный ребёнок** аҙ ҡанлыҡ менән интеккән бала

МАЛОКУЛЬТУ́РНЫЙ, -ая, -ое артта ҡалған, мәҙәниәте түбән, тәрбиәһеҙ; **малокульту́рный челове́к** мәҙәниәте түбән кеше

МАЛОЛЕ́ТКА *м* и *ж* *см.* **малоле́ток**

МАЛОЛЕ́ТНИЙ, -яя, -ее **1.** бәләкәй, бәләкәс, сабый; **малоле́тние де́ти** бәләкәй (сабый) балалар **2.** *в знач. сущ.* **малоле́тний** *м* и **малоле́тняя** *ж* бәләкәй бала

МАЛОЛЕ́ТОК *м* и **МАЛОЛЕ́ТКА** *м* и *ж*; *разг.* бәләкәс (сабый) бала

МАЛОЛЕ́ТСТВО *с*; *разг.* сабый (бәләкәй) саҡ, бала саҡ

МАЛОЛИТРА́ЖКА *ж*; *разг.* малолитражка (*бәләкәй литражлы еңел автомобиль*)

МАЛОЛИТРА́ЖНЫЙ, -ая, -ое бәләкәй, аҙ һыйҙырышлы; **малолитра́жный бак** әҙ һыйҙырышлы бак

МАЛОЛЮ́ДНЫЙ, -ая, -ое аҙ халыҡлы, халҡы аҙ; **малолю́дный райо́н** аҙ халыҡлы район

МА́ЛО-МА́ЛЬСКИ *нареч.*; *разг.* аҙ-маҙ ғына, аҙ ғына, саҡ ҡына; **ма́ло-ма́льски похо́ж на отца́** саҡ ҡына атаһына оҡшаған

МАЛОМА́ЛЬСКИЙ, -ая, -ое *разг.* аҙ ғына, бәләкәй генә; **прояви́ть малома́льское уваже́ние** аҙ ғына ихтирам күрһәтеү

МАЛОМЕ́РНЫЙ, -ая, -ое бәләкәй, аҙ һыйышлы; **маломе́рная о́бувь** бәләкәй аяҡ кейеме; **маломе́рный сосу́д** аҙ һыйышлы һауыт

МАЛОМЕТРА́ЖНЫЙ, -ая, -ое бәләкәй метражлы; **малометра́жная кварти́ра** бәләкәй метражлы фатир

МАЛОМО́ЩНЫЙ, -ая, -ое **1.** ҡеүәте (көсө) аҙ, ҡеүәтһеҙ; **маломо́щный дви́гатель** ҡеүәтһеҙ двигатель **2.** (*бедный*) ярлы, хәлһеҙ; **маломо́щное хозя́йство** ярлы хужалыҡ

МАЛОНАДЁЖНЫЙ, -ая, -ое аҙ ышаныслы, ышанысы аҙ булған; **малонадёжный челове́к** ышанысһыҙ кеше

МАЛОНАСЕЛЁННЫЙ, -ая, -ое халҡы аҙ, күп йәшәмәгән, аҙ халыҡлы; **малонаселённый край** аҙ халыҡлы яҡ, халыҡ күп йәшәмәгән төбәк

МАЛОО́БЛАЧНЫЙ, -ая, -ое аҙ болотло; **малоо́блачный день** аҙ болотло көн; **малоо́блачное не́бо** аҙ болотло күк йөҙө

МАЛООБРАЗО́ВАННЫЙ, -ая, -ое аҙ уҡыған, аҙ белемле, белеме самалы; **малообразо́ванный челове́к** аҙ белемле кеше

МАЛОО́ПЫТНЫЙ, -ая, -ое аҙ тәжрибәле, тәжрибәһе етмәгән; **малоо́пытный специали́ст** тәжрибәһе етмәгән белгес

МАЛОПОДВИ́ЖНЫЙ, -ая, -ое **1.** аҙ хәрәкәтләнеүсән, ауыр (аҡрын) ҡуҙғалыусан, ауыр кәүҙәле, һүлпән; **малоподви́жный челове́к** ауыр ҡуҙғалыусан кеше **2.** (*о лице*) әҙ үҙгәреүсән; **малоподви́жное лицо́** әҙ үҙгәреүсән йөҙ

МА́ЛО-ПОМА́ЛУ *нареч.*; *разг.* әҙ-әҙләп, әкренләп; **ма́ло-пома́лу нача́ть ходи́ть** әкренләп йөрөй башлау

МАЛОПОНЯ́ТНЫЙ, -ая, -ое аҙ аңлайышһыҙ, аңлашылып етмәгән; **малопоня́тная фра́за** аңлашылып етмәгән фраза

МАЛОПРИ́БЫЛЬНЫЙ, -ая, -ое әҙ килемле (табышлы); **малопри́быльное предприя́тие** әҙ килемле (файҙа килтермәгән) предприятие

МАЛОПРИГО́ДНЫЙ, -ая, -ое яраҡһыҙ тиерлек, бик үк яраҡлы булмаған; **малопригодная для посе́ва земля́** сәсеү өсөн яраҡһыҙ тиерлек ер

МАЛОПРОДУКТИ́ВНЫЙ, -ая, -ое файҙаһы (һөҙөмтәһе) аҙ, аҙ һөҙөмтәле; **малопродукти́вный труд** аҙ һөҙөмтәле хеҙмәт

МАЛОРАЗГОВО́РЧИВЫЙ, -ая, -ое аҙ һөйләшеүсән, һүҙгә һаран; **малоразгово́рчивый челове́к** аҙ һөйләшеүсән кеше

МАЛОРО́СЛЫЙ, -ая, -ое (*о людях и животных*) тәбәнәк, бәләкәй (ҡыҫҡа) буйлы, кәүҙәгә бәләкәй, тоҡор; (*о растениях*) ҡыҫҡа, тәпәш; **малоро́слый челове́к** ҡыҫҡа буйлы кеше; **малоро́слая берёза** тәпәш ҡайын

МАЛОСЕМЕ́ЙНЫЙ, -ая, -ое бәләкәй (аҙ) ғаиләле; **малосеме́йные лю́ди** бәләкәй ғаиләле кешеләр

МАЛОСОДЕРЖА́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое һай йөкмәткеле (эстәлекле), эстәлеге ярлы (һай); **малосодержа́тельная по́весть** һай эстәлекле повесть

МАЛОСОЗНА́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое түбән аңлы; **малосозна́тельный челове́к** түбән аңлы кеше

МАЛОСО́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое еңелсә тоҙланған, тоҙо әҙ; **малосо́льные огурцы́** еңелсә тоҙланған ҡыяр

МА́ЛОСТЬ *ж* **1.** *разг.* (*пустяк*) ваҡ-төйәк, ваҡ нәмә, юҡ-бар нәмә; **отвеча́ть за ка́ждую ма́лость** һәр юҡ-бар нәмә өсөн яуап биреү **2.** *в знач. нареч.*; *прост.* аҙыраҡ, саҡ ҡына, бер аҙ; **потерпи́ ма́лость** саҡ ҡына сабыр ит ♦ **са́мая ма́лость** аҙ ғына, саҡ ҡына

МАЛОЧИ́СЛЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** аҙ һанлы, бәләкәй; **малочи́сленный отря́д** аҙ һанлы отряд **2.** һирәк була (осрай) торған; **малочи́сленные слу́чаи** һирәк осрай торған ваҡиғалар

МА́ЛЫЙ I, -ая, -ое **1.** бәләкәй, бәләкәс; **ма́лый разме́р** бәләкәй үлсәм; **ма́лый рост** бәләкәй буй; **ма́лые стра́ны** бәләкәй (ваҡ) илдәр; **ма́лый отря́д** бәләкәй отряд; **ма́лые лю́ди** бәләкәй кешеләр; **ма́лые де́ти** бәләкәй балалар **2.** *только кратк. ф.* бәләкәй, наҡыҫ ♦ **с ма́лых лет** бәләкәйҙән үк, йәштән үк, бала саҡтан уҡ; **са́мое ма́лое** иң кәмендә, кәм тигәндә; **без ма́лого**; **без ма́ла** тип әйтерлек, -ға/-гә яҡын; **без ма́лого сто рубле́й** йөҙ һумға яҡын; **и ста́рый и ма́лый**; **и стар и мал**; **и стар и млад** *см.* **ста́рый**; **от ма́ла до вели́ка** йәше-ҡарты, олоһо-кесеһе; **мал мала́ ме́ньше** береһенән-береһе бәләкәй (*балаларға ҡарата*); **мал золотни́к, да до́рог** аҫыл таш ҙур булмай, алтын ҙур булмай; **за ма́лым де́ло ста́ло** эш юҡҡа ғына туҡтап ҡалды, эш бик бәләкәй нәмәгә килеп терәлде

МА́ЛЫЙ II *м*; *разг.* егет (кеше), йәш егет (үҫмер); **сла́вный ма́лый** шәп егет; **у́мный ма́лый** аҡыллы үҫмер ♦ **ма́лый не про́мах** сос егет; **до́брый ма́лый** бына тигән кеше

МАЛЫ́Ш *м* и **МАЛЫ́ШКА** *м* и *ж*; *разг.* бәләкәй бала, сабый, бәләкәс, бәпес, бәпәй; **годова́лый малы́ш** бер йәшлек сабый; **трёхле́тняя малы́шка** өс йәшлек бәләкәс ҡыҙ бала

МАЛЫШО́ВЫЙ, -ая, -ое *разг.* бәләкәстәр …ы; **малышо́вая гру́ппа** бәләкәстәр төркөмө

МА́ЛЬВА *ж* мальва, тырнаҡ гөл

МА́ЛЬЧИК *м* малай, ир бала; **роди́лся ма́льчик** ир бала тыуҙы ♦ **Ма́льчик с па́льчик** орсоҡ ҡәҙәр (буйы бер ҡарыш) малай (*халыҡ әкиәттәрендә*)

МАЛЬЧИКО́ВЫЙ, -ая, -ое *разг.* малайҙар (ир балалар) …ы; **мальчико́вая оде́жда** малайҙар кейеме

МАЛЬЧИ́ШЕСКИЙ, -ая, -ое **1.** ир балалар (малайҙар) …ы; **мальчи́шеские брю́ки** малайҙар салбары **2.** *перен.* малайҙарса, балаларға хас; **мальчи́шеский посту́пок** малайҙарса ҡыланыш

МАЛЬЧИ́ШЕСТВО *с* балалыҡ, малайлыҡ, балаларға хас; **что за мальчи́шество!** был ниндәй малайлыҡ!

МАЛЬЧИ́ШЕЧИЙ, -ья, -ье *разг. см.* **мальчи́шеский**

МАЛЬЧИ́ШКА *м*; *разг. см.* **ма́льчик**

МАЛЬЧИ́ШНИК *м* йәш егеттәр (ир-егеттәр) кисәһе

МАЛЬЧО́НКА *м*; *разг.*, *уменьш.-ласк. от* **ма́льчик**

МАЛЬЧУГА́Н *м*; *разг.*, *ласк. от* **ма́льчик**

МАЛЮ́СЕНЬКИЙ, -ая, -ое *разг.* бәләкәй генә, остоҡ ҡына; **малю́сенькие дома́** бәләкәй генә өйҙәр

МАЛЮ́ТКА *м* и *ж* **1.** сабый, бәпес; **малю́тка запла́кал** бәпес илап ебәрҙе **2.** бәләкәй генә, бик бәләкәй; **ло́дка-малю́тка** бәләкәй генә кәмә

МАЛЯ́Р *м* маляр, буяусы

МАЛЯРИ́ЙНЫЙ, -ая, -ое **1.** биҙгәк (тапма) …ы; **маляри́йный кома́р** биҙгәк серәкәйе **2.** биҙгәккә (тапмаға) ҡаршы көрәш …ы; **маляри́йная ста́нция** биҙгәккә ҡаршы көрәш станцияһы

МАЛЯРИ́Я *ж* биҙгәк, тапма ауырыуы; **тропи́ческая маляри́я** (һары) тропик биҙгәк, һары тапма

МАЛЯ́РНИЧАТЬ *несов.*; *разг.* маляр (буяусы) булып эшләү

МАЛЯ́РНЫЙ, -ая, -ое маляр, буяу …ы; **маля́рная кисть** маляр бумалаһы; **маля́рные рабо́ты** буяу эштәре

МА́МА *ж* әсәй, инәй

МАМА́ША *ж* **1.** *разг. см.* **ма́ма** **2.** *прост.* (*в обращении к пожилой женщине*) инәй, әбей

МА́МЕНЬКИН: ма́менькин сыно́к иркә малай; **ма́менькина до́чка** иркә (наҙлы) ҡыҙ

МА́МОНТ *м* мамонт

МА́МОНТОВЫЙ, -ая, -ое мамонт …ы; **ма́монтовая кость** мамонт һөйәге

МАНГА́Л *м* мангал (*мейес*); **разжига́ть манга́л** мангалға яғып ебәреү

МА́НГО *с нескл.* манго (*мәңге йәшел тропик ағас һәм уның емеше*); **сок ма́нго** манго һуты

МА́НГОВЫЙ, -ая, -ое манго …ы; **ма́нговое де́рево** манго ағасы

МАНГУ́СТ *м* и **МАНГУ́СТА** *ж* мангуста (*тропик йәнлек*)

МАНДАРИ́Н I *м* мандарин (*мәңге йәшел цитрус ағас һәм уның емеше*)

МАНДАРИ́Н II *м* мандарин (*Боронғо Ҡытайҙа ҙур түрәләргә европалылар тарафынан бирелгән исем*)

МАНДАРИ́ННЫЙ и **МАНДАРИ́НОВЫЙ,** -ая, -ое мандарин …ы; **мандари́новое варе́нье** мандарин ҡайнатмаһы

МАНДА́Т *м* мандат (*вәкиллекте раҫлаған документ*); **депута́тский манда́т** депутат мандаты

МАНДА́ТНЫЙ, -ая, -ое мандат …ы ♦ **манда́тная коми́ссия** мандат комиссияһы

МАНДОЛИ́НА *ж*; *муз.* мандолина; **игра́ на мандоли́не** мандолина уйнау

МАНДРИ́Л *м* мандрил (*маймыл төрө*)

МАНЁВР *м* манёвр (**1.** *һуғыш ваҡытында дошманға һөжүм итеү өсөн ғәскәр күсереү* **2.** *ғәскәр һәм флоттың тактик күнегеүҙәре* **3.** *т. юл. станцияларында поездар составын*

төҙөү өсөн вагондарҙы юлдан-юлға күсереп йөрөтөү)

МАНЁВРЕННОСТЬ *ж* манёвр яһай белеү (алыу), хәрәкәтсәнлек; **высо́кая манёвренность войск** ғәскәрҙәрҙең етеҙ манёвр яһай алыуы

МАНЁВРЕННЫЙ, -ая, -ое манёврлы; **манёвренная война́** манёврлы һуғыш

МАНЕВРИ́РОВАТЬ *несов.* **1.** *воен.*, *ж.-д.* манёвр яһау **2.** (*лавировать*) оҫта хәрәкәт итеү, манёврлау **3.** *перен.* (*действовать ловко, хитро*) хәйләләшеү, хәйлә менән **4.** *чем*; *перен.* оҫта файҙаланыу; **маневри́ровать сре́дствами** матди сараларҙы оҫта файҙаланыу

МАНЕВРО́ВЫЙ, -ая, -ое *ж.-д.* манёвр яһау ...ы; **маневро́вый парово́з** манёвр яһау паровозы

МАНЕ́Ж *м* манеж (**1.** *һыбай йөрөү һәм күнегеүҙәр үткәреү өсөн булған бина, майҙан* **2.** *цирк аренаһы* **3.** *тәпәй баҫырға өйрәнә башлаған балалар өсөн ҡамалап алынған күсерелмә майҙансыҡ)*

МАНЕКЕ́Н *м* манекен; **шить по манеке́ну** манекенға үлсәп тегеү

МАНЕКЕ́НЩИК *м* и **МАНЕКЕ́НЩИЦА** *ж* манекенсы (*күргәҙмәлә кейем өлгөләрен күрһәтеүсе*)

МАНЕ́Р: на но́вый мане́р яңыса; **на ста́рый мане́р** иҫкесә; **повяза́ть полоте́нце на мане́р пере́дника** таҫтамалды алъяпҡыс кеүек итеп бәйләү; **таки́м мане́ром** шул рәүешле

МАНЕ́РА *ж* **1.** манера, ғәҙәт, рәүеш; **отврати́тельная мане́ра** бик насар ғәҙәт; **мане́ра говори́ть** һөйләү рәүеше **2.** *обычно мн.* **мане́ры** ҡыланыш, үҙ-үҙеңде тотоу рәүеше; **у него́ хоро́шие мане́ры** ул үҙен яҡшы тота **3.** манера, алым, рәүеш; **мане́ра исполне́ния** башҡарыу алымы

МАНЕ́РНИЧАТЬ *несов.*; *разг.* ҡылансыҡланыу, борғоланыу

МАНЕ́РНЫЙ, -ая, -ое яһалма, тәбиғи булмаған, ҡылансыҡ; **мане́рные же́сты** ҡылансыҡ хәрәкәттәр

МАНЖЕ́Т *м* и **МАНЖЕ́ТА** *ж* манжет (**1.** *күлдәктең йәки блузаның еңе осона әләктереп йәки тегеп ҡуймалы еңсә (беләҙек)* **2.** *салбар балағының ҡайтарма осо*); **манже́ты ко́фты** кофта манжеттары; **манже́ты брюк** салбар манжеттары

МАНИАКА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое мания ...ы; **маниака́льное состоя́ние** мания хәле

МАНИКЮ́Р *м* маникюр; **сде́лать маникю́р** маникюр яһау (эшләү)

МАНИКЮ́РНЫЙ, -ая, -ое маникюр ...ы; **маникю́рные но́жницы** маникюр ҡайсыһы

МАНИКЮ́РША *ж* маникюрсы, маникюр яһаусы (*ҡатын-ҡыҙ*)

МАНИ́ЛОВЩИНА *ж*; *неодобр.* маниловсылыҡ, буш хыялға бирелеүсәнлек

МАНИПУЛИ́РОВАТЬ *несов. чем, с чем* **1.** манипуляция яһау (*ҡул менән эшләгәндә ҡатмарлы хәрәкәттәр яһау*); **манипули́ровать со счётными прибо́рами** иҫәпләү приборҙары менән манипуляция яһау **2.** *перен.* алдау, хәйлә ҡороу

МАНИПУЛЯ́ТОР *м* манипулятор (**1.** *ҡул менән эшләгәндә ҡатмарлы хәрәкәттәр яһаусы* **2.** *цирк. артист, фокуссы, фокус күрһәтеүсе* **3.** *тех. телеграф сигналдарын тапшырыу аҫҡысы*)

МАНИПУЛЯ́ЦИЯ *ж* манипуляция (**1.** *ҡул менән эшләгәндә ҡатмарлы хәрәкәт, алым* **2.** *цирк. ҡулдарҙың сос, етеҙ хәрәкәтенә нигеҙләнгән фокустар күрһәтеү* **3.** *күсм.*, *һөйл. алдау, хәйләле ялған эш*); **манипуля́ции в ручно́й рабо́те** ҡул эшендәге манипуляциялар; **манипуля́ции циркового́ арти́ста** цирк артисының манипуляциялары; **манипуля́ция с кру́пной су́ммой де́нег** ҙур аҡса менән эш итеү, алдау

МАНИ́ТЬ *несов. кого-что* **1.** (ымлап) саҡырыу; **мани́ть щенка́** көсөктө саҡырыу **2.** *перен.* үҙенә тартыу (ылыҡтырыу), йәлеп итеү; **мо́ре ма́нит** диңгеҙ үҙенә ылыҡтыра

МАНИФЕ́СТ *м* манифест; **Манифе́ст об освобожде́нии кресться́н** Крәҫтиәндәрҙе азат итеү тураһында манифест; **манифе́ст футури́стов** футуристар манифесы

МАНИФЕСТА́ЦИЯ *ж* манифестация; **манифеста́ция солида́рности** теләктәшлек манифестацияһы

МАНИФЕСТИ́РОВАТЬ *сов.*, *несов.* манифестацияла ҡатнашыу

МАНИ́ШКА *ж* манишка, күкрәксә; **руба́шка с вы́шитой мани́шкой** сигелгән манишкалы күлдәк; **мани́шка с белосне́жным отложны́м воротничко́м** ап-аҡ ҡайтарма яғалы күкрәксә

МА́НИЯ *ж* **1.** мания (*психик ауырыу*); **ма́ния пресле́дования** эҙәрлекләү манияһы (*кемдәрҙер эҙәрлекләй тип һаташыу*) **2.** *перен.* артыҡ ныҡ бирелеү (мауығыу), донъяны онотоу, мөкиббән китеү; **ма́ния писа́ть стихи́** шиғырҙар яҙыу менән артыҡ мауығыу

МА́НКА *ж*; *разг.* манный ярмаһы

МАНКИ́РОВАТЬ *сов.*, *несов. чем* иғтибарһыҙ (һалҡын) ҡарау

МА́ННА: как ма́нны небе́сной (ждать) бик ныҡ, түҙемһеҙләнеп (көтөү)

МА́ННЫЙ, -ая, -ое манный ...ы; **ма́нная ка́ша** манный бутҡаһы ♦ **ма́нная крупа́** манный ярмаһы (*бойҙайҙан әҙерләнгән бик ваҡ ярма*)

МАНОВЕ́НИЕ *с*; *книжн.* ишара; **манове́ние руки́** ҡул менән ишара яһау ♦ **бу́дто (как, сло́вно, то́чно) по манове́нию волше́бного же́зла (волше́бной па́лочки)** күҙ асып йомғансы

МАНО́К *м*; *охот.* һыбыҙғы; **отозва́ться на мано́к** һыбыҙғыға яуап итеп тауыш биреү

МАНО́МЕТР *м*; *физ.* манометр; **показа́ние мано́метра** манометр күрһәтеүе

МАНСА́РДА *ж* мансарда (*сарлаҡтағы торлаҡ бүлмә*); **дом с манса́рдой** мансардалы йорт

МА́НСИ *мн. нескл.* (*ед.* **ма́нси** *м* и *ж*) мансиҙар, манси халҡы; *см.* **манси́йцы**

МАНСИ́ЙСКИЙ, -ая, -ое манси ...ы; **манси́йский язы́к** манси теле

МАНСИ́ЙЦЫ *мн.* мансиҙар, манси халҡы // *ед.* **манси́ец** *м* манси ир-аты; **манси́йка** *ж* манси ҡатын-ҡыҙы

МА́НТИЯ *ж* мантия (**1.** *плащ кеүек кейем* **2.** *зоол. ҡусҡарҙарҙың тире йыйырсығы* **3.** *геол. Ер ҡабығы аҫтындағы эске ҡатлам*)

МАНТО́ *с нескл.* манто (*йәнлек тиреһенән киң, оҙон итеп тегелгән ҡатын-ҡыҙ пальтоһы*)

МАНУ́Л *м* манул (*затлы тиреле йыртҡыс дала бесәйе*)

МАНУСКРИ́ПТ *м*; *книжн.* манускрипт (*боронғо ҡульяҙма*); **собра́ние манускри́птов** манускрипттар йыйынтығы

МАНУФАКТУ́РА *ж* мануфактура (**1.** *капиталистик производствоның ҡул хеҙмәтенә ҡоролған тәүге ябай формаһы* **2.** *иҫк. туҡыу фабрикаһы* **3.** *туҡыма, тауар*)

МАНЬЧЖУ́РСКИЙ, -ая, -ое манжур ...ы, Манжурия ...ы; **маньчжу́рский язы́к** манжур теле

МАНЬЧЖУ́РЫ *мн.* манжурҙар, манжур халҡы // *ед.* **маньчжу́р** *м* манжур ир-аты; **маньчжу́рка** *ж* манжур ҡатын-ҡыҙы

МАНЬЯ́К *м* маньяк (*манияға бирелеп киткән кеше*)

МАНЯ́ЩИЙ, -ая, -ее **1.** *прич. от* **мани́ть** **2.** *прил.* үҙенә тартыусы (ылыҡтырыусы), йәлеп итеүсе, ҡыҙыҡтырғыс; **маня́щие перспекти́вы** ҡыҙыҡтырғыс перспективалар

МАРАБУ́ *м нескл.* марабу (**1.** *оҙон суҡышлы, күпереп торған матур йөнлө тропик ҡош* **2.** *шул ҡоштоң биҙәүес итеп ҡулланылған ҡауырһыны*)

МАРА́ЗМ *м* маразм; **ста́рческий мара́зм** ҡартлыҡ маразмы

МАРА́Л *м* марал (*эре себер боланы*)

МАРА́ТЬ *несов.*; *разг.* **1.** *что* бысратыу, буяу; **мара́ть пла́тье** күлдәкте бысратыу **2.** *кого-что*; *перен.* ҡара яғыу, яманлау; **мара́ть че́стное и́мя** намыҫына ҡара яғыу **3.** *что* яҙғылап маташыу; **мара́ть стихи́** шиғырҙар яҙғылап маташыу **4.** *что* яҙылғанды һыҙып ташлау; **мара́ть це́лые страни́цы** күп кенә биттәрҙе һыҙып ташлау ♦ **мара́ть бума́гу** ҡағыҙ бысратыу (*уңышһыҙ нәмә яҙыу*); **мара́ть ру́ки** *об кого, обо что* теләмәгән эшкә ҡыҫылыу, ҡул бысратыу

МАРА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *разг.* бысраныу, буялыу; **све́тлая оде́жда бы́стро мара́ется** асыҡ төҫтәге кейем тиҙ бысрана **2.** *перен.*, *прост.* (*ввязываться в грязное дело*) тығылыу, бысраныу; **мара́ться не хо́чется** бысранғы килмәй

МАРАФО́Н *м*; *разг.* марафон; **лы́жный марафо́н** саңғы марафоны

МАРАФО́НСКИЙ, -ая, -ое *спорт.* марафон ...ы; **марафо́нский заплы́в** марафон йөҙөшө ♦ **марафо́нский бег** марафон йүгереше (*42 км 195 м араға йүгереү*)

МА́РГАНЕЦ *м* марганец (*химик элемент, металл*)

МА́РГАНЦЕВЫЙ, -ая, -ое **1.** марганец ...ы; **ма́рганцевое месторожде́ние** марганец ятҡылығы **2.** марганецлы; **ма́рганцевая сталь** марганецлы ҡорос

МАРГАНЦО́ВКА *ж*; *разг.* марганцовка

МАРГАНЦО́ВЫЙ, -ая, -ое марганцовкалы; **марганцо́вый раство́р** марганцовкалы иретмә

МАРГАРИ́Н *м* маргарин

МАРГАРИ́ТКА *ж* маргаритка (*гөл*)

МА́РЕВО *с* **1.** *см.* **мира́ж** **2.** (*дымка, туман*) монар, һағым; **оку́таться ма́ревом** монарға сорналыу

МАРЕ́НА *ж* марена (*үлән*)

МАРЕ́НГО *с нескл.* **1.** аҡ ептәре булған ҡара туҡыма **2.** *в знач. прил.* һорғолт ҡара (*төҫ*); **пальто́ маре́нго** һорғолт ҡара пальто

МА́РИ *мн. нескл.* (*ед.* **ма́ри** *м* и *ж*) марийҙар, мари халҡы; *см.* **мари́йцы**

МАРИ́ЙСКИЙ, -ая, -ое мари ...ы; **мари́йский язы́к** мари теле

МАРИ́ЙЦЫ *мн.* мариҙар, мари халҡы // *ед.* **мари́ец** *м* мари ир-аты; **мари́йка** *ж* мари ҡатын-ҡыҙы

МАРИ́НА *ж*; *иск.* марина (*диңгеҙҙе тасуирлаған рәсем*); **мари́ны Айвазо́вского** Айвазовскийҙың мариналары

МАРИНА́Д *м* маринад (**1.** *әсе һеркә һәм төрлө тәмләткестәр һалып яһалған шыйыҡса* **2.** *һаҡлау өсөн шул шыйыҡсаға һалып, ябып ҡуйылған емеш, йәшелсә*); **тома́ты в марина́де** маринадтағы помидор, маринадланған помидор; **дома́шние марина́ды** өйҙә яһалған маринадтар

МАРИНИ́СТ *м*; *иск.* маринасы (*диңгеҙ күренештәрен һүрәтләүсе рәссам*)

МАРИНОВА́НИЕ *с см.* **маринова́ть**

МАРИНОВА́ТЬ *несов.* **1.** *что* маринадлау; **маринова́ть помидо́ры** помидор маринадлау **2.** *перен.*, *разг.* тоҡтарлап тороу, ҡарамай ятҡырыу, юрый кисектереү; **маринова́ть де́ло** эште тоҡтарлап тороу

МАРИОНЕ́ТКА *ж* **1.** марионетка, ҡурсаҡ; **теа́тр марионе́ток** ҡурсаҡ театры **2.** *перен.* марионетка (*кеше һүҙе менән генә йөрөүсе, кеше ҡурайына бейеүсе*)

МАРИХУА́НА *ж* марихуана (*наркотик матдә*)

МА́РКА I *ж* **1.** марка; **почто́вая ма́рка** почта маркаһы **2.** (*знак, клеймо*) көләймә, тамға; **фабри́чная ма́рка** фабрика көләймәһе **3.** *перен.*, *разг.* дәрәжә, абруй, репутация; **держа́ть ма́рку** дәрәжәне төшөрмәү **4.** сорт, сифат; **но́вые ма́рки ста́ли** ҡоростоң яңы сорттары

МА́РКА II *ж* марка (*ҡайһы бер сит илдәрҙә аҡса бирәмеге*)

МАРКЁР *м*; *с.-х* маркёр; **провести́ маркёром боро́здку** маркёр менән бураҙна һыҙыу (һуҙыу)

МАРКИ́З *м* маркиз (*Көнбайыш Европа илдәрендә дворянлыҡ титулы һәм шул титулдағы кеше*)

МАРКИ́ЗА *ж* маркиздың ҡатыны, маркиздың ҡыҙы

МАРКИЗЕ́Т *м* маркизет (*туҡыма*); **шёлковый маркизе́т** ебәк маркизет

МА́РКИЙ, -ая, -ое тиҙ керегеүсән, кер күтәрмәй торған; **ма́ркий цвет** кер күтәрмәй торған төҫ

МАРКИРОВА́ТЬ I *сов., несов. что*; *спец.* (*поставить клеймо*) келәймә (тамға) һуғыу

МАРКИРОВА́ТЬ II *сов., несов. что*; *с.-х.* маркировкалау, маркёр менән бураҙна һуҙыу; **маркирова́ть уча́сток под капу́сту** кәбеҫтә ултыртыу өсөн участканы маркировкалау

МАРКИРО́ВКА I *ж см.* **маркирова́ть** I

МАРКИРО́ВКА II *ж см.* **маркирова́ть** II

МАРКИРО́ВЩИК *м* маркировкалаусы, келәймә (тамға) һуғыусы; **маркиро́вщик това́ров** тауарға тамға һуғыусы

МАРКСИ́ЗМ *м* марксизм (*тәғлимәт*)

МАРКСИ́ЗМ-ЛЕНИНИ́ЗМ *м* марксизм-ленинизм (*тәғлимәт*)

МАРКСИ́СТ *м* марксист (*марксизм яҡлы кеше*)

МАРКСИ́СТСКИЙ, -ая, -ое марксистик; **маркси́стский ме́тод** марксистик ысул

МАРКШЕ́ЙДЕР *м*; *геод., геол.* маркшейдер

МА́РЛЕВЫЙ, -ая, -ое марля ...ы; **ма́рлевая подкла́дка** марля эслек

МАРМЕЛА́Д *м* мармелад

МАРОДЁР *м* мародёр (**1.** *һуғыш ҡырында үлгән йәки яралы кешеләрҙе талаусы*; *һуғыш ваҡытында халыҡты талап йөрөүсе* **2.** *һөйл. алыпһатар*)

МАРОДЁРСТВО *с* мародёрлыҡ; **обвини́ть в мародёрстве** мародёрлыҡта ғәйепләү

МАРОДЁРСТВОВАТЬ *несов.* мародёрлыҡ итеү

МАРОККА́НСКИЙ, -ая, -ое мароккан ...ы, Марокко ...ы; **марокка́нский диале́кт** мароккан диалекты

МАРОККА́НЦЫ *мн.* мароккалылар, мароккандар, мароккан халҡы // *ед.* **марокка́нец** *м* мароккан ир-аты; **марокка́нка** *ж* мароккан ҡатын-ҡыҙы

МА́РОЧНЫЙ, -ая, -ое **1.** марка ...ы; **ма́рочная коро́бка** марка тартмаһы **2.** сортлы, маркалы; **ма́рочная сталь** маркалы ҡорос ♦ **ма́рочные ви́на** маркалы шараптар

МАРСЕЛЬЕ́ЗА *ж* Марсельеза (*Францияның милли гимны*)

МАРТ *м* март, март айы

МАРТЕ́Н *м* мартен (**1.** *мейес* **2.** *ҡорос*)

МАРТЕ́НОВСКИЙ, -ая, -ое мартен ...ы; **марте́новский цех** мартен цехы ♦ **марте́новская печь** мартен мейесе; **марте́новская сталь** мартен ҡоросо

МА́РТОВСКИЙ, -ая, -ое март ...ы; **ма́ртовский день** март көнө

МАРТЫ́ШКА *ж* мартышка (*маймыл*)

МАРТЫ́ШКИН, -а, -о мартышка ...ы; **марты́шкин хвост** мартышка ҡойроғо ♦ **мартышкин труд** файҙаһыҙ (кәрәкһеҙ) эш

МАРШ I *м* **1.** (*ходьба в строю*) марш; **торже́ственный марш** тантаналы марш **2.** (*передвижение войск*) марш; **ночно́й марш отря́да** отрядтың төнгө маршы **3.** (*музыкальное произведение*) марш; **марш для орке́стра** оркестр өсөн яҙылған марш; **похоро́нный марш** матәм маршы

МАРШ II *межд.* **1.** *воен.* (*команда*) марш! **2.** *разг.* кит (әле); **марш отсю́да** кит бынан

МА́РШАЛ *м* маршал; **ма́ршал авиа́ции** авиация маршалы

МА́РШАЛЬСКИЙ, -ая, -ое маршал ...ы; **ма́ршальские пого́ны** маршал погондары

МА́РШЕВЫЙ, -ая, -ое **1.** марш ...ы; **ма́ршевый поря́док стро́я** сафтың марш тәртибе **2.** марштағы; **ма́ршевый батальо́н** марштағы батальон

МАРШИРОВА́ТЬ *несов.* маршта йөрөү; **маршировать коло́нной** колонна менән маршта йөрөү

МАРШИРО́ВКА *ж см.* **маршировать**

МАРШРУ́Т *м* маршрут; **маршру́т перелёта** осоу маршруты; **маршру́т тури́стского похо́да** туристик поход маршруты

МАРШРУ́ТНЫЙ, -ая, -ое маршрут ...ы, маршрутлы; **маршру́тный указа́тель** маршрут күрһәткесе ♦ **маршру́тное такси́** маршрут таксийы; **маршру́тный по́езд** *ж.-д.* маршрут поезы (*билдәләнгән пунктҡа тиклем йөгө, составы үҙгәртелмәй бара торған поезд*); **маршру́тная съёмка** маршруттың һыҙмаһы (*топографик һыҙмаһы*)

МА́СКА *ж*; *в разн. знач.* маска, битлек; **ма́ска медве́дя** айыу маскаһы; **лече́бная ма́ска** дауалау маскаһы; **противога́зная ма́ска** противогаз битлеге **2.** *перен.* битлек; **ма́ска простоду́шия** яһалма эскерһеҙлек битлеге ♦ **наде́ть (на себя́) ма́ску** ысын йөҙҙө йәшереү; **сбро́сить ма́ску** битлекте һалыу, ысын йөҙөңдө күрһәтеү; **сорва́ть ма́ску** *с кого* ысын йөҙөн асыу, фаш итеү

МАСКАРА́Д *м*; *прям., перен.* маскарад; **нового́дний маскара́д** Яңы йыл маскарады; **маскара́д равноду́шия** вайымһыҙлыҡ маскарады

МАСКАРА́ДНЫЙ, -ая, -ое маскарад ...ы; **маскара́дный костю́м** маскарад костюмы

МАСКИРОВА́ТЬ *несов.* **1.** *кого* маска кейҙереү; **маскирова́ть дете́й** балаларға маска кейҙереү **2.** *что* маскировкалау; **маскирова́ть**

орудие коралды маскировкалау **3.** *что*; *перен.* йәшереү; **маскировать свой чувства** үҙеңдең тойғоларыңды йәшереү

МАСКИРОВАТЬСЯ *несов.* **1.** маскарад костюмы кейеү, маска кейеү; **маскироваться русалкой** һыу инәһе маскаһын кейеү **2.** йәшеренеү; **маскироваться от врагов** дошмандарҙан йәшеренеү **3.** *перен.* уйҙы (хисте, ысын йөҙҙө) йәшереү, булып ҡыланыу; **научиться маскироваться и хитрить** ысын йөҙҙө йәшерергә һәм хәйләләшергә өйрәнеү **4.** *страд. от* **маскировать**

МАСКИРОВКА *ж* **1.** *см.* **маскировать, маскироваться 2.** (*то, чем маскируются*) маскировка; **штора маскировки** маскировка пәрҙәһе

МАСКИРОВОЧНЫЙ, -ая, -ое маскировка ...ы; **маскировочный халат** маскировка халаты

МАСЛЕНИЦА *ж* Масленица (*боронғо славян һәм ҡайһы бер халыҡтарҙа ҡышты оҙатыуға бағышланған мәжүси байрамдарҙың береһе, христиан календары буйынса пост алдынан үткәрелә*)

МАСЛЁНКА *ж* **1.** май һауыты **2.** *тех.* майлағыс

МАСЛЁНОК *м* майлы бәшмәк

МАСЛЕНЫЙ, -ая, -ое *прям., перен.* майлы; **масленая каша** майлы бутҡа; **масленые глаза** майлы күҙҙәр; **масленые руки** майлы ҡулдар

МАСЛИНА *ж* зәйтүн (*ағасы һәм емеше*)

МАСЛИТЬ *несов. что* майлау, май һөртөү; **маслить кашу** бутҡаны майлау

МАСЛИТЬСЯ *несов.*; *разг.* **1.** майланыу, майы сығыу; **замазка маслится** замазканың майы сыға; **глаза маслятся** күҙҙәр майланып тора **2.** *страд. от* **маслить**

МАСЛИЧНЫЙ, -ая, -ое май ...ы, май бирә торған; **масличные культуры** май бирә торған үҫемлектәр

МАСЛИЧНЫЙ, -ая, -ое зәйтүн ...ы; **масличные ягоды** зәйтүн емеше ♦ **масличное дерево** зәйтүн ағасы

МАСЛО *с* **1.** май; **сливочное масло** аҡ май; **топлёное масло** һары май; **подсолнечное масло** көнбағыш майы; **машинное масло** машина майы; **смазочное масло** майлай торған май **2.** *иск.* (*масляная краска*) майлы буяу ♦ **масло масляное** майлы май (*бер үк нәмәне төрлө һүҙҙәр менән ҡабатлап әйтеү*); **как по маслу** майланған кеүек; **ерунда (чепуха) на постном масле** буш нәмә

МАСЛО... *урыҫ телендәге ҡушма һүҙҙәрҙең "май" мәғәнәһендәге беренсе өлөшө, мәҫ.,* **маслозавод** май заводы

МАСЛОБОЙКА *ж* **1.** (*аппарат*) көбө, май яҙғыс **2.** *разг.* (*предприятие*) май һығыу заводы

МАСЛОБОЙНЫЙ, -ая, -ое май һығыу (етештереү) ...ы; **маслобойный завод** май һығыу заводы

МАСЛОБОЙНЯ *ж* май һығыу заводы

МАСЛОДЕЛ *м* май етештереүсе (яҙыусы)

МАСЛОДЕЛИЕ *с* май яҙыу (*етештереү, эшләп сығарыу*)

МАСЛОДЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое май ...ы, май эшләп сығарыу (етештереү) ...ы; **маслодельный цех** май эшләп сығарыу цехы

МАСЛОЗАВОД *м* май заводы

МАСЛЯНИСТЫЙ, -ая, -ое **1.** майлы; **маслянистый сыр** майлы сыр **2.** майланып (ялтырап) торған; **маслянистые листочки** ялтырап торған япраҡтар

МАСЛЯНЫЙ, -ая, -ое **1.** май ...ы; **масляное пятно** май табы **2.** *иск.* майлы; **масляная краска** майлы буяу; **масляный портрет** майлы буяуҙар менән эшләнгән портрет **3.** *тех.* майҙа (май менән) эшләгән; **масляный насос** май менән эшләгән насос

МАСОН *м* масон (*масонсылыҡ ағзаһы*)

МАСОНСТВО *с* масонсылыҡ (*XVII б. башында барлыҡҡа килгән дини-этик хәрәкәт*)

МАССА *ж* **1.** масса; **масса тела** есем массаһы; **масса воды** һыу массаһы; **сырковая масса** эремсек массаһы; **народные массы** халыҡ массаһы **2.** *чего*; *разг.* бик күп, донъя; **масса народу** бик күп халыҡ

МАССАЖ *м* массаж; **лечение массажем** массаж менән дауалау; **делать массаж** массаж яһау, һылау

МАССАЖИСТ *м* и **МАССАЖИСТКА** *ж* массаж яһаусы (һылаусы)

МАССАЖНЫЙ, -ая, -ое массаж ...ы; **массажная щётка** массаж щёткаһы

МАССИВ *м*; *в разн. знач.* массив; **горный массив** тау массивы; **лесные массивы** урман массивтары

МАССИВНЫЙ, -ая, -ое ауыр, ҙур; **массивная дверь** ауыр ишек; **массивное тело** ҙур ауыр кәүҙә

МАССИРОВАННЫЙ, -ая, -ое *воен.* **1.** *прич. от* **массировать** II; **2.** *прил.* тупланған, берләштерелгән, бер урынға төбәлгән; **массированный налёт авиации** бер урынға төбәлгән көслө авиация һөжүме

МАССИРОВАТЬ I *несов. кого-что* массаж яһау, һылау; **массировать место ушиба** бәрелгән урынға массаж яһау

МАССИРОВАТЬ II *сов., несов. что*; *воен.* бер урынға туплау (*ғәскәрҙе, артиллерияны һ.б.*); **массировать войска** ғәскәрҙе бер урынға туплау

МАССОВИК *м*; *разг.* массовик (**1.** *күмәк уйын ойоштороусы* **2.** *халыҡ араһында эшләүсе*)

МАССОВКА *ж*; *в разн. знач.* массовка; **воскресная массовка** йәкшәмбе көнөндәге массовка; **гримировать участников массовок** массовкаларҙа ҡатнашыусыларҙы гримлау

МАССОВОСТЬ *ж* киң таралғанлыҡ (йәйелгәнлек)

МА́ССОВЫЙ, -ая, -ое *в разн. знач.* киң, күмәк, күпләп, күп кеше ҡатнашҡан; **ма́ссовое движе́ние рабо́чих** эшселәрҙең күмәк хәрәкәте; **това́ры ма́ссового потребле́ния** киң ҡулланыу тауарҙары; **ма́ссовое произво́дство това́ров** тауарҙы күпләп етештереү

МА́СТЕР *м* **1.** мастер; **сме́нный ма́стер** смена мастеры; **часово́й ма́стер** сәғәт мастеры; **ма́стер спо́рта** спорт мастеры **2.** оҫта; **ма́стер худо́жественного сло́ва** нәфис һүҙ оҫтаһы; **ма́стер говори́ть** оҫта һөйләүсе ♦ **ма́стер на все ру́ки** ҡулы алтын, алтын ҡуллы (*бөтә эш ҡулынан килә*); **ма́стер своего́ де́ла** үҙ эшенең оҫтаһы (маһиры)

МАСТЕРИ́ТЬ *несов. что*; *разг.* яһау, әтмәләү (*гәҙәттә, ҡул менән*); **мастери́ть ку́клу** ҡурсаҡ яһау

МАСТЕРИ́ЦА *ж* **1.** (*работница*) мастер ҡатын-ҡыҙ **2.** *на что* и *с неопр.*; *разг.* оҫта ҡатын-ҡыҙ; **мастери́ца пляса́ть** бейергә оҫта ҡатын-ҡыҙ

МАСТЕРО́К *м* **1.** *разг., уменьш.-ласк. от* **ма́стер 2.** мастерок (*төҙөлөш эшендә иҙмәне һылай торған ҡалаҡ төрө*)

МАСТЕРСКА́Я *ж* оҫтахана; **столя́рная мастерска́я** ағас эше оҫтаханаһы

МАСТЕРСКИ́ и *разг.* **МА́СТЕРСКИ** *нареч.* бик оҫта, үрнәк булырлыҡ; **мастерски́ исполня́ть наро́дные пе́сни** халыҡ йырҙарын бик оҫта башҡарыу

МА́СТЕРСКИЙ, -ая, -ое мастер ...ы; **ма́стерский значо́к** мастер значогы

МАСТЕРСКО́Й, -ая, -ое бик оҫта, бик яҡшы, үрнәк булырлыҡ; **мастерска́я вы́делка ко́жи** бик яҡшы иләнгән тире

МАСТЕРСТВО́ *с* **1.** һөнәр; **слеса́рное мастерство́** слесарь һөнәре **2.** оҫталыҡ; **актёрское мастерство́** актёр оҫталығы

МАСТИ́КА *ж* мастика (**1.** *йәбештереү өсөн ҡулланылған ҡуйы матдә* **2.** *паркет иҙәнде ышҡыу өсөн балауыҙ ҡушып яһалған матдә* **3.** *хуш еҫле ағас ыҫмалаһы*)

МАСТИ́СТЫЙ, -ая, -ое *спец.* (*о лошади*) саф төҫлө, бер төҫлө (*башҡа төҫ ҡатнашмаған*); **масти́стая ло́шадь** бер төҫлө (яҡшы) ат

МАСТИ́Т *м*; *мед.* мастит (*түш шешеүе*)

МАСТИ́ТЫЙ, -ая, -ое **1.** өлкән, оло йәштәге; **масти́тый ста́рец** оло йәштәге ҡарт **2.** күп хеҙмәт күрһәткән, хөрмәт ҡаҙанған, арҙаҡлы; **масти́тый писа́тель** арҙаҡлы яҙыусы; **масти́тый учёный** күп хеҙмәт күрһәткән ғалим

МАСТОДО́НТ *м* мастодонт (*филгә оҡшаған ҡаҙылдыҡ эре хайуан*)

МАСТЬ *ж* **1.** төҫ; **ло́шадь вороно́й ма́сти** ҡара төҫтәге ат **2.** *карт.* масть, төҫ; **черво́нная масть** черви төҫө

МАСШТА́Б *м*; *прям., перен.* масштаб; **масшта́б 100 киломе́тров в сантиме́тре** масштабы бер сантиметрға йөҙ километр; **учёный мирово́го масшта́ба** донъя масштабындағы ғалим

МАСШТА́БНОСТЬ *ж* масштаблылыҡ, киң ҡоласлылыҡ; **масшта́бность пла́нов** пландарҙың масштаблылығы

МАСШТА́БНЫЙ, -ая, -ое *прям., перен.* масштаблы; **масшта́бная лине́йка** масштаблы линейка; **масшта́бные зада́чи** масштаблы мәсьәләләр

МАТ I *м*; *шахм.* мат; **объяви́ть мат** мат ҡуйыу

МАТ II *м* (*подстилка, циновка*) мат; **пры́гнуть на мат** матҡа һикереү

МАТ III *м*; *спец.* тоноҡлоҡ; **нанести́ мат на стекло́** быяланы тоноҡландырыу, быялаға тоноҡлоҡ биреү (йүгертеү)

МАТ IV: благи́м ма́том (крича́ть, ора́ть и т.п.) *прост.* бик әсе, бөтә көскә (ҡысҡырыу, аҡырыу һ.б.)

МАТАДО́Р *м* матадор (*Испанияла үгеҙ һуғышында ҡатнашыусы төп һуғышсы*)

МАТЕМА́ТИК *м* математик (*белгес*)

МАТЕМА́ТИКА *ж* математика; **вы́сшая матема́тика** юғары математика

МАТЕМАТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое **1.** математика ...ы; **математи́ческие те́рмины** математика терминдары **2.** математик; **математи́ческий ана́лиз** математик анализ **3.** *перен.* (*точный*) математикалағы кеүек, теүәл; **математи́ческая то́чность** математикалағы кеүек теүәллек

МАТЕРИА́Л *м*; *в разн. знач.* материал; (*ткань*) туҡыма; **строи́тельный материа́л** төҙөлөш материалы; **горю́чий материа́л** яғыулыҡ материалы; **фолькло́рный материа́л** фольклор материалы; **материа́лы для докла́да** доклад өсөн материалдар; **материа́л на пла́тье** күлдәклек туҡыма

МАТЕРИАЛИ́ЗМ *м*; *филос.* материализм; **диалекти́ческий материали́зм** диалектик материализм

МАТЕРИАЛИЗОВА́ТЬ *сов., несов. что*; *книжн.* материаллаштырыу, күҙгә күренер хәлгә килтереү, -ға/-гә әүерелдереү; **материализова́ть иде́и в произведе́ние иску́сства** уй-фекерҙәрҙе сәнғәт әҫәренә әүерелдереү

МАТЕРИАЛИЗОВА́ТЬСЯ *книжн.* **1.** *сов., несов.* материаллашыу, күҙгә күренер хәлгә килеү, материал формаһына әйләнеү **2.** *несов. страд. от* **материализова́ть**

МАТЕРИАЛИ́СТ *м* материалист (**1.** *фәлс. материализм яҡлы кеше* **2.** *матди файҙаны ғына ҡыҙәтеүсе кеше*)

МАТЕРИАЛИСТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое *филос.* материалистик; **материалисти́ческий взгляд на жизнь** тормошҡа материалистик ҡараш

МАТЕРИАЛИСТИ́ЧНЫЙ, -ая, -ое **1.** *см.* **материалисти́ческий 2.** шәхси мәнфәғәттәргә генә ҡоролған; **материалисти́чные взгля́ды** шәхси мәнфәғәттәргә генә ҡоролған ҡараш

МАТЕРИА́ЛЬНО *нареч.* материаль (матди) яҡтан; **материа́льно обеспе́чен** материаль яҡтан тәьмин ителгән

МАТЕРИА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** материал ...ы; **материа́льный склад** материал склады **2.** материаль, матди; **материа́льное положе́ние** матди хәл **3.** материаль; **материа́льный мир** материаль донъя ♦ **материа́льная часть** *спец.* техник йыһаздар

МАТЕРИ́К *м*; *геогр.* материк, ҡоро ер

МАТЕРИКО́ВЫЙ, -ая, -ое *геогр.* материк ...ы; **материко́вый лёд** материк боҙо

МАТЕРИ́НСКИЙ, -ая, -ое **1.** әсә ...ы; **матери́нский дом** әсә йорто **2.** әсәләрсә ...ы, әсәләргә хас; **матери́нская ла́ска** әсәләргә хас иркәләү

МАТЕРИ́НСТВО *с* әсәлек; **чу́вство матери́нства** әсәлек тойғоһо

МАТЕ́РИЯ *ж*; *в разн. знач.* материя; (*ткань, материал*) туҡыма; **мате́рия — филосо́фская катего́рия** материя — фәлсәфәүи категория; **строе́ние мате́рии** материя төҙөлөшө; **шерстяна́я мате́рия** йөн туҡыма; **говори́ть о высо́ких мате́риях** юғары материялар тураһында һөйләү

МАТЁРЫЙ, -ая, -ое **1.** таҙа, ныҡлы, көс ултырған, ҡарт; **матёрый волк** ҡарт бүре **2.** *разг.* тәжрибәле, шымарған; **матёрый плове́ц** тәжрибәле йөҙөүсе **3.** *перен.* ата, яуыз, сей; **матёрый бюрокра́т** ата бюрократ; **матёрый враг** яуыз дошман

МАТЕ́РЧАТЫЙ, -ая, -ое материянан (туҡыманан) эшләнгән; **мате́рчатый переплёт кни́ги** материянан эшләнгән китап тышы

МА́ТИЦА *ж* өрләк

МА́ТКА *ж* **1.** *анат.* аналыҡ, балаятҡы **2.** (*самка животного*) инә; **ма́тка оле́ня** инә болан **3.** *пчел.* инә ҡорт

МА́ТОВЫЙ, -ая, -ое тоноҡ, ялтырауыҡһыҙ; **ма́товая фотобума́га** ялтырауыҡһыҙ фотокағыҙ; **ма́товая ла́мпочка** тоноҡ электр лампаһы

МА́ТОЧНИК *м* **1.** *пчел.* инә ҡорт күҙәнәге **2.** *пчел.* ситлек; **помести́ть пчели́ную ма́тку в ма́точник** ҡорт инәһен ситлеккә бикләү **3.** *с.-х.* инә (төп) үҫемлек **4.** *сад.* үрсетмә(лек) **5.** *бот.* емешлек, емшән

МА́ТОЧНЫЙ, -ая, -ое **1.** *анат.* аналыҡ (балаятҡы) ...ы; **ма́точное кровотече́ние** аналыҡтан ҡан китеү **2.** *пчел.* инә ҡорт ...ы; **ма́точная яче́йка в со́тах** кәрәҙҙәге инә ҡорт күҙәнәге **3.** инә ...ы; **ма́точное поголо́вье скота́** инә мал(дар) һаны

МАТРА́С и **МАТРА́Ц** *м* матрас; **волосяно́й матра́с** ҡыл матрас

МАТРЁШКА *ж* матрёшка (*бәләкәйерәктәре бер-береһенең эсенә ҡуйыла торған ҡурсаҡ*)

МАТРИАРХА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое матриархаль; **матриарха́льный род** матриархаль ырыу

МАТРИАРХА́Т *м* матриархат (*ҡатын-ҡыҙҙар өҫтөнлөгөнә нигеҙләнгән тәүтормош йәмғиәт рәүеше*)

МА́ТРИЦА *ж*; *тех.* матрица, ҡалып (*штамплау эшендә һәм типографияла ҡулланыла*)

МАТРИЦИ́РОВАНИЕ *с см.* **матрици́ровать**

МАТРИЦИ́РОВАТЬ *сов., несов. что*; *типогр.* матрицалау, матрицаға һалыу, матрицаһын алыу; **матрици́ровать набо́р** йыйылған хәрефтәрҙе матрицаға һалыу

МАТРО́С *м* матрос; **служи́ть матро́сом** матрос булып хеҙмәт итеү

МАТРО́СКА *ж* матроска (*ҙур ҡайтарма яғалы матрос күлдәге*)

МАТРО́ССКИЙ, -ая, -ое матрос ...ы; **матро́сская фо́рма** матрос формаһы

МА́ТУШКА *ж*; *разг.* әсәй, инәй ♦ **ма́тушки (мои́)!** *в знач. межд.* әсәкәйем (инәкәйем)! (*иҫ китеүҙе, шатлыҡты, ҡурҡыуҙы һ.б. аңлата*)

МАТЧ *м* матч, ярыш; **футбо́льный матч** футбол ярышы

МА́ТЧ-ТУРНИ́Р *м* шахмат ярышы

МАТЬ *ж* **1.** әсә, инә **2.** (*самка*) инә ♦ **ма́ть-герои́ня** герой әсә; **ма́ть-одино́чка** яңғыҙ әсә (*рәсми никахта тормайынса бала тапҡан һәм яңғыҙы тәрбиәләгән әсә*)

МАТЬ-И-МА́ЧЕХА и **МАТЬ-МА́ЧЕХА** *ж* үгәй инә үләне

МА́УЗЕР *м* маузер (*автомат-пистолет төрө*)

МАФИО́ЗИ *м нескл.* мафия ағзаһы

МА́ФИЯ *ж* мафия (*гангстерҙарҙың берләшмәләре*)

МАХ *м* **1.** (*взмах*) һелтәү, ҡағыу, елпеү; **мах крыла́** ҡанат елпеүе; **мах руко́й** ҡул һелтәүе **2.** (*оборот*) әйләнеш; **мах колеса́** тәгәрмәс әйләнеше **3.** (*шаг животного*) аҙым; **широ́кий мах ло́шади** аттың киң аҙымы ♦ **с ма́ху**: 1) бер һелтәүҙә (ынтылыуҙа); 2) бар көскә; 3) уйлап тормайынса, кинәт; **дать ма́ху** һынатыу

МАХАО́Н *м* махаон (*ҙур сыбар күбәләк*)

МАХА́ТЬ *несов. чем* һелтәү, болғау, ҡағыу, елпеү; **маха́ть са́блей** ҡылыс һелтәү; **маха́ть платко́м** яулыҡ болғау; **маха́ть кры́льями** ҡанат ҡағыу

МАХО́РКА *ж* махорка

МАХО́РОЧНЫЙ, -ая, -ое махорка ...ы; **махо́рочный дым** махорка төтөнө

МАХРО́ВЫЙ, -ая, -ое **1.** ялбыр, ҡатмарлы таж япраҡлы; **махро́вая а́стра** ҡатмарлы таж япраҡлы астра **2.** *перен.* (*отъявленный*) һөрһөгән, бысылдап торған; **махро́вый реакционе́р** һөрһөгән реакционер **3.** (*о ткани*) йөнтәҫ, ялбыр; **махро́вое полоте́нце** йөнтәҫ таҫтамал

МА́ЧЕХА *ж* үгәй әсә (инә)

МА́ЧТА *ж* мачта; **ма́чта корабля́** карап мачтаһы

МА́ЧТОВЫЙ, -ая, -ое **1.** мачта ...ы; **ма́чтовый ого́нь** мачта уты **2.** мачталыҡ, мачтаға яраҡлы; **ма́чтовая сосна́** мачталыҡ ҡарағай

МАШИ́НА *ж* машина; **легкова́я маши́на** еңел машина; **грузова́я маши́на** йөк машинаһы

МАШИНА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое уйламайынса, тиҙ-тиҙ (генә), ихтыярһыҙ; **машина́льный отве́т** уйламайынса әйтелгән яуап

МАШИНИЗА́ЦИЯ *ж см.* **машинизи́ровать**

МАШИНИЗИ́РОВАТЬ *сов., несов. что* машиналар менән тәьмин итеү; **машинизи́ровать се́льское хозя́йство** ауыл хужалығын машиналар менән тәьмин итеү

МАШИНИ́СТ *м* машинист; **машини́ст по́езда** поезд машинисы

МАШИНИ́СТКА *ж* машинистка (*яҙыу машинкаһында эшләгән ҡатын-ҡыҙ*)

МАШИ́НКА *ж* **1.** *уменьш. от* **маши́на** **2.** (*прибор*) машинка; **пи́шущая маши́нка** яҙыу машинкаһы; **маши́нка для стри́жки воло́с** сәс алыу машинкаһы

МАШИ́ННО-ТРА́КТОРНЫЙ, -ая, -ое машина-трактор ...ы; **маши́нно-тра́кторная ста́нция** машина-трактор станцияһы

МАШИ́ННЫЙ, -ая, -ое **1.** машина ...ы; **маши́нное ма́сло** машина майы; **маши́нные ча́сти** машина частары **2.** машина ярҙамында (менән); **маши́нная вя́зка** машина ярҙамында бәйләү ♦ **маши́нный перево́д** машина тәржемәһе

МАШИНОПИ́СНЫЙ, -ая, -ое машинкала баҫылған; **машинопи́сный текст** машинкала баҫылған текст

МАШИ́НОПИСЬ *ж* **1.** *уст.* машинкала баҫыу; **ку́рсы маши́нописи** машинкала баҫырға өйрәнеү курстары **2.** машинка яҙыуы (тексы)

МАШИНОСТРОЕ́НИЕ *с* эшләп сығарыу, машина(лар) эшләү; **тяжёлое машинострое́ние** ауыр машиналар эшләү

МАШИНОСТРОИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое машиналар төҙөү (эшләү) ...ы; **машинострои́тельное объедине́ние** машиналар эшләү берекмәһе

МАЭ́СТРО *м нескл.* маэстро (*атаҡлы композитор, дирижёр, рәссам, шахматсы һ.б. әйтелгән маҡтаулы исем*)

МАЯ́К *м*; *прям., перен.* маяҡ; **огни́ маяка́** маяҡ уттары; **маяки́ труда́** хеҙмәт маяҡтары

МА́ЯТНИК *м* маятник, тел; **часово́й ма́ятник** сәғәт теле

МА́ЯТНИКОВЫЙ, -ая, -ое маятниклы; **ма́ятниковые часы́** маятниклы сәғәт ♦ **ма́ятниковый прибо́р** *физ.* маятниклы прибор

МА́ЯТЬСЯ *несов.*; *разг.* интегеү, ғазапланыу, яфаланыу, этләнеү; **ма́яться от тяжёлой рабо́ты** ауыр эштән интегеү; **ма́яться, не зна́я, как нача́ть разгово́р** нисек һүҙ башлап ебәрергә белмәйенсә яфаланыу; **ма́яться живото́м** эс ауыртыуҙан интегеү

МАЯ́ЧИТЬ *несов.*; *разг.* йыраҡтан күренеү, (әллә ҡайҙан) күренеп тороу (ятыу), ҡараҫҡыланып күренеү

МАЯ́ЧНЫЙ, -ая, -ое маяҡ ...ы; **мая́чный ого́нь** маяҡ уты

МГЛА *ж* **1.** (*пелена*) монар, томан **2.** (*темнота*) ҡараңғылыҡ; **ночна́я мгла** төнгө ҡараңғылыҡ

МГЛИ́СТЫЙ, -ая, -ое монарлы, томанлы; **мгли́стое у́тро** томанлы иртә

МГНОВЕ́НИЕ *с* күҙ асып йомған ара, бик ҡыҫҡа (аҙ) ғына ваҡыт; **замолча́ть на мгнове́ние** бик аҙға тынып ҡалыу ♦ **в одно́ мгнове́ние** күҙ асып йомған арала; **в мгнове́ние о́ка** күҙ асып йомғансы

МГНОВЕ́ННЫЙ, -ая, -ое (бик) тиҙ -ған/-гән, кинәт була торған; **мгнове́нное реше́ние** бик тиҙ табылған яуап; **мгнове́нная оби́да** тиҙ генә бөтөп китә (үтә) торған үпкә

МЕ́БЕЛЬ *ж собир.* мебель, йорт йыһазы

МЕ́БЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое мебель ...ы, йорт йыһазы ...ы; **ме́бельный магази́н** мебель магазины

МЕ́БЕЛЬЩИК *м* мебель яһаусы (оҫтаһы)

МЕБЛИРО́ВАННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **меблирова́ть** **2.** *прил.* мебелле, йыһазлы; **меблиро́ванные ко́мнаты** йыһазлы бүлмәләр

МЕБЛИРОВА́ТЬ *сов., несов. что* мебелләү, мебель ҡуйыу, йыһазлау; **меблирова́ть кварти́ру** фатирҙы йыһазлау

МЕБЛИРО́ВКА *ж* **1.** *см.* **меблирова́ть** **2.** *собир.* (*мебель, обстановка*) мебель, йыһаз; **стари́нная меблиро́вка** боронғо мебель

МЕГАФО́Н *м* мегафон (*тауыш көсәйткес*)

МЕД... *урыҫ телендәге ҡушма һүҙҙәрҙең "медицина" мәғәнәһендәге беренсе өлөшө, мәҫ.,* **медпу́нкт** медпункт; **медрабо́тник** медицина хеҙмәткәре

МЁД *м* бал; **ли́повый мёд** йүкә балы; **хмельно́й мёд** әсе бал ♦ **не мёд** *в знач. сказ.* майлы бутҡа түгел

МЕДАЛИ́СТ *м* и **МЕДАЛИ́СТКА** *ж* медалист; **выпускни́к-медали́ст** уҡыуҙы тамамлаусы медалист; **хоккеи́сты-медали́сты** медалист-хоккейсылар, миҙаллы хоккейсылар

МЕДА́ЛЬ *ж* миҙал; **награди́ть меда́лью** миҙал менән бүләкләү

МЕДА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое миҙал ...ы; **меда́льная ле́нта** миҙал таҫмаһы

МЕДАЛЬО́Н *м* медальон; **носи́ть медальо́н** медальон тағып йөрөү

МЕДВЕ́ДИЦА *ж* инә айыу

МЕДВЕ́ДКА *ж* айыуғорт, ер сиңерткәһе

МЕДВЕ́ДЬ *м* **1.** айыу; **бе́лый медве́дь** аҡ айыу **2.** *разг.* айыу (*ауыр кәүҙәле кешегә ҡарата*); **эй, медве́дь, на́ ногу наступи́л же** эй, айыу, аяҡҡа баҫтың даһа ♦ **медве́дь на́ ухо наступи́л** *кому; шутл.* көй-моңға һәләте юҡ, көй-моңо юҡ

МЕДВЕЖА́ТИНА *ж* айыу ите

МЕДВЕ́ЖИЙ, -ья, -ье **1.** айыу ...ы; **медве́жья ла́па** айыу табаны **2.** айыу(ҙан), айыу тиреһенән; **медве́жья шу́ба** айыу тун **3.** *перен.* айыуҙай,

айыу кеүек, айыуға хас; **медве́жья фигу́ра** айыуҙай кәүҙә ♦ **медве́жий у́гол** алыҫ урын, төпкөл урын

МЕДВЕЖО́НОК *м* айыу балаһы

МЕДВЯ́НЫЙ, -ая, -ое **1.** бал еҫле; **медвя́ный арома́т** баллы хуш еҫ **2.** баллы, балдан (эшләнгән); **медвя́ный напи́ток** баллы эсемлек ♦ **медвя́ная роса́** *бот.* татлы ысыҡ, бал ысығы

МЕДЕПЛАВИ́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое баҡыр иретеү ...ы; **медеплави́льная печь** баҡыр иретеү мейесе

МЕДЕПЛАВИ́ЛЬЩИК *м* баҡыр иретеүсе

МЕДЖЛИ́С *м* мәжлес (*Иранда, Төркиәлә закондар сығарыу органы, парламент*)

МЕДИА́НА *ж*; *мат.* медиана

МЕДИА́ТОР *м* медиатор (*ҡыллы музыка ҡоралдарын сиртеп уйнау өсөн йоҡа пластинка*); **костяно́й медиа́тор** һөйәк медиатор

МЕ́ДИК *м* медик

МЕДИКАМЕНТО́ЗНЫЙ, -ая, -ое дарыуҙар менән (ҡулланып); **медикаменто́зное лече́ние** дарыуҙар ҡулланып дауалау

МЕДИКАМЕ́НТЫ *мн.* (*ед.* **медикаме́нт** *м*) медикамент, дарыу

МЕ́ДИСТЫЙ, -ая, -ое баҡырлы; **ме́дистая сталь** баҡырлы ҡорос

МЁДИСТЫЙ, -ая, -ое *разг.* бал бирә торған, баллы; **мёдистые цветы́** баллы сәскәләр

МЕДИЦИ́НА *ж* медицина; **эксперимента́льная медици́на** эксперименталь медицина

МЕДИЦИ́НСКИЙ, -ая, -ое медицина ...ы; **медици́нский факульте́т** медицина факультеты

МЕ́ДЛЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** яй, аҡрын, талғын; **ме́дленное тече́ние реки́** йылғаның талғын ағышы **2.** оҙаҡ, оҙаҡҡа һуҙылған; **ме́дленный путь от безызве́стности до сла́вы** билдәһеҙлектән бөйөклөккә алып барыусы оҙаҡҡа һуҙылған юл ♦ **на ме́дленном огне́** тандыр утта

МЕДЛИ́ТЕЛЬНОСТЬ *ж* аҡрынлыҡ, әкренлек, һүлпәнлек, һалмаҡлыҡ; **медли́тельность ре́чи** һөйләүҙең һалмаҡлығы

МЕДЛИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое аҡрын, әкрен, һүлпән, яй, мыштыр; **медли́тельные движе́ния** аҡрын хәрәкәттәр; **медли́тельный челове́к** мыштыр кеше

МЕ́ДЛИТЬ *несов.* ашыҡмау, оҙаҡлау, оҙаҡҡа һуҙыу, мыштырлау; **ме́длить с реше́нием пробле́мы** мәсьәләне хәл итеүҙе оҙаҡҡа һуҙыу

МЕ́ДНИК *м* баҡырсы (*эшсе*)

МЕ́ДНО-КРА́СНЫЙ, -ая, -ое баҡыр төҫ, ҡыҙғылт һары, ерән; **ме́дно-кра́сные во́лосы** ерән сәс

МЕДНОЛИТЕ́ЙНЫЙ, -ая, -ое баҡыр ҡойоу ...ы; **меднолите́йный цех** баҡыр ҡойоу цехы

МЕДНОЛО́БЫЙ, -ая, -ое *разг.* туңбаш, кәбәнбаш

МЕ́ДНЫЙ, -ая, -ое **1.** баҡыр ...ы; **ме́дный сли́ток** баҡыр ҡойолмаһы **2.** баҡырлы; **ме́дная руда́** баҡырлы мәғдән **3.** баҡыр, баҡырҙан (эшләнгән); **ме́дные де́ньги** баҡыр аҡсалар; **ме́дная посу́да** баҡыр һауыт **4.** *перен.* (*напоминающий звук от удара по меди — о голосе*) яңғырауыҡлы, көслө (ҡолаҡ ярғыс) тауыш **5.** (*о цвете*) баҡыр төҫлө, ерән, ҡыҙғылт һары; **ме́дный ме́сяц** ҡыҙғылт һары ай ♦ **ме́дный век** *археол.* баҡыр быуаты (*беренсе башлап металдан эшләнгән әйберҙәр барлыҡҡа килгән осор*); **ме́дный лоб** туңбаш (*тиҫкәре, аңра кешегә ҡарата*)

МЕДОВА́Р *м* бал ҡойоусы

МЕДОВАРЕ́НИЕ *с* бал ҡойоу

МЕДО́ВЫЙ, -ая, -ое **1.** бал ...ы; **медо́вые со́ты** бал кәрәҙе **2.** баллы; **медо́вый пря́ник** баллы перәник **3.** (*с запахом мёда*) бал еҫле, хуш еҫле; **медо́вые цветы́** бал еҫле сәскәләр **4.** *перен.* сөсө; **медо́вые слова́** сөсө һүҙҙәр ♦ **медо́вый ме́сяц** баллы ай (*өйләнешкәндән һуң беренсе ай*)

МЕДОГО́НКА *ж* бал ҡыуғыс, бал һурҙырғыс

МЕДОНО́С *м* бал биргән үҫемлек

МЕДОНО́СНЫЙ, -ая, -ое **1.** баллы, бал биргән; **медоно́сные цветы́** баллы сәскәләр **2.** бал ...ы; **медоно́сные пчёлы** бал ҡорттары

МЕДОСБО́Р *м*; *пчел.* **1.** йыйылған бал **2.** бал йыйыу осоро; **наступи́ло вре́мя медосбо́ра** бал йыйыу осоро килеп етте

МЕДОСМО́ТР *м* медицина тикшереүе; **пройти́ медосмо́тр** медицина тикшереүен үтеү

МЕДОТОЧИ́ВЫЙ, -ая, -ое татлы (сөсө) телле, татлы, сөсө; **медоточи́вая речь** сөсө телмәр; **медоточи́вые слова́** татлы һүҙҙәр

МЕДРЕСЕ́ *с нескл.* мәҙрәсә

МЕДСЕСТРА́ *ж* медсестра, шәфҡәт туташы; **обрати́ться к медсестре́** медсестраға мөрәжәғәт итеү

МЕДУ́ЗА *ж* медуза (*диңгеҙ тереклеге*)

МЕДУНИ́ЦА *ж* кәкүк баш, кәкүк емеше

МЕДЬ *ж* **1.** (*химический элемент, металл*) баҡыр; **пла́вить медь** баҡыр иретеү **2.** *собир.* (*медные изделия*) баҡыр әйберҙәр; **медь орке́стра** оркестрҙың баҡыр инструменттары **3.** *собир.*; *разг.* баҡыр аҡса; **в карма́не одна́ медь** кеҫәлә тик баҡыр аҡсалар ғына

МЕДЯ́К *м*; *разг.* баҡыр аҡса

МЕДЯНИ́ЦА *ж* **1.** баҡыр кеҫәртке (*аяҡһыҙ кеҫәртке алмағаста һәм армытта*) **2.** (*насекомое*) япраҡ бөрсәһе (ҡуңыҙы)

МЕДЯ́НКА *ж* **1.** *зоол.* баҡыр (еҙ, тос) йылан **2.** (*краска*) йәшел буяу

МЕЖ *предлог см.* **ме́жду**

МЕЖ... *см.* **между...**

МЕЖА́ *ж* межа, ыҙан; **пройти́ по меже́** ыҙан буйлап барыу

МЕЖБИБЛИОТЕ́ЧНЫЙ, -ая, -ое китапханалар араһындағы; **межбиблиоте́чный абонеме́нт** китапханалар араһындағы абонемент

МЕЖБРО́ВЬЕ *с* ике ҡаш араһы

МЕЖВЕ́ДОМСТВЕННЫЙ, -ая, -ое *см.* **междуве́домственный**

МЕЖВИДОВО́Й, -ая, -ое *биол.* төр-ара, төрҙәр араһындағы; **межвидово́е скре́щивание** төрҙәр араһында һеркәләнеү

МЕЖДОМЕ́ТИЕ *с*; *грам.* ымлыҡ

МЕЖДОУСО́БИЕ *с* и **МЕЖДОУСО́БИЦА** *ж* үҙ-ара талаш (низағ, ғауға)

МЕЖДОУСО́БНЫЙ: междоусо́бные во́йны үҙ-ара һуғыштар (талаштар)

МЕ́ЖДУ и **МЕЖ** *предлог с твор.* и *род. п.* араһы, араһына, араһында, араһындағы, араһынан; **стать ме́жду две́рью и окно́м** ишек менән тәҙрә араһына баҫыу; **находи́ться ме́жду шко́лой и магази́ном** мәктәп менән магазин араһында булыу; **тропа́ ме́жду гор** тауҙар араһындағы һуҡмаҡ; **пройти́ ме́жду дома́ми** йорттар араһынан үтеү ♦ **ме́жду двух огне́й** ике ут араһында; **ме́жду де́лом** эш араһында, бушаған арала; **ме́жду жи́знью и сме́ртью** үлем менән йәшәү араһында; бик ауыр, ҡурҡыныс хәлдә; **ме́жду не́бом и землёй**: 1) йорт-ерһеҙ (йәшәү, тороп ҡалыу); 2) билдәһеҙ хәлдә (булыу, ҡалыу), ер менән күк араһында; **ме́жду на́ми говоря́** *в знач. вводн. сл.* үҙ-ара ғына әйткәндә; **ме́жду про́чим**: 1) (*попутно*) былай ғына; 2) (*кстати*) һүҙ араһында (яйы килгәндә, һүҙ ыңғайында) әйткәндә; **ме́жду тем** шул арала (саҡта, ваҡытта); **а ме́жду тем** *противит. союз* ысындан да, дөрөҫөндә; **ме́жду тем как** *сопост. союз* шул уҡ ваҡытта

МЕЖДУ... и **МЕЖ...** *урыҫ телендәге ҡушма һүҙҙәрҙең "ара", "араһы", "араһындағы" мәғәнәһен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.,* **междуго́рье** ике тау араһы; **междуре́чный** ике йылға араһындағы

МЕЖДУВЕ́ДОМСТВЕННЫЙ, -ая, -ое ведомстволар араһындағы; **междуве́домственная перепи́ска** ведомстволар араһындағы яҙышыу

МЕЖДУГОРО́ДНЫЙ, -ая, -ое ҡала-ара; **междугоро́дная связь** ҡала-ара бәйләнеш

МЕЖДУНАРО́ДНИК *м*; *разг.* халыҡ-ара сәйәсәт белгесе

МЕЖДУНАРО́ДНЫЙ, -ая, -ое халыҡ-ара; **междунаро́дное положе́ние** халыҡ-ара хәл

МЕЖДУРЕ́ЧЬЕ *с* ике йылға араһы

МЕЖДУРЯ́ДЬЕ *с*; *с.-х.* рәттәр араһы

МЕЖЕВА́НИЕ *с см.* **межева́ть**, **межева́ться**

МЕЖЕВА́ТЬ *несов. что* межалау, межа ярыу, ыҙан һалыу, ыҙанлау, ыҙанлатыу; **межева́ть леса́** урмандарҙы межалау

МЕЖЕВА́ТЬСЯ *несов.* **1.** межа һалыныу, межаланыу, ыҙанлатыу, бүленеү **2.** *страд. от* **межева́ть**

МЕЖЕВО́Й, -ая, -ое межа ...ы, ыҙан ...ы; **межевы́е столбы́** межа бағаналары

МЕЖЗАВОДСКО́Й и *уст.* **МЕЖЗАВО́ДСКИЙ,** -ая, -ое завод-ара; **межзаводски́е соревнова́ния** завод-ара ярыштар

МЕЖЗВЁЗДНЫЙ, -ая, -ое йондоҙҙар араһындағы; **межзвёздные простра́нства** йондоҙҙар араһындағы киңлектәр

МЕЖКЛЕ́ТОЧНЫЙ и **МЕЖКЛЕ́ТНЫЙ,** -ая, -ое *биол.* күҙәнәктәр араһындағы; **межкле́точное вещество́** күҙәнәктәр араһындағы матдә

МЕЖКОЛХО́ЗНЫЙ, -ая, -ое колхоз-ара; **межколхо́зная гидроста́нция** колхоз-ара гидростанция

МЕЖКОНТИНЕНТА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое континент-ара; **межконтинента́льная баллисти́ческая раке́та** континент-ара баллистик ракета

МЕЖНАЦИОНА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое милләт-ара; **межнациона́льные свя́зи** милләт-ара бәйләнештәр

МЕЖПЛАНЕ́ТНЫЙ, -ая, -ое планета-ара; **межплане́тный перелёт** планета-ара осоу

МЕЖПОЗВОНО́ЧНЫЙ, -ая, -ое *анат.* умыртҡа һөйәктәре араһындағы; **межпозвоно́чные отве́рстия** умыртҡа һөйәктәре араһындағы тишектәр

МЕЖРАЙО́ННЫЙ, -ая, -ое район-ара; **межрайо́нная организа́ция** район-ара ойошма

МЕЖРЁБЕРНЫЙ, -ая, -ое *анат.* ҡабырғалар араһындағы; **межрёберные мы́шцы** ҡабырғалар араһындағы мускулдар

МЕЖХОЗЯ́ЙСТВЕННЫЙ, -ая, -ое хужалыҡ-ара; **межхозя́йственные свя́зи** хужалыҡ-ара бәйләнештәр

МЕЗГА́ *ж* мезга, күшкә (*йәш ағас ҡабығының эске йомшаҡ ҡатламы*)

МЕЗОНИ́Н *м* мезонин, осортма, сарлаҡ

МЕКСИКА́НСКИЙ, -ая, -ое мексикан ...ы, Мексика ...ы; **мексика́нские пе́сни** мексикан йырҙары

МЕКСИКА́НЦЫ *мн.* мексикандар, мексикан халҡы // *ед.* **мексика́нец** *м* мексикан ир-аты; **мексика́нка** *ж* мексикан ҡатын-ҡыҙы

МЕЛ *м* аҡбур, бур

МЕЛА́НЖ *м*; *спец.* меланж, сыбар туҡыма (*еп*)

МЕЛАНХО́ЛИК *м* меланхолик (*өмөтһеҙлеккә, күңелһеҙ уйҙарға, төшөнкөлөккә бирелеүсән кеше*)

МЕЛАНХОЛИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое **1.** меланхолик; **меланхоли́ческий темпера́мент** меланхолик темперамент **2.** меланхолик, күңелһеҙлеккә (төшөнкөлөккә) бирелгән, күңелһеҙ, ҡайғылы, моңло; **меланхоли́ческий вид** күңелһеҙ ҡиәфәт; **меланхоли́ческая пе́сня** моңло йыр

МЕЛАНХО́ЛИЯ *ж* (*хандра, тоска*) меланхолия, күңел төшөнкөлөгө, эс бошоу, бойоҡлоҡ

МЕЛЕ́ТЬ *несов.* һайығыу; **меле́ют ре́ки** йылғалар һайыға

МЕЛИОРАТИ́ВНЫЙ и **МЕЛИОРАЦИО́ННЫЙ,** -ая, -ое мелиорация ...ы; **мелиорати́вные рабо́ты** мелиорация эштәре

МЕЛИОРА́ТОР *м* мелиоратор, мелиорация белгесе

МЕЛИОРА́ЦИЯ *ж* мелиорация (*һаҙлыҡтарҙы киптереү, ҡоро ерҙәрҙе һуғарыу эштәре*); **мелиора́ция заболо́ченных земе́ль** һаҙамыҡ ерҙәр мелиорацияһы

МЕЛИОРИ́РОВАТЬ *сов., несов. что* мелиорациялау

МЕЛИ́ССА *ж* мелисса (*үлән*)

МЕЛИ́ТЬ *несов. что* аҡбур менән ышҡыу, (ағартыу) аҡбур һөртөү; **мели́ть пу́говицы** төймәләрҙе аҡбур менән ағартыу

МЕ́ЛКИЙ, -ая, -ое **1.** ваҡ, бәләкәй; **ме́лкий песо́к** ваҡ ҡом **2.** ваҡ; **ме́лкая буржуази́я** ваҡ буржуазия; **ме́лкий со́бственник** ваҡ милексе **3.** бәләкәй, ваҡ-төйәк; **ме́лкие ро́ли в спекта́кле** спектаклдәге ваҡ-төйәк ролдәр **4.** *перен.* түбән, алама; **ме́лкая душа́** түбән (ваҡ) кеше **5.** һай; **ме́лкая река́** һай йылға; **ме́лкая па́хота** һай һөрөү ♦ **ме́лкие де́ньги** ваҡ аҡса; **ме́лким бе́сом рассыпа́ться** *перед кем* ярамһаҡланыу, тәрилкә тотоу; **ме́лкая со́шка** абруйһыҙ (бәләкәй) кеше

МЕ́ЛКО 1. *нареч.* ваҡ; **ме́лко коло́ть са́хар** шәкәрҙе ваҡ итеп ватыу **2.** *в знач. сказ., безл.* һай; **здесь ме́лко** был урында һай ♦ **ме́лко пла́вать** һай йөҙөү (*эштә һәләтһеҙ булыу*)

МЕЛКО... *урыҫ телендәге ҡушма һүҙҙәрҙең "ваҡ", "һай", "бәләкәй" мәғәнәләрен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.*, **мелкопло́дный** ваҡ емешле; **мелководный** һай һыулы

МЕЛКОБУРЖУА́ЗНЫЙ, -ая, -ое ваҡ буржуаз; **мелкобуржуа́зные сло́и** ваҡ буржуаз ҡатламдар

МЕЛКОВО́ДНЫЙ, -ая, -ое һай, һыуы һай; **мелково́дная река́** һай йылға

МЕЛКОВО́ДЬЕ *с* һай урын

МЕЛКОДО́ННЫЙ, -ая, -ое һай, төбө һай; **мелкодо́нная ло́дка** һай кәмә

МЕЛКОЗЕРНИ́СТЫЙ, -ая, -ое ваҡ орлоҡло (бөртөклө, төйөрлө); **мелкозерни́стая пшени́ца** ваҡ (орлоҡло) бойҙай; **мелкозерни́стая по́чва** ваҡ төйөрлө тупраҡ

МЕЛКОКАЛИ́БЕРНЫЙ, -ая, -ое бәләкәй калибрлы; **мелкокали́берная винто́вка** бәләкәй калибрлы винтовка

МЕЛКОЛЕ́СЬЕ *с* ваҡ урманлыҡ

МЕЛКОЛИ́СТВЕННЫЙ и **МЕЛКОЛИ́СТНЫЙ,** -ая, -ое ваҡ япраҡлы; **мелколи́ственные дере́вья** ваҡ япраҡлы ағастар; **мелколи́стная ли́па** ваҡ япраҡлы йүкә

МЕЛКОТА́ *ж*; *разг.* ваҡ-төйәк, ыбыр-сыбыр, ваҡ заттар (нәмәләр)

МЕЛКОТОВА́РНЫЙ, -ая, -ое ваҡ тауар ...ы; **мелкотова́рное хозя́йство** ваҡ тауар хужалығы

МЕЛКОТРА́ВЧАТЫЙ, -ая, -ое **1.** *уст.* ваҡ (үлән һымаҡ) биҙәкле, сыбар **2.** *разг., пренебр.* бәләкәй вазифалы; **мелкотра́вчатый челове́к** бәләкәй вазифалы кеше

МЕЛКОШЁРСТНЫЙ и **МЕЛКОШЁРСТЫЙ,** -ая, -ое ҡыҫҡа йөнлө; **мелкошёрстная овца́** ҡыҫҡа йөнлө һарыҡ

МЕЛОВО́Й, -ая, -ое **1.** аҡбур ...ы; **мелові́ые го́ры** аҡбур тауҙары **2.** аҡбурлы; **мелова́я по́чва** аҡбурлы тупраҡ **3.** аҡбур төҫлө (кеүек) аҡ; **гу́бы его́ ста́ли мелові́ыми** уның ирендәре аҡбур төҫлө аҡ ♦ **мелова́я бума́га**; **мело́ванная бума́га** ағартылған ҡағыҙ; **мелово́й пери́од** *геол.* аҡбур дәүере

МЕЛОДЕКЛАМА́ЦИЯ *ж* мелодекламация (*музыкаға ҡушылып декламация һөйләү*)

МЕЛО́ДИКА *ж*; *иск.* мелодика (*көйҙәр тураһында тәғлимәт*)

МЕЛОДИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое **1.** мелодик; **мелоди́ческое строе́ние пе́сни** йырҙың мелодик төҙөлөшө **2.** *см.* **мелоди́чный**

МЕЛОДИ́ЧНОСТЬ *ж* моңлолоҡ, аһәңлек, көйлөлөк, яғымлылыҡ; **мелоди́чность пе́сни** йырҙың моңлолоғо

МЕЛОДИ́ЧНЫЙ, -ая, -ое моңло, аһәңле, яғымлы; **мелоди́чный напе́в** моңло көй; **мелоди́чный го́лос** яғымлы (моңло) тауыш

МЕЛО́ДИЯ *ж* көй, моң, аһәң

МЕЛОДРА́МА *ж* мелодрама (**1.** *сәхнә күренештәре музыка, йыр менән барған әҫәр* **2.** *хис-тойғоларҙы һүрәтләүсе эмоциональ драма жанры* **3.** *үҙенде артыҡ нык ҡайғылы, ҡыҙғаныс итеп күрһәтеүсе яһалма хистәргә ҡарата*)

МЕЛОДРАМАТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое **1.** мелодрама ...ы; **мелодрамати́ческий сюже́т** мелодрама сюжеты **2.** мелодраматик, артыҡ эмоциялы; **мелодрамати́ческий вид** мелодраматик төҫ

МЕЛО́К *м* аҡбур киҫәге

МЕЛОМА́Н *м* меломан (*музыка һәм йыр һөйөүсе*)

МЕЛОМА́НИЯ *ж* меломания (*музыка һәм йырға артыҡ әүәҫлек*)

МЕ́ЛОЧНОСТЬ *ж* ваҡлыҡ, ваҡсыллыҡ

МЕ́ЛОЧНЫЙ и **МЕЛОЧНО́Й,** -ая, -ое **1.** (*основанный на мелочах*) ваҡ, әһәмиәтһеҙ, ваҡ-төйәккә нигеҙләнгән; **ме́лочные инте́ресы** ваҡ мәнфәғәттәр **2.** (*придающий значение пустякам*) ваҡсыл, иҫәпсел; **ме́лочный челове́к** ваҡсыл кеше

МЕ́ЛОЧЬ *ж* **1.** (*мелкие вещи*) ваҡ нәмә, ваҡ-төйәк; **магази́н мелоче́й** ваҡ-төйәк магазины **2.** *собир.* (*мелкие деньги*) ваҡ аҡса **3.** (*пустяк*) ваҡ-төйәк, әһәмиәтһеҙ (буш) нәмә, юҡ-бар (нәмә); **ме́лочи бы́та** тормоштоң ваҡ-төйәге

МЕЛЬ *ж* һай, һайлыҡ, һай урын; **вы́йти на мель** һайға сығыу ♦ **сиде́ть на мели́** кәмә ҡомға терәлеү

МЕЛЬКА́НИЕ *с см.* **мелька́ть**

МЕЛЬКА́ТЬ *несов.* **1.** күренеп (сағылып) ҡалыу; **бе́лое пла́тье мелька́ет ме́жду дере́вьями** аҡ күлдәк ағастар араһынан күренеп ҡала **2.** (*мерцать*) йымылдау, йым-йым итеү; **вдали́ мелька́ют огни́** алыҫта уттар йымылдай **3.** *перен.* уйға килеү, башҡа килеү; **иногда́ мелька́ет**

мысль о переéзде ҡайһы ваҡыт күсеп китеү тураһында уй башҡа килеп ҡуя ♦ **в глазáх мелькáет** күҙ алды семәрләнә

МЕЛЬКНУ́ТЬ *сов. см.* **мелькáть**

МЕ́ЛЬКОМ *нареч.* **1.** тиҙ генә, аҙға ғына, ҡыҫҡа ваҡытҡа ғына; **повидáться мéльком** аҙға ғына осрашыу **2.** өҫтән генә, унан-бынан ғына, саҡ-саҡ ҡына, ситләтеп кенә, осраҡлы ғына; **слы́шать мéльком** саҡ-саҡ ҡына ишетә биреп ҡалыу

МЕ́ЛЬНИК *м* тирмәнсе

МЕ́ЛЬНИЦА *ж* тирмән; **водянáя мéльница** һыу тирмәне; **ветрянáя мéльница** ел тирмәне; **кофéйная мéльница** кофе тирмәне

МЕ́ЛЬНИЧИХА *ж*; *разг.* (*жена мельника*) тирмәнсе ҡатыны

МЕ́ЛЬНИЧНЫЙ, -ая, -ое тирмән ...ы; **мéльничные жерновá** тирмән таштары

МЕЛЬХИÓР *м* мельхиор (*баҡыр менән никель иретмәһе*)

МЕЛЬХИÓРОВЫЙ, -ая, -ое мельхиор ...ы; **мельхиóровый нож** мельхиор бысаҡ

МЕЛЬЧÁТЬ *несов.* **1.** (*становиться мельче по размерам*) вағайыу, ваҡланыу; **лес мельчáл** ағастар вағая барҙы **2.** *перен.* мәғәнәһен (әһәмиәтен) юғалтыу, түбәнлеккә төшөү; **мельчáет репертуáр** репертуар әһәмиәтен юғалта бара **3.** һайығыу; **мельчáет рекá** йылға һайыға бара

МЕЛЬЧИ́ТЬ *несов. что* **1.** ваҡлау, вағайтыу, онтау; **мельчи́ть кáмни** таштарҙы ваҡлау **2.** *перен.* әһәмиәтен кәметеү, ваҡлау; **мельчи́ть óбраз** образдың әһәмиәтен кәметеү

МЕЛЮЗГÁ *ж собир.*; *разг.* **1.** ыбыр-сыбыр, ваҡ бала-саға, ваҡ-төйәк хайуандар; **в сачкé однá мелюзгá** йәтмәлә тик ваҡ балыҡтар ғына **2.** *перен.* бәләкәй вазифалы, әһәмиәтһеҙ (дәрәжәһеҙ) кешеләр; **канцеля́рская мелюзгá** кәнсәләрҙең бәләкәй вазифалы кешеләре

МЕМБРÁНА *ж*; *физ.*, *тех.* мембрана (*тирбәлә торған ҡаты яры йәки йоҡа пластинка*)

МЕМОРÁНДУМ *м* меморандум (*мөһим мәсьәләгә ҡарата хөкүмәттең ҡарашын белдереүсе дипломатик документ*); **состáвить меморáндум** меморандум төҙөү

МЕМОРИÁЛ *м* мемориал (**1.** *бөйөк кеше йәки ҙур тарихи ваҡиға иҫтәлегенә бағышланған архитектура ҡоролмаһы* **2.** *атаҡлы спортсы хөрмәтенә үткәрелә торған спорт ярыштары*)

МЕМОРИÁЛЬНЫЙ, -ая, -ое мемориаль; **мемориáльная доскá** мемориаль таҡта; **мемориáльный кóмплекс** мемориаль комплекс

МЕМУАРИ́СТ *м* мемуарсы, мемуар авторы

МЕМУÁРНЫЙ, -ая, -ое мемуар; **мемуáрная литератýра** мемуар әҙәбиәт

МЕМУÁРЫ *только мн.* мемуар (*автор үҙе үргән һәм ишеткән ваҡиғалар тураһында яҙмалар*); **воéнные мемуáры** хәрби мемуар

МЕ́НА *ж* алмашыу, алмаштырыу, алышыу, алыштырыу; **мéна продýктов на одéжду** аҙыҡ-түлекте кейемгә алмаштырыу

МЕ́НЕДЖЕР *м* менеджер (**1.** *сәнәғәт, сауҙа һ.б. төрлө предприятиела ялланған управляющий* **2.** *сәнәғәттә һ.б. өлкәлә етәкселек итеү, ойоштороу мәсьәләләре буйынса белгес*)

МЕ́НЕЕ *сравн. ст. от* **мáло** әҙерәк, кәмерәк; **мéнее двух тонн** ике тоннанан кәмерәк; **мéнее чáса** сәғәттән әҙерәк ♦ **мéнее всегó** барынан бигерәк; **не мéнее вáжно** шулай уҡ әһәмиәтле; **тем не мéнее** шуға ҡарамаҫтан

МЕНЗУ́РКА *ж* мензурка; **измéрить лекáрство мензýркой** дарыуҙы мензурка менән үлсәү

МЕНИНГИ́Т *м*; *мед.* менингит (*мейе ҡабығының шешеүе*)

МЕНОВÓЙ, -ая, -ое алмашыу ...ы; **меновáя стóимость** алмашыу хаҡы

МЕНСТРУÁЛЬНЫЙ, -ая, -ое күрем ...ы; **менструáльный периóд** күрем ваҡыты

МЕНСТРУÁЦИЯ *ж* күрем

МЕНСТРУИ́РОВАТЬ *несов.* күрем күреү (килеү)

МЕНТÓЛ *м* ментол (*бөтнөк еҫе килгән төҫһөҙ матдә*)

МЕНТÓЛОВЫЙ, -ая, -ое **1.** ментол ...ы; **ментóловое произвóдство** ментол эшләп сығарыу (етештереү) **2.** ментоллы; **ментóловая мазь** ментоллы май

МЕНУЭ́Т *м* менуэт (*боронғо француз бейеүе һәм шул бейеү ритмындағы музыка*); **менуэ́т Мóцарта** Моцарт менуэты

МЕ́НЬШЕ **1.** *сравн. ст. от* **мáлый** I и **мáленький** бәләкәйерәк; **сапоги́ на размéр мéньше** итек бер үлсәмгә бәләкәйерәк **2.** *сравн. ст. от* **мáло** әҙерәк, кәмерәк; **говори́л он мéньше вчерáшнего** ул кисәгенән әҙерәк һөйләне

МЕНЬШЕВИ́ЗМ *м*; *полит.* меньшевизм

МЕНЬШЕВИ́К *м* меньшевик

МЕНЬШЕВИ́СТСКИЙ, -ая, -ое меньшевик(тар) ...ы, меньшевистик; **меньшеви́стская пáртия** меньшевиктар партияһы; **меньшеви́стские взгля́ды** меньшевистик ҡараш(тар)

МЕ́НЬШИЙ, -ая, -ее **1.** *сравн. ст. от* **мáлый** I и **мáленький** бәләкәйерәк, әҙерәк; **мéньшая часть** әҙерәк өлөш(ө) **2.** *превосх. ст. от* **мáлый** I и **мáленький** бәләкәй, бәләкәйерәк, иң бәләкәй, әҙерәк, иң әҙ; **э́то мéньший размéр из тогó, что есть** был булған нәмәләр араһында иң бәләкәй үлсәм **3.** *разг.* бәләкәй, иң бәләкәй; **мéньший сын** бәләкәй ул ♦ **по мéньшей мéре**: 1) кәм (әҙ) тигәндә, иң кәмендә; 2) *в знач. вводн. сл.* һәр хәлдә; **сáмое мéньшее** кәм (әҙ) тигәндә, кәмендә, иң кәмендә

МЕНЬШИНСТВÓ *с* кәм, әҙселек; **меньшинствó голосóв** әҙселек тауыш

МЕНЮ́ *с нескл.* меню; **меню́ за́втрака и обе́да** иртәнге һәм төшкө аштарҙың менюһы

МЕНЯ́ЛА *м* аҡса алмаштырыусы, аҡса алмаштырып кәсеп итеүсе

МЕНЯ́ТЬ *несов.* **1.** *кого-что* алмаштырыу; **меня́ть драгоце́нности на хлеб** затлы нәмәләрҙе икмәккә алмаштырыу **2.** *что* (*разменивать*) ваҡлау, ваҡлатыу; **меня́ть де́ньги** аҡса ваҡлау **3.** *что* үҙгәртеү; **меня́ть убежде́ния** ҡараштарҙы үҙгәртеү

МЕНЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** алмаш(тыр)ыу, алышыу; **меня́ться кварти́рами** фатир алмаштырыу **2.** алышыныу; **часовы́е меня́ются че́рез час** һаҡсылар берәр сәғәттән алышына **3.** алмашыныу, үҙгәреү; **пого́да меня́ется** һауа торошо үҙгәрә **4.** *страд. от* **меня́ть** ♦ **меняться в лице́** төҫ үҙгәреү (ҡасыу)

МЕ́РА *ж* **1.** үлсәм; **ме́ра длины́** оҙонлоҡ үлсәме; **ме́ра ве́са** ауырлыҡ үлсәме **2.** сама; **знать ме́ру** сама белеү **3.** дәрәжә, ҙурлыҡ; **ме́ра вины́** ғәйептең ҙурлығы **4.** эмәл, сара; **приня́ть ме́ры** сара күреү ♦ **без ме́ры** самаһыҙ, артыҡ; **в ме́ру** етерлек кенә, кәрәгенсә генә; **не в ме́ру**; **сверх ме́ры**; **че́рез ме́ру** саманан тыш, самаһыҙ, артыҡ; **ни в ко́ей ме́ре** бер нисек тә, һис тә, берүк; **ни в ко́ей ме́ре не говори́** берүк һөйләй күрмә; **по ме́ре возмо́жности** мөмкин булғанынса, хәлдән килгәнсә; **по ме́ре сил** ҡулдан килгәнсә

МЕРЁЖА *ж* йәтмә (*балыҡ тотоу өсөн*)

МЕРЕ́ЖКА *ж* мережка (*арҡау ептәрен һурып алып, туҡымаға яһалған биҙәкле селтәр*); **рукава́ в мере́жках** мережкалы еңдәр

МЕРЕ́ТЬ *несов.*; *разг.* (*погибать*) ҡырылыу; **мрут как му́хи** себен кеүек ҡырылалар

МЕРЕ́ЩИТЬСЯ *несов.*; *разг.* (*казаться*) булғандай булыу, тойолоу, күҙгә (күренеү) күренгәндәй булыу; **в темноте́ мере́щится свет** ҡараңғыла күҙгә ут күренгәндәй була

МЕРЗА́ВЕЦ *м* и **МЕРЗА́ВКА** *ж*; *разг.* ҡәбәхәт

МЕ́РЗКИЙ, -ая, -ое **1.** ерәнгес, ҡәбәхәт, хәшәрәт; **ме́рзкий посту́пок** ерәнгес ҡылыныш **2.** бик хөрт, бик насар; **ме́рзкая пого́да** бик насар көн

МЕ́РЗКО 1. *нареч.* оятһыҙ (итеп), ерәнгес (итеп), насар, әшәке, хәшәрәт; **ме́рзко смея́ться** оятһыҙ көлөү **2.** *в знач. сказ.*, *безл.* ауыр, насар, ҡыйын, ерәнгес, яман; **на душе́ ме́рзко** күңелгә ҡыйын

МЕРЗЛОТА́ *ж* туңлыҡ, туңғаҡ, ҡатҡаҡ; **райо́н ве́чной мерзлоты́** мәңге туңлыҡ районы

МЕРЗЛОТОВЕ́ДЕНИЕ *с* туң ҡатламдарҙы өйрәнеү ғилеме

МЁРЗЛЫЙ, -ая, -ое **1.** туңған, туң; **мёрзлая земля́** туң ер **2.** *разг.* туңған, өшөгән; **мёрзлые бвощи** өшөгән йәшелсәләр

МЕРЗЛЯ́К *м* и **МЕРЗЛЯ́ЧКА** *ж*; *прост.* өшөмтәл, өшөүсән

МЕРЗЛЯ́ТИНА *м* и *ж*; *прост.* өшөмтәл, өшөүсән

МЁРЗНУТЬ *несов.* **1.** туңыу; **вода́ мёрзнет** һыу туңа **2.** *разг.* туңыу, өшөү; **ру́ки мёрзнут** ҡулдар өшөй

МЕ́РЗОСТЬ *ж* ҡәбәхәтлек, әшәкелек, әшәке (ҡәбәхәт, ерәнгес) һүҙ; **говори́ть ме́рзости** әшәке һүҙҙәр әйтеү

МЕРИДИА́Н *м*; *геогр.* меридиан ♦ **магни́тный меридиа́н** *см.* **магни́тный**; **небе́сный меридиа́н** *см.* **небе́сный**

МЕРИДИА́ННЫЙ, -ая, -ое меридиан ...ы; **меридиа́нная пло́скость** меридиан яҫылығы

МЕРИДИОНА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое *геогр.*, *астр.* меридиан буйынса, меридиональ; **меридиона́льная ли́ния** меридиональ һыҙыҡ

МЕРИ́ЛО *с* үлсәм, үлсәү; **мери́ло вре́мени** ваҡыт үлсәүе

МЕ́РИН *м* алаша

МЕРИНО́С *м* меринос (*йомшаҡ нәҙек йөнлө һарыҡ тоҡомо һәм уның йөнө*)

МЕРИНО́СОВЫЙ, -ая, -ое **1.** меринос ...ы; **мерино́совая шерсть** меринос йөнө **2.** меринос(тан); **мерино́совый плато́к** меринос яулыҡ; **мерино́совая ткань** меринос туҡыма

МЕРИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое *спец.* үлсәү ...ы; **мери́тельный прибо́р** үлсәү приборы

МЕ́РИТЬ и *разг.* **МЕ́РЯТЬ** *несов.* **1.** *кого-что* үлсәү; **ме́рить уча́сток** участкаҙы үлсәү; **ме́рить температу́ру** температураны үлсәү **2.** үлсәп (кейеп) ҡарау; **ме́рить костю́м** костюм(ды) кейеп ҡарау ♦ **ме́рить на свой арши́н** үҙ аршынның менән үлсәү; **ме́рить глаза́ми (взгля́дом, взо́ром)** *кого* баштан-аяҡ ҡарап сығыу

МЕ́РИТЬСЯ и *разг.* **МЕ́РЯТЬСЯ** *несов.* **1.** *с кем-чем* үлсәшеү, һынашыу; **ме́риться си́лами** көс һынашыу **2.** *страд. от* **ме́рить**

МЕ́РКА *ж*; *прям.*, *перен.* үлсәм, үлсәү; **сшить по ме́рке** үлсәү буйынса тегеү; **подходи́ть ко всем с одно́й ме́ркой** бөтә кешене бер үлсәм менән үлсәү

МЕРКАНТИЛИ́ЗМ *м* меркантилизм (**1.** *икт. XV—XVIII бб. сауҙа буржуазияһының иҡтисади сәйәсәте һәм шул туралағы тәғлимәт* **2.** *кцсм.*, *кит. иҫәп-хисапта ваҡсыллыҡ, үҙ файҙаң өсөн генә тырышыу*); **атмосфе́ра меркантили́зма** меркантилизм атмосфераһы

МЕРКАНТИ́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** меркантилизм ...ы; **меркант́ильная систе́ма** меркантилизм системаһы **2.** *перен.* иҫәпсел, ваҡсыл, үҙ файҙаһын ҡайғыртҡан; **меркант́ильные интере́сы** үҙ файҙаһын ҡайғыртҡан мәнфәғәттәр

МЕ́РКЛЫЙ, -ая, -ое *разг.* тоноҡ; **ме́рклый свет ла́мпы** лампаның тоноҡ яҡтыһы

МЕ́РКНУТЬ *несов.*; *прям.*, *перен.* тоноҡланыу, кәмеү; **звёзды ме́ркнут** йондоҙҙар тоноҡлана; **ме́ркнет я́сность ума́** аҡылдың аңлау кимәле кәмей

МЕРЛУ́ШКА *ж* илтер (*бәрәс тиреһе*)

МЕРЛУ́ШКОВЫЙ, -ая, -ое илтер; **мерлу́шковая ша́пка** илтер бүрек

МЕ́РНЫЙ, -ая, -ое **1.** һалмаҡ, тигеҙ, бер тигеҙ; **идти́ ме́рным ша́гом** тигеҙ аҙым менән атлап барыу **2.** *спец.* үлсәү ...ы; **ме́рная посу́да** үлсәү һауыты

МЕРОПРИЯ́ТИЕ *с* сара, әмәл; **профилакти́ческие мероприя́тия** профилактика саралары

МЕ́РТВЕННОСТЬ *ж* йәнһеҙлек, төҫө ҡасыу, (йөҙөндә) ҡан эҫәре булмау; **ме́ртвенность лица́** төҫө ҡасып, йөҙөндә ҡан эҫәре булмау

МЕ́РТВЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** үлек (мәйет) төҫлө күм-күк, төҫө ҡасҡан; **ме́ртвенная бле́дность** күм-күк булып төҫө ҡасҡан **2.** *перен.* йәнһеҙ, тынып ҡалған, хәрәкәтһеҙ; **ме́ртвенная пустота́** йәнһеҙ бушлыҡ

МЕРТВЕ́ТЬ *несов.* **1.** үлеү, һүнеү, тыныу; **мертве́ют глаза́** күҙҙәр һүнә бара **2.** ҡатып ҡалыу; **мертве́ть от стра́ха** ҡурҡыуҙан ҡатып ҡалыу **3.** (*неметь*) ойоу, ҡатыу; **ру́ки мертве́ют от хо́лода** һыуыҡтан ҡулдар ҡата **4.** *перен.* йәнһеҙләнеү, тынып (хәрәкәтһеҙ) ҡалыу; **в часы́ зно́я всё мертве́ет** томрала бөтә нәмә тынып ҡала

МЕРТВЕ́Ц *м* үлек, мәйет

МЕРТВЕ́ЦКАЯ *ж*; *разг.* мәйеттәр бүлмәһе, морг

МЕРТВЕ́ЦКИ: мертве́цки пьян (пья́ный) *разг.* лаяҡыл иҫерек

МЕРТВЕЧИ́НА *ж* **1.** *собир.* үләкһә, емтек **2.** *перен.*, *разг.* бушлыҡ, йәнһеҙлек, рухһыҙлыҡ; **атмосфе́ра мертвечи́ны** бушлыҡ атмосфераһы

МЕРТВИ́ТЬ *несов. кого-что* **1.** үлтереү, һәләк (харап) итеү **2.** *перен.* көсөн алыу, йәнһеҙләндереү, рухын төшөрөү; **боле́знь его́ мертви́т** сир унын көсөн ала

МЁРТВО и **МЕРТВО́ 1.** *нареч.* йәнһеҙ, үлек кеүек, туң; **мёртво жить** үлек кеүек йәшәү **2.** *в знач. сказ.*, *безл.* тын, буш, йән эйәһе юҡ; **на у́лице мертво́** урамда йән эйәһе юҡ

МЕРТВОРОЖДЁННЫЙ, -ая, -ое **1.** үле тыуған **2.** *в знач. сущ.* **мертворождённый** *м* и **мертворождённая** *ж* үле тыуған (малай, ҡыҙ) **3.** *перен.* эшкә ашмаған, кәрәкмәгән; **мертворождённый прое́кт** кәрәкмәгән проект

МЁРТВЫЙ, -ая, -ое **1.** үле, йәнһеҙ; **мёртвое те́ло** үле кәүҙә **2.** (*о растениях*) ҡоро, ҡороған; **мёртвые дере́вья** ҡороған ағастар **3.** *перен.* һүнгән, тонҡ; **мёртвые глаза́** һүнгән күҙҙәр; **мёртвый луч** тонҡ нур **4.** *перен.* йәнһеҙ, тын; **мёртвая пусты́ня** тын бушлыҡ **5.** *перен.* файҙаһыҙ, ҡулланылмай торған, буш; **мёртвые зна́ния** файҙаһыҙ белем ♦ **мёртвая вода́** үле һыу, терелтә торған һыу (*экиәттәрҙә*); **мёртвая зыбь** ваҡ тулҡын; **мёртвый капита́л**: 1) *фин.* файҙаһыҙ ятҡан капитал; 2) *перен.* ҡулланылмай торған белем; **мёртвая петля́**: 1) сиселмәҫлек тоҡан (элмәк); 2) юғары пилотаждың бер фигураһы; **мёртвая приро́да** йәнһеҙ тәбиғәт; **мёртвое простра́нство** *воен.* пуля теймәй торған урын; **мёртвый сезо́н** торғонлоҡ (*сауҙала, сәнәғәттә*); **мёртвая то́чка** *тех.* тигеҙләнеш нөктәһе; **мёртвая хва́тка**: 1) (*у собаки*) ысҡындырмаҫлыҡ итеп тешләү; 2) *перен.* эшләмәйенсә ҡалмау, тотҡан ерҙән һындырыу (өҙөп алыу); **мёртвый час** көндөҙгө йоҡо сәғәте; **мёртвый штиль** елһеҙлек (дингеҙҙә); **мёртвый язы́к** үле тел (*яҙма ҡомартҡыларҙа ғына һаҡланған*); **мёртвый я́корь** оҙаҡ ваҡытҡа һалынған якорь; **быть на мёртвой то́чке** бер үк хәлдә (үҙгәрешһеҙ, һаман бер урында) булыу; **лежа́ть мёртвым гру́зом** файҙаһыҙ (ҡулланылмай) ятыу

МЕРТВЯ́ЩИЙ, -ая, -ее **1.** *прич. от* **мертви́ть 2.** *прил.* һәләк (харап) итеүсе; **мертвя́щий хо́лод** һәләк итеүсе һалҡынлыҡ **3.** *прил.* ауыр, күңелһеҙ, эс бошорғос; **мертвя́щая тишина́** күңелһеҙ тынлыҡ

МЕРЦА́НИЕ *с см.* **мерца́ть**

МЕРЦА́ТЬ *несов.* **1.** емелдәү, ем-ем итеү; **мерца́ет огонёк** ут емелдәй **2.** *биол.* тирбәлеү, һелкенеү; **мерца́ющие ресни́чки** тирбәлеүсе керпексәләр

МЕ́СИВО *с*; *разг.* **1.** иҙмә; **ме́сиво для вы́делки бума́ги** ҡағыҙ яһау (эшләү) өсөн иҙмә **2.** бысраҡ, батҡаҡ; **ме́сиво доро́ги** юл батҡағы **3.** (*корм*) болғау, болғама; **ме́сиво для кур** тауыҡтар өсөн болғау

МЕСИ́ЛКА *ж* бутауыс, болғауыс, болғатҡыс

МЕСИ́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое *спец.* иҙеү ...ы, баҫыу ...ы; **меси́льный чан** иҙеү киҫмәге

МЕСИ́ТЬ *несов. что* иҙеү, баҫыу; **меси́ть те́сто** ҡамыр баҫыу; **меси́ть гли́ну** балсыҡ баҫыу ♦ **меси́ть грязь** батҡаҡты (бысраҡты) ярып барыу, батҡаҡ юлдан барыу

МЕ́ССА *ж* месса (*католиктарҙың көндөҙгө ғибәҙәт ҡылыуы*)

МЕССИ́Я *м*; *книжн.* мессия (*көтмәгәндә берәй ҡыйынлыҡтан, фажиғәнән, афәттән ҡотҡарыусы*)

МЕСТА́МИ *нареч.* урыны менән, ҡайһы бер урындарҙа; **места́ми вы́пал снег** урыны менән ҡар яуған

МЕСТЕ́ЧКО I *с*; *уменьш. от* **ме́сто** 1, 4

МЕСТЕ́ЧКО II *с* ҙур ауыл (*Украина һәм Белоруссияла*)

МЕСТИ́ *несов.* **1.** *что* һепереү; **мести́ пол** иҙән һепереү **2.** *что* и *без доп.* (*переносить с места на место*) осороу, һеперeү; **ве́тер метёт ли́стья** ел япрактарҙы осора **3.** *безл.* һепертеү; **в по́ле метёт** ҡырҙа буран һепертә

МЕСТКО́М *м* (*местный комитет*) местком (*урындағы комитет*)

МЕ́СТНИЧЕСТВО *с* төбәкселек (*дөйөм эшкә зыян килтереп, урындағы тар мәнфәғәттән сығып эш итеү*)

МЕ́СТНОСТЬ *ж* **1.** урын, ер; **гори́стая ме́стность** таулы ер **2.** ер, яҡ, төбәк; **се́льская ме́стность** ауыл ере

МЕ́СТНЫЙ, -ая, -ое **1.** урындағы, ерле; **ме́стное населе́ние** урындағы халыҡ; **ме́стный го́вор** ерле һөйләш **2.** айырым урынға хас, бер урында булған, бер урынға ғына бирелгән; **ме́стный нарко́з** бер урынға ғына бирелгән наркоз

МЕ́СТО *с* **1.** (*пространство*) урын, ер; **ме́сто рожде́ния** тыуған ер; **ме́сто встре́чи** осрашыу урыны; **в чемода́не бо́льше нет ме́ста** сумаҙанда башҡаса урын юҡ **2.** (*определённое пространство, предназначенное для кого-чего-л.*) урын; **плацка́ртное ме́сто** плацкартлы урын; **рабо́чее ме́сто** эш урыны; **ключи́ вися́т на своём ме́сте** асҡыстар урынында эленеп тора **3.** (*определённое положение, занимаемое кем-л.*) урын; **заня́ть пе́рвое ме́сто** беренсе урын алыу; **заня́ть своё ме́сто** үҙ урынына ултырыу **4.** (*служебное положение*) вазифа, урын; **получи́ть ме́сто инжене́ра** инженер вазифаһын алыу **5.** *обычно мн.* **места́** (*местность*) урын, ер, яҡ; **краси́вые места́** матур ерҙәр **6.** (*предмет, вещь багажа*) киҫәк, төргәк, әйбер; **сдать в бага́ж два ме́ста** багажға ике әйбер (төргәк) тапшырыу **7.** *мн.* **места́** (*периферия*) урындар; **рабо́та на места́х** урындарҙағы эштәр ♦ **ме́сто заключе́ния** төрмә; **места́ о́бщего по́льзования** йәмәғәт файҙаланыу урындары (*кухня, бәҙрәф һ.б.*); **на ме́сте** урынында, шул уҡ урында, шул уҡ ваҡытта; **на своём ме́сте** *кто* үҙ урынында; **не на своём ме́сте** *кто* үҙ урынында түгел; **к ме́сту**; **у ме́ста** урынлы, тейешле; **не к ме́сту**; **не у ме́ста** урынһыҙ, тейешһеҙ; **не ме́сто**: 1) *кому* (*не следует быть где-л.*) булырға ярамай; 2) *чему* или *с неопр.* (*не полагается*) урыны түгел, ярамай; **нет ме́ста**; **не должно́ быть ме́ста** *кому-чему* урын юҡ, урын булмаҫҡа тейеш; **ни с ме́ста!** ҡуҙғалма!, тик тор!; **с ме́ста (брать, взять)** шунда уҡ, бик тиҙ, һуҙмай, туҡталып тормай; **на ме́сте уложи́ть (положи́ть, уби́ть)** шунда уҡ атып үлтереү; **ме́ста себе́ не находи́ть** үҙеңә урын тапмау, үҙеңде ҡайҙа ҡуйырға ла белмәү; **на ме́сте преступле́ния (пойма́ть, заста́ть, накры́ть и т.п.)** *обычно шутл.* енәйәт өҫтөндә; **с ме́ста в карье́р** әҙерлекһеҙ, шунда уҡ, уйлап-нитеп тормаҫтан

МЕСТОЖИ́ТЕЛЬСТВО *с* йәшәгән (торған) урын; **вре́менное местожи́тельство** ваҡытлы(са) йәшәгән урын

МЕСТОИМЕ́НИЕ *с*; *грам.* алмаш; **определи́тельные местоиме́ния** билдәләү алмаштары

МЕСТОИМЕ́ННЫЙ, -ая, -ое *грам.* алмаш ...ы

МЕСТОНАХОЖДЕ́НИЕ *с* торған (булған) урын; **местонахожде́ние поле́зных ископа́емых** файҙалы ҡаҙылмалар булған урын

МЕСТОПОЛОЖЕ́НИЕ *с* урынлашҡан ер; **местоположе́ние уса́дьбы** усадьбаның урынлашҡан ере

МЕСТОПРЕБЫВА́НИЕ и **МЕСТОРАСПОЛОЖЕ́НИЕ** *с см.* **местонахожде́ние**

МЕСТОРОЖДЕ́НИЕ *с* сыҡҡан урын; **нефтяны́е месторожде́ния** нефть сыҡҡан урындар

МЕСТЬ *ж* үс, ҡон; **жа́жда ме́сти** үс алыу теләге

МЕ́СЯЦ *м*; *в разн. знач.* ай; **в про́шлом ме́сяце** үткән айҙа; **молодо́й ме́сяц** яңы тыуған ай

МЕ́СЯЧНИК *м* айлыҡ; **ме́сячник безопа́сности движе́ния** хәрәкәт хәүефһеҙлеге айлығы

МЕ́СЯЧНЫЙ, -ая, -ое бер айлыҡ; **ме́сячный о́тпуск** бер айлыҡ отпуск; **ме́сячная рабо́та** бер айлыҡ эш

МЕ́ТА *ж* тамға, ин, инәү, билге, билдә; **незнако́мая ме́та** сит инәү

МЕТА́ЛЛ *м* металл; **чёрные мета́ллы** ҡара металдар (*тимер, суйын, ҡорос һ.б.*); **благоро́дные мета́ллы** затлы металдар (*алтын, көмөш, ағалтын һ.б.*); **цветны́е мета́ллы** төҫлө металдар (*баҡыр, еҙ, никель һ.б.*)

МЕТАЛЛИЗИ́РОВАТЬ *сов., несов. что*; *тех.* металл йүгертеү, металл менән көпләү; **металлизи́ровать де́рево** ағасты металл менән көпләү

МЕТАЛЛИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое **1.** металл ...ы; **металли́ческая пыль** металл туҙаны **2.** металл, тимер; **металли́ческие де́ньги** металл (тимер) аҡсалар; **металли́ческий при́вкус** тимер тәме **3.** *перен.* (*о голосе, смехе*) әсе, яңғырау, ҡолаҡ ярғыс; **металли́ческий го́лос** әсе тауыш

МЕТАЛЛО... *ҡушма һүҙҙәрҙең "металл" мәғәнәһен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.*, **металлообрабо́тка** металл эшкәртеү; **металлопромы́шленность** металл сәнәғәте

МЕТАЛЛОВЕ́ДЕНИЕ *с* металдарҙы өйрәнеүсе фән

МЕТАЛЛОГРА́ФИЯ *ж* металлография (**1.** *металдарҙың һәм иретмәләрҙең эске төҙөлөшө тураһындағы фән* **2.** *типогр. һүрәттәрҙе, яҙыуҙарҙы гравёрланған металл пластинкаларҙан баҫтырып алыу*)

МЕТАЛЛОЛО́М *м* металл һыныҡтары

МЕТАЛЛОНО́СНЫЙ, -ая, -ое *горн.* металлы; **металлоно́сный слой** металлы ҡатлам

МЕТАЛЛООБРАБА́ТЫВАЮЩИЙ, -ая, -ее металл эшкәртеү ...ы; **металлообраба́тывающая промы́шленность** металл эшкәртеү сәнәғәте

МЕТАЛЛОПРОКА́ТНЫЙ, -ая, -ое металл прокатлау ...ы; **металлопрока́тный цех** металл прокатлау цехы

МЕТАЛЛОРЕ́ЖУЩИЙ, -ая, -ее металл киҫеү ...ы; **металлоре́жущий стано́к** металл киҫеү станогы

МЕТАЛЛУ́РГ *м* металлург

МЕТАЛЛУРГИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое металлургия ...ы; **металлурги́ческий заво́д** металлургия заводы

МЕТАЛЛУ́РГИЯ и **МЕТАЛЛУРГИ́Я** *ж* металлургия (**1.** *металдарҙы мәғдәндән айырып алыу һәм эшкәртеү тураһында фән* **2.** *металл иретеү һәм уны башланғыс эшкәртеү сәнәғәте*)

МЕТАМОРФИ́ЗМ *м*; *геол.* метаморфизм (*тау тоҡомдары төҙөлөшө һәм составының үҙгәреүе*)

МЕТАМОРФО́З *м*; *биол.* метаморфоз, әүерелеү (*берәй нәмәнең тышҡы киәфәте һәм функциялары үҙгәреп, бер форманан икенсегә күсеүе, икенсе бер нәмә булып әүерелеүе*); **метаморфо́з гу́сеницы** ҡарышлауыктың күбәләккә әүерелеүе

МЕТАМОРФО́ЗА *ж* метаморфоза (*киҫкен үҙгәреш, бик ныҡ үҙгәреү*); **с ним произошла́ метаморфо́за** ул бик ныҡ үҙгәреп киткән

МЕТА́Н *м*; *хим.* метан (*газ*)

МЕТА́НИЕ *с см.* **мета́ть** I

МЕТА́НОВЫЙ, -ая, -ое метан ...ы; **мета́новая кислота́** метан кислотаһы

МЕТАСТА́З *м*; *мед.* метастаз (*тәндәге ауырыуҙың бер урындан икенсе урынға күсеүе*); **метаста́зы ра́ка** яман шеш метастазы

МЕТАТЕ́ЗА *ж*; *лингв.* метатеза (*һүҙҙә өндәрҙең урындарын алмаштырып әйтеү, мәҫ., "буръяк" урынына "буйраҡ" тип әйтеү*)

МЕТА́ТЕЛЬ *м* (*спортсмен*) ырғытыусы, сөйөп ебәреүсе; **мета́тель копья́** һөңгө ырғытыусы

МЕТА́ТЬ I *несов.* **1.** *что, чем* ырғытыу, сөйөү; **мета́ть грана́ту** граната ырғытыу **2.** *что* туҙҙырыу, таратыу; **ве́тер ме́чет ли́стья** ел япраҡтарҙы туҙҙыра **3.** *кого-что* (*производить потомство — о рыбах и некоторых животных*) сәсеү, балалау, бала килтереү; **ры́ба ме́чет икру́** балыҡ ыуылдырыҡ сәсә; **зайчи́хи ме́чут зайча́т** инә ҡуяндар бала килтерә **4.** *что*; *карт.* һалыу, таратыу **5.** *что* (*кидая, складывать*) өйөү, һалыу; **мета́ть се́но** бесән өйөү; **мета́ть стог** кәбән һалыу ♦ **мета́ть банк** *карт.* банк тотоу; **мета́ть би́сер пе́ред сви́ньями** йүләргә аҡыл һатыу; **мета́ть гро́мы и мо́лнии** *см.* **гром**; **мета́ть жре́бий** йәрәбә һалыу

МЕТА́ТЬ II *несов. что* типсеү, типсеп сығыу; **мета́ть шов** йөй һыҙығын (йөйҙө) типсеп сығыу ♦ **мета́ть пе́тли**: 1) элмәк типсеү; 2) *охот.* эҙ юғалтыу (бутау)

МЕТА́ТЬСЯ *несов.* **1.** ташланыу, бәргеләнеү, борһаланыу, иләүһерәү, үрһәләнеү; **больно́й мета́лся в бреду́** ауырыу һаташып борһаланды **2.** *перен.* ары-бире (үрһәләнеп, өтәләнеп) йөрөү; **мета́ться по ко́мнате** бүлмә буйлап үрһәләнеп йөрөү **3.** *страд. от* 1, 3, 5 **мета́ть** I

МЕТАФИ́ЗИК *м* метафизик (**1.** *фәлс. метафизика яҡлы кеше* **2.** *файҙаһыҙ, абстракт фекер йөрөтөүсе кеше*)

МЕТАФИ́ЗИКА *ж* метафизика (**1.** *фәлс. диалектикаға ҡапма-ҡаршы булған фәлсәфә* **2.** *абстракт фекер*; *аңлайышһыҙ, томанлы фекер*)

МЕТАФИЗИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое метафизик; **метафизи́ческий ме́тод** метафизик ысул

МЕТА́ФОРА *ж*; *лит.* метафора (*берәй оҡшашлыҡ нигеҙендә күсмә мәғәнә менән әйтелгән һүҙ йәки әйтем*)

МЕТАФОРИ́ЧЕСКИЙ и **МЕТАФОРИ́ЧНЫЙ,** -ая, -ое *лит.* **1.** метафорик (*кинәйәле, күсмә мәғәнәһендә*); **метафори́ческое употребле́ние слов** һүҙҙәрҙең метафорик ҡулланылышы **2.** метафораға бай; **метафори́ческий стиль** метафораға бай стиль

МЕТЕ́ЛИЦА *ж*; *разг. см.* **мете́ль**

МЕТЁЛКА *ж* **1.** бәләкәй һепертке **2.** *бот.* һеперткебаш, суҡ (*сәскә*) ♦ **под метёлку** *прост.* ҡырып-һепереп (алып бөтөрөү)

МЕТЕ́ЛЬ *ж* буран, ҡар бураны

МЕТЕ́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** буран ...ы; **мете́льный снег** буран ҡары **2.** буранлы; **мете́льная ночь** буранлы төн

МЕТЕ́ЛЬЧАТЫЙ, -ая, -ое *бот.* һепертке башлы; **мете́льчатые расте́ния** һепертке башлы үҫемлектәр

МЕТЁНЫЙ, -ая, -ое һеперелгән; **метёный пол** һеперелгән иҙән

МЕТЕО́Р *м* метеор (*атылған йондоҙ*)

МЕТЕОРИ́Т *м*; *астр.* метеорит (*йыһан киңлегенән Ерҙең атмосфераһына инеп, ергә төшкән есем*)

МЕТЕОРИ́ТНЫЙ, -ая, -ое метеорит ...ы; **метеори́тные части́цы** метеорит киҫәктәре ♦ **метеори́тный дождь** метеорит ямғыры (*Ергә төшкән метеорит ярсыҡтары*)

МЕТЕО́РНЫЙ, -ая, -ое метеор ...ы; **метео́рная пыль** метеор туҙаны ♦ **метео́рный дождь** метеор ямғыры (*күп һандағы метеор ағымы*)

МЕТЕОРО́ЛОГ *м* метеоролог, метеорология белгесе

МЕТЕОРОЛОГИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое **1.** метеорология ...ы; **метеорологи́ческая сво́дка** метеорология мәғлүмәте; **метеорологи́ческая ста́нция** метеорология станцияһы **2.** метеорологик; **метеорологи́ческие наблюде́ния** метеорологик күҙәтеүҙәр

МЕТЕОРОЛО́ГИЯ *ж* метеорология (**1.** *Ер атмосфераһының төҙөлөшө, үҙенсәлектәре һәм ундағы физик процестар тураһындағы фән* **2.** *һауа торошо тураһында мәғлүмәт*)

МЕТИЗА́ЦИЯ *ж*; *биол.* метислаштырыу (*тоҡом, сорт яҡшыртыу өсөн төрлө сорт үҫемлек йәки төрлө тоҡом хайуандарҙы ҡушыу*); **сохраня́ть поро́ду путём метиза́ции** метислаштырыу ысулы менән тоҡомдо һаҡлау

МЕТИ́ЗЫ *только мн.*; *тех.* металл эшләнмәләр (әйберҙәр) (*мәҫ., сым, һалҡын прокат таҫмаһы*)

МЕТИ́Л *м*; *хим.* метил; **хло́ристый мети́л** хлорлы метил

МЕТИ́ЛОВЫЙ, -ая, -ое *хим.* **1.** метил ...ы; **мети́ловый спирт** метил спирты **2.** метиллы; **мети́ловый эфи́р** метиллы эфир

МЕТИ́С *м* метис (**1.** *метислаштырыуҙан барлыҡҡа килгән мал йәки үҫемлек* **2.** *ике раса кешеһенән тыуған бала* **3.** *һинд һәм европеоид расаһы кешеләренән тыуған бала*)

МЕ́ТИТЬ I *несов. кого-что* билдә һалыу, тамға (инәү) һалыу; **ме́тить бельё** кейемгә билдә һалыу; **ме́тить ове́ц** һарыҡтарға инәү һалыу

МЕ́ТИТЬ II *несов.* **1.** *в кого-что* күҙәү, төбәү, тоҫҡау; **ме́тить в цель** сәпкә төбәү **2.** *перен., разг.* иҫәп тотоу, йыйыныу, ынтылыу; **ме́тить в генера́лы** генерал булырға иҫәп тотоу **3.** *в кого-что, куда*; *перен. разг.* төрттөрөү, төрттөрөп әйтеү (һөйләү)

МЕ́ТИТЬСЯ *несов. см.* **ме́тить** II 1; **ме́титься в цель** сәпкә төбәү

МЕ́ТКА *ж* **1.** *см.* **ме́тить** I; **2.** тамға, билге, билдә, ин, инәү; **поста́вить на де́реве ме́тку** ағасҡа билдә һалыу

МЕ́ТКИЙ, -ая, -ое **1.** мәргән, тура; **ме́ткий стрело́к** мәргән атыусы; **ме́ткий уда́р** тура һуғыу **2.** *перен.* тапҡыр, берәгәйле, үткер; **ме́ткое сло́во** тапҡыр һүҙ

МЕ́ТКОСТЬ *ж* **1.** мәргәнлек, туралыҡ; **ме́ткость вы́стрела** атыуҙың мәргәнлеге **2.** *перен.* тапҡырлыҡ, берәгәйлек, үткерлек; **ме́ткость сравне́ния** сағыштырыуҙың тапҡырлығы

МЕТЛА́ *ж* һепертке; **но́вая метла́** яңы һепертке

МЕТЛИ́ЦА *ж* һеперткебаш (*сүп үләне*)

МЕТНУ́ТЬ *сов. см.* **мета́ть** I 1

МЕТНУ́ТЬСЯ *сов. см.* **мета́ться** I 1, 2

МЕ́ТОД *м* метод, ысул, алым, юл; **сравни́тельный ме́тод** сағыштырыу ысулы; **ме́тод обуче́ния** уҡытыу алымы; **ме́тод проте́ста** ризаһыҙлыҡ белдереү юлы

МЕТО́ДИКА *ж* методика, алым, ысул (**1.** *ҡағиҙәләр системаһы* **2.** *ниндәй ҙә булһа фәнде уҡытыу алымдары тураһында тәғлимәт*); **мето́дика о́пытов** тәжрибәләр яһау ысулы; **мето́дика преподава́ния башки́рского языка́** башҡорт телен уҡытыу методикаһы

МЕТОДИ́СТ *м* методист (*методика буйынса белгес*); **методи́ст по литерату́ре** әҙәбиәт буйынса методист

МЕТОДИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое **1.** методика ...ы; **методи́ческий кабине́т** методика кабинеты **2.** методик; **методи́ческий приём** методик алым **3.** (*строго последовательный*) системалы, эҙмә-эҙлекле; **методи́ческое иссле́дование явле́ний** күренештәрҙе эҙмә-эҙлекле тикшереү

МЕТОДИ́ЧНОСТЬ *ж* системалылыҡ, эҙмә-эҙлелек; **методи́чность объясне́ний** аңлатыуҙарҙың системалылығы

МЕТОДИ́ЧНЫЙ, -ая, -ое *см.* **методи́ческий** 3; **методи́чное изуче́ние предме́та** предметты системалы өйрәнеү

МЕТОДОЛОГИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое методологик; **методологи́ческие указа́ния** методологик күрһәтмәләр

МЕТОДОЛО́ГИЯ *ж* методология (*фәнни тикшеренеүҙәрҙең ысулдары тураһында тәғлимәт*); **методоло́гия исто́рии** тарих фәненең методологияһы

МЕТОНИМИ́ЧЕСКИЙ и **МЕТОНИМИ́ЧНЫЙ,** -ая, -ое *лит.* метонимик, метонимияға бай; **метоними́ческое сло́во** метонимик һүҙ; **метоними́ческий стиль** метонимияға бай стиль

МЕТОНИ́МИЯ *ж*; *лит.* метонимия (*ике аралағы бәйләнеш нигеҙендә бер нәмәнең икенсе нәмә исеме менән аталыуы, мәҫ., "урамда халыҡ шаулай" урынына "урам шаулай" тип әйтеү*)

МЕТР I *м* метр (**1.** *оҙонлоҡ үлсәү берәмеге* **2.** *бер метр оҙонлоҡтағы линейка*); **измеря́ть складны́м ме́тром** йыйылмалы метр менән үлсәү

МЕТР II *м* метр (**1.** *әҙ. шиғырҙа баҫымлы һәм баҫымһыҙ ижектәрҙең билдәле рәүештә теҙелеүе* **2.** *муз. музыкаль тактта төрлө көстәге һуғымдарҙың дөрөҫ сиратлашыуы*)

МЕТРА́Ж *м* метраж (**1.** *метр менән үлсәнгән оҙонлоҡ* **2.** *берәй нәмәнең квадрат метр менән күрһәтелгән майҙаны*); **метра́ж тка́ни** туҡыманың метражы; **метра́ж кварти́ры** фатирҙың метражы

МЕТРДОТЕ́ЛЬ *м* метрдотель (*ресторанда баш официант*); **служи́ть метрдоте́лем** метрдотель булып хеҙмәт итеү

МЕ́ТРИКА I *ж*; *лит.* метрика (*шиғыр төҙөлөшө һәм уның үлсәме тураһында тәғлимәт*)

МЕ́ТРИКА II *ж* метрика (*тыуыу тураһында таныҡлыҡ*)

МЕТРИ́ЧЕСКИЙ I, -ая, -ое метрлы; **метри́ческая систе́ма мер** метрлы үлсәүҙәр системаһы

МЕТРИ́ЧЕСКИЙ II, -ая, -ое *лит.* метрик ♦ **метри́ческое стихосложе́ние** метрик шиғыр төҙөлөшө

МЕТРИЧЕСКИЙ III: метри́ческая кни́га метрика кенәгәһе; **метри́ческое свиде́тельство** метрика кенәгәһендәге танытма; **метри́ческая вы́пись** метрика кенәгәһенән ал(ын)ған күсермә

МЕТРО́ *с нескл.* метро; **вы́йти из метро́** метронан сығыу

МЕТРО́ВЫЙ, -ая, -ое метрлы, бер метр оҙонлоғондағы, (бер) метр киңлегендәге; **метро́вая доска́** бер метрлы таҡта

МЕТРО́ЛОГ *м* метролог, метрология белгесе

МЕТРОЛО́ГИЯ *ж* метрология (*үлсәү берәмектәре һәм үлсәүҙәр тураһындағы фән*)

МЕТРОНО́М *м* метроном (*ваҡыттың теүәллеген үлсәү өсөн һәм музыкаль темп билдәләү өсөн ҡулланылған маятниклы механик прибор*); **ма́ятник метроно́ма** метроном маятнигы

МЕТРОПОЛИТЕ́Н *м* метрополитен, метро

МЕТРОПО́ЛИЯ *ж* метрополия (*колониялары булған дәүләттең атамаһы*)

МЕ́ТЧИК *м* тамға һалыусы, тамғалаусы; **ме́тчики доро́ги** юл тамғалаусы кешеләр

МЕТЧИ́К *м*; *спец.* метчик (*тикшеренергә винт һырҙары яһау ҡоралы*)

МЕХ I *м* **1.** тире, мех; **ли́сий мех** төлкө тиреһе **2.** *мн.* **меха́** тире кейем; **ходи́ть в меха́х** тире кейемдә йөрөү **3.** *мн.* **мехи́** (*мешок из шкуры животных*) турһыҡ; **мех для вина́** шарап турһығы

МЕХ II *м см.* **мехи́**

МЕХАНИЗА́ТОР *м* механизатор

МЕХАНИЗА́ЦИЯ *ж* механизациялау, механикалаштырыу; **механиза́ция трудоёмких рабо́т** ауыр эштәрҙе механизациялау

МЕХАНИЗИ́РОВАННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **механизи́ровать 2.** *прил.* механизацияланған, механикалаштырылған; **механизи́рованные войска́** механизацияланған ғәскәр (*машиналар менән тәьмин ителгән*)

МЕХАНИЗИ́РОВАТЬ *сов., несов. что* механизациялау, механикалаштырыу; **механизи́ровать се́льское хозя́йство** ауыл хужалығын механизациялау

МЕХАНИЗИ́РОВАТЬСЯ 1. *сов., несов.* механизацияланыу, механикалаштырылыу **2.** *несов. страд. от* **механизи́ровать**

МЕХАНИ́ЗМ *м*; *прям., перен.* механизм; **механи́зм замка́** йоҙаҡ механизмы; **подъёмный механи́зм** күтәреү механизмы; **механи́зм хими́ческой реа́кции** химик реакцияның механизмы

МЕХА́НИК *м* механик (**1.** *механика белгесе* **2.** *машинаны ҡарап эшләтеүсе*); **иссле́дования меха́ников** механиктарҙың тикшеренеүҙәре; **контро́льный пункт меха́ника** механиктың контроль пункты

МЕХА́НИКА *ж* механика (**1.** *есемдәрҙең араүыҡтағы хәрәкәтен өйрәнеүсе фән; техникала хәрәкәт һәм көс тураһындағы фәнде ғәмәлдә файҙаланыу мәсьәләһе менән шөғөлләнгән тармағы* **2.** *күсм. берәй нәмәнең ҡатмарлы эске төҙөлөшө*)

МЕХАНИСТИ́ЧЕСКИЙ и **МЕХАНИСТИ́ЧНЫЙ,** -ая, -ое *филос.* механистик; **механисти́ческая тео́рия** механистик теория

МЕХАНИЦИ́ЗМ *м*; *филос.* механицизм (*донъяның күп төрлө күренешен ябай материя өлөшсәләренең механик хәрәкәтенә, ә ҡатмарлы үҫеш закондарын ябай механика ҡанундарына ҡайтарып ҡалдырған метафизик фекер ысулы*)

МЕХАНИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое **1.** механик; **возде́йствие механи́ческих сил** механик көстәрҙең тәьҫире **2.** механик, механизмлы; **механи́ческая пила́** механик быҫҡы; **механи́ческое обору́дование** механизмлы ҡоролма **3.** механика ...ы, механизм яһау ...ы; **механи́ческая мастерска́я** механизмдар яһау оҫтаханаһы; **механи́ческий заво́д** механика заводы **4.** *перен.* төптән уйламай, механик рәүештә, ихтыярһыҙ, үҙенән-үҙе; **механи́ческий подхо́д к де́лу** төптән уйламай эш итеү; **механи́ческое движе́ние** ихтыярһыҙ хәрәкәт

МЕХАНИ́ЧНЫЙ, -ая, -ое *см.* **механи́ческий** 4

МЕХИ́ и **МЕХА́** *мн.* (*ед.* **мех** *м*) күрек; **кузне́чный мех** тимерлек күреге; **мехи́ гармо́ни** гармун күреге

МЕХОВО́Й, -ая, -ое **1.** тире ...ы, мех; **мехова́я фа́брика** тире фабрикаһы **2.** тире, тиренән; **мехова́я ша́пка** тире бүрек

МЕХОВЩИ́К *м* мехсы, тиресе (**1.** *тире фабрикаһында эшләүсе* **2.** *тире иләүсе* **3.** *тире йыйыусы*)

МЕЦЕНА́Т *м*; *книжн.* меценат (*фәнде, сәнғәтте яҡлаған бай кеше*)

МЕЦЕНА́ТСТВО *с*; *книжн.* меценатлыҡ; **век мецена́тства** меценатлыҡ дәүере

МЕ́ЦЦО-СОПРА́НО 1. *с нескл.* меццо-сопрано (*ҡатын-ҡыҙ тауышы*); **драмати́ческое ме́ццо-сопра́но** драматик меццо-сопрано **2.** *ж нескл.* меццо-сопрано (*шундай тауышлы йырсы ҡатын-ҡыҙ*); **поёт знамени́тая ме́ццо-сопра́но** атаҡлы меццо-сопрано йырлай

МЕЧ *м*; *прям., перен.* ҡылыс; **взмахну́ть мечо́м** ҡылыс һелтәп ебәреү; **меч возме́здия** яза ҡылысы; **меч правосу́дия** хөкөм ҡылысы

МЕЧЕНО́СЕЦ *м*; *ист.* ҡылыслы кеше (*ҡылыс менән ҡоралланған һуғышсы*)

МЕ́ЧЕНЫЙ, -ая, -ое тамғалы, инәүле; **ме́ченое бельё** тамғалы кейем ♦ **ме́ченые а́томы** *спец.* инәүле атомдар (*радиоактив атомдар*)

МЕЧЕ́ТЬ *ж* мәсет; **мече́ть с минаре́том** манаралы мәсет

МЕЧ-РЫ́БА *ж* ҡылыс балыҡ (*диңгеҙ балығы*)

МЕЧТА́ *ж* хыял, уй, фантазия; **сокрове́нная мечта́** йәшерен хыял; **мечта́ всей жи́зни** тормоштағы иң ҙур хыял

МЕЧТА́НИЕ *с* хыял, уй; **предава́ться мечта́ниям** хыялға бирелеү

МЕЧТА́ТЕЛЬ *м* и **МЕЧТА́ТЕЛЬНИЦА** *ж* хыялға бирелеүсән (хисле, хыялый, уйсан) кеше

МЕЧТА́ТЕЛЬНОСТЬ *ж* хыялға (хискә) бирелеү; **преда́ться мечта́тельности** хыялға (хискә) бирелеү

МЕЧТА́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое хыялый, хыялланыусан, уйсан; **мечта́тельный взгляд** уйсан ҡараш; **мечта́тельная нату́ра** хыялланыусан кеше

МЕЧТА́ТЬ *несов. о ком-чём, с неопр.* и *без доп.* хыялланыу, хыялға бирелеү, уйға батыу; **мечта́ть о сча́стье** бәхет тураһында хыялланыу ♦ **мечта́ть о себе́ (мно́го, высоко́ и т.п.)** *неодобр.* үҙеңде ҙурға ҡуйыу, морон күтәреү

МЕША́ЛКА *ж* болғаткыс, болғауыс, бутауыс; **дли́нная меша́лка** оҙон болғауыс

МЕШАНИ́НА *ж*; *разг.* боламыҡ, болғансыҡ, юҡ-бар, буталсыҡ; **в голове́ мешани́на** башта болғансыҡ (буталсыҡ) уйҙар

МЕША́НКА *ж*; *с.-х.* **1.** болғау, болғатма **2.** ҡатнаш сәсеүлек (*һоло менән кәрешкә йәки һоло менән борсаҡ сәсеүлеге*)

МЕША́ТЬ I *несов.* ҡамасаулау, уңайһыҙлау, яйһыҙлау; **он меша́ет рабо́тать** ул эшләргә ҡамасаулай ♦ **не меша́ет; не меша́ло бы** *кому* зыян итмәй, зыян итмәҫ ине

МЕША́ТЬ II *несов. что* **1.** бутау, болғатыу; **меша́ть чай ло́жечкой** сәйҙе балғалаҡ менән болғатыу **2.** (*смешивать*) ҡатнаштырыу, аралаштырыу; **меша́ть гли́ну с песко́м** балсыҡты ҡом менән аралаштырыу

МЕША́ТЬСЯ I *несов.*; *разг.* **1.** буталыу, ҡамасаулау; **не меша́йся под нога́ми** аяҡ аҫтында буталып йөрөмә **2.** *во что* (*вмешиваться*) ҡыҫылыу, тығылыу; **меша́ться в чужи́е дела́** сит кеше эшенә тығылыу

МЕША́ТЬСЯ II *несов.* **1.** ҡушылыу, ҡатышыу; **звон ко́локола меша́ется с му́зыкой** ҡыңғырау сыңы музыка менән ҡушыла **2.** (*путаться — о мыслях, речи*) буталыу; **меша́ются мы́сли** уйҙар бутала **3.** *страд. от* **меша́ть** II ♦ **меша́ться в уме́ (в рассу́дке)**; **меша́ться умо́м (рассу́дком)** аҡылдан яҙыу

МЕ́ШКАТЬ *несов.*; *разг.* **1.** аҡрын ҡыланыу, һүлпән (яй) маташыу, мыштырлау, быҙмырлау; **ме́шкать с отъе́здом** китә алмай мыштырлау **2.** (*задерживаться*) оҙаҡлау, туҡталып тороу; **здесь нельзя́ ме́шкать** бында оҙаҡларға ярамай

МЕШКОВА́ТЫЙ, -ая, -ое **1.** ҡапсыҡланып торған, (тоҡ кеүек) киң; **мешкова́тый костю́м** киң костюм **2.** *перен.* шөкәтһеҙ, килбәтһеҙ, лупыш, топ-тотош кәүҙәле, аҡрын ҡыймылдаусан, ауыр һөйәкле; **мешкова́тая фигу́ра** килбәтһеҙ кәүҙә

МЕШКОВИ́ДНЫЙ, -ая, -ое лупыш, тоҡҡа оҡшаш, топ-тотош; **мешкови́дное ту́ловище** тоҡҡа оҡшаш кәүҙә

МЕШКОВИ́НА *ж* ҡалын киндер, тоҡ ярпыһы; **мыть пол мешкови́ной** иҙәнде ҡалын киндер менән йыуыу

МЕШКООБРА́ЗНЫЙ, -ая, -ое *см.* **мешкови́дный**; **мешкообра́зное те́ло** тоҡ һымаҡ кәүҙә

МЕШО́К *м* **1.** тоҡ; **мешо́к муки́** бер тоҡ он **2.** *разг.* лупыш, лырҡыш (*кешегә ҡарата*) **3.** *воен.* тоҡ, ҡамау, ҡапҡан (*ғәскәрҙең тулыһынса ҡамалып алыныуы*) ♦ **спа́льный мешо́к** йоҡлар өсөн тоҡ; **мешки́ под глаза́ми** күҙ төптәре шешенке; **сиди́т мешко́м** *что* киң, тоҡ һымаҡ (*кейемгә ҡарата*)

МЕЩАНИ́Н *м* и **МЕЩА́НКА** *ж* мещан (**1.** *мещандар ҡатламынан булған ир кеше* **2.** *күсм. тар ҡарашлы, үҙ файҙаһын ғына ҡайғыртҡан кеше*)

МЕЩА́НСКИЙ, -ая, -ое **1.** мещан(дар) ...ы; **меща́нское сосло́вие** мещандар ҡатламы **2.** *перен.* мещанлыҡ ...ы; **меща́нская идеоло́гия** мещанлыҡ идеологияһы

МЕЩА́НСТВО *с* **1.** (*сословие*) мещандар **2.** *перен.* мещанлыҡ; **проявля́ть меща́нство** мещанлыҡ күрһәтеү

МИ *с нескл.*; *муз.* ми (*музыка гаммаһында өсөнсө нота*)

МИА́ЗМЫ *мн.* (*ед.* **миа́зма** *ж*; *уст.*); *книжн.* миазмдар (*серегән нәмәләрҙән сыҡҡан ағыулы быу*)

МИГ *м* бик ҡыҫҡа (аҙ) ваҡыт, минут, мәл; **взгляну́ть на миг на не́бо** бер мәлгә күк йөҙөнә ҡарап алыу ♦ **в тот же миг** шунда уҡ, шул уҡ минутта; **в оди́н миг** күҙ асып йомғансы

МИГРАЦИО́ННЫЙ, -ая, -ое миграция ...ы; **миграцио́нная тео́рия** миграция теорияһы; **миграцио́нные пути́ рыб** балыҡтарҙың миграция юлдары

МИГРА́ЦИЯ *ж* миграция (**1.** *тар., этн. халыҡтарҙың ил эсендә йәки бер илдән икенсеһенә күсеүе* **2.** *биол. йәнлектәрҙең, ҡоштарҙың урындан-урынға күсеүе* **3.** *кит. ниҙеңдер күсеше, йөрөшө*); **вну́тренняя мигра́ция** эске миграция; **междунаро́дная мигра́ция** халыҡ-ара миграция; **сезо́нная мигра́ция рыб** балыҡтарҙың миҙгел миграцияһы; **мигра́ция расти́тельных кле́ток** үҫемлек күҙәнәктәренең миграцияһы ♦ **мигра́ция капита́ла** капитал миграцияһы (*файҙа итеү теләге менән капиталды бер илдән икенсе илгә йәки урындан-урынға күсереү*)

МИГРЕ́НЬ *ж*; *мед.* мигрень, баш өйәнәге (*баш ауырыуы*)

МИГРИ́РОВАТЬ *несов.*; *книжн.* күсеү, китеү, күсеп йөрөү, миграциялау, миграция яһау; **пти́цы мигри́руют в тёплые края́** ҡоштар йылы яҡтарға китә

МИЕЛИ́Т *м*; *мед.* миелит (*арҡа мейеһенең шешеүе*)

МИЗАНСЦЕ́НА *ж* мизансәхнә (*спектакль барышында артистарҙың сәхнәлә урынлашыуы*); **мизансце́ны массо́вок** күп кеше ҡатнашҡан мизансәхнәләр

МИЗАНТРО́П *м*; *книжн.* мизантроп, кеше яратмаусы (күрә алмаусы)

МИЗАНТРО́ПИЯ *ж*; *книжн.* мизантропия, кеше яратмау (күрә алмау)

МИЗЕ́РНЫЙ и **МИ́ЗЕРНЫЙ,** -ая, -ое бик аҙ, бик бәләкәй; **мизе́рный срок** бик аҙ ваҡыт

МИЗИ́НЕЦ *м* сәтәкәй, сыңғарсай, сыңғарсай бармаҡ ♦ **не сто́ит мизи́нца** *чьего* тырнағына ла тормай; **с мизи́нец**; **на мизи́нец** бик аҙ ғына, тырнаҡ осо ҡәҙәр

МИКРО... *ҡушма һүҙҙәрҙең "бик (иң) бәләкәй", "бәләкәй" мәғәнәһен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.,* **микроскопи́ческий** бик бәләкәй; **микроинфа́ркт** микроинфаркт

МИКРО́Б *м* микроб (*бер күҙәнәкле микроскопик организм*); **болезнетво́рные микро́бы** ауырыу тыуҙырыусы микробтар

МИКРОБИО́ЛОГ *м* микробиолог, микробиология белгесе

МИКРОБИОЛОГИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое микробиология ...ы; **микробиологи́ческая лабора́тория** микробиология лабораторияһы

МИКРОБИОЛО́ГИЯ *ж* микробиология (*микроорганизмдарҙы өйрәнеүсе фән*)

МИКРОКЛИ́МАТ *м*; *прям.*, *перен.* микроклимат; **микрокли́мат леси́стой ме́стности** урманлы урындың микроклиматы; **микрокли́мат коллекти́ва** коллективтағы микроклимат

МИКРОКО́СМ и **МИКРОКО́СМОС** *м* микрокосм (*атом, электрон һ.б. сикһеҙ бәләкәй дәүмәлдәр донъяһы*)

МИКРОЛИТРА́ЖНЫЙ, -ая, -ое (бик) бәләкәй литражлы; **микролитра́жный автомоби́ль** бик бәләкәй литражлы автомобиль

МИКРО́МЕТР *м* микрометр (*иң бәләкәй оҙонлоҡ үлсәмен теүәл билдәләүсе ҡорал*)

МИКРОМЕТРИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое микрометрия ...ы; **микрометри́ческие измере́ния** микрометрия үлсәүҙәре; **микрометри́ческие наблюде́ния** микрометрия күҙәтеүҙәре

МИКРОМЕ́ТРИЯ *ж* микрометрия (*иң бәләкәй оҙонлоҡтарҙың һәм өлөшсәләрҙең үлсәме*)

МИКРОМИ́Р *м* иң бәләкәй дәүмәлдәр донъяһы

МИКРО́Н *м* микрон (*метрҙың миллиондан бер өлөшө*)

МИКРООРГАНИ́ЗМ *м* микроорганизм (*ябай күҙгә күренмәгән үҫемлек йәки хайуан организмы*)

МИКРОРАЙО́Н *м* микрорайон, биҫтә (*район бүленешендә иң бәләкәй бер өлөш*); **микрорайо́н шко́лы** мәктәп микрорайоны

МИКРОСКО́П *м* микроскоп; **электро́нный микроско́п** электронлы микроскоп

МИКРОСКОПИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое **1.** микроскопик, микроскоп ярҙамында; **микроскопи́ческие иссле́дования** микроскопик тикшеренеүҙәр **2.** микроскопик, микроскоп аша ғына күренгән; **микроскопи́ческое расте́ние** микроскоп аша ғына күренгән үҫемлек **3.** *перен.*, *разг.* (*чрезвычайно малый*) бик бәләкәй, бик аҙ; **микроскопи́ческая до́за** бик бәләкәй доза

МИКРОСКОПИ́ЧНЫЙ, -ая, -ое *см.* **микроскопи́ческий** 3

МИКРОСКОПИ́Я *ж* микроскопия (*микроскоп менән эш итеү һәм микроскопик препараттарҙы әҙерләү юлдарын өйрәнеүсе фән*); **обуча́ть микроскопи́и** микроскопияға өйрәтеү; **медици́нская микроскопи́я** медицина микроскопияһы

МИКРОСКО́ПНЫЙ, -ая, -ое микроскоп ...ы; **микроско́пное стекло́** микроскоп быялаһы

МИКРОСТРУКТУ́РА *ж*; *спец.* микроструктура (*ҡаты матдәләрҙең микроскоп аша ғына күренгән иң ваҡ төҙөлөшө*); **микрострукту́ра мета́лла** металдың микроструктураһы

МИКРОФИ́ЛЬМ *м* микрофильм (*ҡулъяҙма, баҫма йәки график документтарҙың фото- йәки кинотаҫмаға кесерәйтеп төшөрөлгән күсермәһе*); **микрофи́льм кни́ги** китаптың микрофильмы

МИКРОФЛО́РА *ж* микрофлора (*тупраҡта, һауала, аҙыҡта һ.б. булған микроорганизмдар*); **иссле́довать микрофло́ру по́чвы** тупраҡтың микрофлораһын тикшереү

МИКРОФО́Н *м* микрофон; **петь че́рез микрофо́н** микрофондан йырлау

МИКРОФОТОГРА́ФИЯ *ж* микрофотография

МИКРОЦЕФА́Л *м*; *антроп.* бесәй баш кеше (*башы бик бәләкәй*)

МИКРОЭЛЕМЕ́НТЫ *мн.* (*ед.* **микроэлеме́нт** *м*) микроэлемент (*үҫемлек һәм хайуан организмында бик аҙ миҡдарҙа булған химик элемент*); **микроэлеме́нты о́чень ва́жны для органи́зма** микроэлементтар организмға бик кәрәк

МИ́КСЕР *м* миксер (**1.** *тех. шыйыҡ суйынды домна мейесенән алыу һәм туплау өсөн һауыт* **2.** *конд. һыуыҡ эсемлектә тиҙ генә болғау, йомортҡа һ.б. туҡыу, шулай уҡ крем, коктейль яһау приборы*); **пригото́вить кокте́йль с по́мощью ми́ксера** миксер ярҙамында коктейль әҙерләү

МИКСТУ́РА *ж* микстура (*төрлө матдәне ҡушып эшләгән шыйыҡ дарыу*); **го́рькая миксту́ра** әсе микстура

МИЛЕ́ЙШИЙ, -ая, -ое *см.* **ми́лый**

МИ́ЛЕНЬКИЙ, -ая, -ое *разг.* **1.** һөйкөмлө, матур, ягымлы; **ми́ленькая де́вочка** һөйкөмлө ҡыҙ; **ми́ленькое пла́тье** матур ғына күлдәк **2.** һөйөклө, ҡәҙерле; **ми́ленький дружо́к** һөйөклө дуҫ **3.** (*при обращении*) һөйөклөм, йәнем, иркәм ♦ **как ми́ленький** *прост.*: 1) бер һүҙһеҙ, бер һүҙ әйтмәйенсә; 2) бер ниндәй ҡаршылыҡһыҙ, ҡаршылашмайынса, тотҡарлыҡһыҙ

МИЛИТАРИЗА́ЦИЯ *ж* милитаризациялау; **милитариза́ция эконо́мики** иҡтисадты милитаризациялау

МИЛИТАРИЗИ́РОВАТЬ *сов.*, *несов.* *что* милитаризациялау, милитаризация үткәреү; **милитаризи́ровать промы́шленность** сәнәғәтте милитаризациялау

МИЛИТАРИ́ЗМ *м* милитаризм (**1.** *ҡайһы бер дәүләттәрҙең ҡоралланыуға, һуғышҡа әҙерләнеүгә йүнәлдерелгән сәйәсәте* **2.** *ҡайһы бер илдәрҙә хәрби көстәрҙең сәйәси хакимлығы*); **поли́тика милитари́зма** милитаризм сәйәсәте

МИЛИТАРИЗОВА́ТЬ *сов.*, *несов.* *см.* **милитаризи́ровать**

МИЛИТАРИ́СТ *м* милитарист

МИЛИТАРИСТИ́ЧЕСКИЙ и **МИЛИТА-РИ́СТСКИЙ,** -ая, -ое милитаристик; **милитаристи́ческая поли́тика** милитаристик сәйәсәт; **милитаристи́ческие группиро́вки** милитаристик төркөмдәр; **милитари́стская организа́ция** милитаристик ойошма; **милитари́стские взгля́ды** милитаристик ҡараштар

МИЛИЦЕ́ЙСКИЙ, -ая, -ое милиция ...ы, милиционер ...ы; **милице́йский уча́сток** милиция участкаһы; **милице́йская фо́рма** милиционер формаһы

МИЛИЦИОНЕ́Р *м* милиционер; **постово́й милиционе́р** постағы милиционер; **участко́вый милиционе́р** участка милиционеры

МИЛИЦИОНЕ́РСКИЙ, -ая, -ое милиционер ...ы; **милиционе́рская шине́ль** милиционер шинеле; **милиционе́рские отря́ды** милиционер отрядтары

МИЛИ́ЦИЯ *ж* милиция; **рабо́тники мили́ции** милиция хеҙмәткәрҙәре

МИЛЛИА́РД *м* миллиард; **миллиа́рд рубле́й де́нег** бер миллиард (һум) аҡса; **миллиа́рды звёзд** миллиард (иҫәпһеҙ-хисапһыҙ) йондоҙҙар

МИЛЛИАРДЕ́Р *м* миллиардер

МИЛЛИА́РДНЫЙ, -ая, -ое **1.** *числ.* миллиардынсы; **миллиа́рдная часть** миллиардынсы өлөш **2.** *прил.* миллиардлаған, миллиардтарса, миллиард менән иҫәпләнгән; **миллиа́рдное состоя́ние** миллиард менән иҫәпләнгән мөлкәт

МИЛЛИГРА́ММ *м* миллиграмм

МИЛЛИГРА́ММОВЫЙ, -ая, -ое миллиграмлы; **миллигра́ммовый разнове́с** миллиграмлы гер

МИЛЛИМЕ́ТР *м* миллиметр; **разделённая на миллиме́тры лине́йка** миллиметрҙарға бүленгән линейка

МИЛЛИМЕТРО́ВКА *ж*; *разг.* миллиметровка (*һыҙмалар яһау өсөн миллиметрҙарға бүленгән шаҡмаҡлы ҡағыҙ*)

МИЛЛИМЕТРО́ВЫЙ, -ая, -ое бер миллиметрлы; **миллиметро́вая толщина́** бер миллиметрлы ҡалынлыҡ ♦ **миллиметро́вая бума́га** *см.* **миллиметро́вка**

МИЛЛИО́Н *м* миллион; **счита́ть до миллио́на** миллионға ҡәҙәр һанау; **миллио́ны рек и озёр** миллионлаған йылға һәм күлдәр

МИЛЛИОНЕ́Р *м*; *в разн. знач.* миллионер; **её оте́ц был миллионе́ром** уның атаһы миллионер ине; **колхо́з-миллионе́р** миллионер колхоз; **лётчики-миллионе́ры** миллионер осоусылар (*миллион километрҙан артыҡ осҡан лётчиктар*)

МИЛЛИОНЕ́РША *ж*; *разг.* **1.** миллионер **2.** миллионерҙың ҡатыны

МИЛЛИО́ННЫЙ, -ая, -ое **1.** *числ.* миллионсы, миллионынсы; **миллио́нный жи́тель го́рода** ҡаланың миллионынсы кешеһе **2.** миллионлаған, миллион менән иҫәпләнгән; **миллио́нные дохо́ды** миллионлаған килем; **миллио́нная а́рмия** миллион менән иҫәпләнгән армия

МИЛЛИО́НЩИК *м* и **МИЛЛИО́НЩИЦА** *ж*; *разг.* миллионер

МИЛОВА́ТЬ *несов. кого-что*; *трад.-поэт.*, *прост.* иркәләү, һөйөү, ғәфү итеү

МИЛОВА́ТЬСЯ *несов.*; *трад.-поэт.*, *прост.* иркәләшеү, һөйөшеү

МИЛОВИ́ДНОСТЬ *ж* яғымлылыҡ, һөйкөмлөлөк; **милови́дность улы́бки** йылмайыуҙың яғымлылығы

МИЛОВИ́ДНЫЙ, -ая, -ое яғымлы, һөйкөмлө; **милови́дное ли́чико** һөйкөмлө йөҙ

МИЛОСЕ́РДИЕ *с* шәфҡәт, рәхимлек, мәрхәмәт; **прояви́ть милосе́рдие** шәфҡәт күрһәтеү ♦ **сестра́ милосе́рдия** шәфҡәт туташы

МИЛОСЕ́РДНЫЙ, -ая, -ое шәфҡәтле, мәрхәмәтле, рәхимле; **милосе́рдная рабо́та** шәфҡәтле эш

МИ́ЛОСТЫНЯ *ж* хәйер; **проси́ть ми́лостыню** хәйер һора(шы)у

МИ́ЛОСТЬ *ж* мәрхәмәт, шәфҡәт, рәхимлелек; **из ми́лости** мәрхәмәт йөҙөнән; **оказа́ть ми́лость** шәфҡәт күрһәтеү ♦ **ми́лости про́сим (прошу́)** рәхим итегеҙ; **сде́лайте ми́лость** рәхим итә күрегеҙ, рәхим итеп; **вкра́сться (войти́) в ми́лость** шәфҡәт ҡанаты аҫтына инеү (*кемдең*); **скажи́(те) на ми́лость** бына һиңә кәрәк булһа, быны тағы

МИ́ЛОЧКА *м* и *ж*; *разг.* (*при обращении, преимущественно к женщине*) һөйөклөм, ҡәҙерлем

МИ́ЛЫЙ, -ая, -ое **1.** яғымлы, һөйкөмлө; **ми́лый челове́к** һөйкөмлө кеше; **ми́лая улы́бка** яғымлы йылмайыу **2.** һөйөклө, ҡәҙерле; **ми́лый друг** һөйөклө дуҫ **3.** *в знач. сущ.* **ми́лый** *м* и **ми́лая** *ж* һөйгән йәр ♦ **вот (э́то) ми́ло** бына тағы, бына һиңә кәрәк булһа; **за ми́лую ду́шу** теләп, уйлап та тормайынса (*мәҫ., әйберҙе биреп ебәреү*); **мил челове́к** хөрмәтлем, аҡыллым; **с ми́лым рай и в шалаше́** һөйгәнең менән ҡыуышта ла ожмах

МИ́ЛЯ *ж* миль (*оҙонлоҡ үлсәүе*); **географи́ческая ми́ля** географик миль (*7468 метр*); **морска́я ми́ля** диңгеҙ миле (*1853 метр*)

МИМ *м* мим (*ым һәм пластика ярҙамында ғына уйнай торған актёр*); **не́гры счита́ются са́мыми лу́чшими ми́мами** негрҙар иң яҡшы мимдар тип һанала

МИ́МИКА *ж* мимика, ым; **пока́зывать ми́микой** ым менән күрһәтеү

МИМИКРИ́Я *ж*; *биол.* мимикрия (*ҡайһы бер үҫемлектәрҙең, йәнлектәрҙең йәшәгән тәбиғи мөхитенә ярашлы төҫөн йәки тышҡы рәүешен үҙгәртеүе*); **спосо́бность не́которых расте́ний к мимикри́и** ҡайһы бер үҫемлектәрҙең мимикрияға һәләтлеге

МИМИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое мимик; **мими́ческая сце́на** мимик сәхнә

МИ́МО *нареч.* и *предлог* **1.** *нареч.* эргәнән, ситтән; **он прошёл ми́мо** ул эргәнән үтеп китте **2.** *предлог с род. п.* ситкә, ҡырға, эргәһенән, янынан; **стреля́ть ми́мо це́ли** сәптән ситкә атыу; **пройти́ ми́мо до́ма** өй эргәһенән үтеү ♦ **ми́мо рта прошло́** ауыҙға эләкмәне; **ми́мо уше́й** ҡолаҡҡа элмәү

МИМОЕ́ЗДОМ *нареч.*; *разг.* үтеп (уҙып) барышлай; **мимое́здом я побыва́л у друзе́й** үтеп барышлай мин дуҫтарымда булдым

МИМО́ЗА *ж* мимоза (**1.** *тропик үҫемлек — ағас, ҡыуаҡ, лиана* **2.** *субтропик акация төрө*)

МИМОЛЁТНЫЙ, -ая, -ое тиҙ үтә (бөтә) торған, ҡыҫҡа (аҙ) ғына ваҡытлы, ваҡытлы ғына була торған; **мимолётная ра́дость** тиҙ үтә торған шатлыҡ; **мимолётное сча́стье** ҡыҫҡа ғына ваҡытлы бәхет

МИМОЛЁТОМ *нареч.* үтеп (уҙып) барышлай, юл ыңғайында ғына, осоп уҙышлай (барышлай) ғына; **да́же пти́цы здесь то́лько мимолётом остана́вливаются** ҡоштар ҙа бында осоп барышлай ғына туҡтай

МИМОХО́ДОМ *нареч.* **1.** (*проходя мимо*) үтеп (уҙып) барышлай, юл ыңғайында ғына; **зайти́ мимохо́дом в поликли́нику** юл ыңғайында поликлиникаға инеп сығыу **2.** (*между прочим*) һүҙ ыңғайында, яйы тура килгәндә; **мимохо́дом сказа́ть** һүҙ ыңғайында әйтеп ҡуйыу

МИ́НА I *ж* мина; **противота́нковая ми́на** танкыға ҡаршы мина ♦ **подложи́ть ми́ну** *кому, под кого* аҫтыртын ғына насарлыҡ эшләү

МИ́НА II *ж* ҡиәфәт, сырай; **ки́слая ми́на** һытыҡ сырай ♦ **де́лать весёлую (хоро́шую) ми́ну при плохо́й игре́** күңелһеҙлекте тышҡы тыныслыҡ менән йәшерергә тырышыу

МИНАРЕ́Т *м* манара; **минаре́т мече́ти** мәсет манараһы

МИНДАЛЕВИ́ДНЫЙ, -ая, -ое баҙамға (миндалгә) оҡшаған, баҙам кеүек; **миндалеви́дные глаза́** баҙам кеүек (оҙонса) күҙҙәр

МИНДА́ЛЕВЫЙ, -ая, -ое баҙам ...ы; **минда́левое де́рево** баҙам ағасы

МИНДА́ЛИНА *ж* **1.** баҙам сәтләүеге; **выбира́ть кру́пные минда́лины** баҙам сәтләүегенең эреләрен һайлап алыу **2.** *анат.* баҙам кеүек биҙ, баҙам биҙ; **у больно́го увели́чены минда́лины** ауырыуҙың баҙам биҙҙәре ҙурайған

МИНДА́ЛЬ *м* миндаль, баҙам (*ағасы һәм емеше*); **ве́тка миндаля́** баҙам ботағы; **собира́ть минда́ль** баҙам йыйыу

МИНДА́ЛЬНИЧАТЬ *несов. с кем-чем* и *без доп.*; *разг.* **1.** (*нежничать*) наҙланыу, сөсөләнеү, сөсө телләнеү **2.** (*проявлять излишнюю мягкость*) йомшаҡлыҡ күрһәтеү, артыҡ йомшаҡ мөғәмәлә итеү; **вы с ним мно́го минда́льничаете** һеҙ уның менән артыҡ йомшаҡ мөғәмәлә итәһегеҙ

МИНДА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** баҙам ...ы; **минда́льное ма́сло** баҙам майы **2.** баҙамлы; **минда́льное пече́нье** баҙамлы печенье **3.** (*розовый, как цветки миндаля*) алһыу, баҙам сәскәһе төҫлө; **минда́льные щёки** алһыу биттәр

МИНЁР *м* минасы, минёр; **минёры разряди́ли ми́ну** минасылар минаның зарядын алды

МИНЕРА́Л *м* минерал; **собира́ть образцы́ минера́лов** минерал өлгөләрен йыйыу

МИНЕРАЛИЗА́ЦИЯ *ж* минераллашыу, минералға әүерелеү; **минерализа́ция органи́ческих веще́ств** органик есемдәрҙең минералға әүерелеүе

МИНЕРАЛИЗИ́РОВАТЬ *сов.*, *несов. см.* **минерализова́ть**

МИНЕРАЛИЗИ́РОВАТЬСЯ *сов.*, *несов. см.* **минерализова́ться**

МИНЕРАЛИЗОВА́ТЬ *сов.*, *несов. что* **1.** минераллаштырыу, минералға әүерелдереү; **минерализова́ть по́чву** тупраҡты минераллаштырыу **2.** туйындырыу; **минерализова́ть исто́чники соля́ми ка́льция** сығанаҡтарҙы кальций тоҙҙары менән туйындырыу

МИНЕРАЛИЗОВА́ТЬСЯ *сов.*, *несов.* минераллашыу; **к о́сени ли́стья сильне́е минерализу́ются** көҙгә табан япраҡтар нығыраҡ минераллаша

МИНЕРАЛО́Г *м* минералог, минералогия белгесе

МИНЕРАЛОГИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое минералогия ...ы; **минералоги́ческие иссле́дования** минералогия тикшеренеүҙәре; **минералоги́ческий кабине́т** минералогия кабинеты

МИНЕРАЛО́ГИЯ *ж* минералогия (*минералдар тураһында фән*)

МИНЕРА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** минераль; **минера́льные вещества́** минераль матдәләр **2.** минераль, минералле; **минера́льные исто́чники** минералле сығанаҡтар; **минера́льные во́ды** минераль һыуҙар

МИНЁРНЫЙ, -ая, -ое минёр ...ы, минёрҙар ...ы; **минёрное иску́сство** минёр оҫталығы; **минёрная ро́та** минёрҙар ротаһы

МИНИАТЮ́РА *ж* миниатюра (**1.** *боронғо ҡульяҙмала буяулы баш хәреф йәки кескәй һүрәт* **2.** *бәләкәй һүрәт йәки портрет* **3.** *бәләкәй күләмле әҙәби йәки музыкаль әҫәр*) ♦ **в миниатю́ре** бәләкәй күләмдә, бәләкәй формала

МИНИАТЮРИ́СТ *м* миниатюрсы (**1.** *миниатюралар эшләүсе рәссам* **2.** *миниатюра авторы*)

МИНИАТЮ́РНОСТЬ *ж* нәфислек, ыҡсымлыҡ, йыйнаҡлыҡ; **миниатю́рность рук** ҡулдарҙың нәфислеге

МИНИАТЮ́РНЫЙ, -ая, -ое **1.** миниатюра ...ы; **миниатю́рная жи́вопись** миниатюра живописы **2.** нәфис, ыҡсым, йыйнаҡ; **миниатю́рный сто́лик** ыҡсым өҫтәл; **миниатю́рная ко́мната** йыйнаҡ (ҡына) бүлмә

МИНИМА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое минималь, иң ҡыҫҡа (кәм, аҙ); **выдвига́ть минима́льные тре́бования** минималь талаптар ҡуйыу

МИ́НИМУМ *м* **1.** минимум, иң аҙ (кәм, түбән); **ми́нимум атмосфе́рного давле́ния** атмосфера баҫымының минимумы **2.** *в знач. нареч.* кәм тигәндә, кәмендә; **он побу́дет там ми́нимум пять дней** ул унда кәм тигәндә биш көн буласаҡ **3.** *в знач. неизм. прил.* минимум; **програ́мма-ми́нимум** программа-минимум ♦ **прожи́точный ми́нимум** йәшәү минимумы (*көнкүреште тәьмин итерлек иң аҙ аҡса*)

МИНИ́РОВАТЬ *сов., несов. что* миналау, мина ҡуйыу (һалыу); **мини́ровать железнодоро́жный мост** тимер юл күперен миналау

МИНИСТЕ́РСКИЙ, -ая, -ое министр ...ы, министрлыҡ ...ы; **министе́рская по́дпись** министр ҡултамғаһы; **министе́рский рабо́тник** министрлыҡ хеҙмәткәре

МИНИСТЕ́РСТВО *с* министрлыҡ; **зда́ние министе́рства** министрлыҡ йорто

МИНИ́СТР *м* министр; **мини́стр иностра́нных дел** сит ил эштәре министры

МИ́ННЫЙ, -ая, -ое мина ...ы; **ми́нное по́ле** мина яланы (*миналанған, миналар һалынған урын*)

МИНОВА́ТЬ 1. *сов., несов. что* үтеп китеү, теймәй китеү, урап (әйләнеп) үтеү; **минова́ть село́** ауылды үтеп китеү **2.** *сов. чего* и *с неопр.* (*с отриц.*), *безл.* ҡотола алмау, ҡотолоп ҡала алмау; **ему́ не минова́ть наказа́ния** ул язанан ҡотолоп ҡала алмаҫ **3.** *сов.* уҙыу, үтеп (уҙып) китеү; **опа́сность минова́ла** ҡурҡыныс үтеп китте

МИНО́ГА *ж* минога (*умыртҡалы һыу терекләге*); **морска́я мино́га** диңгеҙ миногаһы; **речна́я мино́га** йылға миногаһы

МИНОИСКА́ТЕЛЬ *м* мина эҙләү аппараты (приборы)

МИНОМЁТ *м* миномёт; **шестиство́льный миномёт** алты көбәкле миномёт

МИНОМЁТНЫЙ, -ая, -ое миномёт ...ы; **миномётная батаре́я** миномёт батареяһы

МИНОМЁТЧИК *м* миномётсы

МИНОНО́СЕЦ *м* миноносец (*торпеда менән ҡоралланған хәрби карап*)

МИНО́Р *м* **1.** *муз.* минор (*моңло, ҡайғылы көй*); **мажо́р сменя́ется мино́ром** мажор минорға алышына **2.** *перен., разг.* күңелһеҙлек, кәйефһеҙлек; **быть в мино́ре** кәйефһеҙлектә булыу

МИНО́РНЫЙ, -ая, -ое **1.** *муз.* минор ...ы; **мино́рный акко́рд** минор аккорды **2.** *перен., разг.* күңелһеҙ, моңһоу, яманһыу, төшөнкө, бойоҡ; **настро́иться на мино́рный лад** төшөнкөлөккә бирелеү, бойоғоу

МИНТА́Й *м* минтай (*балыҡ*); **пятни́стый минта́й** тимгелле минтай

МИНУ́ВШИЙ, -ая, -ее **1.** *прич. от* **мину́ть 2.** *прил.* үткән, уҙған; **мину́вшие го́ды** уҙған йылдар **3.** *в знач. сущ.* **мину́вшее** *с* үткәндәр, уҙған заман, үткән ваҡыт; **вспомина́ть о мину́вшем** үткәндәрҙе иҫкә төшөрөү

МИ́НУС *м* **1.** *мат.* (*знак*) минус (*ғәмәл*) **2.** *нескл.*; *мат.* (*отрицательная величина*) минус **3.** *нескл.* (*при указании на температуру ниже нуля*) һалҡынлыҡ; **ми́нус два́дцать гра́дусов** егерме градус һалҡынлыҡ **4.** *перен., разг.* етешһеҙлек; **прое́кт име́ет мно́го ми́нусов** проекттың етешһеҙлектәре күп

МИ́НУСОВЫЙ и **МИНУСО́ВЫЙ,** -ая, -ое минуслы; **ми́нусовая температу́ра** минуслы температура

МИНУ́ТА *ж*; *в разн. знач.* минут; **пять мину́т** биш минут; **ни на мину́ту не забыва́ть** бер минутҡа ла онотоп тора алмау; **мину́ты ра́дости** шатлыҡ минуттары ♦ **в одну́ мину́ту** минут эсендә; **мину́та в мину́ту** теүәл, үҙ ваҡытында; **с мину́ты на мину́ту** тиҙҙән, бына-бына; **одну́ мину́ту** бер генә минут көтөгөҙ, хәҙер; **мину́ту внима́ния** бер генә минутҡа иғтибар итегеҙ; **жить мину́той** бөгөнгөһө менән йәшәү; **без пяти́ мину́т** тиҙҙән; **как одна́ мину́та (пройти́, пролете́ть)** бик тиҙ, һиҙмәйенсә лә ҡалыу

МИНУ́ТНЫЙ, -ая, -ое **1.** минут ...ы; **мину́тная стре́лка часо́в** сәғәттең минут теле **2.** минутлыҡ; **мину́тный переры́в** бер минутлыҡ тәнәфес **3.** ҡыҫҡа ваҡытлы, тиҙ үтеүсән; **мину́тная встре́ча** ҡыҫҡа ваҡытлы осрашыу ♦ **мину́тное де́ло** бер минутлыҡ (еңел) эш

МИНУ́ТОЧКА *ж*; *ласк. от* **мину́та**

МИНУ́ТЬ *сов.* **1.** *см.* **минова́ть** 1, 3; **2.** *кому* (*о возрасте*) тулыу, тулып уҙыу (үтеү); **ему́ мину́ло пятьдеся́т лет** уға илле йәш тулды (тулып үтте)

МИОКА́РД *м*; *анат.* миокард (*йөрәк ите*); **инфа́ркт миока́рда** миокард (йөрәк) инфаркты

МИОКАРДИ́Т *м*; *мед.* миокардит, йөрәк ауырыуы; **боле́ть миокарди́том** йөрәк ауырыуы менән сирләү

МИР I *м* **1.** ғаләм, донъя, йыһан; **происхожде́ние ми́ра** донъяның барлыҡҡа килеүе **2.** (*земной шар*) донъя, Ер йөҙө; **изве́стие облете́ло весь мир** хәбәр бөтә донъяға таралды **3.** (*люди*) халыҡ, кешелек донъяһы, ил; **всем ми́ром реша́ть** бөтә ил менән хәл итеү **4.** (*сфера жизни или область явлений в природе*) донъя; **ста́рый мир** иҫке донъя; **артисти́ческий мир** артистар донъяһы; **живо́тный мир** хайуандар донъяһы; **мир плане́ты** планеталар донъяһы; **вну́тренний мир челове́ка** кешенең эске донъяһы ♦ **(всем) ми́ром** бөтә ил менән; **по́ миру пойти́** хәйерселәп йөрөү; **по́ миру пусти́ть** *кого* хәйерсегә ҡалдырыу, донъяһын туҙҙырыу; **на миру́ и смерть красна́** илдә үлем дә ҡурҡыныс түгел; **не от ми́ра сего́** был донъянан түгел, күктән төшкән (*хыялланыусы кеше тураһында*); **с ми́ру по ни́тке — го́лому руба́шка** ил төкөрһә, күл булыр

МИР II *м* **1.** татыу(лыҡ), дуҫ(лыҡ); **жить в ми́ре** татыу(лыҡта) йәшәү **2.** именлек, тыныслыҡ; **борьба́ за мир** тыныслыҡ өсөн көрәш **3.** килешеү, солох; **подписа́ть мир** солохҡа ҡул ҡуйыу **4.** тыныслыҡ, тынлыҡ; **тишина́ и мир ве́чера** кис(тең) тынлығы һәм тыныслығы ♦ **мир до́му сему́** йортоғоҙ иҫән-имен булһын; **мир пра́ху** *чьему* ауыр тупрағы еңел булһын; **с ми́ром (иди́, поезжа́й)** юлың тыныс (хәйерле) булһын; **с ми́ром отпусти́ть** *кого* язаһыҙ ҡалдырыу

МИРА́Б *м* мираб (*Урта Азияла һуғарыу системаһын, һыу файҙаланыу тәртибен ҡараусы кеше*)

МИРА́Ж *м* **1.** сағым, һағым, монар; **мира́ж в пусты́не** сүлдәге сағым **2.** *перен.* хыял; **мира́ж любви́** мөхәббәт хыялы

МИРА́ЖНЫЙ, -ая, -ое сағым ...ы; **мира́жные явле́ния** сағым күренештәре

МИРЗА́ *м* мирза (*ҡайһы бер көнсығыш халыҡтарында юғары ҡатлам кешеһе*)

МИРИА́ДЫ *только мн.*; *книжн.* иҫәпһеҙ (һанһыҙ, бөткөһөҙ) күп; **мириа́ды звёзд** иҫәпһеҙ күп йондоҙҙар

МИРИ́ТЬ *несов. кого-что* килештереү, яраштырыу, татыулаштырыу; **мири́ть отца́ с сы́ном** ата менән улды яраштырыу

МИРИ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *с кем-чем* и *без доп.* килешеү, ярашыу, татыулашыу **2.** *с чем* килешеү, килешеп ҡарау, риза булыу, ҡаршы килмәү, күнеү; **мири́ться с усло́виями жи́зни** тормош шарттарына күнеү

МИ́РНЫЙ, -ая, -ое **1.** тыныс; **ми́рный челове́к** тыныс кеше; **ми́рный хара́ктер** тыныс холоҡ; **ми́рное вре́мя** тыныс ваҡыт; **в ми́рных усло́виях** тыныс шарттарҙа **2.** (*не враждебный*) дуҫтарса, тыныс; **ми́рный спор** дуҫтарса бәхәс; **ми́рная бесе́да** тыныс әңгәмә **3.** тыныслыҡ һөйөүсе; **ми́рное госуда́рство** тыныслыҡ һөйөүсе дәүләт **4.** тыныслыҡ тураһындағы; **ми́рный догово́р** тыныслыҡ тураһындағы килешеү; **ми́рные перегово́ры** тыныслыҡ тураһында һөйләшеүҙәр

МИ́РО *с*; *церк.* миро (*христиандарҙа ҡайһы бер дини байрамдарҙа һөртөлгән хуш еҫле май*) ♦ **одни́м ми́ром ма́заны** *шутл.* бер ҡалыптан һуғылған

МИРОВОЗЗРЕ́НИЕ *с* донъяға ҡараш; **материалисти́ческое мировоззре́ние** донъяға материалистик ҡараш

МИРОВОЗЗРЕ́НЧЕСКИЙ, -ая, -ое донъяға ҡараш ...ы; **мировоззре́нческие пробле́мы** донъяға ҡараш проблемалары

МИРОВО́Й I, -ая, -ое **1.** ғаләм ...ы, йыһан ...ы; **мирово́е простра́нство** йыһан киңлеге **2.** донъя ...ы, бөтә донъя ...ы; **мирово́й ры́нок** донъя баҙары; **мирова́я война́** бөтә донъя һуғышы; **мирова́я исто́рия** донъя тарихы **3.** донъя күләмендәге; **мирово́й реко́рд** донъя күләмендәге рекорд **4.** донъяға танылған, данлыҡлы; **учёный с мировы́м и́менем** исеме донъяға танылған ғалим **5.** *прост.* шәп, бына тигән; **мирово́й па́рень** шәп егет ♦ **мирова́я скорбь** *ирон.* саманан тыш төшөнкөлөк, пессимизм

МИРОВО́Й II, -ая, -ое **1.** татыу, (үҙ-ара) килешеп эшләнгән; **мирова́я сде́лка** килешеп эшләнгән эш **2.** *в знач. сущ.* **мирова́я** *ж*; *разг.* ярашыу; **пойти́ на мирову́ю** ярашыуға риза булыу ♦ **мирово́й судья́** мировой судья (*Рәсәйҙә һәм ҡайһы бер илдәрҙә ваҡ-төйәк эштәрҙе ҡараусы судья*); **мирово́й посре́дник** яраштырыу аралашсыһы (*XIX б. Рәсәйҙә крәҫтиәндәр менән алпауыттар араһындағы ергә бәйләнешле бәхәсте ҡараусы*); **мирово́й суд** мировой суд (*Рәсәйҙә һәм ҡайһы бер илдәрҙә граждан-лыҡ эштәрен ҡараған суд*)

МИРОЕ́Д *м*; *уст.* байғура, иҙеүсе, талаусы, мирәйет; **нанима́ться к мирое́ду** мирәйеткә ялланыу

МИРОЗДА́НИЕ *с*; *книжн.* ғаләм, йыһан; **о́бщая карти́на мирозда́ния** йыһандың дөйөм күренеше

МИРОЛЮ́БЕЦ *м* тыныслыҡ һөйөүсе (яҡлы)

МИРОЛЮБИ́ВЫЙ, -ая, -ое **1.** тыныслыҡ яҡлы (һөйөүсе); **миролюби́вый наро́д** тыныслыҡ һөйөүсе халыҡ **2.** тыныслыҡ һөйөү ...ы; **миролюби́вая поли́тика** тыныслыҡ һөйөү сәйәсәте

МИРОЛЮ́БИЕ *с* тыныслыҡ һөйөү, тыныслыҡҡа ынтылыу; **миролю́бие просты́х люде́й** ябай халыҡтың тыныслыҡҡа ынтылыуы

МИРООЩУЩЕ́НИЕ *с* тирә-йүнгә мөнәсәбәт, ысынбарлыҡты тойоу (һиҙеү); **измени́ть своё мироощуще́ние** үҙеңдең тирә-йүнгә мөнәсәбәтеңде үҙгәртеү

МИРОПОНИМА́НИЕ *с* донъяны аңлау, тирә-йүнде (ысынбарлыҡты) аңлау, ысынбарлыҡты төшөнөү

МИРОСОЗЕРЦА́НИЕ *с* донъяға ҡараш; **миросозерца́ние учёного** ғалимдың донъяға ҡарашы

МИРОТВО́РЕЦ *м* тыныслыҡ һаҡлаусы, тыныслыҡ урынлаштырыусы; **взять на себя́ роль миротво́рца** үҙеңә тыныслыҡ урынлаштырыусы ролен алыу

МИ́РРА *ж* мирра (*ҡайһы бер тропик ағас ҡабығында булған хуш еҫле ыҫмала — медицинала ҡулланыла*); **благово́нная ми́рра** хуш еҫле мирра

МИРТ *м* и **МИ́РТА** *ж* мирт (*хуш еҫле сәскәле мәңге йәшел ҡыуаҡ йәки ағас*); **цветёт мирт** мирт сәскә ата

МИ́СКА *ж* сеүәтә, туҫтаҡ; **глубо́кая ми́ска** тәрән туҫтаҡ

МИСС *ж нескл.* мисс, туташ

МИССИОНЕ́Р *м* миссионер (*дин таратыу өсөн ебәрелгән кеше*)

МИССИОНЕ́РСТВО *с* миссионерлыҡ; **занима́ться миссионе́рством** миссионерлыҡ менән шөғөлләнеү

МИ́ССИС *ж нескл.* миссис, ханым

МИ́ССИЯ *ж*; *в разн. знач.* миссия; **моя́ ми́ссия — переда́ть вам письмо́** минең миссиям һеҙгә хат тапшырыуҙан тора; **высо́кая ми́ссия иску́сства** сәнғәттең бөйөк миссияһы; **па́пские ми́ссии** папа миссиялары

МИ́СТЕР *м* мистер, әфәнде

МИСТЕ́РИЯ *ж* мистерия (*Урта быуатта Көнбайыш Европала Библия сюжетына ҡоролған дини драма*)

МИ́СТИК *м* мистик (*мистикаға бирелеүсән кеше*; *мистицизм яҡлы кеше*)

МИ́СТИКА *ж* мистика (**1.** *тәбиғи булмаған нәмәләргә, мөғжизәгә ышаныу* **2.** *күсм., һөйл. серле, аңлашылмаған йәки һис аңлатып булмаған нәмә*); **средневеко́вая ми́стика** урта быуат мистикаһы

МИСТИФИКА́ТОР *м*; *книжн.* мистификатор, мистификация менән шөғөлләнеүсе; **име́ть репута́цию отли́чного мистифика́тора** бик яҡшы мистификатор булыу

МИСТИФИКА́ЦИЯ *ж*; *книжн.* мистификация (*кешене яҙлыҡтырыу, хата фекергә төшөрөү*)

МИСТИФИЦИ́РОВАТЬ *сов., несов. кого-что* и *без доп.*; *книжн.* мистификациялау, юрамал алдау

МИСТИЦИ́ЗМ *м* мистицизм (*мистикаға нигеҙләнгән ҡараш*)

МИСТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое **1.** мистика ...ы, мистицизм ...ы; **мисти́ческая се́кта** мистика сектаһы; **мисти́ческая тео́рия** мистицизм теорияһы **2.** *перен.* мистик, серле, аңлайышһыҙ; **мисти́ческие бре́дни** мистик һаташыуҙар

МИ́ТИНГ *м* митинг; **предвы́борный ми́тинг** һайлау алды митингыһы

МИТИНГОВА́ТЬ *несов.*; *разг.* митинг үткәреү, митингыла ҡатнашыу; **митингова́ть на пло́щади** майҙанда митинг үткәреү

МИТКА́ЛЕВЫЙ, -ая, -ое миткал; **митка́левый плато́к** миткал яулыҡ

МИТКА́ЛЬ *м* миткал (*туҡыма*); **руба́ха из митка́ля** миткал күлдәк

МИ́ТРА *ж* митра (*руханиҙарҙың баш кейеме*)

МИТРОПОЛИ́Т *м* митрополит (*православие динендә юғары дини дәрәжә һәм шул дәрәжәләге кеше*)

МИФ *м*; *прям., перен.* миф

МИФИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое *прям., перен.* мифик; **мифи́ческий сюже́т** мифик сюжет; **мифи́ческая ли́чность** мифик шәхес

МИФОЛОГИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое мифология ...ы; **мифологи́ческий о́браз** мифологик образ

МИФОЛО́ГИЯ *ж* мифология (**1.** *мифтар йыйылмаһы* **2.** *мифтарҙы өйрәнеү фәне*)

МИ́ЧМАН *м*; *мор.* мичман

МИ́ЧМАНКА *ж*; *разг.* мичманка (*козырёклы мичмандар фуражкаһы*)

МИ́ЧМАНСКИЙ, -ая, -ое мичман ...ы; **ми́чманское зва́ние** мичман дәрәжәһе

МИШЕ́НЬ *ж*; *прям., перен.* сәп; **стрельба́ по мише́ни** сәпкә атыу; **стать мише́нью для насме́шек** мыҫҡыллау өсөн сәп булыу

МИ́ШКА *м*; *разг.* **1.** айыу **2.** (*игрушка*) айыу; **плю́шевый ми́шка** плюш айыу

МИШУРА́ *ж* **1.** уҡа; **генера́льские пого́ны с мишуро́й** уҡалы генерал погондары **2.** *перен.* яһалма ялтырауыҡ; **мишура́ жи́зни** тормоштоң яһалма ялтырауығы

МИШУ́РНЫЙ, -ая, -ое **1.** уҡа ...ы; **мишу́рное произво́дство** уҡа етештереү **2.** уҡалы; **мишу́рная парча́** уҡалы барса **3.** *перен.* ялған, яһалма; **мишу́рный блеск** ялған ялтырауыҡ

МЛАДЕ́НЕЦ *м*; *прям., перен.* бала, бәпес, сабый; **грудно́й младе́нец** имсәк бала; **новорождённый младе́нец** яңы тыуған бала; **су́щий младе́нец** ул нәҡ (хәс, тап) сабый бала һымаҡ, ҡарт бәпес

МЛАДЕ́НЧЕСКИЙ, -ая, -ое **1.** йәш бала, бәпес, сабый; **младе́нческий во́зраст** сабый саҡ **2.** *перен.* сабый, сабыйҙарса, бер ҡатлы, сабый йәнле; **младе́нческая улы́бка** сабыйҙарса йылмайыу ♦ **младе́нческий ле́пет** мәғәнәһеҙ, нигеҙһеҙ һөйләү

МЛАДЕ́НЧЕСТВО *с* сабыйлыҡ, балалыҡ, сабый саҡ; **охра́на матери́нства и младе́нчества** әсәлекте һәм балалыҡты һаҡлау

МЛАДОПИ́СЬМЕННЫЙ, -ая, -ое *лингв.* йәш яҙыулы (яҙмалы) (*күптән түгел генә яҙма телгә эйә булған*); **младопи́сьменные языки́** йәш яҙмалы телдәр

МЛА́ДШИЙ, -ая, -ее **1.** (*по возрасту*) йәш, кесе, кинйә; **мла́дшее поколе́ние** йәш быуын; **мла́дший сын** кесе ул; **мла́дший брат** ҡусты; **мла́дшая сестра́** һеңле **2.** (*по службе*) кесе; **мла́дший лейтена́нт** кесе лейтенант; **мла́дший нау́чный сотру́дник** кесе ғилми хеҙмәткәр **3.** (*о классе, курсе*) башланғыс, түбәнге; **мла́дшие кла́ссы** башланғыс кластар; **мла́дший курс** түбәнге курс

МЛЕКОПИТА́ЮЩИЕ *мн.* (*ед.* **млекопита́ющее** *с*); *зоол.* имеҙеүселәр, һөтимәрҙәр

МЛЕТЬ *несов.* **1.** иҙрәү, иҙрәп төшөү, ойоп китеү **2.** ҡатыу, иҫ юғалтыу; **млеть от у́жаса** ҡурҡыуҙан ҡатып ҡалыу **3.** *разг.* ойоу; **мле́ют но́ги от хо́лода** һалҡындан аяҡтар ойой

МЛЕ́ЧНЫЙ, -ая, -ое *трад.-поэт.* һөт һымаҡ ♦ **мле́чный сок** һөт һымаҡ һут (*үҫемлек һуты*); **Мле́чный Путь** *астр.* Ҡош Юлы

МНЕМО́НИКА *ж* мнемоника (*хәтерҙә ҡалдырыуҙы еңеләйтеү ҡағиҙәһе һәм юлдары*)

МНЕМОНИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое мнемоника ...ы; **мнемони́ческие приёмы** мнемоника алымдары

МНЕМОТЕ́ХНИКА *ж см.* **мнемо́ника**

МНЕ́НИЕ *с* уй, фекер; **обще́ственное мне́ние** йәмәғәтселек фекере; **предвзя́тость мне́ния** ал-

дан тыуған фекер; **быть того́ же мне́ния** шул уҡ фекерҙә булыу

МНИ́МЫЙ, -ая, -ое **1.** уйҙырма, буш, ысын булмаған; **мни́мая опа́сность** ысын булмаған ҡурҡыныс **2.** ялған, хәйләле; **мни́мый друг** ялған дуҫ ♦ **мни́мые чи́сла** *мат.* уйланма һандар

МНИ́ТЕЛЬНОСТЬ *ж* урынһыҙ шикләнеү (шомланыу), шиккә бирелеү, шикселлек; **страда́ть мни́тельностью** шикселлек менән интегеү

МНИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое юҡтан шикләнеүсән, шиксел; **мни́тельный челове́к** шиксел кеше

МНО́ГИЙ, -ая, -ое **1.** *только мн.* күп, ишле; **прошли́ мно́гие го́ды** күп йылдар үтте **2.** *в знач. сущ.* **мно́гие** *мн.* күптәр; **мно́гие так ду́мают** күптәр шулай уйлай **3.** *в знач. сущ.* **мно́гое** *с* күп, бик күп (*нәмәләр, фекерҙәр һ.б.*); **поговори́ть о мно́гом** күп нәмә тураһында һөйләшеп алыу

МНО́ГО *нареч.* **1.** күп; **мно́го рабо́тать** күп эшләү **2.** *в знач. числ.* күп; **мно́го лет прошло́** күп йыл(дар) үтте **3.** (*при сравн. ст. прил. в значении "гораздо", "значительно"*) күпкә, күп тапҡырға; **мно́го лу́чше** күпкә яҡшыраҡ; **мно́го ме́ньше** күп тапҡырға әҙерәк ♦ **по мно́гу** күпләп; **мно́го-мно́го** иң күбендә, күп тигәндә; **ни мно́го ни ма́ло** күп тә түгел, әҙ ҙә түгел; байтаҡ; **мно́го воды́ утекло́** күп(ме) ғүмер үтте, күп(ме) һыу аҡты; **мно́го со́ли съесть** *с кем* оҙаҡ ваҡыт бергә йәшәү, йыш аралашыу

МНОГО... *урыҫ телендәге ҡушма һүҙҙәрҙең "күп" мәғәнәһендәге беренсе өлөшө, мәҫ.*, **многокварти́рный** күп фатирлы

МНОГОА́КТНЫЙ, -ая, -ое күп пәрҙәле; **многоа́ктная пье́са** күп пәрҙәле пьеса

МНОГОБО́ЖИЕ *с* күп аллаға ышаныу, күп аллалылыҡ

МНОГОБО́РЕЦ *м*; *спорт.* күп төрлө ярышта ҡатнашыусы, күпбәйгесе, многоборец

МНОГОБО́РЬЕ *с*; *спорт.* күп төрлө ярыш, күпбәйге, многоборье; **заня́ть пе́рвое ме́сто в многобо́рье** күпбәйгелә беренсе урын алыу

МНОГОБРА́ЧИЕ *с* күп ҡатын (ир) менән тороу, күп никахлылыҡ; **обы́чай многобра́чия у дре́вних племён** боронғо ҡәбиләләрҙең күп ҡатын (ир) менән тороу йолаһы

МНОГОВА́ТО *нареч.*; *разг.* күберәк, артығыраҡ; **многова́то запроси́ли за изгото́вленную дета́ль** эшләнгән деталгә хаҡты артығыраҡ һоранылар

МНОГОВЕКОВО́Й, -ая, -ое быуаттар буйына килгән, быуаттарға һуҙылған, боронғо; **многовековы́е тради́ции** быуаттар буйына килгән традициялар

МНОГОВЛА́СТИЕ *с* күп властылыҡ; **пери́од многовла́стия** күп властылыҡ дәүере

МНОГОВО́ДНЫЙ, -ая, -ое **1.** күп (мул) һыулы; **многово́дная река́** мул һыулы йылға **2.** (*о местности*) һыуға бай; **многово́дный край** һыуға бай яҡ

МНОГОВО́ДЬЕ *с* **1.** (*избыток воды*) мул һыулыҡ; **многово́дье о́зера** күлдең мул һыулығы **2.** (*период*) һыу күп ваҡыт, һыу ташҡан мәл; **пери́од многово́дья** һыу ташҡан мәл

МНОГОГЛА́ВЫЙ, -ая, -ое күп көмбәҙле; **многогла́вая це́рковь** күп көмбәҙле сиркәү

МНОГОГОВОРЯ́ЩИЙ, -ая, -ее күп нәмә аңлатҡан, күп нәмә тураһында һөйләгән, мәғәнәле; **многоговоря́щие све́дения** күп нәмә тураһында һөйләгән мәғлүмәттәр; **многоговоря́щий взгляд** мәғәнәле ҡараш

МНОГОГОЛО́ВЫЙ, -ая, -ое **1.** күп башлы; **многоголо́вая ги́дра** күп башлы гидра **2.** күп, ҙур (*кешеләр, хайуандар тураһында*); **многоголо́вая толпа́** ҙур төркөм

МНОГОГРА́ННИК *м*; *мат.* күпҡыр; **пра́вильный многогра́нник** төҙөк күпҡыр

МНОГОГРА́ННЫЙ, -ая, -ое **1.** күп ҡырлы; **многогра́нная га́йка** күп ҡырлы гайка **2.** *перен.* (*разносторонний*) күп яҡлы, киң (тәрән) белемле; **многогра́нная де́ятельность** күп яҡлы эшмәкәрлек; **многогра́нный челове́к** киң белемле кеше

МНОГОДЕ́ТНОСТЬ *ж* күп балалылыҡ, күп балалы булыу

МНОГОДЕ́ТНЫЙ, -ая, -ое күп балалы; **многоде́тная мать** күп балалы әсә; **многоде́тное семе́йство** күп балалы ғаилә

МНОГОДНЕ́ВНЫЙ, -ая, -ое күп көнлөк, оҙайлы, оҙон; **многодне́вный путь** оҙон юл

МНОГОЖЕ́НЕЦ *м* күп ҡатынлы ир

МНОГОЖЁНСТВО *с* күп ҡатынлылыҡ, күп ҡатын менән тороу

МНОГОЖИ́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое *тех.* күп тармаҡлы, күп тынлы; **многожи́льный ка́бель** күп тармаҡлы кабель

МНОГОЗЕМЕ́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое күп ерле, ере күп; **многоземе́льный совхо́з** ере күп совхоз

МНОГОЗНАЧИ́ТЕЛЬНОСТЬ *ж* мөһимлек; **многозначи́тельность собы́тий** ваҡиғаларҙың мөһимлеге

МНОГОЗНАЧИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** мөһим, ҙур әһәмиәтле; **многозначи́тельный факт** мөһим факт **2.** тәрән мәғәнәле; **многозначи́тельная улы́бка** тәрән мәғәнәле йылмайыу

МНОГОЗНА́ЧНОСТЬ *ж* **1.** *мат.* күп урынлылыҡ; **многозна́чность чи́сел** һандарҙың күп урынлылығы **2.** *лингв.* күп мәғәнәлелек; **многозна́чность слов** һүҙҙәрҙең күп мәғәнәлелеге

МНОГОЗНА́ЧНЫЙ, -ая, -ое **1.** *мат.* күп урынлы; **многозна́чные чи́сла** күп урынлы һандар **2.** *лингв.* күп мәғәнәле; **многозна́чное сло́во** күп мәғәнәле һүҙ

МНОГОКВАРТИ́РНЫЙ, -ая, -ое күп фатирлы; **многокварти́рный дом** күп фатирлы йорт

МНОГОКЛЕ́ТОЧНЫЙ, -ая, -ое *биол.* күп күҙәнәкле; **многокле́точные расте́ния** күп күҙәнәкле үҫемлектәр

МНОГОКОВШО́ВЫЙ, -ая, -ое *тех.* күп сүмесле; **многоковшо́вый экскава́тор** күп сүмесле экскаватор

МНОГОКРА́СОЧНЫЙ, -ая, -ое **1.** *полигр.* күп төрлө буяу менән баҫылған; **многокра́сочная маши́на** күп төрлө буяу менән баҫа торған машина **2.** төрлө буяулы, матур; **многокра́сочный плака́т** матур плакат **3.** *перен.* күп яҡлы, төрлө; **многокра́сочная жизнь** бай йөкмәткеле тормош

МНОГОКРА́ТНЫЙ, -ая, -ое **1.** ҡат-ҡат, күп тапҡыр, бер нисә; **многокра́тные о́пыты** күп тапҡыр ҡабатланған тәжрибәләр **2.** *тех.* күп тапҡыр ҙурайтып күрһәткән (көсәйткән); **многокра́тный бино́кль** күп тапҡыр ҙурайтып күрһәткән бинокль; **многокра́тная анте́нна** күп тапҡыр көсәйткән антенна

МНОГОЛЕ́ТНИЙ, -яя, -ее **1.** күп йыллыҡ; **многоле́тняя рабо́та** күп йыллыҡ эш; **многоле́тние расте́ния** күп йыллыҡ үҫемлектәр **2.** (*о человеке*) күп йәшәгән, оло йәштәге; **многоле́тний ста́рец** күп йәшәгән ҡарт

МНОГОЛЕ́ТНИКИ *мн.* (*ед.* **многоле́тник** *м*); *бот.* күп йыллыҡ; **тра́вы-многоле́тники** күп йыллыҡ үләндәр

МНОГОЛИ́КИЙ, -ая, -ое **1.** (*о толпе*) төрлө, төрлө дәрәжәләге (кимәлдәге); **многоли́кая толпа́** төрлө халыҡ **2.** (*многообразный*) төрлө хәлваҡиғаларға бай; **многоли́кая жизнь** төрлө хәлваҡиғаларға бай тормош

МНОГОЛЮ́ДНОСТЬ *ж* кешенең күп булыуы, кеше (халыҡ) күплек; **многолю́дность го́рода** ҡалала кешенең күп булыуы

МНОГОЛЮ́ДНЫЙ, -ая, -ое күп кеше ҡатнашҡан, халҡы күп, халҡы (кешеһе) күп булған; **многолю́дное собра́ние** күп кеше ҡатнашҡан йыйылыш; **многолю́дный райо́н** халҡы күп район

МНОГОЛЮ́ДСТВО и **МНОГОЛЮ́ДЬЕ** *с* халыҡ (кеше) күплеге; **привы́кнуть к многолю́дству и суете́** халыҡтың күплегенә һәм ығы-зығыға өйрәнеп китеү

МНОГОМЕ́СТНЫЙ, -ая, -ое күп урынлы; **многоме́стный авто́бус** күп урынлы автобус

МНОГОМИЛЛИО́ННЫЙ, -ая, -ое күп миллионлы, миллионлаған; **многомиллио́нное населе́ние** миллионлаған халыҡ

МНОГОНАЦИОНА́ЛЬНОСТЬ *ж* күп милләтлелек, күп милләтле булыу; **многонациона́льность страны́** илдең күп милләтле булыуы

МНОГОНАЦИОНА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое күп милләтле; **многонациона́льные госуда́рства** күп милләтле дәүләттәр

МНОГОНАЧА́ЛИЕ *с* етәксе күп булыу, күп (тарҡау) етәкселек

МНОГОНО́ЖКА *ж* күбаяҡ

МНОГООБЕЩА́ЮЩИЙ, -ая, -ее **1.** өмөтлө; **многообеща́ющий молодо́й специали́ст** өмөтлө йәш белгес **2.** мәғәнәле, серле, ишаралы; **многообеща́ющая улы́бка** мәғәнәле йылмайыу

МНОГООБРА́ЗИЕ *с* төрлөлөк, күп яҡлылыҡ; **многообра́зие расти́тельного ми́ра** үҫемлектәр донъяһының төрлөлөгө; **многообра́зие жи́зни** тормоштоң күп яҡлылығы

МНОГООБРА́ЗНЫЙ, -ая, -ое күп төрлө, төрлө-төрлө; **многообра́зные за́пахи ле́са** урмандың төрлө-төрлө еҫтәре; **многообра́зные явле́ния** күп төрлө күренештәр

МНОГООТРАСЛЕВО́Й, -ая, -ое күп тармаҡлы; **многоотраслево́е хозя́йство** күп тармаҡлы хужалыҡ

МНОГОПЛА́НОВЫЙ, -ая, -ое күп планлы; **многопла́новое произведе́ние** күп планлы әҫәр

МНОГОПО́ЛЬЕ *с*; *с.-х.* күп баҫыулылыҡ

МНОГОПО́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое *с.-х.* күп баҫыулы; **многопо́льный севооборо́т** күп баҫыулы сәсеү әйләнеше

МНОГОПРОГРА́ММНЫЙ, -ая, -ое күп программалы; **многопрогра́ммное веща́ние** күп программалы тапшырыу

МНОГОРЕЧИ́ВОСТЬ *ж* күп һүҙлелек, күп һүҙле булыу; **многоречи́вость ора́тора** ораторҙың күп һүҙле булыуы

МНОГОРЕЧИ́ВЫЙ, -ая, -ое *см.* **многосло́вный**

МНОГОСЕМЕ́ЙНЫЙ, -ая, -ое ҙур (ишле) ғаиләле

МНОГОСЕРИ́ЙНЫЙ, -ая, -ое күп сериялы; **многосери́йный фильм** күп сериялы фильм

МНОГОСЛО́ВИЕ *с* и **МНОГОСЛО́ВНОСТЬ** *ж* күп һүҙлелек; **многосло́вие в вы́водах** һығымталарҙа күп һүҙлелек; **многосло́вность расска́за** хикәйәнең күп һүҙлелеге

МНОГОСЛО́ВНЫЙ, -ая, -ое күп һүҙле, һөйләнсәк; **многосло́вная речь** күп һүҙле телмәр; **многосло́вный челове́к** һөйләнсәк кеше

МНОГОСЛО́ЖНЫЙ I, -ая, -ое күп ижекле; **многосло́жное сло́во** күп ижекле һүҙ

МНОГОСЛО́ЖНЫЙ II, -ая, -ое бик (үтә) ҡатмарлы; **многосло́жные обстоя́тельства** үтә ҡатмарлы хәлдәр

МНОГОСЛО́ЙНЫЙ, -ая, -ое күп ҡатлы, ҡатлы-ҡатлы; **многосло́йные го́рные поро́ды** ҡатлы-ҡатлы тау тоҡомдары

МНОГОСТЕПЕ́ННЫЙ, -ая, -ое күп баҫҡыслы

МНОГОСТОРО́ННИЙ, -яя, -ее **1.** *мат.* күп ҡырлы (яҡлы); **многосторо́нняя при́зма** күп ҡырлы призма **2.** күп яҡлы; **многосторо́нний догово́р** күп яҡлы килешеү **3.** (*разносторонний*) киң, күп яҡлы; **многосторо́ннее образова́ние** күп яҡлы белем

МНОГОСТРАДА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое (күп) яфа сиккән, ғазап (михнәт) күргән, ҡайғы-хәсрәт ки-

сергән, күп михнәтле, ҡайғы-хәсрәтле; **многострада́льная земля́** яфа сиккән ер

МНОГОСТУПЕ́НЧАТЫЙ, -ая, -ое күп баҫҡыслы, күп быуынлы; **многоступе́нчатая раке́та** күп быуынлы ракета

МНОГОТИРА́ЖНЫЙ, -ая, -ое күп тиражлы; **многотира́жная газе́та** күп тиражлы гәзит

МНОГОТО́МНЫЙ, -ая, -ое күп (бер нисә) томлы

МНОГОТО́ННЫЙ, -ая, -ое күп тонналы

МНОГОТО́ЧИЕ *с*; *грам.* күп нөктә

МНОГОТРУ́ДНЫЙ, -ая, -ое *книжн.* бик ауыр, ҡыйын; **многотру́дная жизнь** бик ауыр тормош

МНОГОТЫ́СЯЧНЫЙ, -ая, -ое меңләгән, меңәрләгән; **многоты́сячный ми́тинг** меңәрләгән кеше ҡатнашҡан митинг

МНОГОУВАЖА́ЕМЫЙ, -ая, -ое ҡәҙерле, хөрмәтле

МНОГОУГО́ЛЬНИК *м* күпмөйөш

МНОГОУГО́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое күп мөйөшлө

МНОГОЦВЕТКО́ВЫЙ, -ая, -ое *бот.* күп сәскәле; **многоцветко́вая ро́за** күп сәскәле роза

МНОГОЦВЕ́ТНЫЙ, -ая, -ое **1.** төрлө төҫтәге, сыбар; **многоцве́тный плато́к** сыбар яулыҡ **2.** *полигр.* төрлө буяу менән баҫылған

МНОГОЧИ́СЛЕННЫЙ, -ая, -ое күп һанлы, күп һандағы, бик күп; **многочи́сленный отря́д** күп һанлы отряд; **многочи́сленная родня́** күп һанлы нәҫел-нәсәп; **многочи́сленные фа́кты** бик күп факт

МНОГОЧЛЕ́Н *м*; *мат.* күпбыуын

МНОГОЧЛЕ́ННЫЙ, -ая, -ое *мат.* күп быуынлы; **многочле́нное выраже́ние** күп быуынлы аңлатма

МНОГОЭТА́ЖНЫЙ, -ая, -ое күп ҡатлы; **многоэта́жный дом** күп ҡатлы йорт

МНОГОЯЗЫ́ЧНЫЙ, -ая, -ое күп телле, төрлө телдә һөйләшкән; **многоязы́чный слова́рь** күп телле һүҙлек; **многоязы́чное населе́ние** төрлө телдә һөйләшкән халыҡ

МНО́ЖЕСТВЕННЫЙ, -ая, -ое күп, бик күп ♦ **мно́жественное число́** *грам.* күплек һан

МНО́ЖЕСТВО *с* **1.** күп, күплек; **мно́жество люде́й** күп халыҡ; **здесь налицо́ мно́жество фа́ктов** бында факттарҙың күплеге күренеп тора; **и́ми со́брано мно́жество фа́ктов** улар тарафынан күп факт йыйылған **2.** *мат.* күплек; **тео́рия мно́жеств** күплек теорияһы

МНО́ЖИМОЕ *с*; *мат.* ҡабатланыусы

МНО́ЖИТЕЛЬ *м*; *мат.* ҡабатлаусы

МНО́ЖИТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое күбәйтеү ...ы; **мно́жительный аппара́т** күбәйтеү аппараты

МНО́ЖИТЬ *несов. что* **1.** *мат.* ҡабатлау; **мно́жить два на три** икене өскә ҡабатлау; **мно́жить в уме́** хәтерҙән ҡабатлау **2.** арттырыу, күбәйтеү, ишәйтеү

МНО́ЖИТЬСЯ *несов.* **1.** артыу, күбәйеү, ишәйеү; **фа́кты мно́жатся** факттар күбәйә бара **2.** *страд. от* **мно́жить** 1

МОБИЛИЗАЦИО́ННЫЙ, -ая, -ое мобилизация ...ы; **мобилизацио́нная гото́вность** мобилизация әҙерлеге; **мобилизацио́нный пункт** мобилизация пункты

МОБИЛИЗА́ЦИЯ *ж*; *прям.*, *перен.* мобилизация, мобилизациялау; **всео́бщая мобилиза́ция** дөйөм мобилизация

МОБИЛИЗО́ВАННОСТЬ *ж* тулы әҙерлек

МОБИЛИЗО́ВАННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **мобилизова́ть 2.** *в знач. сущ.* **мобилизо́ванный** *м* мобилизацияланған (кеше)

МОБИЛИЗОВА́ТЬ *сов.*, *несов. кого-что*; *прям.*, *перен.* мобилизациялау, йәлеп итеү, мобилизация яһау; **мобилизова́ть враче́й** врачтарҙы мобилизациялау; **мобилизова́ть люде́й на сельхозрабо́ты** кешеләрҙе ауыл хужалығы эштәренә йәлеп итеү

МОБИЛИЗОВА́ТЬСЯ 1. *сов.*, *несов.* мобилизацияланыу; **мобилизова́ться на рабо́ту** эшкә мобилизацияланыу **2.** *несов. страд. от* **мобилизова́ть**

МОБИ́ЛЬНОСТЬ *ж* (тиҙ) хәрәкәтсәнлек, мобиллек; **моби́льность войсковы́х часте́й** ғәскәри частарҙың тиҙ хәрәкәтсәнлеге

МОБИ́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое (тиҙ) хәрәкәтсән, мобиль; **моби́льные войска́** хәрәкәтсән ғәскәр

МОГИКА́НЕ *мн.* могикандар (*Төньяҡ Америкалағы индеецтарҙың юғалып ҡалған ҡәбиләһе*) // *ед.* **могика́нин** *м* могикан ир-аты; **могика́нка** *ж* могикан ҡатын-ҡыҙы ♦ **после́дний из могика́н** һуңғы могикан (*бөтөп барған күренештең, социаль төркөмдөң һ.б. һуңғы вәкиле*)

МОГИ́ЛА *ж* ҡәбер, ҡәберлек, гүр ♦ **бра́тская моги́ла** шәһиттәр ҡәбере; **до (са́мой) моги́лы** үлгәнсе, үлем түшәгенәсә; **свести́ в моги́лу** *кого* үлем сигенә еткереү; **смотре́ть (гляде́ть) в моги́лу** үлемгә тура ҡарау; **(стоя́ть) одно́й ного́й в моги́ле** бер аяғы ерҙә, икенсеһе гүрҙә; **быть на краю́ моги́лы** үлем алдында тороу

МОГИ́ЛЬНИК *м* боронғо ҡәберлек

МОГИ́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое ҡәбер ...ы; **моги́льная плита́** ҡәбер ташы; **моги́льная тишина́** ҡәбер тынлығы

МОГИ́ЛЬЩИК *м* **1.** ҡәбер ҡаҙыусы **2.** *зоол.* үләкһә ҡуңыҙы

МОГУ́ЧИЙ, -ая, -ее **1.** ҡеүәтле, ҡөҙрәтле, көслө; **могу́чая страна́** ҡеүәтле ил; **могу́чий органи́зм** көслө организм **2.** бик йыуан, мөһабәт, ныҡ; **могу́чий дуб** мөһабәт имән

МОГУ́ЩЕСТВЕННЫЙ, -ая, -ое ҡеүәтле, ҡөҙрәтле, бик көслө; **могу́щественная страна́** ҡеүәтле ил; **могу́щественное сре́дство** бик көслө сара

МОГУ́ЩЕСТВО *с* ҡеүәт, ҡөҙрәт, көс; **могу́щество госуда́рства** дәүләттең ҡеүәте

МО́ДА *ж* **1.** мода; **быть оде́тым по после́дней мо́де** һуңғы мода буйынса кейенеү; **войти́ в мо́ду** модаға инеү; **журна́л мод** модалар журналы **2.** *прост.* (*привычка*) ғәҙәт; **что́ это за мо́да** был ниндәй ғәҙәт

МОДА́ЛЬНОСТЬ *ж*; *лингв.* мөнәсәбәтлек, модаллек

МОДА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое *лингв.* мөнәсәбәт, модаль; **мода́льные глаго́лы** мөнәсәбәт ҡылымдар

МОДЕЛИ́РОВАНИЕ *с см.* **модели́ровать**

МОДЕЛИ́РОВАТЬ *несов. что* модель әҙерләү; **модели́ровать пла́тье** күлдәктең моделен әҙерләү

МОДЕЛИ́СТ *м* и **МОДЕЛИ́СТКА** *ж* моделсе, моделдәр яһаусы

МОДЕ́ЛЬ *ж*; *в разн. знач.* модель; **моде́ль пла́тья** күлдәк моделе; **но́вая моде́ль автомоби́ля** автомобилдең яңы моделе

МОДЕЛЬЕ́Р *м* модельер; **моделье́р да́мского пла́тья** ҡатын-ҡыҙ күлдәге модельеры

МОДЕ́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** модель ...ы, моделдәр; **моде́льный цех** моделдәр цехы **2.** моделле; **моде́льные ту́фли** моделле туфлиҙар

МОДЕ́ЛЬЩИК *м* моделдәр яһаусы

МОДЕ́ЛЬЩИЦА *ж* **1.** моделдәр яһаусы (*ҡатын-ҡыҙ тураһында*) **2.** яңы эшләпә моделдәре яһаусы (*ҡатын-ҡыҙ тураһында*)

МОДЕ́РН *м нескл.* **1.** модерн (*XIX б. аҙағында — XX б. башында һынлы сәнғәттә һәм архитектурала үҙенән алдағы сәнғәткә ҡаршы йүнәлеш*) **2.** *в знач. неизм. прил.* модерн; **гости́ница в сти́ле моде́рн** модерн стилендәге ҡунаҡхана

МОДЕРНИЗА́ЦИЯ *ж* и **МОДЕРНИЗИ́РОВАНИЕ** *с см.* **модернизи́ровать**

МОДЕРНИЗИ́РОВАТЬ *сов., несов. что* модернизациялау, яңылыҡ индереү, яңыса ҡороу; **модернизи́ровать технологи́ческие проце́ссы** технология процестарын модернизациялау

МОДЕРНИЗИ́РОВАТЬСЯ 1. *сов., несов.* модернизацияланыу, яңырыу; **архитекту́ра модернизи́ровалась** архитектура яңырҙы **2.** *несов. страд. от* **модернизи́ровать**

МОДЕРНИ́ЗМ *м*; *иск.* модернизм (*үткән дәүер сәнғәтенә ҡаршы йүнәлеш, XIX б. аҙағында — XX б. башында барлыҡҡа килә*)

МОДЕРНИЗОВА́ТЬ *сов., несов. см.* **модернизи́ровать**

МОДЕРНИЗОВА́ТЬСЯ 1. *сов., несов. см.* **модернизи́роваться 2.** *несов. страд. от* **модернизова́ть**

МОДЕРНИ́СТ *м*; *иск.* модернист, модернизм яҡлы

МОДЕРНИ́СТСКИЙ, -ая, -ое модернизм ...ы, модернист ...ы; **moderни́стские увлече́ния** модернизм менән мауығыу; **модерни́стский кружо́к** модернистар түңәрәге

МОДИФИКАЦИО́ННЫЙ, -ая, -ое *книжн.* модификация ...ы; **модификацио́нные явле́ния** модификация күренештәре

МОДИФИКА́ЦИЯ *ж*; *книжн.* модификация (**1.** *үҙгәреү, башҡа төргә әйләнеү* **2.** *үҙгәргән, башҡа төргә ингән әйбер*); **модифика́ция чугуна́** суйындың модификацияһы; **алма́з и графи́т явля́ются модифика́циями углеро́да** алмас менән графит углерод модификацияларынан һанала

МОДИФИЦИ́РОВАНИЕ *с*; *книжн. см.* **модифици́ровать**

МОДИФИЦИ́РОВАТЬ *сов., несов. что*; *книжн.* модификациялау, модификация яһау, үҙгәртеү; **модифици́ровать га́зы** газдарҙы модификациялау

МОДИФИЦИ́РОВАТЬСЯ *книжн.* **1.** *сов., несов.* модификацияланыу, үҙгәреү; **газ модифици́руется и превраща́ется в жи́дкость** газ модификациялана һәм шыйыҡлыҡҡа әйләнә **2.** *несов. страд. от* **модифици́ровать**

МО́ДНИК *м* и **МО́ДНИЦА** *ж*; *разг.* модаға эйәреүсе, мода ҡоло

МО́ДНИЧАТЬ *несов.*; *разг.* мода артынан ҡыуыу, модаға эйәреү, модалы кейенеү; **мо́дничать, несмотря́ на прекло́нный во́зраст** олоғайыуға ҡарамаҫтан, мода артынан ҡыуыу

МО́ДНЫЙ, -ая, -ое **1.** модалы; **мо́дный костю́м** модалы костюм; **мо́дная причёска** модалы причёска **2.** киң билдәле, киң таралған; **мо́дный писа́тель** бөгөнгө көндә киң билдәле яҙыусы; **мо́дная пе́сенка** бөгөнгө көндә киң таралған йыр **3.** модаға эйәргән; **мо́дная же́нщина** модаға эйәргән ҡатын-ҡыҙ **4.** мода(лар) ...ы; **мо́дный журна́л** модалар журналы

МОДУЛИ́РОВАТЬ *несов.* **1.** *муз.* тауыш үҙгәртеү, бер тондан икенсеһенә күсеү; **модули́ровать го́лосом** тауыш үҙгәртеү **2.** *физ.* модуляция яһау, модуляциялау; **модули́ровать ток** токты модуляциялау

МО́ДУЛЬ *м*; *физ., тех.* модуль (*ҡайһы бер теүәл фәндәрҙә коэффициенттар исеме*); **мо́дуль сжа́тия** ҡыҫыу модуле; **мо́дуль упру́гости** һығылмалылыҡ модуле

МОДУЛЯ́ЦИЯ *ж*; *в разн. знач.* модуляция; **необы́чные модуля́ции его́ го́лоса** уның тауышының модуляциялары; **модуля́ция то́ка** ток модуляцияһы

МО́ЕЧНЫЙ, -ая, -ое **1.** йыуыу ...ы; **мо́ечная маши́на** йыуыу машинаһы **2.** *в знач. сущ.* **мо́ечная** *ж* йыуыу бинаһы (бүлмәһе)

МОЁ *с мест. см.* **мой**

МОЖЖЕВЁЛОВЫЙ и **МОЖЖЕВЕ́ЛОВЫЙ,** -ая, -ое артыш ...ы; **можжевёловое де́рево** артыш ағасы; **можжевёловое уди́лище** артыш ҡыуалы

МОЖЖЕВЕ́ЛЬНИК *м* артыш

МО́ЖНО *в знач. сказ., безл.* мөмкин, ярай, була; **э́то мо́жно сде́лать о́чень бы́стро** быны

бик тиҙ эшләп була; **мо́жно войти́** инергә ярай ♦ **как мо́жно** мөмкин тиклем; **как мо́жно лу́чше** мөмкин тиклем яҡшыраҡ; **как э́то мо́жно**; **ра́зве мо́жно** былай ярамай бит инде, шулай яраймы ни инде; **мо́жно сказа́ть** *вводн. сл.* әйтергә мөмкин

МОЗА́ИКА *ж* мозаика (*төрлө төҫтәге быялан, ваҡ таштарҙан һ.б. эшләнгән һүрәт, рәсем йәки нәфис биҙәк*)

МОЗАИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое мозаика ...ы, мозаикалы; **мозаи́ческое иску́сство** мозаика сәнғәте

МОЗАИ́ЧНЫЙ, -ая, -ое **1.** мозаика ...ы; **мозаи́чная мастерска́я** мозаика оҫтаханаһы **2.** мозаикалы; **мозаи́чный сто́лик** мозаикалы өҫтәл; **мозаи́чный рису́нок** мозаикалы рәсем

МОЗГ *м* **1.** мейе; **головно́й мозг** баш мейеһе; **кровоизлия́ние в мозг** мейегә ҡан һауыу **2.** баш, мейе; **в э́ти мину́ты в его́ мозгу́ рожда́лись фантасти́ческие иде́и** был минуттарҙа уның башында фантастик идеялар тыуҙы ♦ **ко́стный мозг** елек, елек майы; **с мо́згом (мозга́ми)** *кто*; *прост.* аҡылы бар, аҡыллы; **до мо́зга косте́й** башынан аяғына тиклем, сиктән тыш; **впра́вить мозги́** *прост.* аҡылға ултыртыу; **шевели́ть мозга́ми** *прост.* баш ватыу, ныҡлап уйлап ҡарау; **мозги́ набекре́нь (не на ме́сте)** *у кого*; *прост.* башы эшләмәй

МО́ЗГЛЫЙ, -ая, -ое *разг.* еүеш, ямғырлы; **мо́зглый во́здух** еүеш һауа

МОЗГОВО́Й, -ая, -ое **1.** мейе ...ы; **мозговы́е изви́лины** мейе йыйырсыҡтары; **мозговы́е сосу́ды** мейе тамырҙары **2.** елекле; **мозгова́я кость** елекле һөйәк **3.** *перен.* аҡыл ...ы; **утоми́ться от мозгово́й рабо́ты** аҡыл хеҙмәтенән арыу ♦ **мозгово́й центр** етәкселек иткән үҙәк (*ҡатмарлы предприятие, учреждение һ.б. эшмәкәрлеге менән*)

МОЗЖЕЧО́К *м*; *анат.* кесе мейе, мейесә

МОЗЖИ́ТЬ *несов.*; *разг.* **1.** һыҙлау; **мозжи́т нога́** аяҡ һыҙлай **2.** *что* и *без доп.*, *безл.* һыҙлау; **но́гу мозжи́т** аяҡ һыҙлай; **мозжи́т в коле́не** тубыҡ һыҙлай

МОЗО́ЛИСТЫЙ, -ая, -ое сөйәлле; **мозо́листые ру́ки** сөйәлле ҡулдар

МОЗО́ЛИТЬ *несов.* сөйәлләндереү; **мозо́лить ру́ки** ҡулдарҙы сөйәлләндереү ♦ **мозо́лить глаза́** *кому*; *прост.*: 1) йәнгә тейеү, йөҙәтеп бөтөрөү; 2) һәр ваҡыт күҙ алдында тороп ялҡытып бөтөрөү

МОЗО́ЛЬ *ж* сөйәл, һөйәл; **суха́я мозо́ль** ҡоро сөйәл ♦ **наступи́ть на (люби́мую) мозо́ль** *кому*; *прост.* ауыртҡан ергә тейеү

МОЗО́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое сөйәл ...ы; **мозо́льный пла́стырь** сөйәл пластыры

МОИ́ *мн. мест. см.* **мой**

МОЙ *м* (моя *ж*, моё *с*) *мест.* **1.** минең; **мой оте́ц** минең атайым; **моя́ рука́** (минең) ҡулым; **моё лицо́** (минең) йөҙөм **2.** *в знач. сущ.* **моё** *с*; *разг.* минеке; **э́то моё** был минеке **3.** *в знач. сущ.* **мои́** *мн.*; *разг.* минекеләр; **мои́х нет до́ма** минекеләр өйҙә юҡ ♦ **э́то не по мое́й ча́сти** был минең эшем түгел, быға минең ҡағылышым юҡ; **с моё** минең ҡәҙәр; **поживи́те-ка с моё** минең ҡәҙәр йәшәгеҙ әле; **бо́же мой!** йә алла!

МО́ЙКА *ж* **1.** *см.* **мыть**; **мо́йка посу́ды** һауытһаба йыуыу **2.** (*машина*) йыуыу машинаһы; **мо́йка для ше́рсти** йөн йыуыу машинаһы

МО́ЙЩИК *м* йыуыусы; **мо́йщик маши́н** машина йыуыусы

МОКАСИ́НЫ *мн.* (*ед.* **мокаси́н** *м*) мокасин (*аяҡ кейеме*)

МО́ККО *с нескл.* **1.** мокко (*ҡәһүәнең ҡиммәтле төрө*); **пить мо́кко** мокко эсеү **2.** *в знач. прил.* мокко ...ы; **ко́фе мо́кко** мокко ҡәһүәһе

МО́КНУТЬ *несов.* **1.** сыланыу, һыуланыу, еүешләнеү; **мо́кнуть под дождём** ямғырға сыланыу **2.** (*о ране, лишаях и т.п.*) сейләнеп эренләү; **ра́на мо́кнет** йәрәхәт сейләнеп эренләй

МОКРЕ́Ц *м*; *вет.* иҙелмә, бысылғы

МОКРИ́ЦА *ж* ҡырҡаяҡ (*бөжәк*)

МОКРО́ТА *ж*; *мед.* ҡаҡырыҡ

МОКРОТА́ *ж*; *разг.* еүешлек, дым, дымлылыҡ; **дождь то́лько увели́чивал сы́рость и мокроту́** ямғыр дым менән еүешлекте арттырҙы ғына

МО́КРЫЙ, -ая, -ое еүеш, епшек; **мо́края оде́жда** еүеш кейем; **мо́крые ру́ки** еүеш ҡулдар; **мо́крый снег** епшек ҡар; **пого́да стои́т мо́края** көндәр епшек ♦ **глаза́ на мо́кром ме́сте** иларға ғына тора; **мо́края ку́рица** ебегән мәхлүк, булдыҡһыҙ (кеше)

МО́КША *ж собир.* муҡшылар

МОКША́НЕ *мн.* муҡшылар, муҡшы халҡы // *ед.* **мокша́нин** *м* муҡшы ир-аты; **мокша́нка** *ж* муҡшы ҡатын-ҡыҙы

МОКША́НСКИЙ, -ая, -ое муҡшы ...ы; **мокша́нский язы́к** муҡшы теле

МОЛ I *м*; *мор.* мол (*порттарҙа карапты тулҡындан һаҡлауға хеҙмәт иткән ҡоролма*)

МОЛ II *частица*; *прост.* тигән бул(ыу), тип әйт(еү), имеш, йәнәһе; **ты, мол, сам винова́т** имеш, һин үҙең ғәйепле

МОЛВА́ *ж* хәбәр, һүҙ, имеш-мимеш; **людска́я молва́** халыҡ араһында йөрөгән һүҙ

МОЛДАВА́НЕ *мн.* молдавандар, молдаван халҡы // *ед.* **молдава́нин** *м* молдаван ир-аты; **молдава́нка** *ж* молдаван ҡатын-ҡыҙы

МОЛДАВА́НСКИЙ и **МОЛДА́ВСКИЙ,** -ая, -ое молдаван(дар) ...ы, Молдавия ...ы; **молдава́нские та́нцы** молдаван бейеүҙәре; **молда́вские пе́сни** молдаван йырҙары; **молда́вский язы́к** молдаван теле

МОЛЕ́БЕН *м* ғибәҙәт; **служи́ть моле́бен** ғибәҙәт ҡылыу

МОЛЕВО́Й: молево́й сплав *спец.* ҡыуғын

МОЛЕ́КУЛА *ж* молекула

МОЛЕКУЛЯ́РНЫЙ, -ая, -ое молекула ...ы; **молекуля́рное движе́ние** молекулалар хәрәкәте; **молекуля́рная тео́рия** молекула теорияһы

МОЛЕ́ЛЬНЯ *ж* ғибәҙәтхана

МОЛЕ́НИЕ *с*; *книжн.* **1.** *см.* **моли́ться** 1; **2.** *см.* **моли́ть**

МОЛЕСКИ́Н *м* молескин (*кизе-мамыҡ туҡыма*)

МОЛИБДЕ́Н *м* молибден (*химик элемент, металл*)

МОЛИБДЕ́НОВЫЙ, -ая, -ое **1.** молибден ...ы; **молибде́новые месторожде́ния** молибден яткылыҡтары **2.** молибденлы; **молибде́новая сталь** молибденлы ҡорос **3.** молибден, молибденлы; **молибде́новая про́волока** молибден сым

МОЛИ́ТВА *ж* доға; **чита́ть моли́тву** доға уҡыу

МОЛИ́ТВЕННИК *м* доғалыҡ

МОЛИ́ТВЕННЫЙ, -ая, -ое доға ...ы, ғибәҙәт ...ы; **моли́твенный дом** ғибәҙәт йорто; **моли́твенные слова́** доға һүҙҙәре

МОЛИ́ТЬ *несов. кого-что* и *без доп.* ялыныу, үтенеү, ялбарыу; **моли́ть о по́мощи** ярҙам һорап ялбарыу

МОЛИ́ТЬСЯ *несов.* **1.** намаҙ уҡыу, ғибәҙәт ҡылыу, алланан һорау **2.** *на кого*; *перен.*, *разг.* табыныу, баш эйеү, артыҡ яратыу; **моли́ться на ста́ршую сестру́** апайға табыныу

МО́ЛКНУТЬ *несов.* тыныу, тынып ҡалыу, туҡтау, баҫылыу; **в зно́йные часы́ мо́лкнет всё вокру́г** томрала тирә-яҡтағы бөтә нәмә тынып ҡала

МОЛЛЮ́СКИ *мн.* (*ед.* **моллю́ск** *м*); *зоол.* моллюск

МОЛЛЮ́СКОВЫЙ, -ая, -ое моллюск ...ы; **моллю́сковые ра́ковины** моллюск ҡабырсаҡтары

МО́ЛНИЕВЫЙ, -ая, -ое йәшен ...ы; **мо́лниевая вспы́шка** йәшен балҡыуы

МОЛНИЕНО́СНЫЙ, -ая, -ое йәшен тиҙлегендә, йәшен кеүек тиҙ; **с молниено́сной быстрото́й** йәшен тиҙлеге менән; **молниено́сное движе́ние** йәшен тиҙлегендәге хәрәкәт

МОЛНИЕОТВО́Д *м* йәшен ҡайтарғыс

МОЛНИ́РОВАТЬ *сов.*, *несов. что* и *без доп.*; *разг.* телеграмма-молния ебәреү, телеграмма-молния менән хәбәр итеү; **молни́ровать день прие́зда** килеү көнөн телеграмма-молния менән хәбәр итеү

МО́ЛНИЯ *ж* **1.** йәшен; **шарова́я мо́лния** йәшен уты, йәшен тубы **2.** молния, ашығыс телеграмма, телеграмма-молния **3.** (*вид застёжки*) молния; **руба́шка с мо́лнией** молниялы күлдәк

МОЛОДЁЖНЫЙ, -ая, -ое йәштәр ...ы; **молодёжная брига́да** йәштәр бригадаһы; **молодёжный теа́тр** йәштәр театры

МОЛОДЁЖЬ *ж собир.* йәштәр, йәш-елкенсәк; **ны́нешняя молодёжь** хәҙерге йәштәр

МОЛОДЕ́ТЬ *несов.* йәшәреү, йәшәреп китеү; **молоде́ть от сча́стья** шатлыҡтан йәшәреп китеү

МО́ЛОДЕЦ *м*; *фольк.* егет, батыр егет; **до́брый мо́лодец** батыр егет

МОЛОДЕ́Ц *м* **1.** егет, булдыҡлы егет; **бра́вый молоде́ц** батыр егет **2.** *в знач. сказ.*; *разг.* (*при выражении похвалы*) егет икәнһең, шәп икәнһең; **молоде́ц, что суме́л реши́ть зада́чу пе́рвым** егет икәнһең, мәсьәләне беренсе булып эшләй алдың **3.** *в знач. нареч.* **молодцо́м** егеттәрсә, егеттәр кеүек; **сего́дня оте́ц вы́глядит молодцо́м** бөгөн атай егеттәрсә күренә ♦ **молоде́ц к молодцу́** береһенән-береһе яҡшыраҡ, бөтәһе лә һайлап алған кеүек

МОЛОДЕ́ЦКИЙ, -ая, -ое **1.** *фольк.* егет(тәр) ...ы; **у́даль молоде́цкая** егет ҡыйыулығы; **молоде́цкая кровь** егеттәр ҡаны; **молоде́цкое се́рдце** егеттәр йөрәге **2.** егеттәрсә, батырҙарса; **молоде́цкий вид** егеттәрсә ҡиәфәт; **молоде́цкая отва́га** егеттәрсә батырлыҡ

МОЛОДЕ́ЧЕСТВО *с* **1.** егетлек, батырлыҡ, ҡыйыулыҡ; **цени́ть молоде́чество** ҡыйыулыҡты юғары баһалау **2.** (*показная отвага*) ҡуҡырлыҡ, яһалма батырлыҡ (ҡыйыулыҡ); **ему́ прису́ще наи́гранное молоде́чество** уға яһалма батырлыҡ хас

МОЛОДИ́ТЬ *несов. кого-что* йәшәртеү, йәш күрһәтеү; **э́то пла́тье вас молоди́т** был күлдәк һеҙҙе йәш күрһәтә

МОЛОДИ́ТЬСЯ *несов.* йәш күренергә тырышыу, йәшәрергә тырышыу; **она́ всё ещё молоди́тся** ул һаман йәш күренергә тырыша

МОЛОДНЯ́К *м* **1.** *собир.* (*молодые животные*) йәш мал; (*о крупном рогатом скоте*) танаторпо; (*о лошадях*) тай-тулаҡ **2.** (*молодой лес*) йәш урман; **хво́йный молодня́к** бешәлек **3.** *собир.*; *прост.* (*молодёжь*) йәштәр, йәш-елкенсәк

МОЛОДОЖЁНЫ *мн.* (*ед.* **молодожён** *м*) йәштәр (*яңы өйләнешкән ир менән ҡатын*)

МОЛОДО́Й, -ая, -ое **1.** йәш; **молодо́е поколе́ние** йәш быуын; **молодо́й па́рень** йәш егет; **молодо́й специали́ст** йәш белгес **2.** яңы, йәш; **молодо́й ме́сяц** яңы ай; **молода́я респу́блика** йәш республика **3.** йәш ...ы, йәшлек ...ы; **молодо́й задо́р** йәшлек дәрте; **молодо́й сон** йәшлек йоҡоһо; **молодо́й го́лос** йәш тауыш; **молодо́е се́рдце** йәш йөрәк **4.** йәш, өлгөрөп етмәгән; **молодо́й кумы́с** йәш ҡымыҙ **5.** *в знач. сущ.* **молоды́е** *мн.* (*ед.* **молодо́й** *м* и **молода́я** *ж*); *разг.* яңы өйләнешкән йәштәр (*ир менән ҡатын*) ♦ **молодо́й челове́к** (*обращение*) йәш кеше; **из молоды́х да ра́нних** *кто* йәш булһа ла хәйләле (өлгөр); **мо́лодо-зе́лено** йәш, тәжрибәһеҙ (*кешегә ҡарата*)

МО́ЛОДОСТЬ *ж* йәшлек, йәш саҡ (ваҡыт); **го́ды мо́лодости** йәшлек йылдары ♦ **по мо́лодости лет** йәшлеге арҡаһында; **не пе́рвой мо́лодости** йәш түгел, урта йәштәге; **втора́я мо́лодость** икенсе йәшлек, олоғая төшөү

19 зак. 2.0084.05

МОЛОДУ́ХА *ж*; *прост.* йәш килен

МОЛОДЦЕВА́ТЫЙ, -ая, -ое егеттәрсә; **молодцева́тый вид** егеттәрсә ҡиәфәт

МОЛО́ДЧИК *м* **1.** *уст.*, *трад.-поэт.* *см.* **молоде́ц** 1; **2.** *разг.*, *презр.* йыртҡыс, ҡәбәхәт, һатлыҡ йән

МОЛОДЧИ́НА *м* и *ж* *см.* **молоде́ц** 2

МО́ЛОДЬ *ж собир.*; *зоол.* селбәрә, йотҡолоҡ; **мо́лодь выхо́дит из икри́нок** селбәрә ыуылдырыҡтан сыға

МОЛОЖА́ВЫЙ, -ая, -ое йәш сырай(лы) (күренгән); **моложа́вая же́нщина** йәш сырайлы ҡатын; **моложа́вый вид** йәш күренгән ҡиәфәт

МОЛО́ЗИВО *с* ыуыҙ; **пои́ть теля́т моло́зивом** быҙауҙарға ыуыҙ эсереү

МОЛО́КИ *мн.* (*ед.* **моло́ка** *ж*) балыҡ ағы

МОЛОКО́ *с* һөт; **коро́вье молоко́** һыйыр һөтө; **ки́слое молоко́** әсегән һөт; **парно́е молоко́** яңы һауған һөт; **це́льное молоко́** өҫтө (ҡаймағы) алынмаған (айыртылмаған) һөт; **минда́льное молоко́** миндаль һөтө ♦ **молоко́ на губа́х не обсо́хло** *у кого* ауыҙында инә һөтө лә кипмәгән; **кровь с молоко́м** *см.* **кровь**

МОЛОКОВО́З *м* **1.** һөт ташыусы **2.** һөт ташыу машинаһы

МОЛОКОСО́С *м*; *разг.*, *пренебр.* маңҡа, маңҡа малай

МО́ЛОТ *м* **1.** ҙур сүкеш, сүкеш **2.** (*машина*) сүкеү машинаһы

МОЛОТИ́ЛКА *ж* ашлыҡ һуҡҡыс; **мото́рная молоти́лка** моторлы ашлыҡ һуҡҡыс

МОЛОТИ́ЛО *с*; *с.-х.* шыбағас туҡмағы, тәпәс

МОЛОТИ́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое ашлыҡ һуғыу ...ы; **молоти́льные рабо́ты** ашлыҡ һуғыу эштәре; **молоти́льный сара́й** ашлыҡ һуғыу һарайы

МОЛОТИ́ЛЬЩИК *м* ашлыҡ һуғыусы

МОЛОТИ́ТЬ *несов.* **1.** *что* и *без доп.* (ашлыҡ) һуғыу; **молоти́ть рожь** арыш һуғыу **2.** *по чему*, *во что*; *перен.*, *разг.* туҡылдатыу; **молоти́ть в дверь** ишек туҡылдатыу **3.** *кого-что* туҡмау; **молоти́ли его́ кулака́ми** уны йоҙроҡ менән туҡмайҙар ине **4.** *что* и *без доп.*; *прост.* (*много говорить*) күп һөйләү, туҡтамай һөйләү

МОЛОТИ́ТЬСЯ *несов. страд.* от **молоти́ть** 1

МОЛОТОБО́ЕЦ *м* сүкешсе

МОЛОТО́К *м* сүкеш; **сапо́жный молото́к** итек сүкеше; **отбо́йный молото́к** вата торған сүкеш

МОЛОТО́ЧЕК *м* **1.** *уменьш. от* **молото́к** **2.** сүкеш; **молото́чки роя́ля** рояль сүкештәре **3.** *анат.* сүкеш һөйәге (*урта ҡолаҡтағы бәләкәй һөйәк*)

МО́ЛОТ-РЫ́БА *ж* сүкешбалыҡ (*диңгеҙ балығы*)

МО́ЛОТЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич.* *от* **моло́ть** **2.** *прил.* тартылған, төйөлгән; **мо́лотая рожь** тартылған арыш; **мо́лотый пе́рец** төйөлгән борос

МОЛО́ТЬ *несов.* *что* **1.** тартыу; **моло́ть пшени́цу на крупу́** бойҙайҙы ярмаға тартыу **2.** ваҡлау, онтау; **моло́ть ка́мни** таштарҙы онтау, ваҡлау **3.** *прост.* лығырлау; **моло́ть чепуху́** юҡбарҙы лығырлау

МОЛОТЬБА́ *ж* **1.** *см.* **молоти́ть** 1; **маши́нная молотьба́** машина менән ашлыҡ һуғыу **2.** ашлыҡ һуғыу ваҡыты; **наступи́ла молотьба́** ашлыҡ һуғыу ваҡыты етте

МОЛО́ТЬСЯ *несов. страд.* от **моло́ть** 1, 2

МОЛОЧА́Й *м* һөтлөгән

МОЛОЧА́ЙНЫЙ, -ая, -ое **1.** һөтлөгән ...ы; **молоча́йные ли́стья** һөтлөгән япраҡтары **2.** *в знач. сущ.* **молоча́йные** *мн.*; *бот.* һөтлөгән һымаҡтар

МОЛО́ЧНИК *м* **1.** һөт һауыты **2.** һөт һатыусы (*ир-ат*)

МОЛО́ЧНИЦА *ж* **1.** һөт һатыусы (*ҡатын-ҡыҙ*) **2.** *мед.* ауыҙ боҙолоу (*гәҙәттә, имсәк балаларҙа*)

МОЛОЧНОКИ́СЛЫЙ, -ая, -ое *хим.* һөт кислотаһы; **молочноки́слые бакте́рии** һөт кислотаһы бактериялары

МОЛО́ЧНОСТЬ *ж* һөтлө булыу, һөт биреүсәнлек; **моло́чность коро́вы** һыйырҙың һөтлө булыуы

МОЛОЧНОТОВА́РНЫЙ, -ая, -ое һөт етештереү һәм эшкәртеү ...ы; **молочнотова́рная фе́рма** һөт етештереү һәм эшкәртеү фермаһы

МОЛО́ЧНЫЙ, -ая, -ое **1.** һөтлө, һауын; **моло́чная коро́ва** һөтлө һыйыр; **моло́чный скот** һауын мал **2.** йәш, имсәк; **моло́чный телёнок** йәш быҙау **3.** һөтлө, һөттә бешергән; **моло́чная ка́ша** һөттә бешер(ел)гән бутҡа **4.** *в знач. сущ.* **моло́чное** *с* һөт аҙыҡтары; **он лю́бит моло́чное** ул һөт аҙыҡтары ашарға ярата **5.** һөтсөлөк ...ы; **моло́чная фе́рма** һөтсөлөк фермаһы ♦ **моло́чный брат**; **моло́чная сестра́** имсәктәш, һөт ҡәрҙәше; **моло́чные же́лезы** һөт биҙҙәре; **моло́чные зу́бы** һөт тештәре; **моло́чная ку́хня**: 1) һөт аҙыҡтары; 2) һөт аҙыҡтары кухняһы (*имсәк балаларға*)

МО́ЛЧА *нареч.* өндәшмәйенсә, һүҙһеҙ генә, бер һүҙһеҙ, өнһөҙ; **мо́лча смотре́ли друг на дру́га** бер-береһенә һүҙһеҙ генә ҡарап торҙолар

МОЛЧАЛИ́ВЫЙ, -ая, -ое **1.** аҙ һүҙле, һөйләшмәүсән; **молчали́вый сосе́д** аҙ һүҙле күрше **2.** *перен.* тын, тып-тын; **молчали́вый лес** тын урман **3.** һүҙһеҙ; **молчали́вое согла́сие** һүҙһеҙ ризалашыу

МОЛЧА́НИЕ *с* *см.* **молча́ть**; **молча́ние — знак согла́сия** өндәшмәү — ризалыҡ билдәһе; **по́сле до́лгого молча́ния** оҙаҡ өндәшмәй торғандан һуң; **храни́ть молча́ние** тынлыҡ һаҡлау; **погрузи́ться в молча́ние** тынлыҡҡа сумыу; **прерва́ть молча́ние** тынлыҡты боҙоу

МОЛЧА́ТЬ *несов.* **1.** һөйләшмәү, өндәшмәү, тыныу, һүҙ ҡушмау; **молча́ть це́лый день** көнө буйы өндәшмәү **2.** тып-тын тороу, шауламау; **лес молчи́т** урман тып-тын тора **3.** эшләмәү; **ра́ция молчи́т** рация эшләмәй **4.** һөйләмәү, әйтмәү, сер

итеп һаҡлау; **об э́том ну́жно молча́ть** был турала һөйләмәҫкә кәрәк

МОЛЧКО́М *нареч.*; *разг.* өндәшмәйенсә, һөйләшмәйенсә, һүҙһеҙ генә, тын ғына; **наблюда́ть за ней молчко́м** уны һүҙһеҙ генә күҙәтеү

МОЛЧО́К *м в знач. сказ.*; *разг.* һөйләмә, әйтәһе булма, шым бул; **об э́том молчо́к** был турала әйтәһе булма

МОЛЧУ́Н *м*; *разг.* һөйләшмәүсән ир-ат, һөйләшмәй торған (мыштым) ир-ат; **молчу́нья** *ж*; *разг.* һөйләшмәүсән ҡатын-ҡыҙ, һөйләшмәй торған (мыштым) ҡатын-ҡыҙ; **слыть за молчуна́** һөйләшмәүсән кеше тигән дан алыу

МОЛЬ I *ж* көйә; **ко́мнатная моль** бүлмә көйәһе; **зернова́я моль** ашлыҡ көйәһе

МОЛЬ II *ж* и *м*; *спец.* **1.** ҡыуғын; **по реке́ плывёт моль** йылғанан ҡыуғын килә **2.** *в знач. нареч.* **мо́лем, мо́лью** ҡыуғынлап; **сплавля́ть лес мо́лем** ағасты ҡыуғынлап ағыҙыу

МОЛЬБА́ *ж* ялыныу, ялбарыу; **мольба́ о поща́де** мәрхәмәт ялбарыу

МОЛЬБЕ́РТ *м* мольберт (*рәссам ҡулланған өстаған*); **поста́вить карти́ну на мольбе́рт** мольбертҡа картинаны ҡуйыу

МОМЕ́НТ *м* **1.** момент, ҡыҫҡа ваҡыт, мәл, саҡ; **подходя́щий моме́нт** уңайлы момент; **теку́щий моме́нт** хәҙерге ваҡыт **2.** яҡ, сифат; **положи́тельные моме́нты в рабо́те** эштең ыңғай яҡтары ♦ **в (оди́н) моме́нт** бик тиҙ, күҙ асып йомғансы; **в да́нный моме́нт** хәҙер; **в любо́й моме́нт** теләһә ҡасан, һәр ваҡыт

МОМЕНТА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое бик тиҙ, шунда уҡ, кинәт, ҡапыл; **момента́льный сни́мок** бик тиҙ төшөрөп алынған рәсем; **момента́льная смерть** ҡапыл (кинәт) үлем

МОНА́РХ *м* монарх

МОНАРХИ́ЗМ *м* **1.** (*политическое направление*) монархизм **2.** *см.* **мона́рхия**

МОНАРХИ́СТ *м* монархист

МОНАРХИ́СТСКИЙ, -ая, -ое монархист(тар) ...ы; **монархи́стский за́говор** монархистар заговоры; **монархи́стская гру́ппа** монархистар төркөмө

МОНАРХИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое монархизм ...ы, монархиялы, монархия ...ы, монархис(тар) ...ы; **монархи́ческая власть** монархия власы; **монархи́ческое госуда́рство** монархия дәүләте

МОНА́РХИЯ *ж* монархия; **абсолю́тная мона́рхия** абсолют монархия; **конституцио́нная мона́рхия** конституциялы монархия

МОНАСТЫ́РСКИЙ, -ая, -ое **1.** монастырь ...ы; **монасты́рские зе́мли** монастырь ерҙәре **2.** *перен.* монастырҙағы кеүек, тыныс, аулаҡ; **монасты́рский о́браз жи́зни** монастырҙағы кеүек йәшәү

МОНАСТЫ́РЬ *м* монастырь

МОНА́Х *м* и **МОНА́ХИНЯ** *ж* **1.** монах; **постри́чься в мона́хи** монах булып китеү (*сәс ҡырҡтырыу йолаһын үтәп*) **2.** *разг.* суфый (*кешегә ҡатнашмай йәшәүсе, тыйнаҡ*)

МОНА́ШЕНКА *ж* **1.** *разг. см.* **мона́х 2.** *зоол.* сыбарғанат (*ҡара таплы күбәләк*)

МОНА́ШЕСКИЙ, -ая, -ое **1.** монах(тар) ...ы; **мона́шеская ке́лья** монах хөжрәһе (*ял итеү бүлмәһе*); **мона́шеское о́бщество** монахтар йәмғиәте **2.** суфыйҙарса; **мона́шеский о́браз жи́зни** суфыйҙарса йәшәү

МОНА́ШЕСТВО *с* **1.** монахлыҡ; **приня́ть мона́шество** монахлыҡ ҡабул итеү **2.** *собир.* монахтар

МОНА́ШКА *ж*; *разг. см.* **мона́х**

МОНГОЛОВИ́ДНЫЙ, -ая, -ое монголға оҡшаш; **челове́к с монголови́дным лицо́м** монголға оҡшаш йөҙлө кеше

МОНГО́ЛЫ *мн.* монголдар, монгол халҡы // *ед.* **монго́л** *м* монгол ир-аты; **монго́лка** *ж* монгол ҡатын-ҡыҙы

МОНГО́ЛЬСКИЙ, -ая, -ое монгол(дар) ...ы, Монголия ...ы; **монго́льский язы́к** монгол теле

МОНЕ́ТА *ж* **1.** аҡса, тәңкә; **золота́я моне́та** алтын тәңкә; **неме́цкая сере́бряная моне́та** талир тәңкә; **рублёвая моне́та** бер тәңкәлек аҡса **2.** *собир.* (*металлические деньги*) тимер (ваҡ) аҡса; **чека́нить моне́ту** тимер аҡса һуғыу

МОНЕ́ТНЫЙ, -ая, -ое **1.** аҡса ...ы; **моне́тный фонд** аҡса фонды **2.** аҡса һуғыу ...ы; **моне́тный стано́к** аҡса һуғыу станогы ♦ **моне́тный двор** аҡса һуғыу йорто

МОНЕ́ТЧИК *м* аҡса һуғыусы (*эшсе*)

МОНИ́ЗМ *м* монизм (*донъяның нигеҙе итеп бер башланғысты таныған фәлсәфәүи ағым*); **материали́стический мони́зм** материалистик монизм

МОНИСТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое *филос.* монизм ...ы; **монисти́ческая филосо́фия** монизм фәлсәфәһе

МОНИ́СТО *с* муйынса

МОНИТО́Р I *м* монитор (**1.** *һуғыш карабы* **2.** *тау. һыу һиптергес*)

МОНИТО́Р II *м*; *тех.* монитор (**1.** *контроллэү, күҙәтеү, тикшереү приборы* **2.** *телевидение тапшырыуын контроллэү өсөн телестудиялағы телеэкран* **3.** *компьютер экраны*)

МОНОГА́МИЯ *ж*; *книжн.* моногамия, бер никахлылыҡ

МОНОГА́МНЫЙ, -ая, -ое *книжн.* моногамиялы, бер никахлы; **монога́мная семья́** бер никахлы ғаилә

МОНОГРА́ММА *ж* монограмма (*ике йәки бер нисә хәрефтән яҙыу, сигеү йәки һүрәтләү*)

МОНОГРАФИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое монографик; **монографи́ческое иссле́дование** монографик тикшеренеү

МОНОГРА́ФИЯ *ж* монография; **написа́ть моногра́фию** монография яҙыу

МОНО́КЛЬ *м* монокль (*күҙлек урынына бер генә күҙгә ҡуйыла торған оптик быяла*); **смотре́ть че́рез моно́кль** монокль аша ҡарау

МОНОКУЛЬТУ́РА *ж*; *с.-х.* монокультура (*бер урында оҙаҡ йылдар бер төр ашлыҡ сәсеү һәм үҫтереү*)

МОНОЛИ́Т *м* монолит (**1.** *бөтөн бер ҙур таш; шунан яһалған һәйкәл, колонна һ.б.* **2.** *геол. тупраҡ ҡатламының төҙөлөшөн вертикаль киҫелештә күрһәткән өлгө*)

МОНОЛИ́ТНОСТЬ *ж* монолитлыҡ, бер бөтөнлөк, берҙәмлек; **моноли́тность го́рной поро́ды** тау тоҡомоноң монолитлығы

МОНОЛИ́ТНЫЙ, -ая, -ое монолит, бер бөтөн, берҙәм; **моноли́тная коло́нна** монолит колонна; **моноли́тный коллекти́в** берҙәм коллектив

МОНОЛО́Г *м* монолог (*пьесала ҡатнашыусының үҙенә йәки тамашасыларға ҡарата телмәре*); **лири́ческий моноло́г** лирик монолог; **чита́ть моноло́г** монолог уҡыу

МОНОМА́НИЯ *ж* мономания (*берәй идея, фекергә ныҡ бирелеү, ни менәндер артыҡ мауығыу*)

МОНОМЕТАЛЛИ́ЗМ *м*; *эк.* монометаллизм (*аҡса әйләнеше нигеҙенә металл — алтын йәки көмөш — аҡса һалынған система*)

МОНОМЕТАЛЛИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое монометаллизм ...ы; **монометалли́ческая де́нежная систе́ма** монометаллизм аҡса системаһы

МОНОПЛА́Н *м* моноплан

МОНОПОЛИЗА́ЦИЯ *ж см.* **монополизи́ровать**

МОНОПОЛИЗИ́РОВАТЬ *сов., несов. что* монополиялаштырыу; **монополизи́ровать промы́шленность** сәнәғәтте монополиялаштырыу

МОНОПОЛИЗИ́РОВАТЬСЯ **1.** *сов., несов.* монополиялашыу; **предприя́тия монополизи́руются** предприятиелар монополиялаша **2.** *несов. страд. от* **монополизи́ровать**

МОНОПОЛИ́СТ *м* монополист (**1.** *берәй өлкәлә монополия менән файҙаланыусы* **2.** *эре капиталист, эре капитал вәкиле*)

МОНОПОЛИСТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое монополистик; **монополисти́ческий капита́л** монополистик капитал; **монополисти́ческое объедине́ние** монополистик берләшмә

МОНОПОЛИ́СТСКИЙ, -ая, -ое монополистик; **монополи́стские сою́зы капитали́стов** капиталистарҙың монополистик берекмәләре

МОНОПО́ЛИЯ *ж* монополия (**1.** *берәй нәмәне эшләп сығарыу йәки һатыу өлкәһендәге сикләнмәгән тулы хоҡуҡ* **2.** *берәй хужалыҡ өлкәһендә хакимлыҡ иткән һәм максималь табыш алыу өсөн капиталды концентрациялау нигеҙендә барлыҡҡа килгән эре капиталистик берләшмә*)

МОНОПО́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое монополистик, монополь, монополиялы; **монопо́льное пра́во** монополистик хоҡуҡ; **монопо́льное по́льзование** монополиялы файҙаланыу

МОНОРЕ́ЛЬС *м* монорельс (*бер рельслы аҫылмалы юл*)

МОНОТЕИ́ЗМ *м*; *книжн.* монотеизм (*бер аллалы дин, бер генә аллаға ышаныу*)

МОНОТЕИСТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое *книжн.* монотеизм ...ы; **монотеисти́ческое уче́ние** монотеизм тәғлимәте

МОНОТИ́П *м* монотип (*хәрефтәрҙе айырым-айырым ҡойоп йыйған типография машинаһы*)

МОНОТИПИ́СТ *м* монотипсы

МОНОТИ́ПНЫЙ, -ая, -ое монотип ...ы; **моноти́пная ле́нта** монотип таҫмаһы; **моноти́пный набо́р** монотип йыйыуы

МОНОТО́ННОСТЬ *ж* бер төрлөлөк; **моното́нность шу́ма** шау-шыуҙың бер төрлөлөгө; **моното́нность жи́зни** тормоштоң бер төрлөлөгө

МОНОТО́ННЫЙ, -ая, -ое **1.** (*однотонный, однозвучный*) бер төрлө (тауышлы), бер тонлы, күңелһеҙ, үҙгәрешһеҙ; **моното́нный го́лос** бер тонлы тауыш **2.** *перен.* (*однообразный*) күңелһеҙ, үҙгәрешһеҙ, ялҡытҡыс, бер төрлө; **моното́нная жизнь** бер төрлө (ялҡытҡыс) тормош; **моното́нные дни** күңелһеҙ көндәр

МОНОФТО́НГ *м*; *лингв.* монофтонг (*ике өнгә тарҡалмай торған һуҙынҡы өн*)

МОНПАНСЬЕ́ *с нескл.* лампасый (*кәнфит төрө*)

МОНСТР *м* монстр (*гәрип, килбәтһеҙ кеше йәки хайуан; күбеһенсә физик йәки мораль яҡтан етешһеҙлеге булған үтә һөйкөмһөҙ, килбәтһеҙ кешегә ҡарата*)

МОНТА́Ж *м* монтаж, монтажлау (*ҡороу, йыйып ҡороу*); **монта́ж прока́тных ста́нов** прокат стандары монтажлау; **монта́ж фи́льма** фильм монтажлау

МОНТА́ЖНИК *м* и **МОНТА́ЖНИЦА** *ж* монтажсы, монтажлаусы; **монта́жник станко́в** станоктар монтажлаусы

МОНТА́ЖНЫЙ, -ая, -ое монтажлау ...ы, монтаж ...ы; **монта́жная мастерска́я** монтажлау оҫтаханаһы; **монта́жные рабо́ты** монтаж эштәре; **монта́жный экра́н** монтажлау экраны

МОНТЁР *м* **1.** *см.* **монта́жник** **2.** электр үткәреү менән шөғөлләнгән белгес, электромонтёр

МОНТИ́РОВАНИЕ *с см.* **монти́ровать**

МОНТИ́РОВАТЬ *несов. что* ҡороу, йыйыу, монтажлау; **монти́ровать кинофи́льм** кинофильм монтажлау; **монти́ровать стано́к** станок монтажлау

МОНТИ́РОВАТЬСЯ *несов. страд.* от **монти́ровать**

МОНТИРО́ВКА *ж см.* **монти́ровать**

МОНТИРО́ВОЧНЫЙ, -ая, -ое йыйыу ...ы, монтажлау ...ы; **монтиро́вочные рабо́ты** монтажлау эштәре

МОНТИРО́ВЩИК *м* монтажсы, монтажлаусы

МОНУМЕ́НТ *м* монумент, һәйкәл

МОНУМЕНТА́ЛЬНОСТЬ *ж* монументаллек, ҙурлыҡ, мөһабәтлек; **монумента́льность сооруже́ния** ҡоролманың мөһабәтлеге (монументаллеге)

МОНУМЕНТА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** бик ҙур, мөһабәт, монументаль; **монумента́льное зда́ние** бик ҙур йорт; **монумента́льная скульпту́ра** мөһабәт скульптура **2.** монументаль, бик ҙур, тәрән йөкмәткеле; **монумента́льное произведе́ние** монументаль әҫәр

МОНУМЕ́НТНЫЙ, -ая, -ое монумент ...ы, монумент яһау ...ы; **монуме́нтные рабо́ты** монумент эштәре; **монуме́нтная мастерска́я** монумент яһау оҫтаханаһы

МОПЕ́Д *м* мопед (*моторлы велосипед*)

МОПС *м* мопс (*бүлмә эте тоҡомо*)

МОР *м*; *уст*., *прост*. үләт

МОРАЛИЗИ́РОВАТЬ и **МОРАЛИЗОВА́ТЬ** *несов*. әхлаҡҡа өйрәтеү, өгөт-нәсихәт уҡыу (биреү), мораль уҡыу

МОРАЛИ́СТ *м* әхлаҡсы, өгөт-нәсихәт биреүсе

МОРАЛИСТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое әхлаҡи, өгөт-нәсихәткә (әхлаҡҡа) бағышланған; **моралисти́ческая литерату́ра** өгөт-нәсихәткә бағышланған әҙәбиәт

МОРА́ЛЬ *ж* **1.** әхлаҡ; **общечелове́ческая мора́ль** бөтә кешелек өсөн уртаҡ әхлаҡ; **челове́к высо́кой мора́ли** юғары әхлаҡлы кеше **2.** ғибрәтле нәтижә, һабаҡ; **мора́ль ба́сни** мәҫәлдең һабағы **3.** *разг*. өгөт-нәсихәт; **чита́ть мора́ль** өгөт-нәсихәт биреү

МОРА́ЛЬНО-ПОЛИТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое әхлаҡи-сәйәси; **мора́льно-полити́ческое еди́нство о́бщества** йәмғиәттең әхлаҡи-сәйәси берҙәмлеге

МОРА́ЛЬНО-ЭТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое әхлаҡи-этик; **мора́льно-эти́ческие осно́вы о́бщества** йәмғиәттең әхлаҡи-этик нигеҙҙәре

МОРА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** әхлаҡ ...ы; **мора́льный ко́декс** әхлаҡ кодексы **2.** әхлаҡлы, әҙәпле; **мора́льный посту́пок** әхлаҡлы (әҙәпле) ҡылыныш **3.** әхлаҡи; **мора́льное ка́чество** әхлаҡи сифат; **оказа́ть мора́льную подде́ржку** әхлаҡи ярҙам күрһәтеү ♦ **мора́льный изно́с маши́н (обору́дования и т.п.)** *эк*. машинаның (ҡорамалдың) ваҡыты сығыу (*яңы машинанан, ҡорамалдан һ.б. ҡалышыуы*)

МОРАТО́РИЙ *м* мораторий, мөһләт; **объяви́ть морато́рий** мөһләт иғлан итеү

МОРГ *м* мәйетхана, морг

МОРГА́НИЕ *с см*. **морга́ть**

МОРГА́ТЬ *несов*. **1.** күҙ ҡыҫҡылау, күҙ йомғолау; **ча́сто морга́ть** йыш-йыш күҙ йомғолау **2.** *кому* и *без доп*. (*подавать знак*) күҙ ҡыҫыу **3.** (*мерцать*) йымылдау, емелдәү; **морга́л кра́сный огонёк** ҡыҙыл ут емелдәй ине

МОРГНУ́ТЬ *сов. см*. **морга́ть** ♦ **гла́зом не моргну́ть** күҙ ҙә йоммау (*тартынып тормау*)

МО́РДА *ж* **1.** (*животного*) томшоҡ, морон; **соба́чья мо́рда** эт мороно **2.** *груб*., *прост*. (*лицо*) йөҙ, бит, йәмһеҙ йөҙ; **бить в мо́рду** биткә һуғыу

МОРДА́СТЫЙ, -ая, -ое **1.** *разг*. (*о животном*) ҙур моронло, томшоҡло; **морда́стый щено́к** ҙур моронло көсөк **2.** *прост*. (*о человеке*) табаҡ битле

МОРДВА́ *ж собир*. мордвалар, мордва халҡы

МОРДВИ́НЫ *мн*. мордвалар, мордва халҡы // *ед*. **мордви́н** *м* мордва ир-аты; **мордви́нка** *ж* мордва ҡатын-ҡыҙы

МОРДО́ВСКИЙ, -ая, -ое мордва ...ы, Мордовия ...ы; **мордо́вские языки́** мордва телдәре

МОРДО́ВЦЫ *мн*. мордвалар, мордва халҡы // *ед*. **мордо́вец** *м* мордва ир-аты; **мордо́вка** *ж* мордва ҡатын-ҡыҙы

МО́РЕ *с*; *прям*., *перен*. диңгеҙ; **Чёрное мо́ре** Ҡара диңгеҙ; **мо́ре не́фти** нефть диңгеҙе; **золоти́стое мо́ре пшени́цы** алтын бойҙай диңгеҙе ♦ **мо́ре по коле́но** *кому* диңгеҙ тубыҡтан

МОРЕ́НА *ж*; *геол*. морена (*боҙлоҡ менән бергә шыуышып төшкән тау тоҡомдары өйөмө*)

МОРЕ́НИЕ *с см*. **мори́ть** 1, 3, 4

МОРЁНЫЙ, -ая, -ое **1.** төнәтелгән, әселеге (өткөслөгө) йомшартылған; **морёный хрен** әселеге йомшартылған керән **2.** *спец*. һыуҙа (иретмәлә) сыныҡтырылған, бешеккән; **морёное де́рево** һыуҙа сыныҡтырылған ағас

МОРЕПЛА́ВАНИЕ *с* **1.** диңгеҙҙә йөҙөү, диңгеҙ сәйәхәте **2.** диңгеҙҙә йөҙөү оҫталығы

МОРЕПЛА́ВАТЕЛЬ *м* диңгеҙҙә йөҙөүсе, диңгеҙ сәйәхәтсеһе

МОРЕПЛА́ВАТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое диңгеҙҙә йөҙөү ...ы; **морепла́вательные ка́чества су́дна** караптың диңгеҙҙә йөҙөү сифаттары

МОРЕХО́Д и **МОРЕХО́ДЕЦ** *м* диңгеҙ сәйәхәтсеһе, моряк

МОРЕХО́ДНОСТЬ *ж* диңгеҙҙә йөҙә алыу; **морехо́дность корабля́** караптың диңгеҙҙә йөҙә алыуы

МОРЕХО́ДНЫЙ, -ая, -ое диңгеҙ ...ы, диңгеҙҙә йөҙөү ...ы; **морехо́дное учи́лище** диңгеҙ училищеһы; **морехо́дные ка́рты** диңгеҙҙә йөҙөү карталары; **морехо́дные ка́чества су́дна** караптың диңгеҙҙә йөҙөү сифаттары

МОРЕХО́ДСТВО *с см*. **морепла́вание**

МОРЖ *м* морж (**1.** *диңгеҙ хайуаны* **2.** *ҡышын асыҡ бассейндарҙа һыу инеүсе*)

МОРЖО́ВЫЙ, -ая, -ое морж ...ы; **моржо́вые клыки́** морж тештәре

МО́РЗЕ: аппара́т Мо́рзе Морзе аппараты (*телеграф аппараты*); **а́збука Мо́рзе** Морзе алфавиты

МОРЗЯ́НКА *ж*; *разг.* Морзе алфавиты, Морзе аппараты

МОРИ́ЛКА *ж*; *спец.* морилка (**1.** *махс. ағас буяғанда ҡулланылған зәһәр шыйыҡлыҡ* **2.** *зарарлы бөжәктәргә ҡаршы көрәшеү өсөн ағыу*)

МОРИ́ТЬ *несов.* **1.** *кого-что* (*уничтожать*) ҡырыу, үлтереү, үлтереп бөтөрөү, ағыулау; **мори́ть тарака́нов** тараҡандарҙы ҡырыу **2.** *кого-что*; *перен.*, *разг.* (*изнурять*) интектереү, хәлдән тайҙырыу, яфа сиктереү; **мори́ть го́лодом** астан интектереү **3.** *что*; *разг.* әселегән (өткөслөгән) йомшартыу; **мори́ть хрен** керәндең әселеген йомшартыу **4.** *что*; *спец.* һыуҙа сыныҡтырыу, бешектереү; **мори́ть дуб** имәнде һыуҙа (иретмәлә) сыныҡтырыу **5.** *что*; *спец.*, *разг.* (*окрашивать морилкой*) морилка менән буяу; **мори́ть и лакирова́ть фане́ру** фанерҙы морилка һәм лак менән буяу

МОРИ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *разг.* интегеү, йөҙәү; **це́лый день мори́ться с кля́чей** арыҡ ат менән көнө буйы интегеү **2.** *страд. от* **мори́ть**

МОРКО́ВКА *ж*; *разг.* кишер; **дать де́тям по морко́вке** балаларға берәр кишер биреү

МОРКО́ВНЫЙ, -ая, -ое **1.** кишер ...ы; **морко́вные семена́** кишер орлоғо; **морко́вный пиро́г** кишер бәлеше **2.** (*о цвете*) кишер төҫөндәге, ҡыҙғылт һары

МОРКО́ВЬ *ж* кишер; **морко́вь кормова́я** мал кишере; **морко́вь столо́вая** аш кишере

МОРМЫ́ШКА *ж* мормышка (*ялтырауыҡ төрө*); **уди́лище с мормы́шкой** мормышкалы (ялтырауыҡлы) ҡармаҡ сыбығы

МОРОВО́Й: морово́е пове́трие; **морова́я я́зва** *уст.* үләт сире

МОРО́ЖЕНИЦА *ж* туңдырма яһау приборы (машинаһы)

МОРО́ЖЕНОЕ *с* туңдырма; **сли́вочное моро́женое** ҡаймаҡлы туңдырма; **шокола́дное моро́женое** шоколадлы туңдырма

МОРО́ЖЕНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*подвергшийся замораживанию*) туңдырылған, туң; **моро́женая ры́ба** туңдырылған балыҡ **2.** (*попорченный морозом*) туңған, өшөгән; **моро́женый карто́фель** өшөгән картуф

МОРО́З *м* **1.** һалҡын, һыуыҡ; **кре́пкий моро́з** ҡаты һыуыҡ; **пять гра́дусов моро́за** биш градус һалҡын; **вы́нести мя́со на моро́з** итте һыуыҡҡа сығарыу **2.** *обычно мн.* **моро́зы** һалҡындар, һыуыҡтар; **треску́чие моро́зы** сатлама һыуыҡтар; **уда́рили моро́зы** һалҡындар башланды ♦ **моро́з по ко́же (по спине́) подира́ет (дерёт, пробега́ет и т.п.)** тән сымырлап китә

МОРОЗИ́ЛКА *ж* һыуытҡыс камера

МОРОЗИ́ЛЬНИК *м* һыуытҡыс, һыуытҡыс камера

МОРОЗИ́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое һыуытыу ...ы; **морози́льная ка́мера** һыуытыу камераһы

МОРО́ЗИТЬ *несов.* **1.** *что* туңдырыу (*һаҡлау маҡсаты менән*); **моро́зить сли́вы** слива туңдырыу **2.** *кого*; *разг.* өшөтөү, туңдырыу **3.** *кого* туңдырыу, ҡатырыу, ҡатырып үлтереү; **моро́зить тарака́нов** тараҡандарҙы ҡатырыу (ҡатырып үлтереү) **4.** *безл.* һыуытыу, һалҡынайтыу; **сего́дня на́чало моро́зить** бөгөн һалҡынайта башланы

МОРО́ЗИТЬСЯ *несов.*; *разг.* **1.** өшөү, туңыу, ҡатыу; **три часа́ подря́д моро́зиться на у́лице** өс сәғәт рәттән тышта туңып (өшөп) тороу **2.** *страд. от* **моро́зить** 1, 2, 3

МОРО́ЗНО 1. *нареч. см.* **моро́зный 2.** *в знач. сказ.*, *безл.* һалҡын, һыуыҡ; **сего́дня моро́зно** бөгөн һалҡын

МОРО́ЗНЫЙ, -ая, -ое һалҡын, һыуыҡ; **моро́зный во́здух** һалҡын һауа; **моро́зный день** һыуыҡ көн

МОРОЗОСТО́ЙКИЙ, -ая, -ое **1.** (*о растениях*) ҡышлыҡлы, һалҡынға (һыуыҡҡа) сыҙам(лы), һыуыҡҡа бирешмәгән; **морозосто́йкая ози́мая пшени́ца** ҡышлыҡлы ужым бойҙайы **2.** һыуыҡҡа боҙолмаған (бирешмәгән, сыҙамлы); **морозосто́йкий бето́н** һыуыҡҡа сыҙамлы бетон

МОРОЗОСТО́ЙКОСТЬ *ж* һалҡынға (һыуыҡҡа) сыҙамлыҡ (бирешмәүсәнлек), ҡышлыҡлы булыу; **морозосто́йкость расте́ния** үҫемлектең һалҡынға сыҙамлығы

МОРОЗОУСТО́ЙЧИВОСТЬ *ж см.* **морозоусто́йчивый**

МОРОЗОУСТО́ЙЧИВЫЙ, -ая, -ое *см.* **морозосто́йкий** 1

МОРОСИ́ТЬ *несов.* бысҡаҡлау, бысҡаҡлап яуыу (тороу); **дождь мороси́т** ямғыр бысҡаҡлап яуа

МОРО́ЧИТЬ *несов. кого-что*; *разг.* ҡаңғыртыу, аптыратыу; **моро́чить люде́й зна́харством** бағымсылыҡ менән кешеләрҙе ҡаңғыртыу ♦ **моро́чить го́лову** *кому* башын әйләндереү (бутау), баштарын ҡатырыу

МОРО́ШКА *ж* һаҙ еләге (*мүк еләге төрө*)

МОРС *м* морс (*эсемлек*); **я́блочный морс** алма морсы

МОРСКО́Й, -ая, -ое *в разн. знач.* диңгеҙ ...ы; **морско́й бе́рег** диңгеҙ яры; **морско́й бой** диңгеҙ һуғышы; **морски́е расте́ния** диңгеҙ үҫемлектәре; **морско́й флот** диңгеҙ флоты; **морска́я капу́ста** диңгеҙ кәбеҫтәһе; **морско́й лев** диңгеҙ арыҫланы; **морско́й кот** диңгеҙ бесәйе; **морска́я сви́нка** диңгеҙ сусҡаһы; **морско́й ёж** диңгеҙ терпеһе ♦ **морска́я боле́знь** диңгеҙ сире (*сайҡалыуҙан*); **морско́й волк** (*об опытном моряке*) диңгеҙ бүреһе

МОРТИ́РА *ж* мортира (*ҡыҫҡа көбәкле артиллерия орудиеһы*); **берегова́я морти́ра** яр буйы мортираһы

МОРФЕ́МА *ж*; *лингв.* морфема

МО́РФИЙ *м* морфий (*наркотик матдә*)

МОРФИНИ́ЗМ *м* морфинизм (*морфийға бирелец, наркомания төрө*)

МОРФИНИ́СТ *м* морфинист (*морфинизм менән яфаланыусы, сирләүсе*)

МОРФОЛОГИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое морфологик; **морфологи́ческий соста́в сло́ва** һүҙҙең морфологик составы

МОРФОЛО́ГИЯ *ж* морфология (**1.** *биол. тере организмды, уларҙың ағзаларын һәм тупраҡ төҙөлөшөн өйрәнеүсе фән* **2.** *организм, ағза һәм тупраҡ төҙөлөшө* **3.** *грам. тел ғилемендә грамматик мәғәнә бирәмеге буларак һүҙ төркөмдәрен, һүҙҙәрҙең үҙгәреү ҡағиҙәләрен һәм структураһын өйрәнеүсе бүлек*); **морфоло́гия бакте́рий** бактерияларҙың морфологияһы; **эксперимента́льная морфоло́гия** эксперименталь морфология; **морфоло́гия башки́рского языка́** башҡорт теле морфологияһы

МОРЩИ́НА *ж*; *прям., перен.* йыйырсыҡ, һыр, сырыш; **глубо́кие морщи́ны** тәрән йыйырсыҡтар; **морщи́ны на лбу** маңлай һырҙары; **морщи́ны под глаза́ми** күҙ төбөндәге йыйырсыҡтар; **морщи́ны на ска́терти** ашъяулыҡтағы сырыштар

МОРЩИ́НИСТЫЙ, -ая, -ое йыйырсыҡлы, сырышлы; **морщи́нистое лицо́** йыйырсыҡлы бит; **морщи́нистые ли́стья расте́ния** үҫемлектең сырышлы япраҡтары

МОРЩИ́НИТЬ *несов.*; *разг. см.* **мо́рщить** 1

МОРЩИ́НИТЬСЯ *несов.*; *разг. см.* **мо́рщиться** 1, 3

МОРЩИ́НКА *ж* (ваҡ) йыйырсыҡ; **морщи́нки о́коло глаз** күҙ тирәһендәге йыйырсыҡтар

МО́РЩИТЬ *несов. что* **1.** йыйырыу, йыйырсыҡлау, йыйырсыҡландырыу, сирыу, сирылтыу; **мо́рщить лоб** маңлай йыйырыу; **мо́рщить лицо́** йөҙ сирылтыу, сырай һытыу; **мо́рщить нос** танау сирыу **2.** *перен.* шаҙралата; **ве́тер мо́рщит во́ду** ел һыу өҫтөн шаҙралата

МОРЩИ́ТЬ *несов.*; *разг.* (*об одежде*) йыйырылыу, сирышыу, сырышыу, йыйырылып (сирышып) тороу; **пла́тье морщи́т** күлдәк йыйырылып тора; **на спине́ морщи́т** *безл.* кейемдең арҡаһы йыйырылып тора

МО́РЩИТЬСЯ *несов.* **1.** (*о коже лица*) йыйырылыу, йыйырсыҡланыу, һырланыу; **лоб его́ мо́рщится** маңлайы йыйырыла **2.** сирылыу, сытрайыу; **мо́рщиться от бо́ли** ауыртыуҙан сытрайыу **3.** *перен.* (*о воде*) шаҙраланыу; **вода́ мо́рщится на пове́рхности** һыу өҫтө шаҙралана

МОРЩИ́ТЬСЯ *несов.*; *разг. см.* **морщи́ть**

МОРЯ́К *м* моряк, диңгеҙсе; **моря́к торго́вого фло́та** сауҙа флоты моряғы

МОРЯ́ЧКА *ж* **1.** *см.* **моря́к 2.** моряк ҡатыны

МОРЯЧО́К *м*; *ласк. от* **моря́к**

МОСКАТЕ́ЛЬ *ж собир.* москатель (*химия сәнәғәте етештергән әйберҙәрҙе һатыу*)

МОСКАТЕ́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое москатель ...ы; **москате́льные това́ры** москатель тауарҙары; **москате́льный кио́ск** москатель киоскыһы

МОСКИ́Т *м* москит (*коньяк серәкәйе*)

МОСКИ́ТНЫЙ, -ая, -ое москит ...ы; **моски́тный уку́с** москит тешләүе; **моски́тная се́тка** москит селтәре (*һаҡланыу өсөн*)

МОСТ *м* **1.** күпер; **железнодоро́жный мост** тимер юл күпере; **понто́нный мост** понтон күпер; **разводно́й мост** айырып, күтәреп ҡуймалы күпер **2.** *тех.* (*у автомобиля*) мост; **пере́дний мост** алғы мост **3.** *спорт.* мост; **сде́лать мост** мост яһау (төшөү) **4.** *спец.* (*зубной протез*) мост

МО́СТИК *м* **1.** *уменьш. от* **мост** 1, 3, 4; **2.** (*площадка на возвышении*) күперсек; **капита́нский мо́стик** капитан күперсеге

МОСТИ́ТЬ *несов. что* түшәү, йәйеү; **мости́ть у́лицу булы́жником** урамға суйырташ түшәү; **мости́ть пол** иҙән түшәү

МОСТКИ́ *только мн.* баҫма; **пе́ред дома́ми проло́жены деревя́нные мостки́** өйҙәр алдында ағас баҫма һалынған

МОСТОВА́Я *ж* мостовой, түшәлгән урам (*урамдың түшәлгән өлөшө*); **булы́жная мостова́я** суйырташлы урам; **асфа́льтовая мостова́я** асфальт урам

МОСТОВИ́К *м* күпер һалыусы (төҙөүсе)

МОСТОВИ́НА *ж* күпер таҡтаһы (бүрәнәһе); **деревя́нный мост с кача́ющимися мостови́нами** бүрәнәләре һелкенеп торған ағас күпер

МОСТОВО́Й, -ая, -ое күпер ...ы; **мостово́й пролёт** күпер торогоо; **мостовы́е ба́лки** күпер бағаналары

МОСТОВЩИ́К *м* юл һалыусы (төҙөүсе, түшәүсе) эшсе

МОСТОСТРОЕ́НИЕ *с* күперҙәр һалыу (төҙөү)

МОСЬЁ и **МСЬЁ** *м нескл.* әфәнде, мосьё (*Францияла, революцияға тиклем Рәсәйҙә һ.б. ҡайһы бер илдәрҙә ирҙәрҙең исем-фамилияһына ҡушып әйтелгән һүҙ йәки ирҙәргә өндәшеү һүҙе*)

МО́СЬКА *ж*; *разг.* мопс, сәүек эт

МОТ *м* и **МОТО́ВКА** *ж*; *разг.* аҡса (мал) туҙҙырыусы

МОТА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое *тех.* урау ...ы, сырмау ...ы; **мота́льная маши́на** (еп, сым) урау машинаһы

МОТА́ТЬ I *несов.* **1.** *что* урау, сырмау; **мота́ть ни́тки** еп сырмау **2.** *чем*; *разг.* сайҡау, ҡағыу, һелкеү, болғау; **мота́ть хвосто́м** ҡойроҡ болғау; **мота́ть голово́й** баш сайҡау ♦ **мота́ть (себе́) на ус** хәтерҙә тотоу, ҡолаҡҡа киртеп ҡуйыу

МОТА́ТЬ II *несов. что* и *без доп.*; *разг.* (*нерасчётливо тратить*) туҙҙырыу, түгеү, әрәмшәрәм итеү; **мота́ть де́ньги** аҡса туҙҙырыу

МОТА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *разг.* сайҡалыу, һелкенеү, бәүелеү; **мота́лись верши́ны дере́вьев** ағас

баштары сайҡала ине **2.** *прост.* һәптәнләп (ҡыҙырып) йөрөү; **це́лый день мота́ться по го́роду** көнө буйы ҡалала һәптәнләп йөрөү **3.** *страд. от* **мота́ть** I 1

МОТЕ́ЛЬ *м* мотель (*автотуристар ҡунаҡханаһы*)

МОТИ́В I *м* **1.** сәбәп, һылтау; **без вся́кого моти́ва** һис бер сәбәпһеҙ **2.** дәлил; **привести́ моти́вы в по́льзу своего́ предложе́ния** үҙ тәҡдиме файҙаһына дәлилдәр килтереү

МОТИ́В II *м* **1.** нигеҙ, төп фекер; **основно́й моти́в по́вести** повестың төп фекере **2.** *муз.* көй, моң; **моти́в пе́сни** йырҙың көйө

МОТИВИ́РОВАТЬ *сов., несов. что* дәлил килтереү, дәлилләү, нигеҙләү; **мотиви́ровать отка́з** баш тартыуҙы нигеҙләү

МОТИВИРО́ВКА *ж* **1.** *см.* **мотиви́ровать** **2.** дәлилдәр; **доказа́тельная мотивиро́вка** ышандырырлыҡ дәлилдәр

МОТИВИРО́ВОЧНЫЙ, -ая, -ое дәлилләү ...ы; **мотивиро́вочная часть резолю́ции** резолюцияның дәлилләү өлөшө

МОТНУ́ТЬ *сов. см.* **мота́ть** I 2; **мотну́ть голово́й** баш сайҡап ҡуйыу

МОТНЯ́ *ж* (*часть невода*) битәл, йәтмә, йылым тоғо

МОТО... *ҡушма һүҙҙәрҙең түбәндәге мәғәнәләрҙе белдергән беренсе өлөшө*: 1) "*моторлы*", *мәҫ.*, **мотодрези́на** моторлы дрезина; **мотопила́** моторлы бысҡы; 2) "*моторлаштырылған*", *мәҫ.*, **мотоколо́нна** моторлаштырылған колонна; 3) "*мотоцикл ...ы*", *мәҫ.*, **мотоспо́рт** мотоцикл спорты

МОТОБО́Л *м*; *спорт.* мотобол (*мотоциклдарҙа футбол уйнау*)

МОТОВИ́ЛО *с*; *спец.* **1.** тырпыса (*еп, сым һ.б. сырмау машинаһы, йәйланмаһы*); **мота́ть пря́жу на мотови́ло** епте тырпысаға сырмау **2.** мотовило (*урғыс машиналарҙа*)

МОТОВСТВО́ *с* аҡса туҙҙырыу (әрәм-шәрәм итеү)

МОТОГО́НКИ *мн.*; *спорт.* мотоцикл ярыштары, мотоуҙыш

МОТОДРО́М *м* мотодром (*мотоциклдарҙы һынау һәм ярыш уҙғарыу майҙаны*)

МОТО́К *м* йомғаҡ, баҫма; **мото́к ше́рсти** (бер) йомғаҡ йөн

МОТОКРО́СС *м см.* **мотопробе́г**

МОТОМЕХАНИЗИ́РОВАННЫЙ, -ая, -ое (*о войсках*) мотомеханикалаштырылған, мотомеханизацияланған; **мотомеханизи́рованная а́рмия** мотомеханизацияланған армия

МОТОПЕХО́ТА *ж* мотопехота (*моторлаштырылған пехота*)

МОТОПРОБЕ́Г *м*; *спорт.* мотоярыш, мотоуҙыш

МОТО́Р *м* мотор; **мото́р самолёта** самолёт моторы

МОТОРИЗА́ЦИЯ *ж см.* **моторизова́ть**

МОТОРИЗО́ВАННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **моторизова́ть** **2.** *прил.* моторлаштырылған; **моторизо́ванный полк** моторлаштырылған полк

МОТОРИЗОВА́ТЬ *сов., несов. что* моторлаштырыу (*автотранспорт ҡулланыуҙы киң йәйелдереү*); **моторизова́ть полк** полкты моторлаштырыу

МОТОРИ́СТ *м* и **МОТОРИ́СТКА** *ж* моторсы, моторист; **рабо́чий-мотори́ст** эшсе-моторсы

МОТО́РКА *ж*; *разг.* моторлы кәмә

МОТО́РНЫЙ I, -ая, -ое **1.** мотор ...ы; **мото́рный цех** мотор цехы **2.** моторлы; **мото́рный ваго́н** моторлы вагон

МОТО́РНЫЙ II, -ая, -ое *псих., физиол.* хәрәкәт ...ы; **мото́рные це́нтры головно́го мо́зга** баш мейеһенең хәрәкәт үҙәктәре; **мото́рные рефле́ксы** хәрәкәт рефлекстары

МОТОРО́ЛЛЕР *м* мотороллер

МОТОСА́НИ *только мн.* мотосана

МОТОЦИ́КЛ и *уст.* **МОТОЦИКЛЕ́Т** *м* мотоцикл, мотоциклет; **мотоци́кл с коля́ской** коляскалы мотоцикл

МОТЫ́ГА *ж* кәтмән, тәпке; **деревя́нная моты́га** ағас кәтмән; **многоря́дная моты́га** күп рәтле кәтмән; **обрабо́тать огоро́д моты́гой** йәшелсә баҡсаһын тәпке менән эшкәртеү

МОТЫ́ЖИТЬ *несов. что* кәтмәнләү, тәпкеләү; **моты́жить зе́млю** ерҙе тәпкеләү

МОТЫЛЁК *м* күбәләк

МОТЫ́ЛЬ *м* оҙонморон ҡарышлауығы

МОТЫЛЬКО́ВЫЙ, -ая, -ое **1.** күбәләк ...ы; **мотылько́вые кры́лышки** ваҡ күбәләк ҡанаты **2.** *в знач. сущ.* **мотылько́вые** *мн.*; *бот.* күбәләк сәскәләр

МОХ *м* мүк; **торфяно́й мох** торф мүге ♦ **мо́хом обрасти́ (зарасти́, покры́ться и т.п.)** (*о человеке*) мүк менән ҡапланыу (ҡырағайланыу, кешелек ҡиәфәтен юғалтыу)

МОХЕ́Р *м* мохер (*ангор кәзәһе йөнө*)

МОХЕ́РОВЫЙ, -ая, -ое мохер, мохерҙан бәйләнгән; **мохе́ровый шарф** мохер шарф

МОХНА́ТЫЙ, -ая, -ое йөнтәҫ; **мохна́тая соба́ка** йөнтәҫ эт; **мохна́тые бро́ви** йөнтәҫ ҡаш; **мохна́тая гу́сеница** йөнтәҫ ҡарышлауыҡ; **мохна́тая ша́пка** йөнтәҫ бүрек; **мохна́тый хала́т** йөнтәҫ халат

МОХНОНО́ГИЙ, -ая, -ое йөнтәҫ аяҡлы; **мохноно́гие ло́шади** йөнтәҫ аяҡлы аттар

МОХОВИ́К *м* моховик (*көрән төҫлө, бәрхәттәй йомшаҡ ҡалпаҡлы бәшмәк*)

МОХОВО́Й, -ая, -ое **1.** мүк ...ы; **мохово́й покро́в** мүк ҡатлауы **2.** мүкле; **мохово́е боло́то** мүкле һаҙлыҡ

МОЦИО́Н *м* саф һауала йөрөү

МОЧА́ *ж* һейҙек, бәүел

МОЧА́ЛИТЬ *несов. что*; *спец.* йыуғысҡа әйләндереү; **моча́лить лы́ко** йүкәне йыуғысҡа әйләндереү

МОЧА́ЛКА *ж* йыуғыс; **тере́ть спи́ну моча́лкой** арҡаны йыуғыс менән ышҡыу

МОЧА́ЛО *с* һалабаш

МОЧА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** һалабаш ...ы; **моча́льное произво́дство** һалабаш етештереү **2.** һалабаш; **моча́льный матра́ц** һалабаш матрац

МОЧЕВИ́НА *ж*; *хим.* мочевина

МОЧЕВО́Й, -ая, -ое һейҙек ...ы; **мочево́й пузы́рь** һейҙек ҡыуыгы

МОЧЕВЫДЕЛЕ́НИЕ *с* һейеү, бәүел бүлеп сығарыу

МОЧЕГО́ННЫЙ, -ая, -ое һейҙерткес; **мочего́нные сре́дства** һейҙерткес дарыуҙар

МОЧЕИСПУСКА́НИЕ *с см.* **мочевыделе́ние**

МОЧЕИСПУСКА́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое һейҙек (бәүел) ...ы; **мочеиспуска́тельный кана́л** бәүел юлы

МОЧЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **мочи́ть** 2, 3; **моче́ние кож** күн ебетеү **2.** *разг.* (*мочёные продукты*) ебетелгән аҙыҡ

МО́ЧЕННЫЙ, -ая, -ое *прич. от* **мочи́ть**

МОЧЁНЫЙ, -ая, -ое ебетелгән, ебетеп әҙерләнгән; **мочёные я́блоки** ебетелгән алмалар

МОЧЕОТДЕЛЕ́НИЕ *с* бәүел бүленеп сығыу

МОЧЕТО́ЧНИК *м*; *анат.* бәүел юлы

МОЧИ́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое ебетеү ...ы, сылатыу ...ы; **мочи́льный чан** ебетеү тәпәне

МОЧИ́ТЬ *несов.* **1.** *кого-что* еүешләү, сылатыу; **мочи́ть оде́жду** кейемде сылатыу **2.** *что* ебетеү, һыуға батырыу; **мочи́ть бельё** кер ебетеү **3.** *что* ебетеү; **мочи́ть клю́кву** мүк еләген ебетеү

МОЧИ́ТЬСЯ *несов.* **1.** һейеү, бәүел бүлеп сығарыу **2.** *страд. от* **мочи́ть**

МО́ЧКА I *ж* **1.** (*часть уха*) йәберсәк, йәрпесәк, ҡолаҡ йомшағы; **вдеть се́рьги в мо́чки уше́й** ҡолаҡ йәрпесәктәренә алҡалар тағыу **2.** *бот.* тармаҡ, суҡ (*тамырҙа*) **3.** (*пучок льна*) тәрәш, услам

МО́ЧКА II *ж см.* **мочи́ть** 2, 3

МОЧКОВА́ТЫЙ, -ая, -ое *бот.* суҡлы, тармаҡлы; **мочкова́тый ко́рень** суҡлы тамыр

МОЧЬ I *несов. обычно с неопр.* **1.** -а(-ай) алыу; **он мо́жет поня́ть вас** ул һеҙҙе аңлай ала; **я не могу́ сказа́ть об э́том всем** мин был турала бөтә кешегә лә әйтә алмайым **2.** мөмкин булыу; **сего́дня но́чью он мо́жет прие́хать** бөгөн төндә уның ҡайтыуы мөмкин ♦ **мо́жет быть**; **быть мо́жет** *в знач. вводн. сл.* ихтимал, бәлки; **не мо́жет быть** булмаҫ, булыуы мөмкин түгел

МОЧЬ II *ж*; *прост.* (*сила*) көс, хәл; **бежа́ть изо всей мо́чи** бөтә көскә йүгереү ♦ **мо́чи нет (не ста́ло)** түҙер хәл юҡ (ҡалманы)

МОШЕ́ННИК *м* алдаҡсы, мут ир-ат; **моше́нница** *ж* алдаҡсы, мут ҡатын-ҡыҙ

МОШЕ́ННИЧАТЬ *несов.* алдау, алдашыу, мутлашыу

МОШЕ́ННИЧЕСКИЙ, -ая, -ое алдаҡсы ...ы, мутлыҡ ...ы; **моше́ннические проде́лки** мутлыҡ эштәре

МОШЕ́ННИЧЕСТВО *с* алдыҡ, мутлыҡ; **соверши́ть моше́нничество** мутлыҡ эшләү

МО́ШКА *ж* ләпәкәй (һуҡыр) себен

МОШКАРА́ *ж собир.* себен-серәкәй

МОШНА́ *ж*; *разг.* (*богатство, деньги*) байлыҡ, аҡса ♦ **туга́я (то́лстая) мошна́** *у кого* аҡсаға бай кеше, мал-мөлкәтле кеше; **наби́ть мошну́** байлыҡ йыйыу, кеҫә ҡалынайтыу; **тряхну́ть мошно́й** аҡса ҡыҙғанмау, аҡса түгеү (туҙҙырыу)

МОШО́НКА *ж*; *анат.* ҡаҫа

МОЩЕ́НИЕ *с см.* **мости́ть**

МОЩЁНЫЙ, -ая, -ое йәйелгән, түшәлгән (*таш, ағас һ.б.*); **мощёная у́лица** таш түшәлгән урам

МО́ЩИ *только мн.* изге мәйет ♦ **живы́е (ходя́чие) мо́щи** ҡаҡ һөйәк, тере мәйет (*ябыҡ кешегә ҡарата*)

МО́ЩНОСТЬ *ж* **1.** (*сила*) көс, ҡеүәт, ҡеүәтлек, көслөлөк; **мо́щность го́лоса** тауыштың көслөлөгө **2.** *горн.* (*толщина пласта*) ҡалынлыҡ; **мо́щность у́гольного пласта́** күмер ҡатламының ҡалынлығы **3.** *физ.*, *тех.* ҡеүәт; **мо́щность дви́гателя** двигателдең ҡеүәте **4.** *мн.* **мо́щности** етештереү объекттары (*завод-фабрикалар*), ҡеүәттәр; **произво́дственные мо́щности** етештереү ҡеүәттәре

МО́ЩНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*сильный*) көслө, ҡеүәтле; **мо́щный уда́р** көслө удар; **мо́щный мото́р** ҡеүәтле мотор; **мо́щный конь** көслө ат **2.** киң, ҡалын, көслө, ҙур, мөһабәт; **мо́щные пле́чи** киң яурындар; **мо́щная ше́я** ҡалын елкә (муйын); **мо́щные ру́ки** көслө ҡулдар; **мо́щный дуб** мөһабәт имән **3.** *горн.* (*плотный, массивный*) ҡалын; **мо́щные пласты́ ка́менной со́ли** таш тоҙоноң ҡалын ҡатламдары

МОЩЬ *ж* көс, ҡеүәт; **физи́ческая мощь** физик көс; **боева́я мощь** хәрби көс; **мощь мото́ра** моторҙың ҡеүәте

МО́ЮЩИЙ, -ая, -ее **1.** *прич. от* **мыть** **2.** *прил.* йыуа торған, йыуыуға ҡулланылған; **мо́ющие сре́дства** йыуыуға ҡулланылған әйберҙәр

МОЯ́ *ж мест. см.* **мой**

МРАК *м*; *прям.*, *перен.* ҡараңғылыҡ; **ночно́й мрак** төн ҡараңғылығы; **мрак на душе́** күңелдә ҡараңғылыҡ ♦ **покры́то мра́ком неизве́стности** билдәһеҙлек пәрҙәһе менән ҡапланған

МРАКОБЕ́С *м* аң-белем (яңылыҡ) дошманы

МРАКОБЕ́СИЕ *с* аң-белемгә (яңылыҡҡа) дошманлыҡ

МРА́МОР *м* мәрмәр; **па́мятник из мра́мора** мәрмәрҙән яһалған һәйкәл

МРА́МОРНЫЙ, -ая, -ое **1.** мәрмәр, мәрмәрҙән яһалған; **мра́морная плита́** мәрмәр плита **2.** мәрмәргә оҡшаш; **мра́морные узо́ры** мәрмәргә оҡшаш биҙәктәр **3.** *перен.* мәрмәрҙәй аҡ; **мра́морные ру́ки** мәрмәрҙәй аҡ ҡулдар

МРАЧНЕ́ТЬ *несов.* ҡараңғыланыу; **мрачне́ет не́бо** күк йөҙө ҡараңғылана бара; **мрачне́ет его́ лицо́** уның йөҙө ҡараңғылана бара

МРА́ЧНОСТЬ *ж* **1.** ҡараңғылыҡ; **мра́чность па́смурного дня** болотло көндөң ҡараңғылығы **2.** күңелһеҙлек, яманһыулыҡ; **мра́чность мы́слей** уйҙарҙың күңелһеҙлеге

МРА́ЧНЫЙ, -ая, -ое **1.** ҡараңғы; **мра́чная ночь** ҡараңғы төн; **мра́чное лицо́** ҡараңғы сырай **2.** *перен.* ауыр, шомло, ҡара; **мра́чные времена́** ауыр ваҡыттар

МСТИ́ТЕЛЬ *м* үс алыусы (ҡайтарыусы) ♦ **наро́дные мсти́тели** *высок.* халыҡ үс алыусылары, партизандар

МСТИ́ТЕЛЬНОСТЬ *ж* үс алыусанлыҡ, кенә ҡыуыусанлыҡ

МСТИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое үс алыусан (ҡайтарыусан), кенә ҡыуыусан, кенәсел; **мсти́тельный челове́к** кенәсел кеше

МСТИТЬ *несов. кому-чему* үсләшеү, үс алыу (ҡайтарыу); **мстить врагу́** дошмандан үс алыу; **мстить за оскорбле́ние** мыҫҡыл иткән өсөн үс ҡайтарыу

МУА́Р *м* муар (*ялтырауыҡлы туҡыма*)

МУА́РОВЫЙ, -ая, -ое **1.** муар ...ы; **муа́ровое пла́тье** муар күлдәк **2.** муар төҫлө, ялтырауыҡлы; **муа́ровая пове́рхность мо́ря** диңгеҙҙең өҫтө муар төҫлө

МУДРЕНО́ и **МУДРЁНО** **1.** *нареч.* аңлайышһыҙ; **говори́ть мудрёно** аңлайышһыҙ һөйләү **2.** *в знач. сказ., безл.* **мудрено́** ғәжәп; **не мудрено́** ғәжәп түгел; **не мудрено́, что она́ скуча́ет по друзья́м** уның дуҫтарын һағыныуы ғәжәп түгел

МУДРЁНЫЙ, -ая, -ое *разг.* **1.** аңлауы ауыр, ауыр аңлайышлы; **мудрёный стиль** ауыр аңлайышлы стиль; **мудрёные имена́** ауыр аңлайышлы исемдәр **2.** ҡыйын, ҡатмарлы; **мудрёная зада́ча** ҡатмарлы мәсьәлә **3.** сәйер, хикмәтле; **мудрёный стари́к** сәйер ҡарт

МУДРЕ́Ц *м* фекер эйәһе, ҙур ғилем эйәһе, бик аҡыллы кеше

МУДРИ́ТЬ *несов.*; *разг.* аҡыл һатыу, хикмәт сығарыу, хикмәтләндереү, әллә ниҙәр ҡыландырыу; **мудри́ть с реше́нием зада́чи** мәсьәләне әллә ниҙәр ҡыландырып сисеү

МУ́ДРОСТЬ *ж* **1.** тәрән (ҙур) аҡыллылыҡ, тәрән мәғәнәлелек; **му́дрость учёного** ғалимдың тәрән аҡыллылығы; **му́дрость посло́вицы** мәҡәлдең тәрән мәғәнәлелеге **2.** *разг.* ҡатмарлылыҡ; **в э́том де́ле осо́бой му́дрости нет** был эштә әллә ниндәй ҡатмарлылыҡ юҡ ♦ **зуб му́дрости** аҡыл теше

МУ́ДРСТВОВАНИЕ *с*; *разг. см.* **му́дрствовать**

МУ́ДРСТВОВАТЬ *несов.*; *разг. см.* **мудри́ть**

МУ́ДРЫЙ, -ая, -ое тәрән аҡыллы, төплө, дөрөҫ; **му́дрый челове́к** тәрән аҡыллы кеше; **му́драя поли́тика** (тәрән) аҡыллы сәйәсәт; **му́дрые слова́** (тәрән) аҡыллы һүҙҙәр; **му́дрое реше́ние** дөрөҫ ҡарар

МУЖ *м* **1.** (*мн.* **мужья́**) ир; **муж мое́й подру́ги** әхирәтемдең ире **2.** (*мн.* **мужи́**) *уст., высок.* ир (кеше); **почте́нные мужи́** оло ир кешеләр **3.** (*мн.* **мужи́**) эшмәкәр; **учёный муж** фән эшмәкәре

МУЖА́НИЕ *с см.* **мужа́ть**

МУЖА́ТЬ *несов.* **1.** (үҫеп) етеү, буйға етеү; **па́рень растёт, мужа́ет** егет үҫә, буйға етә **2.** *перен., высок.* көсәйә (нығый) барыу; **мужа́ет молода́я страна́** йәш ил нығына

МУЖА́ТЬСЯ *несов.* нығыныу, көсәйеү

МУЖЕЛО́ЖСТВО *с*; *книжн. см.* **педера́стия**

МУЖЕНЕНАВИ́СТНИЦА *ж* ирҙәрҙе күрә алмаусы ҡатын-ҡыҙ

МУЖЕПОДО́БНЫЙ, -ая, -ое **1.** ирҙәүкә; **мужеподо́бная же́нщина** ирҙәүкә ҡатын **2.** ирҙәргә (ир кешегә) оҡшаған, ирҙәргә хас, ир кеше һымаҡ; **мужеподо́бное лицо́** ирҙәргә оҡшаған йөҙ

МУ́ЖЕСТВЕННОСТЬ *ж* ҡыйыулыҡ, батырлыҡ, егетлек; **му́жественность во́ина** һуғышсының батырлығы; **прояви́ть му́жественность** егетлек күрһәтеү

МУ́ЖЕСТВЕННЫЙ, -ая, -ое батыр, ҡыйыу, йөрәкле; **му́жественный челове́к** йөрәкле кеше; **му́жественный взгляд** ҡыйыу ҡараш

МУ́ЖЕСТВО *с* ҡыйыулыҡ, батырлыҡ, йөрәклелек; **прояви́ть му́жество** батырлыҡ күрһәтеү

МУЖИ́К *м* **1.** *уст.* (*крестьянин*) ауыл кешеһе, мужик **2.** *прост.* (*мужчина*) ир, ир кеше; **де́льный мужи́к** эшлекле ир

МУЖИКОВА́ТЫЙ, -ая, -ое (*грубоватый, простоватый*) бер ҡатлы, артыҡ ябай, тупаҫ, килбәтһеҙ; **мужикова́тое обраще́ние** тупаҫ мөғәмәлә; **мужикова́тая похо́дка** килбәтһеҙ атлап йөрөү

МУЖИ́ЦКИЙ, -ая, -ое **1.** *уст., прост.* крәҫтиән(дәр) ...ы; **мужи́цкая изба́** крәҫтиән өйө; **мужи́цкий сын** крәҫтиән улы **2.** килбәтһеҙ, тупаҫ; **мужи́цкая нару́жность** килбәтһеҙ тышҡы ҡиәфәт; **мужи́цкое обраще́ние** тупаҫ мөғәмәлә

МУЖСКО́Й, -ая, -ое **1.** ир(ҙәр) ...ы, ир-ат ...ы; **мужско́й костю́м** ирҙәр костюмы; **мужска́я компа́ния** ир-ат компанияһы **2.** ирҙәргә хас, ирҙәрҙеке кеүек; **мужско́й посту́пок** ирҙәргә хас ҡыланыш ♦ **мужска́я ри́фма** *лит.* ирҙәр рифмаһы (*баҫым һуңғы ижеккә төшкән рифма*)

МУЖЧИ́НА *м* ир, ир кеше, ир-ат

МУ́ЗА *ж* **1.** муза (*миф. боронғо гректарҙа фән һәм сәнғәтте яҡлаусы*) **2.** *трад.-поэт.* илһам, шиғри, ижади

МУЗЕЕВЕ́Д *м* музей белгесе

МУЗЕЕВЕ́ДЕНИЕ *с* музей фәне, музей ғилеме

МУЗЕ́Й *м* музей; **краеве́дческий музе́й** тыуған яҡты өйрәнеү музейы

МУЗЕ́ЙНЫЙ, -ая, -ое музей ...ы; **музе́йный экспона́т** музей экспонаты ♦ **музе́йная ре́дкость**:

1) бик һирәк осрай торған нәмә; 2) *ирон.* хан заманынан ҡалған кәрәкһеҙ нәмә

МУЗИЦИ́РОВАНИЕ *с см.* **музици́ровать**

МУЗИЦИ́РОВАТЬ *несов.* музыка менән шөғөлләнеү, музыка ҡоралында уйнау; **музици́ровать вечера́ми** кистәрен музыка менән шөғөлләнеү

МУ́ЗЫКА *ж* **1.** музыка, көй, моң; **инструмента́льная му́зыка** инструменталь музыка; **му́зыка Чайко́вского** Чайковский музыкаһы; **прия́тная му́зыка** күңелле көй **2.** *перен.* моң, аһәңлелек, көй; **му́зыка стиха́** шиғырҙың аһәңлелеге

МУЗЫКА́ЛЬНОСТЬ *ж* **1.** музыкаға һәләтле (зирәк) булыу; **музыка́льность ребёнка** баланың музыкаға һәләтле булыуы **2.** көйлөлөк, моңлолоҡ; **музыка́льность произведе́ния** әҫәрҙең көйлөлөгө (*ҡолаҡҡа ятышлы булыуы*)

МУЗЫКА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** музыка ...ы; **музыка́льная шко́ла** музыка мәктәбе **2.** музыкаль, моңло; **музыка́льный о́браз** музыкаль образ; **музыка́льный го́лос** моңло тауыш **3.** музыкаға һәләтле; **музыка́льный ребёнок** музыкаға һәләтле бала ♦ **музыка́льная коме́дия** музыкаль комедия, оперетта

МУЗЫКА́НТ *м* музыкант

МУЗЫКОВЕ́Д *м* музыковед, музыка белгесе

МУЗЫКОВЕ́ДЕНИЕ *с* музыка фәне

МУЗЫКОЗНА́НИЕ *с см.* **музыкове́дение**

МУ́КА *ж* яфа, ғазап, интегеү; **му́ки ре́вности** көнләшеү ғазаптары; **му́ки тво́рчества** ижад ғазаптары ♦ **му́ка му́ченическая** бик ныҡ интегеү (яфаланыу)

МУКА́ *ж* он; **пшени́чная мука́** бойҙай оно; **фосфори́тная мука́** фосфорит оно

МУКОМО́Л *м* тирмәнсе, он тартыусы

МУКОМО́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** он тартыу (етештереү); **мукомо́льная промы́шленность** он етештереү сәнәғәте **2.** тирмән ...ы; **мукомо́льный жёрнов** тирмән ташы

МУКОМО́ЛЬНЯ *ж* он тартыу предприятиеһы (бинаһы), тирмән

МУКСУ́Н *м* муксун (*балыҡ*)

МУЛ *м* ҡасыр

МУЛА́Т *м* и **МУЛА́ТКА** *ж* мулат (*негр менән аҡ тәнле кеше ҡушылыуынан тыуған быуын*)

МУЛИНЕ́ *с нескл.* мулинә; **вы́шить салфе́тку цветны́м мулине́** төҫлө мулинә менән сигеү

МУЛЛА́ *м* мулла

МУЛЬТИМИЛЛИОНЕ́Р *м* мультимиллионер

МУЛЬТИПЛИКА́ТОР *м* мультипликатор (**1.** *күп объективлы фотокамера* **2.** *мультипликация буйынса белгес*)

МУЛЬТИПЛИКАЦИО́ННЫЙ, -ая, -ое *кино.* мультипликацион; **мультипликацио́нный фильм** мультипликацион фильм

МУЛЬТИПЛИКА́ЦИЯ *ж*; *кино.* мультипликация (**1.** *хәрәкәттең айырым моменттарын күрһәтеүсе һүрәттәрҙән төшөрөп алынған фильм, шулай төшөрөлә торған һүрәттәр йәки ҡурсаҡтар* **2.** *шундай ысул менән төшөрөлгән фильм*)

МУЛЬТФИ́ЛЬМ *м*; *кино.* мультфильм, йәнһүрәт

МУ́ЛЬЧА *ж*; *с.-х.* мульча (*сүп үләне үҫмәһен һәм дым кипмәһен өсөн тупраҡҡа йәйелә торған материал: торф, һалам, тиреҫ, ҡағыҙ*)

МУЛЬЧИ́РОВАНИЕ *с*; *с.-х. см.* **мульчи́ровать**

МУЛЬЧИ́РОВАТЬ *сов., несов. что*; *с.-х.* мульча ҡаплау, мульча йәйеү; **мульчи́ровать ози́мую пшени́цу** ужым бойҙайы баҫыуына мульча йәйеү

МУЛЯ́Ж *м* муляж (*әйберҙәрҙең натураль ҙурлыҡтағы моделе*); **восково́й муля́ж я́блока** балауыҙҙан (яһалған) алма муляжы

МУМИЁ *с нескл.* мумиё (*тау бәлзәме, дауаланыу өсөн ҡулланыла*)

МУМИФИКА́ЦИЯ *ж см.* **мумифици́ровать**

МУМИФИЦИ́РОВАТЬ *сов., несов. что* мумиялау, мумияға әйләндереү (*мәйетте*)

МУМИФИЦИ́РОВАТЬСЯ **1.** *сов., несов.* мумияланыу, мумияға әйләнеү **2.** *несов. страд. от* **мумифици́ровать**

МУ́МИЯ I *ж* мумия (**1.** *серемәйенсә һаҡланған мәйет* **2.** *күсм. кипкән мәйеткә оҡшаған кеше, үтә ябыҡ кеше*)

МУ́МИЯ II *ж* мумия (*ҡыҙыл төҫтәге буяуҙың бер төрө*)

МУНДИ́Р *м* мундир; **офице́рский мунди́р** офицер мундиры; **пара́дный мунди́р** парад мундиры ♦ **карто́шка в мунди́ре** ҡабығы менән бешерелгән картуф

МУНДШТУ́К *м* **1.** мөштөк; **янта́рный мундшту́к** гәрәбә мөштөк; **мундшту́к фле́йты** флейта мөштөгө **2.** (*удила*) ауыҙлыҡ, айыссыҡ; **ло́шадь грызёт желе́зо мундштука́** ат ауыҙлыҡ тимерен сәйнәй

МУНИЦИПАЛИЗА́ЦИЯ *ж* муниципализация (*айырым кешеләр ҡулындағы ерҙең, мөлкәттең хөкүмәт тарафынан урындағы үҙидара ҡарамағына бирелеүе*)

МУНИЦИПАЛИЗИ́РОВАТЬ *сов., несов. что* муниципаллә́штереү

МУНИЦИПАЛИТЕ́Т *м* муниципалитет (*урындағы үҙидара*)

МУНИЦИПА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** муниципалитет ...ы; **муниципа́льное зда́ние** муниципалитет бинаһы **2.** муниципалләштерелгән; **муниципа́льная со́бственность** муниципалләштерелгән милек

МУРАВА́ I *ж* ҡуйы йәшел (хәтфә) үлән; **тропа́, заро́сшая мураво́й** хәтфә үлән менән ҡапланған һуҡмаҡ

МУРАВА́ II *ж*; *спец.* (*глазурь*) мурава (*балсыҡтан эшләнгән һауытты ялтырата торған лак*)

МУРАВЕ́Й *м* ҡырмыҫҡа; **лесно́й мураве́й** урман ҡырмыҫҡаһы

МУРАВЕ́ЙНИК *м* **1.** ҡырмыҫҡа иләүе **2.** (*медведь*) ҡырмыҫҡа айыуы

МУРА́ВИТЬ *несов. что*; *спец.* мурава менән ҡаплау (ялтыратыу); **мура́вить посу́ду** һауыт-һабаны мурава менән ялтыратыу

МУРА́ВЛЕНЫЙ, -ая, -ое *спец.* мурава менән ялтыратылған, мурава (ялтырауыҡ) йүгертелгән; **мура́вленый изразе́ц** мурава йүгертелгән сынаяҡ кирбес (кафель)

МУРАВЬЕ́Д *м* ҡырмыҫҡа ашаусы

МУРАВЬИ́НЫЙ, -ая, -ое ҡырмыҫҡа ...ы; **муравьи́ные я́йца** ҡырмыҫҡа йомортҡалары ♦ **муравьи́ная кислота́** ҡырмыҫҡа кислотаһы; **муравьи́ный спирт** ҡырмыҫҡа спирты

МУРА́ШКИ: мура́шки бе́гают по спине́ (по те́лу и т.п.) тән сымырлай

МУРЗА́ *м*; *ист.* мырҙа

МУРЛЫ́КА *м* и *ж*; *разг.* мыяуҡай, мыяубикә

МУРЛЫ́КАНЬЕ *с см.* **мурлы́кать**

МУРЛЫ́КАТЬ *несов.* **1.** мырлау, мырылдау, мыр-мыр итеү (килеү); **котёнок мя́гко мурлы́чет** бесәй балаһы йомшаҡ ҡына мырылдай **2.** *что* и *без доп.*; *перен.*, *разг.* әкрен генә көйләү, мөңгөрләү

МУРОВА́ТЬ *несов. что* таш (кирбес) менән ҡаплау; **мурова́ть сте́ну** таш стена ҡуйыу

МУРУ́ГИЙ, -ая, -ое (*о масти животных*) көрән, ҡара көрән; **муру́гий бык** көрән үгеҙ

МУСКА́Т *м* **1.** (*мускатный орех*) мөшкәт, мөшкәт сәтләүеге; **толо́чь в сту́пе кори́цу и муска́т** килелә дәрсен һәм мөшкәт төйөү **2.** (*сорт винограда*) мөшкәт; **гро́здья муска́та** мөшкәт тәлгәштәре **3.** (*сорт вина*) мөшкәт; **бока́лы со сла́дким муска́том** шәрбәтле мөшкәт һалынған бокалдар

МУСКА́ТНЫЙ, -ая, -ое мөшкәт ...ы; **муска́тный сорт виногра́да** йөҙөмдөң мөшкәт сорты; **муска́тное вино́** мөшкәт шарабы ♦ **муска́тный оре́х** мөшкәт сәтләүеге

МУ́СКУЛ *м* мускул, һум ит; **ра́звитые му́скулы** ныҡ үҫешкән мускулдар

МУСКУЛАТУ́РА *ж* мускулатура, мускулдар; **развива́ть мускулату́ру** мускулдарҙы ныҒытыу

МУ́СКУЛИСТЫЙ и *разг.* **МУСКУЛИ́СТЫЙ,** -ая, -ое ныҡ мускуллы; **му́скулистое те́ло** ныҡ мускуллы кәүҙә

МУ́СКУЛЬНЫЙ, -ая, -ое мускул ...ы; **му́скульная си́ла** мускул көсө

МУ́СКУС *м* мисек (*еҫле матдә, парфюмерияла ҡулланыла*)

МУ́СКУСНЫЙ, -ая, -ое мисек ...ы; **му́скусный за́пах** мисек еҫе; **му́скусная железа́** мисек биҙе

МУСЛИ́Н *м* муслин (*туҡыма*); **шёлковый мусли́н** ебәк муслин

МУСЛИ́НОВЫЙ, -ая, -ое муслин ...ы; **мусли́новая ткань** муслин туҡыма; **мусли́новое пла́тье** муслин күлдәк

МУСО́ЛИТЬ *несов.*; *разг.* **1.** *что* төкөрөкләү, һыулау; **рисова́ть, мусо́ля карандаш** ҡәләмде төкөрөкләп һүрәт төшөрөү **2.** *что* төкөрөкләп бысратыу; **мусо́лить кни́гу** китапты төкөрөкләп бысратып бөтөрөү **3.** *что* и *без доп.*; *перен.* оҙаҡ тылҡыу, күп һөйләү; **мусо́лить оди́н и тот же вопро́с** бер үк нәмәне оҙаҡ тылҡыу (һөйләү)

МУ́СОР *м* сүп, сүп-сар; **чи́стить от му́сора** сүп-сарҙан таҙартыу

МУ́СОРИТЬ *несов.* сүпләү

МУ́СОРНЫЙ, -ая, -ое **1.** сүп ...ы, сүп-сар ...ы; **му́сорная ку́ча** сүп-сар өйөмө; **му́сорное ведро́** сүп биҙрәһе **2.** *разг.* сүпле, сүп-сарлы

МУСОРОПРОВО́Д *м* сүп сығарыу торбаһы, сүп үткәргес

МУСОРОУБО́РОЧНЫЙ, -ая, -ое сүп йыйыу ...ы; **мусороубо́рочная маши́на** сүп йыйыу машинаһы

МУСС *м* мусс (*еләк-емештән әҙерләнгән татлы ашамлыҡ*); **я́блочный мусс** алма мусы

МУССИ́РОВАТЬ *несов.* **1.** *что*; *спец.* (*взбивать пену*) күпертеү, ҡабартыу; **мусси́ровать напи́ток** эсемлекте күпертеү **2.** *спец.* бызырлау; **вино́ мусси́рует** шарап бызырлап тора **3.** *что*; *перен.*, *книжн.* ҡабартыу, арттырып ебәреү; **мусси́ровать опасе́ния** шикләнеүҙәрҙе арттырып ебәреү

МУССО́Н *м* муссон (*йәй диңгеҙҙән, ҡыш ҡоро ерҙән иҫкән ел*); **ле́тний муссо́н** йәйге муссон

МУСТА́НГ *м* мустанг, ҡырағайланған өй аты

МУСУЛЬМА́НИН *м* и **МУСУЛЬМА́НКА** *ж* мосолман

МУСУЛЬМА́НСКИЙ, -ая, -ое мосолман ...ы; **мусульма́нские обы́чаи** мосолман ғөрөф-ғәҙәттәре

МУСУЛЬМА́НСТВО *с* мосолманлыҡ, ислам

МУТАГЕ́Н *м*; *спец.* мутаген (*мутация тыуҙыра торған шарттар*)

МУТА́НТ *м*; *биол.* мутант (*мутация нигеҙендә тыуған хайуан йәки үҫемлек*); **мута́нты пшени́цы** бойҙай мутанттары

МУТА́НТНЫЙ, -ая, -ое *биол.* мутант; **мута́нтные сорта́ пшени́цы** бойҙайҙың мутант сорттары

МУТАЦИО́ННЫЙ, -ая, -ое мутация ...ы; **мутацио́нные измене́ния** мутация үҙгәрештәре

МУТА́ЦИЯ *ж* мутация (**1.** *берәй нәмәнең кинәт үҙгәреүе* **2.** *биол. организмдың ҡапыл хасил булған генетик үҙенсәлектәренең үҙгәреүе* **3.** *балиғ булыу осоронда үҫмер малайҙар тауышының ҡапыл үҙгәреүе*)

МУТИ́ТЬ *несов.* **1.** *что* болғансыҡлау; **мути́ть во́ду** һыуҙы болғансыҡлау **2.** *кого-что*; *перен.* болғатыу, болартыу; **мути́ть наро́д** халыҡты

болартыу **3.** *что*; *перен.* томалау, ҡараңғылау; **боль мути́т созна́ние** һыҙланыу зиһенде томалай **4.** *кого безл.*; *разг.* күңел болғаныу; **меня́ мути́т от э́того за́паха** был еҫтән күңелем болғана

МУТИ́ТЬСЯ *несов.* **1.** болғансыҡланыу; **вода́ мути́тся** һыу болғансыҡлана **2.** *перен.* томаланыу, ҡараңғыланыу; **мы́сли мутя́тся** уйҙар томалана **3.** *страд. от* **мути́ть** 1 ♦ **мути́тся в голове́** баш әйләнә; **мути́тся свет в глаза́х** күҙ алды ҡараңғылана

МУТНЕ́ТЬ *несов. см.* **мути́ться** 1, 2

МУ́ТНЫЙ, -ая, -ое **1.** болғансыҡ, буръяҡ; **му́тная вода́** болғансыҡ һыу **2.** тоноҡ, үтә күренмәй торған; **му́тное стекло́** тоноҡ быяла; **му́тные глаза́** тоноҡ күҙҙәр **3.** томанлы, бөләңгерт; **му́тное не́бо** күк йөҙө бөләңгерт **4.** *перен.* (*о сознании, разуме*) томанлы, сыуалсыҡ, ҡараңғы, тонған; **му́тная голова́** тонған баш ♦ **в му́тной воде́ ры́бу лови́ть** болғансыҡ һыуҙа балыҡ тотоу (*кеше ҡазаһынан файҙаланып ҡалыу*)

МУТО́ВКА *ж* **1.** *бот.* таҡыя, суҡ (*үҫемлектәрҙә*); **ве́рхняя муто́вка де́рева заде́рживает на себе́ па́дающий снег** ағастың өҫкө таҡыяһы яуған ҡарҙы үҙендә тотоп ҡала **2.** болғауыс, бешкәк; **взбива́ть кумы́с муто́вкой** бешкәк менән ҡымыҙ бешеү

МУТО́Н *м* мутон (*махсус эшкәртелгән һарыҡ тиреһе*); **воротни́к из муто́на** мутон яға

МУТО́НОВЫЙ, -ая, -ое мутон, мутондан тегелгән; **муто́новая шу́ба** мутон тун

МУ́ТОРНО 1. *нареч. см.* **му́торный 2.** *в знач. сказ., безл.*; *прост.* күңелһеҙ, эс бошорғос, яманһыу; **на душе́ му́торно** күңелдә яманһыу

МУ́ТОРНЫЙ, -ая, -ое *прост.* эс бошорғос, күңелһеҙ; **му́торное состоя́ние** эс бошорғос хәл; **му́торная рабо́та** күңелһеҙ эш

МУТЬ *ж* **1.** ҡуйырыҡ, юшҡын, ултырма **2.** *перен.* томан, буталсыҡ уйҙар; **муть в голове́** башта буталсыҡ уйҙар **3.** *перен.*, *разг.* юҡ (буш) нәмәләр, юҡ-бар; **в го́лову ле́зет вся́кая муть** башҡа һәр төрлө юҡ-бар инә

МУФЛО́Н *м* муфлон (*Урта диңгеҙ утрауҙарында йәшәгән ҡырағай һарыҡ*)

МУ́ФТА *ж* муфта; **держа́ть ру́ки в му́фте** ҡулдарҙы муфта эсендә тотоу; **ка́бельная му́фта** *тех.* кабель тоташтырыусы муфта

МУ́ФТИЙ *м* мөфтөй (*мосолмандарҙа дини идара башлығы*)

МУ́ХА *ж* себен; **ко́мнатная му́ха** өй себене ♦ **му́хи мрут (до́хнут)** күңелһеҙ, эс бошоу; **му́хи не оби́дит** *кто* себенде лә рәнйетмәҫ, кешегә тырнаҡ осондай ҙа зыяны юҡ (*йыуаш кешегә ҡарата*); **де́лать из му́хи слона́** төймәне дөйәләй итеү; **(кака́я) му́ха укуси́ла** *кого* ниндәй себен тешләне (*кәйефе киткән, асыулы кешегә ҡарата*)

МУХОЛО́ВКА *ж* **1.** себен тотҡос (*йәйләнмә*) **2.** *зоол.* себен турғайы **3.** *бот.* тырҡыш, себен аулаусы (*үлән*)

МУХОМО́Р *м* мухомор (*бәшмәк*); **я́рко-кра́сный мухомо́р** асыҡ ҡыҙыл төҫтәге мухомор

МУХО́РТЫЙ, -ая, -ое (*о масти лошади*) кир; **мухо́ртый конь** кир ат

МУЧЕ́НИЕ *с* ыҙа, ғазап, яфа, михнәт; **муче́ния ре́вности** көнләшеү ғазаптары

МУ́ЧЕНИК *м* и **МУ́ЧЕНИЦА** *ж* ыҙа (ғазап, яфа) сигеүсе

МУ́ЧЕНИЧЕСКИЙ, -ая, -ое интеккән, яфа сиккән, ғазаплы; **му́ченическая смерть** ғазаплы үлем; **му́ченический вид** интеккән ҡиәфәт

МУ́ЧЕНИЧЕСТВО *с* ыҙа күреү, интегеү, яфа сигеү; **обре́чь на му́ченичество** яфа сигеүгә дусар итеү, яфаға һалыу

МУЧИ́ТЕЛЬ *м* и **МУЧИ́ТЕЛЬНИЦА** *ж* интектереүсе, яфалаусы, ғазаплаусы

МУЧИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое интектергес, ғазаплы, яфалы, ауыр (кисерешле); **мучи́тельная зубна́я боль** интектергес теш һыҙлауы; **мучи́тельный вопро́с** ауыр, ғазаплы мәсьәлә

МУ́ЧИТЬ *несов. кого-что* интектереү, ғазаплау, яфалау, яфаландырыу, ыҙалау, ыҙалатыу, йонсотоу; **му́чит зубна́я боль** теш һыҙлау ыҙалата; **му́чить го́лодом** астан интектереү; **му́чить тяжёлой рабо́той** ауыр эш менән йонсотоу

МУ́ЧИТЬСЯ *несов.* интегеү, яфаланыу, яфа сигеү, ғазапланыу, ыҙаланыу, ыҙа сигеү; **му́читься от головно́й бо́ли** баш ауыртыуҙан интегеү; **му́читься сомне́ниями** икеләнеүҙәр менән ғазапланыу

МУЧНИ́СТЫЙ, -ая, -ое **1.** онло, крахмаллы; **мучни́стое зерно́** онло ашлыҡ; **мучни́стый карто́фель** крахмаллы картуф **2.** онға оҡшаш; **мучни́стый налёт на расте́нии** үҫемлектәге онға оҡшаш ҡатлам ♦ **мучни́стая роса́** онло ысыҡ (*үҫемлек ауырыуының төрө, онға оҡшаш ҡатлам барлыҡҡа килә*)

МУЧНО́Й, -ая, -ое **1.** он ...ы; **мучно́й мешо́к** он тоҡо; **мучно́й склад** он келәте **2.** ҡамыр ...ы; **мучны́е блю́да** ҡамыр ашамлыҡтары **3.** *в знач. сущ.* **мучно́е** *с* ҡамыр ашы

МУШИ́НЫЙ, -ая, -ое себен ...ы; **муши́ный рой** себен өйөрө; **муши́ное жужжа́ние** себен безелдәүе

МУ́ШКА I *ж* **1.** *уменьш. от* **му́ха** **2.** (*искусственная родинка*) яһалма миң; **му́шка на ле́вой щеке́** һул биттәге яһалма миң

МУ́ШКА II *ж*; *воен.* сәп, мушка; **му́шка ружья́** мылтыҡ мушкаһы

МУШКЕ́Т *м* мушкет (*боронғо мылтыҡ төрө*)

МУШКЕТЁР *м*; *ист.* мушкетёр (*мушкет менән ҡоралланған һалдат*)

МУШМУЛА́ *ж* мүшмел; **за́росли мушмулы́** мүшмел ҡыуаҡлығы; **варе́нье из мушмулы́** мүшмел ҡайнатмаһы

МУШТРА́ *ж* муштра (*тәрбиә ысулы*)

МУШТРОВА́ТЬ *несов. кого-что* муштралау (*таяҡ менән өйрәтеү*); **муштрова́ть солда́т** һал-

даттарҙы муштралау; **муштрова́ть ученико́в** уҡыусыларҙы муштралау

МУЭДЗИ́Н *м* мәзин

МЧАТЬ *несов.* **1.** *кого-что* елдереү, саптырыу, елдереп барыу, елдертеп алып барыу; **ло́шади мча́ли вса́дников** һыбайлыларҙы аттар елдертеп алып барҙы **2.** *см.* **мча́ться**

МЧА́ТЬСЯ *несов.* **1.** елдереү, сабыу, бик тиҙ (шәп) барыу; **мча́ться на коне́** атта сабыу; **по́езд мчи́тся** поезд бик шәп бара **2.** *перен.* (*о времени*) тиҙ үтеү (уҙыу); **го́ды мча́тся** йылдар тиҙ үтә; **мчи́тся вре́мя** ваҡыт тиҙ уҙа

МША́НИК *м* мүкләп (күтәрелгән) һарай; **постро́ить мша́ник** мүкләп һарай эшләү

МШИ́СТЫЙ, -ая, -ое **1.** мүкле, мүк баҫҡан; **мши́стое боло́то** мүкле һаҙлыҡ **2.** мүккә оҡшаш; **мши́стая трава́** мүккә оҡшаш үлән

МЩЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **мстить**; **мще́ние за оби́ду** рәнйеткән өсөн үс алыу **2.** (*месть*) үс

МЫ *мн.* (нас, нам, нас, нами, о нас) *мест.* беҙ; **нас бы́ло дво́е** беҙ икәү инек

МЫ́КАТЬ: го́ре мы́кать интегеү, ғазап (яфа, михнәт) сигеү

МЫ́КАТЬСЯ *несов.*; *прост.* интегеп (ғазап сигеп) йөрөү, нужа күреү; **мы́каться по све́ту** йортһоҙ-ерһеҙ ғазап сигеп йөрөү

МЫ́ЛИТЬ *несов. кого-что* һабын һөртөү, һабынлау; **мы́лить ру́ки** ҡулды һабынлау; **мы́лить во́ду** һыуҙы һабынлау

МЫ́ЛИТЬСЯ *несов.* **1.** (*мылить себя*) һабынланыу; **мы́литься с головы́ до ног** баштан аяҡҡа тиклем һабынланыу **2.** күбекләнеү; **э́то мы́ло хорошо́ мы́лится** был һабын һәйбәт күбекләнә; **мя́гкая вода́ хорошо́ мы́лится** йомшаҡ һыу һәйбәт күбекләнә **3.** *страд. от* **мы́лить**

МЫ́ЛКИЙ, -ая, -ое яҡшы күбекләнә торған; **мы́лкое мы́ло** яҡшы күбекләнә торған һабын

МЫ́ЛО *с* **1.** һабын; **жи́дкое мы́ло** шыйыҡ һабын; **хозя́йственное мы́ло** кер һабыны; **туале́тное мы́ло** еҫле һабын, күҙ һабыны **2.** (*белая пена у лошади*) аҡ күбек (*ҡыҙыу сапҡан атта*); **ко́ни в мы́ле** аҡ күбеккә батҡан аттар

МЫЛОВА́Р *м* һабын ҡайнатыусы

МЫЛОВАРЕ́НИЕ *с* һабын ҡайнатыу, һабын етештереү

МЫЛОВА́РЕННЫЙ, -ая, -ое һабын ...ы; **мылова́ренный заво́д** һабын заводы; **мылова́ренная промы́шленность** һабын (етештереү) сәнәғәте; **мылова́ренный чан** һабын ҡайнатыу шаңы

МЫЛОВА́РНЯ *ж* һабын (етештереү) предприятиеһы

МЫ́ЛЬНИЦА *ж* һабын һауыты; **мы́льница из пластма́ссы** пластмасса һабын һауыты

МЫ́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое һабын ...ы, һабынлы; **мы́льный за́пах** һабын еҫе; **мы́льная вода́** һабынлы һыу; **мы́льные ру́ки** һабынлы ҡулдар ♦ **мы́льный пузы́рь** буш ҡыуыҡ (*буш нәмә, буш хыял*); **мы́льный ко́рень** *бот.* һабын үләненең тамыры

МЫЛЬНЯ́НКА *ж* һабын үләне

МЫС *м*; *геогр.* морон; **мыс вреза́ется в ре́ку** морон йылғаға инеп тора

МЫ́СЛЕННЫЙ, -ая, -ое уйҙағы, күңелдәге, баштағы; **мы́сленный о́браз** уйҙағы образ

МЫ́СЛИМЫЙ, -ая, -ое булыуы мөмкин булған, башҡа һыйҙыра алырлыҡ булған ♦ **мы́слимое ли де́ло?** был эштең булыуы мөмкинме?

МЫСЛИ́ТЕЛЬ *м* фекер (аҡыл) эйәһе, тәрән аҡыллы кеше; **дре́вние мысли́тели** боронғо аҡыл эйәләре

МЫСЛИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое фекерләү ...ы, фекер йөрөтөү ...ы; **мысли́тельные спосо́бности челове́ка** кешенең фекер йөрөтөү һәләттәре

МЫ́СЛИТЬ *несов.* фекерләү, уйлау, фекер (уй) йөрөтөү; **пра́вильно мы́слить** дөрөҫ фекер йөрөтөү

МЫ́СЛИТЬСЯ *несов.* уйланыу, фекер йөрөтөү, күҙ алдына килтереү; **ра́ньше тако́й разгово́р и мы́слиться не мог** элек шундай һөйләшеүҙе күҙ алдына ла килтерергә мөмкин түгел ине

МЫСЛЬ *ж* **1.** фекерләү, фекер йөрөтөү; **ход мы́сли** фекер йөрөтөү юлы **2.** фекер, аҡыл, идея; **глубо́кая мысль** тәрән фекер **3.** белем, фекер, фекерләү; **констру́кторская мысль** конструкторҙар фекере; **техни́ческая мысль** техник фекерләү **4.** уй; **погрузи́ться в мы́сли** уйға батыу **5.** *мн.* **мы́сли** (*убеждения*) фекер, ҡараш; **расхожде́ния в мы́слях** ҡараштағы айырымлыҡтар

МЫ́СЛЯЩИЙ, -ая, -ее **1.** *прич. от* **мы́слить** **2.** *прил.* аҡыллы, дөрөҫ фекерләүсе, фекерле; **мы́слящий челове́к** фекерле (һәләтле) кеше

МЫТ *м*; *вет.* һаҡау (*йылҡы ауырыуы*)

МЫТА́РИТЬ *несов. кого-что*; *прост.* тормош ғазабы күрһәтеү, интектереү, йөҙәтеү

МЫТА́РИТЬСЯ *несов.*; *прост.* интегеү, ғазап (михнәт) сигеү, яфаланыу, нужа күреү

МЫТА́РСТВО *с* аҙап, ғазап, яфа, михнәт; **доро́жные мыта́рства** юл ғазаптары

МЫ́ТЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **мыть** **2.** *прил.* йыуған, йыуылған; **мы́тый пол** йыуылған иҙән

МЫТЬ *несов. кого-что* йыуыу; **мыть лицо́** битте йыуыу ♦ **мыть зо́лото** *спец.* алтын йыуыу

МЫТЬЁ *с см.* **мыть**, **мы́ться** 1 ♦ **не мытьём, так ка́таньем** нисек кенә итеп булһа ла

МЫ́ТЬСЯ *несов.* **1.** йыуыныу; **мы́ться в ба́не** мунсала йыуыныу **2.** *страд. от* **мыть**

МЫЧА́НИЕ *с* **1.** мөңрәү, баҡырыу; **мыча́ние коро́вы** һыйыр мөңрәүе **2.** *перен.*; *разг.* мығырлау, мөңрәү, мыңғырлау; **на вопро́сы отвеча́ть мыча́нием** һорауға мығырлап яуап биреү

МЫЧА́ТЬ *несов.* **1.** мөңрәү, баҡырыу **2.** *перен.*, *разг.* мығырлау, мыңғырлау; **мыча́л что́-то неопределённое** ул ниҙер мығырланы

МЫША́СТЫЙ, -ая, -ое (*о масти лошади*) һоро; **мыша́стый жеребёнок** һоро ҡолон

МЫШЕВИ́ДНЫЙ, -ая, -ое *см.* **мышеобра́зный**

МЫШЕЛО́ВКА *ж* **1.** сысҡан ҡапҡаны, тәпе; **поста́вить мышело́вку** сысҡанға ҡапҡан ҡороу **2.** *перен.* ҡапҡан, тоҙаҡ; **по нео́пытности попа́сть в мышело́вку** тәжрибәһеҙлек арҡаһында ҡапҡанға эләгеү

МЫШЕОБРА́ЗНЫЙ, -ая, -ое сысҡан һымаҡ; **мышеобра́зные грызуны́** сысҡан һымаҡ кимереүселәр

МЫ́ШЕЧНЫЙ, -ая, -ое мускул ...ы; **мы́шечная ткань** мускул туҡымаһы

МЫШИ́НЫЙ, -ая, -ое **1.** сысҡан ...ы; **мыши́ный хвост** сысҡан ҡойроғо **2.** сысҡанға оҡшаш, сысҡандыҡы кеүек; **мыши́ное ли́чико** сысҡандыҡы кеүек бәләкәй йөҙ **3.** (*о цвете*) һоро, сысҡан төҫлө; **мыши́ный мунди́р** һоро мундир ♦ **мыши́ная возня́ (сует́а)** юҡ эш менән булышыу

МЫ́ШКА I *ж*; *уменьш.-ласк. от* **мышь**

МЫ́ШКА II: под мы́шками (мы́шкой) ҡултыҡ аҫтында; **под мы́шки (мы́шку)** ҡултыҡ аҫтына

МЫШКОВА́ТЬ *несов.* (*о животных*) сысҡан аулау; **лиси́ца мышку́ет** төлкө сысҡан аулай

МЫШЛЕ́НИЕ и **МЫ́ШЛЕНИЕ** *с* уйлау, фекерләү, уй (фекер) йөрөтөү; **нау́чное мышле́ние** ғилми фекер йөрөтөү; **мозг — о́рган мышле́ния** мейе — фекерләү органы

МЫШО́НОК *м* сысҡан балаһы

МЫ́ШЦА *ж* мускул; **мы́шца се́рдца** йөрәк мускулы

МЫШЬ *ж* сысҡан; **домо́вая мышь** өй сысҡаны; **полева́я мышь** ҡыр сысҡаны ♦ **как мышь на крупу́ наду́лся** турһайған, үсеккән

МЫШЬЯ́К *м* мышаяҡ (**1.** *хим. ағыулы матдә* **2.** *шунан яһалған дарыу*)

МЫШЬЯКО́ВЫЙ, -ая, -ое **1.** мышаяҡ ...ы; **мышьяко́вый препара́т** мышаяҡ препараты **2.** мышаяҡлы; **мышьяко́вые ру́ды** мышаяҡлы мәғдәндәр

МЭР *м* мэр (*муниципалитет башында тороусы*); **мэр го́рода** ҡала мэры

МЭ́РИЯ *ж* мэрия (*муниципаль идаралыҡ, шул идаралыҡ урынлашҡан йорт*)

МЮЗИК-ХО́ЛЛ *м* мюзик-холл (*эстрада театры*)

МЮРИ́Д *м* мөрит (*ислам динендә әһеленә эйәрсән булған кеше, шәкерт*)

МЯ́ГКИЙ, -ая, -ое *в разн. знач.* йомшаҡ; **мя́гкая посте́ль** йомшаҡ түшәк; **мя́гкие щёки** йомшаҡ бит; **мя́гкие ру́ки** йомшаҡ ҡулдар; **мя́гкая шерсть** йомшаҡ йөн; **мя́гкий воск** йомшаҡ балауыҙ; **мя́гкая гли́на** йомшаҡ балсыҡ; **мя́гкий хлеб** йомшаҡ икмәк; **мя́гкий го́лос** йомшаҡ тауыш; **мя́гкие движе́ния** йомшаҡ хәрәкәттәр; **мя́гкий хара́ктер** йомшаҡ холоҡ; **мя́гкая душа́** йомшаҡ күңел; **мя́гкий взгляд** йомшаҡ ҡараш; **мя́гкий пригово́р** йомшаҡ хөкөм; **мя́гкое обраще́ние** йомшаҡ мөғәмәлә; **мя́гкий упрёк** йомшаҡ шелтә; **мя́гкая зима́** йомшаҡ ҡыш; **мя́гкий кли́мат** йомшаҡ климат ♦ **мя́гкий ваго́н** йомшаҡ вагон; **мя́гкая вода́** йомшаҡ һыу; **мя́гкий знак** *лингв.* йомшаҡлыҡ билдәһе; **мя́гкие согла́сные зву́ки** *лингв.* нәҙек тартынҡы өндәр; **мя́гко выража́ясь (говоря́)** *в знач. вводн. сл.* йомшаҡ итеп әйткәндә

МЯГКОСЕРДЕ́ЧИЕ *с* и **МЯГКОСЕРДЕ́ЧНОСТЬ** *ж* йомшаҡ күңеллелек, шәфҡәтлелек; **прояви́ть мягкосерде́чие** йомшаҡ күңеллелек күрһәтеү

МЯГКОСЕРДЕ́ЧНЫЙ, -ая, -ое шәфҡәтле, йомшаҡ күңелле; **мягкосерде́чный челове́к** йомшаҡ күңелле кеше

МЯ́ГКОСТЬ *ж*; *прям.*, *перен.* йомшаҡлыҡ; **мя́гкость воды́** һыуҙың йомшаҡлығы; **мя́гкость воло́с** сәстәрҙең йомшаҡлығы; **мя́гкость кли́мата** климаттың йомшаҡлығы; **мя́гкость хара́ктера** холоҡтоң йомшаҡлығы

МЯГКОТЕ́ЛОСТЬ *ж* йомшаҡ холоҡлолоҡ, мәмәй ауыҙлылыҡ; **прояви́ть мягкоте́лость** йомшаҡ холоҡлолоҡ күрһәтеү

МЯГКОТЕ́ЛЫЙ, -ая, -ое **1.** *разг.* (*с полным телом*) итләс (йомшаҡ) тәнле, тулы итле **2.** *перен.* (*слабохарактерный*) йомшаҡ холоҡло, мәмәй ауыҙ **3.** *в знач. сущ.* **мягкоте́лые** *мн.*; *зоол.* йомшаҡ тәнлеләр (*моллюскылар*)

МЯГКОШЁРСТНЫЙ и **МЯГКОШЁРСТЫЙ,** -ая, -ое йомшаҡ йөнлө; **мягкошёрстные о́вцы** йомшаҡ йөнлө һарыҡтар

МЯГЧЕ́ТЬ *несов.*; *прост.* йомшарыу

МЯГЧИ́ТЬ *несов. что* йомшартыу; **крем мягчи́т ко́жу** крем тирене йомшарта

МЯКИ́НА *ж* кәбәк; **пшени́чная мяки́на** бойҙай кәбәге ♦ **на мяки́не не проведёшь** *кого* алдай алмаҫһың

МЯКИ́ННЫЙ, -ая, -ое **1.** кәбәк ...ы; **мяки́нная пыль** кәбәк туҙаны **2.** кәбәкле; **мяки́нный хлеб** кәбәкле икмәк

МЯ́КИШ *м* **1.** икмәк йомшағы; **мя́киш чёрного хле́ба** ҡара икмәк йомшағы **2.** табан аҫты йомшағы, тояҡ йомшағы; **подо́швенные мя́киши соба́ки** эттең табан аҫты йомшағы

МЯ́КНУТЬ *несов.*; *разг.* **1.** ебеү, йомшарыу; **сухари́ мя́кнут в воде́** шөкәрә һыуҙа ебей; **ко́жи мя́кнут в раство́ре** тиреләр иретмәлә йомшара **2.** *перен.* ебеү, бәлйерәү, шәлпәйеү; **те́ло мя́кнет, старе́ет** тән шәлпәйә, ҡартая

МЯ́КОТЬ *ж* **1.** (тәндең) йомшаҡ ере; **пу́ля засе́ла в мя́коти спины́** пуля арҡаның йомшаҡ еренә инеп ултырған **2.** *разг.* һум ит; **купи́ть мя́коти на пельме́ни** билмәнгә һум ит һатып алыу **3.** йомшаҡ; **мя́коть арбу́за** ҡарбуз йомшағы

МЯ́ЛКА *ж* **1.** талҡы; **мять лён мя́лкой** талҡы менән етен талҡыу **2.** (*машина*) иҙгес, йом-

шарткыс; **мя́лка для гли́ны** балсык изгес; **мя́лка для кож** тире йомшарткыс

МЯ́МЛИТЬ *несов.*; *разг.* **1.** (*невнятно говорить*) ык-мык килеп һөйләү, мығырлау; **мя́млить от волне́ния** тулкынланыуҙан ык-мык килеп һөйләү **2.** (*нерешительно действовать*) ҡыйыуһыҙ ҡыймылдау, мәмәйләнеү, мыштырлау

МЯ́МЛЯ *м* и *ж*; *прост.* мәмәй (ауыҙ); **он же мя́мля** ул торғаны бер мәмәй

МЯСИ́СТЫЙ, -ая, -ое итләс; **мяси́стая ры́ба** итләс балык; **мяси́стое те́ло** итләс кәүҙә; **мяси́стые гу́бы** итләс ирендәр; **мяси́стые ви́шни** итләс сейәләр

МЯСНИ́К *м* ит һатыусы, итсе

МЯСНО́Й, -ая, -ое **1.** ит ...ы; **мясно́й за́пах** ит еҫе **2.** итле; **мясно́й пиро́г** итле бәлеш; **мясно́й суп** итле аш **3.** һуғым ...ы; **мясно́й скот** һуғым малы **4.** *в знач. сущ.* **мясно́е** *с* ит, итле ашамлыктар; **не употребля́ть мясно́е** ит ашамаҫка

МЯ́СО *с* ит; **кури́ное мя́со** тауык ите; **варёное мя́со** бешкән ит; **жа́реное мя́со** ҡыҙҙырылған ит; **вя́леное мя́со** ҡаҡлаған ит ♦ **с мя́сом вы́рвать (оторва́ть)** *что* ите менән йолҡоп алыу (*төймәне, ҡаптырманы һ.б.*)

МЯСОЗАГОТОВИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое ит әҙерләү ...ы; **мясозаготови́тельные организа́ции** ит әҙерләү ойошмалары

МЯСОКОМБИНА́Т *м* ит комбинаты

МЯСОПОСТА́ВКИ *мн.* (*ед.* **мясопоста́вка** *ж*) ит тапшырыу

МЯСОРУ́БКА *ж* ит үткәргес; **пропусти́ть мя́со че́рез мясору́бку** ит үткәргестән ит үткәреү

МЯ́ТА *ж* бөтнөк; **мя́та растёт по сыры́м места́м** бөтнөк еүеш урындарҙа үҫә; **напои́ть больно́го мя́той** ауырыуға бөтнөк эсереү

МЯТЕ́Ж *м* фетнә; **подави́ть мяте́ж** фетнәне баҫыу

МЯТЕ́ЖНИК *м* фетнәсе

МЯТЕ́ЖНЫЙ, -ая, -ое **1.** фетнәсе ...ы; **мяте́жные отря́ды** фетнәселәр отряды **2.** *трад.-поэт.* тынғыһыҙ; **мяте́жные го́ды** тынғыһыҙ йылдар; **мяте́жная душа́** тынғыһыҙ күңел

МЯ́ТЛИК *м* бажат; **мя́тлик — хозя́ин лу́га** бажат — болон хужаһы

МЯ́ТНЫЙ, -ая, -ое **1.** бөтнөк ...ы; **мя́тный за́пах** бөтнөк еҫе; **мя́тное ма́сло** бөтнөк майы **2.** бөтнөклө; **мя́тные ка́пли** бөтнөклө дарыу; **мя́тный пря́ник** бөтнөклө перәник

МЯ́ТЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **мять 2.** *прил.* иҙелгән; **мя́тый карто́фель** иҙелгән картуф; **мя́тая я́года** иҙелгән еләк **3.** *прил.* (*об одежде*) таушалған, ойпаланған, төҫө ҡаҫҡан; **мя́тое пла́тье** таушалған күлдәк **4.** *прил.*; *перен.*, *разг.* (*утомлённый*, *изнурённый*) таушалған, йонсоған, йонсоу; **мя́тое от бессо́нницы лицо́** йоҡоһоҙлоҡтан йонсоған йөҙ

МЯТЬ *несов.* **1.** *что* баҫыу, иҙеү; **мять гли́ну** балсык иҙеү **2.** *что* (*одежду*) таушалдырыу, ойпалау; **мять костю́м** костюмды таушалдырыу **3.** *что*; *спец.* талкыу, йомшартыу; **мять лён** етен талкыу; **мять ко́жу** тире йомшартыу **4.** *кого-что*; *разг.* (*тискать*, *жать*) ҡыҫыу, ҡыҫҡылау

МЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** ойпаланыу, таушалыу, бөтәрләнеү; **шля́па мнётся** эшләпә таушала **2.** *перен., разг.* (*смущаться*) тартынып (ҡыйыуһыҙланып, икеләнеп) тороу; **мя́ться у поро́га от смуще́ния** оялыуҙан ишек төбөндә тартынып (икеләнеп) тороу **3.** *страд. от* **мять**

МЯУ́КАНЬЕ *с* мыяулау, мыйылдау; **мяу́канье ко́шки** бесәй мыяулауы

МЯУ́КАТЬ *несов.* мыяулау, мыяу-мыяу килеү, мыйылдау; **по ноча́м мяу́кают ры́си** төндәрен һеләүһендәр мыяулай

МЯЧ *м* туп; **футбо́льный мяч** футбол тубы; **игра́ть в мяч** туп уйнау

Н

НА I *предлог* **1.** *с вин. п.* (*при обозначении предмета, на поверхность или внешнюю сторону которого направлено действие, движение с целью расположения, размещения кого-чего-л. на нём*) -ға/-гә, өҫтөнә, башына; **положи́ть кни́гу на стол** китапты өҫтәлгә ҡуйыу; **влезть на де́рево** ағасҡа менеү; **наде́ть на ребёнка пальто́** балаға пальто кейҙереү

2. *с вин. п.* (*при обозначении лиц, организаций, на которые ложится ответственность, работа и т.п., за которыми что-л. закрепляется*) -ға/-гә, өҫтөнә, исеменә; **свали́ть вину́ на друго́го** ғәйепте башҡа берәүгә ауҙарыу; **переписа́ть дом на сы́на** өйҙө улы исеменә күсереп яҙҙырыу

3. *с вин. п.* (*при обозначении места, на которое направлено действие*) -ға/-гә; **верну́ться на ро́дину** тыуған илгә ҡайтыу; **пойти́ на заво́д** заводҡа эшкә барыу

4. *с вин. п.* (*в значении "по направлению к"*, *"в сторону"*) -ға/-гә табан, ҡарай, яҡҡа; **идти́ на го́лос** тауыш ишетелгән яҡҡа барыу; **дви́гаться на восто́к** көнсығышҡа табан хәрәкәт итеү; **дверь на у́лицу** ишек урамға табан

5. *с вин. п.* (*при обозначении лица, предмета и т.п., с которыми соприкасаются, сталкива-*

ются в результате движения, действия) -ға/-гә; **наткну́ться в темноте́ на ка́мень** ҡараңғыла ташҡа барып бәрелеү; **наскочи́ть на забо́р** ҡоймаға барып бәрелеү

6. *с вин. п. (при указании срока, времени)* -ға/-гә; **встре́ча назна́чена на за́втрашний день** осрашыу иртәгәһе көнгә билдәләнгән; **запаса́ться на́ зиму** ҡышҡа әҙерләү; **прие́хать на две неде́ли** ике аҙнаға килеү; **на пе́рвый раз** беренсе тапҡырға; **со дня на́ день** бөгөн-иртәгә, яҡын көндәрҙә, тиҙ арала, ошо арала; **с мину́ты на мину́ту (с ча́су на час)** бына хәҙер, хәҙер-хәҙер (тип тороу)

7. *с вин. п. (при обозначении цели, к которой направлено действие)* -ға/-гә, өсөн; **отда́ть на воспита́ние** тәрбиәгә биреү; **сдать на хране́ние** һаҡлау өсөн тапшырыу

8. *с вин. п. (при обозначении целевого назначения чего-л.)* -лыҡ/-лек; **отре́з на пла́тье** күлдәклек тауар; **ко́мната на пять челове́к** биш кешелек бүлмә

9. *с вин. п.; разг. (при обозначении специальности, профессии)* -лыҡҡа/-леккә; **учи́ться на врача́** табиплыҡҡа уҡыу

10. *с вин. п. (при указании на характер, образ действия)* -ға/-гә; **на ра́зные голоса́** төрлө тауыштарға; **на но́вый лад** яңыса

11. *с вин. п. (при обозначении качества, меры)* -ға/-гә; **бег на сто ме́тров** йөҙ метрға йүгереү

12. *с вин. п. (при обозначении предмета, являющегося орудием действия)* -ға/-гә; **закры́ть на замо́к** йоҙаҡҡа бикләү

13. *с вин. п. (при указании на количественные изменения в результате какого-л. действия)* -ға/-гә; **пятна́дцать раздели́ть на пять** ун биште бишкә бүлеү; **три умно́жить на три** өстө өскә ҡабатлау

14. *с вин. п. (при указании на количественную разницу, степень превосходства или недостатка)* -ға/-гә; **он моло́же своего́ бра́та на пять лет** ул үҙенең ағаһынан биш йәшкә йәшерәк

15. *с предл. п. (при обозначении предмета, на поверхности которого протекает действие или находится кто-что-л.)* -да/-дә, өҫтөндә; **сиде́ть на сту́ле** ултырғыста ултырыу; **лежа́ть на дива́не** диванда ятыу

16. *с предл. п. (при обозначении лиц, организаций, на которые возложено что-л.)* -да/-дә, өҫтөндә; **вина́ на мне** ғәйеп миндә; **все забо́ты по до́му на ней** бөтә өй мәшәҡәттәре уның өҫтөндә

17. *с предл. п. (при обозначении области, сферы, места, пространства, в которых происходит какое-л. действие или проявляется какое-л. свойство)* -да/-дә; **выступа́ть на съе́зде** съезда сығыш яһау; **учи́ться на ку́рсах** курстарҙа уҡыу

18. *с предл. п. (при указании на положение, состояние)* -да/-дә (булып тороу); **находи́ться на излече́нии** дауаланыуҙа (булыу); **быть на иждиве́нии бра́та** ағаһы тәрбиәһендә булыу

19. *с предл. п. (при обозначении промежутка времени)* -да/-дә; **на той неде́ле** теге аҙнала; **на у́тренней заре́** иртә таңда

20. *с предл. п. (при обозначении лиц, предметов, облачённых во что-л.)* өҫтөндә; **на ней бы́ло пальто́** уның өҫтөндә пальто ине

21. *с предл. п. (при обозначении орудий действия или средств передвижения)* -да/-дә, менән; **ката́ться на конька́х** конькиҙа шыуыу; **прие́хать на ло́шади** ат менән килеү

22. *с предл. п. (при указании на средство, с помощью которого кто-что-л. действует)* -да/-дә, менән; **жа́рить на ма́сле** майҙа ҡыҙҙырыу (майға ҡурыу); **заво́д рабо́тает на не́фти** завод нефть менән эшләй

23. *с предл. п. (при обозначении вещества, которое входит в состав чего-л.)* -лы/-ле, эшләнгән, ҡушып (ҡатнаштырып) эшләнгән (әҙерләнгән); **мазь на вазели́не** вазелинлы май; **варе́нье на са́харе** шәкәрҙә әҙерләнгән ҡайнатма ♦ **на лету́** осоп барғанда; **на бегу́** йүгереп барғанда; **на скаку́** сабып барғанда; **на ходу́** барғанда

НА II *частица в знач. сказ.; разг.* мә, бына; **на, возьми́** мә, ал; **вот тебе́ и на** бына һиңә кәрәк булһа (*ныҡ аптырау белдергәндә әйтелә*)

НА... *приставка* **1.** *ҡылым яһағанда ҡулланыла һәм тәржемәлә түбәндәгеләрҙе аңлата*: а) *бәрелеүҙе, барып тейеүҙе, мәҫ.*, **налете́ть на про́вод** сымға барып бәрелеү; б) *предмет өҫтөнә һалыуҙы, ҡуйыуҙы, мәҫ.*, **накле́ить на сте́ну** стенаға йәбештереп ҡуйыу; в) *предмет өҫтөндә яһалыуҙы, барлыҡҡа килеүҙе, мәҫ.*, **нали́пнуть** (өҫтөнә) йәбешеү; **намёрзнуть** өҫтөнә ҡатыу; г) *хәрәкәттең тулылығын, етерлек (күп) булыуын, мәҫ.*, **набра́ть я́год** етерлек итеп еләк йыйып алыу; **настира́ть белья́** күп итеп кер йыуып ташлау; **настро́ить домо́в** күп итеп йорттар төҙөп ҡуйыу; д) *"-ся" ҡиҫәксәһе менән эш-хәрәкәттең тулы булғанлығын, тамамланғанлығын, мәҫ.*, **наговори́ться** туйғансы һөйләшеү; **наслу́шаться** туйғансы тыңлау; е) *эш-хәрәкәттең ҙур дәрәжәлә булмағанын (йәки тулы булмағанын), мәҫ.*, **напева́ть** аҡрын ғына көйләү; **насви́стывать** аҡрын ғына көйләп һыҙғырыу **2.** *ҡайһы бер ҡылымдарҙың тамамланған төр формаһын яһағанда ҡулланыла, мәҫ.*, **написа́ть** яҙып бөтөрөү; **напеча́тать** баҫтырып сығарыу **3.** *сифат һәм исем яһағанда ҡулланылып, низеңдер өҫтөндә булған нәмәне аңлата, мәҫ.*, **нарука́вник** еңсә; **нагру́дник** түшелдерек; **насте́нный** стенаға эленә торған **4.** *көсәйтеү дәрәжәһе рәүештәрен яһағанда ҡулланыла, мәҫ.*, **на́крепко** үтә ныҡ итеп; **на́строго** үтә ҡаты итеп; **на́сухо** ҡоп-ҡоро итеп, ҡоротҡансы

НАБА́ВИТЬ *сов. что, чего* өҫтәү, арттырыу, ҡушыу, күтәреү; **наба́вить це́ну** хаҡын күтәреү; **наба́вить ша́гу** аҙымдарҙы арттырыу

НАБА́ВКА *ж*; *разг.* **1.** *см.* **наба́вить 2.** өҫтәмә, өҫтәмә хаҡ (аҡса); **за това́р уплати́ть с наба́вкой** тауарға өҫтәмә хаҡ түләү

НАБАВЛЯ́ТЬ *несов. см.* **наба́вить**

НАБАВЛЯ́ТЬСЯ *несов. страд. от* **набавля́ть**

НАБА́ВОЧНЫЙ, -ая, -ое *разг.* өҫтәмә, өҫтәлмә; **наба́вочная су́мма** өҫтәлмә аҡса

НАБАЛДА́ШНИК *м* таяҡ башы (тотҡаһы)

НАБАЛО́ВАННЫЙ, -ая, -ое *разг.* **1.** *прич. от* **набалова́ть 2.** *прил.* иркәләтеүҙән боҙолған, көйһөҙ; **набало́ванная актри́са** көйһөҙ актриса

НАБАЛОВА́ТЬ *сов.*; *разг.* иркәләп (иркәләтеп) боҙоу; **набалова́ть ребёнка** баланы иркәләп боҙоу

НАБАЛОВА́ТЬСЯ *сов.* **1.** *прост.* (иркәләнеп) боҙолоу; **набалова́ться от безде́лья** эшһеҙлектән боҙолоу **2.** *разг.* туйғансы (танһығы ҡанғансы) шаярыу, шаярып туйыу; **набалова́ться от души́** ысын күңелдән туйғансы шаярыу

НАБА́ЛТЫВАТЬ I *несов. см.* **наболта́ть** I

НАБА́ЛТЫВАТЬ II *несов. см.* **наболта́ть** II

НАБАЛЬЗАМИ́РОВАТЬ *сов. кого-что* бәлзәмләү; **набальзами́ровать труп** мәйет(те) бәлзәмләү

НАБА́Т *м* саң, һөрән, оран, һөрән һалыу; **с колоко́льни разда́лся наба́т** ҡыңғыраուҙан саң яңғыраны ♦ **бить (ударя́ть) в наба́т** саң ҡағыу (*һөрән һалыу*)

НАБА́ТНЫЙ, -ая, -ое **1.** тревога сигналы ...ы; **наба́тный звон** тревога сигналы сыңлауы **2.** саң ҡағыу ...ы, һөрән һалыу ...ы; **наба́тный ко́локол** саң ҡағыу ҡыңғырауы

НАБЕ́Г *м* **1.** барымта, һөжүм, сапҡын, баҫҡын; **соверша́ть набе́г** һөжүм яһау **2.** *перен.* инеү, килеп инеү ♦ **с набе́га (с набе́гу)** йүгереп килеп, йүгереп барғанда, осоп барғанда

НАБЕГА́ТЬ *несов.* **1.** *см.* **набежа́ть 2.** (*совершать набеги*) һөжүм яһау (итеү), сапҡын яһау

НАБЕ́ГАТЬСЯ *сов.*; *разг.* **1.** (*вдоволь побегать*) туйғансы йүгереү, күп йүгереү; **ребёнок набе́гался** бала туйғансы йүгерҙе **2.** (*утомиться от беготни*) йүгереп йөрөп арыу (арып бөтөү); **набе́гаться за́ день** көн буйы йүгереп, арып бөтөү

НАБЕДОКУ́РИТЬ *сов.*; *разг.* (шаярып, яңылыш) бәлә тыуҙырыу, зыян килтереү; **ма́льчик си́льно набедоку́рил** малай бик ҙур зыян килтерҙе

НАБЕЖА́ТЬ *сов.* **1.** *на кого-что* (*наскочить с разбега*) йүгереп барып бәрелеү, килеп менеү **2.** *на что* (*быстро надвинувшись, закрыть собой*) ҡаплау, ҡаплап алыу; **на со́лнце набежа́ла ту́ча** ҡояшты болот ҡапланы **3.** *на что* (*выступить, появиться, налиться*) йыйылыу, тулыу; **набежа́ло с ведро́ воды́** бер биҙрәгә яҡын һыу йыйылды; **на глаза́ набежа́ли слёзы** күҙгә йәш тулды **4.** (*о ветре*) кинәт (ҡапыл) иҫеү (иҫеп ебәреү); **ве́тер набежа́л** ҡапыл ел иҫеп ебәрҙе **5.** *разг.* (*сбегаясь, скопиться где-л.*) йыйылыу; **к ве́черу набежа́л наро́д** кискә табан халыҡ йыйылып китте **6.** *перен.*, *разг.* (*о деньгах*) йыйылыу, артыу, үҫеү; **набежа́ли проце́нты** проценттары артҡан (үҫкән)

НАБЕЗОБРА́ЗНИЧАТЬ *сов.*; *разг.* тәртип боҙоп ташлау, (төрлө) әшәкелектәр эшләү, насарлыҡ ҡылыу

НАБЕКРЕ́НЬ *нареч.* ҡырын, ҡырын һалып; **наде́ть ша́пку набекре́нь** бүректе ҡырын һалып кейеү

НАБЕЛИ́ТЬ *сов. что* **1.** кершән яғыу, пудра һөртөү; **набели́ть лицо́** биткә пудра һөртөү **2.** (*побелить*) ағартыу, аҡлау; **набели́ть сте́ны** стеналарҙы аҡлау **3.** (*отбелить*) ағартыу; **набели́ть холсто́в** киндер ағартыу

НАБЕЛИ́ТЬСЯ *сов.* пудра (кершән) һөртөнөү

НА́БЕЛО и **НАБЕЛО́** *нареч.* аҡҡа, таҙаға; **переписа́ть на́бело** аҡҡа күсереп яҙыу

НА́БЕРЕЖНАЯ *ж* **1.** (*берег*) менән нығытылған яр; **грани́тная на́бережная** гранит менән нығытылған яр **2.** (*улица вдоль берега*) яр буйы урамы; **прое́хать по на́бережной** яр буйы урамынан үтеп китеү

НАБИВА́ТЬ *несов. см.* **наби́ть**

НАБИВА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **наби́ться 2.** *страд. от* **набива́ть**

НАБИ́ВКА *ж* **1.** *см.* **наби́ть** 1, 2, 4, 6; **наби́вка тка́ни** туҡыманы биҙәкләү **2.** *разг.* (*то, чем набито что-л.*) тултыра торған нәмә; **ва́тная наби́вка матра́ца** матрац эсенә тултыра торған мамыҡ

НАБИВНО́Й, -ая, -ое **1.** тултырылған; **набивно́й матра́ц** тултырылған матрац **2.** биҙәкле, биҙәк баҫылған (төшөрөлгән); **набивно́й шёлк** биҙәкле ебәк **3.** биҙәкләй торған, биҙәк баҫа (төшөрә) торған; **набивна́я маши́на** биҙәк баҫа торған машина

НАБИ́ВОЧНЫЙ, -ая, -ое биҙәк баҫа (төшөрә) торған, биҙәк баҫыу (төшөрөү) өсөн, биҙәкләү өсөн; **наби́вочная маши́на** биҙәк баҫыу өсөн машина; **наби́вочный материа́л** биҙәкләү өсөн туҡыма

НАБИРА́ТЬ *несов. см.* **набра́ть**

НАБИРА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **набра́ться 2.** *страд. от* **набира́ть**

НАБИ́ТЬ *сов. кого-что* **1.** тултырыу, тыңҡыслап (төйгөсләп, тығыҙлап) тултырыу, баҫып тултырыу; **наби́ть поду́шку пу́хом** мендәргә мамыҡ тултырыу; **наби́ть в тру́бку таба́ку** төрөпкәгә тәмәке тултырыу **2.** (*приколотить к поверхности чего-л.*) ҡағып ҡуйыу; **наби́ть на дверь вы́веску** ишеккә вывеска ҡағып

ҡуйыу **3.** (*вколотить*) ҡағыу; **наби́ть гвозде́й** сөй ҡағыу **4.** (*надеть*) һуғыу, кейҙереү; **наби́ть о́бручи на ка́дку** сапсаҡҡа ҡоршау һуғыу **5.** *разг.* (*ударами, трением и т.п. вызвать болезненное явление*) бәреп шештереү, ҡабартыу, ҡырҙырыу; **наби́ть ши́шку на лбу** маңлайҙы бәреп шештереү; **наби́ть мозо́ли на ладо́нях** устарҙы ҡабартыу **6.** *тех.* (*отпечатать узор*) биҙәк төшөрөү, биҙәк баҫыу **7.** *что, кого-чего*; *разг.* (*настрелять*) байтаҡ атып алыу (*бер ни тиклем*); **наби́ть у́ток** байтаҡ өйрәк атып алыу **8.** *что, чего* (*разбить*) ватыу, ярыу; **наби́ть посу́ды** һауыт-һаба ватыу ♦ **наби́ть карма́н (мошну́)** кеҫә ҡалынайтыу, байыу; **наби́ть оско́мину**: 1) теш ҡамаштырыу; 2) теңкәгә тейеү; **наби́ть ру́ку** оҫтарып китеү (алыу), таҫылланып алыу; **наби́ть це́ну** *на что* хаҡ күтәреү (*ниндәй ҙә булһа тауарға*); **наби́ть себе́ це́ну** үҙ дәрәжәңде күтәрергә тырышыу

НАБИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** тулыу, шығырым тулыу; **в ко́мнату наби́лось мно́го наро́ду** бүлмәгә халыҡ шығырым тулды **2.** (*навязаться*) тағылыу, көсләп тағылыу, тырышыу; **наби́ться в друзья́** дуҫ булырға тырышыу ♦ **наби́ться битко́м** шығырым тулыу

НАБЛЮДА́ТЕЛЬ *м* күҙәтсе, күҙәтеүсе, күҙәтеп (ҡарап) тороусы; **вое́нный наблюда́тель** хәрби күҙәтеүсе

НАБЛЮДА́ТЕЛЬНОСТЬ *ж* күҙәтеүсәнлек; **име́ть дар наблюда́тельности** күҙәтеүсәнлек һәләтенә эйә булыу

НАБЛЮДА́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** күҙәтеүсән, оҫҡор күҙле, иғтибарлы, һынсыл; **наблюда́тельный челове́к** күҙәтеүсән кеше **2.** күҙәтеү ...ы; **наблюда́тельный пункт** күҙәтеү пункты

НАБЛЮДА́ТЬ *несов.* **1.** *кого-что, за кем-чем* (*следить глазами*) күҙәтеү, күҙәтеп (ҡарап) тороу; **наблюда́ть зака́т со́лнца** ҡояш байығанды күҙәтеү **2.** *кого-что* (*изучать, исследовать*) күҙәтеү, өйрәнеп (тикшереп) тороу; **наблюда́ть жизнь живо́тных** хайуандар тормошон күҙәтеү **3.** *за кем-чем* (*присматривать*) күҙ-ҡолаҡ булыу, ҡарау, күҙәтеү; **наблюда́ть за детьми́** балаларға күҙ-ҡолаҡ булыу

НАБЛЮДА́ТЬСЯ *несов.* **1.** (*встречаться, бывать, случаться*) осрау, осраштырғылау, булғылау, күҙәтелеү, һиҙелеү; **наблюда́ются оши́бки** хаталар осраштырғылай; **наблюда́ется потепле́ние пого́ды** көндәрҙең йылыныуы күҙәтелә **2.** *страд. от* **наблюда́ть** 2

НАБЛЮДЕ́НИЕ *с см.* **наблюда́ть**; **вести́ наблюде́ние** күҙәтеү алып барыу; **под наблюде́нием врача́** врач күҙәтеүендә

НАБО́ЕЧНЫЙ, -ая, -ое *см.* **набо́йка** 1

НА́БОЖНОСТЬ *ж* динселлек, диндарлыҡ, тәҡүәлек; **отлича́ться на́божностью** динселлек менән айырылып тороу

НА́БОЖНЫЙ, -ая, -ое динсел, диндар, тәҡүәле; **на́божный стари́к** тәҡүәле ҡарт; **на́божное настрое́ние** динсел (кешегә хас) кәйеф

НАБО́ЙКА *ж* **1.** *см.* **наби́ть** 4; **набо́йка обруче́й на бо́чку** мискәгә ҡоршау һуғыу **2.** (*ткань с набивным узором*) биҙәк, биҙәкле туҡыма, биҙәк төшөрөлгән туҡыма; **ска́терть из набо́йки** биҙәк төшөрөлгән ашъяулыҡ **3.** (*на обуви*) набойка; **рези́новые набо́йки** резина набойкалар

НАБО́ЙЩИК *м* **1.** (*рабочий*) тултырыусы; **набо́йщик папиро́с** папирос тултырыусы **2.** (*рабочий-текстильщик*) биҙәкләүсе, биҙәк баҫыусы (*ир-ат*)

НАБО́ЙЩИЦА *ж* биҙәк баҫыусы (*ҡатын-ҡыҙ*)

НА́БОК *нареч.* ҡырын, бер яҡҡа; **шля́па сби́лась на́бок** эшләпә ҡырын киткән; **склони́ть го́лову на́бок** башты бер яҡҡа эйеү

НАБОЛЕ́ВШИЙ, -ая, -ее **1.** *прич. от* **наболе́ть 2.** *прил.* күптән борсоған (борсоп торған), күптән хәл ителергә тейешле, кисектергеһеҙ; **наболе́вший вопро́с** күптән борсоған мәсьәлә

НАБОЛЕ́ТЬ *сов.* **1.** (бик ҡаты, ныҡ) ауырта (һыҙлай) башлау; **от нары́ва наболе́ла рука́** эренләүҙән ҡул бик ҡаты һыҙлай башланы **2.** *перен.* (*накопиться — о чём-л. мучительном*) йыйылыу, тулыу, әрнеү; **наболе́ло на душе́** *безл.* йөрәк (йән, күңел) әрней

НАБОЛТА́ТЬ I *сов. что, чего*; *разг.* (*взболтать*) болғап (ҡушып) туҡыу; **наболта́ть яи́ц в молоке́** йомортҡаны һөткә ҡушып туҡыу

НАБОЛТА́ТЬ II *сов. что, чего*; *разг.* күп лығырлау, юҡ-бар (артығын) һөйләп ташлау

НАБОЛТА́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* туйғансы һөйләшеү, һөйләшеп туйыу, ләстит һатыу; **наболта́ться за ве́чер** кис буйы туйғансы һөйләшеү

НАБО́Р *м* **1.** *см.* **набра́ть**; **набо́р воды́ в бак** бакка һыу йыйыу **2.** йыйылма; **набо́р слеса́рных инструме́нтов** слесарлыҡ ҡоралдары йыйылмаһы **3.** *типогр.* набор, йыйылған хәрефтәр **4.** (*металлическое украшение на ремне, упряжи*) еҙле, көмөшлө ♦ **набо́р слов** һүҙ буткаһы, мәғәнәһеҙ һүҙҙәр

НАБО́РНЫЙ, -ая, -ое **1.** *типогр.* набор ...ы, хәреф йыйыу ...ы; **набо́рная маши́на** хәреф йыйыу машинаһы **2.** *в знач. сущ.* **набо́рная** *ж* типографияла хәреф йыйыу бүлеге **3.** еҙле, еҙ (көмөш) тағылған; **набо́рная шлея́** еҙле (көмөшлө) ышлыя

НАБО́РЩИК *м* и **НАБО́РЩИЦА** *ж* хәреф йыйыусы

НАБО́РЩИЦКИЙ, -ая, -ое хәреф йыйыусы ...ы; **набо́рщицкое ремесло́** хәреф йыйыусы һөнәре

НАБРАНИ́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* туйғансы әрләшеү; **успе́ть набрани́ться** туйғансы әрләшеп өлгөрөү

НАБРА́СЫВАТЬ I *несов. см.* **наброса́ть**

НАБРА́СЫВАТЬ II *несов. см.* **набро́сить**

НАБРА́СЫВАТЬСЯ I *несов. см.* **набро́ситься**

НАБРА́СЫВАТЬСЯ II *несов. страд. от* **набра́сывать** II

НАБРА́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что, чего* (*собрать*) йыйыу, алыу, туплау (*етерлек итеп*); **набра́ть корзи́ну я́год** бер кәрзин еләк йыйыу; **набра́ть о́пыт рабо́ты** эш тәжрибәһе туплау **2.** *что, кого-чего* (*принять, нанять*) алыу, ҡабул итеү; **набра́ть рабо́чих на заво́д** заводҡа эшселәр алыу **3.** *что; перен.* (*достичь нужной степени*) ирешеү, үҫтереү, шәбәйтеү; **набра́ть те́мпы в рабо́те** эштә темпты шәбәйтеү **4.** *что* (*составить*) йыйыу; **набра́ть но́мер телефо́на** телефон номерын йыйыу; **набра́ть статью́ пети́том** мәҡәләне петит менән йыйыу ♦ **набра́ть воды́ в рот** *прост.* ауыҙға һыу уртлау, ауыҙ йомоу, ләм-мим өндәшмәү

НАБРА́ТЬСЯ *сов.* **1.** (*скопиться*) йыйылыу; **в я́му набрала́сь вода́** соҡорға һыу йыйылған **2.** *чего* (*усвоить*) үҙләштереү, өйрәнеү; **набра́ться но́вых пра́вил** яңы ҡағиҙәләрҙе үҙләштереү **3.** *чего* йыйыу, туплау; **набра́ться о́пыта** тәжрибә туплау ♦ **набра́ться ду́ху** нимәгә булһа ла баҙнат итеү, ҡыйыулыҡ туплау; **набра́ться сил** көс йыйыу (туплау); **набра́ться ума́ (ра́зума)** аҡыл йыйыу, аҡылға ултырыу

НАБРЕДА́ТЬ *несов. см.* **набрести́**

НАБРЕСТИ́ *сов.* **1.** *на кого-что; прям., перен.* барып (килеп) сығыу, килеү, төшөү, юлығыу, тап булыу; **набрести́ на след** эҙенә барып сығыу; **набрести́ на мысль о побе́ге** ҡасыу тураһындағы уйға килеү **2.** *обычно безл.* йыйылыу; **набрело́ нема́ло люде́й** байтаҡ кеше йыйылған

НАБРОДИ́ТЬСЯ *сов.; разг.* туйғансы (арығансы) йөрөү; **наброди́ться по у́лицам го́рода** ҡала урамдары буйлап арығансы йөрөү

НАБРОСА́ТЬ *сов.* **1.** *что, чего* (*накидать*) күп итеп (өйгөләп) ташлау, ташлап бөтөү; **наброса́ть оку́рков** күп итеп тәмәке төпсөктәре ташлау **2.** *что* (*нарисовать, написать, изложить и т.п. в общих чертах*) өҫтән-өҫтән генә яҙғылау, ашығыс рәүештә (тиҙ-тиҙ генә) яҙып (һыҙып) ташлау, һыҙғылау; **наброса́ть мы́сли на бума́ге** фекерҙе тиҙ-тиҙ генә яҙып ташлау; **наброса́ть портре́т писа́теля** яҙыусының портретын тиҙ-тиҙ генә һыҙғылау

НАБРО́СИТЬ *сов. что* ябыу, һалыу; **набро́сить на хлеб брезе́нт** ашлыҡты брезент менән ябыу

НАБРО́СИТЬСЯ *сов.* **1.** *на кого-что* (*напасть*) (өҫтөнә) ташланыу, ырғыу; **соба́ка набро́силась на незнако́мца** эт ят кешегә ташланды **2.** *на что; разг.* (*с жадностью приняться за что-л.*) ҡомһоҙланып тотоноу (керешеү), янып (ашҡынып) тотоноу (керешеү); **набро́ситься на рабо́ту** ашҡынып эшкә тотоноу **3.** *разг.* (*накинуться с бранью, упрёками и т.п.*) шелтәләй (әрләй, һүгә) башлау; **набро́ситься на ребёнка** баланы шелтәләй башлау

НАБРО́СОК *м* һыҙма, ҡаралама; **набро́сок рома́на** романдың ҡараламаһы; **набро́сок карти́ны** һүрәт һыҙмаһы, һыҙма һүрәт

НАБРЫ́ЗГАТЬ *сов. что, чего* и *без доп.* сәсрәтеү, сәсрәтеп бөтөрөү, һирпеү, һибеү, бөркөү; **набры́згать воды́ на́ пол** иҙәнгә һыу бөркөү

НАБРЫ́ЗГИВАТЬ *несов. см.* **набры́згать**

НАБРЮ́ШНИК *м* бауырлыҡ, көйәк (*йылылыҡ һ.б. өсөн*); **ва́тный набрю́шник** мамыҡ(тан тегелгән) бауырлыҡ

НАБРЮ́ШНЫЙ, -ая, -ое эс(тәге), эскә (ҡорһаҡҡа) ҡуйыла торған; **набрю́шный жирово́й слой** *анат.* эс майы, ҡаҙы

НАБРЯ́КНУТЬ *сов.; разг.* **1.** еүешләнеп (дымланып, һыу һеңеп) ҡабарыу, күбеү, бүртеү, шешенеү; **дверь набря́кла от вла́ги** еүешлектән ишек шешенгән **2.** шешеү, шешенеү; **у него́ набря́кли ве́ки** уның күҙ ҡабаҡтары шешенгән

НАБУХА́НИЕ *с см.* **набуха́ть**; **набуха́ние по́чек** бөрөләрҙең тулышыуы

НАБУХА́ТЬ *несов. см.* **набу́хнуть**

НАБУ́ХНУТЬ *сов.* **1.** күбеү, күбенеү, бүртеү, бүртенеү, тиртеү, тулышыу; **по́чки набу́хли со́ками** бөрөләр һутҡа тулышҡан **2.** шешеү, шешенеү; **ве́ки набу́хли от слёз** илауҙан күҙ ҡабаҡтары шешенгән; **от дожде́й набу́хли ра́мы** ямғырҙан рамдар шешенгән

НАВА́ГА *ж* навага (*балыҡ*)

НАВАЖДЕ́НИЕ *с* вәсүәсә, ҡотҡо; **дья́вольское наважде́ние** иблис ҡотҡоһо

НАВА́ЖИЙ, -ья, -ье навага тотоу ...ы, навага ...ы; **нава́жий про́мысел** навага тотоу кәсебе; **нава́жья уха́** навага һурпаһы

НАВА́Л *м* **1.** *см.* **навали́ть** 1, 2 и **навали́ться 2.** өйөм; **нава́л строи́тельного му́сора** төҙөлөштән ҡалған сүп-сар өйөмө

НАВА́ЛИВАТЬ I *несов. см.* **навали́ть**

НАВА́ЛИВАТЬ II *несов. см.* **наваля́ть**

НАВА́ЛИВАТЬСЯ I *несов.* **1.** *см.* **навали́ться 2.** *страд. от* **нава́ливать** I

НАВА́ЛИВАТЬСЯ II *несов. страд. от* **нава́ливать** II

НАВАЛИ́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что, на кого-что* йөкмәтеү, өҫтөнә һалыу (тейәү, өйөү, йығыу, ауҙарыу); **навали́ть мешо́к на теле́гу** тоҡто арбаға һалыу; **всю отве́тственность навали́ли на него́** бөтә яуаплылыҡты уға йөкмәттеләр **2.** *что, чего* (*положить в беспорядке*) нисек етте шулай (теләһә нисек) ауҙарыу (һалыу, тейәү, өйөү); **навали́ть дров** утынды теләһә нисек ауҙарыу **3.** *обычно безл.; разг.* (*нагнать, надуть в большом количестве*) күп итеп яуыу; **навали́ло мно́го сне́гу** бик күп итеп ҡар яуған **4.** *обычно безл.; разг.* (*собраться в большом количестве*) бик күп йыйылыу; **навали́ло мно́го наро́ду** бик күп халыҡ йыйылған

НАВАЛИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** (*налечь*) терәлеп (һөйәлеп, ауырлығын һалып) этеү (баҫыу, ятыу); **изо всей си́лы навали́ться плечо́м** иңбаш менән бөтә көскә этеү **2.** *перен.* өҫкә төшөү; **на меня́ навали́лись все забо́ты** бөтә мәшәҡәттәр минең өҫкә төштө **3.** *перен., разг.* (*внезапно напасть*) (көтмәгәндә) ташланыу, ябырылыу, һөжүм итеү; **навали́ться на врага́** көтмәгәндә дошманға ташланыу

НАВА́ЛКА *ж см.* **навали́ть** 1; **нава́лка брёвен** бүрәнә тейәү

НАВА́ЛОМ *нареч.* **1.** *разг.* (*в беспорядке*) нисек етте шулай, теләһә нисек; **ве́щи лежа́т нава́лом** әйберҙәр теләһә нисек аунап ята **2.** *в знач. сказ.*; *прост.* (*в избытке*) бик күп, артығы менән; **фру́ктов там нава́лом** емеш-еләк унда бик күп

НАВАЛООТБО́ЙКА *ж*; *горн.* күмер ватыу һәм уны забойҙағы конвейерға тейәү

НАВАЛООТБО́ЙЩИК *м*; *горн.* навалоотбойщик (*тау эшсеһе*)

НАВА́ЛОЧНЫЙ, -ая, -ое ауҙарып тейәй торған; **нава́лочная маши́на** ауҙарып тейәй торған машина

НАВАЛЯ́ТЬ *сов. что, чего* (бер аҙ, әҙерәк) баҫыу, баҫып ташлау; **наваля́ть не́сколько пар ва́ленок** бер нисә пар быйма баҫыу

НАВАЛЯ́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* туйғансы аунау; **наваля́ться на песке́** ҡомлоҡта туйғансы аунау

НАВА́Р *м* **1.** (*настой*) сығыш, төнәтмә; **арома́тный нава́р** хуш еҫле төнәтмә **2.** (*жир на поверхности жидкой пищи*) һөҙлөк, тоҙлоҡ; **нава́р на мясно́м бульо́не** ит һурпаһындағы һөҙлөк

НАВА́РИВАТЬ *несов. см.* **навари́ть**

НАВА́РИВАТЬСЯ *несов. страд. от* **нава́ривать**

НАВА́РИСТЫЙ, -ая, -ое өрөлө, һөҙлөклө; **нава́ристая уха́** өрөлө балыҡ һурпаһы

НАВАРИ́ТЬ *сов.* **1.** *что, чего* күп итеп бешереү (ҡайнатыу); **навари́ть мя́са** күп итеп ит бешереү; **навари́ть варе́нья** күп итеп ҡайнатма ҡайнатыу **2.** *чего*; *тех.* иретеү, иретеп әҙерләү (*бер ни тиклем*); **навари́ть ста́ли** ҡорос иретеү **3.** *что* (*приварить*) ҡыҙҙырып йәбештереү (ялғау); **навари́ть топо́р** балтаны ҡыҙҙырып йәбештереү

НАВА́РКА *ж*; *тех.* **1.** *см.* **навари́ть** 3; **изгото́вить нава́ркой** ҡыҙҙырып йәбештереү **2.** ҡыҙҙырып йәбештерелгән өлөш (киҫәк); **нава́рка на косе́** салғының ҡыҙҙырып йәбештерелгән өлөшө

НАВАРНО́Й, -ая, -ое *тех.* ҡыҙҙырып йәбештерелгән; **наварно́й коне́ц серпа́** ураҡтың ҡыҙҙырып йәбештерелгән осо

НАВЕВА́ТЬ *несов. см.* **наве́ять** 1, 2

НАВЕВА́ТЬСЯ *несов. страд. от* **навева́ть**

НАВЕ́ДАТЬСЯ *сов.*; *разг.* хәл белергә инеү (килеү, инеп сығыу); **прийти́ наве́даться к больно́му** ауырыуҙың хәлен белергә килеү

НАВЕДЕ́НИЕ *с см.* **навести́** 3—6; **наведе́ние поря́дка** тәртип урынлаштырыу; **наведе́ние моста́** күпер һалыу

НАВЕ́ДЫВАТЬСЯ *несов. см.* **наве́даться**

НАВЕЗТИ́ *сов. кого-что, чего* (күп итеп) килтереп (ташып) ҡуйыу, килтереп тултырыу; **навезти́ това́ров** тауар килтереп тултырыу

НАВЕ́ИВАТЬ *несов. см.* **наве́ять** 3

НАВЕ́ИВАТЬСЯ *несов. страд. от* **наве́ивать**

НАВЕ́К и **НАВЕ́КИ** *нареч.* мәңгегә, мәңгелеккә, ғүмергә, ғүмерлеккә, бөтөнләйгә; **прости́ться наве́ки** мәңгелеккә хушлашыу; **наве́ки вме́сте** мәңгегә бергә

НАВЕРБОВА́ТЬ *сов. кого-что* йыйып алыу, туплау, яллау; **навербова́ть рабо́чих для но́вой стро́йки** яңы төҙөлөшкә эшселәр туплау

НАВЕРБО́ВЫВАТЬСЯ *несов. страд. от* **навербо́вывать**

НАВЕРБО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **навербова́ть**

НАВЕ́РНО и **НАВЕ́РНОЕ** *нареч. в знач. вводн. сл.* моғайын, күрәһең, -дыр/-дер; **он, наве́рно, по́мнит о на́шем разгово́ре** ул, моғайын, беҙҙең һөйләшеүҙе онотмағандыр

НАВЕРНУ́ТЬ *сов.* **1.** (*намотать*) урау, урап ҡуйыу; **наверну́ть на па́лец ма́рлю** бармаҡҡа марля урау **2.** (*навинтить, надеть*) бороу, бороп кейҙереү (ҡуйыу, кертеү, индереү); **наверну́ть га́йку** гайканы бороп индереү

НАВЕРНУ́ТЬСЯ *сов.* **1.** уралыу, йәбешеү; **верёвка наверну́лась на вал** арҡан валға уралған **2.** боролоп кереү, бороп кейҙереү; **га́йка наверну́лась на болт** гайка болтҡа бороп кейҙерелде **3.** йәш тулыу, йәшләнеү; **на глаза́ наверну́лись слёзы** күҙгә йәш тулды

НАВЕРНЯКА́ *нареч.*; *разг.* **1.** әлбиттә, мотлаҡ, моғайын, һис шикһеҙ; **об э́том никто́ не зна́ет наверняка́** был турала, әлбиттә, бер кем дә белмәй **2.** яңылышмай(ынса), ныҡ ышанып, ныҡлы ышаныс менән; **де́йствовать наверняка́** ныҡ ышанып эш итеү

НАВЕРСТА́ТЬ I *сов. что* тултырыу, ҡаплау, ҡыуып етеү, эшләп бөтөрөү; **наверста́ть упу́щенное** эшләнмәй ҡалғанды эшләп бөтөрөү

НАВЕРСТА́ТЬ II *сов. что, чего*; *типогр.* вёрсткалау, вёрсткалап ҡуйыу; **наверста́ть не́сколько страни́ц кни́ги** китаптың бер нисә битен вёрсткалау

НАВЁРСТЫВАТЬ I *несов. см.* **наверста́ть** I

НАВЁРСТЫВАТЬ II *несов. см.* **наверста́ть** II

НАВЁРСТЫВАТЬСЯ I *несов. страд. от* **навёрстывать** I

НАВЁРСТЫВАТЬСЯ II *несов. страд. от* **навёрстывать** II

НАВЕРТЕ́ТЬ *сов.* **1.** *что* (*намотать*) урау, урап ҡуйыу; **наверте́ть коне́ц верёвки на́ руку** бауҙың осон ҡулға урау **2.** *что, чего* бороп (быраулап) тишеү; **наверте́ть отве́рстий** бороп тишек(тәр) тишеү

НАВЁРТКА *ж см.* **наверте́ть** 1, **наверну́ть** 2; **навёртка га́ек** гайкаларҙы бороп кейҙереү

НАВЁРТЫВАТЬ *несов. см.* **наверну́ть** 1, 2 и **наверте́ть** 1

НАВЁРТЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **наверну́ться 2.** *страд. от* **навёртывать**

НАВЕ́РХ *нареч.*; *в разн. знач.* үргә, өҫкә, юғарыға; **вы́браться наве́рх** өҫкә сығыу; **подня́ться по тропе́ наве́рх** һуҡмаҡ буйлап үргә менеү; **подня́ться по ступе́нькам наве́рх** баҫҡыстан өҫкә менеү; **взгляну́ть наве́рх** юғарыға ҡарау

НАВЕРХУ́ *нареч.*; *в разн. знач.* юғарыла, өҫтә, үрҙә; **наверху́ послы́шался шум** өҫтә тауыш ишетелде

НАВЕ́РЧИВАТЬ *несов. см.* **наверте́ть** 2

НАВЕ́РЧИВАТЬСЯ *несов. страд. от* **наве́рчивать**

НАВЕ́С *м* лапаҫ, япма, түбә(лек), әүеҫлек; **быть под наве́сом** лапаҫ аҫтында булыу; **наве́с над гумно́м** ырҙын табағы япмаһы; **наве́с над коло́дцем** ҡоҙоҡ түбәһе

НАВЕСЕЛЕ́ *нареч.*; *разг.* ҡыҙмаса (*аҙ ғына иҫерек*); **быть навеселе́** ҡыҙмаса булыу

НАВЕ́СИСТЫЙ, -ая, -ое *разг.* сығынҡы; **наве́систый бе́рег** сығынҡы яр

НАВЕ́СИТЬ *сов.* **1.** (*повесить*) элеү, (элеп) ҡуйыу; **наве́сить на дверь замо́к** ишеккә йоҙаҡ элеп ҡуйыу; **наве́сить мно́го белья́** күп итеп кер элеү **2.** (*надеть на петли*) ҡуйыу; **наве́сить дверь** ишек ҡуйыу **3.** *что*, *чего*; *разг.* тағыу, эләктереү, бәйләү

НАВЕ́СКА *ж* **1.** *см.* **наве́сить** 1, 2; **наве́ска проводо́в** сым һуҙыу (тартыу) **2.** (*петля*) күгән; **желе́зная наве́ска** тимер күгән

НАВЕСНО́Й, -ая, -ое аҫма(лы), элмә(ле); **навесно́й замо́к** аҫмалы йоҙаҡ

НАВЕ́СНЫЙ, -ая, -ое **1.** лапаҫ ...ы, түбә ...ы, япма ...ы **2.** *см.* **навесно́й**

НАВЕСТИ́ *сов.* **1.** *на что* йүнәлтеү, төшөрөү; **навести́ на след** эҙгә төшөрөү **2.** *на что*; *перен.* йүнәлтеү, тыуҙырыу; **навести́ на мысль** фекер тыуҙырыу **3.** *что* төбәү, тоҫҡау, йүнәлтеү; **навести́ бино́кль** биноклде йүнәлтеү **4.** *что* һалыу, эшләү, төҙөү; **навести́ мост** күпер һалыу **5.** (*покрыть, окрасить*) буяу, ҡаплау, һөртөп (йөрөтөп) сығыу, өҫтөнән йүгертеү; **навести́ на кра́ску лак** буяу өҫтөнән лак һөртөп сығыу **6.** *что*; *перен.*, *разг.* урынлаштырыу; **навести́ поря́док** тәртип урынлаштырыу **7.** *кого-что*; *разг.* килтереп тултырыу; **навести́ в дом госте́й** өйгә ҡунаҡтар килтереп тултырыу ♦ **навести́ кри́тику** *на кого-что* тәнҡитләү; **навести́ спра́вку** *о ком-чём* белеү, һорашып белеү, һорашыу; **навести́ страх** ҡурҡытыу, ҡотон осороу; **навести́ тень (на плете́нь, на я́сный день)** томан ебәреү, төтөн осороу; **навести́ тоску́** *на кого-что* эсен бошороу; **навести́ на ум (ра́зум)** аҡылға өйрәтеү (ултыртыу)

НАВЕСТИ́ТЬ *сов. кого-что* хәл белергә инеп сығыу, хәл белеп сығыу; **навести́ть больно́го** ауырыуҙың хәлен белеп сығыу

НАВЕ́ТРЕННЫЙ, -ая, -ое елгә ҡаршы (яҡ), ел иҫкән яҡтағы; **наве́тренный борт корабля́** караптың елгә ҡаршы борты

НАВЕ́ЧНО *нареч.* мәңгегә, мәңгелеккә, ғүмергә, ғүмерлеккә; **полюби́ть наве́чно** ғүмерлеккә яратыу

НАВЕ́ШАТЬ I *сов. что*, *чего* (*повесить*) күп итеп (күпләп) элеп ҡуйыу; **наве́шать мно́го белья́** күп итеп кер элеү

НАВЕ́ШАТЬ II *сов. что*, *чего* (*взвешивая, приготовить*) үлсәп ҡуйыу (*күпмелер*); **наве́шать не́сколько паке́тов са́хару** бер нисә төргәк шәкәр үлсәп ҡуйыу

НАВЕ́ШИВАТЬ I *несов. см.* **наве́сить**, **наве́шать** I

НАВЕ́ШИВАТЬ II *несов. см.* **наве́шать** II

НАВЕЩА́ТЬ *несов. см.* **навести́ть**

НАВЕ́ЯТЬ *сов.* **1.** *что* иҫеп (өрөп) алып килеү, иҫеп (өрөп) килтереү; **ве́тер наве́ял прохла́ду** ел һалҡынса һауа килтерҙе **2.** *безл.* иҫте; **наве́яло све́жесть** һалҡынса ел иҫте; еләҫ булып китте **3.** *что*; *перен.* (*вызвать какое-л. состояние, настроение и т.п.*) тыуҙырыу, килтереү; **пе́сня наве́яла тоску́** йыр һағыш тыуҙырҙы **4.** *с.-х.* (күпмелер) елгәреү, елгәреп ҡуйыу, таҙартыу; **наве́ять мно́го пшени́цы** күп итеп бойҙай елгәреү (таҙартыу)

НА́ВЗНИЧЬ *нареч.* салҡан, салҡатан; **лежа́ть на́взничь** салҡан ятыу; **упа́сть на́взничь** салҡан барып төшөү

НАВЗРЫ́Д: пла́кать навзры́д үкереп (үкһеп) илау

НАВИВА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое урау (ишеү) өсөн, урау (ишеү) ...ы; **навива́льный стано́к** урау станогы

НАВИВА́ТЬ *несов. см.* **нави́ть**

НАВИВА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **нави́ться 2.** *страд. от* **навива́ть**

НАВИГА́ТОР *м* навигатор (*навигация белгесе*)

НАВИГАЦИО́ННЫЙ, -ая, -ое навигация ...ы; **навигацио́нный пери́од** навигация осоро; **навигацио́нные прибо́ры** навигация приборҙары

НАВИГА́ЦИЯ *ж* навигация (**1.** *теплоходтар, караптар йөрөшө* **2.** *теплоходтар, караптар йөрөү миҙгеле* **3.** *караптар йөрөтөү ҡағиҙәләрен өйрәнеүсе фән бүлеге*); **откры́тие навига́ции** навигация асыу; **уче́бник по навига́ции** навигация буйынса дәреслек

НАВИДА́ТЬСЯ и **НАВИ́ДЕТЬСЯ** *сов. чего*; *разг.* күпте күреү, баштан кисереү; **всего́ навида́ться** күп нәмә күреү; **навида́ться чуде́с** күп мөғжизәләр күреү

НАВИ́ЛЬНИК *м* **1.** киң йәпле ҙур һәнәк **2.** бер һәнәк (бесән, һалам һ.б.); **нави́льник се́на** бер һәнәк бесән

НАВИНТИ́ТЬ *сов. что* бороу, бороп ҡуйыу (индереү, кейҙереү); **навинти́ть га́йку** гайканы бороп ҡуйыу

НАВИНТИ́ТЬСЯ *сов.* бороп ҡуйылыу (кейҙерелеү, индерелеү); **га́йка навинти́лась легко́** гайка еңел генә бороп ҡуйылды

НАВИ́НЧИВАТЬ *несов. см.* **навинти́ть**

НАВИ́НЧИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **навинти́ться 2.** *страд. от* **нави́нчивать**

НАВИРА́ТЬ *несов. см.* **навра́ть**

НАВИРА́ТЬСЯ *несов. страд. от* **навира́ть**

НАВИСА́ТЬ *несов. см.* **нави́снуть**

НАВИ́СЛЫЙ, -ая, -ое *разг.* һалынҡы, һалынып торған; **нави́слые бро́ви** һалынҡы ҡаш

НАВИ́СНУТЬ *сов.* **1.** *на что* һалынып төшөү (тороу), аҫылынып тороу (төшөү), йәбешеү, йәбешеп тороу; **во́лосы нави́сли на лоб** сәстәр маңлайға һалынып төшкән; **на ресни́цы нави́сла снежи́нка** керпектәргә ҡар бөртөгө йәбешкән **2.** *над кем-чем*; *перен.* килеп тыуыу, килеп баҫыу; **над пу́тниками нави́сла опа́сность** юлсылар алдында ҡурҡыныс килеп тыуҙы

НАВИ́СШИЙ, -ая, -ее **1.** *прич. от* **нави́снуть**; **нави́сшая опа́сность** килеп тыуған хәүеф **2.** *прил.* һалынҡы, һалынып төшкән; **нави́сший бе́рег** һалынҡы яр

НАВИ́ТЬ *сов. что, чего* **1.** сырмау, урау, сырмап (урап) ҡуйыу; **нави́ть ни́ток** еп урау **2.** ишеү, үреү, ишеп (үреп) ҡуйыу (*бер ни тиклем*); **нави́ть кана́тов** арҡандар ишеп ҡуйыу

НАВИ́ТЬСЯ *сов.* уралыу, сырмалыу; **ни́тки неро́вно нави́лись на кату́шку** еп кәтүккә тигеҙ уралмаған

НАВЛЕКА́ТЬ *несов. см.* **навле́чь**

НАВЛЕ́ЧЬ *сов. что* тыуҙырыу, килтереү, сығарыу; **навле́чь беду́** бәлә килтереү; **навле́чь на себя́ подозре́ние** үҙеңә ҡарата шик тыуҙырыу

НАВОДИ́ТЬ *несов. см.* **навести́**

НАВОДИ́ТЬСЯ *несов. страд. от* **наводи́ть**

НАВО́ДКА *ж см.* **навести́** 3—5; **наво́дка моста́** күпер һалыу; **наво́дка ору́дий** туптарҙы төҙәү

НАВОДНЕ́НИЕ *с* **1.** һыу баҫыу; **борьба́ с наводне́нием** һыу баҫыуға ҡаршы көрәш **2.** *см.* **наводни́ть** 2 — **наводня́ть**; **наводне́ние ры́нка това́рами** баҙарҙы тауар менән тултырыу

НАВОДНИ́ТЬ *сов. что* **1.** һыу баҫыу; **весно́й наводни́ло низи́ны** яҙын уйпат ерҙәрҙе һыу баҫты **2.** *кем-чем*; *перен.* күмеү, тултырыу, килтереп тултырыу; **наводни́ть ры́нок овоща́ми** йәшелсә менән баҙарҙы тултырыу **3.** тулыу, баҫыу; **тури́сты наводни́ли го́род** ҡалаға туристар килеп тулған

НАВОДНИ́ТЬСЯ *сов. кем-чем*; *перен.* тулыу; **пло́щадь наводни́лась вса́дниками** майҙан һыбайлылар менән тулған

НАВОДНО́Й: наводно́й мост һүтелмәле күпер (*ваҡытлыса файҙаланыу өсөн төҙөлгән*)

НАВОДНЯ́ТЬ *несов. см.* **наводни́ть**

НАВОДНЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **наводни́ться 2.** *страд. от* **наводня́ть**

НАВО́ДЧИК *м* **1.** (*боец*) төҙәүсе, тоҫҡаусы, күҙәтеүсе (*яугир*) **2.** (*рабочий*) төҙөүсе, һалыусы, көмөш йүгертеүсе (ялатыусы); **наво́дчик зерка́л** көҙгөгә көмөш йүгертеүсе; **наво́дчик мосто́в** күпер төҙөүсе **3.** (*вор*) йүнәлтеүсе, тоҫҡаусы; **наво́дчик у воровско́й ша́йки** ҡараҡтар шайкаһын йүнәлтеүсе

НАВО́ДЧИЦА *ж см.* **наво́дчик** 2, 3

НАВОДЯ́ЩИЙ, -ая, -ее **1.** *прич. от* **наводи́ть 2.** *прил.* ярҙамсы; **наводя́щий вопро́с** ярҙамсы һорау

НАВОЕВА́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* күп (етерлек) һуғышыу, һуғышып арыу (туйыу), арығансы һуғышыу

НАВО́З *м* тиҙәк, тиреҫ; **удобря́ть наво́зом** тиҙәк менән ашлау, тиреҫләү

НАВО́ЗИТЬ *несов. что* тиреҫләү, тиҙәкләү, ашлау; **наво́зить зе́млю** ерҙе ашлау

НАВОЗИ́ТЬ I *несов. см.* **навезти́**

НАВОЗИ́ТЬ II *сов. что, кого-чего* ташып алыу (ҡуйыу); **навози́ть се́на** бесән ташып ҡуйыу

НАВО́ЗИТЬСЯ *несов. страд. от* **наво́зить**

НАВОЗИ́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* туйғансы (арығансы) маташыу (булашыу); **навози́ться с хлопотли́вым де́лом** мәшәҡәтле эш менән арығансы булышыу

НАВО́ЗНИК *м* тиреҫ ҡуңыҙы

НАВО́ЗНЫЙ, -ая, -ое тиреҫ ...ы, тиреҫләнгән; **наво́зная ку́ча** тиреҫ өйөмө; **наво́зные ви́лы** тиреҫ һәнәге; **наво́зное по́ле** тиреҫләнгән баҫыу; **наво́зный жук** тиреҫ ҡуңыҙы; **наво́зные му́хи** тиреҫ себендәре

НАВО́Й *м*; *текст.* шөйтө (*киндер һуҡҡандағы буйлыҡ*); **тка́цкий наво́й** туҡыу шөйтөһө

НАВОЛНОВА́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* (ныҡ) тулҡынланыу, борсолоу, тынысһыҙланыу; **наволнова́ться пе́ред экза́менами** имтихан алдынан ныҡ тулҡынланыу

НА́ВОЛОЧКА и *уст.* **НА́ВОЛОКА** *ж* (*верхняя*) яҫтыҡ (мендәр) тышы; (*нижняя*) кәпрән

НА́ВОЛОЧНЫЙ, -ая, -ое яҫтыҡ (мендәр) тышлығы; **на́волочные пу́говицы** яҫтыҡ тышлығына төймәләр

НАВОРА́ЖИВАТЬ *несов. см.* **наворожи́ть**

НАВОРА́ЧИВАТЬ *несов.* **1.** *см.* **наворoти́ть 2.** *разг.* (*наматывать*) урау, сырмау; **навора́чивать на уди́лище ле́ску** ҡармаҡ сыбығына ҡармаҡ ебен урау

НАВОРА́ЧИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *разг.* (*накручиваться*) уралыу, сырмалыу; **на шпу́льку навора́чивались ни́тки** сүрегә еп сырмалды **2.** *страд. от* **навора́чивать**

НАВОРОВА́ТЬ *сов. что, чего* күп итеп урлау, урлап йыйыу

НАВОРО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **наворова́ть**

НАВОРО́ВЫВАТЬСЯ *несов. страд. от* **наворо́вывать**

НАВОРОЖИ́ТЬ *сов. что, чего* **1.** (*предсказать*) күрәҙәлек итеү, алдан әйтеп биреү; **наворожи́ть сча́стья** бәхетте алдан әйтеп биреү **2.** (*наколдовать*) сихырлау; **наворожи́ть во́ду** һыуҙы сихырлау

НАВОРОТИ́ТЬ *сов. что, чего; разг.* **1.** тәртипһеҙ рәүештә өйөп ҡуйыу, ауҙарып (ҡуптарып) ташлау **2.** *перен.* (бик) күп эшләп (һөйләп, яҙып) ташлау, уйлап тормай эшләп ҡуйыу; **наворoти́ть дел от ра́дости** шатлыҡтан бик күп эш эшләп ташлау

НАВОРОШИ́ТЬ *сов. что, чего; разг.* (*о сене, соломе и т.п.*) ҡабартып (әйләндереп) сығыу; **наворoши́ть се́на** бесәнде әйләндереп сығыу

НАВОРЧА́ТЬ *сов. на кого-что; разг.* һуҡраныу, һуҡранып ҡуйыу, мығырлап әрләп (орошоп) ташлау; **наворча́ть на малыша́** бәләкәскә һуҡраныу

НАВОСТРИ́ТЬ: навостри́ть лы́жи тайырға (ҡасырға) йыйыныу, ҡасып китеү; **навостри́ть у́ши** *прям., перен.* ҡолаҡ ҡарпайтыу (торғоҙоу, һағайтыу)

НАВОЩИ́ТЬ *сов. что* балауыҙлау, балауыҙ менән ышҡыу, балауыҙ һеңдереү; **навощи́ть ни́тки** епте балауыҙлау

НАВРА́ТЬ *сов.; разг.* **1.** *что, чего* и *без доп.* ялғанлау, алдау, алдап һөйләү, алдашыу; **навра́ть без нужды́** кәрәкһеҙгә ялғанлау **2.** *в чём* (*ошибиться*) хата яһау (ебәреү), яңылышыу; **навра́ть в расчётах** иҫәптә хата ебәреү

НАВРЕДИ́ТЬ *сов. кому-чему* ҙур зыян (зарар) килтереү; **поспе́шностью навреди́ть де́лу** ашығыу арҡаһында эшкә зарар килтереү

НАВРЯ́Д ЛИ *частица; разг.* (*при выражении сомнения в достоверности высказываемого*) ай-һай, -ырме/-ерме икән һуң; **навря́д ли он прие́дет сюда́** ай-һай, ул бында килерме икән һуң

НАВСЕГДА́ *нареч.* мәңгегә, ғүмергә, бөтөнләйгә; **навсегда́ осе́сть в дере́вне** ауылда бөтөнләйгә (йәшәргә) ҡалыу

НАВСТРЕ́ЧУ *нареч.* **1.** ҡаршы, ҡара-ҡаршы, ҡаршыға; **малы́ш бежи́т к ма́тери навстре́чу** сабый әсәһенә ҡаршы йүгерә **2.** *в знач. предлога с дат. п.* ҡаршы; **бро́ситься навстре́чу иду́щим** ҡаршы килеүселәргә ташланыу ♦ **идти́ навстре́чу** *кому-чему* ярҙам итеү, үтенесен ҡәнәғәтләндереү

НАВЫ́ВОРОТ *нареч.; разг.* **1.** (*наизнанку*) тиҫкәре (кире) яғы менән; **наде́ть руба́шку навы́ворот** күлдәкте тиҫкәре яғы менән кейеү **2.** (*наоборот*) киреһенсә; **всё де́лать навы́ворот** бөтәһен дә киреһенсә эшләү

НА́ВЫК *м* күнекмә, оҫталыҡ; **трудовы́е на́выки** хеҙмәт күнекмәләре; **приобрести́ на́вык** оҫталыҡ туплау

НАВЫ́КАТ и **НАВЫ́КАТЕ: глаза́ навы́кат** (**навы́кате**) аҡыш (таҫыр) күҙ

НАВЫ́ЛЕТ *нареч.* үтәләй тишеп, үтәнән-үтә(гә); **он ра́нен пу́лей навы́лет** уны пуля үтәнән-үтәгә яралаған

НАВЫ́НОС *нареч.; разг.* алып (сығыу өсөн) сығыуға; **сок навы́нос** алып сығыу өсөн һут

НАВЫ́ПУСК *нареч.* (өҫкә, өҫтөнән, тышҡа) сығарып (*салбар, юбка, итәк һ.б. эсенә тыҡмайынса*); **носи́ть руба́ху навы́пуск** күлдәкте сығарып кейеү

НАВЫ́РЕЗ *нареч.* ҡырҡып ҡарап; **купи́ть арбу́з навы́рез** ҡарбуҙды ҡырҡып ҡарап алыу

НАВЫ́ТЯЖКУ: стоя́ть навы́тяжку туп-тура баҫып тороу, төҙ ҡатып тороу

НАВЬЮ́ЧИВАТЬ *несов. см.* **навью́чить**

НАВЬЮ́ЧИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **навью́читься 2.** *страд. от* **навью́чивать**

НАВЬЮ́ЧИТЬ *сов. кого-что* артмаҡ аҫыу, артмаҡлау, (йөк) артыу, арҡалау, йөкләтеү; **навью́чить ло́шадь** атҡа йөк артмаҡлау; **навью́чить мешо́к** тоҡ арҡалау

НАВЬЮ́ЧИТЬСЯ *сов. чем; прост.* (бик күп, ауыр) күтәреү, (йөк) аҫыу, йөкмәнеү; **навью́читься чемода́нами** сумаҙандар менән йөкмәнеү

НАВЯЗА́ТЬ I *сов.* **1.** *что, на что* (*завязать*) тағыу, урау, бәйләү, тағып (урап, бәйләп) ҡуйыу; **навяза́ть на ше́ю плато́к** муйынға яулыҡ бәйләү **2.** *что, кому-чему; перен.* (*заставить принять что-л. против воли*) көсләп тағыу, мәжбүр итеү; **навяза́ть проти́внику бой** дошманды һуғышырға мәжбүр итеү **3.** *что, чего* (*изготовить вязанием*) бәйләү, бәйләп ҡуйыу (*күп итеп*); **навяза́ть пять пар ва́режек** биш пар бейәләй бәйләү

НАВЯЗА́ТЬ II *несов. см.* **навя́знуть**

НАВЯЗА́ТЬСЯ *сов.; разг.* бәйләнеү, көсләп тағылыу, тырышыу; **навяза́ться в друзья́** дуҫ булырға тырышыу

НАВЯ́ЗНУТЬ *сов.* эләгеү, йәбешеү; **грязь навя́зла в колёсах** тәгәрмәстәргә бысраҡ йәбешкән ♦ **навя́зло в зуба́х** теңкәгә тейеп бөттө

НАВЯ́ЗЧИВОСТЬ *ж* йөҙәтеүсәнлек, бәйләнсеклек, теңкәгә тейеү; **навя́зчивость сосе́да** күршенең бәйләнсеклеге

НАВЯ́ЗЧИВЫЙ, -ая, -ое **1.** бәйләнсек, йөҙәтеүсән, теңкәгә тейгес; **навя́зчивый челове́к** бәйләнсек кеше **2.** *перен.* баштан китмәй торған, баш ҡатырғыс; **навя́зчивая мысль** баштан китмәй торған уй

НАВЯ́ЗЫВАНИЕ *с см.* **навя́зывать**; **навя́зывание своего́ мне́ния** үҙеңдең фекереңде көсләп тағыу

НАВЯ́ЗЫВАТЬ *несов. см.* **навяза́ть** I

НАВЯ́ЗЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **навяза́ться 2.** *страд. от* **навя́зывать**

НАВЯ́ЛИВАТЬ *несов. см.* **навя́лить**

НАВЯ́ЛИВАТЬСЯ *несов. страд. от* **навя́ливать**

НАВЯ́ЛИТЬ *сов. что, чего* ҡаҡлау; **навя́лить ры́бы** балыҡ ҡаҡлау

НАГА́ДИТЬ *сов.*; *разг.* **1.** (*о животных*) бысратып бөтөрөү **2.** *кому*; *перен.*, *прост.* (*навредить*) (йәшерен) зарар килтереү, әшәкелектәр эшләү; **нага́дить не́другу** дошманға йәшерен зарар килтереү

НАГА́ЙКА *ж* ҡамсы; **рукоя́тка нага́йки** ҡамсы һабы

НАГА́Н *м* наган; **стреля́ть из нага́на** нагандан атыу

НАГА́Р *м* көйөк, яныҡ; **свечно́й нага́р** шәм яныҒы

НАГИБА́ТЬ *несов. см.* **нагну́ть**

НАГИБА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **нагну́ться 2.** *страд. от* **нагиба́ть**

НАГИШО́М *нареч.*; *разг.* яланғас, шыр яланғас, шәп-шәрә; **ходи́ть нагишо́м** шәп-шәрә йөрөү

НАГЛА́ДИТЬ *сов.*; *разг.* **1.** *что* яҡшылап (һәйбәт итеп) үтекләү; **нагла́дить руба́шку** күлдәкте яҡшылап үтекләү **2.** *что, чего* үтекләү, үтекләп алыу (ҡуйыу); **нагла́дить мно́го белья́** күп итеп кер үтекләү

НАГЛА́ЖИВАТЬ *несов. см.* **нагла́дить**

НАГЛА́ЖИВАТЬСЯ *несов. страд. от* **нагла́живать**

НАГЛА́ЗНИК *м* **1.** күҙлек, күҙелдерек (*күҙҙе зарарланыуҙан һаҡлау өсөн*) **2.** ҡолаҡһа (*өркәк ат ян-яҡҡа ҡарап бармаһын өсөн, йүгәнгә тегелгән күн*); **ко́жаные нагла́зники** күн ҡолаҡһалар

НАГЛА́ЗНЫЙ, -ая, -ое күҙ …ы, күҙгә бәйләй торған; **нагла́зная повя́зка** күҙ бәйләүесе

НАГЛЕ́ТЬ *несов.* (саманан тыш) оятһыҙланыу, һөмһөҙләнеү, битһеҙләнеү, оятһыҙлана барыу

НАГЛЕ́Ц *м* оятһыҙ (битһеҙ) кеше, һөмһөҙ; **проучи́ть наглеца́** һөмһөҙҙөң арт һабағын уҡытыу

НАГЛЕЦА́: с наглецо́й *разг.* оятһыҙыраҡ

НА́ГЛО *нареч.* оятһыҙ рәүештә; **на́гло обма́нывать** оятһыҙ рәүештә алдау

НА́ГЛОСТЬ *ж* оятһыҙлыҡ, битһеҙлек, һөмһөҙлөк; **набра́ться на́глости** оятһыҙлыҡ күрһәтеү

НАГЛОТА́ТЬСЯ *сов. чего* (бик) күп йотоу (йотоп йөрөү); **наглота́ться лека́рств** бик күп дарыу йотоу; **наглота́ться пы́ли** күп туҙан йотоу

НАГЛУПИ́ТЬ *сов.*; *разг.* йүләрлек (ахмаҡлыҡ, иҫәрлек) эшләп ташлау; **наглупи́ть в де́ле** *каком-л. ниндәй ҙә булһа* эштә ахмаҡлыҡ эшләп ташлау

НА́ГЛУХО *нареч.* **1.** бөтөнләй томалап, ҡуҙғалмаҫлыҡ итеп; **сунду́к на́глухо приби́т к по́лу** һандыҡ иҙәнгә ҡуҙғалмаҫлыҡ итеп ҡаҙаҡланған; **заколоти́ть о́кна на́глухо** тәҙрәләрҙе бөтөнләй томалап ҡаҙаҡлау **2.** ныҡ (ыҫҡынмаҫлыҡ) итеп; **на́глухо застегну́ть оде́жду** кейемдең бөтә төймәләрен ныҡ итеп ҡаптырыу

НАГЛУШИ́ТЬ *сов. что, кого-чего*; *разг.* миңрәтеү, шаңҡытыу, иҫһеҙләндереү; **наглуши́ть ры́бы** балыҡ шаңҡытыу

НА́ГЛЫЙ, -ая, -ое оятһыҙ, битһеҙ, һөмһөҙ, әҙәпһеҙ, тупаҫ; **на́глый челове́к** һөмһөҙ кеше; **на́глый отве́т** тупаҫ яуап; **на́глый посту́пок** әҙәпһеҙ ҡылыныш

НАГЛЯДЕ́ТЬСЯ *сов.* **1.** *на кого-что* ҡарап (күреп) туйыу, туйғансы ҡарау; **не могу́ на неё нагляде́ться** уға ҡарап туя алмайым **2.** *чего* (*многое повидать*) күпте күреү, баштан кисереү

НАГЛЯ́ДНО *нареч.* асыҡ, асыҡ рәүештә, асыҡ итеп; **нагля́дно показа́ть** асыҡ итеп күрһәтеү

НАГЛЯ́ДНОСТЬ *ж* **1.** асыҡлыҡ; **нагля́дность приме́ра** миҫалдың асыҡлығы **2.** күргәҙмәлелек; **нагля́дность обуче́ния** уҡытыуҙың күргәҙмәлелеге

НАГЛЯ́ДНЫЙ, -ая, -ое **1.** асыҡ, күренеп торған, күрһәтмәле; **нагля́дное доказа́тельство** асыҡ дәлил **2.** күргәҙмә(ле), күрһәтмә; **нагля́дное обуче́ние** күргәҙмәле уҡытыу; **нагля́дные посо́бия** күргәҙмә әсбаптар

НАГНА́ИВАТЬ *несов. см.* **нагнои́ть**

НАГНА́ИВАТЬСЯ *несов. см.* **нагнои́ться**

НАГНА́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что*; *прям.* и *перен.* ҡыуып етеү; **теплохо́д нагна́л ба́ржу** теплоход баржаны ҡыуып етте; **нагна́ть други́х в учёбе** уҡыуҙа башҡаларҙы ҡыуып етеү **2.** *что, кого-чего* ҡыуып килтереү, ҡыуып килтереп туплау (йыйыу, тултырыу); **ве́тер нагна́л ту́чи** ел болоттарҙы ҡыуып килтерҙе **3.** *что, чего* (*наготовить перегонкой*) ҡыуыу, ҡыуып алыу (сығарыу); **нагна́ть спи́рту** спирт ҡыуып алыу **4.** *что, чего*; *перен.*, *разг.* (*внушить какое-л. чувство*) килтереү, төшөрөү, һалыу, ҡалдырыу; **нагна́ть стра́ху** ҡурҡыу һалыу; **нагна́ть сон** йоҡо килтереү; **нагна́ть тоску́** һағышҡа һалыу ♦ **нагна́ть це́ну** хаҡын үтә арттырыу (күтәреү)

НАГНЕСТИ́ *сов. что* тултырыу, ҡыҫып (баҫым менән) тултырыу; **нагнести́ во́здух** һаваны баҫым менән тултырыу ♦ **нагнести́ давле́ние** *тех.* баҫымды арттырыу

НАГНЕТА́ТЕЛЬ *м*; *тех.* нагнетатель (*һава ҡыҫыу приборы*)

НАГНЕТА́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое ҡыҫып тултыра торған, ҡыҫыу …ы; **нагнета́тельный насо́с** ҡыҫыу насосы

НАГНЕТА́ТЬ *несов. см.* **нагнести́**

НАГНЕТА́ТЬСЯ *несов. страд. от* **нагнета́ть**

НАГНОЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **нагнои́ться**; **нагное́ние глаз** күҙҙең эренләүе **2.** эренле шеш; **ме́стное нагное́ние** тәндәге эренле шеш

НАГНОИ́ТЬ *сов. что* серетеү, серетеп бөтөрөү; **нагнои́ть овоще́й** йәшелсәләрҙе серетеп бөтөрөү

НАГНОИ́ТЬСЯ *сов.* эренләү, эрен йыйыу; **ра́на нагнои́лась** йәрәхәт эренләгән

НАГНУ́ТЬ *сов. кого-что* эйеү, эйелтеү, бөгөү; **нагну́ть ве́тку** ботаҡты эйелтеү; **нагну́ть го́лову** башты эйеү

НАГНУ́ТЬСЯ *сов.* эйелеү, бөгөлөү, иңкәйеү; **нагну́ться, что́бы сорва́ть цветы́** сәскә өҙөргә эйелеү

НАГОВА́РИВАТЬ *несов. см.* **наговори́ть**

НАГОВО́Р *м* **1.** *разг.* (*клевета*) яла, ошаҡ; **наговóр злых люде́й** яуыз кешеләр ялаһы **2.** (*заклинание*) сихыр, өшкөрөү, им-том һүҙҙәре; **наговóр от зубно́й бо́ли** теш һыҙлауын баҫыу өсөн им-том һүҙҙәре

НАГОВОРИ́ТЬ *сов.* **1.** *что, чего* күп һөйләү, артыҡ (күп) һөйләп ташлау; **наговори́ть чепухи́** юҡ-барҙы күп һөйләп ташлау **2.** *на кого*; *разг.* ошаҡлау, яла яғыу; **наговори́ть на че́стного челове́ка** намыҫлы кешегә яла яғыу **3.** *что*; *тех.* һөйләүҙе яҙҙырыу (*пластинкаға*); **наговори́ть письмо́ на пласти́нку** пластинкаға һөйләп хат яҙҙырыу **4.** *что* өшкөрөү, им-том итеү; **наговори́ть боле́знь** сирҙе им-том итеү

НАГОВОРИ́ТЬСЯ *сов.* туйғансы һөйләшеү, һөйләшеп туйыу; **наговори́ться в свобо́дное вре́мя** буш ваҡытта туйғансы һөйләшеү

НАГОВО́РНЫЙ, -ая, -ое сихырланған, өшкөрөлгән, им-том ителгән; **наговóрная соль** өшкөрөлгән тоҙ

НАГО́Й, -ая, -ое *прям., перен.* яланғас, шәрә; **наго́й младе́нец** шәрә бәпес; **наги́е ве́тви** яланғас ботаҡтар; **наги́е холмы́** яланғас ҡалҡыулыҡтар

НАГОЛО́ и **НА́ГОЛО** *нареч.* **1.** (*о шашке, сабле и т.п.*) ҡындан һурылған; **ша́шка наголо́** ҡындан һурылған ҡылыстар **2.** (*о стрижке*) таҡыр итеп ҡырып алдырыу (*сәсте*); **стри́женая на́голо голова́** таҡыр итеп ҡырылған баш

НА́ГОЛОВУ: разби́ть (разгроми́ть) на́голову тар-мар итеү, ҡырып бөтөрөү (*дошманды*)

НАГОЛОДА́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* аҫҡа интегеү, аслыҡтан яфа сигеү, асығыу; **наголода́ться в войну́** һуғыш ваҡытында аҫҡа интегеү

НАГО́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое тышһыҙ, тышланмаған (*толоп, тун тураһында*); **наго́льный полушу́бок** тышланмаған ҡыҫҡа тун

НАГОНЯ́Й *м*; *разг.* ҡаты шелтә; **получа́ть нагоня́й** ҡаты шелтә алыу

НАГОНЯ́ТЬ I *несов. см.* **нагна́ть**

НАГОНЯ́ТЬ II *сов.* **1.** *кого*; *разг.* туйғансы ҡыуып йөрөтөү, ҡыуып индереү; **щено́к вдо́воль нагоня́л кур** көсөк тауыҡтарҙы туйғансы ҡыуып йөрөттө **2.** *кого*; *охот.* йәнлекте (дөрөҫ) ауларға (ҡыуырға) өйрәтеү (*эттәрҙе*); **нагоня́ть го́нчую** һунар этен йәнлек ҡыуырға өйрәтеү

НА-ГОРА́ *нареч.*; *горн.* өҫкә, ер өҫтөнә; **вы́дать у́голь на-гора́** таш күмерҙе ер өҫтөнә сығарыу

НАГОРА́ЖИВАТЬ *несов. см.* **нагороди́ть**

НАГОРА́ТЬ *несов. см.* **нагоре́ть**

НАГОРЕВА́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* күп ҡайғырыу, ҡайғырып (ҡайғынан) туйыу; **вдо́воль нагорева́ться** күп ҡайғырыу

НАГОРЕ́ЛЫЙ, -ая, -ое *разг.* ҡоромланған, ҡоромло; **нагоре́лый фити́ль** ҡоромланған филтә

НАГОРЕ́ТЬ *сов.* **1.** ҡоромланыу, күмерләнеү; **свеча́ нагоре́ла** шәмдең осо ҡоромланған **2.** *чего безл.*; *разг.* яныу, яндырылыу, тотолоу; **по счётчику электри́чества нагоре́ло немно́го** счётчик буйынса электр әҙ янған **3.** *кому безл.*; *прост.* эләгеү (*яза, шелтә тураһында*); **за разби́тый гра́дусник ему́ нагоре́ло** ватылған градусник өсөн уға эләкте

НАГО́РНЫЙ, -ая, -ое **1.** ҡалҡыу(лы), таулы; **наго́рная страна́** таулы ил **2.** бейек, таулы; **наго́рный бе́рег реки́** йылғаның бейек яры

НАГОРОДИ́ТЬ *сов. что, чего* **1.** кәртәләү, ҡойма тотоу, күп итеп төҙөп ҡуйыу; **нагороди́ть забо́ров** ҡойма(лар) тотоу **2.** *прост.* тәртипһеҙ рәүештә өйөп ҡуйыу; **нагороди́ть ку́чу хла́ма** сүп-сар өйөп ҡуйыу **3.** *перен., прост.* төрлө юҡ-барҙы һөйләү, һөйләп (яҙып) ташлау; **нагороди́ть чепухи́** юҡ-барҙы һөйләү

НАГО́РЬЕ *с* ҡалҡыулыҡ, таулыҡ; **леси́стые наго́рья** урманлы таулыҡтар

НАГОСТИ́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* оҙаҡ (туйғансы) ҡунаҡ булыу; **вдо́воль нагости́ться у родны́х** туғандарҙа туйғансы ҡунаҡ булыу

НАГОТА́ *ж*; *прям., перен.* яланғаслыҡ, шәрәлек; **нагота́ дете́й** балаларҙың шәрәлеге; **нагота́ берёз** ҡайындарҙың яланғаслығы ♦ **во всей наготе́** ап-асыҡ итеп, биҙәүһеҙ, буяуһыҙ

НАГОТА́ВЛИВАТЬ *несов. см.* **нагото́вить**

НАГОТО́ВЕ *нареч.* әҙер; **быть нагото́ве** әҙер тороу (булыу)

НАГОТО́ВИТЬ *сов. что*; *разг.* етерлек итеп (күп итеп) әҙерләү, әҙерләп ҡуйыу; **нагото́вить на́ зиму дров** ҡышҡа етерлек итеп утын әҙерләп ҡуйыу

НАГОТО́ВИТЬСЯ *сов. чего, обычно с отриц. "не"*; *разг.* әҙерләп еткерә алмау; **на всех не нагото́вишься оде́жды** бөтәһенә лә кейем әҙерләп еткерә алмаҫһың

НАГРА́БИТЬ *сов. что* талап йыйыу (алыу)

НАГРАВИРОВА́ТЬ *сов. что, чего* гравёрлау (*металға, ташҡа, һөйәккә һ.б. һырлап һүрәт, биҙәк яһау (төшөрөү), текст яҙыу*); **награвирова́ть фотогра́фии** фотографияны гравёрлау

НАГРА́ДА *ж* бүләк; **де́нежная награ́да** аҡсалата бүләк

НАГРАДИ́ТЬ *сов. кого-что, чем* **1.** *прям., перен.* бүләкләү, бүләк итеү (биреү); **награди́ть о́рденом** орден менән бүләкләү; **награди́ть**

не́жным взгля́дом яғымлы ҡараш бүләк итеү **2.** биреү; **приро́да награди́ла его́ тала́нтом** тәбиғәт уға һәләт биргән

НАГРАДНО́Й, -ая, -ое **1.** бүләк ...ы, бүләкләү ...ы, бүләк(тәр) биреү ...ы; **наградно́й спи́сок** бүләкләү исемлеге; **наградны́е де́ньги** бүләк аҡсаһы **2.** *в знач. сущ.* **наградны́е** *мн.* бүләк итеп бирелә торған аҡса, бүләк аҡсаһы; **разда́ча наградны́х** бүләк аҡсаһын таратыу

НАГРАЖДА́ТЬ *несов. см.* **награди́ть**

НАГРАЖДА́ТЬСЯ *несов. страд. от* **награжда́ть**

НАГРАЖДЕ́НИЕ *с см.* **награди́ть**; **награжде́ние ветера́на** ветеранды бүләкләү

НАГРЕБА́ТЬ *несов. см.* **нагрести́**

НАГРЕБА́ТЬСЯ *несов. страд. от* **нагреба́ть**

НАГРЕ́В *м* **1.** *см.* **нагре́ть** — **нагрева́ть**; **нагре́в ста́ли** ҡорос(тоң) ҡыҙыуы **2.** йылыныу (йылытыу) дәрәжәһе; **необходи́мый нагре́в печи́** мейестең тейешле дәрәжәлә йылыныуы **3.** *тех.* йылытыу майҙаны; **нагре́в парово́го котла́** пар ҡаҙанының йылытыу майҙаны

НАГРЕВА́НИЕ *с см.* **нагрева́ть**, **нагрева́ться**; **нагрева́ние воды́** һыуҙың йылыныуы

НАГРЕВА́ТЕЛЬ *м* йылытҡыс; **нагрева́тель воды́** һыу йылытҡыс

НАГРЕВА́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** йылытҡыс ...ы, йылытыу ...ы; **нагрева́тельные прибо́ры** йылытыу приборҙары **2.** *тех.* йылытыла (ҡыҙҙырыла) торған; **нагрева́тельная пове́рхность** йылытыла торған майҙан

НАГРЕВА́ТЬ *несов. см.* **нагре́ть**

НАГРЕВА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **нагре́ться** **2.** *страд. от* **нагрева́ть**

НАГРЕСТИ́ *сов. что, чего* тырмап өйөү, (тырма менән) йыйыу (йыйып өйөү), көрәү, көрәп йыйыу (өйөү); **нагрести́ се́на** бесән йыйыу; **нагрести́ снега́** ҡар көрәү

НАГРЕ́ТЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **нагре́ть** **2.** *прил.* йылы, йылынған, ҡыҙған; **нагре́тая по́чва** йылынған тупраҡ

НАГРЕ́ТЬ *сов. что, чего* йылытыу, ҡыҙҙырыу, эҫетеү; **нагре́ть во́ду** һыу йылытыу ♦ **нагре́ть бока́** *кому* туҡмау; **нагре́ть ру́ки** *на чём* намыҫһыҙ рәүештә ҡулға байлыҡ төшөрөү

НАГРЕ́ТЬСЯ *сов.* йылыныу, ҡыҙыу, эҫе; **пе́чка нагре́лась** мейес йылынды

НАГРЕШИ́ТЬ *сов.*; *разг.* гөнаһлы эш(тәр) эшләү, гөнаһ ҡылыу

НАГРИМИРОВА́ТЬ *сов. кого-что* гримлау, грим һалыу (һөртөү, яғыу); **нагримирова́ть лицо́** биткә грим һалыу

НАГРИМИРОВА́ТЬСЯ *сов.* гримланыу, грим һалыу (һөртөнөү, яғыу)

НАГРОМОЖДА́ТЬ *несов. см.* **нагромозди́ть**

НАГРОМОЖДА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **нагромозди́ться** **2.** *страд. от* **нагроможда́ть**

НАГРОМОЖДЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **нагромозди́ть** **2.** өйөм; **нагроможде́ние камне́й** таштар өйөмө **3.** *перен.* (бик күп) кәрәкһеҙ (артыҡ, кәрәгенән тыш) менән тулы; **нагроможде́ние цита́т** кәрәгенән тыш цитаталар менән тулы

НАГРОМОЗДИ́ТЬ *сов. что* **1.** күп итеп өйөү (ҡуйыу), тәртипһеҙ рәүештә өҫтө-өҫтөнә өйөү (ҡуйыу, ҡороу, төҙөү); **нагромозди́ть бо́чки** мискәләрҙе тәртипһеҙ рәүештә өҫтө-өҫтөнә өйөп ҡуйыу **2.** *перен.* кәрәгенән тыш (кәрәкһеҙ) ... менән тултырыу; **нагромозди́ть статью́ цита́тами** мәҡәләне кәрәкһеҙ цитаталар менән тултырыу

НАГРОМОЗДИ́ТЬСЯ *сов.* өйөлөү, йыйылыу; **снег нагромозди́лся горо́й** ҡар тау кеүек өйөлдө

НАГРУБИ́ТЬ *сов. кому* тупаҫ һүҙҙәр әйтеү (әйтеп ташлау); **нагруби́ть това́рищу** иптәшеңә тупаҫ һүҙҙәр әйтеп ташлау

НАГРУ́ДНИК *м* **1.** күкрәксә, түшелдерек, селтәр; **вы́шитый нагру́дник** сигеүле түшелдерек; **де́тский нагру́дник** бала күкрәксәһе **2.** күмелдерек; **седло́ с нагру́дником** күмелдерекле эйәр

НАГРУ́ДНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*предназначенный для ношения на груди*) түш ...ы, күкрәк ...ы, түшкә (күкрәккә) таға (тағыла) торған; **нагру́дный карма́н** түш кеҫәһе **2.** (*находящийся на груди*) түш ...ы, күкрәк ...ы; **нагру́дные мы́шцы** күкрәк мускулдары

НАГРУЖА́ТЬ *несов. см.* **нагрузи́ть**

НАГРУЖА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **нагрузи́ться** **2.** *страд. от* **нагружа́ть**

НАГРУЗИ́ТЬ *сов. кого-что* **1.** тейәү, (тейәп) тултырыу, һалыу, ҡуйыу; **нагрузи́ть чемода́н веща́ми** сумаҙанды әйбер менән тултырыу; **нагрузи́ть маши́ну овоща́ми** машинаға йәшелсә тейәү **2.** *перен., разг.* йөкмәтеү, йөкләү; **нагрузи́ть рабо́той** эш йөкмәтеү

НАГРУЗИ́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* күп (йөк) күтәреү; **нагрузи́ться тяжёлыми су́мками** бик күп ауыр муҡсалар (сумкалар) күтәреү

НАГРУ́ЗКА *ж* **1.** *см.* **нагрузи́ть** 1; **нагру́зка муки́** он тейәү **2.** (*груз*) йөк, ауырлыҡ; **автомаши́ны с тяжёлой нагру́зкой** ауыр йөк тейәлгән автомашиналар **3.** (*работа*) эш, йөкләмә; **уче́бная нагру́зка** уҡыу йөкләмәһе **4.** *тех.* йөкләнеш; **максима́льная нагру́зка мото́ра** моторҙың иң юғары йөкләнеше

НАГРУ́ЗОЧНЫЙ, -ая, -ое тейәү ...ы; **нагру́зочный рыча́г** тейәү рычагы

НАГРУ́ЗЧИК *м* йөк тейәүсе ҡорамал; **навесно́й нагру́зчик на тра́ктор** тракторға йөк тейәүсе аҫмалы ҡорамал

НАГРЫЗА́ТЬ *несов. см.* **нагры́зть**

НАГРЫ́ЗТЬ *сов. что, чего* **1.** (*разгрызть*) (тешләп) ярыу, ватыу; **нагры́зть се́мечек** көнбағыш ярыу **2.** (*прогрызть*) кимереп тишеү (тишеп сығарыу); **кры́сы нагры́зли дыр** ҡомаҡтар кимереп тишектәр тишкән

НАГРЯЗНИ́ТЬ *сов.* бысратыу, бысратып бөтөрөү; **нагрязни́ть в пере́дней** алғы бүлмәне бысратып бөтөрөү

НАГРЯ́НУТЬ *сов.* көтмәгәндә килеп сығыу (төшөү), һөжүм итеү; **нагря́нули го́сти** көтмәгәндә ҡунаҡтар килеп төштө; **нагря́нула беда́** көтмәгәндә бәлә килеп сыҡты

НАГУ́Л *м*; *с.-х.* **1.** (*откорм*) һимертеү (*малдарҙы*); **нагу́л бычко́в** үгеҙ башмаҡтар һимертеү **2.** (*степень откормленности*) һимеҙлек (һимереү) дәрәжәһе, көрлөк (*мал тураһында*); **максима́льный нагу́л теля́т** быҙауҙарҙың юғары дәрәжәләге һимеҙлеге

НАГУ́ЛИВАТЬ *несов. см.* **нагуля́ть**

НАГУ́ЛИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **нагуля́ться** **2.** *страд. от* **нагу́ливать**

НАГУ́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое *с.-х.* һимертеү өсөн билгеләнгән (тәғәйенләнгән); **нагу́льный молодня́к** һимертеү өсөн тәғәйенләнгән йәш мал

НАГУЛЯ́ТЬ *сов. что, чего*; *прям.* и *перен.* һимереү, көрәйеү, көрөгөү; **о́вцы на па́стбище нагуля́ли жи́ру** һарыҡтар көтөүлектә йөрөп көрәйгән ♦ **нагуля́ть аппети́т** *разг.* һауала йөрөп аппетитты асыу; **нагуля́ть брюшко́** *шутл.* ҡорһаҡ үҫтереү

НАГУЛЯ́ТЬСЯ *сов.* туйғансы (танһыҡ ҡанғансы) йөрөү, йөрөп туйыу; **нагуля́ться на све́жем во́здухе** саф һауала туйғансы йөрөү

НАД и **НАДО** *предлог с твор. п.* **1.** (*при обозначении лица, предмета, выше которого кто-что-л. находится*) өҫтөнән, өҫтәрәк, өҫкө яҡҡа табаныраҡ; **над го́родом пролете́л самолёт** ҡала өҫтөнән самолёт осоп үтте

2. (*при указании местоположения кого-чего-л. относительно кого-чего-л.*) өҫтөндә, тапҡырлаш; **ла́мпа виси́т над столо́м** лампа өҫтәл өҫтөндә аҫылынып тора

3. (*при обозначении направленности действия*) өҫтөндә; **труди́ться над статьёй** мәҡәлә өҫтөндә эшләү

НАД... (**надо...**, **надъ...**) *приставка* **1.** *ҡылым яһай, уның түбәндәге мәғәнәләре бар*: 1) *өҫтәү, ҡушыу, ҙурайтыу, арттырыу һәм ялғауҙы белдерә, мәҫ.*, **надвяза́ть** өҫтәп (ҡушып) бәйләү; **надкле́ить** ялғап (ҡушып) йәбештереү; **надстро́ить** өҫтәп төҙөү; 2) *хәрәкәттең бөтә предметҡа таралмайынса, бер өлөшөнә генә* (*аҙ ғына*) *таралғанын аңлата, мәҫ.*, **надре́зать** бер аҙ ғына киҫеү; **надкуси́ть** әҙ генә тешләп ҡуйыу **2.** *исем һәм сифаттарға ялғанып, "өҫ", "өҫтө", "өҫтөндәге" мәғәнәләрен белдерә, мәҫ.*, **надбро́вье** ҡаш өҫтө; **надзе́мный** ер өҫтө ...ы

НАДАВА́ТЬ *сов. что, чего*; *разг.* күп итеп биреү, күп тапҡыр(ҙар) биреү, -лап/-ләп ташлау; **надава́ть обеща́ний** күп тапҡырҙар вәғәҙә биреү; **надава́ть де́нег** күп итеп аҡса биреү

НАДАВИ́ТЬ *сов.* **1.** *на что* (*нажать*) баҫыу; **надави́ть на кно́пку звонка́** звонок төймәһенә баҫыу **2.** *что, чего* (*выжать*) һығып алыу, һығыу; **надави́ть стака́н со́ку** бер стакан һут һығып алыу

НАДА́ВЛИВАТЬ *несов. см.* **надави́ть**

НАДА́ВЛИВАТЬСЯ *несов. страд. от* **нада́вливать**

НАДА́ИВАТЬ *несов. см.* **надои́ть**

НАДА́РИВАТЬ *несов. см.* **надари́ть**

НАДАРИ́ТЬ *сов. что, чего*; *разг.* күп итеп бүләк биреү; **надари́ть пода́рков** күп итеп бүләк биреү

НАДБА́ВИТЬ *сов. что*; *разг. см.* **наба́вить**

НАДБА́ВКА *ж*; *разг.* **1.** *см.* **надба́вить** **2.** өҫтәмә; **надба́вка к зарпла́те** эш хаҡына өҫтәмә (*аҡса*)

НАДБАВЛЯ́ТЬ *несов. см.* **надба́вить**

НАДБА́ВОЧНЫЙ, -ая, -ое *разг.* өҫтәмә; **надба́вочные це́ны** өҫтәмә хаҡ(тар)

НАДБИВА́ТЬ *несов. см.* **надби́ть**

НАДБИ́ТЬ *сов. что*; *разг.* китеү, китеп алыу, сатнатыу; **надби́ть кирпи́ч** кирбесте китеп алыу; **надби́ть ча́шку** сынаяҡ сатнатыу

НАДБРО́ВНЫЙ, -ая, -ое ҡаш өҫтөндәге; **надбро́вная часть лба** маңлайҙың ҡаш өҫтөндәге өлөшө ♦ **надбро́вные ду́ги** *анат.* ҡаш өҫтө дуғаһы

НАДБРО́ВЬЕ *с* ҡаш өҫтө

НАДВИГА́ТЬ *несов. см.* **надви́нуть**

НАДВИГА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **надви́нуться** **2.** *страд. от* **надвига́ть**

НАДВИЖНО́Й, -ая, -ое шыуҙырыла (этелә) торған; **надвижны́е ство́рки окна́** шыуҙырыла торған тәҙрә ҡапҡастары

НАДВИ́НУТЬ *сов. что, на кого-что* этеп ҡаплау, ҡаплап ҡуйыу, батырып (төшөрөп) кейеү; **надви́нуть ша́пку на лоб** бүректе маңлайға батырып кейеү

НАДВИ́НУТЬСЯ *сов.*; *прям.* и *перен.* яҡынлашыу, аҡрынлап ҡаплау, етеү, етеп килеү, килеп етеү; **надви́нулась зима́** ҡыш килеп етте; **на окре́стности надви́нулся тума́н** тирә-яҡты аҡрынлап томан ҡаплап алды; **надви́нулась ста́рость** ҡартлыҡ яҡынлашты

НАДВО́ДНЫЙ, -ая, -ое һыу өҫтө ...ы, һыу өҫтөндәге; **надво́дная часть су́дна** судноның һыу өҫтө(ндәге) өлөшө

НА́ДВОЕ *нареч.* **1.** (*на две части*) икегә, урталайға; **расколо́ть на́двое** икегә ярыу **2.** *разг.* (*двусмысленно*) ике төрлө, төрлөсә; **полага́ть на́двое** ике төрлө итеп һанау ♦ **ба́бушка (ещё) на́двое сказа́ла** икеле, билгеле түгел

НАДВО́РНЫЙ, -ая, -ое йорт ...ы; **надво́рные постро́йки** йорт-ҡаралты

НАДВЯЗА́ТЬ *сов. что* **1.** (*удлинить вязанием*) ялғап (ҡушып) бәйләү; **надвяза́ть чулки́** ойоҡто ялғап бәйләү **2.** (*привязав, удлинить*) ялғау, ялғап оҙонайтыу; **надвяза́ть верёвку** бауҙы ялғап оҙонайтыу

НАДВЯ́ЗКА *ж* **1.** *см.* **надвяза́ть 2.** *разг.* бәйләп оҙонайтыла (өҫтәлә) торған (өҫтәлгән, оҙонайтылған) өлөш (киҫәк); **надвя́зка на чулка́х** ойоҡтағы өҫтәп бәйләнгән өлөш(тәр)

НАДВЯ́ЗЫВАТЬ *несов. см.* **надвяза́ть**

НАДВЯ́ЗЫВАТЬСЯ *несов. страд. от* **надвя́зывать**

НАДГОРТА́ННИК *м*; *анат.* боғаҙ (ҡурылдай) япҡысы, боғаҙ (ҡурылдай) өҫтөндәге кимерсәк

НАДГОРТА́ННЫЙ, -ая, -ое боғаҙ (ҡурылдай) өҫтө ...ы, боғаҙ (ҡурылдай) өҫтөндәге; **надгорта́нная часть речево́го аппара́та** һөйләү аппаратының боғаҙ өҫтөндәге өлөшө

НАДГРО́БИЕ *с* ҡәбер ташы, ҡәбер өҫтөнә ҡуйылған һәйкәл; **ка́менное надгро́бие** ҡәбер өҫтөнә ҡуйылған таш һәйкәл

НАДГРО́БНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*могильный*) ҡәбер өҫтөнә ҡуйылған ...ы, ҡәбер ташына яһалған (яҙылған); **надгро́бная плита́** ҡәбер ташы, ҡәбер өҫтөнә ҡуйылған таш; **надгро́бные рису́нки** ҡәбер ташына яһалған һүрәттәр; **надгро́бная на́дпись** ҡәбер ташына яҙылған һүҙҙәр **2.** (*погребальный*) мәйет күмгәндә әйтелә (үтәлә) торған (*һүҙ, йолалар*); **надгро́бное сло́во** мәйет күмгәндә әйтелә торған һүҙҙәр

НАДГРЫЗА́ТЬ *несов. см.* **надгры́зть**

НАДГРЫ́ЗТЬ *сов.* кимереп (тешләп) алыу; **надгры́зть гру́шу** армытты тешләп алыу

НАДДАВА́ТЬ *несов. см.* **надда́ть**

НАДДА́ТЬ *сов.*; *разг.* өҫтәү, арттырыу, өҫтәй (арттыра) биреү (төшөү), көсәйтеү; **надда́ть це́ну** хаҡты арттырыу; **надда́ть жа́ру** эҫе өҫтәү

НАДЕБОШИ́РИТЬ *сов.*; *разг.* ғауға (янъял, тауыш) ҡуптарыу

НАДЕВА́ТЬ *несов. см.* **наде́ть**

НАДЕВА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **наде́ться 2.** *страд. от* **надева́ть**

НАДЕ́ЖДА *ж* ышаныс, өмөт; **после́дняя наде́жда** һуңғы өмөт ♦ **в наде́жде** *на что нимәгә булһа ла* ышанып (ышаныс менән); **возлага́ть наде́жду (наде́жды)** *на кого-что* өмөт итеү, өмөт бағлау; **вселя́ть наде́жду** *в кого-что* өмөтләндереү, өмөт уятыу; **оправда́ть наде́жды** ышанысын аҡлау; **пита́ть наде́жду (наде́жды)** өмөтләнеү, ышаныу, өмөтләнеп (ышанып) тороу; **подаёт наде́жды** өмөтләндерә, ышаныс уята; **потеря́ть наде́жду** өмөт өҙөү, ышаныс(ты) юғалтыу

НАДЁЖНОСТЬ *ж* ышаныслылыҡ, ышаныслы булыу; **надёжность игроко́в** уйынсыларҙың ышаныслы булыуы

НАДЁЖНЫЙ, -ая, -ое ышаныслы, өмөтлө; **надёжный друг** ышаныслы дуҫ; **надёжный путь** өмөтлө юл

НАДЕ́Л *м* **1.** *см.* **надели́ть**; **наде́л земе́льных уча́стков** ер участкалары бүлеү **2.** *ист.* бүлеп бирелгән (бирелә торған) ер, бүлем, надел; **земе́льный наде́л** ер бүлеме

НАДЕ́ЛАТЬ *сов. что*, *чего* **1.** (*сделать в каком-л. количестве*) эшләү, яһау (*бер ни тиклем*); **наде́лать игру́шек** уйынсыҡтар яһау **2.** (*сделать что-л. нежелательное*) тыуҙырыу, сығарыу, эшләп ташлау; **наде́лать глу́постей** ахмаҡлыҡ эшләп ташлау; **наде́лать шу́му** шау-шыу сығарыу

НАДЕЛИ́ТЬ *сов. кого-что*, *чем* **1.** бүлеп биреү, өлөш сығарыу; **надели́ть землёй** ер бүлеп биреү **2.** *перен.* (*одарить чем-л.*) биреү, тағыу; **приро́да надели́ла его́ хоро́шим го́лосом** тәбиғәт уға тауыш биргән; **надели́ть про́звищем** *кого-л.* ҡушамат тағыу

НАДЕ́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое бүлеп бирелә торған (бирелгән); **наде́льная земля́** бүлеп бирелә торған ер

НАДЕЛЯ́ТЬ *несов. см.* **надели́ть**

НАДЕЛЯ́ТЬСЯ *несов. страд. от* **наделя́ть**

НАДЁРГАТЬ *сов. что*, *чего* **1.** (бер ни ҡәҙәр) йолҡоу, йолҡоп алыу; **надёргать мно́го льна** күп итеп етен йолҡоу **2.** *перен.*, *разг.* унан-бынан (белер-белмәҫ) йолҡоп (сүпләп) алыу; **надёргать цита́т** цитаталарҙы унан-бынан сүпләп алыу

НАДЁРГИВАТЬ I *несов. см.* **надёргать**

НАДЁРГИВАТЬ II *несов. см.* **надёрнуть**

НАДЁРГИВАТЬСЯ I *несов. страд. от* **надёргивать** I

НАДЁРГИВАТЬСЯ II *несов. страд. от* **надёргивать** II

НАДЕРЗИ́ТЬ *сов. кому*; *разг.* ҡаты (тупаҫ, насар) һүҙҙәр әйтеп ташлау; **надерзи́ть от возмуще́ния** асыуҙан ҡаты һүҙҙәр әйтеп ташлау

НАДЁРНУТЬ *сов. что*; *разг.* (етеҙ генә) тартып ябыу (кейеү); **надёрнуть на себя́ одея́ло** одеялды үҙеңә тартып ябыу; **надёрнуть сапоги́** итекте етеҙ генә кейеү

НАДЕ́ТЬ *сов. что* **1.** кейеү, кейҙереү; **наде́ть пальто́** пальто кейеү; **наде́ть очки́** күҙлек кейеү; **наде́ть чехо́л на дива́н** диванға чехол кейҙереү **2.** (*прикрепить*) тағыу, ҡаҙау, эләктереү; **наде́ть серёжки** алҡа тағыу; **наде́ть червяка́ на крючо́к** ҡармаҡҡа селәүсен эләктереү ♦ **наде́ть (на себя́) ма́ску** битлек кейеү, ике йөҙләләнеү; **наде́ть (себе́) хому́т на ше́ю** ауырлыҡты үҙ елкәңә алыу, үҙ елкәңә ҡамыт кейҙереү

НАДЕ́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* кейелеү; **сапоги́ легко́ наде́лись** итек еңел кейелде

НАДЕ́ЯТЬСЯ *несов.* **1.** *на что* (*рассчитывать*) ышаныу, өмөт итеү, өмөтләнеү; **наде́яться на покрови́тельство ста́рших** ололарҙың яҡлауына ышаныу **2.** *на кого-что* (*полагаться*) ышаныу, таяныу; **наде́яться на дру́га** дуҫыңа ышаныу ♦ **как на ка́менную го́ру наде́яться** ныҡ ышаныу

НАДЗЕ́МНЫЙ, -ая, -ое ер өҫтөндәге, ер өҫтө ...ы; **надзе́мная часть расте́ний** үҫемлектәрҙең ер өҫтөндәге өлөшө

НАДЗИРА́ТЕЛЬ *м* и **НАДЗИРА́ТЕЛЬНИЦА** *ж* һаҡсы, надзиратель; **тюре́мный надзира́тель** төрмә һаҡсыһы

НАДЗИРА́ТЬ *несов. за кем-чем* күҙәтеү, күҙәтеп (ҡарап, тикшереп) тороу; **надзира́ть за поря́дком в рабо́те** эш тәртибен күҙәтеү

НАДЗО́Р *м* **1.** *см.* **надзира́ть**; **надзо́р за заключёнными** тотҡондарҙы күҙәтеү **2.** (группа надзирающих лиц) күҙәтеү, надзор; **санита́рный надзо́р** санитария күҙәтеүе ♦ **прокуро́рский надзо́р** прокурор надзоры; **суде́бный надзо́р** суд надзоры

НАДЗО́РНЫЙ, -ая, -ое *юр.* надзор ...ы; **надзо́рные о́рганы суда́** судтың надзор органдары

НАДИВИ́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* (*обычно с отриц. или со словами "не могу", "не может"*) һоҡланыу; **не могу́ надиви́ться** һоҡланып туя алмайым

НАДКА́ЛЫВАТЬ *несов. см.* **надколо́ть**

НАДКА́ЛЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **надколо́ться 2.** *страд. от* **надка́лывать**

НАДКЛА́ССОВОСТЬ *ж* синыфтарға бәйләнмәгәнлек, синыфтан тыш тороу; **надкла́ссовость воспита́ния** тәрбиәнең синыфтарға бәйләнмәгәнлеге

НАДКЛА́ССОВЫЙ, -ая, -ое синыфтарға бәйләнмәгән, синыфтан тыш, синфи мәнфәғәттәрҙән өҫтөн торған; **надкла́ссовое о́бщество** синыфтарға бәйләнмәгән йәмғиәт

НАДКЛЕ́ИВАТЬ *несов. см.* **надкле́ить**

НАДКЛЕ́ИТЬ *сов. что* өҫтәп (ялғап) йәбештереү, йәбештереп ҡуйыу (оҙонайтыу); **надкле́ить поло́ску бума́ги** ҡағыҙ өҫтәп йәбештереү

НАДКЛЮ́ВЬЕ *с*; *зоол.* суҡыштың өҫкө өлөшө

НАДКЛЮЧИ́ЧНЫЙ, -ая, -ое умрау өҫтө ...ы, умрау өҫтө(ндәге); **надключи́чная впа́дина** умрау өҫтө соҡоро

НАДКО́ЖИЦА *ж*; *бот.* тиресә өҫтө ярыһы (*үҫемлектәрҙә*)

НАДКО́Л *м* **1.** *см.* **надколо́ть 2.** (*надколотое место*) ярыҡ, ярылған (сатнаған) урын; **заби́ть клин в надко́л бревна́** бүрәнә ярығына шына ҡағыу

НАДКОЛЕ́ННЫЙ, -ая, -ое тубыҡ ...ы, тубыҡ (теҙ) өҫтө; **надколе́нная кость** тубыҡ һөйәге

НАДКОЛО́ТЬ *сов. что* **1.** (*расщепить*) ярыу, яра биреп ҡуйыу, сатнатыу; **надколо́ть бревно́** бүрәнәне ярыу **2.** (*проколоть*) тишкеләп (сәнскеләп) сығыу; **надколо́ть огурцы́ пе́ред засо́лкой** ҡыярҙы тоҙлар алдынан сәнскеләп сығыу

НАДКОЛО́ТЬСЯ *сов.* аҙ ғына ярылыу, ярыла төшөү, сатнау; **оре́х надколо́лся** сәтләүек ярыла төшкән

НАДКО́СТНИЦА *ж*; *анат.* һөйәк ярыһы; **воспале́ние надко́стницы** һөйәк ярыһы шешеүе

НАДКО́СТНЫЙ, -ая, -ое һөйәк өҫтө ...ы, һөйәк өҫтөндәге; **надко́стная плёнка** һөйәк өҫтөндәге яры

НАДКРЫ́ЛЬЯ *мн.* (*ед.* **надкры́лье** *с*) өҫкө ҡанат, өҫтәге ҡаты ҡанаттар (*ҡуңыҙҙа һ.б. ярыҡанатлыларҙа*); **надкры́лья жука́** ҡуңыҙҙың өҫкө ҡаты ҡанаттары

НАДКУ́С *м* **1.** *см.* **надкуси́ть 2.** (*надкушенное место*) тешләп алынған урын, тешләнгән урын (ер); **надку́с на я́блоке** алмалағы тешләнгән урын

НАДКУСИ́ТЬ *сов. что* ситен тешләп алыу, кимереү; **надкуси́ть я́блоко** алманы тешләп алыу

НАДКУ́СЫВАТЬ *несов. см.* **надкуси́ть**

НАДЛА́МЫВАТЬ *несов. см.* **надломи́ть**

НАДЛА́МЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **надломи́ться 2.** *страд. от* **надла́мывать**

НАДЛЕЖА́ТЬ *несов. кому-чему безл.*; *книжн.* тейеш, кәрәк; **вам надлежи́т сро́чно прибы́ть на рабо́ту** һеҙгә тиҙ генә эшкә килеп етергә кәрәк

НАДЛЕЖА́ЩИЙ, -ая, -ее *книжн.* тейешле, тейешенсә, кәрәгенсә, кәрәкле; **приня́ть надлежа́щие ме́ры** тейешле саралар күреү; **держа́ть себя́ надлежа́щим о́бразом** үҙеңде тейешенсә тотоу

НАДЛО́М *м* **1.** *см.* **надломи́ть**, **надломи́ться**; **надло́м с тре́ском** шартлап һыныу **2.** (*надломленное место*) сатнаған (кителгән, һынған) урын; **надло́м ве́тки** ботаҡтың һынған урыны **3.** *перен.* төшөнкөлөк, рухһыҙлыҡ, ҡаҡшағанлыҡ; **в душе́ зре́ет глубо́кий надло́м** күңелдә тәрән төшөнкөлөк тыуа

НАДЛОМИ́ТЬ *сов.* **1.** *что* сатнатыу, китеү, һындырыу, һындыра яҙыу (төшөү); **надломи́ть па́лку** таяҡты һындырыу; **надломи́ть кость** һөйәкте сатнатыу **2.** *перен.* (*ослабить*) ҡаҡшатыу, көсөн (хәлен) бөтөрөү; **го́ре его́ надломи́ло** ҡайғы-хәсрәт уны ҡаҡшатты

НАДЛОМИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** һыныу, сатнау, кителеү; **труба́ надломи́лась** торба һынған; **зуб надломи́лся** теш кителгән **2.** *перен.* (*ослабеть*) биртенеү, ҡаҡшау; **здоро́вье надломи́лось** сәләмәтлек ҡаҡшаны

НАДЛО́МЛЕННОСТЬ *ж* төшөнкөлөк, ҡаҡшағанлыҡ; **душе́вная надло́мленность** күңел төшөнкөлөгө; **надло́мленность здоро́вья** сәләмәтлектең ҡаҡшауы

НАДЛО́МЛЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **надломи́ть 2.** *прил.*; *перен.* рухһыҙ, күңелһеҙ, төшөнкө рухлы, ҡаҡшаған; **надло́мленный челове́к** төшөнкө рухлы кеше

НАДМЕ́ННОСТЬ *ж* тәкәбберлек, һауалылыҡ, эрелек; **надме́нность взгля́да** ҡараштың тәкәбберлеге; **проявля́ть надме́нность** тәкәбберлек күрһәтеү

НАДМЕ́ННЫЙ, -ая, -ое тәкәббер, һауалы, эре; **надме́нный вид** тәкәббер ҡиәфәт

НАДМОГИ́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое ҡәбер ...ы, ҡәбер өҫтө ...ы; **надмоги́льный холм** ҡәбер өҫтө ҡалҡыулығы; **надмоги́льная плита́** ҡәбер ташы

НА́ДО I *в знач. сказ., безл., обычно с неопр.* кәрәк; **на́до собира́ться в путь** юлға йыйынырға кәрәк; **мне не на́до помо́щников** миңә ярҙамсылар кәрәкмәй ♦ **на́до ду́мать (полага́ть)**: 1) *в знач. вводн. сл.* (*вероятно, по-видимому*) булһа кәрәк, шикелле, буғай, ахырыһы, моғайын; 2) (*конечно*) эйе, дөрөҫ, шулай; **на́до и честь знать** саманы ла белергә кәрәк; **что на́до** *в знач. сказ.*; *прост.* бына тигән, бик яҡшы, бик һәйбәт

НАДО II *предлог см.* **над**

НАДО... *приставка см.* **над...**

НАДО́БЛАЧНЫЙ, -ая, -ое болот өҫтө ...ы, болот(тар) өҫтөндәге; **надо́блачные слои́ атмосфе́ры** атмосфераның болот өҫтө ҡатламдары

НА́ДОБНОСТЬ *ж* кәрәклек, мохтажлыҡ, мохтаж булыу, хәжәт, ихтыяж; **в слу́чае на́добности** кәрәк булған саҡта; **име́ть на́добность** *в чём-л. берәй нәмәгә* мохтаж булыу; **нет на́добности** *в чём-л.* хәжәте юҡ

НАДОЕДА́ТЬ *несов. см.* **надое́сть**

НАДОЕ́ДЛИВОСТЬ *ж* ялыҡтырғыс (ялҡытҡыс) булыу, теңкәгә тейеүсәнлек; **надое́дливость его́ поведе́ния** уның тәртибенең ялыҡтырғыслығы

НАДОЕ́ДЛИВЫЙ, -ая, -ое ялыҡтырғыс, ялҡытҡыс, йөҙәткес, еләткес, теңкә ҡороҡос, тәҡәт(те) ҡороҡос, биҙрәткес, биҙҙергес; **надое́дливый челове́к** ялыҡтырғыс кеше; **надое́дливый дождь** ялҡытҡыс ямғыр; **надое́дливая про́сьба** теңкә ҡороҡос үтенес

НАДОЕ́СТЬ *сов. кому-чему* йөҙәтеү, биҙрәтеү, биҙҙереү, туйҙырыу, ялҡытыу, туйҙырып (интектереп, ялҡытып) бөтөрөү, теңкәгә тейеү, тәҡәтте ҡоротоу; **надое́сть про́сьбами** үтенестәр менән теңкәгә тейеү; **надое́ло мне молча́ть** өндәшмәү мине ялҡытты

НАДОИ́ТЬ *сов. что, чего* һауып алыу; **надои́ть ведро́ молока́** бер күнәк һөт һауып алыу

НАДО́Й *м*; *с.-х.* һауым; **ежедне́вный надо́й молока́** һөттөң көндәлек һауымы

НАДОКО́ННЫЙ, -ая, -ое тәҙрә өҫтө ...ы, тәҙрә өҫтөндәге; **надоко́нный карни́з** тәҙрә өҫтөндәге кәрниз

НА́ДОЛБА *ж* бүкән, бағана (*ергә ҡаҙып ултыртылған ҡыҫҡа бағана*) **2.** *обычно мн.* **на́долбы** *воен.* (*заграждение*) ҡойма, кәртә (*ҡыҫҡа бағаналар менән уратылған*); **грани́тные на́долбы** гранит ҡойма

НАДОЛБИ́ТЬ *сов. что, чего* соҡоп яһау (яһап ҡуйыу); **надолби́ть сква́жин** соҡоп тишектәр яһау

НАДО́ЛГО *нареч.* оҙаҡҡа, күпкә; **он уе́хал надо́лго** ул оҙаҡҡа китте

НАДО́МНИК *м* и **НАДО́МНИЦА** *ж* өйҙә эшләүсе (*предприятие, артель һ.б. биргән эште өйҙә башҡарыусы*)

НАДО́МНЫЙ, -ая, -ое өйҙә башҡарылған; **надо́мная рабо́та** өйҙә башҡарылған эш

НАДОРВА́ТЬ *сов. что* **1.** бер аҙ йыртыу, йырта төшөү, ситен йыртыу, йырта биреп ҡуйыу; **надорва́ть паке́т** пакетты йырта биреп ҡуйыу **2.** *перен.* ҡаҡшатыу, имгәтеү, эшлектән сығарыу, бөтөрөү; **надорва́ть го́лос** тауышты бөтөрөү; **надорва́ть здоро́вье** сәләмәтлекте ҡаҡшатыу; **надорва́ть си́лы** хәлдән тайыу ♦ **надорва́ть живо́т (живо́тики) со́ смеху (от хо́хота)** *прост.* эс ҡатып көлөү, эс ҡатҡансы көлөү

НАДОРВА́ТЬСЯ *сов.* **1.** бер аҙ йыртылыу, йыртыла төшөү; **мешо́к надорва́лся сбо́ку** тоҡтоң сите йыртыла төшкән **2.** *разг.* имгәнеү, биртенеү, (эскә) зыян килтереү; **надорва́ться, поднима́я тя́жести** ауыр күтәреп имгәнеү **3.** *перен.* хәлһеҙләнеү, ныҡ арыу, үтә йонсоу; **надорва́ться на тяжёлой рабо́те** ауыр эштән ныҡ арыу

НАДОУ́МИТЬ *сов. кого-что*; *разг.* кәңәш биреү, аҡыл биреү; **он надоу́мил обрати́ться к вам** ул һеҙгә мөрәжәғәт итергә кәңәш бирҙе

НАДПИ́Л *м* **1.** *см.* **надпили́ть 2.** (*надпиленное место*) бысылған урын; **надпи́л на де́реве** ағастағы бысылған урын

НАДПИ́ЛИВАТЬ *несов. см.* **надпили́ть**

НАДПИЛИ́ТЬ *сов. что* бер аҙ бысып ҡуйыу, быса биреп ҡуйыу; **надпили́ть бревно́** бүрәнәне өҫтән бер аҙ бысып ҡуйыу

НАДПИ́ЛКА *ж см.* **надпили́ть**; **надпи́лка доски́** таҡтаны быса төшөү (биреү)

НАДПИСА́ТЬ *сов. что* **1.** өҫтөнә (артына, тышына) яҙып ҡуйыу (яҙыу), (берәй нәмә) яҙыу; **надписа́ть фотогра́фию** фотография артына яҙыу; **надписа́ть кни́гу** китапҡа берәй нәмә яҙыу **2.** (*выше написанного ранее*) яҙылған юл өҫтөнә яҙыу; **надписа́ть над строко́й не́сколько слов** яҙылған юл өҫтөнә бер нисә һүҙ яҙыу

НА́ДПИСЬ *ж* яҙыу, яҙма; **на́дпись на фотогра́фии** фотография артындағы яҙыу; **на́дписи на ска́лах** ҡаялағы яҙмалар

НАДПОРО́ТЬ *сов. что* (тегелгәндә) бер аҙ һүтеү, һүтә биреү; **надпоро́ть подкла́дку** эслекте бер аҙ һүтеү

НАДПО́ЧВЕННЫЙ, -ая, -ое тупраҡ (ер) өҫтө ...ы, тупраҡ (ер) өҫтөндәге; **надпо́чвенные во́ды** ер өҫтөндәге һыуҙар

НАДПО́ЧЕЧНИКИ *мн.* (*ед.* **надпо́чечник** *м*); *анат.* бөйөр өҫтө биҙҙәре

НАДПО́ЧЕЧНЫЙ, -ая, -ое бөйөр өҫтө ...ы; **надпо́чечные же́лезы** бөйөр өҫтө биҙҙәре

НАДРА́ИВАТЬ *несов. см.* **надра́ить**

НАДРА́ИВАТЬСЯ *несов. страд. от* **надра́ивать**

НАДРА́ИТЬ *сов. что*; *мор.* ышҡып (ялтыратҡансы) таҙартыу (йыуыу), ялтыратыу; **надра́ить па́лубу** палубаны ышҡып ялтыратҡансы йыуыу

НАДРА́ТЬ *сов. что, чего* һуйып (ҡайыҙлап) алыу, һыҙырып алыу; **надра́ть мно́го коры́** күп

итеп ағас ҡабығы һыҙырып алыу ♦ **надра́ть у́ши** *кому* ҡолағын бороу

НАДРЕ́З *м* **1.** *см.* **надре́зать** — **надреза́ть** **2.** (*надрезанное место*) киҫек, киҫелгән урын; **попере́чный надре́з** арҡыры киҫек

НАДРЕ́ЗАТЬ *сов. что* (бер аҙ) ҡырҡа (киҫә) биреп ҡуйыу; **надре́зать карто́н** ҡатырғаны ҡырҡа биреп ҡуйыу

НАДРЕЗА́ТЬ *несов. см.* **надре́зать**

НАДРЕ́ЗЫВАТЬ *несов. см.* **надре́зать**

НАДРЕ́ЗЫВАТЬСЯ *несов. страд. от* **надре́зывать**

НАДРЕССИРОВА́ТЬ *сов. кого-что*; *разг.* өйрәтеү, күнектереү (*хайуанды*); **надрессирова́ть соба́ку** этте өйрәтеү

НАДРУ́Б *м* **1.** *см.* **надруби́ть**; **надру́б бревна́** бүрәнәне бер аҙ киртеү **2.** киртеп алынған урын, уйым; **надру́б на поле́не** утын ағасындағы уйым

НАДРУБА́ТЬ *несов. см.* **надруби́ть**

НАДРУБА́ТЬСЯ *несов. страд. от* **надруба́ть**

НАДРУБИ́ТЬ *сов. что* (бер аҙ) киртеү (сабыу), саба (киртә) биреп ҡуйыу; **надруби́ть кору́** ағас ҡабығын киртә биреп ҡуйыу

НАДРУГА́ТЕЛЬСТВО *с* мыҫҡыл, мыҫҡыл итеү, мәсхәрә, мәсхәрә итеү; **огради́ть себя́ от надруга́тельства** үҙеңде мыҫҡылдан һаҡлап алып ҡалыу

НАДРУГА́ТЬСЯ *сов. над кем-чем* мыҫҡыл итеү, мыҫҡыллау, мәсхәрәләү, хурлау; **надруга́ться над сла́бым** көсһеҙҙе мыҫҡыллау

НАДРЫ́В *м* **1.** *см.* **надорва́ть** 1; **надры́в конве́рта** конверттың ситен бер аҙ йыртыу **2.** йыртылған урын, йыртыҡ; **надры́в на листе́** ҡағыҙ битендәге йыртыҡ **3.** *перен.* төшөнкөлөк, һынылыш, көсөргәнеш; **ка́шлять с надры́вом** көсөргәнеш менән йүткереү; **душе́вный надры́в** рухи һынылыш ♦ **говори́ть с надры́вом** ҡыҙып (ярһып) һөйләү

НАДРЫВА́ТЬ *несов. см.* **надорва́ть** ♦ **надрыва́ть гло́тку (го́рло)** *прост.* боғаҙ йыртыу (ярыу), аҡырып һөйләү (йырлау)

НАДРЫВА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **надорва́ться** 1; **2.** *над чем* и *без доп.*; *перен.*, *разг.* көсәнеп эшләү, бөтә көстө һалып (ҡуйып) эшләү (тырышыу), хәлдән тайыу, имгәнеү, бик ҡаты ҡыҫҡырыу; **надрыва́ться над сти́ркой** кер йыуып хәлдән тайыу; **надрыва́ться, поднима́я тя́жести** ауыр күтәреп имгәнеү **3.** *от чего* яфаланыу, ғазапланыу; **надрыва́ться от чу́вства раска́яния** үкенеү тойғоһонан ғазапланыу **4.** *страд. от* **надрыва́ть** ♦ **се́рдце (душа́) надрыва́ется** йөрәк (күңел) әрней (өҙөлә)

НАДРЫ́ВИСТЫЙ, -ая, -ое артыҡ (үтә) көсөргәнешле, әсе, ҡаты, ярһыулы; **надры́вистый ка́шель** ҡаты йүткереү, быума йүтәл

НАДРЫ́ВНЫЙ, -ая, -ое әрнеүле, әсенеүле, йөрәк әрнеткес, үҙәк өҙгөс; **надры́вная пе́сня** йөрәк әрнеткес йыр

НАДСА́ДИСТЫЙ, -ая, -ое *разг. см.* **надса́дный**

НАДСА́ДНЫЙ, -ая, -ое *разг.* ҡаты; **надса́дный ка́шель** ҡаты йүтәл

НАДСЕКА́ТЬ *несов. см.* **надсе́чь**

НАДСЕ́ЧКА *ж* **1.** *см.* **надсе́чь**; **надсе́чка бревна́** бүрәнәне киртә биреп ҡуйыу **2.** (*зарубка*) киртек, тамға; **надсе́чка на ка́мне** таштағы тамға

НАДСЕ́ЧЬ *сов. что* (бер аҙ) киртеү, киртеп ҡуйыу; **надсе́чь топоро́м де́рево** ағасты балта менән киртеү

НАДСМА́ТРИВАТЬ *несов. за* (*над*) *кем-чем* ҡарау, тикшереү, күҙәтеү, ҡарап (тикшереп, күҙәтеп) тороу; **надсма́тривать за рабо́той** эшләгәнде күҙәтеп тороу

НАДСМО́ТР *м* өҫтән тикшереп (ҡарап, күҙәтеп) тороу; **надсмо́тр за поря́дком** тәртипте өҫтән тикшереп тороу

НАДСМО́ТРЩИК *м* ҡараусы, баҡтансы (*тикшереп-күҙәтеп тороусы*, *күҙәтеп эшләтеүсе*); **путево́й надсмо́трщик** юл ҡараусы

НАДСТА́ВИТЬ *сов. что* өҫтәп (ялғап) оҙонайтыу; **надста́вить рукава́** еңдәрҙе ялғап оҙонайтыу

НАДСТАВЛЯ́ТЬ *несов. см.* **надста́вить**

НАДСТАВНО́Й, -ая, -ое **1.** ялғанған, ялғанмалы; **надставны́е рукава́** ялғанған еңдәр **2.** ялғап ҡуйыла торған, ялғап ҡуйыу өсөн; **надставна́я доска́ стола́** өҫтәлгә ялғап ҡуйыла торған таҡта

НАДСТРА́ИВАТЬ *несов. см.* **надстро́ить**

НАДСТРА́ИВАТЬСЯ *несов. страд. от* **надстра́ивать**

НАДСТРО́ЕЧНЫЙ, -ая, -ое *полит.* өҫҡорма ...ы, өҫҡормаға хас (булған); **надстро́ечные явле́ния** өҫҡормаға хас күренештәр

НАДСТРО́ИТЬ *сов. что* өҫтәп төҙөү (ҡороу), бейегәйтеп (бейек итеп) төҙөү; **надстро́ить дом** өйҙө бейегәйтеп төҙөү

НАДСТРО́ЙКА *ж* **1.** *см.* **надстро́ить**; **надстро́йка но́вых этаже́й к до́му** өйгә яңы ҡаттар өҫтәп төҙөү **2.** өҫкө ҡоролма; **надстро́йки корабля́** караптың өҫкө ҡоролмалары **3.** *полит.* өҫҡорма

НАДСТРО́ЧНЫЙ, -ая, -ое (яҙылған, яҙма) юл өҫтөндәге; **надстро́чные зна́ки** юл өҫтөндәге билдәләр

НАДТЕСА́ТЬ *сов. что* (өҫтән) юныу (юнып алыу); **надтеса́ть бревно́** бүрәнәне өҫтән юнып алыу

НАДТЁСЫВАТЬ *несов. см.* **надтеса́ть**

НАДТРЕ́СНУТЫЙ, -ая, -ое **1.** сатнаған, аҙ ғына ярыҡ; **надтре́снутый стака́н** сатнаған стакан **2.** *перен.* (*о звуке, голосе*) ҡалтыраған, ҡарлыҡҡан; **надтре́снутый го́лос** ҡарлыҡҡан тауыш

НАДТРЕ́СНУТЬ *сов.* сатнау, аҙ ғына (сатнау) ярылыу; **стекло́ надтре́снуло** быяла сатнаны

НАДУВА́ТЕЛЬСКИЙ, -ая, -ое *разг.* алдау ...ы, хәйләләү ...ы, һемәйтеү ...ы; **надува́тельские приёмы** алдау юлдары

НАДУВА́ТЕЛЬСТВО *с*; *разг.* алдаҡсылыҡ, алдыҡ, алдашыу, ялғанлау; **пойти́ на надува́тельство** алдашыуға барыу

НАДУВА́ТЬ *несов. см.* **наду́ть**

НАДУВА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **наду́ться** 1; **2.** *страд. от* **надува́ть** 1, 2

НАДУ́ВКА *ж см.* **наду́ть** — **надува́ть** 1; **наду́вка шин** шиндарҙы өрҙөрөп тултырыу

НАДУВНО́Й, -ая, -ое өрөлмәле, өрөп (өрҙөрөп) тултырмалы (ҡабартмалы), өрөп (өрҙөрөп) тултырылған; **надувно́й матра́с** өрөп тултырмалы матрас

НАДУ́МАННОСТЬ *ж* яһалмалыҡ, уйҙырмалылыҡ; **наду́манность сюже́та** сюжеттың яһалмалылығы

НАДУ́МАННЫЙ, -ая, -ое уйҙырма, уйланма, уйлап сығарылған, яһалма; **наду́манный о́браз** уйлап сығарылған образ

НАДУ́МАТЬ *сов. что, с неопр.*; *разг.* уйға килеү, уйлау, уйлап ҡарарға килеү, -маҡсы/-мәксе булыу, уйлап табыу; **наду́мать заня́ться спо́ртом** спорт менән шөғөлләнмәксе булыу; **наду́мать уе́хать** китергә уйлау

НАДУ́МАТЬСЯ *сов.* **1.** *разг.* туйғансы уйлау, уйланыу, күп уйлау; **наду́маться о предстоя́щей рабо́те** алдағы эш тураһында күп уйланыу **2.** (*1 и 2 л. не употр.*) *разг.* башҡа килеү; **э́та мысль наду́малась не сра́зу** был уй бик тиҙ генә башҡа килмәне

НАДУ́МЫВАТЬ *несов. см.* **наду́мать**

НАДУРА́ЧИТЬСЯ *сов.*; *разг.* туйғансы шаярыу (ҡотороу, тилереү); **де́ти вдо́воль надура́чились** балалар туйғансы шаярҙы

НАДУ́ТОСТЬ *ж* **1.** тәкәбберлек, һауалылыҡ, тәкәббер (эре, һауалы) булыу **2.** күпертелгәнлек, күпертелгән (ҡабартылған) булыу (*һүҙ, стиль, телмәр*); **наду́тость сти́ля** стилдең күпертелгән булыуы

НАДУ́ТЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **наду́ть** **2.** *прил.* ҡабарған, бүрткән, күпкән; **наду́тые жи́лы рук** ҡабарған ҡул тамырҙары **3.** *прил.*; *перен., разг.* (*высокомерный*) эре, һауалы, тәкәббер; **наду́тая осо́ба** тәкәббер кеше **4.** *прил.*; *перен., разг.* (*высокопарный*) күпертелгән, ҡабартылған (*һүҙ, телмәр, стиль һ.б.*) **5.** *прил.*; *перен., разг.* (*обиженный, сердитый, угрюмый*) турһайған, асыулы, ҡараңғы сырайлы

НАДУ́ТЬ *сов. что* **1.** өрөп (өрҙөрөп) тултырыу, өрөп (һауа тултырып) ҡабартыу; **наду́ть мяч** тупты өрөп тултырыу **2.** *что, чего безл.* өрөп туҙҙырыу (килтереү, индереү, ҡундырыу, тулыу); **ве́тром наду́ло пы́ли** ел менән туҙан тулған **3.** *кому-чему безл.*; *разг.* ел бәрелеү (бәреү, һуғыу, ҡағылыу); **наду́ло в у́хо** ҡолаҡҡа ел һуҡҡан **4.** *кого*; *прост.* алдау, төп башына ултыртыу, һемәйтеү; **он меня́ наду́л** ул мине алданы ♦ **наду́ть гу́бы** үпкәләү, ирен турһайтыу

НАДУ́ТЬСЯ *сов.* **1.** (*о мяче*) ҡабарыу; (*о парусе*) киреү; **мяч наду́лся** туп ҡабарҙы; **паруса́ наду́лись** елкәндәр кирелде **2.** *перен., разг.* (*обидеться*) үпкәләү, турһайыу, (үпкәләп) сырай һытыу **3.** *перен., разг.* тәкәбберләнеү, эреләнеү, кәпәренеү; **от чрезме́рных похва́л он наду́лся** артыҡ маҡтауҙан ул кәпәренде ♦ **как мышь на крупу́ наду́лся** *кто* үпкәләгән, турһайған

НАДУШИ́ТЬ *сов. кого-что* хушбуй һөртөү (бөркөү)

НАДУШИ́ТЬСЯ *сов.* хушбуй һөртөнөү

НАДХВО́СТЬЕ *с*; *зоол.* ҡойроҡ өҫтө (*коштарҙа*); **надхво́стье у зя́блика** ҡыҙылтүштең ҡойроҡ өҫтө

НАДШИВА́ТЬ *несов. см.* **надши́ть**

НАДШИВА́ТЬСЯ *несов. страд. от* **надшива́ть**

НАДШИ́ВКА *ж* **1.** *см.* **надши́ть**; **надши́вка воротника́** яғаны ялғап тегеп оҙонайтыу **2.** (*надставленное место*) ялғанған урын, ялғау; **надши́вка у брюк** салбарҙың ялғауы

НАДШИ́ТЬ *сов. что* ялғап тегеү (тегеп оҙонайтыу); **надши́ть кусо́к мате́рии к пла́тью** күлдәкте туҡыма киҫәге менән ялғап оҙонайтыу

НАДЪ... *приставка см.* **над...**

НАДЫМИ́ТЬ *сов. чем* и *без доп.* төтәү, төтөн сығарыу (тултырыу); **печь надыми́ла** мейес төтәгән; **в ко́мнате надыми́ли табако́м** бүлмәгә тәмәке төтөнө тулған

НАДЫША́ТЬ *сов.* **1.** тын (һулыш) менән йылытыу (йылытып иретеү); **в ко́мнате надыша́ли** бүлмәне тын менән йылытҡандар **2.** *на что*; *разг.* тын менән (өрөп) быуландырыу (парландырыу, иретеү); **надыша́ть на око́нное стекло́** тәҙрә быялаһын өрөп быуландырыу

НАДЫША́ТЬСЯ *сов.* туйғансы һулау, күп һулау; **надыша́ться лесны́м во́здухом** урман һауаһын туйғансы һулау ♦ **не навы́шится (не мо́жет надыша́ться)** *на кого* ҡарап (күреп) туя алмай

НАЕДА́ТЬСЯ *несов. см.* **нае́сться**

НАЕДИНЕ́ *нареч.* **1.** икәүҙән-икәү генә, аулаҡта; **поговори́ть наедине́** икәүҙән-икәү генә һөйләшеү **2.** (*обычно со словами "с собой", "с самим собой"*) бер үҙе, япа-яңғыҙ; **оста́ться наедине́ с сами́м собо́й** япа-яңғыҙ ҡалыу

НАЕ́ЗД *м* **1.** *см.* **нае́хать** 1; **нае́зд маши́ны на тротуа́р** машинаның тротуарға барып менеүе **2.** *в знач. нареч.* **нае́здом**, **нае́здами** үтешләй, үткән-һүткәндә; **у дру́га он быва́л нае́здами** ул дуҫында үтешләй генә була ине **3.** *уст.* (*кавалерийский набег*) атлы ғәскәр һөжүме, сапҡын

НАЕ́ЗДИТЬ *сов.* **1.** *что* и *без доп.* (*какое-л. количество времени или расстояние*) йөрөү, уҙыу, үтеү; **на ста́рой маши́не мно́го не нае́здишь** иҫке машинала әллә ни оҙаҡ йөрөп

20 зак. 2.0084.05

булмай **2.** *что* (*укатать, уплотнить*) юл һалыу, (күп йөрөп) юлды таҡырайтыу (шымартыу); **маши́ны нае́здили доро́гу** машиналар юлды таҡырайтып бөткән **3.** *кого-что*; *спец.* (*выездить молодую лошадь*) йөрөргә өйрәтеү; **нае́здить молодо́го жеребца́** йәш айғырҙы йөрөргә өйрәтеү

НАЕ́ЗДИТЬСЯ *сов.*; *разг.* туйғансы (бик күп) йөрөү, йөрөп туйыу; **нае́здиться на велосипе́де** велосипедта туйғансы йөрөү

НАЕ́ЗДНИК *м* **1.** һыбайлы; **цирково́й нае́здник** цирк һыбайлыһы **2.** ат өйрәтеүсе, атта йөрөргә өйрәтеүсе, жокей; **гла́вный нае́здник коню́шни** атлыҡсаның төп ат өйрәтеүсеһе **3.** *зоол.* яйҙаҡ

НАЕ́ЗДНИЦА *ж см.* **нае́здник** 1, 2

НАЕЗЖА́ТЬ I *несов. см.* **нае́здить** 2, 3

НАЕЗЖА́ТЬ II *несов.* **1.** *см.* **нае́хать** **2.** *разг.* килеү (*аҙ ғына ваҡытҡа*), килеп киткеләү, килгеләп йөрөү

НАЕ́ЗЖЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **нае́здить**; **нае́зженный рыса́к** өйрәтелгән юртаҡ **2.** *прил.* ҡаты, таҡыр, тигеҙ, шыма (*юл*); **нае́зженная доро́га** таҡыр юл

НАЁМ *м см.* **наня́ть**; **наём рабо́чих** эшселәр яллау; **рабо́та по на́йму** ялланып эшләү

НАЁМНИК *м* **1.** *уст.* (*наёмный работник*) ялсы, ялланып эшләүсе **2.** (*наёмный солдат*) ялланма ғәскәр (һалдат) **3.** *перен.* (*наймит*) һатлыҡ йән, ялсы

НАЁМНИЦА *ж см.* **наёмник** 1

НАЁМНЫЙ, -ая, -ое **1.** ялланма, ялланған, ялланыу ...ы; **наёмный рабо́чий** ялланма эшсе; **наёмная цена́** ялланыу хаҡы; **наёмная а́рмия** ялланма армия **2.** (*отдаваемый или взятый внаём*) файҙаланып торорға алынған (бирелгән); **наёмная да́ча** файҙаланып торорға алынған дача **3.** һатлыҡ, аҡсаға ялланған; **наёмный уби́йца** аҡсаға ялланған үлтереүсе

НАЁМЩИК *м* эшселәр яллаусы

НАЕ́СТЬСЯ *сов.* туйғансы ашау, ашап туйыу; **нае́сться хле́ба с ма́слом** туйғансы май яғылған икмәк ашау

НАЕ́ХАТЬ *сов.* **1.** *на кого-что* өҫтөнә барып (килеп) менеү, тапау, барып (килеп) бәрелеү, төртөлөү, (өҫтөнә) барып сығыу; **маши́на нае́хала на газо́н** машина газонға килеп менде; **нае́хать на ху́тор** утарға барып сығыу **2.** *разг.* (*приехать*; *обычно в большом количестве*) күп килеү, килеп төшөү (тулыу); **к пра́зднику нае́хало мно́го госте́й** байрамға бик күп ҡунаҡ килеп төштө

НАЖА́ЛОВАТЬСЯ *сов.*; *разг.* ялыу биреү, зарланыу; **рабо́чие нажа́ловались на управля́ющего** эшселәр управляющий өҫтөнән ялыу биргән

НАЖА́РИВАТЬ *несов. см.* **нажа́рить**

НАЖА́РИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **нажа́риться** **2.** *страд. от* **нажа́ривать**

НАЖА́РИТЬ *сов. что, чего* (күпмелер) ҡыҙҙырыу, ҡурыу; **нажа́рить карто́шки** картуф ҡыҙҙырыу

НАЖА́ТИЕ *с см.* **нажа́ть** I; **нажа́тие рычага́** рычагка баҫыу

НАЖА́ТЬ I *сов.* **1.** *что* баҫыу; **нажа́ть на кно́пку** кнопкаға баҫыу **2.** *что* һығып алыу (сығарыу); **нажа́ть тома́тного со́ка** томат һутын һығып алыу **3.** *на кого-что*; *перен.*, *прост.* баҫым яһау, ҡыҫыу; **нажа́ть на строи́телей** төҙөүселәргә баҫым яһау **4.** *на что*; *перен.*, *прост.* ҡыҙыуыраҡ тотоноу, (эште) ҡыҙыулатыу; **нажа́ть на рабо́ту** эшкә ҡыҙыуыраҡ тотоноу

НАЖА́ТЬ II *сов. что, чего* урыу, урып алыу; **нажа́ть со́тни це́нтнеров ржи** йөҙәрләгән центнер арыш урыу

НАЖДА́К *м* наждак (*минерал*)

НАЖДА́ЧНЫЙ, -ая, -ое наждак ...ы, наждаклы; **нажда́чное месторожде́ние** наждак ятҡылығы; **нажда́чная бума́га** наждаклы ҡағыҙ ♦ **нажда́чный ка́мень** наждак ташы, ҡом ҡайраҡ

НАЖЕ́ЧЬ *сов.* **1.** *что, чего*; *разг.* яндырыу, үртәү (*бер ни тиклем*), яндырып әҙерләү; **наже́чь древе́сного угля́** ағас күмере үртәп алыу; **наже́чь за́ зиму мно́го дров** ҡыш сыҡҡансы байтаҡ утын яндырыу **2.** *что*; *разг.* (*нагреть, накалить*) яндырыу, бешереү, эҫетеү, ҡыҙҙырыу; **со́лнце нажгло́ спи́ну** арҡаны ҡояш яндырған **3.** *спец.* ҡыҙҙырып (яндырып) тамға һалыу; **наже́чь тавро́** ҡыҙҙырып тамға һалыу (*малға*)

НАЖЕ́ЧЬСЯ *сов.* **1.** *разг.* (*сильно загореть на солнце, перегреться*) (ҡояшта) бешеү, (бик ныҡ) ҡыҙыу, яныу **2.** *на чём*; *перен.*, *прост.* (*потерпеть материальный ущерб от обмана*) яныу; **наже́чься на поку́пке** нәмә һатып алғанда яныу

НАЖИ́ВА *ж*; *разг.* **1.** *см.* **нажи́ть** 1; **нажи́ва де́нег** аҡса табыу **2.** анһат (еңел) табыш (файҙа); **пого́ня за нажи́вой** еңел табыш артынан ҡыуыу

НАЖИВА́ТЬ *несов. см.* **нажи́ть**

НАЖИВА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **нажи́ться** **2.** *страд. от* **нажива́ть**

НАЖИВИ́ТЬ *сов. что*; *рыб.* емләү, ем ҡуйыу (ҡатыу); **наживи́ть крючо́к червяко́м** ҡармаҡты селәүсен менән емләү

НАЖИ́ВКА *ж*; *рыб.* ем, алдатҡыс; **нажи́вка для ры́бы** балыҡ еме, балыҡ өсөн ем

НАЖИВЛЯ́ТЬ *несов. см.* **наживи́ть**

НАЖИВЛЯ́ТЬСЯ *несов. страд. от* **наживля́ть**

НАЖИВНО́Й I: **де́ло наживно́е** булдырып була торған эш, табыла (ирешеп була) торған нәмә

НАЖИВНО́Й II, -ая, -ое (*употребляемый в качестве наживки*) ем ҡуйылған, ем итеп (емгә) ҡуйыла торған; **наживна́я ры́ба** емгә ҡуйыла торған балыҡ, емлек

НАЖИГА́ТЬ *несов. см.* **наже́чь**

НАЖИ́М *м* **1.** *см.* **нажима́ть** 1; **нажи́м на рукоя́тку молотка́** сүкеш һабына баҫыу **2.** (*натиск*) һөжүм; **вра́жеский нажи́м** дошман һөжүме **3.** *спец.* ҡыҫҡыс, ҡыҫтырғыс; **винтообра́зный нажи́м** бормалы ҡыҫтырғыс **4.** *в знач. нареч.* **с нажи́мом** баҫып, баҫым яһап; **без нажи́ма** баҫмайынса, баҫым яһамайынса; **писа́ть с нажи́мом** баҫып яҙыу

НАЖИМА́ТЬ *несов. см.* **нажа́ть**

НАЖИМНО́Й и **НАЖИ́МНЫЙ,** -ая, -ое *спец.* ҡыҫыу ...ы, ҡыҫҡыс; **нажимно́й рыча́г** ҡыҫыу рычагы

НАЖИ́Н *м*; *с.-х.* төшөм, урым (*игенгә ҡарата*)

НАЖИНА́ТЬ *несов. см.* **нажа́ть** II

НАЖИТО́Й, -ая, -ое *разг.* (эшләп) тапҡан, тапҡан-таянған; **нажито́е бога́тство** эшләп тапҡан-таянған байлыҡ

НАЖИ́ТЬ *сов. что* **1.** табыу, булдырыу, йыйыу; **нажи́ть всё свои́м трудо́м** бөтәһен үҙ көсөң менән табыу **2.** *кого-что, кого-чего*; *разг.* (*приобрести что-л. неприятное*) булдырыу, эләктереү, тарыу, юлығыу; **нажи́ть себе́ врага́** үҙеңә дошман булдырыу; **нажи́ть себе́ боле́знь** ауырыу эләктереү; **нажи́ть неприя́тность** насар хәлгә юлығыу

НАЖИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** (*обогатиться*) байыу, байлыҡ туплау, аҡса йыйыу, байығыу; **нажи́ться на прода́же ору́жия** ҡорал һатып байыу **2.** *разг.* (*долго прожить где-л., вдоволь пожить*) оҙаҡ йәшәп китеү, оҙаҡ тороу (*ҡайҙа ла булһа*); **на чужби́не до́лго не наживёшься** сит ерҙәрҙә оҙаҡ йәшәп булмай

НАЖУЖЖА́ТЬ *сов.*; *разг.* (*наговорить*) артыҡ күп һөйләү, бушты (юкты, юк-бар) һөйләү, ғәйбәт һөйләү; **нажужжа́ть в у́ши** юк-бар(ҙы) һөйләп ялҡытыу

НАЗА́ВТРА *нареч.*; *разг.* иртәгәһенә, иртәгеһенә, иртәгәһе көнгә, икенсе көнгә

НАЗА́Д *нареч.* **1.** артҡа, артҡа табан; **огляну́ться наза́д** артҡа (боролоп) ҡарау **2.** (*обратно*) кире, кире ҡайтарып; **верну́ться наза́д** кире (әйләнеп) ҡайтыу; **взять своё сло́во наза́д** һүҙеңде кире алыу **3.** (*раньше*) элек; **год (тому́) наза́д** бер йыл элек

НАЗАЛИЗА́ЦИЯ *ж*; *лингв.* танаулашыу, танау аша әйтелеү (*өнгә ҡарата*)

НАЗАЛИЗО́ВАННЫЙ, -ая, -ое *лингв.* **1.** *прич. от* **назализова́ть 2.** *прил.* танаулашҡан, танау ...ы; **назализо́ванные зву́ки** танаулашҡан өндәр

НАЗАЛИЗОВА́ТЬ *сов., несов. что*; *лингв.* танаулаштырыу

НАЗАЛИЗОВА́ТЬСЯ *сов., несов.*; *лингв.* танаулашыу

НАЗВА́НИВАТЬ *несов.*; *разг.* өҙлөкһөҙ (туҡтауһыҙ) шылтыратыу; **назва́нивать по телефо́ну** бер туҡтауһыҙ шылтыратыу

НАЗВА́НИЕ *с* **1.** исем, атама; **назва́ние у́лицы** урам исеме **2.** *спец.* (*отдельное издание*) китап; **в библиоте́ке 100 ты́сяч назва́ний** китапханала йөҙ мең китап бар ♦ **одно́ (то́лько) назва́ние** ҡоро исеме генә (*исеменә, атамаһына тура килмәгән, йәки элекке дәрәжәһен (сифатын) юғалтҡан нәмәләр тураһында әйтелә*)

НА́ЗВАННЫЙ I, -ая, -ое *прич. от* **назва́ть** I; **на́званные вы́ше имена́** юғарыла әйтелгән исемдәр

НА́ЗВАННЫЙ II, -ая, -ое *прич. от* **назва́ть** II; **на́званные го́сти** саҡырылған ҡунаҡтар

НАЗВА́НЫЙ, -ая, -ое *уст.* ҡиәмәтлек, үкел, морондоҡ ♦ **назва́ный оте́ц** ҡиәмәтлек атай; **назва́ная мать** үкел (ҡиәмәтлек) әсәй; **назва́ный сын** ҡиәмәтлек ул; **назва́ная дочь** ҡиәмәтлек ҡыҙ

НАЗВА́ТЬ I *сов. кого-что* **1.** (*дать имя, название, прозвище*) атау, исемләү, исем ҡушыу (биреү), ҡушамат биреү (тағыу) **2.** (*охарактеризовать*) әйтеү, баһалау; **назва́ть его́ спосо́бным** уны һәләтле тип әйтеү **3.** (*сказав, объявить*) һанап сығыу, (атап) күрһәтеү, әйтеү; **назва́ть чле́нов коми́ссии** комиссия ағзаларын һанап сығыу

НАЗВА́ТЬ II *сов. кого-что* саҡырыу, йыйыу (*гәҙәттә, күп итеп*); **назва́ть по́лный дом госте́й** өй тултырып ҡунаҡ саҡырыу

НАЗВА́ТЬСЯ I *сов. кем-чем* и *без доп.* үҙенең исемен әйтеү, үҙенең кем булыуын танытыу (белдереү, әйтеү); **он назва́лся строи́телем** ул үҙен төҙөүсе тип танытты; **прише́дший назва́лся** килгән кеше исемен әйтте

НАЗВА́ТЬСЯ II *сов.*; *разг.* (*напроситься*) көсләп тағылыу, ризалыҡ алыу, -тырыу/-тереү; **назва́ться в го́сти** үҙен ҡунаҡҡа саҡырттырыу

НАЗЕ́МНЫЙ, -ая, -ое **1.** ер өҫтө ...ы, ер өҫтөндәге, ер ...ы; **назе́мные постро́йки** ер өҫтө ҡаралтылары; **назе́мные живо́тные** ер хайуандары; **назе́мные расте́ния** ер үҫемлектәре **2.** (ҡоро) ер; **назе́мные войска́** ҡоро ер ғәскәре

НА́ЗЕМЬ *нареч.* ергә, иҙәнгә; **вали́ть на́земь** ергә йығыу

НАЗИДА́НИЕ *с*; *книжн.* өгөт, нәсихәт, вәғәз, һабаҡ, ғибрәт; **не нужда́ться в назида́ниях** өгөт-нәсихәткә мохтаж булмау; **слова́, ска́занные в назида́ние пото́мкам** киләсәк быуынға һабаҡ итеп әйтелгән һүҙҙәр

НАЗИДА́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое *книжн.* өгөтләү ...ы, өгөтләй торған, өгөт бирә торған, өгөт-нәсихәт, нәсихәтле, һабаҡ булырлыҡ, ғибрәтле; **говори́ть назида́тельным то́ном** өгөт-нәсихәт тоны менән һөйләү; **назида́тельный приме́р** һабаҡ булырлыҡ өлгө

НАЗЛО́ и *разг.* **НА́ЗЛО** *нареч.* юрамал, үс итеп, асыуға тейеп, асыу итеп; **вре́мя сего́дня, как назло́, тя́нется до́лго** ваҡыт бөгөн, үс иткәндәй, оҙаҡ үтә

НАЗНАЧА́ТЬ *несов. см* **назна́чить**

НАЗНАЧА́ТЬСЯ *несов. страд. от* **назнача́ть**

НАЗНАЧЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **назна́чить**; **назначе́ние на рабо́ту** эшкә тәғәйенләү **2.** билдәләнеү, тәғәйенләнеү; **получи́ть но́вое назначе́ние** яңы эшкә билдәләнеү **3.** (*цель, задача*) төп функция, бурыс, маҡсат, вазифа; **смысл и назначе́ние жи́зни** йәшәүҙең мәғәнәһе һәм маҡсаты; **отря́д осо́бого назначе́ния** махсус вазифа йөкмәтелгән отряд; **испо́льзовать по назначе́нию** тәғәйенләнеше буйынса файҙаланыу

НАЗНА́ЧИТЬ *сов. кого-что*; *в разн. знач.* билдәләү, күрһәтеү, тәғәйенләү, ҡуйыу, биреү; **назна́чить день отъе́зда** китер көндө билдәләү; **назна́чить уча́сток для застро́йки до́ма** өй һалыу өсөн урын билдәләү; **назна́чить его́ заве́дующим отде́лом** уны бүлек мөдире итеп тәғәйенләү (ҡуйыу); **назна́чить пе́нсию** пенсия билдәләү; **назна́чить це́ну** хаҡ ҡуйыу

НАЗО́ЙЛИВЫЙ, -ая, -ое бәйләнсек, йөҙәткес, ялыҡтырғыс, ялҡыткыс, теңкә ҡороткос, маҙа китәргес; **назо́йливый челове́к** теңкә ҡороткос кеше

НАЗРЕВА́НИЕ *с см.* **назрева́ть**; **назрева́ние плодо́в** емештәрҙең өлгөрөүе

НАЗРЕВА́ТЬ *несов. см.* **назре́ть**

НАЗРЕ́ТЬ *сов.* **1.** (*стать спелым*) өлгөрөү, бешеү; **ви́шня назре́ла** сейә бешкән **2.** (*о нарыве*) тулышыу, тулышып етеү **3.** *перен.* (*приблизиться, стать неизбежным*) яҡынлашыу, етешеү, етеү, ҡотолғоһоҙ булыу; **назре́ло вре́мя для перегово́ров** һөйләшеү өсөн ваҡыт килеп етте

НАЗУБО́К *нареч.*; *разг.* ятҡа, яттан, ятлап (алыу); **знать уста́в назубо́к** уставты яттан белеү

НАЗЫВА́НИЕ *с см.* **называ́ть** I; **называ́ние ве́щи** әйберҙең исемен атау

НАЗЫВА́ТЬ I *несов. см.* **назва́ть** I ♦ **называ́ть бе́лое чёрным** аҡты ҡара тип әйтеү; **называ́ть ве́щи свои́ми имена́ми** хәҡиҡәтте йәшермәйенсә әйтеү, дөрөҫөн (тураһын) һөйләү

НАЗЫВА́ТЬ II *несов. см.* **назва́ть** II

НАЗЫВА́ТЬСЯ I *несов.* **1.** (*носить имя, называться*) аталыу, исемләнеү, исем йөрөтөү; **э́то явле́ние по-друго́му называ́ется** был күренеш икенсе төрлө атала **2.** *страд. от* **называ́ть** I ♦ **что называ́ется** *в знач. вводн. сл.* (*как принято говорить*) әйтергә кәрәк, тип әйтергә кәрәк

НАЗЫВА́ТЬСЯ II *несов.* **1.** *см.* **назва́ться** II **2.** *страд. от* **называ́ть** II

НАЗЫВНО́Й: **назывно́е предложе́ние** *грам.* атама һөйләм

НАИ... *приставка*; *сифат һәм рәүештәргә ялғанып, артыҡлыҡ һәм ҡайһы бер осраҡтарҙа сағыштырыу дәрәжәләре яһай*; *тәржемәлә "иң" тигән мәғәнәне аңлата, мәҫ.*, **наилу́чший** иң яҡшы; **наивы́годнейший** иң файҙалы, иң ҡулайлы

НАИ́Б *м* наиб (*ҡайһы бер мосолман илдәрендә башлыҡ йәки руханиҙың урынбаҫары, ярҙамсыһы*)

НАИБО́ЛЕЕ *нареч.* **1.** иң, айырыуса, ныҡ, бигерәк тә; **э́тот ме́тод наибо́лее подхо́дит для уро́ка** был ысул дәрес өсөн бигерәк тә тура килә **2.** (*в сочет. с прил. и нареч. образует превосх. ст.*) иң ныҡ, бигерәк тә; **наибо́лее кре́пкая семья́** иң ныҡ ғаилә

НАИБО́ЛЬШИЙ, -ая, -ее иң ҙур (күп, киң, эре); **наибо́льшая ширина́ реки́** йылғаның иң киң урыны

НАИ́ВНИЧАТЬ *несов.*; *разг.* бер ҡатлыланыу, бер ҡатлы булып күренергә тырышыу, бер ҡатлылыҡ күрһәтеп маташыу; **лицеме́рно наи́вничать** бер ҡатлы булып ҡыланыу

НАИ́ВНОСТЬ *ж* бер ҡатлылыҡ, хәйләһеҙлек, эскерһеҙлек; **проявля́ть наи́вность** бер ҡатлылыҡ күрһәтеү

НАИ́ВНЫЙ, -ая, -ое бер ҡатлы, хәйләһеҙ, эскерһеҙ; **наи́вный челове́к** бер ҡатлы кеше; **наи́вный вопро́с** бер ҡатлы һорау; **наи́вная улы́бка** хәйләһеҙ йылмайыу

НАИВЫ́СШИЙ, -ая, -ое иң юғары, иң ҙур, иң бейек; **наивы́сшие достиже́ния** иң юғары ҡаҙаныштар

НАИ́ГРАННОСТЬ *ж* яһалмалылыҡ; **наи́гранность в поведе́нии** ҡылыҡтағы яһалмалылыҡ

НАИ́ГРАННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **наигра́ть** **2.** *прил.* яһалма, ялған; **наи́гранный смех** яһалма көлөү

НАИГРА́ТЬ *сов.* **1.** *что, чего*; *разг.* уйнау, башҡарыу; **наигра́ть мно́го пе́сенных мело́дий** бик күп йырҙарҙың көйөн башҡарыу **2.** (*сыграть для звукозаписи*) көй яҙҙырыу; **наигра́ть вальс на пласти́нку** пластинкаға вальс көйөн яҙҙырыу

НАИГРА́ТЬСЯ *сов.* туйғансы (танһыҡ ҡанғансы) уйнау, уйнап туйыу; **де́ти наигра́лись** балалар уйнап туйҙы

НАИ́ГРЫВАТЬ *несов.* **1.** *см.* **наигра́ть** **2.** *что и без доп.* әкрен генә көй башҡарыу (уйнау) (*музыка ҡоралында*); **наи́грывать стари́нные мело́дии** әкрен генә боронғо көйҙәр уйнау

НА́ИГРЫШ *м* **1.** көй; **плясовы́е на́игрыши** бейеү көйҙәре **2.** (*искусственность в актёрской игре*) яһалмалылыҡ

НАИЗГОТО́ВЕ: **держа́ть наизгото́ве** әҙер тотоу (*ғәҙәттә, мылтыҡ, пистолет һ.б. тураһында*)

НАИЗНА́НКУ *нареч.* тиҫкәре (һул) яғын (яғына); **наде́ть руба́шку наизна́нку** күлдәктең тиҫкәре яғын кейеү

НАИЗУ́СТЬ *нареч.* ятҡа, яттан, күңелдән; **чита́ть наизу́сть стихи́** яттан шиғыр уҡыу

НАИЛУ́ЧШИЙ, -ая, -ее иң шәп, иң яҡшы; **наилу́чший спо́соб обрабо́тки** иң шәп эшкәртеү ысулы

НАИМЕ́НЕЕ *нареч.* **1.** иң, иң аҙ, бик, бик аҙ, бөтәһенән дә аҙ, -һыҙыраҡ/-һеҙерәк, -һыҙ/-һеҙ, -һыҙы/-һеҙе; **наиме́нее подходи́ть** бик аҙ тап ки-

леү **2.** (*в сочет. с прил. и нареч. образует превосх. ст.*) иң, иң аҙ, бик, бик аҙ, бөтәһенән дә аҙ; **наиме́нее уда́чная глава́ кни́ги** китаптың иң уңышһыҙ бүлеге

НАИМЕНОВА́НИЕ *с* исем, исемлек, атама; **наименова́ние това́ров** тауарҙар исемлеге; **дать наименова́ние** атама биреү

НАИМЕ́НЬШИЙ, -ая, -ее иң аҙ (бәләкәй, ваҡ, ҡыҫҡа); **наиме́ньшие поте́ри** иң аҙ юғалтыуҙар; **наиме́ньший рост** иң ҡыҫҡа буй ♦ **по ли́нии (по пути́) наиме́ньшего сопротивле́ния** еңел юл менән, ҡаршылыҡһыҙ (ҡаршылығы аҙ булған) юл менән

НА́ИСКОСЬ и *разг.* **НАИСКОСО́К** *нареч.* ҡыялаш, ҡыя; **он живёт наискосо́к от нас** ул беҙгә ҡыялаш тора

НАИХУ́ДШИЙ, -ая, -ее иң насар, иң яман; **наиху́дший вариа́нт** иң насар вариант

НАЙДЁНЫШ *м*; *разг.* ташландыҡ (табылдыҡ) бала; **приюти́ть найдёныша** табылдыҡ баланы һыйындырыу

НАЙМИ́Т *м* **1.** ялсы; **держа́ть найми́тов в стра́хе** ялсыларҙы ҡурҡытып тотоу **2.** *кого-чего*; *пренебр.* һатлыҡ йән, һатылған кеше, ялсы

НАЙТИ́ I *сов. кого-что*; *в разн. знач.* табыу, тип табыу, күреү, һиҙеү, һанау; **найти́ поте́рянную вещь** юғалған әйберҙе табыу; **найти́ спо́соб реше́ния зада́чи** мәсьәләне сисеү юлын табыу; **врач нашёл его́ вы́здоровевшим** врач уны сәләмәтләнгән тип тапты ♦ **найти́ себе́ смерть (моги́лу, коне́ц)** *где*; *высок.* үҙенең үлемен табыу; **найти́ о́бщий язы́к** уртаҡ тел табыу; **найти́ себя́** үҙ урыныңды табыу; **концо́в не найти́** осона сыға алмау, рәтен таба алмау

НАЙТИ́ II *сов.* **1.** *на кого-что* (*надвинуться*) барып бәрелеү (төртөлөү, менеү); **найти́ на пень** түңгәккә барып бәрелеү; **теплохо́д нашёл на мель** теплоход һайға барып төртөлдө **2.** *на что* (*закрыть собой*) ҡаплау; **ту́ча нашла́ на со́лнце** ҡояшты болот ҡапланы **3.** (*собраться*) йыйылыу, килеп тулыу, тулыу; **нашло́ мно́го наро́ду** бик күп халыҡ йыйылған ♦ **нашла́ коса́ на ка́мень** ҡара-ҡаршы килеү (*караштар, характерҙар бәрелеше тураһында*); **стих нашёл** *на кого* кәйефе килде, теләге уянды, илһамланды; **нашла́ тоска́** хәсрәткә батты; **нашло́ чу́вство ра́дости** шатлыҡ хисе яулап алды; **что э́то на тебя́ нашло?** һиңә ни булды?

НАЙТИ́СЬ *сов.* **1.** (*отыскаться*) табылыу; **ключи́ нашли́сь** асҡыстар табылды **2.** (*не растеряться*) юғалмау, юғалып ҡалмау, аптырап тормау; **не найти́сь, что отве́тить** яуап бирә алмай юғалып ҡалыу

НАКА́З *м* **1.** (*документ*) теләк, наказ, талап; **нака́зы избира́телей** һайлаусылар(ҙың) наказдары **2.** *уст.*, *разг.* (*наставление*) талап, бойороҡ, кәңәш, өгөт-нәсихәт; **отцо́вский нака́з** атайҙың өгөт-нәсихәте

НАКАЗА́НИЕ *с* **1.** яза; **тяжёлое наказа́ние** ауыр (ҡаты) яза; **подве́ргнуть наказа́нию** язалау, язаға тарттырыу **2.** *разг.* бәлә; **э́то су́щее наказа́ние** бәләнең бәләһе булды был

НАКАЗА́ТЬ *сов. кого-что* язалау, яза биреү; **наказа́ть стро́го** ҡаты яза биреү

НАКАЗУ́ЕМОСТЬ *ж*; *юр.* яза бирерлек булыу

НАКАЗУ́ЕМЫЙ, -ая, -ое *юр.* яза бирелә торған, язаларлыҡ; **наказу́емый посту́пок** язаларлыҡ ҡылыҡ

НАКА́ЗЫВАТЬ *несов. см.* **наказа́ть**

НАКА́ЗЫВАТЬСЯ *несов. страд. от* **нака́зывать**

НАКА́Л *м* **1.** *см.* **накали́ть**, **накали́ться** **2.** (*степень свечения*) ҡыҙыу, яҡтыртыу; **ла́мпочка гори́т по́лным нака́лом** лампочка ҡыҙып яна

НАКАЛЁННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **накали́ть** **2.** *прил.* ҡырҡыулашҡан; **накалённая обстано́вка** ҡырҡыулашҡан хәл

НАКА́ЛИВАНИЕ *с см.* **нака́ливать**, **нака́ливаться**; **нака́ливание мета́лла** металл ҡыҙҙырыу ♦ **ла́мпа нака́ливания** ҡыҙҙырма электр лампаһы, үткәргесле лампа

НАКА́ЛИВАТЬ *несов. см.* **накали́ть**

НАКА́ЛИВАТЬСЯ *несов.* **1.** **накали́ться** **2.** *страд. от* **нака́ливать**

НАКАЛИ́ТЬ *сов. что* **1.** (үтә, ныҡ) ҡыҙҙырыу; **накали́ть утю́г** үтек ҡыҙҙырыу **2.** *перен.* (*сделать крайне напряжённым*) ҡырҡыулаштырыу, киҫкенләштереү

НАКАЛИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** үтә (ныҡ) ҡыҙыу; **желе́зо накали́лось** тимер ныҡ ҡыҙҙы **2.** *перен.* ҡырҡыулашыу, киҫкенләшеү; **междунаро́дная обстано́вка накали́лась** халыҡ-ара хәл ҡырҡыулашты

НАКА́ЛЫВАНИЕ *с см.* **нака́лывать** II

НАКА́ЛЫВАТЬ I *несов. см.* **наколо́ть** I

НАКА́ЛЫВАТЬ II *несов. см.* **наколо́ть** II

НАКА́ЛЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **наколо́ться** **2.** *страд. от* **нака́лывать** II

НАКАЛЯ́ТЬ *несов. см.* **накали́ть**

НАКАЛЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **накали́ться** **2.** *страд. от* **накаля́ть**

НАКАНУ́НЕ *нареч.* и *предлог* **1.** *нареч.* көн элгәре, элек, алдан; **вспо́мнить то, что бы́ло накану́не** элек булғанды иҫкә төшөрөү **2.** *предлог с род. п.* (*перед чем-л.*) алдынан; **накану́не пра́здника** байрам алдынан; **накану́не отъе́зда** китер алдынан

НАКА́ПАТЬ *сов.* **1.** *что* тамыҙыу, тамыҙып һалыу, тамыҙып бысратыу; **нака́пать лека́рства в рю́мку** рюмкаға дарыу тамыҙыу; **нака́пать на ска́терть варе́нье** ашъяулыҡҡа ҡайнатма тамыҙып бысратыу **2.** *на кого* и *без доп.*; *перен.*, *прост.* (*оговорить кого-л.*) яла яғыу, кеше

өҫтөнән һөйләү; **нака́пать на подру́гу** әхирәт(ең) өҫтөнән һөйләү

НАКА́ПЛИВАТЬ *несов. см.* **накопи́ть**

НАКА́ПЛИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **накопи́ться 2.** *страд. от* **нака́пливать**

НАКА́ПЫВАТЬ I *несов. см.* **нака́пать** 1

НАКА́ПЫВАТЬ II *несов. см.* **накопа́ть**

НАКА́РКАТЬ *сов. что* и *без доп.*; *разг.* (*карканьем наслать беду*) (бәләгә) ҡарҡылдау, алдан юрап бәлә килтереү

НАКА́Т *м* **1.** *см.* **наката́ть** 1, 4, **накати́ть** 1; **нака́т брёвен** бүрәнәләр(ҙе) тәгәрәтеү **2.** *воен.* накат (*атҡандан һуң ҡоралдың элекке хәленә ҡайтыуы*) **3.** (*настил*) түшәмә, түшәлмә (*бүрәнәләр, ҡалын таҡталар*); **блинда́ж с двойны́м нака́том** ике ҡат бүрәнә түшәмәле блиндаж **4.** *что* тәгәрәтеп буяу менән ҡаплау, тәгәрәтеп һырлау (ялтыратыу)

НАКА́ТАННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **наката́ть 2.** *прил.* тигеҙ, шыма, таҡыр; **нака́танная доро́га** таҡыр юл

НАКАТА́ТЬ *сов.* **1.** *что, чего* (күп итеп) тәгәрәтеү, тәгәрәтеп килтереп ҡуйыу; **наката́ть брёвен** бүрәнәләр тәгәрәтеү **2.** әүәләү, баҫыу, әүәләп яһау; **наката́ть ша́риков из гли́ны** балсыҡтан әүәләп тумалаҡтар яһау; **наката́ть не́сколько пар ва́ленок** бер нисә пар быйма баҫыу **3.** (*укатать дорогу*) тигеҙләү, шымартыу, юл һалыу; **наката́ть доро́гу по лу́гу** болон аша күп йөрөп, юл һалыу **4.** *спец.* накат яһау, буяу менән ҡаплау (һырлау); **наката́ть клеймо́** тамғаны буяу менән ҡаплау **5.** *что, чего*; *прост.* тиҙ генә яҙып (һыҙғылап) ташлау; **наката́ть письмо́** тиҙ генә хат яҙып ташлау

НАКАТА́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* туйғансы шыуыу, шыуып туйыу (*саңғыла, конькиҙа*), туйғансы (ултырып) йөрөү (*атҡа, машинаға һ.б.*); **наката́ться на лы́жах** саңғыла йөрөп туйыу; **наката́ться на ло́шади** атта туйғансы йөрөү

НАКАТИ́ТЬ *сов.* **1.** *что, на что* (*надвинуть на что-л.*) тәгәрәтеп килтереп ҡуйыу, тәгәрәтеп индереү (мендереү); **накати́ть бо́чку на платфо́рму** мискәне тәгәрәтеп платформаға мендереү **2.** *на кого-что*; *разг.* (*надвинуться, наехать*) бәрелеү, төртөлөү, һуғылыу, ҡаплап китеү; **накати́ть в темноте́ на столб** ҡараңғыла бағанаға төртөлөү; **волна́ накати́ла на бе́рег** тулҡын ярға барып бәрелде ♦ **стих накати́л** кәйефе килде, илһамланды

НАКАТИ́ТЬСЯ *сов. см.* **накати́ть** 2

НАКА́ТКА I *ж* **1.** *см.* **наката́ть** 3, 4; **нака́тка доро́ги** күп йөрөп юлды шымартыу; **нака́тка бума́ги** ҡағыҙҙы буяу менән һырлау **2.** *спец.* накатка (*буяу менән ҡаплау, һырлау һ.б. өсөн ҡулланыла торған әйләнмәле валик, ролик, цилиндр һ.б. формаһындағы ҡуллан-ма*) **3.** *спец.* урау машинаһы (*туҡымаларҙы, ҡағыҙҙы һ.б.*)

НАКА́ТКА II *ж см.* **накати́ть** 1; **нака́тка бо́чек на теле́гу** мискәләрҙе арбаға тәгәрәтеп мендереү

НАКА́ТНИК *м* **1.** *спец.* өрлөк, түшәмлек (*бүрәнәләр, ҡалын таҡталар*) **2.** *хәрби.* накатник (*атҡандан һуң элекке хәленә ҡайтарыу ҡорамалы*); **пружи́нный нака́тник** пружиналы накатник

НАКА́ТНЫЙ, -ая, -ое *спец.* **1.** түшәлгән (*ҡалын таҡталар*); **нака́тный пол** (таҡта) түшәлгән иҙән **2.** урау ...ы; **нака́тная маши́на** урау машинаһы

НАКА́ТОМ *нареч.* әйләндереп, тәгәрәтеп; **грузи́ть бо́чки нака́том** мискәләрҙе тәгәрәтеп тейәү

НАКА́ТЫВАТЬ I *несов. см.* **наката́ть** 1—4

НАКА́ТЫВАТЬ II *несов. см.* **накати́ть**

НАКА́ТЫВАТЬСЯ I *несов. страд. от* **нака́тывать** I

НАКА́ТЫВАТЬСЯ II *несов.* **1.** *см.* **накати́ться 2.** *страд. от* **нака́тывать** II

НАКАЧА́ТЬ *сов.* **1.** *что, чего* һурҙырыу, һурҙырып сығарыу (*насос менән*); **накача́ть воды́ из коло́дца** ҡойонан һыу һурҙырыу **2.** *что* өрҙөрөп тултырыу (*насос менән*); **накача́ть балло́н** баллонды өрҙөрөп тултырыу ♦ **не́ было печа́ли, (так) че́рти накача́ли** ауыртмаған башҡа тимер таяҡ

НАКАЧА́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* туйғансы (танһыҡ ҡанғансы) бәүелеү, бәүелеп туйыу; **де́ти вдо́воль накача́лись** балалар туйғансы бәүелде

НАКА́ЧИВАТЬ *несов. см.* **накача́ть**

НАКА́ЧИВАТЬСЯ *несов. страд. от* **нака́чивать**

НАКА́ЧКА *ж* **1.** *см.* **накача́ть** — **нака́чивать**; **нака́чка воды́** һыу һурҙырыу; **нака́чка ши́ны** шинды өрҙөрөп тултырыу **2.** *перен., прост.* өгөт-нәсихәт, шелтә; **получи́ть нака́чку** шелтә алыу

НАКА́ШИВАТЬ *несов. см.* **накоси́ть**

НАКВА́СИТЬ *сов. что, чего* әсетеү, әсетеп ҡуйыу, тоҙлау, тоҙлап ҡуйыу; **наква́сить капу́сты** кәбеҫтә тоҙлау

НАКИДА́ТЬ *сов. что, чего* (күп итеп) ташлау, ырғытыу, атыу, атып бәреү, ташлап (ырғытып) тултырыу; **накида́ть на́ пол бума́ги** иҙәнгә күп итеп ҡағыҙ ташлау; **накида́ть в мешо́к карто́шки** тоҡҡа картуф тултырыу

НАКИ́ДКА *ж* **1.** накидка (*еңһеҙ өҫ кейеме*); **мехова́я наки́дка** мех накидка **2.** (*покрывало*) япма, мендәр ябыуы; **кружевна́я наки́дка** селтәр япма **3.** (*прибавка*) өҫтәмә, өҫтәү (*гәҙиттә, хаҡҡа*); **наки́дка на це́ну** хаҡҡа өҫтәмә (түләү)

НАКИДНО́Й, -ая, -ое **1.** иңбашҡа (яурынға) һала торған; **накидно́й плащ** иңбашҡа һала торған плащ **2.** *разг.* өҫтәмә ...ы, өҫтәү ...ы; **накидно́й проце́нт** өҫтәмә процент; **накидна́я цена́** өҫтәү хаҡы

НАКИ́ДЫВАТЬ I *несов. см.* **накида́ть**

НАКИ́ДЫВАТЬ II *несов. см.* **наки́нуть**

НАКИ́ДЫВАТЬСЯ I *несов. страд. от* **наки́дывать** I

НАКИ́ДЫВАТЬСЯ II *несов.* **1.** *см.* **наки́нуться 2.** *страд. от* **наки́дывать** II

НАКИ́НУТЬ *сов. что* **1.** (өҫтөнә) ябыу, һалыу; **наки́нуть пухо́вый плато́к на пле́чи** иңбашҡа мамыҡ шәл һалыу **2.** *разг.* (*прибавить*) өҫтәү; **наки́нуть рубль** бер һум өҫтәү

НАКИ́НУТЬСЯ *сов. см.* **набро́ситься**

НАКИПА́ТЬ *несов. см.* **накипе́ть**

НАКИПЕ́ТЬ *сов.* **1.** (*о пене*) ҡайнап күбек йыйылыу (күтәрелеү); (*о накипи*) юшҡын ултырыу **2.** *перен.* (*о переживаниях*) ҡайнау, йыйылыу, тулыу, ҡабарыу, ташыу; **на душе́ у меня́ накипе́ло** эсемдә ут ҡайнаны

НА́КИПЬ *ж* **1.** (*пена, грязь*) күбек, турта; **снять на́кипь с бульо́на** һурпаның туртаһын һөҙөп алыу **2.** ҡомаҡ, юшҡын; **очи́стить ча́йник от на́кипи** сәйнүктең юшҡынын таҙартыу

НАКИПЯТИ́ТЬ *сов. что, чего* ҡайнатыу, ҡайнатып алыу (ҡуйыу); **накипяти́ть во́ду** һыу ҡайнатып ҡуйыу; **накипяти́ть молока́** һөт ҡайнатып алыу

НАКЛА́ДКА *ж* **1.** *см.* **накла́дывать** 1; **2.** (*в причёске*) парик, яһалма сәс; **на голове́ у неё накла́дка из чёрных воло́с** уның башында яһалма ҡара сәс **3.** *тех.* ишек биге планкаһы

НАКЛА́ДНО *в знач. сказ.*; *прост.* табышһыҙ, төшөмһөҙ, файҙаһыҙ, бик ҡиммәткә төшөү; **э́то ему́ бу́дет накла́дно** был уның өсөн ҡиммәткә төшәсәк

НАКЛАДНО́Й, -ая, -ое **1.** өҫтән (беркетеп) ҡуйылған, (өҫтән) ябыла торған; **накладны́е ста́вни** өҫтән (тыштан) ҡуйылған тәҙрә ҡапҡастары **2.** (өҫтөнән) ялатылған; **ло́жки накладно́го серебра́** көмөш ялатылған ҡалаҡтар **3.** (*искусственный*) яһалма, йәбештерелгән; **накладны́е усы́** йәбештерелгән мыйыҡ **4.** *в знач. сущ.* **накладна́я** *ж* (*документ*) накладной ♦ **накладны́е расхо́ды** өҫтәмә сығымдар

НАКЛА́ДЫВАНИЕ *с см.* **накла́дывать**; **накла́дывание компре́сса** боҫлама ҡуйыу; **накла́дывание ги́пса** гипс һалыу

НАКЛА́ДЫВАТЬ *несов. см.* **наложи́ть**

НАКЛА́ДЫВАТЬСЯ *несов. страд. от* **накла́дывать**

НАКЛА́СТЬ *сов. что, чего*; *прост. см.* **наложи́ть** 5

НАКЛЁВ *м*; *спец. см.* **наклю́нуть 2.** себеш моронлаған тишек (*йоморҡалағы*)

НАКЛЕВА́ТЬ *сов.* **1.** *что, чего*; *разг.* (бер ни тиклем) суҡыу, сүпләү, суҡып ашау; **ку́рица наклева́ла горсть зерна́** тауыҡ бер ус ем сүпләне **2.** (*клюя, повредить*) суҡып (ашап) зарарлау; **наклева́ть ви́шню** сейәне суҡыу

НАКЛЕВЕТА́ТЬ *сов. на кого-что* яла яғыу; **наклевета́ть на безви́нного** ғәйепһеҙ кешегә яла яғыу

НАКЛЁВЫВАТЬ I *несов. см.* **наклева́ть** 2

НАКЛЁВЫВАТЬ II *несов. см.* **наклю́нуть**

НАКЛЕ́ИВАНИЕ *с см.* **накле́ивать**; **накле́ивание ма́рки** марка йәбештереү

НАКЛЕ́ИВАТЬ *несов. см.* **накле́ить**

НАКЛЕ́ИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **накле́иться 2.** *страд. от* **накле́ивать**

НАКЛЕ́ИТЬ *сов.* **1.** *что* йәбештереү; **накле́ить афи́ши на забо́рах** ҡоймаларға афиша(лар) йәбештереү **2.** *что, чего* (*изготовить*) йәбештереп яһау; **накле́ить ёлочных игру́шек** йәбештереп шыршы уйынсыҡтары яһау

НАКЛЕ́ИТЬСЯ *сов.* йәбешеү; **карти́на хорошо́ накле́илась** һүрәт һәйбәт йәбешкән

НАКЛЕ́ЙКА *ж* **1.** *см.* **накле́ить 2.** йәбештереп ҡуйылған нәмә (*этикетка, ҡағыҙ һ.б.*); **буты́лка с накле́йкой** этикеткалы шешә **3.** *театр.* яһалма һаҡал (*мыйыҡ, ҡаштар һ.б.*)

НАКЛЕЙНО́Й, -ая, -ое йәбештерелгән, йәбештерелә торған; **наклейны́е усы́** йәбештерелгән мыйыҡ

НАКЛЕПА́ТЬ *сов.* сигәләү, сейнәү, сүкеп ялғау (йәбештереү); **наклепа́ть сталь** ҡорос сигәләү

НАКЛЁПКА *ж* **1.** *см.* **наклепа́ть 2.** (*то, что наклёпано*) сигәләгән урын; **наклёпка на болте́** болттың сейнәлгән урыны (ере)

НАКЛЁПЫВАНИЕ *с см.* **наклёпывать**

НАКЛЁПЫВАТЬ *несов. см.* **наклепа́ть**

НАКЛЁПЫВАТЬСЯ *несов. страд. от* **наклёпывать**

НАКЛИ́КАТЬ *сов. что, чего*; *прост.* алдан юрап, башҡа бәлә килтереү

НАКЛИКА́ТЬ *несов. см.* **накли́кать**

НАКЛИ́КИВАТЬ *несов. см.* **накли́кать**

НАКЛО́Н *м* **1.** *см.* **наклони́ть, наклони́ться 2.** һөҙәк ер, иңкеүлек; **е́хать по накло́ну горы́** тауҙың һөҙәк еренән барыу **3.** ауышлыҡ, ауыш булыу; **накло́н букв** хәрефтәрҙең ауышлығы ♦ **в накло́н** эйелеп, эйенке тороп; **пили́ть де́рево в накло́н** ағасты эйелеп бысыу

НАКЛОНЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **наклони́ть** — **наклоня́ть, наклони́ться** — **наклоня́ться 2.** *грам.* һөйкәлеш; **наклоне́ния глаго́ла** ҡылым һөйкәлештәре

НАКЛОНИ́ТЬ *сов. что* эйеү, эйелтеү, иңкәйтеү, бөгөү; **наклони́ть бо́чку** мискәне иңкәйтеү; **наклони́ть де́рево** ағасты эйеү

НАКЛОНИ́ТЬСЯ *сов.* эйелеү, иңкәйеү, бөгөлөү, һалынып төшөү; **наклони́ться над крова́ткой** карауат өҫтөнә эйелеү; **ве́тки наклони́лись** ботаҡтар эйелеп төшкән

НАКЛО́ННОСТЬ *ж* **1.** (*склонность*) һәүәҫлек, әүәҫлек; **накло́нность к му́зыке** музыкаға

һәүәҫлек **2.** *обычно мн.* **наклóнности** (*привычки*) ғәҙәт

НАКЛÓННЫЙ, -ая, -ое эйеңке, һарҡыу, ауынҡы, ауыш, ҡыя, ҡыйыш, ҡырын; **наклóнные дóски** ҡыя такталар ♦ **наклóнная плóскость** *спец.* ҡыя яҫылыҡ; **катúться по наклóнной плóскости** әхлаҡи яҡтан боҙолоу, түбәнгә тәгәрәү

НАКЛОНЯ́ТЬ *несов. см.* **наклонúть**

НАКЛОНЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **наклонúться** **2.** *страд. от* **наклоня́ть**

НАКЛЮ́НУТЬ *сов. что* моронлау, моронлай башлау; **наклю́нутое яйцó** моронлаған йомортҡа

НАКЛЮ́НУТЬСЯ *сов.* **1.** *см.* **наклю́нуть** **2.** *перен.* (*о почках*) асыла биреү (башлау); **на берёзах наклю́нулись пóчки** ҡайын бөрөләре асыла башлаған

НАКОВА́ЛЬНЯ *ж* **1.** (*железная подставка для ковки металла*) һандал, түш; **отбивáть косу́ на наковáльне** салғыны түшкә һалып сүкеү (тапау) **2.** *анат.* һандал һөйәк (*урта ҡолаҡта*)

НАКОВА́ТЬ *сов.* **1.** *что* ҡыҙҙырып сүкеү; **наковáть ось** күсәрҙе ҡыҙҙырып сүкеү **2.** *что* сүкеп яһау (*күпмелер дана*); **наковáть мнóго подкóв** күп итеп сүкеп даға яһау

НАКÓВЫВАТЬ *несов. см.* **наковáть**

НАКОВЫ́РИВАТЬ *несов. см.* **наковыря́ть**

НАКОВЫРЯ́ТЬ *сов. что, чего* ҡаҙып (аҡтарып, соҡоп) алыу; **наковыря́ть глúны** балсыҡ соҡоп алыу

НАКÓЖНИК *м* ҡорсаңғы микробы (*хайуандар тиреһендә*)

НАКÓЖНЫЙ, -ая, -ое тире ...ы; **накóжная сыпь** тире сабыртмаһы

НАКОКСОВА́ТЬ *сов. что, чего* кокслау, кокслап әҙерләү (әҙерләп ҡуйыу); **накоксовáть мнóго угля́** күп итеп күмер кокслап әҙерләү

НАКОЛА́ЧИВАТЬ *несов. см.* **наколотúть**

НАКОЛДОВА́ТЬ *сов. что* сихырлау, өшкөрөү, сихыр көсө биреү; **наколдовáть вóду** һыуҙы өшкөрөү

НАКОЛДÓВЫВАТЬ *несов. см.* **наколдовáть**

НАКОЛÉННИК *м* тубыҡса (*тубыҡ һаҡлағыс*); **кóжаные наколéнники** күн тубыҡсалар

НАКОЛÉННЫЙ, -ая, -ое тубыҡ (өҫтө); **наколéнная повя́зка** тубыҡ бәйләүесе

НАКÓЛКА *ж* **1.** *см.* **накóлóть** II 2—4; **2.** (*украшение*) сәс биҙәүесе; **кружевнáя накóлка** селтәрҙән сәс биҙәүесе **3.** *прост. см.* **татуирóвка**

НАКОЛОТИ́ТЬ *сов.* **1.** *что, чего* һуғыу, ҡағыу, һуғып (ҡағып) индереү (кейҙереү); **наколотúть óбруч на бóчку** мискәгә ҡоршау һуғыу; **наколотúть в стéну гвоздéй** стенаға ҡаҙаҡтар ҡағыу **2.** *что, чего; разг.* (*разбить*) ватыу; **наколотúть нечáянно посу́ды** яңылыш һауытһаба ватыу

НАКОЛÓТЬ I *сов. что, чего* ярыу, ярып ташлау (ҡуйыу); **наколóть дров** утын ярып ташлау

НАКОЛÓТЬ II *сов. что* **1.** сәнсеү, сәнселеү, ҡаҙау, ҡаҙалыу; **наколóть иглóлкой пáлец** бармаҡҡа энә ҡаҙалыу **2.** *на что* ҡаҙап (сәнсеп) ҡуйыу; **наколóть на шля́пу цветóк** эшләпәгә сәскә ҡаҙап ҡуйыу **3.** *что, чего* (сәнсеп) тишкеләп яһау (төшөрөү); **наколóть узóр** тишкеләп биҙәк төшөрөү **4.** *что* (*о плодах*) сәнскеләү, тишкеләү; **наколóть вúшню** сейәләрҙе тишкеләү **5.** *что, кого-чего* һуйыу, һуйып ҡуйыу; **наколóть гусéй** ҡаҙ һуйыу

НАКОЛÓТЬСЯ *сов.* сәнселеү, ҡаҙалыу; **наколóться на иглóлку** энәгә ҡаҙалыу

НАКОМА́РНИК *м* битлек (*серәкәй талауҙан һаҡланыу өсөн*); **волосянóй накомáрник** ҡылдан яһалған битлек

НАКОНÉЦ *нареч.* и *вводн. сл.* **1.** *нареч.* аҙаҡ килеп, ахырҙа, ахырында, һуңында, һуңынан; **он наконéц пóнял** ул ахырҙа аңланы **2.** *вводн. сл.* (*выражает нетерпение, недовольство и т.п.*) ниһайәт, ахыр сиктә, һис булмаһа (юғында), өҫтәүенә ♦ **наконéц(-то)!** ниһайәт!

НАКОНÉЧНИК *м* ос, баш, башаҡ; **наконéчник копья́** һөңгө осо; **наконéчник стрелы́** уҡ башағы

НАКОПА́ТЬ *сов. что* **1.** ҡаҙыу, ҡаҙып ҡуйыу; **накопáть ям** соҡорҙар ҡаҙып ҡуйыу **2.** *чего* ҡаҙыу, ҡаҙып алыу; **накопáть картóфеля** картуф ҡаҙып алыу

НАКОПИ́ТЬ *сов. что; прям., перен.* йыйыу, туплау; **накопúть дéнег** аҡса йыйыу; **накопúть óпыт** тәжрибә туплау

НАКОПИ́ТЬСЯ *сов.; прям., перен.* йыйылыу, тупланыу, өйөлөү; **накопúлась ку́ча дел** тау кәҙәре эш йыйылған; **накопúлся достáточный óпыт** етерлек тәжрибә тупланды

НАКОПЛÉНИЕ *с* **1.** *см.* **накопúть, накопúться** **2.** *мн.* **накоплéния** (*сбережения*) туплanma, йыйылған аҡсалар; **накоплéния в бáнке** банкыла йыйылған аҡса

НАКОПЛЯ́ТЬ *несов. см.* **накопúть**

НАКОПЛЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **накопúться** **2.** *страд. от* **накопля́ть**

НАКОПТИ́ТЬ *сов.* **1.** (*начадить копотью*) төтәтеү, төтәп һөрөм сығарыу, һөрөмгә батырыу, ыҫлау; **лáмпа накоптúла** лампа төтәп һөрөм сығарҙы **2.** *что, чего* ыҫлау, ыҫлап ҡуйыу (*аҙыкты*); **накоптúть ры́бы** балыҡ ыҫлап ҡуйыу

НАКОРМИ́ТЬ *сов.* ашатыу, туйғансы ашатыу, ашатып туйҙырыу; (*младенца*) имеҙеү; **накормúть семью́** ғаиләне ашатыу ♦ **накормúть берёзовой кáшей** сыбыҡлау, ярыу, һуҡтырыу

НАКОРЧЕВА́ТЬ *сов. что, чего* аҡтарыу, ҡуптарыу, ҡуптарып (аҡтарып) сығарыу; **накорчевáть пней** төптәрҙе аҡтарып сығарыу

НАКОРЧЁВЫВАТЬ *несов. см.* **накорчевáть**

НАКÓС *м; с.-х.* сабып алынған (сабылған) (*үлән, башаҡлылар һ.б.*); **пéрвый накóс клéвера** тәүге сабып алынған туҡранбаш

НАКОСИ́ТЬ *сов. что, чего* сабыу, сабып алыу; **накоси́ть травы́** үлән сабып алыу

НАКО́СТНИЦА *ж*; *вет.* һөйәк ороһо (*аттарҙа*)

НАКО́СТНЫЙ, -ая, -ое һөйәк өҫтө ...ы, һөйәк өҫтөндәге; **нако́стная о́пухоль** һөйәк өҫтөндәге шеш

НА́КОСЬ *нареч.*; *разг.* ҡыйыш, ҡыя; **ста́вить ступни́ на́кось** ҡыйыш баҫыу

НАКРА́ДЫВАТЬ *несов. см.* **накра́сть**

НАКРА́ИВАТЬ *несов. см.* **накрои́ть**

НАКРА́ПЫВАТЬ *несов.* һибәләү, һибәләп яуыу (тороу); **стал накра́пывать дождь** ямғыр һибәләй башланы

НАКРА́СИТЬ *сов.* **1.** *что* ағыу, буяу; **накра́сить гу́бы** ирен буяу **2.** *что, чего* буяу, маныу, буяп сығыу; **накра́сить пря́жи** иләнгән епте буяу

НАКРА́СИТЬСЯ *сов.*; *разг.* буяныу, һөртөнөү

НАКРА́СТЬ *сов. что, чего* урлау, урлап йыйыу

НАКРАХМА́ЛИВАТЬ *несов. см.* **накрахма́лить**

НАКРАХМА́ЛИТЬ *сов. что, чего* крахмаллау, ашлау, крахмаллап (ашлап) ҡуйыу; **накрахма́лить воротничо́к** яғаны крахмаллау

НАКРА́ШИВАТЬ *несов. см.* **накра́сить**

НАКРА́ШИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **накра́ситься** **2.** *страд. от* **накра́шивать**

НАКРЕНИ́ТЬ *сов. что* ауыштырыу, ҡырынайтыу, ҡыйшайтыу, ыҡтырыу, янтайтыу; **накрени́ть ло́дку** кәмәне ҡырынайтыу

НАКРЕНИ́ТЬСЯ *сов.* ауышыу, ҡырынайыу, ҡыйшайыу, ығыу, янтайыу; **са́ни накрени́лись на пра́вый бок** сана уң яҡҡа янтайҙы

НАКРЕНЯ́ТЬ *несов. см.* **накрени́ть**

НАКРЕНЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **накрени́ться** **2.** *страд. от* **накреня́ть**

НА́КРЕПКО *нареч.* **1.** (*прочно*) бик ныҡ, ныҡ итеп; **на́крепко заби́ть дверь** ишекте ныҡ итеп ҡаҙаҡлау; **на́крепко привяза́ться** бик ныҡ эйәләшеү, эҫенеп китеү **2.** *разг.* (*решительно*) ҡаты (итеп), киҫкен рәүештә; **приказа́ть на́крепко** ҡаты (итеп) бойороу

НА́КРЕСТ *нареч.* сатрашлап, асамайлап; **повяза́ть плато́к на́крест** яулыҡты сатрашлап бәйләү

НАКРИЧА́ТЬ *сов. на кого* и *без доп.*; *разг.* аҡырыу, ҡысҡырыу, аҡырыныу, ҡысҡырыныу, ҡысҡырып әрләү

НАКРИЧА́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* туйғансы (үс ҡанғансы) ҡысҡырыу

НАКРОИ́ТЬ *сов. что, чего* (күп итеп) бесеү, бесеп ҡуйыу (*кейем-һалымды*); **накрои́ть фа́ртуков** күп итеп алъяпҡыстар бесеп ҡуйыу

НАКРОМСА́ТЬ *сов. что, чего*; *разг.* (күп итеп) телгеләп ташлау, тураҡлап (киҫкеләп) бөтөү (бөтөрөү); **накромса́ть хле́ба** икмәкте телгеләп ташлау

НАКРОШИ́ТЬ *сов.* **1.** *что, чего* ваҡлау, турау, ваҡлап (турап) ҡуйыу (ташлау, һалыу); **накроши́ть мя́са** ит турау **2.** (*насорить*) сүпләү, ҡыйлау, сүпләп бөтөрөү, ҡыйлап ташлау; **накроши́ть на полу́** иҙәнде ҡыйлау

НАКРУТИ́ТЬ *сов.* **1.** *что* (*намотать*) урау, сырмау; **накрути́ть ни́тки на челно́к** һоҫаға еп урау **2.** *что, чего* (*свить*) ишеү, сиратыу, бороу, ишеп (сиратып) ҡуйыу; **накрути́ть верёвок** бау ишеп ҡуйыу

НАКРУ́ЧИВАТЬ *несов. см.* **накрути́ть**

НАКРЫВА́ТЬ *несов. см.* **накры́ть**

НАКРЫВА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **накры́ться** **2.** *страд. от* **накрыва́ть**

НАКРЫ́ТЬ *сов. кого-что* **1.** ябыу, ҡаплау, йәйеү, бөркәү, ябып (ҡаплап, бөркәп) ҡуйыу, йәйеп (түшәп) ҡуйыу; **накры́ть мешки́ от дождя́** тоҡтарҙы ямғырҙан ябып ҡуйыу; **накры́ть стол ска́тертью** өҫтәлгә ашъяулыҡ йәйеү **2.** *разг.* тотоу, өҫтөнә барып сығыу; **накры́ли престу́пников** енәйәтселәрҙе тотоу ♦ **накры́ть (на) стол** табын әҙерләү, аш ултыртыу

НАКРЫ́ТЬСЯ *сов.* ябыныу, ҡапланыу, бөркәнеү; **накры́ться пле́дом** плед ябыныу; **накры́ться от дождя́** ямғырҙан ҡапланыу

НАКУПА́ТЬ I *несов. см.* **накупи́ть**

НАКУПА́ТЬ II *сов. кого-что*; *разг.* туйғансы (танһыҡ ҡанғансы) һыу индереү (ҡойондороу); **накупа́ть ребёнка** баланы туйғансы ҡойондороу

НАКУПА́ТЬСЯ I *несов. страд. от* **накупа́ть** I

НАКУПА́ТЬСЯ II *сов.*; *разг.* туйғансы һыу инеү (ҡойоноу)

НАКУПИ́ТЬ *сов. что, чего* күпләп (күп итеп) һатып алыу, һатып алып ҡуйыу; **накупи́ть книг** күп итеп китап һатып алыу

НАКУ́РЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **накури́ть** 2; **2.** *прил.* тәмәке төтөнө менән тулған; **наку́ренная ко́мната** тәмәке төтөнө менән тулған бүлмә

НАКУ́РИВАТЬ *несов. см.* **накури́ть**

НАКУ́РИВАТЬСЯ *несов. см.* **накури́ться**

НАКУРИ́ТЬ *сов.* **1.** *чем* и *без доп.* тәмәке тартып төтәтеү, тәмәке төтөнө менән тултырыу **2.** *что, чего* ҡыуып (ҡайнатып) алыу, әҙерләү; **накури́ть смолы́** ыҫмала ҡайнатып алыу

НАКУРИ́ТЬСЯ *сов.* туйғансы (тәмәке) тартыу

НАКУРОЛЕ́СИТЬ *сов.*; *прост.* шаярыу, мутлыҡ эшләү, бәлә тыуҙырыу

НАКУСА́ТЬ *сов. что*; *разг.* (*о насекомых*) тешләп (талап) бөтөү, талау; **его́ накуса́ли комары́** уны серәкәйҙәр талап бөткән

НАКУ́СЫВАТЬ *несов. см.* **накуса́ть**

НАКУ́ТАТЬ *сов. что, чего*; *прост.* өҫтө-өҫтөнә кейҙереү, ҡат-ҡат урау (кейендереү); **наку́тать ребёнка** баланы ҡат-ҡат кейендереү

НАКУ́ТАТЬСЯ *сов.*; *прост.* өҫтө-өҫтөнә кейеү, ҡат-ҡат кейенеү, ураныу; **наку́таться в моро́зные дни** һалҡын көндәрҙә ҡат-ҡат кейенеү

НАКУ́ТЫВАТЬ *несов. см.* **наку́тать**

НАКУ́ТЫВАТЬСЯ *несов. см.* **наку́таться**

НАЛАГА́ТЬ *несов. см.* **наложи́ть** 6

НАЛАГА́ТЬСЯ *несов. страд. от* **налага́ть**

НАЛА́ДИТЬ *сов. что* **1.** (*привести в порядок*) көйләү, рәтләү, көйгә (рәткә) һалыу, төҙәтеү, йүнәтеү, яйлау, уңайлау; **нала́дить маши́ну** машинаны йүнәтеү; **нала́дить гита́ру** гитараны көйләү **2.** (*организовать*) юлға һалыу, ойоштороу, ыңғайлатыу; **нала́дить дисципли́ну** тәртипте юлға һалыу; **нала́дить произво́дство маши́н** машиналар етештереүҙе юлға һалыу

НАЛА́ДИТЬСЯ *сов.* рәтләнеү, яйланыу, уңайланыу, ыңғайланыу, юлға (рәткә) һалыныу; **рабо́та нала́дилась** эш юлға һалынды

НАЛА́ДКА *ж*; *тех. см.* **нала́дить** 1; **нала́дка станка́** станок көйләү

НАЛА́ДОЧНЫЙ, -ая, -ое *тех.* көйләү ...ы, яйлау ...ы, төҙәтеү ...ы; **нала́дочные рабо́ты** көйләү эштәре

НАЛА́ДЧИК *м* көйләүсе, төҙәтеүсе (*машиналарҙы, приборҙарҙы*)

НАЛА́ЖЕННОСТЬ *ж* ойошҡанлыҡ, ойошторолғанлыҡ, тәртипкә һалынғанлыҡ; **нала́женность рабо́ты** эштең ойошторолғанлығы

НАЛА́ЖЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **нала́дить** **2.** *прил.* яҡшы ойошторолған, яйға һалынған; **нала́женная рабо́та** яйға һалынған эш

НАЛА́ЖИВАТЬ *несов. см.* **нала́дить**

НАЛА́ЖИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **нала́диться** **2.** *страд. от* **нала́живать**

НАЛАКА́ТЬСЯ *сов.* эсеп туйыу, туйғансы эсеү (*эт, бесәй*); **ко́шка налака́лась молока́** бесәй һөт эсеп туйҙы

НАЛА́КОМИТЬСЯ *сов.*; *разг.* туйғансы тәм-том ашау, һыйланыу

НАЛА́ЯТЬСЯ *сов.*; *разг.* арығансы өрөү

НАЛГА́ТЬ *сов.* **1.** *что, чего* и *без доп.* алдау, ялған һөйләү, ялғанлау, юҡты һөйләү **2.** *на кого-что* яла яғыу, нахаҡ бәлә тағыу; **налга́ть на сосе́да** күршегә яла яғыу

НАЛЕ́ВО *нареч.* **1.** (*куда*) һулға, һулға (һул яҡҡа) табан; **сверну́ть нале́во** һулға боролоу **2.** (*где*) һулда, һул яҡта; **нале́во высо́кий дом** һул яҡта бейек өй

НАЛЕГА́ТЬ *несов. см.* **нале́чь**

НАЛЕГКЕ́ *нареч.*; *разг.* **1.** (*без ноши*) еңелсә (генә), әйберһеҙ, йөкһөҙ; **идти́ налегке́, без веще́й** еңелсә, әйберһеҙ генә барыу **2.** (*в лёгкой одежде*) еңел, еңелсә (генә), (йоҡа) кейенеп, еңел (йоҡа) кейемдән; **она́ была́ налегке́** ул еңелсә генә кейенгән ине

НА́ЛЕДЬ *ж* шәре, тыуыш (*боҙ өҫтөнә сыҡҡан һыу*); **вы́ступила на́ледь** шәре сыҡҡан

НАЛЕЖА́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* туйғансы ятыу, ятыуҙан ялҡыу; **належа́ться во вре́мя боле́зни** ауырығанда ятыуҙан ялҡыу

НАЛЕЗА́ТЬ *несов. см.* **нале́зть**

НАЛЕ́ЗТЬ *сов. на кого-что* и *без доп.*; *разг.* **1.** (*влезть*) һырышыу, һырып алыу, ҡаплап алыу, ябырылыу, ябырылып килеп менеү, килеп өйөлөү, инеп тулыу; **льди́ны нале́зли одна́ на другу́ю** боҙҙар береһе өҫтөнә береһе килеп өйөлгән **2.** (*об одежде, обуви*) һыйыу, таман булыу, ярау; **сапо́г с трудо́м нале́з** итек көскә һыйҙы

НАЛЕПИ́ТЬ *сов.* **1.** *что*; *разг.* йәбештереү; **налепи́ть афи́шу** афиша йәбештереү **2.** *что, чего* әүәләп яһау (яһап ҡуйыу); **налепи́ть игру́шек** әүәләп уйынсыҡтар яһау

НАЛЕПЛЯ́ТЬ *несов. см.* **налепи́ть** 1

НАЛЕПЛЯ́ТЬСЯ *несов. страд. от* **налепля́ть**

НАЛЁТ *м* **1.** *см.* **налете́ть** 2, 4; **налёт авиа́ции** авиацияның һөжүм итеүе; **налёт бу́ри** кинәт ел-дауыл ҡубыу **2.** (*неожиданное стремительное нападение*) һөжүм яһау, (һөжүм итеп) талау, баҫыу **3.** (*тонкий слой чего-л.*) ҡуныҡ, ҡатлам; **налёт пы́ли** туҙан ҡуныҡы **4.** *мед.* үңәҙ, сабыртма; **на языке́ больно́го ви́ден се́рый налёт** ауырыуҙың телендә һоро үңәҙ күренеп тора ♦ **с налёта (налёту)**: 1) осоп (сабып, йүгереп) барған көйө; 2) уйламаҫтан, шунда уҡ, бик тиҙ

НАЛЕТА́ТЬ I *несов. см.* **налете́ть**

НАЛЕТА́ТЬ II *сов. что, чего* осоу, осоп үтеү, осоп үткәреү (*күпмелер ваҡыт, араны*); **налета́ть сто ты́сяч киломе́тров** йөҙ мең километр осоп үтеү

НАЛЕТА́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* арығансы (туйғансы) осоу, осоп арыу; **налета́ться за́ день** көнө буйы осоп арыу

НАЛЕТЕ́ТЬ *сов.* **1.** *на кого-что*; *перен., разг.* барып (килеп) бәрелеү, һөжүм итеү, тап булыу, барып сығыу; **налете́ть на столб** бағанаға килеп бәрелеү; **налете́ть на вра́жеский отря́д** дошман отрядына һөжүм итеү **2.** *на кого-что* (*напасть с воздуха*) атылыу, ташланыу, (ҡапыл) һөжүм итеү, осоп ҡуныу; **ко́ршун налете́л на цыплёнка** төйләгән себешкә ташланды **3.** *на кого-что*; *перен.* (*наброситься с угрозами, обвинениями и т.п.*) ташланыу, янап ҡурҡытыу; **налете́ть с упрёками** үпкә һүҙҙәре менән ташланыу **4.** (*внезапно начаться — о ветре, буре*) ҡапыл сығыу, ҡубыу, ҡүтәрелеү; **налете́л ве́тер** (ҡапыл) ел сыҡты **5.** (*прилететь в большом количестве*) ябырылыу, күпләп осоп килеп төшөү; **налете́ла ста́я га́лок** бер өйөр сәүкә ябырылды **6.** (*осесть тонким слоем*) ҡуныу, ултырыу; **налете́ла пыль** саң ултырҙы

НАЛЁТЧИК *м* талаусы, баҫҡынсы, юлбаҫар

НАЛЕ́ЧЬ *сов.* **1.** *на кого-что* (өҫтөнә) ятыу, терәлеп (ятып) ауырлыҡ һалыу, таяныу, баҫыу,

этеү; **нале́чь на стол гру́дью** күкрәк менән өҫтәлгә ятыу; **нале́чь плечо́м на дверь** иңбаш менән ишекте этеү **2.** *на что*; *перен*., *разг*. нык бирелеү, тырышыу, бөтә көстө һалыу; **нале́чь на учёбу** уҡыуға нык бирелеү; **нале́чь на вёсла** бөтә көстө һалып ишеү **3.** *на кого-что*; *перен*., *прост*. (*нажать*) ҡыҫыу, ҡыҫымға алыу; **нале́чь на подчинённых** ҡул аҫтында эшләүселәрҙе ҡыҫыу **4.** төшөү, ятыу; **роса́ налегла́ на зе́лень** үләндәргә ысыҡ төштө

НАЛИ́В *м* **1.** *см*. **нали́ть** 1; **нали́в бензи́на в цисте́рны** цистерналарға бензин (ҡойоп) тултырыу **2.** (*созревание*) етеү, бешеү, өлгөрөү, тулышыу, емгә туйыу; **я́блоки хоро́шего нали́ва** яҡшы өлгөргән алмалар ♦ **бе́лый нали́в** аҡ алма (*сорт*)

НАЛИВА́ТЬ *несов. см*. **нали́ть**

НАЛИВА́ТЬСЯ *несов*. **1.** *см*. **нали́ться 2.** *страд. от* **налива́ть**

НАЛИ́ВКА *ж* **1.** *спец. см*. **нали́ть** 1 — **налива́ть 2.** еләк-емеш шарабы

НАЛИВНО́Й, -ая, -ое **1.** (*приспособленный для перевозки жидких грузов*) шыйыҡсалар һалып йөрөтә торған; **наливны́е суда́** шыйыҡсалар һалып йөрөтә торған суднолар **2.** һыу ҡойоп яһалған; **наливно́й като́к** һыу ҡойоп яһалған каток **3.** *спец*. (*приводимый в движение водой*) һыу ...ы, һыу әйләндерә торған; **наливна́я ме́льница** һыу тирмәне **4.** тулышып бешкән, тулышҡан, өлгөргән, һутлы; **наливно́е я́блоко** тулышып бешкән алма

НАЛИЗА́ТЬСЯ *сов. чего*; *разг*. (*вдоволь полизать*) туйғансы яланыу (ялау), яланып (ялап) туйыу

НАЛИ́М *м* шамбы (*балыҡ*)

НАЛИ́МИЙ, -ья, -ье шамбы ...ы; **нали́мья голова́** шамбы башы

НАЛИНОВА́ТЬ *сов. что*, *чего* һыҙып сығыу (бөтөрөү, ҡуйыу), һыҙып әҙерләп ҡуйыу; **налинова́ть тетра́дь** дәфтәрҙе һыҙып сығыу

НАЛИПА́ТЬ *несов. см*. **нали́пнуть**

НАЛИ́ПНУТЬ *сов*. (өҫтөнә) йәбешеү, һылашыу; **на сапоги́ нали́пла грязь** итеккә бысраҡ йәбеште

НАЛИТО́Й, -ая, -ое (*о плодах*, *зерне и т.п.*) *см*. **наливно́й** 4; **налито́й ко́лос пшени́цы** тулышҡан бойҙай башағы **2.** (*о плечах*, *руках и т.п.*) тулы, һимеҙ; **налиты́е пле́чи** тулы иңбаштар **3.** (*о человеке*) тығыҙ тәнле, ныҡлы; **налито́й па́рень** ныҡлы егет

НАЛИ́ТЬ *сов*. **1.** *что* (*наполнить*) ҡойоу, һалыу, ҡойоп тултырыу, тултырып ҡуйыу, яһау; **нали́ть чай в ча́шку** сынаяҡҡа сәй яһау **2.** *что*, *чего* (*разлить по поверхности*) түгеү; **нали́ть черни́ла на стол** өҫтәлгә ҡара түгеү **3.** *что*, *чего* (*изготовить литьём*) ҡойоу, ҡойоп яһау; **нали́ть стальны́х дета́лей** ҡорос деталдәр ҡойоу

НАЛИ́ТЬСЯ *сов*. **1.** тулыу, ҡойолоу, түгелеү; **в ло́дку налила́сь вода́** кәмәгә һыу тулған; **глаза́ налили́сь слеза́ми** күҙгә йәш тулды **2.** (*наполниться соком — о плодах*, *зерне*) тулышыу, өлгөрөү, етеү, бешеү; **ви́шни налили́сь** сейә(ләр) бешкән ♦ **нали́ться кро́вью** биткә ҡан йүгереү (*асыуҙан ҡыҙарыу*), ҡан баҫыу (*күҙҙе*)

НАЛИЦО́ *нареч. в знач. сказ*. бар, бында, ошонда, үҙ урынында, күҙ алдында, күренеп тора; **фа́кты налицо́** факттар бар; **результа́ты налицо́** һөҙөмтәләр күҙ алдында

НАЛИ́ЧЕСТВОВАТЬ *несов*.; *книжн*. бар булыу, күҙ алдында булыу, күренеп тороу; **нали́чествуют все при́знаки заболева́ния** ауырыуҙың бөтә билгеләре күренеп тора

НАЛИ́ЧИЕ *с* барлыҡ, бар булыу, урынында, күҙ алдында булыу; **све́дения о нали́чии де́нег** аҡса барлығы тураһында(ғы) мәғлүмәттәр; **при нали́чии** булһа, булғанда, булған хәлдә ♦ **в нали́чии (быть, име́ться, оказа́ться и т.п.)** бар булыу, күҙ алдында булыу, күренеп тороу

НАЛИ́ЧНИК *м* йөҙлөк (*тәҙрәлә, ишектә*); **о́кна с расписны́ми нали́чниками** сәмәр йөҙлөклө тәҙрәләр

НАЛИ́ЧНОСТЬ *ж* **1.** *см*. **нали́чие 2.** бар булғаны, булған тиклеме, күләм (*хәҙерге ваҡытта*); **нали́чность това́ров в магази́не** магазиндағы тауарҙарҙың күләме ♦ **в нали́чности (быть, име́ться, оказа́ться и т.п.)** *см*. **в нали́чии (быть, име́ться, оказа́ться и т.п.)**

НАЛИ́ЧНЫЙ, -ая, -ое **1.** булған, бар булған, әҙер, ҡулаҡса, ҡулдағы; **нали́чные де́ньги** ҡулаҡса **2.** *в знач. сущ*. **нали́чные** *мн*. ҡулаҡса ♦ **нали́чный расчёт** *фин*. ҡулаҡса түләү; **за нали́чный расчёт** ҡулаҡсаға

НАЛО́БНИК *м* **1.** (*в конской узде*) маңлайса; **сере́бряный нало́бник** көмөш маңлайса **2.** (*налобная повязка*) маңлай бәйләмесе

НАЛО́БНЫЙ, -ая, -ое маңлайҙағы, маңлайса, маңлай ...ы; **нало́бная повя́зка** маңлай бәйләмесе; **нало́бный реме́нь** (*в узде*) маңлай бауы

НАЛОВИ́ТЬ *сов. что*, *чего* (бер ни тиклем) тотоу; **налови́ть с полведра́ окуне́й** ярты биҙрә самаһы алабуға тотоу

НАЛОВЧИ́ТЬСЯ *сов. в чём* и *без доп*.; *разг*. оҫтарыу, таҫылланыу, өйрәнеү, оҫтарып (өйрәнеп) китеү; **наловчи́ться в вожде́нии тра́ктора** трактор йөрөтөргә оҫтарып китеү (алыу)

НАЛО́Г *м* һалым; **обложи́ть нало́гом** һалым һалыу; **плати́ть нало́г** һалым түләү

НАЛО́ГОВЫЙ, -ая, -ое һалым(дар) ...ы; **нало́говая поли́ция** һалым полицияһы; **нало́говая систе́ма** һалым системаһы

НАЛОГООБЛОЖЕ́НИЕ *с*; *фин*. һалым һалыу; **систе́ма налогообложе́ния** һалым һалыу системаһы

НАЛОГОПЛАТЕ́ЛЬЩИК *м* и **НАЛОГОПЛАТЕ́ЛЬЩИЦА** *ж*; *офиц*. һалым түләүсе

НАЛОЖЕ́НИЕ *с см.* **наложи́ть** 1—4, 6; **наложе́ние повя́зки на ра́ну** яраны бәйләү; **наложе́ние гри́ма** грим һалыу; **наложе́ние печа́ти** мөһөр баҫыу; **наложе́ние взыска́ния** шелтә биреү

НАЛО́ЖЕННЫЙ, -ая, -ое *прич. от* **наложи́ть** ♦ **нало́женный платёж** түләп алынмалы; **вы́слать кни́гу нало́женным платежо́м** түләп алынмалы итеп китап ебәреү

НАЛОЖИ́ТЬ *сов.* **1.** *что, чего* (*положить сверху*) (өҫтөнә) һалыу, ҡуйыу; **наложи́ть на шала́ш ве́ток** ҡыуыш өҫтөнә ағас ботаҡтары һалыу **2.** *мед.* һалыу, ҡуйыу, ябыу, бәйләү; **наложи́ть гипс** гипс һалыу **3.** *что* (*покрыть сверху*) ҡаплау; **наложи́ть на карти́ну лак** рәсемде лак менән ҡаплау **4.** *что* (*поставить знак, метку*) һуғыу, баҫыу, һалыу, ҡуйыу; **наложи́ть клеймо́** тамға һалыу; **наложи́ть ви́зу** виза ҡуйыу **5.** *что, чего* тултырыу, өйөү, өйөп ҡуйыу, тейәү, тейәп ҡуйыу; **наложи́ть книг на стол** өҫтәлгә китаптар өйөп ҡуйыу **6.** *что* (*подвергнуть*) һалыу, биреү; **наложи́ть аре́ст на иму́щество** мөлкәткә арест һалыу; **наложи́ть взыска́ние** шелтә биреү ♦ **наложи́ть печа́ть (печа́ти)** *на что* (мисәт баҫып) файҙаланыуҙан тыйыу, файҙаланырға рөхсәт бирмәү; **наложи́ть (свою́) печа́ть (отпеча́ток)** *на кого-что* эҙ ҡалдырыу, йоғонто яһау; **наложи́ть ру́ку (ла́пу)** *на что* үҙ ҡулына алыу, үҙ ихтыярына буйһондороу; **наложи́ть на себя́ ру́ки** *прост.* үҙенә ҡул һалыу, үҙен-үҙе үлтереү; **наложи́ть шов** *мед.* ҡырҡылған (яраланған) урынды тегеү

НАЛОКО́ТНИК *м* **1.** еңсә (*терһәккә кейелә* (*кейҙерелә*) *торған ең*) **2.** *ист.* терһәк ҡалҡансығы (*һуғылыу-бәрелеүҙән һаҡлау өсөн*)

НАЛОМА́ТЬ *сов. что, чего* һындырыу, һындыра биреү, (бер аҙ) һындырып ҡуйыу (әҙерләү); **ве́тер налома́л су́чьев** ел ботаҡтарҙы һындырған; **налома́ть ве́ников** миндек һындырыу ♦ **налома́ть бока́ (ше́ю)** *кому; прост.* ҡабырғаһын һанау, ныҡ итеп туҡмау; **налома́ть дров** *прост.* хата ебәреү, яңылышлыҡ эшләү, ахмаҡлыҡ ҡылыу

НАЛУЩИ́ТЬ *сов. что, чего* ҡабығынан (ҡуҙағынан) әрсеү, тиреү, һыҙырыу; **налущи́ть горо́ху** борсаҡ тиреү

НАЛЮБОВА́ТЬСЯ *сов. кем-чем, на кого-что* (туйғансы, ҡыҙығып) һоҡланып ҡарау; (*с отриц. "не"*) һоҡланып (ҡарап) туя алмау; **не налюбова́ться красото́й ле́са** урмандың матурлығына һоҡланып ҡарап туя алмау; **не налю́буюсь на дете́й** балаларға ҡарап туя алмайым

НАМАГНИ́ТИТЬ *сов. что* магнитлау, магнитландырыу; **намагни́тить желе́зо** тимерҙе магнитландырыу

НАМАГНИ́ТИТЬСЯ *сов.* магнитланыу; **мета́лл намагни́тился** металл магнитланған

НАМАГНИ́ЧИВАТЬ *несов. см.* **намагни́тить**

НАМАГНИ́ЧИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **намагни́титься** **2.** *страд. от* **намагни́чивать**

НАМА́З *м; рел.* намаҙ; **вече́рний нама́з** аҡшам намаҙы, киске намаҙ

НАМА́ЗАТЬ *сов.* **1.** *что, чего* һылау, һөртөү, майлау, яғыу; **нама́зать хлеб ма́слом** икмәккә май яғыу; **нама́зать пе́чку гли́ной** мейесте балсыҡ менән һылау **2.** *разг.* (*накрасить*) буяу; **нама́зать гу́бы** ирендәрҙе буяу **3.** *без доп.; разг.* бысратыу, буяу; **нама́зать на полу́** иҙәнде бысратыу **4.** *что, чего* и *без доп.; разг.* (*плохо нарисовать, написать и т.п.*) бояштырыу, бояштырғылау, һыҙғылаштырыу

НАМА́ЗАТЬСЯ *сов.* буяныу, һөртөнөү, һыланыу; **нама́заться ма́зью** мазь һөртөнөү **2.** *разг.* биҙәнеү; **нама́заться пе́ред вы́ходом на сце́ну** сәхнәгә сығыр алдынан биҙәнеү

НАМА́ЗЫВАТЬ *несов. см.* **нама́зать** 1, 2

НАМА́ЗЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **нама́заться** **2.** *страд. от* **нама́зывать**

НАМАЛЕВА́ТЬ *сов. кого-что; разг.* беленер-беленмәҫ (арлы-бирле, насар итеп) буяу; **намалева́ть карти́ну** һүрәтте насар итеп буяу

НАМАЛЁВЫВАТЬ *несов. см.* **намалева́ть**

НАМА́ЛЫВАТЬ *несов. см.* **намоло́ть**

НАМАРА́ТЬ *сов. что-чего* **1.** *прост.* (*запачкать*) бысратыу, бысратып бөтөрөү; **намара́ть белья́** керҙе бысратыу **2.** *разг.* (*о рисунке*) яһаштырғылау, арлы-бирле яһап ташлау (яҙыу), һыҙғылау, һыҙғылап ташлау; **намара́ть портре́т** арлы-бирле генә (итеп) портрет яһап ташлау

НАМАРИНОВА́ТЬ *сов. что, чего* (күпмелер) маринадлап ҡуйыу; **намаринова́ть огурцо́в** күп итеп ҡыяр маринадлап ҡуйыу

НАМА́СЛИВАТЬ *несов. см.* **нама́слить**

НАМА́СЛИТЬ *сов. что; разг.* майлау, май яғыу (һөртөү); **нама́слить блины́** ҡоймаҡ майлау; **нама́слить хлеб** икмәккә май яғыу

НАМАТРА́СНИК и **НАМАТРА́ЦНИК** *м* матрас тышлығы

НАМА́ТЫВАТЬ *несов. см.* **намота́ть**

НАМА́ТЫВАТЬСЯ I *несов.* **1.** *см.* **намота́ться** I; **2.** *страд. от* **нама́тывать**

НАМА́ТЫВАТЬСЯ II *несов. см.* **намота́ться** II

НАМА́ЧИВАТЬ *несов. см.* **намочи́ть**

НАМА́ЧИВАТЬСЯ *несов. страд. от* **нама́чивать**

НАМЁК *м* **1.** ишара, ым, ситләтеп (төрттөрөп, һиҙҙереп) әйтелгән һүҙ; **говори́ть намёками** төрттөрөп һөйләү **2.** *перен.* (*слабое подобие чего-л.*) эҙ, әҫәр; **да́же намёка нет на примире́ние** ярашыуҙың эҙе лә юҡ

НАМЕКА́ТЬ *несов. на кого-что* ишара итеү, ситләтеп (төрттөрөп, һиҙҙереп) әйтеү, ымлау

НАМЕКНУ́ТЬ *сов. см.* **намека́ть**

НАМЕ́ЛИВАТЬ *несов. см.* **намели́ть**

НАМЕ́ЛИВАТЬСЯ *несов. страд. от* **наме́ливать**

НАМЕЛИ́ТЬ *сов. что* аҡбурлау, аҡбур һөртөү; **намели́ть стёкла** быялаға аҡбур һөртөү

НАМЕНЯ́ТЬ *сов. что, чего* **1.** (*разменять*) күпмелер (аҡса) ваҡлап алыу; **наменя́ть ме́лочи** аҡса ваҡлап алыу **2.** (*выменять*) алыштырыу, алыштырып (алмашып) алыу; **наменя́ть зерно́ на сельхозмаши́ны** ашлыҡты ауыл хужалығы машиналарына алыштырып алыу

НАМЕРЕВА́ТЬСЯ *несов.* ниәтләү, ниәтләнеү, йыйыныу, самалау, иҫәпләү, иҫәп тотоу, уйлау, -маҡсы/-мәксе булыу; **намерева́ться уе́хать** китмәксе булыу

НАМЕ́РЕН, -а, -о *в знач. сказ., с неопр.* -маҡсы/-мәксе була, ниәте (уйы, самаһы, иҫәбе) бар; **куда́ вы наме́рены е́хать?** һеҙ ҡайҙа бармаҡсы булаһығыҙ?

НАМЕ́РЕНИЕ *с* ниәт, иҫәп, теләк, уй, сама; **серьёзные наме́рения** етди ниәттәр; **благи́е наме́рения** изге уйҙар ♦ **без (вся́кого) наме́рения** бер ниндәй ниәтһеҙ; **с наме́рением** ниндәйҙер ниәт менән

НАМЕ́РЕННО *нареч.* юрый, уйлап, белеп, аңлы рәүештә; **наме́ренно оскорбля́ть** юрый мыҫҡыл итеү

НАМЕ́РЕННЫЙ, -ая, -ое юрый эшләнгән, белеп (белә тороп) эшләнгән, алдан белеп (уйлап) -ған/-гән, аңлы рәүештә -ған/-гән; **наме́ренный посту́пок** аңлы рәүештә эшләнгән эш

НАМЕРЗА́ТЬ *несов. см.* **намёрзнуть**

НАМЁРЗНУТЬ *сов.* **1.** туңыу, туңып ҡаплау, күп булып ҡатыу; **на ступе́ньках намёрзло мно́го льда** баҫҡыстар өҫтөндә бик күп боҙ туңған **2.** *разг.* туңыу, өшөү, ҡатыу; **ру́ки намёрзли** ҡулдар өшөнө

НАМЁРЗНУТЬСЯ *сов.*; *разг.* өшөү, туңыу, өшөп (туңып) бөтөү; **намёрзнуться в пути́** юлда туңып бөтөү

НА́МЕРТВО *нареч.*; *разг.* **1.** (*до смерти*) үлтергәнсе, һәләк иткәнсе **2.** (*накрепко*) бик ныҡ итеп, ҡуша, айырып ала алмаҫлыҡ итеп (*асылмаҫлыҡ, һүтелмәҫлек һ.б.*); **на́мертво заби́ть дверь** ишекте асылмаҫлыҡ итеп ҡаҙаҡлау

НАМЕСИ́ТЬ *сов. что, чего* иҙеү, баҫыу, иҙеп (баҫып) ҡуйыу; **намеси́ть те́сто** ҡамыр баҫып ҡуйыу

НАМЕСТИ́ *сов.* **1.** *что, чего* һепереп, өйөп ҡуйыу; **намести́ ку́чу му́сора** күп итеп һепереп сүп өйөп ҡуйыу **2.** (*о ветре, вьюге и т.п.*) өрөп өйөү, (килтереп) һалыу; **ве́тер намёл песча́ные барха́ны** ел ҡом тауҙарын килтереп өйгән **3.** *что безл.* килтереп өйөү (һалыу), һалыу; **ве́тром намело́ сне́гу** ел ҡар килтереп һалған

НАМЕ́СТНИК *м*; *ист.* наместник (*урындағы идара башлығы*)

НАМЕ́СТНИЧЕСТВО *с*; *ист.* **1.** наместник вазифаһы **2.** наместниклыҡ (*административ-территориаль берәмек*)

НАМЁТАННОСТЬ *ж* күнеккәнлек; **намётанность глаз** күҙҙәрҙең күнеккәнлеге

НАМЁТАННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **намета́ть** II; **намётанные стога́** ҡойолған кәбәндәр **2.** *прил.* (*натренированный — о глазе, руке*) күнеккән, өйрәнгән; **намётанная рука́** күнеккән ҡул

НАМЕТА́ТЬ I *несов. см.* **намести́**

НАМЕТА́ТЬ II *сов.* **1.** *что, чего* өйөү, һалыу, ҡуйыу; **намета́ть стог** кәбән һалыу **2.** *что, чего* (*произвести на свет — о рыбе*) сәсеү; (*о животных*) балалау, бала килтереү; **ры́ба намета́ла икры́** балыҡ ыуылдырыҡ сәскән; **лиса́ намета́ла лися́т** төлкө балалаған **3.** *что*; *разг.* күнектереү, өйрәнеү; **намета́ть глаз** күҙҙәрҙе күнектереү

НАМЕТА́ТЬ III *сов.* **1.** *что, чего*; *портн.* типсеү, йүрмәү; **намета́ть рука́в** ең типсеү **2.** *что, чего* (бер ни тиклем) типсеп әҙерләү (ҡуйыу) (*тегер өсөн*); **намета́ть не́сколько пла́тьев** бер нисә күлдәкте типсеп ҡуйыу

НАМЕ́ТИТЬ I *сов. что* **1.** (*обозначить*) билдә (тамға) һалыу, билдә һалып сығыу, билдәләү, күрһәтеү, инселәү; **наме́тить брёвна клеймо́м** бүрәнәләргә билдә һалып сығыу; **наме́тить доро́гу ко́лышками** ҡаҙыҡтар менән юлды билдәләп сығыу **2.** (өҫтән-өҫтән генә) һыҙып сығыу, һыҙып билдәләү, билдәләү; **наме́тить ко́нтур дета́ли** деталдең контурын һыҙып сығыу

НАМЕ́ТИТЬ II *сов.* **1.** *что*; *разг.* (*нацелить*) төбәү, төҙәү, күҙәү, тоҫҡау; **наме́тить ружьё** мылтыҡ төҙәү **2.** *что и с неопр.* (*определить срок*) билдәләү, билдәләп ҡуйыу, күҙ уңында тотоу; **наме́тить день отъе́зда** китеү көнөн билдәләп ҡуйыу

НАМЕ́ТИТЬСЯ I *сов.* (*обозначиться*) беленеү, күренеү, билдәләнеү; **наме́тилось направле́ние рабо́т** эш йүнәлеше билдәләнде

НАМЕ́ТИТЬСЯ II *сов.*; *разг.* (*нацелиться*) төбәү, төҙәү, күҙәү, тоҫҡау; **наме́титься стреля́ть в мише́нь** сәпкә атырға төҙәү

НАМЁТКА I *ж* **1.** *см.* **намета́ть** III; **намётка пла́тья** күлдәк типсеү **2.** (*нитка*) типсеү ебе; **выдёргивать намётку** типсеү ебен һурып алыу

НАМЁТКА II *ж* **1.** *см.* **наме́тить** I 2; **намётка пла́на рабо́ты** эш планын билдәләү **2.** (*предположительный план*) алдан уйлап ҡуйылған план; **намётка рабо́ты на пять лет вперёд** алдағы биш йылға уйлап ҡуйылған эш планы

НАМЁТКА III *ж* бүлемле ҡолға (*һыу тәрәнлеген үлсәү өсөн*)

НАМЁТЫВАНИЕ I *с см.* **намётывать** I

НАМЁТЫВАНИЕ II *с см.* **намётывать** II; **намётывание швов** йөйҙәрҙе типсеп сығыу

НАМЁТЫВАТЬ I *несов. см.* **намета́ть** II

НАМЁТЫВАТЬ II *несов. см.* **намета́ть** III

НАМЕЧА́ТЬ I *несов. см.* **наме́тить** I

НАМЕЧА́ТЬ II *несов. см.* **наме́тить** II 2

НАМЕЧА́ТЬСЯ I *несов.* **1.** *см.* **наме́титься** I; **2.** *страд. от* **намеча́ть** I

НАМЕЧА́ТЬСЯ II *несов.* **1.** күҙ алдында тотолоу, билдәләнеү, (алдан) уйланылыу, планлаштырылыу; **намеча́лось посеще́ние теа́тра** театрға барыу планлаштырылған **2.** *страд. от* **намеча́ть** II

НАМЕША́ТЬ *сов. что, чего*; *разг.* ҡушыу, аралаштырыу, болғау, бутау, ҡушып туҡыу; **намеша́ть пшено́ с ри́сом** тары ярмаһын дөгө менән бутау

НАМЕ́ШИВАТЬ I *несов. см.* **намеси́ть**

НАМЕ́ШИВАТЬ II *несов. см.* **намеша́ть**

НАМИНА́ТЬ *несов. см.* **намя́ть**

НАМИ́НКА *ж*; *вет.* табан шешеү (*аттарҙа, эш үгеҙҙәрендә*)

НАМНО́ГО *нареч.* шаҡтай, байтаҡ, хәтһеҙ (күп); **быть намно́го сильне́е** шаҡтай көслөрәк булыу; **намно́го улу́чшить ка́чество това́ров** тауарҙың сифатын күпкә яҡшыртыу

НАМОГИ́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое ҡәбер ...ы, ҡәбер өҫтө ...ы, ҡәбер өҫтөндәге; **намоги́льный па́мятник** ҡәбер өҫтөндәге һәйкәл

НАМОЗО́ЛИТЬ *сов. что* сөйәлләндереү, сөйәлләндереп бөтөү; **намозо́лить ру́ки** ҡулдарҙы сөйәлләндереп бөтөү ♦ **намозо́лить глаза́** *кому*; *прост.* йәнгә (теңкәгә) тейеп күҙ алдында тороу, туйҙырып бөтөү

НАМОКА́ТЬ *несов. см.* **намо́кнуть**

НАМО́КНУТЬ *сов.* ебеү, еүешләнеү, һыуланыу, сыланыу; **неу́бранное се́но намо́кло** йыйылмаған бесән еүешләнде

НАМО́Л *м*; *с.-х.* **1.** *см.* **намоло́ть**; **намо́л муки́** он тарттырыу **2.** тарттырылған он күләме

НАМОЛА́ЧИВАТЬ *несов. см.* **намолоти́ть**

НАМОЛА́ЧИВАТЬСЯ *несов. страд. от* **намола́чивать**

НАМОЛО́Т *м*; *с.-х.* **1.** *см.* **намолоти́ть**; **намоло́т зерна́** ашлыҡ һуғып алыу **2.** төшөм; **намоло́т пшени́цы** бойҙайҙың төшөмө

НАМОЛОТИ́ТЬ *сов. что* (бер ни тиклем) һуғыу, һуғып алыу (*игенде*); **намолоти́ть мешо́к пшени́цы** бер тоҡ бойҙай һуғып алыу

НАМОЛО́ТЬ *сов.* тарттырыу, тартыу, тарттырып алыу; **намоло́ть мешо́к ржи** бер тоҡ арыш тарттырып алыу

НАМОРА́ЖИВАТЬ *несов. см.* **наморо́зить**

НАМОРА́ЖИВАТЬСЯ *несов. страд. от* **намора́живать**

НАМО́РДНИК *м* морондоҡ, моронса; **соба́ка в намо́рднике** морондоҡ кейҙерелгән эт

НАМОРИ́ТЬ *сов.* **1.** *что, кого-чего* ҡырып (үлтереп) бөтөрөү; **намори́ть крыс** ҡомаҡтарҙы ҡырып бөтөрөү **2.** *что, чего*; *спец.* һыуҙа тотоу; **намори́ть древеси́ны** үҙағасты һыуҙа тотоу

НАМОРО́ЗИТЬ *сов. что, чего* туңдырыу, туңдырып алыу; **наморо́зить два куля́ пельме́ней** ике ҡап билмән туңдырыу

НАМОРО́ЗИТЬСЯ *сов.*; *разг.* (бик) ныҡ өшөү (туңыу); **наморо́зиться в холо́дную зи́мнюю ночь** ҡышҡы һалҡын төндә бик ныҡ өшөү

НАМО́РЩЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **намо́рщить**; **намо́рщенные бро́ви** йыйырылған ҡаштар **2.** *прил.* йыйырсыҡлы, сырыҡ; **намо́рщенные ру́ки** йыйырсыҡлы ҡулдар

НАМО́РЩИВАТЬ *несов. см.* **намо́рщить**

НАМО́РЩИТЬ *сов. что* йыйырыу, сырыштырыу; **намо́рщить нос** танау йыйырыу

НАМО́РЩИТЬСЯ *сов.* **1.** йыйырсыҡланыу, сырышыу; **лоб намо́рщился** маңлай йыйырсыҡланды **2.** *перен.* (*покрыться рябью*) бөҙөрләнеү, быжырланыу, шаҙраланыу **3.** сырай һытыу; **намо́рщиться, пока́зывая недово́льство** ризаһыҙлыҡ белдереп сырай һытыу

НАМОТА́ТЬ *сов. что* сырмау, (сырмап) урау, урап ҡуйыу; **намота́ть ни́тки на кату́шку** кәтүккә еп сырмау; **намота́ть на́ ногу портя́нку** аяҡҡа силғау урау

НАМОТА́ТЬСЯ I *сов.* сырмалыу, уралыу; **ни́тки намота́лись на шпу́льку** еп сүрегә сырмалған

НАМОТА́ТЬСЯ II *сов.*; *прост.* **1.** (*устать*) арыу, арып бөтөү, хәлдән тайыу; **намота́ться от тяжёлой рабо́ты** ауыр эштән арып бөтөү **2.** (*вдоволь, долго побродить, поскитаться*) арығансы (туйғансы) йөрөү, ил гиҙеү, ҡыҙырыу

НАМО́ТКА *ж* **1.** *см.* **намота́ть**; **намо́тка пря́жи** еп урау **2.** *разг.* (*моток*) йомғаҡ, баҫма еп

НАМО́ТОЧНЫЙ, -ая, -ое сырмау ...ы, урау ...ы; **намо́точный бараба́н** урау барабаны

НАМОЧИ́ТЬ *сов. что, чего* еүешләү, сылатыу, һыулау, ебетеү, ебетеп ҡуйыу; **намочи́ть бельё** кер ебетеп ҡуйыу

НАМОЧИ́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* еүешләнеү, сыланыу, һыуланыу, ебеү

НАМУДРИ́ТЬ и **НАМУ́ДРСТВОВАТЬ** *сов.*; *разг.* бутау, бутап бөтөрөү, артыҡ буталсыҡлыҡ индереү, ҡатмарландырып бөтөрөү, боҙоу; **намудри́ть в свои́х дела́х** үҙеңдең эштәреңә артыҡ буталсыҡлыҡ индереү

НАМУ́СОРИТЬ *сов.*; *разг.* ҡыйлау, сүпләү, ҡыйлап (сүпләп) бөтөү; **наму́сорить на ку́хне** кухняны ҡыйлау

НАМУТИ́ТЬ *сов. что* **1.** болғандырыу, болғандырып бөтөү, болғансыҡландырыу; **намути́ть во́ду** һыуҙы болғансыҡландырыу **2.** *кого-что* и *без доп.*; *перен.*, *разг.* ҡотортоу, бутау, тынысһыҙлыҡ тыуҙырыу; **намути́ть го́лову** баш бутау

НАМУ́ЧИТЬ *сов. кого-что*; *разг.* яфалау, интектереү, яфалап (интектереп, ғазаплап, йөҙәтеп) бөтөрөү; **наму́чила жара́** эҫелек интектереп бөтөрҙө

НАМУ́ЧИТЬСЯ *сов.*; *разг.* яфаланыу, интегеү, ғазапланыу, яфаланып (интегеп, ғазапланып, йөҙәп, арып) бөтөү; **наму́читься от бессо́нницы** йоҡоһоҙлоҡтан яфаланып бөтөү; **наму́читься с чертежо́м** чертеж һыҙып интегеп бөтөү

НАМЫ́В *м* **1.** *см.* **намы́ть**; **намы́в зо́лота** алтын йыуыу **2.** *геол.* йыуылдыҡ, ярлау (*һыу ағыҙып килтереп һалған яр*)

НАМЫВА́НИЕ *с см.* **намыва́ть**; **намыва́ние песка́** ҡом йыуҙыртыу

НАМЫВА́ТЬ *несов. см.* **намы́ть**

НАМЫВА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **намы́ться** **2.** *страд. от* **намыва́ть**

НАМЫВНО́Й, -ая, -ое **1.** һыу ағыҙып килтергән, йыуҙыртып өйҙөрөлгән; **намывно́й песо́к** һыу ағыҙып килтергән ҡом **2.** йыуҙыртып ҡоролған (төҙөлгән, яһалған); **намывно́е сооруже́ние** йыуҙыртып төҙөлгән ҡоролма

НАМЫ́КАТЬСЯ *сов.*; *прост.* күп ауырлыҡтар (ҡыйынлыҡтар) күреү, ҡайғы-хәсрәт киһереү, ғазап (ыҙа) сигеү, интегеү, интегеп бөтөү; **намы́каться по све́ту** илдән-илгә йөрөп интегеп бөтөү ♦ **намы́каться го́ря** *прост.* бик күп ҡайғы-хәсрәт күреү

НАМЫ́ЛИВАТЬ *несов. см.* **намы́лить**

НАМЫ́ЛИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **намы́литься** **2.** *страд. от* **намы́ливать**

НАМЫ́ЛИТЬ *сов. кого-что* һабынлау, һабын һөртөү; **намы́лить ру́ки** ҡулға һабын һөртөү; **намы́лить во́ду** һыуҙы һабынлау ♦ **намы́лить го́лову (ше́ю)** *кому*; *прост.* бик ҡаты әрләү, шелтәләү, кәрәген биреү

НАМЫ́ЛИТЬСЯ *сов.* һабынланыу, һабын һөртөнөү; **намы́литься с ног до головы́** баштан-аяҡ һабынланыу

НАМЫ́ТЬ *сов.* **1.** *что, чего*; *разг.* (*вымыть*) (бер ни тиклем) йыуыу, йыуып ҡуйыу; **намы́ть мно́го посу́ды** бик күп һауыт-һаба йыуыу **2.** *что, чего* йыуып килтереп өйөү; **река́ намы́ла песку́** йылға йыуып килтереп ҡом өйгән **3.** *что* йыуҙыртып ҡороу (төҙөү, яһау); **намы́ть да́мбу** йыуҙыртып быуа төҙөү **4.** *что, чего* (*добыть*) йыуыу, йыуып айырыу (табыу); **намы́ть зо́лото** алтын йыуыу

НАМЯКА́ТЬ *несов. см.* **намя́кнуть**

НАМЯ́КНУТЬ *сов.*; *разг.* ебеп йомшарыу; **сухари́ намя́кли** шөкәрә ебеп йомшарған

НАМЯ́ТЬ *сов.* **1.** *что, чего* (*разминая, приготовить*) иҙеү, иҙеп ҡуйыу; **намя́ть ведро́ гли́ны** бер биҙрә балсыҡ иҙеп ҡуйыу **2.** *разг.* талҡыу, йомшартыу; **намя́ть лён** етен талҡыу ♦ **намя́ть бока́ (ше́ю)** *кому*; *прост.* бик ныҡ туҡмап ташлау, ҡабырғаларын һанау

НАНА́ЙСКИЙ, -ая, -ое нанай …ы; **на́найский язы́к** нанай теле

НАНА́ЙЦЫ *мн.* нанайҙар, нанай халҡы // *ед.* **нана́ец** *м* нанай ир-аты; **нана́йка** *ж* нанай ҡатын-ҡыҙы

НАНА́ШИВАТЬ *несов. см.* **наноси́ть** I

НАНА́ШИВАТЬСЯ *несов. страд. от* **нана́шивать**

НАНЕСТИ́ *сов.* **1.** *что, чего* (*принести*) алып килеү, килтереү; **нанести́ книг** китап килтереү **2.** *что, чего безл.* килтереп өйөү, (ҡар) һалыу (өйөү); **ве́тром нанесло́ мно́го сне́га** ел бик күп ҡар һалған **3.** *кого-что безл.*; *разг.* (*натолкнуть, увлекая движением воды, ветром*) ултырыу; **ло́дку нанесло́ на мель** кәмә һайға ултырҙы **4.** *что* һөртөү, ҡаплау; **нанести́ лак на карти́ну** рәсемгә лак һөртөү **5.** *что* төшөрөү; **нанести́ ре́ку на планше́т** йылғаны планшетҡа төшөрөү **6.** *что, чего* (*снести — о птицах*) йомортҡа һалыу; **ку́рица нанесла́ яи́ц** тауыҡ күп йомортҡа һалған ♦ **нанести́ оби́ду** хәтер ҡалдырыу, үпкәләтеү; **нанести́ пораже́ние** еңеү; **нанести́ ра́ну** яралау; **нанести́ уда́р** һуғыу; **нанести́ визи́т** *кому* барыу, килеү, визит яһау

НАНИЗА́ТЬ *сов. что, чего* (епкә) теҙеү, теҙеп ҡуйыу; **наниза́ть же́мчуг на нить** епкә ынйы теҙеү

НАНИ́ЗЫВАТЬ *несов. см.* **наниза́ть**

НАНИ́ЗЫВАТЬСЯ *несов. страд. от* **нани́зывать**

НАНИМА́ТЕЛЬ *м* яллаусы

НАНИМА́ТЬ *несов. см.* **наня́ть**

НАНИМА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **наня́ться** **2.** *страд. от* **нанима́ть**

НА́НКА *ж* нанка (*туҡыма*)

НА́НКОВЫЙ, -ая, -ое нанка, нанканан тегелгән; **на́нковый пиджа́к** нанка пинжәк

НА́НОВО *нареч.*; *разг.* яңынан, ҡайтанан; **переписа́ть на́ново** яңынан күсереп яҙыу

НАНО́С *м* **1.** *см.* **нанести́** — **наноси́ть** II; **2.** өйөм; **нано́с сне́га** ҡар өйөмө

НАНОСИ́ТЬ I *сов. что, чего* ташып ҡуйыу, ташыу, килтереү (*бер нисә ҡабат*); **наноси́ть камне́й** таш ташып ҡуйыу

НАНОСИ́ТЬ II *несов. см.* **нанести́**

НАНО́СНЫЙ, -ая, -ое **1.** ташылдыҡ; **нано́сный песо́к** ташылдыҡ ҡом **2.** *перен.* тәбиғи булмаған, сит, осраҡлы, тышҡы; **нано́сные мечты́** тәбиғи булмаған хыялдар

НА́НСУК *м* нансук (*туҡыма*)

НА́НСУКОВЫЙ, -ая, -ое нансук, нансуктан тегелгән; **на́нсуковое произво́дство** нансук етештереү

НАНЮ́ХАТЬСЯ *сов.*; *разг.* **1.** (*вдоволь понюхать*) туйғансы еҫкәү, еҫкәп туйыу; **наню́хаться табаку́** тәмәке еҫкәп туйыу **2.** (*нюхая, дойти до болезненного состояния*) иҫергәнсе еҫкәү, еҫкәп иҫереү, еҫкә иҫереү; **наню́хаться спи́рту** спирт еҫкәп иҫереү

НАНЯТО́Й, -ая, -ое *разг.* **1.** түләп файҙаланылған, ялға алынған; **наня́тая кварти́ра** түләп файҙаланылған фатир **2.** ялланма; **нанято́й рабо́тник** ялланма эшсе

НАНЯ́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что* яллау; **наня́ть рабо́чих** эшселәр яллау **2.** *что* түләп файҙаланыу(ға алыу), ялға алыу; **наня́ть кварти́ру** фатирҙы түләп файҙаланыу

НАНЯ́ТЬСЯ *сов.* ялланыу; **наня́ться пло́тником** балта оҫтаһы булып ялланыу

НАОБЕЩА́ТЬ *сов. что, чего*; *разг.* (күп итеп) вәғәҙә биреү, вәғәҙә биреп (итеп) ташлау (ышандырыу); **наобеща́ть гости́нцев** күстәнәстәр вәғәҙә итеп ташлау

НАОБОРО́Т *нареч.* **1.** кире, кирегә (*аҙағынан башына*); **прочита́ть сло́во наоборо́т** һүҙҙе кирегә уҡыу; **всё де́лать наоборо́т** бөтәһен дә кире эшләү **2.** *в знач. вводн. сл.* (*напротив*) киреһенсә; **он не руга́л нас, а, наоборо́т, похвали́л** ул беҙҙе әрләмәне, ә, киреһенсә, маҡтап ҡуйҙы

НАОБУ́М *нареч.*; *разг.* уйламайынса, уйлап-нитеп тормайынса, уйламаҫтан; **отве́тить наобу́м** уйлап-нитеп тормайынса яуап биреү

НАОРА́ТЬ *сов.*; *разг. см.* **накрича́ть**

НАО́ТМАШЬ *нареч.* киҙәнеп, ҡоласлап, бөтә көскә; **уда́рить нао́тмашь** киҙәнеп һуғыу

НАОТРЕ́З *нареч.* ҡырҡа, ҡырт киҫеп, бөтөнләй, ҡәтғи рәүештә; **отказа́ться наотре́з** ҡәтғи рәүештә кире ҡағыу

НАПА́ДАТЬ *сов.* күп ҡойолоу (төшөү, яуыу); **на доро́гу напа́дало мно́го ли́стьев** юлға бик күп япраҡ ҡойолған

НАПАДА́ТЬ I *несов. см.* **напа́сть** I

НАПАДА́ТЬ II *несов. см.* **напа́сть** II

НАПАДА́ЮЩИЙ, -ая, -ее **1.** *прич. от* **напада́ть** I; **2.** *в знач. сущ.* **напада́ющий** *м*; *спорт.* һөжүм итеүсе (*футбол, хоккей һ.б. уйындарҙа*)

НАПАДЕ́НИЕ *с* **1.** һөжүм, һөжүм итеү; **вооружённое нападе́ние** ҡоралды һөжүм **2.** *спорт.* һөжүм итеү, ташланыу

НАПА́ДКИ *только мн.* бәйләнеү(ҙәр), ғәйеп ташлау(ҙар), нахаҡ бәлә(ләр); **подверга́ться напа́дкам** ғәйеп ташлауға дусар ителеү

НАПА́ИВАТЬ I *несов. см.* **напои́ть** 2

НАПА́ИВАТЬ II *несов. см.* **напая́ть**

НАПА́ЙКА *ж* **1.** *см.* **напая́ть** — **напа́ивать** II; **напа́йка конца́ про́вода** сымдың осон йәбештереү **2.** йәбештерелгән киҫәк (*паять итеп*); **напа́йка на цо́коле ла́мпы** лампаның цоколенә йәбештереп ҡуйылған киҫәк

НАПА́КОСТИТЬ и **НАПА́КОСТНИЧАТЬ** *сов.*; *разг.* этлек эшләү (итеү), насарлыҡ ҡылыу, зыян (зарар) килтереү; **напа́костить в мелоча́х** ваҡ-төйәк эштәрҙә этлек итеү

НАПА́ЛМ *м* напалм (*яндыра торған бензинлы ҡатышма*)

НАПА́ЛМОВЫЙ, -ая, -ое напалмлы; **напа́лмовая бо́мба** напалмлы бомба

НАПА́ЛЫВАТЬ *несов. см.* **наполо́ть**

НАПА́РИВАТЬ *несов. см.* **напа́рить**

НАПА́РИТЬ *сов.* **1.** *что, чего* быҡтырыу, быуҙа (парҙа) бешереү; **напа́рить ре́пы** парҙа шалҡан бешереү **2.** *кого-что*; *разг.* (*в бане*) (һәйбәтләп) сабыу

НАПА́РИТЬСЯ *сов.*; *разг.* туйғансы (һәйбәтләп) сабыныу; **напа́риться в ба́не** мунсала туйғансы сабыныу

НАПА́РНИК *м* и **НАПА́РНИЦА** *ж*; *разг.* иш, һыңар, уҙаҡ; **найти́ напа́рника** иш табыу

НАПА́РЫВАТЬ I *несов. см.* **напоро́ть** I

НАПА́РЫВАТЬ II *несов. см.* **напоро́ть** II 1

НАПА́РЫВАТЬСЯ *несов. см.* **напоро́ться**

НАПАСА́ТЬ *несов. см.* **напасти́**

НАПАСА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **напасти́сь** I; **2.** *страд. от* **напаса́ть**

НАПАСТИ́ *сов. что, чего*; *прост.* (күпмелер) әҙерләп ҡуйыу; **напасти́ на́ зиму проду́ктов** ҡышҡа аҙыҡ-түлек әҙерләп ҡуйыу

НАПАСТИ́СЬ I *сов. чего*; *разг.* (*обычно с отриц. "не"*) етерлек әҙерләп ҡуйыу; **на вас не напасёшься еды́** һеҙгә ашарға әҙерләп еткерә алмаҫһың

НАПАСТИ́СЬ II *сов.*; *разг.* (көтөүлектә йөрөп) туйғансы ашау; **коро́вы напасли́сь** һыйырҙар көтөүлектә йөрөп ашап туйғандар

НАПА́СТЬ I *сов.* **1.** *на кого-что* (*совершить нападение*) һөжүм итеү, ташланыу, яу асыу; **напа́сть на врага́** дошманға һөжүм итеү **2.** *разг.* ябырылыу; **на посе́вы напа́ла саранча́** сәсеүлектәргә саранча ябырылды **3.** *на что*; *разг.* (*с жадностью приняться за что-л.*) ҡомһоҙланып -ға/-гә тотоноу (керешеү) **4.** *на кого*; *разг.* (*придраться*) бәйләнеү, ябырылыу; **оппоне́нты напа́ли на докла́дчика** оппоненттар докладсыға бәйләнде **5.** *на что* (*обнаружить*) төшөү, табыу, тап булыу, осрау, юлығыу; **напа́сть на интере́сную мысль** ҡыҙыҡлы фекергә тап булыу; **напа́сть на след** эҙенә төшөү; **напа́сть на грибы́** бәшмәктәргә осрау **6.** *на кого* (*о каком-л. чувстве, состоянии*) килеү, төшөү, баҫыу; **напа́л страх** ҡурҡыу баҫты; **напа́л сон** йоҡо килде

НАПА́СТЬ II *сов. см.* **напа́дать**

НАПА́СТЬ III *ж*; *разг.* (*беда*) бәлә, ҡаза, күңелһеҙлек, ҡайғы, бәхетһеҙлек

НАПАХА́ТЬ *сов. что, чего* һөрөү, һөрөп ташлау; **напаха́ть пять гекта́ров** биш гектар ер һөрөп ташлау

НАПА́ХИВАТЬ *несов. см.* **напаха́ть**

НАПА́ЧКАТЬ *сов.* бысратыу, бысратып бөтөү; **напа́чкать на полу́** иҙәнде бысратып бөтөү

НАПАЯ́ТЬ *сов.* **1.** *что* (металл иретеп) йәбештереү; **напая́ть пласти́нку** ҡурғаш иретеп пластинка йәбештереү **2.** *что, чего* металл иретеп әҙерләү (яһау); **напая́ть се́рьги** металл иретеп алҡа яһау

НАПЕ́В *м* көй, моң; **наро́дные напе́вы** халыҡ моңдары

НАПЕВА́ТЬ *несов.* **1.** *см.* **напе́ть** **2.** *что* и *без доп.* әкрен генә (ауыҙ эсенән генә) көйләү; **напева́ть вполго́лоса** әкрен генә тауыш менән көйләү

НАПЕВА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **напе́ться** **2.** *страд. от* **напева́ть**

НАПЕ́ВНОСТЬ *ж* көйлөлөк, моңлолоҡ, яғымлылыҡ; **напе́вность ре́чи** телмәрҙең көйлөлөгө

НАПЕ́ВНЫЙ, -ая, -ое көйлө, моңло, яғымлы; **напе́вный го́лос** яғымлы тауыш

НАПЕКА́ТЬ *несов. см.* **напе́чь**

НАПЕКА́ТЬСЯ *несов. страд. от* **напека́ть**

НАПЕРЕБО́Й *нареч.*; *разг.* кемуҙарҙан, бер-береһен бүлеп (бүлә-бүлә) һөйләү (эшләү); **говори́ть наперебо́й** кемуҙарҙан һөйләү

НАПЕРЕВЕ́С *нареч.* алға эйеп; **держа́ть винто́вку наперевéс** винтовканы алға эйеп тотоу

НАПЕРЕГОНКИ́ и **НАПЕРЕГО́НКИ** *нареч.*; *разг.* кемуҙарҙан, ҡыуышып, уҙышып

НАПЕРЁД *нареч.*; *прост.* алдан; **наперёд не угада́ешь** алдан белеп булмай ♦ **за́дом наперёд** алдын артҡа, арты менән алға

НАПЕРЕКО́Р *нареч.* и *предлог* **1.** *нареч.* ҡаршы, кире, ҡаршы барып, оторо арҡыры, киреһенсә, үс итеп; **говори́ть наперeко́р** ҡаршы һөйләү **2.** *предлог с дат. п.* (*вопреки*) ҡаршы, ҡарамаҫтан, үс иткәндәй; **наперeко́р жела́ниям** теләктәргә ҡаршы

НАПЕРЕРЕ́З *нареч.* юлына арҡыры сығып (төшөп), юлын ҡыйып (киҫеп, ҡырҡып); **побежа́ть наперерéз** юлына арҡыры сығып йүгереү

НАПЕРЕ́ТЬ *сов. на кого-что*; *прост.* этеү; **напере́ть на дверь** ишекте этеү

НАПЕРЕЧЁТ *нареч.* **1.** (*целиком, без исключения*) бөтәһен дә, һәммәһен дә, береһен дә ҡалдырмай, тотош; **знать всех наперечёт** бөтәһен дә белеү **2.** *в знач. сказ.* бик аҙ, бармаҡ менән һанарлыҡ ҡына; **таки́е лю́ди наперечёт** бындай кешеләр бармаҡ менән һанарлыҡ ҡына

НАПЕ́РНИК *м*; *разг.* кәпрән

НАПЕ́РСНИК *м* и **НАПЕ́РСНИЦА** *ж*; *уст.* серҙәш

НАПЁРСТОК *м* уймаҡ ♦ **с напёрсток** уймаҡтай ғына, бармаҡ башындай ғына, бәп-бәләкәй, бик бәләкәй

НАПЕРСТЯ́НКА *ж* уймаҡ сәскә (*үлән*)

НАПЕ́РЧИВАТЬ *несов. см.* **напе́рчить**

НАПЕ́РЧИТЬ *сов. что* борос һалыу, күп итеп борослау, ныҡ борослау; **напе́рчить суп** ашҡа борос һалыу

НАПЕ́ТЬ *сов.* **1.** *что, чего* (*передать голосом*); *разг.* көйләп (йырлап) күрһәтеү; **напе́ть пе́сню** йыр йырлап күрһәтеү; **напе́ть моти́в** көйөн көйләп күрһәтеү **2.** (*спеть для звукозаписи*) йырлап яҙҙырыу (*пластинкаға*)

НАПЕ́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* туйғансы йырлау, йырлап туйыу, **напе́ться от души́** йәнең теләгәнсе (туйғансы) йырлау

НАПЕЧА́ТАТЬ *сов.* **1.** *кого-что* баҫыу, баҫтырыу, баҫып (баҫтырып) сығарыу; **напеча́тать кни́гу** китап баҫыу **2.** *что*; *фото.* сығарыу, яһау; **напеча́тать фотогра́фию** фотография яһау

НАПЕЧА́ТАТЬСЯ *сов.* **1.** *разг.* сығыу, баҫылыу; **рису́нки отчётливо напеча́тались** рәсемдәр асыҡ сыҡҡан **2.** баҫтырып сығарыу, баҫылып сығыу (*мәҡәлә, әҫәр һ.б.*); **напеча́таться в журна́ле** журналда баҫылып сығыу

НАПЕ́ЧЬ *сов.* **1.** *что, чего* бешереү, бешереп алыу (ҡуйыу); **напе́чь пирого́в** бәлештәр бешереү **2.** *что безл.*; *разг.* эҫе ҡабыу (үтеү), ҡояш һуғыу; **мне напекло́ го́лову** башыма эҫе ҡапты

НАПИВА́ТЬСЯ *несов. см.* **напи́ться**

НАПИ́ЛИВАТЬ *несов. см.* **напили́ть**

НАПИЛИ́ТЬ *сов. что* бысыу, бысып ҡуйыу (алыу); **напили́ть дров** утын бысып ҡуйыу

НАПИ́ЛОЧНЫЙ, -ая, -ое игәп яһалған (һырланған); **напи́лочная резьба́** игәп һырланған биҙәк

НАПИ́ЛЬНИК *м* игәү; **трёхгра́нный напи́льник** өс ҡырлы игәү; **пло́ский напи́льник** яҫы игәү

НАПИРА́ТЬ *несов. на кого-что* **1.** *см.* **напере́ть** **2.** *разг.* (*теснить, наступать*) ҡыҫыу, дөрөү, ҡыҫырыҡлау; **напира́ть на проти́вника** дошманды ҡыҫыу **3.** *разг.* (*делать упор*) нык иғтибар итеү, баҫым яһау, баҫым яһап әйтеү (һөйләү); **напира́ть на необходи́мость пое́здки** барыу кәрәклегенә баҫым яһау

НАПИСА́НИЕ *с* яҙылыш, яҙылыу; **пра́вильное написа́ние сло́ва** һүҙҙең дөрөҫ яҙылышы

НАПИСА́ТЬ *сов. что* **1.** яҙыу, яҙып бөтөрөү (ҡуйыу); **написа́ть письмо́** хат яҙыу **2.** яҙыу, һүрәт төшөрөү (яһау); **написа́ть портре́т** портрет яһау ♦ **на лбу напи́сано** *у кого* маңлайына яҙылған; **на лице́ напи́сано** *у кого* йөҙөнән күренеп тора

НАПИТА́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что*; *уст.*, *разг.* (*накормить*) ашатыу, туйҙырыу, туйындырыу; **напита́ть всех** бөтәһен дә ашатыу **2.** *что* (*пропитать*) һеңдереү, туйындырыу, тултырыу

НАПИТА́ТЬСЯ *сов.* **1.** *разг.*, *шутл.* ашап туйыу **2.** *чем* (үҙенә) һеңдереү, тартыу, һурыу, туйыныу, тулыу; һыуланыу

НАПИ́ТОК *м* эсемлек; **прохлади́тельные напи́тки** һалҡын эсемлектәр; **спиртны́е напи́тки** спиртлы эсемлектәр

НАПИ́ТЫВАТЬ *несов. см.* **напита́ть** 2

НАПИ́ТЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **напита́ться** 2; **2.** *страд. от* **напи́тывать**

НАПИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** *чего* и *без доп.* (*утолить жажду*) туйғансы эсеү, һыуһын ҡандырыу; **напи́ться ча́ю** туйғансы сәй эсеү **2.** (*опьянеть*) эсеп иҫереү, иҫергәнсе эсеү

НАПИХА́ТЬ *сов. что, чего*; *разг.* (теләһә нисек) тығыу, тултырыу, тыңҡыслап тултырыу; **напиха́ть веще́й в чемода́н** сумаҙанға тыңҡыслап әйбер тултырыу

НАПИ́ХИВАТЬ *несов. см.* **напиха́ть**

НАПИ́ЧКАТЬ *сов. кого*; *разг.* **1.** көсләп (ҡыҫтап) ашатыу, кәрәгенән тыш ашатыу; **на-**

пи́чкать ребёнка конфе́тами балаға кәрәгенән тыш кәнфит ашатыу **2.** *перен.* артыҡ биреү (башты тултырыу), тылҡыу, тыңҡыу; **напи́чкать сове́тами** артыҡ кәңәштәр биреү

НАПЛА́В *м*; *рыб.* ҡалҡыуыс; **про́бковый напла́в** пробка ҡалҡыуыс

НАПЛА́ВАТЬСЯ *сов.*; *разг.* туйғансы (арығансы) йөҙөү, йөҙөп туйыу (арыу)

НАПЛА́ВИТЬ *сов.* **1.** *что*; *спец.* өҫтөнә ирегән металл йүгертеү **2.** *что*, *чего* (күпмелер) иретеү, иретеп алыу; **напла́вить о́лова** аҡ ҡурғаш иретеп алыу

НАПЛА́ВКА *ж*; *спец. см.* **напла́вить**; **электри́ческая напла́вка** электр ярҙамында иретеп металл йүгертеү

НАПЛАВЛЯ́ТЬ *несов. см.* **напла́вить**

НАПЛАВЛЯ́ТЬСЯ *несов. страд. от* **наплавля́ть**

НАПЛАВНО́Й, -ая, -ое йөҙмә; **наплавно́й мост** йөҙмә күпер

НАПЛА́КАТЬ *сов.* **1.** (*обычно кратк. ф. прич.*) *разг.* күп илап күҙҙәр ҡыҙарған, шешеп бөткән; **глаза́ напла́каны** күҙҙәр күп илауҙан ҡыҙарған **2.** *что*, *чего*; *прост.* күҙ йәше түгеү; **напла́кать мно́го слёз** күп күҙ йәше түгеү ♦ **кот напла́кал** тырнаҡ осондай, бик аҙ

НАПЛА́КАТЬСЯ *сов.* **1.** (бик) күп илау, туйғансы (буҫлыҡҡансы, арығансы) илау, илап туйыу **2.** *разг.* (*получить*, *испытать много неприятностей*) (бик күп) ҡыйынлыҡтар (уңайһыҙ хәлдәр) кисереү

НАПЛАСТА́ТЬ *сов. что*; *разг.* киҫкеләү, тураҡлау; **напласта́ть ры́бу для соле́ния** балыҡты тоҙлау өсөн тураҡлау

НАПЛАСТОВА́НИЕ *с* **1.** *см.* **напластова́ть**, **напластова́ться** **2.** *геол.* ҡатлам **3.** *перен.* (*наслоение*) үҙенсәлек, сифат (*мәҙәниәттә*, *аңда*, *характерҙа һ.б.*)

НАПЛАСТОВА́ТЬ *сов. что* ҡатлау-ҡатлау (ҡат-ҡат) итеп, өҫтө-өҫтөнә һалыу (өйөү, ҡуйыу), ҡатламлау; **напластова́ть зе́млю** ерҙе ҡатламлау

НАПЛАСТОВА́ТЬСЯ *сов.* ҡатлам-ҡатлам булып (ҡатлауланып, өҫтө-өҫтөнә) ятыу (өйөләү, ултырыу)

НАПЛАСТО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **напластова́ть**

НАПЛАСТО́ВЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **напластова́ться** **2.** *страд. от* **напласто́вывать**

НАПЛЕВА́ТЕЛЬСКИЙ, -ая, -ое *разг.* һалҡын (иғтибарһыҙ, төкөрөп) ҡарау; **наплева́тельское отноше́ние к де́лу** эшкә һалҡын ҡарау

НАПЛЕВА́ТЬ *сов.* **1.** төкөрөү, төкөрөнөү, төкөрөп бөтөү; **наплева́ть на́ пол** иҙәнгә төкөрөнөү **2.** *перен.*, *прост.* төкөрөү, төкөрөп ҡарау; **наплева́ть на замеча́ние** шелтәгә төкөрөп ҡарау

НАПЛЕСКА́ТЬ *сов. что*, *чего* сәсрәтеү, сәсрәтеп (сайпылтып) түгеү (бөтөрөү)

НАПЛЕСКА́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* **1.** туйғансы һыу сәсрәтеү; **наплеска́ться в ре́чке** йылғала туйғансы һыу сәсрәтеү **2.** (*налиться*) сайпылып (сәсрәп) түгелеү; **на́ пол наплеска́лась вода́** иҙәнгә һыу сәсрәп түгелгән

НАПЛЁСКИВАТЬ *несов. см.* **наплеска́ть**

НАПЛЁСКИВАТЬСЯ *несов. см.* **наплеска́ться** 2

НАПЛЕСТИ́ *сов. что*, *чего* **1.** үреү, үреп яһау (эшләү, ҡуйыу); **наплести́ не́сколько корзи́н** бер нисә кәрзинкә үреп ҡуйыу **2.** *перен.*, *прост.* (*наболтать*) юҡ-бар һөйләү; **наплести́ чепухи́** буш һүҙ һөйләү

НАПЛЕТА́ТЬ *несов. см.* **наплести́** 1

НАПЛЕТА́ТЬСЯ *несов. страд. от* **наплета́ть**

НАПЛЕ́ЧНИК *м* иңсә

НАПЛЕ́ЧНЫЙ, -ая, -ое иңбашҡа һалына торған, иңбаш ...ы; **наплечные ремни́** иңбаш ҡайыштары

НАПЛОДИ́ТЬ *сов. что*; *разг.* (бик) күп тыуҙырыу, үрсетеү; **наплоди́ть дете́й** күп бала тыуҙырыу

НАПЛОДИ́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* күп тыуыу, үрсеү

НАПЛУТОВА́ТЬ *сов.*; *разг.* хәйләләү, алдау

НАПЛЫ́В *м* **1.** *см.* **наплы́ть** 3; **2.** ултырма; **наплы́в в до́мне** домна төбөндәге ултырма **3.** *перен.* ағылыу, ағылыш, (күп һанда) килеү; **наплы́в зака́зов** заказдарҙың күп һанда килеүе **4.** *бот.*, *вет.* оро; **наплы́в на де́реве** ағастағы оро; **наплы́в на копы́тах ло́шади** ат тояғындағы оро

НАПЛЫВА́ТЬ *несов. см.* **наплы́ть**

НАПЛЫ́ТЬ *сов.* **1.** *на кого-что* йөҙөп килеп бәрелеү (менеү); **наплы́ть на ка́мень** йөҙөп килеп ташҡа бәрелеү **2.** *перен.* (*закрыть собой что-л. — о туче*, *облаке и т.п.*) ҡаплау; **ту́ча наплыла́ на со́лнце** болот ҡояшты ҡапланы **3.** (*скопиться в каком-л. количестве*) ағып килеп йыйылыу, ултырыу; **наплы́ло мно́го и́ла** ағып килеп бик күп ләм ултырған

НАПЛЯСА́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* туйғансы (танһыҡ ҡанғансы) бейеү

НАПОВА́Л *нареч.* үлтергәнсе, бер һуғыуҙа, бер атыуҙа; **уби́ть наповал** бер һуғыуҙа үлтереү

НАПОДО́БИЕ *предлог с род. п.* (*в виде*, *вроде кого-чего-л.*) оҡшаш(лы), кеүек, һымаҡ, шикелле; **вдалеке́ видне́ется что́-то наподо́бие столба́** алыҫта бағанаға оҡшаш бер нәмә күренә

НАПОИ́ТЬ *сов.* **1.** *кого* эсереү; **напои́ть ча́ем** сәй эсереү **2.** *кого* (*до опьянения*) иҫерткәнсе эсереү; **напои́ть го́стя** ҡунаҡты иҫерткәнсе эсереү **3.** *обычно в ф. прич.*; *перен.*, *высок.* тулыу, һеңдереү, туйындырыу; **во́здух напоён арома́том цвето́в** һауа сәскәләрҙең хуш еҫе менән тулған

НАПОКА́З *нареч.* күрһәтер өсөн, күҙ буяу өсөн; **вы́ставить това́ры напока́з** тауарҙарҙы күрһәтер өсөн сығарып ҡуйыу; **де́лать всё напока́з** һәр нәмәне күҙ буяу өсөн генә эшләү

НАПОЛЗА́ТЬ *несов. см.* **наползти́**

НАПОЛЗТИ́ *сов.*; *разг.* **1.** *на кого-что* шыуышып (үрмәләп) барып (килеп) менеү (бәрелеү, төртөлөү), (үрмәләп) инеп тулыу; **муравьи́ наползли́ в варе́нье** ҡырмыҫҡалар ҡайнатмаға инеп тулған; **танк напо́лз на око́пы** танк окоптарға килеп менде **2.** килеп ҡаплау; **тума́н напо́лз на лес** урманды томан ҡапланы

НАПОЛИРОВА́ТЬ *сов. что* (ышҡып) ялтыратыу, полировкалау; **наполирова́ть ме́бель** мебелде полировкалау **2.** *что, чего* полировкалап әҙерләү (яһау); **наполирова́ть шкату́лок** полировкалап ҡумталар яһау

НАПОЛИРО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **наполирова́ть** 2

НАПОЛНЕ́НИЕ *с см.* **напо́лнить — наполня́ть, напо́лниться**; **наполне́ние бо́чек водо́й** мискәләрҙе һыу менән тултырыу; **изме́рить вре́мя наполне́ния ба́ка** бактың тулыу ваҡытын үлсәү

НАПОЛНИ́ТЕЛЬ *м* тултырғыс (*машина*); **автомати́ческие наполни́тели** автоматик тултырғыстар

НАПОЛНИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое *спец.* тултырыу …ы, тултырыу өсөн ҡулланыла торған; **наполни́тельный шланг** тултырыу шлангыһы

НАПО́ЛНИТЬ *сов. что* **1.** тултырыу; **напо́лнить корзи́ну гриба́ми** кәрзинде бәшмәк менән тултырыу **2.** *прям., перен.* тулыу; **вода́ напо́лнила я́му** соҡорға һыу тулған; **ра́дость напо́лнила его́ се́рдце** уның йөрәге шатлыҡ менән тулған

НАПО́ЛНИТЬСЯ *сов.* тулыу; **глаза́ напо́лнились слеза́ми** күҙҙәр йәш менән тулды

НАПОЛНЯ́ТЬ *несов. см.* **напо́лнить**

НАПОЛНЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **напо́лниться 2.** *страд. от* **наполня́ть**

НАПОЛОВИ́НУ *нареч.* **1.** яртылаш; **со́лнце наполови́ну спря́талось за лес** ҡояш яртылаш урман артына ышыҡланды; **дом пуст наполови́ну** өй яртылаш буш **2.** (*не до конца*) ярты-йорто, ярым-йорто, ярым-ярты, ярым; **де́лать де́ло наполови́ну** ярым-йорто эш эшләү

НАПОЛОСКА́ТЬ *сов.*; *разг.* сайҡау, сайҡап алыу; **наполоска́ть го́ру белья́** күп итеп кер сайҡау

НАПОЛО́ТЬ *сов. что, чего* утап сығыу (ташлау, ҡуйыу); **наполо́ть мно́го гряд** түтәлдәрҙе утап сығыу

НАПО́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*устанавливаемый на полу*) иҙәнгә ҡуйыла торған; **напо́льная суши́лка** иҙәнгә ҡуйыла торған киптергес **2.** *с.-х.* (*в поле*) ергә ҡуйыла торған; **напо́льная зерносуши́лка** ергә ҡуйыла торған иген киптергес

НАПОМА́ДИТЬ *сов. что* помада һөртөү

НАПОМА́ДИТЬСЯ *сов.*; *разг.* помада һөртөнөү

НАПОМИНА́НИЕ *с см.* **напомина́ть 2.** иҫкәртмә; **после́днее напомина́ние** һуңғы иҫкәртмә

НАПОМИНА́ТЬ *несов. см.* **напо́мнить**

НАПО́МНИТЬ *сов.* **1.** *что, о ком-чём* иҫкәртеү, иҫкә (хәтергә) төшөрөү; **напо́мнить о про́шлом** үткәндәрҙе иҫкә төшөрөү **2.** *кого-что* (*быть похожим на кого-что*) хәтерләтеү, иҫенә төшөрөү; **он напо́мнил мне ста́рого дру́га** ул минең элекке дуҫымды хәтерләтте

НАПО́Р *м* **1.** баҫым, көс; **напо́р воды́** һыу баҫымы; **напо́р ве́тра** ел көсө **2.** *перен.* баҫым, ҡыҫым, ҡыҫырыҡлау, һөжүм; **напо́р врага́** дошман һөжүме; **под напо́ром подписа́ть догово́р** ҡыҫым аҫтында килешеүгә ҡул ҡуйыу

НАПО́РИСТОСТЬ *ж* ныҡышмалылыҡ, тырышлыҡ, ныҡыш булыу; **напо́ристость хара́ктера** характерҙың ныҡышмалылығы

НАПО́РИСТЫЙ, -ая, -ое ныҡыш, ныҡышмалы, тырыш; **напо́ристый хара́ктер** ныҡышмалы характер; **напо́ристый ю́ноша** ныҡыш егет

НАПО́РНЫЙ, -ая, -ое **1.** *тех.* ҡыҫым (баҫым) яһау …ы; **напо́рные тру́бы** баҫым яһау торбалары **2.** ҡыҫым (ҙур баҫым) аҫтындағы; **напо́рные во́ды** ҙур баҫым аҫтындағы һыуҙар

НАПОРО́ТЬ I *сов. что*; *разг.* (*ранить*) яралау; **напоро́ть но́гу на гвоздь** сөйгә баҫып, аяҡты яралау

НАПОРО́ТЬ II *сов. что, чего* **1.** (*распороть*) һүтеү, һүтеп ташлау (биреү, алыу, сығыу, ҡуйыу); **напоро́ть ста́рые пла́тья** иҫке күлдәктәрҙе һүтеп ташлау **2.** *перен., разг.* юҡ-барҙы һөйләп ташлау; **напоро́ть чепухи́** юҡ-бар һөйләп ташлау

НАПОРО́ТЬСЯ *сов. на что*; *разг.* **1.** (*повредить*) ҡаҙалыу, төртөлөү, яраланыу; **напоро́ться на гвоздь** сөйгә баҫып яраланыу **2.** *на кого-что*; *перен.* (*наткнуться — о неприятном*) осрау, тап булыу, (өҫтөнә) барып сығыу; **напоро́ться на беду́** бәләгә осрау; **напоро́ться на заса́ду** засадаға тап булыу

НАПОРОШИ́ТЬ *сов. чего безл.* (*о снеге*) ҡырпаҡлап (өрпәкләп) яуыу; **напороши́ло сне́гу** аҙ ғына ҡырпаҡлап ҡар яуып үткән

НАПО́РТИТЬ *сов.*; *разг.* **1.** *что, чего* (*испортить*) боҙоу, боҙоп ташлау (бөтөү, ҡуйыу); **напо́ртить бума́ги** ҡағыҙ боҙоп ташлау **2.** *кому-чему* (*навредить*) зарар (зыян) итеү (килтереү); **напо́ртить де́лу** эшкә зыян килтереү

НАПОСЛЕ́ДОК *нареч.*; *разг.* ахырҙа, һуңынан, аҙаҡ килеп, аҙаҡ (ахыр) сиктә; **махну́ть руко́й напосле́док** аҙаҡ сиктә ҡул һелтәү

НАПО́ЧВЕННЫЙ, -ая, -ое ер (тупраҡ) өҫтө …ы; **напо́чвенный расти́тельный покро́в** ер өҫтө үҫемлектәре ҡатламы

НАПРА́ВИТЬ *сов.* **1.** *что*; *прям., перен.* (*придать направление*) йүнәлтеү, йүнәлдереү, ҡаратып ҡуйыу; **напра́вить ка́тер по ука́занному маршру́ту** катерҙы күрһәтелгән маршрут буйынса йүнәлтеү **2.** (*сосредоточить на ком-чём-л.*)

йүнәлтеү, ҡаратыу; **напра́вить внима́ние на преодоле́ние тру́дностей** иғтибарҙы ҡыйынлыҡтарҙы еңеп сығыуға йүнәлтеү; **напра́вить пу́шки на кре́пость** туптарҙы крепосҡа ҡаратып ҡуйыу **3.** (*нацелить*) *что*; *прям.*, *перен.* төбәү, төҙәү, тоҫҡау, йүнәлтеү; **напра́вить взор** күҙ төбәү; **напра́вить ружьё на неприя́теля** мылтыҡты дошманға тоҫҡау **4.** *что*; *перен.* бороу, ыңғайлатыу, йүнәлтеү; **напра́вить разгово́р на друго́е** һүҙҙе икенсегә бороу **5.** *кого-что* ебәреү; **напра́вить к юри́сту** юрисҡа ебәреү; **напра́вить на рабо́ту** эшкә ебәреү; **напра́вить письмо́ в институ́т** институтҡа хат ебәреү **6.** *что*; *прям.*, *перен.*, *разг.* (*наладить*) көйләү, рәтләү, яйлау, яйға (юлға, рәткә) һалыу (һалып ебәреү); **напра́вить стано́к** станокты рәтләү; **напра́вить рабо́ту** эште юлға һалып ебәреү **7.** *что* (*наточить*) рәтләү, үткерләү, яныу, сарлау, ҡайрау; **напра́вить косу́** салғы яныу ♦ **напра́вить путь (шаги́, стопы́ и т.п.)** йүнәлеү, китеп барыу; **напра́вить на путь и́стины (на и́стинный путь)** *см.* **путь**

НАПРА́ВИТЬСЯ *сов.* йүнәлеү, ыңғайлау, китеү, барыу, юл тотоу, ҡарай китеү; **напра́виться в го́род** ҡалаға юл тотоу

НАПРАВЛЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **напра́вить**; **направле́ние на рабо́ту** эшкә ебәреү **2.** йүнәлеш, яҡ, тараф, табан, ҡарай; **прогресси́вное направле́ние** прогрессив йүнәлеш; **идти́ по направле́нию к реке́** йылғаға табан барыу **3.** *чего*; *перен.* йүнәлеш, ағым; **пра́вильное направле́ние в рабо́те** эштә дөрөҫ йүнәлеш **4.** (*документ*) юллама, йүнәлтмә; **дать направле́ние в больни́цу** хәстәханаға йүнәлтмә биреү

НАПРА́ВЛЕННОСТЬ *ж* йүнәлеш, йүнәлгәнлек, маҡсат; **напра́вленность мы́слей** уйҙарҙың йүнәлеше

НАПРА́ВЛЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **напра́вить 2.** *прил.* йүнәлешле, маҡсатлы, төбәлгән; **напра́вленная во́ля** маҡсатлы ихтыяр **3.** *прил.*; *спец.* билдәле йүнәлештә эшләгән; **напра́вленная анте́нна** билдәле йүнәлештә эшләүсе антенна

НАПРАВЛЯ́ТЬ *несов. см.* **напра́вить**

НАПРАВЛЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **напра́виться 2.** *страд. от* **направля́ть**

НАПРАВЛЯ́ЮЩИЙ, -ая, -ее **1.** *прич. от* **направля́ть 2.** *прил.*; *тех.* йүнәлтеүсе, йүнәлеш биреүсе; **направля́ющий рельс** йүнәлеш биреүсе рельс **3.** *в знач. сущ.* **направля́ющий** *м*; *воен.* башлап барыусы **4.** *в знач. сущ.* **направля́ющая** *ж*; *мат.* йүнәлтеүсе

НАПРА́ВО *нареч.* **1.** (*в правую сторону*) уң яҡҡа, уңға (табан); **поверну́ть напра́во** уңға табан боролоу **2.** (*на правой стороне*) уң яҡта, уңда; **напра́во нахо́дится шко́ла** уң яҡта мәктәп ♦ **напра́во и нале́во** ҡарап-нитеп (уйлап-нитеп) тормай, уңға-һулға, ян-яҡҡа, бөтәһенә лә

НАПРАКТИКОВА́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* оҫтарыу, оҫтарып китеү, өйрәнеп алыу, тәжрибә туплау (алыу); **напрактикова́ться в произнесе́нии рече́й** телмәр һөйләргә оҫтарып китеү

НАПРА́СЛИНА *ж*; *разг.* нахаҡ, бәлә, яла, ялған, хаҡһыҙға ғәйепләү; **возводи́ть напра́слину** хаҡһыҙға ғәйепләү

НАПРА́СНО *нареч.* **1.** юҡҡа, урынһыҙға, бушҡа, файҙаһыҙға, тейешһеҙгә; **напра́сно беспоко́иться** урынһыҙға хафаланыу; **ходи́ть напра́сно** файҙаһыҙға йөрөү **2.** (*зря, во вред себе*) бушҡа, заяға, ерле юҡҡа; **всё бы́ло напра́сно** бөтәһе лә бушҡа ғына

НАПРА́СНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*бесполезный*) файҙаһыҙ, файҙаһыҙға; **напра́сное стара́ние** файҙаһыҙға тырышыу **2.** (*безосновательный*) урынһыҙ, нигеҙһеҙ; **напра́сное волне́ние** нигеҙһеҙ тулҡынланыу

НАПРА́ШИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **напроси́ться 2.** *перен.* килеп тыуыу (сығыу), башҡа килеү; **вы́воды напра́шиваются са́ми собо́й** һығымталар үҙенән-үҙе килеп сыға

НАПРИМЕ́Р *вводн. сл.* мәҫәлән

НАПРОКА́ЗНИЧАТЬ *сов.*; *разг.* шаярыу, шаянланыу, шуҡланыу

НАПРОКА́Т *нареч.* прокатҡа, ваҡытлы файҙаланыуға, ҡуртымға (*хаҡ түләп алыу*); **взять ло́дку напрока́т** прокатҡа кәмә алып тороу

НАПРОЛЁТ *нареч.*; *разг.* буйы, буйына, оҙоно, өҙлөкһөҙ; **но́чи напролёт** төндәр буйы(на)

НАПРОЛО́М *нареч.*; *разг.* туранан-тура, туп-тура, ҡырып-емереп, ватып-емереп, аңын-тоңон белмәйенсә, иҫәпләшеп тормаҫтан; **идти́ по ле́су напроло́м** урман эсенән туп-тура барыу

НАПРОПАЛУ́Ю *нареч.*; *разг.* алдын-артын (аҙағын) уйламай(ынса), уйлап тормай(ынса); **весели́ться напропалу́ю** алдын-артын уйламай күңел асыу

НАПРОСИ́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* **1.** үтенеү, үтенеп һорау, ризалыҡ алыу, тағылыу; **напроси́ться в го́сти** ҡунаҡҡа килергә үтенеү **2.** *на что* әйтергә мәжбүр итеү, -ттырыу/-ттереү; **напроси́ться на похвалу́** үҙен маҡтаттырыу

НАПРО́ТИВ *нареч.* и *предлог* **1.** *нареч.* ҡаршы, ҡаршыла, ҡаршы яҡта; **он сиде́л напро́тив** ул ҡаршыла ултырҙы **2.** *предлог с род. п.* (*перед кем-чем-л.*) ҡаршыла, ҡаршы яҡта, ҡаршыһында; **напро́тив до́ма** өй ҡаршыһында **3.** *нареч.* (*иначе*, *наоборот*) кире, киреһенсә; **он всё де́лает напро́тив** ул бөтәһен дә киреһенсә эшләй **4.** *в знач. вводн. сл.* (*наоборот*) киреһенсә; **письмо́ его́, напро́тив, бы́ло о́чень коро́ткое** киреһенсә, уның хаты ҡыҫҡа ине **5.** *в знач. частицы* (*наоборот*) киреһенсә

НА́ПРОЧЬ *нареч.*; *разг.* бөтөнләй(гә); **забы́ть на́прочь** бөтөнләйгә онотоу

НАПРУЖИ́НИТЬ *сов. что*; *разг.* (*напрячь*) киреү, йыйырыу, көсөргәндереү, ҡатырыу; **напружи́нить му́скулы** мускулдарҙы ҡатырыу

НАПРУЖИ́НИТЬСЯ *сов.*; *разг.* (*напрячься*) кирелеү, йыйырылыу, көсөргәнеү, ҡатыу

НАПРУ́ЖИТЬ *сов. что*; *разг.* (*сделать упругим*) (тәнде, мускулды) көсөргәндереү, ҡатырыу, киреү, тартылдырыу; **напру́жить ру́ку** ҡулды көсөргәндереү

НАПРУ́ЖИТЬСЯ *сов.*; *разг.* (*стать упругим*) кирелеү, көсөргәнеү, ҡатыу; **грудь напру́жилась** күкрәк кирелде

НАПРЫ́ГАТЬСЯ *сов.*; *разг.* туйғансы һикереү (ырғыу, һикеренеү), һикереп (ырғып, һикеренеп) туйыу

НАПРЫ́СКАТЬ *сов. что*; *разг.* бөркөү, һибеү, сәсрәтеү; **напры́скать бельё водо́й** кергә һыу бөркөү; **напры́скать воды́ на́ пол** иҙәнгә һыу сәсрәтеү

НАПРЫ́СКИВАТЬ *несов. см.* **напры́скать**

НАПРЯГА́ТЬ *несов. см.* **напря́чь**

НАПРЯГА́ТЬСЯ *несов.* **1** *см.* **напря́чься** **2.** *страд. от* **напряга́ть**

НАПРЯЖЕ́НИЕ *с.* **1.** *см.* **напря́чь — напряга́ть, напря́чься**; **напряже́ние го́лоса** тауыш(ты) көсәйтеү **2.** көсөргәнеш, көс һалыу, ҡыйынлыҡ; **рабо́тать с напряже́нием** көсөргәнеш менән эшләү; **возни́кло напряже́ние с тра́нспортом** транспорт менән ҡыйынлыҡ килеп сыҡты **3.** *физ.*, *тех.* көсөргәнеш; **ток высо́кого напряже́ния** юғары көсөргәнешле ток

НАПРЯЖЁННОСТЬ *ж* көсөргәнешлек, ҡырҡыулыҡ, киҫкенлек; **ослабле́ние междунаро́дной напряжённости** халыҡ-ара көсөргәнешлектең йомшарыуы

НАПРЯЖЁННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **напря́чь** **2.** *прил.* көсөргәнешле; **напряжённая рабо́та** көсөргәнешле эш **3.** *прил.* ҡырҡыу, киҫкен; **напряжённые отноше́ния** киҫкен мөнәсәбәт

НАПРЯМИ́К *нареч.*; *разг.* **1.** тура, түтә, туп-тура, туранан-тура; **вы́йти к реке́ напрями́к че́рез лес** йылғаға урман аша тура сығыу **2.** *перен.* асыҡтан-асыҡ, туранан-тура, тура; **сказа́ть напрями́к** туранан-тура әйтеү

НАПРЯМУ́Ю *нареч.*; *разг. см.* **напрями́к**; **идти́ к па́секе напряму́ю** умарталыҡҡа туп-тура барыу; **сказа́ть напряму́ю** туранан-тура әйтеү

НАПРЯ́СТЬ *сов. что, чего* иләү, иләп бөтөү (алыу, ҡуйыу); **напря́сть клубо́к ше́рсти** бер йомғаҡ йөн иләп ҡуйыу

НАПРЯ́ЧЬ *сов. что* **1.** киреү, тартылдырыу, йыйырыу, көсөргәндереү, ҡатырыу; **напря́чь му́скулы** мускулдарҙы көсөргәндереү; **напря́чь паруса́** елкәндәрҙе киреү **2.** *перен.* көсәйтеү, туплау; **напря́чь внима́ние** иғтибарҙы көсәйтеү

НАПРЯ́ЧЬСЯ *сов.* **1.** тызырайыу, тартылыу, йыйырылыу, көсөргәнеү; **ле́ска напрягла́сь** ҡармаҡ ебе тартылды **2.** (*собрать все свои силы*) көсәнеү; **напря́чься, поднима́я груз** көсәнеп йөк күтәреү

НАПУГА́ТЬ *сов. кого-что* ҡурҡытыу, өркөтөү, шөрләтеү, ҡот осороу (алыу); **напуга́ть, расска́зывая у́жасы** ҡот осҡос нәмәләр һөйләп ҡурҡытыу

НАПУГА́ТЬСЯ *сов.* ҡурҡыу, өркөү, шөрләү, ҡот осоу (алыныу); **напуга́ться до́ сме́рти** ҡот алыныу

НАПУ́ДРИВАТЬ *несов. см.* **напу́дрить**

НАПУ́ДРИТЬ *сов. кого-что* пудралау, пудра һөртөү

НАПУ́ДРИТЬСЯ *сов.* пудра һөртөнөү

НАПУ́ЛЬСНИК *м* беләҙек бәйләмесе, беләксә

НАПУСКНО́Й, -ая, -ое яһалма, ялған, хәйләле; **напускно́е споко́йствие** яһалма тыныслыҡ

НАПУСТИ́ТЬ *сов.* **1.** *что* ебәреү, индереү, тултырыу, ағыҙыу; **напусти́ть в ва́нну воды́** ҡорнаға һыу ағыҙыу **2.** *что* (*опустить*) төшөрөү; **напусти́ть во́лосы на лоб** сәстәрҙе маңлайға төшөрөү **3.** *разг.* (*на себя*) булып ҡыланыу, итеп күрһәтеү; **напусти́ть на себя́ стро́гость** ҡаты булып ҡыланыу **4.** *кого-что*; *прям.*, *перен.*, *разг.* һөсләтеү, ҡотортоу, һөсләтеп ебәреү; **напусти́ть соба́к на зве́ря** эттәрҙе кейеккә һөсләтеп ебәреү ♦ **напусти́ть стра́ху** *на кого* ҡурҡытыу, ҡотон алыу; **напусти́ть тума́ну** юрый бутау, саң осороу, төтөн ебәреү

НАПУСТИ́ТЬСЯ *сов. на кого-что*; *разг.* (әйтеп) ташла(ны)у, ҡысҡырып (екеренеп) ташла(ны)у; **напусти́ться с упрёками** үпкә һүҙҙәре әйтеп ташланыу

НАПУ́ТАТЬ *сов.*; *разг.* **1.** *что, чего* сыуалтыу, сыуалтып (сеймәлтеп, симәлдереп) бөтөрөү; **напу́тать ни́ток** ептәрҙе сыуалтып бөтөрөү **2.** бутау, бутап бөтөрөү, хата ебәреү; **напу́тать в дела́х** эштәрҙе бутап бөтөрөү

НАПУ́ТАТЬСЯ *сов.*; *разг.* сыуалыу, сыуалып бөтөү; **ни́тки напу́тались** ептәр сыуалып бөткән

НАПУ́ТСТВЕННЫЙ, -ая, -ое юл …ы, оҙатыу …ы; **напу́тственные слова́** юл теләктәре

НАПУ́ТСТВИЕ *с* оҙатыу һүҙҙәре, юл теләктәре (*юлға сығыусыға йәки яңы эш башлап ебәреүсегә әйтелә*); **напу́тствие во́инам** яугирҙарға оҙатыу һүҙҙәре

НАПУ́ТСТВОВАТЬ *сов.*, *несов. кого* и *без доп.* хәйерле юл теләп ҡалыу, өгөт-нәсихәт әйтеп оҙатыу; **напу́тствовать молоды́х** йәштәрҙе өгөт-нәсихәт әйтеп оҙатыу

НАПУ́ТЫВАТЬ *несов. см.* **напу́тать** 1

НАПУ́ТЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **напу́таться** **2.** *страд. от* **напу́тывать**

НАПУХА́ТЬ *несов. см.* **напу́хнуть**

НАПУ́ХНУТЬ *сов.*; *разг. см.* **опу́хнуть**

НАПЫ́ЖИВАТЬСЯ *несов. см.* **напы́житься**

НАПЫ́ЖИТЬСЯ *сов.*; *разг.* **1.** (*напрячься*) көсәнеү, тызрайыу, тартылыу; **напы́житься,**

поднима́я груз көсәнеп йөк күтәреү **2.** (*о птицах*) ҡабарыныу; **индю́к напы́жился** күркә ҡабарынды **3.** *перен.* (*принять важный вид*) ҡуҡырайыу, кәпәренеү, тәкәбберләнеү, ҡабарыныу; **напы́житься как пету́х** әтәс кеүек ҡабарыныу

НАПЫЛИ́ТЬ *сов.*; *разг.* туҙан (саң) туҙҙырыу (борҡотоу, сығарыу), туҙанлау, саңлау; **напыли́ть в коридо́ре** коридорҙа туҙан туҙҙырыу; **напыли́ть оде́жду** кейемде туҙанлау

НАПЫ́ЩЕННОСТЬ *ж* **1.** тәкәбберлек, эрелек, һауалылыҡ; **напы́щенность ви́да** ҡиәфәттең тәкәбберлеге **2.** ҡабарынҡылыҡ; **напы́щенность ре́чи** телмәрҙең (һүҙҙәрҙең) ҡабарынҡылығы

НАПЫ́ЩЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** (*высокомерный*) эре, һауалы, фырт, кәпәренгән, тәкәббер; **напы́щенный вид** тәкәббер ҡиәфәт **2.** (*высокопарный — о речи*) ҡабарынҡы; **напы́щенный стиль** ҡабарынҡы стиль

НАПЯ́ЛИВАТЬ *несов. см.* **напя́лить**

НАПЯ́ЛИТЬ *сов. что* **1.** (*натянуть на пяльцы*) киргегә киреү (тартыу); **напя́лить ткань на пя́льцы** туҡыманы киргегә киреү **2.** тарта-һуҙа кейеү (*гәҙәттә, тар нәмәне*); **напя́лить ку́ртку на ва́тник** һырма өҫтөнән тарта-һуҙа куртка кейеп алыу

НАРАБА́ТЫВАТЬ *несов. см.* **нарабо́тать**

НАРАБА́ТЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **нарабо́таться 2.** *страд. от* **нараба́тывать**

НАРАБО́ТАТЬ *сов. что*; *разг.* (*заработать*) эшләп табыу (алыу); **нарабо́тать де́нег** аҡса эшләп табыу

НАРАБО́ТАТЬСЯ *сов.*; *разг.* (*много работать*) туйғансы (танһыҡ ҡанғансы) эшләү

НАРАВНЕ́ *нареч.* **1.** (*на равных правах*) бер тиң (тигеҙ), типә-тиң, тип-тигеҙ, бер үк дәрәжәлә (кимәлдә); **идти́ наравне́ с сосе́дом** күрше менән бер тиң барыу; **рабо́тать наравне́ со взро́слыми** ололар менән бер тигеҙ эшләү **2.** (*одинаково*) берҙәй, кеүек үк, һымаҡ, төҫлө

НАРА́ДОВАТЬСЯ *сов. на кого-что* и *без доп.* (*с "не" и "мочь"*) ныҡ шатланыу, ҡыуаныу; **не нара́доваться** шатланып туя алмау

НАРАСПА́ШКУ *нареч.*; *разг.* елбәгәй, элмәйенсә, элмәгән көйө; **он шёл в пальто́ нараспа́шку** ул пальтоһын элмәйенсә китеп бара ине ♦ **душа́ нараспа́шку** асыҡ күңелле, ябай

НАРАСПЕ́В *нареч.* һуҙып-һуҙып, һамаҡлап, көйләп, көйләгән һымаҡ; **чита́ть нараспе́в** көйләп уҡыу

НАРАССКАЗА́ТЬ *сов. что*; *разг.* (нимәлер) күп һөйләү; **он мно́го нарассказа́л ди́вного** ул бик күп ғәжәп нәмәләр һөйләне

НАРАСТА́НИЕ *с см.* **нараста́ть**; **нараста́ние зву́ка** тауыштың көсәйә барыуы

НАРАСТА́ТЬ *несов.* **1.** *см.* **нарасти́ 2.** (*усиливаться, увеличиваться*) көсәйә (үҫә, арта) барыу; **бли́же к реке́ шум нараста́л** йылғаға яҡынлашҡан һайын тауыш көсәйә барҙы

НАРАСТИ́ *сов.* **1.** (*вырасти на поверхности чего-л.*) үҫеп сығыу, ҡаплау; **на камня́х наро́с мох** таш өҫтөн мүк ҡаплаған; **наросло́ мно́го грибо́в** бик күп бәшмәк үҫеп сыҡҡан **2.** *перен.* артыу, өҫтәлеү, йыйылыу; **наросли́ проце́нты** проценттар артҡан

НАРАСТИ́ТЬ *сов.* **1.** *что*; *разг.* үҫтереү; **нарасти́ть му́скулы** мускулдарҙы үҫтереү **2.** *что* ялғап оҙайтыу (оҙонайтыу); **нарасти́ть верёвку** бауҙы ялғап оҙонайтыу **3.** *что*; *разг.* (күп итеп) үҫтереү; **нарасти́ть мно́го овоще́й** күп итеп йәшелсә үҫтереү **4.** *что*; *разг.* арттырыу, өҫтәү; **нарасти́ть темп** темпты арттырыу

НАРАСХВА́Т *нареч.*; *разг.* **1.** кемуҙарҙан, тартҡылашып, дәррәү, бик тиҙ арала (ваҡытта); **биле́ты бра́лись нарасхва́т** билеттар бик тиҙ арала һатылып бөттө **2.** *в знач. сказ.* етмәй, аҙ, етешмәй; **де́тские игру́шки нарасхва́т** балалар уйынсыҡтары етешмәй

НАРАЩЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **нарасти́ть 2.** артҡан өлөш; **нараще́ние от вло́женных в ка́ссу де́нег** кассаға һалынған аҡсаның артҡан өлөшө

НАРА́ЩИВАНИЕ *с см.* **нара́щивать**; **нара́щивание экономи́ческой мо́щи** иҡтисади ҡеүәтте арттырыу

НАРА́ЩИВАТЬ *несов. см.* **нарасти́ть**

НАРА́ЩИВАТЬСЯ *несов.* **1.** артыу, үҫеү, арта барыу; **нара́щиваются мо́щности дви́гателей** двигателдәрҙең ҡеүәте арта бара **2.** *страд. от* **нара́щивать**

НАРВА́Л *м* һыңар мөгөҙ (*һирәк осрай торған диңгеҙ хайуаны*)

НАРВА́ТЬ I *сов. что, чего* **1.** (*сорвать*) өҙөп (йолҡоп) алыу, йыйыу; **нарва́ть цвето́в** сәскәләр өҙөп алыу **2.** (*разорвать*) йыртыу, йыртып ташлау, йыртҡылау; **нарва́ть во́рох нену́жной бума́ги** бер өйөм кәрәкһеҙ ҡағыҙҙы йыртып ташлау ♦ **нарва́ть у́ши** *кому* ҡолағын бороу

НАРВА́ТЬ II *сов.* эренләү, эрен йыйыу; **у меня́ па́лец нарва́л** минең бармағым шешеп эренләгән

НАРВА́ТЬСЯ *сов. на кого*; *разг.* осрау, тап булыу, тура килеү, өҫтөнә барып сығыу, килеп (барып) эләгеү (ҡабыу); **нарва́ться на заса́ду** боҫҡонға барып эләгеү; **нарва́ться на неприя́тности** күңелһеҙ хәлгә осрау

НАРД *м* нард (*еҫле тамырлы үлән һәм уның тамырынан яһалған хуш еҫле матдә*)

НА́РДОВЫЙ, -ая, -ое нард ...ы; **на́рдовое ма́сло** нард майы

НАРЕВЕ́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* илау, туйғансы илау, илап туйыу; **нареве́ться до утомле́ния** арығансы илау

НАРЕ́З *м* киртләс, киртмә, борма, һыр; **винтово́й наре́з** винт һыры

НАРЕЗА́НИЕ *с см.* **нареза́ть**; **нареза́ние бума́ги** ҡағыҙ киҫеү

НАРЕ́ЗАТЬ *сов.* **1.** *что*, *чего* киҫеү, ҡырҡыу, турау, телеү; **наре́зать мя́са** ит турау; **наре́зать хле́ба** икмәк телеү; **наре́зать бума́ги** ҡағыҙ ҡырҡыу **2.** *что*, *чего* ҡырҡып әҙерләү, әҙерләп ҡуйыу; **наре́зать буке́т цвето́в** сәскәләр ҡырҡып гөлләмә яһау; **наре́зать ве́ток** ботаҡтар ҡырҡып әҙерләп ҡуйыу **3.** *что*, *чего* (*разделить на участки*) бүлеү, бүлеп биреү, киҫеү, ҡырҡыу; **наре́зать земли́** ер бүлеп биреү **4.** *что*, *кого-чего* (*зарезать*) һуйыу, салыу; **наре́зать кур** тауыҡтар салыу **5.** *что*; *тех.* (*сделать нарезы*, *резьбу*) бормалау, һырлау; **наре́зать винт** винт һырлау **6.** (*причинить боль давлением*, *трением*) ҡырҡыу; **ремни́ кото́мки наре́зали пле́чи** артмаҡтың ҡайыш бауҙары иңбаштарҙы ҡырҡты

НАРЕЗА́ТЬ *несов. см.* **наре́зать** 1—3, 5, 6

НАРЕ́ЗАТЬСЯ *сов.*; *прост.* эсеп иҫереү

НАРЕЗА́ТЬСЯ I *несов. страд. от* **нареза́ть**

НАРЕЗА́ТЬСЯ II *несов. см.* **наре́заться**

НАРЕ́ЗКА *ж* **1.** *см.* **наре́зать**; **наре́зка винто́в** винт һырҙары яһау; **наре́зка уча́стков** участкалар бүлеп биреү **2.** *тех.* һыр; **наре́зка ствола́ ору́дия** туп көбәгенең һыры

НАРЕЗНО́Й, -ая, -ое һырлы, киртмәле, киртләсле, бормалы; **нарезна́я часть ствола́** көбәктең һырлы өлөшө

НАРЕ́ЗЫВАТЬ *несов. см.* **наре́зать** 1—3, 5, 6

НАРЕ́ЗЫВАТЬСЯ I *несов. страд. от* **наре́зывать**

НАРЕ́ЗЫВАТЬСЯ II *несов. см.* **наре́заться**

НАРЕКА́НИЕ *с* әр, шелтә; **справедли́вое нарека́ние** дөрөҫ шелтә

НАРЕКА́ТЬ *несов. см.* **наре́чь**

НАРЕКА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **наре́чься** **2.** *страд. от* **нарека́ть**

НАРЕ́ЧИЕ I *с*; *лингв.* һөйләш

НАРЕ́ЧИЕ II *с*; *грам.* рәүеш

НАРЕ́ЧНЫЙ, -ая, -ое *грам.* рәүешле, рәүеш ...ы; **наре́чное словосочета́ние** рәүеш һүҙбәйләнеше

НАРЕ́ЧЬ *сов. кого-что*; *уст.* исем ҡушыу (биреү), атау

НАРЕ́ЧЬСЯ *сов.*; *уст.* исемләнеү, исем алыу, аталыу

НАРЗА́Н *м* нарзан (*минераль һыу*); **пить нарза́н** нарзан эсеү

НАРЗА́ННЫЙ, -ая, -ое нарзан ...ы, нарзанлы; **нарза́нный исто́чник** нарзан сығанағы; **нарза́нные ва́нны** нарзанлы ванна

НАРИСОВА́ТЬ *сов. кого-что* **1.** һүрәт төшөрөү (яһау); **нарисова́ть буке́т цвето́в** сәскәләр гөлләмәһе төшөрөү **2.** *перен.* (*образно описать*) тасуирлау, кәүҙәләндереү, сағылдырыу, һүрәтләү; **нарисова́ть бу́дущую жизнь** киләсәк тормошто һүрәтләү

НАРИСОВА́ТЬСЯ *сов. безл.* (*образно представиться*) һүрәтләнеү, кәүҙәләнеү, күҙ алдына килеп баҫыу; **ему́ нарисова́лось лицо́ ма́тери** уның күҙ алдына әсәһенең йөҙө килеп баҫты

НАРИЦА́ТЕЛЬНЫЙ: и́мя нарица́тельное *грам.* уртаҡлыҡ исем; **нарица́тельная сто́имость** *эк.* аҡсаның үҙендә күрһәтелгән хаҡы

НАРКО́З *м*; *мед.* наркоз; **дать нарко́з** наркоз биреү

НАРКО́ЗНЫЙ, -ая, -ое наркоз итеп ҡулланыла торған; **нарко́зное сре́дство** наркоз итеп ҡулланыла торған дарыу

НАРКО́ЛОГ *м*; *мед.* нарколог, наркология белгесе (*табип*)

НАРКОЛОГИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое наркология ...ы; **наркологи́ческий кабине́т** наркология кабинеты

НАРКОЛО́ГИЯ *ж* наркология (*медицинаның бер бүлеге*)

НАРКО́М *м* (*народный комиссар*) нарком (*халыҡ комиссары*)

НАРКОМА́Н *м* и **НАРКОМА́НКА** *ж* наркоман; **лечи́ть наркома́на** наркоманды дауалау

НАРКОМА́НИЯ *ж* наркомания (*наркотиктар ҡулланыу менән мауығыуҙан ауырыу*); **борьба́ с наркома́нией** наркоманияға ҡаршы көрәш

НАРКОМА́Т *м* (*народный комиссариат*) наркомат (*халыҡ комиссариаты*)

НАРКОТИЗА́ТОР *м*; *мед.* наркозлаусы, наркоз ебәреүсе белгес

НАРКОТИЗА́ЦИЯ *ж*; *мед. см.* **наркотизи́ровать**

НАРКОТИЗИ́РОВАТЬ *сов.*, *несов. кого*; *мед.* наркозлау, наркоз ебәреү

НАРКОТИЗИ́РОВАТЬСЯ *мед.* **1.** *сов.*, *несов.* наркозланыу, наркоз йоғонтоһона инеү **2.** *только несов. страд. от* **наркотизи́ровать**

НАРКО́ТИКИ *мн.* (*ед.* **нарко́тик** *м*) наркотик(тар) (*иҫһеҙләндергес матдәләр — медицинала һыҙлауҙы баҫыу йәки йоҡлатыу өсөн дарыу итеп ҡулланыла*)

НАРКОТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое наркотик, наркотик ...ы; **наркоти́ческое де́йствие** наркотик йоғонтоһо; **наркоти́ческие сре́дства** наркотик матдәләр

НАРО́Д *м*; *в разн. знач.* халыҡ; **наро́ды всей плане́ты** бөтә планета халҡы; **башки́рский наро́д** башҡорт халҡы; **на у́лице собрало́сь мно́го наро́ду** урамда бик күп халыҡ йыйылды

НАРОДИ́ТЬ *сов. что*, *кого-чего*; *разг.* (күп) бала табыу

НАРОДИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** (*родиться и вырасти*) тыуып үҫеү **2.** *перен.* (*появиться*, *возникнуть*) барлыҡҡа килеү, килеп тыуыу; **народи́лась наде́жда** ышаныс килеп тыуҙы **3.** *разг.* (*уродиться*) күп булыу, уңыу; **ны́нче народи́лось мно́го ви́шни** быйыл сейә ныҡ уңды

НАРО́ДНИК *м*; *ист.* народник, халыҡсы (*народниклыҡ юлынан барыусы*)

НАРО́ДНИЧЕСКИЙ, -ая, -ое *ист.* народниклыҡ ...ы, халыҡсылыҡ ...ы, народниктар ...ы; **наро́днические взгля́ды** халыҡсылыҡ ҡараш(тар)ы

НАРО́ДНИЧЕСТВО *с*; *ист.* народниклыҡ, халыҡсылыҡ (*ижтимағи-сәйәси хәрәкәт*)

НАРО́ДНО-ДЕМОКРАТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое халыҡ демократияһы ...ы; **наро́дно-демократи́ческая респу́блика** халыҡ демократияһы республикаһы

НАРО́ДНОСТЬ *ж* **1.** халыҡ; **наро́дности Восто́ка** Көнсығыш халыҡтары **2.** халыҡсанлыҡ; **наро́дность произведе́ния** әҫәрҙең халыҡсанлығы

НАРОДНОХОЗЯ́ЙСТВЕННЫЙ, -ая, -ое халыҡ хужалығы ...ы; **народнохозя́йственный план** халыҡ хужалығы планы

НАРО́ДНЫЙ, -ая, -ое **1.** халыҡ ...ы; **наро́дное тво́рчество** халыҡ ижады; **наро́дный арти́ст** халыҡ артисы **2.** халыҡсан; **поэ́зия М.Кари́ма наро́дна** М.Кәримдең поэзияһы халыҡсан

НАРОДОВО́ЛЕЦ *м*; *ист.* народоволец ("*Народная воля" ойошмаһының ағзаһы*)

НАРОДОНАСЕЛЕ́НИЕ *с* бер ил халҡы, бер илдә йәшәүсе халыҡтың һаны; **увеличе́ние народонаселе́ния страны́** илдәге халыҡ һанының артыуы

НАРОЖА́ТЬ *сов. что*; *разг. см.* **народи́ть**

НАРОЖДА́ТЬСЯ *несов. см.* **народи́ться**

НАРОЖДЕ́НИЕ *с см.* **народи́ться** 2; **нарожде́ние наде́жды** ышаныс тыуыу

НАРО́СТ *м* **1.** ҡатлам; **ледяны́е наро́сты** боҙ ҡатламдары **2.** (*на растениях*) оро, бирес; **наро́ст на стволе́ де́рева** ағас олонондағы оро

НАРОЧИ́ТО *нареч.* юрамал, яһалма; **груби́ть нарочи́то** юрамал тупаҫлыҡ күрһәтеү

НАРОЧИ́ТОСТЬ *ж* яһалмалылыҡ, юрамал (белә тора) эшләү; **нарочи́тость посту́пков** ҡылыныштарҙың яһалмалылығы

НАРОЧИ́ТЫЙ, -ая, -ое юрамал эшләнгән, яһалма; **нарочи́тая хо́лодность** яһалма һалҡынлыҡ

НАРО́ЧНО *нареч.* **1.** (*намеренно*) юрамал, күрәләтә, белә-күрә; **наро́чно оклевета́ть неви́нного челове́ка** күрәләтә ғәйепһеҙ кешегә яла яғыу **2.** (*назло*) юрый, асыу (хаслыҡ, үс) итеп; **он меня́ наро́чно подвёл** ул мине юрый уңайһыҙ хәлгә ҡалдырҙы **3.** *разг.* (*для видимости*) шаярып (уйнап) ҡына, юрый ғына; **наро́чно прики́нуться больны́м** юрый ғына сирле булып ҡыланыу

НА́РОЧНЫЙ *м* сапҡын(сы) (*ашығыс хәбәр йәки йомош менән ебәрелгән кеше*)

НАРСУ́Д *м* (*народный суд*) халыҡ суды

НА́РТЕННЫЙ и **НА́РТОВЫЙ,** -ая, -ое нарта ...ы; **на́ртенные поло́зья** нарта табаны; **на́ртовая доро́га** нарта юлы

НА́РТЫ *мн.* (*ед.* **на́рта** *ж*) нарта (*болан йәки эт егеп йөрөй торған сана*)

НАРУБА́ТЬ *несов. см.* **наруби́ть**

НАРУБИ́ТЬ *сов. что, чего* **1.** ҡырҡыу, киҫеү, (күпмелер) ҡырҡып (киҫеп) ташлау; **наруби́ть ве́ток** күп ботаҡтар киҫеп ташлау **2.** (*выдолбить*) уйып (киҫеп) яһау, тишеп (соҡоп) алыу; **наруби́ть в скале́ ступе́ни** ҡаяны киҫеп баҫҡыстар яһау

НАРУ́БКА *ж* **1.** *см.* **наруби́ть**; **нару́бка ле́са** урман ҡырҡыу **2.** билге, тамға, киртек; **де́лать нару́бки топоро́м** балта менән билге һалыу

НАРУГА́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* туйғансы тиргәшеү (әрләшеү)

НАРУ́ЖНОСТЬ *ж* **1.** (*внешность кого-л.*) ҡиәфәт, сырай, төҫ; **нару́жность отца́** атайҙың төҫө **2.** (*внешний вид чего-л.*) тышҡы күренеш, тышҡы яҡ; **нару́жность до́ма** йорттоң тышҡы яғы

НАРУ́ЖНЫЙ, -ая, -ое **1.** тышҡы; **нару́жная сторона́ окна́** тәҙрәнең тышҡы яғы; **нару́жное схо́дство** тышҡы оҡшашлыҡ **2.** *перен.* яһалма, тыштан ғына булған; **нару́жная ра́дость** яһалма шатлыҡ **3.** *в знач. сущ.* **нару́жное** *с*; *мед.* ыуыныу (һөртөнөү) дарыуы

НАРУ́ЖУ *нареч.* тышҡы, тышҡы яҡҡа, өҫкә; **ключ торчи́т нару́жу** асҡыс ишектең тышҡы яғына сығып тора; **мышь вы́лезла из норы́ нару́жу** сысҡан ояһынан тышҡа сыҡҡан ♦ **весь (вся) нару́жу** *с кем* и *без доп.*; **всё нару́жу** *у кого* и *без доп.* эсендәге тышында

НАРУКА́ВНИК *м* еңсә; **ко́жаные нарука́вники** күн еңсәләр

НАРУКА́ВНЫЙ, -ая, -ое ең(дәге), еңгә беркетелә торған, еңгә (бәйләп) ҡуйыла торған; **нарука́вная повя́зка** еңгә бәйләп ҡуйыла торған таҫма

НАРУМЯ́НИВАТЬ *несов. см.* **нарумя́нить**

НАРУМЯ́НИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **нарумя́ниться 2.** *страд. от* **нарумя́нивать**

НАРУМЯ́НИТЬ *сов. что.* **1.** ҡыҙартыу, алһыуландырыу; **зи́мний во́здух нарумя́нил её лицо́** ҡышҡы һауа уның йөҙөн алһыуландырған **2.** (*покрыть румянами*) һандал (инлек) һөртөү (яғыу), һандал (инлек) һөртөп алһыуландырыу; **нарумя́нить щёки** биткә һандал һөртөү

НАРУМЯ́НИТЬСЯ *сов.* һандал (инлек) һөртөнөү (буяныу)

НАРУ́ЧНИКИ *мн.* (*ед.* **нару́чник** *м*) ҡул бығауы

НАРУ́ЧНЫЙ, -ая, -ое ҡул ...ы; **нару́чные часы́** ҡул сәғәте

НАРУША́ТЬ *несов. см.* **нару́шить**

НАРУША́ТЬСЯ *несов. страд. от* **наруша́ть**

НАРУШЕ́НИЕ *с см.* **нару́шить**, **нару́шиться**; **наруше́ние дисципли́ны** тәртип боҙоу; **наруше́ние кровообраще́ния** ҡан әйләнешенең боҙолоуы

НАРУШИ́ТЕЛЬ *м* боҙоусы; **наруши́тель дисципли́ны** тәртип боҙоусы

НАРУ́ШИТЬ *сов. что* боҙоу, бүлдереү; **нару́шить соглаше́ние** килешеүҙе боҙоу; **нару́шить сон** йоҡоно бүлдереү; **нару́шить ход мы́слей** фекер ағышын бүлдереү

НАРУ́ШИТЬСЯ *сов.* боҙолоу, бүленеү, осоу; **нару́шился обме́н веще́ств** матдәләр алышыныуы боҙолған; **нару́шился сон** йоҡо осто

НАРЦИ́СС *м* нәркәс (*гөл*)

НАРЦИ́ССОВЫЙ, -ая, -ое нәркәс ...ы; **нарци́ссовая лу́ковица** нәркәс һуған(баш)ы

НА́РЫ *только мн.* һике, урындыҡ

НАРЫ́В *м* эренле шеш, күпертке

НАРЫВА́ТЬ I *несов. см.* **нары́ть**

НАРЫВА́ТЬ II *несов. см.* **нарва́ть** II

НАРЫВА́ТЬСЯ I *несов. см.* **нарва́ться**

НАРЫВА́ТЬСЯ II *несов. страд. от* **нарыва́ть** I

НАРЫВНО́Й и **НАРЫ́ВНЫЙ,** -ая, -ое эрен һурҙыра (йыйҙыра) торған; **нарывно́й пла́стырь** эрен һурҙыра торған пластырь

НАРЫ́ТЬ *сов. что, чего* **1.** ҡаҙыу, ҡаҙып (соҡоп) ташлау; **нары́ть не́сколько ям** бер нисә соҡор ҡаҙып ташлау **2.** ҡаҙып (соҡоп) алыу; **нары́ть мешо́к карто́феля** бер тоҡ картуф ҡаҙып алыу

НАРЯ́Д I *м* (ҡупшы) кейем, кейем-һалым; **дороги́е наря́ды** ҡыйбатлы кейемдәр

НАРЯ́Д II *м*; *в разн. знач.* наряд; **наря́д мили́ции** милиция наряды (*төркөм*); **быть в наря́де** нарядта булыу (*хеҙмәт*); **вы́писать наря́д на доста́вку това́ров** тауар килтереү өсөн наряд яҙҙырып алыу (*ҡағыҙ*); **дать наря́д на рабо́ту** эшкә наряд биреү (*бойороҡ, күрһәтмә*)

НАРЯДИ́ТЬ I *сов. кого-что* **1.** (*красиво одеть*) ҡупшы (матур) итеп кейендереү, биҙәү, кейҙереү; **наряди́ть в парчу́ и ба́рхат** барса һәм бәрхәт кейемдәргә ҡупшы итеп кейендереү; **наряди́ть в тёплую оде́жду** йылы кейем кейҙереү **2.** *кем* оҡшатып кейендереү, итеп кейендереү; **наряди́ть кло́уном** клоун итеп кейендереү

НАРЯДИ́ТЬ II *сов. кого-что* (*дать наряд*) билдәләү, тәғәйенләү, ебәреү, билдәләп (тәғәйенләп) ҡуйыу (ебәреү), итеп ҡуйыу; **наряди́ть в лес собира́ть я́годы** урманға еләк йыйырға ебәреү; **наряди́ть в карау́л** ҡарауылға ҡуйыу

НАРЯДИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** (*нарядно одеться*) ҡупшы кейенеү, кейенеү-яһаныу, кейенеү-биҙәнеү; **наряди́ться как ку́кла** ҡурсаҡ кеүек ҡупшы кейенеү **2.** *разг.* кейеү; **наряди́ться в ста́рую оде́жду** иҫке кейем кейеү **3.** *кем* булып кейенеү; **наряди́ться кло́уном** клоун булып кейенеү

НАРЯ́ДНЫЙ, -ая, -ое **1.** ҡупшы, ҡупшы (матур) итеп кейенгән; **наря́дная де́вушка** ҡупшы (итеп) кейенгән ҡыҙ **2.** ҡупшы, зиннәтле, матур, ҡупшы (матур) итеп биҙәлгән; **наря́дная ёлка** матур итеп биҙәлгән шыршы; **наря́дная ко́фта** матур кофта

НАРЯДУ́ *нареч. с кем-чем* бер рәттән, менән бергә, кеүек үк, һымаҡ уҡ, бер тигеҙ (тиң); **наряду́ с э́тим** ошоноң менән бергә; **рабо́тать наряду́ со взро́слыми** ололар менән бер рәттән эшләү

НАРЯ́ДЧИК *м* и **НАРЯ́ДЧИЦА** *ж* нарядсы, нарядка ебәреүсе (билдәләүсе), эшкә ебәреүсе; **наря́дчик автоба́зы** автобаза нарядсыһы

НАРЯЖА́ТЬ I *несов. см.* **наряди́ть** I

НАРЯЖА́ТЬ II *несов. см.* **наряди́ть** II

НАРЯЖА́ТЬСЯ I *несов.* **1.** *см.* **наряди́ться 2.** *страд. от* **наряжа́ть** I

НАРЯЖА́ТЬСЯ II *несов. страд. от* **наряжа́ть** II

НАСАДИ́ТЬ I *сов. что* ултыртыу; **насади́ть мно́го берёз** (күпләп) ҡайындар ултыртыу

НАСАДИ́ТЬ II *сов. что.* **1.** *что* (*надеть*) һаплау; **насади́ть топо́р на топори́ще** балта һаплау **2.** *кого-что, кого-чего* кейҙереү, ҡатыу, ҡаҙау; **насади́ть о́бруч на бо́чку** мискәгә ҡоршау кейҙереү; **насади́ть червяка́ на крючо́к** ҡармаҡҡа селәүсен ҡатыу

НАСА́ДКА *ж* **1.** *см.* **насади́ть** II 1; **наса́дка лопа́ты на черено́к** көрәк һаплау **2.** (*приманка*) ем, алдатҡыс; **наса́дка на крючо́к** ҡармаҡҡа ҡата торған ем **3.** *тех.* насадка (*приборҙың кейҙерелеп ҡуйыла торған өлөшө*); **водоме́рные наса́дки** һыу үлсәгес насадкалар

НАСАЖА́ТЬ *сов.* **1.** *что* (*посадить много растений*) ултыртыу, күпләп ултыртыу; **насажа́ть дере́вьев** күпләп ағас ултыртыу **2.** *кого-чего* индереп тултырыу, тығыҙлап тултырыу (тейәү), тултырып ултыртыу, урынлаштырыу; **насажа́ть люде́й в авто́бус** халыҡты автобусҡа тултырып ултыртыу

НАСАЖДА́ТЬ *несов. что*; *книжн.* индереү, таратыу, үҙләштереү; **насажда́ть но́вую те́хнику** яңы техника индереү

НАСАЖДА́ТЬСЯ *несов. страд. от* **насажда́ть**

НАСАЖДЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **насади́ть** I; **насажде́ние полезащи́тных лесны́х поло́с** баҫыу ышыҡлаусы урман һыҙаттары ултыртыу **2.** *обычно мн.* **насажде́ния** ултыртылған ағастар

НАСА́ЖИВАТЬ *несов. см.* **насади́ть** I, **насажа́ть** 1

НАСА́ЖИВАТЬСЯ I *несов. страд. от* **наса́живать**

НАСА́ЖИВАТЬСЯ II *несов.*; *разг.* **насе́сть** 1

НАСА́ЛИВАТЬ I *несов. см.* **наса́лить**

НАСА́ЛИВАТЬ II *несов. см.* **насоли́ть**

НАСА́ЛИВАТЬСЯ I *несов. страд. от* **наса́ливать** I

НАСА́ЛИВАТЬСЯ II *несов. страд. от* **наса́ливать** II

НАСА́ЛИТЬ *сов.*; *разг.* (туң) май һөртөү, майлау; **наса́лить сковороду́** табаны майлау

НАСА́СЫВАТЬ *несов. см.* **насоса́ть**

НАСА́СЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **насоса́ться** **2.** *страд. от* **наса́сывать**

НАСА́ХАРИВАТЬ *несов. см.* **наса́харить**

НАСА́ХАРИВАТЬСЯ *несов. страд. от* **наса́харивать**

НАСА́ХАРИТЬ *сов. что*; *разг.* шәкәрләү, шәкәр һибеү (һалыу); **наса́харить те́сто** ҡамырға шәкәр һалыу

НАСВЕ́РЛИВАТЬ *несов. см.* **насверли́ть**

НАСВЕ́РЛИВАТЬСЯ *несов. страд. от* **насве́рливать**

НАСВЕРЛИ́ТЬ *сов. что* быраулау, быраулап (ҡуйыу) сығыу; **насверли́ть отве́рстий** быраулап тишек(тәр) тишеп сығыу

НАСВИСТА́ТЬ *сов.*; *разг. см.* **насвисте́ть**

НАСВИСТЕ́ТЬ *сов. что* (*исполнить свистом*) көйләп һыҙғырыу, һыҙғырып көйләү; **насвисте́ть мело́дию пе́сни** йырҙы һыҙғырып көйләү

НАСВИ́СТЫВАТЬ *несов.* **1.** *см.* **насвиста́ть, насвисте́ть** **2.** әкрен генә һыҙғырыу; **идти́ насви́стывая** әкрен генә һыҙғырып барыу **3.** (*о птицах*) һыҙғырыу, һайрау, һайрашыу; **в лесу́ насви́стывали пти́цы** урманда ҡоштар һайраша ине **4.** (*о ветре, вьюге и т.п.*) һыҙғырыу; **насви́стывает выю́га** буран һыҙғыра

НАСЕВА́ТЬ *несов. см.* **насе́ять**

НАСЕДА́ТЬ *несов.* **1.** *см.* **насе́сть** 2—4; **2.** *разг.* (*теснить, наступая*) ҡыҫырыҡлау, ҡыҫыу; **наседа́ть на врага́** дошманды ҡыҫырыҡлау

НАСЕ́ДКА *ж* йомортҡа баҫып ултырған тауыҡ

НАСЕ́ИВАТЬ *несов. см.* **насе́ять**

НАСЕКА́ТЬ *несов. см.* **насе́чь** 1, 2

НАСЕКОМОЯ́ДНЫЙ, -ая, -ое **1.** *зоол., бот.* бөжәк ашай торған, бөжәк ашаусы; **насекомоя́дная пти́ца** бөжәк ашаусы ҡош **2.** *в знач. сущ.* **насекомоя́дные** *мн.*; *зоол.* бөжәк ашаусылар (*терпе, һуҡыр сысҡан һ.б.*)

НАСЕКО́МЫЕ *мн.* (*ед.* **насеко́мое** *с*); *зоол.* бөжәктәр (*себен, бал ҡорто, ҡандала һ.б.*)

НАСЕЛЕ́НИЕ *с* халыҡ; **коренно́е населе́ние** ерле (төп) халыҡ

НАСЕЛЁННОСТЬ *ж* халыҡтың тығыҙлығы (*һан яғынан күплеге*)

НАСЕЛЁННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **насели́ть** **2.** *прил.* күп халыҡлы, халыҡ тығыҙ ултырған; **населённый край** күп халыҡлы төбәк ♦ **населённый пункт** халыҡ йәшәгән урын, торама пункт (*ҡала, ауыл һ.б.*)

НАСЕЛИ́ТЬ *сов.* халыҡты килтереп ултыртыу (урынлаштырыу, индереү, күсендереү); **насели́ть но́вый дом жильца́ми** яңы йортҡа йәшәүселәрҙе күсендереү

НАСЕЛЯ́ТЬ *несов.* **1.** *см.* **насели́ть** **2.** (*составлять население*) йәшәү, тороу; **респу́блику населя́ют ра́зные наро́ды** республикала төрлө халыҡ йәшәй

НАСЕЛЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **насели́ться** **2.** *страд. от* **населя́ть** 1

НАСЕ́СТ *м* төнәк, төнәү, төнәгес, ҡунал-ҡа; **ку́ры се́ли на насе́ст** тауыҡтар төнәккә менде

НАСЕ́СТЬ *сов.* **1.** (*күмәк*) ултырыу; **на теле́гу насе́ло мно́го люде́й** арбаға күмәк кеше ултырған **2.** (*осесть*) ултырыу, ҡуныу; **пыль насе́ла ему́ на лицо́** уның йөҙөнә туҙан ҡунған **3.** *на кого*; *разг.* (*навалиться*) баҫыу, ятыу, ултырыу, ташланыу **4.** *на кого*; *перен.* (*с требованиями*) баҫым яһау, ҡыҫыу, ҡыҫымға алыу

НАСЕ́ЧКА *ж* **1.** *см.* **насе́чь**; **насе́чка напи́льника** игәү тешәү **2.** (*нарезка*) һыр, теш, киртек; **насе́чка на жернова́х** тирмән ташы(ның) теше **3.** (*украшение*) биҙәк, һыр; **седло́ с серебря́ными насе́чками** көмөш һырлы эйәр

НАСЕ́ЧЬ *сов.* **1.** *что, чего* киртеү, киртеп сығыу, соҡоу; **насе́чь ме́тки на ка́мне** ташты киртеп, билдәләр һалып сығыу **2.** тешәү, һырлау; **насе́чь серп** ураҡ тешәү **3.** *что*; *разг.* (*мелко нарубить*) турау, тапау, турап (тапап) ҡуйыу

НАСЕ́ЯТЬ *сов. что, чего* **1.** (күпмелер) сәсеү; **насе́ять ржи** күпмелер арыш сәсеү **2.** (*просеять*) (күпмелер) иләү, иләп ҡуйыу; **насе́ять мешо́к муки́** бер тоҡ он иләп ҡуйыу

НАСИДЕ́ТЬ *сов. что* (*о птицах*) (баҫып) ултырыу, (баҫып) сығарыу

НАСИДЕ́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* **1.** туйғансы ултырыу, ултырып туйыу; **насиде́ться до́ма** өйҙә ултырып туйыу **2.** *в сочетании с предлогом "без" и сущ. в род. п.* оҙаҡ (ваҡыт) ултырыу; **насиде́ться без де́ла** оҙаҡ (ваҡыт) эшһеҙ ултырыу; **насиде́ться без де́нег** оҙаҡ ваҡыт аҡсаһыҙ ултырыу

НАСИ́ЖЕННЫЙ, -ая, -ое *прич. от* **насиде́ть** ♦ **наси́женное ме́сто (гнездо́)** ултырып өйрәнгән урын, эйәләшкән урын, йылы урын; **наси́женное яйцо́** (тауыҡ) баҫҡан йомортҡа

НАСИ́ЖИВАТЬ *несов. см.* **насиде́ть**

НАСИ́ЖИВАТЬСЯ *несов. страд. от* **наси́живать**

НАСИ́ЛИЕ *с* **1.** (*применение физической силы*) көсләү, көс ҡулланыу **2.** (*притеснение*) йәбер, йәбер-золом; **изба́виться от нищеты́ и наси́лия** хәйерселектән һәм йәберҙән ҡотолоу **3.** (*принуждение*) мәжбүр итеү, ирекһеҙләү; **наси́лие над собо́й** үҙ-үҙеңде ирекһеҙләү

НАСИ́ЛОВАНИЕ *с см.* **наси́ловать**

НАСИ́ЛОВАТЬ *несов.* **1.** *кого* көсләү, мәсхәрәләү **2.** *кого-что* (*принуждать*) ирекһеҙләү, мәжбүр итеү; **наси́ловать себя́** үҙеңде ирекһеҙләү

НАСИ́ЛУ *нареч.*; *разг.* ҡыйынлыҡ менән, көскә, саҡ-саҡ; **наси́лу вы́рваться из пле́на** тотҡондан саҡ ҡотолоу

НАСИ́ЛЬНИК *м* көсләүсе, ирекһеҙләүсе, йәберләүсе

НАСИ́ЛЬНИЧАТЬ *несов.*; *разг.* көсләү, ирекһеҙләү, йәберләү; **не дава́ть наси́льничать над собо́й** үҙеңде йәберләргә юл ҡуймау

НАСИ́ЛЬНИЧЕСКИЙ, -ая, -ое көсләп (ирекһеҙләп) эшләнгән (тағылған)

НАСИ́ЛЬНО *нареч.* көсләп, ирекһеҙләп; **наси́льно жени́ть** көсләп өйләндереү ♦ **наси́льно мил не бу́дешь** һөймәгәнгә һөйкәлмә

НАСИ́ЛЬСТВЕННО *нареч.* көсләп, ирекһеҙләп, теләктән тыш

НАСИ́ЛЬСТВЕННЫЙ, -ая, -ое көсләп тағылған (эшләнгән), мәжбүри, ирекһеҙ; **наси́льственные ме́ры** мәжбүри саралар ♦ **наси́льственная смерть** үлтерелеү, үҙ үлеме менән үлмәү

НАСКА́БЛИВАТЬ *несов. см.* **наскобли́ть**

НАСКАЗА́ТЬ *сов. что*; *разг.* **1.** һөйләп (әйтеп) ташлау; **наказа́ть ма́ссу новосте́й** бик күп яңы хәбәрҙәр һөйләп ташлау **2.** *на кого* ошаҡлау, яла яғыу

НАСКАКА́ТЬ *сов.* **1.** *на кого-что* сабып (саптырып) килеп бәрелеү; **наскака́ть на забо́р** сабып килеп ҡоймаға бәрелеү **2.** сабып килеп йыйылыу; **наскака́ть со всех сторо́н** төрлө яҡтан сабып килеп йыйылыу

НАСКА́КИВАТЬ *несов. см.* **наскочи́ть** и **наскака́ть** 1

НАСКА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое ҡаяға төшөрөлгән (яһалған, яҙылған); **наска́льные рису́нки** ҡаяға төшөрөлгән һүрәттәр

НАСКАНДА́ЛИТЬ *сов.*; *разг.* ғауға (шаушыу) ҡуптарыу, тауышланыу, тауыш сығарыу (күтәреү); **насканда́лить на собра́нии** йыйылышта ғауға ҡуптарыу

НАСКВО́ЗЬ *нареч.* **1.** үтәнән-үтә, үтәләй; **проби́ть до́ску наскво́зь** таҡтаны үтәләй тишеү **2.** *перен.*; *разг.* үтәнән-үтә(гә), баштан-аяҡ, тулыһынса, бөтөнләй; **наскво́зь лжи́вое обеща́ние** бөтөнләй ялған вәғәҙә ♦ **ви́деть (знать) наскво́зь** *кого-что* үтәнән-үтә күреү, бик яҡшы белеү

НАСКОБЛИ́ТЬ *сов.* **1.** *что* ҡырыу, ҡырып (әҙерләп) ҡуйыу; **наскобли́ть таре́лку морко́ви** бер тәрилкә кишер ҡырып ҡуйыу **2.** *что*; *разг.* ҡырып таҙартыу (йыуыу); **наскобли́ть пол** иҙәнде ҡырып йыуыу

НАСКО́К *м*; *разг.* **1.** *см.* **наскочи́ть** 2—4; **2.** (*налёт*) ырғыу, һөжүм, һөжүм итеү, өҫтөнә ташланыу; **кавалери́йские наско́ки** кавалерия һөжүмдәре **3.** *перен.* (*грубый выпад против кого-л.*) тупаҫ (рәүештә) бәйләнеү (ташланыу), урынһыҙға бәйләнеү **4.** *в знач. нареч.* **наско́ком, наско́ками** уйлап-нитеп тормайынса, уйламайынса, әҙерлекһеҙ, ҡабалан, ашыҡ-бошоҡ; **рабо́та вела́сь наско́ками** эш әҙерлекһеҙ алып барылды ♦ **с наско́ками (наско́ку)**: 1) (*с разгона*) сабып (йүгереп) барғанда, туҡтамайынса, туҡтамаҫтан, бик етеҙ, бик шәп; 2) уйламайынса, уйлап-нитеп тормайынса, әҙерлекһеҙ

НАСКО́ЛЬКО *нареч.* күпмегә, ни тиклем, ни хәтле, ни ҡәҙәре, ни саҡлы, ни дәрәжәлә, -ынса/-енсә; **наско́лько мне изве́стно** миңә билдәле булыуынса

НА́СКОРО *нареч.*; *разг.* тиҙ генә, йәһәт кенә, тиҙ-тиҙ генә, ашығыс ҡына, ашыҡ-бошоҡ, ҡабалан; **на́скоро пое́сть** ашыҡ-бошоҡ ҡапҡылап алыу

НАСКОЧИ́ТЬ *сов. на кого-что* **1.** (*натолкнуться*) килеп бәрелеү (һуғылыу, төкөү, ҡағылыу); **наскочи́ть на столб** бағанаға килеп төкөү **2.** *перен.* көтмәгәндә осрау, осратыу, тап булыу (*гәҙәттә, күңелһеҙ, теләмәгән нәмәгә*); **наскочи́ть на неприя́тную сце́ну** көтмәгәндә күңелһеҙ бер күренешкә тап булыу **3.** (*напасть*) өҫтөнә ырғыу, ташланыу, (көтмәгәндә) һөжүм итеү **4.** *перен.*, *разг.* бәйләнеү, (*тупаҫ һүҙҙәр менән*) ташланыу; **наскочи́ть с упрёками** үпкә һүҙҙәре менән ташланыу

НАСЛАЖДЕ́НИЕ *с* ләззәт, хозурлыҡ, рәхәтлек, хозур, рәхәт; **с наслажде́нием слу́шать мело́дию** ләззәт менән көй тыңлау

НАСЛА́ИВАТЬ *несов. см.* **наслои́ть**

НАСЛА́ИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **наслои́ться** **2.** *страд. от* **насла́ивать**

НАСЛАСТИ́ТЬ *сов.*; *разг.* татлау, шәрбәтләү; **насласти́ть чай** сәйҙе шәрбәтләү

НАСЛА́ТЬ *сов.* **1.** *что*, *кого-чего* (күп итеп) ебәреү; **насла́ть пода́рков** күп итеп бүләктәр ебәреү **2.** сихырлау; **насла́ть боле́знь** сихырлап ауырытыу

НАСЛЕ́ДИЕ *с* мираҫ; **тво́рческое насле́дие писа́теля** яҙыусының ижади мираҫы

НАСЛЕДИ́ТЬ *сов. чем* и *без доп.*; *разг.* (бысраҡ) эҙ ҡалдырыу, (тапап) бысратыу; **наследи́ть на полу́** иҙәнде бысратыу

НАСЛЕ́ДНИК *м* **1.** вариҫ, мираҫ алыусы; **зако́нный насле́дник** законлы вариҫ **2.** *перен.* (*преемник*) дауам итеүсе; **насле́дники революцио́нных тради́ций** революцион традицияларҙы дауам итеүселәр ♦ **насле́дник престо́ла** тәхеткә ултырырға тейешле кеше (вариҫ)

НАСЛЕ́ДНИЦА *ж* вариҫ ҡатын-ҡыҙ

НАСЛЕ́ДНЫЙ, -ая, -ое мираҫ алыусы, тәхеткә ултырырға тейешле; **насле́дный князь** тәхеткә ултырырға тейешле кенәз

НАСЛЕ́ДОВАНИЕ *с* **1.** *см.* **насле́довать** **2.** *юр.* вариҫлыҡ; **претендова́ть на пра́во насле́дования** вариҫлыҡ хоҡуғына дәғүә итеү

НАСЛЕ́ДОВАТЬ *сов.*, *несов. что* **1.** мираҫ итеп алыу; **насле́довать име́ние от отца́** атай донъяһын мираҫ итеп алыу **2.** нәҫелдән (тоҡомдан, заттан) килеү (алыу, булыу); **черты́ хара́ктера он насле́довал от отца́** холоҡ үҙенсәлектәрен ул атаһынан алған **3.** *кому* вариҫ булыу

НАСЛЕ́ДОВАТЬСЯ *несов. страд. от* **насле́довать** 1, 2

НАСЛЕДОДА́ТЕЛЬ *м*; *юр.* мираҫ (итеп) биреүсе (тапшырыусы)

НАСЛЕ́ДСТВЕННОСТЬ *ж* нәҫел(лек), тоҡом (зат) һаҡлау, нәҫелдән нәҫелгә күсеү,

нәҫелдән бирелеү; **нарушáть наслéдственность** нәҫелде боҙоу

НАСЛÉДСТВЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** мираҫ ...ы, мираҫҡа ҡалған, мираҫ итеп ҡалдырылған; **наслéдственное прáво** мираҫҡа эйә булыу хоҡуғы **2.** нәҫелдән (тоҡомдан, заттан) килгән (булған, ҡалған, күскән), зат ҡыуған, ата-бабанан ҡалған; **болéзнь у негó наслéдственная** уның ауырыуы нәҫелдән килә

НАСЛÉДСТВО *с* **1.** *прям.*, *перен.* мираҫ; **закóнное наслéдство** законлы (тейешле, хаҡлы) мираҫ; **наýчное наслéдство** фәнни мираҫ **2.** *юр.* мираҫ, мираҫҡа эйә булыу; **правá наслéдства** мираҫ хоҡуғы

НАСЛОÉНИЕ *с* **1.** *см.* **наслои́ть, наслои́ться**; **наслоéние грýнта** тупраҡтың ҡатлауланып ултырыуы **2.** *геол.* ҡатлау; **песчáное наслоéние** ҡом ҡатлауы **3.** *перен.* (*особенность, черта*) үҙенсәлек, үҙсәнлек, сифат (*мәҙәниәттә, холоҡта, аңда һ.б.*)

НАСЛОИ́ТЬ *сов. что, чего* **1.** (*наложить слоями*) ҡатлаулап һалыу, ҡатлы-ҡатлы итеп һалыу; **наслои́ть си́лос в я́му** силосты соҡорға ҡатлаулап һалыу **2.** (*разделить на слои*) ҡатҡа айырыу, ҡатҡа бүлеү (*бер нисә*), ҡатҡа бүлгеләү, ҡатлауҙарға айырыу (бүлеү); **наслои́ть слюды́** слюданы ҡатлауҙарға айырыу

НАСЛОИ́ТЬСЯ *сов.* ҡатлауланыу, ҡатлауланып ултырыу

НАСЛÝШАТЬСЯ *сов.* **1.** күп ишетеү; **наслýшаться вся́ких новостéй** төрлө яңылыҡтар ишетеү **2.** (*вдоволь послушать*) туйғансы (танһыҡ ҡанғансы) тыңлау; **наслýшаться мýзыки** туйғансы музыка тыңлау

НАСЛЫ́ШАННЫЙ, -ая, -ое (*обычно кратк. ф.*) *разг.* ишетеп (ишетеү буйынса) яҡшы белгән; **я о вас немáло наслы́шан** мин һеҙҙе ишетеү буйынса яҡшы беләм

НАСЛЫ́ШАТЬСЯ *сов.*; *разг.* ишетеп күпте белеү, күпте ишетеү; **я мнóго наслы́шался о вас** мин һеҙҙең турала бик күп ишеттем

НАСЛЮ́НИВАТЬ *несов. см.* **наслюни́ть**

НАСЛЮ́НИВАТЬСЯ *несов. страд. от* **наслю́нивать**

НАСЛЮНИ́ТЬ *сов. что*; *разг.* төкөрөкләү; **наслюни́ть почтóвую мáрку** почта маркаһын төкөрөкләү

НАСМÁРКУ: идти́ (пойти́) насмáрку юҡҡа (бушҡа) сығыу, елгә осоу, барып сыҡмау, юғалыу

НÁСМЕРТЬ *нареч.* **1.** үлемесле; **рáнить нáсмерть** үлемесле яралау **2.** *перен.* йәнде аямай (ҡыҙғанмай); **стоя́ть (би́ться, сражáться и т.п.) нáсмерть** йәнде аямай ҡаршы тороу (алышыу) **3.** *перен.*, *прост.* бик ныҡ, үлемесле булып, үлә яҙып; **перепугáться нáсмерть** үлә яҙып ҡурҡыу

НАСМЕХÁТЬСЯ *несов. над кем-чем* көлөү, мыҫҡыл итеү, мыҫҡыллау

НАСМЕШИ́ТЬ *сов. кого* көлдөрөү; **насмеши́ть ребя́т** балаларҙы көлдөрөү

НАСМÉШКА *ж* мыҫҡыл, мыҫҡыллы көлөү; **подвергáться насмéшкам** мыҫҡыл ителеү

НАСМÉШЛИВО *нареч.* мыҫҡыл итеп көлөп, мыҫҡыллап (көлөп), көлкөгә ҡалдырып; **сказáть насмéшливо** мыҫҡыллап әйтеү

НАСМÉШЛИВЫЙ, -ая, -ое **1.** мыҫҡыл итеүсән, көлөргә (мыҫҡыл итергә) яратыусан, көлөүсән; **насмéшливый человéк** мыҫҡыл итергә яратыусан кеше **2.** мыҫҡыллы; **насмéшливая улы́бка** мыҫҡыллы йылмайыу

НАСМÉШНИК *м* мыҫҡыл итеүсән (мыҫҡылларға яратыусан) кеше, кешенән көлөргә яратыусан кеше

НАСМÉШНИЧАТЬ *несов. над кем-чем* и *без доп.*; *разг.* көлөп (мыҫҡыллап) һөйләү, мыҫҡыллау; **он лю́бит насмéшничать** ул мыҫҡыллап һөйләргә ярата

НАСМЕЯ́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* **1.** (*вдоволь посмеяться*) туйғансы көлөү; **насмея́ться от души́** ысын күңелдән туйғансы көлөү **2.** *над кем-чем* (*обидеть*) мыҫҡыл итеп көлөү, мыҫҡыл итеү

НÁСМОРК *м* тымау; **мýчиться нáсморком** тымауҙан интегеү

НАСМОТРÉТЬСЯ *сов.* **1.** *на кого-что* күреп (ҡарап) туйыу, туйғансы ҡарау; **вдóволь насмотрéться на красóты прирóды** тәбиғәттең гүзәллегенә туйғансы ҡарау **2.** *кого-чего* (*увидеть много чего-л.*) күп ҡарау (күреү); **насмотрéться рáзных чудéс** бик күп төрлө мөғжизәләр күреү

НАСОБИРÁТЬ *сов. что, чего*; *разг.* йыйыу, йыйып алыу; **насобирáть корзи́ну я́год** бер кәрзин еләк йыйып алыу

НАСОВÁТЬ *сов. что, чего*; *разг.* тығыу, тултырыу; **насовáть конфéт в кармáны** кеҫәләргә кәнфит тултырыу

НАСОВÉТОВАТЬ *сов. что, чего*; *разг.* кәңәш биреү; **насовéтовать ли́шнего** кәрәкмәгән кәңәштәр биреү

НАСОВСÉМ *нареч.*; *прост.* бөтөнләйгә, мәңгегә; **уéхать насовсéм** бөтөнләйгә китеү

НАСÓВЫВАТЬ *несов. см.* **насовáть**

НАСОЛИ́ТЬ *сов.* **1.** *что* тоҙлау, тоҙлап ҡуйыу; **насоли́ть огурцóв** ҡыяр тоҙлап ҡуйыу **2.** *разг.* (*пересолить*) артыҡ тоҙ һалыу, ныҡ тоҙлау; **насоли́ть суп** ашты ныҡ тоҙлау **3.** *кому* и *без доп.*; *перен.*, *разг.* насарлыҡ эшләү, яраға тоҙ һалыу

НАСОРИ́ТЬ *сов.* ҡыйлап бөтөү (ташлау); **насори́ть в кóмнате** бүлмәне ҡыйлап бөтөү

НАСÓС *м* насос; **качáть вóду насóсом** насос менән һыу һурҙырыу

НАСОСÁТЬ *сов.* **1.** *что, чего* имеү; **насосáть из буты́лки молокá** шешәнән һөт имеү **2.** һурҙырып тултырыу, һурҙырыу; **насосáть бóчку кероси́на** бер мискә кәрәсин һурҙырыу

НАСОСА́ТЬСЯ *сов.* туйғансы имеү, имеп туйыу; **ребёнок насоса́лся молока́** бала һөт имеп туйған

НАСО́СНЫЙ, -ая, -ое насос ...ы; **насо́сный по́ршень** насос бешкәге

НАСО́ХНУТЬ *сов.* **1.** (йәбешеп) кибеү, ҡатыу, кибеп ҡатыу; **на коре́ де́рева насо́хла смола́** ағас ҡабығында ыҫмала кибеп ҡатҡан **2.** ҡороу, ҡороп бөтөү; **в лесу́ насо́хло мно́го берёз** урманда күп кенә ҡайын ҡороған

НАСОЧИНЯ́ТЬ *сов. что*; *разг.* **1.** (*сочинить в большом количестве*) күп яҙыу; **насочиня́ть мно́го стихо́в** шиғырҙарҙы күп яҙыу **2.** (*выдумать*) юҡ-барҙы (булмағанды) уйлап сығарыу, үҙенән сығарып һөйләү; **насочиня́ть чепухи́** юҡ-барҙы уйлап сығарыу

НАСОЧИ́ТЬСЯ *сов.* тамып (һарҡып) йыйылыу, үтеп инеү

НА́СПЕХ *нареч.* ашығыс, ашыҡ-бошоҡ, арлы-бирле, ҡабалан; **де́лать уро́ки на́спех** дәресте ашыҡ-бошоҡ әҙерләү

НАСПИРТОВА́ТЬ *сов. что* спиртлау, спирт һеңдереү; **наспиртова́ть препара́ты** препараттарҙы спиртлау

НАСПИРТОВА́ТЬСЯ *сов.* спиртланыу, спирт һеңеү

НАСПИРТО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **наспиртова́ть**

НАСПИРТО́ВЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **наспиртова́ться 2.** *страд. от* **наспирто́вывать**

НАСПЛЕ́ТНИЧАТЬ *сов.*; *разг.* ғәйбәт һатыу (һөйләү)

НАСТ *м* ҡаты ҡар, ҡар шекәрәһе (*епшек көндән һуң ҡар өҫтөнә ҡатҡан йоҡа боҙ*)

НАСТАВА́ТЬ *несов. см.* **наста́ть**

НАСТАВИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое өгөтләү ...ы, нәсихәт ...ы, вәғәзләү ...ы; **настави́тельный тон** нәсихәт тоны

НАСТА́ВИТЬ I *сов.* **1.** *что, кого-чего* ҡуйыу, ҡуйып сығыу, теҙеп (ултыртып) сығыу; **наста́вить в те́ксте запяты́х** текста өтөрҙәр ҡуйып сығыу **2.** *что* (*удлинить*) ялғау, ялғап оҙонайтыу; **наста́вить пла́тье** күлдәкте ялғап оҙонайтыу; **наста́вить кусо́к тка́ни к рукаву́** туҡыма киҫәген еңгә ялғау **3.** *что* (*нацелить*) төбәү, йүнәлтеү, төҙәү, тоҫҡау; **наста́вить ружьё** мылтыҡ төҙәү ♦ **наста́вить нос** *кому* алдау, көлкөгә ҡалдырыу, төп башына ултыртыу; **наста́вить рога́** *кому*: 1) мөгөҙ ҡуйыу (*иргә хыянат итеү*); 2) (*берәй кеше бисәһенең һөйәре булыу*); **наста́вить у́хо (у́ши)** ҡолаҡ һалыу, иғтибар итеү

НАСТА́ВИТЬ II *сов. кого*; *уст.* өгөтләү, өгөт-нәсихәт биреү, өйрәтеү, вәғәзләү; **наста́вить на ум** аҡыл өйрәтеү, яҡшылыҡҡа өйрәтеү; **наста́вить на путь и́стины (на и́стинный путь)** *см.* **путь**

НАСТА́ВКА *ж* **1.** *см.* **наста́вить** I 2; **наста́вка рукаво́в** еңдәрҙе ялғап оҙонайтыу **2.** (*надставка*) ялғау(лыҡ); **рукава́ с наста́вкой** ялғаулы (ялғау ҡуйылған) еңдәр

НАСТАВЛЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **наста́вить** II; **поддава́ться наставле́нию** өгөтләүгә (ыҡҡа) килеү **2.** (*указание, совет*) кәңәш, күрһәтмә; **отцо́вское наставле́ние** атай(ҙың) кәңәше **3.** (*инструкция*) ҡулланма; **соста́вить наставле́ние по пла́ванию** йөҙөргә өйрәнеү буйынса ҡулланма төҙөү

НАСТАВЛЯ́ТЬ I *несов. см.* **наста́вить** I 2, 3

НАСТАВЛЯ́ТЬ II *несов. см.* **наста́вить** II

НАСТАВЛЯ́ТЬСЯ *несов. страд. от* **наставля́ть** I

НАСТА́ВНИК *м* и **НАСТА́ВНИЦА** *ж* тәрбиәсе, остаз; **наста́вник молодёжи** йәштәрҙең остазы

НАСТА́ВНИЧЕСКИЙ, -ая, -ое өйрәтеү ...ы, уҡытыу ...ы, тәрбиәләү ...ы, өгөт ...ы; **наста́вническая де́ятельность** уҡытыу (өйрәтеү) эшмәкәрлеге; **наста́внический тон** өгөт тоны

НАСТА́ВНИЧЕСТВО *с* **1.** тәрбиәсе ...ы, остазлыҡ ...ы; **гото́вить себя́ к наста́вничеству** үҙеңде тәрбиәсе эшенә әҙерләү **2.** *собир.* өйрәтеүселәр, тәрбиәселәр, остаздар

НАСТАВНО́Й, -ая, -ое **1.** (*удлинённый*) ялғаулы, ялғап оҙонайтылған; **наставны́е рукава́** ялғап оҙонайтылған еңдәр **2.** өҫтәмә, ялғанмалы; **наставна́я доска́** ялғанмалы таҡта

НАСТА́ИВАТЬ I *несов. см.* **настоя́ть** I

НАСТА́ИВАТЬ II *несов. см.* **настоя́ть** II

НАСТА́ИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **настоя́ться** I; **2.** *страд. от* **наста́ивать** II

НАСТА́ТЬ *сов.* (килеп) етеү, тыуыу, башланыу, булыу; **наста́ла весна́** яҙ башланды

НАСТЕГА́ТЬ I *сов.* **1.** *что, на что* (*стегая, прикрепить*) һырыу, типсеү, типсеп тегеү; **настега́ть ва́ту на подкла́дку** мамыҡты эслеккә типсеп тегеү **2.** *что, чего* (*изготовить*) (күпмелер) һырыу, һырып ҡуйыу, әҙерләп ҡуйыу; **настега́ть одея́л** юрғандар һырып ҡуйыу

НАСТЕГА́ТЬ II *сов. кого-что*; *прост.* (*отхлестать*) ҡамсылау, сыбыртҡылау, сыбыҡлау; **настега́ть ло́шадь** атты сыбыртҡылау

НАСТЁГИВАТЬ *несов. см.* **настега́ть** I, II

НАСТЁГИВАТЬСЯ *несов. страд. от* **настёгивать**

НА́СТЕЖЬ *нареч.* шар (бөтөнләй, тотош) асыҡ; **две́ри откры́ты на́стежь** ишектәр шар асыҡ

НАСТЕЛИ́ТЬ *сов.*; *разг. см.* **настла́ть**

НАСТЕ́ННЫЙ, -ая, -ое стена ...ы; **насте́нные часы́** стена сәғәте

НАСТИГА́ТЬ *несов. см.* **насти́чь**, **насти́гнуть**

НАСТИГА́ТЬСЯ *несов. страд. от* **настига́ть**

НАСТИ́ГНУТЬ *сов. см.* **насти́чь**

НАСТИ́Л *м* **1.** *см* **настла́ть**; **насти́л по́ла** иҙән түшәү **2.** түшәм, түшәмә; **деревя́нный насти́л** ағас түшәмә

НАСТИЛА́ТЬ *несов. см.* **настла́ть**

НАСТИЛА́ТЬСЯ *несов. страд. от* **настила́ть**

НАСТИ́ЛКА *ж* **1.** *см.* **настла́ть**; **рабо́чие по насти́лке по́ла** иҙән түшәүсе эшселәр **2.** *разг. см.* **насти́л** 2

НАСТИ́ЛОЧНЫЙ, -ая, -ое түшәү ...ы, түшәлә торған; **насти́лочные рабо́ты** түшәү эштәре; **насти́лочные до́ски** түшәү таҡталары

НАСТИ́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое түшәп яһала (һалына) торған, түшәп һалынған; **насти́льная доро́га** түшәп һалынған юл

НАСТИРА́ТЬ *сов.*; *разг.* (күп итеп) йыуыу, йыуып ташлау (алыу, ҡуйыу); **настира́ть руба́шек** күп итеп күлдәктәр йыуып ҡуйыу

НАСТИ́РЫВАТЬ *несов. см.* **настира́ть**

НАСТИ́ЧЬ и **НАСТИ́ГНУТЬ** *сов. кого-что* **1.** (*догнать*) ҡыуып етеү (тотоу), тотоп алыу; **насти́чь во́лка** бүрене ҡыуып тотоу **2.** *кого-что*; *перен.* (*внезапно застичь*) осрау, эләгеү; **рыбако́в насти́г шторм** балыҡсылар ел-дауылға эләкте

НАСТЛА́ТЬ *сов. что* йәйеү, түшәү; **настла́ть пол** иҙән йәйеү; **настла́ть соло́му** һалам түшәү

НА́СТОВЫЙ, -ая, -ое тунғаҙаҡ; **на́стовая доро́га** тунғаҙаҡ юл

НАСТО́Й *м* төнәтмә; **насто́й зверобо́я** һары мәтрүшкә төнәтмәһе

НАСТО́ЙКА *ж* **1.** (*спиртной напиток*) настойка (*емеш йәки үлән һалып төнәтелгән араҡы*) **2.** *разг. см.* **насто́й**

НАСТО́ЙЧИВО *нареч.* ныҡышмалы, ныҡышып; **насто́йчиво боро́ться** ныҡышмалы көрәшеү

НАСТО́ЙЧИВОСТЬ *ж* ныҡышлыҡ, ныҡышмалылыҡ, ныҡыш булыу; **насто́йчивость хара́ктера** характерҙың ныҡыш булыуы

НАСТО́ЙЧИВЫЙ, -ая, -ое ныҡыш, ныҡышмалы, үҙ һүҙле, ҡәтғи, ҡаты; **насто́йчивый па́рень** үҙ һүҙле егет; **насто́йчивое тре́бование** ҡәтғи талап

НАСТО́ЛЬКО *нареч.* шул хәтле (тиклем, ҡәҙәре, саҡлы); **она́ насто́лько краси́вая** ул шул тиклем матур

НАСТО́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** өҫтәл ...ы, өҫтәлгә ҡуя торған; **насто́льная ла́мпа** өҫтәл лампаһы **2.** *перен.* һәр ваҡыт кәрәкле; **насто́льная кни́га** һәр ваҡыт кәрәкле китап ♦ **насто́льный те́ннис** *спорт.* өҫтәл теннисы

НАСТОРА́ЖИВАТЬ *несов. см.* **насторожи́ть**

НАСТОРА́ЖИВАТЬСЯ *несов. см.* **насторожи́ться**

НАСТОРОЖЕ́ *нареч.* һағайып, һаҡ; **быть насторо́же** һаҡ булыу

НАСТОРО́ЖЕННО и **НАСТОРОЖЁННО** *нареч.* һағайып; **шага́ть насторо́женно** һағайып атлау

НАСТОРО́ЖЕННОСТЬ и **НАСТОРОЖЁННОСТЬ** *ж* һағайыу; **насторо́женность соба́ки** эттең һағайыуы

НАСТОРО́ЖЕННЫЙ и **НАСТОРОЖЁННЫЙ,** -ая, -ое **1.** *прич. от* **насторожи́ть** **2.** *прил.* һағайған; **насторо́женные глаза́** һағайған күҙҙәр

НАСТОРОЖИ́ТЬ *сов. кого-что* һағайтыу; **его́ появле́ние насторожи́ло всех** уның килеүе бөтәһен дә һағайтты ♦ **насторожи́ть у́ши (слух)**: 1) (*о животных*) ҡолаҡ торғоҙоу (ҡарпайтыу); 2) *перен.* (*о человеке*) ҡолаҡты ҡарпайтыу (*иғтибар менән тыңлау*)

НАСТОРОЖИ́ТЬСЯ *сов.* һағайыу, иғтибарҙы көсәйтеү

НАСТОЯ́НИЕ *с* (ҡәтғи) талап; **вы́полнить настоя́ния отца́** атайҙың талаптарын үтәү

НАСТОЯ́ТЕЛЬ *м* **1.** ирҙәр монастыры башлығы **2.** өлкән священник (*сиркәүҙә*)

НАСТОЯ́ТЕЛЬНИЦА *ж* ҡатын-ҡыҙҙар монастыры башлығы

НАСТОЯ́ТЕЛЬНО *нареч.* **1.** ҡәтғи рәүештә, бик ҡаты, бик ныҡ; **настоя́тельно тре́бовать** ҡәтғи рәүештә талап итеү **2.** бик (иң) мөһим, бик кәрәкле; **настоя́тельно необходи́мо подгото́вить хоро́ших специали́стов** яҡшы белгестәр әҙерләү бик мөһим

НАСТОЯ́ТЕЛЬНОСТЬ *ж* ҡәтғилек, мөһимлек, ныҡышмалылыҡ; **настоя́тельность тре́бования** талаптың ҡәтғилеге

НАСТОЯ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*настойчивый*) ныҡышмалы, ҡәтғи, бик ныҡ; **настоя́тельное тре́бование** ҡәтғи талап **2.** (*насущный*) кисектерелмәҫлек, иң кәрәкле, иң мөһим, иң ҙур; **настоя́тельная потре́бность** иң мөһим ихтыяж

НАСТОЯ́ТЬ I *сов. на чём* ныҡышыу, ныҡыу, -ҙыртыу/-ҙертеү, үҙенекен итеү; **настоя́ть на своём** үҙенекен итеү; **настоя́ть на упла́те долго́в** бурыс түләттереү

НАСТОЯ́ТЬ II *сов.* **1.** *что* төнәтеү; **настоя́ть полы́нь** әрем төнәтеү **2.** төнәтмә (настойка) яһау; **настоя́ть во́дку на ви́шне** сейә менән араҡынан төнәтмә яһау

НАСТОЯ́ТЬСЯ I *сов.* сығыу, төнәү; **чай настоя́лся** сәй сыҡҡан (сығып еткән)

НАСТОЯ́ТЬСЯ II *сов.*; *разг.* (*долго простоять*) баҫып тороу, оҙаҡ баҫып тороу; **настоя́ться на у́лице** урамда оҙаҡ баҫып тороу

НАСТОЯ́ЩИЙ, -ая, -ее **1.** хәҙерге, әлеге; **в настоя́щую мину́ту** хәҙерге минутта; **до настоя́щего вре́мени** әлегә тиклем **2.** *в знач. сущ.* **настоя́щее** *с* хәҙерге ваҡыт, бөгөнгө көн; **жить настоя́щим** бөгөнгө көн менән йәшәү **3.** *книжн.* был, ошо; **настоя́щая статья́ посвящена́ минера́лам** был мәҡәлә минералдарға арналған **4.** (*истинный, подлинный*) ысын; **настоя́щий друг** ысын дуҫ; **настоя́щий ко́фе** ысын ҡаһүә; **настоя́щий худо́жник** ысын рәссам **5.** (*точно такой, как*) нәҡ; **в э́том костю́ме она настоя́щая руса́лка** ул был костюмда нәҡ һыу инәһе (кеүек) ♦ **настоя́щее вре́мя** *грам.* хәҙерге заман; **настоя́щим о́бразом** ысынлап, етди рәүештә

НАСТРА́ГИВАТЬ *несов. см.* **настрога́ть**

НАСТРА́ГИВАТЬСЯ *несов. страд. от* **настра́гивать**

НАСТРАДА́ТЬСЯ *сов.* ыҙа (ғазап) сигеү, күп интегеү, ныҡ яфаланыу; **настрада́ться на чужби́не** сит ерҙәрҙә күп интегеү

НАСТРА́ИВАТЬ I *несов. см.* **настро́ить** I

НАСТРА́ИВАТЬ II *несов. см.* **настро́ить** II

НАСТРА́ИВАТЬСЯ I *несов. страд. от* **настра́ивать** I

НАСТРА́ИВАТЬСЯ II *несов.* **1.** *см.* **настро́иться 2.** *страд. от* **настра́ивать** II

НАСТРЕ́ЛИВАТЬ *несов. см.* **настреля́ть**

НАСТРЕЛЯ́ТЬ *сов. что, кого-чего* (күпмелер) атып алыу; **настреля́ть у́ток** күп итеп өйрәктәр атып алыу

НА́СТРИГ *м*; *с.-х.* ҡырҡылған йөндөң миҡдары; **на́стриг с одно́й овцы́** бер һарыҡтан ҡырҡылған йөн миҡдары

НАСТРИГА́ТЬ *несов. см.* **настри́чь**

НАСТРИГА́ТЬСЯ *несов. страд. от* **настрига́ть**

НАСТРИ́ЧЬ *сов. что* ҡырҡыу, ҡырҡып алыу; **настри́чь килогра́мм ше́рсти** бер килограмм йөн ҡырҡып алыу

НАСТРОГА́ТЬ *сов. что* йышып әҙерләү (әҙерләп ҡуйыу), йышып яһау; **настрога́ть око́нных рам** тәҙрә ҡыҫандарын йышып ҡуйыу

НА́СТРОГО *нареч.*; *разг.* үтә (бик) ҡаты, ҡырҡа, ҡәтғи; **на́строго запрети́ть** ҡәтғи тыйыу

НАСТРОЕ́НИЕ *с* **1.** кәйеф, күңел, рух; **припо́днятое настрое́ние** күтәренке күңел; **испо́ртить настрое́ние** *кому-л.* кәйефен боҙоу; **не в настрое́нии** кәйефе юҡ, кәйефһеҙ **2.** рух (*уйҙар, ҡараштар, хистәр һ.б. йүнәлеше*); **настрое́ние обще́ственности** йәмәғәтселек рухы **3.** *с неопр.* теләк; **у меня́ нет настрое́ния разгова́ривать** минең һөйләшергә теләгем юҡ ♦ **челове́к настрое́ния** *кто* үҙенең кәйефенә буйһонған кеше, кәйеф кешеһе

НАСТРО́ЕННОСТЬ *ж* йүнәлеш, ынтылыш; **настро́енность мы́слей** уйҙарҙың йүнәлеше

НАСТРО́ЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **настро́ить** II; **хорошо́ настро́енная гита́ра** яҡшы (һәйбәт) көйләнгән гитара **2.** *прил.* (*обычно кратк. ф.*) берәй төрлө кәйефтә булған, хискә бирелгән, берәй төрлө хис тыуған; **я мра́чно настро́ен** мин насар кәйефтәмен

НАСТРО́ИТЬ I *сов. что, чего* (күп) төҙөү (ҡороу, һалыу), (күп) төҙөп (ҡороп, һалып) ҡуйыу; **настро́ить мно́го жилы́х домо́в** бик күп торлаҡ йорттар һалып ҡуйыу

НАСТРО́ИТЬ II *сов. кого-что* **1.** көйләү, йайлау, рәтләү; **настро́ить музыка́льный инструме́нт** музыка ҡоралын көйләү; **настро́ить пилу́** бысҡыны көйләү **2.** итеү, ҡуйыу, -ләндереү/-ландырыу; **настро́ить всех на весёлый лад** бөтәһен дә күңелләндереү; **настро́ить му́жа про́тив жены́** ирҙе ҡатынына ҡаршы ҡуйыу; **настро́ить в свою́ по́льзу** үҙ яғына әйләндереү, бороу **3.** *что* (*установить для приёма каких-л. волн*) ҡуйыу, көйләү, тоташтырыу; **настро́ить ра́дио на дли́нные во́лны** радионы оҙон тулҡынға көйләү

НАСТРО́ИТЬСЯ *сов.* **1.** көйләнеү, йайланыу, рәтләнеү, ҡоролоу; **скри́пка настро́илась легко́** скрипка еңел генә көйләнде **2.** (берәй төрлө) хис тыуыу, хискә бирелеү; **настро́иться вражде́бно** дошманлыҡ хисе тыуыу **3.** *на что* и *с неопр.* теләк тыуыу, ниәтләнеү, йыйыныу; **настро́иться на учёбу** уҡырға теләк тыуыу

НАСТРО́Й *м*; *разг. см.* **настро́енность**

НАСТРО́ЙКА *ж* **1.** *см.* **настро́ить** II 1; **настро́йка роя́ля** роялде көйләү **2.** (*механизм*) көйләгес

НАСТРО́ЙЩИК *м* и **НАСТРОЙЩИЦА** *ж* көйләүсе, төҙәтеүсе, рәтләүсе (*белгес*); **настро́йщик роя́лей** роялдәр көйләүсе

НАСТРОЧИ́ТЬ *сов. что* **1.** (һырып, баҫтырып) тегеп сығыу; **настрочи́ть карма́ны** кеҫәләрҙе баҫтырып тегеп сығыу **2.** *что* (күпмелер) тегеп әҙерләү; **настрочи́ть деся́ток воротничко́в** бер тиҫтә яға тегеп әҙерләү **3.** *что, чего*; *перен.* (тиҙ генә) яҙа һалыу, сыймаҡлау

НАСТРЯ́ПАТЬ *сов. что, чего* **1.** (тиҙ генә) бешереү, бешереп ҡуйыу; **настря́пать пирого́в** бәлештәр бешереп ҡуйыу **2.** *перен., разг., шутл.* или *пренебр.* (тиҙ генә) әтмәләү, әтмәләп (эшләп) ташлау (әҙерләү, ҡороу, ҡуйыу, яҙыу); **настря́пать пла́тьев** күлдәктәр әтмәләп ҡуйыу

НАСТУПА́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое һөжүм ...ы, һөжүм итеү ...ы, һөжүмле; **наступа́тельный бой** һөжүм итеү

НАСТУПА́ТЬ I *несов.* **1.** *см.* **наступи́ть** I; **2.** (*вести наступление*) һөжүм итеү; **наступа́ть на врага́** дошманға һөжүм итеү ♦ **наступа́ть на пя́тки** *кому* ҡыуып етә килеү, үксәгә баҫып килеү

НАСТУПА́ТЬ II *несов. см.* **наступи́ть** II

НАСТУПИ́ТЬ I *сов. на кого-что* баҫыу; **наступи́ть на ковёр** балаҫҡа баҫыу ♦ **наступи́ть на го́рло** *кому*; *прост.* боғаҙына йәбешеү; **наступи́ть на (люби́мую) мозо́ль** ауыртҡан ергә тейеү (ҡағылыу); **наступи́ть на́ ногу (ноги)** *кому* кәмһетеү, рәнйетеү; **наступи́ть на хвост** *кому*; *прост.* ҡойроғона баҫыу (*тотоу, эләктереү*); **наступи́ть на язы́к** *кому*; *прост.* ауыҙын ябыу, телен тешләтеү; **медве́дь (слон) на́ ухо наступи́л** *кому* музыкаль һәләте булмаған кешегә ҡарата

НАСТУПИ́ТЬ II *сов.* тыуыу, булыу, башланыу, етеү, урынлашыу, төшөү; **наступи́ло ле́то** йәй етте; **наступи́ла тишина́** тынлыҡ урынлашты; **наступи́ли холода́** һалҡындар башланды; **наступи́л ве́чер** кис булды; **наступи́ла темнота́** ҡараңғы төштө

НАСТУПЛЕ́НИЕ I *с* һөжүм; **перейти́ в наступле́ние** һөжүмгә күсеү

НАСТУПЛЕ́НИЕ II *с см.* **наступи́ть** II; **наступле́ние весны́** яҙ етеү; **наступле́ние дня** көн тыуыу

НАСТУ́РЦИЯ *ж* настурция (*үҫемлек*)

НАСТЫВА́ТЬ *несов. см.* **насты́ть**

НАСТЫ́НУТЬ *сов. см.* **насты́ть**

НАСТЫ́РНЫЙ, -ая, -ое *прост.* ныҡыш, еңмеш, теңкә ҡороткос, ялыҡтырғыс, ялҡытҡыс, биҙрәткес; **насты́рный челове́к** ныҡыш кеше; **насты́рный дождь** ялҡытҡыс ямғыр

НАСТЫ́ТЬ и **НАСТЫ́НУТЬ** *сов.* **1.** *разг.* (*намёрзнуть*) туңыу; **лёд насты́л на мостка́х** баҫмаларҙың өҫтө туңған **2.** *прост.* (*стать холодным*) һыуыныу, һыуыу; **за́ ночь изба́ насты́ла** өй төн эсендә (төндә) һыуынған **3.** (*озябнуть*) бик ныҡ өшөү; **насты́ли ру́ки** ҡулдар ныҡ өшөнө

НАСУЛИ́ТЬ *сов. что*; *прост.* (*наобещать*) (күп итеп) вәғәҙә итеү; **насули́ть пода́рков** күп итеп бүләктәр вәғәҙә итеү

НАСУ́ПИТЬ *сов. что* йыйырыу; **насу́пить бро́ви** ҡаш йыйырыу

НАСУ́ПИТЬСЯ *сов.* **1.** (*о бровях*) йыйырылыу; **бро́ви его́ насу́пились** уның ҡаштары йыйырылды **2.** сырай һытыу, ҡаш йыйырыу; **насу́питься от недово́льства** ризаһыҙлыҡ менән сырай һытыу

НАСУ́ПЛЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **насу́пить**; **бро́ви насу́плены** ҡаштар йыйырылған **2.** *прил.* йыйырылған, йәмрәйгән (ҡаш), емерелгән, һытылған (сырай); **смотре́ть из-под насу́пленных брове́й** ҡаш емереп ҡарау **3.** *прил.* күңелһеҙ, ҡырыҫ; **насу́пленный вид** күңелһеҙ сырай

НАСУ́ПЛИВАТЬ *несов. см.* **насу́пить**

НАСУ́ПЛИВАТЬСЯ *несов. см.* **насу́питься**

НА́СУХО *нареч.* ҡоротҡансы; **вы́тереть ру́ки на́сухо** ҡулдарҙы ҡоротҡансы һөртөү

НАСУ́ЧИВАТЬ *несов. см.* **насучи́ть**

НАСУ́ЧИВАТЬСЯ *несов. страд. от* **насу́чивать**

НАСУЧИ́ТЬ *сов. что* сиратыу, сиратып ҡуйыу (бөтөү, ташлау); **насучи́ть ни́ток** еп сиратып ҡуйыу

НАСУ́ШИВАТЬ *несов. см.* **насуши́ть**

НАСУ́ШИВАТЬСЯ *несов. страд. от* **насу́шивать**

НАСУШИ́ТЬ *сов. что* киптереү, киптереп ҡуйыу, киптереп алыу (бөтөү); **насуши́ть лека́рственных трав** дарыу үләндәре киптереп ҡуйыу

НАСУ́ЩНОСТЬ *ж* әһәмиәтлелек, мөһимлек, кәрәклек, әһәмиәтле булыу, мөһим булыу; **насу́щность зада́ч** бурыстарҙың әһәмиәтлелеге

НАСУ́ЩНЫЙ, -ая, -ое иң мөһим, иң әһәмиәтле, иң кәрәкле, бик мөһим, бик әһәмиәтле, әһәмиәте ҙур, әһәмиәткә эйә булған; **насу́щные вопро́сы** бик мөһим мәсьәләләр

НАСЧЁТ *предлог с род. п.*; *разг.* (*относительно кого-чего-л.*) тураһында, ҡарата, хаҡында; **говори́ть насчёт рабо́ты** эш тураһында һөйләү

НАСЧИТА́ТЬ *сов.* иҫәпләп (һанап) сығарыу, иҫәпләп (һанап) белеү, иҫәбен белеү (алыу); **насчита́ть бо́лее десяти́ оши́бок** ундан артыҡ хата иҫәпләп сығарыу

НАСЧИ́ТЫВАТЬ *несов.* **1.** *см.* **насчита́ть** **2.** һаналыу, иҫәпләнеү, бар (булыу); **гру́ппа насчи́тывает два́дцать челове́к** төркөмдә егерме кеше иҫәпләнә

НАСЧИ́ТЫВАТЬСЯ *несов.* һаналыу, бар (булыу); **в шко́ле насчи́тываются деся́тки кружко́в** мәктәптә тиҫтәләрсә түңәрәк(тәр) бар

НАСШИБА́ТЬ *сов. что, чего*; *разг.* һуғып (бәреп) төшөрөү; **насшиба́ть корзи́ну я́блок** бер кәрзин алма һуғып төшөрөү

НАСЫЛА́ТЬ *несов. см.* **насла́ть**

НАСЫЛА́ТЬСЯ *несов. страд. от* **насыла́ть**

НАСЫ́ПАТЬ *сов.* **1.** *что, чего* тултырыу, тултырып ҡуйыу, һалыу, һалып ҡуйыу; **насы́пать мешо́к крупы́** бер тоҡ ярма тултырып ҡуйыу **2.** *что, чего* һибеү, түгеү, һибеп сығыу; **насы́пать песо́к (песку́) на доро́гу** юлға ҡом һибеп сығыу **3.** *что* өйөү, өйөп ҡуйыу; **насы́пать го́рку из сне́га** ҡарҙан тау өйөү

НАСЫПА́ТЬ *несов. см.* **насы́пать**

НАСЫ́ПАТЬСЯ *сов.* ҡойолоу, төшөү, түгелеү; **насы́палось мно́го сне́га** бик күп ҡар ҡойолған

НАСЫПА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **насы́паться** **2.** *страд. от* **насыпа́ть**

НАСЫ́ПКА *ж см.* **насы́пать**; **насы́пка крупы́ в мешки́** ярманы тоҡтарға тултырыу

НАСЫПНО́Й, -ая, -ое **1.** өйөлә (һалына, тултырыла) торған, тултырырға (һалырға) әҙерләнгән; **насыпно́й груз** тултырырға әҙерләнгән йөк **2.** өйөп яһалған; **насыпна́я плоти́на** өйөп яһалған быуа

НА́СЫПЬ *ж* **1.** өйөм, өйөлгән тупраҡ (балсыҡ, ҡом), тупраҡ өйөмө; **железнодоро́жная на́сыпь** тимер юлдағы тупраҡ өйөмө **2.** *в знач. нареч.* **на́сыпью**; *спец.* (*без тары*) тараға (һауытҡа) һалмайынса; **грузи́ть у́голь на́сыпью** таш күмерҙе тараға һалмайынса тейәү

НАСЫ́ТИТЬ *сов.* **1.** *кого-что* туйғансы ашатыу, туйҙырыу; **насы́тить голо́дного** ас кешене туйғансы ашатыу **2.** *перен.* ҡәнәғәтләндереү; **насы́тить потре́бности** ихтыяждарҙы ҡәнәғәтләндереү **3.** *хим.* туйындырыу; **насы́тить раство́р соля́ми** иретмәне тоҙҙар менән туйындырыу

НАСЫ́ТИТЬСЯ *сов.* **1.** (*наесться досыта*) туйғансы ашау, ашап туйыу; **соба́ки бы́стро насы́тились** эттәр тиҙ ашап туйҙы **2.** *перен.* (*вполне удовлетвориться*) ҡәнәғәтләнеү, ҡәнәғәт бу-

лыу, туйыныу; **насы́титься свобо́дой** иреклеккә туйыныу **3.** тулыу, һеңеү, туйыныу; **земля́ насы́тилась вла́гой** ер дымға туйынған

НАСЫХА́ТЬ *несов. см.* **насо́хнуть**

НАСЫЩА́ТЬ *несов. см.* **насы́тить**

НАСЫЩА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **насы́титься** **2.** *страд. от* **насыща́ть**

НАСЫЩЕ́НИЕ *с см.* **насы́тить** — **насыща́ть**; **насыще́ние раство́ра** иретмәне туйындырыу; **насыще́ние едо́й** аҙыҡ менән туйыныу

НАСЫ́ЩЕННОСТЬ *ж* туйындырылғанлыҡ, туйындырылыу, ҡуйылыҡ; **сте́пень насы́щенности раство́ра** иретмәнең туйындырылыу дәрәжәһе

НАСЫ́ЩЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **насы́тить** **2.** *прил.*; *хим.* туйындырылған, ҡуйы; **насы́щенный раство́р** ҡуйы иретмә **3.** *прил.*; *перен.* (*содержательный, богатый*) бай, бай эстәлекле, тулы; **насы́щенный расска́з** бай эстәлекле хикәйә

НАТА́ЛКИВАТЬ *несов. см.* **натолкну́ть**

НАТА́ЛКИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **натолкну́ться** **2.** *страд. от* **ната́лкивать**

НАТАНЦЕВА́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* туйғансы (арығансы) бейеү, бейеп туйыу (арыу)

НАТА́ПЛИВАТЬ I *несов. см.* **натопи́ть** I

НАТА́ПЛИВАТЬ II *несов. см.* **натопи́ть** II

НАТА́ПЛИВАТЬСЯ I *несов. см.* **натопи́ться** I

НАТА́ПЛИВАТЬСЯ II *несов.* **1.** *см.* **натопи́ться** II; **2.** *страд. от* **ната́пливать** II

НАТА́ПТЫВАТЬ *несов. см.* **натопта́ть** 2

НАТА́ПТЫВАТЬСЯ *несов. страд. от* **ната́птывать**

НАТАСКА́ТЬ I *сов.* **1.** *что, кого-чего* ташыу, ташып ҡуйыу; **натаска́ть песку́** ҡом ташып ҡуйыу **2.** *что, кого-чего* (*вытащить*) тартып сығарыу **3.** *что, чего*; *перен., разг.* (*извлечь без разбора из разн. источников*) (бер нисә сығанаҡтан) йолҡоп алыу, йолҡҡолау; **натаска́ть цита́т** цитаталар йолҡоп алыу **4.** *что, кого-чего*; *разг.* (*украсть*) урлау, урлап ташыу (ташып бөтөү)

НАТАСКА́ТЬ II *сов.* **1.** *охот. кого* (*собаку*) өйрәтеү, ауға өйрәтеү; **натаска́ть соба́ку в лесу́** этте урманда ауға өйрәтеү **2.** *разг.* ашығыс рәүештә өйрәтеү (әҙерләү), -рға/-ргә әҙерләү, ярҙам итеү; **натаска́ть ученико́в к экза́менам** уҡыусыларҙы ашығыс рәүештә имтихан бирергә әҙерләү

НАТА́СКИВАТЬ I *несов. см.* **натаска́ть** I 1—3, **натащи́ть**

НАТА́СКИВАТЬ II *несов. см.* **натаска́ть** II

НАТА́СКИВАТЬСЯ I *несов. страд. от* **ната́скивать** I

НАТА́СКИВАТЬСЯ II *несов. страд. от* **ната́скивать** II

НАТА́ЧИВАТЬ *несов. см.* **наточи́ть**

НАТА́ЧИВАТЬСЯ *несов. страд. от* **ната́чивать**

НАТАЩИ́ТЬ *сов. что, кого-чего*; *разг.* **1.** ташыу, ташып ҡуйыу; **натащи́ть на уча́сток кирпиче́й** участкаға кирбес ташып ҡуйыу **2.** *см.* **натяну́ть** 2; **натащи́ть на себя́ одея́ло** одеялды үҙеңә тартып ябыныу

НАТВОРИ́ТЬ I *сов. что, чего*; *разг.* (*наделать*) эшләп ташлау; **натвори́ть неле́постей** мәғәнәһеҙлектәр эшләп ташлау

НАТВОРИ́ТЬ II *сов. что, чего*; *спец.* иҙеү, иретеү; **натвори́ть и́звести** эҙбиз иҙеү

НА́ТЕ *частица*; *разг.* **1.** (*при обращении к нескольким или при вежливом обращении к одному лицу в знач. "возьмите", "берите"*) мәгеҙ; **на́те ва́шу кни́гу** мәгеҙ китабығыҙ(ҙы) **2.** (*для выражения удивления, осуждения и т.п.*) бына һиңә кәрәк булһа; **а тут на́те вам** ә хәҙер бына һиңә кәрәк булһа

НАТЕКА́ТЬ *несов. см.* **нате́чь**

НАТЕ́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое эске; **нате́льное бельё** эске кейем

НАТЕРЕБИ́ТЬ *сов. что, чего*; *с.-х.* (күпмелер) йолҡоу, йолҡоп йыйыу; **натереби́ть льна** күп кенә етен йолҡоу

НАТЕРЕ́ТЬ *сов.* **1.** *что* һөртөү, ыуыу, ышҡыу; **натере́ть грудь ма́зью** күкрәкте май менән ыуыу **2.** *что* ышҡып ялтыратыу; **натере́ть полы́ во́ском** иҙәнде балауыҙ менән ышҡып ялтыратыу **3.** *что* ҡабартыу, өйкәтеү, өйкәү; **натере́ть па́лец до́ крови** бармаҡты ҡанағансы өйкәү **4.** *что, чего* (*на тёрке*) ҡырыу, ҡырып ҡуйыу; **натере́ть немно́го морко́ви** әҙерәк кишер ҡырыу

НАТЕРЕ́ТЬСЯ *сов.* һөртөнөү, ыуыныу; **натере́ться кре́мом** крем (менән) һөртөнөү

НАТЕРПЕ́ТЬСЯ *сов. чего*; *разг.* күреү, кисереү, ғазап (яфа) сигеү; **натерпе́ться го́ря** ҡайғы-хәсрәт күреү

НАТЕСА́ТЬ *сов. что* юнып ҡуйыу, юнып әҙерләү (яһау); **натеса́ть досо́к** таҡта юнып ҡуйыу

НАТЁСЫВАТЬ *несов. см.* **натеса́ть**

НАТЁСЫВАТЬСЯ *несов. страд. от* **натёсывать**

НАТЕ́ЧЬ *сов.* һарҡыу, һарҡып (ағып) йыйылыу, эркелеү; **на дно я́мы натекла́ вода́** соҡор төбөнә һыу һарҡып йыйылған

НАТЕ́ШИТЬСЯ *сов.*; *разг.* туйғансы күңел асыу (шаярыу), уйнап туйыу

НАТИРА́ТЬ *несов. см.* **натере́ть**

НАТИРА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **натере́ться** **2.** *страд. от* **натира́ть**

НАТИ́РКА *ж*; *разг. см.* **натира́ть** 1, 2; **нати́рка поло́в** иҙәнде ышҡып ялтыратыу

НАТИ́РОЧНЫЙ, -ая, -ое ыуыныу ...ы, ышҡып ялтыратыу ...ы; **нати́рочная мазь** ыуыныу майы; **нати́рочная маши́на** (иҙәнде) ышҡып ялтыратыу машинаһы

НА́ТИСК *м* **1.** һөжүм, ҡыҫым; **на́тиск врага́** дошман һөжүме **2.** *типогр.* баҫым, ҡабарын-

21 зак. 2.0084.05

ҡылыҡ; **на́тиск на бума́ге** ҡағыҙҙың (арт яғындағы) ҡабарынҡылығы

НАТИ́СКАТЬ *сов. что, чего; разг.* тығыҙлап тултырыу, баҫып тултырыу; **нати́скать ве́щи в чемода́н** сумаҙанға әйберҙе тығыҙлап тултырыу

НАТИ́СКИВАТЬ *несов. см.* **нати́скать**

НАТКА́ТЬ *сов. что, чего* һуғыу, туҡыу, һуғып (туҡып) ҡуйыу; **натка́ть мно́го полотна́** күп итеп киндер һуғыу

НАТКНУ́ТЬ *сов. кого-что* сәнсеп (ҡаҙап) ҡуйыу, кейҙереп ҡуйыу; **наткну́ть жука́ на иго́лку** ҡуңыҙҙы энә менән ҡаҙап ҡуйыу

НАТКНУ́ТЬСЯ *сов.; разг.* **1.** *на что* сәнселеү, ҡаҙалыу; **наткну́ться на сук** ағас ботағына ҡаҙалыу **2.** *на кого-что* бәрелеү, һуғылыу, төртөлөү; **наткну́ться на столб** бағанаға бәрелеү **3.** *на что; перен.* осрау, барып сығыу, тап булыу, юлығыу; **наткну́ться на неприя́тность** күңелһеҙлеккә юлығыу

НАТОЛКНУ́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что; разг.* этеп бәрҙереү (бәрелдереү), килтереп бәреү, этеп ултыртыу; **натолкну́ть ло́дку на бе́рег** кәмәне ярға этеп ултыртыу **2.** *кого-что, на что; перен.* килтереү, этәреү, йүнәлдереү; **натолкну́ть на мысль** фекергә килтереү

НАТОЛКНУ́ТЬСЯ *сов. см.* **наткну́ться** 2, 3

НАТОЛО́ЧЬ *сов. что, чего* төйөү, төйөп (онтап) ҡуйыу; **натоло́чь немно́го оре́хов** әҙерәк сәтләүек онтап ҡуйыу

НАТОМИ́ТЬ *сов. что* быҡтырыу, быҡтырып бешереү; **натоми́ть мя́са** ит быҡтырыу

НАТОПИ́ТЬ I *сов. что* яғыу, яғып йылытыу; **натопи́ть ба́ню** мунса яғыу

НАТОПИ́ТЬ II *сов. что, чего* иретеү, иретеп алыу (ҡуйыу), ҡайнатыу, ҡайнатып алыу (ҡуйыу); **натопи́ть кастрю́лю ма́сла** бер кәстрүл май иретеп алыу; **натопи́ть молока́** һөт ҡайнатып ҡуйыу

НАТОПИ́ТЬСЯ I *сов.; разг.* яҡшы ҡыҙыу (йылыныу); **пе́чка натопи́лась** мейес яҡшы ҡыҙҙы

НАТОПИ́ТЬСЯ II *сов.; разг.* иретеү, ирепсығыу; **из сне́га натопи́лось ведро́ воды́** ҡарҙан бер күнәк һыу ирепсыҡты

НАТОПТА́ТЬ *сов. что; разг.* **1.** *также без доп.* тапап бысратыу, бысратып бөтөрөү; **натопта́ть пол** иҙәнде тапап бысратып бөтөрөү **2.** (*протоптать*) тапап таҡырайтыу, таҡырайтып бөтөрөү; **натопта́ть доро́гу к роднику́** шишмә юлын таҡырайтып бөтөрөү

НАТОРГОВА́ТЬ *сов. что; разг.* **1.** һатыу (сауҙа) итеп йыйыу; **наторгова́ть ку́чу де́нег** сауҙа итеп күп аҡса йыйыу **2.** *на что* һатыу, һатыу итеү; **наторгова́ть на ты́сячу рубле́й** мең һумлыҡ һатыу

НАТОРГО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **наторгова́ть**

НАТОСКОВА́ТЬСЯ *сов.; разг.* һағыныу, һағынып (зарығып) бөтөү; **натоскова́ться по друзья́м** дуҫтарҙы һағынып зарығып бөтөү

НАТОЧИ́ТЬ *сов. что* үткерләү, сарлау, ҡайрау, игәү, яныу; **наточи́ть нож** бысаҡ үткерләү; **наточи́ть косу́** салғы яныу

НАТОЧИ́ТЬСЯ *сов.* үткерләнеү; **бри́тва наточи́лась хорошо́** сәс бәкеһе яҡшы үткерләнгән

НАТОЩА́К *нареч.* аслай, ас ҡарынлай (ҡарынға); **вы́пить лека́рство натоща́к** ас ҡарынлай дарыу эсеү

НАТРАВИ́ТЬ *сов.* **1.** *кого* һөсләтеү, һөскөртөү; **натрави́ть соба́к на за́йца** эттәрҙе ҡуянға һөскөртөү **2.** *кого; перен., разг.* (*подстрекнуть*) ҡотортоу **3.** *кого* (*уничтожить*) ағыулап үлтереп (ҡырып) бөтөрөү; **натрави́ть урака́нов** таракандарҙы ағыулап ҡырып бөтөрөү **4.** *что, чего; спец.* (*вытравить*) яндырып һүрәт төшөрөү (*кислота һ.б.*)

НАТРА́ВЛИВАТЬ *несов. см.* **натрави́ть**

НАТРАВЛЯ́ТЬ *несов. см.* **натрави́ть** 1, 2, 4

НАТРАВЛЯ́ТЬСЯ *несов. страд. от* **натравля́ть**

НАТРЕНИРО́ВАННОСТЬ *ж* күнеккәнлек, өйрәнгәнлек, күнеккән (өйрәнгән) булыу; **натрениро́ванность спортсме́на** спортсының күнеккән булыуы

НАТРЕНИРО́ВАННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **натренирова́ть 2.** *прил.* яҡшы күнеккән, күнектерелгән, һәйбәт өйрәнгән (өйрәтелгән); **натрениро́ванный спортсме́н** яҡшы күнектерелгән спортсы

НАТРЕНИРОВА́ТЬ *сов. кого-что* күнектереү, өйрәтеү, күнектереп (өйрәтеп) еткереү

НАТРЕНИРОВА́ТЬСЯ *сов.* күнегеү, өйрәнеү, күнегеп (өйрәнеп) етеү

НА́ТРИЕВЫЙ, -ая, -ое **1.** натрий ...ы; **на́триевая соль** натрий тоҙо; **на́триевый раство́р** натрий иретмәһе **2.** натрийлы; **на́триевая сели́тра** натрийлы селитра

НА́ТРИЙ *м* натрий (*химик элемент, металл*)

НА́ТРОЕ *нареч.* өскә, өс өлөшкә; **раздели́ть кусо́к хле́ба на́трое** бер һыныҡ икмәкте өскә бүлеү

НАТРУБИ́ТЬ: натруби́ть в у́ши *кому* ҡолаҡҡа туҡыу, ҡолаҡ тондороп бөтөү

НАТРУДИ́ТЬ *сов. что; разг.* арытыу, талдырыу, хәлдән тайҙырыу; **натруди́ть но́ги** аяҡты талдырыу

НАТРУДИ́ТЬСЯ *сов.; разг.* **1.** (*вдоволь потрудиться*) туйғансы эшләү, етерлек эшләү **2.** (*утомиться*) арыу, талыу, йонсоу, хәлдән тайыу; **спина́ натруди́лась** арҡа талды

НАТРУ́ЖИВАТЬ *несов. см.* **натруди́ть**

НАТРУ́ЖИВАТЬСЯ *несов. см.* **натруди́ться** 2

НАТРЯСА́ТЬ *несов. см.* **натрясти́**

НАТРЯСТИ́ *сов. что, чего* һелкеп (һелкетеп) төшөрөү (ҡойоу), ҡағып төшөрөү, ҡойоу; **натрясти́ я́блок** һелкетеп алма ҡойоу

НАТРЯСТИ́СЬ *сов.*; *разг.* **1.** һелкенеү, һелкетеү; **натрясти́сь в доро́ге** юлда һелкенеү **2.** (*испытать дрожь от чего-л. в течение длительного времени*) ҡалтыраныу, ҡалтыраныпторoу; **натрясти́сь от стра́ха** ҡурҡыуҙан ҡалтыраныу **3.** (*насыпаться*) ҡойолоу; **натрясло́сь мно́го я́блок** күп кенә алма ҡойолған

НАТУ́ГА *ж*; *разг.* көсәнеш, көсөргәнеш, көсәнеү; **рабо́тать без нату́ги** көсөргәнешһеҙ эшләү

НА́ТУГО *нареч.*; *разг.* тығыҙлап, тығыҙ итеп, ҡыҫып, тартып; **на́туго завяза́ть рюкза́к** артмаҡты ныҡ тартып бәйләү; **на́туго затяну́ться ремнём** ҡайышты ныҡ ҡыҫып быуыу

НАТУ́ЖИВАТЬ *несов. см.* **нату́жить**

НАТУ́ЖИВАТЬСЯ *несов. см.* **нату́житься** 2

НАТУ́ЖИТЬ *сов. что*; *разг.* киреү, йыйырыу, ҡабартыу; **нату́жить му́скулы** мускулдарҙы киреү

НАТУ́ЖИТЬСЯ *сов.*; *разг.* кирелеү, көсәнеү, бар көстө һалыу; **нату́житься, поднима́я ги́рю** гер күтәреп көсәнеү

НАТУЖИ́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* оҙаҡ (күп) ҡайғырыу, көйөү, зарығыу, зарығып бөтөү; **натужи́ться в разлу́ке** айырылышыуҙан зарығып бөтөү

НАТУ́ЖНЫЙ, -ая, -ое *разг.* **1.** көсәнеүле, көсәнеп эшләнгән; **нату́жный рыво́к** көсәнеүле ырғыу **2.** яһалма; **нату́жная ра́дость** яһалма шатлыҡ

НАТУ́РА *ж* **1.** (*характер*) холоҡ, тәбиғәт; **мя́гкий по нату́ре челове́к** йомшаҡ тәбиғәтле кеше **2.** (*действительность, реальность*) ысын, ысынбарлыҡ; **уви́деть медве́дя в нату́ре** ысын айыу күреү **3.** *иск.* (*живой образец*) натура (*тәбиғи үрнәк*); **рисова́ть с нату́ры** натуранан рәсем төшөрөү **4.** *кино.* тәбиғи шарттар; **снять фильм на нату́ре** фильмды тәбиғи шарттарҙа төшөрөү **5.** натуралата (*әйбер, аҙыҡ, иген һ.б.*); **получи́ть нату́рой** натуралата алыу

НАТУРАЛИЗА́ЦИЯ *ж* натурализация (*сит ил кешеһенә гражданлыҡ хоҡуғы бireү йәки сит дәүләт гражданлығын ҡабул итеү*)

НАТУРАЛИ́ЗМ *м* натурализм (**1.** *XIX б. һуңғы яртыһында әҙәбиәттә һәм сәнғәттә барлыҡҡа килгән йүнәлеш* **2.** *урыҫ әҙәбиәтендә реалистик йүнәлештең баштағы исеме*)

НАТУРАЛИЗОВА́ТЬ *сов., несов. кого* гражданлыҡ хоҡуғы биреү (*сит ил кешеһенә*)

НАТУРАЛИЗОВА́ТЬСЯ *сов., несов.* сит ил гражданлығын ҡабул итеү

НАТУРАЛИ́СТ *м* натуралист (**1.** *тәбиғәтте өйрәнеүсе, тәбиғәт белгесе* **2.** *натурализм яҡлы кеше*)

НАТУРАЛИСТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое натуралистик, натурализм ...ы; **натуралисти́ческое направле́ние в жи́вописи** рәсем сәнғәтендә натурализм йүнәлеше

НАТУРА́ЛЬНОСТЬ *ж* тәбиғилек; **натура́льность поведе́ния** ҡылыҡтың тәбиғилеге

НАТУРА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*естественный*) тәбиғи; **натура́льный тон** тәбиғи тауыш **2.** (*неподдельный, настоящий*) ысын; **натура́льный шёлк** ысын ебәк **3.** (*оплачиваемый натурой*) әйберләтә, натуралата, натураль; **натура́льный нало́г** әйберләтә һалым; **натура́льный обме́н** натураль алмашыу ♦ **натура́льное хозя́йство** натураль хужалыҡ

НАТУ́РНЫЙ, -ая, -ое **1.** *иск.* натуранан төшөрөү ...ы; **нату́рный класс** натуранан төшөрөү класы **2.** *кино.* тәбиғи шарттарҙа; **нату́рные съёмки** тәбиғи шарттарҙа төшөрөү

НАТУРОПЛА́ТА *ж* әйберләтә (натуралата) түләү

НАТУ́РЩИК *м* и **НАТУ́РЩИЦА** *ж* натурщик (*һүрәт яһағанда рәссам алдында өлгө, һын булып тороусы*)

НАТУШИ́ТЬ *сов. что* быҡтырып (томалап) бешереү; **натуши́ть о́вощи с мя́сом** йәшелсә менән ит быҡтырып бешереү

НАТЫ́КАТЬ *сов. что*; *разг.* ҡаҙап (сәнсеп) ҡуйыу; **наты́кать иго́лок** энәләр сәнсеп ҡуйыу

НАТЫКА́ТЬ *несов.* **1.** *см.* **наты́кать 2.** *см.* **наткну́ть**

НАТЫКА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **наткну́ться 2.** *страд. от* **натыка́ть**

НАТЮРМО́РТ *м*; *иск.* натюрморт

НАТЯ́ГИВАНИЕ *с см.* **натя́гивать**; **натя́гивание струн** ҡылдарҙы тартыу

НАТЯ́ГИВАТЬ *несов. см.* **натяну́ть**

НАТЯ́ГИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **натяну́ться 2.** *страд. от* **натя́гивать**

НАТЯЖЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **натяну́ть** 1, **натяну́ться**; **натяже́ние парусо́в** елкәндәрҙе киреү **2.** *мед.* ит үреү, бөтәшеү, уңалыу; **перви́чное натяже́ние** ит үрә башлау

НАТЯ́ЖКА *ж* **1.** *см.* **натяну́ть** 1, **натяну́ться**; **натя́жка струн** ҡылдарҙы тартыу **2.** *перен.* тартып-һуҙып; **поста́вить с натя́жкой тро́йку** тартып-һуҙып өслө ҡуйыу

НАТЯЖНО́Й, -ая, -ое тартып (һуҙып, киреп) кейҙерелә торған, тарттыра торған; **натяжны́е ши́ны** киреп кейҙерелә торған шиндар; **натяжно́й кана́т** тарттыра торған йыуан арҡан

НАТЯ́НУТОСТЬ *ж* ҡырҡыулыҡ, киҫкенлек, ҡырҡыу (киҫкен) булыу, яһалмалылыҡ; **натя́нутость отноше́ний** мөнәсәбәттәрҙең киҫкен булыуы

НАТЯ́НУТЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **натяну́ть**; **натя́нутые паруса́** кирелгән елкәндәр **2.** *прил.* (*лишённый естественности*) яһалма, ысын күңелдән булмаған, ҡырҡыу, киҫкен; **натя́нутый разгово́р** ысын күңелдән булмаған һөйләшеү; **натя́нутые отноше́ния** киҫкен мөнәсәбәттәр

НАТЯНУ́ТЬ *сов. что* **1.** тартыу, киреү, тартып (киреп) ҡуйыу; **натяну́ть во́жжи** дилбегәне

тартыу; **натяну́ть паруса́** елкәндәрҙе киреп ҡуйыу **2.** тартыу, кейеү, тартып кейеү (ябыныу); **натяну́ть на себя́ одея́ло** одеялды үҙеңә тартып ябыныу; **натяну́ть сапоги́** итекте тартып кейеү **3.** *разг.* (*сделать послабление*) тартып-һуҙып, өҙөп-йолҡоп; **натяну́ть тро́йку** тартып-һуҙып өслө ҡуйыу **4.** *чего* и *без доп. безл.*; *разг.* ҡаплау; **к ве́черу натяну́ло чёрных туч** кискә табан күкте ҡара болоттар ҡапланы

НАТЯНУ́ТЬСЯ *сов.* тартылыу, кирелеү, һуҙылыу; **паруса́ натяну́лись** елкәндәр кирелде

НАУГА́Д *нареч.* тоҫмаллап, ныҡлап белмәйенсә, ни булһа ла булыр тип, тәүәккәлләп; **идти́ науга́д** тоҫмаллап барыу

НАУГО́ЛЬНИК *м* мөйөшлөк; **шкату́лка с металли́ческими науго́льниками** тимер мөйөшлөктәр менән яһалған ҡумта

НАУГО́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое мөйөшкә ҡуйыла торған, мөйөшкә ҡуйылған (төшөрөлгән); **науго́льные украше́ния на переплёте кни́ги** китап тышының мөйөшөнә төшөрөлгән биҙәктәр

НАУДАЛУ́Ю *нареч.*; *разг.* дыуамал ҡыйыулыҡ менән; **ри́нуться наудалу́ю** дыуамал ҡыйыулыҡ менән ташланыу

НАУДА́ЧУ *нареч.* уйлап-нитеп тормай(ынса), тәүәккәлләп, ни булһа ла булыр тип; **идти́ наyда́чу** ни булһа ла булыр тип барыу

НАУДИ́ТЬ *сов. кого-что* (ҡармаҡ менән) тотоу (тотоп алыу); **науди́ть ведро́ леще́й** бер күнәк ҡорман балығы тотоу

НАУ́ЖИВАТЬ *несов. см.* **науди́ть**

НАУ́КА *ж* **1.** фән, ғилем; **есте́ственные нау́ки** тәбиғәт фәндәре; **Акаде́мия нау́к РБ** БР фәндәр академияһы **2.** (*назидание, урок*) һабаҡ, ғибрәт; **э́то тебе́ нау́ка** был һиңә һабаҡ

НАУКООБРА́ЗНЫЙ, -ая, -ое фәнгә оҡшаш, фәнни һымаҡ; **наукообра́зные сочине́ния** фәнгә оҡшаған яҙмалар

НАУ́СЬКАТЬ *сов. кого-что*; *разг.* һөсләү, һөсләтеү, һөскөртөү; **нау́ськать соба́ку** этте һөскөртөү

НАУ́СЬКИВАТЬ *несов. см.* **нау́ськать**

НАУ́СЬКИВАТЬСЯ *несов. страд. от* **нау́ськивать**

НАУТЁК *нареч.*; *разг.* һыҙыу, тайыу, үксә ялтыратыу

НАУ́ТРО *нареч.* иртәгә, иртән, иртәгәһенә, иртәнсәккә; **договори́ться о встре́че нау́тро** иртәнсәккә осрашыу тураһында һүҙ ҡуйышыу

НАУЧИ́ТЬ *сов. кого-что, чему* и *с неопр.* **1.** өйрәтеү; **научи́ть ребёнка счита́ть** баланы һанарға өйрәтеү **2.** *разг.* (*подговорить*) ҡотортоу, өйрәтеү; **научи́ть плохо́му** насарға ҡотортоу **3.** (*заставить понять*) инандырыу, өйрәтеү; **жизнь нау́чит мно́гому** тормош күпкә өйрәтер

НАУЧИ́ТЬСЯ *сов. чему* и *с неопр.* өйрәнеү; **научи́ться чита́ть** уҡырға өйрәнеү

НАУ́ЧНО-ИССЛЕ́ДОВАТЕЛЬСКИЙ, -ая, -ое ғилми-тикшеренеү ...ы; **нау́чно-иссле́довательский институ́т** ғилми-тикшеренеү институты

НАУ́ЧНО-ПОПУЛЯ́РНЫЙ, -ая, -ое фәнни-популяр; **нау́чно-популя́рный фильм** фәнни-популяр фильм

НАУ́ЧНО-ПРАКТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое ғилми-ғәмәли; **нау́чно-практи́ческая конфере́нция** ғилми-ғәмәли конференция

НАУ́ЧНО-ПРОИЗВО́ДСТВЕННЫЙ, -ая, -ое ғилми-етештереү ...ы; **нау́чно-произво́дственное объедине́ние** ғилми-етештереү берекмәһе

НАУ́ЧНО-ТЕХНИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое ғилми-техник, фәнни-техник; **нау́чно-техни́ческий прогре́сс** ғилми-техник прогресс; **нау́чно-техни́ческая литерату́ра** фәнни-техник әҙәбиәт

НАУ́ЧНО-ФАНТАСТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое ғилми-фантастик; **нау́чно-фантасти́ческий рома́н** ғилми-фантастик роман

НАУ́ЧНО-ЭКСПЕРИМЕНТА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое ғилми-эксперименталь, фәнни һынауҙар үтә торған; **нау́чно-эксперимента́льная ба́за** ғилми-эксперименталь база

НАУ́ЧНЫЙ, -ая, -ое фәнни, ғилми; **нау́чный рабо́тник** ғилми хеҙмәткәр; **нау́чная тео́рия** ғилми теория; **нау́чное учрежде́ние** ғилми учреждение

НАУ́ШНИК *м* и **НАУ́ШНИЦА** *ж*; *разг.* (*доносчик и доносчица*) ошаҡсы, ғәйбәтсе

НАУ́ШНИКИ *мн.* (*ед.* **нау́шник** *м*) **1.** ҡолаҡса, ҡолаҡсын; **ша́пка с нау́шниками** ҡолаҡсын бүрек **2.** *радио.* наушник; **наде́ть нау́шники** наушник кейеү

НАУ́ШНИЧАТЬ *несов.*; *разг.* ошаҡлау, ғәйбәт һөйләү

НАУ́ШНИЧЕСТВО *с*; *разг.* ошаҡ йөрөтөү, ошаҡсан, ғәйбәт (һүҙ) йөрөтөү

НАФАБРИКОВА́ТЬ *сов. что, чего* әҙерләү, баҫып сығарыу, уйлап сығарыу, таратыу, яһау; **нафабрикова́ть фальши́вых докуме́нтов** ялған документ әҙерләү

НАФАНТАЗИ́РОВАТЬ *сов. что* и *без доп.*; *разг.* юҡ нәмәләр (юҡ-бар) уйлап сығарыу; **нафантази́ровать ра́зных небыли́ц** төрлө юҡ-бар уйлап сығарыу

НАФТАЛИ́Н *м* нафталин; **пересы́пать шу́бу нафтали́ном** тунға нафталин һибеү

НАФТАЛИ́ННЫЙ и **НАФТАЛИ́НОВЫЙ,** -ая, -ое нафталин ...ы; **нафтали́нный за́пах** нафталин еҫе

НАФТО́Л *м* нафтол (*химик берләшмә*)

НАХА́Л *м*; *разг.* оятһыҙ (һөмһөҙ, битһеҙ) ир-ат; **наха́лка** *ж* оятһыҙ (һөмһөҙ, битһеҙ) ҡатын-ҡыҙ

НАХА́ЛЬНИЧАТЬ *несов.*; *разг.* оятһыҙланыу, һөмһөҙләнеү

НАХА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое оятһыҙ, һөмһөҙ; **наха́льный вид** оятһыҙ ҡиәфәт

НАХА́ЛЬСТВО *с* оятһыҙлыҡ, һөмһөҙлөк; **проявля́ть наха́льство** оятһыҙлыҡ күрһәтеү

НАХВА́ЛИВАТЬ *несов. см.* **нахвали́ть**

НАХВАЛИ́ТЬ *сов. кого-что*; *разг.* үтә (ныҡ) маҡтау, маҡтап ташлау; **нахвали́ть ученика́** уҡыусыны үтә ныҡ маҡтап ташлау

НАХВАЛИ́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* **1.** (*нахвастаться*) маҡтаныу, шапырыныу; **нахвали́ться на весь мир** бар донъяға шапырыныу **2.** *кем-чем* (*с отрицанием и обычно с гл. "мочь"*) маҡтанып бөтә алмау; **не мог нахвали́ться свои́ми детьми́** балаларын маҡтап бөтә алмай

НАХВА́СТАТЬ *сов.*; *разг.* (артыҡ) маҡтау, шапыртыу

НАХВА́СТАТЬСЯ *сов.*; *разг.* (артыҡ) маҡтаныу, шапырыныу; **нахва́статься зря** һис юҡҡа күп шапырыныу

НАХВАТА́ТЬ *сов. что, чего*; *разг.* **1.** *прям.* йыйыу, йыйып алыу, тотоп алыу, алып ҡалыу (ҡуйыу); **нахвата́ть гости́нцев** күстәнәс йыйып алыу **2.** *перен.* өҫтән-мөҫтән (унан-бынан) алыу; **нахвата́ть зна́ний** өҫтән-мөҫтән генә белем алыу

НАХВАТА́ТЬСЯ *сов.*; *перен., разг. см.* **нахвата́ть** 2

НАХВА́ТЫВАТЬ *несов. см.* **нахвата́ть**

НАХВА́ТЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **нахвата́ться 2.** *страд. от* **нахва́тывать**

НАХИ́МОВЕЦ *м* нахимовсы

НАХИ́МОВСКИЙ: Нахи́мовское учи́лище Нахимовсылар училищеһы (*хәрби-диңгеҙ училищеһы*)

НАХЛЕ́БНИК *м* (*приживальщик*) кешелә (кеше елкәһендә) йәшәүсе, әрәмтамаҡ

НАХЛЕСТА́ТЬ *сов. кого-что*; *разг.* сыбыҡлау, сыбыртҡылау, ҡамсылау; **нахлеста́ть ло́шадь** атты сыбыртҡылау

НАХЛЕСТА́ТЬСЯ *сов.*; *прост.* туйғансы сабыныу; **нахлеста́ться ве́ником** миндек менән туйғансы сабыныу

НАХЛЁСТЫВАТЬ *несов.* **1.** *см.* **нахлеста́ть 2.** ҡойоу, яуыу; **до́ждик сно́ва начина́л нахлёстывать** ямғыр яңынан ҡоя башланы

НАХЛЁСТЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **нахлеста́ться 2.** *страд. от* **нахлёстывать** 1

НАХЛОБУ́ЧИВАТЬ *несов. см.* **нахлобу́чить**

НАХЛОБУ́ЧИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **нахлобу́читься 2.** *страд. от* **нахлобу́чивать**

НАХЛОБУ́ЧИТЬ *сов. что*; *разг.* (*о головном уборе*) батырып (төшөрөп) кейеү; **нахлобу́чить ша́пку** бүректе батырып кейеү

НАХЛОБУ́ЧИТЬСЯ *сов.*; *разг.* (*о головном уборе*) маңлайына төшөп тороу (төшөү), маңлайын ҡаплап тороу

НАХЛОБУ́ЧКА *ж*; *разг.* ҡаты шелтә, ныҡ әрләнеү; **получи́ть нахлобу́чку** ҡаты шелтә алыу

НАХЛО́ПАТЬ *сов. кого-что*; *разг.* шапылдатып (сапылдатып, сәпелдәтеп) һуғыу, һуҡҡылау; **нахло́пать озорно́го ребёнка** шаян баланы шапылдатып һуҡҡылау

НАХЛЫ́НУТЬ *сов.* **1.** (*о жидкостях, газах, запахах и т.д.*) урғылып килеп сығыу (бәрелеү), эркелеп килеп менеү; **волна́ нахлы́нула на бе́рег** тулҡын ярға урғылып килеп бәрелде **2.** *перен.* солғап алыу; **мы́сли нахлы́нули** уйҙар солғап алды **3.** (*о людях*) ябырылыу, ябырылып килеп тулыу (сығыу); **толпа́ нахлы́нула** халыҡ ябырылып килеп тулды

НАХМУ́РЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **нахму́рить 2.** *прил.* (*сурово, угрюмо наморщенный*) йыйырылған, йәмрәйгән, сытырайған; **нахму́ренный лоб** йыйырылған маңлай **3.** *прил.* (*мрачный*) һөмһөрө ҡойолған, сытырайған, ҡарайған, ҡара янған; **нахму́ренный вид** һөмһөрө ҡойолған ҡиәфәт

НАХМУ́РИВАТЬ *несов. см.* **нахму́рить**

НАХМУ́РИВАТЬСЯ *несов. см.* **нахму́риться**

НАХМУ́РИТЬ *сов. что* йыйырыу, емереү, төйөү, сытырайыу; **нахму́рить бро́ви** ҡаш емереү

НАХМУ́РИТЬСЯ *сов.* **1.** йыйырыу, йәмрәйеү, сырай һытыу; **он нахму́рился** ул сырай һытты **2.** *перен.* (*о небе, о погоде и т.п.*) болотлау, боҙолоу, ҡараңғыланыу; **день нахму́рился** көн боҙолдо

НАХОДИ́ТЬ I *несов. см.* **найти́** I

НАХОДИ́ТЬ II *несов. см.* **найти́** II

НАХОДИ́ТЬСЯ I *несов.* **1.** *см.* **найти́сь 2.** (*быть расположенным, пребывать*) -да/-дә тороу (булыу), урынлашыу; **шко́ла нахо́дится в це́нтре го́рода** мәктәп ҡала үҙәгендә урынлашҡан **3.** *страд. от* **находи́ть** I

НАХОДИ́ТЬСЯ II *сов.*; *разг.* туйғансы (арығансы) йөрөү, йөрөп арыу (туйыу)

НАХО́ДКА *ж* **1.** (*вещь*) табылдыҡ, табылған нәмә; **це́нная нахо́дка** ҡиммәтле табылдыҡ **2.** *перен.* табыш, асыш; **э́то больша́я нахо́дка для теа́тра** театр өсөн был ҙур табыш

НАХО́ДЧИВОСТЬ *ж* тапҡырлыҡ, зирәклек, сослоҡ, осҡорлоҡ; **прояви́ть нахо́дчивость** тапҡырлыҡ күрһәтеү

НАХО́ДЧИВЫЙ, -ая, -ое тапҡыр, зирәк, сос, осҡор; **нахо́дчивый челове́к** осҡор кеше; **нахо́дчивый отве́т** тапҡыр яуап

НАХОЖДЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **находи́ть** I 1; **нахожде́ние отве́та** яуап табыу **2.** *см.* **находи́ться** I 2; **ме́сто нахожде́ния руды́** мәғдән (ятҡылығы) булған урын

НАХОЗЯ́ЙНИЧАТЬ *сов.*; *разг.* хужа булып алыу; **нахозя́йничать в чужо́м до́ме** кеше өйөндә хужа булып алыу

НАХО́ХЛЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **нахо́хлить 2.** *прил.* (*о птицах*) йөнөн тырпайтҡан, ҡабарынған; **нахо́хленный индю́к** ҡабарынған күркә **3.** *прил.*; *перен.* (*о человеке*) ҡараңғы сырайлы, сырайы һытыҡ (боҙолған), асыулы

НАХО́ХЛИВАТЬ *несов. см.* **нахо́хлить**

НАХО́ХЛИВАТЬСЯ *несов. см.* **нахо́хлиться**

НАХО́ХЛИТЬ *сов. что* (*о птицах*) тырпайтыу, ҡабартыу, өрпәйтеү, торғоҙоу; **нахо́хлить пе́рья** йөндәрен (ҡанаттарын) тырпайтыу

НАХО́ХЛИТЬСЯ *сов.* **1.** (*о птицах*) йөнөн (ҡанатын) тырпайтыу, ҡабарыныу **2.** *перен.*, *разг.* (*о человеке*) сырай һытыу, йөҙ йәмрәйтеү

НАХОХОТА́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* көлөү, туйғансы (эс ҡатҡансы) көлөү; **нахохота́ться до слёз** күҙҙән йәш сыҡҡансы көлөү

НАЦАРА́ПАТЬ *сов. что*; *разг.* **1.** (*царапая, начертить, написать*) тырнап (сыйып) яҙыу, сыймаҡлау **2.** (*написать неразборчиво, неумело*) арлы-бирле яҙыу, һыҙғылау, насар итеп яҙыу

НАЦЕДИ́ТЬ *сов. что, чего* ағыҙып алыу, һөҙөп (һарҡытып) алыу; **нацеди́ть молока́** һөт һөҙөп алыу

НАЦЕДИ́ТЬСЯ *сов.* ағыу, һарҡыу, ағып (һарҡып) йыйылыу; **нацеди́лось полстака́на воды́** ярты стакан һыу һарҡҡан

НАЦЕ́ЖИВАТЬ *несов. см.* **нацеди́ть**

НАЦЕ́ЖИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **нацеди́ться** **2.** *страд. от* **наце́живать**

НАЦЕ́ЛЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **наце́лить** **2.** *прил.* йүнәлтелгән; **наце́ленная на успе́х рабо́та** уңышҡа йүнәлтелгән эш

НАЦЕ́ЛИВАТЬ *несов. см.* **наце́лить**

НАЦЕ́ЛИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **наце́литься** **2.** *страд. от* **наце́ливать**

НАЦЕ́ЛИТЬ *сов.* **1.** *что* төбәү, төҙәү, тосҡау; **наце́лить ружьё** мылтыҡ төбәү **2.** *кого-что*; *перен.*, *разг.* йүнәлдереү, йүнәлтеү; **наце́лить внима́ние** иғтибар йүнәлтеү

НАЦЕ́ЛИТЬСЯ *сов.* **1.** *в кого-что* и *без доп.* (*прицелиться*) төбәү, төҙәү, тосҡау, күҙәү **2.** *на что, с неопр.* и *без доп.*; *перен.* йыйыныу; **наце́литься уе́хать** китергә йыйыныу

НА́ЦЕЛО *нареч.*; *разг.* тотош, тотошлай, тулыһынса, бөтөнләй; **лёд на́цело растая́л** боҙ тотошлай ирегән; **на́цело забы́ть** бөтөнләй онотоу

НАЦЕ́НКА *ж*; *торг.* өҫтәмә (өҫтәлгән) хаҡ; **наце́нка на това́ры** тауарҙарға өҫтәлгән хаҡ

НАЦЕПИ́ТЬ *сов. что* **1.** элеү, эләктереү, тағыу; **нацепи́ть вёдра на ко́лья забо́ра** биҙрәләрҙе ҡойма бағаналарына элеү **2.** *разг.* тағыу, ҡаҙау; **нацепи́ть була́вку** төйрәүес ҡаҙау; **нацепи́ть меда́ли** миҙалдарҙы тағыу

НАЦЕПЛЯ́ТЬ *несов. см.* **нацепи́ть**

НАЦЕПЛЯ́ТЬСЯ *несов. страд. от* **нацепля́ть**

НАЦИ́ЗМ *м* нацизм; **боро́ться про́тив наци́зма** нацизмға ҡаршы көрәшеү

НАЦИОНАЛИЗА́ЦИЯ *ж* национализация, национализациялау; **национализа́ция земли́** ерҙе национализациялау

НАЦИОНАЛИЗИ́РОВАТЬ *сов.*, *несов. что* национализациялау

НАЦИОНАЛИЗИ́РОВАТЬСЯ **1.** *сов.*, *несов.* национализацияланыу, национализация яһалыу **2.** *только несов. страд. от* **национализи́ровать**

НАЦИОНАЛИ́ЗМ *м* милләтселек

НАЦИОНАЛИ́СТ *м* и **НАЦИОНАЛИ́СТКА** *ж* милләтсе

НАЦИОНАЛИСТИ́ЧЕСКИЙ и **НАЦИОНАЛИСТИ́ЧНЫЙ,** -ая, -ое милләтселек ...ы, милләтселәргә хас; **националисти́ческие взгля́ды** милләтселәргә хас ҡараштар

НАЦИОНАЛИ́СТСКИЙ, -ая, -ое милләтселәр ...ы; **национали́стская организа́ция** милләтселәр ойошмаһы

НАЦИОНА́ЛЬНО-ОСВОБОДИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое милли-азатлыҡ ...ы; **национа́льно-освободи́тельное движе́ние** милли-азатлыҡ хәрәкәте

НАЦИОНА́ЛЬНО-ПАТРИОТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое милли-патриотик; **национа́льно-патриоти́ческие си́лы** милли-патриотик көстәр

НАЦИОНА́ЛЬНОСТЬ *ж* **1.** милләт; **лю́ди ра́зных национа́льностей** төрлө милләт кешеләре **2.** миллилек; **национа́льность иску́сства** сәнғәттең миллилеге

НАЦИОНА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое милли; **национа́льный вопро́с** милли мәсьәлә; **национа́льное движе́ние** милли хәрәкәт; **национа́льные обы́чаи** милли ғөрөф-ғәҙәттәр (йолалар); **национа́льное госуда́рство** милли дәүләт

НАЦИ́СТ *м* нацист

НАЦИ́СТСКИЙ, -ая, -ое нацист ...ы; **наци́стская организа́ция** нацистар ойошмаһы

НА́ЦИЯ *ж* милләт; **права́ на́ций** милләттәрҙең хоҡуҡтары ♦ **Организа́ция Объединённых На́ций (ООН)** Берләшкән Милләттәр Ойошмаһы (БМО)

НАЦМЕНЬШИНСТВО́ *с*; *разг.* (*национальное меньшинство*) аҙ(һанлы) милләт, аҙсылыҡ

НАЧАДИ́ТЬ *сов. чем* и *без доп.* һөрөм (еҫ) сығарыу, һөрөмләп бөтөрөү, еҫ менән тултырыу; **начади́ть в избе́ табако́м** өйҙө тәмәке еҫе менән тултырыу

НАЧА́ЛО *с* **1.** баш; **нача́ло пути́** юл башы; **нача́ло у́лицы** урам(дың) башы; **нача́ло уче́бного го́да** уҡыу йылының башы **2.** (*источник, основа чего-л.*) баш, башланғыс, нигеҙ; **нача́ло организа́ции движе́ния** хәрәкәтте ойоштороуҙың нигеҙе **3.** *мн.* **нача́ла** нигеҙ(ҙәр); **на нача́лах ра́венства** тигеҙ хоҡуҡлылыҡ нигеҙендә ♦ **под нача́лом** *чьим, у кого* ҡулы аҫтында; **(попасть, поступить и т.п.) под нача́ло** *чьё* ҡул аҫтына, етәкселегенә (инеү, эләгеү)

НАЧА́ЛЬНИК *м* башлыҡ, етәксе, начальник, түрә; **нача́льник отде́ла** бүлек башлығы

НАЧА́ЛЬНИЧЕСКИЙ, -ая, -ое **1.** башлыҡ ...ы; **нача́льническая до́лжность** башлыҡ вазифаһы **2.** башлыҡтарса, башлыҡтарға хас, ҡырҡа;

нача́льническая стро́гость башлыҡтарға хас талапсанлыҡ

НАЧА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** (тәү) баштағы, тәүге; **нача́льный пери́од** тәүге осор **2.** (*первоначальный, низший*) башланғыс; **нача́льные кла́ссы** башланғыс синыфтар

НАЧА́ЛЬСТВЕННЫЙ, -ая, -ое *см.* **нача́льнический** 2

НАЧА́ЛЬСТВО *с* **1.** *собир.* башлыҡтар, етәкселәр; **вы́сшее нача́льство** юғары башлыҡтар **2.** *разг.* башлыҡ, етәксе; **распоряже́ние нача́льства** етәксе(неӊ) күрһәтмәһе **3.** етәкселек; **приня́ть нача́льство над отде́лом** бүлек менән етәкселек итеүҙе ҡабул итеү; **служи́ть под нача́льством** *чьим-л. берәүҙең* етәкселеге аҫтында хеҙмәт итеү

НАЧА́ЛЬСТВОВАТЬ *несов.* идара (етәкселек) итеү, башлыҡ булып тороу; **нача́льствовать над охра́ной** ҡарауылсылар өҫтөнән башлыҡ булып тороу

НАЧА́ЛЬСТВУЮЩИЙ, -ая, -ее **1.** *прич.* идара (етәкселек) итеүсе, башлыҡ (етәксе) булып тороусы **2.** *прил.* етәксе ...ы, команда ...ы; **нача́льствующий соста́в а́рмии** армияның команда составы

НАЧА́ТЬ *сов.* **1.** *что* и *с неопр.*; *в разн. знач.* башлау, тотоноу, керешеү; **нача́ть уро́к** дәрес башлау; **нача́ть петь** йырлай башлау **2.** *что, с кого-чего* башлап ебәреү; **нача́ть день с заря́дки** көндө зарядканан башлап ебәреү

НАЧА́ТЬСЯ *сов. что, с чего* и *без доп.* башланыу, башланып китеү; **начался́ но́вый уче́бный год** яңы уҡыу йылы башланды; **воскре́сный день начался́ с лы́жной прогу́лки** йәкшәмбе көн саңғыла йөрөү менән башланып китте

НАЧДИ́В *м* (*начальник дивизии*) дивизия начальнигы

НАЧЕКА́НИВАТЬ *несов. см.* **начека́нить**

НАЧЕКА́НИТЬ *сов. что* сүкеп (һуғып) һырлау, биҙәк төшөрөп яһау

НАЧЕКУ́ *нареч.* һаҡ, уяу, әҙер; **быть начеку́** әҙер булыу

НАЧЕРКА́ТЬ и **НАЧЁРКАТЬ** *сов.*; *разг.* **1.** *что, чего* һыҙғылап бөтөү, сыйып (сыймаҡлап) бөтөү (ташлау), сыймаҡлау; **начерка́ть линии** һыҙыҡтар сыймаҡлау **2.** (*небрежно написать, нарисовать*) тиҙ-тиҙ генә һыҙғылау (яҙыу), һыҙғылап (яҙып) ташлау; **начерка́ть письмо́** тиҙ-тиҙ генә хат һыҙғылап ташлау

НАЧЁРКИВАТЬ *несов. см.* **начерка́ть** 1

НАЧЁРКИВАТЬСЯ *несов. страд. от* **начёркивать**

НАЧЕРНИ́ТЬ *сов. что* ҡарайтыу, ҡараға буяу

НА́ЧЕРНО *нареч.* ҡараға, ҡаралама итеп; **написа́ть на́черно** ҡаралама итеп яҙыу

НАЧЕРНЯ́ТЬ *несов. см.* **начерни́ть**

НАЧЕ́РПАТЬ и *разг.* **НАЧЕРПА́ТЬ** *сов. что, чего* и *без доп.* һоҫоп (батырып, сумырып) алыу; **наче́рпать воды́** һыу һоҫоп алыу

НАЧЕ́РПЫВАТЬ *несов. см.* **наче́рпать**

НАЧЕ́РПЫВАТЬСЯ *несов. страд. от* **наче́рпывать**

НАЧЕРТА́НИЕ *с* **1.** *высок. см.* **начерта́ть 2.** (*очертание*) яҙылыш, һүрәт, һын; **начерта́ние букв** хәрефтәрҙең яҙылышы

НАЧЕРТА́ТЕЛЬНЫЙ: начерта́тельная геоме́трия һыҙма геометрия

НАЧЕРТА́ТЬ *сов. что*; *высок.* **1.** (*написать*) яҙыу; **начерта́ть кля́твенные слова́** ант һүҙҙәре яҙыу **2.** *перен.* (*наметить, указать*) билдәләү, билдәләп ҡуйыу, күрһәтеү; **начерта́ть путь** юл күрһәтеү

НАЧЕРТА́ТЬСЯ *сов.*; *высок.* һаҡланыу; **начерта́ться в па́мяти** хәтерҙә һаҡланыу

НАЧЕРТИ́ТЬ *сов. что* һыҙыу, һыҙып әҙерләү; **начерти́ть мно́го чертеже́й** бик күп һыҙмалар һыҙыу

НАЧЕ́РЧИВАТЬ *несов. см.* **начерти́ть**

НАЧЕ́РЧИВАТЬСЯ *несов. страд. от* **наче́рчивать**

НАЧЁС *м* **1.** *см.* **начеса́ть — начёсывать 2.** (*ворс*) өлпө, өбөрө; **густо́й начёс** ҡуйы өбөрө **3.** *спец.* бәйләм **4.** *разг.* (*способ расчёсывания волос*) ҡабартылған (сәс); **причёска с начёсом** ҡабартылған сәс **5.** тырналған урын; **начёс на ше́е** муйында тырналған урын

НАЧЕСА́ТЬ *сов.* **1.** *что, чего*; *в разн. знач.* тарау, тарап төшөрөү (алыу), тәрәшләү; **начеса́ть льна** етен тәрәшләү; **начеса́ть ко́зьего пу́ха** дебет тарап алыу; **начеса́ть во́лосы на лоб** сәсте маңлайға тарап төшөрөү **2.** *что*; *разг.* тырнап йәрәхәтләү; **начеса́ть до́ крови щёку** яңаҡты тырнап ҡанатыу

НАЧЕ́СТЬ *сов.*; *бухг.* раҫланмаған сығымды кире ҡайтарып алыу (тотоп алып ҡалыу), өҫтөнә сығарыу; **наче́сть с жа́лованья** эш хаҡынан тотоп алып ҡалыу

НАЧЁСЫВАТЬ *несов. см.* **начеса́ть**

НАЧЁСЫВАТЬСЯ *несов. страд. от* **начёсывать**

НАЧЁТ *м*; *бухг.* начёт (*раҫланмаған сығымды ҡаплау өсөн кире ҡайтарып бирелергә тейешле аҡса*)

НАЧЁТНИЧЕСТВО *с* хәреф ятлау (*уҡығанды аңламайынса ятлап алынған белем*)

НАЧЁТЧИК *м* хәреф ятлаусы

НАЧИНА́НИЕ *с* **1.** *см.* **начина́ть 2.** башланғыс, инициатива; **поддержа́ть начина́ния молодо́го учи́теля** йәш уҡытыусының башланғыстарын хуплау

НАЧИНА́ТЕЛЬ *м* башлаусы, башлап ебәреүсе, нигеҙ һалыусы, инициатор; **начина́тель поле́зных дел** файҙалы эштәрҙе башлап ебәреүсе

НАЧИНА́ТЬ *несов. см.* **нача́ть**

НАЧИНА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **нача́ться** **2.** *страд. от* **начина́ть**

НАЧИНА́ЮЩИЙ, -ая, -ее **1.** *прич. от* **начина́ть** **2.** *прил.* яңы башлаусы, яңы башлап тотоноусы, йәш, тәжрибәһеҙ; **начина́ющий писа́тель** йәш яҙыусы **3.** *в знач. сущ.* **начина́ющий** *м* и **начина́ющая** *ж* башлап тотоноусы, өйрәнә башлаусы; **уче́бник для начина́ющих** өйрәнә башлаусылар өсөн дәреслек

НАЧИНА́Я **1.** *деепр. от* **начина́ть** **2.** *предлог с род. п.* (*в сочетании с предлогами "с" и "от"*) башлап; **начина́я с пе́рвого сентября́** беренсе сентябрҙән башлап

НАЧИ́НИВАТЬ *несов. см.* **начини́ть** II

НАЧИНИ́ТЬ I *сов. что, чем* (эсенә) тултырыу (һалыу), тултырып яһау; **начини́ть пироги́ гриба́ми** бәлешкә бәшмәк һалыу

НАЧИНИ́ТЬ II *сов. что, чего; разг.* **1.** (*починить*) ямаштырыу, ямап ҡуйыу; **начини́ть мно́го носко́в** ойоҡбаштар ямап ҡуйыу **2.** (*очинить*) ослау, ослап ҡуйыу (ташлау); **начини́ть карандаше́й** ҡәләмдәр ослап ҡуйыу

НАЧИ́НКА *ж* **1.** *см.* **начини́ть** I — **начиня́ть** **2.** эс, -лы/-ле; **начи́нка пирога́** бәлеш эсе; **пиро́г с мясно́й начи́нкой** итле бәлеш

НАЧИ́НОЧНЫЙ, -ая, -ое эсенә һалына торған; **начи́ночное мя́со** бәлеш эсенә һалына торған ит

НАЧИНЯ́ТЬ *несов. см.* **начини́ть** I

НАЧИ́РКАТЬ *сов. что, чего; разг.* (*спичек*) һыҙып бөтөрөү, һыҙғылау; **начи́ркать полкоро́бки спи́чек** ярты ҡап шырпы(ны) һыҙып бөтөрөү

НАЧИСЛЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **начи́слить** — **начисля́ть** **2.** *бухг.* (*сумма*) өҫтәп иҫәпләнгән сумма, өҫтәлгән сумма; **начисле́ния на за́работную пла́ту** эш хаҡына өҫтәлгән сумма

НАЧИ́СЛИТЬ *сов. что; бухг.* иҫәпләп өҫтәү (сығарыу, яҙыу); **начи́слить проце́нты** иҫәпләп процент өҫтәү; **начи́слить за́работную пла́ту** эш хаҡын иҫәпләп яҙып ҡуйыу

НАЧИСЛЯ́ТЬ *несов. см.* **начи́слить**

НАЧИСЛЯ́ТЬСЯ *несов. страд. от.* **начисля́ть**

НАЧИ́СТИТЬ *сов.* **1.** *что, чего* әрсеү, таҙалау, ҡырыу, әрсеп (таҙартып, ҡырып) ҡуйыу; **начи́стить карто́шки** картуф әрсеп ҡуйыу **2.** *что; разг.* (*вычистить*) таҙартыу; **начи́стить сапоги́** итекте таҙартыу

НА́ЧИСТО *нареч.* **1.** *разг.* таҙа, тап-таҙа, аҡ, аҡҡа; **на́чисто вы́белить избу́** өйҙө аҡҡа буяп сығыу; **перепи́сывать на́чисто** таҙаға күсереп яҙыу **2.** (*решительно*) бөтөнләй(гә), ҡәтғи рәүештә; **на́чисто отказа́ться плати́ть** түләүҙән ҡәтғи рәүештә баш тартыу

НАЧИСТОТУ́ *нареч.; разг.* ысын күңелдән, йәшермәй(енсә), асыҡтан-асыҡ, туранан-тура; **поговори́ть начистоту́** асыҡтан-асыҡ һөйләшеү

НАЧИСТУ́Ю *нареч.; разг.* **1.** *см.* **на́чисто** **2.** *см.* **начистоту́**

НАЧИ́ТАННОСТЬ *ж* уҡымышлы (белемле) булыу

НАЧИ́ТАННЫЙ, -ая, -ое күп уҡыған, уҡымышлы, белемле; **начи́танный челове́к** күп уҡыған кеше

НАЧИТА́ТЬ *сов.* **1.** *что; разг.* уҡыу, уҡып сығыу; **начита́ть за́ год мно́го книг** бер йылда бик күп китап уҡып сығыу **2.** *что; тех.* (*прочитать для звукозаписи*) яҙҙырыу өсөн уҡыу

НАЧИТА́ТЬСЯ *сов.* күп уҡыу, уҡып туйыу; **начита́ться рома́нов** бик күп романдар уҡыу; **не могу́ начита́ться** уҡып туя алмайым

НАЧИ́ТЫВАТЬ I *несов. см.* **наче́сть**

НАЧИ́ТЫВАТЬ II *несов. см.* **начита́ть**

НАЧИ́ТЫВАТЬСЯ I *несов. страд. от* **начи́тывать** I

НАЧИ́ТЫВАТЬСЯ II *несов. страд. от* **начи́тывать** II

НАЧИХА́ТЬ *сов.; разг.* **1.** сөскөрөп сәсрәтеү (бысратыу) **2.** *только неопр. кому в знач. сказ.; прост.* иғтибар итмәү, барыбер тип һанау

НАЧИЩА́ТЬ *несов. см.* **начи́стить**

НАЧИЩА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **начи́ститься** **2.** *страд. от* **начища́ть**

НАЧУДИ́ТЬ *сов.; разг.* әкәмәтләнеү, йүләрлек эшләп ташлау, йүләрләнеү

НАШ *м* (наша *ж*, наше *с*) *мест.* **1.** беҙҙең; **на́ши жела́ния** беҙҙең теләктәр(ебеҙ); **на́ши роди́тели** беҙҙең ата-әсәләр **2.** *в знач. сущ.* **на́ше** *с; разг.* үҙебеҙҙеке, беҙҙеке; **на́ше никуда́ не уйдёт** беҙҙеке бер ҡайҙа ла китмәҫ (юғалмаҫ) **3.** *в знач. сущ.* **на́ши** *мн.; разг.* беҙҙекеләр; **на́ши прие́хали** беҙҙекеләр килгән (ҡайтҡан) **4.** *в знач. сущ.* **наш** *м* и **на́ша** *ж; прост.* башлыҡ (*хужа, етәксе һ.б.*); **наш не лю́бит опа́здывающих** беҙҙең хужа һуңлап килеүселәрҙе яратмай ♦ **наш брат** беҙҙең ағай-эне, беҙҙең кеше (халыҡ); **на́ша берёт (возьмёт, взяла́)** өҫтөнлөктө беҙ алабыҙ (алдыҡ), беҙ еңәбеҙ (еңдек), беҙҙеке еңә (еңде); **на́ше вам!** *прост., шутл.* сәләм бирҙек! (*иҫәнләшеү мәғәнәһендә*); **и на́шим и ва́шим** ике яҡҡа ла ярарға тырышыу; **по-на́шему** беҙҙеңсә

НА́ША *ж мест. см.* **наш**

НАШАЛИ́ТЬ *сов.* шаярыу, шаянлыҡтар (шуҡлыҡтар) эшләп ташлау, шаярып ташлау

НАШАЛИ́ТЬСЯ *сов.; разг.* туйғансы шаярыу, шаярып туйыу; **де́ти за́ день нашали́лись** балалар көн(ө) буйы шаярып туйҙылар

НАША́РИВАТЬ *несов. см.* **наша́рить**

НАША́РИТЬ *сов.; разг.* һәрмәп (һәрмәләп, һәрмәнеп) эҙләп табыу; **наша́рить звоно́к** һәрмәп звонокты эҙләп табыу

НАШАТЫ́РНЫЙ, -ая, -ое нишатыр ...ы, нишатырлы; **нашаты́рный спирт** нишатыр спирты

НАШАТЫ́РЬ *м* нишатыр (**1.** *химик матдә* **2.** *һөйл. нишатыр спирты*)

НАШВЫ́РИВАТЬ *несов. см.* **нашвыря́ть**

НАШВЫРЯ́ТЬ *сов. что*; *разг.* ырғытыу, ташлау, ташлап туҙҙырыу (тултырыу); **нашвыря́ть камне́й** күп таш ырғытыу

НА́ШЕ *с мест. см.* **наш**

НАШЕЛУШИ́ТЬ *сов. что, чего*; *разг.* әрсеү, ҡабығын һыҙырыу, әрсеп (һыҙырып) ҡуйыу, һурҙыртыу; **нашелуши́ть се́мечек** көнбағыш һурҙыртыу

НАШЕПТА́ТЬ *сов.* **1.** *что* и *без доп.* бышылдау, шыбырлау, бышылдап (шыбырлап) һөйләү (һөйләп биреү); **нашепта́ть серде́чные та́йны** йөрәк серҙәрен бышылдап ҡына һөйләп биреү **2.** (*наклеветать*) яла яғыу **3.** *устар.* (*внушить тайным образом*) аҫтыртын ҡотортоу **4.** *на что*; *уст.* өшкөрөү

НАШЕПТА́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* бышылдашыу (шыбырлашыу); **вдо́воль нашепта́ться с дру́гом** дуҫ менән туйғансы бышылдашыу

НАШЁПТЫВАТЬ *несов. см.* **нашепта́ть**

НАШЁПТЫВАТЬСЯ *несов. страд. от* **нашёптывать**

НАШЕ́СТВИЕ *с* баҫып инеү, ябырылыу, яу булып килеү, һөжүм; **наше́ствие завоева́телей** баҫҡынсыларҙың ябырылыуы

НА́ШИ *мн. мест. см.* **наш**

НАШИВА́НИЕ *с см.* **нашива́ть**

НА́ШИВАТЬ *несов.*; *разг. от* **носи́ть**

НАШИВА́ТЬ *несов. см.* **наши́ть**

НАШИВА́ТЬСЯ *несов. страд. от* **нашива́ть**

НАШИ́ВКА *ж* **1.** *см.* **наши́ть 2.** (*то, что нашито*) һыҙат (*әйбер өҫтөнән биҙәк өсөн тегеп ҡуйылған тар туҡыма, күн һ.б.*) **3.** *воен.* билдә, билге (*хәрби звание билдәһе*); **наши́вки на рукаве́** еңдәге билдәләр; **наши́вки ране́ний** яраларҙы белдергән билгеләр

НАШИВНО́Й, -ая, -ое өҫтән тегелгән, өҫтән тегеп ҡуйылған, тышҡы; **нашивно́й карма́н** тышҡы кеҫә

НАШИНКОВА́ТЬ *сов. что* турау, турап ҡуйыу (алыу, ташлау); **нашинкова́ть капу́сту** кәбеҫтә турау

НАШИНКО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **нашинкова́ть**

НАШИНКО́ВЫВАТЬСЯ *несов. страд. от* **нашинко́вывать**

НАШИ́ТЬ *сов.* **1.** *что* (*пришить*) тегеп ҡуйыу; **наши́ть карма́н** кеҫә тегеп ҡуйыу **2.** *что* (күп итеп) тегеү, тегеп ҡуйыу, тегеп әҙерләп ҡуйыу; **наши́ть пла́тьев** күп итеп күлдәктәр тегеп ҡуйыу

НАШЛЁПАТЬ *сов. кого*; *разг.* сапылдата һуғыу, сәпәләп алыу, сикәләү; **нашлёпать по щека́м** сикәләү

НАШПИ́ЛИВАТЬ *несов. см.* **нашпи́лить**

НАШПИ́ЛИВАТЬСЯ *несов. страд. от* **нашпи́ливать**

НАШПИ́ЛИТЬ *сов. кого-что* ҡаҙап (элеп, беркетеп) ҡуйыу; **нашпи́лить ле́нту на шля́пу** эшләпәгә таҫма ҡаҙап ҡуйыу

НАШТАМПОВА́ТЬ *сов. что* штамп һуғыу, штампылап ҡуйыу; **наштампова́ть дета́ли** деталдәр штампылап ҡуйыу

НАШТАМПО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **наштампова́ть**

НАШУМЕ́ВШИЙ, -ая, -ее **1.** *прич. от* **нашуме́ть 2.** *прил.* (*привлёкший внимание*) донъя шаулатҡан; **нашуме́вший рома́н** донъя шаулатҡан роман

НАШУМЕ́ТЬ *сов.* **1.** (*произвести шум*) тауышланыу, шаулау, тауыш сығарыу (ҡуптарыу), шау ҡуптарыу **2.** *перен.* (*вызвать много разговоров*) шаулатыу; **нашуме́ть по всему́ го́роду** бөтә ҡаланы шаулатыу

НАЩЁЛКАТЬ *сов. что, чего*; *разг.* ярыу, ватыу, ярып (ватып) ташлау; **нащёлкать оре́хов** сәтләүек ярыу; **нащёлкать се́мечек** көнбағыш ярыу

НАЩЁЛКИВАТЬ *несов.* **1.** *см.* **нащёлкать 2.** *чем*; *разг.* шартлатыу; **нащёлкивать кнуто́м** сыбыртҡы шартлатыу **3.** (*о птицах*) һайрау; **солове́й нащёлкивает** һандуғас һайрай

НАЩИПА́ТЬ *сов.* **1.** *что, чего* йолҡоу, йолҡоп йыйыу; **нащипа́ть травы́** үлән йолҡоп йыйыу **2.** *разг.* семтеү, семтеп ауырттырыу; **нащипа́ть щёки** битте семтеп ауырттырыу

НАЩИ́ПЫВАТЬ *несов. см.* **нащипа́ть**

НАЩИ́ПЫВАТЬСЯ *несов. страд. от* **нащи́пывать**

НАЩУ́ПАТЬ *сов. что* **1.** һәрмәп (ҡапшап) табыу; **нащу́пать пульс** пульсты ҡапшап табыу **2.** *перен.* табыу, эҙләп табыу; **нащу́пать но́вые исто́чники не́фти** яңы нефть сығанаҡтарын эҙләп табыу ♦ **нащу́пать по́чву** алдан юл (нигеҙ) табыу

НАЩУ́ПЫВАТЬ *несов. см.* **нащу́пать**

НАЩУ́ПЫВАТЬСЯ *несов. страд. от* **нащу́пывать**

НАЭЛЕКТРИЗОВА́ТЬ *сов.* **1.** *что* (*зарядить электричеством*) электрлау, электрландырыу **2.** *кого-что*; *перен.* тәьҫирләндереү, тәьҫир итеү, дәртләндереү; **наэлектризова́ть зри́телей** тамашасыларҙы тәьҫирләндереү

НАЭЛЕКТРИЗОВА́ТЬСЯ *сов.* электрланыу

НАЭЛЕКТРИЗО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **наэлектризова́ть**

НАЭЛЕКТРИЗО́ВЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **наэлектризова́ться 2.** *страд. от* **наэлектризо́вывать**

НАЯ́БЕДНИЧАТЬ *сов. на кого-что* и *без. доп.*; *разг.* ошаҡлау, яла яғыу

НАЯВУ́ *нареч.* өндә; **ви́деть сон как наяву́** өндәге кеүек төш күреү

НАЯ́ДА *ж* наяда (*грек мифологияһында йылғалар һәм шишмәләр аллаһы*)

НЕ I *частица* **1.** (*для выражения полного отрицания*) -ма/-мә, -май/-мәй, -маç/-мәç; **не пи́шет** яҙмай; **не зна́ет** белмәй; **не поймёт** аңламаç; **не придёт** килмәç; **тебе́ его́ не одоле́ть** һин уны еңә алмаçһың

2. (*для придания неопределённости, неполного отрицания*) түгел, -ма/-мә; **пиджа́к не пиджа́к** пинжәк тиһәң пинжәк түгел; **сон не сон** йоҡо йоҡо түгел; **говори́ не говори́** әйттең ни, әйтмәнең ни

3. (*при противопоставлении*) түгел; **не река́, а гора́** йылға түгел, ә тау

4. (*для придания или усиления утвердительного значения*) -ма/-мә түгел, -ма/-мә; **невозмо́жно не сказа́ть** әйтмәй мөмкин түгел; **нельзя́ не люби́ть** яратмай мөмкин түгел; **как не вспо́мнишь об э́том!** нисек был турала иçкә төшөрмәйһең!

5. (*для выражения предположительности*) түгел, -ма/-мә; **не сон ли это?** төш түгелме был?; **не ну́жен ли помо́щник?** ярҙамсы кәрәкмәйме?

6. (*в сочетании с предлогом "без" придаёт значение ограниченного утверждения*) шаҡтай, -майынса/-мәйенсә түгел; **не без ра́дости** шатланмайынса мөмкин түгел

7. (*в сочетании с частицами "чуть", "едва" образует сочетания со значением возможности, допустимости*) саҡ ҡына (аҙ ғына) -мау/-мәү (-май/-мәй) ҡалыу, -а/-ә яҙыу; **я чуть было не упа́л** мин йығыла яҙҙым; **он едва́ не поги́б** ул саҡ һәләк булмай ҡалды

8. (*при глаголах на "-ся", имеющих приставку "на", обозначает невозможность, нежелание и т.п. прекратить действие*) -ма/-мә; **мы не могли́ наговори́ться** беҙ һөйләшеп туя алманыҡ ♦ **не насто́лько ..., что́бы** -маçлыҡ/-мәçлек (дәрәжәлә) түгел; **он не насто́лько бо́лен, что́бы не прийти́ на рабо́ту** ул эшкә килмәçлек ауырыу түгел; **не то ..., не то** әллә..., әллә; **не то снег, не то дождь** әллә ҡар, әллә ямғыр; **не то́лько ..., но и** ғына түгел, -да/-дә; **не то́лько де́ти, но и взро́слые** балалар ғына түгел, ололар ҙа; **не что ино́е, как** ғына, башҡа бер ни түгел; **тем не ме́нее** шулай булһа ла, шулай булыуға ҡарамаçтан; **хотя́ (и) не ..., но (одна́ко)** -маһа ла/-мәһә лә; **хотя́ и не соглаша́ется, но понима́ет** риза булмаһа ла аңлай; **не сто́лько ..., ско́лько** -дан/-дән, -ҙан/-ҙән бигерәк; **он не сто́лько умён, ско́лько нахо́дчив** ул аҡыллы булыуҙан бигерәк тапҡыр

НЕ́ II (*всегда под ударением*; *в сочетании с предлогами является отделяемой частью местоимений "некого", "нечего"*) юҡ; **не́ с кем поговори́ть** һөйләшер кеше юҡ

НЕ... *приставка* (*исем йәки сифат яһалышында ҡулланып, түбәндәге мәғәнәләрҙе аңлата*: **1.** *һүҙҙең белдергән мәғәнәһенә ҡапма-ҡаршы мәғәнәне*, *мәç*., **непра́вда** ялған; **не́друг** дошман; **недо́брый** уçал **2.** "*түгел*", "*-һыҙ/-һеҙ*", "*-һыҙлыҡ/-һеҙлек*" *мәғәнәләрен*, *мәç*., **небольшо́й** ҙур түгел; **невнима́тельный** иғтибарһыҙ; **невино́вность** ғәйепһеҙлек; **нево́ля** ирекһеҙлек)

НЕАДЕКВА́ТНЫЙ, -ая, -ое **1.** тиңдәш (бер тиң, бер иш) булмаған, тура (тапҡыр) килмәгән **2.** *проф*. нормаль булмаған, ғәҙәти булмаған; **неадеква́тная реа́кция** ғәҙәти булмаған реакция

НЕАККУРА́ТНОСТЬ *ж* йыйнаҡһыҙлыҡ, ыҡсым (бөхтә) булмау, әрпешлек, шапшаҡлыҡ, һәпрәлек, насар башҡарылғанлыҡ; **неаккура́тность ребёнка** баланың йыйнаҡһыҙлығы; **неаккура́тность рабо́ты** эштең насар башҡарылғанлығы (башҡарылышы)

НЕАККУРА́ТНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*неисполнительный*) тәртипкә буйһонмаусан, тәртипһеҙ, ваҡытында эшләнмәгән; **неаккура́тный пла́тельщик нало́га** һалымды ваҡытында түләмәгән кеше **2.** *разг*. (*небрежно сделанный*) еренә еткерелмәгән, арамъя; **неаккура́тный рису́нок** еренә еткерелмәгән һүрәт **3.** (*неопрятный*) шапшаҡ, һәпрә, әрпеш; **неаккура́тный ма́льчик** шапшаҡ малай

НЕАКТУА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое актуаль булмаған; **неактуа́льная статья́** актуаль булмаған мәҡәлә

НЕАППЕТИ́ТНЫЙ, -ая, -ое **1.** тәмһеҙ; **неаппети́тная еда́** тәмһеҙ ашамлыҡ **2.** *перен*., *разг*. (*неприятный*) насар, ҡыҙыҡһыҙ; **неаппети́тный вид** насар ҡиәфәт

НЕБЕЗ... (**небес...**) *приставка*; *сифаттарҙың мәғәнә көсөн кәметә төшөп*, "*-һыҙ/-һеҙ* (*үҡ/үк*) *булмаған*", "*-һыҙ/-һеҙ* (*үк*) *түгел*", "*бөтөнләй түгел*", "*шаҡтай*", "*ғына/генә*" *мәғәнәләрен аңлата*, *мәç*., **небезвре́дный** зарарһыҙ түгел

НЕБЕЗГРЕ́ШНЫЙ, -ая, -ое гөнаһһыҙ түгел (булмаған); **небезгре́шный челове́к** гөнаһһыҙ булмаған кеше

НЕБЕЗНАДЁЖНЫЙ, -ая, -ое ышаныcһыҙ уҡ түгел, өмөтлө генә, ышаныслы ғына; **небезнадёжное положе́ние** өмөтлө генә хәл

НЕБЕЗОБИ́ДНЫЙ, -ая, -ое **1.** ул хәтлем йыуаш түгел, уçал ғына; **небезоби́дный челове́к** уçал ғына кеше **2.** (*обидный*) рәнйетерлек, хәтер ҡалырлыҡ; **небезоби́дное сло́во** рәнйетерлек һүҙ **3.** (*небезвредный*) шаҡтай зарарлы; **небезоби́дное лека́рство** шаҡтай зарарлы дарыу

НЕБЕЗОПА́СНЫЙ, -ая, -ое ҡурҡынıслы, хәүеф-хәтәрле; **небезопа́сная доро́га** ҡурҡыныслы юл

НЕБЕЗОСНОВА́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое нигеҙле (генә), нигеҙһеҙ үк түгел; **небезоснова́тельные до́воды** нигеҙле генә дәлилдәр

НЕБЕЗРАЗЛИ́ЧНЫЙ, -ая, -ое **1.** битараф булмаған, ҡыҙыҡһынып, ҡыҙыҡһыныусан, иғтибарлы, иғтибар менән; **небезразли́чное отно-**

ше́ние к де́лу эшкә иғтибарлы ҡараш **2.** *для кого, кому в знач. сказ.* барыбер (битараф) түгел; **он мне небезрази́чен** миңә ул барыбер түгел, миңә ул оҡшай

НЕБЕЗРЕЗУЛЬТА́ТНЫЙ, -ая, -ое нәтижәле генә, һөҙөмтәһеҙ үк түгел (булмаған)

НЕБЕЗУСПЕ́ШНЫЙ, -ая, -ое уңышлы (ғына), уңышһыҙ уҡ түгел (булмаған); **небезуспе́шные стара́ния** уңышһыҙ уҡ булмаған тырышлыҡтар

НЕБЕЗУЧА́СТНЫЙ, -ая, -ое иғтибарлы; **небезуча́стный взгляд** иғтибарлы ҡараш (күҙ ҡарашы)

НЕБЕЗЫЗВЕ́СТНЫЙ, -ая, -ое билдәһеҙ түгел (булмаған), билдәле, танылған; **небезызве́стный писа́тель** танылған яҙыусы

НЕБЕЗЫНТЕРЕ́СНЫЙ, -ая, -ое ҡыҙыҡлы (ғына), ҡыҙыҡһыҙ уҡ булмаған; **небезынтере́сный расска́з** ҡыҙыҡлы ғына хикәйә

НЕБЕЛЁНЫЙ, -ая, -ое *в разн. знач.* аҡланмаған, ағартылмаған; **небелёная ткань** ағартылмаған туҡыма; **небелёные сте́ны** ағартылмаған стеналар

НЕБЕС... *приставка см.* **небез...**

НЕБЕСА́ *см.* **не́бо**

НЕБЕСКОРЫ́СТНЫЙ, -ая, -ое үҙ файҙаһын (ғына) күҙәткән; **небескоры́стная по́мощь** үҙ файҙаһын ғына күҙәткән ярҙам

НЕБЕ́СНЫЙ, -ая, -ое **1.** күк ...ы, күк йөҙөндәге; **небе́сный свод** күк көмбәҙе **2.** (*о цвете*) аҡһыл күк, аҡһыл күк төҫтәге; **оде́жда небе́сного цве́та** аҡһыл күк төҫтәге кейем ♦ **небе́сный меридиа́н** *астр.* күк меридианы

НЕБЛАГОВИ́ДНЫЙ, -ая, -ое ғәйепләрлек, йәмһеҙ, йүнһеҙ, насар; **неблагови́дный посту́пок** йәмһеҙ ҡыланыш

НЕБЛАГОВОСПИ́ТАННЫЙ, -ая, -ое әҙәпһеҙ, тәрбиәһеҙ; **неблаговоспи́танный челове́к** әҙәпһеҙ кеше

НЕБЛАГОДА́РНОСТЬ *ж* ҡәҙер белмәү; **обвини́ть в неблагода́рности** ҡәҙер белмәүҙә ғәйепләү

НЕБЛАГОДА́РНЫЙ, -ая, -ое **1.** ҡәҙер белмәгән; **неблагода́рный челове́к** ҡәҙер белмәгән кеше **2.** нәтижәһеҙ, кәрәкһеҙ, файҙаһыҙ; **неблагода́рный труд** нәтижәһеҙ эш

НЕБЛАГОЖЕЛА́ТЕЛЬНОСТЬ *ж* уҫал (яуыз) теләктә (уйҙа) булыу, күрә алмаусанлыҡ; **прояви́ть неблагожела́тельность** күрә алмаусанлыҡ белдереү

НЕБЛАГОЖЕЛА́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое уҫал теләкле, уҫаллыҡ (яуызлыҡ) теләүсе, уҫал ниәт менән эшләнгән; **неблагожела́тельный челове́к** уҫал теләкле кеше

НЕБЛАГОЗВУ́ЧИЕ *с* и **НЕБЛАГОЗВУ́ЧНОСТЬ** *ж* яғымһыҙлыҡ, аһәңһеҙлек, матур яңғырамау; **неблагозву́чность мело́дии** көйҙөң яғымһыҙлығы

НЕБЛАГОЗВУ́ЧНЫЙ, -ая, -ое яғымһыҙ, аһәңһеҙ, матур яңғырамаған, ҡолаҡҡа ятышһыҙ; **неблагозву́чные стихи́** ҡолаҡҡа ятышһыҙ шиғырҙар

НЕБЛАГОПОЛУ́ЧИЕ *с* бәхетһеҙлек, күңелһеҙлек, тынысһыҙлыҡ, уңышһыҙлыҡ; **неблагополу́чие семьи́** ғаиләнең уңышһыҙлығы

НЕБЛАГОПОЛУ́ЧНО 1. *нареч.* уңышһыҙ, насар; **дела́ обстоя́т неблагополу́чно** эштәр насар тора **2.** *в знач. сказ., безл.* насар, һәйбәт (шәптән) түгел, тыныс түгел, тынынлыҡ (именлек) юҡ; **до́ма неблагополу́чно** өйҙә эштәр шәптән түгел

НЕБЛАГОПОЛУ́ЧНЫЙ, -ая, -ое уңышһыҙ, хәйерһеҙ, насар; **неблагополу́чное путеше́ствие** уңышһыҙ сәйәхәт

НЕБЛАГОПРИСТО́ЙНОСТЬ *ж* әҙәпһеҙлек, әҙәпһеҙ һүҙҙәр, тәрбиәһеҙлек, оятһыҙлыҡ; **говори́ть неблагопристо́йности** әҙәпһеҙ һүҙҙәр әйтеү

НЕБЛАГОПРИСТО́ЙНЫЙ, -ая, -ое әҙәпһеҙ, тәртипһеҙ, оятһыҙ, килешһеҙ; **неблагопристо́йное поведе́ние** әҙәпһеҙ ҡылыҡ

НЕБЛАГОПРИЯ́ТНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*неудобный*) уңайһыҙ, лайыҡһыҙ, насар; **неблагоприя́тная обстано́вка** уңайһыҙ хәл **2.** (*отрицательный*) яйһыҙ, тиҫкәре; **неблагоприя́тный отве́т** тиҫкәре яуап

НЕБЛАГОРАЗУ́МИЕ *с* аҡылһыҙлыҡ, дыуамаллыҡ; **проявля́ть неблагоразу́мие** дыуамаллыҡ күрһәтеү

НЕБЛАГОРАЗУ́МНЫЙ, -ая, -ое аҡылһыҙ, дыуамал, уйламай эшләнгән; **неблагоразу́мный челове́к** аҡылһыҙ кеше

НЕБЛАГОРО́ДНЫЙ, -ая, -ое **1.** намыҫһыҙ, түбән; **неблагоро́дный посту́пок** намыҫһыҙ ҡылыҡ **2.** (*грубоватый, неизящный*) тупаҫ, йәмһеҙ; **неблагоро́дная вне́шность** йәмһеҙ ҡиәфәт ♦ **неблагоро́дные мета́ллы** затһыҙ металдар (*баҡыр, ҡурғаш, тимер һ.б.*)

НЕБЛАГОСКЛО́ННОСТЬ *ж* яғымһыҙлыҡ, һалҡынлыҡ, хуп күрмәү; **неблагоскло́нность отноше́ния** мөнәсәбәттәрҙең һалҡынлығы

НЕБЛАГОСКЛО́ННЫЙ, -ая, -ое яғымһыҙ, һалҡын; **неблагоскло́нный взгляд** һалҡын ҡараш; **неблагоскло́нный стари́к** яғымһыҙ ҡарт

НЕБЛАГОУСТРО́ЕННОСТЬ *ж* төҙөкләндерелмәгән булыу, уңайһыҙ, уңайлыҡ булмау; **неблагоустро́енность до́ма** өйҙөң уңайлығы булмау(ы)

НЕБЛАГОУСТРО́ЕННЫЙ, -ая, -ое тәртипкә һалынмаған, уңайлыҡтары булмаған, төҙөкләндерелмәгән; **неблагоустро́енный райо́н** төҙөкләндерелмәгән район

НЕБЛЕСТЯ́ЩИЙ, -ая, -ее яҡшынан (шәптән, һәйбәт) түгел, уртаса; **неблестя́щий отве́т** уртаса яуап

НЁБНЫЙ, -ая, -ое **1.** аңҡау ...ы; **нёбные ко́сти** аңҡау һөйәктәре **2.** *лингв.* аңҡау ...ы; **нёб-**

ные согла́сные аңҡау тартынҡылары ♦ **нёбная занаве́ска** аңҡау пәрҙәһе

НЕ́БО *с* күк, күк йөҙө; **си́нее не́бо** зәңгәр күк; **не́бо покры́то ту́чами** күк йөҙө болоттар менән ҡапланған ♦ **до небе́с вознести́ (превознести́)** артыҡ маҡтау, күккә күтәреү; **не́бо с овчи́нку (в овчи́нку) показа́лось** *кому* ҡурҡҡанға ҡуш күренә; **как (как бу́дто, то́чно и т.п.) с не́ба упа́л (свали́лся)**: 1) ҡапыл, көтмәгәндә килеп сығыу, күктән төшкәндәй булыу; 2) бөтә кеше аңлағанды аңламау; **ме́жду не́бом и землёй (жить, быть, находи́ться)** ер менән күк араһында (йәшәү, булыу); **не́бу жа́рко (ста́нет)** ҡайҙа барырға белмәҫһең, ҡайҙа инергә тишек таба алмаҫһың; **на седьмо́м не́бе** атҡа менгәндәй булыу, ныҡ шатланыу; **под откры́тым не́бом** *см.* **откры́тый**

НЁБО *с* аңҡау; **язы́к прили́п к нёбу** тел аңҡауға йәбешкән, өндәшә алмай

НЕБОГА́ТЫЙ, -ая, -ое **1.** (*бедный*) ярлы, урта(са) хәлле, бай түгел (булмаған); **небога́тые лю́ди** урта хәлле кешеләр **2.** (*недорогой по убранству*) сикле, самалы, ябай ғына -ҡан/-ған; **небога́тый кабине́т** ябай ғына йыһазландырылған бүлмә **3.** ярлы, бай түгел; **у него́ небога́тый запа́с слов** уның һүҙ запасы бай түгел

НЕБОЕСПОСО́БНОСТЬ *ж* һуғышҡа һәләтһеҙлек (булдыҡһыҙлыҡ); **небоеспосо́бность отря́да** отрядтың һуғышҡа һәләтһеҙлеге

НЕБОЕСПОСО́БНЫЙ, -ая, -ое һуғышҡа һәләтһеҙ (булдыҡһыҙ); **небоеспосо́бный кора́бль** һуғышҡа һәләтһеҙ карап

НЕБОЛЬШО́Й, -ая, -ое **1.** ҙур түгел (булмаған), бәләкәй; **небольшо́й отря́д** бәләкәй отряд **2.** аҙ, аҙ ғына, күп булмаған (түгел), ҙур (көслө) булмаған (түгел); **небольшо́й отре́зок вре́мени** аҙ ғына ваҡыт; **глубина́ реки́ небольша́я** йылға тәрән түгел ♦ **с небольши́м** аҙ ғына артыҡ; **час с небольши́м** сәғәттән аҙ ғына артыҡ; **де́ло ста́ло за небольши́м** эш аҙҙа ғына (тороп) ҡалды

НЕБОСВО́Д *м* күк көмбәҙе, күк йөҙө; **небосво́д затяну́ло ту́чами** күк йөҙөн болот ҡаплап алды

НЕБОСКЛО́Н *м* күк йөҙө (*күктең офоҡ өҫтөндәге өлөшө*); **голубо́й небоскло́н** зәңгәр күк йөҙө

НЕБОСКРЁБ *м* бейек (күп ҡатлы) йорт

НЕБО́СЬ *вводн. сл.*; *прост.* (*ведь, наверное и т.п.*) булһа кәрәк, әлбиттә, -дыр/-дер, моғайын; **уста́л, небо́сь** арығанһыңдыр, моғайын; **они́, небо́сь, давно́ прие́хали** улар күптән килгәндер, моғайын

НЕБРЕ́ЖНИЧАТЬ *несов.*; *разг.* иғтибарһыҙлыҡ күрһәтеү, иғтибарһыҙ (һалҡын) ҡарау; **небре́жничать в рабо́те** эшкә иғтибарһыҙ ҡарау

НЕБРЕ́ЖНОСТЬ *ж* **1.** иғтибарһыҙлыҡ, иғтибарһыҙ булыу; **проявля́ть небре́жность в собира́нии фа́ктов** факттар йыйыуҙа иғтибарһыҙлыҡ күрһәтеү **2.** урынына (еренә) еткереп эшләмәү, ҡытыршылыҡ; **небре́жность фра́зы** һөйләмдең ҡытыршылығы **3.** (*состояние запущенности, заброшенности*) ташландыҡ хәлдә булыу, йыйнаҡһыҙлыҡ

НЕБРЕ́ЖНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*выражающий невнимание, пренебрежение*) илтифатһыҙ, ихтирамһыҙ, арамъя; **небре́жный отве́т** илтифатһыҙ яуап; **небре́жное обраще́ние** ихтирамһыҙ мөғәмәлә **2.** (*неряшливо сделанный*) унан-бынан (арлы-бирле, нисек етте шулай) эшләнгән, насар, иғтибарһыҙ башҡарылған; **небре́жная рабо́та** арлы-бирле эшләнгән эш; **у него́ небре́жный по́черк** уның яҙыуы насар

НЕБРО́СКИЙ, -ая, -ое күҙгә бәрелеп тормаған, баҙыҡ булмаған, үтә асыҡ булмаған, тоноҡ; **небро́ский узо́р** күҙгә бәрелеп тормаған биҙәк

НЕБЫВА́ЛЫЙ, -ая, -ое **1.** ғәҙәттән тыш, ғәҙәти булмаған, быға саҡлы булмаған (күрелмәгән), оҡшашы (тиңдәше) булмаған, иҫ киткес; **небыва́лое происше́ствие** иҫ киткес ваҡиға **2.** (*вымышленный*) уйҙырма, уйлап сығарылған; **небыва́лые фа́кты** уйҙырма фактлар

НЕБЫЛИ́ЦА и **НЕБЫВА́ЛЬЩИНА** *ж*; *разг.* **1.** (*вымысел*) ялған, уйҙырма, туҙға яҙмаған һүҙ (хәбәр); **расска́зывать небыли́цы** туҙға яҙмаған һүҙ һөйләү **2.** (*сказка*) әкиәт, фантастик хикәйә

НЕБЫТИЕ́ *с* юҡлыҡ, йәшәйештең юҡлығы; **мы́сли о небытии́** йәшәйештең юҡлығы тураһындағы уйҙар

НЕБЬЮ́ЩИЙСЯ, -аяся, -ееся ватылмай (ярылмай) торған; **небью́щееся стекло́** ватылмай торған быяла

НЕВА́ЖНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*несущественный*) әһәмиәтһеҙ, мөһим булмаған, ваҡ; **нева́жный вопро́с** ваҡ мәсьәлә **2.** *разг.* (*не вполне хороший*) бик шәптән түгел, насар, хөрт; **дела́ нева́жные** эш(тәр) хөрт

НЕВАЛЯ́ШКА *ж*; *разг.* (аумаҫ) ҡурсаҡ

НЕВДАЛЕКЕ́ и **НЕВДАЛИ́** *нареч.* яҡында, алыҫ түгел, эргәлә; **невдалеке́ мерца́ют огни́** яҡында ғына уттар емелдәй

НЕВДОМЁК *кому в знач. сказ.*, *безл.*; *разг.* һиҙенмәү, башҡа килмәү, төшөнмәү, аңламау, төшөнә (аңлай) алмау, төшөнмәй (аңламай) ҡалыу; **ему́ и невдомёк** уның башына ла килмәй

НЕВЕ́ДЕНИЕ *с* хәбәрһеҙлек, мәғлүмәтһеҙлек, хәбәрҙар булмау; **быть в неве́дении** хәбәрҙар булмау

НЕВЕ́ДОМО *нареч.*; *разг.* (*обычно в сочетании с "кто", "что", "какой", "как", "куда" и т.п.*) әллә, белмәйем, -дыр/-дер; **неве́домо кто** кемдер, әллә кем; **неве́домо что** әллә нәмә; **неве́домо где** ҡайҙалыр

НЕВЕ́ДОМЫЙ, -ая, -ое **1.** билдәһеҙ, билдәле булмаған, белмәгән-күрмәгән; **неве́домые стра́ны**

белмәгән-күрмәгән илдәр **2.** ғәжәп, хәтәр, сихри, серле; **невéдомая сúла** ғәжәп бер көс

НЕВÉЖА *м* и *ж* тупаҫ, әҙәпһеҙ

НЕВÉЖДА *м* и *ж* наҙан, белемһеҙ, томана; **крýглый невéжда** шыр наҙан

НЕВÉЖЕСТВЕННОСТЬ *ж* наҙанлыҡ; **упрекнýть в невéжественности** наҙанлыҡта ғәйепләү

НЕВÉЖЕСТВЕННЫЙ, -ая, -ое наҙан, белемһеҙ, томана; **невéжественный человéк** наҙан кеше

НЕВÉЖЕСТВО *с* **1.** *см.* **невéжественность 2.** *разг.* (*невежливость*) әҙәпһеҙлек, тәрбиәһеҙлек, тупаҫлыҡ; **борóться с невéжеством** әҙәпһеҙлеккә ҡаршы көрәшеү

НЕВÉЖЛИВОСТЬ *ж* әҙәпһеҙлек, тәрбиәһеҙлек, тупаҫлыҡ; **показáть невéжливость** әҙәпһеҙлек күрһәтеү

НЕВÉЖЛИВЫЙ, -ая, -ое әҙәпһеҙ, тәрбиәһеҙ, илтифатһыҙ, тупаҫ; **невéжливое обращéние** тупаҫ мөғәмәлә

НЕВЕЗÉНИЕ *с*; *разг.* уңышһыҙлыҡ, (эштәрҙең) кирегә китеүе, эш уңмау (бармау), юл уңмау; **полосá невезéния** (эштәрҙең) гел кирегә китеү осоро

НЕВЕЗÝЧИЙ, -ая, -ее *разг.* эше уңмай торған, кире, уңмаҫ; **невезýчий человéк** уңмаҫ кеше

НЕВЕЛИ́КИЙ, -ая, -ое **1.** (*небольшой по размеру*) ҙур түгел, бәләкәй; **невели́к рóстом** буйға ҙур түгел **2.** (*незначительный*) әһәмиәте аҙ, ҙур түгел; **грех невели́к** гөнаһ ҙур түгел

НЕВЕЛИ́ЧКА *м* и *ж*; *трад.-поэт.*, *разг.* тәбәнәк, кескәй; **рóстом невели́чка** тәбәнәк буйлы; **пти́чка-невели́чка** ҡошсоҡ, кескәй ҡош

НЕВÉРИЕ *с* **1.** ышанмау(сылыҡ); **невéрие в свои́ си́лы** үҙ көсөңә ышанмау **2.** (*атеизм*) аллаға ышанмау, динһеҙлек, дәһрилек; **невéрие в бóга** аллаға ышанмау

НЕВÉРНОСТЬ *ж* **1.** дөрөҫ булмау, яңылышлыҡ, яңылыш булыу, хаталыҡ, хата булыу; **невéрность отвéта** яуаптың яңылыш булыуы **2.** (*измена*) хыянатсыл (тоғролоҡһоҙ) булыу; **невéрность дрýга** дуҫтың хыянатсыл булыуы

НЕВÉРНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*неправильный*) яңылыш, хата, дөрөҫ түгел (булмаған); **невéрный вы́вод** яңылыш һөҙөмтә **2.** тоғро булмау, тоғролоҡһоҙ, хыянатсыл, хыянат итеүсе, ышанысһыҙ; **невéрный муж** ҡатынына хыянат итеүсе ир; **невéрный своемý слóву** һүҙенә тоғро булмау **3.** *в знач. сущ.* **невéрный** *м* и **невéрная** *ж*; *уст.* башҡа дин тотоусы ♦ **Фомá невéрный** бер нәмәгә лә ышанмай торған кеше

НЕВЕРОЯ́ТНОСТЬ *ж* и **НЕВЕРОЯ́ТИЕ** *с* кеше ышанмаҫлыҡ, аҡылға һыймаҫлыҡ; **невероя́тность собы́тий** ваҡиғаларҙың аҡылға һыймаҫлыҡ булыуы ♦ **до невероя́тности** бигерәк, ғәҙәттән (сиктән) тыш, иҫ китмәле

НЕВЕРОЯ́ТНЫЙ, -ая, -ое **1.** кеше ышанмаҫлыҡ, башҡа (аҡылға) һыймаҫлыҡ, ғәҙәти булмаған; **невероя́тная истóрия** ғәҙәти булмаған ваҡиға **2.** ғәҙәттән (сиктән) тыш; **невероя́тная быстротá** сиктән тыш тиҙлек

НЕВÉРУЮЩИЙ, -ая, -ее **1.** динһеҙ, аллаһыҙ, аллаға ышанмаған, дәһри; **невéрующий человéк** аллаға ышанмаған кеше **2.** *в знач. сущ.* **невéрующий** *м* и **невéрующая** *ж* аллаға ышанмаған (динһеҙ) кеше

НЕВЕСЁЛЫЙ, -ая, -ое *в разн. знач.* күңелһеҙ, моңһоу, яманһыу, көйһөҙ, кәйефһеҙ; **невесёлый ребёнок** күңелһеҙ бала; **невесёлая улы́бка** моңһоу йылмайыу; **невесёлое мéсто** күңелһеҙ урын

НЕВЕСÓМОСТЬ *ж* ауырлыҡ юғалтыу; **услóвия невесóмости** ауырлыҡ юғалтыу шарттары

НЕВЕСÓМЫЙ, -ая, -ое **1.** (*лёгкий*) ауырлығы булмаған, еңел; **невесóмые бéлые облакá** еңел аҡ болоттар **2.** *перен.* (*незначительный, маловажный*) әһәмиәте аҙ, әһәмиәтһеҙ, нигеҙһеҙ, көсһөҙ; **невесóмые аргумéнты** нигеҙһеҙ дәлилдәр

НЕВÉСТА *ж* **1.** кәләш; **вы́брать невéсту** кәләш һайлап алыу **2.** *разг.* (*совершеннолетняя девушка*) буйға еткән ҡыҙ

НЕВÉСТИН, -а, -о (еткән) ҡыҙ ...ы; **невéстино придáное** ҡыҙ бирнәһе

НЕВÉСТКА *ж* (*жена сына или младшего брата*) килен; (*жена старшего брата*) еңгә, еңгәй; (*жёны братьев по отношению друг к другу*) апһын, килендәш ♦ **невéстке в отмéстку (сдéлать)** *что* үс итеп (эшләү), үс алыу

НЕВÉСТЬ *нареч.*; *разг.* (*обычно в сочетании с "кто", "что", "какой", "как", "куда", "где" и т.п.*) әллә; **невéсть кто** әллә кем; **невéсть что** әллә нимә; **невéсть какóй** әллә ниндәй

НЕВЕЩÉСТВЕННЫЙ, -ая, -ое рухи, матди булмаған, ысынбарлыҡтан алыҫ

НЕВЗВИ́ДЕТЬ: невзви́деть свéта (*от боли, страха, обиды, злобы и т.п.*) күҙгә аҡ-ҡара күренмәү, донъяны күрге килмәү

НЕВЗГÓДА *ж* михнәт(тәр), бәхетһеҙлек(тәр), ҡайғы-хәсрәт(тәр), ауырлыҡ(тар), ҡыйынлыҡ(тар); **терпéть невзгóды** ҡайғы-хәсрәт күреү

НЕВЗИРÁЯ: невзирáя на *предлог с вин. п.* (*вопреки*) ҡарамаҫтан; **невзирáя на жарý** эҫе булыуға ҡарамаҫтан ♦ **невзирáя на ли́ца** кемдең кем булыуына ҡарамаҫтан

НЕВЗЛЮБИ́ТЬ *сов. кого-что* күрә алмау, яратмау, оҡшатмау; **невзлюби́ть с пéрвого взгля́да** тәү ҡараштан уҡ яратмау

НЕВЗНАЧÁЙ *нареч.* көтмәҫтән, көтмәгәндә, иҫкәрмәҫтән, аңғармаҫтан, абайламаҫтан; **встрéтиться невзначáй** көтмәгәндә осрашыу

НЕВЗНÓС *м* (аҡса) түләмәү; **невзнóс квартúрной плáты** торлаҡ өсөн аҡса түләмәү

НЕВЗРÁЧНОСТЬ *ж* төҫһөҙ булыу, йәмһеҙ (күркһеҙ) булыу, йәмһеҙлек, күркһеҙлек

НЕВЗРА́ЧНЫЙ, -ая, -ое төҫһөҙ, йәмһеҙ, күркһеҙ, килбәтһеҙ; **невзра́чная фигу́ра** килбәтһеҙ кәүҙә

НЕВЗЫСКА́ТЕЛЬНОСТЬ *ж* талымһыҙлыҡ, талымһыҙ булыу; **невзыска́тельность в еде́** ашауға талымһыҙ булыу

НЕВЗЫСКА́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое талымһыҙ, аҙға (аҙ менән) ҡәнәғәт булған, талапһыҙ; **невзыска́тельный зри́тель** талапһыҙ тамашасы; **невзыска́тельный на корм** аҙыҡҡа талымһыҙ

НЕ́ВИДАЛЬ: вот не́видаль; **что за не́видаль**; **кака́я (э́кая, э́ка) не́видаль** *пренебр.* был ни ғәжәп, иҫ киткес нәмә икән, ай-һай, харап икән, иҫең киткән икән

НЕВИ́ДАННЫЙ, -ая, -ое иҫ киткес, әлегәсә күрелмәгән (булмаған); **неви́данный слу́чай** әлегәсә күрелмәгән хәл

НЕВИДИ́МКА *м* и *ж* **1.** күҙгә күренмәй торған йән эйәһе; **челове́к-невиди́мка** күҙгә күренмәй торған кеше **2.** (*шпилька*) сәс ҡыҫтырғыс ♦ **ша́пка-невиди́мка** тылсымлы бүрек (*әкиәттәрҙә кешене күҙгә күренмәҫ итә торған*)

НЕВИ́ДИМЫЙ, -ая, -ое күҙгә күренмәй торған (күренмәгән, күренмәҫ), йәшерен, йәшертен; **неви́димый шов** йәшертен йөй; **неви́димая си́ла** йәшерен көс

НЕВИ́ДНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*недоступный зрению*) (күҙгә) күренмәй торған **2.** (*незначительный*) әһәмиәтһеҙ, әһәмиәте аҙ, күренекһеҙ, бәләкәй; **неви́дная до́лжность** бәләкәй вазифа **3.** *разг.* (*невзрачный*) төҫһөҙ, күркһеҙ, йәмһеҙ; **неви́дная вне́шность** йәмһеҙ ҡиәфәт

НЕВИ́ДЯЩИЙ, -ая, -ее **1.** һуҡыр, насар күреүсе; **неви́дящие глаза́** һуҡыр күҙҙәр **2.** (*рассеянный*) иғтибарһыҙ; **неви́дящий взор (взгляд)** иғтибарһыҙ ҡараш

НЕВИ́ННОСТЬ *ж* **1.** (*невиновность*) ғәйепһеҙлек, гөнаһһыҙлыҡ; **доказа́ть неви́нность подсуди́мого** хөкөм ителеүсенең ғәйепһеҙлеген иҫбатлау (таныу) **2.** (*наивность*) бер ҡатлылыҡ, саф күңеллелек, хәйләһеҙлек, эскерһеҙлек; **неви́нность ребёнка** сабыйҙың гөнаһһыҙлығы (бер ҡатлылығы) **3.** (*девственность*) сафлыҡ, ғиффәтлелек

НЕВИ́ННЫЙ, -ая, -ое **1.** (*невиновный*) ғәйепһеҙ, гөнаһһыҙ; **неви́нные лю́ди** гөнаһһыҙ кешеләр **2.** (*наивный*) саф күңелле, бер ҡатлы, хәйләһеҙ, эскерһеҙ; **неви́нное созда́ние** саф күңелле йән (эйәһе) **3.** (*безобидный*) хәтер ҡалдырмаҫлыҡ (ҡалмаҫлыҡ), рәнйетмәй торған, зыянһыҙ; **неви́нный разгово́р** зыянһыҙ һөйләшеү **4.** (*девственный*, *целомудренный*) саф, ғиффәтле; **неви́нная де́вушка** ғиффәтле ҡыҙ

НЕВИНО́ВНОСТЬ *ж* ғәйепһеҙлек, гөнаһһыҙлыҡ; **доказа́ть невино́вность** ғәйепһеҙлекте иҫбатлау

НЕВИНО́ВНЫЙ, -ая, -ое ғәйепһеҙ, гөнаһһыҙ; **невино́вный ребёнок** ғәйепһеҙ бала

НЕВКУ́СНЫЙ, -ая, -ое тәмһеҙ, татлы булмаған; **невку́сная пи́ща** тәмһеҙ аш

НЕВМЕНЯ́ЕМОСТЬ *ж* иҫһеҙлек, ни эшләгәнен белмәү (*психик хәл*); **состоя́ние невменя́емости** иҫһеҙлек хәле

НЕВМЕНЯ́ЕМЫЙ, -ая, -ое иҫһеҙ, иҫен юйған, ни эшләгәнен белмәгән; **невменя́емый от гне́ва** асыуҙан иҫен юйған

НЕВМЕША́ТЕЛЬСТВО *с* ҡыҫылмау(сылыҡ), тығылмау(сылыҡ); **невмеша́тельство в дела́ други́х госуда́рств** башҡа дәүләттәрҙең эшенә ҡыҫылмау

НЕВМОГОТУ́ и **НЕВМО́ЧЬ** *нареч. в знач. сказ.*; *разг.* түҙерлек (сыҙарлыҡ) түгел (хәл ҡалманы); **ста́ло невмоготу́ ждать** көтөрлөк хәл ҡалманы; **ста́ло невмоготу́ жить** йәшәрлек хәл ҡалманы

НЕВНИМА́НИЕ *с* **1.** (*рассеянность, отсутствие внимания*) иғтибарһыҙлыҡ; **сде́лать оши́бку по невнима́нию** иғтибарһыҙлыҡ арҡаһында хата ебәреү **2.** илтифатһыҙлыҡ, ихтирамһыҙлыҡ; **проявля́ть невнима́ние к ста́ршим** ололарға илтифатһыҙлыҡ күрһәтеү

НЕВНИМА́ТЕЛЬНОСТЬ *ж* **1.** *см.* **невнима́ние** 1; **2.** (*равнодушие*) вайымһыҙлыҡ, иҫ китмәүсәнлек, ҡыҙыҡһынмаусанлыҡ; **проявля́ть невнима́тельность к дру́гу** дуҫыңа ҡарата вайымһыҙлыҡ күрһәтеү

НЕВНИМА́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*рассеянный*) иғтибарһыҙ; **невнима́тельный учени́к** иғтибарһыҙ уҡыусы **2.** (*равнодушный*) иғтибарһыҙ, вайымһыҙ; **невнима́тельная хозя́йка** вайымһыҙ хужабикә **3.** (*непочтительный*, *неуважительный*) илтифатһыҙ, кеселекһеҙ, ихтирамһыҙ

НЕВНЯ́ТИЦА *ж*; *разг.* аңлайышһыҙ һүҙҙәр; **плести́ невня́тицу** аңлайышһыҙ һүҙҙәр һөйләү

НЕВНЯ́ТНОСТЬ *ж* аңлайышһыҙлыҡ, аңлайышһыҙ булыу; **невня́тность произноше́ния** әйтелештең аңлайышһыҙ булыуы

НЕВНЯ́ТНЫЙ, -ая, -ое аңлайышһыҙ, ишетелер-ишетелмәҫ; **невня́тные голоса́** ишетелер-ишетелмәҫ тауыштар

НЕ́ВОД *м* йылым; **выта́скивать не́вод** йылымды тартып сығарыу

НЕВОЗВРАТИ́МОСТЬ *ж* кире ҡайтмау (ҡабатланмау)

НЕВОЗВРА́ТНЫЙ и **НЕВОЗВРАТИ́МЫЙ,** -ая, -ое кире ҡайтмаҫ (ҡабатланмаҫ, ҡайтарылмаҫ), үкенесле, кире ҡайтарылмай (ҡабатланмай) торған; **невозвра́тное про́шлое** кире ҡайтмаҫ үткәндәр

НЕВОЗВРА́ТНОСТЬ *ж см.* **невозврати́мость**

НЕВОЗДЕ́ЛАННОСТЬ *ж* эшкәртелмәгәнлек, эшкәртелмәгән булыу; **невозде́ланность по́чвы** ерҙең эшкәртелмәгән булыуы

НЕВОЗДЕ́ЛАННЫЙ, -ая, -ое эшкәртелмәгән; **невозде́ланное по́ле** эшкәртелмәгән баҫыу

НЕВОЗДЕРЖА́НИЕ *с* и **НЕВОЗДЕ́РЖАННОСТЬ** *ж* тотанаҡһыҙлыҡ, тотороҡһоҙлоҡ, тыйнаҡһыҙлыҡ, һаҡһыҙлыҡ; **прояви́ть невозде́ржанность** тотанаҡһыҙлыҡ күрһәтеү

НЕВОЗДЕ́РЖАННЫЙ, -ая, -ое тотанаҡһыҙ, тыйнаҡһыҙ, һаҡһыҙ; **невозде́ржанный в пи́ще** ашауҙа тыйнаҡһыҙ

НЕВОЗМО́ЖНО 1. *в знач. сказ., безл.* мөмкин түгел, -мау/-мәү; **невозмо́жно забы́ть** онотоу мөмкин түгел, оноторлоҡ түгел **2.** *нареч.*; *разг.* бик, бигерәк, ғәҙәттән (сиктән) тыш, үтә; **здесь доро́га невозмо́жно у́зкая** бында юл бигерәк тар

НЕВОЗМО́ЖНОСТЬ *ж* мөмкин(лек) булмау, мөмкин түгеллек; **жа́ловаться на невозмо́жность отдохну́ть** ял итергә мөмкинлек булмауға зарланыу ♦ **до невозмо́жности** бик, бигерәк, сиктән тыш, үтә

НЕВОЗМО́ЖНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*невыполнимый*) мөмкин булмаған, тормошҡа ашыра алмаҫлыҡ; **невозмо́жные за́мыслы** тормошҡа ашыра алмаҫлыҡ ниәттәр **2.** *разг.* (*нестерпимый*) түҙә алмаҫлыҡ, сыҙамаҫлыҡ, сыҙай алмаҫлыҡ, йәнгә тейгес; **невозмо́жная жара́** түҙә алмаҫлыҡ эҫе; **невозмо́жная головна́я боль** сыҙай алмаҫлыҡ баш ауыртыуы **3.** (*чрезвычайный по силе, интенсивности проявления и т.п.*) бик, сиктән тыш, үтә (ныҡ, күп) **4.** *разг.* (*недопустимый*) һис тә ярамай торған, рөхсәт итмәҫлек; **невозмо́жный тон** һис тә ярамай торған тон **5.** *в знач. сущ.* **невозмо́жное** *с* мөмкин булмаған нәмә; **невозмо́жного нет** мөмкин булмаған нәмә юҡ

НЕВОЗМУТИ́МОСТЬ *ж* артыҡ тыныс (бошмаҫ, сабыр) булыу

НЕВОЗМУТИ́МЫЙ, -ая, -ое **1.** тыныс, үҙ-үҙен тота белеүсән, иҫе китмәүсән; **невозмути́мый хара́ктер** тыныс тәбиғәтле (кеше) **2.** (*ничем не нарушаемый*) тәрән, тулы; **невозмути́мая тишина́** тәрән тынлыҡ

НЕВОЗНАГРАДИ́МЫЙ, -ая, -ое бик ҙур (әһәмиәтле), әжерен түләп бөтөргөһөҙ; **невознагради́мая утра́та** бик ҙур юғалтыу

НЕВО́ЛИТЬ *несов. кого-что* ирекһеҙләү, көсләү, мәжбүр итеү; **нево́лить уступи́ть** ҡаршы килмәҫкә мәжбүр итеү

НЕВО́ЛЬНИК *м* и **НЕВО́ЛЬНИЦА** *ж* **1.** ҡол, тотҡон; **сде́лать нево́льником** ҡол итеү **2.** *уст.* (*пленник и пленница*) әсир

НЕВО́ЛЬНИЧЕСКИЙ, -ая, -ое ҡол(лоҡ) ...ы, тотҡон ...ы, әсир ...ы, ҡолдарға (әсирҙәргә) хас; **нево́льническое положе́ние** ҡол хәле

НЕВО́ЛЬНИЧЕСТВО *с* ҡоллоҡ, тотҡонлоҡ, әсирлек; **томи́ться в нево́льничестве** ҡоллоҡта интегеү

НЕВО́ЛЬНИЧИЙ, -ья, -ье ҡол(дар) ...ы, тотҡон ...ы, әсир ...ы; **нево́льничий труд** ҡол хеҙмәте

НЕВО́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*неумышленный, случайный*) аңғармаҫтан (осраҡлы рәүештә) эшләнгән; **нево́льная оши́бка** аңғармаҫтан эшләнгән хата **2.** (*непроизвольный*) ихтыярһыҙ; **нево́льный вздох** ихтыярһыҙ көрһөнөү **3.** (*вынужденный*) ирекһеҙҙән, сараһыҙҙан, мәжбүри; **нево́льное призна́ние вины́** ирекһеҙҙән ғәйебеңде таныу

НЕВО́ЛЯ *ж* **1.** (*рабство*) ҡоллоҡ, (*плен*) тотҡонлоҡ, әсирлек **2.** *прост.* кәрәклек, зарурлыҡ

НЕВООБРАЗИ́МЫЙ, -ая, -ое күҙ алдына ла килтергеһеҙ, ғәҙәттән тыш, иҫ киткес; **невообрази́мый хо́лод** иҫ киткес һыуыҡ

НЕВООРУЖЁННЫЙ, -ая, -ое ҡоралланмаған, ҡоралһыҙ; **невооружённая охра́на** ҡоралланмаған һаҡсылар ♦ **невооружённым гла́зом** ябай күҙ менән (*оптик приборҙар ярҙамынан башҡа*)

НЕВОСПИ́ТАННОСТЬ *ж* тәрбиәһеҙлек, әҙәпһеҙлек; **невоспи́танность ребёнка** баланың әҙәпһеҙлеге

НЕВОСПИ́ТАННЫЙ, -ая, -ое тәрбиәһеҙ, әҙәпһеҙ; **невоспи́танный челове́к** тәрбиәһеҙ кеше

НЕВОСПОЛНИ́МОСТЬ *ж* һис кем (һис нәмә) менән алмаштырмаҫлыҡ (булыу), алмаштырыу мөмкин булмаған; **невосполни́мость поте́ри** юғалтыуҙың һис нәмә менән алмаштырмаҫлыҡ булыуы

НЕВОСПОЛНИ́МЫЙ, -ая, -ое һис кем (һис нәмә) менән алмаштыра алмаҫлыҡ; **невосполни́мый уро́н** һис нәмә (бер ни) менән алмаштыра алмаҫлыҡ зыян

НЕВОСПРИИ́МЧИВОСТЬ *ж* **1.** аңламаусанлыҡ, аңралыҡ, аңышлыҡ, маҡаулыҡ; **невосприи́мчивость ребёнка** баланың аңышлығы **2.** *мед., биол.* бирешмәүсәнлек; **невосприи́мчивость к боле́зням** сирҙәргә бирешмәүсәнлек

НЕВОСПРИИ́МЧИВЫЙ, -ая, -ое **1.** аңра, аңыш, маҡау, зиһенһеҙ, аҡым **2.** *мед., биол.* бирешмәүсән; **невосприи́мчивый к просту́де** һыуыҡҡа бирешмәүсән

НЕВОСТРЕ́БОВАННЫЙ, -ая, -ое (эйәһе тарафынан) алынмаған, алынмай ҡалған; **невостре́бованный груз** алынмай ҡалған йөк

НЕВПОПА́Д *нареч.*; *разг.* урынһыҙ, хата, яңылыш; **отвеча́ть невпопа́д** яңылыш яуап биреү

НЕВРАЗУМИ́ТЕЛЬНОСТЬ *ж* аңлайышһыҙлыҡ, буталсыҡлыҡ; **невразуми́тельность отве́та** яуаптың аңлайышһыҙлығы

НЕВРАЗУМИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое аңлайышһыҙ, буталсыҡ, томанлы; **невразуми́тельный рису́нок** аңлайышһыҙ һүрәт

НЕВРАЛГИ́Я *ж*; *мед.* невралгия (*нервылар ауырыуы*)

НЕВРАСТЕ́НИК *м* и **НЕВРАСТЕНИ́ЧКА** *ж* неврастения менән ауырыусы

НЕВРАСТЕНИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое **1.** неврастения ...ы, неврастеник; **неврастени́ческие симп-**

то́мы неврастения менән ауырыу билгеләре **2.** неврастения менән ауырыусыларға хас; **неврастени́ческое лицо́** неврастения менән ауырыусыларға хас йөҙ

НЕВРАСТЕНИ́ЧНЫЙ, -ая, -ое **1.** неврастеник, неврастения менән ауырыусыларға хас; **неврастени́чная раздражи́тельность** неврастения менән ауырыусыларға хас (булған) ҡыҙыулыҡ **2.** неврастения менән ауырыусы; **неврастени́чный челове́к** неврастения менән ауырыусы кеше

НЕВРАСТЕНИ́Я *ж*; *мед.* неврастения (*нервы ауырыуы*)

НЕВРЕДИ́МОСТЬ *ж* һау-сәләмәт (имен, иҫән-һау) булыу ♦ **в це́лости и невреди́мости** һау-сәләмәт, имен, иҫән-һау

НЕВРЕДИ́МЫЙ, -ая, -ое һау-сәләмәт, имен, иҫән-һау; **верну́ться с войны́ невреди́мым** һуғыштан иҫән-һау әйләнеп ҡайтыу

НЕВРЕ́ДНЫЙ, -ая, -ое зыянһыҙ, зарарһыҙ; **невре́дные вещества́** зарарһыҙ матдәләр; **невре́дный челове́к** зыянһыҙ кеше

НЕВРИ́Т *м*; *мед.* неврит (*нервы шешеүе ауырыуы*)

НЕВРО́З *м*; *мед.* невроз (*ҙәк нервы системаһының ауырыуы*); **невро́з се́рдца** йөрәк неврозы

НЕВРО́ЛОГ *м* невролог (*неврология өлкәһендәге белгес*)

НЕВРОЛОГИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое неврология ...ы; **неврологи́ческая кли́ника** неврология клиникаһы

НЕВРОЛО́ГИЯ *ж* неврология (*нервы системаһы һәм уның ауырыуҙары тураһындағы фән*)

НЕВРОПАТО́ЛОГ *м* невропатолог (*невропатология өлкәһендәге белгес*)

НЕВРОПАТОЛОГИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое невропатология ...ы, неврапатологик; **невропатологи́ческие иссле́дования** невропатологик тикшеренеүҙәр

НЕВРОПАТОЛО́ГИЯ *ж* невропатология (*нервы системаһының ауырыуҙары тураһындағы фән*)

НЕВРОТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое невроз ...ы; **невроти́ческие симпто́мы** невроз менән ауырыу билгеләре (симптомдары)

НЕВТЕРПЁЖ *нареч. в знач. сказ.*; *прост.* түҙерлек (сыҙарлыҡ) түгел, түҙер (сыҙар) хәл ҡалмау; **невтерпёж от хо́лода** һыуыҡҡа түҙерлек түгел

НЕВЫ́ГОДА *ж* зыян, зарар, файҙаһыҙ яҡ; **терпе́ть невы́году** зыян күреү

НЕВЫ́ГОДНО 1. *нареч.* файҙаһыҙ, мәғәнәһеҙ, буш, табышһыҙ, насар (тиҫкәре) яҡ; **невы́годно прода́ть** табышһыҙ һатыу; **невы́годно отлича́ться** насар яҡ менән айырылып тороу **2.** *в знач. сказ.* файҙаһыҙ, отошһоҙ; **мне э́то невы́годно** был минең өсөн файҙаһыҙ

НЕВЫ́ГОДНОСТЬ *ж* **1.** (*убыточность*) өҫтәмә мал (аҡса) килтермәү, төшөмһөҙ булыу, файҙаһыҙлыҡ, отошһоҙ; **невы́годность сде́лки** килешеүҙең файҙаһыҙлығы **2.** (*неблагоприятность*) уңайһыҙлыҡ, яйһыҙлыҡ; **невы́годность положе́ния** хәлдең уңайһыҙлығы

НЕВЫ́ГОДНЫЙ, -ая, -ое **1.** өҫтәмә мал (аҡса) килтермәгән, төшөмһөҙ, зыянлы, зарарлы, файҙаһыҙ, отошһоҙ; **невы́годное де́ло** файҙаһыҙ эш **2.** уңайһыҙ, яйһыҙ, ҡулайһыҙ, насар; **показа́ть себя́ с невы́годной стороны́** үҙеңде насар яҡтан күрһәтеү **3.** (*о внешности*) күркһеҙ, яғымһыҙ, күңелгә ятышһыҙ; **невы́годная нару́жность** күркһеҙ ҡиәфәт

НЕВЫ́ДЕРЖАННОСТЬ *ж* **1.** тотороҡһоҙлоҡ; **невы́держанность сти́ля** стилдең тотороҡһоҙлоғо **2.** тотанаҡһыҙлыҡ; **невы́держанность хара́ктера** холоҡтоң тотанаҡһыҙлығы **3.** өлгөрөп етмәгәнлек; **невы́держанность вина́** шараптың өлгөрөп етмәгәнлеге

НЕВЫ́ДЕРЖАННЫЙ, -ая, -ое **1.** тотороҡһоҙ, эҙмә-эҙлекһеҙ; **невы́держанный стиль** эҙмә-эҙлекһеҙ стиль **2.** тотанаҡһыҙ, сабырһыҙ, сыҙамһыҙ; **невы́держанный челове́к** тотанаҡһыҙ кеше **3.** өлгөрөп (булып) етмәгән; **невы́держанное вино́** өлгөрөп етмәгән шарап

НЕВЫ́ЕЗД *м* сығып китмәү (*гәҙиттә, мәжбүри рәүештә*); **дать подпи́ску о невы́езде** сығып китмәү тураһында ҡултамға биреү

НЕВЫНОСИ́МЫЙ, -ая, -ое түҙә (сыҙай) алмаҫлыҡ, түҙеп (сыҙап) торғоһоҙ (булғыһыҙ), сыҙағыһыҙ; **невыноси́мая боль** түҙә алмаҫлыҡ һыҙлау (әрнеү); **невыноси́мый хара́ктер** сыҙап булғыһыҙ холоҡло (кеше)

НЕВЫПОЛНЕ́НИЕ *с* үтәмәү, үтәлмәү, башҡарылмау; **невыполне́ние пла́на** планды үтәмәү, пландың үтәлмәүе

НЕВЫПОЛНИ́МЫЙ, -ая, -ое үтәй алмаҫлыҡ, үтәлгеһеҙ; **невыполни́мое усло́вие** үтәй алмаҫлыҡ шарт

НЕВЫРАЗИ́МЫЙ, -ая, -ое әйтеп (һөйләп, аңлатып) биргеһеҙ (бөтөргөһөҙ); **невырази́мая красота́** һөйләп бөтөргөһөҙ гүзәллек

НЕВЫРАЗИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое тәьҫирһеҙ, тасуири булмаған, күркһеҙ, асыҡ (матур) булмаған; **невырази́тельная вне́шность** күркһеҙ ҡиәфәт; **невырази́тельное чте́ние** тасуири (матур итеп) уҡымау

НЕВЫСО́КИЙ, -ая, -ое **1.** (*низкий*) тәпәш, тәпәш, тәбәнәк, бейек булмаған; **невысо́кий забо́р** тәпәш ҡойма **2.** (*о силе, количестве и т.п.*) түбән, юғары түгел; **за́работная пла́та невысо́кая** эш хаҡы түбән **3.** (*о качестве чего-л.*) түбән, насар; **това́р невысо́кого ка́чества** түбән сифатлы тауар; **быть невысо́кого мне́ния** *о ком-чём-л.* насар фекерҙә булыу **4.** (*о должности, чине и т.п.*) түбән, бәләкәй; **невысо́кая до́лжность** бәләкәй вазифа **5.** (*о звуке, голосе и*

т.п.) түбән, ҡалын; **невысо́кий грудно́й го́лос** ҡалын күкрәк тауышы

НЕВЫ́ХОД *м* **1.** (*неявка на работу, службу и т.п.*) сыҡмау; **невы́ход на рабо́ту** эшкә сыҡмау **2.** (*о печатном издании*) (баҫылып) сыҡмау; **невы́ход после́днего но́мера журна́ла** журналдың һуңғы һанының баҫылып сыҡмауы

НЕ́ГА *ж* **1.** (*полное довольство*) рәхәт (иркен, мул, ғәмһеҙ) тормош; **жить в не́ге** рәхәт тормошта йәшәү **2.** (*блаженство, наслаждение*) рәхәтлек, ләззәт, хозурлыҡ, ирәүәнлек; **отда́ться не́ге** рәхәтлеккә бирелеү **3.** (*нежность*) наҙ, иркәлек; **сказа́ть с не́гой** иркәләп әйтеү

НЕГА́ДАННО *нареч.*; *разг.* көтмәгәндә; **прийти́ нега́данно** көтмәгәндә килеү

НЕГА́ДАННЫЙ, -ая, -ое *разг.* көтөлмәгән; **нега́данный слу́чай** көтөлмәгән хәл

НЕГАСИ́МЫЙ, -ая, -ое *трад.-поэт.*, *в разн. знач.* (*неугасающий*) һүнмәҫ, һүрелмәҫ, мәңге бөтмәҫ; **негаси́мый ого́нь** һүнмәҫ ут; **негаси́мая любо́вь** һүнмәҫ мөхәббәт

НЕГАТИ́В *м*; *фото.* негатив; **прояви́ть негати́в** негативты асыҡландырыу

НЕГАТИВИ́ЗМ *м* негативизм (*ниҙе лә булһа етерлек дәрәжәлә нигеҙләмәү йәки бөтөнләй инҡар итеү*)

НЕГАТИ́ВНЫЙ I, -ая, -ое негатив, негатив ...ы; **негати́вная плёнка** негатив плёнка

НЕГАТИ́ВНЫЙ II, -ая, -ое *книжн.* кире, тиҫкәре; **негати́вный отве́т** кире яуап

НЕГАШЁНЫЙ: негашёная и́звесть һүндерелмәгән (һыуға иҙелмәгән) әзбиз

НЕ́ГДЕ *нареч.* урын юҡ (булмау); **отдохну́ть не́где** ял итергә урын юҡ; **не́где взять воды́** һыу алыр урын юҡ

НЕГИ́БКИЙ, -ая, -ое **1.** бөгөлөп-һығылып торманған, бөгөлмәй торған, бөгөлмәүсән, һығылмалы булмаған; **неги́бкие ве́тки** бөгөлмәй торған ботаҡтар **2.** *перен.* етеҙ (зирәк, таһыллы) булмаған; **неги́бкий организа́тор** таһыллы булмаған ойоштороусы

НЕГЛА́СНЫЙ, -ая, -ое йәшерен; **быть под негла́сным надзо́ром** йәшерен күҙәтеү аҫтында булыу

НЕГЛУБО́КИЙ, -ая, -ое **1.** *в разн. знач.* (артыҡ) тәрән булмаған, һай; **неглубо́кая я́ма** һай соҡор; **неглубо́кие зна́ния** һай белем; **неглубо́кие чу́вства** тәрән булмаған хистәр **2.** һаҡ, һиҙгер; **неглубо́кий сон** һиҙгер йоҡо

НЕГЛУ́ПЫЙ, -ая, -ое **1.** аҡыллы (ғына), аҡылһыҙ (башһыҙ) түгел; **неглу́пый челове́к** аҡыллы кеше **2.** төплө (генә); **неглу́пая мысль** төплө генә фекер

НЕГО́ДНИК *м* и **НЕГО́ДНИЦА** *ж*; *разг.* һәләтһеҙ, эшкинмәгән, йүнһеҙ

НЕГО́ДНОСТЬ *ж* яраҡһыҙ(лыҡ), эшкинмәгәнлек; **прийти́ в него́дность** яраҡһыҙ хәлгә килеү; **привести́ в него́дность** яраҡһыҙ хәлгә килтереү

НЕГО́ДНЫЙ, -ая, -ое **1.** яраҡһыҙ; **него́дный прое́кт** яраҡһыҙ проект **2.** *разг.* йүнһеҙ, эшкинмәгән; **него́дный челове́к** эшкинмәгән кеше

НЕГОДОВА́НИЕ *с* тәрән асыу, ярһыу, ризаһыҙлыҡ, нәфрәт; **побледне́ть от негодова́ния** ярһыуҙан ағарыныу; **вы́разить негодова́ние** нәфрәт белдереү

НЕГОДОВА́ТЬ *несов.* (бик) ныҡ асыуланыу, нәфрәтләнеү, (тәрән) ризаһыҙлыҡ белдереү; **негодова́ть, ви́дя несправедли́вость** ғәҙелһеҙлек күреп, нәфрәтләнеү

НЕГОДУ́ЮЩИЙ, -ая, -ее **1.** *прич. от* **негодова́ть 2.** *прил.* асыулы, нәфрәтле; **негоду́ющий взгля́д** нәфрәтле ҡараш

НЕГОДЯ́Й *м* и **НЕГОДЯ́ЙКА** *ж* ҡәбәхәт, бәдбәхет, әшәке

НЕГРА́МОТНОСТЬ *ж* **1.** белемһеҙлек, наҙанлыҡ; **ликвида́ция негра́мотности** наҙанлыҡты бөтөрөү **2.** белемһеҙлек, аҙ белемле булыу; **негра́мотность инжене́ра** инженерҙың аҙ белемле булыуы **3.** грамотаһыҙлыҡ, хаталыҡ, хаталы булыу; **негра́мотность письма́** хаттың грамотаһыҙлығы; **негра́мотность чертежа́** һыҙманың хаталы булыуы

НЕГРА́МОТНЫЙ, -ая, -ое **1.** уҡый-яҙа белмәгән, белемһеҙ, наҙан; **негра́мотный челове́к** наҙан кеше **2.** (*не обладающий нужными знаниями*) аҙ белемле, белемһеҙ, наҙан; **негра́мотный проектиро́вщик** аҙ белемле проектсы **3.** (*безграмотный*) хатаһы күп булған, күп хаталы, наҙан; **негра́мотная за́пись** күп хаталы яҙыу

НЕГРИТЁНОК *м* негр балаһы

НЕГРИТЯ́НСКИЙ, -ая, -ое негр(ҙар) ...ы; **негритя́нские пе́сни** негрҙар йыры

НЕГРО́МКИЙ, -ая, -ое аҡрын, ҡаты (көслө, яңғырауыҡлы) булмаған; **негро́мкий го́лос** аҡрын тауыш

НЕ́ГРЫ *мн.* негрҙар // *ед.* **негр** *м* негр ир-аты; **негритя́нка** *ж* негр ҡатын-ҡыҙы

НЕГУСТО́Й, -ая, -ое **1.** һирәк, йоҡа, ҡуйы булмаған; **негусто́й лес** һирәк урман; **негусты́е во́лосы** йоҡа сәс **2.** шыйыҡ; **негусто́й мёд** шыйыҡ бал

НЕДА́ВНИЙ, -яя, -ее яңыраҡ (күптән түгел генә, яҡын арала) булған, яҡын аралағы; **неда́внее собы́тие** яңыраҡ булған ваҡиға; **неда́вний студе́нт** күптән түгел генә студент булған (кеше)

НЕДА́ВНО *нареч.* яңы ғына, яңыраҡ ҡына, күптән түгел (генә); **неда́вно со́бранные я́годы** яңы ғына йыйылған еләктәр

НЕДАЛЁКИЙ, -ая, -ое **1.** (*о расстоянии*) яҡын, яҡындағы, алыҫ булмаған; **недалёкое расстоя́ние** яҡын ара **2.** (*о времени*) күптән түгел генә булған, яңыраҡ булған, тиҙ (яҡын) арала буласаҡ; **в недалёком про́шлом** күптән түгел генә; **в недалёком бу́дущем** яҡын арала буласаҡ **3.** *разг.* (*о родстве*) яҡын; **недалёкие ро́дственники** яҡын ҡәрҙәштәр **4.** *перен.* (*об уме*) аҡылға

һайыраҡ (бер төрлөрәк); **недалёкий челове́к** аҡылға һайыраҡ кеше ♦ **недалёкого ума́** *кто* аҡылға һай кеше

НЕДАЛЕКО́ и **НЕДАЛЁКО 1.** *нареч.* яҡын, яҡында ғына, алыҫ булмаған (түгел); **дере́вня нахо́дится недалеко́** ауыл яҡында ғына **2.** *в знач. сказ.*, *безл.* алыҫ (йыраҡ) түгел; **до ле́са недалеко́** урманға йыраҡ түгел **3.** *в знач. сказ.*, *безл.* (*о времени*) оҙаҡ (күп) ҡалманы, оҙаҡ (күп) түгел; **до ле́та недалеко́** йәйгә күп ҡалманы ♦ **недалеко́ ходи́ть (идти́) за приме́ром** миҫал килтереүе бик еңел

НЕДАЛЁКОСТЬ *ж* һай аҡыллылыҡ, һай аҡыллы булыу, аҡылға бер төрлөрәк булыу; **недалёкость видна́ на его́ лице́** аҡылға бер төрлөрәк булыуы уның йөҙөнә сыҡҡан

НЕДАЛЬНОВИ́ДНОСТЬ *ж* алдан күрмәү(селек), алдан күрә белмәү (алмау); **отлича́ться недальнови́дностью** алдан күрә белмәү менән айырылып тороу

НЕДАЛЬНОВИ́ДНЫЙ, -ая, -ое алдан күрмәүсән (күрә белмәүсән); **недальнови́дный челове́к** алдан күрә белмәүсән кеше

НЕДА́РОМ *нареч.* юҡҡа (бушҡа, тиккә) ғына түгел (булмау, килмәү); **он неда́ром прие́хал** ул тиккә генә килмәгән

НЕДВИ́ЖИМО и **НЕДВИЖИ́МО** *нареч.* хәрәкәтһеҙ, һелкенмәй, ҡуҙғалмай; **дере́вья стоя́т недви́жимо** ағастар хәрәкәтһеҙ ҡалған

НЕДВИ́ЖИМОСТЬ *ж*; *юр.* күсмәй торған (күсемһеҙ) милек; **купи́ть недви́жимость** күсемһеҙ милек һатып алыу

НЕДВИ́ЖИМЫЙ и **НЕДВИЖИ́МЫЙ,** -ая, -ое хәрәкәтһеҙ; **остава́ться недви́жимым** хәрәкәтһеҙ ҡалыу ♦ **недви́жимое иму́щество** күсемһеҙ милек

НЕДВИ́ЖНЫЙ, -ая, -ое *см.* **неподви́жный**

НЕДВУСМЫ́СЛЕННОСТЬ *ж* ике төрлө булмаған (аңлашылмай торған), аңлашылған, асыҡ (тура) булыу; **недвусмы́сленность отве́та** яуаптың асыҡ булыуы

НЕДВУСМЫ́СЛЕННЫЙ, -ая, -ое ике төрлө булмаған (аңлашылмай торған), асыҡ, тура; **недвусмы́сленный вопро́с** тура һорау

НЕДЕЕСПОСО́БНОСТЬ *ж* **1.** *книжн.* эшкә һәләтһеҙлек (яраҡһыҙлыҡ) **2.** *юр.* юридик яҡтан хоҡуғы булмаған (хоҡуҡһыҙлыҡ); **недееспосо́бность несовершеннолé тних** балиғ булмағандарҙың юридик яҡтан хоҡуҡһыҙлығы

НЕДЕЕСПОСО́БНЫЙ, -ая, -ое **1.** *книжн.* эшкә һәләтһеҙ (яраҡһыҙ); **недееспосо́бная организа́ция** эшкә һәләтһеҙ ойошма **2.** *юр.* юридик яҡтан хоҡуҡһыҙ, хоҡуғы юҡ (булмау); **недееспосо́бная ли́чность** юридик яҡтан хоҡуҡһыҙ шәхес

НЕДЕЙСТВИ́ТЕЛЬНОСТЬ *ж* ғәмәлдән сыҡҡан булыу, яраҡһыҙлыҡ, көсө бөткән (кәрәге ҡалмаған) булыу, уйҙырма; **недействи́тельность докуме́нта** документтың яраҡһыҙлығы

НЕДЕЙСТВИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** ғәмәлдән сыҡҡан, көсө бөткән, яраҡһыҙ; **биле́т недействи́телен** билет ғәмәлдән сыҡҡан **2.** ысын булмаған, уйҙырма, ялған; **недействи́тельное сообще́ние** уйҙырма хәбәр

НЕДЕЛИКА́ТНОСТЬ *ж* тупаҫлыҡ, нәзәкәтһеҙлек, әҙәпһеҙлек; **прояви́ть неделика́тность** тупаҫлыҡ күрһәтеү

НЕДЕЛИКА́ТНЫЙ, -ая, -ое нәзәкәтһеҙ, тупаҫ, әҙәпһеҙ; **неделика́тный челове́к** әҙәпһеҙ кеше; **неделика́тный вопро́с** тупаҫ һорау

НЕДЕЛИ́МОСТЬ *ж* **1.** бүленмәй торған (бүленмәҫ) булыу; **недели́мость иму́щества** мөлкәттең бүленмәҫ булыуы **2.** *мат.* ҡалдыҡһыҙ бүленмәүсәнлек; **недели́мость чи́сел** һандарҙың ҡалдыҡһыҙ бүленмәүсәнлеге

НЕДЕЛИ́МЫЙ, -ая, -ое **1.** бүленмәй торған, бүленмәҫкә тейешле; **недели́мый фонд** бүленмәй торған фонд **2.** *перен.* бер бөтөн, тотош; **недели́мое це́лое** бер бөтөн **3.** *мат.* ҡалдыҡһыҙ бүленмәй торған; **недели́мое число́** ҡалдыҡһыҙ бүленмәй торған һан

НЕДЕ́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое аҙна, бер аҙналыҡ, (бер) аҙнаға иҫәпләнгән; **неде́льный срок** бер аҙналыҡ срок

НЕДЕ́ЛЯ *ж* аҙна, аҙналыҡ; **уе́хать на неде́лю** бер аҙнаға китеү; **раз в неде́лю** аҙнаға бер тапҡыр; **Неде́ля де́тской кни́ги** Балалар китабы аҙналығы

НЕДЕ́ЛЯМИ *нареч.* аҙналап, аҙналар буйы(на); **неде́лями боле́ть** аҙналар буйы ауырыу

НЕДЕРЖА́НИЕ: недержа́ние мочи́ *мед.* бәүел тота алмау, бойлоҡһоҙ булыу, энурез (*ауырыу*)

НЕДИСЦИПЛИНИ́РОВАННОСТЬ *ж* тәртипһеҙлек; **прояви́ть недисциплини́рованность** тәртипһеҙлек күрһәтеү

НЕДИСЦИПЛИНИ́РОВАННЫЙ, -ая, -ое тәртипһеҙ; **недисциплини́рованный учени́к** тәртипһеҙ уҡыусы

НЕДО... *приставка*; *эш-хәрәкәттең йәки сифаттың тулы булмағанлығын белдерә*, *мәҫ*., **недогляде́ть** күреп (ҡарап) еткермәү; **недора́звитый** үҫеп етмәгән

НЕДОБИРА́ТЬ *несов. см.* **недобра́ть**

НЕДОБИРА́ТЬСЯ *несов. страд. от* **недобира́ть**

НЕДОБО́Р *м* йыйып еткермәү, алып еткермәү, йыйып (алып) еткерелмәгән; **недобо́р студе́нтов в учебно́е заведе́ние** уҡыу йортона студенттарҙы (тейешле һанда) алып еткермәү

НЕДОБРА́ТЬ *сов. что*, *кого-чего* йыйып (алып) еткермәү, кәм йыйыу (алыу), кәм йыйып алыу; **недобра́ть урожа́й** уңышты кәм йыйып алыу

НЕДОБРОЖЕЛА́ТЕЛЬ *м* и **НЕДОБРОЖЕЛА́ТЕЛЬНИЦА** *ж* дошман, уҫаллыҡ (яуызлыҡ) теләүсе, хаслыҡ ҡылыусы

НЕДОБРОЖЕЛА́ТЕЛЬНОСТЬ *ж* уҫал (яуыз) теләктә булыу, дошман күреү, хаслыҡ уйлау; **недоброжела́тельность к окружа́ющим** эргә-тирәләге кешеләрҙе дошман күреү

НЕДОБРОЖЕЛА́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** уҫал уйлы, дошман күреүсе, уҫал (насар, яман, яуыз) ниәтле, хаслыҡ (хөсөт) уйлаусы; **недоброжела́тельный челове́к** уҫал уйлы кеше **2.** уҫал, насар, дошмандарса, дошманға хас; **недоброжела́тельный взгляд** уҫал ҡараш; **недоброжела́тельное отноше́ние** насар мөнәсәбәт

НЕДОБРОЖЕЛА́ТЕЛЬСТВО *с* уҫаллыҡ (яуызлыҡ) теләү, дошман күреү, насар ниәттә (яуыз уйҙа) булыу; **посмотре́ть с недоброжела́тельством** дошман күреп ҡарау

НЕДОБРОКА́ЧЕСТВЕННОСТЬ *ж* насар (түбән) сифатлылыҡ, боҙоҡлоҡ, яраҡһыҙлыҡ; **недоброка́чественность това́ров** тауарҙарҙың түбән сифатлылығы

НЕДОБРОКА́ЧЕСТВЕННЫЙ, -ая, -ое насар (түбән) сифатлы, яраҡһыҙ, боҙоҡ; **недоброка́чественные проду́кты** боҙоҡ аҙыҡ-түлек; **недоброка́чественная рабо́та** насар сифатлы эш

НЕДОБРОСО́ВЕСТНОСТЬ *ж* намыҫһыҙлыҡ, выжданһыҙлыҡ; **проявля́ть недобросо́вестность** намыҫһыҙлыҡ күрһәтеү

НЕДОБРОСО́ВЕСТНЫЙ, -ая, -ое **1.** намыҫһыҙ, выжданһыҙ; **недобросо́вестный челове́к** намыҫһыҙ кеше; **недобросо́вестный посту́пок** намыҫһыҙ (оятһыҙ) ҡыланыш **2.** (*небрежный*) насар (иғтибарһыҙ, арлы-бирле, намыҫһыҙ) эшләнгән; **недобросо́вестная рабо́та** насар эшләнгән эш

НЕДО́БРЫЙ, -ая, -ое **1.** яуыз, уҫал, яһил, мәрхәмәтһеҙ; **недо́брый челове́к** яуыз кеше; **недо́брый взгляд** уҫал ҡараш **2.** яман, насар; **недо́брая молва́** насар хәбәр; **оста́вить о себе́ недо́брую па́мять** үҙең тураһында насар иҫтәлек ҡалдырыу **3.** күңелһеҙ, насар, хәйерһеҙ; **недо́брая весть** күңелһеҙ хәбәр; **в недо́брый час** хәйерһеҙ сәғәттә **4.** дошманлыҡ ...ы; **недо́брые чу́вства** дошманлыҡ хисе **5.** *в знач. сущ.* **недо́брое** *с* насарлыҡ, яманлыҡ, уҫал ниәт; **замышля́ть недо́брое** уҫаллыҡ уйлау ♦ **недо́брой па́мяти** *кто-что* күңелһеҙ иҫтәлекле

НЕДОВА́РИВАТЬ *несов. см.* **недовари́ть**

НЕДОВА́РИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **недовари́ться 2.** *страд. от* **недова́ривать**

НЕДОВАРИ́ТЬ *сов. что* бешереп еткермәү; **недовари́ть суп** ашты бешереп еткермәү

НЕДОВАРИ́ТЬСЯ *сов.* бешеп етмәү; **ка́ша недовари́лась** бутҡа бешеп етмәгән

НЕДОВЕ́РИЕ *с* ышанмау, ышанмаусанлыҡ, шик, шикләнеү; **вы́разить недове́рие** ышанмаусанлыҡ белдереү; **пита́ть недове́рие** ышанмау

НЕДОВЕ́РЧИВОСТЬ *ж* ышанмаусанлыҡ, шикләнеү(сәнлек), шик

НЕДОВЕ́РЧИВЫЙ, -ая, -ое ышанмаусан, шиксел, шикләнеүсән; **недове́рчивый челове́к** ышанмаусан кеше; **бро́сить недове́рчивый взгляд** шиксел ҡараш ташлау

НЕДОВЕ́С *м* **1.** *см.* **недове́сить** — **недове́шивать 2.** үлсәүе етмәү, кәм үлсәнеү; **обнару́жить недове́с** кәм үлсәнеүен белеү

НЕДОВЕ́СИТЬ *сов. что, чего* үлсәп еткермәү, еткереп үлсәмәү, кәм үлсәү; **недове́сить са́хара** шәкәрҙе үлсәп еткермәү

НЕДОВЕ́СОК *м*; *разг.* **1.** кәм үлсәүле (үлсәүе етмәгән) нәмә; **бу́лка-недове́сок** кәм үлсәүле күмәс **2.** *см.* **недове́с**

НЕДОВЕ́ШИВАТЬ *несов. см.* **недове́сить**

НЕДОВЕ́ШИВАТЬСЯ *несов. страд. от* **недове́шивать**

НЕДОВО́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое ризаһыҙ, көнәркәш, ҡәнәғәтһеҙ, ҡәнәғәтһеҙлекте (ризаһыҙлыкты) белдергән, ҡәнәғәт түгел; **недово́льный челове́к** ҡәнәғәтһеҙ кеше; **недово́льный взгляд** ризаһыҙ ҡараш

НЕДОВО́ЛЬСТВО *с* ризаһыҙлыҡ, көнәркәшлек, ҡәнәғәтһеҙлек, ҡәнәғәт булмау; **вы́разить недово́льство** ризаһыҙлыҡ белдереү; **вы́звать недово́льство** ҡәнәғәтһеҙлек тыуҙырыу; **недово́льство собо́й** үҙ-үҙеңдән ҡәнәғәт булмау

НЕДОВЫПОЛНЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **недовы́полнить 2.** үтәлеп етмәгән (үтәлмәй ҡалған) өлөш, үтәлмәгән өлөш; **недовыполне́ние пла́на** пландың үтәлмәгән өлөшө

НЕДОВЫ́ПОЛНИТЬ *сов.* үтәп (эшләп, тултырып) еткермәү; **недовы́полнить план** планды үтәп еткермәү

НЕДОВЫПОЛНЯ́ТЬ *несов. см.* **недовы́полнить**

НЕДОВЫПОЛНЯ́ТЬСЯ *несов. страд. от* **недовыполня́ть**

НЕДОГА́ДЛИВОСТЬ *ж* һиҙгер (отҡор, зирәк) булмау, аңралыҡ, мәшәүлек, маҡаулыҡ; **недога́дливость в мелоча́х жи́зни** тормоштоң ваҡ-төйәк мәсьәләләрендә һиҙгер булмау

НЕДОГА́ДЛИВЫЙ, -ая, -ое һиҙгер (отҡор, зирәк) булмаған, аңыш, мәшәү, аңра, маҡау; **недога́дливый ребёнок** аңыш бала

НЕДОГЛЯДЕ́ТЬ *сов.* **1.** *что, чего* и *без доп.* күрмәй үткәреп ебәреү, күрмәй ҡалдырыу, күреп еткермәү; **недогляде́ть оши́бки** хаталарҙы күрмәй ҡалдырыу **2.** *за кем-чем* күреп (ҡарап) еткермәү; **недогляде́ть за ребёнком** баланы (яҡшылап) ҡарап еткермәү

НЕДОГОВА́РИВАТЬ *несов. см.* **недоговори́ть**

НЕДОГОВОРЁННОСТЬ *ж* **1.** (*несогласованность*) үҙ-ара алдан һөйләшеп (килешеп) ҡуйылмағанлыҡ, алдан һөйләшеп (килешеп) ҡуймау; **недоговорённость меша́ет в рабо́те** алдан һөйләшеп ҡуймау эштә ҡамасаулай **2.** (*недосказанность*) (асыҡ итеп) әйтеп еткермәү

(бөтөрмәү), әйтеп еткермәгәнлек; **чу́вствуется недоговорённость в его́ слова́х** уның һүҙҙәрендә әйтеп еткермәгәнлек һиҙелә

НЕДОГОВОРИ́ТЬ *сов. что, чего* и *без доп.* (тулыһынса) әйтеп еткермәү, әйтеп (һөйләп) бөтөрмәү, асыҡ итеп әйтмәү

НЕДОГРУЖА́ТЬ *несов. см.* **недогрузи́ть**

НЕДОГРУ́З *м* **1.** *см.* **недогрузи́ть — недогружа́ть 2.** (*недогруженное количество чего-л.*) тейәп еткерелмәгән өлөш (йөк); **недогру́з составля́ет две то́нны** тейәп еткерелмәгән йөк ике тонна тәшкил итә

НЕДОГРУЗИ́ТЬ *сов.* **1.** *что, чего* тейәп еткермәү; **недогрузи́ть ваго́ны** вагондарҙы тейәп еткермәү **2.** *кого-что*; *перен., разг.* (*не обеспечить работой в полной мере*) тулы көсөнә эшләтмәү, тулыһынса эш менән тәьмин итмәү; **недогрузи́ть предприя́тие** предприятиены эш менән тулһынса тәьмин итмәү

НЕДОДЕ́ЛАТЬ *сов. что* эшләп еткермәү (бөтөрмәү); **недоде́лать заду́манное** уйланған эште эшләп бөтөрмәү

НЕДОДЕ́ЛКА *ж*; *разг.* эшләнеп етмәү (бөтмәү), эшләп еткермәү (еткерелмәү), кәмселек, эшләнеп бөтмәгән урын; **в но́вом до́ме мно́го недоде́лок** яңы йорттоң эшләнеп бөтмәгән урындары күп

НЕДОДЕ́ЛЫВАТЬ *несов. см.* **недоде́лать**

НЕДОДЕРЖА́ТЬ *сов. что* **1.** (*продержать меньше*) кәм (әҙ) тотоу; **недодержа́ть термо́метр** термометрҙы әҙ тотоу **2.** *фото., тех.* әҙ тотоу, тотоп еткермәү (*эшкәрткәндә*)

НЕДОДЕ́РЖИВАТЬ *несов. см.* **недодержа́ть**

НЕДОЕДА́НИЕ *с см.* **недоеда́ть** 2

НЕДОЕДА́ТЬ *несов.* **1.** *см.* **недое́сть 2.** аслы-туҡлы йәшәү; **недоеда́ть до́лгое вре́мя** оҙаҡ ваҡыт аслы-туҡлы йәшәү

НЕДОЕ́СТЬ *сов.* туйғансы ашамау, әҙ ашау; **недое́сть за обе́дом** төшкө ашты туйғансы ашамау

НЕДОЗВО́ЛЕННЫЙ, -ая, -ое тыйылған, рөхсәт ителмәгән, ярамаған; **недозво́ленный приём** тыйылған ысул

НЕДОЗРЕ́ЛЫЙ, -ая, -ое *в разн. знач.* өлгөрмәгән, етлекмәгән, бешмәгән; **недозре́лое я́блоко** өлгөрмәгән алма; **недозре́лый ум** етлекмәгән аҡыл

НЕДОИ́МКА *ж*; *ист.* недоимка (*һалымдың ваҡытында түләнмәй ҡалған өлөшө*)

НЕДОИ́МЩИК *м*; *ист.* недоимщик (*һалымды ваҡытында түләп бөтөрмәүсе*)

НЕДОКАЗА́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое ышандырғыһыҙ, ышандырырлыҡ булмаған, ышандыра алмаҫлыҡ; **недоказа́тельный до́вод** ышандырырлыҡ булмаған дәлил

НЕДОКАЗУ́ЕМОСТЬ *ж* иҫбат итмәҫлек (ителмәҫлек) булыу; **недоказу́емость вины́** ғәйептең иҫбат ителмәҫлек булыуы

НЕДОКАЗУ́ЕМЫЙ, -ая, -ое иҫбат итмәҫлек (ителмәҫлек); **недоказу́емая гипо́теза** иҫбат ителмәҫлек гипотеза

НЕДОКА́РМЛИВАТЬ *несов. см.* **недокорми́ть**

НЕДОКА́РМЛИВАТЬСЯ *несов. страд. от* **недока́рмливать**

НЕДОКО́РМ *м* кәрәгенсә (туйғансы, туя) ашатмау, әҙ ашатыу; **недоко́рм скота́** малды кәрәгенсә ашатмау

НЕДОКОРМИ́ТЬ *сов. кого-что* кәрәгенсә (туйғансы, туя) ашатмау, әҙ ашатыу; **недокорми́ть ло́шадь** атты туйғансы ашатмау

НЕДОЛГА́: (вот) и вся недолга́ (была) ошонон менән эш тә бөттө, шул ғына

НЕДО́ЛГИЙ, -ая, -ое ҡыҫҡа (аҙ) ғына, бер аҙ, оҙаҡҡа һуҙылмаған; **недо́лгое вре́мя** аҙ (ғына) ваҡыт; **по́сле недо́лгих размышле́ний** бер аҙ уйланғандан һуң

НЕДО́ЛГО 1. *нареч.* оҙаҡ (күп) -май(ынса)/-мәй(енсә), ҡыҫҡа ваҡыт, тиҙ; **недо́лго ду́мая** күп уйлап тормайынса **2.** *в знач. сказ.*; *разг.* (*легко*) еңел, еп-еңел, (ап-)анһат, бик тиҙ, оҙаҡ (ҡыйын) түгел; **и утону́ть недо́лго** батып ҡуйыуың да ап-анһат ♦ **недо́лго и до греха́ (до беды́)** күңелһеҙ хәл (ҡайғы-хәсрәт) килеп тыуыуы ла оҙаҡ түгел

НЕДОЛГОВЕ́ЧНОСТЬ *ж* ныҡ булмау, тиҙ туҙыу, ҡыҫҡа ғүмерле булыу; **недолгове́чность о́буви** аяҡ кейеменең тиҙ туҙыуы; **недолгове́чность жи́зни** ғүмерҙең ҡыҫҡа булыуы

НЕДОЛГОВЕ́ЧНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*непрочный*) тиҙ туҙа торған, ныҡ булмаған; **недолгове́чная постро́йка** ныҡ булмаған ҡаралты **2.** ҡыҫҡа, оҙаҡҡа һуҙылмай торған, ҡыҫҡа ғүмерле, оҙаҡ йәшәмәй торған; **недолгове́чное сча́стье** ҡыҫҡа ғүмерле бәхет; **недолгове́чное расте́ние** ҡыҫҡа ғүмерле үҫемлек

НЕДОЛГОВРЕ́МЕННЫЙ, -ая, -ое ҡыҫҡа ваҡытлы, оҙаҡҡа һуҙылмаған, оҙаҡҡа һуҙылмай торған; **недолговре́менная вое́нная слу́жба** оҙаҡҡа һуҙылмаған хәрби хеҙмәт

НЕДОЛЁТ *м* (осоп) барып етмәй (етә алмай) ергә төшөү (*таш, уҡ, пуля, снаряд һ.б.*); **недолёт снаря́да** снарядтың осоп барып етмәй (ергә) төшөүе

НЕДОЛИ́В *м* **1.** *см.* **недоли́ть — недолива́ть 2.** һалып (ҡойоп) еткерелмәгән өлөш; **недоли́в бензи́на** ҡойоп еткерелмәгән бензин

НЕДОЛИВА́НИЕ *с см.* **недолива́ть**

НЕДОЛИВА́ТЬ *несов. см.* **недоли́ть**

НЕДОЛИ́ТЬ *сов. что* тултырмай һалыу (ҡойоу); **недоли́ть воды́ в ча́йник** сәйнүккә һыуҙы тултырмай һалыу

НЕДОЛЮ́БЛИВАТЬ *несов. кого-что* яратып бөтөрмәү (етмәү, етеңкерәмәү), һөйһөнмәү

НЕДОМЕ́РИВАТЬ *несов. см.* **недоме́рить**

НЕДОМЕ́РИТЬ *сов. что* үлсәп еткермәү, кәм үлсәү; **недоме́рить полме́тра шёлка** ярты метр ебәк(те) кәм үлсәү

НЕДОМЕ́РОК *м* үлсәме (күләме) кәм булған нәмә, үлсәме тура килмәгән (нормаль булмаған) нәмә

НЕДОМЕ́РЯТЬ *сов.*; *разг. см.* **недоме́рить**

НЕДОМОГА́НИЕ *с* ауырыкһыныу, хәлһеҙлек, кәйеф китеп тороу, бер аҙ хәлһеҙләнеп (ауырып) тороу; **испы́тывать недомога́ние** бер аҙ ауырып тороу

НЕДОМОГА́ТЬ *несов.* ауырыкһыныу, хәлһеҙлек һиҙеү, ауырып тороу; **недомога́ть от головно́й бо́ли** баш ауыртып тороу

НЕДОМО́ЛВКА *ж* әйтеп еткерелмәгән (бөтөрмәгән) һүҙ (фекер, уй), әйтелеп бөтмәү, әйтеп бөтөрмәү; **говори́ть недомо́лвками** әйтеп бөтөрмәй һөйләү

НЕДОМЫ́СЛИЕ *с* уйлап еткермәү; **соверши́ть глу́пость по недомы́слию** уйлап еткермәү арҡаһында ахмаҡлыҡ эшләп ташлау

НЕДОНО́СОК *м* етлекмәй тыуған (етлекмәгән) бала; **роди́ть недоно́ска** етлекмәгән бала табыу

НЕДОНО́ШЕННЫЙ, -ая, -ое етлекмәй тыуған; **недоно́шенный ребёнок** етлекмәй тыуған бала

НЕДООЦЕ́НИВАТЬ *несов. см.* **недооцени́ть**

НЕДООЦЕ́НИВАТЬСЯ *несов. страд. от* **недооце́нивать**

НЕДООЦЕНИ́ТЬ *сов. кого-что* баһа биреп еткермәү, баһалап еткермәү; **недооцени́ть си́лы сопе́рника** ярышташтың көсөн баһалап еткермәү

НЕДООЦЕ́НКА *ж см.* **недооцени́ть**

НЕДОПЕКА́ТЬ *несов. см.* **недопе́чь**

НЕДОПЕКА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **недопе́чься** **2.** *страд. от* **недопека́ть**

НЕДОПЕ́ЧЬ *сов.* **1.** *что* (*не пропечь*) бешереп еткермәү; **недопе́чь пиро́г** бәлеште бешереп еткермәү **2.** *что* (*испечь меньше, чем нужно*) кәрәгенән әҙ (кәм) бешереү, етерлек бешермәү

НЕДОПЕ́ЧЬСЯ *сов.* (*не пропечься*) бешеп етмәү; **пиро́г недопёкся** бәлеш бешеп етмәгән

НЕДОПЛА́ТА *ж* **1.** *см.* **недоплати́ть – недопла́чивать** **2.** түләнеп бөтмәй ҡалған сумма (аҡса); **недопла́та за кварти́ру** фатир өсөн түләнеп бөтмәй ҡалған аҡса

НЕДОПЛАТИ́ТЬ *сов. что* түләп еткермәү (бөтөрмәү); **недоплати́ть три рубля́** өс һум түләп еткермәү

НЕДОПЛА́ЧИВАТЬ *несов. см.* **недоплати́ть**

НЕДОПОЛУЧА́ТЬ *несов. см.* **недополучи́ть**

НЕДОПОЛУЧА́ТЬСЯ *несов. страд. от* **недополуча́ть**

НЕДОПОЛУЧИ́ТЬ *сов. что, чего* алып бөтөрмәү, кәм алыу; **недополучи́ть де́сять рубле́й** ун һумға кәм алыу

НЕДОПОНИМА́НИЕ *с*; *разг.* аңлап еткермәү (бөтөрмәү); **недопонима́ние свои́х зада́ч** үҙ бурыстарыңды аңлап еткермәү

НЕДОПОНИМА́ТЬ *несов. см.* **недопоня́ть**

НЕДОПОНЯ́ТЬ *сов. что* и *без доп.*; *разг.* аңлап еткермәү (бөтөрмәү); **недопоня́ть его́ мы́сли** уның уй(ҙар)ын аңлап еткермәү

НЕДОПУСТИ́МОСТЬ *ж* ярамағанлыҡ, тыйылғанлыҡ; **недопусти́мость теле́сных нака-за́ний** тән язалауҙарының тыйылғанлығы

НЕДОПУСТИ́МЫЙ, -ая, -ое ярамаған, ярамай торған, тыйылған, юл ҡуймаҫлыҡ; **недопусти́мый посту́пок** ярамаған ҡылыҡ

НЕДОРАБА́ТЫВАТЬ *несов. см.* **недорабо́тать**

НЕДОРАБО́ТАННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **недорабо́тать** **2.** *прил.* (тейешенсә) эшләнеп бөтмәгән (еткерелмәгән), кәмселекле; **недорабо́танная пье́са** эшләнеп еткерелмәгән пьеса

НЕДОРАБО́ТАТЬ *сов.* **1.** *что* и *без доп.* кәрәгенән кәм (әҙ) эшләү **2.** (тейешенсә) эшләп еткермәү, насар эшләү; **недорабо́тать свой срок** тейешле ваҡытына эшләп еткермәү; **недорабо́тать прое́кт** проектты тейешенсә эшләп еткермәү

НЕДОРАБО́ТКА *ж* **1.** *см.* **недорабо́тать** **2.** *разг.* (*изъян*) эшләнеп еткерелмәгән (еткерелмәй ҡалған) урын (кәмселектәр), етешһеҙлек; **ликвиди́ровать недорабо́тки** эшләнеп еткерелмәгән кәмселектәрен бөтөрөү

НЕДОРА́ЗВИТОСТЬ *ж* **1.** үҫеп етмәгәнлек, етлекмәгәнлек, үҫмәй ҡалғанлыҡ; **недора́звитость заро́дыша** бәбәктең етлекмәгәнлеге **2.** аҡыл яғынан артта ҡалғанлыҡ

НЕДОРА́ЗВИТЫЙ, -ая, -ое **1.** үҫеп етмәгән, етлекмәгән; **недора́звитые листо́чки** үҫеп етмәгән япраҡтар **2.** (*умственно отсталый*) аҡыл яғынан артта ҡалған; **недора́звитый ребёнок** аҡыл яғынан артта ҡалған бала

НЕДОРАЗУМЕ́НИЕ *с* **1.** (*путаница, ошибка*) аңлап етмәү, аңлашылмаусанлыҡ, хата, яңылыш(лыҡ); **обвини́ть по недоразуме́нию** яңылыш ғәйепләү **2.** (*взаимное несогласие*) талаш, ыҙғыш, үҙ-ара килешмәү, ҡаршылыҡ(тар), аңлашылмаусанлыҡ; **в семье́ постоя́нные недоразуме́ния** ғаиләлә һәр ваҡыт үҙ-ара килешмәү

НЕДОРОГО́Й, -ая, -ое **1.** арзан, осһоҙ, ҡиммәт түгел; **недорога́я ткань** арзан туҡыма **2.** *обычно кратк. ф.*; *перен.* ҡәҙерле (аяулы, ғәзиз) түгел; **жизнь ему́ недорога́** уға тормош ҡәҙерле түгел

НЕДОРО́Д *м см.* **неурожа́й**

НЕ́ДОРОСЛЬ *м* **1.** *ист.* балиғ булмаған үҫмер (*XVIII–XIX бб. Рәсәйҙә: балиғ булмаған һәм хеҙмәт итә башламаған йәш дворян*) **2.** *разг., ирон.* һаҡаллы сабый, белемһеҙ үҫмер, тар ҡарашлы йәш кеше

НЕДОСА́ЛИВАТЬ *несов. см.* **недосоли́ть**

НЕДОСЕ́В *м*; *с.-х.* сәсеп еткермәү, кәм сәсеү; **недосе́в льна** етенде кәм сәсеү

НЕДОСЕВА́ТЬ и **НЕДОСЕ́ИВАТЬ** *несов. см.* **недосе́ять**

НЕДОСЕ́ЯТЬ *сов. что* сәсеп еткермәү, кәм сәсеү; **недосе́ять пять гекта́ров** биш гектарға кәм сәсеү

НЕДОСКА́ЗАННОСТЬ *ж* әйтеп еткерелмәгәнлек, әйтеп еткермәү (бөтөрмәү); **недоска́занность мы́сли** уйҙы әйтеп еткермәү

НЕДОСКА́ЗАННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **недосказа́ть 2.** *прил.* әйтеп еткерелмәгән (бөтөрөлмәгән); **недоска́занные слова́** әйтеп бөтөрөлмәгән һүҙҙәр

НЕДОСКАЗА́ТЬ *сов.* әйтеп бөтөрмәү (еткермәү), әйтмәй ҡалдырыу; **недосказа́ть са́мое ва́жное** иң мөһим нәмәләрҙе әйтмәй ҡалдырыу

НЕДОСКА́ЗЫВАТЬ *несов. см.* **недосказа́ть**

НЕДОСЛА́ТЬ *сов. что* ебәреп еткермәү, кәрәгенән кәм ебәреү; **недосла́ть журна́лы** журналдарҙы кәрәгенән кәм ебәреү

НЕДОСЛЫ́ШАТЬ *сов.* ишетеп еткермәү, ишетмәй ҡалыу; **недослы́шать после́дние слова́** һуңғы һүҙҙәрҙе ишетмәй ҡалыу

НЕДОСМО́ТР *м* **1.** ҡарап (күреп) еткермәү; **недосмо́тр за ребёнком** баланы ҡарап еткермәү **2.** (иғтибарһыҙ булыу сәбәпле) ебәрелгән хата, яңылыш; **недосмо́тры в но́вом изда́нии рабо́ты** эштең яңы баҫмаһында ебәрелгән хаталар

НЕДОСМОТРЕ́ТЬ *сов. см.* **недогляде́ть**

НЕДОСО́Л *м* тоҙлап еткермәү, еңел тоҙлау; **недосоли́ть суп** ашты тоҙлап еткермәү

НЕДОСПА́ТЬ *сов.* йоҡо туймау (ҡандырмау), туйғансы йоҡламау

НЕДОСПЕ́ЛЫЙ, -ая, -ое *см.* **недозре́лый**

НЕДОСТАВА́ТЬ *несов. кого-чего безл.* **1.** етмәү, етешмәү; **у него́ недостава́ло терпе́ния** уның түҙемлеге етмәй ине **2.** булмау, юҡ булыу, етмәү; **недостава́ло трёх экземпля́ров кни́ги** өс дана китап етмәй ине ♦ **э́того (ещё, то́лько) недостава́ло (недостаёт)**; **(ещё) недостава́ло (недостаёт), что́бы (произошло́, случи́лось)** *что* шул ғына етмәгән (етмәй) ине

НЕДОСТА́ТОК *м* **1.** (*нехватка*) етмәү, еткеһеҙ булыу, етешмәү; **недоста́ток вре́мени** ваҡыт етмәү **2.** (*изъян*) етешһеҙлек, етешһеҙ яҡ, кәмселек; **у него́ есть оди́н недоста́ток** уның бер етешһеҙ яғы бар **3.** *обычно мн.* **недоста́тки**; *разг.* (*нужда*) етешһеҙлек, ҡытлыҡ, мохтажлыҡ, ҡыҫынҡылыҡ; **терпе́ть недоста́тки** мохтажлыҡ күреү ♦ **нет недоста́тка** *в ком-чём* мохтажлыҡ юҡ, етерлек

НЕДОСТА́ТОЧНОСТЬ *ж* **1.** етерлек булмау; **недоста́точность при́нятых мер** күрелгән сараларҙың етерлек булмауы **2.** ҡәнәғәтләндерерлек (ризалатырлыҡ) булмау; **недоста́точность отве́та** яуаптың ҡәнәғәтләндерерлек булмауы ♦ **серде́чная недоста́точность** *мед.* йөрәктең хәлһеҙлеге

НЕДОСТА́ТОЧНЫЙ, -ая, -ое **1.** еткелекһеҙ, етерлек булмаған (түгел), әҙ; **недоста́точные сре́дства** етерлек булмаған аҡса; **недоста́точная по́мощь** аҙ ярҙам **2.** (*неполный, неудовлетворительный*) ҡәнәғәтләнерлек (етерлек, тулы) булмаған (түгел); **недоста́точные све́дения** тулы булмаған мәғлүмәттәр; **недоста́точное зна́ние своего́ де́ла** үҙ эшеңдә ҡәнәғәтләнерлек кимәлдә белмәү

НЕДОСТА́ТЬ *сов. чего безл.* етмәү; **недоста́ть сме́лости** батырлыҡ (ҡыйыулыҡ) етмәү

НЕДОСТА́ЧА *ж*; *разг.* етмәү, етешмәү, тулмау, кәм (өҫтөнә) сығыу; **недоста́ча сельхозмаши́н** ауыл хужалығы машиналарының етешмәүе; **обнару́жить недоста́чу** етешмәүен асыҡлау (белеп ҡалыу)

НЕДОСТАЮ́ЩИЙ, -ая, -ее етмәгән, етешмәгән, кәм; **недостаю́щие страни́цы** етмәгән биттәр

НЕДОСТИЖИ́МОСТЬ *ж* (маҡсатына) ирешә алмаҫлыҡ булыу, тормошҡа ашыра алмаҫлыҡ булыу; **недостижи́мость це́ли** маҡсаттың ирешә алмаҫлыҡ булыуы

НЕДОСТИЖИ́МЫЙ, -ая, -ое **1.** ирешеп булмаҫлыҡ, тормошҡа ашыра алмаҫлыҡ, буй етмәҫлек; **недостижи́мая мечта́** тормошҡа ашыра алмаҫлыҡ хыял **2.** барып (менеп) етә алмаҫлыҡ; **недостижи́мая высота́** менеп етә алмаҫлыҡ бейеклек

НЕДОСТОВЕ́РНОСТЬ *ж* дөрөҫкә тура килмәү, дөрөҫлөгө икеле булыу, дөрөҫ булмау; **недостове́рность фа́ктов** факттарҙың дөрөҫ булмауы

НЕДОСТОВЕ́РНЫЙ, -ая, -ое шикле, (дөрөҫлөгө) икеле, дөрөҫ булмаған; **недостове́рные слу́хи** шикле хәбәрҙәр

НЕДОСТО́ЙНЫЙ, -ая, -ое **1.** лайыҡ булмаған (түгел); **недосто́йный внима́ния факт** иғтибарға лайыҡ булмаған факт **2.** (*безнравственный*) әҙәпһеҙ, түбән; **недосто́йное поведе́ние** әҙәпһеҙ ҡылыҡ

НЕДОСТУ́ПНОСТЬ *ж* **1.** эргәһенә (яҡын) бара (килә, етә) алмаҫлыҡ булыу, яҡын юлай алмаҫлыҡ, барып еткеһеҙ булыу; **недосту́пность го́рной верши́ны** тау түбәһенең менеп етә алмаҫлыҡ булыуы **2.** аңлауға ауыр, ҡатмарлы (ауыр) булыу, ҡырыҫ булыу; **э́та кни́га недосту́пна де́тям** был китап балалар аңлауға ауыр

НЕДОСТУ́ПНЫЙ, -ая, -ое **1.** яҡын килә алмаҫлыҡ, барып етә алмаҫлыҡ, яҡын барырлыҡ түгел (булмаған); **недосту́пное ме́сто** барып етә алмаҫлыҡ урын **2.** (*превышающий возможности*) үтә ҡиммәт; **недосту́пные це́ны** үтә ҡиммәт хаҡтар **3.** (*о человеке*) ҡырыҫ, торпа(й); **недосту́пный челове́к** ҡырыҫ кеше **4.** (*трудный для понимания*) аңлашылмаҫлыҡ, аңлай алмаҫлыҡ, ҡатмарлы

НЕДОСУ́Г *м*; *разг.* **1.** ваҡыт юҡлыҡ, эштең тығыҙлығы; **сосла́ться на недосу́г** ваҡыт юҡлыҡҡа һылтаныу **2.** *в знач. сказ.* ваҡыт юҡ; **ему́ недосу́г** уның ваҡыты юҡ

НЕДОСЧИТА́ТЬСЯ *сов.* (иҫәптә) кәм сығыу, тулмау, етмәү; **недосчита́ться мно́гих книг** күп китаптарҙың етмәүе

НЕДОСЧИ́ТЫВАТЬСЯ *несов. см.* **недосчита́ться**

НЕДОСЫЛА́ТЬ *несов. см.* **недосла́ть**

НЕДОСЫЛА́ТЬСЯ *несов. страд. от* **недосыла́ть**

НЕДОСЫ́ЛКА *ж см.* **недосла́ть**; **недосы́лка газе́т** гәзиттәрҙе кәм ебәреү

НЕДОСЫ́ПАТЬ *сов.* тултырмай һалыу, тултырғансы һалмау, кәм һалыу; **недосы́пать в мешо́к зерно́** ашлыҡты тоҡҡа тултырмай һалыу

НЕДОСЫПА́ТЬ I *несов. см.* **недосы́пать**

НЕДОСЫПА́ТЬ II *несов. см.* **недоспа́ть**

НЕДОСЯГА́ЕМОСТЬ *ж см.* **недостижи́мость**

НЕДОСЯГА́ЕМЫЙ, -ая, -ое *см.* **недостижи́мый**

НЕДОТРО́ГА 1. *м* и *ж*; *разг.* үпкәсел, һүҙ күтәрмәгән (*кеше*) **2.** *ж*; *бот.* һары ҡына

НЕДОТЯ́ГИВАТЬ *несов. см.* **недотяну́ть**

НЕДОТЯНУ́ТЬ *сов. что* **1.** һуҙып (тартып) еткермәү; **недотяну́ть про́волоку** сымды һуҙып еткермәү **2.** *перен.*, *разг.* үтәп еткермәү; **недотяну́ть пяти́ проце́нтов до пла́на** планды биш процентҡа үтәп еткермәү

НЕДОУ́ЗДОК *м* нуҡта; **снять недоу́здок** нуҡта һалдырыу

НЕДОУМЕВА́ТЬ *несов.* төшөнөп (аңлап) етмәү, аңламай тороу, аптырау, аптырап (аптырашта) ҡалыу

НЕДОУМЕ́НИЕ *с* икеләнеү, аптырап ҡалыу, аңламай тороу; **останови́ться в недоуме́нии** аптырап туҡтап ҡалыу

НЕДОУМЕ́ННЫЙ и *разг.* **НЕДОУМЁННЫЙ,** -ая, -ое аптыраулы, шикләнеүле, икеләнеүле; **недоуме́нный вопро́с** аптыраулы һорау

НЕДОУЧЕ́СТЬ *сов. что*; *разг.* иғтибарға алып етмәү, иҫәпкә алып бөтөрмәү (еткермәү); **недоуче́сть сложи́вшиеся обстоя́тельства** килеп тыуған шарттарҙы иҫәпкә алып бөтөрмәү

НЕДОУ́ЧИВАТЬ *несов. см.* **недоучи́ть**

НЕДОУ́ЧИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **недоучи́ться 2.** *страд. от* **недоу́чивать**

НЕДОУЧИ́ТЬ *сов. кого* тулы(һынса) белем бирмәү, уҡытып еткермәү; **недоучи́ть ребёнка в шко́ле** мәктәптә балаға тулы белем бирмәү

НЕДОУЧИ́ТЬСЯ *сов.* тулы(һынса) белем алмау, уҡыуҙы тамамламау; **недоучи́ться в институ́те** институтты тамамламау

НЕДОУ́ЧКА *м* и *ж*; *разг.* һай белемле, төплө белем алмаған (*кеше*)

НЕДОЧЁТ *м* **1.** (*недостача*) етмәү, тулмау; **обнару́жить недочёт де́нег в ка́ссе** кассала аҡса етмәүҙе асыҡлау **2.** *обычно мн.* **недочёты** етешһеҙлектәр, кәмселектәр; **недочёты в рабо́те** эштәге етешһеҙлектәр

НЕ́ДРА *только мн.* **1.** ер аҫты, ер ҡуйыны; **в не́драх земли́** ер аҫтында **2.** *чего*, *какие*; *перен.* эс, төп, төпкөл; **в не́драх души́** күңел төбөндә

НЕДРЕ́МЛЮЩИЙ, -ая, -ее уяу, һаҡ, сос, һиҙгер; **недре́млющий сто́рож** уяу ҡарауылсы; **недре́млющий глаз** һиҙгер күҙ

НЕ́ДРУГ *м* дошман

НЕДРУЖЕЛЮ́БИЕ *с* күрә алмаусанлыҡ, яратмаусылыҡ, хөсөтлөк, хаслыҡ; **проявля́ть недружелю́бие** яратмаусылыҡ күрһәтеү

НЕДРУЖЕЛЮ́БНЫЙ, -ая, -ое күрә алмаусан, яратмаусан, үсле; **недружелю́бный взгляд** яратмаусан ҡараш

НЕДРУ́ЖЕСТВЕННЫЙ, -ая, -ое дуҫ булмаған; **недру́жественные стра́ны** дуҫ булмаған илдәр

НЕДУ́Г *м* ауырыу, сир, сырхау; **тяжёлый неду́г** ҡаты сир

НЕДУРНО́Й, -ая, -ое **1.** (*неплохой*) яҡшы (арыу) ғына, насар түгел; **недурно́й го́лос** арыу ғына тауыш **2.** *обычно кратк. ф.* (*довольно красивый*) матур (һылыу) ғына

НЕДЮ́ЖИННЫЙ, -ая, -ое күренекле, башҡаларҙан айырылып торған, ғәҙәттән тыш (ҙур); **недю́жинные спосо́бности** ғәҙәттән тыш һәләтлектәр

НЕЕ́ЗЖЕНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*не приученный к езде*) өйрәтелмәгән, егелмәгән; **нее́зженый конь** өйрәтелмәгән ат **2.** (*ненаезженный*) (күптән) йөрөлмәгән, әҙ йөрөлгән; **нее́зженая доро́га** күптән йөрөлмәгән юл

НЕЕСТЕ́СТВЕННОСТЬ *ж* яһалмалыҡ, тәбиғи булмау; **неесте́ственность поведе́ния** тәртиптең (ҡылыҡ-ҡыланыштың) тәбиғи булмауы

НЕЕСТЕ́СТВЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** яһалма, тәбиғи булмаған; **неесте́ственный смех** яһалма көлөү **2.** (*ненормальный*, *необычный*) ғәҙәти (тәбиғи) булмаған; **неесте́ственная переме́на** ғәҙәти булмаған үҙгәреш ♦ **умере́ть неесте́ственной сме́ртью** үҙ үлеме менән үлмәү

НЕЖА́РКИЙ, -ая, -ое (бик) эҫе түгел, эҫе булмаған, йылы ғына; **нежа́ркая ба́ня** бик эҫе булмаған мунса; **нежа́ркие дни** эҫе булмаған көндәр

НЕЖДА́ННО и **НЕЖДА́ННО-НЕГА́ДАННО** *нареч.* (һис тә) көтмәгәндә, көтмәҫтән, уйламағанда; **нежда́нно уе́хать** көтмәгәндә китеп барыу

НЕЖДА́ННЫЙ, -ая, -ое *см.* **неожи́данный**; **нежда́нная встре́ча** көтөлмәгән осрашыу; **нежда́нный гость** көтөлмәгән ҡунаҡ

НЕЖЕЛА́НИЕ *с* теләк булмау, теләмәү; **нежела́ние игра́ть** уйнарға теләмәү

НЕЖЕЛА́ТЕЛЬНОСТЬ *ж* кәрәкмәгәнлек, күңелгә ятмағанлыҡ, теләмәгәнлек; **нежела́тельность собы́тий** ваҡиғаларҙың кәрәкмәгәнлеге

НЕЖЕЛА́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое кәрәкмәгән, күңелгә ятмаған, теләү(н)мәгән; **нежела́тельные после́дствия** кәрәкмәгән һөҙөмтәләр

НЕ́ЖЕЛИ *союз сравнит.*; *книжн.* (*чем*) -ға/-гә ҡарағанда; **сего́дня она́ оде́та лу́чше, не́жели вчера́** ул бөгөн кисәгегә ҡарағанда матурыраҡ кейенгән

НЕЖЕНА́ТЫЙ, -ая, -ое буйҙаҡ, өйләнмәгән; **нежена́тый па́рень** өйләнмәгән егет

НЕ́ЖЕНКА *ж* и *м*; *разг.* иркә, наҙлы (*кеше*); **расти́ не́женкой** иркә булып үҫеү

НЕЖИВО́Й, -ая, -ое **1.** үле, үлгән, тере булмаған; **ребёнок роди́лся неживо́й** бала үле тыуған **2.** (*неорганический*) йәнһеҙ, тере булмаған; **нежива́я приро́да** йәнһеҙ тәбиғәт **3.** (*вялый*) һүлпән, һүрән, дәртһеҙ, йәнһеҙ, күңелһеҙ; **неживо́й вид** йәнһеҙ (күңелһеҙ) ҡиәфәт **4.** *перен.* (*тусклый*) тоноҡ; **неживо́й свет** тоноҡ яҡтылыҡ

НЕЖИЗНЕСПОСО́БНОСТЬ *ж* йәшәүгә һәләтһеҙлек; **нежизнеспосо́бность органи́зма** организмдың йәшәүгә һәләтһеҙлеге

НЕЖИЗНЕСПОСО́БНЫЙ, -ая, -ое **1.** йәшәүгә һәләтһеҙ; **нежизнеспосо́бные кле́тки** йәшәүгә һәләтһеҙ күҙәнәктәр **2.** тормошҡа яраҡлашмаған; **нежизнеспосо́бная нату́ра** тормошҡа яраҡлашмаған натура

НЕЖИЛО́Й, -ая, -ое **1.** (*такой, в котором не живут*) кеше тормай (йәшәмәй) торған, кеше тормаған (йәшәмәгән); **нежилы́е места́** кеше йәшәмәгән урындар; **нежило́й дом** кеше йәшәмәгән йорт **2.** (*не приспособленный для жилья*) торорға яраҡһыҙ, йәшәү өсөн тәғәйенләнмәгән; **нежило́е помеще́ние** йәшәү өсөн тәғәйенләнмәгән йорт

НЕ́ЖИТЬ *несов. кого-что* иркәләү, иркәләндереү, наҙлау; **не́жить дете́й** балаларҙы иркәләү

НЕ́ЖИТЬСЯ *несов.* иркәләнеү, наҙланыу; **не́житься на со́лнце** ҡояшта иркәләнеү

НЕ́ЖНИЧАТЬ *несов. с кем-чем* и *без доп.*; *разг.* иркәләү, наҙлау, йомшаҡлыҡ күрһәтеү; **не́жничать с ребёнком** баланы иркәләү; **не́жничать с наруши́телями поря́дка** тәртип боҙоусыларға ҡарата йомшаҡлыҡ күрһәтеү

НЕ́ЖНОСТЬ *ж* **1.** яғымлылыҡ, наҙлылыҡ, мөләйемлек, йомшаҡлыҡ; **не́жность взгля́да** ҡараштың яғымлылығы **2.** (*мягкость, ласка*) иркәләү; **матери́нская не́жность** әсә иркәләүе **3.** *обычно мн.* **не́жности**; *разг.* иркәләү һүҙҙәре, иркә, наҙлауҙар; **говори́ть не́жности** иркәләү һүҙҙәре һөйләү **4.** *обычно мн.* **не́жности**; *разг.* (*изнеженность*) иркәлек; **что́ за не́жности** был ниндәй иркәлек

НЕ́ЖНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*ласковый*) һөйкөмлө, мөләйем; **не́жный взгляд** мөләйем ҡараш **2.** (*мягкий*) йомшаҡ, наҙлы, нескә; **не́жная ко́жа** йомшаҡ тире **3.** (*приятный по окраске, звучанию и т.п.*) нәфис, яғымлы; **не́жный цвето́к** нәфис сәскә; **не́жный го́лос** яғымлы тауыш; **не́жный цвет** нәфис төҫ **4.** (*хрупкий, изнеженный*) нескә, иркә, ватылыусан; **не́жный прибо́р** ватылыусан прибор; **не́жный сте́бель** нескә һабаҡ; **не́жный ма́льчик** иркә малай ♦ **не́жный пол** ҡатын-ҡыҙ

НЕЗАБВЕ́ННЫЙ, -ая, -ое *высок.* (мәңге) онотолмаҫ(лыҡ); **незабве́нные слова́** онотолмаҫ һүҙҙәр; **незабве́нный учи́тель** (мәңге) онотолмаҫлыҡ уҡытыусы

НЕЗАБУ́ДКА *ж* күгәрсен күҙе (*сәскә*)

НЕЗАБЫВА́ЕМОСТЬ *ж* онотолмаҫлыҡ булыу; **незабыва́емость собы́тий** ваҡиғаларҙың онотолмаҫлыҡ булыуы

НЕЗАБЫВА́ЕМЫЙ, -ая, -ое онотолмаҫлыҡ, тәрән тәьҫир ҡалдырған; **незабыва́емые дни** онотолмаҫлыҡ көндәр

НЕЗАВЕРШЁННОСТЬ *ж* тамамланмағанлыҡ, осланмағанлыҡ; **незавершённость рабо́ты** эштең тамамланмағанлығы

НЕЗАВЕРШЁННЫЙ, -ая, -ое -ып/-еп тамамланмаған (бөтмәгән, осланмаған); **незавершённая кни́га** яҙылып бөтмәгән китап

НЕЗАВИ́ДНЫЙ, -ая, -ое ҡыҙыҡһыҙ, ҡыҙығырлыҡ булмаған (түгел), насар; **незави́дное положе́ние** насар хәл

НЕЗАВИ́СИМОСТЬ *ж* бойондороҡһоҙлоҡ; **национа́льная незави́симость** милли бойондороҡһоҙлоҡ

НЕЗАВИ́СИМЫЙ, -ая, -ое **1.** бойондороҡһоҙ; **незави́симые стра́ны** бойондороҡһоҙ илдәр **2.** (*выражающий самостоятельность*) ирекле, буйһонмаусан; **незави́симый хара́ктер** буйһонмаусан характер

НЕЗАВИ́СЯЩИЙ: по незави́сящим обстоя́тельствам бәйле булмаған сәбәптәр (хәлдәр) арҡаһында

НЕЗАДА́ЧА *ж*; *разг.* уңышһыҙлыҡ, уңышһыҙ хәл; **что́ за незада́ча** был ниндәй уңышһыҙлыҡ

НЕЗАДА́ЧЛИВЫЙ, -ая, -ое *разг.* **1.** эше уңмай торған, ебегән, бешмәгән; **незада́чливый челове́к** эше уңмай торған кеше **2.** бәхетһеҙ, уңышһыҙ; **незада́чливая рабо́та** уңышһыҙ эш

НЕЗАДО́ЛГО *нареч.* аҙ ғына элек (алда), алдынан; **незадо́лго пе́ред пра́здником** байрамдан аҙ ғына алда

НЕЗАЖИВА́ЮЩИЙ, -ая, -ее уңалмаған, уңалмай торған; **незажива́ющая ра́на** уңалмаған яра

НЕЗАИНТЕРЕСО́ВАННОСТЬ *ж* ҡыҙыҡһынмау, һалҡын ҡарау; **незаинтересо́ванность в де́ле** эш менән ҡыҙыҡһынмауҙы күрһәтеү, эшкә һалҡын ҡарау

НЕЗАИНТЕРЕСО́ВАННЫЙ, -ая, -ое ҡыҙыҡһынмаусы, һалҡын ҡараусы

НЕЗАКОННОРОЖДЁННЫЙ, -ая, -ое **1.** никахһыҙ тыуған, тыума; **незаконнорождённый ребёнок** никахһыҙ тыуған бала **2.** *в знач. сущ.*

незаконорождённый *м* и **незаконнорождённая** *ж* никахһыҙ тыуған бала

НЕЗАКО́ННОСТЬ *ж* законһыҙлыҡ, законһыҙ булыу, законға һыймау (яраҡһыҙ булыу), закондан тыш булыу; **незако́нность тре́бований** талаптарҙың законға яраҡһыҙ булыуы

НЕЗАКО́ННЫЙ, -ая, -ое законһыҙ, закондан тыш эшләнгән, законға яраҡһыҙ (ҡаршы булған), законға һыймаған; **незако́нный докуме́нт** законға яраҡһыҙ документ; **незако́нный брак** законһыҙ өйләнешеү (никах)

НЕЗАКОНОМЕ́РНЫЙ, -ая, -ое законға (ҡанунға) буйһонмаған; **незакономе́рное явле́ние** ҡанунға буйһонмаған күренеш

НЕЗАКО́НЧЕННОСТЬ *ж см.* **незавершённость**

НЕЗАКО́НЧЕННЫЙ, -ая, -ое *см.* **незавершённый**; **незако́нченное произведе́ние** яҙылып бөтмәгән әҫәр

НЕЗАМЕДЛИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое тотҡарһыҙ, тотҡарлыҡһыҙ, кисектергеһеҙ; **незамедли́тельный отве́т** кисектергеһеҙ яуап

НЕЗАМЕНИ́МОСТЬ *ж* алмаштырғыһыҙ булыу, алмашы булмау; **незамени́мость дета́лей** деталдәрҙең алмаштырғыһыҙ булыуы

НЕЗАМЕНИ́МЫЙ, -ая, -ое **1.** алмаштырғыһыҙ, үтә кәрәкле; **незамени́мый специали́ст** алмаштырғыһыҙ белгес **2.** *см.* **невосполни́мый**

НЕЗАМЕРЗА́ЮЩИЙ, -ая, -ее (ҡыш) туңмай торған; **незамерза́ющий родни́к** ҡыш туңмай торған шишмә

НЕЗАМЕ́ТНО *нареч.* һиҙҙермәйенсә (генә), һиҙелмәй(енсә), беленмәй, күренмәй; **зайти́ незаме́тно** һиҙҙермәйенсә барып кереү; **вре́мя прошло́ незаме́тно** ваҡыт һиҙелмәйенсә үтеп китте

НЕЗАМЕ́ТНЫЙ, -ая, -ое **1.** беленмәҫлек, беленмәгән, беленер-беленмәҫ, һиҙмәҫлек, тойолмаҫлыҡ; **незаме́тные следы́** беленер-беленмәҫ эҙҙәр; **незаме́тные измене́ния** тойолмаҫлыҡ үҙгәрештәр **2.** күренекһеҙ, күҙгә ташланып тормаған, башҡаларҙан айырылып тормаған; **незаме́тный челове́к** күренекһеҙ кеше

НЕЗАМУ́ЖНИЙ, -яя, -ее **1.** (*не состоящая в браке*) кейәүгә (тормошҡа) сыҡмаған, иргә бармаған, ирһеҙ; **незаму́жняя же́нщина** ирһеҙ ҡатын **2.** (*не связанный с замужеством*) кейәүһеҙ (ирһеҙ) булған (торған, йәшәгән), тормошҡа сыҡмай йәшәгән; **незаму́жние го́ды** тормошҡа сыҡмай йәшәгән йылдар

НЕЗАМЫСЛОВА́ТОСТЬ *ж* ябайлыҡ, ябай булыу; **незамыслова́тость рису́нка** һүрәттең ябай булыуы

НЕЗАМЫСЛОВА́ТЫЙ, -ая, -ое **1.** ябай, хикмәтһеҙ, ҡатмарлы булмаған, ҡәҙимге; **незамыслова́тый узо́р** ябай биҙәк **2.** *разг.* (*о человеке*) бер ҡатлы; **незамыслова́тый челове́к** бер ҡатлы кеше

НЕЗАНИМА́ТЕЛЬНОСТЬ *ж* ҡыҙыҡһыҙ булыу, мауыҡтырмай торған булыу, мауыҡтырғыһыҙ булыу; **незанима́тельность сюже́та** сюжеттың мауыҡтырғыһыҙ булыуы

НЕЗАНИМА́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое ҡыҙыҡһыҙ, мауыҡтырмай торған; **незанима́тельный расска́з** ҡыҙыҡһыҙ хикәйә

НЕЗА́НЯТОСТЬ *ж* буш булыу (тороу); **неза́нятость помеще́ния** йорттоң буш тороуы

НЕЗА́НЯТЫЙ, -ая, -ое буш, буш булған (торған), эштән буш (булған), эшһеҙ; **неза́нятое ме́сто** буш урын; **неза́нятый дом** буш (торған) йорт; **неза́нятый челове́к** эштән буш кеше

НЕЗАПА́МЯТНЫЙ, -ая, -ое бик күптәнге (боронғо), әллә ҡасанғы; **с незапа́мятных времён** бик боронғо замандарҙан

НЕЗАПЛАНИ́РОВАННЫЙ, -ая, -ое пландаштыр(ыл)маған, алдан билдәләнмәгән (әҙерләнмәгән), планға индерелмәгән, алдан күрелмәгән (ҡаралмаған), көтөлмәгән; **незаплани́рованная рабо́та** алдан билдәләнмәгән эш; **незаплани́рованная встре́ча** көтөлмәгән осрашыу

НЕЗАПЯ́ТНАННЫЙ, -ая, -ое тапһыҙ, тапланмаған, керһеҙ, кер (тап) төшмәгән, саф; **незапя́тнанная репута́ция** тап төшмәгән абруй

НЕЗАРА́ЗНЫЙ, -ая, -ое йоғошһоҙ; **незара́зная боле́знь** йоғошһоҙ ауырыу

НЕЗАСЛУ́ЖЕННЫЙ, -ая, -ое тейешһеҙ, урынһыҙ(ға), нахаҡ; **незаслу́женная оби́да** урынһыҙ үпкә

НЕЗАТЕ́ЙЛИВОСТЬ *ж* ябайлыҡ, ябай булыу, (артыҡ) ҡатмарлы булмау; **незате́йливость украше́ний** биҙәктәрҙең ябайлығы

НЕЗАТЕ́ЙЛИВЫЙ, -ая, -ое ябай, (артыҡ) ҡатмарлы булмаған, хикмәтһеҙ; **незате́йливая му́зыка** ябай көй

НЕЗАУРЯ́ДНОСТЬ *ж* талантлылыҡ, һәләтле (талантлы) булыу, ғәҙәттән тыш булыу, (башҡаларҙан) айырылып тороу; **незауря́дность актёра** актёрҙың таланты

НЕЗАУРЯ́ДНЫЙ, -ая, -ое һәләтле, ғәҙәттән тыш, (башҡаларҙан) айырылып торған; **незауря́дное дарова́ние** ғәҙәттән тыш ҙур һәләт

НЕ́ЗАЧЕМ *нареч. в знач. сказ.*; *разг.* кәрәге юҡ, мәғәнәһе юҡ, юҡҡа, тиккә, бушҡа; **не́зачем там остава́ться** унда ҡалыуҙың кәрәге юҡ

НЕЗВА́НЫЙ, -ая, -ое саҡырылмаған; **незва́ный гость** саҡырылмаған ҡунаҡ

НЕЗДЕ́ШНИЙ, -яя, -ее *разг.* бында тормаған (йәшәмәгән), ситтән килгән, бындағы түгел; **незде́шний жи́тель** бында йәшәмәгән кеше

НЕЗДОРО́ВИТЬСЯ *несов. кому безл.* ауырып (ауырыҡһынып) тороу; **с утра́ нездоро́вится** иртәнән бирле ауырып торола

НЕЗДОРО́ВЫЙ, -ая, -ое **1.** ауырыу, сирле, сырхау; **нездоро́вый вид** ауырыу төҫ **2.** сәләмәтлек (һаулыҡ) өсөн зарарлы; **нездоро́вый кли́мат** һаулыҡ өсөн зарарлы климат **3.** *перен.*

зарарлы, дөрөҫ булмаған, ғәҙәти булмаған; **нездоро́вое явле́ние** ғәҙәти булмаған күренеш; **нездоро́вое влия́ние** зарарлы йоғонто

НЕЗДОРО́ВЬЕ *с* сәләмәтлек (һаулыҡ) юҡлыҡ (булмау), сырхаулыҡ; **его́ беспоко́ит моё нездоро́вье** уны минең һаулыҡ булмау борсой

НЕЗЕМНО́Й, -ая, -ое **1.** Ер шарынан ситтә булған (торған); **неземны́е тела́** Ер шарынан ситтә булған есемдәр **2.** *трад.-поэт.*, *перен.* ғәҙәттән тыш (ҙур, көслө); **неземна́я си́ла** ғәҙәттән тыш ҙур көс

НЕЗЛО́БИВОСТЬ и **НЕЗЛОБИ́ВОСТЬ** *ж* хәйләһеҙлек, (йомшаҡ) күңеллелек, йыуашлыҡ, эскерһеҙлек; **незло́бивость хара́ктера** йомшаҡ тәбиғәтле булыу

НЕЗЛО́БИВЫЙ и **НЕЗЛОБИ́ВЫЙ,** -ая, -ое хәйләһеҙ, эскерһеҙ, йомшаҡ күңелле, йыуаш; **незло́бивый челове́к** йомшаҡ күңелле кеше

НЕЗЛО́БНЫЙ, -ая, -ое йомшаҡ, йыуаш, шәфҡәтле; **незло́бное отноше́ние** йомшаҡ мөнәсәбәт

НЕЗЛО́Й, -ая, -ое яҡшы (йомшаҡ) күңелле, эскерһеҙ, йыуаш, уҫал түгел (булмаған); **незло́й челове́к** йыуаш кеше

НЕЗЛОПА́МЯТНЫЙ, -ая, -ое кенә тотмаусы, үс (асыу) һаҡламаған; **у него́ незлопа́мятный хара́ктер** ул кенә тотмай

НЕЗНА́ЙКА *м* и *ж*; *разг.* бер нәмә лә белмәүсе

НЕЗНАКО́МЕЦ *м* сит (ят, таныш булмаған, күрмәгән-белмәгән) ир-ат; **незнако́мка** *ж* таныш булмаған (сит, ят, күрмәгән-белмәгән) ҡатын-ҡыҙ

НЕЗНАКО́МЫЙ, -ая, -ое таныш булмаған (түгел), белмәгән, танымаған, ят, сит; **незнако́мый челове́к** таныш түгел кеше; **незнако́мый текст** таныш булмаған текст

НЕЗНА́НИЕ *с* белмәү; **незна́ние чужо́го языка́** сит телде белмәү

НЕЗНА́ЧАЩИЙ, -ая, -ее әһәмиәтһеҙ, әһәмиәте аҙ, кәрәге аҙ, мөһим булмаған; **незна́чащий разгово́р** мөһим булмаған һөйләшеү

НЕЗНАЧИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** бәләкәй, әҙ, ҙур булмаған; **незначи́тельная су́мма** әҙ аҡса; **незначи́тельная про́сьба** бәләкәй үтенес **2.** аҙ әһәмиәтле, әһәмиәте аҙ (булған), әһәмиәтһеҙ; **незначи́тельный вопро́с** аҙ әһәмиәтле мәсьәлә

НЕЗРЕ́ЛОСТЬ *ж* өлгөрмәгәнлек, етлекмәгәнлек, бешмәгәнлек, сейле-бешле булыу; **незре́лость плодо́в** емештәрҙең бешмәгәнлеге; **незре́лость мы́сли** фекерҙең өлгөрмәгәнлеге

НЕЗРЕ́ЛЫЙ, -ая, -ое *прям.*, *перен.* өлгөрөп (үҫеп) етмәгән, етлекмәгән, бешмәгән, сейле-бешле, сей; **незре́лое я́блоко** сей алма; **незре́лый ю́ноша** үҫеп етмәгән йәш егет; **незре́лый рома́н** сейле-бешле роман

НЕЗРИ́МЫЙ, -ая, -ое *книжн. см.* **неви́димый**

НЕЗРЯ́ЧИЙ, -ая, -ее **1.** һуҡыр; **незря́чие глаза́** һуҡыр күҙҙәр **2.** *в знач. сущ.* **незря́чий** *м* и **незря́чая** *ж* һуҡыр

НЕЗЫ́БЛЕМЫЙ, -ая, -ое *книжн.* ҡаҡшамаҫ, емерелмәҫ, ныҡ; **незы́блемая осно́ва** ҡаҡшамаҫ нигеҙ

НЕИДЕНТИ́ЧНЫЙ, -ая, -ое тиң (оҡшаш, берҙәй) булмаған (түгел); **неидентичные явле́ния** оҡшаш булмаған күренештәр

НЕИЗБЕ́ЖНОСТЬ *ж* ҡотолғоһоҙлоҡ, ҡотолғоһоҙ булыу; **неизбе́жность перехо́да** күсеүҙең ҡотолғоһоҙ булыуы

НЕИЗБЕ́ЖНЫЙ, -ая, -ое ҡотолғоһоҙ; **пораже́ние неизбе́жно** еңелеү ҡотолғоһоҙ

НЕИЗБЫ́ВНЫЙ, -ая, -ое *книжн.* онотолмаҫ, онотолмай торған, бөтмәҫ, бөтмәй (уҙмай) торған; **неизбы́вная тоска́** онотолмаҫ һағыш

НЕИЗВЕ́ДАННЫЙ, -ая, -ое **1.** өйрәнелмәгән, тикшерелмәгән; **неизве́данный край** өйрәнелмәгән яҡ **2.** һыналмаған, билгеһеҙ, баштан кисермәгән (уҙмаған); **неизве́данное чу́вство** баштан кисермәгән тойғо

НЕИЗВЕ́СТНО 1. *нареч.* билдәһеҙ, билдәле булмаған; **перее́хать неизве́стно куда́** билдәле булмаған ергә күсеү **2.** *в знач. сказ.*, *безл.* билдәһеҙ, билдәле түгел; **кто э́то сказа́л, неизве́стно** кем әйткәндер, билдәһеҙ

НЕИЗВЕ́СТНОСТЬ *ж* **1.** билдәһеҙлек, билдәле (мәғлүм, таныш) булмау; **неизве́стность бу́дущего** киләсәктең билдәһеҙлеге (*алда ни булырын белмәү*) **2.** күренекһеҙлек, танылмау, халыҡҡа билдәле булмау; **жить в неизве́стности** билдәһеҙлектә йәшәү

НЕИЗВЕ́СТНЫЙ, -ая, -ое **1.** билдәһеҙ, билдәле (таныш) булмаған; **неизве́стная доро́га** билдәһеҙ юл **2.** танылмаған, күренекһеҙ, данлыҡһыҙ; **неизве́стный писа́тель** танылмаған яҙыусы **3.** *в знач. сущ.* **неизве́стный** *м* и **неизве́стная** *ж см.* **незнако́мец 4.** *в знач. сущ.* **неизве́стное** *с*; *мат.* билдәһеҙ һан; **найти́ неизве́стное** билдәһеҙ һанды табыу

НЕИЗГЛАДИ́МЫЙ, -ая, -ое *книжн.* онотолмаҫ(лыҡ), юйылмаҫ(лыҡ), иҫтән (хәтерҙән) сыҡмаҫлыҡ, тәрән; **неизглади́мое впечатле́ние** тәрән тәьҫир; **неизглади́мые воспомина́ния** иҫтән сыҡмаҫлыҡ хәтирәләр

НЕИЗЛЕЧИ́МЫЙ, -ая, -ое дауалап булмай (төҙәлмәй, йүнәлмәй) торған; **неизлечи́мая боле́знь** дауалап булмай торған ауырыу

НЕИЗМЕ́ННОСТЬ *ж* үҙгәрмәүсәнлек, үҙгәрмәҫлек, даимилыҡ; **неизме́нность пра́вил** ҡағиҙәләрҙең даимилығы

НЕИЗМЕ́ННЫЙ, -ая, -ое **1.** (*постоянный*) үҙгәрмәй торған, үҙгәрмәҫ, үҙгәрешһеҙ, даими; **неизме́нные привы́чки** үҙгәрмәй торған ғәҙәттәр; **неизме́нная величина́** *мат.* даими дәүмәл **2.** (*обязательный*) ғәҙәттәге, һәр ваҡыттағы; **на голове́ у неё неизме́нный бе́лый плато́к** уның ба-

шында ғәҙәттәге аҡ яулыҡ **3.** (*верный*) ышаныслы, ысын, тоғро; **неизме́нный друг** ысын дуҫ

НЕИЗМЕНЯ́ЕМОСТЬ *ж* үҙгәрмәй торған булыу, үҙгәрмәүсәнлек; **неизменя́емость наре́чий** *грам.* рәүештәрҙең үҙгәрмәүсәнлеге

НЕИЗМЕНЯ́ЕМЫЙ, -ая, -ое үҙгәрмәй торған, үҙгәрмәҫ, төрләнмәй (төрләнмәй) торған; **неизменя́емые ча́сти ре́чи** *грам.* үҙгәрмәй торған һүҙ төркөмдәре

НЕИЗМЕРИ́МЫЙ, -ая, -ое сағыштырғыһыҙ, сағыштырғыһыҙ дәрәжәлә, сикһеҙ (ҙур), үлсәгеһеҙ, икһеҙ-сикһеҙ; **неизмери́мые простра́нства** икһеҙ-сикһеҙ киңлектәр

НЕИЗУ́ЧЕННЫЙ, -ая, -ое өйрәнелмәгән, тикшерелмәгән; **неизу́ченная пробле́ма** тикшерелмәгән мәсьәлә

НЕИЗЪЯСНИ́МЫЙ, -ая, -ое аңлатып бирә алмаҫлыҡ, аңлатып булмай торған, аңлатҡыһыҙ, төшөндөргөһөҙ; **неизъясни́мое волне́ние** аңлатып бирә алмаҫлыҡ тулҡынланыу

НЕИМЕ́НИЕ: за неиме́нием *кого-чего* булмау сәбәпле, юҡлығы арҡаһында; **за неиме́нием вре́мени** ваҡыт булмау сәбәпле

НЕИМОВЕ́РНЫЙ, -ая, -ое ғәҙәттән тыш (ҙур, күп); **с неимове́рной быстрото́й** ғәҙәттән тыш ҙур тиҙлек менән; **неимове́рные тру́дности** ғәҙәттән тыш (күп) ауырлыҡтар

НЕИМУ́ЩИЙ, -ая, -ее **1.** ярлы, мөлкәтһеҙ, фәҡир; **неиму́щие лю́ди** фәҡир кешеләр **2.** *в знач. сущ.* **неиму́щие** *мн.* фәҡирҙәр, ярлылар

НЕИНТЕЛЛИГЕ́НТНЫЙ, -ая, -ое интеллигентҡа хас булмаған, тәрбиәһеҙ, культураһыҙ, мәҙәниәтһеҙ; **неинтеллиге́нтный челове́к** культураһыҙ кеше

НЕИНТЕРЕ́СНЫЙ, -ая, -ое **1.** насар, ҡыҙыҡ булмаған, ҡыҙыҡһыҙ, күңелһеҙ; **неинтере́сная кни́га** ҡыҙыҡ булмаған китап **2.** һөйкөмһөҙ, күрмәлекһеҙ; **неинтере́сный челове́к** һөйкөмһөҙ кеше; **неинтере́сная вне́шность** күрмәлекһеҙ ҡиәфәт

НЕИСКОРЕНИ́МЫЙ, -ая, -ое ныҡ тамыр йәйгән, төҙәтеүе ҡыйын булған, төҙәткеһеҙ; **неискорени́мые привы́чки** ныҡ тамыр йәйгән ғәҙәттәр

НЕИ́СКРЕННЕ и **НЕИ́СКРЕННО** *нареч.* ысын күңелдән -мау/-мәү; **говори́ть неи́скренне** ысын күңелдән һөйләмәү

НЕИ́СКРЕННИЙ, -яя, -ее **1.** ике йөҙлө, эскерле; **неи́скренний челове́к** ике йөҙлө кеше **2.** ысын күңелдән булмаған, яһалма; **неи́скреняя похвала́** яһалма маҡтау

НЕИ́СКРЕННОСТЬ *ж* ике йөҙлөлөк, эскерлелек, ысын күңелдән булмағанлыҡ, яһалмалылыҡ; **неи́скренность чувств** тойғоларҙың яһалмалылығы

НЕИСКУШЁННОСТЬ *ж* тәжрибәһеҙлек, тәжрибәһе булмағанлыҡ; **неискушённость в жите́йских вопро́сах** тормош мәсьәләләрендәге тәжрибәһеҙлек

НЕИСКУШЁННЫЙ, -ая, -ое тәжрибәһеҙ, тәжрибәһе булмаған; **неискушённая молодёжь** тәжрибәһеҙ йәштәр

НЕИСПОВЕДИ́МЫЙ, -ая, -ое *книжн.* аҡыл етмәҫлек, аңламаҫлыҡ; **неисповеди́мые поворо́ты судьбы́** яҙмыштың аҡыл етмәҫлек үҙгәрештәре

НЕИСПОЛНИ́МОСТЬ *ж* үтәп булмаҫлыҡ, үтәгеһеҙ, үтәлмәҫлек (үтәй алмаҫлыҡ) булыу; **неисполни́мость тре́бований** талаптарҙың үтәй алмаҫлыҡ булыуы

НЕИСПОЛНИ́МЫЙ, -ая, -ое үтәп булмаҫлыҡ, үтәлмәҫлек, үтәй алмаҫлыҡ, үтәлә алмай торған, тормошҡа ашмаҫлыҡ (ашмай торған); **неисполни́мая мечта́** тормошҡа ашмаҫлыҡ хыял

НЕИСПОЛНИ́ТЕЛЬНОСТЬ *ж* тыңлауһыҙ булыу, теүәл башҡармау, үтәмәүсәнлек; **порица́ть за неисполни́тельность** тейешенсә башҡармау өсөн шелтәләү

НЕИСПОЛНИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое теүәл үтәмәгән (башҡармай торған), тыңлап бармаусан; **неисполни́тельный челове́к** тыңлап бармаусан кеше

НЕИСПО́РЧЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** боҙолмаған; **неиспо́рченные проду́кты** боҙолмаған ризыҡтар **2.** *перен.* яҡшы холоҡло, тәрбиәле, әхлаҡлы; **неиспо́рченный челове́к** әхлаҡлы кеше

НЕИСПРАВИ́МОСТЬ *ж* төҙәткеһеҙ, төҙәтерлек түгел, төҙәтеүе мөмкин булмаған (ҡыйын булыу); **неисправи́мость оши́бки** хатаның төҙәткеһеҙ булыуы

НЕИСПРАВИ́МЫЙ, -ая, -ое төҙәлмәҫлек, төҙәткеһеҙ, төҙәтеүе мөмкин булмаған

НЕИСПРА́ВНОСТЬ *ж* төҙөк булмау, боҙоҡ булыу, ватыҡлыҡ, боҙоҡлоҡ; **неиспра́вность маши́ны** машинаның боҙоҡ булыуы (боҙоҡлоғо)

НЕИСПРА́ВНЫЙ, -ая, -ое **1.** ватыҡ, боҙоҡ, төҙөк түгел; **неиспра́вный радиоприёмник** ватыҡ радиоалғыс **2.** (*неаккуратный, недобросовестный*) ваҡытында -маусы/-мәүсе; **неиспра́вный плате́льщик** (бурысын) ваҡытында түләмәүсе

НЕИССЯКА́ЕМЫЙ, -ая, -ое *в разн. знач.* бөткөһөҙ, бөтмәҫ-төкәнмәҫ, икһеҙ-сикһеҙ; **неиссяка́емая си́ла** бөтмәҫ-төкәнмәҫ көс

НЕИ́СТОВСТВО *с* **1.** ярһыулыҡ, ҡоторғанлыҡ, шашҡанлыҡ; **приходи́ть в неи́стовство** ярһыу; **приводи́ть в неи́стовство** ярһытыу **2.** (*жестокость*) рәхимһеҙлек, ҡанһыҙлыҡ, йәнһеҙлек, оятһыҙлыҡ; **неи́стовство врага́** дошмандың рәхимһеҙлеге

НЕИ́СТОВСТВОВАТЬ *несов.* ярһыу, ҡотороноу, шашыу; **враг неи́стовствовал** дошман ҡоторондо; **мо́ре неи́стовствовало** диңгеҙ ҡоторондо

НЕИ́СТОВЫЙ, -ая, -ое **1.** ҡыҙыу, ярһыу, **неи́стовый хара́ктер** ярһыу холоҡ **2.** ғәҙәттән

тыш көслө; **нейстовая бýря** ғәҙәттән тыш көслө дауыл

НЕИСТОЩИ́МЫЙ, -ая, -ое *в разн. знач.* бөткөһөҙ, бөтмәç, бөтмәç-төкәнмәç, икһеҙ-сикһеҙ (күп), бай; **неистощи́мые бога́тства** бөтмәç-төкәнмәç байлыҡтар

НЕИСТРЕБИ́МЫЙ, -ая, -ое (ҡырып) бөтөрә алмаçлыҡ, (ҡырып) бөтөргөһөҙ, юҡ иткеһеҙ, бөтмәç-төкәнмәç; **неистреби́мая ве́ра** бөтмәç-төкәнмәç ышаныс; **неистреби́мый за́пах** бөтөргөһөҙ еç

НЕИСЦЕЛИ́МЫЙ, -ая, -ое *книжн.* һауыҡтырып (терелтеп, сәләмәтләндереп) булмай торған; **неисцели́мая боле́знь** һауыҡтырып булмай торған ауырыу

НЕИСЧЕРПА́ЕМЫЙ, -ая, -ое *см.* **неистощи́мый**

НЕИСЧИСЛИ́МЫЙ, -ая, -ое һанап бөтөргөһөҙ, иçәп-хисапһыҙ, бихисап; **неисчисли́мые бога́тства** иçәп-хисапһыҙ байлыҡ

НЕЙЛО́Н *м* нейлон (*яһалма сүс һәм шунан эшләнгән туҡыма*)

НЕЙЛО́НОВЫЙ, -ая, -ое нейлон ...ы; **нейло́новые чулки́** нейлон ойоҡтар

НЕЙРОДЕРМИ́Т *м* нейродермит (*тире ауырыуы*)

НЕЙРО́Н *м* нейрон (*нервы туҡымаһының төп элементы*)

НЕЙРОХИРУ́РГ *м* нейрохирург, нейрохирургия белгесе

НЕЙРОХИРУРГИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое нейрохирургик, нейрохирургия ...ы; **нейрохирурги́ческий институ́т** нейрохирургия институты

НЕЙРОХИРУРГИ́Я *ж* нейрохирургия (*медицинаның нервы системаһындағы органик ауырыуҙарҙы хирургия юлы менән дауалауҙы өйрәнә торған бүлеге*)

НЕЙТРАЛИЗА́ЦИЯ *ж см.* **нейтрализова́ть**

НЕЙТРАЛИЗОВА́ТЬ *сов., несов. кого-что* нейтралләштереү, нейтрализациялау; **нейтрализова́ть а́рмию** армияны нейтралләштереү; **нейтрализова́ть раство́р** иретмәне нейтралләштереү

НЕЙТРАЛИЗОВА́ТЬСЯ 1. *сов., несов.* нейтралләшеү; **щёлочь нейтрализова́лась** һелте нейтралләшкән **2.** *несов. страд. от* **нейтрализова́ть**

НЕЙТРАЛИТЕ́Т *м* нейтралитет, бер яҡҡа ла ҡатнашмау(сылыҡ), битарафлыҡ; **сохраня́ть нейтралите́т** *полит.* битарафлыҡ һаҡлау; **догово́р о нейтралите́те** битарафлыҡ тураһында килешеү

НЕЙТРА́ЛЬНОСТЬ *ж* нейтраллек, бер яҡҡа ла ҡатнашмау, битарафлыҡ; **по́лная нейтра́льность** тулы битарафлыҡ

НЕЙТРА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое *в разн. знач.* нейтраль, битараф; **нейтра́льные стра́ны** битараф илдәр; **нейтра́льные во́ды** нейтраль һыуҙар; **нейтра́льное лека́рство** *спец.* нейтраль дарыу; **нейтра́льный раство́р** *хим.* нейтраль иретмә; **нейтра́льные части́цы** *физ.* нейтраль өлөшсәләр

НЕЙТРИ́НО *с*; *физ.* нейтрино

НЕЙТРО́Н *м*; *физ.* нейтрон

НЕЙТРО́ННЫЙ, -ая, -ое *физ.* нейтрон ...ы; **нейтро́нная бо́мба** нейтрон бомба

НЕКАЗИ́СТЫЙ, -ая, -ое *разг.* күркһеҙ, йәмһеҙ, килбәтһеҙ; **некази́стая вне́шность** күркһеҙ (тышҡы) ҡиәфәт

НЕКВАЛИФИЦИ́РОВАННЫЙ, -ая, -ое **1.** квалификацияһыҙ, квалификацияһы булмаған; **неквалифици́рованный рабо́чий** квалификацияһы (махсус белеме, һөнәре) булмаған (әҙерлекһеҙ) эшсе **2.** махсус әҙерлек (белем) талап итмәй торған; **неквалифици́рованный труд** махсус белем талап итмәй торған хеҙмәт

НЕ́КИЙ, -ая, -ое *мест.* ниндәйҙер, ҡайһылыр, билдәһеҙ; **не́кий челове́к** билдәһеҙ кеше

НЕ́КОГДА I *нареч. в знач. сказ.* (буш) ваҡыт юҡ; **сего́дня мне не́когда** бөгөн (минең) ваҡытым юҡ

НЕ́КОГДА II *нареч.* (*когда-то*) ҡасандыр, әллә ҡасан, күптән; **не́когда здесь бы́ло о́зеро** ҡасандыр бында күл бар ине

НЕ́КОГО *мест., с неопр.* (*в значении* "*нет никого, кто*") -лыҡ/-лек кеше юҡ; **не́кого посла́ть** ебәрерлек кеше юҡ; **не́кого оста́вить** ҡалдырыр(лыҡ) кеше юҡ; **не́ с кем посове́товаться** кәңәшләшер(ҙәй) кеше юҡ: **не́ о ком вспо́мнить** иçкә алыр(ҙай) кеше юҡ

НЕКОЛЕБИ́МЫЙ, -ая, -ое *книжн.* **1.** тирбәлмәй, сайҡалмай торған, хәрәкәтһеҙ (ҡатып) ҡалған; **неколеби́мое мо́ре** хәрәкәтһеҙ (тулҡынланмай, тыныс) ҡалған диңгеҙ **2.** *перен. см.* **непоколеби́мый**

НЕКОМПЕТЕ́НТНОСТЬ *ж* компетентлы булмау, компетентһыҙлыҡ; **укоря́ть в некомпете́нтности** компетентлы булмаулыҡта ғәйепләү

НЕКОМПЕТЕ́НТНЫЙ, -ая, -ое компетентһыҙ, компетентлы (тейешле белемле) булмаған; **некомпете́нтный челове́к** компетентһыҙ кеше

НЕКОМПЛЕ́КТНЫЙ, -ая, -ое тулы комплектлы булмаған; **некомпле́ктное обору́дование** тулы (комплектлы) булмаған ҡорамал

НЕКОНТА́КТНОСТЬ *ж* (кеше менән) аралашып (ҡатнашып) бармау; **проявля́ть неконта́ктность** кеше менән ҡатнашып бармау

НЕКОНТА́КТНЫЙ, -ая, -ое *разг.* (кеше менән) аралашып (ҡатнашып) бармаған

НЕКОНТРОЛИ́РУЕМЫЙ, -ая, -ое күҙәтеп (контролдә тотоп) булмаған

НЕКОРРЕ́КТНОСТЬ *ж* тупаçлыҡ, әҙәпһеҙлек; **прояви́ть некорре́ктность** тупаçлыҡ күрһәтеү

НЕКОРРЕ́КТНЫЙ, -ая, -ое **1.** тупаç, әҙәпһеҙ; **некорре́ктное обраще́ние** тупаç мөғәмәлә

2. (*в шахматной игре — ошибочный*) дөрөҫ булмаған, хата; **некорре́ктный ход** хата йөрөш

НЕ́КОТОРЫЙ, -ая, -ое *мест.* **1.** (*какой-то*) ниндәйҙер, күпмелер; **в не́котором расстоя́нии от бе́рега** ярҙан ниндәйҙер алыҫлыҡта; **по́сле не́которого вре́мени** күпмелер ваҡыттан һуң **2.** *только мн.* **не́которые** ҡайһы бер; **в не́которых райо́нах** ҡайһы бер райондарҙа **3.** (*незначительный*) бер аҙ, бер ни тиклем (ҡәҙәр); **собра́ть не́которую су́мму** бер аҙ аҡса йыйыу **4.** *в знач. сущ.* **не́которые** *мн.* ҡайһы берәүҙәр, ҡайһы бер кешеләр ♦ **в не́котором ро́де**; **не́которым о́бразом** бер ни тиклем (ҡәҙәр), бер аҙ

НЕКРАСИ́ВЫЙ, -ая, -ое **1.** йәмһеҙ, ямаҡ, килбәтһеҙ, күркһеҙ, иләмһеҙ; **некраси́вое лицо́** йәмһеҙ йөҙ **2.** *разг.* (*нечестный*) намыҫһыҙ, оятһыҙ, насар; **некраси́вый посту́пок** насар ҡылыҡ

НЕКРА́ШЕНЫЙ, -ая, -ое буялмаған, манылмаған; **некра́шеный забо́р** буялмаған ҡойма; **некра́шеная шерсть** манылмаған йөн

НЕКРЕДИТОСПОСО́БНЫЙ, -ая, -ое бурысҡа алғанды ҡайтарып бирә алмаған (бирергә һәләте, мөмкинселеге булмаған), бурысҡа алғанды түләй алмаған; **некредитоспосо́бная организа́ция** бурысҡа алғанды түләргә мөмкинселеге булмаған ойошма

НЕКРЕ́ПКИЙ, -ая, -ое **1.** мурт, ныҡ булмаған, ватылып торған; **некре́пкий лёд** мурт боҙ **2.** (*физически слабый*) сибек; **некре́пкий ребёнок** сибек бала **3.** (*ненасыщенный*) шыйыҡ, йомшаҡ; **некре́пкий чай** шыйыҡ сәй; **некре́пкий таба́к** йомшаҡ тәмәке

НЕКРИТИ́ЧЕСКИЙ и **НЕКРИТИ́ЧНЫЙ,** -ая, -ое тәнҡитһеҙ; **некрити́ческое отноше́ние к де́лу** эшкә тәнҡитһеҙ ҡарау

НЕКРО́З *м*; *мед.* некроз (*туҡыманың үле хәлгә килеүе, үлеүе*)

НЕКРОЛО́Г *м* некролог (*кеше үлеү сәбәпле уның тормошо һәм эшмәкәрлеге тураһында яҙылған мәҡәлә*)

НЕКРО́ПОЛЬ *м* некрополь (**1.** *боронғо ҡалаларҙағы ҙур зыярат* **2.** *данлыҡлы кешеләр зыяраты*)

НЕКСТА́ТИ *нареч.* ваҡытһыҙ, урынһыҙ; **прийти́ некста́ти** ваҡытһыҙ килеү; **сде́лать замеча́ние некста́ти** урынһыҙ иҫкәртеү яһау

НЕКТА́Р *м*; *бот.* нектар

НЕКТА́РНИК *м*; *бот.* нектарник (*сәскәләге баллы шыйыҡса бүлеп сығара торған орган*), татлыҡ

НЕ́КТО *мест.* (*кто-то*) кемдер, тигән бер кеше (берәү), ниндәйҙер (кеше); **не́кто Петро́в** Петров тигән бер кеше

НЕ́КУДА *нареч. с неопр.* -р/-рға/-ргә урын (ер) юҡ; **не́куда идти́** барыр ер юҡ

НЕКУЛЬТУ́РНОСТЬ *ж* культураһыҙлыҡ, мәҙәниәтһеҙлек, тәрбиәһеҙлек, әҙәпһеҙлек; **отлича́ться некульту́рностью** тәрбиәһеҙлеге менән айырылып тороу

НЕКУЛЬТУ́РНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*отсталый*) культураһыҙ, түбән мәҙәниәтле, культура (әҙәп, тәрбиә) яғынан артта ҡалған **2.** тәрбиәһеҙ, мәҙәниәтһеҙ, тупаҫ; **некульту́рный челове́к** мәҙәниәтһеҙ кеше **3.** (*о растениях*) культуралаштырылмаған, ҡырағай; **некульту́рная я́блоня** ҡырағай алмағас

НЕКУРЯ́ЩИЙ, -ая, -ее **1.** (тәмәке) тартмай торған (тартмаған); **некуря́щие лю́ди** тәмәке тартмаған кешеләр **2.** *в знач. сущ.* **некуря́щий** *м* и **некуря́щая** *ж* тәмәке тартмаған кеше

НЕЛА́ДНО *нареч. в знач. сказ.*; *разг.* шәптән (яҡшынан) түгел, алама, хөрт, насар; **у него́ нела́дно со здоро́вьем** уның һаулығы шәптән түгел

НЕЛА́ДНЫЙ, -ая, -ое *разг.* **1.** яҡшынан булмаған, ярамаған, насар; **произошло́ что́-то нела́дное** ниндәйҙер насар хәл килеп тыуҙы **2.** (*неловкий*) килбәтһеҙ, йәмһеҙ; **нела́дный па́рень** килбәтһеҙ егет

НЕЛАДЫ́ *только мн.*; *разг.* **1.** (*ссоры*) ыҙғыш, талаш-тартыш, ығы-зығы, үҙ-ара тынышмау(сылыҡ); **семе́йные нелады́** ғаиләләге талаш-тартыш **2.** (*неудачи*) уңышһыҙлыҡ(тар); **нелады́ в рабо́те** эштәге уңышһыҙлыҡтар **3.** (*неполадки*) ватыҡ (боҙоҡ, етешмәгән) урын (ер), кәмселектәр, етешһеҙлектәр; **на экскава́торе есть нелады́** экскаваторҙың ватыҡ урындары бар

НЕЛА́СКОВЫЙ, -ая, -ое һөймәлекһеҙ, яғымһыҙ; **нела́сковый ребёнок** һөймәлекһеҙ бала

НЕЛЕГА́ЛЬНОСТЬ *ж* йәшерен (йәшертен) булыу, тыйылған булыу; **нелега́льность организа́ции** ойошманың тыйылған булыуы

НЕЛЕГА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое йәшерен, йәшертен, тыйылған; **нелега́льная газе́та** тыйылған гәзит

НЕЛЕГА́ЛЬЩИНА *ж*; *разг.* йәшерен баҫылған әҙәбиәт, йәшерен башҡарылған (булған) эш

НЕЛЁГКИЙ, -ая, -ое (шаҡтай) ауыр, ҡыйын; **нелёгкая но́ша** ауыр йөк; **нелёгкая рабо́та** ауыр эш; **нелёгкий хара́ктер** ауыр холоҡ; **нелёгкие усло́вия** ҡыйын шарттар ♦ **нелёгкая принесла́ (занесла́, несёт)** *кого*; *разг.*, *неодобр.* кәрәге бер тин инә, нимәгә кәрәге (хәжәте) бар (*ваҡытһыҙ, кәрәкһеҙ, кәрәкһеҙгә килгән кешегә ҡарата*)

НЕЛЕГКО́ 1. *нареч.* ауыр, ҡыйын; **он живёт нелегко́** ул ауыр (тормошта) йәшәй **2.** *в знач. сказ.*, *безл.* ауыр, ҡыйын; **ему́ нелегко́** уға ауыр

НЕЛЕ́ПИЦА *ж*; *разг. см.* **неле́пость** 2

НЕЛЕ́ПОСТЬ *ж* **1.** мәғәнәһеҙлек; **неле́пость слу́хов** хәбәрҙәрҙең мәғәнәһеҙлеге **2.** юҡ-бар (мәғәнәһеҙ) һүҙ, фекер, йәмһеҙ ҡылыныш; **говори́ть неле́пости** юҡ-бар һүҙ һөйләү

НЕЛЕ́ПЫЙ, -ая, -ое **1.** (*бессмысленный*) мәғәнәһеҙ, урынһыҙ; **неле́пая мысль** мәғәнәһеҙ уй **2.** (*нескладный, неуклюжий*) килбәтһеҙ, ки-

лешһеҙ, шөкәтһеҙ, шыҡһыҙ; **неле́пая фигу́ра** шөкәтһеҙ кәүҙә

НЕЛЕ́СТНЫЙ, -ая, -ое насар, кире; **неле́стный о́тзыв о кни́ге** китапҡа насар баһа

НЕЛЁТНЫЙ, -ая, -ое осмай торған, осорға ярамаған; **нелётная пого́да** осорға ярамаған һауа торошо

НЕЛИКВИ́Д *м*; *спец.* неликвид (*файҙаланылмау сәбәпле һатылырға, бөтөрөлөргә тейешле мөлкәт*)

НЕЛИКВИ́ДНЫЙ, -ая, -ое файҙаланылмау сәбәпле һатылырға тейешле; **неликви́дные материа́лы** файҙаланылмау сәбәпле һатылырға тейешле материалдар

НЕЛИЦЕПРИЯ́ТНЫЙ, -ая, -ое *книжн.* ғәҙел, тура; **нелицеприя́тное мне́ние** ғәҙел фекер

НЕЛИ́ШНЕ *нареч. в знач. сказ., с неопр.* артыҡ түгел (булмаҫ), зарары булмаҫ; **нели́шне бу́дет сказа́ть об э́том** был турала әйтеп китеүҙең зарары булмаҫ

НЕЛИ́ШНИЙ, -яя, -ее кәрәкле, урынлы; **нели́шняя для хозя́йства вещь** хужалыҡ өсөн кәрәкле әйбер

НЕЛО́ВКИЙ, -ая, -ое **1.** (*неуклюжий*) ҡулайһыҙ, уңайһыҙ, ипһеҙ, абайһыҙ, сос түгел; **нело́вкое движе́ние** ипһеҙ хәрәкәт **2.** (*неприятный, тягостный*) күңелһеҙ, уңайһыҙ; **попа́сть в нело́вкое положе́ние** уңайһыҙ хәлгә ҡалыу **3.** *разг.* (*неудобный*) яйһыҙ, килешһеҙ; **нело́вкая по́за** яйһыҙ торош

НЕЛО́ВКО 1. *нареч.* ипһеҙ, уңайһыҙ, яйһыҙ, ҡыйын; **держа́ть нело́вко** яйһыҙ тотоу **2.** *в знач. сказ., безл.* ипһеҙ, уңайһыҙ, яйһыҙ, ҡыйын; **говори́ть об э́том нело́вко** был турала һөйләү уңайһыҙ

НЕЛО́ВКОСТЬ *ж* **1.** уңайһыҙлыҡ, яйһыҙлыҡ, ипһеҙлек, килешһеҙлек; **нело́вкость движе́ний** хәрәкәттәрҙең яйһыҙлығы **2.** килешмәгән (ярамаған) эш, килешмәгән ҡыланыш; **загла́дить нело́вкость** килешмәгән ҡыланышты төҙәтеү **3.** (*смущение*) уңайһыҙланыу, оялыу, уңайһыҙлыҡ; **почу́вствовать нело́вкость** уңайһыҙлыҡ һиҙеү

НЕЛОГИ́ЧНОСТЬ *ж* логикаһы булмау, эҙмә-эҙлелек булмау, эҙмә-эҙлекһеҙ (ҡаршылыҡлы) булыу; **нелоги́чность посту́пка** ҡылыҡтың ҡаршылыҡлы булыуы

НЕЛОГИ́ЧНЫЙ, -ая, -ое логикаһыҙ, логикаһы булмау, эҙмә-эҙлекһеҙ, ҡаршылыҡлы; **нелоги́чная мысль** эҙмә-эҙлекһеҙ фекер

НЕЛЬЗЯ́ *нареч. в знач. сказ.* **1.** (*невозможно*) мөмкин түгел, -п булмай; **без друзе́й жить нельзя́** дуҫтарһыҙ йәшәп булмай **2.** (*не допускается*) ярамай; **здесь кури́ть нельзя́** бында тартырға ярамай ♦ **как нельзя́ лу́чше** мөмкин тиклем яҡшыраҡ; **нельзя́ ли** булмаймы, мөмкин булмаҫмы, ярамаҫмы; **нельзя́ сказа́ть, что́бы** (тип) әйтеп булмай

НЕ́ЛЬМА *ж* нельма (*балыҡ*)

НЕ́ЛЬМОВЫЙ, -ая, -ое нельма ...ы; **не́льмовый про́мысел** нельма аулау кәсебе

НЕЛЮБЕ́ЗНОСТЬ *ж* тупаҫлыҡ, ихтирам күрһәтмәү; **показа́ть нелюбе́зность** тупаҫлыҡ күрһәтеү

НЕЛЮБЕ́ЗНЫЙ, -ая, -ое яғымһыҙ, тупаҫ, ҡараңғы сырайлы; **нелюбе́зный хозя́ин** ҡараңғы сырайлы хужа; **нелюбе́зный отве́т** тупаҫ яуап

НЕЛЮБИ́МЫЙ, -ая, -ое яратмаған, һөймәгән; **нелюби́мое де́ло** яратмаған эш

НЕЛЮБО́ВЬ *ж* һөймәү, яратмау; **нелюбо́вь к однокла́сс396нику** һабаҡташыңды яратмау

НЕЛЮДИ́М *м* и **НЕЛЮДИ́МКА** *ж* ҡырыҫ (кеше); **оте́ц мой был нелюди́м** атайым ҡырыҫ кеше ине

НЕЛЮДИ́МЫЙ, -ая, -ое **1.** ҡырыҫ; **нелюди́мый хара́ктер** ҡырыҫ холоҡ **2.** (*безлюдный, пустынный*) буш, кешеһеҙ, кеше йөрөмәгән, кеше аяғы баҫмаған; **нелюди́мые края́** кеше аяғы баҫмаған яҡтар

НЕМА́ЛО *нареч.* әҙ түгел, байтаҡ ҡына, шаҡтай күп; **нема́ло вре́мени прошло́** шаҡтай күп ваҡыт үтеп китте

НЕМАЛОВА́ЖНЫЙ, -ая, -ое мөһим, әһәмиәтле; **немалова́жные обстоя́тельства** мөһим сәбәптәр

НЕМА́ЛЫЙ, -ая, -ое *в разн. знач.* байтаҡ, хәтһеҙ күп (ҙур), арыу уҡ ҙур, (шаҡтай) ҙур ғына; **нема́лые де́ньги** хәтһеҙ күп аҡса; **нема́лая по́мощь** ҙур ғына ярҙам; **нема́лый труд** шаҡтай ҙур хеҙмәт

НЕМЕ́ДЛЕННО *нареч.* кисектермәй(енсә), тиҙ генә, хәҙер үк, тиҙ арала, ашығыс рәүештә; **неме́дленно приня́ть ме́ры** ашығыс рәүештә саралар күреү

НЕМЕ́ДЛЕННЫЙ, -ая, -ое кисектергеһеҙ, ашығыс, тиҙ, тотҡарлыҡһыҙ; **неме́дленный отве́т** тотҡарлыҡһыҙ яуап

НЕМЕ́ДЛЯ *нареч. см.* **неме́дленно**

НЕМЕ́РКНУЩИЙ, -ая, -ее *высок., прям., перен.* һүнмәҫ; **неме́ркнущая сла́ва** һүнмәҫ дан

НЕМЕ́ТЬ *несов.* **1.** *прям., перен.* телдән ҡалыу (яҙыу), тел көрмәлеү (бәйләнеү); **неме́ть от стра́ха** ҡурҡыштан телдән яҙыу **2.** (*терять чувствительность*) ойоу; **па́льцы неме́ют от хо́лода** һыуыҡтан бармаҡтар ойой

НЕМЕ́ЦКИЙ, -ая, -ое немец ...ы; **неме́цкий язы́к** немец теле

НЕМИГА́ЮЩИЙ, -ая, -ее **1.** ҡатып ҡалған, текәлгән, төбәлгән; **немига́ющий взгляд** ҡатып ҡалған ҡараш **2.** емелдәмәгән, емелдәмәй торған; **немига́ющие огни́** емелдәмәгән уттар

НЕМИЛОСЕ́РДНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*жестокий*) аяуһыҙ, рәхимһеҙ, мәрхәмәтһеҙ, шәфҡәтһеҙ, ҡанһыҙ; **немилосе́рдный посту́пок** рәхимһеҙ ҡылыҡ **2.** *перен., разг.* (*чрезвычайный по силе*

проявления) сиктән тыш, саманан тыш, үтә, бик көслө

НЕМИ́ЛЫЙ, -ая, -ое *разг.* яратмаған, күңелгә оҡшамаған, күңелгә ятмаған; **неми́лый челове́к** күңелгә оҡшамаған кеше

НЕМИНУ́ЕМЫЙ, -ая, -ое ҡотолғоһоҙ; **немину́емая встре́ча** ҡотолғоһоҙ осрашыу

НЕМНО́ГИЙ, -ая, -ое **1.** ҡайһы бер, бер аҙ, аҙыраҡ, бер нисә; **в немно́гих стра́нах** ҡайһы бер илдәрҙә **2.** *в знач. сущ.* **немно́гие** *мн.* (*о людях*) ҡайһы берәүҙәр, айырым кешеләр (генә) **3.** *в знач. сущ.* **немно́гое** *с* әҙ-мәҙ; **забы́л то немно́гое, что знал** әҙ-мәҙ белгәнен дә онотҡан **4.** аҙ ғына, бер аҙ; **немно́гим бо́льше** аҙ ғына күберәк; **немно́гим ста́рше** аҙ ғына өлкәнерәк ♦ **за немно́гим де́ло ста́ло** күп тырышлыҡ та кәрәкмәй

НЕМНО́ГО *нареч.* бер аҙ, аҙ-маҙ, аҙыраҡ, аҙ ғына, саҡ ҡына, остоҡ ҡына, күп түгел; **немно́го отдохну́ть** бер аҙ ял итеп алыу; **рабо́ты у нас немно́го** эшебеҙ күп түгел; **он немно́го моло́же меня́** ул минән саҡ ҡына йәшерәк

НЕМНОГОСЛО́ВНОСТЬ *ж* аҙ (ҡыҫҡа) һүҙлелек, ҡыҫҡалыҡ; **немногосло́вность отве́та** яуаптың ҡыҫҡалығы

НЕМНОГОСЛО́ВНЫЙ, -ая, -ое аҙ (ҡыҫҡа) һүҙле; **немногосло́вный челове́к** аҙ һүҙле кеше

НЕМНОГОЧИ́СЛЕННОСТЬ *ж* аҙ һанлы (булыу), аҙ һанлылыҡ; **немногочи́сленность коллекти́ва** аҙ һанлы халыҡ

НЕМНО́ЖКО *нареч.*; *разг. см.* **немно́го**

НЕМО́Й, -ая, -ое **1.** телһеҙ; **немо́й от рожде́ния** тыумыштан телһеҙ **2.** *в знач. сущ.* **немо́й** *м* и **нема́я** *ж* телһеҙ кеше **3.** *перен.* тын, тыныс, тып-тын, тулы; **нема́я ночь** тып-тын төн; **нема́я тишина́** тулы тынлыҡ **4.** (*безмолвный*) өнһөҙ, һүҙһеҙ, эске, йәшерен; **немо́й вопро́с** өнһөҙ һорау ♦ **нема́я ка́рта** һуҡыр карта (яҙыуһыҙ карта); **нема́я сце́на** һүҙһеҙ күренеш; **немо́й фильм (кино́)** тауышһыҙ кино; **нем (немо́й) как моги́ла (ры́ба)** сер һыя (тота) торған кеше

НЕМОЛОДО́Й, -ая, -ое урта йәштәге (йәштәрҙәге), йәш түгел (булмаған); **немолода́я же́нщина** урта йәштәрҙәге ҡатын

НЕМО́ЛЧНЫЙ, -ая, -ое *трад.-поэт. см.* **неумолка́емый**

НЕМОТА́ *ж* телһеҙлек; **врождённая немота́** тыумыштан телһеҙлек

НЕ́МОЩНОСТЬ *ж* хәлһеҙлек, көсһөҙлөк, кәрһеҙлек, ҡарыуһыҙлыҡ, сирлелек; **не́мощность те́ла** тәндең хәлһеҙлеге

НЕ́МОЩНЫЙ, -ая, -ое хәлһеҙ, көсһөҙ, кәрһеҙ, ҡарыуһыҙ, сирле; **не́мощный стари́к** кәрһеҙ ҡарт; **не́мощный стон** көсһөҙ ыңғыраш

НЕ́МОЩЬ *ж*; *разг.* үтә хәлһеҙлек, бөтөрөнгәнлек, ауырыу, сир; **ста́рческая не́мощь** ҡартлыҡ сире

НЕМУДРЕНО́ *в знач. сказ.*; *разг.* бик еңел, анһат, ғәжәпләнерлек түгел; **немудрено́ и заболе́ть** ауырып китеүе лә мөмкин (бик еңел)

НЕМУДРЁНЫЙ, -ая, -ое *разг.* ябай, еңел, аңлайышлы, бер ҡатлы; **немудрёная зада́ча** еңел мәсьәлә; **немудрёный челове́к** бер ҡатлы кеше

НЕМУЗЫКА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое моңһоҙ, музыкаға һәләте булмаған; **немузыка́льный челове́к** моңһоҙ кеше

НЕ́МЦЫ *мн.* немецтар, немец халҡы // *ед.* **не́мец** *м* немец ир-аты; **не́мка** *ж* немец ҡатын-ҡыҙы

НЕМЫ́СЛИМЫЙ, -ая, -ое аҡылға һыймаҫлыҡ, кеше ышанмаҫлыҡ, күҙ алдына килтермәҫлек; **немы́слимые усло́вия** аҡылға һыймаҫлыҡ шарттар

НЕНАВИ́ДЕТЬ *несов. кого-что* күрә алмау, ене (йәне) һөймәү (яратмау), дошман күреү; **ненави́деть врага́** дошманды күрә алмау

НЕНАВИ́ДЯЩИЙ, -ая, -ее **1.** *прич. от* **ненави́деть 2.** *прил.* күрә алмаусан; **ненави́дящий взгляд** күрә алмаусан ҡараш

НЕНАВИ́СТНИК *м* и **НЕНАВИ́СТНИЦА** *ж* күрә алмаусы, дошман күреүсе

НЕНАВИ́СТНИЧЕСТВО *с* күрә алмау(сылыҡ), дошманлыҡ

НЕНАВИ́СТНЫЙ, -ая, -ое яуыз, нәфрәтле, ерәндергес; **ненави́стный враг** яуыз дошман; **ненави́стный взгляд** нәфрәтле ҡараш

НЕ́НАВИСТЬ *ж* нәфрәт, күрә алмау(сылыҡ), дошманлыҡ, яуызлыҡ; **не́нависть к притесни́телям** йәберләүселәргә нәфрәт

НЕНАВЯ́ЗЧИВЫЙ, -ая, -ое бәйләнсек (йөҙәткес, ялҡытҡыс) булмаған; **ненавя́зчивый челове́к** бәйләнсек булмаған кеше

НЕНАГЛЯ́ДНЫЙ, -ая, -ое (*любимый, дорогой*) һөйөклө, ҡәҙерле; **ненагля́дное дитя́** ҡәҙерле бала

НЕНАДЁЖНОСТЬ *ж* инабатһыҙлыҡ, ышанысһыҙлыҡ; **ненадёжность укрепле́ний** нығытмаларҙың ышанысһыҙлығы

НЕНАДЁЖНЫЙ, -ая, -ое ышанысһыҙ, инабатһыҙ, ышанысы аҙ булған; **ненадёжные све́дения** ышанысһыҙ мәғлүмәттәр

НЕНА́ДОБНОСТЬ *ж* кәрәкһеҙлек, кәрәге юҡлыҡ (булмау), кәрәкһеҙ булыу; **за нена́добностью** кәрәге булмау сәбәпле

НЕНАДО́ЛГО *нареч.* аҙ ғына ваҡытҡа, ҡыҫҡа ваҡытҡа, оҙаҡҡа түгел; **ненадо́лго отлучи́ться** аҙ ғына ваҡытҡа сығып тороу

НЕНАКАЗУ́ЕМОСТЬ *ж*; *юр.* яза бирелергә тейеш булмау; **ненаказу́емость посту́пка** ҡылған эш өсөн яза бирелергә тейеш булмау

НЕНАКАЗУ́ЕМЫЙ, -ая, -ое *юр.* яза бирелергә тейеш булмаған; **ненаказу́емый посту́пок** яза бирелергә тейеш булмаған эш-ҡылыҡ

НЕНАЛА́ЖЕННЫЙ, -ая, -ое юлға һалынмаған, насар ойошторолған; **нена́лаженный быт** насар ойошторолған көнкүреш

НЕНАМЕ́РЕННЫЙ, -ая, -ое *см.* **непредна-ме́ренный**

НЕНАМНО́ГО *нареч.*; *разг.* аҙ ғына, бик аҙға ғына; **ненамно́го отстава́ть от други́х** башҡаларҙан аҙ ғына артҡа ҡалыу

НЕНАПАДЕ́НИЕ *с* һөжүм итмәү; **догово́р о ненападе́нии** һөжүм итмәү тураһында килешеү

НЕНАРО́КОМ *нареч.*; *разг.* яңылыш, яңылышлыҡ менән, осраҡлы рәүештә, юрый (үс итеп) түгел; **ненаро́ком разби́ть ча́шку** яңылыш сынаяҡты ватыу

НЕНАРО́ЧНО *нареч.*; *разг. см.* **ненаро́ком**

НЕНАРУШИ́МОСТЬ *ж* боҙолмаҫ(лыҡ) (ҡаҡшамаҫ) булыу; **ненаруши́мость кля́твы** анттың боҙолмаҫ булыуы

НЕНАРУШИ́МЫЙ, -ая, -ое **1.** үҙгәртелмәҫ, боҙолмаҫ, ҡаҡшамаҫ; **ненаруши́мое обеща́ние** боҙолмаҫ вәғәҙә **2.** боҙолмай торған, тулы; **ненаруши́мая тишина́** тулы тынлыҡ

НЕНА́СТНЫЙ, -ая, -ое ямғырлы, йонсоу; **нена́стный день** йонсоу көн

НЕНАСТОЯ́ЩИЙ, -ая, -ее **1.** яһалма; **ненастоя́щий зуб** яһалма теш **2.** ялған, ысын булмаған; **ненастоя́щая дру́жба** ялған дуҫлыҡ

НЕНА́СТЬЕ *с* йонсоу (ебеткәк, епшек, ямғырлы) көн, ынйыҡ; **осе́ннее нена́стье** көҙгө йонсоу көн(дәр)

НЕНАСЫ́ТНОСТЬ *ж* ҡомһоҙлоҡ, туймаҫ булыу, туймаҫ тамаҡ булыу

НЕНАСЫ́ТНЫЙ, -ая, -ое ҡомһоҙ, туймаҫ, һис тә ҡәнәғәтләнмәҫ, ҡәнәғәтһеҙ; **ненасы́тный зверь** һис тә ҡәнәғәтләнмәҫ йыртҡыс хайуан

НЕНАТУРА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое яһалма, ысын (тәбиғи) булмаған; **ненатура́льный же́мчуг** яһалма ынйы

НЕ́НЕЦКИЙ, -ая, -ое ненец ...ы; **не́нецкий язы́к** ненец теле

НЕНОРМА́ЛЬНОСТЬ *ж* **1.** (*отклонение от нормы*) нормаль булмау (булмағанлыҡ, түгеллек), аҡылға зәғифлек, аҡылдан яҙғанлыҡ; **психи́ческая ненорма́льность** психик яҡтан нормаль булмау **2.** нормаль булмаған хәл (күренеш); **ненорма́льности в жи́зни** тормоштағы нормаль булмаған күренештәр

НЕНО́ШЕНЫЙ, -ая, -ое *разг.* кейелмәгән, яңы; **нено́шеное пла́тье** кейелмәгән күлдәк

НЕНУ́ЖНЫЙ, -ая, -ое кәрәкһеҙ, кәрәкмәгән, кәрәк булмаған, артыҡ; **нену́жная тра́та де́нег** кәрәкһеҙгә аҡса туҙҙырыу

НЕ́НЦЫ *мн.* ненецтар, ненец халҡы // *ед.* **не́нец** *м* ненец ир-аты; **не́нка** *ж* ненец ҡатын-ҡыҙы

НЕОБДУ́МАННО *нареч.* уйламайынса, уйлап-нитеп тормайынса, уйлап еткермәйенсә; **сказа́ть об э́том необду́манно** был турала уйлап еткермәйенсә әйтеү

НЕОБДУ́МАННОСТЬ *ж* уйлан(ыл)маған-лыҡ, уйлап еткер(ел)мәгәнлек, уйлап еткер(ел)мәгән булыу; **необду́манность реше́ния** ҡарарҙың уйлап еткерелмәгән булыуы

НЕОБДУ́МАННЫЙ, -ая, -ое уйлан(ыл)маған, уйламай ҡылынған, уйлап еткер(ел)мәгән; **необду́манный посту́пок** уйламай ҡылынған ҡылыҡ

НЕОБЕСПЕ́ЧЕННОСТЬ *ж* **1.** тәьмин ителмәгән булыу (ителмәгәнлек); **необеспе́ченность стройматериа́лами** төҙөлөш материалдары менән тәьмин ителмәгәнлек **2.** етешһеҙлек, мохтажлыҡ; **необеспе́ченность деньга́ми** аҡсаға мохтажлыҡ

НЕОБЕСПЕ́ЧЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** тәьмин ителмәгән; **необеспе́ченный рабо́той уча́сток** эш менән тәьмин ителмәгән участка **2.** етешһеҙ, ярлы, мохтаж; **необеспе́ченные лю́ди** ярлы кешеләр

НЕОБЖИТО́Й и **НЕОБЖИ́ТЫЙ,** -ая, -ое кеше йәшәмәгән (тормаған); **необжита́я кварти́ра** кеше йәшәмәгән фатир

НЕОБИТА́ЕМЫЙ, -ая, -ое кеше йәшәмәй торған, кешеһеҙ, кеше аяғы баҫмаған; **необита́емый о́стров** кеше аяғы баҫмаған утрау

НЕОБОЗРИ́МОСТЬ *ж* киңлек, иге-сиге булмау, икһеҙ-сикһеҙлек, осһоҙ-ҡырыйһыҙ булыу, күҙ күреме етмәҫлек; **необозри́мость мо́ря** диңгеҙҙең икһеҙ-сикһеҙлеге

НЕОБОЗРИ́МЫЙ, -ая, -ое икһеҙ-сикһеҙ, иге-сиге булмаған, күҙ күреме еткеһеҙ; **необозри́мые поля́** иге-сиге булмаған яландар

НЕОБОСНО́ВАННОСТЬ *ж* нигеҙһеҙлек, нигеҙләнмәгән булыу; **необосно́ванность вы́водов** һығымталарҙың нигеҙләнмәгән булыуы

НЕОБОСНО́ВАННЫЙ, -ая, -ое нигеҙһеҙ, нигеҙләнмәгән; **необосно́ванное обвине́ние** нигеҙләнмәгән ғәйепләү

НЕОБРАБО́ТАННОСТЬ *ж* эшкәртелмәгәнлек, эшкәртелмәгән булыу; **необрабо́танность ко́жи** тиренең эшкәртелмәгәнлеге

НЕОБРАБО́ТАННЫЙ, -ая, -ое эшкәртелмәгән; **необрабо́танные зе́мли** эшкәртелмәгән ерҙәр

НЕОБРАЗО́ВАННОСТЬ *ж* белемһеҙлек, наҙанлыҡ, белемһеҙ (уҡымаған, наҙан) булыу

НЕОБРАЗО́ВАННЫЙ, -ая, -ое белемһеҙ, уҡымаған, наҙан; **необразо́ванные лю́ди** наҙан кешеләр

НЕОБРАТИ́МОСТЬ *ж* ҡотолғоһоҙлоҡ, ҡотолғоһоҙ булыу, ҡабатланмай торған; **необрати́мость разлу́ки** айырылышыуҙың ҡотолғоһоҙ булыуы

НЕОБРАТИ́МЫЙ, -ая, -ое ҡотолғоһоҙ, кире ҡайтмаҫ, ҡабатланмаҫ; **необрати́мый проце́сс** ҡотолғоһоҙ процесс

НЕОБРЕМЕНИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое еңел, ҡыйын булмаған (түгел); **необремени́тельная про́сьба** ҡыйын булмаған үтенес

НЕОБСТРЕ́ЛЯННЫЙ, -ая, -ое **1.** һуғышта булмаған, һуғышҡа инмәгән, дары еҫе еҫкәмәгән, ут аҫтында булмаған; **необстре́лянный солда́т** һуғышҡа инмәгән һалдат **2.** *перен.* (*неопытный*) тәжрибәһеҙ, донъя күрмәгән, донъяның әсе-һен-сөсөһөн татымаған

НЕОБУ́ЗДАННОСТЬ *ж* йүгәнһеҙлек, теҙгенһеҙлек, тотанаҡһыҙлыҡ; **необу́зданность нра́ва** холоҡтоң тотанаҡһыҙлығы

НЕОБУ́ЗДАННЫЙ, -ая, -ое йүгәнһеҙ, теҙгенһеҙ, тотанаҡһыҙ; **необу́зданный челове́к** тотанаҡһыҙ әҙәм

НЕОБХОДИ́МО 1. *нареч.* мотлаҡ; **коли́чество необходи́мо перехо́дит в ка́чество** һан мотлаҡ сифатҡа күсә **2.** *в знач. сказ., с неопр.* кәрәк, тейеш, мотлаҡ, зарур; **необходи́мо приня́ть ме́ры** саралар күрергә кәрәк

НЕОБХОДИ́МОСТЬ *ж* **1.** (*надобность*) кәрәклек, кәрәкле булыу, хәжәт; **в слу́чае кра́йней необходи́мости** үтә ныҡ кәрәк булған осраҡта **2.** *филос.* зарурлыҡ

НЕОБХОДИ́МЫЙ, -ая, -ое **1.** (*очень нужный*) үтә кәрәкле; **необходи́мые све́дения** үтә кәрәкле мәғлүмәттәр **2.** (*обязательный*) ҡотолғоһоҙ, мотлаҡ, мәжбүри, тейешле; **приня́ть необходи́мые ме́ры** тейешле саралар күреү **3.** *филос.* зарурат

НЕОБЩИ́ТЕЛЬНОСТЬ *ж* аралашмаусанлыҡ, аралашмаусан булыу, ҡырағайлыҡ; **отлича́ться необщи́тельностью** аралашмаусан булыу менән айырылып тороу

НЕОБЩИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое аралашмаусан, ҡырағай; **необщи́тельный челове́к** аралашмаусан кеше; **необщи́тельный хара́ктер** ҡырағай холоҡ

НЕОБЪЕ́ЗЖЕННЫЙ, -ая, -ое (*о лошади*) аҫау; **необъе́зженный жеребе́ц** аҫау айғыр

НЕОБЪЕКТИ́ВНО *нареч.* ғәҙел -мау/-мәү; **суди́ть необъекти́вно** ғәҙел хөкөм итмәү

НЕОБЪЕКТИ́ВНОСТЬ *ж* ғәҙелһеҙлек, ғәҙел булмау; **необъекти́вность оце́нки** баһаның ғәҙел булмауы

НЕОБЪЕКТИ́ВНЫЙ, -ая, -ое ғәҙел булмаған; **необъекти́вная кри́тика** ғәҙел булмаған тәнҡит

НЕОБЪЯСНИ́МЫЙ, -ая, -ое аңлатып (биреүе мөмкин) булмаған, аңлата алмаҫлыҡ; **необъясни́мое явле́ние** аңлата алмаҫлыҡ күренеш

НЕОБЪЯ́ТНОСТЬ *ж* киң булыу, иге-сиге булмау, икһеҙ-сикһеҙлек, ҡолас етмәҫлек булыу; **необъя́тность лесо́в** урмандарҙың икһеҙ-сикһеҙлеге

НЕОБЪЯ́ТНЫЙ, -ая, -ое икһеҙ-сикһеҙ, иге-сиге булмаған, сикһеҙ (хисапһыҙ) киң; **необъя́тные просто́ры** икһеҙ-сикһеҙ киңлектәр

НЕОБЫКНОВЕ́ННЫЙ, -ая, -ое **1.** (*незаурядный, чрезвычайный*) ғәҙәттән тыш көслө, оҡшаш булмаған, башҡаларҙыҡы һымаҡ түгел, айырылып торған **2.** (*необычный*) ғәжәп, аптырарлыҡ, ҡыҙыҡ, сәйер; **необыкнове́нный слу́чай** ғәжәп бер ваҡиға

НЕОБЫЧА́ЙНОСТЬ *ж* ғәҙәттән тыш булыу, үҙенә башҡа (бер төрлө) булыу; **необыча́йность явле́ния** күренештең ғәҙәттән тыш булыуы

НЕОБЫЧА́ЙНЫЙ, -ая, -ое *см.* **необыкнове́нный** 1

НЕОБЫ́ЧНОСТЬ *ж* ғәҙәти булмау, ғәҙәттән тыш булыу, күнегелмәгәнлек, күнегелмәгән булыу; **необы́чность обстано́вки** хәлдең ғәҙәти булмауы

НЕОБЫ́ЧНЫЙ, -ая, -ое үҙенсәлекле, ғәҙәти булмаған, ғәҙәттән тыш, күнегелмәгән; **необы́чный отве́т** ғәҙәти булмаған яуап

НЕОБЯЗА́ТЕЛЬНОСТЬ *ж* мәжбүри булмау, вәғәҙәлә тормаусанлыҡ, илтифатһыҙлыҡ, иғтибарһыҙлыҡ; **необяза́тельность прихо́да на собра́ние** йыйылышҡа килеүҙең мәжбүри булмауы

НЕОБЯЗА́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** мәжбүри (мотлаҡ) булмаған; **необяза́тельная рабо́та** мәжбүри булмаған эш; **необяза́тельный уче́бный предме́т** өйрәнеү өсөн мәжбүри булмаған фән **2.** вәғәҙәһендә тормаусан, иғтибарһыҙ, илтифатһыҙ; **необяза́тельный челове́к** вәғәҙәһендә тормаусан (ышанысһыҙ) кеше

НЕОГЛЯ́ДНЫЙ, -ая, -ое *книжн. см.* **необозри́мый**

НЕОГРАНИ́ЧЕННОСТЬ *ж* сикләнмәгәнлек, сикләнмәгән булыу; **неограни́ченность вла́сти** властың сикләнмәгән булыуы

НЕОГРАНИ́ЧЕННЫЙ, -ая, -ое сикләнмәгән, бик ҙур; **неограни́ченные полномо́чия** сикләнмәгән хоҡуҡтар; **неограни́ченные возмо́жности** бик ҙур мөмкинселектәр

НЕОДИНА́КОВЫЙ, -ая, -ое бер төрлө (берҙәй оҡшаш) булмаған; **неодина́ковые хара́ктеры** берҙәй оҡшаш булмаған холоҡтар

НЕОДНОКРА́ТНЫЙ, -ая, -ое бер нисә тапҡыр (рәт, мәртәбә) ҡабатланған (әйтелгән, яһалған), ҡат-ҡат -ған/-гән; **неоднокра́тные предупрежде́ния** бер нисә тапҡыр әйтелгән иҫкәртеүҙәр

НЕОДНОРО́ДНОСТЬ *ж* төрлөлөк, оҡшаш булмау; **неодноро́дность при́знаков** сифаттарҙың (билгеләрҙең) оҡшаш булмауы

НЕОДНОРО́ДНЫЙ, -ая, -ое **1.** оҡшаш булмаған, төрлө-төрлө булған; **неодноро́дные явле́ния** оҡшаш булмаған күренештәр **2.** (*несходный по составу*) төрлө составлы; **неодноро́дная ма́сса** төрлө составлы масса

НЕОДОБРЕ́НИЕ *с* хупламау, хуп күрмәү, яраҡлы тип тапмау; **выража́ть неодобре́ние** хупламауҙы белдереү

22 зак. 2.0084.05

НЕОДОБРИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое хупламаған, хуп күрмәгән, шелтәле, насар, тиҫкәре; **неодобри́тельная оце́нка** насар баһа; **неодобри́тельный взгляд** шелтәле ҡараш

НЕОДОЛИ́МЫЙ, -ая, -ое еңелмәй торған, еңә алмаҫлыҡ, еңелмәҫ(лек), еңеп булмай торған; **неодоли́мая си́ла** еңә алмаҫлыҡ көс

НЕОДУШЕВЛЁННЫЙ, -ая, -ое **1.** йәнһеҙ, тере (йәне) булмаған; **неодушевлённая мате́рия** йәнһеҙ материя **2.** *грам.* йәнһеҙ

НЕОЖИ́ДАННОСТЬ *ж* **1.** көтөлмәгәнлек, көтөлмәгән булыу; **неожи́данность встре́чи** осрашыуҙың көтөлмәгәнлеге **2.** көтөлмәгән хәл (*ваҡиға һ.б.*); **вся́кие неожи́данности** төрлө көтөлмәгән хәлдәр

НЕОЖИ́ДАННЫЙ, -ая, -ое көтөлмәгән, ҡапыл -ған/-гән; **неожи́данный гость** көтөлмәгән ҡунаҡ; **неожи́данный ли́вень** ҡапыл килеп сыҡҡан ҡойма ямғыр

НЕОКОНЧА́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое яңынан (ҡайтанан) ҡаралырға (эшләнергә, тикшерелергә) тейешле, һуңына (ахырына) еткерелмәгән, бөт(өл)мәгән; **неоконча́тельное реше́ние** яңынан хәл ителергә тейешле ҡарар

НЕОКО́НЧЕННЫЙ, -ая, -ое тамамланмаған, бөтмәгән, осланмаған; **неоко́нченная ша́хматная па́ртия** тамамланмаған шахмат партияһы

НЕОЛИ́Т *м*; *археол.* неолит (*таш быуаттың иң һуңғы осоро*)

НЕОЛИТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое *археол.* неолит ...ы, неолитик; **неолити́ческая эпо́ха** неолит дәүере

НЕОЛОГИ́ЗМ *м*; *лингв.* неологизм (*телдәге яңы һүҙ йәки һүҙбәйләнеш*)

НЕО́Н *м* неон (*химик элемент, газ*)

НЕО́НОВЫЙ, -ая, -ое неон ...ы; **нео́новый свет** неон яҡтылығы ♦ **нео́новая ла́мпа (тру́бка)** неон лампаһы (торбаһы)

НЕОПА́СНЫЙ, -ая, -ое зарарһыҙ, зыянһыҙ, ҡурҡынысһыҙ, ҡурҡыныс (зарарлы, зыянлы) булмаған; **неопа́сное путеше́ствие** ҡурҡынысһыҙ сәйәхәт; **неопа́сный зверь** зыянһыҙ кейек

НЕОПЕРИ́ВШИЙСЯ, -аяся, -ееся **1.** (*о птенце*) ҡанат(ы) сыҡмаған, ҡанатланмаған; **неопери́вшийся галчо́нок** ҡанатланмаған сәүкә балаһы **2.** *перен.*, *разг.* тәжрибәһеҙ, йәш, донъя күрмәгән; **неопери́вшийся ю́ноша** тәжрибәһеҙ үҫмер

НЕОПИ́САННЫЙ, -ая, -ое исемлеккә индерелмәгән (яҙылмаған); **неопи́санные це́нности** исемлеккә индерелмәгән ҡиммәтле нәмәләр

НЕОПИСУ́ЕМЫЙ, -ая, -ое һөйләп (әйтеп, яҙып) бөтөргөһөҙ, һүҙ (тел) менән әйтеп бирерлек булмаған; **неопису́емая красота́** һөйләп бөтөргөһөҙ матурлыҡ **2.** иҫ киткес ҙур (көслө); **неопису́емая ра́дость** иҫ киткес ҙур шатлыҡ

НЕОПЛА́ТНЫЙ, -ая, -ое түләй алмаҫлыҡ, түләп булмаҫлыҡ (бөтөргөһөҙ); **неопла́тный долг** түләй алмаҫлыҡ бурыс

НЕОПРА́ВДАННЫЙ, -ая, -ое **1.** нигеҙһеҙ, нигеҙләнмәгән; **неопра́вданный вы́вод** нигеҙһеҙ һығымта **2.** тейешһеҙ, урынһыҙ, аҡланмаған; **неопра́вданные затра́ты** урынһыҙ сығымдар

НЕОПРЕДЕЛЁННОСТЬ *ж* **1.** билдәһеҙлек, асыҡ булмағанлыҡ, аныҡ (асыҡ) булмау; **неопределённость отве́та** яуаптың аныҡ булмауы **2.** (*неопредёленное положение*) билдәһеҙ хәл; **жить в неопределённости** билдәһеҙ хәлдә йәшәү

НЕОПРЕДЕЛЁННЫЙ, -ая, -ое **1.** (*точно не установленный*) билдәһеҙ; **идти́ в неопределённом направле́нии** билдәһеҙ йүнәлештә барыу **2.** (*неотчётливый, уклончивый*) аныҡ (асыҡ) булмаған, билдәле булмаған, икеле; **неопределённый отве́т** асыҡ булмаған яуап ♦ **неопределённое местоиме́ние** *грам.* билдәһеҙлек алмашы; **неопределённая фо́рма глаго́ла** *грам.* уртаҡ ҡылым; **неопределённые уравне́ния** *мат.* билдәһеҙ тигеҙләмәләр

НЕОПРЕДЕЛИ́МОСТЬ *ж* билдәләй (аңлай) алмау, билдәләү мөмкин булмағанлыҡ; **неопредели́мость чувств** хистәрҙе билдәләй алмау

НЕОПРЕДЕЛИ́МЫЙ, -ая, -ое билдәләү мөмкин булмаған, билдәләп булмаған; **неопредели́мый отте́нок** билдәләү мөмкин булмаған төҫмөр

НЕОПРОВЕРЖИ́МОСТЬ *ж* кире ҡағып булмағанлыҡ, инҡар ителмәҫлек; **неопровержи́мость доказа́тельств** дәлилдәрҙең инҡар ителмәҫлелеге

НЕОПРОВЕРЖИ́МЫЙ, -ая, -ое кире ҡағып булмаҫлыҡ, кире ҡаҡҡыһыҙ, инҡар ителгеһеҙ; **неопровержи́мое мне́ние** кире ҡаҡҡыһыҙ фекер

НЕОПРЯ́ТНОСТЬ *ж* әрпешлек, һәпрәлек, шамтырлыҡ; **неопря́тность ребёнка** баланың әрпешлеге

НЕОПРЯ́ТНЫЙ, -ая, -ое әрпеш, һәпрә, шамтыр; **неопря́тный челове́к** шамтыр әҙәм

НЕО́ПЫТНОСТЬ *ж* тәжрибәһеҙлек, тәжрибә булмау; **нео́пытность ю́ноши** үҫмерҙең тәжрибәһеҙлеге

НЕО́ПЫТНЫЙ, -ая, -ое тәжрибәһеҙ, донъя күрмәгән; **нео́пытный специали́ст** тәжрибәһеҙ белгес

НЕОРГАНИЗО́ВАННОСТЬ *ж* ойошмағанлыҡ, тарҡаулыҡ, ойошмаған булыу (тарҡау); **неорганизо́ванность в рабо́те** эштәге тарҡаулыҡ

НЕОРГАНИЗО́ВАННЫЙ, -ая, -ое ойошмаған, тарҡау, йыйнаҡ (теүәл) булмаған; **неорганизо́ванный челове́к** йыйнаҡ булмаған кеше; **неорганизо́ванный коллекти́в** тарҡау коллектив

НЕОРГАНИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое (*неживой*) тере (органик) булмаған; **неоргани́ческая приро́да** органик булмаған тәбиғәт; **неоргани́ческие удоб-**

ре́ния органик булмаған ашламалар ♦ **неоргани́ческая хи́мия** органик булмаған химия

НЕОСВЕДОМЛЁННОСТЬ *ж* белеп еткермәү, хәбәрҙар булмау, мәғлүмәтһеҙлек, мәғлүмәтһеҙ булыу; **неосведомлённость в о́бласти литерату́ры** әҙәбиәт өлкәһендә хәбәрҙар булмау

НЕОСВЕДОМЛЁННЫЙ, -ая, -ое белмәгән, белмәй ҡалған, хәбәрҙар булмаған, мәғлүмәтһеҙ; **неосведомлённый в произво́дстве челове́к** производствоны белмәгән кеше

НЕОСЛАБЕВА́ЮЩИЙ, -ая, -ее и **НЕОСЛА́БНЫЙ,** -ая, -ое өҙлөкһөҙ, бер туҡтауһыҙ, даими, ныҡ, һүлпәнәймәй (бушамай, йомшармай, һүрелмәй) торған; **неослабева́ющий интере́с** һүрелмәй торған ҡыҙыҡһыныу; **неосла́бный контро́ль** даими күҙәтеү

НЕОСМОТРИ́ТЕЛЬНОСТЬ *ж* уйламай (һаҡһыҙ) эш итеү, дыуамаллыҡ, һаҡһыҙлыҡ, алабарманлыҡ; **неосмотри́тельность в обраще́нии с огнём** ут менән һаҡһыҙ эш итеү

НЕОСМОТРИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое уйламай (һаҡһыҙ) эшләнгән (эшләүсе), һаҡһыҙ эшләнгән, алабарман; **неосмотри́тельный посту́пок** уйламай эшләнгән эш; **неосмотри́тельный челове́к** алабарман кеше

НЕОСМЫ́СЛЕННЫЙ, -ая, -ое уйланылмаған, уйлап эшләнмәгән, аҡыл менән эшләнмәгән; **неосмы́сленное сло́во** уйланылмаған һүҙ

НЕОСНОВА́ТЕЛЬНОСТЬ *ж* нигеҙһеҙлек; **неоснова́тельность до́водов** дәлилдәрҙең нигеҙһеҙлеге

НЕОСНОВА́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** нигеҙһеҙ; **неоснова́тельное обвине́ние** нигеҙһеҙ ғәйепләү (хөкөм) **2.** *разг.* елбәҙәк, еңел; **неоснова́тельный челове́к** елбәҙәк кеше

НЕОСО́ЗНАННЫЙ, -ая, -ое (*бессознательный, безотчётный*) аңһыҙ, аңһыҙлыҡ менән (ихтыярһыҙ) эшләнгән; **неосо́знанный посту́пок** аңһыҙ эшләнгән эш

НЕОСПОРИ́МОСТЬ *ж* бәхәсләшергә урын ҡалдырмау, бәхәсһеҙлек; **неоспори́мость доказа́тельств** дәлилдәрҙең бәхәсһеҙлеге

НЕОСПОРИ́МЫЙ, -ая, -ое бәхәсләшергә урын ҡалдырмай торған, бәхәсһеҙ, дәғүәһеҙ; **неоспори́мое преиму́щество** бәхәсһеҙ өҫтөнлөк

НЕОСТОРО́ЖНОСТЬ *ж* һаҡһыҙлыҡ, абайһыҙлыҡ; **допусти́ть неосторо́жность** һаҡһыҙлыҡ ҡылыу (эшләп ташлау)

НЕОСТОРО́ЖНЫЙ, -ая, -ое һаҡһыҙ, абайламай, абайһыҙ; **неосторо́жный вы́стрел** абайһыҙ (абайламай) атыу; **неосторо́жное обраще́ние с огнём** ут менән һаҡһыҙ ҡыланыу

НЕОСУЩЕСТВИ́МОСТЬ *ж* тормошҡа (бойомға, эшкә) ашмаҫлыҡ (булыу); **неосуществи́мость пла́нов** пландарҙың тормошҡа ашмаҫлыҡ булыуы

НЕОСУЩЕСТВИ́МЫЙ, -ая, -ое тормошҡа (бойомға, эшкә) ашмаҫлыҡ (ашмаҫтай); **неосуществи́мое жела́ние** тормошҡа ашмаҫлыҡ теләк

НЕОСЯЗА́ЕМОСТЬ *ж* һиҙмәҫлек (һиҙелмәҫлек) булыу, тойолмаҫлыҡ, тойолмай торған булыу; **неосяза́емость результа́тов** һөҙөмтәләрҙең һиҙелмәҫлек булыуы

НЕОСЯЗА́ЕМЫЙ, -ая, -ое тойолмаҫ, һиҙмәҫлек (һиҙелмәҫлек), һиҙелмәй (тойолмай) торған; **неосяза́емые измене́ния** һиҙелмәй торған үҙгәрештәр

НЕОТВРАТИ́МОСТЬ *ж* ҡотолғоһоҙлоҡ, ҡотолғоһоҙ булыу; **неотврати́мость разлу́ки** айырылышыуҙың ҡотолғоһоҙ булыуы

НЕОТВРАТИ́МЫЙ, -ая, -ое ҡотолғоһоҙ; **неотврати́мая опа́сность** ҡотолғоһоҙ хәүеф-хәтәр

НЕОТВЯ́ЗНОСТЬ *ж* баштан сыҡмау; **неотвя́зность мы́слей** уйҙарҙың баштан сыҡмауы

НЕОТВЯ́ЗНЫЙ, -ая, -ое **1.** баштан сыҡмай торған, йөҙәткес; **неотвя́зная ску́ка** йөҙәткес эс бошоу **2.** бәйләнсек, теңкә ҡороткос, йөҙәткес; **неотвя́зный челове́к** бәйләнсек кеше

НЕОТДЕЛИ́МОСТЬ *ж* айыр(ыл)ғыһыҙ (айырылмаҫлыҡ) булыу, бүленгеһеҙ (бүленмәҫлек) булыу, айырылыуы (бүленеүе) мөмкин булмау

НЕОТДЕЛИ́МЫЙ, -ая, -ое (*обычно кратк. ф.*) айырылғыһыҙ, бүленгеһеҙ, айырылмай (бүленмәй) торған, айырып (бүлеп) алыу мөмкин түгел; **второ́й вопро́с неотдели́м от пе́рвого** икенсе һорауҙы беренсеһенән айырып алыу мөмкин түгел

НЕОТЁСАННЫЙ, -ая, -ое **1.** юнылмаған, шымартылмаған; **неотёсанный ка́мень** шымартылмаған таш **2.** *перен.*, *разг.* тәрбиәһеҙ, тупаҫ; **неотёсанный челове́к** тупаҫ кеше

НЕ́ОТКУДА *нареч. с неопр.* урын (ер) юҡ; **госте́й ждать не́откуда** ҡунаҡ көтөр урын юҡ

НЕОТЛАГА́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое *см.* **неотло́жный**

НЕОТЛО́ЖКА *ж*; *прост.* ашығыс медицина ярҙамы

НЕОТЛО́ЖНОСТЬ *ж* кисектергеһеҙ булыу, кисектереүе мөмкин булмау; **неотло́жность де́ла** эштең кисектергеһеҙ булыуы

НЕОТЛО́ЖНЫЙ, -ая, -ое кисектергеһеҙ, кисектерергә ярамай торған, ашығыс; **неотло́жный ремо́нт** кисектергеһеҙ ремонт ♦ **неотло́жная медици́нская по́мощь** ашығыс медицина ярҙамы

НЕОТЛУ́ЧНЫЙ, -ая, -ое **1.** айырылмаҫ, айырылмай (яндан китмәй) торған; **неотлу́чный спу́тник** айырылмаҫ юлдаш **2.** бер ҡайҙа китмәгән, китмәйенсә; **неотлу́чное дежу́рство** бер ҡайҙа китмәй дежурҙа тороу

НЕОТРАЗИ́МОСТЬ *ж* **1.** кире ҡағылмаҫлыҡ (ҡағылғыһыҙ) булыу; **неотрази́мость аргуме́нтов** дәлилдәрҙең кире ҡағылмаҫлыҡ булыуы **2.** *перен.* таң ҡалдырғыс (һоҡландырғыс) булыу; **не-**

отрази́мость красоты́ матурлыҡтың таң ҡалдырғыс булыуы

НЕОТРАЗИ́МЫЙ, -ая, -ое **1.** ҡаршы торғоһоҙ, кире ҡаҡҡыһыҙ (ҡағылғыһыҙ, ҡағылмаҫлыҡ); **неотрази́мая ата́ка** ҡаршы торғоһоҙ һөжүм **2.** *перен.* таң ҡалдырғыс, һоҡландырғыс, бик көслө (ҙур); **неотрази́мое впечатле́ние** таң ҡалдырғыс тәьҫир

НЕОТРЫ́ВНЫЙ, -ая, -ое **1.** *см.* **неотдели́мый** **2.** өҙлөкһөҙ, бер туҡтауһыҙ; **неотры́вное наблюде́ние** бер туҡтауһыҙ күҙәтеү

НЕОТСТУ́ПНЫЙ, -ая, -ое **1.** ныҡышмалы, өҙлөкһөҙ, бер туҡтауһыҙ, тайпылышһыҙ; **неотсту́пное пресле́дование зве́ря** йәнлекте бер туҡтауһыҙ эҙәрләү **2.** *см.* **неотвя́зный**

НЕОТЧЁТЛИВОСТЬ *ж* асыҡ (аныҡ) булмау, тоноҡ булыу, тоноҡлоҡ; **неотчётливость рису́нка** һүрәттең тоноҡлоғо

НЕОТЧЁТЛИВЫЙ, -ая, -ое асыҡ (аныҡ) булмаған, тоноҡ; **неотчётливое произноше́ние** аныҡ булмаған әйтелеш

НЕОТЧУЖДА́ЕМЫЙ, -ая, -ое *юр.* тартып алынмай торған; **неотчужда́емые дохо́ды** тартып алынмай торған килемдәр

НЕОТЪЕ́МЛЕМЫЙ, -ая, -ое айырып (тартып) алғыһыҙ, айырып (тартып) алынмай торған; **неотъе́млемая часть** тартып алынмай торған өлөш; **неотъе́млемое сво́йство** айырып алғыһыҙ һыҙат

НЕОФИЦИА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое рәсми булмаған; **неофициа́льное обраще́ние** рәсми булмаған өндәшеү

НЕОХВА́ТНЫЙ, -ая, -ое ҡолас етмәҫлек (ҙур, киң), күҙ етмәҫлек (ҙур, киң), иҫкһеҙ-сикһеҙ ҙур (киң, йәйенке); **неохва́тные поля́** күҙ етмәҫлек киң яландар

НЕОХО́ТА *ж* **1.** (*нежелание*) теләмәү, теләр-теләмәҫ (кенә); **рабо́ту выполня́ть с неохо́той** эште теләр-теләмәҫ эшләү **2.** *кому* и *с неопр. в знач. сказ.*; *разг.* -ға/-гә теләк юҡ, -ҡы/-ке килмәү; **неохо́та разгова́ривать** һөйләшке килмәй; **неохо́та встреча́ться** осрашырға теләк юҡ

НЕОХО́ТНО *нареч.* теләмәй (генә), теләр-теләмәҫ; **неохо́тно исполня́ть про́сьбу** үтенесте теләр-теләмәҫ башҡарыу

НЕОХО́ТНЫЙ, -ая, -ое теләкһеҙ, теләмәгәнде (теләмәүҙе) белдергән

НЕОЦЕНИ́МЫЙ, -ая, -ое баһалап бөтөргөһөҙ, баһалағыһыҙ, үтә ҡиммәтле (ҙур, мөһим, әһәмиәтле); **неоцени́мые ка́чества** үтә ҡиммәтле сифаттар

НЕОЩУТИ́МЫЙ, -ая, -ое һиҙелмәҫлек, тойолмаҫлыҡ, бик бәләкәй; **неощути́мая поте́ря** бик бәләкәй юғалтыу

НЕПА́ЛЬЦЫ *мн.* непалдар, непал халҡы // *ед.* **непа́лец** *м* непал ир-аты; **непа́лка** *ж* непал ҡатын-ҡыҙы

НЕПАРНОКОПЫ́ТНЫЕ *мн.*; *зоол.* йомро тояҡлылар

НЕПА́РНЫЙ, -ая, -ое һыңар, ишһеҙ, ҡушһыҙ; **непа́рная о́бувь** һыңар аяҡ кейеме

НЕПАРТИ́ЙНОСТЬ *ж* партияһыҙлыҡ, фирҡәһеҙлек

НЕПАРТИ́ЙНЫЙ, -ая, -ое партияһыҙ, фирҡәһеҙ; **неparти́йные лю́ди** фирҡәһеҙ кешеләр

НЕПЕДАГОГИ́ЧНЫЙ, -ая, -ое педагогика ҡағиҙәләренә (талаптарына) тура килмәй торған (буйһонмаған); **непедагоги́чный посту́пок** педагогика талаптарына буйһонмаған ҡыланыш

НЕПЕРЕВОДИ́МЫЙ, -ая, -ое тәржемә ителмәй (итеп булмай) торған; **непереводи́мое выраже́ние** тәржемә итеп булмай торған әйтем

НЕПЕРЕДАВА́ЕМЫЙ, -ая, -ое һүҙ менән аңлатып бирә алмаҫлыҡ, һөйләп биргеһеҙ (бирә алмаҫлыҡ), аңлата алмаҫлыҡ

НЕПЕРЕНОСИ́МЫЙ, -ая, -ое түҙә алмаҫлыҡ, түҙеп торғоһоҙ, сыҙағыһыҙ; **непереноси́мая боль** түҙеп торғоһоҙ ауыртыу

НЕПЕРЕХО́ДНЫЙ, -ая, -ое *грам.* күсемһеҙ; **неперехо́дный глаго́л** күсемһеҙ ҡылым

НЕПЕЧА́ТНЫЙ, -ая, -ое *разг.* (*непристойный — о словах, брани*) тупаҫ, әшәке, оятһыҙ; **непеча́тные слова́** әшәке һүҙҙәр

НЕПИ́САНЫЙ, -ая, -ое рәсми яҙылмаған, ғөрөф-ғәҙәт (йола) буйынса килгән; **непи́саный зако́н** йола ҡанундары, яҙылмаған ҡанундар

НЕПЛАТЁЖ *м* түләмәү; **неплатёж за жильё** торлаҡ өсөн (аҡса) түләмәү

НЕПЛАТЁЖЕСПОСО́БНОСТЬ *ж*; *фин.* түләргә һәләтһеҙлек (хәленән килмәгәнлек); **неплатёжеспосо́бность зака́зчиков** заказ биреүселәрҙең түләргә һәләтһеҙлеге

НЕПЛАТЁЖЕСПОСО́БНЫЙ, -ая, -ое *фин.* түләргә һәләтһеҙ, түләргә хәленән (көсөнән) килмәгән; **неплатёжеспосо́бные ли́ца** түләргә һәләтһеҙ кешеләр

НЕПЛАТЕ́ЛЬЩИК *м* бурысын түләмәүсе; **зло́стный неплате́льщик** уҫал уй менән бурысын түләмәүсе

НЕПЛОДОРО́ДНОСТЬ *ж* уңдырышһыҙлыҡ; **неплодоро́дность земе́ль** ерҙәрҙең уңдырышһыҙлығы

НЕПЛОДОРО́ДНЫЙ, -ая, -ое уңдырышһыҙ; **неплодоро́дный уча́сток** уңдырышһыҙ участка

НЕПЛО́ТНЫЙ, -ая, -ое **1.** һирәк; **непло́тные же́рди забо́ра** һирәк итеп тотолған ҡойма, һайғау; **непло́тные облака́** һирәк болоттар **2.** беше булмаған; **непло́тная ткань** беше булмаған туҡыма

НЕПЛОХО́Й, -ая, -ое насар түгел, арыу (яҡшы) ғына, ҡәнәғәтләнерлек; **неплохо́й отве́т** ҡәнәғәтләнерлек яуап

НЕПОБЕДИ́МОСТЬ *ж* еңелмәҫлек, еңелмәҫ булыу

НЕПОБЕДИ́МЫЙ, -ая, -ое еңелмәç, еңелмәй торған, еңелгеһеҙ; **непобеди́мая а́рмия** еңелмәç ғәскәр (армия)

НЕПОВИ́ННЫЙ, -ая, -ое ғәйепһеҙ, гөнаһһыҙ; **при́знан непови́нным** ғәйепһеҙ тип танылған

НЕПОВИНОВЕ́НИЕ *с* буйһонмау, баш эймәү (бирмәү), тыңламау; **неповинове́ние вла́сти** власҡа буйһонмау

НЕПОВОРО́ТЛИВОСТЬ *ж* аҡрын ҡуҙғалыусанлыҡ, һүлпәнлек; **неповоро́тливость ума́** аҡылдың һүлпәнлеге

НЕПОВОРО́ТЛИВЫЙ, -ая, -ое ауыр (аҡрын) ҡуҙғалыусан, нәкәç, һүлпән; **неповоро́тливый челове́к** аҡрын ҡуҙғалыусан кеше

НЕПОВТОРИ́МОСТЬ *ж* тиңһеҙ (ҡабатланмаç) булыу, оҡшашы (тиңе) булмау, ҡабатлауы мөмкин булмау; **неповтори́мость пре́жних дней** үткән көндәрҙең ҡабатланмаç булыуы

НЕПОВТОРИ́МЫЙ и **НЕПОВТОРЯ́ЕМЫЙ,** -ая, -ое үҙенә бер төрлө, оҡшашы-тиңе булмаған, ҡабатланмаç, ҡабатлауы (ҡабатланыуы) мөмкин булмаған; **неповтори́мая красота́** оҡшашы-тиңе булмаған гүзәллек

НЕПОГО́ДА *ж* йонсоу (боҙоҡ) көн(дәр), елле-ямғырлы (елле-буранлы) көн(дәр); **осе́нняя непого́да** көҙгө йонсоу көндәр

НЕПОГО́ЖИЙ, -ая, -ее *разг.* йонсоу, болотло; **непого́жие дни** йонсоу көндәр

НЕПОГРЕШИ́МОСТЬ *ж* яңылышмау(санлыҡ), хаталанмау(санлыҡ), яңылышмай (хаталанмай) торған булыу

НЕПОГРЕШИ́МЫЙ, -ая, -ое яңылышмай (хаталанмай, шик тыуҙырмай) торған, һис шикһеҙ дөрөç; **непогреши́мый результа́т** һис шикһеҙ дөрөç һөҙөмтә

НЕПОДАЛЁКУ *нареч.* алыç түгел, яҡында, яҡын тирәлә, ошо тирәлә (генә); **неподалёку видне́ется лес** яҡында (ғына) урман күренә

НЕПОДА́ТЛИВОСТЬ *ж* **1.** эшкәртеүгә (ыңғайға) килмәү, ҡыйынлыҡ менән эшкәртелеү; **непода́тливость ста́ли** ҡоростоң ҡыйынлыҡ менән эшкәртелеүе **2.** *перен.* ыҡҡа (яйға, ипкә) килмәү, үҙ һүҙлелек

НЕПОДА́ТЛИВЫЙ, -ая, -ое **1.** эшкәртеүгә килмәү, ҡыйынлыҡ менән эшкәртелә торған; **непода́тливый ка́мень** ҡыйынлыҡ менән эшкәртелә торған таш **2.** *перен.* (*неуступчивый*) ыҡҡа (яйға, ипкә) килмәгән, үҙ һүҙле, еңмеш; **непода́тливый челове́к** үҙ һүҙле кеше

НЕПОДВЕ́ДОМСТВЕННЫЙ, -ая, -ое -ға/-гә ҡарамаған (буйһонмаған), ҡарамағында булмаған; **неподве́домственные заво́ду дома́** завод ҡарамағында булмаған йорттар

НЕПОДВИ́ЖНОСТЬ *ж* хәрәкәтһеҙлек, хәрәкәтһеҙ булыу; **стоя́ть в неподви́жности** хәрәкәтһеҙ баçып тороу

НЕПОДВИ́ЖНЫЙ, -ая, -ое **1.** хәрәкәтһеҙ, хәрәкәтләнмәү; **окружа́ющая приро́да ка́жется неподви́жной** тире-йүндәге тәбиғәт хәрәкәтһеҙ кеүек тойола **2.** (*медлительный — о человеке*) яй, ығыш, мыштыр, һүлпән; **неподви́жный челове́к** һүлпән кеше **3.** (*застывший — о взгляде, выражении лица и т.п.*) ҡатып ҡалған; **неподви́жное лицо́** ҡатып ҡалған йөҙ

НЕПОДГОТО́ВЛЕННОСТЬ *ж* әҙерлекһеҙлек, әҙерлекһеҙ булыу; **неподгото́вленность ученика́** уҡыусының әҙерлекһеҙлеге

НЕПОДГОТО́ВЛЕННЫЙ, -ая, -ое әҙерлекһеҙ, әҙерләнмәгән; **неподгото́вленный специали́ст** әҙерлекһеҙ белгес; **неподгото́вленный докла́д** әҙерләнмәгән доклад

НЕПОДДЕ́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*подлинный*) ысын, ялған түгел (булмаған); **неподде́льная по́дпись** ысын ҡултамға **2.** (*искренний*) эскерһеҙ, ысын күңелдән булған; **неподде́льная улы́бка** ысын күңелдән булған йылмайыу

НЕПОДКУ́ПНОСТЬ *ж* һатлыҡ булмау, һатылмаç булыу, һатылмаусан, намыçлылыҡ, тоғролоҡ; **неподку́пность судьи́** судьяның һатылмаç булыуы (һатылмаусанлығы)

НЕПОДКУ́ПНЫЙ, -ая, -ое һатлыҡ түгел, һатылмаç, һатылмаусан, тоғро, намыçлы, ғәҙел; **неподку́пный челове́к** тоғро кеше

НЕПОДОБА́ЮЩИЙ, -ая, -ее килешһеҙ, килешмәй торған, тейешһеҙ, яраҡһыҙ; **вести́ себя́ неподоба́ющим о́бразом** үҙенде килешһеҙ тотоу

НЕПОДРАЖА́ЕМЫЙ, -ая, -ое оҡшашы (тиңдәше) булмаған, иç киткес (һәйбәт, шәп, яҡшы); **неподража́емый арти́ст** иç киткес шәп артист

НЕПОДСУ́ДНЫЙ, -ая, -ое *юр.* судҡа бире(ле)рлек (бирелергә тейеш) булмаған, хөкөмгә тарттырырлыҡ булмаған, хөкөм ителергә тейеш булмаған; **э́то неподсу́дное де́ло** был судҡа бирелә торған эш түгел

НЕПОДХОДЯ́ЩИЙ, -ая, -ее яраҡһыҙ, уңайһыҙ, ҡулайһыҙ; **неподходя́щие усло́вия** уңайһыҙ шарттар

НЕПОДЧИНЕ́НИЕ *с* буйһонмау, баш эймәү (бирмәү), тыңламау; **неподчине́ние вла́сти** власҡа буйһонмау

НЕПОЗВОЛИ́ТЕЛЬНОСТЬ *ж* ярамаçлыҡ (ярамай торған) булыу, юл ҡуйғыһыҙ (ҡуймаçлыҡ) булыу, юл ҡуйырға ярамай торған булыу

НЕПОЗВОЛИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое ярамаçлыҡ, ярамаған, юл ҡуйғыһыҙ (ҡуймаçлыҡ), юл ҡуйырға ярамағанлыҡ; **непозволи́тельный посту́пок** ярамаған ҡылыҡ

НЕПОКЛА́ДИСТЫЙ, -ая, -ое һүҙгә (ипкә) килмәүсән, үҙ һүҙенән ҡайтмаусан, үҙ һүҙле, еңмеш; **непокла́дистый челове́к** үҙ һүҙле кеше

НЕПОКОЛЕБИ́МОСТЬ *ж* икеләнмәүсәнлек, ныҡлыҡ, ныҡ тороусанлыҡ, ҡаҡшамаçлыҡ (ҡаҡшамаç) булыу; **прояви́ть непоколеби́мость** ныҡлыҡ күрһәтеү

НЕПОКОЛЕБИ́МЫЙ, -ая, -ое нык (тороусан), ҡаҡшамаç, ҡаҡшатылмаç; **непоколеби́мая дру́жба** ҡаҡшамаç дуçлыҡ

НЕПОКО́РНОСТЬ *ж* буйһонмау(санлыҡ), баш бирмәү(сәнлек); **непоко́рность ребёнка** баланың буйһонмауы

НЕПОКО́РНЫЙ, -ая, -ое буйһонмаусан, баш бирмәүсән (эймәүсән), тыңламаусан; **непоко́рный хара́ктер** буйһонмаусан холоҡ

НЕПОКРЫ́ТЫЙ, -ая, -ое **1.** (*незакрытый*) ҡапланмаған, түбәһеҙ, түбәһе ябылмаған; **но́вый непокры́тый дом** түбәһе ябылмаған яңы йорт **2.** *спец.* түләнмәй ҡалған; **непокры́тый креди́т** түләнмәй ҡалған бурыс

НЕПОЛА́ДКИ *мн.* (*ед.* **непола́дка** *ж*); *разг.* **1.** етешһеҙлектәр, кәмселектәр; **непола́дки в рабо́те** эштәге етешһеҙлектәр **2.** ыҙғыш-талаш, аңлашылмаусылыҡ; **семе́йные непола́дки** ғаиләләге аңлашылмаусылыҡтар

НЕПОЛИВНО́Й, -ая, -ое *с.-х.* һуғарылмай торған, һуғарыуһыҙ; **неполивны́е зе́мли** һуғарылмай торған ерҙәр

НЕПОЛНОГЛА́СИЕ *с*; *лингв.* һуҙынҡыларҙың кәмлеге, тулы булмауы (*иçке славян телендә тартынҡылар араһындағы "-ра", "-ла", "-ре", "-ле", мәç.*, **врата́**, **зла́то**, **брег**, **шлем**)

НЕПОЛНОПРА́ВИЕ *с* и **НЕПОЛНОПРА́ВНОСТЬ** *ж* тулы хоҡуҡлы булмау; **неполнопра́вие угнетённых наро́дов** иҙелгән халыҡтарҙың тулы хоҡуҡлы булмауы

НЕПОЛНОПРА́ВНЫЙ, -ая, -ое тулы хоҡуҡлы булмаған

НЕПОЛНОТА́ *ж* тулы түгеллек, кәмлек; **неполнота́ све́дений** мәғлүмәттәрҙең тулы түгеллеге

НЕПОЛНОЦЕ́ННОСТЬ *ж* кәмселеклек, кәмселекле булыу, түбән (насар) сифатлылыҡ; **неполноце́нность фи́льма** фильмдың кәмселекле булыуы

НЕПОЛНОЦЕ́ННЫЙ, -ая, -ое кәмселекле, түбән (насар) сифатлы; **неполноце́нные проду́кты** түбән сифатлы аҙыҡтар

НЕПО́ЛНЫЙ, -ая, -ое бүçкә, кәм, тулы булмаған; **непо́лное ведро́** бүçкә күнәк; **непо́лный курс обуче́ния** тулы булмаған уҡытыу курсы ♦ **непо́лное предложе́ние** *грам.* кәм һөйләм; **непо́лная сре́дняя шко́ла** тулы булмаған урта мәктәп (*туғыҙ йыллыҡ мәктәп*)

НЕПОЛО́ЖЕННЫЙ, -ая, -ое (*обычно с сущ. "место", "время", "число", "час"*) тейешле булмаған, ярамаған; **яви́ться в неполо́женное вре́мя** ярамаған ваҡытҡа килеү

НЕПОМЕ́РНЫЙ, -ая, -ое сикһеҙ, саманан (сиктән) тыш; **непоме́рные тре́бования** сиктән тыш талаптар

НЕПОНИМА́НИЕ *с* аңламау, төшөнмәү; **по́лное непонима́ние** бөтөнләй аңламау

НЕПОНЯ́ТЛИВОСТЬ *ж* аңралыҡ, аңышлыҡ, маҡаулыҡ; **непоня́тливость ученика́** уҡыусының аңышлығы

НЕПОНЯ́ТЛИВЫЙ, -ая, -ое аңһыҙ, аңра, аңыш, маҡау; **непоня́тливый ребёнок** аңыш бала

НЕПОНЯ́ТНОСТЬ *ж* аңлайышһыҙлыҡ, аңлайышһыҙ булыу, сәйерлек; **непоня́тность сочине́ния** иншаның аңлайышһыҙлығы

НЕПОНЯ́ТНЫЙ, -ая, -ое **1.** аңлайышһыҙ, аңлашылмаған; **непоня́тное сло́во** аңлайышһыҙ һүҙ **2.** (*странный*) аңлайышһыҙ, ғәжәп, сәйер; **непоня́тный слу́чай** сәйер ваҡиға

НЕПОПАДА́НИЕ *с* яҙа тейеү (китеү), тейҙермәү; **непопада́ние в мише́нь** сәпкә тейҙермәү

НЕПОПРАВИ́МОСТЬ *ж* төҙәтеп булмау, төҙәтелмәçлек булыу; **непоправи́мость оши́бки** хатаның төҙәтелмәçлек булыуы

НЕПОПРАВИ́МЫЙ, -ая, -ое төҙәтелмәçлек, төҙәтеп булмай торған (булмаçлыҡ); **непоправи́мая беда́** төҙәтелмәçлек бәлә

НЕПОРО́ДНЫЙ, -ая, -ое *с.-х.* тоҡомһоҙ, яҡшы тоҡомло (тоҡомдан) булмаған; **непоро́дный скот** тоҡомһоҙ мал

НЕПОРО́ЧНОСТЬ *ж* сафлыҡ, ғиффәтлек, гөнаһһыҙлыҡ; **непоро́чность ю́ности** йәшлектең сафлығы; **непоро́чность мы́слей** хистәрҙең сафлығы

НЕПОРО́ЧНЫЙ, -ая, -ое саф, ғиффәтле, гөнаһһыҙ; **непоро́чная душа́** саф күңел

НЕПОРЯ́ДОК *м* тәртипһеҙлек, тәртип юҡлыҡ (булмау); **непоря́дки в рабо́те** эштәге тәртипһеҙлектәр

НЕПОРЯ́ДОЧНОСТЬ *ж* йүнһеҙлек, намыçһыҙлыҡ; **прояви́ть непоря́дочность** йүнһеҙлек күрһәтеү

НЕПОРЯ́ДОЧНЫЙ, -ая, -ое рәтһеҙ, йүнһеҙ, намыçһыҙ, насар; **непоря́дочный посту́пок** насар ҡылыныш

НЕПОСВЯЩЁННЫЙ, -ая, -ое хәбәрҙар (таныш) булмаған; **непосвящённый в дела́ друзе́й челове́к** дуçтарының эше менән таныш булмаған кеше

НЕПОСЕ́ДА *м* и *ж*; *разг.* тиктормаç, тынғыһыҙ (*кеше*)

НЕПОСЕ́ДЛИВОСТЬ *ж* тик тормаусанлыҡ, тынғыһыҙлыҡ; **непосе́дливость ребёнка** баланың тынғыһыҙлығы

НЕПОСЕ́ДЛИВЫЙ, -ая, -ое тынғыһыҙ, тиктормаç; **непосе́дливый ребёнок** тынғыһыҙ бала; **непосе́дливый хара́ктер** тынғыһыҙ холоҡ

НЕПОСЕЩЕ́НИЕ *с* йөрөмәү, бармау; **непосеще́ние ле́кций** лекцияға йөрөмәү

НЕПОСИ́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое көс (еткеһеҙ) етмәçлек, хәлдән килмәй торған (килмәçлек), ауыр; **непоси́льная рабо́та** хәлдән килмәçлек эш

НЕПОСЛЕ́ДОВАТЕЛЬНОСТЬ *ж* эҙмә-эҙлелек булмау, эҙмә-эҙлекһеҙлек; **непосле́довательность**

ность в изложе́нии һөйләүҙә эҙмә-эҙлелек булмау

НЕПОСЛЕ́ДОВАТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое эҙмә-эҙлекһеҙ; **непосле́довательное рассужде́ние** эҙмә-эҙлекһеҙ фекер йөрөтөү

НЕПОСЛУША́НИЕ *с* тыңламау, буйһонмау; **наказа́ть за непослуша́ние** тыңламаған өсөн яза биреү

НЕПОСЛУ́ШНЫЙ, -ая, -ое тыңлауһыҙ, буйһонмаусан, ҡарышҡаҡ, ҡарышыусан; **непослу́шный ребёнок** тыңлауһыҙ бала

НЕПОСРЕ́ДСТВЕННОСТЬ *ж* саф күңеллелек, эскерһеҙлек, тәбиғилек; **наи́вная непосре́дственность** бер ҡатлы тәбиғилек

НЕПОСРЕ́ДСТВЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** тура, туранан-тура; **непосре́дственный нача́льник** туранан-тура хужа **2.** тәбиғи, эскерһеҙ, саф күңелле; **непосре́дственный челове́к** эскерһеҙ кеше

НЕПОСТИЖИ́МЫЙ, -ая, -ое аңлап булмаҫлыҡ, аҡыл етмәҫлек, аҡылға (башҡа) һыймаҫлыҡ; **непостижи́мые причи́ны** аҡыл етмәҫлек сәбәптәр ♦ **уму́ непостижи́мо** аҡылға (башҡа) һыймаҫлыҡ

НЕПОСТОЯ́ННЫЙ, -ая, -ое **1.** (*изменчивый*) үҙгәреүсән, алмашыныусан; **непостоя́нная пого́да** алмашыныусан һауа торошо **2.** (*о человеке*) тотанаҡһыҙ, тотороҡһоҙ, аумаҡай; **непостоя́нный челове́к** тотороҡһоҙ кеше

НЕПОСТОЯ́НСТВО *с* үҙгәреүсәнлек, үҙгәреүсән булыу, алмашыныусанлыҡ, алмашыныусан булыу

НЕПОТОПЛЯ́ЕМОСТЬ *ж*; *мор.* батмай торған булыу, батмаусанлыҡ; **непотопля́емость корабля́** караптың батмаусанлығы

НЕПОТУХА́ЮЩИЙ, -ая, -ее һүнмәҫ; **непотуха́ющий ого́нь** һүнмәҫ ут

НЕПОХО́ЖИЙ, -ая, -ее оҡшамаған, оҡшаш булмаған; **непохо́жий на мать ребёнок** әсәһенә оҡшамаған бала

НЕПОЧА́ТЫЙ, -ая, -ое **1.** башланмаған, тотолмаған, ҡул теймәгән; **непоча́тая бу́лка** башланмаған күмәс **2.** *перен.* иҫәпһеҙ-хисапһыҙ, икһеҙ-сикһеҙ, күп; **непоча́тая си́ла** иҫәпһеҙ-хисапһыҙ көс ♦ **непоча́тый край** *чего* иҫәпһеҙ күп, бик күп, иҫәбе-хисабы юҡ

НЕПОЧТЕ́НИЕ *с см.* **неуваже́ние**

НЕПОЧТИ́ТЕЛЬНОСТЬ *ж* хөрмәт күрһәтмәү, ихтирамһыҙлыҡ; **проявля́ть непочти́тельность** ихтирамһыҙлыҡ күрһәтеү

НЕПОЧТИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое ихтирамһыҙ, ихтирам итмәүсән, һанға һуҡмаусан; **непочти́тельные де́ти** ихтирамһыҙ балалар

НЕПРА́ВДА *ж* ялған, алдыҡ; **говори́ть непра́вду** ялғанды һөйләү

НЕПРАВДОПОДО́БИЕ *с* ысынға (дөрөҫкә) оҡшамаған булыу, кеше ышанмаҫлыҡ булыу, тәбиғи булмау; **неправдоподо́бие новосте́й** яңылыҡтарҙың ысынға оҡшамаған булыуы

НЕПРАВДОПОДО́БНЫЙ, -ая, -ое **1.** кеше ышанмаҫлыҡ; **неправдоподо́бный слух** кеше ышанмаҫлыҡ хәбәр **2.** тәбиғи (ғәҙәттәгесә) булмаған, ысынға (дөрөҫкә) оҡшамаған; **неправдоподо́бное сча́стье** тәбиғи булмаған бәхет

НЕПРА́ВИЛЬНОСТЬ *ж* **1.** дөрөҫ түгеллек (булмау); **непра́вильность тео́рии** теорияның дөрөҫ түгеллеге **2.** яңылыш(лыҡ), хата(лыҡ), яңылыш (хата) булыу; **непра́вильность соста́вленной бума́ги** төҙөлгән ҡағыҙҙың яңылыш булыуы

НЕПРА́ВИЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** дөрөҫ булмаған (түгел), дөрөҫ -мау/-мәү; **непра́вильное воспита́ние** дөрөҫ тәрбиәләмәү **2.** яңылыш, хаталы; **непра́вильный отве́т** яңылыш яуап

НЕПРАВОМЕ́РНОСТЬ *ж* хаҡһыҙлыҡ, хаҡы булмағанлыҡ, урынһыҙ булыу, законса булмау, законға ҡаршы булғанлыҡ; **неправоме́рность тре́бований** талаптарҙың урынһыҙ булыуы

НЕПРАВОМЕ́РНЫЙ, -ая, -ое законһыҙ, урынһыҙ, законға ҡаршы булған, законса булмаған, хаҡһыҙ, хаҡы булмаған; **неправоме́рный посту́пок** законға ҡаршы эш итеү

НЕПРАВОМО́ЧНОСТЬ *ж*; *юр.* хоҡуҡһыҙлыҡ, хоҡуҡһыҙ булыу, хоҡуғы булмау, хаҡһыҙлыҡ; **неправомо́чность коми́ссии** комиссияның хоҡуҡһыҙлығы

НЕПРАВОМО́ЧНЫЙ, -ая, -ое *юр.* хоҡуҡһыҙ, хаҡһыҙ, хоҡуғы (хаҡы) булмаған; **он неправомо́чен подписа́ть докуме́нт** ул документҡа ҡул ҡуйырға хоҡуҡһыҙ

НЕПРАВОСПОСО́БНОСТЬ *ж*; *юр.* хоҡуҡһыҙлыҡ, хаҡһыҙлыҡ

НЕПРАВОСПОСО́БНЫЙ, -ая, -ое *юр.* хоҡуҡһыҙ, хаҡһыҙ

НЕПРАВОТА́ *ж* яңылышлыҡ, яңылышыу, хаталыҡ, хаталаныу; **чу́вствовать свою́ неправоту́** үҙеңдең хаталаныуыңды тойоу

НЕПРА́ВЫЙ, -ая, -ое **1.** яңылышыусы, хаталаныусы, яңылыш, хаталы; **непра́вое де́ло** хаталы эш **2.** *в знач. сказ.* яңылышыу, хаталаныу; **вы непра́вы** һеҙ яңылышаһығыҙ

НЕПРАКТИ́ЧНОСТЬ *ж* **1.** булдыҡһыҙлыҡ, эшлекһеҙлек; **проявля́ть непракти́чность** булдыҡһыҙлыҡ күрһәтеү **2.** уңайһыҙ (ҡулайһыҙ) булыу; **непракти́чность тка́ни** туҡыманың ҡулланыу өсөн ҡулайһыҙ булыуы

НЕПРАКТИ́ЧНЫЙ, -ая, -ое **1.** тәжрибәһеҙ, эшлекһеҙ; **непракти́чный челове́к** тәжрибәһеҙ кеше **2.** уңайһыҙ, яйһыҙ, ҡулай (яйлы, уңайлы) булмаған; **непракти́чное пла́тье** кейеү өсөн яйһыҙ күлдәк

НЕПРЕВЗОЙДЁННЫЙ, -ая, -ое **1.** иң яҡшы, иң юғары дәрәжәләге, тиңе булмаған; **непревзойдённый ма́стер** иң юғары дәрәжәләге оҫта **2.** (*достигший крайней степени своего проявления*) самаһыҙ, сиктән тыш; **непревзойдённая глу́пость** сиктән тыш иҫәрлек

НЕПРЕДВИ́ДЕННЫЙ, -ая, -ое алдан күрелмәгән, күҙҙә тотолмаған, көтөлмәгән; **непредви́денный слу́чай** көтөлмәгән хәл

НЕПРЕДНАМЕ́РЕННОСТЬ *ж* алдан уйлап (ниәтләп) эшләнмәгәнлек, алдан уйланмай эшләнгәнлек (эшләнгән булыу), юрамал түгел; **непреднаме́ренность посту́пка** ҡылған ҡылыҡтың алдан уйланмай эшләнгәнлеге

НЕПРЕДНАМЕ́РЕННЫЙ, -ая, -ое алдан уйлап (ниәтләп) эшләнмәгән, алдан уйланмай (яңылышлыҡ менән) эшләнгән; **непреднаме́ренный посту́пок** алдан уйланмай эшләнгән ҡылыҡ

НЕПРЕДОТВРАТИ́МОСТЬ *ж* ҡотолғоһоҙлоҡ; **непредотврати́мость собы́тий** ваҡиғаларҙың ҡотолғоһоҙлоғо

НЕПРЕДОТВРАТИ́МЫЙ, -ая, -ое ҡотолғоһоҙ; **непредотврати́мая боле́знь** ҡотолғоһоҙ сир

НЕПРЕДСТАВИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое күрмәлекһеҙ, олпатһыҙ, күркһеҙ; **непредстави́тельная вне́шность** күрмәлекһеҙ ҡиәфәт

НЕПРЕКЛО́ННОСТЬ *ж* ныҡлыҡ, ҡаҡшамаҫ булыу; **непрекло́нность во́ли** ихтыярҙың ҡаҡшамаҫ булыуы

НЕПРЕКЛО́ННЫЙ, -ая, -ое ныҡ, ныҡлы, ҡаты, ҡаҡшамаҫ; **челове́к с непрекло́нной во́лей** ҡаты ихтыярлы кеше

НЕПРЕЛО́ЖНОСТЬ *ж* боҙолмаҫ (үҙгәртелмәҫ) булыу, мотлаҡ булыу; **непрело́жность зако́на** закондың үҙгәртелмәҫ булыуы

НЕПРЕЛО́ЖНЫЙ, -ая, -ое **1.** боҙолмай (үҙгәртелмәй) торған; **непрело́жное пра́вило** үҙгәртелмәй торған ҡағиҙә **2.** бәхәсһеҙ, кире ҡаҡҡыһыҙ (ҡаҡмаҫлыҡ); **непрело́жная мысль** бәхәсһеҙ фекер

НЕПРЕМЕ́ННЫЙ, -ая, -ое мәжбүри, тейешле, иң кәрәкле, мотлаҡ; **непреме́нное усло́вие** мәжбүри шарт

НЕПРЕОДОЛИ́МОСТЬ *ж* еңеп сыҡҡыһыҙ булыу, еңеп (үтеп) сыға алмаҫлыҡ булыу; **непреодоли́мость препя́тствий** ҡаршылыҡтарҙың еңеп сыҡҡыһыҙ булыуы

НЕПРЕОДОЛИ́МЫЙ, -ая, -ое еңеп сыҡҡыһыҙ (сыҡмаҫлыҡ), еңеүе мөмкин булмаған, ҡаршы тороу мөмкин булмаған; **непреодоли́мая прегра́да** еңеп сыҡҡыһыҙ кәртә

НЕПРЕРЕКА́ЕМОСТЬ *ж* ҡәтғилек, бәхәсһеҙ булыу, бәхәсләшә алмаҫлыҡ; **непререка́емость авторите́та** авторитеттың ҡәтғилеге

НЕПРЕРЕКА́ЕМЫЙ, -ая, -ое бәхәсһеҙ, ҡәтғи, һис шикһеҙ; **непререка́емая и́стина** бәхәсһеҙ хәҡиҡәт

НЕПРЕРЫ́ВНОСТЬ *ж* өҙлөкһөҙлөк, өҙлөкһөҙ булыу; **непреры́вность трудово́го ста́жа** эш стажының өҙлөкһөҙлөгө

НЕПРЕРЫ́ВНЫЙ, -ая, -ое өҙлөкһөҙ, тотош, туҡтауһыҙ; **непреры́вные дожди́** өҙлөкһөҙ (яуған) ямғырҙар

НЕПРЕСТА́ННЫЙ, -ая, -ое туҡтауһыҙ, өҙлөкһөҙ; **непреста́нный ве́тер** туҡтауһыҙ ел

НЕПРЕХОДЯ́ЩИЙ, -ая, -ее *книжн.* үтмәй (юғалмай) торған, мәңге һаҡлана торған; **непреходя́щие це́нности** мәңге һаҡлана торған ҡиммәттәр

НЕПРИВЕ́ТЛИВОСТЬ *ж* яғымһыҙлыҡ, томһалыҡ, яғымһыҙ (томһа) булыу; **неприве́тливость взгля́да** ҡараштың яғымһыҙлығы

НЕПРИВЕ́ТЛИВЫЙ, -ая, -ое яғымһыҙ, томһа, ҡараңғы сырайлы; **неприве́тливый челове́к** томһа кеше

НЕПРИВЛЕКА́ТЕЛЬНОСТЬ *ж* һөйкөмһөҙлөк, һөйкөмһөҙ (күркһеҙ, яғымһыҙ) булыу; **непривлека́тельность лица́** йөҙҙөң яғымһыҙ булыуы

НЕПРИВЛЕКА́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое һөйкөмһөҙ, күркһеҙ, яғымһыҙ; **непривлека́тельная вне́шность** һөйкөмһөҙ тышҡы ҡиәфәт

НЕПРИВЫ́ЧКА *ж*; *разг.* өйрән(ел)мәгәнлек, ғәҙәтләнмәгәнлек, күнекмәгәнлек; **непривы́чка к физи́ческому труду́** физик эшкә күнекмәгәнлек; **уста́ть с непривы́чки** өйрәнелмәгәнлектән арыу

НЕПРИВЫ́ЧНОСТЬ *ж* өйрән(ел)мәгәнлек, күнекмәгәнлек, күнегелмәгәнлек, ғәҙәтлән(ел)мәгәнлек; **непривы́чность к но́вым усло́виям** яңы шарттарға өйрәнелмәгәнлек

НЕПРИВЫ́ЧНЫЙ, -ая, -ое өйрәнелмәгән, күнегелмәгән, ғәҙәтләнелмәгән, ғәҙәткә инмәгән (булмаған); **непривы́чное де́ло** күнегелмәгән эш

НЕПРИГЛЯ́ДНОСТЬ *ж* күркһеҙлек, ҡотһоҙлоҡ, иләмһеҙлек, шыҡһыҙлыҡ; **неприглядность жилья́** торлаҡтың шыҡһыҙлығы

НЕПРИГЛЯ́ДНЫЙ, -ая, -ое күркһеҙ, ҡотһоҙ, иләмһеҙ, шыҡһыҙ, йәмһеҙ; **непригля́дная оде́жда** күркһеҙ кейем; **непригля́дный посту́пок** йәмһеҙ ҡылыныш; **непригля́дная карти́на** йәмһеҙ күренеш

НЕПРИГО́ДНОСТЬ *ж* яраҡһыҙлыҡ, яраҡһыҙ булыу; **неприго́дность прибо́ров** приборҙарҙың яраҡһыҙлығы

НЕПРИГО́ДНЫЙ, -ая, -ое яраҡһыҙ; **неприго́дный для жилья́ дом** йәшәүгә яраҡһыҙ йорт

НЕПРИЕ́МЛЕМОСТЬ *ж* килешмәҫлек, килешерлек булмау, килешеп булмаҫлыҡ, ярамаҫлыҡ, ҡабул ителмәҫлек булыу; **неприе́млемость предложе́ния** тәҡдимдең ҡабул ителмәҫлек булыуы

НЕПРИЕ́МЛЕМЫЙ, -ая, -ое килешерлек булмаған, ҡабул итерлек булмаған (итмәҫлек), ярамаған; **неприе́млемые усло́вия** ҡабул итмәҫлек шарттар

НЕПРИЁМНЫЙ, -ая, -ое ҡабул итмәй торған; **неприёмные часы́** ҡабул итмәй торған сәғәт(тәр)

НЕПРИЗНА́НИЕ *с* танымау, инҡар итеү; **непризна́ние его́ рабо́т** уның эштәрен танымау

НЕПРИ́ЗНАННЫЙ, -ая, -ое танылмаған; **непри́знанный поэ́т** танылмаған шағир

НЕПРИКАСА́ЕМЫЙ, -ая, -ое *см.* **неприкоснове́нный**

НЕПРИКА́ЯННОСТЬ *ж*; *разг.* тынғыһыҙлыҡ, маҙаһыҙлыҡ, үҙенә-үҙе урын тапмау; **испыта́ть чу́вство неприка́янности** тынғыһыҙлыҡ кисереү

НЕПРИКА́ЯННЫЙ, -ая, -ое *разг.* тынғыһыҙ, маҙаһыҙ, үҙенә-үҙе урын тапмаған; **как неприка́янный хо́дит** үҙенә-үҙе урын тапмай йөрөй

НЕПРИКОСНОВЕ́ННОСТЬ *ж* именлек, ҡағылғыһыҙлыҡ, тейелгеһеҙлек; **неприкоснове́нность ли́чности** шәхес именлеге

НЕПРИКОСНОВЕ́ННЫЙ, -ая, -ое тейелмәҫ, тей(ел)мәй торған, ҡағылғыһыҙ, тей(ел)геһеҙ, тей(ел)мәй (һаҡлай) торған; **неприкоснове́нное лицо́** ҡағылғыһыҙ кеше; **неприкоснове́нный запа́с** тейелмәй торған һаҡлам

НЕПРИКРА́ШЕННЫЙ, -ая, -ое тәбиғи, биҙәп күрһәтелмәгән, саф, ысын; **неприкра́шенная пра́вда** ысын дөрөҫлөк

НЕПРИКРЫ́ТЫЙ, -ая, -ое **1.** ныҡябылмаған, ябылып етмәгән, яртылаш асыҡ; **неприкры́тая дверь** ябылып етмәгән ишек **2.** ҡапланмаған; **неприкры́тые сне́гом поля́** ҡар менән ҡапланмаған ялан(дар) **3.** *перен.* асыҡтан-асыҡ, ап-асыҡ, ысын; **неприкры́тая ложь** ап-асыҡ ялған

НЕПРИЛИ́ЧИЕ *с см.* **неприли́чность** 1

НЕПРИЛИ́ЧНОСТЬ *ж* **1.** әҙәпһеҙ(лек), тупаҫлыҡ; **неприли́чность посту́пка** ҡылыҡтың әҙәпһеҙлеге **2.** (*непристойные слова*) әҙәпһеҙ һүҙ; **сказа́ть неприли́чности** әҙәпһеҙ һүҙҙәр әйтеү

НЕПРИЛИ́ЧНЫЙ, -ая, -ое әҙәпһеҙ, урынһыҙ, килешһеҙ, ярамаған; **неприли́чное выраже́ние** әҙәпһеҙ һүҙ; **неприли́чный вид** килешһеҙ ҡиәфәт

НЕПРИМЕ́ТНОСТЬ *ж* һиҙелмәҫлек (тойолмаҫлыҡ, күҙгә ташланмаҫлыҡ) булыу, танылмаған булыу, күренекһеҙлек; **неприме́тность челове́ка** кешенең күренекһеҙлеге

НЕПРИМЕ́ТНЫЙ, -ая, -ое **1.** (күҙгә) күренмәҫ (салынмаҫ, ташланмаҫ), һиҙелмәҫлек, күҙгә күренмәй (ташланмай, салынмай) торған, һиҙелмәй (тойолмай) торған; **неприме́тная ра́зница** һиҙелмәҫлек айырма **2.** күренекһеҙ, танылмаған, әллә ни айырылып тормаған; **неприме́тная ли́чность** танылмаған шәхес

НЕПРИМИРИ́МОСТЬ *ж* килешмәҫ булыу, килешмәүсәнлек; **непримири́мость проти́вников** дошмандарҙың килешмәҫ булыуы

НЕПРИМИРИ́МЫЙ, -ая, -ое килешә (яраша) алмаҫлыҡ, ҡаты, килешмәүсән; **непримири́мая борьба́** ҡаты көрәш; **непримири́мые противоре́чия** яраша алмаҫлыҡ ҡаршылыҡтар

НЕПРИНУЖДЁННОСТЬ *ж* тәбиғилек, иркен тотоу, тартынмаусанлыҡ; **непринуждённость разгово́ра** һөйләшеүҙең тәбиғилеге

НЕПРИНУЖДЁННЫЙ, -ая, -ое тәбиғи, иркен, тартынмаусан, тартыныуһыҙ; **непринуждённый вид** тәбиғи ҡиәфәт

НЕПРИСПОСО́БЛЕННОСТЬ *ж* яраҡлашмағанлыҡ, ҡулайлашмағанлыҡ, яраҡлашмаған (ҡулайлашмаған) булыу; **неприспосо́бленность к се́льской жи́зни** ауыл тормошона яраҡлашмаған булыу

НЕПРИСПОСО́БЛЕННЫЙ, -ая, -ое яраҡлашмаған, ҡулайлашмаған; **неприспосо́бленный к хо́лоду органи́зм** һалҡынға яраҡлашмаған организм

НЕПРИСТО́ЙНОСТЬ *ж* **1.** әҙәпһеҙлек, оятһыҙлыҡ; **непристо́йность замеча́ния** иҫкәртеүҙең әҙәпһеҙлеге **2.** әҙәпһеҙ (килешмәгән) һүҙ (ҡыланыш); **говори́ть непристо́йности** әҙәпһеҙ һүҙҙәр әйтеү

НЕПРИСТО́ЙНЫЙ, -ая, -ое әҙәпһеҙ, оятһыҙ, килешмәгән; **непристо́йное поведе́ние** әҙәпһеҙ ҡыланыш

НЕПРИСТУ́ПНОСТЬ *ж* **1.** яҡынлаша алмау, яҡынлашып булмау, яҡын килерлек (барғыһыҙ) булыу; **непристу́пность укрепле́ний** нығытмаларға яҡынлашып булмау **2.** *перен.* тәкәбберлек, һауалылыҡ, ҡырыҫлыҡ, ҡатылыҡ

НЕПРИСТУ́ПНЫЙ, -ая, -ое **1.** яҡын барғыһыҙ, менеп (алып, барып) булмаҫлыҡ; **непристу́пная скала́** менеп булмаҫлыҡ ҡая **2.** *перен.* тәкәббер, һауалы, ҡырыҫ; **непристу́пный вид** тәкәббер ҡиәфәт

НЕПРИТВО́РНЫЙ, -ая, -ое хәйләһеҙ, эскерһеҙ, ысын күңелдән булған; **непритво́рная улы́бка** эскерһеҙ йылмайыу

НЕПРИТЯЗА́ТЕЛЬНОСТЬ *ж* (артыҡ) талапсан булмау, талымһыҙлыҡ; **непритяза́тельность дру́га** дуҫтың артыҡ талапсан булмауы

НЕПРИТЯЗА́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое (артыҡ) талапсан булмаған, талымһыҙ, ябай; **непритяза́тельный зри́тель** артыҡ талапсан булмаған тамашасы

НЕПРИХОТЛИ́ВОСТЬ *ж* **1.** әрһеҙлек, талымһыҙлыҡ; **неприхотли́вость расте́ния** үҫемлектең әрһеҙлеге **2.** ябайлыҡ; **неприхотли́вость рису́нка** биҙәктең ябайлығы

НЕПРИХОТЛИ́ВЫЙ, -ая, -ое **1.** әрһеҙ, талымһыҙ, талапсан булмаған; **неприхотли́в в еде́** ашауға талымһыҙ **2.** ябай; **неприхотли́вый узо́р** ябай биҙәк

НЕПРИЧА́СТНОСТЬ *ж* ҡатнашмау, ҡатнашы (ҡыҫылышы) булмау; **непричастность к де́лу** эшкә ҡыҫылышы булмау

НЕПРИЧА́СТНЫЙ, -ая, -ое ҡатнашмаған, ҡатнашы (ҡыҫылышы) булмаған, ҡатнашы юҡ; **неприча́стный к борьбе́** көрәшкә ҡатнашы булмаған

НЕПРИЮ́ТНЫЙ, -ая, -ое *разг. см.* **неую́тный**

НЕПРИЯ́ЗНЕННОСТЬ *ж* эскерлелек, күрә алмаусанлыҡ, үслек, хаслыҡ

НЕПРИЯ́ЗНЕННЫЙ, -ая, -ое эскерле, үсле, хаслы, күрә алмаусан, дошмандарса; **неприя́зненное отноше́ние** дошмандарса мөнәсәбәт; **неприя́зненный взгляд** күрә алмаусан ҡараш

НЕПРИЯ́ЗНЬ *ж* күрә алмаусанлыҡ, хаслыҡ, эскерлелек, нәфрәт; **скры́тая неприя́знь** йәшерен хаслыҡ

НЕПРИЯ́ТЕЛЬ *м собир.* дошман; **разби́ть неприя́теля** дошманды ҡыйратыу

НЕПРИЯ́ТЕЛЬСКИЙ, -ая, -ое дошман ...ы; **неприя́тельский отря́д** дошман отряды

НЕПРИЯ́ТИЕ *с*; *книжн.* ҡабул итмәү, танымау; **неприя́тие оши́бки** хатаны танымау

НЕПРИЯ́ТНОСТЬ *ж* күңелһеҙлек, күңелһеҙ хәл, уңайһыҙлыҡ; **нарва́ться на неприя́тность** күңелһеҙлеккә осрау

НЕПРИЯ́ТНЫЙ, -ая, -ое **1.** насар; **неприя́тный за́пах** насар еҫ **2.** күңелһеҙ, уңайһыҙ; **неприя́тный слу́чай** күңелһеҙ ваҡиға

НЕПРОБИВА́ЕМОСТЬ *ж* **1.** тишеп үтә (тишелә) алмаҫлыҡ булыу; **непробива́емость се́йфа** сейфтың тишелә алмаҫлыҡ булыуы **2.** *перен., разг.* кеҙе булыу, өгөткә (өгөт-нәсихәткә) бирелмәүсән булыу; **непробива́емость хара́ктера** өгөткә бирелмәүсән холоҡло булыу

НЕПРОБИВА́ЕМЫЙ, -ая, -ое **1.** тишеп сыға (үтә, инә, тишелә) алмаҫлыҡ, тишеп сығыуы (үтеүе, инеүе) мөмкин булмаған; **непробива́емая броня́** тишеп инеүе мөмкин булмаған броня **2.** *перен., разг.* өгөткә (димгә, ыҡҡа) килмәгән; **непробива́емый челове́к** өгөткә килмәгән кеше

НЕПРОБУ́ДНЫЙ, -ая, -ое ҡаты, ныҡ; **непробу́дный сон** ҡаты йоҡо

НЕПРОВОДНИ́К *м*; *эл.* йылылыҡ үткәрмәй торған матдә

НЕПРОГЛЯ́ДНЫЙ, -ая, -ое дөм ҡараңғы, күҙгә төртһәң күренмәҫлек; **непрогля́дная ночь** дөм ҡараңғы төн

НЕПРОДОЛЖИ́ТЕЛЬНОСТЬ *ж* ҡыҫҡа булыу, ҡыҫҡалыҡ, оҙаҡҡа һуҙылмау; **непродолжи́тельность кани́кул** каникулдарҙың ҡыҫҡалығы

НЕПРОДОЛЖИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое ҡыҫҡа, оҙаҡҡа һуҙылмаған; **непродолжи́тельный о́тпуск** ҡыҫҡа ял

НЕПРОДУКТИ́ВНЫЙ, -ая, -ое **1.** файҙаһыҙ, нәтижәһеҙ, һөҙөмтәһеҙ; **непродукти́вный труд** һөҙөмтәһеҙ хеҙмәт **2.** *лингв.* һирәк ҡулланыла торған; **непродукти́вные а́ффиксы** һирәк ҡулланыла торған аффикстар

НЕПРОДУ́МАННЫЙ, -ая, -ое яҡшылап уйланмаған (әҙерләнмәгән); **непроду́манная речь** яҡшылап уйланмаған телмәр

НЕПРОЕ́ЗЖИЙ, -ая, -ее үткеһеҙ, үтә алмаҫлыҡ, үтеп булмаҫлыҡ; **непрое́зжая доро́га** үтеп булмаҫлыҡ юл

НЕПРОИЗВОДИ́ТЕЛЬНОСТЬ *ж* файҙаһыҙлыҡ, һөҙөмтәһеҙлек; **непроизводи́тельность ручно́го труда́** ҡул хеҙмәтенең һөҙөмтәһеҙлеге

НЕПРОИЗВОДИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** файҙаһыҙ, һөҙөмтәһеҙ; **непроизводи́тельные расхо́ды** файҙаһыҙ сығымдар **2.** матди ҡиммәттәр етештермәй торған; **непроизводи́тельная часть населе́ния** халыҡтың матди ҡиммәттәр етештермәй торған өлөшө

НЕПРОИЗВО́ЛЬНОСТЬ *ж* ирекһеҙлек, ихтыярһыҙ (ихтыярҙан, теләктән тыш) булыу; **непроизво́льность движе́ний** хәрәкәттәрҙең ихтыярһыҙ булыуы

НЕПРОИЗВО́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое ирекһеҙ, ихтыярһыҙ, ихтыярҙан тыш; **непроизво́льный вздох** ирекһеҙ көрһөнөү

НЕПРОЛА́ЗНЫЙ, -ая, -ое *разг.* үткеһеҙ, үтә алмаҫлыҡ, үтеп булмаҫлыҡ (сыҡҡыһыҙ); **непрола́зное боло́то** үтеп сыҡҡыһыҙ һаҙлыҡ

НЕПРОМОКА́ЕМЫЙ, -ая, -ое һыу (дым) үткәрмәй торған; **непромока́емые сапоги́** һыу үткәрмәй торған итек

НЕПРОНИЦА́ЕМОСТЬ *ж* **1.** үткәрмәүсәнлек (*һыуҙы, яҡтылыҡты, тауышты һ.б.*); **непроница́емость бума́ги** ҡағыҙҙың һыу үткәрмәүсәнлеге **2.** *перен.* аҫтыртынлыҡ, йәшеренлек; **непроница́емость лица́** йөҙҙәге аҫтыртынлыҡ

НЕПРОНИЦА́ЕМЫЙ, -ая, -ое **1.** үткәрмәүсән, үткәрмәй торған (*һыуҙы, яҡтылыҡты, тауышты һ.б.*); **непроница́емая стена́** (тауышты, яҡтылыҡты) үткәрмәй торған стена **2.** *перен.* аҫтыртын, йәшерен; **непроница́емый челове́к** аҫтыртын кеше

НЕПРОПОРЦИОНА́ЛЬНОСТЬ *ж* пропорцияһыҙлыҡ, пропорцияһыҙ булыу, пропорциональ булмау; **непропорциона́льность те́ла** кәүҙәнең пропорцияһыҙ булыуы

НЕПРОПОРЦИОНА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое пропорцияһыҙ, пропорциональ булмаған; **непропорциона́льное лицо́** пропорцияһыҙ йөҙ

НЕПРОСВЕЩЁННОСТЬ *ж* белемһеҙлек, уҡымышһыҙлыҡ, наҙанлыҡ, томаналыҡ

НЕПРОСВЕЩЁННЫЙ, -ая, -ое белемһеҙ, уҡымышһыҙ, томана, наҙан; **непросвещённый челове́к** наҙан кеше

НЕПРОСТИ́ТЕЛЬНОСТЬ *ж* кисер(ел)мәҫлек (ғәфү ит(ел)мәҫлек) булыу; **непрости́тельность оши́бки** хатаның ғәфү ителмәҫлек булыуы

НЕПРОСТИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое ғәфү ит(ел)мәҫлек, кисер(ел)мәҫлек; **непрости́тельная невнима́тельность** ғәфү итмәҫлек иғтибарһыҙлыҡ

НЕПРОХОДИ́МОСТЬ *ж* **1.** үтә алмаҫлыҡ булыу; **непроходи́мость боло́т** һаҙлыҡтарҙың үтә алмаҫлыҡ булыуы **2.** *мед.* үткәрмәүсәнлек; **не-**

проходи́мость кише́чника йыуан эсәктең үткәрмәүсәнлеге

НЕПРОХОДИ́МЫЙ, -ая, -ое **1.** үткеһеҙ, үтә алмаҫлыҡ, үтеп булмаҫлыҡ; **непроходи́мые леса́** үтә алмаҫлыҡ урмандар **2.** *перен., разг.* шыр, үтә; **непроходи́мый глупе́ц** шыр тиле

НЕПРО́ЧНОСТЬ *ж* ныҡлы булмау, ныҡ түгеллек, ватылып (һынып) барыу; **непро́чность тка́ни** туҡыманың ныҡлы булмауы

НЕПРО́ЧНЫЙ, -ая, -ое **1.** ныҡ булмаған, тиҙ туҙыусан, һыныусан, ватылыусан; **непро́чная о́бувь** тиҙ туҙыусан аяҡ кейеме **2.** *перен.* ныҡ булмаған, ышаныcһыҙ; **непро́чная дру́жба** ышаныcһыҙ дуҫлыҡ

НЕПРО́ШЕНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*незваный*) саҡырылмаған; **непро́шеный гость** саҡырылмаған ҡунаҡ **2.** (*ненужный*) кәрәкмәгән, кәрәкһеҙ, урынһыҙ, **непро́шеное вмеша́тельство** урынһыҙ ҡыҫылыу

НЕПУТЁВЫЙ, -ая, -ое *разг.* **1.** аҙғын, боҙоҡ, юлдан яҙған, еңел аҡыллы; **непутёвый челове́к** юлдан яҙған кеше **2.** мәғәнәһеҙ, йүнһеҙ; **непутёвые слова́** мәғәнәһеҙ һүҙҙәр

НЕПЬЮ́ЩИЙ, -ая, -ее (араҡы) эсмәй торған, эсмәгән; **он непью́щий челове́к** ул эсмәй торған кеше

НЕРАБОТОСПОСО́БНОСТЬ *ж* эшкә һәләтһеҙлек (яраҡһыҙлыҡ, булдыҡһыҙлыҡ), эшкә һәләтһеҙ (яраҡһыҙ, булдыҡһыҙ) булыу; **вре́менная неработоспосо́бность** ваҡытлыса эшкә яраҡһыҙ булыу

НЕРАБОТОСПОСО́БНЫЙ, -ая, -ое эшкә һәләтһеҙ (яраҡһыҙ, булдыҡһыҙ); **стать неработоспосо́бным в результа́те боле́зни** сирләү арҡаһында эшкә яраҡһыҙ булып ҡалыу

НЕРАБО́ЧИЙ, -ая, -ее **1.** эшсе(ләрҙән) булмаған, физик эш менән шөғөлләнмәгән, эштә (эшкә) ҡулланылмай торған; **нерабо́чее происхожде́ние** сығышы яғынан эшселәрҙән булмаған; **нерабо́чая оде́жда** эшкә кейелмәй торған кейем **2.** (*о животных*) эшкә яраҡһыҙ, эшкә егелмәй торған; **нерабо́чая ло́шадь** эшкә егелмәй торған ат **3.** (*о времени*) ял ...ы; **нерабо́чий день** ял көнө **4.** эшләге килмәгән; **нерабо́чее настрое́ние** эшләге килмәгән кәйеф

НЕРА́ВЕНСТВО *с* **1.** тигеҙһеҙлек; **экономи́ческое нера́венство** иҡтисади тигеҙһеҙлек **2.** *мат.* тигеҙһеҙлек

НЕРАВНОДУ́ШИЕ *с* яратыусан (әүәҫ, күңел һалыусан) булыу, вайымлылыҡ, ҡайғыртыусанлыҡ, ҡомарлылыҡ; **неравноду́шие к му́зыке** музыкаға әүәҫ булыу

НЕРАВНОДУ́ШНЫЙ, -ая, -ое яратыусан, әүәҫ, күңел һалыусан, вайымлы; **неравноду́шный к чте́нию книг** китап уҡырға әүәҫ

НЕРАВНОМЕ́РНОСТЬ *ж* тигеҙһеҙлек; **неравноме́рность распределе́ния** бүлеүҙәге тигеҙһеҙлек

НЕРАВНОМЕ́РНЫЙ, -ая, -ое тигеҙһеҙ, тигеҙ булмаған; **неравноме́рное движе́ние** тигеҙһеҙ хәрәкәт; **неравноме́рное дыха́ние** тигеҙ тын алмау

НЕРАВНОПРА́ВИЕ *с* и **НЕРАВНОПРА́ВНОСТЬ** *ж* хоҡуҡта тигеҙһеҙлек, тиң хоҡуҡлы булмау; **неравнопра́вие же́нщин** ҡатын-ҡыҙҙың тиң хоҡуҡлы булмауы; **неравнопра́вность на́ций** милләттәрҙең тиң хоҡуҡлы булмауы

НЕРАВНОПРА́ВНЫЙ, -ая, -ое хоҡуҡта тигеҙһеҙ, тиң хоҡуҡлы булмаған; **неравнопра́вный догово́р** тиң хоҡуҡлы булмаған килешеү

НЕРА́ВНЫЙ, -ая, -ое **1.** тигеҙ булмаған, бер тигеҙ булмаған, төрлө; **нера́вные си́лы** тигеҙ булмаған көстәр; **нера́вные расстоя́ния** бер тигеҙ булмаған аралар **2.** тиң (иш, пар) булмаған, пар килмәгән, тиңһеҙ; **нера́вный брак** пар булмаған никах

НЕРАДИ́ВОСТЬ *ж* иренсәклек, ғәмһеҙлек, вайымһыҙлыҡ, уңмағанлыҡ; **нерадивость ученика́** уҡыусының вайымһыҙлығы

НЕРАДИ́ВЫЙ, -ая, -ое ғәмһеҙ, вайымһыҙ, иренсәк, арамъя, уңмаған; **нерадивый рабо́тник** арамъя хеҙмәткәр

НЕРА́ДОСТНЫЙ, -ая, -ое күңелһеҙ, моңһоу, яманһыу, бойоҡ, ҡайғылы; **нера́достные дни** күңелһеҙ көндәр; **нера́достный взгляд** бойоҡ ҡараш

НЕРАЗБЕРИ́ХА *ж*; *разг.* буталсыҡ; **неразбери́ха в докуме́нтах** эш ҡағыҙҙарындағы буталсыҡтар

НЕРАЗБО́РЧИВОСТЬ *ж* **1.** (*нечёткость*) танып (айырып) булмау, танымаҫлыҡ (таныгыһыҙ) булыу; **неразбо́рчивость букв** хәрефтәрҙең таныгыһыҙ булыуы **2.** (*неприхотливость, невзыскательность*) талымһыҙлыҡ; **неразбо́рчивость в еде́** ашауҙағы талымһыҙлыҡ

НЕРАЗБО́РЧИВЫЙ, -ая, -ое **1.** (*нечёткий*) танып (айырып) булмаған, танымаҫлыҡ; **неразбо́рчивый по́черк** танымаҫлыҡ яҙыу **2.** (*неприхотливый, невзыскательный*) талымһыҙ, һайланмаусан; **неразбо́рчивый челове́к** талымһыҙ кеше **3.** *обычно кратк. ф.* (*беспринципный*) тартынмаусан, сирҡанмаусан, сикәнмәүсән; **неразбо́рчив в знако́мствах** танышыуҙан тартынмаусан

НЕРАЗВИТО́Й, -ая, -ое **1.** үҫешмәгән, артыҡ үҫмәгән, үҫешмәй ҡалған; **неразвиты́е му́скулы** үҫешмәй ҡалған мускулдар **2.** үҫтерелмәгән, камиллаштырылмаған; **неразвито́й тала́нт** үҫтерелмәгән талант **3.** (*отсталый*) артта ҡалған; **неразвиты́е стра́ны** артта ҡалған илдәр **4.** уҡымаған, донъя күрмәгән **5.** тулыһынса (тейешенсә) асылмаған (асып бирелмәгән); **неразвита́я аргумента́ция** тейешенсә иҫбатланмаған аргумент

НЕРА́ЗВИТОСТЬ *ж* үҫмәй ҡалғанлыҡ, үҫешмәгәнлек, камиллашмаған (камиллаштырылмаған) булыу, уҡымай (артта) ҡалыу, тулыһынса асылмау; **нера́звитость органи́зма** организмдың

үçмәй ҡалыуы; **нера́звитость ю́ноши** йәш егеттең уҡымай ҡалыуы

НЕРАЗГА́ДАННЫЙ, -ая, -ое асылмаған, аңлашылмаған, асыҡланмаған, аңлашылып (асыҡланып) етмәгән; **неразга́данная на́дпись** аңлашылмаған яҙма

НЕРАЗГОВО́РЧИВОСТЬ *ж* һөйләшеп бармау, һөйләшергә яратмау, аҙ һүҙлелек; **отлича́ться неразгово́рчивостью** аҙ һүҙлелек менән айырылып тороу

НЕРАЗГОВО́РЧИВЫЙ, -ая, -ое һөйләшмәүсән, аҙ һүҙле, һүҙгә һаран; **неразгово́рчивый челове́к** һүҙгә һаран кеше

НЕРАЗДЕЛЁННЫЙ, -ая, -ое **1.** бүленмәгән; **неразделённое иму́щество** бүленмәгән мөлкәт **2.** яуапһыҙ; **неразделённая любо́вь** яуапһыҙ мөхәббәт

НЕРАЗДЕЛИ́МЫЙ, -ая, -ое бүлгеһеҙ, айырылғыһыҙ, бер бөтөн, тотош; **любо́вь и ре́вность неразделимы** яратыу һәм көнләшеү айырылғыһыҙ

НЕРАЗДЕ́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** бүленмәй торған; **неразде́льный уча́сток** бүленмәй торған участка **2.** *см.* **неразделимый**

НЕРАЗЛИЧИ́МЫЙ, -ая, -ое **1.** күҙгә күренмәçлек; **неразличи́мые ли́нии** күҙгә күренмәçлек һыҙыҡтар **2.** (бер-береһенән) айыра алмаçлыҡ, ныҡ оҡшаш (яҡын), бер иш; **неразличи́мые отте́нки** ныҡ оҡшаш төçмөрҙәр

НЕРАЗЛОЖИ́МОСТЬ *ж* тарҡатып булмау, тарҡалмау, бүленмәү; **неразложи́мость сло́ва** һүҙҙең бүленмәүе

НЕРАЗЛОЖИ́МЫЙ, -ая, -ое тарҡатҡыһыҙ, бүлгеһеҙ, бүленмәй (тарҡалмай) торған; **неразложи́мое словосочета́ние** тарҡалмай торған һүҙбәйләнеш

НЕРАЗЛУ́ЧНОСТЬ *ж* айырылмаçлыҡ, айырылғыһыҙ булыу; **неразлу́чность друзе́й** дуçтарҙың айырылғыһыҙ булыуы

НЕРАЗЛУ́ЧНЫЙ, -ая, -ое айырылмаç, айырылғыһыҙ; **неразлу́чные подру́ги** айырылмаç әхирәттәр

НЕРАЗМЕ́ННЫЙ, -ая, -ое ваҡланмай (ваҡлап булмай) торған; **неразме́нная моне́та** ваҡланмай торған аҡса

НЕРАЗРЕШЁННЫЙ, -ая, -ое **1.** *см.* **запрещённый 2.** хәл ителмәгән, сиселмәгән; **неразрешённый вопро́с** хәл ителмәгән мәсьәлә

НЕРАЗРЕШИ́МОСТЬ *ж* хәл иткеһеҙ булыу, хәл итерлек булмау; **неразреши́мость конфли́кта** конфликттың хәл иткеһеҙ булыуы

НЕРАЗРЕШИ́МЫЙ, -ая, -ое хәл иткеһеҙ (итмәçлек), хәл итеүе (сисеүе) мөмкин булмаған; **неразреши́мый вопро́с** хәл иткеһеҙ мәсьәлә

НЕРАЗРУШИ́МЫЙ, -ая, -ое ҡаҡшамаç, тарҡатыу (емереү, боҙоу) мөмкин булмаған, ныҡ; **неразруши́мое еди́нство** ҡаҡшамаç берҙәмлек

НЕРАЗРЫ́ВНОСТЬ *ж* өҙөлмәç(лек), айырылмаç(лыҡ), ҡаҡшамаç(лыҡ); **неразры́вность дру́жбы** дуçлыҡтың ҡаҡшамаçлығы

НЕРАЗРЫ́ВНЫЙ, -ая, -ое өҙөлмәç, айырылмаç, ҡаҡшамаç; **неразры́вное еди́нство** ҡаҡшамаç берҙәмлек

НЕРАЗУ́МНОСТЬ *ж* аҡылһыҙлыҡ, мәғәнәһеҙлек, уйла(н)мағанлыҡ; **неразу́мность посту́пка** эштең (ҡыланыштың) уйланмағанлығы

НЕРАЗУ́МНЫЙ, -ая, -ое аҡылһыҙ, мәғәнәһеҙ, аҡылға һыймаған (һыйғыһыҙ), уйламайынса эшләнгән; **неразу́мный челове́к** аҡылһыҙ кеше; **неразу́мное поведе́ние** аҡылға һыймаған ҡылыҡ

НЕРАСПОЛОЖЕ́НИЕ *с* күңелгә хуш килмәү, күңел ятмау, оҡшатмау, яратмау; **душе́вное нерасположе́ние** күңел ятмау

НЕРАСПОРЯДИ́ТЕЛЬНОСТЬ *ж* ойоштороуға һәләтһеҙлек, идара итә белмәү; **нераспоряди́тельность администра́ции** хакимиәттең ойоштороуға һәләтһеҙлеге

НЕРАСПОРЯДИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое ойоштороуға һәләтһеҙ, ойоштороу һәләте булмаған; **нераспоряди́тельный руководи́тель** ойоштороу һәләте булмаған етәксе

НЕРАССУДИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое уйламай эш итеүсе, уйлап эш итә белмәгән, уйламай эшләнгән; **нерассуди́тельный челове́к** уйламай эш итеүсе кеше

НЕРАСТВОРИ́МОСТЬ *ж* иремәү(сәнлек); **нерастворимость вещества́** матдәнең иремәүсәнлеге

НЕРАСТВОРИ́МЫЙ, -ая, -ое иремәй торған; **нераствори́мый бело́к** иремәй торған аҡһым

НЕРАСТОРЖИ́МОСТЬ *ж* боҙолмаçлыҡ (өҙөлмәçлек) булыу, айырылғыһыҙ булыу; **нерасторжи́мость дру́жбы** дуçлыҡтың айырылғыһыҙ булыуы

НЕРАСТОРЖИ́МЫЙ, -ая, -ое боҙғоһоҙ, боҙолмаç, өҙөлмәç, айырылғыһыҙ; **нерасторжи́мый контра́кт** боҙолмаç контракт; **нерасторжи́мые у́зы** өҙөлмәçлек бәйләнештәр

НЕРАСТОРО́ПНОСТЬ *ж* ығышлыҡ, мыштырлыҡ, ығыш (мыштыр) булыу; **нерасторо́пность продавца́** һатыусының ығышлығы

НЕРАСТОРО́ПНЫЙ, -ая, -ое ығыш, мыштыр, әкрен (яй) ҡуҙғалыусан (ҡыймылдаусан); **нерасторо́пный учени́к** мыштыр уҡыусы

НЕРАСЧЁТЛИВОСТЬ *ж* иçәпһеҙ булыу, иçәпләмәй эш итеү; **показа́ть свою́ нерасчётливость** иçәпләмәй эш итеүеңде күрһәтеү

НЕРАСЧЁТЛИВЫЙ, -ая, -ое иçәпһеҙ, иçәпләмәй эш итеүсән, иçәпләмәй (уйламай) эшләнгән; **нерасчётливый челове́к** иçәпләмәй эш итеүсән кеше

НЕРАСЧЛЕНИ́МОСТЬ *ж* бүлгеһеҙ (бүленмәç) булыу, айырылғыһыҙ (бүленгеһеҙ) булыу

НЕРАСЧЛЕНИ́МЫЙ, -ая, -ое бүлгеһеҙ, бүленгеһеҙ, бүленмәй (тарҡалмай) торған; **нерасчлени́мое це́лое** бүленмәй торған бер бөтөн

НЕРВ *м* **1.** *анат.*, *физиол.* нервы; **зри́тельный нерв** күреү нервыһы **2.** *мн.* **не́рвы**; *разг. см.* **не́рвная систе́ма**

НЕРВА́ЦИЯ *ж*; *бот.* һеңерсәләр

НЕРВИ́РОВАТЬ *несов. кого-что* нервыға (асыуға) тейеү, асыу килтереү, кәйеф боҙоу; **нерви́ровать гро́мким го́лосом** ҡаты тауыш менән нервыға тейеү

НЕ́РВНИЧАТЬ *несов.* асыу килеү, йән көйөү, ҡыҙыу, борсолоу, ярһыу

НЕРВНОБОЛЬНО́Й, -ая, -ое **1.** нервы ауырыулы; **нервнобольно́й челове́к** нервы ауырыулы кеше **2.** *в знач. сущ.* **нервнобольно́й** *м* нервы ауырыулы ир-ат; **нервнобольна́я** *ж* нервы ауырыулы ҡатын-ҡыҙ

НЕ́РВНОСТЬ *ж* **1.** ҡыҙыу ҡанлылыҡ, ҡыҙыусанлыҡ, ҡыҙып барыусанлыҡ; **проявля́ть не́рвность** ҡыҙыу ҡанлылыҡ күрһәтеү **2.** киҫкенлек, киҫкен булыу, тынысһыҙлыҡ, тынысһыҙ булыу; **не́рвность то́на** тауыштың тынысһыҙ булыуы

НЕ́РВНЫЙ, -ая, -ое **1.** нервы(лар) ...ы; **не́рвные кле́тки** нервы күҙәнәктәре **2.** ҡыҙыу ҡанлы, ҡыҙып китеүсән; **не́рвный челове́к** ҡыҙыу ҡанлы кеше **3.** тынысһыҙ, борсолоулы; **не́рвное состоя́ние** тынысһыҙланыу (тынысһыҙ булыу) **4.** киҫкен; **не́рвные движе́ния** киҫкен хәрәкәттәр ♦ **не́рвная систе́ма** нервылар системаһы

НЕРВО́ЗНОСТЬ *ж* нервозлыҡ, ҡыҙыусанлыҡ, нервыға тейә торған булыу; **проявля́ть нерво́зность** ҡыҙыусанлыҡ күрһәтеү

НЕРВО́ЗНЫЙ, -ая, -ое **1.** нервылы, ҡыҙыусан; **нерво́зный больно́й** нервы ауырыулы (*кеше*) **2.** (*заставляющий нервничать*) нервыға тейә торған; **нерво́зная обстано́вка** нервыға тейә торған шарттар

НЕРВОТРЁПКА *ж*; *разг.* теңкәгә (йәнгә) тейеү(сәнлек); **ненужная нервотрёпка** бушҡа (кәрәкмәгәнгә) теңкәгә тейеү

НЕРЕА́ЛЬНОСТЬ *ж* үтәлмәҫлек (тормошҡа аш(ырыл)маҫлыҡ) булыу, реаль булмаған; **неpeáльность пла́нов** пландарҙың үтәлмәҫлек булыуы

НЕРЕА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое үтәлмәҫ, ысынбарлыҡҡа тап килмәгән, тормошҡа аш(ырыл)маҫ (ашмай торған); **нереа́льный прое́кт** тормошҡа ашмаҫ проект

НЕРЕГУЛЯ́РНЫЙ, -ая, -ое **1.** үҙ ваҡытында -маған/-мәгән, -мау/-мәү; **нерегуля́рное пита́ние** үҙ ваҡытында туҡланмау **2.** (*непостоянный*) даими (регуляр) булмаған; **нерегуля́рная а́рмия** регуляр булмаған армия

НЕРЕ́ДКИЙ, -ая, -ое йыш (ҡына) була торған, ғәҙәттәге; **нере́дкое явле́ние** йыш ҡына була торған күренеш

НЕРЕНТА́БЕЛЬНОСТЬ *ж* рентабелһеҙлек, файҙа килтермәй торған булыу; **нерента́бельность предприя́тия** предприятиеның рентабелһеҙлеге

НЕРЕНТА́БЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое рентабелһеҙ, рентабелле булмаған, файҙа (килем) килтермәй торған, киләмһеҙ; **нерента́бельное произво́дство** файҙа килтермәй торған производство

НЕ́РЕСТ *м* ыуылдырыҡ сәсеү

НЕРЕСТИ́ЛИЩЕ *с* ыуылдырыҡ сәсеү урыны

НЕРЕСТИ́ТЬСЯ *несов.* ыуылдырыҡ сәсеү

НЕ́РЕСТОВЫЙ, -ая, -ое ыуылдырыҡ сәсеү ...ы; **не́рестовый пери́од** ыуылдырыҡ сәсеү ваҡыты

НЕРЕШИ́ТЕЛЬНОСТЬ *ж* ҡыйыуһыҙлыҡ, икеләнеүсәнлек, баҙнатһыҙлыҡ; **прояви́ть нереши́тельность** ҡыйыуһыҙлыҡ күрһәтеү

НЕРЕШИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое ҡыйыуһыҙ, баҙнатһыҙ, тәүәккәл түгел; **нереши́тельный челове́к** ҡыйыуһыҙ кеше

НЕРЖАВЕ́ЮЩИЙ, -ая, -ее тутыҡмаусан, тутыҡмай торған; **нержаве́ющая сталь** тутыҡмай торған ҡорос

НЕРИТМИ́ЧНОСТЬ *ж* ритмһыҙлыҡ, ритмһыҙ булыу; **неритми́чность движе́ний** хәрәкәттәрҙең ритмһыҙ булыуы

НЕРИТМИ́ЧНЫЙ, -ая, -ое ритмһыҙ, өҙөкһурыҡ; **неритми́чная рабо́та тра́нспорта** транспорттың ритмһыҙ эшләүе

НЕ́РКА *ж* нерка (*балыҡ*)

НЕРО́БКИЙ, -ая, -ое ҡыйыу, йөрәкле; **неро́бкий челове́к** ҡыйыу кеше

НЕРО́ВНЫЙ, -ая, -ое **1.** тигеҙһеҙ, соҡорсаҡырлы, ҡытыршы; **неро́вные стёкла** ҡытыршы быялалар **2.** кәкре, ҡыйыш; **неро́вная ли́ния** кәкре һыҙыҡ **3.** тиң (тигеҙ) булмаған; **неро́вные ча́сти** тиң булмаған (төрлө ҙурлыҡта булған) өлөштәр **4.** (*неравномерный*) тигеҙһеҙ, тигеҙ түгел; **у него́ неро́вное дыха́ние** уның тын алыуы тигеҙ түгел **5.** (*неуравновешенный*) тотороҡһоҙ; **неро́вный хара́ктер** тотороҡһоҙ холоҡ

НЕРО́ВНЯ и **НЕРОВНЯ́** *м* и *ж*; *разг.* тиң (иш) булмаған (түгел); **он мне неро́вня** ул миңә тиң түгел

НЕ́РПА *ж* нерпа (*имеҙеүсе һыу хайуаны*)

НЕ́РПИЧИЙ, -ья, -ье и **НЕ́РПОВЫЙ,** -ая, -ое нерпа тиреһенән яһалған (тегелгән), нерпанан, нерпа ...ы; **не́рпичье мя́со** нерпа ите; **не́рповая ша́пка** нерпа тиреһенән тегелгән бүрек

НЕРУ́ДНЫЙ, -ая, -ое руда (мәғдән) булмаған (*ком, балсыҡ һ.б.*); **неру́дные ископа́емые** мәғдән булмаған ҡаҙылмалар

НЕРУКОТВО́РНЫЙ, -ая, -ое *высок.* кеше ҡулы эшләй алмаған (алмай торған), кеше ҡулынан килмәгән; **нерукотво́рный па́мятник** кеше ҡулы эшләй алмаған һәйкәл

НЕРУ́ССКИЙ, -ая, -ое урыҫ булмаған (түгел), урыҫ ...ы түгел; **неру́сское сло́во** урыҫ һүҙе түгел

НЕРУШИ́МОСТЬ *ж* емерелмәҫлек (ҡаҡшамаҫлыҡ) булыу, ныҡлыҡ; **неруши́мость кля́твы** анттың ныҡлығы

НЕРУШИ́МЫЙ, -ая, -ое емерелмәҫ, ҡаҡшамаҫ, ныҡ; **неруши́мая дру́жба** ҡаҡшамаҫ дуҫлыҡ

НЕРЯ́ХА *м* и *ж* бысраҡ, шаҡшы (әҙәм)

НЕРЯ́ШЛИВОСТЬ *ж* и *разг.* **НЕРЯ́ШЕСТВО** *с*; бысраҡлыҡ, шамтырлыҡ, шаҡшылыҡ; **неря́шливость оде́жды** кейемдең бысраҡлығы

НЕРЯ́ШЛИВЫЙ, -ая, -ое **1.** (*неопрятный*) бысраҡ, шамтыр, шаҡшы; **неря́шливый ребёнок** шамтыр бала **2.** (*небрежный*) арлы-бирле, илке-һалҡы эшләнгән, нисек етте шулай эшләнгән, үҙ аллы булмаған; **неря́шливая рабо́та** арлы-бирле эшләнгән эш

НЕСАМОСТОЯ́ТЕЛЬНОСТЬ *ж* үҙ алдына эш итә алмау, үҙ аллы булмау; **материа́льная несамостоя́тельность** матди яҡтан үҙ аллы булмау

НЕСАМОСТОЯ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*зависимый*) үҙ алдына эш итә алмай торған, үҙ аллы булмаған, ирекһеҙ; **несамостоя́тельное госуда́рство** үҙ аллы булмаған дәүләт **2.** кешегә эйәреп кенә эшләгән кеше, кеше ярҙамында ғына эшләгән

НЕСБЫ́ТОЧНОСТЬ *ж* тормошҡа (бойомға) ашмаҫлыҡ (ашмай торған) булыу; **несбы́точность пла́нов** пландарҙың тормошҡа ашмай торған булыуы

НЕСБЫ́ТОЧНЫЙ, -ая, -ое тормошҡа (бойомға) ашмаҫтай (ашмай торған); **несбы́точные мечты́** тормошҡа ашмаҫтай хыялдар

НЕСВАРЕ́НИЕ: несваре́ние желу́дка *мед.* ашҡаҙан эшләмәү (аш һеңдермәү) сире

НЕСВЕ́ДУЩИЙ, -ая, -ее мәғлүмәтһеҙ, белемһеҙ, белмәй торған; **несве́дущий в те́хнике** техникала белемһеҙ

НЕСВЕ́ЖЕСТЬ *ж* таушалған (иҫкергән, иҫке) булыу, боҙолған (боҙоҡ) булыу; **несве́жесть воды́** һыуҙың иҫкергән булыуы

НЕСВЕ́ЖИЙ, -ая, -ее **1.** боҙолған, боҙоҡ, һөрһөгән, иҫкергән, иҫке; **несве́жее мя́со** һөрһөгән ит; **несве́жий хлеб** иҫкергән икмәк **2.** (*свидетельствующий об усталости*) арыған, таушалған; **несве́жее лицо́** таушалған йөҙ **3.** *разг.* (*устарелый*) иҫке, иҫкергән, ваҡыты үткән; **несве́жие све́дения** иҫкергән мәғлүмәттәр **4.** (*заношенный, загрязнённый*) бысраҡ, иҫке; **несве́жее бельё** иҫке кейем; **несве́жая вода́** бысраҡ һыу

НЕСВОБО́ДА *ж* ирекһеҙлек, ихтыярһыҙлыҡ; **несвобо́да де́йствий** эш итеүҙә ирекһеҙлек

НЕСВОБО́ДНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*зависимый*) ирекһеҙ, ихтыярһыҙ; **несвобо́дный челове́к** ирекһеҙ кеше **2.** (*женатый, замужняя*) өйләнгән (ир), ирле (ҡатын); **несвобо́дный молодо́й челове́к** өйләнгән йәш ир

НЕСВОЕВРЕ́МЕННОСТЬ *ж* үҙ ваҡытында (тейешле ваҡытында) булмау; **несвоевре́менность по́мощи** ярҙамдың тейешле ваҡытында булмауы

НЕСВОЕВРЕ́МЕННЫЙ, -ая, -ое (тейешле) ваҡытында булмаған; **несвоевре́менная я́вка на рабо́ту** эшкә ваҡытында килмәү

НЕСВЯ́ЗНОСТЬ *ж* бәйләнешһеҙлек, (бер-береһенә) бәйләнмәгәнлек; **несвя́зность ре́чи** телмәрҙең бәйләнешһеҙлеге

НЕСВЯ́ЗНЫЙ, -ая, -ое бәйләнешһеҙ, (бер-береһенә) бәйләнмәгән; **несвя́зные слова́** бәйләнешһеҙ һүҙҙәр

НЕСГИБА́ЕМЫЙ, -ая, -ое **1.** бөгөлмәй (бөгөп булмай) торған, бөгөүе ҡыйын булған; **несгиба́емая про́волока** бөгөлмәй торған тимер сыбыҡ **2.** *перен.* ҡаҡшамаҫ, һынмаҫ, ныҡ; **несгиба́емая во́ля** ҡаҡшамаҫ ихтыяр

НЕСГОВО́РЧИВЫЙ, -ая, -ое һүҙгә (ипкә) килмәүсән (килмәй торған), үҙ һүҙле, һүҙгә һаран, кире, тиҫкәре; **несгово́рчивый челове́к** үҙ һүҙле кеше

НЕСГОРА́ЕМОСТЬ *ж* янмаусанлыҡ; **несгора́емость материа́лов** материалдарҙың янмаусанлығы

НЕСГОРА́ЕМЫЙ, -ая, -ое янмай торған; **несгора́емый шкаф** янмай торған шкаф

НЕСДЕ́РЖАННОСТЬ *ж* тотанаҡһыҙлыҡ, үҙ-үҙеңде тота белмәү, киҫкенлек; **несде́ржанность хара́ктера** тотанаҡһыҙ тәбиғәтле (кеше)

НЕСДЕ́РЖАННЫЙ, -ая, -ое **1.** үтәлмәгән; **несде́ржанное обеща́ние** үтәлмәгән вәғәҙә **2.** тотанаҡһыҙ, үҙ-үҙен тота белмәүсе (алмаусы); **несде́ржанный челове́к** тотанаҡһыҙ кеше **3.** киҫкен, ҡырҡыу, асыулы; **несде́ржанный тон** киҫкен тауыш

НЕСДОБРОВА́ТЬ *сов. кому-чему* бәләгә (күңелһеҙлеккә, уңышһыҙлыҡҡа) осрау, бәләнән (үлемдән) ҡотола алмау, бәләгә (үлемгә) дусар булыу; **врагу́ несдоброва́ть** дошман үлемдән ҡотола алмаҫ

НЕСЕ́НИЕ *с* үтәү, башҡарыу, атҡарыу; **несе́ние карау́льной слу́жбы** ҡарауыл хеҙмәтен үтәү

НЕСЕРЬЁЗНОСТЬ *ж* етди булмау, өҫтән (генә) уйлау, еңел аҡыллылыҡ; **несерьёзность рассужде́ний** фекер йөрөтөүҙең етди булмауы

НЕСЕРЬЁЗНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*легкомысленный*) етди ҡарамаған, өҫтән уйлаусан, еңел аҡыллы; **несерьёзный челове́к** еңел аҡыллы кеше; **несерьёзное отноше́ние к де́лу** эшкә етди ҡарамау **2.** (*незначительный*) әһәмиәтһеҙ, мөһим булмаған; **несерьёзный вопро́с** мөһим булмаған мәсьәлә

НЕСИММЕТРИ́ЧНОСТЬ *ж* симметрияһыҙлыҡ, симметриялы булмау; **несимметри́чность расположе́ния о́кон** тәҙрәләрҙең симметрияһыҙлығы

НЕСИММЕТРИ́ЧНЫЙ, -ая, -ое симметрияһыҙ, симметрик булмаған; **несимметри́чные кры́лья** симметрияһыҙ ҡанаттар

НЕСИМПАТИ́ЧНЫЙ, -ая, -ое һөйкөмһөҙ, һөймәлекһеҙ, яғымлы (мөләйем, һөйкөмлө) булмаған; **несимпати́чный челове́к** һөйкөмһөҙ кеше

НЕСКАЗА́ННЫЙ, -ая, -ое *высок.* әйтеп биргеһеҙ (бөткөһөҙ); **несказа́нная ра́дость** әйтеп бөткөһөҙ шатлыҡ

НЕСКЛА́ДНОСТЬ *ж* килбәтһеҙлек, йәтешһеҙлек, килешһеҙлек, бәйләнешһеҙлек; **нескла́дность фигу́ры** кәүҙәнең килбәтһеҙлеге; **нескла́дность оде́жды** кейемдең килешһеҙлеге

НЕСКЛА́ДНЫЙ, -ая, -ое **1.** килбәтһеҙ, килешһеҙ, йәпһеҙ, йәтешһеҙ; **нескла́дный подро́сток** килбәтһеҙ үҫмер **2.** бәйләнешһеҙ; **нескла́дная речь** бәйләнешһеҙ телмәр

НЕСКЛОНЯ́ЕМЫЙ, -ая, -ое *грам.* килеш менән үҙгәрмәй торған; **несклоня́емое существи́тельное** килеш менән үҙгәрмәй торған исем

НЕ́СКОЛЬКО I *числ.* бер нисә; **не́сколько слов** бер нисә һүҙ

НЕ́СКОЛЬКО II *нареч.* бер ни тиклем, бер аҙ, аҙ ғына, саҡ ҡына; **он не́сколько успоко́ился** ул бер аҙ тынысланды

НЕСКОНЧА́ЕМЫЙ, -ая, -ое бөтмәҫ-төкәнмәҫ, бөтмәҫ, бөткөһөҙ, осһоҙ-ҡырыйһыҙ; **несконча́емые спо́ры** бөтмәҫ бәхәстәр; **несконча́емые поля́** осһоҙ-ҡырыйһыҙ яландар

НЕСКРО́МНОСТЬ *ж* әҙәпһеҙлек, тупаҫлыҡ, баҫалҡыһыҙлыҡ, тыйнаҡһыҙлыҡ; **нескро́мность вопро́са** һорауҙың тупаҫлығы

НЕСКРО́МНЫЙ, -ая, -ое баҫалҡы (тыйнаҡ) булмаған, әҙәпһеҙ, тупаҫ; **нескро́мный челове́к** әҙәпһеҙ кеше; **нескро́мный вопро́с** тупаҫ һорау

НЕСКРЫВА́ЕМЫЙ, -ая, -ое асыҡтан-асыҡ, ап-асыҡ, күренеп торған; **нескрыва́емая вражда́** асыҡтан-асыҡ дошманлыҡ

НЕСЛА́ДКИЙ, -ая, -ое **1.** шәрбәтһеҙ, шәкәрһеҙ; **несла́дкий чай** шәрбәтһеҙ сәй **2.** *перен.* (*тяжёлый*) ауыр, насар, ғазаплы; **несла́дкая жизнь** ауыр тормош

НЕСЛОВООХО́ТЛИВЫЙ, -ая, -ое аҙ һүҙле, һөйләргә яратмаусан, һүҙгә һаран (әүәҫ булмаған)

НЕСЛОГОВО́Й, -ая, -ое *лингв.* ижек яһамай торған; **неслогово́й звук** ижек яһамай торған өн

НЕСЛО́ЖНЫЙ, -ая, -ое **1.** ҡатмарлы булмаған, ябай; **несло́жный рису́нок** ябай һүрәт **2.** еңел, анһат, ауыр (ҡыйын) түгел; **несло́жная зада́ча** еңел мәсьәлә

НЕСЛЫ́ХАННЫЙ, -ая, -ое бығаса булмаған (ишетелмәгән), ҡолаҡ ишетмәгән, иҫ киткес, таң ҡалырлыҡ; **неслы́ханная уда́ча** иҫ киткес уңыш

НЕСЛЫ́ШНЫЙ, -ая, -ое шып-шым, тын, аҡрын, ишетелмәгән; **неслы́шные шаги́** шып-шым ғына аҙымдар

НЕСМЕ́ЛЫЙ, -ая, -ое баҫымсаҡ, ҡыйыуһыҙ, баҙнатһыҙ; **несме́лый челове́к** ҡыйыуһыҙ кеше

НЕСМЕ́ТНЫЙ, -ая, -ое һанап бөткөһөҙ, иҫәпһеҙ-хисапһыҙ, һанһыҙ; **несме́тные бога́тства** иҫәпһеҙ-хисапһыҙ байлыҡтар

НЕСМИНА́ЕМЫЙ, -ая, -ое таушалмай (бөтәрләнмәй) торған; **несмина́емая оде́жда** таушалмай торған кейем

НЕСМОЛКА́ЕМЫЙ, -ая, -ое өҙлөкһөҙ, оҙаҡ тынмаған (баҫылмаған), туҡтауһыҙ, оҙаҡҡа һуҙылған; **несмолка́емый шум** өҙлөкһөҙ шау-шыу

НЕСМОТРЯ́ *предлог с вин. п.* (*в сочетании с "на" в значении "вопреки чему-л.", "невзирая на что-л."*) -ға/-гә ҡарамаҫтан; **несмотря́ на боле́знь** ауырыуға ҡарамаҫтан ♦ **несмотря́ ни на что** һис нәмәгә ҡарамаҫтан

НЕСМЫВА́ЕМЫЙ, -ая, -ое **1.** йыуылмаҫлыҡ, йыуып бөтөрмәҫлек, йыуылып бөтмәй торған; **несмыва́емые кра́ски** йыуылып бөтмәй торған буяуҙар **2.** *перен.* мәңге юйылмаҫлыҡ, бөтмәҫлек, мәңгелек; **несмыва́емый позо́р** мәңгелек хурлыҡ

НЕСМЫШЛЁНЫЙ, -ая, -ое *разг.* бер ни аңламаған, аңһыҙ; **несмышлёный ребёнок** бер ни аңламаған бала

НЕСМЫШЛЁНЫШ *м*; *разг.* бер ни аңламаған, аҡылһыҙ, аңһыҙ (бала)

НЕСНО́СНЫЙ, -ая, -ое сыҙағыһыҙ, түҙгеһеҙ, сыҙап (түҙеп) торғоһоҙ; **несно́сная зубна́я боль** түҙеп торғоһоҙ теш һыҙлауы

НЕСОБЛЮДЕ́НИЕ *с* һаҡламау, тотмау, еренә еткереп үтәмәү; **несоблюде́ние дие́ты** диета тотмау; **несоблюде́ние пра́вил письма́** яҙыу ҡағиҙәләрен еренә еткереп үтәмәү

НЕСОВЕРШЕННОЛЕ́ТИЕ *с* йәше етмәгән булыу, балиғ булмағанлыҡ

НЕСОВЕРШЕННОЛЕ́ТНИЙ, -яя, -ее **1.** йәше етмәгән, балиғ булмаған; **несовершенноле́тняя де́вушка** балиғ булмаған ҡыҙ **2.** *в знач. сущ.* **несовершенноле́тний** *м* йәше етмәгән, балиғ булмаған егет; **несовершенноле́тняя** *ж* йәше етмәгән, балиғ булмаған ҡыҙ

НЕСОВЕРШЕ́ННЫЙ I, -ая, -ое булып (өлгөрөп) етмәгән, еренә еткереп -маған/-мәгән, камиллашмаған; **несоверше́нный рису́нок** еренә еткереп төшөрөлмәгән һүрәт

НЕСОВЕРШЕ́ННЫЙ II: несоверше́нный вид *грам.* тамамланмаған төр

НЕСОВЕРШЕ́НСТВО *с* еренә еткереп эшләнмәү, еренә еткерелмәү; **несоверше́нство исполне́ния** *чего ниҙеңдер* еренә еткереп башҡарылмауы

НЕСОВМЕСТИ́МОСТЬ *ж* бергә (йәнәшә) ҡуйғыһыҙ, бергә (үҙ-ара) һыйышмаҫлыҡ булыу, һыйышмаусанлыҡ, тап килмәү, берләшә алмау, һыйыша алмаусанлыҡ; **несовмести́мость поня́тий** төшөнсәләрҙең тап килмәүе; **психологи́че-**

ская несовмести́мость психологик яҡтан һыйышмаусанлыҡ

НЕСОВМЕСТИ́МЫЙ, -ая, -ое бергә (йәнәшә) ҡуйғыһыҙ, һыйыша алмай торған, һыйышмаҫлыҡ, һыйышмаусан, тап килмәгән, берләшә алмаған

НЕСОВРЕМЕ́ННЫЙ, -ая, -ое бөгөнгө көн талаптарына яуап бирмәгән, иҫкергән, заманса түгел (булмаған), моданан сыҡҡан (артта ҡалған), иҫке модалы; **несовреме́нная оде́жда** иҫке модалы кейем

НЕСОГЛА́СИЕ *с* **1.** (*разногласие*) фекер айырымлығы, төрлөлөк, ҡапма-ҡаршылыҡ; **несогла́сие во взгля́дах на жизнь** тормошҡа ҡараштарҙың ҡапма-ҡаршылығы **2.** (*отказ*) килешмәгәнлек, ризаһыҙлыҡ; **сообщи́ть о своём несогла́сии** үҙеңдең ризаһыҙлығыңды әйтеү

НЕСОГЛА́СНЫЙ, -ая, -ое **1.** риза түгел (булмау); **быть несогла́сными в мы́слях** фекерҙәр менән риза булмау **2.** *см.* **несогласо́ванный** 1

НЕСОГЛАСО́ВАННОСТЬ *ж* килешмәгәнлек, тарҡаулыҡ, берҙәмлек булмау (юҡлыҡ); **несогласо́ванность в рабо́те** эштә берҙәмлек булмау, эштәге тарҡаулыҡ

НЕСОГЛАСО́ВАННЫЙ, -ая, -ое **1.** үҙ-ара килешмәй эшләнгән, килешеүһеҙ; **несогласо́ванные де́йствия** үҙ-ара килешмәй эшләнгән эштәр **2.** яраштырылмаған, ярашһыҙ; **несогласо́ванный прое́кт** яраштырылмаған проект **3.** *грам.* ярашмаған; **несогласо́ванное приложе́ние** ярашмаған өҫтәлмәлек

НЕСОЗНА́ТЕЛЬНОСТЬ *ж* аң (аҡыл) менән эш итмәү, аңһыҙлыҡ; **несозна́тельность ребёнка** баланың аңһыҙлығы

НЕСОЗНА́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое аңһыҙ, аңлап еткермәгән

НЕСОИЗМЕРИ́МОСТЬ *ж* сағыштырылмаған, сағыштырғыһыҙ булған; **несоизмери́мость фа́ктов** факттарҙың сағыштырғыһыҙ булыуы

НЕСОИЗМЕРИ́МЫЙ, -ая, -ое **1.** *мат.* үлсәүҙәш булмаған; **несоизмери́мые величи́ны** үлсәүҙәш булмаған дәүмәлдәр **2.** *перен.* сағыштырғыһыҙ, сағыштырылмай торған; **несоизмери́мые поня́тия** сағыштырғыһыҙ төшөнсәләр

НЕСОКРУШИ́МЫЙ, -ая, -ое ныҡлы, ҡаҡшамаҫ, емерелмәҫ; **несокруши́мое еди́нство** ҡаҡшамаҫ берлек; **несокруши́мая ве́ра** ныҡлы ышаныс

НЕСОМНЕ́ННОСТЬ *ж* шикһеҙлек; **несомне́нность успе́ха** уңыштың шикһеҙлеге

НЕСОМНЕ́ННЫЙ, -ая, -ое һис шикһеҙ, бәхәсһеҙ; **несомне́нная и́стина** бәхәсһеҙ хәҡиҡәт

НЕСООБРАЗИ́ТЕЛЬНОСТЬ *ж* тиҙ генә уйлап (аңлап, төшөнөп) еткермәү, аңышлыҡ; **прояви́ть несообрази́тельность** аңышлыҡ күрһәтеү

НЕСООБРАЗИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое тиҙ генә уйлап (аңлап) еткермәгән, тиҙ төшөнмәүсән (аңламаусан), аңра; **несообрази́тельный челове́к** тиҙ төшөнмәүсән кеше

НЕСООТВЕ́ТСТВИЕ *с* тура килмәү(лек), үҙ-ара ярашлы булмау; **несоотве́тствие хара́ктеров** холоҡтарҙың (бер-береһенә) тура килмәүе

НЕСОРАЗМЕ́РНОСТЬ *ж* килешһеҙлек, бер-береһенә (үҙ-ара) тура килмәү, пропорциональ булмау; **несоразме́рность ни́зкого ро́ста с дли́нными рука́ми** тәбәнәк буй менән оҙон ҡулдарҙың килешһеҙлеге

НЕСОРАЗМЕ́РНЫЙ, -ая, -ое килешһеҙ, үлсәүһеҙ, бер-береһенә (үҙ-ара) тура килмәгән, пропорциональ булмаған; **у него́ пле́чи несоразме́рные** уның иңбаштары пропорциональ түгел

НЕСОСТОЯ́ТЕЛЬНОСТЬ *ж* **1.** мал-мөлкәтһеҙлек, дәүләтһеҙлек, хәлһеҙлек, ярлылыҡ; **несостоя́тельность семьи́** ғаиләнең мал-мөлкәтһеҙлеге **2.** бурыс түләргә хәл етмәү, түләй алмау; **несостоя́тельность должника́** бурыслының (бурысын) түләргә хәле етмәү **3.** *перен.* нигеҙһеҙ булыу; **несостоя́тельность до́водов** дәлилдәрҙең нигеҙһеҙлеге

НЕСОСТОЯ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** мал-мөлкәтһеҙ, хәлһеҙ, ярлы; **несостоя́тельные лю́ди** ярлы кешеләр **2.** бурыс түләй алмаған, бурысҡа батҡан; **несостоя́тельный должни́к** бурысын түләй алмаған кеше **3.** нигеҙһеҙ, төпһөҙ, дәлилһеҙ; **несостоя́тельная тео́рия** нигеҙһеҙ теория

НЕСПЕ́ЛЫЙ, -ая, -ое өлгөрмәгән, бешмәгән, йәш, сей; **неспе́лое я́блоко** бешмәгән алма

НЕСПОКО́ЙНЫЙ, -ая, -ое тынғыһыҙ, тынысһыҙ, борсоулы; **неспоко́йный челове́к** тынғыһыҙ кеше; **неспоко́йный взгляд** борсоулы ҡараш; **неспоко́йное мо́ре** тынысһыҙ диңгеҙ

НЕСПОСО́БНОСТЬ *ж* һәләтһеҙлек, булдыҡһыҙлыҡ; **неспосо́бность ребёнка** баланың һәләтһеҙлеге

НЕСПОСО́БНЫЙ, -ая, -ое һәләтһеҙ, булдыҡһыҙ; **неспосо́бный к рисова́нию** рәсем төшөрөргә һәләтһеҙ; **неспосо́бный на сме́лое реше́ние** ҡыйыу ҡарарға һәләтһеҙ

НЕСПРАВЕДЛИ́ВОСТЬ *ж* **1.** ғәҙелһеҙлек, нахаҡ, хаҡһыҙлыҡ; **несправедли́вость реше́ния** ҡарарҙың ғәҙелһеҙлеге **2.** ғәҙел булмаған, яңылышлыҡ, дөрөҫ булмау (түгеллек); **наказа́ть за несправедли́вость** ғәҙел булмаған эш өсөн яза биреү

НЕСПРАВЕДЛИ́ВЫЙ, -ая, -ое **1.** ғәҙел булмаған, ғәҙелһеҙ, нахаҡ, хаҡһыҙ; **несправедли́вый челове́к** ғәҙелһеҙ кеше **2.** яңылыш, дөрөҫ булмаған; **несправедли́вое мне́ние** яңылыш фекер

НЕСПРОСТА́ *нареч.*; *разг.* юҡҡа ғына -мау/-мәү; **э́ти слова́ ска́заны неспроста́** был һүҙҙәр юҡҡа ғына әйтелмәгән

НЕСПРЯГА́ЕМЫЙ, -ая, -ое *грам.* үҙгәрмәй (төрләнмәй) торған; **неспряга́емые глаго́лы** үҙгәрмәй торған ҡылымдар

НЕСРАВНЕ́ННЫЙ, -ая, -ое сағыштырғыһыҙ, тиңдәшһеҙ, (тиңе) булмаған, уғата һәйбәт, бик яҡшы; **несравне́нный го́лос** бик яҡшы тауыш

НЕСРАВНИ́МЫЙ, -ая, -ое **1.** бик яҡшы, иҫ киткес (яҡшы), уғата һәйбәт; **несравни́мый ге́ний** иҫ киткес (бөйөк) даһи **2.** сағыштырғыһыҙ, оҡшашы булмаған; **несравни́мые величи́ны** *мат.* сағыштырғыһыҙ дәүмәлдәр

НЕСТАНДА́РТНЫЙ, -ая, -ое стандартһыҙ; **нестанда́ртная фо́рма** стандартһыҙ форма

НЕСТА́РЫЙ, -ая, -ое (бик) ҡарт түгел, (шаҡтай) йәш; **неста́рый челове́к** шаҡтай йәш кеше, бик ҡарт түгел

НЕСТЕРПИ́МЫЙ, -ая, -ое түҙә (сыҙай) алмаҫлыҡ, сыҙап (түҙеп) торғоһоҙ; **нестерпи́мый моро́з** түҙә алмаҫлыҡ һалҡын

НЕСТИ́ *несов.* **1.** *кого-что* (күтәреп) алып барыу (илтеү, килеү, инеү, ҡайтыу); **нести́ домо́й чемода́н** сумаҙанды өйгә күтәреп алып инеү **2.** *кого-что* шәп алып барыу, елдереп (ҡыуып) алып барыу; **ве́тер несёт ту́чи** ел болоттарҙы ҡыуып алып бара **3.** *чем безл.* килеү, сығыу, аңҡыу; **с по́ля несёт арома́том цвето́в** яландан сәскәләрҙең хуш еҫе аңҡый **4.** *что* (*выполнять*) үтәү, башҡарыу, тороу; **нести́ обя́занности заве́дующего** мөдир вазифаһын үтәү **5.** *что* күреү, осрау, юлығыу; **нести́ поте́ри** юғалтыуҙарға осрау **6.** *что* (*влечь за собой*) алып килеү, килтереү; **о́сень несёт дожди́** көҙ ямғырҙар алып килә **7.** *разг.* (буш һүҙ, юҡ-бар) һөйләү; **нести́ небыли́цы** юҡ-бар һөйләү **8.** *перен.* (*быть носителем каких-л. чувств, идей и т.п.*) йөрөтөү; **нести́ в се́рдце чу́вство любви́** йөрәгендә һөйөү хисе йөрөтөү **9.** *что* (*класть яйца*) һалыу; **нести́ я́йца** йомортҡа һалыу ♦ **нести́ отве́тственность** яуаплы булыу

НЕСТИ́СЬ *несов.* **1.** (*мчаться*) шәп барыу, йүгереү, елеү, өҙләкһеҙ күсеү, ағылыу; **ту́чи несу́тся по́ небу** күктә болоттар ағыла **2.** (*распространяться — о звуках, запахах*) ишетелеү, таралыу; **отовсю́ду несу́тся пе́сни** бөтә ерҙән йыр тауыштары ишетелә **3.** (*быстро протекать — о времени, событиях*) бик тиҙ үтеү (уҙыу); **дни несли́сь** көндәр бик тиҙ үтте **4.** йомортҡа һалыу; **ку́ры несу́тся в сара́е** тауыҡтар һарайҙа йомортҡа һала **5.** *страд. от* **нести́** 1, 9

НЕСТО́ЙКИЙ, -ая, -ое тотороҡһоҙ, сыҙамһыҙ, оҙаҡҡа бармай (тормай) торған, тиҙ үҙгәреүсән (боҙолоусан); **несто́йкий за́пах** оҙаҡҡа бармай торған еҫ

НЕСТО́ЯЩИЙ, -ая, -ее *разг.* **1.** яраҡһыҙ, түбән сифатлы; **несто́ящий това́р** түбән сифатлы тауар **2.** әһәмиәтһеҙ, файҙаһыҙ; **де́ло несто́ящее** файҙаһыҙ эш **3.** (*о человеке*) ваҡ (түбән) кеше; **несто́ящий челове́к** түбән кеше

НЕСТРО́ГИЙ, -ая, -ое *мат.* ҡәтғи булмаған; **нестро́гие нера́венства** ҡәтғи булмаған тигеҙһеҙлектәр

НЕСТРОЕВИ́К *м*; *разг.* хәрби хеҙмәткәр (*стройҙан тыш ғәскәри частарҙа хеҙмәт итеүсе*)

НЕСТРОЕВО́Й I, -ая, -ое **1.** стройҙан тыш; **нестроева́я слу́жба** стройҙан тыш хеҙмәт **2.** *в знач. сущ.* **нестроево́й** *м*; *разг. см.* **нестроеви́к**

НЕСТРОЕВО́Й II, -ая, -ое төҙөлөшкә яраҡһыҙ, төҙөү эшенә ярамаған (яраҡһыҙ); **нестроево́й материа́л** төҙөү эшенә яраҡһыҙ материал

НЕСТРО́ЙНЫЙ, -ая, -ое **1.** килбәтһеҙ; **нестро́йный подро́сток** килбәтһеҙ үҫмер **2.** (*о звуке*) аһәңһеҙ; **нестро́йные зву́ки** аһәңһеҙ тауыштар **3.** (*беспорядочный*) тәртипһеҙ, рәтһеҙ, тарҡау, ойошмаған; **нестро́йные ряды́** тәртипһеҙ сафтар

НЕСУРА́ЗИЦА *ж*; *разг.* мәғәнәһеҙлек, мәғәнәһеҙ эш (һүҙҙәр); **говори́ть несура́зицу** мәғәнәһеҙ һүҙҙәр һөйләү

НЕСУРА́ЗНОСТЬ *ж*; *разг. см.* **несура́зный**

НЕСУРА́ЗНЫЙ, -ая, -ое *разг.* **1.** мәғәнәһеҙ, тупаҫ; **несура́зные мы́сли** мәғәнәһеҙ уйҙар **2.** килбәтһеҙ, килешһеҙ, йәмһеҙ, шыҡһыҙ; **несура́зная фигу́ра** килбәтһеҙ һын

НЕСУСВЕ́ТНЫЙ, -ая, -ое *разг.* **1.** (*невообразимый*) аҡылға һыймаҫлыҡ, иҫ киткес мәғәнәһеҙ(лек); **несусве́тный вздор** иҫ киткес мәғәнәһеҙ һүҙҙәр **2.** (*очень сильный*) бик көслө, сиктән тыш; **несусве́тная жара́** сиктән тыш эҫелек

НЕСУ́ШКА *ж* (*домашняя птица*) йомортҡа һала торған (һалған) тауыҡ

НЕСУЩЕ́СТВЕННЫЙ, -ая, -ое әһәмиәтһеҙ, мөһим булмаған, ваҡ-төйәк, икенсе дәрәжәләге; **несуще́ственные вопро́сы** ваҡ-төйәк мәсьәләләр

НЕСХО́ДНЫЙ, -ая, -ое **1.** (бер-береһенә) оҡшамаған, (үҙ-ара) оҡшаш булмаған (түгел); **несхо́дные поня́тия** бер-береһенә оҡшамаған төшөнсәләр **2.** *разг.* килешеп булмаҫлыҡ, ҡулай (уңай) булмаған; **несхо́дная цена́** килешеп булмаҫлыҡ баһа (хаҡ)

НЕСХО́ДСТВО *с* оҡшамағанлыҡ, оҡшашмағанлыҡ, оҡшашһыҙлыҡ; **несхо́дство хара́ктеров** холоҡтарҙың оҡшашһыҙлығы

НЕСХО́ЖЕСТЬ *ж*; *разг. см.* **несхо́дство**

НЕСХО́ЖИЙ, -ая, -ее *разг. см.* **несхо́дный** 1

НЕСЧАСТЛИ́ВЕЦ *м* и **НЕСЧАСТЛИ́ВИЦА** *ж*; *разг.* бәхетһеҙ кеше

НЕСЧАСТЛИ́ВЫЙ, -ая, -ое **1.** бәхетһеҙ; **несчастли́вый челове́к** бәхетһеҙ кеше **2.** (*неудачный*) уңмаған, уңышһыҙ; **несчастли́вый день** уңмаған көн

НЕСЧА́СТНЫЙ, -ая, -ое **1.** бәхетһеҙ; **несча́стная жизнь** бәхетһеҙ тормош **2.** *в знач. сущ.* **несча́стный** *м* бәхетһеҙ ир-ат; **несча́стная** *ж* бәхетһеҙ ҡатын-ҡыҙ **3.** бәхетһеҙлек, ҡайғылы; **несча́стный слу́чай** бәхетһеҙлек **4.** (*злосчастный*) уңмаған, уңышһыҙ; **несча́стный день** уңмаған көн **5.** (*обычно в обращении*) меҫкен, бисара, бәдбәхет

НЕСЧА́СТЬЕ *с* бәхетһеҙлек, ҡайғы-хәсрәт, бәлә-каза; **произошло́ несча́стье** бәхетһеҙлек килеп тыуҙы ♦ **к несча́стью**; **на несча́стье** *в знач.*

вводн. сл. (*для выражения сожаления, досады*) бәхетһеҙлеккә ҡаршы

НЕСЧЁТНЫЙ, -ая, -ое бик күп, иҫәпһеҙ күп, һаны юҡ; **несчётное коли́чество** бик күп һан

НЕСЪЕДО́БНЫЙ, -ая, -ое ашарға яраҡһыҙ (ярамаған), ашамай торған; **несъедо́бные грибы́** ашарға ярамаған бәшмәктәр

НЕСЫ́ТНЫЙ, -ая, -ое туҡлыҡһыҙ, яғышһыҙ, туҡлыҡлы булмаған; **несы́тная пи́ща** туҡлыҡһыҙ аҙыҡ

НЕСЫ́ТЫЙ, -ая, -ое **1.** аслы-туҡлы, ашап туймаған; **несы́тый скот** аслы-туҡлы мал-тыуар **2.** *перен.* (*ненасытный*) аҡсаға (мал-мөлкәткә) туймаған, ҡомһоҙ, ҡәнәғәтһеҙ, көнәрке; **несы́тые глаза́** ҡомһоҙ күҙҙәр

НЕТ 1. *частица* (*при отрицательном ответе на вопрос или как выражение несогласия*) юҡ; **нет, я не согла́сен с ва́ми** юҡ, мин һеҙҙең менән риза түгел **2.** *кого-чего в знач. сказ., безл.* юҡ; **у меня́ нет вре́мени** минең ваҡытым юҡ ♦ **нет и нет**; **нет да нет** юҡ та юҡ; **нет так нет** юҡ икән юҡ; **нет-нет да и** һирәк-мирәк булһа ла; **нет числа́** *кому-чему* бик күп, иҫәпһеҙ-хисапһыҙ; **чего́ (то́лько) нет** ни генә юҡ, йәнеңә ни кәрәк — барыһы ла бар

НЕТАКТИ́ЧНОСТЬ *ж* әҙәпһеҙлек, торпайлыҡ, тәрбиәһеҙлек, ғәҙәтһеҙлек; **проявля́ть нетакти́чность** әҙәпһеҙлек күрһәтеү

НЕТАКТИ́ЧНЫЙ, -ая, -ое әҙәпһеҙ, торпай, тәрбиәһеҙ; **нетакти́чный челове́к** әҙәпһеҙ кеше

НЕТВЁРДЫЙ, -ая, -ое **1.** йомшаҡ; **нетвёрдая по́чва** йомшаҡ тупраҡ **2.** *перен.* ныҡымаған, ҡаҡшау, ҡыйыуһыҙ, йомшаҡ; **у него́ нетвёрдый хара́ктер** ул йомшаҡ тәбиғәтле кеше; **нетвёрдые шаги́ ребёнка** баланың ҡыйыуһыҙ аҙымдары **3.** (*о знаниях*) төплө булмаған, һай, өҫтән-мөҫтән булған; **нетвёрдые зна́ния** төплө булмаған белем

НЕ́ТЕЛЬ *ж* башмаҡ, ҡыҫыр тана

НЕТЕРПЕЛИ́ВОСТЬ *ж* түҙемһеҙлек, тәҡәтһеҙлек, сыҙамһыҙлыҡ, сабырһыҙлыҡ; **нетерпели́вость ребёнка** баланың түҙемһеҙлеге

НЕТЕРПЕЛИ́ВЫЙ, -ая, -ое түҙемһеҙ, тәҡәтһеҙ, сыҙамһыҙ, сабырһыҙ; **нетерпели́вый челове́к** сабырһыҙ кеше

НЕТЕРПЕ́НИЕ *с* түҙемһеҙлек, сыҙамһыҙлыҡ, сабырһыҙлыҡ; **ждать с нетерпе́нием** түҙемһеҙлек менән көтөү; **прояви́ть нетерпе́ние** сабырһыҙлыҡ күрһәтеү

НЕТЕРПИ́МОСТЬ *ж* түҙмәү(сәнлек), түҙерлек булмау (түгел), түҙеп торғоһоҙ (тормаҫлыҡ) булыу, иҫәпләшмәү(сәнлек); **нетерпи́мость к чужо́му мне́нию** кеше фекере менән иҫәпләшмәү

НЕТЕРПИ́МЫЙ, -ая, -ое **1.** (*недопустимый*) түҙеп (сыҙап) тормаҫлыҡ, түҙгеһеҙ, сыҙағыһыҙ, түҙеп (сыҙап) торғоһоҙ; **нетерпи́мое положе́ние** түҙеп торғоһоҙ хәл **2.** иҫәпләшмәүсән; **нетерпи́мый к чужо́му мне́нию** башҡаларҙың фекере менән иҫәпләшмәүсән

НЕТЁСАНЫЙ, -ая, -ое юнылмаған; **нетёсаное бревно́** юнылмаған бүрәнә

НЕТИПИ́ЧНЫЙ, -ая, -ое типик (ғәҙәти) булмаған; **нетипи́чное явле́ние** типик булмаған күренеш

НЕТКА́НЫЙ, -ая, -ое һуғып (туҡып) яһалмаған; **нетка́ный узо́р** туҡып яһалмаған биҙәк

НЕТЛЕ́ННОСТЬ *ж*; *книжн.* (*вечность*) мәңгелек, ғүмерлек, мәңге (ғүмер буйы) онотолмаҫ(лыҡ); **нетле́нность красоты́** гүзәллектең мәңгелеге

НЕТЛЕ́ННЫЙ, -ая, -ое *книжн.* мәңге онотолмаҫ, мәңге онотолмай торған, мәңгелек; **нетле́нная сла́ва** мәңгелек дан

НЕТОПЫ́РЬ *м* ваҡ ярғанат

НЕТОРОПЛИ́ВОСТЬ *ж* мыштырлыҡ, ашыҡмаусанлыҡ, яйманлыҡ, һалмаҡлыҡ, әкренлек, ығышлыҡ, бызмырлыҡ; **нетороплив́ость ре́чи** телмәрҙең һалмаҡлығы

НЕТОРОПЛИ́ВЫЙ, -ая, -ое мыштыр, ашыҡмаҫ, ашыҡмаусан, һалмаҡ, бызмыр, яйман, әкрен; **неторопли́вые движе́ния** әкрен хәрәкәттәр; **неторопли́вые шаги́** һалмаҡ аҙымдар

НЕТО́ЧНОСТЬ *ж* дөрөҫ булмау (түгеллек), хаталы булыу, хата(лыҡ), яңылыш(лыҡ); **нето́чность подсчётов** иҫәпләүҙәрҙең дөрөҫ булмауы; **найти́ нето́чности в те́ксте** текстағы хаталарҙы табыу

НЕТО́ЧНЫЙ, -ая, -ое дөрөҫ булмаған (түгел), яңылыш, хата(лы); **нето́чные часы́** дөрөҫ йөрөмәгән сәғәт; **нето́чный текст** хаталы текст

НЕТРЕ́БОВАТЕЛЬНОСТЬ *ж* **1.** талапсан булмау, талапһыҙлыҡ; **нетре́бовательность учи́теля** уҡытыусының талапсан булмауы **2.** талымһыҙлыҡ, талымһыҙ (түҙемле, әрһеҙ) булыу; **нетре́бовательность соба́ки** эттең талымһыҙлығы

НЕТРЕ́БОВАТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** талапсан булмаған (түгел); **нетре́бовательные роди́тели** талапсан булмаған ата-әсәләр **2.** талымһыҙ; **нетре́бовательное живо́тное** талымһыҙ хайуан

НЕТРЕ́ЗВЫЙ, -ая, -ое иҫерек, эскән; **нетре́звый челове́к** иҫерек кеше; **нетре́звое состоя́ние** иҫерек хәл

НЕТРО́НУТЫЙ, -ая, -ое **1.** тейелмәгән, (һис кем) ҡағылмаған, бөтөн (килеш булған), ҡул теймәгән; **нетро́нутая еда́** һис кем ҡағылмаған аш **2.** *перен.* боҙолмаған, саф, ғиффәтле; **нетро́нутые чу́вства** саф хистәр

НЕТРУ́ДНЫЙ, -ая, -ое еңел, анһат; **нетру́дная зада́ча** еңел мәсьәлә

НЕТРУДОВО́Й, -ая, -ое **1.** эшләмәй торған, эшләмәгән; **нетрудова́я часть населе́ния** эшләмәгән халыҡ **2.** эшләмәй табылған, эшләп табылмаған, хәләл булмаған, хәрәм; **нетрудово́й дохо́д** эшләмәй табылған килем, хәрәм мал

НЕТРУДОСПОСО́БНОСТЬ *ж* эшкә (хеҙмәткә) яраҡһыҙлыҡ; **вре́менная нетрудоспосо́бность** ваҡытлыса эшкә яраҡһыҙлыҡ

НЕТРУДОСПОСО́БНЫЙ, -ая, -ое эшкә (хеҙмәткә) яраҡһыҙ (ярамаған); **нетрудоспосо́бный член семьи́** ғаиләнең хеҙмәткә яраҡһыҙ ағзаһы

НЕ́ТТО *прил.* и *нареч. неизм.*; *торг.* нетто, саф ауырлыҡ (*тауарҙың һауытынан башҡа ауырлығы*)

НЕ́ТУ *в знач. сказ., безл.*; *разг. см.* **нет** 2

НЕУБЕДИ́ТЕЛЬНОСТЬ *ж* ышандырғыһыҙ (ышандыра алмаҫлыҡ) булыу; **неубеди́тельность до́водов** дәлилдәрҙең ышандыра алмаҫлыҡ булыуы

НЕУБЕДИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое ышандырғыһыҙ, ышандыра алмаҫлыҡ; **неубеди́тельный приме́р** ышандыра алмаҫлыҡ миҫал

НЕУВАЖЕ́НИЕ *с* и **НЕУВАЖИ́ТЕЛЬНОСТЬ** *ж* хөрмәт күрһәтмәү(сәнлек), һанға һуҡмау(санлыҡ), ихтирам итмәү(сәнлек), ололамау(санлыҡ); **неуваже́ние к ста́ршим** ололарҙы ихтирам итмәү

НЕУВАЖИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** иғтибарға алынмаҫлыҡ, кисермәҫлек, дәлилһеҙ; **неуважи́тельная причи́на** кисермәҫлек сәбәп **2.** ихтирам (хөрмәт) итмәгән, һанға һуҡмаған; **неуважи́тельные слова́** һанға һуҡмаған һүҙҙәр

НЕУВЕ́РЕННОСТЬ *ж* ҡыйыуһыҙлыҡ, икеләнеү, ышанып етмәү; **неуве́ренность в себе́** үҙеңә ышанып етмәү

НЕУВЕ́РЕННЫЙ, -ая, -ое ҡыйыуһыҙ, икеләнгән, икеләнеүсән, ышанып етмәүсән (етмәгән); **неуве́ренный в себе́ челове́к** үҙенә ышанып етмәгән кеше; **неуве́ренный отве́т** ҡыйыуһыҙ яуап

НЕУВЯДА́ЕМЫЙ, -ая, -ое и **НЕУВЯДА́ЮЩИЙ,** -ая, -ее *книжн.* **1.** шиңмәй (һулымай) торған, мәңге һулымаҫ (шиңмәҫ); **неувяда́емая красота́** мәңге һулымаҫ матурлыҡ **2.** *перен., книжн.* мәңгелек, мәңге онотмаҫ(лыҡ), ғүмерлек; **неувяда́емая сла́ва** мәңгелек дан

НЕУВЯ́ЗКА *ж*; *разг. см.* **несогласо́ванность**

НЕУГАСИ́МЫЙ и **НЕУГАСА́ЕМЫЙ,** -ая, -ое *высок., прям., перен.* мәңге һүнмәҫ, һүнмәй торған; **неугаси́мая любо́вь** мәңге һүнмәҫ мөхәббәт

НЕУГО́ДНЫЙ, -ая, -ое кәрәкмәгән, ярай алмаған, күңелгә хуш килмәгән, оҡшамаған; **неуго́дные хозя́ину слу́ги** хужаға оҡшамаған хеҙмәтселәр

НЕУГОМО́ННЫЙ, -ая, -ое тынғыһыҙ, тынысһыҙ, арымаҫ, өҙләкһеҙ, туҡтауһыҙ; **неугомо́нный ребёнок** тынысһыҙ бала; **неугомо́нный ве́тер** өҙләкһеҙ иҫкән ел

НЕ́УД *м*; *разг. см.* **неудовлетвори́тельно** 2

НЕУДА́ЧА *ж* уңышһыҙлыҡ; **потерпе́ть неуда́чу** уңышһыҙлыҡҡа осрау

НЕУДА́ЧЛИВЫЙ, -ая, -ое эше уңмай торған, даланһыҙ, бәхетһеҙ; **неуда́чливый челове́к** даланһыҙ кеше

НЕУДА́ЧНИК *м* и **НЕУДА́ЧНИЦА** *ж* эше уңмай торған кеше, даланһыҙ кеше

НЕУДА́ЧНЫЙ, -ая, -ое **1.** уңышһыҙ, уңмаған; **неуда́чная пое́здка** уңышһыҙ юл **2.** насар, насар сыҡҡан; **неуда́чный фотосни́мок** насар сыҡҡан фотоһүрәт

НЕУДЕРЖИ́МЫЙ, -ая, -ое тыйылғыһыҙ, тыйыла алмай (тыйып булмай) торған, бик көслө; **неудержи́мое жела́ние** бик көслө теләк

НЕУДО́БНЫЙ, -ая, -ое **1.** уңайһыҙ, яйһыҙ, йәпһеҙ, ҡулайһыҙ, ипһеҙ; **неудо́бное ме́сто** уңайһыҙ урын **2.** *перен.* уңайһыҙ, ҡыйын, ауыр, күңелһеҙ; **попа́сть в неудо́бное положе́ние** уңайһыҙ хәлгә ҡалыу

НЕУДОБОВАРИ́МЫЙ, -ая, -ое **1.** ауыр һеңә (үҙләштерелә) торған; **неудобовари́мая пи́ща** ауыр һеңә торған аш **2.** *перен., ирон.* ауыр аңлашыла торған, аңлауы ҡыйын булған; **неудобовари́мая статья́** ауыр аңлашыла торған мәҡәлә

НЕУДОБОПРОИЗНОСИ́МЫЙ, -ая, -ое **1.** әйтеүе ҡыйын, ҡыйын әйтелешле; **неудобопроизноси́мые зву́ки** ҡыйын әйтелешле өндәр **2.** әҙәпһеҙ, оятһыҙ; **неудобопроизноси́мая брань** әҙәпһеҙ һүгенеү

НЕУДО́БСТВО *с* уңайһыҙлыҡ, яйһыҙлыҡ; **мири́ться с неудо́бствами** уңайһыҙлыҡтарға күнеү

НЕУДО́БЬ *ж*; *разг.* сәсеү өсөн яраҡһыҙ ер

НЕУДОВЛЕТВОРЕ́НИЕ *с* и **НЕУДОВЛЕТВОРЁННОСТЬ** *ж* ҡәнәғәтһеҙлек, ҡәнәғәтләнмәгәнлек; **неудовлетворённость рабо́той** эш менән ҡәнәғәтләнмәгәнлек

НЕУДОВЛЕТВОРЁННЫЙ, -ая, -ое ҡәнәғәтһеҙ, ҡәнәғәтләндер(ел)мәгән, ҡәнәғәт булмаған; **неудовлетворённое любопы́тство** ҡәнәғәтләндерелмәгән ҡыҙыҡһыныу

НЕУДОВЛЕТВОРИ́ТЕЛЬНО *нареч.* **1.** насар, ҡәнәғәтләнерлек (дәрәжәлә) булмау; **рабо́та сде́лана неудовлетвори́тельно** эш ҡәнәғәтләнерлек дәрәжәлә башҡарылмаған **2.** *в знач. сущ.* **неудовлетвори́тельно** *с нескл.* (*отметка*) насар билдәһе

НЕУДОВЛЕТВОРИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое ҡәнәғәтләнерлек булмаған (итеп эшләнмәгән); **неудовлетвори́тельная рабо́та** ҡәнәғәтләнерлек итеп башҡарылмаған эш

НЕУДОВО́ЛЬСТВИЕ *с* ризаһыҙлыҡ; **вы́разить неудово́льствие** ризаһыҙлыҡ белдереү

НЕУЁМНЫЙ, -ая, -ое *разг.* (*неугомонный, неудержимый*) арыу-талыуҙы белмәгән, тынғыһыҙ, тиктормаҫ, туҡтамай торған; **неуёмный челове́к** тынғыһыҙ кеше

НЕУЖЕ́ЛИ *частица* (*разве, возможно ли*) -мы/-ме ни, -маҫмы/-мәҫме икән (ни), ысынмы,

шулаймы; **неуже́ли он не придёт?** ул килмәҫме икән ни?

НЕУЖИ́ВЧИВОСТЬ *ж* һыйыша (тыныша) алмау; **неужи́вчивость сосе́дей** күршеләрҙең тыныша алмауы

НЕУЖИ́ВЧИВЫЙ, -ая, -ое һыйышмаусан, тынышмаусан; **быть неужи́вчивым** (кеше менән) тынышмаусан булыу

НЕУ́ЖТО *частица*; *прост. см.* **неуже́ли**

НЕУЗНАВА́ЕМОСТЬ *ж* танымаҫлыҡ булыу ♦ **до неузнава́емости** танымаҫлыҡ булыу; **измени́ться до неузнава́емости** танымаҫлыҡ булып үҙгәреү

НЕУЗНАВА́ЕМЫЙ, -ая, -ое танығыһыҙ, танымаҫлыҡ; **неузнава́емые измене́ния** танымаҫлыҡ үҙгәрештәр

НЕУКЛО́ННЫЙ, -ая, -ое тайпылышһыҙ, ныҡлы, ҡаҡшамаҫ, өҙлөкһөҙ; **неукло́нный рост** өҙлөкһөҙ үҫеш; **неукло́нная во́ля** ныҡлы ихтыяр

НЕУКЛЮ́ЖИЙ, -ая, -ее **1.** (*о человеке*) ауыр һөйәкле (кәүҙәле), килбәтһеҙ, һынһыҙ; **неуклю́жий челове́к** килбәтһеҙ кеше **2.** (*о предметах*) килбәтһеҙ, килешһеҙ, йәмһеҙ; **неуклю́жий дива́н** килбәтһеҙ диван **3.** йәмһеҙ, ҡолаҡҡа ятышһыҙ; **неуклю́жее сло́во** ҡолаҡҡа ятышһыҙ һүҙ

НЕУКОСНИ́ТЕЛЬНОСТЬ *ж*; *книжн.* тайпылышһыҙ (ҡаршылыҡһыҙ, мотлаҡ) булыу; **неукосни́тельность соблюде́ния шко́льных пра́вил** мәктәп ҡағиҙәләрен һаҡлауҙың мотлаҡ булыуы

НЕУКОСНИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое *книжн.* тайпылышһыҙ, тайпылыуһыҙ, мотлаҡ; **неукосни́тельное исполне́ние** тайпылышһыҙ башҡарыу

НЕУКРОТИ́МОСТЬ *ж* ҡулға эйәләштереп (өйрәтеп) булмау, тыйғыһыҙ (ҡоторонҡо, ярһыулы) булыу, тыйып тотҡоһоҙ булыу; **неукроти́мость звéря** йыртҡыстың ҡулға эйәләшмәҫ булыуы

НЕУКРОТИ́МЫЙ, -ая, -ое ҡулға эйәләштереп (өйрәтеп) булмай торған, ҡулға эйәләшмәй (өйрәнмәй) торған, дыуамал, ярһыу, уҫал; **неукроти́мая ло́шадь** ҡулға эйәләшмәй торған ат; **неукроти́мый хара́ктер** дыуамал холоҡ

НЕУЛОВИ́МОСТЬ *ж* тоттормай торған (тотоп булмай торған) булыу, һиҙелер-һиҙелмәҫ (күренер-күренмәҫ, беленер-беленмәҫ, ишетелер-ишетелмәҫ) булыу, асыҡ (аныҡ) түгеллек; **неулови́мость движе́ний** хәрәкәттәрҙең һиҙелер-һиҙелмәҫ булыуы

НЕУЛОВИ́МЫЙ, -ая, -ое **1.** тоттормаған, тоттормай (тотолмай) торған, тотоп (осратып, тура килтереп) булмай торған; **неулови́мые мсти́тели** тоттормаған үс алыусылар **2.** һиҙелер-һиҙелмәҫ, күренер-күренмәҫ, ишетелер-ишетелмәҫ, беленер-беленмәҫ; **неулови́мые зву́ки** ишетелер-ишетелмәҫ тауыштар

НЕУЛЫ́БЧИВЫЙ, -ая, -ое *разг.* йылмайып бармаған, һирәк йылмайыусан, томһа, ҡараңғы сырайлы; **неулы́бчивый челове́к** һирәк йылмайыусан кеше

НЕУМЕ́ЛЫЙ, -ая, -ое бешәлкәһеҙ, ибәтәйһеҙ, һәләтһеҙ; **неуме́лые движе́ния** ибәтәйһеҙ хәрәкәттәр; **неуме́лый руководи́тель** һәләтһеҙ етәксе

НЕУМЕ́НИЕ *с* белмәү, булдыра алмау; **неуме́ние мы́слить глубоко́** тәрән фекер йөрөтә белмәү; **неуме́ние рабо́тать** эшләй белмәү

НЕУМЕ́РЕННОСТЬ *ж* самаһыҙлыҡ, саманан тыш булыу; **неуме́ренность тре́бований** талаптарҙың самаһыҙлығы

НЕУМЕ́РЕННЫЙ, -ая, -ое саманан тыш, сама белмәүсе, самаһыҙ, ҡәнәғәтһеҙ; **неуме́ренная стро́гость** саманан тыш ҡатылыҡ; **неуме́ренный челове́к** сама белмәүсе кеше

НЕУМЕ́СТНОСТЬ *ж* урынһыҙлыҡ, урынһыҙ булыу; **неуме́стность вопро́са** һорауҙың урынһыҙ булыуы

НЕУМЕ́СТНЫЙ, -ая, -ое урынһыҙ, нигеҙһеҙ; **неуме́стная про́сьба** урынһыҙ үтенес

НЕУ́МНЫЙ, -ая, -ое аҡылһыҙ, аҡылға һай, уйланмай эшләнгән; **неу́мный челове́к** аҡылға һай кеше; **неу́мный посту́пок** уйланмай эшләнгән ҡылыҡ

НЕУМОЛИ́МЫЙ, -ая, -ое **1.** һүҙгә күнмәүсән, һүҙгә күндереп булмай торған, ыҡҡа килмәүсән; **неумоли́мый челове́к** һүҙгә күндереп булмай торған кеше **2.** *перен.* боҙолмаҫ, үҙгәрмәҫ, ҡотолғоһоҙ; **неумоли́мые си́лы** ҡотолғоһоҙ көстәр

НЕУМОЛКА́ЕМЫЙ, -ая, -ое *см.* **несмолка́емый**

НЕУМЫ́ШЛЕННОСТЬ *ж* яман ниәт менән булмау, боҙоҡлоҡ уйлап эшләнмәгәнлек, ихтыярһыҙлыҡ; **неумы́шленность обма́на** алдауҙың яман ниәт менән булмауы

НЕУМЫ́ШЛЕННЫЙ, -ая, -ое яман ниәт менән (боҙоҡлоҡ уйлап) эшләнмәгән, ихтыярһыҙ (эшләнгән), алдан уйлап эшләнмәгән; **неумы́шленное преступле́ние** ихтыярһыҙ эшләнгән енәйәт

НЕУНЫВА́ЮЩИЙ, -ая, -ее күңел төшөнкөлөгөнә бирелмәгән, шат (көр) күңелле; **неунывáющий челове́к** күңел төшөнкөлөгөнә бирелмәгән кеше

НЕУПЛА́ТА *ж* түләмәү, түләнмәү; **неупла́та долго́в** бурыстарҙы түләмәү

НЕУПОРЯ́ДОЧЕННЫЙ, -ая, -ое тәртипһеҙ, системаһыҙ, рәте-сираты булмаған, рәтһеҙ; **неупоря́доченный о́браз жи́зни** рәте-сираты булмаған тормош

НЕУПОТРЕБИ́ТЕЛЬНОСТЬ *ж* ҡулланылмай торған булыу, ҡулланылмау; **неупотреби́тельность выраже́ния** әйтемдең ҡулланылмауы

НЕУПОТРЕБИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое ҡулланылмаған, ҡулланылмай торған; **неупотреби́тельные слова́** ҡулланылмай торған һүҙҙәр

НЕУРАВНОВЕ́ШЕННОСТЬ *ж* ҡыҙыулыҡ, яндырайлыҡ, тотороҡһоҙлоҡ; **неуравнове́шенность хара́ктера** холоҡтоң ҡыҙыулығы

НЕУРАВНОВЕ́ШЕННЫЙ, -ая, -ое тотанаҡһыҙ, ҡыҙыу, тотороҡһоҙ; **неуравнове́шенный челове́к** ҡыҙыу кеше

НЕУРОЖА́Й *м* иген уңмау, уңыш насар булыу, уңыш булмау

НЕУРОЖА́ЙНЫЙ, -ая, -ое уңыш булмаған (насар булған), иген уңмаған; **неурожа́йный год** иген уңмаған йыл

НЕУРО́ЧНЫЙ, -ая, -ое **1.** билдәләнгән ваҡыттан тыш; **рабо́тать в неуро́чное вре́мя** билдәләнгән ваҡыттан тыш эшләү **2.** (*неподходящий по времени*) ваҡытһыҙ; **прийти́ в неуро́чный час** ваҡытһыҙ килеү

НЕУРЯ́ДИЦА *ж*; *разг.* **1.** (*беспорядок*) бола, тәртипһеҙлек; **неуря́дицы в го́роде** ҡалалағы тәртипһеҙлек **2.** (*ссора*) үҙ-ара тынышмау, тынысһыҙлыҡ, ыҙғыш, талаш; **неуря́дицы в семье́** ғаиләләге тынысһыҙлыҡ

НЕУСИ́ДЧИВЫЙ, -ая, -ое сыҙамһыҙ, түҙемһеҙ, ултыраҡһыҙ; **неуси́дчивый ребёнок** түҙемһеҙ бала

НЕУСПЕВА́ЕМОСТЬ *ж* өлгәшмәү; **отчи́слить студе́нта за неуспева́емость** студентты өлгәшмәгән өсөн уҡыуҙан сығарыу

НЕУСПЕВА́ЮЩИЙ, -ая, -ее **1.** өлгәшмәүсе; **неуспева́ющий учени́к** өлгәшмәүсе уҡыусы **2.** *в знач. сущ.* **неуспева́ющий** *м* и **неуспева́ющая** *ж* өлгәшмәүсе, насар өлгәшеүсе

НЕУСПЕ́Х *м* уңышһыҙлыҡ; **неуспе́х в дела́х** эштәге уңышһыҙлыҡ

НЕУСПЕ́ШНЫЙ, -ая, -ое уңышһыҙ; **неуспе́шная охо́та** уңышһыҙ һунар

НЕУСТА́ННЫЙ, -ая, -ое бер туҡтауһыҙ, өҙләкһеҙ, арымай-талмай; **неуста́нная рабо́та** арымай-талмай эшләү

НЕУСТО́ЙКА *ж* (*штраф*) неустойка; **уплати́ть неусто́йку** неустойка түләү

НЕУСТО́ЙЧИВЫЙ, -ая, -ое **1.** һелкенеүсән, аушанлаҡ; **неусто́йчивый стул** аушанлаҡ ултырғыс **2.** тотороҡһоҙ, үҙгәреүсән; **неусто́йчивая пого́да** үҙгәреүсән һауа **3.** *перен.* (*непостоянный*) аумаҡай; **неусто́йчивый хара́ктер** аумаҡай холоҡ(ло)

НЕУСТРАНИ́МЫЙ, -ая, -ое бөтөргөһөҙ, бөтөрөп булмай торған, ҡотолғоһоҙ, ҡотолоп булмай торған; **неустрани́мые препя́тствия** ҡотолғоһоҙ ҡаршылыҡтар

НЕУСТРАШИ́МОСТЬ *ж* ҡурҡыу белмәү, батырлыҡ, ҡыйыулыҡ, ҡыйыу (батыр йөрәкле) булыу; **отлича́ться неустраши́мостью** ҡыйыулыҡ менән айырылып тороу (танылыу)

НЕУСТРАШИ́МЫЙ, -ая, -ое ҡурҡыуһыҙ, ҡыйыу, батыр; **неустраши́мый бое́ц** ҡыйыу яугир

НЕУСТРО́ЕННОСТЬ *ж* тәртипкә (рәткә, яйға) һалынмаған булыу; **неустро́енность жи́зни** тормоштоң тәртипкә һалынмаған булыуы

НЕУСТРО́ЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** тәртипкә (рәткә, яйға) һалынмаған, рәтләнмәгән; **неустро́енный быт** яйға һалынмаған көнкүреш **2.** (*о человеке*) тормош ҡормаған, урынлашмаған; **неустро́енный челове́к** тормош ҡормаған кеше

НЕУСТРО́ЙСТВО *с* яйһыҙлыҡ, тәртипкә (рәткә, яйға) һалынмағанлыҡ; **дома́шнее неустро́йство** өйҙәге яйһыҙлыҡтар

НЕУСТУ́ПЧИВОСТЬ *ж* еңмешлек, һүҙ(ен) бирмәү(сәнлек), үҙһүҙлелек; **проявля́ть неусту́пчивость** үҙһүҙлелек күрһәтеү

НЕУСТУ́ПЧИВЫЙ, -ая, -ое еңмеш, үҙ һүҙле, һүҙен бирмәгән, һүҙенән кире ҡайтмай торған; **неусту́пчивый челове́к** үҙ һүҙле кеше

НЕУСЫ́ПНЫЙ, -ая, -ое бер туҡтауһыҙ, өҙләкһеҙ, уяу, ныҡ; **неусы́пный надзо́р** бер туҡтауһыҙ күҙәтеү

НЕУТЕШИ́ТЕЛЬНОСТЬ *ж* йыуаныссыҙ (күңелһеҙ) булыу, борсоулы (шомло, хәүефле) булыу; **неутеши́тельность све́дений** хәбәр(ҙәр)ҙең борсоулы булыуы

НЕУТЕШИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое йыуаныссыҙ, күңелһеҙ, күңелгә борсоу (шом) һалған, шомло, хәүефле, борсоулы; **неутеши́тельный отве́т** йыуаныссыҙ яуап

НЕУТЕ́ШНЫЙ, -ая, -ое йыуатып (әүрәтеп, тынысландырып) булмаған; **неуте́шный челове́к** йыуатып булмаған кеше

НЕУТОЛИ́МЫЙ, -ая, -ое **1.** ҡанмаҫ(лыҡ), баҫылмаҫ(лыҡ); **неутоли́мая жа́жда** (танһыҡ) ҡанмаҫлыҡ сарсау **2.** *перен.* бик көслө (ныҡ), ғәҙәттән тыш; **неутоли́мое стремле́ние** бик көслө ынтылыш

НЕУТОМИ́МОСТЬ *ж* арыу-талыуҙы белмәгәнлек; **отлича́ться неутоми́мостью** арыу-талыуҙы белмәгәнлеге менән айырылып тороу

НЕУТОМИ́МЫЙ, -ая, -ое арыу-талыуҙы белмәүсе (белмәгән); **неутоми́мый тру́женик** арыу-талыуҙы белмәгән эшсән кеше

НЕУХО́ЖЕННЫЙ, -ая, -ое *разг.* ҡаралмаған, ташландыҡ, тәртипкә килтерелмәгән, яйға һалынмаған; **неухо́женный сад** ҡаралмаған баҡса

НЕ́УЧ *м*; *разг.* наҙан, томана; **расти́ не́учем** наҙан булып үҫеү

НЕУЧЁНЫЙ, -ая, -ое уҡымаған, белемһеҙ; **неучёный челове́к** уҡымаған кеше

НЕУЧТИ́ВОСТЬ *ж* әҙәпһеҙлек, ихтирамһыҙлыҡ, әҙәпһеҙ ҡыланыш; **проявля́ть неучти́вость** әҙәпһеҙлек күрһәтеү

НЕУЧТИ́ВЫЙ, -ая, -ое әҙәпһеҙ, тәртипһеҙ, ихтирамһыҙ; **неучти́вый челове́к** әҙәпһеҙ кеше; **неучти́вое замеча́ние** әҙәпһеҙ иҫкәртмә

НЕУЮ́ТНОСТЬ *ж* уңайһыҙлыҡ, яйһыҙлыҡ, йыйнаҡһыҙлыҡ, йәмһеҙ (ҡотһоҙ) булыу, ҡот-

һоҙлоҡ; **неую́тность ко́мнаты** бүлмәнең ҡотһоҙлоғо

НЕУЮ́ТНЫЙ, -ая, -ое уңайһыҙ, яйһыҙ, йыйнаҡһыҙ, ҡотһоҙ, күңелгә ятмай торған, йәмһеҙ; **неую́тный дом** ҡотһоҙ өй

НЕУЯЗВИ́МЫЙ, -ая, -ое **1.** түҙемле, һүҙ күтәреүсән, сабыр; **неуязви́мое се́рдце** түҙемле йөрәк **2.** нигеҙле, төплө, бәйләнерлек түгел, тел тейҙергеһеҙ; **неуязви́мое мне́ние** төплө фекер

НЕФЕЛИ́Н *м* нефелин (*минерал*)

НЕФЕЛИ́НОВЫЙ, -ая, -ое **1.** нефелин; **нефели́новое произво́дство** нефелин етештереү **2.** нефелинлы; **нефели́новое удобре́ние** нефелинлы ашлама

НЕФРИ́Т I *м* нефрит (*минерал*)

НЕФРИ́Т II *м*; *мед.* нефрит (*бөйөр шешеүе*)

НЕФРИ́ТОВЫЙ, -ая, -ое нефрит, нефрит ...ы, нефриттан яһалған (эшләнгән); **нефри́товые слои́** нефрит ҡатлауҙары; **нефри́товая ва́за** нефрит(тан яһалған) ваза

НЕФТЕДОБЫВА́ЮЩИЙ, -ая, -ее нефть табыу ...ы; **нефтедобыва́ющая о́трасль** нефть табыу тармағы

НЕФТЕНАЛИВНО́Й, -ая, -ое нефть ...ы, нефть ташый торған; **нефтеналивно́е су́дно** нефть ташый торған судно, нефть судноһы

НЕФТЕНО́СНОСТЬ *ж* нефтле (нефть сыға торған) булыу; **нефтено́сность пласта́** ҡатламдың нефтле булыуы

НЕФТЕНО́СНЫЙ, -ая, -ое нефтле, нефть табыла (сыға) торған; **нефтено́сные зе́мли** нефть табыла торған ерҙәр

НЕФТЕПЕРЕГО́ННЫЙ, -ая, -ое нефть ҡыуа торған, нефть ҡыуыу ...ы; **нефтеперего́нная аппарату́ра** нефть ҡыуыу аппараттары

НЕФТЕПЕРЕРАБА́ТЫВАЮЩИЙ, -ая, -ее нефть эшкәртеү ...ы; **нефтеперераба́тывающий заво́д** нефть эшкәртеү заводы

НЕФТЕПРОВО́Д *м* нефть үткәргес торбалар

НЕФТЕПРОДУ́КТЫ *мн.* (*ед.* **нефтепроду́кт** *м*) нефть продукттары (*кәрәсин, бензин, мазут, вазелин һ.б.*)

НЕФТЕПРО́МЫСЕЛ *м* нефть промыслаһы (*нефть таба һәм сығара торған предприятие*)

НЕФТЕХРАНИ́ЛИЩЕ *с* нефть һаҡлау урыны, нефть һаҡлағыс (*ҡоролма*)

НЕФТЬ *ж* нефть

НЕФТЯ́НИК *м* нефтсе (*эшсе йәки белгес*)

НЕФТЯНО́Й, -ая, -ое нефть ...ы; **нефтяна́я промы́шленность** нефть сәнәғәте

НЕХВА́ТКА *ж*; *разг.* етмәү, етешмәү, ҡыҫынҡылыҡ, ҡытлыҡ; **нехва́тка де́нег** аҡса яғынан ҡыҫынҡылыҡ

НЕХИ́ТРЫЙ, -ая, -ое **1.** хәйләһеҙ, бер ҡатлы; **нехи́трый челове́к** хәйләһеҙ кеше **2.** *разг.* ябай, ҡатмарлы түгел (булмаған), анһат, еңел; **нехи́трое устро́йство** ябай ҡоролма

НЕХОДОВО́Й, -ая, -ое *разг.* үтемһеҙ, үтмәҫ, үтмәй торған, һатылмай ятҡан; **неходово́й това́р** үтмәҫ тауар

НЕХО́ЖЕНЫЙ, -ая, -ое *разг.* кеше аяғы баҫмаған, кеше йөрөмәгән; **нехо́женые места́** кеше йөрөмәгән урындар

НЕХОРО́ШИЙ, -ая, -ее насар, яман, алама; **нехоро́шая пого́да** насар һауа торошо; **нехоро́ший взгляд** яман ҡараш; **нехоро́шая привы́чка** насар ғәҙәт

НЕХОРОШО́ 1. *нареч.* насар; **вести́ себя́ нехорошо́** үҙеңде насар тотоу **2.** *в знач. сказ., безл.* насар, яҡшы түгел; **так нехорошо́** былай насар **3.** *кому в знач. сказ., безл.* (*о самочувствии*) насар, хәл (кәйеф) яҡшы түгел (ҡырылыу, төшөү); **ему́ ста́ло нехорошо́** уның кәйефе ҡырылды, хәле насарланып китте

НЕ́ХОТЯ *нареч.* теләр-теләмәҫ, теләмәйенсә (генә); **не́хотя отвеча́ть** теләр-теләмәҫ яуап биреү

НЕЦЕЛЕСООБРА́ЗНОСТЬ *ж* маҡсатҡа яуап бирмәү (тура килмәү), маҡсатҡа ярашлы булмау, кәрәкһеҙлек; **нецелесообра́зность рабо́ты над ру́кописью** ҡулъяҙма өҫтөндә эшләүҙең кәрәкһеҙлеге

НЕЦЕЛЕСООБРА́ЗНЫЙ, -ая, -ое маҡсатҡа яуап бирмәгән (тура килмәгән, ярашлы булмаған), файҙаһыҙ, кәрәкһеҙ; **нецелесообра́зная тра́та вре́мени** ваҡытты файҙаһыҙға әрәм итеү

НЕЦЕНЗУ́РНЫЙ, -ая, -ое **1.** цензураһыҙ, цензуранан үтмәҫлек; **нецензу́рные произведе́ния** цензуранан үтмәҫлек әҫәрҙәр **2.** *перен.* әҙәпһеҙ, оятһыҙ, әшәке; **нецензу́рные слова́** әҙәпһеҙ һүҙҙәр

НЕЧА́ЯННОСТЬ *ж* яңылышлыҡ, көтөлмәгән(лек), көтмәҫтән (уйламаҫтан) булыу, көтөлмәгән (хәл); **неча́янность встре́чи** көтөлмәгән осрашыу; **по неча́янности** аңғармаҫтан

НЕЧА́ЯННЫЙ, -ая, -ое **1.** (*ненамеренный*) аңғармаҫтан, осраҡлы, абайламаҫтан; **неча́янный вы́стрел** аңғармаҫтан атып ебәреү **2.** (*неожиданный*) көтөлмәгән, көтмәгән, ҡапыл булған, көтмәҫтән булған; **неча́янная ра́дость** көтөлмәгән шатлыҡ

НЕ́ЧЕГО I *мест. с неопр.* (*в значении* "*нет ничего, что бы*") юҡ, бер нәмә лә (ни ҙә) юҡ, бер нәмә лә (ни ҙә); **не́чего расска́зывать** һөйләргә бер нәмә лә юҡ ♦ **не́чего де́лать** бер нәмә лә эшләп булмай, бүтән сара юҡ; **не́чего греха́ таи́ть** йәшерен-батырын түгел, йәшереп тораһы юҡ; **не́чего сказа́ть** әйтеп тораһы ла юҡ, һөйләп тә тораһы юҡ; **от не́чего де́лать** эш юҡтан эш итеп (табып), эш юҡлыҡтан

НЕ́ЧЕГО II *в знач. сказ., с неопр.*; *разг.* (*не следует, незачем*) ла/лә юҡ, ла/лә кәрәкмәй, ла/лә ярамай, ярамай, кәрәге юҡ, -маҫ/-мәҫ ине; **об э́том и ду́мать не́чего** был турала уйлап тораһы ла юҡ; **не́чего разгова́ривать** һөйләшеүҙең кәрәге юҡ

НЕЧЕЛОВЕ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое **1.** кеше көсөнән (хәленән) килмәслек, кеше булдыра алмаслыҡ, сиктән тыш ҙур; **нечелове́ческие уси́лия** сиктән тыш ҙур тырышлыҡ **2.** (*не свойственный человеку*) кешегә хас булмаған, кешелекһеҙ, рәхимһеҙ, шәфҡәтһеҙ; **нечелове́ческие отноше́ния ме́жду людьми́** кешеләр араһындағы рәхимһеҙ мөнәсәбәттәр

НЕЧЕЛОВЕ́ЧНЫЙ, -ая, -ое кешелекһеҙ, шәфҡәтһеҙ, рәхимһеҙ; **нечелове́чное обраще́ние** рәхимһеҙ мөғәмәлә

НЕЧЕРНОЗЁМНЫЙ, -ая, -ое ҡара тупраҡлы булмаған, тупрағы ҡара булмаған; **нечернозёмная зо́на** ҡара тупраҡлы булмаған зона

НЕЧЁСАНЫЙ, -ая, -ое таралмаған, туҙған, туҙғаҡ (сәс); **нечёсаная голова́** туҙған баш

НЕЧЕ́СТНОСТЬ *ж* намыҫһыҙлыҡ, выжданһыҙлыҡ, намыҫһыҙ (выжданһыҙ) булыу; **уличи́ть в нече́стности** намыҫһыҙлығын фаш итеү

НЕЧЕ́СТНЫЙ, -ая, -ое намыҫһыҙ, выжданһыҙ, инабатһыҙ, тоғролоҡһоҙ; **нече́стные лю́ди** выжданһыҙ кешеләр; **нече́стный посту́пок** намыҫһыҙ эш

НЕ́ЧЕТ *м*; *разг.* таҡ ♦ **чёт и не́чет** таҡмы, йопмо (*уйын*)

НЕЧЁТКИЙ, -ая, -ое тоноҡ, асыҡ түгел, танымаслыҡ; **нечёткий рису́нок** тоноҡ һүрәт

НЕЧЁТКОСТЬ *ж* тоноҡлоҡ, танымаслыҡ, асыҡ булмау; **нечёткость изображе́ния** төшөрөлгән һүрәттең асыҡ булмауы

НЕЧЁТНЫЙ, -ая, -ое таҡ; **нечётное число́** таҡ һан

НЕЧИСТОПЛО́ТНОСТЬ *ж*; *прям.*, *перен.* бысраҡлыҡ, әшәкелек, шаҡшылыҡ, шапшаҡлыҡ; **нечистопло́тность посту́пка** ҡылыҡтың бысраҡлығы

НЕЧИСТОПЛО́ТНЫЙ, -ая, -ое *прям.*, *перен.* бысраҡ, шаҡшы, әшәке; **нечистопло́тный челове́к** әшәке кеше

НЕЧИСТОТА́ *ж* **1.** бысраҡлыҡ; **нечистота́ коридо́ра** коридорҙың бысраҡлығы **2.** *мн.* **нечисто́ты** нәжес, йыуынтыҡ, ташландыҡ

НЕЧИ́СТЫЙ, -ая, -ое **1.** керле, бысраҡ; **нечи́стая руба́шка** керле күлдәк; **нечи́стая посу́да** бысраҡ һауыт-һаба **2.** (*с примесью*) саф (таҙа) түгел, ҡатнаш, сүпле, тоноҡ, саф тоҡомло булмаған; **нечи́стая гли́на** ҡатнаш балсыҡ; **нечи́стая рожь** сүпле арыш; **нечи́стый цвет** тоноҡ төҫ; **соба́ка нечи́стой поро́ды** саф тоҡомло булмаған эт **3.** (*неточный — о произношении*) таҙа (аныҡ) булмаған; **нечи́стый вы́говор** бик үк аныҡ булмаған әйтелеш **4.** *разг.* (*выполненный недостаточно тщательно*) еренә еткереп эшләнмәгән, насар; **нечи́стая рабо́та** еренә еткереп эшләнмәгән эш **5.** *перен.* (*нечестный*) алдаҡ, алдауға (хәйләгә) ҡоролған; **нечи́стые дела́** алдаҡ эштәр ♦ **нечи́стый дух**; **нечи́стая си́ла** *прост.* ен, бәрей, шайтан; **нечи́стый на́ руку** ҡулы кәкре (уғры, бур)

НЕ́ЧИСТЬ *ж собир.*; *разг.* **1.** *фольк.* ен-бәрей(ҙәр), шайтан(дар); **лесна́я не́чисть** урман бәрейе **2.** *перен.* (*презренные, недостойные люди*) хәшәрәт(тәр), ерәнес зат(тар); **вра́жеская не́чисть** дошман хәшәрәттәре

НЕЧЛЕНОРАЗДЕ́ЛЬНОСТЬ *ж* аңлайышһыҙлыҡ, аңлайышһыҙ (буталсыҡ) булыу; **нечленоразде́льность ре́чи** телмәрҙең аңлайышһыҙ булыуы

НЕЧЛЕНОРАЗДЕ́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое буталсыҡ, аңлайышһыҙ; **нечленоразде́льная речь** аңлайышһыҙ телмәр

НЕ́ЧТО *мест.* (*что-то*) ниҙер, нимәлер, бер нәмә, әллә нимә; **не́что стра́нное** сәйер бер нәмә

НЕЧУВСТВИ́ТЕЛЬНОСТЬ *ж* һиҙмәү(сәнлек), тоймау(санлыҡ); **нечувстви́тельность к хо́лоду** һыуыҡты һиҙмәү

НЕЧУВСТВИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое һиҙмәҫ, тоймаҫ, һиҙмәүсән, тоймаусан; **нечувстви́тельный к красоте́** матурлыҡты тоймаусан

НЕШИРО́КИЙ, -ая, -ое киң булмаған (түгел), тар (ғына); **неширо́кая река́** киң булмаған йылға

НЕШУ́ТОЧНЫЙ, -ая, -ое *разг.* уйын түгел, әһәмиәтле (етди) генә; **нешу́точная боле́знь** етди ауырыу; **нешу́точные слова́** уйын һүҙҙәр түгел; **нешу́точное де́ло** уйын эш түгел

НЕЩА́ДНЫЙ, -ая, -ое рәхимһеҙ, аяуһыҙ, мәрхәмәтһеҙ, шәфҡәтһеҙ; **неща́дная месть** аяуһыҙ үс

НЕЭКОНО́МНЫЙ, -ая, -ое бәрәшән, иҫәпһеҙ (һаҡламай) тотона торған, әрәм-шәрәм; **неэконо́мная хозя́йка** бәрәшән хужабикә; **неэконо́мное расхо́дование де́нег** аҡсаны әрәм-шәрәм итеү

НЕЭТИ́ЧНЫЙ, -ая, -ое әҙәпһеҙ, әхлаҡһыҙ; **неэти́чный посту́пок** әҙәпһеҙ ҡылыҡ

НЕЯ́ВКА *ж* килмәү; **нея́вка свиде́телей** шаһиттарҙың килмәүе

НЕЯ́ВСТВЕННЫЙ, -ая, -ое асыҡ күренмәгән (ишетелмәгән), насар ишетелгән, аңлайышһыҙ; **нея́вственные зву́ки** асыҡ ишетелмәгән тауыштар

НЕЯ́СНОСТЬ *ж* аңлайышһыҙлыҡ, аңлайышһыҙ булыу, аныҡһыҙлыҡ, аныҡ (аңлайышлы) булмау; **нея́сность слов** һүҙҙәрҙең аңлайышһыҙлығы

НЕЯ́СНЫЙ, -ая, -ое **1.** аңлайышһыҙ; **нея́сная мысль** аңлайышһыҙ фекер **2.** асыҡ булмаған (күренмәгән), һиҙелер-һиҙелмәҫ, беленер-беленмәҫ, тоноҡ; **нея́сные ли́нии** беленер-беленмәҫ һыҙыҡтар

НЕЯ́СЫТЬ *ж* һоро өкө

НИ I *частица* и *союз* **1.** *частица* (*для указания на полное отсутствие чего-л. или для усиления отрицания*) ғына/генә, да/дә; **не**

встре́тил ни одного́ челове́ка бер генә кешене лә осратманым; **в ведре́ нет ни одно́й ка́пли воды́** биҙрәлә бер тамсы ла һыу юҡ

2. *частица* (*для усиления утвердительного смысла глагола, с которым употребляется*) -ма/-мә, ғына/генә, -һын/-һен, ла/лә; **кого́ ни встре́тишь, все об э́том говоря́т** кемде генә осратма, бөтәһе лә ошо турала һөйләй

3. *союз* (*для усиления отрицания при перечислении однородных членов*) да/дә, ҙа/ҙә, ла/лә, та/тә; **на не́бе ни ме́сяца, ни звёзд** күк йөҙөндә ай ҙа, йондоҙҙар ҙа юҡ ♦ **ни жив ни мёртв** ҡото осҡан *кемдең*; **ни отве́та ни приве́та** *от кого* өнө лә, тыны ла юҡ; **ни то ни сё** ни аллаға, ни муллаға; ни ите, ни һөтө; **ни два ни полтора́** ни ары, ни бире; **ни-ни́!**; **ни-ни-ни́!**: 1) һис тә ярамай!; 2) һис тә юҡ!, һис тә түгел!; **ни гу-гу́**; **ни сло́ва** ауыҙыңды ла асма; **ни ша́гу** бер аҙым да атлама

НИ II (*в сочет. с предлогами является отделяемой частью мест. "никто", "ничто", "никакой", "ничей"*) һис бер, бер да/дә; **ни с ке́м не сове́товаться** бер кем менән дә кәңәшләшмәү

-НИБУДЬ *частица* (*вносит значение неопределённости*) да/дә булһа; **кто́-нибудь** кем дә булһа; **что́-нибудь** ни ҙә булһа, нимә лә булһа

НИ́ВА *ж* **1.** баҫыу, ҡыр; **зелёные ни́вы** йәшел баҫыуҙар **2.** *чего, какая*; *перен., высок.* майҙан, юл, өлкә; **труди́ться на ни́ве просвеще́ния** мәғариф өлкәһендә хеҙмәт итеү

НИВЕЛИ́Р *м*; *геод.* нивелир (*прибор*)

НИВЕЛИ́РОВАТЬ *сов., несов.* **1.** *что*; *геод.* нивелирлау; **нивели́ровать ме́стность** урынды нивелирлау **2.** *кого-что*; *перен., книжн.* (*уравнять*) тигеҙләү, айырмаһын күрһәтмәү (бөтөрөү); **нивели́ровать осо́бенности** үҙенсәлектәр араһындағы айырманы күрһәтмәү

НИВЕЛИ́РОВАТЬСЯ 1. *сов., несов.*; *книжн.* тигеҙләнеү, айырма күренмәү (бөтөү); **нивели́ровались разли́чия** айырмалар бөткән **2.** *только несов. страд. от* **нивели́ровать**

НИВЕЛИРО́ВКА *ж* **1.** *геод. см.* **нивели́ровать** 1; **2.** *книжн. см.* **нивели́ровать** 2, **нивели́роваться** 1

НИВЕЛИРО́ВОЧНЫЙ, -ая, -ое *геод.* нивелирлау ...ы; **нивелиро́вочная ре́йка** нивелирлау рейкаһы

НИВЕЛИРО́ВЩИК *м* и **НИВЕЛИРО́ВЩИЦА** *ж* нивелирлау оҫтаһы, нивелирлаусы

НИ́ВХИ *мн.* нивхтар, нивх халҡы (*Амур йылғаһының түбәнге өлөшөндә һәм Сахалин утрауында йәшәгән халыҡ*) // *ед.* **нивх** *м* нивх ир-аты; **ни́вхка** *ж* нивх ҡатын-ҡыҙы

НИ́ВХСКИЙ, -ая, -ое нивх ...ы; **ни́вхский язы́к** нивх теле

НИГДЕ́ *нареч.* бер ҡайҙа ла, бер ерҙә лә, бер урында ла, бер (һис) ҡайҙа; **его́ нет нигде́** ул бер ерҙә лә юҡ

НИГИЛИ́ЗМ *м* нигилизм (**1.** *XIX б. 60-сы йй. Рәсәйҙә дворян ғөрөф-ғәҙәттәренә ҡырҡа ҡаршы сығыусы интеллигент-разночинецтар йүнәлеше* **2.** *дөйөм ҡабул ителгән нормаларҙы инҡар итеү, ҡабул итмәү*)

НИГИЛИ́СТ *м* и **НИГИЛИ́СТКА** *ж* нигилист, нигилизмды яҡлаусы

НИГИЛИСТИ́ЧЕСКИЙ и **НИГИЛИ́СТСКИЙ,** -ая, -ое нигилистик, нигилистарса; **нигилисти́ческие взгля́ды** нигилистик ҡараштар

НИГРОЗИ́Н *м* нигрозин (*ҡара буяу*)

НИГРО́Л *м*; *хим.* нигрол (*нефть продукты*)

НИДЕРЛА́НДСКИЙ, -ая, -ое нидерланд ...ы, Нидерландия...ы; **нидерла́ндский язы́к** нидерланд теле

НИДЕРЛА́НДЦЫ *мн.* нидерландтар, нидерланд халҡы // *ед.* **нидерла́ндец** *м* нидерланд ир-аты; **нидерла́ндка** *ж* нидерланд ҡатын-ҡыҙы

НИ́ЖЕ 1. *сравн. ст. от* **ни́зкий** и **ни́зко** түбәнерәк, тәпәшерәк; **сара́й ни́же до́ма** һарай өйҙән тәпәшерәк **2.** *нареч.* түбәнерәк, аҫтараҡ, түбәнгәрәк, аҫҡараҡ; **смотри́ ни́же** аҫҡараҡ ҡара **3.** *предлог с род. п.* (*за пределами чего-л. по направлению вниз*) түбән; **моро́з на пять гра́дусов ни́же нуля́** һалҡынлыҡ нулдән биш градус түбән ♦ **ни́же досто́инства** *чьего кемдер өсөн* түбәнселек (булыу, күрһәтеү); **ни́же (вся́кой) кри́тики** иғтибарға лайыҡ түгел, телгә лә алырлыҡ түгел

НИЖЕПОДПИСА́ВШИЙСЯ, -аяся, -ееся *книжн.* түбәндә ҡул ҡуйған; **нижеподписа́вшиеся чле́ны коми́ссии** түбәндә ҡул ҡуйған комиссия ағзалары

НИЖЕСКА́ЗАННЫЙ, -ая, -ое *книжн.* түбәндә әйтелгән; **нижеска́занные слова́** түбәндә әйтелгән һүҙҙәр

НИЖЕСЛЕ́ДУЮЩИЙ, -ая, -ее *книжн.* түбәндәге; **нижесле́дующее указа́ние** түбәндәге күрһәтмә

НИЖЕСТОЯ́ЩИЙ, -ая, -ее түбәнге; **нижестоя́щая организа́ция** түбәнге ойошма

НИЖЕУКА́ЗАННЫЙ, -ая, -ое *книжн.* түбәндә күрһәтелгән; **нижеука́занное положе́ние** түбәндә күрһәтелгән положение

НИЖЕУПОМЯ́НУТЫЙ, -ая, -ое *книжн.* түбәндә әйтелгән (иҫкә алынған); **нижеупомя́нутый слу́чай** түбәндә иҫкә алынған ваҡиға (осраҡ)

НИ́ЖНИЙ, -яя, -ее **1.** түбәнге, аҫҡы; **ни́жний эта́ж** аҫҡы ҡат **2.** эске; **ни́жнее бельё** эске кейем **3.** түбән, түбәнге; **ни́жнее тече́ние реки́** йылғаның түбәнге ағымы ♦ **ни́жняя пала́та** *полит.* түбәнге палата (*парламентта*)

НИЗ *м* **1.** (*нижняя часть*) түбән, аҫ, түбәнге (аҫҡы) өлөш, түбән (аҫ) яҡ; **низ ваго́нов** вагондарҙың аҫты **2.** *мн.* **низы́**; *разг.* (*низшие слои общества*) түбән(ге) ҡатлам, иҙелеүсе синыфтар;

опира́ться на низы́ о́бщества йәмғиәттең түбән ҡатламдарына таяныу **3.** *мн.* **низы́**; *муз.* түбән (ҡалын) тауыштар

НИЗ... (**нис...**) *приставка*; *хәрәкәттең аҫҡа* (*түбәнгә*) *ҡарай йүнәлешен күрһәтә*, *мәҫ.*, **низве́ргнуть** өҫтән аҫҡа ташлау; **низри́нуться** аҫҡа ташланыу

НИЗА́ТЬ *несов.* теҙеү (*епкә*, *тимерсыбыҡҡа һ.б.*); **низа́ть бу́сы** мунсаҡ теҙеү

НИЗА́ТЬСЯ *несов.* теҙелеү; **из же́мчуга ни́жется ожере́лье** ынйынан мунсаҡ теҙелә

НИЗВЕРГА́ТЬ *несов. см.* **низве́ргнуть**

НИЗВЕРГА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **низве́ргнуться**; **с высоты́ низверга́ется во́дный пото́к** юғарынан һыу шарлауығы шарлап төшә **2.** *страд. от* **низверга́ть**

НИЗВЕ́РГНУТЬ *сов.*; *книжн.* **1.** *что* атып бәреү, аҡтарып (тәгәрләтеп) ырғытыу (төшөрөү), аҫҡа ташлау; **низве́ргнуть ка́мни с горы́** тауҙан таштар тәгәрләтеп төшөрөү **2.** *перен.* ҡолатыу, ҡолатып (бәреп) төшөрөү; **низве́ргнуть прави́тельство** хөкүмәтте бәреп төшөрөү

НИЗВЕ́РГНУТЬСЯ *сов.*; *книжн.* аҡтарылып (ауып) төшөү

НИЗИ́НА *ж* уйһыу (уйпат) ер

НИЗИ́ННЫЙ, -ая, -ое уйһыу, уйпат; **низи́нные луга́** уйһыу болондар

НИ́ЗКИЙ, -ая, -ое **1.** (*невысокий*) тәбәнәк, тәпәш; **челове́к ни́зкого ро́ста** тәбәнәк буйлы кеше **2.** (*небольшой*) түбән; **ни́зкие це́ны** түбән хаҡ(тар) **3.** (*плохой по качеству*) түбән; **си́тец ни́зкого ка́чества** түбән сифатлы ситса **4.** (*бесчестный*) алама, яман, түбән; **ни́зкий посту́пок** яман ҡылыҡ **5.** (*неродовитый*) түбән, түбән(ге) (ҡатлам); **ни́зкое сосло́вие** түбән ҡатлам **6.** *муз.* ҡалын; **ни́зкий го́лос** ҡалын тауыш ♦ **ни́зкий покло́н** түбәнселек менән (ололап) баш эйеү

НИ́ЗКО *нареч.* **1.** түбән, түбәндән; **опусти́ться ни́зко** түбән төшөү **2.** түбән, намыҫһыҙ; **поступи́ть ни́зко** намыҫһыҙ ҡылыҡ ҡылыу **3.** ҡалын; **го́лос звучи́т ни́зко** тауыш ҡалын булып сыға ♦ **ни́зко кла́няться** түбәнселек менән (ололап) баш эйеү

НИЗКОВО́ЛЬТНЫЙ, -ая, -ое түбән вольтлы; **низково́льтная дуга́** түбән вольтлы дуға

НИЗКОЛЕГИ́РОВАННЫЙ, -ая, -ое аҙ ҡатыштырылған (ҡушылған); **низколеги́рованная сталь** башҡа металдар аҙ ҡатыштырылған ҡорос

НИЗКООПЛА́ЧИВАЕМЫЙ, -ая, -ое түбән хаҡлы; **низкоопла́чиваемая рабо́та** түбән хаҡлы эш

НИЗКОПОКЛО́ННИК *м* ярамһаҡланыусы, ялағай, юха, эпкәләй; **презира́ть низкопокло́нника** ялағайға ерәнеп ҡарау

НИЗКОПОКЛО́ННИЧАТЬ *несов.* ярамһаҡланыу, ялағайланыу, эпкәләйләнеү

НИЗКОПОКЛО́НСТВО и **НИЗКОПОКЛО́ННИЧЕСТВО** *с* ярамһаҡлыҡ, ялағайлыҡ, тәрилкә тотоу, эпкәләйлек

НИЗКОПОКЛО́НСТВОВАТЬ *несов. см.* **низкопокло́нничать**

НИЗКОПРО́БНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*о золоте, серебре*) түбән пробалы; **низкопро́бное серебро́** түбән пробалы көмөш **2.** *перен.*, *разг.* (*плохой*) насар, түбән сифатлы; **низкопро́бный расска́з** насар ғына хикәйә

НИЗКОРО́СЛЫЙ, -ая, -ое тәбәнәк, ҡыҫҡа буйлы, тәпәш, ҡарһаҡ; **низкоро́слое де́рево** тәпәш ағас; **низкоро́слый челове́к** ҡарһаҡ кеше

НИЗКОСО́РТНЫЙ, -ая, -ое түбән сортлы (сифатлы); **низкосо́ртная ткань** түбән сифатлы туҡыма

НИЗЛАГА́ТЬ *несов. см.* **низложи́ть**

НИЗЛАГА́ТЬСЯ *несов. страд. от* **низлага́ть**

НИЗЛОЖИ́ТЬ *сов.*; *книжн.* **1.** *кого* тәхеттән ҡолатыу, (власть башынан) төшөрөү; **низложи́ть президе́нта** президентты (властан) төшөрөү **2.** *что*; *перен.* төшөрөү; **низложи́ть авторите́т** *чей-л. берәйһенең* абруйын төшөрөү

НИ́ЗМЕННОСТЬ *ж* **1.** уйһыулыҡ; **приозёрная ни́зменность** күл буйындағы уйһыулыҡ **2.** *перен.* түбәнлек, әшәкелек; **ни́зменность жела́ний** теләктәрҙең түбәнлеге

НИ́ЗМЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** уйһыу, уйпат; **ни́зменная ме́стность** уйһыу ер **2.** *перен.* түбән, әшәке; **ни́зменные побужде́ния** әшәке ниәттәр

НИЗОВО́Й, -ая, -ое **1.** түбәндән иҫкән, түбән ерҙәрҙә үҫкән, түбәндә булған; **низово́й ве́тер** түбәндән иҫкән ел; **низова́я трава́** түбән ерҙәрҙә үҫә торған үлән **2.** йылға тамағына яҡын урынлашҡан; **низовы́е города́** йылға тамағына яҡын урынлашҡан ҡалалар **3.** түбәнге, башланғыс; **низовы́е организа́ции** түбәнге ойошмалар **4.** урындағы; **низова́я печа́ть** урындағы матбуғат

НИЗО́ВЬЕ *с* түбәнге ағым (яҡ, өлөш), тамаҡ; **низо́вье реки́** йылға тамағы

НИЗО́К *м*; *спец.* аҫты, аҫҡы өлөшө, осо; **низо́к шка́фа** шкаф аҫты; **низки́ брю́к** салбар балағының осо

НИ́ЗОМ *нареч.* аҫтан, түбәндән, аҫҡы юл менән; **е́хать ни́зом** аҫҡы юл менән барыу

НИ́ЗОСТЬ *ж* аламалыҡ, яманлыҡ, әшәкелек, ҡәбәхәтлек; **ни́зость соде́янного** эшләнгән эштең әшәкелеге

НИ́ЗШИЙ, -ая, -ее **1.** *превосх. ст. от* **ни́зкий** 2, 3 иң түбән; **ни́зший сорт** иң түбән сорт **2.** (*простейший*) түбән төҙөлөшлө; **ни́зшие расте́ния** түбән төҙөлөшлө үҫемлектәр **3.** (*младший по положению*) түбән; **ни́зшее зва́ние** түбән дәрәжә **4.** (*начальный — об образовании*) башланғыс; **ни́зшее образова́ние** башланғыс белем **5.** (*неродовитый*) түбән; **ни́зшее сосло́вие** түбән ҡатлам

НИКА́К I *нареч.* бер нисек тә, һис тә, һис бер; **ника́к не могу́ засну́ть** бер нисек тә йоҡлап китә алмайым ♦ **ника́к нет** һис тә юҡ, һис тә түгел (*түбәнселек менән яуап биргәндә*)

НИКА́К II *частица*; *прост.* (*кажется, как будто*) әллә, ахырыһы, буғай; **ты заболе́л ника́к?** һин әллә ауырып киттең?

НИКАКО́Й, -ая, -ое *мест.* **1.** (*ни один*) һис тә, һис бер, (һис) бер ниндәй (ҙә), һис бер төрлө, бер төрлө лә; **нет никако́го сомне́ния** бер ниндәй ҙә шик юҡ; **он никако́й не врач** ул һис тә врач түгел **2.** *в знач. прил.*; *разг.* (*плохой*) бер нәмәгә яраҡһыҙ, бер нигә лә ярамай торған, насар, эшкинмәгән; **шахмати́ст он никако́й** ул бер нәмәгә яраҡһыҙ шахматсы ♦ **без никаки́х!**; **и (бо́льше) никаки́х!** әйткән-бөткән!, бөттө-китте!; **никако́й не** һис тә түгел; **никаки́х гвозде́й** *см.* **гвоздь**

НИ́КЕЛЕВЫЙ, -ая, -ое никель ...ы; **ни́келевая руда́** никель мәғдәне

НИКЕЛИ́Н *м* никелин (**1.** *мин. никелле ҡыҙыл колчедан* **2.** *баҡыр, никель һәм марганец иретмәһе*)

НИКЕЛИРОВА́НИЕ *с см.* **никелирова́ть**

НИКЕЛИРО́ВАННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **никелирова́ть 2.** *прил.* никелле, никель йүгертелгән (ялатылған); **никелиро́ванные ло́жки** никель йүгертелгән ҡалаҡтар

НИКЕЛИРОВА́ТЬ *сов., несов. что* никелләү, никель йүгертеү (ялатыу); **никелирова́ть дета́ли** деталдәрҙе никелләү

НИКЕЛИРОВА́ТЬСЯ *несов. страд. от* **никелирова́ть**

НИКЕЛИРО́ВКА *ж см.* **никелирова́ть**

НИКЕЛИРО́ВОЧНЫЙ, -ая, -ое никелләй торған, никелләү ...ы; **никелиро́вочные рабо́ты** никелләү эштәре

НИ́КЕЛЬ *м* никель (*химик элемент, металл*)

НИ́КЛЫЙ, -ая, -ое *разг.* һулыған, һалынған, шиңгән; **ни́клая трава́** шиңгән үлән

НИ́КНУТЬ *несов.* **1.** һалыныу, шиңеү, шиңеп һалынып төшөү, һулыу, бөгөлөү; **трава́ ни́кнет** үлән һулый **2.** *перен.* кәмеү, бөтә (кәмей) барыу; **свет ни́кнет** яҡтылыҡ кәмей бара

НИКОГДА́ *нареч.* һис бер ваҡытта ла, (һис) бер ҡасан да; **он никогда́ бо́льше не прие́дет** ул башҡа бер ҡасан да килмәйәсәк ♦ **как никогда́** бер ваҡытта ла булмағандай

НИКО́Й: нико́им о́бразом (һис) бер нисек тә, бер нисек итеп тә, һис бер хәлдә лә

НИКОТИ́Н *м* никотин (*тәмәкеләге ағыулы матдә*)

НИКОТИ́ННЫЙ и **НИКОТИ́НОВЫЙ,** -ая, -ое никотин ...ы; **никоти́нный за́пах** никотин еҫе; **никоти́новая кислота́** никотин кислотаһы

НИКТО́ *мест.* **1.** (*ни один*) бер кем дә, һис кем дә, берәү ҙә; **никто́ не приходи́л** бер кем дә килмәне **2.** *в знач. сущ.* **никто́** *м нескл.*; *разг.* бер кем дә түгел, туған тейешле түгел; **он мне никто́** ул минең бер кемем дә түгел

НИКУДА́ *нареч.* бер ҡайҙа ла, бер ергә лә, һис ҡайҙа; **никуда́ он не пойдёт** ул бер ергә лә бармаясаҡ ♦ **никуда́ не го́дный** бер нәмәгә лә яраҡһыҙ (эшкинмәй, ярамай); **никуда́ не годи́тся** бер нәмәгә лә ярамай

НИКУДЫ́ШНЫЙ, -ая, -ое *прост.* бер нәмәгә (лә) яраҡһыҙ, насар; **никуды́шная рабо́та** бер нәмәгә (лә) яраҡһыҙ эш

НИКЧЁМНОСТЬ *ж*; *разг.* файҙаһыҙ (кәрәкһеҙ) булыу, яраҡһыҙлыҡ; **никчёмность разгово́ров** һөйләшеү(ҙәр)ҙең файҙаһыҙ булыуы

НИКЧЁМНЫЙ, -ая, -ое *разг.* файҙаһыҙ, кәрәкһеҙ, яраҡһыҙ, кәрәкмәгән, кәрәге булмаған; **никчёмная рабо́та** кәрәге булмаған эш

НИМА́ЛО *нареч.* һис тә, бер ҙә, аҙ ғына ла, саҡ ҡына ла; **э́то собы́тие нима́ло его́ не удиви́ло** был ваҡиға уны һис тә ғәжәпләндермәне

НИМБ *м* нимб (*иконаларҙағы, антик һындарҙың башы тирәһендәге түңәрәк нур*)

НИ́МФА *ж* нимфа (*грек мифологияһында тәбиғәт көстәрен кәүҙәләндергән ҡатын ҡиәфәтендәге алла*); **речна́я ни́мфа** йылға нимфаһы

НИОТКУ́ДА *нареч.* бер ҡайҙан да, бер ерҙән дә, һис ҡайҙан, һис бер ерҙән; **ниотку́да не жду весте́й** бер ерҙән дә хәбәр(ҙәр) көтмәйем

НИПОЧЁМ *нареч. в знач. сказ.*; *разг.* бер ни түгел (тормай), зарарһыҙ, зарары (зыяны) юҡ; **моро́зы ему́ нипочём** уның өсөн һыуыҡ бер ни түгел

НИ́ППЕЛЬ *м* ниппель (*металл көбәк*); **велосипе́дный ни́ппель** велосипед ниппеле

НИ́ППЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое ниппель ...ы; **ни́ппельная часть радиа́тора** радиаторҙың ниппель өлөшө

НИС... *приставка см.* **низ...**

НИСКО́ЛЬКО *нареч.* бер ҙә, һис тә; **он ниско́лько не уста́л** ул бер ҙә арымаған

НИСПАДА́ТЬ *несов.*; *книжн.* һалынып төшөү (тороу)

НИСПРОВЕРГА́ТЬ *несов. см.* **ниспрове́ргнуть**

НИСПРОВЕРГА́ТЬСЯ *несов. страд. от* **ниспроверга́ть**

НИСПРОВЕ́РГНУТЬ *сов.*; *книжн.* **1.** ауҙарыу, ауҙарып (түбән) төшөрөү; **ниспрове́ргнуть ста́тую** статуяны ауҙарыу **2.** *перен.* (*свергнуть*) власть башынан төшөрөү, ҡолатыу, абруйын төшөрөү; **ниспрове́ргнуть реакционе́ров** реакционерҙарҙы ҡолатыу

НИСТА́ГМ *м*; *мед.* нистагм (*күҙ алмаһының бер яҡтан икенсе яҡҡа йыш-йыш ихтыярһыҙ хәрәкәт итеүе*)

НИСХОДЯ́ЩИЙ, -ая, -ее **1.** *прич. от* **нисходи́ть 2.** *прил.* (ҙурҙан бәләкәйгә табан) кәмеп барған, төшә (түбәнәйә) барыусы ♦ **нисходя́щее ударе́ние** *лингв.* түбәнәйә барыусы баҫым

НИТЕВИ́ДНЫЙ, -ая, -ое еп һымаҡ (кеүек), епкә оҡшаған; **нитеви́дный червь** еп һымаҡ селәүсен

НИ́ТКА *ж* **1.** еп; **ни́тка с иго́лкой** энә менән еп **2.** *чего, какая* теҙмә, еп; **две ни́тки же́мчуга** ике теҙмә ынйы ♦ **до (после́дней) ни́тки** бөтөнләй, тулыһынса; **до после́дней ни́тки обобра́ть** бер нәмәһеҙ ҡалдырыу, талап (алдап) алып бөтөрөү; **до ни́тки сбере́чь** тулыһынса һаҡлау; **до ни́тки промо́кнуть** лыс һыу булыу, ҡоро ер ҡалмау

НИ́ТОЧКА *ж; уменьш. от* **ни́тка** и **нить** ҡыҫҡа (нәҙек) еп ♦ **по ни́точке разобра́ть** энәһенән ебенә (тиклем) тикшереү

НИ́ТОЧНЫЙ, -ая, -ое еп, еп ...ы; **ни́точное произво́дство** еп етештереү

НИТРА́Т *м; хим.* нитрат (*азот кислотаһының тоҙо*)

НИТРА́ТНЫЙ, -ая, -ое нитратлы; **нитра́тные солончаки́** нитратлы татырлауыҡ

НИТРИ́Т *м; хим.* нитрит (*азотлы кислотаның тоҙо*)

НИТРОГЛИЦЕРИ́Н *м; мед., хим.* нитроглицерин (*глицеринға азот һәм көкөрт кислоталары ҡушып яһалған май һымаҡ шыйыҡса*)

НИТРОГЛИЦЕРИ́НОВЫЙ, -ая, -ое нитроглицеринлы ...ы; **нитроглицери́новый по́рох** нитроглицеринлы дары

НИ́ТЧАТЫЙ, -ая, -ое *бот., зоол.* еп һымаҡ, епкә оҡшаған; **ни́тчатый червь** еп һымаҡ селәүсен

НИТЬ *ж* **1.** еп; **капро́новая нить** капрон еп **2.** *чего, какая* еп, теҙмә; **кора́лловая нить** мәрйен еп **3.** *чего; перен.* теҙмә, еп, юл; **ни́ти дру́жбы** дуҫлыҡ ептәре; **нить жи́зни** тормош юлы; **нить воспомина́ний** иҫтәлектәр теҙмәһе

НИ́ТЯНЫЙ, -ая, -ое еп, ептән эшләнгән (һуғылған, бәйләнгән); **ни́тяные перча́тки** ептән бәйләнгән бирсәткә

НИЦ *нареч.; книжн.* йөҙ түбән; **пасть ниц** йөҙ түбән йығылыу

НИЧЕГО́ *нареч.; разг.* **1.** (*довольно сносно*) ярайһы ғына, арыу ғына, **она́ учи́лась ничего́** ул яҡшы ғына уҡыны **2.** *в знач. сказ.* (*довольно хорошо*) *разг.* яман түгел, ярайһы ғына; **дом у него́ ничего́** уның йорто ярайһы ғына **3.** *в знач. сказ.* (*всё равно*) зарар юҡ, барыбер, ярай, ярар; **пусть придёт, ничего́** килә бирһен, зарар юҡ ♦ **ничего́ подо́бного** һис тә улай түгел

НИЧЕГОНЕДЕ́ЛАНИЕ *с; разг.* бушҡа ваҡыт уҙғарыу, эшләмәү, эшһеҙ ятыу, эт һуғарыу

НИЧЕ́Й, -ья, -ьё *мест.* **1.** (*никому не принадлежащий*) бер кемдеке (берәүҙеке) лә түгел, эйәһеҙ, хужаһыҙ; **э́ти ве́щи ничьи́** был нәмәләр бер кемдеке лә түгел **2.** (*чей бы то ни было*) (һис) бер кемдең дә, берәүҙең дә; **не ну́жно ничьи́х сове́тов** бер кемдең дә кәңәше кәрәк түгел **3.** *в знач. сущ.* **ничья́** *ж; спорт.* бер яҡтың да еңмәүе; **согласи́ться на ничью́** бер яҡтың да еңмәүенә килешеү

НИЧЕ́ЙНЫЙ, -ая, -ое *разг. см.* **ниче́й** 2, 3

НИЧКО́М *нареч.* йөҙ түбән; **лечь ничко́м** йөҙ түбән ятыу

НИЧТО́ *мест.* **1.** (*ни один, никакой предмет*) бер нәмә лә, бер ни ҙә, һис нәмә, һис бер нәмә, һис ни; **его́ ничто́ не интересу́ет** уны бер нәмә лә ҡыҙыҡһындырмай; **ни о чём не ду́мать** бер нәмә тураһында ла уйламау **2.** *в знач. сущ.* **ничто́** *с нескл.* бер кем дә түгел, бер нәмә лә түгел; **он по сравне́нию с други́ми ничто́** ул, башҡалар менән сағыштырғанда, бер кем дә түгел ♦ **ничего́ не зна́чить** бер нәмәгә лә тормау; **ничего́ не поде́лаешь** бер ни ҙә эшләп булмай; **ничего́ не ска́жешь** бер ни ҙә әйтеп булмай; **ничего́ не сто́ит** *с неопр.* бер ни түгел, бик анһат; **из ничего́ (сде́лать, получи́ть и т.п.)** юҡтан бар итеү; **ни во что не ста́вить (счита́ть)** *кого бер кем менән* иҫәпләшмәү, *бер кемде* һанламау, (ихтирам итмәү); **ни за что** бөтөнләй, бер ҡасан да, һис тә; **ни к чему́** кәрәге юҡ; **ни при чём** ҡатнашы (ҡыҫылышы) юҡ; **ни с чем уйти́ (оста́ться, верну́ться и т.п.)** буш (бер ниһеҙ) китеү (ҡалыу, ҡайтыу һ.б.)

НИЧТО́ЖЕ: ничто́же сумня́ся (сумня́шеся) *шутл.* һис тә икеләнмәйенсә, шикләнмәйенсә

НИЧТО́ЖЕСТВО *с* **1.** түбәнлек; **ничто́жество мы́слей** уйҙарҙың түбәнлеге **2.** түбән (ваҡсыл) кеше, меҫкен

НИЧТО́ЖНОСТЬ *ж* **1.** бик бәләкәй (аҙ, ваҡ, әһәмиәтһеҙ) булыу; **ничто́жность су́ммы** аҡсаның бик аҙ булыуы **2.** *см.* **ничто́жество** 2

НИЧТО́ЖНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*очень малый*) бик бәләкәй, кескәй, бик аҙ (ваҡ); **ничто́жные поте́ри** бик аҙ юғалтыуҙар **2.** (*незначительный*) бик бәләкәй, ваҡ, әһәмиәтһеҙ, юҡ дәрәжәһендә; **ничто́жный вопро́с** әһәмиәтһеҙ мәсьәлә **3.** (*жалкий — о человеке*) түбән, меҫкен; **ничто́жный челове́к** түбән кеше

НИЧУ́ТЬ *нареч.; разг.* саҡ ҡына ла, аҙ ғына ла, бер ҙә, һис тә; **ничу́ть не оби́делся** ул саҡ ҡына ла үпкәләмәне ♦ **ничу́ть не быва́ло** һис юҡ, һис улай түгел

НИ́ША *ж* ниша (*стеналағы уйым*)

НИЩА́ТЬ *несов.* хәйерселәнеү, бөлгөнлөккә төшөү, фәҡирләнеү

НИ́ЩЕНКА *ж* хәйерсе, теләнсе

НИ́ЩЕНСКИЙ, -ая, -ое **1.** ярлы, фәҡир; **ни́щенское существова́ние** фәҡир йәшәү **2.** *перен.* (*ничтожно малый*) бик бәләкәй; **ни́щенская зарпла́та** бик бәләкәй эш хаҡы

НИ́ЩЕНСТВО *с* **1.** хәйерселек, теләнселек, фәҡирлек; **жить ни́щенством** хәйерселектә йәшәү **2.** хәйерселек; **го́ды ни́щенства** хәйерселек йылдары

НИ́ЩЕНСТВОВАТЬ *несов.* **1.** хәйерселәү, хәйер һорау **2.** ярлылыкта (хәйерселектә) йәшәү; **ни́щенствовать до́лго** хәйерселектә оҙаҡ йәшәү

НИЩЕТА́ *ж* **1.** хәйерселек, ярлылыҡ; **жить в нищете́** хәйерселектә йәшәү **2.** *перен.* ярлылыҡ; **духо́вная нищета́** рухи ярлылыҡ **3.** *собир.* ярлылар, фәҡирҙәр, хәйерселәр

НИ́ЩИЙ, -ая, -ее **1.** хәйерсе; **ни́щий стари́к** хәйерсе ҡарт **2.** *в знач. сущ.* **ни́щий** *м* и **ни́щая** *ж* хәйерсе, хәйер һорап йәшәүсе **3.** (*бедный*) ярлы; **ни́щее сосло́вие** ярлы ҡатлам **4.** *перен.* ярлы; **ни́щие ду́хом** рухи яҡтан ярлылар

НО I *союз* (*соединяет предложения или члены предложения, выражая противопоставление, ограничение*) **1.** әммә, ләкин, мәгәр; **дома́ новы́, но предрассу́дки ста́ры** йорттар яңы, әммә хөрәфәттәр иҫке **2.** *в знач. сущ.* **но** *с нескл.* ләкин; **одна́ко здесь есть одно́ ма́ленькое “но”** әммә бында бер бәләкәй генә “ләкин” бар

НО II *межд.* **1.** на-а-а (*ат ҡыуғанда*) **2.** *обычно с повторением* **но-но** ну-ну (*киҫәтеү, ҡурҡытыу өсөн ҡулланыла*)

НОВА́ТОР *м* новатор, яңылыҡ индереүсе; **нова́торы произво́дства** производство новаторҙары

НОВА́ТОРСКИЙ, -ая, -ое новатор ...ы, новаторлыҡ ...ы, новаторҙарса; **нова́торские дела́** новаторлыҡ идеялары; **нова́торское отноше́ние к труду́** хеҙмәткә новаторҙарса ҡараш

НОВА́ТОРСТВО *с* новаторлыҡ, яңылыҡ; **нова́торство рабо́чих** эшселәрҙең новаторлығы

НОВА́ЦИЯ *ж*; *книжн.* яңылыҡ

НОВЕ́ЛЛА I *ж*; *лит.* новелла (*ҡыҫҡа хикәйә*)

НОВЕ́ЛЛА II *ж*; *юр.* новелла, өҫтәмә (*закондар йыйынтығына, уставҡа һ.б. индерелгән иң һуңғы өҫтәмә*); **нало́говые нове́ллы** һалым тураһындағы новеллалар

НОВЕЛЛИ́СТ *м* новелласы, ҡыҫҡа хикәйәләр яҙыусы

НОВЕЛЛИСТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое новелла ...ы; **новеллисти́ческая кра́ткость** новелла ҡыҫҡалығы

НО́ВЕНЬКИЙ, -ая, -ое **1.** *ласк. от* **но́вый** 1; **но́венький костю́м** өр-яңы костюм **2.** *в знач. сущ.* **но́венький** *м* и **но́венькая** *ж*; *разг.* яңы кеше

НОВИЗНА́ *ж* яңылыҡ; **новизна́ иде́й** идеяларҙың яңылығы

НОВИ́НКА *ж* яңылыҡ, яңы сыҡҡан нәмә; **кни́жные нови́нки** яңы сыҡҡан китаптар ♦ **в нови́нку** *что* яңылыҡ

НОВИЧО́К *м*; *разг.* яңы кеше; **он в нау́ке новичо́к** фән өлкәһендә ул яңы кеше

НОВОБРА́НЕЦ *м* новобранец (*яңы ғына хәрби хеҙмәткә алынған кеше*)

НОВОБРА́ЧНЫЙ, -ая, -ое **1.** яңы ғына өйләнгән (өйләнешкән, никахлашҡан); **новобра́чная па́ра** яңы ғына өйләнешкән пар **2.** *в знач. сущ.* **новобра́чный** *м* яңы ғына өйләнгән; **новобра́чная** *ж* яңы ғына кейәүгә сыҡҡан; **новобра́чные** *мн.* яңы ғына өйләнешкән кешеләр

НОВОВВЕДЕ́НИЕ *с* яңылыҡ; **приня́ть нововведе́ние** яңылыҡ ҡабул итеү

НОВОГО́ДНИЙ, -яя, -ее яңы йыл ...ы; **новогӧдний пода́рок** Яңы йыл бүләге

НОВОИСПЕЧЁННЫЙ, -ая, -ое *шутл.* яңы ғына яҙылған (сыҡҡан, баҫылған, булған); **новоиспечённая кни́га** яңы ғына баҫылып сыҡҡан китап; **новоиспечённый до́ктор** яңы ғына доктор булған кеше

НОВОКАИ́Н *м*; *мед.* новокаин (*дарыу*)

НОВОКАИ́НОВЫЙ, -ая, -ое **1.** новокаин ...ы; **новокаи́новый раство́р** новокаин иретмәһе **2.** новокаинлы; **новокаи́новые препара́ты** новокаинлы препараттар

НОВОЛУ́НИЕ *с* яңы ай, ай башы

НОВОМО́ДНЫЙ, -ая, -ое **1.** яңы мода буйынса -ған/-гән; **новомо́дное пла́тье** яңы мода буйынса тегелгән күлдәк **2.** *неодобр.* яңы ғына модаға инеп киткән; **новомо́дные слове́чки** яңы ғына модаға инеп киткән һүҙҙәр

НОВООБРАЗОВА́НИЕ *с* яңы барлыҡҡа килгән нәмә; **новообразова́ние минера́лов** яңы барлыҡҡа килгән минералдар; **слове́сные новообразова́ния** яңы барлыҡҡа килгән һүҙҙәр

НОВООБРАЩЁННЫЙ, -ая, -ое **1.** яңы дингә күскән **2.** *в знач. сущ.* **новообращённый** *м* и **новообращённая** *ж* яңы дингә күскән кеше

НОВОПРИБЫ́ВШИЙ, -ая, -ее яңы килгән; **новоприбы́вший гость** яңы (ғына) килгән ҡунаҡ

НОВОПРИЕ́ЗЖИЙ, -ая, -ее яңы килгән (*атта, машинала һ.б.*)

НОВОРОЖДЁННЫЙ, -ая, -ое **1.** яңы тыуған **2.** *в знач. сущ.* **новорождённый** и *разг.* **новоро́жденный** *м*, **новорождённая** и *разг.* **новоро́жденная** *ж* яңы тыуған бала

НОВОСЁЛ *м* яңы өйгә күскән кеше, яңы урынға күсеп ултырған кеше

НОВОСЕ́ЛЬЕ *с* өй туйы; **пригласи́ть на новосе́лье** өй туйына саҡырыу

НОВОСТРО́ЙКА *ж* **1.** яңы төҙөлгән йорт (ҡоролма); **шко́ла-новостро́йка** яңы төҙөлгән мәктәп **2.** яңы төҙөлөш (ҡоролош); **рабо́тать на новостро́йке** яңы төҙөлөштә эшләү

НО́ВОСТЬ *ж* **1.** яңылыҡ; **но́вости нау́ки и те́хники** фән һәм техника яңылыҡтары **2.** яңы хәбәр(ҙәр), яңылыҡтар; **после́дние но́вости** һуңғы хәбәрҙәр

НОВОТЁЛ *м*; *с.-х.* һыйырҙың быҙаулау (яңы быҙаулаған) ваҡыты (осоро)

НОВОТЕ́ЛЬНАЯ *ж*; *с.-х.* яңы быҙаулаған; **новоте́льная коро́ва** яңы быҙаулаған һыйыр (*яңы ғына йәки тәүгә, беренсегә быҙаулаған*)

НОВОЯ́ВЛЕННЫЙ, -ая, -ое *книжн., ирон.* яңы ғына барлыҡҡа (донъяға) килгән, өр-яңы; **новоя́вленный проро́к** өр-яңы әүлиә

НО́ВШЕСТВО *с* яңылыҡ; **внедре́ние техни́ческих но́вшеств** техник яңылыҡтар индереү

НО́ВЫЙ, -ая, -ое **1.** *в разн. знач.* яңы; **но́вое пла́тье** яңы күлдәк; **но́вый сорт** яңы сорт; **но́вый учи́тель** яңы уҡытыусы; **но́вый урожа́й** яңы уңыш **2.** *в знач. сущ.* **но́вое** *с* яңылыҡ; **по́иски но́вого** яңылыҡ эҙләү ♦ **Но́вый год** Яңы йыл; **но́вое сло́во** *в чём* яңылыҡ, яңы һүҙ; **но́вая экономи́ческая поли́тика** *см.* **нэп**

НОВЬ *ж* ҡыртыш, сиҙәм; **ковы́листая новь** ҡылғанлы сиҙәм

НОГА́ *ж*; *в разн. знач.* аяҡ; **пра́вая нога́** уң аяҡ; **нога́ стола́** өҫтәл аяғы ♦ **в нога́х** аяҡ осонда; **на нога́х** аяҡ өҫтөндә, аяҡ үрә; **вверх нога́ми** баш түбән; **нога́ за́ ногу (идти́, тащи́ться и т.п.)** бик әкрен (аяҡтарҙы көскә һөйрәп) барыу; **едва́ (е́ле) но́ги де́ржат (но́сят)** *кого* көскә йөрөй; **ноги́ не бу́дет** *чьей* аяҡ та баҫмаясаҡ; **ног под собо́й не слы́шать (не чу́ять и т.п.)** шатлыҡтан түбә күккә тейеү, шатлыҡтан аяҡ ергә теймәү; **ни ного́й** *к кому* или *куда* аяҡ баҫмау, эҙе булмау; **с ног до головы́** баштан-аяҡ, тотош; **но́ги не де́ржат** *кого* аяғында баҫып тора алмай; **нога́ не ступа́ла** *кого, чья, где, куда* кеше (әҙәм) аяғы баҫмаған (*ер, урын*)

НОГА́ЙСКИЙ, -ая, -ое нуғай ...ы; **нога́йский язы́к** нуғай теле

НОГА́ЙЦЫ *мн.* нуғайҙар, нуғай халҡы // *ед.* **нога́ец** *м* нуғай ир-аты; **нога́йка** *ж* нуғай ҡатын-ҡыҙы

НОГОТКО́ВЫЙ, -ая, -ое пәйғәмбәр тырнағы ...ы, тырнаҡ гөл ...ы; **ноготко́вые цветки́** пәйғәмбәр тырнағы сәскәләре

НОГОТО́К *м* **1.** *уменьш.-ласк. от* **но́готь 2.** *мн.* **ноготки́** (*календула*) пәйғәмбәр тырнағы, тырнаҡ гөл

НО́ГОТЬ *м* тырнаҡ; **подстри́чь но́гти** тырнаҡтарҙы ҡырҡыу ♦ **с но́готь**; **с ното́ток** бармаҡ башы хәтле генә; **но́гтя его́ не сто́ит** уның тырнағына ла тормай

НОГТЕВО́Й, -ая, -ое тырнаҡ ...ы; **ногтева́я щётка** тырнаҡ щёткаһы

НО́ЕВ: Но́ев ковче́г Нух кәмәһе

НОЖ *м* бысаҡ; **широ́кий нож** яҫы бысаҡ ♦ **без ножа́ заре́зать** бысаҡһыҙ һуйыу; **быть на ножа́х** *с кем кем менәндер* бысаҡҡа бысаҡ булыу (килеү); **нож в се́рдце** *кому* йөрәккә уҡ (булып ҡаҙалыу)

НОЖЕВО́Й, -ая, -ое бысаҡ ...ы; **ножево́й черено́к** бысаҡ һабы; **ножева́я ра́на** бысаҡ яраһы

НО́ЖЕНЬКА *ж*; *разг., уменьш.-ласк. от* **нога́**

НО́ЖИК *м* бәке, бысаҡ; **перочи́нный но́жик** ҡәләм ослай торған бәке

НО́ЖКА *ж* **1.** *уменьш.-ласк. от* **нога́**; **пры́гать на одно́й но́жке** һыңар аяҡта һикереү **2.** (*у мебели*) аяҡ; **но́жка сту́ла** ултырғыс аяғы **3.** (*стебель*) һап, һабаҡ; **но́жка одува́нчика** бәпембә һабағы

НО́ЖНИЦЫ *только мн.* **1.** ҡайсы; **портно́вские но́жницы** бесеүсе (тегенсе) ҡайсыһы **2.** *перен.* айырма; **но́жницы в опла́те труда́** эшләнгән эшкә түләүҙәге айырма

НО́ЖНИЧНЫЙ, -ая, -ое ҡайсы ...ы; **но́жничные ле́звия** ҡайсы йөҙө

НОЖНО́Й, -ая, -ое аяҡ ...ы; **ножна́я маши́на** аяҡ машинаһы

НО́ЖНЫ и **НОЖНЫ́** *только мн.* ҡын; **вы́нуть кинжа́л из но́жен** ҡындан хәнйәр сығарыу

НОЖО́ВКА *ж* ҡул бысҡыһы

НОЖО́ВОЧНЫЙ, -ая, -ое ҡул бысҡыһы ...ы; **ножо́вочное полотно́** ҡул бысҡыһы таҫмаһы

НОЗДРЕВА́ТЫЙ, -ая, -ое ҡыуышлы, күҙле, тишек-тошоҡло; **ноздрева́тый ка́мень** тишек-тошоҡло таш

НОЗДРЯ́ *ж* танау тишеге

НОКА́УТ *м*; *спорт.* нокаут (*бокста*)

НОКАУТИ́РОВАТЬ *сов., несов.*; *спорт.* нокаут яһау, нокаутҡа ебәреү (*бокста*)

НОКДА́УН *м*; *спорт.* нокдаун (*бокста*)

НОКТЮ́РН *м*; *муз.* ноктюрн (*ҙур булмаған лирик музыкаль әҫәр*)

НОЛЬ и **НУЛЬ** *м* нуль (*цифр билдәһе*)

НОМА́ДНЫЙ, -ая, -ое *ист.* күсмә; **нома́дные племена́** күсмә ҡәбиләләр

НОМА́ДЫ *мн.* (*ед.* **нома́д** *м*); *ист.* күсмә халыҡтар, күсмә ҡәбиләләр, күскенселәр

НОМЕНКЛАТУ́РА *ж* исемлек, терминдар йыйылмаһы (*нindәй ҙә булһа эштә, өлкәлә һ.б.*); **номенклату́ра това́ров** тауарҙар исемлеге

НОМЕНКЛАТУ́РНЫЙ, -ая, -ое номенклатура ...ы, номенклатур; **номенклату́рный специали́ст** номенклатур белгес

НО́МЕР *м*; *в разн. знач.* номер, һан; **но́мер телефо́на** телефон номеры; **та́бельный но́мер** табель номеры; **но́мер ко́мнаты** бүлмә номеры; **пе́рвый но́мер журна́ла** журналдың беренсе һаны

НОМЕРНО́Й, -ая, -ое номер ...ы; **номерно́й знак** номер билдәһе

НОМЕРО́К *м*; *уменьш.-ласк. от* **но́мер** 1

НОМИНА́Л *м*; *фин.* номинал (*һатыла торған нәмәнең өҫтөндә күрһәтелгән хаҡы*); **прода́жа по номина́лу** номинал буйынса һатыу

НОМИНА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** номиналь, өҫтөнә ҡуйылған (яҙылған); **номина́льная цена́** (әйберҙең) өҫтөнә ҡуйылған хаҡы **2.** (*фиктивный*) номиналь; **номина́льный реда́ктор** номиналь мөхәррир

НОМИНАТИ́В *м*; *грам.* төп килеш

НОМИНАТИ́ВНЫЙ, -ая, -ое *грам.* номинатив, атау ...ы; **номинати́вная фу́нкция сло́ва** һүҙҙең атау функцияһы

НОМОГРА́ФИЯ *ж* номография (*математиканың номограммалар төҙөү ысулдары менән шөғөлләнеүсе бүлеге*)

НОНПАРЕ́ЛЬ *ж*; *типогр.* нонпарель (*вак типографик шрифт*)

НО́НСЕНС *м нескл.*; *книжн.* мәғәнәһеҙлек

НОРА́ *ж* өң, йәнлек ояһы; **нора́ лиси́цы** төлкө өңө

НОРВЕ́ЖСКИЙ, -ая, -ое норвег ...ы, Норвегия ...ы; **норве́жский язы́к** норвег теле

НОРВЕ́ЖЦЫ *мн.* норвегтар, норвег халкы // *ед.* **норве́жец** *м* норвег ир-аты; **норве́жка** *ж* норвег катын-кыҙы

НОРД *м*; *мор.* **1.** (*северное направление*) төньяк **2.** *метеор.* (*северный ветер*) төньяк еле

НОРД-ВЕ́СТ *м*; *мор.* **1.** (*северо-западное направление*) төньяк-көнбайыш **2.** *метеор.* (*северо-западный ветер*) төньяк-көнбайыш еле

НОРД-ВЕ́СТОВЫЙ, -ая, -ое *мор.* төньяк-көнбайыш ...ы; **норд-ве́стовый ве́тер** төньяк-көнбайыш еле

НОРД-О́СТ *м*; *мор.* **1.** (*северо-восточное направление*) төньяк-көнсығыш **2.** *метеор.* (*северо-восточный ветер*) төньяк-көнсығыш еле

НОРД-О́СТОВЫЙ, -ая, -ое *мор.* төньяк-көнсығыш ...ы; **норд-о́стовый ве́тер** төньяк-көнсығыш еле

НОРИ́ЧНИК *м* сираж (*үлән*)

НО́РКА I *ж*; *уменьш. от* **нора́**

НО́РКА II *ж* шәшке (*йәнлек*)

НО́РКОВЫЙ, -ая, -ое шәшке ...ы; шәшке(нән), шәшке тиреһенән тегелгән; **но́рковый след** шәшке эҙе; **но́рковый мех** шәшке тиреһе; **но́рковая шу́ба** шәшке тиреһенән тегелгән тун

НО́РМА *ж* **1.** норма, кағиҙә; **правовы́е но́рмы** хокук нормалары **2.** норма, күләм; **но́рма выпаде́ния оса́дков** яуым-төшөм күләме

НОРМАЛИЗОВА́ТЬ *сов.*, *несов.* **1.** нормалаштырыу, нормаға килтереү (һалыу); **нормализова́ть пра́вила произноше́ния** әйтелеш кағиҙәләрен нормалаштырыу **2.** (*сделать нормальным*) нормалләштереү, нормаль хәлгә килтереү; **нормализова́ть отноше́ния** мөнәсәбәттәрҙе нормалләштереү

НОРМАЛИЗОВА́ТЬСЯ **1.** *сов.*, *несов.* нормалләшеү; **обстано́вка нормализова́лась** хәл нормалләште **2.** *несов. страд. от* **нормализова́ть**

НОРМА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** нормаль, ғәҙəттәге, ғәҙәти; **норма́льный вес** ғәҙәти ауырлык; **норма́льная температу́ра** нормаль температура **2.** акылы теүәл, психик (яктан) нормаль; **призна́ть норма́льным** *кого* акылы теүәл тип табыу

НОРМА́ННСКИЙ, -ая, -ое нормандар ...ы; **норма́ннские племена́** нормандар кәбиләләре

НОРМА́ННЫ *мн.* (*ед.* **норма́нн** *м*) нормандар (*VIII—XI бб. йәшәгән төньяк герман кәбиләләре*)

НОРМАТИ́В *м* норматив (*норма күрһәткес*); **техни́ческие нормати́вы** техник нормативтар

НОРМАТИ́ВНОСТЬ *ж* нормативлык, норматив булыу; **нормати́вность произноше́ния** әйтелештең норматив булыуы

НОРМАТИ́ВНЫЙ, -ая, -ое норматив, норматив ...ы; **нормати́вный запа́с дета́лей** деталдәрҙең норматив запасы; **нормати́вная грамма́тика** норматив грамматика

НОРМИРОВА́НИЕ *с см.* **нормирова́ть**

НОРМИРО́ВАННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **нормирова́ть** **2.** *прил.* нормалаштырылған, нормаға һалынған; **нормиро́ванный труд** нормалаштырылған хеҙмәт

НОРМИРОВА́ТЬ *сов.*, *несов. что* нормалаштырыу, нормаға һалыу; **нормирова́ть за́работную пла́ту** эш хакын нормалаштырыу

НОРМИРОВА́ТЬСЯ *несов. страд. от* **нормирова́ть**

НОРМИРО́ВКА *ж см.* **нормирова́ть**

НОРМИРО́ВЩИК *м* и **НОРМИРО́ВЩИЦА** *ж* нормировкалаусы

НОРОВИ́ТЬ *несов.*; *разг.* тырышыу, ынтылыу; **норови́ть пры́гнуть** һикерергә тырышыу

НОС *м* **1.** танау; **нос с горби́нкой** көмрө танау **2.** (*клюв*) суҡыш; **нос дя́тла** тумыртҡа суҡышы **3.** морон, һемәк; **нос ло́дки** кәмә мороно; **нос ча́йника** сәйнүк һемәге ♦ **из-под (са́мого) но́са (но́су)** танау аҫтынан; **на носу́** бына ғына (терәлеп) тора, якынлашып килә; **под (са́мым) но́сом** *у кого* якында ғына, танау (морон) аҫтында; **нос (но́сом) к но́су** йөҙгә-йөҙ, кара-каршы; **нос не доро́с** *у кого* (башың) йәш әле; **но́су не каза́ть (не пока́зывать)** танауын да күрһәтмәү, күҙгә лә күренмәү, килмәү; **под нос говори́ть (бормота́ть)** әкрен һөйләү, танау аҫтынан һөйләү, мығырлау

НОСА́РЬ *м* шырт балык (*алабуғалар ғаиләһенән*)

НОСА́ТЫЙ, -ая, -ое *разг.* ҙур танаулы (моронло, суҡышлы); **носа́тый челове́к** ҙур танаулы кеше; **носа́тая воро́на** ҙур суҡышлы карға

НО́СИК *м* **1.** *уменьш.-ласк. от* **нос** **2.** (*у чайника, кувшина и т.п.*) морон, һемәк; **но́сик ча́йника** сәйгүн һемәге **3.** (*у обуви*) баш; **башмачо́к с тупы́м но́сиком** тупак башлы башмак

НОСИ́ЛКИ *только мн.* носилка; **укла́дывать на носи́лки** носилкаға һалыу

НОСИ́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое кейелә торған; **носи́льная оде́жда** кейелә торған кейем

НОСИ́ЛЬЩИК *м* йөк йөрөтөүсе (ташыусы); **рабо́тать носи́льщиком** йөк йөрөтөүсе булып эшләү

НОСИ́ТЕЛЬ *м* **1.** *книжн.* эйә, вәкил; **носи́тель тала́нта** талант эйәһе **2.** *мед.*, *биол.* (ауырыу) таратыусы, йоктороусы; **носи́тель ви́руса** вирус таратыусы **3.** һөйләшеүсе; **носи́тель ру́сского языка́** урыҫ телендә һөйләшеүсе

НОСИ́ТЬ *несов.* **1.** *см.* **нести́** 1, 2, 9; **2.** *что* кейеү, кейеп (тағып) йөрөү (йөрөтөү), йөрөтөү; **носи́ть фо́рму** форма кейеп йөрөү; **носи́ть га́лстук** галстук тағып йөрөү; **носи́ть часы́** сәғәт йөрөтөү; **носи́ть бо́роду** һаҡал йөрөтөү; **носи́ть фами́лию му́жа** ир фамилияһын йөрөтөү; **носи́ть в се́рдце печа́ль** йөрәктә һағыш йөрөтөү **3.** *что; разг.* (*о беременной*) күтәрәү, ауырлы (йөклө) булыу; **носи́ть ребёнка** ауырлы булыу ♦ **носи́ть в се́бе** *что* эстә һаҡлау (*кешегә һөйләмәү*); **носи́ть на рука́х** *кого* ус төбөндә йөрөтөү (*иркәләү*)

НОСИ́ТЬСЯ *несов.* **1.** (*бегать, летать*) ашығып йөрөү, сабыу (ян-яҡҡа), йүгерешеп йөрөү; **де́ти но́сятся** балалар йүгерешеп йөрөй **2.** *с кем-чем; разг.* мауығып йөрөү; **носи́ться с но́вым пла́ном** яңы план менән мауығып йөрөү **3.** *страд. от* **носи́ть** 1

НО́СКА *ж см.* **носи́ть** 1, 2 и **нести́** 1, 9

НОСКИ́ *мн.* (*ед.* **носо́к** *м*) ойоҡбаш, башалтай; **шерстяны́е носки́** йөн ойоҡбаш

НО́СКИЙ I, -ая, -ое *разг.* ныҡ, сыҙамлы; **но́ская о́бувь** ныҡ аяҡ кейеме

НО́СКИЙ II, -ая, -ое (*несущий много яиц — о птицах*) күп һалыусы, түлле; **но́ская ку́рица** түлле тауыҡ

НОСКО́ВЫЙ, -ая, -ое *спец.* ос ...ы, баш ...ы; **носко́вая часть о́буви** аяҡ кейеменең баш яғы

НО́СКОСТЬ I *ж; разг.* ныҡ (сыҙамлы) булыу; **но́скость чуло́к** ойоҡтоң ныҡ булыуы

НО́СКОСТЬ II *ж* күп һалған, түлле булыу; **ку́ры высо́кой но́скости** күп йомортҡа һалған тауыҡтар

НОСОВО́Й, -ая, -ое танау ...ы, морон ...ы, суҡыш ...ы; **носовы́е боле́зни** танау ауырыуҙары; **носовы́е согла́сные** танау тартынҡылары ♦ **носово́й плато́к** ҡулъяулыҡ

НОСОГЛО́ТКА *ж* йотҡолоҡ өҫтө; **воспале́ние носогло́тки** йотҡолоҡ өҫтөнөң шешеүе

НОСОГЛО́ТОЧНЫЙ, -ая, -ое йотҡолоҡ өҫтө ...ы; **носогло́точная часть го́рла** тамаҡтың йотҡолоҡ өҫтө бүлкәһе

НОСО́К *м* **1.** *уменьш.-ласк. от* **нос 2.** (*передняя часть ступни, обуви, предмета и т.п.*) ос, баш; **носо́к сапога́** итек башы; **носо́к крыла́ самолёта** самолёт ҡанатының осо

НОСОРО́Г *м* **1.** (*млекопитающее*) мөгөҙморон **2.** (*насекомое*) мөгөҙлө ҡуңыҙ

НОСОРО́ГОВЫЙ, -ая, -ое мөгөҙморон ...ы; **носоро́говая ко́жа** мөгөҙморон тиреһе

НОСОРО́ЖИЙ, -ья, -ье мөгөҙморон ...ы; **носоро́жье мя́со** мөгөҙморон ите

НОСО́ЧНЫЙ I, -ая, -ое ойоҡбаш ...ы; **чуло́чно-носо́чная фа́брика** ойоҡ-ойоҡбаш фабрикаһы

НОСО́ЧНЫЙ II, -ая, -ое *спец.* ос ...ы, баш ...ы; **носо́чная часть молотка́** сүкештең ос яғы

НОСТАЛЬГИ́Я *ж; книжн.* ерһенмәү, илде һағыныу

НО́СЧИК *м* йөксө, ташыусы; **но́счик дров** утын ташыусы

НО́ТА I *ж; муз.* нота; **петь по но́там** нота буйынса йырлау

НО́ТА II *ж; дип.* нота (*бер хөкүмәттең икенсе хөкүмәткә ебәргән рәсми дипломатик хаты*)

НОТАБЕ́НА *ж* и **НОТАБЕ́НЕ** *с нескл.* нотабена (*текстың ниндәйҙер урынына иғтибар итеү өсөн ситкә ҡуйыла торған NB билгеһе*)

НОТАРИА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое нотариаль, нотариус тарафынан раҫланған; **нотариа́льная конто́ра** нотариаль контора

НОТА́РИУС *м* нотариус

НОТА́ЦИЯ I *ж* өгөт, нәсихәт, өгөт-нәсихәт; **чита́ть нота́цию** өгөт-нәсихәт уҡыу

НОТА́ЦИЯ II *ж; спец.* нотация (*шартлы билдәләр системаһы*); **ша́хматная нота́ция** шахмат нотацияһы

НОТИФИКА́ЦИЯ *ж; дипл., фин. см.* **нотифици́ровать**

НОТИФИЦИ́РОВАТЬ *сов., несов.* **1.** *что; дипл.* нота менән белдереү **2.** *кого-что; фин.* векселгә протест яһау

НО́ТКА *ж* **1.** *уменьш.-ласк. от* **но́та** I; **2.** *чего, какая* тон; **но́тка сочу́вствия** ҡыҙғаныу тоны

НО́ТНЫЙ, -ая, -ое нота ...ы; **но́тная бума́га** нота ҡағыҙы

НО́ТОПИСЬ *ж* ноталар яҙыуы

НОЧЕВА́ТЬ *сов., несов.* ҡуныу, ҡунаҡлау, төн үткәрәү, төнәү, йоҡлау; **ночева́ть в лесу́** урманда йоҡлау ♦ **и не ночева́ло** *что, где* эҙе-юлы юҡ, эҙе лә булмаған, инеп тә сыҡмаған

НОЧЁВКА *ж* ҡуныу, төнәү, йоҡлау; **прие́хать с ночёвкой** ҡуна килеү; **ме́сто ночёвки птиц** ҡоштарҙың төнәү урыны

НОЧЛЕ́Г *м* **1.** ҡуныр (йоҡлар) урын; **отыска́ть ночле́г** ҡуныр урын эҙләп табыу **2.** *см.* **ночёвка**; **останови́ться на ночле́г** ҡуныр өсөн туҡтау

НОЧЛЕ́ЖКА *ж; разг.* ҡуналҡа; **мра́чная ночле́жка** ҡараңғы ҡуналҡа

НОЧЛЕ́ЖНИК *м* и **НОЧЛЕ́ЖНИЦА** *ж* ҡуна ҡалыусы

НОЧЛЕ́ЖНЫЙ, -ая, -ое ҡуналҡа (йоҡлау) ...ы ♦ **ночле́жный дом** ҡуналҡа йорто

НОЧНИ́К *м* төнлөк шәм

НОЧНИ́ЦА *ж* **1.** (*бабочка*) төн күбәләге **2.** (*мелкая летучая мышь*) ярғанат

НОЧНО́Й, -ая, -ое **1.** төн ...ы, төнгө; **ночно́й по́езд** төнгө поезд; **ночно́й сон** төнгө йоҡо; **ночна́я сме́на** төнгө смена **2.** *в знач. сущ.* **ночно́е** *с* ҡуна ятып ат көтөү; **отпра́виться в ночно́е** ҡуна ятып ат көтөүгә барыу

НОЧЬ *ж* төн; **глубо́кая ночь** ете төн уртаһы; **день и ночь** көнө-төнө ♦ **на́ ночь** төнгә, төнгөлөккә; **на́ ночь гля́дя** төнгә ҡаршы

НО́ЧЬЮ *нареч.* төндә, төнөн; **рабо́тать но́чью** төндә эшләү ♦ **днём и но́чью** көнө-төнө

НО́ША *ж* йөк; **тяжёлая но́ша** ауыр йөк

НОШЕ́НИЕ *с см.* **носи́ть** 1, 2, 3

НО́ШЕНЫЙ, -ая, -ое кейелгән; **но́шеная ша́пка** кейелгән бүрек

НО́ЮЩИЙ, -ая, -ее **1.** *прич. от* **ныть 2.** *прил.* һыҙлай торған, һулҡылдап һыҙлаған, һыҙлаулы; **но́ющая боль** һулҡылдап һыҙлау

НОЯ́БРЬ *м* ноябрь

НОЯ́БРЬСКИЙ, -ая, -ое ноябрь ...ы; **ноя́брьские дни** ноябрь көндәре; **ноя́брьская сля́коть** ноябрь айындағы епшек көндәр

НРАВ *м* **1.** холоҡ, тәбиғәт; **челове́к до́брого нра́ва** холҡо йомшаҡ кеше **2.** *обычно мн.* **нра́вы** (*обычаи*) ғөрөф-ғәҙәт, ғәҙәт, йола; **стари́нные нра́вы** боронғо йолалар ♦ **по нра́ву** күңелгә оҡшай (ятышлы)

НРА́ВИТЬСЯ *несов.* **1.** оҡшау, күңелгә ятыу; **го́род мне нра́вится** ҡала миңә оҡшай; **э́тот па́рень ей нра́вится** был егет уға оҡшай **2.** *безл.* оҡшау, яратыу; **ему́ нра́вится е́здить верхо́м** уға һыбай йөрөү оҡшай

НРАВОУЧЕ́НИЕ *с* өгөт-нәсихәт, вәғәз; **чита́ть нравоуче́ние** өгөт-нәсихәт биреү

НРАВОУЧИ́ТЕЛЬНОСТЬ *ж* өгөт-нәсихәтле булыу; **нравоучи́тельность расска́за** хикәйәнең өгөт-нәсихәтле булыуы

НРАВОУЧИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое өгөт-нәсихәтле; **нравоучи́тельная бесе́да** өгөт-нәсихәтле әңгәмә

НРА́ВСТВЕННОСТЬ *ж* әхлаҡ, әхлаҡлылыҡ; **высо́кая нра́вственность** юғары әхлаҡлылыҡ

НРА́ВСТВЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** әхлаҡ ...ы; **нра́вственные но́рмы** әхлаҡ нормалары **2.** әхлаҡлы, әҙәпле; **нра́вственный челове́к** әҙәпле кеше; **нра́вственный посту́пок** әхлаҡлы ҡылыҡ **3.** рухи; **нра́вственный подъём** рухи күтәренкелек

НУ I *межд.*; *разг.* **1.** (*для выражения побуждения, призыва к действию*) йә; **ну, дава́й пляса́ть!** йә, әйҙә бейейбеҙ! **2.** (*для выражения удивления, негодования, восхищения и т.п.*) йә, әй ҙа/ҙә һуң; **ну и трус** әй, ҡурҡаҡ та һуң ♦ **ну и ну!**; **ай да ну!** иҫең китер

НУ II *частица* **1.** (*неужели*) булмаҫ (та), шулаймы ни; **я сего́дня уезжа́ю. — Ну?** мин бөгөн китәм. — Шулаймы ни?

2. (*для придания выражению большей силы, выразительности*) йә; инде; **ведь э́то всё непра́вда? — Ну, коне́чно, непра́вда** былар бит барыһы ла ялған? — Билгеле инде, ялған, әлбиттә

3. *в знач. союза*; *разг.* (*указывает на вывод, заключение, вводное замечание*) эйе, ҡыҫҡаһы, тимәк, йә; **ну, и дел мно́го, коне́чно** ҡыҫҡаһы, эшем дә күп

4. *с неопр.* (*в знач. "начал", "стал" и т.п.*) башланы(лар); **вошли́ в ко́мнату и ну крича́ть, спо́рить** бүлмәгә инделәр ҙә ҡысҡырыша, бәхәсләшә башланылар

НУВОРИ́Ш *м* нувориш (*алыпһатарлыҡ менән байыған кеше*)

НУГА́ *ж* нуга (*тәм-том*)

НУ́ДНЫЙ, -ая, -ое *разг.* ялҡытҡыс, ялыҡтырғыс, эс бошорғос; **ну́дный челове́к** ялҡытҡыс кеше; **ну́дная жизнь** эс бошорғос (күңелһеҙ) тормош

НУЖДА́ *ж* мохтажлыҡ, нужа; **терпе́ть нужду́** мохтажлыҡ кисереү **2.** кәрәклек, ихтыяж, хәжәт, кәрәк-яраҡ; **ну́жды селя́н** ауыл халҡының ихтыяждары; **в слу́чае нужды́** кәрәк була ҡалһа; **нет нужды́** кәрәге юҡ

НУЖДА́ЕМОСТЬ *ж* мохтажлыҡ; **нужда́емость в то́пливе** яғыулыҡҡа мохтажлыҡ

НУЖДА́ТЬСЯ *несов.* **1.** мохтажлыҡта (фәҡирлектә) йәшәү; **помога́ть тем, кто нужда́ется** фәҡирлектә йәшәүселәргә ярҙам итеү **2.** *в ком-чём* кәрәк (мохтаж) булыу; **нужда́ться в деньга́х** аҡсаға мохтаж булыу; **ни в ком не нужда́ться** бер кемдең дә кәрәге булмау

НУЖДА́ЮЩИЙСЯ, -аяся, -ееся **1.** *прич. от* **нужда́ться 2.** *прил.* мохтажлыҡта (фәҡирлектә) йәшәүсе; **помога́ть нужда́ющимся** фәҡирлектә йәшәүселәргә ярҙам итеү

НУ́ЖНО *в знач. сказ.*, *безл.*, *обычно с неопр.* кәрәк; **ну́жно написа́ть письмо́** хат яҙырға кәрәк ♦ **о́чень ну́жно!**; **куда́ как ну́жно!** бик кәрәк ине, кәрәге бар ине

НУ́ЖНОСТЬ *ж* кәрәклелек, кәрәкле булыу; **ощуще́ние свое́й ну́жности на земле́** ерҙә үҙенең кәрәклегеңде тойоу

НУ́ЖНЫЙ, -ая, -ое кәрәк(ле), тейешле; **ну́жные ве́щи** кәрәкле әйберҙәр; **взять ну́жное направле́ние** тейешле йүнәлеш алыу

НУ́-КА *межд.*; *разг.* йә әле, йәгеҙ әле; **ну́-ка почита́йте** йәгеҙ, уҡығыҙ әле

НУ́КАТЬ *несов. что* и *без доп.*; *прост.* **1.** *см.* **понука́ть 2.** (*говорить "ну"*) "йә әле" тип әйтеү; **ты мне не ну́кай** һин миңә "йә әле" тип торма

НУ́КЕР и **НУКЕ́Р** *м* нәүкәр, нөгәр (**1.** *XI—XIII бб. монгол хандарының шәхси гвардияһы һуғышсыһы* **2.** *XIX б. Кавказ халыҡтарында ғәскәр башлығының һаҡсы отряды һуғышсыһы*)

НУКЛЕИ́НОВЫЙ, -ая, -ое *хим.* нуклеин ...ы; **нуклеи́новые кисло́ты** нуклеин кислоталары

НУЛЕВО́Й, -ая, -ое **1.** нуль; **нулева́я температу́ра** нуль температура **2.** бик аҙ булыу, юҡ ти-

ерлек; **нулевы́е результа́ты рабо́ты** эштең юҡ тиерлек нәтижәләре

НУЛЛИФИЦИ́РОВАТЬ *сов., несов. что; книжн.* нуллификация яһау (*хаҡы төшкән ҡағыҙ аҡсаларҙың дәүләт тарафынан бөтөрөлөүе*)

НУМЕРА́ТОР *м* нумератор (*тәртип номерҙары баҫа торған аппарат*)

НУМЕРА́ЦИЯ *ж* **1.** *см.* **нумерова́ть 2.** номерҙар; **нумера́ция домо́в** өйҙәргә номерҙар ҡуйыу

НУМЕРОВА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое нумерлау ...ы; **нумерова́льный аппара́т** нумерлау аппараты

НУМЕРО́ВАННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **нумерова́ть 2.** *прил.* нумерлы; **нумеро́ванные места́** нумерлы урындар

НУМЕРОВА́ТЬ *несов. кого-что* нумерлау, нумер(ҙар) һуғыу (һуғып сығыу); **нумерова́ть пи́сьма** хаттарға нумер һуғып сығыу

НУМЕРОВА́ТЬСЯ *несов. страд. от* **нумерова́ть**

НУМИЗМА́Т *м* нумизмат (*нумизматика белгесе; боронғо аҡсалар, миҙалдар йыйыусы*)

НУМИЗМА́ТИКА *ж* нумизматика (*боронғо аҡсаларҙы һәм миҙалдарҙы өйрәнә торған фән*)

НУМИЗМАТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое нумизматик, нумизматика ...ы; **нумизмати́ческая колле́кция** нумизматик коллекция

НУ-С *частица; разг.* **1.** (*итак, следовательно*) тимәк, шулай булғас; **ну-с, тепе́рь вы меня́ понима́ете** тимәк, һеҙ мине аңлайһығыҙ **2.** (*используется для побуждения к ответу*) ә?; **вы идёте? ну-с?** һеҙ бараһығыҙмы? ә?

НУТ *м* (*зернобобовое растение*) ноҡот борсағы

НУ́ТРИЕВЫЙ, -ая, -ое нутрия ...ы; **ну́триевый мех** нутрия тиреһе

НУ́ТРИЯ *ж* нутрия, һаҙ ҡондоҙо

НУТРО́ *с* **1.** *прост.* эс-бауыр, эс-ҡарын, эс; **нутро́ боли́т** эс ауырта **2.** *разг.* (*внутренняя часть чего-л.*) ҡуйын; **земно́е нутро́** ер ҡуйыны **3.** *перен., разг.* (*внутренний мир, чутьё, инстинкт*) күңел; **нутро́м чу́вствовать** күңел һиҙеү ♦ **по нутру́** күңелгә оҡшау (ятыу, хуш килеү)

НУТРЯНО́Й, -ая, -ое эс ...ы; **нутряно́е са́ло** эс майы

НЫ́НЕ *нареч. см.* **ны́нче**

НЫ́НЕШНИЙ, -яя, -ее *разг.* хәҙерге, быйылғы; **ны́нешние дни** хәҙерге көндәр; **ны́нешний урожа́й** быйылғы уңыш

НЫ́НЧЕ *нареч.; разг.* **1.** хәҙер, хәҙерге көндәр, әле(ге); **ны́нче я не успе́л прочита́ть кни́гу** әле мин китапты уҡып сығырға өлгөрмәнем **2.** бөгөн; **ны́нче пра́здник** бөгөн байрам **3.** быйыл; **ны́нче со́бран неплохо́й урожа́й** быйыл яҡшы ғына уңыш йыйып алынды ♦ **не ны́нче за́втра** тиҙ арала, ошо арала

НЫРКО́ВЫЙ, -ая, -ое сумғалаҡ ...ы; **нырко́вый пух** сумғалаҡ мамығы

НЫРНУ́ТЬ *сов. см.* **ныря́ть**

НЫРО́К *м* (*вид дикой утки*) сумғалаҡ

НЫРЯ́ЛЬЩИК *м* и **НЫРЯ́ЛЬЩИЦА** *ж* сумыусы; **ныря́льщик с ло́дки** кәмәнән сумыусы

НЫРЯ́ТЬ *несов.* сумыу; **ныря́ть в глубо́ком ме́сте** тәрән урынға сумыу

НЫРЯ́ЮЩИЙ, -ая, -ее **1.** *прич. от* **ныря́ть 2.** *прил.* (*о походке*) тигеҙ атламау, туйтаңлау

НЫ́ТИК *м; разг.* мыжыҡ, шыңшыу; **быть ны́тиком** мыжыҡ булыу

НЫТЬ *несов.* **1.** (*болеть*) һыҙлау, һыҙланыу, һулҡылдау, әрнеү; **зуб но́ет** теш һыҙлай; **се́рдце но́ет** йөрәк әрней **2.** (*жаловаться*) шыңшыу, һыҡраныу, ныйылдау, зарланыу; **он ве́чно но́ет** ул һәр ваҡыт зарлана

НЫТЬЁ *с см.* **ныть**; **нытьё в плече́** иңбаш һыҙлау

НЬЮФА́УНДЛЕНД *м* ньюфаундленд (*һыуға батыусыларҙы ҡотҡарыу өсөн файҙаланыла торған эт тоҡомо*)

НЭП *м* (*новая экономическая политика*) нэп (*яңы иҡтисади сәйәсәт*)

НЭ́ПМАН *м; разг.* нэпман (*нэп осорондағы хосуси эшҡыуар, сауҙагәр*)

НЭ́ПОВСКИЙ, -ая, -ое нэп ...ы; **нэ́повский пери́од** нэп осоро

НЮА́НС *м; книжн.* нескәлек, төҫмөр; **нюа́нсы цве́та** төҫ нескәлектәре

НЮ́НЯ *м* и *ж* (*плакса*) илаҡ, ебегән, йомшаҡ холоҡло (*кеше*)

НЮХ *м; разг.* **1.** еҫ тойоу (һиҙеү); **у соба́к хоро́ший нюх** эттәрҙең еҫ һиҙеүе яҡшы **2.** *перен.* һиҙгерлек, һиҙем; **у него́ нюх на всё но́вое** уның һәр яңылыҡҡа һиҙгерлеге бар

НЮ́ХАЛЬЩИК *м* и **НЮ́ХАЛЬЩИЦА** *ж разг.* (*табака, наркотиков и т.п.*) еҫкәүсе

НЮ́ХАНЬЕ *с см.* **ню́хать**

НЮ́ХАТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое еҫкәй торған; **ню́хательный таба́к** еҫкәй торған тәмәке

НЮ́ХАТЬ *несов. что* еҫкәү; **ню́хать нашаты́рный спирт** нишатыр спирты еҫкәү

НЯ́НЕЧКА *ж; разг.* **1.** *ласк. от* **ня́ня** 1; **2.** *см.* **ня́ня** 2

НЯ́НЧИТЬ *несов. кого-что* бала ҡарау, тәрбиә ҡылыу

НЯ́НЧИТЬСЯ *несов. с кем-чем* **1.** *см.* **ня́нчить 2.** *разг.* (*возиться*) ҡайғыртыу, шөғөлләнеү, иркәләү, наҙлау; **ня́нчиться с неуспева́ющим ученико́м** өлгәшмәгән уҡыусы менән шөғөлләнеү

НЯ́НЬКА *ж; разг.* **1.** *см.* **ня́ня** 1; **2.** *перен.* ҡайғыртыусы, иркәләүсе, наҙлаусы

НЯ́НЯ *ж* **1.** бала ҡараусы **2.** *разг.* (*санитарка*) хәстәханала ауырыуҙар ҡараусы

23 зак. 2.0084.05

О

О I, ОБ и **ОБО** *предлог* **1.** *с вин. п.* (*при указании на соприкосновение, столкновение*) -на/-нә; **опере́ться о край стола́** өҫтәл ситенә таяныу; **споткну́ться о ка́мень** ташҡа абыныу

2. *с вин. п.* (*в наречных сочетаниях со значением "рядом", "вплотную друг к другу"*) (-ға) йәнәш; **стена́ о́б стену** стена стенаға йәнәш; **бок о́ бок** йәнәш

3. *с предл. п.* (*при указании на предмет речи, мысли, чувства*) турала, хаҡта (*к 1 и 2 лицам*); тураһында, хаҡында (*к 3 лицу*); **речь идёт о нас** һүҙ беҙҙең турала бара; **мечта́ о по́двиге** батырлыҡ тураһында хыял; **ду́мать о бу́дущем** киләсәк тураһында уйланыу; **ле́кция о воспита́нии** тәрбиә тураһында лекция

4. *с предл. п.*; *уст.* (*при обозначении количества однородных частей кого-чего-л.*) -лы/-ле; **стол о четырёх но́жках** дүрт аяҡлы өҫтәл; **строе́ние о двух о́кнах** ике тәҙрәле йорт

О II *межд.* **1.** (*в риторическом обращении*) әй, һәй; **о Ро́дина-мать!** әй Ватан-әсә!; **о край родно́й** әй тыуған яҡ

2. (*при выражении какого-л. сильного чувства*) ай, һай, әй, һәй, их; **о, кого́ я ви́жу** һай, кемде күрәм; **о, как жаль** их, ниндәй ҡыҙғаныс; **о, как здесь хорошо́** һай, ҡайһылай бында яҡшы

3. (*при усилении утверждения или отрицания*) әй; **о, да** әй, шулай; **о, нет** әй, юҡ

О... (**об...**, **обо...**, **объ...**) *приставка*; *түбәндәгеләрҙе аңлата*: 1) *эш-хәрәкәттең нәмә тирәһенә, өҫтөнә йәки бөтә яғына таралыуын, мәҫ.*, **обежа́ть** (**вокру́г до́ма**) (өй тирәләй) йүгереп сығыу; **огороди́ть** тирә-яғын кәртәләү; **осмотре́ть** ҡарап сығыу; 2) *эш-хәрәкәттең нәмәгә теймәйенсә, уны урап үтеүен, мәҫ.*, **обежа́ть стороно́й** эргәһенән, теймәй йүгереп үтеү; 3) *эш-хәрәкәттең бер нисә нәмәгә* (*урынға*) *таралыуын, мәҫ.*, **обе́гать сосе́дей** күршеләрҙе йүгереп йөрөп сығыу; **одари́ть пода́рками** бүләк өләшеп сығыу; 4) *эш-хәрәкәттә берәйһенең өҫтөнлөгөн, алдынғылығын, мәҫ.*, **обыгра́ть в ша́хматы** *кого-л. берәйһен* шахмат уйынында отоу; **обогна́ть по доро́ге** *кого-л. берәйһен* юлда уҙып китеү; 5) *эш-хәрәкәттең саманан тыш артыҡлығын, мәҫ.*, **окорми́ть** саманан тыш ашатыу; **опи́ться** сиктән тыш эсеү; 6) *эш барышында берәйһенә зарар килтереүҙе, мәҫ.*, **обве́сить** кәм үлсәү; **обсчита́ть покупа́теля** һатып алыусыға кәм иҫәпләп биреү; 7) ("*-ся*" *ҡушымтаһы менән*) *эш-хәрәкәттә хата ебәреүҙе йәки яңылышыуҙы, мәҫ.*, **оговори́ться** яңылыш әйтеү; **ослы́шаться** яңылыш ишетеү; 8) *эш һөҙөмтәһендә берәй нәмә менән тәьмин итеүҙе, мәҫ.*, **оснасти́ть** йыһазландырыу; **озелени́ть** йәшелләндереү; 9) *берәй нәмәгә әҙереләүҙе, ниндәйҙер бер үҙенсәлек йәки сифат биреүҙе, мәҫ.*, **обогати́ть** байыҡтырыу; **осложни́ть обстано́вку** хәлде ҡатмарлаштырыу; **опеча́литься** ҡайғыға ҡалыу (төшөү); 10) *ҡайһы бер ҡылымдарҙың тамамланған төрөн барлыҡҡа килтереүҙе, мәҫ.*, **огло́хнуть** һаңғырауланыу; **осле́пнуть** һуҡырайыу

ОА́ЗИС *м* оазис (*сүлдәге һыулы һәм үҫемлекле урын*)

ОБ *предлог см.* **о** I

ОБ... *приставка см.* **о...**

О́БА *м* и *с* (обе *ж*) *числ. собир.* икеһе (лә), икәүе (лә), һәр икеһе, ике, ҡуш; **о́ба гла́за** ике күҙе лә; **о́ба сы́на** ике улы ла; **пришли́ о́ба** икеһе лә килде ♦ **смотре́ть в о́ба** һаҡ булыу, алдынды-артыңды ҡарап йөрөү

ОБАГРИ́ТЬ *сов. кого-что*; *книжн.* **1.** ҡыҙартыу; **лучи́ со́лнца обагри́ли не́бо** ҡояш нурҙары күкте ҡыҙартты **2.** ҡанға батырыу (буяу) ♦ **обагри́ть ру́ки кро́вью** (**в крови́**) *книжн.* кеше үлтереүгә йәки язалауға ҡатнашы булыу

ОБАГРИ́ТЬСЯ *сов.*; *книжн.* **1.** ҡыҙарыу, ҡып-ҡыҙыл булыу **2.** ҡанға батыу (буялыу)

ОБАГРЯ́ТЬ *несов. см.* **обагри́ть**

ОБАГРЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **обагри́ться 2.** *страд. от* **обагря́ть**

ОБАЛДЕВА́ТЬ *несов. см.* **обалде́ть**

ОБАЛДЕ́ЛЫЙ, -ая, -ое *прост.* иҫәңгерәгән, миңрәүләнгән; **обалде́лый вид** иҫәңгерәгән ҡиәфәт

ОБАЛДЕ́НИЕ *с см.* **обалде́ть**

ОБАЛДЕ́ТЬ *сов.*; *прост.* иҫәңгерәү, миңрәүләнеү; **обалде́ть от неожи́данности** ҡапыл иҫәңгерәп ҡалыу; **обалде́ть от доро́жной тря́ски** юлда һелкенеп барыуҙан иҫәңгерәү

ОБАНКРО́ТИТЬСЯ *сов.* **1.** бөлөү, банкротланыу, банкрот булыу; **фи́рма вско́ре обанкро́тилась** тиҙ арала фирма бөлдө **2.** *перен.* уңышһыҙлыҡҡа осрау, нигеҙһеҙ тип табылыу; **оппози́ция обанкро́тилась** оппозиция уңышһыҙлыҡҡа осраны

ОБАЯ́НИЕ *с* һөйкөмлө (һөймәлекле, һоҡландырғыс) булыу; **облада́ть обая́нием** һөйкөмлө булыу; **находи́ться под обая́нием** *кого-чего-л. кемдеңдер, ниҙеңдер* һөйкөмлөлөгө тәьҫиренә бирелеү; **обая́ние мо́лодости** йәшлек һөйкөмлөлөгө

ОБАЯ́ТЕЛЬНОСТЬ *ж* һөйкөмлөлөк, һөймәлеклелек

ОБАЯ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое һөйкөмлө, һөймәлекле, мөләйем; **обая́тельный челове́к** һөйкөмлө кеше; **обая́тельный о́браз** һөймәлекле образ

ОБВА́Л *м* **1.** емерелеү, ишелеү, убылыу, бүҫерелеү, емерелеп (ишелеп, убылып) төшөү; **зда́ние грози́т обва́лом** йорт емерелеп төшөргә тора; **внеза́пный обва́л** ҡапыл (ер) убылыу **2.** (*груда камней, земли*) ишелеп (емерелеп) төшкән өйөм; **обва́л прегради́л путь реке́** ишелеп төшкән таш өйөмө йылғаның юлын быуҙы (кәртәләне)

ОБВА́ЛИВАТЬ I *несов. см.* **обвали́ть**

ОБВА́ЛИВАТЬ II *несов. см.* **обваля́ть**

ОБВА́ЛИВАТЬСЯ I *несов.* **1.** *см.* **обвали́ться** **2.** *страд. от* **обва́ливать** I

ОБВА́ЛИВАТЬСЯ II *несов.* **1.** *см.* **обваля́ться** **2.** *страд. от* **обва́ливать** II

ОБВАЛИ́ТЬ *сов. что* ишеп (емереп) төшөрөү, емереү, ҡолатыу, ишелдереү, төртөп ауҙарыу; **обвали́ть поле́нницу дров** утын өйөмөн төртөп ауҙарыу

ОБВАЛИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** емерелеү, ишелеү, убылыу, емерелеп (ишелеп) төшөү; **мост обвали́лся** күпер емерелеп төшкән; **земля́ обвали́лась** ер убылған **2.** (*осыпаться*) ҡубыу, ҡойолоу, ҡубып (ҡойолоп) төшөү; **штукату́рка обвали́лась** штукатурка ҡубып төшкән

ОБВАЛЯ́ТЬ *сов. что, в чём* әүәләү, тәгәрәтеү; **обваля́ть ры́бу в муке́** балыкты онға әүәләү

ОБВАЛЯ́ТЬСЯ *сов.* аунаҡлап (аунап) быҫраныу (буялыу)

ОБВА́РИВАТЬ *несов. см.* **обвари́ть**

ОБВА́РИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **обвари́ться** **2.** *страд. от* **обва́ривать**

ОБВАРИ́ТЬ *сов. кого-что* **1.** бешекләү, ҡайнар һыу менән сайҡау; **обвари́ть о́вощи** йәшелсәне ҡайнар һыу менән сайҡау **2.** ҡайнар нәмәгә зарарлау, яндырыу, бешереү; **обвари́ть но́гу кипятко́м** аяҡты ҡайнар һыуға бешереү

ОБВАРИ́ТЬСЯ *сов.* бешеү; **обвари́ться кипятко́м** ҡайнар һыуға бешеү

ОБВЕВА́ТЬ *несов. см.* **обве́ять** 1

ОБВЕНЧА́ТЬ *сов. кого*; *церк.* никахлау, никах уҡыу (уҡытыу)

ОБВЕНЧА́ТЬСЯ *сов.*; *церк.* никахлашыу

ОБВЕРНУ́ТЬ *сов. кого-что*; *разг.* төрөү, урау, тышлау, төрөп (урап) тышлау; **оберну́ть кни́гу в бума́гу** китапты ҡағыҙ менән тышлау

ОБВЁРТЫВАТЬ *несов. см.* **оберну́ть**

ОБВЕ́С *м см.* **обве́сить** I — **обве́шивать** I

ОБВЕ́СИТЬ I *сов. кого* кәм үлсәү (*алдап йәки яңылышып*); **обве́сить покупа́теля** һатып алыусыны алдап кәм үлсәү

ОБВЕ́СИТЬ II *сов. см.* **обве́шать**

ОБВЕ́СИТЬСЯ I *сов.*; *разг.* (*ошибиться при взвешивании*) яңылыш үлсәү, үлсәгәндә яңылышыу

ОБВЕ́СИТЬСЯ II *сов.*; *разг. см.* **обве́шаться**

ОБВЕСТИ́ *сов.* **1.** *кого-что, вокруг чего-л.* тирәләй (әйләндереп) йөрөтөп сығыу, уратып сығыу; **обвести́ госте́й вокру́г са́да** ҡунаҡтарҙы баҡса тирәләй йөрөтөп сығыу **2.** *кого-что* (*оглядеть*) күҙ йөрөтөп (байҡап, ҡарап) сығыу; **обвести́ ко́мнату глаза́ми** бүлмәгә күҙ йөрөтөп сығыу **3.** *что, чем* ситенән һыҙып сығыу, ҡаймалау, ҡаймалап ҡуйыу (сығыу); **обвести́ рису́нок ту́шью** рәсемдең ситен тушь менән һыҙып сығыу **4.** *что, чем* әйләндереп (кәртәләп, ҡоймалап) алыу, ҡойма тотоу; **обвести́ двор и́згородью** ҡураны кәртәләп алыу **5.** *кого*; *спорт.* уратып (урап) үтеү; **обвести́ защи́тника** һаҡсыны урап үтеү **6.** *кого*; *прост.* алдау, алдатыу; **его́ и де́сять челове́к не обреду́т** уны ун кеше лә алдай алмаҫ ♦ **обвести́ вокру́г па́льца** *кого* төп башынаултыртыу

ОБВЕ́ТРЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **обве́трить** **2.** *прил.* ел ҡаҡҡан (ашаған), елһенгән, ярылған; **обве́тренные гу́бы** елһенгән ирендәр; **обве́тренное лицо́** ел ҡаҡҡан йөҙ

ОБВЕ́ТРЕТЬ *сов. см.* **обве́триться**

ОБВЕ́ТРИВАТЬ *несов. см.* **обве́трить**

ОБВЕ́ТРИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **обве́триться** **2.** *страд. от* **обве́тривать**

ОБВЕ́ТРИТЬ *сов. что* елгә (елдән) ярылыу, ел ҡағыу (ашау), елһетеү; **обве́трить лицо́** битте елһетеү; **гу́бы обве́трило** *безл.* ирен елдән ярылған

ОБВЕ́ТРИТЬСЯ *сов.* елгә ярылыу, ел ҡағыу (ашау), елһенеү; **моё лицо́ обве́трилось** битем елгә ярылды

ОБВЕТША́ЛЫЙ, -ая, -ое иҫке, иҫкергән, туҙған, иҫкереп (туҙып) бөткән; **обветша́лая кро́вля** иҫкергән ҡыйыҡ

ОБВЕТША́ТЬ *сов.* иҫкереү, туҙыу, иҫкереп (туҙып) бөтөү; **сте́ны совсе́м обветша́ли** стеналар бөтөнләй иҫкергән

ОБВЕ́ШАТЬ *сов. кого-что, чем* аҫыу, элеү, тағыу, аҫып (элеп, тағып) сығыу, аҫып (элеп, тағып) бөтөрөү; **обве́шать ёлку игру́шками** шыршыға уйынсыҡтар элеп сығыу

ОБВЕ́ШАТЬСЯ *сов.* өҫкә (өҫтөнә) тағыу (аҫыу), өҫкә (өҫтөнә) тағып (аҫып) бөтөү; **обве́шаться ору́жием** өҫкә ҡоралдар аҫыу

ОБВЕ́ШИВАТЬ I *несов. см.* **обве́сить** I

ОБВЕ́ШИВАТЬ II *несов. см.* **обве́шать**, **обве́сить** II

ОБВЕ́ШИВАТЬСЯ I *несов.* **1.** *см.* **обве́ситься** I; **2.** *страд. от* **обве́шивать** I

ОБВЕ́ШИВАТЬСЯ II *несов.* **1.** *см.* **обве́шаться**, **обве́ситься** II; **2.** *страд. от* **обве́шивать** II

ОБВЕ́ЯТЬ *сов.* **1.** *кого-что, чем* бәреү, бәрелеү, иҫеү, бәреп (иҫеп) ҡуйыу; **обве́ял све́жий во́здух** саф һауа бәрелде **2.** *перен.* уратыу, солғау, уратып (солғап) алыу; **обве́ять вдруг былы́м** ҡапыл үткәндәр солғап алыу **3.** *что* елгәреү; **обве́ять зерно́** ашлыҡ елгәреү

ОБВИВА́ТЬ *несов. см.* **обви́ть**

ОБВИВА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **обви́ться** **2.** *страд. от* **обвива́ть**

ОБВИНЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **обвини́ть** — **обвиня́ть**; **обвине́ние в неблагода́рности** яҡшылыҡтың ҡәҙерен белмәүҙә ғәйепләү **2.** (*приговор*) ғәйепләү ҡарары; **вы́нести обвине́ние** ғәйепләү ҡарарын сығарыу **3.** *юр.* (*обвиняющая сторона*) ғәйепләүсе яҡ; **свиде́тель обвине́ния** ғәйепләүсе яҡтың шаһиты

ОБВИНИ́ТЕЛЬ *м* ғәйепләүсе, ғәйеп итеүсе; **госуда́рственный обвини́тель** *юр.* дәүләт ғәйепләүсеһе; **обще́ственный обвини́тель** *юр.* йәмәғәтселек ғәйепләүсеһе

ОБВИНИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое ғәйепләү ...ы; **обвини́тельная речь** ғәйепләү телмәре; **обвини́тельный пригово́р** *юр.* ғәйепләү ҡарары

ОБВИНИ́ТЬ *сов. кого-что, в чём* **1.** ғәйепләү, ғәйеп ташлау (тағыу); **обвини́ть в неискренности** ихлас күңелле булмауҙа ғәйепләү **2.** (*осудить*) ғәйепләү, ғәйепле тип табыу, ғәйепләү ҡарары сығарыу, хөкөм итеү, хөкөмгә тарттырыу

ОБВИНЯ́ЕМЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **обвиня́ть 2.** *в знач. сущ.* **обвиня́емый** *м* и **обвиня́емая** *ж* ғәйепләнеүсе

ОБВИНЯ́ТЬ *несов. см.* **обвини́ть**

ОБВИСА́ТЬ *несов. см.* **обви́снуть**

ОБВИ́СЛЫЙ, -ая, -ое *разг.* һалынҡы, һалпы, һалпайып (һалынып) төшкән; **обви́слая ко́жа** һалынҡы тире; **обви́слые усы́** һалынып төшкән мыйыҡ

ОБВИ́СНУТЬ *сов.* һалыныу, һалынып (һалпайып, аҫылынып) төшөү, аҫылыныу, һалпайыу; **берёзы обви́сли от сне́га** ҡайындарҙың ботаҡтары ҡарҙан һалынып төшкән

ОБВИ́ТЬ *сов.* **1.** *что* уратыу, урау, урап алыу (ҡуйыу), сырмау, сырмап алыу; **обви́ть ко́су** сәс толомон урап ҡуйыу; **обви́ть шля́пу ле́нтами** эшләпәне таҫмалар менән уратыу **2.** *что* (*о растениях*) сырмау, сырмап алыу; **плющ обви́л терра́су** үрмә гөл террасаны сырмап алған **3.** *что*; *перен.* (*о мгле, тумане*) солғау, ҡаплау, ҡаплап (солғап) алыу; **мгла обвила́ зали́в** монар ҡултыҡты солғап алған **4.** *кого-что* (*обнять*) ҡосаҡлау, ҡосаҡлап алыу; **обви́ть ше́ю рука́ми** муйындан ҡосаҡлау

ОБВИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** уралыу, сырмалыу, урап алыныу; **обви́ться подо́бно ле́нте** таҫма кеүек уралыу **2.** (*обнять — о руках*) ҡосаҡлау, ҡосаҡлап алыу

ОБВО́Д *м* **1.** *см.* **обвести́** 1, 3, 4; **2.** (*линия, кайма*) һыҙыҡ, һыҙат; **обoрони́тельный обво́д** *воен.* оборона һыҙығы

ОБВОДИ́ТЬ *несов. см.* **обвести́**

ОБВОДНЕ́НИЕ *с*; *спец. см.* **обводни́ть** — **обводня́ть**

ОБВОДНИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое *спец.* һыу үткәреү ...ы, һуғарыу ...ы; **обводни́тельный кана́л** һуғарыу каналы; **обводни́тельные рабо́ты** һыу үткәреү эштәре

ОБВОДНИ́ТЬ *сов. что*; *спец.* һыу үткәреү, һуғарыу; **обводни́ть засу́шливые места́** ҡоро ерҙәрҙе һуғарыу

ОБВО́ДНЫЙ, -ая, -ое әйләнмә, уратып (ситләтеп) үтә торған; **обво́дный кана́л** уратып (ситләтеп) үтә торған канал

ОБВОДНЯ́ТЬ *несов. см.* **обводни́ть**

ОБВОЛА́КИВАТЬ *несов. см.* **обволо́чь**

ОБВОЛА́КИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **обволо́чься 2.** *страд. от* **обвола́кивать**

ОБВОЛО́ЧЬ *сов. что* ҡаплау, солғау, томалау, баҫыу, уратыу, ҡаплап (солғап, томалап, баҫып, уратып) алыу; **ту́чи обволокли́ не́бо** болоттар күк йөҙөн ҡаплап алған

ОБВОЛО́ЧЬСЯ *сов.* ҡапланыу, солғаныу, томаланыу, баҫылыу, ҡаплап (солғап, томалап, баҫып) алыныу; **река́ обволокла́сь густы́м тума́ном** йылға ҡуйы томан менән ҡапланған

ОБВОРОВА́ТЬ *сов. кого-что*; *разг.* урлап сығыу (китеү)

ОБВОРО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **обворова́ть**

ОБВОРОЖИ́ТЕЛЬНОСТЬ *ж* һоҡландырғыс (һоҡланғыс) булыу, таң ҡалдырырлыҡ булыу

ОБВОРОЖИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое һоҡландырғыс, һоҡланғыс, таң ҡалдырғыс; **обворожи́тельная улы́бка** һоҡландырғыс йылмайыу; **обворожи́тельные мане́ры** һоҡланғыс ҡыланыштар

ОБВОРОЖИ́ТЬ *сов. кого-что* һоҡландырыу, таң ҡалдырыу, әсир итеү; **обворожи́ть свое́й игро́й** үҙенең уйнауы менән һоҡландырыу; **обворожи́ть любе́зностью** яғымлы һүҙҙәр һөйләп әсир итеү

ОБВЯЗА́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что* ураў, урап (уратып) бәйләү, сырмап бәйләү; **обвяза́ть го́лову платко́м** башты яулыҡ менән уратып бәйләү; **обвяза́ть мешо́к верёвкой** тоҡтоң ауыҙын бау менән уратып бәйләү **2.** *что* (*окаймить*) ситләү, тотоу; **обвяза́ть во́рот кра́сной ше́рстью** яғаны ҡыҙыл йөн менән ситләү

ОБВЯЗА́ТЬСЯ *сов.* ураныу, урап бәйләнеү, сырмалыу, солғаныу, уратып бәйләп ҡуйыу; **обвяза́ться верёвкой** бау менән сырмалыу; **обвяза́ться тёплой ша́лью** йылы шәлгә ураныу

ОБВЯ́ЗКА *ж* **1.** *см.* **обвяза́ть** 1; **обвя́зка я́блони соло́мой** алмағастарҙы һалам менән уратып бәйләү **2.** ҡайма, селтәр; **кружевна́я обвя́зка платка́** яулыҡ ситендәге селтәр **3.** *спец.* беркеткес

ОБВЯ́ЗЫВАТЬ *несов. см.* **обвяза́ть**

ОБВЯ́ЗЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **обвяза́ться 2.** *страд. от* **обвя́зывать**

ОБГЛА́ДЫВАТЬ *несов. см.* **обглода́ть**

ОБГЛОДА́ТЬ *сов. что* кимереү, мөнйөү, кимереп (мөнйөп) бөтөрөү; **обглода́ть мя́со с косте́й** һөйәктең итен кимереп бөтөрөү

ОБГОВА́РИВАТЬ *несов. см.* **обговори́ть**

ОБГОВОРИ́ТЬ *сов. что*; *разг.* һөйләшеп ҡуйыу, уйлашыу, һәр яҡтан уйлау (тикшереү);

э́то де́ло на́до обговори́ть был турала уйлашырға кәрәк; **обговори́ть всё зара́нее** бөтәһен дә алдан һөйләшеп ҡуйыу

ОБГО́Н *м см.* **обогна́ть**; **обго́н сле́ва** һул яҡтан уҙыу; **обго́н запрещён** уҙыу тыйыла

ОБГОНЯ́ТЬ *несов. см.* **обогна́ть**

ОБГОРА́ТЬ *несов. см.* **обгоре́ть**

ОБГОРЕ́ЛЫЙ, -ая, -ое **1.** янған, көйгән, янып (көйөп) бөткән; **обгоре́лые дома́** янған йорттар; **обгоре́лые брёвна** янып бөткән бүрәнәләр **2.** *разг.* ҡояшҡа (көнгә) янған, ҡарайған; **обгоре́лые пле́чи** ҡояшҡа янған ҡулбаш

ОБГОРЕ́ТЬ *сов.* **1.** янып (көйөп) бөтөү; **ве́рхний эта́ж обгоре́л** өҫкө ҡат янып бөткән **2.** *разг.* (*получить солнечные ожоги*) ҡояшҡа (көнгә) яныу; **ко́жа обгоре́ла** тире ҡояшҡа янған

ОБГРЫЗА́ТЬ *несов. см.* **обгры́зть**

ОБГРЫ́ЗТЬ *сов. что* кимереп (мөнйөп) бөтөрөү, кимереү, мөнйөү; **за́йцы обгры́зли кору́ на я́блоне** ҡуяндар алмағас ҡайырын кимереп бөтөргән

ОБДАВА́ТЬ *несов. см.* **обда́ть**

ОБДА́ТЬ *сов. кого-что, чем* **1.** ҡойондороу, сайындырыу, сайҡау, ҡойондороп (сайҡап) алыу; **его́ обда́ло волно́й** уны тулҡын ҡойондорҙо; **обда́ть фру́кты горя́чей водо́й** емештәрҙе ҡайнар һыу менән сайҡау **2.** бәреү, (килеп) бәрелеү, ҡағылыу, аңҡыу, аңҡып китеү; **обда́ть тёплым ве́тром** йылы ел бәреү; **обда́ть за́пахом цвето́в** сәскә еҫе аңҡыу **3.** *перен.*; *безл.* солғап (биләп) алыу; **обда́ть че́м-то родны́м** ниндәйҙер туғанлыҡ хисе солғап алыу; **слова́ э́ти обда́ли меня́ хо́лодом** был һүҙҙәр тәнемә һалҡын булып йүгерҙе ♦ **обда́ть взгля́дом** *каким, чего* ҡараш ташлау; **обда́ть презре́нием** нәфрәтле ҡараш ташлау; **обда́ть хо́лодом** *кого* һалҡын мөғәмәлә итеү, үҙен эре тотоу

ОБДА́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* ҡойоноу, сайыныу, сайҡаныу; **обда́ться холо́дной водо́й** һалҡын һыу менән ҡойоноу

ОБДЕ́ЛАТЬ *сов. что* **1.** *разг.* эшкәртеү, эшкә индереү; **обде́лать ко́жу** тире эшкәртеү; **обде́лать драгоце́нный ка́мень** аҫыл ташты эшкәртеү **2.** *чем*; *разг.* уратып (әйләндереп) алыу, уратыу, тирәләй һалыу (ҡуйыу); **обде́лать родни́к ка́мнем** шишмәне таш менән уратып алыу **3.** *прост.* яйлау, рәтләү, яйлап (рәтләп) ҡуйыу, оҫта (таҫыллы, уңышлы) башҡарып ҡуйыу (сығыу); **обде́лать все свои́ дела́** бөтә эштәрҙе уңышлы башҡарып сығыу; **то́нко обде́лать де́льце** эште оҫта яйлап ҡуйыу **4.** *прост.* оҫта итеп алдау, оҫта алдатыу; **чи́сто обде́лать** бик оҫта итеп алдатыу

ОБДЕЛИ́ТЬ *сов. кого, чем* (өлөштән) мәхрүм итеү, (өлөштө) кәм биреү, (өлөшһөҙ) ҡалдырыу, айырыу; **обдели́ть роля́ми** ролдәрҙән мәхрүм итеү; **обдели́ть в пита́нии** тамаҡ айырыу, өлөшһөҙ (ашһыҙ) ҡалдырыу

ОБДЕ́ЛЫВАТЬ *несов. см.* **обде́лать**

ОБДЕЛЯ́ТЬ *несов. см.* **обдели́ть**

ОБДЁРГАТЬ *сов. что*; *прост.* **1.** йолҡоп (өҙөп) сығыу, йолҡоп (өҙөп) бөтөрөү; **я́блоки бы́ли обдёрганы с ве́тками** алмалар ботаҡтары менән өҙөп бөтөрөлгән булған **2.** йолҡоп тигеҙләү, тигеҙләп йолҡоп сығыу; **обдёргать стог** кәбән төбөн йолҡоп тигеҙләү

ОБДЁРГИВАТЬ *несов. см.* **обдёргать**, **обдёрнуть**

ОБДЁРНУТЬ *сов. что*; *разг.* тартып (тигеҙләп) ҡуйыу, тартып (тигеҙләп) рәтләп ҡуйыу; **обдёрнуть ю́бку** юбканы (итәкте) тартып, рәтләп ҡуйыу

ОБДИРА́ЛА *м* и *ж*; *прост.* талаусы, тереләй тунаусы

ОБДИРА́ТЬ *несов.* **1.** *см.* **ободра́ть** **2.** *что*; *спец.* һурҙырыу, һурҙыртыу

ОБДИРА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **ободра́ться** **2.** *страд. от* **обдира́ть**

ОБДИ́РКА *ж*; *спец.* һурҙырыу, һурҙыртыу; **обди́рка овса́** һоло һурҙыртыу

ОБДИ́РНЫЙ, -ая, -ое *спец.* **1.** һурҙырыу ...ы, һурҙыртыу ...ы; **обди́рная ме́льница** һурҙырыу тирмәне **2.** һурҙырылған, һурҙыртылған; **обди́рное про́со** һурҙыртылған тары; **обди́рная мука́** һурҙырылған (һурҙырып тартылған) он

ОБДУВА́ТЬ *несов. см.* **обду́ть**

ОБДУ́МАННОСТЬ *ж* уйланылғанлыҡ, уйлап эшләү, уйлап эшләнеү; **обду́манность отве́та** яуапты уйлап биреү (әйтеү); **обду́манность посту́пков** эш-ҡыланыштың уйлап эшләнеүе

ОБДУ́МАННЫЙ, -ая, -ое (бөтә яҡлап) уйланған, уйлап эшләнгән; **обду́манное реше́ние** бөтә яҡлап уйланған ҡарар; **обду́манный шаг** уйлап эшләнгән аҙым

ОБДУ́МАТЬ *сов. что* төптән (төрлө яҡлап) уйлау, төрлө яҡтан уйлау (ҡарау), хәл итеү; **обду́мать свой отве́т** үҙеңдең яуабыңды төрлө яҡтан уйлап ҡарау; **обду́мать предстоя́щий разгово́р** буласаҡ һөйләшеүҙе төптән уйлау; **обду́мать все то́нкости** бөтә нескәлектәрҙе төрлө яҡтан уйлау; **не обду́мав** төптән (ныҡлап) уйламай

ОБДУ́МЫВАТЬ *несов. см.* **обду́мать**

ОБДУ́ТЬ *сов. кого-что* **1.** өр(ҙөр)өп таҙартыу; **обду́ть портре́т** портретты өрөп таҙартыу **2.** өрөп төшөрөү (ебәреү); **обду́ть пе́пел с самова́ра** самауырҙың көлөн өрөп төшөрөү **3.** *безл.* ел бәрелеү; **меня́ обду́ло сквозняко́м** миңә үткәүел ел бәрелде **4.** *прост.* алдатыу, ултыртыу

О́БЕ *ж числ. см.* **о́ба**; **взя́ть обе́ими рука́ми** ике (ҡуш) ҡуллап алыу; **по о́бе сто́роны доро́ги** юлдың ике яғында ла

ОБЕ́ГАТЬ *сов. кого-что* йүгереп йөрөп (әйләнеп) сығыу; **обе́гать все доро́жки са́да** баҡсаның бөтә һуҡмағы буйлап йүгереп сығыу;

обе́гать всех знако́мых барлыҡ таныш-белеште йөрөп сығыу

ОБЕГА́ТЬ *несов.* **1.** *см.* **обе́гать 2.** *см.* **обежа́ть**

ОБЕ́Д *м* **1.** төшкө аш, аш мәжлесе; **пригласи́ть на обе́д** төшкө ашҡа саҡырыу; **за обе́дом** төшкө аш ваҡытында; **зва́ный обе́д** тантаналы аш мәжлесе **2.** аш, ашамлыҡ; **гото́вить обе́д** аш яраштырыу; **пра́здничный обе́д** байрам ашы; **дома́шний обе́д** өйҙә әҙерләнгән ашамлыҡ **3.** *разг.* (*время*) төш, төшкөлөк; **верну́ться к обе́ду** төшкә ҡайтыу; **по́сле обе́да** төштән һуң **4.** *разг.* (*перерыв*) төшкөлөк; **закры́ть магази́н на обе́д** магазинды төшкөлөккә ябыу

ОБЕ́ДАТЬ *несов.* төшкө аш ашау; **обе́дать в два часа́** сәғәт икелә төшкө аш ашау

ОБЕ́ДЕННЫЙ, -ая, -ое төшкө, аш ...ы, төшкө аш ...ы, төш ...ы; **обе́денный стол** аш өҫтәле; **обе́денное вре́мя** төшкө аш ваҡыты, төш ваҡыты; **обе́денный переры́в** төшкө тәнәфес

ОБЕДНЕ́ЛЫЙ, -ая, -ое *разг.* ярлыланған, фәҡирләнгән, фәҡирлеккә төшкән

ОБЕДНЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **обедне́ть 2.** *см.* **обедни́ть**

ОБЕДНЕ́ТЬ *сов.* ярлыланыу, фәҡирләнеү, фәҡирлеккә төшөү

ОБЕДНИ́ТЬ *сов.* *что* ярлыландырыу, мәғәнәһеҙләндереү; **обедни́ть стиль** стилде ярлыландырыу

ОБЕ́ДНЯ *ж*; *церк.* обедня, ғибәҙәт, иртәнге (төшкө) ғибәҙәт (*христиандарҙа*); **служи́ть обе́дню** (иртәнге) ғибәҙәт ҡылыу ♦ **испо́ртить (всю) обе́дню** *кому*; *прост.* бөтә эште боҙоу, боҙоп ебәреү, эштең ҡыҙығын ебәреү

ОБЕДНЯ́ТЬ *несов.* *см.* **обедни́ть**

ОБЕЖА́ТЬ *сов.* **1.** *что* йүгереп әйләнеп сығыу; **обежа́ть вокру́г до́ма** өй тирәһен йүгереп әйләнеп сығыу **2.** *кого-что*; *разг.* йүгереп уҙып китеү **3.** *кого-что* йүгереп (әйләнеп, урап) йөрөп сығыу, ҡыҙырып сығыу; **обежа́ть всех ро́дственников** бөтә туғандарҙы йөрөп сығыу; **обежа́ть все магази́ны** барлыҡ магазиндарҙы ҡыҙырып сығыу ♦ **обежа́ть глаза́ми (взгля́дом)** күҙ йүгертеп сығыу

ОБЕЗ... (обес...) *приставка*; *берәй нәмәнән мәхрүм итеү, айырыу, ҡотҡарыу йәки мәхрүм булыу, айырылыу, ҡотолоу мәғәнәләрен аңлата, мәҫ.*, **обезземе́лить** ерһеҙ ҡалдырыу; **обезво́дить** һыуһыҙ итеү; **обезопа́сить** хәүефтән ҡотҡарыу; **обеспа́мятеть** хәтерһеҙләнеү, хәтерҙе юғалтыу

ОБЕЗБО́ЛИВАНИЕ *с* *см.* **обезбо́ливать**

ОБЕЗБО́ЛИВАТЬ *несов.* *см.* **обезбо́лить**

ОБЕЗБО́ЛИВАЮЩИЙ, -ая, -ее **1.** *прич.* *от* **обезбо́ливать 2.** *прил.* ауыртыуҙы баҫа (бөтөрә) торған; **обезбо́ливающие сре́дства** ауыртыуҙы баҫа торған дарыу(ҙар)

ОБЕЗБО́ЛИТЬ *сов.* *что* ауыртыуҙы баҫыу (бөтөрөү); **обезбо́лить зуб** тештең ауыртыуын баҫыу

ОБЕЗВО́ДИТЬ *сов.* *что* һыуһыҙ ҡалдырыу, һыуын ҡоротоу (бөтөрөү), һыуһыҙландырыу; **обезво́дить жир** *спец.* майҙы һыуһыҙландырыу

ОБЕЗВО́ЖИВАТЬ *несов.* *см.* **обезво́дить**

ОБЕЗВРЕ́ДИТЬ *сов.* *кого-что* зарарһыҙландырыу, зыянһыҙландырыу; **обезвре́дить ми́ну** минаны зарарһыҙландырыу

ОБЕЗВРЕ́ЖИВАТЬ *несов.* *см.* **обезвре́дить**

ОБЕЗГЛА́ВИТЬ *сов.* **1.** *кого* башын өҙөү (киҫеп, сабып ташлау) **2.** *что*; *перен.* етәксеһеҙ (башлыҡһыҙ) ҡалдырыу; **обезгла́вить восста́ние** ихтилалды етәксеһеҙ ҡалдырыу

ОБЕЗГЛА́ВЛИВАТЬ *несов.* *см.* **обезгла́вить**

ОБЕЗДО́ЛЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич.* *от* **обездо́лить 2.** *прил.* иҙелгән, йәберләнгән, мәхрүм ителгән

ОБЕЗДО́ЛИТЬ *сов.* *кого-что* мәхрүм итеү, өлөшһөҙ ҡалдырыу

ОБЕЗЖИ́РИВАНИЕ *с* *см.* **обезжи́ривать**

ОБЕЗЖИ́РИВАТЬ *несов.* *см.* **обезжи́рить**

ОБЕЗЖИ́РИТЬ *сов.* *что* майһыҙландырыу, майын бөтөрөү (сығарыу, айырыу); **обезжи́рить шерсть** йөндөң майын бөтөрөү; **обезжи́рить тво́рог** эремсектең майын сығарыу

ОБЕЗЗАРА́ЖИВАНИЕ *с* *см.* **обеззара́живать**; **обеззара́живание питьево́й воды́** эсәр һыуҙы зарарһыҙландырыу

ОБЕЗЗАРА́ЖИВАТЬ *несов.* *см.* **обеззара́зить**

ОБЕЗЗАРА́ЗИТЬ *сов.* *что* йоғошһоҙландырыу, зарарһыҙландырыу; **обеззара́зить зе́млю** ерҙе зарарһыҙландырыу; **обеззара́зить семена́** орлоҡто зарарһыҙландырыу

ОБЕЗЗЕМЕ́ЛИВАНИЕ *с* *см.* **обезземе́ливать**

ОБЕЗЗЕМЕ́ЛИВАТЬ *несов.* *см.* **обезземе́лить**

ОБЕЗЗЕМЕ́ЛИТЬ *сов.* ерһеҙ ҡалдырыу, ерҙән яҙҙырыу (мәхрүм итеү); **обезземе́лить крестья́нина** крәҫтиәнде ерһеҙ ҡалдырыу

ОБЕЗЛЕ́СЕТЬ *сов.* урманы ҡырҡылып бөтөү, урманһыҙ ҡалыу (итеү)

ОБЕЗЛЕ́СИТЬ *сов.* *что* урманһыҙ ҡалдырыу, урманын (киҫеп) бөтөрөү; **обезле́сить край** тирә-яҡтың урманын ҡырҡып бөтөрөү

ОБЕЗЛИ́ЧЕНИЕ *с* *см.* **обезли́чить**, **обезли́читься**

ОБЕЗЛИ́ЧЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич.* *от* **обезли́чить 2.** *прил.* (*лишённый индивидуальности*) үҙенсәлектәрен (шәхсиәтен) юғалтҡан, үҙенсәлектәре юйылған **3.** *прил.* эйәһеҙ, хужаһыҙ, яуап биреүсеһе булмаған, айырым кешегә беркетелмәгән; **обезли́ченная рабо́та** айырым кешегә беркетелмәгән эш

ОБЕЗЛИ́ЧИВАТЬ *несов.* *см.* **обезли́чить**

ОБЕЗЛИ́ЧИТЬ *сов.* **1.** *кого-что* шәхси үҙенсәлектәрен (шәхсиәтен) бөтөрөү; **обезли́чить челове́ка** кешенең шәхси үҙенсәлектәрен бөтөрөү **2.** *что* яуап биреүсеһеҙ ҡалдырыу, айырым ке-

шегә беркетмәү; **обезли́чить руково́дство** етәкселек итеүҙе айырым кешегә беркетмәү

ОБЕЗЛИ́ЧИТЬСЯ *сов.* **1.** шәхси үҙенсәлектәре бөтөү (юйылыу, юҡҡа сығыу) **2.** яуап биреүсеһеҙ (эйәһеҙ) ҡалдырылыу, айырым кешегә беркетелмәү; **рабо́та обезли́чилась** эш яуап биреүсеһеҙ ҡалдырылды

ОБЕЗЛИ́ЧКА *ж* эйәһеҙлек, яуапһыҙлыҡ, шәхси яуаплылыҡ булмау; **обезли́чка в рабо́те** эшкә яуапһыҙлыҡ

ОБЕЗЛЮ́ДЕТЬ *сов.* кешеһеҙ ҡалыу; **дере́вня обезлю́дела** ауыл кешеһеҙ ҡалды

ОБЕЗОБРА́ЖИВАТЬ *несов. см.* **обезобра́зить**

ОБЕЗОБРА́ЖИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **обезобра́зиться 2.** *страд. от* **обезобра́живать**

ОБЕЗОБРА́ЗИТЬ *сов.* **1.** *кого-что* йәмһеҙләндереү, күркен (йәмен) китәреү (ебәреү), ҡиәфәтен боҙоу; **обезобра́зить дом пристро́йками** төкәтмәләр менән өйҙөң күркен ебәреү **2.** *что* боҙоп (үҙгәртеп) күрһәтеү (*фекерҙе, әҙәби әҫәрҙе һ.б.*); **обезобра́зить мысль а́втора** авторҙың фекерен боҙоп күрһәтеү

ОБЕЗОБРА́ЗИТЬСЯ *сов.* йәмһеҙләнеү, ҡиәфәт боҙолоу, йәме (күрке) китеү

ОБЕЗОПА́СИТЬ *сов. кого-что* ҡурҡыныстан (хәүеф-хәтәрҙән) һаҡлау, хәүефһеҙлекте (именлекте) тәьмин итеү; **обезопа́сить полёты** осоштарҙың хәүефһеҙлеген тәьмин итеү

ОБЕЗОПА́СИТЬСЯ *сов.* ҡурҡыныстан (хәүеф-хәтәрҙән) һаҡланыу, хәүефһеҙлеге (именлеге) тәьмин ителеү; **обезопа́ситься от нападе́ния** һөжүм ҡурҡынысынан һаҡланыу

ОБЕЗОРУ́ЖИВАТЬ *несов. см.* **обезору́жить**

ОБЕЗОРУ́ЖИТЬ *сов. кого-что* **1.** ҡоралһыҙландырыу, ҡоралын алыу; **обезору́жить врага́** дошманды ҡоралһыҙландырыу **2.** *перен.* ҡаршы тора (ҡарышлаша) алмаҫлыҡ итеү, буйһондороу, тынысландырыу; **обезору́жить ла́ской** иркәләп тынысландырыу; **обезору́жить оппоне́нта** оппонентты ҡаршы тора алмаҫлыҡ итеү

ОБЕЗУ́МЕТЬ *сов.* аҡылдан яҙыу (шашыу); **обезу́меть от стра́ха** ҡурҡыуҙан аҡылдан яҙыу

ОБЕЗЬЯ́НА *ж* **1.** маймыл; **человекообра́зная обезья́на** кеше һымаҡ маймыл **2.** *разг.* (*кривляка*) маймыл, ҡылансыҡ, борғандаҡ, шиҡандаҡ

ОБЕЗЬЯ́НИЙ, -ья, -ье маймыл ...ы; **обезья́ний пито́мник** маймыл питомнигы

ОБЕЗЬЯ́ННИК *м* маймыл ситлеге (*зоопаркта, питомникта*)

ОБЕЗЬЯ́ННИЧАТЬ *несов.*; *разг.* маймылланыу, ҡыланыу

ОБЕЛИ́СК *м* обелиск, һәйкәл; **грани́тный обели́ск** гранит һәйкәл

ОБЕЛИ́ТЬ *сов.*; *разг.* аҡлау, ғәйепһеҙ тип табыу; **стара́ться обели́ть себя́** үҙеңде аҡларға тырышыу

ОБЕЛИ́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* аҡланыу, аҡланып сығыу; **ему́ удало́сь обели́ться** ул аҡланып сыға алды

ОБЕЛЯ́ТЬ *несов. см.* **обели́ть**

ОБЕРЕГА́ТЬ *несов. кого-что* һаҡлау, һаҡлап алып ҡалыу, ҡурғаулау; **оберега́ть дете́й от просту́ды** балаларҙы һыуыҡ тейеүҙән һаҡлау; **оберега́ть иму́щество** милекте һаҡлау

ОБЕРЕГА́ТЬСЯ *несов.* **1.** һаҡланыу, һаҡланып ҡалыу; **оберега́ться от просту́ды** һыуыҡ үтеүҙән (тейеүҙән) һаҡланыу **2.** *страд. от* **оберега́ть**

ОБЕРЕ́ЧЬ *сов. см.* **оберега́ть**

ОБЕРНУ́ТЬ *сов.* **1.** *что* урау, урап ҡуйыу; **оберну́ть ше́ю ша́рфом** муйынға шарф урау **2.** *что* төрөү, төрөп ҡуйыу; **оберну́ть кни́гу газе́той** китапты гәзиткә төрөп ҡуйыу **3.** *что* бороу, бороп ебәреү; **оберну́ть лицо́ к сосе́ду** йөҙҙө күршегә бороу; **оберну́ть де́ло в свою́ по́льзу** *перен.* эште үҙ файҙаңа бороп ебәреү **4.** *что* әйләндереү, әйләндереп һалыу (һалып ҡуйыу); **оберну́ть меда́ль друго́й стороно́й** миҙалды икенсе яғы менән әйләндереп һалыу **5.** *кого-что*; *фольк.* әйләндереү, әүерелдереү; **оберну́ть ма́льчика в пти́цу** малайҙы ҡошҡа әйләндереү

ОБЕРНУ́ТЬСЯ *сов.* **1.** боролоу, әйләнеү, боролоп (әйләнеп) ҡарау; **оберну́ться лицо́м к собесе́днику** әңгәмәсегә йөҙ менән боролоу; **он да́же не оберну́лся** ул боролоп та ҡараманы **2.** әйләнеп сығыу; **оберну́ться 100 раз** 100 тапҡыр әйләнеп сығыу **3.** *перен.* әйләнеү, (икенсе төрлө) бүтән төҫ (юл, йүнәлеш, боролош) алыу; **всё оберну́лось ина́че** бөтәһе лә икенсе төрлө йүнәлеш алды; **дела́ оберну́лись в на́шу по́льзу** эштәр беҙҙең файҙаға әйләнде **4.** *разг.* (*съездив, сходив, вернуться назад*) әйләнеп (боролоп) ҡайтыу; **ра́ньше ча́са не обернёшься** бер сәғәттә генә әйләнеп ҡайта алмаҫһың **5.** *разг.* (*выйти из затруднения*) етешеү, өлгөрөү, өлгәшеү; **ка́к-нибудь обернёмся** нисек булһа ла етешербеҙ әле; **с одни́м тра́ктором не оберну́ться** бер трактор менән генә өлгөрөп булмаҫ **6.** *кем-чем, в кого-что*; *фольк.* әйләнеү, әүерелеү; **оберну́ться лисо́й (в лису́)** төлкөгә әүерелеү **7.** *эк.* әйләнеш яһау; **капита́л оберну́лся за ме́сяц** капитал бер айҙа әйләнеш яһаны

ОБЁРТКА *ж* **1.** *см.* **оберну́ть** 2; **2.** тышлыҡ, тыш; **тетра́дь в си́ней обёртке** күк тышлы дәфтәр

ОБЕРТО́Н *м*; *муз.* обертон (*төп тауышҡа өҫтәмә төҫмөр бирә торған эйәрсән тауыш*)

ОБЁРТОЧНЫЙ, -ая, -ое (әйбер) төрөү ...ы; **обёрточная бума́га** әйбер төрөү ҡағыҙы; **обёрточная мате́рия** төрөү туҡымаһы

ОБЁРТЫВАТЬ *несов. см.* **оберну́ть**

ОБЁРТЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **оберну́ться** 1—3, 6; **2.** *страд. от* **обёртывать**

ОБЕС... *приставка см.* **обез...**

ОБЕСКРО́ВИТЬ *сов. кого-что* **1.** ҡанһыратыу, ҡанын ағыҙыу (ағыҙып бөтөрөү) **2.** *перен.* көсһөҙләндереү, хәлһеҙләндереү, ҡарыуын (кәрен) алыу; **обескро́вить врага́** дошманды көсһөҙләндереү

ОБЕСКРО́ВЛИВАТЬ *несов. см.* **обескро́вить**

ОБЕСКУРА́ЖИВАТЬ *несов. см.* **обескура́жить**

ОБЕСКУРА́ЖИТЬ *сов. кого-что* аптыратыу, аптыраушта ҡалдырыу; **обескура́жить неожи́данным вопро́сом** көтөлмәгән һорау менән аптырашта ҡалдырыу

ОБЕСПЕ́ЧЕНИЕ *с* **1.** *см.* **обеспе́чить 2.** тәьминәт; **социа́льное обеспе́чение** социаль тәьминәт

ОБЕСПЕ́ЧЕННОСТЬ *ж* **1.** тәьмин ителеү, тәьмин ителгәнлек, тәьмин ителгән булыу; **обеспе́ченность заво́да то́пливом** заводтың яғыулыҡ менән тәьмин ителгәнлеге **2.** (*достаток*) мул, етеш, муллыҡ, етешлек; **материа́льная обеспе́ченность** матди етешлек, етеш (мул) тороу

ОБЕСПЕ́ЧЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **обеспе́чить 2.** *прил.* етеш, мул; **обеспе́ченная жизнь** мул тормош; **обеспе́ченный челове́к** етеш кеше

ОБЕСПЕ́ЧИВАТЬ *несов. см.* **обеспе́чить**

ОБЕСПЕ́ЧИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **обеспе́читься 2.** *страд. от* **обеспе́чивать**

ОБЕСПЕ́ЧИТЬ *сов.* **1.** *кого-что* тәьмин итеү; **обеспе́чить свою́ семью́** ғаиләнде тәьмин итеү; **обеспе́чить хозя́йство семена́ми** хужалыҡты орлоҡ менән тәьмин итеү **2.** *что* булдырыу, тәьмин итеү; **обеспе́чить побе́ду** еңеүҙе булдырыу; **обеспе́чить подъём эконо́мики** иҡтисад үҫешен тәьмин итеү; **обеспе́чить права́ гра́ждан** граждандарҙың хоҡуҡтарын тәьмин итеү

ОБЕСПЕ́ЧИТЬСЯ *сов. чем*; *разг.* тәьмин ителеү, әҙерләп ҡуйыу; **обеспе́читься проду́ктами** аҙыҡ менән тәьмин ителеү; **обеспе́читься необходи́мым** бөтә кәрәк-яраҡтарҙы әҙерләп ҡуйыу

ОБЕСПОКО́ИТЬ *сов. кого* тынысһыҙлау, борсоу, маҙаһыҙлау; **обеспоко́ить прихо́дом** килеп тынысһыҙлау; **обеспоко́ить про́сьбой** үтенес менән борсоу

ОБЕСПОКО́ИТЬСЯ *сов. чем* тынысһыҙланыу, борсолоу, хафаланыу; **обеспоко́иться опозда́нием госте́й** ҡунаҡтарҙың һуңлауына борсолоу; **чем он обеспоко́ился?** нимәгә ул хафаланды?

ОБЕССИ́ЛЕТЬ *сов.* хәлһеҙләнеү, кәрһеҙләнеү, көсһөҙләнеү, хәл (көс, кәр) бөтөү, хәлдән тайыу (яҙыу), киңгәү, йонсоу, әлһерәү; **обесси́леть от тяжёлой рабо́ты** ауыр эштән йонсоу; **обисси́леть от уста́лости** киңгәп китеү (*көс, хәл бөтөү*)

ОБЕССИ́ЛИВАТЬ *несов. см.* **обесси́лить**

ОБЕССИ́ЛИТЬ *сов. кого-что* хәлһеҙләндереү, көсһөҙләндереү, көсөн (хәлен) бөтөрөү, мәлйерәтеү, йонсотоу; **бессо́нная ночь обесси́лила его́** йоҡоһоҙ төн уны йонсотто

ОБЕССЛА́ВИТЬ *сов. кого-что* яманатын һатыу (сығарыу), хурлыҡҡа төшөрөү, абруйын төшөрөү; **не обессла́вить свой род** нәҫелеңдең яманатын сығармау; **обессла́вить свою́ репута́цию** абруйыңды төшөрөү

ОБЕССЛА́ВИТЬСЯ *сов.* яманатҡа ҡалыу, яманат сығыу, хурлыҡҡа төшөү

ОБЕССЛА́ВЛИВАТЬ *несов. см.* **обессла́вить**

ОБЕССМЕ́РТИТЬ *сов. кого-что* мәңгеләштереү, мәңгелек (үлмәҫлек) итеү; **обессме́ртить своё и́мя** исемеңде мәңгеләштереү

ОБЕССУ́ДИТЬ: не обессу́дь(те) ғәйепләмә(геҙ), ғәйепкә алма(ғыҙ), ғәйеп итмә(геҙ)

ОБЕСЦВЕ́ТИТЬ *сов.* **1.** *что* төҫһөҙләндереү, уңдырыу; **обесцве́тить ткань** туҡыманы төҫһөҙләндереү **2.** *кого-что*; *перен.* (*сделать невыразительным*) ярлыландырыу, төҫһөҙләндереү, үҙенсәлектәрен бөтөрөү; **обесцве́тить о́браз** образды ярлыландырыу

ОБЕСЦВЕ́ТИТЬСЯ *сов.* **1.** (*стать менее ярким*) төҫһөҙләнеү, уңыу, төҫө китеү; **ткань обесцве́тилась от со́лнца** туҡыма ҡояшҡа уңған **2.** *перен.* (*стать невыразительным*) төҫһөҙләнеү, үҙенсәлектәре бөтөү (юғалыу)

ОБЕСЦВЕ́ЧИВАТЬ *несов. см.* **обесцве́тить**

ОБЕСЦВЕ́ЧИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **обесцве́титься 2.** *страд. от* **обесцве́чивать**

ОБЕСЦВЕ́ЧИВАЮЩИЙ, -ая, -ее **1.** *прич. от* **обесцве́чивать 2.** *прил.* төҫһөҙләндереүсе, төҫһөҙләндерә (уңдыра) торған; **обесцве́чивающее вещество́** уңдыра торған матдә

ОБЕСЦЕ́НЕНИЕ *с см.* **обесце́нить, обесце́ниваться**

ОБЕСЦЕ́НИВАТЬ *несов. см.* **обесце́нить**

ОБЕСЦЕ́НИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **обесце́ниться 2.** *страд. от* **обесце́нивать**

ОБЕСЦЕ́НИТЬ *сов. что* **1.** хаҡын (ҡиммәтен, баһаһын) төшөрөү, осһоҙландырыу, арзанайтыу; **обесце́нить вещь** әйберҙең хаҡын төшөрөү **2.** *перен.* (*лишить значимости*) ҡәҙерһеҙләндереү, ҡәҙерен ебәреү (бөтөрөү, китәреү); **обесце́нить речь пусты́ми слова́ми** күп һөйләп, һүҙҙең ҡәҙерен бөтөрөү

ОБЕСЦЕ́НИТЬСЯ *сов.* **1.** хаҡы төшөү, ҡиммәте бөтөү, арзанайыу, осһоҙланыу; **де́ньги обесце́нились** аҡсаның ҡиммәте бөттө **2.** *перен.* (*утратить значимость*) ҡәҙерһеҙләнеү, ҡәҙере китеү

ОБЕСЧЕ́СТИТЬ *сов. кого-что* хур итеү, хурлыҡҡа төшөрөү, йөҙгә ҡара яғыу

ОБЕ́Т *м* **1.** нәҙер; **дать обе́т** нәҙер әйтеү; **мона́шеский обе́т** монах нәҙере **2.** *высок.* (*обещание*) вәғәҙә, ант, һүҙ; **испо́лнить обе́т** антты үтәү

ОБЕТОВА́ННЫЙ: обетова́нная земля́ (страна́); обетова́нный край *книжн.* барырға ашҡынып торған (бай) ер

ОБЕЩА́НИЕ *с* вәғәҙә, һүҙ; **испо́лнить обеща́ние** һүҙендә тороу; **дать обеща́ние** вәғәҙә биреү; **взять обеща́ние** *с кого-л. берәй кемдән* һүҙ алыу; **дать кля́твенное обеща́ние** тантаналы рәүештә вәғәҙә биреү

ОБЕЩА́ТЬ 1. *сов., несов. что, с неопр.* и *с союзом "что"* вәғәҙә итеү (биреү), һүҙ биреү; **обеща́л прийти́ во́время** ваҡытында килеп етергә вәғәҙә итте; **обеща́л, что придёт** килергә һүҙ бирҙе **2.** *несов.* -ға/-гә өмөтләндереү, өмөт биреү, оҡшау; **день обеща́ет быть жа́рким** көн эҫе булырға оҡшай

ОБЖА́ЛОВАНИЕ *с см.* **обжа́ловать**

ОБЖА́ЛОВАТЬ *сов. что* ялыу биреү; **обжа́ловать суде́бный пригово́р** суд ҡарарына ялыу биреү

ОБЖА́РИВАТЬ *несов. см.* **обжа́рить**

ОБЖА́РИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **обжа́риться 2.** *страд. от* **обжа́ривать**

ОБЖА́РИТЬ *сов. что* ҡыҙҙырыу, ҡурыу; **обжа́рить мя́со** ит ҡыҙҙырыу; **обжа́рить карто́фель** картуф ҡурыу

ОБЖА́РИТЬСЯ *сов.* ҡыҙҙырылыу, ҡурылыу; **ры́ба хорошо́ обжа́рилась** балыҡ һәйбәт ҡыҙҙырылған

ОБЖА́ТЬ I *сов. что* һығыу, ҡыҫыу; **обжа́ть мо́крую оде́жду** еүеш кейемде һығыу

ОБЖА́ТЬ II *сов. что* (*сжать злаки и т.п.*) урып алыу (бөтөрөү); **обжа́ть овёс** һолоно урып алыу

ОБЖЕ́ЧЬ *сов. что* **1.** яндырыу, өтөү, яндырып (өтөп) алыу, көйҙөрөү; **обже́чь коне́ц па́лки** таяҡ осон яндырыу **2.** бешереү, яндырыу, бешереп (яндырып, өтөп) алыу; **обже́чь себе́ па́лец** бармаҡты яндырыу **3.** яндырыу, өтөү, яндырып (өтөп) алыу; (*о крапиве*) сағыу, семетеү; **крапи́ва обожгла́ мне но́ги** кесерткән аяҡтарымды саҡты; **ве́тер обжёг ему́ лицо́** ел унын битен семетте (өтөп алды); **обже́чь ру́ки кислото́й** ҡулды кислотаға яндырыу **4.** (*подвергнуть действию огня при обработке чего-л.*) үртәү, яндырыу; **обже́чь кирпи́ч** кирбес үртәү

ОБЖЕ́ЧЬСЯ *сов.* **1.** *чем* бешеү, яныу, бешеп алыу, янып ҡуйыу; **обже́чься горя́чим ча́ем** ҡайнар сәйгә бешеү; **обже́чься кислото́й** кислотаға яныу **2.** *на чём* и *без доп.*; *перен., разг.* яныу, (ныҡ) отолоу, ауыҙ бешеү; **обже́чься на сомни́тельной зате́е** ышанысһыҙ эштә отолоу; **он рискну́л, да обжёгся** ул тәүәккәлләгәйне лә, тик ауыҙы беште

ОБЖИВА́ТЬ *несов. см.* **обжи́ть**

ОБЖИВА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **обжи́ться 2.** *страд. от* **обжива́ть**

О́БЖИГ *м*; *спец. см.* **обже́чь** 4 — **обжига́ть**; **о́бжиг керами́ческих изде́лий** балсыҡтан яһалған һауыт-һабаларҙы үртәү

ОБЖИГА́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое *спец.* үртәү ...ы, яндырыу ...ы; **обжига́тельный цех** үртәү цехы

ОБЖИГА́ТЬ *несов. см.* **обже́чь**

ОБЖИГА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **обже́чься 2.** *страд. от* **обжига́ть**

ОБЖИМА́ТЬ *несов. см.* **обжа́ть** I

ОБЖИ́МКА *ж см.* **обжима́ть**

ОБЖИ́МКИ *только мн.* һығынты

ОБЖИНА́ТЬ *несов. см.* **обжа́ть** II

ОБЖИТО́Й, -ая, -ое **1.** кеше торған (урынлашҡан, йәшәгән); **обжиты́е места́** кеше урынлашҡан ерҙәр **2.** торорға (йәшәргә) яраҡлаштырылған, кеше торған; **обжита́я кварти́ра** торорға яраҡлаштырылған фатир

ОБЖИ́ТЬ *сов. что*; *разг.* торорлоҡ хәлгә килтереү, торорға (йәшәргә) яйлаштырыу; **обжи́ть пусты́нные места́** буш урындарҙы торорлоҡ хәлгә килтереү; **обжи́ть ко́мнату** бүлмәне тороу өсөн яйлаштырыу

ОБЖИ́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* эйәләшеү, йәшәп (тороп, күнегеп, өйрәнеп) китеү; **обжи́ться в дере́вне** ауылға эйәләшеү; **обжи́ться на но́вом ме́сте** яңы ерҙә күнегеп китеү

ОБЖО́РА *м* и *ж*; *разг.* мәскәй, убыр, аскернә, бирән, ғуж

ОБЖО́РСТВО *с*; *разг.* мәскәйлек, убырлыҡ, аскернәлек, бирәнлек, ҡомағайлыҡ

ОБЗАВЕДЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **обзавести́сь 2.** *разг.* (*вещи, инвентарь*) йыһаз, йорт кәрәк-ярағы; **всё обзаведе́ние** бөтә йорт кәрәк-ярағы

ОБЗАВЕСТИ́СЬ *сов. кем-чем*; *разг.* **1.** алыу, булдырыу; **обзавести́сь ме́белью** мебель алыу; **обзавести́сь хозя́йством** хужалыҡ булдырыу **2.** (*завести, создать*) ҡороу, -лы/-ле булыу (булып алыу), булдырыу; **обзавести́сь знако́мствами** таныш-белешле булыу

ОБЗАВОДИ́ТЬСЯ *несов. см.* **обзавести́сь**

ОБЗВА́НИВАТЬ *несов. см.* **обзвони́ть**

ОБЗВОНИ́ТЬ *сов. кого-что*; *разг.* шылтыратып сығыу (*телефондан*); **обзвони́ть знако́мых** таныштарға шылтыратып сығыу

ОБЗО́Р *м* **1.** *см.* **обозре́ть** — **обозрева́ть 2.** *спец.* күреү (күҙәтеү) мөмкинлеге; **кругово́й обзо́р** тирә-яҡты күҙәтеү мөмкинлеге **3.** (*сжатое сообщение*) күҙәтеү; **междунаро́дный обзо́р** халыҡ-ара күҙәтеү

ОБЗО́РНЫЙ, -ая, -ое **1.** *спец.* һәйбәт күҙәтелә торған; **обзо́рная пози́ция** һәйбәт күҙәтелә торған урын **2.** күҙәтеү ...ы, күҙәтеп сығыу ...ы; **обзо́рная ле́кция** күҙәтеү лекцияһы

ОБЗЫВА́ТЬ *несов. см.* **обозва́ть**

ОБИВА́ТЬ *несов. см.* **оби́ть**

ОБИВА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **оби́ться 2.** *страд. от* **обива́ть**

ОБИ́ВКА *ж* **1.** *см.* **оби́ть 2.** (*материал*) тышлыҡ, тыш; **оби́вка дива́на** диван тышлығы

ОБИ́ВОЧНЫЙ, -ая, -ое тышлыҡ, көплөк, тышлыҡ ...ы, көплөк ...ы; **оби́вочная ткань** тышлыҡ туҡыма

ОБИ́ДА *ж* **1.** үпкә, үпкәләү, хәтер ҡалыу (ҡалдырыу), күңел ҡырылыу, рәнйеү; **слова́ оби́ды** үпкә һүҙҙәре; **ме́лкие оби́ды** ваҡ-төйәккә хәтер ҡалыу; **кро́вная оби́да** ҡаты үпкә, ныҡ хәтер ҡалыу; **не в оби́ду будь ска́зано** хәтерең (хәтерегеҙ) ҡалмаһын; **нанести́ оби́ду** үпкәләтеү, хәтер ҡалдырыу; **терпе́ть оби́ду** үпкәләү; **не забыва́ть оби́ду** үпкә һаҡлау **2.** *в знач. сказ.*, *разг.* (*с мест. "какой", "такой" и т.п.*) үкенес, аяныс; **опозда́л, така́я оби́да!** һуңланым, шундай үкенес! ♦ **быть в оби́де** *на кого* үпкә тотоу, үпкәләү; **не дать в оби́ду** *кого* яҡлау, башҡаларға рәнйетергә ирек бирмәү; **не да́ться в оби́ду** *кому* үҙеңде рәнйетергә ирек бирмәү

ОБИ́ДЕТЬ *сов. кого* **1.** үпкәләтеү, ҡыйырһытыу, рәнйетеү, хәтер ҡалдырыу; **несправедли́во оби́деть** нахаҡҡа рәнйетеү; **оби́деть неосторо́жным сло́вом** уйламай әйтеп үпкәләтеү **2.** *чем*; *разг.* үгәйһетеү, ситләтеү, ситнәтеү, кәмһетеү, йәберләү, мәхрүм итеү; **приро́да не оби́дела его́ здоро́вьем** тәбиғәт уны һаулыҡтан мәхрүм итмәгән

ОБИ́ДЕТЬСЯ *сов. на кого-что* үпкәләү, рәнйеү, ҡылтайыу, хәтер ҡалыу; **оби́деться на замеча́ние** шелтәгә үпкәләү

ОБИ́ДНО 1. *нареч.* үпкәләтерлек (рәнйетерлек, хәтер ҡалдырырлыҡ) итеп, үкенесле; **оби́дно разбрани́ть** үпкәләтерлек итеп әрләү **2.** *кому в знач. сказ.*, *безл.* үкенес, үкенесле, аяныс; **оби́дно ви́деть э́то** быны күреү аяныс; **оби́дно, что не успе́л зако́нчить** үкенесле, бөтөрә алманым

ОБИ́ДНЫЙ, -ая, -ое **1.** үпкәләтерлек, рәнйетерлек, хәтер ҡалдырырлыҡ; **оби́дное замеча́ние** үпкәләтерлек шелтә **2.** *разг.* (*досадный*) үкенесле, аяныслы; **оби́дная оши́бка** үкенесле хата; **оби́дный недосмо́тр** аяныслы иғтибарһыҙлыҡ ♦ **до оби́дного** бик, бигерәк, ифрат; **до оби́дного ма́ло вре́мени** ваҡыт бигерәк аҙ

ОБИ́ДЧИВОСТЬ *ж* үпкәселлек, хәтер ҡалыусанлыҡ, ғәрселлек, ғәрләнеүсәнлек; **боле́зненная оби́дчивость** саманан тыш үпкәселлек

ОБИ́ДЧИВЫЙ, -ая, -ое хәтере ҡалыусан, ҡылтым(бый), үпкәсел, үпкәләүсән, ғәрсел, ғәрләнеүсән; **оби́дчивый челове́к** үпкәсел кеше

ОБИ́ДЧИК *м* и **ОБИ́ДЧИЦА** *ж* ҡыйырһытыусы, хәтер ҡалдырыусы, үпкәләтеүсе, рәнйетеүсе

ОБИЖА́ТЬ *несов. см.* **оби́деть**

ОБИЖА́ТЬСЯ *несов. см.* **оби́деться**

ОБИ́ЖЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **оби́деть** **2.** *прил.* үпкәле, рәнйеүле, йәберле, үпкәләгән, рәнйегән; **оби́женный вид** үпкәле ҡиәфәт; **оби́женный взгляд** рәнйеүле ҡараш; **он оби́жен на прия́теля** ул дуҫына үпкәләгән

ОБИ́ЛИЕ *с* **1.** күплек; **оби́лие ры́бы** балыҡтың күплеге **2.** (*достаток*) муллыҡ, бәрәкәт

ОБИ́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** мул, (бик) күп; **оби́льный урожа́й** мул уңыш; **оби́льные снега́** бик күп ҡар, ҡарҙың күплеге **2.** (*богатый*) бай, мул, етеш; **оби́льный ху́тор** бай утар

ОБИНУ́ЯСЬ: не обину́ясь *уст.* икеләнмәй, уйлап тормай, шикләнмәйенсә; **не обину́ясь вы́сказать своё мне́ние** фекереңде икеләнмәйенсә әйтеү

ОБИНЯ́К *м*; *уст.* ситләтеп әйтелгән һүҙ, кинәйә, әйтеп еткермәгәнлек, төрттөрөү; **в ка́ждом вопро́се како́й-нибудь обиня́к** һәр бер һорауҙа кинәйә ♦ **обиняко́м (обиняка́ми) говори́ть (спра́шивать и т.п.)** ситләтеп һөйләү (һорау һ.б.); **без обиняко́в говори́ть (спра́шивать и т.п.)** туранан-тура әйтеү

ОБИРА́ТЬ *несов. см.* **обобра́ть**

ОБИТА́ЕМЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **обита́ть** **2.** *прил.* кеше йәшәгән (торған); **обита́емый о́стров** кеше йәшәгән утрау

ОБИТА́ЛИЩЕ *с*; *уст.* төйәк; **люби́мое обита́лище** яратҡан төйәк

ОБИТА́НИЕ *с см.* **обита́ть**; **место́ обита́ния живо́тных** хайуандар йәшәгән урын; **среда́ обита́ния** йәшәү мөхите

ОБИТА́ТЕЛЬ *м* тороусы, йәшәүсе, төйәкләнеүсе, көн итеүсе; **обита́тели дере́вни** ауылда тороусылар

ОБИТА́ТЬ *несов.* тороу, йәшәү, көн күреү (итеү); **обита́ть на Ура́ле** Уралда йәшәү

ОБИ́ТЕЛЬ *ж* **1.** *книжн.*, *уст.* монастырь **2.** *чья*, *какая*; *шутл.* торған (йәшәгән) урыны

ОБИ́ТЬ *сов. что* **1.** ҡағып (бәреп, һелкетеп, китеп) төшөрөү, ҡуптарып төшөрөү; **оби́ть штукату́рку** штукатурканы ҡуптарып төшөрөү; **оби́ть снег** ҡарҙы ҡағып төшөрөү; **оби́ть я́блоню** алмаларҙы һелкетеп төшөрөү **2.** *разг.* туҙҙырыу; **оби́ть края́ брюк** салбар балағы остарын туҙҙырыу **3.** *чем* көпләү, тышлау; **оби́ть сту́лья ко́жей** ултырғыстарҙы күн менән тышлау ♦ **оби́ть (все) поро́ги** тупһа тапау (*берәй эш артынан йөрөп, йөҙәп бөтөү*)

ОБИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** (*отвалиться*) ҡойолоп (ҡубып, кителеп) төшөү; **штукату́рка оби́лась** штукатурка ҡойолоп төшкән **2.** ҡырылыу, туҙыу; **подо́л шу́бы оби́лся** тундың итәк осо ҡырылған

ОБИХО́Д *м* **1.** көндәлек тормош, ғәҙәт, йәй; **повседне́вный обихо́д** көндәлек тормош; **жизнь идёт свои́м обихо́дом** тормош үҙ яйы менән бара **2.** ҡулланылыу, файҙаланылыу, ҡулланылыш; **войти́ в обихо́д** ҡулланылышҡа инеү; **вы́йти из обихо́да** файҙаланыуҙан сығыу

ОБИХО́ДНЫЙ, -ая, -ое ғәҙәткә кереп киткән, көндәлек, көндәге, ғәҙәттәге, көн дә ҡулланылған; **обихо́дные предме́ты** көн дә ҡулланылған әйберҙәр; **обихо́дное сло́во** ғәҙәттәге һүҙ

ОБКА́ЛЫВАТЬ I *несов. см.* **обколо́ть** I

ОБКА́ЛЫВАТЬ II *несов. см.* **обколо́ть** II

ОБКА́ПАТЬ *сов. кого-что*; *разг.* тамыҙып бысратыу, тамыҙып бөтөрөү; **обка́пать ска́терть варе́ньем** ашъяулыҡҡа ҡайнатма тамыҙып бысратыу

ОБКА́ПЫВАТЬ I *несов. см.* **обка́пать**

ОБКА́ПЫВАТЬ II *несов. см.* **обкопа́ть**

ОБКА́РМЛИВАТЬ *несов. см.* **обкорми́ть**

ОБКАТА́ТЬ *сов. что* **1.** шымартыу, шымартып бөтөрөү; **мо́рем обка́танные ка́мни** диңгеҙ шымартып бөтөргән таштар **2.** *разг.* әйләндереп (тәгәрәтеп) йомарлау, әүәләү; **обката́ть котле́ту в муке́** котлетты онда әүәләү **3.** тигеҙләү, тигеҙ итеү, йөрөп (йөрөтөп, шыуып һ.б.) шымартыу, тапау, таҡырайтыу **4.** *спец.* йөрөтөп һынау; **обката́ть автомоби́ль** автомобилде йөрөтөп һынау

ОБКА́ТКА *ж см.* **обката́ть**

ОБКА́ТЫВАТЬ *несов. см.* **обката́ть**

ОБКА́ШИВАТЬ *несов. см.* **обкоси́ть**

ОБКЛА́ДКА *ж* **1.** *см.* **обкла́дывать – обложи́ть** 1, 2, 4; **2.** түшәмә; **обкла́дка конденса́тора** конденсатор түшәмәһе

ОБКЛА́ДЫВАТЬ *несов. см.* **обложи́ть**

ОБКЛЕ́ИВАТЬ *несов. см.* **обкле́ить**

ОБКЛЕ́ИТЬ *сов. см.* **окле́ить**

ОБКОЛО́ТЬ I *сов. что* ватып (сабып, китеп) төшөрөү, ватып сығыу; **обколо́ть лёд с крыльца́** тупһанан боҙҙо сабып төшөрөү

ОБКОЛО́ТЬ II *сов.*; *разг.* **1.** *что* сәнсеп сығыу (*осло әйбер менән*) **2.** *кого-что* сәнсеп яралау; **обколо́ть па́лец иго́лкой** бармаҡты сәнсеп яралау

ОБКО́М *м* (*областной комитет*) өлкә комитеты; **обко́м па́ртии** партия өлкә комитеты

ОБКОПА́ТЬ *сов.*; *разг. см.* **окопа́ть** 1

ОБКОРМИ́ТЬ *сов. кого-что* кәрәгенән тыш (артыҡ күп) ашатыу; **обкорми́ть ребёнка** баланы артыҡ күп ашатыу

ОБКОРНА́ТЬ *сов. что*; *прост.* **1.** бик ҡыҫҡа итеп киҫеү (ҡырҡыу), ҡыҫҡа киҫеп боҙоу, тигеҙ ҡырҡмай эштән сығарыу (боҙоу) (*кейемде, сәсте һ.б.*); **обкорна́ть пла́тье** күлдәкте ҡыҫҡа киҫеп боҙоу; **обкорна́ть куст но́жницами** ҡыуаҡты ҡайсы менән ҡыҫҡа итеп ҡырҡҡыслау **2.** *перен.* ҡыҫҡартып боҙоу (үҙгәртеү); **обкорна́ть по́весть** повесты ҡыҫҡартып боҙоу

ОБКОСИ́ТЬ *сов.* **1.** *что* тирәләй (тирә-яғын) сабып сығыу; **обкоси́ть ко́чку** түңгәктең тирә-яғын сабып сығыу **2.** *что* сабып бөтөү (сығыу); **обкоси́ть луг** туғайҙы сабып бөтөү **3.** *кого*; *разг.* сабыуҙа уҙыу **4.** *что* сабып (яйлап алыу) яйлау (*салғыны*); **обкоси́ть косу́** салғыны сабып яйлау

ОБКРА́ДЫВАТЬ *несов. см.* **обокра́сть**

ОБКРОШИ́ТЬ *сов. что*; *разг.* ваҡлау, ыуалау; **обкроши́ть хлеб** икмәкте ваҡлау

ОБКРОШИ́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* ваҡланыу, кителеү; **зуб обкроши́лся** теш кителде

ОБКУ́РИВАТЬ *несов. см.* **обкури́ть**

ОБКУРИ́ТЬ *сов.*; *разг.* **1.** *см.* **окури́ть 2.** *кого-что* тәмәке төтөнөнә ыҫлап (һарғайтып, ҡарайтып) бөтөрөү; **обкури́ть сте́ны** стеналарҙы тәмәке төтөнөнә ыҫлап бөтөрөү **3.** *что* тарта-тарта яйлау (яйлаштырыу); **обкури́ть тру́бку** төрөпкәне тарта-тарта яйлау

ОБКУСА́ТЬ *сов. что* (тирәләй) кимереп (тешләп) бөтөрөү; **обкуса́ть я́блоко** алманы кимереп бөтөрөү

ОБКУ́СЫВАТЬ *несов. см.* **обкуса́ть**

ОБЛА́ВА *ж* **1.** ҡамау, аулау, ҡамап алыу, ҡамап аулау; **обла́ва на волко́в** бүреләрҙе ҡамап аулау; **медве́жья обла́ва** айыу аулау **2.** (*оцепление места с целью поимки кого-л.*) ҡамалыш, ҡамау, ҡамап алыу; **попасть в обла́ву** ҡамалышҡа эләгеү

ОБЛАГА́ТЬ *несов. см.* **обложи́ть**

ОБЛАГОДЕ́ТЕЛЬСТВОВАТЬ *сов. кого*; *уст.*, *ирон.* яҡшылыҡ ҡылыу (эшләү)

ОБЛАГОРА́ЖИВАТЬ *несов. см.* **облагоро́дить**

ОБЛАГОРА́ЖИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **облагоро́диться 2.** *страд. от* **облагора́живать**

ОБЛАГОРО́ДИТЬ *сов.* **1.** *кого-что* матурлау, юғары күтәреү, затын күтәреү; **облагоро́дить челове́ка** кешене юғары күтәреү **2.** *что*; *спец.* сифатын (тоҡомон) яҡшыртыу; **облагоро́дить расте́ние приви́вкой** үҫемлекте ашлап, сифатын яҡшыртыу; **облагоро́дить древеси́ну** үҙағастың сифатын яҡшыртыу

ОБЛАГОРО́ДИТЬСЯ *сов.* **1.** (әхлаҡи яҡтан) яҡшырыу, матурланыу, юғары күтәрелеү, заты күтәрелеү, рухи яҡтан үҫеү **2.** *спец.* (*о растениях*, *животных*, *материалах*) сифаты (тоҡомо, нәҫеле) яҡшырыу

ОБЛАДА́НИЕ *с см.* **облада́ть**

ОБЛАДА́ТЕЛЬ *м* и **ОБЛАДА́ТЕЛЬНИЦА** *ж* эйә, хужа, биләүсе, ҡулда тотоусы; **облада́тель ку́бка** кубоктың эйәһе

ОБЛАДА́ТЬ *несов. кем-чем* биләү, эйә (хужа) булыу, -лы/-ле булыу, ҡулда тотоу; **облада́ть исто́чниками сырья́** сеймал сығанаҡтарына эйә булыу; **облада́ть хоро́шим вку́сом** яҡшы зауыҡлы булыу

ОБЛА́ЗИТЬ *сов. что*; *разг.* (бөтә ерҙе) йөрөп сығыу, (бөтә урында) булып өлгөрөү; **обла́зить все тропи́нки** бөтә һуҡмаҡтарҙы йөрөп сығыу; **обла́зить весь го́род** ҡаланың бөтә урындарында ла булып сығыу

О́БЛАКО *с* болот; **пе́ристые облака́** ҡыйғас болоттар; **кучевы́е облака́** өйкөм болоттар ♦ **под облака́**; **под облака́ми**; **до облако́в** бик бейектә; **быть (вита́ть) в облака́х** хыял диңгеҙендә йөҙөү; **с облако́в свали́ться (упа́сть)** күктән төшкәндәй булыу, көтмәгәндә килеп сығыу

ОБЛА́МЫВАТЬ *несов. см.* **облома́ть**, **обломи́ть**

ОБЛА́МЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **облома́ться, обломи́ться 2.** *страд. от* **обла́мывать**

ОБЛА́ПИТЬ *сов. кого-что* **1.** *разг.* (*обхватить лапами*) ҡосаҡлау, ҡосаҡлап алыу **2.** *прост.* (*грубо обнять*) (тупаҫ итеп) ҡосаҡлау

ОБЛАСКА́ТЬ *сов. кого* күңелен күреү (табыу), яҡты сырай күрһәтеү; **обласка́ть ро́дственника** туғандың күңелен күреү

ОБЛАСТНО́Й, -ая, -ое **1.** өлкә ...ы; **областно́й центр** өлкә үҙәге **2.** ерле, урындағы; **областно́е произноше́ние** ерле әйтелеш; **областно́е сло́во** урындағы һүҙ

О́БЛАСТЬ *ж* **1.** *в разн. знач.* өлкә; **Моско́вская о́бласть** Мәскәү өлкәһе; **автоно́мная о́бласть** автономиялы өлкә; **о́бласть ве́чной мерзлоты́** мәңге боҙлоҡ (һыуыҡ) өлкәһе; **теплово́дная о́бласть океа́на** океандың йылы һыуҙар өлкәһе (урыны); **но́вая о́бласть зна́ний** белемдең яңы өлкәһе; **рабо́тать в о́бласти медици́ны** медицина өлкәһендә эшләү **2.** *мед.* (*часть организма*) тәңгәл, тапҡыр, тирә; **о́бласть пе́чени** бауыр тәңгәле; **грудна́я о́бласть** түш тирәһе ♦ **отойти́ в о́бласть преда́ния (воспомина́ний)** онотолоп бөтөү, ҡулланылыуҙан сығыу, юғалыу

ОБЛА́ТКА *ж* облатка, капсула (*эсенә онтаҡлы дарыу һалыу өсөн крахмал йәки желатиндан яһалған тыш*); **хини́н в обла́тках** облаткалы хинин

ОБЛАЧА́ТЬ *несов. см.* **облачи́ть**

ОБЛАЧА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **облачи́ться 2.** *страд. от* **облача́ть**

ОБЛАЧЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **облачи́ть — облача́ть, облачи́ться 2.** (*одежда священнослужителя*) руханиҙар кейеме

ОБЛАЧИ́ТЬ *сов. кого-что*; *книжн., уст.* **1.** кейҙереү, кейендереү; **облачи́ть ма́льчика в шине́ль** малайға шинель кейҙереү **2.** *церк.* (*одеть священнослужителя*) руханиға ғибәҙәт кейемен кейҙереү

ОБЛАЧИ́ТЬСЯ *сов. во что*; *книжн., уст.* **1.** (кейем) кейеү, кейенеү; **облачи́ться в мунди́р** мундир кейеү **2.** *церк.* ғибәҙәт кейемен кейеү

О́БЛАЧНОСТЬ *ж* болотло, болотло булыу, болоттар; **переме́нная о́блачность** аяҙлы-болотло

О́БЛАЧНЫЙ, -ая, -ое болотло, болот ҡаплаған; **о́блачная пого́да** болотло көн; **о́блачное не́бо** болот ҡаплаған күк

ОБЛА́ЯТЬ *сов. кого-что* **1.** абалау, абалап алыу, өрөп ташланыу; **соба́ка обла́яла незнако́мца** эт ят кешене абалап алды **2.** *охот.* -ғын/-ген өрөп белгертеү; **обла́ять бе́лку** тейен барлығын өрөп белгертеү **3.** *прост.* екереү, өрөү, һүгеү; **обла́ять челове́ка без причи́ны** бер сәбәпһеҙ кешегә екереү

ОБЛЕГА́ТЬ *несов. см.* **обле́чь** II

ОБЛЕГЧА́ТЬ *несов. см.* **облегчи́ть**

ОБЛЕГЧА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **облегчи́ться 2.** *страд. от* **облегча́ть**

ОБЛЕГЧЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **облегчи́ть — облегча́ть, облегчи́ться**; **облегче́ние усло́вий труда́** хеҙмәт шарттарын еңеләйтеү **2.** (*состояние лёгкости*) еңеллек; **почу́вствовать облегче́ние** еңеллек һиҙеү

ОБЛЕГЧЁННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **облегчи́ть 2.** *прил.* еңеләйгән; **уйти́ с облегчённым се́рдцем** тыныс, тыныс күңел менән китеү

ОБЛЕГЧИ́ТЬ *сов.* **1.** *в разн. знач.* ябайлаштырыу, еңеләйтеү, бушатыу; **облегчи́ть но́шу** йөктө еңеләйтеү; **облегчи́ть констру́кцию самолёта** самолёт конструкцияһын ябайлаштырыу; **облегчи́ть усло́вия труда́** эш шарттарын еңеләйтеү; **облегчи́ть судьбу́** *кого-л. берәй кешенең* яҙмышын еңеләйтеү **2.** *кого-что*; *перен.* баҫыу, тынысландырыу, еңеләйтеү; **облегчи́ть ду́шу** күңелде тынысландырыу; **облегчи́ть боль** ауыртыуҙы баҫыу

ОБЛЕГЧИ́ТЬСЯ *сов.*; *в разн. знач.* еңеләйеү, бушау, баҫылыу; **постро́йка облегчи́лась** төҙөлөш еңеләйҙе; **рабо́та облегчи́лась** эш еңеләйҙе

ОБЛЕДЕНЕ́ЛЫЙ, -ая, -ое боҙло, боҙланған, боҙ ҡаплаған; **обледене́лое окно́** боҙланған тәҙрә

ОБЛЕДЕНЕ́НИЕ *с см.* **обледене́ть**

ОБЛЕДЕНЕ́ТЬ *сов.* боҙланыу, боҙ менән ҡапланыу; **ве́тви обледене́ли** ботаҡтар боҙ менән ҡапланған

ОБЛЕЗА́ТЬ *несов. см.* **обле́зть**

ОБЛЕ́ЗЛЫЙ, -ая, -ое *разг.* **1.** йөнө (сәсе) ҡойолған, түләгән, өтәләнгән; **обле́злый котёнок** йөнө ҡойолған бесәй балаһы; **обле́злая ку́рица** түләгән тауыҡ **2.** (*полинявший*) төҫө бөткән, ҡубып бөткән (төшкән); **обле́злый забо́р** буяуы ҡубып төшкән ҡойма

ОБЛЕ́ЗТЬ *сов.*; *разг.* **1.** (*о волосах, шерсти*) ҡойолоу, ҡойолоп бөтөү, йолоу, өтәләү, йолоп төшөү; (*о перьях*) түләү; **соба́ка обле́зла** эттең йөнө ҡойолған; **овчи́на обле́зла** һарыҡ тиреһенең йөнө йолоп төшкән **2.** (*о краске и т.п.*) ҡубып бөтөү (төшөү); **со стола́ обле́зла кра́ска** өҫтәлдең буяуы ҡубып төшкән

ОБЛЕКА́ТЬ *несов. см.* **обле́чь** I

ОБЛЕКА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **обле́чься 2.** *страд. от* **облека́ть**

ОБЛЕНИ́ТЬСЯ *сов.* ялҡауланыу, ялҡаулыҡҡа һалышыу; **облени́ться и ничего́ не де́лать** ялҡаулыҡҡа һалышып, бер нәмә лә эшләмәү

ОБЛЕПИ́ТЬ *сов. кого-что* йәбешеү, һылашыу; **грязь облепи́ла сапоги́** итеккә батҡаҡ йәбешкән; **руба́шка облепи́ла спи́ну** күлдәк арҡаға һылашҡан **2.** *чем* йәбештереп бөтөү (сығыу), һырытыу; **облепи́ть сте́ны плака́тами** стенаға плакат йәбештереп бөтөү; **облепи́ть репе́йником** дегәнәк һырытыу **3.** *перен., разг.* һырып (уратып) алыу; **де́ти облепи́ли учи́тельницу** балалар уҡытыусыны һырып алған

ОБЛЕПИ́ХА *ж* һырғанаҡ, һарығат; **за́росли облепи́хи** һырғанаҡ ҡыуаҡтары; **варе́нье из облепи́хи** һырғанаҡ ҡайнатмаһы

ОБЛЕПЛЯ́ТЬ *несов. см.* **облепи́ть**

ОБЛЕСИ́ТЬ *сов. что*; *лес.* урман (ағас) ултыртыу, урман ултыртып сығыу; **облеси́ть сте́пи** далаға ағас ултыртыу

ОБЛЕТА́ТЬ I *сов. что* **1.** осоп әйләнеү, осоп әйләнеп сығыу; **облета́ть всю страну́** бөтә илде осоп әйләнеү **2.** *сов.* осоп һынау, осоп һынап ҡарау; **облета́ть самолёт** самолётты осоп һынап ҡарау

ОБЛЕТА́ТЬ II *несов. см.* **облете́ть**

ОБЛЕТЕ́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что, вокруг кого-чего* тирәләй осоу, осоп әйләнеү (йөрөү, урап сығыу); **облете́ть Зе́млю** Ер шарын осоп әйләнеү; **облете́ть вокру́г де́рева** ағас тирәләй осоп йөрөү **2.** *кого-что* (*пролететь стороной*) ситләтеп осоп китеү; **я́стреб облете́л гнездо́** ҡарсыға ояны ситләтеп осоп китте **3.** *кого*; *разг.* (*опередить в полёте*) осоп уҙып китеү **4.** *что*; *перен.* (бик тиҙ) таралыу, таралып өлгөрөү; **э́та весть облете́ла весь го́род** был хәбәр бөтә ҡалаға бик тиҙ таралды **5.** *без доп.* ҡойолоп төшөү (бөтөү); **листва́ облете́ла** япраҡтар ҡойолоп бөттө

ОБЛЕ́ЧЬ I *сов.* **1.** *кого, во что*; *уст.* кейҙереү, кейендереү **2.** *кого-что*; *прям.*, *перен.* солғау, баҫыу, ҡаплау, томалау, әйләндереү (әүерелдереү); **тума́н облёк пове́рхность о́зера** күл өҫтөн томан солғаны; **обле́чь та́йной** сергә әйләндереү **3.** *что*; һөйләп (әйтеп) биреү, белдереү; **обле́чь содержа́ние в но́вую фо́рму** йөкмәткене яңы формала әйтеп биреү; **обле́чь свои́ мы́сли в слова́** үҙ фекерҙе һүҙҙәр аша белдереү **4.** *кого-что, чем*; *перен.* биреү, тапшырыу; **обле́чь вла́стью** власть биреү ♦ **обле́чь дове́рием** ышанып тапшырыу

ОБЛЕ́ЧЬ II *сов.* **1.** *что* ҡаплау, ҡаплап (солғап, уратып, ҡамап) алыу; **ту́чи облегли́ не́бо** болоттар күк йөҙөн солғап алды **2.** *кого-что* (*об одежде*) һылашыу, ятып (һылашып) тороу; **пла́тье пло́тно облегло́ её фигу́ру** күлдәк уның тәненә һылашып тора

ОБЛЕ́ЧЬСЯ *сов. во что* **1.** *уст.* кейенеү **2.** кәүҙәләнеү, һүрәтләнеү аша бирелеү; **обле́чься в о́браз Оне́гина** Онегин образында һүрәтләнеү

ОБЛИВА́НИЕ *с* **1.** *см.* **обли́вать** **2.** (*водная процедура*) һыу (менән) ҡойоноу; **холо́дные облива́ния** һалҡын һыу менән ҡойоноу

ОБЛИВА́ТЬ *несов. см.* **обли́ть**

ОБЛИВА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **обли́ться** **2.** *страд. от* **облива́ть** ♦ **облива́ться слеза́ми** күҙ йәше түгеү, йәшкә мансылыу; **облива́ться по́том** йән тиргә төшөү, тиргә батыу; **се́рдце кро́вью облива́ется** йөрәк әрней, йөрәккә ҡан һауа

ОБЛИ́ВКА *ж*; *спец.* **1.** *см.* **обли́ть** — **облива́ть** **2.** (*глазурь на керамических изделиях*) ялтырауыҡ

ОБЛИВНО́Й, -ая, -ое *спец.* ялтырауыҡлы, глазурь йүгертелгән; **обливна́я ми́ска** ялтырауыҡлы сеүәтә

ОБЛИГАЦИО́ННЫЙ, -ая, -ое облигация …ы; **облигацио́нный заём** облигация заёмы

ОБЛИГА́ЦИЯ *ж* облигация

ОБЛИЗА́ТЬ *сов. кого-что* **1.** ялау, ялап ҡуйыу (бөтөрөү, алыу) **2.** (*очистить*) ялап таҙартыу (ҡуйыу); **облиза́ть ло́жку** ҡалаҡты ялап ҡуйыу ♦ **па́льчики обли́жешь (обли́жете)**: 1) телеңде йоторһоң; 2) *перен.* һоҡландырғыс, иҫ киткес

ОБЛИЗА́ТЬСЯ *сов.* (*о животных*) яланыу

ОБЛИЗНУ́ТЬ *сов. см.* **обли́зывать**

ОБЛИЗНУ́ТЬСЯ *сов.* яланыу, яланып алыу (ҡуйыу)

ОБЛИ́ЗЫВАТЬ *несов. см.* **облиза́ть**

ОБЛИ́ЗЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **облиза́ться** **2.** *на кого-что*; *перен.* (*смотреть с вожделением*) тамшаныу, өмөтләнеп (ымһынып) тороу, өмөтләнеп (ымһынып) көтөп тороу **3.** *страд. от* **обли́зывать**

О́БЛИК *м* **1.** килбәт, ҡиәфәт; **прия́тный о́блик** яғымлы ҡиәфәт; **измени́ть о́блик** ҡиәфәтте үҙгәртеү **2.** йөҙ, тәбиғәт; **мора́льный о́блик челове́ка** кешенең әхлаҡи йөҙө **3.** *чего-л.*; *перен.* йөҙ, тышҡы күренеш; **о́блик го́рода** ҡаланың тышҡы күренеше

ОБЛИНЯ́ТЬ *сов.*; *разг.* **1.** уңыу, төҫөн юғалтыу, тоноҡланыу; **покрыва́ло облиня́ло** япма төҫөн юғалтты **2.** (*о животных*) йөнөн (ябағаһын, баҡтаһын) ҡойоу; (*о птицах*) төләү; **коро́ва облиня́ла** һыйыр баҡтаһын ҡойҙо

ОБЛИПА́ТЬ *несов. см.* **обли́пнуть**

ОБЛИ́ПНУТЬ *сов. чем*; *разг.* йәбешеү, йәбешеп бөтөү, һырыу; **обли́пнуть сне́гом** ҡар һырыу; **обли́пнуть гря́зью** батҡаҡ йәбешеү

ОБЛИ́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что* өҫтөнә һибеү (ҡойоу), ҡойондороу; **обли́ть водо́й** өҫтөнә һыу һибеү **2.** *кого-что* өҫтөнә түгеү (түгеп бысратыу); **обли́ть ска́терть черни́лами** ашъяулыҡты ҡара түгеп бысратыу **3.** *что*; *спец.* тышына яғыу, тышына йүгертеп сығыу, тышын ҡаплау; **обли́ть горшо́к глазу́рью** көршәк тышына глазурь яғыу ♦ **обли́ть гря́зью (помо́ями)** *кого* кеше өҫтөнә бысраҡ ташлау, яла яғыу; **обли́ть презре́нием** *кого* нәфрәтле ҡараш ташлау, ерәнеп ҡарау

ОБЛИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** ҡойоноу, ҡойоноп алыу; **обли́ться холо́дной водо́й** һалҡын һыу менән ҡойоноу **2.** батыу, түгеү; **обли́ться по́том** тиргә батыу

ОБЛИЦЕВА́ТЬ *сов. что* көпләү, ҡаплау, йөҙләү; **облицева́ть сте́ны мра́мором** стеналарҙы мәрмәр менән йөҙләү

ОБЛИЦО́ВКА *ж* **1.** *см.* **облицева́ть** **2.** (*слой материала, которым облицовывается какая-л.*

поверхность) көплөк, йөҙлөк; **мра́морная облицо́вка** мәрмәр йөҙлөк

ОБЛИЦО́ВОЧНЫЙ, -ая, -ое көпләү (йөҙләү) ...ы; **облицо́вочные рабо́ты** көпләү эштәре; **облицо́вочный ка́мень** йөҙләү ташы

ОБЛИЦО́ВЩИК *м* и **ОБЛИЦО́ВЩИЦА** *ж* көпләүсе, йөҙләүсе

ОБЛИЦО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **облицева́ть**

ОБЛИЧА́ТЬ *несов.* **1.** *см.* **обличи́ть** **2.** *что* фаш итеү; **облича́ть взя́точничество** ришүәтселекте фаш итеү; **облича́ть поро́к** боҙоҡлоҡто фаш итеү **3.** *что* белдереү, күрһәтеү, күрһәтеп тороу; **всё э́то облича́ет в нём тала́нт** былар барыһы ла уның талантын күрһәтеп тора

ОБЛИЧИ́ТЕЛЬ *м* фаш итеүсе, ғәйебен (йөҙөн) асыусы; **обличи́тель лжи** ялғанлыҡты фаш итеүсе

ОБЛИЧИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое *книжн.* фаш итеү ...ы; **обличи́тельная речь** фаш итеү телмәре

ОБЛИЧИ́ТЬ *сов. кого* фаш итеү, ғәйебен (йөҙөн) асыу; **обличи́ть престу́пника** енәйәтсене фаш итеү

ОБЛИ́ЧЬЕ *с* **1.** *прост.* йөҙ, сырай, килбәт; **ви́дно по обли́чью** йөҙөнән күренеп тора **2.** *перен.* тышҡы күренеш, ҡиәфәт; **различа́ть по обли́чью** тышҡы күренешенән айырыу

ОБЛОБЫЗА́ТЬ *сов. кого-что*; *шутл.* үбеү

ОБЛОБЫЗА́ТЬСЯ *сов.* үбешеү

ОБЛОЖЕ́НИЕ *с см.* **обложи́ть** 3, 4; **обложе́ние медве́дя** айыуҙы ҡамау; **обложе́ние нало́гами** һалым(дар) һалыу

ОБЛО́ЖЕЧНЫЙ, -ая, -ое тышлыҡ; **обло́жечная бума́га** тышлыҡ ҡағыҙ

ОБЛОЖИ́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что* тирәләй (яҡ-яғына) һалыу (ҡуйыу, ҡыҫтырыу), тирәләй (яҡ-яғына) һалып (ҡуйып, ҡыҫтырып) сығыу; **обложи́ть больно́го поду́шками** ауырыуҙың яҡ-яғына мендәрҙәр ҡуйыу **2.** *что* ҡаплап (солғап, баҫып) алыу; **ту́чи обложи́ли не́бо** күк йөҙөн болоттар ҡаплап алды **3.** *кого-что* уратып (ҡамап) алыу; **обложи́ть кре́пость** ҡәлғәне ҡамау; **обложи́ть медве́дя в берло́ге** айыуҙы өңөндә ҡамап алыу **4.** *кого-что* һалыу; **обложи́ть да́нью** яһаҡ һалыу

ОБЛОЖИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** ян-яҡҡа өйөп ҡуйыу (ҡуйып сығыу), тирә-яғына өйөп һалыу (һалып сығыу); **обложи́ться поду́шками** ян-яҡҡа мендәрҙәр өйөп һалып сығыу; **обложи́ться кни́гами** тирә-яғына китаптар өйөп ҡуйыу **2.** ҡапланыу, солғаныу; **не́бо обложи́лось ту́чами** күк йөҙө болот менән ҡапланды

ОБЛО́ЖКА *ж* тыш, тышлыҡ; **обло́жка тетра́ди** дәфтәр тышы; **обло́жка па́спорта** паспорт тышлығы

ОБЛОЖНО́Й: **обложно́й дождь** *разг.* баҫып яуған ямғыр

ОБЛОКА́ЧИВАТЬ *несов. см.* **облокоти́ть**

ОБЛОКА́ЧИВАТЬСЯ *несов. см.* **облокоти́ться**

ОБЛОКОТИ́ТЬ *сов. что* таяныу, терһәккә таяныу; **облокоти́ть ру́ки на стол** ҡулдар менән өҫтәлгә таяныу

ОБЛОКОТИ́ТЬСЯ *сов.* таяныу, терһәккә таяныу; **облокоти́ться о подоко́нник** тәҙрә төбөнә таяныу

ОБЛОМА́ТЬ *сов.* **1.** *что* һындырыу, һындырып алыу (сығыу, бөтөрөү); **облома́ть сухи́е ве́тки** ҡороған ботаҡтарҙы һындырыу **2.** *кого*; *перен.*, *прост.* бөгөү, (өгөтләп) күндереү, өгөтләү, өгөтләп ипкә килтереү, килештереү, ризалаштырыу; **облома́ть упря́мца** кире кешене өгөтләп ипкә килтереү; **облома́ть по-сво́ему** үҙ яйыңа бөгөү

ОБЛОМА́ТЬСЯ *сов.* ватылыу, һыныу, ватылып (һынып) төшөү; **но́гти облома́лись** тырнаҡтар һынып төшкән

ОБЛОМИ́ТЬ *сов. что* һындырып алыу (ташлау, төшөрөү); **обломи́ть ве́тку** ботаҡты һындырып ташлау

ОБЛОМИ́ТЬСЯ *сов.* һынып (ватылып, емерелеп) төшөү; **пери́ла обломи́лись** яндауыр һынып төшкән

ОБЛО́МОВЩИНА *ж* обломовсылыҡ, ихтыярһыҙлыҡ

ОБЛО́МОК *м* **1.** һыныҡ, ватыҡ, киҫәк; **обло́мок ста́туи** статуя ватығы **2.** *чего*; *перен.* ҡалдыҡ; **обло́мок про́шлых веко́в** үткән быуаттар ҡалдығы

ОБЛУПИ́ТЬ *сов.*; *прост.* **1.** *что* әрсеү, ҡабығын (ҡайырын, ҡыртышын) әрсеү; **облупи́ть яйцо́** йомортҡаның ҡабығын әрсеү **2.** *кого*; *перен.* (*обманом отнять что-л.*) алда(ты)п талау, алда(ты)п талап китеү

ОБЛУПИ́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* ҡубыу, ҡубып төшөү (сығыу); **кра́ска облупи́лась** буяуы ҡубып төшкән

ОБЛУЧА́ТЬ *несов. см.* **облучи́ть**

ОБЛУЧЕ́НИЕ *с см.* **облучи́ть**, **облучи́ться**; **радиоакти́вное облуче́ние** радиоактив нурланыш

ОБЛУЧИ́ТЬ *сов. кого-что* нурландырыу; **облучи́ть ква́рцем** кварц менән нурландырыу

ОБЛУЧИ́ТЬСЯ *сов.* нурландырылыу; **облучи́ться ква́рцем** кварц менән нурландырылыу

ОБЛУЧО́К *м* ҡуҙла, арба (сана) башы

ОБЛЫСЕ́НИЕ *с см.* **облысе́ть**

ОБЛЫСЕ́ТЬ *сов.* сәс ҡойолоу (ҡойолоп бөтөү), ялтасланыу; **облысе́ть от боле́зни** ауырыуҙан сәс ҡойолоу

ОБЛЮБОВА́ТЬ *сов. кого-что* күңелгә оҡшатыу, оҡшағанды һайлау (һайлап алыу); **облюбова́ть себе́ ме́сто** оҡшаған урынды һайлау

ОБЛЮБО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **облюбова́ть**

ОБМА́ЗАТЬ *сов.* **1.** *что* һылау, һылап сығыу; **обма́зать печь гли́ной** мейесте балсыҡ менән һылау **2.** *кого-что*; *разг.* (*запачкать*) буяу, бысратыу, буяп (бысратып) бөтөү, һылау, һөртөү; **обма́зать лицо́ са́жей** битте ҡоромға буяу

ОБМА́ЗАТЬСЯ *сов.*; *разг.* буялыу, быcраныу, буялып (быcранып) бөтөү, һөртөнөү; **обма́заться кра́ской** буяуға быcраныу

ОБМА́ЗКА *ж* **1.** *см.* **обма́зать 2.** (*вещество*) һылау (материалы); **бе́лая обма́зка** аҡ һылау

ОБМА́ЗЫВАТЬ *несов. см.* **обма́зать**

ОБМА́ЗЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **обма́заться 2.** *страд. от* **обма́зывать**

ОБМА́КИВАТЬ *несов. см.* **обмакну́ть**

ОБМАКНУ́ТЬ *сов. что, во что* маныу, манып алыу; **обмакну́ть хлеб в молоко́** икмәкте һөткә манып алыу

ОБМА́Н *м* **1.** *см.* **обману́ть 2.** (*заблуждение*) алдаҡ, алданыу, яңылышыу; **впасть в обма́н** алданыу, алдаҡҡа бирелеү; **ввести́ в обма́н** алдатыу, яңылыш юлға төшөрөү; **жить в обма́не** алданып йәшәү **3.** *чего* (*ошибочное представление*) яңылыш, яңылышлыҡ; **обма́н зре́ния** яңылыш күреү; **обма́н чувств** тойғо яңылышлығы

ОБМА́ННЫЙ, -ая, -ое алдау ...ы, ялған ...ы; **добы́ть обма́нным спо́собом** ялған юл менән табыу

ОБМАНУ́ТЬ *сов. кого-что*; *в разн. знач.* алдау, алдатыу, ялғанлау, аҡламау; **обману́ть неприя́теля** дошманды алдатыу; **обману́ть покупа́теля** һатып алыусыны алдау; **обману́ть наде́жды** *чьи-л. берәйһенең* өмөтөн өҙөү (аҡламау)

ОБМАНУ́ТЬСЯ *сов. в ком-чём* алданыу, аҡланмау; **обману́ться в свое́й наде́жде** өмөтөң аҡланмау; **обману́ться в де́ле** *каком-л. берәй* эштә алданыу

ОБМА́НЧИВЫЙ, -ая, -ое алдаусан, алдай торған, ялған, ышаныcһыҙ; **обма́нчивая пого́да** ышаныcһыҙ көн торошо; **обма́нчивый нрав** алдаусан холоҡ; **обма́нчивая вне́шность** ялған ҡиәфәт

ОБМА́НЩИК *м* и **ОБМА́НЩИЦА** *ж* алдар, алдаҡсы, ялғансы

ОБМА́НЫВАТЬ *несов. см.* **обману́ть**

ОБМА́НЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **обману́ться 2.** *страд. от* **обма́нывать**

ОБМА́ТЫВАТЬ *несов. см.* **обмота́ть**

ОБМА́ТЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **обмота́ться 2.** *страд. от* **обма́тывать**

ОБМА́ХИВАТЬ *несов. см.* **обмахну́ть**

ОБМА́ХИВАТЬСЯ *несов. см.* **обмахну́ться**

ОБМАХНУ́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что* елпеү, елпетеү, елпеп алыу **2.** *что* һелкеп (ҡаҡҡылап) төшөрөү; **обмахну́ть пыль с дива́на** дивандың туҙанын ҡаҡҡылап төшөрөү

ОБМАХНУ́ТЬСЯ *сов.* елпенеү, елпенеп ҡуйыу (алыу); **обмахну́ться ве́ером** елпеүес менән елпенеү

ОБМА́ЧИВАТЬ *несов. см.* **обмочи́ть**

ОБМА́ЧИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **обмочи́ться 2.** *страд. от* **обма́чивать**

ОБМЕЛЕ́ТЬ *сов.* һайығыу, һайығайыу; **о́зеро обмеле́ло** күл һайыҡты

ОБМЕ́Н *м* **1.** *см.* **обменя́ть**, **обменя́ться 2.** алышыу, алмашыу; **обме́н това́ров** тауар алмашыу; **плани́рование обме́на** алышыуҙы планлаштырыу ♦ **обме́н веще́ств** матдәләр алмашыныуы

ОБМЕ́НИВАТЬ *несов. см.* **обменя́ть**

ОБМЕ́НИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **обменя́ться 2.** *страд. от* **обме́нивать**

ОБМЕНИ́ТЬ *сов. см.* **обменя́ть**

ОБМЕ́ННЫЙ, -ая, -ое алмаштырыу ...ы, алмашыу ...ы; **обме́нный пункт** алмаштырыу пункты; **обме́нный фонд** алмаштырыу фонды

ОБМЕНЯ́ТЬ *сов. кого-что* **1.** алмаштырыу, алмашыу; **обменя́ть кни́гу** китап алмаштырыу; **обменя́ть ко́е-каки́е ве́щи на муку́** ҡайһы бер әйберҙәрҙе онға алмаштырыу **2.** (*переменить вещь нечаянно или с умыслом*) алмаштырып алыу (кейеү), алмаштырып алып (кейеп) китеү; **обменя́ть ша́пку** бүректе алмаштырып кейеү

ОБМЕНЯ́ТЬСЯ *сов.* **1.** *кем-чем* алмашыу; **обменя́ться ко́мнатами** бүлмәләрҙе алмашыу; **обменя́ться ту́флями** туфлиҙарҙы алмашыу **2.** *чем*; *перен.* алышыу, бирешеү, уртаҡлашыу; **обменя́ться мне́ниями** фекер алышыу; **обменя́ться о́пытом** тәжрибә уртаҡлашыу; **обменя́ться взгля́дами** ҡарашып алыу; **обменя́ться приве́тствиями** сәләм бирешеү

ОБМЕ́Р *м см.* **обме́рить**; **обме́р уча́стка** участка үлсәү

ОБМЕРЕ́ТЬ *сов.*; *разг.* шаҡ ҡатыу, ҡатып (аптырап) ҡалыу; **обмере́ть от испу́га** ҡурҡыуҙан ҡатып ҡалыу

ОБМЕРЗА́ТЬ *несов. см.* **обмёрзнуть**

ОБМЁРЗЛЫЙ, -ая, -ое боҙланған, боҙ ҡаплаған; **обмёрзлые ступе́ньки** боҙланған баҫҡыстар

ОБМЁРЗНУТЬ *сов.*; *разг.* боҙланыу, боҙ ҡатыу (ҡаплау), туңыу; **усы́ обмёрзли** мыйыҡтар боҙланған

ОБМЕ́РИВАТЬ *несов. см.* **обме́рить**

ОБМЕ́РИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **обме́риться 2.** *страд. от* **обме́ривать**

ОБМЕ́РИТЬ *сов.* **1.** *кого-что* үлсәү, үлсәп сығыу; **обме́рить по́ле** баҫыуҙы үлсәп сығыу **2.** *кого*; *разг.* дөрөҫ үлсәмәү, алдап кәм үлсәү, үлсәп еткермәү; **обме́рить покупа́теля** һатып алыусыны алдап кәм үлсәү

ОБМЕ́РИТЬСЯ и **ОБМЕ́РЯТЬСЯ** *сов.*; *разг.* яңылыш үлсәү, үлсәгәндә яңылышыу

ОБМЕРЯ́ТЬ *несов. см.* **обме́рить**

ОБМЕСТИ́ *сов. что* (*сметая, очистить*) һепереү, һепереп алыу (төшөрөү); **обмести́ ва́ленки ве́ником** быйма өҫтөнән ҡарын һепереү; **обмести́ паути́ну** үрмәксе ауын һепереп төшөрөү

ОБМЕТА́ТЬ I *несов. см.* **обмести́**

ОБМЕТА́ТЬ II *сов. что* **1.** типсеп (йүрмәп) сығыу; **обмета́ть швы** йөйҙәрҙе йүрмәп сығыу **2.** *безл.*; *разг.* осоноу, сабыртыу (сәбертеү), са-

быртып (сәбертеп) сығыу; **гу́бы обмета́ло** ирен сабыртып сыҡҡан

ОБМЁТЫВАТЬ *несов. см.* **обмета́ть** II

ОБМИНА́ТЬ *несов. см.* **обмя́ть**

ОБМИНА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **обмя́ться 2.** *страд. от* **обмина́ть**

ОБМИРА́ТЬ *несов. см.* **обмере́ть**

ОБМОЗГОВА́ТЬ *сов. что*; *прост.* яҡшылап (төрлө яҡлап) уйлау; **э́то на́до обмозгова́ть** быны яҡшылап уйларға кәрәк

ОБМОЛА́ЧИВАТЬ *несов. см.* **обмолоти́ть**

ОБМО́ЛВИТЬСЯ *сов.*; *разг.* **1.** (*оговориться*) яңылыш әйтеү; **я не обмо́лвился** мин яңылыш әйтмәнем **2.** (*проговориться*) яңылыш әйтеп ебәреү (ҡуйыу, ташлау); **он боя́лся обмо́лвиться об э́том** ул быны яңылыш әйтеп ебәреүҙән ҡурҡа ине **3.** (*вскользь сказать*) бер һүҙ әйтеү (ысҡындырыу); **об э́той встре́че он ни сло́вом не обмо́лвился** был осрашыу тураһында ул бер һүҙ ҙә ысҡындырманы ♦ **не обмо́лвиться (ни еди́ным) сло́вом (слове́чком)** бер һүҙ ҙә әйтмәү, өндәшмәү

ОБМО́ЛВКА *ж* яңылыш әйткән (ысҡындырған) һүҙ, уйламайынса әйтелгән һүҙ

ОБМОЛО́Т *м* **1.** *см.* **обмолоти́ть — обмола́чивать 2.** (*количество обмолоченного зерна*) төшөм, һуғып алынған ашлыҡ; **высо́кий обмоло́т** юғары төшөм

ОБМОЛОТИ́ТЬ *сов. что* ашлыҡ (иген) һуғыу (һуғып бөтөрөү); **обмолоти́ть зерно́ в сжа́тые сро́ки** ашлыҡты ҡыҫҡа ваҡыт эсендә һуғып бөтөрөү

ОБМОРА́ЖИВАНИЕ *с см.* **обмора́живать, обмора́живаться**

ОБМОРА́ЖИВАТЬ *несов. см.* **обморо́зить**

ОБМОРА́ЖИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **обморо́зиться 2.** *страд. от* **обмора́живать**

ОБМОРО́ЖЕНИЕ и **ОБМОРОЖЕ́НИЕ** *с см.* **обморо́зить, обморо́зиться**

ОБМОРО́ЗИТЬ *сов. что* өшөтөү, туңдырыу; **обморо́зить нос** танауҙы өшөтөү

ОБМОРО́ЗИТЬСЯ *сов.* өшөү, туңыу, өшөп (туңып) бөтөү; **ребёнок обморо́зился** бала өшөп бөткән

О́БМОРОК *м* һуш китеү, һуштан (иҫтән) яҙыу; **коро́ткий о́бморок** бер аҙға һуштан яҙыу; **упа́сть в о́бморок** һуш китеп йығылыу, иҫ юғалтыу

О́БМОРОЧНЫЙ, -ая, -ое иҫһеҙ, һуштан (иҫтән) яҙған; **о́бморочное состоя́ние** һуштан яҙған хәлдә булыу

ОБМОТА́ТЬ *сов. что* урау, сырмау, урап (сырмап) ҡуйыу; **обмота́ть ше́ю ша́рфом** муйынға шарф урап ҡуйыу

ОБМОТА́ТЬСЯ *сов.* **1.** *чем* ураныу, сырманыу, урап (сырмап) ҡуйыу; **обмота́ться полоте́нцем** таҫтамалға ураныу **2.** (*вокруг чего*) сырмалыу

ОБМО́ТКА *ж* **1.** *см.* **обмота́ть 2.** урама; **обмо́тка ро́тора** роторҙың урамаһы; **про́волочная обмо́тка** сым урамаһы **3.** *обычно мн.* **обмо́тки** силғау

ОБМО́ТОЧНЫЙ, -ая, -ое урау …ы, урама …ы; **обмо́точный цех** урау цехы; **обмо́точный материа́л** урама материалы; **обмо́точный про́вод** урама сымы

ОБМОЧИ́ТЬ *сов. что* сылатыу, сылатып алыу, һыулау, еүешләү, еүешләтеү; **обмочи́ть рукава́** еңде сылатыу; **обмочи́ть полоте́нце** таҫтамал еүешләү

ОБМОЧИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** *разг.* сыланыу, һыуланыу, еүешләнеү; **обмочи́ться под дождём** ямғырға сыланыу **2.** *прост.* аҫҡа ебәреү

ОБМУНДИРОВА́НИЕ *с* **1.** *см.* **обмундирова́ть 2.** формалы кейем, обмундирование; **зи́мнее обмундирова́ние** ҡышҡы обмундирование; **солда́тское обмундирова́ние** һалдат обмундированиеһы

ОБМУНДИРОВА́ТЬ *сов. кого-что* кейендереү, формалы кейем биреү; **обмундирова́ть призывнико́в** призывниктарға формалы кейем биреү; **обмундирова́ть а́рмию** армияны кейендереү

ОБМУНДИРОВА́ТЬСЯ *сов.* обмундирование (формалы кейем) алыу

ОБМУНДИРО́ВКА *ж*; *разг.* **1.** *см.* **обмундирова́ть 2.** формалы кейем; **но́вая обмундиро́вка** яңы формалы кейем

ОБМУНДИРО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **обмундирова́ть**

ОБМУНДИРО́ВЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **обмундирова́ться 2.** *страд. от* **обмундиро́вывать**

ОБМУРОВА́ТЬ *сов. что* кирбес менән нығытыу, балсыҡ (цемент) менән (һылап) нығытыу; **обмурова́ть котёл** ҡаҙанды кирбес менән (һылап) нығытыу

ОБМУРО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **обмурова́ть**

ОБМУСО́ЛИВАТЬ *несов. см.* **обмусо́лить**

ОБМУСО́ЛИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **обмусо́литься 2.** *страд. от* **обмусо́ливать**

ОБМУСО́ЛИТЬ *сов. что*; *разг.* төкөрөкләү

ОБМУСО́ЛИТЬСЯ *сов.*; *разг.* төкөрөкләнеү

ОБМЫВА́НИЕ *с см.* **обмыва́ть**

ОБМЫВА́ТЬ *несов. см.* **обмы́ть**

ОБМЫВА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **обмы́ться 2.** *страд. от* **обмыва́ть**

ОБМЫ́ЛОК *м*; *разг.* һабын ҡалдығы (киҫәге)

ОБМЫ́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что* йыуыу, йыуып таҙартыу, йыуындырыу; **обмы́ть ра́ну** йәрәхәтте йыуыу; **обмы́ть ребёнка** баланы йыуындырыу **2.** *что*; *прост.* йыуыу, йыуып алыу; **обмы́ть пре́мию** премияны йыуыу

ОБМЫ́ТЬСЯ *сов.* **1.** йыуыныу, йыуынып алыу; **обмы́ться под ду́шем** душта йыуыныу **2.** (*стать чистым — о предмете*) йыуылып таҙарыу, йыуылыу

ОБМЯКА́ТЬ *несов. см.* **обмя́кнуть**

ОБМЯ́КНУТЬ *сов.*; *разг.* **1.** йомшарыу, ебеү, иҙелеү; **хлеб от сы́рости обмя́к** икмәк ебегән **2.** (*стать вялым*) әлһерәү, мәлйерәү, бәлтерәү, иҙрәү, әлһерәп китеү, мәлйерәп (бәлтерәп) төшөү; **обмя́кнуть от уста́лости** арыуҙан әлһерәү; **ру́ки её внеза́пно обмя́кли** ҡулдары ҡапыл бәлтерәп төштө **3.** *перен.* (*смягчиться*) күңел йомшарыу (иреү), йомшара төшөү; **он, наконе́ц, обмя́к** аҙаҡ ул килеп, йомшара төштө; **обмя́кнуть от ле́сти** ялағайланып маҡтауҙан күңел йомшарыу

ОБМЯ́ТЬ *сов. что* тапау, баҫыу, иҙеү, ойпалау, таушалдырыу; **обмя́ть се́но** бесәнде тапау; **обмя́ть поду́шку** мендәрҙе иҙеү; **обмя́ть ткань** туҡыманы таушалдырыу

ОБМЯ́ТЬСЯ *сов.* **1.** тапалыу, баҫылыу, иҙелеү, ойпаланыу, таушалыу; **се́но обмя́лось** бесән баҫылған (тапалған); **пальто́ обмя́лось** пальто таушалған **2.** йомшарыу, яйланыу, кәлепләнеү, йәтешләнеү, ҡулайланыу; **сапоги́ обмя́лись** итек кәлепләнеп киткән

ОБНАГЛЕ́ТЬ *сов.* оятһыҙланыу, әҙәпһеҙ (тәртипһеҙ) ҡыланыу

ОБНАДЁЖИВАТЬ *несов. см.* **обнадёжить**

ОБНАДЁЖИТЬ *сов. кого* өмөтләндереү, ышандырыу, өмөтләндереп (ышандырып) тынысландырыу; **обнадёжить больно́го** ауырыуҙы өмөтләндереү; **отве́т его́ обнадёжил** яуап уны ышандырҙы

ОБНАЖА́ТЬ *несов. см.* **обнажи́ть**

ОБНАЖА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **обнажи́ться** **2.** *страд. от* **обнажа́ть**

ОБНАЖЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **обнажи́ть** — **обнажа́ть**, **обнажи́ться** — **обнажа́ться**; **обнаже́ние корне́й де́рева** ағас тамырҙарын асыу; **обнаже́ние фла́нгов** флангыларҙы асыу **2.** *геол.* асылып (яланғасланып) күренеп ятҡан ер (урын)

ОБНАЖЁННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **обнажи́ть** **2.** *прил.* яланғас, асыҡ, шәрә; **обнажённые ру́ки** яланғас ҡулдар **3.** *прил.* яланғас, ҡола, асыҡ; **обнажённые дере́вья** яланғас ағастар; **обнажённая степь** ҡола дала; **обнажённая ме́стность** асыҡ урын **4.** *прил.* өҫкә сығып ятҡан (*тау тоҡомона ҡарата*) **5.** *прил.*; *перен.* асыҡтан-асыҡ; **обнажённый цини́зм** асыҡтан-асыҡ оятһыҙлыҡ

ОБНАЖИ́ТЬ *сов. что* **1.** асыу, яланғаслау, шәрә ҡалдырыу, асыҡ (яланғас) ҡалдырыу, һалыу; **обнажи́ть пле́чи** ҡулбаштарҙы асыҡ ҡалдырыу; **обнажи́ть го́лову** баш кейемен һалыу; **о́сень обнажи́ла дере́вья** көҙ ағастарҙы яланғасландырҙы **2.** һурыу, һурып (тартып) сығарыу; **обнажи́ть меч** ҡылысты ҡынынан һурып сығарыу **3.** *перен.* (*раскрыть*) асыу, асып һалыу, фаш итеү; **обнажи́ть недоста́тки** етешһеҙлектәрҙе асып һалыу; **обнажи́ть зло** яманлыҡты фаш итеү

ОБНАЖИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** асылыу, яланғасланыу, шәрәләнеү, асыҡ (яланғас, шәрә) ҡалыу; **лес обнажи́лся** урман яланғасланды; **ко́рни обнажи́лись** тамырҙар асылды; **го́ры обнажи́лись** тауҙар яланғас ҡалды **2.** *перен.* (*раскрыться*) асылыу, беленеү, фаш ителеү

ОБНАРО́ДОВАТЬ *сов.* халыҡҡа белдереү (иғлан итеү, еткереү); **обнаро́довать ука́з** указды халыҡҡа иғлан итеү

ОБНАРУ́ЖИВАТЬ *несов. см.* **обнару́жить**

ОБНАРУ́ЖИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **обнару́житься** **2.** *страд. от* **обнару́живать**

ОБНАРУ́ЖИТЬ *сов.* **1.** *что* (*показать, проявить*) күрһәтеү, белдереү; **обнару́жить жела́ние** теләк белдереү; **обнару́жить свою́ ра́дость** шатлығыңды күрһәтеү **2.** *кого-что* (*найти*) табыу; **обнару́жить проти́вника** дошманды табыу; **обнару́жить ру́копись** ҡулъяҙманы табыу **3.** *что* (*раскрыть*) асыу, асып һалыу, белеү; **обнару́жить преступле́ние** енәйәтте асыу; **обнару́жить поте́рю докуме́нтов** документтарҙың юғалыуын белеү

ОБНАРУ́ЖИТЬСЯ *сов.* **1.** (*стать видимым, явным, проявиться*) беленеү, күренеү, билдәле булыу; **у ма́льчика обнару́жилась скло́нность к рисова́нию** малайҙың рәсем төшөрөүгә һәләте беленде; **та́йна вско́ре обнару́жилась** сер тиҙҙән билдәле булды **2.** (*найтись*) табылыу, килеп сығыу; **пропа́вшая кни́га обнару́жилась** юғалған китап табылды

ОБНА́ШИВАТЬ *несов. см.* **обноси́ть** I 1

ОБНА́ШИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **обноси́ться** 2; **2.** *страд. от* **обна́шивать**

ОБНЕСТИ́ *сов.* **1.** *что, чем* (*огородить*) ҡоймалап (кәртәләп, ситәнләп, текмәләп) алыу; **обнести́ двор забо́ром** йорт-ҡураны ҡоймалап алыу **2.** (*угостить*) өләшеп (таратып) сығыу; **обнести́ госте́й ча́ем** ҡунаҡтарға сәй таратып сығыу **3.** *кого* (*пропустить при угощении*) бирмәй үтеп китеү, буш ҡалдырыу

ОБНИМА́ТЬ *несов. см.* **обня́ть**

ОБНИМА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **обня́ться** **2.** *страд. от* **обнима́ть**

ОБНИ́МКА: в обни́мку ҡосаҡлашып

ОБНИЩА́ЛЫЙ, -ая, -ое хәйерселәнгән, хәйерселеккә төшкән

ОБНИЩА́НИЕ *с см.* **обнища́ть**

ОБНИЩА́ТЬ *сов.* хәйерселәнеү, хәйерселеккә төшөү

ОБНО́ВА *ж*; *разг. см.* **обно́вка**

ОБНОВИ́ТЬ *сов. что* **1.** яңыртыу, яңылыҡ индереү, яңы төҫ индереү (биреү); **обнови́ть забо́р** ҡойманы яңыртыу; **обнови́ть жизнь** тормошто яңыртыу **2.** *перен.* яңыртыу, (яңынан хәтергә) ҡайтарыу **3.** *разг.* беренсе тапҡыр кейеү (кейеп сығыу); **обнови́ть пла́тье** күлдәкте беренсе тапҡыр кейеп сығыу

24 зак. 2.0084.05

ОБНОВИ́ТЬСЯ *сов.* яңырыу; **край обнови́лся** төйәк (ил) яңырҙы; **жизнь обнови́лась** тормош яңырҙы; **приро́да обнови́лась** тәбиғәт яңырҙы; **репертуа́р обнови́лся** репертуар яңырҙы; **това́рищество обнови́лось но́выми чле́нами** ширҡәт яңы ағзалар иҫәбенә яңырҙы

ОБНО́ВКА *ж* яңы кейем (әйбер); **наде́ть обно́вку** яңы кейем кейеү

ОБНОВЛЕ́НИЕ *с см.* **обнови́ть**, **обнови́ться**; **обновле́ние оде́жды** кейем-һалымды яңыртыу; **обновле́ние репертуа́ра** репертуарҙы яңыртыу; **обновле́ние приро́ды** тәбиғәт яңырыуы

ОБНОВЛЯ́ТЬ *несов. см.* **обнови́ть**

ОБНОВЛЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **обнови́ться** **2.** *страд. от* **обновля́ть**

ОБНОСИ́ТЬ I *сов. что*; *прост.* **1.** кейеп кәлепләү (таманлау, иплəү, яйлау); **обноси́ть но́вые ту́фли** яңы туфлиҙарҙы кейеп таманлау **2.** кейеп туҙҙырыу, туҙҙырып бөтөрөү; **обноси́ть сапоги́** итекте кейеп туҙҙырыу

ОБНОСИ́ТЬ II *несов. см.* **обнести́**

ОБНОСИ́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* **1.** (*кейем-һалым һ.б.*) туҙыу, иҫкереү, туҙып (иҫкереп) бөтөү; **лю́ди си́льно обноси́лись** кешеләрҙең кейем-һалымы туҙҙы; **пальто́ обноси́лось** пальто туҙып бөткән **2.** (*стать удобным в результате носки*) кейелеп кәлепләнеү, иплəнеү, яйланыу; **дже́мпер ещё не обноси́лся** джемпер әлегәсә кейелеп кәлепләнмәгән

ОБНО́СКИ *мн.* (*ед.* **обно́сок** *м*); *разг.* иҫке кейем, иҫке-моҫҡо; **ходи́ть в обно́сках** иҫке кейемдә йөрөү

ОБНЮ́ХАТЬ *сов. кого-что* еҫкәү, еҫкәп сығыу

ОБНЮ́ХИВАТЬ *несов. см.* **обню́хать**

ОБНЯ́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что* ҡосаҡлау, ҡосаҡлап алыу; **обня́ть ребёнка** баланы ҡосаҡлау **2.** *перен.* (*охватить — о пламени, тьме и т.п.*) солғау, ҡаплау, солғап (ҡаплап) алыу; **пла́мя обня́ло дом** ялҡын өйҙө солғап алды **3.** *что*; *перен.* (*осмыслить, постичь*) аңлау, төшөнөү, белеү, белеүгә (аңлауға) ирешеү; **обня́ть вели́чие по́двига** батырлыҡтың бөйөклөгөн аңлау

ОБНЯ́ТЬСЯ *сов.* ҡосаҡлашыу; **обня́ться при встре́че** осрашҡанда ҡосаҡлашыу

ОБО *предлог см.* **о** I

ОБО... *приставка см.* **о...**

ОБОБРА́ТЬ *сов.* **1.** *что*; *прост.* (*собрать*) йыйып (тиреп, өҙөп алып) бөтөрөү; **обобра́ть огурцы́ с гря́дки** ҡыярҙы түтәлдән йыйып бөтөрөү **2.** *кого-что*; *разг.* (*обманом отнять всё имущество*) талау, тунау, талап алыу (бөлдөрөү), талап бөлгөнлөккә төшөрөү; **обобра́ть до ни́тки** бөтә (бар) мөлкәтен талап алыу ♦ **обобра́ть как ли́пку** *прост.* яланғас ҡалдырыу, бөтә нәмәһен талап алыу

ОБОБРА́ТЬСЯ: не обобра́ться (*только с отриц.*) *кого-что*; *разг.* ҡотола алмаҫлыҡ булыу, йыйып бөтөрә алмаҫлыҡ (бөтмәҫ-төкәнмәҫ, бик күп) булыу; **хлопо́т не оберёшься** бөтмәҫ-төкәнмәҫ мәшәҡәт

ОБОБЩА́ТЬ *несов. см.* **обобщи́ть**

ОБОБЩЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **обобщи́ть** **2.** (*положение общего характера*) нәтижә, һөҙөмтә, һығымта; **широ́кие обобще́ния** киң күләмдәге һөҙөмтәләр

ОБОБЩЕСТВИ́ТЬ *сов. кого-что* дөйөмләштереү, йәмәғәт милкенә әйләндереү; **обобществи́ть сре́дства произво́дства** етештереү сараларын дөйөмләштереү; **обобществи́ть зе́млю** ерҙе йәмәғәт милкенә әйләндереү

ОБОБЩЕСТВИ́ТЬСЯ *сов.* дөйөмләшеү, йәмәғәт милкенә әйләнеү

ОБОБЩЕСТВЛЕ́НИЕ *с см.* **обобществи́ть**, **обобществи́ться**

ОБОБЩЕСТВЛЯ́ТЬ *несов. см.* **обобществи́ть**

ОБОБЩЕСТВЛЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **обобществи́ться** **2.** *страд. от* **обобществля́ть**

ОБОБЩИ́ТЬ *сов.* дөйөмләштереү, йомғаҡлау; **обобщи́ть предложе́ния** тәҡдимдәрҙе дөйөмләштереү; **обобщи́ть о́пыт рабо́ты** эш тәжрибәһен дөйөмләштереү

ОБОВШИ́ВЕТЬ *сов.* бетләү, бетләп бөтөү

ОБОГАТИ́ТЕЛЬ *м* **1.** байыҡтырыусы (*белгес*); **бу́дущий обогати́тель** буласаҡ байыҡтырыусы **2.** (*вещество*) байыҡтырғыс (*матдә*); **обогати́тели по́чвы** тупраҡты байыҡтырғыстар

ОБОГАТИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое байыҡтырыу ...ы; **обогати́тельная фа́брика** байыҡтырыу фабрикаһы; **обогати́тельные маши́ны** байыҡтырыу машиналары

ОБОГАТИ́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что* байытыу, байыҡтырыу; **обогати́ть страну́** илде байытыу; **обогати́ть руду́** мәғдәнде байыҡтырыу **2.** *что* (*сделать богаче по составу, содержанию*) байыҡтырыу, үҫтереү, арттырыу; **обогати́ть свой о́пыт** үҙ тәжрибәңде арттырыу

ОБОГАТИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** байыу, байып китеү; **литерату́ра обогати́лась но́вым рома́ном** әҙәбиәт яңы романға байыны; **обогати́ться зна́ниями** белем менән байыу **2.** (*стать обогащённым — о почве, руде и т.п.*) байығыу, байыҡтырылыу, байытылыу; **по́чва обогати́лась азо́том** тупраҡ азотҡа байыҡтырылды

ОБОГАЩА́ТЬ *несов. см.* **обогати́ть**

ОБОГАЩА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **обогати́ться** **2.** *страд. от* **обогаща́ть**

ОБОГАЩЕ́НИЕ *с см.* **обогати́ть**, **обогати́ться**

ОБОГНА́ТЬ *сов. кого-что*; *прям.* и *перен.*, *разг.* уҙып китеү; **обогна́ть на полпути́** ярты юлда уҙып китеү

ОБОГНУ́ТЬ *сов. что* **1.** бөгөү, һуғыу, кейҙереү, бөгөп кейҙереү (ҡуйыу); **обогну́ть о́бруч вокру́г бо́чки** мискәгә ҡоршау һуғыу; **обо-**

гну́ть колесо́ ши́ной тәгәрмәскә шина һуғыу (кейҙереү) **2.** (*обойти, объехать*) уратып (ситләтеп) үтеү; **обогну́ть мыс** морондо ситләтеп үтеү

ОБОГОТВОРИ́ТЬ *сов. кого-что* алла тип таныу, алла кеүек күреү, табыныу; **обоготвори́ть челове́ка** кешене алла кеүек күреү

ОБОГОТВОРЯ́ТЬ *несов. см.* **обоготвори́ть**

ОБОГРЕ́В *м*; *спец. см.* **обогре́ть** — **обогрева́ть, обогре́ться** — **обогрева́ться**

ОБОГРЕВА́ТЕЛЬ *м* йылытҡыс; **электри́ческий обогрева́тель** электр йылытҡысы

ОБОГРЕВА́ТЬ *несов. см.* **обогре́ть**

ОБОГРЕВА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **обогре́ться 2.** *страд. от* **обогрева́ть**

ОБОГРЕ́ТЬ *сов. кого-что*; *разг.* йылытыу; **обогре́ть помеще́ние** бинаны йылытыу

ОБОГРЕ́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* йылыныу; **дом обогре́лся** өй йылынды

О́БОД *м* **1.** туғын; **о́бод колеса́** тәгәрмәс туғыны **2.** (*круглая или дугообразная скрепа*) сит, тирәс, ҡоршау; **о́бод бло́ка** блок ҡоршауы; **о́бод си́та** иләк тирәсе

ОБОДО́К *м* **1.** *уменьш. от* **о́бод** 2; **2.** (*каёмка*) ҡайма; **конве́рт с кра́сным ободко́м** ҡыҙыл ҡаймалы конверт

ОБО́ДРАННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **ободра́ть 2.** *прил.*; *разг.* (*рваный, ветхий*) йыртылған, иҫкергән, туҙған; **обо́дранные обо́и** йыртылған обойҙар **3.** *прил.*; *разг.* (*в лохмотьях*) йыртыҡ (иҫке) кейемле; **обо́дранный пу́тник** йыртыҡ кейемле юлаусы

ОБОДРА́ТЬ *сов.* **1.** *что* һыҙырыу, ҡайыҙлау, ҡуптарыу; **ободра́ть кору́ с де́рева** ағастың ҡабығын һыҙырыу **2.** *кого* (*снять шкуру*) тунау; **ободра́ть овцу́** һарыҡ тунау **3.** *что*; *разг.* (*поцарапать*) сыйыу, һыҙырыу; **ободра́ть лицо́** битте сыйыу **4.** *что*; *разг.* (*обтрепать*) йыртыу, туҙҙырыу, йыртып (туҙҙырып) бөтөрөү; **ободра́ть оби́вку** көптө йыртып бөтөрөү; **ободра́ть пиджа́к** пинжәк туҙҙырыу **5.** *кого*; *перен., прост. см.* **обобра́ть** 2

ОБОДРА́ТЬСЯ *сов.* **1.** һыҙырылыу, ҡубыу, ҡубып төшөү; **кора́ на де́реве ободрала́сь** ағастың ҡабығы һыҙырылған; **кра́ска ободрала́сь** буяуы ҡупҡан **2.** *разг.* (*изорваться, обтрепаться*) йыртылыу, туҙыу, йыртылып (туҙып) бөтөү; **пла́тье совсе́м ободрало́сь** күлдәк бөтөнләй йыртылып бөткән

ОБОДРЕ́НИЕ *с см.* **ободри́ть**; **слова́ ободре́ния** рухландырыу һүҙҙәре

ОБОДРИ́ТЬ *сов. кого-что* рухландырыу, дәртләндереү, рухын (күңелен) күтәреү; **э́то изве́стие его́ ободри́ло** был хәбәр уның күңелен күтәрҙе

ОБОДРИ́ТЬСЯ *сов.* күңел (рух) күтәрелеү, дәртләнеү; **он успоко́ился и ободри́лся** ул тынысланды һәм күңеле күтәрелде

ОБОДРЯ́ТЬ *несов. см.* **ободри́ть**

ОБОДРЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **ободри́ться 2.** *страд. от* **ободря́ть**

ОБОДРЯ́ЮЩИЙ, -ая, -ее **1.** *прич. от* **ободря́ть 2.** *прил.* күңел күтәргес, рухландырғыс, дәртләндергес; **ободря́ющий тон** рухландырғыс тон; **ободря́ющие слова́** дәртләндергес һүҙҙәр

ОБОЕПО́ЛЫЙ, -ая, -ое *биол.* ике енесле; **обоепо́лый цвето́к** ике енесле сәскә

ОБОЖА́НИЕ *с* **1.** *см.* **обожа́ть** 1; **2.** (*любовь, доходящая до преклонения*) сиктән тыш көслө (ҡайнар) мөхәббәт; **окружи́ть обожа́нием** сиктән тыш (көслө мөхәббәт менән) яратыу, оло ихтирам күрһәтеү

ОБОЖА́ТЕЛЬ *м*; *разг.*, *шутл.* өҙөлөп яратыусы (һөйөүсе); **толпа́ обожа́телей** табыныусылар (яратыусылар) төркөмө

ОБОЖА́ТЬ *несов.* **1.** *кого-что* (*преклоняться*) өҙөлөп һөйөү (яратыу) **2.** *что*; *прост.* яратыу, бик яратыу; **обожа́ть фру́кты** емеш бик яратыу

ОБОЖДА́ТЬ *сов. кого-что* и *без доп.*; *разг.* көтөп тороу, көтә береү; **обожди́ мину́тку** бер минут ҡына көтөп тор

ОБОЖЕСТВИ́ТЬ *сов. кого-что* алла кеүек күреү, илаһилаштырыу, алла тип таныу (ҡарау); **обожестви́ть си́лы приро́ды** тәбиғәт көстәрен илаһилаштырыу

ОБОЖЕСТВЛЕ́НИЕ *с см.* **обожестви́ть**

ОБОЖЕСТВЛЯ́ТЬ *несов. см.* **обожестви́ть**

ОБО́З *м* **1.** (*группа повозок*) ылау; **обо́зы с се́ном** бесән тейәгән ылауҙар **2.** *спец.* ылау, обоз; **пожа́рный обо́з** янғын һүндереү ылауы; **артиллери́йский обо́з** артиллерия обозы ♦ **тяну́ться (быть, плести́сь) в обо́зе** артта барыу, арттан һөйрәлеү

ОБОЗВА́ТЬ *сов. кого-что*; *разг.* тип атау, исем(е) тағыу, үсекләү; **обозва́ть лгуно́м** ялғансы исеме тағыу

ОБОЗЛИ́ТЬ *сов. кого-что* асыуландырыу, асыуын килтереү (ҡабартыу); **э́то его́ си́льно обозли́ло** был уны ныҡ асыуландырҙы

ОБОЗЛИ́ТЬСЯ *сов.* асыуланыу, асыу килеү (ҡабарыу); **обозли́ться на сосе́да** күршегә асыуланыу

ОБОЗНА́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* яңылышыу (*таныш булмаған кешене, әйберҙе таныш кешегә йәки әйбергә оҡшатып алданыу*); **я, ка́жется, обозна́лся** мин яңылыштым, буғай

ОБОЗНАЧА́ТЬ *несов.* **1.** *см.* **обозна́чить** 1; **2.** (*значить*) аңлатыу, белдереү, күрһәтеү; **что обознача́ет э́тот знак?** был билдә нимә белдерә?

ОБОЗНАЧА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **обозна́читься 2.** *страд. от* **обознача́ть** 1

ОБОЗНАЧЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **обозна́чить** 1; **обозначе́ние маршру́та на ка́рте** маршрут йүнәлешен картала билдәләү **2.** (*знак, метка*) билдә, тамға; **усло́вные обозначе́ния** шартлы тамғалар

ОБОЗНА́ЧИТЬ *сов. что* **1.** билдәләү, тамғалау, билдәләп (тамғалап) сығыу, билдә (тамға) ҡуйыу; **обозна́чить грани́цы уча́стка** участка сиктәрен билдәләү; **непра́вильно обозна́чить вре́мя** ваҡытты дөрөҫ билдәләмәү **2.** (*сделать заметным*) белдереү, күрһәтеү, һыҙатландырыу, беленерлек итеү, беленеп торорлоҡ итеү; **пла́тье обозна́чило фигу́ру** күлдәк буй-һынды белендереп торҙо

ОБОЗНА́ЧИТЬСЯ *сов.* күренеү, беленеү, төҫмөрләнеү, күренә (беленә) башлау; **обозна́чились воро́та** ҡапҡа төҫмөрләнде; **на лбу обозна́чились морщи́ны** маңлайҙа йыйырсыҡтар күренә башланы

ОБО́ЗНИК *м* ылаусы, йөксө

ОБО́ЗНЫЙ, -ая, -ое **1.** ылау ...ы, йөк ...ы; **обо́зные ло́шади** ылау аттары; **обо́зные изде́лия** ылау кәрәк-ярағы **2.** *в знач. сущ.* **обо́зный** *м* ылаусы, йөксө

ОБОЗРЕВА́ТЕЛЬ *м* күҙәтеүсе, күҙәтеү яһаусы, күҙәтеп барыусы; **полити́ческий обозрева́тель** сәйәси күҙәтеү яһаусы; **спорти́вный обозрева́тель** спорт күҙәтеүсеһе

ОБОЗРЕВА́ТЬ *несов. см.* **обозре́ть**

ОБОЗРЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **обозре́ть**; **обозре́ние звёздного не́ба** күктәге йондоҙҙарҙы күҙәтеү **2.** күҙәтеү; **литерату́рное обозре́ние** әҙәби күҙәтеү; **междунаро́дное обозре́ние** халыҡ-ара күҙәтеү **3.** (*вид эстрадного или театрального представления*) тамаша

ОБОЗРЕ́ТЬ *сов. что* **1.** (*осмотреть*) байҡап (ҡарап, күҙ йөрөтөп) сығыу; **обозре́ть ме́стность** тирә-яҡты байҡап сығыу **2.** *перен.* күҙәтеү, тикшереү, тикшереп (ҡарап) сығыу; **обозре́ть ход собы́тий** ваҡиғаларҙың үҫешен тикшереү

ОБОЗРИ́МЫЙ, -ая, -ое ҡарап сығырлыҡ, күҙ күреме етерлек; **обозри́мое простра́нство** күҙ күреме етерлек ер

ОБО́И *только мн.* обой; **но́вые обо́и** яңы обой

ОБО́ЙМА *ж* **1.** *воен.* обойма, патрон ҡыҫаһы; **расстреля́ть всю обо́йму** бөтә обойманы атып бөтөрөү **2.** *спец.* атлама

ОБО́ЙНЫЙ, -ая, -ое **1.** обой ...ы; **обо́йный клей** обой елеме **2.** тышлау ...ы, көпләү ...ы, тышлыҡ ...ы, көплөк ...ы; **обо́йные гво́зди** көпләү ҡаҙауы

ОБОЙТИ́ *сов.* **1.** *кого-что* и *без доп.* тирәләп әйләнеү, йөрөп сығыу, әйләнеп урап (йөрөп) сығыу; **обойти́ па́мятник** һәйкәлде тирәләп әйләнеү; **обойти́ весь уча́сток** бөтә участканы әйләнеп йөрөп сығыу; **обойти́ всех знако́мых** барлыҡ таныштарҙы йөрөп сығыу **2.** *что* (*пройти стороной*) ситләтеп (урап, уратып) уҙыу, ситләтеп (урап, уратып) үтеү; **обойти́ боло́то** һаҙҙы ситләтеп үтеү **3.** *кого-что*; *перен.* (*миновать*) ҡағылмау, теймәү, эләкмәү; **сча́стье её обошло́** уға бәхет эләкмәне **4.** *что*; *перен.* (*избежать в разговоре*) әйтмәү, әйтмәй ҡалыу (китеү, үтеү), ҡағылмау, һүҙ сығармау (ҡуптармау); **обойти́ про́сьбу молча́нием** үтенес тураһында һүҙ ҡуптармау **5.** *что*; *перен.* (*уклониться от исполнения*) урап (ситләтеп) үтеү; **обойти́ зако́н** законды урап үтеү **6.** *кого, чем*; *перен.* (*оставить без повышения, награды и т.п.*) мәхрүм итеү, бирмәй (ситтә, төшөрөп) ҡалдырыу; **обойти́ пре́мией** премия бирмәй ҡалдырыу; **обойти́ по слу́жбе** хеҙмәттә дәрәжә күтәреүҙә төшөрөп ҡалдырыу **7.** *кого-что*; *перен.* (*распространиться*) таралыу, йәйелеү, барып етеү, мәғлүм булыу; **слух обошёл весь го́род** хәбәр бөтә ҡалаға таралды **8.** *кого*; *прям.*, *перен.*, *разг.* (*опередить*) уҙып китеү, алға сығыу, артта ҡалдырыу; **обойти́ трёх спортсме́нов** өс спортсыны уҙып китеү; **обойти́ сосе́днее звено́** күрше звеноны артта ҡалдырыу **9.** *кого-что*; *воен.* (*зайти в тыл*) тылға кереү (инеү), әйләнеп артына төшөү; **обойти́ проти́вника** дошмандың тылына кереү

ОБОЙТИ́СЬ *сов.* **1.** *с кем-чем* мөғәмәлә (эш) итеү, ҡарау; **пло́хо обойти́сь** насар мөғәмәлә итеү **2.** *во что*; *разг.* төшөү; **костю́м обошёлся недо́рого** костюм арзанға төштө **3.** *без кого-чего, кем-чем*; *разг.* ҡәнәғәтләнеү, ҡәнәғәт булыу, етеү, еткереү, -һыҙ ҙа/-һеҙ ҙә тороу; **обойти́сь без маши́ны** машинаһыҙ ҙа тороу; **обойти́сь прошлого́дними запа́сами** былтырғы һаҡламдарҙы еткереү **4.** -һыҙ/-һеҙ булыу, үтеү, үтеп китеү; **всё обошло́сь благополу́чно** бөтәһе лә имен-аман үтеп китте; **мо́жет, все обойдётся** бәлки, барыһы ла яҡшы үтеп китер; **прогу́лка не обошла́сь без приключе́ний** прогулка мажараһыҙ ғына үтеп китмәне **5.** *без кого-чего*; *разг.* (*с отрицанием "не"*) ҡатнашы булыу, ҡатнашыу; **без него́ тут не обошло́сь** уның бында ҡатнашы булмай булмаған ♦ **обойти́сь в копе́ечку** бик ҡыйбатҡа төшөү

ОБО́ЙЩИК *м* обойсы, көпләүсе

ОБОКРА́СТЬ *сов. кого-что* урлау, урлап (талап) сығыу; **обокра́сть пассажи́ра** пассажирҙың әйберен урлау; **обокра́сть кварти́ру** фатир талап сығыу

ОБОЛГА́ТЬ *сов. кого-что* яла (ҡара, бысраҡ) яғыу, өҫтөнән һөйләү; **оболга́ть че́стного рабо́тника** намыҫлы хеҙмәткәргә яла яғыу

О́БОЛОНЬ *ж*; *бот.* ашҡаяҡ

ОБОЛО́ЧКА *ж* **1.** ҡабыҡ, тыш; **оболо́чка зерна́** орлоҡтоң ҡабығы **2.** ҡабыҡ, ҡыртыш; **твёрдая оболо́чка Земли́** Ерҙең ҡаты ҡыртышы **3.** *анат.* тиресә, ҡатлам, яры; **надко́стная оболо́чка** һөйәк ярыһы; **сли́зистая оболо́чка** лайлалы тиресә; **мы́шечная оболо́чка се́рдца** йөрәктең мускул ҡатламы **4.** (*вместилище для газа у аэростатов и т.п.*) тыш, көплөк; **оболо́чка дирижа́бля** дирижаблдең тышы **5.** *чего, какая*; *перен.* тышлыҡ, ҡиәфәт; **служи́ть защи́тной оболо́чкой** һаҡлаусы тышлыҡ булыу

ОБОЛЬСТИ́ТЕЛЬ *м* и **ОБОЛЬСТИ́ТЕЛЬНИЦА** *ж* вәсүәсәсе, һоҡландырып үҙенә ҡаратыусы, ҡыҙыҡтырып алдатыусы (юлдан яҙҙырыусы)

ОБОЛЬСТИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое һоҡландырғыс, ҡыҙыҡтырғыс, йәлеп иткес, үтә һөйкөмлө; **обольсти́тельная де́вушка** үтә һөйкөмлө ҡыҙ; **обольсти́тельная улы́бка** һоҡландырғыс йылмайыу

ОБОЛЬСТИ́ТЬ *сов. кого* **1.** (*увлечь, пленить чем-л.*) алдап һоҡландырыу, һоҡландырып үҙенә ҡаратыу **2.** *уст.* (*обесчестить*) алдау, хур (мыҫҡыл) итеү

ОБОЛЬСТИ́ТЬСЯ *сов.* ҡыҙығып алданыу; **обольсти́ться красото́й** матурлыҡҡа ҡыҙығып алданыу; **не обольсти́ться успе́хами** уңыштарға ҡыҙығып алданмау

ОБОЛЬЩА́ТЬ *несов. см.* **обольсти́ть**

ОБОЛЬЩА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **обольсти́ться** **2.** *страд. от* **обольща́ть**

ОБОМЛЕ́ТЬ *сов.*; *разг.* иҫ китеү, шаҡ ҡатыу, телһеҙ (өнһөҙ) ҡалыу; **обомле́ть от испу́га** ҡурҡыуҙан телһеҙ ҡалыу

ОБОМШЕ́ЛЫЙ, -ая, -ое мүкләнгән, мүк баҫҡан (ҡаплаған); **обомше́лый пень** мүкләнгән төп; **обомше́лые сте́ны** мүк ҡаплаған диуарҙар

ОБОМШЕ́ТЬ *сов.* мүкләнеү, мүк баҫыу (ҡаплау); **кры́ша обомше́ла** түбә мүкләнгән

ОБОНЯ́НИЕ *с* еҫ һиҙеү (тойоу) һәләте, еҫ һиҙеү (тойоу) ...ы; **о́рганы обоня́ния** еҫ һиҙеү ағзалары

ОБОНЯ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое еҫ һиҙеү ...ы; **обоня́тельный нерв** еҫ һиҙеү нервыһы

ОБОНЯ́ТЬ *несов. что* еҫ һиҙеү (тойоу); **обоня́ть за́пах ды́ма** төтөн еҫен һиҙеү

ОБОРА́ЧИВАЕМОСТЬ *ж* әйләнеш, йөрөш, әйләнештә (йөрөштә, юлда) булыу, әйләнеп ҡайтыу ваҡыты; **обора́чиваемость това́ров** тауар әйләнеше; **уско́рить обора́чиваемость ваго́нов** вагондарҙың әйләнеп ҡайтыу ваҡытын ҡыҫҡартыу

ОБОРА́ЧИВАТЬ *несов. см.* **оберну́ть**

ОБОРА́ЧИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **оберну́ться** **2.** *страд. от* **обора́чивать**

ОБОРВА́НЕЦ *м*; *разг.* йолҡош

ОБО́РВАННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **оборва́ть** **2.** *прил.* өҙөк-йыртыҡ, йыртыҡ, алама, йолҡошланып бөткән; **обо́рванная оде́жда** йыртыҡ кейем; **обо́рванный пу́тник** йолҡошланып бөткән юлаусы **3.** *прил.*; *разг.* (*незаконченный*) өҙөк-өҙөк; **обо́рванные мы́сли** өҙөк-өҙөк уйҙар

ОБОРВА́ТЬ *сов.* **1.** *что* өҙөү, өҙөп сығыу (алыу, бөтөрөү); **оборва́ть я́блоки** алмаларҙы ағасынан өҙөп алыу **2.** *что* өҙөү, тартып өҙөү; **оборва́ть ни́тку** епте өҙөү **3.** *что*; *перен.* кинәт (ҡапыл) туҡтатыу (бүлеү, бүлдереү); **оборва́ть разгово́р на полусло́ве** һөйләшеүҙе ярты һүҙҙән ҡапыл туҡтатыу; **оборва́ть речь** һүҙҙе кинәт бүлеү **4.** *кого*; *перен., разг.* (*заставить замолчать*) ҡырт киҫеү

ОБОРВА́ТЬСЯ *сов.* **1.** өҙөлөү, өҙөлөп сығыу (китеү); **верёвка оборвала́сь** бау өҙөлдө **2.** ҡолап (осоп, йығылып) төшөү; **оборва́ться с моста́** күперҙән йығылып төшөү; **оборва́ться с ло́шади** аттан ҡолап төшөү **3.** *перен.* өҙөлөү, ҡапыл туҡтау (туҡталыу, тыныу); **пе́сня оборвала́сь** йыр ҡапыл туҡтаны; **го́лос её вдруг оборва́лся** уның тауышы ҡапыл тынды **4.** *разг.* (*обноситься*) йолҡошланыу, өҫ-баш туҙып бөтөү

ОБО́РВЫШ *м*; *разг.* йолҡош, өтөк

ОБО́РКА *ж* бала итәк, ҡатмар, әүеркә; **пла́тье с обо́рками** ҡатмарлы күлдәк; **наши́ть обо́рки** ҡатмар һалыу

ОБОРО́НА *ж* **1.** *см.* **обороня́ть**, **обороня́ться** **2.** оборона, ҡурғау, ҡурғауыл; **крепи́ть оборо́ну страны́** илдең ҡурғауылын нығытыу; **кругова́я оборо́на** әйләнмәле оборона; **прорва́ть вра́жескую оборо́ну** дошмандың ҡурғауылын өҙөү; **ли́ния оборо́ны** ҡурғау (оборона) һыҙығы

ОБОРО́НЕЦ *м* (*сторонник оборончества*) ҡурғаусылыҡ яҡлы, ҡурғаусы

ОБОРОНИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое һаҡланыу ...ы, ҡурғаулау ...ы, оборона ...ы; **оборони́тельные пози́ции** ҡурғаулау позициялары; **оборони́тельные бои́** ҡурғаулау һуғышы

ОБОРО́ННЫЙ, -ая, -ое ҡурғау ...ы, ҡурғауыллау ...ы, оборона ...ы; **оборо́нные предприя́тия** оборона предприятиелары; **оборо́нная мощь страны́** илдең оборона ҡеүәте

ОБОРОНОСПОСО́БНОСТЬ *ж* ҡурғауыллауға (һаҡланыуға, ҡурсалауға) һәләтлелек, оборона һәләте; **крепи́ть обороноспосо́бность страны́** илдең оборона һәләтен нығытыу

ОБОРОНОСПОСО́БНЫЙ, -ая, -ое ҡурғауыллауға (оборонаға) һәләтле; **обороноспосо́бное госуда́рство** үҙен-үҙе һаҡлауға һәләтле дәүләт

ОБОРО́НЧЕСТВО *с*; *полит.* ҡурғаусылыҡ (*1914—1918 йй. Беренсе донъя һуғышында "ватанды һаҡлау" лозунгыһы аҫтында буржуаз дәүләтте яҡлаған оппортунистик фирҡәләр сәйәсәте*)

ОБОРОНЯ́ТЬ *несов. кого-что* һаҡлау, ҡурғауыллау; **обороня́ть Оте́чество** Ватанды һаҡлау; **обороня́ть свобо́ду** иректе һаҡлау

ОБОРОНЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** ҡурғаныу, һаҡланыу, ҡаршы тороу; **обороня́ться от врага́** дошманға ҡаршы тороу **2.** *страд. от* **обороня́ть**

ОБОРО́Т *м* **1.** *в разн. знач.* әйләнеш; **оборо́т колеса́** тәгәрмәс әйләнеше; **оборо́т ваго́нов** вагондар әйләнеше; **оборо́т полевы́х культу́р** баҫыу культуралары әйләнеше; **оборо́т капита́ла** капитал әйләнеше; **годово́й оборо́т** йыллыҡ әйләнеш **2.** ҡулланыш, ҡулланылыш; **ввести́ в оборо́т но́вое сло́во** ҡулланышҡа яңы һүҙ индереү **3.** бөгөл, бөгөм, боролма; **оборо́ты реки́**

½ 24 зак. 2.0084.05

йылға бөгөлдәре; **ле́стница с двумя́ оборо́тами** ике бөгөмлө баҫҡыс; **оборо́т пе́чи** мейестең бөгөмө **4.** йүнәлеш, төҫ; **приня́ть нежела́тельный оборо́т** теләмәгән йүнәлеш алыу **5.** икенсе (артҡы, теге) яҡ; **сде́лать на́дпись на оборо́те** икенсе яғына яҙып ҡуйыу **6.** (*словесное выражение*) әйтелеш, әйтем; **прича́стный оборо́т** *грам.* сифат ҡылым әйтеме; **газе́тные оборо́ты ре́чи** телмәрҙең гәзиткә хас әйтелештәре ♦ **брать (взять) в оборо́т** буйһондороп эшләтеү, эшләргә мәжбүр итеү

О́БОРОТЕНЬ *м*; *фольк.* әүермән, шайтан, ен, албаҫты

ОБОРО́ТИСТОСТЬ *ж*; *разг. см.* **оборо́тливость**

ОБОРО́ТИСТЫЙ, -ая, -ое *разг. см.* **оборо́тливый**

ОБОРО́ТЛИВОСТЬ *ж*; *разг.* етеҙлек, өлгөрлөк, сослоҡ, осҡорлоҡ; **прояви́ть оборо́тливость** өлгөрлөк күрһәтеү

ОБОРО́ТЛИВЫЙ, -ая, -ое *разг.* етеҙ, өлгөр, сос, осҡор; **оборо́тливый предпринима́тель** өлгөр эшҡыуар

ОБОРО́ТНЫЙ, -ая, -ое **1.** әйләнештәге; **оборо́тные сре́дства** әйләнештәге аҡсалар **2.** икенсе (артҡы, тиҫкәре, кире) яҡ; **оборо́тная сторона́ листа́** биттең икенсе яғы; **оборо́тная сторона́ тка́ни** туҡыманың тиҫкәре яғы ♦ **оборо́тная сторона́** *чего-л. берәй нәмәнең* икенсе (кире, насар) яғы (ҡылығы, сифаты); **оборо́тная сторона́ меда́ли** эштең кире (насар) яғы

ОБОРУ́ДОВАНИЕ *с* **1.** *см.* **обору́довать 2.** йыһаз, ҡорамал; **получи́ть но́вое обору́дование** яңы ҡорамал алыу; **бурово́е обору́дование** ер быраулау ҡорамалдары

ОБОРУ́ДОВАТЬ *сов., несов. что* йыһазлау, йыһазландырыу, ҡорамалдар ҡуйыу; **обору́довать мастерску́ю** оҫтахана йыһазландырыу; **обору́довать площа́дку для игр** уйын майҙансығын йыһазландырыу

ОБОСА́БЛИВАТЬ *несов. см.* **обосо́бить**

ОБОСА́БЛИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **обосо́биться 2.** *страд. от* **обоса́бливать**

ОБОСНОВА́НИЕ *с* **1.** *см.* **обоснова́ть**; **обоснова́ние свои́х взгля́дов** үҙ ҡараштарыңды дәлилләү **2.** (*основание*) нигеҙ, дәлил; **нау́чные обоснова́ния** ғилми нигеҙҙәр

ОБОСНО́ВАННОСТЬ *ж* нигеҙле (дәлилле) булыу, нигеҙлелек; **обосно́ванность реше́ния** ҡарарҙың нигеҙлелеге

ОБОСНО́ВАННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **обоснова́ть 2.** *прил.* нигеҙле; **обосно́ванное заключе́ние** нигеҙле һығымта; **обосно́ванное тре́бование** нигеҙле талап

ОБОСНОВА́ТЬ *сов. что* нигеҙләү, дәлилләү, дәлил килтереү; **обоснова́ть свою́ пози́цию** үҙ ҡарашыңды нигеҙләү

ОБОСНОВА́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* нигеҙләнеү, төпләнеү, урынлашыу; **обоснова́ться в дере́вне** ауылда төпләнеү

ОБОСНО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **обоснова́ть**

ОБОСНО́ВЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **обоснова́ться 2.** *страд. от* **обосно́вывать**

ОБОСО́БИТЬ *сов.* **1.** *кого-что* айырыу, айырып ҡуйыу (алыу), бүлеп ҡуйыу; **обосо́бить уча́сток** участканы айырып ҡуйыу **2.** *что*; *грам.* айырыу; **обосо́бить приложе́ние** өҫтәлмәлекте (өтөр менән) айырыу

ОБОСО́БИТЬСЯ *сов.* **1.** айырылыу, айырылып (бүленеп) бөтөү; **хозя́йства обосо́бились друг от дру́га** хужалыҡтар бер-береһенән айырылды **2.** (*замкнуться в себе*) бикләнеү, бикләнеп (үҙ алдына, аралашмай) йәшәү **3.** *грам.* айырымланыу

ОБОСОБЛЕ́НИЕ *с см.* **обосо́бить, обосо́биться**

ОБОСО́БЛЕННОСТЬ *ж* айырымлыҡ, айырымланғанлыҡ, айырымланған булыу, бүленеү; **национа́льная обосо́бленность** милли айырымланғанлыҡ; **сосло́вная обосо́бленность** ҡатламдарға бүленгәнлек

ОБОСО́БЛЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **обосо́бить 2.** *прил.* айырым, үҙенә башҡа (айырым); **обосо́бленное поселе́ние** айырым ултырған ауыл; **обосо́бленная ко́мната** айырым бүлмә **3.** *прил.*; *грам.* айырымланған; **обосо́бленные чле́ны предложе́ния** һөйләмдең айырымланған киҫәктәре

ОБОСОБЛЯ́ТЬ *несов. см.* **обосо́бить**

ОБОСОБЛЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **обосо́биться 2.** *страд. от* **обособля́ть**

ОБОСТРЕ́НИЕ *с см.* **обостри́ть, обостри́ться**; **обостре́ние боле́зни** сирҙең көсәйеүе (аҙыуы); **обостре́ние положе́ния** хәлдең киҫкенләшеүе

ОБОСТРЁННОСТЬ *ж* **1.** үткерлек, һиҙгерлек, көсәйгәнлек, ташып тороу, артыҡ үткер (һиҙгер, көсәйгән) булыу; **обострённость слу́ха** ишетеү һәләтенең үткерлеге (*яҡшы ишетеү*); **обострённость чувств** тойғо-хистәрҙең ташып тороуы **2.** ҡырҡыулашыу, киҫкенләшеү, ҡырҡыу (киҫкен) булыу; **обострённость отноше́ний** мөнәсәбәттәрҙең киҫкенлеге

ОБОСТРЁННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **обостри́ть 2.** *прил.* (*о чертах лица*) ослайған, ослайып сығып торған; **обострённые ску́лы** ослайып сығып торған яңаҡ **3.** *прил.* һиҙгер; **обострённый слух** һиҙгер ҡолаҡ **4.** *прил.* ҡырҡыу, киҫкенләшкән; **обострённые отноше́ния** ҡырҡыу мөнәсәбәттәр

ОБОСТРИ́ТЬ *сов. что* **1.** көсәйтеү, һиҙгерләтеү, үткерләндереү, һиҙгерләндереү; **обостри́ть жела́ние** теләкте көсәйтеү; **обостри́ть зре́ние** күреү һәләтен үткерләндереү; **обостри́ть боль** ауыртыуҙы көсәйтеү **2.** киҫкенләштереү,

ҡырҡыулаштырыу; **обостри́ть обстано́вку** хәлде киҫкенләштереү

ОБОСТРИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** (*о чертах лица*) ослайыу, һурылыу, һурылып (тартылып) китеү; **черты́ лица́ обостри́лись** йөҙө һурылған **2.** (*о чувстве, ощущении и т.п.*) көсәйеү, яҡшырыу, үткерләнеү, һиҙгерләнеү; **слух обостри́лся** ишетеү һәләте яҡшырҙы **3.** (*о болезни*) көсәйеү (аҙыу); **проце́сс в лёгких обостри́лся** үпкәләге ауырыу көсәйҙе **4.** киҫкенләшеү, ҡырҡыулашыу; **отноше́ния обостри́лись** мөнәсәбәттәр киҫкенләште

ОБОСТРЯ́ТЬ *несов. см.* **обостри́ть**

ОБОСТРЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **обостри́ться 2.** *страд. от* **обостря́ть**

ОБО́ЧИНА *ж* сит, ҡыр; **е́хать обо́чиной доро́ги** юл ситенән барыу

ОБОЮ́ДНЫЙ, -ая, -ое ике яҡлап булған, үҙ-ара, ике яҡ өсөн дә уртаҡ; **обою́дное жела́ние** ике яҡ өсөн дә уртаҡ теләк; **обою́дное согла́сие** үҙ-ара килешеү

ОБОЮДО... *урыҫ телендә ҡайһы бер ҡушма сифаттарҙың "ике яғы ла", "ике яҡтан да", "ике яҡ өсөн дә" мәғәнәһен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.*, **обоюдовы́годный** ике яҡ өсөн дә файҙалы

ОБОЮДОО́СТРЫЙ, -ая, -ое ике яғы ла үткер; **обоюдоо́стрый кинжа́л** ике яғы ла үткер хәнйәр

ОБРАБА́ТЫВАТЬ *несов. см.* **обрабо́тать**

ОБРАБА́ТЫВАЮЩИЙ, -ая, -ее *прич. от* **обраба́тывать** ♦ **обраба́тывающая промы́шленность** эшкәртеүсе сәнәғәт

ОБРАБО́ТАТЬ *сов.* **1.** *что* эшкәртеү, эшкә индереү; (*о коже*) иләү; **обрабо́тать зе́млю** ерҙе эшкәртеү; **обрабо́тать ко́жу** тире иләү; **обрабо́тать па́ром** пар менән эшкәртеү; **обрабо́тать ра́ну йо́дом** яраны йод менән эшкәртеү **2.** *кого-что*; *перен.*, *прост.* (*склонить к чему-л.*) үҙ яғына ауҙарыу, йоғонто яһау, тәьҫир итеү; **обрабо́тать свиде́теля в свою́ по́льзу** шаһитты үҙ яғыңа ауҙарыу

ОБРАБО́ТКА *ж см.* **обрабо́тать**; **обрабо́тка ка́мня** ташты эшкәртеү; **обрабо́тка дета́ли** деталде эшкәртеү; **обрабо́тка о́черка** очеркты эшкәртеү

ОБРА́ДОВАТЬ *сов. кого-что* шатландырыу, һөйөндөрөү, ҡыуандырыу, кинәндереү; **обра́довать хоро́шим изве́стием** яҡшы хәбәр менән шатландырыу

ОБРА́ДОВАТЬСЯ *сов.* шатланыу, һөйөнөү, ҡыуаныу, кинәнеү; **обра́доваться встре́че** осрашыуға ҡыуаныу; **обра́доваться пода́рку** бүләккә шатланыу

О́БРАЗ I *м* **1.** (*внешний вид, облик*) ҡиәфәт, сүрәт; **измени́ть свой о́браз** ҡиәфәтте үҙгәртеү; **приня́ть о́браз** *чей-л. берәйһенең* сүрәтенә инеү **2.** *обычно мн.* **о́бразы** (*воображаемое представление о ком-чём-л.*) күренеш, һын; **све́тлые о́бразы бу́дущего** киләсәктең яҡты күренештәре **3.** *филос.* һүрәт; **мы́сленные о́бразы вне́шнего ми́ра** тышҡы донъяның уйҙағы һүрәттәре **4.** *лит.*, *иск.* образ; **поэ́т мы́слит о́бразами** шағир образдар менән фекерләй; **о́браз Хади́й** Һәҙиә образы **5.** *чего* рәүеш; **о́браз жи́зни** йәшәү рәүеше; **о́браз мы́слей** фекер йөрөтөү рәүеше ♦ **гла́вным о́бразом** күбеһенсә, башлыса; **нико́им о́бразом** бер нисек тә, бер хәлдә лә; **надлежа́щим о́бразом** тейешле рәүештә; **таки́м о́бразом** шулай итеп, шул рәүештә; **ра́вным о́бразом** шулай уҡ; **реши́тельным о́бразом** ҡырҡа рәүештә; **не́которым о́бразом** ҡайһы бер (ниндәйҙер) рәүештә; **поэти́ческий о́браз** поэтик сара; **утра́тить (потеря́ть) челове́ческий о́браз** кешелек сифатын юғалтыу

О́БРАЗ II *м* (*мн.* **образа́**) тәре

ОБРАЗЕ́Ц *м* **1.** *чего* и *без доп.* өлгө, үрнәк; **образе́ц рису́нка** һүрәт өлгөһө; **образцы́ го́рных поро́д** тау тоҡомо үрнәктәре **2.** *чего* үрнәк; **служи́ть образцо́м нра́вственности** әхлаҡлылыҡ үрнәге булып тороу; **образе́ц му́жества** батырлыҡ үрнәге; **быть образцо́м** үрнәк булыу **3.** төр, төҙөлөш; **тка́ни но́вых образцо́в** яңы төр туҡымалар; **дом стари́нного образца́** иҫке төҙөлөшлө өй

ОБРАЗИ́НА *ж*; *прост.* ҡотһоҙ, йәмһеҙ, ямаҡ йөҙ, шөкәтһеҙ

О́БРАЗНОСТЬ *ж* образлылыҡ, тасуирлылыҡ; **о́бразность ре́чи** телмәр(ҙең) образлылығы

О́БРАЗНЫЙ, -ая, -ое образлы; **о́бразное мышле́ние** образлы фекерләү; **о́бразное позна́ние ми́ра** донъяны образлы таныу; **о́бразное выраже́ние** образлы әйтем

ОБРАЗОВА́НИЕ I *с* **1.** *см.* **образова́ть** 1, **образова́ться**; **образова́ние госуда́рства** дәүләтте ойоштороу; **образова́ние водяны́х паро́в** һыу быуының барлыҡҡа килеүе **2.** ҡатлам; **го́рные образова́ния** тау ҡатламдары; **жировы́е образова́ния** (тире аҫтындағы) май ҡатламдары

ОБРАЗОВА́НИЕ II *с* **1.** (*обучение*) уҡыу-уҡытыу, белем, мәғариф; **наро́дное образова́ние** халыҡ мәғарифы; **пра́во на образова́ние** белем алыуға хоҡуҡ; **вопро́сы образова́ния** уҡыу-уҡытыу мәсьәләләре **2.** (*совокупность знаний, полученных в результате обучения*) белем; **вы́сшее образова́ние** юғары белем; **специа́льное образова́ние** махсус белем; **получи́ть техни́ческое образова́ние** техник белем алыу

ОБРАЗО́ВАННОСТЬ *ж* уҡымышлылыҡ, белемлелек, белем дәрәжәһе; **оцени́ть образо́ванность** *чью-л. берәйһенең* уҡымышлылығына баһа биреү

ОБРАЗО́ВАННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **образова́ть** 2; **2.** *прил.* уҡыған, уҡымышлы, белемле; **образо́ванный челове́к** уҡымышлы кеше; **образо́ванное о́бщество** белемле йәмғиәт

ОБРАЗОВА́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое белем биреү (арттырыу) ...ы, белем ...ы, уҡымышлылыҡ ...ы; **постано́вка образова́тельного де́ла** белем биреү эшенең ҡуйылышы; **образова́тельные экску́рсии** белем арттырыу экскурсиялары; **образова́тельный у́ровень** уҡымышлылыҡ дәрәжәһе ♦ **образова́тельный ценз** белем цензы

ОБРАЗОВА́ТЬ I *сов., несов. что* **1.** (*создать, составить*) тәшкил (хасил) итеү, барлыҡҡа килтереү; **две кни́ги рома́на образу́ют дило́гию** романдың ике китабы дилогияны тәшкил итә; **доро́га образу́ет полукру́г** юл ярым түңәрәк яһай **2.** (*основать*) ойоштороу, төҙөү, булдырыу; **образова́ть коми́ссию** комиссия ойоштороу

ОБРАЗОВА́ТЬ II *сов., несов.; уст.* **1.** (*просветить*) белемгә эйә булыу, уҡытыу **2.** (*усовершенствовать, выработать*) камиллаштырыу, яйға һалыу; **образова́л свою́ речь** үҙемдең телмәремде камиллаштырҙым

ОБРАЗОВА́ТЬСЯ *сов., несов.* **1.** (*получиться, возникнуть*) барлыҡҡа килеү, хасил булыу; **от взры́ва образова́лась воро́нка** шартлауҙан соҡор барлыҡҡа килгән **2.** (*организоваться*) ойошоу, ойошторолоу, төҙөлөү; **образу́ется но́вый кружо́к** яңы түңәрәк ойошторола **3.** *разг.* (*уладиться*) яйланыу, рәтләнеү, яйға (рәткә) һалыныу; **не беспоко́йтесь, всё образу́ется** борсолмағыҙ, бөтәһе лә яйланыр

ОБРАЗО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **образова́ть**

ОБРАЗО́ВЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **образова́ться 2.** *страд. от* **образо́вывать**

ОБРАЗУ́МИТЬ *сов. кого-что* аҡылға ултыртыу (индереү, керетеү); **образу́мить собесе́дника** әңгәмәсене аҡылға ултыртыу

ОБРАЗУ́МИТЬСЯ *сов.* аҡылланыу, аҡыл инеү (кереү), аҡылға ултырыу; **с во́зрастом образу́мился** олоғая бара аҡылға ултырҙы

ОБРАЗЦО́ВО-ПОКАЗА́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое үрнәк булырлыҡ (алырлыҡ), үрнәк булған (булып торған); **образцо́во-показа́тельная шко́ла** үрнәк булып торған мәктәп

ОБРАЗЦО́ВЫЙ, -ая, -ое үрнәк, үрнәк булырлыҡ (алырлыҡ); **образцо́вый уро́к** үрнәк дәрес; **образцо́вый поря́док** үрнәк булырлыҡ тәртип; **образцо́вые хозя́йства** үрнәк алырлыҡ хужалыҡтар

ОБРА́ЗЧИК *м* үрнәк, өлгө; **обра́зчик тка́ни** туҡыма өлгөһө

ОБРА́МИТЬ *сов. что; разг.* ҡыҫанлау, рамлау, ҡыҫанға (рамға) ҡуйыу; **обра́мить карти́ну** картинаны ҡыҫанға ҡуйыу

ОБРАМЛЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **обра́мить 2.** (*рамка, окружение*) рам, ҡыҫан, ҡайма, тирәс, уратып алыу, солғаныу; **литерату́рное обрамле́ние** әҙәби солғаныу; **обрамле́ние гравю́ры** гравюраның ҡыҫаны (рамы); **обрамле́ние зе́ркала** көҙгөнөң ҡыҫаны (рамы)

ОБРАМЛЯ́ТЬ *несов.* **1.** *см.* **обра́мить 2.** *что* (*окружать, окаймлять*) уратыу, ҡаймалау, уратып (тирәләп) тороу; **ви́шни обрамля́ют сад** сейә ағастары баҡсаны уратып тора

ОБРАСТА́ТЬ *несов. см.* **обрасти́**

ОБРАСТИ́ *сов.* **1.** *чем* и *без доп.* баҫыу, етеү, ҡаплау, үҫеп ҡаплау (ҡапланыу); **обрасти́ ли́пой** йүкә ҡаплау; **обрасти́ мо́хом** мүк баҫыу, мүк менән ҡапланыу; **обрасти́ волоса́ми** сәс етеү **2.** *чем; перен., разг.* уратып алыныу, барлыҡҡа килеү; **го́род обро́с посёлками** ҡала тирәһендә ҡасабалар барлыҡҡа килде **3.** *чем; перен., разг.* булдырыу, ойоштороу; **обрасти́ хозя́йством** хужалыҡты ойоштороу; **обрасти́ знако́мствами** таныш-белештәр булдырыу

ОБРА́Т *м; спец.* айыртҡан һөт

ОБРАТИ́МОСТЬ *ж; спец.* ҡайтмалылыҡ, элекке хәлгә ҡайтыу һәләте; **обрати́мость хими́ческих реа́кций** химик реакцияларҙың ҡайтмалылығы

ОБРАТИ́МЫЙ, -ая, -ое *спец.* ҡайтмалы, кире ҡайтыусан, элекке хәленә кире ҡайтыусан; **обрати́мые измене́ния** кирегә ҡайтмалы үҙгәрештәр; **обрати́мые реа́кции** ҡайтмалы реакциялар

ОБРАТИ́ТЬ *сов.* **1.** *что; прям., перен.* (*повернуть, направить, устремить*) төбәү, бороу, йүнәлтеү, йүнәлдереү; **обрати́ть глаза́ на сце́ну** күҙҙе сәхнәгә төбәү; **обрати́ть лицо́** *к кому-л.* *берәйһенә* йөҙҙө бороу; **обрати́ть ору́жие про́тив неприя́теля** ҡоралды дошманға ҡаршы йүнәлтеү; **обрати́ть разгово́р к друго́му предме́ту** һөйләшеүҙе икенсе нәмәгә бороу **2.** *кого-что; книжн.* күндереү, баҫтырыу; **обрати́ть на пра́вильный путь** дөрөҫ юлға баҫтырыу; **обрати́ть в мусульма́нскую ве́ру** мосолман диненә күндереү **3.** *кого-что, во что* (*изменить, превратить*) әүерелдереү, әйләндереү; **обрати́ть во́ду в пар** һыуҙы быуға әйләндереү; **обрати́ть де́ло в шу́тку** эште көлкөгә әйләндереү; **обрати́ть дом в музе́й** өйҙө музейға әүерелдереү **4.** (*обменять*) ҡулланыу, тотоу, әйләндереү; **обрати́ть всё в капита́л** бөтәһен дә капиталға әйләндереү; **обрати́ть де́ньги в ве́щи** аҡсаны әйбергә әйләндереү ♦ **обрати́ть в бе́гство** ҡасырға мәжбүр итеү; **обрати́ть на путь и́стины (на и́стинный путь)** *см.* **путь; обрати́ть в свою́ ве́ру** *кого* үҙ ҡараштарыңа күндереү

ОБРАТИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** (*повернуться*) боролоу, әйләнеү, төбәлеү; **обрати́ться лицо́м к окну́** йөҙ менән тәҙрәгә боролоу; **все взо́ры обрати́лись на неё** барлыҡ ҡараштар уға төбәлде **2.** *перен.* эш-мәсьәләгә төбәлеү, йүнәлеү; **мы́сли его́ обрати́лись к про́шлому** уның уйҙары үткәндәргә йүнәлде **3.** *к чему-л.* (*взяться за что-л., перейти к чему-л.*) тотоноу, керешеү, шөғөлләнә башлау; **обрати́ться к нау́ке** фән менән шөғөлләнә башлау; **обрати́ться к кни́гам** китап

уҡырға тотоноу **4.** *к кому-чему-л.* барыу, мөрәжәғәт итеү, һүҙ ҡушыу, өндәшеү, бағыу; **обрати́ться к врачу́** табипҡа барыу; **обрати́ться с воззва́нием** саҡырыу менән мөрәжәғәт итеү **5.** *в кого-что, кем-чем* әйләнеү, әүерелеү; **жи́дкость обрати́лась в газ** шыйыҡса газға әүерелде **6.** (*полностью отдаться какому-л. чувству, состоянию*) -й башлау, -ға/-гә бирелеү, булып -ыу/-еү; **обрати́ться в слух** бөтә иғтибар менән тыңлай башлау ♦ **обрати́ться в бе́гство** ҡасырға мәжбүр булыу

ОБРА́ТНО *нареч.* **1.** кире, кирегә; **поверну́ть обра́тно** кире боролоу; **получи́ть де́ньги обра́тно** аҡсаны кире алыу **2.** *разг.* (*наоборот*) киреһенсә

ОБРА́ТНЫЙ, -ая, -ое **1.** кире, кире ҡайта торған; **в обра́тном направле́нии** кире йүнәлештә; **обра́тный по́езд** кире ҡайта торған поезд; **обра́тный путь** кире ҡайта торған юл; **обра́тный проце́сс** кире процесс **2.** кире, ҡапма-ҡаршы; **в обра́тном поря́дке** кире тәртиптә; **обра́тный смысл** ҡапма-ҡаршы мәғәнә **3.** тиҫкәре, икенсе, артҡы, кире; **обра́тная сторона́ моне́ты** аҡсаның кире яғы; **обра́тная сторона́ мате́рии** туҡыманың тиҫкәре яғы **4.** *мат.* кире; **обра́тная дробь** кире кәсер ♦ **обра́тный а́дрес** кире адрес; **обра́тный биле́т** кире ҡайтыу билеты; **обра́тная си́ла зако́на** *юр.* закондың кире көсө (*закондың үҙе сығыуынан элек булған эштәргә ҡарата ҡулланылыуы*); **обра́тный слова́рь** кире һүҙлек (*һүҙҙәрҙең урыны уларҙың һуңғы хәрефтәренең алфавит тәртибенә нигеҙләнгән һүҙлек*)

ОБРАЩА́ТЬ *несов. см.* **обрати́ть**

ОБРАЩА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **обрати́ться** **2.** (*вращаться*) йөрөү, әйләнеү; **Земля́ обраща́ется вокру́г Со́лнца** Ер Ҡояш тирәләй әйләнә **3.** *эк.* әйләнеү, әйләнештә булыу, әйләнеш яһау; **капита́л обраща́ется ме́дленно** капитал әкрен әйләнә; **на би́рже ежеме́сячно обраща́ется милли́он рубле́й** ай һайын биржала миллион һум әйләнеш яһала **4.** *с кем* (*поступать каким-л. образом*) мөғәмәлә итеү, булыу; **хорошо́ обраща́ться с подчинёнными** ҡул аҫтында эшләүселәргә яҡшы булыу; **уважи́тельно обраща́ться друг с дру́гом** бер-береңә ихтирам менән мөғәмәлә итеү **5.** *с чем* эш итеү, ҡулланыу; **уме́ть обраща́ться с ору́жием** ҡорал ҡуллана белеү; **осторо́жно обраща́ться с прибо́рами** приборҙар менән һаҡ эш итеү **6.** *страд. от* **обраща́ть**

ОБРАЩЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **обрати́ть, обрати́ться**; **обраще́ние плане́т** планеталарҙың әйләнеүе; **обраще́ние просты́х дробе́й в десяти́чные** ябай кәсерҙе унарлы кәсерҙәргә әйләндереү **2.** (*обхождение*) мөғәмәлә, хәл итеү; **мя́гкое обраще́ние с ребёнком** бала менән йомшаҡ мөғәмәлә итеү; **изы́сканность обраще́ния** мөғәмәләнең нәзәкәтлеге **3.** (*призыв, просьба*) саҡырыу, мөрәжәғәт; **обраще́ние к наро́ду** халыҡҡа мөрәжәғәт; **приня́ть обраще́ние** мөрәжәғәт ҡабул итеү; **посла́ть обраще́ние** мөрәжәғәт ебәреү **4.** *грам.* өндәш һүҙ; **вы́делить обраще́ние запяты́ми** өндәш һүҙҙе өтөрҙәр менән айырыу **5.** (*употребление*) ҡулланыу, ҡулланыш; **пусти́ть в обраще́ние** ҡулланыуға индереү; **изъя́ть из обраще́ния** ҡулланыштан сығарыу; **находи́ться в обраще́нии** ҡулланышта булыу **6.** *эк.* әйләнеш; **това́рное обраще́ние** тауар әйләнеше **7.** *лог.* (*вид умозаключения*) әйләндереү

ОБРЕ́З *м* **1.** (*обрезанный край, кромка*) ҡыр, сит, киҫем, киҫелгән урын; **кни́га с золоты́м обре́зом** алтын ситле китап **2.** (*оружие*) обрез (*көбәге киҫелгән мылтыҡ*) ♦ **в обре́з** саҡ-саҡ ҡына, етер-етмәҫ кенә

ОБРЕ́ЗАНИЕ и **ОБРЕЗА́НИЕ** *с*; *рел.* сөннәтләү, сөннәткә ултыртыу (биреү)

ОБРЕЗА́НИЕ *с см.* **обре́зать** 1; **обреза́ние дере́вьев** ағас ботаҡтарын киҫеү

ОБРЕ́ЗАТЬ *сов.* **1.** *что* ҡыҫҡартыу, киҫеү, киҫеп алыу (ҡыҫҡартыу, ташлау), мөнтәү; **обре́зать во́лосы** сәсте киҫеп ҡыҫҡартыу; **обре́зать верёвку** бауҙы киҫеү; **обре́зать ко́рочку хле́ба** икмәктең ҡыйырын киҫеп алыу **2.** *что* (*поранить*) киҫеү, ҡырҡыу, киҫеп яралау; **обре́зать па́лец** бармаҡты киҫеү **3.** *кого-что*; *перен., разг.* ҡырт киҫеү (туҡтатыу, бүлеү); **обре́зать на пе́рвом сло́ве** беренсе һүҙҙән үк ҡырт киҫеү, бер һүҙҙән туҡтатыу **4.** *кого-что*; *рел.* сөннәтләү, сөннәткә ултыртыу (биреү) ♦ **обре́зать кры́лья** *кому* ҡанатын ҡырҡыу (һындырыу)

ОБРЕЗА́ТЬ *несов. см.* **обре́зать**

ОБРЕ́ЗАТЬСЯ *сов.*; *разг.* киҫелеү, ҡырҡылыу, киҫеп яраланыу; **обре́заться ножо́м** бысаҡҡа киҫелеү

ОБРЕЗА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **обре́заться** **2.** *страд. от* **обреза́ть**

ОБРЕ́ЗКА *ж см.* **обре́зать** — **обреза́ть**

ОБРЕЗНО́Й, -ая, -ое **1.** ҡыры (ситe) киҫелгән; **обрезно́й тёс** ҡыры киҫелгән таҡта **2.** киҫеү ...ы, ҡыҫҡартыу ...ы; **обрезно́й стано́к** киҫеү станогы

ОБРЕ́ЗОК *м* киҫенте, ҡырҡынты; **обре́зки ко́жи** тире киҫентеләре

ОБРЕКА́ТЬ *несов. см.* **обре́чь**

ОБРЕМЕНИ́ТЕЛЬНОСТЬ *ж* мәшәҡәтлелек, мәшәҡәтле булыу; **обремени́тельность поруче́ния** йомоштоң мәшәҡәтле булыуы

ОБРЕМЕНИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое ауыр, мәшәҡәтле; **обремени́тельные обя́занности** мәшәҡәтле вазифалар; **счита́ть обремени́тельным** мәшәҡәтле һанау

ОБРЕМЕНИ́ТЬ *сов. кого-что, чем* ҡамасаулау, борсоу, мәшәҡәтләү, мәшәҡәтләндереү, имгәк булыу; **обремени́ть про́сьбой** үтенес менән борсоу; **обремени́ть непоси́льным трудо́м** ауыр эш ҡушып ҡамасаулау

ОБРЕМЕНЯ́ТЬ *несов. см.* **обремени́ть**

ОБРЕСТИ́ *сов. кого-что*; *книжн.* табыу, ирешеү; **обрести́ сча́стье** бәхеткә ирешеү; **обрести́ друзе́й** дуҫтар табыу; **обрести́ душе́вный поко́й** күңел тыныслығы табыу

ОБРЕТА́ТЬ *несов. см.* **обрести́**

ОБРЕЧЁННОСТЬ *ж* һәләкәткә дусар булғанлыҡ (ителгәнлек), һәләкәткә (бөтөүгә) дусар булыу; **чу́вство обречённости** һәләкәткә дусар булыу тойғоһо

ОБРЕЧЁННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **обре́чь 2.** *прил.* һәләкәткә (бөтөүгә) дусар булған (ителгән); **спасти́ обречённого челове́ка** һәләкәткә дусар булған кешене ҡотҡарыу

ОБРЕ́ЧЬ *сов. кого-что, на что*; *книжн.* дусар итеү; **обре́чь себя́ на одино́чество** үҙенде яңғыҙлыҡҡа дусар итеү

ОБРИВА́ТЬ *несов. см.* **обри́ть**

ОБРИВА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **обри́ться 2.** *страд. от* **обрива́ть**

ОБРИСОВА́ТЬ *сов.* **1.** *что* тирәләй һыҙып сығыу; **обрисова́ть ко́нтур черни́лами** контурҙы ҡара менән тирәләй һыҙып сығыу **2.** *кого-что*; *перен.* һүрәтләү, тасуирлау, һөйләп (әйтеп) биреү; **обрисова́ть красо́ты приро́ды** тәбиғәттең хозурлығын тасуирлау; **обрисова́ть в двух слова́х** бер-ике һүҙ менән һөйләп биреү

ОБРИСОВА́ТЬСЯ *сов.* **1.** (асыҡ) күренә (беленә) башлау, күренеү; **в темноте́ обрисова́лась фигу́ра де́вушки** ҡараңғыла ҡыҙ һыны күренде **2.** *перен.* (*стать ясным, выявиться*) асыҡланыу, мәғлүм булыу, беленеү; **ситуа́ция обрисова́лась** ситуация асыҡланды; **зада́чи пое́здки вско́ре обрисова́лись** барыу маҡсаты тиҙҙән мәғлүм булды

ОБРИСО́ВКА *ж см.* **обрисова́ть**, **обрисова́ться**

ОБРИСО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **обрисова́ть**

ОБРИСО́ВЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **обрисова́ться 2.** *страд. от* **обрисо́вывать**

ОБРИ́ТЬ *сов. кого-что* ҡырыу, ҡырып алыу (ташлау); **обри́ть бо́роду** һаҡалды ҡырып ташлау; **обри́ть го́лову** сәсте ҡырыу

ОБРИ́ТЬСЯ *сов.* ҡырыныу, ҡырынып алыу

ОБРО́К *м*; *ист.* оброк (*крепостнойлыҡ ваҡытында крәҫтиәндәрҙән алпауыттар алған һалым*)

ОБРОНИ́ТЬ *сов.* **1.** *что*; *разг.* төшөрөп ҡалдырыу (юғалтыу), төшөрөп ебәреү; **оброни́ть паке́т** пакетты төшөрөп ҡалдырыу; **оброни́ть на ковёр** келәмгә төшөрөп ебәреү **2.** (*листву*) ҡойоу; **оброни́ть листву́** япраҡ ҡойоу **3.** *что* и *без доп.* ысҡындырыу, әйтеп ҡуйыу (һалыу); **оброни́ть сло́во** һүҙ әйтеп һалыу; **он оброни́л, что не придёт** ул килмәйем тип ысҡындырҙы

ОБРО́ЧНЫЙ, -ая, -ое *ист.* **1.** оброк ...ы; **обро́чные де́ньги** оброк аҡсалары **2.** оброк түләүсе; **обро́чные крестья́не** оброк түләүсе крәҫтиәндәр

ОБРУБА́ТЬ *несов. см.* **обруби́ть**

ОБРУБИ́ТЬ *сов. что* **1.** сабып (киҫеп) ҡыҫҡартыу, киҫеп алыу (ташлау); **обруби́ть жердь** кәртәне сабып ҡыҫҡартыу; **обруби́ть су́чья** ботаҡтарҙы киҫеп ташлау **2.** ситен бөгөү; **обруби́ть платки́** яулыҡ ситен бөгөү

ОБРУ́БОК *м* **1.** (*бревна, дерева и т.п.*) түмәр, бүкән; **обру́бок ду́ба** имән түмәре **2.** ҡырҡынды, киҫенде; **обру́бок хвоста́** ҡойроҡ киҫендеһе

ОБРУГА́ТЬ *сов.* **1.** *кого* (*обозвать, выругать*) һүгеү, орошоу, әрләү, тиргәү, һүгеп (әрләп, тиргәп) ташлау **2.** *кого-что*; *разг.* яманлау, тетеп һалыу; **обруга́ть статью́** мәҡәләне яманлау

ОБРУСЕ́ЛЫЙ, -ая, -ое урыҫлашҡан

ОБРУСЕ́НИЕ *с см.* **обрусе́ть**

ОБРУСЕ́ТЬ *сов.* урыҫлашыу

О́БРУЧ *м* ҡоршау

ОБРУЧА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое никах ...ы; **обруча́льное кольцо́** никах балдағы

ОБРУЧА́ТЬ *несов. см.* **обручи́ть**

ОБРУЧА́ТЬСЯ *несов. см.* **обручи́ться**

ОБРУЧЕ́НИЕ *с* никахлау (*кейәү менән кәләш бармағына балдаҡ кейҙереү*)

ОБРУЧИ́ТЬ *сов.* никахлау, никах уҡыу

ОБРУЧИ́ТЬСЯ *сов.* никахлашыу

ОБРУ́ШИВАТЬ *несов. см.* **обру́шить**

ОБРУ́ШИВАТЬСЯ *несов. см.* **обру́шиться**

ОБРУ́ШИТЬ *сов. что* **1.** емереп (ишелдереп) төшөрөү; **обру́шить сте́ну** стенаны емереп төшөрөү **2.** *на кого-что*; *перен.* (*устремить на кого-что-л.*) яуҙырыу, ташлау; **обру́шить ого́нь на врага́** дошманға ут яуҙырыу; **обру́шить обвине́ния** ғәйеп ташлау (тағыу)

ОБРУ́ШИТЬСЯ *сов.* **1.** (*рухнуть*) ишелеп (емерелеп) төшөү; **дом обру́шился** өй емерелеп төшкән **2.** (*устремиться*) ташланыу, ябырылыу; **во́лны обру́шились на бе́рег** тулҡындар ярға ташланды **3.** *перен.* (*неожиданно постичь кого-что-л.*) (башына, өҫтөнә) төшөү; **несча́стье обру́шилось внеза́пно** көтмәгәндә бәлә төштө **4.** *на кого-что*; *перен.* ташланыу, һөжүм итеү, ябырылыу; **обру́шиться на врага́** дошманға ташланыу

ОБРЫ́В *м* **1.** *см.* **оборва́ть** 2, **оборва́ться** 1; **2.** *спец.* өҙөк, өҙөк урын, өҙөлгән ер; **найти́ обры́в** өҙөлгән ерҙе табыу **3.** (*крутой откос*) текә яр, ярлау; **круто́й обры́в** текә яр; **подойти́ к обры́ву** ярлауға килеп баҫыу

ОБРЫВА́ТЬ I *несов. см.* **оборва́ть**

ОБРЫВА́ТЬ II *несов. см.* **обры́ть**

ОБРЫВА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **оборва́ться** 1—3; **2.** *страд. от* **обрыва́ть** I

ОБРЫ́ВИСТЫЙ, -ая, -ое **1.** ярлау, текә; **обры́вистый бе́рег** текә яр **2.** *перен.* өҙөк-өҙөк; **обры́вистая речь** өҙөк-өҙөк телмәр

ОБРЫ́ВОК *м* **1.** киҫәк; **обры́вок бума́ги** ҡағыҙ киҫәге; **обры́вок ле́нты** таҫма киҫәге **2.** *перен.* өҙөк; **обры́вки фра́зы** фраза өҙөктәре

ОБРЫ́ЗГАТЬ *сов. кого-что* сәсрәтеү, бөркөү, сәсрәтеп (бөркөп) бөтөрөү; **обры́згать пальто́ гря́зью** пальтоға бысраҡ сәсрәтеү; **обры́згать лицо́ водо́й** биткә һыу бөркөү

ОБРЫ́ЗГАТЬСЯ *сов.* өҫтөңә сәсрәтеү

ОБРЫ́ЗГИВАТЬ *несов. см.* **обры́згать**

ОБРЫ́ЗГИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **обры́згаться 2.** *страд. от* **обры́згивать**

ОБРЫ́СКАТЬ *сов. что*; *разг.* гиҙеү, эҙләп (гиҙеп, йөрөп) сығыу; **обры́скать весь свет** бөтә донъяны гиҙеп сығыу

ОБРЫ́ТЬ *сов. что* **1.** (*изрыть по краю*) тирәләй ҡаҙып (соҡоп) сығыу **2.** тирәләй ҡаҙып (йомшартып) сығыу; **обры́ть я́блоню** алмағас төбөн ҡаҙып сығыу

ОБРЮ́ЗГЛЫЙ, -ая, -ое шешенке, шешмәк; **обрю́згкое лицо́** шешенке бит

ОБРЮ́ЗГНУТЬ *сов.* бүртенеү, шешенеү, шешмәкләнеү, (тиреһе) һалынып төшөү

ОБРЮ́ЗГШИЙ, -ая, -ее **1.** *прич. от* **обрю́згнуть 2.** *прил. см.* **обрю́зглый**

ОБРЯ́Д *м* йола, ғөрөф, ғөрөф-ғәҙәт; **сва́дебный обря́д** туй йолаһы; **обря́д угоще́ния** ҡунаҡ күрһәтеү йолаһы

ОБРЯ́ДОВЫЙ, -ая, -ое йола ...ы, ғөрөф-ғәҙәт ...ы; **обря́довые пе́сни** йола йырҙары

ОБСАДИ́ТЬ *сов. что, чем* тирәләй ултыртыу (ултыртып сығыу); **обсади́ть пруд дере́вьями** быуа тирәһенә ағас ултыртыу

ОБСА́ЖИВАТЬ *несов. см.* **обсади́ть**

ОБСА́СЫВАТЬ *несов. см.* **обсоса́ть**

ОБСА́ХАРИВАТЬ *несов. см.* **обса́харить**

ОБСА́ХАРИТЬ *сов. что*; *разг.* шәкәрләү, шәкәр һибеү (һибеп сығыу), шәкәрләп ҡуйыу; **обса́харить мали́ну** ҡурай еләген шәкәрләп ҡуйыу

ОБСЕКА́ТЬ *несов. см.* **обсе́чь**

ОБСЕМЕНЕ́НИЕ *с см.* **обсемени́ть** — **обсеменя́ть**

ОБСЕМЕНИ́ТЬ *сов. что*; *с.-х.* орлоҡ сәсеү; **обсемени́ть по́ле** ҡырға орлоҡ сәсеү

ОБСЕМЕНИ́ТЬСЯ *сов.*; *бот.* орлоҡланыу, орлоҡ биреү

ОБСЕМЕНЯ́ТЬ *несов. см.* **обсемени́ть**

ОБСЕМЕНЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **обсемени́ться 2.** *страд. от* **обсеменя́ть**

ОБСЕРВАТО́РИЯ *ж* обсерватория

ОБСЕ́СТЬ *сов. кого-что*; *разг.* тирәләй (уратып) ултырыу (ҡуныу); **обсе́сть го́стя круго́м** ҡунаҡты уратып ултырыу; **ста́я обсе́ла су́чья** ҡош тубы ботаҡтарҙы тирәләп ҡунған

ОБСЕ́ЧЬ *сов. что* **1.** (*отсекая, удалить*) киҫеп (ҡырҡып) төшөрөү, киҫеп (ҡырҡып, сабып) ташлау; **обсе́чь су́чья** ағас ботаҡтарын киҫеп төшөрөү **2.** *спец.* (*обтесать*) шымартыу, шымартып сығыу; **обсе́чь ка́мень** ташты шымартыу

ОБСКАКА́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что* и *без доп.* (*проскакать вокруг*) саптырып әйләнеп сығыу; **обскака́ть ро́щу** ҡулҡыны саптырып әйләнеп сығыу; **обскака́ть полго́рода** ярты ҡаланы саптырып әйләнеп сығыу **2.** *кого* (*скача, обогнать*) саптырып уҙып китеү **3.** *кого*; *перен.*, *разг.* (*опередить в чём-л.*) уҙып китеү, артта ҡалдырыу

ОБСКА́КИВАТЬ *несов. см.* **обскака́ть**

ОБСКУРА́НТ *м*; *книжн.* ҡәҙимсе, обскурант

ОБСКУРАНТИ́ЗМ *м*; *книжн.* ҡәҙимселек, обскурантлыҡ

ОБСКУРАНТИ́СТСКИЙ, -ая, -ое *книжн.* ҡәҙимселек ...ы, обскурантлыҡ ...ы; **обскуранти́стские взгля́ды** ҡәҙимселек ҡараштары

ОБСЛЕ́ДОВАНИЕ *с см.* **обсле́довать**

ОБСЛЕ́ДОВАТЕЛЬ *м* тикшереүсе, тикшереү үткәреүсе

ОБСЛЕ́ДОВАТЬ *сов.*, *несов. кого-что* тикшереү, ҡарау, тикшереп (ҡарап) сығыу, тикшереү үткәреү; **обсле́довать де́ятельность** *чью-л.* берәйһенең эшмәкәрлеген тикшереү; **обсле́довать ме́стность** ерҙе тикшереп сығыу; **обсле́довать больно́го** ауырыуҙы ҡарау

ОБСЛУ́ЖИВАНИЕ *с см.* **обслу́живать**; **медици́нское обслу́живание** медицина ярҙамы күрһәтеү; **сфе́ра обслу́живания** хеҙмәт күрһәтеү өлкәһе

ОБСЛУ́ЖИВАТЬ *несов.* **1.** *кого-что* хеҙмәтләндереү; **обслу́живать покупа́телей** һатып алыусыларҙы хеҙмәтләндереү; **обслу́живать чита́телей** уҡыусыларҙы хеҙмәтләндереү **2.** *что* (*работать на чём-л.*) эшләү; **обслу́живать не́сколько станко́в** бер нисә станокта эшләү

ОБСЛУ́ЖИВАЮЩИЙ, -ая, -ее хеҙмәтләндереүсе, эшләүсе; **обслу́живающий персона́л** хеҙмәтләндереүсе кешеләр

ОБСЛУЖИ́ТЬ *сов. см.* **обслу́живать** 1

ОБСЛЮНИ́ТЬ *сов. кого-что*; *разг.* төкөрөкләү (шайыҡлау), төкөрөкләп (шайыҡлап) бөтөрөү

ОБСОСА́ТЬ *сов.* һурып бөтөрөү; **обсоса́ть конфе́ту** кәнфитте һурып бөтөрөү

ОБСО́ХНУТЬ *сов.* кибеү, ҡороу, кибеп (ҡороп) бөтөү; **оде́жда обсо́хла** кейем кибеп бөттө; **доро́ги обсо́хли** юлдар ҡороно

ОБСТА́ВИТЬ *сов.* **1.** *кого-что, чем* (*окружить, поставить вокруг чего-л.*) тирәләй (тирәярына) ҡуйыу, тирәләй ҡуйып (теҙеп) сығыу **2.** *что* йыһазлау, йыһазландырыу; **обста́вить кварти́ру** фатирҙы мебель менән йыһазлау; **обста́вить кабине́т** кабинетты йыһазландырыу **3.** *что*; *перен.*, *разг.* ойоштороу; **обста́вить встре́чу как сле́дует** осрашыуҙы тейешле итеп ойоштороу **4.** *кого*; *прост.* (*обмануть*) төп башына ултыртыу, алдау, алдап китеү **5.** *кого*; *прост.* (*обогнать в чём-л.*) уҙып китеү, артта ҡалдырыу **6.** *кого*; *прост.* (*обыграть*) отоп сығыу (бөтөрөү)

ОБСТА́ВИТЬСЯ *сов.*; *разг.* **1.** (*окружить себя чем-л.*) тирә-яҡҡа (ян-яҡҡа) теҙеп (өйөп) ҡуйыу, күмелеү; **обста́виться поду́шками** ян-

яҡҡа мендәрҙәр теҙеп ҡуйыу; **обста́виться кни́гами** китаптарға күмелеү 2. (*обзавестись мебелью*) мебель ҡуйыу, мебель менән йыһазлау; **обста́виться ме́белью** мебель ҡуйыу

ОБСТАВЛЯ́ТЬ *несов. см.* **обста́вить**

ОБСТАВЛЯ́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **обста́виться**; 2. *страд. от* **обставля́ть**

ОБСТАНО́ВКА *ж* 1. мебель, йыһаз; **обстано́вка помеще́ния** бинаның йыһазы; **театра́льная обстано́вка** театрҙың йыһазы 2. хәл, шарт; **междунаро́дная обстано́вка** халыҡ-ара хәл; **в ми́рной обстано́вке** тыныс шарттарҙа

ОБСТИРА́ТЬ *сов. кого-что*; *разг.* кер йыуып бөтөрөү (ҡуйыу, сығыу), керен йыуып биреү; **обстира́ть всех дете́й** барлыҡ балаларҙың кейемен йыуып ҡуйыу

ОБСТИ́РЫВАТЬ *несов. см.* **обстира́ть**

ОБСТОЯ́ТЕЛЬНОСТЬ *ж* 1. (*детальность*) ентеклелек, тулылыҡ, ентекләп эшләгәнлек; **обстоя́тельность отчёта** иҫәп-хисаптың ентеклелеге 2. (*рассудительность*) төплөлөк, төплө булыу, уйлап эшләгәнлек; **обстоя́тельность рабо́ты** эштең төплө булыуы

ОБСТОЯ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое 1. тулы, ентекле; **обстоя́тельный расска́з** тулы итеп һөйләү; **обстоя́тельная информа́ция** тулы мәғлүмәт; **стара́ться быть обстоя́тельным** бөтәһен дә (түкмәйсәсмәй) һөйләргә тырышыу 2. *разг.* (*рассудительный*) төплө, уйлап эш итә торған; **обстоя́тельный челове́к** төплө кеше

ОБСТОЯ́ТЕЛЬСТВЕННЫЙ, -ая, -ое *грам.* хәл; **обстоя́тельственные слова́** хәл функцияһын үтәгән һүҙҙәр

ОБСТОЯ́ТЕЛЬСТВО *с* 1. ваҡиға, хәл, шарт, торош; **обстоя́тельства де́ла** эштең торошо; **осо́бенные обстоя́тельства** айырым шарттар 2. *мн.* **обстоя́тельства** шарт(тар), хәл(дәр), сәбәп(тәр); **в тру́дных обстоя́тельствах** ауыр шарттарҙа; **смотря́ по обстоя́тельствам** булған хәлдәргә ҡарап; **стече́ние обстоя́тельств** хәлдәрҙең бер-береһенә тура килеүе 3. *грам.* хәл; **обстоя́тельство вре́мени** ваҡыт хәле; **обстоя́тельство ме́ста** урын хәле

ОБСТОЯ́ТЬ *несов.* тороу, берәй хәлдә булыу, барыу; **как обстоя́т дела́** эштәр нисек бара; **всё обстои́т хорошо́** бөтәһе лә һәйбәт бара

ОБСТРА́ИВАТЬ *несов. см.* **обстро́ить**

ОБСТРА́ИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **обстро́иться** 2. *страд. от* **обстра́ивать**

ОБСТРЕ́Л *м* 1. (*стрельба по цели*) атыу; **артиллери́йский обстре́л** туптан атыу; **попа́сть под обстре́л** ут аҫтына эләгеү 2. *воен.* (*видимое пространство, которое обстреливается*) атыу (атыш) зонаһы, атыш барған ер, ут аҫты; **се́ктор обстре́ла** атыу секторы; **откры́ть обстре́л** ут асыу ♦ **брать (взять) под обстре́л** ҡаты тәнҡитләү

ОБСТРЕ́ЛИВАТЬ *несов. см.* **обстреля́ть**

ОБСТРЕ́ЛИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **обстреля́ться** 2. *страд. от* **обстре́ливать**

ОБСТРЕ́ЛЯННЫЙ, -ая, -ое 1. *прич. от* **обстреля́ть** 2. *прил.* (*побывавший в боях*) һуғышта (ут эсендә) булған; **обстре́лянный солда́т** һуғышта булған һалдат

ОБСТРЕЛЯ́ТЬ *сов. кого-что* атыу, ут асыу, утҡа (тупҡа) тотоу; **обстреля́ть с вертолёта** вертолёттан ут асыу; **обстреля́ть коло́нну** колоннаны тупҡа тотоу

ОБСТРЕЛЯ́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* һуғышҡа күнегеү, һуғыш шарттарында күнегеү

ОБСТРИГА́ТЬ *несов. см.* **обстри́чь**

ОБСТРИГА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **обстри́чься** 2. *страд. от* **обстрига́ть**

ОБСТРИ́ЧЬ *сов. см.* **остри́чь**

ОБСТРИ́ЧЬСЯ *сов. см.* **остри́чься**

ОБСТРОГА́ТЬ *сов. что* йышыу, йышып шымартыу, йышып (шымартып) сығыу; **обстрога́ть до́ску** таҡтаны йышып шымартыу

ОБСТРО́ИТЬ *сов. что*; *разг.* тирәләй (әйләнәһенә) һалыу, тирәләй (әйләнәһенә) төҙөү, төҙөп (һалып) сығыу; **обстро́ить пло́щадь дома́ми** майҙан тирәләй өйҙәр һалыу (төҙөү)

ОБСТРО́ИТЬСЯ *сов.*; *разг.* өй (йорт-ҡура) һалып инеү (кереү), төҙөкләнеү, яңырыу; **переселе́нцы обстро́ились** күскенселәр йорт-ҡура һалып инде; **дере́вня за́ново обстро́илась** ауыл төҙөкләнде (яңырҙы)

ОБСТРОЧИ́ТЬ *сов. что*; *разг.* ситен ҡайып сығыу, ситен бөгөү; **обстрочи́ть плато́к** яулыҡтың ситен ҡайып сығыу

ОБСТРУГА́ТЬ *сов.*; *разг. см.* **обстрога́ть**

ОБСТРУ́КЦИЯ *ж*; *книжн.* (*намеренный срыв чего-л. в знак протеста*) обструкция, йыйылышты боҙоу; **парла́ментская обстру́кция** парламент йыйылышын боҙоу; **устро́ить ора́тору обстру́кцию** һөйләүсегә обструкция ойоштороу

ОБСТУПА́ТЬ *несов. см.* **обступи́ть**

ОБСТУПИ́ТЬ *сов.* 1. *кого-что* һырып (ҡамап, уратып) алыу, ҡамалау; **обступи́ть расска́зчика** һөйләүсене һырып алыу; **о́зеро обступи́ло лес** күл урман менән ҡамалған 2. *кого*; *перен.* солғап алыу; **его́ обступи́ли мы́сли** уны уйҙар солғап алды

ОБСУДИ́ТЬ *сов. что* тикшереү, фекер алышыу; **обсуди́ть но́вый прое́кт** яңы проект тураһында фекер алышыу; **обсуди́ть вопро́с** мәсьәләне тикшереү

ОБСУЖДА́ТЬ *несов. см.* **обсуди́ть**

ОБСУЖДЕ́НИЕ *с см.* **обсуди́ть**; **поста́вить вопро́с на обсужде́ние** мәсьәләне тикшереүгә ҡуйыу; **приня́ть уча́стие в обсужде́нии** фекер алышыуҙа ҡатнашыу

ОБСУ́ШИВАТЬ *несов. см.* **обсуши́ть**

ОБСУ́ШИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **обсуши́ться** 2. *страд. от* **обсу́шивать**

ОБСУШИ́ТЬ *сов. кого-что* киптереү, ҡоротоу, киптереп (ҡоротоп) алыу; **обсуши́ть оде́жду** кейем-һалымды киптереп алыу

ОБСУШИ́ТЬСЯ *сов.* кибенеү, кибенеп алыу, өҫ-башты киптереү; **обсуши́ться у костра́** ут янында кибенеү

ОБСЧЁТ *м см.* **обсчита́ть**

ОБСЧИТА́ТЬ *сов. кого* алдап иҫәпләү, алдап кәм биреү, алдап биреп еткермәү; **обсчита́ть покупа́теля** һатып алыусыны алдап, кәм биреү; **обсчита́ть в пре́мии** премияны алдап биреп еткермәү

ОБСЧИТА́ТЬСЯ *сов.* яңылыш иҫәпләү (һанау); **обсчита́лись на большу́ю су́мму** ҙур сумманы яңылыш иҫәпләгәндәр

ОБСЧИ́ТЫВАТЬ *несов. см.* **обсчита́ть**

ОБСЧИ́ТЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **обсчита́ться 2.** *страд. от* **обсчи́тывать**

ОБСЫ́ПАТЬ *сов.* **1.** *кого-что*; *разг.* һибеү, өҫтөнә һибеү, һибеп сығыу; **обсы́пать торт са́харом** торт өҫтөнә шәкәр һибеү **2.** *что* һырып алыу; **воробьи́ обсы́пали куст** турғайҙар ҡыуаҡты һырып алған **3.** *что* ҡаплау, ҡаплап алыу; **звёзды обсы́пали всё не́бо** йондоҙҙар күк йөҙөн ҡаплап алған

ОБСЫПА́ТЬ *несов. см.* **обсы́пать**

ОБСЫ́ПАТЬСЯ *сов.*; *разг. см.* **осы́паться**

ОБСЫПА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **обсы́паться 2.** *страд. от* **обсыпа́ть**

ОБСЫХА́ТЬ *несов. см.* **обсо́хнуть**

ОБТА́ИВАТЬ *несов. см.* **обта́ять**

ОБТАЧА́ТЬ *сов. что* үтәләй (үтәнән-үтә) тегеү, үтәләй тегеп сығыу; **обтача́ть загото́вки сапо́г** итек киҫәктәрен үтәләй тегеп сығыу

ОБТА́ЧИВАТЬ I *несов. см.* **обтача́ть**

ОБТА́ЧИВАТЬ II *несов. см.* **обточи́ть**

ОБТА́ЯТЬ *сов.* (өҫтө, сите, ҡыры) ирееп төшөү, иреү; **льди́на обта́яла** боҙҙоң ҡыры ирегән; **снег вокру́г костра́ обта́ял** ут тирәһендәге ҡар ирегән; **го́ры обта́яли** тауҙағы ҡарҙар иреп бөткән; **доро́га обта́яла** юлдағы ҡар ирегән

ОБТЕКА́ЕМЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **обтека́ть 2.** *прил.* шыма, ҡытыршы булмаған; **обтека́емая фо́рма** шыма форма **3.** *прил.*; *перен.*, *разг.*, *ирон.* (*уклончивый*) икеле-микеле, асыҡ (тура) әйтелмәгән; **обтека́емый отве́т** икеле-микеле яуап

ОБТЕКА́ТЬ *несов. см.* **обте́чь**

ОБТЕРЕ́ТЬ *сов. что* **1.** һөртөү, һөртөп алыу, ҡоротоу, ҡорота биреү; **обтере́ть косу́ траво́й** салғыны үлән менән һөртөү; **обтере́ть пыль** туҙанды һөртөп алыу; **обтере́ть слёзы** күҙ йәшен һөртөү **2.** (*растереть с лечебной целью*) ышҡыу; **обтере́ть те́ло вла́жным полоте́нцем** тәнде еүеш таҫтамал менән ышҡыу **3.** (*сгладить*) шымартыу; **вода́ обтёрла ка́мень** һыу ташты шымартҡан

ОБТЕРЕ́ТЬСЯ *сов.* **1.** һөртөнөү; **обтере́ться полоте́нцем** таҫтамалға һөртөнөү **2.** *разг.* ыуыныу, ышҡыныу; **обтере́ться спи́ртом** спирт менән ыуыныу **3.** *разг.* (*обноситься*) ышҡылып (өйкәлеп) туҙыу, таушалыу; **рукава́ обтёрлись** еңдәр ышҡылып туҙған; **стул обтёрся** ултырғыс ышҡылып туҙған

ОБТЕРПЕ́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* күнегеү, күнегеп китеү; **понемно́гу обтерпе́ться** әкренләп күнегеп китеү

ОБТЕСА́ТЬ *сов.* **1.** *что* юныу; (*бревно*, *камень*) шымартыу; (*стены сруба изнутри*) сутлау; **обтеса́ть па́лку** ағас киҫәген юныу; **обтеса́ть бревно́** бүрәнәне сутлау; **обтеса́ть ка́мень** ташты шымартыу; **обтеса́ть сте́ны в но́вом до́ме** яңы өйҙөң стеналарын сутлау **2.** *кого*; *перен.*, *прост.* (*сделать культурнее*) шымартыу, аҡылға ултыртыу, ыҡҡа килтереү, әҙәпле итеү; **обтеса́ть упря́мца** кире кешене ыҡҡа килтереү

ОБТЕСА́ТЬСЯ *сов.*; *прост.* шымарыу, әҙәплерәк булып китеү; **успе́ть обтеса́ться** шымарып өлгөрөү

ОБТЁСЫВАТЬ *несов. см.* **обтеса́ть**

ОБТЁСЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **обтеса́ться 2.** *страд. от* **обтёсывать**

ОБТЕ́ЧЬ *сов. что* и *без доп.* **1.** тирәләй (уратып) ағыу; **обте́чь о́стров** утрауҙы уратып ағыу **2.** *перен.* ситләтеп (уратып) үтеү, урап уҙыу; **война́ обтекла́ э́то село́** һуғыш был ауылды ситләтеп үтте

ОБТИРА́НИЕ *с* **1.** *см.* **обтира́ть**, **обтира́ться 2.** (*лечебная процедура*) тәнде һылау (ышҡыу, ыуыу)

ОБТИРА́ТЬ *несов. см.* **обтере́ть**

ОБТИРА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **обтере́ться 2.** *страд. от* **обтира́ть**

ОБТОЧИ́ТЬ *сов. что* ҡырып (ҡырҙырып) алыу, (ҡырып) шымартыу (эшкәртеү) (*станокта*); **обточи́ть дета́ль** деталде ҡырып эшкәртеү; **обточи́ть пове́рхность** өҫтөн (тирә-яғын) ҡырып шымартыу; **волна́ обточи́ла ка́мень** тулҡын ташты шымартҡан

ОБТО́ЧКА *ж см.* **обточи́ть**; **обто́чка вало́в** валдарҙы ҡырып эшкәртеү

ОБТРЁПАННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **обтрепа́ть 2.** *прил.* ҡырылған, таушалған, өлтөрәгән; **обтрёпанная шине́ль** ҡырылған шинель; **обтрёпанные брю́ки** өлтөрәгән салбар

ОБТРЕПА́ТЬ *сов. что* өлтөрәтеү, ҡырыу, ҡырып (туҙҙырып, өлтөрәтеп) бөтөрөү; **обтрепа́ть рукава́** еңдәрҙе туҙҙырып бөтөрөү

ОБТРЕПА́ТЬСЯ *сов.* өлтөрәү, ҡырылыу, таушалыу, өлтөрәп (ҡырылып, таушалып) бөтөү; **бахрома́ ска́терти обтрепа́лась** ашъяулыҡтың сәсәге өлтөрәп бөткән; **подо́л обтрепа́лся** итәк осо ҡырылған

ОБТЯ́ГИВАТЬ *несов. см.* **обтяну́ть**

ОБТЯ́ЖКА *ж* **1.** *см.* **обтяну́ть 2.** (*то, чем обтянуто что-л.*) көплөк, тыш; **дива́н с ко́жаной обтя́жкой** тышы күн диван ♦ **в обтя́жку** тәнгә һылашып тора (*кейемгә ҡарата*)

ОБТЯНУ́ТЬ *сов.* **1.** *что* тышлау, көпләү; **обтяну́ть дива́н мате́рией** диванды туҡыма менән тышлау **2.** *кого-что* (*об одежде*) тәнгә һылашып (кипсәлеп) тороу; **пла́тье обтяну́ло её фигу́ру** күлдәк уның тәненә һылашып тора

ОБУВА́ТЬ *несов. см.* **обу́ть**

ОБУВА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **обу́ться 2.** *страд. от* **обува́ть**

ОБУВНО́Й, -ая, -ое аяҡ кейеме ...ы; **обувна́я фа́брика** аяҡ кейеме фабрикаһы

ОБУВЩИ́К *м* аяҡ кейеме тегеүсе

О́БУВЬ *ж* аяҡ кейеме; **ко́жаная о́бувь** күн аяҡ кейеме; **ле́тняя о́бувь** йәйге аяҡ кейеме; **де́тская о́бувь** балалар аяҡ кейеме

ОБУ́ГЛИВАНИЕ *с см.* **обу́глить, обу́глиться**

ОБУ́ГЛИВАТЬ *несов. см.* **обу́глить**

ОБУ́ГЛИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **обу́глиться 2.** *страд. от* **обу́гливать**

ОБУ́ГЛИТЬ *сов. что* өҫтөн күмерләндереү

ОБУ́ГЛИТЬСЯ *сов.* күмерләнеү; **поле́но обу́глилось** утын күмерләнде

ОБУ́ЗА *ж* мәшәҡәт, йөк, имгәк; **быть обу́зой** имгәк булыу; **ли́шняя обу́за** артыҡ мәшәҡәт; **взять на себя́ обу́зу** үҙ өҫтөнә йөк алыу

ОБУЗДА́ТЬ *сов.* **1.** *кого* йүгәнләү, йүгән кейҙереү, ауыҙлыҡлау, нуҡталау; **обузда́ть коня́** атты йүгәнләү **2.** *кого-что*; *перен.* йүгәнләү, тыйыу, ауыҙлыҡлау; **обузда́ть агре́ссора** агрессорҙы ауыҙлыҡлау; **обузда́ть свой гнев** асыуҙы тыйыу

ОБУ́ЗДЫВАТЬ *несов. см.* **обузда́ть**

ОБУРЕВА́ТЬ *несов. кого-что* тулҡынландырыу, ныҡ борсоу; **его́ обурева́ют сомне́ния** уны шикләнеүҙәр ныҡ борсой

ОБУСЛО́ВИТЬ *сов. что* **1.** (*оговорить*) шарт ҡуйыу, шарт менән сикләү; **обусло́вить получе́ние льго́ты** льгота алыуҙа шарт ҡуйыу; **обусло́вить догово́р сро́ком** килешеүҙе ваҡыт шарты менән сикләү **2.** (*послужить причиной*) сәбәп(се) булыу; **обусло́вить успе́х** уңыш сәбәбе булыу

ОБУСЛО́ВЛЕННОСТЬ *ж* бәйләнгәнлек, бәйле (шартлы, сәбәпле) булыу; **обусло́вленность явле́ний** күренештәрҙең бәйле булыуы

ОБУ́ТЬ *сов. кого-что* аяғына (аяҡҡа) кейҙереү; **обу́ть ребёнка** баланың аяғына кейҙереү **2.** *что*; *разг.* аяҡҡа кейеү; **обу́ть сапоги́** аяҡҡа итек кейеү; **обу́ть ва́ленки** аяҡҡа быйма кейеү **3.** *кого-что*; *перен.*, *разг.* (*снабдить обувью*) аяҡ кейеме менән тәьмин итеү

ОБУ́ТЬСЯ *сов.* аяҡҡа кейеү

О́БУХ и **ОБУ́Х** *м* төйҙә ♦ **как (то́чно, бу́дто) о́бухом по голове́** башҡа күҫәк менән һуҡҡандай булды

ОБУЧА́ТЬ *несов. см.* **обучи́ть**

ОБУЧА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **обучи́ться 2.** *страд. от* **обуча́ть**

ОБУЧЕ́НИЕ *с см.* **обучи́ть, обучи́ться**; **беспла́тное обуче́ние** түләүһеҙ уҡытыу; **зао́чное обуче́ние** ситтән тороп уҡыу

ОБУЧИ́ТЬ *сов. кого-что, чему* уҡытыу, өйрәтеү; **обучи́ть ру́сскому языку́** урыҫ теленә өйрәтеү; **обучи́ть мастерству́** оҫталыҡҡа өйрәтеү; **обучи́ть дете́й му́зыке** балаларҙы музыкаға уҡытыу

ОБУЧИ́ТЬСЯ *сов. чему* и *с неопр.* өйрәнеү, уҡыу; **обучи́ться гра́моте** уҡырға-яҙырға өйрәнеү

ОБУШО́К *м* **1.** бәләкәй төйҙә **2.** *горн.* (*инструмент*) бәләкәй кәйлә

ОБУЯ́ТЬ *сов. кого-что* солғап (биләп) алыу; **его́ обуя́л страх** уны ҡурҡыу солғап алды; **его́ обуя́ла тоска́** уны һағыш биләп алды

ОБХА́ЖИВАТЬ *несов. кого-что*; *разг.* ялағайланыу, ялағайланып йөрөү, ялағайлыҡ күрһәтеү; **обха́живать ну́жного челове́ка** кәрәк кешегә ялағайланыу

ОБХВА́Т *м* **1.** *разг. см.* **обхвати́ть 2.** ҡолас, ҡосаҡ; **дуб в три обхва́та** өс ҡоласлы имән **3.** йыуанлыҡ; **дере́вья от 2 до 3 метров в обхва́те** ике-өс метр йыуанлыҡтағы ағастар

ОБХВАТИ́ТЬ *сов. см.* **охвати́ть**

ОБХВА́ТЫВАТЬ *несов. см.* **обхвати́ть**

ОБХО́Д *м* **1.** *см.* **обходи́ть** I; **2.** (*место*) урап үтә торған юл, урау юл; **найти́ обхо́д** урап үтә торған юл табыу ♦ **в обхо́д**: 1) (*кругом*) уратып, ситләтеп; **в обхо́д дере́вни** ауылды ситләтеп; 2) (*уклоняясь от соблюдения*) боҙоп, таныммай(ынса), буйһонмай; **в обхо́д зако́на** законға буйһонмай; 3) *воен.* (*окружая*) тылға инеп; **в обхо́д проти́вника** дошмандың тылына инеп

ОБХОДИ́ТЕЛЬНОСТЬ *ж* яҡшы мөғәмәлә, илтифатлылыҡ, кеселеклелек

ОБХОДИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое яҡшы мөғәмәләле, илтифатлы, кеселекле; **обходи́тельный челове́к** илтифатлы кеше

ОБХОДИ́ТЬ I *несов. см.* **обойти́**

ОБХОДИ́ТЬ II *сов. что*; *разг.* әйләнеп (йөрөп, урап) сығыу; **обходи́ть весь го́род** бөтә ҡаланы йөрөп сығыу

ОБХОДИ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **обойти́сь 2.** *страд. от* **обходи́ть** I

ОБХОДНО́Й и **ОБХО́ДНЫЙ,** -ая, -ое **1.** *воен.* уратып алыу ...ы, ҡамау ...ы; **обходно́й манёвр** (дошманды) ҡамау манёвры **2.** урау; **обходна́я доро́га** урау юл **3.** *перен.* тыйылған, хәйләле; **доби́ться обходны́м путём** хәйләле юл менән берәй нәмәгә ирешеү ♦ **обходно́й лист** обход ҡағыҙы (*эштән киткәндә тултырыла*)

ОБХО́ДЧИК *м* йөрөп ҡараусы; **путево́й обхо́дчик** йөрөп юл ҡараусы

ОБХОЖДЕ́НИЕ *с* мөғәмәлә, эш итеш; **ве́жливое обхожде́ние** әҙәпле мөғәмәлә

ОБЧЕ́СТЬСЯ: раз-два и обчёлся *разг.* бик аҙ, бармаҡ менән генә һанарлыҡ

ОБЧИ́СТИТЬ *сов.* **1.** *кого-что*; *разг.* таҙартыу; **обчи́стить по́лы шу́бы** тундың сабыуын таҙартыу **2.** *что*; *разг.* (*удалить кожицу*) (ҡабығын) әрсеү; **обчи́стить апельси́н** әфлисундың ҡабығын әрсеү **3.** *кого-что*; *перен.*, *прост.* (*обокрасть*) урлау, урлап сығыу

ОБЧИ́СТИТЬСЯ *сов.* таҙарыныу, сүп-сарҙан арыныу; **обчи́ститься по́сле рабо́ты** эштән һуң таҙарыныу

ОБЧИЩА́ТЬ *несов. см.* **обчи́стить**

ОБЧИЩА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **обчи́ститься 2.** *страд. от* **обчища́ть**

ОБША́РИВАТЬ *несов. см.* **обша́рить**

ОБША́РИТЬ *сов. кого-что*; *разг.* ҡапшап (ҡармап, аҡтарып) ҡарау, ҡапшап ҡарап (әҙләп) сығыу, тикшереп (аҡтарып ҡарап) сығыу; **обша́рить челове́ка** кешене ҡапшап ҡарау; **обша́рить сунду́к** һандыҡты аҡтарып ҡарау; **обша́рить весь дом** бөтә өйҙө тикшереп сығыу

ОБШИВА́ТЬ *несов. см.* **обши́ть**

ОБШИ́ВКА *ж* **1.** *см.* **обши́ть 2.** ҡайма; **кружевна́я обши́вка** селтәр ҡайма **3.** (*обивка*) тыш, көп; **деревя́нная обши́вка су́дна** судноның ағас көбө; **желе́зная обши́вка две́ри** ишектең тимер көбө

ОБШИ́ВОЧНЫЙ, -ая, -ое *спец.* көплөк, тышлыҡ; **обши́вочный материа́л** тышлыҡ материал

ОБШИ́РНЫЙ, -ая, -ое *прям.*, *перен.* бик ҙур, киң; **обши́рный сад** бик ҙур баҡса; **обши́рные пло́щади** киң майҙандар; **обши́рные пла́ны** бик ҙур пландар; **обши́рные позна́ния** киң белем

ОБШИ́ТЬ *сов.* **1.** *чем* ҡаймалау, ҡайма баҫыу (тотоу), (ситләп) тегеү, (ситләп) теғеп сығыу, төрөп (урап) тегеү, тышлау; **обши́ть рукава́ кружева́ми** ең остарына селтәр тегеү; **обши́ть во́рот ме́хом** яғаны тире менән ҡаймалау; **обши́ть посы́лку мате́рией** посылканы туҡымаға төрөп тегеү **2.** *чем* көпләү (*таҡта, тимер һ.б.*); **обши́ть дом тёсом** өйҙө йоҡа таҡта менән көпләү; **обши́ть дверь пороло́ном** ишекте поролон менән көпләү **3.** *кого-что*; *разг.* (кейем) тегеп биреү; **обши́ть всю семью́** бөтә ғаиләгә кейем тегеп биреү

ОБШЛА́Г *м* ең ҡайтармаһы

ОБЩА́ТЬСЯ *несов.* аралашыу, ҡатнашыу, ҡатышыу; **обща́ться с друзья́ми** дуҫтар менән аралашыу

ОБЩЕ... *урыҫ телендәге ҡушма һүҙҙәрҙең "дөйөм", "ғәҙәттәге", "барыһы (бөтәһе, бөтөнөһө, һәр кем) өсөн дә бер" мәғәнәләрен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.*, **общенациона́льный** дөйөм милли; **общереспублика́нский** дөйөм республика; **общеобяза́тельный** һәр кемгә лә мәжбүри; **общеизве́стный** бөтәһенә лә билдәле

ОБЩЕВОЙСКОВО́Й, -ая, -ое дөйөм ғәскәри; **общевойсково́й уста́в** дөйөм ғәскәри устав

ОБЩЕГОРОДСКО́Й, -ая, -ое дөйөм ҡала ...ы; **общегородско́е собра́ние** дөйөм ҡала йыйылышы

ОБЩЕГОСУДА́РСТВЕННЫЙ, -ая, -ое дөйөм дәүләт ...ы; **общегосуда́рственное значе́ние** дөйөм дәүләт әһәмиәтендәге; **общегосуда́рственные интере́сы** дөйөм дәүләт мәнфәғәттәре

ОБЩЕДОСТУ́ПНОСТЬ *ж* **1.** һәр кем (һатып) алырлыҡ булыу, һәр кемдең хәле етерлек булыу **2.** (*понятность*) һәр кемгә аңлайышлы булыу, һәр кемгә аңлайышлылыҡ; **общедосту́пность изложе́ния** әйткәндең һәр кемгә аңлайышлы булыуы

ОБЩЕДОСТУ́ПНЫЙ, -ая, -ое **1.** һәр кем (һатып) алырлыҡ, һәр кемдең хәле етерлек (хәленән килерлек); **общедосту́пные це́ны** һәр кемдең хәле етерлек хаҡтар; **общедосту́пные сре́дства** һәр кемдең хәленән килерлек саралар **2.** һәр кемгә аңлайышлы, һәр кем аңларлыҡ; **общедосту́пная статья́** һәр кем аңларлыҡ мәҡәлә

ОБЩЕЖИТЕ́ЙСКИЙ, -ая, -ое көндәлек тормошҡа хас, тормошта йыш осрай торған; **общежите́йские дела́** көндәлек тормошҡа хас эштәр

ОБЩЕЖИ́ТИЕ *с* **1.** ятаҡ, ятаҡхана; **студе́нческое общежи́тие** студенттар ятағы **2.** (*общественный быт*) бергә йәшәү (тороу), йәмғиәт тормошо, ижтимағи тормош; **пра́вила челове́ческого общежи́тия** кешеләрҙең бергә йәшәү ҡағиҙәләре

ОБЩЕЗАВОДСКО́Й и *уст.* **ОБЩЕЗАВО́ДСКИЙ,** -ая, -ое дөйөм завод ...ы; **общезаводско́е совеща́ние** дөйөм завод кәңәшмәһе

ОБЩЕИЗВЕ́СТНЫЙ, -ая, -ое һәр кемгә билдәле (мәғлүм), һәр кем белгән; **общеизве́стная и́стина** һәр кемгә билдәле хәҡиҡәт

ОБЩЕНАРО́ДНЫЙ, -ая, -ое дөйөм (бөтә) халыҡ ...ы; **общенаро́дное достоя́ние** дөйөм халыҡ милке; **общенаро́дный пра́здник** бөтә халыҡ байрамы

ОБЩЕНАЦИОНА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое дөйөм милли, дөйөм (бөтөн) милләт ...ы; **общенациона́льный язы́к** дөйөм милли тел

ОБЩЕ́НИЕ *с* аралашыу, бәйләнеш, ҡатнашыу; **те́сное обще́ние** тығыҙ бәйләнеш (аралашыу); **обще́ние с людьми́** кешеләр менән аралашыу

ОБЩЕОБРАЗОВА́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое дөйөм белем ...ы; **общеобразова́тельная шко́ла** дөйөм белем биреү мәктәбе

ОБЩЕПИ́Т *м* (*общественное питание*) йәмәғәт туҡланыуы

ОБЩЕПРИ́ЗНАННЫЙ, -ая, -ое һәр кем тарафынан танылған; **общепри́знанный авторите́т** һәр кем тарафынан танылған абруй

ОБЩЕПРИ́НЯТЫЙ, -ая, -ое дөйөм ҡабул ителгән; **общепри́нятый поря́док** дөйөм ҡабул ителгән тәртип

ОБЩЕРЕСПУБЛИКА́НСКИЙ, -ая, -ое дөйөм республика ...ы; **общереспублика́нское совеща́ние** дөйөм республика кәңәшмәһе

ОБЩЕ́СТВЕННИК *м* и **ОБЩЕ́СТВЕННИЦА** *ж* йәмәғәтсе

ОБЩЕ́СТВЕННОСТЬ *ж* йәмәғәтселек; **нау́чная обще́ственность** фәнни йәмәғәтселек; **обще́ственность институ́та** институт йәмәғәтселеге

ОБЩЕ́СТВЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** ижтимағи; **обще́ственный строй** ижтимағи ҡоролош **2.** йәмғиәт...ы; **зако́ны обще́ственного разви́тия** йәмғиәт үҫеше ҡанундары **3.** йәмәғәт ...ы, йәмәғәтселек ...ы; **обще́ственная со́бственность** йәмәғәт милке; **обще́ственные интере́сы** йәмәғәтселек мәнфәғәттәре; **обще́ственное мне́ние** йәмәғәтселек фекере; **обще́ственные дела́** йәмәғәт эштәре; **обще́ственные организа́ции** йәмәғәт ойошмалары **4.** (*совместный*) бергәләп; **обще́ственная обрабо́тка земли́** ерҙе бергәләп эшкәртеү **5.** (*любящий общество, компанию*) йәмәғәтсел; **он челове́к обще́ственный** ул йәмәғәтсел кеше ♦ **на обще́ственных нача́лах** түләүһеҙ, бушлай

О́БЩЕСТВО *с* **1.** *в разн. знач.* йәмғиәт, ойошма; **нау́ка об о́бществе** йәмғиәт тураһындағы фән; **челове́ческое о́бщество** кешелек йәмғиәте; **демократи́ческое о́бщество** демократик йәмғиәт; **спорти́вное о́бщество** спорт ойошмаһы; **акционе́рное о́бщество** акционерҙар йәмғиәте **2.** (*круг людей, объединённых общностью положения, происхождения*) ҡатлам; **дворя́нское о́бщество** дворяндар ҡатламы; **образо́ванное о́бщество** уҡымышлы кешеләр ҡатламы **3.** (*среда, компания*) ҡор, ара, даирә, компания, мәжлес; **в о́бществе друзе́й** дуҫтар араһында (ҡоронда); **дурно́е о́бщество** әҙәпһеҙ кешеләр араһы; **душа́ о́бщества** мәжлес(тең) күрке; **взять в о́бщество** ҡорға алыу

ОБЩЕСТВОВЕ́Д *м*; *разг.* йәмғиәт белеме уҡытыусыһы

ОБЩЕСТВОВЕ́ДЕНИЕ *с* йәмғиәт тураһында фән, йәмғиәт белеме, йәмғиәтте өйрәнеү

ОБЩЕУПОТРЕБИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое бөтәһе ҡуллана торған, дөйөм ҡулланылыштағы; **общеупотреби́тельное сре́дство** бөтәһе ҡуллана торған сара; **общеупотреби́тельное выраже́ние** дөйөм ҡулланылыштағы әйтем

ОБЩЕЧЕЛОВЕ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое бөтә кешелек өсөн уртаҡ; **общечелове́ческие пробле́мы** бөтә кешелек өсөн уртаҡ мәсьәләләр; **общечелове́ческие стремле́ния** бөтә кешелек өсөн уртаҡ ынтылыштар

О́БЩИЙ, -ая, -ее **1.** *в разн. знач.* дөйөм, ғөмүм, ғөмүми; **о́бщие недоста́тки** дөйөм етешһеҙлектәр; **о́бщее пра́вило** дөйөм ҡағиҙә; **о́бщий ито́г** дөйөм йомғаҡ; **о́бщая сто́имость** дөйөм хаҡ; **о́бщие вопро́сы нау́ки** фәндең дөйөм мәсьәләләре; **о́бщее впечатле́ние** дөйөм тәьҫир **2.** уртаҡ; **о́бщая рабо́та** уртаҡ эш; **о́бщие и́гры** уртаҡ уйындар; **о́бщее иму́щество** уртаҡ мөлкәт; **о́бщий интере́с** уртаҡ мәнфәғәт ♦ **о́бщее ме́сто** бөтәһенә лә билдәле булған нәмә, күп сәйнәлгән нәмә; **о́бщее собра́ние** дөйөм йыйылыш; **в о́бщем** ғөмүмән алғанда; **в о́бщем и це́лом** дөйөм алғанда; **найти́ о́бщий язы́к** уртаҡ тел табыу; **нет (не име́ть) ни́чего о́бщего** с *кем-чем* бер ниндәй ҙә уртаҡлығы булмау

О́БЩИНА и **ОБЩИ́НА** *ж* **1.** *ист.* община (*элек берәй ер биләмәһендә халыҡтың үҙидара ойошмаһы*); **городска́я общи́на** ҡала общинаһы; **крестья́нская общи́на** крәҫтиән общинаһы **2.** (*общество, организация*) йәмғиәт, ойошма; **религио́зная о́бщина** дини ойошма

ОБЩИ́ННЫЙ, -ая, -ое община ...ы; **общи́нная земля́** община ере

ОБЩИПА́ТЬ *сов. кого-что* йолҡоу, йолҡоп бөтөү; **общипа́ть ку́рицу** тауыҡ йолҡоу

ОБЩИ́ПЫВАТЬ *несов. см.* **общипа́ть**

ОБЩИ́ТЕЛЬНОСТЬ *ж* аралашыусанлыҡ, алсаҡлыҡ, кешегә ҡатнашыусан (аралашыусан) булыу

ОБЩИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое аралашыусан, алсаҡ, асыҡ (кешегә ҡатнашыусан); **общи́тельный челове́к** алсаҡ кеше

О́БЩНОСТЬ *ж* дөйөмлөк, уртаҡлыҡ, берлек; **о́бщность языка́** тел уртаҡлығы; **о́бщность взгля́дов** ҡараштар берлеге; **о́бщность це́ли** маҡсат уртаҡлығы

ОБЪ... *приставка см.* **о...**

ОБЪЕДА́ТЬ *несов. см.* **объе́сть**

ОБЪЕДА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **объе́сться** **2.** *страд. от* **объеда́ть**

ОБЪЕДЕ́НИЕ *с*; *разг.* (*о чём-л. очень вкусном*) ашап туймаҫлыҡ (туйғыһыҙ) тәмле булыу, телде йоторлоҡ тәмле булыу; **пиро́г — пря́мо объеде́ние** бәлеш ашап туйғыһыҙ тәмле

ОБЪЕДИНЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **объедини́ть — объединя́ть, объедини́ться — объединя́ться**; **объедине́ние сил** көстәрҙе берләштереү **2.** (*организация*) берекмә, берләшмә; **произво́дственное объедине́ние** производство (етештереү) берекмәһе; **литерату́рное объедине́ние** әҙәби берекмә; **объедине́ние профсою́зов** профсоюздар берләшмәһе

ОБЪЕДИНЁННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **объедини́ть** **2.** *прил.* берләшкән, берләштерелгән; **объединённое заседа́ние** берләштерелгән ултырыш; **Организа́ция Объединённых На́ций (ООН)** Берләшкән Милләттәр Ойошмаһы (БМО)

ОБЪЕДИНИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое берләшеү ...ы, берләштереү ...ы; **объедини́тельный съезд** берләшеү съезы

ОБЪЕДИНИ́ТЬ *сов. кого-что* **1.** берләштереү, бергә ҡушыу; **объедини́ть ма́лые хозя́йства** бәләкәй хужалыҡтарҙы берләштереү **2.** туплау; **объедини́ть си́лы** көстәрҙе туплау

ОБЪЕДИНИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** берләшеү, ҡушылыу, бер бөтөн булыу; **два предприя́тия объедини́лись** ике предприятие ҡушылды; **объедини́ться в борьбе́ за мир** тыныслыҡ өсөн көрәштә берләшеү **2.** (*сплотиться*) берләшеү, тупланыу, берҙәм булыу

ОБЪЕДИНЯ́ТЬ *несов. см.* **объедини́ть**

ОБЪЕДИНЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **объедини́ться 2.** *страд. от* **объединя́ть**

ОБЪЕ́ДКИ *только мн.*; *разг.* ҡалдыҡ-боҫтоҡ, һыныҡ-мыныҡ

ОБЪЕ́ЗД *м* **1.** *см.* **объе́зжать** I, **объе́здить** — **объе́зжать** II; **2.** (*место*) урау юл, урап үтә торған юл

ОБЪЕ́ЗДИТЬ *сов.* **1.** *что* (*побывать всюду*) әйләнеп (йөрөп, гиҙеп) сығыу; **объе́здить всю страну́** бөтә илде гиҙеп сығыу **2.** *кого* (*приучить ходить в упряжке или под седлом*) (менгегә, еккегә) өйрәтеү; **объе́здить ло́шадь** атты өйрәтеп алыу

ОБЪЕЗДНО́Й, -ая, -ое урау, (ситтән әйләнеп) үтмәле; **объездно́й путь** урау юл

ОБЪЕ́ЗДЧИК *м* **1.** (*сторож*) ҡарауылсы; **лесно́й объе́здчик** урман ҡарауылсыһы **2.** (*тот, кто занимается объездкой лошадей*) ат өйрәтеүсе

ОБЪЕЗЖА́ТЬ I *несов. см.* **объе́хать**

ОБЪЕЗЖА́ТЬ II *несов. см.* **объе́здить**

ОБЪЕ́ЗЖИЙ, -ая, -ее урау, алыҫ; **объе́зжая доро́га** урау юл

ОБЪЕ́КТ *м* **1.** *в разн. знач.* объект; **объе́кт восприя́тия** төшөнөү объекты; **объе́кт наблюде́ния** күҙәтеү объекты; **объе́кт изуче́ния** өйрәнеү объекты; **оборо́нный объе́кт** оборона объекты; **сдать объе́кт** объектты тапшырыу; **побыва́ть на объе́кте** объектта булыу **2.** *лингв.* тултырыусы

ОБЪЕКТИ́В *м* объектив (*оптик приборҙың бер өлөшө*); **объекти́в фотоаппара́та** фотоаппарат объективы

ОБЪЕКТИВИ́ЗМ *м* **1.** *филос.* объективизм, ялған объективлыҡ **2.** *см.* **объекти́вность** 2

ОБЪЕКТИВИ́СТ *м* объективист (*объективизм яҡлы кеше*)

ОБЪЕКТИ́ВНОСТЬ *ж* **1.** *филос.* объективлыҡ; **объекти́вность вне́шнего ми́ра** тышҡы донъяның объективлығы **2.** (*беспристрастность*) ғәҙеллек, объективлыҡ, туралыҡ, рыяһыҙлыҡ; **объекти́вность сужде́ний** фекерләүҙең объективлығы; **объекти́вность жюри́** жюриҙың ғәҙеллеге

ОБЪЕКТИ́ВНЫЙ, -ая, -ое **1.** *филос.* объектив; **объекти́вная реа́льность** объектив ысынбарлыҡ **2.** (*беспристрастный*) ғәҙел, тоғро, тура, объектив; **объекти́вная оце́нка** ғәҙел баһа; **объекти́вное заключе́ние** объектив һығымта

ОБЪЁМ *м*; *в разн. знач.* күләм, дәүмәл, кимәл; **объём ку́ба** кубтың дәүмәле; **объём зда́ния** бинаның күләме; **объём рабо́т** эш күләме; **объём зна́ний** белем кимәле; **объём информа́ции** мәғлүмәт күләме; **объём торго́вли** сауҙа күләме; **изме́рить объём** дәүмәл(де) үлсәү; **увели́чить объём** күләм арттырыу

ОБЪЁМИСТЫЙ, -ая, -ое *разг.* ҙур күләмле, бик ҙур; **объёмистое произведе́ние** күләмле әҫәр; **объёмистая ча́ша** бик ҙур сеүәтә

ОБЪЁМНЫЙ, -ая, -ое **1.** күләм ...ы; **объёмное измере́ние** күләм үлсәме **2.** күләм яғынан; **объёмный ана́лиз** күләм яғынан анализ **3.** *разг. см.* **объёмистый ♦ объёмное изображе́ние** күләмде дөрөҫ сағылдырған һүрәт

ОБЪЕ́СТЬ *сов.* **1.** *что* ян-яҡлап ашау, тирәләй (ситен) кимереү (кимереп сығыу); **объе́сть кость** һөйәкте тирәләй кимереү **2.** *кого*; *перен.* (*съев много, причинить ущерб*) убып китеү, өләшкә инеү; **не объедя́т же нас** убып китмәҫтәр эле

ОБЪЕ́СТЬСЯ *сов.* күп (артыҡ, ғарҡ булғансы) ашау

ОБЪЕ́ХАТЬ *сов. кого-что* **1.** (*проехать вокруг или стороной*) урап (уратып, ситләтеп) үтеү; **объе́хать боло́то** һаҙлыкты урап үтеү; **объе́хать ка́мень** ташты ситләтеп үтеү **2.** (*ездя, побывать всюду*) йөрөп (гиҙеп, әйләнеп) сығыу, ҡыҙырып сығыу; **объе́хать всех знако́мых** бөтә таныштарҙы йөрөп сығыу **3.** *разг.* (*перегнать*) үтеп (уҙып) китеү; **объе́хать е́дущую впереди́ маши́ну** алдағы машинаны уҙып китеү **♦ на козе́ (на криво́й и т.п.) не объе́дешь** *кого*; *прост.* алдай алмаҫһың, тишек шүмәнгә ултырта алмаҫһың

ОБЪЯВИ́ТЬ *сов.* **1.** *что, о чём* и *с союзом "что"* белдереү, иғлан итеү, әйтеү, биреү; **объяви́ть благода́рность** рәхмәт белдереү; **объяви́ть о нача́ле заня́тий** уҡыуҙар башланыу тураһында белдереү; **объяви́ть прика́з** бойороҡ иғлан итеү; **объяви́ть ко́нкурс** конкурс иғлан итеү; **объяви́ть вы́говор** шелтә биреү **2.** *кого-что, кем-чем, каким* (*официально признать*) иғлан итеү, рәсми (рәүештә) белдереү; **объяви́ть команди́ром** командир тип иғлан итеү; **объяви́ть собра́ние откры́тым** йыйылышты асыҡ тип иғлан итеү **3.** (*официально заявить о начале чего-л.*) иғлан итеү; **объяви́ть войну́** һуғыш иғлан итеү; **объяви́ть подпи́ску на газе́ты** гәзиттәргә яҙылыуҙы иғлан итеү

ОБЪЯВИ́ТЬСЯ *сов.* килеп сығыу, табылыу; **а вот и он объяви́лся** бына ул үҙе лә килеп сыҡты

ОБЪЯВЛЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **объяви́ть** — **объявля́ть 2.** иғлан, белдереү; **доска́ объявле́ний** иғландар таҡтаһы; **пове́сить объявле́ние** белдереү элеп ҡуйыу

ОБЪЯВЛЯ́ТЬ *несов. см.* **объяви́ть**

ОБЪЯВЛЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **объяви́ться 2.** *страд. от* **объявля́ть**

ОБЪЯСНЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **объясни́ть** — **объясня́ть 2.** (*разговор*) аңлашыу, һөйләшеү; **объясне́ние с отцо́м** атай менән аңлашыу; **дли́нное объясне́ние** оҙаҡ һөйләшеү **3.** *обычно мн.* (*признание в чём-л.*) аңлатма, төшөндөрмә; **вы́слушать объясне́ния** аңлатмаларға ҡолаҡ һалыу; **приня́ть объясне́ния** аңлатмаларҙы ҡабул итеү; **предста́вить объясне́ния** аңлатма яҙып биреү **4.** (*указание на причину*) сәбәп; **разу́мное объясне́ние** аҡыллы, төплө сәбәп ♦ **объясне́ние в любви́** мөхәббәтеңде белдереү (әйтеү)

ОБЪЯСНИ́МЫЙ, -ая, -ое аңлайышлы, аңлатып була торған, аңлашыла торған; **объясни́мое жела́ние** аңлашыла торған теләк; **его́ поведе́ние легко́ объясни́мо** уның ғәҙәте еңел аңлашыла

ОБЪЯСНИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое аңлатмалы, аңлатып (аңлатма) бирә торған; **объясни́тельная запи́ска** аңлатмалы яҙма

ОБЪЯСНИ́ТЬ *сов. что* аңлатыу, аңлатып (төшөндөрөп) биреү, төшөндөрөү; **объясни́ть пра́вило** ҡағиҙәне аңлатып биреү; **объясни́ть зада́чу** мәсьәләне төшөндөрөү

ОБЪЯСНИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** аңлашыу, һөйләшеү, һөйләшеп алыу; **объясни́ться по де́лу** эш буйынса һөйләшеү **2.** (*стать понятным*) аңлашылыу, асыҡланыу, билдәле булыу; **всё ско́ро объясни́лось** бөтәһе лә тиҙҙән асыҡланды ♦ **объясни́ться в любви́** мөхәббәтеңде белдереү

ОБЪЯСНЯ́ТЬ *несов. см.* **объясни́ть**

ОБЪЯСНЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **объясни́ться 2.** (*вести беседу*) аңлашыу, һөйләшеү; **объясня́ться же́стами** ым менән аңлашыу **3.** *чем* аңлатылыу, бәйләнгән булыу; **э́то объясня́ется це́лым ря́дом тру́дностей** был күп ҡаршылыҡтарға бәйләнгән **4.** *страд. от* **объясня́ть**

ОБЪЯ́ТИЕ *с* ҡолас, ҡосаҡ; **раскры́ть объя́тия** ҡолас йәйеү; **заключи́ть в объя́тия** ҡосаҡҡа алыу; **бро́ситься в объя́тия** ҡосаҡҡа ташланыу; **в объя́тиях пла́мени** ялҡын ҡосағында ♦ **души́ть в объя́тиях** *см.* **души́ть**; **приня́ть (встре́тить) с распростёртыми объя́тиями** *кого* ҡуш ҡуллап ҡаршы алыу, ҡосаҡ йәйеп ҡаршылау

ОБЪЯ́ТЬ *сов.*; *книжн.*, *уст. см.* **обня́ть**

ОБЫВА́ТЕЛЬ *м* обыватель, тар ҡарашлы ир-ат; **обыва́тельница** *ж* обыватель, тар ҡарашлы ҡатын-ҡыҙ (*үҙ мәнфәғәтен генә ҡайғыртыусы*)

ОБЫВА́ТЕЛЬСКИЙ, -ая, -ое обывателдәрсә, обывателдәргә хас; **обыва́тельские взгля́ды** обывателдәрсә ҡараштар

ОБЫВА́ТЕЛЬЩИНА *ж* обывателлек, тар ҡарашлылыҡ

ОБЫГРА́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что* отоу, еңеп сығыу; **обыгра́ть в ша́хматы** шахмат уйынында еңеп сығыу **2.** *что*; *разг.* уйнап тауышын яҡшыртыу; **обыгра́ть скри́пку** уйнап скрипканың тауышын яҡшыртыу **3.** *что*; *разг.* үҙ файҙаңа ҡулланыу, файҙаланыу; **обыгра́ть оши́бку собесе́дника** әңгәмәсенең хатаһынан файҙаланыу

ОБЫ́ГРЫВАТЬ *несов. см.* **обыгра́ть**

ОБЫ́ДЕННОСТЬ *ж* ғәҙәтилек, ғәҙәттәгесә, ғәҙәти булғанлыҡ (булыу), көндәгесә булыу

ОБЫ́ДЕННЫЙ, -ая, -ое ғәҙәттәге, көндәге, ғәҙәти, һәр ваҡыттағы; **обы́денное явле́ние** ғәҙәти күренеш; **обы́денные забо́ты** көндәге мәшәҡәттәр

ОБЫДЁНЩИНА *ж* көн дә ҡабатлана торған нәмә

ОБЫКНОВЕ́НИЕ *с* ғәҙәт, ғәҙәттәге тәртип; **по обыкнове́нию** ғәҙәттәгесә; **про́тив обыкнове́ния** ғәҙәттәгегә ҡаршы; **по своему́ обыкнове́нию** үҙенең ғәҙәте буйынса

ОБЫКНОВЕ́ННО *нареч.* ғәҙәттә, ғәҙәтсә; **обыкнове́нно он возвраща́ется по́здно** ғәҙәттә ул һуң ҡайта

ОБЫКНОВЕ́ННЫЙ, -ая, -ое **1.** (*постоянный, обычный*) ғәҙәти, ғәҙәттәге, көндәлек; **обыкнове́нное де́ло** ғәҙәттәге эш; **обыкнове́нная жизнь** көндәлек тормош **2.** (*заурядный*) ябай, уртаса, ғәҙәти; **обыкнове́нная исто́рия** ғәҙәти ваҡиға; **обыкнове́нный челове́к** ябай кеше

О́БЫСК *м* тентеү; **произвести́ о́быск** тентеү үткәреү

ОБЫСКА́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что* тентеү, тентеп сығыу; **обыска́ть дом** өйҙө тентеп сығыу **2.** *что* (*осмотреть всё*) эҙләү, эҙләп (ҡарап, аҡтарып) сығыу; **обыска́ть все карма́ны** бөтә кеҫәләрен ҡарап сығыу; **обыска́ть маши́ну** машинаның эсен ҡарап сығыу

ОБЫ́СКИВАТЬ *несов. см.* **обыска́ть**

ОБЫ́ЧАЙ *м* йола, ғөрөф-ғәҙәт; **стари́нные обы́чаи** боронғо йолалар; **обы́чаи пре́дков** ата-бабалар йолаһы; **войти́ в обы́чай** йолаға әйләнеү ♦ **в обы́чае** *кого-чего* ғәҙәткә ингән (әйләнгән)

ОБЫ́ЧНО *нареч.* ғәҙәттә; **как обы́чно** ғәҙәтәгесә; **днём он обы́чно рабо́тает** көндөҙ ул ғәҙәттә эшләй

ОБЫ́ЧНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*постоянный, привычный*) ғәҙәти, ғәҙәттәге, ҡәҙимге, һәр ваҡыттағы; **обы́чный слу́чай** ғәҙәти хәл; **обы́чный поря́док** һәр ваҡыттағы тәртип; **на обы́чном ме́сте** ғәҙәттәге урында **2.** (*заурядный*) ябай, уртаса, ғәҙәти; **дом был обы́чный** өй уртаса ине; **са́мая обы́чная де́вочка** иң ябай ҡыҙ ♦ **обы́чное пра́во** йола буйынса килгән хоҡуҡ, йола хоҡуғы

ОБЮРОКРА́ТИТЬСЯ *сов.* бюрократлашыу, бюрократҡа әйләнеү

ОБЯ́ЗАННОСТЬ *ж* бурыс, вазифа, йөкләмә; **права́ и обя́занности** хоҡуҡтар һәм вазифалар; **служе́бные обя́занности** вазифа (вазифа буйынса) бурыстар(ы); **исполня́ющий обя́занности дире́ктора** директор вазифаһын башҡарыусы; **ме́лкие обя́занности** ябай бурыстар ♦ **вмени́ть в обя́занность** бурыс итеп ҡуйыу, йөкмәтеү

ОБЯ́ЗАННЫЙ, -ая, -ое **1.** *с неопр.* тейеш, тейешле; **я обя́зан помо́чь вам** мин һеҙгә ярҙам итергә тейеш(мен) **2.** *кому-чему, чем* бурыслы; **я вам о́чень обя́зан** мин һеҙгә бик бурыслымын; **быть ве́чно обя́занным** *кому-л. берәйһенә* ғүмер буйы бурыслы булыу

ОБЯЗА́ТЕЛЬНО *нареч.* һис һүҙһеҙ, мотлаҡ, мотлаҡан (һис шикһеҙ); **обяза́тельно сде́лаю** мотлаҡ эшләрмен; **обяза́тельно приходи́те** мотлаҡ килегеҙ

ОБЯЗА́ТЕЛЬНОСТЬ *ж* мәжбүрилек, һис һүҙһеҙ тейешлек, кәрәклек

ОБЯЗА́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** мотлаҡ, мәжбүри; **обяза́тельное усло́вие** мотлаҡ шарт; **в обяза́тельном поря́дке** мотлаҡ рәүештә **2.** ярҙам итергә әҙер, ярҙамсыл, һүҙендә тора торған; **обяза́тельный челове́к** ярҙамсыл кеше

ОБЯЗА́ТЕЛЬСТВО *с* **1.** йөкләмә, бурыс, вәғәҙә; **взять обяза́тельство** йөкләмә алыу **2.** *эк.* (*денежный заёмный документ*) йөкләмә (*облигацияның бер төрө*)

ОБЯЗА́ТЬ *сов. кого-что* **1.** йөкмәтеү, йөкләтеү, мәжбүр (талап) итеү; **обяза́ть вы́ехать в срок** ваҡытында сығып китеүҙе талап итеү **2.** (*вызвать чувство признательности, благодарности*) ҡәнәғәтләндереү, хөрмәт тойғоһо тыуҙырыу, бурыслы иттереү; **э́тим вы меня́ о́чень обя́жете** бының менән һеҙ мине бик бурыслы иттерәһегеҙ

ОБЯЗА́ТЬСЯ *сов.* йөкләмә (өҫкә) алыу, һүҙ биреү; **обяза́лся прие́хать** килергә һүҙ бирҙе; **обяза́ться досро́чно вы́полнить рабо́ту** эште ваҡытынан алда эшләп бөтөрөргә йөкләмә алыу

ОБЯ́ЗЫВАТЬ *несов. см.* **обяза́ть**

ОБЯ́ЗЫВАТЬСЯ *несов. см.* **обяза́ться**

ОВА́Л *м* (*фигура*) овал, оҙонса түңәрәк; (*о лице*) һыҙат, һыҙатланыш; **ова́л лица́** йөҙҙөң һыҙатланышы

ОВА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое овал ...ы, оҙонса, оҙонса түңәрәк; **ова́льный стол** оҙонса түңәрәк өҫтәл; **ова́льное блю́до** оҙонса тәрилкә

ОВА́ЦИЯ *ж* алҡыш, көслө ҡул сабыу; **бу́рные ова́ции** көслө алҡыштар; **встре́тить ова́цией** алҡыш менән ҡаршы алыу

ОВДОВЕ́ТЬ *сов.* тол ҡалыу

О́ВЕН *м*; *астр.* Ҡуҙы (*йондоҙлоҡ*)

ОВЁС *м* һоло; **се́ять овёс** һоло сәсеү

ОВЕ́ЧИЙ, -ья, -ье һарыҡ ...ы; **ове́чья шерсть** һарыҡ йөнө; **ове́чий сыр** һарыҡ һөтөнән яһалған сыр ♦ **волк в ове́чьей шку́ре** һарыҡ тиреһенә төрөнгән бүре

ОВЕ́ЧКА *ж* **1.** *уменьш.-ласк. от* **овца́** **2.** *перен.* йыуаш кеше, йыуаш; **прики́нуться ове́чкой** йыуаш булып ҡыланыу

ОВЕЩЕСТВИ́ТЬ *сов. что*; *книжн.* матдилаштырыу, матди хәлгә килтереү; **овеществи́ть труд в това́ре** эште тауарҙа матдилаштырыу

ОВЕЩЕСТВИ́ТЬСЯ *сов.*; *книжн.* матдилашыу, матди хәлгә килеү

ОВЕЩЕСТВЛЕ́НИЕ *с см.* **овеществи́ть, овеществи́ться**

ОВЕЩЕСТВЛЯ́ТЬ *несов. см.* **овеществи́ть**

ОВЕЩЕСТВЛЯ́ТЬСЯ *несов. см.* **овеществи́ться**

ОВЕ́ЯТЬ *сов. кого-что, чем* **1.** (*обдать струёй воздуха, ветра и т.д.*) бәреү, иҫеү, бәреп (иҫеп) ебәреү; **ове́яло холо́дным ве́тром** һалҡын ел иҫеп ебәрҙе **2.** *перен.* күмеү, солғау; **ове́ять сла́вой** данға күмеү

ОВИ́Н *м* әүен

ОВЛАДЕВА́ТЬ *несов. см.* **овладе́ть**

ОВЛАДЕ́НИЕ *с см.* **овладе́ть**; **овладе́ние те́хникой** техникаға эйә булыу

ОВЛАДЕ́ТЬ *сов.* **1.** *кем-чем* алыу, ҡулға төшөрөү, баҫып алыу, эйә булыу; **овладе́ть го́родом** ҡаланы баҫып алыу; **овладе́ть иму́ществом** милеккә эйә булыу **2.** *кем-чем* буйһондороу, ҡулға алыу, үҙенә ҡаратыу; **овладе́ть ло́шадью** атты үҙенә буйһондороу; **овладе́ть внима́нием слу́шателей** тыңлаусыларҙы үҙенә ҡаратыу **3.** *кем* солғап (биләп) алыу, батыу, баҫыу, сумыу; **им овладе́ла ра́дость** уны ҡыуаныс солғап алды **4.** *чем* үҙләштереү, эйә булыу; **овладе́ть зна́ниями** белемгә эйә булыу; **овладе́ть но́вой специа́льностью** яңы һөнәргә эйә булыу ♦ **овладе́ть собо́й** үҙеңде ҡулға алыу

О́ВОД *м* күгәүен; (*бычий*) уҡра; (*лошадиный*) бөгәләк, бөгәлсән; (*овечий*) рәшә

ОВОЩЕВО́Д *м* йәшелсәсе, йәшелсә үҫтереүсе

ОВОЩЕВО́ДСТВО *с* йәшелсәселек

ОВОЩЕВО́ДЧЕСКИЙ, -ая, -ое йәшелсәселек ...ы; **овощево́дческое хозя́йство** йәшелсәселек хужалығы

ОВОЩЕМО́ЙКА *ж* йәшелсә йыуғыс

ОВОЩЕРЕ́ЗКА *ж* йәшелсә турағыс

ОВОЩЕХРАНИ́ЛИЩЕ *с* йәшелсә һаҡлағыс (һаҡлау урыны)

О́ВОЩИ *мн.* (*ед.* **о́вощ** *м*) йәшелсә; **ра́нние о́вощи** иртә (өлгөрә торған) йәшелсәләр; **суп из овоще́й** йәшелсә ашы; **све́жие о́вощи** яңы йәшелсә ♦ **вся́кому о́вощу своё вре́мя** һәр эштең үҙ ваҡыты бар

ОВОЩНО́Й, -ая, -ое йәшелсә ...ы; **овощно́й магази́н** йәшелсә магазины; **овощны́е консе́рвы** йәшелсә консервалары

ОВРА́Г *м* йырын, йырынты, соҡор; **глубо́кий овра́г** тәрән соҡор; **дно овра́га** йырын төбө

ОВРА́ЖИСТЫЙ, -ая, -ое йырынлы, йырынтылы, соҡор-саҡырлы; **овра́жистая ме́стность** соҡор-саҡырлы урын

ОВСЮ́Г *м*; ҡара һоло

ОВСЯ́НИЦА *ж* һолобаш (*үлән*)

ОВСЯ́НКА I *ж*; *разг.* **1.** (*крупа*) һоло ярмаһы **2.** (*каша*) һоло бутҡаһы

ОВСЯ́НКА II *ж* (*птица*) һоло турғайы; **камышо́вая овся́нка** ҡамыш турғайы; **овся́нка лугова́я** һылыуҡас турғай

ОВСЯНО́Й и **ОВСЯ́НЫЙ,** -ая, -ое һоло ...ы; **овсяно́е по́ле** һоло баҫыуы

ОВЦА́ *ж* һарыҡ; (*с момента прекращения сосания до второго окота*) бәрән һарыҡ; (*после второго окота до третьего*) шешәк һарыҡ; (*пропустившая очередной окот*) тыу һарыҡ; **тонкору́нная овца́** нәҙек йөнлө һарыҡ; **курдю́чная овца́** ҡуй, ҡуй һарығы; **кара́кулевая овца́** ҡаракүл һарығы

ОВЦЕБЫ́К *м* һарыҡ-үгеҙ, мускуслы үгеҙ (*Американың Арктика өлөшөндә һәм Гренландияла йәшәй торған, үгеҙгә лә, һарыҡ тәкәһенә лә оҡшаған ҡуш тояҡлы, һалбыр йөнлө, имсәкле хайуан*)

ОВЦЕВО́Д *м* һарыҡсылыҡ белгесе

ОВЦЕВО́ДСТВО *с* һарыҡсылыҡ; **занима́ться овцево́дством** һарыҡсылыҡ менән шөғөлләнеү

ОВЦЕВО́ДЧЕСКИЙ, -ая, -ое һарыҡсылыҡ ...ы; **овцево́дческий совхо́з** һарыҡсылыҡ совхозы

ОВЦЕМА́ТКА *ж*; *разг.* инә һарыҡ

ОВЦЕФЕ́РМА *ж* һарыҡ фермаһы

ОВЧА́Р *м* һарыҡ ҡараусы

ОВЧА́РКА *ж* овчарка (*эт тоҡомо*)

ОВЧА́РНЯ *ж* һарыҡ аҙбары

ОВЧИ́НА *ж* иләнгән һарыҡ тиреһе

ОВЧИ́НКА *ж*; *уменьш. от* **овчи́на ♦ овчи́нка вы́делки не сто́ит** бер тинлек ҡуян — ун тинлек зыян, эшләгән ялы ла юҡ; **не́бо с овчи́нку (в овчи́нку) показа́лось** *см.* **не́бо**

ОВЧИ́ННЫЙ, -ая, -ое һарыҡ тиреһенән тегелгән; **овчи́нный тулу́п** һарыҡ тиреһенән тегелгән толоп

ОГА́РОК *м* май шәм төпсөгө (ҡалдығы)

ОГИБА́ТЬ *несов. см.* **обогну́ть**

ОГЛАВЛЕ́НИЕ *с* йөкмәтке, бүлектәр исемлеге; **оглавле́ние сбо́рника** йыйынтыҡтың йөкмәткеһе

ОГЛА́ДИТЬ *сов.* һыйпау, һыйпап алыу; **огла́дить ко́шку** бесәйҙе һыйпап алыу

ОГЛАСИ́ТЬ *сов. что* **1.** иғлан итеү, уҡыу, уҡып ишеттереү, халыҡҡа белдереү; **огласи́ть реше́ние** ҡарарҙы уҡыу; **огласи́ть прика́з** бойороҡто халыҡҡа белдереү **2.** яңғыратыу; **огласи́ть лес кри́ками** ҡысҡырып урман яңғыратыу **3.** *уст.* (*разгласить*) фаш итеү, асыу, асып һалыу, фашлау; **огласи́ть чужу́ю та́йну** кеше серен асыу

ОГЛАСИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** яңғырау, яңғырап тороу; **поля́на огласи́лась пе́снями** аҡлан йырҙарҙан яңғырап торҙо **2.** *уст.* (*разгласиться*) асылыу, фаш ителеү; **та́йна огласи́лась** сер асылды

ОГЛА́СКА *ж* фаш булыу (ителеү), фашланыу; **де́ло получи́ло огла́ску** эш фашланды; **избежа́ть огла́ски** фаш ителмәү (ителмәй ҡалыу)

ОГЛАША́ТЬ *несов. см.* **огласи́ть**

ОГЛАША́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **огласи́ться** **2.** *страд. от* **оглаша́ть**

ОГЛАШЕ́НИЕ *с см.* **огласи́ть** 1, 3

ОГЛО́БЛЯ *ж* тәртә; **огло́бли теле́ги** арба тәртәләре

ОГЛО́ХНУТЬ *сов.* һаңғырауланыу

ОГЛУША́ТЬ *несов. см.* **оглуши́ть**

ОГЛУШИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое ҡолаҡ тондорғос (яргыс), шаңғытҡыс; **оглуши́тельный взрыв** ҡолаҡ тондорғос шартлау

ОГЛУШИ́ТЬ *сов. кого-что* **1.** һаңғырауландырыу, ҡолаҡ тондороу; **взрыв оглуши́л его́** шартлау ҡолағын тондорҙо **2.** (*лишить сознания*) (башына һуғып) иҫәңгерәтеү, миңрәтеү, һуштан яҙҙырыу, шаңғытыу; **оглуши́ть дуби́нкой** суҡмар менән иҫәңгерәтә һуғыу; **оглуши́ть ры́бу** балыҡ шаңғытыу **3.** *перен., разг.* (*ошеломить*) хайран (аптырашта) ҡалдырыу; **оглуши́ть быстрото́й** тиҙлек менән хайран ҡалдырыу; **оглуши́ть изве́стием** (яңылыҡ) хәбәр менән аптырашта ҡалдырыу

ОГЛЯДЕ́ТЬ *сов. кого-что* күҙ йөрөтөп сығыу, ҡарап (байҡап) сығыу; **огляде́ть ко́мнату** бүлмәгә күҙ йөрөтөп сығыу

ОГЛЯДЕ́ТЬСЯ *сов.* **1.** ҡараныу, ҡаранып алыу, ҡараштырыу; **огляде́ться вокру́г** тирә-яҡҡа ҡараныу; **огляде́ться в зе́ркало** үҙеңде көҙгөнән ҡарап алыу **2.** *разг.* (*привыкнуть к темноте*) (ҡараңғыға) күҙ күнегеү (өйрәнеү) **3.** *перен.* (*освоиться*) күнегеү, өйрәнеү, күнегеп (өйрәнеп) китеү; **огляде́ться в но́вом коллекти́ве** яңы коллективҡа күнегеп китеү

ОГЛЯ́ДКА *ж см.* **огляну́ться** — **огля́дываться ♦ без огля́дки**: 1) алды-артты ҡарамай (ҡарап тормай), артҡа боролоп ҡарамайынса; **бежа́ть без огля́дки** артҡа боролоп ҡарамай сабыу; 2) абайламайынса, алды-артты ҡарамай (ҡарап тормай); 3) уйламай-нитмәй, уйлап тормай; **ве́рить без огля́дки** уйламай-нитмәй ышаныу; **с огля́дкой** һаҡлыҡ менән, абайлап, алды-артты ҡарап; **де́йствовать с огля́дкой** һаҡлыҡ менән эш итеү

ОГЛЯ́ДЫВАТЬ *несов. см.* **огляде́ть**

ОГЛЯ́ДЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **огляде́ться** 1, **оглянуться** **2.** *на кого-что* и *без доп.*; *перен., разг.* абай (һаҡ) булыу, берәйһенә ҡарап эш итеү

ОГЛЯНУ́ТЬСЯ *сов.* **1.** *прям., перен.* (*посмотреть назад*) әйләнеп (боролоп) ҡарау; **он огляну́лся** ул әйләнеп ҡараны **2.** *разг.* (*посмотреть вокруг себя*) тирә-яҡҡа ҡараныу, ҡаранып алыу **♦ не успе́ешь (не успе́л) огляну́ться, как** күҙ асып йомғансы

ОГНЕ... *урыҫ телендәге ҡушма һүҙҙәрҙең "ут" мәғәнәһен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.*, **огнезащи́тный** уттан һаҡлай торған

ОГНЁВКА *ж* **1.** (*бабочка*) күбәләк; **огнёвка капу́стная** кәбеҫтә күбәләге; **огнёвка зернова́я** орлоҡ күбәләге **2.** (*лисица*) ҡыҙыл төлкө

ОГНЕВО́Й, -ая, -ое **1.** утта, ут менән; **огнева́я су́шка** утта киптереү **2.** ут төҫлө, ялҡын төҫөндәге; **огнево́й флаг** ут төҫлө флаг; **огневы́е рябі́ны** ялҡын төҫөндәге миләштәр **3.** ут ...ы, атыу ...ы; **огнева́я ата́ка** ут һөжүме; **огнева́я подгото́вка** атыу әҙерлеге ♦ **огнева́я пози́ция** атыу позицияһы; **огневы́е сре́дства** атыу ҡоралдары; **огнева́я то́чка** ут нөктәһе

ОГНЕДЫ́ШАЩИЙ, -ая, -ее ут сәскән (сәсрәткән), ут бөркөп торған; **огнеды́шащий драко́н** ут бөркөп торған аждаһа

ОГНЕМЁТ *м*; *воен.* огнемёт, ут асҡыс (бөрккөс)

О́ГНЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** ут ...ы, ялҡын ...ы; **о́гненный столб** ялҡын бағанаһы; **о́гненные языки́** ялҡын телдәре **2.** ут төҫлө (төҫөндәге), ут ҡыҙыл, ҡып-ҡыҙыл; **о́гненное не́бо** күк йөҙө ҡып-ҡыҙыл; **о́гненный цвето́к** ҡып-ҡыҙыл сәскә **3.** ялҡынлы, дәртле, янып торған; **о́гненные глаза́** ялҡынлы күҙҙәр; **о́гненное воображе́ние** дәртле хыял; **о́гненные слова́** ялҡынлы һүҙҙәр

ОГНЕОПА́СНЫЙ, -ая, -ое тиҙ ҡабыныусан, янғындан (уттан) ҡурҡыныслы; **огнеопа́сная жи́дкость** тиҙ ҡабыныусан шыйыҡса

ОГНЕПОКЛО́ННИК *м* утҡа табыныусы (*кеше*)

ОГНЕПОКЛО́ННИЧЕСТВО и **ОГНЕПОКЛО́НСТВО** *с* утҡа табыныу

ОГНЕПРИПА́СЫ *только мн.* атыу кәрәк-ярағы (*туп, патрон, бомба һ.б.*)

ОГНЕСТО́ЙКИЙ, -ая, -ое утҡа сыҙамлы, янмай торған; **огнесто́йкие сооруже́ния** утҡа сыҙамлы ҡоролмалар

ОГНЕСТО́ЙКОСТЬ *ж* утҡа сыҙамлылыҡ, утҡа сыҙамлы булыу, утҡа янмау (бирешмәү)

ОГНЕСТРЕ́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** атыу ...ы, ата торған; **огнестре́льное ору́жие** атыу ҡоралы **2.** пуля ...ы, снаряд ярсығы ...ы; **огнестре́льная ра́на** пуля (снаряд ярсығы) яраһы

ОГНЕТУШИ́ТЕЛЬ *м* ут һүндергес

ОГНЕУПО́РНОСТЬ *ж* утҡа сыҙамлылыҡ, утҡа сыҙамлы булыу

ОГНЕУПО́РНЫЙ, -ая, -ое утҡа сыҙамлы; **огнеупо́рный кирпи́ч** утҡа сыҙамлы кирбес

ОГНЕУПО́РЫ *только мн.* утҡа сыҙамлы материалдар

ОГНИ́ВО *с* саҡматаш, саҡмаҡорос

ОГНИ́ЩЕ *с* **1.** ут (усаҡ) урыны **2.** яныҡ, көйөк (*урманын ҡырҡып, яндырып, һөрөүгә билдәләнгән урын*)

ОГО́ и **О-ГО-ГО́** *межд.* (*выражает удивление, восхищение, одобрение и т.д.*) ай-һай, һай-һай, әй, әһә; **ого́, как ты вы́рос** һай-һай, ҡай-һылай үҫкәнһең

ОГОВА́РИВАТЬ *несов. см.* **оговори́ть**

ОГОВА́РИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **оговори́ться** **2.** *страд. от* **огова́ривать**

ОГОВО́Р *м*; *разг.* яла

ОГОВОРИ́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что*; *разг.* яла яғыу, кеше өҫтөнән һөйләү; **оговори́ть на допро́се** допроста кеше өҫтөнән һөйләү **2.** *что* алдан һөйләшеп ҡуйыу; **оговори́ть срок рабо́ты** эш срогын алдан һөйләшеп ҡуйыу **3.** *что* (*сделать оговорку*) аңлатма биреү, иҫкәрмә яһау; **оговори́ть своё несогла́сие** риза булмауыңа аңлатма биреү

ОГОВОРИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** иҫкәртеп (әйтеп) китеү; **я до́лжен оговори́ться** мин иҫкәртеп китергә тейешмен **2.** (*ошибиться в речи*) яңылыш әйтеп ҡуйыу (ебәреү), яңылыш һүҙ ысҡындырыу; **оговори́ться второпя́х** ашығыслыҡ менән яңылыш әйтеп ҡуйыу

ОГОВО́РКА *ж* **1.** (*замечание к сказанному*) төҙәтмә, өҫтәмә; **с огово́рками** (ҡайһы бер) төҙәтмәләр менән **2.** (*обмолвка*) яңылыш (әйтелгән) һүҙ, һүҙ хатаһы; **случа́йная огово́рка** осраҡлы һүҙ хатаһы

ОГОЛЕ́НИЕ *с см.* **оголи́ть**, **оголи́ться**

ОГОЛЁННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **оголи́ть** **2.** *прил.* яланғас, шәрә; **оголённая голова́** яланғас баш **3.** *прил.* яланғас, ҡола, япраҡһыҙ, үләнһеҙ; **оголённое по́ле** ҡола ялан; **оголённые дере́вья** яланғас ағастар **4.** *прил.* яланғас, тышһыҙ, тышы һыҙырып алынған; **оголённый про́вод** яланғас сым

ОГОЛИ́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что* асыу; **оголи́ть пле́чи** иңбаштарҙы асыу **2.** *что* яланғасландырыу, яланғас (шәрә) ҡалдырыу; **ве́тер оголи́л дере́вья** ел ағастарҙы яланғасландырҙы **3.** *что* яланғаслау, ҡапһыҙ (тышһыҙ, асыҡ) ҡалдырыу; **оголи́ть про́вод** сымды асыҡ ҡалдырыу **4.** *что* (*вынуть из ножен*) һурыу, һурып алыу **5.** *что* асыу, асыҡ (һаҡһыҙ) ҡалдырыу; **оголи́ть фланг** флангыны асыҡ ҡалдырыу

ОГОЛИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** (*обнажиться*) асылыу, асыҡ (яланғас) ҡалыу **2.** яланғасланыу (шәрә ҡалыу); **дере́вья уже́ оголи́лись** ағастар яланғасланған инде **3.** (*стать видимым*) яланғасланыу, тышһыҙ (асыҡ) ҡалыу, асылыу; **про́вод оголи́лся** сым асыҡ ҡалған **4.** (*стать открытым для врага*) асыҡ (һаҡһыҙ) ҡалыу; **ли́ния фро́нта оголи́лась** фронт һыҙығы асыҡ ҡалды

ОГОЛТЕ́ЛЫЙ, -ая, -ое *разг.* шашынған, ҡоторонған; **оголте́лый враг** ҡоторонған дошман

ОГОЛЯ́ТЬ *несов. см.* **оголи́ть**

ОГОЛЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **оголи́ться** **2.** *страд. от* **оголя́ть**

ОГОНЁК *м* **1.** *уменьш.-ласк. от* **ого́нь** **2.** *перен.* дәрт, сатҡы; **рабо́тать с огоньќом** дәрт менән эшләү **3.** (*свет, пятно света, блеск глаз*) ут яҡтыһы; **не ви́дно ни огонька́** бер ут яҡтыһы ла күренмәй ♦ **зайти́ (забежа́ть) на огонёк** үтеп барышлай кереү, тәҙрәнән ут күреп кереү

ОГО́НЬ *м*; *в разн. знач.* ут; **ого́нь в печи́** мейестәге ут; **развести́ ого́нь** ут яндырыу (ҡабы-

ҙыу); **ого́нь любви́** ғишыҡ уты; **огни́ го́рода** ҡала уттары; **откры́ть ого́нь** ут асыу; **ли́ния огня́** ут һыҙығы; **не челове́к, а ого́нь** торғаны менән ут кеше инде ♦ **в огне́**: 1) янып барыу; **голова́ в огне́** башым янып бара; 2) һуғыш, ут (алыш) эсендә; **быть це́лый день в огне́** көнө буйы ут эсендә булыу; **в ого́нь и во́ду (гото́в, пойду́ и т.д.)** бөтәһенә лә әҙер (булыу); **из огня́ да в по́лымя** уттан алып һыуға ташлау; бер бәләнән ҡотолоп, икенсеһенә эләгеү; **ме́жду двух огне́й** ике ут араһында; **огнём и мечо́м** ҡырып-үлтереп, ут һәм ҡылыс менән; **боя́ться как огня́** уттан ҡурҡҡандай ҡурҡыу; **игра́ть (шути́ть) с огнём** ут менән уйнау; **пройти́ ого́нь и во́ду (и ме́дные тру́бы)** ут-һыу кисеү, донъяның әсеһен-сөсөһөн татыу

ОГОРА́ЖИВАТЬ *несов. см.* **огороди́ть**

ОГОРА́ЖИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **огороди́ться 2.** *страд. от* **огора́живать**

ОГОРО́Д *м* йәшелсә баҡсаһы

ОГОРОДИ́ТЬ *сов.* кәртәләү, ҡоймалау, ихаталау, кәртәләп (ҡоймалап) алыу, кәртә (ҡойма) тотоу; **огороди́ть уча́сток** участканы кәртәләп алыу

ОГОРОДИ́ТЬСЯ *сов.* кәртәләнеү, ҡоймаланыу, ихаталаныу, кәртә (ҡойма) тотолоу

ОГОРО́ДНИК *м* йәшелсәсе, йәшелсә баҡсаһында эшләүсе

ОГОРО́ДНИЧАТЬ *несов.*; *разг.* йәшелсә үҫтереү, йәшелсәселек менән шөғөлләнеү

ОГОРО́ДНИЧЕСТВО *с* йәшелсә үҫтереү, йәшелсәселек

ОГОРО́ДНЫЙ, -ая, -ое баҡса ...ы, йәшелсә баҡсаһы ...ы; **огоро́дные расте́ния** йәшелсә баҡсаһы үҫемлектәре

ОГОРО́ШИТЬ *сов. кого-что*; *разг.* аптыраштa ҡалдырыу, шаҡ ҡатырыу, аптыратыу; **огоро́шить вопро́сом** һорау биреп аптыратыу

ОГОРЧА́ТЬ *несов. см.* **огорчи́ть**

ОГОРЧА́ТЬСЯ *несов. см.* **огорчи́ться**

ОГОРЧЕ́НИЕ *с* кәйеф китеү (ҡырылыу), көйөнөс, йән әсеү, әсенеү, борсолоу; **пережи́ть мно́го огорче́ний** күп кенә борсолоуҙар кисереү

ОГОРЧЁННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **огорчи́ть 2.** *прил.* әсенгән, борсоулы; **огорчённый вид** борсоулы йөҙ

ОГОРЧИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое әсендерә (борсолдора) торған, борсоулы, көйөндөргөс; **огорчи́тельное изве́стие** көйөндөргөс хәбәр

ОГОРЧИ́ТЬ *сов. кого-что* күңелһеҙләндереү, кәйефте ҡырыу, көйөндөрөү, әсендереү, йән әсетеү; **огорчи́ть свои́м поведе́нием** *кого-л. берәйһенең* үҙеңдең тәртибең менән кәйефен ҡырыу

ОГОРЧИ́ТЬСЯ *сов.* әсенеү, йән әсеү, борсолоу, көйөнөү; **не огорча́йся** әсенмә, көйөнмә

ОГРА́БИТЬ *сов.* талау, талап (тартып) алыу

ОГРАБЛЕ́НИЕ *с см.* **огра́бить**

ОГРА́ДА *ж* ҡамау, кәртә, ҡойма; **ка́менная огра́да** таш ҡойма

ОГРАДИ́ТЬ *сов.* **1.** *что* кәртәләү, ҡоймалау, кәртә (ҡойма) тотоу **2.** *кого-что*; *перен.* ҡурсалау, ҡурсыу, әрсәләү; **огради́ть от напа́док** бәйләнеүҙәрҙән әрсәләү; **огради́ть от волне́ний** *кого-л. берәйһен* тулҡынланыуҙан һаҡлау

ОГРАЖДА́ТЬ *несов. см.* **огради́ть**

ОГРАЖДЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **огради́ть** – **огражда́ть 2.** (*ограда*) ҡамау, ҡойма, кәртә

ОГРА́НИВАТЬ *несов. см.* **ограни́ть**

ОГРАНИ́ТЬ *сов. что* тирәсләү, ҡырлау, ҡыр яһау; **ограни́ть ва́зу** вазаны тирәсләү

ОГРАНИЧЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **ограни́чить 2.** сикләү, сик ҡуйыу, сикләмә; **отме́на ограниче́ний** сикләүҙәрҙе бөтөрөү

ОГРАНИ́ЧЕННОСТЬ *ж* **1.** сикләнгәнлек, сикле (аҙ) булыу; **ограни́ченность де́нежных средств** аҡсаның аҙ булыуы **2.** *перен.* тарлыҡ, тар ҡарашлы булыу, һайлыҡ; **ограни́ченность ума́** аҡыл һайлығы

ОГРАНИ́ЧЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **ограни́чить 2.** *прил.* сикләнгән, сикле; **ограни́ченные возмо́жности** сикле мөмкинлектәр; **ограни́ченный срок** аҙ срок **3.** *прил.*; *перен.* тар (һай) ҡарашлы; **ограни́ченный челове́к** тар ҡарашлы кеше

ОГРАНИ́ЧИВАТЬ *несов.* **1.** *см.* **ограни́чить 2.** *что* (*являться пределом*) сикләү, сик булып тороу

ОГРАНИ́ЧИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **ограни́читься 2.** *страд. от* **ограни́чивать**

ОГРАНИЧИ́ТЕЛЬ *м* сикләгес; **ограничи́тель то́ка** ток сикләгесе

ОГРАНИЧИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое сикләү (се), сикләй торған, сик ҡуя торған; **ограничи́тельные ме́ры** сикләү саралары

ОГРАНИ́ЧИТЬ *сов. кого-что* сикләү, тыйыу, сик ҡуйыу; **ограни́чить себя́** *в чём-л. берәй нәмәлә* үҙеңде сикләү

ОГРАНИ́ЧИТЬСЯ *сов.* **1.** (*удовольствоваться чем-л.*) ҡәнәғәтләнеү **2.** (*свестись к чему-л.*) ҡайтып ҡалыу, бөтөү, сикләнеү; **ограни́читься вы́говором** шелтә биреү менән сикләнеү

ОГРЕ́Х *м* **1.** сей ҡалдырылған (эшкәртелмәгән) урын; **паха́ть без огре́хов** сей ҡалдырмай һөрөү **2.** *прост.* (*недоделка*) сей эш, сейле-бешле эш

ОГРО́МНЫЙ, -ая, -ое бик (ғәйәт, сикһеҙ) ҙур; **огро́мное зда́ние** бик ҙур бина; **огро́мное влия́ние** ғәйәт ҙур йоғонто

ОГРУБЕ́ЛЫЙ, -ая, -ое тупаҫланған, ҡытыршыланған; **огрубе́лые ру́ки** ҡытыршыланған ҡулдар

ОГРУБЕ́ТЬ *сов.* **1.** ҡатып китеү, шыраулаnыу, ҡытыршыланыу; **ко́жа огрубе́ла** тире ҡытыршыланды **2.** (*о человеке*) тупаҫланыу

ОГРЫЗА́ТЬСЯ *несов. см.* **огрызну́ться**

ОГРЫЗНУ́ТЬСЯ *сов.* **1.** (*о собаке*) ырылдап ҡуйыу (алыу) **2.** *перен.*, *разг.* (*грубо ответить*) ырылдап ҡуйыу, тупаҫ яуап биреү

ОГРЫ́ЗОК *м*; *разг.* **1.** ҡалдыҡ, кимерек; **огры́зок я́блока** алма ҡалдығы **2.** киҫәк, төпсөк; **огры́зок карандаша́** ҡәләм төпсөгө

ОГУ́ЗОК *м* **1.** (*мясо*) һум ит, бот ите **2.** (*шкура*) арт һандың тиреһе

ОГУ́ЛОМ *нареч.*; *разг.* тикшермәй-нитмәй, (бөтәһен) бергә, бер юлы; **вини́ть всех огу́лом** барыһын бергә ғәйепләү

ОГУ́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое *разг.* **1.** нигеҙһеҙ, дәлилһеҙ; **огу́льное обвине́ние** дәлилһеҙ ғәйепләү **2.** барыһына бер төрлө; **огу́льная характери́стика всего́ крестья́нства** крәҫтиәндәрҙең барыһына бер төрлө характеристика

ОГУРЕ́Ц *м* ҡыяр

ОГУРЕ́ЧНЫЙ, -ая, -ое ҡыяр ...ы; **огуре́чные семена́** ҡыяр орлоғо; **огуре́чный рассо́л** ҡыяр тоҙламаһы

О́ДА *ж*; *лит.* мәҙхиә, маҡтау шиғыры

ОДА́ЛЖИВАТЬ *несов. см.* **одолжи́ть**

ОДАЛИ́СКА *ж* кәнизәк, һөйәркә

ОДАРЁННОСТЬ *ж* һәләтлелек, талантлылыҡ

ОДАРЁННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **одари́ть** **2.** *прил.* һәләтле, талантлы; **одарённый поэ́т** һәләтле шағир

ОДА́РИВАТЬ *несов. см.* **одари́ть**

ОДАРИ́ТЬ *сов. кого-что, чем* **1.** бүләкләү, бүләк биреү; **одари́ть дете́й игру́шками** балаларҙы уйынсыҡтар менән бүләкләү **2.** *перен.* биреү, күп итеп биреү; **приро́да одари́ла его́ умо́м** тәбиғәт уға аҡыл биргән

ОДАРЯ́ТЬ *несов. см.* **одари́ть**

ОДЕВА́ТЬ *несов.* **1.** *см.* **оде́ть** **2.** *кого-что* кейендереү; **одева́ть ребёнка со вку́сом** баланы зауыҡ менән кейендереү

ОДЕВА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **оде́ться** **2.** кейенеү, кейенә белеү, кейенеп йөрөү; **одева́ться про́сто** ябай (ғына) кейенеп йөрөү; **одева́ться с иго́лочки** уҡтан-суҡтан (зауыҡ менән) кейенеү; **уме́ть одева́ться** кейенә белеү **3.** *страд. от* **одева́ть**

ОДЕ́ЖДА *ж* **1.** кейем, кейем-һалым, өҫ-баш; **ве́рхняя оде́жда** өҫкө кейем; **ле́тняя оде́жда** йәйге кейем; **следи́ть за оде́ждой** өҫ-башты ҡарау; **обнови́ть оде́жду** өҫ-башты бөтәйтеү **2.** *спец.* (*покрытие, облицовка*) япма, ҡаплама

ОДЁЖКА *ж*; *разг., уменьш. от* **оде́жда** 1 ♦ **по одёжке протя́гивай но́жки** юрғаныңа ҡарап аяғыңды һуҙ

ОДЕКОЛО́Н *м* одеколон

ОДЕЛИ́ТЬ *сов. кого-что, чем* өлөш сығарыу, биреп (өләшеп) сығыу

ОДЕЛЯ́ТЬ *несов. см.* **одели́ть**

ОДЁРГИВАТЬ *несов. см.* **одёрнуть**

ОДЕРЕВЕНЕ́ЛОСТЬ *ж* ҡатып ҡалыу, ағас кеүек булыу, аяҡ-ҡул ойоу

ОДЕРЕВЕНЕ́ЛЫЙ, -ая, -ое ағас кеүек ҡатҡан, ҡатып ҡалған; **одеревене́лый сте́бель** ҡатып ҡалған һабаҡ; **одеревене́лые па́льцы** ағас кеүек ҡатҡан бармаҡтар

ОДЕРЕВЕНЕ́ТЬ *сов.* ағас кеүек ҡатыу, ҡатып ҡалыу, аяҡ-ҡул ойоу; **одеревене́ть от хо́лода** һыуыҡтан ҡатып ҡалыу

ОДЕРЖА́ТЬ: **одержа́ть верх** өҫкә сығыу, өҫтөнлөк алыу; **одержа́ть побе́ду** еңеү, еңеп сығыу

ОДЕ́РЖИВАТЬ *несов. см.* **одержа́ть**

ОДЕРЖИ́МОСТЬ *ж* мауығыу, ныҡ бирелгәнлек

ОДЕРЖИ́МЫЙ, -ая, -ое **1.** ныҡ (артыҡ) бирелгән; **одержи́мый стра́хом** ҡурҡыуға ныҡ бирелгән; **одержи́мый стра́стью к нау́ке** фәнгә мөкиббән бирелгән **2.** ныҡ бирелеүсән, үтә мауығыусан; **одержи́мый челове́к** үтә мауығыусан кеше **3.** *в знач. сущ.* **одержи́мый** *м* и **одержи́мая** *ж* аҡылдан шашҡан кеше

ОДЁРНУТЬ *сов.* **1.** *что* тартып ҡуйыу (төҙәтеү, рәтләү); **одёрнуть фа́ртук** алъяпҡысты тартып төҙәтеү **2.** *кого*; *перен., разг.* тыйыу, туҡтатыу; **одёрнуть выступа́ющего** сығыш яһаусыны тыйыу

ОДЕ́ТЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **оде́ть** **2.** *прил.* кейенгән, кейенгән килеш, кейемле; **хорошо́ оде́тый** яҡшы кейенгән; **он лежа́л оде́тый** ул кейенгән килеш ята ине

ОДЕ́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что* кейендереү; **оде́ть ребёнка** баланы кейендереү **2.** *кого-что* өҫ-башты бөтәйтеү, кейендереү; **оде́ть всю семью́** бөтә ғаиләне кейендереү **3.** *что*; *перен.* (*покрыть*) ҡаплау, солғау, ҡаплап (солғап) алыу; **зима́ оде́ла поля́ сне́гом** ҡыш баҫыуҙарҙы ҡар менән ҡаплаған

ОДЕ́ТЬСЯ *сов.* **1.** кейенеү; **тепло́ оде́ться** йылы кейенеү **2.** (*приобрести одежду*) кейенеү, кейенеп алыу; **оде́ться по-челове́чески** кеше рәүешле кейенеп алыу **3.** *перен.* (*покрыться*) ҡапланыу, солғаныу, төрөнөү; **оде́ться ли́ствой** япраҡ менән ҡапланыу

ОДЕЯ́ЛО *с* юрған, одеял; **стёганое одея́ло** һырылған юрған

ОДЕЯ́НИЕ *с*; *уст., шутл. см.* **оде́жда** 1

ОДИ́Н *м* (одна *ж*, одно *с*) *числ.* **1.** (*число*) бер **2.** *в знач. прил.* (*без других, в отдельности*) бер үҙе, яңғыҙ; **он живёт оди́н** ул бер үҙе тора; **ребёнок оста́лся до́ма оди́н** бала өйҙә яңғыҙ ҡалды **3.** *в знач. прил.* (*только, исключительно*) бер, бер генә, ғына (генә), бары тик, фәҡәт; **в одно́м пла́тье** күлдәксән генә; **одна́ отра́да** торғаны бер ҡыуаныс; **в ва́зе одни́ я́блоки** вазала бары тик алмалар ғына; **меня́ одно́ беспоко́ит** мине фәҡәт бер нәмә борсой **4.** *в знач. прил.* (*тот же самый, одинаковый, целостный, единый*) бер, бер үк, шул уҡ; **в оди́н и то́т же час** бер үк сәғәттә; **они́ о́ба одного́ во́зраста** улар икеһе лә бер үк йәштә; **каза́ться одни́м существо́м** бер үк зат булып күренеү **5.** *в знач. мест.* (*какой-л. в ряду сходных — в сочетании с*

предлогом “из”) бер, береһе; **оди́н из них** уларҙың береһе; **оди́н из прису́тствующих** булғандарҙың береһе **6.** *в знач. мест. (какой-то, некий)* берәйһе, берәү, бер кеше, кемдер; **в оди́н прекра́сный день** көндәрҙең береһендә; **ему́ сказа́л оди́н челове́к** уға кемдер әйткән **7.** *в знач. сущ.* **оди́н** *м*, **одна́** *ж* и **одно́** *с* береһе; **то оди́н, то друго́й** йә береһе, йә икенсеһе; **одно́ друго́му не меша́ет** береһе икенсеһенә ҡамасауламай ♦ **все до одного́** барыһы ла; **все как оди́н** бер кеше кеүек, барыһы ла бергә, бер күңелдән, бер тауыштан; **ни оди́н** һис кем, бер кеше лә; **одно́ и то же** бер үк нәмә; **оди́н за други́м** бер-бер артлы; **оди́н на оди́н** икәүҙән-икәү, икәү генә; **оди́н к одному́** береһенән-береһе (беренән-бере) яҡшыраҡ; **одно́ к одному́** бере өҫтөнә бере; **одно́ из двух** икенең бере; **оди́н-одинёшенек** япа-яңғыҙ; **оди́н-еди́нственный** берҙән-бер; **по одному́** бер-бер артлы, берәрләп; **ста́вить на одну́ до́ску** *с кем* тиң һанау (күреү), бер ҡалыпҡа һуғыу, бер дәрәжәгә (рәткә) ҡуйыу

ОДИНА́КОВО *нареч.* **1.** бер төрлө (төҫлө, тиң, иш), берҙәй; **оде́тые одина́ково** бер төрлө (бер иш) кейенгәндәр **2.** *(в равной мере)* бер үк дәрәжәлә (кимәлдә); **одина́ково гото́вый** бер үк дәрәжәлә әҙер

ОДИНА́КОВЫЙ, -ая, -ое бер төрлө (төҫлө, тигеҙ); **одина́ковые су́дьбы** бер төрлө яҙмыштар; **одина́кового разме́ра** бер тигеҙ (төрлө) ҙурлыҡта

ОДИНА́РНЫЙ, -ая, -ое бер ҡатлы, һыңар; *(о ткани)* бер инле; **одина́рная дверь** бер ҡатлы ишек; **одина́рная ра́ма** бер ҡатлы рам (тәҙрә); **одина́рные на́волочки** бер ҡатлы мендәр тышлығы

ОДИ́ННАДЦАТЫЙ, -ая, -ое *числ.* ун беренсе; **оди́ннадцатый час** сәғәт ун беренсе

ОДИ́ННАДЦАТЬ *числ.* ун бер; **оди́ннадцать челове́к** ун бер кеше

ОДИНО́КИЙ, -ая, -ое яңғыҙ; **одино́кий до́мик** яңғыҙ өй; **чу́вствовать себя́ одино́ким** үҙеңде яңғыҙ итеп тойоу, яңғыҙһыныу; **одино́кая жизнь** яңғыҙ тормош; **одино́кие прогу́лки по ле́су** урманда яңғыҙ йөрөү(ҙәр); **оста́ться одино́ким** яңғыҙ ҡалыу

ОДИНО́ЧЕСТВО *с* яңғыҙлыҡ; **привы́кнуть к одино́честву** яңғыҙлыҡҡа өйрәнеү

ОДИНО́ЧКА 1. *м* и *ж* яңғыҙ, яңғыҙ кеше; **куста́рь-одино́чка** яңғыҙ кустарь **2.** *м* и *ж*; *разг.* яңғыҙаҡ; **дом для одино́чек** яңғыҙаҡтар өсөн йорт **3.** *ж*; *разг. (тюремная камера)* одиночка, бер кешелек камера **4.** *ж (гоночная лодка)* бер кешелек ярыш кәмәһе ♦ **в одино́чку**: 1) *(поодиночке)* яңғыҙ, япа-яңғыҙ, бер үҙе; 2) *(собственными силами)* үҙ көсө менән

ОДИНО́ЧНЫЙ, -ая, -ое **1.** яңғыҙ; **одино́чный полёт** яңғыҙ осоу; **одино́чные пти́цы** яңғыҙ йәшәүсе ҡоштар **2.** *(предназначенный для одного)* бер кешелек; **одино́чный но́мер** бер кешелек номер **3.** *(отдельный)* айырым, берәм-һәрәм; **одино́чные вы́стрелы** берәм-һәрәм атыуҙар

ОДИО́ЗНЫЙ, -ая, -ое *книжн.* үтә насар (яман), әшәке, ҡапма-ҡаршылыҡлы; **одио́зная ли́чность** үтә насар кеше

ОДИЧА́ЛЫЙ, -ая, -ое **1.** ҡырағайланған, ҡырыҫланған; **одича́лая ко́шка** ҡырағайланған бесәй **2.** *(выражающий дикость)* ҡырағай, ҡырыҫ; **одича́лый вид** ҡырағай ҡиәфәт; **одича́лый взгляд** ҡырыҫ ҡараш

ОДИЧА́ТЬ *сов.* **1.** ҡырағайланыу, ҡырыҫланыу **2.** *перен. (отвыкнуть от людей)* ҡырағайланыу, кешенән биҙеү

ОДНА́ *ж числ. см.* **оди́н**

ОДНА́ЖДЫ *нареч.* **1.** *(один раз)* бер тапҡыр (ҡат, ҡабат, мәртәбә, рәт); **то́лько одна́жды слы́шал** бер тапҡыр ғына ишетте **2.** *(как-то раз)* бер ваҡыт (мәл, саҡ), көндәрҙән бер көн; **одна́жды весно́й** бер саҡ яҙын, бер ваҡыт яҙғыһын; **одна́жды ве́чером** бер саҡ кискеһен

ОДНА́КО 1. *союз противит. (в значении союзов “но”, “да”)* ләкин, мәгәр, әммә; **уже́ стари́к, одна́ко бодр душо́й** инде ҡартайған, әммә күңеле йәш **2.** *в знач. вводн. сл. (тем не менее, всё же, всё-таки)* шулай ҙа, шулай булһа ла; **не забу́дьте обе́щанного, одна́ко** һеҙ шулай ҙа вәғәҙә иткән нәмәне онотмағыҙ **3.** *межд. (для выражения удивления, возмущения и т.п.)* ай-һай; **одна́ко! Хороши́ и вы!** ай-һай! Һеҙ үҙегеҙ ҙә шәп инде!

ОДНО́ *с числ. см.* **оди́н**

ОДНО... *урыҫ телендәге ҡайһы бер ҡушма һүҙҙәрҙең “бер”, “һыңар” һәм “-даш/-таш” мәғәнәләрен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.,* **одноэта́жный** бер ҡатлы; **однокла́ссник** һабаҡташ; **однофами́лец** фамилиялаш

ОДНОА́КТНЫЙ, -ая, -ое бер актлы, бер пәрҙәле; **одноа́ктная пье́са** бер пәрҙәле пьеса

ОДНОБО́КИЙ, -ая, -ое бер яҡлы, бер яҡтан ғына сығып эшләнгән; **одноборкое сужде́ние** бер яҡлы фекер йөрөтөү

ОДНОБО́КОСТЬ *ж* бер яҡлылыҡ, бер яҡлы булыу

ОДНОБО́РТНЫЙ, -ая, -ое бер иҙеүле, бер яҡ ҡаптырмалы; **однобо́ртный пиджа́к** бер яҡ ҡаптырмалы пинжәк

ОДНОВРЕМЕ́ННО и **ОДНОВРЕ́МЕННО** *нареч.* бер (үк) ваҡытта, бер юлы; **нача́ть одновреме́нно** бер үк ваҡытта башлау

ОДНОВРЕМЕ́ННОСТЬ и **ОДНОВРЕ́МЕННОСТЬ** *ж* бер үк ваҡытта булыу; **одновреме́нность собы́тий** ваҡиғаларҙың бер үк ваҡытта булыуы

ОДНОВРЕМЕ́ННЫЙ и **ОДНОВРЕ́МЕННЫЙ,** -ая, -ое бер үк ваҡытта булған, бер үк ваҡыттағы

ОДНОГЛА́ЗЫЙ, -ая, -ое бер (һыңар) күҙле

ОДНОГОДИ́ЧНЫЙ, -ая, -ое (бер) йыллыҡ; **одногоди́чные ку́рсы** (бер) йыллыҡ курстар

ОДНОГО́ДОК *м* и **ОДНОГО́ДКА** *ж см.* **однолéток**

ОДНОГОЛО́СИЕ *с*; *муз.* бер тауышлы булыу, бер тауыштан тороу

ОДНОГОЛО́СНЫЙ, -ая, -ое *муз.* бер тауышлы, бер тауыштан торған

ОДНОГО́РБЫЙ, -ая, -ое бер үркәсле; **одного́рбый верблю́д** бер үркәсле дөйә, нар дөйә

ОДНОДНЕ́ВКА *ж* **1.** *зоол.* һыу мырҙары, бер көнлөк(тәр); **ба́бочка-однодне́вка** бер көнлөк күбәләк **2.** бер көнлөк, тиҙ иҫкереүсән (үтеүсән)

ОДНОДНЕ́ВНЫЙ, -ая, -ое бер көнлөк; **однодне́вная рабо́та** бер көнлөк эш; **однодне́вный дом о́тдыха** бер көнлөк ял йорто; **однодне́вный за́работок** бер көнлөк эш хаҡы

ОДНОДО́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое *бот.* **1.** бер өлөшлө; **однодо́льные расте́ния** бер өлөшлө үҫемлектәр **2.** *в знач. сущ.* **однодо́льные** *мн.* бер өлөшлөләр

ОДНОДО́МНЫЙ, -ая, -ое *бот.* бер енесле; **однодо́мные расте́ния** бер енесле үҫемлектәр

ОДНОЗВУ́ЧНЫЙ, -ая, -ое бер тауышлы; **однозву́чный колоко́льчик** бер тауышлы ҡыңғырау

ОДНОЗНА́ЧНЫЙ I, -ая, -ое *мат.* бер урынлы; **однозна́чное числó** бер урынлы һан

ОДНОЗНА́ЧНЫЙ II, -ая, -ое **1.** (*тождественный по смыслу*) мәғәнәләш, мәғәнәһе бер; **однозна́чные погово́рки** мәғәнәләш әйтемдәр **2.** (*с одним значением*) бер мәғәнәле; **однозна́чное сло́во** бер мәғәнәле һүҙ

ОДНОИМЁННЫЙ, -ая, -ое исемдәш, бер үк исемдәге, бер төрлө аталған, шул уҡ исемле; **одноимённая пло́щадь** бер үк исемдәге майҙан

ОДНОКАЛИ́БЕРНЫЙ, -ая, -ое бер үк калибрлы, калибрҙары бер булған; **однокали́берные ору́дия** бер үк калибрлы туптар

ОДНОКА́ШНИК *м*; *разг.* һабаҡташ

ОДНОКЛА́ССНИК *м* и **ОДНОКЛА́ССНИЦА** *ж* синыфташ, һабаҡташ, класташ

ОДНОКЛЕ́ТОЧНЫЙ, -ая, -ое *биол.* бер күҙәнәкле; **однокле́точные органи́змы** бер күҙәнәкле организмдар

ОДНОКЛУ́БНИК *м*; *разг.* клубташ, бер үк клуб спортсыһы

ОДНОКОВШО́ВЫЙ, -ая, -ое *тех.* бер сүмесле; **одноковшо́вый экскава́тор** бер сүмесле экскаватор

ОДНОКОЛЕ́ЙКА *ж*; *разг.* бер колеялы тимер юл

ОДНОКОЛЕ́ЙНЫЙ, -ая, -ое бер колеялы

ОДНОКО́ЛКА *ж* ҡуян арба

ОДНОКО́МНАТНЫЙ, -ая, -ое бер бүлмәле; **одноко́мнатная кварти́ра** бер бүлмәле фатир

ОДНОКО́ННЫЙ, -ая, -ое бер атлы, бер ат екмәле (егелә торған); **одноко́нный плуг** бер ат екмәле һабан

ОДНОКОРЕННО́Й: однокоренно́е сло́во *лингв.* тамырҙаш һүҙҙәр

ОДНОКРА́ТНЫЙ, -ая, -ое бер тапҡыр (ҡабат, рәт) булған; **однокра́тное посеще́ние больно́го** ауырыу янында бер тапҡыр булыу ♦ **однокра́тный глаго́л** *грам.* бер генә тапҡыр булған хәрәкәтте аңлатҡан ҡылым

ОДНОКУ́РСНИК *м* и **ОДНОКУ́РСНИЦА** *ж* курсташ

ОДНОЛА́МПОВЫЙ, -ая, -ое бер лампалы; **одноля́мповый радиоприёмник** бер лампалы радиоалғыс

ОДНОЛЕМЕ́ШНЫЙ, -ая, -ое бер төрәнле; **однолеме́шный плуг** бер төрәнле һабан

ОДНОЛЕ́ТНИЙ, -яя, -ее **1.** бер йәш (йәшлек)тәге; **одноле́тний ма́льчик** бер йәштәге малай **2.** *бот.* бер йыллыҡ; **одноле́тние расте́ния** бер йыллыҡ үҫемлектәр

ОДНОЛЕ́ТНИК *м*; *бот.* бер йыллыҡ үҫемлек

ОДНОЛЕ́ТОК *м* и **ОДНОЛЕ́ТКА** *ж*; *разг.* **1.** йәштәш, тиҫтер **2.** бер йыллыҡ (*үлән*); бер йәшлек (*мал*)

ОДНОЛЮ́Б *м* бер генә ҡатын-ҡыҙҙы яратҡан ир-ат; **однолю́бка** *ж* бер генә ирҙе яратҡан ҡатын-ҡыҙ

ОДНОМА́СТНЫЙ, -ая, -ое бер төҫлө, бер үк төҫтәге

ОДНОМЕ́СТНЫЙ, -ая, -ое бер урынлы, бер кешелек; **одноме́стная каю́та** бер урынлы каюта

ОДНОМОТО́РНЫЙ, -ая, -ое бер моторлы; **одномото́рный самолёт** бер моторлы самолёт

ОДНОНО́ГИЙ, -ая, -ое бер (һыңар) аяҡлы

ОДНООБРА́ЗИЕ *с* бер төрлөлөк (төҫлөлөк); **однообра́зие жи́зни** тормоштоң бер төрлөлөгө

ОДНООБРА́ЗНЫЙ, -ая, -ое бер төрлө (төҫлө), үҙгәрешһеҙ; **однообра́зная рабо́та** бер төрлө эш

ОДНОПАЛА́ТНЫЙ, -ая, -ое бер палаталы; **однопала́тный парла́мент** бер палаталы парламент

ОДНОПА́ЛУБНЫЙ, -ая, -ое бер палубалы; **однопа́лубное су́дно** бер палубалы судно

ОДНОПА́ЛЫЙ, -ая, -ое (*о человеке*) бер (һыңар) бармаҡлы; (*о животных*) һыңар тояҡлы

ОДНОПОЛЧА́НИН *м* полкташ

ОДНОПО́ЛЫЙ, -ая, -ое *бот.* бер енесле; **однопо́лое расте́ние** бер енесле үҫемлек

ОДНОРО́ДНОСТЬ *ж* бер төрлөлөк (төҫлөлөк, ишлелек); **одноро́дность явле́ний** күренештәрҙең бер төрлөлөгө

ОДНОРО́ДНЫЙ, -ая, -ое тиң, бер төрлө (төҫлө), бер төрҙәге, бер иш, оҡшаш; **одноро́дные сооруже́ния** бер төрлө ҡоролмалар; **одноро́дные расте́ния** бер төрҙәге үҫемлектәр ♦ **одноро́дные чле́ны предложе́ния** *грам.* һөйләмдең тиң киҫәктәре

25 зак. 2.0084.05

ОДНОРУ́КИЙ, -ая, -ое һыңар ҡуллы

ОДНОСЕЛЬЧА́НИН *м* и **ОДНОСЕЛЬЧА́НКА** *ж* ауылдаш

ОДНОСЛО́ЖНЫЙ, -ая, -ое **1.** бер ижекле; **односло́жное сло́во** бер ижекле һүҙ **2.** *перен.* (*краткий*) ҡыҫҡа, өҙөк-өҙөк; **односло́жный отве́т** ҡыҫҡа яуап

ОДНОСОСТА́ВНЫЙ: однососта́вное предложе́ние *грам.* бер составлы һөйләм (*бер генә баш киҫәктән торған һөйләм*)

ОДНОСПА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое бер кешелек, бер кеше йоҡларлыҡ; **односпа́льная крова́ть** бер кешелек карауат

ОДНОСТВО́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое бер көбәкле; **одноство́льная винто́вка** бер көбәкле винтовка

ОДНОСТВО́РЧАТЫЙ, -ая, -ое бер ҡапҡаслы, бер яҡҡа асылмалы; **одноство́рчатая дверь** бер яҡҡа асылмалы ишек

ОДНОСТОРО́ННИЙ, -яя, -ее **1.** (*о ткани*) бер яҡлы, ике яғы ике төрлө; **односторо́нний драп** ике яғы ике төрлө драп **2.** бер яҡлы; **односторо́нний парали́ч** бер яҡлы паралич **3.** бер яҡҡа (табан), бер яҡлы; **односторо́ннее движе́ние тра́нспорта** транспорттың бер яҡҡа табан хәрәкәте **4.** *перен.* бер яҡлы, тар; **односторо́ннее реше́ние вопро́са** мәсьәләне бер яҡлы хәл итеү; **односторо́ннее разви́тие** бер яҡлы үҫеш

ОДНОСТОРО́ННОСТЬ *ж* тар ҡарашлылыҡ, бер яҡлылыҡ, сикләнгәнлек; **односторо́нность во взгля́дах** ҡараштарҙың бер яҡлылығы

ОДНОСТУПЕ́НЧАТЫЙ, -ая, -ое бер быуынлы; **одноступе́нчатая раке́та** бер быуынлы ракета

ОДНОТИ́ПНЫЙ, -ая, -ое бер (үк) типтағы; **однoти́пные маши́ны** бер үк типтағы машиналар

ОДНОТО́МНИК *м*; *разг.* бер томлыҡ (*китап*)

ОДНОТО́МНЫЙ, -ая, -ое бер томлы; **одното́мный слова́рь** бер томлы һүҙлек

ОДНОФА́ЗНЫЙ, -ая, -ое бер фазалы

ОДНОФАМИ́ЛЕЦ *м* и **ОДНОФАМИ́ЛИЦА** *ж* фамилиялаш

ОДНОЦВЕ́ТНЫЙ, -ая, -ое бер төҫтәге; **одноцве́тная ткань** бер төҫтәге туҡыма **2.** *перен.* бер төрлө (төҫлө); **одноцве́тная жизнь** бер төрлө тормош

ОДНОЧЛЕ́Н *м*; *мат.* бер быуын

ОДНОЭТА́ЖНЫЙ, -ая, -ое бер ҡатлы; **одноэта́жный дом** бер ҡатлы йорт

ОДОБРЕ́НИЕ *с* хуплау, маҡтау, хуплау һүҙе; **во́згласы одобре́ния** хуплау тауыштары

ОДОБРИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое хуплаулы, ыңғай, яҡшы; **одобри́тельный о́тзыв** хуплаулы баһа

ОДО́БРИТЬ *сов. кого-что* хуплау, хуп күреү, раҫлау; **одо́брить мне́ние** *чьё-л. кемдеңдер* фекерен хуплау; **одо́брить прое́кт** проектты хуплау

ОДОБРЯ́ТЬ *несов. см.* **одо́брить**

ОДОЛЕВА́ТЬ *несов. см.* **одоле́ть**

ОДОЛЕ́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что*; *прям.*, *перен.* (*осилить*) еңеү, еңеп сығыу, өҫтөн сығыу; **одоле́ть врага́** дошманды еңеү; **одоле́ть страх** ҡурҡыуҙы еңеү; **одоле́ть тру́дности** ауырлыҡтарҙы еңеп сығыу **2.** *что*; *перен.*, *разг.* көскә үҙләштереү (эйә булыу, йырып сығыу һ.б.); **одоле́ть ле́стницу** баҫҡыс буйлап көскә менеү; **одоле́ть кни́гу** китапты көскә йырып сығыу; **одоле́ть матема́тику** математиканы көскә үҙләштереү **3.** *кого*; *перен.* (*охватить — о каком-л. состоянии*) тулыһынса буйһондороу, еңеү, баҫыу; **тоска́ одоле́ла** һағыш баҫты **4.** *кого*; *перен.*, *разг.* (*замучить*) йөҙәтеп бөтөү, яфалау, йөҙәтеү, аптыратыу, теңкәгә тейеү; **му́хи одоле́ли** себендәр йөҙәтеп бөттө

ОДОЛЖА́ТЬ *несов. см.* **одолжи́ть**

ОДОЛЖЕ́НИЕ *с* яҡшылыҡ итеү (эшләү, күрһәтеү), ярҙам, булышлыҡ; **проси́ть об одолже́нии** ярҙам күрһәтеүҙе һорау ♦ **сде́лай(те) одолже́ние**: 1) (*просьба*) зинһар өсөн, зинһар тип әйтәм; 2) (*вежливое согласие*) -һағыҙсы/-һәгеҙсе, -һағыҙ/-һәгеҙ ине, күрегеҙ; **за́втра мо́жно прийти? — Сделайте одолжение** иртәгә килергә мөмкинме? — Килә күрегеҙ

ОДОЛЖИ́ТЬ *сов. что, кому* **1.** бурысҡа (үтескә) биреү; **одолжи́ть де́ньги** *кому-л. берәйһенә* бурысҡа аҡса биреү **2.** *разг.* биреп тороу; **одолжи́те нож** бысаҡ биреп тороғоҙ әле

ОДР *м*; *уст.* түшәк ♦ **на сме́ртном одре́** үлем түшәгендә

ОДРЯХЛЕ́НИЕ *с см.* **одряхле́ть**

ОДРЯХЛЕ́ТЬ *сов.* ҡартайыу, ҡартайып ҡаҡшау

ОДУВА́НЧИК *м* бәпембә

ОДУ́МАТЬСЯ *сов.* аҡылға килеү, уйҙан (фекерҙән) ҡайтыу, кире уйлау, фекерҙе үҙгәртеү; **оду́маться в после́днюю мину́ту** һуңғы минутта кире уйлау; **что ты де́лаешь, оду́майся** нимә эшләйһең, аҡылыңа кил

ОДУ́МЫВАТЬСЯ *несов. см.* **оду́маться**

ОДУРА́ЧИВАТЬ *несов. см.* **одура́чить**

ОДУРА́ЧИТЬ *сов. кого-что*; *разг.* алдап көлкөгә ҡалдырыу, хурлыҡҡа төшөрөү, ахмаҡландырыу, ахмаҡҡа ҡалдырыу; **одура́чить люде́й** кешеләрҙе ахмаҡландырыу

ОДУРЕ́ЛЫЙ, -ая, -ое *разг.* йүләрләнгән, иҫәңгерәгән, иҫәрләнгән; **одуре́лый вид** иҫәңгерәгән ҡиәфәт

ОДУРЕ́НИЕ *с*; *разг.* баш ҡатыу, ҡаңғырыу, иҫәрләнеү; **до одуре́ния** иҫәрләнгәнсе

ОДУРЕ́ТЬ *сов.*; *разг.* иҫәрләнеү, йүләрләнеү; **одуре́ть от ра́дости** ҡыуаныстан иҫәрләнеү

ОДУРМА́НИВАТЬ *несов. см.* **одурма́нить**

ОДУРМА́НИТЬ *сов. кого-что* иҫертеү, аңды томаландырыу; **одурма́нить во́дкой** араҡы эсереп иҫертеү; **одурма́нить созна́ние** аңды томаландырыу

О́ДУРЬ *ж*; *разг.* тилелек, баш (аң) томаланыу (ҡатыу); **спо́рить до о́дури** баш ҡатҡансы бәхәсләшеү; **о́дурь нашла́** баш томаланып китте

ОДУРЯ́ТЬ *несов. кого-что*; *разг.* иҫертеү, башты (аңды, зиһенде) томалау; **пья́нство одуря́ет** эскелек зиһенде томалай

ОДУТЛОВА́ТОСТЬ *ж* ҡабарынҡылыҡ, шешенгән һымаҡ булыу

ОДУТЛОВА́ТЫЙ, -ая, -ое шешмәк, тумпаҡ, шешенгән һымаҡ; **одутлова́тое лицо́** бит шешенгән һымаҡ

ОДУХОТВОРЁННОСТЬ *ж* күтәренке рухлылыҡ, дәртлелек

ОДУХОТВОРЁННЫЙ, -ая, -ое дәртле, күтәренке рухлы, күңел күтәренкелеге, күтәренке күңел; **одухотворённая речь** күтәренке рухлы телмәр

ОДУХОТВОРИ́ТЬ *сов. кого-что* **1.** (*природу, животных*) йәнләндереү, йәнле тип һанау; **одухотвори́ть ка́мни** таштарҙы йәнле тип һанау **2.** (*воодушевить*) рухландырыу, рухын күтәреү, дәртләндереү; **одухотвори́ть челове́ка высо́кими идеа́лами** кешене бөйөк идеалдар менән рухландырыу

ОДУХОТВОРЯ́ТЬ *несов. см.* **одухотвори́ть**

ОДУШЕВИ́ТЬ *сов.* **1.** *что* йәнле тип таныу, йәнләндереү **2.** *кого-что*; *уст.* (*воодушевить*) рухландырыу, рухын күтәреү

ОДУШЕВИ́ТЬСЯ *сов. чем*; *уст.* рухланыу, рух күтәрелеү, дәртләнеү

ОДУШЕВЛЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **одушеви́ть** 1; **2.** *уст.* (*подъём духа*) күтәренке рух; **говори́ть с одушевле́нием** күтәренке рух менән һөйләү

ОДУШЕВЛЁННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **одушеви́ть 2.** *прил.* тере, күтәренке рухлы, дәртле, йәнле; **каза́ться одушевлённым** күтәренке рухлы булып күренеү **3.** *прил.*; *уст.* рухландырылған, күтәренке рухлы; **одушевлённый труд** рухландырылған хеҙмәт; **одушевлённое лицо́** рухлы йөҙ **4.** *прил.*; *грам.* йәнле

ОДУШЕВЛЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **одушеви́ться 2.** *страд. от* **одушевля́ть**

ОДЫ́ШКА *ж* тын ҡыҫылыу (ҡурылыу), күкрәк ҡыҫыу; **страда́ть оды́шкой** тын ҡыҫылып яфаланыу

ОЖЕРЕБИ́ТЬСЯ *сов.* ҡолонлау

ОЖЕРЕ́ЛЬЕ *с* муйынсаҡ, мунсаҡ; **жемчу́жное ожере́лье** ынйы мунсаҡ

ОЖЕСТОЧА́ТЬ *несов. см.* **ожесточи́ть**

ОЖЕСТОЧА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **ожесточи́ться 2.** *страд. от* **ожесточа́ть**

ОЖЕСТОЧЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **ожесточи́ть** – **ожесточа́ть 2.** (*озлобление*) аяуһыҙланыу, шәфҡәтһеҙләнеү, рәхимһеҙлек; **ожесточе́ние во всех** бөтә нәмәлә рәхимһеҙлек күрһәтеү **3.** (*крайнее напряжение, упорство*) көс(әнеү), ныҡышмалыҡ; **заигра́ть с ожесточе́нием** ныҡышмалыҡ менән уйнай башлау; **дока́зывать с ожесточе́нием** ныҡышмалыҡ менән иҫбатлау

ОЖЕСТОЧЁННОСТЬ *ж* аяуһыҙлыҡ, шәфҡәтһеҙлек, рәхимһеҙлек; **чу́вство ожесточённости** аяуһыҙлыҡ тойғоһо

ОЖЕСТОЧЁННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **ожесточи́ть 2.** *прил.* ҡаты, киҫкен, шәфҡәтһеҙ, аяуһыҙ; **ожесточённое се́рдце** ҡаты күңелле (бәғерле) **3.** *прил.* (*исполненный упорства*) ҡаты, көсәргәнешле, ныҡышмалы; **ожесточённый бой** ҡаты һуғыш

ОЖЕСТОЧИ́ТЬ *сов. кого-что* аяуһыҙландырыу, шәфҡәтһеҙләндереү, уҫалландырыу, яуызландырыу, рәхимһеҙләндереү, асыуландырыу, асыуын ҡабартыу; **э́ти слова́ ожесточи́ли де́вушку** был һүҙҙәр ҡыҙҙың асыуын ҡабартты

ОЖЕСТОЧИ́ТЬСЯ *сов.* аяуһыҙланыу, шәфҡәтһеҙләнеү, ҡаты бәғерлегә әйләнеү, яуызланыу, уҫаллашыу; **ожесточи́ться душо́й** күңел ҡатыу

ОЖЕ́ЧЬСЯ *сов. см.* **обже́чься**

ОЖИВА́ТЬ *несов. см.* **ожи́ть**

ОЖИВИ́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что* терелтеү, йән керетеү (өрөү), яңы көс өҫтәү; **оживи́ть органи́зм** организмды терелтеү; **весна́ оживи́ла больно́го** яҙ ауырыуға көс өҫтәне **2.** *что*; *перен.* хәтергә төшөрөү (ҡайтарыу), күҙ алдына килтереү, йәнләндереү, уятыу; **оживи́ть в па́мяти о́браз** *чей-л. кемдеңдер* образын күҙ алдына килтереү; **оживи́ть воспомина́ния** хәтирәләрҙе иҫкә төшөрөү **3.** *что* йәнләндереү, йәнләндереп ебәреү; **оживи́ть рабо́ту кружка́** түңәрәк эшен йәнләндереү **4.** *кого-что* йәнләндереү, яҡтыртыу, яҡтыртып ебәреү; **ра́дость оживи́ла его́ лицо́** шатлыҡ уның йөҙөн яҡтыртып ебәрҙе

ОЖИВИ́ТЬСЯ *сов.*; *в разн. знач.* йәнләнеү, йәнләнеп (яҡтырып) китеү, уяныу; **больно́й оживи́лся** ауырыу йәнләнеп китте; **приро́да оживи́лась** тәбиғәт уянды; **глаза́ его́ оживи́лись** уның күҙҙәре йәнләнеп китте; **у́лицы оживи́лись** урамдар йәнләнде; **рабо́та оживи́лась** эш йәнләнде

ОЖИВЛЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **оживи́ть**, **оживи́ться** **2.** йәнлелек, ҡыҙыу хәрәкәт; **пра́здничное оживле́ние** байрамда була торған йәнлелек

ОЖИВЛЁННОСТЬ *ж* йәнлелек, күңеллелек

ОЖИВЛЁННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **оживи́ть 2.** *прил.* күтәренке, күңелле; **оживлённый вид** күңелле ҡиәфәт **3.** *прил.* йәнле, ҡыҙыу; **оживлённый спор** ҡыҙыу бәхәс **4.** *прил.* хәрәкәт ҡыҙыу булған, ҡыҙыу хәрәкәтле; **оживлённая у́лица** хәрәкәт ҡыҙыу булған урам

ОЖИВЛЯ́ТЬ *несов. см.* **оживи́ть**

ОЖИВЛЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **оживи́ться 2.** *страд. от* **оживля́ть**

ОЖИДА́НИЕ *с* **1.** *см.* **ожида́ть 2.** *обычно мн.* **ожида́ния** (*надежда на что-л.*) өмөт, көтөү,

көткән нәмә; **вопреки́ ожида́ниям** көтмәҫтән, көтмәгәндә

ОЖИДА́ТЬ *несов. кого-что, чего* **1.** көтөү, көтөп тороу; **ожида́ть изве́стий** хәбәр көтөп тороу **2.** (*надеяться на что-л., предполагать*) көтөү, өмөт итеү; **ожида́ть бо́льшего** күпте өмөт итеү

ОЖИДА́ТЬСЯ *несов.* **1.** көтөлөү; **ожида́ются за́морозки** ҡырау көтөлә **2.** *страд. от* **ожида́ть**

ОЖИРЕ́НИЕ *с см.* **ожире́ть**; **страда́ть ожире́нием** һимереү менән яфаланыу

ОЖИРЕ́ТЬ *сов.* һимереү, һимереп китеү, май бөрөү (ҡаплау)

ОЖИ́ТЬ *сов.* **1.** терелеү, йән инеү; **се́рдце о́жило** йөрәккә йән инде **2.** *перен.* (*выйти из состояния уныния, повеселеть*) йәнләнеү, йәнләнеп китеү, күңелләнеү; **мой собесе́дник сра́зу о́жил** әңгәмәсем йәнләнеп китте **3.** *перен.* иҫкә төшөү, күҙ алдына килеп баҫыу; **воспомина́ния о́жили** иҫтәлектәр күҙ алдына килеп баҫты **4.** *перен.* йәнләнеү, уяныу; **вулка́н о́жил** вулкан уянды

ОЖО́Г *м* **1.** бешеү, бешереү, яндырыу, яныу; **ожо́г руки́** ҡул яныу **2.** (*обожжённое место*) бешкән (янған) урын

ОЗАБО́ТИТЬ *сов. кого-что* борсоу, борсолдороу, мәшәҡәтләү; **озабо́тить роди́телей** атаәсәне борсолдороу

ОЗАБО́ТИТЬСЯ *сов. чем* хәстәрләү, мәшәҡәтләнеү, ҡайғыртыу; **озабо́титься о дрова́х** утын тураһында ҡайғыртыу

ОЗАБО́ЧЕННОСТЬ *ж* борсолоу, ҡайғыртыусанлыҡ; **проявля́ть озабо́ченность** ҡайғыртыусанлыҡ күрһәтеү

ОЗАБО́ЧЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **озабо́тить 2.** *прил.* борсоулы, борсолған, тынғыһыҙ; **озабо́ченное лицо́** борсоулы йөҙ

ОЗАГЛА́ВИТЬ *сов. что* исем биреү (ҡуйыу); **озагла́вить кни́гу** китапҡа исем биреү

ОЗАДА́ЧЕННОСТЬ *ж* аптыраш, аптырағанлыҡ, аптырау; **выража́ть глубо́кую озада́ченность** тәрән аптыраш белдереү

ОЗАДА́ЧЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **озада́чить 2.** *прил.* аптыраған, аптырашта ҡалған, аптыраулы, шикле; **озада́ченное лицо́** аптыраулы йөҙ

ОЗАДА́ЧИВАТЬ *несов. см.* **озада́чить**

ОЗАДА́ЧИТЬ *сов. кого-что, чем* аптырашта ҡалдырыу, аптыратыу

ОЗАРЕ́НИЕ *с*; *книжн. см.* **озари́ть — озаря́ть**, **озари́ться — озаря́ться**

ОЗАРИ́ТЬ *сов.* **1.** *что* (*осветить*) яҡтыртыу; **озари́ть ко́мнату** бүлмәне яҡтыртыу **2.** *кого-что*; *перен.* (*оживить*) йәнләндереү, нурландырыу, яҡтыртып ебәреү, балҡытыу; **озари́ть сча́стьем** бәхет менән балҡытыу **3.** *кого-что*; *перен.* (*неожиданно прийти на ум*) башҡа килеү, уй төшөү (килеү)

ОЗАРИ́ТЬСЯ *сов.*; *высок.* **1.** яҡтырыу, яҡтырып китеү **2.** *перен.* йәнләнеү, нурланыу, балҡыу, яҡтырыу, балҡып (яҡтырып) китеү; **его́ лицо́ озари́лось наде́ждой** уның йөҙө өмөт менән балҡыны

ОЗАРЯ́ТЬ *несов. см.* **озари́ть**

ОЗАРЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **озари́ться 2.** *страд. от* **озаря́ть**

ОЗВЕРЕ́ЛЫЙ, -ая, -ое йыртҡысланған, ҡоторонған; **озвере́лая толпа́** ҡоторонған төркөм

ОЗВЕРЕ́ТЬ *сов.* йыртҡысланыу, ҡотороу

ОЗВУ́ЧЕНИЕ и **ОЗВУ́ЧИВАНИЕ** *с см.* **озву́чить**

ОЗВУ́ЧИВАТЬ *несов. см.* **озву́чить**

ОЗВУ́ЧИТЬ *сов. что* тауышлы итеү, тауышландырыу; **озву́чить фильм** фильмды тауышлы итеү

ОЗДОРОВИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое һауыҡтырғыс, һауыҡтырыу (сәләмәтләндереү) ...ы; **оздорови́тельные мероприя́тия** һауыҡтырыу саралары; **оздорови́тельный ла́герь** һауыҡтырыу лагеры

ОЗДОРОВИ́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что* һауыҡтырыу, сәләмәтләндереү; **оздорови́ть дете́й** балаларҙы сәләмәтләндереү **2.** яҡтыртыу, таҙартыу; **оздорови́ть усло́вия труда́** эш шарттарын яҡшыртыу **3.** *что*; *перен.* көйләп (юлға һалып) ебәреү, рәткә һалыу, яҡшыртыу; **оздорови́ть обстано́вку в коллекти́ве** коллективта хәлде юлға һалып ебәреү

ОЗДОРОВЛЕ́НИЕ *с см.* **оздорови́ть**

ОЗДОРОВЛЯ́ТЬ *несов. см.* **оздорови́ть**

ОЗЕЛЕНЕ́НИЕ *с см.* **озелени́ть**

ОЗЕЛЕНИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое йәшелләндереү ...ы, ағас ултыртыу ...ы; **озелени́тельные рабо́ты** йәшелләндереү эштәре

ОЗЕЛЕНИ́ТЬ *сов. что* йәшелләндереү, ағас ултыртыу; **озелени́ть двор** ишек алдын йәшелләндереү

ОЗЕЛЕНЯ́ТЬ *несов. см.* **озелени́ть**

О́ЗЕМЬ *нареч.*; *разг.* ергә; **гро́хнуться о́земь** ергә гөп итеп йығылыу

ОЗЁРНЫЙ, -ая, -ое **1.** күл ...ы; **озёрная вода́** күл һыуы; **озёрная ры́ба** күл балығы; **озёрный флот** күл флоты **2.** күлгә бай, күлле; **озёрная ме́стность** күлгә бай урын

О́ЗЕРО *с* күл; **глубо́кое о́зеро** тәрән күл

ОЗИ́МЫЙ, -ая, -ое **1.** ужым ...ы; **ози́мая пшени́ца** ужым бойҙайы **2.** *в знач. сущ.* **ози́мые** *мн.* ужым ашлыҡтары; **убо́рка ози́мых** ужым ашлыҡтарын йыйыу

О́ЗИМЬ *ж* **1.** (*всходы*) ужым, көҙгө сәсеүлек **2.** (*поле*) ужым баҫыуы

ОЗИРА́ТЬ *несов. кого-что* ҡараш ташлау, күҙ йөрөтөү (байҡау), тирә-яҡты ҡарау; **озира́ть знако́мые места́** таныш урындарға ҡараш ташлау

ОЗИРА́ТЬСЯ *несов.* тирә-яҡҡа ҡараш ташлау, ҡараныу, ҡаранғылау

ОЗЛО́БИТЬ *сов. кого-что* асыуландырыу, асыуын ҡабартыу, үсектереү

ОЗЛО́БИТЬСЯ *сов.* асыуланыу, асыу ҡабарыу (килеү), үсегеү

ОЗЛОБЛЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **озло́бить** — **озло́биться 2.** (*злость*) асыу, асыу килеү, асыу тотоу

ОЗЛО́БЛЕННОСТЬ *ж* асыулылыҡ, асыулы булыу

ОЗЛО́БЛЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **озло́бить 2.** *прил.* асыулы, асыуы килгән; **озло́бленное лицо́** асыулы йөҙ

ОЗЛОБЛЯ́ТЬ *несов. см.* **озло́бить**

ОЗЛОБЛЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **озло́биться 2.** *страд. от* **озлобля́ть**

ОЗНАКО́МИТЬ *сов. кого-что, с чем* таныштырыу, таныштырып сығыу; **ознако́мить с положе́нием дел** эштең торошо менән таныштырыу

ОЗНАКО́МИТЬСЯ *сов. с кем-чем* танышыу, танышып сығыу; **ознако́миться с резолю́цией** резолюция менән танышып сығыу

ОЗНАКОМЛЕ́НИЕ *с см.* **ознако́мить, ознако́миться**; **ознакомле́ние с литерату́рой** әҙәбиәт менән танышыу

ОЗНАКОМЛЯ́ТЬ *несов. см.* **ознако́мить**

ОЗНАКОМЛЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **ознако́миться 2.** *страд. от* **ознакомля́ть**

ОЗНАМЕНОВА́НИЕ *с см.* **ознаменова́ть** ♦ **в ознаменова́ние** *чего нимәлер* хөрмәтенә

ОЗНАМЕНОВА́ТЬ *сов. что* билдәләү, билдәләп үтеү; **ознаменова́ть пра́здник** байрамды билдәләп үтеү

ОЗНАМЕНОВА́ТЬСЯ *сов.* билдәләнеү, билдәләнеп үтеү

ОЗНАЧА́ТЬ *несов. что* аңлатыу, белдереү, нимәгәлер тиң булыу, күрһәтеү, күрһәтеп тороу; **что э́то означа́ет** был нимә аңлата

ОЗНА́ЧЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **означа́ть 2.** *прил.*; *уст.* (алда) күрһәтелгән (билдәләнгән); **в озна́ченный день** алда күрһәтелгән көндө

ОЗНО́Б *м* өшөп ҡалтыраныу, дерелдәү

ОЗОКЕРИ́Т *м*; *мин.* озокерит, тау балауыҙы

ОЗОЛОТИ́ТЬ *сов. кого-что* **1.** алтынға буяу (маныу), алтын төҫөнә индереү **2.** *разг.* мул аҡса биреү, байытыу, алтынға (байлыҡҡа) күмеү; **озолоти́ть за услу́ги** хеҙмәттәре өсөн мул аҡса биреү

ОЗО́Н *м* озон (*газ*)

ОЗОНА́ТОР *м* озонатор (*һауаны озонлау ҡорамалы*)

ОЗОНИ́РОВАНИЕ *с см.* **озони́ровать**

ОЗОНИ́РОВАТЬ *сов., несов. что* **1.** *хим.* озонға әйләндереү (әүерелдереү) **2.** озонлау, озон менән таҙартыу; **озони́ровать во́ду** һыуҙы озонлау

ОЗОРНИ́К *м* и **ОЗОРНИ́ЦА** *ж* шаян, шуҡ

ОЗОРНИЧА́ТЬ *несов.* шаярыу, шуҡлыҡ күрһәтеү

ОЗОРНО́Й, -ая, -ое шаян, шуҡ; **озорно́й ребёнок** шуҡ бала; **озорна́я улы́бка** шаян йылмайыу

ОЗОРСТВО́ *с* шаянлыҡ, шуҡлыҡ

ОЗЯ́БНУТЬ *сов.*; *разг.* өшөү, туңыу; **озя́бли но́ги** аяҡтар өшөнө

ОЙ *межд.* (*выражает боль, испуг, удивление, восхищение и т.п.*) ай, абау, һай-һай; **ой, как бо́льно!** ай, ҡайһылай ауырта!; **ой, как хорошо́ живу́т!** һай-һай, нисек яҡшы йәшәйҙәр!

ОКАЗА́НИЕ *с см.* **оказа́ть**

ОКАЗА́ТЬ *сов. что* күрһәтеү, белдереү, яһау; **оказа́ть по́мощь** ярҙам күрһәтеү; **оказа́ть дове́рие** ышаныс белдереү; **оказа́ть сопротивле́ние** ҡаршылыҡ күрһәтеү

ОКАЗА́ТЬСЯ *сов.* **1.** булып сығыу, асыҡланыу; **оказа́лось, что они́ сосе́ди** улар күрше булып сыҡты **2.** барып (килеп) сығыу, ҡалыу, булыу, булып сығыу; **он оказа́лся до́ма** ул өйҙә булып сыҡты; **оказа́ться в смешно́м положе́нии** көлкөгә ҡалыу ♦ **оказа́ться на высоте́** тейешле юғарылыҡта (кимәлдә) ҡалыу; **оказа́ться у разби́того коры́та** ярыҡ ялғаш янында ҡалыу, бер нәмәһеҙ ҡалыу

ОКА́ЗИЯ *ж* **1.** *разг.* мөмкинлек, мөмкинселек, юл ыңғайында ебәреү (барыу, китеү); **уе́хать с пе́рвой же ока́зией** беренсе мөмкинселек менән китеү **2.** *разг.* хикмәт, ғәжәп хәл; **что за ока́зия?** был ниндәй хикмәт?

ОКА́ЗЫВАТЬ *несов. см.* **оказа́ть**

ОКА́ЗЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **оказа́ться 2.** *в знач. вводн. сл.* **ока́зывается** (*как выясняется*) икән, баҡһаң; **он, ока́зывается, из Москвы́** ул Мәскәүҙән икән **3.** *страд. от* **ока́зывать**

ОКАЙМИ́ТЬ *сов. что* **1.** (*сделать кайму*) ҡаймалау, ҡаймалап (ҡайма) тотоп сығыу **2.** *перен.* уратып (әйләндереп) алыу

ОКАЙМЛЯ́ТЬ *несов. см.* **окайми́ть**

ОКА́ЛИНА *ж*; *тех.* көйөк; **желе́зная ока́лина** (яндырылған) тимер көйөгө

ОКАМЕНЕ́ЛОСТЬ *ж* **1.** таш булып ҡатыу **2.** *обычно мн.* **окамене́лости** (*окаменевшие остатки животных или растений*) ташҡа әүерелгән (хайуан, үсемлек) ҡалдыҡтар(ы)

ОКАМЕНЕ́ЛЫЙ, -ая, -ое **1.** ташҡа әүерелгән (әйләнгән), таш кеүек ҡатҡан; **окамене́лое де́рево** ташҡа әүерелгән ағас **2.** *перен.* (*неподвижный, безжизненный*) ҡатып ҡалған, йәнһеҙ, хәрәкәтһеҙ; **окамене́лое лицо́** ҡатып ҡалған йөҙ **3.** *перен.* ҡаты (таш) бәғерле, рәхимһеҙ; **окамене́лое се́рдце** ҡаты бәғерле, таш йөрәк

ОКАМЕНЕ́ТЬ *сов.* **1.** ташҡа әүерелеү (әйләнеү) **2.** *перен.* ҡатып ҡалыу; **окамене́ть от удивле́ния** аптырауҙан ҡатып ҡалыу **3.** ҡаты (таш) бәғерләнеү, таш бәғергә әйләнеү

ОКАНТОВА́ТЬ *сов. что* **1.** ҡаймалау **2.** *спец.* ҡырлау; **окантова́ть бревно́** бүрәнә ҡырлау

ОКАНТО́ВКА *ж* **1.** *см.* **окантова́ть — оканто́вывать 2.** ҡайма; **у́зкая оканто́вка** нәҙек ҡайма

ОКАНТО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **окантова́ть**

ОКА́НЧИВАТЬ *несов. см.* **око́нчить**

ОКА́НЧИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **око́нчиться 2.** *страд. от* **ока́нчивать**

ОКА́ПЫВАТЬ *несов. см.* **окопа́ть**

ОКА́ПЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **окопа́ться 2.** *страд. от* **ока́пывать**

ОКАТИ́ТЬ *сов. кого-что* (*облить*) ҡойондороу; **окати́ть ребёнка водо́й** баланы һыу ҡойондороу

ОКАТИ́ТЬСЯ *сов.* ҡойоноу; **окати́ться холо́дной водо́й** һыуыҡ һыу менән ҡойоноу

О́КАТЬ *несов.* "о"лаштырып һөйләү (*төньяҡ урыҫ диалекттарында*)

ОКАЯ́ННЫЙ, -ая, -ое *уст.* ҡәһәр һуҡҡан, ләғнәт төшкән, мәлғүн

ОКЕА́Н *м* **1.** океан; **Ти́хий океа́н** Тымыҡ океан **2.** *перен.* икһеҙ-сикһеҙ, сикһеҙ күп, бик күп; **океа́н слёз** сикһеҙ күп күҙ йәше ♦ **возду́шный океа́н** һауа океаны, атмосфера

ОКЕАНА́ВТ *м* океансы, океанавт, океан тикшеренеүсеһе

ОКЕАНА́РИЙ и **ОКЕАНА́РИУМ** *м* океанариум (*диңгеҙ хайуандарын һәм балыҡтарын үрсетеү, уларҙың йәшәйешен күҙәтеү өсөн йыһазланған бассейн*)

ОКЕАНИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое *спец.* океан ...ы, океанда ...ы; **океани́ческие тече́ния** океан ағымдары; **океани́ческое рыболо́вство** океанда балыҡ тотоу

ОКЕАНОГРАФИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое океанографик ...ы; **океанографи́ческое иссле́дование** океанографик тикшеренеү

ОКЕАНОГРА́ФИЯ *ж* океанография (*диңгеҙ һәм океандарҙы өйрәнеү фәне*)

ОКЕАНОЛОГИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое океанология ...ы, океанологик; **океанологи́ческая экспеди́ция** океанология экспедицияһы

ОКЕАНОЛО́ГИЯ *ж* океанология (*диңгеҙ һәм океандарҙы өйрәнә торған фән*)

ОКЕА́НСКИЙ, -ая, -ое океан ...ы; **океа́нский ла́йнер** океан лайнеры

ОКИ́ДЫВАТЬ *несов. см.* **оки́нуть**

ОКИ́НУТЬ: оки́нуть взбром (взгля́дом, глаза́ми) *кого-что* күҙ ташлау, ҡарап (күҙ йөрөтөп) алыу

О́КИСЕЛ *м*; *хим.* әсемтә, окисел

ОКИСЛЕ́НИЕ *с*; *хим.* әселәнеү, окисланыу; **окисле́ние мета́лла** металдың окисланыуы

ОКИСЛИ́ТЕЛЬ *м*; *хим.* әсетмә (әсетке), окислаштырыусы

ОКИСЛИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое *хим.* әселәндереү ...ы, окисланған; **окисли́тельный проце́сс** әселәндереү процесы

ОКИСЛИ́ТЬ и **ОКИ́СЛИТЬ** *сов. что*; *хим.* әселәндереү, окисландырыу

ОКИСЛИ́ТЬСЯ и **ОКИ́СЛИТЬСЯ** *сов.*; *хим.* әселәнеү, окисланыу

ОКИСЛЯ́ТЬ *несов. см.* **окисли́ть**

ОКИСЛЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **окисли́ться 2.** *страд. от* **окисля́ть**

О́КИСЬ *ж*; *хим.* әсемә, окись

ОККУ́ЛЬТНЫЙ, -ая, -ое *рел.* аңлатып булмай торған, серле

ОККУПА́НТ *м* илбаҫар, оккупант

ОККУПАЦИО́ННЫЙ, -ая, -ое баҫҡынсыл, баҫып алыусы; **оккупацио́нные войска́** баҫҡынсыл ғәскәрҙәр

ОККУПА́ЦИЯ *ж* оккупация, баҫҡынсылыҡ, баҫып алыу; **оккупа́ция страны́** илде баҫып алыу

ОККУПИ́РОВАТЬ *сов., несов. что* баҫып алыу, оккупация (баҫҡынлыҡ) яһау, оккупациялау

ОКЛА́Д *м* **1.** оклад, хеҙмәт хаҡы; **ме́сячный окла́д** айлыҡ хеҙмәт хаҡы **2.** *фин.* (*налог*) аҡсалата һалым; **поду́шный окла́д** йән башына аҡсалата һалым

ОКЛА́ДИСТЫЙ: окла́дистая борода́ күркәм һаҡал

ОКЛЕВЕТА́ТЬ *сов. кого-что* яла ягыу, ҡара ягыу

ОКЛЕ́ИВАТЬ *несов. см.* **окле́ить**

ОКЛЕ́ИТЬ *сов. что* йәбештереү, йәбештереп сығыу; **окле́ить сте́ны обо́ями** стеналарға обой йәбештереү

ОКЛЕ́ЙКА *ж см.* **окле́ить — окле́ивать**

О́КЛИК *м* өндәшеү, тауыш биреү, өндәшеү тауышы

ОКЛИКА́ТЬ *несов. см.* **окли́кнуть**

ОКЛИ́КНУТЬ *сов. кого* өндәшеү, өндәшеп (ҡысҡырып) туҡтатыу, саҡырыу

ОКНО́ *с* **1.** тәҙрә; **ко́мната в три окна́** өс тәҙрәле бүлмә; **откры́ть окно́** тәҙрәне асыу **2.** *разг.* (*подоконник*) тәҙрә төбө; **сесть на окно́** тәҙрә төбөнә ултырыу **3.** (*просвет, отверстие в чём-л.*) тишек, асыҡ урын, асыҡлыҡ; **окно́ ме́жду туч** болоттар араһындағы асыҡлыҡ **4.** *разг.* (*промежуток времени*) буш ваҡыт (сәғәт); **окно́ ме́жду уро́ками** дәрестәр араһындағы буш ваҡыт

О́КО *с*; *уст., трад.-поэт.* күҙ ♦ **хоть ви́дит о́ко, да зуб неймёт** күҙ күрә лә — теш үтмәй; **о́ко за о́ко, зуб за зуб** ҡанға — ҡан, үлемгә — үлем

ОКОВА́ТЬ *сов. что, чем* **1.** көпләү, ҡаплау (*тимер йәки ҡалай менән*); **окова́ть сунду́к желе́зом** һандыҡты тимер менән көпләү **2.** *уст.* сырмау, сырмап бәйләү **3.** *перен.* биләү, солғау, биләп (солғап) алыу; **окова́л страх** ҡурҡыу солғап алды **4.** *перен.* ҡаплап алыу (*туңдырып*); **лёд окова́л реку́** йылғаны боҙ ҡаплап алды

ОКО́ВКА *ж см.* **окова́ть — око́вывать**

ОКО́ВЫ *только мн.* **1.** *уст.* (*ножные*) бығау; (*ручные*) ҡулатҡа, ҡул бығауы **2.** *перен.* бығау; **разби́ть око́вы ра́бства** ҡоллоҡ бығауҙарын емереү

ОКО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **окова́ть**

ОКОЛДОВА́ТЬ *сов. кого-что*; *прям.*, *перен.* сихырлау, күҙ быуыу; (*очаровать*) һоҡландырыу, (үҙенә) ҡаратыу

ОКОЛДО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **околдова́ть**

ОКОЛЕВА́ТЬ *несов. см.* **околе́ть**

ОКОЛЁСИЦА: нести́ околёсицу буш һүҙ һөйләү

ОКОЛЕ́ТЬ *сов.* үлеү (*хайуанға ҡарата*)

ОКО́ЛИЦА *ж* ауыл кәртәһе; **за око́лицей села́** ауыл кәртәһе аръяғында

О́КОЛО *предлог с род. п.* **1.** (*поблизости, рядом с кем-чем-л.*) эргәһендә, янында, тирәһендә, йәнәш; **стоя́ть о́коло до́ма** өй эргәһендә тороу **2.** (*при обозначении примерной, приблизительной величины, протяжённости, длительности и т.п. чего-л.*) тирәһе, самаһы, тирәһендә; **мы шли о́коло ча́са** беҙ бер сәғәт самаһы барҙыҡ; **о́коло семи́ часо́в ве́чера** киске сәғәт ете тирәһендә ♦ **вокру́г да о́коло**; **круго́м да о́коло** уратып-суратып, эштең айышына төшөнмәйенсә, эштең асылын аңламай, әйләнә-тирәләп кенә

ОКОЛОЗВЁЗДНЫЙ, -ая, -ое йондоҙ тирәһендәге (янындағы), йондоҙ әйләнә-тирәһендәге; **околозвёздная орби́та** йондоҙ тирәһендәге орбита

ОКОЛОЗЕ́МНЫЙ, -ая, -ое Ер янындағы (тирәһендәге); **вы́вести раке́ту на околозе́мную орби́ту** ракетаны Ер тирәһендәге орбитаға сығарыу

ОКОЛОЛУ́ННЫЙ, -ая, -ое Ай янындағы (тирәһендәге); **окололу́нная орби́та** Ай тирәһендәге орбита

ОКОЛОПЛО́ДНИК *м*; *бот.* емешлек эргәлеге

ОКОЛОПЛО́ДНЫЙ, -ая, -ое *физиол.*, *анат.* яралғы тирәһендәге, яралғыны һаҡлай торған; **околопло́дная жи́дкость** яралғыны һаҡлай торған шыйыҡлыҡ

ОКОЛОСЕРДЕ́ЧНЫЙ, -ая, -ое *анат.* йөрәк тирәһендәге, йөрәкте ураҡҡан, **околосерде́чная су́мка** йөрәк тирәһендәге тоҡсай

ОКОЛОУ́ШНЫЙ, -ая, -ое *анат.* ҡолаҡ янындағы; **околоу́шная железа́** ҡолаҡ янындағы биҙ

ОКОЛОЦВЕ́ТНИК *м*; *бот.* сәскә эргәлеге

ОКОЛПА́ЧИВАТЬ *несов. см.* **околпа́чить**

ОКОЛПА́ЧИТЬ *сов. кого-что*; *прост.* алдау, төп башына ултыртыу

ОКО́ЛЫШ *м* (*на фуражке*) тирәс; (*на шапке*) ҡырпыу; **ша́пка с око́лышем** ҡырпыулы бүрек, ҡырма бүрек

ОКО́ЛЫШЕК *м*; *уменьш.* от **око́лыш**

ОКО́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** урау; **око́льный путь** урау юл **2.** *перен.* хәйләле, аҫтыртын, йәшерен; **узна́ть око́льным путём** *что-л. нимәнелер* аҫтыртын белешеү

ОКОЛЬЦЕВА́ТЬ *сов. кого-что*; *спец.* балдаҡлау; **окольцева́ть ле́бедя** аҡҡошто балдаҡлау; **окольцева́ть де́рево** ағасты балдаҡлау

ОКОЛЬЦО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **окольцева́ть**

ОКОНЕ́ЧНОСТЬ *ж* сик, ос, ҡыр, сит; **се́верная оконе́чность о́строва** утрауҙың төньяҡ сиге

ОКО́ННЫЙ, -ая, -ое тәҙрә ...ы; **око́нное стекло́** тәҙрә быялаһы

ОКОНФУ́ЗИТЬ *сов. кого-что*; *разг.* оялтыу, оятҡа ҡалдырыу, оятлы итеү

ОКОНФУ́ЗИТЬСЯ *сов.*; *разг.* оялыу, оятлы булыу, оятҡа ҡалыу

ОКОНЧА́НИЕ *с* **1.** бөтөү, тамам булыу, тамамланыу; **оконча́ние похо́да** походтың тамамланыуы **2.** аҙаҡ, ахыр, һуң; **оконча́ние рома́на** романдың аҙағы **3.** *грам.* ялғау; **паде́жные оконча́ния** килеш ялғауҙары

ОКОНЧА́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** аҙаҡҡы, һуңғы, ахырғы; **оконча́тельный вы́вод** һуңғы һығымта **2.** (*не подлежащий изменению*) ҡәтғи, өҙөп; **оконча́тельный отве́т** ҡәтғи яуап **3.** (*полный*) тулы, тулыһынса, тамам; **оконча́тельная побе́да** тулы еңеү

ОКО́НЧИТЬ *сов. что* бөтөрөү, тамамлау; **око́нчить рабо́ту** эште бөтөрөү; **око́нчить шко́лу** мәктәпте тамамлау

ОКО́НЧИТЬСЯ *сов.* бөтөү, тамамланыу; **переры́в око́нчился** тәнәфес бөттө

ОКО́П *м* окоп; **рыть око́пы** окоптар ҡаҙыу

ОКОПА́ТЬ *сов. что* **1.** тирәләй ҡаҙыу, уратып ҡаҙып сығыу; **окопа́ть де́рево** ағасты уратып ҡаҙып сығыу **2.** (*обвести рвом, канавой*) уратып ҡаҙып сығыу (канау, вал менән); **окопа́ть пала́тку** палатканың тирәһен уратып ҡаҙып сығыу

ОКОПА́ТЬСЯ *сов.* **1.** окоп ҡаҙып урынлашыу; **полк окопа́лся по бе́регу** полк яр буйына окоп ҡаҙып урынлашты **2.** *перен.*, *разг.* тыныс урынға урынлашыу

ОКО́ПНЫЙ, -ая, -ое окоп ...ы; **око́пная ли́ния** окоп линияһы (һыҙығы) ♦ **око́пная война́** окоп һуғышы

О́КОРОК *м* бот ите; **свино́й о́корок** суҫҡаның бот ите

ОКОСТЕНЕВА́ТЬ *несов. см.* **окостене́ть**

ОКОСТЕНЕ́ЛЫЙ, -ая, -ое **1.** (*превратившийся в кость*) һөйәккә әйләнгән **2.** ҡатҡан, туңып ҡатҡан; **окостене́лые ру́ки** ҡатҡан ҡулдар **3.** *перен.* ҡатып ҡалған; **окостене́лый ум** ҡатып ҡалған аҡыл

ОКОСТЕНЕ́НИЕ *с см.* **окостене́ть**; **окостене́ние хряща́** кимерсәктең һөйәккә әйләнеүе

ОКОСТЕНЕ́ТЬ *сов.* **1.** (*превратиться в кость*) һөйәкләнеү, һөйәккә әйләнеү **2.** *прям.*, *перен.* ҡатыу, ҡатып ҡалыу; **па́льцы окостене́ли** бармаҡтар ҡатты

ОКО́Т *м см.* **окоти́ться**

ОКОТИ́ТЬСЯ *сов.* балалау (*бесәй, ҡуян, тейен, арыҫлан һ.б. ҡарата*); бәрәсләү (*һарыҡ, кәзә һ.б. ҡарата*)

ОКОЧЕНЕ́ЛЫЙ, -ая, -ое өшөп (туңып) ҡатҡан, өшөгән; **окочене́лые па́льцы** туңып ҡатҡан бармаҡтар

ОКОЧЕНЕ́ТЬ *сов.* **1.** туңыу, ҡатыу, туңып ҡатыу, өшөү; **совсе́м окочене́ть на ветру́** елгә бөтөнләй туңып ҡатыу **2.** *перен.* ҡатып ҡалыу, хәрәкәтһеҙ ҡалыу

ОКО́ШКО *с*; *разг., уменьш. от* **окно́**

ОКРА́ИНА *ж* **1.** сит; **на окра́ине го́рода** ҡала ситендә **2.** (*пограничная область*) сик

ОКРА́ИННЫЙ, -ая, -ое ситтәге, ситендәге; **окра́инный райо́н го́рода** ҡала ситендәге район

ОКРА́СИТЬ *сов. что* **1.** (*покрыть краской*) буяу, маныу; **окра́сить ткань** тауарҙы буяу; **окра́сить в си́ний цвет** күк төҫкә буяу **2.** (*сделать красным — о лучах солнца, огне и т.п.*) ҡыҙғылт төҫ биреү, ҡыҙартыу **3.** *перен.* (*придать особый тон, оттенок*) сағылыш биреү, төҫ индереү, биҙәү

ОКРА́СИТЬСЯ *сов.* буялыу, манылыу

ОКРА́СКА *ж* **1.** *см.* **окра́сить**; **окра́ска воло́с** сәс буяу **2.** төҫ; **окра́ска молодо́й и́вы** йәш тал төҫө **3.** *перен.* үҙенсәлек, төҫ, төҫмөр; **прида́ть выступле́нию полити́ческую окра́ску** сығышҡа сәйәси төҫ биреү; **стилисти́ческая окра́ска сло́ва** һүҙҙең стилистик төҫмөрө

ОКРА́ШИВАТЬ *несов. см.* **окра́сить**

ОКРА́ШИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **окра́ситься** **2.** *страд. от* **окра́шивать**

ОКРЕ́ПНУТЬ *сов.* **1.** нығыу, нығыныу, сынығыу; **лёд на реке́ окре́п** йылғала боҙ нығынды; **де́ти вы́росли и окре́пли** балалар үҫеп нығынды; **хозя́йство окре́пло** хужалыҡ нығыны **2.** (*усилиться*) көсәйеү; **ве́тер окре́п** ел көсәйҙе

ОКРЕСТИ́ТЬ *сов.* **1.** *кого*; *рел.* суҡындырыу **2.** *кого-что, кем-чем*; *разг.* (*назвать*) атау, исем биреү (тағыу)

ОКРЕ́СТНОСТЬ *ж* тирә-яҡ, тирә-йүн, әйләнә-тирә; **окре́стность го́рода** ҡаланың тирә-яғы

ОКРЕ́СТНЫЙ, -ая, -ое тирә-яҡтағы, тирә-йүндәге, әйләнә-тирәләге; **окре́стные места́** тирә-яҡтағы урындар

О́КРИК *м* **1.** *см.* **о́клик** **2.** ҡысҡырған (аҡырған, екергән) тауыш, аҡырыныу, екеренеү

ОКРИ́КНУТЬ *сов. кого* өндәшеү, ҡысҡырып саҡырыу

ОКРОВА́ВИТЬ *сов. кого-что* ҡанға буяу (батырыу), ҡанатыу; **окрова́вить но́гу** аяҡты ҡанатыу

ОКРОВА́ВИТЬСЯ *сов.* ҡанға буялыу (батыу)

ОКРОВА́ВЛЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **окрова́вить** **2.** *прил.* ҡанлы, ҡанланған, ҡанға батҡан; **окрова́вленный бинт** ҡанлы бинт

ОКРО́Л *м*; *спец.* балалау (*ҡуянға ҡарата*)

ОКРОПИ́ТЬ *сов. кого-что* бөркөү, һибеү; **окропи́ть водо́й** һыу бөркөү

ОКРОПЛЯ́ТЬ *несов. см.* **окропи́ть**

ОКРО́ШКА *ж* **1.** окрошка (*кеүәҫкә төрлө йәшелсә һәм ит турап әҙерләнгән һыуыҡ аш*) **2.** *разг.* (*беспорядочная смесь*) ҡатнашма, боламыҡ

О́КРУГ *м* округ; **администрати́вный о́круг** административ округ; **вое́нный о́круг** хәрби округ; **избира́тельный о́круг** һайлау округы

ОКРУ́ГА *ж*; *разг.* әйләнә-тирә, тирә-яҡ, тирә-йүн

ОКРУГЛЕ́НИЕ *с см.* **округли́ть**, **округли́ться**

ОКРУГЛЁННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **округли́ть** **2.** *прил.*; *перен.* түңәрәкләнгән; **округлённый счёт** түңәрәкләнгән иҫәп

ОКРУГЛЕ́ТЬ *сов.*; *разг.* түңәрәкләнеү, түңәрәкләнеп китеү

ОКРУГЛИ́ТЬ *сов. что* **1.** (*сделать круглым*) түңәрәкләү, түңәрәкләндереү; **округли́ть глаза́** күҙҙе түңәрәкләндереү **2.** (*выразить в круглых цифрах*) түңәрәкләү, түңәрәкләп иҫәпләү; **округли́ть счёт** иҫәпте түңәрәкләү **3.** *перен., разг.* күбәйтеү, үҫтереү; **округли́ть капита́л** капиталды күбәйтеү

ОКРУГЛИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** түңәрәкләнеү; **глаза́ округли́лись** күҙҙәре түңәрәкләнде **2.** (*стать полным*) түңәрәкләнеү, йомролоныу, тулыланыу; **пле́чи её округли́лись** уның яурындары тулыланды **3.** *перен., разг.* күбәйеү, үҫеү; **капита́л округли́лся** капитал күбәйҙе

ОКРУ́ГЛОСТЬ *ж* **1.** түңәрәклек, йомролоҡ **2.** (*выпуклость*) ҡабарынҡылыҡ; **окру́глости ли́нзы** линзаның ҡабарынҡылығы

ОКРУ́ГЛЫЙ, -ая, -ое **1.** түңәрәк, йомро; **окру́глое лицо́** түңәрәк йөҙ **2.** (*плавный — о движениях*) талғын, һалмаҡ, йомшаҡ, шыма; **окру́глый жест** талғын ҡул хәрәкәте **3.** *перен., разг.* тулы, тамамланған; **окру́глые фра́зы** тамамланған фразалар

ОКРУГЛЯ́ТЬ *несов. см.* **округли́ть**

ОКРУГЛЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **округли́ться** **2.** *страд. от* **округля́ть**

ОКРУЖА́ТЬ *несов.* **1.** *см.* **окружи́ть** **2.** *кого-что* уратып алыу, тирәһендә (эргәһендә, янында) булыу (тороу), араһында йәшәү; **парк окружа́л дом** парк өйҙө уратып алған; **её окружа́ют друзья́** ул дуҫтары араһында йәшәй **3.** *кого*; *перен.* солғау, солғап алыу; **э́то де́ло окружено́ та́йной** был эш сер менән солғанған

ОКРУЖА́ЮЩИЙ, -ая, -ее **1.** *прич. от* **окружа́ть** **2.** *прил.* тирәләге, тирә-яҡтағы, яҡын-тирәләге; **окружа́ющая обстано́вка** әйләнә-тирәләге хәл **3.** *в знач. сущ.* **окружа́ющее** *с* солғап (әйләндереп) алған нәмә, тирә-яҡтағы (әйләнә-тирәләге) нәмә **4.** *в знач. сущ.* **окружа́ющие** *мн.* тирәләгеләр, тирәләге кешеләр, тирә-яҡтағылар

ОКРУЖЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **окружи́ть — окружа́ть 2.** (*окружающая обстановка, условия существования кого-чего-л.*) солғаныш, шарттар; **географи́ческое окруже́ние** географик шарттар; **вражде́бное окруже́ние** дошман солғанышы **3.** (*окружающие лица, среда*) даирә, мөхит; **литерату́рное окруже́ние** әҙәби даирә **4.** (*окрестность*) тирә-яҡ, тирә-йүн, әйләнә-тирә **5.** *воен.* ҡамау, ҡамалыш; **попа́сть в окруже́ние** ҡамауға эләгеү, ҡамауҙа ҡалыу ♦ **в окруже́нии** *кого-чего* (*в знач. предлога*) *кемдәрҙеңдер* араһында, *кем менәндер* бергә

ОКРУЖИ́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что* ҡамап (солғап, уратып, әйләндереп, һырып) алыу; **окружи́ть врага́** дошманды ҡамап алыу **2.** *кем-чем, кого*; *перен.* уратып (солғап) алыу, солғау; **окружи́ть себя́ надёжными людьми́** үҙеңде ышаныслы кешеләр менән уратып алыу; **окружи́ть же́нщин внима́нием** ҡатын-ҡыҙҙы иғтибар менән солғау

ОКРУЖНО́Й, -ая, -ое **1.** округ ...ы; **окружна́я избира́тельная коми́ссия** округ һайлау комиссияһы **2.** әйләнәләге, урап үтә торған; **окружна́я желе́зная доро́га** урап үтә торған тимер юл; **окружно́й лес** әйләнәләге урман

ОКРУ́ЖНОСТЬ *ж* **1.** әйләнә, урата; **окру́жность ду́ба** имәндең әйләнәһе **2.** түңәрәк; **выводи́ть ци́ркулем окру́жность** циркуль менән түңәрәк һыҙыу

ОКРУТИ́ТЬ *сов.* **1.** *что, чем*; *разг.* урау, уратып һалыу, урап (сырмап) ҡуйыу; **окрути́ть ко́су вокру́г головы́** сәс толомон башҡа уратып ҡуйыу **2.** *кого*; *уст., прост.* (*обвенчать*) никах уҡыу

ОКРЫЛЁННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **окрыли́ть 2.** *прил.*; *бот., зоол.* ҡанатланған, ҡанаты булған; **окрылённое се́мя** ҡанатланған орлоҡ **3.** *прил.*; *перен.* ҡанатланған, дәртләнгән; **окрылённый ра́достью** шатлыҡ менән ҡанатланған

ОКРЫЛИ́ТЬ *сов. кого-что* ҡанатландырыу, дәртләндереү, рухландырыу; **успе́х окрыли́л его́** уңыш уны ҡанатландырҙы

ОКРЫЛИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** *бот., зоол.* ҡанатланыу **2.** *перен.* ҡанатланыу, дәртләнеү, рухланыу

ОКРЫЛЯ́ТЬ *несов. см.* **окрыли́ть**

ОКРЫЛЯ́ТЬСЯ *несов. см.* **окрыли́ться**

ОКСИДИ́РОВАНИЕ *с см.* **оксиди́ровать**

ОКСИДИ́РОВАТЬ *сов., несов. что*; *тех.* оксидлау, оксидлаштырыу

ОКСИДИРО́ВКА *ж*; *тех.* **1.** *см.* **оксиди́ровать 2.** (*оксидированный слой*) оксидлаштырылған ҡатлам

ОКТА́ВА *ж* октава (**1.** *муз. гамманың һигеҙенсе тоны һәм шуға тиклемге ара* **2.** *муз. иң ҡалын бас* **3.** *әҙ. шиғырҙа махсус һигеҙ юллы рифмалы строфа*)

ОКТА́Н *м*; *хим.* октан

ОКТА́ЭДР *м*; *мат.* октаэдр, һигеҙ ҡыр

ОКТЯ́БРЬ *м* октябрь; **ме́сяц октя́брь** октябрь айы

ОКТЯ́БРЬСКИЙ, -ая, -ое октябрь ...ы; **октя́брьские дожди́** октябрь ямғырҙары

ОКУ́КЛИВАТЬСЯ *несов. см.* **оку́клиться**

ОКУ́КЛИТЬСЯ *сов.*; *зоол.* ҡурсаҡланыу, ҡурсаҡҡа әйләнеү (*бөжәккә ҡарата*)

ОКУЛИ́РОВАТЬ *сов., несов. что*; *сад.* бөрө ялғау (*емеш ағасына ҡарата*)

ОКУЛИРО́ВКА *ж см.* **окули́ровать**

ОКУЛИ́СТ *м* күҙ табибы (врачы)

ОКУЛЬТУ́РИВАТЬ *несов. см.* **окульту́рить**

ОКУЛЬТУ́РИТЬ *сов. что*; *с.-х.* культуралаштырыу; **окульту́рить ди́кую я́блоню** ҡырағай алмағасты культуралаштырыу

ОКУЛЯ́Р м окуляр (*оптик ҡорамал быялаһы*)

ОКУНА́ТЬ *несов. см.* **окуну́ть**

ОКУНА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **окуну́ться 2.** *страд. от* **окуна́ть**

ОКУНУ́ТЬ *сов. кого-что* сумдырып (манып, тығып) алыу; **окуну́ть ребёнка в во́ду** баланы һыуға сумдырып алыу

ОКУНУ́ТЬСЯ *сов.* **1.** сумыу, сумып алыу; **окуну́ться в во́ду** һыуға сумыу **2.** *перен.* күмелеү, сумыу, бирелеү; **окуну́ться в рабо́ту** эшкә сумыу

О́КУНЬ *м* алабуға

ОКУПА́ЕМОСТЬ *ж* хаҡы сығыу, сығымы ҡапланыу

ОКУПА́ТЬ *несов. см.* **окупи́ть**

ОКУПА́ТЬСЯ *несов. см.* **окупи́ться**

ОКУПИ́ТЬ *сов. что* хаҡын (сығымын) ҡаплау

ОКУПИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** хаҡы сығыу, сығымы ҡапланыу **2.** *перен., разг.* үҙен аҡлау, хаҡын кире ҡайтарыу; **стара́ния оку́пятся** тырышлыҡтар үҙен аҡлар

ОКУ́РИВАНИЕ *с см.* **оку́ривать**

ОКУ́РИВАТЬ *несов. см.* **окури́ть**

ОКУРИ́ТЬ *сов. кого-что* төтәсләү, ыҫлау; **окури́ть я́блони** алмағастарҙы төтәсләү

ОКУ́РОК *м* төпсөк, тәмәке (папирос) төпсөгө

ОКУ́ТАТЬ *сов. кого-что* **1.** *чем* урау, төрөү; **оку́тать платко́м** яулыҡ менән урау **2.** *перен.* солғап (уратып, сорнап, ҡаплап) алыу; **зе́млю оку́тал тума́н** ерҙе томан ҡаплап алды ♦ **оку́тано та́йной** *что* сер булып тороу, сергә сорналыу

ОКУ́ТАТЬСЯ *сов.* **1.** ураныу, төрөнөү; **оку́таться пухо́вой ша́лью** дебет шәлгә төрөнөү **2.** *перен.* ҡапланыу, солғаныу, солғап (ҡаплап) алыныу; **оку́таться тума́ном** томан менән ҡапланыу

ОКУ́ТЫВАТЬ *несов. см.* **оку́тать**

ОКУ́ТЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **оку́таться 2.** *страд. от* **оку́тывать**

ОКУ́ЧИВАНИЕ *с см.* **оку́чивать**

ОКУ́ЧИВАТЬ *несов. см.* **оку́чить**

ОКУ́ЧИТЬ *сов. что* күмеү; **оку́чить карто́фель** картуф күмеү

ОКУ́ЧКА *ж*; *разг. см.* **оку́чить** — **оку́чивать**

ОКУ́ЧНИК *м* күмгес, күмдергес (*корал*)

ОЛА́ДЬЯ *ж* әсе ҡоймаҡ

ОЛЕА́НДР *м* олеандр (*мәңге йәшел йылы яҡ ҡыуағы*)

ОЛЕДЕНЕ́ЛЫЙ, -ая, -ое **1.** *см.* **обледене́лый 2.** (*окоченевший*) туңған, туңып ҡатҡан

ОЛЕДЕНЕ́ТЬ *сов.* **1.** *см.* **обледене́ть 2.** (*окоченеть*) боҙ кеүек булыу, өшөп ҡатыу (туңыу)

ОЛЕИ́Н *м*; *хим.* олеин (*төҫһеҙ, еҫһеҙ, берниндәй тәме булмаған шыйыҡ техник кислота*)

ОЛЕИ́НОВЫЙ: олеи́новая кислота́ олеин кислотаһы

ОЛЕНЕВО́Д *м* болан үрсетеүсе (*белгес*)

ОЛЕНЕВО́ДСТВО *с* болансылыҡ, болан аҫырау

ОЛЕНЕВО́ДЧЕСКИЙ, -ая, -ое болансылыҡ …ы, болан аҫырау …ы; **оленево́дческая фе́рма** болансылыҡ фермаһы

ОЛЕНЁНОК *м* болан балаһы

ОЛЕ́НИЙ, -ья, -ье **1.** болан …ы; **оле́нья шку́ра** болан тиреһе **2.** болан тиреһенән эшләнгән (тегелгән); **оле́нья ша́пка** болан тиреһенән тегелгән бүрек ♦ **оле́ний мох** *бот.* болан мүге

ОЛЕ́НИНА и **ОЛЕНИ́НА** *ж* болан ите

ОЛЕ́НЬ *м* болан; **оле́ниха**, **олени́ха**, **оленуха** *ж* инә болан

ОЛЕОГРАФИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое олеография …ы; **олеографи́ческий спо́соб** олеография ысулы

ОЛЕОГРА́ФИЯ *ж* олеография (*һүрәт баҫыуҙың боронғо ысулы һәм шул ысул менән баҫылған һүрәт*)

ОЛИ́ВА и **ОЛИ́ВКА** *ж* зәйтүн

ОЛИ́ВКОВЫЙ, -ая, -ое **1.** зәйтүн …ы; **оли́вковая ро́ща** зәйтүн ҡыуаҡлығы; **оли́вковое ма́сло** зәйтүн майы **2.** (*о цвете*) һарғылт йәшел, зәйтүн төҫөндәге

ОЛИГАРХИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое олигархия …ы; **олигархи́ческий строй** олигархия ҡоролошо

ОЛИГА́РХИЯ *ж* олигархия (**1.** *антик дәүерҙәге һәм Урта быуаттағы бай юғары ҡатлам һәм шуларҙың идараһы* **2.** *финанс магнаттарҙан торған бәләкәй төркөмдөң сәйәси һәм иҡтисади хакимлығы һәм шул төркөм үҙе*)

ОЛИ́МП *м* **1.** *миф.* Олимп (*боронғо грек мифологияһында аллалар йәшәгән тау һәм уларҙың йыйылышы, йыйыны*) **2.** *перен., шутл.* олимп; **литерату́рный оли́мп** әҙәби олимп

ОЛИМПИА́ДА *ж* олимпиада; **Бе́лая олимпиа́да** Аҡ олимпиада; **математи́ческая олимпиа́да** математика олимпиадаһы

ОЛИМПИ́ЕЦ *м* **1.** *миф.* олимпсы **2.** *разг.* олимпиадасы, олимпиада уйынсыһы

ОЛИМПИ́ЙСКИЙ, -ая, -ое **1.** *миф.* Олимп …ы; **Олимпи́йские бо́ги** Олимп аллалары **2.** олимпиада …ы; **Олимпи́йский комите́т Росси́и** Рәсәйҙең олимпиада комитеты; **Олимпи́йские и́гры** Олимпиада уйындары ♦ **олимпи́йское споко́йствие** ғәжәйеп тыныслыҡ, һалҡын ҡанлылыҡ

ОЛИ́ФА *ж* әлиф

ОЛИЦЕТВОРЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **олицетвори́ть 2.** *чего* (*воплощение*) (йәнле) кәүҙәләнеш; **быть олицетворе́нием доброты́** изгелектең кәүҙәләнеше булыу

ОЛИЦЕТВОРИ́ТЬ *сов. кого-что* кәүҙәләндереү, һүрәтләү, күрһәтеү

ОЛИЦЕТВОРЯ́ТЬ *несов. см.* **олицетвори́ть**

О́ЛОВО *с* аҡ ҡурғаш (*химик элемент, металл*)

ОЛОВЯ́ННЫЙ, -ая, -ое **1.** аҡ ҡурғаш …ы; **оловя́нный сли́ток** аҡ ҡурғаш ҡойолмаһы; **оловя́нная руда́** аҡ ҡурғаш мәғдәне **2.** аҡ ҡурғаштан яһалған, (аҡ) ҡурғаш; **оловя́нный подсве́чник** аҡ ҡурғаш шәмдәл; **оловя́нные солда́тики** ҡурғаш (уйынсыҡ) һалдаттар **3.** аҡ ҡурғаш төҫөндәге, аҡ ҡурғаш төҫлө; **оловя́нные ка́пли** аҡ ҡурғаш төҫөндәге тамсылар **4.** *перен.* (*о глазах, взгляде*) тоноҡ; **оловя́нный взгляд** тоноҡ ҡараш

О́ЛУХ *м*; *прост.* аңра, ахмаҡ, тинтәк, мәнһеҙ, кәбәк баш ♦ **о́лух царя́ небе́сного** шыр тиле, аңра

ОЛЬХА́ *ж* ерек; **ольха́ бе́лая** аҡ ерек; **ольха́ чёрная** ҡара ерек

ОЛЬХО́ВЫЙ, -ая, -ое **1.** ерек …ы; **ольхо́вая ро́ща** ерек ҡыуаҡлығы **2.** ерек, еректән эшләнгән; **ольхо́вый шкаф** ерек шкаф

ОЛЬША́НИК *м* ереклек, ерек урманы

ОМ *м*; *физ.* ом (*электр ҡаршылығын үлсәү берәмеге*)

ОМА́Р *м* омар (*эре диңгеҙ ҡыҫалаһы*)

ОМЕ́ГА *ж* омега (*грек алфавитында иң һуңғы хәреф*)

ОМЕ́ЛА *ж* омела (*паразит үҫемлек*)

ОМЕРЗЕ́НИЕ *с* ерәнеү, сирҡаныу; **чу́вство омерзе́ния** ерәнеү тойғоһо

ОМЕРЗЕ́ТЬ *сов. кому*; *разг.* ерәнес булыу, ерәнеү тойғоһо тыуҙырыу

ОМЕРЗИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** ерәнес, сирҡаныс; **омерзи́тельный за́пах** ерәнес еҫ **2.** *разг.* үтә насар, яман, хөрт; **омерзи́тельное настрое́ние** хөрт кәйеф; **омерзи́тельная пого́да** үтә насар көн

ОМЕРТВЕ́ЛОСТЬ *ж* **1.** үлек (үле), йәнһеҙлек **2.** *перен.* йәнһеҙлек, һүнгәнлек

ОМЕРТВЕ́ЛЫЙ, -ая, -ое **1.** үле, үлгән; **омертве́лые кле́тки** үле күҙәнәктәр **2.** *перен.* хәрәкәтһеҙ, йәнһеҙ, һүнгән, тынып ҡалған; **омертве́лые глаза́** һүнгән күҙҙәр

ОМЕРТВЕ́НИЕ *с см.* **омертве́ть**; **омертве́ние тка́ней** туҡымаларҙың үлеүе

ОМЕРТВЕ́ТЬ *сов.* **1.** һиҙеү һәләтен юғалтыу, бер ни һиҙмәү, үлеү, үлер хәлгә килеү;

стопа́ омертве́ла табан бер ни һиҙмәй **2.** *перен.* ҡатып ҡалыу, өнһөҙ ҡалыу; **омертве́ть от стра́ха** ҡурҡыуҙан өнһөҙ ҡалыу **3.** *перен.* тынып (бушап) ҡалыу; **вокза́л омертве́л** вокзал тынып ҡалған

ОМЕРТВИ́ТЬ *сов. что* **1.** (*вызвать омертвление*) һиҙеү һәләтен бөтөрөү; үлеккә әйләндереү **2.** *перен.* йәнһеҙгә әйләндереү, һүндереү, туҡтатыу; **омертви́ть живо́е де́ло** йәнле эште туҡтатыу **3.** *перен.* ҡулланыуҙан туҡтау, хәрәкәтһеҙ ятҡырыу; **омертви́ть капита́л** капиталды хәрәкәтһеҙ ятҡырыу

ОМЕРТВЛЯ́ТЬ *несов. см.* **омертви́ть**

ОМЁТ *м* һалам эҫкерте

ОМЕЩА́НИТЬСЯ *сов.*; *разг.* мещанға әйләнеү, мещанланыу

ОМЛЕ́Т *м* йомортҡа тәбейәһе, омлет

ОМОВЕ́НИЕ *с* тәһәрәт алыу

ОМОЛА́ЖИВАНИЕ *с см.* **омолоди́ть**

ОМОЛА́ЖИВАТЬ *несов. см.* **омолоди́ть**

ОМОЛА́ЖИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **омолоди́ться 2.** *страд. от* **омола́живать**

ОМОЛОДИ́ТЬ *сов. кого-что*; *в разн. знач.* йәшәртеү, йәшәртеп ебәреү; **улы́бка омолоди́ла его́ лицо́** йылмайыу уның йөҙөн йәшәртеп ебәрҙе; **омолоди́ть органи́зм** организмды йәшәртеү; **омолоди́ть организа́цию** ойошманы йәшәртеү; **омолоди́ть виногра́дные кусты́** виноград ҡыуаҡтарын йәшәртеү

ОМОЛОДИ́ТЬСЯ *сов.*; *в разн. знач.* йәшәреү, йәшәреп китеү

ОМОЛОЖЕ́НИЕ *с*; *биол.* йәшәртеү, йәшәреү

ОМО́НИМ *м*; *лингв.* омоним

ОМОНИ́МИКА *ж* омонимика (**1.** *лингв. берәй телдең омонимдары* **2.** *лексикологияның омонимдарҙы өйрәнеү бүлеге*)

ОМОНИМИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое *лингв.* омоним, омонимик; **омоними́ческие слова́** омонимик һүҙҙәр

ОМОНИ́МИЯ *ж*; *лингв.* омонимия

ОМОЧИ́ТЬ *сов. что* еүешләү, сылатыу, һыулау; **омочи́ть глаза́ слеза́ми** күҙҙе йәшкә сылатыу

ОМРАЧА́ТЬ *несов. см.* **омрачи́ть**

ОМРАЧА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **омрачи́ться 2.** *страд. от* **омрача́ть**

ОМРАЧИ́ТЬ *сов. кого-что* ҡайғыға һалыу (ҡалдырыу), хәсрәткә төшөрөү, кәйефен боҙоу; **омрачи́ть настрое́ние** кәйефте боҙоу

ОМРАЧИ́ТЬСЯ *сов.* ҡайғыға һалыу, хәсрәтләнеү, ҡараңғыланыу, күңелһеҙләнеү, кәйефе боҙолоу (ҡырылыу); **лицо́ вдруг омрачи́лось** йөҙө ҡапыл ҡараңғыланды

О́МУЛЬ *м* омуль (*балыҡ*)

О́МУТ *м* **1.** (*яма на дне реки или озера*) ятыу **2.** (*водоворот*) упҡын, сөңгөл, өйөрмә **3.** *перен.* (*то, что затягивает*) батҡаҡ, һаҙлыҡ; **в о́муте жи́зни** тормош һаҙлығында ♦ **в ти́хом о́муте че́рти во́дятся** йыуаштан йыуан сыға

ОМША́НИК *м*; *пчел.* умарта баҙы

ОМЫВА́ТЬ *несов.* **1.** *см.* **омы́ть 2.** *что* (йылға, диңгеҙ) әйләндереп (уратып) алыу, (тулҡын, һыу ағышы) йыуып тороу; **мо́ре омыва́ет о́стров** утрауҙы диңгеҙ уратып алған

ОМЫВА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **омы́ться 2.** *страд. от* **омыва́ть** 2

ОМЫ́ТЬ *сов. кого-что*; *книжн. см.* **обмы́ть**

ОМЫ́ТЬСЯ *сов.*; *книжн. см.* **обмы́ться**

ОН *м* (его, ему, его, им, о нём) *мест.* ул

ОНА *ж* (её, ей, её, ею и ей, о ней) *мест. см.* **он**

ОНА́ГР *м* ҡырағай ишәк, онагр

ОНАНИ́ЗМ *м* онанизм, ҡул зинаһы

ОНДА́ТРА *ж* ондатра (*ҡиммәтле тиреле йәнлек*)

ОНЕМЕ́ЛЫЙ, -ая, -ое **1.** (*немой*) телһеҙ, теле бәйләнгән **2.** *разг.* ойоған, ҡатып ҡалған; **онеме́лая нога́** ойоған аяҡ

ОНЕМЕ́НИЕ *с см.* **онеме́ть**

ОНЕМЕ́ТЬ *сов.* **1.** телдән (ҡалыу) яҙыу; **онеме́ть от стра́ха** ҡурҡыуҙан телдән яҙыу **2.** ойоу, ҡатып ҡалыу; **рука́ онеме́ла** ҡул ойоно

ОНИ́ *мн.* (их, им, их, ими, о них) *мест. см.* **он**

О́НИКС *м*; *мин.* оникс (*аҡыҡтың бер төрө*)

ОНКО́ЛОГ *м* онколог, онкология белгесе

ОНКОЛОГИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое онкология ...ы; **онкологи́ческий институ́т** онкология институты; **онкологи́ческий диспансе́р** онкология диспансеры

ОНКОЛО́ГИЯ *ж*; *мед.* онкология (*яман шеш ауырыуҙарын һәм уларҙы дауалау ысулдарын өйрәнеү фәне*)

ОНО́ *с* (его, ему, его, им, о нём) *мест.* **1.** *см.* **он 2.** *разг.* (*в знач. мест. "это"*) ул, был; **бу́дет ли оно́ хорошо́?** ул һәйбәт булырмы икән? **3.** *в знач. частицы*; *разг.* (*усиливает, выделяет слово или высказывание*) уныһы шулай, тимәк; **оно, коне́чно, так** уныһы, әлбиттә, шулай

ОНОМА́СТИКА *ж*; *лингв.* **1.** ономастика, яңғыҙлыҡ исемдәр **2.** ономастика (*лингвистикала яңғыҙлыҡ исемдәрҙе өйрәнә торған бүлек*)

ОНТОГЕНЕ́З *м*; *биол.* онтогенез (*организмдың яралыуҙан алып йәшәү ахырына тиклем индивидуаль үҫеше*)

ОНУ́ЧА *ж* силғау, ыштыр

О́НЫЙ, -ая, -ое *мест.*; *уст.* **1.** (*тот*) анау, ул, теге, шул; **в о́ный день** теге көндө **2.** (*вышеупомянутый*) юғарыла әйтелгән, иҫкә алынған

ОПАДА́ТЬ *несов. см.* **опа́сть**

ОПА́ЗДЫВАТЬ *несов. см.* **опозда́ть**

ОПА́ИВАТЬ *несов. см.* **опои́ть**

ОПА́Л *м*; *мин.* аҡ аҡыҡ; **кольцо́ с опа́лом** аҡ аҡыҡ ҡашлы йөҙөк

ОПА́ЛА *ж* **1.** *ист.* батша йәбере (язаһы); **быть в опа́ле** батша йәберендә булыу (йөрөү) **2.** *перен.* (*немилость*) күрә алмаусанлыҡ, яратмау

ОПА́ЛИВАТЬ *несов. см.* **опали́ть**

ОПАЛИ́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что* өтөү, өтәҫләү; **опали́ть ку́рицу** тауыкты өтөү **2.** *что* көйҙөрөү, яндырыу, көйҙөрөп (яндырып) алыу; **опали́ть бро́ви** ҡашты көйҙөрөү **3.** *что* (*иссушить кожу*) ел ашау, елгә ярылыу, ҡояшҡа яныу; **ве́тром ему́ опали́ло лицо́** уның бите елгә ярылған

ОПАЛИ́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* бешеү, яныу

ОПА́ЛОВЫЙ, -ая, -ое *мин.* **1.** аҡ аҡыҡ ...ы; **опа́ловый ка́мень** аҡ аҡыҡ ташы **2.** аҡ аҡыҡ, аҡ аҡыҡтан яһалған; **опа́ловый пе́рстень** аҡ аҡыҡ йөҙөк **3.** (*о цвете*) аҡ аҡыҡ төҫлө

ОПА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое батша йәберенә (язаһына) дусар булған; **опа́льный дворяни́н** батша йәберенә дусар булған дворян

ОПА́МЯТОВАТЬСЯ *сов.*; *разг.* аңға (иҫкә, һушҡа) килеү, айныу

ОПА́РА *ж* әсетке, ҡамыр башы; **поста́вить опа́ру** әсетке ҡуйыу

ОПА́РНИК *м* икмәк күнәге

ОПАРШИ́ВЕТЬ *сов.* таҙланыу, таҙға әйләнеү, ҡутырлап бөтөү, ҡорсаңғыға батыу

ОПАСА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *кого-чего* и *с неопр.* (*бояться*) ҡурҡыу, шикләнеү, хәүефләнеү **2.** *чего* и *с неопр.* ҡурҡыу, һаҡланыу; **опаса́ться сквозняко́в** үтә елдән һаҡланыу

ОПАСЕ́НИЕ *с* шик, шом, шөбһә, хәүеф; **вы́разить опасе́ние** шик белдереү

ОПА́СКА *ж*; *разг.* ҡурҡыу, шикләнеү, һаҡлыҡ; **погля́дывать с опа́ской** шикләнеп ҡарау; **ходи́ть с опа́ской** һаҡлыҡ менән йөрөү

ОПА́СЛИВЫЙ, -ая, -ое *разг.* һаҡ, ҡурҡаҡ, ҡурҡырлыҡ, шикләнерлек; **опа́сливый пешехо́д** һаҡ йәйәүле; **опа́сливая мысль** шикләнерлек уй

ОПА́СНОСТЬ *ж* ҡурҡыныс, хәүеф-хәтәр; **подверга́ться опа́сностям** хәүеф-хәтәргә дусар ителеү

ОПА́СНЫЙ, -ая, -ое ҡурҡыныс(лы), хәүефле, хәүеф-хәтәрле, хәтәр; **опа́сная доро́га** хәүеф-хәтәрле юл; **опа́сный престу́пник** хәтәр енәйәтсе

ОПА́СТЬ *сов.* **1.** ҡойолоу, ҡойолоп төшөү; **ли́стья опа́ли** япраҡтар ҡойолдо **2.** кәмеү, ҡайтыу; **о́пухоль опа́ла** шеш ҡайтты **3.** *разг.* ябығыу, тартылыу; **ло́шадь опа́ла те́лом** ат ябыҡты

ОПАХА́ТЬ *сов. что* уратып һөрөү, тирәләй һөрөп сығыу; **опаха́ть межу́** ыҙанды тирәләй һөрөп сығыу

ОПА́ХИВАТЬ *несов. см.* **опаха́ть**

ОПЕ́КА *ж* **1.** *юр.* бағымсылыҡ, опека (*балаларҙы, психик ауырыуҙарҙы, ҡарттарҙы тәрбиәләүгә алыу менән бергә уларҙың шәхси һәм милек хоҡуҡтарын һаҡлауҙы ҡайғыртыу*); **учреди́ть опе́ку** опека ойоштороу **2.** (*лица или учреждения*) бағымсылар, опека, опекунлыҡ, опекундар **3.** (*забота, попечение*) ҡарау, ҡайғыртыу, хәстәрлек; **роди́тельская опе́ка** ата-әсә хәстәрлеге ♦ **междунаро́дная опе́ка** халыҡ-ара опека (*ҡайһы бер бойондороҡло илдәрҙең Берләшкән Милләттәр Ойошмаһы ҡушыуы һәм күҙәтеүе аҫтында ғәмәлләштерелгән идараһы*)

ОПЕКА́ТЬ *несов. кого-что* **1.** *юр.* (*осуществлять опеку*) бағыу, опекунлыҡ итеү, опекаға алыу; **опека́ть малоле́тних** кесе йәштәгеләрҙе опекаға алыу **2.** *перен.* хәстәрлек күреү, ҡарау, ҡурсалау, ҡайғыртыу; **чересчу́р опека́ть ребёнка** баланы кәрәгенән артыҡ ҡурсалау

ОПЕКУ́Н *м* и **ОПЕКУ́НША** *ж* опекун, опекаға алған кеше, бағымсы

ОПЕКУ́НСКИЙ, -ая, -ое опекун ...ы, опекунлыҡ ...ы, бағымсылыҡ ...ы; **опеку́нское пра́во** опекун хоҡуҡтары; **опеку́нские дела́** опекунлыҡ эштәре

ОПЕКУ́НСТВО *с* опекунлыҡ, бағымсылыҡ; **возложи́ть опеку́нство на ста́ршего бра́та** опекунлыҡты өлкән ағайға йөкмәтеү

ОПЁНОК *м* баллы бәшмәк

О́ПЕРА *ж* опера ♦ **из друго́й о́перы**; **не из той о́перы** дуға менән бесән сабыу (*һөйләнгән һүҙгә бөтөнләй ҡағылышы булмаған хәбәргә ҡарата*)

ОПЕРАТИ́ВКА *ж*; *разг.* оперативка, оператив кәңәшмә

ОПЕРАТИ́ВНИК *м*; *разг.* оперативник (*енәйәттәрҙе асыу һәм булдырмау эштәре менән шөғөлләнеүсе милиция хеҙмәткәре*)

ОПЕРАТИ́ВНОСТЬ *ж* оперативлыҡ, етеҙлек, өлгөрлөк; **прояви́ть операти́вность** өлгөрлөк күрһәтеү; **операти́вность в рабо́те** эштәге етеҙлек

ОПЕРАТИ́ВНЫЙ, -ая, -ое **1.** операция ...ы; **удали́ть о́пухоль операти́вным путём** шеште операция юлы менән алып ташлау **2.** оператив; **операти́вная сво́дка** оператив хәбәр; **операти́вный отде́л** оператив бүлек; **операти́вное руково́дство** оператив етәкселек

ОПЕРА́ТОР *м* оператор

ОПЕРА́ТОРСКИЙ, -ая, -ое оператор ...ы; **опера́торская рабо́та** оператор эше

ОПЕРАЦИО́ННЫЙ, -ая, -ое **1.** операция ...ы; **операцио́нный план** операция планы **2.** *в знач. сущ.* **операцио́нная** *ж* операция бүлмәһе

ОПЕРА́ЦИЯ *ж* операция (**1.** *хирургия юлы менән күрһәтелгән ярҙам* **2.** *дөйөм бер планды үтәүгә йүнәлдерелгән хәрби хәрәкәт* **3.** *сауҙа, финанс, почта һ.б. хеҙмәте буйынса башҡарылған эш* **4.** *производствола технологик процестың тамам булған бер өлөшө*)

ОПЕРЕДИ́ТЬ *сов. кого-что*; *прям.*, *перен.* уҙыу, уҙып китеү; **опереди́ть однокла́ссников** класташтарҙы (синыфташтарҙы) уҙып китеү

ОПЕРЕЖА́ТЬ *несов. см.* **опереди́ть**

ОПЕРЕЖЕ́НИЕ *с см.* **опереди́ть**; **опереже́ние гра́фика** графиктан алда барыу

ОПЕРЕ́НИЕ *с* ҡош йөнө, ҡауырһын ♦ **хвостово́е опере́ние самолёта** *ав.* самолёттың ҡойроҡ ҡанаты

ОПЕРЕ́ТОЧНЫЙ, -ая, -ое оперетта ...ы; **опере́точный актёр** оперетта актёры

ОПЕРЕ́ТТА *ж* оперетта

ОПЕРЕ́ТЬ *сов. что* терәү, һөйәү, терәп (терәтеп, һөйәп) ҡуйыу; **опере́ть о забо́р** ҡоймаға һөйәү

ОПЕРЕ́ТЬСЯ *сов. на кого-что*; *в разн. знач.* терәлеү, һөйәлеү, таяныу; **опере́ться на па́лку** таяҡҡа таяныу; **опере́ться на това́рищей** иптәштәргә таяныу; **опере́ться на фа́кты** фактарға таяныу

ОПЕРИ́РОВАТЬ 1. *сов., несов. кого-что* операция яһау; **опери́ровать больно́го** ауырыуға операция яһау **2.** *несов.* хәрби операция алып барыу; **опери́ровать в тылу́ проти́вника** дошман тылында хәрби операция алып барыу **3.** *несов. чем* таяныу, таянып эш итеү; **опери́ровать то́чными све́дениями** теүәл мәғлүмәттәргә таянып эш итеү; **опери́ровать ци́фрами** цифрҙарға таяныу

ОПЕРИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** (*покрыться оперением*) йөн сығыу, ҡауырһын үҫеү **2.** *перен.* (*возмужать*) буйға етеү, үҫеп етеү **3.** *перен.* (*улучшить материальное положение*) нығыныу, хәлләнеү

О́ПЕРНЫЙ, -ая, -ое опера ...ы; **о́перный теа́тр** опера театры

ОПЕРЯ́ТЬСЯ *несов. см.* **опери́ться**

ОПЕЧА́ЛЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **опеча́лить 2.** *прил.* ҡайғылы, хәсрәтле, ҡайғыға төшкән (ҡалған); **опеча́ленное лицо́** ҡайғылы йөҙ

ОПЕЧА́ЛИТЬ *сов. кого-что* ҡайғыға (хәсрәткә) төшөрөү, ҡайғыға ҡалдырыу (һалыу)

ОПЕЧА́ЛИТЬСЯ *сов.* **1.** ҡайғыға төшөү, ҡайғыға (хәсрәткә) ҡалыу **2.** кәйефһеҙлек (күңелһеҙлек) күрһәтеү

ОПЕЧА́ТАТЬ *сов. что* мисәтләү, мисәтләп алыу (ҡуйыу); **опеча́тать кварти́ру** фатирҙы мисәтләп ҡуйыу

ОПЕЧА́ТКА *ж* баҫма хатаһы; **гру́бая опеча́тка** тупаҫ баҫма хатаһы

ОПЕЧА́ТЫВАНИЕ *с см.* **опеча́тать**; **опеча́тывание скла́дов** складтарҙы мисәтләп ҡуйыу

ОПЕЧА́ТЫВАТЬ *несов. см.* **опеча́тать**

ОПЕ́ШИТЬ *сов.*; *разг.* ҡаушап төшөү (китеү), аптырап китеү; **опе́шить от неожи́данности** көтөлмәгән хәлдән ҡаушап төшөү

ОПИВА́ТЬСЯ *несов. см.* **опи́ться**

ОПИ́ВКИ *только мн.*; *разг.* эсемлек ҡалдығы

О́ПИЙ *м* эфиүн

О́ПИЙНЫЙ, -ая, -ое эфиүн ...ы; **о́пийная насто́йка** эфиүн төнәтмәһе

ОПИ́ЛКИ *только мн.* бысҡы вағы (онтағы)

ОПИРА́ТЬ *несов. см.* **опере́ть**

ОПИРА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **опере́ться 2.** *страд. от* **опира́ть**

ОПИСА́НИЕ *с* **1.** *см.* **описа́ть** 1, 2; **2.** (*словесное изображение кого-чего-л.*) тасуирлау, тасуирлама; **описа́ние путеше́ствия** сәйәхәттең тасуирламаһы

ОПИСА́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое тасуирлы, тасуири; **описа́тельный курс бота́ники** ботаниканың тасуирлама курсы

ОПИСА́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что* (*изобразить кого-что-л. в письменной или устной форме*) тасуирлау, тасуирлап (һүрәтләп) биреү **2.** *что* үҙенсәлектәрен яҙыу, яҙып сығыу (алыу); **описа́ть ме́стный го́вор** ерле һөйләштең үҙенсәлектәрен яҙыу **3.** *что* опись яһау, яҙып алыу, яҙыу; **описа́ть иму́щество** милеккә опись яһау **4.** *что*; *мат.* түңәрәкләп (ҡамап) һыҙыу; **описа́ть окру́жность вокру́г квадра́та** квадратты ҡамап түңәрәк һыҙыу

ОПИСА́ТЬСЯ *сов.* яҙыуҙа хата ебәреү, яңылыш яҙып ҡуйыу

ОПИ́СКА ж яҙыу хатаһы, яҙыуҙағы хата

ОПИ́СЫВАТЬ *несов. см.* **описа́ть**

ОПИ́СЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **описа́ться 2.** *страд. от* **опи́сывать**

О́ПИСЬ *ж* **1.** *см.* **описа́ть** 3 — **опи́сывать** 3; **2.** (*список*) опись, исемлек (*әйберҙәр, документтар һ.б.*)

ОПИ́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* артыҡ (кәрәгенән тыш) эсеү

О́ПИУМ *м* эфиүн; **кури́ть о́пиум** эфиүн тартыу

ОПЛА́КАТЬ *сов. кого-что* ҡайғырып илау, күҙ йәше түгеү; **опла́кать смерть дру́га** дуҫтың үлеменә ҡайғырып илау

ОПЛА́КИВАТЬ *несов. см.* **опла́кать**

ОПЛА́ТА *ж* **1.** *см.* **оплати́ть** — **опла́чивать**; **опла́та труда́ рабо́чих** эшселәрҙең хеҙмәтенә түләү **2.** түләү, түләнә торған аҡса; **сде́льная опла́та** эш күләменә ҡарап түләү

ОПЛАТИ́ТЬ *сов. что* түләү; **оплати́ть расхо́ды по командиро́вке** командировка сығымдарын түләү; **оплати́ть счёт** счёт буйынса түләү

ОПЛА́ЧЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **оплати́ть 2.** *прил.* түләгән, түләнгән; **опла́ченный долг** түләнгән бурыс

ОПЛА́ЧИВАТЬ *несов. см.* **оплати́ть**

ОПЛЕВА́ТЬ *сов. кого-что* **1.** *разг.* (*покрыть плевками*) төкөрөп бөтөү **2.** *перен.* (*оскорбить*) хур (мәсхәрә) итеү, бысраҡ ташлау

ОПЛЁВЫВАТЬ *несов. см.* **оплева́ть**

ОПЛЕСТИ́ *сов.* **1.** *что* сырмап (уратып, урап) алыу; **оплести́ и́згородь колю́чей про́волокой** кәртәне сәнскеле тимер сым менән уратып алыу **2.** *кого*; *перен.*, *прост.* (*обмануть*) алдау, ултыртыу

ОПЛЕТА́ТЬ *несов. см.* **оплести́**

ОПЛЕУ́ХА *ж*; *разг.* **1.** сикәгә сабыу (һуғыу), яңаҡҡа ҡундырыу (ялатыу) **2.** *перен.* (*оскорбление*) мәсхәрә, хурлыҡ, кәмһетеү

ОПЛЕШИ́ВЕТЬ *сов.*; *разг.* пеләшләнеү, тасайға (ялтасҡа) әйләнеү

ОПЛОДОТВОРЕ́НИЕ *с см.* **оплодотвори́ть — оплодотворя́ть**

ОПЛОДОТВОРИ́ТЬ *сов. кого-что* аталандырыу, һеркәләндереү (*үҫемлектәрҙе*)

ОПЛОДОТВОРИ́ТЬСЯ *сов.* аталаныу, һеркәләнеү (*үҫемлектәргә ҡарата*)

ОПЛОДОТВОРЯ́ТЬ *несов. см.* **оплодотвори́ть**

ОПЛОДОТВОРЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **оплодотвори́ться 2.** *страд. от* **оплодотворя́ть**

ОПЛОМБИРОВА́ТЬ *сов. что* пломбалау, пломбалап алыу; **опломбирова́ть склад** складты пломбалап алыу

ОПЛОМБИРО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **опломбирова́ть**

ОПЛО́Т *м*; *высок.* терәк, таяныс

ОПЛОША́ТЬ *сов.*; *разг.* хата ебәреү, яңылышлыҡ яһау

ОПЛО́ШНОСТЬ *ж* хата, яңылышлыҡ; **испра́вить свою́ опло́шность** үҙеңдең хатаңды төҙәтеү; **допусти́ть опло́шность** хата ебәреү

ОПЛЫВА́ТЬ I *несов. см.* **оплы́ть** I

ОПЛЫВА́ТЬ II *несов. см.* **оплы́ть** II

ОПЛЫ́ТЬ I *сов. что* и *без доп.* йөҙөп әйләнеп (урап) сығыу, тирәләй (уратып) йөҙөп сығыу; **оплы́ть о́стров** утрауҙы уратып йөҙөп сығыу

ОПЛЫ́ТЬ II *сов.* **1.** (*заплыть жиром*) һимереү, май үреү, шешенеү **2.** (*о свече*) ереп ағыу **3.** (*обрушиться от оползня*) ишелеп (емерелеп) төшөү; **бе́рег оплы́л** яр ишелеп төшкән

ОПОВЕСТИ́ТЬ *сов. кого-что* хәбәр итеү, белдереү

ОПОВЕЩА́ТЬ *несов. см.* **оповести́ть**

ОПОВЕЩЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **оповести́ть — оповеща́ть 2.** (*известие*) хәбәр, хәбәр итеү

ОПОГА́НИВАТЬ *несов. см.* **опога́нить**

ОПОГА́НИТЬ *сов. кого-что*; *разг.* бысратыу, бысраҡ яғыу

ОПО́ЕК *м* быҙау тиреһе, быҙау күне

ОПОЗДА́НИЕ *с* һуңлау, һуңға ҡалыу, кисегеү; **опозда́ние на рабо́ту** эшкә һуңға ҡалыу; **прийти́ без опозда́ния** һуңға ҡалмай килеү

ОПОЗДА́ТЬ *сов.* **1.** һуңлау, һуңға ҡалыу, кисегеү; **опозда́ть на уро́к** дәрескә һуңлау **2.** (*своевременно не выполнить*) кисектереү, һуңлатыу; **опозда́ть со спи́сками** исемлектәрҙе һуңлатыу

ОПОЗНАВА́НИЕ *с см.* **опознава́ть**

ОПОЗНАВА́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое таныу ...ы; **опознава́тельные зна́ки** таныу билдәләре

ОПОЗНАВА́ТЬ *несов. см.* **опозна́ть**

ОПОЗНА́НИЕ *с см.* **опозна́ть**

ОПОЗНА́ТЬ *сов. кого-что* таныу, айырыу; **опозна́ть вра́жеский самолёт** дошман самолётын таныу

ОПОЗО́РИТЬ *сов. кого-что* хур (мәсхәрә) итеү, оятҡа ҡалдырыу

ОПОЗО́РИТЬСЯ *сов.* хур (оятлы) булыу, оятҡа (мәсхәрәгә) ҡалыу

ОПОИ́ТЬ *сов. кого* **1.** артыҡ эсереп зарарлау; **опои́ть ло́шадь** атты артыҡ эсереп зарарлау (*эҫеләгән ат тураһында*) **2.** (*напоить чем-л. хмельным*) иҫерткес эсемлек эсереү **3.** *уст.* (*отравить*) ағыу эсереү

ОПО́Й *м*; *вет.* аттың яныуы (*һыу эсергәндән*)

ОПО́ЙКОВЫЙ, -ая, -ое быҙау ...ы, быҙау тиреһенән эшләнгән, быҙау күненән тегелгән; **опо́йковая ко́жа** быҙау тиреһенән эшләнгән күн; **опо́йковые сапоги́** быҙау күненән тегелгән итек

ОПО́КА *ж* **1.** *тех.* ҡалып, ҡыҫа (*ҡойоу эшендә*) **2.** *геол.* опока (*тау тоҡомо*)

ОПОЛА́СКИВАТЬ *несов. см.* **ополосну́ть**

ОПОЛЗА́ТЬ I *несов. см.* **оползти́** I

ОПОЛЗА́ТЬ II *несов. см.* **оползти́** II

О́ПОЛЗЕНЬ *м* ишелмә, шыуышма, ишелгән (шыуған) ер

ОПОЛЗТИ́ I *сов.* **1.** *что* и *без доп.* (*вокруг чего-л.*) уратып шыуышыу, имгәкләү **2.** (*огибая что-л.*) шыуышып (имгәкләп) ситләтеп үтеү (үтеп китеү)

ОПОЛЗТИ́ II *сов.* ишелеп (емерелеп) төшөү; **сте́ны до́ма оползли́** өй стенаһы (диуары) емерелеп төшкән

ОПОЛОСНУ́ТЬ *сов. что* сайҡау, сайҡап алыу; **ополосну́ть кастрю́лю** кәстрүлде сайҡау

ОПОЛЧА́ТЬСЯ *несов. см.* **ополчи́ться**

ОПОЛЧЕ́НЕЦ *м* ополчин, ополчениела хеҙмәт итеүсе

ОПОЛЧЕ́НИЕ *с* ополчение; **наро́дное ополче́ние** халыҡ ополчениеһы

ОПОЛЧЕ́НСКИЙ, -ая, -ое ополчение ...ы; **ополче́нские ча́сти** ополчение частары

ОПОЛЧИ́ТЬ *сов. кого-что* **1.** *уст.* (*вооружить*) ҡоралландырыу, ополчение йыйыу **2.** *перен., разг.* (*восстановить против кого-л.*) дошманлаштырыу, ҡаршы ҡотортоу

ОПОЛЧИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** *уст.* (*вооружиться*) ҡоралланыу, ополчениеға ойошоп, ҡаршы күтәрелеү **2.** (*пойти войной*) һуғышҡа күтәрелеү; **ополчи́ться на врага́** дошманға ҡаршы һуғышҡа күтәрелеү **3.** *перен.* ҡаршы көрәшеү, һөжүм итеү; **ополчи́ться про́тив меща́нства** мещанлыҡҡа ҡаршы көрәшеү

ОПО́МНИТЬСЯ *сов.* **1.** аңға (иҫкә, һушҡа) килеү; **опо́мниться по́сле о́бморока** һуш китеүҙән һуң аңға килеү **2.** (*одуматься*) аҡылға килеү, үҙеңде ҡулға алыу

ОПО́Р: во весь опо́р (скака́ть, мча́ться, нести́сь) бөтә көскә, йән-фарман (сабыу, йүгереү)

ОПО́РА *ж* **1.** таяу, терәү, терәк; **поста́вить опо́ры** терәүҙәр ҡуйыу **2.** *перен.* (*поддержка*) таяныс; **оте́ц — опо́ра семьи́** атай — ғаилә таянысы

ОПОРА́ЖНИВАТЬ *несов. см.* **опорожни́ть**

ОПОРА́ЖНИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **опорожни́ться 2.** *страд. от* **опора́жнивать**

ОПО́РКИ *мн.* (*ед.* **опо́рок** *м*); *разг.* иҫке итек, туҙған аяҡ кейеме

ОПО́РНЫЙ, -ая, -ое таяу ...ы, терәү ...ы, терәк ...ы; **опо́рная ба́лка** терәү бағанаһы; **опо́рный пункт** терәк пункты

ОПОРОЖНИ́ТЬ и **ОПОРО́ЖНИТЬ** *сов. что* бушатыу, бушатып ҡуйыу; **опорожни́ть цисте́рну** цистернаны бушатыу

ОПОРОЖНИ́ТЬСЯ и **ОПОРО́ЖНИТЬСЯ** *сов.* бушау; **бо́чка опорожни́лась** мискә бушаны

ОПОРОЖНЯ́ТЬ *несов. см.* **опорожни́ть**

ОПОРОЖНЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **опорожни́ться 2.** *страд. от* **опорожня́ть**

ОПОРО́С *м* суҫка балалауы

ОПОРОСИ́ТЬСЯ *сов.* балалау (*суҫкаға ҡарата*)

ОПОРО́ЧИВАТЬ *несов. см.* **опоро́чить**

ОПОРО́ЧИТЬ *сов. кого-что* исемен һатыу, яманатлы итеү, хурлыҡҡа төшөрөү

ОПОСРЕ́ДСТВОВАННЫЙ, -ая, -ое *филос.* **1.** *прич. от* **опосре́дствовать 2.** *прил.* туранан-тура булмаған, берәй нәмә (аша) арҡыры; **опосре́дствованное позна́ние действи́тельности** ысынбарлыкты нимәлер аша танып белеү

ОПОСРЕ́ДСТВОВАТЬ *сов., несов. что; филос.* туранан-тура булмау, аша белеү (бирелеү)

ОПОСТЫ́ЛЕТЬ *сов.; разг.* биҙҙереү, туйҙырыу, ялҡытыу

ОПОХМЕЛИ́ТЬСЯ *сов.; разг.* баш төҙәтеү

ОПОХМЕЛЯ́ТЬСЯ *несов. см.* **опохмели́ться**

ОПОЧИВА́ЛЬНЯ *ж; уст.* йоҡо бүлмәһе (*гәҙәттә, батша һарайында, баярҙар йортонда*)

ОПОШЛЕ́НИЕ *с см.* **опо́шлить, опо́шлиться**

ОПО́ШЛИТЬ *сов.* **1.** *кого-что* (*сделать пошлым*) ҡара яғыу, әшәке итеп күрһәтеү **2.** *что* (*сделать избитым, затасканным*) ҡәҙерһеҙләү, ҡәҙерен китәреү (ебәреү)

ОПО́ШЛИТЬСЯ *сов.* **1.** (*стать пошлым*) әшәкеләнеү, әшәке булыу **2.** (*стать избитым*) ҡәҙерһеҙләнеү, ҡәҙере китеү

ОПОШЛЯ́ТЬ *несов. см.* **опо́шлить**

ОПОШЛЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **опо́шлиться 2.** *страд. от* **опошля́ть**

ОПОЭТИЗИ́РОВАТЬ *сов. кого-что* шиғрилаштырыу, биҙәп күрһәтеү

ОПОЯ́САТЬ *сов.* **1.** *кого-что* билбау бәйләү, билен бәйләү, билгә бәйләү **2.** *что; перен.* (*окружить собой*) әйләндереп (солғап, уратып) алыу; **река́ опоя́сала дере́вню** ауылды йылға уратып алған

ОПОЯ́САТЬСЯ *сов.* **1.** (*подпоясаться*) билде быуыу, билбау бәйләү **2.** *перен.* (*стать окружённым чем-л.*) әйләндереп (уратылып) алыныу

ОПОЯ́СЫВАТЬ *несов. см.* **опоя́сать**

ОПОЯ́СЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **опоя́саться 2.** *страд. от* **опоя́сывать**

ОППОЗИЦИОНЕ́Р *м* оппозиционер (*оппозиция яҡлы кеше*)

ОППОЗИЦИО́ННЫЙ, -ая, -ое оппозиция ...ы; **оппозицио́нный блок** оппозиция блогы

ОППОЗИ́ЦИЯ *ж* оппозиция (**1.** *ҡаршы тороу, килешмәү* **2.** *берәй йәмғиәт, ойошма һ.б. эсендә күпселектең ҡарашына, сәйәсәтенә үҙенең сәйәсәтен һ.б. ҡаршы ҡуйған төркөм*); **парла́ментская оппози́ция** парламент оппозицияһы

ОППОНЕ́НТ *м* оппонент; **официа́льный оппоне́нт** рәсми оппонент

ОППОНИ́РОВАТЬ *несов.* оппонент булыу, ҡаршы фекер әйтеү (*берәр диспутта, ғилми бәхәстә һ.б.*)

ОППОРТУНИ́ЗМ *м; ист.* оппортунизм (*эшселәр хәрәкәтендә марксизм-ленинизмға ҡаршы булған ағым*)

ОППОРТУНИ́СТ *м* оппортунист, оппортунизм яҡлы

ОППОРТУНИСТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое оппортунистик; **оппортунисти́ческая тео́рия** оппортунистик теория

ОППОРТУНИ́СТСКИЙ, -ая, -ое оппортунист; **оппортуни́стская гру́ппа** оппортунистар төркөмө

ОПРА́ВА *ж* тирәс; **опра́ва для очко́в** күҙлек тирәсе

ОПРАВДА́НИЕ *с* **1.** *см.* **оправда́ть 2.** (*приговор суда*) аҡлау, ғәйепһеҙ тип табыу **3.** (*довод*) һылтау, сәбәп, дәлил; **найти́ оправда́ние** аҡланыу өсөн дәлил табыу

ОПРАВДА́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое аҡлау ...ы; **оправда́тельный пригово́р** аҡлау хөкөмө; **оправда́тельный докуме́нт** аҡлау документы

ОПРАВДА́ТЬ *сов. кого-что; в разн. знач.* аҡлау; **оправда́ть дове́рие** ышанысты аҡлау; **оправда́ть расхо́ды** сығымдарҙы аҡлау; **оправда́ть расхо́ды счета́ми и распи́сками** *бухг.* сығымдарҙы счёттар һәм распискалар менән аҡлау

ОПРАВДА́ТЬСЯ *сов.; в разн. знач.* аҡланыу; **предсказа́ния оправда́лись** әйткәндәр аҡланды; **затра́ты оправда́лись** тотолған аҡсалар аҡланды

ОПРА́ВДЫВАТЬ *несов. см.* **оправда́ть**

ОПРА́ВДЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **оправда́ться 2.** *страд. от* **опра́вдывать**

ОПРА́ВИТЬ I *сов. что* төҙәтеү, ипләү, рәтләү, ипләп (рәтләп, төҙәтеп) ҡуйыу; **опра́вить посте́ль** түшәкте төҙәтеп ҡуйыу; **опра́вить пла́тье** күлдәкте рәтләү

ОПРА́ВИТЬ II *сов. что* тирәсләү, тирәс ҡуйыу; **опра́вить драгоце́нный ка́мень** аҫыл ташҡа тирәс ҡуйыу

ОПРА́ВИТЬСЯ *сов.* **1.** төҙәтенеү, яһаныу; **опра́виться пе́ред зе́ркалом** көҙгө алдында төҙәтенеү **2.** *от чего* яҙылыу, арыуланыу,

һауығыу, төҙәлеү; **опра́виться от боле́зни** ауырыуҙан төҙәлеү **3.** иҫкә килеү, иҫ йыйыу, үҙ-үҙеңде ҡулға алыу; **опра́виться от смуще́ния** ҡаушауҙан иҫкә килеү **4.** рәтләнеү, аяҡҡа баҫыу; **опра́виться от после́дствий пожа́ра** янғын эҙемтәләренән рәтләнеү **5.** *разг.* (*отправить естественную надобность*) тышҡа сығыу, ярау итеү, бушаныу

ОПРАВЛЯ́ТЬ I *несов. см.* **опра́вить** I

ОПРАВЛЯ́ТЬ II *несов. см.* **опра́вить** II

ОПРАВЛЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **опра́виться** **2.** *страд. от* **оправля́ть** I

ОПРА́ШИВАТЬ *несов. см.* **опроси́ть**

ОПРЕДЕЛЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **определи́ть**, **определи́ться** **2.** билдәләмә; **нау́чное определе́ние** ғилми билдәләмә **3.** *юр.* ҡарар; **определе́ние суда́** суд ҡарары **4.** *грам.* аныҡлаусы

ОПРЕДЕЛЁННОСТЬ *ж* асыҡлыҡ, аныҡлыҡ, билдәлелек

ОПРЕДЕЛЁННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **определи́ть** **2.** *прил.* билдәле, билдәләнгән; **встре́титься в определённый час** билдәләнгән сәғәттә осрашыу **3.** *прил.* аныҡ, асыҡ, аңлайышлы; **дать определённый отве́т** аныҡ яуап биреү **4.** *прил.* билдәле, билдәле бер, ҡайһы бер; **при определённых усло́виях** билдәле бер шарттарҙа

ОПРЕДЕЛИ́ТЕЛЬ *м* **1.** (*книга для справок*) белешмә; **определи́тель расте́ний** үҫемлектәр белешмәһе **2.** *мат.* билдәләүсе

ОПРЕДЕЛИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** билдәләүсе ...ы; **определи́тельные табли́цы семе́йств расте́ний** үҫемлектәр ғаиләһен билдәләүсе таблицалар **2.** *грам.* аныҡлаусы; **определи́тельное предложе́ние** аныҡлаусы һөйләм

ОПРЕДЕЛИ́ТЬ *сов. кого-что*; *в разн. знач.* билдәләү; **определи́ть во́зраст** *чей-л.* *кемдеңдер* йәшен билдәләү; **определи́ть направле́ние ве́тра** елдең йүнәлешен билдәләү; **определи́ть пло́щадь кру́га** түңәрәктең майҙанын билдәләү; **определи́ть хара́ктер геро́я** геройҙың характерын билдәләү; **определи́ть час заня́тий** дәрестәр сәғәтен билдәләү; **обрабо́тка по́чвы определя́ет урожа́й** ерҙе эшкәртеү уңышты билдәләй

ОПРЕДЕЛИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** (*стать ясным*) билдәләнеү, билдәле булыу, асыҡланыу; **боле́знь определи́лась** ауырыу асыҡланды **2.** *спец.* урыныңды (ҡайҙа икәнлегеңде) билдәләү; **определи́ться по ко́мпасу** компас буйынса ҡайҙа икәнлегеңде билдәләү

ОПРЕДЕЛЯ́ТЬ *несов. см.* **определи́ть**

ОПРЕДЕЛЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **определи́ться** **2.** *страд. от* **определя́ть**

ОПРЕСНЕ́НИЕ *с см.* **опресни́ть** — **опресня́ть**

ОПРЕСНИ́ТЕЛЬ *м* сөсөләндергес

ОПРЕСНИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое сөсөләндерә торған; **опресни́тельный аппара́т** (һыуҙы) сөсөләндерә торған аппарат

ОПРЕСНИ́ТЬ *сов. что* сөсөләндереү, сөсөртөү; **опресни́ть морску́ю во́ду** диңгеҙ һыуын сөсөләндереү

ОПРЕСНЯ́ТЬ *несов. см.* **опресни́ть**

ОПРИХО́ДОВАТЬ *сов. что* керемгә яҙып ҡуйыу

ОПРИ́ЧНИК *м*; *ист.* опричник (*опричнинала тороусы*)

ОПРИ́ЧНИНА *ж*; *ист.* опричнина (**1.** *Иван Грозныйҙың баяр-кенәздәр оппозицияһын тар-мар итеү, үҙәкләштерелгән дәүләтте нығытыу өсөн үткәргән гәҙәттән тыш саралар системаһы* **2.** *шул замандағы махсус ғәскәр* **3.** *Иван Грозный тарафынан эре баярҙарҙан тартып алынған һәм батша биләмәләренә ингән ерҙәр*)

ОПРО́БОВАНИЕ *с см.* **опро́бовать**

ОПРО́БОВАТЬ *сов. что* **1.** һынау, һынап ҡарау; **опро́бовать но́вую маши́ну** яңы машинаны һынап ҡарау **2.** анализ яһау, сифатын билдәләү; **опро́бовать руду́** мәғдәндең сифатын билдәләү

ОПРОВЕРГА́ТЬ *несов. см.* **опрове́ргнуть**

ОПРОВЕ́РГНУТЬ *сов. что* кире ҡағыу, юҡҡа сығарыу; **опрове́ргнуть до́воды** дәлилдәрҙе юҡҡа сығарыу; **опрове́ргнуть ло́жное сообще́ние** ялған хәбәрҙе кире ҡағыу

ОПРОВЕРЖЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **опроверга́ть** — **опрове́ргнуть** **2.** (*сообщение, статья, в которых что-л. опровергается*) кире ҡағыу; **напеча́тать официа́льное опроверже́ние** рәсми кире ҡағыуҙы баҫыу

ОПРОКИДНО́Й, -ая, -ое ауҙармалы; **опрокидно́й ку́зов** ауҙармалы кузов

ОПРОКИ́ДЫВАТЕЛЬ *м*; *тех.* ауҙарғыс (*механизм*)

ОПРОКИ́ДЫВАТЬ *несов. см.* **опроки́нуть**

ОПРОКИ́ДЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **опроки́нуться** **2.** *страд. от* **опроки́дывать**

ОПРОКИ́НУТЬ *сов.* **1.** *что* ауҙарыу; **опроки́нуть стол** өҫтәлде ауҙарыу; **опроки́нуть ка́шу на сковоро́дку** бутҡаны табаға ауҙарыу **2.** *кого-что*; *разг.* (*вывалить из экипажа, лодки и т.п.*) ҡолатыу; **опроки́нуть седока́** һыбайлыны ҡолатыу **3.** *кого-что*; *перен.* (*сбить с позиций*) сигендереү, ҡыуып ебәреү; **опроки́нуть войска́ проти́вника** дошман ғәскәрен ҡыуып ебәреү **4.** *что*; *перен.* (*ниспровергнуть*) емереү, юҡҡа сығарыу; **опроки́нуть устаре́вшие техни́ческие но́рмы** иҫкергән техник нормаларҙы юҡҡа сығарыу

ОПРОКИ́НУТЬСЯ *сов.* **1.** ауыу, түңкәрелеү, ҡапланыу; **теле́га опроки́нулась** арба ауҙы **2.** салҡан йығылыу (ауыу); **медве́дь опроки́нулся** айыу салҡан ауҙы **3.** *на кого*; *перен.* (*обрушиться на противника*) ташланыу, һөжүм итеү; **опроки́нуться на врага́** дошманға ташланыу

ОПРОМЕ́ТЧИВОСТЬ *ж* дыуамаллыҡ, алабарманлыҡ, уйламай эшләү

ОПРОМЕ́ТЧИВЫЙ, -ая, -ое дыуамал, алабарман, уйламай эшләнгән; **опроме́тчивый па́рень** дыуамал егет; **опроме́тчивый посту́пок** уйламай эшләнгән эш

О́ПРОМЕТЬЮ *нареч.* ашығып, атылып, бик тиҙ (шәп); **о́прометью бежа́ть** бик шәп йүгереү

ОПРО́С *м см.* **опроси́ть — опра́шивать**; **опро́с свиде́телей** шаһиттарҙан һорашып сығыу (һорау алыу)

ОПРОСИ́ТЬ *сов. кого-что* һорашыу, һорау алыу, һорашып (һорап) сығыу, һорау; **опроси́ть населе́ние** халыҡтан һорашып сығыу; **опроси́ть уча́щихся** уҡыусыларҙан дәрес һорау

ОПРО́СНЫЙ, -ая, -ое һорашыу ...ы, һорау алыу, һорашып сығыу; **опро́сный лист** һорау алыу ҡағыҙы

ОПРОСТОВОЛО́СИТЬСЯ *сов.*; *разг.* яңылышыу, яңылышлыҡ эшләү, абайһыҙҙан яңылышыу

ОПРОТЕСТОВА́ТЬ *сов. что* протест белдереү (яһау); **опротестова́ть пригово́р суда́** суд ҡарарына протест яһау

ОПРОТЕСТО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **опротестова́ть**

ОПРОТИ́ВЕТЬ *сов.* биҙҙереү, туйҙырыу, биҙҙереп (туйҙырып) бөтөрөү

ОПРЫ́СКАТЬ *сов. кого-что* һиптереү, бөркөү, һиптереп (бөркөп) сығыу; **опры́скать во́лосы духа́ми** сәскә хушбуй бөркөү

ОПРЫ́СКАТЬСЯ *сов.* өҫкә бөркөү (һибеү); **опры́скаться духа́ми** өҫкә хушбуй бөркөү

ОПРЫ́СКИВАНИЕ *с см.* **опры́скивать, опры́скиваться**

ОПРЫ́СКИВАТЕЛЬ *м* һиптергес, бөркөүес

ОПРЫ́СКИВАТЬ *несов. см.* **опры́скать**

ОПРЫ́СКИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **опры́скаться 2.** *страд. от* **опры́скивать**

ОПРЯ́ТНОСТЬ *ж* бөхтәлек, йыйнаҡлыҡ; **опря́тность оде́жды** кейемдең бөхтәлеге

ОПРЯ́ТНЫЙ, -ая, -ое бөхтә, йыйнаҡ; **опря́тный вид** бөхтә ҡиәфәт

ОПТА́НТ *м*; *юр.* оптант (*оптацияға хоҡуғы бар кеше*)

ОПТА́ЦИЯ *ж*; *юр.* оптация (*бер дәүләттән икенсе дәүләткә күскән ерҙә йәшәгән халыҡтың гражданлыҡ һайлау хоҡуғы*)

О́ПТИК *м* оптик, оптика белгесе

О́ПТИКА *ж* оптика (**1.** *физиканың яҡтылыҡты өйрәнеү бүлеге* **2.** *оптик приборҙар һәм инструменттар*)

ОПТИМА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое оптималь, иң ҡулай(лы), иң яҡшы; **оптима́льные сро́ки се́ва** сәсеүҙең иң ҡулайлы ваҡыты

ОПТИМИ́ЗМ *м* оптимизм (*киләсәккә ышаныс һәм өмөт менән ҡарау*)

ОПТИМИ́СТ *м* и **ОПТИМИ́СТКА** *ж* оптимист

ОПТИМИСТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое оптимистик; **оптимисти́ческий взгляд на бу́дущее** киләсәккә оптимистик ҡараш

ОПТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое **1.** оптик; **опти́ческий прибо́р** оптик ҡорамал; **опти́ческий обма́н** оптик яңылышлыҡ **2.** оптика ...ы; **опти́ческий магази́н** оптика магазины

ОПТОВИ́К *м* эре сауҙагәр, күмәртәләп сауҙа итеүсе

ОПТО́ВЫЙ, -ая, -ое күмәртә; **опто́вая торго́вля** күмәртә сауҙа

О́ПТОМ *нареч.* **1.** күмәртәләп, күпләп; **торго́вля о́птом** күмәртәләп һатыу итеү **2.** *перен.*, *разг.* (*всё сразу*) бер юлы, тотош

ОПУБЛИКОВА́НИЕ *с см.* **опубликова́ть**

ОПУБЛИКОВА́ТЬ *сов. что* баҫтырыу, баҫтырып сығарыу; **опубликова́ть статью́** мәҡәлә баҫтырыу

ОПУБЛИКО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **опубликова́ть**

О́ПУС *м* **1.** *муз.* опус **2.** *разг.*, *шутл.* (*сочинение, труд*) яҙма, әҫәр

ОПУСКА́ТЬ *несов. см.* **опусти́ть**

ОПУСКА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **опусти́ться 2.** *страд. от* **опуска́ть**

ОПУСКНО́Й, -ая, -ое төшөрмәле; **опускны́е о́кна** төшөрмәле тәҙрәләр

ОПУСТЕ́ЛЫЙ, -ая, -ое буш, бушап ҡалған, ташландыҡ; **опусте́лые у́лицы** бушап ҡалған урамдар; **опусте́лый дом** ташландыҡ өй

ОПУСТЕ́ТЬ *сов.* бушау, бушап ҡалыу; **у́лицы совсе́м опусте́ли** урамдар бөтөнләй бушап ҡалды

ОПУСТИ́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что* төшөрөү, төшөрөп ҡуйыу; **опусти́ть за́навес** пәрҙәне төшөрөү; **опусти́ть ребёнка с рук на́ пол** баланы ҡулдан иҙәнгә төшөрөү **2.** *что* (*наклонить*) эйеү, түбән (аҫҡа) эйеү; **опусти́ть го́лову** башты эйеү **3.** *что* аҫҡа (түбән) ҡарау, аҫҡа (түбән) төшөрөү; **опусти́ть глаза́** күҙҙәрҙе түбән төшөрөү **4.** *что, во что* төшөрөү, тығыу; **опусти́ть ру́ку в карма́н** ҡулды кеҫәгә тығыу; **опусти́ть письмо́ в я́щик** хатты йәшниккә төшөрөү **5.** *что* (*пропустить*) төшөрөү, төшөрөп ҡалдырыу; **опусти́ть сло́во при чте́нии** уҡығанда һүҙҙе төшөрөп ҡалдырыу **6.** *что* (*ослабить, отпустить*) бушатыу, бушата төшөү; **опусти́ть подпру́гу** айылды бушатыу

ОПУСТИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** төшөү; **опусти́ться на дно мо́ря** диңгеҙ төбөнә төшөү; **самолёт опусти́лся на зе́млю** самолёт ергә төштө; **што́ра опусти́лась** тәҙрә пәрҙәһе төштө **2.** (*наклониться*) эйелеү, түбән эйелеү **3.** ултырыу; **опусти́ться на дива́н** диванға ултырыу **4.** *перен.* (*стать неопрятным*) һәпрәгә әйләнеү, үҙен-үҙе ҡарамау, түбәнселеккә төшөү

ОПУСТОША́ТЬ *несов. см.* **опустоши́ть**

ОПУСТОШЕ́НИЕ *с см.* **опустоши́ть — опустоша́ть**

ОПУСТОШЁННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **опустоши́ть 2.** *прил.* рухы төшкән, өмөтһеҙ, рухһыҙ; **опустошённый челове́к** рухһыҙ кеше

ОПУСТОШИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое һәләкәтле, бөлдөргөс, емергес; **опустоши́тельные во́йны** һәләкәтле һуғыштар

ОПУСТОШИ́ТЬ *сов.* **1.** *что* буш ҡалдырыу, һәләк (харап) итеү, бөлдөрөү, бөлгөнлөккә төшөрөү; **за́суха опустоши́ла поля́** ҡоролоҡ яландарҙы һәләк итте **2.** *что*; *разг., перен.* бушатыу; **опустоши́ть карма́н** кеҫәне бушатыу **3.** *кого-что*; *перен.* рухын һүндереү (төшөрөү), өмөтөн һүндереү

ОПУ́ТАТЬ *сов. кого-что* **1.** сырмау, урау, урап (сырмап) ҡуйыу; **опу́тать про́волокой** тимер сыбыҡ менән урап ҡуйыу **2.** *перен.* солғау, уратып (әйләндереп) алыу, баш әйләндереү; **опу́тать ло́жью** ялған менән башты әйләндереү **3.** *перен., разг.* юлдан яҙҙырыу

ОПУ́ТЫВАТЬ *несов. см.* **опу́тать**

ОПУХА́ТЬ *несов. см.* **опу́хнуть**

ОПУ́ХНУТЬ *сов.* шешеү, шешенеү; **лицо́ опу́хло от слёз** күҙ йәштәренән бит шешенде

О́ПУХОЛЬ *ж* шеш; **злока́чественная о́пухоль** яман шеш

ОПУША́ТЬ *несов. см.* **опуши́ть**

ОПУШИ́ТЬ *сов. что* **1.** йөн менән ҡаплау; **ла́пы за́йца гу́сто опушены́** ҡуяндың тәпәйҙәре ҡалын йөн менән ҡапланған **2.** (*о снеге, инее и т.п.*) ҡар (бәҫ) ҡаплау; **ине́й опуши́л дере́вья** ағастарҙы бәҫ ҡаплаған **3.** (*обшить по краям мехом*) ҡырпыулау, ҡырпыулап сығыу; **опуши́ть ша́пку но́ркой** бүректе шәшке тиреһе менән ҡырпыулау

ОПУШИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** йөнләнеү, йөн үҫеү (сығыу); **птене́ц опуши́лся** ҡош балаһына йөн үҫкән **2.** (*покрыться снегом, инеем и т.п.*) ҡар (бәҫ) менән ҡапланыу, бәҫләнеү; **дере́вья опуши́лись сне́гом** ағастар ҡар менән ҡапланған

ОПУ́ШКА I *ж* **1.** *см.* **опуши́ть** 3; **2.** (*меховая обшивка по краю одежды*) ҡырпыу

ОПУ́ШКА II *ж* (*край леса*) урман ауыҙы (ситe), урман буйы

ОПУЩЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **опусти́ть** 5 — **опуска́ть** 5; **2.** *мед.* төшөү, түбәнләү; **опуще́ние желу́дка** эс (ашҡаҙан) төшөү

ОПЫЛЕ́НИЕ *с* **1.** *бот.* һеркәләнеү, һеркәләндереү; **иску́сственное опыле́ние** яһалма һеркәләндереү **2.** *см.* **опыли́ть** — **опыля́ть**

ОПЫ́ЛИВАТЕЛЬ *м* (*аппарат, машина*) һиптергес, бөрккөс

ОПЫ́ЛИВАТЬ *несов. см.* **опыли́ть** 2

ОПЫЛИ́ТЕЛЬ *м* **1.** һеркәләндереүсе (*ел, һыу, бөжәктәр, ҡоштар*) **2.** *см.* **опы́ливатель**

ОПЫЛИ́ТЬ *сов. что* **1.** *бот.* (*произвести опыление*) һеркәләндереү **2.** (*покрыть растения особым составом*) һибеү, һиптереү

ОПЫЛИ́ТЬСЯ *сов.*; *бот.* һеркәләнеү, һеркәгә ултырыу; **цвето́к опыли́лся** сәскә һеркәләнде

ОПЫЛЯ́ТЬ *несов. см.* **опыли́ть**

ОПЫЛЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **опыли́ться 2.** *страд. от* **опыля́ть**

О́ПЫТ *м*; *в разн. знач.* тәжрибә; **обме́н о́пытом** тәжрибә (менән) уртаҡлашыу; **провести́ о́пыт** тәжрибә үткәреү

О́ПЫТНИК *м* тәжрибәсе

О́ПЫТНОСТЬ *ж* тәжрибәлелек

О́ПЫТНЫЙ, -ая, -ое **1.** тәжрибәле; **о́пытный учи́тель** тәжрибәле уҡытыусы **2.** тәжрибә ...ы; **о́пытная сельскохозя́йственная ста́нция** ауыл хужалығы тәжрибә станцияһы **3.** һынау ...ы; **о́пытный полёт** һынау осошо

ОПЬЯНЕ́НИЕ *с*; *прям., перен.* иҫереү; **пить до опьяне́ния** иҫергәнсе эсеү; **опьяне́ние от ра́дости** шатлыҡтан иҫереү

ОПЬЯНЕ́ТЬ *сов.*; *прям., перен.* иҫереү; **опьяне́ть от му́зыки** музыканан иҫереү

ОПЬЯНИ́ТЬ *сов. кого-что*; *прям., перен.* иҫертеү

ОПЬЯНЯ́ТЬ *несов. см.* **опьяни́ть**

ОПЯ́ТЬ *нареч.* тағы, йәнә

ОПЯ́ТЬ-ТАКИ *нареч. см.* **опя́ть**

ОРА́КУЛ *м* оракул (**1.** *боронғо заманда алла исеменән киләсәк тураһында төрлө хәбәр биреүсе жрец* **2.** *кҫм., кит. әйткән һүҙе ҡаршылыҡһыҙ хаҡ, дөрөҫ тип табылған кеше*)

ОРАНГУТА́Н и **ОРАНГУТА́НГ** *м* орангутанг (*кешегә оҡшаш эре маймыл*)

ОРА́НЖЕВЫЙ, -ая, -ое ҡыҙғылт һары, эфлисун төҫлө, хәнәүәт

ОРАНЖЕРЕ́ЙНЫЙ, -ая, -ое оранжерея ...ы; **оранжере́йная температу́ра** оранжерея температураһы; **оранжере́йные цветы́** оранжерея сәскәләре ♦ **оранжере́йное расте́ние** *ирон.* наҙлы кеше

ОРАНЖЕРЕ́Я *ж* оранжерея

ОРА́ТОР *м* оратор, телмәр тотоусы

ОРАТО́РИЯ *ж* оратория (*хор, йырсы солист һәм оркестр өсөн яҙылған ҙур музыкаль әҫәр*)

ОРА́ТОРСКИЙ, -ая, -ое ораторлыҡ ...ы; **ора́торское иску́сство** ораторлыҡ оҫталығы

ОРА́ТОРСТВОВАТЬ *несов.*; *разг., ирон.* ораторлыҡ итеү, ораторҙарса ҡыланыу

ОРА́ТЬ *несов.*; *разг.* ҡысҡырыу, аҡырыу; **ора́ть от бо́ли** ауыртыуҙан аҡырыу; **ора́ть на весь дом** бөтә йорт ишетерлек итеп ҡысҡырыу; **нельзя́ ора́ть на люде́й** кешегә аҡырырға ярамай

ОРБИ́ТА *ж* **1.** *астр.* орбита; **орби́та Ма́рса** Марс орбитаһы **2.** *чего, какая*; *перен., книжн.* даирә; **втяну́ть в орби́ту своего́ влия́ния** үҙенең йоғонто даирәһенә йәлеп итеү **3.** (*глазница*) күҙ соҡоро

ОРБИТА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое орбиталь; **орбита́льная нау́чная ста́нция** орбиталь фәнни станция

ОРГ... *урыҫ телендәге ҡушма һүҙҙәрҙең "ойоштороу" мәғәнәһен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.*, **оргбюро́** ойоштороу бюроһы; **оргвопро́с** ойоштороу мәсьәләһе

О́РГАН *м* **1.** ағза, орган; **о́рганы слу́ха** ишетеү ағзалары **2.** *чего; перен.* (*орудие, средство*) ҡорал, сара, орган; **печа́ть — о́рган воспита́ния молодёжи** матбуғат — йәштәрҙе тәрбиәләү сараһы **3.** *чего, какой* (*учреждение, организация*) орган; **о́рганы здравоохране́ния** һаулыҡ һаҡлау органдары **4.** (*периодическое печатное издание*) орган; **полити́ческий о́рган социа́л-демокра́тов** социал-демократтарҙың сәйәси органы

ОРГА́Н *м; муз.* орган

ОРГАНИЗА́ТОР *м* ойоштороусы

ОРГАНИЗА́ТОРСКИЙ, -ая, -ое ойоштороу ...ы, ойоштора алыу ...ы; **организа́торский тала́нт** ойоштороу таланты

ОРГАНИЗАЦИО́ННЫЙ, -ая, -ое ойоштороу ...ы; **организацио́нные вопро́сы** ойоштороу мәсьәләләре

ОРГАНИЗА́ЦИЯ *ж* **1.** *см.* **организова́ть, организова́ться**; **организа́ция кружка́** түңәрәк ойоштороу **2.** (*организованность*) ойошҡанлыҡ; **чёткость организа́ции труда́** хеҙмәттәге ойошҡанлыҡтың аныҡлығы **3.** *чего, какая* ойошма; **профсою́зная организа́ция** профсоюз ойошмаһы

ОРГАНИ́ЗМ *м* **1.** (*живое целое*) организм, тереклек эйәһе; **просте́йшие органи́змы** ябай организмдар **2.** (*совокупность свойств человека*) организм; **кре́пкий органи́зм** ныҡ организм **3.** (*сложное единство*) организм

ОРГАНИЗО́ВАННОСТЬ *ж* ойошҡанлыҡ, ойошторолғанлыҡ, тәртиплелек; **организо́ванность выступле́ний** сығыштың ойошҡанлығы

ОРГАНИЗО́ВАННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **организова́ть 2.** *прил.* (*упорядоченный*) ойошҡан, берҙәм; **организо́ванная борьба́** берҙәм көрәш **3.** *прил.* (*сплочённый*) ойошторолған, ойошҡан; **организо́ванный пролетариа́т** ойошҡан пролетариат **4.** *прил.* (*дисциплинированный*) йыйнаҡ, тәртипле; **организо́ванный челове́к** йыйнаҡ кеше

ОРГАНИЗОВА́ТЬ *сов., несов.* **1.** *что* ойоштороу; **организова́ть спорти́вное о́бщество** спорт йәмғиәте ойоштороу; **организова́ть соревнова́ние** ярыш ойоштороу **2.** *кого-что* (*объединить, сплотить*) туплау, берләштереү, ойоштороу; **организова́ть наро́д на борьбу́** халыҡты көрәшкә туплау **3.** *что* (*упорядочить*) дөрөҫ ойоштороу, тәртипкә һалыу; **организова́ть своё вре́мя** үҙ ваҡытыңды дөрөҫ ойоштороу

ОРГАНИЗОВА́ТЬСЯ 1. *сов., несов.* (*возникнуть, создаться*) ойошоу, ойошторолоу, барлыҡҡа килеү; **организова́лось министе́рство** министрлыҡ ойошторолдо **2.** *сов., несов.* (*объединиться*) ойошоу, берләшеү; **организова́ться в отря́д** отрядҡа ойошоу **3.** *несов. страд. от* **организова́ть**

ОРГАНИЗО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **организова́ть**

ОРГАНИЗО́ВЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **организова́ться 2.** *страд. от* **организо́вывать**

ОРГАНИ́СТ *м* органсы, органда уйнаусы

ОРГАНИ́ЧЕСКИЙ I, -ая, -ое органик, йәнле, тере; **органи́ческая приро́да** йәнле тәбиғәт; **органи́ческие удобре́ния** органик ашламалар ♦ **органи́ческая хи́мия** органик химия

ОРГАНИ́ЧЕСКИЙ II, -ая, -ое **1.** *мед.* орган ...ы, ағза ...ы, органға ҡараған, органик; **органи́ческий поро́к се́рдца** органик йөрәк ауырыуы **2.** *перен.* (*внутренне присущий кому-л.*) эске, тәбиғи, органик; **органи́ческий недоста́ток** тәбиғи кәмселек

ОРГАНИ́ЧНЫЙ, -ая, -ое тәбиғи, тәбиғәтенә хас булған; **органи́чная потре́бность** тәбиғи ихтыяж

ОРГА́ННЫЙ, -ая, -ое орган ...ы; **орга́нная му́зыка** орган музыкаһы

О́РГИЯ *ж* оргия (**1.** *тар. боронғо гректарҙа шарап һәм күңел асыу аллаһы Дионис хөрмәтенә үткәрелгән байрам* **2.** *күсм. типтереүле эске мәжлес*)

ОРДА́ *ж* **1.** Урҙа (*боронғо төрки халыҡтарҙа дәүләт берләшмәһе*); **Золота́я Орда́** Алтын Урҙа **2.** *перен.* (*беспорядочная толпа*) өйөр, көтөү **3.** (*вражеское войско*) ҡоторонған дошман ғәскәре, илбаҫарҙар өйөрө; **фаши́стские орды́** фашист илбаҫарҙары өйөрө

О́РДЕН *м* **1.** (*мн.* **ордена́**) орден; **о́рден Оте́чественной войны́** Ватан һуғышы ордены **2.** (*мн.* **о́рдены**) орден; **о́рден иезуи́тов** иезуиттар ордены

ОРДЕНОНО́СЕЦ *м* орденлы, орден алған (*кеше йәки ойошма*)

ОРДЕНОНО́СНЫЙ, -ая, -ое орденлы; **орденоно́сный заво́д** орденлы завод

О́РДЕНСКИЙ, -ая, -ое орден ...ы; **о́рденская ле́нта** орден таҫмаһы

О́РДЕР *м* **1.** (*мн.* **ордера́**) ордер; **о́рдер на кварти́ру** фатир алыуға ордер **2.** (*мн.* **о́рдеры** и **ордера́**) *архит.* ордер (*архитектура композицияһының бер төрө*)

ОРДИНА́РЕЦ *м; воен.* ординарец, ординарсы

ОРДИНА́РНЫЙ, -ая, -ое **1.** *книжн.* (*обыкновенный*) ғәҙәти; **ордина́рный слу́чай** ғәҙәти ваҡиға **2.** *уст.* (*штатный*) штаттағы, штатта торған; **ордина́рный профе́ссор** штаттағы профессор

ОРДИНА́ТОР *м* ординатор (*дауалаусы врач*)

ОРДИНАТУ́РА *ж* **1.** ординатура (*гәмәли медицина аспирантураһының бер төрө*) **2.** ординатор вазифаһы

ОРЁЛ *м* **1.** бөркөт, ҡарағош; **орёл-крику́н** баҡраҡ бөркөт; **орёл-моги́льник** таҙғара **2.** *перен.* бөркөт, баһадир, ҡыйыу ♦ **двугла́вый орёл** сәмреғош

ОРЕО́Л *м* **1.** (*светлый круг вокруг светящейся точки*) ореол, яҡтылыҡ ҡаймаһы **2.** *чего, какой*; *перен.* дан, хөрмәт, солғаныш; **орео́л таи́нственности** серлелек солғанышы **3.** *фото.* яҡтылыҡ

ОРЕ́Х *м* **1.** сәтләүек; **кедро́вые оре́хи** эрбет сәтләүеге **2.** (*древесина орехового дерева*) сәтләүек ағасы ♦ **доста́лось на оре́хи** *кому* эләкте, кәрәген бирҙеләр; **разде́лать под оре́х** *кого* тетмәһен тетеү, пыр туҙҙырыу

ОРЕ́ХОВКА *ж* (*птица*) кедр (эрбет) турғайы

ОРЕ́ХОВЫЙ, -ая, -ое **1.** сәтләүек ...ы, сәтләүекле; **оре́ховое де́рево** сәтләүек ағасы; **оре́ховый торт** сәтләүекле торт **2.** сәтләүек ағасынан эшләнгән (яһалған); **оре́ховая ме́бель** сәтләүек ағасынан яһалған йорт йыһаҙы

ОРЕ́ШЕК *м*; *уменьш. от* **оре́х** 1 ♦ **твёрдый (тру́дный, кре́пкий) оре́шек**: 1) үҙ һүҙле кеше; 2) ауыр мәсьәлә

ОРЕ́ШНИК *м* сәтләүеклек

ОРИГИНА́Л *м* **1.** төп нөсхә, оригинал; **оригина́л статьи́** мәҡәләнең төп нөсхәһе **2.** *разг.* (*странный человек*) сәйер, үҙенсәлекле

ОРИГИНА́ЛЬНИЧАТЬ *несов.*; *разг.* башҡаларға оҡшамаҫҡа маташыу (тырышыу), үҙенсә ҡыланыу

ОРИГИНА́ЛЬНОСТЬ *ж* **1.** оригиналлек, күсереп алынмағанлыҡ **2.** үҙенсәлеклек **3.** үҙенә генә хаслыҡ, үҙенсә булғанлыҡ, башҡаларға оҡшамаған

ОРИГИНА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*подлинный*) күсереп алынмаған, төп, оригиналь; **оригина́льные экземпля́ры** төп даналар **2.** (*самобытный*) үҙенсәлекле; **оригина́льный мысли́тель** үҙенсәлекле фекер йөрөтөүсе **3.** (*своеобразный*) үҙенә генә хас, үҙенсә, оригиналь, ғәҙәти булмаған

ОРИЕНТАЛИ́ЗМ *м* ориентализм (**1.** *Көнсығышты өйрәнеү, Көнсығыш һәм уның мәҙәниәте менән мауығыу* **2.** *Көнсығышҡа хас булыу*)

ОРИЕНТАЛИ́СТ *м* ориенталист, Көнсығыш белгесе

ОРИЕНТАЛИ́СТИКА *ж* ориенталистика (*Көнсығыштың тарихын, иҡтисадын, телен, сәнғәтен һ.б. өйрәнеү фәне*)

ОРИЕНТА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое көнсығыш ...ы, ориенталь; **ориента́льный стиль** көнсығыш стиле

ОРИЕНТА́ЦИЯ *ж* **1.** (*определение местонахождения*) үҙең торған урынды билдәләү (юҫыҡлау) **2.** *перен.* (*умение разобраться в чём-л.*) таныш булыу, хәбәрҙар булыу, белеү **3.** *перен.* (*направленность деятельности*) йүнәлеш алыу, иҫәп тотоу

ОРИЕНТИ́Р *м* ориентир; **вы́брать ориенти́р** ориентир һайлау

ОРИЕНТИ́РОВАНИЕ *с см.* **ориенти́ровать** 1—3, **ориенти́роваться** 1—3; **ориенти́рование на ме́стности** торған урынды билдәләү

ОРИЕНТИ́РОВАТЬ *сов.*, *несов. кого-что* **1.** йүнәлдереү, йүнәлеш биреү, ориентирлау; **ориенти́ровать на ме́стности** урында йүнәлеш биреү **2.** *в чём*; *перен.* (*помочь разобраться*) төшөндөрөү, аңлатыу, йүнәлеш биреү; **ориенти́ровать в вопро́сах поли́тики** сәйәсәт мәсьәләләрен аңлатыу **3.** *на кого-что*; *перен.* (*поставить определённую цель*) йүнәлтеү, маҡсат ҡуйыу, күрһәтеү; **ориенти́ровать на испо́льзование ме́стных ресу́рсов** урындағы ресурстарҙы файҙаланыуға маҡсат ҡуйыу

ОРИЕНТИ́РОВАТЬСЯ 1. *сов.*, *несов.* йүнәлеш ала белеү, ориентирлашыу, ориентация алыу, юл таба алыу; **ориенти́роваться в го́роде** ҡалала юл таба алыу **2.** *сов.*, *несов. в чём*; *перен.* төшөнөү, төшөнөп алыу, аңлау; **ориенти́роваться в сло́жном материа́ле** ҡатмарлы материалды аңлау; **ориенти́роваться в но́вой обстано́вке** яңы шарттарҙы төшөнөп алыу **3.** *сов.*, *несов. на кого-что*; *перен.* йүнәлеш тотоу, йүнәлеш алыу, иҫәп тотоу, күҙҙә тотоу; **ориенти́роваться на чита́телей** уҡыусыларға иҫәп тотоу **4.** *несов. страд. от* **ориенти́ровать** 1, 3

ОРИЕНТИРО́ВКА *ж* **1.** *см.* **ориенти́ровать** 1—3, **ориенти́роваться** 1—3; **спо́собы ориентиро́вки в лесу́** урманда юлды таба белеү саралары **2.** *перен.* айышына төшөнә алыу, аңлай белеү

ОРИЕНТИРО́ВОЧНЫЙ, -ая, -ое **1.** ориентир ...ы, йүнәлеш алыу ...ы; **ориентиро́вочный пункт** ориентир пункты **2.** (*предварительный, приблизительный*) яҡынса, сама менән; **ориентиро́вочные сро́ки** яҡынса сроктар

ОРКЕ́СТР *м* **1.** оркестр; **симфони́ческий орке́стр** симфоник оркестр; **духово́й орке́стр** тынлы оркестр **2.** (*место для музыкантов*) музыканттар урыны (*сәхнә алдында*)

ОРКЕСТРА́НТ *м* и **ОРКЕСТРА́НТКА** *ж* оркестрҙа уйнаусы

ОРКЕСТРОВА́ТЬ *сов.*, *несов. что*; *муз.* оркестрға һалыу, оркестрлау; **оркестрова́ть пе́сню** йырҙы оркестрға һалыу

ОРКЕСТРО́ВКА *ж см.* **оркестрова́ть**

ОРКЕСТРО́ВЫЙ, -ая, -ое **1.** оркестр ...ы; **оркестро́вая па́ртия** оркестр партияһы **2.** оркестр өсөн яҙылған; **оркестро́вая му́зыка** оркестр өсөн яҙылған музыка

ОРЛА́Н *м* диңгеҙ бөркөтө

ОРЛЁНОК *м* бөркөт балаһы, бала бөркөт

ОРЛИ́НЫЙ, -ая, -ое **1.** бөркөт ...ы; **орли́ное гнездо́** бөркөт ояһы **2.** *перен.* ҡыйыу, батыр, ғәйрәтле, үткер; **орли́ный взгля́д** ҡыйыу ҡараш ♦ **орли́ный нос** көмрө танау

ОРЛИ́ЦА *ж* инә бөркөт, инә ҡарағош

ОРНА́МЕНТ *м* орнамент, биҙәк

ОРНАМЕНТА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** *иск.* орнамент, орнаменталь, биҙәкле; **орнамен-**

та́льные рабо́ты орнаменталь эштәр **2.** *иск., лит.* орнаментлы, биҙәкле; **орнамента́льный стиль** орнаментлы стиль

ОРНАМЕНТА́ЦИЯ *ж; иск.* **1.** (*украшение орнаментом*) биҙәкләү, һырлау; **орнамента́ция сосу́дов** һауыттар биҙәкләү **2.** (*характер орнамента*) орнаментация, биҙәктәр системаһы

ОРНАМЕНТИ́РОВАТЬ *сов., несов. что* биҙәкләү, биҙәк төшөрөү, һырлау; **орнаменти́ровать горшки́** көршәктәргә биҙәк төшөрөү

ОРНАМЕНТИРО́ВКА *ж см.* **орнаменти́ровать**

ОРНИТО́ЛОГ *м* орнитолог, орнитология белгесе

ОРНИТОЛОГИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое орнитологик, орнитология …ы; **орнитологи́ческие иссле́дования** орнитологик тикшеренеүҙәр

ОРНИТОЛО́ГИЯ *ж* орнитология (*зоологияның ҡоштарҙы өйрәнеү бүлеге*)

ОРОБЕ́ЛЫЙ, -ая, -ое ҡурҡҡан, ҡаушаған, ҡаушап ҡалған, шөрләгән

ОРОБЕ́ТЬ *сов.* ҡурҡып (ҡаушап) китеү, ҡаушап ҡалыу, шөрләү

ОРОГОВЕ́ТЬ *сов.* ҡатыу, һөйәлләнеү (*тиренең тышҡы ҡаты тураһында*)

ОРОГРАФИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое орографик, орография …ы; **орографи́ческая ка́рта** орографик карта

ОРОГРА́ФИЯ *ж* орография (*физик географияның ер өҫтө рельефын өйрәнеү бүлеге*)

ОРОСИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое һуғарыу …ы; **ороси́тельный кана́л** һуғарыу каналы

ОРОСИ́ТЬ *сов. что* **1.** еүешләү, сылатыу, дымландырыу; **дождь ороси́л зе́млю** ямғыр ерҙе еүешләне **2.** һуғарыу; **ороси́ть пусты́ню** сүлде һуғарыу

ОРОСИ́ТЬСЯ *сов.* еүешләнеү, сыланыу, дымланыу, һуғарылыу

ОРОША́ТЬ *несов. см.* **ороси́ть**

ОРОША́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **ороси́ться** **2.** *страд. от* **ороша́ть**

ОРОШЕ́НИЕ *с см.* **ороси́ть** — **ороша́ть**

ОРТОДО́КС *м; книжн.* ортодокс, ортодоксаль ҡараштағы кеше

ОРТОДОКСА́ЛЬНОСТЬ *ж; книжн.* ортодоксаллек

ОРТОДОКСА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое *книжн.* ортодоксаль; **ортодокса́льные взгля́ды** ортодоксаль ҡараштар

ОРТОДО́КСИЯ *ж; книжн.* ортодоксия (*берәй нәмәгә ныҡ ышанғанлыҡ, берәй нәмәгә ортодоксаль бирелгәнлек*)

ОРТОПЕ́Д *м* ортопед, ортопедия белгесе

ОРТОПЕДИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое ортопедия …ы, ортопедик; **ортопеди́ческая о́бувь** ортопедик аяҡ кейеме

ОРТОПЕ́ДИЯ *ж* ортопедия (*медицинала умыртҡа һөйәген, ҡул-аяҡ кәкрәйеүен өйрәнеү һәм дауалау бүлеге*)

ОРУ́ДИЕ *с* **1.** ҡорал, эш ҡоралы; **земледе́льческие ору́дия** ер эшкәртеү ҡоралдары; **ору́дия произво́дства** етештереү ҡоралдары **2.** *перен.* сара, ысул, юл; **язы́к — ору́дие обще́ния** тел — аралашыу сараһы **3.** *воен.* туп, орудие; **артиллери́йское ору́дие** артиллерия тубы

ОРУДИ́ЙНЫЙ, -ая, -ое орудие(лар) …ы, туп …ы, орудиеларҙан, туптарҙан; **оруди́йный расчёт** орудие расчёты

ОРУ́ДОВАТЬ *несов.; разг.* **1.** *чем* эшләү, эш итеү, эш итә (ҡуллана) белеү; **ору́довать пило́й** бысҡы менән эш итеү **2.** (*распоряжаться, хозяйничать*) эш алып барыу, идара (хужалыҡ) итеү, хужа булыу

ОРУЖЕ́ЙНИК *м* ҡорал яһаусы оҫта

ОРУЖЕ́ЙНЫЙ, -ая, -ое ҡорал …ы; **оруже́йный заво́д** ҡорал заводы ♦ **Оруже́йная пала́та** Ҡорал палатаһы (*Мәскәү Кремлендәге музей*)

ОРУЖЕНО́СЕЦ *м; ист.* ҡорал йөрөтөүсе (*урта быуаттарҙа рыцарҙың ҡоралын йөрөтөүсе йәш яугир*)

ОРУ́ЖИЕ *с; прям., перен.* ҡорал, һуғыш ҡоралы; **холо́дное ору́жие** һалҡын ҡорал (*ҡылыс, хәнйәр, бысаҡ һ.б.*); **стрелко́вое ору́жие** атыу ҡоралы (*мылтыҡ, револьвер һ.б.*); **печа́ть — могу́чее ору́жие** матбуғат — көслө ҡорал

ОРФОГРАФИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое орфография …ы, орфографик; **орфографи́ческий слова́рь** орфография һүҙлеге; **орфографи́ческая оши́бка** орфографик хата

ОРФОГРА́ФИЯ *ж* орфография, дөрөҫ яҙыу ҡағиҙәләре

ОРФОЭПИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое орфоэпия …ы, орфоэпик; **орфоэпи́ческие но́рмы языка́** телдең орфоэпик нормалары

ОРФОЭ́ПИЯ *ж* орфоэпия (*дөрөҫ әйтеү ҡағиҙәләре һәм уларҙы үтәү*)

ОРХИДЕ́Я *ж* орхидея (*тропик үҫемлек*)

ОСА́ *ж* һағыҙаҡ

ОСА́ДА *ж* ҡамау, ҡамалыш, солғаныш; **оса́да го́рода** ҡаланы ҡамап алыу

ОСАДИ́ТЬ I *сов.* **1.** *что* (*подвергнуть осаде*) ҡамау, солғау, ҡамап (солғап) алыу; **осади́ть кре́пость** ҡәлғәне ҡамап алыу **2.** *кого; перен., разг.* (*окружить, столпиться*) уратыу, йыйылыу, тупланыу **3.** *кого, чем; перен., разг.* (*обременить просьбами, вопросами и т.д.*) теңкәгә тейеү, йөҙәтеү, йөҙәтеп бөтөрөү; **осади́ть вопро́сами** һорауҙар менән йөҙәтеү

ОСАДИ́ТЬ II *сов. что* (*заставить выделиться из раствора*) тондороу, төбөнә ултыртыу; **осади́ть муть** буръякты тондороу

ОСАДИ́ТЬ III *сов.* **1.** *кого* и *без. доп.* (*заставить остановиться*) ҡапыл туҡтатыу, ҡапыл сиктереү; **кру́то осади́ть коня́** атты ҡапыл туҡтатыу **2.** *кого; перен.* (*одёрнуть*) ҡырҡа туҡтатыу, тыйыу, баҫылдырыу

ОСА́ДКА *ж* **1.** (*оседание сооружения, грунта*) ултырыу, баҫылыу, сүгеү; **оса́дка фунда́мента** нигеҙҙең ултырыуы **2.** *мор.* батым (*судноның һыуға батып тороу кимәле*)

ОСА́ДОК *м* **1.** ултырма, һарҡынды, төпрә; **оса́док в расти́тельном ма́сле** үҫемлек майының төпрәһе; **дать оса́док** ултырма биреү **2.** *перен.* күңелдәге төйөр, ауыр тәьҫир, ауыр тойғо; **оста́вить тяжёлый оса́док** ауыр тәьҫир ҡалдырыу **3.** *обычно мн.* **оса́дки**; *геол.* ултырма тоҡомдар **4.** *мн.* **оса́дки** яуын, яуым-төшөм

ОСА́ДОЧНЫЙ, -ая, -ое **1.** ултырма ...ы, һарҡынды, төпрә ...ы; **оса́дочный слой** төпрә ҡатламы **2.** *геол.* ултырма ...ы; **оса́дочные го́рные поро́ды** ултырма тау тоҡомдары **3.** һарҡытыу ...ы; **оса́дочный чан** һарҡытыу киҫмәге

ОСАЖДА́ТЬ I *несов. см.* **осади́ть** I

ОСАЖДА́ТЬ II *несов. см.* **осади́ть** II

ОСАЖДА́ТЬСЯ I *несов. страд. от* **осажда́ть** I

ОСАЖДА́ТЬСЯ II *несов.* **1.** (*выделяться из жидкости*) ултырыу, һарҡыу, тоноу **2.** (*об атмосферных осадках*) яуыу, төшөү **3.** *страд. от* **осажда́ть** II

ОСАЖДЕ́НИЕ *с см.* **осади́ть** II, **осажда́ться** II

ОСА́ЖИВАТЬ *несов. см.* **осади́ть** III

ОСА́НИСТОСТЬ *ж* һынлылыҡ, килбәтлелек

ОСА́НИСТЫЙ, -ая, -ое килбәтле, һынлы

ОСА́НКА *ж* килеш-килбәт, килбәт, һын; **го́рдая оса́нка** ғорур һын

ОСАТАНЕ́ЛЫЙ, -ая, -ое *разг.* ярһыған, ҡоторонған, енләнгән, шашҡан; **осатане́лый враг** ҡоторонған дошман

ОСАТАНЕ́ТЬ *сов.*; *разг.* ҡоторуоу, үтә ярһыу, енләнеү, шашыныу

ОСВА́ИВАТЬ *несов. см.* **осво́ить**

ОСВА́ИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **осво́иться** **2.** *страд. от* **осва́ивать**

ОСВЕДОМИ́ТЕЛЬ *м* белдереүсе, еткереп тороусы, хәбәр биреүсе (итеүсе), шымсы

ОСВЕДОМИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое (*содержащий сообщение о чём-л.*) белдереү ...ы, таныштырыу ...ы; **осведоми́тельный докла́д** таныштырыу доклады

ОСВЕ́ДОМИТЬ *сов. кого-что* белдереү, хәбәр итеү, таныштырыу

ОСВЕ́ДОМИТЬСЯ *сов.* белешеү, һорашыу, һорашып белешеү; **осве́домиться о здоро́вье** сәләмәтлеге тураһында һорашып белешеү

ОСВЕДОМЛЕ́НИЕ *с см.* **осве́домить** — **осведомля́ть**, **осве́домиться** — **осведомля́ться**

ОСВЕДОМЛЁННОСТЬ *ж* хәбәрҙар булыу, хәбәрләшеп тороу

ОСВЕДОМЛЁННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **осве́домить** **2.** *прил.* хәбәрҙар, таныш, белгән; **быть осведомлённым** хәбәрҙар булыу

ОСВЕДОМЛЯ́ТЬ *несов. см.* **осве́домить**

ОСВЕДОМЛЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **осве́домиться** **2.** *страд. от* **осведомля́ть**

ОСВЕЖА́ТЬ *несов. см.* **освежи́ть**

ОСВЕЖА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **освежи́ться** **2.** *страд. от* **освежа́ть**

ОСВЕЖЕВА́ТЬ *сов. что* тунау, эсен алыу (*йәнлектең*)

ОСВЕЖЕ́НИЕ *с см.* **освежи́ть** — **освежа́ть, освежи́ться** — **освежа́ться**

ОСВЕЖИ́ТЬ *сов.* **1.** *что* (*сделать свежим*) сафландырыу, еләҫләндереү, елләтеү **2.** *кого-что* (*восстановить силы*) көс (хәл) биреү, еңеләйтеп ебәреү; **купа́ние освежа́ет** һыу инеү еңеләйтеп ебәрә **3.** *что* яңыртыу; **освежи́ть кра́ски** буяуҙы яңыртыу **4.** *что* хәтергә (иҫкә) төшөрөү; **освежи́ть воспомина́ния** иҫтәлектәрҙе хәтергә төшөрөү

ОСВЕЖИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** (*стать свежим*) сафланыу, еләҫләнеү **2.** (*восстановить свои силы*) хәл алыу (кереү), еңеләйеп китеү, тынысланыу **3.** (*восстановиться в памяти*) хәтергә (иҫкә) төшөү, хәтергә килеү

ОСВЕТИ́ТЕЛЬ *м*; *театр.* яҡтыртыусы, сәхнә яҡтыртыусыһы

ОСВЕТИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое яҡтыртыу ...ы, яҡтырта торған, яҡтыртҡыс; **освети́тельный прибо́р** яҡтыртыу приборы; **освети́тельные раке́ты** яҡтырта торған ракеталар

ОСВЕТИ́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что* яҡтыртыу; **со́лнце освети́ло верши́ны гор** ҡояш тау түбәләрен яҡтыртты **2.** *что*; *перен.* нурландырыу, йәнләндереү, дәртләндереү, нурландырып (йәнләндереп, дәртләндереп, яҡтыртып) ебәреү; **улы́бка освети́ла её лицо́** йылмайыу уның йөҙөн яҡтыртып ебәрҙе **3.** *что*; *перен.* (*изложить, истолковать что-л.*) аңлатып биреү, төшөндөрөү, һөйләп биреү, яҡтыртыу; **освети́ть положе́ние** хәлде аңлатып биреү

ОСВЕТИ́ТЬСЯ *сов.*; *прям., перен.* яҡтырыу, балҡыу, нурланыу, яҡтырып (балҡып, нурланып) китеү

ОСВЕЩА́ТЬ *несов. см.* **освети́ть**

ОСВЕЩА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **освети́ться** **2.** *страд. от* **освеща́ть**

ОСВЕЩЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **освети́ть** — **освеща́ть**; **освеще́ние у́лицы** урамды яҡтыртыу **2.** яҡтылыҡ; **иску́сственное освеще́ние** яһалма яҡтылыҡ **3.** *перен.* яҡтыртыу, аңлатма; **освеще́ние фа́ктов** фактарҙы яҡтыртыу (аңлатыу)

ОСВЕЩЁННОСТЬ *ж*; *физ.* яҡтыртылыш, яҡтыртылғанлыҡ, яҡтыртылыу дәрәжәһе; **едини́ца освещённости** яҡтыртылыш берәмеге

ОСВИДЕ́ТЕЛЬСТВОВАНИЕ *с см.* **освиде́тельствовать**

ОСВИДЕ́ТЕЛЬСТВОВАТЬ *сов. кого-что* ҡарау, ҡарап (тикшереп) сығыу; **освиде́тельствовать больно́го** ауырыуҙы ҡарап сығыу

ОСВИСТА́ТЬ *сов. кого-что* ризаһыҙлыҡ белдереп (хурлап) һыҙғырыу

ОСВИ́СТЫВАТЬ *несов. см.* **освиста́ть**

ОСВОБОДИ́ТЕЛЬ *м* азат итеүсе, ҡотҡарыусы

ОСВОБОДИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое азатлыҡ ...ы, ирек ...ы; **освободи́тельное движе́ние** азатлыҡ хәрәкәте

ОСВОБОДИ́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что* (*сделать свободным*) азат итеү, ирекkә сығарыу, ҡотҡарыу; **освободи́ть люде́й от ра́бства** халыҡты ҡоллоҡтан ҡотҡарыу **2.** *кого-что* (*высвободить*) ысҡындырыу; **освободи́ть зве́ря от пут** йәнлекте сынйырҙан ысҡындырыу **3.** *от чего* (*избавить*) азат итеү, ҡотҡарыу, бушатыу; **освободи́ть от дежу́рства** дежурлыҡтан азат итеү **4.** *кого* (*снять с должности*) сығарыу, алыу, бушатыу **5.** *что* (*сделать пустым*) бушатыу; **освободи́ть ба́нку из-под варе́нья** ҡайнатманан банканы бушатыу **6.** *что*; *перен.* (*сделать свободным с какой-л. целью*) (ваҡытты) буш итеү, буш ваҡыт ҡалдырыу

ОСВОБОДИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** (*стать свободным*) азат булыу, ирекkә сығыу, ҡотолоу, ирекле булыу; **освободи́ться из пле́на** әсирлектән ҡотолоу **2.** (*высвободиться*) ысҡыныу **3.** (*избавиться от чего-л. нежелательного*) бушау, арыныу, ҡотолоу **4.** (*стать незанятым*) бушау; **ме́сто освободи́лось** урын бушаны

ОСВОБОЖДА́ТЬ *несов. см.* **освободи́ть**

ОСВОБОЖДА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **освободи́ться 2.** *страд. от* **освобожда́ть**

ОСВОБОЖДЕ́НИЕ *с см.* **освободи́ть, освободи́ться**; **освобожде́ние рабо́чего кла́сса** эшсе синыфын азат итеү

ОСВОЕ́НИЕ *с см.* **осво́ить**; **освое́ние целины́** сиҙәм үҙләштереү; **освое́ние но́вой те́хники** яңы техниканы үҙләштереү

ОСВО́ИТЬ *сов. что* үҙләштереү, эйә булыу; **осво́ить но́вую профе́ссию** яңы һөнәр үҙләштереү

ОСВО́ИТЬСЯ *сов.* эйәләшеү, үҙләшеү, күнегеү, күнегеп китеү, өйрәнеү; **бы́стро осво́иться в де́тском саду́** балалар баҡсаһына тиҙ эйәләшеү **2.** *с чем* (*постичь, усвоить что-л.*) үҙләштереү, төшөнөү, үҙләштереп (төшөнөп) алыу

ОСВЯТИ́ТЬ *сов. что*; *церк.* изгеләндереү, изге итеү, изгегә һанау

ОСВЯЩА́ТЬ *несов. см.* **освяти́ть**

ОСВЯЩЕ́НИЕ *с см.* **освяти́ть — освяща́ть**

ОСЕВО́Й, -ая, -ое күсәр ...ы; **осева́я ли́ния** күсәр һыҙығы

ОСЕДА́ТЬ *несов. см.* **осе́сть**

ОСЕДЛА́ТЬ *сов.* **1.** *кого* эйәрләү; **оседла́ть коне́й** аттарҙы эйәрләү **2.** *кого-что*; *разг.* (*сесть верхом*) атланып ултырыу; **оседла́ть стул** ултырғысҡа атланып ултырыу **3.** *кого-что*; *перен., разг.* (*подчинить себе*) елкәһенә ултырыу, буйһондороу

ОСЕ́ДЛОСТЬ *ж* ултыраҡлылыҡ, ултыраҡ тормош

ОСЁДЛЫВАТЬ *несов. см.* **оседла́ть**

ОСЕ́ДЛЫЙ, -ая, -ое ултыраҡ; **осе́длые племена́** ултыраҡ ҡәбиләләр

ОСЕКА́ТЬСЯ *несов. см.* **осе́чься**

ОСЁЛ *м*; *прям., перен.* ишәк

ОСЕЛО́К *м* **1.** (*точильный камень*) беләү, ҡайраҡ **2.** *спец.* һынау ташы (*ҡиммәтле металдарҙы*)

ОСЕМЕНЕ́НИЕ *с см.* **осеменить — осеменя́ть**; **иску́сственное осемене́ние живо́тных** хайуандарҙы яһалма аталандырыу **2.** *биол.* аталаныу, аталандырыу

ОСЕМЕНИ́ТЬ *сов. кого-что*; *спец.* яһалма аталандырыу

ОСЕМЕНЯ́ТЬ *несов. см.* **осемени́ть**

ОСЕНИ́ТЬ *сов. кого* ҡапыл башҡа (аҡылға) килеү, иҫенә килеү (төшөү); **его́ осени́ла блестя́щая иде́я** ҡапыл уның башына бик шәп идея килде

ОСЕ́ННИЙ, -яя, -ее көҙгө; **осе́нние цветы́** көҙгө сәскәләр

О́СЕНЬ *ж* көҙ

О́СЕНЬЮ *нареч.* көҙөн, көҙ көнө, көҙләктә

ОСЕНЯ́ТЬ *несов. см.* **осени́ть**

ОСЕ́СТЬ *сов.* **1.** сүгеү, ултырыу, баҫылыу; **дом осе́л** өй баҫылған **2.** (*о человеке или животном*) ултырыу, ултыра төшөү, сүгеү **3.** ҡаплау, ҡуныу, ултырыу; **пыль осе́ла** туҙан ҡунған **4.** (*выделиться из раствора в виде осадка*) ултырыу **5.** (*поселиться*) ултыраҡ тормошҡа күсеү, ултыраҡланыу

ОСЕТИ́НСКИЙ, -ая, -ое осетин(дар) ...ы, Осетия ...ы; **осети́нский язы́к** осетин теле

ОСЕТИ́НЫ *мн.* осетиндар, осетин халҡы // *ед.* **осети́н** *м* осетин ир-аты; **осети́нка** *ж* осетин ҡатын-ҡыҙы

ОСЁТР *м* бикре

ОСЕТРИ́НА *ж* бикре ите

ОСЕТРО́ВЫЙ, -ая, -ое **1.** бикре ...ы; **осетро́вая икра́** бикре ыуылдырығы **2.** *в знач. сущ.* **осетро́вые** *мн.*; *зоол.* бикре һымаҡтар

ОСЕ́ЧКА *ж* **1.** атылмай ҡалыу, осечка; **ружьё дало́ осе́чку** мылтыҡ атылмай ҡалды (осечка бирҙе) **2.** *перен., разг.* (*неудача*) уңышһыҙлыҡ, эш барып сыҡмау, кире һөҙөмтә

ОСЕ́ЧЬСЯ *сов.* **1.** *перен., разг.* (*потерпеть неудачу*) абыныу, уңышһыҙлыҡҡа осрау **2.** (*запнуться*) тотлоғоп ҡалыу, һөйләүҙән ҡапыл туҡтау

ОСИ́ЛИВАТЬ *несов. см.* **оси́лить**

ОСИ́ЛИТЬ *сов. кого-что*; *прям., перен.* еңеү, еңеп сығыу, йырып сығыу; **врагу́ нас не оси́лить** дошман беҙҙе еңеп сыға алмаясаҡ; **оси́лить волне́ние** тулҡынланыуҙы еңеү; **оси́лить англи́йский язы́к** инглиз телен йырып сығыу

ОСИ́НА *ж* уҫаҡ

ОСИ́ННИК *м* уҫаҡлыҡ, уҫаҡ урманы

ОСИ́НОВЫЙ, -ая, -ое **1.** уҫаҡ ...ы; **оси́новый лист** уҫаҡ япрағы **2.** уҫаҡ ...ы, уҫаҡтан эшләнгән

(яһалған); **оси́новый дом** уçаҡ өй ♦ **дрожа́ть (трясти́сь) как оси́новый лист** ныҡ ҡалтырау (дерелдәү)

ОСИ́НЫЙ, -ая, -ое һағыҙаҡ ...ы; **оси́ный рой** һағыҙаҡ күсе ♦ **оси́ное гнездо́** ҡоҙғондар ояһы (*бер-береһенә дошман йәки йәмғиәткә зарарлы кешеләр төркөмө һәм уларҙың торған урыны*); **оси́ная та́лия** нескә бил

ОСИ́ПЛЫЙ, -ая, -ое ҡарлыҡҡан, ғыжылдауыҡ; **оси́плый го́лос** ҡарлыҡҡан тауыш

ОСИ́ПНУТЬ *сов.* ҡарлығыу, ғыжылдау

ОСИРОТЕ́ЛЫЙ, -ая, -ое **1.** етем, етем ҡалған; **осироте́лый ребёнок** етем бала **2.** *перен.* эйәһеҙ (кешеһеҙ) ҡалған, буш ҡалған, ташландыҡ; **осироте́лый дом** эйәһеҙ ҡалған өй

ОСИРОТЕ́ТЬ *сов.* **1.** етем ҡалыу **2.** *перен.* буш ҡалыу, эйәһеҙ (кешеһеҙ) булыу

ОСКА́Л *м* ыржайған ауыҙ

ОСКА́ЛИВАТЬ *несов. см.* **оска́лить**

ОСКА́ЛИВАТЬСЯ *несов. см.* **оска́литься**

ОСКА́ЛИТЬ *сов. что* ыржайтыу; **оска́лить зу́бы** тештәрҙе ыржайтыу

ОСКА́ЛИТЬСЯ *сов.* ыржайыу

ОСКАЛЬПИ́РОВАТЬ *сов. кого-что* баш тиреһен тунап алыу

ОСКАНДА́ЛИТЬСЯ *сов.* хур булыу, оятҡа (көлкөгә) ҡалыу

ОСКВЕРНЕ́НИЕ *с см.* **оскверни́ть — оскверня́ть**

ОСКВЕРНИ́ТЕЛЬ *м* бысратыусы, шаҡшылаусы, хурлаусы

ОСКВЕРНИ́ТЬ *сов. кого-что* хур итеү, бысратыу, тап төшөрөү, ҡара яғыу

ОСКВЕРНИ́ТЬСЯ *сов.* бысраныу, шаҡшыланыу

ОСКВЕРНЯ́ТЬ *несов. см.* **оскверни́ть**

ОСКВЕРНЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **оскверни́ться 2.** *страд. от* **оскверня́ть**

ОСКЛА́БИТЬ: оскла́бить лицо́ *разг.* ауыҙ йырып көлөү

ОСКЛА́БИТЬСЯ *сов.*; *разг.* ауыҙ йырып көлөү

ОСКО́ЛОК *м* **1.** ярсыҡ, ватыҡ; **оско́лок снаря́да** снаряд ярсығы **2.** *перен.* ҡалдыҡ; **оско́лок ста́рого ми́ра** иҫке донъя ҡалдығы

ОСКО́ЛОЧНЫЙ, -ая, -ое **1.** ярсыҡ ...ы; **оско́лочное ране́ние** ярсыҡ яраһы **2.** ярсыҡлы; **оско́лочная бо́мба** ярсыҡлы бомба

ОСКО́МИНА *ж* ҡамашыу, ҡурышыу, теш ҡамаштырыу; **оско́мина от клю́квы** мүк еләгенән ауыҙ ҡурышыу ♦ **наби́ть оско́мину** теңкәгә тейеү, туйҙырып (йөҙәтеп) бөтөү

ОСКОПИ́ТЬ *сов. кого* бестереү, көйҙөрөү, һылыулау (*малды*)

ОСКОПЛЯ́ТЬ *несов. см.* **оскопи́ть**

ОСКОРБИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое кәмһетеүле, хурлыҡлы, мыҫҡыллы

ОСКОРБИ́ТЬ *сов. кого-что* мыҫҡыл итеү, мыҫҡыллау, кәмһетеү ♦ **оскорби́ть де́йствием** һуғыу, сикәгә сабыу, яңаҡлау

ОСКОРБЛЯ́ТЬ *несов. см.* **оскорби́ть**

ОСКОРБЛЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **оскорби́ться 2.** *страд. от* **оскорбля́ть**

ОСКУДЕВА́ТЬ *несов. см.* **оскуде́ть**

ОСКУДЕ́ТЬ *сов.* ярлыланыу, фәҡирләнеү

ОСЛАБЕВА́ТЬ *несов. см.* **ослабе́ть**

ОСЛАБЕ́ЛЫЙ, -ая, -ое *разг.* көсһөҙләнгән, хәлһеҙләнгән

ОСЛАБЕ́ТЬ *сов.* **1.** көсһөҙләнеү, хәлһеҙләнеү; **больно́й ослабе́л** ауырыу хәлһеҙләнгән **2.** (*притупиться*) насарайыу, насарланыу; **зре́ние ослабе́ло** күҙҙәр насарайҙы **3.** (*уменьшится*) баҫылыу, йомшарыу, кәмеү, баҫыла (йомшара, кәмей) төшөү; **ве́тер ослабе́л** ел баҫыла төштө; **дисципли́на ослабе́ла** тәртип йомшарҙы **4.** *что* бушау; **реме́нь ослабе́л** ҡайыш бушаған

ОСЛА́БИТЬ *сов.* **1.** *кого-что* көсһөҙләндереү, хәлһеҙләндереү, быуынды бөтөрөү; **боле́знь осла́била его́** ауырыу уны хәлһеҙләндерҙе **2.** *что* кәметеү, йомшартыу; **осла́бить внима́ние** иғтибарҙы кәметеү; **осла́бить воспита́тельную рабо́ту** тәрбиә эшен йомшартыу **3.** бушатыу, бушата төшөү; **осла́бить пово́дья** теҙгенде бушата төшөү

ОСЛАБЛЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **осла́бить — ослабля́ть 2.** *см.* **ослабе́ть**; **ослабле́ние па́мяти** хәтерҙең насарайыуы

ОСЛАБЛЯ́ТЬ *несов. см.* **осла́бить**

ОСЛА́БНУТЬ *сов.*; *разг. см.* **ослабе́ть**

ОСЛА́ВИТЬ *сов. кого-что*; *разг.* исемен (яманатын) һатыу, данын сығарыу, ғәйбәт таратыу

ОСЛА́ВЛЯТЬ *несов. см.* **осла́вить**

ОСЛЕПИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** күҙ сағылдырғыс (сағылдырырлыҡ), үтә яҡты, яп-яҡты; **ослепи́тельное со́лнце** күҙ сағылдырғыс ҡояш **2.** *разг.* күҙ ҡамаштырырлыҡ аҡ; **ослепи́тельная ска́терть** күҙ ҡамаштырырлыҡ аҡ ашъяулыҡ **3.** *перен.* иҫ киткес, таң ҡалдырғыс (ҡалдырырлыҡ), һоҡландырғыс, ғәжәп; **ослепи́тельная красота́** һоҡландырғыс һылыулыҡ

ОСЛЕПИ́ТЬ *сов. кого-что* **1.** (*лишить зрения*) һуҡырайтыу, күҙҙән яҙҙырыу, күҙһеҙ ҡалдырыу **2.** (*лишить на время способности видеть*) күҙҙе сағылдырыу **3.** *перен.* (*поразить*) таң ҡалдырыу, хайран ҡалдырыу, һоҡландырыу, күҙ яуын алыу **4.** *перен.* аҡылын юғалтыу (юйыу), күҙ томалау, яңылыштырыу; **гнев ослепи́л его́** асыу уның аҡылын юйҙы

ОСЛЕПЛЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **ослепи́ть — ослепля́ть 2.** *перен.* күҙ томалау, нимә эшләгәнеңде белмәү; **увлека́ться до ослепле́ния** күҙ томаланғансы мауығыу

ОСЛЕПЛЯ́ТЬ *несов. см.* **ослепи́ть**

ОСЛЕ́ПНУТЬ *сов.* **1.** (*лишиться зрения*) һуҡырайыу, күҙһеҙ ҡалыу, күҙҙән яҙыу **2.** (*вре-*

менно потерять способность видеть) күҙ сағылыу; **ослéпнуть от снéжного блéска** ҡар ялтырауынан күҙ сағылыу **3.** *перен.* (*перестать понимать совершающееся*) аҡыл юғалыу (юйылыу), күҙ томаланыу, яңылышыу

ОСЛИ́ЗЛЫЙ, -ая, -ое лайлалы, тайғаҡ; **осли́злые грибы́** лайлалы бәшмәктәр

ОСЛИ́ЗНУТЬ *сов.* лайлаланыу, тайғаҡланыу

ОСЛИ́НЫЙ, -ая, -ое ишәк ...ы; **осли́ные у́ши** ишәк ҡолағы

ОСЛИ́ЦА *ж* инә ишәк

ОСЛОЖНÉНИЕ *с* **1.** *см.* **осложни́ть** — **осложня́ть**, **осложни́ться** **2.** (*препятствие*) тотҡарлыҡ, ҡамасау, ҡыйынлыҡ, ҡатмарлылыҡ **3.** өҙлөгөү; **осложнéние пóсле гри́ппа** гриптан һуң өҙлөгөү

ОСЛОЖНИ́ТЬ *сов. что* ҡыйынлаштырыу, ҡатмарландырыу, ауырлаштырыу

ОСЛОЖНИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** ҡыйынлашыу, ҡатмарланыу, ауырлашыу **2.** *чем* (*о болезни*) өҙлөгөү, өҙлөгөп ҡалыу

ОСЛОЖНЯ́ТЬ *несов. см.* **осложни́ть**

ОСЛОЖНЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **осложни́ться** **2.** *страд. от* **осложня́ть**

ОСЛУ́ШАТЬСЯ *сов. кого-что*; *разг.* ҡушҡанды тыңламау (эшләмәү), буйһонмау, баш бирмәү, ҡарышыу

ОСЛЫ́ШАТЬСЯ *сов.* яңылыш ишетеү

ОСМА́ЛИВАТЬ *несов. см.* **осмоли́ть**

ОСМА́ТРИВАТЬ *несов. см.* **осмотрéть**

ОСМА́ТРИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **осмотрéться** **2.** *страд. от* **осма́тривать**

ОСМÉИВАТЬ *несов. см.* **осмея́ть**

ОСМЕЛÉТЬ *сов.* ҡыйыуланыу, баҙнатланыу

ОСМÉЛИВАТЬСЯ *несов. см.* **осмéлиться**

ОСМÉЛИТЬСЯ *сов. на что* и *с неопр.* ҡыйыуланыу, баҙыу, баҙнат итеү

ОСМЕЯ́НИЕ *с см.* **осмея́ть**

ОСМЕЯ́ТЬ *сов. кого-что* көлөү, көлкөгә ҡалдырыу

ОСМОЛИ́ТЬ *сов. что* ыҫмалалау, ыҫмалалап сығыу, ыҫмала менән ҡаплау

ОСМÓЛКА *ж см.* **осмоли́ть** — **осма́ливать**; **осмóлка па́лубы** палубаны ыҫмалалау

ÓСМОС *м*; *физ.* осмос (*иреткес матдәнең йоҡа ғына яры аша иретмәгә үтеп инеүе, һарҡыуы*)

ОСМÓТР *м см.* **осмотрéть** — **осма́тривать**; **врачéбный осмóтр** врач ҡарауы

ОСМОТРÉТЬ *сов. кого-что* **1.** ҡарау, ҡарап сығыу, байҡау, күҙҙән уҙғарыу (күсереү), ҡарап танышып сығыу; **осмотрéть вы́ставку** күргәҙмәне ҡарап сығыу **2.** ҡарау, тикшереү; **осмотрéть больнóго** ауырыуҙы тикшереү

ОСМОТРÉТЬСЯ *сов.* **1.** ҡараныу, ҡаранып алыу **2.** *перен.* (*ознакомиться*) танышып сығыу, эйәләшеү; **осмотрéться в нóвом гóроде** яңы ҡала менән танышыу

ОСМОТРИ́ТЕЛЬНОСТЬ *ж* һаҡлыҡ, алдын-артын ҡарау; **прояви́ть осмотри́тельность** һаҡлыҡ күрһәтеү

ОСМОТРИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое һаҡ, алдын-артын уйлаусан, ипле; **осмотри́тельный человéк** һаҡ кеше

ОСМÓТРЩИК *м* тикшереүсе, ҡарап тикшереп тороусы

ОСМЫСЛÉНИЕ *с см.* **осмы́слить** — **осмысля́ть**; **осмыслéние прочи́танного** уҡығанды аңлау

ОСМЫ́СЛЕННОСТЬ *ж* аҡыл менән (уйлап) эшләгәнлек; **осмы́сленность дéйствий** хәрәкәттәрҙең уйлап эшләнгәнлеге

ОСМЫ́СЛЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич.* от **осмы́слить** **2.** *прил.* аҡыл менән эшләнгән, аңлы, уйланған, мәғәнәле; **осмы́сленный взгляд** мәғәнәле ҡараш

ОСМЫ́СЛИВАТЬ *несов. см.* **осмы́слить**

ОСМЫ́СЛИТЬ *сов. что* аңлау, төшөнөү, аңлап (төшөнөп) етеү

ОСМЫСЛЯ́ТЬ *несов. см.* **осмы́слить**

ОСНАСТИ́ТЬ *сов. что* **1.** *мор.* йыһазландырыу, (ҡорамал менән) тәьмин итеү (*судноны*); **оснасти́ть су́дно** судноны йыһазландырыу **2.** тәьмин итеү; **оснасти́ть хозя́йство тéхникой** хужалыҡты техника менән тәьмин итеү

ОСНА́СТКА *ж* **1.** *см.* **оснасти́ть** — **оснаща́ть** **2.** (*снасти*) йыһаз, ҡорамал

ОСНАЩА́ТЬ *несов. см.* **оснасти́ть**

ОСНАЩÉНИЕ *с* **1.** *см.* **оснасти́ть** 2; **2.** ҡорамалландырыу, йыһазландырыу

ОСНАЩЁННОСТЬ *ж* йыһазландырылыу кимәле, тәьмин ителеш, йыһазлан(дырыл)ған булыу; **техни́ческая оснащённость** техник яҡтан йыһазланған булыу

ОСНÓВА *ж* **1.** (*остов*) нигеҙ, төп **2.** *мн.* **оснóвы** нигеҙҙәр; **оснóвы зна́ний** белем нигеҙҙәре **3.** *текст.* буйлыҡ, буй еп, буй **4.** *грам.* нигеҙ ♦ **класть в оснóву** нигеҙ итеп алыу; **лечь в оснóву** *чего* нигеҙ булып тороу; **на оснóве** *чего* таянып

ОСНОВА́НИЕ *с* **1.** *см.* **основа́ть** **2.** һалыу, һалыныу, барлыҡҡа килеү, төҙөлөү; **столéтие основа́ния гóрода** ҡалаға нигеҙ һалыныуҙың йөҙ йыллығы **3.** (*фундамент*) нигеҙ; **иску́сственное основа́ние** яһалма нигеҙ **4.** (*причина, повод*) нигеҙ, сәбәп, һылтау, ерлек; **без вся́кого основа́ния** һис бер нигеҙһеҙ; **на какóм основа́нии?** ни сәбәпле? **5.** *мат.* нигеҙ; **основа́ние треугóльника** өсмөйөш нигеҙе **6.** *хим.* нигеҙ; **органи́ческие основа́ния** органик нигеҙҙәр ♦ **до основа́ния** бөткәнсе, нигеҙенә (төбөнә) тиклем

ОСНОВА́ТЕЛЬ *м* нигеҙ һалыусы, ойоштороусы, башлаусы

ОСНОВА́ТЕЛЬНОСТЬ *ж* нигеҙлелек, төплөлөк

ОСНОВА́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*веский*) нигеҙле, төплө; **основа́тельный дóвод** нигеҙле дә-

лил **2.** (*дельный, положительный*) эшлекле, төплө, олпат; **основа́тельный челове́к** төплө кеше **3.** (*крепкий, прочный*) нык; **основа́тельная постро́йка** нык төҙөлөш **4.** *разг.* (*значительный по размеру, весу и т.п.*) байтаҡ ҙур, ярайһы, ауыр

ОСНОВА́ТЬ *сов. что* **1.** нигеҙ (һалыу) ҡороу, төҙөү, ойоштороу; **основа́ть го́род** ҡалаға нигеҙ һалыу **2.** *на чём* нигеҙләү, дәлилләү; **основа́ть вы́воды на фа́ктах** һығымталарҙы факттар менән дәлилләү

ОСНОВА́ТЬСЯ *сов.* **1.** (*возникнуть*) барлыҡҡа килеү, нигеҙ һалыныу, ҡоролоу, төҙөлөү; **основа́лось но́вое о́бщество** яңы йәмғиәт барлыҡҡа килде **2.** (*расположиться, поселиться*) нигеҙләнеү, төпләнеү, урынлашыу; **основа́ться на но́вом ме́сте** яңы урынға (ергә) төпләнеү

ОСНОВНО́Й, -ая, -ое **1.** төп, иң мөһим, иң әһәмиәтле; **основна́я цель** төп маҡсат **2.** *в знач. сущ.* **основно́е** *с* төп мәсьәлә, иң мөһим нәмә ♦ **в основно́м** нигеҙҙә, дөйөм алғанда; **основно́й капита́л** *эк.* төп капитал

ОСНО́ВНЫЙ I -ая, -ое *текст.* буй ...ы, буйлыҡ; **осно́вные ни́ти** буйлыҡ ептәр

ОСНО́ВНЫЙ II, -ая, -ое *хим.* нигеҙ ...ы, нигеҙле; **осно́вные о́кислы** нигеҙ окиселдары

ОСНОВОПОЛАГА́ЮЩИЙ, -ая, -ее нигеҙ булып тороусы (торған), төп, нигеҙ; **основополага́ющие труды́ по тео́рии** теорияға нигеҙ булып торған хеҙмәттәр

ОСНОВОПОЛО́ЖНИК *м* нигеҙ һалыусы

ОСНО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **основа́ть**

ОСНО́ВЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **основа́ться** **2.** *на чём* таяныу, нигеҙләнеү; **осно́вываться на фа́ктах** факттарға нигеҙләнеү **3.** *страд. от* **осно́вывать**

ОСО́БА *ж*; *ирон.* кеше, шәхес; **почте́нная осо́ба** хөрмәтле (олпат) кеше ♦ **свое́й (со́бственной) осо́бой** үҙе

ОСО́БЕННО *нареч.* бигерәк тә, айырыуса, айырата, бик үк; **осо́бенно ва́жный** айырыуса мөһим; **он осо́бенно люби́л наро́дные пе́сни** ул айырыуса халыҡ йырҙарын ярата ине ♦ **не осо́бенно** бик үк түгел, шулай уҡ түгел

ОСО́БЕННОСТЬ *ж* үҙенсәлек, айырымлылыҡ; **одна́ из осо́бенностей произво́дства** етештереү үҙенсәлектәренең береһе; **осо́бенность хара́ктера** холоҡ үҙенсәлеге ♦ **в осо́бенности** иң элек, беренсе сиратта, иң тәүҙә

ОСО́БЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** үҙенә бер төрлө, үҙенә башҡа, үҙенсәлекле; **отлича́ться осо́бенной музыка́льностью** үҙенә башҡа музыкаллек менән айырылып тороу **2.** (*специальный*) махсус

ОСОБНЯ́К *м* айырым йорт; **жить в особняке́** айырым йортта йәшәү

ОСОБНЯКО́М *нареч.* айырым, яңғыҙ, бер үҙе, башҡаларҙан ситтә; **держа́ться особняко́м** башҡаларҙан ситтә булыу; **жить особняко́м** айырым йәшәү

ОСО́БЫЙ, -ая, -ое **1.** (*особенный, необычный*) үҙенә башҡа, үҙенә бер төрлө; **осо́бая интона́ция** үҙенә башҡа интонация **2.** (*отдельный*) айырым, махсус; **осо́бая коми́ссия** махсус комиссия

О́СОБЬ *ж* зат, шәхес, айырым нәмә

ОСОВЕ́ЛЫЙ, -ая, -ое *разг. см.* **осолове́лый**

ОСОВЕ́ТЬ *сов.*; *разг.* мәлйерәү, бәлйерәү, мәлйерәп (бәлйерәп) төшөү, хәлһеҙләнеү

ОСОВРЕМЕ́НИВАТЬ *несов. см.* **осовреме́нить**

ОСОВРЕМЕ́НИТЬ *сов. что* заманса итеү, замансалау, замансалаштырыу; **осовреме́нить пье́су** пьесаны замансалау

ОСОЗНАВА́ТЬ *несов. см.* **осозна́ть**

ОСОЗНА́НИЕ *с см.* **осозна́ть**; **осозна́ние опа́сности** ҡурҡыныс барлығын аңлау

ОСОЗНА́ТЬ *сов. что* аңлау, төшөнөү, аңлап (төшөнөп) етеү; **осозна́ть свою́ вину́** үҙ ғәйебеңде аңлау

ОСО́КА *ж* күрән; **осо́ка берегова́я** яр күрәне; **осо́ка бледнова́тая** аҡһыл күрән; **осо́ка воло́систая** төклө күрән; **осо́ка игли́стая** энәле күрән

ОСОКО́РНИК *м* күк тирәклек

ОСОКО́РЬ *м*; күк тирәк

ОСОЛОВЕ́ТЬ *сов.* бәлйерәү, мәлйерәү, хәлһеҙләнеү, иҙрәү

ОСОЛОВЕ́ЛЫЙ, -ая, -ое (*невыразительный, полусонный*) мәлйерәп төшкән, бәлйерәгән, хәлһеҙләнгән, тонған; **осолове́лый вид** мәлйерәгән ҡиәфәт; **осолове́лые глаза́** тонған күҙҙәр

ОСО́Т *м* билсән; **осо́т боло́тный** һаҙ билсәне; **осо́т жёлтый** һары билсән

О́СПА *ж*; *мед.* сәсәк; **чёрная о́спа** ҡара сәсәк ♦ **ветряна́я (ве́тряная) о́спа** һыу сәсәге

ОСПА́РИВАТЬ *несов.* **1.** *см.* **оспо́рить** **2.** *что* даулау, алырға тырышыу, дәғүәләү, дәғүәләшеү; **оспа́ривать пе́рвую пре́мию** беренсе премияны даулау

О́СПЕННЫЙ, -ая, -ое сәсәк ...ы; **о́спенный больно́й** сәсәк менән ауырыусы

О́СПИНА *ж* шаҙра, сәсәк шаҙраһы

ОСПОПРИВИВА́НИЕ *с* сәсәк һалыу (һалдырыу)

ОСПОПРИВИВА́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое сәсәк һалыу ...ы; **оспопривива́тельный пункт** сәсәк һалыу пункты

ОСПО́РИТЬ *сов. что* ҡаршы килеү, килешмәү, ризалашмау, ризаһыҙлыҡ белдереү; **оспо́рить мне́ние** *чьё-л. кемдеңдер* фекеренә ҡаршы килеү

ОСРАМИ́ТЬ *сов. кого-что* оятҡа ҡалдырыу, оятлы итеү, хур итеү

ОСРАМИ́ТЬСЯ *сов.* оятҡа ҡалыу, оятлы булыу, хур булыу

ОСТ *м* **1.** *мор.* (*восточное направление*) көнсығыш **2.** *мор.*, *метеор.* (*восточный ветер*) көнсығыш еле

ОСТАВА́ТЬСЯ *несов. см.* **оста́ться**

ОСТА́ВИТЬ *сов.* **1.** *кого-что* ҡалдырыу; **оста́вить де́ньги до́ма** аҡсаны өйҙә ҡалдырыу **2.** *что* (*сохранить, приберечь*) ҡалдырыу; **оста́вить карто́фель на семена́** орлоҡҡа картуф ҡалдырыу **3.** *что* (*передать по наследству*) ҡалдырыу, биреп ҡалдырыу; **оста́вить состоя́ние** мөлкәт ҡалдырыу **4.** *кого-что* ҡалдырыу; **оста́вить ко́мнату неу́бранной** бүлмәне йыйыштырмайынса ҡалдырыу **5.** *кого-что, без чего* -һыҙ/ -һеҙ ҡалдырыу; **оста́вить без сла́дкого** тәмтомһоҙ ҡалдырыу; **оста́вить про́сьбу без внима́ния** үтенесте иғтибарһыҙ ҡалдырыу **6.** *кого-что* ҡалдырыу, алып ҡалыу; **оста́вить госте́й ночева́ть** ҡунаҡтарҙы ҡунырға алып ҡалыу **7.** *кого-что* ташлау, ҡалдырыу, ташлап (ҡалдырып) китеү; **оста́вить друзе́й** дуҫтарҙы ташлау **8.** *что* и *с неопр.* (*перестать заниматься чем.-л.*) туҡтатыу, өҙөү, сик ҡуйыу; **оста́вить футбо́л** футбол (уйнауҙы) туҡтатыу; **оста́вить разгово́р** һөйләшеүҙе туҡтатыу **9.** *кого*; *перен.* бөтөү, юҡ булыу, китеү; **созна́ние оста́вило меня́** һушым китте ♦ **оста́вить в дурака́х (дурако́м)** төпһөҙ санаға ултыртыу, кәкре ҡайынға терәтеү, алданыу, һемәйеү; **оста́вить в поко́е** тыныс ҡалдырыу, тынғы биреү, борсомау, теймәү; **оста́вить за собо́й** *кого-что*: 1) (*удалиться, уйдя вперёд*) йыраҡлашыу, артта ҡалдырыу; 2) (*опередить в каком-л. отношении*) уҙып китеү, артта ҡалдырыу; **оста́вить за собо́й** *что* (*закрепить за собой*) үҙеңә беркетеү; **оста́вить с но́сом** ҡоро (буш) ҡалдырыу, төп башына ултыртыу; **ка́мня на ка́мне не оста́вить** ер менән тигеҙләү, көлөн күккә осороу

ОСТАВЛЯ́ТЬ *несов. см.* **оста́вить** ♦ **оставля́ет жела́ть лу́чшего** бик шәптән түгел

ОСТАЛЬНО́Й, -ая, -ое **1.** (*прочий*) ҡалған, башҡа, бүтән; **остально́е вре́мя** ҡалған ваҡыт **2.** *в знач. сущ.* **остально́е** *с* ҡалған(ы), башҡа(һы), бүтән(е); **остально́е возьмём за́втра** ҡалғанын иртәгә алырбыҙ **3.** *в знач. сущ.* **остальны́е** *мн.* башҡалар, ҡалғандар, бүтәндәр; **где остальны́е?** башҡалар ҡайҙа?

ОСТАНА́ВЛИВАТЬ *несов. см.* **останови́ть**

ОСТАНА́ВЛИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **останови́ться 2.** *страд. от* **остана́вливать**

ОСТА́НКИ *только мн.* үлек, мәйет

ОСТАНОВИ́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что* туҡтатыу, туҡтатып ҡуйыу; **останови́ть ло́шадь** атты туҡтатыу; **останови́ть часы́** сәғәтте туҡтатып ҡуйыу **2.** *кого-что* (*сдержать, запретить*) туҡтатыу, тыйыу, баҫыу; **останови́ть боль** ауыртыуҙы баҫыу; **останови́ть шалуна́** шаянды тыйыу **3.** *что, на ком-чём* (*сосредоточить, направить на кого-что-л.*) төшөрөү, ташлау, төбәү, йүнәлдереү; **останови́ть внима́ние** иғтибарҙы йүнәлтеү; **останови́ть взор** күҙ төбәү

ОСТАНОВИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** туҡтау, туҡталыу, туҡтап (туҡталып) ҡалыу; **останови́ться пе́ред воро́тами** ҡапҡа алдында туҡтау **2.** *на ком-чём* (*сосредоточиться — о мыслях, внимании и т.п.*) туҡталыу, туҡталып үтеү (тороу) **3.** *на ком-чём* (*прийти к заключению, склониться к кому-чему-л.*) туҡталыу, һығымтаға килеү, риза булыу, күнеү **4.** (*временно расположиться*) туҡтау, туҡталыу, төшөү; **останови́ться в гости́нице** ҡунаҡханаға төшөү

ОСТАНО́ВКА *ж* **1.** *см.* **останови́ть** 1, **останови́ться** 1; **2.** (*перерыв, пауза*) туҡталыш, пауза, туҡталыу, туҡтап тороу (*һүҙҙә, хәрәкәттә һ.б.*); **писа́ть без остано́вок** туҡтамайынса яҙыу **3.** (*место*) туҡталыш, туҡтау урыны; **трамва́йная остано́вка** трамвай туҡталышы ♦ **остано́вка за** *кем-чем кемдер* (*нимәлер*) етмәүҙән (булмауҙан, юҡлыҡтан)

ОСТАНО́ВОЧНЫЙ, -ая, -ое туҡтау ...ы, туҡталыу ...ы, туҡтатыу ...ы; **остано́вочный механи́зм** туҡтатыу механизмы

ОСТА́ТОК *м* **1.** ҡалдыҡ, ҡалған өлөш; **оста́ток пути́** юлдың ҡалған өлөшө; **оста́ток пирога́** бәлештең ҡалған өлөшө; **оста́ток о́тпуска** отпускының ҡалған өлөшө; **оста́ток до́лга** бурыстың ҡалғаны **2.** *обычно мн.* **оста́тки** ҡалдыҡтар; **оста́тки зоологи́ческой колле́кции** зоология коллекцияһының ҡалдыҡтары **3.** *обычно мн.* **оста́тки** (*отходы*) ҡалдыҡ; **нефтяны́е оста́тки** нефть ҡалдыҡтары **4.** *мат.* ҡалдыҡ ♦ **без оста́тка** тотош, тулыһынса, ҡалдыҡһыҙ

ОСТА́ТОЧНЫЙ, -ая, -ое ҡалдыҡ; **оста́точные су́ммы** ҡалдыҡ суммалар; **оста́точные о́рганы** ҡалдыҡ ағзалар

ОСТА́ТЬСЯ *сов.*; *в разн. знач.* ҡалыу; **оста́ться в дере́вне** ауылда ҡалыу; **это́ навсегда́ оста́нется в па́мяти** был мәңгегә хәтерҙә ҡалыр; **оста́ться при своём мне́нии** үҙ фекереңдә ҡалыу; **оста́ться без де́ла** эшһеҙ ҡалыу; **оста́ться в живы́х** үлмәй (тере) ҡалыу ♦ **оста́ться на бума́ге** ҡағыҙҙа ҡалыу, эшкә ашмау; **оста́ться на боба́х** төп башына ултырып ҡалыу; **оста́ться в дурака́х** төпһөҙ санаға ултырыу; **оста́ться ни с чем** бер нәмәһеҙ ҡалыу

ОСТЕКЛЕНЕ́ТЬ *сов.* тоноу, йәнһеҙләнеү (*күҙ тураһында*)

ОСТЕКЛИ́ТЬ *сов. что* быяла ҡуйыу, быялалау; **остекли́ть ра́му** ҡыҫаға быяла ҡуйыу

ОСТЕКЛЯ́ТЬ *несов. см.* **остекли́ть**

ОСТЕОЛО́ГИЯ *ж* остеология (*анатомияла һөйәктәрҙең формаһын һәм төҙөлөшөн өйрәнә торған бүлек*)

ОСТЕПЕНИ́ТЬ *сов. кого* аҡылға ултыртыу, баҫынҡыландырыу, баҫалҡыға әйләндереү (баҫалҡыланыу)

ОСТЕПЕНИ́ТЬСЯ *сов.* аҡылға ултырыу, баҫынҡыланыу

ОСТЕПЕНЯ́ТЬ *несов. см.* **остепени́ть**

ОСТЕПЕНЯ́ТЬСЯ *несов. см.* **остепени́ться**

ОСТЕРВЕНЕ́ЛЫЙ, -ая, -ое *разг.* (*неистовый, исступлённый*) ҡоторонған, шашынған, ярһыған

ОСТЕРВЕНЕ́ТЬ *сов.* ҡоторонoу, шашыныу, ярһыу

ОСТЕРВЕНИ́ТЬСЯ *сов.*; *разг. см.* **остервене́ть**

ОСТЕРЕГА́ТЬ *несов. см.* **остере́чь**

ОСТЕРЕГА́ТЬСЯ *несов. кого-чего* и *с неопр.* һаҡланыу, һаҡ булыу; **остерега́ться просту́ды** һалҡын тейеүҙән һаҡланыу; **остерега́ться опа́сности** хәүефтән һаҡ булыу

ОСТЕРЕ́ЧЬ *сов. кого* (*предупредить, предостеречь*) иҫкәртеү, киҫәтеү, алдан әйтеп ҡуйыу

ОСТЕРЕ́ЧЬСЯ *сов. см.* **остерега́ться**

ОСТИ́СТЫЙ, -ая, -ое ҡылсыҡлы; **ости́стый ко́лос** ҡылсыҡлы башаҡ

О́СТОВ *м* **1.** *тех.* каркас, һөлдә; **о́стов корабля́** карап каркасы **2.** *анат.* һөлдә; **о́стов живо́тного** хайуан һөлдәһе **3.** *перен.* төп фекер, нигеҙ; **о́стов рома́на** романдың нигеҙе

ОСТО́ЙЧИВЫЙ, -ая, -ое *мор.* (*о судне*) аумай (ҡапланмай) торған

ОСТОЛБЕНЕ́ЛЫЙ, -ая, -ое *разг.* ҡатып ҡалған, шаҡ ҡатҡан

ОСТОЛБЕНЕ́ТЬ *сов.* ҡатып ҡалыу, шаҡ ҡатыу

ОСТОЛО́П *м*; *бран.* аңра, миңрәү

ОСТОРО́ЖНИЧАТЬ *несов.*; *разг.* артыҡ һаҡ булыу (ҡыланыу), артыҡ һаҡлыҡ күрһәтеү

ОСТОРО́ЖНОСТЬ *ж* һаҡлыҡ, абайлыҡ

ОСТОРО́ЖНЫЙ, -ая, -ое һаҡ, абай, ипле; **осторо́жный челове́к** һаҡ кеше; **осторо́жное обраще́ние** ипле мөғәмәлә

ОСТОЧЕРТЕ́ТЬ *сов. кому*; *разг.* биҙҙереү, туйҙырыу, маҙаға (йәнгә) тейеү, теңкәне ҡоротоу, ялҡытып (туйҙырып) бөтөү

ОСТРАКИ́ЗМ *м*; *книжн.* (*изгнание, гонение*) илдән һөрөү (ҡыуыу), эҙәрләү, ҡыҫыу

ОСТРА́СТКА *ж*; *разг.* ҡурҡытыу, ҡурҡыу һалыу; **дать остра́стку** ҡурҡыу һалыу

ОСТРЕ́Ц *м* ҡыяҡ үлән, тоҙан (*татырлы ерҙә үҫә*)

ОСТРИГА́ТЬ *несов. см.* **остри́чь**

ОСТРИГА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **остри́чься** **2.** *страд. от* **острига́ть**

ОСТРИЁ *с* **1.** ос, йөҙ, үткер яҡ; **остриё иго́лки** энә осо; **остриё ножа́** бысаҡ йөҙө **2.** *перен.* ос, иң үткер яҡ, уҡ; **остриё кри́тики** тәнҡит уғы

ОСТРИ́ТЬ I *несов. что* (*делать острым*) ослау, үткерләү, сарлау, ҡайрау

ОСТРИ́ТЬ II *несов.* (*говорить остроты*) тапҡыр (йор) һүҙҙәр әйтеү, йорланыу, төртмәләү

ОСТРИ́ЧЬ *сов. кого-что* алыу, алдырыу, ҡырҡыу, ҡырҡып алыу; **остри́чь во́лосы** сәс алдырыу; **остри́чь но́гти** тырнаҡ ҡырҡыу; **остри́чь овцу́** һарыҡтың йөнөн ҡырҡыу

ОСТРИ́ЧЬСЯ *сов.* сәс алдырыу

ОСТРО... *урыҫ телендәге ҡушма һүҙҙәрҙең "осло", "оҙонса", "үткер", "оҙон", "бик", "әҙәттән тыш", "үтә" мәғәнәләрен аңлатҡан беренсе өлөшө, мәҫ.*, **острого́ло́вый** осло башлы; **остроинфекцио́нный** үтә йоғошло

О́СТРОВ *м* утрау; **о́стров Сахали́н** Сахалин утрауы

ОСТРОВЕ́РХИЙ, -ая, -ое осло башлы; **островерхая крыша** осло башлы ҡыйыҡ

ОСТРОВИТЯ́НИН *м* и **ОСТРОВИТЯ́НКА** *ж* утрау кешеһе, утрауҙа йәшәүсе

ОСТРОВНО́Й, -ая, -ое утрау ...ы, утрауҙағы, утрауҙа урынлашҡан; **островно́й жи́тель** утрауҙа йәшәүсе кеше; **островна́я расти́тельность** утрауҙағы үҫемлек; **островно́е госуда́рство** утрауҙағы дәүләт

ОСТРОВО́К *м*; *уменьш. от* **о́стров** утрауыҡ, бәләкәй утрау

ОСТРО́Г *м*; *уст.* баструк, төрмә, зиндан

ОСТРОГА́ *ж* һалдау (*балыҡ сәнсеү ҡоралы*)

ОСТРОГА́ТЬ *сов. см.* **обстрога́ть**

ОСТРОГЛА́ЗЫЙ, -ая, -ое *разг.* **1.** (*зоркий*) үткер (осло) күҙле **2.** (*с бойкими глазами*) йылтын күҙле

ОСТРОГУ́БЦЫ *только мн.*; *спец.* ҡарғаморон

ОСТРОДЕФИЦИ́ТНЫЙ, -ая, -ое үтә дефицит, етешмәгән, ихтыяж ҙур; **остродефици́тный това́р** үтә дефицит тауар

ОСТРОЗАРА́ЗНЫЙ, -ая, -ое үтә йоғошло; **острозара́зная боле́знь** үтә йоғошло ауырыу

ОСТРОЗУ́БЫЙ, -ая, -ое үткер тешле, осло тешле; **острозу́бая борона́** осло тешле тырма

ОСТРОКОНЕ́ЧНЫЙ, -ая, -ое үткер осло (башлы), осло башлы (түбәле); **остроконе́чная ша́пка** осло түбәле бүрек

ОСТРОЛИ́СТ *м* осло япраҡ (*мәңге йәшел ағас йәки ҡыуаҡлыҡ*)

ОСТРОЛИ́ЦЫЙ, -ая, -ое оҙонса (ябыҡ) йөҙлө; **остроли́цый па́рень** оҙонса йөҙлө егет

ОСТРОНО́СЫЙ, -ая, -ое осло танаулы (*кеше*); осло моронло (*хайуан*); осло суҡышлы (*ҡош*); осло башлы (*нәмә*); **остроно́сые боти́нки** осло башлы ботинка

ОСТРОСЛО́В *м* сәсән, үткер телле, тапҡыр (йор) һүҙле (кеше)

ОСТРОСЛО́ВИЕ *с* тапҡыр (йор) һүҙҙәр әйтеү (әйтә белеү)

ОСТРОСЛО́ВИТЬ *несов. см.* **остри́ть** II

ОСТРО́ТА *ж* тапҡыр (үткер, йор) һүҙ

ОСТРОТА́ *ж* **1.** үткерлек; **острота́ ножа́** бысаҡтың үткерлеге **2.** *перен.* үткерлек, зирәклек; **острота́ ума́** аҡылдың зирәклеге; **острота́ зре́ния** күҙҙең үткерлеге **3.** (*пряность*) әселек, ҡырҡыулыҡ, үткерлек; **острота́ за́паха** еҫтең ҡырҡыулығы; **острота́ со́уса** соустың әселеге **4.** *перен.* (*крайняя напряжённость*) киҫкенлек, көсөргәнешлек; **острота́ обстано́вки** хәлдең киҫкенлеге

ОСТРОУГО́ЛЬНИК *м*; *мат.* ҡыçынҡы мөйөш

ОСТРОУГО́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое *мат.* ҡыçынҡы мөйөшлө; **остроуго́льный треуго́льник** ҡыçынҡы мөйөшлө өсмөйөш

ОСТРОУ́МИЕ *с* тапҡырлыҡ, үткер аҡыллылыҡ

ОСТРОУ́МНИЧАТЬ *несов.*; *разг.* үткер аҡыллы булып күренергә тырышыу, тапҡырлыҡ күрһәтергә маташыу

ОСТРОУ́МНЫЙ, -ая, -ое үткер аҡыллы, тапҡыр, йор, зирәк; **остроу́мный челове́к** зирәк кеше

ОСТРОУ́ХИЙ, -ая, -ое осло ҡолаҡлы

О́СТРЫЙ, -ая, -ое **1.** үткер, осло; **о́стрый нож** үткер бысаҡ; **о́стрые ка́мни** осло таштар **2.** осло, осло башлы; **о́стрый нос ло́дки** кәмәнең осло мороно **3.** *перен.* үткер, тапҡыр, зирәк; **о́стрый ум** зирәк аҡыл; **о́стрый взгляд** үткер ҡараш **4.** *перен.* зәһәрле, сәнскеле, әсе, үткер; **о́строе сло́во** үткер һүҙ; **о́стрый язы́к** әсе тел **5.** *перен.* әсе, ҡырҡыу, үтә, ныҡ, көслө; **о́стрый пе́рец** әсе борос **6.** *перен.* көслө, ҡаты, киçкен; **о́страя боль** ҡаты ауыртыу **7.** *перен.* киçкен, көсөргәнешле; **о́строе положе́ние** көсөргәнешле хәл ♦ **о́стрый у́гол** *мат.* ҡыçынҡы мөйөш; **о́стрый язы́к** *у кого*; **о́стрый (остёр) на язы́к** *кто* әсе телле, әрем телле

ОСТРЯ́К *м*; *разг.* үткер телле, тапҡыр (йор) һүҙле (кеше)

ОСТУДИ́ТЬ *сов. что* һыуытыу; **остуди́ть чай** сәйҙе һыуытыу

ОСТУЖА́ТЬ *несов. см.* **остуди́ть**

ОСТУПА́ТЬСЯ *несов. см.* **оступи́ться**

ОСТУПИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** (*неудачно ступить*) яҙа (яңылыш) баçыу **2.** *перен.*, *разг.* (*совершить ошибку*) яңылышыу, хата яһау

ОСТЫВА́ТЬ *несов. см.* **осты́ть**

ОСТЫ́ТЬ и **ОСТЫ́НУТЬ** *сов.* **1.** һыуыныу, һыуыу; **чай осты́л** сәй һыуынған **2.** *перен.* һыуыныу, һүрелеү, баçылыу; **чу́вства осты́ли** тойғолар һүрелде

ОСТЬ *ж* **1.** *бот.* ҡылсыҡ **2.** *собир.* (*в шерсти животного*) ҡыл, шырт

ОСУДИ́ТЬ *сов.* **1.** *кого*; *юр.* ғәйепләү, ғәйепләп хөкөм итеү **2.** *кого-что* шелтәләү, яманлау, ғәйепләү; **осуди́ть дурно́й посту́пок** насар ҡылыҡты ғәйепләү **3.** *на что* и *с неопр.*; *перен.* (*обречь на что-л.*) дусар итеү

ОСУЖДА́ТЬ *несов. см.* **осуди́ть**

ОСУЖДЕ́НИЕ *с* **1.** *юр.* хөкөм итеү, ғәйепләү ҡарары сығарыу **2.** (*порицание*) шелтә, хурлыҡ мөһөрө баçыу, ғәйепләү

ОСУЖДЁННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **осуди́ть 2.** *в знач. сущ.* **осуждённый** *м* и **осуждённая** *ж* хөкөм ителеүсе, хөкөм ителгән (кеше)

ОСУ́НУТЬСЯ *сов.* (бик ныҡ) ябығыу, һурылыу, тартылыу

ОСУША́ТЬ *несов. см.* **осуши́ть**

ОСУШЕ́НИЕ *с см.* **осуши́ть** 1 — **осуша́ть** 1; **осуше́ние боло́т** һаҙлыҡтарҙы киптереү

ОСУШИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое киптереү ...ы, ҡоротоу ...ы; **осуши́тельные рабо́ты** киптереү эштәре

ОСУШИ́ТЬ *сов. что* **1.** киптереү, ҡоротоу; **осуши́ть боло́то** һаҙлыҡ киптереү **2.** (*выпить содержимое чего-л.*) эсеп бөтөрөү, бөткәнсе эсеү ♦ **осуши́ть глаза́** илауҙан туҡтау; **осуши́ть слёзы** *кому*, *чьи* йыуатыу

ОСУ́ШКА *ж см.* **осуши́ть** 1

ОСУЩЕСТВИ́МОСТЬ *ж* тормошҡа (ғәмәлгә, бойомға, эшкә) ашырырлыҡ булыу, үтәлерлек булыу

ОСУЩЕСТВИ́МЫЙ, -ая, -ое тормошҡа (ғәмәлгә, бойомға, эшкә) ашырырлыҡ, үтәлерлек; **осуществи́мое жела́ние** тормошҡа ашырырлыҡ теләк

ОСУЩЕСТВИ́ТЬ *сов. что* тормошҡа (бойомға) ашырыу, үтәү; **осуществи́ть культу́рную револю́цию** мәҙәни революцияны тормошҡа ашырыу

ОСУЩЕСТВИ́ТЬСЯ *сов.* тормошҡа (бойомға, ғәмәлгә, эшкә) ашыу, үтәлеү; **мечта́ осуществи́лась** хыял тормошҡа ашты

ОСУЩЕСТВЛЕ́НИЕ *с см.* **осуществи́ть** — **осуществля́ть**, **осуществи́ться**; **осуществле́ние генера́льного пла́на** генераль пландың тормошҡа ашырылыуы

ОСУЩЕСТВЛЯ́ТЬ *несов. см.* **осуществи́ть**

ОСУЩЕСТВЛЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **осуществи́ться 2.** *страд. от* **осуществля́ть**

ОСЦИЛЛОГРА́ММА *ж*; *спец.* осциллограмма

ОСЦИЛЛО́ГРАФ *м*; *физ.* осциллограф (*техникала, медицинала һ.б. электрик процестарҙы күҙәтеү һәм яҙыу приборы*); **электромагни́тный осцилло́граф** электромагнитлы осциллограф

ОСЧАСТЛИ́ВИТЬ *сов. кого-что* бәхетле итеү

ОСЧАСТЛИ́ВЛИВАТЬ *несов. см.* **осчастли́вить**

ОСЫ́ПАТЬ *сов.* **1.** *кого-что* (*посыпать со всех сторон чем-л.*) һибеү, һибеп сығыу **2.** *кого-что* (*сплошь покрыть*) күмеү, ҡаплау, һибелеү; **осы́пать украше́ния бриллиа́нтами** биҙәүестәргә гәүһәр (таштар) һибеү (һибеп эшләү); **не́бо осы́пано звёздами** күктә йондоҙҙар һибелгән **3.** *чем*; *перен.* күмеү, күмеп ташлау; **осы́пать пода́рками** бүләккә күмеү **4.** *что* ҡойоу; **дере́вья осы́пали свои́ ли́стья** ағастар япрағын ҡойҙо **5.** *что* (*развалить что-л. сыпучее*) таратыу; **осы́пать ку́чу песка́** ҡом өйөмөн таратыу

ОСЫПА́ТЬ *несов. см.* **осы́пать**

ОСЫ́ПАТЬСЯ *сов.* **1.** (*обвалиться*) емерелеү, ишелеү, емерелеп (ишелеп) төшөү; **штукату́рка осы́палась** штукатурка емерелеп төштө **2.** (*опасть*) ҡойолоу, ҡубыу, ҡубып (ҡойолоп) төшөү; **лепестки́ осы́пались** таж япраҡтары

ҡойолдо **3.** (*усеяться множеством чего-л.*) ҡапланыу; **поля́на осы́палась цвета́ми** ялан сәскәләр менән ҡапланған

ОСЫПА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **осы́паться** **2.** *страд. от* **осыпа́ть**

О́СЫПЬ *ж*; *геол.* ишелмә (*тау ҡоҡомдарынан ел, яуым-төшөм ашауҙан барлыҡҡа килгән өйөмдәр*)

ОСЬ *ж* **1.** (*стержень*) күсәр; **ось теле́ги** арба күсәре **2.** *спец.* (*прямая, проходящая через центр симметрии*) күсәр, үҙәк; **ось враще́ния** әйләнеү күсәре **3.** *чего, какая*; *перен.* үҙәк; **ось собы́тий** ваҡиғалар үҙәге

ОСЬМИНО́Г *м* һигеҙаяҡ

ОСЬМУ́ШКА *ж*; *уст.* әсмуха; **осьму́шка ча́ю** әсмуха сәй

ОСЯЗА́ЕМОСТЬ *ж* һиҙелеүсәнлек, тойоусанлыҡ, тойолоусанлыҡ

ОСЯЗА́ЕМЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **осяза́ть** **2.** *прил.* һиҙелеп (тойолоп) торған, һиҙелерлек, тойолорлоҡ; **осяза́емые результа́ты** һиҙелерлек һөҙөмтәләр

ОСЯЗА́НИЕ *с* һиҙеү, тойоу; **о́рганы осяза́ния** һиҙеү ағзалары

ОСЯЗА́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*служащий для осязания*) һиҙә торған, һиҙеү ...ы, тойоу ...ы; **осяза́тельные волоски́** һиҙеү епсәләре **2.** *перен.* һиҙелерлек, күҙгә күренерлек; **осяза́тельные результа́ты** күҙгә күренерлек һөҙөмтәләр

ОСЯЗА́ТЬ *несов. кого-что* һиҙеү, тойоу

ОТ и **ОТО** *предлог с род. п.* **1.** (*при указании на исходную точку чего-л.*) -дан/-дән, -дан алып; **отойти́ от крыльца́** тупһанан китеү; **от го́рода до ста́нции** ҡаланан (алып) станцияға тиклем

2. (*при обозначении предмета, лица, от которого кто-что-л. отделяется*) -дан/-дән; **оторва́ть пу́говицу от пальто́** пальтонан төймәне өҙөп алыу; **уйти́ от семьи́** ғаиләнән китеү

3. (*при указании на источник чего-л.*) -дан/-дән; **насле́дство оста́лось от отца́** мираҫ атайҙан ҡалған

4. (*при указании повода, причины какого-л. действия, состояния*) -дан/-дән; **бле́дный от стра́ха** ҡурҡыуҙан ап-аҡ (*йөҙлө*)

5. (*при обозначении предмета, явления, которое устраняется*) -дан/-дән; **освободи́ться от оши́бок** хаталарҙан арыныу; **очи́стить от гря́зи** бысраҡтан таҙартыу

6. (*при указании на что-л. удаляемое, предотвращаемое*) -дан/-дән, -ға/-гә ҡаршы; **лека́рство от ка́шля** йүтәлгә ҡаршы дарыу

7. (*при указании на принадлежность какому-л. предмету*) ...ы; **футля́р от очко́в** күҙлек һауыты

8. (*при указании времени, датирующего что-л.*) -да/-дә яҙылған; **письмо́ от шесто́го** алтыһында яҙылған хат

9. (*при указании на временну́ю последовательность*) -дан/-дән, -ға/-гә; **год о́т году** йылдан-йыл ♦ **вре́мя от вре́мени** ваҡыт-ваҡыт, ваҡыты менән; **от ма́ла до вели́ка** йәше-ҡарты, һәммәһе; **от всей души́** ысын күңелдән; **от сло́ва до сло́ва**; **от сло́ва к сло́ву** һүҙҙән-һүҙгә, һүҙ эйәрә һүҙ

ОТ... (**ОТО...**, **ОТЪ...**) *приставка* **1.** *ҡылымдар яһап, түбәндәге мәғәнәләрҙе аңлата*: 1) *берәй нәмәнән* (*кемдән*) *алыҫлашыуҙы, ситләшеүҙе, мәҫ.*, **отбежа́ть** йүгереп китеү; **отгрести́** ишеп китеү; **отступи́ть** артҡа сигенеү; 2) *предметтан уның бер өлөшөн йәки икенсе предметты айырыуҙы, мәҫ.*, **отвинти́ть** бороп алыу; **отвяза́ть** сисеп алыу; **откуси́ть** тешләп алыу; **отре́зать** ҡырҡып алыу; 3) *бер нәмәгә яуап рәүешендәге хәрәкәтте, мәҫ.*, **отблагодари́ть** рәхмәт белдереү; 4) *хәрәкәттең тамам булыуын, мәҫ.*, **отбараба́нить** барабан ҡағып туҡтау; **отцвести́** сәскә ҡойоу; 5) *берәй нәмәнән ҡотолоуҙы, уны алып ташлауҙы, мәҫ.*, **откача́ть** һурҙырып сығарыу; **отучи́ть** биҙҙереү, ташлатыу; 6) "*-ся*" *ялғауы менән берәй нәмәнән баш тартыуҙы, мәҫ.*, **отговори́ться** һылтау табыу; 7) *эште, хәрәкәтте тыйыуҙы, һиҙеүҙе юғалтыуға тиклем алып барып еткереү, мәҫ.*, **отлежа́ть** яйһыҙ ятып (тәнде) ойотоу **2.** *сифат яһалышында ҡылланылып, уның ниндәй һүҙ төркөмөнән яһалғанын белдерә, мәҫ.*, **отглаго́льный** ҡылымдан яһалған

ОТА́ВА *ж*; *с.-х.* ҡурпы; **кле́верная ота́ва** клевер ҡурпыһы

ОТА́ПЛИВАТЬ *несов. см.* **отопи́ть**

ОТА́ПЛИВАТЬСЯ *несов.* яғылыу, яғып йылытылыу; **дом не ота́пливается** өй яғылмай

ОТА́РА *ж* һарыҡ көтөүе

ОТБА́ВИТЬ *сов. что, чего* кәметеү, аҙайтыу, бүҫкәртеү, кәмета (аҙайта) төшөү

ОТБА́ВКА *ж*; *разг. см.* **отба́вить** — **отбавля́ть**

ОТБАВЛЯ́ТЬ *несов. см.* **отба́вить** ♦ **хоть отбавля́й** кәрәгенән артыҡ, иҫәбе-хисабы юҡ

ОТБАРАБА́НИВАТЬ *несов. см.* **отбараба́нить**

ОТБАРАБА́НИТЬ *сов.* **1.** (*кончить барабанить*) барабан ҡағыуҙан туҡтау **2.** *что* и *без доп.*; *разг.* (ашыҡ-бошоҡ) уйнап алыу; **отбараба́нить вальс** ашыҡ-бошоҡ вальс уйнап алыу **3.** *перен.*, *разг.* ҡысҡырып, шәп (итеп) һөйләү (әйтеү); **отбараба́нить докла́д** докладты ҡысҡырып, шәп итеп һөйләп сығыу

ОТБЕГА́ТЬ *несов. см.* **отбежа́ть**

ОТБЕЖА́ТЬ *сов.* йүгереп (сабып) китеү

ОТБЕ́ЛИВАНИЕ *с см.* **отбе́ливать**; **отбе́ливание холста́** киндер ағартыу

ОТБЕ́ЛИВАТЬ *несов. см.* **отбели́ть**

ОТБЕ́ЛИВАЮЩИЙ, -ая, -ее **1.** *прич. от* **отбе́ливать** **2.** *прил.* ағарта торған; **отбе́ливающий крем** ағарта торған крем

ОТБЕЛИ́ТЬ *сов. что* ағартыу, ағартып алыу, ағартып сығыу; **отбели́ть холст** киндер ағартыу

ОТБЕЛИ́ТЬСЯ *сов.* ағартылыу, ағартылып бөтөү

ОТБЕ́ЛКА *ж см.* **отбели́ть** — **отбе́ливать**; **отбе́лка тка́ни** тауар ағартыу

ОТБЕ́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое *спец.* ағартыу ...ы, ағартылған; **отбе́льное произво́дство** ағартыу производствоһы

ОТБИВА́ТЬ *несов. см.* **отби́ть** ♦ **отбива́ть шаг** шыҡ-шыҡ баҫып атлау

ОТБИВА́НИЕ *см.* **отбива́ть**

ОТБИВА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **отби́ться** **2.** *страд. от* **отбива́ть**

ОТБИ́ВКА *ж*; *см.* **отби́ть** 11 — **отбива́ть**

ОТБИВНО́Й, -ая, -ое **1.** тапау ...ы, сүкеү ...ы; **отбивно́й мо́лот** тапау сүкеше **2.** төйөлгән, тапалған (*тапап, йомшартып әҙерләнгән ит*); **отбивна́я котле́та** тапалған иттән котлет **3.** *в знач. сущ.* **отбивна́я** *ж* йомшартылған ит

ОТБИРА́ТЬ *несов. см.* **отобра́ть**

ОТБИ́ТЬ *сов.* **1.** *что* (*ударом отколоть*) һындырып (ватып) төшөрөү; **отби́ть ру́чку у ча́йника** сәйгүндең тотҡаһын ватып төшөрөү **2.** *что* (*отбросить встречным ударом*) ҡаҡлыҡтырыу, кире ҡағыу, (кире) ҡаҡлыҡтыра һуғыу; **отби́ть мяч** тупты кире һуғыу **3.** *кого-что* (*заставить отступить, отразить*) кире ҡағыу; **отби́ть ата́ку** атаканы кире ҡағыу **4.** *кого-что* (*отнять с боем*) һуғышып кире алыу, ҡотҡарыу, азат итеү; **отби́ть го́род** ҡаланы һуғышып кире алыу **5.** *кого-что*; *разг.* (*отделить от общей массы*) айырыу, айырып алыу; **отби́ть жеребёнка от табуна́** ҡолондо өйөрҙән айырып алыу **6.** *кого*; *разг.* үҙенә ҡаратыу, тартып алыу; **отби́ть вы́годное де́ло** файҙалы эште тартып алыу; **отби́ть жениха́** кейәү егетен үҙенә ҡаратыу **7.** *что*; *разг.* (*запах, привкус*) бөтөрөү, баҫыу; **отби́ть у воды́ за́пах хло́ра** һыуҙағы хлор еҫен бөтөрөү **8.** *что*; *разг.* (*охоту, желание*) бөтөрөү, юҡ итеү, һүндереү, биҙҙереү; **отби́ть жела́ние** теләкте һүндереү **9.** *что* (*обозначить ударами, звоном*) һуғыу, көй сығарып һуғыу; **отби́ть такт** тактҡа һуғыу **10.** *что* (*повредить*) имгәтеү, һуғып ауырттырыу; **отби́ть ру́ку** ҡулды имгәтеү **11.** *что* тапау, сүкеү; **отби́ть косу́** салғы сүкеү **12.** *без доп.* һуғыу, һуғып туҡтау; **часы́ отби́ли** сәғәт һуғып туҡтаны

ОТБИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** кителеп (ватылып, һынып) төшөү; **но́сик ча́йника отби́лся** сәйгүн мороно кителеп төшкән **2.** һөжүмде кире ҡағыу; **отби́ться от врага́** дошман һөжүмен кире ҡағыу **3.** айырылыу, айырылып ҡалыу; **ло́шадь отби́лась от табуна́** ат өйөрҙән айырылып ҡалған ♦ **отби́ться от до́ма** өйҙән биҙеү; **отби́ться от рук** буйһонмай (баш бирмәй) башлау, һыртлап китеү, ҡулдан ысҡыныу

ОТБЛАГОДАРИ́ТЬ *сов. кого-что, за что* рәхмәт әйтеү (белдереү), яҡшылыҡ менән яуап ҡайтарыу

О́ТБЛЕСК *м* сағылыш, шәүлә; **о́тблески пла́мени** ялҡын шәүләләре; **о́тблеск со́лнечных луче́й** ҡояш нурҙары сағылышы

ОТБО́Й *м* **1.** *см.* **отби́ть** 2, 3, 11; **2.** (*сигнал*) отбой ♦ **бить отбо́й** ҡайтауыллау, кире ҡайтыу, сигеү (*фекерҙән, ниәттән һ.б.*); **отбо́ю (отбо́я) нет** *от кого-чего* кәрәгенән тыш күп, артыҡ күп

ОТБО́ЙКА *ж*; *горн.* ватыу; **отбо́йка угля́** күмер ватыу

ОТБО́ЙНЫЙ, -ая, -ое вата торған, ватыу ...ы; **отбо́йный молото́к** вата торған сүкеш

ОТБОМБИ́ТЬ *сов.*; *разг.* бомбаға тотоу

ОТБОМБИ́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* бомбаға тотоуҙы тамамлау, бомбаларҙы ташлап бөтөрөү

ОТБО́Р *м см.* **отобра́ть** ♦ **есте́ственный отбо́р** тәбиғи һайланыш; **иску́сственный отбо́р** яһалма һайланыш (*тоҡомдо яҡшыртыу өсөн*)

ОТБО́РНЫЙ, -ая, -ое **1.** һайланма, һайлам, һайлап алынған, иң яҡшы; **отбо́рные семена́** һайлап алынған орлоҡтар **2.** *разг.* (*неприличный*) әшәке, оятһыҙ; **отбо́рные слова́** әшәке һүҙҙәр

ОТБО́РОЧНЫЙ, -ая, -ое һайлап алыу ...ы, һайлап ала торған, һайлап алыу өсөн үткәрелгән; **отбо́рочная коми́ссия** һайлап алыу комиссияһы; **отбо́рочные соревнова́ния** һайлап алыу ярыштары

ОТБРА́СЫВАНИЕ *с см.* **отбра́сывать**

ОТБРА́СЫВАТЬ *несов. см.* **отбро́сить**

ОТБРИВА́ТЬ *несов. см.* **отбри́ть** 2

ОТБРИ́ТЬ *сов. кого-что*; *разг.* **1.** ҡырып бөтөү **2.** ҡырт киҫеү, ҡырҡа яуап биреү

ОТБРО́СИТЬ *сов.* **1.** *кого-что* алып ташлау, ситкә ырғытыу; **отбро́сить оку́рок** тәмәке төпсөгөн ситкә ырғытыу **2.** *что* ситкә тартыу; **отбро́сить портье́ру** тәҙрә пәрҙәһен ситкә тартыу **3.** *перен.* (*отвергнуть*) кире ҡағыу, юл ҡуймау, алып ташлау; **отбро́сить сомне́ния** шикләнеүҙәргә юл ҡуймау **4.** *кого-что*; *перен.* (*заставить отступить*) сигенергә мәжбүр итеү, сигендереү, ҡыуып ебәреү; **отбро́сить проти́вника за ре́ку** дошманды йылға арьяғына сигендереү **5.** *перен.* (*свет, тень*) төшөрөү, таратыу; **отбро́сить тень** күләгә төшөрөү

ОТБРО́СЫ *мн.* (*ед.* **отбро́с** *м*) ташландыҡ, ҡалдыҡ-боҫтоҡ, сүп-сар ♦ **отбро́сы о́бщества** түбәнлеккә төшкән кешеләр

ОТБУКСИ́РОВАТЬ *сов. что* һөйрәтеп илтеп ҡуйыу, тарттырып сығарыу, буксирға алыу

ОТБЫВА́НИЕ *с см.* **отбы́ть** 2; **отбыва́ние наказа́ния** хөкөм ителеү срогын тултырыу, (төрмәлә) ултырып сығыу

ОТБЫВА́ТЬ *несов. см.* **отбы́ть**

ОТБЫ́ТИЕ *с см.* **отбы́ть**; **отбы́тие по́езда** поездың китеүе

ОТБЫ́ТЬ *сов.* **1.** (*уехать*) китеү, китеп барыу, сығып китеү, юлға сығыу; **отбы́ть из Уфы́** Өфөнән китеү **2.** *что* и *без доп.* үтәү, атҡарыу, тултырыу, тултырып сығыу; **отбы́ть срок слу́жбы** хеҙмәтте тултырыу

ОТВА́ГА *ж* батырлыҡ, ҡыйыулыҡ, ғәйрәт, ғәййәрлек, ажар, ҡаһарманлыҡ

ОТВА́ДИТЬ *сов. кого-что, от чего*; *разг.* биҙҙереү, һыуындырыу, ташлатыу, һүрелдереү, һүрелтеү; **отва́дить от куре́ния** тәмәке тартыуҙы ташлатыу

ОТВА́ЖИВАТЬ *несов. см.* **отва́дить**

ОТВА́ЖИВАТЬСЯ *несов. см.* **отва́житься**

ОТВА́ЖИТЬСЯ *сов. на что* и *с неопр.* баҙнат итеү, ҡыйыулыҡ (батырсылыҡ) итеү, тәүәккәллек итеү; **отва́житься спо́рить** бәхәсләшергә баҙнат итеү

ОТВА́ЖНОСТЬ *ж* батырлыҡ, ҡыйыулыҡ, тәүәккәллек

ОТВА́ЖНЫЙ, -ая, -ое батыр, ҡыйыу, йөрәкле, тәүәккәл; **отва́жный челове́к** ҡыйыу кеше

ОТВА́Л *м* **1.** *см.* **отвали́ть** 1, 3; **2.** (*часть плуга*) кәҫтаҡта; **плуг с отва́лом** кәҫтаҡталы һабан **3.** (*пласт земли*) кәҫ **4.** (*насыпь*) өйөм ♦ **до отва́ла (отва́лу) (нае́сться, накорми́ть)** ғарҡ булғансы (ашау)

ОТВА́ЛИВАТЬ *несов. см.* **отвали́ть**

ОТВА́ЛИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **отвали́ться** **2.** *страд. от* **отва́ливать**

ОТВАЛИ́ТЬ *сов.* **1.** *что* ауҙарыу, ситкә ауҙарып ташлау, ситкә этеп ҡуйыу; **отвали́ть ка́мень** таш ауҙарыу **2.** *что*; *прост.* (*расщедриться*) йомартланып күп биреү, йомартланып биреп ташлау, сығарып биреү **3.** *без доп.* (*отплыть*) ҡуҙғалып китеү (*суднолар тураһында*); **паро́м отвали́л от бе́рега** борам ярҙан ҡуҙғалып китте

ОТВАЛИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** ҡубыу, ҡубып төшөү; **кора́ отвали́лась** ҡабыҡ ҡубып төшкән **2.** *прост.* (*насытившись, отодвинуться*) ашауҙан туҡтау, туйып ситкә китеү **3.** *разг.* (*откинуться*) (кәүҙәне, башты) артҡа ташлау

ОТВАЛЯ́ТЬ *сов.* **1.** *что* баҫыу; **отваля́ть ва́ленки** бийма баҫыу **2.** *что*; *прост.* ашыҡ-бошоҡ эшләү, эшләп ташлау; **отваля́ть по́весть** повесть яҙып ташлау

ОТВА́Р *м* һурпа, һарҡынды, (бешкән) һыу; **мясно́й отва́р** ит һурпаһы; **ри́совый отва́р** дөгө бешкән һыу

ОТВА́РИВАТЬ *несов. см.* **отвари́ть**

ОТВА́РИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **отвари́ться** **2.** *страд. от* **отва́ривать**

ОТВАРИ́ТЬ *сов. что* **1.** бешереү, бешереп алыу; **отвари́ть карто́фель** картуф бешереү **2.** *тех.* ҡыҙҙырып ҡуптарыу, айырып алыу

ОТВАРИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** бешеү, бешеп етеү **2.** *тех.* (утта) ҡыҙып, ҡубып төшөү

ОТВАРНО́Й, -ая, -ое **1.** бешкән, бешер(ел)гән; **отварно́е мя́со** бешкән ит **2.** *разг.* (*прокипячённый*) ҡайнаған, ҡайнатылған

ОТВЕ́ДАТЬ *сов. что, чего*; *разг.* **1.** (*попробовать*) тәмен татып (тәмләп, ашап) ҡарау, ауыҙ итеү **2.** (*испытать*) татыу, баштан кисереү

ОТВЕ́ДЫВАТЬ *несов. см.* **отве́дать** 1

ОТВЕЗТИ́ *сов. кого-что* **1.** алып барыу, илтеү, илтеп ҡуйыу, илтеп биреү (*атта, машинала, поезда һ.б.*); **отвезти́ пи́сьма на по́чту** хаттарҙы почтаға алып барыу **2.** (*увезти в сторону*) ситкә алып китеү, ситкә илтеп ташлау

ОТВЕРГА́ТЬ *несов. см.* **отве́ргнуть**

ОТВЕ́РГНУТЬ *сов. кого-что* кире ҡағыу, ҡабул итмәү; **отве́ргнуть предложе́ние** тәҡдимде кире ҡағыу **2.** *кого* (*не ответить взаимностью*) тиң күрмәү, яратмау **3.** *кого* (*изгнать из своей среды*) ситкә ҡағыу (тибәреү), ситләтеү

ОТВЕРДЕВА́ТЬ *несов. см.* **отверде́ть**

ОТВЕРДЕ́ЛОСТЬ *ж* ҡатҡан урын (ер)

ОТВЕРДЕ́ЛЫЙ, -ая, -ое ҡатҡан, ҡатып ҡалған, ҡатыланған

ОТВЕРДЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **отверде́ть** **2.** *см.* **отверде́лость**

ОТВЕРДЕ́ТЬ *сов.* **1.** ҡатыу, ҡатыланыу, ҡатып ҡалыу **2.** *лингв.* ҡатыланыу (*тартынҡы өндәр хаҡында*)

ОТВЕ́РЖЕННОСТЬ *ж*; *книжн.* ситләтелгәнлек, йәберһетелгәнлек

ОТВЕ́РЖЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **отве́ргнуть** **2.** *прил.* ситләтелгән, ситкә ҡағылған, ҡағылып-һуғылған, йәберһетелгән **3.** *в знач. сущ.* **отве́рженный** *м* и **отве́рженная** *ж* ситләтелгән (йәберһетелгән) кеше

ОТВЕРНУ́ТЬ *сов. что* **1.** (*отвинтить*) бороп алыу, бороп сығарыу; **отверну́ть га́йку** гайканы бороп алыу **2.** (*открыть*) бороп асыу; **отверну́ть кран** кранды бороп асыу **3.** *прост.* өҙөп (ҡайырып) алыу, ҡайырып өҙөү (сығарыу); **отверну́ть ку́кле ру́ки** ҡурсаҡтың ҡулын өҙөп алыу **4.** ҡайтарыу, ҡайтарып ҡуйыу; **отверну́ть полу́ пальто́** пальто сабыуын ҡайтарып ҡуйыу **5.** (*повернуть в сторону*) ситкә бороу; **отверну́ть лицо́** йөҙҙө ситкә бороу

ОТВЕРНУ́ТЬСЯ *сов.* **1.** (*отвинтиться*) боролоп сығыу, бушау, ысҡынып китеү; **винт отверну́лся** винт бушаған **2.** асылыу, боролоп асылыу; **кран отверну́лся** кран асылған **3.** ҡайтарылыу, ҡайтарып ҡуйылыу; **рука́в ку́ртки отверну́лся** курткасодың еңе ҡайтарылды **4.** (*повернуться в сторону*) ситкә боролоу, боролоу **5.** *от кого-чего*; *перен.* ҡасыу, ситләшеү, ташлау; **нельзя́ отверну́ться от друзе́й** дуҫтарҙан ситләшергә ярамай

ОТВЕ́РСТИЕ *с* тишек, ек, ярыҡ; **отве́рстие ме́жду ра́мой и стёклами** ҡыҫа менән быяла араһындағы ярыҡ; **сквозно́е отве́рстие** үтәләй тишек

ОТВЕРТЕ́ТЬ *сов.*; *разг. см.* **отверну́ть** 1—3

ОТВЕРТЕ́ТЬСЯ *сов.* **1.** *разг. см.* **отверну́ться** 1, 2; **2.** *от чего*; *перен.* (*уклониться*) һылтаулап баш тартыу, хәйләләп ҡотолоу

ОТВЁРТКА *ж* отвёртка

ОТВЁРТЫВАТЬ *несов. см.* **отверну́ть**

ОТВЁРТЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **отверну́ться** **2.** *страд. от* **отвёртывать**

ОТВЕ́С *м* **1.** *спец.* ауыртмаҡ (*вертикаль йүнәлеште билдәләү өсөн бау осона тағылған ауырлыҡ*) **2.** (*вертикальный склон*) ныҡ текә битләү, текәлек, текә ҡая

ОТВЕ́СИТЬ *сов.* **1.** *что, чего* (*взвесить*) үлсәү, үлсәп биреү **2.** *что*; *прост.* (*дать, нанести удар*) һалып (һуғып) ебәреү, һуғыу, ҡундырыу ♦ **отве́сить покло́н** сәләмләп баш эйеү

ОТВЕ́СНЫЙ, -ая, -ое текә; **отве́сная скала́** текә ҡая

ОТВЕСТИ́ *сов.* **1.** *кого-что* алып барыу, илтеп ҡуйыу (*етәкләп, эйәртеп*); **отвести́ ребёнка в де́тский сад** баланы балалар баҡсаһына алып барыу **2.** *кого-что* (*увести*) ситкә алып китеү; **отвести́ ста́до от доро́ги** көтөүҙе юлдан ситкә алып китеү **3.** *кого*; *перен.* (*отвлечь от чего-л.*) ситләштереү, биҙҙереү **4.** (*направить в сторону*) ситкә йүнәлдереү, ситкә (бороп) ебәреү; **отвести́ во́ду по тру́бам** һыуҙы торбаларға ебәреү **5.** *что*; *перен., разг.* алып ҡалыу, булдырмау, юл ҡуймау; **отвести́ беду́** бәләнән алып ҡалыу **6.** *кого-что*; *перен.* (*отклонить*) кире ҡағыу, ҡабул итмәү; **отвести́ заявле́ние** ғаризаны ҡабул итмәү; **отвести́ кандидату́ру** кандидатураны кире ҡағыу **7.** *что* (*предоставить*) бүлеп биреү; **отвести́ уча́сток под коллекти́вные сады́** коллектив баҡсалар өсөн ер бүлеп биреү ♦ **отвести́ глаза́** берәйһенең иғтибарын ситкә йүнәлтеү, алдау; **отвести́ ду́шу** күңелде бушатыу

ОТВЕ́Т *м*; *в разн. знач.* яуап; **положи́тельный отве́т** ыңғай яуап; **получи́ть пра́вильный отве́т** дөрөҫ яуап алыу; **призва́ть к отве́ту** яуапҡа тартыу ♦ **в отве́т** берәр нәмәгә яуап итеп; **(быть) в отве́те** яуаплы булыу; **ни отве́та ни приве́та** хәбәр-хәтер булмау

ОТВЕТВИ́ТЬ *сов. что* тармаҡландырыу, тармаҡтарға айырып ебәреү; **ответви́ть железнодоро́жные магистра́ли** тимер юл магистралдәрен тармаҡтарға айырып ебәреү

ОТВЕТВИ́ТЬСЯ *сов.* тармаҡланыу, айырылып сығыу

ОТВЕТВЛЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **ответви́ть, ответви́ться** — **ответвля́ться** **2.** (*отросток*) ботаҡ, тармаҡ **3.** тармаҡ; **ответвле́ние кана́ла** канал тармағы

ОТВЕТВЛЯ́ТЬ *несов. см.* **ответви́ть**

ОТВЕТВЛЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **ответви́ться** **2.** *страд. от* **ответвля́ть**

ОТВЕ́ТИТЬ *сов.* **1.** *что, на что, чем* и *без доп.* яуап биреү, яуап ҡайтарыу; **отве́тить на вопро́с** һорауға яуап биреү **2.** *за кого-что* (*понести наказание*) яуапҡа тарттырылыу, яза алыу, язаһын күреү

ОТВЕ́ТНЫЙ, -ая, -ое яуап ...ы; **отве́тное письмо́** яуап хаты

ОТВЕ́ТСТВЕННОСТЬ *ж* яуаплылыҡ; **нести́ отве́тственность** яуаплылыҡ тойоу; **привле́чь к отве́тственности** яуаплылыҡҡа тарттырыу

ОТВЕ́ТСТВЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** яуаплы; **отве́тственный реда́ктор** яуаплы мөхәррир; **отве́тственное отноше́ние к де́лу** эшкә яуаплы ҡараш **2.** (*значительный*) мөһим, әһәмиәтле; **отве́тственная рабо́та** мөһим эш

ОТВЕ́ТЧИК *м* и **ОТВЕ́ТЧИЦА** *ж* **1.** *юр.* яуап биреүсе, яуапҡа тарттырылыусы **2.** *разг.* (*несущий ответственность*) яуаплы кеше, яуап бирергә тейешле кеше

ОТВЕЧА́ТЬ *несов.* **1.** *см.* **отве́тить** **2.** *за кого-что* яуаплы булыу; **отвеча́ть за пору́ченное де́ло** тапшырылған эшкә яуаплы булыу **3.** *чему* (*соответствовать*) ярау, яуап биреү, тура килеү, ҡәнәғәтләндереү; **отвеча́ть интере́сам наро́да** халыҡ мәнфәғәттәрен ҡәнәғәтләндереү ♦ **отвеча́ть голово́й** баш менән яуап биреү

ОТВЕ́ШИВАТЬ *несов. см.* **отве́сить**

ОТВИ́ЛИВАТЬ *несов. см.* **отвильну́ть**

ОТВИЛЬНУ́ТЬ *сов.*; *разг.* (хәйләләп) баш тартыу, ҡотолоу, тайпылыу; **отвильну́ть от отве́та** яуаптан ҡотолоу

ОТВИНТИ́ТЬ *сов. что* бороп алыу (сығарыу); **отвинти́ть га́йку** гайканы бороп алыу

ОТВИНТИ́ТЬСЯ *сов.* боролоп алыныу (сығыу)

ОТВИ́НЧИВАТЬ *несов. см.* **отвинти́ть**

ОТВИ́НЧИВАТЬСЯ *несов. см.* **отвинти́ться** **2.** *страд. от* **отви́нчивать**

ОТВИСА́ТЬ *несов. см.* **отви́снуть**

ОТВИСЕ́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* (*об одежде*) эленеп (тороп) тигеҙләнеү (яҙылыу)

ОТВИ́СЛЫЙ, -ая, -ое *разг.* һалпы, һалбыр, һалынҡы, һалпыш; **отви́слые щёки** һалынҡы яңаҡтар; **отви́слые гу́бы** һалпыш ирендәр

ОТВИ́СНУТЬ *сов.* һалпайыу, һалбырау, һалыныу, һалынып төшөү (тороу); (*о губах*) шалпайыу

ОТВЛЕКА́ТЬ *несов. см.* **отвле́чь**

ОТВЛЕКА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **отвле́чься** 1; **2.** *страд. от* **отвлека́ть**

ОТВЛЕЧЕ́НИЕ *с см.* **отвле́чь, отвле́чься**

ОТВЛЕЧЁННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **отвле́чь** **2.** *прил.* ситләштерелгән, абстракт; **отвлечённое поня́тие** абстракт төшөнсә ♦ **отвлечённое и́мя существи́тельное** *грам.* абстракт исем; **отвлечённое число́** *мат.* исемһеҙ һан

ОТВЛЕ́ЧЬ *сов.* **1.** *кого-что* албырғатыу, (иғтибарын) ситкә йүнәлтеү (йүнәлдереү); **отвле́чь ого́нь на себя́** утты үҙеңә йүнәлдереү **2.** *кого* айырыу, бүлдереү; **отвле́чь от дел** эштән бүлдереү **3.** *кого-что* онотторoу, арындырыу; **отвле́чь от**

26 зак. 2.0084.05

тяжёлых мы́слей ауыр уйҙарҙан арындырыу **4.** *что, от чего*; *книжн.* (*абстрагировать*) абстрактлаштырыу, ситләштереү

ОТВЛЕ́ЧЬСЯ *сов.* **1.** (*переключить внимание на что-л. другое*) албырғау, ситкә китеү, (иғтибарҙы) ситкә йүнәлтеү; **отвле́чься от разгово́ра** һөйләшеүҙән ситкә китеү **2.** (*абстрагироваться*) абстрактлашыу, ситләштерелеү

ОТВО́Д *м* **1.** *см.* **отвести́** 2—7; **2.** (*заявление об отстранении*) кире ҡағыу, ҡаршы сығыу; **дать отво́д** кире ҡағыу ♦ **для отво́да глаз** күҙ буяу өсөн

ОТВОДИ́ТЬ *несов. см.* **отвести́**

ОТВОДНО́Й и **ОТВО́ДНЫЙ,** -ая, -ое ситкә ебәрә (сығара) торған; **отводно́й кана́л** ситкә ебәрә торған канал

ОТВО́ДОК *м*; *сад.* тамырланған ботаҡ (*ҡүсенте алыу өсөн*), үренде

ОТВОЕВА́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что* һуғышып кире алыу (ҡайтарыу); **отвоева́ть кре́пость у врага́** дошмандан ҡәлғәне һуғышып кире ҡайтарыу **2.** *кого-что*; *перен.* (*добиться в результате борьбы, труда*) яулап алыу, яулау **3.** *без доп.*; *разг.* (*кончить воевать*) һуғышты бөтөрөү **4.** *без доп.*; *разг.* (*провоевать*) һуғышыу, һуғышта булыу, һуғышып үткәреү

ОТВОЕВА́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* һуғышып туҡтау

ОТВОЁВЫВАТЬ *несов. см.* **отвоева́ть**

ОТВОЗИ́ТЬ *несов. см.* **отвезти́**

ОТВОРА́ЧИВАТЬ *несов. см.* **отверну́ть**

ОТВОРА́ЧИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **отверну́ться 2.** *страд. от* **отвора́чивать**

ОТВОРИ́ТЬ *сов. что* асыу, асып ебәреү, асып ҡуйыу; **отвори́ть фо́рточку** форточканы асып ебәреү

ОТВОРИ́ТЬСЯ *сов.* асылыу, асылып китеү; **дверь отвори́лась** ишек асылып китте

ОТВОРО́Т *м* ҡайтарма; **жаке́т с отворо́тами** ҡайтарма яғалы жакет

ОТВОРОТИ́ТЬ *сов. что*; *разг.* тәгәрәтеп алып ташлау (ситкә күсереү); **отвороти́ть ка́мень** ташты тәгәрәтеп ситкә күсереү

ОТВОРЯ́ТЬ *несов. см.* **отвори́ть**

ОТВОРЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **отвори́ться 2.** *страд. от* **отворя́ть**

ОТВРАТИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** ерәнгес, әшәке, шаҡшы; **отврати́тельный за́пах** ерәнгес еҫ **2.** *разг.* бик насар (хөрт); **отврати́тельная пого́да** бик насар көн

ОТВРАТИ́ТЬ *сов. что*; *книжн.* (*предотвратить*) булдырмау, булдырмай ҡалыу; **отврати́ть неприя́тность** күңелһеҙ хәлде булдырмау

ОТВРАЩА́ТЬ *несов. см.* **отврати́ть**

ОТВРАЩЕ́НИЕ и **ОТВРАЩЕ́НЬЕ** *с* ерәнеү, ерәнес; **чу́вство отвраще́ния** ерәнеү тойғоһо

ОТВЫКА́ТЬ *несов. см.* **отвы́кнуть**

ОТВЫ́КНУТЬ *сов.* **1.** *от чего* и *с неопр.* биҙеү, ташлау, күңел ҡайтыу; **отвы́кнуть от куре́ния** тәмәке тартыуҙы ташлау **2.** *от кого-чего* төңөлөү, һыуыныу; **ребёнок отвы́к от роди́телей** бала ата-әсәһенән һыуынған

ОТВЯЗА́ТЬ *сов. кого-что* сисеү, (бәйҙән) ысҡындырыу, сисеп алыу, сисеп (ысҡындырып) ебәреү; **отвяза́ть соба́ку** этте бәйҙән ысҡындырып ебәреү

ОТВЯЗА́ТЬСЯ *сов.* **1.** сиселеү, ысҡыныу; **верёвка отвяза́лась** бау сиселгән; **ло́шадь отвяза́лась** ат бәйҙән ысҡынған **2.** *от кого-чего*; *перен., разг.* (*избавиться*) ҡотолоу; **отвяза́ться от дурны́х мы́слей** насар уйҙарҙан ҡотолоу **3.** *перен., разг.* (*перестать надоедать*) бәйләнеүҙән туҡтау, тыныслыҡта ҡалдырыу

ОТВЯ́ЗЫВАТЬ *несов. см.* **отвяза́ть**

ОТВЯ́ЗЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **отвяза́ться 2.** *страд. от* **отвяза́ть**

ОТГАДА́ТЬ *сов. что* и *без доп.* яуап табыу, белеү, аңлау, белеп (аңлап) алыу; **отгада́ть зага́дку** йомаҡҡа яуап табыу; **отгада́ть наме́рения** ниәттәрҙе аңлап алыу

ОТГА́ДКА *ж* **1.** *см.* **отгада́ть 2.** йомаҡ яуабы

ОТГА́ДЧИК *м*; *разг.* уйҙы асыусы, йомаҡ табыусы

ОТГА́ДЫВАТЬ *несов. см.* **отгада́ть**

ОТГИБА́ТЬ *несов. см.* **отогну́ть**

ОТГИБА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **отогну́ться 2.** *страд. от* **отгиба́ть**

ОТГЛАГО́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое *грам.* ҡылымдан яһалған; **отглаго́льное и́мя существи́тельное** ҡылымдан яһалған исем

ОТГЛА́ДИТЬ *сов. что* яҡшы итеп үтекләү, үтекләп алыу (сығыу); **отгла́дить брю́ки** салбарҙы үтекләп алыу

ОТГЛА́ДИТЬСЯ *сов.* үтекләнеү

ОТГЛА́ЖИВАТЬ *несов. см.* **отгла́дить**

ОТГЛА́ЖИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **отгла́диться 2.** *страд. от* **отгла́живать**

ОТГНИВА́ТЬ *несов. см.* **отгни́ть**

ОТГНИ́ТЬ *сов.* сереп төшөү; **углы́ до́ма отгни́ли** өйҙөң мөйөштәре сереп төштө

ОТГОВА́РИВАТЬ *несов. см.* **отговори́ть**

ОТГОВА́РИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **отговори́ться 2.** *страд. от* **отгова́ривать**

ОТГОВОРИ́ТЬ *сов. кого, от чего* и *с неопр.* (уй-ниәттән) өгөтләп тыйыу (туҡтатыу), дүндереү, кире уйлатыу; **отговори́ть от пое́здки** барыуҙан дүндереү

ОТГОВОРИ́ТЬСЯ *сов. чем* һылтау табыу, һылтау менән ҡотолоу, (нимәгәлер) һылтанып баш тартыу; **отговори́ться боле́знью** ауырыуға һылтанып, баш тартыу

ОТГОВО́РКА *ж* һылтау, юҡ сәбәп; **неубеди́тельная отгово́рка** нигеҙһеҙ һылтау

ОТГОЛО́СОК *м* **1.** (*эхо, отзвук*) шаңдау, яңғырау; **отголо́ски вы́стрелов** атыу тауышының шаңдауҙары **2.** *перен.* (*отклик*) теләктәшлек

тойғоһо **3.** *перен.* (*следствие чего-л.*) эҙ, эҙемтә; **отголо́ски цикло́на** циклон эҙемтәләре

ОТГО́Н *м* **1.** *см.* **отогна́ть** 2, 4; **отго́н скота́** мал ҡыуыу; **отго́н ма́сел из не́фти** нефттән май ҡыуыу **2.** *с.-х.* (*пребывание на пастбищах — о скоте*) көтөүҙә булыу (йөрөү) **3.** (*продукт отгонки*) ҡыуылған (ҡыуып алынған) продукт

ОТГО́НКА *ж*; *спец. см.* **отогна́ть** 4

ОТГО́ННЫЙ, -ая, -ое *с.-х.* ҡыуғын ...ы; **отго́нное животново́дство** ҡыуғын малсылығы; **отго́нное па́стбище** ҡыуғын көтөүлеге

ОТГОНЯ́ТЬ *несов. см.* **отогна́ть**

ОТГОРА́ЖИВАТЬ *несов. см.* **отгороди́ть**

ОТГОРА́ЖИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **отгороди́ться** **2.** *страд. от* **отгора́живать**

ОТГОРА́ТЬ *несов. см.* **отгоре́ть**

ОТГОРЕ́ТЬ *сов.* **1.** (*перестать гореть*) һүнеү, яныуҙан туҡтау **2.** (*перегорев, отвалиться*) янып төшөү

ОТГОРОДИ́ТЬ *сов. кого-что* **1.** бүлеү, ышыҡлау, сик ҡуйыу (*кәртә, ҡойма, шаршау һ.б. менән*) **2.** *перен.* (*обособить*) айырыу

ОТГОРОДИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** бүленеү, ышыҡланыу, сикләнеү; **отгороди́ться ши́рмой** шаршау менән ышыҡланыу **2.** *перен.* (*изолироваться*) ситләшеү, айырылыу; **отгороди́ться от людє́й** кешеләрҙән ситләшеү

ОГРАНИЧЕ́НИЕ *с см.* **ограни́чить**

ОГРАНИ́ЧИВАТЬ *несов. см.* **ограни́чить**

ОГРАНИ́ЧИТЬ *сов. что* сик ҡуйыу, сик һыҙыу, айырыу, бүлеү

ОТГРЕБА́ТЬ *несов. см.* **отгрести́**

ОТГРЕМЕ́ТЬ *сов.* **1.** (*перестать греметь*) күкрәп туҡтау; **отгреме́л гром** күк күкрәп туҡтаны **2.** *перен.* туҡтау, бөтөү; **отгреме́ли бои́** һуғыштар бөттө

ОТГРЕСТИ́ *сов.* **1.** *что* көрәү, көрәп ташлау, тырмау, тырмап алып ташлау, **отгрести́ снег** ҡарҙы көрәп ташлау **2.** (*отплыть*) ишеп (ҡуҙғалып) китеү; **отгрести́ от бе́рега** ишеп ярҙан ҡуҙғалып китеү

ОТГРО́ХАТЬ *сов.* **1.** *разг.* гөрһөлдәп туҡтау, гөрһөлдәмәй башлау; **пу́шки отгро́хали** пушкалар гөрһөлдәп туҡтаны **2.** *что*; *прост.* төҙөү, тиҙ генә һалыу, шаулатып (шәп итеп) үткәреү; **отгро́хал дом** тиҙ генә өй һалыу; **отгро́хать сва́дьбу** шаулатып туй үткәреү

ОТГРУЖА́ТЬ *несов. см.* **отгрузи́ть**

ОТГРУЗИ́ТЬ *сов. что* **1.** (*снять часть груза*) йөктө кәметеү (бер аҙ бушатыу) **2.** (*погрузить*) тейәп ебәреү; **отгрузи́ть у́голь** күмер тейәп ебәреү

ОТГРУ́ЗКА *ж см.* **отгрузи́ть** — **отгружа́ть**

ОТГРЫЗА́ТЬ *несов. см.* **отгры́зть**

ОТГРЫ́ЗТЬ *сов. что* сәйнәп өҙөү (өҙөп алыу), тешләп (кимереп) сығарыу, умырып алыу

ОТГУ́Л *м* отгул, өҫтәмә ял (*эш ваҡытынан тыш эшләгән өсөн бирелгән көн*)

ОТГУ́ЛИВАТЬ *несов. см.* **отгуля́ть** 1

ОТГУЛЯ́ТЬ *сов.*; *разг.* **1.** *что* ял итеү; **отгуля́ть о́тпуск** отпускыны ял итеп үткәреү; **отгуля́ть за дежу́рство** дежурлыҡ өсөн өҫтәмә ял итеү **2.** *что*; *прост.* (*отпраздновать*) байрам итеү, уҙғарыу; **отгуля́ть сва́дьбу** туй уҙғарыу **3.** (*кончить гулять*) күңел асыуҙан туҡтау

ОТДАВА́ТЬ *несов.* **1.** *см.* **отда́ть** **2.** *чем*; *разг.* еҫ килеү, аңҡыу, тәм килеү; **бо́чка отдаёт ры́бой** мискәнән балыҡ еҫе килә **3.** (*иметь отпечаток, налёт чего-л.*) сағылыу, белдереп (һиҙҙереп) тороу; **отдаёт старино́й** боронғолоҡ сағыла

ОТДАВА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **отда́ться** **2.** *страд. от* **отдава́ть**

ОТДАВИ́ТЬ *сов. что* баҫып (ҡыҫып) имгәтеү, ауырттырыу; **отдави́ть но́гу** аяғына баҫып ауырттырыу

ОТДА́ВЛИВАТЬ *несов. см.* **отдави́ть**

ОТДА́ИВАТЬ *несов. см.* **отдои́ть**

ОТДАЛЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **отдали́ть** — **отдаля́ть, отдали́ться** **2.** (*даль*) алыҫлыҡ, йыраҡлыҡ, алыҫ ара ♦ **в отдале́нии (отдале́нье)**; **на отдале́нии** алыҫта

ОТДАЛЁННОСТЬ *ж* алыҫлыҡ, йыраҡлыҡ; **отдалённость от це́нтра** үҙәктән алыҫлыҡ

ОТДАЛЁННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **отдали́ть** **2.** *прил.* алыҫ, йыраҡ, алыҫтағы, йыраҡтағы; **отдалённые райо́ны** алыҫ районлар **3.** *прил.* бик күп ваҡыттар элек, элекке замандарҙа; **в отдалённые времена́** элекке (үткән) замандарҙа **4.** *прил.* (*не имеющий прямой связи*) (туранан-тура) ҡағылышы булмаған, ситләшкән, алыҫ; **не име́ть отдалённого отноше́ния** туранан-тура ҡағылышы булмау; **отдалённое родство́** алыҫ туғанлыҡ **5.** *прил.* (*безразличный*) һалҡын; **отдалённый взгляд** һалҡын ҡараш

ОТДАЛИ́ТЬ *сов. кого-что* **1.** *от кого-чего* алыҫайтыу, алыҫлаштырыу, йыраҡлаштырыу, йырағайтыу; **отдали́ть предме́т от фотоаппара́та** предметты фотоаппараттан йырағайтыу **2.** кисектереү, һуңғараҡ күсереү; **отдали́ть встре́чу** осрашыуҙың ваҡытын кисектереү **3.** ситләштереү; **отдали́ть родны́х друг от дру́га** туғандарҙы бер-береһенән ситләштереү

ОТДАЛИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** *от кого-чего* алыҫайыу, алыҫлашыу, йыраҡлашыу, йырағайыу; **ло́дка отдали́лась от бе́рега** кәмә ярҙан алыҫлашты **2.** *от чего*; *перен.* ситкә китеү, ситләшеү; **отдали́ться от те́мы** теманан ситкә китеү **3.** *от кого* ситләшеү; **отдали́ться от соку́рсников** курсташтарҙан ситләшеү

ОТДАЛЯ́ТЬ *несов. см.* **отдали́ть**

ОТДАЛЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **отдали́ться** **2.** *страд. от* **отдаля́ть**

ОТДА́РИВАТЬ *несов. см.* **отдари́ть**

ОТДАРИ́ТЬ *сов. кого-что*; *разг.* бүләккә ҡаршы бүләк биреү, яуап итеп бүләк биреү

ОТДА́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что* ҡайтарыу, кире (ҡайтарып) биреү; **отда́ть кни́ги в библиоте́ку** китаптарҙы китапханаға ҡайтарып биреү (тапшырыу); **отда́ть долг** бурысты ҡайтарыу **2.** *кого-что* биреү, тапшырыу; **отда́ть визи́тную ка́рточку** визит карточкаһын тапшырыу; **отда́ть зе́млю в аре́нду** ерҙе ҡуртымға биреү **3.** *перен.* сарыф итеү, тотоноу, биреү, бағышлау; **отда́ть си́лы на воспита́ние дете́й** көстө балалар тәрбиәләүгә бағышлау **4.** *что, кому* биреү, ҡалдырыу; **отда́ть го́род неприя́телю** ҡаланы дошманға ҡалдырыу **5.** *кого, кому, за кого* (*выдать замуж*) кейәүгә биреү **6.** *кого-что*; *разг.* (*продать*) биреү, һатыу, һатып ебәреү; **отда́ть това́р дёшево** тауарҙы арзанға һатыу **7.** *что* биреү; **отда́ть прика́з** бойороҡ биреү **8.** *без доп.* (*об оружии*) һуғыу, тибеү, бәреү, ҡаҡлыҡтырыу; **ружьё о́тдало в плечо́** мылтыҡ иңбашҡа һуҡты **9.** *без доп. безл.* (*отозваться болью*) ауыртыу, бәреү, ауыртып китеү; **о́тдало в спи́ну** арҡа ауыртып китте; **о́тдало в го́лову** ауыртыу башҡа бәрҙе **10.** *что*; *мор.* (*отвязать*) сисеү, сисеп ебәреү, ысҡындырыу, төшөрөү, һалыу, ташлау; **отда́ть концы́** бауҙы сисеү (*теплоход бәйләгән бауҙы*); **отда́ть я́корь** якорь ташлау **11.** *без доп.*; *прост.* ситкә китеү, артҡа (сиктереү) сигеү; **отда́ть маши́ну наза́д** машинаны артҡа сиктереү ♦ **отда́ть до́лжное** *кому-чему* баһалап еткереү; **отда́ть после́дний долг** һуңғы мәртәбә хушлашыу (*ерләүҙә ҡатнашыу*); **отда́ть бо́гу ду́шу** *уст.* үлеү, гүр эйәһе булыу; **отда́ть под суд** *кого* судҡа биреү

ОТДА́ТЬСЯ *сов.* **1.** *кому-чему, на что* биреләү, буйһоноу; **отда́ться в распоряже́ние** *чьё-л.* *кемдеңдер* бойороғона буйһоноу; **отда́ться воспомина́ниям** иҫтәлектәргә биреләү **2.** *кому-чему* (*посвятить себя*) биреләү, бағышлау; **отда́ться обще́ственной жи́зни** йәмәғәт эшенә биреләү **3.** *кому* (*о женщине*) биреләү, енси мөнәсәбәткә инеү **4.** (*о звуке*) яңғырау, яңғырап китеү, ишетелеү; **го́лос отда́лся в глухо́м лесу́** тын урманда тауыш яңғырап китте **5.** *в ком-чём* (*вызвать какое-л. ответное чувство*) сағылыу, сағылыш табыу

ОТДА́ЧА *ж* **1.** *см.* **отда́ть** 1—9; **2.** *спорт.* (*ответный удар*) кире һуғыу (бәреү) **3.** *воен.* (*при выстреле*) тибеү, бәреү, ҡаҡлығыу **4.** *уст.* (*коэффициент полезного действия*) файҙалы эш коэффициенты **5.** *перен.* (яҡшы, ҙур) һөҙөмтәләр, һөҙөмтәле; **рабо́тать с по́лной отда́чей** ҙур һөҙөмтәләр менән эшләү, яҡшы (һөҙөмтәле) эшләү

ОТДВИЖНО́Й, -ая, -ое шыуҙырма, шыуҙырмалы; **отдвижно́й засо́в** шыуҙырмалы бик

ОТДЕЖУ́РИТЬ *сов.* **1.** *что* (*промежуток времени*) дежурҙа булыу (тороу), дежур итеү; **отдежу́рить ночь** төндә дежурҙа булыу **2.** (*окончить дежурство*) дежур итеп бөтөү, дежурлыҡты тамамлау

ОТДЕ́Л *м*; *в разн. знач.* бүлек; **отде́л сати́ры и ю́мора** сатира һәм юмор бүлеге; **отде́л снабже́ния** тәьмин итеү бүлеге; **отде́л ка́дров** кадрҙар бүлеге

ОТДЕ́ЛАТЬ *сов.* **1.** *что* (*придать законченный вид*) эшен бөтөрөү (теүәлләү), еренә еткереү; **отде́лать по́весть** повестың эшен бөтөрөү **2.** *что* (*подновить, ремонтируя*) яңыртыу, ремонтлау; **отде́лать дом** өйҙө яңыртыу **3.** *что, чем* (*украсить*) матурлау, биҙәкләү; **отде́лать пла́тье кружева́ми** күлдәкте селтәр менән биҙәкләү **4.** *что*; *прост.* (*испачкать, испортить*) бысратыу, боҙоу, эштән сығарыу **5.** *кого*; *прост.* (*выругать, избить*) әрләү, туҡмау, кәрәген биреү

ОТДЕ́ЛАТЬСЯ *сов.*; *разг.* **1.** *от кого-чего* ҡотолоу; **отде́латься от заня́тий** дәрестәрҙән ҡотолоу **2.** *чем* сикләнеү; **отде́латься обеща́нием** вәғәҙә менән сикләнеү **3.** *чем* ҡотолоу; **дёшево отде́латься** еңел ҡотолоу

ОТДЕЛЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **отдели́ть, отдели́ться — отделя́ться** **2.** *обычно мн.* **отделе́ния** бүлендек; **гно́йные отделе́ния** эренле бүлендек **3.** (*обособленная часть помещения, вместилища*) бүлмә, бүлкәт; **отделе́ние ваго́на** вагондың бүлмәһе; **отделе́ния я́щика** йәшниктең бүлкәттәре **4.** (*часть учреждения*) бүлек, бүлексә; **хирурги́ческое отделе́ние больни́цы** хәстәхананың хирургия бүлеге; **отделе́ние совхо́за** совхоздың бүлексәһе **5.** (*часть концерта, вечера*) бүлек **6.** *воен.* (*воинское подразделение*) бүлек, отделение; **стрелко́вое отделе́ние** уҡсылар отделениеһы; **команди́р отделе́ния** бүлек командиры

ОТДЕЛИ́МЫЙ, -ая, -ое бүленмәле, бүленә торған

ОТДЕЛИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое бүлеү ...ы, бүлә торған; **отдели́тельная ли́ния** бүлеү һыҙығы

ОТДЕЛИ́ТЬ *сов.* **1.** *что* айырыу, бүлеү, айырып (бүлеп, һыҙырып) алыу; **отдели́ть кору́ от ствола́** ағас ҡайырыһын олононан айырып алыу **2.** *что* (*распознать, отличить*) айырыу, айыра белеү, таныу, таный белеү; **отдели́ть пра́вду от лжи** дөрөҫлөктө ялғандан айыра белеү **3.** *кого-что* (*отграничить, обособить*) айырыу, бүлеү, айырып (бүлеп) ҡуйыу, сикләү, уратыу; **отдели́ть сад забо́ром** баҡсаны ҡойма менән уратыу **4.** *что* (*выделить*) бүлеү, бүлеп биреү; **отдели́ть садо́вый уча́сток** баҡса участкаһы бүлеп биреү **5.** *кого*; *уст.* башҡа сығарыу; **отдели́ть сы́на** улды башҡа сығарыу

ОТДЕЛИ́ТЬСЯ *сов. от кого-чего* **1.** айырылыу, айырылып сығыу, бүленеү, аҡтарылыу, аҡтарылып сығыу, ҡубыу, ҡубып сығыу; **кора́ отдели́лась от ствола́** ҡабыҡ олондан ҡупҡан; **отдели́ться от толпы́** халыҡ төркөмөнән айырылып сығыу **2.** *уст.* (*обособиться*) айырылыу, бүленеү, башҡа сығыу

ОТДЕ́ЛКА *ж* **1.** *см.* **отде́лать** 1—3, **отде́лывать** **2.** (*то, что служит украшением*) биҙәү,

биҙәк; **бро́шка с золото́й отде́лкой** алтын биҙәүле брошка

ОТДЕ́ЛОЧНЫЙ, -ая, -ое эшкәртеү ...ы, биҙәкләү ...ы; **отде́лочные рабо́ты** биҙәкләү эштәре; **отде́лочный цех** эшкәртеү цехы

ОТДЕ́ЛЫВАТЬ *несов. см.* **отде́лать**

ОТДЕ́ЛЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **отде́латься 2.** *страд. от* **отде́лывать**

ОТДЕ́ЛЬНО *нареч.* башҡа, айырым; **он живёт отде́льно от родны́х** ул туғандарынан айырым йәшәй

ОТДЕ́ЛЬНОСТЬ: в отде́льности; **по отде́льности** айырым, айырым рәүештә

ОТДЕ́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** айырым, үҙенә башҡа; **отде́льная кварти́ра** айырым фатир **2.** ҡайһы бер, айырым; **отде́льные ли́ца** ҡайһы бер кешеләр

ОТДЕЛЯ́ТЬ *несов.* **1.** *см.* **отдели́ть 2.** *что, от чего* (*служить границей*) айырып (бүлеп) тороу, сикләү; **река́ отделя́ет по́ле от дере́вни** йылға баҫыуҙы ауылдан айырып тора

ОТДЕЛЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **отдели́ться 2.** *страд. от* **отделя́ть**

ОТДЁРГИВАТЬ *несов. см.* **отдёрнуть**

ОТДЁРНУТЬ *сов. что* тартыу, тартып алыу (асыу); **отдёрнуть занаве́ску** пәрҙәне тартып асыу; **отдёрнуть ру́ку** ҡулды тартып алыу

ОТДИРА́ТЬ *несов. см.* **отодра́ть** 1

ОТДИРА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **отодра́ться 2.** *страд. от* **отдира́ть**

ОТДОИ́ТЬ *сов.* **1.** *кого* и *без доп.* (*кончить доить*) һауып бөтөрөү **2.** *что, чего* (*подоить немного*) һауып алыу, бер аҙ һауып алыу; **отдои́ть стака́н молока́** бер стакан һөт һауып алыу

ОТДОХНУ́ТЬ *сов.* ял итеү, ял итеп алыу; **сесть отдохну́ть** ял итергә ултырыу ♦ **отдохну́ть душо́й (се́рдцем)** күңел (йән) тыныслығы табыу

ОТДУБА́СИТЬ *сов. кого*; *прост.* дөмбәҫләү, дөмбәҫләп ташлау

ОТДУВА́ТЬСЯ *несов.* **1.** (*тяжело дышать*) ауыр һулыш алыу, ауыр һулау **2.** *прост.* (*нести всю ответственность*) яуап биреү, ауырлығын күтәреү

ОТДУ́ШИНА *ж* **1.** еллек, төнлөк, төтөн юллығы; **отду́шина в пе́чи** мейес төнлөгө **2.** *перен.* йыуаныс, йыуаныу; **найти́ себе́ отду́шину** үҙеңә йыуаныс табыу

О́ТДЫХ *м* ял; **ле́тний о́тдых** йәйге ял; **дом о́тдыха** ял йорто ♦ **без о́тдыха** туҡтауһыҙ, ялһыҙ; **ни о́тдыху, ни сро́ку не дава́ть** *кому* тынғылыҡ бирмәү

ОТДЫХА́ТЬ *несов. см.* **отдохну́ть**

ОТДЫХА́ЮЩИЙ, -ая, -ее **1.** *прич. от* **отдыха́ть 2.** *в знач. сущ.* **отдыха́ющий** *м* и **отдыха́ющая** *ж* ял итеүсе

ОТДЫША́ТЬСЯ *сов.* **1.** бер аҙ тын алыу, (*арығандан һуң*) тигеҙ һулай башлау; **отдыша́ться по́сле бе́га** йүгергәндән һуң тигеҙ һулай башлау **2.** *перен., прост.* ауырыуҙан арыныу, шәбәйеү

ОТЁК *м* шеш, шешенеү, елһенеү; **отёк ног** аяҡтар шешенеү

ОТЕКА́ТЬ *несов. см.* **оте́чь**

ОТЁЛ *м* быҙаулау

ОТЕЛИ́ТЬСЯ *сов.* быҙаулау

ОТЕ́ЛЬ *м* отель, ҡунаҡхана

ОТЕПЛИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое йылыта торған, йылытыу ...ы; **отепли́тельные прибо́ры** йылытыу приборҙары

ОТЕПЛИ́ТЬ *сов. что* йылытыу; **отепли́ть зда́ние** бинаны йылытыу

ОТЕПЛЯ́ТЬ *несов. см.* **отепли́ть**

ОТЕРЕ́ТЬ *сов. что* һөртөү, һөртөп алыу; **отере́ть слёзы** күҙ йәштәрен һөртөү

ОТЕРЕ́ТЬСЯ *сов.* һөртөнөү

ОТЕСА́ТЬ *сов. см.* **обтеса́ть**

ОТЁСЫВАТЬ *несов. см.* **отеса́ть**

ОТЕ́Ц *м* **1.** ата, атай **2.** *мн.* **отцы́** (*предки*) ата-бабалар **3.** *книжн.* (*основоположник*) ата, нигеҙ һалыусы **4.** *разг.* (*обращение*) бабай

ОТЕ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое атайҙарса; **оте́ческая забо́та** атайҙарса хәстәрлек

ОТЕ́ЧЕСТВЕННЫЙ, -ая, -ое ватан ...ы, тыуған ил ...ы, илдә етештерелгән; **оте́чественные това́ры** тыуған ил тауарҙары ♦ **оте́чественная война́** ватан һуғышы; **Вели́кая Оте́чественная война́** Бөйөк Ватан һуғышы

ОТЕ́ЧЕСТВО *с*; *высок.* Ватан, Тыуған ил

ОТЁЧНЫЙ, -ая, -ое шешенгән, елһенгән; **отёчное лицо́** елһенгән йөҙ

ОТЕ́ЧЬ *сов.* **1.** шешеү, шешенеү, елһенеү; **но́ги отекли́** аяҡтар шешенде **2.** (*о свече*) ireп ағып төшөү

ОТЖА́ТЬ I *сов.* **1.** *что* һығыу, һығып сығарыу (бөтөрөү); **отжа́ть сок из морко́ви** кишерҙең һутын һығып сығарыу; **отжа́ть бельё** кер һығыу **2.** *кого-что*; *разг.* (*оттеснить*) сигенергә мәжбүр итеү, ҡыҫырыҡлау, ҡыҫырыҡлап сығарыу **3.** *что*; *спец.* этәреп сығарыу; **отжа́ть кла́пан во́здухом** клапанды һауа менән этәреп сығарыу

ОТЖА́ТЬ II *сов. что* (*закончить жатву*) урып бөтөрөү (бөтөү), ураҡты тамамлау; **отжа́ть рожь** арышты урып бөтөрөү

ОТЖЕ́ЧЬ *сов. что*; *тех.* (*произвести отжиг*) яндырыу, яндырып сыныҡтырыу; **отже́чь сталь** ҡоросто яндырып сыныҡтырыу

ОТЖИВА́ТЬ *несов. см.* **отжи́ть**

ОТЖИ́ВШИЙ, -ая, -ее **1.** *прич. от* **отжи́ть 2.** *прил.* йәшен йәшәгән; **отжи́вший стари́к** йәшен йәшәгән ҡарт **3.** *прил.*; *перен.* (*охладевший*) һыуынған, тойғоларын юғалтҡан; **отжи́вшее се́рдце** тойғоларын юғалтҡан йөрәк **4.** *прил.* (*устарелый*) иҫкергән, иҫке; **отжи́вшие взгля́ды** иҫкергән ҡараштар

О́ТЖИГ *м*; *тех.* ҡыҙҙырыу, яндырыу; **о́тжиг ста́ли** ҡоросто яндырыу

ОТЖИГА́ТЬ *несов. см.* **отже́чь**

О́ТЖИМ *м см.* **отжима́ть**

ОТЖИМА́ТЬ *несов. см.* **отжа́ть** I 1, 3

ОТЖИ́МКА *ж см.* **отжа́ть** I 1, 3; **отжи́мка со́ка** һут һығыу

ОТЖИ́ТЬ *сов.* **1.** *что* үҙ ғүмерен йәшәү, көнө бөтөү; **отжи́ть свой век** үҙ ғүмерен йәшәү **2.** *перен.* юғалыу, юҡҡа сығыу; **все чу́вства отжи́ли** бөтә тойғолар юҡҡа сыҡты **3.** (*устареть*) иҫкереү, ҡулланыуҙан сығыу; **э́тот обы́чай о́тжил** был йола иҫкергән

ОТЗВА́НИВАТЬ *несов. см.* **отзвони́ть**

ОТЗВЕНЕ́ТЬ *сов.* **1.** (*прозвенеть*) шылтырау; **колоко́льчик отзвене́л** ҡыңғырау шылтыраны **2.** (*перестать звенеть*) шылтырап туҡтау (тыныу)

ОТЗВОНИ́ТЬ *сов.* **1.** *что* (*прозвонить*) шылтырау, һуғыу **2.** (*перестать звонить*) шылтырап (һуғып) туҡтау

О́ТЗВУК *м* **1.** (*эхо*) шаңдау, яңғыраҡ, ҡайтауаз **2.** *чего* (*звук, доносящийся издалека*) яңғырау, тауыш; **о́тзвуки взры́вов** шартлауҙар яңғырауы **3.** *перен.* (*ответное чувство*) яуап тойғоһо, теләктәшлек **4.** *чего*; *перен.* тәьҫир, эҙ, сағылыш, ҡалдыҡ; **о́тзвуки стари́нных леге́нд** боронғо риүәйәттәр сағылышы

ОТЗВУЧА́ТЬ *сов.* яңғырап туҡтау, тыныу, тынып ҡалыу

ОТЗОВИ́ЗМ *м*; *полит.* отзовизм (*1905—07 йй. революциянан һуң РСДРП сафтарында барлыҡҡа килгән оппортунистик ағым*)

ОТЗОВИ́СТ *м*; *полит.* отзовист (*отзовизм яҡлы кеше*)

ОТЗО́Л *м*; *спец.* **1.** *см.* **отзоли́ть** **2.** (*известковый раствор*) һелте

ОТЗОЛИ́ТЬ *сов. что*; *спец.* һелтеләү, (тирене) эҙбиз ҡатыш һелте менән эшкәртеү

ОТЗО́ЛКА *ж*; *спец. см.* **отзоли́ть**

ОТЗО́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое *спец.* һелте ...ы, һелтеләү ...ы; **отзо́льный чан** һелте киҫмәге

О́ТЗЫВ *м* **1.** *см.* **отозва́ть** **2.** (*отклик*) яуап **3.** (*оценка, рецензия*) баһа, баһалама; **о́тзыв о кни́ге** китапҡа баһалама **4.** *воен.* (*ответ на пароль*) отзыв, паролгә яуап

ОТЗЫВА́ТЬ *несов. см.* **отозва́ть**

ОТЗЫВА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **отозва́ться** **2.** *страд. от* **отзыва́ть**

ОТЗЫВНО́Й, -ая, -ое *офиц.* саҡыртып алыу ...ы, саҡырып кире ҡайтарыу ...ы; **отзывны́е гра́моты** саҡырып ҡайтарыу ҡағыҙҙары

ОТЗЫ́ВЧИВОСТЬ *ж* ярҙамсыллыҡ, кеше хәленә инеүсәнлек

ОТЗЫ́ВЧИВЫЙ, -ая, -ое ярҙамсыл, кеше хәленә инеүсән; **отзы́вчивый челове́к** ярҙамсыл кеше

ОТИРА́ТЬ *несов. см.* **отере́ть**

ОТИРА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **отере́ться** **2.** *страд. от* **отира́ть**

ОТКА́З *м* **1.** *см.* **отказа́ть**, **отказа́ться** **2.** (*отрицательный ответ*) кире яуап, риза булмау, кире ҡағыу; **получи́ть отка́з** кире яуап алыу ♦ **де́йствовать (рабо́тать) без отка́за** тотҡарһыҙ (шыма, яҡшы) эшләү; **до отка́за** шығырым (тулы)

ОТКАЗА́ТЬ *сов.* **1.** *кому, в чём* кире ҡағыу, үтенесте үтәмәү, ризалашмау, риза булмау, баш тартыу; **отказа́ть в про́сьбе** үтенесте кире ҡағыу; **отказа́ть в по́мощи** ярҙам итеүҙән баш тартыу **2.** *кому, в чём* мәхрүм итеү, инҡар итеү, барлығын күрмәү; **отказа́ть себе́ в са́мом необходи́мом** үҙеңде иң кәрәкле нәмәләрҙән мәхрүм итеү; **ему́ нельзя́ отказа́ть в тала́нте** уның талантын инҡар итеп булмай **3.** *разг.* (*перестать действовать*) туҡталыу, эшләүҙән туҡтау, эшләмәй (башлау); **мото́р отказа́л** мотор эшләмәй башланы **4.** *разг.* (*перестать служить — о частях тела, органах чувств и т.п.*) йөрөмәү, күрмәү, туҡтау, эшләмәү; **но́ги отказа́ли** аяҡтар йөрөмәй; **глаза́ отказа́ли** күҙҙәр күрмәй ♦ **не откажи́(те)** *в чём* и *с неопр.* зинһар, зинһар өсөн

ОТКАЗА́ТЬСЯ *сов.* **1.** *от чего* и *с неопр.* ризалашмау, теләмәү; **отказа́ться вы́полнить про́сьбу** һорауҙы үтәргә теләмәү; **отказа́ться от упла́ты нало́га** һалым түләргә теләмәү **2.** (*не принять, отвергнуть*) баш тартыу, кире ҡағыу, ҡабул итмәү, кире ҡайтыу (ҡайтауыллау), кире уйлау, дүнеү; **отказа́ться от насле́дства** мираҫтан баш тартыу **3.** *с неопр.* (*перестать действовать — о частях тела, органах чувств и т.п.*) йөрөмәй (күрмәй, туҡтай, сыҡмай, эшләмәй) башлау; **го́лос отказа́лся служи́ть** тауышы сыҡмай башланы; **ру́ки отказа́лись слу́шаться** ҡулдары йөрөмәй башланы **4.** *с неопр.* (*перестать действовать — о механизмах*) эшләмәй башлау, туҡтау, ватылыу, боҙолоу; **часы́ отказа́лись де́йствовать** сәғәт туҡтаны ♦ **не откажу́сь (не отказа́лся бы)** *с неопр.* ҡаршы түгел, әҙермен, баш тартмайым

ОТКА́ЗЫВАТЬ *несов. см.* **отказа́ть**

ОТКА́ЗЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **отказа́ться** **2.** *прост.* (*не признаваться в чём-л., отпираться*) таныу

ОТКА́ЛЫВАТЬ I *несов. см.* **отколо́ть** I

ОТКА́ЛЫВАТЬ II *несов. см.* **отколо́ть** II

ОТКА́ЛЫВАТЬСЯ I *несов.* **1.** *см.* **отколо́ться** I; **2.** *страд. от* **отка́лывать** I

ОТКА́ЛЫВАТЬСЯ II *несов.* **1.** *см.* **отколо́ться** II; **2.** *страд. от* **отка́лывать** II

ОТКА́ПЫВАТЬ *несов. см.* **откопа́ть**

ОТКА́РМЛИВАНИЕ *с см.* **отка́рмливать**

ОТКА́РМЛИВАТЬ *несов. см.* **откорми́ть**

ОТКА́Т *м* **1.** *см.* **откати́ть — отка́тывать, откати́ться** **2.** *воен.* кире биреү (тибеү), артҡа сигеү (*атҡандан һуң көбәктең йә туптың артҡа тибеүе*)

ОТКАТА́ТЬ *сов. что*; *разг.* тәгәрләтеү, тәгәрләтеп бөтөрөү; **отката́ть бельё** керҙе тәгәрләтеү

ОТКАТИ́ТЬ *сов.* **1.** *что* тәгәрләтеү, тәгәрләтеп ҡуйыу (ебәреү), этеү, этеп ҡуҙғатыу (ебәреү); **откати́ть бревно́** бүрәнәне тәгәрләтеп ебәреү **2.** *разг.* (*быстро отъехать*) шәп итеп сығып китеү

ОТКАТИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** тәгәрләү, тәгәрләп китеү, ситкә тәгәрләү; **колесо́ откати́лось** тәгәрмәс тәгәрләп китте **2.** *перен.* сигенеү; **враг откати́лся** дошман сигенде

ОТКА́ТКА *ж* **1.** *см.* **откати́ть**, **откати́ться** **2.** *горн.* (ҡаҙылманы тышҡа) сығарыу, юғары мендереү (күтәреү); **отка́тка угля́ из ша́хты** шахтанан күмер сығарыу

ОТКА́ТЧИК *м*; *горн.* откатчик, (күмер, мәғдән) ташыусы

ОТКА́ТЫВАТЬ *несов. см.* **откати́ть**

ОТКА́ТЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **откати́ться** **2.** *страд. от* **отка́тывать**

ОТКАЧА́ТЬ *сов.* **1.** *что* һурҙырыу, һурҙырып сығарыу; **откача́ть во́ду** һыуҙы һурҙырып сығарыу **2.** *кого* һушына килтереү (*յаһалма һулыш менән*)

ОТКА́ЧИВАНИЕ *с см.* **отка́чивать**; **отка́чивание во́здуха** һауаны һурҙырып сығарыу

ОТКА́ЧИВАТЬ *несов. см.* **откача́ть**

ОТКА́ЧКА *ж*; *разг. см.* **откача́ть** 1 — **отка́чивать**

ОТКАЧНУ́ТЬ *сов. кого-что*; *разг.* ҡуҙғатып (сайҡалдырып, һелкетеп) ебәреү

ОТКАЧНУ́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* һелкенеп тайпылыу, сайҡалып (ҡуҙғалып) китеү

ОТКА́ШЛИВАТЬ *несов. см.* **отка́шлянуть**

ОТКА́ШЛИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **отка́шляться** **2.** *страд. от* **отка́шливать**

ОТКА́ШЛЯНУТЬ *сов. что* йүткереү, йүткереп сығарыу (*тамаҡҡа ултырған ҡаҡырыҡты һ.б.*)

ОТКА́ШЛЯТЬСЯ *сов.* **1.** йүткереү, йүткереп (ҡаҡырыҡты) сығарыу **2.** (*прочистить горло перед тем, как говорить, петь*) тамаҡ ҡырып алыу (ҡуйыу)

ОТКИДА́ТЬ *сов. что* алып ташлау; **откида́ть снег** ҡарҙы алып ташлау

ОТКИДНО́Й, -ая, -ое асылмалы, ҡайтармалы, күтәреп ҡуйыла торған, күтәрмәле; **откидно́е сиде́нье** күтәреп ҡуйыла торған ултырғыс

ОТКИ́ДЫВАТЬ *несов. см.* **откида́ть**, **отки́нуть**

ОТКИ́ДЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **отки́нуться** **2.** *страд. от* **отки́дывать**

ОТКИ́НУТЬ *сов.* **1.** *кого-что* (*отбросить*) ситкә алып ташлау, алып ырғытыу; **отки́нуть ка́мень** ташты ситкә алып ташлау **2.** *перен.* (*преодолеть*) баш тартыу, алып ташлау; **отки́нуть гру́стные мы́сли** күңелһеҙ уйҙарҙан баш тартыу **3.** *что* төшөрөү, ҡайтарыу, күтәреү, асыу, асып ҡуйыу; **отки́нуть воротни́к шу́бы** тундың яғаһын төшөрөү; **отки́нуть кры́шку роя́ля** рояль ҡапҡасын асып ҡуйыу **4.** *что* (*запрокинуть*) артҡа ташлау; **отки́нуть го́лову** башты артҡа ташлау

ОТКИ́НУТЬСЯ *сов.* **1.** асылыу; **люк отки́нулся** люк асылды **2.** артҡа ташланыу (һөйәлеү); **отки́нуться на спи́нку сту́ла** ултырғыстың артына һөйәлеү

ОТКЛА́ДЫВАТЬ *несов. см.* **отложи́ть**

ОТКЛА́НИВАТЬСЯ *несов. см.* **откла́няться**

ОТКЛА́НЯТЬСЯ *сов.*; *уст.* хушлашыу, һаубуллашыу

ОТКЛЕ́ИВАТЬ *несов. см.* **откле́ить**

ОТКЛЕ́ИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **откле́иться** **2.** *страд. от* **откле́ивать**

ОТКЛЕ́ИТЬ *сов. что* һыҙырыу, ҡуптарыу, ҡуптарып алыу; **откле́ить ма́рку** марканы ҡуптарып алыу

ОТКЛЕ́ИТЬСЯ *сов.* ҡубыу, ҡубып сығыу, ҡубып төшөү

ОТКЛЕПА́ТЬ *сов. что* сүкеп төшөрөү (алыу), ҡуптарып төшөрөү (алыу)

ОТКЛЁПЫВАТЬ *несов. см.* **отклепа́ть**

О́ТКЛИК *м* **1.** (*ответ на зов*) яуап, яуап биреү (ҡайтарыу), тауыш биреү, өндәшеү **2.** *перен.* мөнәсәбәт, тәьҫир, эҙ; **душе́вный о́тклик** эскерһеҙ мөнәсәбәт **3.** *обычно мн.* **о́тклики** баһа, баһа биреү, баһалау; **о́тклики на статью́** мәҡәләгә баһа

ОТКЛИКА́ТЬСЯ *несов. см.* **откли́кнуться**

ОТКЛИ́КНУТЬСЯ *сов.* **1.** яуап биреү (ҡайтарыу), тауыш биреү; **откли́кнуться на зов** саҡырыуға тауыш биреү **2.** *на что* фекер әйтеү, ҡараш белдереү; **откли́кнуться на собы́тия** ваҡиғаларға ҡарата фекер әйтеү

ОТКЛОНЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **отклони́ть** — **отклоня́ть**, **отклони́ться** — **отклоня́ться** **2.** ситкә китеү, тайпылыу, тайпылыш; **отклоне́ние от но́рмы** норманан тайпылыш

ОТКЛОНИ́ТЬ *сов. что* **1.** (*отвести в сторону*) ауыштырыу, урынынан ҡуҙғатыу (күсереү); **отклони́ть ма́ятник** маятникты бер яҡҡа ауыштырыу **2.** *кого*, *от чего*; *перен.* (*удержать, заставить отказаться*) тыйыу, тотоп ҡалыу **3.** *что*; *перен.* (*отвергнуть*) кире ҡағыу, ҡабул итмәү; **отклони́ть про́сьбу** үтенесте кире ҡағыу

ОТКЛОНИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** (*сдвинуться в сторону*) ауышыу, ҡуҙғалыу **2.** (*уклониться*) янтайыу, тайпылыу, тайшаныу; **отклони́ться от уда́ра** һуғыуҙан янтайыу **3.** *перен.* ситкә китеү (сығыу); **отклони́ться от те́мы** теманан ситкә сығыу

ОТКЛОНЯ́ТЬ *несов. см.* **отклони́ть**

ОТКЛОНЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **отклони́ться** **2.** *страд.* **отклоня́ть**

ОТКЛЮЧА́ТЬ *несов. см.* **отключи́ть**

ОТКЛЮЧИ́ТЬ *сов. что* өҙөү, айырыу; **отключи́ть телефо́н** телефонды өҙөү

ОТКОВА́ТЬ *сов. что* **1.** (*изготовить ковкой*) сүкеп яһау (эшләү) **2.** (*отбить*) һуғып төшөрөү, сүкеп алыу, сүкеп алып ташлау; **отковáть подкóву** дағаны сүкеп алып ташлау

ОТКО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **отковáть**

ОТКОВЫ́РИВАТЬ *несов. см.* **отковыря́ть**

ОТКОВЫРНУ́ТЬ *сов. см.* **отковы́ривать**

ОТКОВЫРЯ́ТЬ *сов. что*; *разг.* соҡоп (ҡуптарып) сығарыу, ҡуптарыу; **отковыря́ть штукату́рку** штукатурканы ҡуптарып сығарыу

ОТКОЗЫРЯ́ТЬ I *сов.*; *карт.* уйын кәрт менән баҫыу

ОТКОЗЫРЯ́ТЬ II *сов. кому*; *разг.* (*в знак приветствия*) честь биреү, ҡулды козырёкка ҡуйыу (*сәләмләү*)

ОТКОЛОТИ́ТЬ *сов.*; *разг.* **1.** *что* (*отбить*) һуҡҡылап ҡуптарып (аҡтарып) алыу, һуҡҡылап асыу; **отколоти́ть дóску** таҡтаны һуҡҡылап ҡуптарып алыу **2.** *кого* (*избить*) туҡмау, туҡмап ташлау

ОТКОЛО́ТЬ I *сов.* **1.** (*отделить от целого*) ватып (китеп) алыу, ярып алыу; **отколóть кусóчек сáхару** бер киҫәк шәкәр ватып алыу **2.** *кого*; *перен.* айырып алыу; **отколóть корóву от стáда** һыйырҙы көтөүҙән айырып алыу **3.** *что*; *прост.* әйтеп ташлау, эшләп ташлау; **отколóть словцó** һүҙ әйтеп ташлау

ОТКОЛО́ТЬ II *сов. что* ысҡындырыу; **отколóть бант** бантты ысҡындырыу

ОТКОЛО́ТЬСЯ I *сов.* **1.** (*отделиться, отпасть*) ватылып (һынып) төшөү, кителеп төшөү; **льди́на отколóлась** боҙ ватылып төштө **2.** *перен.* (*порвать связь*) айырылыу, бәйләнеште өҙөү; **отколóться от друзéй** дуҫтарҙан айырылыу

ОТКОЛО́ТЬСЯ II *сов.* ысҡыныу; **булáвка отколóлась** төйрәүес ысҡынған

ОТКОМАНДИРОВА́ТЬ *сов. кого-что* командировкаға ебәреү

ОТКОМАНДИРО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **откомандировáть**

ОТКОПА́ТЬ *сов. кого-что* **1.** (*копая, извлечь*) ҡаҙып алыу (сығарыу) **2.** *что*; *перен.*, *разг.* (*найти*) табыу, эҙләп табыу, (соҡоп) килтереп сығарыу; **откопáть рéдкую кни́гу** һирәк осрай торған китапты табыу

ОТКО́РМ *м*; *с.-х. см.* **откорми́ть**; **откóрм свинéй** сусҡаларҙы һимертеү

ОТКОРМИ́ТЬ *сов. кого* һимертеү, һуғымға ашатыу, көрәйтеү

ОТКО́РМЛЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **откорми́ть 2.** *прил.* һимертелгән, һимеҙ, көр; **откóрмленная корóва** көр һыйыр

ОТКО́РМОЧНЫЙ, -ая, -ое *с.-х.* һимертә торған, һимертеү ...ы; **откóрмочная бáза** һимертеү базаһы

ОТКОРРЕКТИ́РОВАТЬ *сов. что* төҙәтеү, төҙәтмәләр индереү

ОТКО́С *м* **1.** (*склон*) һөҙәк бит; **откóс холмá** ҡалҡыулыҡтың һөҙәк бите **2.** (*на железной дороге*) юл өйөмө, откос, яр аҫты; **пусти́ть пóезд под откóс** поезды яр аҫтына ебәреү **3.** *спец.* терәү, таяу

ОТКОЧЕВА́ТЬ *сов.* күсенеп (күсеп) китеү

ОТКОЧЁВЫВАТЬ *несов. см.* **откочевáть**

ОТКРЕПИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое теркәүҙән төшөрөү ...ы; **открепи́тельный талóн** теркәүҙән төшөрөү талоны

ОТКРЕПИ́ТЬ *сов.* **1.** *что* (*отделить что-л. прикреплённое*) сисеү, айырыу, сисеп (айырып) алыу; **открепи́ть лóдку** кәмәне сисеп алыу **2.** *кого* (*снять с учёта*) теркәүҙән төшөрөү

ОТКРЕПИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** *разг.* сиселеү, айырылыу **2.** теркәүҙән төшөү

ОТКРЕПЛЕ́НИЕ *с см.* **открепи́ть** — **открепля́ть**, **открепи́ться** — **открепля́ться**

ОТКРЕПЛЯ́ТЬ *несов. см.* **открепи́ть**

ОТКРЕПЛЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **открепи́ться 2.** *страд. от* **открепля́ть**

ОТКРЕ́ЩИВАТЬСЯ *несов. от кого-чего*; *разг.* (*всячески отказываться*) ситтә ҡалырға (ҡотолорға) тырышыу, баш тартыу

ОТКРОВЕ́НИЕ *с* **1.** асыш, яңылыҡ, яңылыҡ асыу **2.** асылына төшөнөү **3.** асыҡтан-асыҡ әйтеү, сер сисеү

ОТКРОВЕ́ННИЧАТЬ *несов.*; *разг.* сер асыу (сисеү), асыҡтан-асыҡ (туп-тура) һөйләшеү

ОТКРОВЕ́ННОСТЬ *ж* асыҡлыҡ, саф күңеллелек, эскерһеҙлек; **вы́звать на откровéнность** асыҡтан-асыҡ һөйләшергә (асыҡлыҡҡа) саҡырыу

ОТКРОВЕ́ННЫЙ, -ая, -ое **1.** (*искренний*) саф (ысын) күңелдән, эскерһеҙ, ихлас, асыҡ; **откровéнный человéк** эскерһеҙ кеше **2.** (*явный, открытый*) асыҡтан-асыҡ, шаран-яра

ОТКРОМСА́ТЬ *сов. что*; *разг.* умырып (ҡайырып) алыу, ҡайырып киҫеп алыу

ОТКРУТИ́ТЬ *сов. что*; *разг.* **1.** бороп алыу (асыу, сығарыу), һүтеү; **открути́ть гáйку** гайканы бороп алыу; **открути́ть верёвку** ишелгән бауҙы һүтеү (тағатыу) **2.** бороп өҙөп алыу

ОТКРУТИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** *разг.* боролоп сығыу **2.** *перен.*, *прост.* (*отделаться от чего-л.*) хәйләләп (хәйлә менән) ҡотолоу

ОТКРУ́ЧИВАТЬ *несов. см.* **открути́ть**

ОТКРУ́ЧИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **открути́ться 2.** *страд. от* **откру́чивать**

ОТКРЫВА́ЛКА *ж*; *разг.* асҡыс; **открывáлка для консéрвов** консерва һауытын асҡыс

ОТКРЫВА́ТЬ *несов. см.* **откры́ть**

ОТКРЫВА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **откры́ться 2.** *страд. от* **открывáть**

ОТКРЫ́ТИЕ *с* **1.** *см.* **откры́ть**; **откры́тие театрáльного сезóна** театр сезонының асылыуы **2.** асыш, уйлап табыу; **наýчное откры́тие** фәнни асыш

ОТКРЫ́ТКА *ж* открытка, асыҡ хат

ОТКРЫ́ТЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **откры́ть** **2.** *прил.* асыҡ, ялан; **откры́тая ме́стность** асыҡ (ялан) ер, асыҡ урын **3.** *прил.* (*искренний*) эскерһеҙ, ихлас, саф (ысын) күңелдән; **откры́тый взгляд** эскерһеҙ ҡараш **4.** *прил.* (*явный, прямой*) асыҡтан-асыҡ, туранан-тура; **откры́тая борьба́** асыҡтан-асыҡ көрәш ♦ **откры́тый вопро́с** хәл ителмәгән мәсьәлә; **откры́тое голосова́ние** асыҡ тауыш биреү; **откры́тый лоб** киң маңлай; **откры́тое письмо́** асыҡ хат (*гәзиттә, журналда баҫылған хат*); **откры́тая ра́на** асыҡ яра; **откры́тый слог** *лингв.* асыҡ ижек; **в откры́тую** асыҡтан-асыҡ, йәшермәйенсә; **под откры́тым не́бом** асыҡ һауала, тышта; **с откры́тыми глаза́ми** маҡсатты (мәсьәләне) яҡшы аңлап, айыҡ аҡыл менән

ОТКРЫ́ТЬ *сов. что* **1.** *в разн. знач.* асыу; **откры́ть дверь** ишек асыу; **откры́ть кры́шку** ҡапҡасты асыу; **откры́ть путь** юл асыу **2.** *разг.* (*ввести в действие, пустить*) ебәреү, биреү; **откры́ть во́ду** һыу ебәреү **3.** (*положить начало*) асыу, башлау, башлап ебәреү; **откры́ть но́вую шко́лу** яңы мәктәп асыу; **откры́ть собра́ние** йыйылышты асыу **4.** (*установить наличие чего-л. путём исследования*) асыу, табыу; **откры́ть нефтяны́е месторожде́ния** нефть ятҡылыҡтарын табыу ♦ **откры́ть Аме́рику** *ирон.* Америка асыу (*күптән билдәле булғанды яңылыҡ итеп һөйләү*); **откры́ть глаза́** дөрөҫлөктө асып биреү, күҙен асыу (*аңлатыу*)

ОТКРЫ́ТЬСЯ *сов.* **1.** асылыу; **окно́ откры́лось** тәҙрә асылды; **ра́на откры́лась** яра асылған **2.** *перен.* (*стать доступным*) киң асылыу, асылған булыу; **пе́ред на́ми откры́лись все пути́** беҙҙең алда бөтә юлдар асылған **3.** (*стать видным*) асылыу, күренеү, күренә башлау; **пе́ред на́ми откры́лся краси́вый вид** беҙҙең алда матур күренеш асылды **4.** *перен.* (*стать понятным*) аңлашылыу, асыҡланыу, беленеү; **откры́лась взаимосвя́зь собы́тий** ваҡиғалар бәйләнеше асыҡланды **5.** (*признаться*) дөрөҫөн әйтеп биреү, серҙе асыу; **он во всём откры́лся** ул бөтә серен асып һалды **6.** (*начаться*) башланыу; **навига́ция откры́лась** навигация башланды ♦ **глаза́ откры́лись** *у кого* күҙе асылды

ОТКУ́ДА *нареч.* ҡайҙан, ҡайһы ерҙән, ҡайһы урындан; **отку́да прие́хал?** ҡайҙан килдең? ♦ **отку́да ни возьми́сь** көтмәгәндә, көтмәгән (уйламаған) ерҙән

ОТКУ́ДА-НИБУДЬ и **ОТКУ́ДА-ЛИБО** *нареч.* ҡайҙан булһа ла

ОТКУ́ДА-ТО *нареч.* әллә ҡайҙан, ҡайҙандыр

О́ТКУП *м* откуп, йолом (**1.** *тар. хосуси кешегә дәүләт һалымдарын йыйырға бирелгән хоҡуҡ* **2.** *берәй нәмәнән ҡотолоу өсөн түләнгән аҡса*)

ОТКУПИ́ТЬСЯ *сов.*; *уст.* хаҡ биреп (түләп) ҡотолоу, йолом биреп ҡотолоу

ОТКУПНО́Й, -ая, -ое *ист.* откуп ...ы, йолом ...ы; **откупна́я систе́ма торго́вли** һатыу итеүҙә откуп системаһы

ОТКУ́ПОРИВАНИЕ *с см.* **отку́поривать**

ОТКУ́ПОРИВАТЬ *несов. см.* **отку́порить**

ОТКУ́ПОРИТЬ *сов. что* асыу, бөкөһөн (тығынын) алыу; **отку́порить буты́лку** шешәне асыу

ОТКУ́ПОРКА *ж см.* **отку́порить** — **отку́поривать**

ОТКУПЩИ́К *м*; *ист.* откупщик (*откуп хужаһы*)

ОТКУСИ́ТЬ *сов. что, чего* **1.** тешләп (айырыу) алыу; **откуси́ть хле́ба** бер ҡабым икмәк тешләп алыу **2.** *тех.* (*ҡыпсыуыр менән*) өҙөү, ҡырҡыу, өҙөп (ҡырҡып) алыу; **откуси́ть коне́ц про́волоки** тимерсыбыҡ осон өҙөп алыу

ОТКУ́СЫВАТЬ *несов. см.* **откуси́ть**

ОТЛАГА́ТЕЛЬСТВО *с*; *книжн.* кисектереү, һуңлатыу

ОТЛАГА́ТЬ *несов. см.* **отложи́ть**

ОТЛАГА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **отложи́ться** **2.** *страд. от* **отлага́ть**

ОТЛАКИРОВА́ТЬ *сов. что* лаклау, лаклап ҡуйыу, лак менән ялтыратыу; **отлакирова́ть шкаф** шкафты лаклау

ОТЛА́МЫВАТЬ *несов. см.* **отлома́ть**, **отломи́ть**

ОТЛА́МЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **отлома́ться**, **отломи́ться** **2.** *страд. от* **отла́мывать**

ОТЛЕЖА́ТЬ *сов.* **1.** *что* (ипһеҙ ятып) ойотоу; **отлежа́ть ру́ку** ипһеҙ ятып ҡулды ойотоу **2.** *разг.* (*о больном*) тора алмай ятыу; **он отлежа́л це́лый ме́сяц** ул бер ай буйына тора алмай ятты

ОТЛЕЖА́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* **1.** (*отдохнуть*) ял итеү, ятып хәл алыу **2.** ятып бешеү, ятып өлгөрә төшөү; **недозре́лые я́блоки отлежа́лись** сей алмалар ятып beште

ОТЛЁЖИВАТЬ *несов. см.* **отлежа́ть** 1

ОТЛЁЖИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **отлежа́ться** **2.** *страд. от* **отлёживать**

ОТЛЕПИ́ТЬ *сов. что*; *разг.* ҡуптарыу, ҡуптарып алыу

ОТЛЕПИ́ТЬСЯ *сов.* ҡубыу, ҡубып төшөү (сығыу)

ОТЛЕПЛЯ́ТЬ *несов. см.* **отлепи́ть**

ОТЛЕПЛЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **отлепи́ться** **2.** *страд. от* **отлепля́ть**

ОТЛЁТ *м см.* **отлете́ть** 1; **отлёт птиц** ҡоштарҙың осоп китеүе ♦ **на отлёте** ситтә, бер яҡ ситтәрәк

ОТЛЕТА́ТЬ I *несов. см.* **отлете́ть**

ОТЛЕТА́ТЬ II *сов.* **1.** (*кончить летать*) осоп туҡтау, осоуҙан туҡтау **2.** *что*; *разг.* (*пробыть в авиации*) осоусы булып эшләү; **он отлета́л пятна́дцать лет** ул ун биш йыл осоусы булып эшләне

ОТЛЕТА́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* (*о лётчике*) осоуҙан туҡтау

ОТЛЕТЕ́ТЬ *сов.* **1.** (*улететь*) осоп китеү **2.** (*отскочить*) ҡаҡлығып һикереп китеү, осоп китеү; **мяч отлете́л далеко́** туп йыраҡҡа осоп китте **3.** *разг.* (*оторваться*) өҙөлөп төшөү, төшөп ҡалыу; **пу́говица отлете́ла** төймә өҙөлөп төштө

ОТЛЕ́ЧЬ *сов.* **1.** баҫылыу, туҡтау; **боль отлегла́** ауыртыу баҫылды **2.** *безл.* (*испытать облегчение*) еңеләйеп китеү (ҡалыу), тынысланыу, баҫылыу; **от се́рдца отлегло́** йөрәк баҫылды

ОТЛИ́В *м* **1.** *см.* **отли́ть** — **отлива́ть** **2.** *мор.* һыу кәмеү (ҡайтыу); **начался́ отли́в** һыу ҡайта башланы **3.** *перен.* (*убыль*) кәмеү, ҡайтыу, төшөү **4.** (*оттенок цвета*) кеүек, һымаҡ, -һыл/-һел, -һыу/-һеү; **чёрный с си́ним отли́вом** күкһел ҡара

ОТЛИВА́ТЬ *несов.* **1.** *см.* **отли́ть** **2.** *чем* булып күренеү (ялтырау), һымаҡ күренеү (ялтырау); **отлива́ет зелёным** йәшел булып күренә

ОТЛИВА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **отли́ться** **2.** *чем* булып күренеү (ялтырау), һымаҡ күренеү (ялтырау) **3.** *страд.* *от* **отлива́ть**

ОТЛИ́ВКА *ж* **1.** *спец.* *см.* **отли́ть** 2, 4; **2.** *тех.* (*изделие*) ҡойолма, ҡойоп яһалған нәмә; **чугу́нная отли́вка** суйындан ҡойоп яһалған нәмә

ОТЛИПА́ТЬ *несов.* *см.* **отли́пнуть**

ОТЛИ́ПНУТЬ *сов.*; *разг.* ҡубып төшөү, ҡубып сығыу; **ма́рка отли́пла** марка ҡубып сыҡҡан

ОТЛИ́ТЬ *сов.* **1.** *что*, *чего* (бер аҙ) ағыҙыу, ҡойоу, һалыу, ағыҙып (ҡойоп, һалып) алыу; **отли́ть молока́** һөт ҡойоп алыу **2.** *что*; *спец.* (*выкачиванием удалить*) һоҫоп (һурҙырып) алып бөтөрөү **3.** (*отхлынуть*) кире китеү, кире ағып китеү **4.** *что* (*изготовить литьём*) ҡойоу, ҡойоп яһау (эшләү); **отли́ть па́мятник** һәйкәл ҡойоу

ОТЛИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** ҡойолоу, ҡойоп яһалыу; **дета́ль хорошо́ отлила́сь** деталь яҡшы итеп ҡойоп яһалған **2.** *перен.* кәүҙәләнеү, кәүҙәләнеш табыу, формаһын алыу ♦ **отолью́тся слёзы** *чьи*, *кому* ҡарғышы (күҙ йәше) төшөр әле, күрәсәген күрер әле

ОТЛИЧА́ТЬ *несов.* *см.* **отличи́ть**

ОТЛИЧА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **отличи́ться** **2.** *чем* (*выделяться*) айырылыу, айырылып тороу, айырмаһы булыу **3.** *страд.* *от* **отлича́ть**

ОТЛИ́ЧИЕ *с* айырма, айырмалыҡ, айырымлыҡ; **суще́ственное отли́чие** һиҙелерлек айырма ♦ **в отличие от** *кого-чего* *берәйһенән* (*берәр нәмәнән*) айырмалы рәүештә

ОТЛИЧИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** айырыу …ы, айыра торған; **отличи́тельный знак** айыра торған билдә **2.** (*характе́рный*) мөһим, әһәмиәтле; **отличи́тельная осо́бенность** мөһим (үҙенә генә хас, айырмалы) үҙенсәлек

ОТЛИЧИ́ТЬ *сов.* *кого-что* **1.** айырыу, айыра белеү, таныу; **отличи́ть хоро́шее от плохо́го** яҡшыны ямандан айырыу **2.** (*отметить наградой*) бүләкләү, бүләк биреү; **отличи́ть борца́** көрәшсене бүләкләү

ОТЛИЧИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** айырылып тороу, алдын (өҫтөн) сығыу, уңыш ҡаҙаныу, батырлыҡ күрһәтеү; **отличи́ться в бою́** һуғышта батырлыҡ күрһәтеү **2.** *разг.*, *ирон.* ахмаҡлыҡ эшләп ташлау

ОТЛИ́ЧНИК *м* и **ОТЛИ́ЧНИЦА** *ж* отличник

ОТЛИ́ЧНО **1.** *нареч.* (*очень хорошо*) бик яҡшы (шәп, һәйбәт) **2.** *в знач. сказ.* ярай, ярар, һәйбәт, бик шәп, яҡшы; **он сейча́с придёт.** — **Отли́чно!** ул хәҙер килер. — Бик яҡшы! **3.** *в знач. сущ.* **отли́чно** *с нескл.* бик яҡшы, бишле; **учи́ться на отли́чно** бишлегә уҡыу

ОТЛИ́ЧНЫЙ, -ая, -ое **1.** *от кого-чего* (*отличающийся*) айырылып торған **2.** (*очень хороший*) бик яҡшы (шәп); **отли́чное настрое́ние** бик яҡшы кәйеф

ОТЛО́В *м*; *спец.* *см.* **отлови́ть** 2

ОТЛОВИ́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что* и *без доп.*; *разг.* (*кончить ловить*) тотоуҙан туҡтау, тотмай башлау **2.** *кого-что* *спец.* (*выловить*) тотоп бөтөрөү, тотоп алыу

ОТЛО́ГИЙ, -ая, -ое һөҙәк; **отло́гий бе́рег** һөҙәк яр

ОТЛОЖЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **отложи́ть** 5, 6, **отложи́ться**; **отложе́ние соле́й** тоҙ ултырыу **2.** *геол.* ултырма, ҡатлам; **известко́вые отложе́ния** эзбиз ултырмалар ♦ **жировы́е отложе́ния** май ҡатламдары

ОТЛОЖИ́ТЬ *сов.* *что* **1.** ситкә алып ҡуйыу (һалыу), айырып алып ҡуйыу; **отложи́ть кни́гу** китапты айырып алып ҡуйыу **2.** һаҡлау, йыйып ҡуйыу; **отложи́ть де́ньги на пальто́** пальтоға аҡса һаҡлау **3.** *что* (*отсрочить*) кисектереү; **отложи́ть доигрывание ша́хматной па́ртии** шахмат партияһын уйнап бөтөрөүҙе кисектереү **4.** *кого-что*; *уст.* (*выпрячь*) туғарыу; **отложи́ть лошаде́й** аттарҙы туғарыу **5.** *что*; *биол.* һалыу, сәсеү; **отложи́ть икру́** ыуылдырыҡ сәсеү **6.** *что*; *геол.* ултырыу **7.** (*опустить*) ҡайтарып ҡуйыу, төшөрөп ҡуйыу; **отложи́ть воротни́к** яғаны төшөрөп ҡуйыу ♦ **отложи́ть в до́лгий я́щик** бик оҙаҡҡа һуҙыу

ОТЛОЖИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** (*осесть в виде слоя*) ултырыу, ҡатлам булып ултырыу **2.** *перен.* (*запечатлеться*) тороп ҡалыу, иҫтә ҡалыу; **отложи́ться в душе́** күңелдә тороп ҡалыу

ОТЛОЖНО́Й: **отложно́й воротни́к** ҡайтарма яға

ОТЛОМА́ТЬ *сов.* *что* һындырып алыу (төшөрөү, сығарыу); **отлома́ть сук** ботаҡ һындырып алыу

ОТЛОМА́ТЬСЯ *сов.* һынып төшөү (сығыу)

ОТЛОМИ́ТЬ *сов.* *что* һындырып алыу (төшөрөү), ватыу, ватып төшөрөү

ОТЛОМИ́ТЬСЯ *сов.* һынып төшөү (сығыу), ватылып төшөү

ОТЛУПИ́ТЬ *сов. кого*; *прост.* нык туҡмау, дөмбәҫләү

ОТЛУЧА́ТЬ *несов. см.* **отлучи́ть**

ОТЛУЧА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **отлучи́ться** **2.** *страд. от* **отлуча́ть**

ОТЛУЧЕ́НИЕ *с см.* **отлучи́ть** — **отлуча́ть**

ОТЛУЧИ́ТЬ *сов. от кого, от чего*; *уст.* (*изгнать*) ҡыуыу, һөрөү; **отлучи́ть от це́ркви** сиркәүҙән ҡыуыу ♦ **отлучи́ть от груди́** имсәктән айырыу

ОТЛУЧИ́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* китеп тороу, юҡ булып тороу, сығып тороу; **отлучи́ться на мину́тку** бер минутҡа ғына китеп тороу

ОТЛУ́ЧКА *ж* китеү, китеп тороу, юҡ булыу; **самово́льная отлу́чка** рөхсәтһеҙ китеү

ОТЛЫ́НИВАТЬ *несов.*; *разг.* ялҡауланыу, (һылтау табып) баш тартыу

ОТМА́ЛЧИВАТЬСЯ *несов. см.* **отмолча́ться**

ОТМА́ТЫВАТЬ *несов. см.* **отмота́ть**

ОТМАХА́ТЬ *сов. что*; *прост.* тиҙ (шәп) үтеү, елеп уҙыу; **отмаха́ть со́рок вёрст** ҡырҡ саҡрымды елеп уҙыу

ОТМА́ХИВАТЬ *несов.* **1.** *см.* **отмаха́ть** **2.** *см.* **отмахну́ть**

ОТМА́ХИВАТЬСЯ *несов. см.* **отмахну́ться**

ОТМАХНУ́ТЬ *сов. что* (*отогнать*) ҡул һелтәп ҡыуыу

ОТМАХНУ́ТЬСЯ *сов.* **1.** (*отогнать от себя*) ҡул һелтәп ҡыуып ебәреү **2.** *перен.*, *разг.* (*оставить без внимания*) ҡул һелтәү (ризаһыҙлыҡ белдереп), иғтибарһыҙ ҡарау

ОТМА́ЧИВАТЬ *несов. см.* **отмочи́ть**

ОТМЕЖЕВА́НИЕ *с см.* **отмежева́ть**, **отмежева́ться**

ОТМЕЖЕВА́ТЬ *сов. что* **1.** (*отделить межой*) межалау, межалап алыу, сик менән айырыу **2.** *кого-что*; *перен.* (*отделить, обособить*) айырып (бүлеп) алыу, айырымландырыу

ОТМЕЖЕВА́ТЬСЯ *сов. от кого-чего* **1.** (*отделиться межой*) межа (ыҙан) менән айырылыу **2.** *перен.* (*отделиться*) айырылыу, айырылып сығыу **3.** *перен.* (*прекратить общение*) аралашмай башлау, араны өҙөү

ОТМЕЖЁВЫВАТЬ *несов. см.* **отмежева́ть**

ОТМЕЖЁВЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **отмежева́ться** **2.** *страд. от* **отмежёвывать**

О́ТМЕЛЬ *ж* һайлыҡ, һай урын

ОТМЕ́НА *ж см.* **отмени́ть** — **отменя́ть**; **отме́на спекта́кля** спектаклде ҡуймау; **отме́на реше́ния суда́** суд ҡарарын ғәмәлләштермәү (юҡҡа сығарыу)

ОТМЕНИ́ТЬ *сов. что* бөтөрөү, юҡҡа сығарыу, туҡтатыу, булдырмау, үткәрмәү, ғәмәлгә ашырмау, ғәмәлләштермәү; **отмени́ть ка́рточную систе́му** карточка системаһын бөтөрөү; **отмени́ть прика́з** приказды үткәрмәү

ОТМЕ́ННЫЙ, -ая, -ое бик яҡшы (һәйбәт, шәп), уғата яҡшы; **отме́нная рабо́та** бик яҡшы эш

ОТМЕНЯ́ТЬ *несов. см.* **отмени́ть**

ОТМЕРЕ́ТЬ *сов.* **1.** ҡороу, һулыу; **побе́ги о́тмерли** үҫентеләр ҡороған **2.** *перен.* бөтөү, үлеү, юҡҡа сығыу, онотолоу

ОТМЕРЗА́ТЬ *несов. см.* **отмёрзнуть**

ОТМЁРЗНУТЬ *сов.* **1.** (*погибнуть от холода*) һәләк булыу, туңыу; **молоды́е побе́ги отмёрзли** йәш үҫентеләр туңып һәләк булған **2.** *разг.* өшөү, туңыу; **па́льцы отмёрзли** бармаҡтар туңды

ОТМЕ́РИВАТЬ *несов. см.* **отме́рить**

ОТМЕ́РИТЬ *сов. что* үлсәү, үлсәп алыу (биреү, ҡуйыу)

ОТМЕРЯ́ТЬ *несов. см.* **отме́рить**

ОТМЕСТИ́ *сов. что* **1.** һепереп ташлау, һепереп ҡуйыу (төшөрөү); **отмести́ снег от крыльца́** тупһалағы ҡарҙы һепереп төшөрөү **2.** *перен.* (*отвергнуть*) кире ҡағыу, юҡҡа сығарыу; **отмести́ до́воды проти́вников** ҡаршы сығыусыларҙың дәлилдәрен кире ҡағыу

ОТМЕ́СТКА *ж*; *разг.* үс ♦ **в отме́стку** үс итеп, үсләшеп

ОТМЕТА́ТЬ *несов. см.* **отмести́**

ОТМЕ́ТИНА *ж* **1.** (*знак, метка*) билдә, тамға, мөһөр **2.** (*пятно*) ҡашҡа; **ло́шадь с отме́тиной на лбу** ҡашҡа ат **3.** (след) эҙ; **отме́тины ла́пок на снегу́** ҡарҙа табан эҙҙәре

ОТМЕ́ТИТЬ *сов. кого-что* **1.** билдәләү, билдә ҡуйыу, тамғалау, тамға (мөһөр) һалыу (баҫыу); **отме́тить на ка́рте** картала билдәләү **2.** яҙып алыу, теркәү, билдә ҡуйыу, билдәләү; **отме́тить опозда́вших** һуңға ҡалыусыларҙы яҙып алыу **3.** *что* (*подчеркнуть*) әйтеп китеү, иҫкә алып китеү, күрһәтеп үтеү; **отме́тить недоста́тки в рабо́те** эштәге етешһеҙлектәрҙе әйтеп китеү **4.** (*обратить внимание*) иғтибар итеү, әһәмиәт биреү, ҡағылып китеү, күрһәтеп үтеү; **отме́тить досто́инства рома́на** романдың ыңғай яҡтарын күрһәтеп үтеү **5.** бүләк менән билдәләп үтеү, бүләкләү; **отме́тить передовико́в** алдынғыларҙы бүләкләү

ОТМЕ́ТИТЬСЯ *сов.* **1.** билдәләнеү, яҙылыу, теркәлеү; **отме́титься в ве́домости** ведомоста теркәлеү **2.** *разг.* (*при выезде*) йорт кенәгәһенән төшөү

ОТМЕ́ТКА *ж* **1.** *см.* **отме́тить** 1, 2, 5; **2.** (*знак*) билдә, тамға; **отме́тка карандашо́м** ҡәләм менән яһалған билдә **3.** (*оценка*) билдә; **получи́ть хоро́шую отме́тку** яҡшы билдә алыу

ОТМЕЧА́ТЬ *несов. см.* **отме́тить**

ОТМЕЧА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **отме́титься** **2.** (*наблюдаться*) һиҙелеү, күренеү, беленеү; **от-**

меча́ется пониже́ние температу́ры температураның түбәнәйеүе һиҙелә **3.** *страд. от* **отмеча́ть**

ОТМИРА́НИЕ *с см.* **отмере́ть**

ОТМИРА́ТЬ *несов. см.* **отмере́ть**

ОТМОКА́ТЬ *несов. см.* **отмо́кнуть**

ОТМО́КНУТЬ *сов.* **1.** (*отсыреть*) еүешләнеү, еүешләнеп ебеү; **по́рох отмо́к** дары еүешләнгән **2.** еүешләнеп ҡубыу; **ма́рка отмо́кла** марка еүешләнеп ҡупҡан

ОТМОЛА́ЧИВАТЬ *несов. см.* **отмолоти́ть**

ОТМОЛОТИ́ТЬ *сов.* **1.** ашлыҡ һуғыу (һуғып алыу) **2.** *что* и *без доп.* (*закончить молотьбу*) һуғып бөтөрөү; **отмолоти́ть рожь** арышты һуғып бөтөрөү

ОТМОЛЧА́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* өндәшмәй ҡалыу, яуап бирмәү, яуап бирмәй ҡалыу

ОТМОРА́ЖИВАТЬ *несов. см.* **отморо́зить**

ОТМОРО́ЗИТЬ *сов. что* өшөтөү, өшөттөрөү, туңдырыу; **отморо́зить нос** танауҙы өшөтөү

ОТМОТА́ТЬ *сов. что, чего* һүтеп (тағатып) алыу; **отмота́ть мото́к ше́рсти** бер йомғаҡ йөндө тағатып алыу

ОТМОЧИ́ТЬ *сов. что* **1.** (*намочив, отделить*) еүешләп (сылатып) ҡуптарып алыу; **отмочи́ть бинт** бинтты сылатып ҡуптарып алыу **2.** *спец.* ебетеү; **отмочи́ть шку́ру** тире ебетеү

ОТМУ́ЧИТЬСЯ *сов.*; *разг.* интегеүҙән ҡотолоу, ғазапланыуҙан туҡтау

ОТМЩЕ́НИЕ *с* үс алыу

ОТМЫВА́ТЬ *несов. см.* **отмы́ть**

ОТМЫВА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **отмы́ться** **2.** *страд. от* **отмыва́ть**

ОТМЫКА́ТЬ *несов. см.* **отомкну́ть**

ОТМЫКА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **отомкну́ться** **2.** *страд. от* **отмыка́ть**

ОТМЫ́КАТЬСЯ *сов.*; *фольк.* (*отмучиться, умереть*) яфанан (ғазаптан) ҡотолоу (арыныу), фани донъянан китеү, үлеп ҡалыу

ОТМЫ́ТЬ *сов. кого-что* **1.** йыуыу, йыуып таҙартыу (алыу, төшөрөү); **отмы́ть ча́шку** сынаяҡты йыуып таҙартыу **2.** (*размывая, отделить*) өңөү, ашау; **вода́ отмы́ла бе́рег** һыу ярҙы ашаған

ОТМЫ́ТЬСЯ *сов.* йыуылыу, йыуылып таҙарыу, йыуылып төшөү

ОТМЫ́ЧКА *ж* отмычка (*асҡысһыҙ йоҙаҡ асыу ҡоралы*)

ОТМЯКА́ТЬ *несов. см.* **отмя́кнуть**

ОТМЯ́КНУТЬ *сов.*; *разг.* ебеү, йомшарыу

ОТНЕ́КИВАТЬСЯ *несов.*; *разг.* баш тартыу, риза булмау, кирелэнеү

ОТНЕСТИ́ *сов. кого-что* **1.** (*доставить*) илтеү, илтеп биреү, илтеп ҡуйыу, алып барыу, алып барып ҡуйыу; **отнести́ письмо́ на по́чту** хатты почтаға алып барыу **2.** (*перенести на какое-л. расстояние*) күсереп (алып) ҡуйыу (китеү); **отнести́ ка́мень от доро́ги** ташты юлдан алып ҡуйыу; **ве́тер отнёс дым в сто́рону** ел төтөндө ситкә алып китте **3.** (*причислить*) тип иҫәпләү (һанау, ҡарау); **отнести́ руко́пись к двена́дцатому ве́ку** ҡулъяҙманы ун икенсе быуатта яҙылған тип һанау ♦ **отнести за счёт (на счёт)** *кого-чего* иҫәбенә (хисабына) индереү

ОТНЕСТИ́СЬ *сов. к кому-чему* ҡарау, күрһәтеү, мөғәмәлә итеү; **отнести́сь к больно́му внима́тельно** ауырыуға иғтибар менән ҡарау

ОТНИМА́ТЬ *несов. см.* **отня́ть**

ОТНИМА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **отня́ться** **2.** *страд. от* **отнима́ть**

ОТНОСИ́ТЕЛЬНО *нареч.* и *предлог* **1.** *нареч.* сағыштырмаса, аҙмы-күпме; **состоя́ние относи́тельно хоро́шее** хәл сағыштырмаса яҡшы **2.** *предлог с род. п.* тураһында, ҡарата, хаҡында; **относи́тельно его́ возвраще́ния све́дений нет** уның әйләнеп ҡайтыуы тураһында мәғлүмәттәр юҡ

ОТНОСИ́ТЕЛЬНОСТЬ *ж* нисбәтлек, сағыштырмалыҡ ♦ **тео́рия относи́тельности** сағыштырмалыҡ теорияһы

ОТНОСИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** сағыштырма, сағыштырмаса; **относи́тельная глубина́** сағыштырмаса тәрәнлек **2.** (*сравнительно небольшой*) артыҡ ҙур булмаған; **относи́тельный успе́х** артыҡ ҙур булмаған уңыш **3.** *грам.* шартлы; **относи́тельное прилага́тельное** шартлы сифат; **относи́тельное местоиме́ние** билдәләү алмаштары

ОТНОСИ́ТЬ *несов. см.* **отнести́**

ОТНОСИ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **отнести́сь** **2.** (*входить в число чего-л.*) инеү **3.** *к кому-чему* бәйләнеше (ҡыҫылышы, ҡағылышы, ҡатнашы, ҡатнашлығы) булыу (булмау), ҡағылыу; **э́тот вопро́с к те́ме докла́да не отно́сится** был мәсьәлә доклад темаһына ҡағылмай **4.** *страд. от* **относи́ть**

ОТНОШЕ́НИЕ *с* **1.** ҡараш, мөнәсәбәт; **отноше́ние к жи́зни** тормошҡа ҡараш; **бе́режное отноше́ние к иму́ществу** мөлкәткә һаҡсыл мөнәсәбәт **2.** *мн.* **отноше́ния** мөнәсәбәт, бәйләнеш; **семе́йные отноше́ния** ғаилә мөнәсәбәттәре; **дру́жеские отноше́ния** дуҫлыҡ бәйләнештәре **3.** (*официальная бумага*) эш ҡағыҙы, рәсми ҡағыҙ ♦ **в отноше́нии** *кого-чего*; **по отноше́нию** *к кому-чему в знач. предлога* ҡарата, яғынан; **в не́котором (э́том) отноше́нии** ҡайһылыр яҡтан, ниндәйҙер мәғәнәлә; **во всех отноше́ниях** бөтә яҡтан да

ОТНЫ́НЕ *нареч.*; *книжн.* бөгөндән алып (башлап), бынан һуң, бынан былай (түбән)

ОТНЮ́ДЬ *нареч.* бер ҙә, һис тә, бер нисек тә; **отню́дь не так** бер ҙә улай түгел

ОТНЯ́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что* (*взять силой*) көсләп (тартып) алыу, талап алыу **2.** *что*; *перен.* (*лишить чего-л.*) мәхрүм итеү, өҙөү, юҡҡа сығарыу; **отня́ть наде́жду** өмөтөн өҙөү **3.** *что* (*убрать*) (тартып) алыу, алып ҡуйыу; **отня́ть ле́стницу от стены́** баҫҡысты стенанан алып

ҡуйыу **4.** *что*; *разг.* (*ампутировать*) ҡырҡыу, ҡырҡып алыу **5.** *что* (*потратить время, энергию*) алыу; **рабо́та отняла́ мно́го сил** эш күп көстө алды **6.** *что*; *разг.* (*вычесть*) алыу; **от пяти́ отня́ть два** биштән икене алыу ♦ **отня́ть жизнь** йәнен алыу; **отня́ть от груди́** имсәктән айырыу

ОТНЯ́ТЬСЯ *сов.* **1.** хәрәкәт итеүҙән (йөрөүҙән) туҡтау, -тан/-тән ҡалыу; **нога́ отняла́сь** аяҡтан ҡалыу **2.** *разг.* (*онеметь от волнения, испуга и т.п.*) ойоу, -һыҙ/-һеҙ ҡалыу; **язы́к отня́лся** телһеҙ ҡалыу

ОТО *предлог см.* **от** ♦ **день ото дня** көндән көнгә

ОТО... *приставка см.* **от...**

ОТОБЕ́ДАТЬ *сов.* (*кончить обедать*) төшкө ашты ашап бөтөү

ОТОБРАЖА́ТЬ *несов. см.* **отобрази́ть**

ОТОБРАЖА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **отобрази́ться 2.** *страд. от* **отобража́ть**

ОТОБРАЖЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **отобрази́ть** – **отобража́ть 2.** (*изображение*) кәүҙәләнеш, сағылыш, һүрәтләнеш, тасуир

ОТОБРАЗИ́ТЬ *сов. кого-что* кәүҙәләндереү, сағылдырыу, һүрәтләндереү, тасуирлау

ОТОБРАЗИ́ТЬСЯ *сов.* кәүҙәләнеү, сағылыу, һүрәтләнеү, тасуирланыу

ОТОБРА́ТЬ *сов. кого-что* **1.** (*отнять*) тартып алыу **2.** (*взять обратно*) кире алыу **3.** (*выбрать*) айырыу, айырып алыу, һайлау, һайлап алыу; **отобра́ть семена́** орлоҡ һайлап алыу

ОТОВА́РИВАНИЕ *с см.* **отова́рить**

ОТОВА́РИВАТЬ *несов. см.* **отова́рить**

ОТОВА́РИТЬ *сов. что*; *спец.* тауар биреү, тауар менән тәьмин итеү

ОТОВСЮ́ДУ *нареч.* унан-бынан, һәр урындан, һәр яҡтан (яҡлап)

ОТОГНА́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что* ҡыуыу, ҡыуалау, ҡыуып ебәреү; **отогна́ть соба́ку** этте ҡыуып ебәреү **2.** *кого-что*; *с.-х.* (*перегнать*) ҡыуыу; **отогна́ть ове́ц на па́стбище** һарыҡтарҙы көтөүлеккә ҡыуыу **3.** *что*; *перен.* баштан сығарыу (сығарып ташлау); **отогна́ть тяжёлые мы́сли** ауыр уйҙарҙы баштан сығарыу **4.** *что*; *спец.* (*добыть перегонкой*) ҡыуыу, ҡыуып алыу; **отогна́ть скипида́р** скипидар ҡыуып алыу

ОТОГНУ́ТЬ *сов. что* **1.** (*распрямить*) турайтыу, яҙыу, төҙәйтеү; **отогну́ть гвоздь** ҡаҙауҙы төҙәйтеү **2.** (*в сторону, вверх, вниз*) эйеү, бөгөү, эйеп (бөгөп, күтәреп) ҡуйыу, күтәреү, ҡайтарыу; **отогну́ть ска́терть** ашъяулыкты күтәреп ҡуйыу; **отогну́ть рукава́** еӊ ҡайтарыу

ОТОГНУ́ТЬСЯ *сов.* **1.** (*распрямиться*) турайыу, яҙылыу, төҙәйеү **2.** (*в сторону, вверх, вниз*) эйелеү, бөгөлөү, күтәрелеү, ҡайтарылыу

ОТОГРЕВА́ТЬ *несов. см.* **отогре́ть**

ОТОГРЕВА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **отогре́ться 2.** *страд. от* **отогрева́ть**

ОТОГРЕ́ТЬ *сов. кого-что* йылытыу, йылытып алыу; **отогре́ть но́ги** аяҡтарҙы йылытыу

ОТОГРЕ́ТЬСЯ *сов.* йылыныу, йылынып алыу

ОТОДВИГА́ТЬ *несов. см.* **отодви́нуть**

ОТОДВИГА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **отодви́нуться 2.** *страд. от* **отодвига́ть**

ОТОДВИ́НУТЬ *сов.* **1.** *кого-что* этеү, этәреү, шылдырыу, этеп (этәреп, шылдырып) ҡуйыу, күсереү, күсереп ҡуйыу; **отодви́нуть стол** өҫтәлде күсереп ҡуйыу **2.** *что*; *перен., разг.* (*отсрочить*) кисектереү, күсереү; **отодви́нуть экза́мен** имтиханды күсереү

ОТОДВИ́НУТЬСЯ *сов.* **1.** күсеү, шыуыу, күсеп (шыуып) ултырыу; **отодви́нуться в у́гол** мөйөшкә күсеп ултырыу **2.** *перен., разг.* кисектерелеү, күсерелеү; **срок отодви́нулся** срок кисектерелде

ОТОДРА́ТЬ *сов.* **1.** *что* (*оторвать*) ҡуптарыу, ҡуптарып алыу, һыҙырыу, һыҙырып алыу; **отодра́ть до́ску** таҡтаны ҡуптарып алыу; **отодра́ть обо́и** обойҙарҙы һыҙырып алыу **2.** *кого*; *разг.* (*высечь*) туҡмау, һыҙырыу **3.** *кого*; *разг.* (*наказывая, дёргать за уши, за волосы*) тартыу, бороу; **отодра́ть за́ уши** ҡолағын бороу

ОТОДРА́ТЬСЯ *сов.*; *прост.* ҡубып төшөү (сығыу)

ОТОЖДЕСТВИ́ТЬ и **ОТОЖЕСТВИ́ТЬ** *сов. кого-что* тиӊләштереү, тиӊләү, тиӊ итеп күреү (таныу), тиӊ һанау

ОТОЖДЕСТВЛЕ́НИЕ *с см.* **отождестви́ть**

ОТОЖДЕСТВЛЯ́ТЬ и **ОТОЖЕСТВЛЯ́ТЬ** *несов. см.* **отождестви́ть**

ОТОЗВА́ТЬ *сов. кого-что* **1.** саҡырыу, саҡырып алыу; **отозва́ть соба́ку** этте саҡырыу **2.** саҡырып ҡайтарыу; **отозва́ть посла́** илсене саҡырып ҡайтарыу

ОТОЗВА́ТЬСЯ *сов.* **1.** яуап биреү, яуап ҡайтарыу; **никто́ не отозва́лся** бер кем дә яуап ҡайтарманы; **отозва́ться на про́сьбу** үтенескә яуап биреү **2.** *на ком-чём* (*сказаться*) тәьҫир итеү, сағылыу; **переутомле́ние отозвало́сь на его́ здоро́вье** үтә арыу уның һаулығына тәьҫир итте **3.** *о ком-чём* (*высказаться*) ҡарашты (фекерҙе) әйтеү, баһа биреү, баһалау; **отозва́ться о кни́ге** китап тураһында фекер әйтеү

ОТОЙТИ́ *сов.* **1.** китеү, ситкә китеү; **отойти́ от крыльца́** тупһанан ситкә китеү **2.** (*о средствах передвижения*) китеү; **по́езд отошёл в четы́ре часа́** поезд сәғәт дүрттә китте **3.** *от чего*; *перен.* (*отклониться*) ситкә китеү (тайпылыу), кире ҡайтыу; **отойти́ от те́мы** теманан ситкә китеү; **отойти́ от оригина́ла** оригиналдан ситкә тайпылыу **4.** *от кого-чего* (*отдалиться*) ситләшеү, алыҫлашыу, йыраҡлашыу; **отойти́ от де́ла** эштән

ситләшеү **5.** (*отделиться*) ҡубыу, ҡубып төшөү, айырылыу, айырылып сығыу; **штукату́рка отошла́** штукатурка ҡубып төшкән **6.** (*исчезнуть*) бөтөү, юҡ булыу, юҡҡа сығыу; **пятно́ отошло́** тап бөттө **7.** (*прийти в обычное состояние*) яҙылыу, йылыныу, йылы кереү, йылы тоя (һиҙә) башлау, баҫылыу, тынысланыу; **земля́ отошла́** ер йылынды; **оте́ц отошёл** атай тынысланды **8.** тейеү, күсеү; **состоя́ние отошло́ в чужи́е ру́ки** мөлкәт сит ҡулдарға күсте **9.** үтеү, бөтөү; **мо́да отошла́** мода үтте ♦ **отойти́ в ве́чность**: 1) үтеү, үлеү; 2) үтеү, эҙһеҙ юғалыу; **отойти́ в про́шлое** онотолоу; **отойти́ ко сну** йоҡоға китеү

ОТОЛАРИНГО́ЛОГ *м* отоларинголог (*ҡолаҡ, тамаҡ, танау ауырыуҙары табибы*)

ОТОМКНУ́ТЬ *сов. что; разг.* асыу, ысҡындырыу; **отомкну́ть замо́к** йоҙаҡты асыу

ОТОМКНУ́ТЬСЯ *сов.; разг.* асылыу, ысҡыныу

ОТОМСТИ́ТЬ *сов.* үс алыу (ҡайтарыу), ҡон ҡайтарыу

ОТОПИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое йылытыу ...ы, яғыу ...ы; **отопи́тельная систе́ма** йылытыу системаһы; **отопи́тельный сезо́н** яғыу мәле (сезоны)

ОТОПИ́ТЬ *сов. что* йылытыу, яғып йылытыу

ОТОПЛЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **отопи́ть** **2.** йылытыу, яғыу, яғып йылытыу; **парово́е отопле́ние** пар менән йылытыу

ОТОРА́ЧИВАТЬ *несов. см.* **оторочи́ть**

ОТО́РВАННОСТЬ *ж* (*отчуждённость*) айырылғанлыҡ, бәйләнеш юҡлыҡ

ОТОРВА́ТЬ *сов.* **1.** *что* өҙөү, өҙөп алыу, йыртып алыу; **оторва́ть ни́тку** епте өҙөп алыу; **оторва́ть лист бума́ги** бер бит ҡағыҙ йыртып алыу **2.** *кого-что* алыу, алып ташлау **3.** *кого-что; перен.* айырыу, алыу, бүлеү; **оторва́ть глаза́ от кни́ги** китаптан күҙҙе алыу; **оторва́ть мы́сли** фекерҙе бүлеү **4.** *кого* (*разлучить*) айырыу; **оторва́ть ребёнка от ма́тери** баланы әсәһенән айырыу ♦ **оторва́ть от себя́** үҙенән өҙөп, икенсе кешегә биреү

ОТОРВА́ТЬСЯ *сов.* **1.** *от кого-чего* өҙөлөү, өҙөлөп төшөү, өҙөлөп (йыртылып) сығыу, (бәйҙән) ысҡыныу; **рука́в фуфа́йки оторва́лся** фуфайканың (һырманың) еңе өҙөлөп сыҡты **2.** *от чего* күтәрелеү, күтәрелеп китеү; **самолёт оторва́лся от земли́** самолёт ерҙән күтәрелде **3.** *от кого-чего* алыҫлашыу, артта ҡалдырыу; **оторва́ться от проти́вника** дошмандан алыҫлашыу **4.** *от кого-чего; перен.* айырылыу, ситләшеү; **оторва́ться от друзе́й** дуҫтарҙан айырылыу **5.** *от чего* айырылыу, бүленеү, туҡтап тороу, туҡтау; **оторва́ться от рабо́ты** эштән туҡтау **6.** *от кого-чего* күҙҙе алыу

ОТОРОПЕ́ЛЫЙ, -ая, -ое *разг.* аптыраған, ҡаушаған, ҡаушап (аптырап, юғалып) ҡалған; **оторопе́лый вид** аптыраған ҡиәфәт

ОТОРОПЕ́ТЬ *сов.; разг.* аптырау, ҡаушау, аптырап (ҡаушап, юғалып) ҡалыу

О́ТОРОПЬ *ж; разг.* аптырау, ҡаушау; **наводи́ть о́торопь** ҡаушау һалыу, ҡаушатыу

ОТОРОЧИ́ТЬ *сов. что* әҙепләү, ҡырпыулау, ҡаймалау, ҡырпыу (ҡайма, таҫма) тотоу; **оторочи́ть костю́м ме́хом** костюмды тире менән ҡырпыулау

ОТОРО́ЧКА *ж* (*из меха*) ҡырпыу; (*из ткани*) әҙеп, ҡайма, таҫма

ОТОСЛА́ТЬ *сов. кого-что* **1.** ебәреү; **отосла́ть письмо́** хат ебәреү **2.** (*велеть уйти*) ебәреү, сығырға ҡушыу, сығарып ебәреү; **отосла́ть маши́ну** машина ебәреү **3.** (*предложить обратиться куда-л.*) күрһәтеү, тоҫҡау, кәңәш биреү

ОТОСПА́ТЬСЯ *сов.* туйғансы йоҡлау, йоҡо туйҙырыу, йоҡо туйыу

ОТОЩА́ТЬ *сов.; разг.* ябығыу, нык арыҡланыу, һөлдәгә тороп ҡалыу

ОТПАДА́ТЬ *несов.* **отпа́сть**

ОТПА́ИВАТЬ I *несов.* **отпои́ть**

ОТПА́ИВАТЬ II *несов. см.* **отпая́ть**

ОТПА́ИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **отпая́ться** **2.** *страд. от* **отпа́ивать** II

ОТПА́РИВАТЬ *несов. см.* **отпа́рить**

ОТПАРИ́РОВАТЬ *сов. что; прям., перен.* юҡҡа сығарыу, кире ҡағыу; **отпари́ровать уда́р** һуғыуҙы кире ҡағыу; **отпари́ровать возраже́ние** әйткәнде кире ҡағыу, ҡапма-ҡаршы әйтешеү

ОТПА́РИТЬ *сов. что; разг.* **1.** (*отутюжить*) (еүеш сепрәк аша) үтекләү **2.** (*размягчить паром*) парлап ҡуптарып алыу

ОТПА́РЫВАТЬ *несов. см.* **отпоро́ть**

ОТПА́РЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **отпоро́ться** **2.** *страд. от* **отпа́рывать**

ОТПА́СТЬ *сов.* **1.** (*отделиться*) ҡубыу, ҡубып төшөү, өҙөлөп (ҡойолоп) төшөү **2.** *перен., книжн.* айырылыу, төшөп ҡалыу, сығыу; **отпа́сть от организа́ции** ойошманан төшөп ҡалыу **3.** (*утратить смысл*) көсөн юғалтыу, юҡҡа сығыу; **обвине́ние отпа́ло** ғәйепләү юҡҡа сыҡты **4.** (*пройти, исчезнуть*) бөтөү; **жела́ние отпа́ло** теләк бөттө

ОТПАЯ́ТЬ *сов. что* иретеп алыу (төшөрөү); **отпая́ть но́сик ча́йника** сәйгүндең моронон иретеп алыу

ОТПАЯ́ТЬСЯ *сов.* ireп төшөү (ҡубыу)

ОТПЕВА́НИЕ *с; церк.* йыназа, йыназа уҡыу (*христиан дине буйынса*)

ОТПЕВА́ТЬ *несов. см.* **отпе́ть** 2

ОТПЕРЕ́ТЬ *сов. что* асыу, асып ебәреү; **отпере́ть замо́к** йоҙаҡты асыу

ОТПЕРЕ́ТЬСЯ *сов.* **1.** асылыу, асылып китеү; **дверь отперла́сь** ишек асылып китте **2.** *разг.* таныу, баш тартыу, инҡар итеү; **отпере́ться от свои́х слов** үҙ һүҙҙәреңдән баш тартыу

ОТПЕ́ТЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **отпе́ть 2.** *прил.*; *разг.* бөткән, өмөтһөҙ, сигенән сыҡҡан; **отпе́тый челове́к** бөткән кеше

ОТПЕ́ТЬ *сов.* **1.** *что* и *без доп.* (*кончить петь*) йырлап (һайрап, ҡысҡырып) туҡтау, йырлап (һайрап) бөтөү **2.** *кого*; *церк.* йыназа уҡыу

ОТПЕЧА́ТАТЬ *сов. что* **1.** (*закончить печатание*) баҫтырып бөтөрөү (сығарыу) **2.** *фото.* фотокарточка эшләү **3.** (*оставить отпечаток*) эҙ ҡалдырыу **4.** *что* (*сняв печать, открыть*) мисәтен алып (ватып) асыу; **отпеча́тать кабине́т** кабинетты мисәтен алып асыу

ОТПЕЧА́ТАТЬСЯ *сов.* эҙ ҡалыу; **на доро́ге отпеча́тались следы́** *чьи-л. кемдеңдер* юлда аяҡ эҙҙәре ҡалған

ОТПЕЧА́ТОК *м* **1.** эҙ; **отпеча́тки па́льцев** бармаҡ эҙҙәре **2.** *чего*; *перен.* эҙ, әҫәр, йоғонто, тәьҫир; **накла́дывать отпеча́ток** йоғонто яһау; **отпеча́ток забро́шенности** ташландыҡ (ташланғанлыҡ) эҙе

ОТПЕЧА́ТЫВАТЬ *несов. см.* **отпеча́тать**

ОТПЕЧА́ТЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **отпеча́таться 2.** *страд. от* **отпеча́тывать**

ОТПИВА́ТЬ *несов. см.* **отпи́ть**

ОТПИ́ЛИВАТЬ *несов. см.* **отпили́ть**

ОТПИЛИ́ТЬ *сов. что* бысып алыу (төшөрөү, ташлау)

ОТПИРА́ТЕЛЬСТВО *с* таныу, баш тартыу, инҡар итеү, кире ҡағыу

ОТПИРА́ТЬ *несов. см.* **отпере́ть**

ОТПИРА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **отпере́ться 2.** *страд. от* **отпира́ть**

ОТПИСА́ТЬ *сов. что*; *уст.* **1.** (*завещать*) мираҫ итеп ҡалдырыу, васыят итеү **2.** (*отобрать*) тартып алыу, алыу; **отписа́ть име́ние в казну́** имениены ҡаҙнаға алыу

ОТПИСА́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* формаль яуап яҙыу

ОТПИ́СКА *ж* формаль яуап

ОТПИ́СЫВАТЬ *несов. см.* **отписа́ть**

ОТПИ́СЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **отписа́ться 2.** *страд. от* **отпи́сывать**

ОТПИ́ТЬ *сов. что*, *чего* (*выпить немного*) әҙ генә эсеү, бер аҙ эсеп алыу

ОТПИ́ХИВАТЬ *несов. см.* **отпихну́ть**

ОТПИ́ХИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **отпихну́ться 2.** *страд. от* **отпи́хивать**

ОТПИХНУ́ТЬ *сов. кого-что*; *разг.* этеү, этәреү, этеп (этәреп) ебәреү, төртөп ебәреү; **отпихну́ть ло́дку от бе́рега** кәмәне ярҙан этеп ебәреү

ОТПИХНУ́ТЬСЯ *сов. разг.* этелеү, этәрелеү, этәрелеп китеү; **отпихну́ться весло́м** ишкәк менән этәрелеп китеү

ОТПЛА́ТА *ж см.* **отплати́ть**

ОТПЛАТИ́ТЬ *сов.* **1.** *кому*, *чем* яуап ҡайтарыу (биреү), түләү; **отплати́ть добро́м за добро́** яҡшылыҡҡа яҡшылыҡ менән яуап ҡайтарыу **2.** *кому* (*отомстить*) үс алыу, үс ҡайтарыу ♦ **отплати́ть той же моне́той** ашҡа аш, ташҡа таш менән ҡайтарыу; шундай уҡ яуап ҡайтарыу

ОТПЛА́ЧИВАТЬ *несов. см.* **отплати́ть**

ОТПЛЁВЫВАТЬ *несов. см.* **отплю́нуть**

ОТПЛЁВЫВАТЬСЯ *несов.*; *разг.* **1.** төкөрөнөү **2.** *страд. от* **отплёвывать**

ОТПЛЁСКИВАТЬ *несов. см.* **отплесну́ть**

ОТПЛЕСНУ́ТЬ *сов.* **1.** (*откатиться назад — о воде, волне*) кире китеү, сигенеү, кире сәсрәү **2.** *что*, *чего*; *разг.* (*плеснув, отлить*) түгә төшөү, түгеп кәметә төшөү, түгеп кәметеү

ОТПЛЫВА́ТЬ *несов. см.* **отплы́ть**

ОТПЛЫ́ТИЕ *с* йөҙөп китеү, китеү, ҡуҙғалып китеү; **отплы́тие корабля́** караптың ҡуҙғалып китеүе

ОТПЛЫ́ТЬ *сов.* **1.** йөҙөп китеү, китеү; **отплы́ть от бе́рега** ярҙан йөҙөп китеү **2.** (*о судах*) китеү, ҡуҙғалып китеү; **кора́бль отплы́л но́чью** карап төндә ҡуҙғалып киткән

ОТПЛЮ́НУТЬ *сов. что* и *без доп.*; *разг.* төкөрөү

ОТПЛЯСА́ТЬ *сов.*; *разг.* **1.** *что* (*сплясать*) бейеп алыу **2.** *без доп.* (*кончить плясать*) бейеүҙән туҡтау, бейеп туҡтау **3.** *что* (*утомить пляской*) бейеп арытыу, талдырыу; **отпляса́ть все но́ги** бейеп аяҡтарҙы талдырыу

ОТПЛЯ́СЫВАТЬ *несов.* **1.** *см.* **отпляса́ть** 3; **2.** *разг.* (бик бирелеп, дәртләнеп) бейеү

О́ТПОВЕДЬ *ж* шелтәле яуап, ҡырҡа яуап; **дать ре́зкую о́тповедь** ҡырҡа яуап биреү

ОТПОИ́ТЬ *сов. кого-что* **1.** (*кончить поить*) эсереп бөтөрөү, эсереү; **отпои́ть коро́в** һыйырҙарҙы эсереү **2.** (*вырастить на жидкой пище, молоке*) имеҙеп (эсереп) үҫтереү; **отпои́ть телёнка** быҙауҙы имеҙеп үҫтереү **3.** *разг.* (*вылечить*) эсереп һауыҡтырыу (сәләмәтләндереү); **отпои́ть кумы́сом** ҡымыҙ эсереп һауыҡтырыу

ОТПОЛА́СКИВАТЬ *несов. см.* **отполоска́ть** 1

ОТПОЛЗА́ТЬ *несов. см.* **отползти́**

ОТПОЛЗТИ́ *сов.* шыуышыу, үрмәләп (шыуышып) китеү

ОТПОЛИРОВА́ТЬ *сов. что* ялтыратыу, ялтыратып сығыу, шымартыу

ОТПОЛИРО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **отполирова́ть**

ОТПОЛОСКА́ТЬ *сов.*; *разг.* **1.** *что* сайҡап алыу, сайҡау **2.** *что* и *без доп.* (*кончить полоскать*) сайҡап бөтөрөү (бөтөү)

ОТПО́Р *м* отпор, кире ҡағыу; **дать отпо́р агре́ссорам** агрессорҙарға отпор биреү

ОТПОРО́ТЬ *сов. что* һүтеү, һүтеп алыу (ташлау); **отпоро́ть рука́в** еңде һүтеп алыу

ОТПОРО́ТЬСЯ *сов.* һүтелеү, һүтелеп сығыу (төшөү)

ОТПОТЕВА́ТЬ *несов. см.* **отпоте́ть**

ОТПОТЕ́ТЬ *сов.*; *разг.* быуланыу, парланыу, тирләү; **стекло́ отпоте́ло** быяла быуланған

ОТПОЧКОВА́ТЬСЯ *сов.* **1.** *биол.* бөрөнән үрсеп китеү, бөрөләнеп айырылып сығыу **2.** *перен.* бер бөтөндән айырылып яһалыу (сығыу)

ОТПОЧКО́ВЫВАТЬСЯ *несов. см.* **отпочкова́ться**

ОТПРАВИ́ТЕЛЬ *м* и **ОТПРАВИ́ТЕЛЬНИЦА** *ж* ебәреүсе, оҙатыусы; **отправи́тель гру́за** йөк ебәреүсе

ОТПРА́ВИТЬ *сов. кого-что* ебәреү, һалыу, оҙатыу; **отпра́вить кни́ги по́чтой** почта аша китап һалыу; **отпра́вить теплохо́д** теплоход ебәреү ♦ **отпра́вить в рот** ауыҙға һалыу; **отпра́вить на тот свет** теге донъяға оҙатыу

ОТПРА́ВИТЬСЯ *сов.* **1.** китеү, китеп барыу, сығыу; **отпра́виться в путь** юлға сығыу **2.** ҡуҙғалып китеү; **по́езд уже́ отпра́вился** поезд ҡуҙғалып киткән инде ♦ **отпра́виться на тот свет** теге донъяға китеү (*үлеү*)

ОТПРА́ВКА *ж см.* **отпра́вить** – **отправля́ть** 1, **отпра́виться**; **отпра́вка гру́за** йөк ебәреү

ОТПРАВЛЕ́НИЕ I *с* **1.** *см.* **отпра́вить**, **отпра́виться**; **отправле́ние по́езда** поездың ҡуҙғалып китеүе **2.** (*почтовое*) ебәрелгән әйбер; **заказно́е отправле́ние** заказ менән ебәрелгән нәмә

ОТПРАВЛЕ́НИЕ II *с* эшмәкәрлек; **есте́ственное отправле́ние органи́зма** организмдың тәбиғи эшмәкәрлеге

ОТПРАВЛЯ́ТЬ *несов.* **1.** *см.* **отпра́вить** **2.** *что*; *офиц.* (*выполнять, осуществлять*) башҡарыу, алып барыу, үтәү; **отправля́ть обя́занности секретаря́** секретарлыҡ вазифаһын үтәү

ОТПРАВЛЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **отпра́виться** **2.** *от чего*; *перен.* (*исходить*) -дан/-дән сығып эш итеү, -ға/-гә таянып эшләү (эш итеү); **отправля́ться от прове́ренных да́нных** тикшерелгән мәғлүмәттәргә таянып эш итеү **3.** *страд. от* **отправля́ть**

ОТПРАВНО́Й, -ая, -ое **1.** ебәреү (оҙатыу, китеү) ...ы; **отправно́й пункт гру́за** йөк ебәреү пункты **2.** нигеҙ итеп алынған, башланғыс; **отправна́я мысль** нигеҙ итеп алынған фекер

ОТПРА́ЗДНОВАТЬ *сов.* **1.** *что* байрам итеү (үткәреү) **2.** *разг.* (*кончить праздновать*) байрам итеп бөтөү

ОТПРА́ШИВАТЬСЯ *несов. см.* **отпроси́ться**

ОТПРОСИ́ТЬСЯ *сов.* рөхсәт алып (һорап) китеү; **отпроси́ться с рабо́ты** эштән һорап китеү

ОТПРЫ́ГИВАТЬ *несов. см.* **отпры́гнуть**

ОТПРЫ́ГНУТЬ *сов.* **1.** һикереү, ырғыу, һикереп (ырғып) китеү; **отпры́гнуть в сто́рону** ситкә һикереү **2.** ҡаҡлығыу, ҡаҡсыу, ҡаҡлығып (ҡаҡсып) китеү; **мяч отпры́гнул от стены́** туп стенанан ҡаҡлығып китте

О́ТПРЫСК *м* **1.** *бот.* үҫенте, үренте **2.** *перен., ирон.* (*потомок*) нәҫел, тоҡом

ОТПРЯГА́ТЬ *несов. см.* **отпря́чь**

ОТПРЯ́НУТЬ *сов.* тайпылыу, ялтаныу, артҡа (ситкә) һикереү; **отпря́нуть от окна́** тәҙрәнән ситкә һикереү

ОТПРЯ́ЧЬ *сов. кого-что* туғарыу; **отпря́чь ло́шадь** ат(ты) туғарыу

ОТПРЯ́ЧЬСЯ *сов.* туғарылыу

ОТПУ́ГИВАТЬ *несов. см.* **отпугну́ть**

ОТПУГНУ́ТЬ *сов. кого-что* **1.** ҡурҡытыу, ҡурҡытып ебәреү, өркөтөү; **отпугну́ть воро́ну** ҡарғаны ҡурҡытып ебәреү **2.** *перен.* ҡурҡытыу, (үҙеңдән) ситләштереү

О́ТПУСК *м* **1.** *см.* **отпусти́ть** 1, 4, 7, 8, 10, 11; **о́тпуск това́ров** тауарҙар ебәреү **2.** ял, отпуск; **очередно́й о́тпуск** сираттағы ял **3.** *тех.* ҡайтарыу; **о́тпуск ста́ли** ҡоросто ҡайтарыу (*ҡоросто эшкәртеп ватылыусанлығын кәметеү*)

ОТПУСКА́ТЬ *несов. см.* **отпусти́ть**

ОТПУСКНИ́К *м* отпускылағы кеше, ялдағы (ялға сығыусы) ир-ат; **отпускни́ца** *ж* отпускылағы кеше, ялдағы (ялға сығыусы) ҡатын-ҡыҙ

ОТПУСКНО́Й, -ая, -ое **1.** ял ...ы, отпуск ...ы; **отпускно́е вре́мя** ял ваҡыты **2.** *в знач. сущ.* **отпускны́е** *мн.* (*деньги*) отпуск аҡсаһы **3.** *эк.* (*о ценах*) һатыу ...ы; **отпускны́е це́ны на това́ры** тауарҙың һатыу хаҡы

ОТПУСТИ́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что* (*разрешить идти*) ебәреү, ҡайтарыу, китергә (ҡайтырға) рөхсәт итеү; **отпусти́ть рабо́чих** эшселәрҙе ҡайтарыу **2.** *кого-что* (*освободить*) сығарып ебәреү, ебәреү, азат итеү; **отпусти́ть пти́чку из кле́тки** ҡошто ситлектән сығарып ебәреү **3.** *что* (*перестать держать*) ысҡындырыу; **отпусти́ть ру́ку** ҡулды ысҡындырыу **4.** *что* (*ослабить*) бушатыу, бушата төшөү; **отпусти́ть реме́нь** ҡайышты бушатыу **5.** *безл.* (*о боли*) ебәреү, кәмеү, әҙәйеү; **го́лову отпусти́ло** башты ебәрҙе **6.** *что* үҫтереү, еткереү, ебәреү; **отпусти́ть усы́** мыйыҡ ебәреү **7.** *что* (*выдать*) ебәреү, һатыу; **отпусти́ть това́р** тауар ебәреү **8.** *что* (*ассигновать, предоставить*) ебәреү, биреү; **отпусти́ть сре́дства на образова́ние** мәғарифҡа аҡса биреү **9.** *что*; *разг.* ысҡындырыу, әйтеп һалыу; **отпусти́ть шу́тку** шаян һүҙҙәр ысҡындырыу **10.** *что* ярлыҡау, кисереү, ғәфү итеү; **отпусти́ть грехи́** гөнаһтарҙы ярлыҡау **11.** *что*; *спец.* (*наточить*) тапау, үткерләү; **отпусти́ть ко́су** салғы тапау **12.** *что*; *тех.* ҡайтарыу; **отпусти́ть сталь** ҡоросто ҡайтарыу

ОТПУЩЕ́НИЕ *с* ярлыҡау, ғәфү итеү, кисереү; **отпуще́ние вины́** ғәйепте кисереү ♦ **козёл отпуще́ния** ғәйепһеҙҙән-ғәйепле, башҡаларҙың ғәйебе япһарылған кеше

ОТРАБА́ТЫВАТЬ *несов. см.* **отрабо́тать**

ОТРАБО́ТАННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **отрабо́тать** **2.** *прил.* (*использованный*) файҙаланылған, ҡулланылған; **отрабо́танный пар** файҙаланылған пар

ОТРАБО́ТАТЬ *сов.* **1.** *что* и *без доп.* (*возместить трудом*) эшләп түләү, (бурысты) эш менән түләү **2.** *что* (*проработать какое-л. время*) эшләү, эшләп үткәреү **3.** *без доп.*; *разг.* (*кончить работать*) эште бөтөрөү, эштән туҡтау; **я отрабо́тал** мин эште бөтөрҙөм **4.** *что* и *без доп.*; *перен.*, *разг.* (*износиться*) эштән сығыу, яраҡһыҙланыу, туҙыу **5.** *что* эшкәртеп (эшләп) еткереү (бөтөү); **отрабо́тать пье́су** пьесаны эшләп бөтөү **6.** *что* (яҡшы итеп) өйрәнеү, үҙләштереү; **отрабо́тать поворо́ты** боролмаларҙы яҡшы итеп өйрәнеү

ОТРАБО́ТКА *ж* **1.** *см.* **отрабо́тать** 1, 5, 6; **2.** *мн.* **отрабо́тки**; *ист.* эшләп ҡайтарыу (*крәҫтиәндәрҙең ҡуртымға алынған ер, бурыс һ.б. өсөн алпауытҡа йәки кулакка эшләүе*)

ОТРА́ВА *ж* ағыу, зәһәр

ОТРАВИ́ТЕЛЬ *м* ағыулаусы

ОТРАВИ́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что* ағыулау, ағыулап үлтереү **2.** *что* (*примешать отраву*) ағыулау, ағыу һалыу, ағыу ҡушыу; **отрави́ть мышьяко́м** мышаяҡ менән ағыулау **3.** *кого-что*; *перен.* ағыулау, зарарлау, томалау; **отрави́ть созна́ние** *чьё-л. кемдеңдер* аңын томалау **4.** *что*; *перен.* боҙоу, йәмен (хозурын) ебәреү; **отрави́ть хоро́шее настрое́ние** яҡшы кәйефте боҙоу

ОТРАВИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** (*принять яд*) ағыу эсеү, ағыу эсеп үлеү **2.** ағыуланыу; **отрави́ться га́зом** газ менән ағыуланыу

ОТРАВЛЕ́НИЕ *с см.* **отрави́ть** 1—3 — **отравля́ть**, **отрави́ться** — **отравля́ться**

ОТРАВЛЯ́ТЬ *несов. см.* **отрави́ть**

ОТРАВЛЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **отрави́ться** **2.** *страд. от* **отравля́ть**

ОТРАВЛЯ́ЮЩИЙ, -ая, -ее *прич. от* **отравля́ть** ♦ **отравля́ющие вещества́** ағыулай торған матдәләр

ОТРА́ДА *ж* ҡыуаныс, шатлыҡ, һөйөнөс, кинәнес

ОТРА́ДНЫЙ, -ая, -ое ҡыуаныслы, шатлыҡлы, һөйөнөслө, кинәнесле; **отра́дное явле́ние** ҡыуаныслы хәл

ОТРАЖА́ТЕЛЬ *м*; *тех.* ҡайтарғыс, сағылдырғыс (*прибор*); **зерка́льный отража́тель** көҙгөлө сағылдырғыс

ОТРАЖА́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое *спец.* **1.** ҡайтарыу ...ы, сағылдырыу ...ы, ҡайтарғыс, сағылдырғыс; **отража́тельная спосо́бность** сағылдырыу һәләте **2.** ҡайтара (сағылдыра) торған; **отража́тельный инструме́нт** сағылдыра торған ҡорамал

ОТРАЖА́ТЬ *несов. см.* **отрази́ть**

ОТРАЖА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **отрази́ться** **2.** *страд. от* **отража́ть**

ОТРАЖЕ́НИЕ *с* **1. отрази́ть** — **отража́ть**, **отрази́ться**; **отраже́ние зву́ка** тауыштың яңғырап кире ҡайтыуы **2.** сағылыу, кәүҙәләнеү, сағылыш, кәүҙәләнеш, сағылдырыу, кәүҙәләндереү; **отраже́ние жи́зни в иску́сстве** сәнғәттә тормоштоң кәүҙәләнеүе; **отраже́ние эпо́хи** дәүер(ҙең) сағылышы

ОТРАЗИ́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что*; *в разн. знач.* кире ҡағыу, кире ҡайтарыу; **отрази́ть ата́ку** һөжүмде кире ҡағыу (ҡайтарыу); **отрази́ть обвине́ние** ғәйепләүҙе кире ҡағыу **2.** *что* (*о гладкой поверхности*) сағылдырыу, күрһәтеү **3.** *кого-что* кәүҙәләндереү, сағылдырыу, һүрәтләү, тасуирлау; **отрази́ть действи́тельность** ысынбарлыҡты сағылдырыу

ОТРАЗИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** сағылыу; **в воде́ отрази́лся лу́нный свет** һыуҙа ай яҡтыһы сағылды **2.** күренеү, сағылыу; **на его́ лице́ отрази́лось удово́льствие** уның йөҙөндә ҡәнәғәтләнеү сағылды **3.** *на ком-чём* тәьҫир итеү, йоғонто яһау; **отрази́ться на здоро́вье** сәләмәтлеккә тәьҫир итеү **4.** сағылыу; **в рома́не отрази́лись впечатле́ния де́тства** романда балалыҡ тәьҫораттары сағылған

ОТРАПОРТОВА́ТЬ *сов. о чём* рапорт биреү

ОТРАСЛЕВО́Й, -ая, -ое тармаҡ ...ы, тармаҡ буйынса ...ы; **отраслево́е совеща́ние** тармаҡ буйынса кәңәшмә

О́ТРАСЛЬ *ж* **1.** тармаҡ; **важне́йшие о́трасли наро́дного хозя́йства** халыҡ хужалығының мөһим тармаҡтары **2.** *уст.* йәш үҫенте **3.** *уст.* нәҫел, нәҫел тармағы, тоҡом **4.** *уст.* тау тармағы

ОТРАСТА́ТЬ *несов. см.* **отрасти́**

ОТРАСТИ́ *сов.* үҫеү, үҫеп етеү

ОТРАСТИ́ТЬ *сов. что* үҫтереү, ебәреү, еткереү; **отрасти́ть бо́роду** һаҡал үҫтереү; **отрасти́ть но́гти** тырнаҡ еткереү

ОТРА́ЩИВАТЬ *несов. см.* **отрасти́ть**

ОТРЕ́БЬЕ *с собир.* **1.** *уст.* (*отбросы*) ҡалдыҡ-боҫтоҡ, ташландыҡ **2.** *перен.* әҙәм аҡтыҡтары, ҡәбәхәттәр; **фаши́стское отре́бье** фашист ҡәбәхәттәре

ОТРЕГУЛИ́РОВАТЬ *сов. что* рәтләү, рәтләп ебәреү, ипкә килтереү, ипләү, көйләү, яйға һалыу; **отрегули́ровать тормоза́** тормозды рәтләп ебәреү

ОТРЕДАКТИ́РОВАТЬ *сов. что* редакторлау, редакторлап сығыу

ОТРЕ́З *м* **1.** *см.* **отре́зать** 1, 2 — **отреза́ть** **2.** киҫәк, тауар; **отре́з на пла́тье** күлдәклек тауар **3.** *спец.* (*срез*) киҫем, киҫелеш, киҫелгән урын

ОТРЕ́ЗАТЬ *сов.* **1.** *что, чего* (*разрезать*) ҡырҡыу, ҡырҡып алыу **2.** *что, чего* (*отделить межеванием*) ҡырҡып (бүлеп) биреү, ер бүлеү **3.** *кого-что*; *перен.* ябыу, ҡалдырмау, бүлеү; **отре́зать путь к отступле́нию** сигенеү юлын ябыу **4.** *что*; *спец.* (*отпилить*) ҡырҡып төшөрөү; **отре́зать до́ску** таҡтаны ҡырҡып төшөрөү **5.** *что* и *без доп.*; *разг.* (*резко ответить*) ҡырт киҫеү, ҡырҡа яуап биреү

ОТРЕЗА́ТЬ *несов. см.* **отре́зать**

ОТРЕЗВЕ́ТЬ *сов*; *прям.*, *перен.* айныу, айнығыу

ОТРЕЗВИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое айныткыс, айныта торған; **отрезви́тельный напи́ток** айныта торған эсемлек

ОТРЕЗВИ́ТЬ *сов. кого-что*; *прям.*, *перен.* айнытыу, айныктырыу; **кри́тика отрезви́ла его́** тәнҡит уны айнытты

ОТРЕЗВИ́ТЬСЯ *сов.*; *прям.*, *перен.* айныу, айнығыу

ОТРЕЗВЛЕ́НИЕ *с см.* **отрезви́ть — отрезвля́ть, отрезви́ться**

ОТРЕЗВЛЯ́ТЬ *несов. см.* **отрезви́ть**

ОТРЕЗВЛЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **отрезви́ться 2.** *страд. от* **отрезвля́ть**

ОТРЕЗНО́Й, -ая, -ое **1.** киҫмә, киҫелмә; **отрезно́й тало́н** киҫмә талон **2.** киҫелмәле, билле; **пла́тье с отрезно́й та́лией** билле күлдәк **3.** киҫкес, киҫә торған; **отрезно́й стано́к** киҫкес станок

ОТРЕ́ЗОК *м* **1.** (*небольшой отрезанный кусок чего-л.*) киҫәк, ҡырҡым, ҡырҡынды **2.** (*часть чего-л. целого*) өлөш, арауыҡ, ара; **отре́зок вре́мени** ваҡыт арауығы; **отре́зок доро́ги** юлдың бер өлөшө **3.** *мат.* киҫем **4.** *мн.* **отре́зки**; *ист.* киҫенте

ОТРЕКА́ТЬСЯ *несов. см.* **отре́чься**

ОТРЕКОМЕНДОВА́ТЬ *сов. см.* **рекомендова́ть**

ОТРЕКОМЕНДОВА́ТЬСЯ *сов.* исемен әйтеү, танышыу

ОТРЕМОНТИ́РОВАТЬ *сов. что* ремонтлау, ремонт яһау (үткәреү), ремонтлап бөтөрөү, төҙәтеү

ОТРЕПЕТИ́РОВАТЬ *сов. что* өйрәнеү, өйрәнеп алыу, репетиция яһау; **отрепети́ровать роль** ролде (репетиция яһап) өйрәнеү

ОТРЕ́ПЬЕ *с собир.* и **ОТРЕ́ПЬЯ** *мн.*; *разг.* (*лохмотья*) иҫке-моҫҡо, сепрәк-сапраҡ, аламһолам

ОТРЕЧЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **отре́чься — отрека́ться 2.** (*документ*) ваз кисеү (баш тартыу) ҡағыҙы (*үҙенең хоҡуҡтарынан*)

ОТРЕ́ЧЬСЯ *сов. от кого-чего* (*отказаться*) ваз кисеү, баш тартыу, таныу; **отре́чься от своего́ произведе́ния** үҙ әҫәренән баш тартыу ♦ **отре́чься от престо́ла** тәхеттән баш тартыу

ОТРЕША́ТЬ *несов. см.* **отреши́ть**

ОТРЕША́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **отреши́ться 2.** *страд. от* **отреша́ть**

ОТРЕШЁННОСТЬ *ж* битарафлыҡ, ситләшкәнлек; **отрешённость от окружа́ющего ми́ра** тирә-яҡ мөхиттән ситләшкәнлек

ОТРЕШЁННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **отреши́ть 2.** *прил.* битараф, ситләшкән; **отрешённый взгляд** битараф ҡараш

ОТРЕШИ́ТЬ *сов. кого*; *уст.* урынынан сығарыу, бушатыу; **отреши́ть от до́лжности** вазифанан бушатыу

ОТРЕШИ́ТЬСЯ *сов.*; *книжн.* (*отказаться, освободиться*) ҡотолоу, ваз кисеү

ОТРИЦА́НИЕ *с* **1.** *см.* **отрица́ть 2.** *филос.* инҡар, инҡар итеү **3.** *грам.* юҡлыҡ; **фо́рмы отрица́ния** юҡлыҡ формалары

ОТРИЦА́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** кире, тиҫкәре, ҡаршы; **отрица́тельный отве́т** кире яуап **2.** *мат.* тиҫкәре; **отрица́тельное число́** тиҫкәре һан **3.** *физ.* кире; **отрица́тельный заря́д** кире заряд **4.** насар; **отрица́тельная характери́стика** насар характеристика (ҡылыҡһыр) **5.** (*исходящий из отрицания чего-л.*) инҡар итеүгә ҡоролған; **отрица́тельный ме́тод** инҡар итеүгә ҡоролған ысул

ОТРИЦА́ТЬ *несов.* **1.** *что* и *без доп.* (*не соглашаться с чем-л.*) иҫәпләшмәү, иҫәпкә алмау **2.** *что* (*отвергать*) инҡар итеү, танымау, кире ҡағыу; **отрица́ть успе́хи** *чьи-л.* *берәйһенең* уңыштарын инҡар итеү

ОТРО́Г *м*; *геогр.* армыт; **отро́ги гор** тау армыттары

О́ТРОДУ *нареч.*; *разг.* һис бер, ғүмерҙә, бер ваҡытта ла, һис бер ваҡытта, һис ҡасан да; **о́троду здесь не быва́л** ғүмерҙә бында булғаным юҡ

ОТРО́ДЬЕ *с* **1.** *разг.* (*с оттенком пренебрежения*) тыумаса, быуын, нәҫел-нәсәп **2.** (*бранное слово*) шайтан заты, әҙәм аҡтығы **3.** *с.-х.* тоҡом төрө

ОТРО́ЕК *м*; *пчел.* бала күс, яңы күс

ОТРОИ́ТЬ *сов. кого-что*; *пчел.* күс айырыу

ОТРОИ́ТЬСЯ *сов.*; *пчел.* күс айырылып сығыу

О́ТРОК *м*; *уст.* йәш үҫмер

ОТРО́СТОК *м* **1.** *бот.* (*молодой побег*) үренде, үҫенте **2.** *анат.* үҫенте; **отро́сток слепо́й кишки́** һуҡыр эсәк үҫентеһе

О́ТРОЧЕСКИЙ, -ая, -ое йәш үҫмер ...ы, үҫмерлек ...ы, үҫмер саҡ ...ы; **о́троческие го́ды** үҫмерлек йылдары

О́ТРОЧЕСТВО *с*; *книжн.* үҫмерлек, үҫмерлек осоро, үҫмер саҡ

О́ТРУБ *м*; *ист.* отруб (*Рәсәйҙә 1906—16 йй. йәмғәт еренән крәҫтиәндәргә общинанан сыҡҡанда хосуси милеккә бирелгән ер*)

ОТРУ́Б *м* ҡырҡым (*ағастың ҡырҡылған урыны*)

ОТРУБА́ТЬ *несов. см.* **отруби́ть**

О́ТРУБИ *только мн.* көрпә, кәбәк

ОТРУБИ́ТЬ *сов.* **1.** *что* сабып өҙөү, сабып (ҡырҡып) ташлау (төшөрөү); **отруби́ть сук** ботаҡты сабып ташлау **2.** *что* и *без доп.*; *разг.* (*резко ответить*) ҡырт киҫеү, ҡырт киҫеп әйтеү, ҡырҡа яуап биреү

ОТРУБНО́Й, -ая, -ое *ист.* отруб ...ы; **отрубно́е хозя́йство** отруб хужалығы

О́ТРУБНЫЙ, -ая, -ое *с.-х.* көрпә ...ы; **о́трубный корм** көрпә аҙығы

ОТРУГА́ТЬ *сов. кого-что* әрләү, тиргәү, әрләп (тиргәп) ташлау

ОТРЫ́В *м см.* **оторва́ть** 1, 4 — **оторва́ться**; айырылыу; **отры́в от действи́тельности** ысынбарлыҡтан айырылыу ♦ **без отры́ва от произво́дства** эшләгән көйөнә, эшләп йөрөп

ОТРЫВА́ТЬ I *несов. см.* **оторва́ть**

ОТРЫВА́ТЬ II *несов. см.* **отры́ть**

ОТРЫВА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **оторва́ться** **2.** *страд. от* **отрыва́ть** I

ОТРЫ́ВИСТОСТЬ *ж* өҙөк-өҙөк булыу

ОТРЫ́ВИСТЫЙ, -ая, -ое өҙөк-өҙөк, өҙөп-өҙөп, бүлеп-бүлеп; **отры́вистый звук** өҙөк-өҙөк өн; **отры́вистая речь** өҙөп-өҙөп һөйләү

ОТРЫВНО́Й, -ая, -ое өҙмәле, йыртмалы; **отрывно́й тало́н** йыртмалы талон; **отрывно́й календа́рь** йыртмалы календарь

ОТРЫ́ВОК *м* өҙөк, өҙөмтә, өлөш; **отры́вок из рома́на** романдан өҙөк

ОТРЫ́ВОЧНЫЙ, -ая, -ое өҙөк-өҙөк, өҙөк-йыртыҡ, ярты-йорто, тулы булмаған, бәйләнешһеҙ; **отры́вочные све́дения** тулы булмаған мәғлүмәттәр; **отры́вочные фра́зы** өҙөк-өҙөк фразалар

ОТРЫ́ГИВАТЬ *несов. см.* **отрыгну́ть**

ОТРЫ́ГИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **отрыгну́ться** **2.** *страд. от* **отры́гивать**

ОТРЫГНУ́ТЬ *сов. что, чего; разг.* кикереү, кикереп сығарыу

ОТРЫГНУ́ТЬСЯ *сов.; разг.* кикереп сығарылыу

ОТРЫ́ЖКА *ж* кикереү

ОТРЫ́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что* (*вырыть*) ҡаҙып (соҡоп) алыу (сығарыу) **2.** *кого-что; перен., разг.* (*разыскать*) эҙләп табыу **3.** *что; воен.* ҡаҙыу; **отры́ть око́п** окоп ҡаҙыу

ОТРЯ́Д *м; в разн. знач.* отряд; **деса́нтный отря́д** десантсылар отряды; **гео́лого-разве́дывательный отря́д** эҙләнеүсе геологтар отряды; **отря́д грызуно́в** *зоол.* кимереүселәр отряды

ОТРЯДИ́ТЬ *сов. кого-что* ебәреү; **отряди́ть бойцо́в в разве́дку** һуғышсыларҙы разведкаға ебәреү

ОТРЯ́ДНЫЙ, -ая, -ое отряд ...ы; **отря́дный сбор** отряд йыйылышы

ОТРЯЖА́ТЬ *несов. см.* **отряди́ть**

ОТРЯ́ХИВАТЬ *несов. см.* **отряхну́ть**

ОТРЯ́ХИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **отряхну́ться** **2.** *страд. от* **отря́хивать**

ОТРЯХНУ́ТЬ *сов. что* ҡағыу, һелкеү, ҡағып (һелкеп) алыу (төшөрөү); **отряхну́ть пыль с плаща́** плащтың саңын ҡағыу

ОТРЯХНУ́ТЬСЯ *сов.* ҡағыныу, ҡағынып алыу

ОТСАДИ́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что* (*посадить отдельно*) айырым ултыртыу; **отсади́ть шалуна́** шаянды айырым ултыртыу **2.** *кого* (*животное*) айырып ҡуйыу, айырым урынлаштырыу **3.** *что* (*растение*) күсереп ултыртыу, айырып алып ултыртыу; **отсади́ть молоды́е дубки́** йәш имәндәрҙе күсереп ултыртыу

ОТСА́ДКА *ж см.* **отсади́ть** 2, 3

ОТСА́ЖИВАТЬ *несов. см.* **отсади́ть**

ОТСА́ЖИВАТЬСЯ *несов. см.* **отсе́сть**

ОТСАЛЮТОВА́ТЬ *сов.* салют биреү

ОТСА́СЫВАТЬ *несов. см.* **отсоса́ть** 1, 2

О́ТСВЕТ и *уст.* **ОТСВЕ́Т** *м* яҡтылыҡ сағылышы, сағылған яҡтылыҡ, ут шәүләһе; **о́тсвет луны́** айҙан сағылған яҡтылыҡ

ОТСВЕ́ЧИВАТЬ *несов.* яҡтылыҡ сағылдырыу, яҡты төшөү

ОТСЕБЯ́ТИНА *ж; разг.* **1.** (*слова*) кеше һүҙенә үҙеңдән өҫтәлгән һүҙҙәр **2.** (*поступки, действия*) үҙ белдеге менән эшләнгән эшҡылыҡ

ОТСЕ́В *м* **1.** *см.* **отсе́ять** 1, 2 — **отсева́ть** — **отсе́ивать**; **отсе́в уча́щихся** уҡыусыларҙың уҡыуҙан төшөп ҡалыуы **2.** (*то, что отсеяно, отсеялось*) иләк аҫты (ҡалдығы)

ОТСЕВА́ТЬ *несов. см.* **отсе́ять** 1

ОТСЕВА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **отсе́яться** 1; **2.** *страд. от* **отсева́ть**

ОТСЕ́ВКИ *только мн.* иләк аҫты (ҡалдығы), иләктә ҡалған нәмә

ОТСЕ́ИВАТЬ *несов. см.* **отсе́ять** 1, 2

ОТСЕ́ИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **отсе́яться** 1, 2; **2.** *страд. от* **отсе́ивать**

ОТСЕ́К *м* бүлек, бүлмә (*самолётта, карапта һ.б.*); **отсе́к ваго́на** вагон бүлеге

ОТСЕКА́ТЬ *несов. см.* **отсе́чь**

ОТСЕЛИ́ТЬ *сов. кого-что* күсереү, күсереп ултыртыу (урынлаштырыу)

ОТСЕЛИ́ТЬСЯ *сов.* күсеү, күсеп ултырыу (урынлашыу)

ОТСЕЛЯ́ТЬ *несов. см.* **отсели́ть**

ОТСЕЛЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **отсели́ться** **2.** *страд. от* **отселя́ть**

ОТСЕ́СТЬ *сов.* (алыҫҡараҡ) күсеп ултырыу; **отсе́сть от окна́** тәҙрәнән алыҫҡараҡ күсеп ултырыу

ОТСЕЧЕ́НИЕ *с; книжн. см.* **отсе́чь** — **отсека́ть** ♦ **дать го́лову на отсече́ние** башты киҫмәгә биреү

ОТСЕ́ЧЬ *сов.* **1.** *что* (*отрубить*) сабып (ҡырҡып) алыу, сабып (ҡырҡып) төшөрөү **2.** *кого-что; перен.* ҡыйыу, киҫеү, бүлеп алыу, айырыу; **отсе́чь подхо́д подкрепле́ний** килеүсе өҫтәлмә көстәрҙе айырыу

ОТСЕ́ЯТЬ *сов.* **1.** *что* иләү, иләп айырыу; **отсе́ять сор** сүпте иләп айырыу **2.** *кого-что; перен.* һайлап алыу, иләктән үткәреү, һайлап сығарып

ташлау **3.** *что* и *без доп.*; *разг.* сәсеүҙе тамамлау, сәсеү эштәрен бөтөрөү

ОТСЕ́ЯТЬСЯ *сов.* **1.** иләнеү, иләнеп айырылыу; **о́труби отсе́ялись** көрпә иләнеп айырылды (алынды) **2.** *перен.* төшөп ҡалыу, тороп ҡалыу; **часть уча́щихся отсе́ялась** уҡыусыларҙың бер өлөшө төшөп ҡалған **3.** *разг.* (*окончить сев*) сәсеүҙе тамамлау

ОТСИДЕ́ТЬ *сов.* *что* **1.** ипһеҙ (оҙаҡ) ултырып ойотоу (талдырыу); **отсиде́ть но́гу** (ипһеҙ ултырып) аяҡты ойотоу **2.** *разг.* ултырыу, ултырып үткәреү (уҙғарыу); **отсиде́ть два часа́ в саду́** баҡсала ике сәғәт ултырыу **3.** (*отбыть срок наказания*) ултырып сығыу (*төрмәлә*)

ОТСИДЕ́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* ҡасып ултырып ҡалыу, (үҙен һаҡлап) ҡасып (йәшенеп) ҡалыу; **отсиде́ться в пала́тке во вре́мя дождя́** ямғыр ваҡытында ҡасып палаткала ултырып ҡалыу

ОТСИ́ЖИВАТЬ *несов. см.* **отсиде́ть**

ОТСИ́ЖИВАТЬСЯ *несов. см.* **отсиде́ться**

ОТСКА́БЛИВАТЬ *несов. см.* **отскобли́ть**

ОТСКА́БЛИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **отскобли́ться** **2.** *страд. от* **отска́бливать**

ОТСКАКА́ТЬ *сов.* **1.** (*отъехать вскачь*) сабып үтеп китеү, саптырып ситкә китеү **2.** *разг.* (*кончить скакать*) сабыуҙан (сабып) туҡтау

ОТСКА́КИВАТЬ *несов. см.* **отскочи́ть**

ОТСКОБЛИ́ТЬ *сов.* *что* ҡырып алыу (ташлау, төшөрөү); **отскобли́ть кра́ску** буяуҙы ҡырып төшөрөү

ОТСКОБЛИ́ТЬСЯ *сов.* ҡырып алыныу (төшөрөлөү)

ОТСКОЧИ́ТЬ *сов.* **1.** (*отодвинуться прыжком*) ситкә һикереү (ташланыу), һикереп китеү **2.** (*в обратном направлении*) ҡаҡлығыу, ҡаҡсыу; **мяч отскочи́л от стены́** туп стенанан ҡаҡлыҡты **3.** *разг.* (*оторваться*) өҙөлөп сығыу (төшөү); **пу́говица отскочи́ла** төймә өҙөлөп төштө

ОТСКРЕБА́ТЬ *несов. см.* **отскрести́**

ОТСКРЕСТИ́ *сов.* *что* ҡырып алыу (төшөрөү)

ОТСЛА́ИВАТЬ *несов. см.* **отслои́ть**

ОТСЛА́ИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **отслои́ться** **2.** *страд. от* **отсла́ивать**

ОТСЛОЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **отслои́ть**, **отслои́ться** **2.** (*слой*) (ултырған) ҡатлам

ОТСЛОИ́ТЬ *сов.* *что* ҡатлау-ҡатлау итеп ҡуптарып алыу, ҡатлау-ҡатлау итеп ултыртыу; **отслои́ть кору́** ҡабыҡты ҡатлау-ҡатлау итеп ҡуптарып алыу

ОТСЛОИ́ТЬСЯ *сов.* ҡатлау-ҡатлау булып ҡубып төшөү, ҡатлау-ҡатлау булып төпкә ултырыу

ОТСЛУЖИ́ТЬ *сов.* **1.** *что* (*проработать какое-л. время*) хеҙмәт итеү, эшләү **2.** *что*; *воен.* хәрби хеҙмәтте тултырып ҡайтыу **3.** (*износиться*) иҫкереү, туҙыу, яраҡһыҙ хәлгә килеү **4.** *что*; *церк.* ғибәҙәт ҡылып бөтөү, ғибәҙәтте тамамлау

ОТСНЯ́ТЬ *сов.* *что*; *спец.* төшөрөү, төшөрөп (бөтөү) алыу; **отсня́ть фильм** фильм төшөрөп бөтөү

ОТСОВЕ́ТОВАТЬ *сов.* *кому* и *с неопр.* кәңәш биреү (*берәй нәмәне эшләмәҫкә*), кире дүндереү; **отсове́товать не е́хать в го́род** ҡалаға бармаҫҡа кәңәш биреү

ОТСОЕДИНИ́ТЬ *сов.* *что* өҙөү; **отсоедини́ть про́вод** үткәргесте өҙөү

ОТСОЕДИНЯ́ТЬ *несов. см.* **отсоедини́ть**

ОТСОРТИРОВА́ТЬ *сов.* *что* сорттарға айырыу (айырып ҡуйыу), һайлап алыу; **отсортирова́ть пшени́цу** бойҙайҙы сорттарға айырып ҡуйыу

ОТСОРТИРО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **отсортирова́ть**

ОТСОСА́ТЬ *сов.* **1.** *что*, *чего* һурып (имеү) алыу (эсеү), имеп сығарыу **2.** *что*; *тех.* һурҙыртып алыу **3.** *без доп.*; *разг.* (*кончить сосать*) имеп (һурып) бөтөү, имеүҙән (һурыуҙан) туҡтау

ОТСО́ХНУТЬ *сов.* **1.** ҡороу, ҡурылыу; **ве́тка отсо́хла** ботаҡ ҡороған **2.** *перен.*, *разг.* (*о частях тела*) ҡороу; **рука́ отсо́хла** ҡул(ы) ҡороған

ОТСРО́ЧИВАТЬ *несов. см.* **отсро́чить**

ОТСРО́ЧИТЬ *сов.* *что* **1.** (*перенести на более поздний срок*) кисектереү; **отсро́чить сда́чу экза́менов** имтихан тапшырыуҙы кисектереү **2.** (*продлить срок*) ваҡытын оҙайтыу; **отсро́чить па́спорт** паспорттың ваҡытын оҙайтыу

ОТСРО́ЧКА *ж см.* **отсро́чить**; **отсро́чка отъе́зда** китеүҙе кисектереү; **отсро́чка па́спорта** паспорттың ваҡытын, йылын оҙайтыу

ОТСТАВА́НИЕ *с* **1.** *см.* **отстава́ть** **2.** артта ҡалыу, артта ҡалғанлыҡ; **ликвиди́ровать отстава́ние** артта ҡалыуҙы бөтөрөү

ОТСТАВА́ТЬ *несов. см.* **отста́ть**

ОТСТА́ВИТЬ *сов.* **1.** *что* (*отодвинуть*) ситкә этәреү, ситкә алып ҡуйыу; **отста́вить стул** ултырғысты ситкә этәреп ҡуйыу **2.** *кого*; *уст.* (*уволить*) (эштән) сығарыу, (хеҙмәттән) бушатыу **3.** *кого*; *уст.* (*отдалить от себя*) (үҙеңдән) ситләштереү ♦ **отста́вить!** туҡта!, туҡтағыҙ! (*бирелгән команданы "үтәмәҫкә!", "туҡтап торогоҙ!" мәғәнәһендә*)

ОТСТА́ВКА *ж* отставка; **вы́йти в отста́вку** отставкаға сығыу ♦ **отста́вка прави́тельства** хөкүмәттең отставкаға китеүе

ОТСТАВЛЯ́ТЬ *несов.* **отста́вить**

ОТСТАВНО́Й, -ая, -ое **1.** отставкаға сыҡҡан, отставкалағы ...ы; **отставно́й офице́р** отставкалағы офицер **2.** күсермәле, күсереп йөрөтмәле (ҡуймалы); **отставна́я ле́стница** күсермәле баҫҡыс

ОТСТА́ИВАНИЕ I *с см.* **отста́ивать** I; **отста́ивание свои́х прав** үҙеңдең хоҡуҡтарыңды яҡлау

ОТСТА́ИВАНИЕ II *с см.* **отстоя́ться**; **отста́ивание воды́** һыуҙың тоноуы

ОТСТА́ИВАТЬ I *несов. см.* **отстоя́ть** I

ОТСТА́ИВАТЬ II *несов. см.* **отстоя́ть** II

ОТСТА́ИВАТЬСЯ *несов.*; *разг. см.* **отстоя́ться**

ОТСТА́ЛОСТЬ *ж* артталыҡ, артта ҡалыу, артта ҡалғанлыҡ; **отста́лость взгля́дов** ҡараштарҙың артта ҡалғанлығы

ОТСТА́ЛЫЙ, -ая, -ое арттағы ...ы, артта ҡалған; **отста́лая страна́** артта ҡалған ил

ОТСТА́ТЬ *сов.* **1.** *от кого-чего* (*остаться позади*) артта ҡалыу **2.** *от чего* (*остаться на месте*) ҡалыу, тороп ҡалыу; **отста́ть от по́езда** поездан тороп ҡалыу **3.** (*о часах*) артҡа ҡалыу **4.** (*отделиться*) ҡубыу; **кора́ отста́ла** ҡабыҡ ҡупҡан **5.** (*перестать надоедать*) теңкәгә теййеүҙән туҡтау, бәйләнмәү, борсомау, мәшәҡәтләмәү, маҙаһыҙламау, бимазаламау; **отста́ньте от меня** мине маҙаһыҙламағыҙ

ОТСТАЮ́ЩИЙ, -ая, -ее **1.** *прич. от* **отста́ть** **2.** *прил.* өлгәшмәүсе, артта ҡалыусы

ОТСТЕГА́ТЬ *сов. кого-что* сыбыртҡылау, һыҙырыу, ҡайыҙлау, һуҡтырыу

ОТСТЁГИВАТЬ *несов. см.* **отстегну́ть**

ОТСТЁГИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **отстегну́ться** **2.** *страд. от* **отстёгивать**

ОТСТЕГНУ́ТЬ *сов. что* сисеү, ысҡындырыу, сисеп (ысҡындырып) ебәреү

ОТСТЕГНУ́ТЬСЯ *сов.* сиселеү, ысҡыныу; **пу́говица отстегну́лась** төймә ысҡынған

ОТСТИРА́ТЬ *сов. что* йыуып таҙартыу (таҙалау, бөтөрөү); **отстира́ть бельё** керҙе йыуып таҙартыу

ОТСТИРА́ТЬСЯ *сов.* йыуылып таҙарыу, йыуып бөтөрөлөү; **грязь отстира́лась** бысраҡ йыуып бөтөрөлдө

ОТСТИ́РЫВАТЬ *несов. см.* **отстира́ть**

ОТСТИ́РЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **отстира́ться** **2.** *страд. от* **отсти́рывать**

ОТСТО́Й *м* ултырма, төпрә; **отсто́й сиро́па** сироп төпрәһе

ОТСТО́ЙНИК *м*; *тех.* тондороу бассейны

ОТСТОЯ́ТЬ I *сов. кого-что* (*защитить*) яҡлау, яҡлап ҡалыу, һаҡлап алып ҡалыу; **отстоя́ть свои́ права́** үҙ хоҡуҡтарыңды яҡлау

ОТСТОЯ́ТЬ II *сов. что* и *без. доп.* **1.** (*простоять до конца*) баҫып тороу (уҙғарыу); **отстоя́ть ва́хту** вахтала тороу **2.** *разг.* (*утомить ноги*) баҫып тороп (аяҡты) талдырыу

ОТСТОЯ́ТЬ III *несов. от кого-чего* арыраҡ (ситтәрәк) тороу (булыу), йыраҡлыҡта булыу; **дере́вня отстои́т от ста́нции на киломе́тр** ауыл станциянан бер километр йыраҡлыҡта

ОТСТОЯ́ТЬСЯ *сов.* **1.** (*о жидкости*) тоноу **2.** *перен.* (*о взглядах, мнениях и т.п.*) нығыу, нығып китеү

ОТСТРАДА́ТЬ *сов.* ғазап сигеүҙән туҡтау, ыҙа (яфа) сигеп туҡтау, ауырлыҡты үткәреп ебәреү

ОТСТРА́ИВАТЬ *несов. см.* **отстро́ить**

ОТСТРА́ИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **отстро́иться** **2.** *страд. от* **отстра́ивать**

ОТСТРАНЕ́НИЕ *с см.* **отстрани́ть** — **отстраня́ть**, **отстрани́ться** 2; **отстране́ние от де́ла** эштән ситләштереү (бушатыу)

ОТСТРАНИ́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что* (*отодвинуть*) этеү, этеп (төртөп) ебәреү **2.** *кого* (*уволить*) эштән сығарыу (алыу); **отстрани́ть от рабо́ты** эштән сығарыу

ОТСТРАНИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** ситкә китеү, тайпылыу, тайшаныу; **отстрани́ться от маши́ны** машинанан тайпылыу **2.** *от чего* (*уклониться*) баш тартыу, ҡыҫылмау, ҡатнашмау; **отстрани́ться от ме́лочной опе́ки** ваҡ-төйәк ҡурсалауҙан баш тартыу, ваҡ-төйәккә ҡыҫылмау

ОТСТРАНЯ́ТЬ *несов. см.* **отстрани́ть**

ОТСТРАНЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **отстрани́ться** **2.** *страд. от* **отстраня́ть**

ОТСТРЕ́Л *м см.* **отстреля́ть** 1 — **отстре́ливать**; **разреши́ть отстре́л лосе́й** мышылар атып алыуға рөхсәт биреү

ОТСТРЕ́ЛИВАТЬ *несов. см.* **отстрели́ть**, **отстреля́ть** 1

ОТСТРЕ́ЛИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **отстреля́ться** 1; **2.** *страд. от* **отстре́ливать**

ОТСТРЕЛИ́ТЬ *сов. что* (*оторвать пулей, снарядом и т.п.*) атып өҙҙөрөү; **отстрели́ть па́лец** бармаҡты атып өҙҙөрөү

ОТСТРЕЛЯ́ТЬ *сов.* **1.** *кого*; *охот.* аулап (атып) үлтереү, атып бөтөрөү; **отстреля́ть волко́в** бүреләрҙе аулап атып бөтөрөү **2.** (*израсходовать на стрельбу*) атып бөтөрөү; **отстреля́ть патро́нную ле́нту** патрон таҫмаһын атып бөтөрөү **3.** *разг.* атыуҙан туҡтау, атып бөтөү; **взвод отстреля́л** взвод атыуҙан туҡтаны

ОТСТРЕЛЯ́ТЬСЯ *сов.* **1.** *от кого-чего* (*отбиться стрельбой*) ҡаршы атышып һаҡланыу, ҡаршы атып ҡотолоу; **отстреля́ться от неприя́теля** дошманға ҡаршы атып ҡотолоу **2.** (*закончить стрельбу*) атып бөтөү, атыуҙан туҡтау

ОТСТРИГА́ТЬ *несов. см.* **отстри́чь**

ОТСТРИ́ЧЬ *сов.* ҡырҡыу, алыу, ҡырҡып (киҫеп) алыу, ҡырҡып (киҫеп) ташлау (*йөн, сәс*); **отстри́чь во́лосы** сәс ҡырҡыу

ОТСТРОГА́ТЬ *сов. что* **1.** (*обстрогать*) йышыу, йышып шымартыу **2.** (*снять рубанком*) йышып төшөрөү

ОТСТРО́ИТЬ *сов. что* **1.** (*закончить постройку*) төҙөп (һалып, ҡороп) бөтөрөү **2.** (*восстановить*) яңынан төҙөү (һалыу, ҡороу)

ОТСТРО́ИТЬСЯ *сов.* **1.** (*закончить постройку чего-л. для себя*) төҙөп (һалып, ҡороп) бөтөү **2.** яңынан төҙөү, яңынан һалыу (*үҙең өсөн*)

ОТСТУ́КАТЬ *сов. что* **1.** *разг.* таҡ-тоҡ итеү, тыҡылдау, таҡылдатыу; **отсту́кать мело́дию** таҡылдатып көй сығарыу **2.** *прост.* (*на машинке, по телеграфу*) таҡылдатып (баҫыу) баҫып алыу, тыҡылдатып алыу (ебәреү)

ОТСТУ́КИВАТЬ *несов. см.* **отсту́кать**

О́ТСТУП *м*; *полигр.* буш урын, ара, аралыҡ (*тексты башлап китер алдынан буш ҡалдырылған урын*)

ОТСТУПА́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое *воен.* сигенеү ...ы; **отступа́тельный манёвр** сигенеү манёвры

ОТСТУПА́ТЬ *несов. см.* **отступи́ть**

ОТСТУПА́ТЬСЯ *несов. см.* **отступи́ться**

ОТСТУПИ́ТЬ *сов.* **1.** сигеү, сигенеү; **отступи́ть на два шага́** ике аҙымға сигенеү **2.** *перед чем*; *перен.* сигенеү; **отступи́ть пе́ред опа́сностью** ҡурҡыныс алдында сигенеү **3.** *от чего* и *без доп.* кире ҡайтыу, дүнеү, үҙгәртеү, боҙоу; **отступи́ть от свои́х взгля́дов** үҙ ҡараштарыңдан кире ҡайтыу **4.** *от чего* ситкә китеү (сығыу); **отступи́ть от те́мы** теманан ситкә китеү **5.** (*сделать отступ*) буш урын ҡалдырыу, буш урын ҡалдырып яҙа башлау

ОТСТУПИ́ТЬСЯ *сов. от кого-чего*; *разг.* **1.** (*отказаться*) баш тартыу, кире уйлау (ҡайтыу), таныу, дүнеү; **отступи́ться от свои́х слов** үҙ һүҙеңдән кире ҡайтыу **2.** (*перестать общаться*) ташлау, араны (бәйләнеште) өҙөү; **друзья́ от него́ отступи́лись** дуҫтары уны ташланы

ОТСТУПЛЕ́НИЕ *с* **1.** *воен.* сигеү, сигенеү; **отступле́ние отря́да** отрядтың сигенеүе **2.** (*нарушение*) боҙоу, баш тартыу **3.** (*отклонение*) ситкә китеү, тайпылыу ♦ **лири́ческое отступле́ние** лирик тайпылыу

ОТСТУ́ПНИК *м* и **ОТСТУ́ПНИЦА** *ж* мөртәт

ОТСТУ́ПНИЧЕСТВО *с* мөртәтлек; **станови́ться на путь отсту́пничества** мөртәтлек юлына баҫыу

ОТСТУПЯ́ **1.** *деепр. от* **отступи́ть** **2.** *нареч.* сигенеп, буш (асыҡ) ара (урын) ҡалдырып

ОТСТУЧА́ТЬ *сов. см.* **отсту́кать**

ОТСУ́ТСТВИЕ *с* булмау, юҡ булыу, юҡлыҡ; **отсу́тствие специали́стов** белгестәрҙең булмауы ♦ **в отсу́тствие** юҡ сағында, булмағанда

ОТСУ́ТСТВОВАТЬ *несов.* **1.** булмау; **отсу́тствовать на ле́кции** лекцияла булмау **2.** (*не иметься*) юҡ; **отсу́тствует аппети́т** аппетит юҡ

ОТСУ́ТСТВУЮЩИЙ, -ая, -ее **1.** *прич. от* **отсу́тствовать** **2.** *прил.* (*о взгляде, виде и т.п.*) һалҡын, битараф, бер нәмә лә белдермәгән; **отсу́тствующий взгляд** битараф ҡараш **3.** *в знач. сущ.* **отсу́тствующие** *мн.* булмағандар, килмәгәндәр, булмаусылар, килмәүселәр; **спи́сок отсу́тствующих** булмағандарҙың исемлеге

ОТСЧИТА́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что* һанап биреү (ҡуйыу); **отсчита́ть миллио́н рубле́й** бер миллион һум һанап биреү **2.** *от чего* (*отмерить*) үлсәп сығыу, һанап үлсәү; **отсчита́ть от барье́ра де́сять шаго́в** барьерҙан ун аҙым үлсәп сығыу

ОТСЧИ́ТЫВАТЬ *несов. см.* **отсчита́ть**

ОТСЫЛА́ТЬ *несов. см.* **отосла́ть**

ОТСЫ́ЛКА *ж* **1.** *см.* **отосла́ть** — **отсыла́ть**; **отсы́лка письма́** хатты ебәреү **2.** (*в тексте*) сығанаҡҡа тоҫҡау (күрһәтеү)

ОТСЫ́ПАТЬ *сов. что*, *чего* (бер аҙ) бушатып алыу (биреү), һалып алыу (биреү); **отсы́пать муки́** бер аҙ он һалып биреү

ОТСЫПА́ТЬ *несов. см.* **отсы́пать**

ОТСЫ́ПАТЬСЯ *сов.*; *разг.* һибелеү, сәселеү, түгелеү, ҡойолоу

ОТСЫПА́ТЬСЯ I *несов. см.* **отоспа́ться**

ОТСЫПА́ТЬСЯ II *несов.* **1.** *см.* **отсы́паться** **2.** *страд. от* **отсыпа́ть**

ОТСЫРЕ́ЛЫЙ, -ая, -ое дымланған, дым тартҡан; **отсыре́лая мука́** дым тартҡан он

ОТСЫРЕ́ТЬ *сов.* дымланыу

ОТСЫХА́ТЬ *несов. см.* **отсо́хнуть**

ОТСЮ́ДА *нареч.* **1.** бынан, ошонан, ошо (был) ерҙән (урындан); **уходи́те отсю́да** китегеҙ бынан **2.** (*по этой причине*) шул (ошо) сәбәптән, бынан, ошонан; **отсю́да его́ оши́бки** уның хаталары ошонан

ОТТА́ИВАТЬ *несов. см.* **отта́ять**

ОТТА́ЛКИВАТЬ *несов. см.* **оттолкну́ть**

ОТТА́ЛКИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **оттолкну́ться** **2.** *страд. от* **отта́лкивать**

ОТТА́ЛКИВАЮЩИЙ, -ая, -ее **1.** *прич. от* **отта́лкивать** **2.** *прил.* биҙҙергес, биҙҙерә торған, сирҡаныс, ерәнгес; **отта́лкивающий вид** биҙҙергес ҡиәфәт

ОТТА́ПТЫВАТЬ *несов. см.* **оттопта́ть**

ОТТАСКА́ТЬ *сов.* **1.** *что* (*оттащить в несколько приёмов*) (бер нисә тапҡыр) һөйрәү, ташыу; **оттаска́ть брёвна к забо́ру** бүрәнәләрҙе ҡойма янына ташыу **2.** *кого*; *разг.* (*за волосы, уши*) тартыу; **оттаска́ть за́ уши** ҡолағынан тартыу

ОТТА́СКИВАТЬ *несов. см.* **оттаска́ть**, **оттащи́ть**

ОТТА́ЧИВАТЬ *несов. см.* **отточи́ть**

ОТТА́ЧИВАТЬСЯ *несов. страд. от* **отта́чивать**

ОТТАЩИ́ТЬ *сов. кого-что* **1.** һөйрәп алып китеү, һөйрәп күсереп ҡуйыу **2.** *кого*; *разг.* (*отвести в сторону*) ситкә алып китеү **3.** *кого*; *перен.*, *разг.* айырыу, айырып алыу

ОТТА́ЯТЬ *сов.* **1.** (*разморозиться*) иреү, иреп төшөү; **земля́ отта́яла** ер ирегән **2.** *что* иретеү, ебетеү (*балыҡты, итте*); **отта́ять заморо́женное мя́со** туңған итте иретеү

ОТТЕКА́ТЬ *несов. см.* **отте́чь**

ОТТЕНИ́ТЬ *сов. что* **1.** күләгәләү, күләгә төшөрөү (*картинала*), ҡараҡ тон биреү, ҡаралатыу; **оттени́ть ко́нтуры на рису́нке** рәсем контурҙарын ҡаралатыу **2.** *перен.* баҫым яһау, айырып күрһәтеү (әйтеү)

ОТТЕ́НОК *м*; *прям.*, *перен.* төҫмөр, төҫ, сағылыш; **я́ркие отте́нки цвето́в** сәскәләрҙең баҙыҡ төҫтәре; **отте́нки значе́ний слов** һүҙ мәғәнәләренең төҫмөрҙәре

ОТТЕНЯ́ТЬ *несов. см.* **оттени́ть**

О́ТТЕПЕЛЬ *ж* епшек (мәреү) көн

ОТТЕРЕ́ТЬ *сов.* **1.** *что* ышҡып (ыуып) бөтөрөү, ышҡып (ыуып) таҙартыу; **оттере́ть пятно́** тапты ышҡып таҙартыу **2.** *кого-что* ыуыу, ышҡыу; **оттере́ть ру́ки сне́гом** ҡулдарҙы ҡар менән ыуыу **3.** *кого-что*; *разг.* (*оттеснить*) ҡыҫырыҡлап сығарыу, ҡыҫырыҡлау, ситкә этеп сығарыу, ситләштереү; **оттере́ть от насле́дства** мираҫтан ситләштереү

ОТТЕРЕ́ТЬСЯ *сов.* ышҡып (ыуып) төшөрөлөү, ышҡып (ыуып) таҙартылыу

ОТТЕСНИ́ТЬ *сов. кого-что* ҡыҫырыҡлау, ҡыҫырыҡлап (ҡыуып) сығарыу, сигендереү; **оттесни́ть проти́вника** дошманды сигендереү

ОТТЕСНЯ́ТЬ *несов. см.* **оттесни́ть**

ОТТЕ́ЧЬ *сов.* (ситкә) ағып китеү

ОТТИРА́ТЬ *несов. см.* **оттере́ть**

ОТТИРА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **оттере́ться** **2.** *страд. от* **оттира́ть**

О́ТТИСК *м* **1.** (*отпечаток*) эҙ; **о́ттиск башмака́** башмаҡ эҙе **2.** оттиск; **корректу́рный о́ттиск** корректура оттискыһы **3.** оттиск (*журналда йәки йыйынтыҡта баҫылған мәҡәләнең айырым төпләнгән данаһы*); **о́ттиск статьи́** мәҡәләнең оттискыһы

ОТТИ́СКИВАТЬ *несов. см.* **отти́снуть**

ОТТИ́СНУТЬ *сов.* **1.** *кого-что*; *разг.* (*оттеснить*) ҡыҫырыҡлап сығарыу, этеп сығарыу **2.** *что*; *полигр.* (*отпечатать*) баҫтырып алыу, оттискыһын алыу

ОТТОГО́ *нареч.* шунлыҡтан, шуға күрә, -лыҡтан/-лектән, -ғанға/-гәнгә күрә

ОТТОЛКНУ́ТЬ *сов. кого-что* **1.** этеп (этәреп) ебәреү **2.** (*отдалить от себя*) ситләштереү, биҙҙереү, алыҫлаштырыу; **оттолкну́ть от себя́ друзе́й** дуҫтарҙы үҙеңдән биҙҙереү

ОТТОЛКНУ́ТЬСЯ *сов.* **1.** *от кого-чего* этәрелеү, этеп ҡуҙғалып китеү; **оттолкну́ться от бе́рега** ярҙан этеп ҡуҙғалып китеү **2.** *от чего*; *перен.* таянып башлап китеү (эш итеү), -дан/-дән сығып эш итеү; **оттолкну́ться от основно́го те́зиса** төп тезистан сығып эш итеү

ОТТОПТА́ТЬ *сов. что*; *разг.* баҫып ауырттырыу; **оттопта́ть но́гу** *кому-л.* аяғына баҫып ауырттырыу

ОТТОПЫ́РИВАТЬ *несов. см.* **оттопы́рить**

ОТТОПЫ́РИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **оттопы́риться** **2.** *страд. от* **оттопы́ривать**

ОТТОПЫ́РИТЬ *сов. что*; *разг.* **1.** (*заставить топорщиться*) ҡабартыу, тупайтыу, тырпайтыу; **оттопы́рить карма́н** кеҫәне тупайтыу **2.** (*выпятить*) ослайтыу, турһайтыу; **оттопы́рить гу́бы** иренде турһайтыу

ОТТОПЫ́РИТЬСЯ *сов.*; *разг.* **1.** ҡабарыу, тупайыу, тырпайыу **2.** ослайыу, турһайыу

ОТТОРГА́ТЬ *несов. см.* **отто́ргнуть**

ОТТО́РГНУТЬ *сов. кого-что*; *книжн.* көсләп тартып (айырып) алыу; **отто́ргнуть зе́мли** ерҙе көсләп тартып алыу

ОТТОРЖЕ́НИЕ *с см.* **отто́ргнуть — отторга́ть**

ОТТОЧИ́ТЬ *сов. что* **1.** (*сделать острым*) үткерләү, ҡайрау, сарлау, ослау (*ҡәләмде*) **2.** *перен.* (*сделать чётким*) шымартыу (*һүҙҙе, әйтемде һ.б.*)

ОТТОЧИ́ТЬСЯ *сов.* үткерләнеү, ҡайралыу, сарланыу; (*о карандаше*) osланыу

ОТТО́ЧКА *ж см.* **отточи́ть**

ОТТРЕПА́ТЬ *сов.*; *разг.* **1.** *что* (*очистить трепанием лён, пеньку*) талҡып таҙартыу **2.** *кого*; *разг.* тартыу, тартҡылау; (*за уши*) бороу

ОТТУ́ДА *нареч.* унан, шунан, тегенән, шул яҡтан, шул ерҙән (урындан)

ОТТУШЕВА́ТЬ *сов. что* күләгәләү, күләгә төшөрөү (*рәсемдә*)

ОТТУШЁВЫВАТЬ *несов. см.* **оттушева́ть**

ОТТЯ́ГИВАТЬ *несов. см.* **оттяну́ть**

ОТТЯ́ГИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **оттяну́ться** **2.** *страд. от* **оття́гивать**

ОТТЯ́ЖКА *ж* **1.** *см.* **оттяну́ть** 1—3, 5, 7; **2.** үҙеңә табан тартып һуғыу (алыу, ҡуйыу, эләктереү)

ОТТЯНУ́ТЬ *сов.* **1.** *что* (берәр яҡҡа) тартыу, тартып ҡуйыу; **оттяну́ть ремешо́к** ҡайышты тартып ҡуйыу **2.** *кого-что* һөйрәп алып китеү **3.** *кого-что* (*отвлечь*) алып китеү, ситкә алып китеү, күсереү; **оттяну́ть отря́д** отрядты ситкә алып китеү **4.** *что* (*сделать отвислым*) һалындырыу, һалындырып ҡуйыу; **оттяну́ть карма́н** кеҫәне һалындырып ҡуйыу **5.** *что*; *разг.* (*тяжестью вызвать чувство усталости*) (ауыр нәмә күтәреп) ауырттырыу, баҫыу; **вёдра оттяну́ли ру́ки** биҙрәләр ҡулдарҙы ауырттырҙы **6.** *что*; *перен.* оҙаҡҡа һуҙыу (ебәреү), һуңыраҡҡа күсереү, кисектереү; **оттяну́ть выполне́ние реше́ния** ҡарарҙы үтәүҙе оҙаҡҡа һуҙыу **7.** *что*; *тех.* (*удлинить*) оҙонайтыу, һуҙыу; **оттяну́ть болт** болтты оҙонайтыу ♦ **оттяну́ть вре́мя** ваҡытты һуҙыу

ОТТЯНУ́ТЬСЯ *сов.* **1.** *воен.* артҡа сигенеү, ситкә китеү **2.** (*стать отвислым*) һалынып төшөү

ОТТЯ́ПАТЬ *сов. что*; *прост.* **1.** (*отсечь*) сабыу, ҡырҡыу, сабып (ҡырҡып) алыу (төшөрөү) **2.** (*отнять*) тартып алыу, кире тартып алыу

ОТТЯ́ПЫВАТЬ *несов. см.* **оття́пать**

ОТУ́ЖИНАТЬ *сов.* **1.** (*кончить ужинать*) киске ашты ашап бөтөрөү **2.** *уст.* (*поужинать*) киске аш ашап алыу

ОТУМА́НИВАТЬ *несов. см.* **отума́нить**

ОТУМА́НИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **отума́ниться** **2.** *страд. от* **отума́нивать**

ОТУМА́НИТЬ *сов. кого-что* **1.** (*затуманить*) томанлау, ҡараңғылау **2.** *перен.* башын бутау, зиһенен сыуалтыу, башын әйләндереү; **вино́ отума́нило его́ созна́ние** шарап уның зиһенен сыуалтты

ОТУМА́НИТЬСЯ *сов.* **1.** томанланыу, ҡараңғыланыу **2.** *перен.* башы буталыу, зиһене сыуалыу, миңрәүләнеү, башы әйләнеү, күңелһеҙләнеү

ОТУПЕ́ЛЫЙ, -ая, -ое *разг.* аңралаңған, миңрәүләнгән, аңра

ОТУПЕ́НИЕ *с см.* **отупе́ть**

ОТУПЕ́ТЬ *сов.* аңраланыу, миңрәүләнеү, һиңмайланыу

ОТУТЮ́ЖИВАТЬ *несов. см.* **отутю́жить**

ОТУТЮ́ЖИТЬ *сов. что* үтекләп алыу (ҡуйыу)

ОТУЧА́ТЬ *несов. см.* **отучи́ть**

ОТУЧА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **отучи́ться** **2.** *страд. от* **отуча́ть**

ОТУ́ЧИВАТЬ *несов. см.* **отучи́ть**

ОТУ́ЧИВАТЬСЯ *несов. см.* **отучи́ться**

ОТУЧИ́ТЬ *сов. кого-что, от чего* и *с неопр.* ташлатыу, биҙҙереү; **отучи́ть от куре́ния** тәмәке тартыуҙы ташлатыу

ОТУЧИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** *от чего и с неопр.* (*отвыкнуть*) ташлау, биҙеү **2.** (*кончить учиться*) уҡып бөтөрөү, уҡыуҙы тамамлау

ОТФУТБО́ЛИВАТЬ *несов. см.* **отфутбо́лить**

ОТФУТБО́ЛИТЬ *сов. кого-что*; *груб.*, *прост.* бороп сығарыу, башҡаға ебәреү (тапшырыу)

ОТФЫ́РКИВАТЬСЯ *несов.*; *разг.* бышҡырыныу, бышҡырыу

ОТФЫ́РКНУТЬСЯ *сов. см.* **отфы́ркиваться**

ОТХА́ЖИВАТЬ *несов. см.* **отходи́ть** II

ОТХА́РКАТЬ *сов. что* ҡаҡырыу, ҡаҡырып ташлау

ОТХА́РКАТЬСЯ *сов.* (йүткереп) ҡаҡырыҡ сығарыу

ОТХА́РКИВАТЬ *несов. см.* **отха́ркать**, **отха́ркнуть**

ОТХА́РКИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **отха́ркаться**, **отха́ркнуться** **2.** *страд. от* **отха́ркивать**

ОТХА́РКНУТЬ *сов. см.* **отха́ркать**

ОТХА́РКНУТЬСЯ *сов. см.* **отха́ркаться**

ОТХВАТИ́ТЬ *сов.* **1.** *что*; *разг.* өҙөп (ҡырҡып) алыу, сабып өҙөү, ҡырҡып төшөрөү, тешләп (умырып) алыу; **отхвати́ть па́лец топоро́м** балта менән бармаҡты сабып өҙөү **2.** *кого-что*; *прост.* (*приобрести*) эләктереп (алып) ҡалыу, эләктереү; **отхвати́ть пла́тье** күлдәк эләктереп ҡалыу

ОТХВА́ТЫВАТЬ *несов. см.* **отхвати́ть**

ОТХЛЕБНУ́ТЬ *сов. что, чего*; *разг.* әҙерәк эсеп алыу, йотоп ҡуйыу

ОТХЛЁБЫВАТЬ *несов. см.* **отхлебну́ть**

ОТХЛЕСТА́ТЬ *сов. кого-что*; *разг.* **1.** ҡамсылау, сыбыртҡылау **2.** *перен.* ҡаты тәнҡитләп алыу, тиргәп ташлау

ОТХЛЁСТЫВАТЬ *несов. см.* **отхлеста́ть**

ОТХЛЫ́НУТЬ *сов.* **1.** (*о воде, волнах*) кире китеү (сигеү), кире ағып китеү, ҡаҡлығыу; **во́лны отхлы́нули от бе́рега** тулҡындар ярҙан кире сикте **2.** *перен.* (*отступить*) сигенеү, тайшаныу, ситкә тайпылыу; **толпа́ отхлы́нула** халыҡ төркөмө ситкә тайпылды

ОТХО́Д I *м см.* **отойти́**; **отхо́д по́езда** поездың китеүе

ОТХО́Д II *м см.* **отхо́ды**

ОТХОДИ́ТЬ I *несов. см.* **отойти́**

ОТХОДИ́ТЬ II *сов. кого*; *разг.* тәрбиәләп (ҡарап) һауыҡтырыу, сәләмәтләндереү

ОТХОДИ́ТЬ III *сов. что* **1.** *разг.* (*перестать ходить*) йөрөмәй башлау, йөрөүҙән (йөрөп) туҡтау **2.** *что*; *разг.* (*проходить куда-л. некоторое время*) йөрөп алыу, йөрөп үткәреү **3.** *что*; *прост.* (*утомить*) йөрөп талдырыу; **отходи́ть но́ги** йөрөп аяҡтарҙы талдырыу

ОТХО́ДНАЯ *ж*; *рел.* отходная (*христиандарҙа кеше үлгәндә уҡыла торған доға*); ясин, ясин доғаһы (*мосолмандарҙа*); **чита́ть отхо́дную** ясин сығыу (уҡыу)

ОТХО́ДЧИВЫЙ, -ая, -ое асыуы тиҙ ҡайтыусан, кенәһеҙ, ҡайтымһаҡ; **отхо́дчивый челове́к** ҡайтымһаҡ кеше

ОТХО́ДЫ *мн.* (*ед.* **отхо́д** *м*) ҡалдыҡтар; **отхо́ды нефтяно́й промы́шленности** нефть сәнәғәте ҡалдыҡтары

ОТХО́ЖИЙ: **отхо́жий про́мысел** *уст.* ситкә китеп эшләү; **отхо́жее ме́сто** бәҙрәф

ОТЦВЕСТИ́ *сов.* **1.** сәскә ҡойоу, сәскә атып бөтөү; **ли́пы отцвели́** йүкәләр сәскә ҡойған **2.** *перен.* һулыу, шиңеү

ОТЦВЕТА́ТЬ *несов. см.* **отцвести́**

ОТЦЕДИ́ТЬ *сов.* **1.** *что, чего* (*отлить*) һөҙөп ағыҙып алыу **2.** (*пропустить через что-л.*) һөҙөп алыу, һөҙөп таҙартыу

ОТЦЕ́ЖИВАТЬ *несов. см.* **отцеди́ть**

ОТЦЕПИ́ТЬ *сов. что* **1.** ысҡындырыу, ысҡындырып алыу (ебәреү, ҡалдырыу); **отцепи́ть ваго́н** вагонды ысҡындырыу **2.** *разг.* (*снять что-л. зацепившееся*) алып ташлау; **отцепи́ть репе́йник** дегәнәкте алып ташлау

ОТЦЕПИ́ТЬСЯ *сов.* **1.** (*отделиться*) ысҡыныу, ысҡынып китеү (ҡалыу) **2.** *перен.*, *прост.* (*перестать надоедать*) бәйләнмәү, бимазаламау

ОТЦЕПЛЯ́ТЬ *несов. см.* **отцепи́ть**

ОТЦЕПЛЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **отцепи́ться** **2.** *страд. от* **отцепля́ть**

ОТЦЕПНО́Й, -ая, -ое ысҡындырмалы; **отцепно́й ваго́н** ысҡындырмалы вагон

ОТЦЕ́ПЩИК *м* ысҡындырыусы

ОТЦИКЛЕВА́ТЬ *сов. что* шымартыу, ҡырыу; **отциклева́ть парке́т** паркетты шымартыу

ОТЦО́ВСКИЙ, -ая, -ое ата (атай) ...ы, аталыҡ ...ы; **отцо́вский дом** ата йорто; **отцо́вские чу́вства** аталыҡ хистәре

ОТЦО́ВСТВО *с* аталыҡ, ата булыу

ОТЧА́ИВАТЬСЯ *несов. см.* **отчая́ться**

ОТЧА́Л *м*; *мор. см.* **отча́лить** — **отча́ливать**

ОТЧА́ЛИВАТЬ *несов. см.* **отча́лить** ♦ **отча́ливай** *прост.* тай бынан, ысҡын, үксәңде күтәр

ОТЧА́ЛИТЬ *сов.* **1.** *что*; *мор.* (*отвязать трос*) канаттарҙы сисеү (сисеп ебәреү) **2.** *без доп.* (*о судах*) ҡуҙғалыу, ҡуҙғалып китеү

ОТЧА́СТИ *нареч.* бер ни тиклем (саҡлы, ҡәҙәр, ҡәҙәрле), бер аҙ, күпмелер, өлөшләп

ОТЧА́ЯНИЕ *с* өмөтһеҙлөк, өмөтһеҙләнеү, рух төшөнкөлөгө

ОТЧА́ЯННОСТЬ *ж*; *разг.* үтә тәүәккәллек, үтә ҡыйыулыҡ, саялыҡ

ОТЧА́ЯННЫЙ, -ая, -ое **1.** өмөтһеҙ; **отча́янный взгляд** өмөтһеҙ ҡараш **2.** үтә (бик) ауыр (насар, яман); **отча́янное положе́ние** үтә ауыр хәл **3.** үтә тәүәккәл, артыҡ ҡыйыу, сая; **отча́янная де́вушка** сая ҡыҙ **4.** *разг.* үтә һәүәҫ, артыҡ бирелгән

ОТЧА́ЯТЬСЯ *сов.* **1.** *в чём* и *с неопр.* өмөтһеҙләнеү, өмөтһеҙләккә бирелеү, рух төшөү **2.** *на что*; *разг.* батырсылыҡ (баҙнат) итеү

ОТЧЕГО́ *нареч.* **1.** ниңә, нилектән, ни сәбәптән, ни өсөн; **отчего́ он не пришёл?** ниңә ул килмәне? **2.** *в качестве союзного слова* (*вследствие чего*) шул сәбәптән, шуның арҡаһында

ОТЧЕГО́-НИБУДЬ и **ОТЧЕГО́-ЛИБО** *нареч.* нилектәндер, ни сәбәптәндер, ниңәлер

ОТЧЕГО́-ТО *нареч.* ни сәбәптәндер, ни өсөндөр

ОТЧЕКА́НИВАТЬ *несов. см.* **отчека́нить**

ОТЧЕКА́НИТЬ *сов.* **1.** *что* ҡойоу, һуғыу; **отчека́нить моне́ту** аҡса һуғыу **2.** *что* и *без доп.*; *перен.* асыҡ итеп һөйләү, аныҡ итеп әйтеү; **отчека́нить ка́ждое сло́во** һәр бер һүҙҙе асыҡ итеп һөйләү

ОТЧЁРКИВАТЬ *несов. см.* **отчеркну́ть**

ОТЧЕРКНУ́ТЬ *сов. что* һыҙып билдәләү (ҡуйыу), һыҙып айырып алыу; **отчеркну́ть карандашо́м ну́жное ме́сто в кни́ге** китаптың кәрәк урындарын ҡәләм менән һыҙып билдәләү

ОТЧЕРТИ́ТЬ *сов. что*; *разг.* һыҙып айырып ҡуйыу

ОТЧЕ́РЧИВАТЬ *несов. см.* **отчерти́ть**

О́ТЧЕСТВО *с* атаһының исеме

ОТЧЁТ *м* отчёт, хисаплама; **фина́нсовый отчёт** финанс отчёты; **отчёт о нау́чной рабо́те** фәнни эш тураһында хисаплама; **дава́ть отчёт** отчёт биреү ♦ **дать (отда́ть) себе́ отчёт** *в чём* үҙ-үҙеңә хисап биреү; **не дава́я (отдава́я) себе́ отчёта** аңһыҙ рәүештә, уйламайынса

ОТЧЁТЛИВОСТЬ *ж* асыҡлыҡ, аныҡлыҡ, аныҡ булыу

ОТЧЁТЛИВЫЙ, -ая, -ое **1.** асыҡ, аныҡ; **отчётливое произноше́ние** асыҡ әйтелеш **2.** асыҡ, аңлайышлы; **отчётливый отве́т** аңлайышлы яуап

ОТЧЁТНО-ВЫ́БОРНЫЙ, -ая, -ое отчёт-һайлау ...ы; **отчётно-вы́борное собра́ние** отчёт-һайлау йыйылышы

ОТЧЁТНОСТЬ *ж* **1.** (*проведение отчётов*) отчёт (хисап, иҫәп) биреү **2.** (*документация*) отчёт, отчёт документтары, иҫәп-хисап ҡағыҙҙары

ОТЧЁТНЫЙ, -ая, -ое отчёт ...ы; **отчётный докла́д** отчёт доклады

ОТЧИ́ЗНА *ж*; *высок.* Ватан, Тыуған ил

О́ТЧИЙ, -ая, -ее *высок.* ата ...ы; **о́тчий дом** ата йорто

О́ТЧИМ *м* үгәй атай

ОТЧИСЛЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **отчи́слить** — **отчисля́ть** **2.** *обычно мн.* **отчисле́ния** бүленгән (билдәләнгән) сумма; **отчисле́ния на строи́тельство** төҙөлөшкә бүленгән суммалар

ОТЧИ́СЛИТЬ *сов.* **1.** *что* (*вычесть, удержать*) тотоп алып ҡалыу, бүлеп алып ҡалыу; **отчи́слить сто ты́сяч рубле́й** йөҙ мең һум тотоп алып ҡалыу **2.** *кого-что* (*исключить*) сығарыу, ҡыуыу, ҡыуып сығарыу; **отчи́слить студе́нта** студентты уҡыуҙан ҡыуып сығарыу

ОТЧИ́СЛИТЬСЯ *сов.* сығыу, сығып китеү (*эштән һ.б.*), уҡыуҙы ташлау

ОТЧИСЛЯ́ТЬ *несов. см.* **отчи́слить**

ОТЧИСЛЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **отчи́слиться** **2.** *страд. от* **отчисля́ть**

ОТЧИ́СТИТЬ *сов. что* **1.** (*чистя, удалить*) таҙартыу, (таҙартып) бөтөрөү; **отчи́стить ржа́вчину** тутыҡты бөтөрөү **2.** (*удалить грязь*) таҙартып ҡуйыу; **отчи́стить сапоги́** итектәрҙе таҙартып ҡуйыу

ОТЧИ́СТИТЬСЯ *сов.* **1.** (*исчезнуть после чистки*) таҙарыу, бөтөү; **пятно́ отчи́стилось** тап бөттө **2.** (*стать чистым*) таҙарып бөтөү, таҙарыу

ОТЧИТА́ТЬ *сов. кого-что*; *разг.* шелтәләү, әрләү, орошоу; **отчита́ть шалуна́** шаянды шелтәләү

ОТЧИТА́ТЬСЯ *сов.* хисап (иҫәп) биреү, отчёт биреү

ОТЧИ́ТЫВАТЬ *несов. см.* **отчита́ть**

ОТЧИ́ТЫВАТЬСЯ *несов. см.* **отчита́ться**

ОТЧИХА́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* сөскөрөп ҡуйыу, сөскөрөп туҡтау

ОТЧИЩА́ТЬ *несов. см.* **отчи́стить**

ОТЧИЩА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **отчи́ститься 2.** *страд. от* **отчища́ть**

ОТЧУЖДА́ТЬ *несов.* **1.** *что*; *юр.* (*отбирать*) алыу, тартып алыу (*дәүләт йәки йәмәғәт ойошмалары файҙаһына*) **2.** *кого-что* (*делать далёким*) ситләштереү, йыраҡлаштырыу, алыҫлаштырыу, ситләтеү

ОТЧУЖДЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **отчужда́ть** 1; **отчужде́ние со́бственности** милекте тартып алыу **2.** (*отдаление*) ситләшеү, алыҫлашыу, йыраҡлашыу, үҙ итмәү (күрмәү), ят итеү

ОТЧУЖДЁННОСТЬ *ж* ситләшкәнлек, алыҫлашҡанлыҡ, үҙ итмәү (күрмәү)

ОТЧУЖДЁННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **отчужда́ть 2.** *прил.* ят, ситләшкән, йыраҡлашҡан, алыҫлашҡан; **отчуждённый взгляд** ят ҡараш **3.** *прил.*; *юр.* тартып алынған

ОТШАГА́ТЬ *сов. что*; *разг.* йәйәү барыу (үтеү); **отшага́ть де́сять киломе́тров** ун километр йәйәү үтеү

ОТШАГНУ́ТЬ *сов.*; *разг.* артҡа (ситкә) атлау (аҙым яһау)

ОТШАТНУ́ТЬ *сов.*; *разг.* ситкә (артҡа) тайшандырыу, ситкә (артҡа) тайпылдырыу

ОТШАТНУ́ТЬСЯ *сов. от кого-чего* тайпылыу, тайшаныу, ялтаныу, ҡапыл ҡуҙғалып (һикереп) китеү, сигенеп ҡуйыу

ОТША́ТЫВАТЬСЯ *несов. см.* **отшатну́ться**

ОТШВЫ́РИВАТЬ *несов. см.* **отшвырну́ть**

ОТШВЫРНУ́ТЬ *сов. кого-что*; *разг.* (ҡапыл) алып ташлау, быраҡтырыу, бырғытыу

ОТШЕ́ЛЬНИК *м* и **ОТШЕ́ЛЬНИЦА** *ж* **1.** *уст.* дәрүиш, аскет **2.** *перен.* ситләтелгән, яңғыҙ йәшәүсе

ОТШЕ́ЛЬНИЧЕСКИЙ, -ая, -ое дәрүиш ...ы, дәрүиштәргә хас; **отше́льническая жизнь** дәрүиш тормошо

ОТШИ́Б: на отши́бе (башҡаларҙан) бер яҡ ситтә, бер яры; **быть на отши́бе** бер яҡ ситтә булыу

ОТШИБА́ТЬ *несов. см.* **отшиби́ть**

ОТШИБИ́ТЬ *сов. что* **1.** *разг.* (*отбить*) һуғып һындырыу (ҡойоу, төшөрөү) **2.** *разг.* (*повредить ушибом*) һуғып имгәтеү **3.** *обычно безл.*; *разг.* юғалтыу, юҡ итеү, бөтөү; **па́мять отши́бло** хәтере юғалған

ОТШИВА́ТЬ *несов. см.* **отши́ть**

ОТШИ́ТЬ *сов.* **1.** *что*; *спец.* (*ҡағылған таҡталарҙы һ.б.*) аҡтарып (ҡутарып) алыу **2.** *кого-что*; *прост.* (*отвадить*) биҙҙереү, килтереп йөрөтмәү, туктатыу, ҡапыл ебәреү **3.** *что* и *без доп.*; *разг.* тегеп бөтөү

ОТШЛЁПАТЬ *сов. кого*; *разг.* сәпәү, сабып ебәреү, биргеләп алыу

ОТШЛЁПЫВАТЬ *несов. см.* **отшлёпать**

ОТШЛИФОВА́ТЬ *сов. что*; *прям.*, *перен.* шымартыу, шымартып (ялтыратып) ҡуйыу, шымартып бөтөрөү

ОТШЛИФО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **отшлифова́ть**

ОТШТАМПОВА́ТЬ *сов. что* штамплау, штамповкалау, штамплап яһау

ОТШТАМПО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **отштампова́ть**

ОТШТУКАТУ́РИВАТЬ *несов. см.* **отштукату́рить**

ОТШТУКАТУ́РИТЬ *сов. что* штукатурлау, штукатурлап сығыу (бөтөү)

ОТШУМЕ́ТЬ *сов.* **1.** (*кончить шуметь*) тыныу, тымыу, шымыу, тынып (тымып, шымып) ҡалыу; **отшуме́ла гроза́** күк күкрәү тымды **2.** *перен.* шаулап үтеү, тыныу, баҫылыу; **отшуме́ла война́** һуғыш баҫылды

ОТШУТИ́ТЬСЯ *сов.*; *разг.* шаярып яуап биреү, көлкөгә әйләндереү, шаяртып ҡотолоу

ОТШУ́ЧИВАТЬСЯ *несов. см.* **отшути́ться**

ОТЩЁЛКИВАТЬ *несов.* **1.** *см.* **отщёлкнуть 2.** *что* (*о счётчике, часах и т.п.*) текелдәү, тек-тек итеү, тек-тек (келт-келт) итеп тороу

ОТЩЁЛКНУТЬ *сов. что*; *разг.* келт итеп ысҡындырыу (асыу); **отщёлкнуть задви́жку** келәне келт итеп ысҡындырыу

ОТЩЕПЕ́НЕЦ *м* и **ОТЩЕПЕ́НКА** *ж* мөртәт (*йәмғиәттән айырылған кеше*)

ОТЩЕПЕ́НСТВО *с* мөртәтлек

ОТЩЕПИ́ТЬ *сов. что* ярыу, телеү, ярып (телеп) алыу

ОТЩЕПЛЯ́ТЬ *несов. см.* **отщепи́ть**

ОТЩИПА́ТЬ *сов. что*; *разг.* семтеү, семтеп (өҙөп) алыу

ОТЩИПНУ́ТЬ *сов. что* семтеп алыу, семтеп (өҙөп) алыу

ОТЩИ́ПЫВАТЬ *несов. см.* **отщипа́ть, отщипну́ть**

ОТЪ... *приставка см.* **от**

ОТЪЕДА́ТЬ *несов. см.* **отъе́сть**

ОТЪЕДА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **отъе́сться 2.** *страд. от* **отъеда́ть**

ОТЪЕДИНИ́ТЬ *сов. кого-что* (*отделить*) айырыу, өҙөү, айырып (өҙөп) ҡуйыу

ОТЪЕДИНЯ́ТЬ *несов. см.* **отъедини́ть**

ОТЪЕ́ЗД *м см.* **отъе́хать**; **говори́ть об отъе́зде** китеү тураһында һөйләү ♦ **быть (находи́ться) в отъе́зде** ваҡытлыса ҡайҙалыр киткән булыу

ОТЪЕ́ЗДИТЬ *сов.*; *разг.* **1.** *что* юлда үткәреү, йөрөп үткәреү **2.** *без доп.* (*кончить ездить*) йөрөп туктау

ОТЪЕЗЖА́ТЬ *несов. см.* **отъе́хать**

ОТЪЕЗЖА́ЮЩИЙ, -ая, -ее **1.** *прич. от* **отъезжа́ть 2.** *в знач. сущ.* **отъезжа́ющий** *м* и **отъезжа́ющая** *ж* китеүсе, юлға сығыусы

ОТЪЁМНЫЙ, -ая, -ое алынмалы; **отъёмная стена́** алынмалы стена

ОТЪЕ́СТЬ *сов. что* (*откусить, отгрызть*) кимереү, ашап (кимереп) бөтөрөү, ашап туҡтау

ОТЪЕ́СТЬСЯ *сов.* һимереү, һимереп китеү, көрәйеү

ОТЪЕ́ХАТЬ *сов.* китеү, ҡуҙғалып (сығып) китеү, китеп барыу; **отъе́хать от го́рода** ҡаланан сығып китеү

ОТЪЯ́ВЛЕННЫЙ, -ая, -ое үтә, ныҡ, бик; **отъя́вленный негодя́й** үтә ҡәбәхәт кеше

ОТЫГРА́ТЬ *сов.* **1.** *что* (*вернуть проигранное*) уйнап (уйнаған) ҡайтарыу, кире отоп алыу, кире отоу **2.** *что*; *спорт.* уйында еңеү **3.** *что* и *без доп.*; *разг.* (*кончить играть*) уйнап бөтөү, уйындан туҡтау

ОТЫГРА́ТЬСЯ *сов.* **1.** *см.* **отыгра́ть** 1; **2.** *перен., разг.* еңел ҡотолоу, (хәйләләп) ҡыйын хәлдән сығыу

ОТЫ́ГРЫВАТЬ *несов. см.* **отыгра́ть**

ОТЫ́ГРЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **отыгра́ться** **2.** *страд. от* **оты́грывать**

О́ТЫГРЫШ *м*; *разг.* **1.** *см.* **отыгра́ть** — **оты́грывать** **2.** (*отыгранные вещи, деньги*) отош, киренән отҡан аҡса (нәмә)

ОТЫМЁННЫЙ, -ая, -ое *грам.* исемдән яһалған, исем; **отымённый глаго́л** исем ҡылым

ОТЫСКА́ТЬ *сов. кого-что* эҙләп табыу

ОТЫСКА́ТЬСЯ *сов.* табылыу, килеп сығыу; **тетра́дь отыска́лась** дәфтәр табылды

ОТЫ́СКИВАТЬ *несов. см.* **отыска́ть**

ОТЫ́СКИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **отыска́ться** **2.** *страд. от* **оты́скивать**

ОТЭКЗАМЕНОВА́ТЬ *сов. кого-что* имтихан алып бөтөү (алыуҙы тамамлау)

ОТЭКЗАМЕНОВА́ТЬСЯ *сов.* имтихан биреп бөтөү

ОТЯГОТИ́ТЬ *сов.* **1.** *что* (*сделать тяжёлым*) ауырлыҡ һалыу (килтереү, төшөрөү) **2.** *кого, чем*; *перен.* (*обременить*) мәшәкәтләү, йонсотоу

ОТЯГОЩА́ТЬ *несов. см.* **отяготи́ть**

ОТЯГЧА́ТЬ *несов. см.* **отягчи́ть**

ОТЯГЧИ́ТЬ *сов. что*; *книжн.* **1.** *см.* **отяготи́ть** **2.** *перен.* (*ухудшить*) ауырлаштырыу, ауырайтыу, ҡатмарлаштырыу, ҡатмарландырыу; **отягчи́ть вину́** ғәйепте ҡатмарландырыу

ОТЯЖЕЛЕ́ТЬ *сов.* ауырайыу, һалмаҡланыу, һәлмәкләнеү; **су́мка отяжеле́ла** сумка ауырайҙы; **но́ги отяжеле́ли** аяҡтар ауырайҙы

ОТЯЖЕЛИ́ТЬ *сов. кого-что*; *в разн. знач.* ауырайтыу; **отяжели́ть констру́кцию маши́ны** машинаның конструкцияһын ауырайтыу

ОТЯЖЕЛЯ́ТЬ *несов. см.* **отяжели́ть**

О́ФИС *м* офис (*эш урыны, контора*)

ОФИЦЕ́Р *м* офицер; **офице́р фло́та** флот офицеры

ОФИЦЕ́РСКИЙ, -ая, -ое офицер(ҙар) ...ы; **офице́рское зва́ние** офицер дәрәжәһе; **офице́рский соста́в** офицерҙар составы

ОФИЦЕ́РСТВО *с* **1.** *собир.* офицерҙар **2.** (*звание*) офицерлыҡ, офицер дәрәжәһе

ОФИЦИА́ЛЬНОСТЬ *ж* рәсмилек; **официа́льность обраще́ния** мөрәжәғәттең рәсмилеге, рәсми мөрәжәғәт

ОФИЦИА́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое рәсми; **официа́льное лицо́** рәсми кеше; **официа́льное приглаше́ние** рәсми саҡырыу ҡағыҙы

ОФИЦИА́НТ *м* и **ОФИЦИА́НТКА** *ж* официант; **официа́нт рестора́на** ресторан официанты

ОФИЦИО́З *м*; *книжн.* официоз (*яртылаш рәсми хөкүмәт органы*)

ОФИЦИО́ЗНЫЙ, -ая, -ое *книжн.* официоз; **официо́зная газе́та** официоз гәзит

ОФОРМИ́ТЕЛЬ *м* биҙәүсе, матурлаусы

ОФО́РМИТЬ *сов.* **1.** *что* рәсмиләштереү; **офо́рмить соглаше́ние** килешеүҙе рәсмиләштереү **2.** *что* биҙәү, матурлау; **офо́рмить спекта́кль** спектаклде биҙәү **3.** *кого* эшкә алыу, эшкә урынлаштырыу; **офо́рмить на рабо́ту** эшкә алыу

ОФО́РМИТЬСЯ *сов.* **1.** кәрәкле рәүеш алыу, формалашыу, формалашып етеү **2.** (*поступить, зачислиться*) инеү, урынлашыу; **офо́рмиться на рабо́ту** эшкә урынлашыу

ОФОРМЛЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **офо́рмить, офо́рмиться** **2.** (тышҡы) күренеш, биҙәк, биҙәү; **оформле́ние кни́ги** китаптың тышҡы күренеше

ОФОРМЛЯ́ТЬ *несов. см.* **офо́рмить**

ОФОРМЛЯ́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **офо́рмиться** **2.** *страд. от* **оформля́ть**

ОФО́РТ *м* офорт (*гравюра төрө*)

ОФСЕ́Т *м*; *полигр.* офсет (*китап баҫыуҙың бер ысулы*)

ОФСЕ́ТНЫЙ, -ая, -ое *полигр.* офсет, офсет ...ы; **офсе́тная печа́ть** офсет баҫма

ОФТАЛЬМОЛО́ГИЯ *ж*; *мед.* офтальмология (*күҙ ауырыуҙары һәм уларҙы дауалау тураһындағы фән*)

ОХ *межд.* (*при выражении испуга, боли, восхищения, удивления*) аһ, ах, уф, ух (*тойғо белдергәндә*)

ОХА́ИВАТЬ *несов. см.* **оха́ять**

О́ХАНЬЕ *с см.* **о́хать**

ОХА́ПКА *ж* бер ҡосаҡ, бер күтәрем; **оха́пка дров** бер ҡосаҡ утын ♦ **в оха́пку (в оха́пке)** ҡосаҡҡа алып

ОХАРАКТЕРИЗОВА́ТЬ *сов. кого-что* баһа биреү, характерлау, тасуирлау

О́ХАТЬ *несов.* уфылдау, уфтаныу, ухылдау, ахылдау

ОХА́ЯТЬ *сов. кого-что*; *прост.* яманлау, хурлау

ОХВА́Т *м* **1.** *см.* **охвати́ть** 1, 4, 5; **2.** *см.* **обхва́т**

ОХВАТИ́ТЬ *сов. кого-что* **1.** (*обнять*) ҡосаҡлау, ҡосаҡҡа алыу **2.** (*окружить*) уратыу, уратып алыу; **охвати́ть го́род ва́лом** ҡаланы вал менән уратып алыу **3.** (*объять, окутать*) солғап (ҡаплап) алыу; **пла́мя охвати́ло дом** ялҡын өйҙө ҡаплап алды **4.** (*завладеть, захватить*) уратып (солғап) алыу **5.** *разг.* (*вовлечь*) йәлеп итеү, ылыҡтырыу; **охвати́ть обще́ственной рабо́той** йәмәғәт эшенә ылыҡтырыу

ОХВА́ТЫВАТЬ *несов. см.* **охвати́ть**

ОХВО́СТЬЕ *с собир.* **1.** *с.-х.* (*отходы от очистки зерна*) арт, ҡалдыҡ, ҡойроҡ **2.** *перен., пренебр.* (*приспешники*) ҡойроҡ, ҡалдыҡ; **фаши́стское охво́стье** фашист ҡалдыҡтары

ОХЛАДЕВА́ТЬ *несов. см.* **охладе́ть**

ОХЛАДЕ́ТЬ *сов. к кому-чему* һыуыныу, ҡыҙыҡһынмай башлау, һалҡын ҡарау

ОХЛАДИ́ТЕЛЬ *м*; *тех.* һыуытҡыс, туңдырғыс

ОХЛАДИ́ТЬ *сов.* **1.** (*остудить*) һыуытыу, һыуындырыу, һалҡынайтыу; **охлади́ть во́ду** һыуҙы һыуытыу **2.** *кого-что*; *перен.* һүндереү, һыуытыу, ҡайтарыу; **охлади́ть наде́жду** өмөттө һүндереү

ОХЛАДИ́ТЬСЯ *сов.* һыуыныу, һыуыу, һалҡынайыу

ОХЛАЖДА́ТЬ *несов. см.* **охлади́ть**

ОХЛАЖДА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **охлади́ться 2.** *страд. от* **охлажда́ть**

ОХЛАЖДЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **охлади́ть** 1, **охлади́ться**; **охлажде́ние дви́гателя** двигателдең һыуыныуы **2.** *перен.* һыуыныу, күңел ҡайтыу, дәрт һүнеү

ОХЛАМО́Н *м*; *прост.* һантый, аңра

ОХЛО́ПОК *м*; *спец.* төпрә, ҡағынды, талҡыш, сүбәк; **пухо́вый охло́пок** дебет төпрәһе

ОХМЕЛЕ́ТЬ *сов.*; *разг., прям., перен.* иҫереү, иҫереп китеү

О́ХНУТЬ *сов.*; *разг.* уфылдап (ухылдап) ҡуйыу

ОХОРА́ШИВАТЬСЯ *несов.*; *разг.* ҡупшыланыу, матурланыу, төҙәнеү, һыланып-һыйпаныу

ОХО́ТА I *ж на кого-что, за кем* һунар, һунарсылыҡ, ау, аусылыҡ; **охо́та на медве́дя** айыу һунары, айыуға һунар

ОХО́ТА II *ж* **1.** *к чему* и *с неопр.* (*желание, стремление*) теләк, дәрт, әүәҫлек; **охо́та пропа́ла** теләк бөттө **2.** *кому, в знач. сказ.*; *разг.* (*хочется*) килеү, теләү; **чита́ть охо́та** уҡығы килә

ОХО́ТИТЬСЯ *несов.* **1.** *на кого-что, за кем-чем* һунарға йөрөү, аулау, ауға йөрөү, һунарсылыҡ (аусылыҡ) итеү **2.** *перен., разг.* эҙләп йөрөү, алырға (табырға) тырышыу; **охо́титься за ре́дкими кни́гами** һирәк осрай торған китаптарҙы табырға тырышыу

ОХО́ТНИК I *м* һунарсы, аусы

ОХО́ТНИК II *м* **1.** (*доброволец*) үҙе теләүсе **2.** *до чего* и *с неопр.* (*любитель*) һөйөүсе, яратыусы, һәүәҫкәр, әүәҫ кеше **3.** *на что*; *разг.* (*желающий приобрести*) теләүсе

ОХО́ТНИЧИЙ, -ья, -ье һунар ...ы, һунарсылыҡ ...ы, ау ...ы, аусылыҡ ...ы; **охо́тничий про́мысел** аусылыҡ кәсебе; **охо́тничье ружьё** һунар мылтығы

ОХО́ТНО *нареч.* бик теләп, ҙур теләк менән; **охо́тно согласи́ться** бик теләп риза булыу

ОХО́ЧИЙ, -ая, -ее *до чего, на что* и *с неопр.*; *прост.* яратыусан

О́ХРА *ж* охра, һары буяу

ОХРА́НА *ж* **1.** *см.* **охраня́ть**; **охра́на окружа́ющей среды́** тирә-яҡ мөхитте һаҡлау **2.** (*группа вооружённых людей, кораблей и т.п.*) һаҡ, һаҡсылар, һаҡсылар отряды; **пограни́чная охра́на** сик буйы һағы

ОХРАНЕ́НИЕ *с* **1.** *книжн. см.* **охрани́ть** — **охраня́ть 2.** *воен.* (*войсковое подразделение*) һаҡсы(лар) отряд(ы)

ОХРАНИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое һаҡлай торған, һаҡланыу ...ы, һаҡлаусы; **охрани́тельный тари́ф** һаҡлаусы тариф

ОХРАНИ́ТЬ *сов. см.* **охраня́ть**

ОХРА́НКА *ж*; *ист.* охранка

ОХРА́ННИК *м* ҡарауылсы, һаҡсы

ОХРА́ННЫЙ, -ая, -ое һаҡсы, һаҡлау ...ы, һаҡлана (һаҡлай) торған; **охра́нная зо́на** һаҡлана торған зона; **охра́нная ро́та** һаҡсы рота ♦ **охра́нная гра́мота** һаҡлау грамотаһы

ОХРАНЯ́ТЬ *несов. кого-что* һаҡлау, ҡарауыллау, яҡлау; **охраня́ть интере́сы наро́да** халыҡ мәнфәғәттәрен яҡлау; **охраня́ть ба́зу** базаны һаҡлау

ОХРИ́ПЛЫЙ, -ая, -ое *разг.* ҡарлыҡҡан; **охри́плый го́лос** ҡарлыҡҡан тауыш

ОХРИ́ПНУТЬ *сов.* (тамаҡ) ҡарлығыу

ОХРОМЕ́ТЬ *сов.*; *разг.* аҡһау, аҡһаҡлау, сатанлау, һылтыҡлау

ОЦАРА́ПАТЬ *сов. кого-что* тырнау, сыйыу, тырнап (сыйып) бөтөрөү (алыу)

ОЦАРА́ПАТЬСЯ *сов.* тырналыу, сыйылыу, тырналып (сыйылып) бөтөү

ОЦЕ́НИВАТЬ *несов. см.* **оцени́ть**

ОЦЕНИ́ТЬ *сов.* **1.** *кого-что* хаҡ (баһа) биреү (ҡуйыу), хаҡын билдәләү; **оцени́ть иму́щество** милектең хаҡын билдәләү **2.** *что* (*определить значение*) баһалау, баһа биреү, әһәмиәтен билдәләү; **оцени́ть дру́жественные отноше́ния** дуҫлыҡ мөнәсәбәттәрен баһалау; **оцени́ть по досто́инству** тейешле баһа биреү

ОЦЕ́НКА *ж* **1.** *см.* **оцени́ть** — **оце́нивать**; **оце́нка това́ров** тауарҙарға хаҡ ҡуйыу; **оце́нка зна́ний уча́щихся** уҡыусыларҙың белемдәрен баһалау **2.** (*мнение*) баһа, баһалау; **положи́тельная оце́нка** ыңғай баһа; **дать оце́нку** *чему-л. нимәгәләр* баһа биреү **3.** (*отметка*) билдә; **получи́ть хоро́шую оце́нку** яҡшы билдә алыу

ОЦЕ́НОЧНЫЙ, -ая, -ое хаҡ (баһа) биреү (ҡуйыу) ...ы, хаҡ (баһа) ҡуя торған, баһалау ...ы; **оце́ночная сто́имость** баһалау хаҡы; **оце́ночные но́рмы** хаҡ ҡуйыу нормалары; **оце́ночная коми́ссия** хаҡ ҡуя торған комиссия

ОЦЕ́НЩИК *м* хаҡ (баһа) ҡуйыусы (билдәләүсе)

ОЦЕПЕНЕ́ЛЫЙ, -ая, -ое аптыраған, ҡатып ҡалған; **оцепене́лое состоя́ние** аптыраған хәл

ОЦЕПЕНЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **оцепене́ть 2.** *биол.* ҡатып ҡалғанлыҡ, ҡатҡанлыҡ

ОЦЕПЕНЕ́ТЬ *сов.* ҡатып (аптырап) ҡалыу; **оцепене́ть от у́жаса** ҡурҡыуҙан аптырап ҡалыу

ОЦЕПИ́ТЬ *сов. кого-что* ҡамап (уратып, солғап) алыу; **оцепи́ть пло́щадь** майҙанды уратып алыу

ОЦЕПЛЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **оцепи́ть 2.** (*отряд*) ҡамап (уратып) алыусы отряд

ОЦЕПЛЯ́ТЬ *несов. см.* **оцепи́ть**

ОЦИНКОВА́ТЬ *сов. что* цинклау, цинк менән ҡаплау

ОЦИНКО́ВКА *ж см.* **оцинкова́ть** — **оцинко́вывать**

ОЦИНКО́ВОЧНЫЙ, -ая, -ое цинклау ...ы, цинк менән ҡаплау ...ы; **оцинко́вочный цех** цинклау цехы

ОЦИНКО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **оцинкова́ть**

ОЧА́Г *м* **1.** усаҡ **2.** *перен.* (*семья, родной дом*) ғаилә, тыуған өй; **верну́ться к родно́му оча́гу** тыуған өйгә ҡайтыу **3.** *перен.* (*источник чего-л.*) сығанаҡ, усаҡ, үҙәк; **оча́г культу́ры** мәҙәниәт усағы; **оча́г заболева́ния** ауырыу сығанағы

ОЧАРОВА́НИЕ *с* һоҡланыу, таң (хайран) ҡалыу

ОЧАРО́ВАННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **очарова́ть 2.** *прил.* һоҡланған, таң (хайран) ҡалған

ОЧАРОВА́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое һоҡланғыс, таң ҡалдырғыс, иҫ киткес; **очарова́тельный го́лос** һоҡланғыс тауыш

ОЧАРОВА́ТЬ *сов. кого-что* һоҡландырыу, таң (хайран) ҡалдырыу, ғашиҡ итеү, әсир итеү; **её красота́ очарова́ла** уның матурлығы әсир итте

ОЧАРО́ВЫВАТЬ *несов. см.* **очарова́ть**

ОЧЕВИ́ДЕЦ *м* шаһит, үҙ күҙе менән күреүсе

ОЧЕВИ́ДНО 1. *нареч.* асыҡ, ап-асыҡ, һис шикһеҙ **2.** *в знач. сказ.*, *безл.* асыҡ, аңлайышлы **3.** *в знач. вводн. сл.* (*вероятно, по-видимому*) моғайын, күрәһең, ихтимал; **очеви́дно, он не придёт** моғайын, ул килмәҫ

ОЧЕВИ́ДНЫЙ, -ая, -ое асыҡ, ап-асыҡ, күренеп торған, һис шикһеҙ, бәхәсһеҙ; **очеви́дное положе́ние** ап-асыҡ хәл

ОЧЕЛОВЕ́ЧЕНИЕ *с см.* **очелове́чить, очелове́читься**

ОЧЕЛОВЕ́ЧИВАТЬ *несов. см.* **очелове́чить**

ОЧЕЛОВЕ́ЧИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **очелове́читься 2.** *страд. от* **очелове́чивать**

ОЧЕЛОВЕ́ЧИТЬ *сов. что*; *книжн.* кешелеклегә әйләндереү (әүерелдереү), кешелекле итеү

ОЧЕЛОВЕ́ЧИТЬСЯ *сов.*; *книжн.* кешегә кешелекле (кеселекле) булыу (*кеселеклегә әйләнеү*)

О́ЧЕНЬ *нареч.* бик, уғата, ифрат, ғәйәт

ОЧЕРЕДНИ́К *м* и **ОЧЕРЕДНИ́ЦА** *ж* нәүбәтсе, сираттағы кеше

ОЧЕРЕДНО́Й, -ая, -ое **1.** сираттағы, нәүбәттәге, сиратта торған, алда торған; **очередны́е дела́** сираттағы эштәр **2.** (*повторяющийся*) сираттағы, ғәҙәттәге; **очередна́я шу́тка** ғәҙәттәге шаяртыу **3.** *бот.* (*расположенный по спирали*) бер-бер артлы торған, теҙелеп торған; **очередны́е ли́стья** бер-бер артлы теҙелеп торған япраҡтар

ОЧЕРЁДНОСТЬ *ж* сиратлылыҡ, сират; **очерёдность выполне́ния рабо́т** эште үтәүҙең сираты; **установи́ть очерёдность** сират булдырыу

О́ЧЕРЕДЬ *ж* **1.** сират, нәүбәт; **соблюда́ть о́чередь** сират һаҡлау; **в поря́дке о́череди** сират буйынса **2.** (*группа людей*) сират, сиратта тороусылар; **больша́я о́чередь** ҙур сират; **стоя́ть в о́череди** сиратта тороу **3.** *воен.* очередь; **автома́тная о́чередь** автомат очереды ♦ **в пе́рвую о́чередь** беренсе (тәү) сиратта; **в свою́ о́чередь** яуап итеп, үҙ сиратында, үҙ яғынан; **быть (стоя́ть) на о́череди** сиратта тороу; **поста́вить на о́чередь** сират исемлегенә индереү, сиратҡа ҡуйыу

О́ЧЕРК *м* очерк; **о́черки по исто́рии Башкортоста́на** Башҡортостан тарихы буйынса очерктар

ОЧЕРКИ́СТ *м* очерксы, очерктар яҙыусы

ОЧЕРКО́ВЫЙ, -ая, -ое очерк(тар) ...ы; **очерко́вая литерату́ра** очерктар әҙәбиәте; **очерко́вый жанр** очерк жанры

ОЧЕРНИ́ТЬ *сов. кого-что*; *разг.* ҡара (яла) яғыу, яманатын сығарыу

ОЧЕРНЯ́ТЬ *несов. см.* **очерни́ть**

ОЧЕРСТВЕ́ЛЫЙ, -ая, -ое ҡаты, рәхимһеҙ, туң; **очерстве́лая душа́** ҡаты күңелле; **очерстве́лое се́рдце** туң йөрәк

ОЧЕРСТВЕ́ТЬ *сов.* ҡаты күңеллегә әйләнеү, күңел ҡатыу

ОЧЕРТА́НИЯ *мн.* (*ед.* **очерта́ние** *с*) һыҙат, һыҙыҡ; **очерта́ния ле́са** урман һыҙаты; **очерта́ния горизо́нта** офоҡ һыҙығы

ОЧЕРТИ́ТЬ *сов.* **1.** һыҙыу, һыҙып алыу (сығыу); **очерти́ть ука́занное ме́сто** күрһәтелгән урынды һыҙып сығыу **2.** *кого-что*; *перен.* (*описать*) һүрәтләү, тасуирлап (һөйләп) биреү, яҙып биреү; **очерти́ть ход собы́тий** ваҡиғаларҙың барышын һөйләп биреү ♦ **очертя́ го́лову** уйлап тормайынса, уйламай-нитмәй, уңдыһулды ҡарамай

ОЧЕ́РЧИВАТЬ *несов. см.* **очерти́ть**

ОЧЁС *м собир. см.* **очёски**

ОЧЕСА́ТЬ *сов. что* **1.** тарау, тарап таҙартыу; **очеса́ть лён** етенде тарап таҙартыу **2.** тарап тигеҙләү, тарап ыҡсымлау; **очеса́ть стог** кәбәнде тарап тигеҙләү

ОЧЁСКИ *мн.* (*ед.* **очёсок** *м*) сүбәк, төпрә, тараҡ аҫты (төбө), ҡалдыҡ; **льняны́е очёски** етен сүбәге; **пухо́вые очёски** дебет төпрәһе

ОЧЁСЫВАТЬ *несов. см.* **очеса́ть**

ОЧЕ́ЧНИК *м* (*футляр для очков*) күҙлек һауыты

ОЧИНИ́ТЬ *сов. что* ослау; **очини́ть каранда́ш** ҡәләм ослау

ОЧИНЯ́ТЬ *несов. см.* **очини́ть**

ОЧИСТИ́ТЕЛЬ *м*; *тех.* таҙарткыс; **хими́ческий очисти́тель** химик таҙарткыс

ОЧИСТИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** таҙартыу (таҙалау) ...ы, әрсеү ...ы, таҙарта (таҙалай, әрсей) торған; **очисти́тельная маши́на** таҙартыу машинаһы **2.** сафланыу ...ы, таҙарыу ...ы; **очисти́тельная моли́тва** сафланыу доғаһы

ОЧИ́СТИТЬ *сов.* **1.** *кого-что*; *прям., перен.* таҙартыу, таҙалау; **очи́стить двор** ишек алдын таҙартыу; **очи́стить язы́к от вульга́рных слов** телде әҙәпһеҙ һүҙҙәрҙән таҙартыу **2.** *что* (*овощи, фрукты и т.д.*) әрсеү, таҙартыу; **очи́стить огурцы́** ҡыяр әрсеү; **очи́стить ры́бу** балыҡ таҙартыу **3.** *что* (*освободить*) бушатыу

ОЧИ́СТИТЬСЯ *сов.* **1.** таҙарыу, таҙарыныу, таҙаланыу; **спирт очи́стился** спирт таҙарҙы **2.** асылыу, әрселеү; **река́ очи́стилась ото льда́** йылға боҙҙан әрселде

ОЧИ́СТКА *ж см.* **очи́стить, очи́ститься**; **очи́стка воды́** һыуҙы таҙартыу ♦ **для очи́стки со́вести** выждан (намыҫ) тыныслығы өсөн

ОЧИ́СТКИ *только мн.* ҡалдыҡ(тар), ҡабыҡ(тар); **карто́фельные очи́стки** картуф ҡабығы

ОЧИЩА́ТЬ *несов. см.* **очи́стить**

ОЧИЩА́ТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **очисти́ться** **2.** *страд. от* **очища́ть**

ОЧИЩЕ́НИЕ *с см.* **очи́стить** — **очища́ть, очи́ститься**

ОЧКА́РИК *м*; *разг., шутл.* күҙлекле (*кеше*)

ОЧКИ́ *только мн.* күҙлек; **очки́ для дальнозо́рких** алыҫтан күреүселәр (үтәгараштар) өсөн күҙлек; **носи́ть (надева́ть) очки́** күҙлек кейеү ♦ **сквозь ро́зовые очки́ смотре́ть** *на что* етешһеҙлектәрҙе күрмәү

ОЧКО́ *с* **1.** (*значок*) очко (*кәрттә, доминола*) **2.** *спорт.* мәрәй; **коли́чество очко́в** мәрәйҙәр һаны **3.** *спец.* (*отверстие*) тишек, күҙ **4.** *с.-х.* (*у картофеля*) күҙ; (*у других растений*) бөрө **5.** *полигр.* очко (*ҡабарынҡы төшөрөлгән хәреф йәки билдә*)

ОЧКОВТИРА́ТЕЛЬ *м*; *разг.* күҙ буяусы

ОЧКОВТИРА́ТЕЛЬСТВО *с*; *разг.* күҙ буяу, күҙ буяусылыҡ

ОЧКО́ВЫЙ I, -ая, -ое **1.** *разг.* күҙлек ...ы; **очко́вое стекло́** күҙлек быялаһы; **очко́вая опра́ва** күҙлек тирәсе **2.** *зоол.* күҙлекле; **очко́вая змея́** күҙлекле йылан

ОЧКО́ВЫЙ II, -ая, -ое *спорт.* мәрәйле; **очко́вая систе́ма** мәрәйле система

ОЧНУ́ТЬСЯ *сов.* **1.** (*проснуться*) уяныу, уянып китеү **2.** (*прийти в чувство*) айныу, аңға (иҫкә, һушҡа) килеү

О́ЧНЫЙ: о́чное обуче́ние көндөҙгө бүлектә уҡыу; **о́чная ста́вка** күҙләштереү

ОЧУМЕ́ЛЫЙ, -ая, -ое *прост.* иҫәрләнгән, аҡылдан яҙған

ОЧУМЕ́ТЬ *сов.*; *прост.* иҫәрләнеп (тилереп) китеү, аҡылдан яҙыу

ОЧУТИ́ТЬСЯ *сов.* булыу, булып сығыу, эләгеү, (хәлгә) төшөү, барып сығыу; **очути́ться в незнако́мом ме́сте** таныш булмаған ергә барып сығыу

ОЧУ́ХАТЬСЯ *сов.*; *прост.* иҫкә (һушҡа) килеү, иҫте йыйыу

ОШАЛЕ́ЛЫЙ, -ая, -ое *прост.* шашҡан, аҡылдан (иҫтән) яҙған; **ошале́лый вид** шашҡан ҡиәфәт

ОШАЛЕ́ТЬ *сов.*; *прост.* шашыу, аҡылдан (иҫтән) яҙыу, тилереү, иҫәрләнеү

ОШАРА́ШИВАТЬ *несов. см.* **ошара́шить**

ОШАРА́ШИТЬ *сов. кого-что*; *прост.* шаҡ ҡатырыу, аптырашта ҡалдырыу, хайран ҡалдырыу

ОШВАРТОВА́ТЬ *сов. что*; *мор.* бәйләп ҡуйыу (*судноны*)

ОШВАРТОВА́ТЬСЯ *сов.*; *мор.* причалға туҡтау (*судно*)

ОШЕ́ЕК *м* (*часть туши*) муйын ите

ОШЕ́ЙНИК *м* муйынса, ҡарғы

ОШЕЛОМИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое *см.* **ошеломля́ющий**

ОШЕЛОМИ́ТЬ *сов. кого-что* шаҡ ҡатырыу, аптырашта ҡалдырыу, хайран ҡалдырыу

ОШЕЛОМЛЯ́ТЬ *несов. см.* **ошеломи́ть**

ОШЕЛОМЛЯ́ЮЩИЙ, -ая, -ее **1.** *прич. от* **ошеломля́ть** **2.** *прил.* шаҡ ҡатырғыс (ҡатырырлыҡ), хайран ҡалдырырлыҡ; **ошеломля́ющая но́вость** шаҡ ҡатырғыс яңылыҡ

ОШЕЛЬМОВА́ТЬ *сов. кого-что*; *разг.* яла яғыу, хурлау, ялған (насар) хәбәр таратыу

ОШИБА́ТЬСЯ *несов. см.* **ошиби́ться**

ОШИБИ́ТЬСЯ *сов.* яңылышыу, хаталаныу, хата ебәреү; **ошиби́ться в расчётах** иҫәпләүҙә хата ебәреү

ОШИ́БКА *ж* хата, яңылыш, яңылышлыҡ; **допусти́ть оши́бку** хата ебәреү; **граммати́ческая оши́бка** грамматик хата

ОШИ́БОЧНОСТЬ *ж* хаталыҡ, яңылышлыҡ

ОШИ́БОЧНЫЙ, -ая, -ое хата, хаталы, яңылыш; **оши́бочное представле́ние** хата ҡараш (күҙаллау)

ОШИ́КАТЬ *сов. кого-что*; *разг.* ҡысҡырып (һыҙғырып) мәсхәрәләү (ризаһыҙлыҡ белдереү) **оши́кать певца́** йырсыға ҡысҡырып ризаһыҙлыҡ белдереү

ОШПА́РИВАТЬ *несов. см.* **ошпа́рить**

ОШПА́РИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **ошпа́риться** **2.** *страд. от* **ошпа́ривать**

ОШПА́РИТЬ *сов.* **1.** *что* (*обдать кипятком*) бешекләү **2.** *кого-что* бешереү, яндырыу; **ошпа́рить ру́ку** ҡулды бешереү

ОШПА́РИТЬСЯ *сов.*; *разг.* бешеү, яныу

ОШТРАФОВА́ТЬ *сов. кого-что* штраф һалыу, штраф түләтеү

ОШТУКАТУ́РИТЬ *сов. что* штукатурлау, штукатурлап сығыу

ОЩЕНИ́ТЬСЯ *сов.* көсөкләү, балалау (*эт, бүре, төлкөгә ҡарата*)

ОЩЕ́РИВАТЬ *несов. см.* **още́рить**

ОЩЕ́РИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **още́риться** **2.** *страд. от* **още́ривать**

ОЩЕ́РИТЬ *сов. что*; *разг.* ыржайтыу; **още́рить зу́бы** тештәрҙе ыржайтыу

ОЩЕ́РИТЬСЯ *сов.*; *разг.* ыржайыу

ОЩЕТИ́НИВАТЬ *несов. см.* **ощети́нить**

ОЩЕТИ́НИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **ощети́ниться** **2.** *страд. от* **ощети́нивать**

ОЩЕТИ́НИТЬ *сов. что* ҡабартыу, тырпайтыу; **ощети́нить шерсть** һырт йөнөн ҡабартыу

ОЩЕТИ́НИТЬСЯ *сов.* **1.** ҡабарыныу, һырт йөнөн ҡабартыу **2.** (*подняться торчком*) ҡабарыу, тырпайыу **3.** *на кого*; *перен.*, *разг.* (*рассердиться*) асыуланыу, асыу килеү, ҡабарыныу

ОЩИПА́ТЬ *сов. см.* **общипа́ть**

ОЩИ́ПЫВАТЬ *несов. см.* **ощипа́ть**

ОЩУ́ПАТЬ *сов. кого-что* ҡапшау, ҡармау, һәрмәү, ҡапшап (ҡармап, һәрмәп) ҡарау

ОЩУ́ПЫВАТЬ *несов. см.* **ощу́пать**

О́ЩУПЬ: на о́щупь һәрмәп (ҡапшап) ҡарау (белеү), һәрмәп (ҡапшап) ҡарауға беленеү; **определи́ть о́пухоль на о́щупь** шеште ҡапшап ҡарап белеү

О́ЩУПЬЮ *нареч.* **1.** һәрмәнеп, ҡарманып, һәрмәп, ҡапшап; **идти́ о́щупью** һәрмәнеп барыу **2.** *перен.* (*наугад*) һиҙемләп, тоҫмаллап, тоҫмал (сама) менән

ОЩУТИ́МЫЙ и **ОЩУТИ́ТЕЛЬНЫЙ,** -ая, -ое һиҙелерлек (беленерлек, тойолорлоҡ), хәтһеҙ, яҡшы уҡ; **ощути́мые результа́ты** һиҙелерлек һөҙөмтәләр; **ощути́тельные успе́хи** яҡшы уҡ уңыштар

ОЩУТИ́ТЬ *сов. что*; *в разн. знач.* һиҙеү, тойоу, һиҙенеү, кисереү; **ощути́ть боль** ауыртыу һиҙеү; **ощути́ть ра́дость** шатлыҡ кисереү

ОЩУЩА́ТЬ *несов. см.* **ощути́ть**

ОЩУЩА́ТЬСЯ *несов.* **1.** һиҙелеү, тойолоу, беленеү; **ощуща́ется трево́га** шом һиҙелә **2.** *страд. от* **ощуща́ть**

ОЩУЩЕ́НИЕ *с* **1.** *см.* **ощути́ть** — **ощуща́ть** **2.** һиҙем, тойом, тойғо, хис; **ощуще́ние свобо́ды** азатлыҡ тойғоһо; **ощуще́ние ра́дости** шатлыҡ хисе

ОЯГНИ́ТЬСЯ *сов.* бәрәсләү (*һарыҡ, кәзәгә ҡарата*)

ОЯ́ЛОВЕТЬ *сов.* ҡыҫыр ҡалыу (*һыйыр, бейәгә ҡарата*)

Справочное издание

Русско-башкирский словарь

в двух томах

Под редакцией З.Г. Ураксина

Том I

Редакторы: Г.Т. Абзалилова,
З.Ф. Карагужина, Х.Х. Мингажитдинова, Р.Г. Мустафина,
А.В. Силиванец, И.С. Сырлыбаева, Г.Ш. Шарипова

Технический редактор М.М. Мустафин

Художественный редактор Ш.Э. Галеев

Корректоры: Г.С. Ризванова, В.У. Сафина

Компьютерная обработка: М.З. Ахметова, В.М. Ахтарьянова,
С.Л. Дресков, А.Г. Зарипова, М.З. Ишкильдина, Р.К. Иштакбаева,
Д.Н. Махмутова, С.Б. Салихова, Г.Ф. Хасаева

Лиц. ИД № 04495 от 12.04.2001.
Подписано в печать 06.05.2005. Формат 70×100/16. Бумага офсетная. Гарнитура ВТКудряшов.
Печать офсетная. Усл. печ. л. 65,15. Уч.-изд. л. 90,1. Тираж 5000 экз. Заказ № 2.0084.05.

Научное издательство “Башкирская энциклопедия”.
450076, г. Уфа, ул. Аксакова, 62.

Отпечатано с предоставленных файлов на ГУП “Уфимский полиграфкомбинат”.
450001, г. Уфа, пр. Октября, 2.